SACRORUM CONCILIORUM NOVA, ET AMPLISSIMA COLLECTIO.

TOMUS SECUNDUS.

REPRODUCTION

EN FAC-SIMILÉ

TIRÉE A 250 EXEMPLAIRES SEULEMENT

PAR LES PROCÉDÉS ANASTATIQUES

DE

EMMA BIELEFELDT, A BERLIN

POUR

H. WELTER, ÉDITEUR

RUE BERNARD-PALISSY, N° 4, A PARIS

ET A LEIPZIG, SALOMONSTRASSE, 16

1901

SACRORUM CONCILIORUM

NOVA, ET AMPLISSIMA COLLECTIO,

IN QUA PRÆTER EA QUÆ

PHIL. LABBEUS ET GABR. COSSARTIUS S. J.

Et noviſſime NICOLAUS COLETI *in lucem edidere*

EA OMNIA INSUPER SUIS IN LOCIS OPTIME DISPOSITA EXHIBENTUR, QUÆ

JOANNES DOMINICUS MANSI

LUCENSIS, CONGREGATIONIS MATRIS DEI EVULGAVIT.

EDITIO NOVISSIMA

AB EODEM PATRE MANSI,

POTISSIMUM FAVOREM ETIAM ET OPEM PRÆSTANTE

EM.MO CARDINALI DOMINICO PASSIONEO

SANCTÆ SEDIS APOSTOLICÆ BIBLIOTHECARIO,

ALIISQUE ITEM ERUDITISSIMIS VIRIS MANUS AUXILIATRICES FERENTIBUS, CURATA,
Novorum Conciliorum, novorumque Documentorum Additionibus locupletata
Ad MSS Codices Vaticanos, Lucenſes, alioſque recenſita, & perfecta.

ACCEDUNT ETIAM NOTÆ, ET DISSERTATIONES QUAMPLURIMÆ, QUÆ IN CETERIS EDITIONIBUS DESIDERANTUR,

TOMUS SECUNDUS.

Ab anno CCCV. ad annum CCCXLVI.

ALMA COLLEGE
283.1
LIBRARY
M318
Alma, California

FLORENTIÆ
MDCCLIX.

EXPENSIS ANTONII ZATTA VENETI.

(Editio iterata ad Editionis principis exemplum ab Huberto Welter, Bibliopola, Via dicta Bernard Palissy 4, Pariſiis M.D.CCCCI.)

SYLLABUS

EORUM, QUÆ TOMO II. CONCILIORUM

CONTINENTUR.

Quæ hoc indice ☞ notata ſunt, huic noſtræ editioni noviter acceſſere.

ANNO CHRISTI

305 CONCILIUM LIBERITANUM. col. 1.
1. Canones Concilii. 5.
2. Fragmenta ex eodem Concilio. 19.
☞ 3. Ad idem Concilium Additio. 22.
☞ 4. Notæ Loaiſæ & Binii. 27.
5. Notæ Gabrielis Albaſpinei. 35.
6. De Confirmando Concilio Illiberitano Ferdinandi de Mendoza libri III. 57.
7. Ejuſdem ad Philippum II. Hiſpan. regem epiſtola Hiſpanico idiomate, pro defenſione & a probatione ejuſdem Concilii. 397.

306 CONCILIUM ALEXANDRINUM. 407.

306. Mc. 311. CONCILIABULUM CARTHAGINENSE I. SUB MARCELLO. 407.
Idem ex nova Baluzii Collectione 409.

308 CONCILIABULUM CARTHAGINENSE II. SUB MARCELLO. 409.

309 VITA SANCTI EUSEBII PAPÆ. 411.
Ejuſdem epiſtolæ tres 412.
Ejuſdem decreta quatuor. 425.

311 VITA SANCTI MELCHIADIS PAPÆ. *ibid.*
Ejuſdem epiſtola. 428.

313 CONCILIUM ROMANUM. 433.
1. Idem Gr. Lat. ex libello Synodico. 436.
2. Idem ex Optato Milevitano. *ibid.*
3. Epiſtola Anulini proconſulis Africæ ad Conſtantinum. 438
4. Epiſtola Conſtantini Imp. ad Melchiadem. 438.

ANNO CHRISTI

5. Eadem G. L. 439.
6. Epiſtolæ Conſtantini duæ ad epiſcopos. 440.

☞ 314 CONCILIUM SELEUCIENSE. 441.

VITA SANCTI SILVESTRI PAPÆ I. 443.
Ex libello de munificentia & donatione Conſtantini magni. 444.
Autographum amoris & concordiæ fœdus inter Conſtantinum & S. Silveſtrum Papam, & Tiridatem regem Armeniæ & S. Gregorium Illuminatorem. 461.
☞ Capitula duo S. Silveſtri. 463.

☞ 314 CONCILIUM ARELATENSE I. *ibid.*
1. Epiſtola Conſtantini ad Vicarium Africæ. *ibid.*
2. Ejuſdem epiſtola ad Chreſtum, Lat. 466.
3. Eadem G. L. 467.
4. Epiſtola ſynodica ad Silveſtrum Papam. 469.
5. Canones XXII. Concilii Arelatenſis cum ſubſcriptionibus. 470.
☞ 6. Epitome Canonum Arelatenſium. 474.
7. Reſcriptum Conſtantini poſt ſynodum ad epiſcopos. 477.
8. Notæ Jacobi Sirmondi. 479.
9. Ejuſdem notæ ampliores nunc primum editæ. 480.
10. Obſervatio ex ejus præfatione ad tomum I. Conciliorum Galliæ. *ibid.*
11. Notæ Binii. 488.
12. Notæ Frontonis Ducæi. 491.
13. Notæ Gabr. Albaſpinæi. 492.
14. Epiſtola Cæciliani ad Felicem. 495.

ANNO CHRISTI

15. Epiſtola Conſtantini ad Probianum. *ibid.*
16. Quinque aliæ epiſtolæ ex appendice ad libros ſeptem Optati Miſevitani. 496
17. Geſta quibus conſtat, traditorem Silvanum. 500.
18. Purgatio Cæciliani coram Æliano proconſule. 508.
19. ARELATENSIS SYNODUS G. L. EX SYNODICO. 512.

314 CONCILIUM ANCYRANUM. 513.
1. Canones Ancyrani G. L. Herveto interprete. *ibid.*
2. Iidem Lat. interprete Dionyſio Exiguo. 521.
3. Iidem ut leguntur apud Iſidorum cum ſubſcriptionibus. 527.
4. Alia duo capitula Concilii Ancyrani. 535.
5. Notæ Binii. 536.
6. Notæ Gabrielis Albaſpinæi. 537.
7. Ancyrana Synodus G. L. ex Synodico. 539.

314 CONCIL. NEOCÆSAREENSE. *ibid.*
1. Canones Neocæſareenſes G. L. interprete Herveto. *ibid.*
2. Iidem Lat. interprete Dionyſio Exiguo. 543.
3. Iidem ut leguntur apud Iſidorum cum ſubſcriptionibus. 545.
4. Tituli Concilii Neoceſareenſis. 549.
5. Notæ Binii. *ibid.*
6. Notæ Albaſpinæi. 551.
7. Synodus eadem G.L. ex Synodico. *ibid.*

315 CONCILIUM ROMANUM I. SUB SILVESTRO. *ibid.*

315. *Melius* 321. ALEXANDRINUM I. 553.
Obſervatio Pagi. 555.

321 SYNODUS ALEXANDRINA. 557.

322 CONCILIUM PALÆSTINUM. *ibid.*

319 *Melius* 324. ALEXANDRINUM II. 559.
Idem G. L. ex Synodico. 561.
Præmittitur fragmentum Patricii Araſii G. Lat. 560.

320 CONCILIUM LAODICENUM. 563.
1. Canones Laodiceni Gr. L. interprete Herveto. 564.
2. Iidem Lat. interprete Dionyſio Exiguo. 575.
3. Idem Lat. ut apud Iſidorum. 583.

ANNO CHRISTI

4. Tituli veteres ex Cod. MS. 591.
5. Notæ Binii. 594.
6. Notæ Gabrielis Albaſpinæi. 599.

320 De primitiva eccleſia, & munificentia Conſtantini: qui tractatus falſo vocatur Melchiadis epiſtola. 600.
Edictum, ſeu donatio Conſtantini Imp. 603.
Græca fragmenta ejuſdem donationis. 606. & ſeq.

324 CONCILIUM ROMANUM II. SUB SILVESTRO. 615.
Idem ex Cod. MS. *ibid.*

325 CONCILIUM NICÆNUM GENERALE. 635.
1. Hiſtoria Concilii. *ibid.*
2. Alexandri epiſcopi Alexandrini epiſtolæ duæ ante Concilium, G.L. 641.
3. Notæ Binii in epiſt. Alexand. 659.
4. Conſtantini Imp. oratio ad Concilium G. L. 662.
5. Oratio Euſtathii Epiſc. Antiocheni. 663.
6. Iſidori Præfatio Concilii Nicæni. *ibid.*
7. Duplex Expoſitio fidei Nicænæ ex MSS. Colbert. & Pariſ. Collegii S. J. 665. 666.
8. Symbolum Concilii G. L. *ibid*
9. Canones xx. Nicæni G. L. interprete Herveto. 667.
10. Iidem Lat. interprete Dionyſio Exiguo præfixis titulis. 677
11. Iidem Lat. ut apud Iſidorum, cum titulis ex duobus codicibus diverſis. 683.
12. Tituli Canonum ex MS. Colbert. 685.
13. Nota Romani editoris Conciliorum Generalium. 692.
14. Subſcriptiones Patrum Lat. *ibid.*
15. Eædem ſubſcriptiones ex MSS. Collegii Pariſienſis S. J. Juſtelli, Colbert. &c. 697.
16. Fides Nicæna cum canonibus XXII. ex Ruffino. 701.
17. Canonum XX. Nicænorum Paraphraſis Arabica. 705.
18. Epiſtola Concilii ad Silveſtrum PP. Lat. a Crabbo primum, deinde a Surio edita. 719.
19. Reſcriptum Silveſtri, Lat. 720.
20. Epiſtola Silveſtri ad Concilium Nicænum. 721.
21. Libellus Euſebii Nicomedienſis, & Theognii Nicæni, G.L. 722.

ANNO CHRISTI

22. Epiſtola Concilii ad Ægyptios. 723.
23. Epiſtolæ IV. Conſtantini Imp. G. L. *ibid. & ſeq.*
24. Notæ Binii in Concilium Nicænum. 725.
25. Notæ Gabrielis Albaſpinæi in IV. canones Nicænos. 740.
26. Nicæna Oecumenica, ex libello Synodico. 747.
27. Nicæna Synodus ex libello, ſive epiſtola Photii, G. L. *ibid.*
28. Eadem ex Nilo Rhodio. 751.
Eadem ex Anonymo, Gr. L. *ibid.*
30. In hiſtoriam Gelaſii Cyziceni admonitio. 753.
31. Veterum ſcriptorum de ea ejuſque auctore teſtimonia. 754.
32. De tempore quo celebratum fuit Concilium Nicænum. 756.
33. Gelaſii Cyziceni hiſtoria, ſeu commentarius actorum Concilii Nicæni. Libri tres G. L 759.
34. Notæ Binii in epiſtolam Alexandri Alexandrini, & in epiſtolam Conſtantini, omiſſæ in editione regia. 944.
35. Canones Concilii Nicæni LXXX. ex Arabico in Latinum interprete Turriano. 947.
36. Ejuſdem Concilii can. LXXXIV. Latine ex Arabico, interprete Abrahamo Ecchellenſi. 981.
37. Patrum Nicænorum de monachis & anachoretis decreta, eodem interprete ex Arabico. 1011.
38. Eorumdem variæ eccleſiaſticæ conſtitutiones, eodem interprete ex Arabico. 1019.
39. Eorumdem decreta ex quatuor regum libris ad Conſtantinum, eodem interprete ex Arab. 1029.
40. Concilii Nicæni præfatio, eodem interprete ex Arabico. 1055
41. Abrahami Ecchellenſis diſſertatio de auctoritate canonum Nicænorum Arabicorum. 1065.
42. Ejuſdem notæ in Orientales editiones Concilii Nicæni. 1071

325 325. CONCILIUM ROMANUM III. SUB SILVESTRO. 1081.

Synodus incerti loci. 183.

326 *Alexandrina Synodus.* 1085.
Ad eamdem Synod. adnotatio. *ibid.*

328 CONCILIUM NICOMEDIENSE. *ibid.*
1. Conſtantini ad Concilium epiſtola, G. L. 1087.
2. Conſtantini ad Euſebium epiſtola, G. L. 1091.

ANNO CHRISTI

3. Conſtantini ad Concilium epiſtola altera, G. L. 193.
4. Idem Concilium ex libello Synodico. *ibid.*

CONCILIUM GANGRENSE circa hæc tempora. 1095.
1. Synodica, G. L. *ibid.*
2. Ejuſdem Synodicæ nova verſio. *ibid.*
3. Canones, G. L. Herveto interprete. 1101.
4. Iidem Lat. interprete Dionyſio Exiguo. 1105.
4. Iidem Lat. ut ſunt apud Iſidorum. 1109.
6. Excerpta ejuſdem Concilii ex MS. Lucenſi. 1113.
7. Notæ Binii. 1114.
8. Eadem Gangrenſis Synodus, G. L. ex Synodico. 1121.

333 CONCILIUM CARTHAGINENSE. *ibid.*

334 CÆSARIENSE IN PALÆSTINA. *ibid.*
Idem ex libello Synodico. 1123.

335 Tyrium Conciliabulum. *ibid.*
1. Libellus Iſchyræ oblatus Athanaſio, Lat. 1127.
2. Idem Gr. *ibid.*
2. Epiſtola Conſtantini ad Alexandrinos Lat. 1131.
Eadem Gr. 1132.
3. Ejuſdem epiſtola ad Nicomedienſes, G. L. 1133.
4. Ejuſdem epiſtola ad Athanaſium, Lat. 1134.
Eadem Gr. 1133.
5. Epiſtola Alexandri Theſſalonic. ad Athanaſium, Lat. 1135.
Eadem, Gr. 1136.
6. Epiſtola Arſenii Hypſelitani epiſc. ad Athanaſium, Lat. 1138.
Eadem, Gr. 1137.
7. Conſtantini epiſtola ad Synodum Tyriam; Lat. 1139.
Eadem, Gr. 1140.
8. Libellus a XLVII. Orthodoxis epiſcopis oblatus ſynodo, Lat. 1142.
Idem, Gr. 1141.
9. Eorumdem libellus Flavio Dionyſio comiti, Lat. 1143.
Idem, Gr. 1144.
10. Alexandri Theſſalonicenſis libellus eidem Dionyſio, Lat. 1146
Idem, Gr. 1154.
11. Ejuſdem Dionyſii epiſtola ad Euſebianos, Lat. 1146.
Eadem Gr. 1145.
12. Libellus conteſtatorius clericorum Alexandrinorum pro S. Athanaſio, Lat. 1147.

Idem,

ANNO CHRISTI

Idem, Gr. 1146.
13. Libellus Mareoticorum clericorum pro Athanasio ad præfectos, Lat. 1150.
Idem, Gr. 1149.
14. Eorumdem libellus alter pro Athanasio ad Synodum, L. 1150.
Idem. Gr. 1149.
15. Tyria synodus, G. L. ex Synodico. 1153.

315 CONCILIABULUM HIEROSOLYMITANUM EUSEBIANORUM. 1155.
1. Epistola Const. ad Arium, L. *ibid.*
Eadem, Gr. 1156.
2. Libellus fidei ab Ario, & Euzoio oblatus Constantino, L. 1158.
Idem, Gr. 1157.
3. Epistola synodalis, Lat. 1159.
Eadem, Gr. 1160.
Synodus Mareotica ex libello Synodico, G. L. 1161.

336 VITA SANCTI MARCI PAPÆ. *ibid.*
Epistola S. Athanasii & Egyptiorum ad Marcum papam, supposititia. 1164
Rescriptum Marci papæ supposititium. 1165.

336 CONCILIABULUM CONSTANTINOPOLITANUM ARIANORUM. 1167.
Idem ex libello Synodico, 1169.
Observatio Pagi. *ibid.*

336 VITA SANCTI JULII PAP 1171.
Ejusdem epistola ad Orient. 1173.
Orientalium episcoporum ad primam Julii responsio. 1178.
Ejusdem Julii ad Orientales epistola altera. 1181.
Ejusdem epistola ad Dionysium Alexandrinum. 1191.
Ludovici Muratorii in superiorem epistolam disquisitio. 1197.
Ejusdem epistola tertia ad Orientales G. L. 1211.
Ejusdem epistola ad Alexandrinos G. L. 1233.
Constantii Imperat. epistolæ III. ad Athanasium. 1237.
Eædem, Gr. 1238.
Ejusdem duæ ad clericos Alexandrinos, Lat. 1239.
Eædem, Gr. *ibid.*
Ejusdem ad Nestorium & præfectos Augustamnicæ &c., Lat. 1241.
Eadem, Gr. 1242.
Ejusdem ad S. Athanasium, L. *ibid.*
Eadem, Gr. *ibid.*
Ejusdem Julii epistola ad Prosdocium G. L. 1245.
In eamdem epist. Monitum. 1243.
Ejusdem epistolę fragmenta. 1251.
In eadem fragmenta censura. *ibid.*

ANNO CHRISTI

Ejusdem Julii scriptorum fragmenta tria. 1253.
Censura epistolarum Cyrilli ad Julium, & Julii ad Cyrillum. 1255.
Epistola, quæ Gesta Liberii inscribitur. 1261.
In Gesta superiora Admonitio. 1259
Ejusdem Julii decreta decem. 1266.

337 CONCILIUM ROMANUM SUB JULIO PRIMUM. 1269
Epistola Constantini Cæsaris ad Alexandrinos, Lat. 1273.
Eadem. Gr. 1274

340 CONCILIUM CONSTANTINOPOLITANUM 1275.
339. *non ante* 340. Idem G. L. ex libello Synodico. *ibid.*

CONCILIUM ALEXANDRINUM. 1277
Synodica Concilii, Lat. 1279.
Eadem, Gr. 1280

341 CONCILIUM ANTIOCHENUM SUB JULIO PRIMUM. 1305.
1. Canon. xxv. præmissa Synodica, G. L. Herveto interprete. 1307.
2. Iidem Lat. interprete Dionysio Exiguo. 1319.
3. Idem Lat. ut apud Isidorum Mercatorem. 1327.
4. Iidem ex MS. Lucensi. 1336.
5. Notæ Binii, in quibus sunt fidei formulæ quatuor ab Arianis excogitatæ G. L. 1338.
6. Notæ Gabr. Albaspinæi in canonem II. Concilii Antioch. 1350.
7 Secunda hujus Concilii formula ex Hilarii versione. 1340.
Idem Concilium G. L. ex libello Synodico. 1349.
Antiochena alia Synodus G. L. ex eodem libello. *ibid.*

341 CONCILIUM ROMANUM II. SUB JULIO. 1351.
1. Symbol. S. Athanasii G. L. 1353.
2. Idem Symbolum a Græcis interpolatum. 1355.

342 CONCILIUM ROM. III. SUB JUL. 1359.
319. *Rebus* 324. CONCILIUM ANTIOCHENUM II. ARIANORUM. 1361.
Formula fidei edita in eodem Concilio, Lat. 1362.
Eadem Gr. 1361.
Eadem Synodus Antiochena G. L. ex libello Synodico. 1367.

346 *Mediolanense I.* 1369.
Observatio Pagi. *ibid.*

346 *Agrippinense.* 1371.
1. Excerpta ex vita B. Servatii episcopi Tungrensis. 1374.
2. Notæ Binii. 1375.
3. Nota Sirmondi omissa in editione regia. 1379
Ejusdem Notæ posthumæ. *ibid.*

CON-

NNO RISTI 305. # CONCILIORUM OMNIUM, ANNO CHRISTI 305.

AMPLISSIMA COLLECTIO.

CONCILIUM [1] ELIBERITANUM

[c] XIX. EPISCOPORUM

[1] ÆRA CCCLXII. [2]

TITULI CAPITULORUM.

I. *De his qui post baptismum idolis immolaverunt.*
II. *De sacerdotibus* [a] *gentilium, qui post baptismum* [b] *immolaverunt.*
III. *De eisdem. si idolis munus tantum dederunt.*
IV. *De eisdem, si catechumeni adhuc immolant, quando baptizabuntur.*
V. *Si domina per zelum ancillam occiderit.*
VI. *Si quicumque per* * *maleficium hominem interfecerit.*
VII. *De pœnitentibus mœchiæ, si rursus* [c] *mœchaverint.*
VIII. *De fœminis quæ relictis viris suis aliis nubunt.*
IX. *De fœminis quæ adulteros maritos relinquunt, B & aliis nubunt.*
X. *De relicta* * *catechumeni, si alterum duxerit.*
XI. *De catechumena, si graviter ægrotaverit.*
XII. *De mulieribus quæ lenocinium fecerint.*
XIII. *De virginibus Deo sacratis, si adulteraverint.*
XIV. *De virginibus sæcularibus, si* [a] *mœchaverint.* * *mœchatæ fuerint.*
XV. *De conjugio eorum qui ex gentilitate veniunt.*
XVI. *De puellis fidelibus, ne infidelibus conjungantur.*
XVII. *De his qui filias suas sacerdotibus gentilium conjungunt.*
XVIII. *De sacerdotibus, & ministris, si mœchaverunt.*
XIX. *De clericis negotia & nundinas sectantibus.*
XX. *De clericis & laicis usurariis.*
XXI. *De his qui tardius ad ecclesiam accedunt.*
XXII. *De catholicis in hæresim transeuntibus, si* * *revertantur.* * *non revertantur.*

1 In MSS. plerisque, teste Harduino, *Elibertinum*, vel *Elibertanum*; Habetur in Collectione Isidori, editumque fuit novissime a Card. de Aguirre in collect. Concil. Hispaniæ tom. 1. qui plures variantes lectiones, quas in margine adfert Labbeus, adoptavit in textu. Præter has, si quando ille aliter legit, nos diligenter adnotabimus. Harduini pariter notulas, pleraſque licet ex Mendozæ commentariis decerptas, omittendas minime censuimus.

2 Id est, anno Christi 324. Epoca tamen hujus Concilii adhuc obscura est. Harduinus Onuphrium in Fastis secutus illud in annum 313. rejicit, quia Concilii Arelatensis habiti anno 314. Canones multi ex Illiberitano desumpti videantur; quasi ex Arelatensi Illiberitanos fuisse potius desumptos reponere iis pronum non esset, quorum sententia serius Illiberitanum Concilium celebratum autumat. Harduini opinioni illud maxime obstat, quod anno 313. Osias, qui huic interfuit Concilio, extra Hispanias degebat, eratque in magni Constantini comitatu, ut probat Mendoza in commentariis infra adferendis, & post eum Card. de Aguirre tom. 2. differt. 1. n. 2. & Pagius ad an. 305. n. 5. sed ne quid omittamus ex iis, quæ Baluzius in hujus Labbeanæ collectionis additamenta congessit, exhibenda hic sunt, quæ ille in nova collect. pag. 23. de Tempore hujus Concilii scripsit. *Antiquum esse*, inquit ille, *ipsum Concilium magnæque auctoritatis plane constat. Sed quo demum anno fuerit celebratum, furentene persecutione, an post datam Ecclesiæ pacem, non una est omnium opinio. Ea tamen sententia vicisse visa est, quæ circa annum Christi trecentesimum quintum docet habitum fuisse. Ego sane cum viderem Osium Cordubensem Episcopum illic obtinuisse secundum locum, & quidem longo ante Valerium Cæsaraugustanum intervallo, facile huc ad-*

ANNO CHRISTI 305.

XXIII. *De temporibus jejuniorum.*
XXIV. *De his qui peregre baptizantur, ut ad clerum non veniant.*
XXV. *De epistolis communicatoriis confessorum.*
XXVI. *Ut omni sabbato jejunetur.*
XXVII. *De clericis, ut* [a] *extraneas fœminas in domo non habeant.*
XXVIII. *De oblationibus eorum qui non communicant.*
XXIX. *De energumenis, qualiter habeantur ab ecclesia.*
XXX. *De his qui post lavacrum mœchaverint, ne subdiacones fiant.*
XXXI. *De adolescentibus qui post lavacrum mœchati sunt.*
XXXII. * *De excommunicatis presbyteris, ut in necessitate communionem dent.*
XXXIII. *De episcopis, & ministris, ut ab uxoribus se abstineant.*
XXXIV. *Ne* [b] *cereum in cœmeteriis incendatur.*
XXXV. *Ne fœminæ in cœmeteriis pervigilent.*
XXXVI. *Ne picturæ in ecclesia fiant.*
XXXVII. *De energumenis non* * *baptizatis.*
XXXVIII. *Ut in necessitate & fideles baptizent.*
XXXIX. * *De gentilibus. si in discrimine baptizari expetunt.*
XL. *Ne id quod idolothytum* [c] *est, fideles accipiant.*
XLI. *Ut prohibeant domini idola colere servis.*
XLII. *De his qui ad fidem veniunt,* * *quando baptizentur.*
XLIII. *De celebratione pentecostes.*
XLIV. *De meretricibus paganis, si convertuntur.*
XLV. *De catechumenis si ad ecclesiam non frequentant.*
XLVI. *De fidelibus, si apostataverint, quamdiu pœniteant.*
XLVII. *De eo qui uxorem* [a] *habens, sæpius mœchatur.*
XLVIII. *De* [b] *baptizatis, ut nihil accipiat clericus.*
XLIX. *De frugibus fidelium, ne a Judæis benedicantur.*
L. *De Christianis qui cum Judæis vescuntur.*
LI. *De hæreticis, ut ad clerum non promoveantur.*
LII. *De his qui in ecclesia libellos famosos ponunt.*
LIII. *De episcopis qui excommunicato alieno communicant.*
LIV. *De parentibus qui fidem sponsaliorum frangunt.*
LV. *De sacerdotibus gentilium, qui jam non sacrificant.*
LVI. *De magistratibus, &* * *duumviratis.*
LVII. *De his qui vestimenta ad ornandam pompam dederint.*
LVIII. *De his qui communicatorias literas portant. ut de fide interrogentur.*
LIX. *De fidelibus, ne ad Capitolium causa sacrificandi ascendant.*
LX. *De his qui destruentes idola occiduntur.*
LXI. *De his qui duabus sororibus copulantur.*
LXII. *De* * *aurigis & pantomimis, si convertantur.*
LXIII. *De uxoribus, qui filios* [c] *ex adulterio necant.*

[a] extraneam mulierem
[b] cereil incendantur
[c] Ne de hoc quod idolis datum est
* De presb. ut excommunicatis in necess.
* baptizandis.
* Ut gentilibus desiderantibus manus imponatur
* quomodo
[a] habeat si sæpius
[b] baptizandis,
* dominantibus.
* Auguribus
[c] de adulteris.

LXIV.

---

ductus sum ut existimarem synodum illam multo recentiorem esse quam vulgo putant. In qua sententia confirmatus sum auctoritate ipsius Osii, qui sic loquitur in canone XIV. Concilii Gardicensis: Memini autem superiore Concilio fratres nostros constituisse ut si quis laicus in ea in qua commoratur civitate tres dominicos dies, id est, per tres septimanas, non celebrasset conventum, communione privaretur. *Respexit enim Osius, ut manifestum est, ad canonem* XXI. *Eliberitanum, qui sic habet:* Si quis in civitate positus tres dominicas Ecclesiam non accesserit, pauco tempore abstineatur, ut correptus esse videatur. *Itaque existimandum est Osium loquutum esse in synodo Sardicensi de superiore Concilio cui ipse interfuerat, non quidem postremo, quod Nicænum fuit, sed superiore, id est, penultimo, nimirum Eliberitano. Quærenti ergo mihi quonam demum tempore coactum sit istud Concilium, opportune prorsus se obtulit vetus codex monasterii Corbeiensis, in quo post titulum istum,* Incipiunt constitutiones canonum Anquiritanorum, *statim sequitur,*

Osius Episcopus dixit. Quoniam multa prætermissa sunt quæ ad robur ecclesiasticum pertinent, quæ jam priori synodo Anquiritano, Cæsarienſi, & Granienſi constituta sunt, & nunc præ manibus habeutur, præcipiat beatitudo vestra ut lectione pandantur, quo omnes acta modo innotescant quæ prioribus nostris pro disciplina ecclesiastica acta sunt. Universi dixerunt: Ea quæ a prioribus nostris acta sunt recitentur. Et recitata sunt. Cum apud urbem Anquiritanam ventum fuisset &c.

Quorum verborum hunc ego puto sensum esse. Quoniam præsens ista synodus multa statuere prætermisit quæ ad disciplinam quod illa jam constituta fuerint in synodis quæ ante hanc nostram convenerunt, id est, in Ancyrana, Neocæsarienſi, & Gangrenſi, quarum constitutiones præ manibus habentur in codice quem vobis offero, jubete ut legantur, ne quid priorum constitutionum latere quemquam possit.

Ex his patet hanc Osii interlocutionem factam fuisse in synodo quapiam cui is interfuit, & quæ post tres illas synodos congregata fuerit. Cum autem ex annotatione quæ apud Dionysium præfixa est synodo Ancyranæ liqueat eam ante Nicænam fuisse habitam, rursum ex annotatione præfixa canonibus Neocæsarienſibus colligatur eos Ancyranis quidem posteriores esse, sed Nicænis anteriores, de Gangrenſibus vero non constet an anteriores sint Nicænis, huc valde inclino ut existimem ista intelligi debere de Concilio Eliberitano, quod propterea celebratum dicit debet aliquanto ante Nicænum. Haud dubie Osius, qui variis in oriente synodis interfuerat, ipsique Gangrenſi, si qua Vasæo fides, præfuerat, hunc codicem in Hispaniam detulerat, quod existimaret eum Ecclesiis Hispanicis utilem futurum; iliumque post conditos canones Eliberitanos in medium, ut puto, protulit, relegique petiit, ut hæc orientalium statuta publico reciperentur in Hispania. Nam de iisdem rebus tractant, de quibus actum est in synodo Eliberitana, de pœnis nimirum & reconciliatione lapsorum, aliisque ad eam disciplinam pertinentibus. Unde & alt Osius in sua illa ad Episcopos allocutione, ea de causa relegendos videri hos harum trium synodorum canones, quod non omnibus malis provisum esset in Eliberitana synodo, multaque prætermissa essent quæ ad robur ecclesiasticum pertinerent, quæ vero sumi possent ex prioribus illis Conciliis. Secundum hanc Osii orationem canones horum trium Conciliorum additi sunt canonibus præsentis synodi, nimirum Eliberitanæ, ut arbitror. Tum statim, prætermissis omnibus reliquorum Conciliorum canonibus, ipsiusque etiam Nicæni, sequuntur capitula decretalia Innocentii.

Sed adversus hæc reponi potest canones Eliberitanos videri nondum plene reddita Ecclesiæ pace, necdum persecutione prorsus extincta, atque adeo sub imperio Constantii Chlori potius quam Constantini. Verum tametsi Episcopi in hac Eliberitana synodo congregati decreta sanciverint de lapsis, non ideo tamen sequitur pacem in Ecclesia nondum fuisse. Alioqui enim dicendum esset Concilium Ancyranum itemque Neocæsarienſe diu ante fuisse habita quam vulgo sentiunt qui de rebus istis tractant. Pœnas lapsis intentaverit Eliberitana synodus, esto. An ideo necesse est affirmare habitam in medio persecutionis? Non ita sane. Sed quia adhuc multi haud dubie supererant exitis qui lapsi fuerant, quos Episcopi secundum mores antiquos ac priorem observationem (quæ, ut ait Innocentius Papa, durior erat) a communione repellebant, cum ipsi se admitti postularent, determinata synodo sunt diversi lapsorum gradus, ac pœnæ pro cujusque meritis assignatæ. Præterea, quamvis reddita fuisset Ecclesiæ pax, non ideo statim abolita paganorum superstitio. Itaque fieri poterat ut nonnulli in ea flagitia incíderent quibus diluendi pœnas præscripsit hæc synodus. Quod confirmatur ex his quæ anno CCCLXXIV. *constituta sunt in synodo Valentina: quæ licet diu post extinctam persecutionem sedatumque bellum celebrata fuerit, pœnas tamen statuit adversus lapsos. Gravius urget exemplum synodi Arelatenſis secundæ: quæ quum congregata fuerit sub medium sequentis sæculi, extincta nimirum, ut ita dicam, etiam memoria persecutionum, tamen renovavit ea quæ in superioribus Conciliis decreta fuerant de lapsis.* Hactenus Baluzius, cujus rationes solvere conatur Card. de Aguirre tom. 2. Concil. Hisp. dissert. 1. n. 18. & seqq. ut hanc synodum labente vere anni 303. fuisse coactam statuat.

ANNO CHRISTI 305.

LXIV. *De fœminis quæ usque ad mortem cum alienis viris* [a] *adulterant.*
[a] *adulterantur*
LXV. *De adulteris uxoribus clericorum.*
LXVI. *De his qui prævignas suas ducunt.*
LXVII. *De conjugio catechumenæ fœminæ.*
LXVIII. *De catechumena adultera, quæ filium necat.*
LXIX. *De viris conjugatis, postea in adulterium lapsis.*
LXX. *De fœminis quæ conscriis maritis adulterant.*
LXXI. *De stupratoribus puerorum.*
LXXII. *De viduis mœchis, si eundem postea maritum duxerint.*
LXXIII. *De delatoribus.*
LXXIV. *De falsis testibus.*
LXXV. *De his qui sacerdotes accusant, nec probant.*
[b] *si probentur*
LXXVI. *De diaconibus,* [b] *qui ante honorem peccasse probantur.*
LXXVII. *De baptizatis qui nondum confirmati moriuntur.*
LXXVIII. *De fidelibus conjugatis, si cum Judæa vel Gentili* [c] *mœchaverint.*
[c] *mœchati sunt.*
LXXIX. *De his qui tabula ludunt.*
LXXX. *De libertis.*
LXXXI. *De fœminarum epistolis.*

Concilium Eliberitanum Iduum Majarum sanctorum episcoporum numero XLIII. *& non tantum XIX. (1) dicitur in veteri codice MS. Petri Pithœi.*

Cum [d] *consedissent sancti & religiosi episcopi in ecclesia* [e] *Eliberitana, hoc est:*

[d] *convenissent*
[e] Eliberina, vel Illiberitana ex Mendoza.

I. Felix episcopus * Accitanus.
* *alias* Auxitanus, *vel* Aquitanus.
II. Osius episcopus Cordubensis.
III. Sabinus episcopus Spalensis.
IV. Camerinus episcopus Tuccitanus.
* *alias* Bigerrensis, & Bigertensis.
V. Sanagius episcopus * Epagrensis.
VI. Secundinus episcopus [2] Castulonensis.
* Pardius
VII. * Pardus episcopus Mentesanus.
* Elibertinus, Eliberinus.
VIII. [3] Flavius episcopus * Eliberitanus.
* Catonus.
IX. * Cantonius episcopus * Corsicanus.
* Ureitanus.
X. Liberius episcopus * Emeritensis.
* Emeritanus.
* Cæsaraugustanus.
XI. Valerius episcopus * Cæsaragustensis.
XII. Decentius episcopus Legionensis.
XIII. Melanthius episcopus Toletanus.
* Sibariensis: *vel* Salariensis.
XIV. Januarius episcopus [4] de * Salaria
XV. Vincentius episcopus Ossonobensis.
XVI. Quintianus episcopus Elborensis.
* Eliocrotensis.
XVII. Successus episcopus de * Eliocrota.
XVIII. Eutychianus episcopus [5] Bastitanus.
XIX. Patritius episcopus Malacitanus.

[f] triginta & sex in editione Mendozæ.

Residentibus etiam [f] *viginti & sex presbyteris, adstantibus diaconibus, & omni plebe, episcopi dixerunt.*

CAPITULA

I.

* ut quicumque post.

PLacuit * inter eos, qui post fidem baptismi salutaris, adulta ætate, ad templum idololatraturus accesserit, & fecerit, quod est crimen * principale (quia est summum scelus) placuit, [e] nec in fine eum [a] communionem accipere.

ANNO CHRISTI 305.
* capitale
[a] ad communionem suscipere.

II.

Flamines qui post fidem lavacri & regenerationis sacrificaverunt; eo quod geminaverint scelera, accedente homicidio; vel triplicaverint facinus, cohærente mœchia, placuit eos nec in fine accipere communionem.

III.

Item flamines, qui non immolaverint, sed munus tantum dederint; eo quod se a funestis abstinuerunt sacrificiis, placuit, in fine eis præstari communionem; *f* acta tamen legitima pœnitentia. Item ipsi, si post pœnitentiam fuerint mœchati, placuit, ulterius his non esse dandam communionem, ne [b] lusisse de dominica communione videantur.

[b] illusisse

IV.

Item flamines, si fuerint catechumeni & se sacrificiis abstinuerint, post triennii tempora, placuit ad baptismum admitti debere.

V.

Si qua [6] domina furore zeli accensa flagris verberaverit ancillam suam, ita ut [7] in tertium diem animam cum cruciatu [8] effundat; eo quod incertum sit, voluntate, an casu occiderit; si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si [c] infra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

Dist. 50. Si qua fœmina Decret. Ivo. part. 10 c. 22. Burch. lib. 6. c. 19. Ansel. lib. 11. c. 36. Rab. pœnit. cap. 14.
[c] intra

VI.

Si quis vero * maleficio interficiat alterum; eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit * nec in fine impertiendam esse illi communionem.

* veneficio Decr. Ivo. p. 10. c. 155. Burch. lib. 6. cap. 26.
* nisi in fine imper. non esse

1 At in nostro XIX. *Harduinus.*
2 Al. *Catraleucensis*
3 Al. *Flavianus.*
4 Al. *Siblaria.*
5 Al. *Bassitanus.*
6 MS. *famina.*
7 MS. *intra:* Gratianus, *infra:* Ivo part. 15, & 148. Raban de judic. pœnit. lib. 3. cap. 5. Mogunt. Concil. I. an. 747. cap. 22. Regino lib. 2. cap. 58. & alii.
8 MS. *emittat.*

ANNO CHRISTI 305.

VII.

Si quis forte fidelis poſt lapſum mœchiæ, poſt tempora conſtituta, * accepta pœnitentia denuo fuerit fornicatus, placuit, nec in fine habere eum communionem.

* acta

VIII.

Item fœminæ, quæ, nulla præcedente cauſa, reliquerint viros ſuos, & ſe copulaverint * alteris, nec in fine acci- B piant communionem.

Decr. Ivo. par. 8. c. 198. Burch. l. 9. c. 62.

* alteri & in hoc permanere voluerint, nec 32. q. 7. Fidelis fœmina quæ.

IX.

Item fœmina fidelis, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem [1] & alterum ducit, prohibeatur ne ducat; ſi duxerit, non prius accipiat communionem, [2] niſi quem reliquerit, prius de ſæculo exierit; niſi forte neceſſitas infirmitatis dare compulerit.

Decr. Iron. p. 8 c. 199. Burch. lib. 9. c. 26

X.

Si ea, quam catechumenus reliquit, duxerit maritum, poteſt ad fontem lavacri admitti. Hoc & circa fœminas catechumenas erit obſervandum. Quod ſi fuerit fidelis, quæ ducitur, [3] ab eo qui uxorem inculpatam reliquit, & cum ſcierit illum habere uxorem, quam ſine cauſa reliquit; placuit, * huic nec in finem dandam eſſe communionem.

* hujuſmodi in fine date communionem

Poſterior hujus canonis pars ſic legitur in codice quodam membranaceo.

Quod ſi ducitur ab eo qui inculpatam reliquit uxorem, & eum ſcierit habere D uxorem, quam ſine cauſa reliquit; placuit, nec in fine hujus dari communionem.

XI.

Intra quinquennii autem tempora, catechumena ſi graviter fuerit infirmata, dandum ei baptiſmum placuit, non denegari.

XII.

Mater, vel parens, vel quælibet fide- E

A lis, ſi lenocinium exercuerit, eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius ſuum, placuit, [4] eas nec in fine accipere communionem.

ANNO CHRISTI 305

XIII.

g Virgines, quæ ſe Deo dicaverint, ſi pactum * perdiderint virginitatis, atque eidem libidini ſervierint; non intelligentes [a] quod * amiſerint, placuit, nec in fine eis dandam eſſe communionem. * * Quod ſi ſemel perſuaſæ, aut infirmi corporis lapſu vitiatæ, omni tempore vitæ ſuæ hujuſmodi fœminæ egerint pœnitentiam, ut abſtineant ſe a coitu, eo quod lapſæ potius videantur, placuit, eas in fine communionem accipere debere.

27. q. 1 Virgines, quæ ſe. In concil. Magunt. III. c. 26. & in Calon. I. c. 6.

* prodiderint,

a quid

* adamiſerint. Quod ſi ſemetipſas pœnituerint, quod infirmitate corporis lapſæ fuerint, a toto tempore

XIV.

Virgines quæ virginitatem ſuam non cuſtodierint, ſi eoſdem, qui eas violaverint, duxerint, & tenuerint maritos; eo quod ſolas nuptias violaverint, * [5] poſt annum, ſine pœnitentia, reconciliari de- C bebunt. Vel ſi alios cognoverint viros; eo quod mœchatæ ſint, placuit, per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem oportere.

* poſt pœnitentiam unius anni reconcilientur.

XV.

Propter copiam puellarum, Gentilibus minime in matrimonium dandæ ſunt virgines Chriſtianæ, ne ætas in flore tumens in adulterio animæ reſolvatur.

Ita Paulus ad Cor. c. *Nolite jugum ducere cum infidelibus.*

XVI.

Hæretici [6] ſi ſe transferre noluerint ad eccleſiam catholicam, nec ipſis catholicas dandas eſſe puellas: ſed neque Judæis, neque [b] hæreticis, dare placuit; eo quod nulla poſſit eſſe ſocietas fideli cum infideli. Si contra interdictum fecerint parentes, * abſtineri per quinquennium placet.

b f. legendum ethnicis, non hæreticis, 2. Cor. 6.

* abſtinere

XVII.

Si qui forte ſacerdotibus idolorum filias ſuas junxerint, placuit, nec in fine E eis dandam eſſe communionem.

XVIII.

---

1 Aguirre, & *alterum duxerit*, omiſſis iis, quæ ſunt interjecta.
2 MS. *quam is, quem relinquit, de ſæculo.*
3 Aguirre: *& cum cluerit illum ab uxore.... placuit hujuſmodi in fine dari communionem.*
4 Ita etiam Regino lib. 2. cap. 142. & Ivo in decr. At Burch. lib. 19. c. 5. *niſi in fine non accipiat commun.*
5 Ita Rabanus lib. Pœnit. c. 4. & in epiſt. ad Heribald. c. 23. ex Concil. Elib. c. 14. At Regino l. 2. cap. 151. Burch. l. 9. c. 4. & Ivo par. 8. c. 152. ſic interpolant: *poſt pœnitentiam unius anni reconciliantur.*
6 Aguirr. *qui erant ab Eccleſia Catholica.*

ANNO CHRISTI 305.

XVIII.

[1] Episcopi, presbyteri, & diacones de locis suis, negotiandi causa, non discedant; nec circumeuntes provincias, quæstuosas nundinas sectentur. Sane ad victum sibi conquirendum, aut filium, aut libertum, aut mercenarium, aut amicum, aut quemlibet mittant: & si voluerint negotiari, intra provinciam negotientur.

XIX.

Episcopi, presbyteri, & diacones, si in ministerio positi, detecti fuerint, quod sint mœchati, placuit, & propter scandalum, & propter * profanum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.

* nefandum

XX.

Dist. 47. Si quis cler. & Ivo p. 13. c. 12

Si quis clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit eum degradari, & * abstineri. Si quis etiam laicus accepisse probatur usuras, & promiserit, correctus jam, se cessaturum, nec ulterius exacturum, placuit, ei veniam tribui. Si vero in ea iniquitate duraverit, ab ecclesia [2] esse projiciendum.

* abstinere.

XXI.

[3] Si quis in civitate positus tres dominicas ad ecclesiam non accesserit, * pauco tempore abstineat, ut correptus esse videatur.

* tanto

XXII.

Si quis de catholica ecclesia ad hæresim transitum fecerit, rursusque recurrerit, placuit, huic pœnitentiam non esse denegandam; eo quod cognoverit peccatum suum. Qui etiam decem annis agat pœnitentiam. Cui post decem annos præstari communio debet. Si vero infantes fuerint transducti, quod non suo vitio peccaverint, incunctanter recipi debent.

XXIII.

In decret Ivo. P. 4. c. 31.

* Jejuniorum *b* superpositiones per singulos menses placuit celebrari, exceptis diebus duorum mensium Julii, & Augusti, ob quorumdam infirmitatem.

[1] Jejunia seu abstinentias per

ANNO CHRISTI 305.

XXIV.

Omnes qui * peregre fuerint baptizati, eo quod eorum minime sit cognita vita, placuit, ad clerum non esse promovendos in alienis provinciis.

Dist. 58. Omnes qui peregre. * in peregrinatione

XXV.

Omnis qui attulerit *i* literas confessionis sublato nomine confessoris (eo quod omnes sub hac nominis gloria * passim concutiant simplices) communicatoriæ ei dandæ sunt literæ.

Arelatense concil. I. can. 9. * partim

XXVI.

k Errorem placuit corrigi, ut omni sabbati die * superpositiones celebremus.

* jejuniorum superpositionem

XXVII.

Episcopus, vel quilibet alius clericus, aut sororem, aut filiam virginem dicatam Deo, tantum secum habeat; extraneam nequaquam * habere placuit.

* secum habeat.

XXVIII.

Episcopos placuit ab eo qui non communicat munera accipere non debere.

XXIX.

l [4] Energumenus qui ab erratico spiritu exagitatur, hujus nomen neque ad altare cum oblatione, recitandum, neque permittendum, ut sua manu in ecclesia ministret.

XXX.

[5] Subdiaconos eos ordinari non debere, qui in adolescentia sua fuerint mœchati; eo quod postmodum, per subreptionem, ad altiorem gradum [6] promoveantur: vel si qui sunt in præteritum ordinati, amoveantur.

XXXI.

[7] Adolescentes qui post fidem lavacri salu-

1 Regino l. 1. c. 227. ex Conc. Elib. Est hic Canon decimus nonus apud Aguirre: sequens vero XVIII.
2 Aguirr. *sciat se esse.*
3 Citat hunc Canonem in Sardicensi Concilio Can. XIV. Osius Cordub. quod & Hincmarus observat in opusc. 33. c. 20. item Regino l. 1. c. 182. ex Conc. Elib.
4 Hunc Canonem spectasse videtur Concilium Toletanum XI. an. 674.
5 Rabanus lib. Pœnit. c. 4. ex Conc. Elib. c. 30. & in epist. ad Heribald. c. 22.
6 Aguirre edidit: *non sit promovendus. Si autem aliqui sunt.*
7 Rabanus hæc totidem verbis locis cit. ex Conc. Elib. c. 31.

ANNO CHRISTI 305.

salutaris fuerint mœchati, cum duxerint uxores, acta legitima pœnitentia, placuit ad communionem admitti.

XXXII.

Apud presbyterum, si quis gravi lapsu in ruinam mortis inciderit, placuit agere pœnitentiam non debere, sed potius apud episcopum: cogente tamen infirmitate necesse est presbyterum communionem præstare debere, & [1] diaconum, si ei jusserit sacerdos.

Hic Canon sic legitur in altera editione. (2)

Si quis gravi lapsu in ruinam mortis inciderit, placuit, agere pœnitentiam non debere sine episcopi consultu, sed potius apud episcopum agat, cogente tamen infirmitate Non est presbyterorum aut diaconorum, communionem talibus præstare debere, nisi eis jusserit episcopus.

XXXIII.

[3] Placuit in totum prohiberi episcopis, presbyteris, & diaconibus, vel omnibus clericis positis in ministerio, abstinere se a conjugibus suis, & non generare filios: quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

XXXIV.

m Cereos per diem placuit in cœmeterio non incendi: [4] inquietandi enim spiritus sanctorum non sunt. Qui hæc non observaverint, arceantur ab ecclesiæ communione.

XXXV.

[5] Placuit prohiberi, *n* ne fœminæ in cœmeterio pervigilent; eo quod sæpe sub obtentu orationis latenter scelera committant.

XXXVI.

De consecr. dist. 4. c. placuit Ivo p. 3. c. 40. Burc. l. 3. c. 35. Agobard. lib. de imagin.

o Placuit, picturas in ecclesia esse non debere; ne quod colitur; [6] & adoratur, in parietibus depingatur.

ANNO CHRISTI 305.

XXXVII.

p Eos qui ab immundis spiritibus vexantur, si in fine mortis fuerint constituti baptizari placet; si fideles fuerint, dandam esse communionem: prohibendum etiam, ne lucernas hi publice accendant. Si facere contra interdictum voluerint, [7] abstineant a communione.

XXXVIII.

Peregre navigantes, aut si ecclesia in proximo non fuerit, posse fidelem, qui lavacrum suum [8] integrum habet, nec sit bigamus, baptizare in necessitate infirmitatis positum catechumenum: ita ut si supervixerit, ad episcopum eum perducat, ut per manus impositionem * pro- * perfici ficere possit.

XXXIX.

[9] Gentiles, si in infirmitate desideraverint sibi manum imponi; si fuerit eorum ex aliqua parte vita honesta, placuit, eis manum imponi, & fieri Christianos.

XL.

Prohiberi placuit, ut cum rationes suas accipiunt possessores, quidquid ad idolum datum fuerit, acceptum non [10] referant; si post interdictum fecerint, per quinquennii spatia temporum a communione esse arcendos.

LXI.

Admoneri placuit fideles, ut in quantum possint, prohibeant ne idola in domibus suis habeant: si vero vim metuunt servorum, vel seipsos puros conservent; si non fecerint, alieni ab ecclesia habeantur.

XLII.

Eos qui ad fidem primam credulitatis accedunt, si bonæ fuerint conversatio-

1 Confer Cyprianum Epist. 32
2 Quam secutus est Card. de Aguirre.
3 Canon hic est etiam nonus Concilii Wormat. an. 868.
4 De hac locutione vide Tertullianum lib. de Spect. c. 15. lib. de Patien. c. 7.
5 Hunc Canonem Meldensi Concilio tribuit Ivo par. 11. c. 60.
6 Aguirre, *aut*.
7 In MS. *abstineantur*: hoc tantum.
8 Walafridus Strabo lib. de rebus Eccles. c. 26. *plenum* posuit pro *integro*, & male interpretatur. Cyprianus Epist. 52. & Pacianus epist. 3. integros sacerdotes vocant, non lapsos.
9 Hunc Canonem Burchardus lib. 4. cap. 3. tribuit Agathensi Concilio. Vide canonem sextum Concilii Arelat. 1.
10 Aguirre *inferant*.

ANNO CHRISTI 305.

tionis, intra biennium placuit ad baptiſmi gratiam admitti debere; niſi infirmitate compellente coegerit ratio, vel * ocius ſubvenire periclitanti, vel gratiam poſtulanti.

* ſocio

XLIII.

Pravam inſtitutionem emendari placuit, *q* juxta auctoritatem ſcripturarum, ut cuncti diem Pentecoſtes poſt Paſcha * celebremus, non quadrageſimam, niſi quinquageſimam. Qui non fecerit, [a] novam hæreſim induxiſſe notetur.

* celebremus. Quod qui non &c.
a quaſi

XLIV.

Meretrix quæ aliquando fuerit, & poſtea habuerit maritum; ſi poſtmodum ad credulitatem venerit, incunctanter placuit eſſe recipiendam.

LXV.

Qui aliquando fuerit catechumenus, & per infinita tempora nunquam ad eccleſiam acceſſerit, ſi eum de clero quiſque cognoverit eſſe Chriſtianum, aut teſtes aliqui extiterint fideles, placuit, ei baptiſmum non negari; * eo quod in [b] veterem hominem deliquiſſe videatur.

* eo quod veterem hominem dereliquiſſe
b vetere homine (1)

XLVI.

[a] Si quis fidelis apoſtata, per infinita tempora, ad eccleſiam non acceſſerit; ſi tamen aliquando fuerit reverſus, nec fuerit idololatra, poſt decem annos, * placuit communionem accipere.

* placuit eum

LXVII.

Burch. l. 9. cap. 67.

Si quis fidelis habens uxorem, non ſemel, ſed ſæpe fuerit mœchatus, in ſine mortis eſt conveniendus. Quod ſi ſe promiſerit ceſſaturum, detur ei communio. Si reſuſcitatus rurſus fuerit mœchatus, placuit ulterius non * ludere eum de communione pacis.

* edere, *al.* illudere alios de

XLVIII.

1. qu. 1. Emendari placuit

Emendari placuit, ut qui baptizantur, (ut fieri ſolebat) nummos in concham non immittant; ne ſacerdos, quod gratis accepit, pretio diſtrahere videatur. Neque [c] pedes eorum lavandi ſunt a ſacerdotibus, * ſed clericis.

ANNO CHRISTI 303.
* vel

LXIX.

Admoneri placuit poſſeſſores, ut non patiantur fructus ſuos, quos a Deo percipiunt, * a Judæis benedici; ne noſtra irritam & infirmam faciant benedictionem. Si quis poſt interdictum facere uſurpaverit, penitus ab eccleſia abjiciatur.

* cum gratiarum actione a Jud.

L.

Si vero quis clericus vel fidelis cum Judæis cibum ſumpſerit, placuit eum a communione abſtinere, ut debeat emendari.

Decr. Ivo. p. 13. c. 119 & p. 15. c. 142.

LI.

Ex omni hæreſi [d] fidelis ſi venerit, minime eſt ad clerum promovendus: vel ſi qui ſunt in præteritum ordinati, ſine dubio deponantur.

LII.

Hi qui inventi fuerint libellos famoſos in eccleſia ponere, anathematizentur.

5. q. 1. Si qui inventi. Decr. Ivo. p. 3. c. 251.

LIII.

[e] Placuit cunctis, ut ab eo epiſcopo quis accipiat communionem, a quo abſtentus in crimine aliquo fuerit. Quod ſi alius epiſcopus præſumpſerit eum admitti, illo adhuc minime * faciente, vel conſentiente, a quo fuerat communione privatus, ſciat ſe hujuſmodi cauſas inter fratres cum ſtatus ſui periculo præſtaturum.

* ſciente

LIV.

Si qui parentes fidem fregerint ſponſaliorum, triennii tempore * abſtineantur. Si tamen iidem ſponſus vel ſponſa in gravi crimine fuerint deprehenſi, excuſati erunt parentes: ſi in eiſdem fuerit vitium, & polluerint ſe, * ſuperior ſententia ſervetur.

Decr. Ivo. p. 8. c. 46. (5)
* abſtineant ſe a communione.
* ſuperioris.

LV.

---

1 Ut Innocentius I. in epiſt. 22. c. 2.
2 Conſer Canonem ultimum Conc. Arelat. I.
3 Aguirre, *qui ad nos fidelis venerit.*
4 Similis huic Canon XVII. Arelat. I. Conc.
5 Item Gratianus 3. q. 3. ſed canone interpolato cap. 1. *Si qui parentes*. Gratianum ſequutus eſt Card. de Aguirre.

ANNO CHRISTI 305.

LV.

* sacrificantium coronam

Sacerdotes qui tantum * coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumptibus aliquid ad idola præstant, placuit post biennium accipere communionem.

LVI.

[1] Magistratum vero uno anno, quo agit duumviratum, prohibendum placuit, ut se ab ecclesia cohibeat.

LVII.

Matronæ, vel earum mariti, ut vestimenta sua ad ornandam sæculariter pompam non dent; & si fecerint, triennio abstineantur.

LVIII.

[2] Placuit, ubique, & maxime in eo loco in quo prima cathedra constituta est episcopatus, ut interrogentur hi qui communicatorias litteras tradunt, an omnia recte habeant; * suo testimonio comprobati.

* & suo test. comprobent.

LIX.

* aut

Prohibendum ne quis Christianus * ut gentilis *s* ad idolum Capitolii causa sacrificandi ascendat, & videat. Quod si fecerit, pari crimine teneatur. Si fuerit fidelis, post decem annos; acta pœnitentia, recipiatur.

LX.

Burch. l. 6. c. 45 Decr. Ivon. p. 10. c. 72

* ab

t Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus quatenus in evangelio scriptum non est, neque invenitur * sub apostolis unquam factum, placuit [3] in numero eum non recipi martyrum.

LXI.

[4] Si quis post obitum uxoris suæ, sororem ejus duxerit, & ipsa fuerit fidelis, quinquennium a communione placuit abstineri; nisi forte dari pacem velocius necessitas coegerit infirmitatis.

ANNO CHRISTI 305.

LXII.

* augur * artibus

[5] *u* Si * auriga, & pantomimus credere voluerint, placuit, ut prius * actibus suis renuncient, & tunc demum suscipiantur; ita ut ulterius ad ea non revertantur. Qui si facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab ecclesia.

LXIII.

Burch. l. 17 c. 51.

[6] Si qua mulier per adulterium, absente marito, conceperit, idque post facinus occiderit; placuit, [7] neque in fine dandam esse communionem; eo quod geminaverit scelus.

LXIV.

Si qua mulier usque in finem mortis suæ cum alieno viro fuerit mœchata, placuit, nec in fine dandam ei esse communionem. Si vero eum reliquerit, post decem annos [8] accipiat communionem, acta legitima pœnitentia.

LXV.

Si cujus clerici uxor fuerit mœchata, & scierit eam maritus suus mœchari, & non eam statim projecerit, nec in fine accipiat communionem: ne ab his, qui exemplum bonæ conversationis esse debent, ab eis videantur scelerum magisteria procedere.

LXVI.

Si quis [9] prævignam suam duxerit uxorem, eo quod sit incestus, placuit, nec in fine dandam esse ei communionem.

LXVII.

* comicos, aut viros scenicos habeant.

Prohibendum, ne qua fidelis, vel catechumena aut * comatos *x*, aut viros cinerarios habeant. Quæcumque hoc fecerint, a communione arceantur.

LXVIII.

---

1 Similis huic Canon VII. Concil. Arelat. I.
2 Confer Canonem VII. Conc. Arelat. I.
3 Aguirre, *in numerum*.
4 Est hic Canon & apud Gregorium III. in judiciis pœnitentialibus c. 11. non appellato nomine Concilii. Ex Elib. citat Rabanus in Epist. ad Heribal. c. 20. & Regino lib. 2. cap. 194.
5 Vide Canonem IV. & V. Conc. Arelat. I.
6 Rabanus lib. pœnit. c. 11. & in Concil. Mog. an. 847. c. 21. ex Concil. Elib. c. 63. Burch. l. 17. c. 51. Ivo p. 9. c. 102. ex Concil. Elib. cap. 3. pro 63.
7 Burchardus, *vix in fine*.
8 Aguirre, *recipi ad*.
9 Aguirre, *privignam*.

ANNO CHRISTI 305.

LXVIII.

Catechumena, si per adulterium conceperit, * præfocaverit, placuit, in fine baptizari.

* & conceptum necaverit, plac.]

LXIX.

Si quis forte habens uxorem semel fuerit lapsus, placuit, eum quinquennium y agere * de ea re pœnitentiam; & sic reconciliari; nisi necessitas infirmitatis coegerit ante tempus dare communionem. Hoc & circa fœminas observandum.

Decr. Ivon. p. 8. c. 281. & Regino l. 2 c. 138.
* debere

LXX.

[1] * Si cum conscientia mariti uxor fuerit mœchata, placuit, nec in fine dandam esse communionem: si vero eam reliquerit, post decem annos accipiat communionem.

* Si conscio marito. Decr. Ivon. p. 8. c. 264.

LXXI.

Stupratoribus puerorum, nec in fine dandam esse communionem.

LXXII.

Si qua vidua fuerit mœchata, & eumdem postea habuerit maritum, post quinquennii tempus, acta legitima pœnitentia, placuit, eam * communioni reconciliari: si alium duxerit, relicto illo, nec in fine dandam esse communionem: vel si fuerit ille fidelis, quem accepit, communionem non accipiat, nisi post decem annos, acta legitima pœnitentia; nisi infirmitas coegerit velocius dare communionem.

31. q. c. Si qua mulier.
* communione

LXXIII.

Delator si quis extiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus, vel interfectus, placuit, eum * nec in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.

5. q. 6. Delator si quis. Burch. l. 6. c. 17
* non nisi in

LXXIV.

[2] Falsus testis, prout est crimen abstinebitur: si tamen non fuerit mortale quod objecit, & * probaverit; quod non tacuerit, biennii tempore abstineatur: si autem non probaverit conventui clericorum, placuit, per quinquennium abstineri.

Burch. lib. 15. cap. 18. & lib. 16. cap. 18.
* exprobraverit,

LXXV.

[3] Si quis autem episcopum, vel presbyterum, aut diaconum falsis criminibus appetierit, & probare non potuerit, * nec in fine dandam ei communionem.

Gratianus 2. q. 3. c. Si quis episcopum.
* non nisi in

LXXVI.

[4] Si quis diaconum se permiserit ordinari, & postea fuerit detectus in crimine mortis, quod aliquando commiserit; si sponte fuerit confessus, placuit eum, acta legitima pœnitentia post triennium accipere communionem. Quod si alius eum detexerit, post quinquennium, acta pœnitentia, accipere communionem laicam debere.

LXXVII.

Si quis diaconus regens plebem, sine episcopo, vel presbytero aliquos baptizaverit, z episcopus eos per benedictionem perficere debebit. Quod si ante de sæculo * recesserint, sub fide, qua quis credidit, poterit esse justus.

* recesserit,

LXXVIII.

[5] Si quis fidelis, habens uxorem, cum Judæa vel gentili fuerit mœchatus, a communione arceatur. Quod si alius eum detexerit post quinquennium, acta legitima pœnitentia, poterit dominicæ sociari communioni.

Decr. Ivon. p. 8. c. 82.

LXXIX.

Si quis fidelis alea, id est, tabula luserit nummos, placuit, eum abstineri: & si emendatus cessaverit, post annum poterit reconciliari * communioni.

a communione.

1 Ivo in Decret. p. 8. cap. 264. ex Concil. Elib. & cap. 206. ex Conc. Moguntino, utrobique addit in fine: *Si cum eam scierit adulteram, aliquo tempore in domo sua retinuit.*

2 Rabanus l. 3. de pœnit. satisf. c. 53. Regino l. 2. c. 341. Burchard. l. 16. c. 18. & ante hos omnes Gregorius III. in judiciis pœnitent. c. 13. sed ibi interpolatus est Canon.

3 Gregorius III. loco cit. c. 13. Regino l. 3. c. 338. Concil. Suess. II. an. 853. at Burchardus l. 2. c. 195. & Ivo p. 6. c. 240. Carthaginenses adscribunt, & legunt, *non nisi in fine.*

4 Ita Regino l. 1. c. 267. ex Conc. Elib. sed Burch. interpolat lib. 4. c. 92. ex Concil. Turonico.

5 Gregorius III. in judiciis pœnit. c. 27. non appellato Concilio. Rabanus epist. ad Herib. c. 20. ex Conc. Elib. c. 18. Regino l. 2. c. 141. Ivo in decret. p. 8. c. 282.

ANNO CHRISTI 305.

LXXX.

Dist. 54. Prohibendum est ut.

Prohibendum est, ut liberti, quorum patroni in sæculo fuerint, ad clerum non promoveantur.

LXXXI.

* quam

* qui

Ne fœminæ suo potius, * absque maritorum nominibus, laicis scribere audeant: * quæ fideles sunt, vel literas alicujus pacificas ad suum solum nomen scriptas accipiant.

FRAGMENTA

QUÆ A GRATIANO, IVONE, ET Burchardo ex concilio Eliberitano [1] citantur, & in eo non extant;

Juxta editionem Garsiæ Loaisæ.

EX CAP. I.

Grat. 22. q. 4. Definit. Ivo. p. 12. c. 80. Burch. lib. 12. cap. 25. qui id

DEfinitio incauta laudabiliter solvenda est; nec est prævaricatio, sed temeritatis emendatio.

EX CAP. III.

ex concil. Hibern. citat. De consecr. d 22. Omnis homo. Burch. l. 5. c. 22. Ivo. p. 2. cap 32.

[a] Omnis homo, ante sacram communionem, a propria uxore abstinere debet tribus, aut quatuor, aut alias quinque, aut septem, aut octo diebus. *a* Nec inter catholicos connumerabitur, qui in istis videlicet temporibus, pascha, pentecoste, & natali domini non communicaverit.

a Nec inter,) Hæc usque ad finem absunt ab hoc loco in Burchardo & Ivone.

EX EODEM CAP.

22. qu. 5. Pueri Ivo. p. 12. c. 82. Burch. l. 12. cap. 26 qui hoc etiam caput, ut pleraque, quæ conc. Elib. tribuuntur, ex concil. Hibern. citat. Burch. l. 19. c. 75. Ivo. p. 15. c. 88.

Pueri ante annos quatuordecim non coguntur iurare. Puella quoque, si in puerili ætate sita, in domo patris, illo nesciente, se juramento constrinxerit, & pater statim ut audierit, contradixerit, vota ejus & juramenta irrita erunt, & facilius emendabitur.

EX CAP. V.

Burch. lib. 11. c. 67. Ivo. p. 14. c. 115.

Qui in quadragesima aut pascha cognoverit uxorem suam, & noluerit abstinere ab ea, unum annum pœniteat, aut pretium, videlicet XXV. solidorum, ad ecclesiam tribuat, aut pauperibus dividat. Si per ebrietatem, & sine consuetudine acciderit, XL. dies pœniteat.

EX CAP. IX.

Decrevit sancta synodus, ut episcopi, ac ministri episcoporum pro criminibus colonos flagellare cum virgis potestatem habeant, propter metum aliorum: ut ipsi criminosi corrigantur, & vel inviti pœnitentiam agant; ne æternaliter pereant. Si vero [a] seniores ipsorum colonorum indigne tulerint, & aliquam vindictam exinde exercere voluerint, aut eosdem colonos, ne distringantur, defendere præsumpserint, sciant se excommunicationis ecclesiasticæ sententia feriendos.

ANNO CHRISTI 305.

[a] vox suspecta.

EX CAP. LXXXV.

Burch. lib. c. 19. & Ivo p. 10. c. 168

Si mulier maritum suum, causa fornicationis, veneno interfecerit, aut quacumque arte perimere facit; quia dominum & seniorem suum occidit, sæculum relinquat, & in monasterio pœniteat.

EX EODEM CONCILIO.

Burch. l. 15 c. 155. & Ivo. p. 15. 193.

In tribus quadragesimis anni, & in die dominico, & in quarta feria, & in sexta feria, conjugales continere se debent, nec illis diebus copulari, quamdiu gravata fuerit uxor, id est, a quo die filius in utero motum fecerit usque ad partum: a partu post XXXIII. dies, si filius; si autem filia, post LVI.

EX EODEM.

Ivo. p. 15. c. 164.

Si mater filium suum sponte occiderit, XV. annos pœniteat, & nunquam mutet, nisi in die dominico. Mulier autem paupercula si fecerit, pro difficultate nutriendi, sex annos pœniteat.

EX EODEM.

Burc. l. 15 c. 131.

Si vero quis [b] clericus vel fidelis cum Judæis cibum sumpserit, placuit, eum a communione abstineri, ut debeat emendari.

[b] extat sup. can. 50.

EX EODEM.

Ibid. cap. 133.

Adjectum est etiam, quosdam Christianos ad apostasiam (quod dici nefas est) transeuntes, & idolorum cultu, ac sacrificiorum contaminatione profanatos: quos a Christi corpore & sanguine quo dudum redempti fuerant renascendo, jubemus abscindi: & si resipiscentes forte aliquando fuerint ad lamenta conversi, his, quamdiu vivunt, agenda pœnitentia est, & in ultimo fine suo reconciliationis gratia tribuenda; dicente domino: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat.*

Ezech. 33.

EX EODEM.

Burch. lib. 19. cap. 13. 4.

De his qui apostatant, & raro se ad ecclesiam repræsentant, nec quidem pœnitentiam agere quærunt, & postea in infirmitate arrepti petunt communionem, placuit, non dandam eis communionem, nisi revelaverint eorum rectam fidem, & egerint fructus dignos pœnitentiæ.

AD

1 Falso attribuuntur sequentes Canones Concil. Eliberitano, ut recte post Mendozam admonet Card. Aguirre.
2 Forte ex aliquo Concilio Hibernensi; quod legentis vitio mutatum est in Iliber. Horum Canonum Hibernensium selecta Capitula Lucas Dacherius edidit in Spicilegio t. 9. unde incaute Regino l. 1. c. 328. descripsit: *Ex synodo Helibernensium.*

AD CONCILIUM ELIBERITANUM

Anno forte 309. *celebratum*

ADDITIO.

Manſi Suppl tom. I. pag. 255.

VEtus Collectio noſtra Lucenſis annorum circiter nongentorum inter cætera Concilia, quorum canones in epitomen redactos complectitur, magnum Eliberitanum concilium offert, quod deſumpſiſſe ſe ejus Synopſis auctor in ipſa concilii fronte teſtatur ex libro quodam *Gabrenſi* (*a*) Quis ſit Gabrenſis iſte liber; ubi locus iſte jaceat, incompertum mihi eſt; quamvis non ignoro Gabrim nomen fuiſſe loci in Gallia ſiti. Sed ambigendi cautam præbet collectio illa, num locus aliquis Hiſpaniæ deſignetur; cum tota illa collectio ex Hiſpanicis libris deducta ſit; nam primo exhibet Martini Bracarenſis canonum collectionem; dein ſuccedunt ex *Gabrenſi* libro excerpta; tandem ex *Complutenſi* libro reliqua. Utcumque res habeat eſeſe ex hoc Gabrenſi libro deſumpti Eliberitani canones ſeu canonum epitomes. Ex his nonnuili in quibuſdam ab editis variant; deſunt etiam nonnulli, ſive quod ab auctore ſynopſis noſtræ reiecti ſint, quod minus utiles ad præſentem diſciplinam judicarit, ſive quod in Gabrenſi codice defuerint. Quos vero deſiderati deprehendi, ſunt canon XL. XLV. L. LVI. LXXI. LXXIII. LXXIV LXXVII. LXXVIII. LXXIX. LXXX. Ordo eſt etiam in pleriſque ab editis diverſus; & qui interdum in editis geminos in canones diſſectus eſt, hic unus repræſentatur; ſic canones XXV. & XXVI. in unum conjuncti ſunt. Ac denique canon unus, qui ibi eſt LXIX. in editis nuſpiam legitur Cavetur in eo ne mulieres venatum eant, cujus ſanctionis cauſas afferrem tres. Primo quod mulieres minus decet circumcurſare. Secundo quod periculoſum haberetur illas dum feras inſectantur longius ab aliorum conſpectu remotas, ut ſæpe accidit venantibus, excurrere. Denique venatorum profeſſio ſæva tunc & ſanguinaria cenſebatur; quare gladiatores venatoriam exercebant, ut ex Actis ſinceris SS. Perpetuæ & Felicitatis XVIII. & ex adnotatione A Holſtenii ad eundem locum diſcimus. Res igitur poſtulabat ut a re minime muliebri Chriſtianæ fœminæ arcerentur. Canon XVI qui canoni edito XV. reſpondet, ſenſum plane oppoſitum ab eo, quem ferunt vulgati, exhibet; quo enim loco vulgatus edicit, ne puellæ Chriſtianorum cum Gentilibus copulentur; noſter conjunctionem hanc admittit, ut inferius patebit. Et quidem ſi res ipſa ſpectaretur, vix fieri potuiſſe videbatur ut quo tempore Chriſtiani erant rariores, & tota provincia Gentilibus inundabat, interdici penitus Chriſtianis potuiſſet, ne connubia cum Gentilibus, ſaltem iis qui moderatiores eſſent, jungerentur. At cum Arelatenſe concilium I. anni 314. nempe circa hoc idem tempus habitum nuptias haſce vetet, ac mandet can. XI. ut puellæ Gentilibus nuptæ *aliquanto tempore ſeparentur a communione*, utpote criminis alicujus reæ; ideo negantem particulam quæ in editis legitur, hic vitio codicis deeſſe ſuſpicor.

Certum tempus quo Eliberitani Patres convenerunt aliud alii ſtatuunt; deſignant enim nonnulli annum Chriſti 303. alii annum 305. alii 306. & ſunt etiam qui vicinius Nicæno concilio tempus aſſignent. Ego annum 309. maluerim, quod in vetuſtis concilii hujus codicibus habitum legatur die iduum majarum; quæ ſane dies anno 309. in dominicam incidit. Obtinuiſſe enim jam tunc morem die dominica ordiendi concilia ex Nicæno concilio diſcimus.

Hanc ergo Eliberitanorum canonum epitomen hic dare integram conſtitui; forte enim lectores obſcuriſſimis concilii hujus legibus perſpiciendis hinc lucis aliquid nanciſcentur. Cum vero ordinem tenere canones hoſce in ſummam contractos ab editis diverſum ſuperius indicaverim; ideo ſervato manuſcripti ordini alium a latere numerum editorum canonum adjunxi, ut lectores intelligant ad quem editum canonem ſingulæ epitomis ſanctiones referantur

Ordo canonum vulgatorum.	Ordo Epitomis	EX CONCILIO LIBERITANO
I.	I.	DSI quis poſt baptiſmum Idolis immolaverit, nec in finem accipiat communionem.
II.	II.	Flamines ſi poſt regenerationem baptiſmi ſacrificaverit (f. ſacrificaverint) vel homicidium fecerit (f. fecerint) aut necatus fuerit (mœcatus) ne in finem communicet.
III.	III.	Flamines ſi muſſimus (ſic) dederit Idolis, acta pœnitentia communicet.
IV.	IV.	Flamines ſi converſi fuerint poſt triennium baptizetur.
V.	V.	Si qua domina ancillam pro zelo battederit, & mortua fuerit, quinque annis pœniteat.
VI.	VI.	Si quis per maleficium alterum occiſerit, nec in finem communicet.

(*a*) Legendum Agabrienſi monent Ballerini in Append. ad Opera S. Leonis; erat vero urbs Epiſcopalis in Provincia Bætica

Ordo vulgatus	Ordo epitomis.	
VII.	VII.	Poſt pœnitentiam mœchie ſi quis fornicatus ſuerit, nec in finem communicet.
VIII.	VIII.	Fœmina qui ſine cauſa dimiſerit maritum, & alterum duxerit, nec in finem communicet.
IX.	IX.	Si qua mulier demiſerit maritum unum & alterum nupſerit, antequam moriatur quem dimiſerit, non communicet abſqueneceſſe mortis. Poſt quinquennium accipiat communionem (1).
		Decimus canon eſt idem ac canon VIII. repetitus.
		Deeſt XI. ſed ſuppletur inferius.
XI.	XII.	Si quis cathecumina graviter ſi fuerit infirma infra quinquennium baptizetur.
XII.	XIII.	Qui Lenocium faciunt, nec in finem communicent.
XIII.	XIV.	Devota ſi adulteraverit, nec in finem communicet.
XIV.	XV.	Virgines ſi adulteraverint quinque annis pœniteant
XV.	XVI.	Propter copiam puellarum gentilibus in matrimonium dandæ ſunt virgines, ne ætas in flore tumens in adulteriis lude retolvatur (f. luto reſolvatur) (2).
XVI.	XVII.	Hæretici ſi converſi fuerint filias ſi dederint Judeis vel hæreticis quinque annis pœniteant.
XVII.	XVIII.	Si quis fidelis filiam ſuam ſacerdoti Idolorum junxerint.
	XI.	Similiter & fœmina ſi dimiſerit adulterum
Eſt prior pars canonis IX.	*ita ſignat MS codex.*	maritum, & alterius copulaverit excommunicetur.
XIX.	XIX.	Epiſcopus, presbyter, diaconus ſi mœcatus fuerit in finem communicet. (3)
XVIII.	XX.	Epiſcopus, presbyter non agant negotium.
XX.	XXI.	Si quis clericus uſuram acceperint degradetur. Si laicus excommunicetur.
XXI.	XXII.	Si quis presbyter tres ſeptimanas non fuerit ad eccleſiam corripiatur (4).
XXII.	XXIII.	Si catholicus in hæreſe fuerit & reverſus fuerit decem pœnitentia agant.
XXIII.	XXIV.	Jejunare oportet per ſingulos menſes excepto julio & auguſto.
XXIV.	XXV.	Qui in peregre fuerit baptizatus in clero non admittendus.
XXV. XXVI.	XXVI.	Epiſtolæ communicaturiæ ſimplice dandæ. Omne ſabbato jejunetur.
XXVII.	XXVII.	Epiſcopus vel quilibet clericus extraneam mulierem domi non habeat.
XXVIII. XXIX.	XXVIII.	Inergumenos non communicet nec epiſcopus munus ab eo accipiat, nec in clero promoveatur, vel ſi ordinatur deponatur; nec epiſcopus munus accipiat non communicante (f. a non communicante) (5).
XXXII.	XXX.	Excommunicatus (f. excommunicatis) presbyter in neceſſitate communionem det.
XXXIII.	XXXI.	Epiſcopus, presbyter, diaconus vel clericus abſtineant ab uxoribus ſuis.
XXXIV. XXXV.	XXXII.	Cereos in cymiteriis non incendi, quod ſi quis fecerit excommunicetur. Mulieres non pervigilent in cymiteriis.
XXXVI.	XXXIII.	Picturas in eccleſia fieri non debere.
XXXVII.	XXXIV.	Inergumeni in fine poſiti baptizentur & communicent. Pœnitentes non incendat publice lucernas.
XXXVIII.	XXXV	In neceſſe bigamus, aut quilibet fidelis baptizet, & ab epiſcopis confirmetur.
XXXIX.	XXXVI.	Gentiles in infirmitate poſiti ſi deſideraverint chriſtianos efficiat.
XL.	XXXVII.	Quod datur ad Idola fideles non accipiant.
XLI.	XXXVIII.	Domini vetent ſervis ſuis Idola colere.
XLII.	XXXIX.	Qui ad primam credulitatis fidem veniunt poſt duos annos baptizari.

Or-

Ordo vulgatus	Ordo epitomis.	
XLIII.	XL.	A Poſt paſcha quinquageſima teneatur non quadrageſima.
XLIV.	XLI.	Meretrix ſi converſa fuerit recipiatur.
		Deeſt canon XLV. editus.
XLVI.	XLII.	Fideles apoſtatas per multos annos ſi converſus fuerit per decem annos communicet.
XLVII.	XLIII.	Uxorem habens ſi necatus (mœcatus) fuerit in neceſſe, danda ei communio, ſi promiſerit jam non mœcare.
XLVIII.	XLIV.	De baptizatos nihil accipiat cleros.
XLIX.	XLV.	Ne poſſeſſores fructus ſuos Judeis dent benedicendo.
		Deeſt canon L. editus.
LI.	XLVI.	Hæreſe ad clerum non promoveantur.
LII.	XLVII.	B Qui inventi fuerint famoſa in eccleſia ponere anathementur.
LIII.	XLVIII.	Epiſcopus excommunicatum alterius non recipiat.
LIV.	XLIX.	Parentes ſine culpa ſi ſponſos ſequeſtraverint triennio pœnitentiam agant.
LV.	L.	Sacerdotes Idolorum poſt biennium recipiantur.
		Deeſt canon editus LVI.
LVII.	LI.	Nullus fidelis ad pompam ſæculi veſtimentum ſuum det.
LVIII.	LII.	Qui communicaturi has literas epiſcopo deferent interrogentur ſi omnia recte ſuo teſtimonio comprobat.
LIX.	LIII.	Ne quis Chriſtianus Capitulium aſcendat, quod ſi fecerit decem annos abſtineatur.
LX.	LIV.	C Qui Idola fregerit & ibidem occiſus fuerit inter martyres non recipiendus.
LXI.	LV.	Qui duas ſorores habuerit uxores quinque annos pœniteant.
LXII.	LVI.	Auriga vel Pantomima ſi converſi fuerint recipiantur.
LXIII.	LVII.	Si quæ maritata adulteraverit & filium occiderit, ne in finem accipiat communionem.
LXIV.	LVIII.	Si qua fœmina fidelis mœcata fuerit poſt decem annos communicet, ſi eum demiſerit.
LXV.	LIX.	Uxor clerici ſi mœcata fuerit & non eam dimiſerit nec in finem communicet.
LXVI.	LX.	Si quis prævignam ſuam duxerit uxorem nec in finem communicet.
LXVII.	LXI.	Fidelis vel cathicumina ſcinarios viros habent
LXVIII.	LXII.	D(*deeſt aliquid.*) Cathecumina ſi adulteraverit & ſuffocaverit filium in finem baptizetur.
LXIX.	LXIII.	Uxoratus ſi lapſus fuerit quinque annis pœniteat.
LXX.	LXIV.	Si cum conſcientia marita (*forte* mariti) uxor adulteraverit ne in finem accipiat communionem.
		Deeſt canon editus LXXI.
LXXII.	LXVI.	Si qua vidua mœcata fuerit & poſt hæc maritum illum habuerit quinque annos pœniteat.
		Deſunt canones LXXIII. LXXIV. editi,
LXXV.	LXVII.	Si quis ſacerdotem in crimen accuſaverit in finem communicet (*alia manu antiqua emen-*
LXXVI.	LXVIII.	E *datur* nec in finem.) Diaconus detectus fuerit ut ante ordinationem crimen admiſiſſe, ut laicus poſt quinque annos communicet.
		Deſunt reliqui canones editi LXXVII. LXXVIII. LXXIX. LXXX. LXXXI.
Deeſt in editis	LXIX.	Fœminæ ad venationem non vadant.

COLLECTORIS NOTÆ IN CANONES SUPERIORES.

(1) *Poſt quinquennium accipiat communionem.* Deſunt poſtrema hæc in editis, & ſenſus forte eſt: *Si novum illum maritum dimiſerit, poſt quinquennium ad communionem admittatur*; vel forte: Etiam priori viro intra quinquennium modno non communicet; niſi eo quinquennio elapſo.

(2) Edi-

(2) Editus canon ita concipitur : *Propter copiam puellarum Gentilibus minime in matrimonium danda sunt virgines Christianæ, ne ætas in flore tumens in adulterio animæ resolvatur.* Vulgata hæc lectio optimum sensum reddit, & sensus est. Puellarum copia suadere nequaquam debet, ut gentilibus puellæ elocentur; nam juvenculis illa ætas facile illas *ad animæ adulterium* ideſt ad crimen idololatriæ admittendum inducet. Sed & noſtra hæ lectio sensum reddit plane non ineptum; edicit enim ut puellæ cum multæ sint, elocentur potius Gentilibus quam innuptæ perseverent propter impudicitiæ periculum. Utra lectio genuina habenda sit viderint docti. Vide & quæ de hoc canone superius animadverti.

(3) *In finem communicet.* Vulgatus *nec in fine &c.* cui lectioni totus contextus plus favet

(4) *Si quis presbyter tres septimanas &c.* Vulgatus : *Si quis in civitate positus.* Sunt qui vulgatum hunc canonem ad clericos tantummodo referant, de quibus videndus Mendoza in Opusculo *de confirmando concilio Eliberitano*, ad hunc canonem. Huic opinioni lectio noſtri codicis favet. Idem Mendoza interdictum hoc ad laicos refert, quam in rem adducit Osii testimonium qui in concilio Sardicensi testatus est : *Memini in superiori concilio fratres noſtros constituisse, ut ſi quis laicus in ea in qua commoratur civitate, tres dominicas dies, ideſt tres septimanas non celebrasset conventum, communione privaretur.* Quibus verbis canonem hunc Eliberitanum indicari vir idem clarissimus censuit. Sed cum ab anno 309. quo Eliberi anum concilium est habitum, ad annum 347., vel 344. ut ego inferius demonstrab, quo Sardicense convenit, sat longum annorum spatium intercesserit, fieri potuit ut in alio quopiam concilio quod ad nos nequaquam pervenit, similis quoad laicos sanctio statueretur, idemque concilium, non vero Eliberitanum Osius præ oculis haberet.

(5) Totus iste canon ex duplici vulgato canone XXVIII. & XXIX. coalescens latius & clarius explicat, quod in illis subobscurius continetur; en duos illos : XXVIII. *Episcopos placuit ab eo qui non communicat, munera accipere non debere.* XXIX. *Energumenus &c. hujus nomen neque ad altare cum oblatione recitandum, neque permittendum ut ſua manu in eccleſia miniſtret.*

Nota Garsiæ Loaisæ.

Qui concilia ediderunt, aliud caput adjiciunt, quod habetur 31. quæst. 1. *Si qua mulier*. Verum cum constet ex antiquis Gratiani manuscriptis codicibus, & Burchardo lib. 6. cap. 41. & Ivone par. 10. cap. 16. esse ex concilio apud Vermerias, nos consulto omisimus. *Garsias.*

Notæ Severini Binii.

maximam partem ex eodem Garsia Loaisa descriptæ.

Habiti concilii tempus.

a Concilium.) Anno domini 305. quo Marcellus pontifex ecclesiæ, Constantius & Galerius imperii gubernacula tenebant, quique est vigesimus annus ante celebratum concilium Nicænum, hanc synodum habitam esse, præter auctoritatem Innocentii epist. 3. cap. 2. huic adscripti canones evidenter ostendunt. Primo enim & quibusdam aliis sequentibus canonibus, fidelibus in persecutione lapsis pœnitentia quidem conceditur, sed ad terrendum alios communio negatur. Item canone 25. agitur de illis qui afferebant literas a confessoribus scriptas, quarum interventu, lapsi facilius reciperentur. Apparet igitur episcopos Hispaniæ, eo tempore quo pax ecclesiæ nondum reddita, & persecutio nondum prorsus extincta erat, Constantii non Constantini temporibus Eliberim convenisse, & contra imminentem furoris gladium, arma & scuta hæc præparasse, Constantinus omnes ecclesiæ persecutores devicit, & tranquillissimam pacem eidem reddidit; nulla igitur ratio aut necessitas urgebat, ut ab eodem bellum aliquod sibi inferendum ecclesia metueret, qui pacis & tranquillitatis redditæ auctor extiterat. Galerius tempore Constantii, erga Christianos optime affecti, Christianorum alios exilio, alios morte diriſſima in oriente mulctavit. Tempore igitur supradicto, nimirum Christi nati 305. quo Constantius cum Galerio collega ultimum annum imperii sui agebat, hanc synodum provincialem habitam esse, verior est sententia. Maxime quod Innocentius illis verbis, quæ infra in notis ad canonem 1. alle ubimus, hæc a nobis dicta evi entissimo testimonio confirmet, illud nimirum concilium, quo lapsis ac gravibus peccatoribus in extremo vitæ periculo pœnitentia conceditur, communio negatur, tunc habitum esse, quando crebris persecutionibus ecclesia affligeretur, eique pax nulla reddita esset. Si quis dicat Innocencium non de concilii Elibertini, sed potius Cypriani temporibus locutum fuisse; aliquid forte dice et, si Cyprianus cum patribus hujus concilii, de lapsis tempore persecutionis ad ecclesiam recipiendis, non aliter sensisset, Cyprianus enim epist. 8. ad Cornelium scribens existimat, cum lapsis tempore persecutionis remissius atque indulgentius agendum esse : pa res vero hujus concilii contrario modo sentiunt : Innocentius ergo prædicto loco, de his, non de Cypriani temporibus locutus est. Ita Baronius anno Christi 305. num. 40. & 43. Bellarm. lib. 2. de imaginibus cap. 9. Habes causam, lector amice, cur de tempore habiti concilii, illustrissimi Card. Baron. sententiam amplectamur & sequamur, a Garsiæ Loaisæ diligentissimi conciliorum Hispaniæ collectoris atque interpretis doctissimi sententia discrepemus. Hæc de tempore hujus concilii. De ejus auctoritate, scriptores mirifice variant. Quod 1. 2. 6. 8. 12. 17. 18. &c. canones lapsis communionem in fine vitæ adimentes, Novatiano, quodque 34. canon Vigilantio, 36. Iconomachis favere viderentur, nonnulli etiam viri doctissimi hanc synodum vel reprobatam, vel erroneam esse senserunt. Melchior Canus libro 5. de locis cap. 4. scribit canonem 36. hujus concilii erroneum esse Reverendissimus & illustrissimus Card. Bellarm lib. 2. de imag. cap. 9. ait hoc concilium provinciale fuisse, & minime confirmatum : frequenter errasse, ideo quod lapsos, aliosque plures peccatores graves, licet pœniteant, ne quidem in mortis articulo absolvi concedat putat enim vir solidissime doctus per denegatam communionem, non eucharistiam, sed sacramentalem reconciliationem & absolutionem intelligi debere : propterea quod canone 69. reconciliatio & communio significatu eodem accipiantur. Baronius, cum ob prædictam causam, de hoc eodem concilio, quasi prope Novatiani fines attigisset, tom. 1. anno domini 57. numero 119. & tribus sequentibus paulo liberius & acrius scripsisset, ea deinceps tomo 2. anno Christi 305. num. 41. valde mitigavit : ita enim ibidem de patribus concilii, & lapsorum reconciliatione scribit : *Cum quæ ab illis de ea re sunt statuta ab Innocentio Romano pontifice cxcuſantur, nemo ſit, qui accuſare præſumat.* Existimat igitur hanc synodum legitimam fuisse atque ab omni erroris culpa liberam : addens, illius nullam, sicut de aliis, apudantiquiores nominatim mentionem fieri, ideoque prope antiquatam remansisse, ea de causa, quod hæc de lapsis constituta male forte ab ipsis accepta, displicuerint. Novatiani lapsos simul a communione & pœnitentia excludebant : patres hujus concilii eosdem, quod frequentia lapsorum ac traditorum eo tempore exigebat, ad deterrendum alios, a comummone dumtaxat arcebant : a pœnitentia autem & peccatorum absolutione non prohibebant, ita Baron. num. 41. & 43. Reliqui vero canones, quomodo explicandi, & ab erroris nota vindicandi sint, infra patebit.

Bellarm sententia.

Baronii sententia, qua sequimur.

Durante persecutione hoc concilium habitum est.

b Eliberitanum.) Sunt qui duas in Hispania hoc nomine fuisse urbes putent : unam, quæ in Provincia Bætica, prope Granatam, insignem nunc apud Hispanos civilium rerum conventum, in culmine montis Elviræ sita est, ut ex multis ejus ruinis constat : alteram in provincia Narbonensi, nunc Collibre appellatam. Alii vero in er utramque distinguunt, ut ea, quæ est in Bætica, Eliberis tantum sive Eliberi cum E dicatur : Narbonensis vero illa Illiberis, cum I. nuncupetur. Quod utrumque Plinii probant auctoritate, qui libro 3. cap. 1. de Bæticæ oppidis agens, Eliberi, inquit, quod Eliberini. Et cap. 4. ejusdem libri, de Narbonensis provinciæ oppidis : Illiberis magnæ quondam urbis nunc tenue vestigium. Et Livius libro 31. Pyrenæum transgreditur, & ad oppidum Illiberim castra locat. Qua ratione etiam scribendum arbitrantur apud Pomponium Melam & Strabonem. Verum existimo aliud efficacius & notius esse discrimen inter has urbes, ut illa, quæ est in provincia Tarraconensi Cauco Illiberis, quæ est Collibre; hæc Bæticæ, Eliberis solum vocetur; fuisseque di ersas urbes, & diversis provinciis & metropolitanis attributas, constat ex subscriptionibus conciliorum Hoc vero apud Eliberim, in provincia Bætica coactum est, ut doctiores existimant, & subscriptiones episcoporum indicant. Hæc Garsias. Idem tradit Baronius anno prædicto, num. 39. addens epi copalem sedem Eliberi, quæ & Liberis, interdum etiam Illiberis dicta est, Granatam translatam esse.

Duplex Eliberis in Hispania.

* Collioure Eliberis una. Illiberis altera.

Refellitur objectio.

c XIX. *Episcoporum.*) Inter alios hoc nomine celebres diversarum ecclesiarum episcopos, huic synodo interfuit Osius episcopus Cordubensis, qui Diocletiani persecutione urgente vexillum confessionis adversus impietatem erexit. Quamobrem a patribus magnus Osius confessor est appellatus. Coram præside se fidem Christi confessum esse, ipsemet in literis quas ad Constantium imperatorem scripsit testatur his verbis : *Ego confeſſionis munus explevi, primum cum perſecutio moveretur ab avo tuo Maximiano*, &c. recitat eas S. Athanas. in epistola ad solitariam vitam agentes : Qui & panio supertus de eodem Osio adversus Arianos hæc ait *Neque quod ſuper eſſet, epiſco-*

Osius episcopus Cordubensis, confessor.

Cur magnus Osius appellatus.

Auctoritas concilii Elibertini quæ sit?

episcoporum reverèri sunt : neque quod sexagesimum annum a confessione & eo amplius agebat, respexerunt. Functus multis pontificiis legationibus, qui conciliis interfuerat, fidem & ecclesiam contra hæreticos & schismaticos defenderat, per Constantium imperatorem vi coactus contra Athanasium subscripsit, vit ætate prægrandi, & corpore imbecillis, verum ipsius Athanasii testimonio statim resipuit. Quod igitur hic Garsias Loaisa ex Nicephor. & Isidor. notat, eum fine infelicem fuisse, commentitium esse, pulchre tradit Baron. anno Christi 357. num. 30. & sequentibus.

Quis finis & exitus Ossii episcopi

Felix & Sabinus qui fuerint?

Felicem & Sabinum, quorum hic mentio habetur, (1) esse Hispaniæ episcopos illos, quos supra in vita Stephani & in concilio quodam Africano, Basilidi & Martiali lapsis Hispaniæ episcopis substitutos esse diximus, non est improbabile. Garsias Loaisa hic notat duos fuisse Sabinos, quorum primus post Marcellum, secundus post Martianum sederit. De Valerio hæc Baronius præd. anno 305. num. 40. *Interfuit etiam Valerius episcopus Cæsaraugustanus qui sub Daciano nuper (ut vidimus) administro Vincentio diacono in eo certamine usus est. Nec enim hunc alium esse existimamus ab illo, licet in notis nostris aliter sensisse visi fuerimus,* Garsias notat eum catalogo sanctorum adscriptum esse, ejusque corpus Stradæ prope Ribagorcam hodie magna populi veneratione coli.

Valerius Cæsaraugustanus quis, & qualis?

Presbyteri quo fine concilio interfuerint, & qui?

d Residentibus etiam 36. presbyteris.) Presbyteros cum plebe interesse concilio solitos non ad judicandum, supra diximus in notis ad concilium apostolorum III. verbis, III. *Synodus*. Sunt qui dicant (inquit Garsias) post subscriptiones episcoporum, in vetusto codice legi sequentes presbyterorum.

* *forte* Illipa. Restitutus presb. de * Elepet.
Natalis presbyter de Orsuna.
Maurus presbyter de Illiturgi.
Lamponius presbyter Karula.
* *forte* Oningi. Barbatus de * Advingi. ∴
Felicissimus de Ateva.
Leo Accinipi.
Liberatus, de Eliocrota.
Januarius, de Lauro. ∵
Januarius, Barbæ.
Victorinus, a Gabro.
Titus a Vinc.
Eucharius a Municipio.
Victor, Ulia.
Silvanus, Sagalbina. ∴
Januarius, Urci.
Leo, Gemela.
Turinus, Castellona.
Luxurius, de Drona.
Emeritus, Barca.
Eumancius, Solia. ∵
Eumencianus, Offigi.
Evexes, Carthagine.
Julianus Corduba presbyter.

Supra in principio dicitur : Residentibus etiam viginti & sex presbyteris. Hæc Garsias de subscriptionibus.

Cap. 1.

e Nec in fine eum ad communionem suscipere.) Sincere pœnitentibus non esse vitæ negandum viaticum, etiam non acta letitima pœnitentia, si mortis periculum supervenerit, statuit Ancyrana synodus cap. 6. & Nicæna prima cap. 12. & Aurelian. II. cap. 12. sic ait, *De his qui in pœnitentia positi vita excesserunt, placuit : nullum communione vacuum debere dimitti.* Hanc cononis cum præsenti discrepantiam solvit Innoc. I. epist. 3. cap. 2. *De his* (inquit) *observatio prior durior, posterior, interveniente misericordia, inclinatior est. Nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur eis pœnitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas, homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, negata merito communio est, concessa pœnitentia, ne totum penitus negaretur, & duriorem remissionem fecit temporis ratio. Sed postea quam dominus noster pacem ecclesiis suis reddidit, jam depulso terrore, communionem dari abeuntibus placuit & propter domini misericordiam quasi viaticum profecturis ; ne Novatiani hæretici, negantis veniam asperitatem & durittiam sequi videamur. Tribuetur ergo cum pœnitentia extrema communio, ut homines hujusmodi, vel in supremis suis pœnitentes, permittente salvatore nostro, a perpetuo exitio vindicentur.* Hæc Garsias. Sintne verba Innoc. intelligenda de Cypriani an concilii Elibertini temporibus, vide quæ supra diximus in principio. verbo *Concilium*. Bellarminus libro secundo de imaginibus cap. 9. non tantum per canonem sexagesimumnonum hujus concilii, sed etiam per idem testimonium Innocentii fortissime urget, patres in hac synodo congregatos, lapsis solam actionem pœnitentiæ, si eam peterent, injunxisse, reconciliationem vero ipsam vel ad certum tempus denegasse. Quod quia teste Cypriano libro 2. epistola 4. Ambr. libro de pœnit. cap. 2. Socrate libro 4. cap. 23. aut vere, aut saltem prope Novatianum est, (is enim, ut ex prædictis auctoribus patet, pœnitentiam concedebat, atque ad eam hortabatur, sed reconciliationem a Deo petendam, non a sacerdotibus impartiendam esse docebat) majus absurdum incurremus, si per communionem negatam, negata reconciliatio, per pœnitentiam concessam, sola actio pœnosa pœnitenti injuncta, ut vult Bellarminus, intelligatur : sequetur enim ab Innocentio, id quod per se malum est, vel excusatum vel approbatum esse, dum ait : *negata merito communio est.* Hoc approbat Innocentius, vel saltem excusat, quod patres concilii lapsis & gravioribus peccatoribus interdixisse ipsam peccati veniam ac remissionem Bellarminus existimat. Necessario igitur ejusdem veniæ denegationem ab Innocentio vel excusatam, vel approbatam esse, concedere debet. Quod si male patres concilii constituerunt, male idipsum Innocentius approbavit, vel excusavit. Si dicatur, Innocentium lapsorum frequentia & temporis ratione excusare hoc, quod absolutio & reconciliatio hujusmodi peccatorum ad præfinitum tempus differatur & extendatur ; ego contra dico, non debere excusari patres hujus concilii, qui illis temporibus, quibus lapsorum conditio, ob causas nobis incompertas, austeriora medicamenta requirebat, duriores leges ac canones de iisdem recipiendis promulgaverint. Sive igitur per negatam communionem eucharistia, sive reconciliatoria manuum impositio & sacramentalis absolutio, justa ac rationabili de causa ad certum tempus interdicta fuisse intelligatur, novum quidem id fuit tunc, & ante inusitatum : erroneum vero cur fuerit, non intelligo. Ita meo judicio sentit Baron. anno 305. num. 41. & 43.

hunc canonem interpretatus sit?

Novatiani error de pœnitentia quis fuerit.

Bellarmini interpretatio an conveniens concilio.

An patres concilii lapsis reconciliationem negarint, vel saltem distulerint.

f Acta tamen legitima pœnitentia.) Illa vocabatur legitima pœnitentia, quæ erat secundum canones pontificios, ut ex pœnitentiali Romano Theodori & Bedæ patet. Apud Burchardum libro 20. multa librorum pœnitentialium fragmenta citantur, & infra cap. 5. Si qua fœmina. *Hæc Garsias.* Mirum est pœnitentiam requiri ubi nullum est delictum : Sicut fuga mortem violentam evadere, juxta illud Christi apud Matth. decimo capite, *quando vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*, illicitum non est, ita vexationem corporis ac vitæ oblatis muneribus & pecunia redimere, malum non esse, exemplum Jasonis, aliorumque Pauli apostoli discipulorum, Actorum cap. 17. data pecunia se redimentium, testatur. Unde recte & verissime Petrus martyr episcopus Alexandrinus canone duodecimo supra recensito sic ait : *His enim qui pecuniam dederunt, ut ab omnis improbitatis molestia omni ex parte remoti essent, crimen intendi non potest : damnum enim & jacturam pecuniarum sustinuerunt, ne ipsi animæ detrimento afficerentur, vel ipsam etiam perderent.* Qui vexam gentilium data pecunia redimebant, libellatici, ut quidam male putant, non sunt ; ideo quod ii, quibus securitatis libellus ob datam pecuniam a magistratu concessus erat, priusquam eum acciperent, privatim per se, vel per suos ministros, verbo, Christi fidem negare debuerint : quovis pacto fidem negare grave est peccatum : periculum peccati, adeoque gravissimum animæ damnum, pretio oblato redimere, non modo nullum peccatum, sed potius actus est caritatis, quæ omnia bona corporis ac fortunæ saluti animarum nostrarum postponere jubet. Quod igitur hoc loco sacerdotes vexam corporis oblatis muneribus sub pœna aliqua redimere prohibentur, novum est ; inusitatum, & a canonibus Petri Alexandrini dissonum : itaque cum certum sit episcopos hujus concilii in eo vehementissime laborasse, ut fideles ab idololatria acrioribus minis intentatis absterrerent, ob causam quamdam nobis incompertam hanc vexæ redemptionem sacerdotibus ecclesiæ pro certo tempore interdixisse necessario dicendum est. Vide Baron. anno 305. num. 16. & 17. item anno 253. num. 20. & anno 305. num. 44.

Cap. 3.

Tormenta & martyrium pecunia redimere licitum.

Libellatici qui fuerint?

Redemptio martyrii, sacerdotibus hoc concilio interdicta.

Quomodo Bellarm.

g Virgines quæ se Deo dicaverint.) Erant hoc tempore virgines Deo sacratæ speciali dedicatione & voto, quibus

Cap. 13. Virginitatis.

(1) Nequeo in sententiam Binii concedere, nec probabile existimare Felicem, & Sabinum fuisse illos a Cypriano memoratos in Epist. de Basilide & Martiale. In primis enim Felix, & Sabinus ibidem nominati fuerunt substituti in locum Basilidis, & Martialis lapsorum, quorum alter erat Episcopus Asturicensis, alter Legionensis. Felix igitur ille & Sabinus, memorati a Cypriano, fuerunt Episcopi Ecclesiarum Asturicensis & Legionensis. Quomodo autem credi potest, ambos fuisse postea translatos ad Ecclesias Accitanam, & Hispalensem? Non enim eo tempore, idest tertio sæculo æræ Christianæ, aut initio quarti, fuit translatio aliqua Episcoporum in Occidente ab una Ecclesia in alsam ; neque ulla videtur eo tempore fuisse in Hispania necessitas ad eam translationem. Præterea difficile apparet, Felicem illum, & Sabinum tempore S. Cypriani ordinatos Episcopos an. circiter 257. vixisse usque ad tempus hujus Concilii, quamvis illud celebratum fuerit an. 303 Si autem ponatur coactum circa tempus Concilii Nicæni, ut multi volunt, idest circa an. 325. incredibile est, quod idem Felix, ac Sabinus adhuc viverent. *Card de Aguirre*

votum in ecclesia usitatum.

quibus nefas erat, conjugio aut libidini servire, sed in cœlibatu & castitate sancte vitam traducebant. Et ex Carthaginensi concilio III. cap. 33. in quo D. Augustinus subscribit, patet jam tum fuisse harum virginum extructa monasteria, in quibus magna cum pietate, & religione educatæ, mente simul & corpore essent virgines. Eas etiam auditorium habuisse, quod nunc locutorium dicitur, in quo coram testibus loquebantur, constat ex Concilio Cabilonensi sub Carolo Magno cap. 61. in quo studium sanctimonialium legendo & cantando, & in psalmorum celebratione, sive oratione, & canonicis horis, vitaque communi clare describitur; adversus calamitosi hujus temporis pestilentes novatores, & castitatis corruptores. Concilium etiam Hispalense de custodia virginum severe decrevit. *Loaisa.*

Cap. 23.

h Jejuniorum superpositiones.) Jejunium vocatur superpositio, ut patet ex indiculo pœnitentiæ: & infra cap. 26. Errorem placuit corrigi, ut omni sabbati die superpositiones celebremus. *Loaisa.*

Cap. 25. Literæ confessionis cur Trapsis prohibnæ.

i Literas confessionis.) Idem cantum est in concilio Arelatensi I. can. 9. ad retundendam confessorum tumidam jactantiam; de qua Cyprianus in epistolis scripsit. Epistolæ commendatitiæ, equæ literæ appellantur, fidelibus datæ, diversi generis erant: complectebantur enim literas confessionis; & hæ erant dignitatis & honoris, quibus in ecclesiis magna reverentia habebatur. Fuerunt & communicatoriæ literæ, ut cum plebe aliena fideles communicatent sine erroris periculo, quæ & scriptura dimissoria dicitur VI. generali synodo cap. 17. Aliquando commendatitiæ literæ ut in concil. Chalced. cap. 12. Dicuntur & formatæ, ut in Milevitano cap. 20. eo quod certis notis, & sub certa forma erant scriptæ: ut constat ex concilio Carthag. V. cap. 7. In formatis autem oportet esse subscriptum sanctum paschæ diem. Vocabantur & pacificæ & canonicæ literæ. Atque hæc de epistolis quibus fideles commendabantur. Exemplum formatæ habes d. 73. cap. In nomine Patris. *Hæc Garsias.* Baron. anno 305. num. 48. & Bellar. l. 2. de imag. cap. 9. literas confessionis appellant, quas confessores, qui in persecutione fidem confitebantur, lapsis dabant, eo fine, ut habentes hasce literas ad communionem reciperentur. Qua licentia cum plurimi abuterentur, placuit, ut pro confessoriis communicatoriæ, quæ ab apiscopis scribuntur, darentur. Vide quæ diximus supra in notis ad vitam Sixti I. verbis, *Non suscipiatur nisi cum formatis.*

Literæ confessoriæ quæ.

Cap. 26.

k Errorem placuit corrigi.) Est apud Matth. cap. 9. & Luc. cap. 5. discipulos Joannis & Pharisæos Christum dominum rogasse, quare discipuli ejus non jejunarent, quibus ipse respondit: *Veniet dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt in illis diebus.* Hinc Romana ecclesia, quam secuta est Hispanica, & aliæ occidentales, ex apostolorum traditione consuevit sexta feria & sabbato jejunare. His enim diebus ablatus fuit a discipulis sponsus. Verumtamen in ecclesiis orientalibus aliter in more positum fuit: nempe ut feria quarta; & sexta jejunaretur, ut constat ex can. 68. apostolorum, & ex D. Clemente libro 5. const. apost. c. 16. & ult. & libro 7. cap 24. & S. Ignatio epistola ad Philippenses, & Gratiano de consecrat. dist. 3. cap. Jejunia, ex dictis S. Apollonii, qui ab Ivone dicitur Apollinarius p. 4. cap. 32. & ex Epiphanio in compendio doctorum ecclesiæ, & Orig. in Levit. & Cyril. in Levit. lib. 10. & Tertul. adversus Psychic. c. 14. Anastasio in libro quem ὁδηγὸν inscripsit, id est, viæ ducem, & S. Petro Alexandrino can. 15. Producebatur vero hoc jejunium usque ad horam nonam, cetera vero usque ad vesperam, ut testatur Tertull. adversus Psychic. cap. 10. Horum jejuniorum rationem reddit D. Clemens: *Quoniam in quarto feria judicium contra dominum prodit, cum Judas pecunia accepta promisit eum tradere: in parasceve vero: quoniam in ea dominus crucis supplicium passus est.* Hæc Clemens libro 7. cap. 24. Sabbati vero jejunium severe interdictum a Græcis est, & ab omni orientali ecclesia. D. Ignatius testatur in epistola ad Philippenses, quæ est 8. *Quicumque dominicam aut sabbatum jejunaverit, præter unum sabbatum paschæ, ipse est Christi interfector.* Unde Græci insultabant Latinis, quod contra apostolicas leges sabbato jejunarent. Hujus observantiæ meminit Clemens constitut. apost. libro septimo capite 24. & Irenæus libro primo cap. 20. & deinceps. Epiphanius hæ esi 41. & 42. Gregorius Nyssenus in oratione adversus eos qui ægre ferunt reprehensiones. Socrat. hist. libro 6. cap. 8. Anastasius Nicæn. libro quæstionum quæstione 77. Quapropter Innocentius papa in epist. ad Decentium cap. 4. sabbato esse jejunandum rationibus evidentissimis, ut ille ait, demonstrat. Et sanctum Eliberitanum concilium errorem hujusmodi corrigendum decrevit, ut omni sabbato jejunaremus, ut primi christiani nostri jejunaverunt. Cum vero adhuc etiam Græcorum consuetudo in Hispania perseveraret, Lucinius nobilis Hispanus provinciæ Bæticæ Hieronymum consumit in Bethlehem commorantem, utrum sabbato esset jejunandum, ut Romana & Hispana ecclesiæ observabant. Cui rescripsit Hieronymus tom. 1. epistola 28. traditiones ecclesiasticas ita observandas, ut a majoribus traditæ sunt, nec aliorum consuetudinem aliorum contrario more subverti. Idem August. ad Januarium respondit epistola 118. ex sententia Ambr. dicentis Monicæ: *Cum Romam venio, jejuno sabbato; cum hic sum* (id est Mediolani) *non jejuno.* Et hujus rei affert causam August. ad Casulanum epistola 86. & Cassianus collat. 3. cap. 10. In ecclesia Hipponensi eadem consuetudo viguit, ut testatur August. epistola 86. & 118. Iisdem fere temporibus Decentius Eugubinus episcopus Innocentium papam de jejunio sabbari consuluit: ad quem pontifex rescipsit epistola 1. cap. 4. Romanæ ecclesiæ, & aliarum occidentis, consuetudinem esse tenendam, quæ sabbati jejunium magnopere commendat. Nicephorus etiam hujus consuetudinis Romanæ ecclesiæ meminit libro 12. hist. cap. 34. & Greg. VII. c. quia dies, de cons. d. 5. Et Innocentius consultus de hac re a Bracarensi archiepiscopo, respondit, provinciæ consuetudinem debere observari, ut sabbatis a carne omnes abstinerent; infirmis & debilibus dumtaxat exceptis. Refertur libro 3. decretal. cap. Concilium, de observatione jejuniorum: errorque Socratis hist. lib. 5. cap. 21. refellendus est, dum ait, Romæ in quadragesima jejunare solitos fideles, sabbato excepto, atque dominica. *Hæc Garsias.* Quæ nostra sit sententia, vide supra in notis ad canonem apost. 65. de jejunio sabbati.

Cur occidentalis ecclesia sabbato jejunet?

Jejunium feriæ 4. & 6.

Quibus & quot horis jejunatum fuerit

Cur feria 4. & 6. orientalis ecclesia jejunaverit?

Jejunium sabbati & dominicæ in oriente interdictum:

Jejunium sabbat: in occidentali ecclesia semper observatum.

l Energumenus qui ab, &c.) Energumenos hujusmodi, qui propter publica aliqua scelera publice etiam a dæmonibus vexantur, & ab ecclesia excommunicantur, juxta illud Pauli 1. ad Cor. 5. *Judicavit tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die domini*, non modo a sacramentorum, verum etiam orationum publicarum participatione & communione arcendos esse, hoc cap. decernitur. Capitulum 36. quod infra sequitur, huic non obstat: nam energumenus, qui sui compos est, & corporaliter dumtaxat, vel ad majorem gloriam, vel ad peccati occulti pœnam, Deo permittente, vexatur, similis est hominibus quadam corporali ægritudine laborantibus, ideoque nihil impedimenti est, quo minus eucharistiæ auxilium & solatium sæpius his hominibus conferatur, maxime si absque periculo irreverentiæ communicari possint. Quod S. Dionys. de eccles. hier. cap. 3. part. 2. negat energumenis eucharistiam dandam esse, id D. Th. 3. part. q. 80. art. 9. ad 2. de energumenis nondum baptizatis interpretatur. Vide Suarez tom. 3. disp. 96. in fine sect. 2.

Cap. 29. Energumeni qui & quale a communic ne repellen di.

m Cereos per diem.) Absit ut intelligas de divorum spiritibus, qui Deo fruuntur; qui cum non magis per diem inquietentur cereis accensis quam per noctem, quin potius cultu ecclesiæ lætantur, ridiculum est ut de istis canonem hunc intelligamus: sanctorum quippe nomine accipiendi sunt fideles, quorum spiritus (dum orationis causa ad ecclesiam adveniunt) inquietantur frequentia & cura immodica cereorum ardentium. Sic psal. 49. credentium ecclesia, appellatur ecclesia sanctorum: sic Paulus ad Ephes. 4. ait, *Ipse dedit, quosdam quidem apostolos*, &c. *ad consummationem sanctorum*, id est, fidelium, & 6 jubet orare pro sanctis. Et ad Philip. 1. scribit: *Omnibus sanctis qui sunt Philippis.* Et 1. Cor. 7. *Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem.* Sic Petrus omnibus fidelibus scribit, 1. Pet. 2. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta*, &c. Sic Judas in canonica deprecans supercertari semel traditæ sanctis fidei. Sed dices: Cur modo ecclesia cereos per diem accendi probat? Nam non defuere qui candelarum usum improbent, testimonio hujus concilii ducti, & Lactantii libro 6. cap. 2. Hæreticus Vigilantius dolens hunc honorem martyrum reliquiis exhiberi, calumniabatur gentilitium ritum introductum in ecclesiis, ut fulgente sole, moles cereorum accenderetur. Huic objectioni his verbis respondet D. Hieronymus: *Cereos autem non clara luce accendimus, sicut frustra calumniaris, sed ut noctis tenebras hoc solatio comparemus, & vigilemus ad lumen; ne cæci tecum dormiamus in tenebris. Quod si aliqui propter imperitiam & simplicitatem sæcularium hominum, vel certe religiosarum fœminarum,* (*de quibus vere possumus dicere: Confiteor, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam*) *hoc pro honore martyrum faciunt, quid inde perdis? Causabantur quondam apostoli quod perires unguentum, sed domini voce correpti sunt. Neque enim Christus unguento indigebat, nec martyres lumine cereorum: & tamen illa mulier in honorem Christi hoc fecit, devotioque mentis ejus recipitur: & quicumque accendunt cereos, secundum fidem suam, habent mercedem*, &c. Et post pauca: *Et absque martyrum reliquiis, per totas orientis ecclesias, quando legendum est evangelium, accenduntur luminaria, jam sole rutilante; non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum.* Hactenus D. Hieron. idem in epistola ad Riparium. Ut ergo fideles errorem Vigilantii adversum cultum martyrum detestarentur, & aliorum hæreticorum, cereos per diem accendere consueverunt; non solum in cœmeteriis, verum in ecclesiis: quamvis id Hieronymi ætate

Cap. 34. Hic canon quomodo in telligendus Fideles sanct dicuntur.

In honorem sanctorum cereos accendere, piu est & religio sum.

non

non erat ubique receptum. Lactantius arguit eos, qui Deo hac mente offerrent lumen, quasi Deus egeat lumine: Concilium vero hoc Eliberitanum agit de neophytis qui more gentilium lucernas publice accendebant, non vero de iis qui ad cultum & gloriam Dei lucernas & cereos publice accendunt. Ita hunc canonem in suis notis Garsias Loaisa hic interpretatur: estque ejus interpretatio vel ex hoc maxime probabilis, quod beatorum animæ, sive in cœlo, sive in purgatorio sint, nihil accensis cereis perturbari possint. Neque enim vetisimile est patres illius concilii tam crassa ignorantia laborasse, ut sanctas animas nostris actibus perturbari existimarent. Probabile igitur est, quod Garsias inquit, canonem hunc de spiritibus fidelium adhuc viventium intelligendum esse; quorum spiritus seu mentes hac cerimonia eo tempore perturbabantur, & scandalum patiebantur, propter quemdam surreptitium ritus superstitiosi & gentilis abusum, (nam gentiles ad sepulcra defunctorum faces accendere solitos esse testatur Sveton. in Tiberio cap. 98.) aut certe propterea scandalo inquietabantur, quod animas martyrum cereis accensis juvari putantes, in errorem inducerentur. Verior tamen & probabilior est interpretatio Baron. anno Christi 34. num. 312. ubi per sanctorum spiritus, mortuorum animas intelligit, quæ quidem non proprie, sed metaphorice dumtaxat perturbari & inquietari dicuntur, quod valde displicent ipsis ritus superstitiosi, quos a quibusdam in sui honorem aut utilitatem vanam fieri & exerceri cognoscunt, vel quod carminibus magicis aliisve superstitionibus adhibitis animas suas ritu gentilitio advocari, solicitari & inquietari doleant. Gentiles defunctorum animas accensis facibus & incantationibus advocare, & ut illi loquuntur, solicitare ac inquietare consuevisse, constat ex Plinio libro 28. cap. 2. ubi hæc ait: *Cur ad mentionem defunctorum testamur memoriam eorum a nobis non solicitari?* Quæ de ritu & errore gentilium in sanctorum defunctorum invocationem, superstitiosa facium accensio, ad animas defunctorum solicitandas in ecclesiam irrepserat, a patribus concilii recte est prohibita. Et sicut 1. Reg. cap. 28. anima Samuelis hujusmodi superstitionibus evocata & inquietata dixit: *Quare inquietasti me ut suscitarer?* ita patres hujus concilii locuti sunt, qui ne animæ sanctorum inquietentur, superstitiosam cereorum accensionem prohibuerunt. Ita Baron. prædicto loco, quem sequitur Suarez tom. 1. disp. 53. addens ibidem, certum esse, superstitione, omnique illius occasione ac periculo cessante, ceremoniam hanc non malam sed potius honestam ac religiosam esse, utpote quæ ad divinum amorem, ad fidelium animos in spem gloriæ & æternæ vitæ futuræ excitandos, ordinatur; qua de re late & copiose Hieron. epistola ad Rip. & libro contra Vigilantium. Sicut igitur luxuriose apud sepulcra martyrum convivari, teste August. libro 1. de moribus eccleſiæ cap. 34. malum est & reprehensione dignum: contra vero religiose, moderate & recta fide & intentione ibidem cum fidelibus cibum sumere, eodem August. attestante libro 8. de civ. cap. 27. honestum est; ita cereos apud sepulcra martyrum citra omnem superstitionem accendere, non modo licitum, sed & plum est ac religiosum.

Prima interpretatio hujus canonis probabilis est.

Secunda interpretatio Baronii probabilior.

Cereos apud sepulcra sanctorum accendere pium est & religiosum.

n Ne fœminæ in cœmeterio.) Mulierum vigilias prohibet. Idem nostris temporibus, propter eamdem rationem, in Toletano concilio primo, post Tridentinum, decretum fuit, sicuti ab ea ratione in concilio Altisiodorensi can. 5. prohibentur. *Garsias.*

Cap. 35.

o Placuit picturas.) Hujus canonis variæ traduntur interpretationes a viris doctis, ad asserendum sanctarum imaginum cultum, & debitum honorem. Prima, hoc concilio rejectas esse imagines pictas, non sculptas, ob idololatriæ metum; ut de salvatore in forma Jovis picto tradit Nicephor. libro 15. cap. 23. Secunda, ne imminente persecutione Christiani auferre secum, aut occultare non possent; & ita pictæ essent ludubrio Judæis & Paganis. Hæc ex Sandero libro 2. cap. 4. de cultu imaginum. Item Turrianus libro 1. de Hierar. ordin. cap. 12. Tertia, ne picturæ facile deformentur, parietum crustis dejectis, & inde amissa venerabili forma, potius contemptui sint, quam venerationi. Ita interpretatur hunc canonem doctor Petrus Martinez insignis theologus, canonicus Conchensis, & apud Complutenses magister meus, in comment. epist. Judæ, loco 18. de imaginum debito cultu. Quarta, pro temporum varietate statuta variari humana: unde Eliberitana synodo non esse imaginibus negatum honorem; quem potius in sanctarum imaginum veneratione esse interdictum, ne in parietibus depingerentur. Verum concilio Nicæn. II. Act. 7. id modis omnibus permittitur. *Definimus, cum omni diligentia & cura venerandas & sanctas imagines ad modum & formam venerandæ & vivificantis crucis, e coloribus & tessulis, aut alia quavis materia commode paratas, dedicandas, & in templis sanctis Dei collocandas, habendasque tum in sacris vasis & vestibus, tum in parietibus & tabulis, in ædibus privatis, in viis publicis, maxime autem imaginem domini & Dei servatoris nostri Jesu Christi, deinde*

Cap. 36. Hic Canon variæ exponitur.

intemeratæ dominæ nostræ deiparæ, venerandorum angelorum, & omnium deinde sanctorum virorum. Hæc Garsias. Secundam ac tertiam interpretationem sequuntur Bellarminus libro 2. imag. cap. 9. Suarez tom. 1. disp. 53. sect. 1. eamque utiliter latam ac promulgatam esse illo tempore, quo idololatria maxime vigebat, quoque facile accidere poterat, ut in parietibus depictæ, vel ab infidelibus irreverenter tractarentur, vel etiam, quod supra indicat Garsias, parietum crustis deformarentur. Quia vero hoc incommodum diligentia mutari potest, & antiqua illa necessitas jam cessavit, ideo hoc decretum synodi Elibertinæ usu abrogatum est, & in septima synodo generali, quæ est Nicæna II. hujusmodi imagines in parietibus depictæ admittuntur, ut supra bene etiam a Garsia notatum est. Vide quæ notavimus supra in notis ad synodum apostolorum Antiochenam.

p Eos qui ab, &c.) Sicut Timotheus Alexandrinus in suis responsionibus cap. 3. dicit, obsessos a dæmone communicandos esse, non singulis diebus, sed statis dumtaxat temporibus, ita patres hujus concilii statuerunt, eisdem, si in fine mortis constituti fideles fuerint, communionem non esse denegandam, si nimirum id sine irreverentiæ periculo fieri possit. Vide quæ notavimus supra cap. 29.

Cap. 37. Energumens ad communionem qui & quando admittendi

q Juxta auctoritatem scripturarum.) Sic enim ex Levit. 23. & Deut. 16. cap. constat; videlicet ut sint septem hebdomadæ plenæ. Quomodo intelligendum illud act. apost. cap. 2. ubi dicitur: *Cum complerentur dies Pentecostes*. Et August. tract. 13. super Joannem inquit, *quod dominus post resurrectionem quadraginta diebus conversatus est in terra cum discipulis suis: quadragesimo autem die cum ascendisset in cœlum, peractis decem diebus, misit mercedem Spiritus sancti.* Garsias.

Cap. 43.

r Pedes eorum lavandi sunt.) De hujus lotionis ritu vide Ambros. lib. 3. de sacram. cap. 2. Quam consuetudinem ibi ait Ambros. ecclesiam Romanam non habere: & ubique abrogatam ait D. August. epist. 119. cap. 28. Ejus etiam meminit Tertull. lib. de baptism. Neque censeo in hoc concilio interdictam, nisi tantum ne fiat a sacerdotibus. *Garsias.*

Cap. 48 Lotio pedum.

s Ad idolum Capitolii.) Capitolium, cujus hic fit mentio, est quodlibet templum instar Capitolii Romani, in aliis civitatibus celsiori loco ædificatum, in quibus publica sacrificia offerri solebant, sicut & palatii vox usurpata ab aliis reperitur pro celsioribus domibus, licet peculiaris Romanorum esset. Baron. in notis ad mart. Rom. die 29. Novemb. lit. d.

Cap. 59. Capitolium quid?

t Si quis idola.) Christiani tempore Diocletiani forti animo ad idola frangenda passim prosiliebant, iidemque a gentilibus in eo furentibus occidebantur: idque fecerunt exemplo Eulaliæ martyris, quæ impulsu divini Spiritus commota, teste Prudent. hym. 3. *in quæ tyrannus oculos spurajacit: simulacra dehinc dissipat*, &c. Hoc factum Eulaliæ importune ac temere ab omnibus usurpari, displicuit patribus hujus concilii.

Cap. 60.

u Si auriga & pantomimus.) Artes hæ habent actiones similes & fere copulatas: quod enim in circo est auriga, id in theatro est pantomimus. Auriga qui curruì præest dicitur; pantomimus personarum omnium in scena imitator & effictor, ex Cassiod. lib. 4. variar. epist. 4. & Arnob. lib. 4. & Tertul. de spectaculis cap. 17. homines officio infames & vita. Unde & in concilio I. Arelat. cap. 20. & III. Carthag. & hoc eodem concilio infra cap. 67. quamdiu hæc agunt, a communione separantur. Extat hujus rei epist. D. Cypriani, & D. Thom. 2. 2. q. 168. art. 3. ad 3. arg. docta & pia de histrionum officio & moderato usu sententia, quamvis sæpe urget nos illud August. super Joannem tract. 100. *Donare res suas histrionibus, vitium immane, non virtus.* Garsias.

Cap. 62. Auriga & pantominus quid?

x Aut viros cinerarios.) Acron grammaticus exponens illud Horatii, primo serm. satyr. 2. Multæ tibi tum officient res: Custodes, lectica, ciniflones, parasiti. *Ciniflones*, inquit, *& cineravit eadem significatione apud veteres habebantur, ab officio calamistronum, id est, verruum in cinere calefaciendorum, quibus effeminati viri capillos crispabant: cujus rei & Virgilius meminit: Vibratos calido ferro. Dicti autem ciniflones, ab eo quod in cinerem fiant ad ferrum calefaciendum, quos cinerarios appellant.* Tertull. lib. 2. ad uxorem, cinerarios dicit peregrinæ proceritatis, eo quod in his hominibus humana vanitas proceritatem immanem requirit. *Garsias.*

Cap. 67. Ciniflones qui, & cur sic dicti.

y Agere debere pœnitentiam.) Ex hoc canone Bellarminus libro 2. de imagin. cap. 9. probat, eodem sensu a patribus hujus concilii accipi reconciliare, & communionem dare, aut certe in ipsa reconciliatione communionem includi. Solebant enim veteres sacramentum reconciliationis semper cum sacramento eucharistiæ conjungere: ideoque Tertull. Cyprian. aliique scriptores ejusdem antiquitatis pro eodem accipiunt, communionem, reconciliationem & pacem. Vide quæ diximus supra in notis ad canon. 1. hujus concilii.

Cap. 69.

z Episcopus eas per benedictionem.) Intelligitur de sacramento confirmationis: quia a sanctis patribus per-

Cap. 77.

ſectio Græce τελείωσις appellatur ex Dionyſ. libro de eccleſ. hierarch. &. Ambroſ. libro 3. de ſacram. cap. 2. & Clem. epiſt. 4. & Melchiad. papa ad epiſcopos Hiſpaniæ. Alia multa nomina ſunt hujus ſacramenti, de quibus alibi. *Hæc Garſias.*

GABRIELIS ALBASPINEI

EPISCOP. AURELIANENSIS,

NOTÆ IN CANONES

CONCILII ELIBERINI.

AD CANONEM I.

IN eos qui duplici ſimul idololatriæ & apoſtaſiæ crimine tenerentur, perpetuas hoc primo canone pœnas decernunt Hiſpaniæ patres, non autem in lapſos, qui timore perterriti, ipſiſmet cruciatibus, & ſuppliciis ſuperati, & coacti idolis immolaverant, quemadmodum exiſtimant cum Garſia & Binio, illuſtriſſimi Cardinales Bellarminus & Baronius. Nam horum longe ante hoc concilium cauſa fuerat agitata, huncque exitum totius eccleſiæ conſenſu habuerat, ut non perpetua pœna, quamvis diuturna & plena pœnitentia luerent, quod admiſerant, (ſi D. Cypriani epiſtolis fidem habeamus) quod judicium hoſce patres evertiſſe, aut durius quicquam in eoſdem lapſos conſtituiſſe, non facile mihi perſuaderem; vel hac ipſa conjectura adductus, quod canone 46. ſatis pœnarum ſumpſiſſe putent, ſi apoſtatas non idololatras, qui majori ſemper ſupplicio digni viſi ſunt, quam lapſi, ut ex Cypriano patet, levi animadverſione perſtrinxerint. Adde ſi de lapſis hunc canonem accipias & interpreteris, omnino fatendum eſſe hoſce patres Novatianos fuiſſe, aut Novatianis faviſſe, cum non aliam ob cauſam ab eccleſia receſſerint Novatiani, niſi quod iis, qui minis & tormentis ceſſerant (qui uni lapſi dicuntur) indulgendum eſſe pertinaciter negarent. At quis unquam mentionem fecit, aut dixit Hiſpaniam cum Novatianis conſenſiſſe, aut Oſium, qui grave de iiſdem judicium cum ceteris patribus in Nicæno paulo poſt tulit, quicquam decreviſſe, quod ad eorum ſententiam vergeret & accederet.

De apoſtatis qui præterquam quod a Chriſto ejuſque fide ſponte receſſerant, idolis inſuper ſacrificaverant, non vero de lapſis hunc canonem eſſe explicandum, alia etiam perſuadet ratio, nimirum quod illa prima diſciplina, quæ ne lapſis quidem olim indulgebat, paulatim ad lenitatem deflexerit, leniuſque multo peccatores habuerint, temporibus conc. Eliberini, quam D. Cypriani; & in concilio Nicæno; quam in aliis conciliis, quæ ante Nicænum habita ſunt, ut videre eſt in hoc concilio, nam canone 46. apoſtatas, de quibus his verbis ſtatuit D. Cyprianus, *Apoſtatæ vero vel adverſarii & hoſtes, & eccleſiam Dei diſſipantes, nec ſi occiſi pro nomine ejus foris fuerint, admitti poſſunt*, ad pacem, acta quadam pœnitentia, revocat. Quapropter hi patres, recuperandæ communionis ſpem nunquam eripuiſſent lapſis, quos ne quidem Cyprianus hac pœna damnavit. Ceterum hoc judicium in Nicæno tandem mutatum fuit can. 11. ſtatutumque ut poſt longam pœnitentiam hi apoſtatæ in fidelium numerum admitterentur, quamvis nonnulli ſunt, qui illo canone undecimo in lapſos agi potius exiſtiment, quam in apoſtatas, qui ut citius e vinculis eriperentur, etſi nullis ſuppliciis, aut minis immolare adigerentur, diis ſacrificaverant.

Denique notandum eſt hunc primum canonem differre a 46. quod in hoc de apoſtata ſit mentio qui non fuit idololatra: in illo de illis qui utroque hoc crimine ſeſe polluerunt: differt etiam ab ultimo canone concilii Arelatenſis, quia de ſolis apoſtatis, & non reſipiſcentibus niſi in morte loquitur.

Poſt fidem. Catechumeni longe mitius habebantur quam fideles, eorumque crimina minori afficienda pœna exiſtimabantur, quam fidelium, ut alibi oſtendemus. Quapropter addunt patres, ſi poſt baptiſmum, quia ante baptiſmum alia puniendi ratio.

Et fecerit, ſacrificaverit, *Cum faciam vitula pro frugibus ipſe venito.*

Crimen capitale & principale. De antiqua criminum diviſione & diſcrimine varia extant veſtigia in Tertulliano & D. Cypriano & ceteris patribus, quibus omnibus idololatria maximum ſemper viſum eſt, unde hoc canone vocatur principale, ſummum ſcelus.

Nec in fine eum communionem accipere. Non negarim aliquando nomine communionis euchariſtiam intelligi: verum in his judiciis & canonibus raro ita accipitur, ſed pro fidelium ſocietate & jure ſocietatis, a qua peccatores removebantur, ne eorum conſortio, & conſuetudine ceteri fideles inficerentur: quapropter vix reperies in hiſce conciliis mentionem de abſolutione, quod eam per hæc verba, communionis, ſocietatis, conſortii, & ſimilium exponant patres. Cum enim finis abſolutionis ſit reditus in eccleſiam, & per eam pœnitentes, jus ſocietatis, quod peccando amiſerant, recuperent, frequentius his utuntur quam nomine abſolutionis. Ceterum quomodo accipiendum ſit, quod hiſce canonibus, tam facile morientibus venia denegatur, aut qua ratione a Novatiano differant hi patres, alius erit dicendi locus; ne notæ noſtræ in commentarium creſcant. Quod dum præſtamus, ſufficiet hoc unum monere, controverſiam inter Catholicos & Novatianos non eam fuiſſe, quod Catholici omnibus omnino criminibus veniam concedendam eſſe dicerent. Nam longe poſt Cornelium cujus tempore & ſententia perculſus fuit Novatianus, verum etiam poſt Nicænum concilium certa crimina perpetua pœnitentia damnata reperiuntur, ut ex hoc concilio, Arelatenſi, & Sardicenſi licet colligere: ſed de auctoritate & poteſtate gravia crimina remittendi erat quæſtio, quam eccleſiæ traditam fuiſſe negabant Novatiani, & ante eos Montaniſtæ: contra vero eccleſia hanc ſibi ineſſe auctoritatem prædicabat, juſque ea utendi & peccata pro arbitrio ſolvendi, quamvis non omnia condonaret. Ex antiquis codicibus hunc canonem correxit Garſias; verum tantum mihi diſplicet hæc correctio, quantum in ceteris ſatisfacit: nam hæc *inter eos*, & *quod eſt ſummum ſcelus* inutilia eſſe videntur.

AD CANONEM II.

F*Lamines*, id eſt Chriſtiani qui ſacerdotio gentilium fungebantur: quamvis enim non liceret Chriſtianis, hæc munia & honores Gentilium ambire & ſequi; nonnulli tamen aut ambitione ducti, aut coacti hæc ſacerdotia ſuſcipiebant & petebant: cum enim apud populares aliquo in honore eſſent Flamines, & populi gratiam muneribus, aut ludis facile ſibi conciliarent, reperiebantur inter Chriſtianos, qui ſpreta religione hos honores flagitarent: nonnulli etiam inviti ad ea munia cogebantur, quia erant patrimonialia, a quibus nemo excuſabatur, ut ex codice Juſt. manifeſtum fit, & ex Hieronymo in vita Hilarionis: his de cauſis reperiebantur Chriſtiani qui eſſent Flamines Gentilium, in quos Hiſpani patres has pœnas conſtituunt: neque vero audiendi ſunt, qui putant hic agi de Chriſtianis, non qui erant re ipſa Flamines, ſed qui ante lavacrum hæc ſacerdotia functi eſſent. Nam cur potius ageret de iis, qui fuerunt Flamines, quam de aliis, qui nunquam fuerant Flamines, qui nihilominus poſt fidem ſacrificaverant? Nonne ineptum videretur ſi canones ita ſe haberent: Sutores aut Sartores, qui poſt fidem ſacrificarunt, quia cum Flaminum, Sutorum, Sartorum non gravius ſit peccatum quam aliorum, ſi omnes illis diis ſacrificaſſent, non debuit canon hos potius corrigere quam alios? Deinde hæc verba, *Flamines qui munus tantum dederint*, indicant agi de Flaminibus qui revera poſt lavacrum flaminia ſuſceperant: quemadmodum etiam illa, *Flamines ſi catechumeni*, oſtendunt agi de catechumenis qui actu & reipſa erant Flamines, non qui fuerant.

Poſt fidem lavacri. Cujus rei rationem ſupra dedimus.

Sacrificaverant. Mos erat, ut qui ludis præerant, diis ſacrificarent. Flamines igitur, qui in municipiis (nam Romæ non præſidebant ludis) tenebantur ex more ſacrificare, antequam ludos aperirent.

Eo quod geminaverint. Sed quomodo ſacrificando triplici hoc crimine poterant ſeſe polluere? Nam hæc verba, *eo quod*, indicare videntur, quod Flamines duo hæc alia crimina committerent ſacrificando; ſunt qui de Floralibus hæc accipienda eſſe putent, in quibus multa turpia & obſcœna viſebantur: & de gladiatoriis muneribus quibus ſanguine & morte miſerrimorum hominum populus recreabatur: cum enim Flamines in provinciis & municipiis hæc ſpectacula ederent, & mœchiæ & homicidii ſcelus commiſiſſe dicuntur hoc canone, non quod mœchati eſſent, aut quempiam interfeciſſent; ſed dicuntur ea commiſiſſe, quod ſpectacula præberent in quibus hæc ſcelera perpetrabantur. Nonnulli hæc ita dicta putarunt, non quaſi conjunctim & ſimul in hæc tria crimina incidiſſent Flamines, ſed ſi forte reperiantur Flamines, qui præter ſcelus ſacrificii & idololatriæ, aliis inſuper ſeſe inquinaſſent, ii communione in fine priventur.

Vel triplicaverint facinus. Lapſi triplicabant facinus, veniaque vel in morte indigni cenſebantur, ſi homicidium & mœchiam cum idololatria in ſe ſuſcepiſſent: non autem ſi alia quævis crimina admiſiſſent: neque hujuſce judicii alia poteſt eſſe ratio, aut cauſa, niſi quod alia omnia, nec ſumma, neque capitalia unquam, aut perpetua pœnitentia & animadverſione digna viſa ſint. Tribus vero illis, homicidio ſcilicet, mœchiæ & idololatriæ, cum non multo ante hoc concilium pax & venia eſſet relaxata, merito qui horum ſimul omnium reus eſſet factus, eadem pœna, qua paulo ante diverſa, puniebatur: atque ea eſt cauſa quamobrem de aliis criminibus non loquuntur Illiberini patres.

AD

AD CANONEM III.

QUI *non immolaverint*. Poterant non immolare, quamvis ſuis ſumptibus ſpectacula ederentur: nam aliquis alius Flamen poterat præeſſe & præſidere.

Sed munus tantum dederunt. Omnes hos canones de lapſis explicant nonnulli: ideo per munera, dona intelligunt, & pecuniam quam Præſidibus offerebant lapſi, ne ſacrificarent. Verum munus hoc loco, ni fallor, ludos & ſpectacula ſignificat, quæ Flamines præſtare tenebantur, & in quibus ſolebant ſacrificare: ajunt igitur patres veniam iis eſſe concedendam in fine, qui Flamines fuerint & non ſacrificaverint, quamvis ludos præbuerint & munera, ſi modo hanc culpam legitima expiaverint pœnitentia.

In fine eis præſtari communionem. Quam gravem & acerbam vindictam exercebant in eos qui ſacerdotia Gentilium ambibant aut ſuſcipiebant, quamvis non ſacrificarent!

Acta tamen. Hoc eſt, qui pœnitentiam ſibi impoſitam alacriter ſubierant: nam ſi eam aut neglexiſſent aut ſegnius arripuiſſent, aliter cum eis erat agendum: non autem hoc ita accipiendum, quaſi momento illo temporis quo morerentur, legitimam poſſent agere pœnitentiam.

Legitima pœnitentia. Ut pœnitentia cenſeretur legitima, non ſatis erat explere tempus conſtitutum ab epiſcopo, ut volunt Garſias & Binius, ſed ea legitima vocabantur, quam bona fide ducebant pœnitentes, & cum domi, & in eccleſia noctu, & interdiu perpetuis ærumnis ſeſe exercerent, & lacrymis, fletibus & multis præterea ſignis animi dolorem clam & publice teſtarentur. Illegitima autem dicebatur, quando pœnitentes languidius eam ſubirent, & parum dolerent de peccatis, quamvis præſcriptum tempus explerent.

Si poſt pœnitentiam. Id eſt ſi poſt conceſſam pœnitentiam, non vero expletam: ſed conceſſam ab epiſcopo, & ita accipiendum ſuadent quæ prius habentur, *in fine eis præſtari communionem*. Si enim in fine dumtaxat præſtari debeat communio: certum eſt eo uſque pœnitentiam duraſſe, & conſtitutam fuiſſe, & non finiiſſe ante mortem: quare illud, *poſt*, ſignificat, ſi poſt conceſſam pœnitentiam, & ſi cum agunt pœnitentiam ejuſmodi Flamines mœchantur.

Ne luſiſſe. Sed quomodo quæſo de communione ludere poterant quam non poſſidebant? Nam agit de his qui perpetuæ pœnitentiæ eſſent addicti: ſed ludere de communione dicuntur, ſi peccant pœnitentes dum agunt pœnitentiam: quia quo tempore magis proſpicere deberent, ne ea indigni viderentur, eo ipſo novis peccatis ſeſe obligant.

De dominica communione. Quamvis euchariſtia nonnumquam vocetur dominica communio, ſimplex tamen communio, id eſt jus in ſocietate & corpore fidelium hoc etiam nomine appellatur, quod uniat & conglutinet pœnitentes corpori domini noſtri Jeſu Chriſti. Ceterum vides hunc canonem nihil minus adverſari, quam canonibus Petri Alexandrini (ut exiſtimat Binius in ſuis notis) quibus licebat ab impiis ſacrificiis pecunia ſeſe redimere: nam hoc canone agitur de Flaminibus, qui ludos ediderunt populo & non ſacrificaverunt, ut diximus, non vero de his qui pecunia obtinuerant a præſidibus, ne ſacrificarent.

AD CANONEM IV.

SI *fuerint catechumeni*. Ubi ſtatuerunt de fidelibus, mox de cathecumenis agunt, in quo lenius multo, & mitius animadvertunt, quam in fideles, ut alibi dicemus capite de pœnitentia catechumenorum. Sed quid agendum eſſet, ſi catechumeni Flamines ſacrificaſſent? non explicant patres; neſcio an gratia baptiſmi in perpetuum punirentur; non exiſtimo tamen, ſed quantum conjicere poſſum, ante mortem non baptizabantur.

AD CANONEM V.

SATIS conſtat, ut opinor, nonnullis in locis, hæc peccata mœchiæ, ſcilicet homicidii & idololatriæ perpetuâ olim pœnitentia damnata fuiſſe, & primis illis temporibus eccleſiam his legibus ſtetiſſe, ut patet ex Tertulliano & aliis; deinde humanius eam homicidas habuiſſe, & in fine eos in ſocietatem admiſiſſe, ut legimus in 21. canone concilii Ancyrani: verum quo primum tempore, & qua primum auctoritate eis ante finem pepercerit, non tam liquido conſtat, atque de mœchia, & idololatria: certum nihilominus eſt ex hoc canone, & Ancyrano, hanc diſciplinam mutatam fuiſſe, cum ſi voluntate ancillam occiderit, poſt ſeptem annos jubeat in ſocietatem fidelium dominam recipi.

AD CANONEM VI.

RECTE correxit Garſias, atque hanc vocem, *malitiam*, detraxit, nam de maleficio canonem intelligendum eſſe demonſtrabimus, non de veneficio, aut malitia.

Eo quod ſine idololatria. Tertull. de pudicitia cap. 5. *Ego quoque homicidium nonnunquam elaboro, ut tragœdias omittam, ſciunt hodie venenavit, ſciunt magi, quod pellicatus ulciſcar, quod rivalitates defendam, quod cuſtodes, quod delatores, quod conſcios auferam*. Magicis artibus homines necari poſſe, pauci ſunt qui non exiſtiment, cum reperiantur leges apud Romanos, quæ ut eos ultimo mulctant ſupplicio, ita hic canon eoſdem pejori morte & ſupplicio afficit.

AD CANONEM VII.

SEPTIMO hoc canone a ceteris fidelibus eos in perpetuum ſemovendos eſſe ſtatuitur, & in morte ne quidem in ſocietatem revocandos, qui accepta aut peracta pœnitentia iiſdem peccatis quibus ut liberarentur, pœnitentiam ſubierant, ſeſe inquinaſſent: neque hæc judicia ab illorum temporum moribus & diſciplina abhorrebant; cum enim paulo ante hoc concilium, hoc eſt Zephyrini ætate, & auctoritate, mœchis tum primum venia laxata eſſet, rationi maxime conſentaneum videbatur, qua ſeſe indignos peccando exhibuerant, gratia eos privari, & eos a communione perpetuo ſecludere, ſi accepta pœnitentia, id eſt ſi ad penitentiam admiſſi ob fornicationis peccatum, nondum ea abſoluta, aut expleta pœnitentia, fornicationis iterum rei deprehenderentur: hæc eſt hujuſce canonis ſententia, quæ nemini ſevera nimis & acerba videri debet, qui in memoriam revocarit, quanto acerbius, paulo ante hoc concilium iidem mœchi haberentur, & exciperentur.

Forte fidelis. Hæc vox, *forte*, hanc vim habet, ſi forte eveniat, ſi forte accidat: raro enim illis temporibus eveniebat, ut poſt baptiſmum Chriſtiani gratiam, quam in lavacro adepti eſſent, ſcelere aliquo corrumperent; & rarius ut a peccato aliquo quod poſt baptiſmum commiſiſſent liberati, in idem peccatum rurſus inciderent: quapropter ajunt hi patres, ſi forte, ſi caſu.

Fidelis. Quia catechumeni alia ratione erant puniendi.

Poſt conſtituta tempora. Hoc eſt poſtquam ei impoſita eſſet pœnitentia, & pœnitentiæ benedictionem recepiſſet: nam ſi poſt lapſum mœchiæ, rurſus in eamdem, antequam pœnitentiam obtinuiſſet, laberetur, in perpetuum non ejiciebatur ab eccleſia; ſed ſolum, ſi poſt acceptam pœnitentiam, mœcharetur.

Accepta pœnitentia. In vulgari lectione legitur, *acta*. Ambæ hæ lectiones poſſunt retineri, nam eodem modo in eos animadvertebatur, qui expleta poſt baptiſmum pœnitentia, iiſdem rurſus vitiis ſeſe maculaſſent, & qui in ipſo pœnitentiæ curriculo, & antequam eam perfeciſſent, rurſus peccarent.

AD CANONEM VIII.

CUM legibus Romanis libera eſſent repudia, Chriſtianis vero matrimonia eſſent firma & perpetua: rurſus vero cum ea inter conjuges diverſæ religionis & cultus contrahi poſſent, nulla in re ſtabilienda aut regenda, plus negotii invenit eccleſia, quam primis illis temporibus reperire, qua ratione, aut quibus pœnis coerceret, aut ſi omnino puniret, qui facilitate legum Romanarum matrimoniis abuterentur. Quapropter hi omnes canones, qui de repudiis, aut matrimoniis Gentilium cum fidelibus aliquid ſtatuunt, difficillimi & obſcuriſſimi ſunt. Hoc canone & duobus ſequentibus agitur, qua cauſa repudium liberum ſit & legitimum, & qua ratione puniendi ſunt qui ſine cauſa conjuges ſuas repudiant. Mulier igitur, quæ virum ſuum quamvis infidelem repudiaſſet, & alii nupſiſſet, perpetua pœnitentia, quæ nec in morte relaxaretur, hoc octavo canone punitur; nam niſi aliqua & quidem legitima ſubeſſet cauſa, non erat liberum in diſciplina Chriſtiana ab infideli recedere: ea autem legitima cenſebatur cauſa, ſi metus aliquis aut vis inferretur Chriſtianæ, ut a religione ſua diſcederet, quæ ſi non eſſet, aut a viro ſuo infideli non eſſet repudiata, mali moris & indignum eis videbatur uxorem a marito divelli; ut hac diſciplina præter alia id unum docerent, Chriſtianorum matrimonia, quæ aliquo ſacramento cohærerent, multo minus diſſolvi poſſe.

Viros ſuos. Dubitari poteſt an de ſolis dumtaxat Gentilibus viris, num etiam de Chriſtianis hic canon accipiendus ſit; cum enim hiſce canonibus de repudiis, & qua ratione admittenda, aut coercenda ſint, agatur, & nulla in ſequentibus præſcribatur ratio, qua animadvertendum ſit in eas, quæ viros fideles ſine cauſa reliquerint, merito quis ſuſpicari poſſet, hac voce, *viros*, utroſque, Gentiles ſcilicet & fideles intelligendos eſſe: alii contra, cum nulla inter conjuges Chriſtianos legitima repudii cauſa poteſt eſſe, de viris Gentilibus, quos

fidelis mulier repudiaſſet, cenſent accipiendum eſſe hunc canonem: nihilominus ad utroſque canon referri poteſt, & verba illa, *nulla præcedente cauſa*, non ita accipienda quaſi legitima aliqua reperiatur cauſa, cur vir fidelis ab uxore ſua poſſit repudiari, ſed addita ſunt, ut intelligeretur eas gravius puniendas eſſe, quæ ſine cauſa, quam quæ ob cauſam adulterii a viris ſuis receſſiſſent; his enim in concilio aliquot dumtaxat annorum illis perpetua imponitur pœnitentia.

Accipiant communionem. Abſolvantur.

AD CANONEM IX.

LEGIBUS Romanis cum eſſent libera repudia, patrum auctoritate non poterant mulieres Chriſtianæ, quæ viros ſuos fideles ob cauſam adulterii repudiaſſent, coerceri: quapropter reperiebantur quæ plures ſimul maritos haberent, in quas hoc canone animadvertitur: addiderunt autem hi patres Eliberini hæc verba *ſi fidelis*, quia ſi fuiſſet catechumena, non ita erat punienda; cum enim nullum eſſet inter ethnicos conjuges ſacramentum, minus peccabant, quam Chriſtiani cum libellum repudii afferebant.

Reliquerit fidelem. Quia ſi Gentilem ob eamdem cauſam reliquiſſet, levius multo erat punienda: quamvis hoc etiam ab eccleſia prohiberetur.

Prohibeatur ne ducat. Ita loquuntur in concilio Arelatenſi primo, & *prohibentur nubere*. Ceterum antequam contraherent nuptias, eccleſiæ id eſt epiſcopo, aut ſacerdotibus ſtatum & conditiones futuri conjugis exponebant, quæ ſi alienæ a Chriſtiana diſciplina viderentur, quantum poterant, nuptias diſſuadebant eccleſiaſtici, hoc eſt recuſabant conſignare, ut ait Tertullianus, & oblatione & ſacris confirmare, ideo dicitur hoc canone *prohibeantur*: verum quia legibus Romanis hæ nuptiæ nihilominus erant firmæ, & poterant ſtare, reperiebantur qui ſpreta religione eas facerent, in quos hoc canone animadvertitur.

Niſi quam. Illis temporibus, ut vides, matrimonium poterat ſtare & validum eſſe inter adulteros, qui vivente vero & legitimo marito rem ſimul habuerant, quod hodie ita prohibitum eſt, ut ne quidem poſt mortem mariti mulier poſſit cum adultero ſuo nuptias firmas, & legitimas facere, niſi ſummo diſpenſante pontifice.

AD CANONEM X.

HUJUSCE canonis perdifficilis eſt ſententia, cujus hunc ſenſum eſſe ſuſpicor: ſi inculpatam mulierem catechumenus reliquit & repudiarit, ad baptiſmum non prius admittatur, quam relictam receperit & domum reduxerit: ſi vero ea ſit in alterius poteſtate, ut quæ poſt repudium alteri conjuncta ſit, qui eam repetere nequit, non eſt baptiſmo privandus. Atque eadem judicii forma in catechumenas obſervanda eſt, quæ nulla ſatis legitima ex cauſa viros reliquiſſent. Quod ſi ea mulier, cum qua catechumenus ille qui ſuam repudiavit, nuptias fecit & non ignorarit priorem illam mulierem ſine cauſa ejectam eſſe, ea ipſa vel in morte communione eccleſiæ & abſolutione carere debet; ratio hujus canonis eſt, quod catechumeni quamvis non eſſent Chriſtiani, legibus tamen Chriſtianis tenerentur: quibus ne quidem infidelem dimittere & repudiare licebat.

Poteſt ad fontem lavacri. Non alia pœna coercebantur catechumeni niſi prorogatione, aut privatione baptiſmi uſque ad mortem, excommunicari enim non poterant, cum non eſſent in communione fidelium, neque ſocietate Chriſtiana donati.

AD CANONEM XI.

AMBIGITUR de hujus canonis explicatione, neque ſatis intelligitur quis ei ſenſus eſſe poſſit. Nam quæ cauſa eſſe potuerit cur catechumenarum potius quam catechumenorum mentionem fecerint hi patres Eliberitani? Quamobrem deinde tyrocinium & catechumenatum quinque annorum ejuſmodi catechumenis præſcribunt, cujus tempus ultra tres aut duos annos non producebatur? Præterea de quibus catechumenis loquuntur, aut ad quas quæſo has pœnas pertinere dicemus, cum de crimine omnino taceant, neque exponant quod peccati genus hoc canone coerceant? Denique cum morientibus baptiſmum præberi jubent, eum negari poſſe, videntur innuere. Hæc omnia mihi perſuadere potuerunt hunc canonem a præcedenti avulſum eſſe, neque ullum ſenſum aut ſententiam referre aut reddere poſſe, niſi cum eo connectatur. Nam præter ea quæ ſupra attulimus, illa etiam particula, *autem*, id omnino continere videtur atque oſtendere, totum hunc canonem ad alia quæ jam eſſent dicta & cognita referendum.

Præterea nullibi unquam reperies baptiſmi gratiam dilatam, & catechumenatus tempus productum, niſi ob aliqua crimina admiſſa. Quæ cum ita ſint, veriſimile eſt, de iiſdem ipſis fœminis & catechumenis hic agi, de quibus ſtatutum eſſet præcedenti & proximo canone, in quo cum patres ſtatuiſſent eas eſſe puniendas, quæ viris repudium ſine cauſa obtuliſſent; pœnæ vero modum aut tempus, quo diutius retinerentur in catechumenatu, (non enim alio genere pœnarum coercebantur catechumeni,) non appoſuiſſent; hoc ſequenti canone vel potius, hac ultima ejuſdem canonis parte, pœnæ modum & tempus addiderunt.

Senſus igitur canonis eſt, catechumenas quæ viros ſine cauſa reliquiſſent, quinque annos in catechumenatu detinendas eſſe, & intra hoc tempus baptizandas, ſi gravi aliquo morbo occupentur.

Intra quinquennii tempora. Agant catechumenatum quinquennii tempore, quem explere ſi morte impediantur, baptiſmo donentur.

Catechumena. Quæ maritum ſine cauſa repudiaſſet, quique poſt repudium aliam duxiſſet: nam ſi maritus poſt repudium ſolutus remanſiſſet, rurſuſque hæ nuptiæ quæ ſine cauſa diremptæ eſſent, coaleſcere potuiſſent; non aliter ad lavacrum admittenda erat, quam ſi eumdem pro viro habuiſſet.

AD CANONEM XII.

GRAVIUS puniuntur lenones, & earum turpitudinum artifices, quam ipſamet adulteria & virginum ſtuprationes. Nam Zephyrini edicto, mœchiæ & fornicationi pœnitentia functis, veniam in morte, vel poſt longam pœnitentiam conceſſam legimus: hoc vero canone ea ipſa moribundis lenonibus & parentibus qui quæſtum ex filiarum ſtupro fecerint, denegatur: cujus ſeverioris diſciplinæ hanc rationem adducunt, quod ſuum (ad parentes id refertur) aut alienum vendiderint corpus, hoc eſt peſſumdederint, perdiderint, & libidini manciparint.

AD CANONEM XIII.

VIRGINES quæ Deo ſeſe voverant a ceteris non removebantur, aut clauſtris includebantur, ut ex hoc canone & in Divo Cypriano & Tertulliano de virginibus velandis licet colligere.

Eidem libidini. Non ſumpſerint, aut a flagitioſa vita non receſſerint.

Non intelligentes quod amiſerint, Hoc eſt, ſi impudicitiæ eas ante mortem non pœniteant, precibuſque & lacrymis eccleſiam non fatigent, ut ab ea pœnitentiam accipiant, vel in fine communione & abſolutione, quamvis eam ardentiſſime exoptent, priventur: cum enim toto vitæ tempore libidini inſervierint, metu mortis pacem eccleſiæ potius quam peccatorum dolore quærere videbantur.

Eo quod lapſæ potius videantur. Peccaſſe potius videntur, quam virginitatis votum violaſſe, quæ in obſtinato, & obfirmato libidinis propoſito non remanerent.

AD CANONEM XIV.

SOLAS *nuptias*. Quia virginitatem Deo non voverant.

Sine pœnitentia. Non hoc ita accipiendum, quaſi velint eas abſque ſacramento pœnitentiæ abſolvendas eſſe, aut ſtatuant ejuſmodi peccatum non eſſe aliqua pœna coercendum, vel denique eis non eſſe dolendum de ſtupro: ſed pro pœnitentia hoc loco intelliguntur pœnæ & ærumnæ, quæ in gradibus pœnitentiæ palam, & publice caperentur, quæ cum pudorem aliquem fugillarent, non erant ejuſmodi virginibus infligendæ. Quid autem ſit, *poſt annum ſine pœnitentia reconciliari*, quodve genus pœnarum ex hoc canone, & ex vigeſimo primo colligitur? levia quædam crimina hac pena mulctabantur, quæ in eo verſaretur, ut ab euchariſtia arcerentur, neque oblationes offerre aut eis participare permitterentur: mihique perſuaſum eſt eos qui levi illa animadverſione caſtigabantur, non aliter oraſſe aut ſtetiſſe in eccleſia, neque aliter habitos, quam ſubſiſtentes, & omnibus rebus divinis & humanis participaſſe cum ceteris fidelibus, præterquam euchariſtiæ.

Ceterum verbum illud, *reconciliari*, referri & revocari prorſus debet ad illam maximam reconciliationem ſacramentorum ſcilicet & altaris; non autem ad illam minimam, qua abſolvebantur, & jure ſocietatis Chriſtianæ donabantur; nam cum eſſent orationis participes, abſoluti a peccatis cenſebantur; & minima illa reconciliatione non indigebant.

AD CANONEM XV.

PROPTER *coptam puellarum*: ſtatuunt ne quiſquam ad exonerandam familiam in matrimonio cum Gentili filius collocet, ne infidelis conſortio fidem perdant. Tertullianus ad uxorem ſecundo: *Ambo fratres, ambo conſervi, nulla ſpiritus earniſve diſcretio, atqui vere duo in carne una, ubi caro una, unus & ſpiritus.*

AD

AD CANONEM XVI.

HÆRETICI *si se transferre noluerint ad ecclesiam* Agathense, *si tamen profiteantur Christianos se futuros.* Laodicense canone 31. *Si tamen profiteantur Christianos se futuros.* Chalced. can. 14. *Nisi forte sponderit se venire ad orthodoxam fidem.*

AD CANONEM XVII.

SACERDOTIBUS *idolorum.* Flaminibus Gentilium, non vero Christianis sacerdotibus; qui persecutionum temporibus diis gentium immolarant, ut quidam existimant.

AD CANONEM XIX.

IN *ministerio positi*, qui graduum & ordinum suorum officia & munia obirent: nam si essent depositi, aut si ob aliam causam ab officio & dignitate gradus essent remoti; levius erant puniendi: Concilio Carthag. 5. can. 2. *qua eo a ministerios necesse fuerit removeri.*

AD CANONEM XXI.

QUI ab ecclesiæ uberibus tanto tempore avelleretur, metus erat ne contabesceret, ideo ab eadem matre coguntur ad ecclesiam liberi, ut a sacris tanquam a suis mammillis lac sugant, & ceterorum fidelium communione & precibus foveantur.

Pauco tempore abstineant: qui levi hac pœna perstringebantur sola eucharistiæ communione privabantur, non autem precum, aut corporis Christi mystici societate: nam sacris interesse poterant, quo qui jure fruerentur, nec excommunicati, nec pœnitentes censebantur.

AD CANONEM XXIII.

JEJUNIORUM *superpositiones*: jejunia superponere, est jejunia de novo imponere & indicere: quæ autem fuerint illa jejunia, quæ singulis mensibus, præter stationes feriæ sextæ & sabbati superimposita essent in Hispania, non facile est dicere, cum ea peculiari quadam lege & consuetudine celebrarentur in illa provincia.

AD CANONEM XXIV.

TANTA olim in clericis desiderabatur vitæ sanctitas, ut in eorum ordinem non esset assumendus, qui extra diœcesim baptismum consecutus esset, quod ejus mores non essent satis cogniti.

In alienis provinciis; in propria enim promoveri poterat, in qua ejus vita satis erat perspecta.

AD CANONEM XXV.

PERMAGNA est dissensio de hujus canonis sententia & explicatione, & noni Arelatensis primi. *De his qui confessorum literas offerunt, placuit, ut sublatis iis literis aliæ accipiant communicatorias.* Quorumdam opinio est hos ipsos canones explicandos esse de literis, quas lapsi ad jus communionis recuperandum a martyribus, qui essent in vinculis, extorquebant. Card. Baronii anno Christi 30. num. 48. *placuit quoniam usus perseverare videbatur, ut literis quæ describerentur ab iis qui causa fidei in carcere detinerentur, communicatio lapsis impertiretur*, ejusdem anno Christi 314. num. 65. Quod ut ita dissereret ex D. Cypriani verbis contigisse arbitror, qui omnibus pene suis literis vehementer objurgat martyres & confessores, quod nulla prorsus habita disciplinæ ratione, communicatorias literas lapsis indulgerent, tantaque licentia ac facilitate, ut ecclesiæ statum everterent, atque omnem religionem funditus tollerent: quæ enim, inquit ille, potest esse sanctitas aut disciplina, si rei non plectantur, & decreta peccatis supplicia removeantur?

Ne igitur diutius hoc malo ecclesia laboraret, his canonibus patres providisse volunt. Ego vero etsi C. Baronii, Garsiæ Loaysæ, Bernardinique Ferrarii judicium non parvi ducam, eos tamen horum canonum sententiam patrumque mentem qui illos condiderunt, minus assecutos esse, hæ rationes mihi persuadent. Equidem martyrum olim auctoritatem in tantum crevisse, ut lapsis pacem & veniam procurarent, apertum est, literisque fontes in pristinum statum restituisse: sed hunc ab ecclesia errorem ante ipsa concilia, quibus hi canones habentur, sublatum esse ejusdem D. Cypriani scripta satis declarant: nam acerbe in martyres invehitur epistolis 15. 16. 17. 18. 19. 20. libri tertii, eorumque potestatem imminuendam & coercendam esse docet, statuitque lapsos non nisi in exitu recipiendos esse, quamvis a martyribus commendarentur: quid? nonne martyres epistola 7. libri secundi (quod omnibus indignum Romæ videretur eos hac uti potestate) literas A quas ipsi lapsis dederant, revocarunt: *Quamquam confessorum quoque, quos hic adhuc in carcerem dignitas suæ confessionis inclusit, & ad certamen evangelicum sua fides in confessione jam gloriosa semel coronavit, literas habeas conspirantes cum literis nostris, quibus severitatem evangelicæ disciplinæ protulerunt, & illicitas petitiones ab ecclesia pudore revocarunt.* In Africa quoque fortiter huic potestati sese opponit D. Cyprianus in responso ad martyres epistola 15. libri tertii. *Cum vos ad me literas direxeritis, quibus examinari desideria vestra, & quibusdam lapsis pacem dare postulastis, cum persecutione finita convenire in unum cum clero & recolligi cœperimus.* Multa denique ejusdem argumenti in ejusdem scriptis leguntur, quibus magna fit significatio hanc nimiam martyrum potestatem, D. Cypriani ætate labefactatam fuisse.

Deinde nil tam prespicuum est, quam Arelatense concilium sub Constantino habitum esse, quo tempore pauci religionis causa in carcere, fodinis, arenariis, aut triremibus detinebantur. At vero in ipsis verbis horum B canonum inest aliqua ratio & nota credendi has literas, de quibus est quæstio, quasi e longinquo allatas esse. *Omnis qui attulerit*: Item in Arelatensi, *qui confessoram literas afferunt.*

Miror etiam hos homines in primis acutos non vidisse de literis, istis conciliis mentionem esse, quæ non solum a martyribus, sed etiam ab episcopis darentur, *Communicatoriæ ei dandæ sunt literæ*: item *placuit, ut sublatis iis literis alias accipiant communicatorias*, at nusquam reperient expiatos pœnitentes, libellum ab episcopis aut a quovis alio a quo absoluti essent, accepisse, quo absolutos & liberatos esse innotesceret; eoque minus quod publice & magna corona de eorum in ecclesiam reditu deliberaretur: atque ita magnopere opus non erat literis testari quod palam factum esset. His omnibus adde martyres lapsis literas non dedisse, nisi absentes, ut constat ex D. Cypriano & Tertulliano ad martyres, & de pudicitia: *Quam pacem quidam in ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueverunt.* Item *alii ad metalla confugiunt, & inde communicatores revertuntur.* Item, *ut quisque ex consensione vincula induit, adhuc mollia, in novo custodiæ nomine statim ambiunt mœchi.* At ecclesiæ reddita pace, quæ causa poterat esse, quamobrem pro lapsis, si qui ea tempestate supererssent, coram non intercederet?

Quænam igitur possit esse horum canonum sententia & interpretatio, si quis a me quærat, eam ad literas communicatorias sive formatas referrem, quas, qui peregre proficiscerentur, a martyribus, non vero ad literas, quas ab iisdem lapsi, ut absolverentur, & in gratiam cum ecclesia redirent, extorquebant. In usu apud antiquos erat potissimum episcopos peregrinis literas concedere, ut quocunque incederent, hospitio a ceteris Christianis, & ab episcopis exciperentur: quo viatico, si muniti & instructi non processissent, jus eis communionis Christianæ denegatum fuisset. Quidam vero reperiebantur (ut ex his canonibus apparet) qui cum peregre e patria abirent, literas illas communicatorias, sine quibus non poterant discedere, a confessoribus po- D tius, quam a suis episcopis acciperent: quæ prava consuetudo his canonibus tollitur, jubentque patres legitimas ab episcopis (sublatis iis quæ a confessoribus circumferuntur) concedi. Præter ea quæ supra attulimus, hæc etiam verba in nostram explicationem inclinant, *eo quod sub hac nominis gloria passim concutiunt simplices*; quomodo enim ad literas communicatorias lapsorum, hæc verba accommodari possunt? Nam ea episcopis erant tradendæ, ut earum commendatione lapsi restituerentur. Nemo enim nisi a propriis episcopis absolvebatur, quos quis credat rerum adeo ignaros, ut a concilio simplices vocentur? aut falsis ejusmodi literis, aut confessorum variis titulis eos potuisse commoveri? Peregrinis vero hæc ipsa verba magis conveniunt, qui quacumque transirent, simplices Christianos & fœminas hac martyrum commendatione poterant concutere, & a simplicibus parochis jus hospitalitatis & communionis emungere. De literis igitur quas peregrini circumferrent, non vero de literis quibus lapsi communionem E quærerent, hi canones sunt intelligendi.

Postremo alibi ostendimus, martyrum literas de lapsis restituendis, nullum apud episcopos, nisi post eorum mortem, pondus habuisse: quod cum sub Constantino accidere non posset, ut quisquam pro fide morte mulctaretur, quis literas sibi non profuturas, commendationemque efflagitasset, quam certo sciret nullo sibi usui futuram?

Sublato nomine confessoris, hæc verba nihil aliud significant, quam confessorum literas tollendas esse, & alias ab episcopis substituendas, ut ex canone Arelatensi manifestum fit, qui in eandem rem sancitus est.

AD CANONEM XXVI.

SAbbati dies, uno excepto, immunes olim ab omni jejunio, & tanquam festos antiquitus agebant, & tum

etiam

etiam in Græcia mos ille perdurat, quem Hiſpaniæ patres poſt Romam primos omnium antiquaſſe veriſimile eſt ex hoc canone, & feriæ quattæ jejunia, & ſtationes in ſabbatum tranſtuliſſe.

Superpoſitiones, hoc eſt imponere jejunia, quæ ſolita non eſſent obſervari.

AD CANONEM XXVIII.

QUI *non communicat*, ut hujuſce canonis ſententia explicetur, duo ſunt inveſtiganda, ac primum quinam eſſent non communicantes: poſtremo quænam munera rejicienda dicuntur. Variæ olim erant communionis ſpecies, ſed duas tantum attingam, quæ ad hunc canonem illuſtrandum neceſſariæ videntur, jus communionis & ſocietatis Chriſtianæ, qua qui donatus eſſet corpori Chriſti & eccleſiæ adglutinatus cenſebatur. Altera quæ maxima dicebatur in corporis Chriſti veri & realis, hoc eſt euchariſtiæ perceptione poſita erat. Omnes qui utraque illa communione, aut una earum privabantur, hi non communicantes vocabantur, quemadmodum extranei omnes excommunicati. Catechumeni pœnitentes perpetuæ pœnitentiæ, pœnitentes primi, ſecundi, & tertii gradus: omnes denique pœnitentes qui ad quartum pœnitentiæ gradum pervenerant, quamvis ſacris intereſſent & precum participes eſſent, non communicantes vocabantur, quod euchariſtiæ participandæ jus & poteſtatem non haberent. Item qui ob minus gravia quædam crimina ab euchariſtiæ communione, non autem a prima removebantur: Energumeni, peregrini, & vagantes ſine literis communicatoriis. Clerici ad communionem peregrinam redacti: ii omnes non communicantes appellari poterant. Quod plena & abſolutiſſima ut loquuntur canones communione non fruerentur: horum igitur dona & oblationes eccleſiaſtici (munera enim hoc loco aut privata dona quæ epiſcopis miſſitarentur, aut oblationes quæ altaribus admoverentur & Deo offerrentur, intelliguntur) hoc canone recipere prohibentur: quod arbitrarentur Deum optimum maximum minus ſibi gratam acceptamque hoſtiam & oblationes ejus ducere, qui non poſſet ſacroſancto Chriſti corpore paſci & refici: quid quod Deo oblationem ejuſmodi averſante & deteſtante, ea videri poſſet execratio & deteſtatio, quæ reliquo fidelium gregi non mediocriter obeſſet: deinde oblationes ejuſmodi poſtquam altari oblatæ eſſent, & ſacerdotum ſolemni religione ac precibus adhibitis Deo repræſentatæ, iis poſtea eccleſiaſtici ad victum cibumque utebantur. Quapropter non communicantis munera tanquam inviſa Deo merito rejiciebantur, & a clericis tanquam putida, & quorum odore offenderentur, faſtidiebantur. Carth. 4. can. 93. *Diſſidentium fratrum oblationes non recipiantur*. Ibidem, *horum qui pauperes opprimunt dona a ſacerdotibus refutanda*. Privata quoque munera ab ejuſmodi hominibus non erant accipienda, quod nulli uſui eſſent futura, niſi ad pauperes aut clericos alendos.

AD CANONEM XXIX.

HUjus *nomen*. Energumenorum oblatione repellebantur; ideoque nomen eorum, neque apud Deum propitiandum adhibebatur: neque ejus mentio ulla in ſacerdotum precibus facta: hæc enim oblatio nominis erat quædam communionis ſpecies: quæ non niſi ob duas cauſas ſuſcipiebatur. Prima cum precatio ejus cauſa fieret qui ſacro fonte intinctus eſſet, aut abſolutus, aut initiatus, aut in quem collatum eſſet aliquod ſacramentum; ejus ut omnis communionis fieret particeps, nomen Deo in altari offerebatur. Secunda cum ad altare oblationes alicujus deferebantur; cum eo duplici nomine nomina Deo proponebantur, ſeu coram Deo pronunciabantur; hoc eſt nomine ſuo eccleſia nomina eorum Deo commendabat, idque oratione quadam ſeu precatione ſingulari facta. Epiſcopus igitur aut ſacerdos in altari nominatim appellaſſet energumenum oblationis auctorem, ac repræſentaſſet, ut ita dicam, eumque Deo precatione commendaſſet; ſed æquum non videbatur qui agitarentur immundis ſpiritibus & qui ab oblationibus removebantur, eorum nomen in altari recenſeri, quod cum iis non eſſet ulla ratione communicandum.

Ut ſua manu. In concilio Carthag. cap. 91. id illis mandatum præſcriptumque ut eccleſias ipſas verrerent ob id maxime, quod in eccleſiis pernoctarent, ut dæmonum terrore atque metu liberarentur, id teſtante, atque enarrante can. 92. ejuſdem concilii: quod hoc canone aut aliquid ſimile vetatur.

AD CANONEM XXX.

OMnia ferme ea crimina quorum cauſa clerici honore & gradu poterant privari, iiſdem erant impedimento quo minus ad eoſdem gradus & honores adſcirentur, quamvis ea multo antequam promoverentur admiſiſſent. Præterea in hoc canone illud advertas, ut in pluribus aliis canonibus ad ſubdiaconos, & ceteros minores ordines ſeveras prioris illius diſciplinæ leges quæ in clericos ſancitæ eſſent, non pertinuiſſe: ſed ad majores ordines epiſcopos, presbyteros, & diaconos: quibus cum ſacroſanctum Chriſti corpus poſſent tangere, interdictæ eſſent nuptiæ, & cum fœminis conſueſcere. Porro ex pœnitentibus, ex neophytis, ex peregre baptizatis, non poterant aſſumi, neque in iiſdem dignitatibus collocari, ſi poſt baptiſmum ſe aliquo crimine vel occulto ſeſe inquinaſſent: lege canonem nonum concilii Neocæſariani.

AD CANONEM XXXII.

PRohibentur omnino presbyteri iſto canone pœnitentiam excommunicatis impertire, quod ſummæ poteſtatis jus eſſet, & quaſi ſupremæ jurisdictionis munus impoſitione manuum peccatori alicui pœnitendi jus concederę: propterea quod hoc ipſo facto excommunicatio tolleretur, pœnitentiæ petagendæ facultas & jus concederetur, peccatiſque certa quædam pœna cruciatuſque decerneretur: atque ea cauſa eſt cur canones hanc poteſtatem ad ſolos epiſcopos revocent transferanque: quæ enim major poſſet permitti poteſtas quam peccata æſtimandi? Priori igitur hujuſce canonis parte ſtatuitur ut pœnitentia a ſolis epiſcopis imponatur: poſteriorîs vero ita lucida & perſpicua eſt ſententia, multaque in ea reperiantur ita latebroſa & obſcura, ut ejus ſenſus, niſi paulo fuſius ſingula quæque diſcutiantur, aperiri non poſſit. An hujus extremæ partis ſenſus eſt, conceſſa ab epiſcopo pœnitentia, pœnitentem a presbytero & diacono abſolvi poſſę, ſi periclitari cęperit: an vero excommunicato pœnitentiam concedendam eſſe a presbyteris & diaconis ſi morte præveniatur, antequam ab epiſcopo eandem pœnitentiam potuerit accipere: hæc enim in alium ſenſum non ſunt dicta, neque ad Euchariſtiam poſſunt referri, quod prioribus ſæculis gravioribus relictis, de quibus in hoc canone agitur, non facile ea concederetur: propterea neque in concilio Nicæno, neque tempore concilii Carthaginenſis ſecundi, presbyteri vel cum urgeret neceſſitas non poterant euchariſtiam pœnitenti abſoluto porrigere, ut ex illius 13. & hujus 4. canone manifeſtum fit) multo magis quo temporę concilium iſtud eſt habitum, quando diſciplina euchariſtica ſeverior eſſet, & paulo ut ita loquar acerbior. Supereſt illarum duarum explicationum nunc utra magis conveniat, exponere. Poſtremæ nil magis repugnarę videtur, quam quod jus pœnitendi ipſa pœnitentia, re vera nec eſſet, neque a patribus communio appelletur, quamvis eo nomine poſſet venire, cum ea pœnitentibus anathema levaretur, poſſentque dum in ea ſtarent excommunicari, ut loquuntur canones: quapropter ſi eo nomine quamvis minus proprie, a patribus potuerit cenſeri, egregie totius canonis ſenſus cohæret: nam in eundem plane ſenſum vox illa, *Communio*, accipienda videtur, atque prior illa *pœnitentia*: Patreſque ſancire a ſolo epiſcopo petendam eſſe pœnitentiam, non autem a presbyteris & diaconis, niſi inſtante & premente morte. Præterea diaconi hoc officio fungi poterant, & ab excommunicatione, ſi eis juſſiſſet epiſcopus, abſolvere, quæ ſola in hoc canone explicando ſeſe obt rudit difficultas.

Ad peccatorum abſolutionem, extremam hujuſce canonis partem nihil vetat referre, niſi quod diaconi non eo jure abſolvendi fruerentur, manuſque non imponerent, ut abſolverent: ſi tamen is ſenſus magis probetur de antiqua illa cęremonia, res eſt accipienda, quæ in eo poſita erat, ut cum epiſcopus manuum impoſitione ad conferendos ordines, aut abſolutionem dandam uteretur, alii presbyteri & diaconi idem omnino facerent, & præeunte epiſcopo manus imponerent: quiſquis enim primis illis temporibus abſolveretur ei non ſolum ab epiſcopo, ſed a tota etiam cleri turba, & collegio manus imponebatur, qui ritus manuſque impoſitiones adęo religioſe obſervabantur, ut Cypriani nulla major fuerit in martyres & lapſos, qui ab eis veniam peterent, obſurgatio, quam quod lapſi communioni reſtituerentur, antequam eis manus ab epiſcopo & clero eſſet impoſita. Pœnitentibus igitur inſtante obitu, manus presbyteri imponęre jubentur, ut abſolvant, diaconi item; non ut abſolvant, id enim a presbytero erant conſecuti, ſed ut multiplici illa manus impoſitione intelligeretur, in multorum etiam ſocietatem (Chriſtianorum ſcilicet,) eos eſſe receptos. Canon igitur de illa abſolutionę, & manus impoſitionę comitativa loquitur, cum ait, *& diaconum*: ita enim legendum eſt, & ſequenda Garſiæ correctio, quæ particula illa *&*, detracta, hanc *aut* repoſuit.

Placuit agere pœnitentiam. Hoc eſt exomologeſim agere apud aliquem, & ſe meritum fateri cui gravis imponatur pœnitentia.

Neceſſe eſt. Hæc verba nec congruerę, nec conſentire videntur cum his, *ſi eis juſſerit epiſcopus*; nam ſi neceſſario pœnitentem debent abſolvere presbyteri, aut excommunicato, ſi morte prematur, pœnitentiam imponere, quamobrem jubentur hujus rei copiam, & facultatem prius accipere ab epiſcopo, qui dum conſulitur

mors

mors poteſt occupare pœnitentem aut excommunicatum: quare neceſſe eſt concedamus ſtatutum eſſe his verbis, ut ne quidem morienti liceat presbytero injuſſu epiſcopi veniam indulgere. At vero de pœnitentia ſi mavis illic agi, quam de abſolutione, id ita accipiendum, ſi neceſſitas & excommunicati valetudo ferant, uti epiſcopum conſulat presbyter, & ab eo jus concedendi pœnitentiam impetret, ſin ſecus, meruſque ſit ne morte præveniatur, licere presbyteris pœnitentiam imponere quæ in morte, ni fallor, nunquam denegabatur.

Vulgaris editio, quod ad hanc ultimam canonis partem attinet, non omnino rejicienda videtur, *Cogente tamen infirmitate non & presbyterorum & diaconorum communionem talibus præſtare debere, niſi eis juſſerit epiſcopus*. Olim enim interdictum docet presbyteris, vel etiam in cauſa neceſſitatis, abſolutionem tribuere ſine facultate epiſcopi; quod ſi perabſurdum portentique ſimile videatur, pœnitentes finere ſine abſolutione ex hac vita demigrare, ſanctum Innocentium adeat, & ultimum canonem Arelatenſis concilii primi, primum & ſecundum Sardicenſis, tertium Valentiæ in Francia, & omnes hujus concilii canones qui hæc habent, *nec in fine accipiant communionem*. Videturque vulgata editio atque etiam emendata, ſi de abſolutione accipiatur, non diſcedere ab ejus concilii ſeveritate, & tempore quo celebratum & indictum eſt: eoque reſpexit concilium Nicænum, cum præfinitum ſtabilitumque ab eo eſt, uti premente neceſſitate liceat, vel ſine epiſcopi facultate abſolutionem dare. Can. 13. *Ut ſi quis vita excedat, ultimo & neceſſario viatico*, abſolutione, *minime priuetur*. Unde argumento eſt ante concilium Nicænum aliud fuiſſe factitatum, ſaltem non ſine probabili conjectura id tueri poſſumus.

Cogente infirmitate. Quia non cogente a presbyteris nunquam abſolvi poterant, quod in eccleſia palam abſolverentur penitentes, aut pœnitentiam acciperent excommunicati: officiaque omnia, quæ publice fierent, fungerentur epiſcopi.

Communionem. Abſolutionem, aut pœnitentiam, hanc raro, illam frequentiſſime hoc nomine vocatam reperies, vel etiam de utraque ſimul in hoc canone poteſt explicari: moribundis enim eadem benedictione jus pœnitendi una cum pace relaxabatur.

Si ei juſſerit ſacerdos. Epiſcopus: ex iis liquet pœnitentiam imponere, abſolvere, & his ſimilia ita aliena fuiſſe a presbyteris, & præter eorum auctoritatem, ut ea curare atque iis ſeſe immiſcere, niſi juſſis, non liceret.

Totius canonis is eſt ſenſus: penitentia a ſolis epiſcopis: eadem vero vel abſolutio moribundo poterit a presbyteris indulgeri, ſi ab epiſcopo mittantur.

AD CANONEM XXXIII.

RIDICULE hunc ita quidam interpretantur quaſi eo prohibitos clericos, ne ab uxoribus abſtinerent, & verba accipienda eſſent, ut ſonant, *prohibere abſtinere ſe a conjugibus*, ſed tanta & tam antiqua ea de re decreta reperiuntur, ut nihil ambigui in hoc eſſe poſſit.

In totum. Omnibus omnino clericis, non vero *omnino*, quaſi ante hoc interdictum aliquo tempore cum uxoribus conſuevſcere potuiſſent.

AD CANONEM XXXIV.

HIC canon illius concilii difficillimus ſane crucem fixit interpretibus, vix ut aut ne vix quidem explicari evolvique poſſit, quo factum eſt, ut perridiculas & valde abſurdas explicationes interpretes excogitarint; ideoque mihi magnopere metuendum, ne mea deterior ſententia exiſtimetur. Id autem omnino ſtatuendum eſt quod refelli a quoquam non poſſit, Chriſtianos priſci temporis in cemeteriis verſari & commorari ſolitos: ibique dies noctesque præconiis perſolvendis tranſigere, canone qui ſequitur id comprobante, ideoque rejici non poſſe quod dicimus ob eam maxime cauſam, quod tam multa tamque inſignia ederentur miracula, Deo id confirmante, quod ibi reliquiæ ſanctorum in illis cemeteriis ſub altaribus conquieſcerent. Ego autem facile adducor, ut credam concilii illius patres opinionem mentemque Tertulliani, D. Cypriani, & eorum qui ea ætate florerent ſequutos qui animas martyrum ſub altaribus hærere & habitare, ibique dum eorum mortem Deus ulciſceretur, expectare ſenſerunt: atque adeo verba illa capite 6. Apocalyp. ad verbum tueri ac recipere Divum Cyprianum de lapſis, *Sub ara Dei animæ occiſorum martyrum clamant magna voce dicentes: quouſque domine ſanctus & verus non judicas & vindicas ſanguinem noſtrum de iis qui in terris inhabitant? & requieſcere ac patientiam adhuc tenere jubentur: & quemquam poſſe aliquis exiſtimat remittendis paſſim donandiſque peccatis bonum fieri contra judicem velle, aut priuſquam vindicetur ipſe alios poſſe defendere*. Quibus credere videtur martyrum animas ſub aris quieſcere: idem de bono patientiæ. *Unde etiam clamantes martyres, & ad vindictam ſuam dolore erumpente properantes expectare adhuc jubentur, & temporibus conſummandis, implendiſque martyribus præbere patientiam, & cum aperuiſſet, inquit, agnus quintum ſigillum, vidi ſub ara Dei animas occiſorum propter verbum Dei & martyrium ſuum, & clamaverunt voce magna dicentes*. Idem ad Quirinum, libro tertio: *Et cum aperuiſſem quintum ſignum, vidi ſub ara Dei animas occiſorum propter verbum Dei, & martyrium ſuum*. Tertullianus de reſurrection. carnis capite 25. *Etiam in Apocalypſi Joannis, ordo temporum ſternitur, quem martyrum quoque animæ ſub altari ultionem, & judicium flagitantes ſuſtinere didicerunt: ut prius & orbis de pœnis angelorum plagas ſuas obibat, & proſtituta illa civitas a decem regibus dignos exitus referat, & beſtia antichriſtus cum ſuo pſeudoprophetæ ſocietamen eccleſiæ Dei inferat, atque ita diabolo in abyſſum interim relegato, prima reſurrectionis prærogativa de ſolitis ordinetur: dehinc & igni dato univerſalis reſurrectionis cenſura, de libris judicetur*. Idem de anima capite octavo: *Sol enim corpus, ſiquidem ignis; ſed quod aquila confiteatur, neget noctua, non tamen præjudicans aquilæ, tantundem & anima corpus inviſibile carni ſi forte, ſpiritui vero viſibile, ſic Joannes in ſpiritu Dei factus, animas martyrum conſpexit*. Idem adverſus Gnoſticos capite undecimo. *Sed & interim ſub altari martyrum animæ placidum quieſcunt, & fiducia ultionis candidum claritatis uſurpant, donec & alii conſortium illarum gloriæ impleant*. Quoniam autem cereis ardentibus, igni, ſumigationibus, ſpiritus divexari experientia ipſa animadverterent; atque in eos magnam virtutem habere vim ignis: haud ſcio an illi patres veruerint admoveri cereos ardentes, ne animæ ſanctorum quæ ſub altari permanerent, admoto igne inquietarentur: non alia mihi explicatio occurrit, quæ poteſt vel inde refelli quod huic concilio errorem affingat. Sed huic objectioni reſpondetur in concilio totius Africæ, Numidiæ, Mauritaniæ, patres decreviſſe hæreticos eſſe rebaptizandos.

Quid in hunc canonem ſcripſerit Mendoza, mihi non eſt compertum " , ſed Garſiæ interpretatio poteſt admitti: Sanctorum quippe nomine accipiendi ſunt fideles, quorum ſpiritus, dum orationis cauſa ad eccleſiam adveniunt, inquietantur frequentia, & cura immodica cereorum ardentium.

" Inquit Albaſpineus: nos poſtea omnibus pandemus.

AD CANONEM XXXV.

MULTI in ſepulchris martyrum curabantur, multaque alia fiebant miracula, quorum cauſa ad eadem ſepulchra dies noctesque morabantur. Tertulliani quoque ætate, vel ante Tertullianum, tantus ad ipſa martyrum ſepulchra Chriſtianorum fiebat concurſus, ut ea re indignati Gentiles, areas Chriſtianis eriperent, hoc eſt loca ubi corpora martyrum deponerentur; *Areæ Chriſtianorum non ſint: areæ eorum non fuerunt, mercas enim ſuas non egerunt*: ad Scapulam.

AD CANONEM XXXVI.

DE picturis, & tabulis, non vero de ſignis aut ſtatuis hic agitur: & de picturis quidem, non quibus ſancti & martyres, ſed quibus Deus ipſe ipſaque Trinitas repræſentaretur: illi ſiquidem non adorantur. Vetant igitur Deum in parietibus depingi, ne ſcilicet quem Gentilibus & catechumenis immenſum, omnipotentem, inviſibilem, æternum, incomprehenſibilem, ſpiritualem, corporis & materiæ expertem & immunem prædicarent, eum ipſi Gentiles, & catechumeni in ipſorum eccleſiis, lineis, & coloribus circumſcriptum, & comprehenſum cernerent. Ne igitur divini numinis majeſtas minueretur, & aliud de Deo depingeretur, quam prædicarent, & quem ſupra homines extollerent humana ſpecie depictum oculis objicerent; vetant ne in eccleſiis Dei imagines ſuſpendantur: hæc ad ſanctorum imagines nullatenus pertinent. Ad hæc ex apologeticis pro chriſtianis, ex Tertulliano & Minutio diſcimus, varios deos deorumque formas Chriſtianis Gentiles finxiſſe, ut quiſque ex eorum ritibus aliquid hauſiſſet, aut aliquid in eorum eccleſiis adnotaſſet: ita vulgatum ſolem eos adorare, quod diebus ſolis frequenter in eccleſias convenirent: res turpes eoſdem colere ſuſpicio fuit, quod ad pedes epiſcoporum volverentur pœnitentes. Ne igitur in mentem Gentilibus veniret, Chriſtianos, hominem aut Deum humanæ ſpeciei ſimilem adorare, ſi humanas facies in eorum eccleſiis intuerentur, Deum vetant in eis depingi.

AD CANONEM XXXVII.

EORUM qui ab immundis ſpiritibus infeſtarentur, duo erant genera, quidam perpetuo agitabantur, alii lucidis intervallis gaudebant: in prima canonis parte dandum illis baptiſmum, aut communionem, ſi mori eos contigeret: hi a communione, ſi contra diſciplinam quidquam faciunt, aut lucernas accendunt, pelluntur: ſed quor-

quorſum hæc verba, aut quamobrem de lucernis potius quam de quavis alia re meminerint? Scimus Chriſtianis interdictum in feſtis Gentilium lucernas accendere; ſed neſcio cur hoc canone id energumenis potius, quam aliis prohibetur, neque id conjectura ulla aut divinatione aſſequi poſſumus.

Ad eos etiam qui perpetuo vexarentur extrema canonis referri poſſunt, qui etſi neque euchariſtiam adirent, neque in communionem precum vocarentur, excommunicari tamen poterant, hoc eſt funditus ab eccleſiæ aditu repelli, neque ad preces & ſupplicationes fundendas adhiberi, neque ut expiareptur admoveri: neque enim, communione ſi quis precum aut altaris privabatur, propterea eum excommunicatione percuſſum fuiſſe exiſtimandum eſt: ut de energumenis dici poteſt in quos anathema non contorquebatur: quid enim tali pœna, aut excommunicatione dignum præſtiterant: aut quo ſe peccato polluerant? ii tamen a communionibus ſecernebantur.

AD CANONEM XXXVIII.

HUjus canonis ſenſus eſt, ſi qui catechumeno terra vel mari certo occumbendum ſit: poſſe eum a laico ſacro fonte ablui, ſi copia ſacerdotis non ſit: neque vero canon iſte niſi ſola catechumeni neceſſitate commoveretur, hoc eſt non ait, ſi in morte catechumeni, unus laicus tantum adeſſe videatur, imo contra ſubinteligi vult, ſi plures laici tali tempore non defuerint, tum ſtatui omnino vult, unus ut e laicis, qui nondum pœnitentiam exolverit, neque bigamus fuerit, baptizet: idque ob eam rem, quod neque ſacerdotes pœnitentiam peragere, neque ea perfecta, abſolutaque ad id eligi, neque bigami eſſe poterant, quas quidem conditiones in uno laico qui baptizet, requirit ille canon, quod eo modo ſit ſacerdotis partes acturus, ſi tamen tunc temporis interveniſſet bigamus, unus tantum idemque pœnitens, canon ille decreviſſet, vel ſi illa omnia impedimenta ſeſe obtuliſſent, ab eo potuiſſe ſacrum baptiſma conferri.

Qui lavacrum ſacrum integrum habet. Putarim iſta verba id indicare qui poſt lavacrum non peccarit, neque pœnitentiam ullam ſubierit: quod peccato poſt baptiſmum commiſſo, omnium, ut ita loquar, gratiarum ac beneficiorum quæ acceperat, jacturam faceret: ideoque baptiſmum ejus qui deliquiſſet, non integrum, aut incorruptum videri amplius: quod ex illo divinæ gratiæ, qua inſtructus erat, quaſi gradu excidiſſet: Patres autem iiſdem propemodum loquendi formulis abundant, aſſeruntque qui lavacro inito non peccant, eodem omnino candore vitæ & ſanctitatis eos conſpicuos eſſe, quem baptiſmi beneficio acceperant: peccato autem intromiſſo candorem illum penitus inoleſcere & abſtergi.

Ut per manus impoſitionem. Ut confirmetur: confirmatio enim perfectio vocatur Chriſtianorum.

AD CANONEM XXXIX.

GEntilibus, qui in mortis diſcrimine baptizati eſſent manus ab epiſcopis imponendæ, & confirmationis ſacramento ſignandi, ſi probi fuerint, moreſque conſimiles fidei Chriſtianæ habuerint. Nam ſi ex more turpiſſimorum hominum anteactam vitam duxerint, non ſunt confirmatione perficiendi, quantumvis omnibus vitiis & flagitiis carerent, & omnem extra noxam cenſerentur. Hunc ego ſenſum & explicationem confido patres ipſos Eliberitanos agnituros pro legitima & pro nata, contra vero quam de baptiſmo nonnulli aſſerunt tanquam ſuppoſititiam repudiaturos, ſi utramque aſpiciunt. Quis enim unquam potuit dubitare an gentiles eſſent in morte baptizandi? Quis unquam docuit baptiſmum iis in morte denegandum eſſe, quorum vita non fuiſſet honeſta? Porro ubinam reperient baptiſmum manus impoſitionem nominari, & iſto nomine a patribus appellari? Sed ajunt monere titulum ita hunc canonem eſſe accipiendum, *Gentilibus, ſi in diſcrimine baptizari expetunt*, movere quoque & ſuadere hæc verba, *& fieri Chriſtianos*, Gentiliſque nomen, quo qui eſſent confirmandi nunquam appellarentur. Hæc adverſum noſtram explicationem non magnopere faciunt. Nam non conſtat, a quo, aut quando tituli appoſiti ſint: Chriſtianique nomen etſi baptizatis datum, propriam tamen hujuſce vocis vim & ſignificationem confirmatos indicare alibi obſervavimus, quod Spiritu ſancto ejuſque caritate in confirmatione ungantur & illiniantur, Chriſtoque ſimiles efficiantur, qui a Spiritus ſancti unctione Chriſtus appellatur: Gentiles autem hoſce vocarunt patres, quamvis eſſent baptizati, ut de catechumenis, qui in infirmitate baptizarentur, non agi docerent. Et quemadmodum canone quadrageſimo ſexto vocant apoſtatas fideles, ita hoc loco nominant baptizatos Gentiles: non quod eſſent Gentiles, ſed cum in catechumenatu non ſteriſſent, fideique elementa non eſſent edocti, ideo Gentiles vocantur, nam alio nomine non poterant nominare & appellare ejuſmodi Gentiles, qui extra ordinem & ſine catechumenatu eſſent baptizati. Quamobrem autem ſtatuerint patres Eliberitani, ut Gentiles, qui in infirmitate baptizati eſſent, confirmarentur, ea potuit eſſe cauſa, quod poſt confirmationem ſubinde nullaque interjecta mora euchariſtia confirmatis tribueretur. Quidam igitur non exiſtimabant eam ſatis tuto & conſulto ejus fidei credi & committi poſſe, qui in rebus Chriſtianæ religionis, & in ejuſmodi myſteriis parum eſſet eruditus, nam ad vanitatem ea accepta poterat redire, ejuſque myſteria, & arcana divulgare. Præterea myſteriorum participes hos eſſe nolebant, qui turpem vitam exegerant, ne recuperata ſanitate, animus prava conſuetudine & cupiditate detentus, ad eadem viria facilius relaberetur, & indumentum Spiritus ſancti ipſumque Chriſtum exueret.

Gentiles. Pagani, qui ne morte interciperentur, extra ordinem baptizati eſſent, & antequam in catechumenatu eruditi poſſent.

Si in infirmitate. Nam ſi mortis metus non urgeret, erudiendi erant antequam confirmarentur, aut baptizarentur.

Deſideraverint. Non petentibus manus non erat imponenda, quod baptiſmo ſatis ad ſalutem præſidii conſecuti eſſent.

Manum imponi. Confirmari, nam de ea manus impoſitione, quæ pro ritu & ceremonia in baptiſmo uſurparetur, illi egregie hallucinantur, qui interpretantur: quaſi ea indignus ille videri potuiſſet, cui ipſummet baptiſmum collatum eſſet.

Fieri Chriſtianos. Unctione ſcilicet & ſancti Spiritus infuſione, ut loquitur D. Cyrillus Hieroſolymitanus.

Ceterum in concilio Arelatenſi primo can. 6. idem omnino ſtatuitur. *De his qui in infirmitate credere volunt, placuit, debere iis manum imponi.* Hoc eſt iis qui infirmitate volunt baptizari confirmatio quoque tribuenda.

AD CANONEM XL.

EX poetis illud haurias e terræ frugibus diis ſuis bare, & offerre ſolitos ethnicos; quod per canonem Chriſtianis facere non licet.

AD CANONEM XLI.

PRIVATOS domi deos, & parva ſimulacra colebant Svetonius in Domitiano, *Puer qui cura Larium cubiculi ex conſuetudine aſſiſtens.* Hoc igitur canone admonentur patres familias ne domi a ſervis aut liberi hæc haberi & coli ſinant: ſi vero id præſtare nequeunt, ne ab eis deferantur & accuſentur, nihil illis immolent.

Si vim metuunt ſervorum. Verba iſta non dubitanter adſtruunt, concilium illud difficillimis perſecutionum temporibus atque adeo ante Conſtantinum convocatum: nam nominis delationem per ſervos ſuos fieri non exhorruiſſent, ſi impunitate propoſita potuiſſent ad arbitrium religionem quamlibet amplecti & tumi.

AD CANONEM XLII.

CANONE iſto patet catechumenatus tempus biennii ſpatio contractum & definitum.

Ad fidem primam credulitatis accedunt. Ita loquuntur patres & canones Arelatenſes qui credere volunt: in hoc concilio, can. 44. *Si poſtmodum ad credulitatem venerit*, ſi ad Chriſti fidem venerit, ſi ſe in Chriſtum credere velle dixerit, ſi ſe erudiri rogaverit; hæc in eandem ſententiam accipienda, *ad fidem primam credulitatis*, qui de Chriſti fide doceri cupiunt; *qui primi fidei rudimenta* imbui cupiunt.

Si bonæ fuerint converſationis, ſi faciant in ipſo catechumenatu, quod fidei Chriſtianæ tyrone dignum ſit.

AD CANONEM XLIII.

NON omnino liquet hoc canone decretum diem dumtaxat pentecoſtes, an quinquaginta poſt paſcha dies celebrandos: vulgaris lectio de ſolo pentecoſtes die emendata, totos quinquaginta dies feſtivos habendos ſtatuiſſe videtur, his adjectis, *non quadrageſimam, niſi quinquageſimam.* Præterea certum eſt ſuperioribus temporibus pentecoſtes non unicum diem; a paſchate ad pentecoſten, totos dies a Chriſtianis celebratos. Tertullianus; *Excerpe ſingulas feſtivitates nationum, vix pentecoſten impleverint.* Nicænum quoque concilium, eoſdem quinquaginta dies ſolemnes fuiſſe indicat; vetitis adgeniculationibus. Quapropter in eam potius ſententiam hunc canonem accipérem, ut dies quinquaginta, quam unicum pentecoſtes diem obſervandum ſtatuat; verum qua ceremonia quinquaginta illi dies traducerentur, non liquet: non ceſſatione operarum; neque enim credibile videbitur, tenuiorum fane & inopum cauſa; quos ab intermiſſione laboris Pagani facile internoſcere potuiſſent, quapropter potius exiſtimarim,

quan-

quantum ego conjicere poſſum, dies illos celebrari & agitari conſueviſſe, publicis de more miſſarum ſacrificiis, euchariſtiæ quoque ſumptione ſanctiſſime obita, aut elogiis recitandis. Addo etiam commune quoddam, & publicum gaudium quo elati jejunare deſinerent, Deumque ſtantes omiſſa genuflexione, laudibus & hymnis extollerent, & benedicerent.

AD CANONEM XLIV.

NONNULLIS venerat in mentem ſubdubitare, num fœminæ illi quæ ſe flagitiis criminibuſque implicaſſet, catechumenatus tempus prorogandum eſſet, quod in expiatione flagitiorum poneretur. Canon autem præſcribit eodem temporis intervallo, quo alii catechumeni, retineri poſſe: & illud *incunctanter* non indicat eodem puncto momentoque temporis recipiendam. Nam aliæ, quæ non ita ſcelerate flagitioſeque peccaſſent ante catechumenatum, non eodem tempore quo ad eccleſiam ſe conferrent, recipiebantur.

AD CANONEM XLV.

QUÆ tandem res illa ſeu quæſtio, quæ hoc canone diſceptatur? utrumne id in eo conſtituitur baptiſmus ut catechumeno apoſtatæ, ut ita dicam, non denegetur ſimul atque ſeſe obtulerit, tametſi non ſe legibus catechumenatus alligandum tradiderit, ſi teſtificationibus veriſſimis comprobarit alias ſe catechumenatus tempus præfinitum traduxiſſe: id ſane credibile non eſt, quod fidem faciat canon ille, cum in eo de uno quodam, qui paganiſmum olebat (vetus inquam homo habebatur) diſſeritur, qui quod longo intervallo a Chriſtiana fide defecerat, penitus paganus & ethnicus exiſtimabatur, eratque ſeminem autem fugit, non ante quemquam paganorum ſacro fonte ablui ſolitum, quam inſtitutus inſtructuſque eſſet, & ſalutaribus catechumenatus legibus eruditus perpurgaretur. Accedit eodem, quod ſi catechumeno ob flagitia & crimina in ipſo catechumenatu perpetrata, catechumenatus tempus protraheretur, probatius multo futurum, ut catechumenus apoſtata qui idololatriæ ſeſe ſcelere obſtrinxiſſet, & catechumenatum ſuum, ipſamque eccleſiam per infinita tempora deſeruiſſet, iterum ca echumenatus curriculum, quod alias percurriſſet, confi eret.

An vero præſcriptum, uti ad baptiſmum ſuſcipiendum catechumenus apoſtata, ipſo pri s catechumenatus curriculo decurſo recipiatur, ac ſi alias nunquam in ipſum ingreſſus eſſet; ſed teſtimonium ſeu argumentum, quod canone ipſo deſideratur, ei adverſatur penitus. Quorſum quæſo ut inter catechumenos reponeretur, neceſſe eſſet prius recognoſcere, fuerit ne aliquando e catechumenorum numero? Deinde nulla conditio requirebatur in eo caſu: ſive enim id teſtimonio aliquo confirmari poſſet: ſive nulla teſtificatio proferretur: nec vitiis atque flagitiis coopertus quiſquam repelli poterat, aut excludi a catechumenatu aut a baptiſmo. Neque enim eccleſia unquam eo de facto dubitavit. Quid, quod facile eſt videre non aliam ob cauſam illam teſtimonii authoritatem comparari, quam ut apoſtata ille ſublevetur, patrocinio quodam fulciatur? Quod tandem beneficium, aut gratia illa dici poteſt ejuſmodi hominem inter catechumenos reponi; eumque interim baptiſmo privari, donec plenum atque integrum catechumenatus temporis ſpatium ac ſi in eo nunquam ſtetiſſet, decurrerit?

Quicquid tandem afferatur, non ſatis ad teſtes accommodari poterit, neque ſi dicas quorumdam fuiſſe ſententiam ejuſmodi apoſtatas diutius, quam ceteros catechumenos, in ipſo catechumenatu detinendos, quod a fide defecerant, patreſque hanc nimiam in eos acerbitatem ſuſtuliſſe, catechumenatumque eis duorum annorum, & non amplius eis præſcripſiſſe: ſi modo teſtes invenirí poſſent, qui eos olim catechumenos fuiſſe affirmarent. Sed quid opus erat teſtibus ad confirmandum eos olim fuiſſe catechumenos, cum id ipſum in hoc canone ſuppona ut & detur, & de his agatur qui fuiſſent catechumeni? Nihil opus eſt probatione ad evincendum quod ita eſſe ponitur: imo ut levius caſtigarentur, contrarium potius erat probandum eos ſcilicet nunquam fuiſſe catechumenos; quia ob hanc maxime cauſam erant inviſi & puniendi, quod ab eccleſia deſciverant.

Quæ me res eo prorſus pellicit impellitque, ut nihil eorum quæ dix, in canonis illius ſenſum intelligentiamque quadrare putem; ſed exiſtimarim agi de catechumeno apoſtata, qui mortis inſperatæ diſcrimine in erceptus, baptiſmum peteret, & cui ante vox intercluderetur, quam ad eum acceſſiſſet presbyter: id ſi ita ſit, omnia canoni conſonant conſentiuntque. omnibus quippe canonibus paſſim legas deſiderari teſtimonium aliquod quo ii baptizentur, quibus erepta vox eſt: non ſecus atque requiritur, pœnitentium maxime cauſa, aut excommunicatorum, quibus hoc ipſum incommodum obtigiſſet, canone 76. concilii Carthaginenſis quarti. *Qui pœnitentiam in infirmitate petit, ſi caſu dum ad eum ſa-*

A *cerdos invitatus venit, oppreſſus infirmitate obmutuerit, vel in phreneſim verſus fuerit, dent teſtimonium qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam; & ſi continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impoſitionem, & infundatur ori ejus euchariſtia. Si ſupervixerit, admoneatur a ſupradictis teſtibus petitioni ſuæ ſatisfactum, & ſubdatur ſtatutis pœnitentiæ legibus, quamdiu ſacerdos qui pœnitentiam dedit, probaverit.* Canone 12. Arauſicani primi, *Subito obmuteſcens, prout ſtatutum eſt baptizari, aut pœnitentiam accipere poteſt, ſi voluntatis præteritæ teſtimonium aliorum verbis habet, aut præſentis in ſuo nutu.* Leonis epiſtola 89. ad Theodorum Forojulienſium epiſcopum, *Quod ſi aliqua agritudine ita fuerint aggravati, ut quod paulo ante poſcebant, ſub præſentia ſacerdotis ſignificare non valeant, teſtimonia eis fidelium circumſtantium prodeſſe debebunt, ut ſimul & pœnitentiæ & reconciliationis beneficium conſequantur, ſervata tamen regula canonum paternorum circa eorum perſonas qui in Deum a fide diſcedendo peccarunt.* Quibus locis, patres eos eſſe baptizandos quemad-

B modum ſtatuunt qui morbo obmutuerant, ſi reperiantur qui teſtimonium dicant, iiſque verbis utuntur, *ſi teſtimonium aliorum verbis habet.* Item, *Dent teſtimonium qui eum audierint.* Item, *Teſtimonia eis fidelium circumſtantium prodeſſe debebunt.* Non aliter hoc canone moribundi, & muti baptizari jubentur. *Si eum de clero quiſquam agnoverit voluiſſe eſſe Chriſtianum, ac teſtes aliqui extiterint fideles,* quorum ſcilicet fide & teſtimonio opus erat, ne invito & non petenti, Chriſti ſacramenta præberentur.

Huic explicationi non minimum repugnare videntur hæc verba, *eo quod in vetere homine deliquiſſe videatur:* quid enim attinebat ejus culpam minuere, cujus nullum tam grave facinus extare poterat, quod baptiſmi gratiam impediret? Sed quidquid tandem in hunc canonem dixeris, ea ipſa verba non minus obſtare reperientur. Præterea magnum erat inter catechumenos & Gentiles diſcrimen: horum levia ducebantur flagitia, illorum, tametſi non omnino cenſerentur Chriſtiani, gravius pu-

C niebantur, quam Gentilium: neque aliunde id potuit accidere quod quidam dubitarent an eſſent baptizandi, qui ejurata fide ad idololatriam rurſus & deorum cultum animum applicarant: neque ita ratio dubitandi aliena erat ab auſtera ſeveraque diſciplina temporis illius, quo concilium indictum eſt; nam cum iiſdem temporibus, & ob eaſdem cauſas abſolutio apoſtatis qui immolarant in morte denegaretur, iiſdem judiciis hos apoſtatas catechumenos feriendos eſſe, erant qui ſuſpicarentur: quod dubium tollitur hoc canone, atque eodem docent patres in catechumenis apoſtaſiam minus flagitioſam videri, quod non eſſent Chriſtiani, & errore atque ignorantia duerentur, & peccarent.

Nunquam ad eccleſiam acceſſerit. Deſierit eſſe catechumenus.

Cognoverit eſſe Chriſtianum. Voluiſſe eſſe Chriſtianum ita legendum ex vulgari lectione: hoc eſt ſi quiſquam audierit baptiſmum eum antequam obmuteſceret petiiſſe.

Eo quod in veterem hominem. Vulgaris, *in vetere bo-*D *mine*, & melius: nam quidquid peccarant antequam ad fidem accederent, Chriſtumque agnoſcerent Gentiles, id in vetere homine, in Adamo, & in ſtatu ignorantiæ factum & admiſſum accipiebatur, atque adeo eorum peccata involuntaria vocabantur. His igitur, *vetus homo*, paganum deſignari putes. Ita loquuntur ſcriptura, patres, concilia. Tertullianus de pudicitia, *utroque homine purgatus* pagano & hæretico: S. Leo epiſtola 91. *a conditione veteris hominis liberari.* Ajunt igitur catechumenum qui per infinita tempora militiam Chriſtianam tyrociniumque deſeruerit, baptizandum eſſe, ejuſque apoſtaſiæ peccatum a Gentili, non a fideli commiſſum cenſeri debere.

AD CANONEM XLVI.

PRÆCEDENTI ſeu ſuperiori canone quid fieri agique oportet contra apoſtatas catechumenos, ut ita dicam, actum, & diſputatum: hoc autem quid contra

E apoſtatas fideles: atque hoc præcipue ut decem annorum pœnitentiam facere cogantur, ſi diis immolarint: alioquin conciliumi illis vel in ipſo exitu ſeu morte abſolutionis ſpem eripit.

Si tamen aliquando fuerit reverſus. Ante mortem ſcilicet, nam ſi in infirmitate & ſolo mortis metu veniam flagitarent, repellendi erant omnino, canone ultimo Arelat. concilii primi.

Nec fuerit idololatria: Nam ſi ſcelus geminaſſet, ut loquuntur, ne in morte quidem erat in gratiam reſtituendus.

AD CANONEM XLVII.

DETUR *ei communio.* Abſolvatur.

Ulterius non ludere. Abſolutio ei in morte deneganda. Ex iis liquet unicam olim poſt baptiſmum fuiſ-

ſe pœnitentiam, & eum perpetua pœnitentia puniendum qui impetrata venia rurſus ad eadem relaberetur: idem canone tertio.

Communio pacis. Communio, communio pacis, communio fraternitatis, abſolutio, ſimplex reconciliatio, & ſimilia ejuſdem ſunt ſignificationis.

AD CANONEM LIV.

IN *gravi crimine*. Hæc lectio mihi magis arridet, quia magis conſentanea rationi: rationem quippe continet, quamobrem parentes omni culpa & crimine liberat, quia cum qui matrimonium contraxerant ſponſi & ſponſæ, fidem datam perfregerint, parentes & agnati omni culpa vacant.

AD CANONEM LV.

SACERDOTES. Sole meridiano clarius eſt de Chriſtianis, qui paganorum ſacerdotes eſſent, verba fieri: non autem ut quidam exiſtimant de his qui antequam Chriſtianam fidem complexi eſſent, eo ſacerdotum officio fungerentur: unde conjicias non obſcure confirmari ea, quæ prioribus canonibus attulimus, in iis de flaminibus diſputari, qui Chriſtiani eſſent: non autem qui non eſſent. Neque enim unquam per canones videas ea caſtigari peccata, quæ ante baptiſmum committerentur: quin neque canon, neque locus ullus, neque auctoritas patrum afferri poteſt, quæ id probet. Plurima autem variaque erant idololatriæ genera apud Ethnicos: ideoque præter canones ſupra citatos patres illi, genus aliud animadverſionis aut pœnæ decreverunt in ſacerdotes paganorum, tametſi aliud nihil quam coronam geſtarent, neque ullos, quo diis honos perſolveretur, ſumptus facerent.

AD CANONEM LVI.

UNO *anno*. Quod duumviri, non ultra annum unum, magiſtratum protraherent.

AD CANONEM LVII.

SUSCIPI aut confici peregrinationes, & itinera non poterant ſine literis communicatoriis, aliter jure hoſpitalitatis caruiſſent, quod a Chriſtianis uſurpabatur, neque ad communionem admitti eos fas erat: hic autem mos invaluerat, ut epiſcopi in iis literis, quas viatores epiſcopis legendas offerebant, adſcriberent diem illum, quo illi diœceſim obiiſſent, & quemadmodum ſe in ea geſſiſſent: atque iſta ratio ſuſcipiendi viatores, agendique cum illis, eo pertinebat, ne cum peccatoribus commercio aliquo communicarent: quis enim non intelligit eos toto illo itinere perficiendo peccare, ſuoque congreſſu ac ſocietate in eamdem turpitudinem eos, qui nec opinantes, aut cogitantes, cum iis verſati fuiſſent, potuiſſe pertrahere? Hoc autem ex hoc canone collige, viatores literas communicatorias non ſolum epiſcopis, ſed & eccleſiarum rectoribus, aut quacumque tranſirent, obtuliſſe; verum ſimile tamen eſt ab aliis præterquam ab epiſcopis, nil quicquam in ipſis literis adnotatum.

AD CANONEM LIX.

ARBITROR ita legendum eſſe *cauſa ſacrificii*. Subintellige *videndi*; nam ſi animo ſacrificandi interfuiſſent, atrociori ſupplicio afficerentur, neque in morte iis ad communionem aſpirare liceret.

Quod ſi fuerit. Si ad Capitolium aſcenderit, ut ſacrificio intereſſet, neque tamen illud aſpicere, aut intueri ei licuerit, pari pœna ſupplicioque mulctetur, atque illud ſi oculis uſurpaſſet, cum ejus voluntas fuerit ut videret: neque vero ſenſus ſententiaque ita perſpicua manifeſtaque, ſi de iis ſermonem fieri dicamus, qui ſacrificandi cauſa eo pergerent, qui tamen non ſacrificarent, quique tantum id a ſe viſum eſſe & ſpectatum lætarentur, qui nec in morte communione erant donandi, qui ſacrificarant, ut ex primo canone conſtat.

AD CANONEM LX.

IN *numero eum non recipi martyrum*. Ex D. Cypriano colligitur annua die memoriam olim martyrum celebratam, nam actis publicis inſcribebatur quo quiſque die martyrium ſubierat. Ex hoc canone non ſolum neminem poſt mortem in eorum relatum eſſe numerum niſi ex præſcripto & mandato eccleſiæ, ſed eam etiam eoſdem martyres coluiſſe, & precibus profecutam eſſe, quamobrem enim eorum cauſam habuiſſet, niſi ut falſi & pſeudomartyres non colerentur.

AD CANONEM LXI.

ET *ipſa fuerit fidelis*. Quia ſi ea Gentilis fuiſſet, geminato ſcelere, legibus graviores pœnas dediſſet.

AD CANONEM LXIII.

ZEPHYRINI edicto, mœchia, tum paulo poſt homicidium, veniam poſt longam pœnitentiam impetravere; ſed hujuſce concilii tempore, qui utriuſque hujus criminis reus deprehendebatur, nec in fine paci eccleſiæ reddebatur: ſceleris geminatio aut repetitio, vel in extremo vitæ periculo communione indigna videbatur.

AD CANONEM LXV.

CLERICI. Lectores ſcilicet, exorciſtæ, & ejuſmodi minorum ordinum eccleſiaſtici, qui cum uxoribus una manere poterant.

AD CANONEM LXVII.

QUI tituli hujuſce canonis fidem & auctoritatem ſequeretur, de maritis catechumenarum eum agere exiſtimaret, multumque ſolicitus eſſet quamobrem vetaret catechumenas comatis & cinerariis nubere: puellis enim quæ eſſent in patria poteſtate, id vitio aut fraudi verti non poterat. Præterea & ſi genus eſſet aliquod vitii aut peccati hiſce rebus nimium ſtudere, tam grave tamen vidi non potuit, ut ejuſmodi hominum uxores alieni delicti pœnas darent. Ad hæc cum Gentilibus non liceret filias locare, in maritos potius quam in uxores erat animadvertendum: ex quibus perſpicere licet de maritis catechumenarum mentionem hic non eſſe, ſed de viris, quos nonnullæ mulieres in deliciis haberent.

Comatos aut viros cinerarios. Non immutanda hæc lectio, mulieres enim intemperantes & paganæ, illarum maxime regionum, quæ ſolis æſtu ardoreque torrentur, ut Hiſpaniæ, Africæ, Ægypti, & aliorum locorum, evocare ad ſe ſolebant aut inter ſervos habere externos, ut Germanos, & e Gallia petitos viros, quibus natura ipſa elegantiorem formam ſpeciemque cœli & ſolis clementia induxerat, quam iis qui propius a vehementiſſimo calore abeſſent: atque ob eam cauſam maxime, ut ad libidines explendas eorum opera abuterentur. Tertullianus ad uxorem libro ſecundo exprobrat viduis, eaſque criminatur, quod paganos opibus affluentes elicere malint quam pauperes, & tenuis fortunæ Chriſtianos, quo facilius ſumptus faciendos ſuſtineant; *bonum exhibendæ ſellæ & mulabus & cinerariis peregrinæ proceritatis*. Clemens Alexandrinus catechumenorum inſtitutor ac doctor eam conſuetudinem vituperat. Canon igitur vetat, ne Chriſtianæ catechumenæ mulieres ethnicorum morem æmularentur, ſervoſque comatos haberent, qui dominæ impudicitiam exprobrarent.

A communione arceantur. Catechumena a communione & a ſocietate fidelium non poterat arceri; ſed ab eccleſia & a catechumenatu.

AD CANONEM LXVIII.

PAULO altius idem concilium communionem adimit vel in morte Chriſtianæ mulieri, quæ in idem peccatum prolapſa fuerit; hic contra catechumena non niſi prorogationem catechumenatus pœnæ nomine ſuſtinet.

AD CANONEM LXIX.

SUNT qui probant ex hoc canone *reconciliare*, nihil aliud olim fuiſſe quam communionem dare, & recte, nam multa ſunt quæ hanc explanationem comprobant: ſed cum ajunt, communionem, euchariſtiam ſignificare, vetereſque ſacramentum reconciliationis cum ſacramento euchariſtiæ ſemper conjunxiſſe, aut communione euchariſtiam ſemper intelligi, errant meo judicio, atque huic opinioni ſubſcribere non poſſum, nam tertio pœnitentiæ gradu pœnitentes & ſubſiſtentes communicabant erantque reconciliati, qui euchariſtiæ non participarent.

AD CANONEM LXXII.

FUERIT *mœchata*. Vidua poteſt mœchari cum homine conjugato.

Acta legitima pœnitentia. Illa vocabatur legitima, quæ omnes penitentiæ gradus, vel tres minimum pertranſiret, & in unoquoque bona fide & ex animo penitentium ritus & ærumnas pateretur.

Vel ſi fuerit fidelis ille quem acceperit. Hoc ita intelligo, ſi relicto viro alium & fidelem duxerit, fidelis ille decem annos communione privetur. Hæc mulcta viro, non mulieri imponitur; nam in minori non erat culpa, ſi fideli quam ſi Gentili nupſiſſet.

Poſt decem annos. Quibus rebus toto hoc tempore vacarent, aut quot eis annos in unoquoque pœnitentiæ gradu

gradu ſtandum & morandum eſſet, non præſcribunt, quod ni fallor, id epiſcopi arbitrio permitteretur, cujus partes animos pœnitentium obſervare, & ita tractare ut ad exitum pœnitentiæ perveniret, & graduum moras & diſcrimina præcipiti feſtinatione non confunderent.

AD CANONEM LXXIII.

DELATOR, qui ad judices ſæculares Chriſtianos deferebat, quique eos eo nomine accuſabat: verba iſta *proſcriptus & interfectus*, aperte coarguunt, ita rem ſe habere, neque enim unquam, quemquam eccleſia aut proſcribit, aut morte mulctat; hoc propterea dixi quod cum de falſis teſtibus, aut delatoribus in canonibus agitatur, id de peccatis potius quam de criminibus, & de eccleſiaſticis quam de judicibus & magiſtratibus accipiendum ſit.

AD CANONEM LXXIV.

VERE editio vulgaris multo melior, quam Garſiæ: neque enim ſententia ulla, aut ſenſus canonis illius ex ejus editione elici poteſt: meo quidem judicio, canone illo agi videmus de iis qui apud epiſcopum, aut clerum aliquos inſimulant peccati, aut flagitii alicujus admiſſi: ut verba illa, *non probaverit conventui clericorum, aut in conventu clericorum*, clariſſime demonſtrant, primaquo illa canonis ejus parte diſſeri de modo, quo puniendi ſunt, qui falſum crimen & peccatum innocentibus coram eccleſiaſticis obtrudunt. In ſecunda, quemadmodum ii caſtigandi ſunt, qui diutius accuſationem protulerint, quamvis accuſationis ſuæ crimina illata probent, quod ſua illa dilatione ceu procraſtinatione forſan contigerit, ut peccati contagione ceu labe contaminatus aliquis, aliis fidelibus ſuo congreſſu labem intulerit, & cum eis communicaverit. In ultima parte de iis qui non falſum teſtimonium quidem attulerunt, ſed cum aliquem deliquiſſe criminentur, id argumentis ſignisque veriſſimis probare non poſſunt. Quo fit, ut tota iſta vivendi diſciplina ratioque accuratius multo ſolertiuſque alibi ſuo loco cum otio pertractanda videatur. Ideoque canone illo præcedenti delatores, *nec in fine accipiunt communionem*, & in ipſo, falſi teſtes ipſi levius humaniuſque tractantur, quod uno canone de judicibus ſæcularibus, altero de eccleſiaſticis agatur.

Falſus teſtis. Qui coram epiſcopis & eccleſiaſticis aliquem criminatur.

Prout eſt crimen. De minimis offenſis id accipiendum

Abſtinebit. Pauco tempore ab euchariſtia removeatur

Si tamen non fuerit mortis. Nam ſi grave & atrox aliquod facinus falſo objeciſſet, graviori pœnitentia erat mulctandus, pœnitentia ſcilicet ad mortem, ut liquet ex conciliis Arelatenſibus, canone 14. & 24.

Et ſi probaverit. Si vero non ſit falſus teſtis; ſed diuturneticuerit quod potuit probare, hoc eſt ſcelerum reo, & conſcios non detexerit, biennio abſtineat. Cum ad ea animum adverterem, ſuſpicari cœpi verba non eſſe de teſtibus, qui coram judicibus ad accuſationem inſtruendam adducebantur, quos eccleſia a teſtimonii dictione dimoviſſet potius, quam ad quemquam accuſandum inſtigaſſet.

Diu tacueris. Quod eccleſiæ aperire debuerat, ut a communione tabidæ & morbidæ oves extruderentur ne ceteras inficerent: ea eſt cauſa cur clericis Chriſtianorum erant crimina detegenda: ſed laicis judicibus ex ſententia eccleſiæ nunquam ſatis diu occultari poterant.

Si autem probaverit. Teſtis etſi non eſſet falſus, aut redemptus, ſi non probaſſet quod objecerat, quinquennio abſtinebat.

In conventu clericorum. Nonnulli etiam ex presbyteris cum epiſcopo judices erant conſtituti ad fidelium crimina, quæ ab aliis docerentur, æſtimanda & examinanda; idcirco ajunt *in conventu clericorum*: iiſdem enim criminum probationes erant exponendæ, quibus eadem ipſa crimina judicanda proponebantur. Tertullianus docet in apologetico, epiſcopis presbyteros adſediſſe, *Ibidem etiam exhortationes, caſtigationes & cenſura divina: nam, & judicatur magno cum pondere, ut apud certos de Dei conſpectu, ſummumque futuri judicii præjudicium eſt, ſi quis ita deliquerit, ut communicatione orationis, & conventus, & omnis ſancti commercii relegetur.*

AD CANONEM LXXV.

HOC ipſum referri debet ad accuſationes, quæ coram eccleſia diſceptantur.

Falſis. Falſis, & gravioribus.

Nec in fine. Iis qui ceteris præſiderent crimen quamvis falſum affingere, gravis erat culpa, eaque ſeverius vindicanda, quam ſi fidelem accuſaſſet.

AD CANONEM LXXVI.

QUOD vero hoc canone tractatur, illud eſt, ſi diaconus quadam ſua facilitate ſeu conſilio adductus, promoveri ſe ſiverit ad diaconatum peccati alicujus mortalis conſcius, quod retinuerit, cum examinandum ſe ſe obtuliſſet, quo poſtea peccato contra ipſum prolato probatoque, aut ipſomet auctore confitente, quod conſcientia maleficii examinaretur, diaconatu ipſo abdicet ſeſe, triumque aut quinque annorum pœnitentiam ſubeat, qua peracta in cœtum numerumque laicorum aggregetur, nec amplius e numero eccleſiaſticorum cenſeatur.

Diaconum. De aliis minoribus ordinibus idem non fuiſſet judicium.

Se permiſerit ordinari. Nam lethaliter ſe peccaſſe, ſi confeſſus fuiſſet, laicus remanſiſſet.

In crimine mortis. In gravi & mortali culpa.

Quod aliquando commiſerit. Si a baptiſmo ſemel tantum peccaſſet, indignus erat qui promoveretur.

Accipere communionem. Laicam ſcilicet, & in laicorum numerum & ordinem detrudere: quicumque enim inter pœnitentes viſus eſſet, & legitimam egerat pœnitentiam, is procul a clero relegabatur.

AD CANONEM LXXVII.

QUIS tandem hujus canonis, amabo vos, ſenſus eſt, aut quid tandem in dubium revocabant? nonne omnia baptiſmo deleri & exterminari peccata profitebantur? quod ſi expungerentur, quamobrem quæſo qui baptizati abſque confirmationis ſacramento e vita deceſſiſſent, non juſti habiti judicatique fuiſſent? Ad extremum, quid illa vox juſti in illo vult canone? quod ſi *juſti* nomen ſignificatioque in illum non caderet, quorſum de ea re diſceptatio? eccleſiæ nullum amplius cum illis erat commercium. Canonis hujus ſenſus eſt, mens & intelligentia, ſi oblationes admitti poſſunt, atque adeo communione conjungi cum illis poſſumus, qui ſine confirmatione & ſacroſancto ſacramento interierint; (ha enim ratione poſt mortem in communionem admittebantur) quod perfectionem Chriſtianorum non eſſent aſſecuti: atque adeo eo nomine *juſti* non dicerentur. Confirmatio namque extremam quaſi manum perfectioni addere videbatur, & tanquam faſtigium imponere, qua quis Chriſtiani nomine & euchariſtiæ ſumptione dignus putaretur. Qui igitur non eſſet confirmatus, euchariſtia non donabatur, quam qui nondum eſſet aſſecutus, neque ſanctus, neque juſtus, aut fidelis nominabatur, quod euchariſtia extremus eſſet actus formaque Chriſtiani hominis, cujus quadam vi atque efficacia, ſanctitatis laude præſtans, & divinitatis cujuſdam particeps, Chriſtique domini membrum redderetur; quod ejus ſacroſancta carne paſtus eſſet, Chriſtoque cum domino, quadam conſociatione conjungeretur. Primis quidem temporibus ſubdubitatio illa non defuit, utrum admitterentur oblationes, communioque Chriſtianis omnibus intercederet cum eo, qui his omnibus quaſi præſidiis minus inſtructus cum eſſet, perfecti verique Chriſtiani hominis virtute ſpoliaretur: adeo incorrupta & omni religione munita primorum patrum tempora dicebantur.

Dici & illud poteſt illam dubitationem non alienam a temporum illorum diſciplina, nam quamplurimi, quamvis omni vitiorum labe ac colluvione purgatos eos eſſe conſtaret, non ideo ad ſacram ſynaxim accedebant, neque eorum oblationes probabantur: ut eorum qui eſſent in quarto pœnitentiæ gradu, quorum exemplum quidam ſibi proponentes, facile eo propellebantur, ut crederent eorum etiam oblationes repudiandas, qui ſacro pane non refecti, omnibus licet peccatorum maculis deterſis occidiſſent. Tanta cura tantaque animi proviſione ac præcautione proſpiciebant, ne quid offenderent, aut titubarent in recipiendis, iiſque Deo repræſentandis alicujus oblationibus: neque vero cujuſquam, niſi ſanctiſſimi juſtiſſimique viri oblationes æquo animo ferebant.

Id ita eſſe quod hoc canone conſtitutum eſt, cum hujus verbi ſenſu, *juſtus*, tum voces iſtæ, *poterit eſſe juſtus*, eo me pertrahunt. Videntur quippe voces illæ inſinuare & ſonare aliquid, quo poſito quis juſtus & haberi & eſſe poterat, defunctique affinibus & agnatis permittere aliquid, quod ejus cauſa præſtent: ut oblationes offerre, adeo ut nomen, *juſti*, defunctus ſibi vindicet. ut & ipſi concilii hujus canones omnes non alio ſpectant, quam ut certa quædam forma diſciplinæ præſcribatur iis in rebus, quæ ad praxim rediguntur: quo conſtituto credibile eſt, hunc canonem ad ea quæ geri tranſigique poſſent revocari tantum, ut ad oblationes defuncti recipiendas: neque vero eo patres definire aut ſtatuere quemquam æternæ vitæ compotem, ſine confirmatione fieri poſſe. Sed certe id corroborare, oblationes ejus ſcilicet qui ſine confirmatione obiiſſet, tanquam hominis juſti, ab eccleſia non eſſe negligendas.

Sub fide. Per fidem, quam in baptiſmo adeptus eſt.

Poterit esse justus. Sanctus & in communione sanctorum recipi.

AD CANONEM LXXIX.

DE talis, ni fallor, canon accipiendus, quibus ludere nefas videbatur, quod speciem quamdam idololatriæ committeret, qui eos jactaret: Deorum enim Gentilium effigies pro numeris habebant, iique invocabantur ut felicissimus eveniret jactus: Svetonius in Augusto: *quos tollebat universos qui Venerem jocerat.*

AD CANONEM LXXX.

MERITO cavebant ne liberti quorum patroni essent Gentiles, ordinarentur: nam ab eis fabriles aut officiales operas exigere poterant patroni, quas solitl erant stipulari cum eos libertate donarent; tenebanturque liberti non solum patronis eas præstare, sed aliis etiam quibus eæ locatæ essent: At indignum prorsus, neque ferendum ejusmodi operis pictoriis, puta aut fabrilibus, clericos distrahi & impediri; qui nullis aliis rebus, quam sacris vacare aut studere deberent. Ob eamdem causam, ab iisdem ordinibus curiales eliminabantur, qui a suis curiis, ut ait Innocentius, ut munia personalia aut patrimonialia præstarent, poterant revocari.

AD CANONEM LXXXI.

A FOEMINIS, quas vitæ sanctimonia commendaret, quæque essent ecclesiasticorum uxores, literas nonnulli commendatitias & pacificas extorquebant: ut eorum quasi beneficio, & commendatione apud amicos aut ecclesiasticos, hospitalitatis jure fruerentur. Patres igitur hunc ipsum non satis pie & honeste invectum morem carpunt hoc canone, prohibentque ne fœminæ clericorum eo nomine literas communicatorias referibant aut accipiant: quod ea res pœnes sit episcopos, eorumque curæ ac solicitudini commissa; quod si hoc modo non obviam itum fuisset pravæ illi consuetudini, sceleratissimi sane & excommunicationis nota injusti, persacilem communicandi viam nacti, his literis acceptis toto orbe communicantes vagati fuissent.

Fœminæ. Clericorum: quæ conversæ dicebantur.

Laici scribere audeant. Literas communicatorias.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE S. J.

UT tuis multorumque votis faciamus satis, lector antiquitatum ecclesiasticarum studiose, celeberrimum hic tibi exhibemus Ferdinandi Mendozæ commentarium in libros tres distributum ac Clementi VIII. Romano pontifici oblatum de confirmando concilio, ut vocat, Illiberritano. Quam carus porro sit & auro contra non carus iste liber nemo nescit eorum, qui *βιβλιακῆς ἐμπορίας* vel leviſſimum habent usum. Quare vel hoc nomine acceptior omnibus debet esse hæc nostra collectio, quod nunc tantum thesaurum eodem tibi pretio cum aliis omnibus undequaque collectis conciliorum voluminibus offeramus, quo vel solus venalis aliquoties extitit apud opulentos librorum rariſſimorum emptores. Ac ne quis prætermissum a nobis merito jure desiderare possis, subjiciemus ejusdem viri sua ætate eruditissimi epistolam Hispanico sermone scriptam ad Philippum II. Hispaniarum potentissimum regem de defensione & approbatione ejusdem concilii Illiberritani quæ rariſſime reperitur. Hos autem tres libros de regii senatus decreto & jussu doct. Joannis Urroz rectoris Academiæ Complutensis probarunt 4. Idus Julii anno 1502. Doctores Franciscus Martinez, Gregorius de la Camarra, Ludovicus Montezino, Ludovicus Tena, & Fr. Franciscus de Mendoza (*in quibus nihil invenimus quod fidei catholicæ, aut bonis moribus adversetur, quin potius nobis visum fuit hoc opus & magno ingenio elaboratum & multiplici eruditione singularique pietate perfectum: atque ita multis nominibus dignum admodum censemus, ut typis mandetur, ad asserendam catholicam hujus sacri concilii doctrinam & auctoritatem*) & rex Philippus II. privilegium concessit 6. Kal. Sep. ejusdem anni. Impressit Madriti in fol. Thomas Junta.

CENSURA ACADEMIÆ Complutensis.

DE regii senatus decreto perlegimus hos tres libros a domino Ferdinando de Mendoza conscriptos de concilio Illiberritano ad Clementem VIII. pontificem maximum, in quibus nihil invenimus quod fidei catholicæ, aut bonis moribus adversetur: quin potius nobis visum est hoc opus, & magno ingenio elaboratum, & multiplici eruditione, singularique pietate perfectum. Atque ita multis nominibus dignum admodum censemus, ut typis mandetur ad asserendam catholicam hujus sacri concilii doctrinam & auctoritatem. In cujus rei testimonium omnes infra subscripsimus, quibus ab Academia Complutensis rectore ejusdem operis judicium commissum est. Compluti IV. Idus Julii. Anno domini M. D. XCIV.

Doctor Urros. Rector.

Doctor Franciscus Martinez.

D. Ludovicus Montesino.

El doctor de la Camarra.

Fr. Franciscus de Mendoza magister.

D. Ludovicus de Tena vespertina cathedræ in theologia publicus professor.

EGO *Ludovicus de la Serna, publicus apostolica auctoritate notarius, insignis universitatis Complutensis Toletanæ diœcesis secretarius & adscriptus in archivio Romano die quarto mensis Julii, anni nonagesimi secundi, pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri domini Clementis divina providentia P P. octavi, quia præmissis omnibus & singulis, una cum rectore & gravissimis prænominatis doctoribus, quibus a clausiro facultatis theologiæ prædictæ universitatis Complutensis prædictum judicium commissum fuisset, ideo hoc publicum instrumentum manu aliena fideliter scriptum, & subscriptum; & roboratum a domino doctore D. Joan. Urrozdictæ universitatis rectore & doctoribus D. Francisco Martinez primariæ cathedræ, D. Gregorio de la Camarra sacrarum scripturarum, Ludovico Montesino Scoti, Ludovico Tena vespertinæ, D. Fr. Francisco de Mendoza sanctæ Thomæ in sacra Theologia publicis professoribus. Subscripsi, signavi in fidem attestatorum p amissorum rogatus & requisitus.*

Ludovicus de la Serna,
not. & secretarius.

Summa Privilegii.

PHILIPPI II. Hispaniarum & Indiarum regis catholici lege singulari cautum est, ne quis libros hos tres Ferdinandi de Mendoza de confirmando concilio Illiberritano ad Clementem VIII. ante decennium absque auctoris licentia imprimere audeat: qui secus faxit, amissione librorum mulctatur & pœnis aliis ex ejusdem legis sanctione, quam pleniores literæ ab ejus majestate impetratæ continent. Dat. in cœnobio sancti Laurentii VI. Kal. Sept. anno M. D. XC. IV. Subscripsit Ludovicus de Salazar a secretis.

DE CON-

DE CONFIRMANDO CONCILIO ILLIBERRITANO, AD CLEMENTEM VIII. SANCTÆ ROMANÆ CATHOLICÆ ECCLESIÆ PONT. MAX. FERDINANDI DE MENDOZA.

LIBER I.

De Concilii Illiberritani nomine, & urbe, in qua habitum eſt.

CAPUT PRIMUM.

CUM accepiſſem, Clemens pater ſanctiſſime, inter eas curas, quas multas & graves præ ſe fert ampliſſima hæc ſancti tui muneris functio; in eam re potiſſimum incumbere, ut ad reſtituendam eccleſiaſticam diſciplinam, & extirpandas præſentis, & antiqui ſæculi hæreſes; divini utriuſque teſtamenti codices quam emendatiſſimi ederentur, & ſacrorum conciliorum exemplaria, multorum ſtudiis & lucubrationibus emendata, illuſtrataque prodirent: vidiſſemque beatitudinem tuam, tam acri judicio, quam ſumma diligentia, & religione alterum perfeciſſe, alterum vero ut perficiatur pari pietate, ſtudio, & labore conari: an concilii Hiſpanici antiquitatem, velut ſenio jam & vetuſtate caducam vir Hiſpanus renovare deberet, Hiſpanorumque epiſcoporum religionem, & externis & domeſticis telis, aut tormentis potius oppugnatam defendere, & a multorum calumniis vindicare; an vero prætermittere utrumque ſatius foret, ſæpe ac diu mecum ipſe cogitavi. Conſtituti curſus ingreſſum impediebat ingenii tenuitas, optimarum artium exigua ſupellex, & tantæ rei magnitudo, quam non modo facultate conſequi, ied nec cogitatione complecti, vix poſſe eum arbitrabar, qui vereretur reprehenſionem doctorum atque prudentum. Impeditum tamen & vacillantem animum gravi hac & ancipiti difficultate, vel jacentem potius, erigebat patriæ ſtudium, pietatis ratio, religionis zelus; erectum firmabat ſanctiſſimi & prudentiſſimi anteceſſoris tui Gregorii XIV. fidei & religionis grave teſtimonium; quo revocatos in dubium hujus concilii canones, non ſolum illata injuria eripi defendique voluiſſe; ſed ad honeſtum hoc, pium & ſanctum tutandæ religionis officium, Hiſpanorum ſtudium, operam, diligentiam, labores, & ſanctitate pontificis & amore parentis requiſiviſſe accepimus. Illud autem ſpe certa confirmare cœpit, auxiliumque polliceri, honoris noſtri, communis, & patriæ conſervandi; & recuperandæ ejus priſtinæ dignitatis, quod tractandis eccleſiaſticæ reipublicæ gubernaculis eum cœleſti munere præfectum ſciam, cujus ſingularis & ſpectata clementia, cum divinæ quam obtinet, auctoritati par eſſe prædicetur, non patienti ſolum animo, ſed jucundo & grato munus videtur ſuſceptura, perexiguum ſatis & levidenſe (fateor) ſi doctrinæ, & auctoritatis noſtræ pretio æſtimetur; religioſum tamen & magnum, ſi rerum tractandarum gravitate & dignitate penſetur. Agendum eſt enim, non ſolum de antiqua Illiberritanæ urbis magnitudine, & celebritatem, ut tam præclara & recenti Clementis recordatione iluſtrior multo, quam ſi Gothorum, & Arabum irruptionibus obſcurata, deletaque non fuiſſet, videatur: agendum non tantum de concilii antiquitate, ut dignitatem primi eccleſiæ eorum quæ exſtant poſt Hieroſolymitana, concilii caneſcentis aut canæ jam ætatis proprio jure debitam, quorumdam tamen catholicorum extenuatam incuria, & hæreticorum injuria ſublatam, tua benignitate in futura conciliorum editione, quaſi poſtliminio recipiat: nec agendum modo de tutanda Hiſpanica religione, quæ multorum calumniis debilitata, cupit æquitate tua recreari; ne de vita tandem, moribus & doctrina ſanctorum Hiſpaniæ epiſcoporum, qui ne infeliciter Chriſtiana periret, feliciter ipſi perierunt: ſed de Galliæ præterea, Germaniæ, Angliæ, Græciæ, & quod pluris facio, de Romanæ catholicæ eccleſiæ auctoritate; cujus legatos huic ſacro concilio interfuiſſe, in actis Sueſſionenſis apud ſanctum Medardum legimus; canones autem & decreta, ſæpe poſtea ab ea repetita, laudata ſæpe, ſæpe probata & confirmata cernimus. Agendum de ſanctorum meritis, de ſacramentorum virtute, de vana ſuperſtitione idolorum, de ſacro Dei cultu, & reliquis religionis noſtræ myſteriis, quibus Chriſtus dilectam ſponſam ſuam

Concil. Arelaten. apud Burchardum lib. 17. decret. c. 33. Rabanus in pœnitent. lib. Burchardus, Ivo, & Gratian. in decretorum col. lectionibus

A militantem eccleſiam inſtituit, erudivit, ornavit, & tanquam quibuſdam religionis ſepimentis, adverſus mundi rectores & principes tenebrarum harum ſingulari ſapientia & bonitate ſuffulſit. Ut inde igitur oratio noſtra proficiſcatur, unde caput harum rerum duci debet: Illiberritanæ urbis & concilii in ea habiti tanta eſt vetuſtas, ut proprium utriuſque nomen temporis diuturnitate & injuria exeſum pene ſit, atque obliteratum: quo fit, ut alii aliis id appellent nominibus. Quidam enim Libertinum vocant, quidam Liberinum, alii Hiberitanum; nec deſunt, qui Elibertinum, Eliberinum, & Eliberrinum; nonnunquam Helibertitanum, ut Rabanus, alii Elibertanum, & Eliberitanum, ut Burchardus, Ivo, Gratianus, & ante hos concilium Colonienſe ſub Carolo III. Imp. cognomento Craſſo, Sueſſionenſe ſub Carolo Rege, Moguntinum ſub Ludovico: & alterum Moguntinum ſub Arnulpho. Mihi vero vetus civitatis nomen inflictis tot, & temporis, & dominorum ſævitia plagis fugitivum adhuc revocare cupienti, Illiberitanum dici magis placet. De Eliberi enim B vetuſti geographi mentionem nunquam fecerunt, faciunt tamen de Illiberi non ſemel, ſed bis: duplicem enim Illiberrim conſtituunt Ptolemæus, & Plinius in emendatis codicibus, tametſi negligentia exſcriptorum ex gemino rr. quod in nummis antiquis & vetuſtis lapidum Illiberris Bæticæ inſcriptionibus exſtat, alterum omittatur, aut ſicilici ſaltem apicis nota. Docet enim D. Iſidorus veteres duplicibus literis non fuiſſe aliquando uſos, ſed ſupra literam, ſicilicum addidiſſe, quo admonerentur lectores, literam in pronunciatione geminandam. Quod hodie non obſervatur. Unam Illiberim refert in Gallia Narbonenſi Ptolemæus, non procul a Ruſcinone, in ora Illiberis fluvii, a quo forſan urbi nomen inditum: quod & indicat Strabo. De qua Plinius agens: *Oppida*, inquit, *Illiberis magnæ quondam urbis tenue veſtigium*: Alterum Ptolomæus in Turdulis, non procul ab Acci Baſtitanorum, de qua Plinius. *Celeberrima inter hunc*, Bætim fluvium intelligit, & *Oceani oram in Mediterraneo*, *Segeda*, *quæ Augurina cognominatur*; *Julliæ*, C *quæ Fidentia*; *Virgao*, *quæ Alva*; *Eburo*, *quæ Cerealis*, *Illiberi*, *quod Liberini*; *Illipula*, *quæ Laus*; *Artigi*, *quod Julienſes*; *Veſci quod Faventia*. Antiquæ hujus urbis ſitum hodie retinent Granatenſes; eos intelligo, qui incolunt civitatem Granatam nobile regni Granatenſis caput; nec regni titulo ſolum, ſed juridico totius Bæticæ conventu celeberrimam. Ab hac Illiberrim antiquam ſeptimo lapide diſtare, publica mihi fide conſtat regii in eadem civitate menſoris. Exſtat enim nunc, quod de Illiberi Narbonenſi Plinius, & Mela ſcripſerunt, antiquæ Bæticæ Illiberris & magnæ quondam urbis tenue veſtigium: rudera enim dirutæ vel cadavera potius defunctæ civitatis & parietinarum eccleſiæ, in qua concilium hoc habitum eſt, viſuntur in colle, qui vulgo mons Elbiræ appellatur, qui ſicut antiquæ urbis, ita & nominis non obſcurum retinet veſtigium. Mons ergo de Elbira, & Porta civitatis Granatæ ab incolis nuncupta de Elbira, quod per eam iter ſit ad Illiberrim, etymon antiquæ civitatis retinere, perſpicue videntur. Cui & conſentanea eſt origo nominis civitatis Granata, quam ex ſparſis illius cineribus D ortam, natura loci, & majorum traditione cognovimus. Non enim ſic dicta eſt a malo punico hiante, ut a multis creditur, ſed a Granata barbara voce, quæ illius gentis idiomate horreorum domus intelligitur, peritis illius ſermonis ſic interpretantibus, ad id pervetuſtam, ſive hiſtoriam, ſive fabellam recenſentibus de principe quadam fœmina antiquæ Illiberris incola, quæ ſua illic frumenta ſolita eſſet recondere. Quid vero cauſæ ſit, qua civitatem hanc Illebirritanam, tam diverſis nominibus veteres appellaverint; eam reddi poſſe arbitror, quod diverſæ gentes, diverſo utentes idiomate, in ea dominatæ ſint. A criticis & politioribus ſantinæ linguæ ſtudioſis, Illiberris, præcedente I. & ſequentibus duplici ll. & rr. antiqua Hiſpanorum & Romanorum lingua, hodie

quæ propriis locis poſtea referentur.

Conc. Colonienſe can. 6. Conc. Sueſſion apud ſanctum Medardum ad finem ſextæ actionis, quæ exſtat in actis ejuſdem Concil. Mogunt. ſub Ludovico can. 22. Concil. Moguntinum ſub Arnulpho. c. 26. *Cur concilium Illiberritanum nuncupandum*.

Ptolem. in 2. Europæ tabula Plin. l. 3 cap. 1. & 4.

D. Iſidor. lib. 1. etym. c. 20. qui Sicilicum apicem dictum ait quod in Sicilia inventus ſit ejus uſus.

Strabo lib. 3. de ſitu orbis.

Plinius lib. 3. c. 3. *Bætim fluvium Guadalquivir Arabum voce dicimus*.

De voce Granata hæc ex Arabibus refert Alvarus Gomecius l. 2. de geſtis Franciſci Ximenii. *Orthographia rationem ſem. per habendam, neque B* (inquit) *pro V neque V. pro B. neque O. pro V. & ſic alias, crebro docet Caſſiodor. li. de divin. le-*

Alios 15. & 30 Hæc exempla exſtant in Ptolemæo, Plinio, Mela, Antonino & veteſtis lapidum Hiſpaniæ inſcriptionibus.

Ambroſ. Morales in antiquit. Hiſp. cap. 2. Franciſcus Tarrapha de origine ac rebus geſtis regum Hiſpaniæ, in rege Hiſpano. Vaſæus in chronic. Hiſp. cap. 20. & plures alii.

Martyrol. R. Idibus Maii. D. Hieronymus in catalogo ſcript. eccleſiaſticorum in Gregorio Bætico.

Sunt ædes in urbis regione quam vulgo parochiam de S. Nicola vocant.

hodie nuncupari debet. Gemino enim rr. in urbium & locorum nominibus ſæpiſſime uſi ſunt. Ne nova vel dura hæc Illiberris pronunciatio quibuſdam videatur, Urbium in Hiſpania hæc occurrunt exempla, Laberris, Turriga, Bi-Arerra, Gracurris, Calagurris, Veturris, Tarraco, Nitrucí, Arriaca, Sigarra, quibus Plinius adjungit Cerretanos populos & Arrevacos: Sevurros Ptolemæus, & alios his ſimiles. ILLI quoque nomen, veteres Hiſpanos, Bæticos præſertim pro oppido uſurpaſſe, ſunt qui cenſeant: conjectura ſumpta, quod ab ea dictione multa Beticæ provinciæ oppida initium habent, ut Illiturgis, Illiberis, Illipa, Illipula, ne plura complectar, quamvis non deſint alii, qui ut Hiſpaniam a rege quondam Hiſpano cognomine, ſic & Illiberrim ab ejuſdem regis ſorore cognomine Illiberria, fundamenta jacta & nomen honoris gratia ſuſceptum contendant: adeo perhibentur vetuſta urbis incunabula. Ab Hiſpanis ergo & Romanis ſic olim vocatam, non Eliberim, tametſi diſſentiant recentiores, ex martyrologio Romano apparet, quod cum meminiſſet Cæcilli primi hujus civitatis epiſcopi, Illiberi eum in domino quieviſſe refert; & ex D. Hieronymo, qui de Gregorio Bætico ſermone inſtituto, Illiberi epiſcopum fuiſſe recenſet: ſed clarius multo ex antiquis inſcriptionibus quorundam lapidum, quos Granatæ nuper repertos renunciavit mihi Jacobus Luzerus judicandis nobilitatis litibus in Granatenſi prætorio præfectus regius, cum honeſtarum artium, tum juris utriuſque ſtudiis apprime eruditus: primum ait, in vico quodam ejus civitatis, Arabum voce Alcazava dicitur, erutum eſſe ex ædibus Sebaſtiani de Montealegre, cum hac inſcriptione.

FVRIÆ. SABINIÆ TRANQUIL
LINÆ.
AVG.
CONIVGI. IMP. CÆS. M. AN
TONI. GORDIANI. PII. FEL.
AVG. ORDO. M. FLOR. ILLIBER
RITANI. DEVOTUS. NVMINI.
MAIESTATIQUE. SVMPTV
PVBLICO POSUIT.
D D

Sunt illæ in eadem urbis regione.

Alterius lapidis duo adhuc exſtare fragmenta in ædibus Chriſtophori de Palacios cum hac inſcriptione retulit.

CORNELIÆ
F. SEVERINÆ
FLAMINICÆ
AVG. MATRI
VALERII VEGETI

ONSVLIS
ENTINI ILIBERRI
D D

In earumdem ædium ruderibus inventus eſt alter lapis cum inſcriptione his literis exarata & lineis inducta.

II. VI. CORNE
NICIPI FLORENTINI
ILIBERRITANI DEVOTVS
ORDO NUMINI MAIESTATI
QVE SUMPTV PVBLICO
POSUIT.

Probat adhuc magis quod dixi, alterius lapidis inſcriptio, & his merito fides habenda eſt, quem exſtare etiam Granatæ in regia quæ dicitur Alhambra, in latere ejus turris quæ vocatur de Comares, accepi.

IMP. CÆS. M. AVRELIO.
PROBO. PIO. FELICI. INVI
CTO. AVG. NVM. MAGEST.
QVE. DEVOTUS. ORDO,
ILIBER. DEDICAT.
D. P.

Poſt Gothorum autem adventum Eliberrim vel Eliberim nuncupari animadverto: idque confirmant veterum numiſmatum inſcriptiones Suinthilæ & Siſebuti regum Gothorum. In illius nummo ex parte una, hæc legitur, SVINTHILA REX. ex altera, PIVS ELIBER. in hujus, SISEBVTVS RE. ex altera PIVS ELIBERRI, eorumdemque Gothorum lingua, hujus civitatis epiſcopum Elibertanum vel Eliberitanum dictum, in veteſtis C C. MS. & in editis conciliorum Hiſpalenſium, & Toletanorum ſubſcriptionibus: unde mutuati videntur Colonienſis, Sueſſionenſis, & Moguntinæ ſynodi patres citati ſuperius. Cujus forſan ea cauſa fuit, quod Gothis eſſet familiare i. in e. transferre, ut Ileridam, in Elerdam; Igeditaniam, in Egiditaniam; Illipulam, in Eleplam, & ſic alias. Quod ſi Arabum ingreſſum conſideres, Illiberim dictam Ilbiriam ejuſdem gentis more, portamque de Ilbiria, & montem de Ilbiria ipſi tradiderunt; nos vero lenioris gratia pronunciationis, poſtquam eam civitatem Ferdinandi & Eliſabethæ catholicorum regum virtute recuperavimus, montem de Elbira & Portam de Elbira appellamus. Narbonenſem autem Illiberim, Eliberim Pomponius Mela nuncupat, ni mavis locum corruptum, & pro. e. i. reponendum; nam præter Ptolemæum & Plinium, eam Illiberim, præcedente. i. ſequente gemino. Il. & ſimplici. r. in quo hæc differt a Bætica, crebro nuncupat Livius loquens enim de Hannibalis exercitu, cum Hiſpanias per Pyrenæum ſaltum traduci cœpit: *Carpetanos quoque*, ait, *ab ſe dimiſſos ſimulans, inde, ne mora atque otium animos ſolicitarent, cum reliquis copiis Pyrenæum tranſgreditur, & ad oppidum Illiberim caſtra locat.* Poſt addens: *Oratores ad regulos eorum miſit, colloqui ſemetipſum velle cum his, & vel illi propius Illiberim accederent, vel ſe Ruſcinonem proceſſurum.* Et mox: *Ut vero reguli Gallorum caſtris ad Illiberim extemplo motis, haud gravate ad Pœnum venerunt.* Qui autem Eliberim cum Mela ſcripſerunt, cauſam dederunt aliis, ut concilium Eliberinum nuncupaverint, putantes in ea civitate, non procul a Ruſcinone, id concilium coactum: eam nunc Salſes dici volunt: ſed neutrum idoneo ſatis argumento. Nam ea Illiberis, ſic malo eam nuncupare, Ptolemæi, Livii, & Plinii, qui Cæſarum procurator fuit in Hiſpania, certiorem fidem ſequutus, non potuit eſſe quam nunc Salſes vocant. Nam Mela qui de Illiberi prius, de ea quam Salſes dicunt, egit item poſterius. *Lacus*, inquit, *accipit eum Rubreſus nomine, ſpatioſus admodum; ſed qua mare admittit tenuis aditu. Ultra eſt Leucata, littoris nomen & Salſula fons, non dulcibus, ſed ſalſioribus, quam marina ſint aquæ deſluens.* Verius eſt ergo, quam Ptolemæus, & Plinius Illiberim, " Colibre nunc dici, juxta Ruſcinonem, Perpignan noſtri nuncupant, caput comitatus Roſſilionis. Caucoliberim compendii gratia, & hodie, & olim vocatam ex martyrologio Romano comperio, in quo fit mentio de Vincentio martyre Catalaunenſi, qui civitate Caucoliberi martyrii palmam eſt adeptus: dictam ſic arbitror, quaſi Caucorum Illiberim, ut diſtingueretur a Bætica Illiberri; Caucenſes enim populos ad eam partem Hiſpaniæ Tarraconenſis Plinius refert. In qua concilium hoc habitum, mihi nec veriſimile apparet, nedum verum, quamvis diffideant plures nec ine uditi, nec indocti hujus ſæculi ſcriptores; quia non ſolum Conſtantini ævo, quo concilium hoc ipſi coactum volunt, ſed & antiquiore Pomp. Melæ & Plinii, eam dirutam fuiſſe, certum eſt. Plinius ſic ait: *Oppida Illiberis, magna quondam urbis tenue veſtigium*: Mela, *Colonia Ruſcino, vicus Eliberi, magna quondam urbis, & magnarum opum tenue veſtigium.* In deſertam everſamque civitatem aut vicum epiſcopos Hiſpaniæ conveniſſe difficile dictu credituque eſt, epiſcopos præſertim Toletanæ, Bæticæ, & Luſitaniæ provinciæ, quos huic adfuiſſe concilio docent ipſorummet ſubſcriptiones: ſubſcripſerunt enim Felix epiſcopus Accitanus, Acci vulgo Guadix in Bætica: Sabinus epiſcopus Hiſpalenſis: Pardius epiſcopus Menteſanus: Menteſa Montejo dicitur in Betica: Melantius epiſcopus Toletanus: Vincentius epiſcopus Oſſobonenſis, in Luſitania eſt Oſſonoba, in extimis regni Algarbiorum littoribus, a Faro non longe: Succeſſus epiſcopus Eliocrotenſis, eſt Eliocrota, Lorca in Bætica: Patricius epiſcopus Malacitanus, Malaca, noſtri Malaga: Oſius epiſcopus Cordubenſis: Camerinus epiſcopus Tuccitanus, Tucci Martos hodie, non procul a Granata: Secundinus epiſcopus Caſtulenſis, (ſic enim legi debet, non ut in editis conciliorum codicibus Catraleucenſis) Caſtulo in Bætica eſt, Cazlona la vieja. Liberius epiſcopus Emeritanus, Emerita in Bætica, hodie Merida. Januarius epiſcopus Salarienſis (ſi non de Fiblaria, ſed de Salaria legamus) Salariam in Algarbiorum regno, trito provinciæ ſermone Alcazar de la ſal dictam alii contendunt, ſed Sirvelam Bæticæ Provinciæ, aut Cazorlam alii: Quintianus epiſcopus Elborenſis, Ebora in Luſitania: Eutychianus Epiſcopus Baſtitanus (ſic enim, non Baſteranus, nec Baſſitanus, ut in excuſis) Baſti in Bætica eſt, Baza dicitur. Ex undeviginti epiſcopis, qui huic concilio interfuerunt, ſi quindecim, ut Flavium Illiberritanum interim omittamus, fuerunt, tum ex Toletana & Bætica, tum ex Luſitania provinciis; ſi quatuor & viginti presbyteri, de quorum ſubſcriptionibus paulo poſt agendum eſt, ne longior & moleſtior nunc progrediatur diſputatio, ex eadem Bætica provincia fuere, cui, obſecro, fiet veriſimile, non illos potius in Bætica, quam in Gallia Narbonenſi ſynodum coegiſſe? Et animadvertat præcipue is Theodulphi Malacitani epiſcopi quærelam in concilio Hiſpalenſi II. qua dolenter retulit. *Antiquam ejuſdem urbis parochiam ſive diœceſim, militaris quondam hoſtilitatis diſcrimine*, concilii verbis loquor, *fuiſſe deciſam, & ex parte aliqua, ab eccleſiis, Aſtigitana, Eliberitana, atque Agabrenſi retineri:* Quarum eccleſiarum termini confines plane, ni fallor pleneque oſtendunt Illiberritanam in Bætica fuiſſe provincia, non vero Narbonenſi. Quibus ſuffragatur

Pomponius Mela. lib. 2. cap. 5.

Narbonenſis II. liberis ſimpli. et R. Betica gemino, ſcri. bi debet.

Livi. lib. 21.

Ex Io. Polde. & aliis.

Plinius junio. in Epiſtol. ad Cæcilium. Mela lib. 2. c. 5. Marty. rol. Rom. 15. Aprilis.

" Colioure.

Ex Ioanne epiſcopo Gerundenſi. Vaſæus in chro. mc. Hiſpa. cap. 20.

Stephanus Garibay in epi. tome hiſto. Hiſp. lib. cap. 48.

Illeicas in vi. ta Sylveſt. PP. & plu. res alii.

Plinius lib. naturalis h. cap 3

Pomp. Mel. lib. 2. cap.

Conc. Hiſpa. 2. can. 1.

gatur vetus ſententia & finium regundorum judicium, quod Vvamba Rex de ſingulis Hiſpanicarum eccleſiarum diœceſibus concilii Toletani decreto fieri ſtabiliri-que voluit: in quo cum terminos eccleſiæ Malacitanæ patres præſcriberent, ab ultimis Malacitanæ & Illiberritanos exorſi ſunt, & ab ultimis Illiberritanæ Aſtigitanos. *Malaga*, ajunt, *teneat de Data, uſque Maleocam, ſic enim legi debet, non Malexcam, ut in aliis CC. M. S. de Tenna uſque ſedes Campo; Eltherris teneat de Maleoca uſque Sotellam; de Almica uſque Sedile; Aſtigi teneat de Sotella, uſque Parietem; de Lueca uſque Raucam.* Intellexit hoc ipſum & docuit rex Alfonſus X. quem præclarum ſapientiæ ſtudium præclaro Sapientis titulo decoravit. Inter ſedes enim archiepiſcopo Hiſpalenſi ſubjectas, quinto loco Illiberritanam commemorat his verbis. *El Obiſpado de Elibere, eſtaes Granada, tenga deſde Malaga haſta la Poſſada.* Quare in concilio Hiſpalenſi II provinciæ tantum Bæticæ ſubſcripſit Biſſinus in Chriſti nomine Illiberritanæ eccleſiæ epiſcopus. D. præterea Gregorium olim Illiberritanum epiſcopum a Clementio Gentili Conſtantii in Bætica præfecto vicario Cordubam deductum, & ab Oſio epiſcopo Cordubenſi damnatum, apud Iſidorum Theodiſcus ex Marcellino deſcripſit. Nec prætermittendum adhuc quod canone XXIII. hujus concilii decernitur, menſibus ſingulis jejunium eſſe indicendum, *exceptis duobus, Julio & Auguſto, ob eorumdem infirmitatem*, quod magis fervido & æſtuanti ſolis ardori Bæticæ provinciæ quam Galliæ Narbonenſis (quæ temperatior) tribui & poteſt & debet. In cujus Illiberi ſeu Caucoliberi epiſcopi cathedram conſtitutam, nec vidimus, nec legimus, nec repetita omnium ſæculorum memoria tale quidquam agnovimus. Tres enim exſtant ſatis vetuſtæ epiſcopatuum Hiſpaniæ & Galliæ Narbonenſis diviſiones; quarum prima Conſtantino imperatori; altera Theodemiro regi Suevorum; poſtrema Vvambæ regi Gothorum accepta refertur: in nulla harum epiſcopum reperio Caucoliberis. Nam eorum qui ſubjiciuntur archiepiſcopo Narbonenſi, octo ſedes ſunt, Beterris, Carcaſona, Toloſa, Agata, Lateva, Magalona, Nemauſus, Elna, cui Caucoliberis paruit ſemper & paret, & de cujus cathedra ſiluerunt Rodericus archiepiſcopus Toletanus, & rex Alfonſus X. Hiſpanicarum antiquitatum accuratiſſimus inveſtigator, & cum his reliqui fideles, ornati & graves priſci ævi, vel ſcriptores, vel teſtes; neutiquam omiſſuri, ſi in provincia vel urbe is eſſet epiſcopatus inſtitutus. Qua de cauſa manuſcriptis quibuſdam codicibus D. Laurentii, eccleſiæ Toletanæ & Ovetenſis, qui referentes antiquam epiſcopatuum Hiſpaniæ diviſionem ab Vvamba rege factam, Caucoliberim inter ſedes ſubjectas archiepiſcopo Narbonenſi commemorant, hac in parte non ſatis acquievero. Nam in aliis manuſcriptis, quos habeo eximiæ vetuſtatis, & fidei dignitate venerabiles, nullæ aliæ epiſcopatuum ſedes recenſentur, præter eas quas rex Alfonſus expreſſit in hiſtoria Hiſpaniæ generali: ideoque citatos codices ab exſcriptoribus eſſe depravatos, eo magis non temere divinare, ſed ſatis probe conjicere licebit; Toletanos quidem & Ovetenſes; quod cum reliquarum ſedium terminos, ab oriente ad occidentem, a ſeptentrione ad meridiem præſcriberent, Caucoliberis proprios non attingunt; nec cui ſit illa confinis, aſſignant: nec ſimpliciter Caucoliberim recenſent, ſed Toloſam, aut Caucoliberim, ſub disjunctione: manifeſtum ignorantiæ exſcriptoris indicium, qui Toloſam appellari etiam Caucolibium, ſic enim illam nuncupat, non Caucoliberim, ſe ſcire, aut ignorare potius ſignificavit: quod & factitavit, cum Elnæ meminit: nam illam Elenam vocavit vel Elnam, hærens quo eam nomine appellare debuiſſet: Codicem autem divi Laurentii, qui dicitur Hiſpalenſis; quod omnem Toloſæ memoriam omiſerit, & ejus loco ſubſtituerit Caucoliberim, cum Toloſam ſit certum epiſcopatus ſedem ab ipſis apoſtolorum temporibus nobilem ſemper habuiſſe: & Caucoliberim ea ſemper caruiſſe, multo certius. In tam exiguo enim intervallo, quo diſtat ab Elna Caucoliberis (vix enim abeſt IV. M. P.) duas epiſcoporum Cathedras regem Vvambam conſtituiſſe, haud facile adducar, ut credam: cum reliquæ omnes multo majori ſpatio interjectos & ab ipſo & majoribus ſemper conſtitutæ fuerint. Quam tandem ſententiam inde comprobaverim, quod non ſolum Plinii & Pomponii Melæ tempore, ut uterque adfirmat, nec Conſtantini & Vvambæ, ſed & multo poſt, uſque ad ætatem Lotharii regis Francorum ea Illiberis diruta fuerit. Vvifredus enim Ruſcinonis comes, a quo Ruſcinonenſes comites fluxere, ejuſdem Lotharii Francorum regis permiſſu Caucoliberim oppidum, deſertum, everſum, proſtratum, reſtituendum, quinimo condendum denuo curavit: cui annuit Lotharius rex, illique & poſteris ejus regia liberalitate oppidum condonavit; quod ſitus acceſſu, & portus appulſu Ruſcinonibus eſſet commodiſſimum; quod actum eſt anno domini CCIo. XXCI. ut Hieronymus Surita, Aragonicæ & totius Hiſpaniæ antiquitatum literate peritus teſtatur.

Nec pluris refert, quod recentiorum plures non ſolum in Illiberi Narbonenſi ſedem epiſcopalem conſtituerint, ſed concilium hoc in ea coactum conſtanter aſſeveraverint. Nam in re vetuſta & gravi, antiquorum, quam recentiorum auctoritas majorem mihi fidem facit; cum hiſtoria præſertim regis Alfonſi X. a qua antiquorum epiſcopatuum ſedes & urbes illi repetierunt; de epiſcopo Illiberitano Narbonenſi, nullam (ut dixi ſuperius) mentionem fecerit. Quod autem notarunt quidam ex ſubſcriptionibus Toletani concilii tertii, in quo eſt una Stephani Illiberritani, altera Petri Eliberitani, utriuſque (ut putant) Illiberis epiſcoporum, non ſatis apud me ponderis, habet: nam in melioribus codicibus, Petrus non Illiberitanus, ſed Abderitanus epiſcopus legitur. Fuiſſe autem Abderitanum epiſcopatum in ea parte Bæticæ provinciæ maritima non procul a Charidamo promontorio, quam hodie Almeriam vocant, inter noſtros convenit; ejuſque civitatis primum epiſcopum fuiſſe ſanctum Gtheſiphontem beati Jacobi apoſtoli diſcipulum. At Petrum, non Illiberritanum, ſed Abderitanum epiſcopum fuiſſe, convincit concilium Hiſpalenſe I. ex ejuſdem provinciæ Hiſpalenſis epiſcopis convocatum, quod eodem fere anno, quo Toletanum tertium, habitum eſt, in quo exſtat ſubſcriptio ejuſdem Petri epiſcopi Abderitani, & altera ejuſdem Stephani Eliberitani. Nec eſt conſentaneum, Stephanum aut Petrum, ex Galliæ Narbonenſi adventaſſe, ut intereſſet concilio Hiſpalenſi, in quo nulli alii præter ſuffraganeos Hiſpalenſis eccleſiæ interfuiſſe leguntur. Interfuerunt enim Leander Hiſpalenſis, Joannes Agabrenſis, Agappius Cordubenſis, Stephanus Eliberitanus, Baſilius Illipenſis, Velatus Tuccitanus, Petrus Abderitanus, Sintitius Italicenſis.

Sed quamquam Petrum, non Abderitanum, ſed Illiberritanum epiſcopum fuiſſe permittam; non tamen inde in Illiberi ſeu Caucoliberi epiſcopum fuiſſe mihi perſuadebo: quod a Gregorio magno, a D. Iſidoro, ab Alfonſo rege, & Roderico archiepiſcopo Toletano perceperim, Leovigildum Gothorum regem, ante indictionem illius concilii, Arrianæ impietatis inſectum errore, gravem & acerbam in Chriſtianos exercuiſſe perſecutionem, & epiſcopos catholicos ſuis ſedibus exturbaſſe, aliis Arrianis in eorum locum ſuffectis. Paulo autem poſt, cum ſingulari Dei providentia defuncto Leovigildo, Reccaredus rex primus ejus filius abjurata hæreſi Arriana, divinarum perſonarum æqualitatem, & reliqua catholicæ religionis myſteria catholice amplecteretur; piaque & religioſa tam ipſius, quam Leandri Hiſpalenſis epiſcopi ſollicitudine, Gothorum gens tota eandem Arrii impietatem (qua tredecim annis ſupra ducentos infecta fuerit) primum abjiceret: opus tunc fuit ad abjurationem erroris inveterati, abjurarunt enim illum in concilio, epiſcopi, presbyteri, & diaconi Arriani reſipiſcentes, & omnes proceres Gothorum ſæculares, ejuſdem antea erroris ſectatores, ut apparet ex abjuratione principio ejuſdem concilii Toletani III. præfixa, & ad confeſſionem catholicæ fidei exprimenda, concilium, ut vocant, nationale ex omnibus Hiſpaniarum provinciis convocari, & in eo epiſcopos omnes adeſſe, tam hæreticos, quam catholicos; ut adfuerunt hac ſa de cauſa Dertoſanæ eccleſiæ duo epiſcopi, Julianus, & Froiſclus: Valentinæ alii duo, Vviligiſclus & Celſinus: Murila vero, quem ejuſdem eccleſiæ tertium epiſcopum adjiciunt editi codices, & quidam alii MS. Palentinæ eccleſiæ fuit, non Valentinæ, ut alii MS. emendatiores teſtantur, quibus conſentit D. Ildefonſus Tudenſis eccleſiæ Beccila & Nitigiſius, etſi pro Nitigiſio Panthardus Bracarenſis ſubſcripſerit: ut quoſdam alios Arianos omittamus. A quibus ut diſcerni & internoſci poſſent in omnem poſteritatem catholici, ſolebant epiſcopi Hiſpani cum ſubſcribebant conciliis, ſanctæ ſe vel catholicæ eccleſiæ epiſcopos, addito eccleſiæ Urgellitanæ, Bracarenſis, aut aliarum nomine, ſubſcribere: non quod putarent eccleſias Hiſpaniæ, catholicæ, hoc eſt univerſalis, auctoritate præſtare, ſciebant quippe hoc tuæ ſedi ſolum reſervaſſe Chriſtum; ſed ut catholicæ fidei cultores, & catholicarum eccleſiarum epiſcopos, non Arianarum ſe, eſſe pie & catholice profiterentur; quod in ſepulcrorum monumentis incidi inſcribique volebant. Ad conventus autem eccleſiarum quod attinet, & ſubſcriptiones in decretis, non ignorabant epiſcopi Hiſpani Toletano concilio convocati canonem concilii Nicæni duos in eadem urbe epiſcopos, aut eſſe, aut vocari prohibentis; ideoque non poſſe in eodem concilio duos ejuſdem urbis epiſcopos adeſſe, & ſubſcribere, Arianum præſertim unum, & alterum catholicum: ſed pacis & unitatis Chriſtianæ gratia, illud in Hiſpania catholici Arianis epiſcopis permittebant: quemadmodum in Africa Donatiſtis catholici. In conventibus enim publicis, collationes illi vocabant, conveniebant omnes & ſubſcribebant tam hæretici, quam catholici: cum, quia cauſæ publicæ erant, & ab omnibus æque tractari, ut ab omnibus æque acceptarentur, æquum videbatur: tum ut experirentur, an ſana doctrina, an man-

Diviſio eſt quam Vvambæ acceptam refert rex Alfonſus decimus in hiſtoria Hiſp. general. part. 4. c. 32.

ex Marcellino Theodiſcus apud Iſidorum in principio lib. de ſcriptoribus eccleſiaſticis in vita Oſii Epiſcopi Cordubenſis.

In Illiberi Narbonenſi nec concilium hoc habitum, nec epiſcopi cathedra conſtituta unquam eſt.

Lutava ſeu Luteva, nunc Lodeve.

Plinius lib. 3. c. 3. Mela l. 2. c. 5.

Hieronymus Surita lib. 1. de rebus geſtis regum Aragoniæ. Joannes epiſcopus Gerundenſis, Vaſæus, Stephanus Garibay, Illeſcas ubi ſupra. Ab-

D. Gregorius li. 3. dialogorum c. 32. & lib. 7. regiſtri indictione 2. ep. 126. ad Reccaredum. D. Iſidorus in hiſt. Gothorum, Alfonſus rex in generi, uterque in vita Leovigildi. Rodericus in hiſtor. Hiſp. lib. 2. c. 43.

Leve mendum tollitur a concil. Tole. 3. in ſubſcriptio, ne Murilæ epiſcopi: nam non fuit eccleſiæ Valentinæ epiſcopus, ut CC. quidam MS. habent, nec Amalenſis, ut graviori mendo exſtat apud Surium & alios, ſed Palentinæ eccleſiæ ex emendatioribus MSS.

D. Ildefonſus de viris illuſtribus in vita Conantii Palentini epiſcopi, aita Conantius, qui poſt Murilanem, eccleſiæ Palentinæ ſedem adeptus eſt. Dixit Murilanem idiomate Gothico; nam omnia finita in a, in obliquis caſibus terminant in em: ut Egicanem, Vvambanem, &c.

Cur ſanctæ & catholicæ eccleſiæ epiſcopos, ſe Hiſpani aliquando nuncuparint in conciliis Toletanis 2. 3. & 7. Hiſpa-

dera antiqua ſeu Abdara ut ait Ptolomæus, nunc Almeria. Charidamum promontorium, hodie Cabo. de Gates.

Leve mendum tollitur a Concil. Tol. 3. in ſubſcriptione Petri epiſcopi Illiberritani: pro quo reponendum Abderitani.

lensi 1. Emeritensi & Narbonensi, quod eodem tempore Reccaredi regis habitum est, nondum editum manuscriptum apud nos.

Conc. Toletan. 12. can. 4. hujus canonis meminit: exstat integer apud Alfonsum Pisanum. lib. 3. de actis Concil. Nicæni. can. 12.

Donatistas subscripsisse in collationibus, auctor est D. Aug. post collationem ca. 11. ne propriis ipsorum literis consignata decreta auderent postea inficiari, & inficiantes propriis possent revinci subscriptionibus.

mansuetudine & pietate catholicorum episcoporum ad unitatem ecclesiæ, hæretici tandem episcopi, & suo exemplo reliqui revocarentur. Quod ut facilius consequi possent, non recusarunt catholici Donatistis æquiorem & utiliorem aliquando deferre conditionem: obtulerunt enim illis in collatione, se dignitate abdicaturos, si convincerentur: sin autem vincerent, permissuros & gratiam facturos Donatistis resipiscentibus, ut eumdem pontificii muneris honorem & dignitatem cum ipsis retinerent, ut in eadem ecclesia duo tolerarentur episcopi tanquam collegæ, ut & olim Romæ consules: ita tamen ut esset inter eos, velut jus quoddam accrescendi, ut qui prior decederet, socium relinqueret in solidum suæ dignitatis hæredem, auctore Augustino. Remedium id tunc salutare visum est, ut episcopis Donatistis, quos ambitio retinebat, spes aliqua honoris, si resipiscerent, objiceretur; detrahereturque timor infamiæ & ignominiosæ abdicationis futuræ, si ad ecclesiam catholicam redirent, ut episcopi Africani testantur. Quorum judicium non displicuisse Miltiadi Romanæ urbis & orbis episcopo refert Augustinus. Cum enim ex sententia suorum collegarum Miltiades Donatum ut auctorem tanti schismatis damnasset, Donatistis resipiscentibus sic eum pepercisse ait Augustinus; ut sanitatis recuperandæ optionem liberam eis faceret; paratus communicatorias literas mittere, etiam his quos a Majorino ordinatos esse constaret: ita ut quibuscunque locis duo essent episcopi, quos dissensio geminasset, eum confirmari vellet, qui fuisset ordinatus prior: alteri autem eorum plebs alia regenda committeretur. De qua sententia loquens Augustinus, exclamat: *Quam innocens, quam integra, quam provida, atque pacifica! O virum optimum! O filium Christianæ pacis! O patrem Christianæ plebis!* Ipsi quoque Nicæni concilii patres cum agerent de Novatianis, idem tribui posse confessi sunt. Arianis, qui jam aliquot annis ecclesiæ gubernationem in oriente occupaverant, & de ea possessione, si serio reduci nollent, decedere a Theodosio jubebantur, non dissimilis conditio fuit oblata. Quo tempore Meletius, quem Ariani primum suarum partium esse confidebant, cum ab Eudoxio Antiochiæ episcopus institutus, repente præter spem Arianorum, Nicæni concilii decreta amplecteretur; eorumdem suasu a Valente imperatore in exilium missus est: post vero, cum illo exulante, Lucifer Caracallorum episcopus Romanæ sedis legatus Antiochiam venisset, ut civium sedaret dissidia, in eaque Paulinum episcopum secundum creasset; quod Meletii institutionem, ut ab hæreticis factam, vanam & irritam esse duceret, regnanteque Gratiano, Meletius ab exilio revocaretur, gravissimi tumultus duorum episcoporum imperio in civitate & ecclesia excitati sunt, quos similis pacavit concordia: conventum enim est inter eos, ut societatem ejusdem episcopatus ambo retinerent, ea lege, ut altero mortuo, alter, qui superstes esset, in solidum maneret episcopus, ut Socrates tradit, Nicephorus, Sozomenus & alii.

D. Augustin. in breviculo collationum in princ. c. 5.

Episcopi Africani in concilio quod vocant Africanum can. 35.

D. August. in epist 162. ad Glorium & Eleusium.

Concil. Nicænum can. 8. sed uberius c. 18. eorum quos ex Arabica lingua in Latinam convertit Alfonsus Pisanus lib. 3. de actis concilii Nicæni.

" *Caralitanus in Sardinia.*

Socrat. lib. 5. his. ecclesiast. c. 5. Niceph. lib. 12. c. 3. Sozome. lib. 7. cap. 3.

D. August. in lib. de gestis cum Emerito.

Nec liberalem hanc honoris, pontificiæque dignitatis communionem soliti sunt episcopi catholici hæreticis deferre; sed & alteram aliquando addiderunt, non relatu tantum, sed exemplo & imitatione dignissimam, quam idem Augustinus recenset. Aurelii enim, Sylvani, & catholicorum episcoporum epistolam, cum ad Marcellinum referret, hæc ad finem commemorat. *Quodisi forte populi Christiani singulis delectantur episcopis; & duorum consortium inusitata rerum facie tolerare non possunt, utrique de medio discedamus; & ecclesiis singulis damnata schismatis causa, in unitate pacifica constitutis, ab his singulis in ecclesiis, singulis annuentibus unitati facta per loca necessaria, singuli constituantur episcopi. Augustinus episcopus dixit; Dicam caritati vestræ, & commemorem rem dulcissimam, & suavissimam, quam domino adjuvante, sumus experti: cum ante ipsam collationem inter nos aliqui fratres de hac re colloquerentur, quia pro pace Christi episcopi debent esse aut debent non esse; quod vobis fatendum est, circumspicientes omnes fratres & coepiscopos nostros, non facile nobis occurrebant, qui hoc vellet suscipere, & de hac humilitate domino sacrificare: dicebamus, ut fieri solet, ille potest, ille non potest, ille consentit hoc, ille non tollerat: loquentes magis pro suspicionibus nostris, qui corda illorum minime videre poteramus. Quando autem ventum est, ut hoc palam fieret, in concilio universorum tam frequenti pene trecentorum episcoporum; sic placuit omnibus, sic exarserunt omnes, ut parati essent episcopatum pro Christi unitate deponere, & non perdere, sed Deo tutius commendare; duo ibi vix inventi sunt, quibus displiceret, unus annosus senex, qui hoc etiam dicere liberius ausus est; alter voluntatem suam tacito vultu significavit: sed postea quam, illum senem liberius hoc dicentem obruit omnium fraterna correptio, illo mutante sententiam vultum etiam ille mutavit.* Hæc Augustinus. Quæ ideo lubentius recitavi, quod non præclarum tantum & illustre præbeant exemplum modestiæ & caritatis Christianæ, sed in primis utile, quoties de pontificatu certetur, & ambitio contendentium perturbandæ ecclesiæ causam dederit.

Fuit & altera eligendi secundum in eandem civitatem

A episcopum ratio, ut priorem ætate, morbo, vel debilitate confectum, concilio levaret, auctoritate foveret, & auxilio confirmaret. In Africa enim D. Augustinum, Valerii episcopi Hipponensis collegam & coepiscopum creatum esse quis nesciat? etsi ignotum sibi canonem concilii Nicæni ille postea asseverasset. Eaque de causa Possidius narrat, eum cum episcopus esset, publice recitari sæpius canones Nicenos voluisse, dedisseque operam, ut cum clerici, vel episcopi ordinarentur, decreta conciliorum eis ab episcopis ordinatoribus repeterentur: quod statutum est concilio Carthaginensi III. sancta & docta Augustini ignorantia decreto causam dante, & propria deinde auctoritate confirmante.

Possidius ... vita D. A... c. 8. D. A... epistola ... Possidius ... dem cap.

Conc. Ca... 3. can. 3...

Ex quibus palam consequitur, nec documentum certum, nec conjecturam probabilem ex subscriptionibus concilii Toletani III. erui posse, ad probandum Illiberis Narbonensis episcopatum: quod duplex in illo sit episcopi Illiberitani subscriptio. Quod animadverti & observari cupio, ad eam ambiguitatem tollendam, quam B duplices hujus, & aliorum conciliorum subscriptiones doctis aliquando hominibus pepererunt.

Cur in con... Terracon... Illiberitan... episcopus ... terfuerit, ... aliis con... liis, ex ... versis p... vinciis a...

Quod si acrius instent, urgeantque subscriptionem Orontii Eliberitani episcopi in concilio Tarraconensi, existimantes, illum Narbonensis Illiberis non Bæticæ episcopum fuisse, quod in concilio provinciali Tarraconensi episcopus Bæticus interesse non posset: nihilo magis impediar: quod concilium illud ex aliis quam suffraganeis provinciæ Tarraconensis coactum, ipsius Orontii Illiberritani episcopi subscriptio probet, & confirmet. Inter sedes enim subjectas Archiepiscopo Tarraconensi, Illiberis aut Caucoliberis mentio non fit. Illæ enim sunt, Dertosa, Cæsaraugusta, Turiaso, Calaguris, Auca, Pampilo, Osca, Ilerda, Barcino, Egara, Ausa, Gerunda, Emporiæ, Urgellum. In vetusto codice manuscripto adduntur Ictosa, & Insulæ Baleares, Majorica, Minorica, Formentera, Uzetica: Illiberis autem, vel Cancoliberis memoria nulla. Quinimmo iidem qui episcopatum in ea Illiberi fuisse contendunt, subjectum Narbonensi Archiepiscopo, non Tarraconensi asseverant. Utcumque ergo C sit, constat sane, Tarraconense illud concilium, ex ejusdem solum provindiæ episcopis convocatum non fuisse; cum Hector episcopus Carthaginensis metropolis in illo pariter subscripserit: quem paruisse Tarraconensi, aut Narbonensi nemo eruditus affirmaverit. Quare autem Hector, & Orontius diversarum provinciarum episcopi Tarraconensi interfuerint, expedita ratio est. Cum Gothorum enim, Suevorum, Vvandalorum, vel quod gravius fuit postea, Arabum irruptionibus urbes Hispaniæ & ecclesiæ everterentur; remanebant episcopi eis ante præfecti, & qui denuo creabantur, nomine tenus & titulo insigniti; cumque propriæ diœceseos finibus exterminarentur, cogebantur interdum vagari, regum & aliorum principum ecclesiasticorum patrocinium requirentes; a quibus singulari benevolentia, humanoque & civili cultu peregrinos episcopos suscipiendos, antiqua fuit & benigna satis Osii episcopi Cordubensis sententia, universi concilii Sardicensis consensu & auctoritate comprobata: quam cum pari humanitate in Hispania nostrates epi-D scopi, ut a Christo primum, & ab Hispano postea episcopo traditam recepissent, omnia pietatis officia peregrinis episcopis semper exhibuerunt, & si in ipsorum ecclesiis concilia interim cogerentur, ad consultationem, & sententiam ferendam ipsos titulares episcopos nonnunquam invitabant, quorum utrumque testatur Rodericus archiepiscopus Toletanus: recensens enim eos qui ad consecrandam ecclesiam sancti Jacobi convenerant, & qui interfuissent Ovetensi concilio, ea de causa & pluribus aliis coacto, hæc ait *Rex itaque visis epistolis, gaudio est gavisus, & constituit diem, in qua convenirent nobiles, magnates, & pontifices; qui ecclesiam beati Jacobi dedicarent, & celebrata dedicatione, omnes cum gaudio ad propria redierunt, & fuerunt ibi in dedicatione multi episcopi, Vincentius Legionensis, Gomellus Astoricensis, Hermigildus Ovetensis, Didacus Tudensis, Egila Auriensis, Sistnandus Iriensis, Reccaredus Lucensis, Ebeadosius Britoniensis: horum civitates jam per Dei gratiam a Christianis possidebantur. Fuerunt ibi alii episcopi, quorum civitates aliquæ desertæ, aliquæ ab Arabibus tenebantur, Joannes* E *Aucensis, Dulcidius Salmanticensis, Jacobus Cauriensis, Faustus Coimbriensis, Ardimirus Lamecensis, Theodemirus Visensis, Guimagus Portugalensis, Argimirus Bracarensis, Heleca Cæsaraugustanus: horum urbes, etsi aliquando Asturiarum reges obtinuerunt, propter impotentiam retinendi, ab Arabibus occupatæ, aut retentæ, aut dirutæ remanserunt usque ad tempora Aldefonsi, qui cepit Toletum. Et earum episcopi ad Asturias fugientes tam in civitate, quam in diœcesi Ovetensi, partitis sibi territoriis, ut poterant, victitabant. Unde in aliquibus libris antiquis Ovetum dicitur civitas episcoporum; & transactis autem XI. mensibus, prædictus rex una cum uxore, & filiis, episcopis, comitibus, & magnatibus auctoritate domini PP. Joannis Ovetum ad celebrandum concilium convenerunt: in quo cum universali convenientia, civitas Ovetensis dignitate metropolitica insignitur, & Hermigildus in archiepiscopum sublimatur, quia Hispania capti-*

Osius in co... cilio Sar... censi can.

Rodericus ... chiepiscop... Tolet. lib... histor. Hi... cap. 18.

Cur Ovetu... dictum civi... tas episcop... porum.

Episcopos ... iam pere... nos ab ... scopis ejus ... vitatis ... quam ven... sent, invit... ri ad conc... nandum ... consecrand... oblationem ... antiqua fu... ecclesie co... suetudo, co... cilii Carthag... 4. confirmat... can. 33.

privatis quinque sedibus metropoliticis, silebat officio metropolitico destituta. Incursantium enim hostilitate fugati intra Asturiarum angustias prælati, qui gladium effugerant, confugerunt, & ut tanta angustia tolerabat, antiqua Toletani concilii instituta solicite contuentes, Ovetensem ecclesiam, & cetera, quibus jam ut metropolis præeminebat, ordinabant, juxta canonum sanctiones, multisque secundum Deum utiliter ordinatis, soluto concilio, ad propria redierunt. Quod si nomine simul & dignitate episcopi potirentur, solebant aliquando vel cura & solicitudine negotiorum ecclesiæ, vel exilii ab Arianis indicti causa, ab ecclesiis propriis abesse, & in alils commorari, temporum vicissitudini, & gravi rerum necessitati cedentes. Si vero concilia in his indicebantur, ut eis interessent, a metropolitanis rogari solebant, hi præstitissent. Qua de causa in concilio Toletano II. coacto ex ejusdem solum provinciæ episcopis, subscripsisse Maracinum episcopum hac formula comperimus. *Maracinus in Christi nomine episcopus, ob causam fidei catholicæ, in Toletana urbe xilio deputatus, sanctorum fratrum meorum constitutionibus interfui, relegi, & subscripsi, die & anno quo supra,* Cum exule Maracino subscripserunt Nibridius, & Justus; alter Egarensis; alter Urgellitanæ ecclesiæ episcopus. Nibridius sic. *Nibridius in Christi nomine ecclesiæ nostræ Egarensis episcopus, hanc constitutionem sacerdotum meorum in Toletana urbe habitam, cum post aliquantum temporum advenissem, salva auctoritate priscorum canonum relegi, probavi & subscripsi.* Justus autem sic: *Justus in Christi nomine ecclesiæ catholicæ Urgellitanæ episcopus, hanc constitutionem consacerdotum meorum in Toletana urbe habitam, cum post aliquantulum temporis advenissem, salva auctoritate priscorum canonum relegi, probavi & subscripsi.* Qui Egarensis, & Urgellitanæ ecclesiæ episcopos Tarraconensi metropoli saiens subjectos, & exilii, vel negotiorum causa a propriis ecclesiis absentes, concilio provinciali Toletano interfuisse legerit, cur miretur Tarraconensi concilio, & Gerundensi Orontium adfuisse Illiberritanum? cum idem Nibridius Egarensis qui adfuit Tarraconensi, huic II. Toletano non multo post interfuerit; neque in reliquis conciliis Tarraconensis provinciæ, Iliberis aut Gaucoliberis episcopum subscripsisse, aut interfuisse observo, nec in his quæ in Gallia Narbonensi coacta sunt. Si in Caucoliberi enim episcopatus fuisset institutus, nonne conciliis Agathensibus, Lugdunensibus, Valentinis Galliæ, Matisconensibus, Arausicanis vel Arelatensibus saltem, aliquando ejus antistites interfuissent, cum ex proximis Tarraconensis, aut Narbonensis, sed ex ultimis Bæticæ, & Lusitaniæ provinciæ finibus illis interfuisse sciamus? ex Emerita Liberium episcopum, Florentinum diaconum, ex civitate Orcellis Najalem presbyterum, Ceterium diaconum: ex Bætica Sabinum presbyterum, ut omittamus ex Corduba Osium, & ex alii provinciis alios, quos præsentes fuisse primo Arelatensi, auctor est Augustinus. Omnia igitur vetusta antiquitatis monumenta, quæ Illiberi Narbonensi honorem hujus concilii, aut sedis episcopalis auctoritatem non obscure denegant; eadem profecto Illiberi Bæticæ apertissime illa deferunt, tribuunt, concedunt, confirmant.

Ex subscriptionibus conc. Arelat. secundi, quæ primo etiam restituendæ sunt. D. August. lib. 1. contra epist. Parmen. c. 4.

De tempore Concilii Illiberritani.

CAPUT II.

SOLET nonnunquam nimia celebritas rebus maximis oblivionem inducere, quod illas consignare literis, tanquam vulgo notissimas, ejus ætatis scriptores contemnant, putantes illustrem & egregiam rerum gestarum memoriam, infixam hominum animis sempiternam fore, nullaque temporis diuturnitate delendam. An autem tempus ea de causa in hoc concilio prætermissum fuerit, an vero episcoporum, notariive, scriptoris aut exscriptoris notanda negligemia, an data opera prudentique consilio, ne ethnicis imperatoribus, & hos sacros conventus sub gravi pœna interdicentibus notum foret ex temporis adjectione, decreta non antiqua, sed recens edita fuisse, facile non dixerim. Utcumque res habeat, illud sane constat, de tempore hujus concilii, ut de re multis vetustatis tenebris involuta, scriptores adhuc non immerito dubitasse: quod profecto eruditus non mirabitur, qui novit, nec ipsos Romanos olim de annis urbis conditæ inter se ipsos consentire potuisse; veroque esse consentaneum, quod inter gentes scripsit ille, solos Deos neque ætate senescere, neque mori, reliqua omnia tempore obrui, consumi, atque perire. Magdeburgenses omnes, tam vero impietatis crimine damnandi, quam falso eruditionis nomine glorioſi, adeo enim de communi, & propria eruditione, antiquo Gnosticorum more gloriantur, ut vetustissima omnia ecclesiæ monumenta e tenebris reddidisse luci, vanissime se venditent, & impudenter tempus hujus concilii, teste Arnaldo Pontaco episcopo Vasatensi, ad annum domini DCC. referunt, non dispari, ut opinor impietatis, quam insciticæ errore obcæcati. Dolentes enim, & divinas, & apostolicas traditiones (quas graviter ipsi impugnat, & infectantur) unius hujus concilii, utpote antiquissimi, auctoritate defendi & confirmari: ut elevata veneranda antiquitatis majestate, divinarum etiam traditionum vetustatem dignitatemque elevarent, an. CCCC. & his & illi impiissime subtulerunt. Angli tandem callidiore usi mendacio, dignitari & vetustati concilii densiores tenebras conantur offundere. Asserunt enim, patres hos Illiberritanos quadringentis abhinc annis vita defunctos, ut nongentorum spatium ex debita summa temporis detraherent. Sed adeo crassus & putidus uterque hic error est in historia, adeo indignus, vel unius, nedum multorum lucubrationibus, ut proprio mihi jure postulare videatur, non qui verbis reprehendat, sed Heraclitum potius aliquem, vel Democritum, quorum hic illorum rideat impudentiam, ille deploret insciticm: ut ex his quæ mox sunt tradenda, vel ipsi Angli & Magdeburgenses, si ignorant, addiscent; si non ignorant, erubescentes forsan agnoscent. Inter catholicos non etiam desunt, qui ut incertum concilii nomen, sic tempus incertum, auctoritatem incertam, & incertam tandem scribant religionem. Quæ omnia nos, & cœlestis numinis, & clementiæ tuæ auxilio, certiora paulo & rationibus & argumentis certioribus, vel evincere, vel indicare saltem conabimur. In antiquis conciliorum editionibus, & recentiori Veneta, nullum tempus certum præscribitur, sed habitum solum refertur circa tempora concilii Nicæni, an ante, vel post, omittitur. Ambrosius Morales ex duobus exemplaribus Toletanis MS. Era CCC LXII. coactum affirmat, quod incidit in annum domini CCC. XXIV. Antonius Augustinus ad annum Christi CCC. XXV. plus minusve rejicit: sed neutrum satis probaverim. Nam concilium Nicænum, cui præfuit, postquam interfuit huic, Osius episcopus Cordubensis, cæptum fuisse Coss. Paulino, & Juliano, tum ex ipsius principio, tum ex concilio Chalcedonensi testatum est. Dum enim Nicænum fidei symbolum referret, hæc ex illo desumpsit. *Consulatu Paulini, & Juliani virorum clarissimorum Coss. anno post Alexandrum sexcentesimo trigesimo sexto, mensis secundum Græcos Desii, die nono decimo, quod est tertio decimo Kalend. Julianum, in Nicæa metropoli provinciæ Bithyniæ, Credimus in unum Deum, &c.* finitum vero Sylvestro pontifice, ex ejusdem rescripto ad synodum Nicænam, quo decretis subscripsit V. Kalend. Novemb. liquido perspicitur. Ut hinc præterea notetur antiquorum scriptorum in inquirenda rerum, & temporum notitia perexiguum studium, dum Sozomenus, Nicephorus, Photius, Beda, & hunc sequutus Gratianus, concilium Nicænum habitum dicant, sub Julio papa primo, qui post Sylvestrum & Miltum ecclesiæ præfuit Romanæ, Constantino VIII. sit enim legi debet, non VII. & Constantio Cæsare IV. Coss. Quia cum Constantius IV. fuit consul, jam VII. consulatum impleverat Constantinus cum eodem Constantio, anno domini CCC. XXVI. Cum vero Constantius VIII. & Constans IV. fuere consules, annus domini agebatur CCC. XXIX. Osium autem non potuisse adesse concilio Illiberritano, anno uno, vel duobus ante Nicænum, inde non colligi tantum, sed probari contenderim, quod ante Nicænum synodum, & ante Arianam hæresim, illum & præsentem, & maxime familiarem habuerit Constantinus magnus, auctore Socrate: & eodem fere tempore constitu ionem de manumissionibus in ecclesia, ad Osium episcopum direxerit, datam XIV. Kalend. Maii, Crispo II. & Constantino II. Coss. Eos autem consules fuisse anno domini CCC. XXI. fastorum scriptores fidem faciunt. Multo etiam ante, cum contentio inter Arium, & Alexandrum de æqualitate filii cum patre, excitata esset, anno domini CCC. XVII. ad eam sedandam, tum & illam quæ inter orientales orta fuerat de paschæ celebratione, missus Osius est a Constantino, eodem Socrate teste, Sozomeno, & Nicephoro. Missum autem Osium anno domini CCC. XVIII. opinor, quod in epistola Constantini ad Alexandrum, & Arium (quam recenset Eusebius) nuncios de dissidiis Alexandri, & Arii tunc ad se adfirmet adventasse, cum iter & profectionem ad orientem pararet: at profectionem illam paratam eo anno, quo extincto Licinio imperii competitore, summa totius reipub. ad solum Constantinum delata est, quod in illud tempus incidit, ipse Constantinus est auctor, in edicto misso ad provinciales Palæstinæ relato ab Eusebio. Seditionem ergo sedare conatus est Osius, concilio generali Alexandriæ convocato, ut D. Athanasius testatur. Sed eam cum sedare venerabilis senex non potuisset, reversus est ad Constantinum, quem de statu in quo res erant, edocuit. Constantinus autem, re cum Sylvestro pontifice Romano communicata, episcopis universis concilium Nicænum in sequentem annum ex illius auctoritate indixit. Nec eo tempore tantum, sed multo antea, ab Hispania Osium abfuisse constat. Cum enim Cæcilianus episcopus Carthaginensis, & Donatus a Casis nigris hæreticus, & schismaticus, de causa librorum, & schismate contenderent, causamque perlatam ad Constantinum per Annulinum Africæ proconsulem ad Miltiadem urbis Romæ imperator remitteret; eaque in favorem Cæciliani contra Donatum definiretur in Concilio Romano sub Miltiade, appellavit Donatus ad Constantinum; Constantinus vero, ut vel hac ratione

Alanus Copus Anglus dialogo 4. de Anglis id testatur.

Ambros. Morales. l. 10. hist. Hisp. c. 31.

Antonius Aug. in epistola ad Hieronymum Blancam rerum Aragonię scriptorem quæ subditur illius historiæ. Conc. Chalced. act. 11.

De tempore concilii Nicæni.

Sozom. l. 1. hist. eccles. c. 16.

Nicephorus l. 8. c. 14.

Photius in l. de septem conciliis.

Beda de temporibus c. 65.

Gratianus in c. 1. Sexta synodus 16. distinct.

Socrates lib. 5. hist. eccles. c. 4. Constitutio Constantini ad Osium exstat in codice Theodos. lib. 4. tit. 7. de Manumissionibus in ecclesia.

Sozomenus lib. 5. cap. 15.

Niceph. lib. 8. cap. 12.

Eusebius li. 2. de vita Constantini c. 63.

Eusebius l. 2. de vita Constant. a c. 25. usque ad c. 41.

D Athanasius 2. apolog.

Causa hæc ecclesiastica ad Constantinum sæpe, tam a Donatistis quam catholicis delata est, non jure ordinario: nam, Constantinus & principes omnes sæcula

D. Aug. refert in libro uno ad Donatistas, post collationem, c. 15. in quibusdam consiliorum codicibus diem & consules desiderari, exscriptorum magis, quam episcoporum negligentia.

Arnaldus Pontacus in chronographia sub anno Christi DCC. XCIV.

res omni potestate & jurisdictione carent ecclesiastica, ut docet D. Athan. in epistola ad solitariam vitam agentes, sed extraordinario & singulari exemplo ob temporis iniquitatem & necessitatem, quæ non sine lege, lege carere dicitur: ideoque ab hæreticis hodie ad exemplum trahi non debet; quod ex eodem Constantino Aug. refert lib. 3. contra Gresc. c. 61 & ep. 162. scribit, idem Aug. Constantinum Imp. Arelatense judicium aliorum malitiose episcoporum dedisse, non quia jam necesse erat, sed Donatistarum perversitatibus cedentem, & omnimodo cupientem tantam impudentiam cohibere. Quod & ipse Constantinus palam testatus est, cum post sententiam a Miltiade latam Donatistis rescripserit: Orabida furoris audacia. Et rursus Petitis a me in sæculo judicium, cum ego ipse Christi judicium expectem Aug. d. epistola, & Opta lib. 1. contra Parmen.

D. Aug. dict. c. 4.

D. Aug. in eodem lib. contra Parmen. cap. 5.

Sozomenus l. 1. hist. ecclesiast. c. 15.

Aug. lib. 1. contra Parmen. c. 8.

D. Aug. ubi supra c. 6.

tione lite terminata, pax redderetur ecclesiæ, concilium congregari curavit in civitate Arelatensi; ad quam ducentos, & eo amplius, episcopos, Hispanos, Gallos, & Italos confluxisse cum episcopis Africanis, qui partes Donati, & Cæciliani sequebantur, & quos adesse concilio imperator Constantinus præceperat, ex Augustino repeto, lib. 1. contra epistolam Parmeniani, cap. IV. Et eam aliquando putaram fuisse causam absentiæ Osii ab Hispania, & Cordubensi episcopatu: accersitum enim eum a Constantino magno ad causam Cæciliani discutiendam definiendamque cum reliquis episcopis Gallis, Italis, & Africanis erat verisimile: nisi ante causæ hujus exordia Osium cum imperatore fuisse ex Nicephoro comperissem, ut mox ostendam: cum Afros etiam transacto Gaditano freto, jusserit imperator per Bæticam, & Tarraconensem in Galliam Narbonensem proficisci, ut ex epistola illius ad Ælafium, quam refert Massonus in Miltiade, compertum habeo. Cum Osio præterea ex Hispania alios evocatos fuisse, indicat querela Parmeniani generalis adversus Hispanos, quam D. Augustinus dicto lib. 1. contra Parmenianum recenset. Nisi dicamus sicut Cæcilianum ab Afris, sic Osium ab Hispanis, vel de traditione librorum, de favore præstito Cæciliano, vel de alio simili crimine falso accusatum fuisse; nam inibi ejus causam, sicut alteram Cæciliani finitam, scribit in eodem libro, & conqueritur D. Augustinus. *Quod enim*, ait, *de Osia dicunt Cordubensi quodam catholico episcopo, flagitandum est, ut probent, non solum talem illum fuisse, qualem dicunt, sed quod talis fuerit manifestum illis fuisse, quibus eum communicare asserunt, hoc enim nisi probaverint, frustra dicunt se scisse qualis fuerit, quia nescientibus obesse non potuit, a quibus se isti innocentibus separando, propter ipsam separationis sacrilegam iniquitatem, innocentes esse non possunt: hoc enim magis credibile est, si tamen Osius ab Hispanis damnatus, a Gallis est absolutus, sic fieri potuisse, ne falsis criminationibus Hispani circumventi, & callida infidiarum fraude decepti, contra innocentem ferrent sententiam, & postea pacifice in humilitate Christiana, cederent sententiæ collegarum; quibus illius innocentia comprobata est; ne pervicaci & animosa perversitate, priores suas sententias defendendo, in sacrilegium schismatis, quod omnia scelera supergreditur, cæcitate impietatis irruerent, sicut isti miseri fecerunt, & nec sero saltem toties divisi atque conciss sentiunt, quod fecerunt.* Hispanos autem, qui Osium accusaverant, cessisse concilii Arelatensis judicio, Osium, æque ac Cæcilianum absolventis, addidit ipse Augustinus, contra Parmenianum: *Nusquam isti se tam aperte indicarunt*, loquitur de Donatistis, *cur nec separati corrigi voluerunt, quam cum detestantur Hispanos, quod post sententias suas aliter prolatas, collegarum discussioni, posteriorique judicio cesserunt; quam enim hoc factum est de mansuetudine Christiana; tam illud de contentione diabolica: & ideo non mirum, quod ista humilitate pax custodita est, illa elatione dirupta.* Quod autem favisset Osius Cæciliano, testatur ipse Augustinus: *Cum enim dicerot*, ait adversus Parmenianum, *per Osium Hispanum, adjutorium præstitum Cæciliano, ut ad eorum communionem, sanctorum & illibatorum numerus cogeretur; & huic impietati fidem fervorum Dei integram resistitisse: ultro fassus est suos ipsos adisse Constantinum.* Hæc de Osio absoluto a Gallis, Augustinus recensebat, accusato prius ab Hispanis, & ob accusationem multa mala perpesso. Quare cum de Osio mentionem faceret Sozomenus, eo tempore quo ad sedandam seditionem Arii a Constantino imperatore missus est, illum ob fidei confessionem superioribus annis multa perpessum esse, ob idque admodum nobilitatum narrat; quod ad accusationem Hispanicam, communia erant multa, & crimina, & virtutes tunc Hispanis cum Afris, cum Datiani crudelitate conjunctam, referri posset. Tandem ergo cum in concilio Arelatensi, ut in Romano, patres Donatum damnassent, absolvissentque Cæcilianum, appellavit iterum Donatus ad Constantinum, qui causa cognita, Cæcilianum innocentem pronunciavit, comprobatoque & Romani, & Arelatensis concilii judicio, Donatum ejusque fautores improbissimos judicavit; præceptumque ab eo conquestus est Parmenianus, auctore D. Augustino, quod *victi apud ecclesiasticos judices, ne apud ipsum, quæ dicebant, probare potuissent; ad campum, hoc est ad suppliciuum ducerentur: hoc enim eum tanquam immaniter jussisse, Hispano Osio suggerente criminabatur suspictionibus videlicet suis, sicut semper damnando inauditos.* Erat ergo Osius cum Constantino tempore sententiæ prolatæ, nec cum eo tantum, sed ab ejus consilio; nullam enim ecclesiæ causam, absque consultatione & judicio Osii decernebat imperator: quare ab eodem Osio persuasum, leniorem quam mererentur, tulisse in Donatistas sententiam, Augustinus his verbis commemorat. *Quasi vero non humanius, ac probabilius alius crediderit, Osio tanquam episcopo suggerente, potius factum; ut in leniorem coercitionem, quambit immanissimi scelerís, id est sacrilegi schismatis, sententiam flecteret imperator.* Hanc autem Constantini sententiam, qua damnavit Donatum, etsi illum gratia corruptum fuisse conquestus fuerat Parmenianus, uti refert idem Augustinus, sicut in Militiadem a quo in concilio Romano damnatus fuerat, traditionis crimen simili pertinacia, & errore contulerat, latam quarto Idus Novembris, Sabino & Ruffino Coss. memoriæ prodidit Augustinus, quorum consulatum ad annum domini CCCXVI. rejicit Onufrius: anno autem sequenti constitutionem misit ex oriente Constantinus ad Octavianum comitem Hispaniarum, quæ data fuit Sardicæ, pridie Non. Decemb. accepta autem Cordubæ V. Non. Martias, Gallicano & Basso Coss. in qua decrevit imperator communi Osii episcopi Cordubensis, ut solebat, consultatione, ut omnes qui tam Corduba quam in reliquis Hispaniæ urbibus volebat patriæ recte fore consultum Osius, quacumque dignitate, vel nobilitate illustres deliquissent, pœna statim sequeretur: neque ad eam relatio mitteretur: neque uterentur illi fori præscriptione: quod ideo Constantinum magnum veræ virtutis, & æquitatis laude ornatissimum edixisse autumarim, ne ipso absente, tam longis, & difficilibus ex occidente ad orientem itineribus punitio criminum, aut differretur aut omitteretur. Concilium ergo Illiberritanum, cui Osius adfuit, cogi non potuit anno domini CCCXXIV. cum jam eo tempore, & antea in Asia fuisset cum Constantino, vel in Africa, & Alexandriæ ad componendum Arii schisma & controversiam orientalium. Nec eo tempore tantum Osio cum Constantino vixisse certum est, sed & antequam Cæciliani causam Donatus ad imperatorem detulisset, quod factum est anno domini CCCXIII. ut colligitur ex Optato, antea enim Osium in comitatu imperatoris fuisse probat Nicephorus, hanc Constantini imperatoris constitutionem, quam numero quartam dicit, referens.

D Aug. in contra D natistas c 33.

Constantius imper. in a. tit. 1. accusation. 9.

Optatus lib 1. contra Parmenian. Nicephorus 7. hist. cl. c. 42.

Constantinus Augustus Cæciliano episcopo Carthaginis.

QUandoquidem visum nobis est, per provincias omnes Africæ, Numidiæ, & Mauritaniæ, certis quibusdam ministris legitimæ & sacrosanctæ catholicæ religionis aliquid ad sumptus tolerandos largiri: literas ad Ursum catholicum Africæ dedi, eique significavi, ut ter mille pholes dinumerandos tibi curarot. Quapropter, ubi, quam diximus pecuniæ summam reciptendam mandaverit, omnibus, qui in brevi ad te ab Osio misso designati sunt, distribui eam jubeto. Post hanc quartam constitutionem, quintam adjicit cap. sequenti, de causa Cæciliani Nicephorus. Si ergo ante causam intentæ accusationis Cæciliano, quod cura etiam illi commissa distribuendi munera in causas pias demonstrat, Osius cum Constantino erat, illaque anno domini CCCXIII. agitari cœpit, constabit plane, anno illo concilium hoc, cui Osius adfuit, peragi minime potuisse. Ut hinc etiam observemus, verum non esse quod scripsit Onufrius, eodem videlicet anno CCCXIII. concilium hoc habitum fuisse: minusque probabile sit, quod Petrus Gregorius Tolosanus scripsit, cum ad ætatem Constantini magni & Julii PP. synodum hanc rejicit, ad annum nimirum domini CCCXXXVI. multoque minus, quod Vassæus. Ait enim imperatorem Constantinum in Hispaniam tunc adventasse, magnis copiis adductis, ut barbaras nationes, quæ Galliæciam, Bæticam, atque omnem oram maritimam varie occupaverant, expelleret; atque Hispanos in montes & inaccessa loca profugos, sedibus suis restitueret, quod ut efficit, ad componendas res ecclesiasticas animum adjunxisse, jussisseque celebrari concilium hoc Illiberritanum a XIX. episcopis, in ea Iliberi, quæ est in radicibus Pyrenæi, non in ea, quæ fuit prope Granatam, cui concilio interfuisse ait Helenam, magni Constantini matrem, cum Constante nepote, ac tandem in eo concilio divisam fuisse Hispaniam in quinque provincias, Tarraconensem, Carthaginensem, Bæticam, Lusitaniam & Galliæciam, & singulis provinciis assignatos fuisse episcopos metropolitanos: quæ, ut ait, a Joanne episcopo Gerundensi desumpsit, & ab his plures alii recentiores: ea tamen nec veri specimen habent: quia Constantinum magnum Hispaniæ fines ingressum, a nullo antiquorum scriptorum memoriæ proditum est; nec ab his, qui recensendis, quæ ille singulis annis gessit, insignem navarunt operam. Et ut omittamus exteros, a quibus illud fortasse negligi potuit, divus Isidorus, cum in historia Gothorum Constantini magni memoriam celebrat, adventum illius in Hispaniam miro silentio præteriit, ut & Lucas episcopus Tudensis, & Rodericus archiepiscopus Toletanus, ac postremo Paulus Orosius Hispanus, qui non multos annos post Constantinum vixit: non equidem omissuri, ut verisimile est, si ille in Hispaniam venisset, & in hoc concilio de tanti momenti rebus egisset, quales a Joanne episcopo Gerundensi, & Vassæo, magnifica hæc & gloriosa ostentatione repræsentari videmus. Nec illum eo anno in Hispania, sed nec in Gallia, Europa, Asia, vel Africa fuisse inde liquido cernitur, quod Nicomediæ celebritatis pentecostes extremo fere die, vita defunctum ad cœlites commigrasse, Kalendis Junii, anno domini

Onufrius fastis ponti sicum & imperatorum anno 313. Petrus Greg Tolosan. lib 22. Syntag mat. cap. 1 num. 12. Vassæus in chronico H spaniæ sub anno domini 338.

Stephanus Garibavus 7. compendi historial Hisp. c. 48. Gilbertus Genebrardus in chronographia genera li, & alii.

ni CCCXXXVII. Feliciano & Titiano Coss. comprobent cum Socrate, Rufinus, Sozomenus, Eutropius, & alii. Quod vero quidam confingunt, castellum Helenæ vulgo vocatum Euna, seu Helna, ab Helena cum filio Constantino in eo adventu ædificatum fuisse, incerta res est: certa autem, illud a Constante imperatore filio Constantini, in gratiam aviæ constructum, & in eo occisum esse tertio decimo imperii anno. Quod si tandem ad vivum resecare conemur tempus, quo Osius abfuit ab Hispania primo, & absentiæ rationem exquirere, absuit enim bis, in re tam obscura vix divinare potero: in mentem tamen venit, quod ex epistola ejusdem Osii ad Constantinum imp. Arianum apud Athanasium legi. Inter alia enim hæc addit; *Ego confessionis munus explevi, primum cum persecutio moveretur ab avo tuo Maximiano: quod si tu quoque persecutionem moves, etiam nunc ad quidvis potius sustinendum paratus sum.* Præcæteris namque Diocletiani & Maximiani persecutio diffusior locis, immanior cruciatibus, annisque diuturnior fuit: Diocletiano enim in oriente, & Maximiano in occidente sævientibus, triginta dierum spatio per diversas provincias, decem & septem millia hominum utriusque sexus martyrio coronata fuisse, præter eos qui in insulas sunt relegati, vel ad metallum damnati, quorum infinita prope multitudo habita est, scribit Damasus. Nicephorus autem viginti millia Christianorum, nocte natalis Christi combusta ob fidei confessionem commemorat. Inter alia autem, quæ eorum persecutione patrata sunt, libros sacros incensos, desolatas ecclesias, earum antistites, vel conjectos in vincula, vel relegatos: Christianos omnes vel afflictos, vel interfectos, si idolis gentium sacra non facerent, Eusebius, Orosius, Nicephorus & Ado testes locupletissimi sunt. Hujus persecutionis majorem Hispaniæ, quam reliquis orbis provinciis, laudem deberi, auctoritate possem, & exemplis multis demonstrare, eorum, qui pro tutanda semel susceptæ Christi fide, adversus imperatorum edicta, Datiani præfidis tunc in Hispania sævitia & crudelitate, acerbissimo, sed glorioso martyrio decorati sunt. Inter alios autem, qui ea persecutionis tempestate, ob confessionem fidei in exilio vel tormentis factam, nobile & illustre confessorum nomen sibi pepererunt, Osius unus est; ut ipse de se testatur, scribens ad Constantium imperatorem, & D. Athanasius ad solitariam vitam agentes: dum ait Osium, eo tempore sexagesimum annum a confessione sua egisse, & eo amplius; quod incidit in tempus persecutionis Maximiani, de qua postea. Tunc ergo relegatum Osium ab Hispania mihi persuadeo; quod diis sacrificare nollet. Si pagani Marcellinum Romanæ ecclesiæ episcopum idolis sacrificare coegerunt, Marcellumque tentavit Maxentius, & illum recusantem damnavit in catabulum, ut a Damaso traditum est, cur non Osium ecclesiæ Cordubensis episcopum cogere tentassent? Illum tentasse Datianum Hispaniæ præsidem, mihi est probabile; sed id assequi non potuisse, multo probabilius; ob eamque causam, vel quod sacros libros tradere noluisset, ab episcopatu Cordubensi relegatum, nec relegatum modo, sed stigmatibus & notis insignitum Nicephorus tradit, & propter illas Constantino magno fuisse carissimum: quæ forsan causa fuit, ut lege lata hanc notarum inscriptionem in fronte idem Constantinus sustulerit. Vincentium etiam Diaconum, quod diis sacrificare nollet, nec libros tradere sacros, a Datiano præside tormentis affectum, ac tandem præclara sanguinis & vitæ profusione admirabilem martyrii coronam percepisse, eleganter cecinit Prudentius. Movet præterea, eo tempore, vel paulo ante, concilium hoc habitum, quod sanctæ Ruffinæ martyris Hispalensis corpus Datiani jussu tunc in amphitheatro combustum a venerabili Sabino episcopo ejusdem civitatis in cœmeterio suburbii Hispalensis sepultum memoret breviarium Eborense. at Sabini episcopi Hispalensis subscriptio in principio hujus concilii extat, post Felicem episcopum Accitanum. Confirmat tandem eamdem sententiam confessio sanctæ Leocadiæ, quam passam scimus eadem persecutione, Toletanam ecclesiam Melantio episcopo gubernante. Sed multo magis obitus sancti Valerii episcopi Cæsaraugustani, quem in ejusdem persecutionis initio, quod diis sacrificare & libros sacros tradere noluisset, relegatum traditur, ab eodem Datiano Diocletiani in Hispania præside. A quo dura illa & insolens exilio Valerii adjecta conditio est, ut in civitatibus oppidisve, plusquam viginti domos habentibus, nec morari posset, nec ingredi. Verum quo major Datianæ impietatis fuit imprudentia, eo major sanctitas Valerii, patientia & obedientia fuit, eaque de causa primum in hortulo quodam, non procul a Valentia habitare cœpit, illum a Mauris vocatum Ruzafa testatur Antonius Beuter, in eoque extare templum tanto martyri dicatum: postea autem ad aliud oppidulum, vulgo dictum Anedo, non procul a ripa Cincæ fluvii secontulit, a quo non discessisse, sed in extremum diem objisse, cum præclara nominis celeberitate & præteritæ confessionis gloria, ex annalibus Aragoniæ & Valentiæ, quos summa diligentia collegit, Beuter adfirmat: quod mihi sane probatur,

nec Valerium Cæsaraugustam, vel Illiberim ingredi potuisse. Accedit postremo Innocentius PP. I. perspicue docens ante Diocletiani persecutionem, ut contendo, concilium hoc habitum fuisse: dum renovata tacite ejus memoria & pœnæ quæ canone hujus concilii VII. continetur, sic scribit ad Exuperium episcopum Tolosanum, quem primum Hispaniarum præfecturam gessisse, & post ad tranquillioris vitæ portum secessisse testatur Ausonius Gallus, & inter divos tandem relatum celebrat ecclesia. *Et hoc quæsitum est*, ait Innocentius, *quid de his observari oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ pœnitentiam simul & reconciliationem communionis exposcunt. De his observatio prior, durior; posterior interveniente misericordia inclinatior est. Nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur pœnitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, negata merito communio est, concessa pœnitentia, ne totum penitus negaretur: & duriorem esse remissionem fecit temporis ratio. Sed postea cum dominus noster pacem ecclesiis suis reddidit, jam depulso errore, communionem dari obeuntibus placuit, & propter domini misericordiam &c.* Si priorem ergo hujus pœnæ severitatem, quæ nullo tunc alio ecclesiæ decreto præter hoc Illiberritanum, a quo acceperat Exuperius, sancita erat, Innocentius PP. adseverat, communi ecclesiæ usu receptam, non modo ante restitutam ecclesiæ pacem, sed tempore quo crebræ grassabantur gentium persecutiones in ecclesiam: consequitur plane non solum ante Constantini imperium & pacem, Innocentium PP. fateri, concilium hoc peractum fuisse, sed & ante postremam Diocletiani & Maximiani persecutionem: cum post illam, nec crebris nec raris afflictam ecclesiam a Constantio Constantini patre sit certum. His etiam certiorem addunt adstruuntque fidem ipsius concilii canones, in quibus de flaminibus ethnicorum, de coronis sacerdotum, de literis martyrum & confessorum, quas lapsis illi impartiri solebant, de domesticis laribus, & de his qui confringentes idola gentium occiderentur, spaciatim decernitur: quæ ante Constantini & Constantii ætatem flagrante adhuc persecutione peractum comprobare videntur. Quibus etiam apparet verum esse non posse, quod eruditi quidam recentiores scripserunt, concilium hoc habitum paulo post Nicænum: cum in concilio hoc nihil de Nicæni memoria, nihil de Arii impietate, nihil de Eustachii sordibus, nihil tandem de hæresibus eo tempore jam enatis decretum, actum, vel insinuatum legant. Quod autem D. Isidorus scripsit: *Canones conciliorum, a temporibus Constantini imperatoris ceperunt: nam in præcedentibus annis persecutione ferente, docendarum plebium minime dabatur facultas*: de generalibus intellexit, ut ex subsequentibus ejusdem Isidori verbis fit manifestum. *Sub hoc enim sancti patres in concilio Nicæno, de omni orbe terrarum convenientes, juxta fidem evangelicam, & apostolicam, secundum post apostolos symbolum tradiderunt: inter cetera autem concilia, quatuor sunt venerabiles synodi, quæ totam principaliter fidem complectuntur; quasi quatuor evangelia, vel totidem paradisi flumina. Harum prior Nicæna synodus CCC. XVIII. episcoporum Constantino Augusto imperante peracta.* Sed multo clarius ex his, quæ in ejusdem libri exemplari & in præfatione conciliorum scripsit. *Canones*, inquit, *generalium conciliorum a temporibus Constantini ceperunt, in præcedentibus namque annis.* Nec in tota historia conciliorum subsequenti, nisi de generalibus meminit Isidorus. Sed cum verbum illud generalium parum fideliter ab Isidoro abstulissent scriptores; dederunt ipsi, non Isidorus de vetustate hujus concilii dubitandi occasionem, quam restituto verbo generalium ex originali, & manuscriptis, constabit certo sublatam. Cum autem de provincialibus egit Isidorus, si Isidori ea præfatio est, non sensit modo, sed docuit apertissime alia Nicæno fuisse priora: *Prima annotatio*, inquit, *Ancyranæ synodi, quæ ante Nicænam fertur fuisse, sed propter auctoritatem majorum postponitur: in qua patres XVIII. statuerunt canones XXIV. quorum auctor maxime Vitalis Antiochenus episcopus exstitit. Secunda Neocæsariensis, quæ post Anciranam, & ante Nicænam legitur fuisse, in qua patres sexdecim statuerunt canones XIV. quorum auctor maxime Vitalis episcopus Salaminius.* Sed sive Isidori ea præfatio sit, sive alterius cujuscumque scriptoris, liquet ex ea Ancyranum & Neocæsariense ante Nicænum acta fuisse: quod Isidorus diffiteri non potuit. Quicumque autem ille auctor fuerit, Illiberritanum concilium omisit, quod illi perspicuum non foret, qua illud ætate esset peractum: maluit enim concilium celebre & Hispaniæ generale omittere, quam in re sibi incerta, aliquid certi adfirmare. Tempus autem illius ideo incertum fuit semper, quod ab episcopis Hispanis prætermissum fuisset, ea forsan, ut dixi, ratione, ne imperatorum edicta & leges judicarentur violasse, quibus illi sacros hos conventus ante Constantini imperium acerbissimis pœnis interdixerant. Quod si omissum tempus ab episcopis Hispanis non fuit, ea concilii pars perilt, cum bellum atrox a Diocletiano & Maximiano libris sacris indictum

Innocent. PP. I. in epist. ad Exuperium episcopum Tolosanum c. 11.

Ausoni. Gall. epigram. in commemor. profes. 18. Martyrologium Rom. 28. Septembris.

Canon. 1. 3. 4. 25. 43. 59. 60.

D. Isidorus I. 6. Etymolog. c. 15. Refertur a Grat. in cap. canones conciliorum 15. dist.

Isidor. apud Grat in cap. prima adnotatio 16. distinctione.

Prudentius in peristephanon hymno in laudem sancti Vincentii martyris.

scribit Prudentius; vel hæreticorum impietate est intercepta. Nam eos solitos in propriis ipsorum conciliis consules temporis indices expungere, ne de tempore conciliorum constaret, sed antiqua, vel recentiora pro temporis conditione interpretantes, in aliqua fraude non possent facile deprehendi D. Augustinus recenset.

D. August. in collat. 3. diei c. 15.

Codices manuscriptos D. Laurentii, in quibus coactum hoc concilium dicitur eodem tempore, quo Nicæna synodus habita est, & alios duos Toletanæ ecclesiæ, in quibus additur habitum esse eodem tempore, quo Nicæna, Era CCCLXII. non moror, certo persuasus, tempus additum ab exscriptoribus Gothis, seu Longobardis, quorum characteribus ea exemplaria transcripta sunt. Vetustum codicem D. Laurentii, qui dicitur Vigilanus, a Vigila monacho Alveldensi, Era CIↃ. XIV. exscriptum esse apparet, ut & secundum, qui vocatur Hispalensis, quod Hispali conscriptus sit, anno domini CCIↃ. LXII. a quodam Velasco, quem episcopum postea fuisse ferunt: tertium denique nuncupatum Lucensem ceteris antiquiorem, etsi de tempore nil certi sit, descriptum fuisse opera Aystrulphi aut Michaelis Dens, quod nomen Gothum redolet, vel Gothum fuisse exscriptorem, aut Gothicis characteribus usum necesse est. Nam acta & scripturæ omnes sive publicæ, sive privatæ ante Alfonsum VI. regem, qui Toletum recuperavit a Mauris, characteribus Gothicis exaratæ sunt: quæ vero post Alfonsum, non Gothicis, sed Gallicis sunt consignatæ: quia in concilio Hispaniæ tempore ejusdem Alfonsi regis, Legione præcipua regni urbe habito, cui præfuit Raynerius ex Cluniacensi monacho presbyter cardinalis & apostolicæ sedis legatus, cum Bernardo archiepiscopo Toletano, & aliis episcopis Hispaniæ sancitum est, ut usus Gothicorum characterum, quos Gulfilas Gothorum episcopus, antequam illi in Hispaniam venissent, primum excogitaverat, desuetudine in posterum aboleretur: receptis in usu Gallicis solum: quod præter manuscriptorum codicum certam fidem, testantur Lucas episcopus Tudensis & Rodericus archiepiscopus Toletanus. His ergo codicibus divi Laurentii & ecclesiæ Toletanæ ut integram in hac temporis notatione fidem habeam, multis impedior. In primis enim eo tempore, & multo post, in provinciis populo Romano subjectis, annos a COSS. numerari, non ab impp. commune erat. In concilio Milevitano decretum est, ut ab episcopis ordinati literas accipiant propria ordinatorum manu scriptas, non imperatorem, sed diem & consulem continentes. Quinimo cum interdum consules non essent, vel ordinarii, vel suffecti, tempus designari solebat a COSS. jam officio defunctis, & cum concilium literis mandabatur addebant: post consulatum NN. ut ejusdem concilii Milevitani patres sanxerunt. Quod antea fuisse in usu ecclesiæ probat concilium Agrippinense seu Colonienſe paulo post Nicænum, tempore Julii papæ, sic enim incipit: *Post consulatum Amantii & Albini IV. Idus Majas, cum consedissent, &c.* Diviso autem imperio, cum alter Constantinopoli, alter Romæ consul designaretur, cum de altero nondum constaret, in temporis notatione, designati consulis nomen exprimi, cum hac additione: Et qui fuerit nunciatus, ex multis liquet juris sanctionibus.

Characterum Gothicorum usus quando cœptus: quando sublatus.

Lucas Tudensis episcopus in hist. Hisp. manuscripta. Rodericus archiep. Tol. lib. 6. histor. Hisp. c. 30. Conc. Milevit. can. 14.

Idem can. 20.

Qua de causa non solum in Carthaginensibus, Milevitano, Hipponensibus, Cirtensibus, & reliquis Africæ provincialibus conciliis, sed in reliquis orientis & generalibus ecclesiæ consulum nomina præfigebantur. Nicænum enim, cui Constantinus Augustus interfuit, & cui is honor a concilio tam justis, quam multis de causis tribui poterat: omisso ejus imperio, consulatu Paulini & Juliani convocatum dicitur, confirmatum vero Constantino VIII. & Constantino Cæsare IV. Coss. Quod si Osium, & reliquos episcopos Hispaniæ Constantini imperatoris amor allexit, ut ejus imperium adderent initio concilii, nonne imperii annos sibi sat cognitos addidissent; ut posteriori Gothorum imperio additos in conciliis Toletanis, Hispalensibus, Bracarensibus, & reliquis Hispaniæ provincialibus legimus? aliter enim quam distinguere contendebant, & illustrare temporum rationem, multo magis obscuraſſent. Huc & illud facit: nam Osius & reliqui Hispani episcopi si dixerunt in dictum hoc concilium tempore, quo Nicæna synodus est habita: aut intellexerunt de anteriori, aut eodem, quo Nicæna coacta est, aut posteriori: nam quartum aliud adjici non potest. Si de anteriori & eodem; illud repugnat, quod Osium in Gallia, Africa & Asia fuisse non paulo tantum, sed multo ante Nicænam repetita jam altius antiquitatis memoria doceamur. Si paulo post Nicænam habitum dicamus; repugnat etiam, quod Osius absoluto concilio Nicæno, profectus fuerit in Paphlagoniam, ut adesset concilio Gangrensi, in quo adfuisse, & subscripsisse, ipsius concilii epistola, Osii nomine & reliquorum conscripta ad episcopos Armeniæ probat. Concilium autem Gangrense factum post Nicænum, ex eodem Gangrensi apparet; & ex D. Isidoro vel Anselmo comprobat Gratianus. Nec Osium in Hispaniam reversum, ante Constantini obitum, mihi adhuc compertum est. Quinimo ex divo Athanasio didici, eum mortuo jam diu Constantino imp. tempore Constantii Arianam impietatem & Constantii lenocinia detestantem, ad patriam & ecclesiam Cordubensem rediisse. Nec sit profecto verisimile, eumdem Osium Nicæni concilii nomen in principio Illiberitani præfixisse; Nicænum autem fidei symbolum, cujus formulam, Athanasio teste, ipse Osius conditerat, & reliqua ejusdem concilii Niceni decreta tanta oblivione obruisse. Illud præterea majoris adhuc momenti est, quod concilium hoc habitum dicatur post Nicænum, Era CCC. LXII. cum Nicænum referatur in omnibus codicibus habitum anno sequenti Era CCC. LXIII. Fateantur ergo oportet, aut concilii Nicæni Eram fallo additam: quod est probatu difficile: nam Eræ computatio, quam ut propriam Hispaniæ ab Hispano episcopo Osio concilii præside adjectam, conjectura dixerim non improbabili, congruit cum consulatu Paulini & Juliani; idque eo magis verum judicarim, quod Eusebius Cæsarienſis, gravis & lucuples rerum ea tempestate gestarum testis, prodit habitum anno domini CCC. XXIV. quod congruit etiam cum Eræ adjectione CCC. LXIII. aut concedant necesse est, eam quæ extat in duobus manuscriptis Toletanis exscriptorum arbitratu suppositam fuisse: quod adstruunt etiam non Osii solum, sed Melanthii, Sabinique subscriptio, & sancti Valerii exilium & mors. At si non divum Valerium hunc, qui in persecutione Diocletiani exilio multatus obiit, sed secundum allum Valerium fuisse objiciant; illud facile refutarim, quod Osius antiquitate ordinationis ante secundum hunc Valerium recens creatum sexto loco subscribere debuisset; at Osium undecimo subscripsisse in editis exemplaribus cernimus. Quod si manuscriptorum se fide tueantur, in quibus Osius II. loco post Felicem Accitanum dicitur subscripsisse, Valerius vero undecimo, ordinem censeo inversum esse in MS. nec D. Valerium vixisse post concilium Nicænum; nec secundum Valerium fuisse Era CCC. LXII. sed multo post; ut in subscriptione Valerii explicabo.

Ex longa igitur hac disputatione illud primum ad hujus concilii antiquitatem comprobandam, commodum est observare, concilium Arelatense I. decem, & eo amplius annos ante Nicænum fuisse; nam cum illud coactum fuerit ad causam Cæciliani, & Donati definiendam, & ea post concilium hoc iterum definita fuerit a Constantino, anno domini CCC. XIV. ad eum enim a concilio appellavit Donatus; conficitur profecto, decem, ut dixi, annos, & eo amplius fuisse ante Nicænum: nec verum esse posse, quod principio illius refertur, congregatum fuisse tempore Sylvestri papæ, & Constantini, circa annum domini CCC. XXVI. cum verius fit, illud habitum paulo post Miltiadis obitum, a cujus sententia provocavit Donatus, accusato proditionis Miltiade, repetitoque Constantini imperatoris judicio: a quo concilium illud Arelatense fuisse coactum in locis jam citatis sæpe Augustinus commemorat, constatque ex præfatione ejusdem concilii, cujus meminit Papirius Massonus in vita Sylvestri papæ; & episcopi in illo coacti fatentur. Fuisse autem concilium illud, quod Constantini consilio indictum, & habitum est, ad causam Afrorum Cæciliani, & Donati, quod fuit initio pontificatus Sylvestri, canon VIII. abunde declarat, in quo agitur de Afris, sic enim legi debet, ut in vetustis & emendatis codicibus: non, Arianis, ut perperam in communibus, & in decreto Gratiani, non antiquo tantum, sed in recentiori Gregoriano legitur, quod emendandum est. Nam quamvis Ariani rebaptizationes admiserint, ut ipsius decreti censores ex Augustino scite & literate annotarunt; tempore concilii Arelatensis, Arii hæresis non modo in Gallia, sed nec Alexandriæ, in qua orta primum est, agnosci potuit, nedum coerceri, & puniri: causam autem dissidii inter Alexandrum, & Arium anno domini CCC. XV. vel ut volunt CCC. XVII. ortam esse, superius memini. Donatus vero, ut ex divo Augustino liquet, multo antea rebaptizationem in Africa admiserat, & ante Donatum divus Cyprianus, & ante Cyprianum, Agrippinus Carthaginensis ecclesiæ episcopus. Is enim primus fuit omnium mortalium, ut auctor est Vincentius Lirinensis, qui contra divinum canonem, contra universalis ecclesiæ regulam, contra sensum omnium sacerdotum, contra morem, atque instituta majorum, rebaptizandum esse censebat in Africa, a quo postea multa ecclesiæ pars contaminata est. Quem errorem refutare voluit primum concilium Arelatense, ut acriori sententia & graviori tot episcoporum judicio damnaretur Donatus Afer, qui pertinacius in eo persistebat. Sed multo clarius id perspicuum redditur ex canone XIII. in quo causa Cæciliani & Donati acta, *Tamen his*, inquit, *qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa dominica, vel nomina fratrum suorum, placuit nobis, ut quicunque eorum ex actis publicis fuerit detectus, non verbis nudis, ab ordine cleri amoveatur.* Hæc enim omnia propria sunt schismatis Donati, & controversiæ illius cum Cæciliano, sicut & reliqua, quæ in fine illius canonis, & in canone XIV. sequuntur: pertinent enim ad accusationem quam Donatus Cæciliano & Felici Aptungitano episcopo illius ordinatori objecerat; quam sæpe tentans tam in judicio Miltiadis, quam

L. fin. C. Th. de hæret. & novella. 1. C. Theod. de Theodosiani codicis auctoritate, & novellarum D. Theodosii.

D. Isidor in præfatione conciliorum.

quam in eodem concilio Arelatensi, probare non potuit. Hæc ergo synodus Arelatensis prima, eadem prorsus est cum illa, quam Constantinus magnus ad causam Cæciliani, & Donati in Gallia tunc coegit. Indictam fuisse ad Kalendas Augusti, scribit Eusebius, & ex rescripto ad Ablavium, annum integrum post sententiam Miltiadis, Volusiano & Anniano Coss. quod incidit in annum domini CCC.XIV. In ea minime præsedisse Sylvestrum, ut quidam volunt, ex principio ipsius concilii apparet, in quo summam totius Marinum episcopum Arelatensem, & reliquos episcopos in eo coactos, ad Sylvestrum papam misisse refertur: quod ex vetusto etiam codice profert Papirius Massonus, idque nos latius in commentariis illius concilii sumus comprobaturi.

Euseb. lib. 10. cap. 5.

Papirius Massonus in vita Sylvestri.

Quod secundo loco ex superioribus observaverim, illud est: concilium hoc Illiberritanum non solum Nicæno, sed & Arelatensi primo, temporis antiquitate præstitisse; ideoque non posteriori, ut in collectionibus conciliorum solet, sed priori loco constitui debere; cum Osius episcopus Cordubensis, & Liberius Emeritensis multa ex hoc in primum Arelatense transtulerint, ut transtulisse in Sardicense Osium mox indicabo. In Arelatensi enim extat canon IV. de agitatoribus, V. de theatricis, VI. de his, qui in infirmitate credere volunt, VII. de his, qui magistratus Gentilium gerunt, IX. de literis confessorum, XI. de matrimonio infidelium, XXIII de apostatis; quos omnes desumptos fuisse ex hoc Illiberritano tam manifeste ipsimet testantur, ut nullus nisi veritatis expers illud possit inficiari. Si quis autem certiorem adhuc a me hujus rationem exigat, dicatque Arelatense prius Illiberritano esse potuisse, & canones præcedentes potius Illiberritanum ab Arelatensi, quam Arelatense ab Illiberritano mutuatum; illud respondendum videbitur: Osium, qui concilio Illiberritano interfuit, accusatum ab Hispanis fuisse, & absolutum a Gallis, uti divus Augustinus recenset: quod esse non potuit, nisi in eo concilio Arelatensi, in quo & Osii, & Cæciliani agitata definitaque causa est, posteaque secutum fuisse Osium comitatum Constantini, & Alexandriam missum ad componendam dissensionem inter Arium, & Alexandrum indeque præfuisse in Bithynia concilio Nicæno, & post Nicænum interfuisse Gangrensi in Paphlagonia, ac tandem Sardicensi postea in Thracia. Non potuit igitur concilium hoc, cui Osius adfuit, & Valerius, non modo ante Arelatense, sed & ante persecutionem Diocletiani, & Maximiani non cogi, cum in illa certum sit divum Valerium periisse. Persecutionem autem factam Diocletiano VII. & Maximiano VII. COSS. in quodam venerandæ antiquitatis chronicorum libello incerti auctoris se reperisse dicit Cuspinianus, quod verum esse non potest: nam duobus annis nondum integre elapsis, eosdem deposuisse imperium repetit sæpe Eusebius in sua historia: at usque ad consulatum Constantii VI. & Maximi VI. quibus illos se abdicasse imperio liquet, tres annos intercedere ipsa consulum nomina, quæ Cassiodorus, & Cuspinianus referunt, docent apertissime. Alii ex Damaso contendunt, persecutionem referendam ad consulatum IX. Diocletiani, & Maximiani VIII. quod & D. Augustinus sensisse antea videtur, sed nec horum sententiam probo: nam Damasus, & Augustinus, non initium persecutionis, sed progressum attigerunt: ille enim, cum tempus vitæ Marcellini papæ vellet perscribere, hæc ait: *Marcellinus natione Romanus, ex patre Projecto, sedit annos IX. menses XI. dies XVI. Fuit autem temporibus Diocletiani IX. & Maximiani VIII. quo tempore fuit magna persecutio, ita ut intra XXX. dies, XVII. millia hominum promiscui sexus, per diversas provincias martyrio coronarentur.* Hic autem, cum collationem Donatistarum cum catholicis referret, illis negantibus tempore persecutionis concilium cogi potuisse, quo coactum fuerat Cirtense, ut palam fieret, quo anno persecutio facta esset, gesta martyrum ejus persecutionis a notariis collecta, lecta sunt; quibus ostendebatur persecutionis factæ tempus fuisse consulibus Diocletiano IX. & Maximiano VIII. pridie Idus Februarias: gesta autem episcopalia decreti Cirtensis, post eorumdem consulatum, III. nonas Martias, *ac per hoc tredecim menses interesse inveniuntur*, inquit, *plures utique quam undecim, quos prius catholici minus diligenter computando responderant*: tradit ergo Augustinus non initium persecutionis, sed progressum, martyria videlicet collecta a notariis facta iisdem consulibus: non tamen negat antea persecutionem cœpisse; neque si initium referret, pluris interesset, quod narret initium persecutionis consecutæ in Numidia, Cirtensem enim civitatem in Numidia constituit Plinius, Ptolemæus & Strabo: Numidia autem, cum interior pars Africæ sit, mirum non est, si statim ad ejus intima persecutio non penetraverit, nec tantopere sævierit, ut sævit maxime anno sequenti. Verius est ergo, quod scribit divus Augustinus, persecutionem inceptam Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Coss. cum dominicæ festum salutaris passionis jam pro foribus esset, addidit Eusebius: in ipso die passionis Christi, Cassiodorus: quod incidere in annum domini CCC. VI. ait Cuspinianus: sed magis placet,

D. August. de lib. 1 contra Parmenianum.

Cuspinian. in Cassiodori consules.

Damasus in vita Marcellini.

D. Aug. in breviculo collat 3. diei, cap. 5.

Plinius lib. 5. c. 3. Ptolomæus & Strabo l. ult.

D August l. 3. contra Cresconium.

Euseb. l. 8. c 2. Cassiod. Tripart lib

quod scribit Onufrius, eos consules in annum domini CCC. III. rejiciens. Adducor etiam ex Optato Afro, Milevitano, cujus tempore cum persecutio Diocletiani & Maximiani jam Africa & Numidia pervagata esset, ut colligitur ex ejus libro, dum de traditis & accensis libris divinis verba facit, in eodem sic ait, *Trecenti sunt anni minus, vel plus aliquid, ex quo cœpimus esse Christiani, & terrarum in orbe censeri*, quod ad eum annum referendum censuerim probabilius. Concilium igitur hoc cum ante persecutionem Diocletiani & Maximiani habitum sit, non potuit non anno domini CCC. vel CCCI. cogi. nam posteriori Diocletiani, & Maximiani ætate cogi potuisse; vel, quod minus est probabile, Constantii & Galerii successorum imperio, ut Cæsar Baronius contendit; vel ante pacem ecclesiæ a Constantino redditam, & ejusdem imperio, ut sensisse videtur Antonius Beuter, & concilii Suessionensis apud sanctum Medardum notarius in actis ejusdem, ipsa rerum antea gestarum historia, Datiani præsidis immanitas, Vincentii diaconi martyrium, Valerii exilium & mors, Osii confessio & stigmata, ipsiusque tandem concilii Illiberritani canones & decreta omnino repugnare videntur.

10. c ultim. Cuspinia. in Cassiodori consules. Onufrius in fastis. Optat. Milevit. lib. 1. adversus Gentes.

Cæs. Baron. 1. tom. annal. eccl. Ant. Beut x. par. hist. Hisp. c. 25.

Hæc de anno quo concilium habitum est, si non quæ volui, debuique, saltem quæ potui. De mense autem quod certi affirmem, nihil habeo, silentibus codicibus editis & MS. divi Laurentii, & ecclesiæ Toletanæ. In vetusto solum ecclesiæ Urgellensis reperio habitum Idibus Majarum, quod fere congruit cum eo, quod omnibus conciliis provincialibus cogendis præscripserunt postea Hispaniæ episcopi in concilio Toletano IV. *Quinto decimo*, ajunt, *Kalendarum Juniarum, congreganda est in unaquaque provincia synodus propter vernale tempus, quando herbis terra vestitur, & pabula germinum inveniuntur.* Quo tempore coacta sunt plura Hispaniæ concilia. Hora autem prima diei ante solis ortum inchoandum, ordine & forma ab eisdem expressa, Isidorus docet, & concilium Toletanum IV. quam antea etiam observasse nostri concilii episcopos, non est improbabile.

In concil. Tolet. 4. c. 3.

D. Isid. de modo celebrandi concilia. Concil. Tolet. 4. can. 4.

An omnium Hispanicæ & catholicæ ecclesiæ conciliorum, Illiberritanum fuerit antiquissimum.

CAPUT III.

CONCILIUM Illiberritanum, vetustissimum adeo semper mihi visum, ut reliqua omnia, quæ non in Hispania modo, sed in reliquis provinciis coacta sunt, antiquitate vincat. Non defuerunt tamen, qui non primum quidem, sed quintum fuisse adfirmant, eorum quæ ad id usque tempus Hispania convocavit. Inter eos Ambrosius est Morales, quem honoris causa nomino, quod historiam Hispaniæ, perite quidem meo judicio & diligenter conscripserit. Ait enim, epistolam Antheri papæ ad episcopos provinciæ Bæticæ & Toletanæ, rescriptam esse ad eorumdem consultationem; quam fieri non potuisse dicit, nisi coacta synodo omnium utriusque provinciæ episcoporum. Quæ quidem non satis idonea ratio est: nam adhuc certo non constat, eam epistolam Antheri papæ fuisse: quinimo illi falso adscriptam suspicor. Nam, ut omittamus episcopatus Hispaniæ in Bæticam, Toletanam, & reliquas provincias tunc non fuisse ea forma divisos, ut suo loco probabitur; si Antherus eam rescribit ad episcopos Bæticæ, & Toletanæ provinciæ, ut ex epistola apparet, dum in principio ait, *De mutatione ergo episcoporum, unde sanctam sedem apostolicam consulere voluistis, scitote, eam communi utilitate atque necessitate fieri licere; sed non libitu cujusquam, aut dominatione*: (qui fieri potest, ut uno mense, quo ille in pontificatu vixit; statim enim glorioso martyrio eximiam vitæ æternæ coronam consequutus est, auctoribus Eusebio, Nicephoro, & aliis) qui, inquam, fieri potest, ut episcopi provinciarum Bæticæ & Toletanæ provinciæ, ad illum scripserint, & ille rescribere potuerit? nonne antequam in ea persecutionum tempestate, fama de electione Antheri ad aures episcoporum Toletanæ & Bæticæ provinciæ pervenire potuisset, integer pontificatus Antheri labi potuit? eo præsertim tempore, quo in usu privatorum non erant Hispaniæ stationes veredorum, ut hodie. Nec satis consonat, tempore quo tyranni imperatores, tam audacter & temere grassabantur in ecclesias, in episcopos, in sacerdotes, in clericos, in omnes tandem Christianos, potuisse episcopos utriusque provinciæ nullis armatorum militum præsidiis munitos, nullis certis ad sumptus faciendos in itinere adjutos opibus, nullo præsidum & proconsulum Gentilium favore privato vel publico innixos, relictis sedibus in tam distantibus locis positis, in unum commigrasse, ad eam solum relationem mittendam pontifici, unde certiores Gentes redderentur de causis ecclesiæ, de Christianorum conventibus, quos illi pro viribus conabantur interdicere? Et si tam de levibus causis Hispani episcopi sedem Romanam apostolicam consuluerunt: quare tam brevi tempore, causa graviori exorta,

Ambros. Moral. lib. 9. hist. Hisp cap. 42.

Antherus in epistola ad episcopos Bæticæ & Toletanæ provinciæ.

Lib. 3. c. 41.

Euseb. lib. 6. cap. 22. Niceph. lib. 5. cap. 26. Onufrius in fastis. Papirius Massonus & Baronius in ejus vita.

orta, de dispositione episcoporum Astoricensis & Emeritensis, Basilidis, & Martialis crimine idololatriæ contaminatorum, ad sedem Carthaginensem, & ejus episcopum Cyprianum recurrerunt, non autem ad Romanum: ex qua & illud constat, non solum eos depositisse Basilidem, & Martialem, sed eorum loco substituisse Sabinum atque Felicem sine aliqua tunc apostolicæ sedis relatione; quod itinerum forsan difficultatibus, & præfectorum ethnicorum metu impedirentur: etsi ipse Basilides ad illam postea confugerit. Suppositam ergo epistolam fuisse necesse est, aut alii pontifici tribuendam. Quod si ea vera fuisset Antheri, causæ nostræ quidquam non obesset: nam quamvis episcopi tunc una convenissent ad scribendum pontifici de dubiis quæstionibus in Hispania excitatis (concedamus interim hoc Ambrosio Morales) is tamen conventus concilium proprie dici non posset: quia nihil in eo, vel de fide, vel moribus decernebant. Oportet enim ad hoc, ut concilii nomen congregatio sustinere possit, ut in ea aliquid vel ad fidem, aut mores spectans decernatur. Quod si nihil decernitur nisi relatio ad pontificem, congregationis potius, quam concilii nomen sortiri debet, ut satis dilucide Marcellus papa I. docuit, ad Maxentium, his verbis: *Synodum ergo absque hujus sanctæ sedis auctoritate episcoporum, quamquam quosdam episcopos possitis congregare, non poteritis regulariter facere.*

Concilium secundum Hispaniæ, ait idem Ambrosius Morales, tempore Lucii papæ coiviſſe, quia ab illo epistola in forma rescripti missa extat ad episcopos Galliæ, & Hispaniæ. Sed hujus me auctoritas non magis premit, quam quæ præcessit Antheri: video enim illam coagmentatam esse ex fragmentis, quæ nomine Calixti, Cornelii & Felicis circumferuntur. Quod si Lucius statim ab Ordinatione sua missus est in exilium, Decii Galli & Volusiani persecutione, ut attestatur D. Cyprianus ad eundem Lucium; cur fratres & coepiscopos Hispanicæ ecclesiæ, & Gallicanæ, Lucium papam persecutione afflictum, & in exilio delitescentem, consulere voluisse dicamus, neque de suo exilio & calamitate, quidquam in epistola pietatis & commiserationis Christianæ gratia meminisse? Quod si post reditum Lucii, consultationem factam, & rescriptum missum velimus confingere, Gallo jam & Volusiano imperatoribus fraude Æmiliani interfectis, obstabit temporis ejusdem epistolæ conscriptæ nota, eisdem Gallo & Volusiano Coss. Illud autem impostura suspicionem auget multo magis, quod epistola scripta dicatur Kalendis Aprilis, Gallo & Volusiano Coss. cum in confesso sit, Cornelium papam Lucii antecessorem martyrio affectum XVIII. Kalendas Octobris. At sive Lucius papa VIII. vix menses egerit in pontificatu, ut ex magni illius & illustris Alexandrini episcopi Dionysii epistolis, in quibus quasque suo tempore & illo præsertim gestas singulatim commemoravit, auctore Eusebio, Nicephoro, & aliis, sive annum unum, menses tres, dies quatuordecim, ut Onufrio & Pamelio placuit: & dies quinque & triginta, vel sexaginta sex a martyrio Cornelii sedes Romana vacavit ante electionem Lucii, ut scribit Damasus, qui fieri potest, ut Kalendis Aprilis epistolam scriptam possint vere adfirmare? Si enim ejusdem anni rationem faciant, occurret non Aprili mense, ut in epistola dicitur, sed Decembri Lucium electum PP. fuisse: sin vero sequentis anni tempus observent, obstabunt Consulum nomina: nam eo consulatum non gesserunt Gallus & Volusianus, sed Volusianus & Valerius Maximus, ut fasti consulares testantur. Sive ergo consules crearentur eo tempore principio mensis Martii, sive januarii, quod vetius est, quidquid eorum malint affirmare, tempus obstat Cornelii obitus, & electio Lucii, sed multo magis martyrium ipsius Lucii, quod ad quartum diem Martii referunt martyrologium Romanum, & reliqua, Bedæ, Usuardi, Adonis & Pontificalis Damasi. Quatuor vel quinque dies antequam epistola hæc scripta dicitur, vel confingitur, lucis usura privatus est Lucius; non potuit ergo ab homine mortuo epistola rescribi. Quod si vere illa a pontifice scripta est, alium eum fuisse cogimur necessario fateri.

Tertium affirmat idem Morales tempore Stephani PP. indictum, ad depositionem Basilidis Astoricensis episcopi, & Martialis episcopi Emeritensis, de quorum crimine idololatriæ & blasphemiæ, & depositione cum consulerent divus Cyprianum Carthaginensem in Africa episcopum, virum ea ætate, literis, prudentia & sanctitate insignem, Felix presbyter, & Lælius diaconus, & plebs Legionis, Asturicæ, & Emeritæ, & alius Felix episcopus Cæsaraugustanus, illis super ea depositione respondit divus Cyprianus, clerum & plebem earum provinciarum laudans, quod in locum eorum Sabinum & Felicem legitima electione substituissent, quos ad eumdem Cyprianum, ut legationem obirent, miserant. At quamvis Ambrosio Morales, adeo placuerit eo tempore concilium habitum, ut Hispaniæ generale esse & dixerit & postea sæpe inculcarit, quo id argumento probet, non video: nam si in concilio generali Hispaniæ depositio Martialis & Basilidis facta fuisset (quod etiam sat esse non poterat, ut ex congregatione, concilii nomen posset mereri, si alia decreta edita non sunt, ut dixi) nonne concilium universum Cyprianum consuleret, & in nomine concilii relatio Cypriano proponeretur; & Cyprianus universo concilio rescriberet? At utrumque deesse comperio, nam concilium nec habitum perhibetur, nec nomine concilii epistola ad Cyprianum missa est, sed nomine Felicis presbyteri, & Lælii diaconi, & plebium Legionis, Asturicæ, & Emeritæ. Nec concilio respondit D. Cyprianus, sed illis tantum a quibus fuerat consultus.

Quartum, idem censet habitum tempore Miltiadis PP. quod ad omnes episcopos Hispaniæ literas dederit, de diversis causis ecclesiasticis, utpote de judiciis episcoporum, sive de majoribus ecclesiæ causis ad sedem Romanam deferendis, & de sacramento baptismi & confirmationis, de jejunio dominici diei, & quintæ feriæ: non inde tamen colligitur, generale fuisse Hispaniæ concilium: nec si convenissent episcopi ad proponendum eam relationem Miltiadi, inde probare liceret, concilium fuisse Hispaniæ generale, si alia decreta de fide aut moribus in illo edita non sint. Consequitur ergo ex his, Illiberritanum omnibus Hispaniæ conciliis temporis antiquitate præstare, si memoria præsertim teneamus, concilium hoc (ut nuper dicebam) non solum tempore Sylvestri (ut sibi persuasit Morales) sed ante Sylvestrum & Miltiadem convocatum: quocirca quamvis ad mittendam relationem Miltiadi concilium habitum fuisset, illo tamen hoc Illiberritanum antiquius esse, rerum antea gestarum historia manifeste satis comprobatur. Non tamen inficias eo, ante hoc concilium sæpe inter se episcopos Hispaniæ convenisse, ut de causis pro tempore emergentibus alios consulerent, ut constat ex epistola superiori Cypriani & Miltiadis: vel ipsi inter se quod sentirent, exponerent, & optato fine exequerentur.

Nec omnium Hispaniæ tantum antiquissimum hoc concilium arbitror, sed & reliquorum quæ in ecclesia, vel Latina, vel Græca, adhuc exstant. Excipio semper quæ Hierosolymis de abroganda lege Moysis, de sanguine, suffocato, & scortatione, & idolothytis prohibendis, exordio religionis Christianæ apostoli celebrarunt. Nam etsi multa ante hanc Diocletiani & Maximiani persecutionem, habita fuisse ecclesiastici scriptores tradiderint, ut Cæsariense I. in Palæstina, sub Ælio Pertinace a Theophilo ejusdem civitatis episcopo, & a Narcisso episcopo Hierosolymorum, de die paschatis; Romanum sub Victore PP. aliud episcoporum Ponti, sub Palma; Gallicanum sub Irenæo; Achaicum sub Bachilo Corinthiorum episcopo, de eadem controversia; & alia quæ eodem tempore per varias Christianæ religionis provincias acta sunt, ut Eusebius & Nicephorus tradunt, Romanum scilicet sexaginta episcoporum, & totidem presbyterorum ad condemnandum Novatum ex epistola Cornelii PP. ad Fabium episcopum Antiochenum tempore Aureliani Imp. & Dionysii PP. contra Paulum Samosatenum, ex Eusebio; & aliud Carthaginense concilium, ni mavis conciliabulum, sub Cypriano ejusdem civitatis episcopo, actum tempore Stephani PP. triaque postea, ut a Pamelio notatum est: hæc & alia quæ in reliquis Christianis provinciis, eo tempore & anteriori peracta sunt, nihil hujus concilii vetustati officiunt, vel detrahunt dignitati; partim, quod illa non exstent vel edita non sint in illis decreta; partim etiam quia quædam erroribus fuere conspersa gravissimis, ut de Carthaginensibus D. Augustinus, Optatus Milevitanus, Stephanus PP. & alii attestantur. Et ex his tandem fit, concilium hoc Illiberritanum, Nicæno, Arelatensibus, Ancyrano, & Neocæsarienſi, Romano, & reliquis, si quæ sunt, quæ modo ante hoc recentiores ecclesiasticæ historiæ scriptores prodiderint, in ordine conciliorum esse præponendum: & hoc ipsum superiora (ni me opinio propria, aut patriæ, aut negotii suscepti fallat amor) satis dilucide videntur comprobasse.

De auctoritate concilii Illiberritani. CAPUT IV.

MIRANDUM sane, vel dolendum potius est, pater beatissime, eo rem rediisse, ut augustam & sanctam hujus concilii auctoritatem, non Calvinus solum, non Balthasar Hiemairus, non Angli, non Magdeburgenses, & hæretici alii, quos referre pudet, ementitis erroribus, sed & catholici etiam, & inter catholicos, qui eam maxime suspicere deberent, vel propria falsaque docti opinatione, vel solo aliorum præjudicio eamdem minuant, elevent, infringant. Bartholomæus Carranza, archiepiscopus postea Toletanus, summæ conciliorum compilator, quem Christiana modestia, patriæ amor, religionis cultus, cura & studium, quo in colligendis conciliorum canonibus se elaborasse, & insudasse præfatur, non movere tantum, ut curreret, sed currentem (ut ajunt) possent acrius incitare; ut fidem illius labefactatam ab aliis erigeret, erectam defenderet, defensamque ut sacrosanctam veneraretur, quonam pacto munus expleverit, quæ ad concilii principium præfixit, indicabunt. *A multis* (inquit) *revocantur in dubium, & merito, aliqui canones hujus concilii, ut XXXIV. XXXV. XXXVI. & XL. trigesimum sextum, qui prohibet usum imaginum, non recipit ecclesia catholica; unde necesse*

D Cyprian. epist. 64. ad Felicem presbyterum & plebes consistentes ad Legionem, & Asturicam: item ad Lælium diaconum & plebem Emeritensem.

Marcellus papa 1. in ep. 2. ad Maxentium.

Ambros. Moral. lib. 9. c. 44. Epist. Antheri c. 3. 5. & 6. ex aliis Calixti, Cornelii & Felicis descripta videtur.

D. Cyprian. in epist. 58.

Damasus in Pontificali, in Cornelii vita.

Euseb. li. 7. hist. eccles. c. 1. & 2. Nicoph. l. 6. c 30. Massonus in vita Stephani Papæ. Onufrius in fastis pont. Pamel. in vita D. Cyp.

Docuit Aug. li. 3. de civitate Dei c. 26. Plutarch. proble. 28 Tullius contra P Servilium Rullum de lege Agraria, in principio, oratione 1.

Morales c. 45

Quæ omnia exstant in epist. 68. D. Cypriani.

Cap. 2. sup. priori.

Euseb. li. hist. eccles. c. 22. & Niceph. l. c. 36. & Ex Euseb. li. 7. c. 23 25. Nicep. lib. 6. c. & 29. Pam. lius in vit. D. Cyprian.

De Calvino testatur Robertus Bellarminus to. 1. de controversiis Christianæ fidei. Hic marus in quem adver. fus imaginu cultores scr. psit ut auct. est Syxtus Senensis l. bibliothecæ sanctæ, a notatio. 24 De Anglis testatur Alanus Copus dialog. 4 D. Magdeburgensibus te. tis est Arnal. dus Pontacus in chronographia Mel. cli. Can. l. de locis theologic. c. 4.

necesse est, patres in concilio provinciali errasse; quod & aliis tantæ auctoritatis scimus contigisse: aut recte ab eis definita, ab hæreticis depravata sunt; quod nec novum est, nec mirandum. Carranzæ auctoritatem magis quam concilii (quod doctis hominibus & novum videri posset & mirandum) secuti sunt alii, asseverantes, concilium hoc tanquam multis conspersum erroribus, ab ecclesiastico sacrorum conciliorum canone rejiciendum. Inter plures autem, quos ante & post, huic opinioni adhæsisse video, primus est Melchior Canus episcopus Canariensis, vir inter nostros & acumine ingenii, & multiplici literarum cognitione clarus: agens enim de auctoritate conciliorum, docet, concilium provinciale sine pontificis auctoritate coactum, nec confirmatum, errare posse: post alia exempla, illud adjecit. *Illa rursum non imprudenter modo, verum etiam impie a concilio Elibertino lata est de tollendis imaginibus lex, can. XXXVI.* Et post alia. *Nec mihi concilium Elibertinum objicias, nam in ea parte qua erravit, semper a catholicis exolosum est.* Post hos, recentiores alii, canones XXXIV. XXXV. XXXVI. & XL. damnatos esse ab ecclesia catholica liberius multo, quan par esset, affirmant. Si ab Hispanis, quorum interesset, Hispanici concilii & Hispanorum omnium antiquissimi auctoritatem sartam tectam custodiri, ut suspectam improbari legimus: novum certe videri non potest, si exteri scriptores in idem intemperantius invecti sint. Nostra enim ætate Cæsar Baronius, in illustrandis ecclesiasticis annalibus præclare versatus, agens de sanctarum imaginum picturis, contra objecit canonem XXXVI. concilii Illiberritani, & postquam illud, ut perexigui momenti adversus ecclesiæ universalis decreta in sancto imaginum usu esse dixisset, hæc adjecit. *Porro, concilium illud in multis esse irritum, multa sunt quæ manifeste declarant: pleraque enim in eo sunt, quæ sinceris ecclesiæ catholicæ dogmatibus adversari videntur, dum eis, qui capitalia quædam crimina perpetrassent, nec in fine communionem esse dandam pluribus canonibus statuitur. Sapere hac hæresim Novatianam, qui Cypriani & aliorum de ea re scripta legerint, facile cognoscent: ab ecclesiæ enim catholicæ usu, illud omnino alienum esse reperitur, quod in eo statutum est, ut nec in fine communicet, qui post pœnitentiam mœchatus fuerit.* Et post alia: *Sed non tantum* (inquit) *ex jam dictis adducor, ut existimem, concilium illud in his irritum factum esse, sed eo maxime, quod canonum antiquissimi collectores, Fernandus Diaconus, Dionysius cognomento Exiguus, & Cresconius, quantumlibet egregiam navarint operam, ut omnes tam Græcos, quam Latinos canones colligerent, nullus tamen ipsorum hujusmodi concilii Eliberini canonis, vel saltem nomine tenus meminit. Itaque suspicor illo canone impostu- ram. Qui etiam fieri poterit, ut cum non tantum complures orientalium, sed & occidentalium turmæ adversus sacras imagines bellum moverent, & ad eas impugnandas, arma undique compararent, a potissimo omnium telo, si extitisset, abstinuissent? Anne latuit hujusmodi decretum concilii Vigilantium, & ipsum Hispanum, sacrorum rituum ecclesiasticorum eversorem; qui, cum quæ erant ecclesiasticæ œconomiæ, pervertebat antiquas consuetudines, tacuisset ne, in sacras imagines potissimum invehi, si aliqua prætensa saltem ecclesiasticorum virorum auctoritate id posse efficere conspexisset? An non saltem unius, vel alterius ejusdem synodi canonis auctoritate sua validare, ac roborare potuisset, ut quæ ipse primus de non incendendis cereis in ecclesia ausus est affirmare? An etiam præteriit canon ille Claudium item Hispanum presbyterum, inde vero episcopum Taurinensem, maximum Iconoclastam, Felicis Urgelitani discipulum? Equidem dum hæc paulo consideratius, apud meipsum perpendo, in eam suspicionem adducor, ut aliquis ex Claudii prædicti discipulus atque sectator (quod proprium est hæreticorum partus supponere) ejusdem canonis auctor fuerit, & talis imposturæ egregius concinnator: nec quidem, qui hæc mecum accurate perviderit, me falsum conjectorem temere arguet. Sed esto, absit fraus & impostura; quam tandem fidem meretur tam paucorum episcoporum canon, quem totius catholicæ ecclesiæ usus contrarius continuo abolevit, & antequam nascerétur extinxit?* Hæc Cæsar Baronius. Post Baronium, ejusdem instituti & congregationis oratorii collega Thomas Bozius, cum de sacrarum imaginum cultu ageret, non similia tantum, sed eadem & graviora, his quæ Baronius ad labefactandam hujus concilii auctoritatem scripsit. *Quocirca*, ait, *& concilium quoddam, quod haud ita pridem prodiit in lucem, Eliberinum episcoporum novem, nullo modo audiendum; nam Fernandus diaconus, Dionysius Exiguus, & Cresconius, qui diligentissime canones omnes collegerunt, ejus nihil omnino meminere. Quid? quod neque Vigilantius, qui omnia, quæ adversus sanctorum reliquias in unum confert, cum sit Hispanus, Hispanici tamen hujus concilii nullam mentionem fecit, neque Claudius similiter Iconomachus Hispanus. Adde in illo esse Novatianorum decretum, cum negat communionem quibusdam. Nulla igitur illius fides.* Robertus etiam Bellarminus, nonnihil de auctoritate hujus concilii detraxit, dum disputatione de ecclesia triumphante, disserens de imaginibus, ait: concilium hoc fuisse provinciale, & in aliis decretis videri errasse, præsertim cum in plurimis casibus, ne in articulo quidem mortis pœnitentem velit absolvi. Sed tandem majori irreverentia, ne dicam audacia, concilium hoc nunquam ab ecclesia receptum ob canonem XXXVI. & forte etiam ob XXXIV. (sic ille loquitur) scripsit, & principio hujus concilii præfixit nescio quis, qui recentem conciliorum editionem Venetam paravit. A quo & reliquis graviora in concilium dici vix potuerunt, etiam si illius auctores, vel certo fuissent hæretici, vel illius decreta, ut suspecta & apocrypha, tua beatitudo damnasset, aut majores tui catholicæ ecclesiæ episcopi. Sed quia hæc postea fusius propriis in locis sum tractaturus, hujusmodi labore nunc supersedebo, si prius illud monuerim, gravem atque eximiam hujus concilii auctoritatem, multo pluris habendam esse, atque æstimandam. Est enim in primis merito veneranda magna ejus, ac longæva vetustas; quippe quod mille & trecentos fere ante nos annos concilium habitum non diximus nos modo, sed fidissimi antiquitatis testes, ex veterum annalium monumentis excitati, superius luculenter (mea quidem sententia) diserteque comprobarunt. Quod si non scriptas ecclesiæ traditiones ob reverendam earum antiquitatem magnifaciunt, idque jure optimo quotquot sunt catholicæ ecclesiæ doctores: non equidem video, cur his decretis, quæ publicis sunt literis commendata, eamdem fidem auctoritatemque negemus; cum illa præsertim sint tam singulari pietate condita, tam præclara doctrinæ sanctitate conspersa, tam præstanti episcoporum fide firmata, ut non solum communem, & publicam mereri possint approbationem, sed videri, & haberi dignissima: quibus nec jacturam temporum iniquitas, nec perniciem hæreticorum audacia, nec oblivionem afferre debeat unquam posteritas. Quod enim (si singula expendamus attentius) officium est hominis civilis, quod munus viri Christiani, quod ii non descripserint? Quæ clericorum, & presbyterorum honestas, quæ vita episcoporum, quæ sanctitas, quam hic non expresserint? Quæ matrimonii fides, quæ leges, quas hic non tradiderint? Quæ baptismi, & confirmationis, quæ pœnitentiæ, & communionis sacræ, quæ ordinis, & reliquorum sacramentorum ecclesiæ ratio, quæ vis, quam hic non retulerint? Quæ circi Hispanici immanitas, quæ impudicitia theatri, quæ scenæ turpitudo & infamia, quam hic non eluerint? Quæ idolorum vanitas, quam hic non dexerint? Quæ tela hæreticorum, quæ hic non retuderint? Quæ Christianæ doctrinæ, quæ divinæ religionis præcepta, aut ab heroicis apostolorum temporibus, aut posteriori hominum ætate in reliquis ecclesiæ conciliis edita, quæ ab Hispanis episcopis expressa non sint hic, aut saltem adumbrata? Fere omnia enim, quæ a Deo patre Christus, a Christo apostolis, ab apostolis ipsi, aut ore proprio, aut communi discipulorum traditione acceperunt; eadem ad concordem ecclesiæ catholicæ pacem, & civilis Christianæque politiæ conservationem, non solum pie constituerunt, religiose auxerunt, & sancte conservarunt; sed singulari prudentiæ laude ad sempiternam hominum memoriam publicis monumentis consignata, ad posteros transmiserunt. Tam pias igitur & sanctas Hispanorum episcoporum constitutiones nec explorata decretorum veritate, nec contestata auctoribus lite, nec citatis idoneis vetustatis testibus, nec adhibito tandem gravioris alicujus sententiæ præjudicio damnare quis tam consilii, rationis, & pietatis expers audebit? Si repetat præsertim animo, quod in simili alio Hispaniæ concilio nationali, Reccaredus Rex catholicus sensit, dixit, prædicavit: *Credo*, ait, *beatam sanctæ trinitatis divinitatem, huic sancto interesse concilio, & ideo tanquam ante conspectum Dei, ita in medio vestri fidem meam protuli.* Quem sanctum & divinum Spiritum, omnibus conciliis provincialibus adesse, si non certis documentis (ut in generalibus) justis tamen & probabilibus argumentis conjici, intelligi, & credi a piis omnibus & religiosis dignissimum est. Deus enim suorum sacerdotum concilio tunc interesse credendus est, (ait concilium Toletanum IV.) cum tumultu omni abjecto, solicite atque tranquille ecclesiastica negotia terminantur. Quod certius multo, firmiusque reddit sacra illa divinæ pollicitationis memoria, qua Christus primus conciliorum institutor, auctor atque magister, episcopis in sancto ejus nomine, & Spiritu convenientibus, non solum opem, & patrocinium præstiturum, sed seipsum adfuturum singulari benignitate promisit. *Ubi fuerint*, inquit, *duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum.* Itemque: *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque petierint, fiet illis a patre meo:* ni forsan hi velint, gratiam sancti Spiritus (ut cum Africanis patribus loquar) reliquarum provinciarum episcopis, non Hispanis esse promissam; vel ejus justitiam duobus aut tribus tantum concessam: decem vero & novem episcopis, & triginta sex presbyteris denegatam: quæ quidem cogitatio in nullius sapientis, pii, aut religiosi animum cadere potest. Nam si illud culpandum docuit D. Augustinus (sic ille loquitur) cum vel Deo indignum aliquid creditur, vel de homine facile creditur: qui de Deo quodammodo, & mirabili ejus providentia;

Margin notes (left): Eum ibidem sexta conclusione. — Heda secunda secundæ partis Monarch. eccles. c. 14. — 4. Francisc. Padilla chronographia conciliorum. — Cæsar Baronius 1. tomo annalium ecclesiastico., sub anno Christi 57. — An. 1. 2. 6. 8. & 17. 18. — An. 3. & 7. — An. 34. & 37. Hieronymus adversus Vigilantium. — Jan. Aurelianen. in præfat. commen. in Claud. & lib. 1. — Thomas Bozius de signis ecclesiæ Dei tom. 2. l. 15. cap. 2. — Robertus Bellar. in tom. 1. de controversiis Christianæ fidei, controver. 7. lib. 2. c. 9.

Margin notes (right): Concilium Toletanum 3. in princ. — Concilium Tolet. 4. can. 4. in fine. — Matth. 18. — In epistola ad Cœlestinum papam, quæ exstat in eo Con. quod vulgo Africanum dicitur, c. 105. — D. Aug. lib. 1 de utilitate credendi c. 11

dentia; & de hominibus, non dicam facile, sed temere & sine causa, turpissimam opinionem, vel suspicionem hæreseos moræ, injecit, auxit, firmavit, qua culpa non erit dignus? Nec honiines, qui huic concilio interfuerunt (si homines nuncupandi sunt) levis fuisse literaturæ, aut vulgaris existimationis constat; quinimo doctrina illorum insignis, suspicienda gravitas, mira innocentia, fervens religio, ac denique incomparabilis vitæ sanctitas, in hac sententia nos est confirmatura. Præter alios enim, Osium episcopum Cordubensem in eo adfuisse, satis superque scimus; de cujus fidei integritate, de moribus, de literarum cognitione, de prudentia, de auctoritate Athanasius prædicator, & testis est ejusdem ætatis locupletissimus. *De maximo autem*, ait, *& grandissimæ ætatis viro, eodemque confessore Osio, qui vere Osius est, id est sanctus, superfluum arbitror mentionem facere cum nullus fortasse sit, qui non cognitum habeat, eum ab istis quoque in exilium missum esse: non enim quidquam latere potest in viro tantæ claritudinis. In qua enim synodo ille non dux & anteſignanus fuit: quem non ille recta tuendo, in sententiam suam pertraxit? quæ ecclesia illius præsidentiæ non pulcherrima monumenta retinet? quis illum mœstus adiit, ut non lætus abierit? quis indignus ab eo postulavit, quin postulatum obtinuerit?* Nec Athanasii solum de auctoritate Osii tam grave extat judicium; sed & trecentorum decem & octo episcoporum, qui in Nicænam synodum convenerunt. Ab his enim Osius beatus, & sanctus episcopus, non semel est nuncupatus, & aliis præclaris suæ virtutis, doctrinæ, & pietatis ornatus testimoniis. Quod si de his episcopis, quos synodus Nicæna, vel reliqua generalia probarunt quid sentire necesse sit, placeat spectare, audiamus Gregorium Magnum ad Joannem episcopum Constantinopolitanum his verbis scribentem: *Cunctas vero quas præfata veneranda concilia personas respuunt, respuo; quas venerantur, amplector: quia dum universali sunt consensu constituta, se & non illa destruit, quisquis præsumit, aut solvere quos religant, aut religare quos solvunt; quis, quis ergo aliud sapit, anathema sit.* Nicænis parribus accedunt Sardicenses, quos trecentos quadraginta & quatuor fuisse scribit Athanasius; hi enim de Osio mentionem faciunt non minus honorificam. *Et non semel*, ajunt, *non secundo, sed etiam frequenter citati vocationibus obedire noluerunt* (tractant de hæreticis) *congregatis videlicet in concilio Osio longævo; qui propter ætatem, atque confessionem, tantumque laborem omni honore dignus apparuit.* Præclaram fidei confessionem ab Osio factam Diocletiani persecutione, quod libros sacros tradere, & diis sacrificare noluisset, intelligit concilium; de qua antea actum est. Ea enim adeo benevolum reddidit Osium Constantino Imperatori religioso, & religionis, fideique auctori Christo Deo, ut graviores omnes Christianæ Reipublicæ causas, auctore Osio impulsore, vel tractatore, non solum agitatas prudenter, sapienter graviterque defensas, sed expeditas feliciter, peractas, obtentas cum æterna nominis sui memoria omnis contesletur vetustas. Illum siquidem ad definiendam exortam inter Cæcilianum, & Donatum causam ordinationis gravissimam, & ad detegendos Donati errores concilio primo Arelatensi interfuisse, & ejus primum consilio, pietate, & prudentia sententiam damnationis in Donatum, & Donatistas latam a Constantino Imperatore, Augustinus recensel. Paulo post ad tollendum Arii schisma, & sedandam orientalium controversiam, primum omnium Alexandriam missum, deinde vero remissum in Bythiniam, ut concilio generali Nicæno, loco Sylvestri papæ præesset, ad ejusdem Arii hæresim, & Novatianorum errores confutandos, probat ipsius Osii epistola, qua ille cum Vito, & Vincentio collegatis concilii confirmationem ab eodem Sylvestro postulavit: post Nicænum Gangras Paphlagoniæ profectum adversus Eustachii monachi sordes. deinde in Thraciam ad restituendam in concilio Sardicensi generali Athanasio sedem, & extinguendas Arianorum reliquias, certis annalium veterum monumentis testatum est; quæ certe episcopo extero, nisi ob summam illius religionem, cum antiquitate ordinationis, cum vitæ integritate, & literarum cognitione conjunctam, a pio & prudentissimo imp. doctissimo sanctissimoque pontifice, tuto non possent committi, ni pluribus ille, quam conciliis interfuit, antecessisset virtutibus: ob quarum eximium splendorem, & præclaræ confessionis gloriam, tanti olim & a catholicis & ab hæreticis habitum accepimus, ut Ariani illum synodorum principem dixerint, & Nicæni symboli formulam concepisse prodidit D. Athanasius. Quod si ab Osio error aliquis in religione admissus, confirmatusve fuisset, nonne Donatistæ, & Parmenianus, qui Constantinum magnum ab Osio episcopo persuasum fuisse conquesti sunt, ut severiorem in eos sententiam proferret; nonne illum erroris in imagines quovis quæsito colore accusassent, ut accusarunt etiam falso Miltiadem PP. de traditione librorum, & Constantinum, gratia corruptum? Omiserunt sane Donatistæ hanc erroris notam, & labem Osio impingere, non dissimili ratione & consilio, ab eo, quo Vigilantius, & Claudius hæretici, decreta hujus concilii citare omiserunt ad infringendum venerabilem sacrarum imaginum cultum, & pium cereorum usum, quem conabantur invertere: quod hæretici illi tanquam canes sagaces astuti, & callidi prudenter subolfacerent, sanctissimis hujus concilii decretis elidi, & capi se posse potius a catholicis, quam contra catholicos utile quidquam venari.

Nec Osii auctoritate solum, fide, & religione, hujus concilii dignitatem tuebor: cum in illo etiam adfuerit D. Valerius Cæsarauguſtanus episcopus, & confessor; cujus vitæ sanctitas, & mirabilis in perserendo martyrio constantia, illum & fastis martyrum cœlestiumque numero inserult, ut Romani martyrologii, & reliquorum certissima fide constat; & cum ipso (ut est verisimile) D. Vincentius martyr eximius, ob religionis, & sacrarum literarum cognitionem perpetuus Valerii comes, & ob ejusdem linguæ impedimentum interpres fidissimus; qui cum obeundis præclare certaminibus admirabile studium, singularem animi propensionem pro fide, pro regno Dei, pro cultu religionis, pro conservandis sacris codicibus, adversus impia imperatorum edicta, & sævissimam præfectorum immanitatem, constantissime declarassent, divina morte, divinæ victoriæ præmium, divinitus reportarunt. Quomodo igitur, ut docet Ambrosius, illorum fidem juste negare audebimus, quorum gloriosas victorias justissime prædicamus? prædicamus inquam, sanctissime Clemens, gratasque & jucunda divinarum laudum commemoratione admiramur: aut quis ille tam demens (ut Lirinensis utar sermone) qui eos etsi adsequi non valeat, sequi tamen non expetat, quos a defensione fidei majorum nulla vis depulit, non minæ, non blandimenta, non vita, non mors, non palatium, non satellites, non imperator, non homines, non dæmones; quos, inquam, pro religionis veritate tanto munere dominus dignos judicavit; ut per eos prostratas repararet ecclesias, extinctos spiritales populos vivificaret, dejectas sacerdotum coronas reponeret, nefarias illas novellæ impietatis non literas, sed lituras infuso cœlitus episcopis fidelium lacrymarum fonte deleret; universum postremo jam pene mundum propciæ idololatriæ, & alienæ hæreseos tempestate perculsum ad apostolicam fidem ab idolorum perfidia, ad veram sanitatem a novitatis vesania, ad antiquam lucem a novitatis cæcitate revocaret. Neque enim fas est, ut eos intelligamus in summa pace lapsos, & coram Romanæ tuæ ecclesiæ legatis, unius aut duorum hæreticorum profanas, contrariasque sententias, abjecta omni vera religione approbasse, qui turbulentissimis persecutionum fluctibus excitatis, omnium sanctæ ecclesiæ sacerdotum, catholicæ & apostolicæ veritatis decretæ constantissime glorioseque sectantes, maluerunt semetipsos publice prodere, quam veræ fidei vetustatem, & vetustæ universitatis fidem privatim deserere, aut aliquo alio modo labefactare. Sed ut omittamus tandem quæ de Melanthio dici possunt, quæ de Sabino piissimo Hispalensium episcopo, quæ de Flavio Illiberritano, & reliquis quatuor de iis episcopis, qui illi concilio cum sex & triginta presbyteris, & pluribus aliis diaconis interfuerint, quorum omnium vel sola memoria & recordatio deberet efficere, ut Hispaniæ, vel Deo potius opt. & max. rerum, & bonorum omnium liberalissimo largitori, quantas maximas meus noſtra capere posset, gratias redderemus; quod a principio ecclesiæ profugatis lupis rapacibus, eos dederit Hispanicis ecclesiis pastores, quibus nec rerum ecclesiasticarum usu peritiores, nec doctrinæ celebritate clariores, nec vitæ sanctitate meliores ipsæ tunc optare potuerint cogitando; ut omittamus, inquam, hæc, quæ ad tutandam hujus concilii auctoritatem, ut reliquorum conciliorum provincialium facere satis poterant: nonne illam confirmant etiam antiqui decretorum collectores, non Gratianus modo in sua discordantium canonum concordia, non Anselmus, non Joannes Gallensis, in prima epistolarum pontificum, & conciliorum collectione; sed & Ivo doctus & sanctus Carnutum episcopus, & in epitome (quam panormiam vocant) & in libro, cui ille decretorum nomen inscripsit? & ante Ivonem, Burchardus episcopus Vvormaciensis? In istis enim constitutionum, & canonum collectionibus, nullum fere eorum, quos hujus concilii patres condiderunt, omittunt, ut varia quæ complexi sunt argumenta, horum ope, & subsidio firmius præmunirent. Nec eos tantum illi acceptos referunt, sed & alios diversorum conciliorum, quibus, ut major auctoritas accederet, nomen hujus concilii vel ipsi, vel ante ipsos alii præfixerunt, ut deinceps dicturi sumus. Dionysium vero cognomento Exiguum, Ferrandum diaconum, & Crescionium hæc omisisse, non urget, quod magis ad Græcorum, quam Latinorum conciliorum compilationem illi inspiraverint: & si aliquando de Latinis meminerint, omiserunt alia multa, quæ fortasse ad eorum manus non potuerunt pervenire: quod mirum esse non debet, in tanta quanta olim erat, codicum & librorum inopia; ob eam enim causam tam provincialium, quam generalium conciliorum exemplaria communia esse desierunt. Nicænum enim primum, in quo universus (ut Athanasius loquitur) coactus est orbis; quamvis Constantinus magnus transcriptis codicibus multis, per omnes provincias divulgari fecerit, idque summe conatus fuerit; non tamen potuit efficere, ut intra breviſſimum annorum spatium,

Athan. apologia de fuga.

Patres Nicæni, ut referturl. 2. de actis concilii Nicæni apud Alfonsum Pisanum.

D. Greg. lib. 2. indict. 19. epist. 24.

D. Athan. 2. apolog. Sardicenses Patres in epistola ad omnes episcopos.

Superius c. 2.

D. Aug. lib. 2. contra epistolam Parmeniani, cap. 4.

D. Athan. in epistola ad solitariam vitam agentes.

D. Aug. lib. 2. contra epistolam Parmeniani c. 4.

Romanum martyro. die Janu. Vincentii Martyre tyrol. Ro 22. Janua Exstant & ipsius pas ne præcia laudes a B. Leone PP. serm ultimo, qu aliqui pa recte tribu D. Augus apud Aug aliis duo quos edid de ipso. A de eodem V centio m tyre. D. A brof. l. 3. fide c. 7. V centius L nensis adv sus profa hæresum vationes.

Quos canon hujus conci recitarint h auctores, pr prius locis d cemus.

Cap. 6. huj lib. 2.

D. Athanasi in lib. de nodis Arim ni, & Sele cia & in ep stola ad epi copos in A ca. idem epist. ad Ma cum Papam

ſpatium, non in Ægypto ſolum de concilio Nicæno, eodem Athanaſio teſte, ſed & in Africa tota de numero canonum illius fuerit dubitatum; eaque ratione exemplaria fuiſſe neceſſe, a Romana eccleſia, Alexandrina, Conſtantinopolitana mutuari, ut concilii Carthaginenſis patres teſtantur. Quod ſi generalia omnibus nationibus ob codicum penuriam, cum Arianorum impia tyrannide conjunctam, communia eſſe non poterant: quid de provincialibus cenſendum, & his præſertim, quæ in ultimis fere Hiſpaniæ finibus coacta ſunt? cum in his omnibus colligendis Creſconium, Ferrandum, & Dionyſium Exiguum nullum lapidem moviſſe conſtiterit. Quod ſi acres, ſeverique cenſores (ut molliſſime loquar; nihil enim temere & intemperanter dicere hic velim:) Hiſpanorum epiſcoporum auctoritatem judicio Italorum, Gallorum, & Germanorum confirmatam (ex his enim provinciis oriundi ſunt Joannes Gallenſis, Gratianus, Ivo, Burchardus, & reliqui) parvi duxerint, quod animi potius gratia privatim, quam publica alicujus pontificis id fecerint auctoritate, & quingentorum annorum tempus rem nimis recentem dixerint; nihil nocuerit, quod facile poſſim auctoritatem hujus concilii altius multo repetere. In concilio enim Vvormacienſi, ſub Ludovico rege, anno Domini CCCIↃ. LXVIII. Germani patres canonem hujus concilii, verbis eiſdem nullo mutato tranſtulerunt. *Si qua fœmina*, inquiunt, *furore zeli accenſa flagris verberaverit ancillam ſuam, ita ut intra tertium diem, animam cum cruciatu effundat; eo quod incertum ſit, voluntate, an caſu occiderit; ſi voluntate, ſeptem annos: ſi caſu per quinque annorum tempora legitimam peragat pœnitentiam.* Hunc autem canonem a quinto hujus concilii totidem verbis deſumptum, liquido apparet. Sed clarius multo concilium Moguntinum, ſub Rabano archiepiſcopo, quod non ſolum hujus concilii teſtimonio libentiſſime frequentiſſimeque utitur, ſed integra adhuc decreta ab hoc repetivit expreſſe & derivavit. *De mulieribus*, ait, *quæ fornicantur, & partus ſuos necant, vel quæ agunt ſecum, ut utero conceptus excutiant, antiqua quidem definitio, uſque ad exitum vitæ, eas ab eccleſia removet: humanius autem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus ſecundum præfixos gradus pœnitentiæ largiatur. Item in concilio Eliberitano, cap. LXIII. ſcriptum eſt de his, quæ filios ex adulterio necant; Si qua per adulterium conceperit, idque poſt facinus occiderit, placuit nec in fine ei dandam eſſe communionem, eo quod geminaverit ſcelus.* Et poſt alia, *Si quis ſervum proprium ſine conſcientia judicis occiderit, excommunicatione, vel pœnitentia biennii reatum ſanguinis emendabit. Item in concilio Eliberitano cap. V. ſcriptum eſt de domina, quæ per zelum ancillam ſuam occiderit: Si qua fœmina furore zeli accenſa flagellis verberaverit ancillam ſuam, ita ut intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum ſit, voluntate, an caſu occiderit: ſi caſu per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Quod ſi vero intra tempora conſtituta, fuerit infirmata, accipiat communionem.* Concilium etiam aliud Moguntinum ſub Arnulpho, quod anno illius primo, & incarnationis Domini CC. CIↃ. XXC. VIII. habitum eſt, canonem XIII. hujus ad verbum deſcripſit: poſt alia enim, ſic inquit. *Quod ſi a propoſito deviaverint, viduæ ſcilicet ſanctimoniales, canonicæ inſtitutionis cenſura corrigantur; quod & de virginibus, ſi machatæ fuerint, ſtatuimus, ſicut in concilio Eliberitano cap. XIII. ſcriptum eſt: Virgines quæ ſe Deo dedicaverunt, ſi pactum prodiderint virginitatis, atque eidem libidini ſervierint, non intelligentes, quod amiſerint, placuit nec in fine dandam eis eſſe communionem. Quod ſi ſemel perſuaſæ ad infirmi corporis vitia lapſæ, toto tempore vitæ ſuæ ejuſmodi fœminæ egerint pœnitentiam, ut abſtineant ſe a coitu; placuit, eas nec in fine communionem accipere debere.* Eumdem canonem, & verbis iiſdem, citato nominatim hoc concilio Illiberritano, retulerat etiam & confirmaverat antea concilium Colonienſe ſub Carolo III. imperatore, cognomento Craſſo, & ante illud Rabanus Maurus archiepiſcopus Moguntinus in ſuo pœnitentium libro: a quo pleraque alia hujus concilii exprompta ſunt, ut a Theodoro Græco: quæ exſtant in ſuo pœnitentiali, & alia multa in illo, quod Romanum nuncupatur. Non renuit concilium Arelatenſe hujus concilii canones renovare. *Mulieres quædam*, inquit, *ut audivimus, quæ ex fornicatione concipientes, metuentes, ne ſceleris, quod occulte perpetraverunt, manifeſtum fieret, infantes, quos pepererunt, occiderunt, & terræ congerie operuerunt, aut in aquas projecerunt: quod quantum nefas ſit, canones Ancyrani, Eliberitani, atque Illerdenſis concilii teſtes ſunt: his itaque vix in fine dandam eſſe communionem decernunt; ſed humanius tractantes, poſt decennem pœnitentiam, tales placuit ad communionem recipi.* Ancyrani eſt canon XX. Illiberritani LXIII. Ilerdenſis II. Nonne patres etiam Sueſſionenſes in concilio apud ſanctum Medardum tempore Caroli regis, anno domini CCCIↃ. LIII. ad definiendam cauſam gravem ſubortam inter Hincmarum Rhemorum archiepiſcopum, & quoſdam alios, ſubſidium a canone LXXV. hujus concilii invocaſſe his verbis aſſerit ſynodi notarius? *Unde & iidem fratres, qui felle amaritudinis majores natu criminati ſunt, quorumque vox muta fore eſt judicata, juxta canonicam auctoritatem ſecundum concilium Eliberitanum, quod actum eſt tempore Conſtantini, cum Miſſis apoſtolicæ ſedis, cap. LXXV. Si quis, inquiens, epiſcopum, vel presbyterum ſive diaconum falſis criminibus appeterit, & probare non potuerit, nec in fine dandam ei eſſe communionem.* Canonem XXIX. de energumenis, ne in eccleſia miniſtrent, nonne laudavit, noningentis ab hinc annis, & eo amplius concilium Toletanum undecimum, ſub Vvamba rege Gothorum? *Bene ſiquidem*, ait, *majorum regulis definitum eſt, ut dæmoniis, aliiſque paſſionibus irretitis myſteria ſacra tractare non liceat.* Majorum regulis definitum, dixerunt Toletani concilii patres, quod hoc Illiberritano prius, Nicæno deinde, & aliis poſtea decretum eſt. Ante hos omnes mille fere ab hinc annis D. Iſidorus archiepiſcopus Hiſpalenſis in vetuſta canonum, & conciliorum compilatione, nonne plura hujus concilii decreta probavit, ut & Martinus papa, ſive epiſcopus Bracarenſis in Græcorum, & Latinorum collectione? Ante hos patres, & concilia, auctoritatem hujus Illiberritani, nonne mille, & ducentos ante nos annos ſacroſanctam fuiſſe adhuc in Græcia ipſa ex concilio Sardicenſi generali comperimus: quod Conſtantini imperatoris ſuaſu, ut ſua eccleſia Athanaſio reſtitueretur indictum eſt? In illius enim canone XIV. Oſius epiſcopus concilii præſes, cum de reſidentia epiſcoporum ageret, hæc poſt alia adjecit. *Memini autem*, inquit, *ſuperiore concilio fratres noſtros conſtituiſſe, ut ſi quis laicus, in ea, in qua commoratur civitate, tres dominicas dies, ideſt, per tres ſeptimanas, non celebraſſet conventum, communione privaretur; ſi ergo hæc circa laicos conſtituta ſunt, multo magis epiſcopo nec licet, nec decet.* Superius autem concilium, in quo hæc fratres ſuos conſtituiſſe dicit, vocat fratres ſuos Hiſpanos epiſcopos, de hoc Illiberritano eſſe intelligendum non is inficiabitur, qui canonem vigeſimum primum hujus concilii, vel leviter tantum perlegerit. *Si quis*, inquit, *in civitate poſitus, tres dominicas eccleſiam non acceſſerit, tanto tempore abſtineat, ut correptus eſſe videatur.* Nec decretum hujus canonis ſolum, ſed & alia, eumdem Oſium propoſuiſſe, & in eis reliquos omnes epiſcopos mire acquieviſſe, ſatis liquet. Canonem enim XVI. de excommunicatis non abſolvendis, niſi a proprio epiſcopo excommunicante, acceptum ab hoc Illiberritano indicat eorumdem verborum ſimilis contextus; & ſuadet principium canonis, quod habet: *Oſius epiſcopus dixit:* Et in fine: *Hoc omnibus placet.* Ante Sardicenſe, Nicænum primum generale, Oſio epiſcopo præſidente, canonem III. de ſubintroductis mulieribus, V. de excommunicatis, a proprio epiſcopo reconciliandis, X. de hæreticis ordinandis, & ordinatis deponendis, XIII. de catechumenis peccantibus, XVIII. de clericis uſuras accipientibus, nonne ex hoc noſtro Illiberritano tanquam a fonte accepit, hauſit, expreſſit? Ante Nicænum, Arelatenſis primi concilii patres, poſtea ſecundi, non unum, aut alterum, ſed omnes fere canones, ex hoc in illo totidem pene verbis deſcripſerunt. Quæ omnia licet cumulate, abundeque ſufficerent ad obruendam falſam concilio huic impoſitam calumniam, ne quid tamen amplificandæ excellenti ejus dignitati deeſſe videatur, adjiciam poſtremo, geminam apoſtolicæ ſedis auctoritatem: unam Adriani papæ, alteram Innocentii, ut faciamus miſſos Romanæ eccleſiæ legatos, quos huic concilio interfuiſſe ex actis concilii Sueſſionenſis apud ſanctum Medardum notum eſt. Adrianus enim PP. hujus nominis primus, in ea collectione decretorum, quam ad tuitionem ſuæ cauſæ ex Græcorum & Latinorum conciliorum canonibus collegit, canonem LII. hujus concilii non eſt dedignatus perſcribere. *Si qui*, inquit, *inventi fuerint, libros famoſos legere vel cantare, excommunicentur.* Et antea retulerat canonem LXXV. *Si quis epiſcopum*, ait, *aut presbyterum, aut diaconum falſis criminibus appetierit, & probare non potuerit, nec in fine dandam ei eſſe communionem.* Multis ante Adrianum annis, Innocentius primus canonem VIII. hujus concilii non retulit modo, ſed ſuo tempore ut utilem juſtiſſimumque probavit; etſi poſtea leniuate ſedari oportere dixerit, ad D. Exuperium ſcribens epiſcopum Toloſanum. *Et hoc quæſitum eſt*, ait, *quid de his obſervari oporteat, qui poſt baptiſmum, omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ ſuæ, pœnitentiam ſimul & reconciliationem communionis expoſcunt. De his obſervatio prior, durior: poſterior, interveniente miſericordia inclinatior eſt. Nam conſuetudo prior tenuit, ut concederetur pœnitentia, ſed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ perſecutiones eſſent, ne communionis conceſſa facilitas, homines de reconciliatione ſecuros, non revocaret a lapſu, negata merito communio eſt, conceſſa pœnitentia, ne totum penitus negaretur: & duriorem eſſe remiſſionem fecit temporis ratio: ſed poſtea dominus noſter pacem eccleſiis ſuis reddidit, jam depulſo errore, communionem dari obeuntibus placuit: & propter domini miſericordiam, quaſi viaticum profecturis, & ne Novatiani hæretici negantis veniam, aſperitatem* du-

Concilium Carthagin. 6. can. 4.

Concilium Vvormac. can. 39.

Concilium Moguntinum ſub Rabano archiepiſcopo can. 22.

Concilium Moguntinum ſub Arnulpho can. 26.

Concilium Colonien. ſub Carolo 3. imp. cognomento Craſſo, can. 6. Rabanus Maurus in pœnitentium lib. c. 4. & aliis. Hæc, quod multa ſint, ſuis locis concilii referenda reſervamus. Concilium Arelatenſe, apud Burchard. lib. 17. decret. c. 53. Ivo. 9. parte decret. c. 103. Pœnitentiale

Rom. apud Anto Augtit. 1. c. 27. Concilium Sueſſionenſe in actis ſextæ actionis, quæ extant ad finem canonis ultimi.

Concilium Tolet. 11. an. 13. Conc. Il. liberrit. can. 29. Conc. Nicæn. can. 1. apud Alfonſum Piſ. lib. 3. de actis ejuſdem.

Concilium Sardicenſe can. 14.

Adrianus PP. in collectione decretorum c. 60. & 61.

Innocentius I. in epiſt. 11. ad Exuperium epiſcopum Toloſanum cap. 2.

& durittam subsequi videamur. Tribuitur ergo cum patientia extrema communio: ut homines hujusmodi, vel in supremis suis, permittente salvatore nostro, a perpetuo exitio vindicentur. Hæc Innocentius, quibus expresse firma habuit & rata, quæ canone VII. hujus concilii continentur, *Si quis forte fidelis*, inquit, *post lapsum moechiæ, post tempora constituta, acta pœnitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit eum, nec in fine habere communionem.* Hanc enim priorem ecclesiæ observationem, dixit Innocentius persecutionis ecclesiæ tempore latam: quia tempore hujus concilii, jam octo, ni mavis novem persecutionibus afflictam ecclesiam, a Nerone primum, a Domitiano postea, a Trajano, ab Antonino, a Severo, a Maximino, a Decio, Valeriano, & Aureliano affirmant hi, qui rerum eo tempore gestarum historiam ecclesiasticis monumentis tradiderunt. Quod si horum omnium tyrannorum leges, si Tiberii, Caligulæ, vel Heliogabali constitutiones, vel alterius cujuscumque principis sæcularis, ut Justinianus ait, placita intemerata, augusta, religiosa, & sacrosancta visa sunt semper omnibus: cur decreta gravissimi hujus sanctissimique senatus, non judicio unius, aut alterius ethnici, vel tyranni, sed undeviginti episcoporum sapientia, pietate, religione & martyrio consecrata, insequentium conciliorum decretis reperita, & expressis Romanorum pontificum constitutionibus confirmata, cur, inquam, levissima, profana, superstitiosa, & impia adeo temere censentur, & prædicantur? Si juxta pii imperatoris Martiani judicium, quæ semel synodis judicata sunt, & recte disposita, disputando non licet revolvere: quod illud nihil sit aliud, quam post veritatem repertam mendacium quærere: impiusque & sacrilegus habeatur ille, qui post tot sacerdotum sententiam opinioni suæ aliquid tractandum seu inquirendum relinquit: quo illi nomine, quo sermonis pondere, qua censuræ gravitate redargui possunt & debent, qui illata hac una dignissimo Hispanicæ ecclesiæ concilio, indignissima sane, contumelia dixerim potius quam injuria, plures simul inferunt, non diaconis tantum, non sacerdotibus, non episcopis, non confessoribus & martyribus Hispaniæ, quorum illustri vita & morte gloriosa illustratam hujus concilii, & ecclesiæ dignitatem fatentur & agnoscunt omnes, sed Gallorum, Germanorum, & quod gravissimum est, Romanorum ecclesiæ: quod omnia pene, ut dixi hujus concilii decreta, ab his probata, laudataque sciamus? Non est ergo de hujus concilii auctoritate, cur magis, quam de reliquis Hispaniæ, Galliæ, Germaniæ, & Græciæ conciliis dubitemus; sed tanto pluris æstimandam securius pronunciabimus, quanto reliqua & temporis antiquitate, & episcoporum, qui illi interfuerunt, doctrina, religione, & sanctitate, communique conciliorum & pontificum approbatione antecellit. Nam si testes illos, qui fama, vel auditione aliquid a suspectis perceperant, absurdum fore si admitterentur, quorum repelli possent auctores, docuit Innocentius III. in concilio Lateranensi generali: multo quidem magis, tam ab œcumenicis, & provincialibus conciliis, quam a pontificibus summis, id mature præcavendum fuisset, pieque, & sapienter observandum in recipiendis, probandisque ejus concilii decretis, cujus auctores, vel suscipione notabiles, vel errorum gravissimorum & hæreseos turpitudine censuissent infames. Neque a decretis tantum referendis, & confirmandis, sed ab ipsa concilii memoria omnino abstinuissent. Quod cum hactenus non solum non fecerint, sed plura, aut omnia fere ejus decreta, ut certa, rata, firma, fixa, sana & religionis piena habuerint, retulerint, probaverint: cur tantam concilii auctoritatem, ut sacrosanctam non venerabimur? si revocemus præsertim in memoriam acta concilii Suessionensis apud sanctum Medardum, quibus traditum est, tuæ sedis legatos plenario huic Hispaniæ concilio præsediisse: quod indicat, & demonstrat summum antiquorum Hispaniæ episcoporum in inquirenda catholica veritate studium, in retinenda vera religione constantiam, in recognoscenda Romanæ sedis amplitudine judicium: cum decreta de fide & moribus ecclesiæ non publicare, aut absolvere; sed nec concilium ipsum, sine consultatione & obsequio tuæ sedis, inchoare voluerint. Quod si legatorum præsentia hæc, & assensus, vel consensus potius, augusta & sacrosancta tuæ sedis potestate suffultus, plenum fidei pondus & auctoritatem integram concilio huic eo tempore non tribuit: hanc sausta & felici tuæ beatitudinis ætate Sabinus episcopus Hispalensis, ob insignem hominis pietatem in colligendis, sepeliendis & honorandis martyrum reliquiis; hanc sanctus Valerius Cæsaraugustanus episcopus & confessor ob exilium & mortem pro Christi gloria constantissime & jucundissime toleratam; hanc D. Vincentius martyr illius diaconus, ad compensationem tormentorum & sanguinis, pro conservandis divinarum literarum codicibus gloriose profusi; hanc Osius episcopus & confessor, ob stigmata religionis ergo fronti impressa, a tua sanctitate obnixius expoſcunt; hanc Illiberritanæ sedes ex Hispanicis ecclesiis in religione antiquissima, cum sancto Cæcilio, cum Flavio, cum D. Gregorio ejusdem sedis episcopis summe precatur: & horum denique præclaris meritis exiguitas nostra protecta, atque suffulta, eam etiam a benignitate tua supplex deprecatur, sperat, expectat. Quis enim a Clementis admiranda clementia, quæ pertinent ad confirmandam sanctorum conciliorum auctoritatem, ad comprobandam nascentis religionis disciplinam, ad exornandam Romanæ sedis amplitudinem, ad amplificandum catholicæ religionis cultum, ad compescendam recentium hæreticorum impudentiam, ad tutandam Hispanorum episcoporum existimationem impetrare dubitaverit?

Justinianus in authen. de ordinatione episcoporum & cleric. collatione 10.

Martianus imperator in concilio Chalcedonensi.

Innoc. III. in concil. Lateran. cap. 32.

De canonibus veris concilii Illiberritani.

CAPUT V.

SUnt nonnulli qui concilio huic partim incertos canones ad augendam eorum dignitatem affingunt; partim ob suspectam patrum religionem germanos & certos detrahunt: idcirco non abs re me facturum putavi, si primum de veris quos in vetustis & probatæ fidei exemplaribus in hoc cum editis consentientibus deprehendi, seorsum egerim: & alios deinde huic concilio falso adscriptos suis conciliis restituerim. In veris autem emendandis juxta vetusta exemplaria MS. qualemcumque a me operam navatam propriis locis indicabo.

Cum convenissent sancti & religiosi episcopi in ecclesia Eliberina, hoc est: *ut supra pagin.* 5. A.

De canonibus, qui concilii Illiberritani, falso esse feruntur.

CAPUT VI.

HActenus de canonibus veris concilii Illiberritani; de his scilicet, quos certo ab Hispanis patribus editos, & exemplaria impressa docent, & vetusti CC. MS. confirmant; alios etiam præclara & honestatis & pietatis doctrina plenos acceptos huic referunt Burchardus, Ivo, Gratianus, & antiqui pœnitentium libri: sed quia hujus concilii proprii illi non sunt, suis locis eos restituere curabo. Ut veram enim debitamque hujus concilii laudem deteri aut imminui tulerim moleste, ita incertam aut fictam illi impertiri nunquam probaverim. In primis se offert is, quem citat Gratianus in c. omnis homo, de consecratione dist. 2. *Omnis homo*, ait, *ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet tribus, aut quatuor, aut octo diebus; nec inter catholicos connumerabitur, qui in istis videlicet temporibus, pascha, pentecoste, & natali domini, non communicaverit.*

Sed germanum esse concilii Illiberritani, vix, ac ne vix quidem crediderim; nec unum, sed contextum ex duobus dive sorum conciliorum, quod prima & secunda pars non satis cohæreant, ideoque diversis cononibus erat utraque constituenda. Quare Burchardus, qui eum canonem primus concilio Illiberritano cap. 3. tribuit, priorem solum retulit partem, *Omnis homo*, inquit, *ante sacram communionem, a propria uxore abstinere debet, tres, aut quinque, aut septem dies.* Eamdem retulit Ivo part. 2. cap. 32. uterque tamen post hunc canonem, citarunt alterum concilii Agathensis can. 18. qui sic habet apud eosdem. *Seculares vero, qui in natali domini, pascha, & pentecoste non communicaverint, catholici non credantur, nec inter catholicos habeantur.* Quod non animadvertens Gratianus, utrumque assuit non recte, & concilio Illiberritano tribuit: cum posterior hæc pars, quæ concilii Agathensis est, reperiturque canone 28. illius nec sit, nec esse concilii Illiberritani potuerit: nam tempore hujus concilii fervente adhuc antiqua nascentis ecclesiæ devotione, non ter in anno, sed quotidie communicasse solitos Hispanos, testis est D. Hieronymus in epistola 28. ad Lucinium Bæticum; nec acceptam fuisse ab episcopo oblationem, seu munus illius, qui in missa non communicaret, dicendum ad canonem 28. Quod si die pentecostes communicandum in hoc concilio decerneretur, id canone 43. esset constituendum, in quo de festivitate illius diei speciatim actio est proposita. Cum certum sit ergo illum in concilio Agathensi exstare, Burchardumque & Ivonem illi acceptum tulisse; cur sola Gratiani auctoritate illum Illiberritano adscribemus? cum non solum hunc, sed plerosque alios ex diversis sciamus in unum fine delectu conjunxisse: ut mox indicabo. His autem tribus festis communicandum, præter concilium Agathense, decrevit etiam concilium Turonense II. can. 50. *Ut si non frequentius*, ait, *vel ter laici homines in anno communicent, nisi forte quis majoribus quibuslibet criminibus impediatur.* Quem canonem falso etiam Fabiano PP. assigna-

ſignarunt Burchardus lib. 5. cap. 17. Ivo Carn. par. 2. cap. 27. & Gratian. in cap. etſi non frequentius, de conſecra. diſt. 4. quod & a Sylverio PP. conſtitutum reſerunt Burchard. d. lib. 5. cap. 19. & Ivo par. 2. cap. 29. quod hodie viri pii cupiunt renovari. Nec ter tantum, ſed & quater olim ſolitum communicari, patet ex pœnitentiali Romano apud Antonium Auguſtinum tit. 7. cap. 10. *Neglexiſti*, ait, *ut non acciperes corpus, & ſanguinem domini iſtis quatuor temporibus, id eſt, in cœna domini, & in paſcha, & in pentecoſte, & in natali domini, & totam quadrageſimam non te ſuſtinuiſti, & poſtea in aliis prædictis temporibus, aut ſeptem dies, aut quinque ante acceptionem ſacri corporis domini, viginti dies debes pœnitere in pane & aqua.* Exſtat etiam apud Burchardum lib. 19. decretorum. Partem autem priorem a quo Burchardus & Ivo deſumpſerit (ab illis enim accepit Gratianus) certo affirmare non auſim, quod in obſcuro res ſit: ſcio tamen D. Auguſtinum abſtinere a conjugibus in ſolemnitatibus eccleſia & quoties communicandum eſſet, ſæpe docuiſſe. In ſermone enim 216. de tempore dominica 10. poſt pentecoſtem ſermone 2. de Chriſtiano nomine ſic ait: *Ille bonus Chriſtianus eſt, qui quoties ſanctæ ſolennitates veniunt, ut ſecurius communicet, ante plures dies caſtitatem cum propria uxore cuſtodit, ut ſincera & ſecura conſcientia ad altare domini caſto corpore, & mundo corde præſumat accedere.* Quod ſi panes propoſitionis (inquit Hieronymus) non poterant ab his qui uxores ſuas tetigerant comedi quanto magis panis ille qui de cœlo deſcendit, non poteſt ab his, qui conjugalibus paulo ante hæſere complexibus, violari atque contingi: non quo nuptias condemnemus, (hoc enim non dicimus) ſed quod eo tempore, quo carnem agni manducaturi ſumus, vacare operibus carnis non debeamus Idem conſulit B. Ambroſius, Chryſoſtomus, & Gregorius, in locis citatis a Gratiano 33. q. 4. Pœnitentia eriam ſtatuitur decem dierum in illum, qui dic dominico cum uxore concumberet, in pœnitentiali Romano antiquo: quod retulit Ant. Aug. ti. 3. c. 20. eorum quæ ille compilavit. Erga quem diem tanta fuit antiquorum reverentia, ut in illo matrimonium contrahere ſine pœnitentia non liceret, ut ex concilio Tribuienſi refert Burchardus lib. 19. decretorum, ca. 157. Multo tamen mirabilius eſt quod memoriæ tradidit Auguſtinus ſerm. 244. de tempotibus: *Qui uxorem ſuam*, inquit, *in perfluviis poſitam agnoverit, aut in die dominico, aut qualibet alia ſolennitate ſe continere noluerit: qui ſi tunc concepti fuerint, aut leproſi, aut epileptici, aut etiam forte dæmoniaci naſcentur.*

Decretum aliud retulit ex concilio hoc Illiberritano Gratianus, quod in his canonibus deſideratur, in cap. pueri, 22. quæſt. 5. *Pueri*, ait, *ante annos quatuordecim non cogantur jurare. Puella quoque ſi in puerili ætate ſita in domo patris, illo neſciente, juramento ſe conſtrinxerit & pater ejus, ut audierit, ſtatim contradixerit; vota ejus & juramenta irrita erunt, & facilius emendabitur:*

Sed hoc etiam ex diverſis congeſſit Gratianus: verſiculus enim primus, Pueri ante quatuordecim annos non cogantur jurare, etſi non his verbis, ſententia tamen eadem habetur in capitularibus lib. 2. cap. 9. & huic libro tribuit Ivo p. 12. cap. 23. *Parvuli*, inquit, *qui ſine rationabili ætate ſunt, non cogantur jurare.* Sequentem autem verſiculum: Puella quoque; uſque in finem, concilio Hybernenſi aſſignat Burchardus lib. 12. cap. 26. & antiquum pœnitentiale Theodori, ut ex illo retulit in id quod nuncupavit Romanum Ant. Auguſt. titul. 2. cap. 17. Similia citantur ex Aurelianenſi cap. 2. ab Ivone par. 12. cap. 28. etſi non vere idem Ivo, ut Gratianus, hanc ſecundam partem Illiberritano tribuerit, cum tam in editis, quam in vetuſtis MS. deſit.

Tertium decretum hujus concilii aſſerit Gratianus 22. quæſt. 4. *Diffinitio incauta laudabiliter ſolvenda eſt, nec eſt prævaricatio, ſed temeritatis emendatio.* Deceptus ab Ivone parte 12. cap 80. qui eidem concilio adſcribit. Sed verius eſt, concilio Hybernenſi ut ſuperius referendum, ut retulit Burchardus lib. 12. cap. 25. & pœnitentiale Theodori apud Ant. Aug. tit. 2. cap. 16.

Quartum ex concilio hoc Illiberritano ſe deprompſiſſe ait Palea in cap. ſi qua mulier. 31. quæſt. 1. *Si qua mulier*, ait, *in mortem mariti ſui cum aliis conſiliata ſit, & ipſe vir aliquem illorum, ſe defendendo, occiderit: ſi probare poteſt ille vir, eam ream eſſe conſilii, poteſt (ut nobis videtur) ipſam uxorem dimittere; & ſi voluerit, aliam ducere; ipſa autem inſidiatrix pœnitentiæ ſubjecta ſine ſpe conjugii maneat.* Ex concilio Eliberitano apud Vermerias, ante legebatut tam corrupte, ut nihil magis: cum Illiberris Hiſpaniæ, Vermeriæ Galliæ civitas ſit, & utraque in ultimis utriuſque regni finibus. Verba autem ex Illiberritano, quæ præfixa ſunt canoni ſequenti, ſi qua mulier, irrepſerunt in præcedentis epigraphen parum recte, quod notatum eſt in editione decreti Gregoriani.

Quintum huic concilio adſcribunt Burchardus lib. 6. cap. 30. Ivo par. 10. cap. 168. antiquo Theodori pœnitentiali decepti, quod in Romanum tranſtulit Antonius Auguſt. titul. 1. cap. 12. a quo canon hic concilio Illiberritano tribuitur: *Si mulier maritum ſuum cauſa fornicationis veneno interfecerit, aut quacumque parte perimere facit, quia dominum & ſenierem ſuum occidit, ſæculum relinquat, & in monaſterio pœniteat.* Sed non eſſe germanum hunc concilii Illiberritani canonem, indicant multa: quia tempore hujus concilii non erant exſtructa monaſteria, in quibus recluderentur pœnitentes ob gravia crimina; cum & virgines ſacræ in domibus parentum cuſtodirentur, ut canone 7. hujus concilii ſtabilitum eſt: nec pœnitentia reclufionis in monaſterio eo tempore in Hiſpania uſurpatur, nec de ea fit mentio in toto hoc concilio, nec maritos dominos & ſeniores vocari in Hiſpania receptum fuit: ea vox propria eſt Galliæ, ſic ex concilio Gallicano deſumptum videri poteſt.

Sextum decretum retulit huic concilio Illiberritano can. 9. Burch. lib. 6. decretorum cap. 67. Ivo parte 14. cap. 115. *Decrevit ſancta ſynodus, ut epiſcopus, aut miniſtri epiſcoporum pro criminibus, colonos flagellare cum virgis, poteſtatem habeat, propter metum aliorum ut ipſi criminoſi corrigantur, vel inviti pœnitentiam agant, ne æternaliter pereant. Si vero ſeniores ipſorum colonorum indigne tulerint, & aliquam vindictam exinde exercere voluerint, aut eoſdem colonos, ne diſtringantur, defendere præſumpſerint; ſciant ſe excommunicationis eccleſiæ ſententia feriendos.* Sed nec huic concilio canonem hunc tribuendum cenſuerim, quia formula loquendi in principio, propria non eſt hujus concilii: verbo enim, Placet, & aliis ſimilibus decreta ſunt multa; nullum autem de his decrevit ſancta ſynodus, quæ poſteriori ævo Græcorum uſu primo uſurpari cœpit: & quia colonos habuiſſe tunc epiſcopos in tanta imperatorum ethnicorum & perſequentium atrocitate mihi compertum non eſt, nec eam verberum pœnam tunc fuiſſe communem.

Septimum decretum falſo huic concilio adſcriptum lego apud eundem Burchardum lib. 19. decretorum cap. 255 & Ivonem p. 15 cap. 163. & pœnit. Rom. apud Antonium Auguſtinum tit. 7. cap. 9. his verbis. *In tribus quadrageſimis anni, & in die dominico, & in quarta feria, & in ſexta feria conjugales continere ſe debent, nec illis diebus copulari, quamdiu gravata fuerit uxor, id eſt, a quo die filius in utero matum fecerit, uſque ad partum, a partu poſt XXXIII. dies ſi filius eſt: ſi autem filia, poſt LVI.* Eo autem tempore tre fuiſſe in Hiſpania quadrageſimas, aut quoquam alio nuſquam legimus: in aliis autem provinciis legimus, unam ante nativitatem domini: aliam ante reſurrectionem, ut hodie: alteram ante nativitatem Joannis Baptiſtæ, de quibus in concilio Triburienſi can 58. Vel quadrageſima pro quadraginta diebus ſumitur, quæ pœna olim erat frequens in delictis levioribus. Exſtat autem hoc decretum apud Bedam de remedio peccatorum cap. 2. & 10. probadileque eſt ab illo deſumpſiſſe reliquos, & cum originem decreti ignoraſſent, huic tandem tribuiſſe, ut aliqua eſſet canonis auctoritas. Similem conſtitutionem Liberii papæ ex codice vetuſto 16. librorum, lib. 13. cap. 10. refert Surius ad finem epiſtolarum ejuſdem: *Abſtinendum*, inquit, *eſt in his ſacratiſſimis quadraginta diebus, a conjugibus, & caſte & pie vivendum, ut ſanctificato corde & corpore, iſti dies teanſigantur, donec perveniatur ad diem ſanctum paſchæ: quia pœnæ nihil valet jejunium, quod coniugali opere polluitur, & quod orationes, vigiliæ, & eleemoſyna non commendant:* adeo eſt vetus hujus continentiæ quadrageſimalis obſervatio. Sed cum honorabile ſit conjugium & torus immaculatus, cum honeſtus cum uxore concubitus, quare Paulus prius & pontifices conciliaque a concubitu avocent eos qui precationibus daturi ſunt operam, D. Chryſoſtomus quo ſolet, aureo orationis flumine & docet & diſſerit. Illudque inter alia refert, non placare oratione, ſed irritare Deum, qui ſegniter Deum precatur: quod ſi eos qui paulo remiſſiores a rege quid poſtulant, ut aſſequantur quod poſtulant, digni non ſunt: quid miſeris nobis fiet, qui ad communem omnium dominum ac Deum, ita remiſſe diſſoluteque accedimus? Hac ipſa de cauſa, & ut majori reverentia, ſacramentum tantum ſumatur, conſuluit Timotheus ſanctus Alexandrinus epiſcopus, ut fœminæ menſtrua patientes, ab hoc ſacramento ſumendo ſibi temperarent. *Si mulier*, ait, *ſibi accidiſſe viderit, quod ſolet mulieribus, debetne ad ſancta myſteria accedere, an non? Reſpondetur, non.* De piurimis autem quadrageſimis, mentio etiam exſtat apud Bedam, ubi ſupra Cap. 8. 9. & 13.

D. Chryſoſt. lib. de virginitate c. 30. & 31.

Timotheus ad interrogationem 7.

Octavum decretum refert huic concilio Burchardus lib. 19. decret. cap. 75. Ivo par. 15. cap. 88. ante hos pœnit. Rom. apud Ant. Aug. tit. 7. cap. 8. his verbis: *Qui in quadrageſima ante paſcha cognoverit uxorem ſuam, & noluerit abſtinere ab ea, unum annum pœniteat, aut pretium videlicet viginti quinque ſolidorum ad eccleſiam tribuat, aut pauperibus dividat; ſi per ebrietatem, & ſine conſuetudine acceſſerit, quadraginta dies pœniteat.* Sed nec hunc eſſe hujus concilii, ipſius contextus ratio indicat:

nunquam enim pœnitentiam nummariam hujus concilii patres indixerunt, sed interdictæ communionis: neque cum communionem interdixerunt, quadraginta diebus, vel per dies illam imposuerun.; sed per annos, ut ex omnibus concilii de retis apparet.

Nonum decretum huic concilio, falso etiam ab Ivone adscribitur, par. 15. cap. 164. his verbis. *Si mater filium sum sponte occiderit, XV. annos pœniteat, & nunquam mutet, nisi die dominico. Mulier autem pauperula, si fecerit pro difficultate nutriendi, VI. annos pœniteat.* Sed non fuisse hujus concilii, inde colligitur; quod canone LVIII. pœnitentia perpetua communionis interdictæ imposita sit his, qui filios enecaverint, etiam si id fecerint, ut occultent partus furtivos a marito. Neque probabile est tantum facinus pœnitentia quindecim annorum coerceri, si animadvertamus antiqui sæculi severitatem.

Decimum retulit ex hoc concilio Illiberritano Burchardus lib. 19. decret. cap. 133. his verbis. *Adjectum est etiam, quosdam Christianos ad apostasiam, quod dici nefas est, transeuntes, & idolorum cultui ac sacrificiorum contaminatione profanatos, quos a Christi corpore & sanguine, quo dudum redempti fuerant, renascendo, jubemus abscindi: & si resipiscentes forte aliquando fuerint ad lamenta conversi, his quamdiu vivant, agenda pœnitentia est, & in ultimo fine suo reconciliationis gratia tribuenda, dicente domino: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat.* Sed non esse hujus concilii, perspicue constat ex epistola I. Syricii papæ ad Himerium episcopum Tarraconensem. In cujus cap. 3. hæc eadem exstant.

Undecimum huic concilio tribuit Sixtus Senensis lib. 6. bibliothecæ sanctæ annotatione 81. his verbis. *Quadam cum fratre viri sui dormivit, decretum est, ut adulteri nunquam conjugio copulentur: illi vero cujus uxor stuprata est, licita conjugia non negentur.* Sed nec in editis, & MS. CC. decretum hoc reperio. Simile legitur lib. 5. capitular. cap. 19.

Duodecimum huic concilio adscripsit Burchardus lib. 19. decret. cap. 134. his verbis. *De his, qui apostatant, & raro se ad ecclesiam repræsentant, nec quidem pœnitentiam agere quærunt, & postea infirmitate arrepti petunt communionem, placuit non dandam eis communionem, nisi revelaverint eorumdem rectam fidem, & egerint fructus dignos pœnitentiæ.* Neque hunc esse hujus concilii canonem apparet, quod de his apostatis, qui ecclesias non frequentabam, peculiaris tractatio instituta & pœna hæc eadem in concilio Arelatensi I. sit, can. 23. cui decretum hoc restituendum est, & pro verbo revelaverint, revaluerint, legendum.

Cum convenissent. Vulgata
Cum consedissent *Emendata.*

De utilitate Conciliorum.

CAPUT VII.

QUOT ex ecclesiasticis episcoporum & sanctorum patrum comitiis Christiana respublica percipiat fructus, vel ex his incommodis admonemur, quæ illorum parit intermissio: ea autem Justinianus catholicus, & religiosus imp. retenset. *Sane*, ait ad Petrum magistrum officiorum, *multos ex eo maxime deprehendimus in peccati fuisse prolapso, quod non sint facta synodi sanctissimorum sacerdotum, juxta ea quæ a sanctis apostolis, & patribus definita sunt: si enim hoc fuerit observatum, quilibet metuens gravem in synoda accusationem, studuisset utique, & sacras edissere liturgias, & temperanter vivere: ne condemnationi divinorum codicum subjaceret.* Sacris enim his ecclesiæ Christianæ reipublicæ splendorem sancti & religiosi episcopi tuentur, his morbis nascentibus occurrunt, his natis medentur, his densas ignorantiæ tenebras depellunt, his fidei controversias dirimunt, his religionis ræcepta confirmant, his pauperum tucelam suscipiun, his Christianorum animos ad virtutem excitant, ecclesiasticorum ad capessendum integrius vitæ institutum exacuunt; his tandem velut remis impulsa catholicæ ecclesiæ navis, non modo vastissimi, & sævissimi maris fluctus evadit, sed & insanientium hæreticorum quasi furentium ventorum procellis obsistit, Scyllas devitat, & superatis denique divino auxilio inundantium errorum gurgitibus, portum pacis, & tranquillitatis felicissime appellit. De his non inepte dici posset, quod de imperatoria majestate olim scripsit Seneca. Illud (inquit) est vinculum, per quod respublica cohæret: ille est spiritus vitalis, quem tot millia hominum trahunt; illa est mens, qua subtracta, nihil aliud potest esse respublica, nisi onus & præda; si mens illa imperii subtrahatur. Docuerunt nos hoc olim apostoli, dum spiritu afflati divino, bis in anno episcoporum concilia celebrari instituerunt; ut inter se (inquiunt) invicem dogmata pietatis explorent, & emergentes ecclesiasticas contentiones amoveant. Docuit hoc Gregorius magnus, dum rescribens ad Syagrium, Ætherium, & alios episcopos Galliarum. *Equidem*, ait, *quia de habendo bis in anno concilio patrum sit regulis statutum, non latet, sed ne forte aliqua impleri hoc necessitas non permittat, simul tamen in anno, sine excusatione aliqua decernimus congregari: ut expectatione concilii, nihil pravum, nihil præsumatur illicitum. Nam plerumque & si non amore justitiæ, metu tamen examinis abstinetur ab hoc, quod omnium notum est posse dispicere judicio.* Intellexerunt, hoc etiam barbaræ gentes atereligione nostra maxime abhorrentes, nam ut uberrime hoc fructu catholica careret ecclesia, conventus omnes sacros gravissimis pœnis interdixerunt; sed cæca hæc, & detestanda suium Barbarorum invidia, major Hispaniæ assulsit divinæ providentiæ benignitas, qua nixi episcopi nostri omnem timorem deposuerunt, imperatorum ethnicorum atrocitatem spreverunt, imminentia pericula neglexerunt, graves itinerum labores susceperunt, ut dejectis antiquæ superstitionis idolis, Christianæ doctrinæ semina propagarent, & juibus puterant nervis, & viribus, ecclesiæ nascentis nonorem, & lignitatem tutarentur. Quod adeo videntur feliciter consequuti, ut in his, quos ad posteritatis memoriam nobis de fide, de religione, de moribus canones reliquerunt, sanctos illos, & augustos divorum Cæcilii, Eufrasii, Secundi, Indalecii, Torcati, Hesichii, Cthenphontis majorum suorum spiritus liceat agnoscere, & primitivæ apostolicæ ecclesiæ, non adumbratam, sed expressam pollitamque effigiem velut in speculo splendidissimo liceat intuer. In CC. MS. cum consedissent legitur; quod magis probo, quia testimomo suo obsignavit notarius ordinem concilii; cum promulgaretur publice in ecclesia, jam absciutum: non autem cum secreto haberetur; & quia convenire in ecclesiam dicitur, confidere in ecclesia.

Justinianus imperator in novella constitut. 137. collatione, 10.

Seneca lib. de clementia.

Canon apostolorum 38.

Sancti & religiosi episcop. Vulgata.
Sancti & religiosi episcopi. *Emendata.*

Episcopos, sanctas, & Romanum pont sanctissimum, ab initio ecclesiæ appellari.

CAPUT VIII.

EPISCOPOS compellandi sanctos, sanctissimos, reverendissimos, benedictos, beatos, beatissimos, relæiosos, & aliis titulis exinrio honore plenic, in primitiva ecclesia vetus mos: quod eorum vitæ integritati, & sanctimoniæ congruerent. Non igitur recens est nuncupatio, ut Gnostici quidam volunt, qui qua maledicendi cupiditate laborant, cum vident sanctos episcopos vocari, vel Romanum pontificem sanctissimum, aut beatissimum patrem, ex Iamant statim & voriferantur, nos protinus adulatores vocitantes. At si ipsi illustrissimos senatores appellant obscurissimos, & e media fæce plebis desumptos, homines venalitios mediis in officiis natos & alitos.; & clarissimum, & illustrissimum senatum, hominum mercaturis, usuris, tabernis rem sibi nusere quærentium; quid hoc est, si blanditi non est? & his blan liri, quos nec alioquio dignos, honestiores paulo justissime arbitrarentur. Nos vero a primordiis ecclesiæ Romanos pontifices sanctissimos dicimus, & alios episcopos sanctos solemus etiam nuncnbare: tum quod personam gerant Christi, omnis bonitatis & sanctitatis auctoris: tum ut tam præclaro & nobili titulo nuncupati, beatum atque incorruptum sanctitatis nomen (vita cum titulo mirifice congruente) & consequi, & retinere continuo admoneantur.

In ecclesia Eliberina. Vulgata.
In ecclesia Illiberritana. *Emendata.*

In ecclesiis concilia semper agi consuevisse, & cum omissum, qua id de causa.

CAPUT IX.

ECCLESIÆ, & religionis negotia in ecclesia tractari consentaneum est: ut loci dignitate, & reverentia, eorum qui conveniunt animi ad majorem religionem excitentur. Non ergo recens hoc Christianæ reipublicæ institutum, in consecratis locis conventus agere, sed antiquissimum perpetua ecclesiæ consuetudine receptum. Nam etsi aliquando concilium habitum in domo Urbani Donati ab Augustino fit traditum: id tamen factum fuisse, quod basilicæ in persecutione Diocletiani, & Maximiani eversæ, nondum essent restitutæ, rectissime est additum ab Optato Mile itano eamdem historiam narrante. Institutum præterea hoc Romani veteres custodierunt, nec alibi

Servius lib. 8. Eneidos, in verbo: Est ingens gelidum lucus, &c.

alibi nisi in templis senatusconsulta habuisse, Varro docuit, & Gellius: qua ratione Vestalium ædes, vel templum erat sine consecratione, ne apud eas senatus naberetur auctore Servio. Et ut majori religione sententiam dicerent, & perinde quisque eorum animum intenderet, ac si censendum magis, quam assentiendum esset, Octavius Augustus sanxit, ut prius quam consideret senator, thure ac mero supplicaret, apud aram ejus Dei, in cuius templo coiretur, ut tradit Svetonius. At episcopi nostri veræ religionis cultum, uni vero Deo, ter optimo, & maximo tribuentes, soliti sunt sacrificium Spiritui sancto supplices offerre, ut depulsis errorum tenebris, & accepta divini numinis luce, quod magis e Christiana republica fideque sua videatur, decernant. Ecclesia hæc Eliberina Gothice dicitur; Illiberritana Latine.

Hoc est. Felix.	Vulgata.
Hoc est. Felix.	*Emendata.*

Cur nomina episcoporum initio concilii præfigantur; & consulum nomina, vel alia temporis nota omissa sint.

CAPUT X.

Svetonius in Oct. vita c. 5.

SOlenne fuit in Romanorum republica, ut scripto senatusconsulto, primum eorum, qui interfuissent, nomina adscriberentur. Ciccilius ad Ciceronem, *Senatus consultum factum, auctoritatisque præscripte pridie Kal. Octobris in ade Apollinis: scribendo adfuerunt L. Domitius Cn. F. Ænobarbus. Q. Cæcilius. Q. Fabius Metellus. Ptus Scipio. L. Julius. L. F. Pomp. Annalis. C. Septimius T. F. Quirina. C. Lucius. C. F. Pup. Hirrut. C. Scribonius. C. F. Pop. Curio, L. Artejus. L. F. An. Capit. M. Oppius. M. T. Terentina.* Cicero. *Cum omnes pontificet, qui erant hujus ordinis, adessent, cumque alii, qui honoribus populi Romani antecedebant, multa de collegii judicio verba fecissent, omnesque iidem scribend adessent.* Et alibi. *Ne quis decerneret, ne disputare, ne lofuratur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset.* Lampridius de Heliogabalo. *Obi primum diem senatus habuit, matrem suam in senatu rogari jussit; quæ cum venisset, rogata ad consulum subsellia, scribendo adfuit, id est senatusconsulti conficiendi testis.* Prisci etiam ecclesiæ patres in vetustis ecclesiæ conciliis, eorum qui adfuissent, nomina in principio conciliorum referre consueverunt. Sed si concilii habiti dies, ri ordinaria consulum memoria, si principis regnantis imperiam, vel, quod majoris erat momenti, Romani pontificis nomen, prin ipio hujus concilii affi eretur, non tantam nobis molestiam negotiumque faceſſerer, incensum indagandæ ejus vetustatis desiderium. Hæc tamen, ut alia multa in reliquis oriemis & occidentis ecclesiæ concriis temporum injuria intercidisse non ambigo.

Cæcilius ad Ciceronem in epist. 8. epistolar. famil.

Cicero de aruspicum responsis. Idem in oratione post reditum suum. Lampridius in Heliogabalo.

Probant id concilium Arelat. 1. Romanum 1. sub Silvestro, & aliud sub Julio. Agrippinense, sub Maximo Trevirorum episcopo, & aliis.

Sed vereer jam, ne dum ingenue fateor, consules huic concilio deesse insultent denno adversarii nostri, vel oriantur alii, quirnimia antiquitatis vel religione, vel inperstitione nobis litem intendant, & ex diei, vel consulum silentio controversiam faciant; quod velui foleunem juris formulam, eorum adjectionem in legibus, & constjtutionibus Constantinus magnus requisierit, ad Hispanos nostros Lusitanos rescribens. *Si qua post hæc edicta sive constitutiones, sine die & consule fuerint deprehensa, auctoritate careant.* Ad quam Annianus, antiqnus earum interpres. *Quæcunique leges sine die, & consule fuerint prolatæ, non paleant.* At cum vera quæque libenti, & æquo animo profiteor, inanibus, & falsis cavillis veritati fieri præjudicium feram iniquo, vel potius non feram. In edictis igitur, in legibus & constitutionibus principum sæcularibus, eam formuiam observari Constantinum voluisse quis neget? Sed in ecclesiasticis pontificum, & episcoporum vel voluisse, vel potuisse, quis affirmet? Agnoscebat profecto pius imperator, quæ Cæsaris, sibi, quæ Dei & ecclesiæ, ecclesiæ & Deo reddi oportere, & episcoporum, atque pontificum judicio illa debere reservari. Verum nec illud adhuc continuo in principum sæcularium legibus Constantinus perpetuum esse voluit; sed in beneficiis, & privilegiis personalibus, ne ullus fraudi relinqueretur locus. Sic enim ex autographo Constantini (ut verifimile est) Justinianus imperator depromsit, vel illud recenti sua interpretatione voluit intelligi, dum eamdem legem suo codici inserens, ait. *Si qua beneficia personalia, sine die & consule fuerint de rebensa, auctoritate careant.* Alias vero leges generaliter etiam prolatas, sine die, & consule non ideo minus valere, idem Justinianus crebro docuit. *Et si quæ earum*, intelligens constitutiones, *sine die, & consule in tribus veteribus codicibus vel in quibus novella constitutiones receptæ sunt, inveniantur; ita eis ponendis, nullaque dubietate super generali earum robore ex hoc ortunda.* Et rursus. *Nulla dubietate emergenda, vel eo quod sine die, & consule quædam compositæ sunt.* Hac ipsa de causa cum multis retro sæculis quæreretur, an epistola quædam, vel cautio, qua pignus contrahebatur, valerer, quod nec dies præscriotus, nec consules additi, nec tabulæ firnatie fuissente: Cervidio Scævolæ recte placuit, non ideo minus, vel eoistolam, vel cautinem valuisse, quod sine die scripta esset, & consule. Cumque aliquando in ecclesia Africana olim in collationibus Donatistarum, episcopi catholici referipta quædam, vel constitutiones ejusdem Constantini imp. referren; contraque urgnent adversarii, illa sine die, & consule auctocitate carere: Marcellinum Honorii imperatoris notarium huic causæ principali constitutione præfectum, si interioqnutum tradit Augustinus. *Evidentissimis legibus definitum esse, imperialia constituta, etiam si consules non tegerentur, in dubium non vocari.* Adjiciam postremo, hae vel alia Constantini lege episcopos nostros (ut mittamus reliqua) nullo modo vinciri potuisse: quod annis mulcis ante Constantini ortumo ipsi non orti modo, sed mortui sint. Diocletiani enim & Maximiam imperio concilium habitum, pluribus est disserrum superius: quorum imperatorum constitutiones, sine die & consule occutrent frequenter. Leges autem & constituta omnia, non præteritis calumniam facere, sed futuris regulam imponere, impp. Valentinianus, Theodosius, & Arcadius scripserunt.

Scævola. l. 34. de pignoribus.

D. Aug. in breviculo collitionum tertii diei.

Hoc lib. 1. C. 2. L. 4. de jure fisci. l. 3. de conveniendis fisci debit. l. 2. de decur. lib. 10. Valent. Th. & Arcad. in l. 3. C. Theod. de constitutionibus princip.

Nec alienum a proposito hoc esse putarim antiquam ecclesiæ refricare memoriam, quam divus Athanasius a majoribus receptam, & observatam commendat; in decretis fidei edendis, eos consulum nomina neglexisse; ne primordia catholicæ fidei, angustis assignati temporis finibus terminare viderentur. Quare cum Ursacius, Valens, & Germinius Eusebiani, novandarum rerum cupidissimi, in propriis illorum conciliabulis, diem & consules in decretis fidei assignarent, acerbe illos his vorbis insectatur Athanasius.

D. Athanas. de synodis Arimini, & Seleuciæ in princ.

Quid enim defuit catholicæ ecclesiæ ad pietatem, ut nunc de fide quærendum videretur? quin verbis suis de fide consules adscribunt, sub quibus res acta est. Ursatius enim & Valens, Geminiusque, cum ceteris suis gregalibus id fetore, quod antea nec factum, nec auditum est apud Christianos. Cum enim scripsissent eum fidem, quam voluerunt, addiderunt, & consulem, & mensem diemque ejus temporis, ut omnibus prudentibus palam facerent, non olim, sed nunc demum eorum fidem sub Constantio inilium accepisse.

Sed eosdem ignorantiæ admonitos, vel jam resipiscentes formulam hanc a dectetis substuleſſe, idem Athanasius commemorat. *Hæc ubi missent*, ait, *denuo mutata sententia composuerunt eam fidem, quam quia cum consulibus edidissent, multo pudore, & prebro perfusi sunt, ejusque exemplaria curanere, ut quum suo more sententiam mutassem, uo bis qui oa tenebant, per notarium Martianum surri ereutur.*

Idem Athanas. in eodem lib. de synodis Arimini, & Seleuctæ.

Docet præterea Augustinus, & diem & consules olim cura episcoporum singulari in conciliis suis additos, exscrip orum negligentia sublatos. Quod si Augustini ætato illud prædicatur de Afris, de Gothis antiquis exscriptoribus id jure potiori affirmare, ne dum suspicari licebit, puo animis, & pellis multo magis, quam studiis, & paci fuerint dediti.

Narrat etiam idem Augustinus, Donatistas, diem & consules mira solertia, vel summa potius improbitate expunxisse a conciliis, ne certa temporis notatione in aliqua postet fraude sua quæque ipsi affirmare volentes, possent deprehendi. Quod vulnus inflictum concilio huic ab hæreticis, non ille mirabitur, qui eximia concilii vetustate, qui gravissimorum patrum præjudiciis, qui sanctarum constitutionum decretis ipsos vinci posse, & expugnari attente considerarit.

D. Aug. in I. uno contra Donatistas post collationem, c. 15.

Nec aliam porro insignem eorumdem hæreticorum fraudem æquius dissimulabo: sed tanto fero, feramque semper molestius, quanto magis interest concilii, Romanæ sedis auctoritate, quam diei & consulum notatione, dignosci, fulciri, & ornari. Romanæ enim sedis legatos huic concilio interfuisse, antiquissima concilii Suessionensis, apud sanctum Medardum acta testantur; quorum legatorum subscriptiones, cum die, & consulibus ab hæreticis exordio hujus concilii callide improbeque sublatas, ut sanctissimis decretis pontificiam auctoritatem detraherent, non sine gravissimo, ac maximo animi dolore refero; juste tamen conceptum, justissima solatur spes, qua te orbi universo ostensurum confido, quanti doctrinam, auctoritatem & sanctitatem defunctorum episcoporum facias, qui tanti ipsi viventes Romanæ sedis amplitudinem, & legatorum ejus dignitatem fecerunt.

D. Aug. in breviculo collationum 3. diei. c. 15

I. Felix episcopus Aquitanus.	Vulgata.
I. Felix episcopus Accitanus.	*Emendata.*

IN aliis codicibus, Auxitanus, in aliis, Auccitanus: utrumque mendose. Accitanus legi debet, ut in MS. Hispalensi & S. Æmiliani. Olim Acci civitas, Guadix hodie, nomine a Mauris indito: cujus civitatis episcopum primo D. Torquatum, D. Petri discipulum

Justinianus L. 4. de diversis rescriptis. Justinianus ad senatum urbis Constant. I. una § quibus de novo C. faciendo. dem in l. una. §. hunc igitur de Justinianæo C. confirm.

Constantinus. l. 1. tit. 1 C. Theod. de const. princ.

Ex his Ambros. Moral. lib. 9. hist. Hisp. c. 3.

lum referunt Hispaniæ annales, in eaque prima omnium, hunc & reliquos apostolos a divo Petro missos in Hispaniam a pia fœmina, Luparia nomine, hospitio receptos: quod Accitanæ ecclesiæ auget dignitatem. Lectionem hanc magis probarim, quod Acci propinquior sit Illiberri, & de ejus civitatis episcopis ipsorumque sedis antiquitate celebrior sit memoria, quam Aucæ; quæ maximo etiam locorum intervallo distat ab Illiberri Bætica, in qua concilium ho convocatum magis placuit. Subest hodie Accitanus episcopus archiepiscopo Iliberritano, sive Granatensi.

Quod si lectio, Aucitanus, aliis arriserit, iis notandum est, quod in divisione episcopatuum, quam Vvamba rex in concilio Toletano fier, & confirmari voluit, inter sedes episcoporum Tairaconensi archiepiscopo subjectas, post Tirassonam (ut vocat) Aucam posuit: ut & Rasis auctor Arabs, in ea divisione episcopatuum, quam Constantino acceptam refert, Aucam enim, & illius episcopum subjectum dicit archiepiscopo Tarraconensi. Aucæ civitatis vestigia supra Burgos monstrantur; nunc circiter millia passuum in monte Jubeda, ut ait Nebrissensis: ab ea montes Aucenses, vulgo montes de Oca: sedes episcopalis fuit Hispaniæ antiquissima. Terminos illius præscripsit divisio regis Vvambæ. *Auca*, ait, *teneat de Platena, usque Amayam de Villa Inferno, usque Pedem Moram.* Confinis erat Turiassonensi episcopatui; nam hujus terminos, usque ad Platenam extendit eadem Vvambæ divisio. *Tirassona*, ait, *teneat de Sparga usque Platenam, de Altomonte usque Millosam* Arterii vel Littorli episcopi Aucensis subscriptio exstat in concilio Toletano III. Amanungi in V. Domnim in VII. & si parum recte Auxitam legatur, Gœrici in VIII De Joanne Aucensi episcopo meminit Rodericus archiepiscopus Toletanus, dum de his episcopis verba facit, qui convenerant ad celebrandam dedicationem ecclesiæ sancti Jacobi, & si eo tempore Auca in potestate esset Sarracenorum. Illa tamen ab Alfonso VI. primum ad oppidum Gamonal, paulo post ad civitatem Burgensem, auctoritate Urbani II. translata est, anno domini CIↃ. XCVI. Primum Burgensis ecclesiæ episcopum Simeonem fuisse (qui prius fuerat Aucensis) pervetusta demonstrat memoria ejusdem ecclesiæ Burgensis, in divæ Catherinæ Sacello, in quo omnium episcoporum Burgensium imagines depictæ sunt: quarum prima est cum hac inscript one. *Simeon, translata episcopali sede ab Auca, sedit primus Burgis episcopus annis viginti tribus: obiit autem die XVII. Aprilis anno domini CIↃ. XXCII.* Burgensem hunc episcopum idem Alfonsus VI. (quod Burgensis civitas caput sit regni Castellæ,) inter reliquos Castellæ episcopos principem locum voluit obtinere, exemorum jam ab archiepiscopo Tarraconensi, & pro illo regiam constitutionem edidit, renirente Bernardo archiepiscono Toletano. Hodie illa archiepiscopo proprio gandet quod primum a Gregorio XIII. Philippum II. impetrasse, scitum est: primus illius archiepiscopus, D. Franciscus Pachiecus Cardinalis.

Rodericus archiepiscopus Tolet. lib. 5. hist. Hisp. c. 18.

Docet prima Felicis Accitani episcopi subscriptio, & quæ sequuntur, archiepiscoporum, metropolitanorum & primatum nomen Hispaniæ tunc fuisse inauditum: quod postea uberius probabitur. Nec id de nomine notasse fat puto: nisi admonuero etiam, illo ævo in Hispania episcoporum sedes suis quasque finibus terminatas episcoposque earum sedium unum, & supremum agnovisse hunc autem illum tunc fuisse arbitror, non qui majori præesset civitati, sed qui ordinationis antiquitate, ceteris anteiret: huic enim si metropolitanus impedimentis justis adstrictus sit, curam cogendi concilia provincialia demandat (antiquo jure renovaro) concilium Tridentinum. Qua ratione cum D. Gregorius episcopus Iliberritanus in Cordubensem urbem rincipis decreto traheretur, quod Osio communicare nollet, injecta suspicione, quod Arrianæ impietati Osius consensisset; Osium commotum ferunt Clementio Gentili Constantii præfecti vicario in Bætica suggessisse, ut mitteret illum in exilium; at cum Clementius respondisset, se non audere episcopum exilio multare, nisi prius ab episcopatu dejiceretur, sententiam tentasse proferre Osium Isidorus vel Theodiscus ex Marcellino refert, ni divina providentia impediretur: qua sententia, cum se suamque causam Iædi Gregorius conspiceret, non ad archiepiscopos, non ad primates Hispaniæ appellavit, sed ad Deum ipsum: quod Gregorius non feciſſet, in injuriam sibi ab alio episcopo illatam, adeo facile posset appellatione ad archiepiscopum delata repellere. Quocirca primum omnium Felicis Accitani episcopi nomen præscriptum huic concilio haud probabili conjectura censeo. Eumdem morem constanter ecclesiam semper retinuisse, ex Gregorio magno apparet. *Episcopos*, inquit ad Syagrium episcopum Augustodunensem, *secundum ordinationis sua tempus, sive ad confidendum in concilio, sive ad subscribendum, vel in qualibet alia re, sua attendere loca decernimus, & suorum sibi prærogativam ordinum vindicare.* Hoc & in Hispania olim observatum, ex concilio Bracarensi I. colligitur: ubi tamen excipit metropolitanorum sedem, quod jam eo tempore essent metropolitani in Hispania. *Item placuit*, ait, *ut conservato metropolitani episcopi primatu, ceteri episcoporum secundum sua ordinationis tempus, alius alii sedendi deferat locum.* D. Isidorus ordinem docens celebrandi concilia: *Hora*, inquit, *diei prima ante solis ortum rejiciantur omnes ab ecclesia, obseratisque foribus cunctis, ad unam januam, per quam sacerdotes ingredi oportet, ostiarii stabunt, & convenientes omnes episcopi, pariter introibunt; secundum ordinationis sua tempus residebunt:* Id etiam in Africa constitutum est concilio Milevitano, salvo etiam jure primatus Numidiæ & Mauritaniæ. Primatum autem sedes ideo in hoc concilio Milevitano, & Bracarensi excepta est, quod illo tempore, jam in Africa, & Hispania primates essent, quorum judicio stabant in multis reliqui episcopi suffraganei, etiam si ordinatione essent posteriores. Hac ipsa de causa D. Augustinus de falsitate sulpectam habuit eam tractoriam, qua Victorinus episcopus jure primatus eumdem Augustmum & alios episcos ad futurum concilium convocabat: quod in illa ejus nomen tertio loco esset scriptum, cum primo scribi debuisset. Quod si fuisse metropolitanos tempore hujus concilii alii instantius asseverent, ostendant, quæso, cathedras eorum primas, exprimant locorum sedes; probent episcoporum sorensibus, ordinarias ecclesiæ, & privatorum causas appellationis, ad ejus tribunal deferri; nam in re tam antiqua & gravi, fidem meam iliis temere & sine certo, ut dicitur, pignore non præstabo. Constantinu m Magnum auctoritate Sylvestri pontificis, ut credi par est, singulas diœceses Hispanicarum ecclesiarum suis finibus postea terminasse, & ex his Toletanam, Hispalensem, Emeritensem, Bracarensem & Tarraconensem erexisse in metropolitanas, Alfonsus rex tradidit, & Rasis Arabs.

D. Isidor. principio de modo lebrandi cilia.

Concil. M vit. can.

D. Augusti epist. 217 Victorinu

Alfonsus in hist. Hi generali c. 101.

Jus autem primæ sedis episcopis antiquitate ordinationis delatum inter ipsos metropolitanos ecclesiis jam metropolitanis erectis observari solebat: nam qui eorum primus erat ordinatione, in conciliis sedebat primus, subscribebat primus. In Toletano IV. subscripsit primo loco Isidorus episcopus Hispalensis, II. Salva Narbonensis metropolitanus, III. Stephanus Emeritensis. IV. Justus Toletanus, V. Julianus Bracarensis, VI Audax Tarraconensis, omnes isti metropolitani: & post illos reliqui episcopi. In concilio Toletano VI. subscripsit solum Eugenius Toletanus, quia suæ ipsius tantum provinciæ, non regni generale concilium; sed in VII. Toletano, quod generale Hispaniæ fuit, subscripsit primo loco Salva Narbonensis metropolitanus, II. loco Julianus Bracarensis: III. Eugenius Toletanus, IV. subscripsit Honoratus Hispalensis. In concilio Toletano VIII. subscripsit primus Orontius Emeritensis, II. Antonius Hispalensis, III. Eugenius Toletanus, IV. Potamius Bracarensis Nec tunc primates totius Hispaniæ seu metropolitanorum omnium principes fuisse comperio, ut hodie est archiepiscopus Toletanus, Urbani secundi privilegio, insequentium pontificum Paschalis, Gelasii, Innocentii II Cœlestini, Lucii, Alexandri, Honorii, Gregorii IX. ac tandem Martini V. auctoritate roborato.

Lib. 3. cap. 42.

Concilium Tridentinum sess. 24. deref. cap. 2.

Non ideo hæc a nobis de Osio narratio refertur, quod vera sit, sed quod vere in hoc conficta ad veteris instituti rationem.

Ex Marcelli no apud D. Isidorum Theodiscus, in lib. de scriptoribus ecclesiast. in principio.

D. Greg. in ep. ad Syagrium episcopum Augustedunensem l. 7. indict. 2 epist. 122.

Conc. braca. 1. can. 24.

II. Sabinus episcopus Spalensis. Vulgata.
II. Sabinus episcopus Hispalensis. *Emendata.*

IN Felicis Accitani episcopi nomine primum referendo editi CC. & MS. consentiunt; dissentiunt in reliquis. Sabinum II. loco editi, Lucensis & Hispalensis III. constituunt. In re tam antiqua non datur divinationi locus: quod ex ordinationis antiquitate ille prior aut posterior deferretur. Hæc tamen, etsi leviuscula sint, non contemnemus: singuia suis locis adnotabimus, ordinem editorum codicum sequentes.

Hispalensium episcoporum primum ferunt, CC. Hispalenses, Marciolum seu Martianum fuisse: secundum hunc de quo agimus Sabinum, quem ut singulari pietate & religione præditum, breviarium Eborense commendat, præsertim quod in perfecutione Diocletiani & Maximiani, quæ hoc concilium consequuta est, corpus beatæ Justæ ex altissimo eduxerit puteo, in quo fuerat projectum, & ossa beatæ Rufinæ combusta in amphitheatro collegerit, & in cœmeterio suburbii Hispalensis utriusque reliquias sepelierit. Sabinus quidam ex Bætica subscripsit concilio Arelatensi. II. presbyteri, non episcopi nomine. Hispalensi ecclesiæ olim paruisse ut suffraganeas, Italicam, Assidoniam, Eleplam, Malacam, Eliberrim, Astigi, Cordubam, Agabrum & Tucci, vetusti codices referunt: hodie autem Malaca subest & Gaditana.

III. Smagius Episcopus Biguerrensis: Vulgata.
III. Synagius episcopus Agabrensis. *Emendata.*

SAnagium alii MS. Synagium Lucensis & Hispalensis, non III. loco, ut in editis, sed V. Biguerram constituit Ptolomæus in Contestanis non procul a Salaria. Antonius Benterus ait civitatem Hispaniæ esse, hodie Vejar, caput Ducatus de Vejar. Sed displicet, quod

quod in ea fuiſſe epiſcopatum, nuſquam legerim. Epagrenſem referunt CC. MS. Lucenſis & Hiſpalenſis. Ipagrum autem Antonino Pio a Gadibus verſus Cordubam ponitur; ſed Agabrenſis, ut in aliis CC. MS. legendum mihi magis placet, quod in ſubſcriptionibus prebyterorum, quas ſtatim referemus, Victorinum ab Agabro huic etiam concilio interfuiſſe videamus. Subſcriptionem preterea Joannis & Sophronii epiſcoporum Agabrenſium in concilio Toletano III. legimus. Alterius tacito nomine exſtat in IV. In VIII. ſubſcripſit Baucada epiſcopus Agabrenſis, & in VIII. Selva. In Hiſpalenſis II. canone I. V. & VIII. fit mentio de eccleſia & epiſcopo Agabrenſi, & ex conqueſtione Theodulfi epiſcopi Malacitani, canone I. liquet Agabrenſem eccleſiam non longe abfuiſſe a Malacitana: nam ejus terminos ab epiſcopo Agabrenſi, Illiberritano & Aſtigitano, uſurpari conqueſtus eſt olim; in diviſione Vvambæ regis, Egabrenſem epicopum conſtat ſubjectum archiepiſcopo Hiſpalenſi: illius terminos hos conſtituit. *Fgabro teneat de Ubeta uſque Malam Sayam, de Carta uſque Suotam.* Hanc eamdem eſſe putem cum illa, quę Cabra nunc dicitur: quod confirmat rex Alfonſus X. referens enim eamdem diviſionem epiſcopatuum Vvambe regis, inter ſubjectas ſedes archiepiſcopo Hiſpalenſi, ſeptimo loco Agabrenſem enumerat his verbis. *El Obiſpado da Agabro, eſta es Cabra faſta ubeda, & deſde Ubeda faſta Malaſaxa, & deſde hi faſta Certama.*

Rex Alfonſ. hiſt. Hiſp. eneral. 2. p. 51.

IV. Pardius epiſcopus Menteſanus. Vulgata.
IV. Pardus epiſcopus Menteſanus. *Emendata.*

PARDUS in Lucenſi & Hiſpalenſi, VII. loco refertur. Mentiſa legitur apud Prolemęum & alios, non recte Menteſa reſtituendum ex Plinio & vetuſtis lapidibus, quorum hæ duæ inſcriptiones leguntur apud Syriacum Anconitanum: Prioris hæc.

DEO. TUTELÆ. GENIO.
MENTESANI.

Alterius hæc:

DEO. MANIUM. GALFURNIÆ. L. F.
SCANTURÆ.
HUIC. ORDO. MENTESANUS. FUNDUM.
PATRIÆ. PUBLICUM. OB MERITA.
DEDERAT.

In emendatis etiam CC MS. conciliorum Hiſpaniæ Menteſanus dicitur: quare itinerarium Antonini emendari neceſſe eſt; dum recenſens oppida a Tarracone in Carthaginem Spartariam; & a Carthagine in Caſtulonem; poſt Viniolim, Menteſebaſtiam commemorat, M. P. XX. ad Caſtulonem: cum legendum ſit, Menteſa ac Baſti; quæ ut illi adjuncta eſt, ſic & disjungi oportet; & Menteſa ac Baſti ſeparatim legendum. Cluſius Menteſam eam dixit quę nunc Jaen. Sed repugnat, quod ſcripſit Rodericus archiepiſcopus Toletanus: de Hiſpaniæ enim generali expugnatione loquens, narrat Tariph ducem, cum grandi exercitu veniſſe Menteſam prope Giennium; & civitatem funditus diſſipaſſe. Diverſa ergo urbs eſt Menteſa a Giennio. Reſendius & Vaſſæus civitatem Beticę provincię vulgo Montejo, non procul a Cazorla eſſe ajunt; quod & mihi placet. Inter ſubjectas epiſcoporum ſedes archiepiſcopo Toletano, Montogiam, ſeu Menteſam Raſis Arabs commemorat, & Vvamba rex in diviſione epiſcopatuum ante Accitanum conſtituit Menteſanum, utrumque ſubjectum archiepiſcopo Toletano, poſteaquam Menteſani epiſcopatus terminos poſuiſſet. *Menteſa*, inquit, *teneat de Ecija uſque Securam; de Lila uſque Pultcenam.* Mentiſam Hiſpane vocavit rex Alfonſus X. referens enim diviſionem Vvambæ, inter ſubjectas ſedes archiepiſcopo Toletano, III. loco Menteſanam recenſuit his verbis. *El obiſpado de Mentiſa, tenga deſda Ecija faſta Segura; & de Lilia faſta Puligena.* Joannis epiſcopi Menteſani ſubſcriptio exſtat in concilio Toletano III. Jacobi in IV. V. & VI. Froylæ in VIII. expugnata vero Menteſa a Taric Arabum duce, nullam in conciliis Hiſpaniæ epiſcopi Menteſani ſubſcriptionem reperio: oppidum nunc Giennenſi epiſcopo paret.

Rodericus rchiepiſco- us Tolet. ib. 3. hiſt. Hiſp. c. 22.

Diviſio Vvambę apud iſt. gener. Alfonſi regis . par. 2. ap. 51.

V. Catonus epiſcopus Corſicanus. Vulgata.
V. Cantonius epiſcopus Virgitanus. *Emendata.*

CANTONIUS in Lucenſi, & Corſutanus, & nono loco: Corſicanus alii. Corſicæ inſulæ epiſcopum fuiſſe tunc, & ex ea in Hiſpaniam veniſſe ad hoc concilium Catonum, auctor eſt Vaſſæus; ſed MS fide non proba; in Corſica enim inſula tunc fuiſſe epiſcopum apud melioris notæ auctorem legi neminem. In codice Hiſpalenſi & aliis MS. non Corſicanus, ſed Urgitanus nuncupatur: quos probo; quia inter ſubſcriptiones presbyterorum, XVI. loco Januarius ab Urci cernitur, quem comitem Cantonii hujus epiſcopi fuiſſe putarim. Virgi oppidi meminit Pomponius Mela: *in illis oris*, inquit, agens de Bætica, *ignobilia ſunt oppida*, & quorum mentio tantum ad ordinationem pertinet. *Virgi in ſinu quem Virgitanum vocant*: Plinius ſinum Urgitanum, ſed reponenda eſt litera I. ut legatur Virgitanum. Quidam volunt eſſe oppidum Aragoniæ in confinibus regni Navarræ, quod hodie Verga appellatur. Ambroſius Morales Vera nunc dicit eſſe, vel Veja in Bætica, non procul ab Almeria; ſed ego potius crediderim ipſam Almeriam fuiſſe, quod munita vaſtiori ſinu, a quo Virgitanum appellari ſcripſit Mela. Facit pro hac ſententia rex Alfonſus X. qui inter ſedes ſubjectas archiepiſcopo Toletano, ſexto loco Urcitanam refert, his verbis. *El Obiſpado de Urgi eſta es Almeria, tenga deſde Conſtan faſta. Carthagena, & de Caſtro faſta Midam.* In concilio Toletano V. Marcellus eccleſiæ Urcitanæ epiſcopus ſubſcripſit, in VIII. Daniel diaconus Marcelli Urcitanæ eccleſiæ epiſcopi.

Vaſſæus in hronico Hiſp. c. 20.

Pomponius Mela lib. 2. ap. 6.

Ambroſ. Moral. lib. 1. cap. 32.

Alfonſus rex 2. par. hiſt. generalis cap. 51.

VI. Valerius epiſcopus Cæſarauguſtanus. Vulg.
VI. Valerius epiſcopus Cæſarauguſtanus. *Em.*

VALERIUS in CC. MS. undecimo loco, non ſexto. Cæſarauguſtanam eccleſiam D. Jacobi doctrina inſtitutam, & illuſtratam, ab illoque epiſcoporum ordinem initiumque ſumendum veterum tradunt annales, & primum ejus civitatis epiſcopum D. Athanaſium, unum ex illorum numero, quos vel Jacobus apoſtolus ad fidem noſtram primum in Hiſpania convertit: vel Petrus miſit. Poſt illum, ſanctum Felicem, quem divus Cyprianus fidei cuitorem & defenſorem veritatis appellat. Poſt Felicem, hunc divum Valerium, quem in perſecutione Diocletiani, & Maximiani graviſſimum exilium, & mortem paſſum diximus, cujus corpus erat antea in oppido vulgo Strada comitatus Ripacurcenſis; ſed translatum deductumque ſervari & coli hodie ſumma veneratione in alio vocato Roda, comitatus Cathalaunenſis, tradit Antonius Beuter: caput tamen illius Cæſarauguſtam tranſtuliſſe Alfonſum II. cognomento caſtum, Aragoniæ regem, Hieronymus Blanca. Martyres ſuos Cæſarauguſtanos anno CCC. VI. mortem obiiſſe ſcribit Ambroſius Morales, hocque anno, vel paulo poſt e vivis exceſſiſſe Valerium, Beutero & mihi fit probabile: ſed probabilius & certius multo, hunc eumdem fuiſſe cum eo, qui concilio huic Illiberritano interfuit. Quod autem torſit Baronium diligentem ſatis ac eruditum eccleſiaſticorum annalium ſcriptorem, & fateri coegit duos Valerios epiſcopos Cæſarauguſtanos; alterum a Daciano Diocletiani præſide, in Hiſpania martyrem effectum, de quo ſupra: cujus martyrii memoria, & feſti celebritas ex martyr logio Romano V. Kal. Februarii agitur, ubi hæc ſcripſit Baronius: alterum vero hunc, cujus ſubſcriptio extat in concilio hoc Illiberritano: facilius eſt multo, quam ut tanti viri ingenium potuerit exercere. De quo ut extero, non tam mirandum, cum in ſecundis præſertim curis, rejecta priori opinione, hanc lubentiſſime ut veriorem amplexus ſit, quam de Hiſpano Antonio Auguſtino, pio, doctoque Tarraconenſium archiepiſcopo, qui tametſi in Aragoniæ annalibus diu & maxime eſſet verſatus, non unum, ſed duos fecit hos Cæſarauguſtanos epiſcopos Valerios, eodem, quo Baronius ductus argumento: quos recens ſequutus eſt Hieronymus Blanca, cum unus & idem ſit, qui concilio huic ſubſcripſit, pauloque poſt in perſecutione Diocletiani & Maximiani a Daciano multatus exilio, ad montes, qui Cinga flumine alluuntur, vitæ curſum feliciter conficiens, animam naturæ & creatori debitam felicius reddidit. Nec tanti momenti eſt, quod Cæſar Baronius primum ſcripſerat, ſibi auxiſſe dubitandi occaſionem, anſamque dediſſe, ut crederet duos hos Valerios epiſcopos fuiſſe, quod Prudentius agens de martyribus Cæſarauguſtanis, de pluribus Valeriis meminiſſe dicatur, dum ſcripſit.

Inde Vincenti tua palma nata eſt.
Clerus hinc tantum peperit triumphum,
Hinc ſacerdotum domus infulata
Valeriorum.

Nam præter D. Valerium confeſſorem, & martyrem, qui interfuit huic concilio, & poſtea a Daciano exilio damnatus apud Cingam fluvium, extremum abſolvit vitæ diem; alterum fuiſſe Valerium epiſcopum Cæſarauguſtanum, ejus probat ſubſcriptio in concilio I. Cæſarauguſtano: ſecundum enim fuiſſe a ſancto Valerio, inde comprobaverim, quod in concilio Sardicenſi, cui etiam interfuit & præfuit Oſius, Caſti Cæſarauguſtani epiſcopi ſubſcriptio ſit, quem D. Valerio jam mortuo ſucceſſiſſe neceſſe eſt.

Sanctum hunc Valerium habuiſſe D. Vincentium diaconum in promulgando verbo Dei propter balbutientis linguæ impedimentum, quo Valerius detentus officio fungi non poterat, in vita ejuſdem ſancti Vincentii traditur; quo fit, ut ad exiſtimandum adducar, D. Vincentium martyrem Valerii comitem cum epiſcopo Valerio adfuiſſe in hoc concilio Illiberritano: quod tres diaconi epiſcopum tunc comitarentur ex præcepto Lucii PP. diaconoſque interfuiſſe conciliis, etiamſi caruerint ſententiæ ferendæ auctoritate, D. Iſidorus teſtatur. *Et corona*, ait, *facta de ſedibus epiſcoporum, preſbyteri*

D. Cyprian ep. 68.

Hoc lib. 1. cap. 4.

Ant. Beut. 1. p. hiſt Hiſp. c. 25. Hieronym. Blanca, lib. de reb. Aragon. in vita Alfonſi 2. Ambroſ. Moral. lib. 10. hiſt. Hiſp. c. 9.

Cæſar. Baron. 2. tomo annalium eccleſiaſtic. Ant. Aug. in epiſtola de epiſcopis Cæſaraug. ad Hieronym. Blanc. quæ extat ad finem comment. de rebus Aragonię. Hieronymus Blanca eodem lib in principio.

Prudent. in Periſteph. hym. 4.

D. Isidorus lib. de modo celebrandi concilia.

byteri a tergo eorum resideant, quos tamen sessuros secum metropolitanus elegerit, qui utique & cum eo judicare aliquid, & diffinire possint. Diaconi in conspectu episcoporum stent. Concilio Arelatensi II. interfuisse duos Cæsaraugustanos, Clementium presbyterum, & Ruffinum exorcistam legimus; episcopi nomen non leginus. Cujus forsan ea causa fuit (si Clementius non erat episcopus ut alii contendunt) quod Castus Cæsaraugustanus episcopus ex oriente nondum revertisset: nam eius subscriptionem & Osii & aliorum in concilio Sardicensi haberi, supra meminimus. Ecclesiam Cæsaraugustanam singulari amore & benevolentia prosequutum fuisse Joannem PP. XXIII. quem alii XXII. volunt, & in metropolitanam erexisse, quinque cathedralibus ecclesiis assignatis ex undecim, quæ Turraconensi suberant, Platina scribit: tempore Jacobi II. regis Aragoniæ, addit Hieronymus Blanca anno Christi CIↃ. CCC. XVIII. primumque archiepiscopum D. Petrum Lupi de Luna. Constat etiam hinc concilium hoc non unius provinciæ, sed Hispaniæ fuisse generale, ut fuerunt Toletana in Hispania multa, Parisiensia in Gallia, Carthaginensia in Africa; eaque ratione, non cum provincialibus modo, sed cum his, quæ nationalia vocant, auctoritate æquari oportere.

Platina in vita Joannis 22. Hieronym. Blanca in comment. rerum Aragon. in vita Jacobi secundi.

VII. Melanthius episcopus Toletanus. Vulgata
VII. Melanthius episcopus Toletanus. *Emend.*

SUCCESSIT Melanthius D. Eugenio martyri, primo Toletanæ sedis episcopo, D. Petri & B. Dionysii Areopagitæ discipulo, a quo ponderis plurimum ad eximiam hujus concilii vetustatem accedit. In CC. MS. XIII. non VII. loco ejus subscriptio, ex notarii testimonio cernitur. Quod confirmat etiam eam sententiam, qua dixi archiepiscopos, & metropolitanos hujus concilii ævo in Hispania, ut hodie, non fuisse: si archiepiscoporum enim, & metropolitanorum gradus institutus receptusque in Hispania esset jam inde a tempore apostolorum, sedendi, loquendi & subscribendi privilegio uterentur, quod tamen omissum est in hoc concilio, tam ab episcopo Toletano Melanthio, quam a Sabino Hispalensi, & Liberio Emeritensi; quod quidem licet modestiæ fructum vellent percipere, facturi non essent, nisi cum gravi honoris sui jactura, & earum sedium detrimento, quarum auctoritati augendæ, non minuendæ se præfectos agnoverant. Melanthium accepimus tunc ecclesiæ Toletanæ episcopum fuisse, cum diva Leocadia sæviente persecutione Diocletiani & Maximiani, gloriosa confessione Toleti facta, vitam cum morte, vel mortem potius cum vita sempiterna commutavit.

Hinc etiam constat, concilium hoc fuisse Hispaniæ generale; quod episcopos Bæticæ provinciæ, Toletani etiam comitati sunt. Toleto suberant olim, Oretum, Beatia, Mentesa, Acci, Basti, Virgi, Bagastri, Illici, Serabis, Dianium, Valeria, Valentia, Secobrica, Arcabica, Complutum, Segoncia, Uxama, Secovia, & Palentia; hodie autem parent illi Corduba, Palentia, Uxama, Segoncia, Valeria seu Concha, Guiennium, Secovia: & quæ anno domini CIↃ. IↃ. LXVI. adjuncta est ecclesiæ Carthaginensis.

Ceterum, si majestatem & sanctitatem Toletanæ ecclesiæ lubeat spectare, si antistitum amplitudinem & potentiam, si cleri nobilitatem, si sacerdotiorum numerum & proventus, si ecclesiasticæ supellectilis ornamenta, si divini cultus splendorem & magnificentiam, si religionem & multitudinem conciliorum provincialium & nationalium in ea coactorum, si præcipuam D. Virginis tutelam, quam sacro suo descensu & præsentia confirmavit; comperiemus non solum inter Hispanicas Urbani II. & insequentium pontificum gratia, primatus honorem & privilegia jure obtinere: sed post Romanam, inter reliquas terrarum orbis merito nunc haberi secundam.

VIII. Vincentius episcopus Ossonabensis. Vulgata.
VIII. Vincentius episcopus Ossonobensis. *Em.*

Plin. lib. 4 c. 22 Pompon. Mela lib. 3 cap. 1.

OSSONOBENSIS legi debet ex Plinio, Mela, & vetustorum lapidum inscriptionibus. In muro Phari quidam insertus lapis exstat cum hac.

IMP. CÆS. P. LICINIO.
VALERIANO. PF. AUG.
PONT. MAX. P. P. TR. POT.
III. COS. RESP. OSSON. EX. D.
ECRETO ORD. DEVOT.
NUMINI MAIESTAT
IS. EIUS. DD.

Plin. lib. 4. cap 22.

Erat igitur Ossonoba Lusitaniæ civitas in regno Algarbiorum, prope eam, quæ dicitur Pharus, inter Balsam & Aranium. In Lusitania constituit Antoninus in itinerario M. P. XVI. a Balsa. Id ipsum Plinius. *Ab Ana vero, ait, quo Lusitaniam a Bætica discrevimus CC. XXVI. M. pass. A Gadibus CII. M. P. additis. Gentes, Celtici, Varduli, & circa Tagum Vetones. Ab Ana ad Sacrum, Lusitani: oppida memorabilia a Tago in ora,* A *Olyssippo equarum e Favonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata urbi imperatoria, Murobrica: promontorium sacrum, & alterum Cuneus. Oppida Ossonoba, Balsa, Myrtilis.* Mela etiam: *In Cuneo sunt, Myrtilis, Balsa, Ossonoba.* Gothis Exonobia, Mauris Exuba: Varreyros eam nunc esse ait, quæ Estombar nuncupatur, prope Sylves. Alii oppidum aliud nominatum Estoi, finitimum eidem civitati Sylves. Antiquos ejus terminos præscripsit Vvamba. *Exonoba*, inquit, *teneat de Ambia usque Saiam: de ipsa usque Turrem.* Oxomana transtulit rex Alfonsus X. inter sedes subjectas archiepiscopo Emeritensi, quarto loco Ossonobensem retulit, his verbis. *El Obispado de Oxomana tenga desde Amoa fasta Sala, e donde fasto la Torre.*

Mela lib.

IX. Successus episcopus Eliocrocensis. Vulgata.
IX. Successus episcopus Eliocrotensis. *Emend.*

B QUÆ fuerit olim civitas Eliocrotensis, se ignorare ait Ambrosius Morales, nec in aliquo antiquorum scriptorum ejus exstare memoriam; sed est in Antonini itinerario, quam distare ille refert viginti quinque millibus passuum a Carthagine Spartaria itinere quo Carthagine itur Castulonem: ea nunc Lorca dicitur, & episcopo vacat. Adfuit cum Succesо episcopo Liberalis presbyter de Eliocrota, vel Eliocroca, utrumque legitur, ut in illius subscriptione dicemus.

Ambr Morales hist. Hispan. lib 12 cap. 32.

X. Patricius episcopus Malacitanus. Vulgata.
X. Patricius episcopus Malacitanus. *Emend.*

MALACA in Bætica, sedes olim, & hodie subjecta archiepiscopo Hispalensi: illius terminos posuit divisio Vvambæ. *Malaga*, inquit, *teneat de Data usque Maleocam, & de Tenna usque Sedes Campo.* Confinem ecclesiæ Illiberritanæ ex concilio Hispalensi II. liquet.

Concil. Hispal. a. can x.

C

XI. Osius episcopus Cordubensis. Vulgata.
XI. Osius episcopus Cordubensis. *Emendata.*

CORDUBA Bæticæ provinciæ civitas situ nobilis, Senecæ, & Lucani ortu nobilior, Osii tamen episcopi natalibus, vita, dignitate, literis & auctoritate nobilissima: nomen adhuc retinet. Olim Hispalensis, hodie vero Toletanæ ecclesiæ suffraganea. Interfuisse autem Osium huic concilio, præter constantem, & veram editorum codicum, & manuscriptorum omnium fidem, apparet etiam ex concilio Sardicensi, in quo idem Osius hujus concilii meminit, retulitque sancitum a se, & reliquis patribus canonem XXI. ut proprio loco demonstrabo. Qua ratione demiror Petrum Antonium Beuter doctorem theologum, in conquirendis Hispanicis antiquitatibus, & conscribenda rerum Aragoniæ & Valentiæ historia auctorem satis diligentem dixisse, Consciun Osii prædecessorem huic concilio interfuisse, non Osium; nominis forsan, seu vocis similitudine, aut alicujus vetusti manuscripti non usquequaque vera lectione, vel notarum interpretatione deceptum: facile enim vox Osius, in Consсius, potuit irrepere. Nam illud C primum, nominis episcopatus, non proprii signum erat, & ex posteriore loco ad caput proprii nominis Osii ab ignaro exscriptore præfixum: a quo vir doctus Antonius Beuter fuscipere potuit erroris ansam; nam Consсium ecclesiæ Cordubensi præfuisse ante Osium, nusquam reperio. Quinimo cum in persecutione Diocletiani, & Maximiani Osius abfuerit a Corduba, relegatus paulo post finem hujus concilii: facile creditu non est, exulem, electum, & creatum fuisse episcopum ecclesiæ Cordubensis: nisi quis illud conjicere velit, Osii nomen appellativum esse, Consсii vero proprium: quorum prius colligi videtur ex Theodoro Balsamone, qui facta mentione de Osio, sic ait: *Episcopus Corduvensis, qui Osius appellatus est propter virtutem, quæ illi inerat, &c.* Quod antea prædixisse videtur D. Athanasius. *De maximo autem*, inquit, *& gravissimæ ætatis viro, eodemque confessore Osio, qui vere Osius est, id est sanctus, superfluum arbitror mentionem facere.* Quare D. Chrysostomus agens de Essenis, eos a vitæ sanctitate sic nuncupatos, & Osios etiam hac ipsa de causa aliquando dictos scribit. *Esseni*, ait, *qui etiam Osii, id est, sancti dicuntur, hoc enim vult nomen Essenorum a vita honestate.* Præter conjecturam hanc, quod certius affirmem, nihil habeo: sicut nec in eo, quod refert ex Damaso, vel Gratianus, vel Palea, illum videlicet fuisse filium Stephani subdiaconi. In duobus codicibus vetustis, quos habeo manuscriptos, Orosius legitur: quare ab utriusque me assensu sustineo. Illud tamen mihi de Osio compertum est, & exploratum, præfuisse ecclesiæ Cordubensi sexaginta, & eo amplius annos: id enim eruo ex epistola ejusdem Osii ad Constantium imperatorem, quam retulit D. Athanasius in altera, ad solitariam vitam agen-

Pet. Ant. Beut. 1. part hist. Hisp. cap. 25.

Theod. Balsam. in principio concilii Sardic. D. Athan. in 2 apolog. de fuga.

D. Chrysostom Homil. 44. in act.

Ex Damaso Gratian. in C. Osius pa 56. d.

D. Athanasius in epist. ad solitariam vitam agentes.

agentes. *Ego*, ait, *confessionis munus explevi, primum cum persecutio moveretur ab avo tuo Maximiano: quod si tu quoque persecutionem moves, &c.* Si ergo a tempore persecutionis Diocletiani, & Maximiani, quo, ut diximus, erat jam episcopus Cordubensis Osius, ad illud Constantii imperatoris sexaginta, & eo amplius anni effluxerant, ut ipse, & D. Athanasius testantur, *tantis ac talibus sceleribus factis*, ait Athanasius loquens de Arianis, *nihil omnino se adhuc fecisse arbitrabantur, quamdiu magnus ille Osius eorum malitiam expertus non esset, nam in eum tulem tantumque virum suam rabiem pretendere studuerunt, neque quod pater esset episcoporum reveriti sunt, neque quod confessor erat, pudore moti sunt, neque quod sexagesimum annum, & eo amplius a confessione agebat, respexerunt*, consequitur veri calculi supputatione non sexaginta tantum, sed septuaginta annis ejusdem ecclesiæ fuisse episcopum: nam concilium hoc, cui Osius jam factus episcopus Cordubensis interfuit, ante illam persecutionem tribus, aut quatuor annis habitum superius ostendi: si ergo ad sexaginta adiiciamus quatuor, sexaginta quatuor efficiemus. Ut omittamus tempus, quod ab Osii electione, & consecratione usque ad hoc concilium interfuit; non enim breve fuisse inde colligitur, quod in subscriptionibus, sive testimonio notarii inter postremos illum non retulerit, sed numero undecimum, cum decem & novem fuerint nec post epistolam scriptam, statim e vivis Osium sublatum scimus. Quare ex his omnibus fit, septuaginta annos, vel paulo minus, si non amplius, Osium ecclesiæ Cordubensi præfuisse. Ut hinc notare liceat, quam olim usitatæ & frequentes fuerint episcoporum translationes. Si in Osio ætatis gravitas & maturitas: ad centum enim annos pervenisse, & hæreticos eum maximis tunc viribus oppugnasse, testis est divus Athanasius: si morum integritas, si eximia disciplinatum optimarum cognitio; ab eo enim formulam fidei in concilio Nicæno conceptam, idem Athanasius gravissimus, & oculatus testis adseverat: si religionis studium, si catholicæ confessionis gloriæ, cum maxima Constantini imp. amicitia, & familiaritate conjuncta, postquam tot conciliis, & generalibus, & provincialibus interfuit, & præfuit; efficere non potuerunt, ut ex Corduba ad ecclesiam aliam ampliorem transferretur, quod nulla publicæ utilitatis ratio subesset: egregium profecto videtur, & præclarum ad imitationem religionis, & modestiæ Christianæ reliquis exemplum præbuisse, & summi erga sponsam ecclesiam amoris, quam semel in fidem suam receptam conjunctissime ad extremum usque vitæ spiritum retinuit. Et ut tam religiosum illud, privatum tamen institutum, uberiori ecclesiæ fructu publica auctoritate fulciretur, in concilio Sardicensi generali gravissimam in eos pœnam proposuit, qui avaritiæ, vel ambitioni inservientes, ad ampliorem episcopatus dignitatem aspirarent: eos enim nec laicam voluit communionem suscipere. Quod si ad excusationem, literas alterius ecclesiæ ipsos invitantes exhiberent, quod fraudis suspicione notarentur, nec in fine communionem debere suscipere pro osult: quod singulari totius concilii consensu decretum est.

Illud præterea ad eximiam Osii fidem, doctrinam & auctoritatem commendandam attinet, quod legerim illum Latine solum scientem, concilio Nicæno generali in Græcia habito, & ex Græcis episcopis majori ex parte coacto præsedisse, & per interpretem ejus sententiam universo concilio expositam, ut in ipso refertur. *Sancta*, ait, *& magna, & generalis synodus in Nicæa congregatorum sanctorum patrum nostrorum per beatum, & sanctum episcopum Osium Corduбæ civitatis Hispaniæ provincia, locum tenentem Romani episcopi, cum prædictis ejusdem sedis presbyteris, altero ipsum interpretante, dixit: Divinitas non est una persona, ut Judæi opinantur, &c.* Quod alibi sæpe in eodem concilio repetitum est. Audiebat ergo concilium Nicænum Osii episcopi Cordubensis sententiam Latinis verbis concepram, per Victorem, aut Vincentium presbyterum Græcis interpretantem. Similique auctoritate præsedisse in Alexandrino, & Sardicensi, & interfuisse Gangrensi, existimatim. Nisi quis dicat, illum, ut Romani pontificis legatum, Romana lingua exprimere ejusdem sententiam voluisse: nam a Romanorum pontificum legatis in synodis Græcis literas pontificum non nisi Latine, & ex scripto recitari consuevisse, manifeste apparet ex actis concilii Ephesini.

Sed quia summam hanc Osii viventis felicitatem, summa postea viventis morientisque infelicitate defloruisse, quinimo & evanuisse, sunt qui affirment; cujus sint hæc testimonia ponderis, accuratiori paulo diligentia expendamus. In primis se offert divus Hilarius, qui misere lapsum Osium in concilio Sirmiensi docet, & illum nimium sepulcri sui amantem: quod tormentis cæsus, Constantii imperatoris, & orientalium quorumdam impietati consenserit. Hilario adstipulantur Socrates, Sozomenus, Nicephorus, Severus Sulpitius, & alii. Sed spontaneane, an coacta voluntate, Osius impietati Sirmiensi acquieverit, non alios, quam jam citatos auctores recitabo. Socrates enim sic ait: *Quoniam autem de Osio Corduбæ episcopo, quod animo invito ad concilium Syrmii habitum accesserit, mentionem fecimus, de hac re pauca jam dicemus. Quamquam iste paulo ante per fraudulentum Arianorum conatum erat in exilium missus; id temporis tamen studio, & fide episcoporum, qui Sirmii convenerant, factum est, ut imperator illum accerseret, habens in animo, vel persuadendo, vel cogendo eum inducere, ut cum episcopis ibi consentiret. Nam si istud factum, illorum fides perillustri testimonio confirmata videretur: hac de causa invitus, ut dixi, accessit ad concilium; simulatque vero senex ille eorum fidei assentire abnuebat, plagæ illi erant afflictæ, membraque machinis distorta. Quapropter fidei formulis eo tempore editis, vi, & necessitate compulsus consensit; subscripsitque.* Sozomenus: *Osius vero initio quidem istis consentire renuit, at post vi compulsus, & verberibus, ut fama est, licet senex, graviter cæsus, consensit, eidemque scripsit.* Nicephorus autem: *Ex occidente Valens Mursorum, & propter virtutem magnus Osius Corduбæ Hispaniæ urbis episcopus confessor, & Nicænæ synodi particeps, qui quidem, perinvitus tamen, Sirmii affuit, Arianorum enim dolo non dudum antea in exilium pulsus, annitentibus eis qui Sirmium convenerant, imperiali edicto reductus fuerat: speraverant enim illi, si is suffragator eorum, sive persuasione, seu vi fieret, multum eum ad constituendum, stabiliendumque dogma eorum momenti allaturum esse; ut qui spectata fide testis, & veluti miraculum quoddam ejus ætatis hominibus haberetur. Verum ubi assentiri eis renuit, varios rursus contracto jam, extenuatoque graviore ætate corpore, fastinuit cruciatus, adeo ut ad fidiculas, & verbera pervenerit; quibus ille coactus, tribus eorum formulis adsensit & subscripsit.* Severus hæc: *Osium quoque ab Hispania in eamdem perfidiam consensisse, opinio fuit; quod iso mirum, atque incredibile videtur, quia omni fere ætatis suæ tempore, constantissimus nostrarum partium, & Nicænæ synodus illo auctore confecta habebatur: nisi fatiscente ævo, etenim major centenario fuit, ut S. Hilarius in epistola refert, deliraverit.* Hæc ille, quibus accedit II. Athanasius: *Tantam vim intulit seni*, de Constantio Ariano Osium cogente loquitur, *quem Sirmii pro exilio detinebat, & ita eum arcte tenuit, ut afflictus attritusque malis, tandem agre cum Orsatio, & Valente communicaret.* Et alibi. *Etsi Osius minis Constantii conterritus non videbatur Eusebianis contradicere, vis tamen illa, & Constantii tyranni potestas multæque contumeliæ, & interminationes satis ostendunt minime eum in nostri condemnatione consensisse; sed senii imbecillitate imparem verberibus ad tempus cessisse.* In tam atroci igitur & sæva persecutionum tempestate, in tam longo annorum decursu, in tam provecta, vel exarema potius jam ætate, unicum Osii lapsum verberibus & fidiculis oppressi, nonne antiquæ confessionis gloria graves &. religiosi pro fide & ecclesia susceptæ labores, eximia & diuturna vitæ innocentia, summa in afflictos omnes commiseratio, tot excellentium virtutum lumina, novarum majorum virtutum cumulo & accessione aucta, & cum his tandem humanæ naturæ inbecillitatis recordatio, apud æquos judices poterunt deprecari? cum statim resipuisse ab errore tradat. Athanasius; affirmans, eum ad tempus cessisse verberibus. Elapso igitur illo, ad antiquam religionem & constantiam revertit. Quod apertius demonstrasse videtur idem Athanasius, cum impiam professionem Sirmiensem ab eisdem confestim auctoribus revocatam, & edicto imperatoris scribit vetitam: cui si placere tantopere Osio placuisset, eamdem, quam paulo antea coactus defenderat hæresim, expugnare liber jam factus de buisset, ut Deo, & imperatori morem debitum, & a se optatum gereret. Athanasius autem sic ait: *Hæc ubi misissent, denuo mutata sententia composuerunt eam fidem, quam, quia cum consulibus edidissent, multo pudore &, probro perfusi sunt, ejusque exemplaria curavere, ut cum suo more sententiam mutassent, & ab his qui eam tenebant, per notarium Martianum surriperentur, & persuaso Constantio, ut contra eam fidem edicta promulgaret, aliam rursus fidem constituunt, additis, ut quidem solent, quibusdam dictis.* Div. Hilarius: *Fefellerunt*, inquit, *ignorantem regem, ut ejusmodi perfidiæ fidem bellis occupatus exponeret, & credendi formam ecclesiis nondum regeneratus imponeret, contradicentes episcopos ad exilium coegerunt: coegerunt enim nos ad voluntatem exulandi, dum impietatis imponunt necessitatem. Sed exulemus semper, dum tamen incipiat verum prædicari. Domino enim gratias, quod ignorationem per vos admonitus imperator agnovit, & non errorem suum, sed adstantium, per has fidei vestræ sententias recognovit, & se invidia apud Deum & homines, impiæ voluntatis exemit; cum legationem vestram, honorifice habens, falsitatem eorum, quorum auctoritate in invidiam deducebatur, coacta a nobis ignorantia sua professione, cognovit.*

Auget tamen vehementius suspicionem in Osium, quod de misero ejus obitu refert divus Isidorus: *Osius*, ait, *Cordubensis civitatis episcopus, scripsit ad sororem suam*

Athanasius in epistola ad solitariam vitam agentes
Idem Athan. in eadem.
Sardicense can. x
Idem conc. c. 2.
Concilium Nicænum in cujus illo iquod inscribitur Tres personas intelligere & credere indivise in una divinitate l. 2. de actis concilii Nicæni, apud Alfonsum Pisanum.
D. Hilarius in libro de synodis adversus Arianos.
Socrates lib. 2. hist. eccl. c. 26.
Sozom. lib. 4. cap. 5.
Niceph. lib. 9 c. 31.
Severus Sulpitius lib. 2. hist. sacræ & aliis
D. Athanas. in ep. ad solitariam vitam agentes.
Idem in fine 2. apolog.
Idem Athan. in lib. 2. de synodis Arimini, & Seleuciæ.
D. Hilar. de syn. contra Arianos.
D. Isidorus in principio libri de scriptoribus eccl. in vita Osii.

de laude virginitatis epistolam, pulchro, ac diserto comptam eloquio. In Sardicensi etiam concilio quam plurimas ipse edidit sententias. Hic autem post longum sensum vetustatis, accersitus a Constantio principe, minisque perterritus, metuens, ne senex, & dives damnaretur, vel exilium pateretur, illico Arianæ impietati consensit, cujus quidem vitam ut meruit, confestim crudelis exitus finivit. Nam post impiam, ut ait quidam, Osii prævaricationem, dum sanctus Gregorius Eliberitanus episcopus in Cordubensem urbem, juxta imperiale decretum, fuisset adductus, ac minime vellet illi communicare, commotus Osius dixit Clementio Constantii præfecto vicario, ut mitteret eum in exilium: at ille: Non audeo, inquit, episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab episcopatu dejeceris. Ut autem vidit sanctus Gregorius, quod Osius vellet dare sententiam, appellat Christum, totis fidei suæ visceribus exclamans, Christe Deus, qui judicaturus es vivos & mortuos, non patiaris hodie inhumanam proferri sententiam adversus me minimum servum tuum, qui pro fide nominis tui, ut reus assistens, spectaculum factus sum: sed tu ipse, quæso, in causa tua hodie judica, ipse sententiam proferre dignare per ultionem. Non ego quasi metuens de exilio fugere cupio; cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium grave sit; sed ut multi a prævaricationis errore libreruntur; cum præsentem viderint ultionem. His dictis ecce repente Osius residens, fastu quasi regalis imperii, cum sententiam conaretur exprimere, os vertit, distorquens pariter & cervicem, ac de sessu in terram elliditur, atque illico expiravit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementius ille Gentilis expavit: & licet esset judex, tamen metuens, ne in se simile supplicium vindicaretur, prostravit se ad tedes sancti viri, obsecrans, ut sibi parceret, qui in eum divina legis ignorantia peccasset; & non tam proprio arbitrio, quam mandantis imperio. Inde est, quod solus retagorius ex numero vindicantium integram fidem nec en fugam versus est, nec passus est exilium. Unusquisque enim timuit de illo ulterius judicare. At cum D. Isidori opera a Theodisco Græco Hispalensium episcopo, qui Honorato post Isidorum in eadem ecclesia successit, aspersa mendaciunculia, & erroribus depravata asserat Lucas episcopus Tudensis, vetustus rerum Hispanicarum scriptor, & ob eam causam Hispanicæ ecclesiæ primatiam, ut vocant, ex Hispali Toletum translatam, Gyndasvindo rege procurante; nihil commoveri debemus, si hæc apocrypha apud Isidorum legamus dum justa se offerat hæsitandi occasio, mi Isidoro, an vero. Theodisco illa sint tribuenda. Et Theodisco quidem adscribi posse, & debere arguunt vetusti CC. MS. D. Isidori, in quibus desunt quæ de morte Osii, & condemnatione Gregorii in vulgatis insigni ejusdem veteratoris fraude inserta leguntur; solum enim in illis memoratur, Osium scripsisse ad sororem suam de laudibus virginitatis epistolam pulchro ac diserto coopertam eloquio, & de interpretatione vestium sacerdotalium veteris testamenti, & in Sardicensi concilio plurimas edidisse sententias: hæc enim vetustus codex D. Isidori, qui extat in regio D. Laurentii cœnobio, refert de Osio: *Osius Cordubensis ecclesiæ, civitatis Hispaniarum episcopus, eloquentiæ viribus satis exercitatus scripsit ad sororem suam de laude virginitatis epistolam, pulchro ac diserto coopertam eloquio: composuitque & aliud opus de interpretatione vestium sacerdotalium quæ sunt in veteri testamento, egregio quidem sensu, & ingenio elaboratum. In Sardicensi etiam concilio, quam plurimas edidit ipse sententias. Hic autem post longum senium vetustatis, id est, post centesimum primum annum, in ipso etiam limine vitæ, a fidei limitibus subruens, serpentis jaculo concidit. Nam accersitus a Constantio principe, minisque perterritus, metuens, ne senex & dives damnaretur, vel exilium pateretur, illico Arianæ impietati consensit, & vocabulum Homousion, quod simul cum patribus sanctis, ceteris ecclesiis sequendum tradiderat, arreptus impietatis furore damnavit; cujus quidem vitam, ut meruit, confestim exitus crudelis finivit.*

Lucas episcopus Tudensis in hist. Hispaniæ MS.

comptam.

Huic consentiunt alii, in quibus etiam desunt quæ de Osio, & Gregorio Illiberritano impie addidit Theodiscus, & initio libri præfixit, ut facilius & brevius quæ de Osio divulgari volebat, fierent notiora: cum in exemplaribus manuscriptis quinto loco, non primo, Osii vita ab Isidoro referatur. Sed concedamus interim commentum illud de misero Osii obitu a Theodisco non additum, & suppositum, sed verum esse & germanum Isidori opus; inde tamen majus Osio negotium non facessitur; cum Isidorus eam historiam, vel fabellam, nec confirmet, nec affirmet; sed anonymo cuidam auctori acceptam referat: nam scribit, ut quidam ait, quod facere solent, qui vel citandos auctores contemnunt, vel qui res falsas, aut incertas minori periculo prodere volunt. Si ille enim, a quo narrationem Isidorus accepit, ejus fidei & auctoritatis fuisset, ut proprio nomine a tanto viro potuisset nuncupari; quorsum ea taciturnitas nominis, & silentium? cum ad confirmandam antiquam vetustatis memoriam, exprimi necessario explicarique debuisset. Nec his conjecturis ad ferendam in eum auctorem damnationis sententiam est opus; cum certo sciamus, eum, quem tacite citat Isidorus, Marcellinum fuisse, schismaticum quemdam Italiæ presbyterum, & Luciferiani erroris sectatorem, qui una cum Faustino ejusdem impietatis satellite opusculum edidit, gesta continens episcoporum, qui ad destructionem homousii Ariminum convenerant, in quo hæc eadem de Osio, quæ Isidorus, & iisdem verbis, nullo adjecto, vel detracto, continentur. Sed esto, sit Marcellinus schismaticus, dicet aliquis, sit Marcellinus hæreticus, sit apostata & infideli deterior, historiam suorum fere temporum narranti, vixit enim imperio Theodosii, & Arcadii, quibus opusculum illud dicavit, nonne fides adhibenda est, ut Gelasius PP. docet? *Numquid nam*, inquit, *in ipsorum hæreticorum libris non multa, quæ ad veritatem pertineant, leguntur? numquid nam veritas refutanda est, quia illorum libri, ubi pravitas inest, refutantur? aut ideo pravi libri suscipiendi sunt eorum, quia veritas quæ in illis inserta est, non negatur? Ait apostolus: Omnia probate, quod bonum est tenote. Scimus apostolum etiam de Paganorum libris aliqua posuisse: numquid ideo etiam cuncta recipienda sunt, cum his pariter sunt prolata?* Adhibendam igitur fidem hæretico vera narranti cum concessero, vera non esse quæ Marcellinus narravit, & æquius, & certius affirmabo, gravissimo inter alia D. Athanasii adductus testimonio, qui Osium tradit, pari qua vixit in concilio Nicæno, & Sardicensi, constantia & religione obiisse, omniaque ad præclaram fidei confessionem, & detestationem Arianorum, præstitisse, quæ virum bonum, quæ Hispanum nobilem, quæ Christianum catholicum, quæ sortem athletam, quæ præstantem episcopum, quæ heroem summum, ad consequendam summam æternitatis gloriam oportuit præstitisse. Hæc enim de Osio scribit ad solitariam vitam agentes: *Tantam vim intulit senti Constantius, nimirum Osio, quem Sirmii pro exilio detinebat, & ita eum arcte tenuit, ut afflictus attrituque malis, tandem agreque cum Ursatio, & Valente communicaret; sed tamen ut contra Athanasium non subscriberet. Verum ne ita quidem eam rem pro leot habuit, moriturus enim, quasi in testamento suo eorum vim protestatus est; & Arianam hæresin condemnavit, vetuitque eam a quocumque probari ac recipi.* Athanasio subscripsit divus Augustinus, nam centum fere post Osii obitum annos, eum nuncupat episcopum catholicum, & ab objecta quadam Parmeniani, & Donatistarum calumnia vindicat. *Quod enim*, ait, *de Osio dicunt Cordubensi quodam catholico episcopo, flagitandum est ut probent, non solum talem illum fuisse, qualem dicunt; sed quod talis fuerit, manifestum illis fuisse, quibus eum communicare asserunt: hoc enim nisi probaverint, frustra dicunt se scisse qualis fuerit, quia nescientibus obesse non potuit, a quibus se isti innocentibus separando, propter ipsam separationis sacrilegam iniquitatem innocentes esse non possunt: hoc enim magis credibile est, si tamen Osius ab Hispanis damnatus, a Gallis est absolutus, sic fieri potuisse, ut falsis criminationibus Hispani circumventi, & callida insidiarum fraude decepti, contra innocentem ferrent sententiam, & postea pacifice in humilitate Christiana, cederent sententiæ collegarum, quibus illius innocentia comprobata est: ne pervicaci & animosa perversitate priores suas sententias defendendo, in sacrilegium schismatis, quod omnia scelera supergreditur, excitate impietatis irruerent.* Si tam misera, ut illi objicitur, Osius morte periisset: nec ab Augustino tam honorifica suæ innocentiæ defensione protegeretur; nec Athanasius tam acerrimus fuisset ejus vitæ & mortis propugnator, patronus, & testis. Quibus etiam accedit Hilarius, dum loquens de Osio ait: *Sed de eo nihil queror, qui idcirco est reservatus, ne judicio humano ignoraretur, qualis antea vixisset.* Si Osius est reservatus, post lapsum intelligo, ut non ignoraretur qualis antea ejus vitæ cursus fuisset; & hunc plenum laboribus pro fide & religione susceptis, innocentia & probitate asseverant omnes, est certe consentaneum satis, quod scribit Hilarius, Osium post lapsum Sirmiensem divina fuisse reservatum providentia, ut peracta denuo ejus erroris pœnitentia, par esset exitus Christiana felicitate sanctiori vitæ, quam diu peregerat. Quod si Osii nomen, Græce sanctum sonat, illi inditum est, ob virtutem & vitæ sanctitatem, qua semper excelluit, ut auctores sunt Theodorus Balsamon, & divus Athanasius; cur post infelicem exitum, & vitæ contemptam abjectamque sanctitatem, illi præclarum sanctitatis nomen ereptum non est? Si a fide vivens morienſque abertavit, cur inter episcopos optime de fide merentes illium refert idem Athanasius? vel eum plane in catholicæ fidei unitate vixisse, & obiisse fatendum est; vel tot viros sanctissimos non levi culpa notandos, quod eum & vivum & mortuum tam illustri semper laude decorarint. Urgent & alia plura ad expugnandam Marcellini presbyteri narrationem, quod Cordubæ obiisse Osium dicat, cum affirmarit prius a lapsu statim Sirmii crudeli exitu interiisse. Qui enim fieri potest, post lapsum statim Sirmiensem, Osium interiisse, si regredien-

Gelasius PP. tomo de vinculo anathematis.

2. Thessal. Act. 17.

D. Athan. in epist. solitariam tam agente

D. Aug. Ii contra ep stolam Pa meniani c.

Theod. Balsamon ad concilium Sardicense can. 1. D. Athanasius in epist ad solitariam vitam agentes.

D. Athanas orat. 1. contra Arianos

diendi in Hiſpaniam, ſi incolendi Cordubam, ſi diſſerendi cum Gregorio, ſi reum agendi, ſi condemnandi ad extremum illum, & locum, & tempus, & facultatem concedat? vel me certe conjectura fallit vehementer, vel Oſius Cordubæ nec obiit, nec in Hiſpania, ſed Sirmii, paulo poſt lapſum; ut ex his in quibus edita & exemplaria MS. conſentiunt, colligitur; ſed apertius multo ex divo Athanaſio, Oſium narrante Sirmienſem errorem ſtatim retractaſſe, & velut poſtremis tabulis apoſtolicam, & ſanctam catholicæ fidei profeſſionem obſignaſſe morientem, & omnibus generaliter conſuluiſſe, ut ab Arianorum impietate velut a contagioſa peſte diffugerent. Illud quoque Marcellini detegit commentum, quod inſimulet, Oſium perſuaſiſſe Clementio Conſtantii præfecto Vicario, ut Gregorium epiſcopum Illiberritanum mitteret in exilium, quod ejuſdem Oſii communionem recuſaſſet: cur enim credamus, eum qui in concilio Sardicenſi epiſcoporum cauſas ad alios epiſcopos primum, vel ad tuam ſedem, gratia & religioſa divi Petri apoſtoli memoria, ut ipſe Oſius ait, deferendas, non ut monitor, ſed ut auctor ſuaſit, & ſanxit, tam brevi temporis ſpatio nullis minis tormentiſve coactum, ad vicarium præfectum detuliſſe? aut cur præfecto magis voluiſſe Oſium deferre, quam Conſtantio imperatori, cujus erat ille vicarius, exiſtimandum eſt? cum paulo ante, tempore quo Conſtantius imperator vim epiſcopis adhibere cœpit, & exilii tædio ad ſuam contendit ſententiam pertrahere, ſic Oſium imperatori docte, pie & conſtanter ſcripſiſſe affirmet Athanaſius. *Ne te miſceat eccleſiaſticis, neque nobis in hoc genere præcipe, ſed potius ea a nobis diſce. Tibi Deus imperium commiſit, nobis quæ ſunt eccleſiæ concredidit & quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinæ, ita & tu cave, ne quæ ſunt eccleſiæ ad te trahens, magno crimini obnoxius fias.* Aut cur majora & ſanctiora clementiæ ſigna, & benignitatis præfectum vicarium Gregorio epiſcopo præſtitiſſe putemus, quam Oſium epiſcopum? cum a D. Auguſtino ſit traditum, adeo eximiæ Oſium fuiſſe pietatis, ut in improbiſſimos quoſque leniorem ferri ſententiam, a Conſtantino ſæpe poſtularit? aut quonam pacto, ſi cauſa erat de fide & communione inter Gregorium & Oſium, potuit jure Oſius, & actoris, & rei, & judicis ſuſtinere perſonam? Et ſi Gregorius adeo ſibi faventem ſentiebat Clementium, ut niſi depoſitum ab epiſcopis, non auderet epiſcopum exilio multare, & depoſitionis pœnam tam iniquo ferebat animo; tur Dei ſolius admirabilem providentiam requiſivit, non vero alicrum epiſcoporum, vel ſedis tuæ apoſtolicæ judicium? ut vel interpoſita hac juſtiſſimæ dilationis mora, tam injuſti judicii calumniam & calamitatem, ſine novi miraculi expectatione depelleret? Quod ſi tam mirabilis tandem, & miſerabilis Oſio contigit interitus in Gregorii damnatione; cur rem tantam in vita Gregorii omiſit D. Hieronymus? & de Oſio ſiluere reliqui Iſid. vetuſtiores?

Quod autem crudeli exitu illum vitam finiiſſe, prodit idem Iſidorus, ad graves profecto ſenectutis morbos, ad varios & maximos corporis cruciatus, quos ab Arianis conſtantiſſime paſſus eſt, & quorum cicatricibus & reliquiis purgacit, eluit & lavit Oſius præteriti lapſus ſordes, & ad breve temporis ſpatium, intra quod poſtea, eodem nimirum anno, Sirmii vita functus eſt, cenſeo referendum; non autem ad repentinum illud, ut perhibent, corporis periculum, vel interitum, futuræ calamitatis æternæ grave præjudicium, quod in Hiſpania Oſio accidiſſe ex condemnatione Gregorii narrat apud Iſidorum ex Marcellino Theodiſcus: & hoc tum divinæ ſapientiæ & bonitatis laudem magis commendat; tum ad Athanaſii, Hilarii, & Auguſtini ſententiam Oſium ab hæreticorum calumnia vindicantium magis accedit: quibus & ego lubentiſſime acquieſco, quod in re tam gravi fas non ſit aliis auctoribus fidem haberi, quam iis, quorum eſt gravis & ſancta apud viros graves & anctos auctoritas. O quanto præclarius in multis hodie & ſemper ageretur cum eccleſia, ſi quod Solon olim in ſibilienda, & capeſcenda republica apprime conducere arbitrabatur, hoc ipſum catholicæ eccleſiæ epiſcopi in vimicandis aliorum epiſcoporum injuriis exequerentur. Interrogatus enim, quanam ratione nullum in ſua republica ſcelus perpetraretur; ſapienter reſpondit: *S tam indignarentur illi, quibus facta non eſt, quam quibus facta eſt injuria*, quod in pia hac Oſii cauſa, non ſolum tibi pontifici ſanctiſſimo, & ſanctorum amantiſſimo, ſed & omnibus qui aliquem pietatis & religonis guſtum habent, probarum iri, ſumma Dei benignitate confido; ut habeat poſthac Hiſpania civem, Valerius comitem, eccleſia epiſcopum, Roma legatum, concilia præſidem, & religio noſtra conſeſſorem ſanctum, ab impoſita calumnia vindicatum, & falſi criminis nota liberum.

Illud ad extremum, obſervatione hic cenſeo dignum; quod ad cauſam hujus concilii attinet, nihil intereſſe, an beata Oſius, an miſera morte interierit; cum ſeptuaginta antea annos, & eo amplius, ſpectata virtute, ſingulari innocentia, recta & præſtanti fide, huic & aliis conciliis interfuerit. Quod ſi rectum vitæ curſum extremo ſpiritu detorſit, nihil cauſa poſterior, etiam detorrima, catholicæ norcbit priori: alioquin vero, ſi ex miſera hac, quæ Oſio impingitur, impiæ mortis atrocitate, pars aliqua vel ſuſpicio ejuſdem infelicitatis concilio huic tot annis antea peracto injicienda eſt; eamdem & in Nicænum, Sardicenſe, Arelatenſe, Alexandrinum, Gangrenſe, & alia quibus interfuit, vel præfuit, conferri oportebit: quod in nullius ſani mentem cadere poteſt.

D. Ath. dict. epiſtol. ad ſolitar. vitam agent.

Oſius in concilio Sardicenſi can. 3

Oſii epiſtolam hanc ad Conſtantium imp refert divus Athan. in epiſtola ad ſolitariam vitam agentes

D. Aug. contra epiſtolam Parm. cap. 7

D. Hieron. lib. de ſcript. eccleſ in vita Gregorii Bætici.

XII. Camerinus epiſcopus Tuccitanus. Vulgata, XII. Camerinus epiſcopus Tuccitanus. *Emen.*

IN aliis CC. MS. Camerinus IV. loco ſubſcripſit, non duodecimo. Tuccæ & Tucci meminit Plinius. Primam in Africa conſtituit: alteram vero quam coloniam nuncupat, Bæticæ provinciæ adſcripſit, addens cognominatam Auguſtam Gemellam, & ad conventum pertinere Aſtigitanum. In diviſione Vvambæ, ut Aſtigitanus, ſic & Tuccitanus epiſcopus archiepiſcopo Hiſpalenſi ſubjicitur. Terminos Tucci poſuit ille, *Tucci*, inquit, *teneat de Mala Saya, uſque Balagar, de Igera uſque Caſlonam.* Quænam olim fuerit, ignorari nunc ait Vaſſæus, ſed obtinuit inter eruditos, eam eſſe, quæ Martos hodie vocatur; fuiſſe confinem Agabrenſi intelligitur, quod diviſio Vvambæ terminos Agabrenſis uſque ad Malam Sayam extenderit, a qua initium habent Tuccitani. Nullum Hiſpano idiomate nomen ſpeciale hujus Tuccitani epiſcopatus expreſſit rex Alfonſus X. in hiſtoria generali Hiſpaniæ. Cum enim diviſionem Conſtantini imperatoris refert, *Tuſſe*, inquit, *tierra de Tanjer, la de Aquenmar, que tiene faſta Cadiz, que ha agora nombre Algezira, & otra de allende.* Cum autem de diviſione Vvambæ loqueretur, & de ſubjectis archiepiſcopo Hiſpalenſi, poſtremo loco ait. *El Obiſpado, de Tuad tenga deſde Mala Saxa, faſta Balagi, & de Aguera faſta Caslona, & deſde di faſta Certama.* Leo a Gemella presbyter interfuit huic concilio, ut comes Camerini. Hodie Tucci epiſcopo vacat.

Plin. lib. 5. cap. 2.

XIII. Secundinus epiſcopus Catraleucenſis. Vulg. XIII. Secundinus epiſcopus Caſtulonenſis. *Em.*

IN C. Hiſpalenſi regio Secundinus, VI. loco, non XIII. ſubſcripſit. Quod ad urbem attinet, Plinius & Pomponius nullam hujus nominis referunt. ſolus Ptolomæus Catraleucos conſtituit in Luſitania Celtica non procul ab Arcobrica, & ab ea quæ Turres Albæ dicitur: tenue oppidum fuiſſe videri poteſt, quod illud omiſerint reliqui geographi In vetuſtis exemplaribus MS. non Catraleucenſem, ſed Caſtulonenſem lego: in Hiſpalenſi regio, Caſtolenſis, ſed Caſtulonenſis, reſtituendum eſt nam in ſubſcriptionibus presbyterorum reperio Turrinum a Caſtulone, quem Secundini comitem fuiſſe intelligo. Caſtulonenſes ad coloniam Salarienſem ſpectare dixit Plinius, appellatoſque tunc Cæſari Venales. Caſtulonem autem fuiſſe non procul ab Illiturgi Bætica, ex Livio apparet, narrante, Scipionem ab Illiturgi expugnata, ſtatim Caſtulonem petiiſſe, &, Cerdubello proditionis auctore, proditione cepiſſe. Fuit Caſtulo antiquiſſima Hiſpaniæ urbs, a Phœnicibus Græcis Bœotiæ, non Joniis, primum condita, a quibus ob fontem Caſtalium, eximiæ apud eos celebritatis in monte Parnaſſo, Caſtulonis nomen inditum Silius Italicus auctor eſt. Fuit ſitu, ædificiorum magnitudine, argenti fodinis, civium frequentia illuſtris, qua ratione eam ad promulgationem evangelii, majores noſtri elegerunt, & in ea epiſcopi cathedram collocarunt. Ab Arabibus poſtea everſa eſt, in generali Hiſpaniæ expugnatione; veſtigia quædam adhuc exſtant in ea, quæ nunc Cazlona la vieja dicitur, ab oppido de Linares in Bætica tribus milliaribus diſtans: novem vero ab urbe Baeza: ideoque illam cum Caſtulone eamdem eſſe putarim.

Plin. lib 25. cap. 3

Livi. lib. 28.

Silius Italicus lib 3

Adducor præterea Secundinum hunc epiſcopum fuiſſe Caſtulonenſem, quod Annianus poſtea epiſcopus Caſtulonenſis Secundini ſucceſſor concilio Sardicenſi ſubſcripſerit. Paruiſſe olim Caſtulonenſem epiſcopum Toletano, ab eodem Raſi Arabe, & Vvamba rege memoriæ proditum eſt.

XIV. Flavius epiſcopus Eliberinus. Vulgata. XIV. Flavius epiſcopus Illiberritanus. *Emendata.*

VEtuſti CC. MS. alii Flavianum, alii Flavinum; ſed malo Flavium legi. Eliberinum, alii, alii Eliberritanum; utrumque Gothice magis, quam Latine: eorum enim idiomate & literis, hujus concilii decreta exſcripta ſunt. Pari forma Spalenſis pro Hiſpalenſis, Elborenſis pro Eborenſis, Emeretenſis pro Emeritenſis, ejuſdem gentis more. Non deſunt tamen alii antiquiores, in quibus Illiberrinus, & Illiberritanus epiſcopus dicitur. In Lucenſi & Hiſpalenſi IV. loco ſubſcripſit, non XIV. Urbs eſt Illiberris a tempore ipſo

apoſtolorum catholicæ religionis doctrina, & epiſcopatus dignitate a D. Petro, ſive ejus diſcipulo ſancto Cæcilio primo urbis epiſcopo nobilitata. Ut hinc etiam obſerves, quam altæ fidei radices actæ, quamque antiqua & firmiſſima religionis fundamenta in eccleſia hac divinitus jacta ſint. Nec eſt probabile Flavium epiſcopum ſupremum civitatis honorem, Cæcilii munus & dignitatem feliciter omniumque conſenſu obtinuiſſe; divinam autem fidem, catholicam religionem, Romanam & apoſtolicam doctrinam, tam recenti & illuſtri Cæcilii exemplo, pietate & ſanctitate confirmatam, a civitate, a provincia & regno impie & infeliciter ſuſtuliſſe. Si memoria præſertim repetamus priſcum eccleſiæ morem, quo receptum fuit, ut quoties de dogmatibus eccleſiæ, vel de librorum auctoritate, vel de quolibet ritu, aut traditione controverſia oriretur; ad judicium earum eccleſiarum, quas viva voce, vel epiſtolis, vel miſſis diſcipulis apoſtoli, ſed Petrus præſertim inſtituiſſet, & Romanam in primis ceterarum matricem, & caput, tanquam ad veriſſimum Spiritus ſancti oraculum, a quo apoſtoli, & ab apoſtolis illæ perceperant, confugeretur; & graviſſimo earum teſtimonio, & auctoritate impiæ, ac neſariæ vocum novitates in ipſo ortu opprimerentur. Divus Irænеus adverſus Gnoſticos. *Traditionem itaque*, ait, *apoſtolorum in toto mundo manifeſtatam, in omni eccleſia adeſt perſpicere omnibus, qui vera vellent audire, & habemus annumerare eos, qui ab apoſtolis inſtituti ſunt epiſcopi in eccleſiis, & ſucceſſores eorum uſque ad nos, qui nihil tale docuerunt, neque cognoverunt, quale ab eis deliratur. Etenim ſi recondita myſteria ſciſſent apoſtoli, quæ ſeorſim & latenter ab reliquis perfectos docebant, his vel maxime traderent ea, quibus etiam ipſas eccleſias committebant. Valde enim perfectos, & irreprehenſibiles in omnibus eos volebant eſſe, quos & ſucceſſores relinquebant ſuum ipſorum locum magiſterii tradentes, quibus emendate agentibus, fieret magna utilitas, lapſis autem ſumma calamitas.* Et mox, *Quid enim, & ſi quibus de aliqua modica quæſtione diſceptatio eſſet, nonne oporteret in antiquiſſimas recurrere eccleſias, in quibus apoſtoli converſati ſunt, & ab eis de præſenti quæſtione ſumere quod certum, & re liquidum eſt? Quid autem ſi neque apoſtoli quidem ſcripturas reliquiſſent nobis, nonne oportebat ordinem ſequi traditionis, quam tradiderunt his quibus committebant eccleſias?* Et ad Florinum ſcribens. *Iſta dogmata*, ait, *Florine, ut tecum agam humanius, ſana doctrina & ſententiæ non ſunt. Iſta dogmata ſunt eccleſiæ repugnantia, ut pote quæ ea, qui illis obſequuntur, in maximam impietatem rejiciant. Iſta dogmata presbyteri, qui ante nos fuerunt, qui erant ipſorum apoſtolorum diſcipuli, minime tibi tradiderunt.* Tertullianus. *Quandiu in terris agebat*, loquitur de Chriſto, *ipſe pronunciabat, ſive populo palam, ſive diſcentibus ſeorſum. Ex quibus duodecim præcipuos lateri ſuo adlegerat deſtinatos, Nationibus magiſtros. Itaque uno eorum decuſſo, reliquos undecim regredientes ad Patrem poſt reſurrectionem juſſit ire, & docere nationes, tinguendas in Patrem & in Filium, & in Spiritum ſanctum. Statim igitur, quos hæc appellatio miſſos interpretatur, aſſumpto per ſortem duodecimo Matthia in locum Judæ, ex auctoritate prophetiæ, quæ eſt in pſalmo David, conſequuti promiſſam vim Spiritus ſancti, ad virtutes & eloquium, primo per Judæam, conteſtata fide in Jeſum Chriſtum, & eccleſiis inſtitutis, de hinc in orbem profecti, eamdem doctrinam ejuſdem fidei nationibus promulgaverunt; & proinde eccleſias apud unamquamque civitatem condiderunt; a quibus traducem fidei & ſemina doctrinæ, ceteræ exinde eccleſiæ mutuatæ ſunt, & quotidie mutuantur, ut eccleſiæ fiant. Ac per hoc & ipſæ apoſtolicæ deputantur, ut ſoboles apoſtolicarum eccleſiarum. Omne genus ad originem ſuam cenſeatur neceſſe eſt.* Et poſt alia. *Ita ex ipſo ordine*, ait, *manifeſtatur eſſe dominicum & verum, quod ſit prius traditum: id autem extraneum & falſum, quod ſit poſterius immiſſum. Ea ſententia manebit adverſus poſteriores quaſque hæreſes, quibus nulla conſtantia de conſcientia competit ad defendendam ſibi veritatem. Ceterum ſi quæ audent interſerere ſe ætati apoſtolicæ, ut ideo videantur ab apoſtolis tradita, quia ſub apoſtolis fuerunt; poſſumus dicere: Edant ergo origines eccleſiarum ſuarum: evolvant ordinem epiſcoporum ſuorum, ita per ſucceſſiones ab initio decurrentem, ut primus ille epiſcopus, aliquem ex apoſtolis, vel apoſtolicis viris, qui cum apoſtolis perſeveraverint, habuerit auctorem, & anteceſſorem. Hoc enim modo eccleſiæ apoſtolicæ cenſus ſuos deferunt: ſicut Smyrnæorum eccleſia habens Polycarpum a Joanne conlocatum refert, ſicut Romanorum Clementem a Petro ordinatum edit: proinde utique, & ceteræ exhibent, quos ab apoſtolis in epiſcopatum conſtitutos apoſtolici ſeminis traduces habeant. Confingant tale aliquid hæretici. Quid enim illis poſt blaſphemiam inlicitum eſt? Sed etſi confinxerint, nihil promovebunt. Ipſa enim doctrina eorum cum apoſtolica comparata, ex diverſitate & contrarietate ſua pronunciabit, neque apoſtoli alicujus auctoris eſſe, neque apoſtolici; quia ſicut apoſtoli non diverſa inter ſe docuiſſent; ita & apoſtolici non contraria apoſtolis ediderunt, niſi illi qui ab apoſtolis doctiverunt, & aliter prædicaverunt. Ad hanc itaque formam provocabuntur ab illis eccleſiis, quæ ulos nullum ex apoſtolis, vel apoſtolicis auctorem ſuum proferant, ut multo poſteriores, quæ denique quotidie inſtituuntur: tamen in eadem fide conſpirantes, non minus apoſtolicæ deputantur pro conſanguinitate doctrinæ.* Id ipſum docuit & confirmavit adverſus Marcionem. *In ſumma*, inquit, *ſi conſtat, id verius, quod prius; id prius, quod eſt ab initio; ab initio, quod ab apoſtolis; pariter utique conſtabit, id eſſe ab apoſtolis traditum, quod apud eccleſias apoſtolorum fuerit ſacroſanctum. Videamus quod lac a Paulo Corinthii hauſerint; ad quam regulam Galatæ ſint recorrecti: quid legant Philippenſes, Theſſalonicenſes, Epheſii, quid etiam Romani de proximo ſonent, quibus evangelium, & Petrus, & Paulus ſanguine quoque ſuo ſignatum reliquerunt. Habemus & Joannis alumnas eccleſias. Nam etſi Apocalypſim ejus Marcion reſpuit, ordo tamen epiſcoporum ad originem recenſus, in Joannem ſtabit auctorem. Sic & ceterarum generoſitas recognoſcitur. Dico itaque apud illas, nec ſolas jam apoſtolicas, ſed apud univerſas, quæ illis de ſocietate ſacramenti confœderantur, id evangelium Lucæ ab initio editionis ſuæ ſtare, quod cum maxime tuemur.* Quinimo ſi de librorum divinorum auctoritate eſſet controverſia, hoc eſt, ſi de libro hoc, vel illo, an facer eſſet & canonicus, orta eſſet diſceptatio, ut de quibuſdam olim hæſitarunt nonnulli, conſilium Auguſtinus dedit, ut eccleſias catholicas conſulamus, eas nimirum, quæ catholicam fidem & unitatem conſtanter retinerent, non vero eas, quæ aliqua hæreſum ſuſpicione damnatæ eſſent vel notatæ: quod ſi nec in his catholicæ omnes conſentirent, plurimarum catholicarum conſenſum probari voluit; inter pares vero, earum judicium ſequi mandavit, quæ inter catholicas eſſent apoſtolicæ. Inter eas autem cum eccleſia Romana principatum teneat, & apoſtolicæ nomine per antonomaſiam jure, & merito intelligatur: tum, quod apoſtolorum princeps Petrus illam fundarit, rexerit, & glorioſo martyrio cobonoſtaverit; tum ob certam Chriſti pollicitationem; a quo illi dictum eſt. Ego pro te oravi, Petre, ut non deficiat fides tua; quæ munita & ornata divinitus, nullo errore fallit, aut fallitur, illi in dubiis catholicæ fidei cauſis, judicium primum deferendum eſt: poſt eam vero, reliquis apoſtolicis eccleſiis ſua, ut Auguſtinus docet, auctoritas eſt tribuenda, nec temere judicandum falſum, vanum, & irritum earum eſſe judicium. Cum doctrina igitur hujus concilii apoſtolicæ eccleſiæ Illiberritanæ fide comprobetur, ut de Romana præſertim, & ejus legatis interim taceamus, & aliarum quatuor, apoſtolicarum eccleſiarum graviſſima auctoritate fulciatur; interfuerunt enim illi, ut cernimus, divus Valerius epiſcopus eccleſiæ Cæſarauguſtanæ, inſtitutæ a Jacobo: Felix Accitanæ, a Torcato D. Petri diſcipulo: Melanthius Toletanæ, ab Eugenio: Quintianus Eborenſis, a B. Mantio, non apoſtolorum, ſed ipſius domini noſtri Jeſu Chriſti diſcipulo, quis tam expers pietatis affirmare audebit eccleſias tot ſanctas, ſanctorum patrum aut avorum præcepta, tam recenti memoria tradita non agnoviſſe; vel ſi agnoverunt, quod multo eſſet deterius, nefario ſcelere, & inſigni impietate neglexiſſe, violaſſe, conculcaſſe? Hujus Flavii epiſcopi Illiberritani admirabilis tum religio; tum prudentia, in eo potiſſimum illuxit, quod cum in civitate celeberrima ſummum ei negotium eſſet in continendis in religione & officio civium animis nimium ad idolorum cultum propenſis, ita tamen ſe gefſerit, ut non minorem in eis evertendis laudem videri poſſit conſequutus, quam multi alii in ſubeundo martyrio gloriam: ut qui omnem operam primo ad emolliendam civium duritiam conferret, quo ſimulacra poſtea demoliri poſſet commodius. Ejus enim conſilio & opera non ambigo, quin dum concilii hujus ſanctionibus morem gereret, omnia aut pleraque Illiberritanæ urbis idolorum ſimulacra everſa, atque proſtrata ſint; quorum nonnulla ſuperioribus annis terra obruta eruere Granatenſes, Apollinis unum cum muſico inſtrumento; alterum Veneris, cui ad latus Cupido; tertium Liberi patris cum Satyro utre vinario incubante; poſtremum, ut creditur, Æſculapii, omnia miro elaborata artificio, quæ ſummo in pretio habita ad tantæ vetuſtatis memoriam in regia ejuſdem urbis aſſervantur.

Huic Flavio ſucceſſit divus Gregorius, quem a Clementio Conſtantii præfecto vicario, Oſio conſentiente, & juvante, damnatum Iſidorus, vel Theodiſcus ex Marcellino refert: ſed quid de illius narrationis fide, & auctoritate ſentiendum, dixi jam in Oſii ſubſcriptione. Gregorium tamen illuſtri fidei confeſſione, & optimarum diſciplinarum cognitione clariſſimum, ad cœlites commigraſſe, præter D. Hieronymum, certam fidem faciunt Romanæ eccleſiæ, & Uſuardi martyrologia, quæ illum, ut ſanctum Illiberritanæ civi-

D. Irenæus l. 3. adverſus hæreſes c. 3.

Idem. cap. 4.

Hanc Irenæi epiſtolam ad Florinum Euſebius refert lib. 5. cap. 19. hiſt. eccl.

Tertull. de præſcrip. c 20.
Matth. 10.
Matth. 11.
Matth. 28.
Act. 1.
Pſal. 108.
Act. 2.
Act. 8. 9. 11.
Act. 13.
Act. 14.

Idem lib. 4. adverſus Marcionem cap. 5.

1. Cor. 3. Galat. 6.

Apoc. 2. & 3.

D. Aug. lib. 2. de doctrina Chriſtiana, cap. 8.

Canon. 41.

Apud Iſidorum, in prin. libri de ſcriptoribus eccleſ. ex Marcellino Theodiſcus.

D. Hieronymus de ſcript eccleſ. in Gregorio.

civitatis episcopum, & confessorem coli, ejusque diem festum, & memoriam celebrari XXIV. Aprilis docent. Illiberritani episcopatus fines in divisione Vvambæ hos reperio. *Liberis*, ait, *hæc teneat de Maleoca, usque Sotellam, de Admita usque Sedille.* Insignem, & antiquam hanc civitatem generalis Arabum irruptio expugnavit, ejus tamen sedem episcopalem Ferdinandus, & Elisabetha reges catholici in Granatam a se recuperatam transferri, apostolica PP. Sixti Hispani auctoritate, & in metropolitanam erigi, impetrarunt, assignatis duabus ecclesiis suffraganeis Accitana, & Virgitana, anno Christi CIↃ. CCCC. XC. II. primus ejus sedis archiepiscopus Ferdinandus de Talabera, ex D. Hieronymi instituto.

XV. Liberius episcopus Emeritanus. Vulgata, XV Liberius episcopus Emeritanus *Emend.*

EMERITA Augusta, ut a Dione traditum est, & postea ab Isidoro, nomen accepit a militibus emeritis Augusti, quibus eam sibi ædificandi cura pro beneficio data est, anno XXIII. antequam Christus nasceretur, Augusto, & Sylano Cos. Merida hodie dicitur. Antiquissimum Hispaniæ episcopatum probat D. Cypriani epistola ad clerum & plebem in Hispania consistentes, ex qua apparet, Basilidem, & Martialem, alterum Asturicæ, alterum Emeritæ episcopos, ob crimen idololatriæ depositos, & in eorum locum Sabinum, & Felicem suffectos. Cujus dignitas & amplitudo eo pervenit, ut totius Lusitaniæ esset metropolis, illique suberant, ut in vetustis CC. Gothis refertur, Pace, Olisibona, Ossonoba, Egitania, Caliabria, Conimbria, Visæum, Lamegum, Cauria, Salmantica, Avela, Ebora. Sed ea dignitas a Calixto secundo Compostellam ad tempus primum, dum Emerita recuperaretur a tyrannide Arabum, in perpetuum postea translata est; ideirco hodie episcopo vacat. Ea est temporis & rerum humanarum vicissitudo, & inconstantia. Patet in sacris, D. Jacobi militibus. Hic autem Liberius episcopus Emeritanus concilio Arelatensi secundo interfuit, cum Florentino diacono, & interfuisse ac subscripsisse eum I. Arelatensi crediderim, quia in eo plures Hispaniæ episcopos fuisse præsentes tradit Augustinus, & omnes subscriptiones concilii Arelatensis secundi, ut a primo sublatas, sic primo restituendas, inter doctiores convenit. Post vero vita functo Liberio, ejus diaconum Florentinum electum fuisse episcopum Emeritanum, inde intellexerim, quod ejus exstet subscriptio in concilio Sardicensi: quare Illiberritanum hoc ante Sardicense, & Arelatense I. fuisse peractum vel hinc comprobandum.

XVI. Decentius episcopus Legionensis. Vulgata. XVI. Decentius episcop. Legionensis. *Emend.*

A LEGIONE septima Geminia, Legio civitas nomen habuit; dignitate episcopali a tempore fere apostolorum insignita, & regni titulo post Arabum expugnationem ornata, nullum unquam metropolitanum agnovit, præter Romanæ sedis episcopum. In MS. XII. loco non XVI. subscripsit.

XVII. Januarius episcopus Sibariensis. Vulgata, XVII. Januarius episcopus Salariensis. *Emend.*

IN CC. MS. Salariensis legitur, non Sibariensis; quod magis probo: nam de Sibari in Hispania omnes Geographi siluerunt: in Italia constituit Sybarim Solinus, a Trœcenis ædificatam asserens. Salariam autem duplicem refert Ptolemæus in Hispania: primam in Oretanis, juxta Laniam & Paternianam; aliam in Bastitanis inter Biguerram & Turbulam: Plinius Salariensem coloniam in Bætica esse tradit non procul ab Acci; hodie vocari Alcazar de la Sal in Algarviorum regno, scripsit Ambrosius Morales; hujusque civitatis fuisse episcopum Januarium. Sed ego magis putem, episcopum Bæticæ Salariæ fuisse, quam Lusitaniæ, quod Bæticæ civitas fuerit opulenta, & colonia Romanorum, ut dicit Plinius: altera vero exiguum oppidum brevissimis terminis circumscriptum. In codicibus ecclesiæ Toletanæ legitur, Januarius de Fiblaria, & Fibularia: quæ lectio non temere improbanda: nam Calagurrim, Fibulariam nuncupasse veteres, testis est Plinius, & adfuisse in hoc Concilio Eucarium presbyterum de Fibularia seu municipio, ex presbyterorum subscriptionibus apparet: olim Hispanos, & Italos, urbium plures duobus nuncupasse nominibus, Plinius tradit. Et ut omissis Italicis, Hispanicas recenseamus, Olysippo dicebatur & Felicitas Julia: Ebora, Liberalitas Julia: Attubi, Claritas Julia: Astigi, Augusta firma: Illiturgi, Forum Julium: Obulco, Municipium pontificense: Urso, Genua urbanorum: Hispalis, Colonia Romulea: Corduba, Colonia Patritia: Cæsaraugusta, Salduba: Tucci, Augusta Gemella: quod usurpabant, ut imperatoribus, vel præsidibus provinciarum, vel Romanæ civitati blandirentur, eorum gratia nomina ab eisdem mutuantes. In C. Hispalensi de Piblaria legitur. In Lucensi de Fibaria: utrumque non recte. Decimoquarto in eisdem, non decimo septimo loco ejusdem subscriptio.

XVIII. Quintianus episcopus Elborensis. Vulgata. XVIII. Quintianus episcop. Eborensis. *Emend.*

GOTHICE Elbora dicta est, quæ Latine Ebora ex Pomponio Mela, & vetustis lapidibus. Is Julio Cæsari erectus est, cum hac inscriptione. Pomp. Mela. lib. 3. cap. 1.

DIVO JULIO.
LIB. IVL. EBORA.
OB. ILLIUS. IN. MUN. ET. MUN.
LIBERALITATEM.
EX. D. D. D.
QUOJUS. DEDICATIONE.
VENERI. GENETRICI.
GESTUM. MATRONE.
DONUM. TULERUNT.

Ebora ergo legendum est, non Ebura, ut apud Ptolemæum, Strabonem, & Stephanum, perperam Eburam Cærealem Bæticæ, cum Ebora Lusitaniæ confundentes. De Elbora Carpetanæ provintiæ (Talaberam hodie vocant) alia ratio est, nunquam enim ea episcopum habuit. Ebora autem Lusitaniæ civitas celebris, frequenti antiquorum regum Lusitaniæ domicilio nobilissima, episcopatus dignitatem a tempore apostolorum repetit; quippe habuerit beatum Mantium domini nostri Jesu Christi discipulum, primum Christianæ religionis annunciatorem, & ut credi par est, episcopum. Sedem hanc in archiepiscopalem seu metropolitanam erexit Paulus papa III. & Sylvensem ecclesiam illi suffraganeam assignavit anno domini CIↃ. IↃ. XL. Joanne III Lusitaniæ rege intercedente. Primus archiepiscopus Henricus cardinalis ejus frater, qui Sebastiano nepoti defuncto in regno successit.

XIX. Eutichianus episcopus Bassitanus. Vulgata. XIX. Eutichianus Episcop. Bastitanus. *Emend.*

IN MS. emendationibus, Bastetanus: sed Bastitanus scribendum. Basti, hodie Baza in Bætica, parebat olim archiepiscopo Toletano. Illius termini exstant in divisione Vvambæ. *Basti*, inquit, *teneat de Montana usque Gestam: de Rovta, usque Rusitam.* Episcopo vacat, postquam Arabum tyrannide, Ferdinandi & Elisabethæ regum catholicorum virtute, & pietate erepta est, & quia usurpatis, & detentis antiquis ejus finibus per Arabes, diœceseos angustiis laborabat, Accitanæ ecclesiæ potestati est adjecta, procurante Accitano episcopo Garsia Quijada, & magno Petro Gonzalez de Mendoza cardinale & archiepiscopo Toletano dissimulante: cujus ecclesia a tempore Ferdinandi III. Castellæ regis jus in Bastitanum prætendit, quousque variis hinc inde sententiis latis, tandem spectare ad Accitanum tempore Joannis Martini Silicei archiepiscopi Toletani postrema cautum est; reservato jure metropoleos archiepiscopo Toletano. Et quemadmodum in spiritualibus Accitano episcopo subjicitur, sic rerum civilium præfectum Accitanum, in civilibus superiorem agnoscit.

Residentibus etiam triginta sex presbyteris, adstantibus diaconibus.

RESIDENTES presbyteros retulit notarius, quia simul sedebant cum episcopis, tam in Hispania, ut concilio hoc & Toletano I. admonemur, quam Romæ, ut testatur D. Hieronymus ad Evagrium. *Cetcrum*, inquit, *etiam in ecclesia Romæ presbyteri sedent, & fiant diacont, licet paulatim increbrescentibus vitiis inter presbyteros absente episcopo sedere diaconum viderim.* Tanti merito habitus presbyterii ordo semper est. Quare Africanis episcopis, singulari religione, sanctitate & doctrina præstantibus, in concilio Carthaginensi IV. coactis visum est, ut episcopi in quolibet loco sedentes stare presbyteros non paterentur. Patres quoque Bracarenses statuerunt. *Ut clerici parochiales servili more, in aliquibus operibus, episcopis servire non cogerentur: quia scriptum est: Neque ut dominantes in clero.* At dicent alii nec in concilio Carthaginensi decerni, ut presbyteri sedeant in conciliis, cum episcopis; nec ex hoc Illiberritano erui posse: cum magis ad promulgationem concilii, de qua notarius testimonium publica fide consignabat, quam ad coactionem concilii, & interiorem sessionem illud referri debeat, referendum consentio, id ipsum tamen in conciliis usurpari ex concilio Romano, sub

Concilium Toletan. 1. in princip. D. Hierony. in epist. 85. ad Evagrium.

Conc. Carthag. 4. can. 34.

Conc. Bracar. 2. can. 2. ad finem. 1. Pet. 5.

sub Hilario papa liquet, sic enim incipit: *Residentibus universis presbyteris, adstantibus quoque diaconibus, Hilarius episcopus ecclesiæ catholicæ urbis Romæ synodo præsident dixit. Quoniam religiosus, &c.* In Hispania quoque id receptum scribit Isidorus, ordinem sessionum episcoporum, & presbyterorum exponens. *Et corona*, ait, *facta de sedibus episcoporum: presbyteri a tergo eorum resideant, quos tamen sessuros secum metropolitanus elegerit.* Et post alia: *Sicque omnes qui de religiosis retro actis diebus, pro spirituali instructione, interfuerant in concilio, foris egrediantur, residentibus aliquibus presbyteris in concilio, quos metropolitanus elegerit.* Diaconi vero, velut episcoporum, & presbyterorum ministri, nec coram episcopis sedebant, nec coram presbyteris, nisi illorum præcepto. *Diaconus*, (inquit idem concilium Carthaginense IV.) *quolibet loco jubente presbytero sedeat*: Quod & concilium Nicænum sanxerat, *Sed neque sedere quidem*, ait, *licet in medio presbyterorum diaconos. Si quis autem non vult his sufficiens esse, post hanc diffinitionem, cesset esse diaconus.* Subscripserunt eidem decreto Asiani episcopi in concilio Laodiceno, Gallicani in concilio Arelatensi II. *In secretario diaconos inter presbyteros sedere non liceat, vel corpus Christi, præsente presbytero, tradere non præsumant: quod si fecerint ab officio diaconatus abscedant.* Clarius Gelasius papa; *Eos*, ait, intelligens diaconos, *non in presbyterio residere, cum divina celebrantur, vel ecclesiasticus habetur quicumque tractatus, sacri corporis porrogationem sub conspectu pontificis seu presbyteri, nisi his absentibus jus non habeant exercendi.* Hic mos erat omnium fere provinciarum: etsi aliquando, Romæ presbyteros, ut diaconos a tergo episcoporum in conciliis stetisse fit traditum. In Romano enim primo sub Silvestro, cui adfuisse dicuntur Constantinus Magnus, & Helena, atque Calphurnius, homo (ut vocatur) Christianus, & Urbis præfectus, hic ordo observatus refertur. *Dum enim omnes venissent in synodum, & alii quorum chirographus cucurrit, & opinio sanctitatis, sederunt in eodem aspectu Thermarum supradictarum. Presbyteri autem Romani omnes, diaconi, cleruſque, vel gradus sequentes a tergo episcoporum steterunt; nemo enim sedit in eodem loco, nisi tantum episcopi, & Silvester episcopus, pontifex urbis Romæ.* In hoc tamen modeste se gesserunt presbyteri Romæ: de his solum dicitur in canone, quod pontifex Silvester, Constantinus imperator, mater Helena, & Calphurnius Urbis præfectus interessent: postquam enim canon retulerat, neminem sedisse, præter episcopos, & Silvestrum papam, subjunxit: *Erat enim vero Calphurnius, qui Gentilis, & postea Christianus, & Urbis præfectus.* Nam illis absentibus constat sedisse presbyteros, & adstitisse diaconos, ex alio concilio Romano sub Hilario.

D Isidorus in libello de modo celebrandi concilia.

Conc. Carthagin. 4. can. 37. Idem can. 39. Concilium Nicænum can. 14.

Concilium Laodicen. can. 20. Concilium Arelat. 2. c. 15. Gelasius PP. in epist. 1. ad episcopos per Lucaniam, Brutios, & Siciliam constitutos cap. 10.

Concilium Romanum sub Silvestro can. 1.

Cum triginta autem & sex presbyteros adsedisse in concilio scribit notarius, animadvertentum est, tot sacerdotes ecclesiam Illiberritanam minime habuisse (ratior erat tunc presbyterorum numerus) sed ex his provinciis, quarum episcopi concilio illi intererant, duos presbyteros adventasse, ut proprium episcopum comitarentur: hoc enim Lucium papam jamdiu decreviſſe, Damasus auctor est. *Hic præcepit*, inquit, *ut duo presbyteri, & tres diaconi in omni loco episcopum non deserent, propter testimonium ecclesiasticum.* Quare Osio episcopo Cordubensi, Silvestri papæ ad Nicænam synodum legato, duo presbyteri itineris & legationis comites dati sunt: alter Vitus, seu Victor; alter Vincentius. Quam legem observavit Zosimus papa, cum Legatos a concilium Carthaginense VI. destinavit, cum Faustino enim episcopo plebis Potentinæ, Philippum misit, & Asellum presbyteros. Cum vero decem & octo episcopi tantum ad concilium venissent, si illorum singulis binos presbyteros adjiciamus, triginta & sex presbyterorum numerum (ut in concilio dicitur) juste complebimus: quocirca manuscripta exemplaria, quæ habent, Viginti sex presbyteris, emendanda sunt, & pro viginti, triginta reponendum. Diaconorum autem numerum (si id ejusdem regulæ circumscriptione metiamur) quadraginta quatuor fuisse necesse est, si singulis episcopis tres diaconi adjiciantur, juxta eamdem Lucii papæ constitutionem.

Damasus in pontificali in Lucio.

Conc Nicænum ad fi Enem x Zosimi commonitorio quod ex hac ad finem concilii, quod Africanum vocant.

Nomina diaconorum, qui adstiterunt, desiderantur, presbyterorum autem, qui huic concilio interfuerunt & subscripserunt, etsi in excusis, & MS. CC. D. Laurentii, & ecclesiæ Toletanæ desint, & in alio nostro vetustissimo, exstant tamen in alio ecclesiæ Urgellensis, hoc ordine.

I. *Restitutus presbyter de Elcbepora.* Forte de Epora, cujus meminit Antoninus, itinere a Corduba Castulonem; in Bætica est, Montoro dicitur, non integris triginta milliariis a Corduba distans; non recte apud Plinium Ripepora fœderatorum: Epora restituendum.

II. *Natalis presbyter a Ursuna.* Ursonem vocat Plinius, & ad conventum Astigitanum refert. Hispane Ossuna in Bætica, caput Ducatus de Ossuna.

III. *Maurus presbyter de Illiturgi.* Ad conventum Cordubensem spectare Illiturgi scribit Plinius: Andujar Hispane dicitur.

IV. *Lampontanus de Karula.* Carula Antonino inter Hispalim, & Illipam: Carrula Cæsari in Bætica, Marchena hodie.

V. *Barbatus de Advigi.* Forsan Artigi, quos & Julienses vocari ait Plinius. Albama esse in Bætica Cocus, Tarrapha, & Ortelius tradant.

VI. *Felicissimus de Aseva.* Cæsar Ategua, Valer. Max. Attiuga. Pli. Attubi, quæ Claritas Julia, ad conventum Astigitanum, non procul ab Urso: hodie Castillo de Teba.

VII. *Leo Accinipe.* Accinipo Ptolem. in Bæticis Celticis juxta Anam fluvium in eadem Celtica. Plinius duplici pp.

VIII. *Liberalis de Eliocrota.* De Eliocrota, Lorca in Bætica; comes fuit hic presbyter Successi episcopi Eliocrotensis.

IX. *Januarius a Lauro.* Duplex Laurum, alterum apud Sucronem, ubi pugnavit Sertorius, alterum Bæticæ, ubi occisus Pompej filius.

X. *Januarius Barbæ.* Barba Antonino in Bætica, juxta Anticariam.

XI. *Victorinus Agabro.* In Bætica, Cabra dicitur, caput comitatus de Cabra comitem Sinagli episcopi Agabrensis fuisse putarim.

XII. *Titus a Vine.*

XIII. *Eucharius a Municipio.* Forte Calagurris, nam in nummo Augusti apud Goltzium legitur. MUNCALAG. IVL. quod ab Augusto facta esset municipium.

XIV. *Sylvanus Segalbina.* Forte quæ Sclambina Ptolem. hodie Salabrenna.

XV. *Victor Ulia.* Gaditani conventus fuisse ait Plinius forsan Montemayor in Bætica, quindecim lapidibus a Corduba.

XVI. *Januarius Urci.* Urci, alias Virgi, vulgo Almeria. Januarium comitem fuisse Cantoni episcopi Virgitani crediderim.

XVII. *Leo Gemella.* Martos hodie, olim duplici nomine insignita; Tucci, & Augusta Gemella, ut testatur Plinius. Comes fuit Leo Camerini episcopi Tuccitani.

XVIII. *Turrinus Castilona.* Castulone legendum; Cazlona la vieja in Bætica. Comes Secundini episcopi Castulonensis.

XIX. *Luxurius de Drona.* Forsan de Brana, quam conventui Gaditano adscribit Plinius.

XX. *Emeritus Baria.* Eadem quæ falso Balaria apud Ptolem. Baria in Cicerone ad Atticum, Varia apud Plinium, non procul a Virgi, nunc Vera.

XXI. *Eumantius Selia.* Ptolem. in Bætica, forte Villanueva de la Xara, in cujus lapide scribitur Solienſis: conventus Cordubensis erat.

XXII. *Clementianus Ossigi.* Cognominabatur Ossigi Laconium, conventus fuisse Cordubensis docet Plinius.

XXIII. *Eutyces Carthaginensis.*

XXIV. *Julianus Corduba*, comes Osii.

Aliorum duodecim presbyterorum nomina, temporum injuria periisse non ambigo, ut numerus triginta & sex compleretur. Ex horum tamen & episcoporum subscriptionibus palam fit, longe lateque propagatam fuisse in Hispania hujus concilii tempore religionem Christianam, cum nulla sit regni provincia, ex qua aut presbyter, aut episcopus, non adventarit. Presbyteros autem qui huic concilio interfuerunt, duplicis (ut ita dixerim) generis fuisse agnoscimus. quosdam episcoporum comites ex præcepto Lucii papæ: alios vero vel Vicarios suorum episcoporum, aut tanquam doctrina & religione præstantes electos accersitosque fuisse ab episcopis, ut concilio interessent. Utrorumque subscriptiones indicant decernendi auctoritate olim presbyteros non caruisse: aliter enim quorsum tot ipsorum subscriptiones? potuit enim Christiani populi calamitas, imperatorum Ethnicorum tyrannis, catholicorum episcoporum zelus, presbyterorum doctrina & pietas, & omnium tandem propagandæ religionis studium, consultationem presbyterorum & judicium exposcere; quod usu confirmatum sua ætate scribit Isidorus. *Et corona*, ait, *facta de sedibus episcoporum, presbyteri a tergo eorum resideant, quos tamen sessuros secum metropolitanus elegerit: qui utique & cum eo judicare aliquid & diffinire possint.* Et mox, *Sicque omnes, qui de religiosis in retroactis diebus, spirituali instructione interfuerant in concilio, foris egrediantur; residentibus aliquibus presbyteris in concilio, quos metropolitanus probaverit honorandos.* Quæ postea, vel decrescente eorumdem sanctitate, & doctrina, vel aucto episcoporum numero, justissime interdicta sunt solique episcopi, & quidam Abbates seculares ex longa consuetudine, eo privilegio utuntur.

D. Isidorus libello de modo celebrandi concilia.

De diaconis quoque offerebatur occasio differendi, an in ecclesiasticis conventibus consulendi, aut decernendi auctoritatem habuerint? Et non habuisse magis puto, quod nec sedendi privilegio, nec subscribendi uterentur, ni vices gererent alicujus episcopi. Soleb[ant]

bant enim hi, cum vel negotiis, vel morbo impediti A concilii Hiſpaniæ adeſſe non poſſent, diaconos tanquam Vicarios, & Legatos ſuo nomine ad concilium mittere, qui poſt reliquos epiſcopos ſedebant, conſulebant, decidebant, & ſubſcribebant. In concilio enim Toletano III. ſubſcripſit pro Poeto epiſcopo Magalonenſi Geneſius archidiaconus ejudem eccleſiæ (tunc omnes fere archidiaconi non erant presbyteri) & pro Pelagio epiſcopo Nemauſenſi ſubſcripſit Valerianus archidiaconus ejuſdem eccleſiæ. In IV. pro Carterio Arcavicenſi Domarius archidiaconus, & pro Solemnio epiſcopo Carcaſonenſi Donnellus archidiaconus: pro Geneſio Magalonenſi Stephanus archidiaconus. In V. pro Meruntino epiſcopo Petrus diaconus. In VI. pro Antonio epiſcopo Vvamba diaconus, & pro Muſtracio epiſcopo Valentino, Severinus diaconus. In Gallia item receptum ex concilio Lugdunenſi I. apparet, in quo ſubſcripſit Aſtemius diaconus, directus (ut ipſe ait) a domino meo Maximo epiſcopo eccleſiæ Valentinæ: & ſic in aliis. Quod cum in Hiſpania aliquando indignum eccleſiaſtica auctoritate viſum eſſet, ut miniſtri, cum majoribus & prælatis intereſſent, ſederent & ſubſcriberent, ideo in- oncilium E- concilio Emeritenſi cautum eſt, ut epiſcopi, ſi negotiis, eritenſe c. 5. aut debilitate, aut alia ratione præpediti conciliis interesſe non poſſent, ſi Vicarios mitterent, non diaconos, ſed presbyteros, aut archipresbyteros eligerent. Diaconos autem, quos interfuiſſe huic concilio notarius retulit, Vicarios non fuiſſe, exiſtimarim, quod adſtantes, non adſidentes renunciaverit.

Et omni plebe.

Cur de plebe mentio in hoc concilio injecta.

CAPUT XII.

ABSIT, beatiſſime pater, ut hinc aliquis eam erroris maculam Hiſpaniæ aſpergat, ut eo tempore, aut unquam in conciliis provincialibus, vel generalibus, intereſſe plebem potuiſſe dicat, & ejus judicio, ut eccleſiaſticorum, cauſas eccleſiæ tractari, & diffiniri: ſed ut auribus exciperet, quæ catholicæ eccleſiæ epiſcopi decreverant, ut re & opere poſtea exequeretur: ſolebant primitivæ eccleſiæ patres (quod & hodie obſervant) congregatis omnibus fidelibus in eccleſia, renunciare palam, quod clam conſtituiſſent: eaque renunciatio promulgationis vim & auctoritatem habebat: fiebat a notario, ex cujus fide decreta omnia concilii pendebant. Fuiſſe autem hanc concilii noſtri Illiberritani renunciationem a notario factam, inde colligitur, quod in primo hujus concilii canone, ut referunt CC. MS. addatur: Placuit inter eos: & in principio ante canones dicitur: *Cum conſediſſent ſancti & religioſi epiſcopi in eccleſia Illiberritana, hoc eſt Feltx, &c. reſidentibus etiam XXXVI. presbyteris, adſtantibus diaconibus, & omni plebe, univerſi epiſcopi dixerunt.* Quæ omnia indicant teſtimonium eſſe notarii. Nomina præſentium epiſcoporum principio olim præfigebantur; B quia cum numero perpauci eſſent, incommodum id non erat, nec audientibus, nec legentibus grave, ſi ex fide notarii agnoſcerent, qui concilio interfuerant, & decreta firmaverant. At cum in generalibus conciliis, & quibuſdam provincialibus, incremento fidei, fidelium epiſcoporum numerus creviſſet, ne tot nominibus recitandis moleſtia in principio lectoribus crearetur, prudenter ad calcem illa, additis ſubſcriptionibus, rejecta ſunt.

Sed tempus eſt, hujus concilii decreta, non tam noſtra, quam ſummorum pontificum doctrina & auctoritate, ſanctiſſimorum conciliorum ſanctionibus, antiquorum patrum ſententiis, & divinis eccleſiæ traditionibus, ut vetuſtiſſima, ſic & catholicæ apoſtolicæque doctrinæ, & pietatis pleniſſimæ eſſe oſtendamus.

DE CONFIRMANDO CONCILIO ILLIBERRITANO,

LIBER VI.

Canon I. Vulgatus.

De his qui poſt baptiſmum idolis ſacrificant.

Placuit, ut quicumque poſt fidem baptiſmi ſalutaris, adulta ætate, & ad templum idoli idolatraturus acceſſerit, & fecerit, quod eſt crimen capitale, nec in fine eum ad communionem ſuſcipere.

Canon I. *Emendatus.*

De his qui poſt baptiſmum idolis immolaverint.

Placuit inter eos, ut qui poſt fidem baptiſmi ſalutaris, adulta ætate, ad templum idoli idola- D traturus acceſſerit, & fecerit, quod eſt crimen principale, nec in fine communionem ſuſcipere.

Apoſtolorum ſymbolum cur patres Illiberritani initio hujus Concilii omiſerint.

CAPUT I.

EST hoc in more poſitum, inſtitutoque majorum, Clemens pater ſanctiſſime (ut bene noſti) diuturno eccleſiæ uſu & auctoritate comprobatum, & generalia & provincialia concilia a fidei catholicæ profeſſione ſymbolo apoſtolorum tradita & conſecrata exordiri: quod ob illorum eſt hæreticorum veſaniam inductum, qui adverſus præcipua fidei capita, & recepta a ſanctiſſimis patribus catholicæ religionis dogmata, pernicioſas vocum novitates excitarunt. Et cum ad hoc uſque concilii tempus Hiſpania diſciplinæ apoſtolicæ tenaciſſima, ab omni erroris labe, ſingulari Dei beneficio (cui immenſæ gratiæ & immortales) & pura & integra perſtitiſſet; idcirco apoſtolicam fidei profeſſionem a religioſiſſimis his patribus conſulto fuiſſe ſilentio prætermiſſam, tum rationi, tum prudentiæ & ſanctitati epiſcoporum magis eſt conſentaneum.

C Cum certis præſertim D. Athanaſii monumentis ſit traditum, eumdem hunc qui concilio huic interfuit & ſubſcripſit Oſium, oborta Ariana hæreſi contra ſecundam trinitatis perſonam, omnium illum primum Silveſtri papæ, & univerſi concilii Nicæni auctoritate, Nicænum fidei ſymbolum concinaſſe, & principio illius præfixiſſe (a quo illa poſthac in conciliis reliquis edendi ſymboli manavit conſuetudo) additis expreſſius his, quæ ad extinguendam accenſam ab Ario flammam de conſubſtantialitate filii cum patre videbantur neceſſaria. Et cum de Spiritu ſancto tunc nulla eſſet orta controverſia, ſimilia, aut eadem prorſus de cauſa ad aſſerendam Spiritus ſancti divinitatem, nihil in Nicæno ſymbolo, aut concilii decretis, ſpeciatim actum teperimus. D. Hieronymus illorum refellens ſententiam, qui faventes Origeni dicebant, *Quomodo damnabimus, quos ſynodus Nicæna non tetigit? quæ enim damnavit Arium, damnaſſet utique & Origenem ſi illius dogmata reprobaſſet, ſcilicet, uno medicamine omnes ſimul morbos debere curari. Et idcirco Spiritus ſancti neganda majeſtas eſt, quia in illa ſynodo ſuper ſubſtantia ejus ſilentium fuit. De Ario*, inquit, *tunc, non de Origene quæſtio fuit: de Filio, non de Spiritu Sancto: confeſſi ſunt quod negabatur: ſiluerunt de quo nemo quærebat. Quamquam latenter Origenem fontem Arii percuſſerunt.* D. Baſilius poſtquam Nicænum fidei ſymbolum retulit, ut ſubſcriberet Euſtathius Sebaſtæ epiſcopus: *Quoniam igitur in hac fide*, inquit, *reliqua quidem ſatis diligenter determinata ſunt, alia ad correctionem noxiorum, alia ad præmunitionem, contra ea quæ in futuro ſuboriri poſſunt; ſententia vero de Spiritu Sancto in tranſcurſu ſine omni diligentia poſita eſt, propterea quod nondum mota eſſet iſta quæſtio, ſed adhuc credentium mentibus ſecurus ac nullis objectus inſidiis ineſſet de Spiritu Sancto intellectus. Paulatim vero perverſa impietatis ſemina ſe ſe exeruerunt, quæ quidem primum ab Ario hereſis auctore ſeminata, poſtea vero ab illis qui impia Arii commenta ſuſceperunt, ad perniciem eccleſiarum munita ſunt.* Gregorius Nazianzenus reſcribens ad Cledonium, perſpicuum & brevem catholicæ fidei tractatum ab illo requirentem, *Adjungentes, & inſuper explicantes id quod ab illis*, Nicænos patres intelligit, *minus plene de Spiritu Sancto dictum eſt, quoniam nondum coorta atque excitata hæc quæſtio fuerat.* Sed ea jam excitata, abnegataque errore nefario per Macedonium ſacroſan-

D. Athan. in epiſtol. ad ſolitariam vita agentes.

Quando fidei ſymbolum conciliis præfigi cœpit.

D. Hieronym. in epiſt. 65. ad Pammachium & Oceanum.

D. Baſi. epiſt. 78.

Greg. Nazian. epiſt. ad Cledonium in princ. Conc. Conſtantinopol. 1. can. 7. D. Baſil. lib. 2. in Eunomi. Cyril. in epiſt. ad Neſtorium

approbata in concilio Epheſino tomo 1. c. 14.

Conc. Chalcedon. actione 5. Conſtantinop. 2. ſeſſione ſeu collatio. 8.

Conſtantinop. 3. actio. 17.

Lateranenſe ſub Innoc. III c. 1.

ſacroſancta Spiritus divinitate, ad eam aſſerendam addita ſunt in concilio Conſtantinopolitano I. & ſymbolo in eo edito: Qui ex patre proſadit, nec addiderunt tunc patres Spiritum ſanctum procedere etiam ex filio, quod illud ea tempeſtate (ut Baſilius teſtatur) hæretici non negarent. Poſt autem cum in hoc hæretici, Græci præſertim offendiſſent, Alexandrinum concilium (ut eſt auctor Cyrillus) Epheſinum poſtea, Chalcedonenſe, Conſtantinopolitanum II. & III. Lateranenſe & Florentinum (ut provincialia omittamus) Spiritum ſanctum a patre & filio procedere clarius expreſſerunt. Semper enim majores noſtri divino ejuſdem ſancti Spiritus impulſu affiati ſtudia omnia, curam, operam, induſtriam, cogitationem, mentem denique omnem eo defixerunt, ut unius fidei, unius eccleſiæ, unius Chriſti præclaram ab apoſtolis ſibi quaſi per manus traditam hæreditatem, quam temere & impie expilare conabantur hæretici, ſartam ipſi, & tectam religioſiſſime conſervarent. Et cum Hiſpania non tam novellis hæreticorum commentis, quam antiquis & inveteratis idolorum ſuperſtitionibus, ob recentem fidei & Evangelii promulgationem, tenaeius inhæreret: hinc religioſi & ſancti Hiſpanicæ eccleſiæ patres, quidquid viribus eniti, concilio providere, & auctoritate decernere potuerunt, hoc omne ad præſentem Chriſtianæ reipublicæ ſtatum, ad evellendas ſcilicet defixas altius eas idololatriæ radices, ſingulari pietate, & prudentia accommodarunt: graviſſima his pœna propoſita, qui Chriſtianæ religionis myſteriis initiati, & jam ætate, rationeque adulti ad templum idoli accedentes, idolum pro Chriſto, hefario ſcelere, ſummoque violatæ ſacræ majeſtatis crimine adorarent.

Placuit.

Quæ verbi, PLACUIT, vis; qui uſus ejus in conciliis.

CAPUT. II.

QUÆ non natura, aut divina lege conſtant, ſed quæ humanis epiſcoporum placitis rogantur & abrogantur conſtitutiones, per verbum PLACET, decerni, vetus mos. Quem primum in eccleſia apoſtolos uſuspaſſe in concilio Hieroſolymitano, Lucas teſtat. *Tunc PLACUIT apoſtolis & ſenioribus cum omni eccleſiæ eligere viros.* Et poſt alia *PLACUIT nobis collectis in unum.* Et poſtea: *VISUM eſt Spiritui Sancto & nobis*, Illa autem quæ ad fidem attinent, per verbum, PLACET, vel, VISUM EST, in conciliis non conſtituuntur: ſed per verbum, CREDIT, vel, AD ISTUM MODUM CREDIT SANCTA ET CATHOLICA ECCLESIA. D. Athanaſius de Syris patribus adverſus Arianotum hæreſim decreta ſua promulgantibus: *Nec conſulem*, ait, *nec diem, nec menſem addiderunt; ſed in negotio paſchæ, non abhorruerunt iſtiuſmodi appendice; ibi enim placuit. ut adderetur VISUM EST, ut omnes obtemperarent: de fide vero non ſcripſerunt VISUMEST, ſed AD ISTUM MODUM CREDIT CATHOLICA ECCLESIA. & ſtatim ipſa confeſſio credendi adjuncta eſt: ut oſtenderent eam non eſſe novam ſententiam, ſed apoſtolicam, & quæ ipſi ſcripſiſſent, non eſſe ſubinventa, ſed apoſtolorum documenta.* Si autem fidei violatoribus nova aliqua pœna canonica adderetur (ut additur in hoc canone) vel confirmaretur antiqua, verbum, PLACUIT, uſurpari poteſt. Formulam autem inde ortum habuiſſe opinor, quod poſt diſſenſiones & diſceptationes de re dubia ſoſitiva excitatas (in omnibus enim conſentire omnes, naturæ profecto eſt humana paulo ſuperioris, cum poſt exactam diſputatibnem, placati fuerint omnium, vel fere omnium animi, & in eandem ſententiam venerint;) tandem cum præſcribendum decretum eſt, quæritur ex ſingulis, vel a præſide, vel a notario concilii, an illis placeat eam conſtitutionem decerni: quibus ſibi placere reſpondentibus, fide geſtorum poſtea a notario facta, & literis conſignata, verbum PLACUIT, a partibus uſurpatum in principio decreti vel ſanctione refertur. Quod præter alia ex concilio Carthaginenſi I. conſtat. Cum enim Gratus epiſcopus Carthaginenſis, Africanæ eccleſiæ primas & præſes concilii, hæc propoſuiſſet, *Et illud præcipue, ſi videtur veſtræ dilectioni, cavendum eſt, ut paſtoris cura.* Ad finem canonis dicitur: *Univerſi dixerunt. PLACET*, Et poſtea: *Cum idem Gratus propoſuiſſet, avaritiæ cupiditatem radicem omnium malorum eſſe prohibendumque inde eſſe; ne quis alienos fines uſurpet, univerſi dixerunt: PLACET, PLACET.* Idem liquet ex duabus ejus concilii ſanctionibus, quod vulgo Africanum dicitur. (Particulare enim illud concilium non eſt, ſed compilatio ex diverſis Carthaginenſibus, Milevitano, Hipponenſibus, & aliis, eo Africani generali nomine a compilatore, nec eo ſatis docto inditum, ut idoneo loco differemus) priori enim Aurelius epiſcopus dixit (erat autem Aurelius concilii præſes.) *Quod in tractatum venit caritatis veſtræ, puto hoc eccleſaſticis geſtis eſſe firmandum. Profeſſio veſtrum omnium hæc deprompſit, debere unumquemque noſtrum in civitate ſua per ſe convenire Donatiſtarum præpoſitos; aut adjungere ſibi vicinum collegam, ut pariter eos in ſingulis quibuſcumque civitatibus, vel locis, per magiſtratus vel ſeniores locorum conveniantur: hoc ſi omnibus PLACET.* Poſtea vero ſic addidit idem Aurelius. *Si videtur caritati veſtræ, forma conventionis eorum recitetur: ut huns tenorem proſecutionis omnes SI PLACUERIT teneamur. Ab omnibus epiſcopis dictum eſt. Recitetur. Latus notarius recitavit.* In poſteriori vero ſic. Si enim hoc fraterne acceperitis, veritas facile diluceſcet: ſi autem hoc facere nolueritis, diffidentia veſtra facile innoteſcet. Cumque recitata eſſet, ab omnibus epiſcopis dictum eſt, SATISPI ACET, hoc fiat. Id ipſum Hiſpanorum conciliorum uſu receptum eſt, Toletani I. Cæſarauguſtani & aliorum. Quem etiam morem in habendis Senatuſconſultis, Romanos olim obſervaſſe, ex his Valerii ſinglis, vel notis liquet. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. quas ſic ille interpretatur: Quid de ea re fier, placeret, de ea re univerſi ita cenſuerunt. Sic Utpianus cum ſenatuſconſulti de petitione hæreditatis formulam referret, hæc ait poſt alia. *QUOD. FIERI. PLACERET. DE: QUE. EA. RE. ITA. CENSUERUNT.* Et poſtea. *PLACERE, redacta ex pretio rerum venditarum pecunia uſuras non eſſe exigendas.* Et alibi: *Item PLACERE; a quibus hæreditas petita fuiſſet, ſi adverſus eos judicatum eſſet, petita quæ ad eos.* Cicero: *Cum ſententiæ*, inquit *graviſſime dicerentur, PLACERE, mihi domum reſtitui.* Et cum de varia Senatuſconſultorum conceptione verba faceret. *Quatuor omnino genera ſunt, judices: in quibus per ſenatum more majorum ſtatuatur aliquid de legibus: unum eſt hujuſmodi: PLACERE legem abrogari, ut Q. Cæcilio, Marco Julio conſulibus, quæ leges rem militarem impediren, ut abrogarentur.* Nec hanc ſolum formulam integer obſervabat ſenatus, cum eſponſa dabat, aut decreta eſferebat in album; ſed & ſinguli ſenatores, cum eorum ſententiæ rogarentur. Valetius Maximus de Scipione Æmiliano. *Idem*, ait, *cum Servius Suipitius Galba, & Aurelius Cotta conſules in ſenatu contenderent, uter adverſus Viriatum in Hiſpaniam mitteretur, ac magna inter patres conſcriptos diſſenſio eſſet, omnibus quonam ejus ſententia inclinaretur, expectantibus. Neutrum*, inquit, *mihi mitti PLACET: quid alter nihil habet, alteri nihil eſt ſatis: æque malam licentiæ imperii magiſtram judicans inopiam, atque avaritiam: quo dicto ut neuter in proviſciam mitteretur, obtinuit.* Quod ſi olim in Senatu non quid inſtituendum, ſed prohibendum quid decerneretur, contra pronunciabant: id eſt, NON PLACERE. Cicero: *Atque ita ſententiæ dicebantur, cum Siomnius abſens reus factus eſſet, de abſente judicium nullum fieri PLACERE: & ſi quid eſſet factum, id ratum eſſe NON PLACERE.* Idem, *niſi hæc ipſa lex, quam Cajus Cornelius tulit, obſtitiſſet, decreviſſem, ſenatui NON PLACERE, id judicium de Syllæ bonis fieri.* Livius. *Decrevit ſenatus*, inquit, *Tribunos plebis NON PLACERE cauſas militares cognoſcere, quo minus ad edictum conventretur.*

Lucas actuum 15.

D. Athanaſ. in princ. lib. de ſynodis Arimint & Seleuciæ.

Ulpianus item ver 22. § pr verſ. pri Idus hæ Verſ. cu autem V item plac Cicero epi lib. 4. ad ticum Id in orat., Cornelio majeſtat

Val. Max. 6. c. 4.

Cicero lib in Verre

Idem in C neliana.

Livius 34.

Idem lib.

Placuit inter eos.

IN CC. MS. poſt verbum. PLACUIT, additur, INTER EOS: quod indicat hanc eſſe concilii renunciationem teſtimonio notarii confirmatam, ut paulo ſuperius obſervavi. Concilia enim non ſolum indicebantur & habebantur in eccleſia, ſed & illorum etiam fiebat in eccleſia promulgatio, ut nota fierent univerſo populo Chriſtiano. D. Iſidorus: *Concilium*, ait, *quoque nullus ſolvere audeat; niſi fuerint cuncta determinata, ita ut quæcumque deliberatione communi finiuntur, epiſcoporum ſingulorum manibus ſubſcribantur, ita tamen ut ante duos aut tres dies, quam ſolvatur concilium, omnes conſtitutiones a ſe editas diligenti conſideratione retractent, ne in aliquo offendiſſent. Item in die quo concilium abſolvendum eſt, canones qui in ſancta ſynodo conſtituti ſunt, coram eccleſia in publico relegantur: quibus expletis, reſpondeatur in choro, Amen: Deinde ad locum redeuntes, ubi in concilio reſederunt, canones ipſos ſubſcribunt.* Hoc ipſum obſervare ſolitos Romanos olim conſtat: leges enim & conſtitutiones imperatorum in ſenatu recitatæ confirmabantur, ut Theodoſius & Valentinianus impp. ſcripſerunt. Athalaricus etiam rex apud Caſſiodorum ad ſenatum urbis Romæ. *Hæc in cœtus veſtri ſplendore recitentur, & per triginta dies præfectus urbis locis celeberrimis faciat ſolemni more proponi.*

Conc. Cartha. 2. can. 1. &

Canone 20.

Conc. African. can 58. & 59.

D. Iſid. lib. modo cel brandi co

Theodos. Valentin. impp. l. 8. legib. Lib. 9. var. c.

Ad templum idoli idolatraturus acceſſerit.

Quæ ſit templorum origo; quæ ratio.

CAPUT III.

ANTEQUAM templa eſſent & loca ad cultum Deo habendum certa & præſcripta, in montibus & agris ſub

sub dio orabant olim. De Isaac legimus quod in agrum exibat ut meditaretur, id est, oraret. Deum & dominum nostrum Jesum Christum in monte Olivarum orasse, ut turbam hominum fugeret, sanctorum Evangelistarum testimoniis constat. Apud Persas, neque templa, neque statuas, neque aras exstruere, consuetudo erat: quinimo his auctoribus Xerxes inflammasse templa Græciæ dicitur, quod parietibus includerent deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera, quorumque hic mundus omnis templum esset & domus, ut refert Cicero. Quare in more illorum positum fuisse, editissimis quibusque conscensis montibus orare, Herodotus affirmat. De templis autem Gentium postea: de populo vero Israelitico agendum prius, Tabernaculum a Moyse Deo constructum est, quod etiam templum & domus Dei dictum est: *Ingressus est Elcana & Anna in domo Dei in Silo, & puer Samuel erat cum ipsis.* Et postea dicitur quod Samuel dormiebat in templo Dei: tabernaculum enim quod fixit Moyses, erat in Silo. Hoc autem tabernaculum præcipiente Domino, fecisse Moysen, & sacrasse cum mensa & altari æreis vasis & utensilibus ad divinum cultum explendum; nec solum divinis precibus ea sacrasse, sed etiam sancti olei unctione, literis sacris traditum est, & Felix PP. IV. scribit ad omnes episcopos. Postea vero regium & magnificum templum a Salomone extructum, adhibitis multis ceremoniis & orationibus sacratum fuisse, ut dignus fieret locus ille, in quo orantes a Deo exaudirentur, dignareturque inibi Deus, ut pote in loco sibi soli & ejus culti dicato inhabitare. Ante hæc autem rex Salem panes obtulit domino. Et ante eum nomen domini invocavit Enos, Abel & Adam. Sed an id in templis effecerint, quia divinarum literarum testimonio non constat, affirmare non ausim.

Inter gentes autem, Epimenidem Cretensem primum omnium templa diis ædificasse, auctor est Diogenes, etsi Vitruvius Pythium architectum primum omnium Prienæ ædem Minervæ fecisse tradat. Herodotus vero Ægyptios primos diis delubra statuisse scribit; quod Phoroneo Ægyptio, aut Meropi, ex Varrone in admirandis tribuit Arnobius. Romæ autem, teste Livio, Romulus templum dicavit Jovi Feretrio, quod primum omnium more gentis sacratum fuit. In Hispania autem antiquissima fuisse templa diis dicata, illud indicat; quod Plinius refert, annos videlicet ducentos ante excidium Trojæ, templum Dianæ sacratum. *Et in Hispania Sagunti, ajunt, templum Dianæ a Zacyntho advectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Trojæ, auctor est Bocchus, infraque oppidum ipsum id haberi, cui pepercis religione inductus Hannibal, juniperi trabibus etiam nunc durantibus.* Zacynthum autem fuisse comitem Herculis & ab eo Zacynthum & postea Saguntum ædificatum recensent Vassæus. In insula Gaditana in extremis Beticæ provinciæ finibus templum Herculis fuisse celebre, & in eo duas illas columnas (quas Herculis vocant) refert Olivar. Apud Gaderam in Hispania exstare templum senectuti dicatum, quod maxime ætatem, utpote magistram rerum venerarentur; alterum vero morti, ut communi quieti & portui miseriarum, post exantlatos labores, Ælianus est auctor. Ut ab antiqua ergo & vana gentium superstitione ad veri Dei cognitionem Hispanorum animi revocarentur, semelque revocati in vera & sancta Christi religione diutius constantiusque perseverarent: ideo decernunt Hispanicæ ecclesiæ patres, ne quispiam Christianæ doctrinæ mysteriis imbutus, adultæ jam ætate, ad idola gentium idolatraturus accedat; accedentis vero crimen gravissima, sed justissima animadversione coercent. Erant enim tunc, ethnicorum imperatorum tyrannide, nondum omnino propagata Christiana religione, ecclesiæ in civitatibus, a Christianis Deo vero sacratæ: sed templa plura a gentibus dicata dæmonibus, quorum multa, oblata idonea occasione, dirui postea (Osio forsan suggerente) imperator Constantinus decrevit, ut refert Eusebius: & post illum rem ipsam confirmavit Constans ejus filius: solum illa templa quæ extra muros erant reservari Romæ jussit in l. 3. C. Theod. de Pagan. quæ non recte ab Anniano ejus codicis compilatore ordine quartæ præponitur, cum postponi debuisset, ut tempore posterior. *Nam cum ex nonnullis*, ait, *vel ludorum, vel Circensium, vel agonum origo fuerit exorta, non convenit ea convelli, ex quibus populo Romano præoriatur priscarum solemnitas voluptatum.* Postea vero singulari hæc omnia pietate Arcadius & Honorius impp. sustulerunt. *Si qua*, ajunt, *in agris templa sunt, sine turba & tumultu diruantur. his enim dejectis atque sublatis, omnis superstitionis materia consumetur.* Eximinitamen & summa religione Hispanus noster Theodosius omnia fana, templa, delubra a reliquis reservata, præcepto magistratuum non dirui solum, sed conlocatione venerandæ Christianæ religionis signi, expiari præcepit.

Idolatraturus accesserit.

Quæ idoli etymologia, quæ idololatriæ exterioris & interioris vetustas.

CAPUT IV.

IDOLI nomen a Græco εἶδος, quod Latine formam sonat, & ab eo per diminutionem εἴδωλον deductum, æque ut apud nos formulam docuit Tertull. *Exinde jam caput facta est idololatriæ ars omnis, quæ idolum quoquo modo edit. Neque enim interest, an plastes effingat, an cælator exsculpat, an phrygio detexat: quia nec de materia refert, an gypso, an coloribus, an lapide, an ære, an argento, an filo formetur idolum. Quando enim & sine idolo idololatria fiat: utique cum adest idolum, nihil interest quale sit, qua de materia, qua de effigie, ne qui putet id solum idolum habendum, quod humana effigie sit consecratum. Ad hoc necessaria est vocabuli interpretatio: εἶδος, Græce formam sonat, ab eo per diminutionem εἴδωλον deductum, æque apud nos formulam fecit. Igitur omnis forma & formula idolum se dici exposcit. Inde idololatria omnis circa omne idolum famulatus & servitus.* Quæ cum in suum opus originum & etymologiarum transtulisset D. Isidorus, quædam ex exemplari non recte immutavit. *Idolum autem*, inquit, *est simulacrum, quod humana effigie factum & consecratum est, extra vocabuli interpretationem: εἶδος enim Græce formam sonat, & ab eo per diminutionem idolum deductum: quod apud nos formulam facit. Igitur omnis forma, vel formula, idolum se dici exposcit. Inde idololatria, omnis circa idolum famulatus & servitus.* Si enim quæcumque formula idololatria est; necesse non erit, quod forma sit humana: nihil enim interest, ut Tertullianus ait, (a quo ea desumpsit Isidorus) quale sit, qua de materia, qua de effigie consecratum: hæc enim quæ in partem negantem protulit Tertullianus, in affirmantem parum attente transtulit Isidorus, vel Isidori exscriptores; apud quem pro verbo, Humana, legendum putarem, Quacumque: ut sensus sit, quem postea idem Isidorus indicavit, dum dixit: *Igitur omnis forma, vel formula idolum se dici exposcit.* Ad finem ejusdem versiculi leve aliud mendum tollendum est. *Quidam vero*, ait, *Latine ignorantes Græce, imperite dicunt, idolum ex dolo sumpsisse nomen: quod diabolus creaturæ divini numinis invexit.* Verbum, Latine, in Latini, est convertendum, ut contextus sit: Quidam vero Latini, ignorantes Græce, dicunt imperite, idolum ex dolo sumpsisse nomen.

Tertull. lib. de idololatria c. 3.

D. Isid. lib. 8. etymolog. c. fin.

Idolorum & simulacrorum usum a desiderio mortuorum originem habuisse, Augustinus docuit, cujus sententiam secutus est Isidorus, & ante hos B. Fulgentius, Esi illius operis est auctor) in suis mythologiis, & D. Cyprianus. Eorum antiquitatem varie repetit idem Isidorus. *Apud eos*, Hebræos scilicet, *idolum, sive simulacrum Ismael dicitur: Judæi dicunt, quod Ismael primus simulacrum luto fecerit: Gentiles autem primum Prometheum simulacra hominum de luto finxisse prohibent, ab eoque natam esse artem simulacra & artes fingendi: unde & poetæ ab eo homines primum factos esse confingunt, figurate propter effigies. Apud Græcos autem Cecrops, sub quo primum in arce oliva orta est, & Athenienſium urbs ex Minervæ appellatione nomen sortita est: hic primus omnium Jovem appellavit, simulacra reperit, aras fiatuit, victimas immolavit, nequaquam istiusmodi rebus in Græcia unquam visis.*

D. Aug. lib. 22. contre Faustum cap. 26.

D. Isid. lib. 8. etymol. c. fin.

D. Cypr. in lib. Quod idola non sunt dii.

Herodotus, Ægyptios omnium primos duodecim deorum cognomina censuisse, primos diis aras, simulacra & delubra statuisse, animalium figuras saxis insculpsisse, & ab illis Græcos fuisse mutuatos refert. Alii (authore Diodoro) Æthiopes ajunt simulacrorum usum primum attulisse, & ab his accepisse deinde Ægyptios D. Fulgent. ex lib. 14. antiquitatum Diophantis retulit idoli inventionem in Syrophanem Ægyptium, virum locupletem, qui mortui filii unigeniti simulacrum in ædibus proposuit, doloris solatium; dumque tristitiæ remedium quærit, seminarium potius doloris invenit; nesciens, quod sola sit medicina miseriarum, oblivio: fecerat enim ille unde luctus resurrectionis in dies augesceret, non in quo luctus solatium inveniret. Denique idolum dictum est εἴδωλον, quod nos Latine species doloris dicimus. Namque universa familia in domini adulationem aut coronas plectere, aut flores inferre, aut odoramenta simulacro succendere consueverat; nonnulli etiam servorum culpabiles domini furiam evitantes, ad simulacrum profugi veniam merebantur, & inde, quasi salutis collatore certissimo, florum aut thuris offerebant munuscula, timoris potius effectu, quam amoris affectu. Hyginius & Lactantius a Prometheo hunc usum manasse dicunt. natamque artem statuas, & simulacra fingendi. Sed longe ante Prometheum idolorum origo fuit: nam Prometheus, teste Eusebio, post Ogygium diluvium, in Attica fuit, Josephi patriarchæ temporibus:

Herodot. l. 2.

Diodorus l. 41

D. Fulgent. lib. 1. Mytholog.

Hyginius fabula 274. Lactantius l. 2. divinar. institut. Euseb. in chron. Genes. 9.

bus : at antea, Rachaei Laban patris simulacra furata est, ex Genesi & Josepho. Didymus Melissæo Cretensium regi primum, sacrificia, ritus, pompam, & sacra accepta refert. Euhemerus Jovi tribuit, historiam recensens, quam late commemorat Lactantius. Berosus Ninum ait fuisse primum, qui idololatriam invexerit, qui primus templum Belo patri, Junoni, & Rheæ aviæ statuas in medio oppidi erexerit. D. Hieronymus. *Ninus rex Assyriorum adversus Zoroastrem magum, regem Bactrianorum, forti certamine dimicavit, & in tantam pervenit gloriam, ut patrem suum referret in Deum, qui Hebraice dicitur Bel bel.* Galatinus ab eodem Nembrot Assyriorum tyranno originem idolorum ducit, & ab eo homines edoctos igni tanquam rei potentiori sacra facere, & sic illud persuasisse Gentibus, ut Chaldæi undique Deum ignem circumferrent, & eo tanquam valentiore ceterarum gentium Deos æreos, ligneos conficerent, donec fraude sacrificuli occursum est huic abactori Deo, proposita perforata obductis cera foraminibus urna, & plena aqua, ad quam ut illic admoverunt ignem suum, dissoluta cera diffluens aqua extinxit, magno circulatorum stupore. Quod si ab idololatria exteriori ad interiorem dilabamur, altius multo originem repetit Justinus martyr, existimans protoparentes paradiso ejectos, quod deos crederent, qui non essent, deorumque nomen posteris tradidissent: quod non displicuit Ambrosio, qui serpentem vocat originem idololatriæ: & alibi. *Qui autem sunt, qui contempto Deo peccaverunt, nisi qui neglecto creatore servierunt creaturæ, Deos sibi constituentes quos colerent ad injuriam Dei? Nam & Thare pater Abrahæ, & Nachor, & Laban proprios Deos sibi vendicabant, & peccatum Adæ non longe est ab idololatria. Prævaricavit enim putans se hominem futurum Deum. Æstimavit enim hoc magis profuturum; quod diabolus suasit, quam quod Deus jussit, in loco Dei diabolum statuens; unde & subjectus est diabolo.* Id quoque visum Clementi, Theophilo Antiocheno & D. Epiphanio, *Serpens decepit Evam, dicens: Eritis sicut dii: deinde progrediente tempore, multiformem & monstruosam imaginationem ipsis induxit; ab uno enim vero Deo ipsos abduxit, & olim blasphemam idololatriæ vanitatem ipsis immisit.* Ad peccatum angelorum Luciferi & reliquorum, quam idololatriam vocarunt, sunt ex veteribus qui referant. An autem idola arte statuaria, plastica, sculptura, vel pictura primum constiterint, scrupulus aliquando injectus est, quem aliqua ex parte exemisse videtur Plinius, plasticam tradens statuaria & pictura fuisse priorem. Suspicari facile est, ea adinventa idolum factum fuisse. Et hoc est quod Core Corinthia, auctore Plinio & Athenagora, eam quæ vocatur Caroplastice, prima invenisse dicitur amore enim cujusdam viri cum teneretur, illo peregre abeunte, umbram ex facie ejus ad lucernam in pariete lineis conscripsit, quibus pater ejus (Dibutades Sicyonius perhibetur) primus hujus operæ figulus, impressa argilla typum fecit, & cum ceteris fictilibus induratum igni proposuit. Eodem respexit Epiphanius, cum per figlinam scientiam primum imagines effictas scribit: Sed earum inventores Græcis & Thuscis antiquiores facit Ægyptios, Babylonios, Phryges, & Phœnices, imo a Thare qui in Cappadocia primus aram defuncti filii fieri jussit, repetit originem. Sed verum illud est, quod Aristoteles docet, nihil prohibere, easdem artes a diversis, vel eodem, vel etiam diverso tempore, citra ullam communicationem inveniri. Apud Hispanos, (ut de reliquis Gentibus taceamus) idololatriam, Betone Hispaniarum rege humanis rebus sublato, Geryonis ætate, qui Betoni in regno successit, primum ab Osiride (qui tunc ex Ægypto venit in Hispaniam, & Dionysius est vocatus) initium habuisse a nostris, memoriæ proditum est; Osiridem autem filium fuisse ex Semele filia Jovis Cadmi, a Diodoro Siculo.

Joseph. lib. 1. antiquitatum. Lactan. lib. 1. de falsa religione, ad fin. D. Hier. in Oseæ cap. 2. Galatin. l. 4. cap. 20. Ambrosi. l. 1. de Paradiso. c. 3. Idem c. 5. ad Rom. Justin. Mart. in admonit. ad Gent. Clemens l. 2. recognitio. Theoph. Antio. 2. ad Autolycum. D. Epiphan. lib. 1. de hæres. tom. 3. hæres. 37. quæ est Ophitarum. Genes. 11. & 31. Genes. 31. Plinius. l. 34. cap. 7. Idem lib. 35. cap. 12. Athenagor. Apolog. pro Christianis. Epiph. in prin. Panarii. Vasæus in chronic. c. 10. an. 154. post diluvium. Diod. Sicul. lib. 1.

Et fecerit, quod est crimen capitale.

Cur idololatria crimen capitale, vel principale dicatur.

CAPUT V.

IN manuscriptis *principale*: utrumque recte: sed primitivæ ecclesiæ patres, idololatriam crimen principale frequentius vocabant, quod illud nimia delicti gravitate principem locum inter reliqua crimina obtineat. Tertullianus. *Principale crimen generis humani, summus sæculi reatus, tota causa judicii idololatria.* De quo hanc mox rationem reddit. *Nam etsi suam speciem tenet unumquodque delictum, si suo quoque nomine judicio destinatur, in idololatria tamen crimine expungitur. Omitte titulos, operas recognosce, idololatres, idem homicida est. Quæris quem occiderit? si quid ad elogii ambitionem facit, non extraneum, nec inimicum, sed seipsum. Quibus insidiis? erroris sui. Quo telo? offensa Dei. Quot plagis? quotquot idololatriis. Qui negat idololatrem perisse, is negabit idololatrem homicidium fecisse. Proinde adulterium & stuprum in eodem recognoscas: nam qui falsis diis servit, sine dubio adulter est veritatis: quia omne falsum adulterium est. Sic & in stupro mergitur. Quis enim immundis spiritibus operatus, non conspurcatus & constupratus incedit? Atque adeo scripturæ sanctæ stupri vocabulo utuntur in idololatriæ exprobratione. Fraudis conditio ea est, opinor, si quis alienum rapiat, aut alii debitum neget, & utique erga hominem admissa fraus, maximi criminis nomen est. At enim idololatria Deo fraudem facit, honores illi suos denegans, & conferens aliis, ut fraudi etiam contumeliam conjungat. Quod si tam fraus, quam stuprum atque adulterium mortem afferunt, jam in his æque idololatria de homicidii reatu non liberatur. Post talia crimina, tam exitiosa, tam devoratoria salutis, cetera quoque ad aliquem modum & seorsum proinde disposita in idololatria conditionem suam repræsentant. In illa & concupiscentiæ sæculi. Quid enim idololatriæ solemnitas sine ambitione cultus & ornatus? In illa lascivia & ebrietates, cum plurimum victus, & ventris, & libidinis causa frequentantur. In illa injustitia. Quid enim injustius ea, quæ justitiæ patrem nescit? In illa etiam vanitas, quum tota ejus ratio vana sit. In illa mendacium, quum tota ejus substantia mendax sit. Ita fit, ut omnia in idololatria, & in omnibus idololatria deprehendatur.* Summum delictum sæpe vocat D. Cyprian. aliquando gravissimum & extremum: ingens & immensum presbyteri & diaconi Romæ consistentes ad Cyprianum. Nam ut ipse ad Stephanum papam scribit, quod majus potest esse delictum, aut quæ macula desormior, quam adversus Christum stetisse? quam ecclesiam ejus, quam ille suo sanguine paravit & condidit, dissipasse? Eum ergo, qui non solum templum Gentilium ingrederetur, sed & idolis sacra faceret, communione privandum merito decernitur. Nec episcopi solum, sed & imperatores Christiani summi hujus sceleris reatum puniendum constituerunt. De Constantino testis est Constantius Augustus ejus filius. Postea tamen pœnam gladii sacra diis facientibus idem proposuit, bonis omnibus fisci juribus addictis. *Placuit omnibus locis atque urbibus universis claudi protinus templa, & accessu vetitis omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari: volumus etiam cunctis sacrificiis abstinere. Quod si quis aliquid forte hujusmodi perpetraverit, gladio ultore sternatur: facultates etiam perempti fisco decernimus vindicari; & similiter affligi rectores provinciarum, si facinora vindicare neglexerint. Pœna illos capitis subjugari idem Constantius & Julianus præcipiunt, quos operam sacrificiis dare, vel colere simulacra constiterit. Confirmarunt aliis pœnis Gratianus, Valentinianus, Theodosius, & post ipsos, Leo & Anthemius imperatores.*

Tertul. lib. de Idololatr. in princ.

D. Cyprian. epist. 10. ... Clerum, ... epist. 11. martyres ... 12. ad p... bem, & ... de lapsis. Presbyteri ... diaconi ... epist. ad ... pr. quæ ... tat inter ... jusdem ... pist. 30. Cyprian. ep. 72. ... Stephanum PP. Constant. Imp. l. ... Cod. The... de pagan... L. 4. ejus... & C. l. ... ejusdem ... & Cod. ... Grat. Val... & Theod... L. 7. 9. ... 11. 12. ... 14. 16. C... Theod. ... jusd. tit. Leo & An... mius in ... nemo. C... pagan.

Nec in fine eum ad communionem suscipere.

Quid communionis nomine contineatur: & an perpetua communionis interdictio justa fuerit nec ne?

CAPUT VI.

PRÆSTAT manuscriptorum lectio, sine præpositione. *Nec in fine eum communionem suscipere.* Hoc uno inter alia severitatis exemplo permotus aliquando Cæsar Baronius, de auctoritate hujus concilii nonnihil vo it detractum, existimans hæresim Novatiani sapere, in extremo constitutis eucharistiæ sacramentum negare: cum Christus promiserit peccatori, quacumque hora ingemuerit, exaudiendum. Hoc ipsum concilio huic imposuerunt alii. Quod cum paulo superius refutandum nobis offerretur, ne longius tunc progrederetur oratio, ad hunc locum reservavimus. Ecclesia igitur Hispanica, S. Romanæ auctoritate suffulta, & divini numinis gratia (ut verisimile est) illustrata, nunquam despexit lapsorum salutem, non desperavit medicinam morientium: nec resipiscentibus adhuc in vita aditum interclusit ad veniam: cum lapsos viventes communione sacra, & ecclesiastica post tempus, morientes æterna felicitate, & frui & lætari, pietate paterna, materna benignitate, & avita teneritudine semper & voluerit & optarit, & latis multis sanctionibus ostenderit: sed cum his mollire quorumdam impiorum duritiem nequisset, gravissima & censoris & judicis assumpta severitate, invita quodammodo, eam vel perfringere aliquando curavit. & efficere tandem, ut quos instituta majorum, quos sanctorum patrum exempla, quos spontanea fidei professio, quos dulce Christi jugum intra ecclesiam continere non potuit, contineant tandem gravissimæ Petri claves, & acutissimus Pauli gladius, acriores in terra cœlestis & divinæ justitiæ vindices, quorum vel sola auditione a tam nefario scelere vel impiissimi possent deterreri. Proponunt enim non temporalem aut certis annorum terminis circumscriptam, sed perpetuam sacræ communionis interdictionem apostatis a fide. Quod sane supplicium in primitivæ ecclesiæ

Cæsar Bar... nius tom... annal. ec... siast.

Cirati cap... lib. 1.

Lapsos resi... scentes ad... mittit ad veniam co... cilium Ill... berritanum canone 22. morientes ca... techumenos æterna bea... titudine pe... frui sub f... qua credi... rant, decla... ratur can... 77.

eleſiæ incunabulis non utiliſſimum modo, ſed prope neceſſarium ad cohibendam peccatorum dicentiam eſt habitum : cum ut ipſi de manſuetudine eccleſiæ confiſi, a recto religionis tramite longius aberrare extimeſcerent : tum ut aliorum audacia, qui ab orthodoxa fide vellent diſcedere, horum exemplo & ſupplicii gravitate reprimeretur. Quod agnovit, retulit, & probavit Innoc. PP. I. referibens ad Exuperium. *Et hoc quæſitum eſt, quid de his obſervari oporteat, qui poſt baptiſmum, omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ ſuæ, pœnitentiam ſimul & reconciliationem communionis expoſcunt : de his obſervatio prior, durior : poſterior, interveniente miſericordia, inclinatior eſt. Nam conſuetudo prior tenuit, ut concederetur eis pœnitentia, ſed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ perſecutiones eſſent, ne communionis conceſſa facilitas homines de reconciliatione ſecuros, non revocaret a lapſu negata merito communio eſt, conceſſa pœnitentia, ne totum pœnitus negaretur : & duriorem remiſſionem fecit temporis ratio. Sed poſtquam dominus noſter pacem eccleſiis ſuis reddidit, jam depulſo errore, communionem dari obeuntibus placuit, & propter domini miſericordiam, quaſi via icum profecturis, ne Novatiani hæretici negantis ventam, aſperitatem & duritiam ſubſequi videamur. Tribuitur ergo cum pœnitentia extrema communio, ut homines hujuſmodi, vel in ſupremis ſuis, permittente ſalvatore noſtro, a perpetuo exitio vindicentur.* Ecce quomodo Innocentius, temporum viciſſitudini cedens, quod uno ut utile, juſtum & neceſſarium probat, altero, ut inutile, grave & acerbum rejiciendum conſulit. Quod cum ad hujus canonis interpretationem perveniſſem, gaudeo lætorque, animadvertiſſe Cæſarem Baronium, & pro vera & Chriſtiana animi ſui pietate, non ſolum hujus pœnitentiæ ſeveritatem eccleſiæ antiquæ moribus conſentaneam agnoviſſe, ſed præclaro & illuſtri Auguſtini exemplo, priſtinam ſententiam de hujus concilii auctoritate aperte & ingenue retractaſſe : quod ſine jucunda & grata tam pii & eruditi viri memoria, nec potui, nec debui, nec volui prætermittere. Utinam noſtri tanto & veritatis & religionis flagraſſent ſtudio, ut quæ ſemel minori forſan dixerunt conſideratione, ſecundis cogitationibus melioribus & lucubrationibus emendaſſent : melius enim & ſuo nomini & literarum ſtudiis eſſet conſultum : tunc enim optime veritatem defendi, ſapienter teſtatur Leo magnus pontifex ſanctiſſimus, cum opinio falſa a propriis damnatur auctoribus. Nec ab Innocentio ſolum hujus antiquæ pœnitentiæ ſeveritatem probatam legimus, ſed & ab Adriano papa hujus nominis primo. Canonem LXXV. hujus concilii eiſdem verbis retulit. *Si quis epiſcopum, aut presbyterum, aut diaconum, falſis criminibus appetierit, & probare non potuerit, nec in fine dandam ei eſſe communionem.* Eamdem pœnam confirmarunt antiqui Colonienſis concilii patres in quo XIII. hujus concilii canonem & pœnitentiam totidem verbis referentes probarunt, poſt alia : *Quod & de virginibus ſi mœchatæ fuerint, ſtatuimus ſicut in concilio Eliberitano c. XIII. ſcriptum eſt. Virgines quæ ſe Deo dedicaverunt, ſi pactum perdiderint virginitatis, atque eidem libidini ſervierint, non intelligentes quid amiſerint, placuit nec in fine dandam eis eſſe communionem.* Eamdem pœnam vel medicinam potius ſanxit concil. Moguntinum III. ſub Arnulfo, & aliud Moguntinum ſub Rabano, & ipſe Rabanus Maurus archiepiſcopus ſæpe in ſuo pœnitent. libro. Eamdem apoſtatis impoſuit concilium Arelaten. I. *De his qui apoſtatant, & antequam ſe ad eccleſiam repræſentent, ne quidem pœnitentiam agere quærunt, & poſtea in infirmitate correpti petunt, eis non dandam communionem.* Eamdem probavit concilium apud ſanctum Medardum in Suburbio Sueſſionenſi tempore Caroli regis, in quo patres Gallicanos hujus concilii auctoritate, & pœnæ ſimilitudine gravem cauſam inter archiepiſcopum Rhemorum Hincmarum, & quoſdam alios terminaſſe, teſtimonio ſuo obſignavit notarius his vebis. *Unde & iidem fratres qui felle amaritudinis majores natu criminati ſunt, quorumque vox muta fore eſt judicata, juxta canonicam auctoritatem, ſecundum concilium Eliberitanum, quod actum eſt tempore Conſtantini cum miſſis apoſtolicæ ſedis, cap. LXXV. Si quis, inquiens, epiſcopum, vel presbyterum, ſive diaconum falſis criminibus appetierit, & probare non potuerit, nec in fine dandam ei eſſe communionem.* Nec fidelibus laicis ſolum, ſed epiſcopis communionem, etiam laicam, ut ultimo vitæ ſpiritu interdixit concilium Sardicenſe generale, cui præfuit Oſius, ſi illi, ut ex propriis eccleſiis ad alias aſcenderent, ſimulatum earum officium & literas invitantes confingerent. *Oſius epiſcopus dixit : Etiam ſi talis aliquis extiterit temerarius, ut fortaſſis talem excuſationem afferens aſſeveret, quod a populis literas acceperit : cum manifeſtum ſit, potuiſſe plures præmio & mercede corrumpi eos qui ſinceram fidem non habent, ut clamarent in eccleſia, & ipſum petere viderentur epiſcopum : omnino has fraudes damnandas eſſe arbitror : ita ut nec laicam in fine communionem talis accipiat. Si vero omnibus placet, ſtatuite. Synodus reſpondit, Placet.* In Hiſpania autem perpetuam hanc ſacræ communionis privationem multo poſt in eccleſiæ uſu fuiſſe ob leviora adhuc delicta, ex concilio Ilerdenſi conſtat. *Epiſcopi*, ait, *presbyteri, diaconi relicta, ſi maritum acceperit, in fine non communicet.* Concilium Toletanum, adverſus illos qui abſque ſubita vel extrema corporis neceſſitate euchariſtiam projeciſſent, ſi ipſum decrevit. *Jam vero*, ait, *quicumque, aut de fidelium, aut infidelium numero corpus domini abſque inevitabili infirmitate projecerit : ſi fidelis eſt, perpetua communione privetur : ſi infidelis, verberibus ſubdatur, & perpetuo exilio relegetur.* Eamdem pœnam impoſuit antea concilium Cæſarauguſtanum primum : ſi ſuſceptam euchariſtiam in eccleſia fidelis non conſumpſiſſet. Quam iterum confirmarunt adverſus eos, qui aliquo idololatriæ crimine polluerentur. *Item legit vigeſimo & uno die, quo a XVI. Kal. Janu. uſque in diem Epiphaniæ, quæ eſt octavo Idus Januarii, continuis diebus nulli liceat de eccleſia ſe abſentare, nec latere in domibus, nec ſedere ad villam, nec montes petere, nec nudis pedibus incedere, ſed concurrere ad eccleſiam : quod qui non obſervaverit, his decretis anathema ſit in perpetuum.* Anathema autem in perpetuum, quid aliud eſt quam perpetua ſacræ communionis privatio, ab hoc primum concilio fateor profecta, repetita paulo poſt Sardicenſi, Colonienſi, Moguntino, Vvormacienſi, Sueſſionenſi, Cæſarauguſtano, Ilerdenſi & Toletano ; ac tandem a pontificibus Adriano & Innocentio confirmata. Aut ea igitur omnia concilia & pontifices ex ſacro conciliorum & pontificum numero turpiter rejici oportet : aut hoc æoſtrum ſanctiſſime retineri : cum ferendum non ſit, ut quibus rebus tot patres, tot epiſcopi, tot provinciæ, tot gentes vere gloriantur, eaſdem in nobis falſo reprehendant. Si animadvertant præſertim, tanto eſſe graviorem poſteriorem hanc pontificum & conciliorum, quam Illiberritani ſeveritatem, quanto durius acerbiuſque cenſeretur hodie antiquis Chriſtianis, quam Turcis, Perſis, aut Mauris recenter converſis, euchariſtiæ negari ſacramentum. Quod genus antiquæ ſeveritatis ætas hæc noſtra non diligenter ſolum obſervaviſt, ſed addito majore multo rigore auxit, nam Indos ad fidem recens converſos, etiam nullo crimine admiſſo, & vivos & morientes a communione repellit. Idque adeo uſu receptum eſſe teſtatur Joſephus Acoſta, doctus & diligens rerum Indicarum explorator. *Ut ſi contra fieri contingat*, ſic ait, *non leve ſcandalum homines putent.* Quod quamvis recentiori concilii Limenſis decreto revocatum ſit, multorum antea annorum decurſu, inveteratus Indicarum eccleſiarum uſus, qua diximus ſeveritate retinuit. Et cum his item Arabibus, quos Moriſcos dicimus, obſervatum in Hiſpania parentum noſtrorum ætate accepimus. & cum his præterea qui ob graviora delicta patibulis affigerentur. Hi omnes tametſi extremum vitæ ſpiritum agentes, dominica abſtinebantur communione. Hodie autem antiquæ hujus ſeveritatis veſtigium retinet graviſſimus & ſanctus tuendæ adverſus hæreſes religionis noſtræ ſenatus : relapſis in hæreſim, etſi pœnitentibus, in exitu denegat communionem : abſolutionem vero ſacramentalem, nec his, nec reliquis ob graviſſima crimina negarunt unquam Hiſpani epiſcopi, tametſi Robertus Bellarminus, vir de eccleſia, de religione, & ſtudiis ſacris præclare meritus, & alii ejus præjudicio gravem hunc errorem minus vere illis adſcripſerint. Euchariſtiæ enim tantum communionem ad retinendos homines in religione & officio denegant, communionis nomine euchariſtiam intelligentes, ut proprio loco uberius poſtea probabo. Vides, quid in hac cauſa res ipſa tulerit, quid quorumdam opinio finxerit, quid error tandem conflarit ? Decernne igitur, an hi quos ad religionem, ad temperantiam, ad magnitudinem animi, ad juſtitiam & ſeveritatem magnos & excelſos viros natura genuit ; an qui divinis his muneribus gratæ mentis officio reſpondentes, tam inſignem in reficiendis religionis & morum ruinis operam poſuerunt, an quos majores tui totque graviſſimi & ſanctiſſimi diverſarum provinciarum epiſcopi, nec aſperiores cenſuerunt nec duriores, quam veritas, quam rei natura, quam temporum conditio pateretur, quinimo tam longo ſæculorum uſu probarunt, receperunt, laudarunt, omnibus fidei & religionis ornamentis ſpolientur ; an qui diu injuria oppreſſi, afflicti, atque vexati ſunt, per tuam fidem, auctoritatem, atque ſapientiam merito tandem debeant recreari. Cum olim præſertim, præter euchariſtiæ ſacramentum, extremam unctionem pœnitentibus denegari Innocentius primus ſit auctor ad Decentium epiſcopum Eugubinum. *Ceterum*, ait, *ſi epiſcopus, aut poteſt, aut dignum ducit, aliquem a ſe viſitandum, & benedicere, & tangere chriſmate, ſine unctione poteſt, cujus eſt ipſum chriſma conficere : nam pœnitentibus iſtud infundi non poteſt ; quia genus eſt ſacramenti. nam quibus reliqua ſacramenta negantur, quomodo unum genus putatur poſſe concedi ?* Hæc eadem in Germania concilii Vvormacienſis patres ſtabilierunt. Nec diſſimule antiquæ diſciplinæ, & ſeveritatis exemplum nobis Hiſpani epiſcopi propoſuerunt in concilio Bracarenſi I. cum

Innoc. I. in epiſt. ad Exuper. epiſcopum Toloſanum. c. 2.

Ex vetuſto codice librorum 5. ca. 134. libri 2. refert Laurent. Surius ad finem Ilerdenſis. Conc. Tolet 11. c. 11. Cæſaraugu-ſta. 1. Can. 3. Idem. can. 4

Cæſar. Baron. 5. tom. annal. eccl.

Joſeph. Acoſta l. 6. de procuranda Indorum ſalute. Conc. Limenſe conſtitut. 58.

Adrian. papa in ea canonum collectione quam fecit ad canones ſuæ tuitionem. Concil. Colon. can. 26.

Robertus Bellarminus 1. tomo de controverſiis Chriſtianæ fidei lib. 2. Controverſ. 7. capite 8. hujus libri.

Conc. Mogunt. ſub Rabano c. 26 Rabanus in pœnitent. libro. cap. 4. Concil. Arelaten c. 23 Concil. Sueſſion. apud S. Medardum in actis ad finem. Can ult.

Innocentius PP I. in epiſt. I. ad Decent. epiſcopum Eugubin. c. fin.

Concilium Sardicenſe can. 2

Conc. Vvormac. can. 39.

pro mortuis, etiam pœnitentibus, si pro gravi crimine admisso ultimo supplicio afficerentur, nec sacrificium offerri, nec cum hymnis aut cantu duci ad sepulturam permiserunt, *Item placuit*, ajunt, *ut hi qui sibi ipsis aut per ferrum, aut per præcipitium, aut suspendium, vel quolibet modo, violentam inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat; neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur, Multi enim sibi hoc per ignorantiam usurpant. Similiter & de his placuit, qui pro suis sceleribus puniuntur.* Quod cum in Germania an jam illud observandum a quibusdam episcopis dubitaretur, tandem non observandum concilio Vvormaciensi decretum est. Leniorem paulo sententiam in idololatras promulgavit Syricius papa. *Adjectum est*, ait, *quosdam Christianos ad apostasiam (quod dici nefas est) transeuntes, idolorum cultu, ac sacrificiorum contaminatione esse profanatos, quos a Christi corpore & sanguine, quo dudum redempti fuerant renascendo, jubemus abscindi, & si resipiscentes forte ad lamenta fuerint aliquando conversi, hic quamdiu vivunt, agenda pœnitentia est, & in ultimo fine suo, reconciliationis gratia tribuenda: quia, docente domino, nolumus mortem peccatorum, sed ut convertantur & vivant.*

Bracarense con. 1. c. 6.

Conc. Vvormac. can. 89.

Syricius papa in epist. ad Himerium Tarraconensem episc. cap. 3.

Hodie autem quid in eorum causa sit observandum, qui afflante divino Spiritu, ex diabolica Saracenorum, vel alia ethnicorum confusione ad spiritualem Hierusalem se receperint, & post sacramentum illuminationis, per quod (ut Justini verbis loquar) ex necessitatis & ignorantiæ filiis, in voluntatis & scientiæ liberos evaserunt, ad antiquas tenebras reversi sint, & nefarium scelus nefario scelere cumulantes, sacrificiis aut ritibus ethnicorum navarint operam: videamus. Eos enim judicibus violatæ religionis subjici, & ut hæreticos hæreticorum pœnis coerceri, constitutio Gregorii XI. nos docet. Pœnas hæreticorum addit Innocentius III. eorum bona fisco adjici jubens, & reos judicibus tradi sæcularibus debita animadversione puniendos decernens. Quod tamen intelligendum est, si pertinaces fuerint; nam resipiscentes, ecclesiæ paci & unitati sociandos, carceri tamen mancipandos perpetuo, Gregorio IX. placuit. Si autem clerici sunt, degradandos prius, & addictis bonis ecclesiæ cui inservierant, judici sæculari tradendos. Ante tamen quam carceri perpetuo includantur, degradari oportere, Eymerico visum est, & aliis post illum.

Justinus Mart. in 2. apolog. pro Christian.

Greg. XI. const. apud. Eymericum p. 2. directorii quæst. 45.

Innocent. 3. in c. vergentia, &c. ex. communicamus §. damnati: de hæreticis.

Greg. IX. in c. excommunicamus 2. §. si qui autem de hæreticis.

De clericorum pœna. c. excommunicamus 1. & 2. ad finem de hæreti.

Eymericus. 3. p. director. q. 94.

Canon II. Vulgatus.

De sacerdotibus Gentium, qui post baptismum idolis immolaverunt.

Flamines qui post fidem lavacri & regenerationis sacrificaverint, eo quod geminaverunt scelera, accedente homicidio, vel triplicaverint facinus, cohærente mœchia, placuit, eos nec in fine accipere communionem.

Canon II. *Emendatus.*

De sacerdotibus Gentilium, qui post baptismum idolis immolaverunt.

Flamines qui post fidem lavacri & regenerationis sacrificaverint, vel geminaverint scelera, accedente homicidio, vel triplicaverint facinus, cohærente mœchia, placuit eos, nec in fine accipere communionem.

Flamines qui post fidem lavacri & regenerationis sacrificaverint.

De flaminibus ethnicorum, non de Christianorum hic agi, & qui flamines dicerentur.

CAPUT VII.

SACERDOTES ethnicorum, quibus sacra diis singulis faciendi, & victimas immolandi munus dedit, & insignibus vestimentis, toga prætexta, & curuli sella, cum lictore adornavit Numa Pompilius, secundus Romanorum rex, flamines vocavit; quod pileum gestarent, in quo virgula oleagina modicum lanæ albæ habens in summo, instar fungi, inerat, quasi pilamines: quem cum per æstum ferre non possent, dempto pileo, caput filo tantum cingebant: nudo enim capite incedere nefas erat, ut testantur Marcus Varro, Plutar. Gellius, & Isidorus, qui addit, eos festis diebus filo depositio, pileum gestasse, pro sacerdotii eminentia. Si ergo qui Gentium fuerunt sacerdotes (de his solum agit, non de Christianorum, ut quidam alii parum recte interpretantur) postquam doctrina imbuti Christiana, & lavacro regenerationis abluti, ad vomitum pristinum redeuntes, sacrificaverint idolis, placuit, ut nec in fine illi communionem accipiant.

Varro lib. de lingua Latina. Plutar. probl. 42. & 46. Gellius lib. 10. cap. 15. D. Isidor. lib. 7. etymol. c. fin.

Eo quod geminaverint scelera accedente homicidio.

UT proprium judicis munus est, de præteritis sententiam ferre, sic & legislatoris providere de futuris. Utrumque exercebant olim episcopi, tam in generalibus, quam in provincialibus conciliis: sed in provincialibus præcipue, quod in his vel episcoporum, vel clericorum, vel fidelium causæ tractarentur; illæ præsertim quæ ad religionem quoquomodo spectarent. Quare si in priori versiculo legendum, ut in quibusdam codicibus, *sacrificaverunt*: recte subjungitur. *Eo quod geminaverint scelera accedente homicidio*, quasi pœnam velit synodus decernere, qua afficiendi essent illi ethnicorum sacerdotes, qui post fidem regenerationis susceptam, sacrificaverunt idolis: nec eo crimine contenti homicidium impietati adjecerunt: placuit patribus, judicum magis quam legislatorum personam induentibus, ut ad purgandas sordes, quas his duobus peccatis contraxerant, a communione perpetuo abstinerent: sed si, ut in editis, *sacrificaverint*, legamus, non recte subjungitur hic versiculus præcedenti, quia rationem reddere videtur de pœna, quam in principio non præscripserat. Igitur verba illa, *eo quod*, in *vel*, aut *in seu*, commutanda sunt, ut alii MS. habent, ut intelligenda pro vel, aut seu: quasi pœna eadem his imponatur, quid aliquod horum trium delictorum admisissent. Homicidium autem gravissimum semper habitum constat ex apostolorum concilio Hierosolymis habito, in quo homicidium cum idololatria conjunctim improbatum est; quasi unius ad alterum facta collatione, ut Tertull. admonuit.

In conciliis ecclesiæ, & ecclesiasticorum causas peractas tractantur con. cil. Tolet. 4. can. 3. Leo PP. I. in epistola. 81. ad Anastasium Thessalonicensem. Imper. Valens, Grati. & Valent in lib. quia mos. C. Theod. de episcopis & clericis.

Tertull. in l. de pudicitia cap. 4.

Vel triplicaverint facinus cohærente mœchia.

Mœchiæ nomine omnem illicitum concubitum comprehendi: nunquam ipsam, ut natura turpem licuisse in ecclesia: explicata in eam rem tria concilii Toletani I. Isidori, & Clementis loca.

CAPUT VIII.

NOMEN Mœchiæ Græcum esse Augustinus testatur: μοιχὸς enim Græci adulteros vocant, in eoque sensu plerumque usurpatur: sed an ad quemcumque impudicum concubitum mœchiæ nomen referri possit, audiamus Augustinum. *Item quæri solet*, inquit, *utrum mœchiæ nomine etiam fornicatio teneatur? Hoc enim Græcum verbum est, quo jam scriptura utitur pro Latino. Mœchos tamen Græci non nisi adulteros dicunt. Sed utique lex ista non solis viris in populo, verum etiam fœminis data est. Neque enim quia dictum est: Non concupiscas uxorem proximi tui, nihil sibi hic præceptum debet putare fœmina, tanquam licito posset concupiscere virum proximæ suæ. Si ergo hoc ex illo quo viro dictum est intelligitur, quamvis non dictum sit quod etiam ad fœminam pertineat, quanto magis ex eo quod dictum est, Non mœchaberis, uterque sexus constringitur; cum ipsum præceptum potest referri ad utrumque: sicut, Non occides, Non furaberis, & alia quæ similiter non expresso uno sexu, utique videntur sonare communiter. Tamen ubi unus exprimitur, honoratior utique exprimitur, id est, masculinus, ut ex hoc intelligat etiam fœmina, quid sibi præceptum sit. Ac per hoc si fœmina mœchata est habens virum, concumbendo cum eo qui vir ejus non est, etiam si ille non habeat uxorem, etiam vir mœchatus est habens uxorem, concumbendo cum ea quæ uxor ejus non est, etiam si illa non habeat virum. Sed utrum si faciat qui uxorem non habet, cum fœmina quæ virum non habet, ambo præcepti hujus transgressione teneantur, merito quæritur? Si enim non tenetur, non est prohibita in decalogo fornicatio, sed sola mœchia, id est, adulterium: quamvis omnis mœchia etiam fornicatio esse intelligitur, sicut loquuntur scripturæ. Dominus enim dicit in Evangelio: Quicumque dimiserit uxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam mœchari. Hoc utique fornicationem appellavit, si cum alio peccet, quæ virum habet; quod est mœchia, id est, adulterium. Omnis ergo mœchia etiam fornicatio in scripturis dicitur. Sed utrum etiam omnis fornicatio mœchia dici possit, in eisdem scripturis non mihi interim occurrit locutionis exemplum: sed si non omnis fornicatio etiam mœchia dici potest, ubi sit in decalogo prohibita illa fornicatio, quam faciunt viri qui uxores non habent cum fœminis quæ maritos non habent, utrum inveniri possit, ignoro. Sed si furti nomine hoc intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ, non enim rapinam permisit, qui furtum prohibuit, sed utique a parte totum*

Aug. lib. 2. super Exod. cap. 71. *Mœchiæ nomine quid comprehendatur.*

Matth. 5.

totum intelligi voluit, quidquid illicite rerum proximi aufertur; profecto & nomine mœchiæ omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi. Idem fere multo antea Tertullianus, D. Isidorus & alii. Sed sive mœchiæ nomine fornicatio, ut vocant, simplex, sive adulterium comprehendatur, utrumque difficile habet in eo negotium, quod hæc crimina adeo censeat gravia synodus Illiberritana, ut non solum excommunicatione temporaria, sed perpetua usque ad ultimum vitæ spiritum decernat punienda: cum contra sit generale aliud Hispaniæ concilium Toletanum I. *Si quis*, inquit, *habens uxorem fidelis, concubinam habeat, non communicet; ceterum is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur; tantum ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus.* Cujus canonis sententia similem habet aliam apud Gratianum, petitam ex Isidoro. *Christiano non dicam plurimas, sed nec duas simul habere licitum est: nisi unam tantum, aut uxorem, aut certe loco uxoris, si conjux deest, concubinam.* Si vero mœchiæ nomine adulterium comprehendi dicamus, rem non adeo turpem probat D. Clemens in epistola ad Jacobum fratrem domini. *Dilectissimis fratribus & condiscipulis Hierosolymis cum carissimo fratre Jacobo coepiscopo habitantibus, Clemens episcopus.* Communis vita omnibus, fratres, necessaria est, & maxime his qui Deo irreprehensibiliter militare cupiunt, & vitam apostolorum, eorumque discipulorum imitari volunt. Communis enim usus omnium quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse hominibus debuit; sed per iniquitatem alius hoc dixit esse suum, & alius istud: & sic inter mortales facta est divisio. Denique quidam Græcorum sapientissimus, hæc ita sciens esse, ait communia debere esse amicorum omnia: in omnibus autem sunt sine dubio & conjuges: & sicut inquit, non potest dividi aer, neque splendor solis, ita nec reliqua quæ communiter omnibus data sunt ad habendum, dividi debere, sed habenda esse communia.

Tertull. lib. de pudicitia c. 4. & 5. D. Isidorus in Synod. c. 26.

Conc. Tol. I. can. 17. Exstat apud Grat. in c. is qui 34. distinct.

D. Isidorus apud Gratianum in c. Christiano 34. distinctio. ne. D. Clemens in epistola 5. ad Jacobum fratrem domini, apud Grat. in c. dilectissimis 12. q. 1.

Propositis ergo, ut eo quo retulimus ordine, faciamus satis, de concilio Toletano agendum prius.

Inter eos errores quos hæretici conciliis provincialibus aspergunt, sed præsertim Hermannus Hamelmanus, ut Robertus Bellarminus testatur, unus est hic, quem concilio hoc nostro Toletano I. probatum fuisse contendit: dum ex eo constet, ad communionem admitti posse, eum qui concubinam habet, modo uxore careat; sicque colligi videtur, meretricios amores, vel, quod deterius est, concubinatum probari.

Ex Hermanno Hamelmano lib. 3. prolegomenorum c. 15. & 16. refert Robertus Bellarminus lib. 2. de auctoritate conciliorum c. 8. 1. tom. in c. is qui 34. distinctione.

Gregoriani decreti censores, ad expediendam canonis difficultatem, quo sensu nomen concubinæ hic intelligi debeat, adnotarunt. Ajunt enim, concubinas olim duplicis fuisse generis, quasdam ad tempus adhibitas, quarum concubitum turpem docent fuisse, etiamsi filiorum procreandorum causa haberentur: de quibus docent sensisse Aug. in c. audite, & in c. concubinæ, 32. q. 2. nec de his meminisse concilium Toletanum hic. Alias autem concubinas, quodammodo uxores fuisse, quæ sine dotalium tabularum solemnitate ductæ fuerant; de quibus sensisse Justinianum Novella 18. apud Julianum antecessorem: D. Aug. de bono conjugali, relatum in c. solet, 32. q. 2. In his autem concubinis tria fuisse necessaria. Primum, ut uterque esset solutus: deinde fidem mutuam, scilicet, quod alteri non jungerentur, neque abhorrerent a procreatione filiorum: tertium ut usque ad mortem in ea vitæ conjunctione manendum sibi proponerent. Et in his scribere D. Augustinum, posse aliquo modo dici, nuptias esse, & connubium: quamvis sic habitam non audeat appellare uxorem, quia non intervenerunt instrumenta dotalia, & alia quæ jure civili & canonico requirebantur, ut esset legitima uxor: quod habetur in prædicta novella 18. & 30. q. 5. c. aliter. Itaque hujusmodi mulieres, cum non essent uxores, vocari concubinas: ob illa tria, sed præcipue, quod in affectu maritali permanere statuerant; & ideo permittebatur illis communicare, habebanturque uxores minus solemniter ductæ, & de his docent concilium Toletanum hic agere, & Isidorum in c. sequenti. Hoc ipsum tradiderat Gratianus, quem sequuti sunt alii recentiores.

Justinianus novella 18.

Grat. ad finem. c. omnibus servis 34. distinct. Turrianus pro canonibus apostol. lib. 1. c. 23. Bellarminus tom. 1. lib. 2. de conciliorum auctoritate c. 8. versic. undecimo proferri Thomas Bozius de signis eccles. Dei c. 9. Ulpian. l. si uxor. 13. de adulteriis. Idem eadem l. §. si quis uxorem versic. Quod & in concubina. Severus & Antonin. l. crimen. C. de adulter. Alex. l. castitati C. eod. Ulpianus l.

Sed si tu veniam dederis, quod opto, curabo diligentius inquirere, an verum sit, quod de hoc duplici concubinarum genere traditur; anve concilii difficultas, faciliori alia possit ratione explicari. Duplex enim hoc concubinarum genus, nec ab antiquis Oecumenicis & provincialibus conciliis, nec a prædecessoribus tuis pontificibus sanctissimis, nec a priscis aliis ecclesiæ doctoribus, nec a veteribus jurisprudentiæ consultis, nec ab historicis, ut hos non taceamus, receptum unquam fuisse memoria teneo. Quinimo concubinæ nomen semper in turpem partem ab omnibus accipi, rempublicam Hebræorum excipio, mihi persuadeo: & uxorum nomine comprehensas non fuisse, satis constat ex Ulpiano. *Si uxor non fuerit, concubina tamen fuerit, jure quidem mariti accusare eam non potest, quæ uxor non fuerit.* Quod adeo verum putavit idem Ulpianus, ut quamvis postea cum concubina matrimonium contrahat, pro præterito concubitu illam accusari non posse dixerit. Hæc ergo sit prima earum, quæ in jure extant inter uxorem & concubinam differentia: nam uxor si ad alium accederet, de adulterio accusari poterat, concubina non item. II. Mulier adulterii damnata, uxor a nullo duci poterat; & qui duxisset, pœna legis Juliæ de adulteriis tenebatur, quod lenocinio consentire videretur, ut Severus, Antoninus, & Alexander imp. rescripserunt. Qui autem illam in concubinatu habuisset, impune facere poterat, Ulpiano auctore. III. Uxores honestarum matrum familias nomen habebant: earum autem quæ se in concubinatu dedissent, imminuta erat honestas; sicque nisi libertæ patroni concubinæ matrum familias honestatem non habebant, ut Marcellus scripsit. IV. Uxor liberta, vel libertina duci poterat; concubina autem haberi non poterat: etsi aliquando cum testatione & turpi quæstu vixisset, eam haberi concessum fuisse doceat Martianus: postea tamen ab Aureliano imperatore decretum est, fœminam ingenuam concubinam esse non posse; ut refert Flavius Vopiscus. V. Concubina cujuscumque ætatis esse poterat, dummodo duodecimum annum excederet, Ulpianus: uxor autem lege Julia vel Papia, si quinquagesimum excederet, duci non poterat, quia ejus sobolis nulla spes erat, Justinianus. VI. Uxor mariti bonorum, & temporalium, & sacrorum particeps erat: ut tradidit Halicarnasseus, Paulus, & Gordianus imperator: concubina autem nec sacrorum, nec temporalium bonorum communionem habebat. Ex qua VII. differentia nascitur; nam donationes collatas in uxores, irritas fuisse & nullas Ulpianus ait: eas vero, quæ in concubinas collatæ essent, valere, etiamsi concubina uxor postea ducta fuisset, Papinianus respondit, & Scævola. VIII. Adversus uxorem res mariti amoventem actio furti non dabatur; quia quasi domina eorum erat; ut ex Nerva & Cassio Paulus retulit: adversus concubinam autem actio competebat, ut in extraneam personam. Ulpian. IX. Uxor forum, domiciliumque mariti sequebatur, Ulpianus. Concubina vero proprium tantum. Callistratus. X. Uxor, quæ in manum mariti convenerat, illi morienti intestato sine liberis hæres erat, Ulpian. Concubina vero, tanquam extranea persona, nisi hæres instituta nihil ab intestato capiebat. XI. Uxorem ducere magistratus ex suo provincia non poterat, Paulus; ac concubinam posse, idem Paulus ait. XII. Filii ex uxore justi erant, & ad parentum bona jure vocabantur: adeo ut paternorum bonorum quasi domini in vita eorum censerentur. Paulus. Filii autem concubinæ, non solum justi non erant, nec legitimi, sed nec filiorum nomen lege habebant, Ulpianus: & ideo in parentum bona succedere non poterant. Quod adeo antiquis placuit Romanis, ut si ex concubina primum quis liberos suscipere, posteaque eamdem duceret uxorem, & ex eadem filios alios haberet, susceptos ex concubina non legitimari ad paterna bona per subsequens matrimonium, nec admittendos cum secundis decreverint etsi postea emendatum fuerit a Justiniano, qui post hoc concilium Toletanum fuit. XIII. Uxor ut dimitti posset, divortio opus erat: eoque solemniter facto, adhibitis septem testibus civibus Romanis, Paul. in concubina autem opus non erat divortio, quia nullum præcessit matrimonium, Ulpian. Præter hæc, actus omnes sine matrimonio turpes esse docuit Arist. confirmavitque imperator Leo his verbis: *Nihil enim inter cælibatum & matrimonium, quod reprehendi non debeat, medium invenias. Conjugalis vitæ desiderio teneris? conjugii leges serves necesse est. Displicent matrimonii molestiæ? cælebs vivas; neque matrimonium adulteres, neque falso cælibatus nomine culpam prætexas.* Non in uno ergo, sed in multis uxor a quacumque concubina differebat: cujus commercium tanquam rem turpissimam, & suo imperio indignam, sustulit idem Leo imperator Constantinopolitanus, præclaram illam ex Salomonis proverbiis rationem subjungens, indignum esse, cum e fonte ipso puram aquam haurire possis, lutulentam quærere. Cujus exemplum imitatus Constantinus Porphyrogenneta, disertis verbis concubinas habere Christianis alia simili constitutione interdixit: quod perexiguum, aut nullum esse discrimen diceret inter concubinatum & scortationem, ut Harmenopulus testatur. *Quoniam autem apud majores nostros*, ait, *permissam fuisse concubinarum communionem reperimus, quicumque cum ea familiariter ac domestice degere vellet, non abs re nos facturos putavimus, si hujus quoque sanctionis mentionem faceremus, ne nobis commissa respublica defœdaretur nuptiis inhonestis ac non decentibus. Qua causa moti jubemus, ne cui exinde in suis ædibus concubinam habere liceat; quando perexiguum, aut nullum omnino discrimen inter concubinatum & fornicationem statuimus: sed si cum ea communionem aliquam habere gestiat, contractum matrimonialem cum ea inito, observata legis solemnitate: si vero eam legitima uxoris appellatione indignam existimat, nullam per concubitum communionem cum ea exerceto: sed eam repellito, & uxorem accipiat, quam judicarit sibi e re fore.* Concubina ergo nihil commune habebat in justitia conjugii, cum uxore: quod, si habuisset, ab his imperatoribus nullo pacto prohibita fuisset, nec illis pœ-

1. §. qui autem de concubinis. Marcellus. l. stuprum 41. de ritu nuptiar. Martian l. 3 de concubin. Flavius Vopiscus in vita Aurelian. ad finem. Ulpian l. 1. §. cujusdam de concubin. Justinian. l. sancimus C. de nuptiis

Halicarnass. lib. 2. Roman antiquit. Paul. l. 1. de ritu nuptiar. Gordian. l. 3. C. crimine expila hære - dit. Ulpian. ind. 1. de donat, inter virum. Papinianus l. donationes. 32. de donation. Scævola l. si prædia 59. de donatio. inter. Paul. l. rerum amotar. Ulpian. l. si concubina. 17. eod. Ulpian. l. Exigere. 65. de judiciis Callistrat. l. de jure 37. ad municipal. Ulpian. l. 1. unde vir & uxor. Paul. l. si quis officium 38. de ritu nuptiar. Idem l. ult. de concubin. Idem l. in suis de liber. & posth. Ulpian. l. 6. de his qui sunt sui, vel alien. jur. Justinian. l. Cum quis 1. & l. Nuper 11. C. de natural. liber. Paul. l. Nullum. de divort. Ulpian. l. si concubina. rerum amota. Aristotel. lib. 7. politicor. c. 6.

Leo imperator novella 89. Idem novella 9.

Harmenopul. in epitome juris, li. 4. c. 7.

pœnis affecta ; quas nuper recenſuimus . Nec alicujus ſane illud momenti erit , ſi objiciatur , has concubinas eſſe ex earum numero , quæ turpes & infames habebantur ; non autem ex illarum , quæ & uxoris loco ; cum generaliter & indiſtinctæ juriſconſulti & imperatores de concubinis loquantur , nec aliquod inter eas diſcrimen conſtituant : quod ſane facturi non eſſent , ſi ſuo tempore duplex concubinarum genus fuiſſet in uſu.

Huc uſque de legibus ſæcularibus : nunc de eccleſiaſticis. Et primum quid de concubinis apoſtoli ſenſerint , quove modo earum nomen uſurpaverint , ex canone eorum 17. intelligitur , ubi decernitur , eum qui poſt acceptum baptiſmum , concubinam habuerit , non poſſe fieri epiſcopum , non presbyterum , non diaconum , non tandem clericum : quod apoſtoli non conſtituiſſent ſi concubina uxor eſſet ; cum clerici , minorum ſaltem ordinum , de quibus canon etiam agit , uxores habere non prohiberentur . Idem renovavit poſtea Innocentius PP. I. reſcribens Felici epiſcopo Nucerino. Idem colligitur ex D. Ambroſio dum ait. *Quod in ea quæ non ſit legitima uxor , commiſſum fuerit , adulterii crimine damnatur.* Et poſtea. *Nulli licet ſcire mulierem præter uxorem ideo conjugii tibi datum eſt jus , ne in laqueum incidas , & cum aliena muliere delinquas.* Et poſt alia. *Toleràbilior eſt ſi lateat culpa , quam ſi culpæ uſurpetur auctoritas. Nec hoc ſolum eſt adulterium , cum aliena peccare conjuge , ſed omne quod non habet poteſtatem conjugii.* Clarius idem Ambroſius. *Iter igitur facit domino , qui inter ceteras continentiæ virtutes , matrimonii limitem non excedit : nec conjugii præſcriptum terminum adulterina permixtione commaculat. Sunt enim nonnulli , qui cum legibus uxores duxerint , contra divinitatis legem ſibi ſociant concubinas ; non intelligentes quod contrahendo matrimonia , propriis ſe vinculis conſtrixerunt. Qui enim legibus ducit uxorem , profitetur ſe contra legem non eſſe facturum. Reum ergo ipſe ſe ſtatuit , qui adhibendo ſibi adulterum , jus pollicitationis excedit. Sed dicet aliquis Uxorem non habeb , ideo mihi ancillam ſociavi. Audi quid dicat ſcriptura ad Abraham. Ejice ancillam & filium ejus : non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Si igitur ancillæ filius hæres non eſt , ergo nec filius eſt. Cur autem quærit tale conjugium , de quo ſuſceptus filius , nec ſucceſſionis poſſit hæres eſſe , nec ſanguinis ? nec enim habere poteſt hæreditatis conſortium , qui non habet originis privilegium. Cur , inquam , quæritur tale conubernium , de quo nati non filii ſint matrimonii , ſed teſtes ſint adulterii ? Cur hujuſmodi ſuſcipiuntur adulterini , qui patri pudori ſint , non honori ? Dicit ſcriptura : Adulterorum filii in conſummatione erunt : & ab iniquo toro ſemen exterminabitur. Mulier igitur tua , ſi talibus moribus prædita eſt , ut mereatur conſortium , mereat & nomen uxoris. Præſta concubinæ tuæ libertatem , & nomen uxoris , ne tu adulter ſis potius quam maritus.* Conſenrit mirifice Auguſtinus Ambroſio magiſtro : ſemper enim cum de concubinis ſermonem infert , turpem eſſe concubinatum docet. *Audite* , inquit , *cariſſimi , membra Chriſti & matris catholicæ filii. Quod dico competentibus , audiant fideles , audiant & pœnitentes : quod dico fidelibus , dico & competentibus & pœnitentibus : audiant catechumeni ; audiant omnes : omnes timeant : nemo contemnat : ſit mihi in conſolationem veſter auditus ; ne ſit vobis in teſtimonium , dolor meus ; competentibus dico , fornicari vobis non licet. Audiat Deus , ſi vos ſurdi eſtis. audiant angeli ejus , ſi vos contemnitis. Concubinas vobis habere non licet. Audiant competentes , quod dico fidelibus. Non habetis uxores , quanto magis damnatio vobis erit , ſi habere volueritis & concubinas , & uxores dimittatis?* Alibi etiam idem Auguſtinus. *Et illud quale eſt* , ait , *quod multi virorum ante nuptias concubinas ſibi aſſumere non erubeſcunt , quas poſt aliquot annos dimittant , & ſic poſtea , legitimas uxores accipiant ? Tractant enim apud ſe , ut prius de multis calumniis & rapinis & injuſtat divitias & iniqua lucra conquirant , & poſtea contra rationem plus nobiles quam ipſi ſunt , vel ditiores uxores accipiant. Ecce quantis malis ſe obligant , qui non ſolum luxuriæ , ſed etiam avaritiæ , vel cupiditati infeliciter ſervire deſiderant. Unde coram Deo & angelis conteſtor , atque denuncio , iſta mala & ſemper prohibuiſſe , & nunquam ei placita fuiſſe : quia præcipue temporibus Chriſtianis concubinas habere , nunquam licuit , nunquam licebit. Sed , quod pejus eſt , faciunt hoc multi viri , jure fori , non jure cæli : non juſtitia jubente , ſed libidine dominante. Cum enim apoſtolus conjugia habentibus dicat : Tempus breve eſt , & ſupereſt , ut qui habent uxores , tanquam non habentes ſint. Et illud : Abſtinete ad tempus , ut vacetis orationi ; quomodo adulteras concubinas permittit habere , qui caſtitatem ſervare , & conjugis poſitis præcipit ?* In qua ſententia tam conſtanti animo perſeveravit , ut iterum dixerit , quod qui ante nuptias legitimas , habere concubinas præſumit , pejus peccat , quam qui adulterium committit , & ob hoc dignus eſt a conſortio Chriſtianorum ſeparari. qui ſi non pœnituerit , æterna illum flamma cruciabit ſine remedio. Hoc autem non ideo dixerit , ut ſimplicis fornicationis graviorem culpam adulterio probaret , ſed concubinatus durationem : Cum enim tanto ſint graviora peccata , quanto diutius infelicem animam detinent alligatam , ut Gregor. IX. docuit , merito concubinatus adulterio gravior eſſe putatur , ob uſum & durationem peccati ; tum etiam ob exemplum plurimorum. Si enim adulterium clam committitur , ſine alicujus offenſione ; concubinatus vero palam , in omnium conſpectu , in populi luce , in offendiculo parvulorum : non dubium eſt , peccatum levius alio gravius effici , ob ea quæ peccatum comitantur , circumſtantias peccati vocant. Hanc autem fuiſſe ſententiam Auguſtini , ipſemet apertiſſime declaravit. *Pro qua re* , ait , *iterum atque iterum voce libera clamo , quia qui ante legitimas nuptias concubinam ſibi habere præſumit , pejus peccatum facit , quam qui adulterium committit. Quia qui adulterat , adhuc tam grave malum ſecrete vult agere : in publico autem , aut metuit , aut erubeſcit committere : ille vero qui publice concubinam habere voluerit , fronte impudentiſſima rem execrabilem , toto populo vidente , licenter ſe putat admittere.* Hæc Auguſt. Quare non poſſum non mirari doctos viros canonicos Lovanienſes , in notis ad marginem illius libri Aug. qui de rectitudine catholicæ converſationis inſcribitur , exiſtimaſſe , ſententiam illam Aug. non eſſe : quod tamen verifimile non eſt , cum in loco citato reperiatur : & veram eſſe eo ſenſu , quo Auguſt. protulit intellectam , nemo jure poſſit inficiari. Eamdem concubinæ turpitudinem prædicavit idem Aug. Cum enim doceret , infideles peccatores non ſtatim ad baptiſmum admittendos , ni prius jejunio , lacrymis , pœnitentia & precibus præteritorum criminum veniam promeruiſſent , addit , quod concubina infidelis , etiam ſi profeſſa fuerit , nullum ſe alium cognituram , juſte dubitatur , an ad baptiſmum ſit recipienda : quod non dixiſſet Aug. ſi eas concubinas , quæ uni tantum jungebantur , uxorum loco habuiſſet. Ambroſii & Auguſtini ſententiam comprobat D. Chryſoſtomus ; duas enim tantum vias agnoſcit , propter quas viri mulieribus cohabitent. *Et una quidem* , ait , *verus eſt , ac juſta , rationique conſentanea : nempe matrimonium , quod Deo legislatore inſtitutum ; propter hoc enim , inquit , relinquit vir patrem ſuum , & matrem ſuam , & adhærebit uxori ſuæ , eruntque duo in carnem unam. Altera vero poſterior , & ex confeſſo injuſta , & legi adverſa , nempe concubinatus , ſive ſtuprum , quod a malignis introductum eſt dæmonibus.* Non diſſenſit ab his D. Leo papa hujus nominis primus ad epiſcopum Narbonenſem reſcribens , dum differentiam perſpicuis verbis conſtituit inter concubinam & uxorem : concubinamque dicit non eſſe uxorem , nec conjunctionem cum ea eſſe ſacramentum , vel ma rimonium : & ea ratione mulierem quæ nubit viro habenti concubinam , non peccare , ut peccaret , ſi nuberet homini conjuge impedito. Id autem dicturus non eſſet Leo , ſi concubina aliquo modo uxor eſſe , aut dici poſſet. Quod ſi inter concubinas aliqua eſſet differentia , illam certe Leo conſtituiſſet , ut Ruſticum epiſcopum doceret , quid in omnibus obſervare debuiſſet : poſtea enim ſic inquit. *Non omnis mulier juncta viro , uxor eſt viri , quia nec omnis filius hæres eſt patris : nuptiarum autem fœdera inter ingenuos ſunt legitima , & inter æquales ; multo prius hoc ipſum domino conſtituente , quam initium Romani juris exiſteret. Itaque aliud eſt uxor , aliud concubina : ſicut aliud ancilla , aliud libera. Propter quod etiam apoſtolus ad manifeſtandam harum perſonarum diſcretionem , teſtimonium ponit ex Geneſi , ubi dicit Abrahæ : Ejice ancillam & filium ejus : non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Unde cum ſocietas nuptiarum ita ab initio conſtituta ſit , ut præter ſexuum conjunctionem , haberet in ſe Chriſti & eccleſiæ ſacramentum ; dubium non eſt , eam mulierem non pertinere ad matrimonium , qua non docetur nuptiale fuiſſe myſterium. Igitur cujuslibet loci clericus ſi filiam ſuam viro habenti concubinam in matrimonium dederit , non ita accipiendum eſt , quaſi conjugato eam dederit ; niſi forte illa mulier & ingenua facta , & dotata legitime , & publicis nuptiis honeſtata videatur. Paterno arbitrio viris junctæ carent culpa , ſi mulieres quæ a viris habebantur , in matrimonio non fuerunt ; quia aliud eſt nupta , aliud concubina.* Et mox. *Ancillam a toro abjicere , & uxorem certæ ingenuitatis accipere , non duplicato conjugii , ſed profectus eſt honeſtatis. Culpanda eſt ſane talium negligentia , ſed non penitus deſperanda : ut crebris cohortationibus incitati , quod neceſſarie expetierunt , fideliter exequantur : nemo enim deſperandus eſt , dum in hoc corpore conſtitutus eſt quia nonnunquam quod diffidentia ætatis differtur , conſilio maturiore perficitur.* Id ipſum D Bernardus adverſus quoſdam ſui temporis hæreticos nuptias damnantes. *Porro* , inquit , *turpitudinem in ſolis exiſtimant reputandam uxoribus : cum vel ſola ſit ea quæ cum uxore eſt cauſa , quæ turpitudinem excuſat in coitu.* Et poſt alia. *Tolle de eccleſia honorabile connubium , & eorum immaculatum , nonne reples eam concubinariis , inceſtuoſis , ſeminiſluis , mollibus , maſculorum concubitoribus , & omni denique genere immundorum ? Elige ergo aut ſalvari univerſa monſtra hæc hominum , aut numerum ſalvandorum ad continentium redigi paucitatem.* Tertullianus. *Omne homicidium extra ſylvam , latrocinium eſt ,*

ita

Canon. 29. apoſtolor.

Innocent. I. in epiſtol. 4. quæ eſt ad Felicem epiſcopum Nucerinum c. 4. Exſtat apud Gra. c. laici. 34. diſt. D. Ambr. lib. 1. de patriarch. c. 4. Idem c. 7 Idem ferm. 65. S. Joan. Bapt.

Geneſ.

Auguſt. phom. 39 capud Grat. in c. audito. 34. diſtin.

Aug. ſerm. 243 de caſtitate coniugali.

Cor. 7.

Idem lib. de rectitudine catholicæ converſationis.

Greg. IX. apſin. de conſuetudine.

In ſerm. 2. minicæ poſt. pen coſt.

Idem lib. de fide & peribus. c.

D. Chryſo in ſermo contra co cubinar. princ.

D. Leo pap in epiſt. 9 ad epiſco pum Narbo nenſ. c. 4. &

Ibid. c. 4.

Geneſ. 2. Ad Galat. 4 Geneſ. 21.

Idem Leo. c. 5

D. Bern. ſerm 66. incantica

Tertul. de pa dicitia. c.

ita & ubicumque vel in quamcumque semetipsum adulterat & stuprat, qui aliter, quam nuptiis utitur. Ideo penes nos occultæ quoque conjunctiones, id est non prius apud ecclesiam professæ, juxta mœchiam & fornicationem judicari periclitantur. Nec inde conserta obtentu matrimonii crimen eludant. Reliquas autem libidinum furias impias, & in corpora & in sexus ultra jura naturæ, non modo libidine, verum omni ecclesiæ tecto submovemus, quia non sunt delicta sed monstra. Minutius Felix. *Sic incestat fabulam nectitis, etiam cum conscientiam non habetis. At nos pudorem, non facie sed mente præstamus; unius matrimonii vinculo inhæremus; cupiditate procreandi aut unam scimus, aut nullam.* Sed nolo jam aliis recensendis esse prolixior, cum ex his satis compertum videatur, concubinatum ab ecclesia pro re turpi & Christiano homine indignissima, & hodie & olim semper habitum: ob cujus turpitudinem non esse ordinandum eum, qui ex concubina filios susciperet, vel eum, qui mortua legitima uxore, concubinam haberet, concilium edixit Aurelianense. *De his*, inquit, *qui ex concubinis filios habent, & uxores legitimas post habuerint, aut defunctis uxoribus sibi concubinas publice crediderint sociandas, id observandum esse censuimus, ut sicut eos qui jam sunt clerici per ignorantiam ordinati, non removemus, ita statuimus, ne ulterius ordinentur.* In concilio tandem Tridentino, concubinarios tam solutos, quam maritos cujuscumque status, dignitatis, aut conditionis, ab ordinario ex officio ter prænonitos, si se ab hoc turpi & damnato concubinatus crimine non sejunxerint, excommunicatione percellendos decernitur, neque antea absolvendos, quam re ipsa admonitioni factæ paruerint; contra permanentes in concubinatu anno integro censuris neglectis, ab ordinario severe pro qualitate criminis procedendum: concubinas vero, sive solutas, sive uxores, ter admonitas ab ordinariis locorum, nullo etiam requirente, ex officio graviter puniendas, & extra oppidum vel diœcesim, invocato, si opus fuerit, brachii sæcularis auxilio, ejiciendas, permansuris aliis pœnis in suo robore. Mitto præterea lubens olim in contrahendis nuptiis adeo solemnem fuisse dotis, & benedictionis nuptialis formulam, ut Evaristus PP. dixerit, vel oratione nimis rem exaggerans, vel quod ecclesiæ tunc forsan ferret sic consuetudo, connubia esse non legitima, quæ prætermissa ea solemnitate celebrarentur. *Aliter*, ait, *legitimum non sit conjugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem habere videntur, & a quibus custoditur, uxor petatur: & a parentibus & propinquioribus sponsetur, & legibus dotetur: & suo tempore sacerdotaliter, ut mos est, cum precibus & oblationibus a sacerdote benedicatur: & a paranymphis, ut consuetudo docet, custodita & consociata a proximis, congruo tempore petita a legibus dotetur, ac solemniter accipiatur, & biduo vel triduo orationibus vacent, & castitatem custodiant. Item ita peracta, legitima scitote esse connubia, aliter vero, præsumpta, non conjugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius, quam legitima conjugia esse non dubitatur; etiam si voluntas propria suffragaverit.* Utcumque igitur antiqua in his solemnibus se habuerit ecclesiæ consuetudo, de quibus disputare non est animus, illud ex omnibus priscis ecclesiæ patribus manifestum fit, concubinam nunquam uxoris nomine dignam habitam, concubitumque cum ea peccatum fuisse lethale, ideoque ad communionem sacram illum accedere juste non potuisse, qui cum hujusmodi concubina contubernium haberet.

Nam quod ex Augustini libro de bono conjugali selecti Gregoriani decreti censores referunt, vereor ne, quod bona illorum pace dixerim, ad concubinas trahatur potius quam accommodetur: cum Augustinus in eo libro nec concubinis de his egerit, nec concubitum dixerit licitum esse, si concubina eo habeatur animo, ut donec vivat, non jungatur alteri. Sed cum superioribus capitibus de uno conjugii bono sermonem instituisset, de susceptione videlicet filiorum, dixissetque ad id institutum matrimonium, ut diurna & perpetua filiorum propagatione humanum genus conservaretur; quorumdam tuno proposuit quæstionem, an si vir & fœmina, uterque lege conjugii solutus, jungantur non ad sobolis procreationem, quod est magnum matrimonii bonum, sed ad coercendos effervescentis animi & libidinis motus, an proprie dici posset matrimonium? Quam expediens quæstionem, respondit. *Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alterius eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant ne nascantur.* Hoc autem ideo dixit Augustinus, quia quæstio non erat, an liceret in concubinatu perpetuo vivere: nam si temporarium constabat non licere, constabat sane non licere perpetuum, sed an contracto connubio sine principali bono matrimonii, hoc est, sine fine suscipiendi liberos, verum dici posset matrimonium, si reliqua matrimonii adessent necessaria, hoc est, mutuus consensus, & animus perpetuo simul habitandi, nec recusandi in coitu liberorum susceptionem: nam si hoc adesset, adjecit statim, *Ceterum si vel utrumque vel unum horum desit, non invenio, quemadmodum has nuptias appellare possumus.* Quod si sine uxorio fœdere conjungerentur, peccare paulo post his verbis edocuit. *Verumtamen si ei fidem tori servet, & cum ille uxorem duxerit, nubere ipsa non cogitet, atque a tali opere prorsus continere se præparet, adulteram quidem fortassis facile appellare non audeam, non peccare tamen quis dixerit, cum eam viro, cujus uxor non est, miscere sciat.* Nullum ergo præter matrimonii concubitum justum D. Augustinus agnovit, nec mutuam concubinarum cohabitationem defendi ut justam, si animus adesset perpetuo habitandi cum illis: nec eo tempore concubinarum nomine illas solas fuisse comprehensas, quæ solutæ lege conjugii accederent ad solutos, ex ejusdem concilii Toletani primi decreto liquet, dum in principio ait: *Si quis habens uxorem fidelis, & concubinam habeat, non communicet.* Quod autem ex Justiniano refertur in novella apud Julianum antecessorem, minus dubium habet, cum concubinam non comparet uxori in castitate conjugii, de qua sermo est, sed ad hoc ut si pater ab intestato moritur, & sine prole legitima; quo casu, vel cognatio, vel fiscus, cui in hoc se dicit parcere, deberent succedere; his exclusis, filius susceptus ex unica tantum concubina, habeat sextam tantum bonorum paternæ substantiæ, una cum matre partiendam: sic ut mater unius filii, quotquot illi sint, portionem capiat. Hoc autem non ideo decrevit Justinianus, ut concubinas justarum uxorum præmiis afficeret; longe enim hoc distat ab ejus animo & verbis, quibus concubinarum multitudinem, multitudinem mulierum fornicantium in eadem novella dixit: sed id constituit, ut intercluderet aditum habendi plures concubinas. Si enim pater videt a suis bonis, filios ex multis concubinis susceptos repelli; nullumque eorum in suis succedere posse, ut in eadem novella Justinianus constituit, a plurium concubinarum conjunctione abstinebit, vel saltem sibi temperabit, unica solum contentus, ut filii ex ea suscepti suorum bonorum participes fiant: & hoc est, quod in ea constitutione Justinianus in favorem concubinæ, vel potius in concubinarum odium decrevit, quæ ad matrimonii jura & honestatem accommodari jure non possunt.

At hic, beatissime pater, si longius forsan evecti sumus, in eo tamen venia digni, quod illa non tam refellendi animo, quam interpretandi concilii Toletani studio flagrantes disquiramus. Concilium ergo Toletanum non docet profecto, ut illi falso imponunt hæretici, qui concubinam habet, si corpus suscipiat domini, id digne facere posse; sed permittit potius, ut is a communione non repellatur: & si communicare ille nullo præclaræ conscientiæ stimulo, & Christiano nullo pudore suffusus audeat, communicet, sed suo periculo & damno. Quod perinde est ac si dixisset, concubinarios tunc etsi gravissima peccati labe fœdatos, publica communionis interdictione non percelli. Constat enim verissimis antiquorum philosophorum placitis, peccantium multitudinem, justam videri causam, ut peccati pœna vel omittatur, vel remittatur: sunt enim multa in republica, & ea turpissima, quæ a magistratibus justissime tolerantur, quæ si ad vivum resecarentur, aut ad divinæ legis severitatem, aut ad rationem naturalis juris & honestatis, vix contineri posset hæc vita civilis. Quare tametsi communi ecclesiæ jure receptum fuerit, a communione ecclesiæ dejectos, vel interdictos, si celebrent, deponendos; eum tamen juris rigorem delinquentium multitudine temperatum legimus ab Alexandro III. antiquam depositionis severitatem suspensione mitigante, in epistola ad archiepiscopum Toletanum. Quibus alia sunt multa similia. Si ostenderim ergo, hujus concilii patres, gravem communicantis reatum & indignitatem minime sustulisse; sed illud tantum ipsis accipientibus & clericis tribuentibus permisisse, ad temporum iniquitatem, & delinquentium multitudinem conniventes: evincam sane falsam esse hæreticorum, sed præsertim Hermanni Hamelmani calumniam, qua summe est conatus tanto concilio debitam auctoritatem detrahere.

Quem igitur tantæ rei probandæ satis locupletem testem accersam? unum Aug. sapientiæ, religionis & sanctitatis auctoritate multorum instar. Is ergo cum post præclare laudata matrimonii bona quæ retulit, concubinatus turpitudinem multis & his gravissimis verbis publica concione fuisset insectatus, postquam illam detestandam omnibus proposuisset, subjunxit. *Sed forte illi qui ista peccato non sunt maculati, dicent: Quare qui hoc agunt, a communione non suspenduntur? Ideo autem tantum scelus a sacerdotibus non vindicatur, quia a multis admittitur: si enim unum, aut duo, aut quatuor vel quinque, mala ista facere præsumerent, & poterant, & debebant, non solum a communione suspendi, sed etiam a convivio & colloquio Christiani populi separari: secundum illud apostoli: Cum hujusmodi nec cibum quidem sumere: multitudo tamen peccantium, sicut jam dictum est, prohibet sacerdotes domini in illis distin-*

Minutius Felix in Octavio.

Conc. Aurel. 3. can. 9.

Conc. Trident. sess. 24. c. 8.

Evarist. PP. epist. 2. ad episcopos Africa.

Explicatur Aug. locus in libro de bono conjugali.

Conc. Tolet. 1. can. 17.

Justinianus no. vel. 18. apud Julianum antecessorem. Extat etiam in authen. de triente & semisse §. consideremus col. 3.

Alexand. ex 3. in c. latores 52. post conc. Later. p. 50.

D. Aug. serm. 2. dominicæ 22. post pent. de bono conjug.

Explicatur concilii I. Toletani canon 17.

1. Cor. 5.

ſtinguere: faciunt tamen boni ſacerdotes quod poſſunt, & cum perfecta caritate contendunt orare & ſuſpirare jugiter, & gemitus ac rugitus effundunt, ut in quibus propter infinitam multitudinem non poſſunt ſeveritatem vel diſciplinam eccleſiaſticam exercere, monendo, vel orando pro eis poſſint vere aliquando ad pœnitentiam provocare. Conſtat igitur ætate Auguſtini, eccleſiæ fuiſſe conſuetudinem, de antiqua & recepta eccleſiaſticæ diſciplinæ ſeveritate nonnihil remittendi, & concubinarios ad communionem dominicam impuriſſime accedentes ab ea non arcendi: quod peccantium multitudini ad tempus acceptum ipſe Auguſtinus refert. Id autem mire congruit cum eo quod idem Auguſtinus Aurelio epiſcopo

dem epiſt. 69 ad Aurelium epiſcopum.

reſcribit, loquens de quibuſdam gentium ſuperſtitionibus, quibus catholicam religionem turpiter a Chriſtianis multis fœdatam Aurelii epiſcopi literis cognoverat. *Non ergo aſpere*, ait, *quantum exiſtimo, non duriter, non imperioſo modo iſta tolluntur, magis docendo, quam jubendo, magis monendo, quam minando; ſic enim agendum eſt cum multitudine: ſeveritas autem exercenda eſt in peccata paucorum.* Occaſionem vero, qua Afris potiſſimum & Hiſpanis impune fuerit permiſſa ſuſcipiendæ ſacræ communionis licentia, non obſcure inſinuat

Salvianus lib 7. de provid. Dei

Salvianus Maſſilienſium epiſcopus, qui Afrorum & Hiſpanorum animos ad impudicitiam maxime fuiſſe proclives refert: de Afris enim hæc præter alia. *Tam infrequens eſt enim hoc & inuſitatum, impudicum non eſſe Afrum, quam novum & inauditum, Afrum non eſſe Afrum. Ita enim generale in eis malum impuritatis eſt, ut quicumque ex eis impudicus eſſe deſierit, Afer non eſſe videatur.* Paria etiam de Hiſpanis, vel, ut ipſe refert, majora. Eos enim multarum gentium victores a

Id ipſum de Afris tradiderat antea Livius lib. 29. & 30 loquens de Maſſiniſſa.

Vandalis bellicæ diſciplinæ expertibus devictos ait, quod illi tunc pudicitiam execrarentur, iſti diligerent; illi violarent, iſti amplecterentur. De quo pluribus inferius. Multitudo igitur delinquentium, non innocentiæ ratio Afrorum & Hiſpanorum impuritati ad tempus ſolum impunitatem conceſſit. Et cum uno & eodem tempore quo eam eccleſiæ conſuetudinem erga concubinarios Auguſtinus refert in Africa, concilium hoc Toletanum in Hiſpania cogeretur, compertum equidem & exploratum, ni fallor, eſſe videtur, quo ſenſu canon

cap. 10.

ſit intelligendus; concubinarios videlicet, tum ob illorum multitudinem, tum præterea ne in eccleſiæ adoleſcentis primordiis, infideles tali pœna deteriti, detraherentur a fidei ſuſceptione, vel qui fidem recenter ſuſceperant, temere abnegarent, permiſſos fuiſſe communicare, non ſine graviſſima ipſorum ſpirituali pernicie: tametſi pro certo catholica eccleſia haberet, ut habet hodie, & habebit ſemper, concubinatum peccatum eſſe capitale, & inter capitalia graviſſimum: ut in eadem epiſtola docuit Auguſtinus. Sed quamvis a communione publica olim ii non abſtinerentur, quod publica non eſſent, ut ſunt hodie, eccleſiæ excommunicatione perculſi, ob rationes quas recenſuimus: ſecretis tamen, & publicis nonnunquam admonitionibus & cohortationibus generaliter habitis, ut abſtinerent rogatos

Auguſt. in dicto ſerm. 2. dominicæ 22. poſt pent.

eſſe, ex Auguſtino liquet: & cum ſcandalum & publica illa mala non timerentur, in ſecreto a communione repulſos, veterum patrum diſciplina, ſanctitas & religio rem nihil facit probabilem.

Hodie vero cum fidelium jam numerus ſit auctior multo; & per leges etiam civiles non liceat, nec permittatur, ut olim permittebatur, concubinatus, decreſcente reorum multitudine, creſcit publica peccati pœna: ideoque jam concubinarios, vel quoſcumque alios

D. uni. C. de concubinis.

publicos peccatores communicare nullo modo permittit eccleſia, ſed a communione ſevere repellendos tanquam publica jam eccleſiæ excommunicatione notatos, præ-

D. Th. 3. p. q. 80. art. 3.

clare nos docet D. Thom. non Dominicanæ tantum, ſed Chriſtianæ religionis ſplendidiſſimum lumen.

Quod ſi ea canonis verba, *A communione non repellatur*, non de ſacroſancta corporis Chriſti communione intelligamus, ſed de eccleſiaſtica tantum & civili, cujus interdictionem, excommunicationem vocamus, quid repugnat? cum ſciamus, eo tempore excommunicationis nomen, non tam frequenti eccleſiæ uſu receptum fuiſſe: pro excommunicari enim multa alia dici uſurparique a conciliis & priſcis patribus, inter doctos ſatis convenit. Rei enim dicebantur damnari, condemnari, abſtineri, abjici, cohiberi, prohiberi, arceri, exterminari, ſubmoveri, exauctorari, relegari, repelli, abſcindi, ſeparari, reſpui; aliquando nude & ſimpliciter; aliquando vero cum adjectione, a communione, vel a communione fidelium; aliquando ab eccleſia, ab eccleſiæ liminibus, ab eccleſia tecto, a commercio fratrum, a communione fraternitatis: aliquando etiam dicebantur ad communionem non admitti; ſic enim

Conc. Carth. 3. can. 9

non communicari, pro excommunicari dixit concilium Carthag. III. *Quiſquis epiſcoporum accuſatur, ad primatem provinciæ ipſius cauſam deferat accuſator: nec a communione ſuſpendatur, cui crimen intenditur, niſi ad cauſam ſuam dicendam primatis literis evocatus minime occurreris, hoc eſt, intra ſpatium menſis, ex ea die, qua cum literas accepiſſe conſtiterit. Quod ſi aliquas veras ne-*

A *ceſſitatis cauſas probaverit, quibus eum occurrere non potuiſſe manifeſtum ſit, cauſa ſua dicenda intra alterum menſem integram habeat facultatem: verum poſt menſem ſecundum, tamdiu non communicet, donec purgetur.* Concilium etiam Milevitanum non communicare pro excommunicare uſurpat *A judicibus autem*, ait, *quos communis conſenſus elegerit, non liceat provocare: & quiſquis probatus fuerit per contumaciam nolle obtemperare judicibus, cum hoc prima ſedis epiſcopo fuerit probatum; det literas ut nullus ei communicet epiſcoporum,* Conc. Milevit. can.

Et canon.

donec obtemperet. Si in matricibus cathedris epiſcopus negligens fuerit adverſus hæreticos, conveniatur a vicinis epiſcopis diligentibus. & ei ſua negligentia demonſtretur, ut ſe excuſare non poſſit: quod ſi ex dite quo conventus, intra ſex menſes, ſi in ejus provincia executio fuerit, & non eos ad unitatem catholicam convertendos curaverit, non ei communicetur, donec impleat. Si autem executor ad loca non venerit, non adſcribatur epiſcopo. Si autem probatum fuerit, eum de communione illorum fuiſſe mentitum, dicendo eos communicaſſe, quos, eo ſciente, non

B *communicaſſe conſtiterit, etiam epiſcopatum amittat.* Sic verba hujus concilii Toletani. *Qui autem ſine uxore concubinam habet, non repellatur a communione;* de excommunicatione intelligi poſſunt, hoc eſt, non excommunicetur; ut congruat prima & ſecunda pars canonis cum ultima: *alias*, inquit, *vivens abjiciatur.* Nam cum hoc peccatum concubinatus eo præcipue tempore, inveterato gentium uſu & prava noviter converſorum conſuetudine eſſet frequentiſſimum, non placuit Toletanæ ſynodo, ob delinquentium multitudinem & uſum receptum, vel potius corruptelam, illud excommunicatione percelli, ut percelli placuit adulterium, inceſtum & alia impudicitiæ peccata. Quare concilii Bracarenſis Conc. Bracaren. can.

patres, a communione repelli, vel alienari, pro excommunicari, clariſſime conſtat accepiſſe. *Item placuit, ut qui pro hæreſi, aut pro crimine aliquo excommunicantur, nullus eis communicare præſumat, ſicut & antiqua canonum continent ſtatuta. Quod ſi quis ſpernis voluntarie; ſeipſum alienum a communione facit.* A communi-

C one ſeparari, & a communione abſtinere dicuntur concilio Arelatenſi primo, qui excommunicantur. *De agitatoribus qui fideles ſunt*, inquit, *placuit, quamdiu agunt, a communione ſeparari.* Et poſtea. *De miniſtris qui funerantur, placuit, eos juxta formam divinitus datam, a communione abſtinere.* Eodem ſenſu non com- Concil. Arelat. 1. can. Idem can.

municare pro excommunicari uſos hujus concilii patres legimus. *Ab eo*, ajunt, *qui non communicat, placuit epiſcopum munera accipere non debere.* Unde qui excommunicati prius ſunt, poſtea vero ab excommunicatione abſolvuntur, communionem accipere dicuntur in eodem illo primo concilio Arelatenſi. *De his*, Illiberritan patres can.

Concil. Arel. 1. can. 16

inquit, *qui pro delicto ſuo a communione ſeparantur, ita placuit, ut quibuſcumque locis fuerant excluſi, eiſdem locis communionem conſequantur; id eſt, ne ab alio epiſcopo, quam ab eo a quo excommunicati ſunt, impetrent abſolutionem.* Quod etiam ſtatutum eſt prius in concilio hoc Illiberritano. *Placuit cunctis*, ait, *ut ab eo epiſcopo quis recipiat communionem, a quo abſtentus in crimine aliquo fuerit.* Conc. Illiberitan. can.

D *Quod ſi aliquis epiſcopus præſumpſerit eum admittere, illo adhuc minime ſcIente vel conſentiente, a quo fuerat communione privatus, ſciat ſe hujuſmodi cauſas inter fratres eſſe cum ſtatus ſui periculo præſtaturum.* Sed id clarius multo docuit D. Cyrillus, Cyrillus in

& confirmavit Theodorus Balſamon: prior enim ſic ait, loquens de catechumenis. *Sin autem ſegregationem aliqui ſuſtinuerunt, propter lapſus puniti, deinde ſint morituri, exiſtentes catechumeni baptizentur. & ne ab humanis excedant, gratiæ non participes, ſcilicet communione carentes, videtur enim hoc quoque eccleſiæ conſuetudine adhærere.* Poſterior autem in ſcholiis ad ipſum, hoc addit. *Communione carere, ſanctus hic non ſolum dicit de ſancta participatione, neque enim ante baptiſmum divinis myſteriis dignus habebitur, ſed etiam de ipſo baptiſmo; antequam eum baptizatus fuerit, non aſſequetur, ut cum fidelibus conſtat, quæ & ipſa communio in diverſis canonibus dicta eſt: & ideo hoc quoque adjecit: Videtur enim hoc quoque eccleſiæ conſuetudini adhærere, hoc enim, inquit, eſt legitimum & eccleſiaſticum; ut una*

E *cum fidelibus in precibus non conſiſtant omnino catechumeni, vel hi quibus pœna eſt impoſita.* Qua ratione Neocæſarienſis concilii patres ſæpius conſtituerunt, ut idololatriæ crimine notati, poſt pœnitentiam communicent, interdum ſine oblatione, interdum cum oblatione. Communicare ſine oblatione & communionem ſine oblatione intelligebant, cum rei admittebantur ad eccleſiæ, ad precum & orationum communionem: cum oblatione autem communicare, & communionem cum oblatione ſuſcipere dicebantur rei, qui poſt peractam pœnitentiam, cujus compenſatione, ut Tertullianus ait, priſtinam impietatem redemerant, ſacramentis eccleſiæ reſtituebantur, & corporis ac ſanguinis domini fiebant participes, & tunc ad plenam communionem, vel ad perfectionis gratiam pervenire, vel communioni reconciliari dicebantur. Quo ſpectant hujus concilii Illiberritani canon. *Si quis fidelis*, inquit, *alea, id eſt,*

Concil. Neocæſ. c. 5. 6. 8. & 9.

Qui dicerent communicare cum oblatione & ſine oblatione.

Tertul. lib. de pœnit.

Can. 79.

ta-

tabula luserit, placuit, eum abstinere, & si emendatus cessaverit, post annum poterit communioni reconciliari. Communionem sermonis pro communiori confabulatione usurpant quoque auctores profani. Tranquillus. [Tranquillus in Claviano. c. 74.] *Cœnam*, ait, *ternis ferculis, aut cum abundantissime, senis præbebat, ut non nimio sumptu, ita summa comitate; nam & ad communionem sermonis tacentes, vel submissim fabulantes provocabat.* Cum ergo usus nominis, communio, & proprietas item vocis, tam ecclesiæ & civilis convictus, quam divinam communionem comprehendat, non est cur ad unam necessario, non ad aliam referri contendant alii. Non diffiteor enim, communionis verbum ad sacrosanctam eucharistiæ communionem frequentius referri solitum, quod potiori significationi & usui, non proprietati sermonis tribui debet: sæpe tamen, communionis verbum ad utrumque interdictionem convictus, vel sacri vel civilis accommodari, & divisim, & conjunctim, qui in conciliorum, & sanctorum patrum lectione vel mediocriter sunt versati, probe norunt. Quare ut unam communionem ab alia discernerent, cum de communione eucharistiæ dictum intelligi volebant, solebant addere, communione dominica, communione corporis & sanguinis, sancta communione, altaris communione, panis communione privari, vel abscindi: cum autem additamentum hoc omitterent, nomen communionis generaliter prolatum pro utraque sacra & civili communione (hodie excommunicationem vocamus) sæpe (ut dixi) intelligebant.

Hæc, beatissime pater, de canone concilii Toletani. [C. Christiano 34. dist.] Quod si ad D. Isidorum unam concubinam Christiano permittentem, animum cogitationemque converteris, reperies equidem, illum sensu & sententia a concilio Toletano aliquanto dissimilem, consimili tamen & religionis & doctrinæ laude approbandum, & venerandum: neque ad eruendam latentem & illustrandam obscuri ejus loci veritatem, ea concubinarum differentia esse opus, quam gravissimi Gregoriani decreti censores tradiderunt. [In notis ad c. is qui 34. dist.] In populo enim Israelitico, qui veteri lege Moysis regebatur, & uxorum & concubinarum multitudinem permissam, auctores sunt Josephus, Tertullianus multisque id sacrarum literarum testimoniis constat; plures tradentibus fuisse Abrahæ, Nachor, Jacob, Eliphas, Esau, & Esriel, Manassæ, Davidis decem, Salomonis trecentas, Roboam sexaginta, ut ceteras taceamus. [Joseph. lib. 17. antiquit. c. 1. Tertul. lib. de exhortat. ad castita. c. 6. Gen. 16. 22. 29. 30. 33. 35. 36. 2. Reg. 5. 13. 19. 20. 1. Paralip. 3. 3. Reg. 11. 2. Paralip. 11.] In populo autem Christiano, postquam catholica Christi fides publice coli cœpit, duas uxores, aut concubinas habere nisi gravi pœna non licuit, sed unicam uxorem tantum; vel si uxor non esset, unicam solum, eamque exterioris fori permissu, concubinam; quod ex decreto concilii Toletani, nuper citato, manifeste deprehenditur. [Conc. Tolet. can. 17.] *Si quis habens*, inquit, *uxorem fidelem, & concubinam habeat, non communicet; ceterum is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur; tantum ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus; alias vivens abjiciatur, donec ad pœnitentiam revertatur.* [Conc. Tolet. can. 17.] Cum ergo D. Isidorus, qui ducentos fere post hoc primum concilium Toletanum annos vixit, omnes differentias (sic ille loquitur) recensere vellet, quas inter vetus testamentum & novum ipse reperisset, inter alias hanc unam retulit, quod in lege veteri liceret sine pœna exteriori pluribus commisceri vel uxoribus, vel concubinis: in lege autem nova, seu Christiana non sic; cum nec in foro exteriori liceat plurium aut uxorum, aut concubinarum uti consuetudine, sine gravissima excommunicationis censura, sed unicæ tantum vel uxoris, vel in foro exteriori (ut antiquus mos ferebat) concubinæ.

Hanc autem esse germanam D. Isidori interpretationem vel ex solo titulo capitis intelligi potest. Illud enim se deprompsisse affirmant Gratianus & D. Ivo, ex libro Isidori de differentia, seu, ut alii codices habent, de distantia novi & veteris testamenti: [Ivo in Panormia l. 6. c. 50.] sic enim exstat in pluribus, quos habeo manuscriptos, & apud D. Ivonem. Non docet ergo Isidorus jure cœli (ut Augustinus loquitur) licitum esse homini Christiano concubinatum, sed jure fori, in eo quod una concubina sine pœna exteriori haberi possit, & non plures, ut in lege veteri, cujus ante ipse meminerat. De antiqua autem Hebræorum lege ad Christi recentiorem, quo ad hanc causam attinet, argumentum sumi non licere, docte convincit Augustinus. [Aug. lib. de bono conjug. 15.] *Plane*, ait, *uxoris voluntate adhibere aliam, unde communes filii nascantur, unius commixtione ac semine, alterius autem jure ac potestate, apud antiquos patres fas erat: nunc autem non est propagandi necessitas, quæ tunc fuit, quando & parientibus conjugibus, alias propter copiosiorem posteritatem superducere licebat, quod nunc certe non licet. Nam tantum affert opportunitatis ad aliquid juste agendum, sive non agendum temporum secreta distinctio, ut nunc melius faciat, qui nec unam duxerit, nisi se continere non possit.* Tertullianus pariter antiquam uxorum & concubinarum multitudinem post novæ legis promulgationem non licere late ante probaverat. [Tertullia. l. de exhortatione ad castitatem c. 6. Genes. c. 29. 30.] *Sed benedicti*, inquit, *patriarchæ, non modo pluribus uxoribus, verum etiam concubinis conjugia miscuerunt: ergo propterea nobis quoque licebit in numerum nubere? Sane licebit, si qui adhuc typi alicujus futuri sacramenti supersunt, quos nuptiæ tuæ figurent: aut si etiam nunc locus est vocis illius, crescite & multiplicamini, id est, si mundum alia vox supervenit, tempus jam in collecto esse, restare ut qui uxores habent, tanquam non habentes agant.* [Genes. 1. 1. Corint. 7.] *Utique enim continentiam indicens, & compescens concubitum seminarium generis, absolescit crescite illud, & multiplicamini. Ut opinor autem unius, & ejusdem Dei utraque pronunciatio & dispositio est, qui tunc quidem in primordio sementem generis emisit, indultis conjugiorum habenis, donec mundus repleretur, donec novæ disciplinæ materia proficeret: nunc vero cum extremitatibus temporum compressit quod emiserat; & revocavit quod indulserat; non sine ratione propagationis in primordio, & repastinationis in ultimo. Semper initia laxantur, fines contrahuntur; propterea sylvam quis instituit, & crescere sinit, ut tempore suo cædat sylvam. Erat vetus dispositio, quæ in evangelio nove deputatur, in quo & securis ad radicem arboris posita est: Sic & oculum pro oculo, & dentem pro dente jam senuit, ex quo juvenuit, malum pro malo nemo reddat. Puto autem etiam humanam constitutionem atque decretum postea pristinis prævalere.* [Genes. 1.] [Matth. 3. Exod. 21. Roman. 12.] Idem [Tertull. lib. 1. ad uxorem cap. 2.] *Sane apud veteres nostros ipsosque patriarchas, non modo nubere, sed etiam plurifariam matrimoniis uti fas fuit. Erant & concubinæ. Sed licet figura tum in synagogam & ecclesiam cesserit: ut tamen simpliciter interpretemur, necessarium fuit instituere, quæ postea aut imputare, aut temperari mererentur. Superventura enim lex erat. Oportebat legis adimplendæ causas præcucurrisse. Eidem mox legi succurrere habebat Dei sermo, circumcisionem inducens spiritalem.* [Genes. 16. 39.] *Igitur per licentiam tunc passivam, materiæ subsequentium emendationum præministrabantur, quas dominus evangelio suo, dehinc apostolus in extremitatibus seculi, aut excidit redundantes, aut composuit inconditas.* En constituta a Tertulliano præclara inter veterem & novam legem, in uxorum & concubinarum multitudine, differentia; en reddita ab eodem singularis & vera ratio qua multitudinem illo tempore jure permissam, & hoc nostro jure etiam prohibitam vere demonstrat. Hoc autem ipsum Augustini & Tertulliani argumentum cum tractaret D. Isidorus, a Tertulliano enim, & Augustino pleraque alia accepisse Isidorum, indicavi superius, rectissime dixit *Christiano, non dicam plurimas, sed nec duas simul habere licitum est, nisi unam tantum, aut certe loco uxoris, si conjux deest, concubinam.* Ideoque hic nomen *Christiano* non ut trito apud Hispanos sermone, pro homine frugi, virtute prædito, & Christi in vita imitatore usurpatur, ut opponitur vitioso; sed ut opponitur Judæo; quasi diceret, Judæo plures habere vel uxores vel concubinas exteriori foro olim licebat; Christiano autem nunc non nisi unicam.

Sola reliqua est, Clemens beatissime, Clementis Romani epistola quinta ad Jacobum fratrem domini, [Clemens epist. 5. ad Jacobum fratrem domini.] in qua cum de communione rerum omnium ageret, de communitate uxorum hunc versiculum addidit. *In omnibus autem sunt sine dubio & conjuges.* In cujus loci explicatione mirum quam sudarint antiqui & recentiores scriptores, cum ex eo appareat, adulterium rem licitam esse, etiam ipso jure naturæ, & ad id eos qui erant Hierosolymis a D. Clemente simul cum vitæ communione admoneri. Gregoriani decreti adnotationes verba illa deesse affirmant in epistola Clementis, [In c. dilectissimi 12. q. 1.] quæ manuscripta exstat in bibliotheca Vaticana. Quod scripsit antea Franciscus Turrianus in eo libro, quem docte quidem & erudite pro epistolis pontificum edidit, existimans hac medicina vulnus epistolæ illatum posse sanari. [Turrian. lib. 5. c. 2. pro epist. pontifi] Quod mihi non facile ille probaverit, qui certo sciam, illa non ab aliquo patrono libidinis in rep. Platonis adjecta fuisse, ut ipse contendit, sed a D. Clem. relata, diverso tamen consilio ac in epistola nunc referatur; quam non esse ejusdem Clem. ut Turrianus nervose defendit, sed alicujus perniciosi patroni in schola Platonis educati, quod de his verbis solum dixerat Turrianus, non obscure mea quidem sententia probavero. De quo tamen tu, qui apostolicarum scripturarum legitimus censor es, & certius, & verius, & sanctius feres judicium.

Fuit vetus hoc hæreticorum artificium, quo usos fuisse hujus epistolæ mendaces consarcinatores ostendemus, adscribendi magnis auctoribus, quorum doctrina & libris ipsi expugnari possent, quæ illi non modo scripserunt, sed nec cogitarunt quidem: vel si scipserunt, non eodem qui ab ipsis refertur, animo. Quod ante mille fere annos de sui temporis hæreticis commemorat beatus Joannes Maxentius " episcopus Constantinopolitanus, ad Hormisdam pontificem. [" errat hic Mendoza. Joannes Maxentius in epistola ad Hormisdam PP.] *Nam cum suæ perversitatis hæretici*, ait, *nequiverint reddere rationem, ad maledicta convertuntur; & propria in eos mala trajicientes, quos pravitati suæ sentiunt inimicos, aditum sibi per hoc ad decipiendos simplices existimant aperiri.* Agunt enim omnia callide quo infamando & obtrectando catholicam, suam valeant tenere turpitudinem, fingentes, & adversus eos quædam scripta sub eorum nomine, qui videntur in ecclesia eminere, quatenus omnium animos contra hos facile valeant concitare. Sic etiam Rufinum refert D. Hieronymus, [D. Hieronymus in epist. ad Ctesiphontem.] librum Sixti Pythagorei hominis

ethnici, & absque Christo, immutato nomine Sixti martyris, & ecclesiæ Romanæ episcopi prænotavisse. Similem Gnosticorum persutiam conqueritur sæpe Irenæus. Sethianis eamdem vanitatem detexit D. Epiphanius in Marcione. Libellum Tertulliani de fide trinitatis Pneumatomachos hæreticos interpellasse, & circumtulisse nomine Cypriani multisque propagatum exemplaribus vendidisse parvo pretio, ut eum emptores, & viri amplitudine, & pretii exiguitate illecti lubentius emerent, latentesque errores amplecterentur, ceu dogmata sacra auctoritate tanti martyris comprobata, Rufinus est auctor. Qua ratione D. Irenæus operum initio, adjurat per Deum vivum, exscribentem, ne apicem demutet. Quod se fecisse cum notariis Lucinii Bætici narrat Beatus Hieronymus, rescribens ad eumdem Lucinium: miserat enim ad D. Hieronymum Hispanus & Bæticus Lucinius sex notarios, ut ejus opera describerent; sicuti epistola sequenti ad Theodoram Lucinii conjugem idem Hieronymus testatur. Quod ideo retuli, ut antiquam Hispanorum in literas sacras propensionem ostenderem, quos nullis pepercisse sumptibus, & laboribus constat, ut vel absentes per literas consulerent, & doctrina ac pietate erudirentur: vel præsentes eorum virorum qui nomine sapientiæ claruerant, conspectu solum fruerentur: ut de altero Hispano Gaditano Plinius Junior testatur, & Hieronymus. Sic etiam epistolam quamdam suam ad Flavianum corruptam fuisse se vivente conqueritur D. Leo papa Martiano imperatori rescribens. In Hispania Theodiscum Græcum, qui Honorato in ecclesia Hispalensi successit, D. Isid. opera impio catholicæ religionis odio adulterasse, ad decipiendos D. Isidori auctoritate fidelium animos, refert Lucas episcopus Tudensis antiquus rerum Hispanicarum scriptor: & hac ratione translata est primatia, ut vocant, ex Hispali, Toletum. Quod Justino martyri, Origeni, Hieronymo, & Augustino aliisque quam plurimis priscis ecclesiæ patribus impositum, multorum testatum est monumentis: *Tanta est hæreticorum calliditas*, ait D. Isidorus, *ut falsa veris, malaque bonis permisceant, salutaribusque rebus plerumque erroris sui virus interserant, quo facilius possint pravitatem perversi dogmatis sub specie persuadere voluptatis.* Et postea inquit. *Plerumque sub nomine catholicorum doctorum hæretici sua dicta conscribunt, ut indubitanter lecta credantur: nonnunquam etiam blasphemias suas latenti dolo libris nostrorum doctorum inserunt, doctrinam veram adulterando corrumpunt, scilicet vel adjiciendo quæ impia sunt, vel auferendo quæ pia sunt.* Quod in conciliis generalibus tentarunt etiam hæretici. In quinta enim synodo generali adjectas fuisse ab hæreticis fictitias epistolas Vigilii pontificis maximi, & Mennæ patriarchæ Constantinopolitani, deprehensum est in sexta synodo, dum acta quintæ relegerentur: & tres codices ab eisdem hæreticis insertos: sic enim in sexta synodo ab his qui Romanæ ecclesiæ auctoritatem contendebant minuere, omne quod dicitur adversus Honorium pontificem maximum, adjectum esse testatur Anastasius bibliothecarius. B. etiam Gregorius concilium Chalcedonense fuisse a Constantinopolitanis corruptum testatur, idemque se suspicari ait de Ephesino. Nec adversus hos sanctissimos patres, & sacrosanctas synodos audaces solum extiterunt hæretici, sed adversus ipsos apostolos, evangelistas, & prophetas. De Asiæ enim quodam presbytero hæc refert Tertullianus. *Si quæ Pauli perperam scripta legunt exemplum Teclæ ad licentiam mulierum docendi, tinguendique defendunt; sciant in Asia presbyterum qui eam scripturam construxit, quasi titulo Pauli de suo cumulans convictum atque confessum id se amore Pauli fecisse, loco decessisse.* Hunc autem librum inscriptum fuisse, Periodus Pauli & Teclæ, tradit D. Hieronymus. Ab Ebione in primis apostolorum actus & vitas depravatas testatur D. Epiphanius. Quare omnia quæ illorum nomine scripta sunt, ut circuitus Joannis, circuitus Thomæ, actus Andreæ, actus Joannis, circuitus Thomæ, actus Philippi, actus Petri, actus Pauli, tanquam erroribus conspersa gravissimis latissime refellit & refutavit in concilio Romano Gelasius papa, D. Athanasius, & Philaster. A quibus autem suppositi fuerint hi actus, docuit Innocentius papa primus. Manichæos id generis commenta plura excogitasse apostolorumque nomine conscripsisse falsas historias, fidem facit divus Augustinus. Priscillianistas alios adinvenisse actus apostolorum, Orosius, & Epiphanius. Encratitas Actus Andreæ, Joannis & Thomæ, idem Epiphanius. Asclepidorum, Theodorum Apollinidem, Hermophilum, Artemonistas divinas scripturas deposito timore adulterasse, Eusebius; & corrumpentes eas, emendare se dicere solitos. Idem de Nestorianis Theophylactus testatur. Lucianum, & Isychium propheticas, atque evangelicas literas ad suæ causæ commodum depravasse, Lanfrancus. Nec adversus hos solum, sed adversus Christum ipsum, quem si non revereri, timere saltem debuissent. De Simone enim Cleobio & Juda hæreticis hæc refert beatus Clemens Romanus. *Scimus*, inquit, *quod Simon Cleobius & Judas in domini Christi, & discipulorum ejus, quos*

Rufinus in Apologetico.

D. Hieron. epist. 28. ad Lucinium. Idem epist. 29. ad Theodoram.

Plinius Juni. l. 2. epist. 3. ad Neporem. D. Hier. in bibliæ prologo. D. Leo PP. epist. 69. ad Marcian. Aug & epist. 83. ad Palæstin. Lucas episc. Tudensis in hist. Hisp. manuscripta. D. Isidor. lib. 3. senten. de summo bono. c. 12.

Sexta synodus actio. 12. & 14. Anasta. bibliothec. in sua hist. ex Theophane Isauro Greco. B. Gregor. lib. 5. epist. 25. ad Narsem. Tertull. lib. 5. de baptismo c. 17. D. Hiero. de scriptor eccles. in Luca. D. Epipha. in panar. hæresi 30. Gelas. c. sancta Romana 19. dist. D. Athan. in synopsi Philast. de hæresib. Innoc. I. epist. 3. ad Exuperium Tholosan. epis. 7. a Leucio quodam supposita referta a Nexocharide & Leonide philosophis. D. Aug lib. de fide contra Manichæos. Orosius in epi. ad Aug. de illorum erroribus. Epiph. in Panar. hæresi. 26 Idem hæresi 47. Euseb. l. 5. hist. eccles. c. 28. Theoph. exponens illud ad Hebræ. 2 ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Lanfr. la de Euchar.

D Clem. li. 6. Const. apost. cap. 16.

A *circumferunt libros, ad seductionem vestram conscripserunt, & eorum qui diligunt Christum, & nos servos ejus.* Gentibus ejusdem doli mali commentum erga Christum tribuit Augustinus. Cui malo providentes apostoli deponendum constituerunt eum, qui falsos libros inscriberet, & pro sacris ad populi & cleri corruptionem publicaret. Inter alios autem modos quibus sacros & catholicos contaminabant auctores, is unus erat. Ex his quæ docte, quæ pie, quæ Christiane, quis uno sensu scripserat, adjectis nonnullis vel detractis, pervertebant: vel si ille errorem referebat aliorum, & rationibus ac testimoniis confutabat his postremis ablatis, illa nuda tantum, quæ causæ suæ stabiliendæ inservire videbantur, & eisdem verbis referebant: utque verum se dicere ementito specioso quodam colore persuaderent rudioribus, asseverabant ea catholicorum monumentis contineri; sed contenta erant sane, non ut illa firmarent catholici, sed ut contraria prorsus sententia infirmarent. His vestigiis opinetur quis eos institisse, B qui epistolam hanc beati Clementis nomine divulgarunt; impie enim de communi rerum divisione sentiebant, & multo magis de communione uxorum, quæ Nicolaitarum primum hæresis fuit a D. Petro, a Clemente & reliquis apostolis sæpe notata, reprehensa, & punita.

August. l. 1. de consensu evang. c. 10. Canone. 19. apostol.

Eam igitur epistolam ab aliquo hæretico esse consarcinatam certum est, ex operibus beati Clementis; in quibus ipse non ex animi sui sententia hæc scripsit, sed referens, & postea refellens quæ pater ejus Faustinianus adhuc ethnicus, ante conversionem, ut philosophus Pythagoricus sentiebat. Cum enim coram Petro apostolo ille disputaret, cum filiis Niceta & Clemente, ejus filiis, etsi sibi tunc ignotis, jam tamen conversis & fidelibus, discipulisque carioribus beati Petri, eam quæstionem tunc disputandam proposuit. An aliqua in sua forma & substantia essent bona vel mala. In qua ipse quod a magistris ethnicis acceperat, defendens, objecit, natura nihil bonum esse vel malum; sed omnia ex usu & consuetudine humanæ vitæ esse expedienda: quod si illa mala habuerit, esse mala: sin vero bona, e contra. Cujus C rei triplex exemplum attulit: primum de homicidio. *Homicidium*, inquit, *nec bonum esse natura, vel malum; non malum, quia vinculis carnis absolvit; sæpe enim justi judices peccantes perimunt, quod si scirent homicidium malum esse, non utique id justi facerent.* Secundum autem de furto est. *Furtum*, inquit, *natura non esse malum; quia si quid mihi deest, aufero ab eo qui multa habet: nihil mali facio, quia id palam & libere facere poteram; sed quia occulte feci & clam, tunc magis inhumanitas ejus a quo aufero, redargui potest; quia libere non sivit me sufferre.* Ad hoc ergo propositum furti & adulterii (quod tertium fuit exemplum, & quod rem esse indifferentem etiam contendit) sequentia disputando subjicit: ut ostenderet nihil admittere mali, qui rem alienam, vel uxorem alienam usurpat. *Communis usus omnium quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse hominibus debuit; sed per iniquitatem alius hoc suum dicit esse, & alius illud: & sic inter mortales divisio facta est. Denique Græcorum quidam sapientissimus (Pythagoram intelligit vel Lycurgum, vel horum discipulum Platonem, quos hujus erro-* D *ris auctores fuisse docent Aristoteles, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Theodoretus, & alii) hæc ita sciens esse, ait communia debere esse amicorum omnia: in omnibus autem sunt sine dubio & conjuges, & sicut non potest*, inquit, *dividi aer, neque splendor Solis, ita nec reliqua, quæ communiter in hoc mundo data sunt omnibus ad habendum, dividi debere; sed habenda esse communia.* Hæc Faustinianus senex pater Nicetæ, & Clementis: quibus sequentia subjungit, quæ referam, ut ostendam quomodo hæc ob disputandi rationem, ante conversionem, nec omnino obstinate senserit, ut nec patri ethnico, nedum filio Christiano, scriptori catholico, pontifici maximo, & martyri sanctissimo, tam gravis erroris nota adeo falso tribuatur. *Hæc autem dicere volui*, inquit Faustinianus, *quoniam quidem cupio me inclinare ad bene agendum, & non possum bene agere, nisi prius didicerim quid sit bonum: quod si intelligere potuero, ex ipso etiam quid sit malum, hoc est huic contrarium, advertam. Verum ad hæc quæ dixi unum e vobis respon-* E *dere volo, non Petrum; non enim dignum est, ab illo verba, & doctrinam cum quæstionibus capere, sed ille si quid pronunciaverit, hoc absque aliqua retractatione teneatur: & ideo ipse nobis servetur quasi arbiter, ut sicubi disputatio nostra exitum non invenerit, ipse quod sibi visum fuerit pronuncians, indubitatum finem rebus dubiis imponat: & nunc ergo possem sola ejus sententia contentus credere, si quid ei videretur; quod & ad ultimum faciam: volo tamen prius videre, si est possibile disputando invenire quod quæritur. Placet ergo, ut Clemens primus incipiat, & ostendat, si sit aliquid in substantia & actibus bonum, vel malum.* Hucusque Faustinianus ethnicus, in Pythagoræ, & Platonis schola educatus adversus doctrinam Christianam & apostolicam objiciebat, cum apostolo vel ejus discipulis disputando. Sed videamus, an Clemens, qui ad certamen electus est, propositæ opinioni, ejus ratione victus acquiescat. *Ad hæc*, inquit, ipse Clemens,

Epistolam 5. Clementis PP. [...] cujus pars prior exstat apud Grat. [...] cap dilectissimis 12. qu. [...] posterior in[...] relatum 37. dist. ab hæretico aliquo compilatam fuisse, non scriptam a Clemente.

Arist. l. 2. Pol[...] c. 1. Tertull. in apologet. c. 39. Clem. Alex. lib. [...] strom. Lact. lib. 3. divin. inst. cap. 21 & 22.

A Lycurgo etiam eamdem sententiam hausisse Platonem refert Theodoret. lib 9 de Græc. affecti. curatione. Euripidem in eodem fuisse errore docet Clem. Alexan. lib. 6. stromat.

Clemens, *ego respondi: Quoniam quidem a me vis discere, si est aliquid natura, aut actu bonum vel malum, an potius usu præventis hominibus, bona quædam, & alia videntur mala, pro eo quod divisionem inter se rerum facere communium, quæ deberent, ut ais, ita esse communia, ut aer & splendor Solis, puto quod non debeam tibi aliunde assertiones adhibere, nisi ex his disciplinis, quibus ipse uteris, & quas ipse confirmas, ut indubitata sibi sint quæ dicuntur. Omnium elementorum & stellarum certos ponitis fines, quasque stellas dictis, in quibusdam absque noxia coire, sicut in conjugiis; in aliis vero noxie misceri, sicut in adulteriis. Et dicitis quædam generalia esse omnium, quædam vero non omnium, neque generalia. Sed ne prolixa disputatio fiat, breviter & de re dicam. Terra: quæ arida est, conjugio & admixtione indiget aquæ, ut possit generare fructus, quibus sine vita hominibus non est: ergo hæc legitima conjunctio. E contra si aut pruinæ frigus terræ misceatur, aut calor aquis, hujusmodi conjunctio corruptelam facit; & hoc in talibus adulterium est. Et pater respondit: Sed sicut elementorum vel stellarum inconsonæ conjunctionis statim proditur noxa, ita deberet & adulterium statim ostendi quam malum est: Et ego ajo: Hoc primo mihi confirma, si ut etiam ipse confessus es, ex incongruæ, & inconsona admixtione efficiuntur mala, & istud in consequentibus requiretur. Et pater ait: Ut se habet rei natura, ita ais, fili. Tum ego respondi: Quia ergo discere cupis de his, vide quanta sint, quæ mala esse apud neminem dubitantur. Non tibi videtur malum esse febris, incendium, seditio, ruina, cædes, vincula, supplicia, dolores, luctus, & his similia? Et pater: Verum est, inquit; fili, hæc mala esse, & valde mala; aut certe qui negat hæc esse mala, patiatur ea. Et ego respondi: Quia ergo cum eo mihi sermo est, qui in astrologica disciplina eruditus est, secundum ipsam tecum agam; ut de his quæ tibi in usu sunt, accipiens rationem, citius acquiescas. Audi nunc ergo. Confessus es mala esse ea, quæ supra diximus, id est, febres, incendia, & his similia; hæc secundum vos a malitiosis stellis fieri dicuntur, id est, ab humido Saturno, & calido Marte, horum vero contraria a benignis fieri stellis, id est, a temperato Jove, & humida Venere, aut non ita est? Et pater respondit: Ita est, fili; nec aliter fieri potest. Tum ego: Quia ergo a bonis stellis, Jove dico, & Venere bona fieri dicitis, videamus unaquæque malarum stellarum, cum admixta fuerit bonis, quid est quod efficit; & illud esse intelligamus malum. Etenim nuptias facere, Venerem ponitis: quæ si Jovem habeat in schemate suo, pudicas efficiat: Jove autem non respiciente, si adfuerit Mars, corrumpi nuptias per adulterium pronunciatis. Et pater: Ita se, inquit, habet. Ego respondi: Ergo malum est adulterium; quandoquidem ex malarum stellarum admixtione committitur: & ut compendiosius explicemus omnia quæ dicitis ex malarum admixtione stellarum, bonas perpeti stellas, mala esse sine dubio pronunciandæ sunt. Istæ ergo stellæ, quarum admixtione diximus febres, incendia, & cetera his similia effici, mala ipsa secundum vos etiam homicidia, adulteria, & furta operatur, propter vos etiam & stolidos ipsæ efficiunt.* Quibus rationibus permotum Faustinianum recessisse a veteri errore, & contrariæ Clementis acquievisse sententiæ, ipse Clemens sic refert. *Et pater; vere, inquit, breviter & incomparabiliter ostendisti, quia sint mala in actibus.* En Platonis & Pythagoræ errorem de rerum & uxorum communione quonam modo non solum non defenderit prædecessor tuus Clemens lib. X. recognitionum, in quo hæc omnia exstant, sed multis ex philosophia morali, ex physica, & astronomia petitis rationibus, graviter & acute confutarit adversus Faustinianum parentem suum; quem etsi ethnicum & religionis Christianæ disciplina destitutum, tantopere tamen rationes Clementis commoverunt, ut rejecto, quem prius defenderat, Pythagoræ errore, B. Clementis posthac, imo & Christi, uti veram, & firmioribus innixam rationibus amplexaretur doctrinam. Non est ergo cur hæretici impie obganniant, & ex hac catholica Clementis doctrina ad nos oppugnandos ducant argumenta, cum non solum illa, sed Faustiniani ethnici sententia & consensu jam confirmata expugnari ipsos posse, probent quæ diximus clarissime. Damnavit iterum adulterium Clemens in apostolicis constitutionibus, & ne ullus relinqueretur suspicioni locus, condemnavit tertio adulterium in epitome de rebus gestis B. Petri.

turuus, qui hic humidus dicitur, communi astrologorum, & medicorum consensu fictus putatur.

lemens lib. 10. recognitionum.

dem lib. 7. apost. const. c. 3.

Sed quinam hæretici ex errore a Clemente confutato hujus epistolæ confingendæ auctores fuerint, videamus num ex alio Clemente Alexandrino possimus elicere, quem enim Faustinianus errorem defenderat, a Carpocrate & Epiphane, defensum iterum ille recenset: & ab eadem schola Platonis, sive Pythagoræ deprompsisse ait. *Qui autem*, inquit, *a Carpocrate descendunt & Epiphane, censent oportere, uxores esse communes; a quibus in nomen maximum emanavit probrum. Hic autem Epiphanes, cujus etiam scripta feruntur, filius erat Carpocratis, & matris Alexandræ nomine, ex patre quidem Alexandrinus, ex matre vero Cephaleneus. Vixit autem solum septemdecim annis, & Samæ, quæ est urbs Cephaleniæ, ut Deus, est honore affectus, quo in loco templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, museum ædificatum est & consecratum: & cum est nova luna, convenientes Cephalenei natalem in Deos relationem Epiphani sacrificant, libantque, & convivantur, & hymnos canunt. A patre autem didicit & orbem disciplinarum, & Platonis philosophiam. Fuit autem auctor & princeps, monadicæ cognitionis. A quo etiam profluxit hæresis eorum, qui nunc sunt, Carpocratianorum. Is ergo dicit in libro de justitia, justitiam Dei esse quamdam cum æqualitate communionem. Æquale quidem certe cœlum undequaque extensum, totam terram continet in orbem, & nox ex æquo stellas omnes ostendit, & diei auctorem, & lucis patrem, solem Deus ex alto æqualem effudit omnibus, qui possunt aspicere. Illi autem omnes communiter respiciunt, quoniam non discernit divitem, vel pauperem, vel populi principem, insipientes & sapientes, fœminas & masculos, liberos & servos. Sed neque secus facit in brutis. Cum aurem omnibus animantibus æque ipsum communem effuderit, bonis & malis, firmam ac solidam effecit justitiam; aut nemo posset plus habere, neque auferre a proximo, ut ipse illius lucem habeat duplicatam. Sol facit omnibus animantibus communia exoriri nutrimenta, communi justitia ex æquo data omnibus, & ad ea quæ sunt hujusmodi similiter sit. Genus boum, ut boves, & suum, ut sues, & ovium, ut oves, & reliqua omnia. Justitia enim in his apparet communitas. Deinde per communitatem omnia similiter seminantur in genere, & commune nutrimentum apertum est humi pascentibus jumentis omnibus, & omnibus ex æquo, ut quod nulla lege teneatur, ejus autem qui donat jubentis suppeditatione convenienter justeque adsit omnibus. Sed neque habent legem scriptam generationis, essent enim abolita. Ex æquo autem seminant & generant habentia innatam a justitia communionem. Ex æquo communiter omnibus, oculum ad videndum creator & pater omnium, sua justitia legem ferens, præbuit; non discernens fœminam a masculo, non id quod est rationis particeps, ab experte rationis: & ut semel dicam, nullum a nullo, æqualitate autem & communitate visum similiter dividens uno jussu omnibus est largitus. Leges autem, inquit, hominum cum ignorationem castigare non possent, contra leges facere docuerunt: legum enim proprietas dissecuit divinæ legis communionem, & arrodit, non intelligens dictum apostoli dicentis. Per legem peccatum cognovi, & meum & tuum dicit subisse per leges; ut quæ non amplius communiter fruantur, sunt enim communia, neque terra, neque possessionibus, neque matrimonio. Fecit enim vites communiter omnibus, quæ neque passerem, neque furem ablegant, & frumentum similiter, & alios fructus. Violata autem communio & æqualitas genuit furem pecorum, & fructuum. Cum ergo Deus communiter omnia fecisset homini, & fœminam cum masculo conjunxisset: & omnia similiter animantia conglutinasses, pronunciavit justitiam communionem cum æqualitate. Qui autem sic nati sunt, communionem quæ eorum conciliat generationem, abnegaverunt. Et dicit, si unam ducens habeat, cum omnium possint esse participes, sicut reliqua fecit animantia.* Postquam autem hæc Clemens Alexandrinus de Carpocratianis retulisset, & sacræ scripturæ testimoniis confutasset, rursus de illis subjungit. *Et hæc quidem dogmata constituunt egregii Carpocratiani. Hos dicunt, & aliquos alios similium malorum æmulatores ad cœnas convenientes, neque enim dixerim agapem eorum congressionem, viros simul & mulieres, postquam satietate venerem extitante exsatiati fuerint, lumine amoto, quod eorum fornicatoriam hanc justitiam afficiebat, aversa lucerna coire quomodo velint, & cum quibus velint, meditatos autem in ejusmodi agape communionem, interdiu jam a quibus velint mulierbus exigere Carpocratea, divinæ enim nefas est dicere, legis obedientiam. Has leges, ut sentio, ferre oportuit Carpocratem, canum, & suum, & hircorum libidinibus. Mihi autem videtur Platonem quoque male audivisse in republica dicentem, oportere communes omnium uxores; ut qui diceret: eas quidem quæ nondum nupserant, esse communes eorum qui essent petituri, quemadmodum theatrum quoque esse commune spectatorum.* Hæc Clemens Alexandrinus de Carpocrate, quæ sensu similia vel eadem sunt cum iis quæ Faustinianus adversus Clementem disputatione sua retulit: quare a Carpocrate non a Clemente epistola forsan confecta est, quod ab eadem schola Platonis idem venenum Faustinianus & Carpocrates hauserint. Quid enim si litera utriusque nominis prima ansam erroris præbuit? Constat enim antiquis in usu fuisse, nomina per primas literas compendii gratia notasse: unde fieri potuit, ut ex C. nota Carpocratis, Clementis nomen extensum sit: quemadmodum criticorum nonnulli contendunt, ex Agellii nomine, Aulum Gellium productum. A prima Agellii litera integrum Aulî nomen effœta; nisi verosimilius sit Carpocratianos hæreticos errorem magistri, Clementis sanctiore nomine decorasse. Eumdem igitur Faustiniani & Carpocratis errorem

Roman. 3.

rorem confutavit uterque Clemens, meliori tamen uſus fortuna Alexandrinus, quod non ei Carpocratis inſania tributa ſit, ſicut Romano Fauſtiniani. Quod ſi poſtremo tandem dicamus, Clementem alium philoſophum Platonicæ doctrinæ ſectatorem, cujus meminit beatus Dionyſius Areopagita de divinis nominibus, vel Actium aut Arium Clementem philoſophum Platonicum, adquem exſtant Plinii junioris literæ, illum hortantes ut adhæreat Euphrati alteri æque philoſopho Platonico ſummi nominis, eum, inquam, Clementem operam dediſſe, ut epiſtola hæc, qua Platonis doctrina protegitur, ſpecioſo & ſancto Clementis Romani nomine proderetur, quo facilius in fidelium animos error poſſet irrepere, quid vetat?

Plin. Jun. lib. 1 epiſt. 10.

Falſo igitur ex hoc capite colligunt interpretes, communem vitam canonicorum & monachorum ex D. Clementis authoritate ortum habuiſſe: cum D. Clemens hic, non ſolum eam conſilio, nedum præcepto non ornaverit, ſed vi & auctoritate rationum everterit: non quod illam, ut hodie ſanctiſſime inter religioſos obſervatur, injuſtam ſibi perſuaſerit, nam de ea nec cogitavit, quidem; ſed quam ex placitis Pythagoræ & Platonis Fauſtinianus defendebat, injuſtam & perniciosam civitatibus vir ſanctiſſimus doceret, quod & fecerunt Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Theodoretus & alii, & admonuerat antea Ariſtoteles contra Socratis & Platonis doctrinam. Ex quibus ſane dilucide conſtat, illuſtriſſimi cardinalis Antonii Carraphæ curam, & pietatis, & publicæ utilitatis pleniſſimam, qua contendit verſiculum illum: *In omnibus autem ſunt ſine dubio, & conjuges*, ab epiſtola & periodo illa Clementis expungi, ut expunxit in ea collectione decretalium epiſtolarum, quam ipſe, vel eruditus vir Antonius de Aquino a Clemente primo uſque ad Gregorium IX. accurate ſatis & fructuoſe concinnavit, nec dum, quod bona ejus venia dixerim, fuiſſe neceſſariam: cum tam ſit verum eam ſcripſiſſe & retuliſſe ex Fauſtiniano Clemente; ac certum, illi ſemper Fauſtiniani, Lycurgi, Pythagoræ, & Platonis errorem diſplicuiſſe: nec multis ſolum, ut vidimus, rationibus confutaſſe, ſed confutatum errorem eidem Fauſtiniano parenti docte & ſapienter diſſuaſiſſe. Qua etiam cenſura notari poſſe animadverto, recentiorem concilium editionem Venetam, dum eum verſiculum epiſtolæ Clementis ademit; cum verum ſit potius, illum intactum eſſe ſervandum, & epiſtolæ reſtituendum: at vero epiſtolam integram, ut falſo affictam Clementi, e reliquarum numero, & Gregoriano decreto vel rejici, vel ut ſpuriam aſteriſco notari oportere. Illud hic præterea eſt etiam obſervandum, verba illa: *Per iniquitatem alius dixit hoc eſſe ſuum, & alius illud*, non ſignificare, per iniquitatem, hoc eſt, per peccatum primi parentis inductam eſſe rerum diviſionem, ut placuit multis. Nam Fauſtinianus homo ethnicus, & doctrina Pytagorica, non Chriſtiana, vel Moſaica eruditus, non potuit de eo peccato intelligere, quod commiſſum fuiſſet nec ne, ignorabat: ſed dicendum eſt, Fauſtinianum ſenſiſſe, privatos homines iniquitatem admittere, cum rem poſſident ſeparatim, eamque eſſe errorem graviſſimum; ſed tandem rationibus & auctoritate Clementis ab eodem Fauſtiniano retractatum, ut paulo ſuperius diximus.

Clem. Alexand. Lactant. lib. 3. divin. inſt. c. 21. & 22. Ariſt. lib. 2. polit. c. 1.

Actum hucuſque de priori hujus epiſtolæ parte: jam poſterior attingenda, ut clarior inde lux his quæ diximus, quæque dicturi ſumus, afferatur. Exſtat illa apud Gratianum. In ea enim diſputatione & congreſſu, quo erant Niceta, Aquila & Clemens cum Petro, cum multa Niceta de allegoriis Gentilium retuliſſet, quæ Aquila primum, & D. Petrus poſtea confutavit, rogavit Clemens Nicetam, ne illi ſermoni ſuperſederent; ſed alia de eiſdem gentium deorum allegoriis ipſe referret, oportere ſane judicans, ea non ignorare: quia cum gentibus tunc & erant, futuræque erant diſputationes: ſic enim ait Clemens, multo poſt ac de rerum communione & communitate uxorum egerat. *Cum hæc Petrus dixiſſet, ego Clemens Nicetam rogabam, ut aliqua de allegoriis Gentilium, quas diligenter attigerat, agnoſcendi gratia exponeret; utile enim eſt, ut cum Gentilibus diſputamus, etiam iſta nos minime lateant. Et Niceta: Si, inquit, permittit dominus Petrus, poſſum dicere. Tum Petrus: Hodie permiſi vobis dicere adverſum Gentiles, ut noſtis. Et Niceta ait: Dic ergo, Clemens, de quibus audire velis? Cui ego ajo: Quomodo tradunt de deorum cœna Gentiles, quam in Pelei nuptiis habuerunt & Tethidis? Quem dicunt eſſe Paridem paſtorem, & quas ponunt in Junone, Minerva & Venere, quæ apud eum judicantur? quemve Mercurium, vel quod malum? & cetera quæ per ordinem conſequuntur, cuarra nobis. Tum Niceta: Cœnæ deorum cauſa hoc modo ſe habet: convivium mundum tradunt: diſcumbendi ordinem deorum, ſtellarum poſitionem, quas Heſiodus cœli & terræ primos filios nominat, in quibus ſex mares & ſex fœminas ad duodecim ſignorum numerum referunt, quæ univerſum circumeunt mundum. Dapes autem convivii, rationes eſſe & cauſas rerum tradunt, dulces & concupiſcibiles, quæ qualiter regatur & gubernetur hic mundus, ex ſignorum poſitione & aſtrorum curſibus colliguntur. Ad libertatis tamen convivii modum, dicunt iſta conflare, pro eo quod poteſtatem habeat unjuſcujuſque ſenſus; ſi velit deguſtare aliquid ex hujuſmodi ſcientia, aut ſi nolit. Et ſicut in convivio nemo cogitur, ſed veſcendi libertas penes unumquemque eſt, ita & philoſophandi ratio pendet in voluntatis arbitrio. Diſcordiam, concupiſcentiam carnis dicunt, quæ ſurgit adverſum propoſitum mentis, & philoſophandi impedit ſtudium. Ideo denique & tempus illud eſſe ajunt, in quo de nuptiis agitur. Peleum vero & Thetidem nymphas, aridum & humidum ponunt elementum, ex quorum admixtione ſubſtantia corporum conſtat, Mercurium, verbum eſſe tradunt, per quod ſui doctrina conferatur; Junonem, pudicitiam: Minervam, fortitudinem: Venerem, libidinem dicunt: Paridem ſenſum. Si ergo, ajunt, accidat in homine, barbarum eſſe, & imperitum ſenſum, & rectum judicium neſcientem, ſpreta pudicitia & virtute, libidini palmam, quod eſt malum, dabit; per quod non ſoluus ſibi, ſed & civibus & univerſæ genti ſubverſio & pernicies aderit. Hæc ergo licet illis componere ex qualibet materia viſum ſit, tamen aptari ad omnem hominem poſſunt: quia ſi quis paſtoralem & ruſticum atque imperitum habeat ſenſum, nec velit erudiri, ubi corporis calor de libidinis ſuavitate ſuggeſſerit; continuo ſpretis ſtudiorum virtutibus, & ſcientiæ bonis, ad voluptates corporum animum confert. Et hinc eſt, unde impacata bella conſurgunt, urbes ruunt, patriæ conciduntſ; ſicut & Paris, rapta Helena, ad mutuum Græcos & barbaros armavit exitium.* Hæc Niceta de allegoriis Gentilium translatis & transferendis ad verum ſenſum. Quæ cum audiſſet Petrus, ne in lege Dei ſimile quid contingeret, & ſacras ac divinas literas ſuo ſenſu ſinguli interpretarentur; ſequenti doctrina Clementem, Nicetam & Aquilam voluit erudire. *Et Petrus collaudans proſecutionem ejus, ait: Multas, ut video, ingenioſi homines, ex his quæ legunt veriſimilitudines captunt, & ideo diligenter obſervandum eſt, ut lex Dei cum legitur, non ſecundum propria ingenii intelligentiam legatur. Sunt enim multa verba in ſcripturis divinis, quæ poſſunt trahi ad ſuum ſenſum, quem ſibi unuſquiſque ſponte præſumpſit, quod fieri non oportet. Non enim ſenſum quem extrinſecus attuleris, alienum & extraneum debes quærere, quem ex ſcripturarum auctoritate confirmes, ſed ex ipſis ſcripturis ſenſum capere veritatis: & ideo oportet ab eo intelligentiam diſcere ſcripturarum, qui eam a majoribus ſecundum veritatem ſibi traditam ſervat: ut & ipſe poſſit ea quæ recte ſuſcepit, competenter adſerere. Cum enim ex divinis ſcripturis integram quis ſuſceperit & firmam regulam veritatis, abſurdum non erit, ſi aliquid etiam ex eruditione communi, ac de liberalibus ſtudiis, quæ forte in pueritia attigit, ad aſſertionem veri dogmatis conferat: ita tamen, ubi vera didicit, falſa & ſimulata declinet. Et cum hæc dixiſſet, ad patrem noſtrum reſpiciens ait: Tu ergo, ſenex, ſi quidem ſaluti animæ tuæ conſulis, ut cum corpore fuerit reſoluta, pro brevi hac converſione requiem inveniat ſempiternam, require de quibuſvis, & conſule, ut poſſis, ſi quid in te eſt dubitationis, abjicere; incertum enim eſt etiam juvenibus vitæ tempus, ſenibus autem jam nec incertum eſt; non enim dubitatur, quin quantumcumque eſt, quod putatur ſupereſſe, breve ſit, & ideo tam juvenes quam ſenes oportet de converſione & pœnitentia valde eſſe ſolicitos, & ſatagere, ut de reliquo ornent animam ſuam ornamentis diguiſſimis; id eſt dogmatibus veritatis, decore pudicitiæ, ſplendore juſtitiæ, candore pietatis, aliiſque omnibus, quibus comptam decet eſſe rationabilem mentem.* Cum ergo hæc omnia, quæ in dicta epiſtola V. Clementis exſtant, ex diverſis fragmentis libri X. recognitionum eruta ſint, ut vidiſti; conſtat ſane, eam ab hæretico quodam contextam eſſe, idque ſatis inſulſe; cum agens de communi vita, miſceat ſtatim reliqua de interpretatione ſcripturæ ſacræ, quæ diverſo propoſito docuerat D. Petrus, & retulerat B. Clemens, dum uterque de allegoriis deorum, & interpretatione ſacræ ſcripturæ tractaret. Ex quo conſequens erit, textum in c. relatum XXXVII. diſt. non beato Clementi, ſed B. Petro tribui debere, ſi venum eſt quæ ipſe Clemens dicto libro X. recog. retulerat, D. Petrum docuiſſe.

Gratian. c. relatum 37. diſt.

Clem. lib. 10 recognitio.

Hæc autem, beatiſſime pater, de epiſtola Clementis tam longo ſunt a me repetita ſermone, ut oſtenderem, mœchiæ reatum, ut loquuntur patres, quem ſæpe in hoc concilio pœnis multis coerceri legimus, nulla poſſe naturæ lege, aut eccleſiæ decreto probari; neve hæretici ex Clementis loco illo, ut erat, difficili, anſam acciperent liberius in mulieres nuptas debacchandi. Hinc autem videre mihi videor, opera omnia Clementis, quæ nulli dubium eſt, quin ſint pietatis plena, eruditione illuſtria, ſapientia referta, operam tuam, qui illius non ſolum nomen tenes, ſed religionem & pietatem imitaris, expoſcere & expectare, ut ſentibus, quæ ab hæreticis interſertæ ſunt, perpurgata, eam denique recipiant auctoritatem, quam divus illorum auctor,

Inde etiam men quid Mercurius inveniſſe ſtantur.

ctor, catholica doctrina meruit, sancta dignitate acquisivit, & divino martyrio comparavit. Plures enim ejus epistolæ nobis falso obtrusæ non ejusdem sunt apud pios & doctos ponderis. Meministi enim, sat scio, in canone apostolorum ultimo duas tantum epistolas Clementis referri: quas solas recensuit Damasus. Eusebius unam tantum ad Corinthios illius agnoscit, & aliam ad Hebræos; nec plurium meminit. Illam autem, quam sub Romanæ ecclesiæ persona ad Corinthiorum ecclesiam direxit, adhuc non exstare certum est, etsi dixerit Eusebius illam omnium ecclesiarum consensu approbatam, & ex sententia Egesippi eam tanti habitam a Corinthiis, ut dominicis diebus semper in ecclesia legeretur. De ea Div. Irenæus. *Sub hoc Clemente*, inquit, *dissensione non modica, inter eos qui Corinthi erant fratres, facta, scripsit qua est Romæ ecclesia potentissimas literas Corinthiis, ad pacem eos congregans, & reparans fidem eorum, & annuncians, quam in recenti ab apostolis receperat, traditionem.* De eadem meminit Photius patriarcha Constantinopolitanus in eo opere, quod de libris a se lectis composuit, & bibliothecam appellavit. Epistolas duas Clementis ait se legisse, unam ad Corinthios, aliam ad Jacobum fratrem domini. Floruit is ante septingentos annos. Multa ex eadem epistola transtulit eisdem verbis, variis in locis Clemens Alexandrinus. De eadem meminit divus Hieronymus, nonnulla ex ea referens: quam fortasse indicavit & intellexit concilium Laodicenum, dum de Clementis unica tantum epistola mentionem facit; reliquas non omissurum, si exstarent. Sed nec eam certo fuisse Clementis constat; nam contextam ex verbis & sententia epistolæ Pauli ad Hebræos accepimus; sed an Clemens an vero Lucas transtulerit, incertum Eusebio & Nicephoro. Qua ratione Dionysius Exiguus, Ferrandus diaconus, & Cresconius, antiqui decretalium epistolarum collectores, non a Clementis, sed a Siricii papæ epistolis initium fecerunt, in canonum & epistolarum collectionibus. Agnoscis etiam hos libros recognitionum, quos alii circuitus, alii periodos Petri nuncuparunt, ab Ebionæis fuisse corruptos, ut prodidit D. Epiphanius, qui ipsum Clementem refert sæpe fuisse conquestum, quod eos libros illi depravassent. Tam antiqua est hujus criminis querela. *Utuntur autem*, ait ille, *& aliis libris, nimirum circuitionibus Petri appellatis, per Clementem scriptis, multa corrumpentes in ipsis, & pauca vera relinquentes velut ipse Clemens omnes per omnia redarguit in epistolis Encyclicis, quæ in sanctis ecclesiis leguntur.* Id ipsum testatur Rufinus & D. Hieronymus, docens eos etiam esse depravatos ab Arianis, seu Eunomianis. Et alibi ait. *Postquam discipulus Christi factus est Petrus socrum ejus legimus; uxorem ejus non legimus. Clementis enim, inquit, periodi, quæ scilicet de uxore Petri narrant, apocryphæ*; quare eos libros ut apocryphos rejecit D. Athan. Philastrius, & Photius patriarcha Constantinopolitanus. Et, quod majoris adhuc momenti est, Gelasius papa in synodo Romana & Leo nonus contra epistolam Nicetæ Abbatis, & ejus nomine Humbertus ejus legatus, affirmans, antiquos etiam patres illos ut apocryphos rejecisse, quod tradidit synodus Nicæna II. & antea Eusebius. *Jam vero*, inquit, *quidam alia item opera, verbosa illa quidem & prolixa, heri prope & nudiustertius perinde quasi illius essent, introduxerunt; quæ quidem disputationes Petri & Appionis continent; quorum apud veteres nulla omnino fit mentio. Nam puram illam & sinceram apostolicæ orthodoxæ doctrinæ notam minime retinent.* Constitutionibus apostolicis ejusdem Clementis quædam a pietate Christiana maxime aliena inserta fuisse ab hæreticis, sexta synodus refert. De illis etiam quosdam suo tempore dubitasse recenset D. Epiphanius. Inter apocrypha antea retulit Eusebius.

Sed ut revertatur tandem eo unde deflexit oratio, si quæratur, quare de tribus tantum criminibus meminerint patres Hispani in hoc canone, & cum idololatria homicidium & mœchiam conjunxerint? duplex occurrit ratio. Prior, ut apostolos imitarentur, a quibus in concilio Hierosolymitano ob Gentiles tria speciatim interdicta legimus apud Lucam, abstinere ab idolothytis, sanguine, & fornicatione: quem locum sic intellexit Tertullianus: *Cum primum intonuit*, inquit, *evangelium, & vetera concussit, ut de legis retinendæ nec statu disceptaretur, primam hanc regulam de auctoritate Spiritu sancti apostoli emittunt ad eos qui jam ex nationibus allegi cœperant. Visum est*, inquiunt, *Spiritui sancto & nobis, nullum amplius vobis adjicere pondus, quam eorum a quibus necesse est abstineri, a sacrificiis, & a fornicatione & sanguine. A quibus observando recte agitis, vectante vos Spiritu sancto. Sufficit, & hic servatum esse mœchiæ & fornicationi locum honoris sui inter idololatriam & homicidium. Interdictum enim sanguinibus multo magis humani intelligemus. Porro qualia videri volunt apostoli crimina, qua sola in observatione de lege pristina exceperunt, quæ sola necessario abstinenda præscribunt. Non quod alia permittant, sed quod hæc sola præponant utique non remissibilia fecerunt.* Tria enim hæc crimina, mœchiæ, idololatriæ, & homicidii, una in scripturis damnari probat idem Tertul. Eadem conjunxit D. Leo papa primus Rustico Narbonensi rescribens. *Qui convivio*, ait, *solo Gentilium, & esitis immolatitiis usi sunt possunt jejuniis & manuum impositione purgari; & deinceps ab idolothytis abstinemes, sacramentorum Christi possunt esse participes: si autem iam idola adoravere, aut homicidiis vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos nisi per pœnitentiam publicam non oportet admitti.*

Posterior causa est, ut ostenderent, Christianos longissime ab his criminibus abesse, quæ falso imposturæ nomine gentes nobis olim objiciebant, ut idem Tertullianus refert. *Sed illud*, inquit, *solum expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, & non examinatio criminis, quando si de alio nocente cognoscitis, non statim confesso eo, nomen homicidæ, vel sacrilegi, vel publici hostis (ut de vestris elogiis loquar) contenti estis ad pronunciandam.* Quæ crimina diluerunt eleganti & copioso sermone olim Arnobius, Lactantius, Athenagoras & alii. Qua forsan ratione, ad majorem eorum criminum detestationem ea solum tria crimina excommunicatione punienda, quorumdam opinio fuit, quam refert D. Augustinus. *Qui autem opinantur*, inquit, *cetera eleemosynis facile compensari, tria tamen mortifera esse non dubitant excommunicatione punienda, donec pœnitentia humiliori sanentur, impudicitiam, idololatriam, homicidium: neque nunc opus est quærere qualis sit eorum ista sententia, utrum corrigenda, an approbanda, ne opus susceptum mittamus in longum, propperèam quæstionem qua huic absolvendæ minime necessaria est: sufficit enim, quia si omnia non sunt admittenda ad baptismi sacramentum, inter hæc omnia est adulterium, unde ista disputatio mota.*

Tertull. eod. lib. de pudicit. c. 4. 5. & 6.

D. Leo 1. in Epist. ad Rusticum episcop. Narbonen. c. fin.

Tert. in apol. adversus Gentes cap. 2.

Arnob. adversus Gentes. Lactant. in divin instit. Athenagor in apolog. pro Christianis. D. Aug. lib. unic. de fide & oper. c. 19.

Canon III. Vulgatus.

De eisdem si idolis tantum munus dederunt.

Item flamines qui non immolaverunt, sed munus tantum dederunt, eo quod se a funestis abstinuerint sacrificiis, placuit, in fine præstare eis communionem: facta tamen legitima pœnitentia. Item ipsi, si post pœnitentiam fuerint inœchati, placuit, ulterius eis non esse dandam communionem, ne lusisse de dominica communione videantur.

Canon III. *Emendatus.*

De eisdem si idolis tantum munus dederint.

Item flamines qui non immolaverint, sed munus tantum dederint, eo quod se a funestis abstinuerint sacrificiis, placuit, in fine præstari eis communionem: facta tamen legitima pœnitentia. Item ipsi, si post pœnitentiam fuerint mœchati, placuit, ulterius eis non esse dandam communionem, ne lusisse de dominica communione videantur.

Qui olim sacrificati dicerentur, qui libellatici.

CAPUT IX.

Postquam egerunt episcopi de sacrificatis, in duobus canonibus præcedentibus (vocabant olim sacrificatos, eos qui sacrificium deorum vel agebant, vel quoquomodo juvabant) nunc agunt de libellaticis, de his videlicet, qui ut non cogerentur sacrificare, munus dabant, eo pretio vitæ & idololatriæ exterioris periculum & infamiam redimentes, & Christianismi professionem quodammodo confusione abnegantes. Pro munere autem libellos exposcebant, vel ipsi, vel alii eorum nomine a magistratibus, ut his velut securitatis præsidio muniti a satellitum se audacia furoreque defenderent. Horum autem libellorum formulam, quam illi obsignabant, expressam nobis reliquit D. Cyprianus ad Antonianum.

D. Cypr. ep. 51. ad Antonian. c. 4.

Ego prius legeram, & episcopo tractante cognoveram, non sacrificandum idolis, nec simulacra servum Dei adorare debere; & idcirco ne hoc facerem, quod non liceat, cum occasio libelli fuisset oblata, ad magistratum vel veni, vel alio eunte mandavi. Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me venire non posse, dare me ob hoc præmium, ne quod non licet faciam.

Hos

maf. in vi- Clementis. seb. eccles. ftor. lib. 3. 32. 7. & 38.

næus lib. 3. dverf. hæref.

em, Alex. l. . ftrom. lib. . & lib. 6. I. Hieron. in atalogo, & in comment. z. c. 15. onc. Laodi- en. c. 6.

ſeb. lib. 3. ccles. hiſt. . 32. Nic. ib. 3. c. 18.

piph. hæref. o.

fin. in apo- ger. pro O- g. D Hie- on. in apo- ger. adverſ. ufinum. m adverſ. ovinian. thanaſ. in nop Phi- ſtrius de æref. otius in ſua ibliotheca, eferturin c. . Romana p. diſt. Ex lumberto. ratian c. lementis li- rum 26. diſt. Sexta ſynod. Ecæna actio. verba Epi- han. Euſeb. b. 3. eccl. iſtor. c. 32. Sexta ſynod. ctio. 2. Epiph. li contra Au- anos. ſeb. lib. 3. iſt. eccl. c. 9. ct. apoſt. c. 15. rtull. lib. de diciticia c. 12.

Hos autem libellaticos nota turpitudinis inuſtos teſtatur idem Cyprianus, quod cum vitæ periculo fidem ſemel ſuſceptam conſtanter non profiterentur. *Nunc tamen*, inquit, *etiam iſte qui libello maculatus eſt, poſtea quam nobis admonentibus didicit, nec hoc ſe facere debuiſſe, etſi manus pura ſit, & os ejus feralis cibi contagia nulla pollnerint, conſcientiam tamen ejus eſſe pollutam: flet auditis nobis, & lamentatur, & quod deliquerit, nunc admonetur; & non tam crimine, quam errore decebtus, quod jam de cetero inſtructus & paratus ſit, conteſtatur.* Idem. *Nec ſibi*, inquit: *quo minus agant pœnitentiam, blandiantur, qui etſi nefandis ſacrificiis manus non contaminaverunt, libellis tamen confeſſentiam polluerunt. Et illa profeſſio deneganti, conteſtatio eſt Chriſtiani quod fuerat abnuentis: feciſſe dixit, quidquid alius faciendo commiſit. Cumque ſcriptum ſit, Non poteſtis duobus dominis ſervire, ſervivit ſæculari domino, obtemperavit ejus edicto, magis obaudivit humano imperio, quam Deo. Viderit an timore, vel dedecore, vel crimine apud homines publicaverit, quod admiſit: Deum tamen judicem ſubterfugere & vitare non poterit; cum dicat Spiritus ſanctus in pſalmis: Quod eſt imperfectum meum, viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur. Et iterum: Homo videt in facie, Deus autem in corde. Ipſe quoque dominus prænoneat & præſtruat dicens: & ſcient omnes eccleſiæ, quia ego ſum ſcrutator renis & cordis, Perſpicit ille abdita; & ſecreta atque occulta conſiderat. Nec Dei oculos poteſt aliquis evadere dicentis. Ego Deus approximans, & non Deus a longinquo; ſi abſconditus fuerit homo in abſconditis, ego ergo non videboreum? Nonne cœlum & terram ego impleo? Videt ille porda & pectora ſingulorum, & judicaturus eſt non tantum de factis, ſed & de verbis, & de cogitationibus noſtris: omnium mentes voluntateſque conceptas in ipſis adhuc clauſi pectoris latebris intuetur. Denique quanto & fide majores & timore meliores ſunt, qui quamvis nullo ſacrificii aut libelli facinore conſtricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipſum apud ſacerdotes Dei dolenter & ſimpliciter confitenies exomologeſim conſcientiæ faciunt, animi ſui pondus exponunt ſalutarem medelam, parvis licet & modicis vulneribus exquirunt? Scientes ſcriptum eſſe: Deus non deridetur, derideri & circumveniri Deus non poteſt, nec aſtutia aliqua fallente deludi. Plus imo delinquit, qui ſecundum hominem, Deum cogitans, evadere ſe pœnam criminis credit, ſi palam crimen admiſit. Chriſtus in præceptis ſuis dicit: Qui confuſus me fuerit, confundetur cum filiis hominis, & Chriſtianum ſe putat, qui Chriſtianus eſſe confunditur, aut veretur? quomodo poteſt eſſe cum Chriſto, qui ad Chriſtum pertinere aut erubeſcit, aut metuit?* Eamdem libellorum oblatorum turpitudinem ad devitandum periculum vitæ & ſacrificii faciendi notant & exaggerant presbyteri & diaconi Romæ conſiſtentes ſcribentes ad Cyprianum. *Hos nos*, ajunt, *non falſo ditere ſuperiores noſtræ literæ probaverunt, in quibus vobis ſententiam noſtram dilucida expoſitione protulimus adverſus eos, qui ſe ipſos infideles illicita nefariorum libellorum profeſſione prodiderant; quaſi evaſuri irretientes illos diaboli laqueos viderentur, quo non minus quam ſi ad nefarias aras acceſſiſſent, hoc ipſo quod ipſum conteſtati fuerant, tenerentur.* Quare quemadmodum ſacrificati a martyribus literas confeſſorias exposcebant, ut ſua interceſſione a pœnis idololatriæ ab epiſcopis abſolverentur; ſic etiam & hi libellatici, ut idem Cyprian. teſtatur. *Item cum comperiſſem eos qui ſacrilegis contactibus manus ſuas atque ora maculaſſent, vel nefandis libellis nihilominus conſcientiam polluiſſent, exambire ad martyres paſſim, confeſſores quoque importuna & gratioſa deprecatione corrumpere, ut ſine ullo diſcrimine atque examine ſingulorum, darentur quotidie libellorum millia contra evangelii legem.* Hujus autem turpitudinis libellaticorum rationem propriis depinxit coloribus Tertullianus. *Sed quod meum eſt*, inquit, *fugio, ne peream, ſi negavero. Illius eſt, ſi voluerit, etiam fugiente me reducere in medium. Hoc mihi prius reſponde, certus es te negaturum, ſi non fugeris, an incertus? Si enim certus, jam negaſti: quia præſumendo te negaturum, id deſpopondiſti, de quo præſumpſiſti, & vane jam fugis ne neges; qui ſi negaturus es, jam negaſti. Si vero incertus es, cur non ex æqualitate incerti metus inter utrumque eventum, etiam confiteri te poſſe præſumis & ſalvum magis fieri, quo minus fugias? Sicut negaturum te præſumis, ut fugias. Jam nunc aut in nobis eſt utrumque, aut totum in Deo. Si in nobis eſt confiteri, aut negare, cur non id præſumimus, quod eſt melius; id eſt confeſſuros nos? niſi vis confiteri, pati non vis. Nolle autem confiteri, negare eſt. Si vero in Deo totum eſt, cur non totum relinquimus arbitrio ejus? agnoſcemus virtutem & poteſtatem, quod poſſit nos ſicut fugientes educere in medium, ita & non fugientes, imo & in medio populo converſantes obumbrare. Quale eſt ut ad fugiendum, Deo honorem reddas, qui poſſit te etiam fugientem producere in medium; ad conteſtandum autem inhonores illum, deſperans potentiam protectionis ab illo? Quare non magis ex hac parte conſtantiæ & fiduciæ in Deum, dicis: Ego quod meum eſt, facio, non diſcedo, Deus ſi voluerit, ipſe me protegat? Hoc patius noſtrum eſt, ſtare ſub Dei arbitrio, quam fugere ſub noſtro. Rutilius ſanctiſſimus martyr, quum toties fugiſſet perſecutionem de loco in locum, etiam periculum (ut putabat) nummi redemiſſet, poſt totam ſecuritatem, quam ſibi proſpexerat, ex inopinato apprehenſus, & præſidi oblatus, tormentis diſſipatus (credo pro fuga caſtigatione) debinc ignibus datus, paſſionem quam vitarat, miſericordia Dei retulit. Quid aliud voluit dominus nobis demonſtrare hoc documento, quam fugiendum non eſſe; quia nihil fuga proſit, ſi Deus nolit?* Sed elegantius, copioſius, & magis ad rem idem auctor. *Porro*, ait, *qui quærit, an perſecutio fugienda ſit, ſequentem quoque jam proſpiciat neceſſe eſt: an ſi fugienda non eſt, redimenda certe ſit. Ultro igitur & de hoc tibi ſuggeram, definiens perſecutionem, quam conſtat non eſſe fugiendam, proinde nec redimendam. Pretium intereſt. Ceterum ſicut fuga redemptio gratuita eſt, ita redemptio nummaria, fuga eſt. Certe & hujus timiditatis conſilium eſt, Quod times, redimis: ergo fugis. Pedibus fletiſti, curriſti nummis. Hoc ipſum quod fletiſti ex redemptione, fugiſti. Ut autem redimas hominem tuum nummis, quem ſanguine ſuo redemit Chriſtus, quam indignum Deo, & diſpoſitioni ejus, qui filio ſuo non pepercit pro te, ut fieret maledictum pro nobis, quia maledictus qui pependerit in ligno: qui tanquam ovis ad victimam ductus eſt, & tanquam agnus ante tondentem, ſic non aperuit os; ſed poſuit dorſum ſuum in flagella, maxillas autem in palmas, & faciem non averſit a ſputaminibus, & inter iniquos deputatus eſt, & traditus in mortem, mortem autem crucis. Totum hoc, ut nos a peccatis lucraretur. Sol ceſſit diem emptionis noſtræ. Apud inferos emancipatio noſtra eſt, & ſtipulatio noſtra in cœlis: ſublevatæ ſunt portæ ſempiternæ, ut introiret rex gloriæ, dominus virtutum hominem de terris, imo ab inferis, mercatus in cœlos. Quis eſt nunc qui adverſus illum relictatur? imo depretiat, & mercedem ejus tam magno comparatam, pretioſiſſimo ſcilicet ſanguine, commaculat? Jam ergo melius fugere quam fieri viliorem; ſi non tanto ſibi conſtabit homo; quanti conſtitit domino, & dominus quidem illum redemit; ab angelis mundi tenentibus poteſtatibus, a ſpiritualibus nequitiæ, a tenebris hujus ævi, a judicio æterno, a morte perpetua. Tu autem pro eo pacisceris cum delatore, vel milite, vel furunculo aliquo præſide, ſub tunica & ſinu, quod ajunt, ut furtivo, quem coram toto mundo Chriſtus emit, imo & manumiſit. Hunc ergo liberum pretio æſtimabis, & pretio poſſidebis, niſi eodem; quanto, ut diximus, domino conſtitit, ſanguine ſuo ſcilicet? ut quid ergo de homine Chriſtum redimis in homine, in quo Chriſtus eſt? Non aliter & Simon facere tentavit quum pecuniam apoſtolis obtulit pro ſpiritu Chriſti. Audite ergo, & iſte qui ſe redimens, Chriſti ſpiritum redemit: Pecunia tua tecum ſit in interitum; quoniam gratiam Dei pretio conſequendam putaſti. Quis tamen abnegatorem ſpernat? Quid enim dicit ille concuſſor? Da mihi pecuniam, certe ne eum tradat: ſiquidem non aliud venditat, quam quod præſtaturus eſt præmio tuo. Cum das utique ne tradaris voluiſti. Non traditus autem, traduci habebas? ergo dum nolendo tradi, non vis traduci, nolendo negaſti, quod te eſſe traduci noluiſti. Imo inquis, dum nolo traduci quod ſum, confeſſus id eſſe quod nolo traduci; id eſt, Chriſtianum. Potes itaque te martyrem vindicare, conſtanter oſtendiſſe Chriſtum. Redimens, non oſtendis? Apud unum ſi forte confeſſus es, ergo, & apud plures nolendo confiteri negaſti. Ipſa ſalus judicabit hominem excidiſſe, dum evadit. Excidit ergo qui maluit evaſiſſe. Negatio eſt etiam martyrii recuſatio, Chriſtianus pecunia ſalvus eſt: & in hos nummos habet ne patiatur, dum adverſus Deum eris dives. At enim Chriſtus ſanguine ſuit dives pro illo. Felices itaque pauperes, quia illorum eſt, inquit, regnum cœlorum; qui animam ſolum in confiſcato habent. Si non poſſumus Deo ſervire & mammonæ, poſſumus & a Deo redimi & a mammona? Quis enim magis ſerviet mammonæ, quam quem mammonas redemit? Poſtremo, quo exemplo uteris in redemptionem traditionis? Apoſtoli tractantes, perſecutionibus agitati, quando ſe pecunia liberaverunt? quæ illis utique non deerat, ex præditorum pretiis ad pedes eorum depoſitis; certe multis locupletibus credentibus viris ac fœminis, qui his etiam refrigeria ſubminiſtrabant. Quando Oneſiphorus, aut Stephanus, hoc modo eis in perſecutione ſuccurrerunt? Paulus quidem, cum Felix præſes pecunias accepturum ſe pro eo a diſcipulis ſperaſſet, de quo & ipſe in ſecreto tractavit cum ipſo, neque ipſe pro ſe, neque diſcipuli pro eo numeraverunt. Illi utique diſcipuli; qui flentes quod Hieroſolymam tondere perſeveraret, & perſecutiones prædicatas illic non præcaveret, poſtremo inquiunt, fiat voluntas Dei. Quæ iſta voluntas? utique ut pateretur pro nomine domini, non ut redimeretur. Oportet enim, quomodo Chriſtus animam ſuam poſuit pro nobis, ita fieri pro eo & a nobis, nec tantum pro ipſo, imo etiam pro fratribus propter ipſum. Quod Joannes docens, & non pro fratribus numerandum, ſed moriendum potius pronunciavit. Nihil intereſt, ſi quem Chriſtianum redimere non debeas, aut emere, & adeo voluntas Dei ſic eſt, Ab apice*

Idem lib. de lapſis. c. 11.

Matth. 7.

Pſalm. 138. 1. Reg. 13. Apoc. 2.

Hierem. 23.

Galat. 6.

Marc. 8.

Extat inter epiſt. Cipria. n. 31. c. 2.

Cypr. epiſt. 15. ad presb. & diac. Romæ con.

Tertul. lib. de fuga ad Fabium c. 5.

Idem c. 12. 13.

Roman. 8. Galat. 3. Iſai. 53.

Philipp. 2.

Pſal. 23.

1. Corinth. Actor. 8.

Matth. 1.

Matth. 6.

Actor. 4. &

1. Ad Timo 1. & 4.

Actor. 18.

Actor. 6. &

Actor. 23.

Actor. 21.

1. Joan. 3.

regnoa

Proverb. 22. *regnorum & imperiorum, utique a Deo, dispoſito ſtatu: in cujus manu cor regis, tanta quotidie ærario augendo proſpiciuntur remedia cenſuum, vectigalium, collationum, ſtipendiorum; nec unquam uſque adhuc ex Chriſtianis tale aliquid proſpectum eſt, ſub aliquam redemptionem capitis & ſectæ redigendis cum tantæ multitudinis nemini ignotæ fructus ingens meti poſſet. Sanguine empti, ſanguine numerati, nullum numerum pro capite debemus: quia caput noſtrum Chriſtus eſt. Non detet Chriſtum pecunia con-*

1 Corinth. 6. *ſtare. Quomodo & martyria fieri poſſent in gloriam domini, ſi tributo licentiam ſectæ compenſaremus? Itaque qui eam præmio paciſcitur, diſpoſitioni divinæ adverſatur.*

Epheſ. 4. & 5. *Cum igitur nihil nobis Cæſar indixerit in hunc modum ſtipendiariæ ſectæ, ſed nec indici unquam tale quid poſſit: Antichriſto jam inſtante, & in ſanguinem, non in pecunias hiante Chriſtianorum, quomodo mihi proponere poteſt ſcripturam eſſe, reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari? Miles me, vel delator, vel inimicus concutit, nihil Cæſari exigens, contra faciens, cum Chriſtianum legibus humanis reum mercede dimittit. Alius eſt denarius quem*

Matth. 22. *Cæſari debeo, qui ad eum pertinet, de quo tunc agebatur, tributarius, a tributariis ſcilicet, non a liberis debitus; aut quomodo reddam, quæ ſunt Dei, Deo, utique proinde imaginem & monetam ipſius inſcriptam nomine ejus, id eſt, hominem Chriſtianum? Quid autem Deo debeo, ſicut denarium Cæſari, niſi ſanguinem, quæ pro me filius fudit ipſius? Quod ſi Deo quidem hominem & ſanguinem meum debeo, nunc vero in eo ſum tempore, ut quod*

Idem. *Deo debeo, expoſtuler: utique fraudem Deo facio, id agens, ne quod debeo ſolvam. Bene obſervari præceptum, Cæſari reddens, quæ ſunt Cæſaris, Deo vero, quæ ſunt Dei abnegare. Sed & omni petenti me dabo in cauſa eleemoſynæ, non in concuſſuræ. Petenti, inquit, porro qui incutit, non petit. Qui comminatur ſi non acceperit, non poſtulat, ſed extorquet. Non eleemoſynam expectat, qui non*

Luc. 6. *miſerandus ſed timendus venit. Dabo igitur miſericordiæ, non timiditatis meæ nomine, ubi qui accepit, Deum honorat, & benedictionem mihi reddit: non ubi amplius ſe benefactum præſtitiſſe credit, & prædam ſuam aſpiciens, dicit: de reatu iraſcar & inimicum. Sed intmicitiæ &*

Roman. 19. *alios habet titulos. Non tamen dixit, traditorem aut perſecutorem, aut concuſſorem: nam huic quanto magis carbones acervabo ſuper caput, ſi non me redemero? Proinde*

Luc. 6. *inquit: Qui tibi tunicam ſuſtulerit, vel etiam pallium, concede. Ad eum pertinet, qui rem, non qui fidem meam eripere quæſierit. Concedam & pallium non minanti traditionem. Si minatus fuerit, etiam tunicam repoſcam. Omnium jam nunc dominicarum ſuæ ſunt & cauſæ & regulæ termini, non infinitum, nec ad omnia ſpectant. Atque*

Idem. *adeo, omni petenti dari jubet, ipſe ſignum petentibus non dat. Alioquin ſi omnibus paſſim petentibus dandum putas, tu mihi videris, non dico vinum febricitanti, ſed etiam*

Luc. 11. *venenum, aut gladium mortem deſideranti daturus. Facite autem vobis amicos de mammona, quommodo intelligendum ſit, parabola præmiſſa te doceat, ad populum Judaicum dictum, qui commiſſam ſibi rationem domini*

Lucæ 6. *cum male adminiſtraſſet, debere de mammonæ bominibus, quod nos eramus, amicos ſibi potius proſpicere, quam inimicos, & relevare nos a debitis peccatorum, quibus Deo detinebamur, ſi nobis id dominica ratione conferrent, ut cum cœpiſſet ab his deficere gratia, ad noſtram fidem refugientes reciperentur in tabernacula æterna. Quamvis nunc*

Matth. 21. *puta aliam interpretationem parabolæ & ſententiæ iſtius, dum ſcias veriſimile non eſſe, ut concuſſores noſtri in amicitiam redacti per mammonam, recipiant tunc nos in tabernacula æterna. Sed quid non timiditas perſuadebit, quaſi & fugere ſcriptum permittat, & redimere præcipiat? Parum denique eſt, ſi unus aut alius ita eruitur, maſſaliter totæ eccleſiæ tributum ſibi irrogaverunt. Neſcio do-*

Matth. 8. *leudum, an erubeſcendum ſit, cum in matricibus beneficiariorum & curioſorum, inter tabernarios, & lanios, & fures balnearum, & alcones, & lenones, Chriſtiani quoque vectigales continentur. Hanc epiſcopatui formam apoſtoli providentius condiderunt, ut regno ſuo ſecuri, frui poſſent ſub obtentu procurandi. Scilicet enim talem Chriſtus ad patrem regrediens, mandavit a militibus per Sa-*

Matth. 21. *turnalitia redimendam. Sed quomodo colligemus, inquis, quomodo dominica ſolennia celebrabimus? Utique quomodo & apoſtoli, fide, non pecunia tuti: quæ fides ſi montem transferre poteſt, multo magis militem, eſto ſapientia, non præmio cautus. Neque enim ſtatim & a populo eri tutus, ſi officia militaria redemeris. Una ergo tibi*

Act. Alex. can. 23. *& fides & ſapientia ad tutelam opus eſt: quibus non adhibitis, redemptionem tuam potes perdere: adhibitis, haud redemptionem deſiderare.* Hæc in Hiſpania & Africa ad conſervandam Chriſtianæ fidei integritatem ſumma veritate Hiſpani & Africani epiſcopi conſtituerunt. Aliter autem D. Petrus martyr epiſcopus Alexandrinus. *His enim*, inquit, *qui pecuniam dederunt, ut ab omni improbitatis moleſtia omni ex parte remoti eſſent, crimen intendi non poteſt: damnum enim & jacturam pecuniarum ſuſtinuerunt, ne ipſi animæ detrimento afficerentur, vel ipſam etiam perderent: quod alii propter turpe lucrum non fecerunt; eum dominus dicat: Quid prodeſt homini, ſi univerſum mundum lucretur, animæ ve-*

A *ro ſuæ detrimentum patiatur? Vel quam commutationem dabit homo pro anima ſua? Et rurſum: Non poteſtis Deo ſervire & mammonæ; in his enim apparuerunt Deo ſervire exoſis conculcatis contemptiſque pecuniis, & in eo compleverunt, quod ſcriptum eſt, pretium redemptionis animæ hominis propriæ divitiæ: nam & in actis apoſtolorum legimus, eos qui pro Paulo & Sila Theſſalonicæ ad magiſtratus trahebantur, datis multis pecuniis fuiſſe dimiſſos. Poſt-*

Luc. 9. Matth. 6. Actuum 17. *quam enim ipſos propter nomen multum oneraſſent, & multitudinem magiſtratuſque perturbaſſent, ab Jaſone, inquit, & reliquis ſatisdatione accepta, eos dimiſerunt. Fratres autem noctu protinus Paulum & Silam miſerunt in Berocham.* Hæc Petrus martyr. Quæ tametſi ad eam Hiſpaniæ & Africæ ſeveritatem redacta non ſint, locum tunc habere aliquando potuerunt: cum videlicet, aut fidei, aut religionis, aut eccleſiæ jacturam vel fratrum offendiculum, qui periculum patitur, minime extimeſcat: vel cum uberiorem ex hac redemptione fructum ſpiritualem in ſe & eccleſiam redundaturum ſperet, in quo percipiendo & augendo pii viri totis debent viribus invigilare.

B Si in Hiſpania ergo flamines a ſacrificiis ſe abſtinuerunt, munus tamen dederunt, ut ſe a ſacrificando liberarent, pœnitentiam acturi ſunt: in fine tamen communio illis non denegatur. Quod etſi peccatum grave ſit, non tamen eſt viſum tanta pœna dignum, quanta ſacrificantibus ſuperiori canone decreta eſt. Libellaticos enim minus quam ſacrificatos peccare, ipſa rei geſtæ natura argumento eſt, docuitque apertiſſime D. Cyprianus ad Antonianum *Nec tu exiſtimes*, inquit, *frater cariſſime, ſicut quibuſdam videtur libellaticos cum ſacrificatis æquari oportere, quando inter ipſos etiam qui ſacrificaverint, & conditio frequenter & cauſa diverſa ſit. Neque æquandi ſunt illi, qui ad ſacrificium nefandum ſtatim voluntate proſilivit, & qui reluctatus & congreſſus diu ad hoc funeſtum opus neceſſitate pervenit; ille qui ſe, & omnes ſuos prodidit, & qui ipſe pro cunctis ad diſcrimen accedens, uxorem, & liberos & domum totam periculi ſui perfunctione protexit: ille qui inquilinos, vel amicos ſuos ad facinus compulit, & qui inquilinis, & colonis pepercit; fratres etiam plurimos, qui extorres & profugi recedebant, in ſua tecta & hoſpitia*

C *recepit; oſtendens, & offerens domino multas viventes & incolumes animas, quæ pro una ſaucia deprecentur. Cum ergo inter ipſos qui ſacrificaverint, multa ſit diverſitas, quæ inclementia eſt, & quam acerba duritia, libellaticos cum his qui ſacrificaverint, jungere? quando is cui libellus acceptus eſt, dicat, ego prius legeram, & epiſcopo tractante cognoveram; non ſacrificandum idolis, nec ſimulacra ſervum Dei adorare debere: & idcirco ne facerem, quod non licebat (cum occaſio libelli fuiſſet oblata) quem nec ipſum acciperem, niſi offenſa fuiſſet occaſio, ad magiſtratum vel veni, vel alio eunte mandavi, Chriſtianum me eſſe, ſacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me venire non poſſe, dare me ob hoc præmium, ne quod non licet faciam.* Et poſt alia. *Et ideo placuit, frater cariſſime, examinatis cauſis ſingulorum, libellaticos interim admitti, ſacrificatis, in exitu ſubvenire; quia exomologeſis apud inferos non eſt.*

Minus peccare libellaticos, quam ſacrificatos. D. Cypr. in epiſ. 52. ad Antonianum c. 4.

Idem c. 5.

D Quod ſi munus dare alii pro libellaticis nolint intelligi, ſed pro his, qui ſumptus ſuppeditant ad profana deorum ſacrificia, nihil repugnabo; quinimo epigraphe canonis tam in editis, quam MS. codicibus, id demonſtrare videtur dum ait; De eiſdem, ſi idolis tantum munus dederint. Hoc enim genus eſſe idololatriæ, Tertullianus docte monuit. *Plane ad ſacerdotium*, inquit, *& ſacrificium vocatus non ibo*, proprium enim idoli officium eſt: *ſed neque conſilio, neque ſumptu aliave opera hujuſmodi fungar.* Idem. *Sit nunc aliqua juſtitia quæſtus ſecura de cupiditatis & mendacii obſervatione; in crimen offendere idololatriæ eam opinor, quæ ad ipſam idolorum animam, & ſpiritum pertinet, quæ omne dæmonium ſaginat, an non illa principalis idololatria viderint, ſi ædem merces, thura dico & cetera peregrinitatis, ſacrificium idolorum. Etiam hominibus ad pigmenta medicinalia, nobis quoque inſuper ad ſolatia ſepulturæ uſui ſunt. Certe cum pompæ, cum ſacerdotia, cum ſacrificia idolorum, de periculis, de damnis, de incommodis, de cogitationibus, de diſcurſibus,*

Tertull. lib. de Idolol. c. 16.

Idem c. 22.

E *negotiationibuſve inſtruuntur, quid aliud quam procurator idolorum demonſtraris? Nemo contendat, poſſe hoc modo omnibus negotiationibus controverſiam fieri. Graviora delicta quæque pro magnitudine periculi diligentiam extendunt obſervationis, ut non ab his tantum abſcedamus, ſed & ab eis per quæ fiunt. Licet enim ab aliis fiat, non intereſt ſi per me. In nullo neceſſarius eſſe debeo alii, cum facit quod mihi non licet. Ex hoc quod vetor facere, intelligere debeo curandum mihi eſſe, ne fiat per me. Denique in alia cauſa non leviori reatus præjudicium iſtud obſervo. Nam quod mihi de ſtupro interdictum ſit, alits eam rem nihil aut operæ aut conſcientiæ exhibeo. Nam quod ipſam carnem meam a lupanaribus ſegregavi, agnoſco me neque lenocinium, neque id genus lucrum alterius cauſa exercere poſſe. Sic & homicidii interdictio oſtendit mihi laniſtam quoque ab eccleſia arceri; ne per ſe non faciat, quod faciendum alits ſubminiſtrat. Ecce magis proximum præjudicium. Si publicarum victimarum redemptor ad fidem accedat, permittes ei in eo negotio*

per-

permanere, aut si jam fidelis id agere susceperit, retinendum in ecclesia putabis? Non opinor, nisi si quis & de thurario dissimulabit, scilicet ad alios pervenit procuratio sanguinis, ad alios odorum. Si antequam idola in saeculo essent, his mercibus adhuc informis idololatria transigebatur; si & nunc fere sine idolo opus idololatriae & incendiis odorum perpetratur: ecquid majoris operae & erga daemonia thurarius? nam facilius sine idololatria, quam sine thurario merce. Ipsius fidei conscientiam perrogemus, quo ore Christianus thurarius, si per templa transibit, quo ore fumantes aras despuet, & exsufflabit, quibus ipse prospexit? Qua constantia exorcizabit alumnos suos, quibus domum suam cellariam praestat? Ille quidem si excluserit daemonium, non sibi placeat de fide. Neque enim inimicum exclusit. Facile debuit de eo impetrare, quem quotidie pascit. Nulla igitur ars, nulla professio, nulla negotiatio, quae aut instruendis, aut informandis idolis administrat, carere poterit titulo idololatriae: nisi si aliud omnino interpretemur, idololatriam, quam famulatum idolorum colenarum. Patres etiam hujus concilii, eos sacerdotes qui coronas sacrificantium deferrent, communione privant biennio, si nec sacrificassent, nec de suis sumptibus aliquid idolis praestitissent; hos enim omiserunt, quod jam hoc canone poena adversus ipsos fuisset sancita: quae originem habuit ab apostolis, quos refert Clemens decrevisse, ut si Christianus oleum ad sacra Gentilium, aut synagogam Judaeorum, in festis eorum detulisset, aut lucernas incendisset, communione privaretur. ille autem de quocumque Christiano; hi vero de solis flaminibus ethnicorum ad fidem conversis constituunt, ne quoquo modo sacrificiis idolorum consentire viderentur. Et ipsa hac de causa, peculiari hujus concilii decreto cautum est ne matronae, vel earum mariti vestimenta sua ad ornandam saeculariter pompam darent, suo triennii excommunicatione.

Can. 55.

Clemens canone 70. apostolorum.

Canone 59. Munus etiam dare, pro mercede loco eleemosynę forsan alius interpretabitur: Gentes enim olim tam de sacris rebus, quam profanis opes sibi undecunque comparabant: qua ratione deorum simulacra quae sanctiora habebantur, magis quaestuosa antistites efficiebant: deferebant illa secum, & eorum nomine stipes ad instaurationem templorum exigebant, aditusque quotidianos venditabant. *Sed enim agri*, scribit Tertullianus, *tributo onusti, viliores hominum capita stipendio censa, ignobiliora: nam hae sunt notae captivitatis, dii vero qui magis tributarii, magis sancti, imo qui magis sancti, magis tributarii: majestas quaestuaria efficitur. Circuit canponas religio mendicans, exigitis mercedem pro solo templi, pro aditu sacri: non licet deos nosse gratis, venales sunt.* Et post alia. *Certe inquitis, templorum vectigalia quotidie decoquunt, stipes quotusquisque jam jactat: non enim sufficimus & hominibus & deis vestris mendicantibus opem ferre, nec putamus aliis, quam petentibus impartiendam. Denique porrigat manum Jupiter & accipiat, cum interim plus nostra misericordia insumit vicatim, quam vestra religio templatim.* Justinus Martyr, ex Menandro in Auriga.

Tert. in apologetico adversus Gentes c. 13.

Idem c. 42.

Just. martyr in lib. de Monarchia.

Nullus foris ambulans Deus mihi placet:
Nullus qui familiam alloquatur in tabella.
Oportet justum Deum
Domi manere, Servantem erectos.

Idem Et in Sacrificia.

Nullus Deus servat, o mulier,
Alterum hominem, per alterum: si quem enim
Deum trahit,
Cymbalis homo quo vult,
Is qui hoc facit, major est Deo.
Sed sunt haec audaciae & vitae instrumenta,
Inventa ab hominibus impudentibus,
Excogitata ridicule in vita.

Clem. Alex. in oratione adigentes.

Clemens etiam Alexandrinus: *Menander certe comicus*, ait, *in Auriga, in actu qui dicitur suppositititius*, inquit, *nullus mihi placet Deus foris ambulans cum vetula, neque in domo ingrediens Metragyrtes (tales enim erant Metragyrtae) unde eis mendicantibus merito dicebat Antisthenes. Non alo matrem deorum, quam dii aiunt*, Solebant enim illi pro matris deorum simulacro mendicare: eam Berecynthiam vocat divus Augustinus a Berecynthio Phrygiae monte; Idaeam divus Cyprianus, & Minutius Felix: quod in Ida ejusdem Phrygiae monte coleretur. Alii volunt eam Jovis, Neptuni, Plutonis, & Junonis fuisse matrem, sicque Rheam, Latine Opem, & Cybelem quoque nuncupatam. Ejus sacerdotes singulis mensibus pecunias colligebant, pagos, urbes, domos obeuntes ac mendicantes, simulacra ferentes in humeris. In Hispania autem id genus caritatis, sive religionis, sive superstitionis exercuisse infideles, tribuentes vel ad templa, vel ad sacrificia deorum stipem & munera beatae Justae & Rufinae martyrum exempla probant quae inferius referemus.

D. Aug. lib. 2. de civitate Dei c. 4. D. Cyprian. in lib. Quod idola non sunt dii. Minutius Felix in Octavio.

Lib. 3. c. 45.

Item, si post poenitentiam fuerint moechati, placuit ulterius eis non esse dandam communionem: ne lusisse de dominica communione videantur.

SI flamines, accepta in exitu post peractam poenitentiam, communione, convaluerint, & iterum moechiae sordibus se inquinarint, placuit patribus a communione postea perpetuo repelli, ne lusisse de communione dominica videantur. Id ipsum erga poenitentes moechos iidem patres constituerunt. *Si quis forte fidelis*, aiunt, *post lapsum moechiae post tempora constituta acta poenitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit, eum nec in fine habere communionem.* Recte enim a Clemente Alexandrino admonemur, veram poenitentiam non videri, sepe veniam petentis de iis quae quis sepe peccavit.

Can. 7.

Clemens Alex. lib. 2. Strom. ante medium.

Comunionis autem verbum in hoc concilio toties repetitum, de dominica corporis & sanguinis Christi communione intelligendum est: nam quam communionem prius dixerant episcopi generali nomine, postea reddita prohibitionis ratione, magis peculiari, dominicam nuncuparunt. Quod observarunt etiam postea dum definierunt, quod si vir habens uxorem, moechiae crimine implicaretur, ulterius non ederet de communione pacis vel panis: quorum posteriora verba abunde declarant de communione sive susceptione eucharistiae intelligenda priora: nec de absolutione poenitentis commode posse explicari, ut Robertus Bellarminus & alii recentiores contendunt, pro sana & catholica doctrina, alienam a sancto concilio sententiam substituentes, cum praeter alia ex canone XXII. constet haereticis poenitentibus absolutionem non negari, reprobato antiquo Novatiani errore, ut in ejus explicatione probabimus. Olim in primitiva ecclesia communionis nomine eucharistiam intelligi reddita ejus ratione docet divus Dionysius Areopagita. *Ac primum quidem*, ait, *illud pie inspiciendum, cujus rei gratia, quod aliis quoque venerandis divinis mysteriis commune vocabulum est, huic prae ceteris praecipue ac peculiariter applicetur: ut singulariter communio, sive societas, & synaxis, sive collectio dicatur. Nempe enim & unaquaeque sacramentalis institutio id agit, ut nostras vitas in plura divisas in unicum illum statum, quo Deo jungitur, colligat: dividuorumque nostrorum divina collectione, nobis ejus quod vere unum est, societatem unitatemque individuam largiatur. Dicimus ergo cetera sacrarum rerum signa quorum nobis societas indulgetur, hujus divinis profecto consummantibusque muneribus perfici. Neque enim ferme fas est sacerdotalis muneris mysterium aliquod peragi, nisi divinum illud eucharistiae augustissimumque sacramentum compleat: quae, singula cum peragantur, & ejus qui perficitur collectionem ad unum illud unicum sacratius operetur: & divinitus indulto sacramentorum coelestium munere, ipsius ad Deum consortium peragat, atque perficiat. Si igitur unumquodque sacerdotale mysterium ex se imperfectum nostram ad illud omnino communionem collectionemque non perficit, ac per id quod perficiendi vim non habet, ferme etiam nomen amittit: finis autem ac principalis omnium ratio in eo est, ut divinorum mysteriorum, is qui perficitur, particeps fiat: merito sacerdotalis sacrosancta prudentia ex rerum effectu proprium illi verumque cognomen invenit.* Id a magistro Paulo hausisse Dionysius videri potest, dum ad Corinthios scribens, ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Lucas etiam. *Erant*, inquit, *perseverantes in doctrina apostolorum & communicatione fractionis panis.*

B. Dion. Areop. de eccles. Hier. p. 2. c. 3.

1. ad Cor. 10.

Luc. actuum 2.

Canon. IV. Vulgatus.

De eisdem, si catechumeni adhuc immolant, quando baptizabuntur.

Item, Flamines si fuerint catechumeni, & se a sacrificiis abstinuerint, post triennii tempora, placuit ad baptismum admitti debere.

Canon. IV. *Emendatus.*

De eisdem, si catechumeni adhuc moechaverint; quando baptizentur.

Item, Flamines si fuerint catechumeni, & se a sacrificiis abstinuerint, post triennii tempora, placuit ad baptismum admitti debere.

Cur flaminibus triennii, cum reliquis biennii ad percipiendum baptiſmum, tempus præſcribatur.

CAPUT X.

HActenus de flaminibus jam baptizatis & fidelibus: nunc autem de his qui nondum ſancto lavacro regenerati, ſed velut immortalitatis candidati, nomen, ſtudium, & ſtatum catechumenorum profitebantur: hos enim informari, & erudiri volunt patres, doctrina Chriſtiana per triennium, nec antea aditum patere illis ad baptiſmum, quod conſentaneum non cenſerent ſtatim fieri fideles, qui fidei vix nomen agnoverant; nec recte poſſe abſque Chriſto, & Chriſtianæ doctrinæ cognitione fieri ſtatim Chriſtianos; neque evangelico pane, & ſolidiori cibo eos poſſe ſuſtentari, qui Chriſtiano lacte nondum eſſent enutriti. Eveniret enim ſic facile, ut vel a Gentilibus, vel ab hæreticis tranſverſi abductique perirent; ni prius annorum trium intervallo in Chriſtianæ religionis cognitione altiores egiſſent radices. D. item Clemens; *Oportet*, ait *ut primum diſcedat a contrariis, deinde ingrediatur myſteria, deleta prius a corde omni improbitate, macula & ſordibus: atque hoc modo ſancta percipiat. Nam ut diligens agricola purgat prius agrum a ſuccreſcentibus ſpinis, deinde triticum ſerit; ſic debetis vos, prius expulſa omni impietate conſtituere pietatem, & ad baptiſmum accedere. Etenim dominus noſter ita nobis præcepit, dicens: Docete prius omnes gentes, & poſtea ſubjunxit, & baptizate eos in nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti.* Unum autem & idem tempus erudiendis catechumenis non omnes eccleſiæ definierunt, ſed vel contractius, vel longius, ut varia ipſarum conſuetudo, ut varia catechumenorum conditio, ut ingenia varia, & varia tandem morum integritas, religioniſque ac pietatis deſiderium poſtulabunt. Maximo enim delectu, & catecheſeos magiſtrum, & magiſterii catecheſes, & catechizandi tempus, & omnia tandem auditorum indoli accommodabant; ne vel in minimo epiſcopi ad præſtantem tantæ rei curam deeſſe viderentur. Quare quæ in hoc canone, & in eanone XLII. inferius conſtituuntur, pugnantia non ſunt, tametſi in illo biennii, in hoc autem triennii tempus definiatur: nam in illo de omnibus generali ſermone; in hoc vero peculiari ratione de flaminibus agitur; quos quia pluribus doctrinæ præceptis erant imbuendi, annis pluribus in ſtatu detinendos catechumenorum decernitur. Huc etiam accedit, literatos homines difficilius credere, ideoque oportere, & doctioribus magiſtris, & longioris temporis intervallo religionis diſciplina informari. Quod Lactantius ſenſiſſe videtur, dum ait: *Nam illæ omnia quæ verbis carent, id eſt aeris & nervorum ſuaves ſoni poſſunt facile contemni, quia non adhærent, nec ſcripi poſſunt. Carmen autem compoſitum, & oratio cum ſuavitate decipiens capit mentes, & quo voluerit impellit. Inde homines literati, ſi non fuerint ab aliquo perito doctore fundati, minus credunt: aſſueti enim dulcibus & politis, ſive orationibus, ſive carminibus, divinarum literarum ſimplicem communemque ſermonem pro ſordido aſpernantur: id enim quærunt quod ſenſum demulceat.* Quare cum Arnobius, adhuc ethnicus, in civitate Sicca juventutem inſtrueret ad declamandum, & in ſomnis eſſet adactus, ut flagitaret baptiſmum, non antea illum impetraſſe ab epiſcopis refert Hieronymus, quam profanam quam profitebatur ethnicorum religionem, libris impugnaſſet; quod ſibi non poſſent perſuadere ſincero illum animo religionem Chriſtianam velle profiteri, ſed ſolum myſteria perdiſcere, quæ irrideret poſtea cum Gentilibus. Quæ de cauſa luculentiſſimos illos libros ſeptem adverſus Gentes elaboravit, atque his velut obſidibus datis pietatis fœdus impetravit ab epiſcopo.

Ni ropius dicamus, triennii tempus ad baptiſmum percipiendum ideo hic flaminibus aſſignari, quod de flaminibus decernant patres, in ipſo baptiſterii limine conſiſtentibus, & impudicitiæ crimine peccantibus, de quibus ſub mœchiæ nomine in canone qui præceſſit: his enim voluerunt pœnitentiæ cauſa, anno uno baptiſmum differri cum biennium ceteris præſcriberetur; ut ipſa gratiæ dilatio, culpæ ſordes purgaret, & peccantis crimen puniret. Quod fuiſſe olim in eccleſia commune dicemus poſtea. Sententiam hanc probat " correctum epigrahe, & in principio canonis dictio illa, Item. Tot autem decretis, tot patrum ſanctionibus, tot pœnis propoſitis Hiſpanorum animos ab impudicitia deterreri, ſi quis miretur, memoria receperat, quod mille ab hinc centum & quod excurrit annis de propenſis ad carnis illecebras Hiſpanorum animis Salvianus ſcripſit. *Quid Hiſpanias*, ait, *nonne vel eadem vel majora forſitan vitia perdiderunt? quas qui-*

dem cæleſtis ira eiſ alias quibuslibet barbaris tradidiſſet, digna tamen flagitiorum tormenta toleraverunt puritatis inimicis. Sed acceſſit hoc ad manifeſtandam impudentiæ damnationem, ut Vvandalis potiſſimum, id eſt publicis barbaris traderentur. Dupliciter in illa Hiſpanorum captivitate Deus oſtendere voluit: quantum & ediſſet acrius libidinem, & diligeret caſtitatem, cum & Vvandalos ob ſolam maxime pudicitiam illis ſuperponeret, & Hiſpanos ob ſolam vel maxime impudicitiam ſubjugaret. Quid enim? Numquid non erant in omni orbe terrarum barbari fortiores, quibus Hiſpani traderentur? Multi abſque dubio, imo, ni fallor, omnes. Sed ideo illis infirmiſſimis hoſtibus cuncta tradidit, ut oſtenderet ſcilicet non vires valere, ſed cauſam: neque non tunc ignaviſſimorum quorumdam hoſtium fortitudine obrui; ſed ſola vitiorum noſtrorum impuritate ſuperari, ut vere in nos venerit dictum illud, quod ait ad Judæos dominus. Secundum immunditias ſuas, & ſecundum iniquitates ſuas feci illis: & averti faciem meam ab eis, Et alibi ad gentem ipſam: Adducet dominus ſuper te gentem de longinquo, & ungulis, inquit, equorum ſuorum omnes plateas conculcabunt, & populum tuum gladio interficient. Completa in nos ſunt omnia quæ uti ſermo divinus, & jura verborum cæleſtium luit pœna cunctorum, Ezechiel. 38. Deut. 28.

Canon V. Vulgatus.

Si domina per zelum ancillam occiderit,

Si qua fœmina furore zeli accenſa, flagellis verberaverit ancillam ſuam, ita ut intra tertium diem, animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum ſit, voluntate, an caſu occiderit: ſi voluntate, poſt ſeptem annos: ſi caſu, per quinque annorum tempora, acta legitima pœnitentia ad communionem placuit admitti. Quod ſi infra temporum conſtituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

Canon V. *Emendatus.*

Si domina per zelum ancillam occiderit.

Si qua domina furore zeli accenſa, flagellis verberaverit ancillam ſuam, ita ut intra tertium diem, animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum ſit, voluntate, an cauſa occiderit: ſi voluntate, poſt ſeptem annos: ſi caſu, poſt quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia ad communionem placuit admitti. Quod ſi intra tempora conſtituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

Quid zelus, quid zelotypia.

CAPUT XI.

EXſtat canon hic apud Rabanum in pœnitentium libro c. 14. Penitentiale Romanum, apud Antonium Auguſtinum tit. 1. c. 4. Ivonem p. 15. c. 22. & 248. Burchard. lib. 6. c. 19. Anſelmum libro 11. ca. 36. Gratianum in c. ſi qua fœmina 50. diſtinct. & ante eos apud concilium Vvormacienſe c. 39. & Moguntinum ſub Rabano archiepiſcopo ca. 22. Sed pœnitentiale Romanum & concilium Moguntinum & vetuſti CC. manuſcripti, domina, pro fœmina.

LAtinum nomen, zelus, a Græco Ζῆλος, quod æmulatio eſt, ortum tradunt: ea tamen, ut Tullio placuit, ægritudo eſt, ex eo quod alter quoque potiatur eo, quod ipſe coſcupiveris. Chryſippus apud Laertium inter zelum & zelotypiam diſtinxit. Zelum voluit eſſe dolorem ex eo quod alius potiatur eo, quod quiſque cupit: zelotypiam vero dolorem ex eo quod adſit alteri, quod ipſe quiſque habeat: ſed alterum jam pro altero uſurpari video. Ejuſmodi malum, apte furorem vocarunt hujus concilii patres, quod inter animi perturbationes hæc vehementiſſima ſit, quippe quæ mentem perturbet, & veluti furore quodam veſano, modo huc, modo illuc mentem trahat & impellat, & ad quodvis malum aggrediendum commoveat. Ea viri quandoque laborant, ſed fœminæ vehementius: mala enim omnia in marito, vel eo quem ardentius

Cic. lib. 4. Tuſcul. Laertius in Zenone Cittico.

amant, æquioribus oculis aſpiciunt, quam illorum pellices.

Nec ſolum zelotypiæ malo mulieres voluptati ſervientes laborant, ſed quantumlibet modeſtæ, honeſtæ, & viris ſuis indulgentes, non tam voluptatis gratia, quam honoris, quem ſibi jure debitum, injuria eripi vident. *Quod ſi Sara*, inquit Ambroſius, *moderationem non tenuit, quæ tenebit?* Ante Ambroſium, Ariſtoteles. *Maximus*, inquit, *honor eſt ſobriæ mulieri, ſi cernat virum ſuum obſervantem ſibi caſtitatem, nec de ulla muliere magis cogitantem, ſed præ cæteris omnibus hanc, & ſuam, & fidam ſibi exiſtimantem: tanto enim magis ſtudebit mulier ſe talem præſtare, quanto ſe cognoverit fideliter atque juſte a viro diligi. Ergo prudentem ignorare non decet, qui parentibus, qui uxori, & filiis honores conveniant: ut tribuens unicuique quæ ſua ſunt, juſtus & ſanctus habeatur; pergraviter enim unuſquiſque fert honore ſuo privari. Nec ſi aliena quis permulta tribuat, contentus erit, ſi ſua ſibi auferantur. Nihil vero magis ſuum eſt uxori, nec magis illi a viro præſtandum quam ſancta & intemerata ſocietas. Quapropter non decet hominem ſanæ mentis, ubicumque contigerit, ſemen exponere, ne de vitiis & iniquis, ſimiles liberis legitimis procreentur: ex quo & uxor honore ſuo privatur, & filiis injuria fit, ac ſibi pro his omnibus dedecus incumbit.* His enim de cauſis a pellicibus concubiniſque deberent omnes abſtinere, nobiliores præcipue; ne præter injuriam quæ Deo fit & uxori, ſibi etiam, filiis & familiæ toti, quam philoſophus docet, parent infamiam. Cimon Athenienſis patrem, quem optimum habuit, & bellicis rebus clariſſimum, matri plebejæ, tenuiſſimæque & contemptæ fortunæ poſtpoſuit, quoniam mater operam dederat, ut filios ex optimo viro ſuſciperet, patens vero nihil minus curaſſet. Quare idem Ariſtoteles graviter reprehendit Agamemnonem, quod raptam mulierem utque ignoram uxori prætulerit, ex qua liberos ſuſceperat: contra vero Ulyſſem immortalitate dignum ex ſententia Homeri arbitratur, quod rogantem Atalantis filiam, & æternitatem pollicentem a concubitu rejecerit, & cum Circe, quæ ſuam & ſociorum ſalutem promittebat, manere recuſavit.

Ambroſ. lib. de Abrah. cap. 4. Ariſt. l. 2. œconom. c. 3.

Idem c. 3.

Flagellis verberaverit ancillam ſuam.

Quæ olim flagellorum, & verberum, quæ fuſtium pœna.

CAPUT XII.

ERant apud Romanos ſupplicia ingenuorum propria, & propria ſervorum. Ingenuos fuſtibus caſtigari Calliſtratus docet, & Hermogenianus: ſervos autem flagris, flagellis ſeu verberibus, Ulpianus. Quare idem Calliſtratus in metallum damnatis libertatem adimi, inde collegit, quod verberibus coercerentur. Seneca eodem argumento evincit, Claudium in ſervitute fuiſſe, quod ſervilibus verberibus affectus fuiſſet. *Apparuit*, ait, *ſubito C. Cæſar, & potere illum in ſervitutem cepit: producti teſtes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem.* Idem, equitem quemdam Romanum, quia filium ſuum flagellis ceciderat, pene a turba in foro graphiis confoſſum narrat, indignum facinus populo exiſtimante, ingenuum filium ſerviliter a patre tractari. Ex quo apparet, atrociorem fuiſſe flagellorum, quam fuſtium caſtigationem: & ſicut harum admonitionem in levi & modica, ſic illorum in gravi, atroci & ſervili animadverſione conſtituiſſe, ut Julianus & Ulpianus docent. Sed prudenter Marcus Varro monuit, mancipiis imperandum eſſe, ut verbis coerceantur potius, quam verberibus; pieque & chriſtiane Proſper, ut domini ſervos, velut eorum in Chriſto conſervi, miſericorditer tractent: & ſervi dominis ita ex corde deſerviant, ut voluntatem non ſolum dominorum ſuorum, ſed etiam Dei hoc ipſum jubentis efficiant.

Calliſtra. l. capitalium §. non omnes. de pœn. Hermogen. l. ult. de injuriis. Ulpianus in l. item apud Labeonem. §. adjicitur ejuſdem tituſi.

Calliſtra. in l. metallum de de jure fiſci. Seneca in libello jocularyi de morte Claudii. Idem.

Julianus in l. idemque 28. de uſufructu. Ulpianus in l. item apud Labeonem. de injuriis. Marcus Varro l. 1. de re ruſtica. c. 20 Proſper. li. 2. de vita contempl. c. 3.

Ita ut intra tertium diem animam cum cruciatu effundat.

Cur de tertio die mentio hic injecta.

CAPUT XIII.

TErtium diem adjecerunt patres, ut conjectura magis idonea agnoſceretur, mortis cauſam verbera fuiſſe, non morbum ortum ex alia cauſa. Si enim tam acerba fuiſſent vulnera verberibus illata, ut intra tertium diem illis afflictam mori contingeret; veriſimile erat, animum interficiendi ancillam habuiſſe: quod ſi pro certo id habitum ſit, pœna homicidii erat imponenda. Hanc autem dierum diſtinctionem divino præcepto obſervaſſe Moyſen legimus: ſi enim ſtatim ſervus moriebatur, pœna homicidii illi imponenda erat: ſin autem die uno vel duobus ſupervixiſſet, non illi pœnæ ſubjiciebatur. Quam dierum diſtinctionem, forſan etiam apud Romanos obſervatam, ſuſtulit imperator Conſtantinus, adimens dominis omni tempore animadverſionem capitalem, poteſtatemque infligendæ privato judicio mortis.

Exod. 21.

Conſtanti. l. 1. C. emendat. ſervorum

Si voluntate, poſt ſeptem annos.

Quæ in ſervorum caſtigatione dominorum poteſtas.

CAPUT XIV.

HAbebant olim domini jure Romanorum in ſervos vitæ neciſque poteſtatem, Ulpiano teſte: quod a Græcis forſan acceperunt. Platonem enim inſtituiſſe refert Theodoretus infontem innoxiumque haberi eum, qui proprium ſervum occidiſſet. At conſtitutione poſtea divi Antonini hanc poteſtatem ademptam recenſet idem Ulpianus, nec aliter puniendum qui ſervum ſuum occidiſſet ſine cauſa, quam ſi alienum. Cui legi ferendæ acerbitatem Hiſpanorum, Bæticæ præſertim provinciæ (in qua & hoc concilium peractum eſt) cauſam dediſſe teſtatur ejuſdem Antonini reſcriptum, quod de ſervis Julii Sabini Hiſpani ad Ælium Martianum proconſulem Bæticæ directum, his verbis exſtat. *Dominorum quidem poteſtatem in ſervos ſuos, illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominum jus ſuum detrahi; ſed dominorum, intereſt, ne auxilium contra ſævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam denegetur iis qui juſte deprecantur. Ideoque cognoſce de querelis eorum, qui ex familia Julii Sabini ad ſtatuam confugerunt; & ſi vel durius habitos, quam æquum eſt, vel infami injuria ut in poteſtatem domini non revertantur, qui ſi meæ conſtitutioni fraudem fecerit, ſciat me hoc admiſſum ſeverius exequuturum.* Nec cauſam ſolum ſubeſſe ſat erat, niſi & illa a judicibus examinata probaretur, ut meminit Cajus. Adrianum etiam refert Spartianus vetuiſſe ſervos a dominis occidi, & juſſiſſe, a judicibus eos damnari, ſi digni eſſent. Quare eumdem Adrianum refert Ulpianus in quinquennium relegaſſe Umbriciam matronam nobilem, quod ex leviſſimis cauſis ancillas ſuas atrociſſime tractaſſet. At Conſtantinus magnus illud præcepit, ne ſine cauſa dominus ſervum privato judicio occideret, homicidii pœna dominis injecta. Quod ſi ad coercendam ſervorum contumaciam vel nequitiam, illos verberibus afficientibus dominis, caſu occidiſſent, eos pœna liberos Conſtantino placuit. Neceſſe enim eſt aliquando jus moderatæ caſtigationis non omittere, ne alioquin ſit in dominatu ſervitus, & in ſervitute dominatus, ut ſcripſit Cicero. Hanc tamen ſic oportet temperare, ut nec impune contemni, aut ludibrio haberi poſſit; ne ſoluta & effrenis erumpat in tyrannidem. Quam Cato apud Tullium probat in ſene, nos probamus in eo qui alios in poteſtate habet, ſeveritatem; ſed eam (ſicut alia) modicam: acerbitatem nullo modo: nam ex ea natum proverbium illud, recte apud Macrobium Evangelus monuit. *Unde putas*, ait, *arrogantiſſimum illud manaſſe proverbium, quod jactatur, totidem nos habere hoſtes, quot ſervos? non habemus illos hoſtes, ſed facimus, cum in illos ſuperbiſſimi, contumelioſiſſimi, crudeliſſimi ſumus.* Non diſſimiles ſævitia antiquo Pollioni, nec indigni ſimili pœna: cum enim aliquando Auguſtus Cæſar apud Pollionem cœnaret, & quidam ſervus ob fractum cryſtallinum vaſculum juſſus eſſet ab ipſo hero Pollione muræni objici lacerandus, Auguſtus hujus herilis ſævitiæ novitate motus, graviſſime incanduit in hoſpitem Pollionem (quem etiam hoc nomine dignum mille mortibus putabat Seneca) ſimulque juſſit coram eo omnia ejus cryſtallina frangi, ut his pro ſervo quem liberum emiſit, impleretur piſcina murænarum.

Ulpian. l. his qui ſui, vel. m jur. T doretus de Græc curatio. ction.

Cajus in ad l. Co liam de riis.

Ulp. l. fin. de qui ſunt vel alteri juris.

Conſtanti. 1. 1. C. Th de emen tio. ſerv

Cicero in tio. pro jotaro.

Macrob. Saturnal rum c.

Seneca de mentia.

Quod ſi tanta in foro civili pietatis ratio habita eſt; in eccleſiaſtico quid ſtatutum, audiamus concilii Epaunenſis ſub " Gelaſio patres. *Si quis ſervum proprium*, " ajunt, *ſine conſcientia judicis occiderit, excommunicatione biennii effuſionem ſanguinis explebit.* Idem Agathenſis concilii. *Si quis ſervum proprium ſine conſcientia judicis occiderit, excommunicatione vel pœnitentia biennii reatum ſanguinis emendabit.* Sed ſeptennem pœnitentiam, renovato hujus concilii decreto, confirmavit concilium Vvormacienſe & Maguntinum. Quæ pœna pro crimine capitali, ſive mortali (ut vocant) olim ſolebat imponi. Sed quæ fuerit ratio, ut tot annorum pœnitentia injungeretur, (ne caſu factum quiſquam opinetur) ab Iſidoro illa petenda eſt. *Nec ipſum*, ait ſcribens ad Maſſonam epiſcopum Emeritenſem, *quod canonum cenſura poſt ſeptem annos remeare pœnitentem in ſtatum priſtinum præcepit, electione proprii arbitrii, ſed potius ſancti patres ex ſententia divini judicii ſanxerunt.* Nam legitur, quod Maria ſoror Aaron prophetiſſa, dum detractionis adverſus Moyſen incurriſſet delictum, illico ſtigmate lepræ percuſſa eſt. Cumque peteret Moyſes, ut emundaretur, præcepit eam dominus extra caſtra ſeptem diebus egredi; & poſt emundationem rurſus eam intra caſtra admitti. Maria ergo ſoror Aaron, caro

Conc. Ep cap. 34. " Hormiſ

Conc. Ag cap. 62.

Con. Vv c. 37. Ma c. 22. D dorus in piſt. ad M ſonam e Emeric Ivo par decre. c.

Num. 12

intelli-

intelligitur sacerdotis, quæ dum superbiæ dedita, sordi A
dissimis cogitationum illecebris maculatur, extra castra
septem diebus, hoc est extra collegium sanctæ ecclesiæ
septem annis projiciebatur: ubi post emendationem vi-
tiorum, loci, vel pristinæ dignitatis recipiet meritum.

Si casu, per quinque annorum tempora acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti.

Ob delicta casu admissa cur olim pœnitentia imponeretur.

CAPUT XV.

QUæ olim septennis pœnitentia pro homicidio, non sponte, sed casu admisso, imponebatur, humaniori sententia ad quinquennium restringitur, hujus & Ancyrani concilii decreto. *Eos vero*, inquit, *qui non voluntate, sed casu homicidium fecerint, prior quidem regula post septem annorum pœnitentiam, communioni sociavit, secundum gradus constitutos. Hæc vero humanior definitio quinquennii tempus tribuit:* quod confirmavit postea concilium Epaunense " sub Gelasio.

Sed illud definire quibusdam videtur difficile, quare pro homicidio casu admisso, pœnitentia imponatur, non solum hujus concilii, sed Ancyrani, Epaunensis & aliorum decreto: cum pœnitentia culpam supponat, culpa autem liberæ voluntatis actionem, actio vero libera casum non admittat. Tertullianus. *Quid? quod voluntas facti origo est? viderint enim, si qua casui, aut necessitati, aut ignorantiæ imputantur, quibus exceptis, jam non nisi voluntate delinquitur.* His & aliis ut quam lucem præferamus, observandi sunt antiquæ ecclesiæ mores, quibus receptum fuit, in omnibus his quæ sua natura sine justa temporis & rationis (ut vocant) circumstantia, vitiosa erant, quamvis illa circumstantia adesset, publicam pœnitentiam indicere, si publicum erat facinus, non ob culpam, quæ nulla erat, sed ob exemplum: ut quos exemplo suo rei ad malos quodammodo provocaverant mores, pœnitentiæ & emendationis testimonio ad rectam viam revocarent: & ut proclives ad delinquendum hominum animi severa hac ecclesiæ disciplina terrerentur: hac ratione, tam in hoc quam in concilio Ancyrano, & Epaunensi pena illi injuncta est, qui casu homicidium fecerit. Non dissimilem constituti legem concilium Nannatense. *Si quis*, ait, *casu, non volens, homicidium perpetraverit, quadraginta diebus in pane & aqua pœniteat. quibus peractis, biennio ab oratione fidelium segregetur; non communicet, nec offerat: post biennium in communione orationis offerat; non tamen communicet: post quinquennium ad plenam communionem recipiatur. Abstinentia ciborum in arbitrio sacerdotis maneat.* Insanis præterea, quod magis mirere (si delinquant) pœnitentiam imposuit concilium Vvormaciense. *Si quis insaniens*, ait, *aliquem occiderit, si ad sanam mentem pervenerit, levior ei pœnitentia imponenda est, quam ei qui sana mente tale quid commiserit; cui quamvis pœnitentia sit imponenda, quia ipsa infirmitas causa peccati fuisse creditur, tantum tamen levior, quam ei qui sanus aliquem occiderit, quantum inter sanum & insanum, & irrationabile & rationabile constat esse discrimen.* Eos item qui casu, vel in bello publico aliquem occidissent, pœnitentia affici voluit Beda. *Qui casu*, ait agens de variis occisionum generibus, *annum unum, qui in bello publico, dies quadraginta.* Ne autem hanc pœnitentiam pro bello injusto, non autem justo, imponi quis arbitretur, divi Basilii testimonio rem illustrabo. Rescribens is ad Amphilochium Iconii episcopum. *Cædes*, inquit, *in bellis factas patres pro cædibus non imputaverunt, ut mihi videtur, ignoscentes eis, qui pro pudicitia & pietate decertant, recte autem forte habet consulere, ut qui sunt manibus non puris, sola trium annorum communione abstineant.* Non est pœna dissimilis, quam his qui sine culpa per ignorantiam inebriati essent, imposuit pœnitentiale Romanum: septem enim fuit dierum. *Sacerdos quilibet*, ait, quod & retulit probavitque Beda, *si inebriatur per ignorantiam, septem dies pœniteat in pane & aqua.* Et rursus. *Qui sacrificium evomuerit, quadraginta dies pœniteat: si infirmitatis causa septem dies.* Ab his antiquis ecclesiæ moribus haud recedunt nunc leges Poloniæ: nam etsi vim illatam vi repellere, & injuriam manu aut quacumque ope possent propulsare, & ratio doctis & necessitas barbaris & mos gentibus & feris natura ipsa præscribat: in Polonia tamen, si quis adgressorem, dum nec evadere fuga, nec se loco tueri, aut quoquomodo vim declinare potest, cum causa & moderamine inculpatæ tutelæ occiderit, pecunia magna multatur, ut pœnæ exemplum peccandi licentiam coerceat.

Ex his petenda est interpretatio canonis pœnitentialis Theodori apud Gregorium IX. Erat autem Theodorus institutio Benedictinus monachus, natione Græcus, ex Tarso Ciliciæ, dignitate archiepiscopus Cantuariensis: qui cum vitæ sanctitate & doctrinæ laude præstitisset, missus est cum alio monacho, Adriano nemine, a Vitalino papa in Angliam, anno domini DC. LXXII. ut ea quæ divus Gregorius in religionis & morum disciplina inchoarat, ipsi propagarent, auctore Beda. Cum autem sacerdotes Angliæ docere ille vellet pœnitentiæ leges, quibus peccantes possent coercere, pœnitentiale illud condidit, quod vulgo circunfertur; ex quo caput illud decerpsit Bernardus Papiensis in prima compilatione, & ab eo Gregor. IX. in hac ultima. Ait igitur Theodorus. *Si quis propter necessitatem furatus fuerit cibaria, vel vestem, vel pecus, per famem, aut per nuditatem, pœniteat hebdomadas tres.* Cruciantur glossa & doctores in illius explanatione; ac tandem communi consensu docent, ideo impositam fuisse penitentiam, quia fames vel nuditas modica erat, non autem extrema: nam si extrema esset, (ajunt) nulla foret pœnitentia imponenda. *non pœnitentialis apud Gregorium IX. in 3. c. 3. de furtis.* Beda lib. 2. de ratione tempor. & lib. 4. histor. ecclesiast. gentis. Angliæ c. 1. Bernard. Papiensis in prima collectione decretalium tit. de furtis c. 5. Greg. IX. in c. 3. de furtis.

Eam tamen interpretationem verba ejusdem canonis sequentia labefactant. *Et si reddiderit, non cogatur jejunare.* Pœnitentia ergo remittitur, si res ablata reddatur; quæ remittenda non esset, si modica fuisset necessitas, nam culpa contracta violato Dei præcepto de non furando, non remittitur restituta re sublata, sed obligatio solum & necessitas eamdem domino restituendi. Jejunare ergo non cogitur is, quia extrema inopia non fuit: nam quamvis extrema esset, non ideo minus jejunare & pœnitentiam agere cogeretur, ut docet pœnitentiale Romanum. *Si fecisti*, ait, *furtum, necessitatis causa; sic dico, ut non haberes unde vivenes, & propter famis penuriam, & tantum furatus es victualia extra ecclesiam, & non propter consuetudinem fecisti, redde quod tulisti, & sex ferias in pane & aqua pœniteas.* Quam severitatem Anglis noviter conversis remisit Theodorus in suo penitentiali, si res ablatas reddidissent, ut ad earum restitutionem illos invitaret: sed quod pœnitentiam prisci patres indici & agi voluerint tam pro malis quam pro his omnibus, quæ mali speciem natura ipsa præ se ferebant: eaque ratione furto (si furtum jure dici potest) vel homicidio casuali (si homicidium nuncupandum est) pœnitentiam præscripserunt, ut pœnæ metu in officio & æquitate fideles continerentur. Penam autem sine culpa, etsi non sine causa, imponi posse, utriusque juris regulis sancitum est. Pœnitentiale Romanum apud Anton. Augustt. tit. 4. c. 16. Regula. sine culpa in 6.

Antiquarum autem penitentiarum leges cum jam in usu esse desierint, non est cur hujus canonis sanctione, & pœnitentialis Theodori, ad liberandos reos penitentes impediantur sacerdotes: cum utrumque suo tempori inserviisse sat sit. Hodie autem recepta jam in ecclesia consuetudine, lenius se gerunt sacerdotes, & contractam culpam arbitraria pœnitentia castigare solent.

Quod si ex pœnitentiæ sacramento ad forense judicium dilabamur, inquiramusque, an pœna aliqua civilis proposita sit his, qui vel corrigendo, vel castigando servos culpæ alicui obnoxios, tandem casu occiderint, Constantinus occurrit, hæc Macrobio rescribens. Constantin. in l. 2. C. Theodos. de emendatio. servor.

Constantinus A. Maximiano Macrobio.

Quoties verbera dominorum talis casus fervorum comitabitur, ut moriantur; culpa nudi sunt, qui dum pessima corrigunt, meliora suis adquirere vernaculis voluerunt. Nam requiri in hujusmodi facto volumus, in quo interest domini incolume juris proprii habere mancipium, utrum voluntate occidendi hominis, an vero simpliciter facta castigatio videatur. Toties etenim non placet dominum morte servi reum homicidii pronunciare, quoties simplicibus quæstionibus domesticam exerceat potestatem. Si quando igitur servi plagarum correctione, imminente fatali necessitate, rebus humanis excedunt, nullam metuant domini quæstionem. Cujus legis exemplo illud educi potest, ancillam, si propria libidine causam dederit zelotypiæ & indignationi, verberibusque postea cohibita & correcta, tandem casu mortua fuerit, civili pœna liberam dominam fore: sed etiam caveat, ne plus justo zeli malo, vel furore turbata, leviissimis indiciis conceptam alienæ culpæ suspicionem, in propriam convertat tunc enim pœna homicidii teneretur.

Canon VI. Vulgatus.

Si quicumque per malitiam hominem interfecerit

Si quis vero maleficio interficiat alterum, eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, nec in fine impartiendam esse illi communionem

Canon VI. *Emendatus.*

Si quicumque per maleficium hominem interfecerit.

Si quis vero maleficio interficiat alterum, eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, nec in fine impartiendam esse communionem

Maleficium idololatria cur perfici dicatur,

CAPUT XVI.

BUrchardus lib. 6. decret. c. 26. Ivo p. 10. c. 145. paulo aliter. *Si quis vero*, ajunt, *veneficio interfecerit alterum, eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, nisi in fine impertiendam non esse illi communionem.* Sed vulgatam concilii lectionem magis probo: cum quod frequentissima sit in hoc concilio pœna, ut quis etiam in ultimo vitæ spiritu communione privetur; tum quod ratio reddita a concilio (eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit) magis congruit maleficio, quam veneficio. Veneficium enim sine venenum dari potest ad hominem interimendum sine idololatria: maleficium vero non item; quia maleficii nomine olim notabatur magia, magique malefici vocabantur. Lactantius. *Sed eos*, ait, *magi, & ii, quos vere maleficos vulgus appellat, cum artes suas execrabiles exercent, veris suis nominibus cient, illis cœlestibus quæ in literis sanctis leguntur.* Imp. Constantinus, *Chaldæi ac magi, & cæteri quos maleficios ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec hanc partem aliquid moliantur.* Hi enim verborum & magicæ artis præstigiis elementa turbabant, hominesque plerumque innocentes, vel odio, vel quæstu, lucis usura privabant.

Lactan. lib. 2. divinar. institut. c. 12.

Constantin l. 5 C. de maleficiis & Mathematicis.

Idem Constantinus. *Multi*, ait, *magicis artibus aufi elementa turbare, vitas insontium labefactare non dubitant, & manibus accitis audent ventilare; ut quisque suos conficiat malis artibus inimicos.* In his maleficorum artibus idololatriam involvi contestatur Tertullianus. *Animadvertimus*, inquit, *inter artes etiam, professiones quasdam obnoxias idololatriæ. De astrologis ne loquendum quidem est. Sed quoniam quidam istis diebus, provocavit, defendens sibi perseverantiam professionis istius, paucis utar. Non allego, quod idola honoret, quorum nomina cœlo inscripsit, quibus omnem Dei potestatem addixit: quod propterea homines non putant Deum requirendum, præsumentes stellarum nos immutabili arbitrio agi. Unum propono, angelos esse illos desertores Dei, amatores fœminarum, proditores etiam hujus curiositatis, propterea quoque damnatos a Deo. Divina sententia usque ad terram pertinax, cui etiam ignorantes testimonium reddunt. Expelluntur mathematici, sicut angeli eorum. Urbs & Italia interdicitur mathematicis, sicut cœlum & angelis eorum. Eadem pœna est exilii discipulis & magistris. Sed magi & astrologi ab oriente venerunt. Scimus magiæ & astrologiæ inter se societatem. Primi igitur stellarum interpretes natum Christum annunciaverunt, primi muneraverunt. Hoc nomine Christum (opinor) sibi obligaverunt. Quid tum? Ideo nunc & mathematicis patrocinabitur illorum magorum religio? De Christo scilicet est mathesis hodie, stellas Christi, non Saturni & Martis, & cujusque ex eodem ordine mortuorum observat & prædicat. At enim scientia ista usque ad evangelium fuit concessa ut Christo edito, nemo exinde nativitatem alicujus de cœlo interpretetur. Nam & tbus illud & myrrham & aurum ideo infanti tunc domino obtulerunt, quasi clausulam sacrificationis & gloriæ sæcularis, quam Christus erat adempturus. Quod iisdem Magis somnium sine dubio ex Dei voluntate suggessit, ut irent in sua, sed alia, non qua venerant via, id est, ne pristina secta sua incederent: ne illos Herodes persequeretur, qui nec persequutus est etiam ignorans alia via digressos; quoniam & qua venerant ignorabat: Adeo viam rectam & disciplinam intelligere debemus. Itaque magis præceptum exinde aliter incederent. Sic & aliam speciem magiæ, qua miraculis operatur, etiam adversus Moysen æmulata, patientia Dei traxit ad evangelium usque. Nam exinde & Simon magus jam fidelis, quoniam aliquid adhuc de circulatoria secta cogitaret, ut scilicet inter miracula professionis suæ etiam Spiritum sanctum per manuum impositionem enundinaret, maledictus ab apostolis de fide ejectus est: & alter magus, qui cum Sergio Paulo, quoniam iisdem adversabatur apostolis, luminum amissione multatus est. Hoc & astrologi retulissent, credo, si quis in apostolos incidisset. Attamen cum magia punitur, cujus est species astrologia, utique & species in genere damnatur. Post evangelium nusquam invenias, aut sophistas, aut Chaldæos aut incantatores, aut conjectores, aut magos, nisi plane punitos. Ubi sapiens, ubi literator, ubi conquisitor hujus ævi? Nonne infatuavit Deus sapientiam hujus sæculi? Nihil scis, mathematice, si nesciebas te futurum Christianum. Sin sciebas, hoc quoque scire debueras, nihil tibi futurum cum ista professione. Ipse te de periculo suo institueret, quæ aliorum climacterica præcavit. Non est tibi pars, neque fors in ista ratione. Non potest regna cœlorum sperare, cujus digitus aut radius abutitur cœlo.* Nec Tertullianus solum, sed Lactantius & alii antiqui patres maleficam artem ut inventum dæmonum & veram idololatriam damnarunt, eam præcipue, quæ ultra magicorum vertorum vanitatem, sanguinis humani, victimarum & mortuorum corporum addebat superstitionem. D. Isidorus. *Magi sunt*, inquit, *qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. Hi & elementa conculcant, turbant mentes hominum, ac sine ullo veneni haustu, violentia tantum carminis interimunt. Unde & Lucanus. - Mens hausti nulla sanie polluta veneni, - Incantata perit. Dæmonibus enim accitis audent ventilare, ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine utuntur, & victimis, & sæpe contingunt corpora mortuorum.* Quos hi malefici artibus suis infecerant, maleficiatos reliqui vocabant, quasi illorum maleficio impeditos ad exercendam naturalium virium & membrorum corporis functionem: eos præsertim quos Veneri infensos maleficiabant: idque impedimentum ad dissolvendum matrimonium efficax esse, ecclesiæ definiunt constitutiones.

Tertul. l. de idololatria c.

Genes. 6.

Matth 2.

Exod. 7.

Act. 8.

Iidem 17.

Act. 28.

Isidor. lib. 8 etymolog. c. 9. apud. Grat. in cap. nec mirum 26. q. 1.

Titulo de maleficiatis.

Canon VII. Vulgatus.

De pœnitentibus mœchiæ, si rursus peccaverint.

B Si quis forte fidelis, post lapsum mœchiæ, post tempora constituta, acta pœnitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit, eum nec in fine habere communionem.

Canon VII. *Emendatus.*

De Pœnitentibus mœchiæ, si rursus mœchaverint.

Si quis forte fidelis, post lapsum mœchiæ, post tempora constituta, acta pœnitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit, eum nec in fine habere communionem.

C

Adulteris coertionem ad episcopos spectare.

CAPUT XVII.

DEferebantur olim adulteri ad episcopos & presbyteros, ut ex vitæ turpissimæ sordibus, ad honestatem conjugii severa ecclesiæ pœnitentia revocarentur: quod Innocentius I. docet ad Exuperium episcopum Tolosanum. Quod si post lapsum mechiæ, & post tempora pœnitentiæ adscripta, & peracta, in eadem se flagitia ingurgitassent, placuit eos communione usque ad ultimum vitæ spiritum privari. Simplex adulterium quinque annorum pœnitentia inferius multarunt. Quod si pœnitentia semel acta, fœda se iterum ejusdem criminis labe deturpassent, perpetuo communione privari definiunt hic, & in canone XLVII. ne ut dicitur in III. præcedenti, lusisse de dominica communione viderentur. Et si non inepte ad simplicem (ut vocant) fornicationem hujus canonis verba accommodari possint, quam vitare nascentis ecclesiæ fideles summo studio non secus ac certam animi pestem contendebant: adeo ut gravius crimen illud quam idololatriæ sibi persuaserit Tertullianus in hoc Novatiani errore lapsus, quod hujus, metus, alterius, sola voluptas admittendi causa fuerit. Mœchiam autem aliquando pro fornicatione simplici usurpari in hoc concilio liquet, præter hunc canonem, ex canone LXXII. de vidua mœchante.

Innocen. I. epist. 3. ad Exuperium episc. Tol. c. 4.

Can. 69. h. concilii.

D

Canon VIII. Vulgatus.

De fœminis, quæ relictis viris suis, aliis nubunt.

Item fœminæ, quæ nulla præcedente causa reliquerunt viros suos, & alteris se copulaverunt, nec in fine accipiant communionem.

E

Canon VIII. *Vulgatus.*

De fœminis, quæ relictis viris suis, aliis nubunt.

Item fœminæ, quæ nulla præcedente causa reliquerint viros suos, & alteris se copulaverunt, nec in fine accipiant communionem.

De matrimonii & divortii antiquitate.

CAPUT XVIII.

IVo p. 8. decretorum c. 198. paucis additis canonem citat. *Item fœminæ*, ait, *quæ nulla præcedente causa reliquerunt viros suos, & alteris se copulaverunt, & in hoc permanere voluerint: nec in fine accipiant communic-*

nionem. Sic etiam Burchardus lib. 9. c. 62. etsi ex canone 7. hujus concilii citet, est autem 8. in editis & MS.

CREAVIT Deus eximia sua bonitate & sempiterna potentia hominem, ut cœlo, terraque antea creatis frueretur, fieretque tanquam filius & hæres patris, non eorum bonorum tantum hæres & dominus: sed suæ æternitatis immensæ, & ineffabilis gratiæ & gloriæ particeps futurus. Collocavit illum in amœnissimo quodam loco, cui ea de causa paradisi nomen Persica voce Christiani veteres indiderunt. Quia tamen ille ex spiritu & corpore compactus erat, oportebat & ad majorem voluptatem fruitionis bonorum, & ad sui generis propagationem illi sociam adjungi: quod Deum non prævidisse tantum, sed dixisse, Moyses refert. *Dixit*, inquit, *Dominus Deus, non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi.* Immisit ergo dominus soporem in Adam, illique obdormienti costam detraxit, & ex illa fœminam non sine maximarum rerum significatione formavit, eamque, ut ostenderet bonorum & laborum viri non participem tantum, sed sociam & comitem esse oportere, divino spiritu afflatus Adam, illam formatam videns, dixisse fertur. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ. Non dixit primo Deus, faciamus ei adjutoria, sed adjutorium: adjutores enim dixisset, si pluribus eum uxoribus destinasset, ut Tertull. animadvertit. Et erunt duo in carne una, non ergo tres, neque plures. Et adhærebit uxori suæ, non uxoribus, ut Innocentius III. docuit, & ante illum Hieron. Augustinus & alii, ut ostenderet, unius viri ad unam uxorem Christi & ecclesiæ exemplo unicum affectum esse oportere, & velut in unum corpus utrumque coalescere, ideoque non posse, illa derelicta, alterius matrimonio copulari. Cujus interpretationis nor Tertullianum, Cyprianum, Augustinum, Hieronymum, Chrysostomum, Basilium & reliquos sanctos doctores & catholicæ ecclesiæ concilia, sed ipsum divinæ legis auctorem laudabo. Christus enim, verus Deus & homo, interrogantibus Judæis, an liceret homini ab uxore qualibet ex causa divertere? sic respondisse Matthæus refert. *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro: quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, & dimittere? Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit.* Postea autem cum Judæorum improbitas longius progrederetur, visum est Deo satius esse, divortium permittere impiis & duræ cervicis hominibus, quam cogi invitos, uxores quas odissent, retinere, ut Christum Judæis respondisse idem Matthæus narrat. Eum autem libellum viris permissum ad repudiandas uxores sacræ nos literæ docent: uxoribus autem eorum, libellum, maritis remittere licuisse, non item. Apud Romanos pariter lex Romuli fœminis dimittendi viros negavit, viris autem dimittendi uxores tribus de causis licentiam concessit. Si in liberorum veneficio, aut in adulterio foret deprehensa, aut claves subjecisset; ut est auctor Plutarchus. Quod si aliter quis repudiasset, ejus opum uxori portionem dari, reliquum Cereri esse jussit sacrum, & qui diverteret, sacra diis inferis obire. Lege postea duodecim tabularum divortia fuisse permissa, indicat Tullius, contra Antonium scribens. *Nolite quærere, frugi factus est Antonius: mimam illam suam suas res sibi habere jussit, ex duodecim tabulis claves ademit, exegit.* Sed sive duodecim tabulis divortia permissa fuerint, sive non fuerint, illud est perspicuum, tantam priscis temporibus matrimoniorum fuisse concordiam, ut divortium Romæ intra sexcentos fere annos nulla domus sensisse dicatur, teste Halicarnasseo, Aulo Gellio, & Tertulliano. Primus apud illos Spurius Corbilius, cui Ruga cognomentum fuit, sterilitatis causa uxorem repudiavit anno urbis conditæ, quingentesimo tertio & vigesimo, M. Attilio, P. Valerio Coss. *Et tunc primum*, inquit Gellius, *cautiones rei uxoriæ necessariæ visæ, cum antea nullæ unquam fuissent tum Romæ, tum in Latio: atque is Corbilius traditur uxorem egregie dilexisse, carissimamque morum ejus gratia habuisse: sed jurisjurandi religionem animo atque amori præverti sse: quod jurare a censoribus coactus erat, uxorem se liberorum quærendorum gratia habiturum.* Hunc secutus Sulpitius Gallus uxori nuncium misit, quod eam capite aperto foris versatam agnovissent, ut memoriæ prodit Valerius Maximus. Idem fecit Publius Sempronius, quod uxor ludos funebres spectasset. Sed nec impune divertere licebat, sed inquirebatur, justa ne causa esset divertendi. Quod si non subesset, qui occasionem sua culpa præbuit, multabatur amissione dotis & donationis propter nuptias. D. Chrysostomus. *Ne mihi leges ab exteris conditas legas, præcipientes libellum repudii & divelli; neque enim juxta illas judicaturus est te Deus in die illa qua venturus est, sed secundum suas ut ipse statuit.*

Etiam externæ leges non simpliciter nec absolute hoc posuerunt: nam & ipsæ puniunt factum, & hinc liquet, quod peccatum valde ægre tulerint. Unde eam quæ auctor fuerit repudii, nudam & spoliatam facultatibus ejiciunt, ut unde fuerit dissolutionis occasio, etiam facultatum sit jactura. Cicero. *Si viri culpa factum est divortium, etsi mulier nuncium remisit, tamen pro liberis manere nihil oportet.* Ubi Boethius. *Si quando divortium intercessisset culpa mulieris, parte quadam dotis pro liberorum numero multabatur.* De ea autem Paulus. *Si divortium est*, inquit, *matrimonii, & hoc sine culpa mulieris factum est divortium, in singulos liberos sexta pars dotis a marito retinetur, usque ad mediam partem dumtaxat dotis. Quare quoniam quod ex dote conquiritur, liberorum est, qui liberi in patris potestate sunt, id apud virum necesse est permanere*; Ulpianus, *Propter liberos retentio fit si culpa mulieris aut patris cujus in potestate est, divortium factum sit, tunc enim singulorum liberorum nomine sextæ retinentur ex dote: non plures tamen quam tres sextæ in retentione sunt, non in petitione.* Neque vero quælibet culpa tanta parte dotis multabatur, sed ea solum quæ accusabatur de stupro; de reliquis levioribus alia pœna erat, ut idem Ulpianus docet. *Morum*, ait, *nomine graviorum quidem sextæ retinentur, leviorum autem octava: graviores mores sunt adulteria tantum, leviores omnes reliqui.* Hæc adversus uxorem: adversus maritum eodem jure alia. Punitur enim in ea dote quæ a die reddi debita: propter majores, præsentem dotem reddit, propter minores senum mensium die: in ea autem quæ præsens reddi solet, tantum ex fructibus jubetur reddere, quantum in illa dote quadriennio redditur. Cum hæc in more & usu essent Romanorum, eorum enim legibus Hispanos illis subjectos pariisse certum est, eamque pœnam leviissimam ducerent, cum vellent matrimonii & uxorum molestias a se abitcere, sicque passim matrimonia dissolverentur, quod Plutarch. refert, contra publicam utilitatem violata pacis & unitatis fide, id ne accideret Christianis, eamdem forsan libertatem, ni mavis licentiam, justam esse prætendentibus, sapienter providerunt hic Hispani patres, gravem anathematis censuram adversus eas fœminas constituentes, quæ spreta sacramenti religione, dissoluto inviolabilis matrimonii nexu, abrupta primum mariti fide, contempto sacri lecti genio, abjectaque tandem omnis divini & humani juris communicatione, secundas nuptias contraherent, vel potius conjugia adulterina. Qui primi ergo præter Christum matrimonii individuam societatem seu vinculum indissolubile esse, præcepto & pœna confirmarunt, Hispani episcopi videntur: ne illis temere contraria sententia imponatur.

dii super. 1. epist. Pauli ad Corint. c. 7. Cicer. in topicis. Boethius in topi. Cicer.

Paul. lib. 11. institution.

Ulpian. in epitome. tit. 6. de dotibus.

Plutarch. in problema cap. 13.

Nulla præcedente causa.

Sine causa justa & judicio episcoporum nusquam licuisse a matrimonio divertere.

CAPUT XIX.

DABSIT, ut hinc aliquis eruat, quamcumque causam prætensam ad dissolvendum matrimonii vinculum sufficere: ea enim debebat episcoporum judicio, ut hodie, probari, an justa esset, nec ne, ut matrimonium secundum recte iniri posset: vel si ad hoc efficax non erat, ut tori saltem indiceretur separatio: neutrum enim privata auctoritate fieri, nec potest, nec potuit.

Canon IX. Vulgatus.

De fœminis quæ relictis viris suis aliis nubunt.

Item fidelis fœmina, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum duxerit, prohibeatur ne ducat, si autem duxerit, non prius accipiat communionem, qua mis, quem reliquit, de sæculo exierit; nisi necessitas infirmitatis dare compulerit.

Canon IX. *Emendatus.*

De fœminis quæ adulteros maritos relinquunt & aliis nubunt.

Item fidelis fœmina, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum ducit, prohibeatur ne ducat: si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam is quem reliquit, de sæculo exierit; nisi necessitas infirmitatis dare compulerit.

BUR. lib. 9. c. 3. Ivo. p. 8. c. 199. aliter. *Item fœmina fidelis*, inquiunt, *quæ adulterum maritum reliquerit*

ief. 2.

rtul. lib. de onog. c 4. nocent. III. gaudemus : divort. Hierony. i Gerunam.

atth. c. 19.

Matth. 19.

eut. 24.

lutarch. in ita Romui. Cœlius ib. 28. lectio. antiquar. c. 16. ullius Philip. 2.

Halicarnass. lib. 2. Roman. antiquita. ulius Gel. noct. Atticar. l. 4. c. 3. Tertul. in apologe. c. 6 & lib. de monog. c. 9.

Valer. Maximus. l. 6. cap. 2.

D Chrysostom. in sermone de libello repu-

liquerit fidelem, & adulterum ducit, prohibeatur ne ducat: si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam is quem reliquit, de sæculo exierit: nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit. Adulterum (ajunt) ducit pro alterum, non recte. In omnibus enim hujus concilii codicibus editis & MS. (*alterum*) legitur, & apud Grat. in c. fidelis 32. q. 7. & quod minoris non facio, in vetusta nostra conciliorum collectione: non enim prohibuerunt hic patres, ne qua fœmina, dimisso marito suo adultero, alium adulterum duceret, sed ne alium duceret: in canone superiori, ne ex quacumque causa; in hoc, ne ex graviori adulterii, repudium liceat.

Item fidelis fœmina, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & adulterum duxerit, prohibeatur ne ducat.

Connubium secundum durante primo, semper ab ecclesia improbatum, præsertim ab Hispanico: defensa Ambrosii commentaria in epistola Pauli ad Corinth. explicatus in his locus de divortio, & alter Lactantii.

CAPUT XX.

ECclesiam catholicam, cujus gubernacula tibi non fortuna, aut humana sapientia, sed Christus ipse, tanquam vero suo & legitimo vicario tractanda concessit, B. pater, multa Hispanias nostras debere (ut alia omittamus) hoc unum concilium non suadere tibi tantum, sed, & persuadere potest. Nullum enim fere decretum, vel de morum integritate, vel de sacramentorum mysteriis vel de divinis & apostolicis traditionibus, non in Græcia & Europa tota, sed nec in Asia, aut Africa per mille & trecentos fere annos reperies, quod hujus auctoritate & exemplo constitutum non sit, vel constitui non potuerit: ut ex hoc canone & reliquis, quorum postea interpretationem suscipiemus, tibi liquebit apertissime. Anceps fuit olim, & dubia satis in omnibus fere Christiani orbis provinciis excitata contentio, ut Augustinus te- C
Auguſt. lib. 2. de adulterin. conjug. c. 25.
statur, an liceret uxorem aliqua ex causa dimittere: dimissaque an ad alterius nuptias, ut lege primi conjugii libera, posset convolare? quibusdam hanc, quibusdam illam opinionem tenentibus, ut testatur Origenes: obtinuit tandem apostolica & evangelica, ni mavis Christi
Origenes tract. 7. super Matth.
doctrina, ab Hispanis nunc patribus primum apertius & perfectius repetita, & confirmata, & conjugi uni non licere alium dimittere, etiam ob gravem causam, pudicitiæ scilicet violationem; quod matrimonii semel contracti, & copula consummati vinculum adeo sit indissolubile, ut nisi morte alterius conjugum perfringi, nec
Matth. 19.
debeat, nec possit. Christus enim, cujus doctrinam dilertius confirmant hic Hispani episcopi, familiam suam Christianam ad primam legis institutionem & naturæ decreta revocari volens, hoc ipsum constituit, dum Judæis quærentibus, an liceret ex quacumque causa uxorem dimittere? respondit, ad duritiam cordis illis permisisse Moysen, ab initio autem non fuisse sic: quasi clarius dixisset, se velle matrimonii leges non noviter instituere contra antiquam legem Moysi, sed anti- D
quiores naturæ, justitiæ, & honestati congruentes renovare: ut quod Judæorum improbitas & pertinacia potius, quam justitia extorserat, lenitate & justitia Christiana sopiretur. Quod Hispani hic primum in Gallia post non Gallicani tantum, sed ex diversis orbis provinciis convocati decreverunt in concilio Arela-
Explicatur con. Arelat. 2. can. 10.
tensi I. *De his*, ajunt, *qui conjuges suas in adulterio deprehendunt, & iidem sunt adolescentes fideles, & prohibentur nubere, placuit, ut in quantum potest, consilium eis detur, ne viventibus suis, licet adulteris, alias accipiant.* Consilium vocant patres, non quod præceptum nollent esse: sed quod in vitiis corrigendis ea tunc moderatione uterentur, ut suadere potius honesta velut parentes, quam cogere ut judices videri vellent. Nec in Gallia tantum, sed in Africa paulo post Afri-
Concil. Milevit. cap. 17.
cani episcopi id sequuti sunt in concilio Milevitano. *Placuit*, inquiunt, *ut secundum evangelicam & apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur: quod si contempserint, ad pœnitentiam redigantur. In qua causa legem imperialem petendum promulgari.* Legem autem imperialem ideo ferri postulant Africani episcopi, ut quos ecclesiæ monita, vel anathematis censura a secundis nuptiis non cohibe ent, cohiberent tandem severissimæ imperatorum sanctiones pœnis confirmatæ civilibus. Idem de-
Conc. Tribu-rien. sub Arnulfo c. 46.
crevit concilium Triburiense, sub Arnulfo: post alia enim quæ de custodia mulieris adulteræ egerat, & de refugio ad episcopum, sic ait. *Maritus vero, quamdiu ipsa vivat; nullo modo alteram ducat.* Idem constituit concilium Florentinum in decreto Armenis dato. Postremo tandem, cum adhuc essent Judaicæ duritiæ homines, non Christianorum nomine tantum, sed litterarum studiis spectati, qui licere nuptias secundas, spretis primis, adulteris dicerent. Tridenti-

no concilio eorum audaciæ succursum est. *Si quis*, inquit, *dixerit, ecclesiam errare, dum docuit & docet juxta evangelicam & apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugium, matrimonii vinculum non posse dissolvi, & utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero conjuge vivente aliud matrimonium contrahere, mœcharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, & eam quæ dimisso adultero, alii nupserit, anathema sit.* Quod adeo verum censuit, judicavit & habuit catholica ecclesia, ut olim Aug. lib. un de fide & perib. c. 1
in Africa non admitterentur ad baptismum Gentiles, qui dimissis primis uxoribus, cum secundis nuptias contraxissent, Augustino teste. *Ad hanc autem*, inquit, *videntur disputationem impulsi, quod eos noverint non admitti ad baptismum, qui dimissis uxoribus, alias duxerint; vel fœmiaas, quæ dimissis viris aliis nupserint, quia hæc non conjugia, sed adulteria esse, dominus Christus sine ulla dubitatione testatur. Cum enim negari non possit esse adulterium, quod veritas adulterium esse sine ambage confirmat, eique suffragari vellent ad accipiendum baptismum; quos hujusmodi laqueo ita captos viderent, ut si non admitterentur ad baptismum, sine ullo sacramento mallent vivere, vel etiam mori, quam dirupto adulteri vinculo liberari, humana quadam miseratione commoti sunt ad eorum causam sic suscipiendam, ut omnes cum eis facinorosos & flagitiosos, etiam nulla prohibitione correptos, nulla instructione correctos, nulla pœnitentia mutatos, ad baptismum admittendos censuerint.*

Quia tamen in hujus rei disputatione, non cum hæreticis tantum, sed cum catholicis quibusdam nobis agendum est, post decursa œcumenica & provincialia concilia, pontificum decretis, & sanctorum patrum sententiis rem adhuc adstruere conabor. In primis se nobis Clemens offert Romanus, & Romanus pontifex. Inter Clemens c 48. apost.
canones enim quos refert apostolorum, hunc recenset. *Si quis uxorem propriam pellens, alteram vel ab alio dimissam duxerit, communione privetur.* Evaristus papa ad Evarist. p epistol. 2. omnes epi pos Ægyp
episcopos Ægypti. *Et sicut uxori*, inquit, *non licet dimittere virum suum, ut alteri se, vivente eo, societ, aut eum adulteret, licet fornicatus sit vir ejus; sed juxta apostolum, aut viro suo reconciliari debet, aut manere innupta; ita ecclesia etiam.* Innocentius papa I. scribens ad Innoc. I. ep 3. ad Exup
Exuperium episcopum Tolosanum. *De his etiam requisivit dilectio tua, qui interveniente repudio, aliis se matrimonio copularunt; quos in utraque parte adulteros esse manifestum est, qui viro, vel uxore vivente*, quamvis dissociatum videatur esse conjugium, *ad aliam copulam festinarunt; neque possunt adulteri non videri: in tantum ut etiam hæ personæ, quibus tales conjuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, secundum illud quod legimus in evangelio; Qui dimiserit uxorem suam & duxerit aliam, mœchatur: & ideo tales a communione fidelium abstinendos. De parentibus autem, aut propinquis eorum nihil tale statui potest, nisi incentores illiciti consortii fuisse detegantur.* Notissima est, & toto orbe decantata illa tragœdia, qua Nicolaus primus Lotharium imperatorem diris devovit, quoddimissa regina Tietberga, cum Vvaldrada concubina nuptias celebraverit, damnata Guntharii Colonienſis, & Theugualdi Trevirensis archiepiscoporum sententia, quam pro divortio inique tulerant, magno sui honoris & dignitatis periculo: nam ea de causa suorum ordinum jacturam a Nicolao passi sunt in concilio Romano. Innocentius etiam III. ad episcopum Tiberiadis. *Sane*, ait, *veridica hæc sententia probatur, etiam de testimonio veritatis, testantis in evangelio: Quicumque dimiserit uxorem suam ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Si ergo uxore dimissa, duci alia de jure non potest; fortius & ipsa retenta.* Tertullianus. *Ceterum*, Tertul. lib. monog. c 9. Matth.
inquit, *& alia ratio conspirat, imo non alia, sed quæ initii formam imposuit, & voluntate Dei movit ad prohibitionem repudii; quoniam qui dimiserit uxorem suam, præterquam ex causa adulterii, faciet eam adulterari: & qui dimissam a viro duxerit, adulterat utique. Non & nubere legitime potest repudiata, & si quid tale commiserit, sine matrimonii nomine, non capit elogium adulterii, qua adulterium in matrimonio crimen est? Deus aliter censuit, citra quam homines, ut in totum, sive per nuptias, sive vulgo alterius viri admissio, adulterium pronuncietur a Deo. Videamus quid sit matrimonium apud Deum; & ita cognoscemus, quid sit aque adulterium. Matrimonium est, cum Deus jungit duos in unam carnem; aut junctos deprehendens in eadem carne, conjunctionem signavit. Adulterium est, cum quoque modo disjunctis duobus, alia caro, imo aliena miscetur; de qua dici non possit: Hæc est caro ex carne mea, & hoc os ex ossibus meis.* Et post alia. *Hanc quoque eam demonstrat intelligendam, quæ & ipsa sic fuerit inventa soluta a viro, quomodo & vir solutus ab uxore: per mortem utique, non per repudium facta solutione: quia repudiatis non permitteret nubere adversus pristinum præceptum.* Parum igitur recte Erasmus opinationem, seu Idem Ter c. 11.
errorem potius adscripsit Tertulliano, & post illum & Covarru. i 2. p. c. 7. alios Covarruvias, cum ab eo tantum abfuerit, ut nu. 13. Ter
contrarium prorsus docuerit. Quod autem refert ex
eo-

eodem Tertulliano, levius multo est quam confutari A mereatur: levibus enim & inanibus impedimentis cursum nullo moræ pretio retardari facile non patiar; cum præsertim in notis id ipsum docte animadverterit Jacobus Pamelius. Ante Tertullianum eamdem sententiam docuit Justinus martyr. Post hos, Augustinus quoties de eadem causa egit (egit autem sæpissime) toties docet non licere mulieri repudiatæ ante mariti mortem alteri nubere. Primum. *Etsi licite*, inquit, *dimittitur conjux ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris, propter quod sit reus adulterii, qui dimissam duxerit, etiam ob causam fornicationis. Sicut enim manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur cujusquam reus criminis, nec illo sacramento caret, etiam si nunquam reconcilietur Deo: ita manente in se vinculo fœderis conjugalis uxor dimittitur ob causam fornicationis, nec carebit illo vinculo, etiamsi reconcilietur viro: carebit autem, si mortuus fuerit vir ejus. Reus vero excommunicatus ideo nunquam carebit regenerationis sacramento, etiam non reconciliatus, quia nunquam moritur Deus.* B *Remanet itaque, ut si sapere secundum apostolum volumus, non dicamus virum adulterum pro mortuo deputandum, & ideo licere uxori ejus alteri nubere. Quam vis enim sit mors adulterium, non corporis, sed quod pejus est, animæ: non tamen de ista morte loquebatur apostolus, cum dicebat: quod si mortuus fuerit vir ejus, cui vult, nubat; sed de illa sola qua de corpore exitur.* Eamdem sententiam scripsit in sermone domini in monte, & alibi sæpe. Ab Augustino non discrepat Hieronymus. *Omnes*, inquit, *causationes apostolus amputans, apertissime definivit, vivente viro, esse adulteram mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, patris auctoritatem, propinquorum catervam, servorum insidias atque contemptum, damna rei familiaris. Quamdiu vivit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus & ab uxore propter hæc scelera derelictus, maritus ejus deputatur, cui alterum virum accipere non licet. Nec apostolus hæc propria auctoritate decernit, sed Christo in se loquente, Christi verba secutus est, qui ait in* C *evangelio: Qui dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari; & qui dimissam acceperit, adulter est. Unde & apostoli gravem conjugii sarcinam intelligentes: Si ita est*, inquiunt, *non expedit homini uxorem accipere. Ad quos dominus: Qui potest*, inquit, *capere, capiat. Statimque sub exemplo trium eunuchorum virginitatis infert beatitudinem, quæ nulla carnis lege tenetur.* D. Basilius. *Quare quæ relinquit, est adultera, si ad alium virum accessit; qui autem reliquit, est dignus venia; & quæ ei cohabitat, non ideo condemnatur: Sed si vir qui ab uxore discessit, accessit ad aliam, est & ipse adulter: quoniam fecit eam adulterari; & quæ ei cohabitat, est adultera, eo quod alienum virum ad se traduxit.* Divus Chrysostomus subscribit his omnibus, nec semel eamdem doctrinam repetit; quod forsan hominum improbitas repetita indiguerit disciplina. *Quænam est*, inquit, *lex quam nobis Paulus posuit? Mulier*, inquit, *non separetur vivente viro, neque alium superinducat maritum. Non autem dixit, cohabitet viro, quoad vixerit vir illius; atque adeo etiam si libellum repudii det, etiamsi domum relinquat, etiamsi ad alium abeat, legi adstricta est adultera quæ est talis. Nam quemadmodum servi fugitivi, etiamsi domum heriles relinquant, catenam secum trahunt; ita & mulieres legem habent pro catena, adulterii accusantem ac dicentem: Adhuc superest maritus, & adulterium facinus hoc est. Mulier enim adstricta est legi, quoad vixerit maritus illius: tunc enim licebit secundas nuptias contrahere, ubi a catena liberata fuerit, quando vir morietur solum.* Et post alia. *Ne mihi leges ab exteris conditas legas, præcipientes dari libellum repudii & divelli.* Neque enim juxta illas te judicaturus est Deus in die illa qua venturus est, sed secundum suas, ut ipse statuit. Sed Moyses (ajunt) hoc fecit: tu vero audi Christum ita dicentem. *Nisi abundaverit justitia vestra, plusquam Scribarum & Pharisæorum, nequaquam intrabitis in regnum cœlorum.* Idem probat, repudium esse, & præter naturam quidem, quia caro inciditur; contra legem autem, quia cum Deus conjunxerit, ac jusserit non separari, E ipsi contra præcepta Dei facere ausi estis. Quam sententiam pluribus in locis docet, & diversis rationibus comprobat Divus Isidorus. *Sacramentum*, inquit, *ideo inter conjugatos dictum est, quia sicut non potest ecclesia dividi a Christo, ita neque uxor a viro. Quod ergo in Christo, & in Ecclesia, hoc in singulis quibusque viris atque uxoribus conjunctionis inseparabile sacramentum. Unde apostolus, præcipio*, inquit, *non ego, sed dominus uxorem a viro non discedere: prohibet enim dimitti quacumque ex causa, ne aliis conjungantur, secundum consuetudinem Judæorum, quam dominus interdixit, dicens: Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, & aliam duxerit, mœchatur.* Et post alia. *Cumque habet quis uxorem*, ut ait Lactantius, *neque servam, neque liberam habere poterit, ut matrimonii fidem servet: neque enim juris publici ratio est, si sola mulier adultera, quæ virum habens ab altero polluitur, & maritus si alteram habeat, a crimine adulterii alienus habetur; dum divina lex duos in unum matrimonii corpus conjunxerit, adulter sit, quisquis compagem corporis in diversa distraxit.* Ante hos sanctissimos ecclesiæ patres, id ipsum docuerunt Clemens Alexandrinus, & ejus discipulus Origenes. In eadem sententia fuerunt Anselmus, divus Thomas, Primasius, Beda, Rabanus, Haymo, Hugo de sancto Victore, Bonaventura, Albertus, Petrus Lombardus, divus Antoninus, Carthusianus & alii, quos compendii causa missos facies.

Clem. Alex. lib. 2. stromat. Origenes tract. 7. super Matth

Sed restat adhuc de hac re Ambrosii locus paulo dis- D. Ambrosius ficilior, in quo post alia dixit. *Non enim permittitur mulieri ut nubat, si virum suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasia, aut si impellente lascivia, usum quærat uxoris invertere; quia inferior non omnino hac lege utitur, qua potior, si tamen apostatet vir, aut usum quærat uxoris invertere; nec alii potest nubere mulier, nec reverti ad illum.* Et virum uxorem non dimittere: *Subauditur autem, excepta fornicationis causa.* Et *ideo non subjecit dicens, sicut de muliere; Quod si discesserit, manere sic: quia viro licet ducere uxorem, si dimiserit uxorem peccantem, quia non ita lege constringitur vir, sicut mulier. Caput enim mulieris vir est.* Nec hæretici tantum, sed catholici, Gratianus, Catherinus, Joannes Arboreus, Robertus Cænalis episcopus Abrincensis, Covarruvias & alii, quos prætereo. Denique eamdem sententiam tribuerunt Ambrosio recentiores in decretum Gregorianum adnotationes.

1. ad Corinth. c. 7. vers. Postquam Matth. 5

Ephes. 3.

Joan. Arboreus lib. 1. Theosoph. cap. 35.

Sed cum catholicæ interfit reipublicæ, sanctos ecclesiæ doctores, Ambrosium præsertim (quem in Pauli epistolas scripsisse testatur Cassiodorus) ab adscripta potius, quam scripta sententia, vel errore vindicari, facturus sane videor operæ pretium, si divi Ambrosii doctrinam cum apostolica & evangelica mirifice convenire probavero. Quod ut efficiam, redeo in memoriam quorundam locorum, in quibus eamdem quæstionem attigit Ambrosius, ut apertius possim elicere, an ille (ut dixi) suam cum apostolica & evangelica doctrina, sibiquemetipsi consentientem tradiderit, an vero illi, & sibi ipsi contrariam. In libro enim de Abraham post alia, sic inquit. *Sed & vos moneo viri, maxime qui ad gratiam domini venitis, non commiscere adulterino corpori. Qui enim se jungit meretrici, unum corpus est: nec dare hanc occasionem divortii mulieribus. Nemo sibi blanditur de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est; nec viro licet quod mulieri non licet. Eadem a viro quæ ab uxore debetur castimonia. Quidquid in ea quæ non sit legitima uxor, commissum fuerit, adulterii damnatur crimine. Ergo advertistis quid debeatis cavere, ne quis sacramentis se indignum præbeat.* Clarius idem. *Nulli licet scire mulierem, præter uxorem: ideoque conjugii tibi datum est jus, ne in laqueum incidas, & cum aliena muliere delinquas: Vinctus es uxori; noli quærere solutionem: quia non licet tibi, uxore vivente, uxorem ducere. nam & aliam quærere, cum habeas tuam, crimen est adulterii; hoc gravius, quod putas tuo peccato auctoritatem lege esse quærendam.* Idem. *Etenim si alienos, multo magis uxorios debet tolerare & emendare mores.* Audi quid D dixerit dominus: Qui dimittit uxorem, facit eam mœchari: etenim cui non licet vivente viro mutare conjugium, potest obrepere libido peccandi. Itaque qui auctor erroris, etiam reus culpæ est. Quo cum parvulis fœta dimittitur? Quo titubandi vestigio grandæva detruditur? Durum si excludas parentem, pignora teneas; ut ad contumeliam caritatis addas etiam pietatis injuriam. Durius si propter matrem etiam filios simul pellas, quum magis redimere a patre liberi debeant culpam parentis. Quam periculosum, si fragilem adolescentulæ ætatem errori offeras? Quam impium, si ejus destituas senectutem, cujus defloraveris juventutem? Ergo inhonoratum stipendiis & veteranum imperator dimittat inglorium, atque imperii sui possessione detrudat; & rusticum laboris effœtum agro suo propulset agricola? An quod in subditos nefas est, in comparem fas est? Dimittis ergo uxorem, quasi jure sine crimine, & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet? Sed divina prohibet. Qui hominibus obsequeris, Deum verere. Audi legem domini, cui obsequuntur etiam qui leges ferunt? Quæ Deus conjunxit, homo non separet. Sed non solum hic cœleste præceptum, sed quoddam etiam opus Dei solvitur. Paterisne, oro, liberos tuos vivente te esse sub vitrico? aut incolumi matre, degere sub noverca? Pone si repudiata non nubat. *Et hæc viro tibi potuit displicere, cui adultero fidem servat? Pone, si nubat; necessitas illius tuum crimen est: & conjugium quod putas, adulterium est. Quid enim refert, utrum aperta criminis confessione, an mariti specie adulterium admittas? nisi quod gravius est, legem criminis fecisse, quam furtum. Sed fortasse dicit aliquis: Quomodo Moyses mandavit dare libellum repudii, & dimittere uxorem? Qui hoc dicit, Judæus est: qui hoc dicit, Christianus non est. Et ideo qui hoc objicit, quod objectum est domino, respondeat ei dominus; Ad duritiam*, inquit, *cordis vestri permisit vobis Moyses dare libellum repudii*,

Idem, cap. 7.

2. Cor. 7. Matth. 19. Ambros. in Lucam c. 6. Matth. 5. 1. Cor. 7. Roman. 7.

19. Matth.

Deuter. 24.

Matth. 19. *retudit, & dimittere uxores: ab initio autem non fuit sic. Moyses ermisit, inquit, non Deus justit. Ab initio autem Dei lex est? Quæ est lex Dei? Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt ambo in carne una. Ergo qui dimittit uxorem, carnem suam scindit, dividit corpus. Offendit autem hic locus, quæ propter fragilitatem humanam scripta sunt, non a Deo scripta. Unde & apostolus, denuncio, inquit, non ego, sed dominus, uxorem a viro non discedere. Et infra; Ceteris inquit, ego dico, non dominus, si quis frater infidelem habet uxorem. Itaque ubi est impar conjugium, lex Dei non est. Et addidit. Quod si infidelis discedat. Simul, idem apostolus negavit, legis esse divinæ, ut conjugium qualecumque solvatur; nec ipse præcepit, nec dedit deserendi auctoritatem, sed culpam abstulit destituto.* Qui apertius, qui clarius sensa suæ mentis Ambrosius potuit exprimere? Quid cum Christi & apostolorum doctrina docere ille potuit congruentius?

Sed urget lectores quod dicto cap. VII. epistolæ primæ ad Corinthios ipse scripsit Ambrosius. Quem nodum ut dissolvant, non illius capitis tantum, sed totius libri elevant auctoritatem, Ambrosii totum esse denegantes, styli nescias quam dissimilitudinem, & verborum suavitatem (quæ una cerre est cum illa quam in reliquis suis libris observavit Ambrosius) coarguentes: dum Syllæ enim poricula fugiunt, in Charybdis incidunt scopulos. Sed videamus nos, an utrosque facilius salvi & incolumes, sine Ambrosianæ doctrinæ detrimento & totius libri jactura, possimus evadere. Mirari enim satis ipse non possum, & tantos viros, qui cum oculis soleant plusquam lynceis minutissima quæque discernere, in plano hoc, minimeque difficili offendisse.

Defenditur & explicatur D. Ambr. doctrina in comment. ad epist. 1. ad Cor. cap. 7.

Ambrosius enim, beatissime pater, cum docet uxorem non posse adulterum maritum dimittere, & alii nubere; posse tamen maritum, legis Juliæ, non Dei; imperatorum Severi & Antonini, non Christi; forensis judicii, non cœlestis, rationem habuit; cum enim de divina egit, semper contendit & docuit parem esse utriusque causæ æquitatem. Quod autem de civili intellexerit, non ex illo loco tantum, sed ex tribus quos retulimus, dilucide comprobabimus. In hoc enim de quo sermo est, ait, cum de muliere agit: *Non enim permittitur mulieri, ut nubat, si virum suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasiæ; aut si impellente lascivia ejus quærat uxoris invertere; quia inferior non omnino hac lege utitur, qua potior.* Agit ergo de permissione civili, & de auctoritate legis civilis, quæ potiorem habet cautam viri, quam uxoris (ut & Augustinus testatur) cum tamen lege divina par sit utriusque. Cum autem agit ad finem de viro, ait: *Quia viro licet ducere uxorem, si dimiserit uxorem peccantem; quia non ita lege constringitur vir, sicut mulier.* Verissimum enim est quod scribit Ambrosius, non constringi lege civili virum, ad hoc ut repudiare non possit & accusare uxorem de adulterio, & inde cum alia contraheie, ut constringitur mulier, quæ maritum adulterum accusare non potest; nec ab illo ea de causa divertere; quod id lege civili & consuetudine jam inductum receptumque fuisset. Nec in hoc solum loco de lege civili intellexit Ambrosius (hominem enim jurisprudentiæ studiis ab ineunte ætate deditum & causis civilibus postea præfectum, de lege civili Romanorum crebro meminisse, satis est consentaneum) sed in reliquis duobus, quos supra citavimus, locis. In priori enim: *Sed & vos moneo, viri, maxime qui ad gratiam dominicam tenditis, non commiscere adulterino corpori; qui enim se jungit meretrici, unum corpus est, nec dare hanc occasionem divortii mulieribus. Nemo sibi blandiatur de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est: nec viro licet, quod mulieri non licet.* Vides quomodo jurisconsultus Ambrosius de legibus hominum, veterum jurisconsultorum & imperatorum civilibus (hos homines vocat) intelligit, non de lege Dei, nam de ea subjungit: Nec viro licet, quod mulieri non licet. Clarius (si quid clarius scribi potuit) in posteriori loco: *Vinctus es uxori, noli quærere solutionem; quia non licet tibi uxore vivente, uxorem ducere, nam & aliam quærere, cum habeas tuam, crimen est adulterii; hoc gravius, quod putas peccato tuo auctoritatem lege quærendam. Tolerabilior est si lateat culpa, quam si culpæ usus etur auctoritas.* Propositum igitur fuit Ambrosio, utpote juris consultissimo, & in forensibus judiciorum fraudibus audiendis reprimendisque exercitarissimo, cum errorem ex illorum animis evellere, qui putabant, ideo posse uxores ob fornicationem dimittere, & alias superinducere, quod per leges civiles sibi licere dicerent, putantes idem esse Papiniani & Dei; Pauli & Ecclesiæ judicii tribunal. Id etiam perspicue & iterato docet in evangelium Lucæ. *Dimittis ergo uxorem; quasi jure sine crimine, & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet? Qui hominibus obsequeris, Deum verere: audi legem dominl, cui obsequuntur etiam qui leges ferunt: Quæ Deus conjunxit, homo non separet. Sed non solum hic cœleste præceptum, sed quoddam etiam opus Dei solvitur. Paterisne, oro, liberos tuos, vivente te esse sub vitrico? An incolumi matre, degere sub noverca? Pone, si repudiata non nubat, & hæc utro tibi potuit displicere, cui adultero fidem servat? pone si nubat, necessitas illius tuum crimen est: & conjugium quod putas, adulterium est. Quid enim refert, utrum aperta criminis confessione, an mariti specie adulterium admittas? nisi quod gravius est, legem criminis fecisse quam furtum. Sed fortasse dicit aliquis: Quomodo Moyses mandavit dare libellum repudii, & dimittere uxorem? Qui hoc dicit, Judæus est; qui hoc dicit, Christianus non est.* Legem autem humanam sive civilem, legem Juliam intelligit, quæ jus accusandi uxores adulteras, & ab eis divertendi, maritis concessit, uxoribus vero accusandi maritos adulteros denegavit, ut impp. Severus & Antoninus rescripserunt ad Cassiam. *Publico judicio*, inquiunt, *non habere mulieres adulterii accusationes, quamvis de matrimonio suo violato quæri velint, lex Julia declarat: quæ cum masculis jure mariti accusandi facultatem detulisset, non idem fœminis privilegium detulit.* Hanc confirmat Græcorum Basilicon. *Lege Julia*, ait, *de adulteriis mulier accusare non potest, nec si rosa dicatur deliquisse: nam lex viris delinquentis merito facultatem dedit, accusandi jure mariti, soluto matrimonio.* In ejus autem interpretatione Theodorus Græcus interpres. *Mulier*, ait, *non accusat adulterii, nec pro se quidem: viris enim hæc accusatio competit.* Et paulo post. *Nota, hoc crimen mulierem nunquam intendere posse.* Hanc autem legem in foro etiam exteriori ecclesiæ quoad torum observatam, sic ut divortium non admitteretur ob viri adulterantis fornicationem, sicut admittebatur ob adulterium uxoris, divus Basilius testis est locupletissimus. *Domini autem dictum*, inquit, *secundum sententia consequentiam, ex æquo & viri & mulieribus convenit, quod non liceat a matrimonio discedere, præterquam propter fornicationem. Consuetudo non ita habet, sed in mulieribus quidem multum accurate & diligenter observari invenimus; cum apostolus quidem dicat, quod qui adhæret meretrici, fit unum corpus. Hieremias autem: Quod si fuerit mulier cum alio viro, non revertetur ad virum suum, sed polluta polluetur. Et rursus: Qui habet adulteram, stultus est & impius. Consuetudo vero etiam adulterantes viros & in fornicationibus versantes, jubet a mulieribus retineri. Quare quæ cum viro dimisso cohabitat, nescio an possit adultera appellari. Crimen enim hic attigit mulierem, quæ dimisit. Quamnam ob causam a conjugio decessit? Si enim pulsata, & verbera non ferens; pati satius erat, quam a conjuge separari; sive jacturam in pecuniis non ferens, nec ipsa est justa excusatio: sin autem quod ipsa vivat in fornicatione, non habemus hanc observationem in ecclesiastica constitutione; sed etiam infidelis viri jussa est mulier non separari, sed remanere, propter incertitudinem eventus. Quid enim scit, mulier, an virum sis servatura? Quare quæ relinquit, est adultera, si ad alium virum accessit: qui autem reliquit, est dignus venia, & quæ ei cohabitat, non ideo condemnabitur. Sed si vir qui ab uxore discessit, accessit ad aliam, est & ipse adulter, quoniam facit eam adulterari, & quæ ei cohabitat, est adultera, eo quod alienum virum ad se traduxit.* Eamdem sententiam consuetudinemque ecclesiæ repetito sermone docet in eadem epistola paulo post, ubi sic ait: *Qui autem fornicatus est, non excludetur a cohabitatione cum uxore, quemadmodum mulier maritum suum a fornicatione revertentem excipiet; vir autem eam quæ polluta est, a suis ædibus amandabit; ac eorum quidem ratio minime est facilis: consuetudo autem sic invaluit.* Qui hanc D. Basilii doctrinam Ecclesiæ usu & auctoritate receptam, cum Ambrosiana conferet, comperiet sane, Ambrosium nihil ab ecclesiæ moribus alienum scripsisse, sed de forensi tantum usu sui temporis. Quod an verum sit, vel falsum, coætanei sui Basilii testimonio (eo sem enim tempore, unus in oriente, alter in occidente vixerunt) habetur comperissimum. Quocirca Augustinus Ambrosii, & Basilii vestigiis insistens, eum qui prima uxore derelicta, cum secunda contrahit, non esse adulterum lege sæculi, sed lege Dei docuit. *Quoniam sane, ait, non tantum fœcunditas, cujus fructus in prole est; nec tantum pudicitia, cujus vinculum est fides, verum etiam quoddam sacramentum nuptiarum commendatur fidelibus conjugatis, unde dicit apostolus: Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam: hujus proculdubio sacramenti res est, ut mas & fœmina connubio copulati, quamdiu vivunt, inseparabiliter perseverent; nec liceat, excepta causa fornicationis, a conjuge conjugem dirimi: hoc enim custoditur in Christo & ecclesia, ut vivens cum vivente in æternum nullo divortio separetur. Cujus sacramenti tanta observatio est in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus, hoc est, in ecclesia Christi, quibusque fidelibus conjugatis, qui sine dubio membra sunt Christi, ut cum filiorum procreandorum causa vel nubant fœminæ, vel ducantur uxores, nec fieri eam conjugem fas sit relinquere, ut alia fœcunda ducatur. Quod si quisquam fecerit, non lege hujus sæculi, ubi interveniente repudio, sine crimine conceditur cum aliis alia copulare connubia; quod etiam sanctum Moysen dominus propter duritiam cordis illorum Israelitis permisisse testatur, sed lege evangelii reus est*

Idem Ambr. cap. 4. de Abraham.

Idem de Abraham c. 7.

Idem in Lucam c 16.

Matth. 19.

D. Aug lib. 2. de adulter. conjug. cap. 8.

Sever. & tonius ad le. J de adu Basilicon Græc. tit. 38.

D. Basil. epist. Amphil Iconii can. 9

1. ad Co Hierem.

Idem Ba cap. 21.

Auguſt. li de nup. concup.

Coloſſ. 3.

Matth. 1

est adulterii; sicut etiam illa, si alteri nupserit. Quare cum episcopi Africani in concilio Milevitano pœnam constituissent canonicam adversus illos qui dimissis primis conjugibus, cum secundis contrahunt, illud præterea addiderunt, ut ab imperatore legem postularent, qua id etiam in foro civili non licere pœna proposita sanciretur. Idque apertius etiam docuit D. Chrysostomus in sermone de libello repudii. Postquam enim vinculum naturale & divinum retulit, quo conjuges devincti tenentur conjugem adulteram non repudiare, sic ait. *Ne mihi leges ab exteris conditas legas, præcipientes dari libellum repudii, & divelli, neque enim juxta illas, te judicaturus est Deus, in die illa qua venturus est, sed secundum suas, ut ipse statuit.* Lactantius. *Non enim* inquit, *sicut publici juris ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium, maritus autem, etiam si plures habeat a crimine adulterii solutus est: sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diversa distraxerit.* Quod si in tam perspicua & clara Ambrosii cum Basilio, Augustino, Chrysostomo, Lactantio & universæ ecclesiæ catholicæ concordi sententia, Lutherus, Magdeburgenses, & reliqui hæretici velut noctuæ erectis ad solem oculis cæcutiant, & conjugium secundum durante primo ex Ambrosii sententia licere contendant, illos non Judæos duræ cervicis, spernentes rejicimus, sed velut pertinaces hæreticos ad judicis sæcularis tribunal acriori sententia remittemus puniendos.

Milev. c. D. Chrys. ser. de libello repudii, & super epist. ... ad Cor. ... h. 7.

Lactantius lib. ... divin. inst. c. 3.

At si Lactantii tandem sententia & auctoritate oppugnemur, ut oppugnant nos non solum hæretici, sed etiam catholici; quod putent illum fuisse inter catholicos scriptores, qui minus catholice, dissentiens ab apostolica & evangelica doctrina, conjugium ob adulterium dissolvi, etiam quoad vinculum putaverit; exquirere sane curabimus, an quemadmodum Ambrosio, Lactantio etiam falso id imposuerunt scriptores, minori forsan pietate, vel minori saltem diligentia, quam de tanto viro dici par erat. Antiquorum enim doctorum libros, qui non ex suis fontibus, sed ex rivulis legere & intelligere malunt, caveant, ne pro pura & salubri aqua, cœnosam & sordidam haurientes suæ & reip. saluti male consulant, indeque in gravissima pericula & errorum tenebras dilabantur? Lactantius ergo in divinis institutionibus, cum antiquarum Gentium vanitate & superstitione confutatis, Christianæ veritatis lucem ostendere vellet & docere, multa quinque libris superioribus docte & copiose disseruit; in hoc autem sexto id summe conatus est, ut repulso omni qui diis Gentium tribuebatur cultu, veram Deo vero religionem tribueremus. Hanc autem dicebat præstantissimam esse, quæ non ex rebus corruptis, ex pecudum taurorumque sanguine, & aliis antiquorum superstitionibus, quas commemorat; sed quæ ex virtutibus animi, qui oritur e cœlo, constaret. Verum enim cultum dicebat, in quo mens colentis se ipsam immaculatam Deo victimam sisteret. Id autem quomodo esset consequendum, quomodo & præstandum, totius libri sexti disputatione perdocuit. Cum autem in illius principio de religione, de pietate, de humanitate & misericordia, de metu fugando, de patientia & aliis egisset, usque ad cap. XX. ab eo cœpit sermonem contra iniquas sensuum voluptates. Egit autem illo capite de oculorum voluptate, quæ in spectaculis publicis percipi solebat: quam cum longe fuisset insectatus, confutationem aggreditur cap. XXI. illius quæ ex vocum & cantuum suavitate percipitur: & cap. XXII. quæ ex sapore & odore. At cum cap. XXIII. ad eam partem voluptatis refutandam accederet, quæ percipitur ex tactu, sed præcipue ex libidine multis & his gravissimis rationibus illam ut illicitam temperare & cohibere Christianos docuit Nec diverso jure ab uxoribus censuit maritos; utrosque enim individuam illam animorum & corporum conjunctionem quam semel contraxerant, perpetuo observaturos admonuit; nec licentiam concessit, ut alter utriusque, alterius consortio abuteretur. *Nondum*, inquit, *omnia castitatis officia executus sum, quam non modo Deus intra privatos parietes, sed etiam præscripto lectuli terminat: ut cum quis habeat uxorem, neque servam neque liberam habere insuper velit, sed matrimonio fidem servet. Non enim, sicut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium; maritus autem etiam si plures habet, a crimine adulterii solutus est. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur quisquis compagem corporis in diversa distraxerit. Nec ob aliam causam Deus, cum ceteras animantes suscepto fœtu, maribus repugnare voluisset, solam omnium mulierem patientem viri fecit, scilicet ne feminis repugnantibus, libido cogeret viros aliud appetere, eoque facto castitatis gloriam non tenerent. Sed neque mulier virtutem pudicitiæ caperet, si peccare non posset. Nam quis mutum animal pudicum esse dixerit, quod suscepto fœtu mari repugnat? Quod ideo facit, quia necesse est, in dolorem, atque in periculum veniat, si admiserit. Nulla igitur laus est non facere, quod facere non possis.*

...icatur ... l. 6. divin. instit. c. ...

A *Ideo autem pudicitia in homine laudatur, quia non naturalis est, sed voluntaria. Servanda igitur fides ab utroque alteri est, imo exemplo continentiæ docenda uxor, ut se caste gerat. Iniquum est enim, ut id exigas, quod præstare ipse non possis. Quæ iniquitas effecit profecto, ut essent adulteria; feminis ægre ferentibus præstare se fidem non exhibentibus mutuam caritatem. Denique nulla est tam perditi pudoris adultera, quæ non hanc causam vitiis suis prætendat; injuriam se peccando non facere, sed referre. Quod optime Quintilianus expressit. Homo,* inquit, *neque alieni matrimonii abstinens, neque sui custos; quæ inter se natura connexa sunt. Nam neque maritus circa corrumpendas aliorum conjuges occupatus potest vacare domesticæ sanctitati; & uxor cum in tale incidit matrimonium, exemplo ipso incitata, aut imitari se putat, aut vindicare. Cavendum igitur ne occasionem vitiis nostra intemperantia demus: sed assuescant invicem mores duorum, & jugum paribus animis ferant. Nos ipsos in altero cogitemus. Nam fere in hoc justitiæ summa consistit, ut non facias alteri,*

B *quicquid ipse ab altero pati nolis.* Ut omnem autem tergiversandi occasionem auferret, an aliquo casu liceret uxorem dimittere, divini præcepti memor sequentia addit. *Hæc sunt quæ ad continentiam præcipiuntur a Deo. Sed tamen ne quis divina præcepta circumscribere se putet posse, addantur illa, ut omnis calumnia & occasio fraudis removeatur: adulterum esse, qui a marito dimissam duxerit, & eum qui præter crimen adulterii uxorem dimiserit, ut alteram ducat: dissociari enim corpus & distrahi Deus noluit.* Non ergo placuit Lactantio, ut dimissa quis prima uxore ob adulterium, cum alia contrahat: nam si hoc censuisset, non dixisset paulo antea, adulterum esse eum, qui dimissam duxerit: nam si adulterii crimen illud est, nulla alia id ratione constat, nisi quia vinculum matrimonii prioris indissol bile fuerat, ut ipse clarissimis verbis antea scripserat.

Sed divina lex, inquit, *ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diversa distraxerit.* Nec est probabile, eum qui omnem occasionem calumnian-

C di divinum preceptum ad matrimonii solutionem amovere nitebatur, idque se velle, perspicue asserebat, statim licentiam concessisse & impunitatem, ut ob adulterium uxor possit dimitti. Si divini præcepti interpretem agebat, qui fieri poterat, ut illud concedat interpres, quæ doctor negavit? Quod si aditum omni repudio se velle intercludere dicebat, quo pacto nisi desipuisset, in causa adulterii licere potuisset asserere; sic enim non intercluderet apertum, sed interclusum aperiret. Quod contendit Lactantius, illud est, divinum præceptum interpretando matrimonium dissolvi non posse, nec conjugem dimitti: nam si alter eorum dimittatur, ut cum alio contrahat, tamerit adulter, qui cum dimissa contrahit, quam qui ea de causa, ut cum alia contraheret, uxorem dimisit: hoc enim est quod docuerat Paulus, & quod antea docuerat Christus, cujus præcepti interpretationem tradebat Lactantius: aliter enim non Christi interpretaretur doctrinam, sed perverteret & corrumperet. Quod autem exceptionis loco adjecerit. *Præter crimen adulte-*

D *rii.* Ad verbum statim sequens referri debet: hoc est, ad dimissionem uxoris; illi enim connectitur: non autem referri debet ad alterum, quod postea adjectum est, ut uxorem accipiat, nam illud ad sententiam quam dixerat de adulterio & mœchia, dubio procul referendum est; quod non similis tantum, sed re & verbis eadem est prorsus doctrina, quam Christi ore prolatam retulit Matthæus. Dico autem vobis, quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur, & hujus interpretationem se dare idem Lactantius dicebat, dum adjecit. *Sed tamen ne quis divina præcepta se posse circumscribere putet, addantur illa, ut omnis calumnia & occasio fraudis removeatur, adulterum esse, qui a marito dimissam duxerit, & eum qui præter crimen adulterii, uxorem dimiserit ut alteram ducat.* Si ille ergo qui dimittit uxorem ad fornicationem, ut aliam ducat, & ducit, mœchatur, mœchabitur sane & ille, qui ab alio dimissam duxerit. Math. c. 19. Idem eod c. 23.

Sed cum a toro uxorem pellere aliis causis liceat, nec eas Christus improbaverit, quare de sola fornicatione memine-

E rit, consulamus quid divus Augustinus olim in hac quæstione Pollentio responderit. *Cur ergo*, inquis, ait, *interposuit dominus causam fornicationis & non potius generaliter ait: Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit mœchatur: si & ille mœchatus est, qui dimissa fornicante muliere, alteram ducit? Credo quia illud quod majus est, hoc dominus commemorare voluit. Majus enim adulterium esse quis negat uxore non fornicante dimissa, alteram ducere, quam si fornicantem quis dimiserit, & tunc alteram duxerit: non quia & hoc adulterium non est, sed quia minus est, ubi fornicante dimissa, altera ducitur. Nam simili locutione usus etiam apostolus Jacobus, ait: Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi. Numquid ideo non peccatum est illi, qui nescit bonum facere, & ideo non facit? Utique peccatum est, sed hoc gravius, si etiam sciat & non faciat. Nec illud ideo nullum, quia minus. Ut ergo eodem modo utrumque dicamus, sicut quicumque dimiserit* uxo-

D. Aug. lib. 1. de adulter. conjug. c. 9. Matth. 19.

Jacob. 4. d 17.

uxorem, excepta cauſa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: ita quicumque ſcit bonum facere, & non facit, peccat. Sed quemadmodum hic recte dici non poteſt: ergo ſi neſcit, non peccat: ſunt enim etiam peccata ignorantium, quamvis minora quam ſcientium: ita nec illi recte dici poteſt: ergo ſi cauſa fornicationis dimiſerit, & aliam duxerit, non mœchatur. Eſt enim mœchatio etiam eorum, qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus: ſed utique minor quam eorum qui non propter fornicationem dimittunt & alteras ducunt. Poteſt quippe, ſicut dictum eſt, ſcienti bonum facere & non facienti peccatum eſt illi, eo modo & illud dici, dimittenti uxorem ſine cauſa fornicationis, & aliam ducenti, mœchatio eſt illi. Quemadmodum igitur ſi dixerimus: Quicumque mulierem a marito præter cauſam fornicationis dimiſſam duxerit, mœchatur, proculdubio verum dicimus: nec tamen ideo illum, qui propter cauſam fornicationis dimiſerit, & alteram duxerit, ab hoc crimine abſolvimus, ſed utroſque mœchos eſſe minime dubitamus: ita eum, qui præter cauſam fornicationis uxorem dimiſerit & aliam duxerit, mœchum pronunciamus: nec ideo tamen eum qui propter cauſam fornicationis dimiſerit, & alteram duxerit, ab hujus peccati labe defendimus. Ambos enim, licet alterum altero gravius mechos tamen eſſe cognoſcimus. Neque quiſquam ita eſt abſurdus, ut mœchum neget eſſe, qui duxerit eam, quam maritus propter cauſam fornicationis adjecit: cum mœchum dicat eum, qui duxerit eam, quæ præter cauſam fornicationis abjecta eſt: ſic ergo iſti ambo ſunt mœchi. Unde cum dicimus, Quicumque mulierem præter cauſam fornicationis a viro dimiſſam duxerit, mœchatur: de uno quidem ipſorum dicimus, nec tamen ideo mœchari negamus eum qui eam duxerit, quam propter cauſam fornicationis maritus dimiſerit. Ita cum ambo ſint mœchi, & ille ſcilicet, qui dimiſerit uxorem ſuam, præter cauſam fornicationis, & aliam duxerit, & ille qui propter cauſam fornicationis uxore dimiſſa ſe alteri copulaverit: profecto quando de uno eorum legimus, non ita intelligere debemus, quaſi ex hoc alter mœchus negatus ſit, quod alter expreſſus ſit. Sed ſi hoc evangeliſta Matthæus, qui expreſſa una ſpecie, alteram tacuit, facit ad intelligendum difficile, numquid non alii generaliter id ipſum ita complexi ſunt, ut de utroque poſſet intelligi? Nam ſecundum Marcum ſic ſcriptum eſt: Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, & alteram duxerit, adulterium committit ſuper eam, & ſi uxor dimiſerit virum ſuum, & alii nupſerit, mœchatur. Secundum Lucam ſic: Omnis qui dimittit uxorem ſuam, & alteram ducit, mœchatur. Qui ergo nos ſumus ut dicamus, eſt qui mœchatur, uxore ſua dimiſſa alteram ducens, & eſt qui hoc faciens non mœchatur, cum evangelium dicat omnem mœchari, qui hoc facit? Proinde ſic quicumque hoc fecerit, ut uxore ſua dimiſſa alteram ducat, mœchatur: ſine dubio ibi ſunt ambo, & qui præter, & qui propter cauſam fornicationis dimittit uxorem. Hoc eſt enim, quicumque dimiſerit, hoc eſt, omnis qui dimittit,

Matth. 5.

Marc. 10.

Luc. 16.

Si alterum duxerit, non prius accipiat communionem, quem is quem reliquit, de ſæculo exierit.

Eorum lapſus detegitur, qui concilio huic ſecundum conjugium durante primo aut admiſiſſe aut permiſiſſe impoſuerunt.

CAPUT XXI.

PErpetuum ergo ut Dei, ſic & Hiſpanorum lege durat matrimonii vinculum: perpetua durat gravitas ſervitutis perpetuum durat jugum uxoris, cujus imperio Paulus (auctore Chryſoſtomo) ſubjectum virum magis eſſe vult quam puerum emptum pecunia. Servus enim ſi quando comparata pecunia, pretium quanti emptus eſt domino perſolvere potuerit, plerumque libertatem omnino recuperare poteſt: at vir quamvis omnium difficillimam nactus ſit uxorem, ſervitutem tamen perferre neceſſe habet, quippe qui nullam inire poteſt viam, qua ſolutus hujuſmodi dominatu liberetur, quod tam ab his obſervari decet; nec decet ſolum, ſed oportet, qui incauti, falſæ voluptatis prætextu, conjugium contrahunt, quam qui contractum hæretica impudentia diſſolvunt: prioribus conſilium amice Paulus dedit: poſterioribus præceptum ſanctiſſime injecit Chriſtus, Quod non ſolum hic, ſed inferius Hiſpani patres ſatis diſerte clareque demonſtrarunt. *Si qua vidua*, inquiunt, *fuerit mœchata, & eumdem poſtea habuerit maritum, poſt quinquennii tempus acta legitima pœnitentia, placuit eam communioni reconciliari; ſi alium duxerit relicto illo, nec in fine dandam ei eſſe communionem.* His adjungenda, quæ nuper ad principium canonis dicebam. Si autem mœchiæ crimine implicantur cohabitantes cum ſecundo, dum vivit primus, cur ſacrum Chriſti corpus ſuſcipere permittuntur? Permittuntur ſane in extremo vitæ ſpiritu vera doloris & pœnitentiæ ſigna exprimentes, promittenteſque adulterii reatum eſſe deſerturos, ne gravi peccatorum præteritorum dolore confecti, tanta ſacramenti gratia privarentur.

Chryſoſt. lib. de virginit. c. 28.

Paul. 1. Cor. 7. Matt. 19. Canone 72.

Quod ſi tam gravi anathematis cenſura uxor afficitur: quæ primo neglecto, ad ſecundi amplexus turpiter dilabitur: miror profecto doleoque, Didacum Covarruviam, virum & acri judicio & multiplici eruditione præditum, ſcripſiſſe, eam ſententiam, quam prius ipſe & alii tribuerant Ambroſio, hujus Illiberritani concilii decreto comprobari; licere videlicet marito, adultera uxore repulſa, cum ſecunda contrahere, repetitque canonem hujus concilii a Gratiano, ſive Palea: in cap. ſi qua mulier XXXI. quæſtione prima. In quo duplicem reperio labeculam: alteram in eo quod falſa Gratiani aut Paleæ citatione contentus, concilium Vvermerienſe, pro Illiberritano citaverit; cum hoc Hiſpaniæ antiquiſſimum, illud vero Galliæ multo recentius fuerit, ut, cum Gallicana divino ſpiritu favente aggrediemur, dicemus: alteram, quod homo Hiſpanus, Hiſpani concilii decretum aliena fide citarit, nec præclara, qua præſtitit eruditione, Hiſpanorum concilia diligentius, accuratiuſque evolverit: nam ſi omnes hujus canones ipſe vel leviter percurriſſet, potuiſſet ſane agnoſcere, nuptias has ſecundas tanquam adulterinas, non in hoc canone tantum, ſed in canone LXXII. inferius, ſingulari ſeveritate improbari.

Covarr. in 4 parte. §. num. 13.

Sixtus etiam Senenſis in bibliotheca ſancta eamdem conceſſi repudii notam huic concilio inuſſiſſe videtur, dum agens de ducenda uxore ſecunda, vivente adhuc prima, ſic ait. *Exſtat apud eumdem Gratianum in eadem quæſtione paulo ante, non diſſimile decretum, quod Elibertini concilii creditur, permittens marito, ut abjecta uxore, quæ cum fratre viri ſe commiſcuit, alteram ducat, his plane verbis. Quædam cum fratre viri ſui dormivit, decretum eſt, ut adulteri nunquam conjugio copulentur: illi vero cujus uxor conſtuprata eſt, licita conjugia non negentur.* Et ut mentem horum aliquando dubiam aperiret, addit, quod hujuſmodi repudia permiſerunt olim patres & interdum juſſerunt, promulgatis ſuper hoc ſanctionibus & decretis, non quidem generalibus & perpetuis, ſed ad tempus idque certis nationibus & gentibus, & in inceſtibus tantum, atque aliis atrocibus flagitiis: ne longe pejora turpioraque perpetrarentur ab his qui tam fœda conjugia tolerare non poterant: in quorum numero conſtituit Illiberritanos, Moguntinos, & Triburienſes, Hos enim omnes ſecundum conjugium durante primo permiſiſſe ait, citatis ab ipſo locis. Sed verius eſt, Hiſpanos epiſcopos, ſecundas nuptias, durantibus primis, nunquam laudaſſe, nunquam probaſſe, nunquam permiſiſſe, eos præſertim qui huic concilio interfuerunt, cum violatores priorum multis ſæpe (ut dixi) & his graviſſimis pœnis coercuerint. Quod autem ex hoc concilio apud Gratianum citat Senenſis, hujus concilii non eſſe, ſuperius demonſtravimus, indicatis fontibus, a quibus Gratianus hauſit & Burchardus.

Sixtus Senenſis, li. 6. bibliothecæ ſanctæ anno tatione. 8 Gratian. in quædam cu fratre 32. q.

Lib. 1. c. 6.

Sed quamquam hujus concilii decretum eſſe permitteremus Senenſi, non tamen inde repudium, & matrimonium ſecundum licuiſſe, durante primo, evinci poſſet; cum illud ſolum decernat, ut ſi uxor vivente viro, cum ejus fratre concubuerit, a ſecundo poſtea matrimonio prohibeatur; ſi forſan marito primo defuncto (ſic enim intelligo) nubere velit ſecundo. Erat enim hæc pœna olim in eccleſia frequentiſſima, ut qui atrox aliquod delictum admiſiſſent, nuptiis impedirentur, ne vel ipſi delicatius viverent, neve ex illorum ſtirpe infecta filii ejuſdem criminis ſuſpicione notabiles procrearentur. Parricidis hanc pœnam impoſuit concilium Moguntinum ſub Rabano. *Sed quia in modernis temporibus*, ait, *parricidæ profugi currunt per diverſa, & variis vitiis atque gulæ illecebris deſerviunt, melius nobis videtur, ut in uno loco manentes, pœnitentia diſtricta ſemetipſos caſtigent, ſi forte a domini benitate indulgentiam facinoris ſui percipere mereantur: non enim licebit eis ultra militiæ cingulum ſumere, & nuptiis vel conjugiis copulari: quia ſacri canones hoc eis non conſentiunt.* Inceſtuoſis eamdem decrevit concilium apud Vvermeriam. *Si quis cum matre*, ait, *& filia fornicatus eſt ignorante, matre de filia & filia de matre, ille nunquam accipiat uxorem: illæ vero ſi voluerint, accipiant maritos. Si autem hoc ſcierint ipſæ fœminæ, abſque maritis in pertuum maneant.* Concilium item Triburienſe. *Si quis*, ait, *cum qualibet fornicatus fuerit, & eo neſciente, filius ejus, vel frater ejuſdem rei neſcius, cum eadem ſe polluerit, & poſtquam ſe eſſe pollutam agnovit, confeſſus fuerit, & hoc ſe neſcire cum juramento confirmaverit; qui hoc pœnituit & confeſſus fuit, poſt peractam congruam pœnitentiam, legitimo utatur matrimonio: nam, ut Hieronymus ait, ferreas mentes domat libido. Mulier vero quæ tantum nefas commiſerit, ulterius pœniteat, atque continens & innupta permaneat.* Eamdem pœnam impoſuit Haiſtulfo uxoricidæ Pius papa, vel Stephanus V. ut refert Ivo & Burchardus, ac tandem ex pœnitentiali antiquo Antonius Auguſtinus. *Arma*, inquit *depone, & cuncta ſæcularia negotia dimitte, carnem & ſanguinem omnibus diebus vitæ tuæ non comedas; excepto uno die reſurrectionis domini, & uno die natalis domini; ceteris*

Concil. Moguntin. ſub Rabano c. 20

Ex concil. Vvermerien. can. 4. Burch. lib. 17. c. 12.

Conc. Tribur. can. 44.

Ivo l. 7. panor. tit. 3. c. 3. Burch. l. 6. c. 40. Ant. Aug. in pœnit. Romano. tit. 1. c. 11.

teris temporibus in pane & aqua & interdum leguminibus & oleribus pœniteas: in jejuniis, in vigiliis, & orationibus, & eleemosynis perseverа omni tempore, vinum & medonem & mellitam cervisiam nunquam bibas, nisi in illis prædictis tribus diebus. Uxorem ne ducas, concubinam non habeas; absque conjugio in perpetuo maneas. De medone autem interdicto quia hic fit mentio, & in concilio Vvormacienſi, Triburienſi & aliis, & in antiquis pœnitentialibus pœna hæc frequens eſſe ſolet, & ſe ignorare ſcribat Antonius Auguſtinus, quod genus eſſet potionis illud obiter explicemus. Gallia, Germania, Phrygia, Polonia, Hungaria, & reliquæ gentes Septentrionales vocant medonem, quod Græci hydromel, Latini aquam muſſam, potum ex melle & aqua, qui (ut auctor eſt Plinius) vetuſtate vini ſaporem aſſequitur, nec uſquam laudatior, quam in Phrygia; tametſi vini appellatione non contineri doceat Ulpianus. Antiquam ejus conficiendi rationem reddunt Plinius, & Palladius. Moſcovitarum potum communem tradit Joannes Bohemus & alii. Hoc ergo potu his gentibus ut deliciatori interdicebatur olim pœnitentiæ cauſa, ut & matrimonio; quod pluribus aliis criminibus interdictum probe norunt, qui antiquis Rabani, Theodori & Romanis pœnitentialibus vel mediocrem operam navarint. Quinimo pœnitentes omnes matrimonio interdictos, Leo magnus docet, & concilium Toletanum VI. & alia pleraque. Quod & hodie obſervatur in his, qui ob crimen violatæ religionis, ab inquiſitoribus hæreticæ pravitatis perpetua pœnitentia puniuntur. Quod ſi pœnitentes olim nuptiis ſe implicarent, velut apoſtatas puniendos concilii Toletani IV. auctoritate cautum eſt. Mulierem igitur (ut eo unde digreſſa eſt revocetur oratio) quæ cum fratre viri ſui turpi ſe polluit adulterio, tanta pœna antiqui patres dignam judicarunt, ut mortuo etiam viro, alio quocumque matrimonio cenſerent indignam. Cujus ſententiæ teſtem locupletem, & interpretem graviſſimum Gregorium citabo, qui de adultera ſic ait. *Hi vero qui uxores ſuas in adulterio deprehendunt, non licebit nec eum, nec eam, aliam uxorem accipere vel alium virum, quamdiu ambo vivunt. Si autem adultera mortua fuerit, vir ejus, ſi vult, nubat tantum in domino: adultera vero nunquam, etiamſi mortuus fuerit vir ejus: omnibus tamen diebus vitæ ſuæ acerrimæ pœnitentiæ lamenta perſolvat.* Nunquam igitur concilium Illiberritanum ſecundas nuptias vel probavit vel permiſit; nec Moguntinum & Triburienſe, ut illis impegit Senenſis: nam ut de uxore ſecunda, mortua prima, loquuntur, ſic & de ipſa neceſſario intelligenda ſunt.

A ut omnes agnoſcerent, quid inter fidelium & infidelium, catechumenorumque matrimonia intereſſet: anve qui dimiſſis his cum aliis contrahunt, ad baptiſmi gratiam forent admittendi, fideles enim non poſſe, quam ſemel ſuſceperant uxorem fidelem, quacumque de cauſa dimittere, antea edocti ſumus; at licere, cum videlicet alter conjugum converti non vult ad fidem cum converſo. Simili modo ſi unus ex conjugatis baptizatus eſt, & alter Gentilis, & ſequi non vult; ſicut dicit apoſtolus: *Infidelis ſi diſcedit, diſcedat.* Hocque receptum etiam in Græcia teſtatur Theodorus Blaſmon. *Fideli*, inquit, *ſi placeat cum infideli cohabitare, vel contra fideli cum infideli, ne ſeparentur: ſi quis enim horum ſeparari maluerit, matrimonium ex eo divelletur. Quod quidem factum eſt tempore ſanctiſſimi patriarchæ domini Theodoti: ſeparatus eſt enim a ſua infideli uxore Baſilius Buccinator, poſtquam baptizatus fuerat, cum decreto patriarchali, utpote quæ a viri ſuaſione induci non poſſet, ut baptizaretur.* At hodie eccleſiæ conſtitutionibus cautum eſt, ne Gentilis converſus uxorem ſecum B habitare volentem dimittat, quoniam in baptiſmo crimina ſolvuntur, non legitima conjugia. Quod primum in concilio Romano ſtatutum refert Triburienſe. *Quare ſi unus*, inquit, *e duobus, unam carnem in duas dividere & copulam nuptialem machinetur disjungere, dicendo non ſecundum ſuæ gentis legem jura matrimonii contraxiſſe, & idcirco ſeparari poſſe: canonica inſtitutione definimus, & noſtro, omniumque orthodoxorum judicio ſtatuimus, ut quod legis imperfectum ſit perficiatur, & jus matrimonii nequaquam diſſolvatur. Synodus Romana ait, quod non dimittenda ſit uxor poſt baptiſmum, quæ habita eſt & ante baptiſmum: in baptiſmo ſolvuntur crimina: non tamen legitima conjugia: cum enim de baptiſmo tranſmigrat de vita in vitam, & non mutat uxorem legitimam quomodo mutat eam, qui non mutat vitam, ſed tranſit de gente ad gentem.* De repudiata ante baptiſmum Innocentius III. *Qui vero ſecundum*, inquit, *ritum ſuum legitimam repudiavit uxorem, cum tale repudium veritas in evangelio reprobaverit, nunquam eo vivente licite poterit aliam, etiam ad fidem Chriſti converſus habere.* C Hoc tamen intelligendum eſt, cum is qui converti non vult, cohabitare ſane modeſte & pacifice velit; nam ſi cohabitare cum fideli recuſaret, vel id facere nollet ſine contumelia creatoris: hoc eſt, inducendo conjugem ad peccatum idololatriæ, vel aliud quodcumque mortale, poteſt utique conjux converſus illa derelicta, cum alia matrimonium contrahere, ut, idem Innocentius reſpondit Ferrarienſi epiſcopo. *Si enim alter infidelium*, inquit, *conjugum ad fidem catholicam convertatur, altero, vel nullo modo, vel non ſine blaſphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente, qui relinquitur, ad ſecunda, ſi voluerit, vota tranſibit. Et in hoc caſu intelligimus, quod ait apoſtolus, ſi infidelis diſcedit, diſcedat, frater enim vel ſoror, non eſt ſervituti ſubjectus in hujuſmodi, & canonem etiam*, mitor vocaſſe canonem Innocentium, quod Ambroſius ſolum dixit: niſi dicamus, eum ut Cæleſtinum papam ſententiam illam Gregorii eſſe credidiſſe, *in quo dicitur: Contumelia creatoris ſolvit jus matrimonii circa* D *eum qui relinquitur.* Ob peccata enim hæc mortalia poſſe dimitti uxorem, ſi maritum fidelem ad ea committenda invitet, jam diu docuerat divus Auguſtinus. *Quamobrem & illud*, inquit, *quod dicunt, veluti probare cupientes, quantum valeat ſola fides, ubi Apoſtolus dicit, quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat; non eſt enim ſervituti ſubjectus frater vel ſoror in hujuſmodi; id eſt, ut propter fides Chriſti etiam ipſa uxor legitima ſocietate conjuncta, ſine ulla culpa relinquatur, ſi cum viro Chriſtiano propter hoc, quod Chriſtianus eſt, permanere noluerit; non attendunt eo modo illam rectiſſime dimitti, ſi viro ſuo dicat, non ero uxor tua niſi mihi de latrocinio divitias congeras, aut niſi ſolita lenocinia, quibus noſtram domum tranſigebas, etiam Chriſtianus exerceas, aut ſi quid aliud, vel facinoroſum, vel flagitioſum in viro noverat, quo delectata, vel libidinem explebat, vel facile victum habebat, vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille cui uxor hoc dicit, ſi veraciter egit pœnitentiam ab operibus mortuis, quando acceſſit ad baptiſmum, habetque in* E *fundamento fidem, quæ per dilectionem operatur, procul dubio plus tenebitur amore divinæ gratiæ, quam carnis uxoriæ: & membrum quod eum ſcandalizat, fortiter amputat: Quemcumque autem in hac diremptione dolorem cordis, propter carnalem affectum conjugis ſuſtinebit, hoc eſt detrimentum quod patietur, hic eſt ignis, per quem ſuno ardente ipſe ſalvabitur.* Sed ſi peccatum eſt uxorem dimittere etiam ad fidem converſum, dimiſſaque uxor vinculis primi matrimonii adſtricta contrahere non poteſt cum ſecundo, quare ad baptiſmum illa recipiendum admittitur, cum nullo peccato graviori irretitos accedere ad baptiſmum par ſit: quo ſi acceſſerint, repellendos oſtendit, multiſque rationibus probat D. Auguſtinus toto libro de fide & operibus. Quinimo, hæc ſola cauſa fuit libri illius edendi, adverſus eos qui dicebant, prius eſſe baptizandos, poſtea docendos peccata dimittere, ut ipſe refert. *Ad hanc*

1. ad Cor. 7.

Theod. Baſam. ad can. 72. ſextæ ſynodi.

Conc. Tribur. can. 39.

Innoc. III. in. c. gaudemus de divort.

Idem in c. quanto de divortiis.

1. ad Cor. 7.
Ambr. in epiſt. 1. ad Cor c. 7.

Celeſt. PP. in c. laudabile, de converſ. infidelium.

D Aug. II. unic. de fide & oper, c. 16.

1 Cor. 7.

Galat. 5.

Matth. 18.

D. Aug. I. de fide & operib. in principio.

Canon X. Vulgatus.

De relicta catechumeni, ſi alterum duxerit.

Si ea quam catechumenus reliquit, duxerit maritum, poteſt ad fontem lavacri admitti. Hoc & circa fœminas catechumenas erit obſervandum. Quod ſi fuerit fidelis, quæ ducitur ab eo qui uxorem inculpatam reliquit; & cum eluerit illum ab uxore quam ſine cauſa reliquit, placuit hujuſmodi in fine dari communionem.

Canon X. Emendatus.

De relicta catechumeni, ſi alterum duxerit.

Si ea quam cathecumenus reliquit, duxerit maritum, poteſt ad fontem lavacri admitti. Hoc & circa fœminas catechumenas erit obſervandum. Quod ſi fuerit fidelis, quæ ducitur ab eo qui uxorem inculpatam reliquit; & ſcierit eum habere uxorem, quam ſine E cauſa reliquit, placuit huic nec in fine dari communionem.

De catechumenorum connubiis: & cur relicta a catechumeno alteri nubere poſſit, & nupta ad baptiſmum admitti.

CAPUT XXII.

SAcramentum matrimonii contracti inter fideles quid, quam eximiæ virtutis & diuturnitatis, quam inviolabilis fidei, quam indiſſolubilis nexus, oſtenſum eſt hactenus a patribus duobus decretis præcedentibus: quod huic proximum erat, hoc canone decimo continenter annectunt, catechumenorum ſcilicet connubia;

autem, ait, *videntur disputationem impulsi, quod eos* A
noverint non admitti ad baptismum, qui dimissis uxoribus, alias duxerint; vel fœminas quæ dimissis viris, aliis nupserint: quia hæc non conjugia, sed adulteria esse dominus Christus sine ulla dubitatione testatur. Cum enim negare non possint esse adulterium, quod veritas adulterium esse sine ambage confirmat, eisque suffragari vellent ad accipiendum baptismum, quos hujusmodi laqueo ita captos viderent, ut si non admitterentur ad baptismum, Matth. 19. *sine ullo sacramento mallent vivere, vel etiam mori, quam diruptο adulterii vinculo liberari; humana quadam, &c.*

Ut hanc autem difficultatem componamus, vel dicendum videtur, quod Hispani patres agant hic de catechumena ægrotante (ut & egerant in canone præcedenti de fideli) huic enim interius pœnitenti, etiam si actu primum maritum non reliquerit, nec verbis poscat, nec poscere possit baptismum morbo gravata, nec ad interD. Aug. lib. 1. de adult. conjug. c. fin. rogata respondere, baptismum tamen dandum ipse Augustinus consulit, ut adulterii peccatum cum ceteris lavacro regenerationis ablueretur. Vel quod ecclesia Hispanica fuerit ex his quas idem Augustinus refert consi- B
Idem lib. de fide & oper. c. 19. lium illud non observasse. *Sed quoniam*, inquit, *malorum Christianorum mores, qui fuerunt etiam antea pessimi, habuisse non videntur hoc malum, ut alienas uxores ducerent viri, aut alienis viris fœminæ nuberent; inde fortasse apud quasdam ecclesias negligentia ista subrepsit, ut in catechismis competentium, nec quærerentur, nec repercuterentur hæc vitia. Atque inde factum est, ut inciperent & defendi: quæ tamen in baptizatis rara sunt adhuc, si ea nos negligendo non defensa faciamus. Talem quippe in quibusdam negligentiam, in aliis imperitiam, in aliis ignorantiam probabiliter dominus, somni nomine significasse intelligitur, ubi ait: Cum autem dormirent bo-*
Matth. 13. *miner, venit inimicus & superseminavit zizania.* Sed sive erroris, sive ignorantiæ, sive negligentiæ arguat has ecclesias Augustinus, constat sane, ne multi a suscipienda fide retraherentur, primis ecclesiæ temporibus Eutychiani Romani pontificis decretum Hispanis nostris episcopis placuisse. Fortasse Augustinus solas Africæ suæ ecclesias notavit, quod in illis diutina consuetudine illud receptum esset, quod in Romana & Hispanica non C
obtinuit. At cujuscumque ecclesiæ consuetudinem servandam, sæpe idem Augustinus monuit: tamque erit periculosum suæ quemquam ecclesiæ consuetudinem non observare, quam a ratione alienum cogi ad alienas.

Nisi quis dixerit, Augustinum sensisse de catechumenis culpa aspersis, quod uxores primas sine causa dimitterent, ut contraherent cum secundis; in hoc autem concilio de innocentibus solum uxoribus desertis a catechumenis. quas ideo posse etiam aliis nubentes ad baptismi sacramentum admitti, quod catechumeni qui eas repudiaverant prius, ut contraherent cum secundis, contraxissent. Si enim illi spreto primo matrimonio, celebrabant secundum non est cur parti innocenti connubium denegaretur secundum: & hoc non negavit fieri posse Augustinus, cum tempore quo catechumenus vel jam fidelis poterat infidelem uxorem dimittere & alteri copulari, uxor infidelis eodem jure non privaretur: cum nullum delictum admisisset, sicque poterat secure regenerationis tingui lavacro. Quæ autem observanda D
Lib. 3. cap. 60. essent in his qui ad baptismum suscipiendum accedebant, postea referemus.

Quod si fuerit fidelis quæ ducitur ab eo, qui uxorem inculpatam reliquit, & eum eluerit illum ab uxore quam sine causa reliquit, placuit hujusmodi in fine dari communionem.

POstertor decreti periodus, ut in editis exstat, sensum rectum non reddit; verior illa est, quam retinent vetusti CC. MS. *Quod si ducitur*, ait, *ab eo qui inculpatam reliquit uxorem, & eum sciverit habere uxorem, quam sine causa reliquit, placuit nec in fine dari communionem.* Supplenda sunt duo verba priora: Quod si fuerit fidelis, id est, si fuerit fœmina fidelis, non catechumena, quæ ducitur ab eo catechumeno vel fideli, qui inculpatam uxorem reliquit, placuit, nec in fine E
dari ei communionem: fidelis enim fœmina, Christianis institutis & moribus erudita, scire poterat & debebat, maritum catechumenum uxorem innocentem non debere nec posse dimittere; quod si dimisisset, & alteri se copulasset, mœchari: quare si cum illo contrahat, ejusdem peccati rea habetur, & pœnæ obnoxia, ideo & in fine illi interdicitur sacra communio.

Canon XI. Vulgatus.

De relicta catechumeni, si graviter ægrotaverit

Intra quinquennii autem tempora, catechumena si graviter fuerit infirmata, dandum ei baptismum placuit, non denegari.

Canon XI. *Emendatus.*

De relicta catechumeni, si graviter ægrotaverit.

Intra quinquennii autem tempora, catechumena si graviter fuerit infirmata, dandum ei baptismum placuit, non denegari.

Cur hic quinquennii catechumena fœminæ, cum reliquis biennii ad baptismum, tempus definiatur.

CAPUT XXIII.

NOn statim (ut diximus) ad baptismum olim infideles adulti, feriæ conversionis & sacratioris vitæ documenta præstantes, admittebantur, sed suis traditi catechistis, erudiebantur Christianæ disciplinæ rudimentis: catechizabantur, & docebantur, quid credere, quid agere, quibus observationibus anteactæ vitæ sordes purgare, quibus legibus inchoare futuram Christiano nomini congruentem, quibus rationibus æternam capessere compareque debuissent; ut priusquam aquæ, Spiritus sancti sedes, dignissimaque habitacula efficerentur. Quod præter concilium hoc & Nicænum, testatur sæpissime D. Augustinus. Nec omnibus catechumenis Conc. N
idem tempus ad suscipiendum baptismum præscriptum can. 2.
erat, sed varium. Flaminibus, hoc est, singulorum deo- D. Aug.
rum sacerdotibus ethnicorum triennii tempus superius: de fide &
reliquis vero, si bona essent indole præditi & moribus, ribus &
biennium inferius: Judæis conversis octo menses Aga- ro de ca
thensis concilii sanctione. Augustinus autem diu voluit zandis
esse catechumenus, ob nimios animi sui hinc inde flu- bus.
ctuantis motus, ut ipse de se testatur. Quod si intra Can. 4.
tempora cuique provinciæ præscripta catechumeni gravi Can. 42.
periculo valetudinis premerentur, antea baptizari pos- Conc. A
se, uno consensu diversa concilia & patres semper de- can. 25.
creverunt. De quinquennio autem ideo facta est men- D. Aug.
tio hic, quia non agitur de catechumena solum, sed ca- 5. conf
techumena peccante. De qua in capite superiori, quod c. 14.
indicat præter epigraphen, conjunctio illa, Autem.

Canon XII. Vulgatus.

De mulieribus quæ lenocinium fecerint.

Mater, vel parentes, vel quælibet fidelis, si lenocinium exercuerit, eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit, eam nec in fine accipere communionem.

Canon XII. *Emendatus.*

De mulieribus quæ lenocinium fecerint.

Mater, vel parentes, vel quælibet fidelis, si lenocinium exercuerit, eo quod alienum vendiderit corpus vel potius suum, placuit, eam nec in fine accipere communionem.

IVo p. 8. c. 306. Mater aut parens, vel quælibet fidelis, si lenocinium exercuerit, eo quod alienum corpus vendiderit, vel suum, placuit nec in fine communicandam. Burchardus lib. 19. decret. cap. 5. ad finem, aliter. *Ut ille*, ait, *qui hæc perpetraverit, nisi in fine non accipiat communionem.* Sic etiam ex pœnitentiali Theodori retulit Ant. Aug. tit. 3. c. fin. Sed lectio vulgata magis placet, ut ad finem canonis dicemus.

De pœna lenocinii parentum.

CAPUT XXIV.

VEteres, Licere, verbum, pro implicare dicebant, a licio, quod est filum, quo in tela textrices stamen implicant; Unde trilicem vestem, quæ ex tribus liciis constat. Ab hoc verbo, Licere, lenones " appellantur, errat h
quod alliciant & implicent: horum delictum lenocinium. Mendoz
Si mater ergo vel parentes illud exercuerint, in perpe- post Fest.
tuum communione privantur turpe enim & fœdum lenonum officium, sed si in liberos exerceatur, turpissimum semper habitum; quod non tam alieni, quam proprii corporis & naturæ bona, summa pretii vilitate vilissime commutentur: ideoque notatum fuit semper gravissima infamia, non apud Christianos modo, sed & apud ethnicos, Ulpiano teste. *Præter*, inquit, *qui le-*

lenocinium fecerit : lenocinium facit, qui quæstuaria mancipia habet : sed & qui in liberis hunc quæstum exercet, in eadem causa est. Nec infamiæ notam satis pœnæ habuisse adversus parentes lenones, voluerunt Impp. Valentinianus, & Theodosius, cum filios vel ancillas, quibus parentes vel domini hanc peccandi licentiam vel necessitatem imposuerint, a nexu suæ potestatis absolvi, implorato episcoporum vel defensorum suffragio, constituerunt : addita etiam pœna exilii & damnationis in metallum.

Vel quælibet fidelis.

Quæ sit antiqua lenonum pœna.

CAPUT XXV.

NON parentum solum, sed & cujuscumque fidelis lenocinium, severa, sed justissima animadversione episcopi nostri vindicarunt : probe intelligentes delicta non auctoribus magis, quam fautoribus obesse. Tertullianus. *Graviora delicta quæque pro magnitudine periculi diligentiam extendunt observationis, ut non ab his tantum abscedamus, sed & ab his per quæ fiunt. Licet enim ab aliis fiant, nen interest si per me. In nullo necessarius esse debeo alii, cum facit quod mihi non licet. Ex hoc quod velor facere, intelligere debeo, curandum mihi esse, ne fiat per me. Denique in alia causa, præjudicium istud observo. Nam quod mihi de stupro interdictum sit, aliis ad eam rem nihil aut operæ aut conscientiæ exhibeo. Nam quod ipsam carnem meam a lupanaribus segregavi, agnosco me neque lenocinium, neque id genus lucrum alterius causa exercere posse. Sic & homicidii interdictio ostendit mihi lanistam quoque ab ecclesia arceri : neque per se non faciet, quod faciendum aliis subministrat.* Nec pari lenones, qua & auctores censueris pœna dignos, sed & multo acriore ; quod sanctissimum præceptum de non mœchando tanto hi majori culpa violent, quanto minor voluptatis explendæ urgebat necessitas. Edocuit nos hoc olim Solon, qui quo pauciores essent in Rep. qui ad tam fœdum facinus juvenes vel fœminas illicerent, & a turpissimo hoc lenonum officio (si posset) vindicaret rempublicam, accusatos, & convictos lenones morte damnari jussit, ut ait Æschines. Sic Euthymachus quod puellam Olynthiam prostituisset, capite multatus est. Cleomenes tyrannus apud Methymnæos tres vel quatuor lenas, quæ apertissime lenocinari solebant, liberasque mulieres prostituere, in saccis ligatas jussit quibusdam immergere. Hermippus in libris de septem sapientibus hoc ipsum fecisse Periandrum narrat, referente Athenæo. Ultimo supplicio afficiendos placuit Justiniano, quem refert Procopius Theodoræ Augustæ suasu, & sodalitia meretricum, & lenonum a Constantinopoli sustulisse. Sed cum fœdissimæ huic lenonum turpitudini, par reperiretur postea quorumdam cupiditas, nec habendi fructu felix, & cupiditate quærendi miserrima, effecit tandem, ut aditum, quem crimini tanto Imperatorum pudicitia & castitas intercluserant, aurea clave luxuria sibi aperuerit & avaritia ; delata ad ærarium annis singulis tributi nomine quadam pecuniarum summa : a cujus fœditate & injuria ut Remp. vindicaret, sine Reip. incommodo, singulari quodam pietatis & beneficentiæ impulsu Florentius V. C. præfecturæ prætorianæ proprium patrimonii fundum ærario obtulit, tantum honestatis, decoris & emolumenti addens ærario & Reip. quantum detraxerat turpitudinis & infamiæ. Quod grata (ut debuit) memoria, ad præclarum pudicitiæ & liberalitatis exemplum retulit & laudavit Theodosius Imp. dignumque illud censuerim ejusdem Imp. exemplo, non solum ut hic repeteretur, sed ut recenti magistratuum memoria, & futura etiam posteritatis retineatur : sic enim ait.

Impp. Theod. & Valent. AA. Cyro & Alypio. PF. P. PM.

FIDEM de exemplis præsentibus mereantur historiæ, & omni de ambiguitate liberetur antiquitas, quæ nobis summos viros prætulisse rempublicam facultatibus indicavit. Virum inlustrem Florentium præfecturæ prætorianæ administratione subsultum cernamus, non jam cum majorum laudibus, sed cum suis magnis in rempublicam maritis, præclari animi æmula virtute certantem, existimationem reipublicæ non solum consilio suo ac providentia, sed etiam devotione ac munificentia pudendæ turpitudinis labe atque ignominia liberasse. Nam cum lenonum calliditate damnabili circumventam veterum videret incuriam, ut sub cujusdam lustralis præstationis obtentu, corrumpendi pudoris liceret exercere commercium, & injuriam sui ipsam quodammodo ignaram cohibere rempublicam, pio circa omnium verecundiam proposito, mansuetudinis nostræ more pudicitiæque suggessit, ad injuriam nostrorum temporum pertinere, si aut lenones in hac liceret urbe versari, aut eorum turpissimo quæstu ærarium videretur augeri. Ac licet nos illud adverteret execrari, etiam cessante vicaria oblatione vectigalis, tamen ne ullum ad ærarium incommodum perveniret, propriam possessionem obtulit, ex cujus reditibus possit accedere, quod prædictum pessimum genus consueverat pensitare. Unde providentiam & munificentiam ejus libenter amplexi, hac mensura in ævum lege sancimus, ut si quis posthac mancipia tam aliena, quam propria, aut ingenua corpora qualibet taxatione conducta prostituere sacrilegii temeritate tentaverit, in libertatem prius miserrimis mancipiis vindicatis, vel ingenuis personis conductione impia liberatis, gravissime verberatus hujus urbis finibus, in qua vetitum nefas crediderit exercendum, ad exemplum omnium, emendationemque pellatur. Cyre P. K. AA, Inlustris igitur auctoritas tua, ea quæ tuendæ honestatis decrevimus gratia, veneratione debita jubeat custodiri, officio amplitudinis tuæ viginti librarum auri pœnam, si præcepta nostra neglexerit, luituro.

Quod in foro sæculari Theodosius Imp. idem in foro ecclesiæ recipi hic nostrates episcopi voluerunt, lenones in perpetuum communione privantes præsenti canonis sanctione, quæ satis justa, pia & sancta est. Quod si aliquando eam denuo sanciri oportuit, vel sancitam jam denuo renovari ; hoc maxime tempore sunt pietate & doctrina graves, qui optent, quod minus tuta sit etiam inter parentes virginum pudicitia.

Nec ab hac lenocinii pœna illi eximi poterunt, qui vel quæstu, vel suasu, vel alia quacumque ratione munuscula vel literulas (quibus juvenes, vel virgines solicitari solent & solicitare nonnunquam) eo animo ad mulieres, vel virgines deferre consueverunt ; nam si hoc lenocinari non est, quid est lenocinari ?

Olim enim Athenienses majore pœna afficiebant eos qui alienam uxorem muneribus, precibus & illecebris corrupissent, quam qui vi adhibita violassent ; illos morte multabant, hos autem dupli pœna afficiebant, damnum illatum prius pretio æstimantes : quod videlicet, qui vim intulerant, odio futuri essent his, quas violassent ; contra vero qui ad stuprum pellexerant, sic animum fœminarum ad sui studium & amorem conciliassent, ut mariti uxor, & domus tota magis in adulteri, quam mariti benevolentia, manu & potestate foret : ut ex oratione Lysiæ refert Petrus Victorius. Quare qui tanquam alienæ pudicitiæ proxenetæ, ad fœdissimam hanc amoris fœdissimi conciliationem, fœminarum animos, vel muneribus, vel blanditiis, vel quo alio malo consilio in fraudem illiciunt, aut ferentes literas, aut referentes responsa, non essent sane minori pœna puniendi, quam qui ad raptum vel stuprum inferendum, opem, auxilium, vel auctoritatem accommodant : & de his sane dixerim lubentius, quod de Reip. suffragiis olim dixisse Ciceronem Ammianus refert. *Cumque nihil*, ait, *tam incorruptum debeat esse in Rep. quam suffragium, quam sententia, non intelligo, cur qui ea pecunia corruperit, pœna dignus sit : qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quam qui pretio judicem corrumpit, quod pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest.*

Petrus Victorius lib. 32. variarum lectio. c. 11.

Refert ex Cicerone de Rep. Ammianus Marcel. lib. 30.

Placuit eam nec in fine accipere communionem.

CAPUT XXVII.

IN vulgatis conciliorum Codicibus, & apud Ivonem cum negatione litera exstat. Apud Burchardum vero cum conjunctione exceptiva, nisi. *Exercuisti*, ait, *lenocinium, aut in te ipsa, aut in aliis, ita dico, ut tu meretricio more tuis amatoribus corpus tuum ad tractandum & ad sordidandum, pro pretio tradidisses : seu quod crudelius est & perniciosius, alienum corpus, filiæ dico, vel neptis, vel alicujus Christianæ, amatoribus vendidisti, vel concessisti, vel internuncia fuisti, vel consiliata es, ut stuprum aliquod tali modo perpetraretur : si fecisti, sex annos per legitimas ferias pœniteas : tamen in concilio Eliberitano præcipitur, ut ille qui hæc perpetraverit, nisi in fine non accipiat communionem.* Sic etiam in pœnitentiali Theodori. Sed vulgata lectio & Ivonis cum negatione magis placet, & quia criminibus aliis non adeo gravissimis similis pœna sæpe sancita est a patribus in hoc concilio, & quia in vetusta nostra conciliorum collectione cum negatione litera exstat.

Ivo p. 8. c. 106. Burch. li. 19. c. 3.

Theod. in pœnitentiali tit 3. c. fin.

Canon XIII. Vulgatus.

De virginibus Deo sacratis si adulteraverint.

Virgines quæ se Deo dedicaverunt, si pacta perdiderint virginitatis, atque eidem libidini inservierint, non intelligentes quid amiserint, placuit, nec in fine dandam eis esse communio-

n. lib. 4. t prætor, is qui no- ur infa- . nt. & odos. p. in l. le- es fin. C. pectacu- l. 10.

ll. in lib. idololat. .

neus l. 10. nol. c. 14. ian. auth lenon. pius lib. le ædif. inia.

dosius in ella insti- one 18.

munionem. Quod si semetipsas pœnituerint, quod infirmitate corporis lapsæ fuerint, & toto tempore vitæ suæ hujusmodi fœminæ egerint pœnitentiam, & abstinuerint se a coitu, eo quod lapsæ potius videantur, placuit, eas in fine communionem accipere debere.

Canon XIII. *Emendatus.*

De virginibus Deo sacratis si adulteraverint.

Virgines quæ se Deo dedicaverunt, si pactum perdiderint virginitatis, atque eidem libidini inservierint, non intelligentes quid amiserint, placuit, nec in fine dandam eis esse communionem. Quod si sibimet persuaserint, quod infirmitate corporis lapsæ fuerint, & toto tempore vitæ suæ hujusmodi fœminæ egerint pœnitentiam, & abstinuerint se a coitu, eo quod lapsæ potius videantur, placuit, eas in fine communionem accipere debere.

PROBARUNT hunc canonem olim concilium Colonienſe ſub Carolo Imp. cognomento Craſſo, canone VI. & Moguntinum III. tempore Arnulpi regis, canone XXVI. & Rabanus in ſuo pœnitentium libro capite IV. Gratianus in cap. virgines quæ XXVII. q. I. ac tandem vetuſta noſtra conciliorum & epiſtolarum collectio, his quæ retulimus immutatis.

Virgines voto ſacratas ab ipſis apoſtolorum temporibus fuiſſe in eccleſia præſertim Hiſpanica: & cur de virginibus hic, non de viduis mentio injecta.

CAPUT XXVII.

AD illuſtrem & ſummam Hiſpaniæ laudem pertinet, inter medias ſævientium præfectorum procellas, inter immanes tyrannorum imperatorum cruciatus, inter tot vanas gentium ſuperſtitiones, ac tandem inter turpiſſimas meretricum lenonumque officinas, virgines in ea fuiſſe caſtiſſimas, æterni omnipotentis & veri Dei ſacro cultui dicatas, quæ inſigni pudicitia, orationibus, lacrymis, jejunio & pœnitentia ſponſum ſuum ad majora in Hiſpaniam conferenda beneficia moverent. Faceſſat igitur jam Petrus Martyr hæreticus, qui a tempore Conſtantini magni virginitatem ſacrari cœpiſſe, omni antiquitatis eccleſiaſticæ præſidio deſtitutus adfirmat; cum multo antea tempore Diocletiani & Maximiani ſacratas fuiſſe, non argumentum ſolum ſuppeditet Hiſpania, ſed teſtimonium clariſſimum. Cujus ſacri voti tanto flagravit ſtudio, ut illius violatrices omni communione perpetuo privaverit. Cujus pœnæ adjectio nova, veterem fuiſſe & ab ipſis apoſtolorum temporibus ſacræ virginitatis obſervationem profecto indicat. De virginibus ſolum concilii patres meminerunt; non quod viduæ ſacro etiam caſtitatis & continentiæ voto tunc ſolitæ non eſſent obſtringi (nam ſolitas conſtat ex Paulo) ſed quia viduæ tunc velo ſacro (ut virgines) non conſecrabantur. Gelaſius papa. *Viduas autem*, ait, *velare pontificum nullus attentet: quod nec auctoritas divina delegat, nec canonum forma præſtituit: non eſt ergo penitus uſurpandum eis, quia ſic eccleſiaſtica ſunt conferenda præſidia, ut nihil committatur illicitum.* Confirmavit Concilium Triburienſe ſub Arnulpho. *Viduas autem*, inquit, *velare pontificum nullus attentet, prout conſtitutum eſt in decretis papæ Gelaſii, Cap. XIII. quod nec auctoritas divina, nec canonum forma præſtituit: quæ ſi propria voluntate continentiam profeſſa eſt, ut in ejuſdem Gelaſii C. XXI. legitur, ejus intentio pro ſe reddat rationem Deo.* Concilium Rothomagenſe. *Statutum eſt*, ait, *viduas non debere velari. Simul & hoc ſtatutum eſt, ut ſi quiſpiam presbyterorum deinceps hujus conſtitutionis norma contumaciter tranſgreſſor exiterit, ſcilicet, ut aliquas viduas velare præſumat, quia hoc & epiſcopis non licet, gradus ſui periculum incurrat.* Hac ipſa ratione in vovendi ritu ſic a virginali diſcernebantur, ut non viduæ tantum, ſed quovis etiam modo defloratæ ad votum continentiæ cum virginibus, nec reciperentur, nec remanerent, etiam ſi in perſecutione vim paſſæ & violenter oppreſſæ pudicitiam mentis, apud Deum non amiſiſſent. Leo Magnus. *De his*, ait, *quæ in ſacro virginitatis propoſito conſtitutæ barbaricam pertulere violentiam, & integritatem pudoris non animo ſed corpore perdiderunt, ea nobis ſervanda videtur moderatio, ut nec in viduarum gradum dejiciantur, nec in ſacrarum & perſeverantium virginum numero cenſeantur; quibus, ſi in omnibus virginalibus obſervationibus perſeverant, & caſtimoniæ ſeliditatem mente cuſtodiunt, ſacramentorum non eſt negranda communio: quia injuſtum eſt eas in eo argui notarive, quod vis hoſtilis eripuit, non voluntas amiſit.* Et inferius. *Dei igitur famulæ* (famulas Dei, ancillas Dei, ſervas Dei, moniales olim nuncupari ſcitum, quas in Africa, & Ægypto vocatas fuiſſe Nonnas, ex Hieronymo didici) *quæ integritatem pudoris oppreſſione barbarica perdiderunt, laudabiliores erunt in humilitate, ac verecundia, ſi ſe incontaminatis non audeant comparare virginibus. Quamvis enim omne peccatum ex voluntate naſcatur: & potuerit corruptione carnis mens invita non pollui; minus tamen hoc illis oberit, ſi quod potuerint animo non amittere, doleant ſe vel corpore perdidiſſe.* Quod adeo verum cenſuit Auguſtinus, ut fœminam, catechumenam vitiatam, non poſſe poſt baptiſmum inter Dei virgines conſecrari, dixerit. *Acutius intelligunt qui nec eum qui catechumenus vel paganus habuit alteram, ordinandum cenſuerunt; quia de ſacramento agitur non de peccato. Nam in baptiſmo peccata omnia dimittuntur: & qui dixerit: Si nupſerit virgo, non peccat, ſatis declaravit, nuptias non eſſe peccatum. Propter ſanctitatem autem ſacramenti, ſicut fœmina, ſi catechumena vitiata eſt, non poteſt poſt baptiſmum inter Dei virgines conſecrari; ita non abſurde viſum eſt, bigamum non peccaſſe, ſed normam ſacramenti amiſiſſe; non ad vitæ meritum, ſed ad ordinationis eccleſiaſticæ ſignaculum neceſſariam.* Unde Gregorius magnus ait. *Nullam igitur fraternitas tua niſi ſexagenariam virginem, cujus ætas hoc atque mores exegerint, velari permittat.* Romanos etiam conſtat, non niſi virgines ad cultum Veſtæ & earum ſocietatem admiſiſſe. Qua ratione de caſtitate Veſtalium ad virgines noſtras ſacratas exemplum ex Romanorum annalibus deſumpſerunt D. Ambroſius & Turonenſis concilii II. antiqui patres. *Cum etiam*, inquiunt, *in chronicis habeatur de virginibus Gentilium, tempore quo ſe deæ Veſtæ ſacraverant, poſtmiſſo propoſito & corrupta virginali gratia, legali ſententia vivas fuiſſe in terra defoſſas. Si fana colentes, tali ſunt ſententia condemnatæ, quanto magis quæ in honorem redemptoris ſui ſe veſte mutaverint, & perſeverare noluerint, gravem debent expectare ſententiam?*

Si pactum perdiderint virginitatis, atque eidem libidini ſervierint.

Poſt votum nunquam licuiſſe ſacris virginibus vagam impudicitiam vel contubernium: explicata in eam rem duo Cypriani & Auguſtini loca.

CAPUT XXVIII.

PUDICITIAM quam ſemel Deo quis obtulit, ſi violat, tametſi ſcortationis peccatum, honeſto nuptiarum nomine tegere cupiat, libido eſt, fornicatio eſt, ſtuprum eſt, adulterium eſt, inceſtus eſt, ſacrilegium eſt. Ideo quamvis incertum videatur ex hujus canonis verbis, an patres agant de virginibus ſacris impudicitia lapſis, an vero matrimonio ſive contubernio contracto; certius eſt, vero ſenſu & ſententia utrumque comprehendi poſſe: quod utroque modo fides profanetur Deo vero conſecrata, ſed tanto gravius cum contracto matrimonio, quam cum vaga impudicitia violatur, quanto diutius matrimonii ſeu contubernii diuturnitas cum populi offendiculo infelicem animam detinet alligatam, juxta Gregorii IX. ſententiam.

An etiam hic egerint patres de virginibus caſtitatis votum ſimplex vel ſolenne (ut vocant) voventibus, quæri poteſt: Et probabilius eſt, de ſacro vel ſolenni, quia illas quæ votum ſolenne emiſerant, ſe Deo devovere, vel devotas Deo vocabant; uti conſtat præter hoc concilium in hoc canone & canone XXVII. inferius, ex concilio Arelatenſi II. *De puellis*, inquit, *quæ ſe voverunt Deo, & præclari nominis decore floruerunt, ſi poſt viginti & quinque annos ætatis ad terrenas nuptias ſponte tranſierunt, id cuſtodiendum eſſe decrevimus, ut cum his, cum quibus ſe obligaverint, communione priventur; ita ut eis poſtulantibus pœnitentia non negetur; cujus pœnitentiæ communio multo tempore differatur.* At hic de ſacratis virginibus, quas ſanctimoniales vocamus, patres egiſſe, qui concilio Turonenſi interfuerunt clarius interpretati ſunt: devotam enim, pro ſacrata voto ſolenni intelligi conſtat ex concilio Carthaginenſi IV. & ex Toletano I. *Devotam peccantem*, ait, *non recipiendam in eccleſia, niſi peccare deſierit.* De religioſis autem, & voto ſolenni obſtrictis egiſſe etiam Toletanos patres, inde intelligi poteſt, quod matrimonium poſtea contractum ſeparari acta pœnitentia præceperint. *Corruptorem*, ajunt, *par pœna conſtringat: quæ autem maritum acceperit, non admittatur ad pœnitentiam, niſi adhuc ipſo vivente marito, caſte vivere cœperit.* Et mox. *Epiſcopi, ſive preshyteri, ſive diaconi filia, ſi devota fuerit, & peccaverit, & maritum duxerit, ſi eam pater vel mater in affectu receperint, a communione habeantur alieni.* Id etiam confirmat concilii Chalcedonenſis decretum. *Si qua virgo*, inquit, *ſe dedicaverit Deo, ſimiliter monachus, non licet eis nuptiis jungi: ſi vero inventi*

1. Tim. 5.
Gelaſ. in epiſt. 1. ad epiſcopos per Lucani, Brutios, & Siciliam conſtitutos c. 15.
Conc. Tribur. ſub Arnulp. can. 15.
Conc. Rothom. can. 9. Refert Ivo p. 7. c. 52.
D. Leo in ep. 87. ad Epiſc. Mauritan. Cæſarien. c. 2.
Idem c. 5.
Refertur Grat. in c. autem 32. D. Aug. l. bono con gali c. 18. latus a Gr in c. acut 26. diſt.
D. Greg. in giſt. l. 3. ep 11. ad Ma mian. epiſc pum Syra ſan. ad finc
D. Ambroſ 3. de virgi bus. Con Turon. I can. 22.
Greg. IX. in fin. de co ſuetudine.
Con. Arelat. can. 33.
Conc. Turo can. 22.
Conc. Carth IV. can. 10
Conc. Tol. c. 16.
Idem c. 19
Conc. Chal ced. can 1

venti fuerint hoc facientes, maneant excommunicati. Sicque de virginibus sacris votum solenne emittentibus, intellexerunt canonem antiqui concilii Colonienſis patres, quorum interpretationem ſequi placet; poſt alia enim ſic ajunt. *De virginibus autem ſacratis in concilio Eliberitano Cap. XIII. ſcriptum eſt: Si mœchaverint virgines quæ ſe Deo dedicaverunt, ſi pactum perdiderint virginitatis, & reliqua.* Hujus canonis verba eodem ſenſu intellexerunt concilii Moguntini ſub Arnulpho epiſcopi. *De viduis*, ajunt, *præcipimus, ut nequaquam cito velentur, ſed in poteſtate earum maneant conſentiente epiſcopo, utrum nubant, an profeſſionem caſtitatis aſſumant, uſque dum probetur earum converſatio; ne forte de iiſdem dici poſſit, quod ab apoſtolo dicitur. Quæ autem in deliciis ſunt viventes, mortuæ ſunt. Si autem propoſitum caſtitatis aſſumpſerint, aut monaſterii clauſtris regulariter conſtringantur, aut domi manentes caſtitatem ſuæ profeſſionis integerrime cuſtodiant. Quod ſi a propoſito deviaverint, canonicæ inſtitutionis cenſura corrigantur: quod & de virginibus ſi mœchatæ fuerint, ſtatuimus, ſicut in concilio Eliberitano Cap. XIII. ſcriptum eſt: virgines quæ ſe Deo dedicaverunt & cetera.*

Colon.

Mo- ub Ar- iſcopo

. 5.

Sed adverſari videtur D. Cyprianus, dum licere virginì, quæ ſe Deo jam devovit, nuptias inire, his verbis expreſſit. *Quod ſi ex fide ſe Chriſto dicaverunt, pudice & caſte ſine ulla fabula perſeverent, ita fortes & ſtabiles præmium virginitatis expectent: ſi autem perſeverare nolunt, vel non poſſunt, melius eſt nubant, quam in ignem deliciis ſuis (delicits* eſt in alio codice) *cadant.* Sunt qui putent de virginibus non velatis loqui Cyprianum, de his ſcilicet, quæ ſimplex (ut vocant) caſtitatis votum emiſerunt, non autem ſolenne: quæ etſi parum juſte fecerint cum nupſerint, matrimonium tamen in eccleſiæ foro validum ineunt, non inane & irritum. Sed veroſimilius eſt, illum de virginibus neutro voto obſtrictis, nec ſimplici (ut dicitur) vel ſolenni, ad Pomponium reſcripſiſſe; quod ut mihi perſuaſi, ita perſuadeam ceteris, occurrunt multa. In primis enim, ut a fonte rem petamus, Pomponius, cui reſcribit Cyprianus, non ſcripſerat, aut conſuluerat illum de virginibus velatis, aut ſacris tantum, ſed de omnibus virginibus, ut ex principio epiſtolæ Cypriani conſtat. *Legimus*, inquit, *literas tuas, frater cariſſime, quas per Paconium fratrem noſtrum miſiſti, poſtulans & deſiderans, ut tibi reſcriberemus, quid nobis de his virginibus videatur, quæ cum ſemel ſtatum ſuum continenter & firmiter tenere decreverint, detectæ ſint poſtea in eodem lecto pariter manſiſſe cum maſculis.* II. quia dubio Pomponii ſe reſcribere ait ex evangelicis & apoſtolicis traditionibus. *Circa quam rem*, ait, *quoniam conſilium noſtrum deſideraſti, ſcias nos ab evangelicis & apoſtolicis traditionibus non recedere, quominus fratribus & ſororibus noſtris conſtanter & fortiter conſulatur, & per omnes utilitatis vias eccleſiaſtica diſciplina ſervetur.* At omnibus evangelicis & apoſtolicis traditionibus repugnat, ut quæ ſemel ſuæ pudicitiæ & profeſſionis Chriſtum teſtem adhibuerunt, abolito caſtitatis chirographo, repellant illum, contemnant, abjiciant. III. quia in illis verbis: Si autem perſeverare nolunt, vel non poſſunt, melius eſt nubant, quam in ignem deliciis ſuis cadant: imitatus eſt locum Pauli docentis, virgines & viduas melius eſſe nubere quam uri. At Paulum de virginibus & viduis nullo voto conſtrictis loquutum conſtat ex illius verbis. *Dico autem non nuptis & viduis: bonum eſt illis ſi ſic permaneant, ſicut & ego: quod ſi non ſe continent, nubant; melius eſt nubere quam uri.* Quem locum de his quæ nullum votum emiſerunt, intelligunt communi conſenſu omnes catholicæ eccleſiæ patres & concilia. Addo quartum, poſt iſta verba, illa ſtatim ſubjunxiſſe. *Certe nullum fratribus aut ſororibus ſcandalum faciant; cum ſcriptum ſit: ſi cibus ſcandalizat fratrem, non manducabo carnem in ſæculum, ne fratrem ſcandalizem.* Si ergo vult Cyprianus, ut nubant virgines, ne fratrem ullum ſcandalizent, de quibus, rogo, virginibus illum intellexiſſe eſt probabilius: de his quæ ad obſervandam pudicitiam nullo vinculo tenentur, an vero de his quæ Chriſto, vel privatim, vel publice fidem ſuam firmiſſime adſtrinxerunt? Qui enim fieri poterat, ut non eſſent ſcandalo, quæ Deum immortalem ſemel ſponſum eligentes, illum pro homine mortali fœdiſſime commutarunt. Aut qua pœna & cruciatu digna non cenſebitur mulier, ut cum magno Baſilio loquar, quæ nobili conjuncta viro, ſervo ſuo ſeipſam violandam impudice ſubſterneret, ac ſervum inſidioſe nequiterque domini toris inveheret. Et ſi ille impius & adulter eſt, qui dimiſſam a viro mortali ducit, qui immortalis Dei ſponſam hunquam dimiſſam violare præſumit, cujus non ſceleris & impietatis particeps judicabitur? *Nec ſane*, inquit, *incongrue his quæ ſunt hujuſmodi, illud apoſtolicum aptari poteſt, quoniam cum fornicatæ a Chriſto fuerint, nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt: non conjugium, ſed adulterium male conſummantes.* Illud ultimo loco adjiciendum cenſeo, quod majoris momenti eſt, ipſum Cyprianum cum clarius de virginibus, quæ jam votum emiſerunt, ſermonem inſtituit, poſtea in eadem epiſtola, non mariti ſed Chriſti adulteras vocaſſe; nec aliquo pacto poſſe eccleſiaſticæ communionis participes fieri, niſi abjurato ſecundo hoc impudico contubernio, ne ceteris inconſtantis, levis & turpis animi pernicioſum exemplum præberent. *Si ſic perveniens maritus*, inquit prius, *ſponſam ſuam cum altero videat, nonne indignatur & fremit, & per zeli dolorem fortaſſis & gladium in manum ſumit? Chriſtus dominus & judex noſter, cum virginem ſuam ſibi dicatam & ſanctitati ſuæ deſtinatam jacere cum altero cernit, quam indignatur & iraſcitur, & quas pœnas inceſtis hujuſmodi conjunctionibus, cujus ut gladium ſpiritualem, & venturum judicii diem unuſquiſque fratrum poſſit evadere, omni conſilio providere & elaborare debemus.* Et poſt alia. *Si autem de eis*, inquit, *aliqua corrupta fuerit deprehenſa, agat pœnitentiam plenam, quia quæ hoc crimen admiſit, non mariti, ſed Chriſti adultera; & ideo eſtimato juſto tempore, poſtea exomologeſi facta, ad eccleſiam redeat. Quod ſi obſtinate perſeverant, nec ſe ab invicem ſeparant, ſciant ſe cum hac ſua impudica obſtinatione nunquam a nobis admitti in eccleſiam poſſe, ne exemplum ceteris ad ruinam deliciis ſuis facere incipiant.* Eamdem ſententiam repetit in libro de diſciplina & habitu virginum. Ubi non ſolum Chriſti adulteras, quæ violata Chriſto fide promiſſa, aliis nupſerunt, vocat, quæ turpi ſe conjugio macularunt, ſed eas quæ cultius ſe ornantes (impudica intellige mente) vagabantur per urbem. *Sic ſe expugnator inimicus per artes ſuas inſerit, ſic inſidiis per occulta fallentibus diabolus obrepit, ſic dum ornari cultus, dum liberius evagari virgines volunt, eſſe virgines deſinunt furtivo dedecore corruptæ, viduæ antequam nuptæ, non mariti ſed Chriſti adulteræ: quam fuerant præmiis ingentibus virgines deſignatæ, tam magna ſupplicia pro amiſſa virginitate ſenſuræ.* Si ergo virgines quæ jam votum voverunt lapſas, non permittit Cyprianus ad eccleſiam ullo pacto accedere, ne facta hac indulgentia, ceteris peccandi offendiculum præbeatur, cui poterit eſſe probabile, niſi repugnantia dixiſſe Cyprianum in eodem libro contendat inepte, de virginibus jam voto emiſſo præcedenti periodo tractaviſſe?

prian. 62 ad onium.

or. c. 7.

Cyprian. lib. de diſcipli. & habitu virgin. c. 8.

Sed verendum eſt ſane, difficilem quem mox Auguſtinus obiicit ſcopulum, non adeo facile evadamus. In libro enim unico de bono viduitatis hæc docuiſſe Auguſtinum refert Gratianus. *Quidam nubentes poſt votum aſſerunt adulteros eſſe; ego autem dico, quod graviter peccant, qui tales dividunt.* Hæc autem ſummatim ex toto illo capite retulit Gratianus: ſed propria Auguſtini verba referamus, quibus non ſolum nuptias poſt votum contrahi valide poſſe dixit, ſed quod magis mirere, licite facere poſſe adfirmavit. *Proinde qui dicunt talium nuptias non eſſe nuptias ſed potius adulteria, non mihi videntur ſatis acute ac diligenter conſiderare, quid dicant, fallit eos quippe ſimilitudo veritatis.* Ad finem capitis addit. *Fit autem per hanc minus conſideratam opinionem qua putant lapſarum a ſancto propoſito fœminarum, ſi nupſerint, non eſſe conjugia, non parvum malum, ut a maritis ſeparentur uxores, quaſi adulteræ ſint, non uxores. Et cum volunt eas ſeparatas reddere continentiæ, faciunt maritos earum adulteros veros, cum ſuis uxoribus vivis, alteras duxerint.* Et poſt alia. *Quapropter non poſſum quidem dicere a propoſito meliore lapſus, ſi nupſerint, fœminas, adulteria eſſe conjugia,* Multa excogitarunt hujus ſæculi ſcriptores ad diſſolvendum impeditum hunc Auguſtini nodum; quem adverſus eccleſiæ noſtræ decreta & religionum inſtitutum Brentius hæreticus, Petrus martyr, & alii eorum ſectatores adeo exultantes proponunt, ac ſi de univerſa eccleſia triumphaſſent. Quidam enim facilius hunc locum negari poſſe, quam ſolvi dixerunt, ut Spenceus. Alii liberius totum librum non eſſe Auguſtini affirmantes, ſed Juliani cujuſdam Pelagii hæretici ſectatoris. Sic Hoſius cardinalis non minus eruditione & pietate, quam dignitate illuſtriſſimus, in ſua illa Chriſtiana & docta catholicæ fidei profeſſione de matrimonii impedimentis. Qui majori reverentia & religione locum hunc Auguſtini tractarunt, de voto ſimplici, non de ſolenni intelligendum docent, ut Gratianus, Petrus Lombardus, & alii: idque communi ſcriptorum hujus ætatis conſenſu receptum eſt, ut teſtantur Sotus, Robertus Bellarminus, ac tandem doctiſſimæ illæ Gregoriani decreti adnotationes in c. quidam nubentis. XXVII. diſt.

Aug. li. unic. de bono viduit. c. 10. relatus a Gratiano in c. quidam nubentes. 27. diſt.

Idem Aug. c. 11

Spenceus de continentia. lib. 5. c. 2.

Hoſius in Catholicæ fidei profeſſione c. 56. de matrimonii impedimentis.

Gratian. ad finem 24. diſtinct.

Sotus in 4. diſt. 38. art. 1.

Bellarm. tom. 2. de controv. Chriſtian. fidei. lib. 2. c. 38.

In c. quidam 27. diſt.

Poſſidius in indiculo.

Sed age, videamus, ſi Auguſtini mentem præſtantius aſſequi non poſſimus, an examinare ſaltem poſſimus accuratius, nec mentem tantum, ſed & verba epiſtolæ, &c. epiſtolam totam a calumnia objecta vindicare, cum certo illam eſſe Auguſtini teſtetur Poſſidius. *Inter epiſtolas Julianæ*, inquit, *de ſancta viduitate* &c.

Auguſtinus enim, beatiſſime pater, in libro de bono viduitatis, eo animum intendit, ut doceret Julianam viduam & ejus etiam nomine omnes Chriſtianas

ſtianas (ad Julianam enim ſcribebat quæ nullo voto ſimplici (ut vocant) vel ſolenni ſe devinxerat, ſed continentiæ ſtatum ſecundis nuptiis repulſis elegerat) bona & perfectionem viduitatis continentiæque: ſic enim librum vel epiſtolam inſcripſit, de bono & perfectione viduitatis. Multa dixit de illius laude: non tamen illa tanta eſſe adfirmavit; ut ſi viduæ velint nubere ſecundo, ne urerentur, illis non liceret: reprobat enim antiquum Tertulliani ſecundas nuptias velut adulterium damnantis & Cataphrygarum errorem, in quem ne impingeret Juliana (ab eo enim non procul aberat nimia continentiæ ſuæ laudatione) multis verbis docet, ſuadet, atque contendit omnibus fere capitibus præcedentibus. In hoc ergo perſiſtens propoſito D. Auguſtinus, ad revincendam illius erroris falſitatem, poſt alia adjecit. *Proinde qui dicunt, talium nuptias, non eſſe nuptias, ſed potius adulteria, non mihi videntur ſatis acute ac diligenter conſiderare quid dicant: fallit quippe eos ſimilitudo veritatis. Quia enim conjugium Chriſti dicuntur eligere, quæ Chriſtiana ſanctitate non nubunt,* ecce non dixit, voto aut promiſſione, ſed ſanctitate Chriſtiana, ſive viduitatis ſimplici continentia; *hinc argumentantur quidam dicentes: Si viro ſuo vivo, quæ alteri nubit, adultera eſt, ſicut ipſe dominus in evangelio definivit, vivo ergo Chriſto, cui mors ultra non dominatur, quæ conjugium ejus elegerat, ſi homini nubit, adultera eſt. Qui hoc dicunt, acute equidem moventur, ſed parum attendunt hanc argumentationem quanta rerum ſequatur abſurditas. Cum enim laudabiliter etiam vivente viro, ex ejus conſenſu continentiam fœmina Chriſto voveat, jam ſecundum iſtorum rationem, nulla hoc facere debet, ne ipſum Chriſtum,* quod ſentire nefas eſt, *adulterum faciat: cui, vivente viro, nubit. Deinde cum primæ nuptiæ melioris ſint meriti, quam ſecundæ, abſit ut ſanctarum viduarum iſte ſit ſenſus, ut Chriſtus eis videatur quaſi ſecundus maritus. Ipſum enim habebunt, & antea, quando viris ſuis fideliter ſerviebant ſubditæ, non carnaliter, ſed ſpiritualiter, virum, cui eccleſia ipſa, cujus membra ſunt, conjunx eſt: quæ fidei, ſpei, caritatis integritate, non in ſolis virginibus ſanctis, ſed etiam in viduis & conjugatis fidelibus tota virgo eſt. Univerſa quippe eccleſia, cujus illæ membra ſunt, apoſtolus dicit: Aptavi vos uni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto. Novit autem ille conjugem virginem ſine corruptione fœtare, quem in ipſa etiam carne potuit mater ſine corruptione procreare. Fit autem per hanc minus conſideratam opinionem, qua putant lapſarum a ſancto propoſito fœminarum, ſi nupſerint, non eſſe conjugia, non parvum malum, ut a maritis ſeparentur uxores, quaſi adulteræ ſint, non uxores; & cum volunt eas ſeparatas reddere continentiæ, faciunt maritos earum adulteros veros, cum ſuis uxoribus vivis, alteras duxerint.* Hæc eo animo & conſilio Auguſtinus, quibus nihil verius, nihil doctius, nihil ſanctius, nihil antiquis & recentibus catholicæ eccleſiæ moribus & decretis accomodatius, vel ſcribi potuit, vel excogitari. Hoc autem ſolum ſcripſiſſe & docuiſſe Auguſtinum non veriſimilibus argumentis, ſed propriis rerum & mentis ſuæ notis confirmabo. Primo Auguſtinus ad Julianam viduam ſcribebat, ut ex libri epigraphe conſtat: Julianam autem nullum votum voviſſe, ſed tantum conjugio elegiſſe, ex toto libro apparet, præcipue cap. IV. ubi ſic ait. *Quapropter hoc primum oportet, ut noveris, bono quod elegiſti, non damnari ſecundas nuptias, ſed inferius honorari; nam, ſicut bonum ſanctæ virginitatis, quod elegit filia tua, non damnat unas nuptias tuas, ſic nec viduitas tua cujuſquam ſecundas.* Ne autem illa viduitatis bona & continentiæ (quod cœpiſſe illam Auguſtinus inſinuat) tanti facienda putaret, ut vetuſto Tertulliani errore viduas ſecundo nubentes adulteras eſſe diceret, quod nuptias ſecundas damnandas ut adulterium exiſtimaret, multa docet, repetitque Auguſtinus, volens ab imo hujus erroris radices & a Juliana & a viduis omnibus ſuam continentiam ſimplicem nimis jactitantibus, evellere. In principio enim epiſtolæ de viduitatis bono, ſe rogatum ſcribere a Juliana his verbis refert. *Ne petitioni tuæ & in Chriſto dilectioni diutius eſſem debitor promiſſionis meæ, arripui utcumque inter alias urgentiſſimas occupationes meas, de profeſſione ſanctæ viduitatis aliquid ad te ſcribere.* Capite poſtea II. ſe nolle ait toto illo opere, niſi Pauli apoſtoli epiſtolam ad Corinthios explicare: dum capite VII. ejuſdem dixit, dico autem non nuptis, & viduis, bonum eſt illis ſi ſic permaneant, ſicut ego; quod ſi non ſe continent, nubant, melius enim eſt nubere, quam uri. *Non ſit ergo, ait Auguſtinus, mihi aliud te docere, niſi verba tibi doctoris exponere, & de iis quod dominus dederit, diſputare.* Ait itaque apoſtolus doctor Gentium, vas electionis. *Dico autem innuptis & viduis, bonum eſſe illis ſi ſic permanſerint, ſicut & ego.* Si ergo toto libro ſe agere velle dicit Auguſtinus de interpretatione epiſtolæ Pauli: & Paulus de continentia ſolum ſeu abſtinentia (ut dixi) a conjugio, non autem de voto ſimplici vel ſolemni agit; quid opus eſt Pauli contextum, vel Auguſtini interpretationem ad incogitata extendere? Pergamus ad alia. In cap. III. Auguſtinus ad eamdem interpretationem Pauli, & noſtram Auguſtini ſtabiliendam, hæc ait. *Quantum autem bonum habeat nuptarum fides, id eſt, Chriſtianarum & religioſarum conjugatarum, hinc intelligi poteſt, quod cum de fugienda fornicatione præciperet, ubi utique & conjugatos alloquebatur; Neſcitis,* inquit, **quia corpora veſtra membra ſint Chriſti. Tantum ergo bonum eſt fidelis conjugii, ut etiam ipſa membra ſint Chriſti. Hoc autem bono quoniam melius eſt bonum continentiæ vidualis, non hac profeſſione id agitur, ut aliquid plus ſit catholica vidua, quam membrum Chriſti, ſed ut meliorem quam conjugata locum habeat inter membra Chriſti: dixit quippe idem apoſtolus.* Quæ autem capite IV. adjunxit illuſtrant profecto ſuperiora. *Vides etiam,* inquit, *conjugalem pudicitiam & tori Chriſtiani matrimonialem fidem donum eſſe, & hoc a Deo; ut illud, quod ultra liberorum procreandorum neceſſitatem, modum concumbendi, aliquatenus concupiſcentia carnalis excedit, non nuptiarum ſit hoc malum, ſed venale ſit, propter nuptiarum bonum. Non enim te conjugio quod copulatur liberorum procreandorum cauſa, & fide pudicitiæ conjugalis, & indiſſolubili, quamdiu ambo vivunt, matrimonii ſacramento, quæ omnia bona ſunt; ſed de illo immodico carnis uſu, qui in infirmitate conjugum agnoſcitur, & interventu boni nuptialis ignoſcitur, ait apoſtolus: ſecundum veniam dico, non ſecundum imperium. Item cum dicit: Mulier alligata eſt, quamdiu vir ejus vivit: quod, ſi mortuus fuerit vir ejus liberata eſt: cui vult nubat tantum in domino, beatior tamen erit, ſi ſic permanſerit, ſecundum meum conſilium: ſatis oſtendit beatam eſſe in domino, etiam poſt mortem viri iterum nubentem fidelem, ſed in eodem domino viduam beatiorem: hoc eſt, ut ſcripturarum non tantum verbis, verum etiam exemplis loquar, beatam eſſe Ruth, ſed Annam beatiorem. Quapropter hoc primum oportet ut moveris, bono quod elegiſti, non damnari ſecundas nuptias, ſed inferius honorari: nam, ſicut bonum ſanctæ virginitatis quod elegit filia tua, non damnat unas nuptias tuas: ſic nec viduitas tua cujuſquam *ſecundas. Hinc enim maxime. Cataphrygarum ac Novatianorum hæreſes tumuerunt, quas buccis ſonantibus non ſapientibus etiam Tertullianus inflavit, dum ſecundas nuptias tanquam illicitas maledico dente concidit, quas omnino licitas apoſtolus ſobria mente concedit. Ab hac ſanitate doctrinæ, nullius indocti, nullius docti diſputatione movearis: nec ita extollas bonum tuum, ut quod malum non eſt, tanquam malum crimineris alienum: ſed tanto magis gaude tuo bono, quanto magis videt, non tantum illo dovituri mala, ſed quædam etiam bona ſuperari.* Nec minus etiam pondus habent, quæ cap. V. ſubjunxit. *Mala,* ait, *ſunt etiam adulterium vel fornicatio. Ab his autem illicitis, valde longe eſt, quæ voti libertate ſe obſtrinxit, & ſibi etiam licita ne licerent, non imperio legis, ſed conſilio caritatis effecit. Et bonum eſt pudicitia conjugalis, ſed melius bonum eſt continentia vidualis. Hoc ergo melius illius boni ſubmiſſione honoratur: non illud bonum melioris hujus laude damnatur. Quod autem apoſtolus, cum celibum & innuptarum commendaret fructum, qui cogitant quæ ſunt Dei, quomodo placeant Deo, ſubjecit & ait; Hoc autem ad utilitatem veſtram dico, non ut laqueum vobis injiciam; id eſt, non ut vos cogam, ſed ad id quod honeſtum eſt, horter. Non quia innuptarum bonum honeſtum dixit, ideo putare debemus turpe eſſe vinculum conjugale: alioquin etiam primas nuptias condemnabimus, quas nec Cataphryges, Novatiani, nec diſertiſſimus eorum aſtipulator Tertullianus turpes auſus eſt dicere: Sed, quemadmodum cum ait; dico autem innuptis & viduis, bonum eſſe illis, ſi ſic permanſerint; utique bonum poſuit pro meliore, quoniam omne, quod bono comparatum melius dicitur, etiam hoc præcluditur bonum eſt: nam quid eſt aliud quod ita dicitur melius, niſi quod magis bonum eſt? Nec ideo conſequenter eum ſenſiſſe arbitramur, malum eſſe ſi nupſerint, quoniam dixit: Bonum eſt illis, ſi ſic permanſerint: ita etiam cum ait: Sed ad id quod honeſtum eſt, non matrimonium turpe eſſe monſtravit, ſed quod honeſtum erat, honeſtius generaliter honeſti nomine commendavit. Quia honeſtius quid eſt, niſi quod magis honeſtum eſt? Magis autem honeſtum, utique honeſtum eſt. Aperte quippe declaravit, hoc eſſe bono illo melius, ubi ait: Qui dat nuptum benefacit, & qui non dat nuptum, melius facit: & hoc illo beato beatius, ubi ait: Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit. Sicut ergo bono melius, & beato beatius, ſic honeſto honeſtius eſt, quod honeſtum voluit appellare. Abſit enim, ut turpe ſit; unde loquens apoſtolus Petrus ait; Viri uxoribus veſtris, tanquam vaſi infirmiori & ſubjecto tribuite honorem, quaſi cohæredibus gratiæ. Et illas alloquens, ſubditas eſſe viris ſuis, exemplo Saræ adhortatur. Nam ſic quædam,* inquit, *ſanctæ mulieres, quæ in dominum ſperabant, ornabant ſe obſequentes viris ſuis, quemodo*

Matth. 19. Roman. 6.

2 Cor. 12.

1 Cor. 7.

1 Cor. 6 *Alias, 9 nium

1. Cor. 7.

*Alias, prim

1. Cor. 7.

Ibidem.

Ibidem.

1. Pet. 3.

Ibidem.

Sara

Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans, cujus facta estis filiæ, benefacientes & non timentes ullam perturbationem. Capite autem VI. VII. hæc eadem multis aliis & rationibus & exemplis Augustinus confirmat, quæ consulto prætereo silentio, ne vel molesta vel longa protrahatur disputatio. Ut ostenderet tamen Julianam secundas nuptias, optime recusasse: non quod illæ quid haberent turpitudinis, ut dicebatur, sed quia continentia præstabat matrimonio secundo, & ex primo jam filiis susceptis illa ornata & ditata intemperantiæ documentum dedisset, si nupsisset secundo; hæc addit cap. IX. quæ comprobant ad quam scribebat Julianam, nec simplici voto, nec solenni obstrictam, ipsumque Augustinum de solo viduitatis bono sermonem & disputationem in eo libro suscepisse, & de damnatione erroris eorum, qui putabant cum Tertulliano & reliquis secundas nuptias esse adulteria, suam sententiam protulisse & judicium. *Tu autem*, inquit, *quæ & filios habes, & in eo sæculi fine vivis, quo jam tempus sit non mittendi lapides, sed colligendi: non amplectendi, sed continendi ab amplexu, cum clamet apostolus: Hoc autem dico fratres: tempus breve est, reliquum est, ut & qui habent uxores, tanquam non habentes sint: profecto si secundas nuptias appetisset, nullum prophetiæ vel legis obsequium, nullum prolis saltem carnalis desiderium, sed solius incontinentiæ fuisset indicium. Fecisses enim, quod ait apostolus, cum dixisset bonum esse illis, si sic permansserint, sicut & ego, continuo quippe addidit: Quod si se non continent, nubant, malo enim eas nubere quam uri. Hoc enim dixit, ut effrenatæ libidinis malum non præcipitaretur in turpitudinem flagitiorum, cum excipetur honestate nuptiarum. Gratias autem domino quoniam peperisti, quod esse noluisti, & virginitas prolis tuæ compensavit dispendium virginitatis tuæ. Nam diligenter interrogata doctrina Christiana, & primas nuptias jam isto tempore, nisi incontinentia sit impedimento, contemnendas esse respondit. Qui enim dixit: Si se non continent, nubant; potuit dicere: Si filios non habent, nubant. Sed post resurrectionem prædicationemque Christi, quando jam ex omnibus gentibus filiorum spiritaliter gignendorum tanta suppetit copia, tale officium cesset ex carne filios propagare, quale primis temporibus fuit.* Sed denuo ab Augustino requiramus, an si hæc viduita is continentia adjecto voto sulciatur, liceat voventi postea nuptiis copulari secundis: non enim id facere licitum, sed velle, damnabile esse cap. VIII. & IX. ejusdem libri (ut alia omittamus) idem Augustinus demonstrat. In priori enim sic ait: Proinde, *quæ se non continent, nubant, antequam continentiam profiteantur, antequam Deo voveant:* quod nisi reddant, jure damnantur. Alio quippe loco de talibus dicit, cum in deliciis egerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt, id est voluntarem ad nuptias, a proposito continentiæ deflexerunt. Iritam quippe fecerunt fidem, qua prius voverant, quod perseverantia implere noluerint. In posteriori vero tantum absuit, ut matrimonia post votum contracta, licita esse affirmaret, ut dixerit illa adulteriis esse pejora. *Sed quoniam, sicut ait dominus: Non omnes capiunt verbum hoc; quæ potest ergo capere, capiat: quæ se non continet, nubat; quæ non capit, deliberet; quæ aggressa est, perseveret: nulla adversario detur occasio, nulla Christo subtrahatur oblatio, in conjugali vinculo si pudicitia conservatur, damnatio non timetur. Sed in viduali & virginali continentia, excellentia muneris implevoris expetitur: qua expetita, & electa, & voti debito oblata, jam non solum non capessere nuptias, sed etiam si non nubatur, nubere velle, damnabile est. Nam ut hoc demonstraret apostolus, non ait, cum in deliciis egerint, in Christo nubunt: sed, nubere volunt: Habentes*, inquit, *damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt: et si non nubendo, sed tamen volendo: non quia ipsæ nuptiæ vel talium damnandæ judicantur, sed damnatur propositi fraus, damnatur fracta voti fides, damnatur non susceptio a bono inferiore, sed ruina ex bono superiore. Postremo damnantur tales, non quia conjugalem fidem posterius inierunt, sed quia continentiæ primam fidem irritam fecerunt. Quod ut breviter insinuaret apostolus, noluit eas dicere habere damnationem, quæ post amplioris sanctitatis propositum nubunt: non quia non damnentur, sed ne in eis ipsæ nuptiæ damnari putarentur. Sed cum dixisset; nubere volunt: continuo addidit, habentes damnationem. Et dixit quare, quoniam fidem primam irritam fecerunt: ut voluntatem, quæ a proposito cecidit, appareret esse damnatam, sive subsequantur nuptiæ, sive desint.* His ergo ut jam finem dicendi faciamus, subjunxit in principio capitis decimi illa Augustinus. *Proinde qui dicunt talium nuptias non esse nuptias, sed potius adulteria, non mihi videntur satis acute.* Et illa quæ ad finem ejusdem capitis addidit. *Fit autem per hanc minus considerata opinionem, qua putant lapsarum a sancto proposito fœminarum, si nupserint, non esse conjugia, non parvum malum, ut a maritis separentur uxores, quasi adulteræ sint, non uxores; & cum eas volunt separatas reddere continentiæ, faciunt maritos earum adulteros veros, cum suis uxoribus vivis, alteras duxerint.* Hæc omnia adversus Tertulliani errorem secundas nuptias damnantis in libro de monogamia. Si quis enim librum hunc Augustini de bono viduitatis, cum illo Tertulliani de monogamia contulerit, hunc quasi apologeticum illius esse comperiet: sed ea tandem quæ, summatim complectens quæ dixerat, addit cap. XI. adeo explicate patefaciunt superiora: ut qui se æquiores paulo judices huic causæ præstiterint, nec in dubium post hac Augustini sententiam permittant revocari.

Quapropter, ait, *non possum quidem dicere a proposito meliore lapsas, si nupserint, fœminas, adulteria esse, non conjugia: sed plane non dubitaverim dicere, lapsus & ruinas a castitate sanctiore, quæ vovetur Deo, adulteriis esse pejores. Si enim, quod nullo modo dubitandum est, ad offensionem Christi pertinet, cum membrum ejus fidem non servat marito, quanto gravius offenditur, cum illi ipsi non servatur fides, in eo quod exigit oblatum, qui non exegerat offerendum? Cum enim quisque non reddit, quod non imperio compulsus, sed consilio commonitus vovit; tanto magis fraudati voti auget iniquitatem, quanto minus habuit vovendi necessitatem. Hæc ideo disputo, ne arbitreris, vel secundas nuptias crimen esse, vel quascumque nuptias, cum sint nuptiæ, malum esse. Non itaque illas abs te damnatas velis esse, sed spretas. Bonum ergo continentiæ vidualis luculentius decet, cum pro illo vovendo & profitendo possint contemnere fœminæ, quod libet & licet. Sed post voti professionem perseveranter frænandam, & vincendum est, quod libet, quia jam non licet.* Posteaque differit latius an tertiæ vel quartæ liceant Christiano. Quos nec etiam audet damnare, cum amnaverit semper, non in eo libro tantum, sed in aliis sæpissime, quæ conrahuntur post votum, ea adulterina conjugia nuncupando: in libro enim ad Pollentium de adulterinis conjugiis, adeo stricte hoc esse observandum scripsit, ut si post votum offerret se uxor infidelis, polliceturque se futuram Christianam, si vir fidelis eam uxorem duceret, non licere post votum his verbis edoceat. *Non solum autem mœchandum non est, quod facit non quidam, sed omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram; & si propterea duxerit, ut faciat Christianam; sed etiam quisquis non alligatur uxori, continentiam Deo voverit, nullo modo debet ista compensatione peccare, ut ideo credat uxorem sibi esse ducendam, quia promisit quæ nuptias ejus appetit, futuram se esse Christianam. Quod enim cuiquam antequam vovisset, licebat, cum id se nunquam facturam voverit, non licebit: si tamen id voverit quod vovendum fuit, sicut est perpetua virginitas, vel continentia.* Et in libro II. ad finem, post alia, *Qui vero*, inquit, *eligunt continere, aliquid utique melius eligunt, quam est nuptiarum bonum, hoc est generatio filiorum. Unde si eligitur continentia, ut bono nuptiarum melius aliquid expessatur, quanto potius custodienda est, ut adulterium caveatur. Cum enim dixisset apostolus: Quod se se non continet, nubat, melius est enim*, inquit, *nubere quam uri, non dixit, melius est mœchari quam uri*: Idem alibi. *Nubendi licentia quibusdam tribuitur, illis videlicet qui virginalem vel vidualem castimoniam nequaquam professi sunt: quibusdam autem non tribuitur, illis videlicet qui virgines vel continentes esse decreverunt.* Nec sibi solum & catholicis sacratæ virginitatis violationem displicuisse, sed ethnicis etiam hominibus, nobis id tanquam gravissimum crimen objicientibus, si forte aliquando esset commissum, ipse Augustinus testatur ad Marcellinum. Quod facturi non essent, si id grave apud nos haberi & execrandum non vidissent. Non ergo nuptias post votum emissum admittit Augustinus, ut Brentius contendit, & quod magis miremur, Hosius cardinalis. Persuasus enim hanc fuisse Augustini sententiam, opponit adversus illam Cyprianum, Ambrosium, Basilium, Theophylactum, ea adulteria vocitantes, cum tamen sit certum, non similia tantum Augustinum cum Cypriano, & reliquis sanctis patribus, sed eadem prorsus, & eodem catholicæ ecclesiæ sensu, & Spiritus sancti afflatu Christiane docuisse & sapienter: viduas scilicet, nullo voto emisso, juste matrimonium posse contrahere. Viduas enim olim in ecclesia alias continentes solum, nullo voto devinctas, quæ sæculares dicebantur (qualis Juliana) quæ nubere poterant, alias vero adstrictas voto, quæ sanctimoniales vocabantur, quibus nubere non licebat, ex concilio IV. Toletano didici. *Duo*, inquit, *sunt genera viduarum, sæculares & sanctimoniales: sæculares viduæ sunt, quæ adhuc disponentes nubere, laicalem habitum non deposuerunt; sanctimoniales sunt, quæ jam mutato habitu sæculari, sub religioso cultu in conspectu sacerdotis & ecclesiæ apparuerunt. Hæ si ad nuptias transierint juxta apostolum, non sine damnatione erunt; quia se primum Deo venientes, postea castitatis propositum abjecerunt.* Cum ergo hæc

Augu. lib. 1. de adulter. conjug. c. 24.

1. Cor. 7

Aug. lib. de conflictu vitior. & virtutum c. 24. D. Aug. lib. 2. de civitate Dei c. 16.

Hosius tam in catholica professione c. 56. quam lib. 4. de tradition.

Conc. Tolet. IV. can. 55.

ſancta & pia Auguſtini doctrina cum divo Paulo, cum pontificibus, cum conciliorum decretis mire conſentiat, quid opus eſt illam de ſimplici voto interpretari? Ex quibus deducitur vera & germana ſententia Auguſtini, continentiæ votum ut facto licitum, ſic ruptu illicitum & reddito eſſe neceſſarium, contextumque a Gratiano relatum in c. quidam nubentes, XXVII. diſt. ex libro Auguſtini de bono viduitatis, falſo tribui Auguſtino: cum verbum illud: *Poſt votum*: in toto Auguſtini libro non exſtet, nec ad rem & cauſam Auguſtini & Julianæ ſpectabat, quæ de ſolo bono erat ſimplicis propoſiti continentiæ. Quod notandum eſt etiam ad ea quæ interpretes noſtri, Auguſtini verbis graviter preſſi, ſenſu diverſo docere ſolent in c. nuptiarum bonum XXVII. quæſtione I.

Placuit, nec in fine dandam eis eſſe communionem.

De lapſis virginibus ſacris epiſcoporum eſſe judicium.

CAPUT XXIX.

SI mulier quæcumque corporis proſtituendi non habet poteſtatem, quæ Chriſto illud in conſecratione tradidit, & illi, non ſibi vivere ſe devinxit, multo certe minus illam habere debet aut poteſt. Conſtat hinc capitale crimen eſſe, & inter capitalia præcipuum, fidem Deo fallere: ideoque non ſolum communionem in vita, ſed & in vitæ exitu ſacris virginibus, ut ſponſo Jeſu Chriſto adulterantibus, ab Hiſpanis patribus denegari. Ecce quam antiqua ſit in Hiſpania ſacræ virginitatis cuſtodia, & quam acri pœna illius violatio coercita & punita. Conſtat etiam de virginibus ſacris judicium ad pontifices ſpectare; quod olim etiam pontifici maximo in virgines Veſtales lapſas competebat, auctoribus Livio & Plinio.

Livius 1. decad. lib. 4. Plin. in epiſt. ad Cornelium Mutianum lib. 4. epiſt. 11.

Quod ſi ſibimet perſuaſerint, quod infirmitate corporis lapſæ fuerint, & toto tempore vitę ſuæ hujuſmodi fœminæ egerint pœnitentiam, & abſtinuerint ſe a coitu, eo quod lapſæ potius videantur, placuit, eas in fine communionem accipere debere.

Quam Deo accepta virginitatis oblatio.

CAPUT XXX.

HONORIFICENTISSIMUM eſt virginem eſſe, honorificum virginem vocari; ideo concilium quas prius ſtantes virgines dixerat, jam lapſas fœminas nuncupat, remiſſo antiquo nominis decore. Nec fœminas tantum dicit, quia jam virgines eſſe deſierunt, ſed hujuſmodi fœminas, majori nota & contemptu, ſolent viri graves ad deſignandas perſonas, quas remiſſo honore vel detracto nuncupare volunt, has voces uſurpare. Hujuſmodi homines neſcio, vel neſcias qui homines, & aliæ generales his ſimiles nuncupationes.

Si ergo virgines quæ proſtrato pudore ſemel ſibi & Chriſto mortuæ fuerint, illius gratia reviviſcere ceperint, & non ſolum a turpitudine ante actæ vitæ deſtiterint, ſed penitentiæ lamentis antiquas ſordes purgaverint, eo quod lapſu potius, quam conſilio ante peccaſſe cenſendæ ſunt, placuit, ut in fine communionem acciperent, remiſſa acriori penitentia.

Ex prima & ſecunda hujus decreti ſanctione illud ab hæreticis vellem obſervari, quam accepta ſit Deo & ſponſæ ſuæ eccleſiæ virginitatis promiſſio vel oblatio, quamque deteſtanda illius violatio, contra antiquum Joviniani monachi & Helvidii errorem, dicentium, apud Deum non eſſe majoris meriti virginitatem, quam conjugium, ſed pares voluerunt virginitatis nuptias. Contra quos ſatis erudite & copioſe Hieronymus, Auguſtinus, Chryſoſtomus, & ante hos Ambroſius ad Siricium PP. & ipſe Siricius PP. in concilio ſacerdotum Romæ habito, quod ſummatim complexus eſt in epiſtola ad Mediolanenſem eccleſiam, & altera ad epiſcopos Africæ; & ipſi epiſcopi Africani comprobarunt & confirmarunt poſtea in concilio Telenſi.

Ambr. epiſt. 81. ad Siricium PP. Siricius PP. in epiſt. ad Mediolan. eccle. exſtat inter Ambroſianas num. 80.

Sed ut omiſſo auctoritatis pondere, rationum momentis rem ipſam adverſus hos & alios procaciores hæreticos expendamus; quid inter conjugii & virginitatis bonum interſit, inde apparebit, quod conjuges primum tranquilliori loco ſint, ut Chryſoſtomi verbis utar, *Nam ſi quando in illis excitatur*, ait, *ardor libidinis, concubitu facile ſedatur: virgo autem non habet unde ignem reſtinguat: flammam quidem excitatam & in altum ſublatam videt, ſed eam extinguere non poteſt, tantum vero relinquitur, ut igni reſiſtens non uratur. Quid igitur mirabilius, quam univerſum geſtare in animo re-*

Chryſoſt. lib. de virgin.

A *gum ardentem, neque comburi? quam flammam in intimis animæ partibus verſari, & integram permanere vationem? Nemo enim illi dat hanc veniam, ut libidini parent ejuſmodi carbones effuſos extinguat. Verum quod ſcripter proverbiorum fieri non poſſe dicit in corpore, id ipſum animo virgo cogitur ſuſtinere. Quid igitur, inquit, ille? Proverb. 6. Num quid poteſt homo ambulare ſuper prunas, ut non comburantur plantæ ejus? ecce ambulat ipſa & perfert cruciatum. Numquid poteſt quiſquam abſcondere ignem in ſinu, ut veſtimenta ejus non ardeant? At hæc ipſa non veſtibus, ſed intus ignem continens furentem & crepitantem flammam perfert & ſuſtinet. Etiamne quæſo nuptiar quiſquam cum virginitate conferre, vel omnino in ejus conſpectu ponere audeat? At non id permittit divus Paulus, qui magnum inter utrumque proponit intervallum. Hæc enim, inquit, cogitat quæ domini ſunt: illa autem cogitat quæ ſunt mundi. Nec eo ſolum bono & honore extolli poteſt virginitas, ſed & aliis multis multo ſane majoribus. Cum enim illa Chriſtiana fide & caritate fulcitur, tanto & matrimonio & humanis rebus præferenda eſt,*

B *quanto humano genere antecedunt beatæ mentes: illarum enim præſtantium non amulari tantum, ſed imitari videntur: qui cum natura illis ſint inferiores, pugnantes tamen cum his quæ ipſius naturæ neceſſitas poſtulat, & vincentes adhuc ardore voluptatis cæleſtis, naturalis ardorem voluptatis, illas quod fieri poteſt, aſſequuntur potius, quam imitantur. Si enim neque nubunt angeli, neque uxores ducunt, in pari cauſa ſunt virgines: in eo autem diſpari, quod cum gravibus corporis vinculis deprimantur, auguſtiſſima tamen pennarum levitate ad excelſum illum & cæleſtem ſanctorum ſpirituum locum, viventes adhuc in carne, ſi non carne, vitia tamen carne ab ſpiritu, ſpiritu incipiunt conſcendere, & ſpiritu ſimul & carne felicter poſtea aſſequuntur: ac tandem iiſdem quibus illi muneribus, &, quod caput eſt bonorum omnium, ſponſi conſuetudine felicitſime perfruuntur. Felices ergo ſapientes illos & beatos, qui humana ſpecie & figura divinam ac plene cæleſtem vim conſequuti ſunt: inſanos & miſerabiles Jovinianum, Helvidium, & reliquos re-*

C *centiores hæreticos, qui cum dignitate ad beatas mentes Chriſti gratia proxime poſſint accedere, non ſolum in impuram belluarum intemperantiam depravata abjiciunt ſe voluntate, ſed obſcurato naturali rationis lumine, juſte digneque facere poſſe profaniſſima jactitant impudentia, digniſſimi ſane ut graviores in morte ſufferant cruciatus, quam luxuriantes in vita experti ſunt voluptates. Nec mortuos ſolum pœna dignos æquiores paulo cenſebunt judices, ſed & vivos adhuc, & in ipſa vita morientes. Nam ſi indicentes bellum homini innocenti graviſſima a Deo ſeveritate puniti ſunt; qui angelis & Deo ipſi ſanctiſſimo virginitatis auctori, expugnatæ caſtitatis præſidio, multo illud gravius conantur infligere, & vivi, & mortui, propter ſummam improbitatem, æternas merentur momentaneæ voluptatis pœnas perſolvere.*

Conſtat hinc etiam, gravem fuiſſe antiquum Joannis Vvicleph errorem dicentis, neminem ſalvari poſſe in religione privata: vocat religionem privatam, quæ præceptis eccleſiæ addit perfectionis conſilia. Quinimo dixit, omnem qui in privata religione exiſtit, eſſe ineptum & inhabilem ad obſervantiam mandatorum Dei. D Quam veſaniam jam fere ſepultam ab oblivione, vel ab inferis potius, ſuſcitavit Martinus Lutherus, dicens non eſſe licitum, hominem obligari ad aliquid agendum ultra id quod dominus nobis præcepit, ſed libere vivendum eſſe cuilibet, & non ſub lege humana: qua ratione liberam tribuit ſacris virginibus & monachis poteſtatem exeundi a monaſteriis, & uxores ducendi, ſi vellent: imo in multis Germaniæ oppidis coacti ſunt monachi religionis ſtudia, & monaſterii regulas deſerere, ut abjecta cuculla, ſanctum (ſi bonis placet) & inviolabile matrimonii ſacramentum, ni mavis ſcortationem inirent. Joannis Vicleph errores damnavit concilium Conſtantienſe, Lutheri Tridentinum.

Conc. Conſtan ſeſſ. Trid. ſeſſ. ad ſacram matrim. c. Conc. Carthag. IV. can. 109.

Et in toto tempore vitæ ſuæ hujuſmodi fœminæ egerint pœnitentiam, & abſtinuerint ſe a coitu.

E *Quanto ethnicis Chriſtianæ virgines præſtent, illarum breve, harum perpetuum vinculum eſſe: diſſolubile tamen pontificis maximi imperio: explicata in eam rem Innocentii III. epiſtola ad abbatem Sublacenſem.*

CAPUT XXXI.

GLORIARI jam deſinant Romani veteres de antiqua religionis ſuæ, vel ſuperſtitionis ſanctitate; ne nobis integritatem jactent Veſtalium virginum; ne vane oſtentent illarum pudicitiam & mores; ne ſtatis ſolennibuſque ceremoniis earum falſo putent, frugum fertilitatem & copiam, civium ſalutem, reipublicæ incolumitatem, & imperii amplitudinem inniti; ne inextinguibilis cuſtodia ignis ſibi velint & nobis perſuadere, deorum amicitiam conciliati, & conciliatam retineri:

ri majora enim jam habent Hiſpani; habent præſtantiora, habent celſiora, habent non mendacem, & ſimulatam, ſed veriſſimam veræ ſanctitatis, veræ religionis, veræ pudicitiæ & honeſtatis, non dæmonibus ut illæ, ſed vero, optimo & præpotenti Deo devotæ atque ſacratæ cuſtodiam: habent & alia quibus omnem ſuis laudem præripuiſſe fatebuntur omnes, qui ſano, ſinceroque judicio valent. Illæ enim ignotæ deæ Veſtæ; noſtræ optimo Deo & maximo dedicantur. Illæ parentum vel pontificis maximi imperio coactæ; noſtræ ſpontanea & liberæ voluntate habitum ſuſcipiunt religioſum. Illæ in theatro & circo, ludis & ſpectaculis omnibus etiam cruentis intererant: noſtræ cancellos unius ſacratæ domus egredi neſciunt. Illæ in conſervando ligneo quodam vel æneo Palladis ſimulacro, & ignis terreſtris lumine vaniſſime; noſtræ in ſacris, diurnis atque nocturnis precibus Deo decantandis devote ſanctiſſimeque occupantur. Illæ corpore tantum: hæ corpore & mente ſe ad verecundiam formant, pudorem colunt, caſtoque ſermone & caſtiori corpore ſancta & inviolata virginitate fruuntur potius quam gloriantur. Illæ temporalem & certis annorum finibus circumſcriptam; iſtæ perpetuam continentiam obſervant, gratiſſimam victimam Deo ſuo ſponſo offerentes, & eo gratiorem, quod ſanctiſſimæ ſuæ matris exemplum inſtitutumque imitentur; quam primam omnium, perpetuam voviſſe Deo pudoris integritatem, docent B. Ambroſius, Hieronymus, Bernardus, Rupertus & alii. Quinimo Epiphanius veterem fuiſſe eccleſiæ conſuetudinem refert, virgines, quæ Deo pudicitiæ voverent integritatem; ſe illam ſuſcipere in honorem & imitationem beatæ Mariæ virginis proteſtari, Veſtales enim poſtquam trigeſimum ætatis annum in templo Veſtæ peregerant, egredi poterant & matrimonio copulari, ut Halicarnaſſeus tradit, primoque decennio, velut in religione novitias, rationem ſacrorum oportuiſſe addiſcere; ſequenti decennio exercere ut miniſtras: poſtremo autem, juniores docere ut magiſtras: poſt exactum vero annum trigeſimum, non vetitum depoſitis coronis, reliquiſque inſignibus ſacerdotii, nubere cui vellent. Id ipſum refert, noſtras antiquis virginibus præferendo, D. Ambroſius. *Quis mihi prætendit*, ait, *Veſtæ virgines, & Palladis ſacerdotes? Qualis eſt iſta non morum pudicitia, ſed annorum, quæ non perpetuitate, ſed ætate præſcribitur? Petulantior eſt talis integritas, cujus corruptela ſeniori ſervatur ætati. Ipſi docent virgines ſuas non debere perſeverare nec poſſe, qui virginitati finem dederunt. Qualis autem eſt illa religio, ubi pudicæ adoleſcentes, jubentur eſſe impudicæ anus? Sed nec illa pudica eſt, quæ lege tenetur, & illa impudica quæ lege dimittitur. O myſteria, o mores, ubi neceſſitas imponitur caſtitati, auctoritas libidini datur!* Prudentius contra Symmachum, eumdem refert morem & irridet.

Quæ nunc Veſtalis ſit virginitatis honeſtas,
Diſcutiam; qua lege regat decus omne pudoris.
Ac primum parvæ teneris capiuntur in annis
Ante voluntatis propriæ quam libera ſecta
Laude pudicitiæ ferven., & amore Deorum,
Juſta maritandi contemnet vincula ſexus:
Captivus pudor ingratis addicitur artis.
Nec contempta perit miſeris, ſed adempta voluptas.
Corporis intacti mens non intacta tenetur,
Nec requies datur ulla toris: quibus innuba cæcum
Vulnus, & amiſſas ſuſpirat fœmina tædas.
Tum quia non totum ſpes ſalva interficit ignem:
Nam reſides quandoque faces adolere licebit,
Feſtaque decrepitis obtendere flammea canis:
Tempore præſcripto membra intemerata requirens
Tandem virgineam faſtidit Veſta ſenectam.
Tum thalamis humilis tumuit vigor, irrita nullus
Fœcundavit amor maternus viſcera partu.
Nubit anus veterana ſacro perfuncta labore,
Deſertiſque focis, quibus eſt famulata juventus,
Transfert emeritas ad fulcra jugalia rugas,
Diſcit & in gelido nova nupta tepeſcere lecto.

Nec ſolum ſacras virgines noſtras antiquis Veſtalibus prætulit D. Auguſtinus, ſed & mulieres jam ſemel & iterum nuptas. Mirum tamen eſt, quod Halicarnaſſeus refert de his virginibus Veſtalibus, quæ poſt eos annos in ſacerdotio tranſactos matrimonii vinculis adnexæ ſunt; (non potuiſſe tamen niſi ſemel nubere, Hieronymus auctor eſt.) *Fecerunt id paucæ aliquot*, inquit, *ſed parum læto vitæ exitu & ominoſo apud ceteras, ita ut libenter poſtbac virgines ævum exigerent in deæ contubernio.* Apud nos etiam receptum videmus, ut qui a religionis habitu ſemel ſuſcepto deſciverint, ætate, ſtudiis, & vita infortunati infeliceſque prorſus habeantur; & merito: quid enim magnum expectari poteſt de his, qui nullo naturalis legis vinculo devincti, aut corporis neceſſitate compulſi, ſed propria, vel inconſtantia, vel libidine, officia pietatis, religionis ſtudia, caritatis ſtipendia, & præſentia futuræ æternitatis gaudia ſpernentes, vanis aut uxorum aut ſæculi ſolicitudinibus ſe ingerunt. Turpe enim cordatis hominibus non poteſt non videri, animam cœleſtibus intentam bonis, ut hæc fragilia ſibi comparet, ab immortalibus ſuis operibus avocari: habeturque juſtiſſime tanquam inſigne & perſpicuum inſipientis leviſſimique animi indicium, graviora pro levioribus, ſpiritualia pro ſæcularibus, æterna pro caducis & brevibus commutaſſe, & ſe a Dei caſtris cum jam ſpiritualiter cœperant militare, corporis poſtea ut pecudes ſervientes ad mundi & carnis illecebras, quocumque prætextu contuliſſe.

Religiones ergo noſtræ non ferunt temporariam illam Romanorum caſtitatis & obedientiæ diſciplinam, ſed perpetuam; perpetuam dico, non quod ejus nodus adeo impeditus, ut nullius manu & poteſtate diſſolvi poſſit aut explicari; non poſſe, mox oſtendemus: ſed quod communes & ordinariæ religionis leges perpetuam hanc voventium poſtulent obſervationem, indulgentia vel diſpenſatione (ut vocant) ejus ſolum imperio reſervata, cui (ſicut a Bernardo ſcriptum eſt) & providere datum, & poſſe providere creditum eſt, tuo intelligo ſanctiſſimo prudentiſſimoque judicio, vel eorum quos ad ſedem tuam Chriſtus evexerit, a quibus Chriſtianos omnes cum e re ſit, ſuſcepta quacumque voti obligatione poſſe liberari expedita juris ratio eſt.

Nec adverſus hanc quam adſtruo, ſacroſanctam divinamque tuæ ſedis auctoritatem paulo curioſiores mihi objiciant, prædeceſſoris tui Innocentii III. reſcriptum, ad Abbatem & conventum Sublacenſem, apud Gregorium IX. ubi ait. *Cum abdicatio proprietatis, & cuſtodia caſtitatis adeo ſit annexa regulæ monachali, ut contra eam nec ſummus pontifex poſſit licentiam indulgere.* Nam eam difficultatem, qua doctos etiam maxime impediri video, facile diluemus, ſi vim ſenſumque verborum & Innocentii mentem paulo diligentius accuratiuſque expendamus: quod ut aſſequi poſſimus, animadvertendum eſt, in Africa ſolum concilio Carthaginenſi III. decretum fuiſſe, ut primæ ſedis epiſcopus non appellaretur princeps ſacerdotum, aut ſummus ſacerdos, aut aliquid hujuſmodi, ſed tantum primæ ſedis epiſcopus; ne nomina hæc quæ honoris maximi præ ſe ferunt notam, inſolentes ſpiritus cientes, animum attollerent & inflarent magis, quam augerent virtutem: nam ut præclare Socrates dixiſſe fertur, quemadmodum utres vento tumeſcunt & ſpiritu; ſic ſtulti arrogantia & titulis; quibus ſe nolle florere, ſed moribus, non diſſimili propoſito præclare dixit Gregorius magnus. Hoc autem (ut dixi) in Africa ſolum decretum eſt, in Africa ſola receptum: in Europa autem & Aſia non ſolum metropolitanos, id eſt archiepiſcopos, ſed epiſcopos (quod inter ſacerdotia ſummus & ſupremus gradus ſit is quem epiſcopi tenent) ſummos ſacerdotes, ſummos pontifices, ſummos antiſtites, & epiſcopatum ſummum ſacerdotium antiquos nuncupaſſe, Romanorum pontificum conciliorum & ſanctorum patrum auctoritate comprobabo. Anacletus enim, de accuſatione epiſcoporum ſic inquit. *Accuſatio quoque eorum, ſuper qua nos conſulere voluiſtis, non niſi ab idoneis & probatiſſimis viris, qui & ſuſpicionibus & ſceleribus carent, fieri debet; quia dominus ſacri ſui corporis tractatores a vilibus & reprobis ac non idoneis perſonis infamari noluit, nec calumniari permiſit; ſed ipſe proprio flagello peccantes ſacerdotes a templo ejecit: unde liquet, quod ſummi ſacerdotes, id eſt epiſcopi, a Deo ſunt judicandi, non ab humanis aut pravæ vitæ hominibus lacerandi.* Et paulo poſt. *Electionem quoque, ſive ejectionem* (utrumque legitur) *ut ſupra memoratum eſt, ſummorum ſacerdotum ſibi dominus reſervavit: licet electionem eorum bonis ſacerdotibus & ſpiritualibus populis conceſſiſſet.* Cornelius papa in epiſtola ad Rufum epiſcopum orientalem. *Sacramentum*, inquit, *hactenus a ſummis ſacerdotibus, vel Dei miniſtris exigi, niſi pro fide recta minime cognovimus, nec ſponte eos juraſſe reperimus.* Euſebius papa ad epiſcopos Thuſciæ & Campaniæ. *Manus quoque*, inquit, *impoſitionis ſacramentum magna veneratione tenendum eſt: quod aliter perfici non poteſt, niſi a ſummis ſacerdotibus, nec tempore apoſtolorum ab aliis quam ipſis apoſtolis legitur, aut ſcitur peractum eſſe: nec ab aliis, quam qui eorum tenent locum, unquam perfici poteſt, aut fieri debet.* Miltiades etiam in epiſtola ad Hiſpaniarum epiſcopos. *De his vero ſuper quibus rogitaſtis vos informari, id eſt utrum majus ſit ſacramentum, manus impoſitionis epiſcoporum, aut baptiſmi: ſcitote utrumque magnum eſſe ſacramentum, & ſicut unum majoribus, id eſt, ſummis pontificibus, eſt accomodatum, quod niſi a majoribus perfici non poteſt, ita & majori veneratione venerandum.* Tertullianus diſſerens de baptiſmo. *Supereſt*, ait, *ad concludendam materiolam de obſervatione quoque dandi & accipiendi baptiſmum commonefacere. Dandi quidem habet jus ſummus ſacerdos, qui eſt epiſcopus: dehinc presbyteri*

Greg. IX. in cap. cum ad monaſterium, de ſtatu monachorum.

Conc. Carth. 3. c. 26. Refertur a Gra. in c. primæ ſedis 99. diſtinctione.

D. Gregor. epiſt. ad Eulogium epiſc. Alexandr. l. 7. indictione 1. epiſtola 50.

Anacletus papa in epiſt. 2. ad epiſcopos Italiæ: refertur in c. accuſatio 2. q. 7.

Cornelius papa in epiſt. 2. ad Rufum refertur a Gratiano in c. ſacramentum 2. q. 5.

Euſebius papa in epiſt. 2. ad epiſcopos Thuſciæ & Campaniæ: refert Gra. in c. manus quoque de conſecratione. diſtinctione 5.

Tertull. lib. de baptiſmo c. 17.

Zoſimus papa in epiſt 1. ad Heſychium, cap 3. Innocentius Papa I. in epiſt 22. Innoc 1 in epiſt. ad Au

rellum episcop. Carthag. Refertur a Grat. in c. miserum. 61. distinctio.

teris sacerdotium poterit promereri. De quo loco, si eo illum exactior ad bonos mores vita perduxerit, *summum pontificatum sperare debebit, id est episcopatum.* Innocentius papa I. ad Aurelium de ordinatione episcoporum. *Quam enim miserum est*, ait, *eum magistrum fieri, qui nunquam discipulus fuit, eumque summum fieri sacerdotem, qui nunquam in illo gradu obsequutus fuerit sacerdoti.* Beatus Leo papa I. ad Anastasium episcopum Thessalonicensem, de episcoporum electoribus, sic inquit. *Cum ergo de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus praeponatur, quem cleri plebisque consensus concorditer postularit: ita ut si forte in aliam personam partium se vota diviserint, metropolitani judicio is alteri praeferatur, qui majoribus & studiis juvatur & meritis; tantum ut nullus invitis & non petentibus ordinetur; ne plebs invita episcopum non optatum, aut contemnat, aut oderit, & fiat minus religiosa quam convenit, cui non licuerit habere, quem voluit.* Idem etiam confirmat concilium Taurinatense. *Nam cum primo*, inquit, *omnium vir sanctus Proculus Massiliensis civitatis episcopus, se tanquam metropolitanum ecclesiis, quae in secunda provincia Narbonensi positae videbantur, diceret praeesse debere, atque per se ordinationes in memorata provincia summorum fieri sacerdotum.* Idem constat ex concilio Agathensi II. *Si episcopus*, ait, *metropolitanus ad comprovinciales episcopos epistolas direxerit, in quibus eos aut ad ordinationem summi pontificis, aut ad synodum invitet, postpositis omnibus, excepta gravi infirmitate corporis, ac praeceptione regia, ad constitutam diem adesse non differant: quod si defuerint, sicut prisca canonum auctoritas praecepit, usque ad proximam synodum a caritate fratrum & ecclesiae priventur communione.* Ordinationem summi pontificis, episcopi ordinationem intelligunt patres, non pontificis Romani, ut nonnullis placuisse scio; Gallos enim episcopos in civitate Agatha Galliae Narbonensis ad eligendum Romanum pontificem convenisse quis dicat; Quod clarius apparet ex canone VI. ejusdem concilii, in quo cum de episcopis ageret: *Pontifices*, inquit, *quibus in summo sacerdotio constitutis, ab extraneis dumtaxat aliquid, aut cum ecclesia, aut sequestratim dimittitur, ut donatur.* Ex concilio apud sanctum Medardum Hincmarus archiepiscopus Rhemensis de auctoritate instrumentorum haec refert. *Legum*, inquit, *ecclesiasticarum consuetudo & auctoritas talis est, ut in causis gestorum semper scripturam requirant, adeo ut qui ad sacrum fontem accedit, suum dare nomen praecipiatur; qui ad summum sacerdotium provehitur, decreto manibus omnium roborato eligitur.* Item concilium Aquisgranense sub Ludovico Pio. *Summos itaque sacerdotes inexcusabiliter nosse oportet, ut ex veteris novique testamenti scriptis, quae vera sunt, salutique omnium proficua, proferre docte sciant.* Concilium Aurelianense primum sub Clodoveo. *Cum, auctore Deo*, ait, *in Aurelianensi urbe fuisset concilium summorum antistitum congregatum.* Concilium Barcinonense, sub Reccaredo rege, can. III. *Nulli*, inquit, *deinceps laicorum liceat ad ecclesiasticos ordines, praetermisso canonum praefixo tempore, aut per sacra regalia, aut per consensionem cleri, vel plebis, vel per electionem assensionemque pontificum, ad summum sacerdotium aspirare, ac provehi: sed cum per canonum conscripta tempora, ecclesiasticos per ordinem speciali opere desudando, probatae vitae adminiculo comitante, conscenderit gradus, ad summum sacerdotium, si dignitati vita responderit, auctore domino provehatur.* Concilium Toletanum sub Gundemaro in honorem ecclesiae Toletanae. *Ne quis ultra*, inquit, *comprovincialium sacerdotum inani ac perversa contentione obnitatur hujus sacrosanctae ecclesiae Toletanae primatum contemnere, neque pervicaci schismatum studio ad summos sacerdotalium infularum ordines, remota hujus sedis potestate, a nobis quempiam, sicut hactenus factum est, provehere.* Concilium Toletanum VI. in principio: *Convenientibus nobis Hispaniarum, Galliaeque pontificibus summis* Concilium Hispalense II. cum de multis ageret quae episcopis solum licebant, non autem presbyteris, vel chorepiscopis, haec addidit. *Quia pontificatus apicem non habent, quem solis deberi episcopis auctoritate canonum praecipitur; ut per hos & discretio graduum, & dignitatis fastigium summi pontificis demonstretur.* Concilium Toletanum IX. Summos etiam sacerdotes episcopos nuncupat. Si sanctos patres adeamus, occurrent multi. Ambrosius agens de baptismo & de lotione pedum baptizandorum, sic inquit. *Ascendisti de fonte, quid secutum est? audisti lectionem, succinctus est summus sacerdos: licet enim & presbyteri fecerint, tamen exordium ministerii a summo est sacerdote. Succinctus, inquam, summus sacerdos pedes tibi lavit.* Et in epistola ad Theodosium imp. cum loqueretur de Valentiniano Augusto jam mortuo, qui derelictis ecclesiae Galliarum episcopis ab eo sacramento baptismatis tingui voluit, sic ait: *Quin etiam illis ipsis publici doloris diebus cum sanctos & summos sacerdotes domini intra Gallias haberet, ut a me tamen sacramentis baptismalis initiaretur, rescribendum arbi-*

D. Leo papa I. in epist. 84. ad Anastasium c. 5.

Conc. Taurinat. c. 1.

Conc. Agath. II. c. 35.

Concilium apud sanctum Medardum apud Grat. in c. legum 2. q. 1.

Conc. Aquisgra. sub Ludovico pio, de scientia & doctrina episcoporum ca. 2. Conc. Aurelian. I. sub Clodoveo.

Conc. Hispalense can. 7.

Conc. Tolet. IX. can. fin.
Ambr. lib. 1. de sacram. can. 1.

Idem epist. 34. ad Theod. imp.

tratus est. Divus etiam Hieronymus cum de episcopis & eorum auctoritate in baptismo & confirmatione dissereret; *Ecclesiae*, ait, *salus in summi sacerdotis dignitate pendet: cui si non exors quaedam & ab omnibus eminens detur potestas, tot in ecclesiis efficientur schismata, quot sacerdotes.* D. Isidorus cum de episcopis multa doceret, *Pontifex*, inquit, *princeps sacerdotum est, quasi via sequentium; ipse & summus sacerdos, ipse & pontifex maximus nuncupatur, ipse enim efficit sacerdotes atque levitas, ipse omnes ordines ecclesiasticos disponit; ipse quid unusquisque facere debeat, ostendit.* Hildebertus episcopus Cenomanensis, eodem nomine vocat episcopos, & Alcuinus de divinis officiis, & Gratianus summos sacerdotes pro episcopis usurpavit. Hoc autem nomen, sicut nomen papae, quod omnibus etiam episcopis olim tribuebatur, soli tibi pontifici Romano, quod in omnes Christiani orbis episcopos supremam pontificii habeas jurisdictionem, diuturno jam justissimoque ecclesiae usu reservatum est: etsi de nomine papae sciam quod scripsit Onufrius, post Photium videlicet patriarcham Constantinopolitanum, conventum esse inter Romanum & Constantinopolitanum, ut solus Romanus pontifex nomen *Papae*, quod omnium vocabulorum episcopalium excellentius esse statutum est, retineret; cum antea omnibus episcopis esset commune: de nomine autem, *Summus Pontifex*, id factum aut conventum non legimus; antiqua tamen consuetudine, quae pro lege suscipienda & observanda est, solis Romanis pontificibus merito tribui receptum videmus.

Illud quoque observasse consentaneum censeo, monachos olim & monasteria, nisi quae speciali Romanae tuae sedis privilegiis eximebantur, in potestate fuisse episcoporum. Concilium Chalcedonense, *Quidam monachorum*, ait, *habitu utentes indifferenter, per civitates incedunt, nec non & monasteria, & se ipsos praesumptione propria commendant. Placuit igitur, neminem aut aedificare, aut construere monasteria, aut oratorii domum, sine conscientia ipsius civitatis episcopi.* Item canon. VIII. *Clerici in parochiis, monasteriis, aut martyriis constituti, sub potestate sint ejus, qui in ea civitate est episcopus, secundum traditionem sanctorum patrum, neque per praesumptionem recedant a suo episcopo. Eos vero qui ausi fuerint rescindere hujusmodi institutionem quocumque modo, vel si noluerint subjacere proprio episcopo, si quidem fuerint clerici, secundum personarum ordinationem subjaceant condemnationibus canonum: si vero laici, vel monachi fuerint, communione priventur. Item clerici qui pauperum dispositioni, vel monasteriorum, vel martyriorum praesunt, sub potestate singularum civitatum episcoporum secundum canonum traditionem perdurent; ne per suam temeritatem episcopi sui moderationem declinent. Qui autem hujusmodi dispositionem quolibet modo subvertere ausi fuerint, & episcopo suo non obedierint, si quidem clerici fuerint, canonicae damnationi subjaceant: si autem monachi vel laici sunt, a communione suspendantur.* Aurelianense concilium, *Abbates pro humilitate religionis, in episcoporum potestate consistant; & si quid extra regulam fecerint, ab episcopis corrigantur: qui semel in anno in loco ubi episcopus elegerit, accepta vocatione conveniant. Monachi autem abbatibus omni obedientia & devotione subjaceant. Quod si qui per contumaciam extiterit indevotus, aut per loca aliqua vagari, aut peculiare aliquid habere praesumpserit, omnia quae acquisierit, ab abbatibus auferantur, secundum regulam monasterio profutura. Ipsi autem qui fuerint pervagati, ubi inventi fuerint, cum auxilio episcopi tanquam fugaces sub custodia revocentur, & reum se ille abbas futurum esse cognoscat, qui in hujusmodi personas non regulariter animadvertat, vel qui monachum susceperit alienum.* Concilium apud Palatium Vernis. *Ut unusquisque*, ait, *episcoporum potestatem habeat in sua parochia, tam de clericis, quam de regularibus, vel saecularibus, ad corrigendum & emendandum secundum ordinem canonicum spiritualem, ut sic vivant, qualiter Deo placere possint.* Et canon. V. *Ut monasteria tam virorum, quam puellarum secundum ordinem regulariter vivant; & si hoc facere contempserint, episcopus in cujus parochia esse videntur, hoc emendare debeat: quod si non potuerit hoc emendare, illi quem metropolitanum constituimus, haec innotescat, & ipse hoc emendari faciat.* Quare monachus nullus effici poterat, ni impetrata prius ab episcopo facultate, decreto concilii Nicaeni. *Si quis laicus*, inquit, *fieri monachus voluerit, sine licentia episcopi, qui illius monasterii potestatem habet, movendus est ille statu suo, in quo est, & non est recipiendus in religione. Hoc autem idcirco statuimus, ne ullus causam habeat relinquendi uxorem, aut filios, aut matrem, aut similes, qui auxilio opus habent.* Quare quemadmodum recipi non poterat sine consensu episcopi, sic nec de monasterio ejici sine ejusdem episcopi consultatione, aut ejus vicarii, decreto concilii Meldensis. Quod adeo stricte observabatur, ut fine commendatitiis epistolis episcopi, vagandi licentiam non haberent. Concilium Agathense. *Clericis*, ait, *sine commendatitiis episcopi sui licentia non pateat divagandi. In monachis*

Div. Hieron. in dial. adv. Lucifer.

D. Isidor lib. 7. etymolog. cap. 12.

Hildebert episc. Cenoman. epist. 81.

Alcuin. de divin. offic. de singul. vestib.

Grat. c. presbyterorum § sed hoc intelligendum. 56. dist. Onufrius ad Platinam in vita Bonifac. III.

Conc. Chalced. can. 4 apud Grat. c. quidam 18 q. 2.

Concil. Aurel. can. 21 apud Gratia. c. abbates, 18. q. 2.

Conc. apud Palatium Vernis, c. 5.

Concil. Nicaen. can. 1. apud Alphonsum Pisanum l. 3 de actis concil. Niceni.

Concil. Meldens. c. 19

Concil. Agathen. c. 38

nachis quoque præsentis sententiæ forma servetur : quos si verborum increpatio non emendaverit, etiam verberibus statuimus coerceri. Arnulphus Lexovienſis epiſcopus abbatem Gruſtemenſem coarguit in epiſtola ad eumdem, quod ſine ſui epiſcopi licentia aliquot menſes abſens fuerit a monaſterio, eique præcipit in virtute obedientiæ (ſic loquitur) ut infra Kalendas Auguſti ad monaſterium reverteretur: cui præcepto cum non obtemperaſſet, alia epiſtola ad eumdem jubet iterum, ut remota omni occaſione, intra viginti dies redeat; alioquin ex ea die, & officio altaris, & omnium eccleſiarum introitu ſuſpendit: quod concilio Aurelianenſi III. decretum eſt. *Abbates qui epiſcoporum præcepta deſpiciunt, ad communionem nec penitus admittantur, niſi contumaciam humilitate ſuſcepta deponant.* Præpoſitos monialium (quos nunc vicarios vocant) non ab abbatibus, ſed ab epiſcopis eligi, concilio Carthaginenſi IV. cautum eſt. Hujus autem epiſcopalis obedientiæ jugum tempore Innocentii duraſſe, ex ejuſdem Innocentii decretali epiſtola perſpicue apparet: & ex eodem concilio Lateranenſi. Cum enim apoſtolica auctoritate viſitatores creari juberet, ut ejus vice monaſteria monachorum & monialium viſitarent, ſtatim hæc ſubjungit. *Porro diœceſani epiſcopi monaſteria ſibi ſubjecta ita ſtudeant reformari, ut cum ad ea prædicti viſitatores acceſſerint, plus in illis inveniant, quod commendatione, quam quod correctione ſit dignum; attentiſſime præcaventes, ne per eos dicta monaſteria indebitis oneribus aggraventur; quia ſic volumus ſuperiorum jura ſervari, ut inferiorum nolimus injurias ſuſtinere.* Cum ergo epiſcopi ſummi pontifices, & ſummi ſacerdotes vocarentur, & monaſteria Innocentii tempore ſub epiſcoporum eſſent poteſtate, non incommode (ut opinor) intelligendum conſequitur, quod hic ab Innocentio dicitur, ſummum pontificem, id eſt epiſcopum, non poſſe licentiam indulgere monacho, ut contra votum caſtitatis faceret, vel paupertatis.

Hoc autem ideo epiſcopis non licere dixit, nedum abbatibus, ſumpto argumento a majori (ut vocant) ad minus; quia abbates quoſdam tunc adeo elatos fuiſſe conſtat, ut quæ epiſcopalis erant juriſdictionis, ſibi non verentur uſurbare. Quod querelis epiſcoporum de omnibus mundi partibus ſibi perlatum (ſic loquitur) idem Innocentius III. affirmat in concilio Lateranenſi. *Accedentibus*, inquit, *ad nos de diverſis mundi partibus epiſcoporum querelis, intelleximus, graves & grandes quorumdam abbatum exceſſus, qui ſuis finibus non contenti, manus ad ea quæ ſunt epiſcopalis dignitatis extendunt; de cauſis matrimonialibus cognoſcendo, injungendo publicas pœnitentias, concedendo etiam indulgentiarum literas, & ſimilia præſumendus unde contingit interdum, quod vileſcat epiſcopalis auctoritas apud multos. Volentes igitur his, & epiſcoporum dignitati, & abbatum providere ſaluti, præſenti decreto firmiter prohibemus, ne quis abbatum ad tulia ſe præſumat extendere, ſi proprium voluerit periculum evitare; niſi forte quiſquam eorum ex ſpeciali conceſſione, vel alia legitima cauſa ſuper hujuſmodi valeat ſe tueri.* Quæ etiam antiquorum epiſcoporum querela fuit, ut Paſchalis II. ſcribit ad Victorem Bononienſem epiſcopum. Ut convinceret ergo fortiori argumento Innocentius abbatem Sublacenſem, in cujus vitam & mores ipſe paulo antea præſens inquiſierat, ut conſtat ex principio epiſtolæ: *Cum ad monaſterium Sublacenſe perſonaliter veniſſemus*, & infra: & ad quem epiſtola miſſa eſt, tacite docet, quod quamvis ille auctoritatem haberet pontificis, ſeu epiſcopi (ut tunc abbates quidam prætendebant) non poterat tamen licentiam indulgere monacho, ut contra votum paupertatis faceret, ſicut nec contra caſtitatis, cum hoc ſedi tuæ apoſtolicæ reſervatum, potuiſſet debuiſſetque agnoſcere.

Quod ſi ea verba ſic alius interpretetur, ut dicat Innocentium PP. ſolum decreviſſe, abbatem Sublacenſem, quinimo & pontifices maximos non poſſe proprietatem bonorum cum paupertate & rerum abdicatione, continentiam cum matrimonii uſu in ipſis monachis una & ſimul conjungere, tanquam ſumme inter ſe pugnantia, rem ſane dixerit epiſtolæ non repugnantem: quia abbatem Sublacenſem nimis ſuis indulſiſſe in habenda proprietate bonorum, ex ipſius Innocentii ad eum epiſtola colligitur. Quod emendari in poſterum Innocentius voluit, non tamen negavit, poſſe Romanum pontificem indulgere, ut abdicatis monachatus regulis, matrimonio & proprietate bonorum poſſit quis uti frui: ut ipſum & alios, neceſſaria oborta cauſa, conceſſiſſe ſæpius, variis antiquorum annalium monumentis compertum habemus. Et ut externa omittamus, domeſticum ſe nobis offert & illuſtre ad omnem poſteritatem Ranimiri II. Aragonum regis exemplum, quem ab ineunte ætate in ſanctiſſimi Benedicti familia educatum, in Tomarienſi illuſtri ejus cœnobio inſtitutum, voti publici religione adſtrictum, ſacro presbyterii ordine inſignitum, & per omnes honorum gradus ad abbatiæ S. Facundi dignitatem primum, ad Burgenſis deinde epiſcopatus, poſt ad Pampilonenſis, ac tandem Rotenſis, ſeu Balbaſtrenſis culmen evectum, Alfonſo fratre ſine liberis defuncto, regni optimates ſumma comitiorum conſenſione reipublicæ gubernaculis præfecerunt, certiſſimo perſuaſi, eum non magis debita regni ſucceſſione, quam ornamentis clariſſimarum virtutum (quas ex Benedictinæ familiæ ſchola hauſerat) nobiliſſimum; civium ſalutem, regni tranquillitatem, religionis fideique ſplendorem ſingulari ſua prudentia & ſanctitate conſervaturum. Cumque tantæ felicitatis hæredes exoptaſſent, ab Innocentio II. vel, ut perhibent alii, ab Anacleto II. impetrarunt, ut Agnetem, vel Mathildem, ſive Uracam, Aquitaniæ ducis & Pictonum comitis filiam, optimam & lectiſſimam fœminam ſibi uxorem adjungeret: ex qua cum Petronillam filiam unicam ſubſtuliſſet, ſuſceptæ adminiſtrationis gubernacula Chriſtiani otii cupidiſſimus depoſuit. Ne tamen publica commoda privata tranquillitas detereret, ſingulari ipſe ſapientia, totius regni conſenſu clavum reip. Berengario comiti Barcinonenſi, pacto Petronillæ ſponſo tradidit, & dum purpuram pro atra attritaque veſte, amplitudinem pro anguſta cellula, majeſtatem imperii pro ſtrictiſſima obedientia commutaſſet, clarior multo feliciorque depoſito regno, quam Berengarius evaſit ſuſcepto. Hæc Benedictinorum monachorum prudentia, hæc integritas, hæc probitas, & vitæ ſanctitas, quos regios & pontificios honores fugientes, illos ſponte honores ipſi, Dei potius quam hominum providentia conſequuti ſunt. In concilio enim Jaccenſi epiſcoporum omnium decreto ſancitum eſt, ut Aragonenſes epiſcopi ex hujus ſacræ ſolum religionis alumnis, & ex cœnobio S. Joannis de Pinna ejuſdem inſtituti eligerentur: cui cum Ranimirus rex I. & aſſentiretur & ſubſcriberet, ad finem hæc addidit. *Quicumque futurorum regum ſucceſſorum noſtrorum tranſgredientes & devianies ab hoc regali ſimul & pontificali decreto, tentaverint diſſolvere hanc ſcripturam, in præſenti ſæculo omnipotens Deus, qui eſt juſtus judex & regum rex, diſſolvat & dividat regalem honorem & potentiam regni eorum, detque illud ſe diligentibus & timentibus, & noſtra decreta ſervantibus: & in futuro ſeparati conſortio omnium Chriſtianorum, interpellante pro eis beato Joanne Baptiſta, cum omnibus ſanctis, participentur in ſocietate cum Dathan, & Abiron, & Juda traditore in inferno inferiori, luentes pœnas perpetui incendii ſine fine per æterna ſæcula. Amen.* Data eſt ſententia VII. Kal. Julii Ær. ∞ LXII.

Hieron. Blanca in commentariis rerum Aragonenſium in vita Ranimiri II.

In CC. MS. cœnobii ſancti Joannis de Pinna integrum exſtat concilium, & refertur a Hieronymo Blanca in vita Ranimiri I.

Canon XIV. Vulgatus

De virginibus ſæcularibus ſi mœchatæ fuerint.

Virgines quæ Virginitatem ſuam non cuſtodierint, ſi eoſdem qui eas violaverunt, acceperint & invenerint maritos, eo quod ſolas nuptias violaverint, poſt annum ſine pœnitentia reconciliari debebunt: vel ſi alios cognoverint viros, eo quod mœchatæ ſint, placuit, per quinquennii tempora acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem.

Canon XIV. *Emendatus.*

De virginibus ſæcularibus ſi mœchatæ fuerint.

Virgines quæ virginitatem ſuam non cuſtodierint, ſi eoſdem qui eas violaverint, acceperint & invenerint maritos, eo quod ſolas nuptias violaverint, poſt unius anni pœnitentia reconciliari debebunt: vel ſi alios cognoverint viros, eo quod mœchatæ ſint, placuit, per quinquennii tempora acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem.

RABANUS Maurus in ſuo pœnitentium lib. c. 4. totidem verbis canonem refert. Burchardus vero lib. 9. decretorum cap. 14. paulo diverſis, quintum hujus concilii eſſe aſſerens, cum ſit decimus quartus. *Virgines*, ait, *quæ virginitatem ſuam non cuſtodierint, ſi eoſdem qui eas violaverint, maritos acceperint, eo quod ſolas nuptias violaverint, poſt pœnitentiam unius anni reconcilientur; ſi alios cognoverint viros, eo quod mœchatæ ſunt, quinquennio pœniteant, & ſic ad communionem accedant.* Ivo p. 8. c. 252. iiſdem verbis: quæ lectio ut verior communi, magis placet.

Quæ

Quæ ei fœmina pœnitentia imponenda, quæ posſi ſtuprum, vel nupſit, vel non nupſit.

CAPUT XXXI.

Leo & Anthemius in novella de bonis vacantibus tit. 3. apud Petrum Pithœum.

SAPIENTIS eſſe, non tantum præſentibus malis mederi, ſed & providere futuris, Leo & Anthemius docent. Et hinc legiſlatores magis ſunt ſolliciti, ut peccantes emendentur in poſterum, quam ut ob commiſſa puniantur. Ne virgines ergo ſemel lapſæ, caſtitatis & pudicitiæ laxatis frænis, in deteriora (ut fieri ſolet) laberentur, placuit Hiſpanis patribus, ut tam ipſæ, quam earum ſollicitatores & corruptores, damna quæ ſtupro intulerant & fornicatione, caſtitate & pudicitia conjugali inito matrimonio, poſt pœnitentiam unius anni reſarcirent. Simile eſt quod iidem patres inferius ſtatuerunt; nam quod hic in virgines, illic in viduas decreverunt, pari vel eadem prorſus caſtitatis & pudicitiæ conſideratione. *Si qua vidua fuerit mœchata, & eundem poſtea habuerit maritum, poſt quinquennii tempus, acta legitima pœnitentia; placuit eam communioni reconciliari; ſi alium duxerit relicto illo, nec in fine dandam et eſſe communionem: vel ſi fuerit ille fidelis quem acceperit, non accipiat, niſi poſt decem annos acta legitima pœnitentia; niſi infirmitas coegerit velocius dare communionem.* Non eſt etiam diſſimile, quod iidem ſtatuerunt: nam tametſi mœchiæ crimen perpetua excommunicatione puniendum decreviſſent, ſi tamen adoleſcentes matrimonium contraherent, remitti, aut leniri pœnam voluerunt, ut eos a turpitudine vitæ ad honeſtatem conjugii revocarent.

Illiberritani patres infra can. 72.

idem c. 31.

Eo quod ſolas nuptias violaverint.

VIRGINES quæ ſtupro conſentiunt, quia ſolum jus nuptiarum violant, ſi cum iiſdem matrimonium celebrent, pœnitentia unius anni ſolum caſtigandæ ſunt: ideo autem nuptias ſolas violaſſe dicuntur, quod in peccatum carnis prolapſæ fuerint, antequam jus nuptiarum perfeciſſent; ſolum enim nuptiis initis concubitum licere & ipſa natura, & multis eccleſiæ conſtitutionibus cavetur.

Poſt annum ſine pœnitentia reconciliare debebunt.

Pœnitentes reconciliari debuiſſe, nec potuiſſe connubiis copulari: explicatus canon XII. concilii Romani, ſub Sylveſtro.

CAPUT XXXII.

UT difficile eſt emundari poſſe, qui ſordidus non eſt, & abſolvi qui non peccavit, ſic & reconciliari qui in pœnitentiæ ſtatu non fuit. Reconciliabantur olim pœnitentes, cum ſemel expulſi, vel ad eccleſiæ, vel ad ſacramentorum & fidelium communionem reſtituebantur; quare vulgatam hujus canonis lectionem ſine pœnitentia non probo, ſed eam quam retinent Burchardus & Ivo. Poſt pœnitentiam unius anni reconcilientur: pœnitentia unius enim anni ſtupri admiſſi ſordes eluebantur, matrimonio tamen cum eo qui ſtuprum intulerat, jam contracto. Hoc autem anno, ſi matrimonium jam rite, ut vocant, & recte non celebraſſent & conſummaſſent, nec celebrare, nec conſummare denuo poterant, obſtante pœnitentiæ lege: pœnitentibus enim matrimonium interdictum Nicolaus papa ad Rodulphum Bituricenſem archiepiſcopum docet, concilium Toletanum VI. & Arelatenſe II. Ut hinc intelligamus canonem XII. concilii Romani ſub Sylveſtro, quem feciſſe negotium etiam doctis aliquando ſcio, dum ait. *Nemo enim det pœnitentiam, niſi quadraginta annorum petenti, baptiſmum enim omnibus date.* Non enim agit concilium de pœnitentia, ut eccleſiæ eſt ſacramentum, ſed de publica pœnitentia, ut pœna erat ad correctionem delictorum publicorum, & exemplum fidelium, ab eccleſia inſtituta; ea enim afficiendos homines, niſi quadraginta eſſent annorum, prohibet; ne juvenes a concubitu ductarum, vel ducendarum uxorum (ut pœnitentiæ lex poſtulabat) prohibiti, laberentur in deteriora. Eo reſpexit concilium Aurelianenſe III. dum juvenibus pœnitentiam dandam inhibuit; de publica enim id intelligendum eſt, quæ non ſolum perſonis liberis & conjugii lege ſolutis, ſed & matrimonio conjunctis interdicta erat ob continentiæ legem, ſi jam provectioris non eſſent ætatis, ne a carnalibus deſideriis deliciiſque diſtracti, aliis forſan gravioribus implicarentur, ut in eodem concilio Aurelianenſi conſtitutum eſt.

Nicolaus PP. in epiſt. ad Rodulphum Bituricen. archiepiſ. apud Gratian. in c. interfectores 22. q. 2.

Conc. Tolet VI. can. 8.

Conc. Arelat. II. can. 21.

Explicatur Concilii Romani, ſub Sylveſtro, canon. 12.

Concil. Aurel. 3. c. 3. cap. 19.

Ibidem d. c. 9.

Reconciliari debebunt.

RECONCILIATIONEM pœnitentium (de quorum ſtatu, conditione & legibus uberior tractatio in conciliis Toletanis habenda eſt) per manus impoſitionem factam, & ſanctæ communionis, ſive euchariſtiæ conceſſam perceptionem, a quibus antea ſemoti erant, multi canones probant. Antiquæ harum pœnitentiarum leges jam in uſu eſſe deſierunt: quædam tantum veſtigia exſtant in punitione eorum delictorum, quæ ſanctiſſimo violatæ religionis ſenatui reſervata ſunt.

Conc. Car. IV. can. & 78. A. can. 1. Leo PP. epiſt. 89. Nix PP. epiſt. 1.

Vel ſi alios cognoverint viros, eo quod mœchatæ ſunt, placuit, per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem.

SI virgines, præter illos, quorum ſtupro conſenſerunt, & cum quibus matrimonium inire debebant, ab aliis ſe agnoſci patiantur, quia jam nullo futuræ honeſtatis prætextu a turpitudine excuſari poſſunt, quinquennii pœnitentia afficiantur. Priorem hujus canonis partem Euſebio PP. tribuit D. Ivo ad Vvalterium ſcribens epiſcopum Meldenſem, quæ citatio huic concilio reſtituenda eſt.

D. Ivo c. 16.

Canon XV. Vulgatus.

De conjugio eorum qui ex Gentilitate veniunt.

Propter copiam puellarum, Gentilibus minime in matrimonium dandæ ſunt virgines Chriſtianæ; ne ætas in flore tumens, in adulterio reſolvatur animæ.

Canon XV. Emendatus.

De conjugio eorum qui ex Gentilitate veniunt.

Propter copiam puellarum, Gentilibus minime in matrimonium dandæ ſunt virgines Chriſtianæ; ne ætas in flore tumens, in adulterio reſolvatur animæ.

Gentilium connubia prohibita, & eccleſiæ decretis irrita, lege tamen civili capitis pœna contrahentibus non indicta: explicata in eam rem Valentis & Valentiniani conſtitutione.

CAPUT XXXIII.

DIVUS Paulus nec ſpiritu nec humana ſapientia, ſed divinæ gratiæ luce & ſcientiæ illuſtratus Corinthios ſalutaribus præceptis connubialibus inſtruens, nos in domino nubere debere monet, id eſt, in nomine domini, quod eſt indubitate Chriſtianis, ut exponit Tertullianus ad uxorem, & poſt illum Hieronymus. Idem repetit Paulus in II. ad eoſdem Corinthios. *Nolite*, inquit, *jugum ducere cum infidelibus: quæ enim participatio juſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? quæ autem conventio Chriſti ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? qui autem conſenſus templo Dei cum idolis? Vos enim eſtis templum Dei vivi, ſicut dixit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio illorum, & ſeparamini, dicit dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem: & vos eritis mihi in filios, & filias, dicit dominus omnipotens.* Incommoda autem & pericula corporis & animæ, quæ ex his nuptiis redundant, a nemine uberius & gravius exprimuntur, quam ab eodem Tertulliano; ideo illius verbis malo, quam meis illa recitare. *Recenſeamus*, inquit, *tunc cetera pericula & vulnera, ut dixi, fidei ab apoſtolo proviſa, non carnis tantum, verum etiam ipſius ſpiritus, moleſtiſſima. Quis enim dubitet obliterari quotidie fidem commercio infideli? Bonos corrumpunt mores confabulationes malæ: quanto magis conjunctus & individuus uſus. Quærit mulier fidelis dominum obſervet neceſſe eſt. Et quomodo poteſt duobus dominis deſervire, domino, & marito, adde Gentili; Gentilem enim obſervando, gentilia exhibebit, formam, exſtructionem, munditias ſæculares, blanditias turpiores, ipſa etiam matrimonii ſecreta maculoſa: non ut penes ſanctos officia ſexus, cum bo-*

1. Corin.

Tertull. l. ad uxor.

Hie. lib. contra nian.

2. Corin.

Tertull. ad uxo

2. Cor.

Matth.

more ipsius necessitatis, tanquam sub oculis Dei modeste & moderate transiguntur. Sed viderit qualiter viro officia pendat. Domino certe non potest pro disciplina satisfacere, habens in latere diaboli servum, procuratorem domini sui, ad impedienda fidelium studia, & officia. Ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas: si jejunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat: si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adveniat. Quis enim sinat conjugem suam visitandorum fratrum gratia, vicatim aliena & quidem pauperiora quaque tuguria circuire? Quis nocturnis convocationibus, si ita oportuerit, a latere suo eximi libenter feret? Quis denique solemnibus paschæ abnoctantem securus sustinebit? Quis ad convivium dominicum illud, quod infamant, sine sua suspicione dimittet? Quis in carcerem ad osculanda vincula martyris reptare patietur? Jam vero, alicui fratrum ad osculum convenire? aquam sanctorum pedibus offerre? de cibo, de poculo invadere, desiderare, in mente habere? si & peregre frater adveniat, quod in aliena domo hospitium? si cui largiendum erit, horreum, promptuarium præclusa sunt. Sed aliqui sustinent nostra, nec obstrepunt. Hoc est igitur delictum, quod Gentiles nostra noverunt? quod sub conscientia istorum sumus; quod beneficium eorum est, si quod operamur. Non potest se dicere nescire qui sustinet: aut si celatur, quia non sustinet, timetur. Cum autem scriptura utrumque mandet; & sine alterius conscientia, & sine nostra pressura operam domino: nihil interest in qua parte delinquas, aut in conscientia mariti, si sis ut patiens: aut in conflictatione tui, dum vitatur impatiens. Nolite, inquit, margarita vestra porcis jactare, ne conculcent ea, & conversi nos quoque enarrant. Margarita vestra sunt, quotidiana conversa ionis insignia. Quanto curaveris ea occultare, tanto suspectiora feceris, & magis cavenda gentili curiositati. Latebis ne tu, cum lectulum, cum corpusculum tuum signas, cum aliquid immundum flatu expuis, cum etiam per noctem exurgis oratum, & non magiæ aliquid videberis operari? Non sciet maritus, quid secreto ante omnem cibum gustes? Et si sciverit, panem non illum credit esse qui dicitur. Et hæc ignorans quisque, rationem simpliciter sustinebit, sine gemitu, sine suspicione panis, an veneni? Sustinent quidem, sed ut inculcent, ut inludant hujusmodi fœminis: quarum arcana in periculum quod credunt servent, si forte lædantur, ipsi sustinent: quarum dotes, objectione nominis, mercedem silentii faciant, scilicet apud arbitrum speculatorem litigaturi. Quod pleraque non providentes, aut re excruciatu, aut fide perdita recensuerunt. Moratur Dei ancilla cum laribus alienis, & inter illos omnibus honoribus dæmonum; omnibus solemnibus regum, incipiente anno, incipiente mense, nidore thuris agitabitur. Et procedit de janua laureata, & lucernata, ut de novo consistorio libidinum publicarum. Discumbit cum marito in sodalitiis, sæpe in popinis. Et ministrabit nonnunquam iniquis, solita quondam sanctis ministrare. Et non hinc præjudicium damnationis suæ adcognoscet? Eos observabit, quos erat judicatura? De cujus manu desiderabit? De cujus poculo participabit? Quid maritus suus illi, vel marito quid illa cantabit? Audiat sane, audiat aliquid de Dei cœna, de taberna, de gehenna. Quæ Dei mentio? quæ Christi invocatio? Ubi fomenta fidei de scripturarum interlectione? Ubi spiritus refrigerium? ubi divina benedictio? omnia extranea, omnia inimica, omnia damnata, adterendæ salutis a malo immissa. Hæc si eis quoque evenire possint, quæ in matrimonio Gentilis fidem adeptæ morantur, tamen excusantur, ut in ipsis deprehensæ a Deo, & jubentur perseverare, & sanctificantur, & spem lucrationis accipiunt. Si ergo ratum est apud Deum matrimonium hujusmodi, cur non prospere cedat: ut & a pressuris, & angustiis & impedimentis & inquinamentis non ita lacessatur, jam habens ex parte divinæ gratiæ patrocinium? nam & ad aliquam virtutem cœlestem documentis dignationis alicujus vocata, terrori est Gentili, quominus sibi obstrepat, minus sciat, minus speculetur. Sensit magnalia, vidit experimenta. Scit meliorem factum; sic & ipse candidatus est timoris. Ita fastilius hujusmodi lucrifiunt, in quos Dei gratia consuetudinem fecit. Ceterum aliud est, ultro, & sponte in prohibita descendere. Quæ domino non placent utique dominum offendunt, utique malo se inferunt. Hoc signi erit ut solis quod solis petitoribus placet nomen Christianum. Ideo inveniuntur qui tales non exhorreant, ut exterminent, ut arripiant, ut a fide excludant, Habes causam, qua non dubites, nullum hujusmodi matrimonium prospere decurrere: a malo conciliatur, a domino vero damnatur. Quare ut turpe illud reprehendunt Cyprianus, divus Ambrosius, divus Hieronymus contra Jovinianum. Concilium Arelatense I. de puellis fidelibus (ait) *Quæ Gentilibus junguntur, placuit, ut aliquanto tempore a communione separentur.* Idem decretum in Nicæno constat. *Ut Christiani, ait, uxorem ducant ex quacumque generatione, modo ad fidem veniant: sed non debent Christiani dare filias suas nuptum infidelibus, ne ad errorem maritorum pervertantur: & fiant vel Judææ, vel Gentiles propter infirmitatem: & qui non paruerit, a synodo excommunicatur.* Cum autem hoc generaliter non possent prohibere in Africa, ob multitudinem Gentilium, præceptum est, saltem filiis episcoporum & presbyterorum. Concilium Carthaginense III. *Item placuit ut filius vel filiæ episcoporum, vel quorumlibet clericorum, Gentilibus, vel hæreticis, aut sehismaticis matrimonio non jungantur.* Idem decrevit concilium Chalcedonense.

Hieron. contra Jovinian. Conc. Arelat. 1. c. 11. Concil Nicænum cano. 53. apud Alphonsum Pisanum lib. 3. de actis concilii Nicæni. Conc. Carthag. III. cap. 12. Conc. Chalcedon. c. 12. Conc. Nicæn. can. 67. eorum quos ex Arabico transtulit Alfonsus Pisanus lib. 3. de actis concilii Nicæni.

Sed an hæc matrimonia si contrahantur, irrita sint & nulla, scholastici doctores solent disquirere; ac tandem in eam sententiam veniunt, perpetuo ecclesiæ usu & traditione ea irrita facta & nulla. Sed præter traditionem, an legem etiam scriptam possimus adjicere, videamus. In concilio enim Nicæno decretum reperio, ut mulier quæ infideli nupserit, illum derelinquat, & pro matrimonio contracto peragat pœnitentiam. *Quicumque duas mulieres in matrimonium acceperit*, inquit, *ipse cum secunda excommunicetur, & quæcumque mulier fidelis viro infideli nupserit, ipsa quoque ex ecclesia ejiciatur: quæ si pœnitentiam egerit maleficii, & eum virum quem habere non poterat, id est, infidelem dimiserit, non est recipienda, nisi eo modo quo recipitur qui post quam fidem negavit, ad fidem revertitur, debetque ipsa infidelem relinquere. Erit autem pœnitentia ejus ferre cilicium, & dormire super cinerem, & jejunare quantum sibi conveniat: & tunc licebit cum fidelibus conversari, & communionem sacram accipere: & quicumque contradixerit, a synodo excommunicatur.*

At etsi in foro ecclesiæ ita se res habeat: in foro civili imperatorum legem exstare ait Covarruvias ab impp. Valentin. & Valente ad Theodosium magistrum equitum, qua sub pœna capitali hæc matrimonia prohibentur. Sic enim imperatores scripserunt. *Nulli provincialium, cujuscumque ordinis aut loci fuerit, cum barbara sit uxore conjugium, nec ulli gentilium provincialis fœmina copuletur. Quod si quæ inter provinciales atque gentiles affinitates ex hujusmodi nuptiis exstiterint, quod in his susceptum vel noxium detegitur, capitaliter expietur. Datum V. Kal. Jun. Valent. & Valente, AA. Coss.* Legem autem hanc sive imperatorum edictum ideo recitaverim, ut ostenderem minus veram eorum opinionem videri, qui eam ex illo sententiam eliciunt, nec satis apte imperatorum menti consilioque accommodari: cum illi eo respexerint, ne Romani cum exteris, neve exteri cum Romanis nuptias inirent: quod ad conservandam Romani sanguinis dignitatem, antiquum est ejus reipublicæ institutum, ut testatur Ulpianus. *Connubium*, inquit, *habent cives Romani cum civibus Romanis: cum Latinis autem & peregrinis ita si concessum sit:* Cajus. *Legitimæ nuptiæ sunt, si Romanus Romanam nuptiis intervenientibus vel consensu, ducat uxorem.* Cicero. *Si mulier cum fuisset nupta cum eo, cui connubii jus esset, nuncium remisit, quoniam qui nati sunt, patrem non sequuntur, pro liberis manere nihil oportet.* Ubi Boethius. *Filii*, inquit, *non jure suscepti, in patrum non erant potestate, sed matres potius sequebantur. Non autem omnibus connubium erat cum Romanis, nec erant nuptiæ jure contractæ, quæ non, aut inter civem Romanum, civemque Romanam, initbantur.* Seneca. *Promisi tibi filiam in matrimonium, postea peregrinus apparuisti: non est mihi cum ex raneo connubium, eadem me res defendit, quæ vetat.* Hinc licet intelligi Ulpiani rationem, dum docet filios post deportationem susceptos, quasi ab alio susceptos videri: cum enim per deportationem quis civis Romanus esse desineret, fieretque peregrinus. *Qui deportantur*, inquit Ælius Antoninus, *si hæredes scribantur, tanquam peregrini capere non possunt.* Nec matrimonium nisi inter cives constaret, sed dissolveretur per deportationem ut scripsit Paulus, ideo Ulpianus ait, post deportationem, natos, quasi ex olio conceptos videri; quia vere filii non erant jure Romanorum, eorum qui essent deportati, amissis per deportationem omnibus civitatis Romanæ privilegiis, extinctoque simul jure connubii. Nec solum connubia cum exteris & peregrinæ conditionis hominibus denegabant Romani, sed & ipsa nomina civium Gentilitia: quod Claudio acceptum refert Svetonius.

Covarr. in 4. 2 p. c. 6. §. 11. nu. 3. Impp. Valent & Valens in l. unic. de nuptiis Gent. C. Theodos.

Ulpian. in fragmen. tit. 5. c. 5. Cajus instit. tit. 4. Cicero in topicis.

Boethius in topic. Cicer.

Seneca lib. 4. de beneficiis cap. 35. Ulpian. l. ex facto 17. §. facto ad Trebell.

Ælius Antoni. in l. 1. C de hæred. inst.

Paul. l. si quis sic stipuletur 57. soluto matrim.

Sveto. in Claudio.

Canon XVI. Vulgatus.

De puellis fidelibus, ne infidelibus conjungantur.

Hæreticis qui errant ab ecclesia catholica, ne ipsis catholicas dandas puellas; sed neque Judæis neque hæreticis dari placuit, eo quod nulla potest esse societas fidelis cum infideli: si contra interdictum fecerint parentes, abstinere per quinquennium placet.

Canon XVI.

Canon XVI. *Emendatus.*

De puellis fidelibus, ne infidelibus conjungantur.

Hæreticis si se transferre noluerint ad ecclesiam catholicam, ne ipsis catholicas dandas puellas; sed neque Judæis, neque schismaticis dari placuit, eo quod nulla possit esse societas fidelis cum infideli: si contra interdictum fecerint parentes, abstinere per quinquennium placet.

HÆRETICORUM connubia bis interdixisse in eodem canone patres omnis brevitatis studiosos, vix est ut credam. In vetusto C. MS. *Lauticis* qui errant ab ecclesia catholica; sed legendum puto schismaticis: cum ut omnis species infidelitatis comprehendatur: tum quia Africani patres cum hujus concilii decretum renovassent in concilio Carthaginensi III. can. XII. hæc eadem connubia cum schismaticis, hæreticis, vel infidelibus, clericorum filiis interdixerunt, ut dicemus postea. Sed quid si pro nomine *catholica*, catholicis legendum sit hoc sensu, ut hæreticis admonitis, si se transferre ad ecclesiam noluerint, in pœnam pertinaciæ nec postea catholicis conversis dandas catholicas puellas. Non temere id affirmavero.

De hæreticorum, schismaticorum & Judæorum connubiis.

CAPUT XXXIV.

QUANTA sint, quam pernicioſa & schismaris & hæreseos crimina, quorum altero fides interit, qua Deum & salutis consequendæ rationem cognovimus, altero caritas extinguitur, qua Christo, ejusque corpori (quod est ecclesia) conjungimur: sapienter & pie multis hujus concilii decretis Hispani episcopi expresserunt, dum omnium sacramentorum expertes decreverunt, quos vel leviter tanti criminis labes maculasset. Nulla enim est pestis, quæ celerius hæresi inficiat, & suo contagio exitium afferat aliis præsentius. Instar enim cancri (ut apostolus ait) serpit, & simulatque corporis partem aliquam corripuerit, continuo, sensim atque occulte in reliquas diffunditur partes, & lubrica deinde in alios facilitate prolabitur. Qua de causa Hispani episcopi, non minus probitate vitæ, & sanctitate doctrinæ, quam prudentiæ honore commendabiles, videntes huic morbo nullum certius præstantiusque remedium adhiberi posse, quam fugam, quod in fuga salus, in aversione præsidium, in execratione refugium sit, ideo hæreticorum & schismaticorum connubia, ut pernicioſissimam societatem tam gravi in parentes pœna propoſita filiis fidelibus interdixerunt, ne divinum gratiæ sacramentum alterius conjugum hæresi aut schismate in grave & profanum animi adulterium converteretur; & eadem facilitate tam filii, quam posteri, & utriusque familiæ consanguinei ejusdem erroris venenum a parentibus propinatum susciperent: susceptum intimis conciperent visceribus; conceptumque tandem in reliquas populi partes majori pernicie & calamitate propagarent. Ab hoc concilio acceperunt reliqua, vel generalia, vel provincialia, quæ his matrimoniis aditum præcluserunt. Horum unum Laodicenum fuit. *Fos* (ait) *qui ad ecclesias pertinent, indifferenter filios proprios hæreticorum nuptiis minime sociare debere.* Et rursus. *Quoniam non oportet*, inquit, *cum hæreticis commiscere connubia, & vel filios vel filias dare, sed potius accipere.* Concilium Carthaginense III. *Item placuit, ut filii vel filiæ episcoporum, vel quorumlibet clericorum, Gentilibus, vel hæreticis, aut schismaticis matrimonio non jungantur.* Chalcedonense. *Quoniam in quibusdam provinciis concessum est psalmistis, & lectoribus uxores ducere, constituit sancta synodus, prorsus cuique ex his non licere alterius sectæ accipere uxorem. Si quis vero prævenit, & habet jam de tali connubio filios, si forte prævenerint eos jam apud hæreticos baptizari, debent eos offerre sanctæ ecclesiæ catholicæ, ut ibi communicent. Qui vero adhuc baptizati non sunt, omnimodo non posse eos in hæretica ecclesia baptizari, nec in matrimonio jungi hæretico, Judæo, vel Pagano: nisi forte spoponderit se venire ad orthodoxam fidem, dum conjungitur personæ orthodoxæ. Si quis vero hanc definitionem sanctæ synodi præterierit, regularum condemnationibus subjaceat.*

Concil. Laodicen. can. 10. & 13.

Conc. Carthag. 3. c. 22.

Conc. Chalced. can. 15.

Sed an matrimonium irritum sit (ut vocant) & nullum, si contrahatur, quærunt doctores scholastici. Et tandem a divo Thoma & reliquis recte doceri video, matrimonium valere. Quod etiam ex hoc canone colligi videtur, dum nulla alia pœna nisi quinquennii in parentes excommunicatio adjicitur.

D. Thom. in 4. dist. 34. art. 1.

A Urget tamen scrupulosius multo magis quam verius canon synodi VI. quo hæc matrimonia irrita esse renunciantur. *Non licere*, inquit, *virum orthodoxum cum muliere hæretica, nec orthodoxam cum viro hæretico copulari: sed si quid hujusmodi ab ullo ex omnibus factum apparuerit, irritas nuptias existimari, & nefarium conjugium dissolvi. Si autem adhuc Infideles sunt inter se legitimo matrimonio conjuncti; deinde alter eorum convertatur ad fidem, altero in infidelitate manente, si fideli placeat cum infideli habitare, non a se invicem separentur juxta Pauli sententiam.* Quod confirmant quæ ad illius interpretationem adjecit Theodorus Balsamon, notans canonem adversus Iberos, quod liberos olim Saracenis traderent; sic enim inquit. *Lex civilis definit matrimonium, societatem & communionem divini & humani juris. Hinc ergo consequenter sancti patres decernunt, jure matrimonii non esse conjungendum virum fidelem mulieri infideli, vel infidelem mulierem viro fideli: sed & si quid ejusmodi factum fuerit, divellendum ac separandum esse matrimonium,* B *ut quod consistere non possit. Quæ est enim*, inquit, *lupo cum agno societas, quorum est penitus contraria voluntas, sibique sunt invicem in omnibus adversi & infesti, quod sit contraria eorum vivendi ratio? Et non solum separandum esse matrimonium, sed & eum qui tale quid ausurus est, segregandum esse statuunt. Sed si*, inquiunt, *alter ex conjugibus fidem orthodoxam elegerit, non propterea separabitur matrimonium. Magnus enim apostolus in epistola ad Corinthios statuit, eos non esse separandos, quoniam sanctificatus est vir infidelis per fidelem mulierem,* & *contra, sanctificatur infidelis mulier per virum qui credidit. Est autem spes fore, ut ejusdem sint sententiæ conjuges; si alter ex ipsis fidem orthodoxam elegerit. Nota ergo præsentem canonem propter Iberos, qui suas filias Agarenis indiscriminatim in matrimonio collocant. Similiter nota & verbum canonis, quod dicit: Fideli autem si placeat cum infideli cohabitare, vel contra, fideli cum infideli, ne separentur; si quis enim horum separari maluerint, matrimonium ex eo divelletur. Quod quidem factum est tempore sanctissimi patriarchæ domini Theodoti; separatus est enim a sua infidele uxore Basilius buccinator, postquam baptizatus fuerat, cum decreto patriarchali; ut pote quæ a viri suasione indueri non posset, ut baptizaretur.* Repetivi iterum in nomocanone Photii. *Et scies quod fidelis cum muliere infideli non jungitur matrimonio, etiamsi nonnulli decepti a fine ipsius canonis qui docet de infidelibus quæ crediderunt post matrimonium, aliud audacter dixerint. Ego autem qui scio esse orthodoxas Iberas, & nostra omnia suscepisse, & videam ipsos suas filias Agarenis nuptui dare, miror, & nescio quomodo a suis sacerdotibus, qui legunt & sciunt decreta canonum, hæc non prohibentur. Hæc ergo corrigi cupio potentissimi & sanctissimi nostri imperatoris auxilio.* Hæc Balsamon. Sed miror doctos viros tantopere canone concilii Constantinopolitani & Theodori interpretatione commoveri, cum tanta illius concilii decretis auctoritas tribui debeat, quantam & ego censeo tribuendam Balsamoni; cujus dignitatem, D studium, & eruditionem, etsi plurimum profuisse reipublicæ non diffiteor, sic & in illo majorem aliquando pietatem & acriorem diligentiam sæpe me desiderasse non negaverim, ut jam semel antea dixi, dicendumque alias sæpe. De VI. synodi canonibus & eorum auctoritate fusius quoque disseremus inferius. At quamvis matrimonium cum hæreticis contractum, in occidente præcipue, ratum esse constet, non tamen hoc impune fieri licet: nam fœmina quæ erroris viri conscia hæretico nubit, dotis pœna multatur constitutione Bonifacii VIII. Illud autem hic adnotandum est, ut periculosius multo vitandum esse, puellas Christianas hæreticis vel infidelibus tradi, quam puellas hæreticas vel infideles Christianis maritis adjungi; cum fœminæ magis possint & soleant virorum erroribus, quam viri fœminarum turpitudine maculari, faciliusque multo fit, uxorem hæreticam vel infidelem Christiani mariti & catholici, quam hæreticum & infidelem maritum catholicæ uxoris consilio ab hæreseos & idololatriæ erroribus ad veritatis lucem revocari. E

Canon. 72 VI. (syno

1 Cor. 7.

Theodor. Ba fam. ad ca 72 VI. s nodi.

1. Corin. 7

Theodor. Ba fam. in no mocanone Photii. ti 12. can. 1

Conc. Constantinop. can. 92.

Cap. 42. hu jus lib.

Cap. 52. h jus lib.

Bonifac. in cap. decre vit. de hæ retic. lib.

Sed neque Judæis.

Cum Judæis matrimonia inita, ipso jure nulla.

CAPUT XXXV.

TANTA fuit semper Judæorum improbitas, tanta in errore pertinacia, ut legibus caveri oportuerit, connubia Christianorum cum iis inita, ob grave contagionis periculum, non modo illicita, verum irrita esse ac nulla, ideoque separanda: quod multis conciliorum decretis Hispanorum præcipue constitutum est. Toletanum IV. *Sæpe*, inquit, *malorum consortia etiam bonos*

Concil. 4. c

bonos corrumpunt, quanto magis eos, qui ad vitia proni sunt. Nulla igitur communio sit Hebræis ad fidem Christianam translatis, cum his qui adhuc in veteri vita constituunt, ne forte eorum participatione subvertantur. Quicumque ergo ex his qui baptizati sunt, amodo infidelium consortia non vitaverint, & hi Christianis donentur, & illi publicis cædibus deputentur. Et rursus. *Judæi qui Christianas mulieres in conjugio habent, admoneantur ab episcopo civitatis ipsius, ut si cum eis permanere cupiunt, Christiani efficiantur: quod si admoniti noluerint, separentur; quia non potest infidelis in ejus permanere conjunctione, quæ jam in Christianam translata est fidem* Confirmavit concilium Toletanum VIII. Idem fere decrevit concilium Arvernense. *Si quis Judaicæ pravitati,* inquit, *jugali societate conjungitur, & seu Christiana Judæo, sive Judæus Christianæ mulieri consortio misceatur carnali, quicumque horum tantum nefas admisisse dignoscitur, a Christianorum cœtu atque convivio, & communione ecclesiæ, cujus sociatur hostibus, segregetur.* Idem constituit concilium Aurelianense II. *Placuit,* inquit, *ut nullus Christianus Judæam, neque Judæus Christianam in matrimonio ducat uxorem, quia inter hujusmodi personas illicitas nuptias esse censemus: qui si commoniti a consortio hoc se separare distulerint, a communionis gratia sunt sine dubio submovendi.* Aurelianense III. *Christianis omnibus interdicimus, ne Judæorum conjugiis misceantur: qui si fecerint, usque ad sequestrationem, quisquis ille est, communione pellatur.* Zacharias P. P. *Si quis Christianus filiam suam Judæo in conjugio copulare præsumpserit, nisi perfecte crediderit Christo, & baptizatus fuerit, &c. Et si vidua Christiana Judæum duxerit virum, vel consentientibus ei, anathema sit.* Hic apparet, quanta de Judæorum pertinacia & improbitate injecta sit multis justissimisque de causis episcoporum animo suspicio. Nam ut in retinenda illi sua lege pertinaciores; sic & in pervertendis aliorum animis propensiores sunt ideoque Valentinianus, Theodosius & Arcadius impp. legem tulerunt, adulterii pœnam constituentes in illos, qui Christianam mulierem, vel eas Christianas, quæ Judæum maritum suscepissent. *Ne quis,* inquiunt, *Christianam mulierem in matrimonium Judæus accipiat, neque Judæa Christianus conjugium sortiatur. Nam si quis aliquid hujusmodi admiserit, adulterii vicem commissi hujus crimen obtinebit; libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata.* Quod si Judæi vera animi devotione ad fidem nostram convertantur, cum illis neophytis matrimonio originarios fideles sociandos concilii Basilienses patres pie satis monuerunt.

Canon XVII. Vulgatus.

De his qui filias suas sacerdotibus Gentilibus conjungunt.

Si qui forte sacerdotibus idolorum filias suas junxerint, placuit nec in fine eis dandam communionem.

Canon XVII. *Emendatus.*

De his qui filias sacerdotibus Gentilium conjungunt.

Si qui forte sacerdotibus idolorum filias suas junxerint, placuit nec in fine eis dandam esse communionem.

Varia ethnicorum sacerdotum privilegia: cur speciatim connubium cum illis interdicatur.

CAPUT XXXVI.

MULTA olim sacerdotibus idolorum privilegia concessit vetustas, quæ variis conscrata literis antiqui adhuc scriptores conservant. Religionis vel superstitionis suæ ceremonias & instituta tuebantur, & si quid dubii inerat, interpretabantur, auctore Livio. Quibus aris, quibus hostiis, quibus diebus, quibus templis, quibus diis sacra essent facienda, exponebant. Ne Romana sacra alii contemnerent, aut peregrinos ritus asciscerent, providebant. De votis rite exsolvendis, de jurejurando, de matrimonio, de funeribus justisque exhibendis, de placandis manibus, ac de omnibus tandem controversiis suæ religionis judicabant. Singulorum annorum res memoratu dignas (annales vocabant) mandabant literis, & in album efferebant, ut populo esset exscribendi potestas. Cum quis sui juris esset arrogandus, apud ipsos lege quærebatur, quæ causa esset adoptionis, quæ ratio generis, quæ dignitas, quæve sacra. Adeoque tandem pontificatus honor & dignitas crevit, ut Plutarcho teste, regis proxima crederetur; eaque ratione purpuram, ut reges, pretiosiorem, nempe bis tinctam, induebant. Quod cum a Constantino magno nostræ religionis sacerdotibus cum reliquis antiquorum privilegiis communicaretur, eaque purpura aliquando abuterentur clerici ad vanam opum ostentationem, vetitum postea illis reperio decreto concilii Narbonensis, purpura indui. Cujus usus & interdictionis hæc ratio fuit. Pileum flaminum insigne nunquam deponebant, ut refert Ammianus: tametsi, ut Plutarchus testatur, ceteri solerent occurrentibus caput detegere. Equo vehi non poterant; sed ut majori pompa major dignitati splendor accederet, carpento utebantur, illisque solis permissum carpento ingredi Capitolium, Tacitus refert. Fuisse præterea flaminis Dialis immunitatem scribit Animianus, ut jurare ei minus liceret; quod non deceret de rebus parvis fidem ei non haberi, cui res sacræ & maximæ essent creditæ. Si qui noxii ad eum confugissent, ea die a pœna erant immunes, Plutarchus. Ipsos quoque a collationibus & tributis liberos, ni summa necessitate urgeretur respublica, idem Plutarchus & Livius affirmant. Quinimo sumptus & stipendia & rerum sacrarum impensas, ut refert Halicarnasseus, ex publica pecunia accipiebant. Hæc stipendia Gratianus imperator edicto proprio adempta, fisco arcæque publicæ vendicavit, reliqua autem privilegia Arcadius & Honorius impp. sacerdotibus idolorum sustulerunt. Ante vero, cum hujus concilii tempore, tot honoribus & privilegiis sacerdotum dignitas onaretur, illorum autem fructum plerique fideles rerum inanissimarum, quam religionis cupidiores, ut perciperent, solebant filias his ethnicorum sacerdotibus in matrimonio locare; quod quam fuerint patres Illeberritani vehementer detestati, non obscurum hic posteris argumentum præbuerunt; infidelium nuptias canone qui præcesserit, fidelibus interclu- Can. 15. serunt, nulla pœna proposita: in hoc autem cum sacerdotibus ethnicorum iniri, sanctione iterata & gravi addito anathemate inhibuerunt. Nam cum sacerdotes profana deorum sacrificia & reliqua idololatriæ munera obire & exequi debuissent, majus inerat periculum, ne ex illorum contubernio & societate aliquam tanti criminis maculam uxores fideles contraherent: ideoque parentes earum nuptiarum auctores, gravi, sed meritissima pœna mulctarunt, ut nimirum ad ultimum usque vitæ spiritum communione privarentur. Tanto enim studio in obstruendo omni ad idololatriam aditu patres nostri elaborarunt, ut catechumenis fœminis ob eamdem religionis solicitudinem, viros scenicos vel comicos habere peculiari caverint decreto.

Canon XVIII. Vulgatus.

De sacerdotibus & ministris, si mœchati fuerint.

Episcopi, presbyteri, diaconi, si in ministerio positi, detecti fuerint quod sint mœchati, placuit, & propter scandalum, & propter nefandum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.

Canon XVIII. *Emendatus.*

De sacerdotibus & ministris, si mœchaverint.

Episcopi, presbyteri, diaconi, si in ministerio positi, detecti fuerint quod sint mœchati, placuit, & propter scandalum, & propter nefandum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.

De pœna episcoporum & sacerdotum mœchantium.

CAPUT XXXVII.

INTER eas virtutes, quibus episcoporum, presbyterorum & diaconorum animos excoli ornarique decet, una præcipua est pudicitia, flos morum, honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, præjudicium omnis bonæ mentis, ut Tertullianus descripsit, & post illum D. Cyprianus. Cum enim hi scire debeant, se templa esse domini, membra Christi, habitationem Spiritus sancti, electos ad spem, consecratos ad fidem, destinatos ad salutem, filios Dei, fratres Christi, consortes Spiritus sancti, ut idem Cyprianus dixit; quid magis effugere debent, quam peccatum illud, quo ipsi Patris omnipotentiam, sapientiam Filii, & Spiritus sancti bonita-

fine. Gellius li. 15. c. 19. Tacitus li. 17 annal. Plutarch. problemat. c. 113 Cicer. ad Atticum lib. 2. epist. 24. Concil. Narbonense, can. 4. Nondum editum est, sed MS. apud nos exstat. Ammian. lib. 7. Plutarch quæst. Rom. 9. 10. Tacitus lib. 12. Ammian. li. 12. Plutar. Proble. 3. Liv. li. 3. decad. 4. Plutar. in Camil. Halicarnass. lib. 2. Roman. antiq. L. 14. C. Theod. de Paganis.

Tertull. lib. de pudicitia in princ. Div. Cypr. lib. de bono pudicitiæ c. 2. Idem in eod c. 1.

nitatem suæ turpitudinis sordibus impediunt ? Intellexerunt hoc olim Gentes, dum sacra facturos ab omni impudicitia abstinere volebant. De antiquorum Ægypti sacerdotum vita Chæremon philosophus narrat, ut

D. Hieron. li. 2. adverſ. Iovinianum. Plutarc. in ſympoſ. & in lib. de Iſide & Oſiride. Pauſanias in Achaicis. Dioſcor. li. 3. c. 50. Plutarch. in problemat. c. 13. Gel. li. 10. noct. Atticar. c. 15.

D. Hieronymus refert, quod nunquam mulieribus misceri deberent: ut castitatem inoffensam servarent, a salis usu abstinuisse refert Plutarchus, quod caloris vi libidinem concitet. De Græcis idem recenset Pausanias in Achaicis; qui ut pudicitiæ leges majori integritate servarent, rutam assidue inter edulia sumere solebant, quod ea libidinis faces extinguat, auctore Dioscoride. Quid simile Festus Pompejus tradit, & Gellius, Diali Romæ nefas fuisse hederam tangere, ac ne nominare quidem fas fuisse, quod herba haberetur lasciva; eoænigmate declarantes, quanta puritas castitasque deceat Dei sacerdotes. Si Gentes ergo, ut diis vel dæmonibus potius sacra facerent, tam diligentes & acres pudicitiæ custodes fuerunt, quid non facere debent Christi cultores, imitatores & ministri ? Si enim sensu non carent, intelligere debent, majorem in vincenda quam in explenda voluptate voluptatem inesse. Quod si contra sentientes fœminarum se complexibus implicaverint, vel maculaverint potius, deponendos esse antiqua apostolorum

Canon Apoſt. 25.

constitutio docet. *Episcopus*, ajunt, *aut presbyter aut diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto captus est, deponatur: non tamen communione privetur: dicit enim scriptura: Non vindicavit dominus bis in idipsum.* Communionis autem privationem adjecerunt patres Hispani hic, ut arctiori vinculo constricti, a tam nefando crimine retraherentur. Nefandum enim olim vocarunt, quia a carnalibus peccatis etiam nominandis abstinere Dei cultui consecratos volebant; quæ antiqua est ecclesiæ, & sanctorum consuetudo, ut testatur divus Basilius. *Quæcumque autem*, inquit, *sunt alia immundarum animi perturbationum genera, dæmoniorum schola invenit, divina scriptura silentio præterivit, majestatem suam turpium rerum nominibus nolens polluere, sed generalibus nominibus immunditias complexa est; sicut apostolus dicit: Fornicatio autem, & omnis immunditia, ne nominetur quidem in vobis, sicut sanctis convenit.* Quare cum in Hebræorum republica olim sues in tanta essent abominatione, ut nec eos nominare liceret; si necessitate nominandi urgerentur, nefanda animalia nuncupabant, ut ex Josepho colligitur. Hodie autem crimen nefandum Hispanorum usu ad solum crimen præpostera libidinis accommodatur. In CC. aliis MS. nefarium lego. Inter utrumque quid interfit, Asconius Pedianus:

Nefarium, inquit, *est, non fandum: nefandum, quod sacra polluit, farre pio solita celebrari.* Concilium Neocæsariense, ob adulterium vel fornicationem extra ecclesiam abjici, & inter laicos ad pœnitentiam redigi presbyteros jubet: deponi autem & depositum detrudi in monasterium, ex decreto VII. concilii Aurelianensis III. probat Gratianus. Quam depositionis sententiam, ob id crimen admissum, & sola sua confessione probatum, in Potamium episcopum Bracarensem latam legimus in concilio Toletano X. Fructuoso ecclesiæ Dumiensis episcopo in ejus locum suffecto: hodie etiam in episcopis & presbyteris observari in Hispania, nostræ ætatis scriptores testantur: in fornicariis vero arbitrariam. Sed ab arbitraria hac fornicationis pœna excipiuntur episcopi, quos ob majora incommoda publici exempli, ut violati cum ecclesia sponsa magni sacramenti, depositos videmus, & ad agendam pœnitentiam in monasterium detrusos.

Dum de gravitate adulterii & fornicationis, & eorum pœna canon hic agit, occasio erat disputandi, vel refutandi potius antiquorum quorumdam episcoporum errorem, qui Cypriano teste dandam mœchis pœnitentiam negarunt: quam asseveranter, ne dicam pertinaciter, defendit Tertullianus. Sed quia illum satis, pieque & sapienter refutavit Cyprianus & alii antiquiores, ex recentioribus autem Jacobus Pamelius ad singula Tertulliani in contrarium argumenta respondit, omittemus laborem: cum exstet, præcipue concilii Tridentini doctrina, qua certi securique reddimur, omnem lapsum post baptismum gratia Dei resurgere posse, & justitiam amissam recuperare; contra opinantibus anathemate proposito.

Afcon. Pedianus oratione 3. contra Verrem. Conc. Neocæſar. can. 1. Grat. in c. ſi quis presbyt. 81. diſt. Concil. Tol. 10. ad finem. Cov. in 4. 2. p. c 8. §. 7. num. 19. Bernardus Diaz. cum his quos in eam rem citat, in prac. crimin. ca. 78. Cypr. lib. de lapſis. Tertul. lib. de pudicitia. Jaco. Pamel. eod. lib. de pudicitia.

Joſephus de bello Judaico. l. 5. c. 1.

Canon. XIX. Vulgatus.

De clericis negocia vel nundinas sectantibus.

Episcopi, presbyteri & diaconi de locis suis negociandi causa non discedant; nec circumeuntes provincias, quæstuosas nundinas sectentur. Sane ad victum sibi conquirendum, aut filium, aut libertum, aut mercenarium, aut amicum, aut quemlibet mittant; & si voluerint negociari, intra provinciam negotientur.

Canon XIX. *Emendatus.*

De clericis negocia & nundinas sectantibus.

Episcopi, presbyteri & diaconi de locis suis negociandi causa non discedant: nec circumeuntes provincias, quæstuosas nundinas sectentur. Sane ad victum sibi conquirendum, aut filium, aut libertum, aut mercenarium, aut amicum, aut quemlibet mittant, & si voluerint negociari, intra provinciam negocientur.

Quæ negociatio clericis interdicta, quæ permissa.

CAPUT XXXVIII.

ALENDIS ecclesiæ ministris (ut divino solum cultui & animarum tutelæ inservirent attentius, negociationibus & aliis sæcularibus expediti negociis) primitias & decimas præscripserunt apostoli, ut auctor est Clemens. Cum vero primum tot fideles non essent, ut ex possessionibus illorum alimentis necessariis pares reditus perciperentur, fructuum hæc inopia fidelium caritatem auxit: caritas autem non levavit solum, sed ditavit clericorum tenuitatem: nam si non prædiorum reditus, prædia ipsa offerebant fideles, ut eis distractis, in alimenta clericorum pretia converterentur, Luca teste. Sed cum aliquando hæc etiam vitæ subsidio non sufficerent, pietate & prudentia singulari instituerunt fideles, singulis quibusque mensibus, vel frequentius (cum facultas erat) stipem quamdam in arcam conferre, qua illi commode possent sustentari. Nec ea tributi nomine a præpositis exigebatur, velut impositum adeptæ veræ religionis pretium, sed pia & gratiosa Christiani animi liberalitate ab ipsis offerebatur: & liberalitate tanta, ut postquam seipsos, clerici, pauperes etiam alios Christianos, pupillos, imbecilles, naufragos, confessores, in insulas relegatos, ad metalla damnatos, in carcere detentos, mortuos etiam sepulturæ mandantes consimili caritate juvarint. Tertullianus: *Præsident*, inquit, *probati quippe seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti; neque enim pretio ulla res Dei constat. Etiam si quod arcæ genus est, non de ordinaria summa, quasi redemptæ religionis congregatur; modicam unusquisque stipem menstrua die, vel quum velit, & si modo velit, & si modo possit, apponit: nam nemo compellitur, sed sponte confert. Hæc quasi depositæ pietatis sunt. Nam inde non epulis, nec potaculis, nec ingratis voratrinis dispensatur, sed egenis alendis, humandisque pueris ac puellis re ac parentibus destitutis. Jamque domesticis senibus, etiam naufragis, & si qui in metallis, & si qui in insulis, vel in custodiis, dumtaxat ex causa Dei secta, alumni confessionis suæ fiunt.* Justinus martyr: *Ceterorum*, ait, *qui copiosiores sunt, & volunt, pro arbitrio quisque suo, quod visum est, contribuunt; & quod ita colligitur, apud præpositum depositum deponitur; Atque ille deinde opitulatur pupillis, & viduis, & his qui propter morbum, aut aliam causam egent: quique in vinculis sunt, & peregre advenientibus hospitibus; & ut simpliciter dicam, indigentium is omnium curator est.* Quam singularem & extraordinariam fidelium caritatem, non admirationi solum, sed odio fuisse Gentilibus, Tertullian. & Ammianus Marcellinus testantur, quorum impiis objurgationibus impp. Gentiles verentes ne profusis his largitionibus Christianorum ecclesiæ & clerici ditarentur, eos donationum expertes esse voluerunt; ut indicat Constantinus, dum relinqui posse ecclesiæ & clericis in testamentis, populo pro gratia religionis Christianæ concessit. Nec donis & muneribus accipiendis inhabiles eos esse antea voluerunt, sed factis jam & acceptis donationibus ornatos sæpissime spoliarunt (& hanc reor fuisse hujus canonis, & concessæ ab eo permissionis in negociis gerendis licentiam, vel potius necessitatem) ut ejusdem Constantini imp. edicta, quibus res ablatas reddi jubet, confirmare videntur: de ipso enim & Licinio hæc refert Eusebius. *Illud etiam præter cetera, nominatim Christianis decernimus, ut loca eorum, in quæ ipsis in more positum erat antea convenire* (de quibus quidem rebus litteris superioribus ad tuam sanctimoniam datis, alia formula eo tempore a nobis erat definita & præscripta) *si qui, vel a quæstore nostro, vel ab alio quopiam, eam emisse videantur, Christianis absque argento, absque ulla repetitione pretii, quod in illis emendis collocaverant, sine omni mora & dubitatione restituant: si qui ipsa loca pro munere fuerint adepti, ut ipsis Christianis quam celerime reddant: ac si qui ea, aut comerint, aut dono receperint aliquid a nostra bonitate postulent, præfecturque qui regioni in qua habitant, præest, adeant, quo ipsorum etiam a nostra munificentia provisio & cura suscipiatur: quæ quidem*

D. Clem. 2. con. apoſtol. Luc. actu Tert. in loget. c Tert. in loget. c Juſtinus tyr in logia Chriſtia Tert. in loget. c Ammi. cellin. li Conſtant 1. C. de ſanctis Euſeb. li eccleſ.

quidem omnia Christianorum societati tuo studio & industria extemplo & sine ulla dilatione restituenda curet, oportebit: ac quoniam ipsi Christiani non solum ea loca in quæ convenire solent, sed alia etiam habuisse cognoscuntur, quæ non privatim ad singulos, sed ad jus totius ipsorum communitatis, id est Christianorum, spectabant, singulis qui ea possident, mandos velim, ut omnia per legem quam supra posuimus, absque ulla controversia Christianis, id est societati ipsorum & conventui, reddant. Quod & alterius edicti exemplar ad Anulinum ab eodem Eusebio relatum confirmat.

SALVE, ANULINE, nobis in primis venerande. Est hæc nostræ clementiæ ratio & modus, Anuline honoratissime, ut illa quæ ad alienum jus pertinent, non solum non perturbare, sed etiam cuique restituere quam maxime cupiamus. Quare volumus, ut simulac hasce literas a nobis acceperis, si quæ ex his possessionibus quæ ad catholicam Christianorum ecclesiam in quibusque civitatibus aut locis pertinent, etiam adhuc a civibus aut ab aliis quibusdam retineantur, eas quam primum iisdem ecclesiis facias restitui. Quandoquidem animo instituimus, ut ea quæ ecclesiæ antea possederunt, ad ipsarum jus denuo revertantur. Cum igitur tua pietas animadvertat, decretum hoc absque dubio de nostra sententia esse publicatum, enitere atque elabora, ut sive horti, sive ædes, sive aliud quodque aliquando ad jus ipsarum spectaverit, omnia illis quam celerrime reddantur, ut te huic nostro edicto diligentissimum obsequium præstitisse intelligamus. Vale, Anuline honoratissime, nobisque carissime.

Ideo autem non ad singulos clericorum, sed ad communitatem & ecclesiam hæc omnia bona pertinere dixit Constantinus; quia olim Christiani & clerici nihil habebant privatum, sed communia omnia, ut Tertullianus docet. *Sed & quod fratres nos vocamus*, ait, *non altas, opinor, infamant, quam quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est. Fratres autem etiam vestri sumus, jure naturæ, matris unius, etsi vos parum homines, quia mali fratres. At quanto dignius fratres & dicuntur & habentur, qui unum patrem Deum agnoverunt, qui unum spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno utero ignorantiæ ejusdem ad unam lucem expaverint veritatis. Sed eo fortasse minus legitimi existimamur, quia nulla de nostra fraternitate tragœdia exclamat, vel quia ex substantia familiari fratres sumus, quæ penes vos fere dirimit fraternitatem. Itaque quia animo, animaque miscemur, nihil de rei communicatione dubitamus. Omnia indiscreta sunt apud nos, præter uxores: in isto loco consortium solvimus, in quo solo ceteri homines consortium exercent.*

Cum victui ergo necessaria deessent, nefaria ethnicorum imperatorum invidia, (& hinc etiam intelligi par est, ante Constantini imperium concilium hoc habitum) fas esse putaverunt episcopi nostri, industria & solicitudine negociorum honesta, dominantem famem depellere; ne coacta mendicitas opprobrio foret sacræ dignitati. Cum vero aliquando ex honesta negociatione ad quæstuosam (ut facile est) gravissimo animæ & dignitatis periculo inopes dilaberentur, Africanis episcopis placuisse video, ut egeni clerici quacumque doctrina, & eruditione præstantes, vel manuum opere, vel artificio honesto, vel cultura agrorum, victum sibi compararent. *Clericus*, ajunt, *quantumlibet verbo Dei eruditus, artificio victum quærat.* Et postea. *Clericus victum & vestimentum sibi artificiolo vel agricultura absque officii sui dumtaxat detrimento præparet.* Quod apostolos feciisse, cum a prædicatione præsertim tempus otiumque vacaret, refert beatus Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, & ante hos Clemens, qui omnes etiam ecclesiæ ministros ad id pensum revocat. Quod si ignorarent artificiola, quibus inservire oportebat, illa addiscere cogebantur ab eisdem Africæ patribus in eodem concilio Carthaginensi IV. *Omnes clerici*, ajunt, *qui ad operandum validi sunt, & artificiola & literas discant.* Postea autem cum crescente religione & fidelium numero, crescerent etiam oblationum copiæ, decimarum proventus, aliique redditus ad eorum sustentationem, a Constantino magno & aliis principibus catholicis, piisque fidelibus confirmati & restituti potius quam denuo dati, generalius & severius omnis negociatio, etiam natura licita, clericis interdicta est. Divus Ambrosius. *Etenim*, ait, *si is qui imperatori militat, a suscipiendis litium, actu negotiorum forensium, venditione mercium prohibetur humanis legibus, quanto magis qui fidei exercet militiam, ab omni usu negociationis abstinere debet, agelluli sui contentus fructibus, si habet: si non habet, stipendiorum suorum fructu: si quidem bonus testis est qui dicit: Juvenis fui, & senui, & non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.* Ea est enim tranquillitas animi, & temperantia, quæ neque studio quærendi afficitur, neque egestatis metu angitur. D. Hieronymus. *Obsecro itaque te, & repetens iterumque monebo, ne officium clericatus, genus antiquæ militiæ putes, id est, ne lucra sæculi in Christi quæras militia; nec plus habeas, quam quando clericus esse cœpisti, & dicatur tibi: Cleri eorum non proderunt eis. Nonnulli enim sunt ditiores monachi, quam fuerant sæculares; & clerici qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub hoc populete & fallaci diabolo non habuerant: ut suspiret eos ecclesia divites, quos mundus tenuit antea mendicos.* Et paulo post. *Negociatorem clericum & ex inope divitem, ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem fuge.* Id ipsum gravi depositionis pœna interdictum est concilii Nicæni canone, renovato postea concilio Arelatensi II. Carthagin. III. Vvormaciensi, Cabilonensi sub Carolo, Moguntino sub Carolo, Moguntino sub Rabano: in Hispania concilio Tarraconensi. *Canonum*, ait, *statutis firmatum est, ut quicumque in clero esse voluerit, emendi vilius vel vendendi carius studio non utatur; quod certe si voluerit exercere, cohibeatur a clero.* Quam constitutionem gravi anathemate renovarunt in regno Peruano concilii Limensis patres. Eam recitare placuit, ut Indorum parochi, quam acceperant prius reluctantes ab episcopis suis doctrinam, pontificia jam auctoritate confirmatam retineant tandem memoria, observantia colant, & debito officii munere fideliter exequantur. *Quoniam vero avaritiæ, negotiationisque turpitudo in rectoribus Indorum, & crebrior est & periculosior, cum neophyti isti ea de causa tum scandalum grave sustineant, tum institutionis suæ jacturam non mediocrem faciant, dum ab his in temporalibus ipsorum quæstibus occupantur, a quibus debebant spiritualibus incrementis augeri, idcirco sancta synodus sub iisdem pœnis proximo decreto propositis vetat, ne quis Indorum parochus, per se, vel aliam interpositam personam quamcumque cum quibusvis Indis mercaturam exercere præsumat. Insuper neque pecora quæcumque alere, præter necessaria ad victum, aut agros colere, aut vehendis mercibus animalia tenere, vel locare, neque Indos ipsos ad mineralia sibi curanda mittere, vel eorum operam locare: denique neque cum ipsis Indis negociari, nec cum aliis per ipsos. Qui istorum quidlibet egerit, etiam excommunicatione latæ sententiæ eo ipso se noverit innodatum. Sciant etiam parochi Indorum, mineralium officinas sive ingenia, pannorum quoque lanificinas, ceteraque quæstuarias artes sibi esse penitus interdictas. Neque enim qui evangelizandi ministerium suscepe-* Matth. 6.
runt, Deo simul & mammonæ servire possunt. Quod si clericorum qui frumentum, oleum, vinum & alios similes fructus ex propriis patrimonii fundis percipiant, illosque venundent, auraria pensitatione non debent gravari, quod non tam mercatorum, quam solertium strenuorumque dominorum loco ceuseri debeant. Quod singulari constitutione caviisse Impp. Gratianum, Valentinianum, & Theodosium reperio. *Singuli quique*, ajunt, *si per eos vernacula quæque vendantur, functione auraria non tenenntur: si vero emendi vendendique compendiis ultro citroque quæsitis familiaris vel amplitudo cumulatur*, etsi militares sint, *memoratæ præstationi nectantur.* Ad quam vetus Anniani interpretatio hæc adjicit. *Quicumque rem quæ ei nata est, aut quam non emit, vendat; ad solutionem auruariam minime teneatur. Si vero emendi vendendique studio probatur huc illuque discurrere, etiam si militans est, ad solutionem teneatur auruariam.* Unde monasteria illa, quæ cum ad alimenta religiosorum oves in pascuis habent si quæ ex illis supersunt, macellariis eas ad vendendum tradunt, nec nora, nedum reprehensione censuerim digna; cum conservandi potius patrimonii necessitas coegisse, quam captandi lucri cupiditas incitasse ipsos ad id efficiendum videatur. Sic etiam religiosos illos, qui ad convertendas Indorum gentes, vel peragrantes terram, vel maria navigantes, ut se sociosque sustentare possint, (nec aliunde possint) contrahunt distrahuntque merces, excusandos potius, quam accusandos crediderim: dummodo caute id faciant, ne salutem Gentium, quam religione & pietate curare debent, inhonesta negociatione deperdant. Illud tamen huic addi posset, ne justitiæ, vel prudentiæ cancellos egrediantur, ut facultatem vel a te, vel a rege catholico postulent, & si fieri commode posset, negociorum modum; ut omnia qua debent justitia & prudentia exequantur. Ob hanc enim & similes necessitates juste negociari posse clericos, præter hunc canonem, intelligere licet ex concilio Moguntino, dum inter alia quæ clericis licere declarat, sic ait. *Nec tamen justum negotium est contradicendum propter diversas necessitates; quia legimus sanctos apostolos negociatos, & in regula B. Benedicti præcipitur provideri per quorum manus negocia monasterii procurentur.* Sic etiam Alexander III. ad Londonienſem episcopum, negociari illis solum prohibet lucri causa.

Hodie autem cum clerici jam antequam sacris ordinibus initientur, vel proprii patrimonii redditus, vel ecclesiastici beneficii fructus peragendæ vitæ necessarios habere debeant; ni velint episcopi ordinatores, illorum angustiis auxilium necessarium ex propria pietate mutuare; ut decreto concilii Lateranensis generalis & Tridentini postea sancitum est: antiqua hujus concilii indulgentia vel permissio, ut negocientur clerici ad quærenda victui necessaria, jam cessabit; quod incertus negociationis quæstus, certis beneficiorum fructibus uberiore fœnore compensetur.

Conc. Nicæni canon. 18. Arelaten. II. c. 14. Carthag. III. c. 15. Vvormac. c. 67. Cabilon. sub Carolo c. 14. Moguntí. sub Carolo can. 14. Mogunt. sub Rabano, c. 13. Concil. Tarraco. c. 2. Concilium Limense actione 3. c 5.

Gratianus, Valentin. & Theodosius in impp. l. 13. Cod. Theodos. de iustrali collatione.

Conc. Mogunt. sub Carolo Magno c. 14

Alex. 3. in epist. ad Londonien. epiſc. in cap. secundum 6. ne clerici vel monachi.

Concil. Lateran. sub Alex. 3. can. 3. Trident. sess. 22. de reformatione can. 22

Aut filium, aut libertum, aut mercenarium, aut amicum, aut quemlibet mittant.

NON eadem ex aliorum laboribus in re noſtra ſuſceptis, ac ex propriis ſolicitudo, moleſtia & turpitudo contrahitur. Quare Clementi V. in concilio Viennenſi, cum clericos carnificum, ſeu macellariorum, aut tabernariorum officio fungi diſplicuiſſet, publice & perſonaliter illud exercentes, adjecit: Quod ſi per alios fecerint, tametſi a turpitudinis nota longe non abſint, illius decreti pœna non tenentur; ea autem eſt amiſſio ſacerdotalis privilegii.

Et ſi voluerint negociari, intra provinciam negocientur.

SI clerici victus cauſa negociari cogantur, in propriis debent, non alienis provinciis negociari: nam earum peragratio, ut moleſtiam adjicit, & quæſtum, ſic detrahit honeſtatem: cujus cupidiores multo quam lucri, & eſſe, & videri clerici debent, ſatius fore judicantes, congruentibus ſe aliquando alimentis, quam ſacram dignitatem honeſtis & ſacris carere moribus.

Cum autem clerici in provincia juſta negociatione ad victum neceſſaria compararint, vel diſtraxerint quæ ſupererant, juxta ea quæ ſuperius diximus, auraria penſitatione (ut ſæculares) onerari non debere, præter Gratiani & Valentiniani reſcriptum jam citatum ſuperius, Arcadius & Honorius impp. reſcripſerunt ad Pompejanum proconſulem Africæ his verbis.

Idem AA. Pompejano proc. Africæ.

„ QUICUMQUE catholicæ religionis clerici intra eum „ modum unde victus emendi vendendique uſum le„ ge præfinitum exercent, ab auraria penſione ha„ beantur immunes: ab his quoque quos a publici laboris „ actu & gradu clericatus, & (quod non minus eſt) ſanctior vita defendit, præcipimus temperari. Nec enim ullum eorum qui excepti legibus probabuntur, ſubjacere „ patiamur injuriæ. Dat. prid. Id. Jul. Med. Poſt. Conſ. „ Stilichonis & Aureliani VV. CC. “

Arcadius & Honorius impp in l. 36, C. Theo. de epiſc & clericis.

Hoc ſuæ pietatis & religionis erga clericos & monachos præclarum teſtimonium imperatores exſtare voluerunt. Quod & antea a Conſtantio imperatore conceſſum reperio in edicto vel epiſtola ad clericos.

Imp. Conſtantius, A. clericis ſalutem dicit.

Conſtantius in l. 8. c. de epiſcopis & cler.

JUXTA *ſanctionem, quam dudum meruiſſe perhibemini, & vos & mancipia veſtra nullus novis collationibus obligavit; ſed vacatione gaudebitis. Præterea neque heſpites ſuſceptetis & ſi qui de vobis alimentæ cauſa negociationem exercere volunt, immunitate potiantur. Dat. VI. Kal. Septemb. Placido & Romulo conſulibus.* Quod ſi victui non neceſſaria, ſed quæſtuoſa mercium negocia exerceant, collationibus ut ſæculares onerandos idem Conſtantius imp. reſcripſit ad Taurum P. F. P. *Clerici vero vel hi, quos copiatas recens uſus inſtituit nuncupari, ita a ſordidis muneribus debent immunes atque a collatione præſtari, ſi exiguis admodum mercimoniis tenuem ſibi victum veſtitumque conquirent. Reliqui autem, quorum nomina negociatorum matricula comprehendit, eo tempore quo collatio celebrata eſt, negociatorum munia atque cenſitationes agnoſcant: quippe poſtmodum clericorum ſe cœtibus aggregarunt.* Ut alimenta igitur clericorum conſervari, ſic & negocia non augeri, & quæſtum minui catholici principes voluerunt. Tandem ergo clericorum animis hanc veterem Theoderici regis ſententiam apud Caſſiodorum perpetuo infigi vellem, & crebra memoria renovari. *Conditionem hanc*, inquit, *humanis actibus divina poſuerunt, ut ille magis poſſit diteſcere, qui lucra turpia neſcit optare; ignorantes accipiunt qui bene agunt, quia neceſſe eſt, ut dum parumper malorum ambitio contemnitur, ſuperno munere plus donetur.*

Conſtantius in l. 15 C. Theodoſ. de epiſcopis & cler.

Apud Caſſiodorum lib. 6. variarum c. 20.

Canon XX. Vulgatus.

De clericis & laicis uſurariis.

Si quis clericorum detectus fuerit uſuras accipere, placuit degradari & abſtinere. Si quis etiam laicus accepiſſe probatur uſuras, & promiſerit correptus ſe jam ceſſaturum, nec ulterius exacturum, placet, ei veniam tribui: ſi vero in ea iniquitate duraverit, ab eccleſia ſciat ſe eſſe projiciendum.

Canon XX. *Emendatus.*

De clericis & laicis uſurariis.

Si quis clericorum detectus fuerit uſuras accipere, placuit degradari & abſtinere. Si quis etiam laicus accepiſſe probatur uſuras, & promiſerit correptus ſe jam ceſſaturum, nec ulterius exacturum, placet ei veniam tribui: ſi vero in ea iniquitate duraverit, ab eccleſia ſciat ſe eſſe projiciendum.

IVO p. 3. c. 13 & in panormia lib. 3. c. 156, Gratianus in cap. ſi quis clericorum 47. diſtinctione.

De pœna uſurarii tam clerici quam laici.

CAPUT XXXIX.

DIVUS Ambroſius uſuram ab uſu dictam ait, quod ut veſtes uſu, ita uſuris patrimonia ſcindantur. D. Baſilius ideo Græcis uſuram τόκον dici ait, quod ſupra fœcunditatem leporum, quos dicunt ſimul & uno tempore gignere & ſuperfœtare, agnaſcendo, etiam uſura nondum data alteram gignat, & alteram ex altera, & inde dolores parturientium inferat debitoribus. Leo X. in concilio Lateranenſi generali aptius ad rem. *Ea enim*, ait, *propria eſt uſurarum interpretatio, quando videlicet ex uſu rei quæ non germinat, nullo labore, nullo ſumptu, nullove periculo lucrum fœtus conquiri ſtudetur.* Terentius Varro. *Compendium, quod cum compenditur una ſit. A quo uſura quod in ſorte accedebat, impendium appellatum: quæ cum accederet ad ſortem uſu uſura dicta.* Proprie locum habet in mutuo, cum videlicet quid exigitur ratione dati, ultra datum. D. Auguſtinus. *Si fœneraveris homini, id eſt, mutuam pecuniam dederis, a quo aliquid pluſquam dediſti, expectes accipere, fœnerator es, & in hoc improbandus, non laudandus.* Divus Hieronymus. *Putant quidam*, ait, *uſuram tantum eſſe in pecunia: quod prævidens ſcriptura divina, omnis rei auſert ſuperabundantiam, ut plus non recipias, quam dediſti.* Et paulo poſt. *Alii pro pecunia fœnerata ſolent munuſcula accipere diverſi generis, & non intelligunt uſuram appellari & ſuperabundantiam, quidquid illud eſt, ſi ab eo quod dederunt, plus acceperint.* Hæc eſt uſura, quæ ipſius naturæ mutui repugnat. Cum enim mutui contractus ad juvandos egentes ab ipſis Gentibus inductus ſit ex humanitatis officio, quo intereſt hominis hominem affici beneficio, ob cognationem quæ natura ipſa eſt inter homines, quid huic humanitati & beneficio poteſt eſſe magis adverſum, quam merces & fœnus? quod ſi exercueris, quid facis quam inſidiari quodammodo, ut ex alterius neceſſitate præderis? Paria dixit, & recte D. Ambroſius, gladio in hoſtes ſævire, & uſuras exigere. Et quos occidere licet, his tantum fœnus extorquendum. Repugnat naturæ ipſius pecuniæ, ſimileque monſtri, recte cenſuit Plutarchus, ut pecunia quæ ſterilis eſt per ſe, & ſine fructu, tam naturali, quam civili ratione, generet & proferat utilitatem & fœtum domino mutuanti. Ob ea incommoda uſuras a Deo in veteri teſtamento prohibitas Moyſes tradit. *Si pecuniam*, ait, *dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quaſi exactor, nec uſuris opprimes.* Et rurſus. *Non fœnerabis fratri tuo ad uſuram.* Et David ait, non ingreſſurum tabernaculum Dei, qui pecuniam ad uſuram dederit. In recentiori autem non ſolum pro mutuo aliquid accipere, ſed nec ſperare voluit Chriſtus. Ad cujus confirmationem alia exſtant eccleſiæ decreta, quæ poſtea & nos referemus.

D. Ambr. lib. 4. de Tobia c. 13.

D. Baſil. in pſal. 14.

Concilium Lateranenſe ſub 10. in conſt. de juſt. mor. tis pietatis.

Terentius Varro lib. 4 ad finem de lingua Latina.

D. Auguſt. in Pſal. 36.

D. Hieronymus ſuper Ezechi. lib. 6. c. 18.

D. Ambr. lib. de Tobia cap. 15. Plutarch. de vitando uſura.

Si quis clericorum detectus fuerit uſuras accipere, placuit degradari & abſtinere.

Quæ olim, & hodie in uſurarios clericos pœna indicta: explicato Alexand. III. reſcripto.

CAPUT XL.

CLERICOS uſurarios non ſolum degradari, ſed & communione pelli, ſacro huic Hiſpanorum epiſcoporum ſenatui placuit. Cujus inſtituti ratione atque exemplo adducti Galli in concilio Arelatenſi I. *de miniſtris*, ajunt, *qui fœnerantur, placuit, eos extra formam divinitus datam a communione abſtinere.* Confirmarunt poſtea omnes generalius in concilio Nicæno. *Quoniam multi clerici avaritiæ cauſa turpia lucra ſectantes, oblitſunt divini præcepti, quo dictum eſt: Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram, & fœnerantes centeſimas exigunt, ſtatuit hoc ſanctum concilium, ut ſi quis inventus fuerit poſt hanc*

Conc. Arelat. 1. can. 12.

Concil. Nic. can. 17. Pſalm. 14.

hanc definitionem uſuras accipere, vel ex quolibet tali negocio turpia lucra ſectari, vel etiam ſpecies frumentorum ad ſeptuplum dare, omnis qui tale aliquid conatus fuerit ad quæſtum, dejiciatur a clero, & alienus habeatur ab eccleſiaſtico gradu. Renovarunt in Africa idem decretum Africani concilio Carthaginenſi III. Aſiatici in concilio Laodiceno: in Hiſpania iterum concilio Tarraconenſi, & ante hos omnes canone apoſtolorum XLIV. ſtatutum legimus. Quid autem hodie obſervari debeat, non conſtat inter omnes: nam tametſi depoſitionis pœnam expreſſam quidam legerint, præter hos canones, in concilio Turonenſi; hæſitare adhuc eos fecit aliud ejuſdem Alexandri III. reſcriptum, in quo ſuſpenſionis tantum pœnam adjectam volunt, dum idem Alexander III. ait: *Qui ſe parere contempſerit; ſi clerici ſint, eos a beneficio officioque ſuſpendas; ſi laici, &c.* Verum ſi attentius utriuſque canonis verba perpendiſſent, reperiſſent profecto depoſitionis pœnam ab apoſtolicis temporibus frequentem, multiſque, ut diximus, conciliorum decretis confirmatam, Alexandrum non immutaſſe. Quod autem de ſuſpenſione refertur, alium ſenſum habet, ſi exemplar integrum repetamus; quod exſtat poſt concilium Lateranenſe ſub Alexandro III, *Quod ſi monitis veſtris parere contempſerint, ſi clerici ſunt, eos ab officio & beneficio ſuſpenſos, cum literis veſtris rei veritatem continentibus, ad præſentiam noſtram mittere non differatis.* Voluit enim ſingulari pietate & prudentia pontifex in cauſis illius diœceſis providere, nam in aliis locum non habet, nec habuit unquam, *quomodo in cauſis clericorum prælatus procederet, an jure, an injuria, an plene, an minus plene probarentur clerici uſurarii: cujus ſententiam ſuo judicio reſervavit; interim tamen, ne ſi forſan clerici illi uſurarii eſſent, officio & beneficio injuſte potirentur, ab utroque ſuſpendi poſſe a ſuo epiſcopo voluit: tantum enim ab eo abfuit clericos uſurarios deponi non poſſe*, quod poſſe jam ipſe conſtituerat, ſive declaraverat potius, *ut antequam uſurarii eſſe convincerentur, ſuſpendi a ſuo epiſcopo poſſe decreverit, quod in criminis deteſtationem ſancitum eſt.*

Si quis etiam laicus accepiſſe probetur uſuras, & promiſerit correptus ſe jam ceſſaturum, nec ulterius exacturum, placuit, ei veniam tribui: ſi vero in eadem iniquitate duraverit, ab eccleſia ſciat ſe eſſe projiciendum.

Augent delicta dignitas delinquentis & merita, ob inferiorum exemplum. Qua ratione perniciosius multo de Chriſtiana republica merentur epiſcopi, ſacerdotes, & alii clerici, vel uſuris, vel aliis publicis contaminati criminibus, quam laici: quod non ſolum crimina contrahant ipſi, ſed ea infundant in civitatem, neque ſolum obſint, quod corrumpantur ipſi, ſed etiam quod reipublicæ corpus corrumpant, plus exemplo quam peccato nocentes: ideo concilium hoc gravius multo ſe geſſit in clericos uſurarios, quam in laicos; quod horum vita illorum ſit exemplo inſtituenda: clericos enim non excommunicandos ſolum, ſed ſtatim deponendos nulla admonitione præmiſſa decernit. Cur enim monendi vitæ inſtituendæ magiſtri? laicos autem non ſtatim excommunicandos, ſed conſilio & monitione præmiſſis: quibus ſi acquieſcerent, & ſe ab exactionibus ceſſaturos pollicerentur, nulla pœna placuit afficiendos, ſin minus, excommunicatione multandos. Severius multo concilium Viennenſe, dum manifeſtos uſurarios eccleſiaſtica privat ſepultura, pœna etiam ſacerdotibus impoſita, ſi illam uſurariis conceſſerint. In quo illud adjecit, hæreticum eſſe, qui aſſeruit, uſuras exigere non eſſe peccatum, & velut hæreticum eum puniendum: diſtinctius injungens locorum ordinariis, & hæreticæ pravitatis inquiſitoribus, ut contra eos quos de errore hujuſmodi infamatos invenerint, aut ſuſpectos, tanquam contra diffamatos, vel ſuſpectos de hæreſi procedere non omittant.

Canon XXI. Vulgatus.

De his qui ad eccleſias tarde accedunt.

Si quis in civitate poſitus tres dominicas eccleſiam non acceſſerit, pauco tempore abſtineat, ut correptus eſſe videatur.

Canon XXI. *Emendatus.*

De his qui ad eccleſiam tardius accedunt.

Si quis in civitate poſitus tres dominicas eccleſiam non acceſſerit, tanto tempore abſtineat, ut correptus eſſe videatur.

De laicis, non de clericis hunc canonem intelligi oportere.

CAPUT XLI.

COntendant alii, canonem hunc de clericis intelligendum, & Tridentinum, dum de clericis abſentibus a ſua eccleſia tractat, eumdem renovaſſe; ego tamen de laicis interpretari malo. Cujus ſententiæ locupletiſſimum teſtem laudabo, venerabilem ſenem auctoritate ſumma, religione & fide, Oſium dico, epiſcopum Cordubenſem, qui ſe non opinari, ſed ſcire; non audiviſſe, ſed vidiſſe; non interfuiſſe, ſed conſidiſſe decretum refert. Is, inquam, in concilio Sardicenſi, cui præfuit, de laicis ſenſiſſe Patres hujus concilii diſerte admonuit. Cum tractaretur enim in eo concilio (cui alii quinque epiſcopi ex Hiſpania intererant, Annianus Caſtulonenſis, Coſtus, ſive Caſtus Cæſarauguſtanus, Domitianus Pacenſis, Florentinus Emeritenſis, Prætextatus Barcinonenſis) de reſidentia epiſcoporum in ſua eccleſia, & quot diebus abeſſe poſſent ab illa; hujus concilii exemplo Oſius Sardicenſi propoſuit, tres tantum ſeptimanas abeſſe licere epiſcopo a proprii epiſcopatus ſede. *Oſius epiſcopus dixit, & hoc quoque ſtatuere debetis, ut epiſcopus ex alia civitate cum venerit ad aliam civitatem, vel ex provincia ſua ad aliam provinciam & ambitioni magis quam devotioni ſerviens, voluerit in aliena civitate multo tempore reſidere*, forte enim evenit epiſcopum loci non eſſe tam inſtructum neque tam doctum, *is vero qui advenit, incipiat contemnere eum, & frequenter facere ſermonem, ut dehoneſtet & deformet illius perſonam; ita ut ex hac occaſione non dubitet relinquere adſignatam ſibi eccleſiam, & tranſeat ad alienam. Definite ergo tempus, quia & non recipi epiſcopum, inhumanum eſt; & ſi diutius reſideat, perniciosum eſt. Hoc ergo ne fiat, providendum eſt. Meminî autem ſuperiori concilio fratres noſtros conſtituiſſe, ut ſi quis laicus in ea in qua commoratur civitate, tres dominicos dies, id eſt, tres ſeptimanas non celebraſſet conventum, communione privaretur: ſi ergo hæc circa laicos conſtituta ſunt, multo magis epiſcopos nec licet nec decet, ſi nulla ſit tam gravis neceſſitas, quæ detineat, ut amplius a ſuperſcripto tempore abſens ſit ab eccleſia ſua. Univerſi dixerunt, placere ſibi.* Si Oſii ergo ſententia, doctrina & interpretatio, univerſi concilii Sardicenſis auctoritate comprobata, mecum facit, qui fieri poterit, ut de clericis poſthac canonem intelligendum ferriant? voluit ergo concilium, laicos homines, vel ſeculares, ut vocant (de clericis autem ideo tacuiſſe concilium putarim, quod ea ætate adeo ſoliciti & vigilantes paſtores eſſent, ut ad rerum ſacrarum celebrationem his calcaribus incitari opus non eſſet) omnibus diebus dominicis intereſſe rei ſacræ in eccleſia debere. Quod ſi ſemel vel iterum id non fecerint, connivendum putavit, eo quod caſu id factum arbitraretur. Quod ſi tertio omiſſa res ſacra ſit, quia non caſu, ſed a conſilio minus pio & chriſtiano profectum ſibi perſuadeat, res digna viſa eſt patribus, ut excommunicationis pœna coerceretur. Ex quo notare licet (ut id obiter animadvertamus) exiguam Theodori Balſamonis in colligendis Latinorum conciliis diligentiam, & parum perſpicax in interpretandis judiciis, dum exponens canonem hunc, ſcripſit. *Interrogaverit autem quiſpiam cum LXXX. canon VI. ſynodi, videlicet quæ in Trullo dicitur, laicos congregari decreverit, quæ quidem hac ſynodo fuit multo recentior, quomodo præſens canon, qui eſt ea multo antiquior, ejus meminit? Alius quidem canon ante præſentem ſynodum nihil ejuſmodi decrevit; quæ autem hoc canone continentur, ſine ſcriptis, ut eſt verosimile, exercebatur ab initio, ut etiam multa alia: poſtea autem ſynodus in Trullo ea ſcriptis quoque mandavit.* Hæc Theodorus Balſamon. Quæ docere minime potuiſſet, ſi parem Latinis conciliis colligendis & interpretandis quam Græcis, operam & ſtudium navaſſet. Comperiſſet enim conſtitutionem epiſcoporum, quam Oſius retulit de laicis, hoc concilio Illiberritano (cui idem Oſius adfuit) contineri: quod de laicis decretum & Sardicenſis canonem de epiſcopis, renovavit poſtea (ut fertur) VI. ſynodus, addens quod in utroque deerat idem videlicet de clericis intelligendum. *Si quis epiſcopus, ait, vel eorum qui in clero cenſentur, vel laicus, nullam graviorem habeat neceſſitatem vel negocium difficile, ut ſua eccleſia abſit frequentius, ſed in civitate agens tribus diebus dominicis una non conveniat: ſi clericus eſt, deponatur; ſi laicus, a communione ſeparetur.* Idem decrevit in Hiſpania concilium Toletanum XVII. ſimiliter, ait, diaconus vel presbyter, ſi tres hebdomadas ab eccleſia ſua defuerit, huic damnationi ſuccumbat. Damnationem intelligit, excommunicationem triennii, quam prius decreverat adverſus clericos, qui diebus ſolennibus abeſſent ab eccleſia. De reſidentia epiſcoporum & reliquorum inferioris ordinis clericorum in ſua eccleſia, diſputationem omitto, quod in hoc canone de laicis ſolum inſtitutus ſit ſermo.

Concil. Trid. ſeſſio. 22. can. 1 de reformatione.

Concil. Sardicen. can. 14.

Theod. Balſamon in commentar. ad concil. Sardicen. can 14.

Theodori Balſamonis lapſus in interpretando canone 14. Concilii Sardicenſis.

Sexta Synodus can. 81.

Concil. Tolet. 17. can. 17.

Si

Si quis in civitate positus.

De pœna eorum qui in civitate morantes tribus dominicis diebus abfuerint ab ecclesia, & cur de aliis mentio omissa.

CAPUT XLII.

QUi in civitatibus morantur, sive incolæ sint illi, sive advenæ, si ab ecclesia tribus dominicis diebus absuerint, excommunicatione multantur: rurì vero habitantes (quod eo tempore fœvitia persecutionum tot in agris non essent ecclesiæ, nec ad urbes & sacrum illarum conventum tuto semper convenire possent) patres indulgentiores hac censura comprehendi noluerunt: propagata autem postea quam latissime christiana religione passim ædificatis ecclesiis speciali constitutione concilii Rothomagensis sancitum est, ut pastores, bubulci & qui pascendis aliis pecoribus intendebant, ex agris ad ecclesias, ad audiendam rem sacram, evocarentur. *Admonere debent sacerdotes*, ait, *plebes subditas sibi, ut bubulcos atque porcarios, vel alios pastores, & aratores qui in agris assidue commorantur, vel in silvis, & ideo velut more pecorum vivunt, in dominicis vel aliis festis diebus, saltem vel ad missam faciant, vel permittant venire, nam & hos Christus pretioso suo sanguine redemit. Quod si neglexerint, pro animabus eorum absque dubio rationem se reddituros sciant: si quidem dominus veniens in hunc mundum, non elegit oratores atque nobiliores, sed piscatores atque idiotas sibi discipulos adscivit, ut offenderet in facto, quod ipse verbis in evangelio affirmat, dicens: Quod hominibus est altum, abominabile est apud Deum: & salva altiore intelligentia, nativitas nostri redemptoris, prime omnium pastoribus ab angelo nunciatur.* Et ut iter ad ecclesias ex agris esset expeditius, decretum est concilio Etsordiensi ut tempore quo quis ad ecclesiam convenire, si qua tunc esset oborta causa, ad tribunal judicum potestate trahi non deberet. *Præcipimus* (ajunt episcopi cum consensu Henrici regis) *ut nullus Christianus pro reverentia ecclesiæ petendo, alicujus publicæ potestatis bannо ibidem constringatur: ne forte dum ad ecclesias causa orationis properat, per bannum impediatur, pro salute animæ suæ domini misericordiam minus devote postulare.*

Extat apud Burchar. lib. 2. decret. c. 72. & Ivonem 2. p decret. cap. 121.

Luc. 2.

Conc. Erior. apud Ivo. p. 4. cap. 60.

Tres dominicas.

Dominici diei nomen & festum ab ipsis apostolorum temporibus.

CAPUT XLIII.

QUem diem Solis Gentes olim vocabant, Judæi autem primam sabbati, quod prima esset post sabbatum, diem domini sive dominicum Christiani nuncupamus: quia eo die Christus dominus a mortuis surrexerit. Justinus martyr, *solis autem die*, inquit, *communes cœtus & concursus facimus quandoquidem primus hic est dies, quo Deus caligine dispulsa, orbem condidit, & Jesus Christus servator noster eodem die a mortuis excitatus: nam eo die qui Saturni diem sequitur, qui quidem solis est dies, apostolos suos & discipulos, quibus conspectuum se præbuit, hæc docuit.* Maximus episcopus (ut creditur) Taurinensis, *dominica*, ait, *nobis ideo venerabilis & solennis est, quia in ea salvator velut Sol oriens, discussis infernorum tenebris, luce resurrectionis emicuit.* D. Augustinus, *dies tamen dominicus, non Judæis, sed Christianis resurrectione domini declaratus est, & ex illo habere cepit festivitatem suam.* D. Isidorus, *dominicus dies proinde vocatur, quia in eo resurrectionis domini nostri gaudium celebratur: qui dies, non Judæis, sed Christianis in resurrectione domini declaratus est, & ex illo cepit habere festivitatem suam. Illis enim solum celebrandum sabbatum traditum est, quia erat ante requies mortuorum, resurrectio autem illius erat, qui resurgens a mortuis non moreretur. Postquam autem facta est talis resurrectio, in corpore domini, ut præiret in vapite ecclesiæ, sperare in fine; jam dies dominicus*, id est, *octavus, qui & primus celebrari cœpit*: Ignatius ad hujus diei cultum Magnesianos excitans: *Dominicum*, ait, *diem omnis Christi amans festum celebret, diem resurrectionis regalem omnium dierum supremum: quem expectans propheta dicebat. In fine pro octava, in quo & vita nostra exorta est, & mortis in Christo victoria facta.* Hujus appellationis institutio, si a capite accersenda est, jam inde ab apostolorum temporibus factum divi Joannis Apocalypsis testatum facit. *Fui*, inquit, *in spiritu, dominica die.* Divus Clemens. *Die resurrectioni domini dicato, dominicum dicimus, convenite assidue.* Ab apostolis etiam dominici diei antiquitatem & festum repetit Innocentius papa I. *Quod rite*, inquit, *omni sabbato jejunetur, quia feria sexta & sabbatum ambo dies tristitiæ apostolis, vel his qui Christum secuti sunt indi-*

D. Aug. epist. 86. ad Casulanum Justin. Mar. in 2. apolog. pro Christ. Maxim. episcopus Taurin. in serm. de pentec. qui inter Ambr. inserm. est 60. D. Aug. epist. 119. ad Januar. c. 13. Repetit lib. 22. de civitate Dei cap. ult. D. Isidor. lib. 6. etymolog. c. 18. & repetit. lib. 1. de offic. eccl. cap. 13.

Apoc. 10.

D. Clem. apost. constit. lib. 7. c. 32. Innocent. I. epist. ad Decent. epist. cap. 4.

zerunt: qui die dominico exhilarati, non solum ipsum festivissimum esse voluerunt, verum etiam per omnes hebdomadas frequentandum esse duxerunt. Quare videat Nicephorus, qua ratione, qua auctoritate, quave fide dixerit, diem quem Græci Soli dicarunt, a Constantino dominicum fuisse appellatum: ni quis illius gratia interpretetur, id generaliter apud omnes nationes & gentes sibi subditas, etiam infideles, primum imperatorem Christianum constituisse; & antiquam ecclesiæ consuetudinem recentiori sanctione confirmasse. Simili pia excusatione opus est idem Nicephoro recensenti in Græca illa sua laudatione, Constantini consilio persuasum Silvestrum PP. præcepisse, ut antiquatis Gentium a fide Christiana abhorrentium, Lunæ, Martis, Mercurii, Jovis, & Saturni nominibus, hebdomadæ nostræ dies, feriarum nominibus nuncuparentur. Cum multo ante Silvestri & Constantini imperium, diebus singulis feriarum nomina indita testis sit Tertullianus, in Psychicorum persona loquens. *Itaque de cetero*, ait, *indifferenter jejunandum ex arbitrio, non ex imperio novæ disciplinæ, pro temporibus & causis uniuscujusque sic & apostolos observasse, nullum aliud imponentes jugum certorum & in commune omnibus obeundorum jejuniorum, proinde nec stationum, quæ & ipsa suos quidem dies habeant quartæ feriæ & sextæ.* Quod singulatim forsan ecclesiæ observabant, generali constitutione Silvester Constantini consilio suasus stabilire potuit. Quod hodie tametsi in ecclesiasticis officiis observent ecclesiæ, non observant in forensium causarum judiciis, nec in canonicorum capitulis, nec in diœcesanis vel provincialibus conventibus, in quibus antiquum morem, vel constitutionem renovandam insignes pietate viri censent. Solum diem dominicum vetusto vocabulo nuncupamus, eo quod in memoriam resurrectionis domini illud diei inditum fuisset. Qua ratione, primi Christiani hac die stantes orabant, non vero genua flectentes, ut D. Augustinus docet, Hieronymus, Isidorus, Tertullianus, & alii. Fuerunt & alia insignia beneficia quibus hunc diem Deus ab orbe condito egregie affecit & condecoravit, quæ D. Leo PP. singulari ordine consessit. *Tantis*, inquit, *divinarum disputationum mysteriis est consecrata, ut quidquid est a domino insignius constitutum, in hujus diei dignitate sit gestum. In hac mundus sumpsit exordium: in hac per resurrectionem Christi, & mors interitum, & vita accepit initium. In hac apostoli a domino prædicandi omnibus Gentibus evangelii tubam sumunt, & inferendum universo mundo sacramentum regenerationis accipiunt. In hac*, sicut beatus Joannes evangelista testatur, *congregatis in unum discipulis, januis clausis, cum ad eos dominus introisset, insufflavit, & dixit: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittentur eis, & quorum detinueritis, detenta erunt. In hac denique promissus a domino apostolis Spiritus sanctus advenit: ut cœlesti quadam regula insinuatum & traditum noverimus, in illa die celebranda nobis esse mysteria sacerdotalium benedictionum, in quo collata sunt omnia dona gratiarum.* Eadem Isidorus, & concilii Matisconensis patres.

His autem dominicis diebus an olim a laboribus feriarentur Christiani, quæri audio. Et eos feriatos arbitror, quia Innocentius PP. I. repetens originem hujus diei ab apostolis, illos in gratiam resurrectionis festiviissimum esse voluisse scribit, & quia dominicum diem non minus celebrem voluerint apostoli esse apud Christianos, quam Moyses sabbatum apud Judæos. Quemadmodum ergo ille liberum ab omni opere sabbatum constituit, sic hunc & illi; quod antiquum esse, & omnium fere rerumpublicarum consensu semper probatum scribit Cicero. *Feriarum festorumque dierum ratio in liberis requietem habet litium & jurgiorum, in servis operum & laborum quas compositio anni conferre debet & perfectionem operum rusticorum, quod tempus ut sacrificiorum libamenta serventur, fœtusque pecorum, quæ dicta in lege sunt, diligenter habenda ratio intercalandi est.* Lucianus. *Ne quid*, ait, *intra festi tempus agito neque publicum, neque privatum, nisi quæ ad lusum, quæ ad voluptatem animique oblectationem pertinebunt.* Numa Pompilius II. Romanorum rex instituisse dicitur, ut in profestis & omnino in sacerdotum festis, per urbem præcones præcederent, qui quiescere cives & ab operibus desistere juberent. Quemadmodum enim Pythagoras non permittebat homines per transitum deos adorare sed continuo, ex ipsa domo mente ad id paratos pergere; ita & Numa decere cives existimavit, neque audire quidquam rerum divinarum, neque aspicere per desidiam atque negligentiam; sed vacare a cereris oportere, mentemque adhibere, perinde, ut rei ad pietatem maxime opportunæ; denique crepitibus, strepitibus, gemitibusque, & quæcumque hujusmodi necessarios vulgarium artium labores consequuntur, vias vacuas, ceremoniis præstare, ut a Plutarcho proditum memoriæ est. Sed apud Christianos die dominico a laboribus feriandum perspicue docet B. Clemens, & post illum Augustinus. *Dominicum ergo diem*, ait, *apostoli, & apostolici viri ideo religiosa solennitate habendum esse sanxerunt, quia in eodem redemptor noster a mortuis resurrexit, quibus ideo demini-*

Nicephlib. hist. eccle. c. 46.

Tert. adv. Psychicos 2.

Aug. epist. ad Januar. Hieron. ad verſ. Lucif. Isidor. lib. de eccles. o fic. c. 37. Tertull. lib corona mil.

Joan. 20.

Joan. 14. &

Leo I. ep 81. ad D scor. epist pum Ale cap. 1. D. Isidor 1. de offic ecclesiast. cap. 15 Conc. Ma sco. 2. can Innoc. I. ep 1. ad Dec tium epi cap. 4. Tull. lib. de leg.

Lucian. ep Satur.

Plutarch. vita Nu D. Clem 8. con apost. D. Aug tempor mon. 1

minica appellatur, ut in eo terrenis oporibus vel mundi illecebris abſtinentes, tantum divinis cultibus ſervi amus. A
Et poſt alia. *Ac ideo ſancti doctores eccleſiæ decreverunt omnem gloriam Judaici ſabbatiſmi in illam tranſferre: ut quod ipſi in figura, nos celebraremus in veritate. Obſervemus ergo diem dominicum, fratres, & ſanctificemus illum, ſicut antiquis præceptum eſt de ſabbato, dicente legislatore; A veſpera uſque ad veſperam celebrabitis ſabbata veſtra: videamus ne otium noſtrum vanum ſit, ſed ad veſperam diei ſabbati, uſque ad veſperam dominici diei ſequeſtrati a rurali opere & ab omni negocio vocemus.*

In ea diei dominici lætitia & feſtivitate primi Chriſtiani quid egerint, quos potius quam apoſtolos ipſos auctores & teſtes laudare debeam, non video. D. Clemens. *Die*, inquit, *dominico diligentius convenite, laudem Deo laturi, qui per Jeſum cuncta condidit, & illum ad nos miſit, & a mortuis excitavit. Nam quam excuſationem afferre poteſt Deo, qui in hoc die non convenit ad audiendum ſalutarem de reſurrectione ſermonem, in quo tres orationes ſtantes concipimus, in memoriam illius qui tertio die reſurrexit? Prophetarum lectio habetur, & evangelii prædicatio, & ſacrificii oblatio, atque ſacrificii dispenſatio.* Similis his Juſtinus martyr, Auguſtinus & alii.

Tres dominicas.

De tribus dominicis cur hic meminerint patres.

CAPUT XLIV.

CUM eccleſia primitiva multis ethnicorum injuriis premeretur: libere non poterant ſingulis diebus in publico conventu celebrari ſacrificia, ſed dominicis tantum, in hocque varias fuiſſe locorum, regionumve conſuetudines, ut varia erat in illis libertatis conditio & religionis devotio. Auguſtinus ad Januarium. *Alia vero*, inquit, *quæ per loca terrarum, regioneſque variantur; ſicuti eſt quod alii jejunant ſabbato, alii vero non: alii quotidie communicant corpori & ſanguini dominico; alii certis diebus accipiunt; alibi tantum dominico; alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur; alibi ſabbato tantum & dominico, & ſi quid aliud hujuſmodi animadverti poteſt.* Quod ſi tempore Auguſtini, quo propagata erant Chriſtianis impp. Chriſtianæ religionis ſemina, & altas jam radices egerant, dominicis ſolum in multis Chriſtianorum eccleſiis ſacrificium hoc fiebat, eximiam religionis laudem quis jure non tribuat Hiſpaniæ noſtræ, quod centum triginta, & eo amplius ante Auguſtinum annos, ethnicis imperatoribus & religionem noſtram acerrime oppugnantibus, ſacrificium peragi in eccleſiis, publice illud celebrari præceperit, pœnamque excommunicationis adverſus eos ſanxerit, qui eccleſiam conſtitutis diebus non frequentarent. Tribus autem diebus dominicis abeſſe poſſe fideles a publico eccleſiæ conventu & ſacris, ſine excommunicationis pœna, non ideo permiſerunt, quod ſingulis dominicis ſacrificium fieri noluiſſent in eccleſia, vel ad illam fideles convenire; ſed ut occurrerent graſſantium perſecutionum periculis, ne una in eccleſiam Chriſtiani convenientes ab infidelibus caperentur, vel profano ethnicorum ingreſſu ſanctus eccleſiæ locus pollueretur: quod ab apoſtolis quaſi per manus traditum Hiſpani epiſcopi denuo literis conſecrare voluerunt. Clemens enim hæc ex Paulo refert. *Si propter infideles ad eccleſiam ire non poteſt, domi cœtus congregabis, o epiſcope, ne pius ingrediatur eccleſiam impiorum: non enim locus ſanctificat hominem, ſed homo locum. Quod ſi impii locum occupaverint, fugiendus eſt tibi is locus, quoniam ab ipſis profanatus eſt; nam ut ſancta ſacerdotes ſanctificant, ſic nefaria contaminant. Si nec domi, nec in eccleſia cœtus celebrari poſſunt, unuſquiſque apud ſe pſallat, legat, oret, vel duo aut tres una congregati: ubi enim ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.* Quod ſalutare & religioſum conſilium Hiſpanorum uſu receptum ſcribit D. Hieronymus, qui diebus ſingulis, nedum dominicis ſanctum hoc ſacrificium peractum & a fidelibus quotidie ſuſceptum, ex epiſtola Lucini Bætici, pii viri & eruditi hoc in in antiqua fuiſſe Hiſpanorum conſuetudine teſtantis affirmat. Sed ut effugerent hoſtium pericula, non ſemper publice in eccleſiam conveniebant. Quando autem convenire debuiſſent, præpoſitorum judicio & religioni reſervabatur, a quibus ſolebant mitti diaconi, ut fideles nominatim evocarent ad ſacra & eccleſiæ convenuum, ut docet D. Ignatius, ad Heronem diaconum Antiochenum. *Synaxim*, ait, *ne negligas, omnes nominatim inquire.*

Eccleſiam non acceſſerit.

Eccleſias divino cultui ab ætate apoſtolorum dicatas, explicatis in eam rem Lactantio, Minutio & Clemente Alexandrino.

CAPUT XLV.

AB ipſis ergo apoſtolorum temporibus, ad cultum Deo vero præſtandum eccleſias majores noſtri conſecrarunt: fas enim non erat, in alicujus privatas ædes ad dominicam cœnam manducandam convenire. Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, ait Paulus ad Corinthios? quaſi diceret: hoc in loco publico, qui ad ſacros noſtros conventus Deo dicatus eſt, agendum nihil profanum, & quod ſacris noſtris non congruat myſterlis. Ejuſdem quoque temporibus exemplum habemus certiſſimum, quod antiquam templorum ſive eccleſiarum noſtrarum prodat originem, & adeo antiquam, ut cum ipſo evangelio ceperint edificari. Philonis Judæi, quem Romæ cum Petro locutum refert Euſebius, libellus extat de vita contemplativa, vel de precatorum virtutibus, quem totum ſcriptum fuiſſe de virtutibus, moribus & vita antiquorum primitivæ eccleſiæ Chriſtianorum, Euſebius Epiphanius & Svidas tradunt: nomine tamen abſtinuit Chriſtianorum, quia eo tempore Chriſtianorum nomen in multis provinciis erat inauditum; nondum enim percrebuerat, quod Antiochiæ primum, ſexdecim fere poſt promulgationem evangelii annos, inditum fuerat, tempore Claudii imperatoris: vocabantur Galilæi, Nazarei, fideles, credentes; non Chriſtiani; ut Epiphanius ſcripſit. *Qui tunc*, ait, *non Chriſtiani, ſed ex nomine Jeſu domini noſtri vocabantur Jeſſei.* Quod ſi Chriſtianos, quod Chriſti Jeſu fidem religionemque amplexarentur, in provinciis quibuſdam eccleſiæ Jeſſeos vocarunt majores noſtri, non erit nunc religioſorum Jeſuitarum recens & nova nuncupatio; ſed antiquis eccleſiæ non nominibus tantum, ſed & moribus conſona. Philo ergo in eo libro, cum Therapeutarum Alexandrinorum domos & ſodalitia deſcripſiſſet, eorum loca referens, ad quæ Deo ſupplicaturi, remque divinam facturi quotidie conveniebant, ſic addidit, ut refert Euſebius. *Eſt in quoque agro domus ſacra, quæ vocatur Semnion, id eſt, auguſtum templum, vel monaſterium, quod Latine locus ſalitarius ſeparatuſque dici poteſt, in quo illi ab aliis ſeparati ſejunctique, vitæ piæ & propter virtutem auguſtæ myſteria obeunt, nihilque eo, vel cibi, vel potionis, vel aliarum rerum, quæ ad corporis uſus neceſſariæ ſunt, omnino ſecum apportant; ſed leges & oracula a prophetis divinitus edita, hymnoſque ibi recolunt, & alias denique res quibus divina ſcientia & vera erga Deum pietas creſcat & perficiatur.* Ante hos omnes templa fuiſſe in Hiſpania, (quod ad religionis Hiſpaniæ laudem ſpectat) inſigni documento eſt, templum illud Ceſarauguſtanum a D. Jacobo in prima ſua profectione in Hiſpaniam inceptum, poſteaque multis ſumptibus auctum, donis & opibus catholicorum principum & piorum hominum locupletatum. Ut a nomine autem Gentilium abſtinerent, etiam in templis & rebus ſacris, eccleſias nomine Græco vocarunt, id eſt congregationes, quod in illis ad percipienda ſacra myſteria, ad decantandas Chriſto laudes, ad perdiſcendas divinas inſtitutiones, ad tractandum de rebus ad religionem ſpectantibus, conveniretur. Et ſi ſæpe pro ipſis fidelibus congregatis & Chriſtiana plebe ſumatur: hic tamen pro ipſo loco, in quem illi conveniunt, uſurpari, obſcurum non eſt; cujus reverentia & religione adeo olim fidelium animos obſtringi, devincirique volebant catholici epiſcopi, ut in eccleſiam (excepto rege) ingredi quemquam accinctum gladio non permiſerint decreto concilii Salegunſtadienſis.

Hic etiam argumentum præſtat Hiſpania, quo refelli confutarique poſſit error antiquus Euſtachii monachi & Sebaſteæ epiſcopi, eccleſias ad cultum Deo præſtandum profane contemnentis, quam in concilio Gangrenſi adverſus ipſum coacto anathemate damnavit Oſius epiſcopus Cordubenſis cum reliquis. Suſcitarunt illum (auctore Hugone Ferrarienſi) hæretici Patareni, anno Chriſti cIↃ. CC. damnati ab Honorio papa III. & Frederico II. imperatore latis conſtitutionibus. Renovarunt Vvaldenſes, Vviclephiſtæ, Huſſitæ & Taboritæ anno cIↃ. CDXX. ac tandem Anabatiſtæ quidam, ſed leviori religionis jactura.

Quod vero divus Paulus cum Athenienſibus differens, ait: *Deus in manufactis templis non habitat*, quo ſolent illi errorem protegere, ut leve eſt, ſic & alienum a Pauli mente, quam apertius & melius nemo ipſomet Paulo declarabit. In eodem enim contextu ſtatim ſubjungit: *Indigens aliquo, cum ipſe det omnibus.* Quaſi clarius diceret, templa non Dei neceſſitate conſtrui, proprio gaudentis domicilio, ut Gentes putabant, ſed erigi inopiæ noſtræ & fructu. Indigemus enim eccleſiis ad conveniendum, ad orandum, ad ſacrificandum, ad gratias Deo red-

Paul. 1. Cor. 11.

Euſeb. lib. 2. hiſt. eccleſ. c. 15.

Euſeb. in eod. li. Epiphan. hær. 9. Svidas, verbi Philo.

D. Epiphan. contra Nazaren.

D. Epiphan. hæreſ. 29.

Euſeb. lib. 2. eccleſ. 16.

Conc. Salegunſtad. can. 8.

Conc. Gangr. can. 5.

Actuum. 17.

reddendas & agendas, ad alia etiam quæ extra locum sacrum majori labore, & minori reverentia docentur & percipiuntur. Quo etiam sensu lucernas quas olim suis diis vanissime Gentes offerebant, existimantes deos luminibus indigere, & tanquam offusis tenebris oberrantes oblata luce lætari, irridet Lactantius, irridet templa, irridet aras, irridet sacrificia, odores irridet, & reliqua sacrificiis accommoda, nihil sanctam & singularem illam majestatem ab homine desiderare asserens, quam innocentiam solam: quam si quis obtulerit Deo, satis pie illum, satis religiose affirmat litasse. Quæ omnia non ideo Lactantius contemnit, ut falso illi objiciunt hæretici, ut templa doceret, aras, lumina, sacrificia, odores, & reliqua quæ hodierno etiam die observat ecclesia, Deo fore ingrata: sed ut illorum confutaret errorem, qui has oblationes sine innocentia diis gratissimas judicabant, persuasi illis oblatis expiari posse quæcumque scelera admissa, ut ipse Lactantius paulo antea docuit apertissime: *Homines*, ait intelligens Gentes, *neglecta justitia, cum sint omnibus flagitiis ac sceleribus inquinati, religiosos se putant, si templa & aras hostiarum sanguine cruentaverint, si focos odorati ac veteris vini profusione madefecerint. Quin etiam sacras dapes apparant, & exquisitas epulas, quasi aliquid inde libaturis offerunt. Quidquid aspectu rarum, quidquid opere aut odore pretiosum, id gratum esse diis suis non ex aliqua divinitatis ratione, quam nesciunt, sed ex suis cupiditatibus judicant: nec intelligunt terrenis opibus Deum non indigere: nihil enim sapiunt nisi terram, bonaque & mala solius corporis sensu & voluptate perpendunt. Hujus arbitrio ut religionem ponderant, sic totius suæ vitæ acta disponunt.* Eodem etiam sensu intelligendus est Minutius Felix, dum Gentes adversus nos sic inducit loquentes. *Latebrosa & lucifuga natio, in publico muta, in angulis garrula, templa ut busta despiciunt, deos despuunt, ridentes sacra, miserantur miseri, si fas est, sacerdotum honores, & purpuras despiciunt ipsi seminudi.* Quibus ut faceret satis, postea hæc adjunxit. *Putatis autem nos occultare quod colimus, si delubra & aras non habeamus? Quod enim simulacrum Deo fingam cum si recte existimes, sit Dei homo ipse simulacrum. Templum quod ei extruam, cum totus hic mundus ejus opere fabricatus eum capere non possit? Et cum homo latius maneam, intra unam ædiculam vim tantæ majestatis includam? Nonne melius in nostra dedicandus est mente? in nostro imo consecrandus est pectore? hostias & victimas domino offeram, quas in usum mei protulit? ut rejiciam ei suum munus, ingratum est, cum sit litabilis hostia bonus animus, & pura mens, & sincera sententia. Igitur qui innocentiam colit, domino supplicat; qui justitiam Deo libat; qui fraudibus abstinet, propitiat Deum; quia hominem periculo surripit, optimam victimam cædit. Hæc nostra sacrificia, hæc Dei sacra sunt, sic & apud nos religiosior est ille qui justior.* Sic etiam intelligendus Clemens Alexandrinus, dum ait, *Propter quam causam merito Deo non sacrificamus qui nullius indiget, & omnia præbuit hominibus: sed eum glorificamus, qui est pro nobis sacrificatus, nos ipsos sacrificantes, ad id quod est nullius indiget, ex eo quod nullius indiget, & ab impatibili ad id quod est impatibile. Deus enim sola nostra salute delectatur: merito ergo ei non offerimus sacrificium, qui non vincitur a voluptatibus, cum inferius, & nec usque ad crassissimas nubes, & longe etiam ab his perveniat, quæ fit per fumum exhalatio, si modo perveniat. Nullius ergo indiget Deus, nec capitur voluptate, nec est aut lucri, aut pecuniæ cupidus, cum sit plenus, & cuilibet, quod ortum est & indiget, omnia præbeat: neque sacrificiis, sed neque donariis, neque rursus gloria & honore Deus invocatur, neque aliquibus ejusmodi allicitur; sed solis viris bonis & honestis apparet.* Quæ omnia a Lactantio, Minutio & Clemente tradita mire his consentiunt, quæ a Spiritu sancto edocti sumus. *Facere justitiam & judicium, magis placet domino quam victimæ.* Significat enim placere magis Deo, ut lex custodiatur, cujus partes duæ sunt, judicium & justitia, quam ut cruentum fieret sacrificium. *Sacrificium & oblationem noluisti: holocaustum & pro peccato non postulasti.* Quod divus etiam Paulus docuit ad Hebræos. *Beneficentiæ & retributionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.* Hi autem & reliqui non inficias eunt, templa, aras, sacrificia, & reliqua, si debita religione parentur & offerantur, spreta superstitione antiquorum, & errore profano, Deo fore gratissima. Quod non solum verbis consilioque munierunt, sed factis & auctoritate sæpissime confirmarunt.

Lactan. lib. 6. divin. inst. c. 2

Minut. Felix in Octavio.

Clemens Alex. lib. 7. strom.

Proverb. 3.

Psalm. 39.

Hebr. 13.

Canon XXII. Vulgatus.

De catholicis in hæresim transeuntibus, si non revertantur.

Si quis de catholica ecclesia ad hæresim transitum fecerit, rursusque ad ecclesiam recurrerit, placuit, huic pœnitentiam non esse denegandam: eo quod cognoverit peccatum suum: qui etiam decem annis agat pœnitentiam; cui post decem annos, præstari communio debet. Si vero infantes fuerint transducti, quod non suo vitio peccaverint, incunctanter recipi debent.

Canon XXII. *Emendatus.*

De catholicis in hæresim transeuntibus, si revertantur.

Si quis de catholica ecclesia ad hæresim transitum fecerit, rursusque ad ecclesiam recurrerit, placuit, huic pœnitentiam non esse denegandam: eo quod cognoverit peccatum suum: qui etiam decem annis agat pœnitentiam; cui post decem annos præstari communio debet. Si vero infantes fuerint transducti quod non suo vitio peccaverint, incunctanter recipi debent.

ANSELMUS hunc canonem retulit lib. 11. c. 128. & pœnitentiale Romanum apud Antonium Augustinum, tit. 7. cap. 4.

Lapsis non modo pœnitentiam non negasse patres Illiberritanos sed manifeste indulsisse.

CAPUT XLVI.

ALiorum canonum severitatem insigni pietate temperant nunc Hispani patres, ne quis eos ut nimis semper acres & acerbos judicet: decernunt enim illos, qui deserta Christianæ religionis disciplina, in hæresim semel lapsi, postea tamen pœnitentia ducti, ad ecclesiæ pacem revertuntur, recipiendos, & ut pristinam recipiant sanitatem, pœnitentiæ medicina purgandos. In quo tacite, imo expresse antiquum evertunt errorem Novatiani, qui crudelitate, vel impietate potius singulari, semel lapsis, & ad ecclesiam lacrimis, gemitu & dolore pulsantibus (ut Cypriani verbis utar) divinæ pietatis & lenitatis paternæ solatia & subsidia claudi volebat, nec ad fovenda vulnera admitti vulneratos, sed sine spe pacis & communionis relictos, ad luporum rapinam & diaboli prædam projici. Profanum hunc & pernicioſum errorem, quia satis docte confutarunt olim D. Cyprianus, Vincentius Lirinensis, Ambrosius, & ante hos Cornelius papa in synodo Romana, de qua Eusebius, repetitam ejus impugnationem omittam: unius solum Tarasii archiepiscopi Constantinopolitani auctoritate contentus. *Quemadmodum*, ait in concilio Nicæno II. *etiam in evangelio ab ipsa domini voce per parabolam de prodigo, & postea pœnitente, instructi sumus a patre cœlesti, recepto in cœlis. Gaudet enim supra hominem pœnitentiam agentem: pœnitentia enim insignis est armatura, magna salutis via, hospitii regni cœlorum dispensatrix incorruptibilis, vitæ dux, martyricorum certaminum æquiparatio; ad Deum viam indicans, & cum ipso nos esse faciens, humani generis baculus, cadentium & lapsorum surrectio. Beati qui hanc amplectuntur, & huic adhærent: qui hanc exercent, cum angelis vitam æqualem ducunt. Ab omni malo declinant, & bonum faciunt. Pœnitentia est columna & familiaris dilectionis, eleemosynæ, jejunii, abstinentiæ, temperantiæ, probitatis, honestatis, mansuetudinis, & ut verum uno verbo dicam, hæc omnia pollet pœnitentia.* Prædaram hanc ejus virtutem & laudes summamque Dei nostri erga nos clementiam & benignitatem (remittit enim datque multo jucundius, ut ait Gregorius Nazianzenus, quam accepient alii) Hispanos patres probe agnovisse & perspicue hoc canone demonstrasse (tantum enim abfuerunt ab errore contrario) non ambiget ille, qui ab his hoc ipso canone decretum animadverterit, lapsos resipiscentes, peracta decem annorum pœnitentia, quasi secundo quodam lacrymarum baptismo tingui, ablui, tergi, mundari, & mundatos jam ad sacram ecclesiæ & eucharistiæ communionem admitti oportere. Prius tamen quam eidem reconciliarentur, antiquæ hæresis errorem eosdem abjurasse crediderim, pollicitosque fuisse catholicæ ecclesiæ unitatem se in posterum observaturos. Hoc enim antiquum esse in ecclesia ex concilio Arelatensi II. plane intelligimus, cujus omnes fere canones, ab hoc Illiberritano desumptos superius indicavimus, *Novatianum*, ait, *in communionem recipi non debere, nisi suscepta pœnitentia incredulitatis præteritum damnet errorem.* Idem paulo ante, Nicænum. *De eisdem Novatianis placuit sancto concilio, ut ordinentur, & sic manent in clero. Ante omnia autem hanc habeant confessionem, quam per scripturam exigi oportet, ut fateantur se communi consensu catholicæ ecclesiæ statuta*

Cyprian. epist. ad Novatian. & ad Antonian. & in lib. de lapsis. Vincent. Lirinen. adversus profan. hæres. Novatianor.

B. Ambr. in libris de pœnit. adversus Novatianos. Euseb. lib. 9. hist. eccles. c. 38. Tarasius in con. Nicæn. II. actione 1. Luc. 15. Greg. Nazian. orat. in sanctum lavacrum. Pœnitentiam baptismum lacrymarum vocatum olim Gregor. Nazianz. in sermone de sanctis luminaribus epiphaniorum lib. 5. & Greg. Nyssen. homil. ad eos qui durius alios judicant. Conc. Arelat. II. can.

Conc. Nicæn. can. 8.

xta observaturos; id est communicaturos se & his, qui forte secundas nuptias experti sunt, vel his qui persecutionis tempore lapsi sunt. Quibus tamen lapsis pœnitentiæ modus & tempus ascriptum est, ut in omnibus sequantur ea quæ in ecclesia catholica observantur. Idem ex Ephesina synodo sub Theodosio juniore & Cælestino papa constat. Epistola enim, quam miserunt patres in ea coacti ad Nestorium hæreticum episcopum Constantinopolitanum, hæc habet. *Non autem sufficit vel tuæ religioni tantummodo fidei symbolum confiteri, quod expositum est per idem tempus, Spiritu sancto largiente, & venerando ac magno concilio apud Nicæam celebrato; hoc enim non intellexisti, nec recte interpretatus es: quinimo perverse, licet sono vocis eadem verba protuleris, sed consequens est etiam, jurejurando fateri te, quod anathematizas tua polluta & profana dogmata: sentias autem & doceas, quæ nos universi per orientem & occidentem episcopi & magistri præsulesque populorum credimus & docemus.* Similem formam abjurandi hæresim usurpatam a Berengario sancti Mauritii Andegavensis ecclesiæ diacono, in concilio Romano sub Nicolao secundo legimus, apud illius concilii acta. Et ut Hispana non omittamus: antiquum exstat decretum a Martino episcopo Bracarensi relatum, oblatum concilio Lucensi & confirmatum, expressa idipsum constitutione decernens. *Si qui episcopus, ait, sive alicujus episcopi presbyter aut diaconus, in alicujus hæresis opinionem offenderit, & ob hanc causam fuerit excommunicatus, nullus episcopus eum in communionem recipiat, nisi prius in communi consilio, porrecto suæ fidei libello, satisfaciat omnibus, & ita liberam teneat suam purgationem. Hoc idem & de fidelibus laicis, si in aliqua hæresis opinione fuerint nominati, &c.* Hac etiam ætate eamdem præscribunt formam catholicæ fidei vindices lapsis in hæresim, cum ad communionem & pacem ecclesiæ revertuntur. Nec errorem solum abjurare & veram catholicæ religionis doctrinam se in posterum amplexuros polliceri sat erat, ni proprio veritatis & fidei chirographo velut datis obsidibus obstringerentur. Tertullianus vetustum hunc ecclesiæ morem indicat adversus Praxeam his verbis. *Denique caverat pristinum doctor de emendatione sua, & manet chirographum apud Psychicos, apud quos tunc gesta res est.*

Si vero infantes fuerint transducti, quod non suo vitio peccaverint, incunctanter recipi debent.

Quando parentum culpa redundet in filios; quando non redundet, explicato in eam rem D. Cypriano.

CAPUT XLVII.

EA fuit olim quorumdam parentum impietas & insania, ut non solum seipsos, sed filios infantes sacrificiis idolorum offerrent. D. Cyprianus. *Ac nequid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi, vel attracti, amiserunt parvuli quod in primo statim nativitatis exordio fuerant consecuti. Nonne illi, cum judicii dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & poculo domini ad profana contagia sponte properavimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas. Illi nobis ecclesiam matrem, illi patrem Deum negaverunt, ut dum parvi & improvidi & tanti facinoris ignari, per alios ad consortium criminum jungimur, aliena fraude capiemur?* Si parentum ergo imperio & auctoritate coacti infantes sacrificiis idolorum auctoritatem præstarent, incunctanter recipi placuit; quod non proprio, sed alieno vitio peccassent. Cujus sceleris gravissimum reatum adeo Deo displicuisse legimus ut in ipsis infantibus non doctrina tantum, sed miraculis odium significaverit, expresserit, confirmaverit: *Præsente ac teste me ipso, ait Cyprianus, accipite quod evenerit. Parentes forte fugientes, dum trepide minus sibi consulunt, sub nutricis alimento parvulam filiam reliquerunt: relictam nutrix detulit ad magistratus. Illi ut apud idolum, quo populus confluebat, quod carnem necdum posset edere per ætatem, panem mero mixtum, quod tamen & ipsum de immolatione pereuntium supererat, tradiderunt. Recepit filiam postmodum mater. Sed facinus puella commissum tam loqui & indicare non potuit, quam nec intelligere prius potuit, nec arcere. Ignoratione igitur obruptum est, ut sacrificantibus nobis, eam secum mater inferret. Sed enim puella mixta cum sanctis, precis nostræ & orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis æstu capit fluctuabunda jactari, & telum tortore cogente, quibus poterat indictis conscientiam facti in simplicibus adhuc annis rudis animo fatebatur. Ubi vero solennibus adimpletis, calicem diaconus offerre præsentibus cœpit, & accipientibus ceteris locus ejus advenit, faciem suam parvula instinctu divinæ majestatis avertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen diaconus, & reluctanti licet de sacramento calicis infudit. Tunc sequitur sinceltus & vomitus. In corpore atque ore violato eucharistia permanere non potuit. Sanctificatus in domini sanguine potus, de pollutis visceribus erupit: tanta est potestas domini, tanta majestas. Secreta tenebrarum sub ejus luce detecta sunt, sacerdotem Dei nec occulta crimina fefellerunt. Hoc circa infantem, quæ ad eloquendum alienum circa se crimen necdum habuit ætatem.* Hæc Cyprianus. In quibus illud est difficile, quod in principio scripsit, parvulos recenter natos oblatos idolis a parentibus, amisisse quod in primo nativitatis exordio fuerant consequuti, cum ex eodem Cypriano & decreto hujus concilii constet, illud non proprium fuisse, nec esse potuisse, sed parentum peccatum, ad quos reatum vere, non ad filios esse referendum, & sic intelligendum Cyprianum, doctissimi & sanctissimi Augustini testimonio confirmabo. In epistola enim ad Bonifacium episcopum, sic ait. *Quando autem in parvulum majores peccant, offerentes eum, atque obligare conantes dæmonum sacrilegis vinculis, non est anima utrorumque communis, ut etiam culpam possint habere communem. Non enim sic communicatur culpa per alterius voluntatem, quemadmodum communicatur gratia per sancti Spiritus unitatem. Potest enim & in hoc & illo homine esse unus Spiritus sanctus. Etiam si invicem nesciant, per quem sit utriusque gratia communis. Non autem potest spiritus hominis esse & hujus & illius per quem peccante altero, & altero non peccante, sit tamen culpa communis. Ac per hoc potest parvulus semel ex parentum carne generatus Dei spiritu regenerari, ut ex illis obligatio contracta solvatur. Non potest autem semel Dei spiritu regeneratus ex parentum carne regenerari, ut obligatio, quæ soluta est, iterum contrahatur. Et ideo semel perceptam parvulus Christi gratiam non amittit, nisi propria impietate, si ætatis accessu tam malus evaserit. Tunc enim etiam propria incipiet habere peccata, quæ non regeneratione auferantur, sed alia curatione sanentur. Verumtamen recte dicuntur parentes, vel quicumque majores, filios seu quoslibet parvulos baptizatos dæmoniorum sacrilegiis obligare conantes spiritaliter homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores fiunt. Rectèque illis dicitur, quando ab hoc scelere prohibentur; Nolite occidere parvulos vestros, dicit enim & apostolus, spiritum nolite extinguere: non quia ille extingui potest, sed quantum in ipsis est, extinctores ejus merito dicuntur, qui sic agunt, ut extinctum velint. Isto sensu recte intelligi potest, quod scripsit beatus Cyprianus, qui tempore persecutionis idolis immolaverant, arguens. Ac ne quid deesset, inquit, ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus impositi vel attracti, amiserunt parvuli, quod in primo statim nativitatis exordio fuerant consecuti. Amiserunt, dixit, quantum admittere coacti sunt. Amiserunt in eorum mente ac voluntate, qui in illos tantum facinus commiserunt. Nam si in seipsis amisissent, remansissent utique divina sententia, sine ulla defensione damnandi. Quod si sanctus Cyprianus arbitraretur, non eorum defensionem continuo subjiceret, dicens: Nonne illi, cum judicii dies venerit, dicent; Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo, & poculo domini, ad profana contagia sponte properavimus. Perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas. Illi nobis ecclesiam matrem, illi patrem Deum negaverunt, ut dum parvi & improvidi & tanti facinoris ignari per alios ad consortium criminis jungimur, aliena fraude caperemur. Hanc defensionem non subnecteret, nisi justissimam crederet, & in Dei judicio parvulis profuturam: si enim vere dicitur. Nos nihil fecimus, anima quæ non peccaverit, ipsa cur morietur? Nec illi peribunt sub Dei justo judicio, quos parentes suo scelere, quantum ad se ipsos attinet, perdiderunt. Illud vero quod in eadem commemoratur epistola, quandam parvulam turbatis in fugam parentibus, nutrici derelictam, atque ab eadem nutrice dæmonum sacrilegiis impactam, postea in ecclesia illatam sibi Eucharistiam mirismotibus respuisse: ideo mihi videtur divinitus factum, ne majores putarent, nihil se in parvulos in illa iniquitate peccare, sed potius intelligerent, per illum significantem quodammodo gestum corporis eorum, qui loqui non poterant, se mirabiliter admoneri, quid ipsi facere deberent, qui post tantum illud nefas sacramentis salutaribus irruebant. Unde se utique pœnitendo abstinere deberent. Nec cum tale aliquid divina providentia per infantulos agit, ipsos id agere scientia, vel ratione credendum est. Neque enim quia cujusdam prophetæ dementiam Deus voluit etiam asina loquente coercere, ideo admiranda est asinorum sapientia. Porro sicut per animal irrationale sonuit aliquid homini simillimum, quod miraculo divino, non cordi asinino tribuendum fit: ita potuit omnipotens per infantis animam, non ubi ratio nulla erat, sed ubi adhuc sopita erat, gestu corporis ejus ostendere, quid illi, qui & in se & in parvulos suos peccaverant, curare deberent. Ceterum cum infans non redeat*

Quomodo intelligendus Cypr. l. de lapsis c. 3. Aug. epist. 23. ad Bonifacium epis.

1. Thessal. 5

redeat in parentem, ut cum illo & in illo unus homo sit, sed omnino alter sit, habens carnem suam & animam suam: Anima quæ peccaverit ipsa morietur. Nec illud te moveat, quod quidam non ea fide ad baptismum percipiendum parvulos ferunt, ut gratia spiritualis ad vitam regenerentur æternam, sed quod eos putant hoc remedio temporalem retinere, vel recipere sanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab istis hac intentione offeruntur. Celebrantur enim per eos necessaria ministeria. Filios autem seu quoslibet parvulos damoniorum sacrilegiis obligare conantes, spiritaliter sunt homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores fiunt, & recte illis dicitur, quando ab hoc scelere prohibetur. Nolite occidere parvulos vestros.

Par causa de infantibus ab hæreticis baptizatis esse debet, tametsi enim ab his baptizatos ad clerum non esse promovendos, antiqua apostolorum constitutione sit cautum, si tamen infantes parentum errore ab hæreticis baptizarentur, non esse ab ordinibus repellendos, Africanis episcopis placuit. Parentum igitur peccatum, cui nullum filii præstitere consensum, ad parentes redit auctores, non ad filios. Si autem filii in eorum voluntate acquiescant, ut culpæ, sic & pœnæ redduntur obnoxii. D. Augustinus, quando & quomodo, vel parentibus, vel majoribus obtemperandum sit, hac nos singulari erudivit doctrina. *Sed timeo*, inquies, *ne offendas majorem. Times prorsus ne offendas majorem? vide ne forte major sit iste, quem non times offendere. Major est certe, noli offendere. Hæc tibi regula proponitur: nonne manifestum est eum minime offendendum, qui major est ceteris? Discute nunc majores tuos. Primi sunt tibi pater & mater: si recte educantes, si in Christum nutrientes, audiendi in omnibus, obtemperandum eis in omni jussione. Contra majorem si nihil juberent, & serviatur illis: quis est*, inquis, *major eo qui me generavit? Ille qui te ipsum creavit: generat enim homo, creat Deus. Unde generat homo nescit, quid generaturus nescit: ille qui te vidit ut faceret, antequam esset, quem fecit, certe major est patre tuo, major sit patria & ipsis parentibus tuis, ut quidquid jusserint parentes contra patriam, non audiantur; & quidquid jusserit patria contra Deum, non auditur.* Hæc Augustinus.

Can 67. Apost.

Conc. Carth. 3. can. 48.

Aug. ser. 6. de verbis domini in evangelium secundum Matth.

Canon XXIII. Vulgatus.

De temporibus jejuniorum.

Jejunia seu abstinentias per singulos menses placuit celebrari; exceptis diebus duorum mensium, Julio & Augusto, ob eorumdem infirmitatem.

Canon XXIII. *Emendatus.*

De temporibus jejuniorum.

Jejunia seu abstinentias per singulos menses placuit celebrari; exceptis diebus duorum mensium, Julii & Augusti, ob eorumdem infirmitatem.

IVO p. 4. decret. c. 31. paulo aliter. Jejunia seu abstinentias per singulos menses placuit celebrari, exceptis diebus duorum mensium, Julio & Augusto: & hoc ob eorumdem infirmitatem. C. MS. sancti Æmiliani in cœnobio regio D. Laurentii. *Jejuniorum superpositiones per singulos menses placuit celebrari, exceptis diebus duorum mensium, Julio & Augusto, ob quorumdam infirmitatem.* Sed editorum codicum & Ivonis lectionem magis probo: nam jejunia hæc non ob hominum quorumdam infirmitatem, sed ob æstivos & infensos eorumdem mensium calores tolluntur, ut mox dicemus.

Quid abstinentia, quid jejunium, & qui jejunii fructus.

CAPUT XLVIII.

ABSTINENTIAS olim vocabant jejunia: non quod abstinentia quæcumque jejunium sit, ut hæretici nostri temporis hallucinantur, dicentes, idem esse jejunare, quod sobrie, naturæque convenienter vivere: quod sane est vanissimum, & a sacrarum literarum sensu maxime alienum. Certum namque est, abstinentiam, æque ac temperantiam, eos omnes qui naturæ lege vivere volunt, ad sui observationem perpetuo obstringere: siquidem ut nulli unquam fas est vivere intemperanter, ita nulli unquam licebit admittere, quod cum vera abstinentia pugnet. Bibere enim vel comedere plusquam recta ratio dictat, vel naturæ necessitas postulat, nunquam licet: at vero jejunii leges, neque obligant omnes, neque semper, sed suo tempore & loco tantum. Quis enim dubitat, Christum nostræ religionis auctorem, ejusque sanctos apostolos & discipulos, sobrie, naturæque convenienter vixisse semper? Semper tamen jejunasse fatendum non est, cum jejunii tempora ab illis observata, præscripta videamus, & reliqua omissa. Quare rogantibus discipulis Joannis: *Quare nos & Pharisæi jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant? Dominus respondit: Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, quando auferetur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt.* At abstinentiæ nomen latius patet quam jejunii. Abstinent a cibo ægri, quod illum fastidiant, inopes quod illo careant, avari quod illum emere recusent, gulæ & ventri dediti, ut majori aviditate & voluptate postea liguriant, hypocritæ ut sanctimoniæ laudem apud imperitam plebem aucupentur; illos tamen jejunare in nullius nisi insani mentem venire potest. Quod si de studiosorum actibus solum disputatio suscipiatur, responsio occurrit, abstinere etiam eos, qui famem in die bis aut ter explent, tolerant vero, & sine merito, sæpissime. Et quod de actibus dicimus, ad tempus & ciborum delectum accommodari etiam potest. Vocabant ergo olim jejunia abstinentias, quod diebus jejunii ab omni delicatiori cibo & actu intemperantiæ & incontinentiæ abstinere Christiani deberent, juxta illud Origenis. *Quando jejunamus, o viri abstineamus nos, ut non gustemus carnem, nec vinum, nec superfluas escas.* Et illud Basilii. *Carnes non edis, sed comedis fratrem tuum: a vino abstines, sed ab injuriis tibi non temperas.* Temperantiam enim partem esse abstinentiæ constat. Pertinet enim temperantia ad eas voluptates, quas tactus gustusque progenuit, communes ceteris animantibus, ut Aristoteli placuit. Abstinentia vero ad alias etiam extenditur. Hi enim qui vel fabulis, vel histrionum cantu delectantur, quod ad auditum pertinet, vel his rebus gaudent quæ visu percipiuntur, ut coloribus, figuris, vel pictura: vel rosarum, florum, vel unguentorum odoribus capiuntur, quod ad odoratum spectat: & his omnibus virtutis studio abstinent, temperantes dici non possunt, ut Aristoteles docet, dici tamen possunt abstinentes. Quam virtutem eamdem esse putarem cum ea, quæ continentia dicta est ab Aristotele, nam de virtute abstinentiæ hoc nomine nuncupata, ipsum & reliquos morales philosophos meminisse non video. Quare eorum sententiam non probo, qui temperantiam proprie esse volunt, cum quis abstinet a nocivis, necessariis contentus: abstinentiam vero tantum, cum quis abstinet a necessariis: nam abstinentiæ fructum illum percepisse, qui lege jejunii contentus, nihil de necessariis sustulerit, quis jure diffitebitur? In his igitur (sive jejunia voces, sive abstinentias, nomina rerum nihil jam moror) adeo se exercebant primitivæ ecclesiæ patres, exercerique volebant reliquos Christi imitatores, ut non eos tantum, qui secundum ecclesiastici judicis arbitrium privata vel publica pœnitentiæ lege devincti jejunare tenebantur, sed & eos quoque, qui nihil pœna dignum admiserant, ad jejunii observationem excitarent; nec immerito: nam inter ea quæ homines ad peccandum majori stimulo provocant, carnis concupiscentia est. Quo enim carnis sensus homini jam ab incunte ætate est familiarior (exortus enim est una cum eo, & ad extremum vitæ spiritum materiam præstat, quo nutriatur) eo ad alliciendum magis, ad debellandum, & obtinendam de ipso victoriam potentior est. Idcirco majores nostri ad refrænandam hanc carnis vim & petulantiam multa prudenter, pie & sancte excogitarunt. Voluerunt enim nocturnis vigiliis, vestitu aspero, castigatione verberum, externo corporis labore, carnis sensum coerceri. Sed cum multo majorem virtutem jejunio & abstinentiæ inesse experimentis multis agnovissent, jejunium semper tanquam firmissimum adversus diaboli carnisque insultus præsidium elegerunt, in primaque acie semper collocarunt. Eo consilio quadragesimæ jejunium instituerunt: primo, ut maculas quas reliquo anni tempore contraxerant, jejunii pœnitentia his diebus eluerent: tum ut quasi decimas totius anni auctori vitæ, qua fruimur, redderemus, ut docuit beatus Gregorius. Nec eo factum satis majores nostri putarunt, sed cum viderent vitæ nostræ momenta, non solum per annos integros, sed per menses interdum decurrere, duodecim menses, quibus annus solaris constituitur, in quatuor partes tribuerunt, singulisque earum jejunia (qua de causa quatuor temporum vocant) triduana præfixerunt: ut gratias Deo redderemus pro præterito trimestri spatio, quod illo nos, nostraque, pro sua clementia prospere tutari dignatus sit: & ob expiationem eorum delictorum, quæ illis mensibus, vel ignorantia, vel malitia admisimus; & ut proponeremus ineuntibus singulis illis quatuor anni temporibus (indicuntur jejunia circa præcipuas anni versiones, quas solstitia & æquinoctia vocant) actiones nostras,

Matth. 9.

Origen. lib. in Iob.

Basil. hom. de jejunio.

Arist. lib. 3. ethic. c. 10.

Arist. lib. 3. ethic. c. 1 & 2.

B. Greg. h. 16 in ev.

ſtras, ſtudia & cogitationes divinæ voluntatis arbitrio moderari. Et quia interdum vita noſtra multis & frequentibus malis ſauciata, multis etiam & frequentioribus remediis indiget, ideo non trimeſtre illud expectandum voluerunt, ſed aliud magis opportunum excogitarunt; ſingulis enim menſibus voluerunt ab epiſcopis aliquot dies jejuniis præſcribi: quot autem illi eſſe deberent, & quando, eorumdem epiſcoporum judicio placuit reſervari. Nec menſes ſolum agi noluerunt ſine jejunio, ſed nec hebdomadas ipſas ſive ſeptimanas: harum enim ſingulis diem unam ademerunt, ſextam ſcilicet feriam, quam diem Veneris vocant: huic autem Hiſpani alterum ſingulari religione jejunio conſecrarunt, ſabbatum ſcilicet. Qui præſtantius vitæ inſtitutum ſequebantur, quartam etiam feriam adjiciebant: nec his contenti alii, omnes dies jejunio celebres cuſtodiebant; alii autem nihil ſe promeruiſſe putabant, ſi his diebus jejunium ut reliqui, vel ſiccorum eſu agerent; quare vix ſexto die alimento minus neceſſario reficiebantur, ſicut cicadæ rore viventes, & canticis inediam compenſantes, ut Philo ſcripſit. *Temperantia*, inquit, *tanquam fundamento in anima jacto, virtutes ceteræ ſuperſtruuntur. Nec cibum nec potum quiſquam ſumit ante ſolis occaſum. Nonnulli ex illis vix tertio quoque die famem ſentiunt. Nec deſunt qui prælauto excepti ſapientiæ epulo perdurant duplum ejus temporis, & vix ſexto die deguſtant cibum neceſſarium, aſſueti ſicut cicadæ rore vivere & canticis ſolari inediam.* Hæc ille de Chriſtianis Alexandrinis, Marci primi civitatis illius epiſcopi diſcipulis: & veroſimile eſt, aliis civitatibus & locis, idem præſtitiſſe alios. His autem liberis jejuniis omiſſis, quæ ad perſtringendam hujus ſæculi cæcitatem tantum delibavimus, ut ea cum maxima laude & merito ſuſcipiuntur: ſic etiam citra ullam noxam prætermitti poſſunt: neceſſaria vero, id eſt, illa quæ a præpoſitis eccleſiæ in vim præcepti præſcribuntur, citra cauſam neceſſariam omitti ſine culpa non poſſunt: qualia illo tempore judico ea jejunia, quæ ſingulis menſibus ab epiſcopis præſcribebantur. Ferventi primitivæ eccleſiæ devotione multa ab epiſcopis indicta fuerunt majori ſeveritate jejunia, communi populi uſu conſenſuque recepta, quæ poſt aliquot ſæcula conniventibus iiſdem etiam epiſcopis, in uſu eſſe deſierunt, & ex neceſſariis libera facta ſunt: jam enim juſtiſſimum canonis hujus præceptum, pro conſilio hac ætate accipiendum, obſervo, ni ſuperiorum accedat auctoritas.

Exceptis diebus duorum menſium, Julii & Auguſti, ob eorumdem infirmitatem.

Cur his duobus menſibus jejunia ſublata.

CAPUT XLIX.

UT rebellantem ſpiritui carnem jejunio & abſtinentia ſerio edomari cupiunt eccleſiæ præfecti, ſic corporum ſaluti, & incolumitati prudenter ſtudent & ſuaviter provideri: mortem enim peccatorum, vel adverſam valetudinem nolunt, ſed ut diu vivant, & ad dominum ex animo convertantur. Idcirco menſes duos, quos ferventes Bæticæ provinciæ calores, febrium æſtibus & aliorum morborum infeſtos reddunt, & periculo obnoxios, liberos decreverunt lege jejunii, ne ſi nimium illis menſibus abſtinerent, immodica caloris vi reſolverentur, & ea inedia flaccefcentes ad ferenda jejunia menſium reliquorum redderentur imbecilliores. Non diſſimilem conſtitutionem tulit Gallia in concilio Turonenſi II. in jejuniis monachorum obſervandam. Cum enim ea frigidior ſit ob majorem ſolis receſſum (ſeptentrioni enim octo vel novem gradibus propinquior eſt) ſolum Auguſtum menſem, diverſa tamen reddita ratione, a lege jejunii exemerunt, etſi illos qui Julio menſe infirmari cœpiſſent, eodem beneficio fruituros declaraverint. Concilii Turonenſis verba hæc ſunt, *De jejuniis vero, antiqua a monachis inſtituta ſerventur, ut de paſcha uſque ad quinquageſimam, exceptis rogationibus, omni die fratribus prandium præparetur, poſt quinquageſimam ſola hebdomada exacte jejunent ſecunda & quarta & ſexta die, exceptis his qui aliqua infirmitate conſtricti ſunt: in Auguſto, quia quotidie miſſæ ſanctorum ſunt, prandium habeant* (miſſas ſanctorum & feſtiva eorum ſolemnia jejuniis libera non ſine ratione voluerunt) *in Septembri toto & Novembri, ſicut prius dictum eſt, ter in ſeptimana.* Voluerunt ergo eos qui Julio menſe infirmari cœpiſſent, lege jejunii non obſtringi: ſanos autem toto menſe Auguſto ob ſanctorum feſtivitates in ipſo celebrandas: quarum nonnullas fortaſſe in eumdem rejecerunt, ut jejunii ſeveritatem in reliquis obſervantes, Auguſti iniquitati inſervientes poſſent commodius relaxare. Eadem pietatis conſideratione quartam & ſextam feriam jejunio monachorum conſecratas a divo Benedicto, ipſe tota æſtate, cum nimii eſſent calores, legibus ſolvit.

In Oriente etiam jejunium Auguſti menſis interdictum fuiſſe a ſynodo Conſtantinopolitana, conſtat ex III. quæſtione monachorum ad eamdem ſynodum tempore Nicolai patriarchæ Conſtantinopolitani. Quæſtionis verba, cum interpretatione Balſamonis recitabo, ut compertum habeant antiquitatum ſtudioſi, quæ de jejunio hujus menſis obſervavit vetuſtas.

Quæſtio. *An oporteat jejunium in Auguſto peragere? Reſp. Erat prius in hoc tempore jejunium, ſed translatum eſt, ne cum Gentilium, quæ hoc tempore fiebant, jejuniis incideret. Sed tamen adhuc multi homines hoc jejunium jejunant.*

Balſamon. *De hoc jejunio aliquando quæſitum eſt coram potenti & ſancto noſtro domino & imperatore, præſente ſanctiſſimo illo patriarcha domino Luca, & qui cum eo inventi ſunt antiſtitibus. Et nonnulli quidem dicebant, non debere nos jejunare propter translationem, quæ in reſponſione declaratur. Alii autem contra dicebant, quod quoniam ſancta ſynodus dicit abſque ulla dubitatione jejunium fuiſſe prius hoc tempore, ſed fuiſſe translatum, non declaratur autem ubi, & quomodo tranſlatio facta ſit, debemus neceſſario jejunare. Patriarcha autem & antiſtites pronunciarunt eſſe inexcuſabile jejunium Auguſti menſis: & ad dicti ſui comprobationem etiam unionis deciſione utebantur, quæ tractat, trigamos ter in anno eſſe ſacramentorum participes, ſcilicet in paſchate, & in feſto dormitionis ſanctiſſimæ deiparæ, & in nativitate domini noſtri Jeſu Chriſti; eo quod in eis præcederet jejunium, & ejus utilitas. Quibuſdam autem tunc quoque dubitantibus, quod nuſquam inveniretur præſcripta ejus jejunii dierum quantitas, dixit ipſe ſanctiſſimus patriarcha, quod cum dies hujus, & illius, quod ante Chriſti natalem ſit, jejunii, non declarentur ab ulla ſcriptura, cogimur ſequi non ſcriptam eccleſiaſticam traditionem, & debemus jejunare a primo die Auguſti, & a XIV. menſis Novembris. Sin autem propter corporalem imbecillitatem id ſolvere cogamur, epiſcopali permiſſione dies declarati in Auguſtum redigentur: nam hoc quoque placuit ex non ſcripta eccleſiaſtica traditione. Et hæc quidem aliquando dicta ſunt. Ego autem cum poſtea conſideraſſem, unde nam, & quomodo hæc duo jejunia tradita ſunt, ſcilicet dormitionis ſanctæ deiparæ, & nativitatis Jeſu Chriſti & Dei noſtri, ac etiam jejunium quod fit ante feſtum ſanctorum apoſtolorum, & jejunium ante transfigurationem, & an neceſſario debemus hæc jejunare, & quot diebus, dico, hoc quidem feſtorum jejunium eſſe inexcuſabile; ejus autem dierum quantitatem non eſſe numero in omnibus æqualem, ut eſt in magna quadrageſima, ſed ante ſeptem quidem dies uniuſcujuſque horum feſtorum, omnes fideles, laici ſcilicet & monachi, coguntur jejunare inexcuſabiliter, & qui non ita faciunt, ab orthodoxorum Chriſtianorum communione alienantur.*

Hæc olim in oriente & occidente jejuniorum Julii & Auguſti obſervatio, quam hodie catholica vel Hiſpanica eccleſia non retinet: in Julio enim abſtinentiæ lex indicta eſt vigiliæ ſancti Jacobi: in Auguſto vigiliæ D. Laurentii, Bartholomæi, & Aſſumptionis; & ſi quæ alia, aut ſuperiorum præcepta, aut fidelium temperantia induxerit, vel devotio.

Canon XXIV. Vulgatus.

De his, qui peregre baptizantur, ut ad clerum non veniant.

Omnes, qui in peregrinatione fuerint baptizati, eo quod eorum minime ſit cognita vita, placuit, ad clerum non eſſe promovendos in alienis provinciis.

Canon XXIV. *Emendatus.*

De his, qui peregre baptizantur, ut ad clerum non veniant.

Omnes qui peregre fuerint baptizati, eo quod eorum minime ſit cognita vita, placuit, ad clerum non eſſe promovendos in alienis provinciis.

APud Ivonem p. 6. 352. & Gratianum in c. omnes, 98. diſtinct. omnes qui peregre fuerint baptizati, eo quod eorum minime ſit cognita vita, placuit, ad clerum non eſſe promovendos in alienis provinciis.

Quæ cautio olim in clericorum ordinatione adhiberetur.

CAPUT L.

QUOS ad clerum olim admittebant epiſcopi, non ſolum a crimine, ſed a criminis ſuſpicione libe-

ros, juxta Pauli præceptum, esse volebant. Quæ ratione consuluisse eos antea omnes presbyteros, diaconos, & plebem, quæ essent illorum actiones, quæ studia, qui mores, quæ vita, ac tandem merita singulorum communi consilio considerasse, testis est D. Cyprianus, ut hac diligentia adhibita, vel malorum crimina (ut idem ait) detegerentur, vel bonorum publicarentur merita: talesque eligerentur, quales Dei ministros esse decebat. Quod & antea usurpatum in ecclesia, Lampridius his verbis testatus est. *Ubi aliquos*, inquit, *voluisset, vel rectores provinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus: si non probasset, subiret pœnam capitis; dicebatque GRAVE ESSE, CUM ID CHRISTIANI ET JUDÆI FACERENT, IN ORDINANDIS SACERDOTIBUS, non fieri in provinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum committerentur & capita*, Confirmatum exstat consilio Carthaginensi IV. Cum autem eo tempore, quo religionis Christianæ semina non adeo altas egerant radices, multi essent, qui religionis nostræ mysteriis initiati, sed minus plene in illis eruditi, ad has modo, modo ad illas ecclesias, vel peregrinantes, vel errantes accederent, simulataque pietate in clero adscribi conarentur, ut obtenta ea dignitate sensim per fraudem ac dolum malum penitus irreperent, & velut occupatis penetralibus hospites suos catholicos cum doctrina etiam catholica extruderent & profligarent: visum est patribus Hispanis, periculo huic eodem occurrere consilio, huic morbo simili medicina mederi, his telis repellendis arma comparare similia, decreto promulgato, ne qui ex alienis provinciis adventassent, numero ministrorum ecclesiæ adscriberentur, quod de eorum vitæ integritate & catholicæ religionis professione, certa & constans opinio non haberetur. Id brevissimis verbis expressit & docuit etiam Gregorius magnus ad episcopum Squillatinum, dum ait: *Afros passim vel incognitos peregrinos ad ecclesiasticos ordines tendentes nulla ratione suscipias; quia Afri quidem aliqui Manichæi, aliqui rebaptizati: peregrini vero plurimi, etiam in minoribus ordinibus constituti, fortiores de se prætendisse honores sæpe probati sunt.* Ante Gregorium, Sylvester papa idem constituit, uti refertur in fine epilogi concilii Romani sub eodem. *Constituit etiam*, dicitur, *nulla ratione transmarinum hominem penes nos in clericatus gradu suscipi, nisi quinque episcoporum designatus sit chirographis.* Ob Manichæos ad urbem Romam peregrinantes, idem constituisse Anastasium papam, refert Damasus, exstatque ejus epistola decretalis de eadem re ad omnes Germaniæ & Burgundiæ episcopos.

Quod si in clero jam adscripti sint, cupiantque ad majores ordines ascendere, nisi de prima ordinatione ex litteris commendatitiis suorum episcoporum, non esse suscipiendos ad majores, ex constitutione Innocentii III. liquet.

Hodie autem non solum transmarini homines, vel peregrini ex regno alio vel provincia adventantes, sed qui alterius sunt diœcesis, clero adscribi non possunt, ab alterius diœcesis episcopo, nisi litteris commendatitiis seu dimissoriis proprii episcopi sint invitati, concilii Tridentini decreto, ea pœna statuta, ut ordinans a collatione ordinum per annum, & ordinatus a susceptorum ordinum executione, quamdiu proprio ordinario videbitur expedire, sit suspensus. Nec ordines tantum peregrini hi suscipere vetantur in alienis provinciis, sed nec sacrosanctum missæ sacrificium peragere, ejusdem Tridentini decreto.

Constat hinc non solum personæ privatæ, sed & provinciæ vel civitatis suspectæ pericula cautissimæ præcavenda: quod sanum prudensque consilium, non ecclesiasticorum tantum, sed & secularium principum observatione dignissimum est, ne advenis ex suspectis provinciis (nisi fide & morum integritate probatissimis) familiariter utantur, vel eos ad privata consilia, aut rerum publicarum tractationem admittant: hoc præsertim tempore, quo exterarum quarumdam provinciarum hæreses, fraudes, doli & omne genus improbitatis adeo crevit, ut quod olim de sui temporis calamitatibus dixit Epiphanius, de his quas hodie in convicinis provinciis dolentes intuemur, commodius dici posse videatur. *Mirandum est hoc tempore & non mirandum; mirandum quod nostro sæculo omnia implentur, non autem mirandum, quod ea impleri necesse sit.* Sed ut impleri illa omnia cernimus, sic & illa oportet caveri.

D. Cypr. epist. 33. ad Cler. & plebem, de Aurelio lectore.

Lamprid. in Alexandro Severo.

Conc. Carth. 4. can. 22.

Gregor. lib. 2. regist. ep. 25

Conc. Rom. sub Sylvestro in fine epilogi apud Gratia. c. nullus 98. dist.

Damas. in pontificali.

Refertur a Gratiano in c. Transmarinos 98 dist. Innoc. III. c. inter de cleric. peregrin.

Concil. Trid. sess. 23. de reformat. c. 8.

Idem sess. 22. decreto de observ. & evitand. in celebratione missæ.

D. Epiphan. lib. 3. tom. 2. adversus Antidic.

Canon XXV. Vulgatus.

De epistolis communicatoriis confessorum.

Omnis qui attulerit literas confessorias, sublato nomine confessoris, eo quod sub hac nominis gloria partim concutiant simplices, communicatoriæ dandæ sunt ei literæ.

Canon XXV. *Emendatus.*

De litteris confessoriis & communicatoriis.

Omnis qui attulerit literas confessorias, sublato nomine confessoris, eo quod sub hac nominis gloria passim concutiant simplices, communicatoriæ dandæ sunt ei literæ.

De privilegiis confessorum in literis indulgentiæ dandis.

CAPUT LI.

TANTUS honor designatis martyribus (quos ob confessionem fidei in tormentis factam, confessores vocabant) habebatur olim, non solum a plebe, sed & ab episcopis, ut lapsis permitterentur pacem posse dare. Commeabant enim lapsi ad carceres, pacem a confessoribus petentes, antequam pro Christo mortem capesserent; illi vero vicissim petentium desideria ponderantes, singulorum rationes & merita, delictorumque genera expendentes, pacem nonnullis concedebant, eamque libello seu literis a se subscriptis signatam ad episcopum destinabant: qui diligentius examinatis singulorum desideriis, pœnitentia, exomologesi, & manus impositione prævia ad communionem eos admittebat. Erant enim sancti patres majores nostri persuasi, ut ait D. Cyprianus, tantum apud Deum sanctorum martyrum preces & merita valere, ut ab illo facile possent lapsis, quibus pacem promittebant, delictorum veniam impetrare. Tertullianus: *Non ergo dicat*, de dæmone agit, *in meo sunt, tentabo illos vilibus odiis, affectionibus aut inter se dissensionibus. Fugiat conspectum vestrum, & in ima sua delitescat, contractus & torpens; tanquam coluber exantatus aut effumigatus. Nec illi tam bene sit in suo regno, ut vos committat: sed inveniat munitos, & concordia armatos: quia pax vestra bellum est illi. Quam pacem quidam in ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueverunt. Et ideo eam etiam propterea in vobis habere, & fovere, & custodire debetis: ut si forte & aliis præstare possitis.* Quem ecclesiæ morem repetit etiam in libro de pudicitia, in quo parum pie & Christiane contra veniam criminum & pacem, quam martyres quidam mœchis donabant, lapsis vero negabant, agit latissime. D. Cyprianus ad presbyteros & diaconos. *Quoniam tamen video facultatem veniendi ad vos nondum esse, & jam ætatem cœpisse, quod tempus infirmitatibus assiduis & gravibus infestat, occurrendum puto fratribus nostris; ut qui libellos a martyribus acceperunt, & prærogativa eorum apud Deum adjuvari possunt, si incommodo aliquo & infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata præsentia nostra, apud presbyterum quemcunque præsentem, vel si presbyter repertus non fuerit, & urgere exitus experit, apud diaconum quoque, exomologesim facere delicti sui possint, ut manu eis in pœnitentiam imposita, veniant ad dominum cum pace, quam dari martyres literis ad nos factis desideraverant.* Cetera quoque plebem &c. Harum autem literarum (quas dabant confessores) exemplar in Tertulliano vel Cypriano expressum non inveni: inveni tamen specimen quoddam in epistola Luciani ad Celerinum, quæ extat inter opera Cypriani. Agens enim de Paulo martyre libellos dante, sic inquit. *Cum benedictus martyr Paulus adhuc in corpore esset, vocavit me & dixit mihi: Luciane, coram Christo tibi dico, ut si quis post accersionem meam, abs te pacem petierit, des in nomine meo; sed & omnes, quos dominus in tanta tribulatione accersire dignatus est.* Simile est etiam in epistola Luciani nomine omnium confessorum conscripta, quam mox referemus.

Tertull. lib. martyres princ.

Idem lib. pudicitia

Cyprian. ep. 13. ad presbyter. & diac. quem morem retinet epistol. 14. ad presbyteros & diaconos 15. 18. 19. 22. 29. & alibi sæpe

Lucian. ep. ad Celerinum inter opera Cypr. 1. tom. ep. 22.

Epist. 17 in Cypriani.

Hanc autem pacem dare confessores lapsis, vel literas pacificas, idem est, quod hæreticos vel a communione ecclesiæ remotos, ecclesiasticæ communioni ante expletum pœnitentiæ tempus sociare. Decernit ergo concilium, in honorem & reverentiam deputatorum martyrum, vel si mavis confessorum, ut lapsis qui attulerint literas confessorias, literæ detur communicatoriæ, quibus constet fidelibus, eos ad unitatem & ecclesiæ catholicæ communionem fore admittendos. Quod decrevit etiam concilium Arelatense primum, quod paulo post in Gallia est habitum, quo Illiberitanum hoc in Hispania. *De his qui confessorum literas afferunt, placuit, ut sublatis eis literis, alias accipiant communicatorias.*

Conc. Arel. can. 9.

Sed quæ sit canonis hujus sententia, dum ait: eo quod sub hac nominis gloria partim concutiant simplices, non adeo facilis erit explicatio, nisi observemus verbum illud: *partim*, pro *passim*, depravate legi. Passim autem simplices concuti literis confessoriis, ideo patres dixerunt ut explicarent, quare auferre illas jusserint, & in earum locum substituerint communicatorias: ea autem hæc est. Cum in litteris illis seu libello martyres vel confessores in nomine suo pacem dari lapsis dicerent, quod

solis episcopis competebat, ut testatur D. Cyprianus, existimabant nonnulli simplices, & (ut idem Cyprianus ait) circa intelligentiam dominicæ lectionis minus periti, peccata dimitti in Pauli martyris (verbi gratia) vel alterius confessoris nomine, non vero in nomine Christi: quod ipse in Luciano notat, reprehenditque severissimis verbis; quam, quod lucem his præferret & aliis quæ dicturi sumus, cogor sane reoitare.

Post factas ad vos literas, fratres carissimi, quibus actus noster expositus & disciplinæ ac diligentiæ quantulacunque ratio declarata est, aliud accessit, quod nec ipsum latere vos debuit. Nam frater noster Lucianus & ipse unus de confessoribus, fide quidem calidus, & virtute robustus, minus dominica lectione fundatus, quædam conatus est, imperiti jam pridem se vulgi auctorem constituens, ut manu ejus scripti libelli gregatim multis nomine Pauli darentur, cum Mappalicus martyr cautus & verecundus legis, ac disciplinæ memor, nullas contra evangelium literas fecerit: sed tantum domestica pietate commotus, matri suæ & sorori, quæ lapsæ fuerant, mandaverit pacem dari: Saturninus quoque post tormenta adhuc in carcere constitutus, nullas ejusmodi literas emiserit. Lucianus vero non tantum Paulo adhuc in carcere posito, nomine illius libellos manu sua scriptos passim dedit, sed & post ejus excessum, eadem facere sub ejus nomine perseveravit, dicens hoc sibi ab illo mandatum; nescienti domino magis, quam conservo obtemperandum. Aurelii quoque adolescentis tormenta perpessi nomine, libelli multi dati sunt, ejusdem Luciani manu scripti, quod litteras ille non nosset: cui rei ut aliquatenus posset obsisti, literas ad eos feci, quas ad vos sub epistola priore transmisi; quibus petere & suadere non desistit, ut dominicæ legis, & evangelii ratio teneretur. Postquam vero ad eos literas misi, ut quasi moderatius aliquid & temperantius fieret, universorum confessorum nomine idem Lucianus epistolam scripsit, qua pene omne vinculum fidei, & timor Dei, & mandatum domini & evangelii sanctitas & firmitas solveretur. Scripsit enim omnium nomine, universis eos pacem dedisse, & hanc formam per me aliis episcopis innotescere velle: cujus epistolæ exemplum ad vos transmisi. Additum est plane, de quibus ratio constiterit, quid post commissum egerint. Quæ res majorem nobis conflat invidiam, ut nos cum singulorum causas audire, & excutere cœperimus, videamus multis negare, quod se nunc omnes jactant a martyribus & confessoribus accepisse. Denique hujus seditionis origo jam cœpit, nam in provincia nostra per aliquot civitates, in præpositos impetus multitudinum factus est, & pacem quam semel cunctis a martyribus & confessoribus datam clamitabant, confestim sibi repræsentari coegerunt, territis & subactis præpositis suis, qui ad resistendum minus virtute animi, & robore fidei prævalebant. Apud nos etiam quidam turbulenti, qui vix a nobis in præteritum regebantur, & in nostram præsentiam differebantur; per hanc epistolam, velut quibusdam facibus accensi, plus exardescere, & pacem sibi datam extorquere cœperunt. De quibus quales ad clerum nostrum literas fecerim, exemplum vobis misi sed & quid mihi Caldonius collega pro integritate, & fide sua scripserit, quidve ego ei rescripserim, utrumque ad vos legendum transmisi: exempla quoque epistolæ Celerini boni & robusti confessoris, quam ad Lucianum eumdem confessorem scripserit, item quid Lucianus ei rescripserit, misi vobis; ut sciretis & laborem circa omnia, & diligentiam nostram & veritatem ipsam disceretis: Celerinus confessor quam sit moderatus & cautus, & humilitate ac timore & sectæ nostræ verecunduc: Lucianus vero circa intelligentiam dominicæ lectionis, ut dixi, minus peritus, & circa invidiam verecundiæ nostræ relinquendam facilitate sua molestius. Nam cum dominus dixerit in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti Gentes tingui, & in baptismo præterita peccata dimitti; hic præcepti & legis ignarus, mandat pacem dari & peccata dimitti in Pauli nomine: & hoc sibi dicit ab illo esse mandatum, sicut in literis ejusdem Luciani ad Celerinum factis animadvertetis. Quibus minime considerabit, quod non martyres evangelium faciant, sed per evangelium martyres fiant; quando & Paulus apostolus, quem dominus vas electionis suæ dixit, posuerit in epistola sua, dicens; miror quod sic tam cito demutamini ab eo, qui vos vocavit in gratiam, sed aliud evangelium, quod non est aliud, nisi si sunt aliqui, qui vos turbant & volunt convertere evangelium Christi: sed licet nos, aut angelus de cœlo aliud annunciet, præterquam quod annunciavimus vobis, anathema sit, sicut prædiximus: & nunc iterum dico, si quis vobis annunciaverit, præterquam quod accepistis, anathema sit.

Cum enim has literas confessores, animo solum intercedendi pro lapsis, ad episcopos scriberent, episcopi vero condignum confessioni & martyrio honorem tribuentes, integram earum haberent rationem, rudiores quidam e plebe non petebant veniam illam dari ab episcopis (cum episcopi solum eam dare possent) sed quasi jam datam a confessoribus, vindicabant ab episcopis, & tanquam jure debitam extorquebant, eodem Cypriano teste. Cui malo ut obviam iret concilium, decernit, auferendas esse literas confessorum, ne in eorum nomine pacem dari, non vero in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti existimarent rudiores: & ut observato legitimo atque canonico absolutionis ordine, communionem pacis (ut moris erat) episcopo concedente, debita etiam ratio delictorum & meritorum in singulis lapsis observaretur; ne ob nimiam & generalem confessorum indulgentiam, ecclesiasticæ disciplinæ vigor aut frigesceret, aut tepesceret. Quod fecerat Lucianus nomine omnium confessorum, in epistola ad Cyprianum his verbis. *Universi confessores Cypriano papæ salutem. Sciat nos universis, de quibus apud te ratio constiterit, quod post commissum egerint, dedisse pacem: & hanc formam per te & aliis episcopis innotescere voluimus. Optamus te cum sanctis martyribus pacem habere. Præsente de clero, & exoroista & lectore, Lucianus scripsit.* Exstat inter epistol. Cypriani n. 27.

Quod & ipse Cyprianus longiori sermone refert, & graviori dolore prosequitur ad presbyteros & diaconos Romæ consistentes, & ipse clerus Romanus ad eumdem Cyprianum, quorum epistolas lubens omitto, ne illarum recitatio pariat molestiam. D. Cyprian. epistola 29. ad presbyt. & diaconos Romæ consistentes. Et cleri Romani ad eumdem Cyprianum epist. 30.

Cum martyres igitur, concedendis his literis in multis peccassent, in concedendo eas passim & sine delectu omnibus lapsis, in eo quod suis libellis non designassent nominatim eos quibus pacem indulgeri vellent, sed generaliter dicerent: *communicet ille cum suis*, non observato ordine quem antecessores martyres observaverant, illa animadverti vult a confessoribus, in epistola ad ipsos, quam recitare visum est: quod non solum his, sed & sacerdotibus modum præscribat, quem in absolutione lapsorum, & in executione literarum pacificarum vellet observari. *Sollicitudo loci*, inquit, *nostri & timor domini compellit, fortissimi ac beatissimi martyres, admonere vos literis nostris, ut a quibus tam devote & fortiter servatur fides domino, ab iisdem lex quoque & disciplina domini reservetur; nam cum omnes milites Christi custodire oporteat præcepta imperatoris sui, tum vos magis præceptis ejus obtemperare plus convenit; qui exemplum ceteris facti estis & virtutis & timoris Dei. Et credideram quidem presbyteros & diaconos, qui illic præsentes sunt, monere vos & instruere plenissime circa evangelii legem, sicut in præteritum semper suo antecessoribus nostris factum est ut diaconi ad carcerem commeantes, martyrum desideria consiliis suis & scripturarum præceptis gubernarent; sed nunc cum maximo animi dolore cognosco, non tantum illic vobis non suggeri divina præcepta, sed adhuc potius impediri, ut ea quæ a vobis ipsis & circa Deum caute, & circa sacerdotem Dei honorifice fiunt, a quibusdam presbyteris resolvantur, qui nec timorem Dei, nec episcopi honorem cogitantes, cum vos ad me litteras direxeritis, quibus examinari desideria vestra, & quibusdam lapsis pacem dari postulastis, cum persecutione finita convenire in unum cum clero & recolligi cœperimus; illi contra evangelii legem, contra vestram quoque honorificam petitionem, ante actam pœnitentiam, ante exomologesim gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo & clero in pœnitentiam impositam, offerre lapsis pacem, & eucharistiam dare, id est, sanctum domini corpus, profanare audeant; cum scriptum sit; qui ederit panem, aut biberit calicem domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis domini; & lapsis quidem potest in hoc venia concedi. Quis enim* 1. Cor. 11. *non mortuus vivificari proberet? Quis non ad salutem suam venire festinat? Sed præpositorum est præceptum tenere, & vel properantes, vel ignorantes instruere, re qui ovium pastores esse debent, lanii fiant. Ea enim concedere, quæ in perniciem vertant, decipere est; nec erigitur sic lapsus, sed per Dei offensam, magis impellitur ad ruinam.* Matth. 7. *Vel ex vobis itaque discant, quod docere debuerant. Petitiones & desideria vestra episcopo fervent, & ad pacem vobis petentibus dandam maturum & pacatum tempus expectent. Ante a domino pacem mater prior sumat, tunc secundum vestra desideria, de filiorum pace tractetur. Et quoniam audio, fortissimi & carissimi fratres, impudentia vos quorumdam premi, & verecundiam vestram vim pati; oro vos quibus possum precibus, ut evangelii memores, & considerantes quæ & qualia in præteritum antecessores vestri martyres concesserint, quam sollicite in omnibus fuerint, vos quoque sollicite & caute petentium desideria ponderetis, utpote amici domini, & cum illo postmodum judicaturi inspiciatis, & actum & opera & merita singulorum; ipsorum quoque delictorum genera & qualitates cogitetis, ne si quid abrupte & indigne vel a vobis promissum, vel a nobis factum fuerit, apud Gentiles quoque ipsos ecclesia nostra erubescere incipiat. Visitamur enim & castigamur frequenter, & ut in nobis domini mandata & incorrupta & inviolata permaneant, admonemur, quod quidem nec illic apud vos cessare cognosco, quo minus plurimos quoque ex vobis insinuat ad ecclesiæ disciplinam divina censura. Hoc autem totum potest fieri, si ea quæ a vobis petuntur, ne facile tribuantur, religiosa contemplatione moderemini, intelligentes & comprimentes eos, qui personas accipientes, in beneficiis vestris, aut gratificantur, aut illicitæ negotiationi, nundinas aucupantur. De hoc & ad clerum & ad plebem literas feci, quæ utraque vobis legi mandavi. Sed & illud ad diligentiam vestram redigere & emendare debetis, ut nominatim designetis eos quibus pacem dari desideratis.*

tis. Audio enim quibuſdam ſic libellos fieri, ut dicatur: communicet ille cum ſuis; quod nunquam omnino a martyribus factum eſt, ut incerta & caſa petitio invidiam nobis poſtmodum cumulet; late enim patet, quando dicitur: ille cum ſuis, & poſſunt nobis viceni & triceni, & amplius offerri, qui propinqui & affines, & liberti, ac domeſtici eſſe aſſeverentur ejus, qui accipit libellum; & ideo peto, ut eos quos ipſi videtis, quos noſtis, quorum pœnitentiam ſatisfactioni proximam conſpicitis, deſignetis nominatim libello, & ſic ad nos fidei ac diſciplinæ congruentes literas dirigatis. Opto vos, fratres fortiſſimi, ac dilectiſſimi in domino, ſemper bene valere, & noſtri meminiſſe.

Ex qua epiſtola multa notatu digna elici poſſunt. Primum, quantus honor confeſſoribus olim deferretur, dum eorum libellis ante expletum pœnitentiæ tempus, lapſi ad communionem admitterentur. II. non recentem, ut calumniantur hæretici, ſed antiquiſſimum eſſe, indulgentiarum uſum; nec ad tempora Gregorii I. ut nonnulli volunt, ſed multo altius repetendam earum originem, dum ætate Cypriani & Tertulliani (ut vetuſtiora nunc omittamus) eas videamus in uſu. III. obſervatum olim eumdem ordinem in pacis ſeu indulgentiarum conceſſione, quem hodie uſurpari videmus; eo ſolum excepto, quod per epiſcopos fieret tunc, quod nunc ſolus facit Romanus pontifex, ſi brevioris temporis indulgentias omittamus: & quod epiſcopo fiebat illa exomologeſis, vel presbyteris ab epiſcopo ad eam rem deputatis, quæ hodie conceſſo privilegio crucis (vulgo bullam cruciatam dicunt) cuivis ſacerdoti electo a pœnitente & ab ordinario probato committitur. IV. antiquum fuiſſe morem, ut diaconi in carcerem mitterentur, ut martyrum deſideria ſuis conſiliis gubernarent, ne videlicet nimia lapſorum importunitate aut decepti aut compulſi, pro omnibus vel pro his apud epiſcopos intercederent, & quibus ob graviſſima crimina pœnitentiam augeri magis, quam relaxari deceret; & ſic vel diſſiparetur ſanctus eccleſiæ theſaurus, vel cogerentur epiſcopi ſpreta debita martyribus reverentia, libellos rejicere. Quod ſi diaconi & presbyteri hanc admonitionem omitterent; ſolebant epiſcopi verbo vel literis (ut fecit nunc Cyprianus) confeſſores monere, ne in dandis literis pacis, nimis lapſorum petitionibus indulgerent. V. libellos generaliter non eſſe concipiendos, ſed nominatim in illis eſſe deſignandos, quibus pax eſſet indulgenda. VI. eis tantum libellos pacis eſſe concedendos, quos vere confeſſores noſcerent, & quorum pœnitentiam ſatisfactioni proximam conſpicerent. Ac tandem ex his omnibus conſtat, quæ fuerint confeſſoriæ literæ vel confeſſorum; quæ literæ pacis, quæ literæ communicatoriæ, ac tandem qua ratione ſublatis primis, ſecundas concilium ſubſtituendas conſtituat. Ex quo etiam notandum eſt, minus recte epigraphen (quam ſummarium vocant) adjectam fuiſſe huic canoni, cum dicit: de epiſtolis communicatoriis confeſſorum: cum literas communicatorias certum ſit, ab epiſcopis tradi conſueviſſe. Hodie autem cum ſumma Dei providentia & catholicorum principum religio diuturnam eccleſiæ pacem peperit: liberaque prædicandæ veritatis facultas ſit, defervescente adverſariorum eccleſiæ æſtu, martyrii exercendi occaſio ſublata eſt, & literarum harum ſcribendarum abolita conſuetudo. In eis autem provinciis, in quibus orthodoxi ob fidei confeſſionem, variis & exquiſitis tormentis, ab hæreticis, vel infidelibus afficiuntur, ſi detenti vinculis pro reis apud epiſcopos interceſſerint, ſpernendas pias illorum preces non putarim.

Canon XXVI. Vulgatus.

De hoc, ut omni ſabbato jejunetur.

Errorem placuit corrigi: ut omni ſabbati die jejuniorum ſuperpoſitionem celebremus.

Canon XXVI. *Emendatus.*

Ut omni ſabbato jejunetur.

Errorem placuit corrigi: ut omni ſabbati die jejunii ſuperpoſitionem celebremus.

Jejunium ſabbati cur in eccleſia occidentali præceptum, in orientali interdictum, explicatis in eam rem Clemente, & Ignatio, & canone LVI. ſynodi VI. de quo & reliquis diffuſe tractatum.

CAPUT LII.

JUVAT lectorem orationis brevitas, gemino beneficio. In primis, ut minore cum labore, & majore cum voluptate legat, deinde, ut lecta intelligat facilius, intellecta infigat memoriæ promptius, & retineat

A tenacius: nam amicum memoriæ quod breve, intelligunt omnes, qui multa pollent, qui mediocri, qui nulla. Qua de cauſa olim Græcorum & Romanorum legislatores re & nomine ſapientiæ clari, leges quibus universam rempublicam contineri devincirique volebant, adeo brevi verborum contextu concipiebant, ut tanquam carmina breviſſima a pueris publice in viis recitarentur. Hanc mirifice placuiſſe hujus concilii patribus ſatis dilucide apparet, ex omnibus his quos condiderunt canones, eamdemque placere vellem recentioribus legum civilium & eccleſiaſticarum latoribus. Brevitatem autem hanc dilucidam eſſe oportet, non conciſam, ne antiquę ſententiæ locus aperiatur; obſcurus fio, dum brevis eſſe laboro. Intellexit hoc D. Iſidorus, dum docens quas leges, qui leges condunt, obſervare debuiſſent, illam præcipue refert, quod lex ſit manifeſta; ne aliquid, inquit, per obſcuritatem in captionem obtineat, quod antea notaverat Plutarchus. Expedit (ait) ut leges ſint populo notæ, unde veteres eas in tabulis & D. Iſidor. lib. 5. etymolog. c. 21. & lib. 2. c. 10.

B albo deſcriptas publicitus exhibebant, quo cunctis eſſent Plutarchus in Solone.

conſpicuæ: deinde ut verbis apertis minimeque perpiexis deſcriptæ ſint, ne contraria legislatoris menti ſententia quandoque eruatur: quod uſu eveniſſe in hujus canonis interpretatione conſtat, quibuſdam recentioribus hoc canone contendentibus jejunium ſabbati prohiberi potius, quam præcipi. Sed contrarium vero multo mihi viſum eſt ſemper, & quia D. Hier. affirmat Romanorum & Hiſpaniarum eſſe conſuetudinem ut ſabbatum Hieronym. epiſt. 28. ad Lucinum Bæticum.

jejunarent; & euchariſtiam quotidie acciperent: & quia ad aliquid conſtituendum non prohibendum, ſimili loquendi formula hujus concilii patres uſos, ex alio canone apparet; ut conſtituerent enim, uno die ab omnibus diem pentecoſtes celebrandum, his verbis uſi ſunt. *Pravam inſtitutionem emendari, placuit, juxta auctoritatem ſcripturarum, ut cuncti diem pentecoſtes celebremus: quod qui non fecerit, quaſi novam hæreſim induxiſſet, notetur.* Simile eſt quod hic ipſi decernunt: quaſi clarius dixiſſent, errorem tolli: ſi ſabbati jejunii ſuperpoſitionem celebremus: quod antea quidam non feciſſent: vel pravam inſtitutionem emendari, ſi cuncti diei C Can. 43. hujus concilii.

pentecoſtes una non egerint feſtivitatem. Jejunium autem ſabbati ideo jejunii ſuperpoſitionem vocaſſe patres Hiſpanos crediderim, quod ſoliti eſſent olim ſexta feria jejunare; quod jejunium cum ad ſabbatum extendere placuiſſet, ideo jejunii ſuperpoſitionem nuncuparunt.

Sed præcepto huic ſabbati jejunio adverſari videtur D. Ignatii ſententia, dum ad Philippenſes ſcribens ait: *Quicunque dominicam aut ſabbatum jejunaverit, præter unum ſabbatum paſchæ, ipſe eſt Chriſti interfector.* Nec ſolum D. Ignatius hujus ſententiæ fuit auctor, ſed & omnes apoſtoli: quos hæc decreviſſe D. Clemens Petri ſucceſſor refert. *Si quis diem dominicam, aut ſabbatum, uno ſolo dempto, jejunare deprehendatur, depontor.* Multo clarius idem Clemens hujus decreti rationem reddidit, dum rurſus ſcribit: *Sabbati & dominicum diem feſtum agite: quoniam illud naturæ conditæ eſt monumentum, hic reſurrectionis. Unum autem ſabbatum ſervandum vobis in toto anno, quod pertinet ad ſepulturam domini, in quo jejunare oportet, non feſtum agere.* Horum autem & aliorum ſanctorum patrum, ſcriptorumque antiquorum D. Ignat. epiſt. 8. ad Philipp. D. Clem. canone apoſtol. 65. Idem lib. 7. apoſtol. conſt. c. 24.

diverſas ſententias, ut ad concordiam reducamus, obſervandum eſt, diverſam fuiſſe olim orientalium eccleſiarum a multis occidentis in obſervando ſabbati jejunio ſive legem ſive conſuetudinem, ut Auguſtinus ſcribit Aug. epiſt. 19. ad B. Hieron. c. 2.

Hieronymo. *Vellem me doceret benigna ſinceritas tua, utrum ſimulate quiſquam ſanctus orientalis, cum Romam venerit, jejunet ſabbato, excepto illo die paſchalis vigiliæ? Quod ſi malum eſſe dixerimus, non ſolum Romanam eccleſiam, ſed etiam multa ei vicina, & aliquando remotiora damnabimus, ubi mos idem tenetur & manet. Si autem non jejunare ſabbato malum putaverimus, tot eccleſias orientis, & multo majorem orbis Chriſtiani partem, qua temeritate criminabimur?* Id ipſum docet idem Auguſtinus ad Caſulanum contra Urbicum quemdam eccleſias orientis accuſantem, quod ſabbato non jejunarent. *Quod utinam*, inquit poſt alia, *ſic quæreret, aut ſic affirmaret, ut toto terrarum orbe diffuſam, exceptis Romanis, & adhuc paucis occidentalibus, apertiſſime non blaſphemaret eccleſiam. Hunc vero quis ferat per omnes orientales; & multos etiam occidentales populos Chriſtianos de tot tantiſque famulis famulabuſque Chriſti ſabbato ſobrie modeſteque prandentibus, ab iſto dici, quod in carne ſint?* In hac varia regionum conſuetudine, quid tenendum eſſet, viri pii olim hæſitarunt, urgentibus hinc inde rationibus variis, quas ſingulæ ſibi provinciæ delegerant. His motus Lucinus Hiſpanus conſuluit D. Hieronymum, an liceret ſabbato jejunare, ut in Hiſpania tunc decreto hujus concilii non conſtitutum modo, ſed & moribus receptum erat & obſervatum. Quod autem illi reſponderit Hieronymus, ejuſdem verbis proponam: Idem epiſtol. 86. ad Caſulan. Hieron. epiſt. 28. ad Lucinum.

De ſabbato quod quæris, utrum jejunandum ſit, & de euchariſtia, num accipienda quotidie, quod Romana eccleſia & Hiſpaniæ obſervare perhibentur; ſcripſit quidem & Hippolytus vir diſertiſſimus, & carptim diverſi ſcriptores e variis auctoribus edidere; ſed ego illud te brevitate admo-

admonendum puto, traditiones eccleſiaſticas, præſertim quæ fidei non officiant, ita obſervandas, ut a majoribus traditæ ſunt, nec aliorum conſuetudinem contrario more ſubvertit. Id ipſum ex beati Ambroſii ſententia D. Auguſtinus reſpondit presbytero Caſulano ancipiti hac difficultate impedito. *Indicabo quid mihi de hoc requirenti reſponderit venerandus Ambroſius, a quo baptizatus ſum, Mediolanenſis epiſcopus. Nam cum in eadem civitate mater mea mecum eſſet, & nobis adhuc catechumenis parum iſta curantibus, illa ſolicitudinem gereret, utrum ſecundum morem noſtræ civitatis ſibi eſſet ſabbato jejunandum, an eccleſiæ Mediolanenſis more prandendum, ut hac eam cunctatione liberarem, interrogavi hoc ſupra dictum hominem Dei. At ille: Quid poſſum, inquit, hinc docere amplius, quam ipſe facio? Ubi ego putaveram nihil cum iſta reſponſione præcepiſſe, niſi ut ſabbato pranderemus: hoc quippe ipſum facere ſciebam; ſed ille ſecutus adjecit: Quando hic ſum, non jejuno ſabbato, quando Romæ ſum, jejuno ſabbato, & ad quamcumque eccleſiam veneritis,* inquit, *ejus morem ſervate, ſi pati ſcandalum non vultis, aut facere. Hoc reſponſum retuli ad matrem, eique ſuffecit, nec dubitavit eſſe obediendum: hoc etiam nos ſecuti ſumus. Sed quoniam contingit, maxime in Africa, ut una eccleſia, vel unius regionis eccleſiæ, alios habeant, ſabbato prandentes, alios jejunantes; mos eorum mihi ſequendus videtur, quibus eorum populorum congregatio regenda commiſſa eſt. Quapropter ſi conſilio meo, præſertim quia in hac plus forte, quam ſatis fuit, te petente atque urgente locutus ſum, libenter acquieſcis: epiſcopo tuo in hac re noli reſiſtere, & quod facit ipſe, ſine ullo ſcrupulo vel diſceptatione ſectare.*

Utriuſque autem eccleſiæ rationem in omittendo vel celebrando ſabbati jejunio inquiramus. Eccleſiam Romanam & illas quæ ab ipſa edoctæ & inſtitutæ ſunt, ideo ſabbato jejunaſſe quidam aſſerunt, quod eam diem in jejunio egerit D. Petrus, certaturus die dominico cum Simone mago, a quo obtenta victoria, Petrum diem illum in poſterum jejunio celebrandum conſtituiſſe: ſic refert Caſſianus. Sed hiſtoriæ hujus veritatem ſuſpectam facit D. Auguſtinus ad Caſulanum. *Et quidem,* ait, *& hæc opinio plurimorum, quamvis perhibent eſſe falſam plerique Romani, quod apoſtolus Petrus cum Simone mago die dominico certaturus, propter ipſum magnæ tentationis periculum, prædie cum ejuſdem urbis eccleſia jejunaverit, & conſecuto tam proſpero glorioſoque ſucceſſu, eundem morem tenuerit eumque imitatæ ſint nonnullæ occidentis eccleſiæ.* Innocentius etiam PP. I. cum vellet idem jejunium ſabbati ſtabilire, diverſam ab hac rationem adſtruit, non omiſſurus & hanc, ſi illam pro certa veraque habuiſſet. *Non ergo nos negamus,* ſcribit ad Decentium epiſcopum Eugubinum, *ſexta feria jejunandum, ſed dicimus & ſabbato hoc agendum; quia ambo dies triſtitiam apoſtolis, vel his qui Chriſtum ſecuti ſunt, indixerunt.* Eamdem rationem retulit cardinalis Humbertus doctiſſimus Silvæ candidæ epiſcopus, Leonis IX. ad Conſtantinopolitanos legatus. *Latina autem eccleſia,* inquit poſt alia, *compatiens paſſo & ſepulto domino, & gaudet reſurgenti in die dominica, quando Judæos nimia occupavit mœſtitia, & cuſtodes ſepulcri conati ſunt corrumpere pecunia. Unde nos traditionem uſque in finem retinere cupientes,* &c. Ante Humbertum & Innocentium eamdem rationem Silveſtrum PP. Græcis quærentibus ex Latinis, cur ſabbato jejunarent, reſpondiſſe refert Euſebius in illius vita his verbis: *Cum omnis dominicus dies colendus ſit in gaudium Chriſtianorum, ergo omnis dies ſabbati deputandus eſt ſepulturæ ad execrationem Judæorum: omnes enim diſcipuli die ſabbati fletum habuerunt, ſepultum ſuſpirantes, & Judæis epulantibus letitia inerat; apoſtolis autem jejunantibus triſtitia imperabat. Triſtemur itaque, cum triſtantibus de ſepultura, ſi volumus cum eiſdem de reſurrectione domini gaudere;* Nec Latinorum ſolum, ſed & Græcorum teſtimonio redditam hanc rationem confirmabo. Eam enim ſe audiviſſe a quibuſdam Latinis eccleſiæ ſtudioſis teſtatur Theodorus Balſamon. *Ego autem,* ait, *vidi quoſdam Latinos, qui cum propterea reprehenderentur, inanem quoque excuſationem afferebant; ad ſanctum domini & ſervatoris noſtri Jeſu Chriſti ſepulcrum additionem, & ea gratia ex longa conſuetudine invaluiſſe ſervatumque eſſe jejunium.* Quare Silveſtri acta apud Metaphraſtem, quæ habent, PP. Silveſtrum jejunium ſabbati ſuſtuliſſe, a Græcis recentioribus depravata hinc liquet: quo enim Silveſter & Innocentius rebus geſtis propinquiores, dignitate & ſanctitate ſuperiores, eo mihi illorum quoque ratio fide & auctoritate certior & major eſt.

In eccleſia orientali jejunium ſabbati apoſtolos interdixiſſe cum Clemens PP. referat, videamus non decretum falſo apoſtolis imponatur. I. namque cum D. Auguſt. orientalis, & occidentalis eccleſiæ conſuetudinem a prima ejus antiquitate vellet repetere, ut dubiam & ambiguam rem in medio reliquit. *Quod ſi reſpondetur,* ſcribit ad Caſulanum, *hoc docuiſſe Jacobum Hieroſolymis, Epheſi Joannem, ceteroſque aliis locis: quod docuit Roma Petrus, id eſt, ut ſabbato jejunetur, ſed ab hac doctrina ceteras deviaſſe, atque in ea Romam ſtetiſſe: & e contrario refertur, occidentis potius aliqua loca, in quibus Roma eſt, non ſervaſſe, quod apoſtoli tradiderunt: orientis vero terras, unde capit evangelium prædicari, in eo quod ab omnibus ſimul cum ipſo Petro apoſtolis traditum eſt, ne ſabbato jejunetur, ſine aliqua varietate manſiſſe. Interminabilis eſt iſta contentio, generans lites, non finiens quæſtiones. Sit ergo una fides, univerſæ quæ ubique dilatatur eccleſiæ, tanquam intus in membris, etiam ſi ipſa fidei unitas quibuſdam diverſis obſervationibus celebratur; quibus nullo modo quod in fide verum eſt, impeditur.* Si certo enim apoſtoli, quod a D. Clemente refertur, decretum edidiſſent, Auguſtinus qui apoſtolorum ætati vicinior fuit, & primitivæ eccleſiæ non leges tantum, ſed & traditiones non ſcriptas inveſtigare & perpetuo uſu conſervare nixus eſt, hanc utique de qua ſæpe eſt interrogatus, non prætermiſiſſet nec Hyeron. orientali eccleſiæ propinquior. Id etiam Silveſtrum PP. in reſponſione ad Græcos quam ſupra retulimus, non omiſſurum, argumento ſatis idoneo conjici poteſt; nec Innocentium, & reliquos, qui de jejunio ſabbati vel leges tulerunt, vel latas confirmarunt; apocryphum enim eſſe eum canonem apoſtolorum, non ſolum viſum eſt his qui reliquorum auctoritatem, ut leviſſimam conantur infringere, ſed & illis qui ſumma ingenii, doctrinæ & eruditionis vi, eos ſartos, tectoſque conſervare ſtudent.

Utriuſque eccleſiæ conſuetudinem, quod fidei rationi non repugnet, recte obſervari, non ſolum eccleſiæ Romanæ ſanctiſſimi patres docent, Ambroſ. Hieron. & Auguſt. ſed & Græci etiam ſcriptores. *Neque Latinorum,* inquit Theorianus Philoſophus, *eccleſiaſtica conſuetudo, neque noſtra,* id eſt Græcorum, *quidquam quod honeſto fine ac decentia careat, accepit aut tenet; quin potius utriuſque conſuetudinis divinum propoſitum & mens eſt. Prudentibus ergo recte omnia, contra vero imprudentibus omnia ſunt periculo & ruinæ.* In hoc recte quidem ille, niſi paulo poſt a rectæ ſententiæ tramite deflexiſſet, ait enim canonem LV. ſynodi VI. Conſtantinopolitanæ in Trullo, qui eccleſiæ Romanæ conſuetudinem jejunandi ſabbato temere improbat, & non jejunare jubet, a Vigilio Pont. Romano fuiſſe approbatum, cujus hiſtoriæ vel fabellæ fidem, auctoritatem & originem paulo altius repetere, viſum eſt operæ pretium, ne Theoriani lapſus, aliis etiam labendi occaſio ſit.

In ea ſynodo quæ Conſtantinopoli in Trullo Conſtantino IV. cognomento Pogonato, & Agathonis PP. legatis adſiſtentibus adverſus Sergium, Paulum, Pyrrhum, Petrum, Cyrum & Theodorum archiepiſcopos Conſtantinopolitanos Monothelitas habita eſt, multi canones conditi dicuntur (ſunt enim numero centum & eo amplius) inter eos autem LV. hunc fuiſſe perhibent. *Quoniam intelleximus in Romanorum civitate in ſanctis quadrageſimæ diebus, in ejus ſabbatis, jejunare præter eccleſiaſticam traditam conſuetudinem, ſanctæ ſynodo viſum eſt, ut in Romanorum eccleſia canon inconcuſſe obineat, qui dicit: ſi quis clericus inventus fuerit in ſancto dominico vel ſabbato jejunans, præter unum & ſolum, deponatur; ſi laicus, ſegregetur.* Canonem hunc confirmatum fuiſſe a Vigilio PP. idem Theorianus affirmat; ſed falſo, cum non ſolum poſt Vigilium (præceſſit enim Vigilius Agathonem multis annis) ſed poſt ipſum Agathonem, cujus ætate concilium illud indictum eſt & cujus legati Theodorus & Georgius presbyteri, & Joannes diaconus in eo interfuerunt, ſeptem & viginti poſt annos canones hos qui VI. ſynodi eſſe feruntur, editos fuiſſe conſtet, ut Anaſtaſius bibliothecarius, & ante illum Theophanes epiſcopus Nicææ aperte docent. Ille enim in præfatione in VII. ſynodum ad Joannem VIII. Romanum pontificem ſic ſcripſit: *ergo regias quas Græci in VI. ſynodo perhibent editas, ita in hac VII. ſynodo principalis ſedes admittit, ut nullatenus ex his illæ recipiantur, quæ prioribus canonibus vel decretis ſanctorum ſedis hujus pontificum, aut certe bonis moribus inveniuntur adverſæ: quamvis omnes hactenus ex toto maneant apud Latinos incognitæ, quia nec interpretatæ: ſed nec in ceteram patriarchalium, licet Græca utantur lingua, reperiuntur archivis; nimirum, quia nulla earum, cum ederentur, aut promulgans, aut conſentiens, aut ſaltem præſens inventa eſt: quamquam eoſdem patres illas Græci promulgaſſe perhibeant: qui in VI. ſynodo ſunt inventi, ſed nullis certe probare poſſunt indiciis.* Hæc ille. Hic autem, id eſt Theophanes Taraſii Conſtantinopolitani Syncellus, qui a temporibus Diocletiani imperatoris uſque ad Michaelem Leonis filium annales rectos & ſimplices fideliſſime perduxiſſe dicitur, ex originali Græco, quod in bibliotheca exſtat Vaticana, ſic tranſtulit Turrianus. *Illud oportet non ignorare, caſſum, & nugatorium eſſe, quod quidam dicitant, eos qui eſſe VI. concilii canones apud ipſos falſo feruntur, poſt quatuor annos editos fuiſſe: ut enim in ceteris omnibus falſitatis coarguuntur, ita in hac re quoque mentiuntur. Sic enim ſe habet vera temporum notatio; VI. concilium maximum contra Monotheliras indictum eſt duodecimo anno imperii Conſtantini, qui fuit Heraclii nepos, a mundo condito 6172. Imperavit autem idem Conſtantinus poſtea aliis quinque annis. Eo vero ita defuncto, imperavit ejus filius Juſtinianus annis 10. quo ejecto, Leontius tenuit imperium triennio. Leontio ſucceſſit Tiberius, qui Abſimarus etiam eſt nominatus: fultque*

D. Hieron. epiſt. 28. ad Lucinium Bæticum

Franciſcus Turrianus in libro de ſexta ſynodo.

Theorianus cognomento philoſophus in epiſtola ad ſacerdotes de jejunio ſabbati.

De origine & auctoritate canonum ſextæ ſynodi.

"Georgium cum Theophane confundit & errat.

Franciſcus Turrianus de ſexta, & ſeptima ſynodo.

que is in imperio annis septem. Deinde Justinianus is qui fuerat expulsus, in imperium reductus est, imperavitque rursus sex annis, ut jam secundo anno hujus posterioris imperii Justiniani descriptos fuisse canones, vel ex ipso tertio canone evidens sit, in quo ita cautum est: Decernimus de concilii sententia, ut qui bis uxorem duxerint, & ante hunc diem, qui decimus quintus mensis Januarii numeratur, quarta indictionis anni 6199. in hac culpa fuerint, neque eam maculam eluere voluerint, ut gradu moveantur. Hæc Theophanes XXVII. annos a concilio habito usque ad descriptos canones numerans, eumque secutus Anastasius. Et hinc fit, Tarasium, qui in IV. actione VII. concilii, quatuor aut quinque annis post sextam synodum editos hos canones refert, eorum Græcorum sententiam sequutum videri, a quibus id additum fuit & suppositum, ut major his canonibus auctoritas accresceret. Nec minus dissentaneum apparet, quod aliqui putant, editos hos canones fuisse in altero nefario conciliabulo, quod sextum etiam est nuncupatum, contra auctoritatem hujus concilii (nefarie enim in illo, hoc & damnatum est) anno quinto post hoc, qui fuit primus imperii Philippici, ut docte notatum est a Francisco Turriano.

Franciscus Turrianus in actis de sexta synodo.

Nec Theophanes tantum & Anastasius hos canones post multa tempora suppositos fuisse docent, sed & Humbertus cardinalis amplissimus, Leonis IX. ad Constantinopolitanos legatus: in eo enim libro quem adversus calumnias Michaelis patriarchæ Constantinopolitani, & Leonis Acridani archiepiscopi Bulgariæ ante sexcentos fere annos scripsit, hæc ait: *Non autem mirum, si Agathoni papæ & cunctis patribus vestra imputatis deliramenta, & quæ aut corrupistis, aut finxistis capitula; cum etiam ipsi domino Jesu Christo & apostolis ejus imputetis figmenta. Unde nos scientes sextam synodum ad destruendam hæresim Monothelitarum, non autem ad tradendum Romanis novas constitutiones congregatam, capitula quæ nobis sub ejus auctoritate opponitis, omnino refutamus: quia prima & apostolica sedes, nec aliquando ea accepit, neque observat hactenus: quia ea, aut nulla, aut ut vobis libuit, depravata sunt: sicut depravastis Joannis Chrysostomi & aliorum orthodoxorum patrum dicta, & exhibuistis in eadem synodo sexta.* Et in libro altero, quem adversus Nicetam scripsit: *De papa*, inquit, *Agathone omnino scimus, quia neque sextæ synodo per se ipsum præsedit: neque aliquibus capitulis ejus subscripsit, nisi quæ promulgata fuerunt adversus Monothelitarum hæresim, vos videte; unde hæc habeatis: quia ecclesia Romana hactenus talia ignoravit.* His omnibus subscripsit Theodorus Balsamon, dum fatetur, in quinta synodo, quæ congregata est sub Justiniano, & in sexta sub Constantino Pogonato, nullos canones editos; ideoque illam factam fuisse ad supplementum duarum, ob idque proprie sextam non nominari, sed τρισέκτην id est quini sextam, nam quod quintæ & sextæ synodi deerat, ipsa replevit. In hoc recte, sed in reliquo paulo minus: asserit enim, omnes canones in ea sexta synodo editos fuisse cum consensu & subscriptione legatorum pontificis Romani. *Antiquatus*, inquit, *nomocanonum versavi, & ex subscriptionibus inveni, quod in hac synodo, quæ in Trullo magni palatii congregata est, aderant Basilius Gortynæ Creticæ insulæ metropolis episcopus, & quidam Ravennæ episcopus, totius synodi Romanæ vicem gerentes, & non solum ipsi, sed & qui tunc erant papæ legati, Thessalonicensis, Sardanensis, Heracleanus in Thracia & Corinthius episcopi.* Id ipsum retulit confirmavitque secundo adversus Romanæ ecclesiæ morem in jejunio hoc sabbati idem Balsamon. *Tum propter alia multa*, inquit, *tum etiam propter præsentem canonem dicunt, qui veterem Romam incolunt, non esse sanctam hanc synodum œcumenicam, sicut in ejus proœmio scripsimus; tanquam enim ferrum cor eorum pervasit, eosque pungit ac configit, ut qui contra apostolicum canonem faciat, qui dicit: si quis clericus inventus fuerit sancto dominico & sabbato jejunare, præterquam uno & solo, deponatur: si autem laicus, segregetur. Hi ergo venia digni non sunt, qui suæ rursus privatæ constitutioni inhærent, & non solum in sancta quadragesima sabbatis jejunant; sed in reliquis omnibus; ego autem vidi quosdam Latinos, qui cum propterea reprehenderentur, inanem quoque excusationem afferebant, ad sanctum domini & servatoris nostri Jesu Christi sepulcrum additionem, & ea gratia ex longa consuetudine invaluisse, servatumque esse jejunium. Alios autem vidi, qui Hierosolymam non venerant, & similes jejunabant, & alios qui ejusmodi jejunium contemnebant & indiscriminatim in sabbatis jejunium frangebant: qui etiam ad domini sepulcrum venerant. Non possum itaque dicere, quomodo hæc fieri fiant. Videntur autem mores potius sequi, quam canones.* Hæc Theodorus Balsamon, ad labefactandam Romanæ ecclesiæ consuetudinem, & confirmandam hujus synodi & canonis auctoritatem. Sed his veriora multo sunt quæ de synodo Theophanes & Anastasius scripserunt. Et post eosdem Ivo, qui refert ex pontificali ejus synodi canones a Justiniano Augusto, ad Sergium PP. missos, & ab eo rejectos, tum deinde ad Joannem VII. ut quos vellet probaret, quos nollet, induceret. De canone autem hoc audiamus Humbertum contra Nicetam; *Si interrogem*, inquit, *Judæos quid in sabbato celebrent; respondebunt, requiem domini. Si Græcos; idem & non aliud dicent: ergo sub servitute legis sunt, in cujus umbra & tenebris considunt. Quam traditionem*, inquit, *si tentasset PP. Agatho removere a Romanis, non audiretur ab eis. Quamobrem caput quod asseritis, Agathonem promulgasse (jam dixi supra sub Agathone PP. VI. synodum habitam, in eaque assedisse ejus legatos) ut si quis clericus jejunaret sabbato, præter unum deponeretur, magis dicendum est Nazaræorum esse, quam apostolorum: Cerinthi & Ebionis magis, quam sextæ synodi, & PP. Agathonis.* Qui sane capitulo epistola Pauli aperte contradicit, ubi ait: *Nemo vos judicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ & sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum. Unde Romani proprio auctori & magistro Gentium in fide & veritate obedientes, nulli sabbato festum vel otium dependunt; sicut neque neomeniæ; quia Judaica sunt & umbra futurorum.* Eundem canonem reprehendit, moremque improbat, in libro adversus calumnias Michaelis patriarchæ Constantinopolitani, & Leonis Acridarum archiepiscopi Bulgariæ, pro defensione azymi. *Si vos non judaizatis*, inquit, *dicite cur Judæis in simili observatione sabbati communicatis; Sabbatum certe ipsi celebrant & vos celebratis. Epulantur & ipsi, & solvunt semper in sabbato jejunium, & vos in vestra quadragesima solvitis a jejunio omne sabbatum, præter unum. Illis duplex est causa celebrandi sabbatum, ex præcepto Moysi; & quod contristatis discipulis, ipsi fuerunt de morte domini, quem non credebant resurrecturum, in hac die gavisi: unde quia cum Judæis sabbatum, & nobiscum celebratis diem dominicum, videmini in tali observatione observare sectam Nazaræorum, qui recipiunt Christianismum, ut non dimittant Judaismum. Latina autem ecclesia compatiens passo & sepulto domino, & gaudet resurgenti in die dominica, quando Judæos nimia occupavit mœstitia, & custodes sepulcri conati sunt corrumpere pecunia, unde nos traditionem usque in hodiernum diem de sabbato retinentes, & usque in finem retinere cupientes.*

Adrianus PP. apud Grat. in c. sextam synodum 16 distinct.

Quod si adversus hæc objiciatur Adriani pontificis decretum, apud Gratianum, quo VI. synodum, cum omnibus suis canonibus ratam voluisse videtur, his verbis, *VI. synodum sanctam recipio cum omnibus canonibus suis*, non magis morabor, quod sciam verba illa non Adriani PP. sed Tarasii archiepiscopi Constantinopolitani esse: Adrianus enim in epistola sua, qua rescribit Tarasio, ea retulit quæ dixerat idem Tarasius in prima epistola ad Adrianum, nec in epistola Tarasii verba sunt, quæ retulit Gratianus, sed longe diversa; sic enim retulit Adrianus: *Nam quas mihi per Leonem venerabilem presbyterum vestrum literas misistis, mox in principio pagina primæ cognovi, pietatem tuam, cum laicorum ordinatione, tum imperatorio suffragio in sacrum patriarchatus solium exaltatum, quam ob causam effuso gaudio exultavit cor meum. Quod si autem non perspecta mihi esset, & probe cognita erga sacras synodicas sex constitutiones & venerandas imagines vestra sinceritas & orthodoxa fides, nequaquam ad synodum convocandam assentiremur. Verum quemadmodum non leviter cor nostrum ex superioribus vestris dissensionibus dolore tactum est, ita plurimo gaudio anima nostra perfusa est; postquam cognovissem piam vestram confessionem & rectam fidem esse firmam & stabilem. Invenimus autem in prædicta synodica vestra epistola, quanta sit confessio & recta fides vestra circa cætus sacros, & sex sacras synodos, & erga venerandas & sacras imagines, quæ profecto mira est & compunctione digna. In qua etiam clare est expressum, quod in VI. synodi divine & legaliter prædicatis canonibus recipitur pictura illa veneranda, in qua agnus digito præcursoris demonstratur, graphice est insculptus, &c.* Hæc in antiqua translatione epistolæ. Ex quibus erui non potest Adrianum PP. confirmasse omnia quæ Tarasius archiepiscopus in sua synodica retulerat; quoniam de omnibus canonibus qui VI. synodi nomine feruntur, tunc disputare, nec Tarasii, nec Adriani animus erat; sed de his quæ ad sacras imagines, picturam præsertim agni digito præcursoris demonstrati spectabant. Quare cum eum canonem retulerit tantum Tarasius, & alios qui in VI. synodo editi sunt, (sex fuisse Hincmarus refert) non constat ex hoc loco centum & duos qui exstant nunc, Tarasium retulisse, nec Adrianum confirmasse; cum nihil minus ad utriusque propositum spectaret. Quod si recentiorem Græci concilii & epistolæ in eo contentæ translationem consideremus, multo sane minus, aut Tarasii sententia, aut Adriani oberit confirmatio: cum illa generaliter omnium sex synodorum canones potius, quam solius sexti & referantur & confirmentur. Sic enim ait, ut in emendatione Gregoriani decreti extat: *Invenimus autem in prædicta synodica epistola sanctitatis vestra plenitudinem fidei & confessionem sacri symboli, & omnium sanctarum synodorum, & de sacris ac venerabilibus characteribus, miraculum laude, ac veneratione dignissimum contineri. Quare & easdem sanctas sex synodos, cum omnibus, quæ jure, ac divinitus ab ipsis promulgata sunt.*

Adriani hæc epistola ad Tarasium extat in actione VII. synodi.

Theodorus Balsamon in principio sextæ synodi in Trullo.

Idem Theodorus ad canonem 55. VI. synodi.

Ivo p. 4. decret. cap. 78. & 79.

En non synodi, sed sex synodorum decreta & canones referri & confirmari. Quæ verba, ut vera esse possint, sat est, si in nonnullis eorum canones editi fuerint, ut editos constat in Nicæno, Constantinopolitano primo &

Canon 82. sextæ synodi quod probanti sit ab Adriano PP. & septima synodo certam auctoritatem habet.

mo, & aliis: alioquin si omnia concilia canones constituisse dicerentur, falso id non solum Sexto, sed & Quinto imponeretur; a quo etiam est certum nullos fuisse conditos canones. Quod si canonis nomine, quidquid in concilio actum decretumque fuit, comprehendi dicamus, quod Tarasius dixit, & retulit Adrianus (se recipere sex synodos cum suis canonibus) in omnia concilia convenire potest; quod in omnibus illis aliquid decretum constitutumque fuerit, etsi de canonis nomine & decretorum numero non constet. Idque etiam respondendum est ad canonem primum ejusdem septimæ synodi, in quo de confirmatione sex synodorum & earum constitutionum hæc verba sunt: *Cum hæc ergo ita se habeant, & sint nobis testata, iis exultantes, ut si quis multa spolia invenerit, divinos canones libenter amplectimur, eorumque constitutionem integram & illabefactabilem. Confirmamus, quæ edita fuerunt a sancti spiritus tubis, omni ex parte benedictis apostolis, & sex sanctis universalibus synodis: his quæ ad hujusmodi decretorum traditionem localiter coacta fuerunt, & nostris sanctis patribus*. Quod si item objiciatur actio quarta septimæ synodi: *Habeo*, inquit, *librum continentem canones sanctæ sextæ synodi. Patriarcha dixit, quidam scandalizantur per ignorantiam, pro canonibus istis, dicentes numquid sexta synodus canones fecit; sciant ergo, quoniam sancta synodus sexta sub Constantino congregata est contra eos, qui dicebant unam operationem & unam voluntatem esse in Christo; in qua sancti patres illos ut hæreticos anathematizaverunt, & orthodoxam fidem explanarunt, & soluta synodus est Constantini XIV. anno. Post quatuor vero, aut quinque annos, iidem sancti patres congregati sunt, sub Justiniano filio Constantini, & prædictos canones promulgaverunt, de quibus nullus dubitet; qui enim sub Constantino in synodo fuerunt, iidem ipsi episcopi sub Justiniano istis canonibus subscripserunt, oportebat enim ut synodus universalis canones ecclesiasticos promulgaret*

...etur I. se... synodi.

quarta ... næ sy- quæ ex. ...tiam a. Gratian. ...beo 16.

Respondebimus, eam non fuisse constitutionem aut decretum concilii septimi, sed cum in ejus actionibus referrentur omnium episcoporum sententiæ & dicta de sacris characteribus sive imaginibus: contigit, ut Elias venerabilis protopresbyter sanctæ ecclesiæ dominæ nostræ deiparæ in Blachernis (sic vocatur) legeret ex charta, quæ diffinitiones sanctæ & universalis VI. synodi continebant, canonem de pictura agni digito præcursoris indicati, ad confirmandas imaginum picturas: & cum objiceret Eliæ venerabilis monachus Sabbas, qua de causa canon ille, non ex libro, sed ex charta legeretur; Tarasius patriarcha respondit his verbis: *quoniam charta ipsum est authographum, in quo subscripserunt patres*. Ut firmiorem redderet sententiam Eliæ, & confirmationem Tarasii Petrus episcopus Nicomediæ, adjecit statim, se habere librum continentem canones VI. synodi, his verbis, quæ in eadem actione IV. referuntur: *Petrus metropolites Nicomediæ dixit: qui etiam habeo & alterum codicem VI. sacræ synodi canones continentem, quem in manibus sumptum Victor venerabilis diaconus & notarius legit, repetens eundem canonem, scilicet de pictura agni digito præcursoris indicati*. Ne autem huic Petri episcopi Nicomediæ codici ad perstringendam canonis illius auctoritatem, & evertendum imaginum cultum, notam alius objiceret, ut objecerat Eliæ Sabbas: intercludere aditum voluit idem Tarasius archiepiscopus Constantinopolitanus, his verbis, quæ in eadem actione statim post præcedentia referuntur: *Sanctissimus patriarcha dixit: quæ est ignorantia, qua plerique laborant circa hos canones? Scandalum enim est dubitare, num sint VI. synodi; cognoscant igitur tales VI. synodum temporibus Constantini fuisse congregatam, nimirum contra eos, qui tantummodo unam actionem & voluntatem in Christo collocant. Illi igitur hæreticos anathemate verberantes, orthodoxamque fidem confirmantes, sub annum XIV imperii Constantini domum redierunt. Post annos igitur IV. aut V. iidem illi patres sub Justiniano Constantini filio congregati prædictos canones ediderunt. neque hac de re quisquam dubitet. Nam qui temporibus Constantini subscripserunt, iidem illi sub Justiniano quoque præsentem hanc chartam subsignarunt; quæ res satis clara est ex eorumdem propriarum manuum immutabili similitudine. Necessum autem erat, ut post synodum universalem definitam, canones quoque ecclesiasticos ederent. Igitur ad recordationem salutaris illius mortis in carne politiæ ex venerandis imaginibus, nos manu duci declararunt. Quod si autem in dispensationem Christi veri Dei hoc modo manu ducimur, quales eos esse arbitrandum est qui has subvertere conantur? Sancta synodus dixit: vere impios Hebræos & veritatis hostes*. Hæc in quarta actione VII. concilii, & Elias & Sabbas, & Petrus & Tarasius, qui cum de VI. synodi canone, qui ad imaginem picturæ agni digito præcursoris insigniti, spectabat, vellent solum agere, ad confirmandam reliquorum auctoritatem non faciunt satis: nec eorum sententiam approbavit concilium, sed solum respondit, vere impios Hebræos & veritatis hostes esse illos, qui imaginem Christi & reliquias subvertere niterentur. Ideo autem impios Hebræos eos vocavit, quia primum hujus erroris auctorem Hebræum quemdam nomine Sarantapechym in Tyberiade fuisse, Joannes religiosissimus monachus vicarius orientalium episcoporum dixit, eamque firmavit in eadem VII. synodo, actione V. Nec de reliquis canonibus egit Elias, vel Sabbas, vel Petrus, vel Tarasius; nec si egissent, tantum esset eorum relatio momentum habitura; tum quia auctoritate concilii confirmata non est, tum quia in adhibenda recta annorum supputatione minus diligentem fuisse Tarasium constat: nam quatuor aut quinque annos post sextam synodum editos canones refert, cum ex fidissima & vera Theophanis, & Anastasii bibliothecarii relatione sit certius XXVII. annos post concilium editos fuisse. Nec illud verum esse potest, quod idem Tarasius refert, eosdem patres canonibus subscripsisse, qui subscripserunt ipsi sextæ synodo, jam quatuor aut quinque annos antea finitæ, cum eorum præcipui legati, scilicet Agathonis papæ, jam abfuissent, nec de eorum subscriptionibus constat: erat enim jam alius pontifex, non Agatho, qui e vivis excesserat, nec Leo IX. qui illi successit, nec Benedictus II. nec Joannes V. nec Conon: sed Sergius I. quatuor enim, aut quinque annorum spatio, omnes illos pontifices sedes Romæ apostolica habuit: erat jam Constantinopoli alius patriarcha, alii episcopi multi, alius numerus, alia patrum nomina: quod & ab Anastasio bibliothecario admonitum animadversumque est.

Quod vero de numero canonum, ex eadem septima synodo actione VI. idem Gratianus retulit, ex ipsius concilii exemplari repetendum est, ut rei gestæ veritas disputatione & diligentia clarescat. Postquam septima synodus in quinque actionibus præcedentibus late tractasset de sacrarum imaginum in ecclesia usu, antiquitate & auctoritate, visum tandem est, ne hæretici illi, qui in nefario concilio (septimum illi vocabunt) congregati de abjiciendo imaginum cultu errorem suum defenderant pertinaciter, & scriptis evulgaverant, occasionem lapsus darent catholicis, summam suæ doctrinæ sive erroris referre, cum brevi etiam catholicorum episcoporum, qui id postularunt responso & refutatione quasi antidoti loco. Cum ergo summam alius conciliabuli episcopus Neocæsareæ referret, ad finem tomi 1. inter alia quæ Epiphanius diaconus legendo respondit, retulitque de imaginum usu antiquo, & earum in conciliis facta confirmatione, hæc subjunxit: *Sacra autem sexta & universalis synodus, postquam sententiam suam de una voluntate Christi, sub Constantino, qui per ea tempora, imperium administrabat, cujusque nutu & voluntate conventus is erat indictus, pronunciasset, contigit imperatorem de vita decedere*. Justiniano autem ejus filio imperium adsumente, iterum unanimiter omnes divina voluntate post quatuor, aut quinque annos congregati, de rebus ecclesiasticis, statusque eorum correctione circiter duos & centum canones edidere, in quorum octuagesimo secundo de imaginibus sic tradiderunt: *In quibusdam venerandarum imaginum picturis, agnus digito præcursoris, &c.* Hæc patres inter alia hæreticis responderunt privata auctoritate, ut indicat relatio Leonis secretarii in principio sextæ actionis: etsi publice recitari in concilio petierint, legique concilio placuerit, de confirmatione autem non constat: quinimo si canones illos ea confirmatione (ut aiunt) quæ ad finem septimæ actionis extat, illi adprobassent; quod non fecisse legimus; illud vel ex sententia Tarasii patriarchæ Constantinopolitani, vel alterius, qui aliquid auctoritatis adjici concilio illi voluit, additum est, repugnante rerum gestarum historia, quam fidelissime retulit Theophanes, & confirmavit bibliothecarius.

Gratia. ad finem ejusdem c. habeo 16. dist.

Quare quod in principio conciliorum, de eorum origine ex D. Isidoro repetit Gratianus, integram fidem non habet, sive Gratianus illius capitis, sive Isidorus, sive quicumque ille sit auctor (Isidorus enim hic Hispalensis episcopus esse non potuit, quia facit mentionem de VI. synodo, quæ post Isidorum hunc habita est,) cum de origine, & tempore conciliorum generalium institueret sermonem, postquam de Nicæna, de Costantinopolitana I. de Ephesina, de Chalcedonensi, de altera Constantinopolitana, quæ V. synodus dicitur, de sexta hæc habet *Sexta in Constantinopoli CL. patrum contra Macarium Antiochenum Episcopum & socios ejus, qui unam voluntatem & operationem in Christo falsa suspicione asserebant, temporibus Constantini principis, Agathonis PP. Romani, Georgii Constantinopolitani, qui condemnata hæresi præfata anathematizando scripserunt octo capitula*. Gratianus vero novem capitula inferius annexa. Illa novem extant, quæ retulit ex vetusto codice monasterii S. Bavonis urbis Gandavensis, Laurentius Surius ad finem VI. synodi. Hæc enim minus vera sunt, sicut & illud quod Hincmarus archiepiscopus Rhemensis, qui vixit tempore Nicolai I. in libro de quibusdam canonicis capitulis testatur asserens in VI. synodo nullos canones præter sex editos fuisse. Verius enim est, nullos in ea editos, sed septem & viginti post annos, ut Theophanes & Anastasius retulerunt. Quibus tandem omnibus (ut eo revocetur quo egressa est oratio) observationem jejunio sabbati in ecclesia occidentali juste observari constabit, relicto XXCVI. canone VI. synodi, quem apocryphum falsumque & in invidiam ecclesiæ Romanæ ab æmulis ejus confictum, ex his quæ jam diximus, satis perspicue apparet.

Theophanes & Anastasius bibliothecarius in locis jam citatis Gratian in cap. prima autem ad fint 16 dist

Laurentius Surius 2 tomo conciliorum Coloniæ impress.

P

ret. Quæ ideo a me tractata sunt, quod de sextæ synodi canonibus & horum auctoritate frequens esse soleat disceptatio; eorum tamen plures qui sinceram præ se ferunt doctrinam, & veritatis & vetustatis prærogativam, non omnino censuerim spernendos, quod præter Adrianum PP. I. Sixtus etiam V. Pont. Max. canonem de fœminarum abortu, disertis ex illo verbis fuerit mutuatus.

Explicatur D. Ignatii sententia contra jejunium sabbati.

Quod autem Ignatius Joannis discipulus ad Philippenses scripsit; *Christi esse interfectorem, qui dominicam aut sabbatum jejunaverit, præter sabbatum paschæ*: alio respexit: illud enim dixit contra hæreticos Marcionistas, qui eo tempore jejunabant sabbato & dominica, in opprobrium Dei Judæorum, quod septimo die requievisset ab omni opere quod patrarat, ut divus Epiphanius est auctor. *Sabbatum vero jejunant ob hanc causam, quoniam Dei*, inquiunt, *Judæorum est requies, qui mundum fecit, & in septima die quievit. Nos jejunamus hanc ut ne officium Dei Judæorum faciamus.* Salutare igitur sabbati jejunium diuturno ecclesiæ usu & auctoritate, ut sanctissime cœptum receptum est, ita constantissime est retinendum. Ejus autem indicendi auctores decreto interposito, patres fuisse Illiberritanos vel ex hoc canone fit satis probabile.

Epiphan. lib. 1. adverf. hæres. tom. 3. c. 22.

Perfectum autem hujus diei jejunium in ecclesia Hispanica jam diu abiit in desuetudinem, & commutari cœpit pro alio imperfecto, a carne enim solum abstinemus; quod jejunium imperfectum vocat Joannes Damascenus, Tertullianus autem portionale: ova enim & caseum comedere in sabbato, saltem quadragesimæ & dominico, antiquum est in ecclesia Græca Armeniorum; quod iisdem his canonibus, qui VI. synodi esse feruntur, sublatum reperio. *Similiter accipimus & in Armeniorum regione, & in aliis locis, in sabbatis & dominicis sanctæ quadragesimæ quosdam ova & caseum comedere: visum est ergo, & hoc, ut omnis Dei ecclesia quæ est in universo terrarum orbe, unum ordinem sequens, jejunium perficiat & abstineat, sicut ab omni mactabili; sic de ovis & caseo, quæ quidem sunt fructus & fœtus eorum a quibus abstinemus. Si autem hoc non servaverint, si sint quidem clerici, deponantur: sin autem laici, segregentur.* A Græcis Gothos, & a Gothis Hispanos usum comedendi ova, caseum & reliqua lacticinia, sabbatis accepisse magis crediderim, nam ante illorum adventum, jejunium hoc imperfectum Hispaniam agnovisse nusquam legimus.

Damasc. in libello de jejuniis. Tertul. li. de jejunio contra Psychicos. VI. synodi can. 66.

Canon XXVII. Vulgatus.

De clericis, ut extraneam mulierem in domo non habeant.

Episcopus, vel quilibet clericus alius, aut sororem, aut filiam virginem, dicatam Deo, tantum secum habeat; extraneam vero nequaquam secum habeat.

Canon XXVII. *Emendatus.*

De clericis, ut extraneas fœminas in domo non habeant,

Episcopus, vel quilibet clericus alius, aut sororem, aut filiam virginem, dicatam Deo, tantum secum habeat; extraneam vero nequaquam secum habeat.

Extraneam fœminam & subintroductam in conciliis eam intelligi, quæ nec matrimonio nec sanguine conjuncta sit.

CAPUT LIII.

QUIBUS præfuit Osius conciliis, multa hujus decreta, ut honestatis & religionis plena, singulari pietate & prudentia contendit renovari. In Nicæno enim hunc canonem totidem pene verbis translatum legimus. *Omnibus modis interdixit sancta synodus, neque episcopo, neque presbytero, neque diacono, neque ulli clericorum omnino licere habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater, aut soror, aut avia, aut amita, vel matertera sit; in his namque solis personis, & harum similibus, omnis quæ ex mulieribus est, suspicio declinatur: qui autem præter hæc agit, periclitatur de clero.* Quæ autem diceretur mulier extranea, quæ alias subintroducta, dubii & anxii vacillant scriptores, cum tamen perspicuum videatur variis conciliorum decretis & pontificum constitutionibus, eam extraneam dici quæ nullo sanguinis jure, vel matrimonii vinculo tenetur: subintroductam primos vocasse Antiochenos, Nicephorus refert, quod clam & contra canones domum ducerent clerici, vel subintroducerent. Eorum enim vitam cum non solum ab omni malo, sed ab omni mali specie alienam esse voluissent, a suspicione præsertim & vitio carnis, quæ cum puritate & sanctimonia Christianæ vitæ omnino pugnat; ideo omnem ad consortium fœminarum aditum præcluserunt, rati videlicet id quod res est, flammam fumo, ut ille ait, proximam esse, sicque ejus quod vitare velis, periculi occasionem mature fugiendam, ut qui corrumpi nolit, a corrumpentium abstineat consuetudine: & qui non jacere cum fœmina, ne adjaceat: & qui nec cubare, ne accumbat: & qui nec dormire, ne una vigilet, vel assiduus sit, ne locus fiat ei quod Spiritus sanctus docuit: Qui periculum amat, peribit in illo. In eo autem præcepto illas personas excepit, quæ tanta essent propinquitate vel consanguinitate conjunctæ, ut super eis mentiri fama vereretur, cessante ob reverentiam & naturæ fœdus omnis periculi suspicione. Extraneas igitur eas dici, quæ nullo sanguinis jure vel matrimonii vinculo pertinerent (tametsi non essent concubinæ) multis demonstrabo. Concilium Gerundense, ut ab Hispanis ordiamur: *De his*, ait, *qui sine uxoribus ordinantur, & familias domus habent, habito secum pro vita conversatione fratre in testimonium, non per quamcumque fœminei sexus personam eorum substantia gubernetur, aut per puerum, sed per amitam domum suam debeant ordinare: nisi matrem aut sororem in domo habuerint, ut secundum priorum canonum statuta per earum personas eorum debeat contutari substantia.* En quomodo priores canones interpretans & confirmans, extraneas mulieres omnes intelligit, quæ in quocumque ministerio & obsequio essent clericorum, ob paratam peccandi occasionem. Concilium Ilerdense canone 5. *Familiaritatem extranearum mulierum, licet ex toto sancti patres antiqui monitionibus præceperint ecclesiasticis evitandam, id nunc tamen nobiscum est, ut qui talis probabitur, si post primam & secundam commonitionem, se emendare neglexerit, donec in vitio perseverat, officii sui dignitate privatur: quod si Deo juvante correxit, sancto ministerio restauretur.* Concilium Toletanum II. *Illud vero præterea speciali ordinatione decrevimus, quod nec antiqua concilia in universis canonibus statuerunt, ut nullus clericorum a gradu subdiaconatus, & supra, in consortio familiaritatis habeat mulierem, vel ingenuam, vel libertam, vel ancillam; sed si suni, & hujusmodi servitia matri, vel sorori, vel aliæ propinquæ contradat, & quidquid suis manibus perfecerit, proprio domino deferatur: aut si propinquitatis memoria deest, alterius domus adhærentis habitaculum requiratur; dummodo nulla occasio introeundi domum clerici fœmina permittatur, unde aut laqueum possit incurrere, aut noxialis fama innocenti fortasse possit inuri. Sane deinceps post datam hanc admonitionem, quisquis earum consortio frui voluerit, noverit se non solum a clericatus officio retrahi, vel ecclesiæ foribus expelli, sed etiam omnium catholicorum clericorum, vel laicorum, communione privari, nulla prorsus vel colloquii consolatione relicta, quatenus malæ consuetudinis abra sarubigo, in posteris radicis suæ veneno serpere non possit.* Concilium Hispalense I. *Inter cetera cognoscite a nobis hoc definitum pro abolendis maculis clericorum; quia quidam episcoporum non observantes nuper edictum concilii Toletani decretum, minus soliciti in subjectis existunt, proinde placuit, ut si presbyteri, diaconi, vel clerici consortia extranearum fœminarum, vel ancillarum familiaritatem per sacerdotis sui admonitionem a se minus removerint, sæculi judices easdem mulieres cum voluntate & permissu episcopi comprehensas, in suis lucris usurpent; ut vitium hoc dum sacerdos inhibere non prævalet, potestas judicialis coerceat; dato tamen ab eisdem judicibus sacramento, episcopis, ut eas clericis nulla arte restituant. Quod si restituerint, ipsi judices sententia excommunicationis feriantur. Mulieribus vero illis juxta priores canones a sacerdote distractis, pretium earum indigentibus dispensetur.* Concilium Toletanum VI. *Cum clericis extraneæ fœminæ nullatenus habitent, nisi tantum mater & soror, filia, amita, in quibus personis nihil sceleris æstimari naturæ fœdus permittit; id enim & constitutio antiquorum patrum decrevit.* Non dissensit ab his concilium Bracarense III. quinimo severius multo se gessit dum omnem cohabitationem, non solum cum extraneis fœminis, sed & cum sororibus & reliquis consanguineis interdixit, solam matrem excipiens. *Quamquam antiqua canonum institutio de hujusmodi præsumptione absolutas & multiplices disciplinas, atque constitutiones ediderit, nos tamen brevitatis causa omnem fornicandi occasionem cupientes auferre, id omnimoda sanctimus auctoritate tenendum, ut nullus sacerdotum, neque quisquam de clero absque honesto & competenti testimonio, excepta sola matre, cum quibuslibet fœminis secrete se præsumat adjungere: & non solum cum extraneis mulieribus, sed nec cum ipsis etiam sororibus, vel propinquis; ne licentia sororum vel propinquarum mulierum quisque solus familiarior habeatur ad perpetrandum scelus. Hujus ergo præceptionis transgressor jex mensibus se noverit pœnitentiæ legibus subjacere.* Quod si Gallicana concilia requiramus, occurrent multa. Arelatense II. *Si quis*, ait, *de clericis a gradu diaconatus in solatio suo mulie-*

Plaut. in Cu culione.

Ecclesiast.

Conc. Gen can. 7.

Concil. Ilerden. can.

Concil. To 2. can.

Conc. Hisp 1. can. 3

Conc. To can. 41.

Conc. Ar 2. can.

Concil. Nicæn. can. 3.

Nicephor. lib. 6. cap. 30.

mulierem præter aviam, matrem, sororem, filiam, neptem, vel conversam, secum uxorem habere præsumpserit, a communione alienus habeatur. Par quoque & mulierem (si se separare noluerit) pœna percellat. Arvernense. *Auctoritate canonica aliqua mensura in ea constitutione sanximus, ut fugiatur ab his extranearum mulierum culpanda libertas, & tantum cum avia, matre, sorore, vel nepte, si necessitas compulerit, habitent: de quibus omnibus (ut priorum canonum series continet) nefas est, aliud quam quod natura constituit, suspicari. In cubiculo etiam harum atque cellario vel familiari quolibet servitio, neque sanctimonialis ulla, neque extranea mulier, neque ancilla ullo modo admittatur. Quod si quis præceptorum Dei immemor crediderit contemnendum, sciat se auctoritate canonica communionis fine dubio jacturam subire. Quod si antistes culpam hanc in presbytero aut diacono suo distringere canonico vigore noluerit, ipse severitate sententiæ feriatur.* Concilium Agathense. *Id etiam ad custodiendam vitam & famam speciali ordinatione præcipimus, ut nullus clericorum extraneæ mulieri qualibet collatione aut familiaritate jungatur. Et non solum in domo illius extranea mulier non accedat, sed neque ipse frequentandi extraneam mulierem habeat potestatem; sed cum matre tantum, sorore, filia aut nepte, si habuerit, aut voluerit, vivendi liberam habeat potestatem, de quibus nominibus nefas est aliud, quam natura constituit, suspicari.* Et inferius. *Ancillas vel liberas a cellario vel a secreto ministerio, & ab eadem mansione, in qua clericus manet, placuit removeri.* Turonicum I. *Et quia nullum diabolo locum dari oportet, hæc præcipue custodiendum decrevimus, ut nullam clerici cum extraneis fœminis habeant familiaritatem, neque ullum malo loquendi vel sentiendi hominibus additum tribuat; quia frequenter per hanc indecentem occasionem contingit, ut diabolus qui insidiatur sicut leo in cubili suo, de ruina servorum Dei" exultet. Si quis clericus post interdictum episcopi sui illicitis familiaritatibus extranearum fœminarum voluerit inhærere, a communione habeatur alienus.* Confirmavit postea Turoni cum II. *De humilitatibus*, inquit, *mulierum licet crebrius sit in canonibus replicatum, attamen necesse est, ut sicut secta virgulta, quæ male pullulaverant, pursus fidei falce succidantur. Etiam radicitus eruantur. Nullus deinceps clericorum pro occasione necessitatis, faciendæ vestis, aut causa ordinandæ domus, extraneam mulierem in domo sua habere præsumat. Et cum jubeamus victum aut vestitum artificio quærere, & manibus propriis laborare: quid opus est in domo serpentem includere pro veste, quæ multiformem vestem non propterea deponit, ut nudetur, sed ut grassatorem, dum removetur, ostendat.* Et mox. *Nullus ergo clericorum, non episcopus, non presbyter, non diaconus, non subdiaconus, quasi sanctimonialem, aut viduam, vel ancillam propriam, pro confirmatione rerum in domo sua stabilire præsumat, quæ & ipsa extranea est, dum non est mater, aut soror, aut filia, quæ etiam promior propinquabit ad culpam, dum cognoscitur subjecta dominatu. Si quis episcopus aut presbyter, seu diaconus aut subdiaconus de hac re statuta patrum vel nostra temerare præsumpserit, excommunicetur.* Moguntinum I. sub Carolo Augusto. *Omnibus igitur clericis fœminas secum in domibus suis habere ultra licentiam canonum firmiter sit contradictum.* Severus Moguntinum II. sub Arnulpho; nam omnem fœminam, etiam sororem, domi clericos habere vetat. *Ut clericis interdicatur*, ait; *mulieres in domo sua habere omnimodis decernimus. Quamvis etiam patrii canones quasdam personas fœminarum simul cum clericis in una domo habitare permittant. Tamen, quod multum dolendum est, sæpe audivimus, per illam concessionem plurima scelera esse commissa, ita ut quidam sacerdotum cum propriis sororibus concumbentes, filios ex eis generassent: & idcirco constituit hæc sancta synodus, ut nullus presbyter ullam fœminam secum in domo propria permittat, quatenus occasio malæ suspitionis vel factæ iniqui, penitus auferatur.* Si spectemus "Germaniam, & episcoporum ejus provinciæ decreta, in promptu est Aquisgranense sub Ludovico Augusto. Repetens enim quem adduximus concilii Nicæni canonem III. ait. *Interdixit per omnia magna synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte aut matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas, quæ suspiciones effugiunt.* Hæc in occidente a sanctis patribus constituta sunt. Si autem ad orientis concilia animum convertamus, non provincialia tantum, sed generalia in eamdem conspirasse sententiam reperiemus. Præter Nicænum I. quod retulimus, in Nicæna synodo II. hæc decrevisse patres, memoriæ proditum est. *Sine offensione esse, etiam iis qui extra sunt, inquit divinus apostolus: Mulieres autem in episcopatibus vel monasteriis versari, est omnis offensionis causa. Si quis ergo ancillam vel liberam in episcopatu possidere deprehensus fuerit, vel in monasterio, ad ministerium aliquod obeundum, puniatur; si autem perseveret, deponatur. Si vero etiam in suburbanis mulieres esse contigerit, & voluerit episcopus vel monasterii præfectus illic iter facere præsente episcopo, vel monasterii præfecto, mulier eo tempore nullo modo ministerium obeat, sed alio in loco seorsum degat, donec recesserit*

episcopus, ut omnis reprehensionis occasio vitetur. Si autem ad meridiem convertamur, præsto sunt non pauciora. Concilium enim Carthaginense I. sub Grato illius civitatis episcopo hæc decrevit. *Gratus episcopus dixit; Et illud præcipue, si videtur vestræ dilectioni, cavendum est, ut pastoris cura quantum debet & potest, regularis providentia præmoneat, ut nullis liceat ab affectu abstinentibus carnali, apud extraneas pariter commorari. Occasiones enim amputandæ sunt peccatorum, & tollendæ omnes suspiciones, quibus subtilitas diaboli sub prætextu castitatis & dilectionis incautas animas vel ignaras irretire consuevit. Nullus igitur, nullaque sanctimoniæ & virginitati deserviens, propter blasphemiam ecclesiæ, si vobis placet, in una domo cum extraneis penitus commorari debent. Universi dixerunt: Qui nolunt nubere & pudicitiæ meliorem eligunt partem, hæc vitare debent, & non solum habitare simul, sed neque habere ad se aliquem accessum.* Concilium Carthaginense sub Aurelio. *Ut cum omnibus*, ait, *omnino clericis extraneæ fœminæ non cohabitent, sed solæ matres, aviæ & materteræ, amitæ, sorores & filiæ fratrum aut sororum: & quæcumque domesticæ necessitate, etiam antequam ordinarentur, jam cum eis habitabant, vel si filii eorum, jam ordinatis parentibus, uxores acceperant: aut servis non habitantibus in domo, quas ducant, aliunde ducere necessitas fuit.* Carthaginense IV. *Clericus*, ait, *cum extraneis mulieribus non habitet.* Si tandem ad septentrionem respexeris, concilium exstat "Rhemense in Gallia Belgica, cujus canone XXII. hujus nostri sententiam expresse confirmatam reperio. *Ut a sacerdotibus*, inquit, *omnis suspicio mulierum funditus eradicetur, cum quibus etiam nulla habitatio eis conceditur, præter illam quæ in Nicæna synodo permittitur, id est, matrem aut sororem, vel eas tantum personas, a quibus omnes suspiciones effugiant.* His sane omnibus sententiam nostram, qua placuit subintroductas mulieres, vel extraneas, non concubinas vel libidini quoquomodo inservientes intelligi, ut alii volunt: sed eas tantum quæ in obsequio sunt & ministerio clericorum (vulgo *amas* vel *criadas* dicunt) vel alias quascumque servientes, satis confirmatam putarem. Sed ut nihil utile omittamus, pontificum decretis, imperatorum & regum constitutionibus rem ipsam adhuc comprobabo. D. Gregorius. *Volumus*, inquit, *ut sacerdotes qui in Corsica commorantur, prohiberi debeant, ne cum mulieribus conversentur, exceptis dumtaxat matre, sorore, vel uxore, quæ caste regenda est.* Gravius id reprehendisse Gregorium refert Gratianus. *Neque enim hoc silere debeo, quod cum gravi animi tristitia dico, sacerdotes cum fœminis habitare conspicio, quod nefarium est dicere, vel audire, & contra sanctorum canonum sancita: ubi enim talis commorantium cohabitatio, antiqui hostis stimuli non desunt, ideoque admonendi sunt, ut non abiqui hostis decipiantur fraude, quatenus juxta apostoli vocem, non vituperetur ministerium nostrum.* Ea enim ratione quod archidiaconus Caralitanus cum mulieribus habitare persisteret, functione sacri ordinis interdictus est ab eodem Gregorio. Qui etiam alibi mandat Optato defensori, ut Nursiæ sacerdotes cum extraneis mulieribus habitantes, monitos primum, deinde contumaces episcopo Spoletano delatos admonitione sacerdotali præmissa, & fibres exigit, canonica etiam disciplina adhibita, ejusdem auctoritate correctos festinet emendare. Nec cum extraneis tantum, sed nec cum sorore habitare placuit Augustino, ut refert Possidius in ejus vita: dicebat enim. *Quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt.* Idipsum decrevisse Siricium papam refert idem Gratianus. *Fœminas*, ait, *non alias esse patimur in domibus clericorum, nisi eas tantum quas propter solas necessitudinum causas, habitare cum iisdem synodus Nicæna permisit.* Quare cum Gregorius quidam presbyter nomine & ætate (erat enim septuagenarius) fœminam quamdam sibi servientem, domi haberet, gravibus severitatis aculeis a beato Basilio Cæsariensis Cappadociæ archiepiscopo, in epistola ad eumdem Gregorium presbyterum reprehensus, coactusque est fœminæ in virorum ministerium, famulatumque convertere, ut in eadem epistola refertur.

Nec in re hac imperatorum & regum placita omittemus. Justinianus imp. in novella constitutione de sanctissimis episcopis, hæc decrevit. *Presbyteris*, ait, *& diaconis & subdiaconis, & omnibus in clero conscriptis; non habentibus uxores, secundum sacros canones, interdicimus etiam nos, secundum sanctarum regularum virtutem, mulierem aliquam in propria domo superinductam habere; tamen citra matrem, aut sororem, aut filiam & alias personas, quæ omnem suspicionem effugiunt. Si quis autem absque hac observatione mulierem in sua domo habet, quæ potest ei suspicionem inferre, & semel, & secundo a suo episcopo, aut a suis clericis admonitus, ne cum tali muliere habitaret, ejicere eam de sua domo noluerit, aut accusatore apparente, approbetur inhonestæ cum muliere conversari; tunc episcopus ejus, secundum ecclesiasticos canones, de clero eum amoveat, curiæ civitatis, cujus clericus erat, tradendo. Episcopum vero nullam penitus mulierem habere, aut cum ea habitare permittimus. Si autem probetur nequaquam hoc custodiens, episcopatu projicia-*

Conc. Carth. I. sub Grato can. 1

Conc. Carth. sub Aurel can 17.

Refertur a Gratiano in c. cum omnibus 81. dist.

Conc. Carth IV. can. 46

Conc Rhem can. 22.

" Septentrioni propiores sunt Aquæ grani quam i Rhemi.

Greg. lib. 1. regist. indict. 9 epist. 50. ad Symmachum defensor.

Apud Grat. c. volumus 81. dist.

Idem c. oportet. eod. dist.

Greg. epist. 26. ad Jan. episc. Caralitan. lib. 3. apud Grat. c. archidiaco eod. dist.

Idem Gregor. lib. 11. epist. 40. & 41.

Siricius papa epist 2. ad Himerium episc. 12. Gratian. c. fœminas, eod. dist

Justinian. auth. de sanctiss. mis episc. §. presbyteris, collat. 9.

jiciatur: is enim se ostendit indignum sacerdotio. Diaconissam vero nullo modo cum viro, ex quo potest inhonesta vitæ emergere suspicio, habitare permittimus. In legibus Francicis per Carolum magnum editis conc. Nicæni canon renovatur. *Item in eadem synodo*, ait, *interdictum est presbyteris & diaconibus, vel omnibus qui in clero sunt, mulierem habere in domo sua propter suspicionem, nisi matrem aut sororem, vel eas tantum personas, quæ suspiciones effugiunt.* Bajoariorum lex. *Nulli presbytero vel diacono liceat habere secum in domo extraneam fœminam, ne per illam occasione decipiatur, & polluta offerat sacrificium domino, nec plebs per ejus offensionem corruat, & plagam sustineat: propterea qui gradu sacerdotali sulciuntur, extranearum mulierum interdicta consortia cognoscant; hac eis tantum facultate concessa, ut matres, filias, atque sorores germanas, inter domorum suarum septa contineant; in his enim nihil suspecti criminis æstimare fœdus naturale permittit: illas etiam non relinqui castitatis hortatur affectus.*

Lib. I. leg. Franc. per Carolum magnum edit. cap. 4.

Bajoariorum lex tit. 12.

Quod si adversus horum conciliorum decreta, pontificum constitutiones, & imperatorum leges, callidi argumentatores, & juriperiti fallaces (ut loquar cum Cypriano) objecerint, vel apostolorum, vel Heliæ, vel ipsius Christi exempla qui cum mulieribus & cohabitare & illas circumducere non recusarunt, confulendus est idem " Cyprianus, a quo illa omnia, ut futilia & levissima, copiosissime & doctissime refelluntur.

Cyprian. lib. de singul. cle. c. 13.

" Non est S. Cypriani liber qui citatur.

Nec mirabitur cum mulieribus clericos habitare prohibuisse sanctos patres & catholicos principes, qui observaverit concilio Aurelianensi II. cautum etiam fuisse, ne clerici consulto episcopo, cum hominibus sæcularibus habitare præsumerent; quod si fecissent, ab officii communione pellerentur. Voluerunt enim sanctissimi patres ecclesiasticas personas, ut studiorum & morum similitudine conjunctas, sic assiduo commercio & mutuo victu juvari, ne labes aliqua ex profanis personis contracta dignitatem sanctitatemque sacerdotii aliquo modo deturparet, vel tanta saltem sermonum morumque & vitæ dissimilitudine cœptum excolendæ persequendæque virtutis cursum retardaret. Quare cum D. Gregorius amplificando & cohonestando sacerdotum ordini summopere invigilaret, peculiari decreto (coacto concilio Romano) sanxit, ut ex familia pontificia, quæ exemplar morum & clerici forma esse deberet, & profani homines & sæculares & pueri ablegarentur, adhibitis ad pontificia obsequia clericis, vel monachis tantum. Et hinc primum orta (ut opinor) laudabilis insequentium pontificum consuetudo, qua nisi sacris initiatus ad sui cubiculi obsequia nemo admittitur, *Verecundus mos*, inquit Gregorius, *tempore indiscretionis inolevit, ut hujus sedis pontificibus ad secreta cubiculi servitia, laici pueri & sæculares obsequantur. Et cum pastoris vita discipulis semper deheat in exemplo, plerumque clerici, qualis in secreto sit vita sui pontificis nescient, quam, ut dictum est, sæculares pueri sciunt. De qua re præsenti decreto constituo, ut quidam ex clericis vel etiam ex monachis electi ministerio cubiculi pontificalis obsequantur, ut is qui in loco reginiinis est, habeat tales, qui ex visione sedula exemptum profectus sumunt.*

Conc. Aurelian. can. 2.

Greg. in concil. Rom. can. 2.

Neque episcopos & clericos tantum cum fœminis non cohabitare, aut familiaritatem inire, olim erat inhibitum, sed si cui fœminæ cum episcopis negocium esset tractandum, sine duorum presbyterorum aut diaconorum præsentia fieri non licebat, concilio Matisconensi I. *Ut nulla mulier*, ait, *in cubiculo episcopi absque duobus presbyteris, aut certe diaconibus ingredi permittatur.* Quod si illis ad fœminarum domus accedere necesse esset, iisdem legibus tenebantur. Concilium Epaunense. *Episcopo, presbytero & diacono, vel diversis clericis, horis indebitis, id est meridianis vel vespertinis, ad fœminas prohibemus accessum; qui tamen si causam habuerit, cum presbyterorum aut clericorum testimonio videatur.* Id ipsum observandum, cum illorum esset domicilium adeundum, quæ sanguinis jure pertinerent, Tarraconenses episcopi voluerunt. *De his quibuscum proparentelæ proximitate haberi permittitur ea cautela earum necessitates sustineant, ut pietatis beneficia, quæ eis sunt necessaria præbeant, ipsi vero pro visendis eis cum ingressi fuerint, celeri salutatione recurrant: nec ibi faciant mansionem; qui tamen ad earum visitationem pergunt, testem solatii sui fide & ætate probatum adhibeant secum. Si quis hæc a nobis statuta contempserit, si clericus est, loci sui dignitate privetur; si vero religiosus vel monachus, in cella monasterii inclusus pœnitentiæ lamentis incumbat; ubi singuli afflictione panis & aquæ, victum ex abbatis ordinatione percipiat.* Eadem honestatis & sacrosanctæ dignitatis ratione constitutum est concilio Limensi, ne ullus in sacris constitutus, fœminis familiare ministerium exhibeat, ita ut equitando ducat a tergo, aut ambulando manu teneat, aut comitetur, nisi soror vel mater sit: alioquin clericus & fœminæ contra agentes arbitrio episcopi puniantur: quod constitutione synodali diœcesis Toletanæ cautum etiam est.

Conc. Matisc. 1. can. 3.

Conc. Epaun. can. 20

Conc. Tarracon. 1. can. 6.

A

B

C

D

E

Virginem dicatam Deo tantum secum habeat.

Cur Virgines hujus concilii tempore in parentum domibus habitare permitterentur.

CAPUT LIV.

DUO ex hujus canonis decreto elici possunt. Alterum est, antiquo hujus concilii ævo, ut ante diximus, virgines Deo dicatas (quas moniales seu sanctimoniales dicimus) in Hispania floruisse. Nec recens tunc inventum dicitur, sed antiquius fuisse insinuatur. Alterum licuisse in domibus privatis parentum commorari; quia non solum monasteria tunc principibus & præsidibus Ethnicis construi & ædificari commode non poterant, sed vix & ecclesiæ, ut ex Arnobio colligitur. Quare cum mortuis parentibus, virgines velatæ aliquando vagarentur, in opprobrium ecclesiæ, & sacræ pudicitiæ periculum, Afris patribus placuit in concilio Carthaginensi III. gravioribus fœminis eas commendari, vel intra septum monasticum virginum custodiri, ut una habitantes, se ipsas integras & inviolatas conservarent. *Ut virgines sacras, si parentibus, a quibus custodiebantur, privatæ fuerint, episcopi providentia vel presbyteri, ubi episcopus absens est, in monasterio virginum, vel gravioribus fœminis commendentur, ut simul habitantes invicem se custodiant, ne passim vagantes ecclesiæ ledant opiniones.*

Arnobius 4. adv. Gentes

Conc. Carthag. 3. can.

Fœdus autem naturale cum divina fidei pollicitatione conjunctum omnem levare turpitudinis suspicionem persuasi sunt majores: ideoque episcopis, presbyteris & diaconis licentiam permiserunt, ut his cohabitare impune possint: quo tamen privilegio Augustinum uti noluisse Possidius narrat: sed posteriorum conciliorum decretis sublatum est, nullique jam episcopo, presbytero, diacono vel subdiacono licet, aut religiosam aut fœminam aliam quamcumque etiam ad usus necessarios domi retinere: quia quæ ad religiosas vel beatas solent accedere, religiosæ omnes vel beatæ non sunt: a quarum omnium aspectu, nedum victu & familiaritate cavere debent, qui religiose & beatæ vitæ cursum feciliter agere volunt. Moniales autem professæ etiam si parentes habeant, pontificum decreto ad arctiorem & sanctiorem vitæ conditionem redactæ sunt; nam tametsi periculosissime ægrotent, e septis monasterii ad parentum ædes curationis causa commigrare non possunt, ni morbi contagio præsens ceteris importet periculum.

Possidius in vita Augustini c. 26. Rojul. c. Metentin. Nannetens. c. 3. Turon. c. 11. Mogutini sub Arnulfo cap. Bracarens. c. 4. Roman. sub Zacha. c. 1.

Canon XXVIII. Vulgatus.

De oblationibus eorum, qui non communicant.

Episcopum, placuit, ab eo qui non communicat, munera accipere non debere.

Canon XXVIII. *Emendatus.*

De oblationibus eorum, qui non communicant.

Episcopum, placuit, ab eo qui non communicat, munus accipere non debere.

Ivo retulit hunc canonem, p. 14. c. 67.

Cur eorum qui non communicant, munera non acceptet ecclesia, explicato canone XLIX. concilii Laodicent.

CAPUT LV.

SINGULARIS pietas est, qua ecclesia sancta filios propter vos allicit, vel curat infirmos. Cum enim videt eos, a fide orthodoxa, vel a sanis moribus deviare, nullum lapidem non movet, ut ad rectam vitæ institutionem revocentur. Quod omissis aliis, liquet ex hoc canone. Voluit enim, *ut suffusi verecundia a communione propter peccata repulsi respiscerent & ex toto animo converterentur*, ut a divo Ivone memoriæ traditum est, munera offerre non posse patribus: quod si obtulerint, oblata ab illis non recipienda: est enim hic tacitus quidam victus & communicatio, quam non solum episcopi cum excommunicatis, sed Christiani omnes debent subterfugere. *Donis impii*, ait Cicero, *ne placare audeant Deos. Platonem audiant qui vetat dubitare, qua sit mente futurus Deus, cum vir nemo bonus ab improbo se donari velit.* De episcopis concilium meminit, quia olim episcopi ob ardentem religionis, fidei & caritatis amorem, in sacrificii oblatione, in baptismi, in pœnitentiæ & reliquorum sacramentorum administratione, idem quod nunc presbyteri munus obire solebant: qua ratione, ut semper essent parati, ad baptismi &

D. Ivo ep. 81. ad L. rentium. nasterii. ritatis.

Cicer. lib. de legib.

Plato lib. de Rep.

mi & aliorum sacramentorum ministerium, veste illa alba (quam nunc *Roquete* vocant) indutos esse semper erat necesse. Quod de excommunicatis hic renovavit postea concilium Nicænum. *Quicumque*, ait, *fuerit a sacerdote ligatus, quamvis calumniam passus sit, non est ab eo accipienda oblatio, nec alia res quam ad ecclesiam afferat.* Laodicenum de hæreticis loquens & Judæis. *Quoniam non opertet a Judæis vel hæreticis feriatica quæ mittuntur accipere, nec cum eis dies agere feriatos.* Nec recens est ea constitutio, nam ab apostolicis jam inde temporibus ortam testatur D. Clemens, dum docet, ab excommunicatis munus accipiendum non esse. Quare cum Eusebius Constantii imperatoris Ariani ad Liberium papam legatus, D. Petri templum ingressus, multa illi munera consecrasset, gravi id tulit animo Liberius, magnopereque ecclesiæ custodem increpavit, quod munera illa inferri passus esset, indeque progressus, dona illa ut illicitam victimam projecit ab ecclesia, ut auctor est D. Athanasius. Eusebius etiam alter episcopus Vercellensis, insigni pietate clarus, adeo munus hæreticorum detestatus est, ut carcere detentus glorioſius duxerit, emori fame, quam cibo ab Arianis misso sustentari, ut in epistola ejusdem refertur ad Patrophilum.

Nec solum quæ offerebant excommunicati, recipere recusabat ecclesia, sed si quæ illi in eam antea stantes contulerant, solebat lapsis reddere. Tertullianus. *Marcion quidem*, inquit, *cum ducentis H. S. quæ ecclesiæ intulerat, novissime in perpetuum dissidium relegatus venena doctrinarum suarum disseminavit.* Nec admirabitur porro lector, ecclesiam quæ afflante divino Spiritu gubernatur, excommunicati munera & oblationes contemnere & repudiare; cum & animantes ratione carentes supernaturalem & divinam excommunicationis virtutem præsentiant. Petrus enim Damianus episcopus Hostiensis in epistola ad Hildebrandum papam (Gregorius VII, fuit) refert, excommunicati cujusdam nobilis panes, canes ipsos quibus oblati fuerant, fuisse dedignatos. *Hæc*, inquit, *venerabilis ille vir expertus fuerat, pius videlicet Apsarensis episcopus, qui episcopatum dimisit, & de Clavomatho regno Italiam navigans littoribus Anconitanæ urbis applicuit: is mihi dum totius circa se regni reverentiam conquestus exponeret, ac molestiæ inquietudinis tædia nunciaret; inter cetera unum intulit, quod vos latere non patior. Quidam*, inquit, *degener quidem moribus, sed majorum titulis insignitus, suam consanguineam nuptiali sibi fœdere copulavit. Quid plura? prohibitus persistit, excommunicatus adhæsit, totumque ecclesiasticæ censuræ vigorem nugarum puerilium fabulas deputavit: qui hoc certe ad divinæ indignationis judicium contigit, ut panes de nuptialibus mensis in plateas ante canum ora projecti minime tangerentur.* De Juliano autem apostata simile quid refert Gregorius Nazianzenus. *Jam* inquit, *sumptuosissimis quoque martyrum monumentis, & donariorum munificentiis omnibusque aliis rebus, quibus divinus timor velut nota quadam exprimitur, sapientiæ studium Christique amorem indicabant*, loquitur de Gallo & Juliano, *alter quidem, vere & serio veritatem profitens, tametsi enim natura acriori ac ferventiori esset, verus tamen ac sincerus pietatis cultor erat, hic autem occasionem captans & redimens, fictaque pietatis specie animi pravitatem occultans: quod quidem ex eo conjicere licebit, neque enim miraculum quod nunc accidit silentio præterire queam, utpote illustre & memorandum, atque hujusmodi, ut multis impiis documentum afferre possit; martyribus, ut diximus, ambo laborabant, munificentiaque & liberalitate, præclare inter se contendebant, cum multarum manuum opera, tum multis impensis ædem exstruentes. Verum quoniam non eadem voluntate animique proposito, in hoc opus incumbebant, idcirco nec in eumdem finem labor utrique progrediebatur. Etenim alterius, hoc est Galli fratris natu majoris, opus perficiebatur, ac rite procedebat, Deo videlicet munus illud libenter admittente, ut olim Abel sacrificium, cum rite oblatum, tum divisum: atque hæc oblatio veluti quædam primogeniti consecratio erat, Alterius autem, nempe Juliani, heu tristem in hac quoque vita impiorum contemptum futuræ ignominiæ testem, parvis indiciis magna prænunciantem! non secus ac Cain sacrificium, Deus martyrum repudiabat. Itaque ille quidem laborabat, sed terra quod elaboratum erat, excutiebat: ille enixius contendebat, hæc imbecillis impietate hominis fundamenta capere detrectabat, velut terræ motum ob ipsius scelus eventurum clamans, atque impiissimi hominis dedecore martyres exornans, hoc opus insequutæ ipsius contumaciæ & amentiæ, ignominiæque in martyres, sceleriſque in ædes sanctas vaticinium quoddam exstitit: alios quidem fallens, ceterum persecutorem longe ante insectans, atque impietatis pœnas ante significans.* Hæc Gregorius.

Alia erat particularis oblatio, de qua concilium etiam intelligi potest, ut oblationem non accipiat episcopus in ecclesia ab eo, qui non communicat: erat enim olim in ecclesia usus receptus, ut omnes Christiani oblationem panis & vini offerrent, de qua sanctam communionem essent suscepturi. D. Augustinus: *Oblationes, quæ in altario consecrentur, efferte. Erubescere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicaverit.* Vocat hominem idoneum divitiis locupletem, qui possit ex propria substantia & patrimonio facere oblationem; nam pauperes ab oblatione excusantur. Eadem est D. Cypriani querela. *Locuples & dives es*, invehitur in mulierem divitem, *& dominicum celebrare te credis, quæ corbonam omnino non respicis, quæ in dominicum sine sacrificio, venis, quæ partem de sacrificio quod pauper obtulit, sumis.* Unde in VI. (ut ferunt) synodo. *Conveniendum est sabbato die cum oblationibus ad missarum solennia.* Id renovatum est jam conc. Matisconensi II. *Item statuimus*, inquit, *ut omnibus dominicis diebus altaris oblatio ab omnibus viris & mulieribus afferatur, tam panis quam vini, ut per has immolationes & peccatorum "suorum" faustibus careant, & cum Abel vel ceteris justis offerentibus, promereantur esse consortes.*

D. Cypr. lib de operib. & eleemos.

VI. Synod. can. 8. Conc. Martis. 2. can. 4.

Ex his placet intelligi canonem XLIX. concilii Laodiceni, jubentem, ut in quadragesima panis non offeratur, nisi sabbato & dominica tantum, quia illis diebus solum olim in ecclesiis orientis, in quadragesima, missæ dicebantur, & in illis tantum diebus communicatio fiebat: unde illis tantum oblationem panis oportebat fieri. Cum autem frequens communicatio in usu esse desiit, panis & farinæ loco denarii offerri consueverunt. Auctorem laudo vetustum de antiquo ritu missarum. *Fertur*, inquit, *quod olim sacerdotes de singulis domibus vel familiis farinam accipiebant, quod adhuc Græci servant, & inde dominicum panem faciebant, qui pro populo offerebant, & hunc consecratum eis distribuebant. Nam singuli farinam offerentium missæ interfuerunt, & pro his in canone dicebatur: Et omnium circumstantium, qui tibi hoc sacrificium laudis offerunt. Postquam ecclesia numero quidem augebatur, sed sanctitate minuebatur, propter carnales statutum est, ut qui possent, singulis dominicis, vel in dominica, vel summis festivitatibus, vel ter in anno communicarent, ne ante confessionem & pœnitentiam pro aliquo crimine judicium sibi sumerent, & quia populo non communicante non erat necesse panem tam magnum fieri, statutum, eum in modum denarii formari, & ut populus pro oblatione farinæ denarios offerret, pro quibus dominum traditum recognosceret. Qui tamen denarii in usum pauperum, qui membra sunt Christi, cederent, vel in aliquid, quod ad hoc sacrificium pertinet.* Hæc ille.

Explicatur can. 49. concilii Laodiceni.

Auctor vetustus sine nomine de ritu missarum c. 38. extat inter eos qui de rebus sacris scripserunt.

Cum autem oblationes panis & vini aliarumque rerum in ecclesia fiebant, non statim inferebantur in ecclesiam, & ad altare a populo offerebantur (id enim ad diaconum spectabat, ut D. Isidorus scribit ad Ludisredum) sed adducebantur extra corpus ecclesiæ, in loco ad eam rem deputato (gazophylacium vocabant, aliquando secretarium, nos vero vulgo *sacristia* dicimus, ut colligitur ex Possidio in vita Augustini, & ex concilio Carthaginensi IV. & ex vetusto illo libro de antiquo ritu missarum: loquens enim de episcopo rem divinam facturo, illum de secretario ornatum debere procedere refert) in eo offerentes munera exquirebantur a diacono, an digni essent, ut eorum oblationes acceptaret ecclesia: non enim sine delectu maximo recipiebant episcopi omnium oblationes, sed eorum tantum qui vitæ integritate præstantes, in catholicæ ecclesiæ existerent communione.

D. Isidor. in epist. ad Ludisred relata in can. perlectis 25. dist.

Possid in vita Aug c. 24. & conc. Carth. 4. can. 92. vetust. lib. de antiquo ritu missar. c. 1.

Petrus Damianus episcopus Hostiensis, ad fratres in Gamunni eremo constitutos. *Enim vero*, inquit, *dona vel oblationes ab iniquo suscipere, quid est aliud, quam propriam animam ex dantis squalore fœdare: hinc enim scriptum. Immolans ex iniquo, oblatio est macula, & non sunt beneplacitæ subsannationes iniquorum. Et rursus: Dona iniquorum non probat altissimus, nec respicit in oblationibus iniquorum, nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur pro peccatis.* Ante Petrum Damianum D. Clemens. *Verum etiam si*, ait, *qui in peccatis versantur, nisi pœnitentiam egerint, non solum non exaudiuntur, cum supplicant, sed etiam Deum irritant, in memoriam & ei reducentes suam improbitatem. Vitate igitur talia ministeria tanquam canis pretium & mercedem meretricis, utrumque enim in lege est prohibitum: nam nec Helisæus ab Azaele munera allata accepit, neque Achias a Jeroboamo. Quod si Dei prophetæ ab impiis oblata munera rejecerunt, item rejicite, o episcopi: sed etiam Simon magus, mihi Petro & Joanni pecunias offerens, conatus est ut pretio inæstimabilem gratiam emeret; quibus rejectis, execrationibus perpetuis illum devinximus: quoniam donum Dei non benevolentia erga Deum, sed pecunia existimavit possideri. Fugite ergo oblationes altaris Dei a mala conscientia proveniemes: quoniam, abstine te*, inquit, *ab injusto, & non timebis, & pavor non appropinquabit tibi.* Et mox. *Sed si dicatis, quod ii sunt, qui eleemosynas dant, a quibus nisi capiatur, non erit unde viduis ministretur, & inopes populi alantur: audietis a nobis, quod ideo accepistis donum levitarum, ut supederetis, & vobis, & egentibus, ac ne inopia laborantes ab improbis caperetis. Quod si adeo egebunt ecclesiæ, præstat perire, quam ab inimicis Dei aliquid capere, in contumeliam & irrisionem amicorum ejus. Nam de iis propheta dicit: Oleum peccatoris non impinguet caput meum. Probationem igitur talium facite, atque ab iis qui foris sunt, nolite capere, priusquam*

D. Clem. l. 3. apost. const. c. 8. & l. 4. c. 6. & latius c. 7.

Deut. 23.

4. Reg. 8.

3. Reg. 13.

Act. 8.

Isai. 45.

Idem Clem. in eod. lib. cap. 8.

Psalm. 140.

Idem Clem. c. 9. Prov. 3. *quam ecclesia membra efficiantur: quod si desit quod detur, significa fratribus, ex quorum collectis ministra orphanis, & viduis in justitia. Et rursus. Dic populo tuo qua sapiens Salomon ait: Honora dominum de tuis justis laboribus, & primitias dei illi de tuis fructibus justitiæ, ut impleantur horrea tua repletione frumenti, & olea torcularia tua redundent. Quare de justo labore fidelium alite, & vestito inopes? & qua ex eo, ut ante dictum est, cogitur pecunia, statuite, ut conferatur in redemptionem sanctorum, liberantes servos, captivos, vinctos, ignominia notatos, damnatos propter nomen Christi, de tyrannorum sententia, ad monomachias & ad mortem.* Inquit enim scriptura. *Libera qui ducuntur ad mortem, & redime occisos, ne parcas.* Quare Bonifacius comes cum quemdam ab ecclesia extraxisset, communione privatus a divo Augustino, prohibitus est ne offerret: quod si offerret, oblata ab eo clericos noluit recipere. Idem decreviſſe de Burgundo quodam sacrilego & suis satellitibus Nicolaum PP. legimus in epistola ad Frotarium archiepiscopum Burdegalensem. *Secundo vero anno*, inquit, *ante fores ecclesiæ sine communione maneant. Tertio vero anno ecclesiam Dei ingrediantur, & inter audientes adstent sine oblatione, non manducantes carnem neque bibentes vinum, præter natalis & resurrectionis dominicæ dies.* Eamdem pœnam imposuit Felix PP. III. illis qui se ab hæreticis rebaptizandos dedissent. *Tribus annis inter audientes sint; septem autem annis subjaceant inter pœnitentes manibus sacerdotum, duobus autem annis etiam oblationes modis omnibus non sinantur offerre, sed tantummodo sæcularibus in oratione jocientur.* In cujus interpretatione labi glossa videtur, dum de oblatione ad altare intelligit decretum, cum ea oblatio nec fieret tunc a laicis, sed a diacono. ut ex D. Isidoro probavi superius; nec recipi solita esset a clericis, nisi in gazophylacio. In concilio enim Carthaginensi IV. dissidentium fratrum oblationes eadem ratione vel recipi vetitum est, nec in sacrario, nec in gazophylacio. *Oblationes*, inquit, *dissidentium fratrum neque in sacrario nec in gazophylacio recipiantur.* Eorum qui pauperes oppriniunt, dona non esse recipienda, eodem concilio Carthaginensi IV. cautum est. Catholici qui filios hæreticis baptizandos tradiderit, oblationem refutandam monet concilium Ilerdense: quod adeo severe & stricte observabant primitivæ ecclesiæ episcopi, ut si aliquando contigisset iniquos & impios homines, vi sacerdotibus obstruisse pecuniam, illam non in victum, sed in ligna & carbones impendi & consumi præceperint, auctore eodem Clemente Romano. *Si necesse sit*, ait, *aliquando ab aliquo impio invitos pecuniam capere, in ligna & carbones illam consumite, ne vidua vel orphanus de ea fumum cogatur præter far cibum vel potum sibi emere; æquum est enim talia quæ ab impiis veniunt, ignis pabulum, non piorum escam fieri. Hac quoque lex præcepit, quæ sacrificium serotinum non comedendum appellat, & igni consumi jubet; non enim sua natura mala sunt, quæ offeruntur, sed sententia illorum qui illa adducunt. Hoc vero præcipimus, nec omnino vitemus illos, qui ad nos accedunt, cum sciamus consuetudinem sæpe plorum impiis utilem esse, obesse tantum, cultus & superstitionis societatem. Hæc hactenus, dilecte, dicta sint vobis, propter cautionem vestram.* Sed nec eorum tantum qui vitæ turpitudine, sed eorum etiam qui vitio corporis laborabant, veluti menstruatarum mulierum, oblationes refutabat ecclesia, ut ex concilio Moguntino, probat Burchardus. Quod si illæ offerrent pœnitentia trium hebdomadarum imponebatur. *Mulieres menstruo tempore* refert ille, *non offerant, nec sanctimoniales, nec laicæ, si præsumpserint, tres hebdomadas pœniteant.* Nec vivorum solum in turpi vita viventium, sed & eorum qui turpiter vita functi sunt, oblationes refutabant. Conc. Altisiod. *Quicumque se propria voluntate in aquam jactaverit, aut collo ligato se suspenderit, aut de arbore præcipitaverit, aut ferro percusserit, aut qualibet occasione voluntate se morti tradiderit; istorum oblata non recipiantur.* Id ipsum constituit concilium Bracarense I. manifestos usurarios damnans. Alexander III. in concilio Lateranensi generali eorum oblationes, & illorum qui hæreticorum essent fautores, repelli voluit; sicut raptorum & violatorum ecclesiæ, Eugenius III. Est enim in ecclesia ea regulæ loco commendata doctrina, ut quibus vivis non communicamus, nec communicemus etiam defunctis, ut Leo PP. I. Urbanus II. & Innocentius III. docent.

Prov. 24. Aug. epist. 158 ad Bonif. relata in c. miror 17. q. 4. Nicol. PP. epist. si Nicolai est. Exstat apud Grat. in c. de jure. 12. qu. 2. Felix PP. III. epist. 1 apud Grat. c. eos juos de consecr. dist. 3. Conc. Carth. c. 93. Grat. c. oblationes 90. dist. Conc. Carth. IV. can. 94. refert idem Grat. in fit. c. præced. Conc. Ilerd. can. 13. D. Clem. lib. 4. const. apost. c. 10. Conc. Mogunt. can. 6 apud Burch. lib. 19 decret. c. 40. Conc. Altisiod. can. 17. Conc. Bracar. 1. can. 34. Conc. Later. Alexand. can. 25. apud Gratian. IX. c. quia in omnibus 3. de usur. Idem concil. can. 26. C. sicut ait beatus Leo de hæretic. Eugen. III. c. 2. de raptor. Leo 1. epist. 92. ad Rusticum episc. Narbo c. 6. apud Grat. c. de communione 24. q. 2.

Constat ergo ex hoc Canone ab excommunicatis munus seu oblationem non esse recipiendam: quod & hodie in usu ecclesiæ est: sicut e contra, ut excommunicatis munus dare seu mittere non possint, qui in ecclesiæ pace & communione persistunt; quæ mittuntur enim expressæ communicationis vicem habent, a qua stantes cum lapsis maxime debent abstinere.

Quod si alii aliam fuisse horum patrum sententiam contendant, munus ab episcopis recipi prohibentem, qui non communicat Christi corpus, dum rei sacræ celebrationi interest, quam peragit episcopus, non impediam, quod sciam olim omnes qui sacrificio huic intererant, communicare solitos. Conc. Antiochenum. *Omnes qui ingrediuntur ecclesiam Dei, & scripturas sanctas audiunt, nec communicant in oratione cum populo, nec pro quadam intemperantia se a perceptione sanctæ communionis avertunt, hi de ecclesia removeantur, quamdiu per confessionem, pœnitentia fructus ostenderint, & precibus indulgentium consequantur.* Ante patres Antiochenos, apostoli. *Si quis*, ajunt, *episcopus aut presbyter aut diaconus, vel quilibet ex sacerdotali catalogo. facta oblatione non communicaverit, aut causam dicat. ut si rationabilis fuerit, veniam consequatur: aut si non dixerit, communione privetur, tanquam qui populo causa lasionis extiterit, dans suspicionem de eo qui sacrificavit, quod recte non obtulerit.* Quam autem hic clericis, sequenti laicis canone pœnam adjecerunt. *Omnes fideles qui conveniunt ix solemnibus sacris ad ecclesiam, scripturas apostolorum & evangelium audiant: qui autem non perseveraverit in oratione, usque dum missa peragitur, nec sacram communionem percipiunt, velut inquietudines ecclesiæ moventes, conventi communione privari.* Concilium Toletanum I. *De his, qui intrant in ecclesiam, & deprehenduntur nunquam communicare, admoneantur, quod si non communicant, ad pœnitentiam accedant: si communicant, non semper abstineantur; si non fecerint, abstineantur.* Justinus Martyr. *Precibus peractis, & gratiarum actione, populus qui adest, omnis benedicit, sive acclamat, & accinit, Amen. Ubi is qui præest, gratias egit, & populus omnis benedixit, sive resalutavit, qui apud nos diaconi, sive ministri dicuntur, distribuunt unicuique eorum qui adsunt, panem, vinum, & aquam; quæ cum gratiarum actione consecrata sunt, quibus*, ut paulo post habent *unusquisque participat.* Post communionem autem munera offerebant diriores (quas collectas vocabant) ad viduarum, pupillorum & pauperum sustentationem, ut testis est idem Justinus. Sed multo clarius in Hispania id confirmat concilium Emeritense: *In sancta Dei ecclesia diebus festis, pro consuetudine & mercede, communicationis tempore a fidelibus pecuniam novimus poni. Pro hoc placuit sancto concilio, hanc rectitudinis ponere regulam, ut quia omni clero communis labor manet in officio sancto, omnibus juxta meritum ex hoc rependatur vicissitudo.* Si ergo ab apostolis excommunicationem propositam, his qui communionem omitterent in missæ sacrificio, legimus, quod suspicionem darent maculanotatos esse aut ipsosmet, aut celebrantes; non immerito illorum munera refutari hic Hispani episcopi præceperunt, quod voluerint ad superandas imminentes ecclesiæ calamitates, ad depellenda præsilium & imperatorum belsa, divina sacrosancti illius sacrificii ope & virtute munendos: verus enim hoc Hispaniæ institutum quotidie communicandi, refert divus Hieronymus.

Urbam II ad Guar. mundum lata in c. ne 14 q. 1 Innoc. 3. in sacris 12. sepulturis Conc. Aug. ch. can. Apostolo. can 9. Idem Apostoli can. Conc. Tole 1 can. 13 Justin. mart. 1. apolog. pro Christ. Conc. Emer ceu can. 1 D. Hieron epist 28 Lucin Bi ticum.

Canon XXIX. Vulgatus.

De energumenis, qualiter habeantur.

Energumenum, qui ab erratico spiritu exagitatur, hujus nomen neque ad altare cum oblatione esse recitandum: neque permittendum, ut sua manu in ecclesia ministret.

Canon XXIX. *Emendatus.*

De energumenis, qualiter habeantur in ecclesia.

Energumenum, qui ab erratico spiritu exagitatur, hujus nomen neque ad altare cum oblatione recitandum: neque permittendum ut sua manu in ecclesia ministret.

Eos solum qui erratico spiritu actu exagitantur hos canone comprehendi.

CAPUT LVI.

UT docerent patres Hispani, eos solum energumenos. ab altaris communione & ministerio rejici, non qui quondam, sed qui adhuc perversi spiritu exagitantur, ideo dixerunt, energumenum, qui ab erratico spiritu exagitatur: cum Græca vox, *energumenus*, idem prorsus comprehendat, quod Latina, erratico & maligno spiritu exagitatus: ita enim dicti putantur ἀπὸ τοῦ ἐνεργεῖν id est ab operationibus dæmonum, quas in ipsis pati videmus. Origenes. *Manifeste ex multis indiciis monstratur, quod humana anima dum in hoc est corpore, recipere potest diversas energias, id est operationes spirituum diversorum malorum ac bonorum. Et malorum quidem duplici specie, id est, vel tunc penitus ex integro possederint mentem: ita ut nihil omnino eos quos obsederint, intelligere vel sentire permittant; sicut exemplo sunt hi, quos vulgo energumenos vocant, quos amens es & insanos videmus, quales erant illi, qui in evangelio a salvatore curati esse referuntur.* Ipsum autem afflatum dæmonum

Origen. li Periarcho c. 3

ener-

energema vocat Tertullianus : ut intelligeremus etiam non omnes qui molestantur a dæmone, altaris ministerio & communione removeri, sed eos tantum, qui omnimodo exagitantur & perturbantur ; alios enim energumenos, nec propter peccata, nec omnino mente privatos, quibus hoc decretum non congruit, recenset Joannes Cassianus, Dionysius Areopagita, & alii.

Qui ab erratico spiritu exagitatur.

Dæmones cur spiritus erratici dicantur.

CAPUT LVII.

ERRANTIUM spirituum nomine dæmones nuncupatos, & sanctorum & philosophorum placitis constat : quia, ut auctor est divus Petrus *tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret*. A Platone aliquando feras agrestes, interdum stygios canes, nonnunquam impiorum domiciliis inhabitantes, vocari legimus. Et ut alia omittamus, Lactantius refert, ipsum dæmonem interrogatum ab Apollinis sacerdotibus, quis esset? quid ageret? quid pateretur? edito responso dixisse, spiritum erraticum se esse, ipsoque erratico discursu torqueri, & veluti irrequieto quodam labore agi : de qua re ea carmina refert.

Dæmones errantes per terras & mare semper,
Æternas pendunt divino verbere pœnas.

Eamdem dæmonis vagationem ac circuitionem erraticam (ut auctor est Plutarchus) his carminibus cecinit Empedocles.

Æthereus motus in pontum dejicit illos,
Pontus & in terram pellit, sed terra remittit
Ad solem rapidum, is ubi sit conversio cœli,
Ex alioque alius fugat, execrantur & omnes.

Vagas igitur has, & erraticas peregrinationes dæmonibus pro pœnis datas, theologiæ, & philosophiæ professores consentiunt, & ea ratione erraticos spiritus a concilio in præsenti & ab aliis vocari.

Duobus privat concilium energumenos. Primum est, ut eorum nomen cum oblatione ad altare non recitetur. Alterum vero, ne sua manu in ecclesia ministrent. Agamus de primo : non tam pœnæ energumenis inferendæ, quam honoris ecclesiæ causa, multa interdicta sunt olim dæmoniacis. Canone enim apostolorum cautum est, ne dæmoniacus cum fidelibus preces funderet. *Si quis dæmonem habeat, clericus non efficitor ; sed nec cum fidelibus preces fundito : mundatus vero recipitor, & si dignus fuerit, efficitor.* Quare in concilio Ancyrano (sic nuncupandum ab Ancyra civitate " Gallaciæ, non Anquiranum, aut Anquiritanum, vel Ancyritanum) cum de his egisset, qui cum bestiis irrationabiliter congressi sunt, non solum hos, sed & horum complices jubet ea pœna affici, ut non inter fideles, sed inter dæmoniacos preces fundant. *Nos eosdem sane non solum leprosos crimine hujusmodi factos, sed & alios istos suo morbo replentes, placuit inter eos orare, qui tempestate jactantur : qui a nobis energumeni intelliguntur.* Horum omnium rationem docuit Dionysius Areopagita, *Catechumenos autem, & energumenos, quippe in pœnitentia sunt, sanctæ Hierarchiæ mos patitur quidem audire sacram psalmorum modulationem, divinamque sacrarum scripturarum recitationem : ad sacra autem opera quæ deinceps sequuntur, atque mysteria spectanda, non eos convocat, sed perfectos oculos eorum, qui digni sunt. Est enim divina hierarchia sacræ justitiæ plena, ac unicuique pro dignitate salubriter consentaneam tribuit rerum divinarum communionem ; sanctoque pro modo & captu in tempore concedit. Ac postremus quidem ordo catechumenis, idest iis qui eruditur, tributus est. Aditus enim eis ad omne id quod in hierarchia perficit, præclusus est, neque ulli sacris initiati sunt, neque divinum statum, qui in digno partu ortuque consistit, habent, sed etiam patris verbis fovent ur, vitalibusque figurationibus & lineamentis finguntur, ad beatum illum progressum vitæ lucisque principem, qui a divino ortu proficiscitur. Ut igitur si inchoati ac nondum figurati pueri, qui ex carne constant, cadant antequam foveantur ; casum illum in terra sine ortu, sine vitæ usura, sine lucis aspectu ut abortus, habebunt : nec quisquam, qui sit mentis suæ, id quod apparet intuens, in lucem eos prolatos esse dixerit, quod sint ab alvi tenebris liberati. Dicit enim medicina, perita corporum præses, lucem vim suam emittere, in ea quæ lucem natura recipere possunt : sic sacrorum sapiens disciplina & scientia, primum quidem eos divinorum scriptorum, quæ formandi vitæque dandæ vim habent, cibo, qui instituendo & introducendo valet, fovet. Cum autem eorum naturam ad divinum ortum absolvit, tum denique utiliter eis ordine concedit aditum ad ea quæ illustrant, & perficiunt. Nunc vero ab inchoatis ea, quæ perfecta sunt, separat, quod & dignitatis sacrorum rationem habeat, & catechumenorum divino pontificum loco, educationis atque vitæ. Energumenorum autem multitudo a sacris quidem etiam arcetur, sed secundum locum in superiore parte extremitatis catechumenorum obtinet. Neque enim par est, mea quidem sententia, id quod particeps aliquando sanctissimorum sacramentorum fuit, sed etiam contrariis, aut voluptatibus, aut perturbationibus constrictum tenetur, ei quod penitus sacris initiatum non est, neculla ex parte est particeps divinorum mysteriorum. Quin etiam ad eos sacrorum aspectus, & communio contrahitur ; idque jure ac merito. Si enim verum est, virum qui omnino divinus sit, qui dignus sit, cui ad res divinas aditus pateat, qui ad summum divinæ similitudinis speciesque, quam quidem consequi possit, gradum, absolutis, ac perficiendi vim habentibus modis, quibus ad divinitatem contendit, elatus sit : ne ea quidem quæ carnis sunt, nisi iis quæ natura necessitatem maximam afferunt, impulsum, quod si usu veniat, quasi aliud agentem perfecturum esse : & templum præterea, assectatoremque fore divini spiritus, in summa illa sua divinitatis imitatione, in simili similem locantem : profecto qui ejusmodi est, nunquam a contrariis visis, aut terroribus vexabitur, sed eos videbit, & si incidant, expugnabit ac persequetur ; facietque potius quam vim externam accipiet, & quasi patietur eo animi sui habitu, in quem nulla cadit perturbatio, & qui nulli ipse succumbit, aliisque ejusmodi obsidionum medicus videbitur. Ego vero præterea existimo, atque adeo certo scio eorum, qui hierarchici ordinis sunt, ab omni admixtione liberam & secretam prudentiam, ante hos scire sceleratissima & maxime nefaria impulsione agitari, eos omnes qui deserta divina vita & sententia, ac moribus, cum perniciosis dæmonibus consentiunt : quod ea quidem quæ vera sunt, & immortaliter possidenda, & semper jucunda voluptatisque plena, per summam ipsisque exitiosam amentiam aversentur ; cum materia autem conjunctum plurimisque perturbationibus implicatum, quod alienum est naturæ nostræ, peccatum, pereunteque ac interitum afferentes voluptates, & instabiles in rebus alienis quæ non sunt, sed videntur, prosperitates oportet & sequantur. Primi ergo hi, & aptius quam illi, ministri sacramenti hujus prudenti voce secernuntur. Neque enim fas est, eis patere aditum ad ullum aliud sacrum, nisi ad doctrinam scriptorum divinorum, quo ad meliora perveniant. Si enim cœleste divinorum sacrificium eos qui pœnitentiæ sunt, etiamsi ei aliquando interfuerint, arcet ; quod id non admittat, quod non est omni ex parte sacrosanctum : idemque hoc pudice pronunciat, ego nec aliis etiam, qui aliqua ex parte ad divinæ similitudinis cacumen evadere non possunt, videor, nec cum iis me communico : arcet enim hæc vox omnis admixtionis expers maxime, eos etiam qui una cum eis quibus ad divinas res, ut dignis, patet aditus, precari non possunt, multo magis profana erit multitudo eorum, qui perturbationibus agitantur, carebitque sacrorum & aspectu & communione.* Hi ante consecrationem recedere ab ecclesia per diaconum jubebantur, hi communicare in ecclesia non poterant, quare non immerito eorum nomen cum oblatione recitari hic episcopi nostri non permiserunt, cum ut in canone superiori diximus, illi in ecclesia offerrent qui sanctæ communionis futuri erant participes.

Hujus nomen nec ad altare cum oblatione esse recitandum.

Antiquum esse in ecclesia, offerentium nomina recitari, & an energumeni sanctæ communionis debeant esse participes.

CAPUT LVIII.

VETUS erat ecclesiæ consuetudo, ut eorum nomina, qui pia munera ecclesiæ obtulissent, per diaconum ex sacris tabulis recitarentur, ut docet D. Isidorus ad Ludifredum episcopum Cordubensem. *Ad ipsum*, inquit agens de diacono, *pertinet officium precum & recitatio nominum.* Concilium Emeritense. *Proinde salubri deliberatione censemus, ut pro singulis quibusque ecclesiis in quibus presbyter jussu fuerit, per sui episcopi ordinationem, præesse, pro singulis diebus dominicis sacrificium Deo procuret offerre : & eorum nomina, a quibus eas ecclesias constat esse constructas, vel qui aliquid his sanctis ecclesiis videntur, aut visi sunt contulisse, si viventes in corpore sunt, ante altare recitentur, temporæ missæ ; quod si ab hac discesserunt, vel discesserint luce, nomina eorum cum defunctis fidelibus recitentur, suo in ordine.* D. Hieronymus. *Publice diaconus in ecclesia recitat offerentium nomina, tantum offert illa, tantum ille pollicitus, placentque sibi ad plausum populi, torquente eos justitia, damusque materiam miseris, ut gaudeant ad ea quæ tribuunt, & non lugeant ad ea quæ rapuerint.* De his nominibus recitandis ante Hieronymum morem refert D Cyprianus : cum conquereretur enim ad clerum de illis qui lapsos absque canonica pœnitentia ad sacrorum communionem reciperent ; sic ait. *Nam cum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam, justo tempore ; & secundum disciplinæ ordines, ad exomologesim veniant, & per manus impositionem episcopi & cleri jus communicationis accipiant ; nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta ecclesiæ ipsius pace ad communicationem admittuntur, & offertur nomen eorum.*

D. Isidor. in epist. ad Ludifredum ep. Cordubensem. Exstat apud Grat. in c. perrectis. 26. dist. Conc Emeritense c. 19.

D. Hier. in commentar. super Ezech. c. 18.

D. Cyprian. epist. 10. ad clerum.

Ante

Dion. Areop l. 3 de eccl. hierarc. c. de commu nione.

Innoc. I. in epiſ. ad Decentium ep. Eugubinum c. 2. exſtat apud Grat. in c. de nominibus, de conſecratione diſtin. 2

Ante Cyprianum, beatus Dionyſius Areopagita. *Et cum ſe*, ait, *omnes mutuo ſalutaverint, myſtica ſacrarum tabularum recitatio fiat*. Cum ante preces celebraturi fieret per diaconum; non ſatis conſentaneum videbatur, illius rationem haberi, cujus munus adhuc oblatum non fuiſſet: qua ratione Innocentius I. ſtatuit ut poſt preces ſacerdotum recitatio nominum offerentium fieret. *De nominibus*, inquit ad Decentium Eugubinum epiſcopum, *recitandis, antequam preces ſacerdos faciat, atque eorum oblationes, quorum nomina recitanda ſunt, ſua oratione commendet, quam ſuperfluum ſit, & ipſe pro tua prudentia recognoſcis; ut cujus hoſtiam necdum Deo offeras, ejus ante nomen inſinues: quamvis illi incognitum ſit nihil; prius ergo oblationes ſunt commendandæ, actum eorum nomina, quorum ſunt oblationes, edicenda: ut inter ſacra myſteria nominentur, non inter alia, quæ ante præmittimus, ut ipſius myſteriis viam futuris precibus aperiamus*. Sacras tabulas ideo vocavit beatus Dionyſius, quia duæ tabulæ erant: altera in qua vivorum, epiſcoporum, & offerentium; altera in qua mortuorum nomina ſcripta erant; & ex illis recitabantur, ut indicat citatus canon concilii Emeritenſis. Diptycha dicebant, tranſlato vocabulo ab oſtreorum diptycho, de quibus alibi uberior tractatio.

Hinc conſtare videtur energumenos, non ſolum non admittendos ad ſanctam euchariſtiæ communionem, ſed nec eorum nomina cum oblatione recitanda.

Conc. Arauſican. can. 14.

Sed adverſatur huic ſententiæ altera concilii Arauſicani primi, qua energumenos a ſacra communione percipienda, non ſolum non repelli, ſed expreſſo decreto admitti jubet his verbis. *Energumeni jam baptizati, ſi de purgatione ſua curent, & ſe ſollicitudini clericorum tradant, monitiſque obtemperent, omnimodo communicent, ſacramenti ipſius virtute, vel muniendi ab incurſu dæmonum, quo infeſtantur, vel purgandi, quorum jam oſtenditur vita purgatior*. Idque uſitatum fuiſſe olim in eccleſia ex Proſpero " Aquitanico didici, qui refert miraculum, quo dæmoniacus ſumptione euchariſtiæ liberatus eſt. Sic enim inquit. *Quædam juvencula Araba natione ancilla Dei habitum geſtans, cum in balneo lavans, ſimulacrum quoddam Veneris impudice reſpiceret, & ſeipſam eique ſe conſimulans, domicilium ſe diabolo præbuit. Statim ille leo, qui rugiens circuit, quem quærebat, invenit. Meatus igitur gutturis ipſius occupans, nullum cibum nullumque potum trajiciens, per ſeptuaginta ferme dies totidemque noctes, jejunium ſibi diabolus ex capto poſſeſſoque vaſe exhibuit. Hoc monſtrum parentes puellæ per tot dierum ſpatium auferri poſſe ſperantes, dum juge malum ulterius tolerare non poſſent, ſimul cum filia ſeſe ingeſſerunt ſacerdoti, quæ acta erant fideliter intimantes. Hoc tantum puella fatebatur; avem quamdam noctis medio apparere, quæ ſibi ore neſcio quid infunderet; ſtupor tunc inerat cunctis, videre puellam nullis indiciis diuturni jejunii fœdatam; nullo pallore ſeu tabe, vel debilitate confectam; quin potius robuſtam, ſucco viſcerum, mole membrorum. Cumque incredibilia viderentur, quæ dicebantur, habito conſilio in monaſterio puellarum, in quo reliquiæ ſancti Stephani ſitæ ſunt, ſacerdos puellam ſimul præpoſito commendavit. Illic prima tantum die apparuiſſe illam avem aſſerit, ſibique increpaſſe quod neque fame, neque ſiti compulſa illum appeteret locum, quo ſibi accedere non liceret. Per duas ſane hebdomadas, nihil cibi, vel poculi ſumens, in monaſterio manſit. Accidit autem, ut quintus decimus dominicus illuceſceret dies, aſcendente nobiſcum ſacerdote, ut matutinum illic ſacrificium ſolito offerretur, puellam præpoſitus ad altare perduxit, eo inceſſu & habitu, quo ſolent rubore perfuſæ, ex epulis mulieres advenire: ſed ut ſe illa proſtravit altari, clamore fletus ſui, cunctis aſtantibus, gemitus, lacrymaſque induxit; quibus tantum malum auferendum præſens plebs dominum exorabat: erat enim indecens murmur in populo. Peracto itaque ſacrificio cum eadem inter ceteras brevem particulam corporis dominici tinctam a ſacerdote perciperet, ſemihora mandens trajicere non voluit; nondum illo fugato, de quo dicit apoſtolus: Quæ conſonantia Chriſti ad Belial? manu igitur faciem ejus ſuſtentante ſacerdote, ne ſanctum projiceret, a quodam diacono ſuggeſtum eſt, ut calicem ſalutarem gutturi ejus pontifex applicaret. Quod ut factum eſt, ſtatim ut locum illum, quem diabolus obſederat, ſalvatoris imperio reliquit; ſacramentum quod ore geſtabat, cum laude redemptoris tranſglutiſſe puella clamavit. Hinc lætitia, hinc voces in gloriam Dei; quod poſt octoginta & duos dies diabolo expulſo, puella de poteſtate fuerat erepta inimici: oblatio itaque rurſum gratiarum actionis pro ea fit, ſacrificiique percipiens certam partem, priſco eſt reddita uſui.*

Proſper. Aquitanicus lib. 4 prædiction. c. 6. Non eſt Proſperi opus illud.

Verum eſt olim energumenis ſacramentum euchariſtiæ porrigi & amentibus, ut teſtatum facit canon concilii Arauſicani I. Sed multo clarius Joannes Caſſianus. Cum enim Germanus eamdem quæſtionem propoſuiſſet, Serenus reſpondit. Germanus autem ſic interrogat. *Et quomodo eos non ſolum deſpici*, egerat paulo ante de energumenis, *ab hominibus vel horreri, ſed etiam a communione dominica in noſtris provinciis perpetuo vidimus abſtinere, ſecundum illam evangelii ſententiam; nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos; cum de illis quemadmodum dicis, ita credendum ſit, quod eis purgationis vel utilitatis obtentu, hujus tentationis humiliatio tribuatur*. Serenus. *Si habuerimus hanc ſententiam, immo fidem, quam ſuperius comprehendi, ut & omnia per Deum fieri, & pro utilitate animarum diſpenſare univerſa credamus: non ſolum nequaquam deſpiciemus eos, ſed etiam pro ipſis tanquam pro membris noſtris, inceſſanter orabimus, eiſque totis viſceribus ac pleno compatiemur affectu: cum enim patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, ſcientes nos abſque illis, utpote membris noſtris, omnimodis conſummari non poſſe: quemadmodum legimus, ne anteriores quidem noſtros ſine nobis repromiſſionis ſummam conſequi potuiſſe, ita de illis apoſtolo pronunciante: Et hi omnes teſtimonio fidei comprobati non acceperunt repromiſſiones, Deo pro nobis melius aliquid providente, ne ſine nobis conſummarentur, communionem vero eis ſacroſanctam a ſenioribus noſtris nunquam meminimus interdictam: quinimo ſi poſſibile eſſet, etiam quotidie eis impertiri eam debere cenſebant; nec enim ſecundum evangelii ſententiam, quam congrue huic ſenſui coaptatis: Nolite ſanctum dare canibus, ad dæmonis eſcam ſacroſancta communio, & non potius ad purgationem ac tutelam corporis, animæque pervenire credenda eſt: quæ ab homine percepta, eum qui in membris ejus inſidet ſpiritum, ſeu in ipſis latitare conatur, velut exurens fugat incendio. Hoc namque modo curatum & abbatem Andronicum nuper aſpeximus, alioſque quamplures. Magis namque, ac magis inimicus inſultabit obſeſſo, cum eum a cœleſti medicina viderit ſegregatum; tantoque dirius ac frequentius attentabit, quanto eum ab ſpirituali remedio longius ſenſerit abdicatum*

Conc. Arauſicanum can. 13.

Joannes Caſſianus collat. 7. ca. 29. & 30.

Matth. 7.

1. Cor. 12.

Hebr. 11

Nec id mirum ei videbitur, qui mortuis euchariſtiam tradi, ad fugandos dæmones, apud antiquos legerit, quod in occidente concilium Altiſiodorenſe, in oriente autem ſextam ſynodum interdixiſſe ferunt: quod ad eamdem ſynodum a Theodoro Balſamone notatum eſt. Hodie autem hujus Illiberritani canonis decretum (omiſſo Arauſicano) obſervandum eſt: nec licebit communionem corporis domini dæmoniacis (dum eo ſpiritu exagitantur) vel furioſis impartiri; nec eorum nomina ſingulatim & publice in ſacrificio recitare: etſi generali oratione pro energumenis orare ſacerdos poſſit: ut divina ſacrificii & orationis virtute fovente, ceſſet perverſa tentatio: quod edocuit nos D. Clemens, ipſius orationis formulam tradens.

Conc. Altiſiodorenſe [can.] 12. Sexta ſynodus Conſtant. can. 83.

B. Clemens lib. 8. conſtitu. ap. cap. 7.

Neque permittendum, ut ſua manu in eccleſia miniſtret

Dæmoniacos a ſacris eccleſiæ functionibus ſemper repulſos.

CAPUT LIX.

GRATIANUS in decretorum collectione, antiquum eſſe in eccleſia dæmoniacos miniſtrare, nec debere, nec poſſe docuit, quod ut confirmaret decretum Pii papæ retulit in c. communiter definimus XXXIII. diſtinctione, ubi Pius ſic ait. *Communiter definimus, ut nullus de his, qui aut in terram arrepti a dæmonibus eliduntur, aut quolibet modo vexationis incurſibus efferuntur, vel ſacris audeant altaribus miniſtrare, vel indiſcuſſe ſe ingerant ſacramentis divinis, exceptis illis qui corporis incommoditatibus deditl, ſine hujuſmodi paſſionibus, in terram probantur eliſi; qui tamen & ipſi tamdiu erunt ab officii ſui ordine & loco ſuſpenſi, quouſque unius anni ſpatio, per diſcretionem epiſcopi, inveniantur ab incurſu dæmonum liberati*. Sed Gratianus decretum hoc Pio PP. non recte tribuit, cum Pii non ſit, ſed concilii Toletani XI. can. XIII. multis annis poſt Pium habiti; cui ea inſcriptio etiam in decreto Gregoriano reſtituenda eſt.

Correcta inſcripti[o] c[a]nis, Communiter de[fini]mus 33.

Si autem pontificum antiquas conſtitutiones quæramus, omiſſo canone apoſtolorum, exſtat epiſtola Pelagii PP. ad univerſos epiſcopos per Lucaniam conſtitutos, in qua ait. *Uſque adeo ſane comperimus, illicita quæque prorumpere, ut dæmonibus, ſimilibuſque paſſionibus irretitis, miniſteria ſacroſancta tractare tribuatur: quibus ſi in hoc opere poſitis, aliquid propreæ neceſſitatis occurrat, quis fidelium de ſua ſalute confidat, ubi miniſtros ipſos curationis humanæ tanta proſpexit calamitate vexari? Atque ideo neceſſario removendi ſunt, ne quibuslibet pro quibus Chriſtus eſt mortuus, ſcandalum generetur infirmis. Poſtremo, ſi corpore ſauciatum fortaſſis aut debilem, nequaquam ſancta contingere lex divina permiſit; quanto magis doni cœleſtis diſpenſatores eſſe non convenit, quod eſt deterius, mente perculſos?* Nicolaus PP. *Clerici qui in adoleſcentia a dæmonibus cognoſcuntur obſeſſi, ad ſuperiorem ſacri regiminis gradum aſcendere non poſſunt*. Idem decrevit Gregorius, ut voluit Gratianus, ſive quod verius videtur, auctor libelli de eccleſiaſticis dogmatibus, qui inter opera D. Auguſtini exſtat. Trithemius Alcuinum fuiſſe voluit, alii Iſidorum; at plures & majori auctoritate præſtantes Gennadium, ut dicemus poſtea; ſed D. Gregorium ejuſdem ſententiæ fuiſſe, ipſemet his verbis edocuit. *Eodem quoque tempore quidam Aquinenſis eccleſiæ clericus, dæmonio vexabatur, qui a venerabili viro Conſtantio ejuſdem*

Can. 78. ap[oſt.]

Pelagius in epiſt. ad univerſos epiſc. p[er] Lucani[am] conſtitutos 21. apud Grat. in c. uſque ad[eo] 33. diſt.

Nicolao [tri]buunt de[cre]tum hoc Grat. & alter in c. clerici diſt. al[ia] parte [de]cretorum 104.

Grat. in [c.] maritum diſt. li[b.] cap. 60

D. Greg. 2. dial. cap. 16

dem eccleſiæ antiſtite per multa fuerat martyrum loca tranſmiſſus, ut ſanari potuiſſet: ſed ſancti Dei martyres noluerunt ei ſanitatis donum tribuere, ut quanta eſſet in Benedicto gratia demonſtrarent. Ductus itaque eſt ad omnipotentis Dei famulum Benedictum, qui Jeſu Chriſto domino preces fundens, antiquum hoſtem de obſeſſo homine protinus expulit. Cui ſanato præcepit, dicens: Vade & poſt hæc, carnem ne comedas, & ad ſacrum ordinem nunquam accedere præſumas. Quacumque autem die ad ſacrum ordinem accedere præſumpſeris, ſtatim juri diaboli iterum mancipaberis. Diſceſſit igitur clericus ſanus, & ſicut terrere ſolet animum pœna recens, ea quæ vir Dei præceperat, interim cuſtodivit. Cum vero poſt annos plurimos omnes priores illius de hac luce migraſſent, & minores ſuos ſibimet ſuperponi in ſacris ordinibus cerneret, verba viri Dei, quaſi ex longo tempore oblitus poſtpoſuit, atque ad ſacrum ordinem acceſſit, quem mox is qui reliquerat diabolus tenuit, eumque vexave, quouſque animam ejus excuteret, non ceſſavit.

c. Nicæn. . 1. apud ſonſum anum l. 3.

In eadem cauſa non deſunt etiam concilia. Nicænum I. *Jubemus ut inſanus non fiat clericus, niſi cum ægrotavit, & opus fuit calidam medicinam facere, unde in melancholiam incidit, cujus inſaniæ cum non ſit cauſa in ipſo, neque ſit ex dæmone habitante in eo, non prohibent ingredi in clerum, neque cogit exire; quare jubemus, ut dæmoniacus non poſſit admitti ad clerum.* Arauſicanum autem non ſolum clericum fieri vetat, ſed jam factum deponi, jubet. *Energumeni*, ait, *non ſolum non aſſumendi ſunt ad ullum ordinem clericatus, ſed & illi qui ordinati jam ſunt, ab impoſito officio ſunt repellendi.* Quem canonem hodie obſervat eccleſia, tempore quo energumenus eratico ſpiritu exagitatur: quod ſi eo malo liberetur, & ad ordines eccleſiæ & communionem admitti poſſe, ex apoſtolis Clemens retulit, *Si quis dæmonem habeat, clericus non efficitor, ſed nec cum fidelibus preces fundito, mundatus vero recipitor, & ſi dignus fuerit, efficitor.* Olim autem in eccleſia Africana, & ſi non poſſent miniſtri eſſe rerum ſacrarum, cogebantur pavimenta eccleſiæ verrere, decreto concilii Carthaginenſis IV. in quo & illud additum, ut victus quotidianus illis ab eccleſia per exorciſtas tribueretur.

c. Arauſi- num, can.

. 38. apo- olorum.

e. Carth. can. 91. 92. ejuſ- n.

Canon XXX. Vulgatus.

De his, qui poſt lavacrum mœchati fuerint, ne ſubdiacones fiant.

Subdiaconum eum ordinari non debere, qui in adoleſcentia ſua fuerit mœchatus; eo quod poſtmodum, per ſubreptionem, ad altiorem gradum non ſit promovendus: ſi autem aliqui ſunt in præteritum ordinati, amoveantur.

Canon XXX. *Emendatus.*

De his, qui poſt lavacrum mœchati fuerint, ne ſubdiaconi fiant.

Subdiaconus eos ordinari non debere, qui in adoleſcentia ſua fuerint mœchati; eo quod poſtmodum, per ſubreptionem, ad altiorem gradum promovebantur: ſi autem aliqui ſunt in præteritum ordinati, amoveantur.

RETULIT hunc canonem Rabanus in ſuo pœnitentium libro c. 4.

Mœchiæ crimen in adoleſcentia commiſſum ſubdiaconum impedit ordinari.

CAPUT LX.

MOECHIÆ crimine vel devinctos vel notatos, tanquam damnatos irremiſſibile peccato nec ad pœnitentiam damnatos contendit Tertullianus. Sed eum errorem, in quem nimio zelotypiæ furore lapſus eſt, jam diu catholica eccleſia improbavit, nec probavit unquam Hiſpanicæ eccleſiæ ſenatus, cum poſt pœnitentiam abſolvi & communioni reconciliari ſuperius edixerit. Nunc autem ad criminis deteſtationem & retinendam ſacri ordinis dignitatem, decernit eos, qui ad ſacros ordines eligerentur, ea morum & vitæ integritate præſtare debere, ut qui in adoleſcentia ſua fuiſſent mœchati, ſubdiaconi non ordinarentur (videant hæretici quam ſit antiquus ordo ſubdiaconatus) quia cum detecto flagitio,

ull. lib. de icitia.

9.

A pœnitentiam agere debuiſſent, & pœnitentes ad ordines promoveri non poſſent, ut Innocentius ſcribit ad epiſcopos Macedoniæ, ſupervacuum erat, eum ordine ſubdiaconatus inſigniri, cujus functionem non eſſet poſtea habiturus. Innocen. I. *in* epiſt. 22. ad epiſcopos Macedoniæ. c. 5.

Sed cur ob crimen ante ordinationem commiſſum, quis ab ordinibus repellatur, etiam poſtea ſuſceptis, Rabanus archiepiſcopus Moguntinus ſcribit ad Heribaldum. *De his vero viſum eſt nobis ſcribendum, qui ſacros ordines habent, & ante, vel poſt ordinationem, contaminatos in capitalibus criminibus ſe eſſe profitentur: in quibus, ut mihi videtur, hæc diſtantia eſſe debet, ut hi qui deprehenſi vel capti fuerint publice in perjurio, furto, atque fornicatione, & ceteris hujuſmodi criminibus, ſecundum ſacrorum canonum inſtituta, a gradu proprio deponantur: quia ſcandalum eſt populo Dei, tales perſonas ſuper ſe poſitas habere, quas ultra modum vitioſas eſſe conſtat. Nempe inde detrahunt homines ſacrificio Dei, & rebelles hinc atque contrarii exiſtentes, eorum pravis exemplis quotidie pejores fiunt, ſicut quondam filiis Heli peccantibus feciſſe leguntur. Qui autem de prædictis peccatis, abſcondite a ſe admiſſis, per occultam confeſſionem, coram oculis Dei, præſente etiam ſacerdote, qui eis indicturus eſt pœnitentiam, confitentur, & ſemetipſos graviter deliquiſſe queruntur, ſi ſe, per jejunia & eleemoſynas vigiliaſque & ſacras orationes cum lacrymis purgare certaverint, his etiam gradu ſervato, ſpes unica de miſericordia Dei promittenda eſt.* Rabanus Maurus lib. pœnitentium cap. 1.

B Refert illud Bur. lib. 19. decret. c. 150 Ivo p. 6. c. 400. etſi parum recte uterque illud concilio Herdenſi. can. 10. tribuerit: ut tribuit etiam pœnit. Rom. tit. 8. c. 21 Grat. citat. in c. de his. 50. diſt.

Eo quod, poſtmodum, per ſubreptionem, ad altiorem gradum non ſit promovendus.

Cur qui in adoleſcentia fuit mœchus, ſubdiaconus ordinari prohibeatur.

CAPUT LXI.

NON ſatis conſonant verba ſenſuſque hujus canonis in reddenda decreti ratione. Nam ſi mœchum in C adoleſcentia, ante ordinem ſubdiaconatus ſuſceptum, vellent patres hujus concilii ſubdiaconum non fieri, quod mœchi ſubdiaconi eſſe non poſſent: quid addi opus eſſet, eo quod per ſubreptionem ad altiorem gradum non ſit promovendus? Sat enim erat, ſi dixiſſent: placuit nec ſubdiaconem fieri, nec ad altiores gradus promovendum: ſi autem ſubdiaconum fieri vellent, feciſſent etiam ſatis, ſi dixiſſent: placuit eum diaconem fieri, nec ad altiores gradus provehi: ſæpe enim in inferioribus gradibus vel pœnitentiæ cauſa miniſtrare permiſſos, demonſtrat concilium Arelatenſe II. Difficultatem hanc diluit archiepiſcopus Moguntinus Rabanus in ſuo pœnitentium libro, in quo, diverſis canonem hunc verbis conceptum retulit: *Subdiaconos*, ait, *eos ordinari non debere qui in adoleſcentia ſua fuerint mœchati, eo quod per ſubreptionem, ad altiorem gradum promoveantur.* Rabano conſentiunt CC. MS. in quibus vel promoveantur, vel promovebantur, ſine negatione editum legitur. Olim enim non tanta ſubdiaconis eligendis, quanta in diaconis & presbyteris (quod & hodie obſervatur) adhibebatur cura, etſi enim mœchum in adoleſcentia videri poſſet quibuſdam D ordinari ſubdiaconum poſſe; ne tamen is gradu ſuſcepto, per ſubreptionem poſtea, tacito vitæ ante actæ crimine ad altiores conſcenderet, qui ſanctiorem poſcebant vitæ integritatem: ideo viſum eſt patribus, aditum etiam ad hunc gradum mœchis præcludere, ut cautius adoleſcentes viverent, & ſanctius. Concil. Arelaten. II. can. 26. Rabanus in pœnitentium lib. 2. cap. 4.

Si autem aliqui ſunt in præteritum ordinati, amoveantur.

Mœchiæ crimen impedit clericum ordinari, & ordinatum deponit.

CAPUT LXII.

VERE in hoc dixit Tertullianus, mœchos cum idololatris ſæpe comparari. Quemadmodum enim ex E hæreſi venientes, poſtea ordinatos deponi voluerunt Hiſpani patres, in hoc ipſo concilio, ſic & mœchiæ ſordibus fœdatos hic. Simile in presbyteris conſtituit concilium Neocæſarienſe: *Qui admiſerit corporale peccatum, & hic poſtea presbyter ordinatus eſt, ſi confeſſus fuerit, quod ante ordinationem ſuam peccaverit, non quidem offerat, maneat tamen in aliis officiis propter ejus ſtudii utilitatem; nam cetera peccata conſueverunt plurimi etiam ordinatione privari. Quod ſi de his non fuerit confeſſus, nec ab aliquibus poteſt manifeſte convinci, huic ipſi de ſe poteſtas eſt committenda.* Et mox, idem definivit de diaconis. *Similiter & diaconus ſi in eodem culpæ genere fuerit involutus, ſe ſe a miniſterio cohibebit.* Hodie autem peccatum mœchiæ ante ordinis ſuſceptionem commiſſum, non video impedire clericum ordine poſtea ſuſcepto perfungi, & ſi poſſet impedire & ſuſcipiendum, obſervatis primitivæ eccleſiæ moribus. Tertul. lib. de pudicitia. Hujus concil. canon 51. Concil. Neocæſ. can. 9. Idem can. 10.

Canon XXXI. Vulgatus

De adoleſcentibus, qui poſt lavacrum mœchati fuerint.

Adoleſcentes, qui poſt fidem lavacri ſalutaris fuerint mœchati, cum duxerint uxores, acta legitima pœnitentia, placuit ad communionem eos admitti debere.

Canon XXXI. *Emendatus.*

De adoleſcentibus, qui poſt lavacrum mœchati fuerint.

Adoleſcentes, qui poſt fidem lavacri ſalutaris, fuerint mœchati, cum duxerint uxores, acta legitima pœnitentia, placuit ad communionem eos admitti debere.

EXſtat hic canon apud Rabanum Maurum, in ſuo pœnitentium lib. c. 4. in principio.

Mœchiæ pœnam, caſtitate initi conjugii ſolvi.

CAPUT LXIII.

ADOLESCENTES, ut calorem ferventis ætatis conjugali lege prævenirent, recte decernunt Hiſpani patres, ut ſi poſt admiſſum concupiſcentiæ crimen vagandi animum dimiſerint, & certum, ſtabile & caſtum connubium contraxerint, acta legitima pœnitentia, arbitrio epiſcoporum, ad communionem admittantur, remiſſa priorum canonum ſeveritate. Simile eſt quod canone qui præceſſit in virgines mœchantes, ſi poſtea matrimonium cum eiſdem inirent, iidem ſtatuerunt epiſcopi. Nec hanc pudicitiæ curam in viduis adoleſcentibus neglexerunt, inferius; pœnam enim crimini impoſitam, in aliam leniorem commutarunt, ſi peccati commiſſi ſordes, conjugii contracti honeſtate eluerentur. Pari de cauſa ab imperatoribus Chriſtianis poſtea conſtitutum eſt, ut filii antea ex turpi concubitu ſuſcepti, ſi pater cum eorum matre connubium celebraverit, filii efficiantur legitimi; quod ut adoleſcentes ex turpi vita ad caſtitatem conjugii revocarentur, & ut matrimonii dignitas extolleretur, veteres edixiſſe Alexander III. reſcripſit.

Canon. 14. Canone 72.

Alexander 3. in. c. tanta, qui filii ſint legitimi.

Canon. XXXII. Vulgatus.

De excommunicatis presbyteris, ut in neceſſitate communionem dent.

Si quis gravi lapſu in ruinam mortis inciderit, placuit agere pœnitentiam non debere, ſine epiſcopi conſultu; ſed potius apud epiſcopum agat. Cogente tamen infirmitate, non eſt presbyterorum aut diaconorum communionem talibus præſtari debere, niſi eis juſſerit epiſcopus.

Canon. XXXII. *Emendatus.*

De excommunicatis, ut eis presbyteri in neceſſitate communionem dent.

Apud presbyterum, ſi quis gravi lapſu in ruinam mortis inciderit, placuit agere pœnitentiam non debere, ſed potius apud epiſcopum. Cogente tamen infirmitate, neceſſe eſt, presbyterum communionem præſtare debere, & diaconum, ſi ei juſſerit ſacerdos.

Reconciliationem pœnitentium ad epiſcopos ſolos ſpectare.

CAPUT LXIV.

EX eccleſiæ officiis, multa ſibi ſolis epiſcopi, juſtis de cauſis reſervarunt, quæ temporis tractu, ad presbyteros poſtea redierunt. Inter illa autem, habita

A eſt reconciliatio pœnitentium: hanc enim ſolis epiſcopis competere, vel hujus concilii & Carthaginenſis II. canone admonemur. *Fortunatus epiſcopus dixit, ſi jubet ſanctitas veſtra ſuggeri, nam memini præterito concilio fuiſſe ſtatutum, ut chriſma, vel reconciliatio pœnitentium, nec non & puellarum conſecratio, a presbyteris non fiant: ſi quis autem emerſerit hoc facient, quid de noſtatuendum ſit? Aurelius epiſcopus dixit: audivit dignatio veſtra ſuggeſtionem fratris & epiſcopi noſtri Fortunati; quid ad hæc dicitis? Ab univerſis epiſcopis dictum eſt: chriſmatis confectio, & puellarum conſecratio a presbyteris non fiant, vel reconciliare quemquam in publica miſſa presbyteris non licere: hoc omnibus placet.* Ne autem quis reſervationi huic reconciliandorum pœnitentium; epiſcopis factæ, putaret tunc locum non eſſe, cum pœnitentes gravi lapſu in ruinam mortis incidiſſent, ut loquuntur patres: ideo Aurelius concilii Carthaginenſis præſes, alterum canonem adjecit, in quo docet, nec in extremo morbi licere presbyteris, pœnitentem abſolvere, epiſcopo inconſulto. *Aurelius epiſcopus dixit, ſi*

B *quiſquam in periculo fuerit conſtitutus, & ſe reconciliare divinis altaribus petierit, ſi epiſcopus abſens fuerit, debet utique presbyter conſulere epiſcopum: & ſic periclitantem ejus præcepto reconciliare: quam rem debemus ſalubri concilio corroborare: ab univerſis epiſcopis dictum eſt; placet, quod ſanctitas veſtra neceſſario nos inſtruere dignata eſt.* Quod pluribus poſtea Africani verbis promulgarunt, paucioribus antea in hoc canone Hiſpani epiſcopi ſtatuerant; ut ſi quis videlicet, ex pœnitentibus gravi valetudine premeretur, non reconciliaretur a presbytero, epiſcopo inconſulto, quod reconciliatio ſolis epiſcopis tunc competeret: at pœnitentiam pro abſolutione ſive reconciliatione veteres uſurpaſſe, obſervo ex concilio Carthaginenſi IV. *Is*, ait, *qui pœnitentiam in infirmitate petit, ſi caſu dum ad eum ſacerdos invitatus venit, oppreſſus infirmitate obmutuerit, vel in phreneſim verſus fuerit, dent teſtimonium, qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam, & ſi continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impoſitionem;*

C *& infundatur ori ejus euchariſtia; ſi ſupervixerit, admoneatur a ſupra dictis teſtibus, petitioni ſuæ ſatisfactum, & ſubdatur ſtatutis pœnitentiæ legibus, quamdiu ſacerdos qui pœnitentiam dedit, probaverit.*

Conc. Carthagin. II. can.

Idem can. 4 ſequent.

Conc. Carth IV. can. 76

Non eſt presbyterorum aut diaconorum talibus præſtari debere, niſi eis juſſerit epiſcopus.

EX codice regio Lucenſi diximus aliter & rectius legendum. *Cogente tamen infirmitate, neceſſe eſt presbyterum communionem præſtare, & diaconum, ſi ei juſſerit ſacerdos.*

Abſolutio pœnitentium an poſſit deferri diaconis, explicato in eam rem D. Cypriano.

CAPUT LXV.

DSI de dominica communione miniſtranda Illiberitani patres ſolum hic agerent, nihil in his verbis eſſet difficile: ſed cum de reconciliatione pœnitentium ſive abſolutione ab epiſcopis indulgenda, egerint prius, & eamdem nunc tractationem in presbyteris & diaconis videantur reperere, non eſt illud facile, cur non presbyteris modo, ſed quod magis eſt, diaconis, ejus impertiendæ non negent facultatem: cum jus ligandi atque ſolvendi ſolis ſacerdotibus conceſſum doceant Ambroſius, Hieronymus, Hilarius & alii. Hoc ut intelligi perſpicique poſſit, duplicem in presbyteris & epiſcopis, cum theologis, obſervo poteſtatem: alteram ordinis; alteram juriſdictionis. Quæ ordinis ſunt, inferioribus aliis ut vices ſuas agant, committere non poſſunt presbyteri; quale eſt Chriſti ſacrificium peragere, confeſſionis ſacramentalis munus mutuo præbere: quæ juriſdictionis ſunt, poſſe, inter omnes convenit: at pœnitentium reconciliationem magis ad hanc, quam ad illam pertinere quis negaverit? Ideoque olim hæc diaconis in abſentia epiſ-

E coporum & presbyterorum permittebatur. Quemadmodum enim, excommunicare diaconis licebat, ut auctor eſt Clemens, ſic & excommunicatum ſolvere vel reconciliare: cum ejuſdem ſit ſolvere (ut dixi) cujus & ligare: pœnitentes autem excommunicatos eſſe, hoc eſt privatos communione ſacramentorum & orationum fidelium, in eccleſia, omnibus in confeſſo eſt.

D. Ambroſ. de pœnit. Hieronym. & Hilarius in illud Matth. *Quodcumque ligaveris ſuper terram*

D. Clemens 8. conſtitut. apoſt. cap. 2

Hinc intelligendus D. Cyprianus in epiſtola ad presbyteros & diaconos; cujus verba ni ſano & vero hoc ſenſu interpretemur, in difficili ſunt, *Quoniam tamen video*, ait, *facultatem veniendi ad vos, nondum eſſe: & jam æſtatem cœpiſſe, quod tempus infirmitatibus aſſiduis & gravibus infeſtat; occurrendum puto fratribus noſtris, ut qui libellos a martyribus acceperunt, & prærogativa eorum apud Deum adjuvari poſſunt; ſi incommodo aliquo & infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata præſentia noſtra, apud presbyterum quemcumque præſentem,*

D. Cyprian. in epiſt. 13 presbytero & diacono

Explicatur Cyprian. epiſt. 13 presbyteros

tem, vel ſi presbyter repertus non fuerit, & urgere exitus A
ceperit, apud diaconum quoque exomologeſim facere delicti
ſui poſſint, ut manu eis in pœnitentiam impoſita veniant
ad dominum cum pace, quam dari martyres literis ad nos
factis deſideraverunt. Lapſos enim, ut publicos pœnitentes, & excommunicatos reconciliari non potuiſſe, niſi ab epiſcopis, antea dixi. Epiſcopis autem vel impeditis vel abſentibus, curam hanc committi poſſe presbyteris & diaconis Cyprianus docet: quod illa magis eſſet abſolutio a publicæ pœnitentiæ legibus, quam ſacramentalibus. Sed ſi quis urgeat verba illa Cypriani: *Exomologeſim facere delicti ſui poſſint.* Hoc eſt, confeſſionem, actum ſupponere pœnitentis, non vero reconciliantis, illud non negabo, neque admittam, ad confeſſionem auricularem ſacramentalem verba eſſe terenda, quod ab antiquis patribus dicerim in antiqua pœnitentis & excommunicati reconciliatione ſolitos fuiſſe ipſos reos delictum & peccatum; propter quod a communione repulſi fuerant, publice coram epiſcopo reconciliante, & omni plebe palamque confiteri, illiuſque indulgentiam ſupplices] poſtulare: cujus antiquam formulam ne nimia deſuetudine obliterata pe- B
reat, ſed velut digna poſteritatis memoria conſervetur, ex concilio Arauſicano recitabo.

Cum aliquis excommunicatus, inquit, *vel anathematizatus, pœnitentia ductus, veniam poſtulat, & emendationem promittit, epiſcopus qui eum excommunitavit, antę januam eccleſiæ venire debet, & duodecim presbyteri cum eo, qui eum hinc & inde circumſtare debent, ubi etiam eſſe debent illi, quibus injuria, vel damnum commiſſum debet emendari, aut ſi jam emendatum eſt, eorum teſtimonio comprobari. Deinde interroget epiſcopus, ſi pœnitentiam juxta quod canones præcipiunt, pro perpetratis ſceleribus ſuſcipere velit. & ſi ille terra proſtratus veniam poſtulat, CULPAM CONFITETUR, pœnitentiam implorat, & de futuris cautelam ſpondet, tunc epiſcopus apprehenſa manu ejus dextera in eccleſiam illum introducat, & ei communionem & ſocietatem Chriſtianam reddat, & ſeptem pſalmos pœnitentiales decantet, cum iſtis precibus*, Kyrie eleiſon, Pater noſter, Et ne nos, Salvum fac ſervum tuum, Deus meus, ſperantem in te. Mitte ei, domine, auxilium de C
ſancto, & de Sion tuere eum. Nihil proficiat inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponat nocere ei. Eſto ei, domine, turris fortitudinis, a facie inimici. Domine exaudi, &c. Dominus vobiſcum, &c.

Oratio.

PRæſta, quæſumus domine, huic famulo tuo dignum pœnitentiæ fructum: ut eccleſiæ tuæ ſanctæ, a cujus integritate deviaverat peccando, admiſſorum veniam conſequendo, reddatur innoxius. Per Chriſtum dominum noſtrum, amen.

Alia oratio.

MAjeſtatem tuam quæſumus, domine ſancte, pater omnipotens, æterne Deus, qui non mortem, ſed peccatorum vitam ſemper inquiris, reſpice flentem famulum tuum, attende proſtratum, ejus planctum in gaudium tuæ miſerationis converte: ſcinde delictorum ſaccum, & indue D
eum lætitia ſalutari, ut poſt longam peregrinationis ſamem, de ſanctis altaribus ſatietur, ingreſſuſque cubiculum regis, in ipſius aula benedicat nomen gloriæ tuæ ſemper, amen.

Alia oratio.

DEus miſericors, Deus clemens, qui ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, peccata pœnitentium deles, & præteritorum criminum culpas venia remiſſionis evacuas, reſpice ſuper hunc famulum tuum N. & remiſſionem omnium peccatorum ſuorum ſibi tota cordis confeſſione poſcentem, deprecatus exaudi: innova in eo, piiſſime pater, quidquid terrena fragilitate corruptum, vel quicquid diabolica fraude violatum eſt, & unitati corporis eccleſiæ membris redemptionis annecte. Miſerere domine gemituum, miſerere lacrymarum ejus, & non habentem ſiduciam niſi in tua magna miſericordia, ad tuæ ſacramentum reconciliationis admitte. Per Chriſtum dominum noſtrum, amen. *Poſt hæc ſecundum modum culpæ pœnitentiam ei injungat & literas per parochiam ſuam dirigat, ut omnes noverint eum in ſocietate Chriſtiana receptum. Aliis etiam epiſcopis hoc notum faciat. Nullus autem epiſcopus alterius parochianum excommunicare vel reconciliare præſumat, ſine conſenſu vel conſcientia propriæ epiſcopi.* Non licebat ergo presbyteris, vel diaconis, etiam urgente periculo, pœnitentes reconciliare, ſine epiſcopi conſultatione: quod ſi epiſcopus abſens eſſet, ut conſulere illum temporis anguſtiæ minime paterentur, poſſe presbyterum, vel diaconum illum reconciliare una cum Hiſpanis partibus D. Cyprianus conſentit.

Ex eiſdem item colligitur, epiſcopos in ſua diœceſi caſus ſibi poſſe reſervare; cur igitur tuæ beatitudini, qui ceteris divinæ poteſtatis amplitudine longe præſtas, epiſcoporum & fidelium graviores caſus & cauſas tuo judicio reſervari hæretici queritantur

Canon XXXIII. Vulgatus

De epiſcopis & miniſtris, ut ab uxoribus abſtineant.

Placuit, in totum prohiberi epiſcopis, presbyteris, diaconibus, & ſubdiaconibus poſitis in miniſterio, abſtinere ſe a conjugibus ſuis, & non generare filios: quod quicumque fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

Canon XXXIII. *Emendatus.*

B *De epiſcopis & miniſtris: ut ab uxoribus ſe abſtineant*

Placuit, in totum prohiberi epiſcopis, presbyteris, diaconibus & ſubdiaconibus poſitis in miniſterio, abſtinere ſe a conjugibus ſuis, & non generare filios: quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

RETULIT & probavit hunc canonem concilium Vvormacienſe can. 9.

Continentiæ legem ſemper ordinibus ſacris annexam in eccleſia, explicata concilii Nicani hiſtoria de Paphnutio.

CAPUT LXVI.

QUOTIES Auguſtini ſententia illa in mentem venit, qua docet eas ſcripturas maxima eſſe obſervatione, & commendatione dignas, quæ confutandis hæreticorum erroribus prodeſſe poſſunt: quoties altera occurrit Tertulliani monentis eis maxime deferendum, quarum vetuſtate adverſus hæreticos præſcribitur: toties animo commoveor vehementius ad ſummam religioſorum horum patrum venerationem, qui tot armorum præſidia ad labefactandas hæreticorum machinas decretis his tam ſanctiſſimis quam vetuſtiſſimis reliquerunt: non convenit ergo cum illi ad promerendum de eccleſia & religione tam fuerint expediti, fidei & religionis ſtudioſos ad referendam gratiam eſſe tardiores. Inter reliqua enim quæ ad retundenda hæreticorum tela appoſite ſanxerunt, hoc unum ad pudicitiæ, & continentiæ ſacræ propugnationem adverſus Lutherum, Calvinum, & reliquos antiquos & recentiores ſectarios magni momenti eſt, quo ab initio eccleſiæ decernunt, ſacros homines, ut divino cultui mancipati diligentius invigilent, matrimonio abſtinere. Antea enim, quemadmodum ipſo humani generis initio inter ſorores & fratres conjugia contrahebantur, quia alii non erant, inter quos illa contrahi poſſent, quæ conſuetudo diu permanſit, quouſque fœcunda jam ipſius humani generis propagatione, illa interdicta eſt, ſic & a principio naſcentis eccleſiæ & religionis, quia alii ætate, virtute & prudentia præditi non erant, qui tanto officio fungi poſſent, opus fuit ex maritis diaconos, ſacerdotes & epiſcopos eligere; quorum uxores quamvis nullo ſacro munere fungi poſſent, epiſcopiſſas, presbyteriſſas, diaconiſſas & ſubdiaconiſſas vocatas, quod his ſacerdotibus nuptæ eſſent (exemplo noſtro, quod marchioniſſæ, comitiſſæ & duciſſæ illæ dicuntur, quæ ducibus, comitibus & marchionibus nuptæ ſunt) ex concilio Altiſſiodorenſi, Turonenſi, & aliis didicimus. Maritos autem jam electos a ſuſcipiendis liberis temperantiæ lege, & præclara apoſtolorum imitatione, & traditione ſemper abſtinuiſſe in eccleſia occidentali, Hieron. Epiphanii & aliorum auE
ctoritate non ambigo: eo præſertim tempore, qui miſſæ ſacrificium aut offerre, aut miniſtrare debuiſſent. Sed cum ex aliorum incontinentium, vel non continentium experimento agnoviſſent poſtea, multa redundare incommoda ex mutua illa conjugum caritate, dum recenti carnis voluptate reſoluti, marcidique toti, ad tractandum & conſummandum immaculatum Chriſti corpus accederent, & in medio forſan ſacrificio, ſe occaſio offerret cogitandi, quomodo uxoribus placere debuiſſent; & illo finito, ſanctificatas prius manus Chriſti corpore, ſtatim illas ad tractandam fœminarum turpitudinem turpius admoverent, divino ſpiritu afflati decreverunt, in totum prohibere, ut qui jam mariti, vel epiſcopi, vel presbyteri, vel diaconi aut ſubdiaconi ordinati ſint (hoc enim ſignificat poni in miniſterio, vel poſitos eſſe in miniſterio) uxorios poſthac amplexus recuſarent,

D. Aug. in epiſt. Joan. 2. tractatu 2. in principio. Tertul. de præſcrip. adverſus hære. cap. 35.

Antiquorum flaminum uxores flaminicas vocatas Sextus Pompejus tradit.

Conc. Altiſſiodorenſe can. 21. Turonenſe II. can. 20. Hieron. epiſt. 50. in fin. & l. 1. adverſus Jovinianum. D. Epiphan. l. 2. tom. 1. hære. 56.

congruentem sancto ministerio quod gerebant, mentis & corporis integritatem servantes. Hanc ergo continentiæ legem (sic enim malo, quam cælibatus illam nuncupare, ut trito magis, quam Latino & proprio sermone usurpant nostri, cum sciant cælibes eos in jure nuncupari, qui neque sunt, neque fuerunt unquam mariti, quod ad hanc causam non recte accommodatur, cum mariti, jam defunctis uxoribus & viventibus conversis, & continentes esse & ad sacerdotium possint admitti.) Hanc igitur continentiæ legem ab Hispania primum edito hoc canone a Gallis postea renovatam in concilio Arelatensi II. legimus. *Assumi aliquem ad sacerdotium non posse in vinculo conjugii constitutum, nisi fuerit promissa conversio, non oportet.* Ab Afris deinde repetitam Carthaginenses patres demonstrant, nec noviter a se stabilitam dixerunt, sed antiquissima apostolorum traditione sanctam. *Ita placuit,* inquiunt, *& condecet sacrosanctos antistites, & Dei sacerdotes, nec non & levitas, vel qui sacramentis divinis inserviunt, continentes esse in omnibus, quo possint, simpliciter quod a Deo postulant, impetrare; ut quod apostoli docuerunt, & ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus. Ab universis episcopis dictum est. Omnibus placet, ut episcopi, presbyteri vel diaconi, & qui sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes etiam ab uxoribus se abstineant.* Quod graviori pœna proposita constituerunt Hispani episcopi in concilio Toletano I. ut diaconi videlicet, vel presbyteri liberis operam dantes, ad altiorem gradum non ascenderent. *Placuit ut diacones, si vel integri vel casti sint, & continentis vitæ, etiam si uxores habeant, in ministerio constituantur: ita tamen, ut si qui etiam ante interdictum, quod per priores ante nos episcopos constitutum est, incontinenter cum uxoribus vixerint, presbyterii honore non cumulentur. Si quis vero ex presbyteris, ante interdictum, filios susceperit, de presbytero ad episcopatum non admittatur.* Concilio Agathensi placuit etiam, ut si presbyteri vel diaconi conjugati, ad torum uxorum suarum redire voluerint, papæ Innocentii ordinatio vel Siricii episcopi auctoritas, quæ est his canonibus inserta servetur. *Quod si ad aliquos formula illa ecclesiasticæ vitæ, pariter & disciplinæ, quæ a Siricio episcopo ad provincias commeavit, non probabitur pervenisse, eis ignorationis venia remittatur: ita ut de cetero penitus incipiant abstinere, & ita gradus suos in quibus inventi fuerint, sic retineant, ut ad potiora eis non liceat ascendere. Quibus in beneficio esse debet, quod locum ipsum, quem retinent, non amittunt. Si qui autem scisse formam vivendi missam a sancto Siricio episcopo deteguntur; neque statim cupiditates libidinis abjecisse, illi sunt modis omnibus submovendi; eo quod post admonitionem cognitam, præponendam arbitrati sunt voluptatem.* Et rursus. *Sane si conjugati juvenes consenserint ordinari, etiam uxorum voluntas ita inquirenda est, ut sequestrato mansionis cubiculo, religione promissa, postea quam pariter conversi fuerint, ordinentur.* Idem decrevit postea, Taurinensis synodus, Arausicana, Turonensis I. Aurelianensis III. Altisiodorensis, Matisconensis I. Toletana II. III. IV. VIII. IX. & aliæ quibus libenter abstineo, sed tandem Lateranensis generalis sub Innocentio III. & Tridentina.

Cælibes non recte omnes continentes nuncupari.

Conc. Arelat. II. can. 2.

Conc. Carthag. II. c. 2.

Conc. Tolet. I. can. 1.

Conc. Agathense can. 9.

Idem can. 16.

Concil. Taurinens. can. 5. Arausican. c. 23. & 24. Turonens. I. can. 1. Aurelian. III. can. 2. Altisiodor. can. 20. Matisc. I. can. 11. Tolet. II. can. 1. III. can. 5. IV. can. 43. VIII. c. 5. & IX. c. 10.

Ex pontificibus autem Clemens papa primus in epistola secunda (si illius epistola est) Lucius & Stephanus PP. clarius & severius multo Siricius ad Himerium Tarraconensem & Innocentius papa I. ad Victricium sive Victorinum, ut Gratianus legit, aut Vitricum (ut ex Rothomagensium præsulum catalogo Robertus Cænalis episcopus Abrincensis refert) in altera epistola ad Anastasium episcopum Thessalonicensem, & in altera ad Rusticum episcopum Narbonensem, item Pelagius sive Gelasius papa ad Cethegum Patricium.

Siricius in epist. 1. ad Himerium episcopum Tarraconensem. Innocentius I. in epistola ad Victricium episcopum Rothomagensem. Pelagius sive Gelasius papa apud Gra. in c. de Syracusanæ 28. dist.

Illud tamen hic prætermitti nec licet, nec expedit; quod concilium Nicænum decrevisse, Paphnutii suasione, Socrates, Sozomenus & Cassiodorus tradiderunt, apud Gratianum. *Nicæna Synodus,* ait, *corrigere volens hominum vitam, in ecclesiis commorantium, posuit leges, quas canones vocamus, in quorum tractatu, videbatur aliquibus, introducere legem, ut episcopi, presbyteri, diaconi, & subdiaconi, cum conjugibus, quas ante consecrationem duxerant, non dormirent; surgens autem in medio Paphnutius confessor contradixit, honorabiles confessus nuptias, & castitatem esse dicens, cum propria conjuge concubitum, suasitque concilio, ne talem poneret legem, gravem esse asserens causam, quæ in ipsis, aut eorum conjugibus occasio fornicationis existeret: & hæc quidem Paphnutius,* licet nuptiarum esset inexpertus, *exposuit: synodusque laudavit sententiam ejus, nihil ex hac parte sancivit, sed hoc in uniuscujusque voluntate, non in necessitate dimisit.* Grave nimis visum est Francisco Turriano utriusque literaturæ, tum divinæ, tum humanæ laude digno, Nicæni concilii decretum, & Paphnutii monachi & episcopi consilium; indignumque censuit utrumque, & tanto concilio, & tanto confessore; ideoque filum disputationis, non ad interpretandum concilium, sed ad infringendam ecclesiasticorum scriptorum, qui id literis tradiderunt, auctoritatem convertit; illos in tota hac Paphnutii historia impudenter & impie mentitos asseverans. Sozomenum dicit Theodori Mopsuestiæ episcopi & heretici laudatorem, eaque de causa illius historiam omni fide, auctoritate & probabilitate carere, nec a sede apostolica receptam, ut testatur D. Gregorius ad Eulogium episcopum Alexandrinum. *In historia autem Sozomeni,* inquit, *de quodam Eudoxio qui Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur: sed ipsam quoque historiam sedes apostolica recipere recusat, quoniam multa mentitur, & Theodorum Mopsuestiæ nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui, magnum doctorem ecclesiæ fuisse perhibet. Restat ergo, ut si quis illam historiam recipit, synodo, quæ piæ memoriæ Justiniani temporibus de tribus capitulis facta est, contradicat. qui vero contradicere non valet, illam historiam necesse est, ut repellat.* Quibus & illud adjicere potuisset Turrianus; minorem fidem & auctoritatem in historia Nicæni concilii Sozomeno tribui posse, quod lapsum illum in tempore ejusdem concilii & confirmatione legatmus: refert enim illud habitum fuisse sub Julio, cum absolutum fuerit tempore Silvestri, prædecessoris non solum Julii, sed & Marci, cui Julius successit, ut demonstrat epistola præsidum Osii & Viti, ac Vincentii legatorum ad eumdem Silvestrum. Socratem autem Novatianis fuisse benevolum & Romanæ ecclesiæ parum amicum asserit, aliaque in historia Nicæni concilii fuisse mentitum, ut quod pascha nunquam celebraretur, nisi ex vetere consuetudine cujusque regionis, nihilque Nicænam synodum (ut nonnulli, sicut idem ait, vulgo jactarent) de hoc festo pascha immutasse: quod perinde esse videtur, si utrumque comparetur, atque dicere, nullum de pascha canonem sanxisse: cum contra sint gravissimi ecclesiæ scriptores Epiphanius, Theodoretus, Ambrosius, Gregorius Cappadox in encomio CCCXVIII. episcoporum, & alii quos dicit se præterire: idem quoque Socratem ausum fuisse mentiri, aut certe quod ignorabat pro certo affirmare, ecclesiam Romanam in quadragesima tres tantum hebdomadas exceptis sabbato & dominico jejunare: jam quæ fides habeatur in veteri historia, mentienti in præsenti? Hæc Turrianus contra Socratem: in quo etiam & alio adminiculo ille possit juvari. Socratem enim multa ex suis libris, præcipue quæ duobus complexus est, ab scriptis Rufini presbyteri se accepisse, ipsemet narrat, eodem libro: at Rufinum & ejus opera Gelasium PP. D. Hieronymum secutum ut apocrypha damnasse, & rejecisse in concilio Romano comperio. Sicque videtur historia hæc de Paphnutii consilio & Nicæni concilii decreto, his duobus suffulta auctoribus, minus ponderis habitura: cum præsertim, nec Eusebius Cæsariensis, qui interfuit concilio Nicæno, nec post illum Theodoretus, nec Theophanes, nec Georgius Cedrenus, de ea historia mentionem fecerint. Et quia in canone III. ejusdem concilii Nicæni, subintroductas habere episcopis, presbyteris, & diaconis interdictum fuit; tanti habita est, non solum castitatis & continentiæ, sed honestatis a concilio ratio, cui non congruit de matrimonio permittendo tanta licentia. Hæc Turrianus & qui illius partes susceperunt, ingerunt nobis, ut credamus totam de Paphnutii confessoris consilio, & Nicæni concilii decreto, confictam esse historiam vel fabellam.

Socrates lib. 1. hist. eccles. c. 8.

Sozomenus 1. 1. c. 22.

Cassiod. in Tripartita l. 2. cap. 14. exstat apud Grat. in c. Nicæna synodus 31. dist.

Franciscus Turrianus l. de sexta & septima synodo actione 15. e.

D. Gregor. lib. 6. epist. ind. 15. epist. 195. ad Eulogium episcopum Alexandrinum.

Osii, Viti & Vincentii legatorum epist. ad Silvestrum reperitur ad finem concilii Nicæni.

D. Epiph. adversus Audianos. Theodoretus in vita Marciani. Ambros. lib. 10. epist. Greg. Cappadox in encomio 318. episcoporum.

Socrat. l. 1. c. 8.

Concilium Romanum apud Gratian. in can. sancta Romana. 15 dist.

Sed cum attenta animi cogitatione considero, quæ sanctus confessor episcopusque Paphnutius consuluit, & Nicænum concilium decrevit, non possum non satis mirari, quæ causa fuerit, quæve tanta in canone difficultas, qua Turrianus commotus in tam antiquos & graves ecclesiæ scriptores, tam acres sermonis & disputationis aculeos contorserit. Si ut Calvinum confutaret, qui hujus concilii Nicæni & Paphnutii auctoritate contendit, licere jam ordinatis nuptias contrahere, attentius considerare ille potuisset, quod Paphnutius confessor, non consuluit concilio, ut sacerdotes cœlibes matrimonium inirent: ut impie ex eadem historia collegit Calvinus (hoc enim nec in occidentali nec in orientali ecclesia est unquam receptum) sed id tantum, ut juxta Romanæ & Hispanicæ ecclesiæ consuetudinem (proposuerat forsan observandum id Osius) Græci omnes & orientales mariti ad sacerdotium promoti, ab uxoribus antea ductis, tali præcepto non abstraherentur: his enim verbis eam historiam Socrates complectitur. *Verum, de una re a Paphnutio gesta hactenus: alteram etiam narrabo, ejus consilio confectam, quæ & ecclesiæ utilitati, & omnibus qui sacris sunt initiati, ornamento esse possit. Visum erat episcopis, legem novam in ecclesiam introducere; ut qui essent sacris initiati,* sicut episcopi, presbyteri, & diaconi, *cum uxoribus, quas cum erant laici, in matrimonium duxissent, minime dormirent. Et quoniam illis erat propositum, de hac re consilium inire, in medio eorum consessu, surrexit Paphnutius ac vehementer vociferatus est; non grave jugum cervicibus illorum imponendum esse, qui erant sacris initiati, honorabile esse conjugium inter omnes, & torum immaculatum: videndum, ne nimis exquisita præscriptione, ecclesiam gravi incommodo afficerent. Omnes enim non posse ferre tam austeram disciplinam, tamque ab omni animi perturbatione vacuam: neque a singulorum uxoribus fortasse eam castimoniæ normam posse servari. Viri autem cum uxore legitima concubitum, castimoniam appellavit, illudque*

Lib. de inst. christiana, 3. §. 70.

Socrates lib. 1 c. 18.

satis

satis esse. ut qui in clerum ante adscripti erant, quam duxissent uxorem, hi secundum veterem ecclesiæ traditionem, deinceps a nuptiis se abstinerent; non tamen quemquam ab illa, quam jampridem cum laicus erat, uxorem duxisset, sejungi debere. Ifiam in episcoporum conventu orationem habuit Paphnutius, cum ipse non modo nuptias non expertus esset, sed etiam, vere dixerim, mulierem non aliquando attigisset. Nam a puero in monasterio seipsum severo vitæ disciplinæque genere totum deäderat: qui quidem propter singularem castimoniam, præ ceteris plane in magna fama celebritate vixit. Itaque cum totus episcoporum presbyterorum & diaconorum conventus verbis Paphnutii assensisset, controversia de hoc exorta penitus sedata est, protestasque perennis cuique pro arbitratu ab uxorum consuetudine abstinendi. Hæc Socrates; cui in omnibus pene etiam verbis consentit Sozomenus. Nec Socrates & Sozomenus solum historiam hanc literis tradiderunt, sed & Aurelius Cassiodorus, & Nicephorus. At utrumque Cassiodorum & Nicephorum a Socrate & Sozomeno desumpsisse, ille respondebit? desumpsisse non diffiteor; sed in illos, nec Novatianorum hæresis, nec Theodori Mopsuesteni amicitia, nec Romanæ ecclesiæ odium, aut concepta a Gregorio magno suspicio, ut in alios retorquebitur; quinimo cum Gregorius magnus Sozomeni fidem auctoritatemque elevasset, quod a Theodori partibus stetisset, retulisset profecto, quæ errore tanto (ut voluit Turrianus) de Paphnutio confessore & concilio Nicæno impudenter ille confinxerat; cum tanti videri posit ad eorum causæ confirmationem. Facit tandem ad stabiliendam historiæ fidem, quod ex codice vetusto bibliothecæ Vaticanæ, in quo illa iisdem pene verbis continentur, Alfonsus Pisanus refert. *Has leges scripsit*, inquit, *ipse sanctus eorum confessor in præsentia Deo dilectissimi & laudatissimi regis Constantini de ecclesiastica gubernatione. Statuerant autem & aliam legem episcopis proponere, quam divinus prohibuit Paphnutius, de qua necessarium existimavi narrare admiratione maxima dignam historiam. Placebat quibusdam episcopis in concilio, novam legem in ecclesiam introducere, & ut de aliis ad ecclesiam pertinentibus, ita & eam legem definire, de eo quod non oporteat clericos sacri ordinis suum quamlibet uxorem ejicere. Statuerant igitur de eo, quod non oportet clericos sacri ordinis, sive episcopos, sive hypodiaconos, sive aliquem ex sacro catalogo, dormire cum uxoribus, quas adhuc laici duxerant. His ita dispositis, surgens in medio turbæ episcoporum divinus Paphnutius, magna voce clamavit, dicens: ne graveris jugum clericorum sacri ordinis: honorabile enim*, inquit, *connubium in omnibus, & torus immaculatus, ne perfectionis excessu ecclesiam magis lædatis, neque enim omnes ferre posse ait, vacuam affectibus exercitationem: nemo*, ut opinor, *in castitate conservatur si maritorum quilibet uxore privetur; pulchrum dico esse castitatem uniuscujusque cum sua uxore conventum; imo separari hac lege dico eam quam Deus conjunxit, & quam semel dum lector esset, aut cantor, aut laicus uxorem duxit. Et hoc quidem dixit Paphnutius, cum esset omnis conjugii expers, propterea, quod in monasteriis a pueritia fuerat educatus, ideoque hujus viri consilio persuasa tota episcoporum concio, de hac quæstione tacuit, judicio volentium relinquens continentiam ex consensu a propriis uxoribus.* Quod si Eusebius, & qui illum sæpe sequuntur Ruffinus & Theodoretus, siluerunt; ea causa fuit, quod Nicæni concilii historiam, vel ætate, vel negotiis aliis impeditus Eusebius omiserit, vel ut ex Gelasio & Zonara colligitur, quod ejus fides cum ea quæ in Nicæno concilio prodita est, non satis conveniret, satiusque duxit & merito, historiam concilii Nicæni præterire, quam in eam quid grave & reprehensione dignum scribere.

Sed exquiramus a reliquis, quibus est rationibus persuasus sanctissimus episcopus & confessor Paphnutius, ut tam sanctam de continentia sacerdotali legem Nicæno concilio dissuaserit? *Surgens in medio Paphnutius confessor*, ajunt Socrates & Sozomenus, *honorabiles confessus nuptias, & castitatem esse dicens, cum propria conjuge concubitum; suasitque concilio, ne talem poneret legem, gravemque asserens causam, quæ in ipsis aut eorum conjugibus occasio fornicationis existeret.* Duplex ergo (ni fallor) causa ex his verbis Paphnutii elici potest: altera quæ matrimonium ipsum, altera quæ conjuges respicit. Quæ matrimonium, graviſſima fuit, ne quis putet perfunctorie illum dixisse; honorabiles esse nuptias, & castitatem cum propria conjuge concubitum. Surrexerat paulo ante Eustachius monachus, qui postea Sebastæ factus est episcopus, qui, ut Socrates refert, nuptias fieri prohibuit, a cibis abstinendum docuit, unde nonnullos qui nuptias contraxerant a connubio segregavit, tantoque, tam crudeli, tam impio, tam nefario in nuptias irruit odio, ut in ædibus conjugatorum, precationes fieri vetuerit, benedictionemque presbyteri habentis uxorem, quam laicus duxisset, tanquam scelus declinandam præceperit; quem quidem, cum alia plura his similia fecisset, docuisseque, Gangris in Paphlagonia coactum concilium gradu episcopali dimovit, ejusque dogmata anathemate damnavit, ut præter Socratem, ipsa synodus Gangrensis docet ad epi-

A scopos Armeniæ. *Nam ex eo*, inquit, *quod illi*, Eustachius videlicet & sui sectatores, *nuptias damnarent, & docerent, quod nullus eorum, qui sunt in conjugio, habet in Deo spem, seductæ mulieres malitæ, suis subditæ maritis, ab ipsis maritis discesserunt, & a propriis uxoribus viri; sed hoc interim medio, dum continere non valent, adulterium commiserunt, eaque de causa diffamati sunt, & probris insimulati.* Et post alia. *Et qui nolunt in ædibus conjugatorum*, odio scilicet conjugii, *facere preces, factasque despiciunt, ac sæpe numero, de oblatis in illis conjugatorum domibus non participant; & qui presbyteros conjugatos contemnunt, eorumdemque liturgias non attrectant.* Ut hinc pariter aliqua canoni IV. ejusdem concilii Gangrensis lux præferatur. *Si quis existimat de presbytero conjugato, quod eo sacrificante, non oporteat ipsius oblationi vel sacrificio communicare, anathema esto.* Non enim id definivit concilium (ut hæretici nostri temporis imple contendunt, canonis sententiam vel ignorantia non assequentes, vel quod probabilius est, impietate labefactantes) quod voluerit concilium omnes presbyteros & sacerdotes uxorum vinculis ligari; sed ut damnaret Eustachii errorem, qui odio uxorum vel sacramenti matrimonii, presbyteros in Græcia maritos, ut impios & execrabiles damnabat. Cum hoc autem (ut eo unde egressi sumus revertamur) cognitum haberet & exploratum Paphnutius, superioris Thebaidæ episcopus & confessor, divino potius spiritu afflatus, quam humano aliquo consilio innixus, castas nuptias esse dixit; & castitatem cum propria conjuge concubitum; ne si forsan in tanto concilio, quantum erat Nicænum, nuptiæ clericorum in laico habitu & statu initæ rejicerentur, rudes quidam & imperiti, nuptias ut quid turpe damnari falso existimarent, altioresque radices ageret excitata jam Eustachii monachi hæresis, ad quam confutandam necesse fuit illud concilium Gangrense convocari; cui Osius Cerdubensis, paulo post Nicænum, interfuit.

Quæ conjuges ratio respicit, illa fuit. Omnes enim ferre non posse tam austeram disciplinam, tamque ab omni animi perturbatione vacuam, neque a singulorum uxoribus fortasse eam castimoniæ normam tuto posse servari: propositum enim erat prius in concilio, ut Socrates refert, novam legem in ecclesiam introducere, ut qui essent sacris initiati, cum uxoribus, quas laici jure in matrimonium duxissent, minime dormirent: hoc enim generaliter constitui volebant, præcipue in Oriente, in quo concilium agebatur, & cujus ea consuetudo longius erat progressa; nam in pluribus occidentis partibus ea, vel traditione, vel decreto ablata fuerat, ut antea animadverti. Illud aut grave visum est Paphnutio, cum propter hæresim Eustachii; tum ob uxorum pericula incontinentiæ: ipsæ enim cum nullo voto essent devinctæ; si castitacem cogerentur servare, quam non voverant, cum se continere non possent, maritorum fide & caritate fraudatæ, in periculo erant labendi in deteriora: a quo etiam periculo efferveſcentes maritorum juvenum animi ætatis ardore non multum aberant: quos aliquando eligi sacerdotes, exiguus, qui tunc erat catholicorum Christianorum numerus, & ecclesiæ necessitas postulabant. Quæ ratio non solum Paphnutium, ne illum ut parum castitatis amicum repellant nostri, vel suspectum habeant sanctissimi concilii Nicæni decretum, mirificique pastoris & confessoris Paphnutii consilium; sed multo ante Paphnutium, Dionysium Corinthiorum episcopum commovit, ut ad Pinytum Gnossiæ ecclesiæ episcopum scriberet, commonefaciens illum, ne grave servandæ, imo compulsæ castitatis onus, ac necessitatem, fratrum, ac discipulorum animis imponeret, in quo multorum periclitaretur infirmitas; cujus rationem habere, & suorum imbecillitati se attemperare erat necesse, quod consilium laudavit, amplexusque est Pinytus, ut Eusebius, & Nicephorus tradiderunt.

Nec novi quid consuluit Paphnutius, & decrevit concilium, cum semper in oriente ea impunitas & licentia permissa fuerit. Qui volebant enim, altioris vitæ fastigium conscendere, continenter se gerebant; nec post sacerdotium acceptum, sicut in occidente, uxorum amplexibus implicabantur. Hi autem quibus hanc sanctam continentiæ traditionem sequi displicebat, uxores antea ductas, domi retinebant, & liberis tanquam sæculares operam dabant, ut idem Socrates asserit & Nicephorus: in quo statu legem continentiæ relinquendam Paphnutius consuluit, & concilium decrevit, cujus sententia, omissio fuit potius, quam decretum, cum nihil novi decreverit.

Sed progrediamur, disquiramusque, an Paphnutius, si primus non fuit hujus continentiæ dissuasor, an ultimus fuerit? At non fuisse ultimum, rescriptum indicat catholicorum principum, Honorii & Theodosii ad Palladium P. V. hæc post alia dicentium. *Illos autem non relinquat castitatis hortatus affectio, quæ ante sacerdotium maritorum legitimum meruere conjugium; nec enim clericis in competenti adjunctæ sunt, quæ dignos sacerdotio viros sua conversatione fecerunt.* His accedit Stephanus PP. *Aliter*, inquit, *se orientalium traditio habet ecclesiarum, aliter hujus sanctæ Romanæ ecclesiæ. Nam eorum sacerdotes diaconi & subdiaconi, matrimonio copulantur; istius autem*

seu episc. ad episcop. Aumeniæ.

Explicatur can. 4. concilii Gangrensis

Soerates lib. 2. cap. 33

Euseb. lib. 4 hist. eccles. c. 22. Niceph. lib. 4. c. 8.

Socrates lib. 5. c. 22. Niceph. lib. 12. c. 34

Hon. & Theodos. in l. eum qui C Theodos. & Justin. de epiſcopis & clericis.

Stephanus PP. apud Grat in c. aliter 31. dist

tem ecclesiæ, vel occidentalium nullus sacerdotum a subdiacono usque ad episcopum licentiam habet conjugium sortiendi. Cum autem utriusque ecclesiæ consuetudinem retulisset, neutram, ut evangelicis apostolicisque institutis repugnantem reprobavit, quod facturus non esset pontifex, si orientalium traditionem Christianæ doctrinæ agnovisset adversam. In qua epistola, quia verbum unum, duriusculum quibusdam visum est, ex illo siniſtre admodum elicientibus, sacerdotes orientis, jam sacratos ordinibus, matrimonia posse contrahere, oportet ut interpretatione molliatur. Matrimonio enim sacerdotes copulari, idem est prorsus, quod matrimonii usum sive concubitum exercere; ut præter alia Beda demonstrat. *In tribus*, ait, *quadragesimis anni, & in die dominico, & in quarta feria, & in sexta feria, conjugales continere se debent, nec illis diebus copulari, quamdiu gravata fuerit uxor usque ad partum, a partu post XXXIII. dies, si filius est, si autem filia, post LVI.* Eodem sensu verbum copulari usurpavit vetus translatio canonum sextæ synodi. *Quamvis in Romani*, inquit, *canones ordine traditum novimus, eos qui ordinati sunt, diaconi vel presbyteri profiteri: quod non suis jam copulentur uxoribus.* Copulari igitur verbum, pro maris & fœminæ corporum conjunctione intelligendum est, nam jam semel sacratos in oriente, ut in occidente, celebrare connubia non potuisse, iidem qui historiam Paphnutii retulerunt, literis comprobarunt, Socrates, Sozomenus, & Nicephorus, & præter hos concilii Neocæsariensis patres.

Explicatur Stephani PP. decretum de matrimoniis orientalium.

Beda in lib. de remedio peccatorum.

Sexta synodus, can. 3.

Socrates, Sozomenus & Nicephorus, in locis superius citatis Conc. Neocæsari. can. 1.

Sed ad historiam Paphnutii redeamus, videamusque an illius consilium reliqui post Stephanum pontifices improbaverint. Gregorius magnus (cum paulo ante Pelagius secundus, qui illum in ea dignitate præcessit, subdiaconos Siciliæ uxoribus suis permiscri Romanæ ecclesiæ legibus prohibuisset) duram ejus constitutionem existimans subſtulit, decernens, ut qui jam matrimonio conjuncti erant, ab eo minime separarentur; sed permitterentur copulari. *Ante triennium*, inquit, *omnium ecclesiarum subdiaconi Siciliæ prohibiti fuerant, ut more Romanæ ecclesiæ, suis uxoribus nullatenus miscerentur, quod mihi durum atque incompetens videtur, ut qui usum continentiæ non invenit, neque castitatem promisit, compellatur a sua uxore separari, atque per hoc, quod a'sit, in deterius cadat.* Estne aliud quod Paphnutius consuluit, ab eo, quod Gregorius in Sicilia præcepit; nisi quod ille generaliter in Græcia in omnibus ordinibus sacris, quia de omnibus oblata fuerat disceptatio, Gregorius autem peculiariter de subdiaconis Siciliæ, quia de his solum institutus sermo & quæstio orta in Sicilia erat? illud solum Gregorio, quod subdiaconi in posterum in Sicilia non ordinarentur, ni prius castitatis legibus se disertis verbis addixissent. *Unde videtur mihi*, inquit, *ut a præsenti die episcopis omnibus dicatur, ut nullum facere subdiaconum præsumant, nisi qui se victurum caste promiserit: quatenus & præterita mala, quæ proposito mentis appetita non sunt, violenter non exigantur, & futura mala caute caveantur.* Nec Gregorius solum consuetudinem Græcorum non improbavit, sed nec Innocentius III. Cum enim ab eo quæreretur, per Achierontinum archiepiscopum: an filius sacerdotis Græci, ad episcopatum Anglorienſem posset promoveri (filios enim sacerdotum, ad ecclesiasticas dignitates ecclesia vix unquam admisit) elegerant enim illum canonici Anglorienſes: respondit archiepiscopo Innocentius, ut ad confirmationem illius, & consecrationem, sine dubio, procedat. *Nos igitur attendentes*, scribit, *quod orientalis ecclesia votum continentiæ non admisit: quoniam orientales in minoribus ordinibus contrahunt, & in superioribus utuntur matrimonio jam contracto: mandamus, quatenus nisi pro eo quod inter Latinos Græci hujusmodi conversantur, regionis consuetudo repugnet, & si aliud canonicum non obsistat, ad confirmationem & consecrationem sine dubitatione procedas.* Quod & Clemens III. papa docuit, dum ait: *Quæsitum est utrum sacerdotibus Græcis, quibus legitimo matrimonio licet uti, pœnitentia publica sic imponenda, si eam postulent sibi pro filiis oppressis injungi, &c.* Si illis enim in Græcia matrimonio uti non liceret, non utique id pontifex affirmasset, oppressionemque infantis majori severitate damnasset. Nec in concilio Lateranensi generali sub Innocentio III. ea consuetudo improbata est; nam cum Latinis clericis omnium fœminarum commercium pœnis gravissimis interdiceretur, de Græcis hæc patres decernunt: *Cum autem secundum regionis suæ morem, non abdicarunt copulam conjugalem, si lapsi fuerint, gravius puniantur, cum legitimo matrimonio uti possint.* Hæc longius ad defensionem Paphnutii, magis quam Græcorum, deducere adducereque placuit, ne tanta patri tanto, episcopo, & confessori impudicitiæ, vel incontinentiæ nota imponatur, neve concilio Nicæno hæretici falso confirmari, cum illud non decernat, nec approbet Græcorum consuetudinem, sed ne ob hæresim Eustachii, tunc recenter exortam, impingerent ad eumdem scopulum, erroris ansam ex concilio siniſtre sumentes, ideo supersederunt continentiæ legi in Græcia solum & oriente: nam de ejus sacerdotibus solum nata fuerat disceptatio, & in eis solum, opus erat novæ illius legis constitutione, cum in reliquis occidentis provinciis, sive traditione, sive lata constitutione id jam observaretur: quod & consuluisset ipse Turrianus, si in conc. Græco & Græcorum episcoporum majori ex parte coacto interfuisset, vidisſetque concilii taciturnitate & conniventia, hæreseos & errorum periculis (quæ ex prohibitione redundabant) aditum intercludi. Illa autem si abfuissent, non Latini modo, sed & ipsi Græci continentiæ legem peculiari decreto procul dubio indixissent: nam in eam sententiam sat fuisse propensos episcopos omnes, Socrates & Sozomenus scripserunt: at prudentes legislatores temporum vicissitudini cedere & posse & debere, philosophorum placitis, experimentisque multis edocti sumus.

Clemens PP. in quæsitum occurrent. remiss.

Conc. Troj. can.

Justin. in then. de tissim. ep. § Presb. ris collat.

Quod autem de subintroductis ad refellendam Paphnutii historiam alii referunt, leviſſimum est: quia subintroductas habere illis solum interdictum fuit, qui uxores numquam duxerant, vel ductis carebant, ut testantur concilii Troslejani patres. *Quique*, ajunt, *clericatus utuntur officio, extranearum mulierum familiaritatem habere prohibentur, matrum, sororum, aut filiarum sibi solatia intra domum suam noverint tantum esse concessa: sed quia sub occasione istarum personarum, aliæ mulieres subintroduci ceperunt, sancti Africani canones decreverunt: ut nec ipsi episcopi, aut presbyteri soli habeant accessum ad viduas, vel virgines, vel quascumque fœminas; sed ubi aut clerici præsentes sint, aut graves aliqui Christiani, &c.* Hinc Justinianus imperator, ejusdem concilii Nicæni probans decretum, *presbyteris*, ait, *diaconis & subdiaconis & aliis in clero scriptis non habentibus uxores, secundum regulas divinas, interdicimus & nos, mulierem habere in sua domo, &c.*

Idem in eadem epistola.

Innoc. III. in c. cum olim de clericis conjugat.

Illud autem postremo loco reservavi, incertum esse, an hic Paphnutius idem sit cum eo, quem eandem in hæresim Meletianorum lapsum admonuit D. Epiphanius: eumdem enim indicant Paphnutii nomen, Ægypti locus, Constantini imperium; alium vero, maturitas ætatis hujus quiete, pure, pie, & sapienter peractæ, spectata prudentia, singularis morum integritas, clara literarum cognitio, insignis præteritæ confessionis gloria, ac tandem divina illa edendi miracula virtus: in re dubia pietatis & religionis consideratio, æquiorem tueri partem suadet.

D. Epiph. nius adv. sus hæres. 68. hæs.

DE

DE CONFIRMANDO CONCILIO ILLIBERRITANO,

LIBER III.

Canon XXXIV. Vulgatus.

Ne cerei in cœmeteriis incendantur.

Cereos per diem placuit, in cœmeterio non incendi: inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt. Qui hæc non observaverint, arceantur ab ecclesiæ communione.

Canon XXXIV. *Emendatus.*

Ne cerei in cœmeteriis incendantur.

Cereos per diem placuit, in cœmeteriis non incendi: inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt. Qui hæc non observaverint, arceantur ab ecclesiæ communione.

Cereos in cœmeteriis incendi prohibitum ad inquietandos sanctorum spiritus: & quid sit spiritus inquietare.

CAPUT I.

SI catholici scriptores, beatissime pater, ingenii & doctrinæ laude præstantes, tam audacter, & acerbe carpunt, quam plene non capiunt concilii sententiam; & propriam erroris culpam in sanctissimos ecclesiæ patres conciliorum auctores reiiciunt: non adeo mirum, si hæretici, pietatis & religionis Christianæ, vel ignari, vel hostes, in eadem ignorantiæ, vel temeritatis vestigia incurrant. Asse erant nonnulli, canonis sententiam a Christianæ doctrinæ, & antiquæ ecclesiæ moribus alienam, quod cereos in defunctorum, vel sanctorum monumentis accendi, prohibitos judicarint; sed si paulo altius, patrum mentem plenissimam religionis perpendissent, reperissent profecto, non hoc pietatis documentum; sed antiquæ superstitionis radices convellere voluisse. Pertinet enim ad episcopos non minus in superstitione ex hominum animis evellenda, curam, ac diligentiam impendere, ac in religione stabilienda, & augenda industria laboreque invigilare. Quocirca præsenti constitutione non prohibent generaliter, cereos in cœmeteriis accendi; id enim cum ex natura sua (ut philosophi docent) indifferens sit, si justo & pio religionis zelo accendantur, pium & religiosum erit: sin minus, profanum & impium: quod hujus canonis sanctione prohibuisse patres, ratio constitutionis reddita perspicuis verbis demonstrat. *Inquietandi enim*, ait, *sanctorum spiritus non sunt*. Cum enim hæc sit præcipua ferendæ & latæ legis ratio, perinde ac si dixissent patres: Cereos placuit in cœmeteriis non incendi, ad inquietandos sanctorum spiritus; non quod vere inquietari posse animas crediderint Hispani patres, quinimo ut plenum superstitionis crimen illud interdixerunt, & anathemate damnarunt, sed quod inquietari posse putarent, & vellent hi, qui animas evocare cereis contendebant: quorum errorem episcopi conantur evellere, decernentes ne cerei incenderentur ad eam evocationis superstitionem, quæ vere ad magiam, seu necromantiam spectabat. Inquietare enim, seu inquietare velle sanctorum spiritus, idem est prorsus, quod velle e quiete, in qua morantur, educere, & ad præsentis usuram lucis revocare, quod alii solicitare, elicere, educere, evocare, evellere, inclamare, ciere manes dicunt. Olim enim evocare, & inquietare piorum manes, ad consulendum eos de futurarum rerum eventu & veritate se velle & posse, magi quidam, seu necromantici jactabant pernicioso dæmonum astu, ut dum hanc sibi rerum futurarum divinationem usurparent, supernam Dei potentiam & divinitatem æmulari viderentur; quo & facilius possent primos Christianæ religionis sectatores a vero Dei cultu, ad inanes & falsas illorum superstitiones falsis præstigiis traducere. Qua ratione eorum artem secundam idololatriam recte Tertullianus nuncupavit. Qui eam exercebant, manes inclamando, inquietare spiritus vel animas dicebantur: idque non probabili modo conjectura, sed gravissimo omnium testimonio, sancti videlicet spiritus doctrina confirma-

ti supe- s lib. 1. . 4.

uil. lib. de ma c. 57.

bo. Cum enim mortuo Samuele viro sancto, & prophetæ, Saul in expeditione esset belli adversus Philistæos, venissetque in Gelboe, & vidisset castra Philistæorum, gravi illum terrore fuisse commotum sacri codices ferunt; eaque de causa consuluisse dominum: & cum ab eo responsum non accepisset, nec per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas, servis suis sic præcepisse. *Quærite mihi mulierem habentem Pythonem, & vadam ad eam; & scisciabor per illam: & dixerunt servi ejus ad eum, est mulier Pythonem habens in Endor. Mutavit ergo habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis, & abiit ipse & duo viri cum eo; veneruntque ad mulierem nocte, & ait illi: divina mihi in Pythone, & suscita mihi, quem dixero tibi: & ait mulier ad eum: ecce tu nosti, quanta fecerit Saul, & quomodo eraserit magos, & hariolos de terra; quare ergo insidiaris animæ, ut occidar? juravit ei Saul in domino dicens: vivit dominus, quia non eveniet tibi quidquam mali propter hanc rem. Dixitque ei mulier: quem suscitabo tibi? Qui ait: Samuelem. Exclamavit voce magna, & dixit ad Saul. Quare imposuisti mihi? tu es enim Saul. Dixitque ei rex: noli timere. Quid vidisti? & ait mulier ad Saul. Deos vidi ascendentes de terra. Dixitque ei: qualis est forma ejus? Quæ ait: vir senex ascendit, & ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul, quod Samuel esset, & inclinavit se super faciem suam in terra, & adoravit. Dixit autem Samuel ad Saul. Quare inquietasti me, ut suscitarer? & ait Saul: coarctor nimis: si quidem Philistiim pugnant adversus me, & Deus recessit a me, & exaudire me noluit, neque in manu prophetarum, neque per somnia. Vocavi ergo te, ut ostenderes mihi quid faciam. Et ait Samuel, quid interrogas me, cum dominus recesserit a te, & transierit ad æmulum? tuum faciet enim tibi dominus, sicut locutus est in manu mea, & scindet regnum tuum de manu tua, & dabit illum proximo tuo David; quia non obedisti voci domini, neque feciste iram furoris ejus in Amalech. Idcirco quod pateris fecit tibi dominus hodie.* Ecce quomodo verbum, inquietare, pro educere e quiete, vel suscitare, usurpat scriptura. Quæ evocandi manes professio, & ars, quam necromantiam vocabant, apud Romanos, Hispanos & alias nationes erat frequentissima: ejusque error tanto altius illorum animis inhæserat, quanto major de admirabili ejusdem auctoris sapientia concepta erat opinio & existimatio. Mercurium enim Trismegistum fuisse, Prudentius his verbis cecinit. 1. Reg. 28

Prudentius l. 1. contra Symmachum

Successit Jovis imperio corruptior ætas:
Quæ docuit rigidos vitiis servire colonos.
Expertes furandi homines hac imbuit arte
Mercurius, Maja genitus; nunc magnus habetur
Ille Deus, cujus dedit experientia fures.
Nec non Thessalicæ doctissimus ille magiæ
Traditur extinctas sumptæ moderamine virgæ
In lucem revocasse animas, Cocytia lethi
Jura resignasse sursum revolantibus umbris.
Ast alias damnasse neci, venicusque latenti
Immersisse chao: facit hoc ad utrumque peritus
Ut fuerit, geminoque armarit crimine vitam.
Murmure nam magico tenues excire figuras,
Atque sepulchrales scite incantare favillas,
Vita itidem spoliare alios ars noxia novit.
Artificem scelerum simplex mirata vetustas
Supra hominem coluit, simulans per nubila ferri,
Aligerisque leves pedibus transcurrere ventos.

Cum enim inter alios hujus superstitionis errores putarent, mortuorum animas circa tumulos, & corporum suorum reliquias oberrare, ut tradit Lactantius, persuasi etiam erant, verborum quorumdam virtute educi facile, adducique posse. De Appione scribit Plinius manes Homeri evocasse, ut sciret qua patria, quibusve parentibus genitus esset; non tamen ausum fuisse profiteri, quid sibi respondisset. De C. Vatinio Cicero. *Et quoniam omnium rerum ignarum*, ait, *a diis immortalibus principia ducuntur, volo ut mihi respondeas. Tu qui te Pythagoricum soles dicere, & hominis doctissimi nomen tuis immanibus, & barbaris moribus prætendere; quæ te tanta pravitas mentis tenuerit, qui tantus furor, ut cum inaudita, & nefaria sacra susceperis, cum inferorum animas elicere, cum puerorum extis deos manes maclare soleas; auspicia, quibus hæc urbs condita est, quibus omnis respublica, atque imperium tenentur, contempseris.* De Canidiæ, & Saganæ veneficiis Horatius.

Lactantius l. 2. divinarum ca 1. Plin. lib. 30. c. 2.

Cicero oratione in Vatinium.

Horatius lib. 1. Saryta 8.

Vidi

Hæc erat Cratidia veneſica Neapolitana.

Vidi egomet nigra ſuccinctam vadere palla
Canidiam pedibus nudis, paſſoque capillo,
Cum Sagana majore ululantem (pallor utraſque
Fecerat horrendas aſpectu) ſcalpere terram
Ungubus, & pullam divellere mordicus agnam
Cœperunt : cruor in foſſam confuſus ; ut inde
Manes elicerent animas reſponſa daturas.
Lanea & effigies erat ; altera cerea : major
Lanea, quæ pœnis compeſceret inferiorem :
Cerea ſuppliciter ſtabat ſervilibus, utque
Jam peritura, modis. Hecatem vocat altera ſævam,
Altera Tiſiphonem, ſerpenteis, atque videres
Infernas errare canes ; lunamque rubentem,
Ne foret his teſtis, poſt magna latere ſepulchra.

Philoſtratus in vita Apollonii.

De Apollonio Tyaneo Philoſtratus commemorat, *quod cum veniſſet ad ſepulchrum Achillis, obteſtatus eſt illius manes, ut ſibi antiquam illius imaginem demonſtrarent; tunc autem tumulus leviter intremuit, mox juvenis quidam apparuit primo ſtatura cubitorum quinque, paulo poſt duodecim, pulchrior quam dici poſſit, interrogavit autem quædam frivola : videns autem adoleſcentem nimirum laſcivientem, cognovit eum a dæmone occupatum eſſe compulitque dæmonem corpus ejus relinquere.* De Nerone autem prodit Svetonius cum matris a ſe occiſæ ſpecie exagitaretur, verberibus furiarum, ac tædis ardentibus, illius manes educere, & exorare facto per magos ſacro tentaſſe. Quod & ætate poſteriori fieri conſueviſſe, colligi videtur ex Auguſtino, dum nec certum ſibi eſſe tunc reſpondit ad Simplicianum, an animæ defunctorum ſic evocatæ magicis carminibus ſuſcitari poſſent, profundioremque & perplexiorem eſſe inquiſitionem, quam a ſe tunc inveſtigari poſſet : idque videtur etiam ſenſiſſe Lactantius, dum probans animæ immortalitatem contra Gentes. *Falſa eſt ergo*, ait, *Democriti, & Epicuri, & Dicæarchi de animæ diſſolutione ſententia ; qui profecto non auderent de interitu animarum, mago aliquo præſente diſſerere ; quod ſciret certis carminibus ciere ab inferis animas, & adeſſe, & præbere ſe humanis oculis videndas, & loqui, & futura prædicere : & ſi auderent, re ipſa & documentis præſentibus vincerentur.* Audacius multo Simon ille, ob excellentiam hujus artis magus nuncupatus, qui evocare manes, ſuſcitare mortuos, & alia mira efficere ſe poſſe divina virtute, jactitabat. Cujus hæretici ſectatores, adeo ſe extollebant, ut non ſimplicium tantum hominum, ſed & SS. & prophetarum animas ſe educere poſſe gloriarentur, ut auctor eſt Tertull. a quo illi graviſſime refutantur. *Sic & in illa*, ait, *alia ſpecie magiæ, quæ jam quieſcentes animas evellere ab inferis creditur, & conſpectui exhibere, non alia fallaciæ vis eſt operatior plane, quia & phantaſma præſtatur, quia & corpus adfingitur, nec magnum illi exteriores oculos circumſcribere, qui interiorem mentis aciem excæcare perfacile eſt. Corpora denique videbantur Pharaoni, & Ægyptiis, magicarum virgarum dracones ; ſed Moſei veritas mendacium devoravit. Multa utique & adverſus apoſtolos Simon dedit, & Elymas magi ; ſed plaga cæcitatis de præſtigiis non fuit ; quid novi æmulatio veritatis ab ſpiritu immundo. Ecce hodie ejuſdem Simonis hæreticos tanta præſumptio artis extollit ; ut etiam prophetarum animas ab inferis movere ſe ſpondeant : & credo, quia mendacio poſſunt : nec enim Pythonico tunc ſpiritui minus licuit animam Samuelis effingere, poſt Deum, mortuos conſulente Saule. Abſit, alioquin ut animam cujuslibet ſancti, ne dum prophetæ, a dæmonio credamus extractam ; edocti quod ipſe ſatanas transfiguretur in angelum lucis, ne dum in hominem lucis, etiam Deum ſe aſſeveraturus, ſignaque portentoſiora editurus, ad evertendos,* ſi fieri poſſit, *electos dubitavit, ſi forte tunc prophetam ſe Dei aſſeverare, & utique Sauli, in quo jam ipſe morabatur, ne putes alium fuiſſe, qui phantaſma adminiſtrabat, alium qui commendabat ; ſed eumdem ſpiritum, & in pſeudo propheti de, & in apoſtata facile mentiri, quod fecerat credi, per quem Saulis theſaurus illic erat, ubi & cor ipſius, ubi ſcilicet Deus non erat, & ideo per quem viſurum ſe credidit, vidit ; quia per quem vidit & credidit : & ſi de nocturnis imaginibus opponitur, ſæpe non fruſtrari mortuos vivos : nam & Naſamonas propria oracula, apud parentum ſepulchra manſitando captare, ut Heraclides ſcribit, vel Nymphodorus, vel Herodotus : & Celtas, apud virorum fortium buſta eadem de cauſa abnoctare, ut Nicander adfirmat : non magis mortuos vere patimur in ſomnis, quam vivos : ſed eadem ratione mortuos, qua & vivos : at ſomnia quæ videntur, vera ſunt. Non enim videntur, quia vera ſunt, ſed quia adimplentur : fides ſomniorum de effectu, non de conſpectu renunciatur. Nulli autem animæ omnino inferos patere ſatis dominus in argumento illo pauperis requieſcentis, & divitis ingemiſcentis ex perſona Abrahæ ſanxit ; non poſſe relegati renunciatorem diſpoſitionis infernæ : quod vel tunc licere potuiſſet. Ut Moyſi & prophetis crederetur ; ſed & ſi quaſdam revocavit in corpora Dei virtus in documenta juris ſui, non idcirco communicabitur fidei, & audaciæ magorum, & fallaciæ ſomniorum, & licentiæ poetarum. Atqui in reſurrectionis exemplis, cum Dei virtus, ſive per prophetas, ſive per Chriſtum, ſive per apoſtolos in*

Svetonius in vita Neronis c. 34.

D. Aug. in reſponſo ad 3. quæſtionem Simpliciani lib 2.

Lactan. lib 3. divin. inſtit. c. 13.

Tertull. lib. de anima c. 57.

Exod. 7.
Actor. 13.
1. Reg. 28.
2. Cor. 11.
2. Theſ. 2.
Matt. 24.
1. Reg. 28.
Matth. 5.

A *corpora animas repræſentat, ſolida, & contrectabili & ſatiata veritate, præjudicatum eſt, hanc eſſe formam veritatis, ut omnem mortuorum exhibitionem incorporalem præſtigias judices.* Hæc Tertullianus adverſus Simonis magi, & ejus ſectatorum præſtigias : qui non rudioribus tantum, ſed omnibus generaliter perſuadere contendebant, ſe animas ſanctorum, & prophetarum e quiete, qua fruebantur, educere poſſe. Quem errorem ab antiqua, & vana Gentium ſuperſtitione hauſerunt ; quas ſolitas deorum, vel dæmonum potius manes evocare præſtigiis multis, Plinius docet. Herba enim Aglaophoti illos evocaſſe manes, Gemma Ananchitide, & aliis multis teſtatur. Quorum omnium impio errori, ne in Hiſpania invaleſceret, aditum intercludere volentes ſanctiſſimi Hiſpaniæ patres, prohibuerunt accendi cereos ; non in eccleſiis, ut nonnulli parum recte ſcripſerunt : (quia de luminaribus eccleſiæ ad celebranda divina non agunt, nec in eccleſiis tunc ſepeliebantur mortui) ſed in cœmeteriis, in quibus ſanctorum, & defunctorum corpora repoſita B erant. In his ſolum incendi cereos ad inquietandos ſanctorum ſpiritus noluerunt : hoc enim, non ſignificant modo, ſed explicant, dum rationem conſtitutionis addentes, ajunt : *Inquietandi enim ſanctorum ſpiritus non ſunt.* Fuit namque uſitatum his patribus, quod principaliter conſtituere volebant, ut breviori contextu canones conciperent, in vim rationis referre ; quod diſertis hujus & aliorum canonum verbis comprobabo, XXXVI. præſertim, in quo ajunt : *placuit picturas in eccleſia eſſe non debere ; ne quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur.* Non enim generaliter ſacras omnes picturas placuit illis prohiberi, ſed eas ſolum, quæ coli & adorari debent, ne pingerentur in parietibus, ut in ejus canonis interpretatione pluribus diſſeremus. Cereos autem in omnibus ſacris adhiberi, & in his quæ ad eliciendas mortuorum animas fieri conſueverant, notius eſt, quam ut a nobis fuſius debeat comprobari : ne tamen teſtes deſint, Plinium adferam, qui de ſanguine hyænæ loquens. *Eodem* inquit, *tactis poſtibus ubicumque magorum infeſtari artes, non elici deos, nec colloqui, ſive lucernis, ſive pelvi, ſive aqua, ſive pila,* C *ſive quo alio genere tententur.* Et poſt loquens de magia. *Ut narravit Oſthanes, ſpecies ejus plures ſunt. Namque & ex aqua, & ex ſphæris, & ex aere, & ſtellis, & lucernis, ac pelvibus, ſecuribuſque, & multis aliis modis divina promittit ; præterea umbrarum inferorumque colloquia.* Poſteriori etiam ætate cereos accendere conſueviſſe magos, ad exercendam eamdem ſuperſtitionis vanitatem, ex lib. Honorii necromantici, qui theſaurus necromantiæ appellabantur, quos ipſe legerat, tradit Eymericus : neque ab eadem hodie ſuperſtitione deſtitiſſe, ſed eoſdem accendere ſolitos, ad evocandos dæmones, ex ipſorummet confeſſione teſtatum facit Franciſcus Penna, ad eumdem Eymericum. Per diem autem ideo adjecerunt, ne cereos ad celebrandas nocturnas vigilias (quæ tunc erant frequentiſſimæ) ſuſtuliſſe viderentur, de quibus in canone ſequenti. Et quia ſacrificia, quibus ad ſolicitandos ſanctorum & defunctorum omnium ſpiritus abutebantur, ut tradit Svetonius, per diem, non autem per noctem fieri ſolebant : nam D poſt prandium non licebat ſine cauſa neceſſaria celebrare, ut Auguſtinus teſtatur ; per noctem enim vigiliæ tantum, pſalmorum cantus, ſacrorum librorum lectiones & interpretationes frequentabantur.

Sanctorum autem nuncupatio olim Chriſtianis fidelibus tribuebatur, ut Paulus ſcribit ad Corinthios. *Paulus*, ait, *apoſtolus Jeſus Chriſti per voluntatem Dei, & Thimotheus frater eccleſiæ Dei, quæ eſt Corinthi, cum omnibus ſanctis, qui ſunt in univerſa Achaia.* Et ad Philippenſes. *Paulus & Thimotheus ſervi Jeſu Chriſti, omnibus ſanctis in Chriſto Jeſu, qui ſunt Philippis, cum epiſcopis & diaconibus.* Quare ſanctorum nomen pro fidelibus patres hujus concilii uſurpaſſe intelligi poſſet : quaſi decernerent, quorumcumque fidelium manes e quiete, qua fruebantur, educi non debere ; quia in cœmeteriis juxta ſanctos martyres, & confeſſores ſolebant quondam fideles ſepeliri. Illicitum enim ſemper putarunt Hiſpani in profanis Gentium ſepulchris recondi : nam ut vivorum, ſic & mortuorum Gentilium communicationem, ut nefariam, noſtros devitaſſe memorat D. Cyprianus ad clerum & E plebem in Hiſpania conſiſtentes. De Martiali enim epiſcopo Aſturicenſi lapſo hæc ſcribit. *Martialis quoque præter Gentilium turpia, & lutulenta convivia, & collegia diu frequentata, & filios in eodem collegio exterarum gentium more apud profana ſepulchra depoſitos, & alienigenis conſepultos, actis etiam publice habitis, apud procuratorem ducenariorum, obtemperaſſe ſe idololatriæ, & Chriſtum negaſſe conteſtatus ſit.* Ut hinc etiam obſervemus, quanta olim ab Hiſpanis in electione ſepulturæ, pietatis & religionis cura ſit habita ; adverſus gravem illorum hæreticorum errorem & impietatem, qui nullam terræ ſacræ, aut profanæ in ſepulturis Chriſtianorum habendam rationem impudenter contendunt. Corporis enim quamquam nihil interſit, an humus illud ſacra, vel profana contegat, an feræ diripiant, an maria conſumant, an flamma ſubducat, cum cadaveribus omnis ſepultura, ſi ſentiunt, pœna ſit ; ſi non ſentiunt, ipſa conficiendi celeritate medicina)

Plinius l. 24. c. 17. Idem lib. 37 c. 11. Idem l. 28. cap. 8.

Plin. lib. 28. c. 8.

Idem l. 3. c. 2.

Eymericus 2. p. director q. 43.

Franciſcus Pena ad Eymericum 3 p. directori commentario 26. num 115.

Svetonius in Nerone c. 34

D. Aug. epiſt. 118. c. 5.

1. Ad Cor. 1.

Ad Philip. 1

D. Cypr. epiſt. 68. ad clerum & plebem in Hiſpania conſiſtentes c.

Semper in Hiſpaniæ ſepulturæ ſacræ fidelibus maximam curam habitam

cina) ſpiritus tamen & æternitatis ſi ratio habenda eſt, ſi pietatis fidelium non negligenda cura, ſi ſuffragiorum eccleſiæ jura non deſpicienda, ſi totius tandem religionis arcana non contemnenda & conculcanda; magni intereſſe non in profanis Gentium, ſed in locis Chriſtianorum ſacris ſepeliri, ad quæ fideles conveniant, orationes, & preces ſupplices Deo porrecturi, niſi inſanus, aut hæreticus, aut hæreticus inſanus non negaverit. Quinimo eccleſiæ & fidelium ſuffragiis omiſſis, curam ſepulturæ, & funerum a catholicis fidelibus, quibus tanquam organis & vaſis ad omnia bona opera Spiritus ſanctus eſt uſus, ſpernendam non eſſe, ipſius humanæ naturæ, & gratiæ divinæ conſideratio ſuadet, ut ſapienter & pie docuit Aug. *Nec ideo tamen contemnenda & abjicienda ſunt corpora defunctorum*, ait, *maximeque juſtorum atque fidelium, quibus tanquam organis, & vaſis ad omnia bona opera ſanctus uſus eſt ſpiritus: ſi enim paterna veſtis, & annulus, ac ſi quid hujuſmodi tanto carius eſt poſteris, quanto erga parentes major affectus; nulla modo ipſa ſpernenda ſunt corpora, quæ utique multo familiarius atque conjunctius, quam quælibet indumenta geſtamus. Hæc enim non ad ornamentum vel adjutorium, quod adhibetur extrinſecus; ſed ad ipſam naturam hominis pertinent. Unde & antiquorum juſtorum funera officioſa pietate curata ſunt, & exequiæ celebratæ; & ſepultura proviſa: ipſique dum viverent, de ſepeliendis, vel etiam transferendis ſuis corporibus filiis mandaverunt: & Tobiæ ſepeliendo mortuos Deum promeruiſſe, teſte angelo, commendatur; ipſe quoque dominus die tertio reſurrecturus religioſæ mulieris bonum opus prædicat, prædicandumque commendat, quod unguentum pretioſum ſuper membra ejus effuderit, atque hoc ad eum ſepeliendum fecerit: & laudabiliter commemorantur in evangelio, qui corpus ejus de cruce acceptum diligenter, atque honorifice tegendum, ſepeliendumque curarunt. Verum iſtæ auctoritates non hoc admoneant, quod inſit ullus cadaveribus ſenſus; ſed ad Dei providentiam, cui placent etiam talia pietatis officia: corpora quoque mortuorum pertinere ſignificant, propter fidem reſurrectionis adſtruendam: ubi & illud ſalubriter diſcitur, quanta poſſit eſſe remuneratio pro eleemoſynis, quas viventibus & ſentientibus exhibemus, ſi neque hoc apud Deum perit, quod exanimis hominum membris, officii diligentiæque perſolvitur*, &c. Probabilius tamen eſt nomen ſanctorum hos patres martyribus & confeſſoribus accommodaſſe; quorum animas ut beatiores, & æterna felicitate gaudentes, ſe inquietare & educere poſſe ad futurarum rerum prænotionem gloriabantur ineptiſſime Simoniani, impio & ſuperſtitioſo Gentium errore; cui occurrere Hiſpanos epiſcopos præſenti hoc decreto voluiſſe, lubens repeto.

Aug. li. 1. civit. Dei 3.

2. & 22.

Hodie autem tantum abeſt, ut hujus decreti ſententia erroris cenſura notari poſſit; ut nihil pietati, religioni, & communi ſancti ſenatus inquiſitorum praxi ſit magis conſentaneum: a quibus omnes magos, necromanticos, aſtrologos, vel quovis alio nomine nuncupatos, qui accitis mortuorum, vel dæmonum potius manibus, rerum naturalium occultarum vel ſupernaturalium cauſas, curioſe, aut ſuperſtitioſe potius exquirunt, velut hæreticos puniri ſcimus: quod præter alia recenti Joannis XXII. conſtitutione (quam extravagantem vocant) Eymericus comprobat.

. 27.

ericus 3. directo. q. 43. & nu. 225.

Cereos in cœmeteriis non incendi.

Cereos rebus eccleſiæ ſacris adhibitos, ſemper in Hiſpania probatos.

CAPUT II.

HINC liquet, nuſquam in Hiſpania (ut calumniantur hæretici) eccleſiarum luminaria interdicta; quinimo concilium Tarraconenſe, graviter in eos ſacerdotes, & diaconos invehitur, qui ſingulis diebus veſperas & matutinas omittunt; nam ex illorum deſidia & negligentia, illud incommodum redundare ait, ut in eccleſiis luminaria non miniſtrarentur. *Diœceſanis eccleſiis vel clero id placuit definiri, ut presbyteri, vel diaconi, qui inibi conſtituti ſunt, cum clericis ſeptimanas obſervent, id eſt ut presbyter unam faciat hebdomadam, qua expleta, ſuccedat ei diaconus ſimiliter, ea ſcilicet conditione ſervata, ut omnis clerus die ſabbati, ad veſperam ſit paratus, quo facilius die dominæ ſolennitas cum omnium præſentia celebretur; ita ut hi omnibus diebus, veſperas, & matutinas celebrent, quia deſiſtente clero, quod eſt peſſimum, comperimus in baſilicis nec luminaria miniſtrari. Si qui ſane negligentiæ vitio hæc implere noluerint, noverint ſecundum ſtatuta canonum, pro modo perſonarum canonicæ diſciplinæ ſubdendos.* Gravem etiam pœnam proponit concilium Toletanum XIII. in eos, qui odio fratrum, eccleſiæ luminaria vel extinguerent, vel ſubtraherent. Nec cereos ſolum & luminaria accendi in eccleſiis Hiſpani epiſcopi voluerunt, ſed redditus eccleſiaſticos his ſuſtinendis aſſignari: tertiam enim partem oblationum luminaribus eccleſiæ præſcripſerunt in concilio Bracarenſi II. in quo etiam decernunt, nullam eccleſiam ab epiſcopis conſecrari, inſtituique, ni prius a fundatore (ut vocat) luminaribus neceſſaria miniſtrarentur. Ad ſanctarum etiam reliquiarum venerationem ſingulis noctibus luminaria accendi, fidem facit concilium Toletanum ſub Recaredo. *Id etiam placuit*, ait, *Dei ſacerdotibus, ne quiſquam antiſtes infra ſuam parochiam Dei aulam inquirat; & municipes ille, qui ſanctam Dei ædificaverit eccleſiam, quod ibidem, pro ſuo hærede largitus eſt.* Eodem loco. *Presbyter ſecundum priorum canonum ſtatuta deſerviens habeat. Et ſi presbyterum ea facultas habere non permittit, vel diaconus inſtituatur. Certe ſi minor eſt cenſus, oſtiarius a ſacerdote ſit electus, qui nitorem infra ſinus ſanctæ eccleſiæ faciat; qui & ſanctarum reliquiarum luminaria omni ſubſequenti nocte accendat.* Nota eſt etiam apud eruditos antiqui lucernarii memoria, de qua in concilio Toletano I. Lucernarium vocabant veſpertinum officium, quod eo tempore lucernæ accenderentur. D. Chryſoſtomus; *ad ſolis occaſum*, ait, *quod etiam lucernarium appellamus, orandum, ſcilicet, quia tum ob Dei tranſitum Deo gratias agimus.* Iſidorus. *Poſt tertiam, ſextam, nonam, in veſpertinis officiis, primo lucernarium, deinde pſalmi duo, reſponſorius unus, & laudes, & hymnus, atque oratio dicenda eſt.* Hinc horam undecimam & ultimam diei vocat lucernariam Joannes Caſſianus: lucernalem gratiarum actionem D. Baſilius, quæ ea hora Deo reddebatur: pſalmos lucernales D. Epiphanius: quod ſane patres Hiſpani minime decreviſſent ſine aliqua ſaltem antiqui juris revocatione, ſi concilium Hiſpanicum Illiberritanum luminaria eccleſiæ interdixiſſet: a quo non interdicta modo, ſed tacito, quinimo expreſſo conſenſu approbata, ex canone inſequenti conabor adſtruere: in quo ſpecialiter energumeni prohibentur accendere in eccleſia publice luminaria: quæ ſane peculiaris energumenorum interdictio, contrarium Hiſpanicæ eccleſiæ uſum, & generalem luminariorum facultatem ac pietatem probat. Nec eccleſiæ modo cerei hujus concilii decreto non prohibentur, ſed nec cœmeteriorum, ſi cultus & pietatis ergo accendantur. Vigilantius enim hæreticus, etſi natione Gallus ex provincia Narbonenſi, teſte Gennadio, presbyter tamen Barcinonenſis, cum cereorum uſum ad cultum martyrum adeo impugnare vellet, ut, referente Hieronymo, idololatras appellaret qui ad cultum martyrum lumina accenderent, incredibile eſt, cum machinas omnes undecumque conquireret, & hujus canonis telum ad manum eſſet, illud tamen non avide arripuiſſe, in quo tam erat firmum ſuæ cauſæ præſidium: conſcientia tamen dictante & ſtimulante, non aliam ob cauſam quam ob conſentientem cum orthodoxa fide doctrinam penitus ab eo abſtinuit. Non erit igitur pii & Chriſtiani hominis officium, calumniam imponere immerentibus, & de præclara hac patrum noſtrorum religione pejus Vigilantio velle mereri.

Conc. Braca. 2. can. 2. idem can. 5.

Conc. Tolet. ſub Recaredo anno 17. can. 2.

Conc. Tolet. 1. can. 9. Explicatur quid ſit lucernarium, de quo in conc. Tolet. 1 can. 9.

D. Chryſoſt. in pſal. 118.

D. Iſidor. in regula monachor. c. 6.

Caſſian. l. 3. de inſtit. cœnob. c. 3.

D. Baſil. de Spiritu ſancto ad Amphilo. Canon. 37.

Gennadius can. 35. Hier. contra Vigilantium.

Inquietandi enim ſanctorum ſpiritus non ſunt.

Inquietari ſanctorum ſpiritus, quo alio ſenſu poſſit intelligi.

CAPUT III.

SI omnia mentis noſtræ, & cogitationis ſenſa liceat exprimere, fateor me aliquando excogitaſſe, illud ſolum hic ab Hiſpanis epiſcopis prohiberi, ne interdiu cerei in cœmeteriis a piis fidelibus incenderentur; ne lucentibus tot luminibus, Gentes de martyrum ſepulchris rederentur certiores, indeque ſanctorum corpora abducerent, & clericorum ſpiritus majori cuſtodiæ periculo & ſolicitudine urgerentur, & inquietarentur, ut priſco concilii verbo utar. Olim enim ad conſervandam martyrum memoriam, & cuſtodiendas beatorum corporum reliquias, prudentia & pietate ſingulari majores noſtri ſtatuerunt, ut clerici, antequam presbyteratus & diaconatus ordine inſignirentur, per aliquod tempus cœmeteriis martyrum adhærerent, cuſtodeſque efficerentur ſanctorum corporum: quæ Gentes illæ idololatræ non immanitate minus, quam religione barbaræ, aſſidua cura exquirebant, ut perderent, illuſtremque illorum memoriam (ſi fieri poſſet) aut oblivione obruerent, aut flamma extinguerent, aut aquarum inundatione delerent. Quinque annos huic ſanctæ curæ & cuſtodiæ præſcripſiſſe Silveſtrum papam in concilio Romano refertur. *Hic*, ait, *inter cetera prædicta omnium conſultu conſtituit in ſynodo, ut ſacrificium altaris non in ſerico panno, aut tincto, quiſquam celebrare præſumeret: ſed in puro lineo ab epiſcopo conſecrato. terreno ſcilicet lino procreato atque contexto, ſicut corpus domini noſtri Jeſu Chriſti in ſindone munda ſepultum fuit; & ſi quis deſideraret in eccleſia militare, aut proficere, ut eſſet prius oſtiarius, deinde lector, & poſtea exorciſta per tempora, quæ epiſcopus conſtituerit, deinde acolytus annis quinque, cuſtos martyrum annis quinque, diaconus annis quinque, presbyter annis tribus, probatus ex omni parte.* Idem adnotavit Damaſus loquens de Silveſtro. *Conſtituit*, ait, *nihilominus, ut ſi quis*

Theodoretus id teſtatur lib. 3. hiſt. eccleſ. c. 6. Conc. Rom. cujus epitome exſtat tom. concil.

Damaſus in pontificali in vita Silveſtri pap

ſi quis deſideraret in eccleſia militare, aut proficere, ut eſſet oſtiarius annis decem, lector annis 30. pro quo reponendum puto 3. *exorciſta dies XXX, acolytus annis quinque, ſubdiaconus annis quinque, martyrum cuſtos annis quinque, diaconus annis ſeptem.* Si ergo oſtiarii, lectores, exorciſtæ, ſubdiaconi, ut ad diaconatus & presbyteratus ordinem promoveri poſſent, cuſtodes martyrum in cœmeteriis eſſe debebant, & piam hanc cuſtodiæ curam quinquennio impendere: merito equidem fidelibus interdiu cereos in cœmeteriis incendere interdictum eſt, ne pietatis honorem, quem martyribus fideles exhibere volebant, in ſacrilegii contumeliam Gentes converterent, vel ſanctis martyribus, vel ſanctis cuſtodibus vim injuriamque inferentes. Hanc autem conſuetudinem incendendi cereos noctu, ob metum tyrannorum, ad honorem martyrum, & inibi ſacra peragendi, olim obſervatam Prudentius Hiſpanus docet in perſona præfecti tyranni ad Laurentium loquentis.

Prudentius in hymno de ſancto Laurentio.

Soletis, inquit, *conqueri*,
Sævire nos juſto amplius,
Cum Chriſtiana corpora
Pluſquam cruente ſcindimus.
Abeſt atrocioribus
Cenſura fervens moribus.
Blande, & quiete efflagito,
Quod ſponte obire debeas.
Hunc eſſe veſtris orgiis
Moremque, & artem proditum eſt,
Hanc diſciplinam fœderis,
Libent ut auro antiſtites.
Argenteis ſcyphis ferunt
Fumare ſacrum ſanguinem,
Auroque nocturnis ſacris
Adſtare fixos cereos.
Tum ſumma cura eſt fratribus,
Ut ſermo teſtatur loquax,
Offerre fundis venditis
Sextertiorum millia.
Addicta avorum prædia
Fœdis ſub auctionibus,
Succeſſor atque hæres gemit
Sanctis egens parentibus.
Hæc occuluntur abditis
Eccleſiarum in angulis,
Et ſumma pietas creditur
Nudare dulces liberos.

Non diſſimili etiam propoſito idola Gentilium infringere, canone LX. pœna propoſita prohibuere: quod tametſi qui ea diruiſſent, heroicæ fortitudinis documentum darent, quia a Gentibus tamen occaſio ſumebatur, vel fideles majori crudelitate perſequendi, vel irruendi in templa Sanctorum, ideo Chriſtianis rem per ſe laudatiſſimam exequendi aditus intercluſus eſt.

Abſoluto autem jam hoc opere, aliud ad me mittit Garcias Loayſa, & diligentiæ & eruditionis laude magiſtro regio digniſſimum; in quod, cum ad expedienda, quæ in hoc canone, & concilio ſunt difficilia, parem doctrinæ pietatem contulerit: viſum eſt operæ pretium, illa noſtris lucubrationibus adjungere. Sanctos hic intelligit fideles, multis id probans & veteris, & novæ ſcripturæ ſacræ teſtimoniis, quos noluiſſe concilium cereos per diem in cœmeteriis accendere, ne ipſorum ſpiritus dum orationis cauſa ad eccleſiam accedunt, inquietentur frequentia & cura immodica cereorum ardentium. Hæc ad rem ſatis Garcias Loayſa, cui debet Hiſpania liberalem & piam Philippi principis inſtitutionem, cui debet eccleſia elaboratam, & doctam Hiſpanorum conciliorum collectionem; cui debent literæ politiores aſſiduam & acrem in reſtituendo Iſidoro, & vetuſtis Hiſpanicæ eccleſiæ ſcriptoribus curam; & cui denique non hi ſolum, ſed ipſimet etiam veteres, ſe fere totos debebunt: quos niſi ſingularis ejus diligentia vetuſtate ſepultos in vitam (ut cœpit) reduxerit, nunquam ſane vixerint, qui aliquando ſancte, ſapienter, & glorioſe vixerunt.

Alii ſunt præterea, tum ingenio, tum judicio & pietate graves, qui ſanctorum nomen hic, nec ad ſanctos vita felici defunctos, nec ad fideles laicos referendum putent, ſed ad epiſcopos, ſacerdotes, & reliquos eccleſiæ miniſtros, quorum animos, dum hi miniſtrant, illi ſacra faciunt, nimia cereorum ardentium multitudine impediri & inquietari epiſcopos noſtros noluiſſe ajunt: quibus canonis verba non repugnant.

In tanta ergo idonearum interpretationum copia, cur redarguendam potius & in pravum uſum detorquendam, quam ſane intelligendam religioſorum patrum doctrinam, alii contendant, non video. Quanto præclarius, ſi quod olim Socratem reſpondiſſe refert Laertius (quod & me hic non dicere modo, ſed aperte & ingenue affirmare lubens profiteor) id ipſum una illi libere faterentur: interrogatus enim quid viſum illi eſſet, de obſcuro quodam Heracliti libro quem legiſſet: *Quæ intellexi*, reſpondit, *proba ſunt; credo & quæ non intellexi.*

Laertius in Socrate.

Canon XXXV. Vulgatus.

Ne fœminæ in cœmeteriis pervigilent.

Placuit prohiberi, ne fœminæ in cœmeterio pervigilent, eo quod ſæpe, ſub obtentu orationis, ſcelera latenter committant.

Canon XXXV. *Emendatus.*

Ne fœminæ in cœmeteriis pervigilent.

Placuit prohiberi, ne fœminæ in cœmeteriis pervigilent, eo quod ſæpe, ſub obtentu orationis, ſcelera latenter committant.

IVO p. 11. c. 60. concilio Meldenſi tribuit: quæ citatio, huic noſtro reſtituenda eſt; niſi dicamus, concilii Meldenſis decreto hoc renovatum fuiſſe. *Placuit*, ait, *prohiberi, ne fœminæ in cœmeterio pervigilent, eo quod ſæpe ſub obtentu orationis & religionis, latenter ſcelera committant.* Editorum codicum lectionem vetuſta noſtra conciliorum collectio retinet, quam probo.

De pervigiliis, & earum antiquitate: cur hic ſublata explicata Conſtantii imp. conſtitutione in lege V. C. Theodoſiani de ſacrificiis paganorum.

CAPUT IV.

QUID non tentarunt olim patres hujus concilii ut verecundia & pudicitia muliebris in tuto eſſet? ſciebant enim illam reliquarum virtutum eſſe cuſtodem; ideoque tametſi vigilias ad memoriam & venerationem ſanctorum celebrandam, ad Dei beneficia mente repetenda, ſancte & religioſe inſtitutas viderint; quia tamen nonnunquam ſuſpicione turpitudinis non vacabant; ea ratione illas fœminis interdixerunt, ut interdictum viris fuiſſe olim in Veſtalium æde pernoctare, ſcribit Halicarnaſſeus. Solebant primi Chriſtiani (quemadmodum hodie in vigilia nativitatis dominicæ) veſpera diei feſti, in orationibus pernoctare. D. Baſilius Magnus. *Jam inde ex media nocte venientes ad ſacrum martyrum templum, Deum ipſum martyrum per hymnos laudantes, ſuſtinuiſtis uſque ad hanc diem noſtrum adventum, expectantes; vobis quidem igitur, & ſomni & quietis, quæ in honorem martyrum & Dei adorationem impendiſtis, præſto eſt merces.* Et ad clericos ſcribens eccleſiæ Neocæſarianæ, formulam hanc vigilandi & ſurgendi antelucano tempore, & eundi ad eccleſias & inibi pſallendi, communem fuiſſe Ægyptiis, Libyis, Thabeis, Palæſtinis, Arabibus, Phœnicibus, Syriis & his qui ad Euphratem habitant, tradit. Ante Baſilium Tertullianus hujus conſuetudinis meminit. *Quis enim ſinat conjugem ſuam viſitandorum fratrum gratia vicatim aliena & quidem pauperiora quæque tuguria circuire? quis nocturnis convocationibus, ſi ita oportuerit, a latere ſuo libenter feret?* Et poſt alia. *Latebiſne tu, cum lectulum, cum corpuſculum tuum ſignas, cum aliquid immundum flatu expuis, cum etiam per noctem exurgis oratum?* Ab initio naſcentis eccleſiæ eumdem quoque morem diſerte Plinius junior adnotavit, ſcribens ad Trajanum imp. *Affirmabant autem*, inquit loquens de Chriſtianis, *hanc fuiſſe ſummam vel culpæ ſuæ vel erroris, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem convenire, carmenque Chriſto quaſi Deo dicere, ſecum invicem, ſeque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere.* Cyrillus Hieroſolymitanus. *Nocte*, ait, *ad ſapientiam nihil commodius, hac enim perſæpe, de Deo cogitamus, lectioni, contemplationi divinarum ſcripturarum vacamus, pſallitur, oratur.* Hujus nocturnæ orationis ſive vigiliarum fructus nemo doctius & elegantius Ambroſio in Pſal. CXVIII. verſiculo, media nocte ſurgebam. *Addidit*, inquit, *media nocte ſurgebam, docens te, ſurgendum eſſe media nocte. Nec otioſum eſt, quod adjunxit: Ad confitendum tibi, hoc eſt, ut illo maxime tempore deprecari Deum, & propria debeamus deflere peccata: nec ſolum præteritis veniam poſtulare, ſed etiam præſentia declinare, futura cavere. Multa enim illo in tempore tentamenta proſerpunt. Tunc fervet carnis illecebra, tunc tentator illudit; concoquitur cibus, potuſque digeritur, ſtomachus ager, mens ſomnolenta, animus occupatus eſt. Itaque aut quieſcente calor corporis augetur, aut vigilanti nondum plenior refuſus eſt vigor, qui errorem cavere poſſit incurſus. Tunc igitur tentator aſſiſtit, tunc retia jacit, quibus turbare poſſit mentem improvidam. Tunc ſpirituales nequitiæ tenebras offundunt, tunc omne nefas ſuadere contendunt, quando nullus arbiter culpæ, nullus criminis conſcius, nullus poteſt eſſe erroris teſtis. Tunc varias diſceptationes pectori dormitantis infundunt, ut primo*

Halicarnaſſeus lib. 7 Rom. antiquit.

D. Baſilius in pſal. 2

Idem in ep. 63. ad cle cos, eccle Neocæſar.

Tertull. lib. ad uxore c. 4.

Plinius juni in epiſt. Trajan. li 10. epiſt.

D. Cyril. Hieroſo. C techeſi. 5.

D. Ambr. pſ. 118. in octon. ver media noc ſurgebam.

mo de statu mentis dejiciant reluctantem, & aliquorum qui sancti habentur, proponatur exemplum, quod illi aliquando deliquerint, sed postea veniam sint adepti, & texerint superiora delicta. Nam etsi omnem emendationem nostri inimicus exosus sit, tamen ad tempus, ut sobriæ mentis virum possit elidere, prætendit futuram indulgentiam, ut præsentia peccata persuadeat: & cum impulerit aliquem ad erroris assensum, si viderit eum jam non amore virtutis a culpa, sed pœnæ contemplatione revocari, inserit varias disceptationes, ut dicat sibi. Quis me videt? & tenebræ circumdant me, & parietes: quem vereor? non videt altissimus, non ad eum peccata nostra perveniunt; non dignatur spectare, quæ turpia sunt. Hæc utique usu exemploque cognoscimus. Nemo enim potest esse expers tentationis. Itaque ut tempus habile hoc tentamentis, ita etiam tempus est pœna, quod ex lectione divina possumus edoceri. Non enim ociose dominus Deus noster, cum posset quocumque momento primitiva Ægyptiorum extinguere, hoc tamen tempus dolore & luctu peccatoribus opportunius indicavit. Sic enim scriptum est; Quia media nocte primogeniti Ægyptiorum ab exterminatore sint interempti. Ideoque sanctus Moyses propheta, ut hoc præveniret tempus, ac sine Hebræorum fraude transiret, agnum ante immolavit: hoc est vesperi, ut manducantes eum, & pascha domini celebrantes, non occuparentur exterminatoris insidiis, ne inermes & vacuos spiritalis alimenti nocturna spicula tenebrosi hostis opprimerent.

Harum originem in novo testamento a Christo reperit concilium Aquisgranense, etsi in veteri testamento, fuisse in usu, his verbis demonstret. *Antiqua est vigiliarum devotio, familiare bonum omnibus sanctis; Esaias denique propheta exclamat ad dominum dicens: De nocte vigilat spiritus meus ad te Deus, quia lux præcepta tua sunt super terram. Item David regio & prophetice sanctificatus unguento, ita canit. Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiæ tuæ. Hoc namque tempore vastator angelus transiens, primogenita Ægyptiorum percussit: unde & nos vigilare oportet, ne periculo Ægyptiorum admisceamur. Ipsdem etiam horis venturum se esse in evangelio salvator asserit: unde & ad vigilandum auditores suos excitans, dicit: Beati servi illi quos, cum venerit, & si media nocte, & si in galli cantu, & invenerit eos vigilantes, beati sunt servi illi. Itaque & vos estote parati, quia nescitis, qua hora filius hominis venturus est. Siquidem nec verbis solum docuit vigilias, sed etiam confirmavit exemplo. Nam testatur evangelium, quia erat Jesus pernoctans in oratione Dei. Paulus quoque & Silas in custodia publica circa medium noctis orantes hymnum, audientibus cunctis, vinctis dixisse memorantur: ubi repente terræmotu facto, & concussis carceris fundamentis, & januæ sponte apertæ, & omnium vincula sunt soluta. Unde oportet his horis psallendi, orandique frequentiam nos in sanctis habere officiis, finemque nostrum, vel si advenerit sub tali actu, expectare securi. Est autem quoddam genus hæreticorum, superfluas existimantium sacras vigilias, & spirituali opere infructuosas, dicentium jura temerare divina, qui noctem fecit ad requiem, sicut diem ad laborem. Qui hæretici Græco sermone Nyctazontes, hoc est somniculosi vocantur.* Quæ accepit concilium a D. Isidoro in libro de officiis ecclesiæ, in quo hæc exstant. Non solum autem apud Christianos, sed apud Gentes hæc nocturna sacra in usu fuisse, posterioribus temporibus ex Macrobio constat. Cum vero plenam religionis institutionem ut pleraque alia hominum audacia, libido, & impudicitia contaminasset, ideo patres Hispani definierunt, ne fœminæ una cum viris noctu ad nocturnas preces dicendas convenirent, ne cœmeteria, quæ Dei & sanctorum martyrum domus erant, in turpissima lustra & lupanaria converterentur.

Quod quia pietatis regulis adversari causantur quidam, illud observabo, defunctorum corpora olim, non modo in ecclesiis, sed nec intra urbem sepeliri licuisse; quod primum a Solone institutum, posteaque in leges XII. tabularum translatum refert Cicero: idque Romæ observatum semper est, his solum exceptis, qui triumphum egissent, ut est auctor Plutarchus: quod ad reliquas civitates & provincias constitutione Adriani extensum scribit Ulpianus. Similem Antonini Pii constitutionem (forsan quod ab Adriano esset adoptatus) refert Capitolinus: Intra urbes (inquit) sepeliri vetuit. Cum autem tempore hujus concilii, Hispania Romanorum legibus subderetur, cogebantur Christiani non modo alios Christianos, sed & martyres etiam extra mœnia urbis in cœmeteriis sepelire: illa autem fuisse in locis subterraneis & loci natura subscuris refert D. Hieron. *Dum essem, inquit, Romæ puer, & liberalibus studiis erudirer, solebam cum ceteris ejusdem ætatis & propositi, diebus dominicis sepulchra apostolorum & martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profundo defossæ, ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepultorum; & ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud propheticum compleatur: Descendant in infernum viventes: & raro desuper lumen admissum horrorem temperet tenebrarum: ut non tam fenestram, quam foramen demissi luminis putes, rursumque pedetentim acceditur, & cæca nocte circumdatis illud Virgilianum proponitur.*

Horror ubique, animos simul ipsa silentia terrent.

Hæc Hieronymus. Similia de cœmeterio Cyriacæ in agro Verano posito, hæc refert Prudentius. Prudent. hymn. 11

Haud procul extremo culta ad pomeria vallo,
Mersa latebrosis crypta patet foveis.
Hujus in occultum gradibus via prona reflexis
Ire per anfractus, luce latente docet.
Primas namque fores sumno tenus intrat hiatu,
Illustratque dies limina vestibuli,
Inde ubi progressu facili nigrescere visa est,
Nox obscura loci per specus ambiguum:
Decurrunt celsis immensa foramina tectis,
Quæ jaciunt claros antra super radios.
Quamlibet ancipites texant hinc inde recessus,
Arcta sub umbrosis atria porticibus,
Attamen excisi subter cava viscera montis
Crebra terebrato fornice lux penetrat.
Sic datur absentis per subterranea solis
Cernere fulgorem, luminibusque frui.

Si hominum improborum licentia, tempore intempestæ noctis, offusa tenebrarum caligine, loci subterranei natura faventibus ad solicitandos fœminarum animos, ad tentandam pudicitiam, ad vim quandoque inferendam audacior fit, non immerito episcopi nostri diligentes, præclari, & severi honestatis, pudicitiæque vindices, his virorum & fœminarum conventibus aditum intercluserunt, volentes mulierum pudicitiam & famam, & multorum oculis & clara solis dieique luce custodiri: quod multo antea prudenter satis a Romulo Romanæ reipublicæ institutore & legislatore cautum est, dum nocturnas has mulierum cum viris, non modo in agris, sed intra urbes ipsas in templis pervigilationes fieri vetuit, auctore Halicarnasseo, quod non displicuit Tullio, dum eamdem Romuli legem inter suas retulit & probavit. In media Græcia Diagonda Thebanum lege perpetua hæc sacra nocturna sustulisse ibidem commemorat, subindicans senatus consultum, quo anno ab urbe condita Io. LXVIII, COSS. SP. Posthumio Albino, & Q. Martio Philippo sacra nocturna nefandaque illa Bacchanalia, quæ in urbe irrepserant referentes, sapientissimo consule SP. Posthumio sublata omnino fuisse; postea autem cum Magnentius tyrannus illa restituisset, indigna visa sunt suo imperio Constantio imperatori, a quo illa abolita sunt. *Aboleantur*, ait in edicto ad Cerealem P. V. *sacrificia nocturna Magnentio auctore permissa, & nefaria deinceps licentia repellatur. Dat. IX. Kalend. Decemb. Constantio Augusto VI. & Constant. Cæs. II. COSS.* Quam constitutionem etsi plerique ad nocturnas nostras vigilias sacras accommodaverint, verius est (ut indicat titulus codicis Theodosiani de paganis sacrificiis & templis, in quo exstat) de paganorum sacris intellexisse. Magnentius enim impius ethnicusque tyrannus, qui victus a Constantii ducibus, primum ejus matrem, deinde fratrem, postea vero seipsum occidit, eodem anno quo data est hæc Constantii lex, Constantio Augusto VI. & Gallo Cæsa. II. COSS. ut traditum est a Nicephoro, illa in gratiam Gentium impie renovavit, sed substulit religiose Constantius imperator citata superius constitutione. Haltcarnafl. lib. Roma. antiq. Cicer. lib. 2. de leg. Constanr. imp. in l. 5. C. Theod. de sacrificiis paganorum Niceph. lib. c. 32.

Difficile est tamen, quod Altisiodorensis concilii canon decernit: vigilias enim omnes subtulisse videtur dum ait. *Omnino & inter supra dictas conditiones, vigilias quas in honore domini observant, omnibus prohibemus.* Cujus canonis sententiam, ut difficultate expediamus, emendati vetusti codices MS. auxilium ferent. In editis Francisci Joverii & Carranzæ legitur. *In honore domini observant.* Sed in MS. (quod & retulit ex aliis Laurentius Surius in sua collectione) nomen *Martini* additur: hoc autem si reliquis (ut par est) restituamus, agnoscemus profecto illis non omnes vigilias simpliciter, nec vigilias domini nostri Jesu Christi, sed domini tantum Martini sublatas: quod vespere illius diei, festivitatis solennibus insolentius abuterentur, choreis, cantu, ludis, & comessationibus turpius, quam religiosius festum celebrantes, in vigiliis præcipue nocturnis, quibus dissoluti juvenes ad ecclesias accedentes honestatem & pudicitiam fœminarum tentarent, vane & turpiter colloquerentur, strepitus excitarent, occasionemque tandem offerrent hi, ut religionis cultus, qui Deo & sancto ejus tribuebatur, in grave scandalum & animarum perniciem converteretur. Cui simile tulit constitutionem Clemens Papa V. in concilio Viennensi. *Nonnulli etiam*, inquit, *tam clerici, quam laici, præsertim in festorum certorum vigiliis, dum in ecclesiis deberent orationi insistere, non verentur in ipsis, earumque cœmeteriis choreas facere dissolutas, & interdum canere cantilenas, ac multas insolentias perpetrare, ex quibus ecclesiarum & cœmeteriorum violationes, inhonestæ variaque delicta quandoque sequuntur, & ecclesiasticum plerumque perturbatur officium, in divinæ majestatis offensam, & adstantium scandalum populorum.* Lectionem autem canonis Altisiodorensis addito verbo Martini, germanam esse, inde etiam conjicio, quod canone XI. sequenti forma exprimatur: quæ in celebrandæ paschæ vigilia observari deberet. Conc. Altisiod. can. *Explicatur can. 5. conc. Altisiod* Conc. Viennense in Clementina gravi de celebratione missarum.

Non licet, ait, *in vigilia paſchæ ante horam ſecundam noctis vigilias expediri ; quia in illa nocte non licet poſt mediam noctem bibere : nec in natali domini, nec in reliquis ſolennitatibus*. Quod concilium decernere non potuerat, ſi jam canone V. qui præceſſerat, omnes generaliter vigilias domini ſubſtuliſſet. At D. Martinum, dominum Martinum vocari in Gallia & Germania, obſervo ex concilio Turonenſi I. in principio, *Severino*, inquit, *viro clariſſimo conſule ſub die XVIII. Kal. Decembris, cum ad ſacratiſſimam feſtivitatem, qua domini Martini receptio celebratur in civitate Turonorum &c.* Et in canone XIII. poſt alia, *Et humilitatis noſtræ conſtitutio, ut adjuvante domini miſericordia valeat cuſtoditi, ſanctæ ac beatiſſimi ſacerdotis domini Martini, quæ Deo accepta eſt, obtinebit interceſſio*. Et in concilio Turonenſi II. *Item*, inquit, *pro reverentia domini Martini, vel cultu ac virtute id ſtatuimus obſervandum*.

Div. Martinum dominum Martinum vocari in Gallia & Germania.

Conc. Turon. II. can. 19.

Sed adverſus hæc urget canon. III eiuſdem concilii Altiſiodorenſis, quo generaliter, ſi non Chriſti ſanctorum, ſaltem vigiliæ omnes videntur ſublatæ. *Non licet* ait, *compenſas in domibus propriis, nec vigilias in feſtivitatibus ſanctorum facere*. Eo tamen decreto, ejus concilii patres alio reſpexerunt ; voluerunt enim non vigilias interdici ſanctorum, ſed ne in domibus propriis eas fideles celebrarent : ut Galli tunc agere ſolebant, vetuſtum Euſtachii monachi & epiſcopi Sebaſtæ errorem ſectantes damnatum in concilio Gangrenſi, vel antiquam Gentium vanitatem, quæ ſacrificia & ſacra apud arbores vel fontes exſolvebant : ad auferendam enim eam idololatriæ, hæreſeos, & ſuperſtitionis omnis materiam, voluit ut conventus (ſic enim legi debet, non compenſas) non faciant in domibus propriis. Nec in eiſdem domibus vigilias in ſanctorum celebritatibus agant, neque inter ſentes, aut arbores, ac rivos, vel ad fontes vota exſolvant. Hanc autem fuiſſe ejus concilii mentem eo magis putarim, quod ſtatim ſubjunxerit, hæc omnia in eccleſia ſolvi, ſeu fieri debere : ſed quicumque, ait, votum habuerit, in eccleſia vigilet, & matriculæ ipſum votum aut pauperibus reddat. Antiquam autem hanc Galliæ ſive conſuetudinem ſive corruptelam peragendi ſacra extra eccleſias in hortis vel domibus ſæculatium patres concilii Pariſienſis docent, affirmantes miſſam ipſam nedum vigilias ſatius eſſe non audire, quam eam audire ubi non licet, nec oportet.

Conc. Gangr. can. 5 & 6.

Antiquam autem hanc vigilias agendi conſuetudinem, monachi tantum retinent, clerici autem in quibuſdam ſolum eccleſiis cathedralibus, quarum nonnullæ tentarunt aliquando, ut mediæ noctis tempus in matutinum transferretur, ſed major pars capituli, ne id conſtitueretur impedimento fuit, ut de eccleſia Pariſienſi refert Philippus Probus. Quod ſi totius cleri & capituli conſenſus accederet, nec id jure effici poſſe, gravibus noſtri temporis auctoribus placuit, quod conciliorum decretis ſtatutum ſit, ſingula officia ſuis temporibus peragenda decernentibus : quibus conciliorum decretis minores prælatos & capitula derogare poſſe negant : ni antiqua conſuetudine pontificum conſenſu vel taciturnitate approbata receptum ſit. Hac enim potiſſimum de cauſa improbandum non videtur, quod vel pontificum gratia, vel inveterata conſuetudine, apud pleraſque eccleſias receptum eſt, ut vigiliæ quarta vigilia dicantur, cum diluculum eſt : id enim tempus ad orandum commodiſſimum eſſe inter pios omnes convenit, quod neceſſe non ſit, poſt orationem finitam iterum cubitum ire, ut Caſſianus docet. Idem eſto de his horis dicendis, cum adveſperaſcit, judicium : quod moniales pleræque facere ſolent. Cum vero hæ cauſæ non ſubſint, tempus præſcriptum præterire non licebit : quod olim a clericis adeo ſtricte obſervari voluerunt patres, ut ſi inſenſa corporis illi valetudine non impedirentur, ſeptem dierum excommunicatione feriendos decreverint, ſi his horis abeſſent. *Clericus*, ait concilium Veneticum, *quem intra muros civitatis ſuæ manere conſtiterit, & matutinis hymnis, ſine probabili excuſatione ægritudinis, inventus fuerit deſiſſe, ſeptem diebus a communione habeatur extraneus ; quia miniſtrum ſacrorum, eo tempore quo non poteſt ab officio ſuo ulla honeſta neceſſitas occupare, fas non eſt a ſalubri ceſſare*. Huic aliam pœnam adjecerat antea concilium Carthaginenſe IV. *Clericus*, ait, *qui abſque corpuſculi ſui inæqualitate vigiliis deeſt, ſtipendiis privatus excommunicetur : ſtipendia*, ut id obiter notemus ad probandam earum diſtributionum, quæ hodie in eccleſiæ uſu ſunt, antiquitatem, *clericis vel canonicis reſidentibus olim tribui hinc liquet : a laicis autem vigilias has minime celebrari, ſed earum loco jejunium inſtitui, pridie cujuſcumque feſti celebris, antiquis patribus placuit ; indeque manavit, ut vigiliarum, id eſt hujus officii nomen ipſi diei & jejunio inderetur ; quod perinde ac quadrageſimale obſervatur : ſolam ſanctæ Chriſti nativitatis noctem excipio, in qua fideles omnes ad vigilias celebrandas, in eccleſiam convenire, antiquum eſt ; ſed utinam antiqua religione & reverentia.*

Philippus Probus in pragmat. ſanctione c. 1 de celebratione miſſarum Clementina I. ejuſdem tit.

Caſſianus de inſtit. cœnobiorum lib. 2. c. 12.

Conc. Venetic. can. 14.

Conc. Carth. 4. can. 49 & Gelaſius papa in c. Eleutherius 92 diſtinctione. *Diſtributiones quotidianas quæ canonicis reſidentibus tribui ſolent, antiquas jure probari.*

Canon XXXVII. Vulgatus.

Ne picturæ in eccleſia fiant.

Placuit, picturas in eccleſia eſſe non debere, ne quod colitur aut adoratur, in parietibus depingatur.

Canon XXXVII. *Emendatus.*

Ne picturæ in eccleſia fiant

Placuit, picturas in eccleſia eſſe non debere, ne quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur.

BURCHARDUS lib. 3. decretorum c. 35. iiſdem verbis canonem retulit, & Ivo p. 3. decretorum c. 40. & in panormia lib. 2. c. 55. quibus conſentiunt vetuſti CC. MS. juxta quos vulgata lectio Surii, & Carranzæ emendanda eſt, quæ pro *Et*, *Aut*, habet.

Imagines ſacras ab apoſtolorum temporibus fuiſſe in eccleſia : & cur eas pingi hoc canone interdictum ſit.

CAPUT V.

CUM multæ res in hoc concilio non ſatis adhuc explicatæ ſunt ; tum perdifficilis eſt, Clemens ſanctiſſime, & perobſcura quæſtio de ſanctarum imaginum picturis ; quæ & ad pernicioſos hæreticorum errores confutandos, utilis eſt ; & ad colendam divinæ religionis ſanctitatem neceſſaria. Has autem cum Hiſpani patres hic e Chriſtianorum templis ſuſtuliſſe videantur, ut contendunt Calvinus, & Balthaſar Hiemayrus : nec Calvinus ſolum & hæretici alii, ſed, quod magis miremur, catholici plures, acres nimis & acerbi hujus concilii cenſores, aſſeverantes canonem ut falſo confictum, & graviſſimi erroris labe contaminatum a concilio expungendum, vel patres canonis auctores, turpiori ignorantiæ, & impietatis crimine damnandos ; veniam ſane illi dabunt, ſi quam ipſi ab Hiſpanis patribus, eamdem & nos ab ipſis vicißim diſſentiendi libertatem aucupantes, concilii auctoritatem, canonis doctrinam, doctrinæ religionem, cum religioſorum epiſcoporum pietate conjunctam non modo ab objecta calumnia vindicemus, ſed eamdem cum ſanctorum patrum ſententiis, cum ſummorum pontificum conſtitutionibus, cum præclaro, & publico totius Chriſtianæ religionis conſenſu mirifice convenire adſtruamus. Ea fuit olim Gentium de divina natura, aut vana religio, aut ſtulta ignoratio, ut Deum ipſum, vel deos quorum conſilio, mente, atque ratione univerſam mundi machinam regi & adminiſtrari cenſebant, naturalibus humanorum corporum & membrorum lineamentis formarent. Arnobius. *At vero vos Deos parum eſt formarum quod amplectimur menſione, filo etiam atterminatis humano, & quod indignius multo eſt, terrenorum corporum circumciſura finitis. Quod ergo dicemus caput deos geſtare teretі rotunditate collectum, &c.* Nec humanæ tantum formæ ſimilitudine eorum naturam repræſentabant ; ſed quod ineptius eſt, leonum, canum, caprarum, arietum, hircorum, ſerpentum etiam nonnunquam, & alitum formam exprimentes. Tertullianus. *Sed illi debebant adorare ſtatim biforme numen, quia & canino, & leonino capite commixtos, & de capro & de ariete cornuos & a lumbis hirtos, & a cruribus ſerpentes, & planta vel tergo alites deos receperunt*. Minutius Felix. *Item boum capita, & capita vervecum & immolatis & colitis. De capra etiam & homine mixtos deos, & leonum & canum vultu deos dedicatis. Nonne & Apim bovem cum Ægyptiis adoratis & paſcitis ?* Nec deos ſuos hominum & animalium vel alitum figura ſolum depingebant, ſed quo abſurdius nihil vel fingi vel excogitari poteſt, rude palum, & informe lignum, ut deos venerabantur. Ita Tertullianus. *Et tamen quanto diſtinguitur a crucis ſtipite Pallas Attica ? & Ceres ferrea, quæ ſine effigie, rudi palo, & informi ligno proſtant ?* Palladem enim ſive Minervam & Cererem inter duodecim ruſticorum deos numerat Varro, quorum ſimulacra ſolebant ſine effigie in ſuſe quapiam, aut informi ligno, cum in domorum limitibus, tum in agris erigere ; & ut Deos adorare : quod Lucanus ſignificaſſe videtur, dum ſcripſit.

Simulacraque mœſta deorum
Arte carent, cæſiſque exſtant informia truncis.

Ne ergo veſano hoc ethnicorum errore putarent vel ipſæ Gentes, vel catholici ſimpliciores, Deum noſtrum verum, æternum, & inviſibilem, ut quid corporeum, idolorum ſtulta imitatione pingi debere, aut poſſe ; ideo

Robertus Bellarminus refert ex Calvino tom. 1 de controverſiis Chriſtianæ fidei lib. 2. Et Balthaſar. Hiemayri hæretici obpertinaciam Viennæ combuſti libro adverſus imagines refert Sixtus Senenſis lib. 5. biblioth. ſanctæ annotatione CC XLVIII.

Arnobius lib. 4. adverſ. Gentes.

Tertull. in apol. c. 16.

Minutius Felix in Octa

Tertull. in apol. cap. 16

Varro. lib. 1 de re ruſtica

Lucan. lib. 3

ideo imagines invisibilis Dei in ecclesiis pingi, Hispani episcopi interdixerunt: de his enim intellexisse concilium, qui rationem ab eo redditam legerit perattente, profecto non inficiabitur. *Ne*, inquit, *quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur*. Adorationis enim nomen non difficeor, pro duliæ cultu (ut Græci vocant) sæpe in scriptura usurpari. Sic Balaam pronus in terra adorasse angelum legitur. Josue etiam angelum: Saul animam Samuelis: Abdias Heliam, & sic alias; Sed ad latriæ cultum, qui soli Deo debetur, illud frequentius referri, ex aliis sacræ scripturæ locis comprobaverim. Primo enim narratur Mardochæum Amano genu flectere noluisse: & rursus, ad Deum idem Mardochæus ait: *Scis, quia non superbia, & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, ut non adorarem Aman superbissimum, libenter enim pro salute Israel vestigia pedum ejus deosculari paratus essem, sed timui, ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorem excepto Deo meo*. Cum Cornelius etiam adoraret Petrum: Surge (inquit) & ego ipse homo sum. Et postea Paulus & Barnabas a Lycaonibus adorari recusarunt. Angelus Domini Johanni ipsum adoranti dixit: *Vide ne feceris; conservus enim tuus sum, & fratrum tuorum, Deum adora*. In qua significatione solum Deum esse adorandum docent ecclesiæ doctores, Justinus martyr, Hieronymus, Augustinus, Fulgentius, Gregorius, Tarasius gravissimus patriarcha Constantinopolitanus. *Si vero sæpius*, ait, *in scriptura & elegantibus nostris patribus adorationem quis dixerit, pro cultu sive latria, quæ in spiritu fit, sumi non negamus &c.* In hac adorationis acceptione docuerunt nec homines, nec angelos esse adorandos, D. Athanasius, Ambrosius, Augustinus, & Leo PP. I. Sic D. Epiphanius beatam virginem non esse adorandam asserit, & B. Ambrosius. *Ac ne quis*, ait loquens de adoratione Spiritus sancti, *derivet ad virginem Mariam, erat templum Dei, non Deus templi; & ideo ille solus adorandus, qui operabatur in templo*. Jonas etiam Aurelianensis cum de cultu ageret imaginum adversus Claudium Taurinensem. *Virginem quæ peperit Christum, non adoramus, sed sanctam Dei genitricem congruo honore veneramur. Nec immerito quippe, quoniam per eam, auctorem vitæ suscipere meruimus, & pro eo quod eadem sancta & inviolata virgo Maria, quæ utique nobis Deum & hominem edidit, dominum, videlicet Jesum a cunctis fidelibus pio colitur amore, & debito veneratur honore*. Quinimo eodem sensu Damascenus humanitatem Christi, si cogitatione a verbo separetur, esse inadorabilem tradit, & concilium Antiochenum in confessione fidei, quæ exstat in concilio Ephesino, ait: *Totum rursus adorabilem etiam cum corpore, sed non secundum corpus adorabilem*. Item Augustinus. *Ego dominicam carnem*, ait, *imo perfectam in Christo humanitatem propterea adoro, quod a divinitate suscepta, atque deitati unita est; denique si hominem separaveris a Deo, ut Photinus, vel Paulus Samosatenus; illi ego numquam credo, nec servio: velut si quis vestrum, aut purpuram, aut diadema regale jacens inveniat, numquam conabitur ea adorare; cum vero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si ea simul cum rege adorare quis contempserit*. Quare cum Constantinus Constantiæ episcopus hæresim abjuraret, quam contra imagines sequutus fuerat in quadam pseudo-synodo, postea in Nicæna II. actione III. hanc loquendi formulam usurpavit. *Suscipio & complector venerandas imagines, adorationem autem quæ sit secundum latriam, hoc est, Dei culturam, tantummodo trinitati conservo*. Quod etiam docuit D. Gregorius Serenum Massilienium episcopum. *Et si quis imagines facere voluerit, minime prohibe: adorare vero imagines, omnibus modis devita. Sed hoc sollicite fraternitas tua admoneat, ut ex visione rei gestæ ardorem compunctionis percipiant; & in adoratione omnipotentis sanctæ trinitatis humiliter prosternantur*.

Quod si verbum, *adorare*, apud sanctos patres pro cultu latriæ, frequentius accipitur, multo magis eamdem latriæ adorationem verbum, *coli*, quod in hoc canone cum altero, *adorari*, conjungitur, significabit; ut Augustinus docet. *Latria vero*, ait, *secundum consuetudinem, qua locuti sunt, qui nobis divina eloquia condiderunt, aut semper, aut tam frequenter, aut pene semper dicitur ea servitus, quæ pertinet ad colendum Deum. Proinde si tamtummodo cultus ipse dicatur, non soli Deo deberi videtur; dicimus enim etiam colere homines, quos honorifica vel recordatione, vel præsentia frequentamus. Nec solum ea, quibus nos religiosa humilitate subjicimur, sed quædam etiam, quæ subjecta sunt nobis, coli perhibentur. Nam ex hoc verbo agricolæ, & coloni, & incolæ vocantur: & ipsos Deos non ob aliud appellant cœlicolas, nisi quod cœlum colant; non utique venerando, sed inhabitando, tanquam cœli quosdam colonos, non sicut appellantur coloni qui conditionem debent genitali solo propter agriculturam sub dominio possessorum; sed sicut ait quidam Latini eloquii magnus auctor.*

Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni.

Ab incolendo enim colonos vocavit, non ab agricultura. Hinc & civitates a majoribus civitatibus velut populorum examinibus conditæ, coloniæ nuncupantur: ac per hoc cul-

tum quidem non deberi nisi Deo, propria quadam notione verbi hujus omnino verissimum est. Id etiam docet divus Cyprianus: & Tarasius in epistola ad Constantinum & Irenen interpretans in hunc sensum, locum illum Deuteronomii VI. *Hinc divina*, ait, *scripturæ dicens: Deum tuum adorabis, & illi soli cultum exhibebis. Adorabis absolute ponit, neque adjicit soli: ut significetur vox diversæ notionis, & æquivoca: cultum autem exhibebis, sive servies, soli, dixit. Quam ob causam latriam uni Deo tribuimus, atque ad illum referimus*. Hæc Tarasius. Quod si colere verbum seu inservire (idem enim utrumque significat) ut in eadem synodo Nicæna Tarasius explicavit, ad solam divinitatem referri debet, & solet, ut Tarasius approbatus a synodo generali Nicæna asseverat: probabile est, concilio nostro imagines, quæ coli & adorari debent, interdicente solas Dei imagines prohiberi: quod liquido videtur ostendere canonis, & verborum ipsius contextus. Cum enim prius materiam constitutionis exprimeret, picturas multitudinis voce, sive pluralis numeri usu prohibuit: cum vero formam constitutionis expositurus, decernens, quorum, aut cujus picturæ vetarentur, brevioribus singularis numeri eam finibus circumscripsit. *Ne*, inquit, *quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur*. Aliter enim si martyrum & confessorum imagines interdicerentur, quorsum tam generali præcepto, tam brevem strictamque rationem addidisset.

Confirmat hanc interpretationem, quod sæviissimis his temporibus de sanctorum imaginibus nec cogitarint episcopi; non quod putarent eum honoris & religionis cultum sanctis & electis Dei deferendum non esse: sciebant quippe se non studiose solum, sed pie, religiose & sancte, eos colere, & auguste venerari debere, ut venerabantur continuo, non interiori tantum, sed exteriori, & publico cultu, dum grassantis persecutionis aberat periculum. De quo præclarum exemplum præbuit Sabinus episcopus Hispalensis, qui huic concilio interfuit, dum paulo post hujus concilii exitum, egregiam navavit operam, ut Justæ & Ruffinæ martyrum corpora & reliquiæ partim ex puteo, partim ex amphiteatro Hispalensi colligerentur, & honorifice sepelirentur custodirenturque; a quo par non est, ut credamus, eorumdem martyrum & aliorum cœlitum imagines irreverenter tractari, prohiberique. Sed abstinebant (ut dixi) ad tempus, ne picturas sanctorum hominum, quos aliquando agnovissent, contemptui Gentes haberent, reputantes religionum esse ludibria: vel sibi falso persuaderent, illos a nostris, ut veros Deos, latriæ veneratione coli. Eusebius enim recenset, quod cum tempore Diocletiani gravissima in Christianos exerceretur persecutio, pagani martyrum reliquias projiciebant in mare, dicentes. *Ne forte dii efficiantur Christianorum, & illi, qui Deos adorare nolunt, servos nostros incipiant adorare*. Ex quo duo plane consequuntur; alterum, sanctos tunc, & electos Dei a Christianis coli receptum; alterum, ne in sanctas martyrum reliquias impii desævirent, non minori religionis, quam prudentiæ laude, inter eosdem Christianos convenisse, ut in locis publicis, cujusmodi erant ecclesiæ, non solum imagines martyrum & sanctorum non depingerentur; sed neque eorum corpora sepulchris, & monumentis publicis reconderentur. De his autem (ut dixi) episcopi nostri non meminerunt, quod de his etiam nec Gentes meminissent; sed de Dei nostri imaginibus: quia sermo & disputatio adversus hæreticos sacras sanctorum imagines impugnantes, ut impugnant hodie, non instituebatur, nec tunc illi extiterunt: sed adversus Gentes, quarum assidua, & impia objurgatione quidam forsan catholici ineptam erant Dei formaturi picturam, si id decreto hujus concilii non prohiberetur, & eorum religiosa vel superstitiosa potius simplicitate forsan Gentes, vel alii catholici simpliciores arbitrati essent Deum nostrum quid corporeum esse, ideoque lineamentis, vel hominum, vel animalium, vel alitum, vel aliarum rerum corporalium figurari posse, ut pingebantur, & dolabantur quotidie vaniissimæ suorum deorum vel dæmonum imagines & simulacra. Quod aliquando tentasse Gentes in religionis nostræ ludibrium, Tertullianus testatur. *Sed nova jam Dei*, inquit, *num in ista civitate, proxime editio publicata est; ex quo quidem in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum hujusmodi inscriptione. DEUS CHRISTIANORUM ONONYCHITES: is erat auribus asininis, altero pede ungulatus, librum gestans & togatus*. Cujus picturæ occasionem paulo antea his verbis retulit: *Nam ut quidam somniatis, caput asininum esse Deum nostrum: hanc Cornelius Tacitus suspicionem ejusmodi inseruit. Is enim bellum Judaicum exorsus ab origine gentis, & etiam de ipsa tam origine, quam de nomine & religione gentis, quæ voluit argumentatus, Judæos refert Ægypto expeditos, sive ut putavit, extortos, in vastis Arabiæ locis, aquarum egentissimis, cum siti macerarentur, onagris, qui forte de pastu potum petituri æstimabantur, indicibus fontibus usos, ob eam gratiam consimilis bestiæ superficiem consecrasse. Atque ita inde opinor præsumptum, nos quoque ut Judaicæ religionis propinquos, eidem simulacro initiari*. Eamdem asininæ superstitionis vanitatem nobis falso objectam confutat Minutius. Ne

igitur

Cypr. li. quod idola non sint dii c. 2. Tarasii epist ad Constant. extat in VII. synodo actione 7.

Deuteron. 6. Tarasius in eadem epist. ad Constantinum, quæ exstat act. 7.

De Sabino id refert breviarium antiquum Eborense.

Euseb. lib. 8. hist. eccl. c. 6.

Tertul. in apologetico c. 16. ad finem.

Cornel. Tacit. li. 5. histor.

Minutius Felix in Octavio.

igitur his & aliis vanissimis imaginum Dei nostri superstitionibus (ut jam dixi) locus daretur, neve Gentes stolidæ arbitrarentur Deum nostrum æternum & invisibilem suorum idolorum & simulacrorum corporea similitudine æquandum, justissime prohibitæ sunt Dei imagines: illo enim errore non Gentes solum, sed & Christiani doctrina & auctoritate graves, imbutos aliquando repe-

Tertul. lib. de carne Christi

rimus. Tert. enim. *Cum autem sit, habeat necesse est aliquid per quod est; si habet aliquid per quod est, hoc erit corpus ejus. Quod est corpus, est sui generis, nisi est incorporale, nisi quod non est.* Alibi, *Nam & dexteram*, inquit, *& oculos, & pedes Dei legimus.* Quem errorem illi

Idem lib. 2. adverſ. Marcion. D. Aug. lib. 10. de Geneſ. ad literam c. fin. & lib. de hæreſi. ad Quod vult deum c. 86. D. Fulgentius li. 2. de fide ad Petrum.

tribuunt D. Auguſtinus, D. Fulgentius, Gennadius, & alii, tametſi ab eodem Auguſtino extenuari verius multo, quam excuſari errorem legamus. Ille autem ne longius ferperet, hoc decreto ab Hiſpanis epiſcopis proviſum eſt, interdicentibus hic, ne Dei imagines in eccleſia pingerentur: quod ſane non ab eo tempore tantum, ſed ab ipſa apoſtolorum ætate Hiſpanicam, Africanam eccleſiam & catholicam obſervaſſe ſcimus, nullam enim Dei imaginem (ut Deus eſt) pingi ſinebat.

Gennadius de dogmatibus eccle. & alii. Aug. de lib. de hæreſib. ad Quod vult deum c. 86.

Quare cum Adrianus imperator (attendant Calvinus, Hiemayrus & reliqui præſentis ſæculi Iconomachi) atrociſſima poſt Neronem, Domitianum, & Trajanum perſecutione excita Chriſtianos exagitaſſet; ad extremum poſt Quadrati epiſcopi Athenienſis dictatam ei pro Chriſtianæ religionis defenſione apologiam; poſt ornatam & gravem, quam pro Chriſtianis habuit præſente imperatore orationem Ariſtides vir ſingularis eloquentiæ; poſt Serennii Gratiani legati literas, quibus clamitabat, iniquum videri Chriſtianos nullo objecto crimine indictaque cauſa, quo inſani populi acclamationibus ſatisfieret, neci dari, ſolaque Chriſtianæ religionis profeſſione reos fieri, perſecutionem remiſit, Minutio Fundano Aſiæ proconſuli reſcribens, Chriſtianorum neminem abſque juſto crimine intentato, & accuſatione rite peracta, morte multandum, ſolamque Chriſtianiſmi profeſſionem pœnæ obnoxiam eſſe noluit, ut Euſebius refert, & Nicephorus. Nec eo ſolum

Euſeb. lib. 4. c. 8. Niceph. lib. 3. c. 5.

Chriſtianos beneficio devinxit, ſed cum intelligeret eos nihil hoſtiliter contra rempublicam moliri, & a ſeditionis Judaicæ principe Barchocheba immanes potius cruciatus paſſos, quam ut cum eo ſeditionem contra Romanos concitarent, cœpit in eos magis propendere, ac cogitare, quibus poſſet illorum innocentiam & ſanctitatem compenſare beneficiis: cumque agnoviſſet demum eos ſpretis Gentilium diis vel idolis, ſoli, uni, Vero, Optimo, & Maximo honorem habere, templaque ad ejus cultum deſiderare; Chriſtianis templa, Chriſtianæ tunc religionis uſu & forma ſine ſimulacris Dei veri, & incorporei, ne ſimile ſuis profanæ Gentes arbitrarentur, & ſine aliqua etiam deorum ſuorum effigie & forma, quibus referta & contaminata erant delubra gentilium, ne Chriſtianis pro gratia exhiberet moleſtiam, extrui juſſit, ut in ejus vita

Lampridius in vita Adriani.

teſtatur Lampridius. Qua ratione illa, quod numina non haberent, uſque ad tempus Conſtantini magni templa Adriani nuncupata ſunt. Nec Romæ tantum & in Italia hoc catholici viri obſervabant, ſed & in reliquis provinciis. Quod ridebant Gentes, objicientes nobis, quod nullam Dei formaremus picturam, occultare quod colebamus. Minutius Felix ſic Gentes inducit adverſus religionem noſtram loquentes. *Multa prætereo conſulto; nam & hæc nimis multa ſunt, quæ aut omnia, aut pleraque omnium vera declarat ipſius pravæ religionis obſcuritas. Cur etenim occultare, & abſcondere quidquid illud colunt, magnopere nituntur: cum honeſta ſemper publico gaudeant, ſcelera ſecreta ſint? Cur nullas aras habent? templa nulla? nulla nota ſimulacra? numquam palam loqui? numquam libere congregari? niſi illud quod colunt, & interimunt, aut puniendum eſt, aut pudendum? Unde autem, vel quis ille, aut ubi Deus, unicus, ſolitarius, deſtitutus, quem non gens libera, non regna, non ſaltem Romana ſuperſtitio noverat, Judæorum ſola & miſera Gentilitas, unum & ipſum Deum, ſed palam, ſed templis, aris, victimis, cæremoniiſque coluerunt: cujus adeo nulla vis, nec poteſtas eſt, ut ſit Romanis hominibus cum ſua ſibi natione captivus. At etiam Chriſtiani, quanam monſtra, quæ portenta confingunt? Deum illum ſuum, quem nec oſtendere poſſunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique, & occultas cogitationes diligenter inquirere.* Et

Minutius Felix in Octavio.

Idem in eod.

his ipſis reſpondens. *Putatis autem nos*, ait, *occultare quod colimus, ſi delubra & aras non habemus? quod enim ſimulacrum Deo fingam; cum ſi recte exiſtimes, ſit Dei homo ipſe ſimulacrum?* Et mox. *At enim quem colimus Deum, nec oſtendimus, nec videmus, imo ex hoc Deum credimus, quod eum ſentire poſſumus, videre non poſſumus: in operibus enim ejus & in mundis omnibus virtutem ejus ſemper præſentem aſpicimus; cum tonat, fulgurat, cum ſerenat. Nec mireris, ſi Deum non vides, vento & flatibus omnia impelluntur, vibrantur, agitantur, & ſub oculis tamen non venit ventus & flatus. Solem adeo, qui videndi omnibus cauſa eſt, videre non poſſumus, radiis acies ſubmovetur, votutus intuentis hebetatur; & ſi diutius inſpicias, omnis viſus extinguitur. Quid ipſum ſolis artificem, illum luminis fontem poſſis ſuſtinere? cum te ab ejus fulgoribus avertas? a fulminibus abſcondas? Deum oculis carnalibus*

A *vis videre? num ipſam animam tuam qua vivificaris, & loqueris, nec aſpicere poſſis, nec tenere? ſed enim Deus, &c.* Arnobius adverſus eoſdem. *De ſexu hactenus, nunc ad ſpeciem veniamus, & formas quibus eſſe deſcriptos deos ſuperos creditis, quibus imo formatis, & templorum ampliſſimis collocatis in ſedibus, neque quiſquam Judæus in hoc loco nobis opponat, & Saducæi generis fabulas tamquam formas tribuamus, & nos Deo; hoc enim putatur in eorum literis dici, & lege certaque auctoritate firmari; quæ aut nihil ad nos attinet, nec ex aliqua portione quidquam habent commune nobiſcum; aut ſi ſunt creditæ ſociæ, quærendi ſunt vobis altioris intelligentiæ doctores, per quos poſſitis addiſcere, quibus modis conveniat literarum illarum nubes atque involucra relaxare: noſtra de hoc ſententia talis eſt. Naturam omnium divinam, quæ neque caperis aliquando, nec viſalem ad terminum ſit aliquando ventura, lineamentis carere corporeis, neque ullas formarum effigies poſſidere, quibus extima circumſcriptio membrorum ſolet coagmenta finire: quidquid enim tale eſt, mortale eſſe arbitramur & labile, nec*

B *obtinere perpetuam credimus ævitatem, quod extremis coercitum finibus, neceſſaria circumcludit extremitas. At vero vos, deos parum eſt formarum quod ampleſtimur menſione, filo etiam atterminatis humano, & quod indignius multo eſt, terrenorum corporum circumciſura finitis. Quod ergo dicemus caput deos geſtare tereti rotunditate collectum, &c.* Quæ late continenti ſermone proſequitur agens de reliquis membris, quæ ſecundum Gentium vanitatem & errorem Deo ineſſe deberent; nullo tamen modo poſſe competere probat, ad finem addens. *Si noſtri animi motum non recuſatis audire, tantum abeſt, ut nos Deo corporalia lineamenta tribuamus, ut animorum etiam decora, ipſaſque virtutes, quibus eminere vix conceſſum eſt paucis, tanta rei vereamur aſcribere. Quis Deum enim dixeris fortem, conſtantem, frugi, ſapientem? quis probum? quis ſobrium? quis imo aliquid noſſe? quis intelligere? quis providere? quis ad fines officiorum certos actionum ſuarum decreta dirigentem? Humana ſunt hæc bona, & ex oppoſitione vitiorum, exiſtimationem meruerunt habere laudabilem. Quis eſt autem tam obtuſi pectoris, tam bruti, qui humanis bonis Deum dicat*

C *eſſe magnum? aut ideo nominis majeſtate præcellere, quod vitiorum careat fœditate? Quidquid de Deo dixeris, quidquid tacitæ mentis cogitatione conceperis, in humanum tranſilit, & corrumpitur ſenſum, nec habet propriæ ſignificationis notam, quod noſtris dicitur verbis, atque ad negotia humana compoſiti. Unus eſt hominis intellectus de Dei natura certiſſimus, ſi ſcias & ſentias nihil de illo poſſe mortali oratione depromi. Et hæc prima eſt veſtrorum nominum contumelia, quam de formis & ſexibus, boni ſcilicet vindices & religioſi conſtituiſtis auctores.* Et alibi; *In hac enim*, in-

Idem lib. 6. principio.

quit, *cenſuiſtis parte crimen nobis maximum impietatis affigere, quod neque ædes ſacras* (ante Conſtantini tempora ſcitum eſt Chriſtianos in Africa templa, aut quod idem eſt, ſplendidas ſtructas ædes non habuiſſe, ſed ſolum oratoria quædam privatis in locis, in quibus ſeorſum convenirent, ut & hoc loco Arnobii, & aliis Tertulliani conſtat) *& venerationis ad officia conſtruamus, non deorum alicujus ſimulacrum conſtituamus, aut formam; non altaria fabricemus, non aras.* Et poſtea. *Vos habere ſexus deos, alioſ-*

Idem lib. 7.

D *que ex his mares; fœminini generis alios eſſe cenſetis; nos potentias cœlitus diſcretas eſſe ſexibus abnegamus; quoniam diſcrimen hujuſmodi terrenis animantibus datum eſt, quas coire, quas generare auctor voluit rerum, ſubſtituendis per libidinem prolibus. Vos hominum ſimilitudinem gerere, & mortalium vultibus exiſtimatis eſſe formatos: nos effigies remur ſubmotas eſſe ab his longe; quoniam forma mortalis eſt corporis, & ſi forte eſt ulla, comprehendere neminem poſſe, indubitabili aſſeveratione juramus.* Cui etiam objectioni nobis a Gentibus olim propoſitæ reſpondens Tertullianus. *O impiæ voces*, ait, *o ſacrilega convitia, infrendite, inſpumate, idem eſtis, qui Senecam aliquem pluribus & majoribus de veſtra ſuperſtitione perorantem reprehendiſtis.* Igitur ſi ſtatuas & imagines frigidas mortuorum ſuorum ſimillimas non adoramus, quas milvi, & mures, & aranex intelligunt, nonne laudem magis quam pœnam merebatur repudium agniti erroris? Poſſumus enim videri lædere eos, quod certi ſumus odio

Tertul. in apologet. adv. Gentes 12

E non eſſe? Quod non eſt, nihil ab ullo patitur, quia non eſt. Illudebant nobis Gentes, quod ſimulacra deorum, vel alicujus Dei (ut ipſi) non haberemus, quibus reſpondet Tertullianus magis aliena confutando, quam confirmando propria: illud tamen in confeſſo eſt, illud tamquam errorem nobis objeciſſe Gentes. Quem etiam refellit Juſtinus martyr. *A quo*, ait, *perſuaſi nos aſſeveramus, genios errorum talium auctores, non ſolum pravos eſſe, verum etiam ſceleſtos, atque impios; ne viris quidem bonis æquiparandos; & ideo hoſtes deorum judicamur. Fatemur quidem nos hoſtes deorum iſtorum fictitiorum, at non illius veriſſimi Dei patris juſtitiæ, prudentiæque & ceterarum virtutum, cunctorum expertis vitiorum.* Et paulo poſt. *Ceterum*, inquit, *quod victimis & coronis ſimulacra in templis conſecrata non honoramus, in cauſa eſt, quia ſcimus ea carere ſenſu, atque anima, ac ne formam quidem habere Deo ſimilem. Negamus enim hanc eſſe Dei formam, quam quidam ajunt ſe expreſſiſſe, ſed iſtæ ſunt effigies & nomina dæmonum,*

Juſtin. mart. apologet. p. Chriſtianis

quos

quos malos esse ostendimus. Nam quod ad materiam attinet, non ignoratis dedolata constatave ab opificibus, & interdum recusa e vilibus vasculis, formis tantummodo per artem novatis, & impositis eorum nominibus; quod non solum ab omni ratione alienum, verum etiam cum injuria Dei conjunctum existimamus, illam ineffabilem majestatem formam tribuere istis corruptibilibus, & humana ope indigentibus, & scitis impuros horum opifices omnibus vitiis, ne singula percenseam, obsitos, qui etiam suarum officinarum ministris ancillulis stuprum offerunt. O vos stupidos, qui ab hominibus obscenis deos quos adoratis, fingi refingique creditis. Et post alia. *Quod solum crimen nobis objicitis, non eadem vobiscum numina venerantibus: & quod defunctorum manibus nidores ac libamina, eorumque monumentis coronas & inferias non offeramus. Nostis enim easdem animantes alibi pro diis, alibi pro bestiis haberi, alibi pro victimis legitimis. Alterum argumentum est, quod soli mortalium ne mortis quidem formidine adigi potuimus, ut coleremus Liberum Semeles, & Apollinem Latonæ filios, probrosos puerorum amoribus, aut Proserpinam, Veneremque insano amore Adonidis ceu astro pereitas, quarum celebratis mysteria, aut Æsculapium, alium Deum fictitium, sed favente Jesu Christo, hos contempsimus, dicantes nos Deo ingenito & intacto passionibus, quem scimus non ardere Ganymedem, aut Antiopem, similesque fœminas, nec ad Thetidis preces vinculis solvi.* Lactantius. *Quid ipsa simulacra volunt, quæ aut mortuorum, aut absentium sunt monimenta? nam omnium fingendarum similitudinum ratio idcirco ab hominibus inventa est, ut posset eorum memoria retineri, qui vel morte subtracti, vel absentia fuerint separati; deos igitur in quorum numero reponemus? Si in mortuorum, quis tam stultus, ut colat? Si in absentium, colendi ergo non sunt, si nec vident quæ facimus? nec etiam audiunt quæ precamur? Si autem dii absentes esse non possunt, qui quoniam divini sunt, in quacumque parte mundi fuerint, vident, & audiunt universa; supervacua ergo sunt simulacra illis ubique præsentibus; cum satis sit audientium nomina precibus advocare. At enim præsentes non nisi ad imagines suas adsunt. Ita plane, quemadmodum vulgus existimat, mortuorum animas circa tumulos & corporum suorum reliquias oberrare. Sed tamen postquam Deus ille præsto esse cœpit, jam simulacro ejus opus non est. Quæro enim, si quis imaginem hominis peregre constituti contempletur sæpius, & ex ea solatium capiat absentis; num idem sanus esse videatur, si eo reverso atque præsente in contemplanda imagine perseveret, eaque potius quam ipsius hominis aspectu frui velit? Minime profecto. Etenim hominis imago necessaria tum videtur, cum procul abest, supervacua futura, cum præsto est. Dei autem, cujus spiritus ac numen ubique diffusum abesse nunquam potest, semper utique imago supervacua est. Sed verentur, ne omnis eorum religio inanis sit & vana, si nil in præsenti videant, quod adorent: & ideo simulacra constituunt, quæ quia mortuorum sunt imagines, similia mortuis sunt; omni enim sensu carent. Deus autem in æternum viventis vivum & sensibile debet esse simulacrum: quod si a similitudine id nomen accepit, qui possunt ista simulacra Deo similia judicari, quæ nec sentiunt, nec moventur? Itaque simulacris Dei non illud est, quod digitis hominis ex lapide, aut ære, aliave materia fabricatur, sed ipse homo, quoniam & sentit, & movetur, & multas magnasque actiones habet.* Hac ergo de causa a Gentibus non solum irrisi, sed ut Athei, id est sine Deo, criminis postulati & damnati sunt, ut testatur Arnobius, Justinus martyr, Dion, Nicephorus & alii. Quare cum Donatistarum strages in ecclesias, in cœmeteria, in templa Christianorum, Optatus Milevitanus ideo minutatim exprimeret, ut non solum de incensis libris sacris, de templis destructis, de confractis calicibus, de aris, & altaribus rasis, sed & de parietibus lotis, quod illos aspexissent Christiani, & testes cultus Deo Christo adhibiti, literis proderet contra Parmenianum: nunquam tamen mentionem fecit de imaginibus Dei, vel pictis, vel fabrefactis, confractis, deletisve, quas si vidissent Donatistæ, corrumpere in odium Christianorum non erubuissent, neque id omisisset Optatus, qui reliqua retulit minutiora. Sic Joannes Damascenus, & illi D. Thomas consentiens, Christianos docent, nullam imaginem Dei habere, quod summæ esse dementiæ, & extremæ impietatis ducant, divinitatem (quam nulla ratio, nullumque ingenium consequi potest) effingere velle, & figurare. Sic D. Augustinus nefas esse ducit in Christiano templo imagines Dei collocare. Alibi autem refert Varronem dicentem, qui primi deorum simulacra induxerunt, eos & timorem dempsisse, & errorem auxisse. Rursus etiam Senecæ querimoniam refert, dolentis inviolabiles deos in materia vilissima, atque ignobili dedicari: quod ad Fortunatianum episcopum Siccensem gravissimo verborum & sententiarum pondere scribit, ipso errore confutato. Idem Eusebius. *Quod enim corpus*, inquit, *intellectui divino similitudinem habebit, cum nec mentis humanæ imaginem habere posse cognoscatur? humana enim mens incorporea est, atque simplex, corpus omne corruptibile, atque compositum. Quare jure rationalis, atque immortalis anima & intellectus ejus imaginem & similitudinem Dei habere dicitur: immaterialis enim & incorporea, intellectualis rationalisque per essentiam est virtutis, atque sapientiæ capax? Quod si humanæ animæ, atque mentis formam, atque effigiem fingere impossibile est, quoniam nec sensu percipitur; quis adeo stultus sit, ut ligneum simulacrum ac effigiem, Dei creatoris hominum similitudinem habere arbitraretur? natura enim divina omnem materiam & omnia quæ percipimus excedit.* Sic Constantinus magnus in oratione ad sanctorum cœtum. *Nam quod potest*, inquit, *intelligentia solum percipi, & comprehendi mente, nec appetit formam qua cognoscatur, nec figuram admittit ut imaginem & effigiem.* D. Leo Papa. *Quamvis autem, dilectissimi*, inquit, *valde fuerit ipsa rei gestæ forma mirabilis, nec dubium sit in illo omnium humanarum vocum exultante conventu majestatem Spiritus sancti fuisse præsentem; nemo tamen existimet in his quæ corporeis visa sunt oculis, divinam ejus apparuisse substantiam. Natura enim invisibilis, & patri, filioque communis, qualitatem muneris, atque operis sui qua voluit significatione monstravit. Proprietatem vero essentiæ suæ in sua deitate continuit; quia sicut nec Patrem, nec Filium, ita nec Spiritum sanctum humanus potest visus attingere.* Quare cum in VI. & VII. synodo omnium hæreticorum tam antiqui, quam illius sæculi sectæ, opiniones, rationes, & auctoritates proferrentur; nusquam videmus eos hujus canonis antiquissimi decretum in sui confirmationem recitasse; quod ratione convicti agnoscerent illud de sola Dei increati & invisibilis imagine intellexisse; quam exprimi, seu depingi non posse ut in concilio decernitur, ita in eadem synodo VII. iterum sancitum est. Epistola enim Germani sanctissimi patriarchæ Constantinopoleos ad Joannem episcopum Synadon recitatur & approbatur, in qua sic inquit: *Non enim invisibilis deitatis imaginem, aut similitudinem, aut figuram, aut formam expressam, quin etiam ipsorum sanctorum angelorum præstantes ordines, neque intelligere, neque investigare omnino possumus. Sed quando unigenitus filius, qui in sinu patris existens, suam creaturam a mortis adjectione revocando, Patris & Spiritus sancti beneplacito homo fieri dignatus est, non aliter ac nos carnem & sanguinem assumens; & ut*, inquit, *magnus apostolus, per omnia nobis similis factus, excepto peccato. Igitur humanitatis illius characteris, & juxta carnem indiscretæ hominis formæ imaginem figurantes, ipsius incomprehensibilem deitatem, atque invisibilem, unde ea quæ nostræ fidei præcipua sunt, nascuntur, ostendere nequimus.* Et in epistola ad Thomam episcopum Claudiopoleos ex D. Athanasio in sermone contra idola hæc promit. *Quemadmodum igitur nulla communio lumini cum tenebris, neque ulla Christo cum Belial concordia: ita nulla Christianis, qui Deum unum inenarrabili gloria & potentia adorantes, colunt, cum his qui Deum, ut Deus est, effingere & formare intendunt.* Post autem recitatur sententia Joannis episcopi Thessalonicensis, in qua post alia. *Dei autem imaginem dico Jesu Christi servatoris nostri, quemadmodum ipse super terram cum hominibus conversatus est pingimus; non ut in ipsa natura Deus est, quæ enim posset esse Dei similitudo, aut quæ figura incorporei, non effigiabilisque verbi Patris? Deus enim, ut scriptum est, spiritus est, quoniam visum est Deo Patri, ut unigenitum suum filium e cœlis dimitteret, quo pro nostra salute ex Spiritu sancto & inviolata virgine Deipara incarnaretur, nos ejus humanitatem ea ratione pingimus, non illius incorpoream deitatem.* Epiphanius autem in eadem synodo. *Veri autem Christiani filium unicum Christum & dominum confitentur. Et cum imaginem illius, quemadmodum caro factus est, & habitavit in nobis, perfectus videlicet homo, depingunt, valde recte & pie facere cognoscuntur. Est enim Deus verbum in carne apud nos diversatus, non ipsa deitas considerata depicta. Deum enim*, ut ait, *nemo vidit unquam, siquidem, neque depingi neque videri, neque comprehendi potest, sed tantummodo illius humanitas.* Quod sæpe in eadem actione episcopi & sequenti repetierunt. Quare in Hispania concilio Toletano III. idem eorum error, qui putabant divinitatem depingi debere, aut posse, iterum confutatus est. In ea enim fidei confessione & anathematismis adversus errores antiquos ab episcopis catholicis, & præcipuis Gothicæ Gentis viris, in principio concilii factis, hæc ajunt. *Quicumque filium Dei secundum divinitatem suam visibilem aut passibilem ausus fuerit proferre, anathema sit.* Postremo id recentiori concilii Tridentini decreto cautum est, dum docet divinas personas pingi, & figurari, cum antiquas veteris, aut novi testamenti historias & narrationes exprimi expediens fuerit; & tunc præcipit, ut moneatur doceaturque populus a parocho, non propterea divinitatem figurari, quasi corporeis oculis inspici, aut figuris exprimi possit; sed ut præsentem faciant eam speciem & formam, quam Deus aliquando suscipere, & se ante hominum oculos ponere dignatus est. Si autem ab hac veritate aberrantes divinas personas rerum creatarum similitudine depingant alii, impium sit & detestandum sacrilegium.

Nec in lege nova tantum voluit Deus imaginem ad sui similitudinem pingi, cum eam nemo viderit unquam nisi filius: sed & in veteri id prohibuit. Inter præcepta enim

epist. 112. ad Paulinam. Euseb. li. 3. de præparatione evangeli. c. 3.

Constantinus apud Euseb. in oratione ad sanctorum cœtum c. 4.

D. Leo PP. ser. 2. de pentecost. c. 3.

Septima synodus act. 4. in qua hujus Germani ep recitatur

Heb. 4.

Exstat ea ep. in eadem septima synodo actione 4.

2. Corinth. 6.

In ead. 7. synodo actione 5.

Joan. 4.

In eadem septima synodo acti. 6. versic. rursus.

Joan. 1.

Joan. 4.

Action. 6. & 7.

Conc. Trident. sess. 25. in princ.

Exod. 20. enim quæ Moysi dedit, hoc unum est. *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum; nec eorum quæ sunt in aquis sub terra.* Et paulo post, ut hæc interpretaretur, addidit, *Deos aureos & argenteos non facietis mecum.* Quasi diceret; Non facietis imagines aureas, vel argenteas quæ figuram Dei repræsentent: hoc enim Esaiæ verba docere aperte videntur. *Esai. 8. 40.* *Cui similem, inquit, feciſtis Deum, aut quam imaginem poneris ei? Numquid sculptile conflabit faber, aut artifex auro figurabit illud, & laminis argenteis argentarius?* Postea: *cui assimilastis me, & adæquastis & comparastis me, & similem feciſtis, qui confertis aurum de sacculo, & argentum statera ponderastis, conducentes aurificem ut faciat Deum?* Et in Levitico. *Levit. 26.* *Non facietis vobis idolum & sculptile, neque titulos erigetis, neque insignem lapidem ponetis in terra vestra, ut adoretis eum; ego enim sum dominus Deus vester, custodite sabbata mea, & pavete ad sanctuarium meum: Ego dominus.* Voluit ergo dominus prohibere filiis Israel, qui ad idololatriam propensi erant, ne ullum divinæ majestatis simulacrum facerent, sed ante tabernaculum, quod ipsius Dei gloriam repræsentabat, paverent omnes. Quod planius expositum, cum reddens hujus præcepti rationem, sic ait. *Deut. 4.* *Non vidiſtis aliquam similitudinem, in die qua locutus est vobis dominus in Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi, vel fœminæ.* Sic Deuter. V. refertur dominum de medio caliginis locutum fuisse ad filios Israel: nihilque eos præter ignem, nubem, atque caliginem inspectare unquam potuisse; ut animadverterent, & intelligerent, Deum non esse talem, qui humano ingenio, vel arte pingi posset, vel figurari; nam si aliquam formam vidissent Dei, cum eos alloquebatur, tali eum præditum utique arbitrarentur. Quam ignorantiam, vel insaniam potius, notat, reprehenditque in Romanis D. *Paul. ad Rom. 1* Paulus, qui mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, vel volucrum, & quadrupedum & serpentum: illi enim, *Justinus martyr 2. apologia.* ut Justinus martyr tradit, divinitatis se formam exprimere, talique Deum effigie præditum esse arbitrabantur, qualem spectra ipsa præ se ferebant. Nullam ergo imaginem Dei in veteri testamento effictam, vel formatam fuisse, ut sacris, sic & profanis etiam auctoribus liquet. *Joseph. lib. 1. contra Apionem* Josephus enim contra Apionem ex Hecatæo antiquissimo historico de templi Hierosolymitani descriptione refert, nullum in eo simulacrum, aut aliquod anathema fuisse: *Idem lib. 2.* postea pluribus, eidem respondet Apioni, objicienti, quod Judæi imperatoribus statuas non erigerent, eum admirari potius debere ait, magnitudinem modestiamque Romanorum, quod subjectos non cogerent patria jura violare. Cornelius etiam Tacitus Cneium Pompeium refert, cum expugnatis Hierosolymis templum adiisset speculaturus Judaicæ religionis arcana, nullum illic reperisse simulacrum, & utique si id coleretur, ut Tertullianus animad- *Tertul. in apologet. c. 16.* vertit adversus Gentes, Cornelii auctoritatem illis objiciens, quod aliqua effigie repræsentabatur; nusquam magis atque in sacrario suo exhiberetur; eo magis, quia verebatur extraneos arbitros vana cultura. Idque affirmat *Origen. contra Celsum li. 4.* Origenes contra Celsum. Nec id solum pontiva constitutione sive nova, sive antiqua cavetur, sed jure ipso naturæ æquissimaque ratione: nam cum corporea figura, non nisi rem corpoream repræsentet, impossibile erat Dei veritatem, prout in se est, exprimi posse; sed necesse erat illam in mendacium (ut D. Paulus ait) commutari *Alinum 17.*

Quibus satis constat, imaginem Dei, prout in se est, tam in veteri, quam in novo testamento prohiberi. Cujus majori veneratione & cultu, ipsum adhuc Dei nomen apud patriarchas & prophetas erat ineffabile: existimantes, non sine magno consilio, abstrusissima divinitatis mysteria, se & reliquos silentio revereri debere, potius quam enunciare: idque comprehendit ipsius Dei vocabulum, *Justin. martyr 2. apol. pro Christianis.* quod ut Justinus martyr interpretatur, non tam Dei nomen est, quam inenarrabilis rei hominibus innata opinio eaque de causa, illum quandoque seipsum sine nomine nuncupasse, & dixisse Moysi. *Ego sum ens ille.* *Idem in serm. exhortatorio ad Gentes.* Idem Justinus martyr tradit. *Deus autem neque superiorem quemquam habuit a quo nomen acciperet, neque se ipse nominare voluit, cum unus & solus esset, sicut de se ipso per prophetas testatur, Ego Deus primus, & ego deinceps, nec est præter me Deus alius. Ideo sicut antea dicebam, cum Moysem ad Hebræos mitteret, non nomine usus est, sed participio quodam, quo se unum, solumque Deum esse significat.* Hæc ille.

Eamdem hanc Hebræorum & Christianorum catholicorum veram sententiam ethnicorum plures auctoritate & sapientia præstantiores sectati sunt. De Numa enim Clemens Alexandrinus hæc refert. *Clemens Alexandrinus li. 1. stromat.* *Numa rex Romanorum erat quidem Pythagoreus, ex his quæ a Moyse tradita sunt adjutus, prohibuit Romanis, ne animali similem Dei facerent imaginem, docens id quod est optimum, non licere ulli alia ratione, quam sola mente attingere, idque centum & septuaginta annis observatum fuisse, templaque ædificata absque imagine, nec ficta, nec depicta.* Cujus Tertullianus quoque meminit. *Tertul. in apolog. c. 25.* *Nam etsi a Numa, inquit, concepta est curiositas superstitiosa, nondum tamen aut simulacris aut templis res divina apud Romanos constabat, frugi religio, pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cœlo; sed temeraria de cespite altaria, & vasa adhuc Samia, & nitor ex illis, & Deus ipse nasquam: nondum enim tunc in Gente Græcorum atque Tuscorum fingendis simulacris urbem inundaverant.* Et alli- *Idem l. de idolatria c. 3.* bi. *Idolum aliquando retro non erat, priusquam hujus monstri artifices ebullissent, sola templa & vacuæ ædes erant, sicut in hodiernum quibusdam locis vetustatis vestigia permanent.* Nec illud omisit Plutarchus. *In pri-* *Plutarchus in vita Numæ.* *oribus*, inquit, *centum septuaginta annis, templa quidem ædificabant, sacraque tuguria erigebant; simulacrum vero nullum corporeum dedicabant.* Nec tacuit Dionysius Halicarnasseus, addens Tarquinium Priscum vanitate & stultitia Græcarum religionum Hetruscarumque domi imbutum, Romanos docuisse simulacra diis ponere. Quod ex sententia Varronis pronunciat & comprobat D. Augustinus ad Marcellinum, his verbis. *D. Aug. lib. 4. de civitate Dei ad Marcell. c. 31.* *Dicit etiam antiquos Romanos, plusquam annos centum & septuaginta, deos sine simulacro coluisse, quod si adhuc, inquit, mansisset, castius dii observarentur. Cujus sententiæ suæ testem adhibet, inter cetera etiam Gentem Judæam; nec dubitat eum locum ita concludere, ut dicat, qui primi simulacra deorum populis posuerunt, eos civitatibus suis & metum dempsisse, & errorem addidisse; prudenter existimans deos facile posse in simulacrorum fictilitate contemni. Quod vero non ait, errorem tradiderunt, sed addiderunt, jam utique fuisse etiam sine simulacris intelligi vult errorem. Quapropter cum solos dicit animadvertisse, quid esset Deus, qui eum crederent animam mundum gubernantem castiusque existimat sine simulacris observari religionem, quis non videat, quantum propinquaverit veritati? Si enim aliquid contra vetustatem tanti posset error is, profecto & unum Deum, a quo mundum crederet gubernari, & sine simulacro colendum esse censeret, atque in tam proximo inventus facile fortasse de animæ mutabilitate commoneretur, ut naturam potius incommutabilem, quæ ipsam quoque animam condidisset, Deum verum esse sentiret.* Multis ætatibus antea Græci & Lacedæmonii, a quibus hæc & alia Romani acceperant, ejusdem sententiæ fuerunt. Lycurgus enim Laccedæmoniorum legislator, etiamsi multarum ceremoniarum apud Gentiles institutor esset, nulla tamen apud eum ficta deorum imago fuit, quippe hominum aut animalium species diis tribui nefarium putavit. Persas nec statuas, nec templa, nec aras extruxisse diis, proditum est, putantes deos ex hominibus ortos non esse, ut Græci, Herodoto auctore; & *Herodot. lib. 1. Pluribus Alex. ab Alexandro lib. 2. genialium dierum c. 22. Minutius Felix in Octavio.* mundum universum templum illius asserunt. Socraticus Xenophon formam Dei veri negat videri posse, & ideo quæri non oportere. Aristo Chius comprehendi omnino non posse, ut refert Minutius. Plato etiam id videtur sensisse in Timæo, dum ait, universi hujus patrem & effectorem invenire, esse difficile, & cum inveneris, fieri non posse ut eum enuncies. Si enim lingua exprimi non potest, quomodo pennicillo & coloribus, vel alia vili materia exprimetur? Id quoque symbolice docuit idem Plato, dum omnem materiam ad effingendos deos minus aptam dixit: *Nam aurum & argentum*, inquit, *& in aliis civitatibus privatim, & in sacris res est invidiosa; ebur autem corporis quod amisit animam, est nefarium donarium; ferrum autem & æs sunt instrumenta bellorum, &c.* Quæ refert Clemens Alexandrinus. Hanc autem veritatem ab Hebræis mutuatum Platonem adstruit idem Clemens. Aristoteles item Dei formam nec intelligi posse censuit auctore Tullio. Assentitur Antisthenes Socratis familiaris, dicens nulli esse similem, sicque neminem eum posse discere ex imagine. Neque discrepat Xenophon Athenienſis. *Qui*, inquit, *omnia movet, & quieta efficit, magnus quidem est, & aperte potens, sed cujusmodi nam sit formæ, non apparet: sed nec sol qui omni parte videtur esse lucidus & conspicuus, ipse seipsum videre permittit; sed si quis ipsum impudenter fuerit contemplatus, visu oculorum privatur*, Hæc Clemens eodem loco, insuper illud addens: *Platonis sententiam refert Clemens Alex. lib. 5. stromatum.* *Unde nam igitur eruditus Grylli filius, nuper ab Hebræorum prophetissa, scilicet, quæ hoc modo vaticinatur?* Sybillam intelligit. *Idem in orat. adhort. ad Gentes.* *Tull. ex Arist. refert li. 1. de natura deorum.*

Quæ caro cœlestem poterit, verumque tueri
Humana sortis qui expers in vertice cœli
Est Deus? adversos radios neque cernere solis
Mortales possunt homines, lucemque micantem.

Pythagoras hoc dicto, non esse gestandos annulos, symbolice docuit: ne, ut idem Clemens observat, deorum effigies (ut moris tunc erat) in eis insculperent. *Ut Dei,* *Clemens Alex. li. 5. stromat.* inquit, *majestas vilis, & contempta reddatur, efficit quæ est in promptu videndi consuetudo, & quæ intelligentia percipitur, essentiam colere per materiam, est eam per sensum vilipendere.* Quocirca Ægyptiorum sapientissimi Minervæ ædem sub dio esse constituerunt. *Zeno autem Stoicorum sectæ princeps, & auctor, nec templa, nec deorum imagines haberi voluit, nihil compositum diis dignum ratus.* Orpheus *Zeno in lib. de Republica.* autem Theologus de Deo hæc ait.

Nullus & ipsum
Mortalis cernit, verum omnes aspicit ipse.

Xenophanis Colophonii de Deo hæc etiam sententia.

Maximus in genere est divum atq; hominum Deus unus,
Qui nec corpore, nec mente est mortalibus ullis
Assimilis.

Quæ

Quæ omnia & alia id genus fuse persquitur Clemens Alexandrinus. Qua de causa Empedocles Homerum & Hesiodum reprehendit, qui speciem hominis diis affinxissent, quæ, ut ipse docet, illis minime congruebat. Pythagoram præterea tradunt, cum ad inferos descendisset, Hesiodi quidem animam æneæ columnæ alligatam stridentem, Homerum vero ex arbore pendentem serpente circumdatum vidisse: quod hæc & alia de diis finxissent, ut Suidas refert. Nec Græci, Ægyptii & Romani solum de Deo; sed & Saxones id censuerunt de diis, cum Mercurium ea gens coleret, & alios templis includere deos, & humanæ speciei assimiliare pro divinitatis magnitudine, & dignitate, nunquam in animum induxerint: teste Joanne Bohemo, & Vvitichindo. Idem de Persis memoriæ mandavit Herodotus, & Strabo, a quibus divinitatem nulla humana specie repræsentari posse, creditum semper est.

Levioris autem ponderis sunt, quam referri debuissent, & confutari, quæ Audius hæreticus attulit teste Epiphanio, ut probaret Deum corporeum esse figura hominis formatum. Ex verbis enim illis, quæ Deus locurus est dicens: faciamus hominem secundum imaginem nostram, & secundum similitudinem (quæ ad intellectus & rectæ voluntatis rationem sunt referenda, ut divus Athanasius docet, Basilius Magnus, Augustinus & alii) & ex his quæ adjecit Moyses. *Et fecit Deus hominem luto accepto de terra*, subintulit, Deum corporeum esse, quod homo ad ejus imaginem & similitudinem formatus corporeus sit. Confirmabat ipse & ejus sectatores errorem ex aliis scripturæ locis, nimirum. *Oculi domini super pauperem respiciunt, & aures ipsius ad preces illius: Et manus domini fecit hæc omnia, vos duræ cervicis: Et: celum mihi thronus, & terra scabellum pedum meorum*, & quæcumque talia de eo scripta sunt. *Et videbam dominum sabaoth sedentem in throno alto & elato, & erat caput ipsius velut lana alba & amiculum ipsius sicut nix.* Ex his asserebant esse corpus, id est quod est secundum imaginem Dei. Addebant a prophetis visum esse Deum, quod sine corpore percipi non poterat. Audii sectam secuti sunt multi, a suo principe & auctore Audiani nuncupati, Christianorum nomen spernentes, ut illis objicit D. Epiphanius, & ex eisdem sacræ scripturæ locis ejusdem impietatis errori pertinaciter adhæserunt, ut latissime refert D. August. ad Fortunatianum episcopum Siccensem, de videndo Deo, & ad Paulinam. Ad hæc autem & alia, quæ ex sacræ scripturæ locis Audiani sive Anthropomorphitæ (iidem enim sunt) repetebant, audiamus Novatianum docta & polita oratione respondentem. *Et licet*, inquit, *scriptura cœlestis ad humanam formam faciem divinam sæpe convertat, dum dicit: Oculi domini super justos; aut dum: Odoratus est dominus Deus odorem bonæ fragrantiæ: aut dum traduntur Moysi tabulæ scriptæ digito Dei: aut dum populus filiorum Israel, de terra Ægypti manu valida & brachio excelso liberatur: aut dum dicit; os enim domini locutum est hæc; aut dum terra scabellum pedum Dei esse perhibetur: aut dum dicit: inclina aurem tuam & audi; sed nos qui dicimus, quia lex spiritalis est, non intra hæc nostri corporis lineamenta modum, aut figuram divinæ majestatis includimus, sed suis illam interminatæ magnitudinis*, ut ita dixerim, *campis, sine ullo fine diffundimus. Scriptum est enim: si ascendero in cœlum, tu ibi es: si descendero ad inferos, ades; & si sumpsero alas meas, & abiero trans mare, ibi manus tua apprehendet me, & dextera tua detinebit me. Rationem enim divinæ scripturæ de temperamento dispositionis cognoscimus. Parabolis enim adhuc secundum fidei tempus, de Deo prophetes tunc loquebatur, non quomodo Deus erat, sed quomodo populus capere poterat. Ut igitur hæc sic de Deo dicantur, non Deo, sed populo potius imputetur, sic & tabernaculum erigere populo permittitur, nec tamen Deus intra tabernaculum clausus continetur; sic & templum extruitur, nec tamen Deus intra templi angustias omnino septur: non igitur mediocris est Deus, sed populi mediocris est sensus; nec angustus Deus, sed rationis populi angustus est intellectus habitus. Denique in evangelio: Veniet hora, dominus ajebat; quum neque in monte isto, neque in Hierusalem adorabitis patrem, & causas reddidit, dicens: Spiritus est Deus, & eos ergo qui adorant, in spiritu & veritate adorare oportet. Efficacia igitur ibi divinæ per membra monstrantur, non habitus Dei, nec corporalia lineamenta ponuntur. Nam & cum oculi describuntur, quod omnia videat, exprimitur. Et quando auris, quod omnia audiat, proponitur. Et cum digitus, significantia quædam voluntatis aperitur. Et cum nares, precum quasi odorum perceptio ostenditur. Et cum manus, quod creatura sit omnis auctor probatur. Et quando brachium, quod nulla natura contra robur ipsius repugnare possit, edicitur. Et quando pedes, quod impleat omnia, nec sit quidquam ubi non sit Deus, explicatur. Neque enim sunt ei aut membra aut membrorum officia necessaria: ad cujus solum etiam tacitum arbitrium & serviunt, & adsunt omnia. Cur enim requirat oculos, qui lux est? Aut cur quærat pedes, qui ubique est? Aut cur ingredi velit, cum non sit quo extra se progredi possit? Aut cur manus expectat, cujus ad omnia instituenda artifex est, & silens voluntas? Nec auribus eget, qui etiam tacitas novit voluntates. Aut propter quam causam, linguam quærat, cui cogitare jussisse est? Necessaria enim hæc membra hominibus fuerunt, non Deo,*

A *quia inefficax hominis consilium fuisset, nisi cogitamen corpus implesset: Deo autem necessaria, cujus voluntatem non tantum sine aliqua molitione opera subsequuntur, sed ipsa statim opera cum voluntate procedunt. Ceterum ipse totus oculus, quia totus videt. & totus auris, quia totus audit: & totus manus, quia totus operatur: & totus pes, quia totus ubique est; idem enim, quidquid illud est, totus æqualis est, & totus ubique est. Non enim habet in se diversitatem sui quidquid est simplex. Ea enim demum in diversitatem membrorum recidunt, quæ veniunt ex nativitate in dissolutionem. Sed hæc quæ concreta non sunt, sentire non possunt, quod enim immortale est quidquid est, illud ipsum unum & simplex & semper est, & ideo quia unum est dissolvi non potest: quoniam quidquid est; illud ipsum extra ejus dissolutionis positum, legibus est mortis solutum. Sed illud, quod dicit dominus spiritum Deum, puto ego sic locutum Christum de patre, ut adhuc aliquid plus intelligi velit, quam spiritum Deum. Hominibus enim licet in evangelio suo intelligendi incrementa facientibus disputet; sed tamen & ipse sic adhuc de Deo loquitur hominibus, quomodo possunt adhuc audire vel capere,*

B *licet ut diximus, in agnitionem Dei religiosa jam facere incrementa nitatur. Invenimus enim scriptum esse, quod Deus caritas dictus sit: nec ex hoc tamen Dei substantia caritas expressa est, quod lux dictus est, nec tamen in hoc substantia Dei est, sed totum hoc de Deo dictum est quantum dici potest, ut merito, & quando spiritus dictus est, non omne id quod est dictus sit, sed ut dum mens hominum intelligendo usque ad ipsum proficit spiritum, conversa jam ipsa in spiritu, aliud quid amplius per spiritum conjicere Deum esse possit. Id enim quod est secundum id quod est, nec humano sermone edici, nec humanis auribus percipi, nec humanis sensibus colligi potest. Nam si quæ præparavit Deus his qui diligunt illum, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec cor hominis aut mens ipsa percepit, qualis & quantus est ille ipse, qui hæc repromittit, ad quæ intelligenda & mens hominis & natura defecit? Denique si acceperis, spiritum, substantiam Dei, creaturam feceris Deum. Omnis enim spiritus creatura est. Erit ergo jam factus Deus. Quomodo & si secundum Moysen, ignem acceperis Deum,*

C *creaturam illum esse dicendo, institutum expresseris, non institutorem docueris; sed hæc figurantur potius quam ita sunt. Nam & in veteri testamento, ideo Deus ignis dicitur, ut peccatori populo metus incutiatur, dum judex ostenditur. Et in novo testamento spiritus esse profertur, ut refectior & creator in delictis suis mortuorum per hanc bonitatem conlatæ credentibus indulgentiæ comprobetur.* Hæc Tertullianus sive Novatianus quibus similia adfert Clemens Alexandrinus, quæ, ne longior excurrat oratio, libentius faciemus missa; tum & illa, quæ D. Augustinus & ex se, & ex aliis patribus congerit, illis duabus epistolis ad Fortunatianum episcopum Siccensem & ad Paulinam, in quarum postrema copiose explicat, quomodo viderint Deum Abraham, Isaac, Jacob, Moyses, Micheas, Esaias & si qui sunt alii, qui Deum in scriptura vidisse dicantur: eos enim dicit Deum vidisse, non neut ista natura videtur, sed voluntate visus est specie, qua voluit apparens, latente natura atque in se incommutabiliter permanente. Eadem fere Isidorus.

Joan. 4. 1. Joan. 1. Joan. 4.

1. Cor. 2.

Deut. 4.

Joan. 4.

Clemens Alex. lib. 7. stromat. paulo post principium. D. Aug. epist. 111. & 112.

Divinarum igitur personarum sive deitatis imagines pingere non licebit, licebit tamen quas Deus ipse Pater, vel Fi-

D *lius, vel Spiritus sanctus suscipere aliquando dignatus est.* Quidquid repugnent impie hujus sæculi hæretici. Nam si verbis eam, quam dominus formam induit, narrare possumus, cur & non imaginibus aut figuris, quas ipse voluit suscipere, cum sacrarum rerum imagines non minus Dei verba sint, quam voces, quibus illæ explicantur, aut ipsæ quibus conscriptæ sunt, literarum notæ, ut docuerunt Augustinus, & Theodosius religiosissimus Amorii episcopus in synodo Nicæna II. imagines vocans compendiosam scripturarum narrationem & eruditionem populi, maxime simplicioris. D. Gregorius ad Serenum Massiliensium episcopum: *Quod legentibus scriptura, ait, hoc idiotis pictura præstat cernentibus: quia in ipsa ignorantes vident quid sequi debeant, in ipsa legunt qui literas nesciunt: unde & præcipue Gentibus pro lectione pictura est.* Alias autem (ut dixi) divinarum personarum imagines, nulla

E *ecclesiæ traditione vel decreto receptas, publice privatimque proponi summopere cavendum est.* In quo tamen ecclesiæ pastoribus ea cura demandanda foret, ut diligentissime inquirant, ne pictores, qua solent licentia sua, ad res indignas figurandas abusi, animos rudium a debito cultu & veneratione eorum quæ repræsentantur, ad errores & superstitiones traducant.

D. Isidorus lib. 1. de summo bono c. 5. 6. & 7.

D. Aug. lib. 2. de doctrina Christiana. Theod. in Nicæna synodo 2. actione 1. D. Greg. lib. 9. epist. 9. ad Massilienſem episcopum.

De picturis autem harum imaginum in parietibus expressis, ideo hic mentio injecta est, quod olim primi Christiani, cum ad evitandum Gentium errorem, quo deos suos, sive idola simulacris & statuis repræsentare solebant; tum etiam ne ostiariorum negligentia a Gentilibus simulacra extraherentur, vel infringerentur, picturis ipsi frequentius, quam statuis uti solebant; cum Christi humanitatem, cum Dei patris, vel Spiritus sancti in historiis antiquis assumtas formas, cum sanctorum martyrum & confessorum actos de tyrannorum immanitate triumphos vellent describere; & cum pictarum imaginum usus esset frequentior (quod hodie Græcorum moribus receptum est) ideo de picturis solum, non de statuis meminerunt.

Sed ſi decreti verbis, *Ne in parietibus depingatur*, Heretici vel catholici nos acrius urgeant, volentes, non generaliter Dei, ſive deitatis picturas, ſed ſpecialiter, ne in parietibus ullæ imagines effingerentur, hoc decreto prohiberi, non repugnabo; dum illud mecum conſentientes agnoſcant, imagines ejus, qui coli & adorari debet, ſolum interdictas; quod canon ipſe conſequentibus verbis rationem decreti reddens, aperuit: *Ne*, inquit, *quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur*; id eſt, ne vel Patris, vel Verbi, vel Spiritus ſancti forma ab ipſis aliquando ſuſcepta ad eum repræſentandum hominibus, in parietibus depingatur. Cujus conſtitutionis non una ratio eſſe potuit. In primis enim, quia cum omnes eccleſiæ naſcentis imagines picturis, non ſtatuis frequentius efformarentur, ad conſervandam divini numinis majeſtatem, illud Hiſpani epiſcopi ſatis pie excogitaſſe videntur, ne in parietibus eccleſiæ Chriſti imagines vel divinarum perſonarum pingerentur, ut intelligerent Chriſtiani omnes, tam docti, quam ſimpliciores, & honoratiori loco, & auguſtiori veneratione divinas perſonas, quam humanas ſanctorum diſcerni diſtinguique oportere. B Et hinc fit probabile, antiquitatem & originem eorum altarium (quæ Hiſpani Retablos vocant) Hiſpaniæ deberi, cum tabulis potius, quam parietibus epiſcopi noſtri ſacras imagines religionis ergo, pingi voluiſſe, hoc ipſo decreto videantur.

Fuit & alia (quæ Gentes reſpicit) idonea ſatis, & conſentanea ratio, ut vel Chriſti humanitatem, vel Patris & Spiritus ſancti aſſumptam formam in parietibus depingi eo tempore Hiſpani epiſcopi interdixerint: quia tunc nefas putarent, abſtruſiora trinitatis myſteria publicari, ut nunc fit paſſim, in his præſertim provinciis, in quibus veterum illa religio in promendis myſteriis irreverenter ſublata eſt. Sed ſapienter & religioſe voluerunt, eas in altaribus ex tabulis compactis depingi, ut commode velis obductis, ut hodie, tegi poſſent, & ad cultum ſtatis temporibus a Chriſtianis exhibendum reverenter detegi. Summa enim cura cavebant epiſcopi, ne religionis noſtræ myſteria ludibrio cum auctore haberentur, & irriderentur a Gentibus. Sciebant quippe hujus concilii tempore, quo major populi pars erat ethnicorum, C nomen Chriſti averſis auribus Gentes excipere; quinimo memoriam ejus, moleſto & iniquo ferre animo, nefandoque & ſacrilego errore, aut extrema potius dementia irridere & damnare Chriſtianos, quod audirent illos hominem quemdam (ut ajebant) pœnæ cauſa affixum cruci colere & adorare, ut Arnobius & Minutius Felix pluribus teſtantur.

Arnobius lib. 1. adverſus Gentes Minutius Felix in Octavio.

Ne igitur huic periculo gravi & pernicioſo exponerentur Chriſti imagines parietibus eccleſiæ depictæ, ideo ab Hiſpanis patribus hoc canone interdictæ ſunt. Nec abſtruſiora ſolum humanitatis Chriſti, & divinitatis myſteria publice in eccleſiæ parietibus pingi, diſplicuit olim epiſcopis, verum nec alia Chriſtianæ doctrinæ arcana literis conſignari, vel palam publiceque doceri, fas eſſe cenſebant: ne inſanis ethnicorum ludibriis & riſu illa (ut dixi) exciperentur. Sozomenus cum concilii Nicæni hiſtoriam texeret, & formulam fidei inibi expreſſam continuo addere eſſet neceſſe; illam ſe prætermittere, tam propria, quam communi amicorum pietate & hortatu, his verbis narrat. D *Ceterum*, ait, *quamquam neceſſum putavi, quo ſymbolum fidei tum approbatæ de cetero poſteritati cum ratum maneret, tum explorate cognitum eſſet, ipſam illius formulam ad veritatem planius declarandam hoc loco citare: tamen cum pii viri, iique amici, & rerum ejus generis periti me docerent, res ejuſmodi a ſacerdotibus ſolum & epiſcopis debere, tum dici, tum audiri; eorum ſane approbavi conſilium. Nam veriſimile eſt nonnullos, qui non ſunt initiati myſteriis, hunc librum perlecturos.* B. Dionyſius Areopagita, *Et mihi*, ait, *nemo profanus obſtrepat, nullus qui rudimentis cœleſtibus careat, pergat ad videndum. Nam nec infirmis pupillis adverſam ſolaribus radiis aciem intendere tutum eſt; ita ne nobis quidem ea, quæ ſupra nos ſunt, tentare velle, innocuum fuerit: ſi quidem vere legalis ſanctaque inſtitutio, Oziam quidem, qui ſibi ſacerdotale munus aſſumeret, Core autem quod celſiore ſe ſe ſacroſancta munera uſurpare præſumeret, Nadab vero & Abiud, quod ſuo munere indigne abuterentur, abjecit, repulit, perdidit.* Præter Gentiles, eis quoque myſteria recondita eſſe volebant, qui baptiſmo recipiendo nomen re- E cens dediſſent. D. Iſidorus eſt auctor catechumenis ſymbolum fidei tradi non ſolitum, niſi ipſo fere baptiſterii limine conſiſtentibus, eo nimirum tempore quo dicebantur competentes, & tunc ait. *Quaſi communicatorium fidei & ſanctæ confeſſionis indicium, quod inſtructi agnoſcant quales jam ad gratiam Chriſti exhibere ſe debeant.* D. Ambroſius ad Marcellinam ſororem referens quid in cauſa de baſilicis tradendis actum eſſet. *Sequenti die*, ait, *erat autem dominica, poſt lectiones atque tractatum dimiſſis catechumenis, ſymbolum aliquibus competentibus in baptiſteriis tradebam: baſilicæ, &c.* Quare ſui temporis hæreticis Tertullianus velut pudendum objicit, quod ethnicis & catechumenis catholicæ religionis myſteria quemadmodum & fidelibus communia facerent. *Non omittam*, inquit, *ipſius etiam converſationis hæreticæ deſcriptionem, quam futilis, quam terrena, quam*

Sozomen. lib. 1. hiſt. eccl. c. 19.

D. Dionyſi. Areopag. de eccleſ. hierar. p. 1. c. 12.

D. Iſidor. lib. 2. de officiis eccl. c. 21.

D. Amb. epi. 33.

Tertull. lib. de præſcript. adverſ. hær. c. 41.

A *humana ſit, ſine gravitate, ſine auctoritate, ſine diſciplina, ut fidei ſuæ congruens. In primis quis catechumenus, quis fidelis, incertum eſt. Pariter audiunt, pariter orant, etiam ethnici ſi ſupervenerint; ſanctum canibus & porcis margaritas, licet non veras jactabunt, ſimplicitatem volunt eſſe proſtrationem diſciplinæ, cujus penes nos curam lenocinium vocant.* Voluerunt ſemper primi Chriſtiani, catechumenos a penitiori rerum ſacrarum intelligentia ſtudioſe arceri; cum enim recipiebantur ad catecheſim, quædam dumtaxat ſacramentorum ſumma velut per tranſennam illis ſuppeditabatur, exactiori tractatione provectioribus initiatis reſervata; quod D. Cyrillus Hieroſolymorum epiſcopus ſæpiſſime docet. Initio enim operis adjurat ſanctiſſime, ne quis infidelibus & catechumenis ſuas tradat catecheſes. Quod de his catechumenis vellem intelligi, qui primoribus tantum labiis rudimenta Chriſtianæ diſciplinæ guſtarant; non autem de adultis jam ætate multa in Chriſto & ejus doctrina progreſſis. Hos tamen poſtea (competentes intelligo) docet, ne audita B proferant in vulgus. *Fueras*, inquit, *tu aliquando catechumenus, nec tamen propoſita tibi myſteria enarrabantur.* Poſtea vero baptizatum alloquens. *Conſidera*, ait, *quantam Deus dederit tibi dignitatem; cathecumenus vocabaris, foris ſubſiſtens; audiebas ſpem, & neſciebas; audiebas myſteria, & non intelligebas, audiebas ſcripturas, & ignorabas.* D. Chryſoſtomus. *Dum enim diaconus dicit*, ait, *pro catechumenis inſtanter oremus, nihil aliud, quam univerſum fidelium populum hortatur, ut pro illis oret, licet tunc adhuc alieni ſint catechumeni; nondum enim pertinent ad corpus Chriſti, nondum myſteriorum participes facti ſunt, ſed adhuc a ſpirituali grege diviſi ſunt; qui ſi pro nobis obſecrandum eſt, longe magis faciendum eſt pro membris noſtris. Ob hoc autem*, ait, *inſtanter oremus, ne velut alienos averſeris; ne velut peregrinos pro ignotis habeas; non enim habent precationem legitimam, atque a Chriſto inductam; nondum orandi fiduciam ſortiti ſunt: ſed egent interventu aliorum qui ſacris initiati ſunt: adhuc ſtant extra atria regalia; procul a ſacris cancellis.* Et paulo poſt ſubjungit: *Poſt hæc præit deprecationis* C *modum, quis autem eſt ille, ut Deus aperiat aures cordium illorum? adhuc enim obturatæ ſunt & occluſæ. Ceterum aures non has dicit externas, ſed animi, ut audire poſſint, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcenderunt; nondum audierunt myſteria quæ fas non eſt offerre: ſed utcumque procul & eminus ſtant; jam vero ut audiunt, non percipiunt tamen quæ dicuntur; quod ea multam deſiderant intelligentiam, nec ſatis eſt ut audiantur: at iſti nondum intus habent aures, eoque Deus dat mihi linguam eruditam; ut ſciam quando oporteat proferre ſermonem, quoniam ipſe mihi aperit os, dedit mihi manus, addidit mihi aurem audientem: quemadmodum etiam prophetæ ſecus audiunt quam vulgus & fideles aliter audiunt, quam catechumeni, &c.* Eadem ratione eos ab eccleſia, abſoluta lectione ſacra, per diaconum dimiſſos, veteres tradiderunt: nec ſacramento euchariſtiæ conficiendo, aut jam confecto inſpiciendo intereſſe poterant, ut teſtantur D. Baſilius, Auguſtinus, & Iſidorus, & ante hos Dionyſius Areopagita. *Porro catechumenos & energumenos, & eos qui in pœnitentia ſunt, ſacroſancta ſacerdotalis inſtitutio* D *pſalmodiam quidem piam & divinam ſanctarum ſcripturarum lectionem audire permittit: ad ea vero quæ deinceps in hoſtiæ ſalutaris oblatione geruntur contuenda; non hos plane, ſed perfectos & tantæ rei dignorum admittit obtutus. Eſt enim divinus ſacer ordo, ſanctæ juſtitiæ plenus: & unicuique pro meritis digna ſalubriter dividit, congruam ſingulis divinarum rerum participationem, juxta illorum modum & rationem ſuo tempore ſacratius largiens. Extremus igitur catechumenis ordo tribuitur. Sunt enim nullius perficientis myſterii participes aut eruditi: carentque divinæ formationis pia ſubſtantia, patrumque adhuc ſolis foventur eloquiis: formiſque vivificis ad divinam illam vitæ ac lucis auctorem & beatam, quæ ex divina regeneratione provenit, effinguntur vitam. Quemadmodum igitur carnales infantes prius quam perficiantur, atque formentur, ſi cura ſua deſtituantur, & abſque obſtetricum manibus excidant, ut abortivi & emortui caſum illum ingenitum, & vita luceque carentem in terra habituri ſunt. Neque profecto quiſpiam recte ſentiens dixerit, ad id quod videtur* E *intendens, in lucem illos e tenebris ventris emergere. Objiciet enim perita corporum ſervatrix medicina, lucem in iis ſolum operari, quæ lucis capacia ſint, ita & ſanctarum rerum ſapientiſſima diſciplina rudes primo atque informes animos in cunabulis fidei & tenero alimento ſermonum Dei, quibus & illuminandi & vivificandi vis adeſt, curat, fovet, ac nutrit. Ubi vero illorum ſubſtantiam ad id perfectionis adduxerit, ut ad divinam regenerationem idonei ſint: tum demum ſuo ordine ſalubriter illis conſortium ad ea quæ ſunt lucis ac perfectionis indulget.* Nec ſacramento ſolum euchariſtiæ conficiendo intereſſe non poterant, ſed nec orare ſimul cum fidelibus licebat. Conc. Laodicenum. *Quoniam catechumeno orationem ſeparatim & prius proſtratis eis, epiſcopum oportet celebrare, quibus egreſſis, orent etiam hi, qui in pœnitentia ſunt conſtituti, & poſt manus impoſitionem his quoque abſcedentibus, tunc fideles orare debebunt.* D. etiam Chryſo-

ſto-

D. Chryſ. homil. 2. in epiſt. poſterior. ad Corint. 1.

D. Baſilius de Spiritu ſancto c. 27. D. Aug. tractatu 11. & ... in Joan. D. Iſidor lib. ... etymol c. ... Areopagita de eccleſ. hierar. p. ... c. 3.

Conc. Laodicenum ca. ... D. Chryſoſtomus hom. 79. de oratione.

Laod. 4. Conc. ſica. 1. 13. & 15. Dionyſ. pp. de ec. hierar. c. 7.

ſtomus, *Quid hac igitur*, ait, *ſit oratione potentius, quæ columnam & eccleſiæ turrim adjuvit? Et catechumenis quidem permiſſum hoc nondum eſt, quoniam nondum ad hanc pervenere fiduciam, vobis autem, &c.* Manus impoſitionem ſuper ordinandos fieri illis adſtantibus concilium Laodicenum vetuit; evangelium illis legi in eccleſia, benedictionem cum fidelibus ſimul ſuſcipere noluit, ſed ſeparatim, concilium Arauſicanum. Juſtis defunctorum exequiis, orationibus & ſepulturæ non intereſſe, Dionyſius Areopagita. Quinimo tanta erat in celandis ſacramentis religio, ut in concionibus publicis, a quibus catechumeni & Gentiles non arcebantur, nunquam propriis nominibus ſacramenta coram ipſis exprimerentur; ſed eam formulam uſurpabant qui concionabantur, (per hoc aut illud ſacramentum quod norunt fideles) quaſi illis tantum divinitatis & religionis arcana pudenda forent, ethnicis autem & catechumenis occultanda & recitanda: qua forſan ratione hujus concilii patres ab exprimenda imagine Chriſti in hoc canone abſtinuiſſe, inſinuaſſe tamen Chriſtianis latente illorum verborum ſenſu, *Ne quod colitur & adoratur in parietibus depingatur*, veroſimile eſt; ut ſi decreta forſan in ethnicorum manus incidiſſent, quid ob eorumdem errores & ignorantiam de Chriſto, religionis auctore, & ejus imaginibus in parietibus olim depictis, & denuo prohibitis, Chriſtiani & religioſi epiſcopi conſtituiſſent, compertum non haberent. Nec a ſacramentis ſolum, & imaginibus Chriſti ſacris inſpiciendis rejectos ethnicos & catechumenos olim accepimus; ſed & ab aſpectu etiam illius ſpiritualis lavacri, quod votis omnibus exoptare debebant, concilii Arauſicani decreto accepimus, ne forſan cœleſtis luminis, & eccleſiaſticæ diſciplinæ cognitione deſtituti, Naamani vecordiam imitarentur, & conſueta Gentium balnea eſſe cogitantes, talem illic corporis ablutionem parari ſibi & aliis impiiſſime perſuaderent: quod ſane cum hac parietum pictura concilio noſtro prohibita decreti ſimilitudine conſonare videtur; eas enim in parietibus eccleſiæ pingi noluerunt, ne ethnici vel catechumeni ſimpliciores, vel qui ad intima Chriſtianæ religionis non adhuc penetrarant (omnes enim tam infideles, quam catechumenos eccleſiam ingredi potuiſſe uſque ad miſſam catechumenorum, concilium Carthaginenſe docet) hominem mortuum & cruci affixum, a Dei inviſibilis, & immaſſibilis natura longe alieniſſimum eſſe crederent, auctoremque Chriſtianæ religionis ſpernentes, ipſam etiam religionem contemnerent, quod Arnobii & Minutii teſtimonio diximus ſuperius: non tamen negat concilium imagines Chriſti depingi in altari poſſe, ut ſuo tempore & loco debita adoratione a Chriſtianis colerentur, ut & antea, & poſtea uſurpaſſe Chriſtianos veteres, recentiores pii & eruditi viri copioſe annotarunt. Hanc autem piam & Chriſtianam religionis traditionem pingendi imagines in altari, ab ipſo apoſtolorum tempore deductam decreto confirmare omiſerunt, pari qua diximus ratione, ne videlicet ethnicis & catechumenis exploratum foret, quid a Chriſtianis quoquo loco & tempore fieret, & celebraretur: neve catechumeni Judaicæ proditionis crimen incurrentes, myſteria fidei, & religionis arcana, maximo fidelium diſpendio & religionis jactura ethnicis aliis profaniſſime evulgarent. Neque ab imagine Chriſti inſpicienda catechumenos olim prohibitos mirabitur, qui legerit, antiquorum conciliorum Arauſicani & Moguntini decretis cautum fuiſſe, cathecumenos ab initiatorum baptiſmo inſpiciendo, a communi convictu, ab oſculo & aliis ejus generis civilis ſalutationis officiis non ſecus repulſos fuiſſe, ac ſi adhuc eſſent Gentiles. Nec ethnicis ſolum & catechumenis, ſed Chriſtianis jam perfectis, myſteria diſciplinæ eccleſiaſticæ occultabant veteres, ni epiſcopi eſſent, vel ſacerdotes judicio & auctoritate graves, ut B. Dionyſius Areopagita docuit. *Sed obſerva diligentius, ne ſancta ſanctorum efferas, neu prophanis luminibus violanda permittas, verum revereberis magis: occultique Dei myſteria ſpiritualibus inviſibilibuſque notionibus honorabis, atque intemerata ſervabis: nequaquam ea paſſim rudibus tradens, ſed ſanctis ſolis ſanctarum rerum intelligentias ſacratius pandens. Sic enim, ut theologia nobis ſuis ſtudioſis cultoribus tradidit, ipſe quoque JESUS, divina profecto atque omni ſubſtantia ſuperior mens, & hierarchia omnis, & expiationis, ac divinæ actionis initium & ſubſtantia, auguſtiſſimaque virtus, beatiſſimis illis ſpiritibus & nobis naturali dignitate longe præſtantibus, manifeſtius ſimul atque ſpiritualibus lucet, eoſque pro viribus ad lucis ſuæ ſimilitudinem transfert. Noſtros item vanos, & incoſtantes motus honeſtarum amore rerum in eum intento, noſque intendente, conſtringit & complicat, & in unam ac divinam perficit vitam.* Conſtat ergo (ut opinor) Hiſpanos epiſcopos, non ſimplici tantum, ſed gemina pietatis laude decorandos; altera quod imagines ſacras ab initio eccleſiæ venerationis ergo, in parietibus etiam eccleſiæ depinxerint: altera quod pari poſtea animi probitate, ſimul cultu, & eadem religione, ut his quæ diximus & periculis & erroribus occurrerent, eaſdem pingendas recentiori conſtitutione interdixerint: quod ad inſignem Hiſpaniæ commendationem pertinere vel hæreticos ipſos fateri neceſſe eſt.

Arauſican. 4.

Carthag. an. 84.

nnc. Arau. n. 17. re- Burc. lib. decret. c. Et ex c. Mo- tin. can. 5. em lib. 4. 95. Dion. de . hierar. principio.

Hodie vero propagata jam religione, & conſuetudine & conſtitutione eccleſiæ receptum eſt, imagines Chriſti & ſanctorum in parietibus depingi poſſe. Concilium enim Nicænum II. ſic decernit. *His ſic ſe habentibus regiam viam incedentes & ſanctorum noſtrorum & divinorum patrum doctrinæ inſiſtentes, & catholicæ eccleſiæ in qua ſanctus Spiritus inhabitat, traditionem obſervantes, definimus, cum omni diligentia & cura, venerandas & ſanctas imagines, ad modum & formam venerandæ & vivificantis crucis, & coloribus & teſſellis, aut alia quavis materia commode paratas, dedicandas, & in templis ſanctis Dei collocandas, habendaſque tum in ſacris vaſis & veſtibus; tum in parietibus & tabulis; in ædibus privatis, in viis publicis, maxime autem imaginem domini & Dei ſervatoris noſtri Jeſu Chriſti, deinde intemeratæ dominæ noſtræ deiparæ, venerandorum angelorum & omnium deinde ſanctorum virorum, &c.* Quod & Taraſius etiam ad Conſtantinum & Irenem dilucide expreſſit cum ſcripſit. *Quamobrem modis omnibus recipienda ſunt venerandæ imagines domini noſtri Jeſu Chriſti, quatenus ſcilicet perfectus homo fuit, & hæ quoque omnes, quæ hiſtoricæ & ſacræ evangeliorum narrationi deſtinguntur, nempe intemeratæ dominæ noſtræ deiparæ, ſanctorum quoque angelorum, nam hominibus ipſis quoque in forma hominis viſis ſunt: item ſanctorum omnium quorum præclara & certamina tabulis & parietibus, ſacris item veſtibus & vaſis inſculpata amari debent, quemadmodum catholica eccleſia multis retro ſæculis in biſce eſt inſtructa.*

Conc. Nicænum II. actione 7.

Exſtat in eadem actione VI. Concilii Nicæni II.

D. autem Ivo, imaginum picturas in eccleſiis, canone hoc non fuiſſe interdictas cenſuit, ſed pictorum parietum ſive materiæ ipſarum imaginum cultum & adorationem. Illiberritanos enim patres ad prototypa reſpiciendum in cultu imaginum, decreviſſe, non ad materiam ipſarum imaginum interpretatur, his verbis. *Picturas in eccleſia non eſſe adorandas, ſed quod adorandum eſt mentibus fidelium, per eas ad memoriam revocandum ex concilio Eliberitano cap. XXXVI.* Id ipſum docuit Serenum Maſſilienſium epiſcopum D. Gregorius. *Atque ets dicendum*, ait, *ſi hanc inſtructionem, ad quam imagines antiquitus factæ ſunt, habere vultis in eccleſia, eas modis omnibus & fieri, haberique permitto. Atque indica, quod non tibi ipſa viſo hiſtoriæ, quæ pictura teſte pandebatur, diſplicuerit, ſed illa adoratio quæ picturis fuerat incompetenter exhibita; atque in his verbis eorum mentes demulcens, eos ad concordiam tuam revoca. Et ſi quis imagines facere voluerit, minime prohibe, adorare vero imagines, omnibus modis devita.*

D. Imp. p. 3. decret. c. 40.

Canone 60.

D. Gregorius lib 9. indict. 4. epiſt. 9.

Laudo etiam aliorum doctrinam & pietatem, qua canoni huic plurimum lucis attulerunt. Sanctorum enim & martyrum picturas (aiunt) hoc canone ſolum prohiberi, ne parietum decruſtatione, debita ſanctorum imaginibus reverentia detraheretur. Alii vero ut imminente perſecutione Chriſtiani illas ſecum deferre poſſent, ne ludibrio ethnicorum & Judæorum expoſitæ relinquerentur; portatiles voluiſſe epiſcopos Hiſpaniæ, non parietibus pictas contendunt: quibus ſane præclaram (quam merentur) pietatis laudem impertior lubentiſſime.

Cum tot igitur catholicis & commodiſſimis interpretationibus hujus canonis verba locum relinquant commodiſſimum, cur erronea potius & acerba, a qua longiſſime abfuerunt, quam ſana ſententia & benigna, ad quam ſine dubio reſpexerunt epiſcopi noſtri, Calvinus, Hiemayrus & reliqui hæretici non leniunt illa, ſed exaſperant? cur ſanctam epiſcoporum doctrinam non illorum propria religione, ſed veſana ipſorum impietate metiri volunt? cur antiquum Chriſti cultum cum ipſo Chriſto in Hiſpania feliciter naſcentem, hoc canone ſanctiſſimo felicius excultum, impie contendunt antiquari? cur altas fidei radices adeo temere convelli? cur divinum religionis noſtræ ſemen vitiari, corrumpi? cur martyrum & confeſſorum egregia facta, dicta, edicta & placita perverti? cur Hiſpaniarum ſplendorem tam impudenti mendacio inquinari? O ſi felix ille martyr Valerius, cœleſti ſede ad tempus relicta, redivivus iterum vitales auras carperet, Calvinum & reliquos hæreticos tanquam falſarios, falſæ doctrinæ impoſtores his Tertulliani verbis, cauſæ huic ſatis judicio noſtro conſentaneis alloqueretur (omitto lubentiſſime catholicos, ſi negligentiæ culpa non omnino vacuos, impietatis tamen crimine omnino liberos.) Qui eſtis hæretici? quando, & unde veniſtis? quid in meo agitis non mei; quo denique, Calvine, jure ſylvam meam cædis? qua licentia, Balthaſar Hiemayre, fontes meos tranſvertis? qua poteſtate limites meos commoves? mea eſt poſſeſſio, olim poſſideo, prior poſſideo, habeo origines firmas, ab ipſis auctoribus, quorum fuit; ego ſum hæres Jacobi, Flavius Cecilii, Melanthius Eugenii, & Dionyſii Areopagitæ, Felix Torquati, Quintianus Mantii Chriſti diſcipuli: ſicut caverunt Chriſtus & apoſtoli teſtamento ſuo, ſicut fidei commiſerunt, ſicut adjuraverunt, ita teneo, ita tenemus: vos certe exhæredaverunt ſemper & abdicaverunt ut extraneos & inimicos. Unde autem extranei, & inimici apoſtolis hæretici, niſi ex diverſitate doctrinæ, quam unuſquiſque de ſuo arbitrio adverſus apoſtolos aut protulit aut recepit? Illic igitur & ſcripturæ & expoſitionum adulteratio deputanda eſt, ubi diverſitas inventur doctrinæ. Si dominus Jeſus Chriſtus apoſtolos

Tertull. de præſcriptio. adverſus hæreticos c. 37.

misit ad prædicandum, alios non esse respiciendos prædicatores, quam quos Christus instituit, quia nec alius Patrem novit nisi Filius, & cui Filius revelavit, nec aliis videtur revelasse Filius, quam apostolis, quos misit ad prædicandum, utique quod illis Christus revelavit, & hic præscribam, non aliter probari debere, nisi per easdem ecclesias, quas ipsi apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando, tam viva (quod ajunt) voce, quam per epistolas postea: si hæc ita sint, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis ecclesiis apostolicis matricibus & originalibus fidei conspiret, veritate deputandam; id sine dubio tenentem, quod ecclesiæ ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a Deo susceperit, reliquam vero omnem doctrinam de mendacio præjudicandam, quæ sapiat contra veritatem ecclesiarum, & apostolorum, & Christi, & Dei. Quod si doctrinæ, aut verborum potius ambiguitate premuntur hæretici, hanc regulam observandam tradit idem Tertullianus. *Ubi enim apparuerit, inquit, esse veritatem disciplinæ & fidei Christianæ, illic erit veritas, non solum scripturarum, sed & expositionum, & omnium traditionum Christianorum, quia sicut apostoli non diversa inter se docuissent, ita & apostolice non contraria edidissent apostolis, ipsi autem nec apostolis, nec Christo, nec Deo consonam, vel doctrinam, vel interpretationem ederent; quia nec apostolorum consilium, nec Christi doctrinam, nec Dei judicium reverentur, ubi autem Deus non timetur, nisi ubi non est? ubi Deus non est, nec veritas ulla est; ubi veritas nulla est, merito & talis disciplina est: at ubi Deus, ibi metus in Deum, qui est initium sapientiæ; ubi metus in Deum, ibi gravitas honesta, & diligentia attenta, & cura solicita, & adlectio explorata, & communicatio deliberata, & promotio emerita, & subjectio religiosa, & apparitio devota, & processio modesta, & ecclesia unita, & Dei omnia.* Sed omittamus hos testes & justitiæ cultu, & vitæ integritate, & veritate doctrinæ, & fidei religione ut sanctiores, sic absque dubio meliores: nec strictis sanctorum patrum regulis, sed vel paganorum testimoniis rem adhuc ipsam attentius expendamus. Nonne Ulpianus docet vel in ethnicorum contractibus & stipulationibus quoties ambigua sit oratio, id est quoties idem sermo duas exprimat sententias, commodissimum esse id accipi, quo res de qua agitur, in tuto sit? nonne generalius scripsit Paulus in dubiis, id semper agendum esse, ut res bona fide contracta, quam tutissimo loco constituatur? nonne Ulpianus commodissimum esse id accipi, quo res de qua agitur magis valeat quam pereat? nonne voluit Metianus in ambiguis orationibus id spectari debere quod senserit is, qui orationem protulit? Nonne scripsit Paulus in obscuris illud inspici debere, quod verisimilius est? *Quæ lex*, ait recte Cicero, *quod senatus consultum, quod magistratuum edictum, quod fœdus aut pactio, quod, ut ad privatas res redeam, testamentum, quæ judicia, aut stipulationes, aut pacti & conventi formula non infirmari aut convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus, consilium autem eorum qui scripserunt, & rationem & auctoritatem relinquamus? sermo hercule & familiaris & quotidianus non cohærebit, si verba inter nos aucupabimur.* Recte etiam Seneca monet, semper, cum quid dubium est, humanitatem in melius inclinandam: ne fraudem innocentiæ dolus faciat, hæresis religioni, veritati mendacium: quo impudentissime sanctionibus hujus concilii decreta hæretici hoc tempore singulari impietate debilitare, contaminare & corrumpere conantur. Sed verissimum tandem illud esse comperio, quod Tertullianus scripsit, hoc inter ethnicos & hæreticos interesse, quod ethnici non credendo credunt; hæretici vero credendo non credunt: quinimo audiendo non audiunt, intelligendo non intelligunt, dum sanctam & catholicam episcoporum Hispaniæ doctrinam, & conciliorum decretis, & antiquis patrum institutis, & summorum pontificum sanctionibus consentaneam pro erronea & impia interpretantur.

Nec minus stulta est, procax, & impia aliorum quorumdam hæreticorum petulantia, qui omnem huic sacro concilio, alio concilio sacro auctoritatem contendunt sublatam: ridiculoso sane & impudenti quodam mendacio, indignoque ut in eo detegendo vel levissima a nobis opera ponatur: ponenda tamen est, ne aut illi sibi videantur dum profana verba depromunt, magnum aliquid dicere, aut si talibus nos continuerimus a litibus, obtinuisse se causam putent, victam sui vitio, non assertorum silentio destitutam, quod de Gentibus olim dixit Arnobius. Ajunt enim, vel effutiunt potius impudenter; concilium hoc Hispanicum paulo ante Francfordiense peractum, & in eo (ob sublatum scilicet sacrarum imaginum cultum) hoc nostrum fuisse damnatum; ut ex illis refert Arnaldus Pontacus episcopus Vasatensis. Sed tantum eximiis his ecclesiæ doctoribus in aperienda hujus concilii & Francfordiensis doctrina fidei nunc tribuendum, quantum maximis iisdem (ut se jactant) ecclesiæ antiquariis in exploranda concilii antiquitate indulgendum antea probavimus. In primis enim in concilio Francfordiensi nihil actum reperio de sacrarum cultu imaginum; nec in epistola Adriani papæ ad episcopos Hispaniæ, nec in libro sacrosyllabo Paulini Aquilejensis, ejusdem concilii actoritate edito probatoque, nec in actis tandem reliquis ejusdem concilii Francfordiensis; in his enim de errore solum Elipandi archiepiscopi Toletani, & Felicis Urgellitani de adoptione Christi, & servitute decretum est; quod ea solum causa esset tunc in Hispania inter episcopos controversa. Sed permittamus interim in Francfordiensi actum de imaginum cultu: quibus argumentis aut conjecturis (rogo ab eisdem hisce antiquariis) probare poterunt, hujus concilii decretum sacris imaginibus derogasse, & illo, hujus auctoritatem fuisse abrogatam? Si Theophilus & Stephanus episcopi Adriani PP. legati in Francfordiensi præfuerunt, & auctoritate Adriani, Illiberritanum (ut ipsi aiunt) improbarunt: cur Adrianus ipse mox oblata propria causa canones Illiberritani non laudavit modo, sed his ipsis ut sanctissimis rem gravissimam firmari & stabiliri voluit, in eo opere quod ex diversis Græcæ & Latinæ ecclesiæ concilii collegit, & Ingilrammo Mediomatricis urbis episcopo tradidit? At dicent, Felicem Urgellitanum episcopum in concilio Francfordiensi damnatum, quem sacris imaginibus bellum grave intendisse ferunt Platina, Sabellicus & concilium Senonense. Damnatum Felicem Urgellitanum assentior, sed ob bellum indictum sacris imaginibus dissentior omnino, quod nec in epistola Adriani, nec in libro sacrosyllabo, nec in actis ejusdem concilii mentio exstet de errore Felicis; quinimo in libro sacrosyllabo a concilio approbato dicitur, quod si ab eo errore adoptionis & servitutis Christi resipiscerent Elipandus & Felix, admitterentur ab ecclesiæ communionem: quod utique concilium non permisisset, si alio gravi iconomachiæ errore essent infecti. *Elipandum namque*, ait, *& Felicem novos hostes ecclesiæ, sed veternosa face perfidiæ pollutos, nisi ab hac stultitia respiscant, & per rectæ fidei satisfactionem, lamentis se abluant pœnitentiæ, indignos & ingratos eos a consortio catholicorum perpetua animadversione eliminare decernimus: & a gremio orthodoxæ ecclesiæ censemus alienos. Optamus tamen, & omni admisu mentis immensæ pietatis boni pastoris (qui animam suam posuit pro ovibus suis, & neminem vult perire) clementiam imprecamur, ut perfidiæ relicto errore, ad viam veritatis, quæ Christus est, & ipso redeant perducente: quatenus in sinu matris ecclesiæ dilectionis susceptæ amplexu, tranquilla suaviter fidei pace quiescentes largissima sugant ubera bonitatis Dei, ac per hoc perpetuæ felicitatis gaudia, gratia Dei (qui pro omnibus mortem gustavit) largiente, sine fine valeant adipisci.* Hactenus liber sacrosyllabus, qui Felicem perspicue admitti vult, deposito errore adoptionis & servitutis, & pertinacem in illo damnari: nulla vel absolutionis vel damnationis propter imagines mentione injecta. Qui putarunt itaque in concilio Francfordiensi actum de imaginibus, falso & temere adjicientes (ut Hispaniæ vel ecclesiæ potius catholicæ conflarent invidiam) in eo damnatum esse hoc Illiberritanum, tanquam si in ipso damnatus esset sacrarum imaginum cultus; causam dederunt aliis, ut dicerent Felicem in concilio damnatum, ut ejusdem erroris imaginum auctorem: cum certum sit, nec in concilio Francfordiensi actum de Illiberritano, nec Felicem imaginum cultum sustulisse. Qui primus eo tempore, ejus erroris venenum disseminavit, non Felix Urgellitanus in Hispania, sed Claudius fuit Taurinensis in Italia & Gallia (in Hispania enim nunquam est ausus) Felicis discipulus, cujus impietate effectum est, ut a discipulo in magistrum aliorum errorum auctorem, crimen alterum referretur. Sed utinam qui Claudii impietatem imitantur, sacris imaginibus obsistentes, ingenii saltem in hoc, similitudine, eisdem vestigiis insisterent; efficerent sane, ut sacrosancta haberi semper debuisset, non modo apud catholicos, sed apud hæreticos quoque hujus concilii doctrina; cum ejus religione Claudius impeditus ab ea citanda semper abstinuerit; prudenter scilicet, aut callide potius subolfaciens sacri concilii sententiam, in ipsum gravioribus aculeis potuisse retorqueri. Quod indicant Jonæ Aurelianensis libri [a] quos Caroli magni jussu adversus Claudium Taurinensem paulo post concilium Francfordiense, tempore quo ipsa hæresis in Gallia orta est, scripsit; in quibus vel Claudium propositisse, vel Jonam respondisse objecto hujus concilii decreto, mirum aut necessarium potius silentium.

Postremo tandem, ad eximiam Hispanicæ religionis laudem illud maxime pertinere animadverto, quod summa Dei benignitate eveniisse credi par est, nulla videlicet hæreseos vel erroris iconomachiæ macula, a principio nascentis ecclesiæ, ad hanc usque diem ecclesias Hispanicas vel leviter notatas, nedum pollutas & contaminatas fuisse: si antiquiora & recentiora concilia, si traditiones majorum, si vetustos regni annales, attentiori studio consulamus. Quid enim si tam præclaro hoc & singulari religionis cultu & observantia, divina Hispanos elegit sapientia, ut sanctam ejus fidem, ut religionem catholicam, ut sacrarum imaginum cultum, quem Galli, & Germani & Anglitam pertinaci & obstinato oppugnant animo, adeo felicibus auspiciis ad extremum orientem & occidentem Hispani propagarint? Quis enim ipsos, non ipsos dico, sed æternam erga ipsos Dei optimi & maximi beneficentiam non admiretur, non suspiciat, non colat & sempiternis efferat laudibus, quod pio ipsorum studio, quod

Tert. de præscriptio. c. 20

Idem in eodem c. 22.

Ulpianus l. quoties in stipulationibus, de rebus dubiis.

Paulus l. ubi est verborum, de rebus dubiis.

Ulpianus l. quoties de rebus dubiis.

Metianus l. in ambiguis 96. de reg. jur.

Paul. l. in obscur. 114. de reg. jur.

Cicero pro Cæcina.

Senec. l epist. 11.

Tertull. lib de carne Christi c. 15.

Arnobius. lib. 1. adversus Gentes.

Arnaldus Pon. in chronographia.

Lib. 2. cap. 2.

Adrianus PP. l. c. 60 & 61. ejus collectionis, quam ad suæ cautæ defensionem compilavit, hujus concilii duos citans canones, ut postea propriis locis adnotabo.

Platina in Adriano.

Sabel. Æne. 8. Concilium Sen. can. 14. in fine.

Felicem Urgellitanum non fuisse Iconomachum defendit etiam Alanus Copus dial. 5. c. 14 Liber sacrosyllabus in concilio Francfordiensi approbatus

[a] Ludovicipii aut Caroli calvi.

Hispaniæ ecclesias de Iconomachiæ errore nunquam jure notari potuisse.

quod religiosa solicitudine, quod zelo christiano tot oppida, tot urbes, tot populi, tot gentes, tot nationes, quæ a Christo vel improbitate summa, aut ignorantia aberrabant, depulsis tenebris, errore deposito, abjecta superstitione, confractis idolis, ad veram evangelii lucem adhuc convertantur; & Christum verum Deum & hominem sanctissimæ nostræ religionis auctorem, agnoscant, venerentur, & reverenter adorent, ipsiusque præcepta studiosissime complectantur? Faxit ergo ob æternam & summam ipsius benignitatem Deus, ut conservata pura & puta tam antiqua & orthodoxa religione, retentaque tam Christiana hac sacri erga imagines cultus felicitate, diu possit & semper Hispania in ipso sanctissime gloriari.

Canon XXXVII. Vulgatus.

De energumenis baptizandis.

Eos qui a spiritibus immundis vexantur, si in fine mortis fuerint constituti, baptizari placet: si vero fideles fuerint, dandam eis esse communionem. Prohibendum etiam, ne lucernas publice accendant. Si facere contra interdictum voluerint, abstineant a communione.

Canon XXXVII. *Emendatus.*

De energumenis baptizandis.

Eos qui ab spiritibus immundis vexantur, si in fine mortis fuerint constituti, baptizari placet: si vero fideles fuerint, dandam eis esse commnnionem. Prohibendum etiam, ne lucernas hi publice accendant. Si facere contra interdictum voluerint, abstineant a communione.

Energumenos baptizandos, si extremo urgeantur periculo.

CAPUT VI.

ADulti catechumeni, suscepturi baptismum, cum omnibus fidei interrogationibus respondere debebant, ut docet Augustinus: dubium erat, an si maligni spiritus possessione correpti, expertes essent rationis, ad suscipiendum baptismum forent admittendi. Augebat & illud dubitandi occasionem; nam cum per baptismum Spiritus sanctus daretur, indecens, & indecorum videbatur, ut in maligni spiritus habitaculo, Spiritus sanctus descendere quodammodo cogeretur. Sed obtinuit apud patres clementiæ & benignitatis ratio, neve religiosa illa & sancta cogitatio, & desiderium quo primum catechumenus voluit esse Christianus, præmio suo fraudaretur, placuit, ut ad fidem suscipiendam catechumeni admitterentur, si extremo vitæ urgerentur periculo. Quod primum hic Hispani patres, Africani postea a concilio Carthaginensi III. definierunt. *Ut ægrotantes*, ajunt, *si pro se respondere non possunt, cum voluntatis eorum testimonium sui dixerint, baptizentur.* Idem constituit concilium Arausicanum. *Subito obmutescens, prout statutum est, baptizari, aut pœnitentiam accipere potest, si voluntatis præteritæ testimonium aliorum verbis habet, aut præsentis in suo nutu.* Et postea. *Energumenis catechumenis in quantum, vel necessitas exegerit, vel opportunitas permiserit, de baptismate est consulendum.* In hoc autem canone duplex concedunt Hispani patres privilegium. Alterum est, quod qui rationis capaces non sunt, fiant sacramentorum participes. Alterum, ut extra tempora canonibus diffinita baptismum accipiant: quod insequentium temporum patres perpetua observantia coluerunt. Timotheus sanctissimus Alexandrinus episcopus, his verbis respondit. *Si catechumenus a dæmone corripiatur, & voluerit ipse, vel sui, ut sanctum baptismum accipiat, debetne accipere, an non, & maxime si mors propinquus fuerit? Respon. Si is qui a dæmone corripitur, non fuerit ab immundo spiritu mundatus, non potest sanctum baptismum accipere: sed in exitu a vita, baptizetur.* Tanta enim erat olim in baptismo suscipiendo religio, ut non dæmoniaci solum, sed nec mulieres menstruatæ ad baptismum ob singularem ejus sacramenti reverentiam admitterentur, ut idem Timotheus respondit. *Si mulier catechumena*, ait, *dedit nomen suum, ut illuminaretur, & die baptismatis illi accidit, quod solet mulieribus, debetne eo die baptizari, an differre, & quantum differre? Respond. debet differre donec purgata fuerit.* Ad quem Theodorus Balsamon hæc adjecit. *Qui divino baptismate digni erant habendi, describebantur ab his qui munus ecclesiasticum exercebant: si ergo*, inquit, *descripta mulier tanquam baptizanda, in fluxum menstruorum incideret, quando debet baptizari? Hic autem divinus pater respondit, quod quando purgata fuerit: donec enim præfluxit dies præterierint, impura esse judicabitur, & non baptizabitur, nec divinis mysteriis digna habebitur.*

Si vero fideles fuerint, dandam esse eis communionem.

DE antiqua ecclesiæ consuetudine, tribuendi communionem energumenis fidelibus, actum late superius, & de ejus observatione. Lib. 2. cap 60

Prohibendum etiam, ne lucernas publice accendant.

Luminaria accendi consuevisse in ecclesia hujus conetlit tempore, eaque probata ab his patribus, non prohibita, & cur ea accendere energumeni prohibeantur.

CAPUT VII.

PRimo hujus canonis versiculo actum est de infidelibus, qui extremo vitæ periculo constituti, baptizari cupiunt. II. vero de fidelibus, quibus energumenis factis communionem concedit; hoc autem postremo, de clericis agitur quos acolytos dicimus; ad hos enim pertinebat olim, ecclesiæ luminaria accendere, ut ex concilio Carthaginensi IV. accepimus. *Acolytus*, ait, *quum ordinatur ab episcopo, doceatur, qualiter in officio suo agere debeat: sed ab archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo, ut sciat se ad accendenda ecclesiæ luminaria mancipari.* Quare illos volunt patres, si dæmoniaci sint, ab officio illo esse suspensos. Nec id tantum olim in usu erat, sed inter audientes constituebantur, ut ex canone VI. concilii Aurelianensis refert Burchardus & Ivo. *Si quis clericus*, ait, *vexatus fuerit a dæmonio, decem annos pœniteat, & inter audientes stet, & ad sacros ordines non adducatur. Si bene egerit, & per Dei gratiam liberatus fuerit, sit in reliquis officiis ecclesiasticis.* Simile ex decretis Nicolai retulit Ivo. Idem decrevit concilium Arausicanum. *Energumeni*, ait, *non solum non assumendi sunt ad ullum ordinem clericatus, sed & illi qui ordinati jam sunt, ab immosito officio sunt repellendi.*

Concilium Cathaginense 4. can. 6.

Burchardis lib. 19. decret. c. 93. Ivo p. 15. decret. cap. 105.

Idem p. 11. cap. 104. can. 16.

Constat etiam ex hoc canone, Hispanos episcopos ecclesiæ luminaria, in hoc concilio approbasse, non interdixisse.

Canon XXXVIII. Vulgatus.

Ut in necessitate & fideles baptizent.

Peregre navigantes, aut si ecclesia in proximo non fuerit, posse fidelem (qui lavacrum suum integrum habet, nec sit bigamus) baptizare in necessitate, ita ut si supervixerit, ad episcopum eum perducat, ut per manus impositionem perfici possit.

Canon XXXVIII. *Emendatus.*

Ut in necessitate & fideles baptizent.

Peregre navigantes, aut si ecclesia in proximo non fuerit, posse fidelem (qui lavacrum suum integrum habet, nec sit bigamus) baptizare in necessitate, ita ut si supervixerit, ad episcopum eum perducat, ut per manus impositionem perfici possit.

In necessitate omnes posse baptizare observata ecclesiæ forma: & quæ sit hæc manus impositio qua fideles perfici dicuntur.

CAPUT VIII.

EPiscopos primum olim baptismi dandi jus habuisse; presbyteris vero & diaconis, postea id concessum, auctor Clemens. *Sed neque laicos*, inquit, *concedimus, aliquod sacerdotale munus exercere, velut sacrificium, baptismum, manus impositionem, vel benedictionem magnam, sive parvam. Non enim sibi quisquis sumit*

D. Clemens lib. constit. apost. c. 10. & 11.

Heb. 5. — 1. Paralip. 26. Idem in eodem c. 11.

sumit honorem, sed qui vocatur a Deo. Nam per episcopi manus datur hæc dignitas. Qui vero ad eam promotus non est, sed eam sibi usurpat, Oziæ pœnam sustinebit. Et mox. *Sed neque reliquis baptizare permittimus, velut lectores, cantores, ostiarios, ministros; sed solos episcopos, & presbyteros, ministrantibus illis diaconis, qui hoc ausi fuerint, Coritarum supplicium patientur.* Id etiam docuit Tertullianus: *Superest*, inquit, *ad concludendam materiolam, de observatione quoque dandi, & accipiendi baptismum, commonefacere. Dandi quidem habet jus summus sacerdos, qui est episcopus: dehinc presbyteri, & diaconi; non tamen sine episcopi auctoritate, propter ecclesiæ honorem, quo salvo salva pax est.*

Tertull. lib. de baptismo c. 17.

Divus etiam Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos, in persona orthodoxi. *Primum quidem*, dicit, *inde venit, ut sine episcopi jussione, neque presbyter, neque diaconus, jus habeant baptizandi.* Hæc eadem divus Ambrosius, Isidorus, & Theodoretus, dum mentionem facit cujusdam stolæ ex aureis filis contextæ, quam imperator Constantinus ad ecclesiam Hierosolymitanam cohonestandam, Macario illius urbis episcopo donaverat, ut ea amictus sacrosancti baptismatis ministerium obiret. Id tamen sic intelligendum est, si necessitas absit, nam si ea adstringamur, non solum presbyteris, & diaconis, sed & laicis hominibus competere jus baptizandi, ut in hoc canone decernitur, Tertullianus antea etiam admonuit. *Sufficiat scilicet*, inquit loquens cum laico, *in necessitatibus, ut utaris, sicubi, aut loci, aut temporis, aut personæ conditio compellit. Tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum urget circumstantia periclitantis.* Gelasius papa in epistola ad universos episcopos per Lucaniam, & Brutios, & Siciliam, constitutos. *Absque episcopo*, ait post alia, *vel presbytero baptizare non præsumat diaconus, nisi prædictis fortasse officiis longius constitutis, necessitas extrema compellat: quod & laicis Christianis facere, plerumque conceditur.* Ex divo Augustino ad Fortunatum, retulit sententiam eamdem Gratianus. Post Augustinum, Isidorus: *Unde constat baptisma solis sacerdotibus esse traditum, cujusque mysterium, nec ipsis diaconibus explere est licitum, absque episcopis, vel presbyteris, nisi illis procul absentibus, ultima languoris cogat necessitas: quod & laicis fidelibus plerumque permittitur; ne quisquam sine remedio salutari de sæculo evocetur.*

D. Hieron. in dialogo adversus Luciferianos. — D. Ambr. lib. 3. de sacramentis cap. 1. — D. Isidorus lib. 2. de offic. eccles. cap. 24. — Theodoret. lib. 1. hist. eccles. c. 27. — Tertull. c. 17. de baptismo. — Gelasius papa in epist. ad universos episcopos c. 9. — D. Aug. ad Fortunatum. Grat. can. in necessitate de consecrat. dist. 4. — D. Isidorus lib. 2. de offic. eccl. c. 24.

Sed si perfectus est baptismus a laicis collatus; quid velint hujus concilii patres, dum addunt; ita ut si supervixerit, ad episcopum eum perducat, ut per manus impositionem perfici possit: in difficili est, nisi animadvertamus prius, hic non intelligi de manus impositione, quæ fit a presbytero, dum exorcizat baptizandum, de qua intellexit Vincentius a Thibari in concilio Carthaginensi sub Cypriano, dicens: *ergo primo per manus impositionem in exorcismo, secundo per baptismi regenerationem, tunc possunt ad Christi regenerationem venire. Imponit etiam manus*, inquit B. Gregorius; *presbyter in frontibus eorum*, scilicet baptizandorum, *dicendo: signaculum salvatoris, domini nostri Jesu Christi in frontem tuam pono; & similiter in pectus:* Quod & faciebant olim exorcistæ, ut tradunt concilii Carthaginensis IV. patres. *Omni die* exorcistæ, energumenis manus imponant. Quare cum exorcista ordinatur, hanc formam observatam iidem testantur. *Exorcista*, ajunt, *cum ordinatur, accipiat de manu episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo: accipe, & commenda memoriæ, & habeto potestatem imponendi manus super energumenum, sive baptizatum, sive catechumenum.* De longe diversa manus impositione intelligendus est hic canon, de illa videlicet quæ vocatur confirmatio: statim enim cum ipso baptismo eam administrari, idonei affirmant testes. In primis Hieronymus. *Quod si hoc loco quæris, quare in ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi non accipiat Spiritum sanctum, quem non asserimus in vero baptismate tribui, disce hanc observationem, ex ea auctoritate descendere, quod post ascensum domini Spiritus sanctus ad apostolos descendit.* Ambrosius. *Sequitur spirituale signaculum, quod audistis hodie legi, quia post fontem superest, ut perfectio fiat, quando ad invocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii, atque virtutis, spiritus cognitionis, atque pietatis, Spiritus sancti timoris. Septem quasi virtutes spiritus.* Ante utrumque Tertullianus de baptismo. *Exinde*, inquit, *egressi de lavacro, perungimur benedicta unctione, de pristina disciplina:* Et mox. *Dehinc manus imponitur, per benedictionem advocans & invitans Spiritum sanctum. Sane humano ingenio licebit Spiritum in aquam arcessere, & concorporationem eorum, accommodatis desuper manibus, alio spiritu tantæ claritatis animare: Deo autem in suo organo non licebit per manus sanctas sublimitatem modulari spiritualem? Sed est hoc quoque de veteri sacramento, quo nepotes suos ex Joseph, Efrem, & Manassem, Jacob capitibus impositis, & intermutatis manibus, benedixerit; & quidem ita transversim obliquatis in se, ut Christum deformantes, jam tunc portenderent benedictionem in Christum futuram. Tunc ille sanctissimus Spiritus super emundata & benedicta corpora, libens a patre de-*

Vincen. a Thibari in conc. Carthagin. sub Cypr ano sententia 37. — B. Gregorius in sacramentario. — Concil. Carthag. 4. can. 90. Concil. Carth. 4. can. 7. — D. Hieron. adversus Luciferian. — Act. 2. — D. Ambros. lib. 3. de sacramentis, cap. ult. — Esai. 11. — Tertull. de baptismo cap. 7. Idem cap. 8. — Gen. 49. — Matth. 3.

A *scendit, super baptismi aquas tanquam pristinam sedem recognoscens, conquiescit, columbæ figura delapsus in dominum, ut natura Spiritus sancti declaretur per animal simplicitatis & innocentiæ: quod etiam corporaliter ipso felle careat columba. Ideoque estote*, inquit, *simplices sicut columbæ, nec hoc quidem sine argumento præcedentis figuræ. Quemadmodum enim post aquas diluvii, quibus iniquitas antiqua purgata est, post baptismum, ut ita dixerim, mundi, pacem, cælestis iræ præco columba terris adnunciavit dimissa ex arca, & cum olea reversa; quod signum etiam apud nationes pacis prætenditur eadem dispositione spiritualis effectus terræ, id est carni nostræ, emergente de lavacro, post vetera delicta, columba sancti Spiritus advolat, pacem Dei adferens, emissa de cælis, ubi ecclesia est, arca figurata.* Ante Tertullianum, beatus Dionysius Areopagita. *Sed & ipsi*, ait, *qui sacratissimo regenerationis mysterio consecratur, adventum sancti Spiritus consummans inunctio largitur unguenti: subsignificante, quantum arbitror, sacra descriptione signorum ab ipso, qui propter nos in assumpta carne divino Spiritu* B *sanctificatus est, immutabili substantialis deitatis habitu sanctissimum Spiritum dari.* D. Cyprianus ad Jubajanum. *Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in ecclesia baptizantur, præpositis ecclesiæ offerantur & per nostram orationem, ac manus impositionem, Spiritum sanctum consequantur, & signaculo dominico consummentur.* Et in epistola ad Januarium, Saturninum & alios. *Ungi quoque necesse est eum qui baptizatus sit, ut accepto chrismate, id est unctione, esse unctus Dei, & habere in se gratiam Christi possit.* Post omnes latius, & clarius D. Isidorus differens de manus impositione vel confirmatione. *Sed quoniam post baptismum* (egerat enim antea in eodem capite de baptismo), *per episcopos datur Spiritus sanctus cum manuum impositione, hoc in actibus apostolorum fecisse, meminimus apostolos: sic enim legitur: factum est, dum Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, ibique, cum invenisset quosdam discipulos, dixit ad illos: si Spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: sed neque si Spiritus sanctus est, audivimus. Ille vero* C *ait: in quo ergo baptizati estis? qui dixerunt: in Joannis baptismate. Ait autem Paulus: Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ plebem, dicens in eum qui post eum venturus erat, ut crederent, hoc est in Jesum Christum. Quod cum audissent, baptizati sunt in nomine domini Jesu, & cum imposuisset illis manum Paulus, venit Spiritus sanctus super illos, & loquebantur linguis, & prophetabant.* Etiam in alio loco: *cum audissent hi qui erant Hierosolymis apostoli, quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad illos, Petrum & Joannem: qui cum venissent, oraverunt pro eis, ut Spiritum Sanctum acciperent; nondum enim in ullum eorum descenderat, sed tantum baptizati erant in nomine domini nostri Jesu Christi. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant Spiritum sanctum: Spiritum autem sanctum accipere possumus, dare autem non possumus, sed ut detur, Deum invocamus. Hoc autem quod post baptisma fiat, quemadmodum papa sanctus Innocentius scribit subjiciam: dicit enim, non ab alio, quam ab episcopo fieri licere: nam presbyteri, licet sint sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. Hoc autem solis pontificibus deberi, ut vel consignent,* D *vel ut paracletum Spiritum sanctum tradant, non solum ecclesiastica consuetudo demonstrat, verum & illa lectio apostolorum, quæ asserit Petrum & Joannem esse directos, qui jam baptizatis traderent Spiritum sanctum.* Eusebius etiam Emissenus homilia de pentecoste. *Quod nunc in neophytis, manus impositio tribuit singulis; hoc tunc Spiritus sancti descensio in credentium populo donavit universis.* Quo loco de manus impositione, & confirmatione gratiæ, quam regeneratis per baptismum, inde conferri dicit, copiose tractat B. Pacianus sermone de baptismo. *Hæc*, inquit, *compleri alias nequeunt, nisi lavacri, & chrismatis, & antistitis sacramento: lavacro enim peccata purgantur: chrismate Spiritus sanctus superfunditur: utraque vero ista, manu, & ore antistitis, impetramus.* Idem Rabanus Maurus. Ex pontificibus, Miltiades papa ad omnes Hispaniæ episcopos scribit: *De his vero super quibus rogitastis vos informari, id est, utrum majus esset sacramentum, manus impositio episcoporum, aut baptismus? scitote, utrumque magnum esse sacramentum, & sicut unum a majoribus fit, id est, a sum-* E *mis pontificibus, quod a minoribus perfici non potest, ita & majori veneratione venerandum & tenendum est: sed ita conjuncta sunt hæc duo sacramenta, ut ab invicem, nisi morte præveniente, nullatenus possint segregari: & unum sine altero rite perfici non potest.* Id ipsum docuit Fabianus papa ad omnes orientales episcopos. *In illa die*, inquit, *dominus Jesus postquam cœnavit cum discipulis suis, & lavit eorum pedes, sicut a sanctis apostolis prædecessores nostri acceperunt, nobisque reliquerunt, chrisma conficere docuit: ipsa enim lavatio pedum nostrorum, significat baptismum, quando sancti chrismatis unctione perficitur, atque confirmatur.* Urbanus papa ad omnes Christianos. *Omnes enim fideles*, inquit, *per manus impositionem episcoporum, Spiritum sanctum, post baptismum accipere debent, ut plene Christiani inveniantur: quia cum Spiritus sanctus infunditur, cor fidele*

ad pru-

Matth. 10. — Gen. 8. — D. Dionys. Areopag. de eccles. hier. p. 3. c. 4. — D. Cyprianus in epist. 73. ad Jubajanum cap. — Idem in epist. ad Januarium, Saturninum, & alios cap. — D. Isidorus c. 24. lib. 2. de ecclesi. off. — Act. 8. — Ibid. — Innocentius in epist. ad Decentium c. 7. — Eusebius homilia de pentecoste. Beatus Pacianus sermone de baptismo. — Rabanus Maurus de institutione clericorum lib. 1. c. 31. — Miltiades papa in epist. 1. ad omnes Hispaniæ episcopos cap. 1. — Fabianus papa epist. 2. ad omnes orientales episcopos. — Urbanus papa in epist. ad omnes Christianos c. ult.

ad prudentiam, & constantiam dilatatur. Joannes etiam papa III. epistola unica in principio. *Donum*, ait, *sanctæ Spiritus per impositionem manuum chorepiscopi non tradant, nec presbyteri, sed episcopi, quia non LXX. sed apostoli tantum manus imponebant.* His omnibus antiquior divus Clemens. *Tu ergo episcope*, inquit, *illa figura unges caput illorum, qui baptizantur, sive hi viri sunt, sive mulieres, oleo sanctо, in figuram spiritalis baptismi. Deinde vel tu episcopus, vel tibi subjectus presbyter, sacram super ipsos dicens ac nominans invocationem, Patris, & Filii, & Spiritus sancti, baptizabit eos in aqua: ac virum suscipiat diaconus, mulierem diaconissa, ut decore traditio infrangibilis sigilli administretur. Postea episcopus liniat baptizatos unguento.*

Ex conciliis, Parisiense. *Emersit quidam reprehensibilis, & valde jam inolitus usus, eo quod, quidam chorepiscopi ultra modum suum progredientes, & donum sancti Spiritus, per impositionem manuum tradant, & alia quæque, quæ solis pontificibus debentur, contra fas peragant: præsertim cum nullus ex septuaginta discipulis, quorum speciem in ecclesia gerunt, legatur donum sancti Spiritus per manus impositionem tradidisse. Quod autem solis apostolis, eorumque successoribus, proprii sit officii, tradere spiritum Sanctum, liber apostolorum docet, in quo legitur: cum Apollo esset Corinthi, &c.* Item in eodem. *Cum audissent apostoli qui erant Hierosolymis, &c. Ecce aperte demonstratur, quod non septuaginta discipuli, quorum formam tenent chorepiscopi, sed apostoli quorum successores sunt episcopi, tradebant Spiritum Sanctum, &c.* Laodicenum. *Oportet*, inquit, *baptizatos, post baptismum, sacratissimum chrisma percipere, cœlestis regni participes fieri.* Clarius multo id apparet ex canone LXXVII. hujus concilii; *si quis diaconus*, ait, *regens plebem sine episcopo, vel presbytero aliquos baptizavit, episcopus eos per benedictionem perficere debebit, quod si ante de sæculo recesserit, sub fide qua quis crediderit, poterit esse justus.* His suffragatur Novati historia, quam ex epistola Cornelii papæ recenset Eusebius. *Non est certe*, ait, *ejus generis ille qui-dem qui ex satana, qui ingressus in illum, diu est intimo pectore commoratus. Primum data fuit credendi occasio, qui quidem, ubi exorcistarum præsidio, spiritu illo malo esset liberatus, & post in tam gravem morbum ut jam fere mori putaretur, incidisset, in lecto in quo decumbebat, aquæ circumfusus, baptismum accepit: si modo talem hominem, baptismum accepisse dicendum sit: verum, morbo tandem elapsus, neque cetera, quibus post baptismum secundum ecclesiæ canonem imbui oportuerat, acquisivit, neque domini sigillo ab episcopo obsignatus fuit, quo quidem neutiquam potius quomodo quæso Spiritum sanctum adeptus est.* Hujus Novati, aut Novatiani sectatores, ut Theodoretus est auctor, sacrosanctum hoc chrisma non tradebant, quare qui ex illa hæresi ad ecclesiæ unitatem revertebantur, hoc illi ungi erat necesse, ut vel hinc concilii Nicæni decretum interpretemur.

Cum commune ergo esset olim, ut baptizatis statim a baptismo, manus impositione episcoporum, confirmatio tribueretur, recte addita sunt ab his patribus ea verba. *Ita ut si supervixerit, ad episcopum eum perducat, ut per manus impositionem perfici posset*; non quod putarent solum baptismum, ad salutem æternam non prodesse: (nam prodesse jam declararunt inferius:) sed quod plenum, & perfectum, in robore, & virtute, adversus diaboli tentationes, Christianum fieri non putarent: & recte, nisi suscepto eo sacramento, quod ad eam præstandam divinitus institutum est, & confirmatio vocatur, olim vero manus impositio. Concilium Aurelianense. *Ut jejuni*, inquit, *ad confirmationem veniant, perfectæ ætatis, ut moneantur confessionem facere prius, ut mundi donum sancti spiritus valeant accipere. Et quia nunquam erit Christianus, nisi confirmatione episcopali fuerit chrismatus.* Urbanus papa. *Omnes fideles*, inquit, *per manus impositionem episcoporum, Spiritum sanctum post baptismum accipere debent, ut pleni Christiani inveniantur: quia cum Spiritus sanctus infunditur, cor fidele, ad prudentiam, & constantiam dilatatur.* Hieronymus adversus Luciferianos. *Non quidem abnuo*, inquit, *hanc esse ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos qui longe in minoribus urbibus, per presbyteros, & diaconos baptizati sunt, episcopus ad invocationem Spiritus sancti, manus impositurus excurrat.* Illud igitur Hispani episcopi sanxerunt hoc canone, ut quod catechumeni, simul cum generationis lavacro impetrare debuerant: & ob loci, temporisque necessitatem & episcopi absentiam, vel mortem, omissum est, quasi posthuma hac, secura & certa diligentia compensetur. Hac ipsa de causa, gravi ægritudine periclitantibus, & baptismum flagitantibus, concessit jussit concilium Laodicenum, ita tamen addit, ut si supervixerint, fide symbolum addiscant, quod catechumenis perdiscere, memoriæ mandare, & sabbatis ante baptismum repetere erat necesse, ut Augustinus docet, & ejusdem concilii Laodiceni patres. De pœnitentibus, quid simile definierunt Africani episcopi, in concilio Carthaginensi: *Si pœnitentes*, ajunt, *in infirmitate viaticum eucharistiæ acceperint, non se credant absolutos, sine manus impositione, si supervixerint.* Adeo stricte, baptismi, confirmationis, & pœnitentiæ leges omnes observari, hisque teneri omnes, prisci patres voluerunt.

Aut ecclesia in proximo non fuerit.

Extra ecclesiam posse conferri baptismum in necessitate.

CAPUT IX.

IN omnibus vicis, aut oppidis Hispaniæ, ecclesias tempore hujus concilii non fuisse, sed in maximis & nobilioribus urbibus non mirandum: quod illas ad promulgationem evangelii, & propagationem Christianæ doctrinæ, non min ri pietatis, quam prudentiæ laude, episcopi nostri elegissent, nec in aliqua orbis provincia, tot gentes conversas, tot extructas ecclesias, tot episcopatus institutos accepimus, quot eo tempore in Hispania leginus extitisse: si urgeret tamen periculum, posse extra ecclesias baptismum conferri hic decernitur.

Qui lavacrum suum integrum habet,

Ab infidelibus posse conferri baptismum, observata ecclesiæ forma.

CAPUT X.

QUI docet, posse fidelem, qui lavacrum suum integrum habeat, baptizare catechumenos, necessitatis tempore, non negat, infidelem id facere posse, sed cupit esse fidelem. Nam & si de hoc olim controversum fuisse referat D. Augustinus. *Et hæc quidem*, inquit, *alia quæstio est, utrum & ab his, qui nunquam fuerunt Christiani possit baptismus dari. Nec aliquid temere, inde affirmandum est, sine auctoritate tanti concilii, quantum tantæ rei sufficit. De iis vero qui ab ecclesiæ unitate separati sunt, nulla jam quæstio est.* Postea tamen responsione Nicolai ad Bulgaros, res adeo perspicua facta est, ut nullus tergiversandi locus relinquatur, quin verus sit baptismus, si eam formam, quam ecclesia tenet, Judæus, vel Paganus, in ejus administratione observarit: ad consulta enim Bulgarorum, hæc docet. *A quodam Judæo nescitis utrum Christiano, an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, & quid de his sit agendum consulitis. Hi profecto, si in nomine sanctæ trinitatis, vel tantum in Christi nomine, sicut in actibus apostolorum legimus, baptizati sunt, unum quippe & idem est, ut sanctus Ambrosius exponit, constat eos non esse denuo baptizandos.*

D. Aug. lib 2, ca. 13. contra epist. Parmeniani.

Nicolaus PP. ca. 204. ad consulta Bulgarorum, relatus a Gratiano in c. a quodam, de consecr. dist. 4.

Nec sit bigamus,

Baptizare posse bigamos: in ecclesia Romana bigamos non sedisse, nec aliam irregularitatis notam habentes.

CAPUT XI.

BIGAMOS a multorum sacramentorum ordine, & administratione repulit semper vetustas: non tamen negavit hic, baptismum administratum a bigamo, vim suam integram obtinuisse: etsi canonis verba indicent, voluisse patres, ut bigami ab illius administratione se temperarent. Illud autem hic, Clemens sanctissime, singulari Dei providentia, (ut credi par est) Romanæ tuæ sedi concessum animadverto; bigamos nimirum, in isto augustissimo throno nunquam sedisse, nec ulla alia irregularitatis nota vera impeditos, cum in aliis ecclesiis plurimis usu veniisse videamus, & bigamos, & aliis corporis vitiis deformatos, ad episcopales sedes concessa pro tempore gratia, evectos fuisse.

Canon XXXIX. Vulgatus.

Ut Gentilibus desiderantibus manus imponatur.

Gentiles si in infirmitate desideraverint sibi manus imponi; si fuerit eorum ex aliqua parte honesta vita, placuit, eis manus imponi, & fieri Christianos.

Canon XXXIX. *Emendatus:*

Ut Gentilibus desiderantibus manus imponatur.

Gentiles si in infirmitate desideraverint sibi manus imponi, si fuerit eorum ex aliqua parte ho-

te honesta vita, placuit, eis manus imponi, & fieri Christianos

BURCHARDUS lib. 4. decretorum c. 30. citat hunc canonem ex concilio Agathensi c. 3. quæ citatio nostro restituenda est.

Gentilibus in extremo periculo cupientibus baptizari, nec baptismum, nec confirmationem negandam.

CAPUT XII.

CUM plenus, perfectus, & omnibus numeris absolutus Christianus, quis non efficiatur, nisi accepta manus impositione episcopali, quæ cum baptismo conjuncta olim dabatur: (confirmatio nunc dicitur, ut antea dicebam;) merito tradiderunt patres, quod si Gentiles in infirmitate desideraverint sibi manus imponi, hoc est, effici veros, & perfectos Christianos, (retulerunt enim posterioris sacramenti memoriam, quod supponat prioris) si
In can. præc. c. 8. fuerit ex aliqua parte honesta vita, eis manus imponatur, & Christiani efficiantur. Confirmatione enim dici perfectos Christianos, jam supra pontificum & conciliorum decretis confirmavimus; in favorem enim Gentilium editus hic canon est; ut videlicet non expectetur tempus baptismo recipiendo præscriptum, si forte illi morbi necessitate adstringantur: ut si casu ante lucis usura priventur, præteritorum delictorum culpa, & pœna remissa, ad æterna possint conscendere tabernacula. D. Augustinus.

D. Aug. de fid. & operib. cap. 6. *Sed prius*, inquit, *baptizetur; deinde doceatur, quid ad bonam vitam, moresque pertineat. Fit hoc, ubi quemquam forte dies urget extremus, ut adversa paucissima, quibus tamen omnia continentur, credat: sacramentumque percipiat, ut si ex hac vita migravit, liberatus exeat a reatu præteritorum omnium peccatorum. Si autem sanus petit spatium discendi, quæ discenda sunt, quod aliud opportunius tempus reperiri potest, quo audiat, quemadmodum fideles fieri, ac vivere debeant, quam illud, cum attentiore animo, atque ipsa religione suspenso saluberrimæ fidei sacramentum petit?*

Canon XL. Vulgatus.

Nec de hoc, quod idolis datum est, fideles accipiant.

Placuit prohiberi, ut cum rationes suas accipiunt possessores, quidquid ad idolum datum fuerit, acceptum non inferant; si vero post interdictum fecerint, per quinquennii spatia temporis a communione esse arcendos.

Canon XL. *Emendatus.*

Ne id quod idolothytum est, fideles accipiant.

Placuit prohiberi, ut cum rationes suas accipiunt possessores, quidquid ad idolum datum fuerit, acceptum non ferant; si vero post interdictum fecerint, per quinquennii spatia temporis a communione esse arcendos.

Oblatum idolis ab œconomis non esse acceptum ferendum a possessoribus: & qui possessores dicantur.

CAPUT XIII.

UT hodie primitias & decimas ad ecclesiarum institutionem, ad sacrificiorum sumptus, ad ministrorum alimenta, præcipi percipique videmus: sic & olim in ethnicorum republica ad sacrorum administrationem, ad sacerdotum victum, ad cereorum, & sacrificiorum sumptus constituta vectigalia tradit Tertullianus. *Credamus*, inquit, *itaque succedere alicui posse, ut in quoquo honore, ut in solo honoris nomine incedat, neque sacrificet, neque sacrificiis auctoritatem suam accommodet, non hostias locet, non curet templorum deleget, non vectigalia eorum procuret, non spectacula edat.* Ad sua usque tempora perduraſſe testantur Arcadius & Honorius, dum ea hac lege substulerunt.

Tertull. lib. de idololatria cap. 17.

Arcad. & Honor. in lib. 19. cod. Theod. de Pagan. sacrif.

Impp. Arcad. Hono. & Tbe. AA. Curtio PF. P. Postulia. Templorum detrahantur annonæ, & rem annariam in usum convertant expensis devotissimorum militum profuturæ; Simulacra, si qua etiam nunc in templis fanisque consistunt, & quæ alicubi ritu, vel acceperint, vel accipiunt paganorum, suis sedibus evellantur, cum hoc repetita sciamus sanctionis decretum. Ædificia ipsa templorum, quæ in civitatibus, vel oppidis, vel extra oppida sunt, ad usum publicum vindicentur, aræ locis omnibus destruantur, omniaque templa in possessionibus nostris ad usus accommodos transferantur, domini destruere cogantur. Non liceat omnino in honorem sacrilegi ritus, funestioribus locis exercere convivia, vel quidquam solemnitatis agitare. Episcopis quoque locorum hæc ipsa prohibendi ecclesiasticæ manus tribuimus facultatem: judices autem XX. librarum auri pœna constringimus, & pari forma officia eorum, si hæc eorum fuerint dissimulatione neglecta. Ab his sumptibus præstandis non solum abstinere debuisse fideles, sed & catechumenos etiam docet D. Ambrosius ad Eugenium Augustum. Quod ergo hic prohibent patres, illud est, ne videlicet domini (hos possessores vocari alio canone constat) cum accipiunt rationes ab œconomis suis, sive patrimonii administratoribus, (ad quos olim hæc sacrificiorum cura spectabat, ut ex Columella colligitur) illud acceptum habeant, quod illi sine eorum præcepto ad idola dederint, sive ad sacrificia externa, sive domestica, sive ad convivia, & festa Gentilium, sive ad aliud, quod idololatriam redoleat; ne si acceptum illud habeant domini; videantur tacite idololatriæ servorum, sive administratorum consensisse. Tantopere enim ab ea fideles abstinere voluerunt primi ecclesiæ patres, ut si agnoscerent, carnes, quibus ob necessitatem vitæ esset vescendum, idolis oblatas, esse potius moriendum, quam illis vescendum judicaverint, uti D. Augustinus docet ad Publicolam. *Restat ni fallor*, inquit, *ut aliquamus aliquid de illo viatore Christiano, quem commemorasti victum famis necessitate, si nihil uspiam invenerit, nisi cibum in idolio positum, ubi nullius alius est hominum, utrum ei satius sit fame emori, quam illum in alimentum sumere? In qua quæstione, quoniam non est consequens, ut cibus ille idolothytum sit; potuit enim vel ab eis qui ibi ab itinere divertentes corpus refecerant, oblivione, seu voluntate dimitti, vel illic ob aliam causam quamlibet poni, breviter respondeo: aut certum est esse idolothytum, aut certum est non esse; aut ignoratur: Si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respuitur; si autem vel non esse scitur, vel ignoratur, sine ullo conscientiæ scrupulo, in usum necessitatis assumitur.*

D. Amb. epist. 85. Eugenium August. C. 49 huius. cilii.

Columella l. 1. de re rust. ca. c. 8.

D. Aug. in pist. 154. Publicolam ad finem.

Vel intelligi potest canon de his, quæ idolis ab aliis data, vel oblata sunt: carnes enim idolothytæ postea in macello venundantur, teste Paulo ad Romanos & Augustino in expositione ejusdem epistolæ, a quibus emendis, & vendendis primi Christiani abstinebant, ne viderentur quem honorem diis illorum habere. Si ergo ad familiæ alimenta œconomi has carnes immolatitias emerint (ut delicatiores, & pinguiores, emebant multi, nam tales ad sacrificia offerebant Gentiles) sumptus in his comparandis factos, non esse acceptos ferendos a dominis, hoc canone decernitur; ne quem honorem (ut dixi) diis falsis ut eorum sacrificiis tribuisse viderentur.

Paul. ad Rom. D. Aug. e positione ejusdem e pisc. c. 7[illegible].

Acceptum non inferant.

EX M. S. rectius, *Acceptum non ferant*. Asconius Pedianus quid sit acceptum ferre, his verbis explicat. *Moris autem fuit unumquemque domesticam rationem sibi totius vitæ suæ per dies singulos scribere, in quo appareret, quid quisquis de redditibus suis, quid de arte, fœnore, lucrove sepositisset: quo die, & quid item sumptus, damnive fecisset.* Optimum autem villicum docet Columella a sumptibus sacrificiorum & aliis fine voluntate domini abstinere debuisse. *Sacrificia*, inquit, *nisi ex præcepto domini ne fecerit: Aruspices, fugasque qua utraque genera vana superstitione rudes animos ad impensas, ac deinceps ad flagitia compellunt, ne admiserit, &c.*

Asconius Pedianus ad. in Verrem.

Columella l. 1. de re rust. ca, c. 8.

Canon XLI. Vulgatus.

Ut prohibeant domini idola colere servis.

Admonere placuit fideles, ut quantum possint, prohibeant, ne idola in domibus suis habeant: si vero vim metuunt servorum, vel se ipsos puros conservent: si non fecerint, alieni ab ecclesia habeantur.

Canon XLI. *Emendatus.*

Ut prohibeant domini idola colere servis.

Admoneri placuit fideles, ut quantum possint, prohibeant, ne idola in domibus suis habeant: si vero vim metuunt servorum, vel se ipsos puros conservent: si non fecerint, alieni ab ecclesia habeantur.

De pri-

De privatis sacris antiquorum fuse tractatum : explicato Modestino, & Gordiani impp. rescripto.

CAPUT XIV.

VERUM est quod Tertullianus scripsit. *Ceterum & plateæ, & forum, & balnea, & fabula, & ipsæ domus nostræ, sine idolis omnino non sunt : totum sæculum satanas, & angeli ejus repleverunt.* Nec domus tantum, sed & omnes partes domus diis, & eorum simulacris replebantur. De januis, hæc idem Tertullianus. *At enim Christianus nec januam suam laureis infamabit, si norit quantos deos etiam hostiis diabolus affinxerit, Janum a janua, Limentinum a limine, Forculum, & Cardeam a foribus & cardinibus : & apud Græcos, Thyræum Apollinem, & Antelios dæmones.* Et adversus Gnosticos. *Quas mihi*, inquit, *potestates janitrices adfirmas juxta Romanam superstitionem, Cardeam quamdam, & Forculum, & Limentinum, quas a cancellis, ordinas potestates?* Et alibi. *Certi enim esse debemus, si quos latet per ignorantiam litteraturæ sæcularis, etiam ostiorum deos apud Romanos, Cardeam a cardinibus appellatam, & Forculum a foribus, & Limentinum a limine, & ipsum Janum a janua ; & utique scimus, licet nomina inania atque confictia sint, cum tamen in superstitionem deducuntur, rapere ad se dæmonia, & omnem spiritum immundum per consecrationis obligamentum. Alioquin dæmonia nullum habent nomen singulatim, sed ibi nomen inveniunt, ubi & pignus. Etiam apud Græcos Apollinem, θυραῖον & Antelios dæmonas ostiorum præsides legimus. Hæc igitur ab initio prævidens Spiritus sanctus, etiam ostia in superstitionem ventura præcecinit per antiquissimum prophetam Enoch. Nam & alia ostia in balneis adorari videmus.* Eadem fere retulit D. Cyprianus, Augustinus quoque, & Arnobius. Deum Scansum ab ascensibus dictum idem Cyprianus testatur. Hos domesticos deos, & Lares vocasse antiquos, Tertullianus adfirmat. Idem Isidorus. *Penates*, inquit, *Gentiles dicebant omnes deos, quos domi colebant, & penates dicti quod essent in penetralibus, id est in secretis. Sicut diis omnibus & publicis publica erant sacra.* Sic & his diis privatis sacra privata erant, ut Sextus Pompejus tradit. *Sacra, inquit, omnia, vel publica sunt, vel privata. Publica, quæ publico sumptu, pro populo fierent, quæque pro montibus, pagis, curiis, & sacellis : privata, quæ pro singulis hominibus, & familiis.* De his sensit D. Clemens, dum ait, singulos homines, singulos deos venerari.

Cum autem hæc festa, seu sacra privata celebrarentur, omnes Illius familiæ conveniebant. Macrobius. *Sic* inquit, *præterea feriæ propriæ familiarum, ut Claudiæ familiæ, vel Æmiliæ, seu Juliæ, sive Corneliæ, & si quas ferias proprias quæque familiæ ex usu domestica celebritatis observant.* Quod unius essent gentis, gentilitia aliquando vocantur. Cicero. *Multi sunt*, ait, *in hoc ordine, qui sacrificia gentilitia in illo ipso sacello statuto loco anniversaria facitarint.* Livius. *Quam par vestrum factum est, quod in obsidione nuper in egregio adolescente C. Fabio non minore hostium admiratione, quam vestra conspectum est? cum inter Gallica tela digressus ex acie, solemne Fabiæ Gentis in colle Quirinali obiit. An Gentilitia sacra, ne in bello quidem intermitti, publica sacra & Romanos deos etiam in pace deseri placet, & pontifices flamineſque negligentiores publicarum religionum esse, quam privatus in solemni gentis fuerit.* Hos deos aliquando extra domum in privato sacello, aliquando domi in focis, in penu (unde penates) in larario reconditos habebant. Cicero. *Nihil sanctius, nihil omni religione munitius, quam domus uniuscujusque civium, hic aræ sunt, hic foci, hic dii penates, hic sacræ religionis ceremoniæ continentur.* Unde Columella optimum patrem familias domo egressum, cum regrederetur, deos penates visitare jubet. Hinc veteres cum ad bellum proficiscerentur, hoc sibi primum proponere solebant, esse pro aris & focis pugnandum, ut eos ad arma impellere, non tam amor patriæ, patrimonii, possessionumque conservatio, quam quædam erga Deos, & publicos, & privatos, religio concepta videretur. Sic Alexandrum Severum domi suæ, in larario, Apollonium, Abraham, & Orpheum habuisse, testis est Lampridius. Nec solum hos, sed & Christum Jesum, Deum, in larario suo coluisse refert his verbis. *Primum*, inquit, *ut si facultas esset, id est, si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in larario suo, in quo & divos principes, sed optimos electos & animas sanctiores, in quis & Apollonium, & quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham, & Orpheum, & hujuscemodi deos habebat, ac majorum effigies, rem divinam faciebat.* Plura autem lararia veteres habuisse, inde elici potest, quod idem Lampridius paulo post referat, eumdem Alexandrum Severum inter divos & optimos in larario majori Alexandrum magnum consecrasse. Huc pertinent quæ Tertullianus refert. Cum enim de diis Gentium, tam publicis quam privatis ageret, ut illorum vanitatem, superstitionemque refelleret, sic inquit. *Sed nobis Dei sunt, inquitis, & quomodo vos e contrario impii & sacrilegi, & irreligiosi erga Deos vestros deprehendimini? qui quos præsumitis esse, negligitis : quos timetis, destruitis : quos etiam vindicatis, illuditis. Recognoscite si mentiar. Primo, quia cum aliis alios colitis, utique quos non colitis, offenditis : prælatio alterius sine alterius contumelia non potest procedere, quia nec electio sine reprobatione. Jam ergo contemnitis quos reprobatis, quos reprobando, offendere non timetis. Nam ut supra præstruximus, status Dei cujusque in senatus æstimatione pendebat. Deus non erat, quem homo consultus noluisset, & nolendo damnasset. Domesticos deos, quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis, pignorando, venditando, demutando, aliquando in cacabulum de Saturno, aliquando in trullam de Minerva, ut quisque contritus atque contusus est, dum diu colitur, ut quisque dominus sanctiorem expertus est domesticam necessitatem. Publicos æque publico jure fœdatis, quos in hastario vectigales habetis : si Capitolium, si olitorium forum petitur, sub eadem voce præconis, sub eadem hasta, sub eadem annotatione quæstoris, divinitas addicta condicitur.* Irridet hic Gentilium Deos, tam publicos, quam privatos, eo quod eos in supellectilis ratione computarent : nam perinde ab illis oppignorabantur, & vendebantur, ac reliqua instrumenta domestica, instante necessitate. Quod si illa numina essent divina, potius exoranda essent, ut urgentem inopiam defenderent, quam commutanda pro re vili, & pecuniaria. Nec commutabantur solum, sed frangebantur, & conterebantur, adeo ut quod prius domi Saturnus erat (verbi gratia) vel Minerva, vas postea conflatum deserviret culinæ. Nec de privatis diis hoc tantum efficiebatur, sed & de publicis : vectigales enim & tributariæ gentes, cum præsentem pecuniam non haberent, publicanis, aut quæstoribus, argenteos, aureosque deos addicebant, ut sæpenumero hastario, venditionique auctionariæ, a præcone venirent. Habebant ergo patres familias domi suæ, sacra privata, quæ perpetua voluit Cicero in ea, quam ipse formavit, republica. *Sacra*, inquit, *privata perpetua manento.* Et adeo perpetua, ut morte patris familias sacrorum memoriam perire noluerit, sed pontificum auctoritate effici, ut illis ea essent adjuncta, ad quos ejusdem morte pecunia perveniſſet. Quod si mortui essent hæredes, sacra eum conservare voluit, qui de bonis mortui, legati causa accepisset plurimum, si vero nemo esset, qui ullam rem testamento cepisset, de creditoribus ejus, qui plurimum servasset : ac tandem personam illam, quæ ei qui mortuus sit, pecuniam debuerit, neminique eam persolverit, ut extremam ponit, ad hoc ut teneatur sacra ejus conservare ; quasi eam pecuniam cepérit, ne videlicet interiret privatorum sacrorum memoria. Quod pluribus Cicero eleganter prosecutus est.

Cicero lib. 2. de legibus

Hæc autem privata sacra, etsi a privatis, ad quos pertinebant, eodem honore & reverentia, quo & publica colerentur, a reliquis vero non sic. Qua ratione illorum stultitiam coarguit Tertullianus, quod ex cujusque voluntate penderet, an hic vel ille ut deus consecrari, & coli debuisset. Ex quo petendus est intellectus ad Paulum dum ait : *Sacrilegi capite puniuntur. Sunt autem sacrilegi, qui publica sacra compilaverint. At qui privata sacra, vel ædiculas incustoditas tentaverint, amplius quam fures, minus quam sacrilegi merentur.* Hoc autem ideo Paulus scripsit, quia cum sacrilegii crimen publicum esset, & de re sacra publica latum, non poterat ad privatas res sacras extendi : etsi fateatur magis quam rerum solum privatarum fures, esse puniendos. In cujus expositione mirum est quantopere laborarit Accursius, ut intelligeret quæ sacra privata Paulus dixerit. Nunc ea esse putat, quæ per principem consecrata sunt : nunc sepulcra, quæ per illationem mortuorum fiunt religiosa : postremo res sacerdotum, quas pro se, & ecclesia habent. Quasi Paulus homo ethnicus, de rebus sacerdotum Christi, & ecclesiæ nostræ meminisset, in libro de publicis Romani imperii judiciis.

Tertul. in apologetico c. 13

Explicatur Paulus in l. sacrilegi ad l. Juliam peculi.

Nec minus laborat in expositione illius versiculi. *Vel ædiculas incustoditas tentaverint.* Putat enim ædiculas illas esse domunculas, non sacras, sed sacerdotibus relictas, & propter vilitatem incustoditas, ut domunculas quæ sunt extra ecclesiam, in quibus sacerdotes morantur, quas vocamus canonicas (sic ait Accursius) vel illas, in quibus sacra vasa reponuntur. Semper cum ex antiquitate, Accursio, & suis sectatoribus quid petendum est, illud ex sui temporis moribus & institutis interpretantur, quasi de illis veteres jurisconsulti cogitaverint : de rebus præcipue ecclesiæ, quarum illos ut Gentiles, & idololatras minus curæ habuisse, nullus nisi antiquitatis ignarus inficiabitur. Sacra ergo privata, ea sunt quæ diximus, sacra propria alicujus domus, vel gentis vel familiæ. Ædiculæ incustoditæ templa erant privata, seu domus privatæ in quibus sacra hæc privata celebrari solebant ; non enim solum in proprio habitationis domicilio, sacra hæc celebrabant, sed extra domum in alio sacello ejus familiæ proprio, cui honor sacrorum publicorum tribueretur, non sacellum, vel templum, sed ædes vel ædiculas vocabant, ut constat ex Tertulliano. *Non enim solum*, ait, *idololatria committitur, cum immolat, incendit, quæ sacris aliquibus vel sacerdotiis obligatur, nec cum ædiculas aut signa fabricat, sed & cum templum exornatur.* Et postea. *Sunt complurium artium species, quæ*

Tertul. de idololat. c. 4.

Et c. 8.

quæ etsi non contingunt idolorum fabricationem, tamen ea sine quibus idola nihil possunt, eodem crimine expediunt, nec enim interest, an extruat vel exornet, si templum, si aram, si ædiculam ejus instruxerit; si bracteam expresserit, aut insigne, aut etiam domum fabricaverit. Has ergo ædiculas qui rentaverint, magis quam fures, minus vero quam sacrilegos esse puniendos, Paulus docuit.

Cum ergo pater familias sacra haberet privata, qui illius familiæ, & potestati subditi erant, tam filii quam servi, sacra illa venerari, & colere tenebantur. Quo pertinent frequentes illæ jurisconsultorum, & imperatorum loquendi formulæ: In sacris paternis esse, in sacris paternis constitui: hoc est, manere in sacris patris vel patriæ potestate. L. ult. C. de inofficioso. Cum ab hac vero per emancipationem liberabantur, sacris paternis dicebantur absolvi, quia jam egressi ex familia patris, sacra privata patris colere non tenebantur: quasi jam alterius familiæ essent, & propria sacra arbitratu suo constituere & colere potuissent. L. ult. de curatore furiosi l. ult C. ad senatusconsult. Tertyll. l. 2 C. de suis, & legitim. hæred. Unde qui adoptantur, cum in adoptantis patris transirent potestatem, in familiam, & sacra illius transire dicebantur. Valerius Maximus cum de filio Marci Anci Carseolani adoptato a Suffenate avunculo loqueretur, sic ait. *Et si aliquantulum adjuvabot hæredes, quod Marci Anci filius in Suffenatis familiam, ac sacra transferat.* Grave erat hoc sacrorum venerandorum onus, unde recte apud Plautum testatur ille, se hæreditatem adeptum esse sine sacris opulentissimam. L. 3. C. de bon. mate. L. 1. §. ult. de annal. excep. l. 31. de fideicommiss. lib. 12. de collat. Valerius Max. lib. 7. cap. 7. Plaut. in trinum.

Ex his pendet vera interpretatio rescripti impp. Gordiani ad Bassum; dum mulierem nuptam refert esse divinæ & humanæ domus sociam cum marito: & alterius, Modestini, dum matrimonium definit esse consortium omnis vitæ, divini & humani juris communicationem; ad cujus expositionem, Accursius & illius sectatores offendunt. Nam virum & uxorem, divini & humani juris participes, interpretantur, esse ejusdem sectæ, sive religionis, ut Judæa nubat Judæo, Christiana Christiano: juxta l. ne quis C. de Judæis: quasi Gordianus, & Modestinus, de constitutione Valentiniani, Theodosii, & Arcadii, quæ in ea lege refertur, & quæ maximo temporis intervallo postea lata est, cogitare potuerint, vel cogitantes potuerint divinare. Sed verius est, uxorem fieri sociam divinæ & humanæ domus: & matrimonium, divini & humani juris communicationem vocari: quia uxor per matrimonium, in potestatem & in familiam mariti transibat: sicque efficiebatur particeps omnium sacrorum mariti: & ideo socia divinæ & humanæ domus nuncupatur. Gordian. imp. ad Bassum in L. 3 C. de crimine expilat. hæredit. Modestinus in L. 1. de ritu nuptiar.

Eadem causa Plutarchus jubet, ut uxor, in religione sit mariti, neve aliam peregrinam admittat. *Nam ulli Deo*, inquit, *sacra occulta & abscondita grata sunt.* Quare uxor nove nupta postridie nuptiarum libertatem auspicans uxoriam, rem divinam sacris mariti faciebat, ut a Macrobio proditum est, origo autem, & antiquitas hujus sacræ societatis inter virum & uxorem, & communis utriusque juris ab ipso Romulo est: ipsum enim constituisse, ut mulieres participes essent jurium maritorum, tradit Halicarnasseus. *Mulierem nuptam*, inquit, cum de legibus Romuli ageret, *quæ extra sacratas leges convenisset cum viro, ei participem esse possessionum, & sacrorum omnium.* Et post alia. *Si pater filio concesserit, uxorem ducere, futuram sacrorum ac bonorum juxta leges participem, patri posthac nullum jus esto vendendi filium.* Et quia diximus uxorem esse sociam divinæ & humanæ domus, exposita communicatione domus divinæ, quid sit sociam esse domus humanæ, aperiendum est. Fœmina per coemptionem, in jus, potestatem, & familiam viri transibat, adeo ut filiæ loco haberetur, ut ait Boethius. *Coemptio autem*, inquit, *fiebat hoc modo. Rogabat vir, an sibi mulier materfamilias esse vellet. Illa respondebat, velle. Itaque mulier conveniebat in manum, & vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem, & erat mater familias viro, loco filiæ.* Idem tradit Gellius, matrem familias appellatam eam esse solam, quæ in mariti manu, mancipioque, aut in ejus, in cujus maritus manu, mancipioque esset: quoniam non in matrimonium tantum, sed & in familiam quoque mariti, & in sui hæredis locum venisset. Suum hæredem dicit matrifamilias esse, quod filiifamilias loco sit, qui & suus hæres dicitur. Unde quemadmodum filii nomina, & quæ nunc cognomina patris, sive gentilia vocamus, assumebant, sic & uxores: filiabus enim patres cognomina non imponebant antequam nuberent, ut ex Quinto Scævola, Titus Probus refert. Nuptæ vero non patris, sed mariti cognomen, & ejus familiæ sumebant: quod hodie in nonnullis provinciis usitatum est. Plutarch. in præceptis connubia. Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 13. Dionys. Halicarnasseus li. 2. Romanarum antiquitatum. Boethius in Topic. Cicer. Gellius noctium Atticarum lib. 18. cap. 6. Titus Probus li. 10. epitom. Valer. Max. in princ.

Erat ergo uxor olim particeps non solum divinorum, sed & familiæ cognominis, tum etiam & bonorum. Columella. *Nil enim*, inquit, *in domo conjugali apud priscos dividuum conspiciebatur, nihil, quod aut maritus, aut fœmina proprium sui juris esse diceret, sed & in commune conspirabatur ab utroque.* Unde hæc verba erant nuptæ, cum viri domum primum ingrederetur. *Ubi tu Cajus, ego Caja.* Quibus quasi pacisceabatur, commune sibi cum viro rerum omnium dominium, & æquale domi imperium, ut scripsit Plutarchus: ac si diceret: Ubi tu dominus & familiæ princeps, ego sum hera, & familiæ etiam domina: nam in omnibus nuptiis his nominibus utebantur: ut jurisconsulti, Sempronii, Cali, Lucii, Titii; & philosophi, Dionis, Columella in præfat. libri de re rust. Plutarchus in problem. c. 28

& Theonis, ad omnia exempla, quæ docendi causa proponerent. Qua ratione Cicero ridet jurisconsultos. *Quia in alicujus*, inquit, *libris, exempli causa, id nomen invenerunt, putarunt omnes mulieres, quæ coemptionem facerent, Cajas vocari.* Sed vera nominis ratio est, ut bono auspicio inciperet matrimonium. Cum Tanaquil (hæc enim sic vocabatur, antequam Romam ingrederetur, Romam vero ingressa, Caja Cæcilia, uxor Tarquinii Prisci, Romanorum regis) tantæ fuisset industriæ, tantæ probitatis & virtutis, ut illi statuam æream in tempio Marci Anci constituerint, auctore Plinio, cum lana, colo & fuso, pudicitiæ suæ, & industriæ monumento: Inde boni ominis causa, Cajæ nomen acceperunt fœminæ nubentes, ut Titus Probus refert, addens, ideo institutum fuisse, ut nova nupta ante januam mariti interrogata quænam vocaretur, Cajam se esse diceret. Ex quo intelligitur in his matrimoniis quæ coemptione fiebant, nomina hæc Caii, & Cajæ usurpari; veramque esse Plutarchi conjecturam, eo verborum usu parem utriusque dominationem significari: quod a Romulo tam in sacris, quam in bonis, & possessionibus fuisse constitutum scribit Halicarnasseus. Si maritus præterea vir clarissimus est, fœmina nomen clarissimæ, & auctoritatem consequitur. Quod si diversa habeant domicilia, propter conditionem matrimonii, domicilii mariti illa efficitur. Uxor adeo in potestate erat mariti, & communione bonorum, ut illi tanquam suus hæres succederet, æque instituenda esset, vel exhæredanda, ut Ulpianus tradit. *Sui hæredes*, inquit, *instituendi sunt, vel exhæredandi. Sui autem hæredes sunt liberi, quos in potestate habemus, tam naturales, quam adoptivi: item uxor, quæ in manu est, & nurus, quæ in manu est filii, quem in potestate habemus.* A. Gellius. *Matremfamilias*, ait, *appellant eam esse solam, quæ in mariti manu, mancipioque, aut in ejus, in cujus maritus manu, mancipioque esset, quoniam non in matrimonium tantum, sed & in familiam quoque mariti & in sui hæredis locum venisset.* Idem retulit Boethius. Ex quibus sane dilucide constat, quid indicarit Modestinus, cum dixit, matrimonium esse consortium omnis vitæ, divini & humani juris communicationem; quidve Gordianus imperator, cum scripsit, uxorem esse rei humanæ & divinæ sociam; privata enim sacra fuisse, quorum participes erant uxores. Cicero in oratione pro Murena. Plinius lib. 8 cap. 48. Titus Probus in epitome 10. Valerii Maximi. Halicarnass. lib. 2. antiquitatum Romanar. L. fœminæ de senatoribus L. exigere de judiciis l. ult. ima. §. scripserint ad municipal. Ulpia. in fragmentis tit. qui hæredes instituendi sunt. Aulus Gellius lib. 18. noct. Atticarum cap. 6. Boethius in top. Ciceron.

Ceterum quando hæc privatorum sacrorum ratio in desuetudinem abierit, vel contraria lege fuerit sublata, quæri audio, & affirmare nonnullos, eam primum hac imperatoris Constantini lege interdictam.

Imp. Constantinus A. ad Maximum.

Si quid de palatio nostro, aut ceteris operibus publicis, degustatum fulgore esse constiterit; retento more veteris observantiæ, quid portendat ab aruspicibus requiratur, & diligentissime scriptura collecta, ad nostram scientiam referatur: ceteris etiam usurpandæ hujus consuetudinis licentia tribuenda, dummodo sacrificiis domesticis abstineant, quæ specialiter prohibita sunt. Sed magis puto antea multo Hispanos patres hoc genus idololattriæ præsentis canonis decreto sustulisse: probabileque est, Osio episcopo Cordubensi suggerente (quem singulari amore & reverentia, Constantinus magnus semper prosecutus) imperatoriam hanc constitutionem stabilisse. Cum autem sola excommunicationis pœna ab episcopis lata, nec simplex Constantini imperatoris constitutio, errorem hunc, in omnium animis radicitus insidentem, evellere potuisset, graviori, acriorique remedio, improbis opus fuit: eaque ratione, Theodosius & Arcadius impp. sub pœna domus privatæ confiscationis, hæc privata sacra interdixerunt in rescripto ad Ruffinum præf. præt. L. 12. de pag. sacr. C. Theod.

Nullus omnino ex quolibet genere, ordine hominum, dignitatum, vel in potestate positus, vel honore perfunctus, sive potens sorte nascendi, seu humilis genere, conditione, fortuna, in nullo penitus loco, in nulla urbe, sensu carentibus simulacris, vel insontem victimam cædat, vel secretiore piacula, larem, ignem erogenium, penates, nidoro veneratus, accendat lumina; imponat thura; serta suspendat. Et post alia. *Si quis vero mortali opere facta, & ævum passura simulacra imposito thure venerabitur, ac ridiculo exemplo metuens, subitoque ipse vel redimita vitis arbore, vel erecta effossit ara cespitibus, vanas imagines, humiliore licet muneris præmio, tamen plena religionis injuria, honorare tentaverit, is utpote violatæ religionis reus, ea domo seu possessione multabitur, in qua eum gentilitia constiterit superstitione famulatum. Namque omnia loca, quæ thuris constiterit vapore fumasse, si tamen ea in jure fuisse thurificantium probabuntur, fisco nostro adsociando censemus. Sin vero in templis fanisve publicis aut in ædibus, agrisve alienis, tale quispiam sacrificandi genus exercere tentaverit, si ignorante domino usurpata constiterit, XXV. libras auri mulctæ nomine cogetur inferre: connitentem vero huic scelori par ac sacrificantem, pœna retinebit.* Sed nec his pœnis Hispanos omnes fuisse coactos, ut antiquæ idololatriæ oblivisceretur, (tam pertinaces in deferenda semel suscepta antiquæ superstitionis secta fuere, ut constantes adhuc in vera religione retinenda)

Tolet. nenda) constat ex concilio Toletano III. in quo hæc A
in. 16. episcopi decreverunt.

Quoniam pene per omnem Hispaniam, sive Galliam, idololatriæ sacrilegium inolevit, hoc cum consensu gloriosissimi principis, sancta synodus ordinavit, ut omnis sacerdos in loco suo, una cum judice territorii, sacrilegium memoratum studiose perquirat, & exterminare inventum non differat. omnes vero qui ad talem errorem concurrunt, salvo discrimine animæ, qua potuerint animadversione, coerceant. Quod si neglexerint, sciant se utique excommunicationis periculum esse subituros. Si qui vero domini extirpare hoc malum a possessione sua neglexerint, vel familiæ suæ prohibere noluerint, ab episcopo & ipsi a communione pellantur. Sed multo post adhuc eumdem errorem perduravisse intelligitur ex concilio
Tolet. Toletano XVI. In quo, gravissimis pœnis præceptum
can. 2. est episcopis, presbyteris, & omnibus causarum civilium præfectis, ut idololatriæ & superstitionis radices evellerent, renovato antiquo hujus concilii decreto.

Si vero vim metuunt servorum, vel seipsos puros conservent.

Quando servorum idola domini habeant diruere.

CAPUT XV.

æus lib. QUI legerit olim Romanorum nonnullos, decem,
ap. 7 alios vero, viginti millia servorum possedisse, non in compedibus (ut solebant Græci) metallisve effodiendis damnatos, sed ex illis plurimos secum degentes, & qui quo proficiscebantur domini, assidue subsequerentur, non mirabitur, quod in hoc canone definiunt patres, dominos videlicet, qui cogentes servos, ut ab idololatriæ erroribus ad Christianæ religionis disciplinam revocarentur, si vim eorum extimescant, saltem ipsi se puros ab idololatria conservent. Severius multo, & erga servos, & erga dominos se gessit concilium Toleta-
Tolet. num XII. postquam enim idololatriæ crimen gravissimis
can. 11 C verbis exaggerasset, hæc addidit. *Ac protinde omne sacrilegium idololatriæ, vel quidquid illud est, contra sanctam fidem, in quo insipientes homines captivati, diabolicis culturis inserviunt, sacerdotis, vel judicis instantia inventum, ut sacrilegia eradantur, & exterminata truncentur. Eos vero qui ad talem errorem occurrunt, & verberibus coerceant, onustos ferro dominis suis tradant. Si tamen dominibus, per jurisjurandi attestationem promittant, se eos tam solicite custodire, ut ultra eis non liceat tale nefas committere. Quod si domini eorum nolint hujusmodi reos in fide sua suscipere, tunc ab eis coerciti sunt, regis aspectibus præsententur, ut principalis auctoritas, liberam de talibus domandi potestatem obtineat. Domini tamen eorum, qui nunciatos sibi talium servorum errores ulcisci noluerint, & excommunicationis sententiam perferant, & jura servi illius quem coercere noluerunt, se amisisse cognoscant. Quod si ingenuorum personæ his erroribus fuerint implicatæ, & perpetua excommunicationis sententia feriantur, & arctiori exilio ulciscantur.*
Car- Hæc de dominis sæcularibus, ut vocant. De ecclesiasticis
. 6 can D aliam legem non dispari pietate tulit Africa: decrevit enim, ut episcopi, presbyteri, & diaconi, non ordinarentur, priusquam omnes qui in domo eorum erant, Christianos catholicos facerent: in quo assequendo cum omnes nervos contenderent, ecclesiasticis muneribus adscripti, nec spe frustrarentur, gravi, & iniquo animo tulisse, Julianum imp. apostatam, Sozomenus refert. *Maxime autem*, inquit, *omnium eum angebat, quod audiret uxores etiam, liberos, & servos multorum sacerdotum, fidem Christi profiteri.* Sed quanto præstantius, & melius, qui illi
n. lib. 5. succesisset in imperio Jovianus. Cum enim in Persida, ad
ecclef. imperium raperetur, clamabat nolle se infidelibus imperare, cum ipse esset Christianus. Cui responsum a mi-
zs. litibus omnibus est, sese quoque Christi fidei esse obpho.c.38. noxios.
pius l. 2.
i. 3. c. 22.

Si non fecerint, alieni ab ecclesia habeantur

SI tot servos domini non habent, ut vim illorum merito perhorrescant, ab idololatriæ cultu illos revocare debent; quod si non fecerint, diris vovendos decernitur. Hinc observare licet, quanto studio & diligentia patres familias in domesticos, vel servos, vel famulos invigilare debeant: quanta cura eniti, ut ab erroribus illi respiscant religionis & morum. Est enim magnificum, quemquam se ab omni contagione vitiorum reprimi & revocari: sed magnificentius & suos. Quanto enim magis arduum est, alios præstare quam se, tanto & laudabilius, cum ipse sit optimus, sui similes & suos quoque reddidisse. Alter vero, eximia quæque propriæ virtutis laus, nimia familiæ vitiorum patientia læditur; & nimia servorum communio dominicæ communionis interdictione coercetur.

Canon XLII. Vulgatus.

De his, qui ad fidem veniunt, quomodo baptizentur.

Eos qui ad primam credulitatis fidem accedunt, (si bonæ fuerint conversationis) intra biennium temporis placuit ad baptismi gratiam admitti debere: nisi infirmitate compellente coegerit ratio, vel socio subvenire periclitanti, vel gratiam postulanti.

Canon XLII. *Emendatus.*

B *De his, qui ad fidem veniunt, quando baptizentur*

Eos qui ad primam credulitatis fidem accedunt, (si bonæ fuerint conversationis) intra biennii tempus placuit ad baptismi gratiam admitti debere: nisi infirmitate compellente coegerit ratio, vel socio subvenire periclitanti, vel gratiam postulanti.

Quando catechumeni baptizandi, & quibus informandi.

CAPUT XVI.

VARIA tempora catechumenis adultis baptizandis præscripta in hoc concilio legimus: flaminibus Can. 3. hujus concilii.
C triennii tempus: fœminis peccantibus quinquennii: omnibus autem communiter biennii hic. Quod & confirmavit postea Justinianus. Judæis vero octo menses præscripsit concilium Agathense, nisi valetudinis necessitas brevius exegerit temporis spatium. Hodie autem judicio episcoporum, & eorum presbyterorum, in cujus regione aut parochia sunt reservatur: an doctrinæ Christianæ mysteriis adeo imbuti sint, & informati, ut merito possint sancto regenerari lavacro. *Sed intelligant Dei sacerdotes*, monuit pie satis & prudenter concilium Limense, *nisi in fide ut oportet institutos baptizent, vel a peccatis absolvant: se & grandi sacrilegio commaculare, & animarum reos, apud districtum Dei judicium reddere*, &c. Maxime enim Christi ecclesiam dedecet infideles multis idololatriæ, & morum corruptelis contaminatos, antequam semicatechumenos, plenos fieri Christianos.

Can. 11. hujus concilii.
Justin. imp. novel. 144.
Conc. Agath. can. 25.

Quæ autem vel Mauros, vel Turcas, vel Indos, aut reliquos infideles, ecclesiarum præpositi docere nunc de-
D beant, expressit olim B. Clemens & latissime D. Augustinus. Sed illa brevi retulit compendio concilium Limense his verbis. *Cum divino præcepto omnes Christiani adulti teneantur prosuo captu scire, quæ ad religionis Christianæ, quam profitentur, substantiam pertinent: qualia sunt mysteria fidei præcipua, quæ continentur in symbolo, mandata decalogi omnibus servanda, sacramenta quoque ea, quæ necessario cuique suscipienda sunt, tum demum quæ a Deo petere, & expectare debemus, juxta dominicæ orationis institutionem, sedulo in iis eruditi sunt a pastoribus, & ministris omnes, maxime rudiores, Indi, Æthiopes, pueri, pro cujusque ingenio, & opportunitate; ne gravissimo morbo ignorantiæ, ut fit passim, periclitentur. Omnino autem curandum est, ut quicumque neque ætate, neque valetudine impediuntur, memoriter discant elementa Christiana, maxime symbolum fidei, orationem dominicam, præcepta decalogi, sacramenta ecclesiæ. Id ut fiat, antiquorum canonum statuta sequens, præcipit stricte sancta synodus, ut nullus adultus ad sacramentum baptismi admittatur, qui*
E *non prius saltem symbolum, & orationem dominicam, memoriter reddiderit. Idemque in sacramentis pœnitentiæ, & confirmationis conferendis omnino servetur; excepto vel necessitatis articulo, vel nimiæ senectutis, aut ægritudinis, sive etiam profundæ alicujus bebetudinis impedimento; quod parochorum, seu confessariorum judicio & conscientiæ relinquatur. Qui vero iis tantis impedimentis gravati fuerint, ut copiosiorem catechesim non admittant, doceantur demum pro suo modo præcipua fidei capita, scilicet unum esse Deum, omnium rerum auctorem, qui accedentes ad se vita æterna remuneret, improbos & rebelles æternis supplicitis in alio sæculo puniat. Deinde hunc ipsum Deum, esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, tres quidem personas, sed unum Deum, verum, præter quem nullus alius sit verus Deus. Nam quæ adorant aliæ Gentes, præter Christianam, non esse Deos, sed dæmones potius, aut figmenta hominum. Præterea filium Dei, propter reparandam salu-*

B. Clem. lib. 7. apost. constit. c. 39.
D. Aug. lib. de catechizandis rudibus.
Conc. Limense can. 4. act. 2.
Matth. 18.
Marci 16.
1. *Pet.* 3.

De consecr. c. 4. baptizandos. Et c. non liceat.
Aug. lib. 50. homil. 42.
Conc. Fer. Julian. in præf. ad finem.
Conc. Moguntia. can. 48.

Aug. in enchir. c. 7.
Conc. Lim. 2. sess. 2 can. 16.
Conc. Lim. 2. sess. 3. can. 33. & 54.

tem hominum, factum hominem ex virgine Maria, pro nobis passum, & mortuum, ac eundem resurrexisse, & regnare in æternum. Hunc esse Jesum Christum, dominum & salvatorem nostrum. Postremo, neminem posse esse salvum, nisi credens in Jesum Christum, & pœnituit de peccatis commissis, sacramenta ipsius suscipiat: Baptismatis quidem, si infidelis est, confessionis autem, si lapsus post baptismum est: denique statuat ea servare, quæ Deus, & ecclesia sancta præcipiunt. Quorum summa est, ut Deum diligat super omnia, & proximum sicut seipsum. Intelligant igitur Dei sacerdotes, nisi in fide, ut oportet, instructos baptizent, vel a peccatis absolvant, se & grandi sacrilegio commaculare. Lingua catechizari propria & vulgari informandos catechumenos, ad intelligendam & retinendam tenacius doctrinam, satis apposite cavit idem concilium Limense.

Idem Conc. Lim. can. 6.

Canon XLIII. Vulgatus.

De celebratione pentecostes,

Pravam institutionem emendari placuit, juxta auctoritatem scripturarum, ut cuncti diem pentecostes celebremus: quod qui non fecerit, quasi novam hæresim induxisse notetur.

Levit. 23. Deuter. 16. & Act. 11.

Canon XLIII. *Emendatus.*

De celebratione pentecostes.

Pravam institutionem emendari placuit, juxta auctoritatem scripturarum, ut cuncti diem pentecostes post pascha celebremus, non quadragesimam: quod qui non fecerit, quasi novam hæresim induxisset, notetur.

Festum pentecostes ab ipsis fuisse apostolorum temporibus.

CAPUT XVII.

FACESSANT jam qui festum hoc celebre inter Christianos, se nescire ajunt, an apostolorum tempore, Gentium auribus notum fuisset: cum præter expressum hoc sanctorum patrum Hispaniæ testimonium, ex Luca constet, cum refert maxime contendisse Paulum se ab Asia expedire, ut si fieri posset diem pentecostes celebraret Hierosolymis. Quorsum enim tanta in Paulo solicitudo, si diei celebritate non urgeretur? Eamdem ipse insinuat ad Corinthios, dum ait, se Ephesi moraturum usque ad pentecosten, quam Hierosolymis destinarat. Sed confirmat Cassianus. *Cujus festivitatis traditio*, inquit, *per apostolicos viros ad nos usque transmissa, eodem tenore servanda est.* D. Ambrosius adeo celebrem prædicavit, ut a die Christi passionis, jubilæum Christianorum esse scripserit. *Et in lege habes*, inquit, *quia jubilæus dicitur numerus quinquaginta annorum recursus, celebrabilis admodum, quo debita vacuantur, confirmantur Hebræorum libertates, possessionum refusiones. Hunc numerum læti celebramus post dominicæ passionem, remisso culpæ totius debito, chirographo quoque vacuato; ab omni nexu liberi, & suscipimus advenientem in nos gratiam Spiritus sancti, die pentecostes, vacante jejunio laus dicitur Deo, alleluja cantatur.* Id pluribus probavit D. Augustinus: ea in breve compendium redegit D. Isidorus, quæ quia hujus festi initium originemque repetunt, consentaneum censui, hic adversus contra prave opinantes recitare. *Initium sane*, inquit, *& causa festivitatis pentecostes, paulo latius repetenda est. Pentecostes enim dies, hinc cœpit exordium, quando Dei vox, in Sina monte, desuper intonantis audita est, & lex data Moysi. In novo autem testamento pentecoste cœpit, quando adventum sancti Spiritus, quem Christus promisit, exhibuit: quem ait non esse venturum, nisi ipse ascenderet in cœlum: denique dum portam cœli Christus intrasset, decem diebus interpositis intremuit subito orantibus apostolis locus, & descendente Spiritu sancto super eos, inflammati sunt, ita ut linguis omnium Gentium, Dei magnalia loquerentur. Adventut itaque sancti Spiritus de cœlo, supra apostolos, in varietate diffusus linguarum, solennitatem transmisit in posteros, eaque de causa pentecoste celebratur, & dies ipse proinde insignis habetur. Concordat autem hæc festivitas evangelii, cum festivitate legis. Illic enim, postea quam agnus immolatus est, interpositis quinquaginta diebus, data est lex Moysi, scripta digito Dei: hic postquam occisus est Christus, qui sicut ovis ad immolandum ductus est, celebratur verum pascha: & interpositis quinquaginta diebus, datur Spiritus sanctus, qui est digitus*

Luc. act. apost. cap. 29.

Epist. 1. ad Cor. cap. 16.

Cassian. coll. 21 cap. 20.

D. Ambr. in præfat. in psal. 50. Levit. 25.

Coloss. 2.

D. Aug. in ep. 110. ad Januar. c. 16. & 17.

D. Isid. lib. 1. de offic. eccles. c. 32.

Exod. 20.

Act. 2

Dei, super CXX. discipules, Mosaicæ etatis numero, constitutos. Siquidem & hæc festivitas, aliud obtinet sacramentum. Constat enim ex septimana septimanarum. Sed dierum quidem septimanæ generant eamdem pentecosten, in qua fit peccati remissio per Spiritum sanctum. Annorum vero septimanæ, quinquagesimum annum faciunt: qui apud Hebræos jubilæus dicitur, in quo similiter terræ fit remissio, & servorum libertas, & possessionum restitutio, quæ pretio erant comparata. Septies etenim septem multiplicati, quinquagenarium ex se generant numerum, assumpta monade, quam ex futuri sæculi figura, præsumptam esse, majorum auctoritas tradidit. Et enim ipsa & octava semper, & prima, immo ipsa est semper una, quæ est dominica dies. Necesse est enim sabbatismum animarum, populi Dei illuc occurrere, atque ibi compleri, ubi datur pars his qui octo: sicut quidam differens, Salomonis dicta sapienter exposuit: idcirco autem totius quinquagesimæ dies, post domini resurrectionem resoluta abstinentia, in sola lætitia celebrantur, propter figuram futuræ resurrectionis: ubi jam non labor, sed requies erit lætitiæ. Ideoque his diebus, nec genua in oratione flectuntur: quia sicut quidam sapiens ait, inflexio genuum, pœnitentiæ & luctus indicium est: unde etiam per omnia eamdem in illis solemnitatem, quam die dominico custodimus, in qua majores nostri, nec jejunium agendum, nec genua esse flectenda, ob reverentiam dominicæ resurrectionis tradiderunt. Nec eum diem solum festivum, & celebrem olim fuisse, in ecclesia constat: in præcipuis enim ecclesiæ festivitatibus venerandam, & toto terrarum orbe venerabilem dixit Leo papa. Sed totos illos quinquaginta dies, fuisse feriatos, testis est Tertullianus, omnes illos pentecostes nomine, comprehendens: prius enim his verbis, celebrem dixit. *O melior fides nationum in suam sectam; quæ nullam solemnitatem Christianorum sibi vindicat, non dominicum diem, non pentecosten. Etiam si nossent, nobiscum non communicassent: timerent enim, ne Christiani viderentur: nos ne ethnici pronunciemur, non veremur. Si quid & carni indulgendum est, habes, non dicam duos dies tantum, sed & plures. Nam ethnicis semel annuus dies quisque festus est: tibi octavo quoque die. Excerpe singulas solennitates nationum, & in ordinem texe, pentecosten implore non poterunt.* Quare quemadmodum diebus dominicis stantes orabant fideles, in signum lætitiæ resurrectionis, sic etiam in his diebus, qui a paschate sunt, usque ad pentecosten. Tertullianus. *Die dominico*, inquit, *jejunium nefas ducimus: vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die paschæ in pentecosten usque gaudemus.* Id ipsum confirmat Justinus Martyr, sive quicumque ille sit auctor responsionum ad orthodoxos. *Quoniam eadem vires*, inquit, *habet pentecoste, quas dominica, secundum causam de ea dictam.* Idem prorsus concilium Nicænum, & Augustinus: sicque die pentecostes, ut in diebus paschæ, baptismum olim solum dari, constat ex concilio Gerundensi. Et in pentecoste, ut in paschate, solitum Antonium vestem Pauli primi eremitæ ferre, D. Hieronymus commemorat. Qui autem tantum festum celebrare omitterent, de adventu sancti Spiritus dubitare insinuant episcopi: eaque ratione, tanquam hæresis novæ auctores, notari. En quam solerti cura Hispani patres hæresum novitatibus inducendis obstiterint: quantumque ecclesia catholica in conservanda pura & integra sinceræ fidei doctrina, Hispaniæ olim debuerit, debeat & hodie.

Esai. 33.

Eccles. 11

Sapient hic, ut Isidorus vocat, Joannes Cassian. collat. 21. c. 20.

Leo papa in ser. 1. & 3. pentecost.

Tertull. lib. de idololatria c. 14.

Tertull. lib. de corona milit. c. 3.

Justin. Mart. il respond. ad orthodoxos, q. 115.

Conc. Nicænum can. 20.

D. Aug. in ep. ad Januar. 119. cap. 17.

Conc. Gerund. can. 4.

Can. de catechumenis de consec. dist. 4.

D. Hieron. in vita Pauli eremitæ.

In codicibus manuscriptis, non ut celebretur festum pentecostes, sed ut intra quinquagesimum diem a paschate ob omnibus celebretur, decernitur, iisdem, quæ in textu nostro retulimus, verbis. *Pravam institutionem emendari placuit, juxta auctoritatem scripturarum, ut cuncti diem pentecostes post pascha celebremus; non quadragesimam, sed quinquagesimam: qui non fecerit, quasi novam hæresim induxisset, notetur.* Grave enim, & merito, existimarunt, cum omnes unum corpus simus in Christo, una omnium fides, unum baptisma, unus Deus & pater omnium, non uno eodemque tempore anniversarium adventus Sancti spiritus festum celebrari, sed per eosdem dies, alios stantes, alios flexis genibus orare, alios feriari & conquiescere, & vacare conviviis, alios jejuniis & corporis aliis afflictionibus macerari. Recte enim a Damaso PP. scriptum primum, & a Leone magno repetitum postea est, aliter unus grex unusque pastor non sumus, nisi, quemadmodum apostolus docet, id ipsum dicamus omnes, & perfecti simus in eodem sensu & eadem sententia: & nisi tandem uno eodemque tempore præcipua religionis nostræ mysteria celebremus. Quinquagesimo autem die post pascha pentecostes festum agendum docet Ambrosius. *In dominica*, inquit, *resurgens salvator, reversus ad homines est: & post resurrectionem tota quinquagesima cum hominibus commoratus est.* Et paulo inferius. *Non igitur jejunamus in quinquagesima, quia in his diebus nobiscum dominus commoratur.* Divus Hilarius loquens de numero quinquagenario, qui ex septem conficitur septimanis. *Et hæc quidem*, ait, *sabbata sabbatorum, ea ab apostolis religione celebrata sunt, ut his quinquagesimæ diebus, nullus neque in terram strato corpore adoraret, neque jejunio, festivitatem spiritua-*

Damas. ep. 4. Leo papa ep. 4. c. 2. 1. Cor 1.

D. Ambr. ser. 61.

D. Hilarius in præfatione in psalmos.

lis

lis hujus beatitudinis impediret : quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus dominicis est constitutum. Cassianus. *Hoc quoque*, inquit, *nosse debemus, a vespera sabbati, quæ lucescit in diem dominicum, usque in vesperam sequentem, apud Ægyptios genua non curvari, sed nec totis quidem quinquagesimæ diebus, nec custodiri in eis jejuniorum regulam.*

Sed quæ fuerit illa ratio, quare quadragesimo die festum celebrandum quibusdam visum fuerit (quod improbat concilium) & quinquagesimo, ut decernit, docte his verbis expressit Joannes Cassianus. *Quare igitur tota quinquagesima, abstinentiæ rigorem, prandiis relaxamus, cum utique Christus quadraginta tantum diebus post resurrectionem cum discipulis fuerit commoratus. Theonas. Non incongrua interrogatio vestra rationem integerrimæ veritatis meretur agnoscere. Post ascensionem salvatoris nostri, quæ quadragesimo resurrectionis ejus acta est die, apostoli reversi de monte Oliveti, in quo se ad patrem pergens præbuit intuendum : sicut etiam actuum apostolorum lectio contestatur, ingressi Hierosolymam, decem diebus adventum Spiritus sancti expectasse feruntur : quibus expletis, quinquagesima eum die cum gaudio susceperunt ; & ita est per hæc festivitatis hujus numerus evidenter impletus. Quem in veteri quoque testamento legimus figuraliter adumbratum : in quo consummatis hebdomadibus septem, primitiarum panis per sacerdotes domino jubebatur offerri : qui verissime per apostolorum prædicationem, qua in illo die concionati leguntur ad populum, oblatus domino comprobatur ; verus scilicet primitiarum panis, qui novæ doctrinæ institutione prolatus, quinque millibus virorum escæ suæ munere satiatis, primitivum de Judæis Christianorum populum, domino consecravit. Et idcirco hi quoque decem dies, cum superioribus quadraginta, pari solennitate sunt, ac lætitia celebrandi, Cujus festivitatis traditio per apostolicos viros ad nos usque transmissa, eodem tenore servanda est. Ideo namque in ipsis diebus, nec genua in oratione curvantur, quia inflexio genuum, velut pœnitentiæ ac luctus indicium est ; unde etiam per omnia eamdem in illis solennitatem, quam die dominica custodimus, in qua majores nostri, nec jejunium agendum, nec genu esse flectendum : ob reverentiam resurrectionis dominicæ tradiderunt.*

Quare autem necessario, die præscripta, esset festum celebrandum, concilium Toletanum X. exposuit. *Cum nihil*, ait, *fidei sinceritas per diversitatem incurrat, & unitatem catholicæ regulæ, varietas nulla discerpat : est tamen, quod nisi temporum unitate servetur, & discidium indiscissæ unitati parturiat, & sacramentorum unitate constare non valeat. Hinc est, quod paschale festum, nisi uno die celebremus & tempore, in Judaicum decidamus errorem. Hinc adventum sancti Spiritus, post resurrectionem Dei, nisi expectemus : tempore definito dierum, simul & numero, non possumus impleri, ejusdem Spiritus dono, quoniam si caret plenitudinis numero, carere potest & mysterii sacramento.*

Canon XLIV. Vulgatus.

De meretricibus paganis, si convertantur.

Meretrix quæ aliquando fuerit, & postea habuerit maritum, si postmodum ad crudelitatem venerit, incunctanter placuit esse recipiendam.

Canon XLIV. *Emendatus.*

De meretricibus paganis, si convertantur.

Meretrix quæ aliquando fuerit, & postea habuerit maritum, si postmodum ad crudelitatem venerit, incunctanter placuit esse recipiendam.

Quæ proprie dicatur meretrix : quæ olim ei pœnæ propositæ : quando baptizari debeat.

CAPUT XVIII.

AMERENDO meretricem dictam, eo quod pretium libidinis mereatur, docuit D. Isidorus. Illa autem mereri dicitur, quæ publice corpore quæstum facit. Quæ autem dicantur publice quæstum facere, nemo melius Ulpiano id expressit. *Palam*, inquit, *quæstum facere dicemus, non tantum eam, quæ in lupanario se prostituit : verum etiam, si qua, ut assolet, in taberna, vel caupona, vel alias pudori suo non parcit. Palam autem sic accipimus, passim, hoc est sine delectu, non si qua adulteris, vel stupratoribus se committit, sed quæ vicem prostitutæ sustinet.* Ne autem quis intelligeret, eam, quæ cum uno, aut altero pecunia accepta se commiscuit, esse meretricem, addidit. *Item quæ, cum uno, aut altero se pecunia accepta commiscuit, non vi-*

detur palam corpore quæstum facere. Requiritur ergo ad hoc, ut quæ fœmina meretrix dicatur, vel quæstum corpore faciat, ut multorum pateat libidini : sic enim definit D. Hieron. apud Gratianum. *Meretrix*, inquit, *est, quæ multorum libidini patet.* In cujus expositione, verbo, *quæ multorum*, mirum est, quam turpia, & a vero eorum jurium quæ citat, sensu abhorrentia retulerit glossa ; volens ut meretrix, quæ multos admittit, juxta sententiam Hieronymi, plures quam XXIII. millia hominum admiserit : argumento, ut ait, cap. disciplina XLV. distinctione, vel saltem sexaginta : juxta cap. Latores, de clerico excommunicato : quorum jurium rationes, quam sint alienæ ab ea D. Hieronymi, dubitabit nemo, qui alicujus sit in re literaria judicii. Multorum enim appellatione, pluralis numerus continetur : quod ad animi, & voluntatis rationem referri debet, ut excludatur singularis : quod est de propria ratione concubinæ, seu pellicis ; non autem meretricis ; cujus turpitudo venalis est, ut D. Augustinus docet. Si ergo fœmina unum, vel duos receperit ob quæstum, cum hoc parata ad alios quoscumque recipiendos, meretrix dici potest, & debet ; ut commodis, vel incommodis, meretricibus a lege propositis frui, vel affici possit. Quod si de animo hoc, in futurum recipiendi quemcumque, non constiterit : eam quæ duos tresve, ob quæstum admisisse fuerit comprobatum, meretricem judicasse par erit : quod eos, multorum appellatione in eo actu comprehendi censuerim. Cuique suum esto judicium. Meretricum initium & originem a Venere repetit Lactantius ; eam enim, quam ex spuma maris procreatam poetæ testantur, omni lascivia, impudentia, & turpitudine fuisse insignem notius est quam a nobis explicari debeat : nam ex famoso Martis stupro, genuit Harmoniam, de qua Plutarchus ex Mercurio Hermaphroditum : ex Jove Cupidinem : ex Anchisa Æneam : & ex Bute Erycem : eaque de causa amorum, gratiarum, pulchritudinis, deliciarum, voluptatum, & omnis libidinis, illa dea habita est. Hæc autem, ne sola impudica videretur, omnium prima, teste Lactantio, meretriciam artem instituit ; auctorque mulieribus in Cypro, insula fuit, uti vulgo quæstum corpore facerent. Miserum, turpem, sordidum & infamem, harum meretricum statum, ut illæ desererent ; multa adversus eas, in diversis provinciis constituta prudenter, legimus. Apud Romanos mos fuit, auctore Tacito, ut quæ corpore vellent quæstum facere, stupri licentiam apud ædiles nunciarent, ut eo pudore suffusæ, ab impudico meretricandi officio retraherentur. *Eodem anno*, inquit, *gravibus senatus decretis, libido fœminarum coercita : cautumque, ne quæstum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuisset. Nam Vestilia, prætoria familia genita, licentiam stupri, apud ædiles vulgaverat : more inter veteres recepto, qui satis pœnarum, adversus impudicos, in ipsa professione flagitii credebant.* Ad quem locum facit in Tranquillus in Tiberio. *Famosæ fœminæ*, inquit, *ut ad evitandas legum pœnas, jure, ac dignitate matronali exolverentur, lenocinium profiteri coperant, & ex juventute utriusque ordinis, profligatissimus quisque, quo minus in opera scenæ, arenæque edenda senatusconsulto ferirentur, famosam judicii notam sponte subibant : eos easque omnes, ne refugium in tali fraude cuiquam esset, exilio affecit.* Quod si pudicitiam apud ædiles non vulgarent, stupri pœna afficiebantur. Ut hinc intellectam observemus antiquam Marcelli jurisconsulti sententiam. *Stuprum*, inquit, *intelligitur, etiam in his mulieribus esse, quæ turpiter viverent, vulgoque quæstum facerent ; etiamsi non palam.* Accepti legata, & hæreditates facultatem illis ademit Domitianus Cæsar lege perpetua, ut a Svetonio traditur. Donationes in eas collatas, irritas fecit Constantinus imperator : facta revocationis potestate legitimæ soboli donantis, aut fratri, sorori, vel aliis ejus proximis. Ut legitima, jure naturæ debita, a patre privari possent, a Diocletiano, a Maximiano decretum est in rescripto ad Apollinarem, probatum postea a Justiniano, receptumque tandem apud Vvisigothos, lege antiqua. Vestibus matronarum seu honestarum fœminarum uti, illis interdictum indicant Tertullianus, & Ulpianus : sed confirmavit graviori pœna proposita Julius III. papa, deinde Paulus IV. ac tandem severissima constitutione, Pius IV. Trecentis fustium ictibus afficiebantur lege Vvisigothorum primo, & exulabat ab urbe : quod si iterum eam ingrederetur, & in turpi officio perseveraret, in servitutem redigebatur alicujus pauperis, cui rex illam dono dedisset, lege Reccaredi. Quod & Longobardorum consuetudine receptum erat : si parens meretricis illam ab officio non retraheret, vel aliqua pœna puniret : ac tandem (ut alia omittamus) turpitudinis, & infamiæ nota, apud omnes fere nationes aspersæ sunt. Qua ratione apud Romanos lege Constantini, & antea, senatori non licuit, non solum cum his quæ sunt in lupanari, sed nec cum eis quæ quocumque modo corpore quæstum facerent, fecissentve, in matrimonii fœdus transire. Apud Germanos non solum senatoribus, sed & plebeiis hominibus, meretrices uxores ducendi jus denegabatur : cum virgines solum duci posse, sit auctor Tacitus. Hæc eadem honestatis lex imposita est Utopiensibus Insulanis : mulieribus enim perpetuo nuptiæ interdicuntur, quæ

D. Hier. in epist. ad Fabiolam. Extat apud Grat. in cap vidua 34. distinct. Gloss in ejusdem cap. expositione, verbo, quæ multorum.

D. Aug. in quæst. Deut. 73. ad c. 23. can. meretrices 32. q. 4.

Lactantius l. 5 divinar. instit.

Plutarch. in vita Pelopidæ.

Lactantius li 1. divinar. institut. cap. 17.

Tacitus li. 2. annalium.

Tranquillus in Tiber. Marcellus in l. stuprum de rit. nuptiar. Svetonius in vita Domitiani. Constant. imp. in lib. 2. de natural. liber. Diocles. & Maximian. in l. si filiam C. de inoff. test. Justinian. in authent. ut cum de appell. cognoscit §. si vero collat. 8. in legib. Vvisigothorum li. 3. tit. 4. Tertull. l. de pallio, & altero de cultu fœminarum. L. item apud Labeonem §. si quis virgines de injuriis. Recca. lex exstat li. 3. legum Vvisigot. tit. 4. l. 17 Lex Longobard. tit. 17. Constan. l. 1 C. de natural. liber. Tacitus de moribus Germanorum.

quæ ante connubium convictæ fuissent furtivæ libidinis, teste Thoma Moro. Quod & a Constantino Palæologo Orientis imperatore, ne matrimonia ullam malam haberent causam, decretum fuit. Idem nuptiarum jus meretrici multo antea negatum in sua republica a Moyse, testis est Josephus, ut cujus propter injuriam suo corpori factam nuptiale sacrum Deus non admittat. *Idque observari valde interest*, inquit, *ut proles nascatur ingenua, & ad studium veritatis erecta, si non e turpi, aut illiberali matrimonio nascatur.* Deut. *Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.* Ne autem in hominum cogitationem veniret, expiari & redimi posse hoc peccatum, si quid in templo offerretur, ea de causa subsequitur *Non offeres mercedem prostibuli, quidquid voveris; quia abominatio est apud Deum.* Quod si rationem investigare conemur, quare necesse fuit prohibere pretium illicito corporis usu quæsitum, vel Deo, vel templo sacro inferre, cum nec esse, nec vivere meretrices, Moysis leges permitterent: ut agnoscit etiam Clemens Alexandrinus: illud occurrit, legem hanc, ideo a Moyse latam, cum ut debitum officium & reverentiam locis sacris præstandam exprimeret; tum etiam ut fœminæ hac ignominiosa pœna deterritæ, minori bono ducerent, lucrosæ & voluptuosæ huic fœditati operam dare. Nisi quis dicat (quod & mihi magis placet) non publici, sed privati & secreti quæstus oblationem etiam prohibere voluisse; ut aditus redimendi hoc carnis peccatum intercluderetur. Hanc pœnam in meretrices, ante Moysis legem, vel usu, vel conventione, apud Hebræos fuisse receptam, erui posse videtur ex his quæ Philo doctus Hebraicæ antiquitatis scriptor, de Josepho loquens retulit: illum enim solicitatum ab hera, fortius resistentem, ac respondentem libere sic inducit. *Bonis moribus & legibus utimur, nos Hebræorum posteri. Aliæ gentes puberibus decimumquartum annum egressis, permittunt usum scortorum, & fœminarum corpore quæstum facientium: apud nostrates nulla est meretrix: capitali supplicio proposito, talem quæstum exercentibus: ante legitimam copulam alios congressus cum muliere nescimus: casti castis virginibus conjungimur.* Nisi quis dicat, attenta recentiori Philonis consuetudine, illum finxisse orationem, ut effictæ sunt a Livio multæ, & finguntur quotidie ab historicis. Hoc etiam hodie Judæorum praxi receptum audio. apud quos meretrices non permittuntur. Quod in novo orbe, in regione Palmaria usitatum est: quid sit coire nemo intelligit, donec nubat, nefasque, & morte piandum est, aliter accedere; ut Petrus Martyr refert. Apud Persas non solum meretrices uxores ducere turpe, sed illas humeris publice deferre per urbem, summa ignominia fuit. Scribit enim Plutarchus, Artaxerxem jussisse, Arbacem desertorem, & apud se transfugam delatum pro pœna capitali, qua erat puniendus, humeris meretriculam in via publice tota die deferre; quam fuisse apud illos gravissimam ignominiam testatur. Pœnæ etiam loco adulteræ fœminæ, in angustas quasdam meretricum ædiculas, & prostibula (quæ sistra vocabant) detrudebantur olim, & explendæ omnium libidini exponebantur: tintinnabulo etiam, sub obscœni operis tempus adhibito, ut illo commoto, quando flagitium committeretur, prætereuntes non lateret; sed potius illius sonitu pœna illa cum ignominia coniuncta indicaretur: ut refert Nicephorus, Socrates, & Diaconus. Tanta igitur ignominia notabantur olim fœminæ, quæ extra matrimonii jura turpiter vivebant, ut ante Constantini tempora, cum illis matrimonii fœdus inire, viris non permitteretur: ut refert Zeno imperator. Nec post ipsius Zenonis tempora, si quis illam turpiter agnoverat, poterat deinde cum ea matrimonium contrahere. Quod constitutum est ob luxuriosæ vitæ fœditatem. Si hæc Gentes, quasdam nacione, quasdam lingua, quasdam religione, quasdam natura & moribus barbaras, adversus turpem, & miserabilem meretricum statum sanxisse legimus: quid mirum si Hispanicæ ecclesiæ patres singulari morum probitate præstantes, ab ipsarum sordibus maxime abhorrentes, decreverint, ne illæ ad primum divinum, ac venerabile fidei sacramentum, ad remissionem delictorum, ad absolutionem mortis, ad consecrationem Spiritus sancti accederent, ni prius eam vitæ turpitudinem abjurarent; hoc enim in primitivæ ecclesiæ cunabulis usitatum testatur D. Augustinus. *Hoc si ita est*, inquit, *fateamur, istos laudabili caritate conari; ut omnes indiscrete admittantur ad baptismum, non solum adulteri, & adulteræ, contra sententiam domini falsas nuptias prætendentes: verum etiam publicæ meretrices, in turpissima professione perseverantes: quas certe nulla etiam negligentissima ecclesia consuevit admittere, nisi ab illa primitus prostitutione liberatas. Sed ista ratione, cur non omni modo admittantur, omnino non video.* Et in libro de fide & operibus. *Quis enim dubitet, ad hujus sæculi pravitatem adulteria pertinere, & illos, qui elegerunt in eadem iniquitate persistere? Similiter autem dici potest, publicas meretrices, quas utique ad baptismum, nisi ab illa turpitudine liberatas, nulla admittit ecclesia, potuisse invenire*

Notam ergo turpitudinis & labem, quam fœminæ meretrices ante baptismum contraxerant, pœnitentia post-

Thomas Morus lib. 2. Utopiæ

Palæolog. constitut.

Refertur L. 7. juris orientalis, novella ejusdem 2.

Josephus lib. 4. antiquit. c. ult.

Deut. cap. 23

Clemens Alexandrinus l. 3. stromat.

Philo Judæus.

Gen. 34.

Petrus Martyr. l. novi orbis de populis nuper repertis.

Plutarchus in vita Artaxerxis

Nicephorus l. 12. cap. 22.

Socrat. l. 5 c. 18. Cass. in tripartita l. 9. cap. 24

Diaconus rerum Roman. lib. 13.

Zeno imperator in l. D. Constantini 5. C. de natural. lib.

D. l. 5. § ult

D. Aug. de octo Dulcitii quæst. fere in principio

D. Aug. lib. de fide & operib. c. 11.

ea, & fœdæ voluptatis renunciatione eluere debebant, nec antea poterunt ad baptismum admitti. Quod si postea, ante actæ vitæ turpitudinem cum honestate & pudicitia conjugali commutassent, putarunt patres, sordes ante matrimonium contractas, sancto matrimonii sacramento elui potuisse: sicque aliam ab eis non debere præteritæ vitæ severiorem exigi rationem.

Non dissimili causa decreverunt superius, ut si adolescentes, qui post fidem lavacri salutaris mœchati fuerint, postea uxorem duxerint, acta legitima pœnitentia, ad communionem admitterentur. Cum enim peccatum mœchiæ, longiori excommunicatione puniretur: voluerunt hanc severitatem singulari clementia temperare; ut ex turpi vita, ad pudicam & honestam matrimonii alicerentur. Can. 31. hujus concilii.

Nec in meretricibus tantum, ab antiquo hæc ducta consuetudo observabatur, sed in omnibus publice peccantibus: nunquam enim eis ad baptismum patebat aditus, ni vitæ, quam agebant, turpitudini renunciassent: præteritaque peccata lacrymis & pœnitentia delerent: ut inferius dicemus. Cap. 60

Canon XLV. Vulgatus.

De cathecumenis, qui ecclesiam non frequentant.

Qui aliquando fuerit catechumenus per infinita tempora, & nunquam ecclesiam accesserit: si eum de clero quisquam agnoverit voluisse esse Christianum, aut testes aliqui extiterint fideles; placuit, ei baptismum non negari; eo quod in veteri homine deliquisse videatur.

Canon XLV. *Emendatus.*

De catechumenis, qui ecclesiam non frequentant

Qui aliquando fuerit catechumenus per infinita tempora, & nunquam ad ecclesiam accesserit: si eum de clero quisquam agnoverit voluisse esse Christianum, aut testes aliqui extiterint fideles; placuit, ei baptismum non negari; eo quod in veteri homine deliquisse videatur.

Catechumenos gravi aliquo morbo obmutescentes baptizari posse: & quid de pœnitentibus.

CAPUT XIX.

QUos Tertullianus, Cyprianus, Augustinus, & alii ejus ætatis Latini scriptores, audientes, ab audiendo verbo Christiano, illos catechumenos Græci appellarunt. A Græcis enim, in exprimendis etiam fidei nostræ mysteriis, ob verborum inopiam nomina multa Græca mutuamur. Cathecumeni autem dicebantur adulti, qui dum baptismum expectabant, Christianæ fidei mysteriis erudiebantur. Non enim mox ac quis se Christianæ religionis studio teneri ostentarat, baptismi gratiam recepisse docet Augustinus, & antea sæpius patres nostri Illiberritani, in Decretis præcedentibus. Cum autem paschatis tempus instaret (eo enim solebant ablui sancto hoc regenerationis lavacro) competentes vocabantur, quasi simul petentes. Hi ergo catechumeni ad ecclesiam tenebantur accedere, quemadmodum & fideles: sed non omnibus sacrificii mysteriis interesse, multoque minus participare: ut testatur D. Augustinus. *Ad sacramentum*, inquit, *sancta mensæ rite nemo nisi baptizatus accedit. Ipsa denique ecclesia sic traditum tenet, ut hominem sine baptismo, ad altare prorsus non possit admittere.* Arnobius. *Quid enim tam sanctum, quam communionem Christi percipere? & quid tam iniquum, quam si non baptizatus eamdem sumat?* Id Ipsum docent Justinus martyr, Cyrillus, Beda & alii. Nec a sumptione tantum eucharistiæ, sed & a conspectu prohibiti sunt; auctore Basilio & Augustino. Quin ea erat in celando hoc sacramento veterum patrum religio, ut in publicis concionibus, a quibus nec pagani arcebantur, nec catechumeni, non nisi parcissime tectissimeque de eo loquerentur. Hic frequenter occurrit apud Augustinum & alios, sacramentum quod norunt fideles. Accedebant ergo catechumeni ad ecclesiam, ut audirent evangelium & ejus interpretationem, ut constat ex concilio Valentino: postea vero diaconus exclamabat. *Ite catechumeni.* Egrediebantur tunc catechumeni ecclesiam, & ea pars sacrificii ante oblationem, vocabatur missa catechumenorum: de qua concilium Carthaginense IV. & ple-

D. Aug. l. de fide & ope & in alio d catech. ra dib.

Can. 4. 11. 42. hujus concilii

D. Aug. l. de peccat. merit & r miss. cap. 20

Idem Aug. 2. de baptis. contra Do natist. c. 14

Arn. in psal. 139. Just. mar. 2. apo log. pro Christia.

Cyril. lib. 1 in Joan. Bed lib. 2. c. hist. eccles. Basil. de Spi ritu sancto cap. 27.

D. Aug. tra 11. & 96. in Joann.

D. Aug. l. de civit. D. cap. 6 & pſal. 21. 34. & 105

Conc. Valen. Hispaniz can. 1.

& pleraque alia. Cumque ob delicta aliqui fideles pœnitentia afficerentur, illis injungebatur, ut sacrificiis ecclesiæ non interessent, nisi usque ad missam catechumenorum, vel ut orarent cum ipsis. Quam [incestuosis, lapsis, & rebaptizatis imposuit concilium Ilerdense & Agathense. In ecclesia enim prius orationes catechumenorum dicebantur: postea his egressis, pœnitentium: his autem finitis, & illis abeuntibus, fidelium, & integra sacrificia peragebantur. Concilium Laodicenum. *Quoniam catechumeni*, inquit, *orationem separatim, & prius prostratis eis episcopum oportet celebrare; quibus egressis, orent etiam hi qui in pœnitentia sunt constituti: & post manus impositionem, his quoque abscedentibus, tunc fideles orare debeant. Quorum tres orationes fiant: una quidem, id est prima, per silentium: secunda vero, & tertia, per vocis pronunciationem: & tunc demum osculum pacis dari debere: & postea quam presbyteri episcopo pacem dederint, tunc etiam laicis dare, & tunc oblatio offeratur.* Si catechumeni, qui ad eruditionem & doctrinam Christi suscipiendam, ad ecclesiam tenebantur accedere, & ad legendum in ecclesia (ministerio lectorum fuisse præpositos in ecclesia Alexandrina, cum in reliquis omnibus contra observaretur, auctor est Socrates) per infinita tempora, hoc est, per longi temporis spatium, ad illam non accesserint, & morbo graviori correpti, vel phrenesi obmutescentes, loqui non possint, nec sacrosancti baptismatis remedium, ab ecclesia expresse vel tacite deposcere: si clericus unus, vel fideles aliqui testes extiterint, asserentes illum antequam ad ecclesiam accessum omitteret, & in morbum incideret, Christianum esse voluisse, non denegandum fore illi baptismum; quod in veteri homine deliquisse videatur. De phrenesi enim, vel alio gravi morbo impeditis, & obmutescentibus, tractasse hos patres mihi probabile est: nam quid opus erat testimonio clerici, vel aliorum fidelium, quod ille aliquando voluerit esse Christianus, si ipse voce clara, pium religionis Christianæ desiderium posset exprimere? aut quæ esse posset ambigendi ratio an conferendus esset baptismus sano catechumeno pœnitenti, & baptismum petenti? Cum autem catechumenus ad ecclesiam accedere sæpe omisisset, & morbi necessitate impeditus animi sui sensa non posset jam exprimere, dubium probabile oriebatur, an baptismo esset tinguendus? nam ecclesiæ frequentatio omissa, & petendi tunc baptismatis prætermissum officium silentio, episcoporum animos in contrariam posset inclinare sententiam. Sed obtinuit apud illos pietatis magis, quam stricti & summi juris consideratio, placuitque ut ad conferendum baptismum non tam præsentis, quam præteriti temporis ratio haberetur: quod in hoc nulla, in illo autem aliqua fidei & religionis suscipiendæ, non adumbrata, sed expressa documenta dedissent. Quod & Afros docuit Augustinus Hispanorum consilium sequutus. *Catechumenis ergo*, ait, *in hujus vitæ ultimo constitutis, si morbo seu casu aliquo sic oppressi sint, ut quamvis adhuc vivant, petere tamen sibi baptismum vel ad interrogata respondere non possint: prosit eis, quod eorum in fide Christiana jam nota voluntas est, ut eo modo baptizentur, quo modo baptizantur infantes, quorum voluntas nulla adhuc patuit. Non tamen propterea damnare debemus eos qui timidius agunt, quam nobis videtur agi oportere, ne de pecunia conservo credita, improbius quam cautius judicare voluisse judicemur: satis quippe in talibus respiciendum est illud apostoli, ubi dicit: Unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus, sunt enim qui vel in his, vel etiam in aliis observandum putant, quod dixisse dominum legimus; Nolite sanctum dare canibus, neque projeceritis margaritas vestras ante porcos. Et ita salvatoris verba referentes, baptizare non audent eos, qui pro se respondere nequiverint, ne forte gerant contrarium voluntatis arbitrium. Quod de parvulis dici non potest, in quibus rationis adhuc nullus est usus. Sed non solum incredibile est, nec in fine vitæ hujus, baptizari catechumenum velle, verum etiam si voluntas ejus incerta est, multo satius est nolenti dare, quam volenti negare, ubi velit an nolit sic non apparet, & tamen credibilius sit eum, si posset, velle se potius fuisse dicturum esse sacramenta percipere, sine quibus jam credidit, non se oportere de corpore exire.* Quod non solum ad impetrandum aquæ baptismum sufficere, sed ad consequendam æternam felicitatem prodesse: (quia flaminis baptismus erat) dicemus postea. Quod autem patres hic in baptismo, hoc idem in baptismo & pœnitentia, seu absolutione pœnitentis edixerunt concilii Arausicani episcopi. *Subito obmutescens, prout statutum est*, forsan hujus concilii decretum intellexerunt: nam aliud tunc fuisse mihi non occurrit, *baptizari, aut pœnitentiam accipere, si voluntatis præteritæ testimonium, aliorum verbis habet, aut præsentis in suo nutu.* In pœnitentia, seu absolutione & eucharistia obmutescenti danda concilii Carthaginensis IV. est constitutio. *Is qui pœnitentiam*, ait, *in infirmitate petit, si casu, dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesim versus fuerit, dent testimonium, qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam: & si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori ejus eucharistia. Si supervixerit, admoneatur a supradictis testibus, petitioni suæ satisfactum, & subdatur statutis pœnitentiæ legibus, quamdiu sacerdos, qui pœnitentiam dedit, probaverit.* Hoc ipsum docuit Pollentium D. Augustinus: postquam enim catechumenos obmutescentes morbi gravitate, baptizari posse & debere scripserat, addit. *Quæ autem baptismatis, eadem reconciliationis est causa, si forte pœnitentem finiendæ vitæ periculum præoccupaverit. Nec ipsos tamen ex hac vita fine arrha suæ pacis exire debet velle mater ecclesia.* Quod si lenitatis & pietatis Christianæ officia hæc concilia & patres pœnitentibus publicis, ob graviora delicta a Christi & ecclesiæ communione repulsis & gravi ægritudine obmutescentibus impertiunt, utramque illis in extremo vitæ spiritu restituentes; cur reliquis peccatoribus privatis eadem morbi & linguæ gravitate loqui impeditis, si aliqua vel signis, vel nutu, vel verbis paulo ante pœnitentiæ signa expresserunt, illa denegabitur? retinendam enim firmiter censeo, quam paulo superius ex Augustino sententiam citavimus. *Etiam cum ægrotantis voluntas incerta sit, multo satius esse nolenti dare, quam volenti negare, ubi velit an nolit sic non apparet, & tamen credibilius sit eum, si posset, velle se potius fuisse dicturum esse sacramenta percipere, sine quibus jam credidit non se oportere de corpore exire.*

D. Aug. lib. de adulter conjug. ad Pollentium c. fin.

Aug. ubi sup.

Si eum de clero quisquam agnoverit, voluisse esse Christianum, aut testes aliqui extiterint fideles.

TANTA fuit jam inde a priscis temporibus sacerdotum apud graves viros auctoritas, tanta testimonii ipsorum fides, tantum assertæ ab his & confirmatæ veritatis pondus; ut unius sententia (quod ex hoc canone apparet) multorum fidelium interpositam fidem adæquaverit.

Quod in veteri homine deliquisse videantur.

Peccata ante baptismum, cur lenius castiganda, quam quæ post baptismum commissa.

CAPUT XX.

PECCATA ante baptismum, facilius remitti debere censent episcopi; quod ipsa humanæ naturæ imbecillitas gratia sacramentorum destituta, & primi parentis peccato debilitata, ut labendi habet facilitatem, sic & veniæ promerendæ, & impetrandæ difficultate affici, premique non debeat. Vererem hominem vocant patres primum parentem: & delinquere in veteri homine, idem est prorsus, quod peccato originis imbecillem labi: quod referunt ad crimen extenuandum. Ideo Augustinus recenter natos, ante baptismum membra primi hominis vocat; post baptismum vero, membra Christi.

D. Aug. li. 1. de nupt. & concupisc. cap. 4.

In codicibus manuscriptis legitur; Quod veterem hominem dereliquisse videantur: quæ lectio minus placet, quia quod patres contendunt illud est, ut ad susceptionem baptismi catechumenis non obsit negligentia illa & delictum, quod ad ecclesiam per infinita tempora non accesserint: quod elevant, ad primi parentis peccatum: & naturæ debilitatem, culpæ rationem referentes. Cui non consonat ratio verborum reddita in manuscriptis, quod veterem hominem dereliquisse videantur.

Canon XLVI. Vulgatus.

De fidelibus si apostataverint, quamdiu pœniteant.

Si quis fidelis apostata per infinita tempora ad ecclesiam non accesserit, si tamen aliquando fuerit reversus, nec fuerit idololatra, post decem annos placuit, eum communionem accipere.

Canon XLVI. *Emendatus.*

De fidelibus si apostataverint, quamdiu pœniteant.

Si quis fidelis apostata per infinita tempora ad ecclesiam non accesserit, si tamen aliquando fuerit reversus, nec fuerit idololatra, post decem annos placuit, eum communionem accipere.

Qui

Qui apostatarum nomine hic contineantur.

CAPUT XXI.

QUI deserta, aut violata Christianæ religionis professione, quam semel emiserant, ad errores Gentium, vel profana sacrificia reverterentur, apostatas olim nuncupatos, Theodosius & Valentinianus AA. testes: Cum enim de eorum crimine puniendo agerent, qui apostatarum nomine comprehendi deberent: sic explicarunt. *Sed ne hujus interpretatio criminis latius in incerto vagetur errore, eos præsentibus insectamur oraculis, qui nomine Christianitatis imbuti, sacrificia sacrilega, vel fecerint, vel facienda mandaverint.* Id antea probasse, & docuisse videtur Siricius papa. *Additum est etiam*, inquit, *quosdam Christianos, ad apostasiam, quod dici nefas est, transeuntes, idolorum cultu, ac sacrificiorum contaminatione esse profanatos, quos a Christi corpore, & sanguine, quo dudum redempti fuerant renascendo, jubemus abscindi.* De his tamen hujus concilii patres non meminisse, illa verba indicant, *Nec fuerit idololatra.* Quod jam prioribus canonibus de eisdem sub idololatrarum, & sacrificatorum nomine latius egissent. Volunt tamen eos, qui velut Athei Christianam religionem deseruerint, quam semel susceperint, & ad ecclesiam accedere recusaverint, nec idolorum vanitatibus sacrilegis se contaminaverint, post decennii tempora, communionem suscipere, pœna (ut ita dixerim) omissioni potius, quam commissioni imposita, hoc est, desertioni fidei potius, quam Gentilis erroris admixtioni addita. Nisi apostatas hic pro hæreticis usurpari quis dicat: quod facile non improbarim, quod sciam apostatas, hæreticos esse, & hæreticorum pœnis coercendos Bonifacii VIII. constitutione. Quare Tertullianus: *Persecutio*, ait, *martyres facit: hæresis apostatas tantum.* Unde Anacletus, sive quicunque illius epistolæ sit auctor. *Accusandi*, inquit, *vel testificandi licentia denegetur his, qui Christianæ religionis, & nominis dignitatem, & suæ legis, vel propositi normam, aut regulariter prohibita neglexerunt. Transgressores enim sponte legis suæ, ejusque violatores, apostatæ nominantur. Omnis enim apostata refutandus est ante reversionem suam: non in accusatione recte agentium, aut testimonio suscipiendus, sive adversus hos, sive adversus illos.* Gravius se gessit concilium Arelatense. *De his, qui apostatant*, ait, *& antequam ad ecclesiam se repræsentent, nec quidem pœnitentiam agere quærunt, & postea in infirmitate arrepti, petunt communionem; placuit, eis non dandam esse communionem, nisi revaluerint, & egerint dignos fructus pœnitentiæ.*

Theod. & Valen. in rescripto ad Bass. PP. in l. 4. C. de apost.

Siricius papa epist. 1. ad Himerium Tarraconensem episc. cap. 3.

Bonifacius VIII. in c. contra Christianos de hæretic. in 6.

Tertul. de præscript. adversus hæreticos

Anacletus epist. 1. ad omnes episc. cap. 1.

Conc. Arel. I. can. ult.

Hodie autem apostatas omnes, sive unius fidei dogmatis, sive totius Christianæ religionis desertores, inquisitoribus hæreticæ pravitatis subjici, & pœnis hæreticorum coerceri scitum est: resipiscentes tamen admitti posse & debere ad ecclesiæ unitatem, omissa damnationis sententia (quam traditionem ad curiam vocant) Eymericus docet: cujus sententiam pleniori (quod ajunt) scriptorum ore laudatam assiduoque & frequenti inquisitorum usu receptam Franciscus Penna erudite infert, docte probat, pie confirmat. Si enim clementiæ & benignitati aditus ab ecclesia erga apostatas resipiscentes præcluderetur, aut raro, aut nunquam ad sese Christianosque mores rediret: cum tamen interfit ecclesiæ maxime, illos ad pacem mansuetudine & lenitate invitari, non rigore & severitate terreri.

Eymericus 2. parte directorii qu. 49.

Franciscus Penna in commentariis ad Eymericum eadem 2 parte & quæst.

Possemus etiam, apostatas hic eos interpretari, qui longissimi solum temporis spatio ab ecclesia abfuissent & frequenti sacramentorum susceptione.

Si tamen aliquando fuerit reversus, nec fuerit idololatra: post decem annos, eum communionem suscipere.

Expresso Hispaniæ decreto errorem Novatiani improbari.

CAPUT XXII.

SEMEL lapsos non esse ad communionem & pœnitentiam admittendos, antiqua fuit Novatiani hæresis, quam nonnullos episcopos Afros probasse, testis est D. Cyprianus. Hanc tacite, quinimo expresse reprobant episcopi Hispani in hoc canone, dum illis reversis, post decennem annorum pœnitentiam, communionem indulgent, si idololatriæ crimine non se polluissent: nam his communionem dominicam, etiam in ultimo vitæ spiritu, non pœnitentiam negaverunt, in canone primo & aliis hujus concilii.

D. Cyprianus lib. de lapsis.

Hinc etiam apparet, falso huic concilio errorem objici Novatiani veniam lapsis denegantis, cum apostatis hic resipiscentibus non solum veniam, post decennii cursum, sed & eucharistiæ communionem concesserit, quam solum aliis criminibus denegatam, non absolutionem, observavi superius.

Lib. 2. cap. 9.

Canon XLVII. Vulgatus.

De eo qui uxorem habet, si sæpius mœchatur.

Si quis fidelis habens uxorem, non semel, sed sæpe fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus: quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio: si resuscitatus rursus fuerit mœchatus, placuit, ulterius non edere eum de communione pacis.

Canon XLVII. *Emendatus*

De eo qui uxorem habet, si sæpius mœchatur

Si quis fidelis habens uxorem, non semel, sed sæpe fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus: quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio: si resuscitatus rursus fuerit mœchatus, placuit, ulterius eum non ludere de communione pacis.

SIC exstat apud Rabanum Maurum in pœnitentium lib. c. 4. etsi ex can. 42. hujus concilii citet, cum sit 47. sæpe etiam variat in adsignando canonum numero, quod indicat diverso olim, ac hodie ordine, canones fuisse exscriptos. Ivo p. 8. cap. 203. perperam ex canone hujus concilii 7. omissis verbis postremis. Si quis fidelis habens uxorem, non semel sed sæpius fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Burchard. li. 9. decr. ca. 67. ex canone etiam 42. & verbis paulo diversis. Si quis fidelis habens uxorem, non semel sed sæpius fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus rursus fuerit mœchatus; placuit, ulterius non illudere alios de communione pacis.

De varia pœna adulteris.

CAPUT XXIII.

SIMPLEX adulterium, quinquennii pœna castigandum, patres hujus concilii constituerunt canone LXIX. Quod si semel purgatum, acta legitima pœnitentia, denuo repeterent, nec in fine communionem accipere eos debere, in canone LXXV. Illud autem hic ab eisdem decernitur: quod si non semel aut bis, sed sæpe fuerit fidelis uxorem habens, mœchatus, in fine mortis conveniatur, & si se promiserit cessaturum, communionem, indulgentia facta, posse suscipere: quod si postea fidem hanc datam temere violasset, in perpetuum communione privandum. Verba autem illa. *Placuit ulterius non edere eum de communione pacis*, aliter in C. MS. sancti Æmiliani. *Ulterius eum non ludere de communione pacis.* Quam formulam iidem patres usurparunt superius can. III. *Item*, ajunt, *ipsi si post pœnitentiam fuerint mœchati, placuit, ulterius eis non esse dandam communionem, ne lusisse de dominica communione videantur.* In CC. aliis, non communio pacis, sed panis legitur. Quæ lectio non est improbabilis: nam sacramentum eucharistiæ, communionem panis, veteres nuncupasse, testis est Ignatius: ad Romanos enim scribens ait: *Non gaudeo corruptibili nutrimento, nec voluptatibus hujus vitæ, panem Dei volo, panem cœlestem, quæ est caro Christi filii Dei.* Quod ortum habuisse videri potest ex eo, quod Joannes refert dominum dixisse: *Pater meus dat vobis panem de cœlo verum, panis enim Dei est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.* Cujus religione, & olim & hodie communem panem decuti in terram, aut pedibus calcari, moleste ferimus; quod Tertullianus testatur: *calicis aut panis*, ait, *etiam nostri aliquid decusi in terram, anxie patimur.* Pari etiam ratione sacramentum hoc, quod Christi corpus contineat, corpus Christi & corpus domini antiqui patres nuncuparunt, eodem Tertulliano teste.

Ignatius ep. ad

Joan. c. 6.

Tertull. lib. de coron. milit. c. 3. Tertull. in li. de pudicitia, & altero de oratione c. ultimo.

Canon XLVIII. Vulgatus.

De baptizandis, ut nihil accipiant clerici.

Emendari placuit, ut hi qui baptizantur, ut fieri solebat, nummos in concham non mittant, ne sacerdos quod gratis accepit, pretio distrahere videatur. Neque pedes eorum lavandi sunt a sacerdotibus, vel clericis.

Ca-

Canon XLVIII. *Emendatus.*

De baptizandis, ut nihil accipiant clerici.

Emendari placuit, ut hi qui baptizantur, ut fieri ſolebat, nummos in concham non mittant, ne ſacerdos quod gratis accepit, pretio diſtrahere videatur. Neque pedes eorum lavandi ſunt a ſacerdotibus, vel clericis.

Refert hunc canonem Gratianus in cap. emendari. 1. quæſt.

Pro baptiſmo nihil a ſacerdotibus exigendum.

CAPUT XXIV.

QUONIAM non ſolum malum cavere, verum etiam omnem mali ſuſpicionem fugere oportet, eos præſertim, qui divino cultui dicati ſunt, & miniſtrandis ſacramentis præfecti: ideo Hiſpani patres decreverunt, ut qui baptizantur (ut antea fieri ſolebat) non mitterent nummos in concham, (concham vocant vas aquæ baptiſmatis, ſic nuncupatum, quod conchæ ſpeciem præ ſe ferret) ne ex hac fidelium pietate ſacerdotes Spiritum ſanctum, quem gratis acceperant, pretio diſtrahere viderentur. Cum hujus canonis decretum ad fideles tantum retulerit concilium, non ad epiſcopos, & presbyteros; evenerat forſan, fideles pietate magis, quam neceſſitate adactos, ſolitos aliquid in baptiſmo ſemper offerre: audierant enim, ad conſpectum domini vacuos accedere non oportere: cum vero poſtea propagata religione, non integræ ætatis tantum viri, ſed infantes etiam recenter nati ex Chriſtianis parentibus ad baptiſmum adducerentur, ſolebant patres eorum aliquid religionis & pietatis Chriſtianæ cauſa, ſacerdotibus largiri. Quod principium natum ex religione primum, in præceptum & neceſſitatem cum nonnulli ſacerdotes eccleſiæ avare nimis convertiſſent: adeo ut ſi pecuniis carerent miſeri & pauperes parentes, pignus ab illis exigerent: ex quo evenlebat, ut multi eorum a petendo baptiſmo retraherentur, commodius tempus expectantes: ideo ſacerdotibus eum aditum Bracarenſe concilium ſecundum interdixit, quam ſolis fidelibus, noſtrum Illiberritanum antea præcluſerat. *Placuit*, ait, *ut unuſquiſque epiſcopus per eccleſias ſuas hoc præcipiat: ut hi qui infantes ſuos ad baptiſmum offerunt, ſi quid voluntarie pro ſuo offerunt voto, ſuſcipiatur ab eis: ſi vero per neceſſitatem paupertatis aliquid non habeant quod offerant, nullum eis pignus violenter tollatur a clericis. Nam multi pauperes hoc timentes, filios a baptiſmo retrahunt: qui ſi forte dum differuntur, ſine gratia baptiſmi de hac vita receſſerint, neceſſe eſt, ut ab illis eorum perditio requiratur, quorum ſpolia pertimeſcentes, a baptiſmi gratia ſe retraxerunt.* Eamdem legem conſtituerat antea Gelaſius PP. I. *Baptizandis*, inquit, *conſignandiſque fidelibus præmia nulla præfigant: nec illationibus quibuslibet impoſitis, exagitare cupiant renaſcentes: quoniam quod gratis accepimus, gratis dare mandamur, & ideo nihil a præditis prorſus exigere moleantur, quo vel paupertate cogente deterriti, vel indignatione revocati, redemptionis ſuæ cauſa adire deſpiciant: certum habentes, quod qui prohibita deprehenſi fuerint admiſiſſe, vel commiſſa non potius ſua ſponte correxerint, periculum ſubituri proprii ſint honoris.* Illud præterea, cum prava & deteſtabili conſuetudine receptum eſſet, baptizatos infantes in altari collocare, ut muneribus compatrum inde redimerentur, ab illuſtriſſimo cardinali Borromæo, antiquæ probitatis & eccleſiaſticæ diſciplinæ acerrimo aſſertore, in concilio Mediolanenſi ſublatum eſt.

Neque pedes eorum lavandi ſunt a ſacerdotibus, vel clericis.

IN aliis C. MS. aliter. *Neque pedes eorum lavandi ſunt a ſacerdotibus, ſed a clericis.* Sed editorum lectio non temere immutanda, cui conſentiunt CC. noſtri & ſanct. Æmiliani.

De antiqua pedum lotione.

CAPUT XXV.

MIRUM eſt, quantopere eccleſiæ Romanæ ritus, Hiſpanicæ ſemper placuerint. Lavandi pedes baptizandorum, ſive catechumenorum, Mediolanenſis eccleſiæ mos erat, non vero Romanæ, teſte B. Ambroſio. *Succinctus*, inquit, *ſummus ſacerdos, pedes tibi lavit. Non ignoramus, quod eccleſia Romana hanc conſuetudinem non habeat, cujus typum in omnibus ſequimur & formam: vide ergo ne forte propter multitudinem declinaverit.* Ejuſdem conſuetudinis iterum meminit. Cum antea, hæc Mediolanenſis eccleſiæ obſervatio Hiſpanicarum uſu eſſet recepta: tandem re perſpecta melius, illam aboleri hoc decreto imperarunt, Romanæ conſuetudinem amplectentes. Quod ſi Romanæ conteſſeratione, quod caput ea ſit & matrix totius eccleſiæ, tanquam certiſſimo quodam rectæ fidei & ſinceræ religionis ſigno, reliquæ eccleſiæ catholicæ ab hæreticis diſcerni ſolent, ut Irenæus & Tertullianus docent & Hieronymus; indignum ſane imperii tui majeſtate, te æſtimaturum ſpero, graviſſima hæc Hiſpanorum epiſcoporum comitia tam proſperis, auguſtis & ſanctis auſpiciis cœpta (conteſſerationem intelligo catholicæ tuæ eccleſiæ) adeo facile contemni, & feliciſſimum Chriſtianæ fidei progreſſum quorumdam ſolum hæreticorum impietate, & catholicorum negligentiæ vel licentiæ culpa retardari. Lotio autem illa, quo tempore, quo die, quo ritu eſſet peragenda, quæ ejus origo, quæ vis, quæ auctoritas, nemo Auguſtino melius. *Si autem quæris*, inquit, *cur etiam lavandi mos ortus ſit, nihil mihi de hac re cogitanti probabilius occurrit, niſi quia baptizandorum corpora, per obſervationem quadrageſimæ ſordidata, cum offenſione ſenſus ad fontem tractarentur, niſi aliqua die lavarentur. Iſtum autem diem potius ad hoc electum, quo cœna dominica, anniverſarie celebratur* (erat ergo quinta feria, ultimæ hebdomadis, quam ſanctam dicimus) *& quia conceſſum eſt hoc baptiſmum accepturis, multi cum his latere voluerunt, jejuniumque relaxare*: hoc autem cum fieret poſt evangelium lectum, quo apoſtolis pedes laviſſe Chriſtus narratur, & per pontificem ſuccinctum, ut a D. Ambroſio traditur, in mentem venit, inde eam conſuetudinem manaſſe, qua in omnibus eccleſiæ catholicæ provinciis receptum videmus, ut die cœnæ domini ad Chriſti imitationem Romanus pontifex & cæteri utriuſque ordinis principes ad duodecim pauperum pedes lavandos ſe dimittant, loroſquelinteo extergant.

Pro antiqua pedum catechumenorum lotione, ſucceſſiſſe aliam capitis baptizandorum in Hiſpania, conjecturam facio ex D. Iſidoro, qui hanc fieri dominica palmarum, & ob id eam diem, vulgo capitilavium vocatam, ne obſervatione quadrageſimæ capita ſordidata, ad unctionem accenderent, ait his verbis: *Dies palmarum ideo dicitur, quia in eo dominus, & ſalvator noſter, ſicut prophæta cecinit, Hieruſalem tendens, aſello ſediſſe perhibetur. Tunc gradiens cum ramis palmarum, multitudo plebium obviam ei clamaverunt: Oſanna, benedictus qui venit in nomine domini rex Iſrael. Vulgus autem ideo diem hunc capitilavium vocant, quia tunc mortis eſt, lavandi capita infantium, qui ungendi ſunt; ne obſervatione quadrageſimæ ſordidati, ad unctionem accederent.* In Galliis quoque uſitatum refert Alcuinus, qui id etiam fieri ſolitum ſcribit in dominica palmarum.

Idem Amb. li. de his qui myſteriis initiantur c. 48.

Irenæus lib. 3. adverſus hæreſ. c. 3. Tertul. de preſc. adverſ. hær. c. 36. Hieronym. in apol. 2. lib. 2.

D. Aug. in epiſt. 118. ad Janua. ad finem.

Iſido. lib. 6. etym. c. 17. & lib. 1 de offic. eccl. c. 26.

Alcui. lib. de eccleſ. offic.

Canon XLIX. Vulgatus.

De frugibus fidelium, ne a Judæis benedicantur.

Admoneri placuit poſſeſſores, ut non patiantur fructus ſuos, quos a Deo percipiunt cum gratiarum actione, a Judæis benedici; ne noſtram irritam & infirmam faciant benedictionem. Si quis poſt interdictum facere uſurparit, penitus ab eccleſia abjiciatur.

Canon XLIX. *Emendatus.*

De frugibus fidelium; ne a Judæis benedicantur.

Admoneri placuit poſſeſſores, ut non patiantur fructus ſuos, quos a Deo percipiunt cum gratiarum actione, a Judæis benedici; ne noſtram irritam & infirmam faciant benedictionem. Si quis poſt interdictum facere uſurparit, penitus ab eccleſia abjiciatur.

Fruges fidelium a Judæis vel Gentilibus benedici non debere.

CAPUT XXVI.

VANAS & impias Gentium & Judæorum, ſuperſtitiones tollendi, & Chriſtianæ religionis doctrinam in dies propagandi, epiſcoporum noſtrorum ſumma cura fuit. Qua ratione decreverunt, ut cum fundorum domini (hos vocant poſſeſſores, ut ſuperius etiam indicarunt) fructus ſuos vellet benedictione perfundi, non paterentur eam præſtari a Judæis, ne ſancta noſtrarum benedictionum virtus inanis & vacua redderetur. Jam enim diu, non conſuetudine tantum, ſed conſtitutione Eutychiani PP. ad Joannem, & ad omnes Bæticæ provin

Can. 40. hujus conc. Eutychian. PP. ad fin. epiſt. 2.

provinciæ episcopos, receptum fuerat, ut omnes res quæ ad usum humanum pertinerent, sacerdotum nostrorum orationibus benedicerentur; nec antea sumi a populo licebat. *Idcirco fratres*, inquit Eutychianus, *ista prætulimus, ut ha species, quas non licet offerri super altare extra constitutionem apostolorum eorumque successorum, ad domum sacerdotum deferantur, & a sacerdotibus benedicantur, & per simplicem benedictionem benedicta demum a populis sumantur: fabæ tamen & uvæ, & cetera quæ apostoli constituerunt, super altare offerantur.* Nec collectos fructus benedici solum commune fuit delatos ad sacerdotum domus: sed si cives, agros, vel domos, vel familiam ad fugandos dæmones, vel ob aliam causam vellent sacerdotum benedictionibus expiari, utique eas præstare sacerdotes debebant præcepto concilii, apud Regiam relato a Burchardo. *Ut presbyteri*, inquit, *privatim fidelibus desiderantibus benedicant & interminutas has discussiones, visum est omni presbytero per familias, per agros, per privatas domus pro desiderio fidelium habere facultatem benedictiones aperire.* Non solum autem Judæorum benedictiones, sed Christianorum hæreticorum sustulit concilium Laodicenum. *Non oportet*, inquit, *hæreticorum benedictiones accipere, quoniam maledictiones magis sunt, quam benedictiones.* Ethnicorum etiam benedictiones tanquam genus idolatriæ Christianos effugere docuit Tertullianus. *Æque*, ait, *benedici per deos nationum Christo initiatus non sustinebit, ut semper rejiciat immundam benedictionem, & eam sibi in Deum convertens emundet. Benedici per deos nationum, maledici est per Deum. Si dedero eleemosynam, vel aliquid præstitero beneficii, & ille mihi deos suos vel coloniæ genium propitios imprecetur, jam oblatio mea vel operatio, idolorum honor erit, per quæ benedictionis gratiam compensant. Cur autem non sciat me Dei causa fecisse; ut & Deus potius glorificetur, & dæmonia non honorentur in eo quod propter Deum feci. Deus videt quoniam propter ipsum feci: pariter videt, quoniam propter ipsum feci, me noluisse ostendere, & præceptum ejus idolothytum quodammodo feci.*

Burcard. lib. 2. decret. cap. 89.

Conc. Laod. can. 32

Tertull. lib. de idolol. c. 22.

Canon L. Vulgatus

De Christianis, qui cum Judæis vescuntur.

Si vero aliquis clericus, sive fidelis fuerit, qui cum Judæis cibum sumpserit, placuit, eum a communione abstinere, ut debeat emendari.

Canon L. *Emendatus.*

De Christianis, qui cum Judæis vescuntur.

Si vero quis clericus fuerit, sive fidelis, qui cum Judæis cibum sumpserit, placuit, eum a communione abstineri, ut debeat emundari.

Sic Burchardus lib. 19. decret. c. 132. Ivo p. 13. c. 119. & p. 15. c. 142. Rabanus autem in pœnitentium libro c. 26. sic: *Si vero quis clericus vel fidelis cum Judæis cibum sumpserit, placuit, eum a communione abstinere, ut debeat emundari.* Ex can. 55. hujus concilii citat; cum sit nunc 50.

A mensa Judæorum & alio commercio civili fideles debere abstinere.

CAPUT XXVII.

PRohibuerunt episcopi Christianis in canone præcedenti, ne fructus suos paterentur a Judæis benedici; in hoc vero decernunt, ne illis una vescancur, neve mensæ eorum convivæ discumbant. Eorum autem hic præcipuus scopus fuit, ne ex diuturna Judaicæ mensæ communione graves & turpes ipsorum errores & superstitiones fideles imbiberent. Eo etiam respexerunt concilii Nicæni patres, dum Osii forsan præsidis consilium sequuti decreverunt. *Nullus sacerdos det fœnori, neque quæstum iniquum faciat, neque societatem cum Judæis habeat, neque fraternitatem, neque cum eis cibum aut potum sumat. Siquidem sancti apostoli hoc statuerunt, & hoc fideles facere oportet, & quicumque non paruerit, synodus eum excommunicat.* Post Nicænum, concilium Epaunense. *A Judæorum*, inquit, *convivüs etiam laicos constitutio nostra prohibuit, & ne cum illo clericus panem comedat, quisquis in Judæorum fuerit convivio inquinatus.* Concilium Aurelianense III. *Christianis*, inquit, *convivia interdicimus Judæorum; in quibus si forte fuisse probantur, annuali excommunicatione pro hujusmodi contumacia subjacebunt.* Concilium Agathense: *Omnes clerici sive laici*, inquit, *Judæorum convivia vitent; nec eos ad convivium quisquam accipiat: quia cum apud Christianos cibis communibus non utantur, indignum est at-*

Conc. Nicæn. can. 52. apud Alfonsum Pisan. lib. 3.

Conc. Epaun. sub Gelas. editum can. 15.

Conc. Aurel. 3. can. 13.

Apud Ivo. p. 13. c. 99.

Conc. Agathen. can 40.

Apud Grat. in c. omnes deinceps. 28. q. 1.

que sacrilegum, eorum cibos a Christianis sumi: cum ea quæ apostolo permittente nos sumimus, ab illis judicentur immunda, ac sic inferiores incipiant esse Christiani, quam Judæi, si non quæ ab illis ponuntur, utamur; illi vero a nobis oblata contemnant. Idem decrevit concilium Venetici, Metense, Meldense, Matisconense. D. Ambrosius. *Observant diem & mensem*, inquit, *qui Kalendis Januarii, aut jejunant, aut non procedunt ad ecclesiam, procedunt ad campum. Ergo fratres omni studio Gentilium festivitates & ferias declinemus, ut quando illi epulantur & læti sunt, tunc nos simus tristi atque jejuni: quo intelligant lætitiam suam nostra abstinentia condemnari. Non solum autem Gentilium, sed & Judæorum consortia vitare debemus: quorum etiam confabulatio est magna pollutio.* Hoc ipsum decrevisse in Hispania Gothos majores nostros, ex lege Reccaredi regis constat. *Cum* B. ait, *Paulus apostolus dicat: omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, merito Judæorum detestabilis vita & discussionis horrendæ immunditia, omnium sordium horrore immundior, & refelli oportet & abjici debet. Ne quis ergo ex his primæ ritu traditionis & usuali consuetudine moris, mundas ab immundis dijudicet escas; nemo sumenda inhoneste rejiciat, quæ valde bona esse sui conditio probat. Nemo ex his aliquid privet, aliud usurpet, nisi tantum illa discretione servata, quæ ab omnibus Christianis tenetur salutaris & congrua; alioquin in transgressione quique detectus constitutis erit supplicüs addicendus.* Quod postea renovavit Flavius Ervigius majori sententiarum, & verborum ambitu. Inter eos canones qui VI. synodi nomine feruntur XI. non solum id prohibuit, sed ne Judæorum azyma comedant, vel familiaritatem cum eis ineant, vel in morbis accersant, vel medicinas suscipiant, vel una cum eis laventur. In cujus interpretatione adjecit Theodorus Balsamon, & eum secutus Carranza, patres in eo canone non prohibuisse azymum panem comedere sed per azyma more Judaico festa celebrare. Quod parum recte a Theodoro Balsamone notatum est: nam primum etiam interdictur, ut aditus secundo intercludatur: quod concilii Laodiceni duobus canonibus illustrabo. C *Non oportet*, inquit, *a Judæis azyma accipere, aut communicare impietatibus eorum, nec festa celebrare, vel munera quæcumque accipere.* Et alibi. *Quoniam non oportet a Judæis vel hæreticis feriatica quæ mittuntur accipere, nec cum eis dies agere feriatos.* Cujus decreti de muneribus non accipiendis singularem reddidit rationem Flavius Ervigius Gothorum rex propria lege lata, quam quia concilii Laodiceni canonem scite interpretatur, reddita ejus decreti ratione, recitabo. *Quam sit extraneum a Christianæ fidei regula, qui defensorem severitatis insimulat, & veritatem ipsam munerum acceptione commaculat, audiat contra se prophetam dicentem: pro eo quod vendidistis argento justum, & pauperem pro calceamento: ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno, & peribit fuga a veloce, & fortis non obtinebit virtutem suam, & robustus non salvabit animam suam, & tenens arcum non stabit, & velox pedibus suis non salvabitur, & ascensor equi non salvabit animam suam, & robustus corde inter fortes nudus effugiet. Quis enim hic venditus argento justus accipitur, vel pauper pro* D *calceamento, nisi unigenitus Filius Dei Patris, cujus innoxius sanguis XXX. olim a Judæis taxatus argenteis, quotidie venundatur ab illusoribus veritatis? Et ideo sunt quidam ex fidelium numero, qui quasi zelo fidei Judæorum culpas se detegere vel plectere valide intentione promittant, quos tamen depravat solita cupiditatis illecebra. Nam si talibus quodcumque forsan fuerit a perfidis in munerum collatione oblatum, illico reticescunt, & errores talium, quos vindicare & detegere ante promissum sibi beneficium nitebantur, percepto miserabili quæstu impunitos transire permittunt. Unde nulli Christiano licebit, cujuscumque sit generis, aut dignitatis, ordinis, sive personæ, sive ex religiosis, sive etiam ex laicis, quodcumque beneficium contra fidem Christi a quolibet Judæo, vel Judæa, sive etiam per eorum internuncios, quodcumque sibi illatum accipere, neque se ob talium vindicationem contra regulas fidei Christianæ oblatis sibi præmiis implicare. Si quis autem qualibet beneficiorum exhibitione corruptus, agnitos errores Judæorum celaverit,* E *aut ne pravitas talium feriatur, quolibet modo obstiterit; & antiquis patrum regulis erit obnoxius, & tantum in duplo fisci erit partibus illaturus, quantum a Judæo quisque ille accepisse fuerit comprobatus.*

Nec munerum solum vel mensæ tantum & ciborum una cum Judæis Christianos fieri participes majores nostri noluerunt, sed nec gustare de cibo, quem sibi illi præparassent: ut constat ex Burchardo; *Comedisti*, ait, *de cibo Judæorum vel aliorum paganorum, quem ipsi sibi præparaverunt? Si fecisti, decem dies in pane & aqua pœniteas.* Alexander tertius etiam in concilio Lateranensi generali præcipit, ne Christiani pro quacumque mercede Judæorum servitio insisterent; & obstetricibus atque nutricibus Christianis, ne infantes Judæorum in domibus earum nutrire præsumerent. *Quia Judæorum mores*, ait, *& nostri in nullo concordant. Et ipsi de facili ob frequentem conversationem, & assiduam familia-*

Conc. Metens. can. 4. Concil. Meldens. can. 71. Conc. Matiscon. can. 15.

D. Ambros. serm. 19. de Kalendis Januarii.

Lex Reccar. quæ exstat lib. 12. legum Visigothor. tit. 2. l. 1.

Flav. Ervig. lib. 12. tit. 3. l. 7. VI. synodi canon perhibetur 11. Exstat apud Grat. c. nullus 28. q. 1.

Theod. Balsam. ad can. 1. concil. Trullani.

Conc. Laod. can. 37. & can. 38. Can. 37.

Flav. Ervig. rex Gothor. l. 10. quæ stat lib. 12. legum Visigot. tit. 3. l. 10.

Burchar. lib. 19. decret. c. 5. ad fine. Alex. III. conc. Lat. Gen. p. 2. cap. 2

vitiaritatem, instigante humani generis inimico, ad suam superstitionem & perfidiam simplicium animos inclinarent. Non dissimili proposito cum idolothytis Gentium vesci Christianis fuerit interdictum, ut omnis occasio tolleretur eorum erroris, prohibitum, ne animalia, quæ Gentiles, vel percusserint, vel occiderint, a Christianis edantur, ut ex Nicolao ad consulta Bulgarorum retulit Ivo. *Neque*, inquit, *quod Christianus persequitur, & a pagano percutitur, & occiditur animal: neque quod paganus persequitur, & Christianus occidit, comedendum est.* Omnes enim D. Clementis exemplum consectati sunt, quem hæc docuisse legimus. *Præterea oportet fidelem fugere impiorum cœtus, Græcorum & Judæorum, reliquorumque hæreticorum; ne ubi una cum eis degimus, animis nostris laqueos paremus.* Nec mirari potuisset Carranza Christianis azyma edere cum Judæis prohiberi, si animadvertisset, non solum cum Judæis, & Gentilibus, sed cum catechumenis etiam antiquos Christianos cibum capere impediri, ut ex concilio Moguntino retulit Ivo. *Catechumeni*, inquit, *manducare non debent cum baptizatis, neque eis osculum dare; quanto magis Gentiles.*

Strictius multo concilium Basileense: antiquorum enim conciliorum decretis renovatis, multa ad detestandam & avertendam Judæorum familiaritatem Christianos edocuit. *Sacros insuper*, ait, *canones renovantes præcipimus, tam diœcesanis, quam potestatibus, ut modis omnibus prohibeant, ne Judæi, aut alii infideles aut Christianos aut Christianas in familiares seu servientes, aut filiorum suorum nutrices habeant, ac ne Christiani cum ipsis in eorum festivitatibus, nuptiis & convivis, aut balneis, seu nimia conversatione communicent, aut medicos vel matrimoniorum proxenetas, seu aliorum contractuum mediatores de publico constitutos assumant; nec aliis publicis præponant officiis, aut ad gradus quoscumque scholasticos admittant, nec eis locentur prædia vel alii reddatur ecclesiastici: prohibeantur etiam libros ecclesiasticos, calices, cruces, & alia ecclesiarum ornamenta sub pœna perditionis rei emere, aut pignori sub pœna amissionis pecuniæ mutuatæ, accipere: sub gravibus quoque pœnis cogantur aliquem deferre habitum, per quem a Christianis evidenter discerni possint: quorum ut evitetur nimia conversatio, in aliquibus civitatum & oppidorum locis a Christianorum cohabitatione separatis habitare compellantur; & ab ecclesiis longius quantum fieri potest: nec diebus dominicis & aliis solennibus festivitatibus apothecas apertas tenere, vel in publico laborare præsumant.*

Canon LI. Vulgatus.

De hæreticis, ut ad clerum non promoveantur

Ex omni hæresi qui ad nos fidelis venerit, minime est ad clerum promovendus: vel si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponentur.

Canon LI. *Emendatus.*

De hæreticis, ut ad clerum non promoveantur

Ex omni hæresi qui ad nos fidelis venerit, minime ad clerum promovendus: vel si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponantur.

Hæreticos non esse ordinandos, & ordinatos deponendos.

CAPUT XXVIII.

PRÆCIPUA fuit semper Hispanorum episcoporum cura, ut de his qui clero essent adscribendi, nulla, vel hæreseos, vel turpitudinis infamia aut suspicio haberi posset, & merito: cum sacra clericatus dignitas sanctos & beatos exposcat mores, non vitam fidei aut religioni suspectam. Idcirco decreverunt, ut ex hæreticorum provinciis adventantes (non erant igitur tunc in Hispania hæretici) ad clerum minime promoverentur. *Quod si cum grandi*, ait Leo PP. *examinatione promotio conceditur inculpatis, multo magis non debet licere suspectis: non enim levem apud Deum noxam incurrit, qui de talibus, ad sacros promovendos ordines judicaverit.*

Forsan alius, ex hæresi venientes, lapsos resipiscentes interpretabitur, quos ad sacros ordines promoveri vetus ecclesiæ lex impediebat. Nec promoveri solum, sed susceptis jam gradibus fungi. Quod olim a Cornelio PP. toto orbe Christiano consentiente, decretum fuisse refert D. Cyprianus, dum respondit, Martialem & Basilidem Hispaniæ episcopos in persecutione lapsos, ad pristinum honorem admittendos non esse, quemadmodum & antea idem Cornelius PP. episcopum Novatianum a schismate revertentem, ut laicum in ecclesia receperat: ut ex ejus ad Fabianum Antiochenum epistola Eusebius tradit. Cujus tamen decreti non fuit auctor Cornelius, sed quod primum ecclesiæ specialiter observabant, generali constitutione renovavit. Nam Tertullianus refert, Marcionem nec ad ecclesiæ pacem admissum, ni prius quos suo errore deceperat, & ab ecclesiæ unitate alienaverat, reduxisset: quod Innocentius PP. ut veteri jure receptum docet. *Nostra vero lex est*, ait, *ecclesiæ, vententibus ab hæreticis, qui tamen illic baptizati sint, laicam tantum tribuere communionem; nec ex his aliquem in clericatu honorem vel exiguum subrogare.* Eamdem ecclesiæ consuetudinem refert D. Augustinus. Quod cum non observasset aliquando Acatius Constantinopolitanus episcopus, gravibus verbis notatus reprehensusque est a Felice PP. III. Quod si aliquando hujus disciplinæ severitas minus esset percommoda, nonnihil detrahebant de illa veteres episcopi, indulgentiam quamdam tempori deservientem impertientes: ut idem Augustinus scribit: idque observarunt olim cum Novatianis Nicæni patres. *Si qui voluerint*, ajunt, *venire ad ecclesiam catholicam ex Novatianis, placuit sancto concilio, ut ordinentur, & sic maneant in clero.* Eodem exemplo Macedoniani quidam resipiscentes, a Liberio pontifice, & ex ejus sententia a catholicis in oriente in synodo Tyanensi, ecclesiæ reconciliati, & in cathedras suas restituti sunt, auctoribus Basilio, Socrate, & Sozomeno. Quare cum idolis & fraudibus Arianorum Ingens episcoporum numerus Ariminensi concilio, vel conciliabulo subscripsisset: mortuo Constantio imperatore, & revocatis ab exilio Athanasio, Hilario, Eusebio Vercellensi, ceterisque confessoribus, visum est ecclesiæ ad sarciendam concordiam & pacem catholicæ fidei, ut episcopi resipiscentes ex Arianis servato episcopi gradu, ad pristinos honores & dignitatem restituerentur: quod consensu Romani pontificis in Alexandrina synodo constitutum fuit. Cui gratiæ & ordinationi, eum Lucifer Caralitanus in Sardinia episcopus, vel stulta, vel insana superbia assentiri recusasset, & factum ecclesiæ pertinaciter damnare auderet, ipse ut schismaticus damnari meruit, teste Rufino, & Athanasio, & ex Liberio, Hieronymo, & Augustino. Massalianorum etiam seu Euchitarum hæresis pernicioſa cum per orientis partes desæviret, clericos tamen ab illis redeuntes incolumi gradu recipiendos jussit synodus III. Ephesina. Coacta ea erat adversus Nestorianos, quos in errore pertinaces gravi anathemate affecerat, & sacerdotii dignitate privaverat: illos tamen, si resipiscerent, in honoribus suis recepit Cyrillus Alexandrinus, ut fatetur ipse. Idem fecisse affirmat Proclum Constantinopolitanum. Eadem indulgentia recepit quosdam Iconomachos eadem septima synodus; quod inibi, & multis doctorum testimoniis, & ecclesiasticis exemplis defenditur. Cum Theodoretus in concilio Chalcedonensi, Nestorii, quem prius defenderat, errorem abjuraret, omnes episcopi clamaverunt: Theodoretus dignus est sede ecclesiæ, Theodoreto catholico doctori reddatur ecclesia. Ante hos omnes Miltiades papa in concilio Romano, quod ad causam Cæciliani & Donati, ante Nicænum & Arelatense convocatum est, Donatistas salvo episcopatus honore in gratiam se recepturum professus est, si depositio schismate ad ecclesiæ unitatem redire vellent: ut Augustinus testatur. Quod exemplum Africani postea patres sequuti semper sunt, in concilio præsertim Carthaginensi, in quo legatio decernitur ad papam Anastasium, ut id ratum habere vellet, non obstante transmarino decreto, quo de gradu suo rejici præceptum est. Hanc gratiam hæresiarchis non solet ecclesia concedere: quos ut tanti mali auctores majori affici pœna consentaneum censet. Tertullianus (ut antea dixi) refert Marcionem, ne ad ecclesiæ quidem pacem admissum, nisi reductis his quos deceptos ab ea segregassent. Sed illud est præsertim observandum, quod & si mansuetudinis & pietatis ecclesiasticæ ratione hæretici vel schismatici resipiscentes, ad pristinos honoris gradus soleant restitui; ad majores tamen admittendos promovendosque non esse, epistola D. Leonis papæ edocti sumus.

Vel si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponentur

Hæresi notatos deponendos.

CAPUT XXIX.

CRIMEN hæreseos, ut omnium gravissimum Hispani patres merito semper judicarunt: eaque de causa eos ante ordinationem contaminatos, vel vehementer suspectos, a sacerdotum conventu removerunt. Præclara enim D. Bernardi sententia est: *auferatur malus, ne malos generet. Melius est ut pereat unus, quam unitas.* Concilium Nicænum. *Quique ex lapsis per ignorantiam sunt ordinati, vel contemptum eorum qui eos ordinaverunt: hoc non præjudicat regulæ ecclesiasticæ, cum enim com-*

Canon 30. hujus concilii. *comperium fuerit, deponantur.* Idem in mœchis Hiſpani patres ſuperius edixerunt. *Subdiaconum*, ajunt, *eum ordinari non debere, qui in adoleſcentia ſua fuerit mœchatus, eo quod poſtmodum per ſuorepſionem ad altiorem gradum non ſit promovendus: ſi autem aliqui ſunt in præteritum ordinati, amoveantur.* De Arianis converſis eamdem promulgavit ſententiam Innocentius papa I. Alia etiam hujus decreti ratio fuit, quia ex hæreſi revertentes pœnitentiam publicam agere debebant; qui autem ſemel fuerant in ea pœnitentia, a clero removebantur. Utrumque Innocentius I. docet reſcribens ad epiſcopos Macedoniæ.

Innoc. papa I in epiſt. 18 ad Alex epiſ. cap 3

Idem Innoc in epiſt. 22. ad epiſc. Macedoniæ.

Canon LII. Vulgatus.

De his qui in eccleſia libellos famoſos ponunt.

Si qui inventi fuerint libellos famoſos in eccleſia ponere, anathematizentur.

Canon LII. *Emendatus.*

De his, qui in eccleſia libellos famoſos ponunt.

Si qui inventi fuerint libellos famoſos in eccleſia ponere, anathematizentur.

ADRIANUS papa I. in collectione decretorum, quam ex diverſis conciliis Græcis & Latinis compilavit, ad judicium litis, quam ei Taraſius archiepiſcopus Conſtantinopolitanus intenderat, hunc canonem retulit. Sed diverſis paulo verbis & ſententia conceptum, ſic enim ait: *Si qui inventi fuerint libros famoſos legere vel cantare, excommunicentur.* In hoc concilio qui poſuerunt, ab Adriano qui cantarunt, aut legerunt, communione privantur. Burchardus lib 3. decret. cap. 199. & Ivo par. 3. cap. 125. aliter. *Si qui*, ajunt, *inventi fuerint libros famoſos, & ignotos in eccleſia legere vel cantare, excommunicentur.* Gratianus in cap. ſi qui 3. quæſtione 1. communem hujus concilii lectionem retinet & cod. noſter MS. conciliorum, quam probo. *Si qui inventi fuerint libellos famoſos in eccleſia ponere, anathematizentur.*

Qua pœna libelli famoſi auctores coercendi.

CAPUT XXX.

QUI ingenio & virtute carent, cum illatam injuriam propulſare non poſſunt, putant, ſed falſo, quod ingenii vel virium imbecillitate perdiderunt, ſparſa libellorum infamia poſſe reſarcire: quod leviſſimi & puſilli animi indicium eſt, gravique pœna dignum; ſi enim injuria voce privatim illata (convitium vocamus) quod honori detrahat, pœna vindicanda eſt; tametſi vocis facile obliviſcamur, quanto magis quæ literis publicis & ſcriptura conſulto facta, quæ cum per plurimorum manus longe lateque vagetur, tam diu ſubſiſtit dedecus & infamia, quamdiu illius memoria infixa hominum animis duraverit. Ideoque in omni bene inſtituta republica acerbius & atrocius hanc, quam verborum injuriam prudentes vindicarunt, Græcos, & a Græcis Romanos mutuantes, etſi lenes & molles potius, atque indulgentes in coercendis aliis injuriis & delictis fuerint, acerbos, vehementes & acres in puniendis famoſorum libellorum auctoribus fuiſſe, lex ipſa duodecim tabularum indicat; cujus hæc verba ſunt. *SI QUIS ACTITAVERIT. SIVE CARMEN CONDIDERIT. QUOD INFAMIAM FLAGITIUMVE ALTERI PRECATUR; CAPITE PUNITOR.* Legis teſtes ſunt Cicero. Arnobius, Auguſtinus & alii. Ejus ſeveritatem placuiſſe Auguſto Cæſari, inde conjectari licet, quod judicium de libellis famoſis, non minus vehemens, quam majeſtatis eſſe voluerit: ſic enim ſcribit Tacitus, *eum legem majeſtatis reduxiſſe, ut non ſolum facta arguerentur, ſed & dicta: primumque cognitionem de famoſis libellis ſpecie legis ejus tractaſſe: commotum Caſſii Severi libidine, qua viros feminaſque illuſtres procacibus ſcriptis difamaverat.* Inteſtabilem factum, ſive lege, ſive ſenatuſconſulto, refert Ulpianus. *Si quis*, inquit, *librum ad infamiam alicujus pertinentem ſcripſit, compoſuit, edidit, dolove malo fecit, quo quid eorum fieret, etiam ſi alterius nomine ediderit, vel ſine nomine, uti ea de re agere liceat: & ſi condemnatus ſit, qui id fecit, inteſtabilis ex lege eſſe jubetur.* Idem etiam Ulpianus. *Si quis*, inquit, *ob carmen famoſum damnetur, ſenatuſconſulto expreſſum eſt, ut inteſtabilis ſit.* Quid autem eſſet inteſtabilis, Cajus docuit. *Cum lege quis*, ait, *inteſtabilis jubetur eſſe, eo pertinet, ut nec ejus teſtimonium recipiatur, & eo amplius, ut putant quidam, ne ipſi dicatur teſtimonium.* Ergo, nec teſtis eſſe poterat, nec teſtamentum facere, necquidquam capere ex aliorum teſtamentis. Sicque intelligendus eſt Arcadius imperator: dum ob carmen famoſum damnatum, inteſtabilem fieri reſpondit. Digniſſimus certe eſt, qui aliorum famam lædere curat, ut tanta infamia ipſe afficiatur, ut nec el teſtimonium vel dicere, vel dici liceat. Quod moribus recipi oporteret: ne (qua ſolet) ſceleris impunitate repetendi criminis creſcat audacia: impunitatem intelligo leviorem coertionem. At Ulpianus eadem pœna ex ſenatuſconſulto teneri etiam eum docet, qui *ἐπιγράμματα*, aliudve quid ſine ſcriptura in notam aliquorum produxerit. Quo autem tempore, aut quo auctore factum ſit illud ſenatuſconſultum, non conſtat, & ambigunt recentiores, an Auguſto, anve Tiberio tribui debeat: ſed ego Auguſto, magis, quam Tiberio tribui poſſe, ex Svetonio elicio. *Sed adverſus convitia*, ait, *maloſque rumores, & famoſa de ſe ac ſuis carmina firmus ac patiens ſubinde jactabat, in civitate libera, linguam menteſque liberas eſſe debere. Et quondam ſenatu cognitionem de ejuſmodi criminibus ac reis flagitante: non tantum*, inquit, *otii habemus, ut implicare nos pluribus negotiis debeamus. Si hanc feneſtram aperueritis, nihil aliud agi ſinetis: omnium inimicitiæ hoc prætexto ad vos deferentur. Extat & ſermo ejus in ſenatu percivilis: Si quidem loquutus aliter fuerit, dabo operam, ut rationem factorum meorum, dictorumque reddam: ſi perſeveraverit, invicem eum odero.* Cujus ſententiam Theodoſius, Arcadius & Honorius probarunt in edicto ad Rufinum P. P. probe intelligentes non omnia ad eam ſeveritatis normam ſemper eſſe revocanda, quinimo oportere nonnunquam regum prudentiam, quod in ſubditis ex levitate proceſſit, contemnere: quod ex inſania, miſereri: quod ab injuria, remittere: ut dignum imperio, quod ſuſceperunt, probitatis exemplum, modeſtiæ & patientiæ reliquis imitandum proponant. Quod ſi temporum, locorum & rerum ſtatus naturaque vel coertionem leviorem, vel impunitatem & indulgentiam non permiſerint, cum vindicandum fuerit, ſevere vindicandum: ut decem virorum olim ſanxit prudentia. Nec olim ſolum libellis famoſis, vel quacumque alia publica injuria, turpitudinis notam principibus inurere impune licebat, ſed nec illorum ſæculum quoquomodo criminari. Putabant enim principes, nec immerito, ad maximas ipſorum pertinere laudes, ſæculi juſtitiam, morum probitatem, legum vim, auctoritatem judiciorum, integritatem magiſtratuum, & omnis tandem & publicæ & privatæ felicitatis prædicationem, ut teſtes ſunt Juſtinianus & Theodoricus, de his crebro in ſuis conſtitutionibus gloriantes. Qua ratione Græcus ſcholiaſtes Baſilicon, eum qui principis ſæculum criminatur, principi ipſi docet videri maledicere.

Antiquam autem hujus criminis pœnæ ſeveritatem, non modo renovarunt; ſed auxerunt Valetinianus & Valens impp. edicto generali propoſito decernentes, ut ſi quis famoſum libellum, non ſolum dictaverit, ſed ignarus ejus, ſive domi, ſive in publico, vel alio quocumque loco repererit, nec corruperit prius, quam alter inveniat, ſed vim illius manifeſtaverit, quaſi auctorem delicti capitali pœna puniendum. Illud præterea prudenter adijcientes, ne qui libello famoſo fuiſſent notati, aliquod aut famæ, aut vitæ periculum paterentur. Quod pluribus conſtitutionibus comprobavit antea Conſtantinus imperator. Innocens enim recte creditur, cui cum defuerit accuſator, non defuerit inimicus, ut a Conſtantino imperatore ad populum reſcriptum eſt. Ex quibus illud obſervari licebit, famoſum libellum (niſi ſpatiatim id cautum & expreſſum ſit) impedimento non eſſe futurum, his qui ad eccleſiaſticarum dignitatum vel ordinum militarium, aut regularium honorem aſpirant: a quibus recipiendis infames, aut aliqua nota turpi aſperſi repelluntur. *Quod enim*, ut Ciceronis verbis utar, *crimen eſſe poteſt ſine accuſatore? Quæ ſententia ſine conſilio? Quæ damnatio ſine defenſione? niſi immanis quædam barbaries.*

Quod ſi eorum audacia acri pœnitentia reprimenda eſt qui libellos probroſis verbis & ſententiis conceptos, ad illorum infamiam ediderint, & publicaverint; multo ſane magis eorum nefaria temeritas refrænanda, accuſanda, & punienda, qui ſacræ ſcripturæ verbis, vel ſententiis ad eamdem contumeliam & infamiam abutuntur, ut Tridentini concilii decreto cautum eſt.

Tullius lib 4. Tuſculan. Arn. lib. 4. adverſus gentes.

D. Aug. lib. 2. de civit. Dei c. 9.

Tacit. lib. 30. Annalium.

Ulpian. in l. 5. §. ult. de jur.

Idem Ulpian. in l. 15. §. ſi quis de injur.

Cajus in l. cum legem de injur.

Arcad. imper. in l. ob carmen. c. de teſtib.

Canon LIII. Vulgatus.

De epiſcopis, qui excommunicato alieno communicant.

Placuit cunctis, ut ab eo epiſcopo quis recipiat communionem, a quo abſtentus in crimine aliquo fuerit. Quod ſi aliquis epiſcopus præſumpſerit eum admittere, illo adhuc minime ſciente, vel conſentiente, a quo fuerat communione privatus, ſciat ſe hujuſmodi cauſas inter fratres cum ſtatus ſui periculo præſtaturum.

Ulpian. In l. §. ult. de in jur.

Svetonius vita Tiberi

Theod Arca & Honor in l. unica ſi quis impe maled.

Juſtinia. l. 6 de pactis ſta noſtrora temporum non patitur Et in l. unica quis :imper tori male xerit, (obt etatori n ſtrorum ten porum) The doricus re apud Caſſi dorum. lib epiſt. 13. ſtri tempo juſtitia : alibi ſæpe Græcus ſch liaſtes Baſi con lib. Valentinia nus, & Val in l unica de famoſi libeli.

Conſtantin imp. in l. 3. 4. 5. Theodoſ famoſ. lib

Idem Conſt tinus imp l. 6. cod Theodoſ famoſ. lib

Concilium Tridea. ſione 5.

Canon

Canon LIII. *Emendatus.*

De episcopis, qui excommunicato alieno communicant.

Placuit cunctis, ut ab eo episcopo quis recipiat communionem, a quo abstentus in crimine aliquo fuerit. Quod si alius episcopus præsumpserit eum admittere, illo adhuc minime sciente, vel consentiente, a quo fuerat communione privatus, sciat se hujusmodi causas inter fratres cum status sui periculo præstiturum.

Ab uno episcopo excommunicatos, ab aliis non esse reconciliandos.

CAPUT XXXII.

CUm in canonum præcedentium & subsequentium decretis edendis, verbo solo PLACET, episcopos usos legamus: in hoc autem nomen, *cunctis*, adjecisse, indicium sane est communis omnium patrum consensus, nec in eo condendo discordes animos habuisse, quos longa debuisset placare disputatio. Recte enim docuit Aristoteles, ægre ferre quemquam suo honore privari. Idcirco patres hujus concilii communi consensu decernunt, ad conservandam singulorum & omnium auctoritatem, ut ab eo percipiat is communionem, a quo antea abstentus fuerat. Transtulit hunc canonem Osius Sardicensis concilii præses, in illud, ubi sic præfatur. *Osius episcopus dixit: hoc quoque omnibus placet, ut sive diaconus, sive presbyter, sive quis clericorum ab episcopo suo communione fuerit privatus, & ad alienum perrexerit episcopum: & scierit ille ad quem confugit, eum ab episcopo suo fuisse abjectum; non oportere ut ei communionem indulgeat: quod si fecerit, sciat se convocatis episcopis causas esse dicturum. Universi dixerunt: hoc statutum & pacem servabit, & concordiam custodiet.* Nec in Sardicense tantum transtulit Osius, sed paulo antea transtulerat in Nicænum. *Servetur & ista sententia*, ait, *ut hi qui ab aliis excommunicantur, ad communionem non recipiantur. Requiratur sane, ne forte aliqua indignatione, aut contentione, aut qualibet commotione episcopi sui excommunicati sunt. Ut ergo digna hæc possint examinatione perquiri, recte visum est, & per singulos annos in singulis quibusque provinciis, bis in anno episcoporum concilium fieri, ut simul in unum convenientes ex communi provincia hujusmodi examinent quæstiones; ut ita demum, hi qui ob culpas suas episcoporum suorum offensas merito contraxerunt, digni etiam a ceteris, excommunicati similiter habeantur: quousque in communi, vel ipso episcopo suo visum fuerit, humaniorem circa eos ferre sententiam.* Placuit mire hoc ipsum decretum concilii Antiocheni patribus, Carthaginensis, Taurinatensis, Cæsaraugustani, Epaunensis: Siricio etiam papæ, & Innocentio. Omnes autem mutuo recepisse potuerunt a canone apostolorum. *Si quis presbyter*, ait, *aut diaconus ab episcopo suo segregetur, hunc non licere ab alio recipi, sed ab ipso qui eum sequestraverat: nisi forsitan obierit episcopus ipse, qui eum segregare cognoscitur.* Quos omnes canones in viridi hodie esse observantia, ignorat nemo.

Ideo autem concilium dicit, non esse admittendum ad communionem ab alio episcopo excommunicatum, & admittenti gravem severitatis sententiam comminatur, nullo discrimine constituto, an scienter, an ignoranter ille admissus sit: quia olim excommunicatorum nomina, non ad presbyteros solum ejusdem diœcesis, sed ad episcopos aliarum provinciarum remitti solebant, ut notum esset omnibus qui ad ecclesiæ communionem essent admittendi. Divus Augustinus. *De Splendonio vero*, inquit, *quem diaconum in catholica damnatum, & a se rebaptizatum presbyterum fecit, cujus in Gallia damnationem a fratribus missam, collega noster Fortunatus ibidem, apud Constantinam publice legendam proposuit.* Si ex Gallia ad Africam, nec Africam solum, sed Africæ interiora excommunicatorum nomina remittebant olim episcopi, ne peccato excommunicatorum quoquo modo perverti, aut contaminari possent fideles, maximam fuisse apparet & caritatis & Christianæ religionis in antiquis episcopis curam.

Canon LIV. Vulgatus

De parentibus, qui fidem sponsaliorum frangunt.

Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se a communione: si tamen iidem sponsus vel sponsa in illo gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes. Si vero in eodem fuerint vitio & polluerint se consentiendo, superior sententia servatur.

Canon. LIV. *Emendatus.*

De parentibus, qui fidem sponsaliorum fregerint.

Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se a communione: si tamen iidem sponsus vel sponsa in illo gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes. Si vero in eodem fuerint vitio & polluerint se consentiendo, superior sententia servatur.

IVo p. 8. c. 46. *Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore a communione se abstineant: si tamen idem sponsus vel sponsa in gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes.* Gratianus autem in cap. is qui 31. q. 3. negationem adjicit non recte & quædam alia. *Si qui parentes*, ait, *fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se a communione: si tamen iidem sponsus vel sponsa, in illo gravi crimine non fuerint deprehensi, excusati erunt parentes: si vero in eodem fuerint vitio, & polluerint se consentiendo, superior sententia servetur.*

Voluntate parentum contrahi olim & dissolvi sponsalia.

CAPUT XXXII.

SPonsalia ab spondendo dici, Florentinus scripsit; nam more institutoque majorum receptum fuit, stipulari sibi spondereque uxores futuras, Ulpiano auctore: & inde sponsi & sponsæ inditum nomen, natamque appellationem, prodit idem Florentinus. Sic Servius Sulpitius. *Qui uxorem*, inquit, *ducturus erat in Latio, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui ducturus erat, idem spondebat. Is contractus stipulationum sponsionumque dicebatur sponsalia: tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur, qui spoponderat ducturum, sponsus.* Formulam stipulationis sive sponsionis Varro refert. *Spondet ne tuam natam uxorem iri? Spondeo.* De futuro ergo matrimonio contrahendo facta promissio, vel sponsio, sponsali vocantur: hæc enim præcedebant matrimonium. *Ne*, ut Augustinus docet, *viles haberent statim uxores maritis datæ, quas sponsi suspirabunt dilatas*; mirum enim auget caritatis & amoris desiderium, ejus rei quam ames dilatio, idque receptum est etiam apud nos, ut interim ante nuptias proponi possit in ecclesia a parochis matrimonium futurum, cum interpolita temporis intercapedine, ut quod sit impedimentum, vel consanguinitatis, vel affinitatis, aut alia his similia, opponantur interim, & probentur ad impediendum futurum matrimonium. Hæc autem sponsalia olim sine parentum consensu non celebrabantur, ut Paulus docet. *In sponsalibus*, ait, *etiam consensus eorum exigendus est, quorum in nuptiis desideratur.* At in nuptiis parentum consensum desiderari, idem Paulus affirmat. *Nuptiæ*, ait, *consistere non possunt, nisi consentiant omnes qui coeunt, quorumque in potestate sunt.* Neque ejus solum qui in potestate habet, sed eorum etiam in quorum sunt postea recasuri, consensus requiritur, ut nepos qui in potestate avi est, etiam de patris voluntate uxorem debet ducere: quamvis non sit in ejus potestate: sat enim est, quod spes sit, fore illum aliquando cum omnibus suis liberis: quod ea ratione est constitutum, quia maxime nostra interest ex qua uxore nobis generentur, qui nominis nostri, sanguinis & familiæ hæredes futuri sunt & successores. Quare Paulus. *Nepoti uxorem ducenti, & filius consentire debet; neptis vero si nubat, voluntas & auctoritas avi sufficit.* Quod Accursius & reliqui sui sectatores omnis Romanæ antiquitatis periti ideo institutum putant, quia oportet mulierum accelerari nuptias, ne quid interim turpitudinis admittant. Quæ ratio non satis idonea est: congruentior multo, quæ ex antiquis Romanorum moribus erui potest: liberi enim qui ex nepote descendunt, non avi tantum, sed & patris nomen, familiam & agnationem, & sequi & conservare debebant: quod latius diximus ad canonem XLI. præcedentem. Non ergo immerito & avi & patris consensum, auctoritatemque leges desiderarunt: quod maxime utriusque interesset, qui eorum familiæ inseri debuissent. At filii descendentesque ex nepte, non patris aut avi nomen retinebant, sed in mariti nomen, familiam & gentilitatem abibant. Prænomen enim virgini non imponebatur, antequam nuberet: nubens vero quod marito erat induebat. Quare patris materni nihil intererat, ad agnationis & familiæ auctoritatem,

Florentinus in l. 1. de sponsalib.
Ulpianus in l. 2. de sponsalib.
Idem Florent. in l. 5. de sponsalib.
Servius Sulpitius in lib. de dotibus, teste Aulo Gellio lib. 4. noct. Atticarum c. 4. Varro l. 5. de lingua Latina.
D. August. lib. 8. confessionum c. 8.
Paulus lib. 35. ad edictum in l. 7. de sponsal.
Idem Paul. eodem lib. ad edictum l. de rit. nupt.
Paul. in 1 oratione de rit. nupt.

rem, ex quo patres filia liberos esset susceptura: ad conservandam autem patriam potestatem sat erat, si avi consilio, consensuve meritum elegisset. Quod si absque parentum voluntate filius filiave matrimonium iniret (de filiis in potestate intelligo: nam emancipati tanquam extranei hac lege solvebantur) irritum erat & nullum, natique ex illo liberi prorsus illegitimi habebantur. Apuleius. *Impares*, inquit, *nuptiæ, & præterea in villa, & patre non consentiente factæ, legitimæ non possunt videri; ac per hoc spurius iste nascetur.* Paulus etiam. *Eum*, inquit, *qui vivente patre, & ignorante de conjunctione filiæ conceptus est, licet post mortem avi natus sit, justum filium ejus ex quo conceptus est, non videri. Illis enim nuptiis non consensit pater.* Quod si contractum matrimonium tacite saltem ratum habuisset, nasceretur iste patri suo legitimus, ut Alexander imperator rescripsit ad Maximam. *Si ut proponis, pater quondam mariti tui, in cujus fuit potestate, cognitis nuptiis vestris non contradixit, vereri non debet, ne nepotem suum non agnoscat.* Sed quia dubium videri posset, cur cum matrimonium ab initio nullum, defuncto jam avo, legibus confirmetur; filius ex eo susceptus illegitimus habeatur: ea ratio est, quia matrimonii confirmatio id solum tempus respicit, quo & avus defunctus est, & iam filius conceptus: at filium injuste conceptum pro justo haberi, æquum Romanis non fuit, quod tamen in filiis concubinæ a Justiniano emendatum est: decrevit enim, filios injuste susceptos matrimonio sequenti reddi legitimos, & hæreditatis rerumque omnium, cum his qui in ipso matrimonio nascuntur, fore participes. *Cum gratias agere*, ait, *fratribus suis posteriores debeant, quorum beneficio ipsi sunt justi filii, & nomen & ordinem subsecuti.* Amor enim susceptorum antea filiorum jungendi postea matrimonii desiderium voluntatemque videtur conciliasse. Sed cur non idem decretum fuerit in eo quod Paulus respondit, in promptu ratio est: nam si filii ex eo matrimonio suscepti, quod sine patris consensu celebratum est, eius morte confirmato matrimonio efficerentur legitimi, nullus esset, qui spreto patris consensu uxorem ducere & filios procreare non mallet; quod certam haberet spem, defuncto patre, justum matrimonium futurum, liberosque antea injuste conceptos, justos habendos & legitimos. Quod ut patriæ potestatis & pudicitiæ etiam legibus contrarium repudiavit Romanorum prudentia: at hoc in filiis concubinæ, contrariam habuit æquitatis rationem, ut videlicet quam turpi concubitu quisque tenebat, eam ut justam & legitimam uxorem sibi vellet postea sociare. Sine parentum ergo consensu filius filiave, neque nuptias, neque sponsalia contrahere poterant. Sed an contracta jam dissolvere possent, audiamus Ulpianum. *In potestate*, inquit, *manente filia, pater sponso nuncium remittere potest, & sponsalia dissolvere.* Id tamen jure veteri Latinorum nec patres, nec sponsi facere poterant sine causa: quod si facerent, ex sponsu actio dabatur. Quod postea lege civili Romanorum sublatum est, ut major esset matrimoniorum libertas. Quod A. Gellius retulit ex Sulpitio & Neratio, *Sponsalia*, inquit, *in ea parte Italiæ quæ Latium appellatur, hoc more atque jure solita fieri scripsit Servius Sulpitius in libro quem scripsit de dotibus. Qui uxorem*, inquit, *ducturus erat, ab eo unde deducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ducturi; qui daturus erat, idem spondebat. Is contractus stipulationum sponsionumque, dicebatur sponsalia: tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur; qui spoponderat ducturum, sponsus. Sed si post eas stipulationes, uxor non dabatur, aut non ducebatur; qui stipulabatur, ex sponsu agebat: judices cognoscebant, quamobrem data acceptave non esset uxor, judex quærebat: si nihil justæ causæ videbatur, litem pecunia æstimabat, quantique interfuerat eam uxorem accipi aut dari, eum qui spoponderat, aut qui stipulatus erat, condemnabat: hocque sponsaliorum jus dicit observatum fuisse usque ad id tempus, quo civitas universa Latio lege Julia data est. Hæc eadem Neratius scripsit in libro, quem de nuptiis composuit.* Hæc Gellius. Eo autem tempore ut majus sponsalia habitura forent momentum, pœnam illi certam solebant addere, quam postea, quod matrimonii libertatem impediret, irritam declararunt Jurisconsulti, Paulo referente. Honestius enim putarunt, cum conjugium non sit aliud, quam duorum voluntates undequaque consentientes, illud amore potius, quam pœnæ metu, aut conciliari, aut retineri: eaque de causa minus firmum pactum esse voluerunt, quod liberam impediret vel divortii licentiam, ut Pomponius scripsit. Si autem illud juramento firmaretur relaxatione & indulgentia principis opus fuisse indicat Svetonius, dum refert Tiberium equiti cuidam Romano jurisjurandi gratiam fecisse, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum juraverat.

Cum ergo tempore hujus concilii de sponsaliorum vi & auctoritate levius judicaretur, adeoque simplices haberentur futurarum nuptiarum repromissiones, ut libere infringi possent & dissolvi; indignum visum est patribus ætate sua & religione, fidem ad tantum sacramentum datam, tanta facilitate violari: cum nihil sit æquitati naturali magis consentaneum, quam illam in rebus omnibus, sed in sponsalibus præcipue observari: ideoque decreverunt, ut si patres ad quos pertinebat sponsalia sui & filiorum nomine contrahere, & contracta dissolvere, ea irrita facerent, triennii tempore a communione abstinerent.

Constat hinc etiam, antiquum a Romanis jus parentibus ad sponsalia filiorum delatum, ab ecclesia non improbari: quinimo sic probatum legimus, ut minus legitimum haberetur matrimonium, quod sine eorum consensu celebraretur. Evaristus papa hanc non novam institutionem a se, sed antiquam a sanctis patribus & apostolis traditam scribit ad episcopos Africæ. *Aliter*, inquit, *legitimum, sicut a patribus accepimus & a sanctis apostolis, eorumque successoribus traditum invenimus, non sit conjugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem habere videntur, & a quibus custoditur, uxor petatur, & a parentibus & propinquioribus sponsetur, & legibus detetur, & sine tempore sacerdotaliter, ut mos est, cum precibus & oblationibus a sacerdote benedicatur. Aliter*, addit post alia, *præsumpta non conjugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra aut fornicatione potius, quam legitima conjugia esse non dubitatur: etiamsi voluntas propria suffragaverit.* Eadem quæ Evaristus dixerat antea Tertullianus Afer & ipse, quod ad epistolæ auctoritatem contra Magdeburgenses additum velim. *Unde*, inquit, *sufficiam ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renunciant, pater rato habet? nam nec in terris filii sine consensu parentum rite & jure nubent.* Sic etiam Evaristi decretum citato proprio Evaristi nomine (ne quis temere illius epistolæ elevet auctoritatem) renovandum placuit recentioris concilii Colonienſis patribus. Idem fere Hormisda PP. ad Eusebium episcopum. *Tua sanctitas*, inquit, *requisivit a nobis frater venerande, filio adulto quem pater* (in aliis legitur mater, parum recte) *matrimonium contrahere vult, si sine voluntate filii adulti facere potest: ad quod dicimus, si aliquo modo non consentit filius, fieri non posse; potest tamen de filio nunquam adulto voluntas cujus nondum discerni potest, pater eum cui vult in matrimonium tradere, & postquam filius pervenerit ad perfectam ætatem, omnino observare & adimplere debet. Hæc omnibus orthodoxæ fidei sanctimus, & vobis tenenda mandamus.* In cujus interpretatione, glossa verbo, *consentit*, & verbo, *debet*, antiquum jus, ut solet, miscens cum recentiori, ad debitum illud refert honestatis, non autem necessitatis: quod postrema decreti verba, quæ in originali exstant, non admittunt. *Hæc*, ait, *omnibus orthodoxæ fidei sanctimus, & vobis tenenda mandamus*, & illa etiam quæ in ipso contextu sunt. *Omnino debet hæc adimplere*: quæ neutiquam dicturus esset pontifex, si consilium solum, non autem præceptum ea constitutione vellet contineri. Confirmant hæc, quæ D. Basilius scribit ad Amphilochium Iconii episcopum: *Puellis*, inquit, *quæ præter patris sententiam fornicatores secutæ sunt, reconciliatis parentibus videtur res remedium accipere; sed non protinus ad communionem restituuntur, sed triennio punientur.* In cujus interpretatione, quia Evaristi decretum confirmant, quæ Theodorus Balsamon docuit, paucis recitavero. *Puellas*, inquit, *hic sanctus, eas quæ sunt in potestate parentum, appellat. Dicit ergo, quodsi alicujus puellæ tradent seipsas suis amatoribus, præter suorum parentum sententiam, & ab illis vitium illis allatum sit, etiam si matrimonio sibi esse conjunctæ videantur, matrimonium ejus quæ est in parentis potestate, non possit consistere sine paterna voluntate. Sin autem parentes ipsarum eis reconciliati fuerint, & eas cum amatoribus cohabitare voluerint, ei rei illa ratione videtur remedium afferri. Quod enim ab initio malefactum est, parentum postea consensus reparare videtur, ut fornicatio in matrimonium deducatur. Sed ea non est statim ad communionem recipienda, sed post tres annos. Ne facile autem speciem hoc in loco sic posueris; raptam fuisse puellam. Ex tricesimo enim canone, & ex aliis didiceris, quod si raptus factus fuerit, sive cum puellæ voluntate, sive ea nolente, non consistit matrimonium, etiam si qui habent in potestate, consentiant. Sed pone, eam quæ est in potestate, non raptam, eum qui illi stuprum intulit, sequi; propterea enim sequens consensus facit, ut a culpa remotum sit conjugium. Hæc autem ut mihi videtur, locum habebant, quando solo consensu consistebat matrimonium. Hodie autem quoniam fit cum sacra benedictione, etiam si parentes consentiant, non fiet matrimonium cum sacra benedictione nisi tres pœnitentiæ anni expleti fuerint, vel ab episcopo pro suo arbitratu ad tempus brevius redacti sint.* Quæ autem Basilius adjecit postea, priorem hanc suam sententiam apertius explicabunt. *Quæ sine iis*, ait, *qui habent potestatem, fiunt matrimonia, sunt fornicationes. Nec ergo vivente patre, nec domino, si qui conveniunt, sunt ab accusatione liberi, donec conjugio domini annuerint: tunc enim accipit firmitatem conjugium.* Ob parentum igitur potestatem & religionem, ob filiorum pudorem & observantiam, ob matrimoniorum fidem & honestatem, ob communemque bene institutæ reipublicæ rationem, talem consensum non solum desiderasse, sed exegisse primæ ecclesiæ patres non immerito videntur ad tam diuturnam & inseparabilem vitæ conjunctionem: tametsi sacris posterioris ecclesiæ constitutionibus cautum sit,

ob

L. Filius emancipatus 15 de rit. nupt.

Apuleius lib. 6.

Paul. in l. 11. de statu hominum.

Alexan. imper. ad Maximam in l. 5. de nupt.

Justin. in l. cum quis c. de natur. lib.

Ulpian. in l. in potestate 10. de sponsalib.

Aulus Gel. lib. 4. noct. Attic. c. 4.

Paul. in l. Titia. 134. de verb. obli.

Pompon. in l. 10. de verb. obli.

Sveton. in Tiber. cap. 34.

ob religionem sacramenti solum conjugum sive jungendorum consensum sufficere, ut Nicolaus PP. ad consulta Bulgarorum respondit. *Sufficiat*, inquit, *secundum leges solus eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur. Qui consensus si in nuptiis solus forte defuerit, cetera omnia etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur.* Sic etiam Innocentius III. matrimonium contrahi per legitimum viri & mulieris consensum, Brixiensi episcopo rescripsit.

Sed quia hæc recentiorum multi siniſtre interpretantur, asserentes matrimonium etiam jure ipso canonico, sine parentum consensu contrahi valide non posse; testimoniis aliis rem ipsam confirmabo. Lucius III. in epistola ad Burgenses episcopum matrimonium inter raptorem & raptam, non solum non consentientibus sed invitis & contradicentibus parentibus, ratum & firmum esse ait. *Respondemus*, inquit, *quod cum ibi raptus dicatur admitti, ubi nihil ante de nuptiis agitur, iste raptor dici non debet: cum habuerit mulieris adsensum, & prius eam desponsaverit, quam cogitaverit: licet parentes reclamaverint, a quibus eam dicitur rapuisse.* Clarius multo concilium Tridentinum. *Tametsi*, inquit, *dubitandum non est, clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta, rata & vera esse matrimonia, quamdiu ecclesia ea irrita non fecit, & proinde jure damnandi sint illi, ut eos sancta synodus anathemate damnat, qui ea vera & rata esse negant, quique falso affirmant, matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta, irrita esse, vel irrita facere posse, &c.* Et hoc jure utimur, tametsi concedere necesse sit, ad debitam officii & matrimonii honestatem, congruentius decentiusque filios facturos, si parentum consensum expoſcant, ut illis commoda quadret, quo Christi ore prolatum Matthæus retulit. *Quos Deus conjunxit.* Aliter enim quomodo conjunxisse illos Deum credendum est, quos non honestas conjugii, non obsequium & reverentia parentum, sed intemperans libido effrænataque animi cupiditas conciliavit? Hac enim de causa D. Ignatius, non cum consensu modo parentum, sed & episcopi consilio & arbitratu ineunda conjugia ad Polycarpum scripsit. *Docet*, inquit, *ut & ducentes uxores & nubentes cum episcopi arbitrio conjungantur, ut nuptiæ juxta præceptum domini, non autem ob concupiscentiam coiisse videantur.*

Triennii tempore abstineant se a communione.

Sponsalia infringentes, mortali culpæ obnoxios.

CAPUT XXXIII.

DOcent præclare concilii Meldensis patres excommunicationem pro peccato mortali solum imponi. Quare fateri necessario tenemur, sponsaliorum fidem frangentes, vel impedientes (cum non solum simplici excommunicatione, sed excommunicatione triennii puniantur) crimen admittere capitale: hoc enim significasse patres, quinimo disertis verbis docuisse videntur; dum statim subjungunt, loquentes de ipsis sponsis. *Si tamen idem sponsus vel sponsa in illo gravi crimine fuerint deprehensi.* Grave crimen vocant, tanquam capitale, & mortale: alioquin si leve esset, aut veniale, a gravis quidem nomine omnino abstinuissent. Quod si grave est illorum parentum crimen, & excommunicationis pœnam meretur, qui fidem filiorum humanam in sponsalibus datam impediunt; qua pœna illos censebis dignos, qui fidem natorum Deo æterno optimo & præpotenti datam, etiamsi non solenni, sed simplici voto confirmatam labefactare, aut quoquo modo impedire conantur? Si prius crimen est excommunicationis censura puniendum, posterius profecto velut sacrilegium Christiano viro indignissimum, acriori pœna vindicandum.

Nec ecclesiæ minus decreta & juris naturalis divinique rationem offendunt illi, qui ad sponsalia vel matrimonium contrahendum adigunt invitos; sponsis enim cum adempta propria contractus libertate durissimum servitutis jugum imponunt gravioribus se æternæ legis vinculis devinciunt. Quod concilii Parisiensis patres apertius declararunt: dum & illos damnarunt anathemate, qui principis alicujus gratia & favore fulti, sine propria vel parentum voluntate aliquam duxissent in matrimonium, vel rapuissent potius uxorem. Quorum judicium ratum habentes sanctissimi Tridentini patres ipsos etiam principes, vel magistratus diris devovent, qui terreno (ut ajunt) affectu, & cupiditate obcæcati, vel viros, vel mulieres sub eorum jurisdictione degentes, maxime divites, vel spem magnæ hæreditatis habentes, minis vel pœnis adigunt cum his matrimonium invitos contrahere, quos ipsi principes vel domini temporales, vel magistratus præscripserint.

Si tamen iidem sponsus, vel sponsa, in illo gravi crimine fuerint deprehensi.

Contractum sponsaliorum ab ecclesia irritandum, ni certa solennitate celebretur, consentaneum videri.

CAPUT XXXIV.

CUm datam igitur in sponsaliorum contractu fidem fallere, grave crimen esse Hispani patres hoc canone admoneant, idque consentaneum sit antiquis, & recentioribus sanctorum patrum institutis: rem sane feceris B. pater, prudentia & auctoritate tua dignissimam, si ad effugiendam & fugandam turpem illorum impudentiam, qui futuri matrimonii prætextu, puellas incautas in fraudem illiciunt, sponsalia sine certa solennitate notarii saltem, & testium, aut alia simili forma contracta, irrita fore & nulla decreveris, ut publicæ justitiæ auctoritas privatis dolis, & fraudibus aditum intercludat, exemplo sanctissimi illius decreti, quod uberrimo, & ecclesiæ & fidelium fructu, in matrimoniis clandestinis concilium Tridentinum constituit. Concil. Trident. sess 24 de reformatione c. 1

Excusati erunt parentes.

Parentes, si filiis sponsalia infringentibus consentiant, peccare; secus si non consentiant.

CAPUT XXXV.

SI dissolvendi sponsalia, filii, non parentes, causam præstiterint (poterant id facere, non emancipati, sed & filii familias, quos ad nuptias cogendos non esse Terentius Clemens scripsit) excusandos parentes a pœna decernit concilium; illo addito: Quod consensum tali dissidio non præstiterint: Præstito enim, ut consentientes & participes criminis puniendos pœnitentia superiori triennii declarat. Sed mirum est de filiorum pœnitentia, episcoporum silentium; eos tamen eadem pœna puniendos sensu magis, quam verbis decreti alius crediderit; quos ideo patres hujus concilii omiserunt, quod frequentius a parentibus, quam a filiis sponsalia & contraherentur & dissolverentur. At in lege ferenda, frequentiora referri debere, & omitti infrequentia, philosophorum placitis, & jurisconsultorum imperatorumque constitutionibus cavetur. Terentius Clemens lib. 3. ad legem Juliam, & Papiam in l. non cogitur 21. de ritu nuptiar.

Canon LV. Vulgatus.

De sacerdotibus Gentilium, qui non sacrificant.

Sacerdotes, qui tantum sacrificantium coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumptibus aliquid idolis præstant, placuit, post biennium accipere communionem.

Canon LV. *Emendatus.*

De sacerdotibus Gentilium, qui jam non sacrificant.

Sacerdotes, qui tantum sacrificantium coronas portant, nec sacrificant, nec de suis sumptibus aliquid ad idola præstant, placuit, post biennium accipere communionem.

Cur coronis uti sacerdotibus interdictum sit: & quæ fuerint istæ coronæ.

CAPUT XXXVI.

COronis ornari sacerdotes ethnicorum, cum diis sacra facerent, Tertullianus est auctor, *Ipsæ denique fores*, inquit, *ipsæ hostiæ & aræ, ipsi ministri & sacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum sacerdotalium coronas apud Claudium.* Cyprianus. *Ab impio*, ait, *sceleratoque velamine quo illic velabantur, sacrificantium capita captiva, caput vestrum liberum manſit. Frons cum signo Dei pura, diaboli coronam ferre non potuit, coronæ se domini reservavit. Quam vos læto sinu excipit mater ecclesia de prælio revertentes?* Ante hos Plinius. *Antiquitus quidem*, ait, *nulla corona, nisi Deo dabatur: ob id Homerus cælo tantum eas & prælio universo tribuit: viritim vero, nec in certamine quidem ulli. Feruntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex hedera. Postea deorum* Tertul. de corona militis c. 10. D. Cyp. libr. de lapsis in principio Plinius lib. 16 histor. naturalis cap. 4.

rum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis. Nec sacerdotes tantum coronabantur, sed & omnes qui ea deorum ethnicorum festa celebrabant, vel solenni precatione supplicationes faciebant, positis enim per omnia sana & delubra pulvinaribus, senatores, patricii, nonnunquam omnes tribus & ordines cum conjugibus, & liberis, præeunte pontifice maximo, aliquando duumviris, pueris, ingenuis, libertinis virginibusque patrimis ac matrimis coronati incedebant, lauream manu tenentes, ut docet Tertullianus, & aliis congestis auctoribus probant recentiores. Coronas autem sacerdotum provincialium fuisse aureas, scribit idem Tertullianus & Svetonius. Aliquando contextas ex floribus idem Tertullianus, Clemens Alexandrinus, & Minutius Felix Tametsi enim sacerdotes, nec sacrificarent, nec præfiarent aliquid ad sacra diis facienda de suis sumptibus voluit concilium, nec coronas ferre posse; quod in ipsis Christianæ religionis initiis, congruum videretur, ut qui Christo nomen darent, non solum a profanis Gentilium ceremoniis caverent, & ab his quæ manifestam præ se ferebant impietatem, sed ab his etiam temperarent, quæ indifferentia (ut vocant) videri possent Coronan enim, vel aureum vel frondem in capite ferre, vel non serre parum sane retulerat; verum quia Gentiles in deorum sacrificiis, vel sacris illam usurpabant, merito Christianis illis uti, interdictum fuit: ne profanis illorum idololatriæ ritibus subscribere videremur; nec aliqua intercederet fidelibus conventio cum Belial. Quare non a sacerdotibus tantum ethnicorum ad fidem conversis, sed & ab omni Christiano catholico & a catechumeno, id summe cavendum monet Tertullianus. *Neminem dico*, ait, *fidelium coronam capite nosse, alias extra tempus tentationis ejusmodi. Omnes ita observant a catechumenis usque ad confessores, & martyres, vel negatores.* Minutius Felix. *Quis autem ille qui dubitat vernis indulgere nos floribus, cum capiamus & rosam veris, & lilium, & quidquid aliud in floribus blandi coloris, & odoris est? his enim & sparsis utimur, mollibus, ac solutis, & sertis colla complectimur. Sane quod caput non coronamus ignoscite. Auram boni floris naribus ducere, non occipitio, capillisve solemus haurire.* Coronas autem has sacerdotes ideo circumtuliſse, ut honorem diis, vel eorum sacrificiis adhiberent, verosimile erat, & ut honoribus præterea sacerdotum ethnicorum & privilegiis fruerentur. Constat enim illis multa fuisse concessa, quæ propagata religione Christiana, sublata fuisse constitutione Arcadii, & Honorii compertum est, in rescripto ad Cæsarium præf. prat.

Tertul. de corona milit cap. 7.
Alexander ab Alexandro l. 5. genialium diorum cap. 17.
Idem Tertullianus de idololatria, & de corona militis.
Svetonius in Domitiano, cap. 4.
Tertul. de corona militis, & apologet. adversus Gentes.
Clem. Alex. lib. 2. pedag. Minutius Felix in Octavio.
Tertull. lib. de corona militis cap. 2. & lib. de præscrip. adverſ. hæreticos.
Minutius Felix in Octavio.
Arcadius & Honorius in l. 14. de pagan sacrificiis lib. 16. tit. 1. in C. Theodosiano

Nec sacrificant.

NOn solum in sacrificiis idololatriæ crimen contrahitur, sed in omnibus his quæ ad cultum deorum quoquomodo spectant: quare in concilio additum est: *Nec*, &c.

Nec de suis sumptibus aliquid ad idola præstant.

Idololatriæ crimen in quibus contrahatur.

CAPUT XXXVII.

IN idololatriæ crimen incurrere, qui sumptum aliquem præstiterit ad sacrificia, Tertullianus docet. *Plane ad sacerdotium*, inquit, *& sacrificium vocatus, non ibo; proprium enim idoli officium est, sed neque consilio, neque sumptu, aliave opera in ejusmodi fungar.* Et post alia, *Sed si merum quis sacrificanti tradiderit, imo, si verbo quoque, alioque sacrificii necessario adjuverit, minister habebitur idololatriæ.* Ante Tertullianum, apostoli. *Si quis*, inquiunt, *Christianus oleum ad sacra Gentilium, aut ad synagogam Judæorum in festis eorum detulerit, aut lucernas incenderit, a communione excluditor.*

Tertull. lib. de idololatria cap. 16.
Idem Tertull. ibid. c. 17.
Can. 70. apostolorum.

Canon LVI. Vulgatus.

De magistratibus, & dominantibus.

Magistratum vero, anno quo agit duumviratum, prohibere placet, ut se ab ecclesia cohibeat.

Canon LVI. *Emendatus.*

De magistratibus, & duum viris.

Magistratum vero, anno uno quo agit duumviratum, prohiberi placet, ut se ab ecclesia cohibeat.

Magistratus gerere cur Christiani sub excommunicationis pœna prohibeantur.

CAPUT XXXVIII.

VArias ethnicorum principum constitutiones, quæ a Nerone primum, deinde a Domitiano, a Trajano postea, ab Antonino, a Severo, Maximino, Decio, & Valeriano, adversus catholicæ fidei auctorem, & Christiani nominis professores editæ sunt, recensent latissime ecclesiastici scriptores, Tertullianus, Cyprianus, Justinus Martyr, Arnobius, Orosius, Hegesippus, Eusebius, Nicephorus & alii: eos enim non patrimoniis privare solum, non honoribus & dignitatibus interdicere, & spoliare, sed in arctissimum carcerem includere, exilio multare, & ad necem usque variis tormentorum generibus afficere & conficere constituerunt; ut vel his pœnis, illos a gloriosa fidei & Christiani nominis professione deterrerent. *Quisquis Christianum*, ait imperator Nero in suo edicto, *se esse confitetur, is tanquam generis humani convictus hostis, sine ulteriori sui defensione capite plectitor.* Non tamen hi & reliqui eos persecuti sunt semper, & eorum auctorem, sed velut furiosi dilucidis intervallis acquiescentes, Christianis & Christo honorem adhibuerunt. Consulenti Augusto oraculum, Pythius Apollo respondisse fertur, puerum Hebræum, sibi silentium imperare, & in Tartara regressum: quo responso motus Augustus aram Christo posuit, ut tradit Nicephorus Tiberius recipi Christum inter suos deos voluit, ut refert Tertullianus: potentiam ejus auditis miraculis ille & Vespasianus reveriti sunt. Eum in larario coluit Alexander, toties abstinens ab uxore, eique templum dicare voluit; tritum illud Christianorum ore proverbium semper in hore habens. *Quod tibi fieri non vis, id alteri ne feceris* Quin Robertus Cœnalis episcopus Abrincensis, ejus matris Mammææ favore & opibus adjutum Origenem, quotquot exstant opera scripsisse memorat. Nec id mirum, nam fœminam religiosam vocat Hieronymus, & Origenis discipulam Eusebius. Post Alexandrum, Antoninus Heliogabalus imaginem Christi in proprium templum induxit, ut testatur Lampridius. Ei statuerat templa absque simulacris Adrianus; ut prodit Julius Capitolinus, sed non successit, interceſſerunt enim aliqui, causantes, hoc pacto brevi futuros omnes Christianos. Marcus Aurelius Antoninus cum in expeditione Germanica ipse & ejus exercitus gravissima siti laboraret, & Christianorum militum precationibus, imber de cœlo descenderet, ut eos recrearet, grando vero maxima mixta fulminibus in hostes, ut tradunt Justinus, Tertullianus, Nicephorus & Orosius, Christianos benevolentia & amore singulari prosecutus est. Dion enim historicus, seu potius Xiphilinus, copiose & pluribus testatur, & cum eo Apollinaris episcopus, legionem ipsam Christianorum, in rei memoriam nomine mutato ab imperatore, appellatam fuisse κεραυνοβόλον, hoc est fulminatricem. Nec eo contentus, Christianos honorum & dignitatum omnium, a quibus antecessorum imperatorum tyrannide exclusi fuerant, participes esse voluit, constitutione in rei memoriam gratitudinis causa promulgata; quam refert Ulpianus. *Eit*, inquit, *qui Judaicam superstitionem sequuntur, divi Verus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed & necessitatem eis imposuerunt, qui superstitionem eorum non tæderent.* Non loquitur autem Ulpianus de Judæis & eorum superstitione (ut cum Accursio putant nonnulli) sed de Christianis, ut jam viri eruditi notarunt; etsi ante victoriam hanc, privilegium illud Christianis concessum alii contendant. Superstitionem Judaicam ideo Christiani sequi dicebantur, quia a Judæis doctrinæ suæ primordia hausissent. Svetonius in Claudio. *Judæos*, inquit, *impulsore Christo, assidue tumultuantes Roma expulit.* Tacitus de Nerone loquens. *Ergo abolendo*, inquit, *rumori Nero subdidit reos, & exquisitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos vulgus Christianos appellabat, Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat repressaque in præsens exitialis superstitio rursus erumpebat, non modo per Judæam originem ejus mali, sed per urbem etiam, &c.* Galilæos etiam aliquando vocabant teste Theodoreto, & Christum Galilæum continuo Julianus apostata, ut de illo recenset Eusebius: Asinarios etiam ut Judæos, reddita ejus rei ratione, Tertullianus, Post Verum & Antoninum, Valerianus imperator magna Christianos benevolentia initio imperii sui complexus est; eos quam familiarissime & amicissime (sic testatus loquitur Eusebius) idque in oculis omnium excepit, adeoque suam domum his pils hominibus complevit, ut eam Dei ecclesiam plane judicares, auctore eodem Eusebio. Verum paulo post, doctor quidam & princeps magorum Ægypti, illum tandem perdito consilio depravavit, & non impulit solum, ut omnes culpa vacuos & sanctos Dei, utpote scelestorum ac execrabilium incantamentorum adversarios & oppugnatores acerbe persequeretur, neque traderet, verum etiam

Niceph. lib. c. 17.
Tert. in ap. loger. c.
Lamprid. in ta Alexa Severi. R bertus Ca nalis epi Abrincensis panegyric ad Franc scum Gal rum rege errat.
Euseb. l. 15. Lam dius in Heliogab Julius C tolinus Adriano
Justin. 2 ap Tert. in ap getico ad Gent.
Niceph. li c. 22. fius lib cap. 25
Ulpian. generali § ulti decurio.
Sveroni Claudi 24. Tac 5. anna
Theodo 9. de affecti curati princi
Euseb hist. errat Tert. loget 16
Euseb hist. cap.

etiam ut impuras ceremonias obiret, profanas exerceret præstigias, execranda mysteria exequeretur, & reliqua faceret, quæ commemorat idem Eusebius. Anno ergo IV. imperii sui, octavam in Christianos persecutionem illic aggressus est. Inter alias autem pœnas, quibus Christianos exercuit, una fuit dignitatum omnium abdicatio, ut ex epistola Dionysii episcopi Alexandrini refert Eusebius. *Post ista*, inquit, *de aliis rebus adversis quæ sibi acciderant, ita scribit: At multis fidei confessionibus gloriatur Germanus, ac multa mala contra se patrata habet dicere ille quidem: sed quot, quæso, judicum sententias contra nos pronunciatas potest enumerare? quot publicationes proscriptionesque bonorum? quot fortunarum direptiones? quot abdicationes dignitatum?* Quare mortuo Valeriano, cum Galienus illius filius successisset, hæc de Marino, & genere illustri, & divitiis locuplete, & uno ex his qui in exercitu Romano magnum decus & honorem fuerant consecuti, Eusebius recenset. *Est quidam honos*, inquit, *apud Romanos, qui κλῆμα appellatur, quem qui adipiscuntur, eos centuriones fieri ajunt.* Spartianus in Adriano κλῆμα vitem interpretatur, & vitem pro centurionatu accipit, quod centurionibus creandis vitis deferri solita esset, qua illi milites coercebant. *Cum locus vacaret, ordo postulabat, ut Marinus eo dignitatis gradu potiretur. Marinum igitur ad hunc honorem elatum alius pro tribunali comparens, in crimen vocat, tum quod erat Christianus; tum quod imperatoribus non immolasset. Ac propterea*, inquit, *ex veterum legum institutis illi non licet eum dignitatis gradum apud Romanos adipisci; sed illud quidquid est muneris, mihi jure impartiri debet.* Quod varie observatum est usque ad tempora Constantini imperatoris: nam ut varia imperatorum conditio ferebat, sic varie Christiani ad dignitates civiles admissi vel repulsi sunt. De Constantino autem hæc prodidit Eusebius. *Ex his vero rebus imperator abiens, alias res illustres, & magni momenti cepit aggredi; ac primum Gentibus per varias provincias dispersis, præfectos qui maximam partem salutari Christi fidei se addixissent, misit. Qui vero Gentilium consuetudinem ac ritus imitari visi sunt, his ne sacrificia idolis immolarent, interdixit. Eadem lex ab eo lata fuit, de illis dignitatis gradibus, qui præfectorum honoribus suo splendore superabant; aut enim si Christiani erant, ita se gerere præcepit, uti appellationis ipsorum dignitas postulabat: aut si aliter animo affecti, mandavit, ne idolis hostias offerrent.* Post Constantinum autem Julianus imperator apostata Christianis aditus ad præfecturas, sub specie religionis interdixit; de illo enim hæc memorat Socrates. *Porro ab imperatore Juliano mandatum est, ut qui nollent Christianam religionem deserere, in palatio militum prætorianorum munere minime fungerentur. Itemque ut omnes simulacris sacrificare properarent. Christiani in provinciis nullos magistratus gererent. Nam lex illorum*, inquit, *vetat gladio utendum, contra eos, qui scelera digna morte admiserint: & propterea non sunt ad regendum idonei.* Sozomenus. *Hoc animo fuit, etiam adversus omnes Christianos imperator: si quidem cum nihil haberet criminis, quod illis posset objicere, arrepta tamen ex eo occasione, quod idolis immolare recusarent, jus reipublicæ eis denegavit: & neque in communes hominum congressus, neque in forum venire, neque judicium exercere, neque gerere magistratum, neque ullum dignitatis gradum obtinere permisit.* Cum ergo ad dignitates civiles admitterentur interdum, interdum repellerentur; visum est Hispanis patribus cavere, non ut Christiani illis non uterentur: hoc enim eo tempore, quo durissimo servitutis jugo premebantur ethnicis principibus subditi, commode nostri decernere non poterant, ne illorum imperium viderentur contemnere; sed id tantum, ut eo anno quo duumviratum gererent, ab ecclesiæ ingressu & communione Christiani arcerentur, ut quod pro pœna a Gentilibus impp. datum est, id Christiani pro gratia, consilioque reciperent: fecitque sic præmium religio, quod perfidia putabat esse supplicium, ut non dissimili proposito dixit Ambrosius, ad Valentinianum imperatorem.

Sed quæ aliæ præterea causæ fuerint, quibus Christiani adeo gravi pœna ab administratione civilium dignitatum retraherentur, diligentius inquiramus. Plures enim fuisse, antiquorum me scriptorum monumenta docent, quæ partim dignitatem concedentis, partim quæ subditorum, & partim tandem quæ ipsius dignitatis concessæ incommoda periculaque spectant. Ante hujus concilii indictionem, & eo tempore quo indictum & habitum est, jam ostendi superius imperatores ethnicos fuisse: incommodum sane & merito visum est, servos Dei a servis dæmonum dignitatem accipere, & illis ea ratione fore devinctos. Si enim ethnico & publicano nec Ave dicere licebat fideli & servo Dei, secundum præceptum apostoli; multo minus licere credebatur, ab eo dignitatem expetere, expetitam deprecari, deprecatam adipisci, adeptaque tandem frui. Quam rationem observantes apostoli sanxerunt, ut publicis administrationibus episcopi & presbyteri minime uterentur. *Dicimus*, ajunt, *quod non oporteat episcopum, aut presbyterum publicis se administrationibus immittere; sed vacare & commodum se exhibere usibus ecclesiasticis. Animum igitur inducito hoc non facere, aut deponitor: nemo enim potest duobus dominis servire, juxta præceptum dominicum.* Matth. 6.

Ad subditos quod attinet, quia cum omnes illi essent Gentiles, periculum erat, ne raput ob assiduam & frequentem communicationem, simile fieret reliquis membris minoribus: nam ex sententia Menandri Paulus refert: Corrumpunt bonos mores colloquia prava. Hac etiam ratione præceptum est concilio Toletano III. & aliis, ne Judæi Christianis populis judices præponerentur. Zacharias etiam papa I. Venetis præcepisse dicitur, ne captivos Christianos Sarracenis, aut Gentilibus venderent, ut mercatores antea consueverant. Eadem etiam de causa excommunicationis pœnam adjecit concilium Carthaginense IV. his qui causas ad judices Gentilium deferrent. *Catholicus*, inquit, *qui causam suam, sive justam, sive injustam ad judicium alterius fidei judicis provocat, excommunicetur.* Quod antiquum fuit ecclesiæ institutum, ipsorum apostolorum usu & auctoritate comprobatum. D. enim Paulus Corinthios monet, ut si causa sit inter Christianos, eligatur sapiens aliquis ex eis, spretis Gentilium judicibus. *Si qui*, inquit, *ex fratribus negocia habent inter se, ne apud cognitores sæculi judicentur.* Verbo enim illo, *sæculi*, distinxit Gentiles a Christianis: nam sæculum olim pro Gentilitate, & judices sæculares pro Gentilibus usurpari, ostendit Cajus papa ad Felicem episcopum, dum docet, episcopos & clericos apud judices sæculares non esse accusandos, tempore quo præfecturæ civiles non deferebantur Christianis: quocirca qui ad Gentium errorem revertebantur, ad sæculum dicebantur redire concilio Arelatensi II. & dominum Gentilem, sæcularem dominum nuncupat D. Cyprianus. Quare D. Paulus eosdem Corinthios, qui fratres coram Gentibus conveniebant, reprehendit. *Non est inter vos*, inquit, *sapiens quisquam, qui posset judicare inter fratrem; sed frater cum fratre contendit, & hoc apud infideles.* Sic enim interpretatur D. Paulum Ambrosius contra Auxentium, illum increpans, quod in causa fidei Gentiles judices popposcisset. *Hæc ergo fratres*, ait, *coram ipso apud vos plenius disputarem: sed certus Auxentius, non ignaros vos esse rectæ fidei, vestrum refugit examen, & Gentiles quosdam quatuor aut quinque ferme homines elegit cognitores sibi: si tamen aliquos elegit, quos vellem adesse in cœtu omnium, non ut de Christo judicent, sed ut majestatem audiant Christi: tamen illi jam & Auxentio pronunciaverunt, cui tractanti quotidie non crediderunt. Quæ major ejus condemnatio, quam quod sine adversario apud judices suos victus est? ergo & ipsorum sententiam contra Auxentium jam tenemus, & quod Gentes elegit jure damnandus est, quia apostoli præcepta dimisit, cum apostolus dicat: Audet aliquis vestrum adversus alterum habens negocium, judicari apud iniquos, & non apud sanctos?* Eodem sensu Pauli sententiam intellexisse Augustinum, Possidius in illius vita refert. *Secundum apostoli quoque sententiam*, inquit, *dicentis: Audet quisquam vestrum adversus alterum negocium habens, judicari ab iniquis, & non apud sanctos? An nescitis, quia sancti mundum judicabunt? Et si in vobis judicatur mundus, indigni estis judiciorum minimorum. Nescitis, quia angelos judicabimus, nedum sæcularia? Sæcularia igitur judicia si habueritis inter vos, eos qui contemptibiles sunt in ecclesia, hos collocate ad judicandum. Ad reverentiam vobis loquor. Sic non est inter vos quisquam sapiens, qui possit inter fratrem suum judicare, sed frater cum fratre judicio contendit, & hoc apud infideles. Interpellatus ergo beatus Augustinus a Christianis, vel a cujuscumque sectæ hominibus, causas audiebat diligenter ac pie: cujusdam sententiam ante oculos habens, dicentis se malle inter incognitos, quam inter amicos causas audire; eo quod de incognitis, pro quo arbitrata æquitate judicaretur, amicum posset adquirere; de amicis vero unum esset, contra quem sententia profferretur, perditurus. Et eas aliquando usque ad horam refectionis, aliquando autem tota die jejunans, semper tamen noscebat, & dirimebat, intendens in eis Christianorum momenta animorum, quantum quisque, vel in fide, vel bonis operibus proficeret, vel ab his deficeret. Atque compertis rerum opportunitatibus, divinæ legis veritatem, partes docebat, eamque illis inculcabat, & eos quo adipiscerentur vitam æternam, edocebat & admonebat.* Id clarius D. Clemens. *Præclara*, inquit, *Christiani laus est, cum nullo habere negocium. Quod si ex aliqua vexatione, vel tentatione lis alicui oriatur, curet ut ea transigatur, etiam si detrimentum pati debeat; nec ad ethnicum judicium accedat. Sed neque patiatur mundanos magistratus de nostris jus dicere: nam per illos diabolus servos Dei vexat, & nobis notam inurit; quasi non habeamus nos unum sapientem, qui possit inter partes jus administrare & controversias componere.* Et mox. *Non cognoscant ergo*, inquit, *Gentes controversias, quæ inter vos oriuntur, neque contra vos infidelium testimonia recipiatis, neque ab his vos judicari velitis, neque his aliquid tribuatis, commodi metusve causa.* Anacletus ad omnes episcopos. *Si vero fuerit sæculare negocium apud ejusdem ordinis viros judicio tamen episcoporum: cum apostolus privatorum Christianorum causas magis ecclesiis deferri, & ibidem sacerdotali judicio terminari voluit.*

Matth. 6. Conc. Tolet. 3. can. 14. Tolet. 4. can. 64. Tolet. 8. can. 12. Conc. Arvernense can. 5. Conc. Meldense can. 73 Conc. Matisconense 1. Conc. Later sub Innocentio 3. can. 69 Greg. 9. in cap. ex speciali. de judiciis. Platina in vita Zachariæ papæ Conc Carth 4. can. 87. Refertur cap catholicus 2. q. 6. D. Paul. 1. ad Corinth. cap. 6. Cajus papa in epist. ad Felicem episcopum. Conc. Arelat. 2. can. 25. D. Cypr. in lib. de lapsi cap. 11. D. Paulus ep. 1. ad Corinth. D. Amb. oratione in Auxentium. 1. Cor. 6. Possidius episcopus Calamensis in vita D. Aug. cap. 19. D. Clemens lib. 2. constr. apost. cap. 49 & 50. 1. Cor. 5. Idem Clem. c. 50. Anaclet. epist. 2. ad omnes episcopos 1. Cor. 6.

Alexand. 1. in epiſt. ad omnes orthodoxos c. 2. Refertur in c. relatum 22. q. 2.

luit. Idem conſtituit Alexander I. *Relatum*, inquit, *eſt ad hujus ſanctæ & apoſtolicæ ſedis apicem, cui ſummarum diſpoſitiones cauſarum, & omnium negocia eccleſiarum ab ipſo domino tradita ſunt, quaſi ad caput, ipſo dicente principi apoſtolorum Petro: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam: quod quidem æmuli Chriſti ejuſque eccleſiæ inſidiatores, ſacerdotes Dei ad judices publicos accuſare præſumant; cum magis apoſtolus Chriſtianorum cauſas ad eccleſias deferri, & ibidem terminari præcipiat, taliter prævaricantes ſunt in Deum ſuum, & non obediunt præceptis ejus*. Exſtat hæc apud Gratianum. Sed in ejus interpretatione (ut hoc obiter admoneam) gloſſa; cum judices ſæculares non animadverteret Gentiles intelligendos, dixit, ſecundum primitivum ſtatum eccleſiæ intelligendum, nimirum, ut cauſæ ſæculares ad judices eccleſiaſticos referrentur: cum hoc nec Alexander, nec Anacletus, nec Clemens, nec Paulus præceperint? ſed id tantum, ut civiles cauſæ a civilibus præfectis in eccleſia præſente epiſcopo, vel eo qui ejus vicem gereret, judicarentur, non a Gentilibus, ob ea quæ ſuperius diximus pericula: & ne ut Clemens retulit, putarent Gentes in eccleſia judices deeſſe ſapientes, qui eo munere fungi poſſent. Et ſi fortaſſe præfectorum civilium ſententiis rei acquieſcere recuſarent, excommunicationis mucrone aſſentiri cogerentur, tunc enim nulla alia pœna frequentior inter Chriſtianos erat, nec alio gladio commode uti poterant: cum omnes fere judices ſæculi, ſeu ſæculares, ethnici eſſent uſque ad tempus catholicorum imperatorum Arcadii, & Honorii: hos enim in fidei gratiam neglectam Conſtantini legem recentiori conſtitutione ſcimus renovaſſe, decernentes, ut ethnici judices eſſe non poſſent, quorum conſortium & communionem vitare Chriſtianos, apoſtolorum & reliquorum pontificum ſanctiones prohibebant. Quam anathematis ſententiam, ut juſte epiſcopi proferre poſſent, judiciis ipſis intereſſe debebant, ut ſtatim ad exitum judicium ipſum perducerent, & ea ratione dixiſſe potuit Anacletus judicium ſæculare, judicio ſacerdotali terminari; eo præcipue tempore, quo lites & controverſiæ inter Chriſtianos, tam brevibus erant terminis circumſcriptæ, ut a ſecunda feria ad ſabbatum uſque diffiniri deberent: ut die dominico omnes in pace intereſſe ſacrificio & oblationem facere poſſent, auctore eodem Clemente. Quinimo divus Paulus adeo Gentilium judicia fugienda cenſuit, ut docuerit ſpretis peritioribus eorum judicibus (ſi docti Chriſtianis deeſſent) adeundos fore ex ipſis Chriſtianis literis & auctoritate inferiores. *An neſcitis*, inquit, *quoniam ſancti de mundo judicabunt? Et ſi in vobis judicabitur mundus, indigni eſtis, qui de minimis judicetis? Neſcitis quoniam angelos judicabimus, quanto magis ſæcularia? Sæcularia igitur judicia ſi habueritis, contemptibiles qui ſint in eccleſia, illos conſtituite ad judicandum*. Sic enim interpretatur Paulum Chryſoſtomus. *Cum byperbole ait, & exuperatione nos volens dorere, quod quidquid ſit, non oporteat externis dare, mota quæ videbatur eſſe objectione ante eam ſolvit. Nam quod dicit eſt hujuſmodi: Fortaſſe dicet quiſpiam, nullum eſſe inter vos ſapientem, neque qui ad diſcernendum & judicandum ſit idoneus. Et quid tum? nam etſi nullus, inquit, ſit ſapiens, vos minimis permittite*.

Arcad. & Honorius in l. 22. de pagan. in C. Theodoſiano.

Clemens lib. 2. apoſtolic. conſtitut. cap. 51.

Paulus in eadem epiſt. ad Cor.

D. Chryſ. hom. 19.

Ex parte ipſius dignitatis, multa erant incommoda: nam cum Chriſtiani illius temporis, pallio ut & moribus differrent ab ethnicis, teſte Tertulliano, res minus apta videbatur, fidelem Chriſtianum purpura, vel prætexta, vel trabea inſigniri ut etunicum; faſces & virgas ante ſe præferre, juramentis Gentilium irretiri, curam habere ſpectaculorum: ſacrificiis idolorum auctoritatem præſtare: de ſumptibus ad ididolatriam ſpectantibus, de colligendis eo nomine vectigalibus ſolicitum eſſe; ac tandem de re, de honore, de vita Chriſtianorum agere: quod tunc neceſſe erat, ut imperatoribus a quibus dignitatem acceperant, obſequium præſtaretur: hæc autem cum ad dignitatem ſæcularem ſpectarent, eam tanquam veram idololatriam fugiendam homini Chriſtiano: etiam ſi ſe vel gratia vel aſtutia putaret liberum fore ab omni idololatriæ ſpecie, ſcite docuit Tertullianus. *Hujus regulæ memores*, inquit, *etiam magiſtratibus & poteſtatibus officium poſſumus reddere ſecundum patriarchas & ceteros majores, qui regibus idololatris uſque ad finem idololatriæ apparuerunt. Hinc proxime diſputatio oberta eſt, an ſervus Dei, alicujus dignitatis, aut poteſtatis adminiſtrationem capiat, ſi ab omni ſpecie idololatriæ intactum ſe, aut gratia aliqua, aut aſtutia etiam præſtare poſſit; ſecundum quod & Joſeph & Daniel mundi ab idololatria, & dignitatem, & poteſtatem adminiſtraverunt, in ornamento & purpura extitere totius Ægypti ſeu Babyloniæ. Credamus itaque ſuccedere alicui poſſe, ut in quoquo honore, ut in ſolo honoris nomine incedat, neque ſacrificet, neque ſacrificiis auctoritatem ſuam accommodet, nec boſtias locet, non curas templorum deleget: non vectigalia eorum procuret, non ſpectacula edat de ſuo, aut de publico, aut edendis præſit; nihil ſolenne pronunciet vel edicat; ne juret quidem. Jam vero, quæ ſunt poteſtatis, neque judicet de capite alicujus, vel pudore, ferat enim de pecunia, neque damnet, neque prædamnet, neminem vinciat, neminem reſtringat, aut torqueat, ſi hoc credibile eſt fieri poſſe. Jam vero de ſolo ſuggeſtu & apparatu honoris retractandum: proprius habitus uniuſcujuſque eſt, tam ad uſum quotidianum, quam ad honorem & dignitatem. Igitur purpura illa & aureum cervicis ornamentum, eodem more apud Ægyptios & Babylonios inſignia erant dignitatis; quo more nunc prætexta vel trabeæ, vel dalmatæ, & coronæ aureæ ſacerdotum provincialium; ſed non eadem conditione. Tantum enim honoris minime conferebatur his qui familiaritatem regum merebantur. Unde & purpurati regum vocabantur, a purpura, ſicut apud nos a toga candida, candidati: ſed non ut ſuggeſtus ille ſacerdotii quoque, aut aliquibus idolorum officiis adſtringeretur. Nam ſi ita eſſet, utique tantæ ſanctitatis & conſtantiæ viri ſtatim habitus inquinatos recuſaſſent; ſtatimque apparuiſſet, Danielem idolis non deſerviſſe, nec Belem, nec draconem colere, quod multo poſtea apparuit. Simplex igitur purpura illa, nec jam dignitatis erat, ſed ingenuitatis apud barbaros inſigne: quemadmodum enim & Joſeph, qui ſervus fuerat, & Daniel qui per captivitatem ſtatum verterat, civitatem Babyloniam & Ægyptum ſunt conſecuti per habitum barbaricæ ingenuitatis: ſic penes nos quoque fideles, ſi neceſſe fuerit, poterit & pueris prætexta concedi, & puellis ſtola, nativitatis inſignia, non poteſtatis; generis, non honoris; ordinis, non ſuperſtitionis. Ceterum purpura, vel cetera inſignia dignitatum, & poteſtatum, inſertæ dignitati & poteſtatibus idololatriæ, ab initio dicata, habent profanationis ſuæ maculam; cum præterea ipſis etiam idolis, in quantum prætextæ & trabeæ & latiſclavi, faſces quoque & virgæ præferantur, & merito. Nam dæmonia magiſtratus ſunt ſæculi hujus, unius collegii inſignia, faſces, & purpuras geſtant. Quid ergo proficies, ſi ſuggeſtu quidem utaris, opera vero ejus non adminiſtres; nemo immundis mundus videri poteſt. Tunicam ſi induas inquinatam per ſe, poteris forſitan illam non inquinare per te, ſed tu per illam mundus eſſe non poteris: jam nunquid de Joſeph & Daniele argumentaris, ſcito non ſemper comparanda eſſe vetera & nova, rudia & polita, cœpta & explicita, ſervilia, & liberalia. Nam illi etiam ſervi conditione erant; tu vero nullius ſervus, inquantum ſolitus Chriſti, qui te etiam captivitate ſæculi liberavit, & forma dominica agere debebis? Ille dominus in humilitate & ignobilitate inceſſit; domicilio incertus; nam filius, inquit, hominis non habet, ubi caput collocet: veſtitu inculto, neque enim dixiſſet: Ecce qui teneris veſtiuntur, in domibus regum ſunt. Vultu denique & aſpectu inglorius, ſicut & Eſaias pronunciaverat, ſi poteſtatem quoque nullam, ne in ſuos quidem exercuit, quibus ſordido miniſterio functus eſt: ſi regem ſe denique fieri, conſcius ſui regni, refugit, pleniſſime dedit formam ſuis dirigendo omni faſtigio & ſuggeſtu tam dignitatis, quam poteſtatis. Quis enim his magis uſus fuiſſet, quam Dei filius, quales & quanti eum faſces producerent, qualis purpura de humeris ejus floreret, quale aurum de capite radiaret, niſi gloriam ſæculi alienam, & ſibi & ſuis judicaſſet? Igitur quæ noluit, rejecit; quæ rejecit, damnavit: quæ damnavit, in pompa diaboli deputavit. Non enim damnaſſet, niſi non ſua: alterius autem eſſe non poſſent, niſi diaboli, quæ Dei non ſunt. Tu ſi diaboli pompam ejeraſti, quidquid ex ea attigeris, id ſcias eſſe idololatriam, vel hoc te commonefaciat, omnes hujus ſæculi poteſtates & dignitates, non ſolum alienas, verum & inimicas Dei eſſe; quod per illas adverſus Dei ſervos ſupplicia conſulta ſunt; per illas & pœnæ ad impios paratæ ignoranter, ſed & nativitas & ſubſtantia tua moleſtiæ tibi ſunt adverſus idololatriam; ad evitandum remedia, deeſſe non poſſunt: cum & ſi defuerint, ſuperſit unicum illud, quo felicior factus, non in terris magiſtratus, ſed in cœlis*. His igitur de cauſis concilium decrevit, magiſtratum, dum gerit duumviratum, ab eccleſia cohibendum, quod graviſſimis periculis ſe exponeret agendi, vel adverſus Dei veri cultum, vel eccleſiæ libertatem, vel probitatem morum, vel ſanctiorem religionis naſcentis diſciplinam. Quare veteres Chriſtiani non ſolum eas dignitates non expetiviſſe, ſed oblatas recuſaſſe leguntur. Minutius Felix. *Nec ultima*, inquit, *ſtatim plebe conſiſtimus, ſi honores veſtros & purpuras recuſamus, nec faſtidioſi ſumus, ſi omnes unum bonum ſapimus, eadem congregati quiete, qua ſinguli*. Tertullianus in defenſione pallii (veſtis erat Chriſtianorum, aut noviter converſorum) hæc inducit verba, quaſi pallii interloquentis. *Ego*, inquit pallium, *nihil foro, nihil curiæ debeo, nihil officio advigilo, nulla roſtra præoccupo, nulla prætoria obſervo, cancellos non adoro, ſubſellia non contundo, jura non conturbo, cauſas non elatro, non judico, non milito, non regno, ſeceſſi de populo, imo unicum negocium mihi eſt, nec aliud me curo quam me*. Lenius paulo erga præſides ſe geſſit concilium Arelatenſe primum, dum decrevit, illis, cum promoti eſſent, dandas eſſe literas communicatorias; ſic tamen ut curam eorum non ſpernerent epiſcopi; nec omitterent ſeveritate eccleſiaſtica punire, quoties a præclaris diſcederent eccleſiæ inſtitutionibus. *De præſidibus*, inquit, *qui fideles ad præſidatum impetu proſiliunt: ita placuit, ut cum promoti fuerint, literas accipiant eccleſiaſticas communicatorias, ita tamen ut in quibuſcumque locis geſſerint, ab epiſcopis ejuſdem loci cura de illis agatur;*

Tertull. lib. de pallio. Idem in lib. de idololatria cap. 17. cum ſeq.

Gen. 41. Dan. 2. & 7.

Daniel. 12

Gen. 41.

Daniel.

Gen. 41. Daniel. 5.

Luc. 9. Matth. 11

Eſai. 53. Joan. 13. Joan. 6.

Minutius Felix in Octavio

Tertull. de palli cap. 5.

Conc. A 1. can. Explicat can. 7. C Arela.

tur: ut cum ceperint contra disciplinam publicam agere, tunc demum a communione excludantur. Similiter, & de his fiat, qui rempublicam agere volunt. Nec sæculares dignitates tantum ab ethnicis impp. recipere initio primitivæ ecclesiæ non licebat, sed nec exercere militiam sub eisdem, tanquam genus quoddam idololatriæ reiecit idem Tertullianus. *Posset in isto capite*, inquit, *etiam de militia definitum videri, quæ inter dignitatem, & potestatem est. At nunc de ipso quæritur, an fidelis ad militiam converti possit, & an militia ad fidem admitti etiam caligata, vel inferior quæque, cum non sit necessitas immolationum, vel capitalium judiciorum. Non convenit sacramento divino & humano, signo Christi, & signo diaboli: castris lucis, & castris tenebrarum; non potest una anima duobus deberi, Deo & Cæsari. Et virgam portavit Moyses, fibulam & Aaron: cingitur loro & Joannes: agmen agit & Jesus Nave: bellavit & populus, si placet ludere. Quomodo autem bellabit, imo, quomodo etiam in pace militabit sine gladio, quem dominus abstulit? nam & si adierant milites ad Joannem, & formam observationis acceperant, si etiam centurio crediderat: omnem postea militem dominus in Petro exarmando discinxit, nullus habitus licitus est, apud nos illicito actui adscriptus.* Quod pluribus ille disseruit. Post Tertullianum, quod turpe, & illicitum haberetur, se quemquam militiæ dare, tanquam actui profanissimo, & a modestia, & religione quam tunc Christiani primitivæ ecclesiæ observare debebant, alieno, si bellum gerendum esset adversus fideles, prohibitum est in concilio Toletano I. nec etiam ad diaconatum admitterentur, qui se militiæ dedissent: *Si quis*, inquit, *post baptismum militaverit, & chlamydem sumpserit, aut cingulum ad necandos fideles, etiam si gravia non admiserit, si ad clerum admissus fuerit, diaconi non accipiat dignitatem.*

Videamus, num hujus canonis decretum hodie observandum sit. Cum respublica non ethnicis tyrannis, sed regibus catholicis, & Christianis regatur, nec subditi infideles sint, cessant pericula quæ ex eo munere suscepto redundabant: quare ab ecclesiæ communione non est cohibendus, qui duumviratum, vel aliam sæcularem administrationem a regibus, vel dominis sæcularibus receperint; cum exercentes juste, prudenter & pie, præmio multo magis quam pœna sint digni. Simul tamen fateri oportet, quod si reges, principes, vel respublicæ infideles essent (ut hodie sunt mulcæ in orientalibus, occidentalibus, & septentrionalibus provinciis) non liceret Christiano, magistratus sæculares ab ipsis demandatos gerere; ne idololatriæ eorum incurrat periculum: quod & ad hæreticos non pari modo, sed præstantiori ratione referendum censeo. Si enim princeps hæreticus est, & respublica, vel communitas hæresum erroribus infecta, tametsi hujus decreti constitutione non prohibeatur, consultius tamen catholicum virum facturum putarem, si spretis muniis illorum, integram & sinceram fidem privatim coleret; ne frequenti illorum convictu, & contagione, vel honorum illecebris, errorum suorum tenebris obcæcaretur; ut obcæcatos hodie in illorum provinciis plures, non sine magno Christianæ reipublicæ malo cernimus. Olim autem ab hæreticis adeo abstinendum, docuit D. Antonius, authore magno Athnasio, ut nec juxta eos quidem accedendum consuleret; cujus præclarum consilium, prudentiæ, & religionis plenum catholicos viros vellem capessere.

. lib. de
iolatria .

eb. 22.

i. 3.
l. 28.
eb. 3.
d. 17.

e. Tolet.
can 8.

Athanasius
vita D.
tonii.

ullianus
de pœn it.
. 11.

Cypr. ep. 1
Donatum,
p. 8.

Anno quo agit duumviratum.

De munere antiquo duumviratus.

CAPUT XXXIX.

ERAT olim in Hispania duumviratus municipalis annale munus. His duumviris similes hodie mihi videntur hi judices, quos Arabum voce Alcales, sive Alcaldes nostrates dicunt, eorumdem enim lingua judices significantur: apud quos cujuscumque privati oppidi summa est. In præcipuis & magnis urbibus respublica duorum arbitrio non regitur, sed unius, quem a corrigenda republ. correctorem vocant. Ut hujus autem annui magistratus honorem adipiscerentur antiqui, quibus fatigarentur & cruciarentur laboribus, belle Tertullianus describit. *Sed enim*, ait, *illos qui ambitu obeunt capessendi magistratus, neque pudet, neque piget incommodis animæ & corporis, nec incommodis tantum, verum & contumeliis omnibus enitet in causa votorum suorum. Quæ non ignobilitates vestium affectant? quæ non atria nocturnis, & crudis salutationibus occupant? ad omnem occursum majoris cujusque personæ decrescentes, nullis conviviis celebres, nullis comessationibus congreges, sed exules a libertatis, & lætitiæ felicitate; idque totum propter unius anni volaticum gaudium.* D. Cyprianus. *Quippe illum vides* (de magistratibus loquitur) *qui amictu clariore conspicuus, fulgere sibi videtur in purpura, quibus hoc sordidus emit, ut fulgeat; quos arrogantium fastus prius pertulit; quas superbas fores matutinus salutator obsedit? quot tumentium contumeliosa vestigia in clientium cuneis ante præcessit? ut ipsum etiam salutarum comes postmodum pompa præcederet, obnoxia non homini, sed potestati? neque enim coli moribus meruit ille, sed fascibus.* Mamertinus etiam. *Quis ignorat*, inquit, *tum quoque cum honores, populi Romani suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? ediscenda omnium nomina tribuum; hominesque, atque etiam singuli salutandi, prehensandæ obviorum manus, omnibus arridendum, non solum cum finitimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda, multaque alia propter honorem agenda, quæ alias virum honore dignum, facere non deceret. Unde illud Crassi celebre dictum, cum peteret consulatum, & forte cum Scævola socero per vias urbis incederet, nec præsente gravissimo & severissimo viro blandiri populo, palpare obvios, & artes petitoriat auderet exercere. Quæso, inquit, Muti, paulisper abscedas, nec comitatu tuo honestari putes; impedis honorem meum, te spectante ineptus esse non possum. At vero ego nullius amorem turpi assentatione promeruit: nihil feci ineptum, nihil egi, quod spectare Mutium nollem, non modo nullum popularium deprecatus sum, sed te quidem imp. quem orare præclarum, cui preces adhibere plenissimum dignitatis est, verbo saltem adii, sponte in familiam divinum istud munus infusum est.*

Mamertinus, in panegyrico ad Julianum imperatorem.

Canon LVII. Vulgatus.

De his, qui vestimenta ad ornandam pompam dederint.

Matronæ, vel earum mariti, vestimenta sua ad ornandam sæculariter pompam non dent: & si fecerint, triennii tempore abstineant.

Canon LVII. *Emendatus.*

De his, qui vestimenta ad ornandam pompam dederint.

Matronæ, vel earum mariti, vestimenta sua ad ornandam sæculariter pompam non dent; & si fecerint, triennii tempore abstineantur.

Quæ pompa olim diceretur; & cur ad pompam offerre vestimenta sub excommunicatione prohibeantur Christiani.

CAPUT XL.

LUDOS Circenses præcipuo nomine pompam fuisse nuncupatos indicat Svetonius; sed apertissime testatur Tertullianus. *Communis igitur*, inquit, *origo ludorum utriusque generis, communes & tituli, ut de communibus causis, proinde apparatus communes habeant, necesse est, de reatu generali idololatriæ conditricis suæ. Sed circensium paulo pompatior suggestus, quibus proprie hoc nomen pompa præcedit.* Circenses autem ludos pompam nuncupatos crediderim, quia die ipso muneris edendi, vel gladiatores ordine deduci in arenam, vel reliquos circi spectaculorumque ministros, mos fuit; & inibi solenni quadam pompa circumduci. Quintilianus. *Jam dies aderat, jam ad spectaculum supplicii nostri populus convenerat, jam ostentabatur per arenam peritorum corpora mortis suæ pompam duxerant.* Inde Varro unam rationem reddidit, cur circus dicatur, quod ibi circum metas pompa feratur. Quo pertinet illud quod Cicero scripsit. *Cavendum, ne tarditatibus utamur ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur.* Et illud Ovidii. *Circus erit pompa celebris.* D. Augustinus. *Amator est quispiam circi? quid delectat in circo, aurigas videre certantes? populos insana furia anhelantes, quemlibet celebrem præcedentem, adversarii sui equum frangentem, ista est omnis delectatio, clamare quia vicit, quem diabolus vicit: exultare & insultare, quod adversa pars perdiderit equum, cum is qui tali spectaculo delectatur, jam perdiderit animum.* Et mox. *Sed si te pompa illa & figura, equorum compositio, curruum ornatus, & aurigæ superstantis, equos regentis, vincere cupientis: si te hæc, ut dixi, pompa delectat.* Quare cum in baptismo renunciamus diabolo, pompæ, & angelis ejus, idololatriæ etiam quæ in spectaculis, & ludis admittitur, nos renunciare, idem Tertullianus probat. Circenses autem ludos a loco in quo celebrabantur, circo dicto, nuncupari quis ambigat? In hoc autem circo quæ ludorum pompa, quæ solennia, quæ turpia adhiberentur, Tertullianus vivis depinxit coloribus, a quo ista repetenda sunt: *Sed Circensium*, inquit, *paulo pompatior suggestus, quibus proprie hoc nomen pompa, præcedit, quorum sit in semetipsa probans, de simulacrorum serie, de imaginum agmine, de turribus, de thensis, de armamaxit, de sedibus, de coronis, de exuviis: quanta præterea sacra, quanta sacrificia præcedant, intercedant, succedant, quot collegia,*

Sveton. in Claudio c. 7. Tertull. li. de spectaculis c. 7. *Lictorum comitatum, pompam lictorum vocat. Cicero in epistola ad Celium lib. 2. epistola 16.* Quintilianus. Varro lib. 4. de lingua Latina. Cicero lib. 1. officiorum. *Ferculæ erant thensæ, quibus imagines deorum & hostium spoliæ ferebantur, ut a populo spectarentur.* Ovidius l. 3. fastorum. D. Aug. li. de symbolo, cap. 2.

Tert. lib. de spectacul. c. 4. & 7. & cap. 8.

gia, quot ſacerdotia, quot officia moveantur, ſciunt homines illius urbis in qua dæmoniorum conventus conſedit. Ea ſi minori cura per provincias pro minoribus vicibus adminiſtrantur, tamen omnes ubique circenſes illuc deputandi, unde & petuntur; inde inquinantur, vel ſumuntur. Nam & rivulus tenuis exſuo fonte, & ſurculus modicus ex ſua fronde, qualitatem originis continet. Viderit ambitio ſive frugalitas ejus, quo Deum offendit, qualiſcumque pompa circi, & ſi pauca ſimulacra circumferat, in una idololatria eſt; & ſi unam thenſam trahat, Jovis tamen plauſtrum eſt: quavis idololatria ſordide inſtructa, vel modice locuples, ſplendida eſt cenſu criminis ſui. Et paulo poſt, hæc ad circi, & circenſium ludorum turpitudinem exprimendam addidit. *Ut & de locis ſecundum propoſitum exequar, circus, ſoli principaliter conſecratur: cujus ædes medio ſpatio, & effigies de faſtigio ædis emicat; quod non putaverint ſub tecto conſecrandum, quem in aperto habent. Quod ſpectaculum primum a Circe habent. Soli patri ſuo (ut volunt) editum adfirmant, ab ea & circi appellationem argumentantur. Plane veneficia eis utique negotium geſſit hoc nomine quotum ſacerdos erat, dæmonils & angelis ſcilicet. Quod igitur in habitu loci ipſius idololatriæ recognoſcis; ſingula ornamenta circi, ſingula templa ſunt. Ova honori Caſtorum adſcribunt, qui illos ovo editos credendo, de cygno Jove non erubeſcunt. Delphinos Neptuno vovent, columnas ſeſſias a ſementationibus, meſſias a meſſibus, tutelinas a tutelis fructuum ſuſtinent. Ante bas tres aras tritus diis parent, magnis, potentibus, valentibus. Eoſdem Samothracas exiſtimant. Obeliſci enormitas, ut Hermaïes adfirmat, Soli proſtituta; ſcriptura ejus, unde & lenſus de Ægypto ſuperſtitio eſt. Frigebat dæmonum concilium ſine ſua matre magna: ea itaque illic præſidet Euripo. Conſus, ut diximus, apud metas ſub terra deliteſcit. Murtias quoque idolum fecit. Murtiam enim deam amoris volunt, cui in illa parte eadem vovere. Animadverte, Chriſtiane, quot nomina immunda poſſederint circum. Aliena eſt tibi religio, quam tot diaboli ſpiritus occupavorunt. De locis quidem locus eſt retractandi, ad prævenicndam quorumdam interrogationem. Quid enim, inquis, ſi alio in tempore circum adiero, periclitabor de inquinamento? Nulla eſt præſcriptio de locis, nam non ſolum iſta conciliabula ſpectaculorum, ſed etiam templa ipſa ſine periculo diſciplinæ adire ſervus Dei poteſt, urgente cauſa, ſimplici dumtaxat, quæ non pertineat ad proprium ejus loci negocium vel officium. Ceterum & plateæ, & forum, & balneæ, & ſtabula, & ipſæ domus noſtræ ſine idolis omnino non ſunt; totum ſæculum ſatanas & angeli ejus repleverunt. Non tamen quod in ſæculo ſumus, a Deo excidimus, ſed ſi quid de ſæculi criminibus attigerimus. Proinde ſi Capitolium, ſi Serapeum ſacrificator & adorator intravero, a Deo excidam: quemadmodum circum vel theatrum ſpectator. Loca nos non contaminant per ſe, ſed quæ in locis fiunt, a quibus & ipſa loca contaminari, altercati ſumus; de contaminatis coinquinamur. Propterea autem commemoramus, quibus ejuſmodi loca dicentur, ut eorum demonſtremus eſſe, quæ in his locis fiunt, quibus ipſa loca dicantur.* Quæ omnia ex Tertulliano accepit D. Iſidorus. Ut nihil autem quod ad pompam & hos ludos pertinebat, omitteret Tertullianus, hæc inferius adjecit. *Nunc de artificio quo Circenſes exhibeantur. Res equeſtris retro ſimplex de dorſo agebatur, & utique communis uſus reus non erat. Sed cum ad ludos coactus eſt, tranſiit a Dei munere ad dæmoniorum officia. Itaque Caſtori & Polluci deputatur hæc ſpecies, quibus equos a Mercurio diſtributos Steſichorus docet. Sed & Neptunus equeſtris eſt, quem græci ἵππιον appellant. De jugo vero quadrigas ſoli, bigas lunæ ſanxerunt, ſed &*

Primus Erichthonius currus & quatuor auſus
Jungere equos, rapiduſque rotis inſiſtere victor.

Erichthonius Minervæ & Vulcani filius & quidem de caduca in terram libidine portentum eſt dæmonicum, imo diabolus ipſe, non coluber. Si vero Trochilus Argivus auctor eſt currus, primo Junoni id opus ſuum dedicavit. Si Romæ Romulus quadrigam primus oſtendit, puto & ipſe inter idola conſcriptus, ſi idem eſt Quirinus. Talibus auctoribus quadrigæ productæ, merito & aurigis coloribus idololatriam veſtierunt, & ab initio duo ſoli fuerunt albus & ruſſeus. Albut hyemi, ob nives candidæ; ruſſeus æſtati, ob ſolis ruborem, voti erant. Sed poſtea tam voluptate quam ſuperſtitione provecta, ruſſeum alii Marti, alii album Zephyris conſecraverunt. Præſinum vero terræ matri vel verno: Venetum cælo & mari vel autumno. Cum autem omnis ſpecies idololatriæ damnata ſit a Deo, utique etiam illa damnatur, quæ alimentis mundialibus profanatur. Hæc Tertullianus, ut oſtenderet, qua vanitate, qua turpitudine, quot periculis idololatriæ plena eſſent ſpectacula, non editione ſolum, ſed aſpectu. Quod ſi periculum erat idololatriæ intereſſe pompæ illi, ſeu circo; quanto magis damnandum in his qui non ſolum aſpectu cernere, ſed veſtibus ornare eorum pompam curarent. Volunt ergo patres hujus concilii, ut matronæ, & earum mariti veſtes ſuas non accommodent ad pompam, ludorum circenſium, ne participes fiant erroris idololatriæ, quam in illis ſpectaculis contrahi erat neceſſe. Non enim ſolum (docet recte Tertullianus) idololatria committitur, cum quis immolat, incendit, aut ſacris aliquibus vel ſacerdotiis obligatur; nec cum ædiculas aut ſigna fabricat, ſed etiam cum templum exornat, vel quo alio pacto ad celebritatem ſacrorum vel ludorum vel ſpectaculorum adjumento eſt. *Sunt &*, inquit, *complurium artium ſpecies, quæ etſi non contingunt idolorum fabricationem, tamen ea ſine quibus idola nil poſſunt, eodem termine expediunt. Nec enim differt, an extruas vel exornes, ſi templum, ſi aram, ſi ædiculam ejus inſtruxeris, ſi bracteam expreſſeris, aut inſignia, aut etiam domum fabricaveris. Major eſt ejuſmodi opera, quæ non effigiem conſert, ſed auctoritatem.* Et paulo poſt. *Hæc quoque cavere debemus, ne quid ſcientibus nobis ab aliquibut de manibus noſtris in rem idolorum poſtulemur. Quod ſi conceſſerimus, & non remediis tam ſuſficatis egerimus, non puto nos a contagio idololatriæ vacare, quorum manus non ignorantium in officio vel in honore & uſu dæmoniorum deprehenduntur.* Si veſtibus enim ethnicorum Chriſtianos uti, genus eſſe idololatriæ, idem Tertullianus affirmat, quod Chriſtiani, non vita tantum, ſed moribus, veſte & verbis ab ethnicis differre debeant, merito idololatriæ loco habendum cenſent Hiſpani patres, quod matronæ & earum mariti ad ornandam ſæculariter pompam idolorum, veſtes ſuas accommodent. Quod ſi fœminæ vel viro Chriſtiano veſtes ludis circenſibus & eorum apparatui dare non licet, non licebit ſane ad feſta Gentilium vel hæreticorum propria, quidquam Chriſtiano, aut dono, aut mutuo, aut commodato dare: ne eorum vanitati & erroribus aſſenſum præſtitiſſe videatur.

Veterem autem hanc conſuetudinem commodandi veſtes ad ſcenam vel ludos, & ceteras publicas apparitiones, Ulpianus refert: *Interdum*, inquit, *ſolum ſolum in re commodata qui rogavit præſtabis: ut puta; ſi quis ita convenit: vel ſi ſua dumtaxat cauſa commodavit ſponſæ forte ſuæ, vel uxori quo honeſtius culta ad ſe deduceretur, vel ſi quis ludos edens prætor ſcenicis commodavit, vel ipſi prætori quis ultro commodavit.* Meminit autem prætoris Ulpianus (quia ſunt qui pro prætore, principem parum recte interpretentur) quod ad prætores Romanos ſpectaculorum pertinerent editiones, ut Tertullianus docet, utrumque Aſconius Pedianus. *Nam ædili*, inquit, *atque prætori Hortenſio, & item Metellis rapta ex provinciis ſigna ad ornandum forum & comitium commodaverat Verres. Olim enim cum in foro ludi populo darentur, ſignis ac tabulis pictis, partim ab amicis, partim a Græcia commodatis utebantur ad ſcenæ ſpeciem, quia adhuc theatra non fuerant.* Alfenus Varus non veſtes ſolum, ſed & argentum & ſupellectilem commodari conſueviſſe ſcribit. *Cum in teſtamento*, ait, *alicui argentum quod uſus ſui cauſa paratum eſſet, legaretur, itemque veſtis aut ſupellex, quæſitum eſt, quid cujuſcumque uſus cauſa videretur paratum eſſe? Utrumne id argentum, quod victus ſui cauſa paratum paterfamilias ad quotidianum uſum paraſſet? an & ſi quas menſas argenteas, & ejus generis argentum haberet, quo ipſe non temere uteretur, ſed commodare ad ludos & ad ceteras apparitiones ſoleret? Et magis placet, quod victus ſui cauſa paratum eſſet, tantum contineri.* Nec commodari ſolum, ſed & locari etiam accepta mercede veſtes, & reliqua ad eum uſum parata, ſolebant, ut Cajus & Ulpianus referunt. Sed an id turpe ſit, ut ejus canonis ſanctione prohibitum dicamus? quod verius puto: Eſt enim indignum Chriſtiano viro, lucrum velle facere religionis jactura.

cap. 1 Ioan. Bohe de mo rib. Gent. l. 3. de Europ ca. 19. ad finem.

Tertul. c. 8. de idolol.

Ulpian. l. 6 interdum commodati

Budeus in an not. de Pan decit.

Tert. lib. de ſpectaculis Aſconius Pe dianus act. in Verrem verſi. Dic tua quoque ſigna.

Alfenus Var in l. cum in teſtamento 30. de aur. argent. lega

Cajus & U pian. l. 19. 1. de uſur. in l. ſed ſi quid 18 de uſuſ.

D. Iſid. l. 18 etymolo. c. 24. & 25. Tert. de ſpectaculis c. 9.

Ordinem autem pompæ qui agnoſcendi & legendi ſtudio tenetur, adeant Volfangum l. 10. hiſt. Rom.

Canon LVIII. Vulgatus.

De his, qui communicatorias literas portant.

Placuit, ubicumque, & maxime in eo loco, in quo primæ cathedræ conſtitutus eſt epiſcopus, ut interrogentur hi, qui communicatorias literas tradunt: an omnia recte habeant, & ſuo teſtimonio comprobent.

Canon LVIII. *Emendatus.*

De his, qui communicatorias literas portant, ut de fide interrogentur.

Placuit, ut ubique, & maxime in eo loco, in quo prima cathedra conſtituta eſt epiſcopatus, ut interrogentur hi, qui communicatorias literas tradunt; an omnia recte habeant, & ſuo teſtimonio comprobent.

De litteris communicatoriis, & vario illarum usu.

CAPUT XLI.

QUI scripserunt in concilio Nicæno primum, ob Arianorum hæresim, literarum canonicarum usum inventum, vel hoc canone refelli possunt: quo satis apparet ante Arii ortum, & concilii Nicæni indictionem, fuisse in Hispania communem. Osium enim concilii Nicæni præsidem, ex hoc concilio in illud usum literarum, ut pleraque alia, transtulisse si dicamus, quid vetat? Nec in Hispania tunc primum excogitari, sed jam diu excogitatam earum formulam conservari, adjecta nova lege insinuatur. A principio enim ecclesiæ usum earum cœpisse significat Paulus ad Corinthios. *Incipimus* ait, *iterum nosmetipsos commendare, aut numquid egemus, sicut quidam, commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris; quæ scitur & legitur ab omnibus hominibus.* Quas communicatorias hic alibi, aliquando formatas dici D. Augustinus docet ad Eleusium, quod una in omnibus forma observaretur. Ecclesiasticas & canonicas etiam vocabant, quod conciliorum & pontificum canonibus approbarentur. Sine illis autem in principiis ecclesiæ noluerunt episcopi Hispani, ullos clericos vel laicos fideles proficisci, ad occurrendum multorum fraudibus: ne videlicet hæretici aut abostatæ se veros catholicos fingentes, ab episcopis & Christianis, ut digni sua communione reciperentur, postea vero illa pollui contingeret: neve profani homines se ministerio sacro initiatos apud exteros mentirentur. Erantque hæ literæ velut argumenta & tesseræ sinceræ fidei, quibus catholici apud catholicos commendari solebant a catholicis, ut Optatus docuit. Illis autem peregrini carentes, tanquam gravi suspicione hæreseos notati, a communione repellebantur. Quas laici impetrabant & clerici, ad signum orthodoxæ fidei, pacificas & communicatorias in genere: quas clerici ut ministerio ecclesiastico fungerentur in aliis provinciis, dimissorias peculiari nomine vocatas observo. Quod si suspicione fidei aliquando notati, vel anathematis censura devincti, de absolutione & pœnitentia publicum peterent testimonium, literas commendatitias etiam impetrabant, ut ex concilio Chalcedonensi Theodotus Balsamon & alii antiqui recentioresque multi adnotarunt, ex translatione Herveti apud Surium. Sed magis probo antiquam translationem ab Ivone retentam, docentem, commendatitias majori in ecclesia honore præditis dari solitas. Si enim verbi proprietatem spectemus, quam patres antiquos observasse æquum est judicare, suspectos purgare magis quam commendare solemus: quos enim commendamus, ut dignitate, virtute, vel religione magis præstantes commendamus: quod constat etiam ex Paulo in eadem epistola ad Corinthios.

De harum literarum formatarum seu canonicarum formula Hispanis olim communi quod dicam certo, nihil habeo; quod in re tam antiqua sine testibus non liceat divinare, probabili tamen conjectura duci possumus eamdem fuisse, vel similem illi, quam ex concilio Nicæno referunt Ivo, Burchardus & Gratianus. Texendæ autem ejus rationem ex postremis verbis concilii Chalcedonensis repetemus. *Græca*, inquit Atticus episcopus, *elementa literarum, numeros etiam exprimere, nullus qui vel tenuiter Græci sermonis notitiam habet, ignorat. Ne igitur in faciendis epistolis canonicis, quas mos Latinus formatas vocat, aliqua fraus falsitatis temere præsumeretur; hoc a patribus trecentis decem & octo Nicææ congregatis saluberrime inventum est, & constitutum: ut formatæ epistolæ hanc calculationis seu supputationis rationem habeant, id est, ut assumantur in supputationem prima Græca elementa, Patris, & Filii, & Spiritus sancti, hoc π, υ, α: quæ elementa octogenarium & quadringentesimum, & primum significant numerum. Petri quoque apostoli prima litera, id est, π, qua numerum LXXX. significat; ejus quoque qui scripsit epistolam prima litera; cui scribitur, secunda littera; accipientis, tertia litera; civitatis quoque de qua scribitur, quarta: & indictionis, quæcumque est illius temporis, numerus assumatur. Atque ita his omnibus Græcis literis, quæ, ut diximus, numeros exprimunt, in unum ductis, unam, quæcumque fuerit collecta, summam epistola teneat; hanc qui suscipit omni cum cautela requirat expresse, addat præterea separatim in epistola nonagenarium & nonum numerum, qui secundum Græca elementa significat. Amen.* Exemplum autem epistolæ formatæ hoc Ivo refert.

In nomine π, Patris, & υ, Filii, & α, Spiritus sancti. Rathbodus sanctæ Trevorensis ecclesiæ ac plebis ipsius humilis famulus, Rotberto, reverendæ sanctæ Metensis ecclesiæ antistiti, in Christo principi pastorum, mansuram cum gaudio prosperitatis ac perpetuitatis gloriam. Decreta sanctorum trecentorum decem & octo patrum Nicææ constitutorum saluberrima servantes, Deo dignam piamque fraternitatem vestram canonice aggredimur, & sub nomine formatæ epistolæ reverentor vestram sanctitatem adimus, vobis videlicet intimando, quia præsenti presbytero nostro, nomine Gislemaro, has dimissorias dedimus litteras, quem in nostra diœcesi ecclesiastice educatum, de ordine clericatus ad presbyteratus proveximus gradum; ut his canonicis muniatus apicibus, cum nostra licentia ei in vestra parœcia sub defensione ac regimine vestræ cæ dilectionis degere liceat, illumque in sinu sanctæ matris ecclesiæ canonice fovendum ac regendum vobis committimus.

Hanc ergo epistolam Græcis literis hinc inde munire decrevimus, & annulo ecclesiæ nostræ bullare censuimus. Christus pastorum princeps, interventu beati Petri, cui specialiter ovile dominicum commissum est, fraternitatem vestram ad custodiam sui gregis diu nobis conservet incolumen, Αμήν. Summa horum. Mille CD. XXXIX. π, υ, α."

Quod autem primum in concilio Nicæno constitutum fuisse censeo, illud est, ut persona scilicet Patris, & Filii, & Spiritus sancti, in epistolarum exordio exprimeretur, ad docendam divinarum personarum æqualitatem, damnandamque Arii hæresim, inter Patrem & Filium inæqualitatem constituentis: a quo ut discernerentur catholici, ea exordii formula inventa est.

Has autem epistolas non nisi episcopi tantum dare poterant, vel chorepiscopi. Cum enim episcopi docere publice & curare omnia, quæ erant sui instituti, non possent, ethnicorum potentia & itinerum difficultatibus impediti: necesse fuit deligi ab illis viros ætate graves, doctrina nobiles, probitate religioneque spectatos, qui eorum loco in civitatibus minoribus seu vicis publice & privatim populum docerent, & (ut commodissimum erat) episcopos in toto hoc regendæ Christianæ reipublicæ munere juvarent, quos Græca voce, chorepiscopos nuncuparunt, quasi episcoporum vicarios: sed titulo & functione vicaria tantum, ut hodie titulares episcopi. Ad vicinos autem episcopos presbyteris parochianis has literas dare licebat, ut constat ex concilio Antiocheno. Sed si longius esset progrediendum, chorepiscopi vel episcopi formatis erat utendum, ut in eodem concilio decernitur. Quod autem hic episcopi nostri constituunt, illud est: ut in omni loco, in eo præsertim, in quo primam suam cathedram constitutam habet episcopus, interrogentur omnes, qui communicatorias litteras portant (ab actu traditionis, quo illas episcoporum manibus offerunt, tradere dicuntur) an omnia in illis contenta recte intelligant. Cum enim compendiariis quibusdam notis contexerentur ordine quem superius retulimus, oportebat sane, illorum omnium eum reddere rationem, qui communicatorias literas deferret, ut earum fructu liceret frui. Hoc autem ubique & in omni loco fieri oportebat, ne subdoli & fraudulenti homines illas possent ex capite confingere. Sed quamvis in omni loco eas examinari oporteret, in eo præsertim, in quo prima cathedra constituta esset episcopatus: quia cum in majoribus civitatibus cathedra episcopalis constitueretur, acriorem diligentiam in his adhiberi erat necesse, ne turpi forsan portantium falsas literas communione civitas tota sensim ac latenter eodem errore notaretur, vel caperetur. Nec ab his examinari tantum concilio placuit, sed & testimonio episcoporum comprobari ut certior de his populus redderetur, qui ad ecclesiasticam communionem, qui ad humanum convictum secure possent admitti.

" Vide hanc auctiorem & correctiorem a Sirmondo nostro cum aliis decem editam sub finem Tom. II. conciliorum Galliæ.

Conc. Antioc. can. 8.

Maxime in eo loco, in quo primæ cathedræ constitutus est episcopus.

An archiepiscopi & primates, ut hodie, fuerint olim in Hispania tempore hujus concilii,

CAPUT XLII.

EX his verbis sunt qui intelligant olim in Hispania, tempore hujus concilii, archiepiscopos & primates exstitisse; quos primæ cathedræ episcopos nuncupabant. Quod certe verum esse voluissem, & firmioribus vel argumentis vel conjecturis innixum, ut laudem hanc hierarchici ordinis jam in Hispania constituti fundatique (ut opto) deferre possem; sed cum videam in subscriptionibus episcoporum, sive testimonio notarii, ordinem hunc primatus observatum non fuisse (quod inter reliqua privilegia primatus referunt divus Gregorius & Augustinus, concilium Bracarense & Milevitanum) non possum sane in eam sententiam induci. Subscripsisse enim primo loco, sedisse & confirmasse concilium, Felicem episcopum Accitanum, consentiunt codices omnes, & editi, & MS. quem primum locum & sedem inter episcopos Hispanos obtinuisse, nullis vetustæ antiquitatis constat monumentis. At si postremo loco sedisse & subscripsisse, honorificentius olim quispiam dixerit, postremo loco subscripsit Eutychianus episcopus Bastitanus. Quos autem olim primam sedem habuisse dici possit probabilius, Toletanos nimirum, vel Hispalenses, secundo & septimo loco sedisse vel confirmasse concilium, fide notarii publica consignatum reperimus. Quare hujus canonis aliam esse sententiam placet. Cum enim verba patres canonis auctores, non ad episcopos, sed ad loca & sedes episcoporum retulerint (voluerunt enim in omni loco, sed in eo maxime, in quo primæ cathedræ

D. Greg. lib. 7. epist. epi. 112 ad Syagrium epise. Augustodunen. indict. 2.
D. Aug. epist. 217. ad Victorium.
Conc. Bracar. I. can. 24.
Conc. Milevitanum can 23.

constitutus est episcopus, qui deferrent litteras communicatorias, examinari, probarique) perinde est, ac si dixissent, in omni loco oportere litteras communicatorias deferentes examinari, & comprobari: sed in eo præsertim, in quo primam cathedram suam episcopi constituissent, hoc est in cathedralis sive matricis ecclesiæ urbe: aliter enim qui fieri potest, ut credamus, concilium primatum sedes solas exprimere, & episcoporum sedes reticere voluisse? cum multo magis sedes episcoporum, quam primatum debuisset recensere, quod ex majori illarum numero plura & graviora redundare possent pericula. Quam sane sententiam confirmant vetusti & emendatiores CC. MS. in quibus exstat: *In qua prima cathedra constituta est episcopatus*

Conc. Antioc. can. 8.

Hoc autem ideo dixerunt hujus concilii patres, quia poterant in omni loco litteras communicatorias dare comprobareque presbyteri, in villis videlicet, si ad episcopos vicinos iter esset agendum, vel si esset progrediendum longius, corepiscopi (qui vicarii erant episcoporum in villulis & oppidis) sicque decreverunt patres, ut in loco quo essent presbyteri & chorepiscopi, litteræ & earum delatores examinarentur, & testimonio suo illæ canonicæ probarentur, sed in eo præsertim, quem ad primam cathedram suam constituendam elegerant episcopi; ne catholicæ fidei radices, quas gravi illi studio & pia sollicitudine in præcipuis urbibus affixerant, hæreticorum versutia & calliditate evellerentur. De cathedra mentio fit, nam receptum fuisse olim a primis fere apostolorum temporibus cathedras constitui episcopis in ecclesia in loco excelsiori, ad demonstrandam jurisdictionis & throni potestatem,

Urban. I. in ep. ad omnes Christ. c. 4.

Urbanus primus PP. ad omnec Christianos docet. *Quod autem*, inquit, *sedes in episcoporum ecclesiis excelsæ constitutæ & præparatæ inveniuntur, ut thronus speculationem & potestatem judicandi & solvendi atque ligandi a domino sibi datam materiam docent. Unde ipse salvator in evangelio: & quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo. Et alibi, accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.*

Matth. 18. Joan. 20.

Romano pontifici subscribunt Africani in concilio Carthaginensi. *Ut episcopus*, inquiunt, *in ecclesia in consessu presbyterorum sublimior sedeat: intra domum vero collegam se presbyterorum esse cognoscat.*

Conc. Cartha. IV. can. 35.

D. etiam Hieronymus adstipulatur eisdem, dum ait. *Nam & Alexandriæ a Marco evangelista usque ad Heraclam & Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum episcopum nominant, quomodo si exercitus imperatorem faciat.*

D. Hier. in ep. 85. ad Evagrium.

D. Augustinus. *In futuro*, ait, *judicio nec absides gradatæ, nec cathedræ velatæ adhibebuntur ad defensionem:* absides enim gradatas, sedes episcoporum intelligit, altiore sublatas fastigio, cathedras autem velatas, quod velis olim sacræ dignitatis causa illæ tegi consuevissent.

D. Aug. in ep. 203. ad Maximi. episc. Donatist.

Quod ergo in ea urbe, prima hoc est præcipua cathedra episcopi constituta sit, quam sequebatur presbyterorum conventus, ideo de prima cathedra, hoc est, de urbe in qua ea cathedra ab episcopo sita & translata sit, hujus concilii patres meminerunt: cogebantur enim interdum episcopi sæviente persecutorum tyrannide, propria loca deserere, & in alia pacis Christianæ & salutis ac vitæ custodiendæ causa commigrare, translato inibi dignitatis & potestatis throno, quam cathedram vocabant. Voluerunt igitur in omni loco, sed in his præsertim quæ ad propriam habitationem elegerant episcopi, religionis & disciplinæ ecclesiasticæ maximam haberi curam, & rationem ab adventantibus omnibus strictissime exigi, & de fide illorum sæpissime interrogari; ne urbes quas episcopi elegerant ad constituendum habitationis & religionis domicilium, vafra hæreticorum versutia aliquam fidei jacturam facerent. Quod & antea apostolorum constitutione cautum reperio. *Nullus*, ait, *episcoporum peregrinorum, aut presbyterorum, aut diaconorum sine commendatitiis suscipiatur epistolis: & cum scripta retulerint, discutiantur attentius, & ita suscipiantur, & quidem si prædicatores pietatis fuerint, suscipiantur; si minus, ubi necessaria ipsis suppeditaveritis, ad communionem & ulteriorem ipsos consuetudinem non admittitote; multa enim per subreptionem proveniunt.*

Can. apost. 34.

Non ergo constat ex hoc canone, archiepiscopos & primates fuisse tunc in Hispania, assignatis metropolitanorum suffraganeis, & constituta ea urbium differentia, & privilegiis, quæ illi retinent hodie. Nam si is ordo hierarchicus erat in Hispania, quare oborta causa criminum Basilidis & Martialis episcoporum, non ad metropolitanum ejusdem provinciæ, sed ad Africam recurrerunt, ad Carthaginensem videlicet episcopum Cyprianum? cum episcoporum causas ad primatem esse deferendas sciamus. *Quisquis episcoporum accusatur*, dicitur in concilio Carthaginensi, *ad primates provinciæ ipsius causam deferat accusator; & si evocatus ad causam dicendam non venerit, communione ad tempus ei interdicatur. Per singulas regiones episcopos convenit nosse metropolitanum episcopum, solicitudinem totius provinciæ gerere; propter quod ad metropolim omnes undique qui negocia videntur habere, concurrant: unde placuit eum & honore præcellere, & nihil amplius, præter eum, ceteros episcopos agere, secundum antiquam a patribus nostris regulam constitutam: nisi ea tantum, quæ ad suam diœcesim pertinent, possessionesque subjectas.* Satius enim erat & commodius, omissa tanti itineris navigationisque difficultate & periculis, in sua provincia, quam aliena obortam causam sopiri & terminari.

Cypr. epist. 68.

Conc. Cartha. III. can. 7.

Hanc autem formam hierarchici ordinis antea in Hispania, nec episcopi observare, nec denuo inducere potuerunt, quia ad illam generali decreto in omnibus Hispaniarum regnis stabiliendam, consilio omnium episcoporum communi maturaque deliberatione opus erat. At convenire in unum locum, tum imperatorum ethnicorum metu, tum maximis itinerum difficultatibus non poterant: nam imperatores conventus hos quasi collegia illicita peragi non facile patiebantur; ut Plinius secundus proconsul Ponti & Bithyniæ se non pati scripsit ad Trajanum: & Maximinum ne ad cœmeteria convenirent, prohibuisse, Eusebius tradit. At in concilio hoc, ideo eam causam primatum, & patriarcharum omittere potuerunt, quia ipsi tanta animi moderatione, virtute & sanctitate pollebant, ut absque primatum legibus & judiciis, non solum in ecclesiastica disciplina, & institutione, sed in omni caritatis officio continerentur. Nec sine hierarchici ordinis legibus eos vixisse putemus, cum antiquioribus ordinatione eam ipsam curam demandasse, dixerim superius.

Plinius secundus lib. ... epist. Eusebius lib. 9. hist. eccl. c. ...

Lib. 1. c. ...

Non ignoro epistolam Lucii papæ, multo ante hoc concilium ad episcopos Hispaniæ, & Galliæ perhiberi: in qua fit mentio de metropolitanis, inhibenturque Hispani & Galli metropolitani, nisi quod ad suam pertineret parochiam, sine consilio, & consensu omnium comprovincialium episcoporum, quidquam agere: sed jam superius animadversum est, epistolam illam Lucii suspicione non vacare, reddita sententiæ ratione: quam esset molestum repetere. Illud tamen addo, non videri probabile in Hispania tantam tempore Lucii papæ inter episcopatus, archiepiscopatus, & primatias inductam distinctionem, cum multo post ancipiti dubitatione laborantem viderimus Severum episcopum Cordubensem, Dionysium papam expostulasse, & exquisivisse, quem ordinem in divisione parochiarum tenere debuisset: cui pontifex non respondet, ut antiquum teneat receptum in ejus ecclesia, vel in ecclesiis Hispaniæ, sed a se noviter Romæ inductum; eamque formam, ut generalem per omnes provincias faceret divulgari. Illius hæc verba sunt. *De ecclesiis ergo parochianis, unde apostolicam sedem consulere voluisti, qualiter sint custodiendæ per Cordubensem provinciam, ac dividendæ sacerdotibus, nihil tuæ caritati melius nobis videtur intimare, quam ut sequaris, quod nos in Romana ecclesia nuper egisse cognoscitur, ecclesias vero singulas singulis presbyteris dedimus, parochias, & cœmeteria eis divisimus; & unicuique jus proprium habere statuimus, ita videlicet, ut nullus alterius parochiæ terras, terminos, aut jus invadat; sed unusquisque terminis suis sit contentus; & taliter ecclesiam, & plebem sibi commissam custodiat, ut ante tribunal æterni judicis ex omnibus sibi commissis rationem reddat; & non judicium, sed gloriam pro suis actibus accipiat. Hanc quoque normam, carissime, te & omnes episcopos sequi convenit, & quod tibi scribitur, omnibus quibuscumque potueris, notum facias; ut non specialis, sed generalis fiat ista præceptio.*

Lucius papa epist. ad episcopos Hispan. & Galliæ c. ... Lib. ...

Dionysius P. in epist. ad Severum ep. Cordubensem.

Nec ignoro etiam quod scripsit Joannes episcopus Gerundensis, & post illum Vassæus, hoc concilium, videlicet Illiberritanum, habitum fuisse anno domini CCCXXXVIII. in ea Illiberi, quæ est ad radices montis Pyrenæi, interfuisseque Constantinum magnum cum matre Helena, tuncque divisam Hispaniam in quinque provincias, Tarraconensem, Carthaginensem, Bæticam, Lusitaniam, & Gallæciam, & singulis provinciis assignatos fuisse episcopos metropolitanos. Hæc enim illi honorifice observasse videri possunt, sed plene probasse videri non possunt, ut pluribus antea demonstravi,

Joannes ep. Gerundensis in Paralipomeno Hispaniæ. Vassæus chroni. ... Lib. 1. c. ...

Canon LIX. Vulgatus.

De fidelibus, ne ad Capitolium causa sacrificandi adscendant.

Prohibendum, ne quis Christianus, aut Gentilis ad idolum Capitolii, sacrificandi causa ascendat, aut videat: quod si fecerit, pari crimine teneatur: si fuerit fidelis, post decem annos acta pœnitentia recipiatur.

Canon LIX. *Emendatus.*

De fidelibus, ne ad Capitolium causa sacrificandi ascendant.

Prohibendum, ne quis Christianus, ut Gentilis ad idolum Capitolii, sacrificandi causa ascendat, & videat: quod si fecerit, pari crimine teneatur: si fuerit fidelis, post decem annos acta pœnitentia recipiatur.

Capi-

Capitolia fuisse in Hispania, & aliis provinciis ad exemplum Romani.

CAPUT XLIII.

CAPITOLIUM a capite Toli hominis Vulcentani dictum Arnobius refert. Cum enim templum ædificare, & Jovi dicare vellet Roma, fundamentaque illius jaceret, in fundamino sedibus sepulcrum Toli inventum est, & in eo caput illius integrum. *Nec erubuit civitas maxima*, ait Arnobius, *& numinum cunctorum cultrix, cum vocabulum templo daret, ex Toli capite Capitolium, quam ex nomine Jovio nuncupare.* Ad similitudinem Romani Capitolii, alia in reliquis provinciis Gentes ædificaverunt, & formam, & nomen, sicut & alterum palatii a Romano mutuantes. Fuisse capitolia in Hispania hinc liquet, (nec audiendi qui de Romano Capitolio Hispanos episcopos intellexisse finistre interpretantur). Aliud fuisse Carthagine memorat D. Cyprianus. De Capitolio Narbonensi, Ravennati, & Tolosano, mentionem facit Sidonius. De alio Capuæ Capitolio Svetonius. In illis deorum erant idola, in illis sacrificia omnia solennia peragebantur, ad illa conveniebant omnes, vel sacra facturi, vel visuri; qua ratione Capitolium omnium dæmonum templum vocat Tertullianus, additque: *Tot illic immundi spiritus considunt, quot homines capit.* Ne ergo Christiani recenter conversi, antiquam sacrorum consuetudinem jam intermissam, aspectu renovarent; neve ethnici inveterato confirmarentur errore, si Christianorum conniventia profana sacrificia tacite probari conspicerent, justissimo hoc episcoporum consilio, succursum est periculo tanto; præceptumque, ne quis Christianus fide, aut proposito, hoc est fidelis, aut catechumenus ad idolum Capitolii sacrificandi causa ascendat & videat: quod si fecerit, pari crimine teneatur. Tertullianus. *Si in vocatu, nec in sacrificiis sit titulus officii, & operæ meæ expunctio, quid tum? si libet. Utinam quidem nec videre possimus, quæ facere nobis nefas est. Sed quoniam ita malis circumdedit sæculum idololatria, licebit adesse in quibusdam, quæ nos homini non idolo officiosos habent. Plane ad sacerdotium, & sacrificium vocatus non ibo (proprium enim idoli officium est,) sed neque consilio, neque sumptu, aliave opera in ejusmodi fungar. Si propter sacrificium vocatus adsistam, ero particeps idololatriæ: si me alia causa conjungit sacrificanti, ero tantum spectator sacrificii.* Et alibi. *Ceterum & plateæ, & forum, & balneæ, & stabula, & ipsæ domus nostræ, sine idolis omnino non sunt, totum sæculum satanas, & angeli ejus repleverunt, non tamen quod in sæculo sumus, a Deo excidimus: sed si quid de sæculi criminibus attigerimus. Proinde si Capitolium, si Serapeum sacrificator & adorator intravero, a Deo excidam: quemadmodum circum, vel theatrum spectator.* Quod si non sacrificii faciendi, vel inspiciendi causa, tempore quo offendiculum catholicis, vel infidelibus injiciatur, sed alio exquirendæ rei studio, nullam culpam sustinere idem Tertullianus fatetur. *Quid enim inquis, ait, si alio in tempore circum adiero, periclitabor de inquinamento? nulla est præscriptio de locis. Nam non sola ista conciliabula spectaculorum, sed etiam templa ipsa sine periculo disciplinæ adire servus Dei potest; urgente causa, simplici dumtaxat, quæ non pertineat ad proprium ejus loci negocium, vel officium.* Et post alia. *Loca nos non contaminant per se, sed quæ in locis fiunt, a quibus & ipsa loca contaminari, altercati sumus; de contaminatis contaminamur. Propterea autem commemoramus quibus ejusmodi loca dicentur, ut eorum demonstremus esse, quæ in his locis fiunt, quibus ipsa loca dicantur.*

us li. 6. . Gen-

prianus . & lib. psis. us in sancto-Apolli- & Sa- ni. Sve- s in Ti- cap. 3. ianus de spe- c. 22.

de ido- ia c. 16.

lib de culis

Ne quis Christianus, aut Gentilis.

PROHIBERI Christianum a sacrificando, sub excommunicationis pœna, facile est; sed Gentilem, in quem excommunicatio non cadit (de his qui foris sunt quid ad nos?) diu visum est difficile, ob depravatos Surii, & Carranzæ codices: sed emendatiores MS. rem fecerunt manifestam, in quibus pro disjunctione, (aut,) (ut) legitur: quasi clarius dicerent patres. *Ne quis Christianus catechumenus, vel fidelis, ut Gentilis ad Capitolium sacrificandi causa ascendat.* Qua ratione ad finem dicitur. *Quod si fuerit fidelis, post decem annos acta pœnitentia recipiatur*, id est, Christianus, qui tamquam Gentilis ad Capitolium sacrificandi diis causa ascenderit, pari crimine idololatriæ, ut Gentilis teneatur: sed fidelis, acta pœnitentia, post decennium admittatur: nam catechumeni alia ratio erat.

Ad idolum Capitolii, sacrificandi causa ascendat.

Ad exemplum Romani Capitolii, reliqua in editis locis construi solita.

CAPUT XLIV.

CAPITOLIA exterarum provinciarum, ut nomen a Romano, sic situm & locum imitatione expresse-

A runt. Romanum autem fuisse in loco præexcelso constat: erat enim extructum in Saturnio monte, sicque sacrificaturi, aut precaturi, ascendere cogebantur. Tacitus: *Exin læti Capitolium scandunt, deosque tandem venerantur.* Et alibi. *Nec fisti poterant scandentes per conjuncta ædificia, quæ ut in multa pace in altum edita solum Capitolii æquabant.* Svetonius de Julio. *Ascendit Capitolium, ad lumina quadraginta elephantis dextra atque sinistra lychnuchos gestantibus.* Plinius ad Trajanum, *Tibi ascendenti de more Capitolium civium clamor, ut jam principio occurrit.* Et post alia. *Ubi vero cœpisti Capitolium ascendere; quam læta omnibus adoptionis tuæ recordatio.* Lampridius in Alexandro. *Capitolium septimo die cum in urbe esset, ascendit.* Hinc frequens est jurisconsultorum nostrorum de ea conditione memoria. *Si Titius, vel Mævius in Capitolium ascenderit.* Commodissima sunt ad sacrificandum, vel orandum, ut hominum tumultibus liberiora, quæ in alto sunt loca, sicque in montibus olim Gentes Deum adorasse, sine aliis templis, superius dixi, eaque ratione nascentis religionis ecclesias nostras in editis locis constructas Tertullianus docet, & reliquiis earum quas ipsa delevit vetustas, edocti sumus, idque observare debent, qui denuo eas construunt, vel constructuri sunt.

Tacitus lib. 4. annalium. Idem Tacitus lib. 2. histor. Svetonius in Julio. Plinius in panegyrico ad Trajanum. Lampridius in Alexandro. Ulpianus lege 2. & 3. cum aliis de legat. 2. Lib. 2. c. 3. Tertul. adversus Valentinianos, c. 3.

Canon LX. Vulgatus.

De his, qui destruentes idola occiduntur.

Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus, quia in evangelio non est scriptum, nec invenitur ab apostolis unquam factum, placuit, eum in numerum non recipi martyrum.

Canon LX. *Emendatus.*

De his, qui destruentes idola occiduntur.

Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus, quia in evangeliis non est scriptum, nec invenitur ab apostolis unquam factum, placuit, eum in numerum non recipi martyrum.

BURCH. lib. 6. decretorum c. 45. ex canone 70. hujus citat, cum sit 60. & verbis paulo diversis. *Si quis idola fregerit, & ibidem occisus fuerit, quia in evangeliis scriptum non est, neque invenitur sub apostolis unquam factum, placuit eum in numerum non recipi martyrum*, sic etiam Ivo p. 10. cap. 172.

Idola ethnicorum diruentes, cur in numerum recipi martyrum Hispani patres interdixerint.

CAPUT XLV.

CUM docuerit Christus, beatissime pater, amicum pro amico, nihil fide præclarius, vel amore excellentius, vel pietate illustrius, vel beneficentia præstantius, vel majori denique laude dignius efficere posse, quam ut se in capitis periculum, & vitæ discrimen inferat; qui non subiit tantum vitæ periculum, sed vitam ipsam admirabili & summa animi constantia, ad ardentem fidei confessionem exprimendam, ad gloriam Christiani nominis amplificandam, ad evertendam idolorum servitutem constantissime fudit, plures mirantur scriptores, qua causa impulsi episcopi nostri, hunc debito glorioso martyrii fructu, emerita heroicæ fortitudinis laude, condignoque futuræ laureolæ præmio, minori forsan (quam par esset) pietate privaverint. Eoque perduxit illos, vel canonis difficultas, vel Christianæ pietatis amor, vel catholicæ religionis zelus, vel propensum in martyres studium, ut certo affirmaverint, canonem hunc suppositum esse, & indignum, ut inter sanctissima alia patrum nostrorum decreta referretur. Sed absit, ut tam sanctæ doctrinæ, tam prudenti consilio, tam pio & religioso præcepto, adeo graveni & acerbam erroris maculam aspergamus. Olim enim ob sævitiam tyrannidemque imperatorum (omnes fere ante Constantinum, Christianam religionem jam feliciter nascentem, variis modis conatos fuisse opprimere, nullum persecutionis genus omittentes, quis nesciat?) multi fideles, cum vincula, verbera, fustes, equuleum, scorpiones, ungulas, bestias, flammas, exilium, latumias, metalla, aliaque tormentorum genera, ad necem usque paterentur: alii item non solum mortem oblatam ferrent libenter, sed se ipsos offerrent constantissime: eveniebat plerumque, constanti illa & gloriosa martyrum confessione adeo præsidium animos exacerbari, ut exuentes quam prius induerant barbarorum sævitiam & immanitatem, atrocem postea belluarum feritatem imitantes, non in hos modo, sed in reliquos Christi fideles & ministros atrociissime grassarentur: quod sane

Joan. 15. Citati scriptores lib. 1. c. 4

peri-

> Clemens Alexan. lib. 4. Stromat

periculum multo ante a Chriſtianis cavendum monuerat A Clemens Alexandrinus. *Is eſt*, ait, *qui quantum in ſe eſt, adjuvat improbitatem ejus, qui perſequitur; quod ſi etiam ipſe cauſam præbens, feram plane irritet; ſimiliter etiam ſi præbeat aliquam pugnæ cauſam, vel damni, vel judicii, vel inimicitiarum, is occaſionem peperit perſecutionis: & ideo juſſi ſumus nihil retinere ex his, quæ ad hanc vitam pertinent: ſed et qui tollit pallium, præterea etiam dare tunicam, non ſolum ut permaneamus obnoxii nullis animi perturbationibus; ſed ne ea vindicantes, eos, qui in judicio contendunt, in nos reddamus efferatos; & per nos commoveamus eos, ut nomen maledictis appetant.* Quæ ſane cauſa Hiſpanos epiſcopos in eam induxit ſententiam, ut nomine, honore & dignitate martyrum eos privandos decreverint, qui nullo fidei aut ſuperioris præcepto coacti, qui nulla catholicæ confeſſionis neceſſitate conſtricti, idola Gentium frangerent. Occaſio autem ea forſan fuit. Nam cum Hiſpali duæ fuiſſent ſorores Chriſtianæ (D. Iſidoro auctore) diſtrahendis vaſis fictilibus quærentes victum, quo ſe & alios Chriſtianos egenos miſerationis ergo ſuſtentarent, (tam parce enim, & pie vixiſſe ſemper, teſtatur idem Iſidorus) evenit, ut cum ipſæ in foro ei operi eſſent intentæ, quampiures ethnicæ mulieres per forum more ſuo circulatorio idolum Salambonæ deæ circumferrent (Salambonam autem Hiſpalenſes ſicut & Aſſyrii eam deam vocabant, quam Romani & alii Venerem, ut Lampridius tradit) cumque maximo cinctæ comitatu, choreis & ſalutationibus luctuoſis (ut ferebat mos) feſtum celebrarent, poſcentes a ſingulis vel ſtipem, vel res alias quaſcumque, ut eas vel templo, vel ſacrificiis deæ ſacrarent, acceſſerunt ad Juſtam & Rufinam, vas quoddam fictile ex his quæ venundabant, poſtulantes. At illæ ne quem ſimulacris falſæ deæ haberent honorem, profano idololatriæ ſe crimine polluentes, munus offerre recuſarunt: illud aſſeverantes, ſe ſoli Deo vero, non autem falſis idolis ex ligno vel lapide confictis, cultum præſtituras. Indignatæ Gentiles, vaſa omnia fictilia projecto in ea idolo confregerunt, ipſo quaſi honoris abnegati expetente vindictam. At illæ non tam jactura indignatæ vaſorum, quam juſto æterni Dei zelo & pietate commotæ, acceſſerunt ad idolum, & illud inde abjicientes confregerunt. De Juſta enim id refert D. Iſidorus. Hoc autem cum ad Diogenianum tunc Hiſpalis & totius Bæticæ præſidem deferretur, illas equuleo diſtorſit. *Et*, ut Uſuardus refert, *ungularum laniatione vexavit; poſt, carcere, inedia, & torſionibus afflixit: tandem Juſta in carcere ſpiritum exhalavit: Rufinæ vero cervix confracta eſt in confeſſione domini.* Quæ ad annum domini CCLXXXVII. principio imperii Diocletiani annales noſtri referunt. Cum autem martyrum profeſſio, ad indignationem commoviſſet Diogenianum, qui tunc in Chriſtianos Hiſpaniæ imperatorum præcepto omne perſecutionis genus exercebat: ne alii ſimili exemplo vel illius vel futurorum præſidum & ſucceſſorum animos ad majorem ſævitiam & crudelitatem incitarent (de Eulalia taceo Emeritenſi, quod multo ante illius martyrium canon hic editus ſit) idcirco decretum eſt concilio hoc Illiberritano (adfuit enim in eo Sabinus epiſcopus Hiſpalenſis, a quo forſan condendi hujus canonis ratio profecta eſt) ne quiſquam idola Gentilium diſturbaret, ne hac occaſione illi, vel in templa noſtra, vel in perſonas liberius graſſarentur; ut atrociſſime etiam Auguſtini temporibus, in Chriſtianos graſſatus eſt Gororanes Perſarum rex, quod Abdas epiſcopus ſanctiſſimus diſturbaſſet Ignis maximi apud Perſas Dei templa, ut ſcribit Caſſiodorus: quod & Alexandriæ eveniſſe Theodoſii imperio auctor eſt Socrates. Cum enim Theophili epiſcopi conſilio, imperator edicto ſanxiſſet, Gentium everti delubra, illudque opera effici ejuſdem Theophili, & cum Serapidis & Mithræ templa diruiſſet, acerbiſſimum Gentes dolorem concepiſſe ait, nec conceptum ferre potuiſſe, quin communi conſenſu in Chriſtianos graviſſimo impetu irruerent, nec antea a cædibus voluiſſe abſtinere, quam conceptam doloris acerbitatem, majori Chriſtianorum pernicie & ſanguinis effuſione leniſſent. De Arabibus, Aeropolitis, Phœnicibus, Syris & aliis hæc mandavit literis Sozomenus. *Adhuc autem in quibuſdam civitatibus pro templis ſuis alacriter Pagani dimicabant: velut in Arabia Petræi, & Aeropolitæ: in Palæſtina Raphiotæ & Gazæi; in Phœnicia ii qui Helopolim incolunt: in Syria potiſſimum vindices templi Apamiæ; quæ colitur ad Axium fluvium: quos quidem ego intellexi, ad protectionem templorum ſuorum frequentes auxiliis uſos hominum Galilæorum, & collectorum ex pagis Libano vicinis; demum ad tantam prorupiſſe audaciam, ut etiam Marcellum, qui ejus provinciæ epiſcopus erat, interficerent. Hic enim cum judicaret illos non alia ratione facilius a priori ſuperſtitione poſſe converti, templa quæ in urbe & in pagis habebat, evertit, & certior factus in Aulone* (is eſt tractus Apameorum provinciæ) *templum eſſe ampliſſimum, militibus aliquot ac gladiatoribus aſſumptis adverſus iſtud contendebat. Cui cum appropinquaſſet, extra telorum jactum ipſe reſtitit: erat enim pedibus debilis, & neque pugnare, neque hoſtem fugere; vel fugare poterat. Militibus deinde ac gladiatoribus in deſtruendo templo occupatis, ex paganis quidam, intellecto, quod ille ibi relictus eſſet ſolus, ea, ex parte qua locus pugna vacabat, egrediuntur, & ex improviſo adorti eum corripiunt, & rogo injectum interi-*

> D. Iſidor. in breviarioGothico, Mozarabe vocat
>
> Lampridius in Heliogabalo. *Erant Salambonæ ſacra luctuoſa, quod deplorarent in eis Adonidis interitum. Idcirco Lampridius de Heliogabalo hæc ſeſta celebrante ait: Salambonam etiam omni planctu & jactatione Syriacicultus exhibuit, omen ſibi faciens imminentis exitii.*
>
> D. Iſidorus in breviario Gothico.
>
> Uſuardus in martyr. 19. Julii.
>
> Ambroſ. Moral. lib. 10. hiſt. Hiſpanicæ c. 16
>
> Caſſiodor. lib. 10. hiſt. Tripartitæ. Socra. li. 5. c. 16.
>
> Sozomenus li. 7. c. 15.

A *munt, ac in præſentia quidem clam id habuerunt.* Huic damno occurrunt prudenter hoc decreto Hiſpani epiſcopi, & occurrerunt etiam (ut audio) alio ſimili pontifices maximi, dum præceperunt jam diu ſacerdoribus & monachis Hieroſolymitanis ſub gravi cenſura anathematis, ne verbum domini publice prædicarent; quia tametſi Chriſtianæ doctrinæ propagatio res ſit ſanctiſſima; ne tamen excitati Turcarum animi ſævirent in Chriſtianos crudelius, juſtiſſime eis illud interdictum eſt.

Fuit etiam alia ſatis ſolers & provida in edendo hoc decreto patrum noſtrorum ratio, qua huic ſe martyrio offerentes, privari martyrii dignitate conſentaneum judicaverunt; quia erant inter Chriſtianos olim pauperes, & mendici multi, qui non tam Chriſtianæ religionis zelo, quam temporalium bonorum jactura ſe martyrio exponebant, ut detenti videlicet in carcere, alerentur ab eccleſia, & debitis quibus urgebantur, plene ab ea ſatisfieret, ut auctor eſt Auguſtinus. *Quidam etiam*, (ait in eadem epiſtola, quæ eſt Menſurii Carthaginenſis epiſcopi ad Secundum Tiſigitanum) B *facinoroſi arguebantur & fiſci debitores, qui occaſione perſecutionis, vel carere vellent oneroſa multis debitis vita, vel purgare ſe putarent, & quaſi abluere facinora ſua, vel certe acquirere pecuniam, & in cuſtodia deliciis perfrui de obſequio Chriſtianorum.* Eamdem conſuetudinem ſuppeditandi neceſſaria confeſſoribus indicat Tertullianus, dum librum ad martyres ſic exorditur. *Inter carnis alimenta*, ait, *benedicti martyres deſignati, quæ vobis & domina mater eccleſia de uberibus ſuis, & ſingula fratres de operibus ſuis propriis in carcerem ſubminiſtrant, capite aliquid & a nobis, quod faciat ad ſpiritum quoque educandum.* Cyprianus etiam, hoc pietatis officium confeſſoribus exhibendum conſulit clero; poſt alia enim quæ ad hanc rem ſcripſit in principio, ad finem addit. *Pauperibus quoque, ut ſæpe jam ſcripſi, cura ac diligentia veſtra non deſit: iis tamen qui in fide ſtantes & nobiſcum fortiter militantes, Chriſti caſtra non reliquerunt, quibus quidem nunc major a nobis, & dilectio & cura præſtanda eſt, quod nec paupertate adacti, nec perſecutionis tempeſtate proſtrati, dum domino fideliter ſerviunt,* C *ceteris quoque pauperibus exemplum fidei præbuerunt.* Et hoc tandem præcepto ſanxerunt epiſcopi Africani in concilio Carthaginenſi IV. *Chriſtianum catholicum*, ajunt, *qui pro catholica fide & pro eccleſiaſtica re & Chriſtiana religione tribulationem patitur, bonore omni a ſacerdotibus honorandum: etiam per diaconum ei victus adminiſtretur.* Ut his ergo commodis fruerentur, ſolebant ſe quidam temere martyrio exponere, quos non honorandos ut martyres, idem Menſurius reſcripſit, ut paulo poſt dicemus.

His præterea accedebat, quod naſcentis eccleſiæ patres maxime optarint, ut in perferendis idolorum ſacrificiis tunc profanis & impiis ſuperſtitionibus, patientiæ, modeſtiæ, manſuetudinis & humilitatis virtutibus reſulgerent Chriſtiani, neque vi & armis ethnicorum delubra, ſed pietate & religione deturbari volebant: quo ſic admirabilior Chriſti poteſtas, & catholicæ eccleſiæ progreſſus humanis non tribueretur auxiliis: quod facile eveniret, ſi templa, vel idola Gentium viribus potius quam eccleſiaſtica diſciplina perfringerent, & eadem ſeveritate Chriſtianæ religionis ſemina latius propagare adniterentur. D Quemadmodum enim Philoſophos & oratores, mundique hujus ſapientes primum non elegit Chriſtus, per quos cœleſti doctrina hominum genus erudiretur; ſed illiteratos piſcatores, quorum opera & philoſophi, & oratores, in eccleſiæ retia pertraherentur, ne videlicet humanæ ſapientiæ viribus converſio Gentium adſcriberetur: in qua ſuæ gratiæ vim Deus illuſtrem videri volebat: ita ad propagationem evangelii, & idolorum everſionem, noluerunt humanarum virium fieri periculum; ſed utriuſque rationem divinæ providentiæ reſervari: ut palam fieret non humana aliqua præſumptione, aut virtute, ſed divina prorſus ſapientia, & poteſtate novam tunc nomine Chriſti religionem introduci & ſtabiliri inter Gentes. Qua ratione non vi, non armorum ſtrepitu fidem noſtram propagari, ſed omni & religionis & pietatis officio monuit Tertullianus. *Non eſt religionis*, inquit, *cogere religionem, quæ ſponte ſuſcipi debet, non vi.* Ita Nicolaus papa ad conſulta Bulgarorum. *De iis*, inquit, *qui Chriſtianitatis bonum ſuſcipere renuunt & idolis immolant, & jenua curvant, nihil aliud poſſumus ſcribere* E *vobis, niſi ut eos ad fidem rectam monitis, exhortationibus & ratione potius, quam vi, quod vane ſapiunt, convincatis.* Et poſtea. *Nulla cum his*, inquit, *qui non credunt, idolaque adorant, miſcenda communio eſt. Porro illis violentia ut credant, nullatenus inferenda eſt. Nam omne quod ex voto non eſt, bonum eſſe non poteſt.* Id in ſubditos ſuos nondum converſos uſurpaſſe Edilbertum Anglorum regem refert, & laudat Beda. *Quorum fidei*, inquit, *ita congratulatus eſſe rex perhibetur, ut nullum tamen cogeret ad Chriſtianiſmum, ſed tantummodo credentes arctiori dilectione quaſi concives ſibi regni cæleſtis amplecteretur. Didicerat enim a doctoribus auctoribuſque ſalutis, ſervitium Chriſti voluntarium non coactitium debere eſſe.* Quod & antea magnum Conſtantinum feciſſe ſæpe prædicat Euſebius, & Nicephorus. *Maximus*, inquit, *ille Conſtantinus; qui ingentem quidem, minorem tamen virtute & gloria ſua, conſequutus eſt laudem, & primus*

vera

> Aug. in breculo collationum diei c. 13
>
> Tertul. lib. ad martyres principio
>
> Cypri. ep. 3
>
> Conc. Carth. 4. can. 3.
>
> Conc. Rothom. can. apud Burchard. lib. decr. c. Ivon. 2. p decretorum cap. 121.
>
> Tertul. ad Scapulam.
>
> Nicolaus pa ad consulta Bulgarorum.
>
> Beda lib eccl. hi Gentis glor. c.
>
> Euſeb. li. vitaConſtantini c.

vera pietate imperium exornavit: quum omnem, (ut ita dicam) terrarum orbem in idolorum cultu insanientem, sacrificare quidem dæmonibus prorsus prohibuit, aras autem eorum non sustulit, mandato illo promulgato, ut deorum templa clausa, quo a nemine adiri possent, servarentur. Idem filii ejus fecere: crudelitatis enim esse putarunt, repente prorsus tantam instituere mutationem: satius esse existimantes, quietis consiliis paulatim homines ad veram pertrahere religionem. Id erga Judæos observandum decrevit concilium Toletan. IV. & Gregor.

Quia in evangeliis non est scriptum

Non teneri quemquam privata auctoritate idola Gentium infringere, posse tamen suo tempore & loco.

CAPUT XLVI.

NON esse scriptum in evangeliis, ut quis privata auctoritate se offerat martyrio, dando illi ansam fractis idolis, certum est, & Hispani patres hic affirmant: quinimo consilium exstat apud Matthæum, ut cum nos persecuti fuerint in una civitate, fugiamus in aliam. Huic autem fugiendi licentiæ non modo non est locus, cum heroicæ virtutis documentum est dandum, quin potius ad percipiendam oblatam martyrii coronam animo alacri currendum est, ut insigni pietate & eruditione probavit latissime D. Eulogius Cordubensis episcopus, & electus postea archiepiscopus Toletanus, in toto eo libro, cui titulum dedit, Memoriale sanctorum. In hoc tamen, non pietatis modo, & religionis, sed prudentiæ etiam ratio observanda est: cum sapienter doceat D. Bern. *Fortitudinis matrem esse prudentiam, nec fortitudinem, sed temeritatem quemlibet ausum quem non parturivit prudentia.* Quod & ab his observari impensius vellem, qui orientis & occidentis Indiæ Gentes ex errorum tenebris ad veritatis Christianæ lucem student revocare: scio enim nonnullos in propagando evangelio, & in affigendis publice crucibus, nervos omnes contendisse imprudentia tamen religionem & pietatem nonnunquam frustrante.

Neque invenitur ab apostolis unquam factum.

An apostoli fregerint unquam Gentium idola: & quanti traditiones apostolicas ab initio ecclesiæ Hispani patres fecerint.

CAPUT XLVII.

IN codice Lucensi, *Neque invenietur sub apostolis unquam factum.* Utraque lectio vera est. Sed cum de dominico evangelio supra meminerunt, probabilius est, de factis apostolicis nunc etiam patres agere voluisse. sicque primam lectionem retinendam esse. Cui consonant quæ de D. Paulo, Petro, & aliis D. Cyprianus & Athanasius referunt: quæ tametsi hujus loci sint propria, compendii causa omittam. Sed sive sub apostolis, vel ab apostolis nunquam factum legamus, utraque lectio difficultate non caret, cum D. Joannem evangelistam Apollinis templum diruisse in insula Pathmo, in qua fuerat relegatus, Prochorus referat ejus discipulus; in Asia vero Ephesinæ Dianæ templum etiam evertisse, Abdias narrat; & aliud Matthæum in Æthiopia. Sed hi diruerunt, non fregerunt; labefactarunt oratione, non manibus; disturbarunt cœlesti, non humana virtute: ut iidem Prochorus & Abdias testantur, quos sequi & imitari fideles voluerunt Hispani patres. Scripturæ præterea sacræ & apostolicarum constitutionum dignitatem quanta veneratione coluerint doctrina hic sancta & exemplo demonstrarunt, dum Gentium idola humanis viribus prosterni ideo noluerunt, quod nec divinis literis, nec apostolicis exemplis fulciretur. In quo præclaris D. Pauli vestigiis institerunt, dum ad Thessalonicenses scribens, ait. *Itaque fratres, state & tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam.* A Paulo eamdem se hausisse doctrinam testatur beatus Dionysius Areopagita D. Eugenii magister, a quo accepit pietatis & dignitatis hæres Melantius. *Nostræ*, inquit, *hierarchiæ vis omnis in verbis, quæ a Deo tradita sunt, cernitur. Sanctissima autem veneratione que dignissima verba ea esse dicimus, quæ nobis a sacrosanctis nostris præceptoribus, in sanctis atque Theologicis scripturæ libris sunt prodita, quæque ab iisdem sanctis viris institutione, quæ magis a materia abhorreret, proximaque jam quodammodo esset, ac similis cœlesti hierarchiæ, ex mente in mentem verbo corporeo illo quidem, sed quod minus est materiæ particeps, sine scripto studiorum nostrorum duces principesque didicerunt.* Et paulo post. *Quocirca, primi illi hierarchiæ nostræ duces ac principes, cum ipsi a divina bonitate plene cumulateque sanctum hoc munus accepissent, & a divina benignitate ejus apud posteros propagandi prorogandique causa missi essent: iidemque valde ut divini posteros ad cœlestia, & divinitatis similitudinem traducere cuperent: signis, quæ sub sensum cadunt cœlestia, varietateque ac multitudine*

id quod conjunctum connexumque erat, & humanis divinas res, quæque materia carent, iis quæ ex materia constant, ac nostris eas quæ essentia superiores sunt, partim scriptis, partim non scriptis suis institutionibus, ex sacrosanctis legibus nobis tradiderunt. Eadem Irenæus scripsit, edoctus a Polycarpo Joannis discipulo. *Quid enim & sic quibus de aliqua modica quæstione discrepatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere ecclesias, in quibus apostoli conversati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere, quod certum & re liquidum est? Quid autem, si neque apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multæ Gentes, barbarorum eorum qui in Christum credunt, sine charactere, vel atramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterem traditionem diligenter custodientes; in unum Deum credentes fabricatorem cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, per Christum Jesum Dei filium. Hanc fidem qui sine literis crediderunt, quantum ad sermonem nostrum, barbari sunt: quantum autem ad sententiam, & consuetudinem, & conversationem, propter fidem, per quam sapientissimi sunt, & placent Deo, conversantes in omni justitia, & castitate, & sapientia? Quibus si aliquis annunciaverit ea quæ ab hæreticis adinventa sunt, proprio sermone eorum colloquens, statim concludens aures, longe longius fugient, ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium. Sic per illam veterem apostolorum traditionem, ne in conceptionem quidem mentis admittunt, quodcumque eorum portentiloquium est: neque enim congregatio fuit apud eos, neque doctrina instituta. Traditione igitur quæ est ab apostolis, sic se habente in ecclesia, & permanente apud nos, revertamur ad eam, quæ est ex scripturis ostensionem, eorum qui & evangelium conscripserunt apostolorum.* Sed cur non omnia scriptis tradiderint apostoli, sed sermone multa retineri, & conservari voluerint, hæc docet Basilius. *Nonne*, inquit, *ex doctrina quam patres nostri in silentio, quod curiosos, & otiosos submovet, servarunt, pulchre quidem illi, nimirum docti, arcanorum veneration-nem silentio conservare? Nam, quæ nec intueri fas est non initiatis; qui conveniebat horum doctrinam publicitus circumferri scripto? Deinde Moysis exemplo probans, qui non omnes ad penitiora sacramenta admisit: probe, inquit, sciens pro sua sapientia, res usu tritas, & undecumque parabiles, expositas esse contemptui: ceterum id, quod depositum est, quodque rarum est, huic natura conjunctum esse, summam admirationem & studium. Ad eumdem profecto modum, & qui in primordiis ecclesiæ certos ritus perscripserunt apostoli, & patres, in occulto silentioque mysteriis suam servaverunt dignitatem: neque enim omnino mysterium est, quod ad populares & vulgares aures effertur. Est autem etiam silentii species ipsa obscuritas, qua utitur scriptura mentem ad contemplationem dogmatum inhabilem exercens, idque ad utilitatem in scripturis versantium.* Inde illa contra doctrinæ, atque sacramentorum profanatores Gregorii Nazianzeni gravis querela. *Illud saltem*, ait, *inter nos conveniat, ut mystica mystice, & sancta sancte proloquamur, nec in profanas aures, quæ in vulgus efferri nefas est, projiciamus, ne alioqui constet eos, quæ dæmones adorant, & turpium fabularum, non verum cultum profitentur, nobis gravitate superiores esse: quippe qui his, qui non iisdem sacris initiati sunt, cruorem potius suum, quam sermones quosdam impertirent.* Antiquissimo igitur hoc Hispanorum episcoporum decreto, hæreticos recentiores qui apostolicis traditionibus derogant, convinci posse satis manifestum fit: dum mille & trecentis ab hinc annis tam gravis & sancta fuerit earum apud ipsos & omnes auctoritas. Nec Hispanorum etiam episcoporum doctrinam & pietatem minus licebit hic vel a rigidis eorum censoribus commendari, quod non solum evangelicis & apostolicis institutis repugnantes sententias tradere noluerint, sed nec latum quidem unguem ab eorum scriptis & non scriptis traditionibus vel discedere, tam sancta, quam aperta sententia declaraverint. Sed bene jam habet acerba ista & mala tractatio: auget enim pretium virtutis audire male, cum bene feceris.

Irxneus li. 3. c. 4. adversus hæreses.

Basilius in il de Spiritu sancto ca. 27.

Greg. Nazianzen. in oratione 1. de theologia.

Placuit, eum in numerum non recipi martyrum.

Non decerni ab Hispanis patribus in hoc canone, martyrem non esse, qui idola fregerit: sed in numerum martyrum ab ecclesia non referri, & cur

CAPUT XLVIII.

NON decreverunt patres Hispani (ut falso illis objici solet) martyrem verum non esse, omnem qui Gentium idola confregerit: cum omnis, qui pio & prudenti animo sanguinem vel vitam profuderit pro Christo, certus & verus sit martyr. Si enim martyrem (ut Augustinus docuit) non facit pœna, sed causa: qui cum causa pœnam conjunxit, quare apud Deum martyris nomine & honore non decorabitur? Quod decernunt igitur, id solum est, eum qui prosternens idola

D. Aug. epist. 167. ad festum, & serm. 17. de verbis domini.

Refertur ab Innoc. 3. c. cum Marthæ de celebrat. missarum.

Gentium interfectus fuerit, in numerum martyrum non recipi, hoc est in catalogum ecclesiasticum martyrum non esse referendum. Similem constitutionem tulit in Africa, eodem fere tempore, Mensurius episcopus Carthaginensis: eos enim qui ultro martyrio se offerrent, non honorandos ut martyres Christianis præcepit: ut testis est Augustinus: *Lectum est*, ait, *eos qui se offerrent persecutionibus non comprehensi, & ultra dicerent se habere scripturas, quas non traderent (conquirebant tunc Donatistæ hæretici scripturas sanctas, ut eas igni traderent) a quibus hoc nemo quæsierat, displicuisse Mensurio; & ab eis honorandis eum prohibuisse Christianos.* Quemadmodum ergo veri sunt martyres, qui ultro se martyrio offerunt, & illud perferunt constantissime, quorum exemplis pleni sunt ecclesiastici annales: tametsi illa oblatio prohibita fuerit a D. Clemente, Julio PP. Cypriano, Athanasio & aliis: sic & illi veri martyres sunt, qui flagrantes pietatis & religionis zelo idola opportuno tempore fregerint, tametsi ob exempla & rationes a nobis citatas superius, idola frangere inhibitum fuerit a concilio; ne videlicet occasionem darent Gentilibus liberius & inhumanius reliquos Christi filios noviter tunc ad ecclesiam conversos persequendi. Eaque de causa non definit concilium martyres non esse: quia si vere natura sua martyres sunt (ut dixi) concilium efficere non potuit, ut in hierarchia cœlesti, martyrum illi ordini a Deo non adscriberentur: sed illud tantum decernit, ut in ecclesiastica, honore martyrum non decorentur. Consuevit enim ecclesia viventes & mortuos confessores & martyres multis ornare privilegiis. Et ut omittamus litteras confessorias, quibus peccatorum indulgentiam episcoporum consensu lapsis dabant, de quibus abunde superius: eos inter tentationes (sic enim vocabant olim episcopi persecutionum calamitates) officio suo incumbentes gradibus sublimandos decreverunt Africani patres, in concilio Carthaginensi IV. quintmo omni honore afficiendos, & detentos in carcere, victu per diaconos sustentandos, adjecerunt, *Christianum catholicum*, ajunt, *qui pro catholica fide, & pro ecclesiastica re & Christiana religione tribulationes patitur, honore omni a sacerdotibus honorandum: etiam & per diaconum ei victus administretur.* Cum autem e vita excessissent, memoriam illorum inter alios sanctos spiritus celebrabant. Nec id semel tantum, sed singulis quibusque annis cum is dies recurrisset, quo illi se martyrio consecrarant, ut auctor est Cyprianus. *Sacrificia pro eis*, inquit, *semper, ut ministris offerimus; quoties martyrum passiones & dies anniversaria commemoratione celebramus. Denique & dies eorum quibus recedunt adnotate, ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus. Quamquam Tertullus fidelissimus & devotissimus frater noster, inter cetera solicitudinem & curam suam cum fratribus in omni obsequio operationis impartit; qui nec illic circa curam corporum deest, scribat, ac significe mihi, dies, quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosæ mortis exitu transeunt, ut & celebrentur hic a nobis oblationes, & sacrificia, ob commemorationes eorum, quæ cito vobiscum domino prosperante celebrabimus.* Neque id ætate solum Cypriani, commune fuisse in ecclesia constat; nam Origines ait. *Bene & secundum volontatem Dei, innocentium memoriam sancti patres celebrari mandarunt sempiternam in ecclesiis, velut pro domino morientium, velut pro Judæis & Gentibus creditur is, velut etiam pro ipsis parentibus.* Hoc idem sensit Origine & Cypriano vetustior Tertullianus. *Oblationes*, inquit, *pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus.* Quod siniſtre admodum quidam accommodarunt ad dies natalitios ethnicorum, cum res sit indubitata, apud antiquos, natalitia martyrum, pro die passionis usurpari, uti videre est (ut omittamus alia) ex concilio Laodiceno vetante natalitia martyrum in quadragesima celebrari: quod tempori luctus festiva illa solemnia eo die peragenda, non satis congruerent. Smyrnensis ecclesia diem passionis divi Polycarpi, discipuli divi Joannis Baptistæ celebrat; de qua faciens mentionem Eusebius ait: *Quo in loco etiam nunc præstante domino solennes agimus celebresque conventus, maxime quidem in die passionis ejus, sed & cum eorum memorias qui prius passi fuerant, celebramus: ut sequentium animi ad præcessoris viam exemplis insignibus suscitentur.* Quare recte concilium Gangrense ante annos amplius mille ducentos, anathemate ferit Eustachium, & illius sectatores, qui collectas, quæ per basilicas martyrum fiebant, vel etiam quæ ibidem celebrabantur oblationes, memoriasque ipsorum reprehendebant. Quod si altius originem hujus consuetudinis repetamus, ab ipso tempore apostolorum ortum habuisse reperiemus. D. enim Clemens, cum constitutionem Jacobi fratris Joannis recenseret, loquens de oblatione. *Adhuc*, inquit, *offerimus tibi pro omnibus sanctis, qui a sæculo placuerunt, patriarchis, prophetis, justis, apostolis, martyribus, confessoribus.* Atque ut id obiter notemus; ne quid ad Clementis hunc, & alterum Cypriani locum, paulo ante citatum offendat: animadvertendum, nihil obstare his, quæ de amplitudine dignitatis martyrum Augustinus prædicat his verbis. *Injuriam facit martyri, qui orat pro martyre.* Nam non oratur pro martyre, ad delictorum expiationem, sed partim, ad gratiarum actionem, quas Deo reddere decet, ob constantiam & animi firmitatem martyribus concessam; partim ut eorum precibus adjuventur fideles ipsi qui orant. Augustin. cum locum illum Joannis interpretaretur: majorem hac dilectionem. *Ideo quippe ad ipsam*, inquit, *mensam, non sic eos connumeramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus sed magis ut orent ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis adhæreamus, quia impleverunt ipsi caritatem, qua dominus dixit, non posse esse majorem.* Cyrillus etiam Hierosolymitanus, verba illa missæ Græcorum exponens. *Etiam offerimus tibi pro omnibus qui a sæculo tibi placuerunt sanctis* Eodem modo exponit. *Atque hoc sacrificium*, inquit, *tibi offerimus, ut memores simus primum eorum, qui dormierunt, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, ut Deus orationibus & intercessionibus eorum nostram deprecationem suscipiat: deinde ut memoria habeamus sanctos patres, qui dormierunt, atque episcopos, & deinde omnes qui nos præcesserunt, magnam utilitatem credentes accessuram eorum animabus, pro quibus offertur, ex oratione sancti, ac tremendi sacrificii.* Hoc ipsum docuit divus Clemens. *Memoremus*, inquit, *martyres sanctos, ut mereamur certaminis eorum participes fieri.* Et hoc est, quod B. Cyprianus dixit, sacrificia pro eis offerri, ideſt in honorem, & commemorationem eorum ut sicut ait beatus Dionysius, hujuscemodi commemoratione nos ad beatam virtutem hortemur, & ad divinam sortem eorum obtinendam per imitationem. Quæ res inde nata videtur, quod in sacrificiis, juxta ritum veteris ecclesiæ, post symbolum decantatum, & mutuam consalutationem, nomina pie defunctorum scripta in libello, quem in altari ponebant, recitabantur, non sine laude & præconio virtutum, quæ in illis viventibus illuxerant. Ita divus Augustinus. *Perhibet enim*, inquit, *præclarissimum testimonium ecclesiastica auctoritas, in qua fidelibus notum est, quo loco martyres, & quo defunctæ sanctimoniales ad altaris sacramenta recitentur.* Illis diebus passiones eorum legendas in ecclesia, concilio Africano cautum reperio: quod & suo tempore vigere scripsit D. Gregorius. *Nos*, ait, *pene omnium martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atque quotannuis diebus in eorum veneratione missarum solennia agimus.* Hinc nata martyrologia, quæ inter libros sacerdotibus necessarios annumerat Burchardus. Hinc celebres de eorum laudibus conciones, quarum rationem, in eorum piam memoriam institutam reddit Basilius. *Qui vitas eorum*, inquit, *qui in pietate honeste perseverarunt, recensemus, glorificamus primum dominum per servos; laudamus autem justos per testimonium eorum, quæ novimus, populum vero per honestorum factorum narrationem exhilaramus. Nam exhortatio est vita Josef, & ad fortitudinem vita ipsius Sampsonis.* Hinc dies festi, quibus hodie etiam Christiani feriantur, qui olim tanta agebantur celebritate, ut illis diebus convivia & spectacula fierent, choreæ ducerentur, & saltationes, ut prodit D. Basilius. *Antea*, inquit, *flebant sanctorum mortes, ut Joseph mortem, ut Samuel: nunc non amplius lacrymis sanctorum mortes prosequimur, sed tripudiis divinitus inspiratis, super sepulcra ejus choreas ducimus.* Gregorius Nyssenus hæc de populari letitia in honorem martyrum ait. *Descendit*, inquit, *rursus in urbem, & omni circa regione undique peragrata, ac perlustrata, additamentum, & quasi corollarium studii sui erga numen divinum instituebat, apud omnes ubique populos faciens, ut nomine eorum qui pro fide certassent, dies festi, atque solennes conventus celebrarentur, cumque alius in alium locum corpora martyrum duxissent, per anniversarii circuli ambitum congregati lætabantur in honorem martyrum feriæ agentes.* Et paulo post singularem hujus communis lætitiæ rationem reddens. *Cum animadvertisset*, inquit, *quod propter corporis voluptates, simplex & imperitum vulgus in errore simulacrorum cultus permaneret, quo maxime id quod perspicuum est, interim in eis assequeretur, nempe ut vanis superstitionibus relictis, ad Deum converterentur: permisit, ut in memoriam sanctorum sese exhilararent, & oblectarent, atque in lætitiam effunderentur.* Verum cum nihil tam pium sit, tam religiosum, tam sanctum, quod humana pravitate non possit perverti: temporum decursu effectum est, ut illa festa, choreæ & solennitates aliquando turpiter fierent, sic ut matronalis honor, & innumerabilium fœminarum pudor devote venientium ad sacratissimos illos dies, injuriis lasciviantium appeteretur: qua de causa decreverunt Africani patres ab imperatoribus postulare, ut illa spectacula, & convivia imposita pœna gravi prohiberent.

Sed redeamus ad martyres, persequamurque reliqua privilegia, quæ relatis in numerum eorum, veteres ecclesiæ mores impertiebant, & quibus i.ola frangentes privari in hoc canone decernitur. Postquam enim e vivis excesserant, non solum eorum corpora fideles, ut SS. venerabantur, & exosculabantur, sed vulnera ipsa, sanguinem, ossa, vel reliquas partes (quas idcirco reliquias vocamus) prosequebantur eximio cultu. D. Basilius ostendens, quam pretiosa sit eorum mors, qui pro Christo mortem occubuissent. *Quando Judaice*, ait, *moriebatur, abominabilia erat inorticinia; cum pro Christo vero*

D. Aug. in breviculo collationum cum Donatistis in 3. die c. 25.

D. Clemens li. 5. constit. apost. c. 7.

Julius PP. in epi. ad orientales.

Cypr. ep 15. & 82.

Athanas. in apologia de fuga.

Lib. 2. cap. 51. Conc. Carth. 4. can. 42.

Idem can. 43.

D. Cyprian. epi. 43. & 35.

Origenes in homilia quadam in illud Matth. vox in Rama.

Tertull. lib. de corona militis. Laurent. de la Barre in Tert.

Cont. Laodicenum can. 51. & 52.

Eusebius lib. 4 histor. eccles. ca. 15.

Conc. Gangrense can. 20

D. Clemens li. 8. apostolica. constit. ca. 12.

D. Aug. sermone 17. de verbis apostoli:

D. Aug. tractatus 84. in evang. Joannis 25. cap.

Cyrill. Hieros. in 18. catecheſibus.

D. Clem. lib. 8 apost. const. c. 23

D. Cypr. ep. 34

D. Dionys. de eccles. hier. 3 parr.

D. Aug. lib. de virginib.

Conc. African. can. 13.

D. Greg. in registro l. 7. epi 29. indict. 1

Burchar. li. 10 decr. c. 8.

D. Basil. in concio. quam habuit pro Gordio martyre:

D. Basil. in ferm. de Barlaam.

Greg. Nissen in vita magni Gregorii.

Conc. Africanum can. 27.

D. Basil. in expositione Psal. 115

vero contingit mors, pretiosæ sunt reliquiæ SS. Et infe-
tius. *Dicebatur*, inquit, *de sacerdotibus, & Deo dicatis: Non contaminabitur ex aliquo mortuo; nunc autem qui contingit ossa martyris, quamdam sanctificationis societatem assumit, ex gratia corpore insidente.* Hinc liquet quantum sanctorum reliquiis tribuendum sit, cum eorum contactu quamdam sanctificationis societatem contrahi dicat Basilius. Nec solum ossa & corporum cineres, quæ templa Spiritus sancti quondam fuerant, sanctarumque operationum organa, sed etiam baculos, sudariola, vestes, lectulos, sedes, & reliqua, quæ illi corpore gestaverant, vel manibus contrectaverunt, & etiam vincula religiosissime observabant: ut testatur Tertullianus. Vulgare, & tritum est, quo honore, qua reverentia, quo cultu & religione, manus Athanasius susceperit pallium, & melotem, quæ illi in testamento legaverat insignis ille & magnus Antonius: cujus legati meminit honorifice Athanasius. Antonium etiam vestem Pauli primi eremitæ gestare solitum diebus solennibus paschæ & pentecostes, D. Hieronymus refert. Jacobi apostoli (qui domini frater cognominatus, & ecclesiæ Hierosolymitanæ primus episcopatum gessit) cathedram seu sedem episcopalem ab ejus successoribus, honorifice custoditam, ostentatamque advenis cultus causa, Eusebii adhuc annis, annalium memoria proditum est.

Ad sepulturam efferebantur maximo honore, & pompa, ut significat B. Cyprianus. *Corporibus etiam omnium*, inquit, *qui etsi fecti sunt in carcere, tamen glorioso exitu mortis excedant, impartiatur, & vigilantia & cura propensior: neque enim virtus eorum, aut honor minor est, quominus ipsi quoque inter martyres numerentur.* Sic legitur de S. Stephano. *Sepelierunt eum viri timorati, & fecerunt planctum magnum super eum.* Planctus enim nomine, funeris honorem & pompam Lucam significasse tradit Hieronymus. *Quod Stephano*, inquit, *fecerint Hierosolymæ fratres planctum magnum: & utique planctus magnus non in plangentium exanimatione, ut tu putas, sed in pompa funeris, & exequiarum frequentia intelligendus sit.* Et hoc sane non in martyrum solum, sed & in piorum funeribus sæpe evenire, singulari potius Dei providentia, quam humano consilio cernimus. Efferuntur enim nonnunquam Dei gratia privati homines innocentes, & virtutis laude præstantes, majori pompa, majori dico religiosorum, nobilium, & popularium comitatu, piis oblationibus & suffragiis, quam soleant multis impendiis factis, qui dignitatis honore, vel qui nobilitatis præstant dignitate, si Christiana nobilitate careant: quorum utrumque nec consilio caret, nec fructu, ut vitio ac virtuti justa merces, diversa funeris æstimatione accedat, nec elevent præmia virtutis, qui probos viros & justos felicius aspexerint sepeliri, quam vivere flagitiosos & impios.

Cum ad sepulturam olim martyres deferebantur, dalmatica, aut colobio purpurato insigniebantur, constitutione Eutychiani PP. ut Damasus refert. *Hic temporibus suis*, inquit, *per loca diversa CCCXLII. martyres manibus suis sepelivit, qui hoc constituit, ut quicumque fidelium martyrem sepeliret, sine dalmatica, aut colobio purpurato, nullatenus sepeliret: dum tamen hujus constitutionis ad illum perventisset notitia.* Ut vel hinc interpretemur decretum concilii Romani secundi, sub Gregorio magno. Dalmaticam enim hanc postea fideles partiebantur, & ut sanctas martyrum reliquias venerabantur; sed cum in funerandis Romanorum pontificum corporibus eam adhiberent nonnulli, moleste tulit Gregorius I. idque fieri omnino prohibuit, in concilio II. Romano. *Sicut indignos*, inquit, *B. apostoli Petri reverentia, mens fidelium veneratur, ita nostram infirmitatem decet, semetipsam semper agnoscere; & impensæ sibi veneration is honorem declinare; ex amore quippe fidelium hujus sedis rectoribus mos ultra meritum erupit, ut cum eorum corpora humanda deferuntur, hæc dalmaticis contegant, easdemque dalmaticas pro sanctitatis reverentia, sibimet partiendas populus scindat: & cum adsint multa a sacris corporibus apostolorum martyrumque velamina, a peccatorum corpore sumitur, quod pro magna reverentia reservetur: de qua re præsenti decreto constituo, feretrum quo Romani pontificis corpus ad sepeliendum ducitur, nullo tegmine veletur. Quam decreti mei curam gerere sedis hujus presbyteros ac diaconos censeo. Si quis vero ex eorum ordine, hoc curare neglexerit, anathema sit.*

Sepeliebantur hi solum in ecclesiis, non autem alii catholici, ut quemadmodum singularibus ipsi præstitissent virtutibus, ita præcipuo & singulari sepulturæ honore decorarentur. De Hispaniæ consuetudine testes sunt concilii Bracarensis patres: de Græciæ, Chrysostomus. *Romæ*, inquit, *quæ urbs est regalissima, relictis omnibus ad sepulcra piscatoris & pellionis currunt, & reges, & præsides, & milites, & in Constantinopoli reges nostri magnam gratiam putant, non si prope apostolos, sed si vel extra eorum vestibula, corpora sua sepeliantur, fiantque piscatorum ostiarii reges.* Hinc intelligendi sunt Impp. Gratianus, Valentinianus, & Theodosius, dum ajunt. *Nemo apostolorum vel martyrum sedem humanis corporibus existimet esse concessum.* In ecclesia sepeliri primum B. Fulgentio confessori in Africa indultum refert illius discipulus. *Mane vero*, ait, *postquam multitudo maxima populorum de locis finitimis ad exequias venit, sacerdotum manibus ad ecclesiam civitatis quæ secunda dicitur, ubi etiam reliquias apostolorum constituerat, "deputatus, sortitus est honorabile monumentum. Primus plane in eadem basilica pontifex poni meruit, ubi nullum mortuum, neque sacerdotem, neque laicum sepeliri consuetudo sinebat antiqua, sed magna vis dilectionis removebat impedimentum consuetudinis, ambientibus universis civibus, & cum summa devotione quærentibus, ut ubi vir sanctus & Deo amabilis fuerat consecratus, ibi orationibus singulorum semper etiam localiter videretur adjunctus.* Qua ratione honorificum fuit postea fidelibus, juxta martyrum sepulturas & monumenta sepeliri, ut docuit D. Chrysostomus. Cujus pii desiderii singularem rationem reddidit D. Ambrosius vel Maximus Taurinensis. *Ideo*, inquit, *a majoribus provisum est, ut sanctorum ossibus nostra corpora sociemus: ut dum illos tartarus metuit, nos pœna non tangat, dum illos Christus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat: cum sanctis ergo martyribus quiescentes, evadimus inferi tenebras eorum propriis meritis, aut tamen consocii sanctitate.* Nec in ecclesia solum, sed in loco sublimiori, in altari scilicet, reponebantur, non ut is honos eis tanquam Deo deferretur, ut olim calumniabantur hæretici. D. Augustinus. *Populus autem Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur. Ita tamen ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis SS. corporum assistens altari, aliquando dixit: offerimus tibi, Petre, aut Paule, aut Cypriane: sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit, &c.* In altaribus etiam recondebantur corpora, in vasculis nonnunquam aureis, ut Hieronymus refert adversus Vigilantium de reliquiis D. Andreæ, Lucæ, & Timothei translatis a Constantino Constantinopolim, & beati Samuelis in Thraciam per Arcadium. Quod si aliquando non in urnis collocandas, sed humi condendas voluit D. Athanasius, ut testatum ex illo facit Damascenus, hoc ideo illum consuluisse est intelligendum, ut Ægyptiorum morem abrogaret, qui mortuos suos non sub terra condebant, sed in lectulis & cum odiis collocabant, ut auctor est idem Damascenus. Sepulcris eorum epiphania plena honoris & laudis affigebantur, ut cecinit Prudentius.

Innumeros cineres sanctorum Romula in urbe
Vidimus, o Christi Valeriane sacer.
Incisos tumulis titulos, & singula quæris
Nomina, difficile est ut replicare queam.
Tantos justorum populos furor impius hausit,
Cum coleret patrios Troja Roma deos.
Plurima litterulis signata sepulcra loquuntur
Martyris aut nomen, aut epigramma aliquot.

Super hæc sepulcra martyrum seu altaria missas celebrari constituit Felix PP. I in epistola ad episcopos Galliæ, ex qua ratio perenda est, qua ille permotus eam legem tulerit. *Vobis*, inquit, *& omnibus ecclesiis tenendum & agendum mandamus, ut super memorias martyrum missæ celebrentur: ne memoriæ eorum aut veneratio posset prohiberi.* Tyranni enim, ut superius dicebam, memorias delere martyrum pro viribus contendebant. Unde Eusebius refert, quod cum tempore Diocletiani gravissima in Christianos esset persecutio, pagani idololatræ effodiebant corpora martyrum, & projiciebant in mare, dicentes. *Ne forte dii efficiantur Christianorum: & illi qui deos adorare nolunt, servos nostros incipiant adorare.* Hac igitur de causa motus Felix decrevit, ut super sepulcra martyrum (ut diuturnior & celebrior esset eorum memoria) missæ dicerentur. Nec missas solum, sed ecclesias ipsas in eorumdem nomine & honore consecrari Augustinus, Gennadius, & Theodoretus testantur: & ante hos Anacletus, cum ordinem patriarchalium sedium assignaret, ecclesiam divo Petro erectam a sancto Marco evangelista discipulo ejus commemorat. *Secunda*, inquit, *sedes apud Alexandriam est beati Petri nomine, a sancto Marco discipulo ejus, & evangelista consecrata.* Cum vero aliquando ecclesiæ & altaria nomine martyrum construerentur, per vias & agros, in quibus nullæ erant martyrum reliquiæ, sed solum ad corradendas ex fidelium devotione pecunias: id fieri omnino prohibuit concilium Carthaginense V. decernens, ut nulla memoria martyrum acceptaretur, (sic ait) nisi aut corpus aut aliquæ certæ reliquiæ essent, vel origo esset alicujus habitationis, possessionis, aut passionis: ut hinc etiam eruant hæretici, non solum ecclesias erigi in piam & sanctam martyrum memoriam, sed locum martyrii & habitationis, & possessionem ipsam sanctorum martyrum, in maximo fuisse & honore & reverentia.

In illis martyrum ecclesiis, historiæ suppliciorum eorumdem depingebantur. D. Basilius narrat imaginem sancti Barlaam in templo depictam, seque gaudere ait, quod melius pictores expresserint manum ejus pro Christo combustam, quam ipse oratione descripserit. Evodius scribit, in ecclesia sancti Stephani, in qua ejusdem reliquiæ servarentur, fuisse imaginem ejus martyris figuratam, ad quam visendam homines concurrere soliti erant. Prudentius de sancto Cassiano sic cecinit.

Deportatus

Idem Chrys. dicta homi. quod Christus sit Deus. D. Ambr. vel Maxim. Taurinensis hom. 77.

D. Aug lib. 22. contra Faustum Manich. 20.

D. Hieron. contra Vigil.

Damascen. orat. 1. de imaginib.

Prudentius in vita sancti Hippo. epis. & mart.

Felix PP. in ep. ad epis. Galliæ. Damasus in vita Felicis PP. 1.

Euseb. lib. 8. hist. eccles.

D. Aug. epist. 110. ad Honoratum. Gennadius li. de dogmatib. eccl. cap. 72. Theodor. li. 8. Græcarum affe. Anacletus in ep. ad omnes epis. & sacerd. Conc. Carth. V can. 24.

D. Basil. in sin orationis in sanctum Barlaam. Evod. lib. 2. de miracul. sancti Stephani. Prudent. in hym. de S. Cassiano

Erexi ad cælum faciem, ſtetit obvia contra
Eucte colorum picta imago martyris.
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Raptam minutis præferens punctis cutem.

Item de ſancto Hyppolyto.

Picta ſuper tumulum ſpecies liquidis viget umbris,
Effigiet fracti membra cruenta viri.

Imagines autem & paſſiones martyrum ideo in eccleſia depingebantur, ut frequenti eorum recordatione fideles ad cultum pietatis inflammarentur, & eorum precibus Deo commendari ardentius frequentiuſque poſtularent. In hunc ſenſum D. Baſilius. *Res*, inquit, *in bello fortiter geſtas, tum eloquentes homines ſæpenumero, tum pictores exprimunt; illi ſermone ornantes, hi tabulis delineantes; & utrique multos ad fortitudinem excitant. Quæ enim ſermo hiſtoriæ per auditum exhibet, ea pictura tacens per imitationem oſtendit. Martyrum enim encomium, & adhortatio eſt congregatorum ad virtutem. Recte dixit quiſquis ille eſt, picturam eſſe mutam poeſim.* In eccleſiis vel cœmeteriis martyrum cuſtodes aſſignabantur, qui reliquias ſanctas a Gentibus profanari non ſinerent: nec diaconatus vel presbyteratus ordinem ſuſcipere antea ſubdiaconi, vel minores clerici poterant, quam triennium huic cuſtodiæ impendiſſent, ut ex Damaſo & concilio Romano ſub Silveſtro dicebam. Quinimo Epaunenſe concilium ſub Gelaſio, ſanctorum reliquias in oratoriis villaribus recondi vetuit. *Ni forſan*, ait, *clericos cujuſcumque parochiæ vicinos eſſe contingat, qui ſacris cineribus pſallendi frequentia famulentur.*

In his martyrum cœmeteriis, ſeu eccleſiis Romani pontifices ſtationes, & omnes actus publicos pontificales celebrabant; epiſcopi peragebant divina myſteria, vigilias decantabant; baptiſmum, ordines & omnia ſacramenta adminiſtrabant, verbum Dei concionabantur, late & docte probat Onufrius Panvinius. Ad hæc ſepulcra martyrum energumenos, ſeu dæmoniacos afferri, ut eorum interceſſione liberarentur, teſtantur concilii Meldenſis patres, & Auguſtinus. Chryſoſtomus vero affirmat, quod ſicut virtus erat in veſte Pauli, & umbra Petri ad ſanandum ægrotos; ita in ſanctorum cineribus, ad expellendos dæmones. De aliis valetudinariis ad ipſum refert divus Auguſtinus. Cæcum enim quemdam illuminatum fuiſſe contactu corporum ſanctorum martyrum ſcribit, & Lucillum præterea quemdam dolore & apoſtemate fiſtulæ, cujus deſperata curatio erat, ſanatum fuiſſe contactu reliquiarum ſancti Stephani protomartyris. Theodoretus. *Pie vero*, ait, *fideliterque precatos ea maxime conſequi quæ deſiderant, teſtantur illa quæ votorum rei dona perſolvunt, manifeſta nimirum adeptæ ſanitatis indicia. Nam alii quidem oculorum, alii vero pedum, alii porro manuum ſimulacra ſuſpendunt, ex argento aurove confecta. Gratiſſime namque accipit eorum dominus qualiacumque ſunt dona, nec exigua, nec vilia dedignatur, quippe qui ea pro ferentis facultate metitur. Hæc itaque omnium ſpectacula exporrecta, teſtantur morborum depulſionem, cujus ipſa certiſſima ſigna ſunt, a ſanitatem conſequutis allata: hæc inquam ſepulcrorum ibi martyrum, quæ ſit virtus oſtendunt, & ipſorum martyrum virtus, quem ipſi coluerant Deum, verum eſſe Deum declarat, &c.* Hæc autem miracula ut digna poſteritatis memoria, literis conſignare ſolebant, & deinde in eccleſia populo recitare, ad colendam gratam & ſanctam Dei beneficiorum & ſervorum ejus memoriam, Auguſtino teſte. Nec leve illud martyrum privilegium erat, quod Theodoretus refert: Nomina videlicet eorum, qui pro Chriſto glorioſam mortem capeſſerent, etiamſi humiles, abjecti & ex media fœce plebis deſumpti eſſent, nobiliora, illuſtriora & celebratiora effici, quam principum, Regum & imperatorum; illorumque nominibus multo magis quam horum ſibi impoſitis delectari Chriſtianos, velut certis piiſque argumentis perſuaſos, una cum nominibus, virtutibus etiam martyrum & divina illorum interceſſione protegi, defendi, & a multis periculis liberari. Nec ea pietas, eccleſiæ approbatione & conciliorum decretis deſtituta eſt, cum concilium Nicænum ſtricte præceperit martyrum & ſanctorum nomina, non ethnicorum Chriſtianis indi debere. Quare qui Herculis, Hectoris, Achillis, & ſimilibus ethnicorum nominibus Chriſtianos nuncupari debere ſcripſerunt, videant an concilii Nicæni decretis adverſentur. D. Chryſoſtomus, angelos circumcurſitare martyrum templa, tradit; & ideo etiam ſupplicationes fieri ſua ætate a toto populo Conſtantinopolitano, ad templum ſanctorum martyrum ſcribit. Extra civitatem juramenta ſolennia ſuper eorum reliquias fieri teſtantur D. Auguſtinus, & Gregorius. Ac tandem ut perpetua eſſet eorum memoria, vita illorum literis mandabatur a notariis, qui huic ſtudio diligentem navabant operam. Septem diaconos conſtituiſſe per ſeptem regiones, ut ſeptem notariis imminerent, & res geſtas martyrum in integrum colligerent, Fabiano papæ tribuit Damaſus: ſed ante Fabianum geſta martyrum a notariis exquiſiviſſe & in eccleſia recondidiſſe Anterum, idem Damaſus notavit: & hunc fuiſſe auctorem primum ſcribendi res geſtas martyrum Platina affirmat; dicens

D Baſil. hom. de 40. martyr

Lib. hoc 3. c. 3. Conc. Epaunenſ ſub Gelaſio can 25.

Onufrius Panvinius de cœmeteriis c. 11

Conc. Meldenſe can 39.

D Aug. ep. 137

D. Chryſ. ſer. 35. de virtutibus, & viriis & in ſermon. de ſancto Barlaam, & homil. 66. ad populum Antioc.

D Aug. lib 1 retractationum c. 13. & lib. 22. de civitate Dei

Theodor. lib 8. de Græcarum affectionum curat. ad finem

Aug. lib. 22. de civitate Dei c. 8.

Theodor. lib. 6 de Græcarum affect. curatione.

Conc. Nicænum can 20. apud Alfonſum Piſanum lib. 3. de actis conc. Nicæni.

D. Chryſ. hom. 28. de ſermo. aſcenſion. domini

D. Aug. d. ep. 137.

D. Greg. in ep. ad Caſtorium notarium lib. 7. indict. 2.

A id factum eſſe propter quemdam Maximum, qui martyrio coronatus eſt, ne una cum vita bene agentium memoria aboleretur. Sed minori videtur id diligentia Platina adnotaſſe, cum Damaſus non pronunciet illum primum fuiſſe, ſed a notariis ſolum geſta martyrum exquiſiviſſe, & recondidiſſe in eccleſia; ex quo conſequi videtur, eam curam notarios ante illud tempus habuiſſe: & quia Anterum PP. ob id martyrem effectum a quodam Maximo præfecto idem Damaſus perhibet: non factus ergo martyr Maximus, ſed martyrem Maximus fecit Anterum; quod facta martyrum perpetua vellet memoria conſervari. Tyranni enim impp. invidentes gloriæ martyrum, ut eorum memoria aboleretur, inhibuerunt ſæpe, ne res ab illis geſtæ litteris mandarentur. Ante Fabianum & Anterum notarios huic negotio ſeptem præpoſuiſſe Clementem Romanum, idem Damaſus eſt auctor. *Hic*, inquit, *fecit VII. regiones dividi fidelibus eccleſiæ, qui geſta martyrum, ſolicite & curioſe unuſquiſque per regionem ſuam perquireret.* Tametſi enim civitatem Romanam in quatuordecim fuiſſe regiones di- B ſtributam tradant Sextus Rufus, Publius Victor, & Cornelius Tacitus: compendii tamen cauſa in ſeptem regiones a pontificibus illa diſpertita eſt, & harum ſingulis ſingulos diaconos (quos ob id regionarios vocabant) præfecerunt. Quot vero diaconi, tot ſubdiaconi; & quot ſubdiaconi, tot notarii, deſignabantur. Hos autem illis fuiſſe ſubjectos, ſcribit Damaſus. *Hic regiones*, ait, *diviſit diaconibus, & fecit ſeptem ſubdiaconos, qui ſeptem notariis imminerent, qui geſta martyrum in integrum colligerent.* Paulinus etiam D. Ambroſii notarius & qui vitam ejus conſcripſit, ait ſe fuiſſe ſub cura Taciti diaconi, ad quem cuncta acta referret. Neque Romanam tantum eccleſiam eam curam ſuſtinuiſſe conſtat, ſed & omnes reliquarum provinciarum, quod ab omnibus eam ſuſcipiendam Fabianus PP. mandarit. Quare eum morem percrebuiſſe in Hiſpania Prudentius & D. Iſidorus ſignificant, dum in martyrio ſancti Emeterii & Celedonii præceptum fuiſſe ajunt a Maximo & Aſterio, ne Chriſtiani ſcriptis ſuos martyres celebrarent, conquiſitaque C ſuiſſe omnia, ut igni traderentur: nec potuit aliter ipſe Prudentius tot ſanctorum martyrum qui eum multis annis ætate præceſſerant, acta conſcribere, niſi vetuſta illi horum notariorum exemplaria opem ſuppeditaſſent. In Africa eamdem operam his colligendis dediſſe Afros patres indicat D. Cyprianus, monens presbyteros & diaconos, ut dies quibus martyres tormentis fuiſſent affecti, adnotarent. Quod & ante Cyprianum in uſu Africanæ eccleſiæ fuiſſe Pontius ſcribit illius diaconus. *Majores noſtri*, inquit, *plebeis & catechumenis martyrum conſecutis, tantum honoris præ martyrii ipſius veneratione dederunt, ut de paſſionibus eorum multa aut prope dixerim pene cuncta conſcripſerint; ut ad noſtram quoque notitiam qui nondum nati fuimus, pervenirent.* His ergo honoribus non afficiendum eum qui in idolis frangendis occupatus fuerit occiſus, concilio placuit, ne nimia primum audacia projecti, neve inanis gloria cupidi (ut de Circumcellionibus ait Auguſtinus) ornamenta horum bonorum martyrum aucupantes, ſe martyrio confidenter offerrent: poſtea vero tormentis cederent le- D viſſime: neve tandem forti & intrepido animo ad idola confringenda proſilirent reliqui nimis imprudenter; eaque ratione a Gentilibus in eos furentibus necarentur. Si autem ſuo tempore & loco pie & fructuoſe evertendis idolis operam collocarent, nemo ſanæ mentis negaverit eos & eximiam laudem & martyrii titulum mereri, qui vitam pro religione & religionis auctore Chriſto profudiſſent. Quod & multis ſanctorum exemplis poſſumus demonſtrare. In primis enim concil. Nicænum II. ex Leontio epiſcopo Neapoleos Cypri, libro quinto apologiæ pro Chriſtianis contra Judæos hæc refert. *Me vero*, inquit, *cum videris Chriſti aut ejus inculpatæ matris, aut alterius juſti imaginem ſalutantem, confeſtim indignaris, blaſphemias fundis, reſilis, & idololatras non vocas. Mirum te extra verecundiam, neque horrore, neque tremore, neque erubeſcere, cum videas me per orbem terrarum idolorum fana deſtruentem, martyrum vero templa ædificantem. Jam ſi conſtat me idola adorare, quid cauſæ eſt, quamobrem martyres qui idola deſtruxerunt,* E *veneror ut deos, & glorifico? quo pacto ipſos martyres, qui ſtatuas ligneas confregerunt, honore proſequor? ſi ligna, ut deos glorifico, quomodo veneror & adoro martyres, & apoſtolos, qui lapideas effigies perdiderunt?* De Circumcellionibus D. Auguſtinus prodit, & Philaſtrius: quod cum vaniſſimi eſſent, & furore pleni, affectarentque gloriam martyrum, ut illam aſſequerentur, ſolebant ipſi feſta paganorum cum illis celebrare, templa ingredi, & ibi idola frangere, non quidem ut frangerent idola, ſed ut idola frangentes occiderentur a paganis, & ſic inter martyres referrentur: quod facere non tentaſſent, ſi vidiſſent everſores idolorum a numero martyrum excludi. Et fortaſſe hac etiam ratione qui idola confringebant, hic a concilio in numerum martyrum non eſſe adſcribendos decernitur; quia inter Hiſpanos & Afros multa tunc erant communia. *Illa autem*, inquit Auguſtinus, *retribuentes mala pro bonis, quia*

Platina in A tero.

Damaſus f vita Cleme tis.

Damaſus in vita Fabian Paulinus in ta D. Ambro ſii.

Fabianus PP in ep. decre Prudentius vita S. Eme terii & D. Iſi dorus in ſu miſſali Mo zarabum

D. Cypr. in e 37. ad pres & diacono Carth.

Pontius di con. in vi Cypriani.

Nicæni co 2. actic. 4

D Aug. ep & Philaſt Circumce

D. Aug. i 30. ad Bo comitem

quia eis consulimus ad æternam salutem, etiam temporalem nobis conantur auferre: sic amantes homicidia, ut in seipsis ea perficiant, quando in aliis perpetrare non possunt. Sicut enim caritas laborat ecclesiæ eos ab illa perditione liberare; sic eorum laborat furor, aut nos occidere, ut suæ crudelitatis pascant libidinem, aut etiam seipsos, ne perdidisse videantur occidendorum hominum potestatem. Qui autem nesciunt consuetudinem illorum, putant eos modo seipsos occidere, quando ab eorum insanissima dominatione per occasionem legum istarum, quæ pro unitate sunt constitutæ tanti populi liberantur, qui autem sciunt, & ante ipsas leges quid facere soleant, non eorum mirantur mortes, sed recordantur mores: maxime quando adhuc cultus fuerat idolorum ad paganorum celebrissimas solennitates, ingentia turbarum agmina veniebant, ut idola frangerent, sed ut interficerentur a cultoribus idolorum. Nam illud si accepta legitima potestate facere vellent, si quid eis accidisset, possent habere qualemcumque umbram nominis martyrum; sed ad hoc solum veniebant, ut integris idolis ipsi perimerentur. Nam singuli quique valentissimi juvenes cultores idolorum, quis quod occideret, ipsis idolis vovere consueverant: quidam etiam se trucidandos armatis viatoribus ingerebant, percussuros eos se nisi ab eis perimerentur, terribiliter comminantes: nonnunquam & a judicibus transeuntibus extorquebant violenter, ut a carnificibus, vel ab officio ferirentur. Unde quidam illos sic illusisse perhibetur, ut eos tanquam percutiendos ligari, & dimitti juberet, atque ita eorum impetum incruentus & ille suus evaderet: jam vero per abrupta & præcipitia, per aquas, & flammas occidere seipsos, quotidianus illis lusus fuit. Huc facit historia, quam de beato Cyrillo & diacono & martyre conscripsit Theodoretus. *Scelus autem, inquit, ob illis in Phœnicia patratum, quis est, quæso, qui sine lacrymis possit commemorare? Nam Heliopole, quæ est urbs Libano finitima, execrabiles isti Gentiles recordati facinoris Cyrilli diaconi, qui repugnante Constantino, divino quodam zelo accensus, multa simulacra, quæ in ea urbe celebrantur, confregerat, non modo eum interfecerunt, verum etiam dissecto ventre jecur ejus degustare non sunt veriti. Verum, Deum omnia contemplantem hoc celare non poterant; sed debitas sui maleficii pœnas ei dederunt. Nam quotquot illius sceleris labe inquinati sunt, primum amiserunt dentes, qui pariter omnes ad unum excidebant: deinde linguas perdiderunt, quæ putredine tabefactæ ex ore effluebant: postremo oculis orbati sunt: quorum calamitatibus veræ pietatis vis clare prædicata est.* Favet his martyrium venerandi senis & episcopi Marci Arethusii, de quo Sozomenus scribit. *Porro autem Arethusii Marcum suum episcopum, jam admodum senem, canicie & hita pie acta venerandum miserabiliter occiderunt, quippe contra eum jam prædem odium concesserant: tum quod Gentiles ejus impulsu multo alacrius, quam suasu imperatoris Constantii se ad fidem Christi transtulerant: tum quod delubrum apud ipsos longe augustissimum magnificentissimeque structum, ab illo deturbatum fuerat. Ubi vero imperium Juliano delatum est, videns populum in se concitatum, simulque imperatoris edicto vel ut pecuniæ summam, quæ satis æstimaretur ad delubrum de integro extruendum persolveret, vel ipse idem denuo ædificaret, condemnatum, animoque complexus neutrum a se posse fieri, atque præsertim posterius, quod ne Christiano quidem fas erat, nedum episcopo, primo tempore fuga suæ vitæ consuluit. Verum ut intellexit multos propter se in discrimen venire, tum distractionem membrorum, tum judicia, tum tormenta cum his conjuncta subeundi, rediit Arethusam, & sua sponte se populo tradidit, ut quod libitum erat in ipsum ederent. Illi autem ob idem ipsum factum, quod ut homine vero pio & sapiente dignum laudare debuerant, ab eo se contemni arbitrati, omnes gregatim in eum irruere, raptare per plateas, trudere, vellere, singuli denique membra promiscue ferire cœperunt; in hoc facinus non viri solum, sed mulieres etiam, & alii omnes cujuscumque essent ætatis studio alacri, & ira quoque incensi, acriter incumbebant, adeo ut etiam aures ejus tenuibus quibusdam funiculis avellerent. Pueri præterea, qui scholas frequentabant, factum hoc pro ludo habere. Quin etiam cum in sublime elatum, instar globi inter se volvere, ultro citroque tum ab se projicere, tum denuo excipere stylis, quibus eum acerbe & crudeliter pupugerunt. Ubi vero corpus vulneribus ubique deformatum erat, & ipse nihilominus adhuc spiritum ducebat, illum mellele & liquamine ungunt, imponunt in sportulam, quæ tota ex juncis contexta erat, in sublimi denique suspendunt. Quo quidem tempore cum etiam vespæ & apes ad eum advolarent, carnemque ejus exederent, ferunt eum Arethusiis dixisse, se in sublime positum esse, videreque eos infra humi repentes, quare ea quæ tum sibi, tum eis post eventura essent, præsignificasse dicunt. Traditum est præterea, eum qui tum illius loci præfectus erat virum, licet superstitioni Gentilium in primis deditum, moribus tamen alioqui adeo præstabilem, ut etiam adhuc celebris fama de eo percrebresceret, Marci constantiam & patientiam admiratum, libere imperatorem, tum admonuisse, tum incusasse, propterea quod ipsis ab uno sene qui tot & tam gravibus tormentis adeo magno ac forti animo se opposuerat devictis, turpis merito nota inureretur dedecoris, & tum ipsi omnibus ridiculi, tum illi contra quos ejusmodi facinora ediderant, illustres & gloriosi viderentur. Itaque beatus ille Marcus, tam generosa mente Arethusiorum furori & multiplicibus tormentis, ab illis sibi inflictis restitit, ut etiam ab ipsis Gentilibus magnam laudem consecutus.* His accedit martyrium sanctæ Eulaliæ Emeritensis, de qua Prudentius hæc in ejus laudem canit, post alia.

Prudentius in Peristeph hymno in laudem sanctæ Eulaliæ,

Martyr ad ista nihil, sed enim
Infremit, inque tyranni oculos
Sputa jacit, simulacra dehinc
Dissipat, impositamque molam
Turibulis pede prosubigit,
Nec mora carnificis gemini
Juncea pectora dilacerant
Et latus ungula virgineum
Pulsat utrinque, & ad ossa secat,
Eulalia numerante notas.

Et ut plura alia breviori compendio repetamus, his sunt adjungenda quæ de Macedonio, Theodulo, & Tatiano refert Sozomenus: de beato Benedicto Gregorius magnus: de sancto Martyrio Bonfinius: de beato Vigilio Tridentino Egnatius: de VVolfredo Anglo Krantius; de beato Geroldo Aldeburgensi episcopo Helmoldus: de Unvuamo Hamburgensi antistite Krantius; de Justa & Rufina confringentibus idolum Veneris & ob id martyrio affectis, D. Isidorus. Quibus consonat quod de Eupsychio ex Patriciis Cæsareæ Cappadociæ oriundo Sozomenus adfert: præ fidei enim studio, cum Fortunæ templum evertisset, in carcerem detrusus, præclaro dato & virtutis & pietatis testimonio, securi percussus coronatus est.

Sozomen. II. 5. cap. 10. D. Greg. II. 2 dial. & hist. Cas. I. 1 c. 1. Bonfin. li. 5. decad. 1. Egnat. li. 3. cap 7. Brant. lib. 4. Metrop. a. 8. Helmol. in chron. Sclavonum D. Isidorus in Breviario Gotb Sozomenus lib. 5. historiæ eccl. cap. 10.

Hac autem diruendorum idolorum licentia, & principes, & subditi uti debent, non abuti; quorum potestatem tribus his pietatis, & prudentiæ regulis vellem circumscribi. Prima, ut in provinciis catholica fide, & religione jam imbutis, nulla patiantur antiquæ idololatriæ, vel superstitionis vestigia. Quod, ut omittamus veteris legis præcepta, recentioribus conciliorum decretis graviter & severe id intercedentibus confirmabo. *Admonere placuit fideles, docet concilium nostrum, ut quantum possint, prohibeant, ne idola in domibus suis habeant.* Toletanum XII. eamdem regulam præscripsit principibus. Sed iterata graviori sanctione repetitum est in concilio Toletano XVI. his verbis. *Manifestissime liquet, quod hostis humani generis, ut apostolus narrat, per mundum rugiens currat, quærens quem devoret: nam diverso tergiversationis suæ astu, quam plurimos insipientium decipiens, suis eos decipulis irretire non cessat. & cum dominus præcipiat; Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum; & reliqua.* Et iterum. *Non facietis vobis idolum, & sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, ut adoretis eum.* Rursumque: *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli servies: illi diversis suadelis decepti, cultores idolorum efficiuntur, veneratores lapidum, accensores facularum, excolentes sacra fontium, vel arborum, auguratores quoque, seu præcantores, multaque alia, quæ longum est narrare. Et quia ille nec conditor eorum est, nec dominus, ac redemptor; summopere rectoribus ecclesiarum Dei convenit studere, ut quos maligna persuasione per diversa sacrilegia sibi hostis idem subjecerat, de ejus jure tollentes, suo eos restituant creatori. De quibus videlicet sacrilegiis extirpandis, quoniam multimoda sanctorum patrum in diversis conciliis clarent edicta, vigilanti sensuum indagatione perlustravimus, ac discreto gravitatis pondere, horum instituta perpendimus. Et quia debitæ rationis plenitudine nitent, cum consensu, ac ferventissimo jussu religiosissimi domini nostri Egicani regis, instituentes decernimus, ut omnes episcopi, seu presbyteri, vel hi qui judicandis causarum negociis præsunt, solerti cura invigilent, & in cujuscumque loco præmissa sacrilegia, vel quælibet alia, quæ divina lege prohibentur, vel sanctorum patrum cohibent instituta, venerantes quoque, aut scientes reperirent, cujuscunque sint generis, aut conditionis, statim secundum prædictarum sententiarum seriem, emendare, & extirpare non differant: & insuper ea, quæ in eodem loco sacrilegio oblata fuerint, in conviciis ecclesiis coram ipsis, qui hoc voto sacrilego dedicanda crediderant, habenda perpetim auferantur. Quod si forsitan episcopus, aut presbyter, seu etiam judex ad quem locus ille pertinuerit, manifestissimum, ac probatissimum cujuspiam sacrilegii factnus prænoscens, hoc ardenti voto emendare neglexerit, loci sui dignitate privatus, anni unius spatio erit sub pœnitentia constitutus, loco suo in postmodum rediturus: scilicet, ut in eodem tempore, quo ille a loci sui propulsus fuerit officio, specialiter a principe elegatur, qui timore domini plenus & ut Phinees, spectali zelo accensus, cum judicibus sibimet, ut dicimus, injunctis, & sacrilegium, quod invenerint, omnimode extirpent, & ab omni populo iram Dei arceant. Si qui vero pro talium defensione obstiterint sacerdotibus, aut judicibus; ut ea nec emendent, ut debent, nec extirpent, ut condecet; & non potius cum eis exquisitores, ultores, seu extirpatores tanti criminis extiterint, sint anathema in conspectu individuæ trinitatis: & insuper, si nobilis persona fuerit, auri libras tres sacratissimo fisco exfolvat: si inferior, centenis verberibus flagelliabitur, ac turpiter decalvabitur, & medietas rerum*

Conc. Illibes. can. 40 Conc. Toles. 12. can. 11 Conc. Toles. 16. can. 2 1. Per. 5 Exod. 20 Levit. 26 Deut 6. Josue 22

Conc. Nannetense can. ultimo.

rerum suarum fisci viribus applicabitur. Et his satis consentanea sunt quæ Nannetensi concilii patres ediderunt. *Summe*, ajunt, *decertare debent studio episcopi, & eorum ministri, ut arbores dæmonibus consecratæ, quas vulgus colit, & in tanta veneratione habet; ut nec ramum, vel surculum inde audeat amputare, radicitus exscindantur, atque comburantur. Lapides quoque, quos in ruinosis locis, & silvestribus dæmonum ludificationibus decepti, venerantur, ubi & vota* " *fovent, & deferunt, funditus effodiantur, atque in tali loco projiciantur, ubi nunquam a cultoribus suis venerari possint. Et omnibus adnuncietur, quantum scelus sit idololatria, & qui hæc veneratur, & colit, quasi Deum suum negat, & Christianitati abrenunciat, & talem pœnitentiam inde debet suscipere, quasi idola adorasset, omnibusque interdicatur, ut nullus votum faciat, aut candelam, vel aliquod munus pro salute sua rogaturus alibi deferat, nisi ad ecclesiam domino Deo suo. Scriptum est enim: vovete & reddite domino Deo vestro. Novimus siquidem, quanta dominus antiquo populo per prophetas suos interminatus est, qui in lucis sacrificabant, & in excelsis immolabant. Si quis hoc transgressus fuerit, fidem perdidit, & est infideli deterior: & idcirco omnimodo a sanctæ ecclesiæ consortio abscindatur, & non, nisi digne penituerit, recipiatur.*

" Vovent.

Psalm. 75.

Hæc in his provinciis observanda, quæ religionis Christianæ semina semel susceperint.

Aug. serm. 6. de verbis domini.

In Paganorum autem provinciis regulam alteram, & nostra, & posteritatis observatione dignam, Augustinus docet, illorum videlicet, idola prosternenda non esse, antequam illi ditioni nostræ subdantur. *Verbis*, inquit, *ipsorum ne credatis, nec timeatis, hostes non dicunt idolorum suorum. Sic præstet Deus, & det omnia in potestate: quomodo dedit quod fractum est. Hoc enim dicimus caritati vestræ, ne faciatis ista, quando in potestate vestra non est, ut faciatis illud. Pravorum hominum est, furiosorum Circumcellionum, & ubi potentiam non habent, sævire, & velle mori. Properant sine causa. Audistis quæ vobis legimus, omnes qui nuper in mapalibus affuistis; cum data vobis fuerit terra in potestate (prius ait, in potestatem, & sic dixit, quæ facienda sunt). Aras*, inquit, *eorum destruetis, lucos earum comminuetis, & omnes titulos eorum confringetis. Cum acceperitis potestatem, hoc facite. Ubi nobis non est data potestas, non facimus; ubi data est, non prætermittimus.*

Deut. 7 & 12.

Sed nec continuo cum paganorum provinciæ nostræ potestati subduntur, statim idola illorum confringere licebit, sed maturo prius pietatis, & prudentiæ consilio adhibito. Quod idem Augustinus observavit, dum post illa subjunxit. *Multi pagani habent istas abominationes in fundis suis: nunquid accedimus, & confringimus? Prius enim agimus, ut idola in eorum cordibus confringamus. Quando Christiani, & ipsi facti fuerint, aut invitant nos ad tam bonum opus: aut præveniunt nos. Modo orandum est pro illis, non irascendum illis.* Et post alia. *Quia ergo terrere eos voluit Deus: putant nos ubicumque quærere idola: quæ cum invenerimus, in omnibus locis frangere. Quare? non ante nos sunt loca, in quibus sunt? Aut vere ignoramus ubi sint ista? & tamen non facimus, quia non dedit in potestatem? quando Christianus erit, cujus res est modo, factum voluit cujus res est. Si nollet ipsum locum dare ecclesiæ, & tamen juberet in re sua non esse idola: puto quia debuit summa devotione fieri a Christianis, ut adjuvaretur absens Christiana anima quæ in terra vult Deo gratias agere; non vult ibi aliquid esse in contumelia Dei. Huc accedit, quia ecclesiæ dedit ipsa loca. Et in re ecclesiæ idola futura erant? Fratres, ecce quid displicet paganis. Parum est illis, quia de villis ipsorum non illa tollimus, non illa frangimus, & in nostris volunt ea servari. Contra idola prædicamus, de cordibus illa tollimus, sumus persecutores idolorum. Profitemur. Numquid servatores? non facio, ubi non possum: non facio, ubi conqueritur dominus rei. Ubi autem vult fieri, & gratias agit: reus ero, si non fecero.* Hæc Augustinus. Quæ similia aut eadem fere sunt cum his quæ episcopi nostri hoc concilio ante decreverunt, dum idola ex ædibus privatorum, & tolli, & everti voluerunt, ni vim servorum extimescerent, hoc est ni probabiliter conjicerent, commodam legis nostræ propagationem impediri, vel servorum ethnicorum animos, hac acerbitate ad majorem in nostro crudelitatem excitari. *Admonere*, ait, *placuit fideles, ut quantum possint prohibeant, ne idola in domibus suis habeant: Si vero vim metuunt servorum, vel se ipsos puros conservent.* Hoc enim casu abstinendum ab eversione idolorum voluerunt. Quod Constantino magno semper placuisse, retuli paulo superius, consilio (ut opinor) magni Osii episcopi Cordubensis, a cujus sententia, nec in minimis solebat Constantinus discedere.

Can. 40. hujus conc.

Posterior præscriptio, & regula est: ut quoties ad sacrificandum idolis, nos metu pagani, vel vi adigant, quoties fraude, vel quo alio malo consilio impellant, ea constanti & heroica virtute disturbemus, prosternamus, conculcemus: cum nefariam vim, vi sancta liceat propulsare: etiam in ipsis eorum territoriis, in media populi luce, etiam si in nostra potestate provinciæ illorum non sint; etiam si corda illorum ad credendum dura, & ferrea sint; etiam si patrimonii, si honoris, si sanguinis, si vitæ periculum præsens sit. Gloriosum & felix mortis genus, quo æternæ vitæ præmium tanta securitate comparatur. His enim de causis, vel una illarum commoti fuere, quotquot idolorum simulacra disturbantes, honore & corona martyrum decorati sunt. In quorum numerum potiori jure sunt referendi, qui afflante divino spiritu eadem labefactantes occiduntur: sed caute pervidendum, num spiritus ex Deo sit.

Illud autem Christianos veteres in demoliendis Gentium idolis mire observasse animadverto; ut eruta, vel sublata, non usui privato, sed publico deputarent; ne potius avaritiæ, quam zelo Christiano, ea direptio agentibus tribueretur. D. Augustinus ad Publicolam. *Et cum templa*, inquit, *idola, luci, & si quid hujusmodi, data potestate, evertuntur, quamvis manifestum est, cum id agimus, non ea nos honorare, sed potius detestari, ideo tamen in usus nostros privatos dumtaxat, & proprios non debemus aliquid usurpare: ut appareat nos pietate ista destruere, non avaritia. Cum vero in usus communes, non proprios ac privatos, vel in honorem Dei veri convertuntur, hoc de illis fit, quod de ipsis hominibus, cum ex sacrilegis, vel impiis in veram religionem mutantur.* Theodosium imperatorem Alexandriæ Gentium delubra Theophili episcopi consilio disturbantem, ornamenta omnia templorum in usum pauperum convertisse, a Socrate memoriæ proditum est.

D. Aug. ep. 154. ad Publicolam.

Socrates l. 5 histor. eccl. cap. 16.

Placet in numerum non recipi martyrum.

Olim episcopi adscribebant martyres cælestium numero: quod justis de causis, soli Romano pontifici reservatum est.

CAPUT XLIX.

EPISCOPI ergo olim, & concilia provincialia declarandi martyres, & cœlestium numero adscribendi habebant potestatem. Quod significat etiam D. Cyprianus, monens presbyteros & diaconos, ut eum certiorem faciant, cum quis e vita discederet tormentis affectus, ut ejus memoriam inter martyres celebrare posset. *Denique & dies eorum*, inquit, *quibus excedunt, adnotate, ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus. Quamquam Tertullus fidelissimus, & devotissimus frater noster, pro cetera solicitudine, & cura sua, quam fratribus in omni obsequio operationis impertit: qui nec illic circa curam corporum deest, scripserit, & scribat, ac significet mihi, dies quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosæ mortis exitu transeunt, & celebrentur hic a nobis oblationes, & sacrificia, & commemorationes eorum, quæ cito vobiscum, domino protegente, celebrabimus.* Optatus quoque Milevitanus adversus Parmenianum, cum de Lucilla potenti, & factiosa femina loqueretur, sic ait. *Cum correptionem archidiaconi Cæciliani ferre non posset, quæ ante spiritalem cibum, & potum os nescio cujus martyris, si tamen martyris, libare dicebatur, & cum præponeret calici salutari os nescio cujus hominis mortui, & si martyris, sed necdum vindicati, correpta, cum confusione, irata discessit.* Quibus videtur Optatus ostendere, nefas fuisse venerari ejus martyris reliquias, qui vel sacri senatus consulto, vel alicujus saltem episcopi judicio & auctoritate nondum esset vindicatus, hoc est, probatus & receptus: vindicare enim verbum in hoc sensu veteres usurpasse, testis mihi est Tertullianus. *Sed nobis Dei sunt, inquitis, & quomodo vos e contrario impii, sacrilegi, & irreligiosi erga deos deprehendimini, qui quos etiam vindicatis, illuditis.* Et alibi, loquens de his qui pretio idololatrandi periculum redemerant. *Potes itaque te martyrem vindicare, constanter ostendisse Christum. Redimens, non ostendis? Apud unum si forte confessus es, ergo & apud plures nolendo confiteri, negasti.* Episcopos igitur hanc olim facultatem habuisse, Augustinus Cypriano consentit, dicens: quod Secundus Tigisitanus episcopus in Numidia scripsit ad Mensurium episcopum Carthaginensem, de his qui in ea provincia tunc felici fuissent affecti martyrio, eo quod sacros codices, juxta Diocletiani edictum tradere noluissent; quos omnes martyrum honore dignos, & ille rescripsit. Alios vero indignos censuisse eumdem Mensurium, ipsemet Augustinus narrat. Ex concilio Agrippinensi simile quid citat D. Ivo. *De ecclesiis*, ait, *seu sanctis noviter inventis, sine auctoritate inventoris, nisi episcopo probante, in ejus territorio minime venerentur; salva etiam de hoc & de omnibus ecclesiis canonica auctoritate.* Postea vero ad tuendam rei dignitatem, & devitanda incommoda & pericula multa, quæ ex communi hac licentia redundabant, Romano pontifici merito reservatam esse constitutione Alexandri, & Innocentii III. receptum jam videmus.

D. Cypr. ep. 37.

Optatus Milevitanus li. 1. adversus Parmenianum.

Quid sit vindicare martyres apud Tertullianum, & Optatum.

Tertullian. in apologetico adversus Gentes c. 13. Et in libro de fuga ad Fabium c. 12.

August. in breviculo collat. 3. die c. 13.

Idem August. loco prædicto c. eodem.

Ivo ex conc. Agrippinensi 3. parte decretor. cap. 14.

Alexander, Innocentius in c. 1. & de reliq. veneratione.

Ca-

Canon LXI. Vulgatus.

De his, qui duabus ſororibus copulantur.

Si quis poſt obitum uxoris ſuæ, ſororem ejus duxerit : & ipſa ſit fidelis, quinquennio a communione placuit abſtineri : niſi forte velocius dari pacem neceſſitas coegerit infirmitatis.

Canon LXI. *Emendatus.*

De his, qui duabus ſororibus copulantur.

Si quis poſt obitum uxoris ſuæ, ſororem ejus duxerit; & ipſa fuerit fidelis, quinquennio a communione placuit abſtineri : niſi forte dari pacem velocius neceſſitas coegerit infirmitatis.

HUNC canonem retulit Rabanus in libro pœnitentium cap. 2.

Uxore mortua, non licere cum ejus ſorore matrimonium contrahere.

CAPUT L.

PRIMUM (ut opinor) eccleſiæ decretum literis conſignatum, quo conſtitutum eſt, matrimonium affinitate impediri, hoc Hiſpanorum epiſcoporum videtur, antiquo Romanorum jure abrogato, quo licebat cum defunctæ uxoris ſorore matrimonium contrahere. Cæcilius Metellus uxore defuncta, illius ſororem deſponſam tulit. Graſſum defuncti fratris uxorem duxiſſe prodit Plutarchus : Pudentillam tabulas nuptiales feciſſe cum viri mortui fratre, Apuleius. Congruit autem cum antiquo legis Moſaicæ, in quo hæc matrimonia cum fratre, vel ſorore præmortui interdicta ſunt. Hoc autem lex illa a noſtra differebat, quod uxor præmortui fratris ſine filiis, neceſſario tenebatur, cum fratre prioris mariti, & ipſe cum illa matrimonio conjungi, ni pœnam illa lege præſcriptam ſubire vellet. Hoc autem in lege noſtra non litet hujus concilii decreto & Altiſiodorenſis. *Non licet*, ait, *duas ſorores, ſi una mortua fuerit, alteram in conjugium accipere* Quod autem hic, & in concilio Altiſiodorenſi de viro ſtatutum eſt, ne cum ſorore uxoris etiam præmortuæ quis nuptias celebret, id a fœmina obſervandum, ne duobus fratribus nubat, concilium cavit Neocæſarienſe. *Mulier ſi duobus nupſerit fratribus abjiciatur uſque in diem mortis, ſed propter humanitatem in extremis ſuis, ſacramentis reconciliari oportet, ita tamen ut ſi forte ſanitatem recuperaverit, matrimonio ſoluto ad pœnitentiam admittatur.* Quem canonem ſive prior frater vivat, ſive jam e vivis exceſſerit (ut de uxoris ſorore hic dicitur) intelligendum generalia ejus verba manifeſte demonſtrant. Quinimo de fratre præmortui eo magis intelligendum eſt, quod de vivi mariti fratre minor, aut nulla eſſe poſſet dubitatio. Utrumque vetuit concilium Moguntinum I. *Si quis uxorem viduam duxerit, & poſtea cum filiaſtra ſua fornicatus nupſerit, ſeu duabus ſororibus nupſerit; aut ſi quæ duobus fratribus nupſerit, ſeu cum patre & filio, tales copulationes anathematizare, & disjungi præcipimus, nec unquam amplius conjugio copulari, ſed magna diſtrictione ferire.* Concilium Aurelianenſe I. *Nec ſuperſtes frater torum defuncti fratris aſcendat, nec ſe quiſquam amiſſæ uxoris ſorori audeat ſociare : quod qui fecerint, eccleſiaſtica diſtrictione feriantur.* In eadem ſunt ſententia concilium Turonenſe II. & Pariſienſe I. Quare cum Diodorus Tarſenſis epiſcopus aliquando interrogatus, an liceret cum ſorore uxoris præmortuæ matrimonio conjungi? & licere reſpondiſſet : ſevere & graviter reprehenſus eſt a D. Baſilio, illud adverſus receptam, & antiquam eccleſiæ conſuetudinem teſtante. Conciliorum decretis, & ſanctorum patrum ſententiis matrimonia hæc interdicentibus conſentiunt catholicorum principum conſtitutiones : impp. enim Conſtantinus, & Conſtans Auguſti, & Julianus Cæſar ad Voluſianum vicarium urbis ſic reſcripſerunt. *Et licitum veteres crediderint, nuptiis fratris ſolutis, ducere fratris uxorem : licitum etiam poſt mortem mulieris, aut divortium, contrahere cum ejuſdem ſorore conjugium; abſtineant hujuſmodi nuptiis univerſi, nec eſtiment, poſſe legitimos liberos ex hoc conſortio procreari, nam ſpurios eſſe convenit qui naſcentur.* Ut inceſtuoſos tali contubernio copulatos Honorius, & Theodoſius AA. poſtea decreverunt. *Tanquam inceſtum*, aiunt, *commiſerit, habeatur, qui poſt prioris conjugis amiſſionem, ſororem ejus in matrimonium proprium crediderit ſortiendam; pari ac ſimili ratione etiam ſi qua poſt interitum mariti in germani ejus nuptias crediderit aſpirandum : illo ſine dubio inſecuturo, quod ex hoc contubernio, nec filii legitimi habebuntur, nec in ſacris patris erunt, nec paternam ut ſui ſuſcipient hæreditatem.* Cum autem hæc affinitatis impedimenta, non natura, ſed poſitiva lege conſtent, ut ea ſtabilita ſunt, eadem etiam, cauſa neceſſaria oborta, tolli poterunt. Quid enim eſt tam naturale? Rationem hujus impedimenti reddidit concilium Cabilonenſe ſub Carolo magno. *Sane*, inquit, *quæ in proprio viro, hæc nimirum in uxoris parentela de lege nuptiarum, regula cuſtodienda eſt. Quia ergo conſtat eos duos eſſe in carne una : communis illis utrimque parentela eſſe credenda eſt, ſicut ſcriptum eſt : Erunt duo in carne una.* Aliam docuit D. Ivo ad Liſiardum Sueſſionenſium epiſcopum. *Quia per hanc*, inquit poſt alia, *licentiam fallente diabolo poſſent multa inhoneſta, & inceſtuoſa provenire conjugia, quæ ceſſant ſervata prohibitione legitima.* Idque non diſſimili cauſa docuit D. Ambroſius. *Quid tam ſolenne*, ait, *quam oſculum inter avunculum, & neptem, quod iſte quaſi filiæ debet, hæc quaſi parenti? Hoc igitur inoffenſæ pietatis oſculum ſuſpectum facies de talibus cogitando nuptiis, & religioſiſſimum ſacramentum caris pignoribus eripies.* Contendebant enim Paternus, cui reſcribit Ambroſius, filio neptem ex filia copulare : quarum nuptiarum ſterilitatem his verbis minatur. *Unde oportet ab ea diſcedas intentione, quæ etiam ſi liceret, tamen tuam familiam non propagaret, debet enim tibi filius noſter nepotes, debet etiam neptis cariſſima pronepotes.*

relato in l. 2. & ultima de inceſt. nupt. in C. Theodoſiano l. 3. titulo 11.

Conc. Cabilonenſe, ſub Carolo magno can 29. Gratianus it canone ſane conſanguinitas 35. qu. 2. D. Ivo in ep. 248. ad Liſiardum, Sueſſionenſium epiſc. D. Amb. ep. 66. ad Paternum.

Canon LXII. Vulgatus.

De auguribus, & pantomimis ſi convertantur

Si augur, aut pantomimi credere voluerint, placuit, ut prius artibus ſuis renuncient, & tunc demum ſuſcipiantur, ita ut ulterius non revertantur. Quod ſi facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab eccleſia.

Canon LXII. *Emendatus.*

De aurigis, & pantomimis ſi convertantur.

Si auriga, aut pantomimi credere voluerint, placuit, ut prius artibus ſuis renuncient, & tunc demum ſuſcipiantur, ita ut ulterius ad eas non revertantur. Quod ſi facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab eccleſia.

De aurigis agi in hoc canone, non auguribus : & cur tam acri pœna aurigæ feriantur.

CAPUT LI.

QUIS augures unquam cum pantomimis conjunxit? quis ſacerdotum collegia, cum circo, vel theatro? quis divinandi, cum agitandi, vel repræſentandi peritis, niſi depravata editorum codicum exemplaria? Pro augure, auriga legendum eſt, Quod præter emendatiores codices MSS. ex conciliis Arelatenſibus I. & II. liquet, in quibus omnes fere canones hujus concilii translati ſunt. In primo Arelatenſi. *De agitatoribus qui fideles ſunt, placuit, eos quamdiu agitant, a communione ſeparari.* In ſecundo. *Hæc de agitatoribus ſive theatricis, qui fideles ſunt, placuit, eos, quamdiu agunt, a communione ſeparari.* Agitatores autem, & aurigas eoſdem eſſe conſtat ex reſcripto Valentiniani, Theodoſii, & Arcadii impp. ad Albinum PP. *Quod ſi quiſquam*, aiunt, *ex agitatoribus, id eſt, aurigis, ſeu ex quolibet alio genere hominum contra hoc interdictum.* Id etiam Iſidorus probat, utriuſque originem tradens. *Ars circi*, inquit, *auriga & currus, equites vel pediter. Auriga proprie dictus, quod curſum agat, ſive quod ferat junctos equos. Nam haurit, ferit dicimus, ut ; Latus haurit aperium. Ipſe eſt & agitator, id eſt, verberator, ab agendo dictus.* De aurigis præterea patres Hiſpanos hic una & pantomimis cogitaſſe, multo eſt probabilius, quam de auguribus: nam ars aurigarum, etſi in reliquis provinciis frequens, in Hiſpania fuit ſemper frequentiſſima, ob equorum Hiſpanicorum alacritatem, & celeritatem : quorum uſus ad ludos circenſes, non Hiſpania tantum, ſed Roma ſæpe requiſivit. Aurelius enim Symmachus urbis Romæ præfectus in prætura filii, cum ſpectacula eſſet exhibiturus, ab Hiſpania, equos educi Romam curavit; & de ea cura pluries illius epiſtolæ ad Meſſalam. *Inſtruenda*, inquit, *mihi, atque adornanda prætura eſt, ad cujus nos editionem magnitudinis*

Conc. Arelat. 1. can. 5. & 6 Conc. Arelat. 2. can 2

Valent. Theodoſius, & Arcadius, imperat. ad Albinum PP. in l. 9. C. de malefic. & mathemat.

Iſidor. lib. 18 etymol. cap. 30.

Symmachus epiſt. 81. li. 7. & epiſt. 106.

dinis tuæ proceſſus animavit. Inceptum enim meum viribus fratris utetur. Quæſo igitur, ut mecum religioſe votiva officia partiaris, & familiaribus meis ad Hiſpaniæ longinqua pergentibus, oh equorum curulium coemptionem, ſuffragia promovendi conferre digneris. Et alibi. *Amor mutuus,* inquit, *facit, ut tibi ex uſu meo agenda delegem. Cum igitur filii mei prætoria inſtet editio, quam vir illuſtris comes, omnium virtutum genere ſublimiſſimus, ſuis evectionibus juvare dignatus eſt, coemptioni equorum ex Hiſpania celeritas admovenda eſt. Quare quæſo te, ut familiares meos ad Hiſpanias miſſos nulla tarditas demoretur, quos juvari tuis literis volo, ut illis merita tua Hiſpanorum mentibus impreſſa ſuffragio ſint. Vale.* Aliæ etiam ſunt ejuſdem Symmachi, in quibus fit mentio curulium quadrigarum, ſive equorum circenſium Hiſpani ſanguinis; de quibus etiam vendendis denegata, vel conceſſa licentia memiuerunt imp. Valentinianus, Valens, & Gratianus. Mirifice enim placebat in circo equorum Hiſpanorum alacritas & celeritas, adeo ut Capitolinus recenſeat, Verum imperatorem, volucri equo præſino aureum ſimulacrum feciſſe. Quare cum tanta eſſet de Hiſpanicorum celeritate concepta, vel opinio, vel exiſtimatio, ut vento conceptos arbitrarentur, Plinio teſte; eos ad circenſes ludos & aurigarum certamina, & Roma, & provinciæ deſiderarunt. Aurigarum autem officium ut a doctrina religionis noſtræ alienum & plenum idololatriæ improbarunt vetuſtiſſimi eccleſiæ ſcriptores, Tertullianus, Auguſtinus & alii quos ſuperius retulimus: ſed hoc loco non omittendus Salvianus qui circenſium horum ludorum acerrime eſt inſectatus inſaniam. *Fingamus enim quod reſpicere nos dominus noſter velit etiam non merentes: videamus ſi poteſt. Ecce innumera Chriſtianorum millia in ſpectaculis rerum turpium quotidie commorantur: poteſt ergo illos Deus reſpicere, qui tales ſunt? poteſt ad eos reſpicere qui bacchantur in circis? qui mœchantur in theatris? an forte hoc volumus, & hoc dignum putamus, ut cum in circis nos & in theatris Deus videat, ea quæ nos aſpicimus, aſpiciat quoque ipſe nobiſcum? & turpitudines quas nos cernimus, cernat & ipſe nobiſcum? alterutrum enim fieri neceſſe eſt: quod ſi nos videre dignatur, conſequens eſt, ut etiam illa ubi nos ſumus, videat; aut ſi ab illis, quod non dubium eſt, avertit oculos, etiam a nobis qui illic ſumus, pariter avertat. Et cum hæc ita ſint, facimus hæc tamen, ac ſine ceſſatione, quæ dixi. An forte in morem veterum paganorum, theatrorum & circorum Deum nos habere arbitramur? Faciebant enim hæc illi, quia has idolorum ſuorum delicias eſſe credebant: nos quomodo hæc facimus, qui odiſſe Deum noſtrum hæc certi ſumus.* Et cum aliquanto poſt Chriſtiani qui hæc exercebant circenſia, accurata ſe excuſatio. ne defenderent, non in deorum ethnicorum, ſed Chriſti honorem, ſe illa exhibere affirmantes, qui viſum eidem Salviano ſpectemus. *Chriſto*, ait, *o amentia monſtruoſa Chriſto circenſes offerimus, & mimos, & tunc hoc maxime, cum ab eo aliquid boni capimus, cum proſperitatis aliquid ab eo attribuitur, aut victoria de hoſtibus a divinitate præſtatur. Et quid aliud hac re facere videmur, quam ſi quis homini beneficium largienti injurioſus ſit, aut blandientem convitiis cædat: aut oſculantis vultum mucrone tranſfigat? Interrogo enim omnes potentes ac divites mundi hujus, cujus placuit reus ſit ſervus ille, qui probo ac bono domino malum cogitet, qui benemerenti convitium faciat, & pro libertate quam accipit, contumeliam reddat? abſque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit, cui etiam malum pro malo reddere no iceret. Hoc ergo etiam nos qui Chriſtiani dicimur, facimus: irritamus in nos miſericordem Deum impuritatibus noſtris; propitiantem ſordibus lædimus, blandientem injuriis verberamus. Chriſto, ergo, o amentia monſtruoſa Chriſto circenſes offerimus & mimos, Chriſto pro beneficiis ſuis, theatrorum obſcœna reddimus; Chriſto ludicrorum turpiſſimorum hoſtiat immolamus? &c.* Attendant hæc hi qui Chriſto & ſanctis martyribus taurorum agitationem voventes maximum ſe obſequium & pietatis officium eiſdem præſtitiſſe putant. Sed quid Auguſtinus in pari cauſa doceat, audiamus. *Tunc*, inquit, *dignantur pro nobis ſancti domino ſupplicare, cum aliquid in nobis de ſuis virtutibus recognoſcunt.* Chryſoſtomus. *Habent enim & quidem maximam vim orationes ſanctorum, ſed tunc profecto, cum nos id ipſum per pœnitentiam poſtulamus.*

Idem Symmachus lib 9. epiſt. 12. 18. 19. 20. 21. 22. 23.

Imperatores Valentinian. Valens & Gratianus, in l. 1. C. Theodoſian. de equis curulib. libro 15

Plinius lib. 8. 42.

Hoc lib. 3. c. 40.

Salvianus l. 5. de providentia Dei

D. Aug. ſerm. 2. de marty. rib. D. Chryſ. in 1. Cor. c. 16. homil. 42.

Aut pantomimi.

Qui fuerint pantomimi, & cur tam acris illis pœnitentia imponatur.

CAPUT LII.

PANTOMIMI dicebantur, qui molli & impudica ſaltatione, qui fracto corporis motu, indecentique geſticulatione ita res geſtas repræſentabant, ut loqui manibus magis, quam agere viderentur. Caſſiodorus. *Conſtituatur a vobis præſini pantomimus, quatenus ſumptum quem pro ſpectaculo civitatis impendimus, electis contuliſſe videamur. Hanc partem muſicæ diſciplinæ mutam nominavere majores: ſcilicet quæ ore clauſo manibus loquitur, & quibuſdam geſticulationibus facit intelligi, quod vix narrante lingua aut ſcripturæ textura poſſit agnoſci.* Et idem alibi. *Pantomimo igitur, cui a multifaria imitatione nomen eſt, cum primum in ſcenam plauſibus invitatus advenerit, aſſiſt ut conſoni chori diverſis organis eruditi: tunc illa ſenſuum manus oculis canorum carmen exponit, & per ſigna compoſita, quaſi quibuſdam literis edocet intuentis aſpectum: in illaque leguntur apices rerum: & non ſcribendo facit quod ſcriptura declaravit: idem corpus Herculem deſignat & Venerem, fœminam præſentat & marem, regem facit & militem, ſenem reddit & juvenem: ut in uno credas eſſe multos tam varia imitatione diſcretos.* Hanc Tiberio imperatori ſuo tempore natam Svidas ſcribit, & eam adeo illi diſplicuiſſe refert Dio, ut Ro omnes pantomimos exegerit: quod & iterum Trajano factum commendat Plinius. Hi autem actus ſuos edebant in theatro: qua ratione theatrum vocat Tertullianus, privatum impudicitiæ conſiſtorium, ubi mimorum & pantomimorum turpitudinem ad vivum expreſſit. *Similiter*, inquit, *impudicitiam omnem amoliri jubemur. Hoc igitur modo etiam a theatro ſeparamur, quod eſt privatum conſiſtorium impudicitiæ, ubi nihil probatur quam quod alibi non probatur. Ita ſumma gratia ejus de ſpurcitia plurimum concinnata eſt, quam Atellanus geſticulator, quam mimus etiam per mulieres repræſentat, ſexum pudoris exterminans, ut facilius, domi quam in ſcena erubeſcant: quam denique pantomimus a pueritia patitur in corpore, ut artifex eſſe poſſit. Ipſa etiam proſtibula publicæ libidinis hoſtiæ in ſcena proferuntur plus miſeræ, in præſentia fœminarum, quibus ſolis latebant, perque omnis ætatis, omnis dignitatis ora transducuntur, locus, ſtipes, elogium, etiam quibus opus non eſt, prædicatur, Taceo de reliquis, ea quæ in tenebris & in ſpeluncis ſuis deliteſcere decebat, ne diem contaminarent. Erubeſcat ſenatus, erubeſcant ordines omnes. Ipſæ illæ pudoris ſui interemptrices de geſtibus ſuis ad lucem & populum expaveſcentibus ſemel anno erubeſcunt. Quod ſi nobis omnis impudicitia execranda eſt, cur liceat audire, quæ loqui non licet? cum etiam ſcurrilitatem & omne earum verbum judicatum a Deo ſciamus? cur æque liceat videre, quæ facere flagitium eſt? Cur quæ ore prolata communicant hominem, ea per oculos & aures admiſſa non videntur hominem communicare? cum ſpiritui apparent aures & oculi, nec poſſit mundus præſtari, cujus apparitores inquinantur. Habes igitur & theatri interdictionem, de interdictione impudicitiæ.* Multo clarius aurigarum, & pantomimorum turpitudines reprehendit idem Tertullianus. *Quum igitur humana recordatio,* inquit, *etiam obſtrepente gratia voluptatis, damnandos eos conſcat, ademptis bonis dignitatum in quemdam ſcopulum famoſitatis: quanto magis divina juſtitia in ejuſmodi artifices animadvertit? An Deo placebit auriga ille tot animarum inquietator, tot furiarum miniſter, tot ſtatuum, ut ſacerdos coronatus, vel coloratus ut leno, quem curru rapiendum diabolus adverſus Heliam exornavit? Placebit & ille, qui vultus ſuos novacula mutat, infidelis erga faciem ſuam, quam non contentus Saturno & Iſidi & Libero proximam facere, inſuper contumeliis alaparum ſic objicit, quaſi de præcepto domini ludat? Docet ſcilicet diabolus verberandam maxillam patienter offerre. Sic & tragœdos cothurnis extulit; quia nemo poteſt adjicere cubitum unum ad ſtaturam ſuam, mendacem facere vult Chriſtum. Jam vero ipſum opus perſonarum, quæro an Deo placeat, qui omnem ſimilitudinem vetat fieri; quanto magis imaginis ſuæ. Non amat falſum auctor veritatis; adulterium eſt apud illum omne quod fingitur. Proinde vocem, ſexus, ætates mentientem, amores, iras, gemitus, lacrymas aſſeverantem non probabit, qui omnem hypocriſim damnat. Ceterum cum in lege præſcribit, maledictum eſſe qui muliebribus curatur: ſane & ille artifex pugnorum impunitus. Salv ius. Talia*, inquit, *ſunt, quæ fiunt in theatro, ut ea non ſolum dicere, ſed etiam recordari aliquis ſine pollutione non poſſit: alia quippe crimina, ſingulas ſibi ferme in nobis vindicant portiones, ut cogitationes ſordidæ animos, ut impudici aſpectus oculos, ut auditus improbi aures: ita ut cum ex his unum aliquid erraverit, reliqua poſſint carere peccatis: in theatris vero nihil eorum reatu vacat, quia & concupiſcentis animus, & auditu aures, & aſpectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tum flagitioſa ſunt, ut etiam explicare ea quiſpiam atque eloqui ſalvo pudore non valeat. Quis enim integro verecundiæ ſtatu dicere queat, illas rerum turpium imitationes; illas vocum ac probrorum obſcœnitates; illas motuum turpitudines; illas geſtuum fœditates? quæ quanti ſint criminis, vel hinc intelligi poteſt, quod religionem ſui interdicunt.* Poſt ſubdens. *Alia quoque omnia mala agentes, polluunt videntes vel audientes, ſiquidem etſi blaſphemum quemdam audias, ſacrilegio non polluaris, quia mente diſſentis: & ſi interveniat latrocinio, non inquinaris actu, quia abhorres animo; ſola ſpectaculorum impuritates ſunt, quæ unum admodum faciunt, & agentium, & aſpicientium crimen. Nam dum ſpectantes hæc comprobant, ac libenter vident; omnes ea viſu audituque agunt, ut vere in eos apoſtolicum illud peculiariter cadat,*

Idem lib. ep. ultima

Svidas verb Athenodor Dio lib. Plinius in pa negyrico ad Trajan.

Tertul. in l. de ſpectacu c. 17.

Idem Tertul cap. 23. & 24. libro ſpectac.

Matth. 6. Luca 12.

Exod. 20.

Salvianus de provi dentia.

Caſſiodorus li. 1. variar. epiſ. 20.

Rom. 1.

juſta

quia digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. Itaque in illis imaginibus fornicationum omnis omnino plebs animo fornicetur: & qui forte ad spectaculum puri venerant, de theatro adulteri reverruntur. Non enim tunc tantummodo quando redeunt, sed etiam quando veniunt, fornicantur: nam hoc ipso quod aliquis rem obscœnam cupit, dum ad immunda properat, immundus est: & cum hæc ita sint, qui talia agimus, negligi nos a divinitate causamur, relinqui nos a domino nostro dicimus, cum ipsi dominum relinquamus. Lactantius. *Quid de mimis loquar, corruptelarum præferentibus disciplinam? qui docent adulteria, dum fingunt; & simulatis eruditi ad vera? Quid juvenes aut virgines faciant, cum hæc & fieri sine pudore & spectari libenter ab omnibus cernunt? Admonentur utique quid facere possint, & inflammantur libidine, quæ aspectu maxime concitatur, ac se quisque pro sexu in illis imaginibus præfigurat; probantque illa dum rident; & adhærentibus vitiis, corruptiores ad cubicula revertuntur: nec pueri modo quos præmaturis vitiis imbui non oportet, sed etiam senes, quos peccare jam non decet, in talem vitiorum semitam dilabuntur.* Et mox. *Vitanda ergo spectacula omnia, non solum ne quid vitiorum pectoribus insideat, quæ sedata & pacifica esse debent, sed ne cujus nos voluptatis consuetudo deliniat, & a Deo & bonis operibus avertat: nam ludorum celebrationes deorum festa sunt; si quidem ob natales eorum vel templorum novorum dedicationes sunt constituti. Et primitus quidem venationes, quæ vocantur munera, Saturno attributæ sunt; ludi autem scenici Libero; circenses Neptuno: paulatim vero & ceteris diis idem honos tribui cœpit, singulique ludi numinibus eorum consecrati sunt, sicut Sisinnii Capito in libris spectaculorum docet. Si quis igitur spectaculis interest, ad quæ religionis gratia convenitur, discessit a Dei cultu, & ad deos se contulit, quorum natales & festa celebravit.* Minutius Felix. *In scenis etiam non minor furor, turpitudo prolixior: nunc enim mimus vel exponit adulteria vel monstrat: nunc enervis histrio, amorem dum fingit, instigit. Idem deos vestros induendo, stupra, suspiria, odia dedecorat.* Qua ratione B. Chrysostomus, theatralem chorum malorum omnium fontem, scaturiginem ac fomitem appellat, theatra, pestilentiæ cathedram, incontinentiæ gymnasium, luxuriæ officinam, impudicitiæ orchestram, Babylonicam fornacem: & ideo theatrorum ingressum Christianis interdixit. Sic Epiphanius, Augustinus, Isidorus, Arnobius & alii. A quorum sententia non dissensit vetus ethnicorum providentia, cum prisci Massilienses, quorum disciplinam & gravitatem Græciæ, & cunctis Gentibus anteponere Cicero non dubitavit, antequam ad eorum aures Christi doctrina & religio pervenisset, mimis, quorum argumenta majori ex parte stuprorum continebant actus, nullum in scenam aditum dabant, ne ut eleganter a Valerio Maximo traditum est, talia spectandi consuetudo, etiam imitandi licentiam sumeret. Ob eam turpitudinem & genus idololatriæ quod in omnibus circi & theatri actibus solebat admitti, non solum fideles ab eis peragendis sub excommunicatione arcebantur, sed antequam fidem susciperent, eis se non adfuturos in baptismo promittebant, ut docet D. Clemens, & post illum Tertullianus. *Ne quis, ait, argumentari nos putet, ad principalem auctoritatem convertar, ipsius signaculi nostri. Cum aquam ingressi Christianam fidem in legis suæ verba profitemur, renunciasse nos diabolo & pompæ & angelis ejus ore nostro contestamur. Quid erit summum ac præcipuum, in quo diabolus & pompæ, & angeli ejus censeantur, quam idololatria? Ex qua omnis immundus & nequam spiritus, ut ita dixerim, quia nec diutius de hoc. Igitur si ex idololatria universam spectaculorum paraturam constare consteterit, indubitate præjudicatum erit, etiam ad spectacula pertinere renunciationis nostræ testimonium in lavacro, quæ diabolo & pompæ & angelis ejus sint mancipata, scilicet per idololatriam. Commemorabimus origines singulorum, quibus incunabulis in sæculo adoleverint; exinde titulos quorumdam, quibus nominibus nuncupentur; exinde apparatus, quibus superstitionibus instruantur; tum loca, quibus præsidibus dicentur; tum artes, quibus auctoribus deputentur. Si quid ex his non ad idolum pertinuerit, id neque ad idololatriam neque ad nostram ejerationem pertinebit.* Et post. *Quod adhuc modis perorabimus, nihil ex his quæ spectaculis deputantur, placitum Deo esse aut congruens Dei servis, quod domino placitum non sit, si omnia propter diabolum instituta, & ex diaboli rebus instructa monstravimus; nihil enim non diaboli est, quidquid Dei non est, vel Deo displicet: hoc erit pompa diaboli, adversus quam in signaculo fidei ejeramus; quod autem ejeramus, neque facto, neque dicto, neque visu, neque prospectu participare debemus. Ceterum nonne ejeramus & rescindimus signaculum, rescindendo testationem ejus? Numquid ergo superest, ut ab ipsis ethnicis responsum flagitemus? Illi jam nobis renuncient, an liceat Christianis spectaculo uti. At quin hinc vel maxime intelligunt factum Christianum, de repudio spectaculorum. Itaque negat manifeste, qui per quod agnoscitur, tollit. Quid autem spei supereſt in ejusmodi homine?*

A *nemo in castra hostium transit, nisi projectis armis suis, nisi destitutis signis & sacramentis principis sui, nisi pactus finui perire.* D. Cyprianus eidem sententiæ subscribit. *Omnia, inquit, ista spectaculorum genera damnavit, quando idololatriam substituit, ludorum omnium matrem: unde hæc vanitatis & levitatis monstra venerunt. Quod enim spectaculum sine idolo? Quid ludus sine sacrificio? Quod certamen non consecratum mortuo? Quid inter hæc Christianus fidelis facit, si idololatriam fugit, quid loquitur? Qui tam sanctus sit, de rebus criminosis voluptatem capit; Quid contra Deum superstitiones probat: quas amat dum spectat? Ceterum sciat hæc omnia inventa dæmoniorum non Dei. Impudenter in ecclesia dæmonia exorcizat, quorum voluptates in spectaculis laudat: & cum semel illi renuncians, rescissa sit res omnis in baptismate: dum post Christum ad diaboli spectaculum vadit, Christo tanquam diabolo renunciat.* Salvianus. *In spectaculis enim quædam apostatatio fidei est: & a symbolis ipsius & cœlestibus sacramentis letalis prævaricatio. Quæ est enim*

B *baptismo salutari Christianorum prima confessio? quæ scilicet: nisi ut renunciare se diabolo at pompis ejus atque spectaculis & operibus protestentur? Nam spectacula & pompæ, etiam juxta nostram professionem opera sunt diaboli. Quomodo igitur, o Christiane, spectacula post baptismum sequeris, quæ opus esse diaboli confiteris? Renunciasti semel diabolo & spectaculis ejus; ac per hoc necesse est, prudens, & sciens, dum ad spectacula remeas, ad diabolum redire te cognoscas. Utrique enim rei semel simul renunciasti: & unum utrumque esse dixisti. Si ad unum reverteris, ad utrumque remeasti: Abrenuncio enim, inquis, diabolo, pompis, spectaculis & operibus ejus: & quid postea? Credo, inquis, in Deum patrem omnipotentem, & in Jesum Christum filium ejus. Ergo primum renunciatur diabolo, ut credatur Deo; quia qui non renunciat diabolo, non credit Deo: & ideo qui revertitur ad diabolum, relinquit Deum. Diabolus autem est in spectaculis, pompis suis, ac per hoc, cum redimus ad spectaculum, relinquimus fidem Christi. Hoc itaque modo omnia symboli sacramenta solvuntur, & quod in symbolo sequitur labefactatur, & inqui-*

C *natur. Nihil enim sequens stat, si principale non steterit. Dic mihi tu Christiane: quomodo te tenere sequentia symboli putas, cujus principia perdidisti? membra sine capite nihil prosunt; & ad exordia sua, cuncta respiciunt: quæ utique si perierint, omnia possum trahunt. Siquidem stirpe sublata, aut non sunt reliqua: aut si sunt, sine emolumento sunt, quia sine capite nihil constat.* D. Isidorus. *Deum, inquit, negat, qui talia præsumit, fidei Christianæ prævaricator effectus est, qui id denuo appetit, cui in lavacro jam pridem renunciavit, id est diabolo, pompis & operibus ejus.* Hoc est ergo quod episcopi Hispani in hoc canone decreverunt, eos nimirum qui credere voluerint, id est qui baptismum suscepturi sunt, in ejus susceptione circi & theatri artibus, quibus antea dediti erant, renunciaturos. Nec solum exercitationem & usum earum deferre debent, sed & aspectum. Antiqua enim fuit ecclesiæ consuetudo, non recipiendi ab baptismum indifferenter quoscumque, sed eos tantum quos vitæ honestas commendabiles ecclesiæ reddidisset. Quare non solum his studiis

D dediti quæ idololatriam redolerent, quibus nullum gravius exstare posse certum est, arcebantur a baptismo, ut D. Augustinus testatur, sed & aliis minoribus irretiti, ni prius profiterentur eam vitæ turpitudinem deserturos. *Hoc si ita est, inquit D. Augustinus, fateamur istos laudabili caritate conari, ut omnes indiscrete admittantur ad baptismum, non solum adulteri, & adulteræ contra sententiam domini falsas nuptias prætendentes, verum etiam publicæ meretrices in turpissima professione perseverantes, quas certe etiam nulla negligentissima ecclesia consuevit admittere, nisi ab illa primitus prostitutione liberatas.* Tanti enim sacramenti particeps noluit ecclesia eos fieri, quorum vitæ turpitudo Spiritui sancto accipiendo impedimento esset. Sicut enim indigne corpus domini assumentem, judicium sibi manducare & bibere apostolus docuit: sic & ad baptismum accedentem D. Augustinus. *Sicut enim, inquit, qui manducat, & bibit sanguinem domini indigne, judicium sibi manducat; sic & qui accipit indigne baptisma, judicium accipit, non salutem. Nam & Judas proditor bonum corpus, & Si-*

E *mon magus bonum baptisma Christi percepit, sed quia bono non bene usi sunt, mali male utendo deleti sunt. Bonum est baptisma, bonum est Christi sanguis & corpus, bona est lex; sed si quis ea legitime utatur.*

D. Cypr. ep. 2. ad Rogatianum, & lib. de spectac. cap. 3.

Salvianus l. 5. de providentia Dei.

D. Isidor. l. 18 etym. c. 92.

D. Aug. li. unico de fide & operib. cap. 12. Idem Aug. de octo Dulcitii quæst. quæst. 1.

1. Cor. 11. D. Aug. l. unic. contra Fulgent. Donatistam. cap. 6. 1. Cor. 11. 1. Timoth. 1.

Ita ut ulterius non revertantur. Quod si facere contra interdictum tentaverint, pro jiciantur ab ecclesia.

NON licet eis, qui ludicram artem exercuerunt, & illi ad suscipiendum baptismum renunciarunt, ad eam postea reverti: quod si facere contra interdictum tentassent, projiciendos ab ecclesia concilium sanxit. Sed si exquiratur, quæ causa fuerit quare dixerit concilium, quod si contra interdictum facere tentaverint, non vero, quod si contra interdictum fecerint; occurrit id factum, quod olim qui semel ludicras artes exercuis-

sent, ad easdem compelli poterant: quare ut renunciationi in baptismo factæ fraudem facerent, poterant ipsi non propria voluntate expresse, sed tacite eniti, ut cogerentur a judicibus ethnicis ad easdem reverti. Quod prohibere volens concilium, dixit, quod sive fecerint, vel facere simulata ea diligentia tentaverint, projiciantur ab ecclesia, ob turpitudinem, quam animo saltem concepisse certum erat: hanc in mulieribus severa lege Gratianus Valentinianus, & Theodosius vindicarunt.

Grat. Valent. & Theodos. l. 3. C. Theodos. de scenicis.

Idem AAA. ad Valerianum. P. V.

Scæna mulier si vacationem religionis nomine postularit, obtentu quidem petitionis venia non desit; verum si post turpibus volutata complexibus, & religionem, quam expetierit, prodidisse, & gerere quod officio desierat, animo tamen scenica detegetur, extracta in pulpitum, sine spe absolutionis ullius, ibi eo usque permaneat, donec anus ridicula senectute deformis. Nec tunc quidem absolutione potiatur, cum aliud quam casta esse non possit. Dat. VIII. Id. Mai. Aquilæ, Syagrio & Eucherio Coss. Qua ratione in eo

Conc. Africanum can. 30.

concilio, quod Africani titulo citari solet, inter alia quæ ab imperatoribus postulanda proponuntur, illud est: ne quisquam Christianus qui ad Christianitatis gratiam venire voluerit ex qualibet ludicra arte, cogatur ad eam reverti. *Et de his etiam petendum*, ait, *ut si quis ex qualibet ludicra arte ad Christianitatis gratiam veniri voluerit, ac liber ab illa macula permanere; non eum liceat a quoquam iterum ad eadem exercenda reduci, vel cogi.* Quam gratiam ab impp. Gratiano, Valen-

Gratian. Valen & Theod. in l. 9. de scenicis C. Theodos.

tiniano, & Theodosio impetrasse, liquet ex hac lege.

Idem AAA. Herasio Proc. Afric.

Quæcumque ex hujusmodi face progenitæ, scenica officia declinare ludicris ministeriis deputentur: quas necdum tam sanctissimæ religioni, & in perenni servandæ Christianæ legis secretorum reverentiæ suæ fidei vindicavit. Illas etiam fœminas liberatas contubernio scenici præjudicii durare præcipimus, quæ mansuetudinis nostræ beneficio expertes muneris turpioris esse meruerunt.

Hanc summi privilegii loco habuerunt Christiani, quod antea cogerentur a Gentilibus pœnæ & supplicii causa, vel gladiatorum, vel venatorum, vel comœdorum, tragœdorum, & scenicorum munus obire, ut auctor est Clemens.

D. Clemens li. 5. apostolic. const. cap. 1

Quod si Gentiles olim, ut gratiam assequerentur, & communionem ecclesiæ in percipiendo baptismo, omne genus turpitudinis in cantu, vel saltatione spernere cogebantur, quid facturi sint jam Christiani sancto regenerati lavacro, ut æternam consequantur beatitudinem, hinc rogo, ut eruant. Cujus studii cura quanta & a fidelibus & a magistratibus habenda sit, vel Platonis ethnici Christiani jam doctrinam exaudiamus. Negat enim musicas leges mutari posse sine mutatione legum publicarum, ideoque valde forte timendum, ne novis turpissimi cantus vel saltationis inventis antiquæ & salutares leges mutentur, & nova deinde pernicies sensim illapsa civium animos malis studiis & doctrinis malis totas repente civitates everterit. *Assentior enim Platoni*, ait, *nihil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos: quorum dici vix potest, quanta sit vis in utramque partem: namque & incitat languentes, & languefacit excitatos; & tum remittit animos, tum contrahit, civitatumque hoc multarum in Græcia interfuit antiquum vocum servare modum: quarum mores lapsi, ad mollitiem pariter sunt immutati cum cantibus, ut hac dulcedine corruptelaque depravati, ut quidam putant, aut cum severitas eorum ob alia vitia cecidisset, tum fuit in auribus animisque mutatis, etiam huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissimus Græciæ vir, longeque doctissimus, valde hanc labem veretur: negat enim mutari posse musicas leges sine mutatione legum publicarum. Gratuito olim ista vendicabat vetus illa Græcia, longe providens, quam sensim pernicies, illapsa civium animos malis studiis malisque doctrinis repente totas civitates everteret: si quidem severa illa Lacedæmon nervos jussit, quod plures quam septem haberet, in Timothei fidibus inde demi.*

Ex sententia Damonis philosophi refert & probat. Plato lib. 4. de republica. Cicero lib. 2. de legib. *Nova cantus & saltationis inventa reip. mutazione minantur ex sententia Platonis: ideo summe illa cavenda, si turpia sint.*

Canon LXIII. Vulgatus.

De uxoribus, quæ filios ex adulteris necant.

Si qua mulier per adulterium absente marito conceperit; idque post facinus occiderit; placuit, ei nec in fine dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus.

Canon LXIII. *Emendatus.*

De uxoribus, quæ filios ex adulterio necant.

Si qua mulier per adulterium absente suo marito conceperit, idque post facinus occiderit: placuit, ei nec in fine dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus.

BURCHARDUS libro 17. decretorum cap. 51. Ivo lib. 2. cap. 102. aliter. *Si qua mulier*, inquiunt, *per adulterium absente marito conceperit: idque post facinus occiderit, placuit vix in fine dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus.* Sic etiam cum adverbio (vix) ex concilio Arelatensi can. 15. Refert idem Burchardus cap. 35. ex Eliberitano Rabanus Mauros in pœnitentium lib. cap. 11. & pœnitentiale Romanum, apud Antonium Augustinum tit. 1. & cap. 27. Sed communem concilii lectionem magis probo: quod frequentius soleat concilium cum gravia sunt crimina, etiam in extremo constitutis communionem negare. Quod si simplici adulterio sine crimine homicidii, eamdem pœnam constituerunt patres, canone 64. quanto magis adulterio cum homicidio coniuncto? Sic etiam concilium Ancyranum, quod post Illiberritanum, Lib. 1. c. habitum ante ostendi, cum ejusdem criminis meminisset, antequam referet diffinitionem fuisse, ut usque ad obitum contaminati non communicarent. *De mulieribus*, inquit, can. 21. *quæ fornicantur, & partus suos necant, sed & de his quæ agunt secum, ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem diffinitio est, usque ad exitum vitæ ob ecclesia removeri*, antiquam diffinitionem, hujus concilii decretum vocat, *humanius autem diffinimus, ut eis decem annorum tribuatur.* Id ipsum indicare videtur divus Basilius scribens ad Amphilochium Iconii episcopum can. 2. referens ejusdem criminis pœnam, ait. *Oportet autem non usque ad obitum eorum confessionem extendere, sed decem quidem annorum mensuram admittere, definire autem non tempore, sed modo pœnitentiæ medicinam.* Sic etiam Martinus (ut vocatur) papa sive episcopus Bracarensis in collectione decretorum, cum hujus concilii canonem referret, negantem etiam partem retinuit. *Si qua mulier*, ait, *fornicaverit, & infantem, qui exinde fuerit natus, occiderit, & quæ studuerit abortum facere, & quod conceptum est necare, aut certe, ut non concipiat, elaborat, sive ex adulterio, sive ex legitimo conjugio hæ tales mulieres, nec in morte recipere communionem priores canones decreverunt; nos tamen pro misericordia, sive tales mulieres, sive conscias scelerum ipsorum, decem annis agere pœnitentiam judicamus.* Exstat in collectione conciliorum Martini cap. 72. Concilium etiam Moguntinum sub Rabano archiepiscopo cap. 21. hujus concilii meminit, & canonem refert, sed in contextu & ad marginem utraque lectio, nec in fine, &, vix in fine, refertur: negantem magis probo.

De pœna parentum propios fœtus interimentium.

CAPUT LIII.

NEFARIUM scelus & execrandam impietatem earum parentum (si parentes nuncupandæ sunt) quæ vel immaturos fœtus intra propria viscera latentes, vel recenter natos, & ut (inquit ille) a partu adhuc rubentes ad libidinis turpitudinem & infamiam tegendam interimunt (solent enim materna adulteria in lucem editi iiberi parentum similitudine & forma prodere) multis & his gravissimis legibus repressit semper, coercuit, & vindicavit recens, & antiqua ecclesiæ disciplina. Patres Hispani communionem ad exitum usque denegarunt in hoc canone: nec immerito, quod parentes istæ triplicis sint criminis reæ: homicidæ sui, maritorum adulteræ, & filii nondum nati atroces parricidæ. Concilii Ancyrani epi-

Conc. Ancyran. can. 21.

scopi decem annorum pœnitentiam: humanius postea Ilerdensis concilii patres septennem tantum præscripserunt *Hi tero*, aiunt, *qui male conceptos ex adulterio fœtus, vel editos, necare studuerint, vel in ventre matrum potionibus aliquibus colliserint, in utroque sexu adulteris, post septem annorum curricula communio tribuatur: ita tamen, ut omni tempore vitæ suæ fletibus, & humilitati insistant.* Post hæc, concilium Arelatense decem annorum pœnitentiam adjecit superioribus Ancyrani, Illiberritani, & Ilerdensis constitutionibus renovatis, ut Burchardus refert, & pœnitentiale Romanum. *Mulier quædam*, ait, *ut audivimus, quæ ex fornicatione conspientes, metuentes, ne scelus quod occulte perpetraverunt, manifestum fieret; infantes quos pepererunt occiderunt, & terræ congerie cooperuerunt, aut in aquas projecerunt. Quod quantum nefas sit, canones Ancyrani, Hiberitani*, pro quo reponendum est Illiberritani, *atque Ilerdensis concilii testes sunt: his itaque vix in fine dandam esse communionem decernunt: sed humanius tractantes, post decennem pœnitentiam, tales placuit ad communionem recipi.* Idem Burchardus alterum canonem ex innominato concilio refert: est autem concilium Ancyranum. *De mulieribus*, inquit, *quæ fornicantur & partus suos necant, vel quæ agunt secum, ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio, usque ad exitum vitæ, eas ab ecclesia removet. Humanius autem nunc definimus, ut eis, decem annorum tempus, secundum præfixos gradus pœnitentiæ largiatur.* Ut homicidas puniendas decrevit concilium Vormacience. *Mulieres igitur*, inquit, *quæ ante temporis plenitudinem, conceptos utero infantes voluntate excutiunt, ut homicidæ proculdubio judicandæ sunt; illæ vero quæ dormiendo filios suffocare videntur, leniter de his judicari oportet; quia nolentes & non consentiendo, ad hunc devolutæ sunt casum.* Impietatis maximæ eas coarguit D. Augustinus. *Aliquan-*

Idem Burchard. cap. 5. Conc. Ancyr. can. 21.

Conc. Vormac. can. 3

D. Aug. lib. de nupt. & concupisc. cap. 15.

quando, ait, *eo usque pervenit hæc libidinosa crudelitas, vel libido crudelis, ut etiam sterilitatis venena procuret, & si nihil valuerit, conceptos fœtus aliquomodo intra viscera extinguat, ac fundat, volendo prius interire, quam vivere: aut si in utero jam vivebat, occidi, antequam nasci prorsus.* Ante Augustinum Lactantius. *Ad vitam enim*, inquit, *Deus inspirat animas, non ad mortem. Verum homines ne quod sit facinus, quo manus suas non polluant, rudibus adhuc & simplicibus animis abnegat lucem non a se datam. Expectet vero aliquis, ut alieno sanguini parcant, qui non parcunt suo? sed hi sine ulla controversia scelerati & injusti.* Ante Lactantium Minutius Felix. *Sunt*, ait, *quæ in ipsis visceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis extinguunt, & parricidium faciunt, antequam pariant.* Ante Minutium Tertullianus. *Nobis*, inquit, *homicidio semel interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissolvere non licet. Homicidii festinatio est, prohibere nasci, nec refert nato quis eripiat animam, an nascentem disturbet. Homo est & qui est futurus, & fructus omnis jam in semine est.* Apud medicos enim, & si in quæstione fuerit aliquando, an partus in utero animal sit & homo; obtinuit tamen hominem esse, ut docet Hippocrates, & Galenus: quod & apud jurisconsultos receptum est, a quibus pœna homicidii sancita est, in eum eamve, qui quæve partum animatum ab utero abegerit, vel abortum procuraverit: nec enim levius esse putant natales impedire, quam interimere natos, quod si fœtus abigatur non animatus, in exilium mittitur qui abegit. Nec lege Cornelia tenetur uxor adultera vel adulter qui partum abigi facit, sed lege Pompeja de parricidiis. Quod crimen adeo grave tempore Justiniani imperatoris & Leonis Cæsaris habitum est, ut constitutio edita sit, permissa licentia marito dirimendi matrimonii, si mulier sponte abortum feciſſet, Justiniano teste & Harmenopulo. Quod tamen juris canonici decretis abrogatum est. Vvisigothi etiam majores nostri hanc adversus abortum procurantes legem sanxerunt. *Qui mulieri prægnanti poculum dederit ad necandum infantem, vel ad faciendum abortum, occidatur. Mulier quæ abortum facere requisivit, si ancilla est, ducenta flagella suscipiat; si ingenua, careat dignitate personæ, & cui jusserimus servitura tradatur.* Pœnam auxit Flavius Cindasvindus rex, quam ut pietatis laude plenissimam placuit referre. *Nihil est*, inquit, *eorum pravitate deterius, qui pietatis immemores, filiorum suorum necatores existunt. Quorum quia vitium per provincias regni nostri sic inoluisse narratur; ut tam viri, quam fœminæ sceleris hujus auctores esse reperiantur; ideo hanc licentiam prohibentes, decernimus, ut seu libera, seu ancilla natum filium filiamve necaverit; sive adhuc in utero habens aut potionem ad abortum acceperit, aut aliquo quocumque modo extinguere partum suum præsumpserit, mox provinciæ judex, aut territorii, ut tale factum repererit, non solum operatricem criminis hujus, publica morte condemnet; aut si vitæ reservare voluerit, omnem visionem oculorum ejus non moretur extinguere: sed etiam si maritum ejus talia jussisse vel permisisse patuerit, eumdem etiam vindictæ simili subdere non recuset.* Graviorem multo sanxit hac ætate Sixtus papa hujus nominis quintus anno sui pontificatus quarto, decernens, ut qui, quæve abortum facere fierive jussisset, vel curasset, ea excommunicatione puniretur, qua solvi a nemine posset, præter Romanæ sedis episcopum. Sed antiquo juri restituit Gregorius XIV.

Olim autem ad evitandam tanti criminis gravitatem, aut crudelitatem potius, illud remedium excogitarunt episcopi, vel ut minus malum elegerunt, ut singuli presbyteri in suis parochiis publice fœminas prænonerent, ut si qua furtivo & injusto concubitu concepisset, ne partum enecaret, sed clam illum deferri faceret ante januas ecclesiæ, ut fidelibus aliis & piis fœminis nutriendum vel episcopi, vel presbyteri traderent. *Hoc sancto concilio*, Matisconense fuisse refert Burchardus, *decretum est, ut unusquisque presbyter in sua plebe publice annunciet, ut si aliqua fœmina clanculo corrupta conceperit, & pepererit, nequaquam diabolo coarctante filium aut filiam suam interficiat, sed quocumque prævalet ingenio, ante januas ecclesiæ parum deportari, ibique poni faciat; ut coram sacerdote in crastinum delatus, ab aliquo fideli suscipiatur, & nutriatur: & tali ex causa homicidii reatum, quod majus est, parricidium evadat: nam qui filium aut filiam interficit parricida omnimodis tenetur.* Hoc tamen nisi ad evitandum majus illud malum turpe esse docuerunt Augustinus, Lactantius, Tertullianus, & alii.

Hinc fit, Platonis sententiam ut erroneam iniquamque justissime refelli & accusari a Theodoreto. Ajebat enim Plato, viros ac mulieres, dum præscriptum a se gigendi tempus excederent, libere posse conservari, hoc tamen excepto, ne quem amplius conceptum fetum in lucem ederent: si quis autem institutum hoc violasset, ut fœtum ad partum perduceret, ita eum exponi, ut omni alimento carcret: quid vero unquam tale vel Echetus, vel Phalaris (ait Theodoretus) legibus suis instituit? quis tale parricidii genus est unquam ausus? Nam

A qui prohibet fœtus in lucem edi, abortitiis profecto pharmacis infantes corrumpi jubet.

Canon LXIV. Vulgatus.

De fœminis, quæ usque ad mortem, cum alienis viris adulterant.

Si qua mulier, usque in finem mortis suæ, cum alieno fuerit viro mœchata, placuit, nec in fine dandam ei esse communionem. Si vero eum reliquerit, post decem annos recipiar communionem, acta legitima pœnitentia.

Canon LXIV. *Emendatus.*

B *De fœminis, quæ usque ad mortem, cum alienis viris adulterant.*

Si qua mulier, usque in finem mortis suæ, cum alieno fuerit viro mœchata, placuit, nec in fine dandam ei esse communionem. Si vero eum reliquerit, post decem annos accipia communionem, acta legitima pœnitentia.

De pœna ejus mulieris, quæ vel semel in vita, vel ad mortem usque cum alieno viro mœchatur.

CAPUT LIV.

C SI qua mulier sive matrimonii vinculis adstricta, sive soluta, in perpetuo cum marito alieno vixerit adulterio, placuit patribus, ut etiam in extremo vitæ spiritu communio illi denegaretur: quod si antea turpi ejus consortio discessisset, decem annorum: illi injungi pœnitentiam quibus elapsis, illi præstari posse communionem. Notandum hic, quam acri & severa lege earum fœminarum libidinem, quæ viro alieno turpiter adhærerent, episcopi nostri coercuerint. Si adulterii enim crimen morte vindicandum committunt uxores, cum ad solutos accedunt; cum ad uxoratos, duplicis sane adulterii reæ censeri debent, ut censebantur & puniebantur olim, Beda teste: quod violata duplici sacramenti religione, duplicem faciant injuriam, suo marito, & alieno: & hanc tanto graviorem, quanto altera illius uxor gravius ferat sua dignitate & honore pudicitiæ privari: quod illis esse molestissimum, & plenam jurgiorum dissidiique occasionem, prudenter monuit Aristoteles. Id diligentius ab his qui confessionibus præsunt, animadverti vellem, & acriori pœnitentia ab his reos castigari, abjecta prorsus a sacerdotali vigore, communi illa patientia, quæ sibimet peccatis aliorum parcendo, non parcit. Beda de æmed. peccator. cap. a. Arist. lib. 2. œconomicorum. Conc. Parisiense lib. 2. c. 32.

D

Canon LXV. Vulgatus.

De adulteris uxoribus clericorum.

Si cujus clerici uxor fuerit mœchata, & faciat eam maritus suus mœchari, & eam non statim projecerit, nec in fine accipiat communionem: ne ab his qui exemplum bonæ conversationis esse debent, videantur magisteria scelerum procedere

Canon LXV. *Emendatus.*

E *De adulteris uxoribus clericorum.*

Si cujus clerici uxor fuerit mœchata, & sciat eam maritus suus mœchari, & eam non statim projecerit; nec in fine accipiat communionem, ne ab his qui exemplum bonæ conversationis esse debent, videantur magisteria scelerum procedere.

Cur vir uxorem adulteram retineat punitus?

CAPUT LV.

LFoltratem matiti uxorem adulteram retinentis ut ni-
miam reprobarunt olim viri prudentes: censuerunt-
que eam non esse ferendam, sed tanquam veri lenocinii
crimen damnandum. Paulus *Eum*, inquit, *qui deprehen-*
sam in adulterio uxorem non statim dimisit, verum lenocinii
postulari placuit. IJ caput inrer reliqua legis Juliæ com-
Marcel in l. 29. de adulter. prehensum scribit Marcellus. Claudium Gergum virum
Ulpian. in l. 2. §. unde de adul. Clariſſimum lenocinio ſine accuſatore damnatum tradit
Ulpianus, quod uxorem in adulterio deprehenſam reti-
nuerit. Hoc ipſum antiquis eccleſiæ patribus non diſpli-
cuiſſe, vel ex hoc canone & LXX. inferius apparet:
Conc. Nanneten. can. 12. ſed multo clarius ex concilio Nannetenſi, a quo pœna
ſeptem annorum retinenti adulteram conſtituitur. *Si cu-*
jus, inquit, *uxor adulterium perpetravit, & hoc a viro de-*
prehenſum fuerit, & publicatum; dimittat uxorem, ſi vo-
luerit, propter fornicationem; illa vero ſeptem annis publice
pœniteat: vir vero ejus illa vivente nullatenus aliam accipiat.
Quod ſi voluerit adulteram reconciliari, licentiam habeat; ita
tamen ut pariter cum illa pœnitentiam agat; & exacta
pœnitentia, poſt ſeptem annos ad communionem utrique ac-
cedat. Similis forma, & in muliere ſervabitur, ſi eam
vir ejus adulterabit. Concilium Aurelianenſe, ſive Are-
latenſe, ſive Hermes doctor in paſtoris libro (omnibus
Greg. 9 in cap. 3. de adulter. his tribuitur canon ille, apud Gregorium IX. *Si vir*, ait
ſciverit uxorem deliquiſſe, & non egerit pœnitentiam mu-
lier, ſed permanet in fornicatione ſua, & vivit cum illa,
vir reus erit, & ejus peccati particeps: quod ſi mulier di-
miſſa egerit pœnitentiam, & voluerit ad virum reverti,
debet recipere peccatricem, quæ pœnitentiam egit, ſed non
ſæpe. D. Hieronymus. *Sola fornicatio*, inquit, *eſt quæ*
uxoris vincit affectum, imo cum illa unam carnem in alia
diviſerit, & ſe fornicatione a marito ſeparaverit, non de-
bet teneri, ne virum quoque ſub maledicto faciat, dicente
ſcriptura: Qui tenet adulteram, ſtultus eſt, impius eſt.
D. Hier. ad can. Matth. 9. Idem Hieronymus eamdem ſententiam iterato defendit.
D. Hier. in epiſt. Pauli ad Corin. Gra. in can. dixit dominus, & can. in conjugio 32. quæſt. 1. *In conjugio*, inquit, *quis poſitus quæcumque peccata fece-*
rit, non propriam infuſcat conjugem, ſed fornicatio uxo-
rem coinquinat, ut jam non ſit viro ſuo licita, ſed adul-
tera. Eadem confirmat D. Iſidorus. Poſtquam enim præ-
cedentem Hieronymi ſententiam retulit, addidit ipſe.
D Iſidorus l. 2. de offic. eccleſ. cap. 19 *Ubicumque eſt igitur fornicatio, & fornicationis ſuſpicio,*
ibere uxor dimittitur. Theodorus. *Si quis uxorem ſuam*
Teod in ſuo pœnitentiali. *ſcit adulteram, & non vult dimittere eam, ſed in ma-*
trimonio habere, tribus annis pœniteat, & quamdiu pœ-
nitet, abſtineat ſe ab illa. Cujus ea ratio fuit, ne
videlicet mariti uxorum turpitudinem mutua cohabi-
tatione, vel expreſſe, vel tacite approbantes, crude-
le nimis & injuſtum lenonum officium exercuiſſe vide-
rentur. Lenonem enim eſſe, aut plane ferreum ne-
ceſſe eſt, cui ſcienti prudentique ſine dolore tanta infe-
D. Chryſoſt. hom. 26. ſuper. Matth. c. 9. ratur injuria. Quod a D. Chryſoſtomo didicimus. *Sicut*
crudelis & iniquus eſt, inquit, *qui caſtam dimittit uxo-*
rem: ſic fatuus eſt, & injuſtus, qui retinet meretricem:
patronus enim turpitudinis eſt, qui celat crimen uxoris.
Innoc. III in reſcript. ad Genuenſem archiep. relato in can. quemadmodum §. illud, verſi, quod ſi expreſſe de jurejur. Quod Innocentium III. in reſcripto ad Genuenſem ar-
chiepiſcopum approbaſſe legimus. Idque adeo placuit Al-
Alfonſ. X. Hiſpaniarum rex in l. 2. tit. 9. par. 4. fonſo X. Hiſpaniæ regi ſapientiſſimo, ut dixerit ſub pœ-
na capitalis culpæ quemquam teneri eam uxorem dimitte-
re, quam certo ſcit adulterari, & in adulterio abſque
emendationis ſpe eam fore pertinacem. *E todo home*, ait,
que ſopiere, que ſu muger le faze adulterio, tenudo es de la
acuſar ſi entendiere que ſe no quiere partir del pecado, que
quiere uſuar del, & ſi non lo faze, peca mortalmente. Quare
Conc. Tarracon. cap. 9 lectores & oſtiarios, qui uxoribus adulteris adhærebant,
removendos a clero decrevit concilium Tarraconenſe.
Severus, & Antoninus imperatores in l. 2 C. de adulter. Uxor autem adultera illa dicebatur, ad hoc ut retineri
non poſſet, non qualibet ſuſpicione nota, ſed adulterii
turpitudine deprehenſa, vel convicta; ut ab imperatori-
bus Severo & Antonino reſcriptum eſt. *Crimen*, aiunt,
lenocinii contrahunt, qui deprehenſam in adulterio uxo-
rem in matrimonio retinuerunt; non qui ſuſpectam adul-
teram habuerint. Sicque intelleximus antiquos eccleſiæ pa-
tres, conſtat ex D. Baſilio ad Amphilochium Iconii epi-
D. Baſilius epiſt. 1. ad Amphil. Iconii epiſc. c. 34. ſcopum. *Adulteratas mulieres*, inquit, *& confitentes,*
vel quomodocumque convictas publicare quidem patres noſtri
prohibuerunt; ne convictis mortis cauſam præbeamus; eas
autem ſtare ſine communione juſſerunt, donec impleretur
tempus pœnitentiæ. Quam acri enim & ſagaci cura, fœ-
minarum adulteria olim patres non publicanda, ſed ſe-
Theod. Balſam. ad Baſil. d. cap. 34. creto caſtiganda cenſuerint, quæ ad Baſilium adjecit
Theodorus Balſamon, perſpicue probant. *Adulteri, ſe-*
cundum LVIII. can. ſtant in quatuor annis cum deflen-
tibus; quinque cum audientibus; quatuor cum ſupplici-
bus; & duobus cum ſtet, qui conſiſtunt abſque communi-
one. Dicit ergo ſanctus: Si quæ adulterata mulier pecca-
tum confeſſa fuerit, vel quomodocumque convicta ſit, non
oportet eam publicare, id eſt, eam in dictarum pœnarum
locis ſtatuere. Qui enim eam viderit extra divinos eccle-
ſiæ ambitus ſtantem, vel etiam cum catechumenis exeun-
tem, primo aſpectu omnino intelliget, propter adulterii cri-
men, eam illi eſſe penam injunctam, & fiet punitio cauſa
mortis, poſt futurum forte viri reditum, qui id animad-
verterit. Permittitur ergo conſiſtere, & cum fidelibus com-
precari, a ſacramentorum autem communione abſtinere,
donec pœnitentiæ tempus completum fuerit. Hæc autem hu-
manitate in mulieres uti oportere, ſanctus definivit, pro-
pter eam quam diximus rationem. Viri enim adulterium
confitentes immiſericorditer dictis pœnis ſubjiciuntur: quia
non eſt timor in eis, qui de mulieribus actum eſt: qui præ-
ſumuntur eſſe etiam aliis fortaſſe criminibus obnoxii &
jure puniri. Quomodocumque autem convinci mulieres,
non debet accipere de omnibus nota probationis, ſed de mu-
lieris conſcientia & probatione: hoc eſt, ſive mulier ſua ſpon-
te confeſſa ſit, vel ut etiam a pariendi periculo cuncta, vel
aliquo alio modo clanculum, & non publice ſeipſam con-
demnans enunciaverit. Si enim dixerit, publice factum
eſſe probationem, & veluti in triumphum eſſe ductum
adulterium, recte omnes pœnæ in eum cogentur. Neque
enim canon in ea locum habet, quoniam ſemel publicata
eſt, & viri reditu nullo caſus ſuſpicio tenetur, propter pe-
narum denunciationem. Ex eo autem quod dicit ſanctus:
Ne demus convictis cauſam mortis, convictis ſcilicet &
publicatis per pœnas: ne dixeris concedi maritis adulteras
ſuas mulieres interficere: in ſola enim propria domo in fa-
cto ipſo deprehenſam poteſt maritus adulterum occidere, &
eum ſicericum, vel alium qui ſit infamis. Et lege XXV.
cap. XXXVII. tit. LX. lib. XXVII. XXIX. & alia
capita. Sed accipe etiam verbum ſancti. ne fiant pœnæ
cauſa magni ſcandali inter maritum & uxorem, & for-
te etiam ut procedat ad injuſtam illius cædem.

Et eam ſtatim non projecerit, nec in fine accipiat communionem.

Nulli licere ſine judicio eccleſiæ uxorem repudiare.

CAPUT LVI.

CNOn debet quis ſæcularis, nedum clericus, adulteram
privato ſuo conſilio dimittere, ſed publica judicis
eccleſiaſtici auctoritate & judicio. Olim enim in primitiva
eccleſia omnia delicta ad ſacerdotes deferebantur, ut eo-
rum auctores eccleſiaſtica diſciplina coercerent, ſolenneſ-
que & ſtatæ cenſuræ erant, ac pœnæ libris pœnitentia-
libus inſcriptæ, quibus illi affici deberent. De adulterio
habetur mentio ab Innocentio PP. I. ad Exuperium epi- Innoc. I. epiſt. 3. ad Exuperium epiſcopum Tolo.
ſcopum reſcribente: *Chriſtiana religio adulterium in utro-*
que ſexu pari ratione condemnat. Sed viros ſuos mulieres
non facile de adulterio accuſant, & non habent latentia pec-
cata vindictam. Viri autem liberius uxores adulteras
apud ſacerdotes deferre conſueverunt, & ideo mulieribus
prodito crimine earum, communio denegatur. Virorum au-
tem latente commiſſo, non facile quiſquam ex ſuſpicioni-
bus abſtinetur. Qui utique ſubmovebitur, ſi ejus flagitium
detegatur. Cum ergo par cauſa ſit, interdum probatione
ceſſante, vindictæ ratio conquieſcit. Quod ſi vir non pœ-
nitentiam uxoris ſolum, ſed divortium deſideraret, ad
eoſdem eccleſiæ judices confugiebat. Conc. Agathenſe. Conc. Agathen. can. 1.
D *Si vero ſæculares*, ait, *qui conjugale conſortium nulla cul-*
pa graviori dimittunt, vel etiam dimiſerunt, & nullas cau-
ſas diſſidii probabiliter proponentes, propterea matrimonia
ſua dimittunt, ut aut illicita aut aliena præſumant: ſi
antequam ad epiſcopos comprovinciales diſſidii cauſas di-
xerint, & priuſquam in judicio damnentur, uxores ſuas abje-
cerint, a communione ſanctæ eccleſiæ, & ſanctо populi
cœtu pro eo quod fidem & conjugia maculant, excludan-
tur. Ad epiſcopos ergo cauſæ matrimonii non ad judi-
ces ſæculares ſpectant; ut hodie recenti concilii Triden- Grat. in c. ſæculares quæſt. 2. Trid. ſeſſ. 24. can. 12.
tini decreto confirmatum eſt; quidquid Marloratus Cal-
vinianus antiqui juris eccleſiæ ignarus repugnet. Quod
ſi cauſam eccleſiæ imperator ethnicus Aurelianus, & Euſeb. lib. 7. 26. Nicephorus lib. 6. c.
Chriſtianæ fidei hoſtis acerrimus, ad epiſcopos detulit,
cauſam videlicet Pauli Samoſateni, ut ab Euſebio &
Nicephoro traditum eſt; cauſam non eccleſiaſticam mo-
do, ſed ſpiritualem, & ad unum & magnum eccleſiæ ſa-
cramentum ſpectantem, quid cauſæ eſt, quare Marlora-
tus ad judices ſæculi deferri velit, cum non apud Chri-
E ſtianos modo, ſed & apud Gentes cauſas matrimonii
pontificibus delatas olim, ex his Taciti verbis intelliga- Tacitus lib. 12. hiſt. Aug.
mus? *Nec domeſticis abſtinebatur, adducta Neroni uxor,*
& conſulti per ludibrium pontifices, an concepto, nedum
edito partu vitæ nuberet.

Quæ in hoc canone decreverunt patres, etſi de uxo-
ribus clericorum expreſſa ſint, in viris ſæcularibus et-
iam locum habere poſſe, religione ſacramenti, & ra-
tionis ſimilitudine colligitur ex canone LXX. inferius,
& his quæ nuper dixi, quæ ad ſæculares etiam ſpectant;
ad nobiles præſertim, quorum exemplum & mores reli-
qua populi pars ſolet imitari. Quod ſi clericus uxorem
a ſe rejicere voluiſſet, quid facere poſſet, conſulamus
concilii Toletani I. patres. *Placuit*, aiunt, *ut quorum-* Conc. Tol. num 3. c.
cumque clericorum uxores peccaverint, ne forte licentiam
peccandi plus habeant, accipiant mariti earum hanc po-
teſtatem, præter necem, cuſtodiendi, ac ligandi in domo
ſua,

ſua, ad jejunia ſalutaria, non mortifera, eas cogentes; A *ita aut invicem ſibi clerici pauperes auxilium ferant, ſi ſervitia forte non habeant. Cum uxoribus autem ipſis quæ peccaverint, nec cibos ſument, niſi forte ad timorem Dei, acta pœnitentia, revertantur.* Hoc autem in uxore adultera clerici obſervandum eſt. Si autem illa adulterium commiſerit, antequam, maritus eccleſiæ ordinibus initietur, ad eam accedentem ordinari poſtea non poſſe, concilio Neocæſarienſi edocemur. *Si cujus uxorem, ait, adulterium commiſiſſe, cum eſſet laicus, fuerit comprobatum, hic ad miniſterium eccleſiaſticum admitti non poteſt, quod ſi in clericatu jam conſtituto eo, adulteravit, dato repudio dimittere eam debet: ſi vero retinere ejus conſortium velit, non poteſt ſuſcepto miniſterio perfrui.*

Nec ab his, qui exemplum bonæ converſationis eſſe debent videantur magiſteria ſcelerum procedere.

Quod innocentiæ & integritatis ſpecimen clerici præbere debeant.

CAPUT LVII.

QUanto homines officio, & dignitate Deo propinquiores, tanto magis divinæ bonitatis imitatores eſſe debent, ut ſapienter Nicæni concilii patres conſideraverunt. *Clerici*, aiunt, *ſacri ordinis eſſe debent typus, & imago cæleſtium. Epiſcopus debet eſſe typus Dei, tanquam caput poſt illum eccleſiæ, quam recepit. Presbyter tenere debet ſedem, & locum ſeraphicum. Diaconus vero cherubicum.* Quanto ergo epiſcopi a Dei bonitate, presbyteri a ſeraphinorum caritate, diaconi a cherubinorum ſanctiori divinæ naturæ contemplatione imitationeque deflexerint, tanto a recta & debita ſui muneris functione diſcrepabunt. Videant ergo omnes ſacri ordinibus initiati, quam inſigne, & illuſtre integritatis, & omnium virtutum ſpecimen, non Chriſto ſolum, non clero, non eccleſiis ſuæ fidei commiſſis, ſed populo & plebi intenta, & religioſa animi ſolicitudine præbere debeant; ne quod præceptis ipſi, & hortatu ædificant, vita, moribus, & exemplo deſtruant, ſibi enim habere debent perſuaſum, culpa carere non poſſe, ſi aliqua virtute careant.

Canon LXVI. Vulgatus.

De his, qui privignas ſuas ducunt.

Si quis privignam ſuam duxerit uxorem, eo quod ſit inceſtus, placuit, nec in fine dandam eſſe ei communionem.

Canon LXVI. *Emendatus.*

De his, qui privignas ſuas ducunt.

Si quis privignam ſuam duxerit uxorem, eo quod ſit inceſtus, placuit, nec in fine dandam eſſe ei communionem.

De matrimonio interdicto cum privigna.

CAPUT LVIII.

PRivigna quæ ſit, Modeſtinus explicat. *Uxor*, inquit, *liberis ex alia uxore natis, noverca dicitur: matris vir ex alio viro natis, vitricus appellatur: eorum uterque natos aliunde, privignos, privignaſque vocant.* Et mox. *Privignus eſt uxoris meæ filius, ex alio viro natus, ego illi vitricus.* Dictus autem privignus, quod antequam mater ſecundo nuberet, eſt progenitus, *pri*, enim antiquos dixiſſe, pro, *præ*, Feſtus eſt auctor. *Privigna quoque non ſolum ea mihi intelligitur, quæ uxoris meæ* E *filia eſt, ſed & neptis & proneptis.* Matrimonium ergo contrahere prohibent hic patres, cum filia, vel nepte primæ uxoris, quod ad affinitatem pertinet: & hoc eſt ſecundum affinitatis impedimentum, ab epiſcopis Hiſpanis in hoc concilio præſcriptum. Quod renovaruut primi concilii Moguntini patres, irritum ſi ſic contrahatur matrimonium declarantes. *Si quis uxorem, ait, viduam duxerit, & poſtea cum filiaſtra ſua fornicatus fuerit, ſeu duabus ſororibus nupſerit: aut ſi qua duobus fratribus nupſerit, ſeu cum patre & filio tales copulationes anathematizari, & diſjungi præcipimus; nec unquam amplius conjugio copulari, ſed magna diſtrictione feriri, &c.* Quod affinitatis impedimentum ad contrahendum matrimonium moribus etiam Romanis receptum fuiſſe, auctor Pomponius.

Canon LXVII. Vulgatus.

De conjugio catechumenæ fœminæ.

Prohibendum, ne qua fidelis, vel catechumena, aut comicos, aut viros ſcenicos habeat; quæcumque hoc fecerit, a communione arceatur.

Canon LXVII. *Emendatus.*

De conjugio catechumenæ fœminæ.

Prohibendum, ne qua fidelis, vel catechumena, aut comicos, aut viros ſcenicos habeat: B quæcumque hoc fecerit a communione arceatur.

IN codice Lucenſi regio legitur. *Aut comatos, aut viros cinerarios*, quam lectionem non probarim, quod cum vulgata congruant non ſolum reliqui CC. MS. ſed & decreti rationes, & epiſcoporum conſilium, ut mox oſtendemus.

Qui comici, qui ſcenici, & cur matrimonium cum his interdictum.

CAPUT LIX.

COmici, qui & comœdi, a comœdia nuncupati. Comœdia, auctore Caſſiodoro, a pagis dicta eſt. Caſſiod. lib. 4. variar. epiſt. ult. Comus" enim pagus vocatur, ubi ruſtici geſtientes humanos C actus lætiſſimis carminibus irridebant. Hæc prima ejus origo: ſed ut idem Caſſiodorus addidit, *ætas ſubſequens miſcens lubrica priſcorum inventa traxit ad vitia, & quod honeſtæ cauſa delectationis repertum eſt; ad voluptates corporeas præcipitatis mentibus impulerunt.* Unde comœdi, Iſidoro teſte, ſunt, qui privatorum hominum acta, dictis aut geſtu canebant, atque ſtupra virginum, & amores meretricum in ſuis fabulis exprimebant. Par ratio eſt de ſcenicis, qui a ſcena nomen ſunt mutuati. *Scena autem*, (eodem Caſſiodoro interprete) *frons erat theatri ab umbra luci denſiſſimæ, ubi a paſtoribus inchoante verno, diverſi ſonis carmina cantabantur; ibi actus muſici, & prudentiſſimi ſæculi dicta floruerunt, ſed paulatim factum eſt, ut honeſtiſſimæ diſciplinæ improborum conſortia fugientes, verecunda ſe exinde conſideratione ſubtraherent.* Qui ergo artis ludicræ pronunciandive cauſa in ſcenam prodiiſſent, ſenicos appellatos Julianus docet. *Scena autem*, (ut ex Labeone refert Ulpianus,) *eſt quæ ludorum faciendorum cauſa, quolibet loco ubi quis conſiſtat, moveaturque ſpectaculum ſui præbiturus, poſita ſit in publico, privatove, vel in vico; quo tamen loco paſſim homines ſpectaculi cauſa admittantur.* Solebat autem ſcena, ut Iſidorus tradit, fieri in theatro, in modum domus inſtructo, cum pulpito, qui pulpitus orchiſtra vocabatur, ubi cantabant comici, tragici, atque ſaltabant hiſtriones, & mimi. Dicta autem ſcena Græca appellatione, eo quod in ſpeciem domus erat inſtructa. Unde & apud Hebræos tabernaculorum dedicatio, a ſimilitudine domiciliorum *σκηνοπηγία* appellabatur, ideſt ſcenopegia. Scenarum autem tria genera tradit Vitruvius, unum tragicum, ſecundum comicum, tertium ſatyricum, quorum ornatus diſſimili erant diſparique ratione. Scenæ tragicæ deformatæ columnis erant, & faſtigiis, & ſignis reliquiſque regalibus rebus: comicæ vero ædificiorum privatorum, & mæniorum habebant ſpeciem, proſpectuſque feneſtris diſpoſitos, imitatione, & communium ædificiorum ratione; ſatyricæ ſcenæ ornabantur arboribus, ſpeluncis, montibus, & reliquis agreſtibus rebus, in topiarii ſpeciem deformatæ, ut Vitruvius ait. Omnes eos qui in his ſcenis ſpectaculum ſui facturi quæſtus gratia prodibant infames fuiſſe, ex Pegaſo & Nerva, idem E Ulpianus docet in his verbis. *Eos enim qui quæſtus cauſa in certamina deſcendunt, & omnes ob præmium in ſcenam prodeuntes famoſos eſſe Pegaſus, & Nerva filius reſponderunt.* Tertullianus. *Etenim*, ait, *ipſi auctores, & adminiſtratores ſpectaculorum, quadrigarios, ſcenicos, xyſticos, barenarios, illos amantiſſimos quibus viles animas fœminæ, aut illi etiam corpora ſua ſubſternunt, propter quos in ea committunt, quæ reprehendunt, ex eadem parte, quam magni faciunt, deponunt, & diminuunt, imo manifeſte damnant ignominia, & capitis minutione, arcentes curia, roſtris, ſenatu, equite, ceteriſque honoribus omnibus ſimul ac ornamentis.* Quæ vitæ turpitudo, & infamia adeo viles, & abjectas reddebat perſonas, ludricam hanc artem exercentes, ut lege Julia lata, ſenatores, & eorum filii & nepotes a contrahendo matrimonio cum ſcenicis mulieribus impedirentur, ut Paulus refert,

Iſidorus lib. 8. etymol. c. 32

Julianus lib. 1. ad edictum in lib. 1. de his qui notantur infam.

Ulpianus lib. 6. ad edictum l. 2. §. ait prætor. de his qui notantur infam.

Iſidorus lib. 18. etymolog. c. 31.

D. l. 2. de his qui notant. infam.

Tertull. de ſpectaculis c. 22.

Paulus lib. 1. ad legem Juliam & Papiam in l. 44. de rit. nupt. Valens, & Martianus in l. 6. c. de incest. nupt. Modestinus lib. singulari de ritu nuptiar. in l. 42. ejusdem tituli. Supra hoc lib. 3. c. 51.

refert, vel cum earum filiabus, juxta constitutionem Valentis & Martiani. Nec filii, & nepotes per virilem sexum descendentes, sed & filia, neptis, & proneptis, a matrimonio eorum hominum qui in scenam prodiissent, arcerentur, uti Modestinus scribit. Quod si ethnicis hominibus eam artem professi tantopere displicuerunt, mirandum non est, quod sapientissimi ecclesiæ patres, ob eamdem vitæ turpitudinem, & aliam longe deteriorem, matrimonium fidelibus fœminis, cum his scenicis prohibuerint. Nam in comœdiis & scenis gravissimo idololatriæ crimine implicabantur, diis falsis honorem cultumque adhibentes, ut supra diximus, a quorum consortio Christianas, & catechumenas feminas voluerunt abstinere, ne ejusdem criminis sordibus fœdarentur. Addebant huic crimini scenici, & comedi aliud sacrilegium gravissimum: irridebant enim in spectaculis Christianorum mores, & catholicæ religionis mysteria. Quare cum Genesius mimus in theatro, imperatore spectante, causam religionis nostræ illuderet, repente Dei virtute, & spiritu afflatus, quod jocose ante jactabat, serio agere cœpit, Christum invocans, & se Christianum aperta confessione proclamans: quod causam dedit, ut fictum simulatumque martyrium, in verum converreretur. Quod etiam de Ardalione, Græcorum & Latinorum tabulæ testantur, natalem ejus diem XVIII. Kal. Maii celebrantes. Simile de Dioscoro Archibeatro, ad Alypium retulit Augustinus, qui in deridendis Christianorum rebus esse soleret effusus; effectus & ipse licet sæpe frustra renitens, Christianus: sicque plene accidit quod scriptum est, Dominus illusores deludet. Theodoretus. *Audio ego*, inquit, *nonnullos scenico genere hominum repente immutatos, in athletarum nostrorum ordinem transiisse, factosque tormentorum victores, ac jam coronam martyrii consequutos, post celebratam victoriam, magno eos dæmonas concussisse terrore, quibus subditi olim ipsi fuerant*. Idem Porphyrio mimo coram Juliano apostata evenit. Cum per jocum enim coram imp. Juliano baptismum susciperet, mutata Dei virtute repente voluntate, Christianum se esse professus est: quem mox securi percuti idem Julianus præcepit, a quo martyrii corona Porphyrius ornatus est, & ab ecclesia Romana in Martyrum numerum relatus. Ne ergo, vel fœmina fidelis recenter conversa, vel catechumena talium maritorum consortio a professione semel susceptæ fidei, vel suscipiendæ retraherentur, interdicta merito matrimonii societas est; ne æternam pro temporali turpissime commutarent.

D. Aug. ep. 68. Theodore. lib. 8. de Græca affect. curat. ad finem

Martyrologium Roman. 25. Septembr.

Nec a matrimonio contrabendo solum cum scenicis tanquam cum turpissimis personis, & idololatris abstinere voluerunt Christianas, & catechumenas fœminas Hispani episcopi, sed & jam contractum, & consummatum dissolvi, si non quoad vinculum, quoad torum saltem constituerunt: hoc enim videntur sanxisse, cum eas viros scenicos habere prohibuerunt. Quod non dissimili proposito explicavit, & docuit Tertullianus. *Igitur cum quædam*, inquit, *istis diebus nuptias suas de ecclesia tolleret; id est, Gentili conjungeretur, idque ab aliis retro factum recordarer, miratus aut ipsarum petulantiam, aut consiliariorum prævaricationem, quod nulla scriptura ejus facti licentiam proferrent. Numquid, inquam, de illo capitulo sibi blandiuntur primæ ad Corinthios, ubi scriptum est: Si quis frater infidelem habet uxorem, & illa matrimonio consensit, ne demittat eam. Similiter mulier fidelis infideli nupta si consentaneum maritum experitur, ne dimiserit eum. Sanctificatur etiam infidelis vir a fideli uxore, & infidelis uxor a fideli marito: ceterum immundi essent filii vestri. Hanc monitionem fors fidelibus injunctis simpliciter intelligendam putent, etiam infidelibus nubere licere; qui ita interpretantur. Absit, ut sciens se circumscribat. Ceterum manifestum est, scripturam istam eos fideles designare, qui in matrimonio Gentili inventi a Dei gratia fuerunt; secundum verba ipsa. Si quis*, inquit, *fidelis uxorem habet infidelem, non dicit, uxorem ducit infidelem: ostendit jam in matrimonio agentem mulieris infidelis, mox gratia Dei conversum perseverare, cum uxore debere: scilicet propterea, ne qui fidem consecutus putaret sibi divertendum esse ab aliena jam & extranea quodammodo femina*.

Tertul. lib. 2. ad uxorem c. 2.

1. Cor. 7.

Ibidem.

Olim autem non a matrimonio solum, sed a baptismo etiam repellebantur, ni prius harum artium vanitati, & turpitudini renunciarent, ut traditum est a Clemente. *Scenicus si accedat*, inquit, *sive mulier* (ad baptismum intelligit) *Auriga, Gladiator, Cursor stadii, Ludius, Olympius, Choraules, Citharedus, Lyristes, Saltator, Caupo, desistat, vel rejiciatur*. Id etiam constat ex canone præcedenti: sicque in baptismo abjurabant, non solum horum spectaculorum editionem celebrationemve, sed & aspectum, ut testantur Tertullianus, Cyprianus, Minutius Felix in Octavio, & concilium Carthaginense. Quod si post baptismum vinculis ejusdem criminis implicarentur, ab aliorum etiam sacramentorum susceptione repellebantur. Ab ordinibus repulsos liquet ex Innocentio I. Ab eucharistiæ communione, ex concilio Carthaginensi III. Nec sacramentorum susceptione solum indignos eos judicarunt olim Africani episcopi, sed & testimonii ferendi fide, concilii Carthaginensis auctoritate. Mulieres etiam scenicas gemmis, vestibus sericis, & auratis interdixerunt Theodosius, Arcadius, & Honorius impp. in rescripto ad

D. Clem. lib. 8. c. 38. apost. constit. can. 62. hujus concilii. Tertull. D. Cypr. Minutius Felix in Octavio, Concil. Carth. 3. can. 11. Innoc. I. ep. 24. ad patres in Tolet. synodo c. 2. Conc. Cartha. 3. can. 35. Conc. Carth. 7. can. 2. Theodos. Ar.

Rufinum PF. P. a quo leve quoddam mendum tolli necesse est. *Nulla*, aiunt, *mima gemmis, nulla sigillatis, sericis aut textis utatur auratis. His quoque vestibus noverint abstinendum, quas Græce nomine a Latino frustras vocant: in quibus alio admixtus colori puri robur muricis inardescit. Uti sane iisdem scutlatis* (pro quo reponendum scutulatis) *& variis coloribus sericis, auroque sine gemmis collo, brachiis, cingulo, non vetamus &c.* Cum enim hac constitutione mimarum in vestibus luxus coerceatur, & in his præsertim eas quæ purpura tingebantur: pro (rubor) *robur*, vicaria (o) in (v) commutatione perperam a librariis substituitur.

cadi & Honor. in l. 11. c. Theod. de scenicis.

Vel catechumena.

Quare catechumena ante lavacrum, pœnitentia velut Christiana afficiatur.

CAPUT LX.

De catechumena autem ideo mentio facta est, quia etsi de his qui foris sint, nihil ad nos, diceret Paulus; catechumeni non omnino erant extra ecclesiam, cum de illis ratione finis propositi maxima semper cura habita fuerit ab episcopis. Quare concubinas habere, ab Augustino illi non permittebantur, quarumdam orationum quæ in missa fiebant erant participes usque ad eam partem, quæ missa catechumenorum dicebatur, de qua Augustinus, Gregorius, Isidorus, & alii. Quare ad ecclesiam accedere sæpe tenebantur, ut hujus concilii decreto cautum superius retuli, in quo nonnulla alia diximus. Hac ipsa ratione catechumenis lapsis pœnitentiam adscripsit concilium Nicænum. *Placuit*, inquit, *huic sancto, & magno concilio de catechumenis, ut tribus annis inter audientes verbum sint tantummodo; post hæc vero orent cum catechumenis*. Delatoris catechumeni pœnitentia extat inferius, ut ante quinquennii tempus admitti non posset ad baptismum. Sed latius catechumenorum pœnitentiam, ut utilem, & necessariam, frequentem fuisse in ecclesia scripsit Tertullianus. Ab hoc ergo ecclesiæ ingressu, & orationum communione repellendas catechumenas hic decernunt Hispani patres, si comicos viros, & scenicos non dimiserint. Quod si adulteram peccantem dimittere mariti jubebantur canone superiori, cur non & ipsæ viros idololatras, aliisque gravibus criminibus contaminatos? Reliqua de catechumenis dicemus capite sequenti.

D. Aug. lib. 50. Homil. homilia 49. c. 1.

D. Greg. Isidorus & Aug.

Can. 45. hujus conc.

Can. 73. hujus concilii.

Tertul. lib. de pœnitentia c. 6.

Can. 65. hujus concilii.

Canon LXVIII. Vulgatus.

De catechumena adultera, quæ filium necat.

Catechumena si per adulterium conceperit, & conceptum necaverit, placuit eam in fine baptizari.

Canon LXVIII. *Emendatus.*

De catechumena adultera, quæ filium necat.

Catechumena si per adulterium conceperit, & conceptum præfocaverit, placuit eam in fine baptizari.

De prisco more admittendi infideles ad baptismum: & de pœna, ut non nisi in fine quis posset baptizari: & an catechumenus, sine baptismo decedens æterna frui possit beatitudine; explicatis in eam rem, concilii Bracarensis 1. can. 35. & B. Chrysostomo. disseritur præterea de cap. catechumenum, de consecratione, distinctione 4.

CAPUT LXI.

Gravissima fuit olim hinc inde petitis rationibus agitata contentio, an ecclesia de vita eorum, qui ante baptismum peccassent, aliquam rationem habere debuisset. *Quibusdam enim videbatur*, ait Augustinus, *indiscrete omnes admittendos esse ad lavacrum regenerationis, quæ est in Christo Jesu domino nostro: non solum si malam turpemque vitam facinoribus & flagitiis evidentissimis notam mutare noluissent, sed in ea etiam se perseveraturos, aperta confessione declarassent, v. g. Si quis meretrici adhæret, non ei prius præcipiatur, ut ab ea discedat, & tunc veniat ad baptismum, sed etiam cum ea manens mansurumque se confitens, admittatur, & baptizetur; ne impediatur fieri membrum Christi, etiam si membrum meretricis esse persistiterit: sed postea doceatur, quam sit hoc malum, jamque baptizatus de mutandis in melius moribus instruatur. Perversum enim putant, atque præposterum, prius docere, quemadmodum debeat vivere Christianus, & deinde baptizari. Sed censent præcedere*

D. Aug. de fide, & operibus in principio.

1. Cor. 6.

cedere baptiſmi ſacramentum, ut deinde ſequatur vitæ morumque doctrina: quam ſi tenere & cuſtodire voluerit, utiliter fecerit; ſi autem noluerit, & retenta fide Chriſtiana, ſine qua in æternum periret, qualibet ſcelere immunditiaque permanſerit, ſalvum eum futurum, tanquam per ignem velut qui ædificaverit ſuper fundamentum, quod eſt Chriſtus, non aurum, argentum, lapides pretioſos, ſed ligna, fœnum, ſtipulam, id eſt, non juſtos caſtoſque mores, ſed iniquos & impudicos. Hæc Auguſtinus, quæ privato conſilio adverſus eos ſcripſit, qui omnes ad baptiſmum citra diſcrimen admittebant. Origo autem, & principium ejus diſputationis ab eodem refertur his verbis. *Ad hanc autem videntur diſputationem impulſi, quod eos moverit, non admitti ad baptiſmum illos qui dimiſſis uxoribus, alias duxerint; vel fœminas quæ dimiſſis viris, aliis nupſerint: quia hæc non conjugia, ſed adulteria eſſe dominus Chriſtus ſine ulla dubitatione teſtatur.* Sed contrarium, ut melius multo & congruentius prudentiæ Chriſtianæ, elegit eccleſia, non Africana ſolum, quod teſtatur Auguſtinus, nec Hiſpanica tantum, ut ex hoc canone conſtat, & ex canone prætedenti, in quo aurigas, & pantomimos ad baptiſmum non antea admittendos, quam artibus ſuis renuncient, decernitur, ſed catholica etiam, & Romana, ut poſtea oſtendemus: quod multis & graviſſimis teſtimoniis probavit D. Auguſtinus. *Quod aliud*, inquit, *opportunius tempus reperiri poteſt, quo audiat, quemadmodum fidelis fieri, ac vivere debeat, quam illud; cum attentiore animo atque ipſa religione ſuſpenſo, ſaluberrimæ fidei ſacramentum petit? An uſque adeo diſſimulamus a ſenſibus noſtris, ut vel nos ipſos non recordemur, quam fuerimus attenti, atque ſoliciti, quid nobis præciperent, a quibus catechizabamur, cum fontis illius ſacramenta peteremus; atque ab hoc competentes etiam vocaremur? vel non intueamur alios, qui per annos ſingulos, ad lavacrum regenerationis accurrunt, quales ſint ipſis diebus quibus catechizantur, exorcizantur, ſcrutantur, quanta vigilantia conveniant, quo ſtudio ferveant, qua cura pendeant; ſi tunc tempus non eſt diſcendi, quæ vita congrua tanto, quod accipere deſiderant, ſacramento, quando erit? An vero cum acceperint, in tantis criminibus permanentes; etiam poſt baptiſmum, non novi homines, ſed res veteres; ut videlicet perverſitate mirabili prius eis dicatur: Induite hominem novum; cum induti fuerint, poſtea dicatur: Exuite veterem; cum apoſtolus ſanum ordinem tenens dicat: Exuite veterem hominem, & induite novum: & ipſe dominus clamet: nemo aſſuit pannum novum veſtimento veteri, & nemo mittit vinum novum in utres veteres? Quid autem aliud agit totum tempus quo catechumenorum locum, & nomen tenent, niſi ut audiant, quæ fides, & qualis vita debeat eſſe Chriſtianis, ut cum ſeipſos probaverint, tunc de menſa domini manducent, & de calice bibant. Quoniam qui manducat indigne, judicium ſibi manducat & bibit. Quod autem fit per omne tempus quod in eccleſia ſalubriter conſtitutum eſt, ut ad nomen Chriſti accedentes, catechumenorum gradus accipiant: hoc fit multo diligentius, & inſtantius his diebus, quibus competentes vocantur, cum ad percipiendum baptiſmum ſua nomina jam dederunt.* Quo autem ordine hæc omnia olim fierent in eccleſia, conſentaneum eſt, ut ex vetuſtis patribus repetamus. Cum primum epiſcopi curam haberent catechumenorum, poſtea creſcente in dies fidelium multitudine, & ipſis aliis eccleſiarum negotiis diſtentis, cura uni presbytero demandata eſt, quem catechumenorum ſive audientium doctorem nuncupabant. Eo officio poſt apoſtolos, apud Alexandriam Pantænus primus functus eſt, ſecundus per ordinem Clemens Alexandrinus: tertius Origenes Clementis diſcipulus, a Demetrio epiſcopo electus, ut teſtatur Euſebius, & ſi poſtea a diacono officium id exercuiſſe tradiderit Auguſtinus. Qualis autem is magiſter, vel doctor eſſe deberet, ex B. Petro Clemens papa refert. *Qui catechizant*, inquit, *id eſt, qui verbo inſtruunt incipientes primo oportet, ut ipſi inſtructi ſint; de anima enim agitur hominum, & oportet, eum qui docet & inſtruit animas rudes, eſſe talem, ut pro ingenio diſcentium ſemetipſum poſſit aptare; & verbi ordinem pro audientis capacitate dirigere. Debet ergo ipſe præcipue apprime eſſe eruditus & doctus, irreprehenſibilis, maturus, impavidus, ſicut ipſi probabitis fore Clementem hunc poſt me.* Eorum autem locum obtinere eos cathedralium eccleſiarum canonicos, quos doctorales nuncupant, jam diu mihi perſuaſi. Quem autem ordinem in hac inſtitutione is doctor ſcholaſticus, ſeu catheciſta obſervare debuiſſet, & ille quem ipſe novus Chriſtianæ diſciplinæ ſectator, tanquam fidei ſuæ ſponſorem adhibuerat (non enim temere omnes ad catecheſim admittebantur, ſed illi ſolum quos antiqui Chriſtiani probatæ vitæ, fidei & religionis pontificibus inſtituendos obtuliſſent, ſincerum ipſorum ſtudium & voluntatem ſpondentes) Clemens PP." docuit: *Qui primo*, inquit, *ad myſterium pietatis accedunt, per diaconos adducantur ad epiſcopum vel presbyteros, & cauſæ exquirantur, cur ad dominicum ſermonem acceſſerint: & ii, qui eos adduxerunt, teſtificentur, ſingula diligenter exponentes. Exquirantur etiam eorum mores ac vitæ, & an ſervi ſint vel liberi. Quod ſi quis ſervus reperiatur, interrogetur cujus domini ſit: at ſi hominis fidelis ſervus fuerit, interrogetur dominus, an illum ſuo teſtimonio commendare velit; ſi nolit, rejiciatur, quouſque ſe dignum apud dominum exhibeat.*

Si commendatur domini teſtimonio, recipiatur. Si ſit ethnici ſervus, inſtruatur quemadmodum placeat domino, ne blaſphemetur verbum. Si habet uxorem, vel mulier ſi virum, doceatur contentus eſſe uterque ſuo connubio. Si ſint ſoluti, diſcant non fornicari, ſed juſtis nuptiis copulari. Si dominus fidelis, ſciens ſervum vel ancillam fornicari, tamen non dat ſervo uxorem vel ancillæ virum, excommunicetur. Si quis dæmonem habet, erudiatur in pietate, ſed non recipiatur in communionem, priuſquam purgetur. Si mors inſtet, recipiatur. Si quis ſit leno; vel lenocinium deſinat, vel rejiciatur. Meretrix ſi accedat; vel deſiſtat, vel rejiciatur. Artifex idolorum, ſi accedat, vel deſinat, vel rejiciatur. Scenicus ſi accedat, ſive vir ſit, ſive mulier. Auriga, gladiator, curſor ſtadii, ludius, olympius, choraules, citharœdus, cyriſtes, ſaltator, caupo; deſiſtat vel rejiciatur. Milos ſi accedat, eruditur, nemini injuriam facere, non calumniari, contentum eſſe ſuis ſtipendiis: ſi pareat, recipiatur: repugnans rejiciatur. Pœdico, cinœdus, mollis, incantator, aſtrologus, vates, venenatoriis carminibus dans operam, nepos circumforaneus, amuleta faciens, luſtrator, augur, conjector, palmorum interpres, obſervans in occurſu offenſiones oculorum, pedum, avium, felium carminum, auditionum ſymbolitarum, tempore probetur: niſi pareat, rejiciatur. Pellex, infidelis ancilla, ſoli domino obſequens recipiatur. Si cum aliis intemperans fuerit, rejiciatur. Græcos mores qui ſequitur, vel Judaicas fabulas; vel mutet ſe vel rejiciatur. Theatralibus ludis qui dat operam, venationibus, equorum curſibus, certaminibus, vel deſiſtat, vel rejiciatur. Fere omnia hæc docuit B. Dionyſius Areopagita. Alia autem multa quibus imbui oportebat catechumenos, idem Clemens recenſuit. Sed ea latius multo Auguſtinus opere integro de catechizandis rudibus quæ a catechiſtis & aſſidue legi & continuo obſervari impenſe cupio, ut ſuſceptum magiſterii inſtitutum uberrimo auditorum fructu feliciter exequantur. Tempore autem quod catechumeni in hac fidei (ut ita dicam) probatione conterebant, non ſolum quæ ad peccati & prioris vitæ odium, quæ ad infidelitatis, ignorantiæ & cæcitatis deteſtationem pertinent, illi edocebantur, ſed & omnia quæ ad bene beateque vivendum, ad morum integritatem, cœleſtemque in ſuſcipienda religione deinceps ſecuturam vitam ſpectant: eaque non ore ſolum pſyttacorum more, ſed diurna nocturnaque manu exercere verſareque tanquam veri Chriſtiani interdum monebantur, interdum cogebantur. D. Ambroſius. *Cum vel patriarcharum*, ait, *geſta vel proverbiorum præcepta leguntur, quid putas aliud expediatur, quam ut his infirmati atque inſtituti aſſueſcant majorum ingredi vias, ac divinis oraculis obedire, quo renovati per baptiſmum ejus vitæ curſum teneant, quæ deceat ablutos.* Unde ſi quid humanitus accidiſſet, lapſuque peccarent, pœnitentia ut fideles, ſed nonnumquam leviori, puniebantur. Concilium Neocæſarienſe, catechumenis peccantibus pœnitentiam perſcripſit, ut genibus flexis verbum audiant: audiebant enim communiter ſtantes, ut colligitur ex D. Auguſtino, *Catechumenus*, inquit concilium, *id eſt audiens, qui ingreditur in eccleſiam, & ſtat cum catechumenis, ſi peccare fuerit viſus; ſigens genua audiet verbum, ut ſe abſtineat ab illo peccato, quod fecit: quod ſi in eo perdurat, abjici omnino debere.* In concilio etiam Nicæno, lapſi catechumeni hæc pœnitentia legitur. *Placuit huic ſancto & magno concilio, de catechumenis qui lapſi ſunt, ut tribus annis inter audientes verbum ſint tantummodo; poſt hæc vero orent cum catechumenis.* Catechumenæ habentis virum comicum vel ſcenicum, pœnitentia exſtat canone præcedenti; crimen alterius deferentis ſancita alia pœna eſt inferius. Hoc autem, ut quondam illi calumniabantur, non eſſe novum in eccleſia abunde probat D. Auguſtinus. *Illud ſane mirabile eſt*, ait, *quod fratres qui aliter ſapiunt, cum debeant ab iſta vel nova vel vetere perniciosa tamen opinione diſcedere, ipſi inſuper dicunt novam eſſe doctrinam, qua nequiſſimi homines, in ſuis flagitiis ſe perſeveraturos in propatulo profitentes, non admittuntur ad baptiſmum: quaſi neſcio ubi peregrinentur, quando meretrices & hiſtriones & quilibet alii publicæ turpitudinis profeſſores, niſi ſolutis aut diruptis talibus vinculis, ad Chriſti ſacramenta non permittuntur accedere: qui utique ſecundum iſtorum ſententiam omnes admitterentur, niſi antiquum & robuſtum morem ſanctæ eccleſiæ retineret, ex illa ſcilicet liquidiſſima veritate venientem, quæ certum habet; quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Et niſi egerint ab his mortuis operibus pœnitentiam accedere ad baptiſmum non ſinuntur. Si autem ſubrepſerint, niſi vel poſtea mutatis egerint pœnitentiam ſalvi eſſe non poſſunt. Sed ebriosi, avari, maledici, & ſi qua alia vitia damnabilia apertis factis convinci, redarguique non poſſunt: præceptis tamen & catechiſmis validiſſime flagellant, atque omnes tales mutata in melius voluntate ad baptiſmum videntur accedere. Sed ſi forte adulteros, quos non lex humana, ſed divina condemnat, id eſt, qui alienas uxores tanquam ſuas habent, vel fœminas alienos maritos alicubi negligentius admitti ſolere adverterunt, ex illis rectis debent conari iſta corrigere, hoc eſt, ut etiam iſti non admittantur, non ex his pravis illa recta depravare, ut neque de morum correctione catechizandos eſſe cenſeat, competentes: & conſequenter omnes etiam illa-*

Dion. Areop. lib. de eccl. hier. par. 3. c. 3. Clem. PP. lib. 7. c. 39.

D. Aug. toto lib. de catechizandis rudibus

D. Ambr. lib. de myſt. init. c. 1.

Conc. Neocæſ. can. 5.

D. Aug. de catech. rudib. ca. 13.

Conc. Neocæſ. can. 5.

Conc. Nicænum can. 5.

Can. 77. hujus concil.

D Aug. de fide & operib. c. 17.

rum publicarum turpitudinum & scelerum professores, hoc est meretrices, lenones, gladiatores, ac si quid hujusmodi est, etiam in illis malis permanentes, admitti oportere arbitrentur. Omnia quippe illa quæ apostolus enumerat, concludens, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt: qui vehementius agunt, manifestata sibi congruenter increpant, & resistentes atque in eis se permansuros profitentes, ad accipiendum baptismum non admittunt. Aliam præterea difficultatem, quam iidem ipsi objecerant, huc etiam spectantem his verbis expedivit idem Augustinus. *Sed in tribus millibus, inquiunt, quos uno die apostoli baptizarunt, & in tot millibus credentium, in quibus apostolus ab Hierusalem usque in Illyricum evangelium replevit, erant utique aliqui alienis uxoribus copulati, vel fœminæ alienis maritis: in quibus regulam apostoli constituere debuerunt, quæ deinceps in ecclesiis servaretur, utrum non admitterentur ad baptismum, nisi illa adulteria correxissent. Quasi non similiter adversus eos dici possit, quod non inveniunt aliquem commemoratum, qui cum talis esset, admissus est. Aut vero possint singulorum hominum crimina (quod infinitum erat) commemorari, cum generalis illa regula satis superque sufficiat, ubi* B *Petrus pluribus verbis testificans, baptizandis ait: eripite vos ab hoc sæculo pravo. Quis enim dubitet ad hujus sæculi pravitatem adulteria pertinere, & illos qui elegerunt in eadem iniquitate persistere? Similiter autem dici potest, publicas meretrices, quas utique ad baptismum, nisi ab illa turpitudine liberatas nulla admittit ecclesia, potuisse inveniri in tot millibus tunc credentium per tot Gentes, & de his suscipiendis vel probibendis constituere apostolos exempla debuisse. Verumtamen de quibusdam minoribus possumus conjectare majora. Si enim ad baptismum Joannis venientes publicani probibiti sunt aliquid amplius exigere, quam quod eis fuerat constitutum, miror si venientibus ad baptismum Christi, posset permitti adulterium. Commemoraverunt etiam Israelitas, multa mala & gravia perpetrasse, & effudisse multum sanguinem prophetarum; nec tamen ex his factis penitus meruisse deleri, sed ex infidelitate sola, qua in Christum credere noluerunt non intuentes, quia peccatum eorum non hoc solum fuit, quia in Christum non crediderunt: verum etiam quia Christum occiderunt: quorum unum pertinet ad crimen incredulitatis: alterum ad crimen credulitatis. Illud ergo est contra fidem rectam, illud contra bonam vitam. Utroque autem vitio caret, qui fidem Christi habet: non sine operibus mortuam, quæ etiam in dæmonibus invenitur, sed fidem gratia, quæ per dilectionem operatur.* Nec eas peccatorum labes quas jam adhuc catechumenus, sed & omnes quas antea infideles turpiter contraxerant, pœnitentia injecta eluebant: non pœnitentia, ut sanctissimum est ecclesiæ sacramentum, & secundum, post intinctionis dominicæ monumenta, salutare subsidium (ut vocat Tertullianus) vel secunda (ut Hieronymus) post naufragium tabula: sed ut est peccatorum & anteactæ vitæ detestatio, ut quidquid error vetus inquinasset, quidquid in corde hominis ignorantia contaminasset, id pœnitentia verrens & radens superventuro Spiritu sancto pararet; quo se ille cum cœlestibus bonis libens inferret. Quare carnibus & vino eos semper abstinere (ut abstinet hodie qui rigidus religionum institutum profitentur) concilio Carthaginensi IV. cautum est. Qui hæc a sanctissimis ecclesiæ patribus instituta legerit, non D mirabitur, quod hic Hispani constituunt; nam crimen adulterii gravissimum olim habitum, etiam illi qui ad baptismum omnes indifferenter admittebant, confessi sunt, teste Augustino. Si autem huic aliud non minori pœna dignum, homicidium nimirum, nec homicidium tantum, sed parricidium adjecerunt, (de cujus gravitate actum est supra) non immerito hæc pœna constituta est, ut usque ad obitum non baptizentur. Quemadmodum enim pro gravissima pœna impositum est fidelibus, ut sacrosancti corporis & sanguinis domini non fierent participes, sic & catechumenis infidelibus ne baptismi, ut si fortasse non ficte ad illum suscipiendum accessissent, sed ea quam ostentarant religione, dilato regenerationis beneficio majora certioraque veræ conversionis argumenta prodentes, digniores ut reciperent, efficerentur: interimque tali pœna deterriti, ab aliis etiam peccatis retraherentur. Quod si delictum non adeo grave esset, ad brevioris temporis spatium baptismus differebatur: catechumenos enim fidelium delatores quinquennio non E esse baptizandos, pro pœna decretum est ab eisdem inferius. De his quæ partus enecant, & earum pœna actum superius. De ea autem quæ hic constituitur, ut scilicet non nisi in fine baptizentur, agendum. Gravissima hæc pœna est, ut quis non nisi in mortis discrimine baptizari possit: quod turpe adeo olim habitum est, si sponte quis differret baptismum usque ad id tempus, ut si postea longiori perfrueretur lucis usura, ordinari presbyter non posset, quod antiqua ecclesiæ consuetudine receptum tradit Eusebius, & decreto concilii Neocæsariensis sancitum est.

Idem Aug. c. 11. de fide & operibus.
Rom. 15.
Act. 2.
Lucæ 2.
Galat. 5.
Lucæ 17.
Tertul. lib. de pœnit. cap. 12
Hieron. in ep. ad Demetriadem & c. 3. Isaiæ.
Idem Tertul. eodem lib. c. 2.
Conc. Cartha. 4. can. 85.
D. Aug. de fide & operi. cap. 19.
Can. 73. hujus conc.
Hoc lib. 3. ad c. 52.

Sed quid si eo temporis intervallo, catechumenus insensa & gravi valetudine absumeretur, moreretur que sine baptismo, an æterna ille felicitate privaretur, quæri potest? Et audio ex sententia & decreto concilii Bracarensis I. multos notasse, ea catechumenos privandos: A sic enim canon ait. *Item placuit, ut catechumenis sine redemptione baptismi defunctis, simili modo, neque oblationis sancta commemoratio, neque psallendi impendatur officium: nam & hoc per ignorantiam usurpatum est.* Hujus tamen Canonis sententiam longe esse diversam censeo: nam cum baptismus flaminis, eamdem quam aquæ, habeat virtutem, ut docuit concilium Arausicanum sub Leone I. D. Ambrosius, Augustinus, Bernardus, & Hugo: qui, inquam, fieri potest, ut peccatorum indulgentiam & sancti Spiritus gratiam, quam catechumenis exantlati in audiendo & stando triennii labores, quam severa & rigida jejunii, abstinentiæ, & pœnitentiæ observatio, quam ardentissimum fidei, & spei & caritatis studium, apud Deum harum rerum omnium non spontaneum solum, sed studiosissimum acceptatorem conciliarunt & pepererunt, eam postea perexiguo temporis intervallo, quædam solum morbi non spiritualis, sed corporalis necessitas eripiat, evertat, labefactet, expugnet? Deum enim tam immitem & ferreum esse, ut his sanctis muneribus non leniatur; tam obliviosum ut nul-B lam retineat divinæ suæ pollicitationis memoriam; tam ingratum, ut singularem cordis & animi (quam ipse requirit) observantiam & obsequium fere Christianum despiciat, spernat, nec cogitari, nedum scribi, aut affirmari fas est. De suo enim Valentiniano sic locutum Ambrosium accepimus. *Non habet gratiam quam desideravit? non habet quam poposcit: & quia poposcit, accepit.* Nec ab hac benigna Christianæ pietatis sententia discrepasse catholicam & sanctam Hispanicæ ecclesiæ mansuetudinem & levitatem, facilius probaverim, si observaverim prius olim primitivæ ecclesiæ patres tam severam & strictam vitæ Christianæ institutionem a primis exegisse Christianis, qualem utinam hodie, non dicam vulgares Christiani, sed & omnes qui ad excelsum vitæ institutum aspirant, adeo præclaram redderent: erat enim inter eos quasi summa religio, vel leviter post baptismum peccasse. Qua ratione multi catechumenorum, ut licentius interim viverent, suscipiendi baptismi occasionem omittebant, sibi persuasum habentes, cum vo-C luissent, ab his sordibus quas longiori vita contraxerant, baptismi susceptione posse mundari. Quod refert notatque D. Augustinus. *Non omnes*, inquit, *sciunt donum Dei, quia non omnes desiderant aquam vivam, si enim desiderarent, nunquam circa se baptismi sacramenta differrent. Igitur de se pronunciant, & vitæ suæ testimonium perdunt, qui adeo volunt tardius baptizari, ut flagitia & scelera multa committant. Noli differre o homo, remedia salutis, &c.* Id ipsum testatur D. Chrysostomus. Eo malo laborasse Marcionistas auctor est Tertullianus. Baptismum enim iterabant, vel ad ætatis extremum protendebant. Ne ergo occasionem susciperent liberius peccandi tempore quo in statu essent catechumenorum, recte concilium decrevit: non quod catechumeni mortui sine baptismo, spirituali vita priventur: nam & hoc adversatur maxime virtuti & animo suscipiendi baptismum, quem catechumenos habuisse & præ se tulisse certum est: sed quod illis oblationis sanctæ commemoratio non impendatur, neque psallendi officium, hoc est, ne pro illis sacrificium fiat, neve psalmorum reci-D tatio. Solebant enim olim memorias defunctorum anniversariis orationibus, vigiliis, psalmorum laude & missis celebrare, ut auctor est Beda, referens, ad crucem quam Osvvaldus in Anglia erexerat, fratres Hagustaldensis ecclesiæ, quotannis pridie ante illum diem, quo is occisus fuerat, vigilias cum plurima psalmorum laude continuasse; & victimam sacræ oblationis pro salute animæ ejus offerre solitos fuisse. Gesta enim (ut alia trita omittamus) episcoporum Metensium referunt de Clodulfo episcopo, quod ipsi sepulto, clerici ejus per dies triginta missarum solennibus, orationibus continuis, vigiliis & psalmodiis pietatis intuitu justa persolverunt. In Hispania autem religiosorum hominum tantum & in pace ecclesiæ decedentium corpora deferri ad sepulturam psalmorum cantu, apparet ex concilio Toletano III. Impiis vero neque loco solito juxta ceteros Christianos tumulus datus est, neque preces eis exhibitæ, neque missæ dictæ, neque psalmi cantati, ut idem Beda refert. Quare cum de catechumenis, qui E baptismi susceptionem ad obitum usque distulerant, suspicio esset injecta, quod animo ficto potius, quam vere Christiano catechumenorum statum suissent professi, ut in concilio Neocesariensi dicitur: vel si vero, eo consilio distulisse, ut interim licentius peccarent: quod multis exprimentis cognoverant: justissime in pœnam decretum est, pro eis sine baptismo aquæ defunctis, neque sacrificium offerri, neque psalmos cantari; quod non solum in catechumenos sine baptismo defunctos statuit concilium Bracarense, sed & in omnes qui ob gravia scelera, pœnam & supplicium mortis judicis sententia paterentur, tametsi de æterna eorum felicitate non esset desperandum, quod pœnitentia ducti extremum illud supplicium pati potuissent. Concilii Bracarensis verba hæc sunt. *Item placuit, ut hi qui sibi ipsis, aut per ferrum, aut per præcipitium, aut suspendium, vel quolibet modo violentam inferunt*

mor-

D. Ambro[s.] ora. fune[b.] de obitu V[a]lent. imp.
D. Aug. lib. de bapt. contra D[ona]tist. c. 22.
D. Bernard. epist. 22.
Hugon.
Hugo de Sa[n]cto Victo[re] lib. de sacrament. p. 6.
Conc. Arau[sic.] sub Leone[.] can. 12.
Joan. 4.
D. Aug. ser[m.] de non diffe[rendo] baptismo & lib. de catechizand[is]
Heb. 6.
D. Chrysost[.] homil. 1. [in] acta apost.
Tertul. adversus Marcionem.
Explicatur concil. Bracarense, can. 35
Beda lib. 3. c.
Conc. Tolet. [3.] can. 22.
Idem Beda l[ib.] 5. cap. 13.
Conc. Neoca[es.] can. 12.
Conc. Brac[ar.] can. 16.

mortem; nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum pſalmis ad ſepulturam eorum cadavera deducantur: multi enim ſibi hoc per ignorantiam uſurpaverunt. Similiter & de his placuit, qui pro ſuis ſceleribus puniuntur. Quod & in Gallia aliquando obſervatum, & ſublatum poſtea concilio Vvormacienſi ſatis conſtat. Nec acerba & dura videri debet concilii conſtitutio, qua decrevit, differentes baptiſmum, oblatione & pſalmis privari; cum durior multo fuerit D. Cyprianus erga eos, qui pœnitentiam ad mortis periculum diſtulerant; & in eo pacem & pœnitentiam petebant: cenſuit enim illis pœnitentiam denegandam. Sic enim ſcribit ad Antonianum. *Et idcirco, frater cariſſime, pœnitentiam non agentes, nec dolorem delictorum ſuorum toto corde & manifeſta lamentationis ſuæ profeſſione teſtantes, prohibendos omnino cenſuimus a ſpe communicationis & pacis; ſi infirmitate atque periculo cœperint deprecari; quia rogare illos non delicti pœnitentia, ſed mortis urgentis admonitio compellit: nec dignus eſt in morte accipere ſolatium, qui ſe non cogitavit eſſe moriturum.* Quod in uſu fuiſſe ad tempora Cœleſtini papæ I. & Leonis etiam I. argumento eſt, quod contrarium definierint obſervandum. Pœna enim hæc pro levioribus delictis (etſi graviora tunc viderentur) etiam illis qui baptiſmum ſuſceperant, imponi ſolebat, D. enim Cyprianus pro Geminio Victore monet non offerri: neque pro illius dormitione ſacrificium celebrari; pro eo ſolum quod de ſæculo excedens Geminium Fauſtinum presbyterum tutorem teſtamento ſuo nominaſſet. *Quod jam pridem*, inquit, *in concilio epiſcoporum ſtatutum fuerit, ne quis, de clericis & Dei miniſtris tutorem vel curatorem teſtamento ſuo conſtitueret.* Et hæc erat excommunicatio ſeu anathema defunctorum, de qua intelligendum eſt concilium Carthaginenſe, apud Balſamonem & Gregorium IX. dum epiſcopo, qui extraneos, vel conſanguineos hæreticos hæredes inſtituerit, anathema poſt mortem dici jubet, hoc eſt, pro illis, nec ſacrificium offerri, nec preces, & reliqua eccleſiæ ſuffragia.

Vvorm. 80. — ypr. ep. d Antonianum, 6. — tin papa ep. ad iarum. — papa I. 89. ad dor. — julien. epiſc. in can. vimus & is qui 26 t. 6. — Cypr. in ad preſ-ros, & onos, ac em Fur- onſiſten. l. 1 ep.

Conſtat ergo ex hoc concilio, pro catechumenis ſine baptiſmo defunctis ſacrificium & laudes dici non poſſe; pro illis intelligo, qui in culpa fuerunt, ut ſine baptiſmo decederent: vel quia ficto animo aſpirabant ad baptiſmum: vel ſi vero, quia recuſabant illum ſuſcipere, ut liberius interim vitam agerent. Si autem non ea ratione, ſed implendæ injunctæ pœnitentiæ cauſa, ut in hoc concilio; vel præparandi ſui gratia baptiſmum differrent, putarem illis æternæ vitæ aditum minime intercludi, quia tunc in merito ſunt magis, quam in culpa; idque fecerunt olim viri pietate & religione clariſſimi. Conſtantinus enim magnus, ut ſcribit divus Ambroſius. & Theodoſius ipſe, tota ſua vita ea ratione diſtulerunt baptiſmum; quos nemo ſani judicii reprehendet. Pro illis ergo catechumenis, qui ſine culpa ſua ſine baptiſmo diſceſſerint, & in ſacrificio ſecretam offerri orationem, & in funere educendo pſalmos cantari poſſe cenſeo; quod non minor ſit baptiſmi flaminis, quam aquæ virtus, dignoſque illos cenſeo eccleſiaſtica ſepultura: de qua ſiluit concilium, quod eo tempore perfecti adhuc catholici in ea non ſepelirentur, ejuſdem concilii Bracarenſis decreto.

Carth. 84. apud dor. amon. at apud . 9. in c. uis ep. æret. — nbr. orat. bitum od.

Nec æquiori animo tulerim D. Chryſoſtomum in contrariam adhuc ſententiam citari, quod dixerit, pro catechumenis, nec ſacrificium offerendum, nec orationem habendam. *Catechumeni vero*, inquit, *nec hac digni conſolatione cenſentur, ſed omni ſunt tali ſuffragio privati.* Alio enim reſpexit Chryſoſtomus: agebat enim de ſuffragiis & orationibus publicis eccleſiæ ab apoſtolis inſtitutis, ut in miſſæ ſacrificio defuncti fideles commendarentur: in his autem ait actum non eſſe de catechumenis defunctis; ideoque non licere in publico miſſæ ſacrificio pro illis offerre, ne inſtitutionibus apoſtolicis aliquid adderetur. Non tamen voluit Chryſoſtomus, illos æternis (ut ei objicitur) tormentis cruciari, tanquam infideles: cum in eodem capite docuerit, piis oblationibus & eleemoſynis eorum animas juvari; quod de ethnicis, nec cogitaſſet Chryſoſtomus. Hanc autem fuiſſe Chryſoſtomi mentem, illa ſane comprobare videntur: *Non temere*, ait, *ab apoſtolis hæc ſancita fuere; ut in tremendis myſteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis multum contingere lucrum, utilitatem multam. Cum enim totus conſtiterit populus extenſis manibus, ſacerdotis plenitudo & tremendum proponat ſacrificium, quorum Deum non exoravimus pro iis deprecantes? Sed hoc quidem de his qui cum fide migrarunt. Catechumeni vero, nec hac digni conſolatione cenſentur, ſed omni ſunt tali ſuffragio privati; præter unum ſolum. Quod autem illud? dare licet pro eis pauperibus, & ex hoc aliquid eis præſtare refrigerationis; vult namque Deus nos alterum alteri prodeſſe; nam quare pro pace mundi, & tranquillitate nos juſſit orare? Quare cum hic ubique ſint latrones & fures ac ſacrilegi, & infinitis pleni facinoribus, & tamen pro omnibus precamur, forſitan aliqua fiet eorum mutatio? Sicut itaque pro viventibus precamur, qui nihil a mortuis differunt, ita pro illis quoque licet orare.* Hæc Chryſoſtomus, quibus ſane pios omnes in contrariam quam antea Chryſoſtomo imponebatur, ſententiam ituros non ambigo, catechumenos videlicet nulla propria culpa, ſed mortis neceſſitate ſine baptiſmo aquæ defunctos, hæreditatis cœleſtis ut filios jam regeneratos fore participes.

Bracar 1 ·36. — hryſoſt. . 69. — catur D. ſ. hom.

Quod ſi adverſus doctrinam hanc objiciatur tandem Auguſtini ſententia, apud Gratianum, dicentis. *Nullum catechumenum quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credimus, excepto martyrio.* Reſpondebo, librum illum Auguſtini non eſſe, ſed Gennadii: quod ſi illam opinionem tenuiſſet aliquando Auguſtinus, (*quod in ejus libris me legiſſe non memini*) revocavit eam poſtea dum aperte docet contra Donatiſtas, catechumenum, ſi forte baptiſmi ſacramentum non contempſit, ſed repente abſque illo, neceſſitate naturæ cedens interiit, gloria non carere: *Qua in re*, ait, *nec ego dubito, catechumenum catholicum, divina caritate flagrantem, hæretico baptizato anteponere; ſed etiam in ipſa intus catholica bonum catechumenum malo baptizato anteponimus: nec ideo tamen ſacramento baptiſmatis, quo iſte nondum, ille jam imbutus eſt, facimus injuriam; aut catechumeno: catechumenum ſacramento baptiſmi præferendum putamus, cum aliquem catechumenum aliquo baptizato fideliorem melioremque cognoſcimus. Melior enim centurio Cornelius nondum baptizatus Simone baptizato. Iſte enim & ante baptiſmum ſancto Spiritu repletus eſt, ille & poſt baptiſmum immundo ſpiritu inflatus eſt. Verumtamen Cornelius, ſi etiam Spiritu ſancto accepto baptizari noluiſſet, contempti tanti ſacramenti reus fieret.* Conſequenter poſtea hæc adjiciens. *Baptiſmi ſane vicem, aliquando implere paſſionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum eſt: Hodie mecum eris in paradiſo, non leve documentum, idem B. Cyprianus aſſumit. Quod etiam atque etiam conſiderans, invenio non tantum paſſionem pro nomine Chriſti, id quod ex baptiſmo deerat, poſſe ſupplere; ſed etiam fidem converſionemque cordis, ſi forte ad celebrandum myſterium baptiſmi in anguſtiis temporum ſuccurri non poteſt. Neque enim latro ille pro nomine Chriſti crucifixus eſt, ſed pro meritis facinorum ſuorum; nec quia credidit, paſſus eſt, ſed dum patitur, credidit. Quantum itaque valeat, etiam ſine viſibili ſacramento baptiſmi, quod ait Apoſtolus: Corde creditur ad juſtitiam, ore confeſſio fit ad ſalutem; in illo latrone declaratum eſt; ſed tunc impletur inviſibiliter, cum myſterium baptiſmi non contemptus religionis, ſed articulus neceſſitatis excludit.* Et mox. *Quid autem valeat*, inquit, *& quid agat in homine corporaliter adhibita ſanctificatio ſacramenti, ſine qua tamen ille latro non fuit, quia non ejus accipiendæ voluntas defuit; ſed non accipiendæ neceſſitas affuit, difficile eſt dicere. Niſi tamen plurimum valeret, non ſervi baptiſmum dominus accepiſſet: verum quia per ſe ipſa conſideranda eſt, excepta ſalute hominis, cui perficiendæ adhibetur, ſatis indicat, quod & in malis, & in eis qui in ſæculo, verbis non factis renunciant, ipſa integra eſt; cum illi niſi corrigantur ſalutem habere non poſſint. Sicut autem in latrone, quia per neceſſitatem corporaliter baptiſmus defuit, perfecta ſalus eſt, quid per pietatem ſpiritualiter affuit, ſic & cum ipſa præſto eſt; ſi per neceſſitatem deſit quod latroni affuit, perficitur ſalus: Quod traditum tenet univerſitas eccleſiæ, cum parvuli infantes baptizantur, qui certe nondum poſſunt corde credere ad juſtitiam & ore confiteri ad ſalutem.* Et rurſus: *Et ſicut in illo latrone*, inquit, *quod ex baptiſmi ſacramento defuerat, complevit omnipotentis benignitas: quia non ſuperbia vel contemptu, ſed neceſſitate defuerat; ſic in infantibus qui baptizati moriuntur, eadem gratia omnipotentis implere credenda eſt, quod non ex impia voluntate, ſed ex ætatis indigentia, nec corde credere ad juſtitiam poſſunt, nec ore confiteri ad ſalutem.* Item poſtea. *Quibus rebus*, ait, *omnibus oſtenderit, aliud eſſe ſacramentum baptiſmi, aliud converſionem cordis; ſed ſalutem hominis ex utroque compleri: nec ſi unum horum defuerit, ideo putare debemus conſequens eſſe, ut & alterum deſit; quia & illud ſine iſto poteſt eſſe in infante, & hoc ſine illo potuit eſſe in latrone: complente Deo, ſive in illo, ſive in iſto, quod non ex voluntate defuiſſet; cum vero ex voluntate alterum horum defuerit, reatu hominem involvi. Et baptiſmus quidem poteſt ineſſe, ubi converſio cordis defuerit; converſio autem cordis poteſt quidem ineſſe, non percepto baptiſmo; ſed contempto, non poteſt. Neque enim ullo modo dicenda eſt converſio cordis ad Deum, cum Dei Sacramentum contemnitur.* Multo clarius id ipſum docet Auguſtinus reddens omnium rationem, contendenſque, his ſatis fieri, qui contrariæ adhæſerant opinioni. *Catechumenis ergo* (inquit) *in hujus vitæ ultimo conſtitutis, ſi morbo, ſeu caſu aliquo ſic oppreſſi ſint, ut, quamvis adhuc vivant, petere ſibi tamen baptiſmum, vel ad interrogata reſpondere non poſſint; proſit eis, quod eorum in fide Chriſtiana, jam nota voluntas eſt; ut eo modo baptizentur, quomodo baptizantur infantes, quorum voluntas nulla adhuc patuit. Non tamen propterea damnare debemus eos, qui timidius agunt, quam nobis videtur agi oportere, ne de pecunia conſervo credita improbius, quam cautius judicare voluiſſe judicemur. Satis quippe in talibus reſpiciendum eſt illud apoſtoli, ubi dicit: Unuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus. Sunt enim qui vel in his, vel etiam in aliis obſervandum putant, quod dixiſſe dominum legimus: Nolite ſanctum da-*

D. Aug. l. de eccleſiaſt. dogmatib. cap. 73.
Grat. in can. catechumenum de conſecr. diſt. 4.
D. Aug. l. 4. de baptiſmo contra Donat. c. 21.
Act. 10 & 8.
Idem c. 22.
Luc. 23.
Luc. 28.
Rom. 10.
Idem c. 23.
Matth. 3.
Idem c. 24.
Idem cap. 5
D. Aug. l. 1. de adulterinis conjugiis cap. 20. & 27.
Rom. 14.
Matth. 7.

se canibus, neque projeceritis margaritas vestras ante porcos. Et ista salvatoris verba referentes, baptizare non audent eos, qui pro se respondere nequiverint: ne forte contrarium gerant voluntatis arbitrium. Quod de parvulis dici non potest, in quibus adhuc rationis nullus est usus. Sed non solum incredibile est, ne in fine vitæ hujus baptizari catechumenum velle, verum etiamsi voluntas ejus incerta est, multo satius nolenti dare, quam volenti negare; ubi velit, an nolit, sic non apparet, & tamen credibilius sit eum, si posset, velle se potius fuisse dicturum esse, sacramenta percipere, sine quibus jam credidit, non se oportere de corpore exire. Si autem dominus, ubi ait: Nolite dare sanctum canibus; hoc quod isti cavendum putant, vellet intelligi, non ipse suo traditori dedisset: quod in suam ille perniciem, sine culpa danitis, cum dignis indignus accepit. Unde cum hoc diceret Dominus, credendum est significare voluisse, quod lucem intelligentiæ spiritalis immunda corda non portant. Etsi portanda doctor ingesserit, quæ non recte accipiunt, quia non capiunt, vel reprehensionis morsibus lacerant, vel contemnendo conculcant. Si enim beatus apostolus, quamvis in Christo jam renatis, tamen adhuc parvulis, lac dicit se dedisse, non escam; Necdum enim poteratis, (inquit) sed nec adhuc quidem potestis. Si denique ipse Dominus electis apostolis dixit: Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis illa portare modo: quanto minus possunt ferre, quæcumque de incorporea luce dicuntur, immundæ mentes impiorum? Quæ omnia non levibus conjecturis, sed clarissimis rerum notis comprobant D. Augustinum ejus semper sententiæ fuisse, ut crederet doceretque, catechumenum, dum baptismi Sacramentum non contempsit, si sine illo, necessitate naturæ, decederet, ad æterna conscendere tabernacula. Sicque illum intellexit & interpretatus est Innocentius II. ad episcopum Cremonensem. *Apostolicam* (inquit) *sedem consulere decrevisti, & infra: Inquisitioni tuæ taliter respondemus, presbyterum, quem sine unda baptismatis, extremum diem clausisse significasti, quia in sanctæ matris ecclesiæ fide & Christi nominis confessione perseveraverit, ab originali peccato solutum, & cœlestis patriæ gaudium esse adeptum, adserimus incunctanter. Lege super VIII. librum Augustini de civitate Dei, ubi inter cetera legitur: Baptismus invisibiliter ministratur, quem non contemptus religionis, sed terminus necessitatis excludit. Librum etiam Beati Ambrosii de obitu Valentiniani, idem asserentis revolve. Sopitis igitur quæstionibus doctorum, Patrum sententiam teneat, & in ecclesia tua juges preces, hostiasque Deo offerri jubeas pro presbytero memorato.* In citatione tamen Augustini, memoria lapsus est pontifex, cum integro libro VIII. de civitate Dei, nihil de catechumeno mortuo fine baptismo differat Augustinus, nec in omnibus XXII. in decimo tertio tantum capit. VII. de eo qui moritur sine baptismo aquæ cum baptismo sanguinis, id est martyrii, tractat. Sententiam autem Augustini, quam retulit & probavit pontifex, exstare eisdem verbis verbis conscriptam in dicto libro de baptismo contra Donatistas, nemo jure inficiabitur, qui legerit quæ paulo superius retulimus: citatio enim locorum unius pro altero, vel sanctorum, referendo unum pro alio, ad materiam fidei non spectat; quare sæpe minori diligentia, commutata a pontificibus, vel eorum potius notariis nomina sunt, ut Cœlestinum papam III. citasse Gregorium pro Ambrosio in secunda compilatione, notavimus superius.

Quare caput illud, catechumenum, quod a Gratiano in sua discordantium canonum concordia insertum est, omni prorsus auctoritate carere mihi persuadeo: tum quia illud Augustini non est, non Tertulliani, non Fulgentii, non Isidori, non Gregorii (omnibus enim his tribui solet) non tandem alicujus probati doctoris, sed Gennadii Massilienfis in Gallia presbyteri, qui supplevit catalogum, quem scripserat D. Hieronymus de viris illustribus. Sic Vvalafridus Strabo: *Gennadius* (inquit) *Massiliensis presbyter in dogmate ecclesiastico.* Eidem Gennadio tribuit Algerus, & Petrus Lombardus, in editione Lovaniensi, etsi in aliis recentioribus nimis audacter quidam Augustini nomen falso adscripserint. Ejusdem Gennadii, non Augustini nomine citavit Beatus Thomas. Item Platina Gennadio tribuit Massiliensi, etsi non recte illum episcopum nominet, cum presbyter tantum fuerit, de ea factione Gallorum, contra quam scribunt Prosper & Hilarius Augustino, & contra quam habitum fuit Concilium Arausicanum secundum. In hoc autem libro nonnulla a piis lectoribus cavenda scripsisse Gennadium, ut scripserat antea multa erroribus consperfa gravissimis, in catalogo virorum illustrium, jam diu pie satis & docte notarunt Canonici Lovanienses in principio & censura ejusdem libri, monentes, librum non esse catholici scriptoris, sed Gennadii: sicque diversis conscriptum characteribus, ut reliqua falso Augustino imposita, a catalogo suorum librorum scite rejecerunt. Tum etiam, quia non solum ejusdem Augustini, sed Ambrosii & aliorum sanctorum sententiæ ab ecclesia communi consensu receptæ clarissime illum canonem adversari videmus: & (quod pluris facio) Innocentio papæ III. qui apertissime definivit, sine baptismo aquæ, sed per fidem sacramenti, quam habent catechumeni, posse salvari: sic enim inquit: *Nam cum quis non solum per sacramentum fidei, sed per fidem etiam sacramenti efficiatur proculdubio membrum Christi; & qui Christum habet per fidem, etiamsi baptismum non habeat, habeat utique fundamentum, præter quod aliud poni non potest, quod est Christus Jesus; superædificari posse videtur.* Idque tandem diffinitum exstat recentiori concilii Tridentini decreto.

1. Cor. 3.

Joan. 16.

Innoc. 2. in ep. ad episcop. Cremonensem apud Greg. 9. in c. ad apostolicam de presb. non baptizat.

Gregor. in c. laudabilem, de convers. infidel. Can. 10. hujus Conc.

De consecr. dist. 4. 6. catechumenum.

Vvalafridus Strabo l. de rebus ecclesiast. cap. 20.

Algerus li. de corpore & sanguine domini capis. 22. in priori editione. Petrus Lombardus lib. 2. sententia. distin. 8. in editione Lovaniensi.

D. Tho. quod l. 12. art 11. & in catena ad 1. caput Matthæi.

Platina in Symmacho,

Innoc. 3. in c. veniens de presbytero non bapti.

Conc. Trid. sess. 6. can. 4.

Canon LXIX. Vulgatus.

De viris conjugatis, postea in adulterium lapsis.

Si quis forte habens uxorem, semel fuerit lapsus, placuit, eum quinquennio agere pœnitentiam, & sic reconciliari; nisi necessitas infirmitatis coegerit ante tempus dare communionem. Hoc & circa fœminas observandum.

Canon LXIX. *Emendatus.*

De viris conjugatis, postea in adulterium lapsis.

Si quis forte habens uxorem, semel fuerit lapsus, placuit, eum quinquennio agere pœnitentiam, & sic reconciliari; nisi necessitas infirmitatis coegerit ante tempus dare communionem. Hoc & circa fœminas observandum.

IVO, part. 8. cap. 281. *Si quis habens uxorem, semel fuerit lapsus, placuit, eum quinquennio agere pœnitentiam. Hoc & circa fœminas observandum est.* Pœnitentiale Romanum antiquum apud Antonium Augustinum tit. 3. cap. 4. sic: *Si quis forte habens uxorem, semel lapsus fuerit, placuit, eum quinquennium agere debere pœnitentiam, & sic reconciliari, nisi necessitas infirmitatis coegerit ante tempus dare communionem. Hoc & circa feminas observandum est.*

De pœna mariti adulterium committentis.

CAPUT LXII.

DEFERRI olim ad episcopos vel presbyteros fidelium delicta, ut deferuntur hodie ad abbatem vel rectorem monachorum peccata, observavi superius. De crimine adulterii testis est Innocentius I. rescribens ad Exuperium episcopum Tolosanum. In hoc ergo Christi & ecclesiæ foro, imposita pœnitentia marito adulteranti quinquennium est. Severiori delictum multarunt concilium Ancyranum & Vvormaciense: septennis enim fuit. *Si quis adulterium* (inquit Ancyranum) *commiserit, septem annis in pœnitentia completis, perfectioni reddatur, secundum pristinos gradus.* Vvormaciense autem. *Si cujus uxor adulterium fecerit, aut vir in alienam uxorem irruerit, septem annis pœnitentiam agat.* Severissima tamen Concilium Gerundense, dum voluit, ut qui uxorem alterius agnovisset, si illi uxor esset, ad clerum non admitteretur: *Si quis de laicis*, inquit, *post uxorem, aliam cujuscumque conditionis cognoverit mulierem, in clero nullatenus admittatur. Quod si quinquennii tempore adversa valetudine utatur, si mortis instet periculum, communionem accipere posse, gratia facta, decernitur.* Si vero convaluerit, & post id tempus in pœnitentia transactum & impetratam reconciliationem iterum lapsus fuerit, in morte tantum esse conveniendum docemur canone XLVII. superiori. Quod si promiserit cessaturum, dandam ei communionem. Si autem a morbo liberatus, iterum mœchatus fuerit, ne detur ei communio pacis vel panis, ne de dominica communione lusisse videatur.

Innoc. I. in ep. ad Exuperium episc. Tolosanum cap. 4.

Conc. Ancyr. can. 20.

Conc. Vvorm. can. 10.

Conc. Gerund. can. 8.

Hoc & circa fœminas observandum.

Uter adulterio commisso magis peccet; vir an uxor.

CAPUT LXIII.

DECRETO huic multa repugnare videntur, dum parem fœminæ & viri adulterio penam præscribit: sic enim videtur parem utriusque culpam docere. Primum repugnat D. Augustinus, qui maritos adulteros, majori pena quam uxores afficiendos censet. *Indignantur*, inquit, *mariti, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris fœminis pœnas; cum tanto gravius eos puniri oportuerit, quo magis ad eos pertinet, & virtute vin-*

D. Aug. li. de adulte conjug. c.

vincere, & exemplo regere fœminas. Et alibi: *Non mœchaberis*, ait, *id est, non ibis ad aliquam aliam, præter uxorem tuam. Tu autem exigis hoc ab uxore, & non vis hoc reddere uxori. Et cum debeat in virtute præcedere uxorem: quoniam castitas virtus est: tu suo uno impetu libidinis cadis, & vis uxorem tuam victricem esse; tu victus jaces. Et cum caput uxoris sis, præcedit te ad Deum, cujus caput es. Vis domum tuam capite deorsum pendere? caput enim mulieris vir est; ubi autem melius vivit mulier, quam vir, capite deorsum pendet domus. Si caput est vir, melius debes vivere quam mulier, & præcedere in omnibus bonis factis uxorem.* Repugnant etiam lex Julia, Severusque & Antoninus Impp. docentes, maritos accusare posse uxores adulteras; uxores vero non sic maritos.

Sed Augustinus non obstat, quod ille non contendat probare, magis peccare violatæ castitatis crimine virum adulterum, quam fœminam (castitas enim pudicitiaque fœminas decet magis multo quam viros) ideoque fœminæ, tum ob hanc causam, tum ob partus periculum, magis peccant quam viri; confunduntur enim earum adulterio incerta stirpe familiæ, & parentibus non suis illegitimæ proles adscribuntur, ut cum justis liberis eandem partem ferant. Quod sane gravissimum est, nec Augustinus negavit, sed solum ait, magis peccasse virum, ob scandalum, & exemplum, quod imperii ratione ille subditis præbere tenebatur: tum etiam ne maritus uxori indignaretur adulteræ, cum talibus irritata moribus, aut imitari se putet, aut vindicare, ut recte post Quintilianum dixit Lactantius. Lex autem Julia, imperatoresque Severus & Antoninus de gravitate criminis non disputant; sed de accusatione civili & publica: hanc enim noluerunt uxoribus adversus maritos, sicut maritis adversus uxores concedi, cum ob decoris, honestatis reverentiæque conjugalis rationem, ad quam observandam arctius uxores ut fœminæ tenentur adstrictæ: tum præterea ob periculum zelotypiæ, ad quam procliviores esse fœminas agnoverant illi; sicque ad accusandum facilius commoveri: quibus intercludere aditum lex Julia & imperatores voluerunt: ne si forsan his nimium essent indulgentes, uxorum molestiis & litibus, omnia judicum tribunalia non implerentur solum, sed impedirentur.

Quod autem Papinianus scripsit. *Viro atque uxore mores invicem accusantibus, causam divortii utrumque dedisse pronunciatum est; id ita accipi debet, ut ea lege quam ambo contempserunt, vindicetur: patria enim delicta, mutua compensatione dissolvuntur.* His non repugnat, si advertamus, diversam esse accusationem de adulterio, a morum accusatione: de adulterio enim, constante matrimonio, accusatio instituebatur, morum vero accusatio, matrimonio soluto. Quæ ideo instituebantur, ut pronunciaretur alterutrius culpa divortium factum esse; intererat enim multum ad dotis repetitionem, an bona gratia, an culpa alterius conjugum matrimonium dissolveretur, idque in actione rei uxoriæ vocari solitum in quæstionem, Quintilianus refert. Si enim bona gratia matrimonium esset dissolutum, utique conjugi salvum & imminutum jus manebat. Si vero culpa conjugum, & illa mariti esset, præsentem dotem & integram reddere cogebatur, ut testantur Cicero & Ulpianus. Et si aliquin, in die tantum reddere debuisset. Si vero culpa uxoris divortium fieret, dotis parte uxor multabatur: morum enim graviorum actione (ut a Boethio & Ulpiano scriptum exstat) sextam in singulos liberos dotis partem maritus retinebat: leviorum autem, octavam. Mores graviores, adulteria censebant: leviores autem reliquos: & hæ sunt retentiones, quas fieri olim ob mores Justinianus refert. Hinc fit, mulierem quæ ob suos mores causam dedit divortio, integræ dotis damnum non subiisse: hoc enim quinque tantum legibus sancitum scribit Ulpianus, Juliæ majestatis, vis publicæ, parricidii, veneficii, & de sicariis. Cui jure antiquo Theodosii constitutione derogatum arbitror: is enim decrevit, mulierem quæ culpas in ea lege diffinitas contraxerit, totius dotis & donationis propter nuptias amissione puniri. Quibus alias tres causas adjecit Justinianus: illud non omittens, quod si sine dote uxor ducta fuerit, quartæ partis reliquorum bonorum (si qua habeat) damnum sustineat. Ex quo consequitur, responsa prudentum, & imperatorum constitutiones, quæ ante Theodosium factæ referuntur, ex quibus constat, culpa mulieris soluto matrimonio, dotem apud virum remanere, Tribonianum immutasse, & invertisse, ut cum recentioribus constitutionibus congruerent; cum antiqui & certi juris fuerit, dotis tantum partem mulieri etiam adulteræ periisse; retinebat enim eam partem maritus, vel judicio de moribus repetebat; nisi ipse quoque turpiter & impudice vivens, ad peccandum mulierem induxisset, vel eam ob quæstum adulterari passus esset: eo enim casu uxoris mores accusare ad retinendam partem dotis non permittebatur. Quod Scævola docuit. *Cum mulier*, inquit, *viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinetur: cur enim maritus improbet mores, quos ipse aut ante corrupit, aut postea probavit? Si tamen ex mente legis sumat quis, ut nec accusare possit qui lenocinium uxori præbuerit, audiendus est.* Differebat ergo in hoc accusatio de adulterio ab accusatione morum; differebat etiam quia illud publicum erat delictum, hoc tantum privatum; & adeo privatum, ut hæredi ea actio olim non competeret: & si postea ea sublata fuerit a Justiniano.

Quod vero canon hujus concilii, & D. Chrysostomus docent, ad paria judicari debere maritum & uxorem: de pœnitentia ecclesiastica intelligendum est, quam maritus sic agere debet ob violatum torum uxoris, sicut & uxor ob violatum torum mariti: utrisque enim (ne alter conqueri posset de alio) parem pœnam constituerunt leges canonicæ, ut constat ex concilio Ancyrano, & Vvormaciensi, & ex Innocentio PP. quorum decreta superius recitavimus.

Sed quid si vir eadem turpitudine vivat, cum aliaque adulteretur, an mulier ejusdem criminis causam marito objicere possit, Ulpianus consulendus est. *Judex adulterii ante oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudice vivens, mulieri quoque bonos mores colendi auctor fuerit: periniquum enim videtur esse, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibeat: quæ res potest & virum damnare, non rem ob compensationem mutui criminis inter utrosque communicare.* Quod ex rescripto Antonini imp. sumptum etiam videtur, cujus partem ex codice Gregoriano D. Augustinus refert ad Pollentium. *Sane meæ literæ nulla ex parte causæ prejudicabunt. Neque enim, si penes te culpa fuit, ut matrimonium solveretur, & secundum legem Juliam uxor tua Eupasia nuberet, propter hoc rescriptum meum adulterii damnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante oculos hoc inquirere, an cum tu pudice viveres, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisti. Periniquum mihi videtur esse, ut pudicitiam ab uxore exigat, quam ipse non exhibet; quæ res potest & virum damnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter utrumque componere, vel causam facti tollere.* Quo decreto summa juris naturalis æquitas & religio continetur, dum quis ea jubetur aliis facere, quæ sibi juste fieri velit, idemque jus maritis præscribit (quod Lactantius docuit) uxores videlicet ut se caste gerant, exemplo continentiæ esse docendas: iniquum enim est, ut id exigas quod ipse præstare vel nolis vel non possis: quod & Seneca scripsit. *Improbus est*, inquit, *qui ab uxore pudicitiam exigit ipse alienarum corruptor uxorum.* Et Augustinus. *Nihil iniquius est*, inquit, *quam causa fornicationis dimittere uxorem, si & ipse convincetur fornicari. Occurrit in illud: in quo alterum judicas, temetipsum condemnas, eadem enim agis quæ tu judicas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abjicere uxorem, prior debet esse a fornicatione purgatus, & immunis.* Et rursus alio in loco. *Si ducturi estis uxores, servate vos uxoribus vestris, quales vultis eas invenire, tales & ipsæ inveniant vos. Quis juvenis est, qui non castam velit ducere uxorem? & si accepturus est virginem, quis non intactam desideret? intactam quæris? intactus esto: puram quæris? noli esse impurus. Num enim illa potest, & tu non potes?* Poterit ergo crimen adulterii adultera mulier viro adultero objicere, non ut ipsa excusetur, sed ut vir tanquam occasio suæ turpitudinis puniatur; quia constitutionibus cautum fuit, ne relatione criminum, sed innocentia reus purgetur.

Canon LXX. Vulgatus.

De fœminis, quæ conscii maritis adulterant

Si conscio marito, fuerit mœchata uxor, placuit, nec in fine dandam ei esse communionem: si vero eam reliquerit, post decem annos accipiat communionem, si eam cum scierit adulteram aliquo tempore in domo sua retinuit.

Canon LXX. *Emendatus.*

De fœminis, quæ conscii maritis adulterantur.

Si conscio marito, & ipso consentiente fuerit uxor mœchata, placuit nec in fine eis dandam esse communionem: si vero eam reliquerit, & separati fuerint, & digne pœnituerint, post decem annos accipiant communionem.

POENITENTIALE antiquum Romanum apud Antonium Augustinum tit. 3. cap. 2. retulit hunc canonem; etsi non recte concilio Moguntino tribuat, in cujus notis idem Antonius Augustinus se non reperisse in conciliis hunc canonem ait: sed exstat in hoc Illiberritano. Burchardus lib. 9. cap. 69. & Ivo part. 8. cap. 205. concilio Moguntino tribuunt etiam: sed huic nostro ille restitui debet.

De pœna uxoris adulterantis & mariti consentientis.

CAPUT LXIV.

NOLUERUNT hujus concilii patres, in hoc canone de pœna solum feminarum, quæ scientia & consensu mariti adulterantur tractare, ut epigraphe habet; sed de pena etiam ipsorum maritorum, qui sciunt & consentiunt ipsorum uxores esse adulteras: quod ostendit postremus versiculus qui præcedenti connectitur. *Si vero eam reliquerit*, inquit, *post decem annos accipiat communionem*. Sed confirmat magis ejusdem canonis contextus, quem superius ex penitentiali Romano retulimus. *Si vero*, ajunt, *eam reliquerit & separati fuerint, & digne pœnituerint, post decem annos accipiant pœnitentiam.* Olim enim nonnullæ uxores, audientes quod ipsæ non habent potestatem sui corporis, sed vir, licere sibi putabant ad torum alterius viri accedere connivente suo, vel licentiam dante; in quo historiam antiquam tempore Constantii imp. ad propositum satis accommodatam refert D. Augustinus. *Sed tamen*, inquit, *utrum quod ait apostolus: mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir; similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier, possit in tantum valere; ut permittente uxore qua maritalis corporis potestatem habet, possit vir, cum altera, quæ nec aliena uxor sit, nec a viro disjuncta, concumbere. Sed non ita est existimandum: ne hoc etiam fœmina viro permittente facere posse videatur, quod omnium sensus excludit. Quamquam nonnullæ causæ possint existere, ubi & uxor mariti consensu, pro ipso marito hoc facere debere videatur, sicut Antiochiæ factum esse perhibetur. Nam Acindynus tunc præfectus, qui etiam consul fuit, cum quemdam libræ auri debitorem fisci exigeret, nescio unde commotus, quod plerumque in istis potestatibus perniciosum est, quibus, quod libet, licet, aut potius putatur licere: comminatus est jurans; & vehementer affirmans, quod si certo die quam constituerat, memoratum aurum non exsolveret, occideretur. Itaque cum ille teneretur imminenti custodia, nec se posset debito illo expedire; dies metuendus imminere, & propinquare cœpit; & forte habebat uxorem pulcherrimam, sed nullius pecuniæ qua subvenire posset viro. Cujus mulieris pulchritudine, cum quidam dives esset accensus, & cognovisset maritum ejus in illo discrimine constitutum, misit ad eam, pollicens pro una nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturum. Tum illa, quæ se sciret, non habere sui corporis potestatem, sed virum suum, pertulit ad eum, dicens paratam se esse pro merito id facere, si tamen ipse conjugalis corporis dominus, cui tota illa captivas deberetur, tanquam res sua, pro vita sua vellet id fieri: egit ille gratias, & ut fieret, imperavit; nullo modo judicans adulterinum esse concubitum; quod & libido nulla, & magna mariti caritas se jubente, & volente flagitaret. Venit mulier ad cellam illius divitis, fecit quod voluit impudicus: sed illa corpus, non nisi marito dedit, non concumbere, ut solet, sed vivere cupienti. Accepit aurum, sed ille qui dedit, fraude subtraxit quod dederat, & supposuit simile ligamentum cum terra: quod ubi mulier jam domi sua posita invenit, prosiluit in publicum, eadem mariti caritate clamatura, quod fecerat, qua facere coacta est. Interpellat præfectum; faceret omnia, quam fraudem passa esset, ostendit. Tum vero præfectus, primo se reum quod suis minis ad id ventum esset, pronunciat, tanquam in alium sententiam diceret, de Acindyni bonis auri libram fisco inferendam, illam vero mulierem, dominam in eam terram, unde pro vino terram accepisset, induci. Nihil hic in alteram partem disputo, liceat cuique æstimare quod velit: non enim de divinis auctoritatibus deprompta historia est, sed tamen narrato hoc facto, non ita respuit hoc sensus humanus, quod in illa muliere viro vivente commissum est: quemadmodum antea, cum sine ullo exemplo res ipsa poneretur, horruimus.* Hoc etiam licere, non doctrina solum, sed exemplo, viri olim sapientia, & auctoritate præstantes docuerunt. Gravissimum enim Romanorum Catonem uxorem suam Martiam alterius domum, Hortensii scilicet, filiis impleturam tradidisse D. Augustinus refert. Socratem præterea, quem Apollinis oraculo, ut sapientissimum omnium scimus judicatum, tanquam armenti matricem amico suo ad propagandam sobolem, uxorem tradidisse scribit, irridetque utriusque sapientiam Tertullianus: certo enim certius est, neutrum conjugum, etiam alterius permissu, posse alienæ indulgere libidini, sine crimine adulterii: idque adeo grave censuerunt patres Hispani, ut admittentibus & consentientibus communionem etiam in ultimo vitæ spiritu negaverint, quod non nisi in peccatis gravissimis facere consueverunt.

Constat ex hoc canone, quam antiqua sit in Hispania lenonum maritorum nota & infamia. Quod si tanta essent animi turpitudine, ut uxores pudorem prostituere cogerent, severe lenocinium olim Gothi vindicarunt, facultate uxori concessa, ut dimisso illo turpi mariti contubernio, honestas alterius nuptias juste posset contrahere: quod parmissum lego in pœnitentiali Romano antiquo. *Contigit tibi*, inquit, *ut uxor tua, te conscio & hortante, cum alio viro, illa autem nolente, adulterium perpetraret: si feceris, quadraginta dies in pane & aqua pœniteas, & septem annos unum ex his in pane & aqua, & nunquam sis sine pœnitentia. Si autem uxor tua hoc probare potuerit, quod tua culpa & tuo jussu, se renuente & luctante, adulterata sit, si se continere non potest, nubat cui voluerit tantum in domino. Tu autem sine uxore sic in perpetuum maneas. Illa autem si consentiens fuerat, eadem jejunet, quæ tibi proposita sunt, & sine spe conjugii maneat.* Quæ leges quamquam non probaverint divortium, sed impuniratem in foro permiserint; contrariis tamen ecclesiæ moribus, & constitutionibus abrogatæ sunt.

Pœnit. Rom. apud Ant. Aug. tit. 3. cap. 2.

D. Aug. li. 1. de serm. domini in monte paulo post medium.

Libro 4 legum Vvisigothor. tit. 3. ad finem.

Liber pœnitentialis Romanus apud Antonium Aug. tit. 3. c. 1.

Canon LXXI. Vulgatus.

De stupratoribus puerorum.

Stupratoribus puerorum, nec in fine dandam esse communionem

Canon LXXI. *Emendatus.*

De stupratoribus puerorum.

Stupratoribus puerorum, nec in fine dandam esse communionem.

De pœna stupri nefandi.

CAPUT LXV.

MULTA, & ea gravissima crimina incolumi honestate referri possunt & argui; homicidium enim, latrocinium, sacrilegium, & alia quis non accuset? At hoc, cujus mentionem facere Iliiberritani patres nos cogunt; ipsos vero fœdissima quorum tam turpitudo, vel execrabilis potius, & summa insania, adeo grave est, adeo putidum, ut etiam si honestus sit qui illa accusare velit, honestate tamen integra, nec accusando possit enunciare: vicit enim linguæ officium, sceleris magnitudo. Quam apte, quam scite, quam prudenter Constantius & Constans impp. AA. dum volentes gladii pœna scelus tantum vindicare, sic ad populum scripserunt. *Cum vir nubit, in femina virgo paritura quid cupiatur? ubi sexus perdidit locum? ubi sceleri est quod non proficit scire? ubi Venus mutatur in alteram formam? ubi amor quæritur nec videtur? jubemus insurgere leges, armari jura gladio ultore, ut exquisitis pœnis subdantur infames; qui sunt, vel qui futuri sunt rei.* Sodomæ, & Gomorrhæ incolas hujus criminis turpitudine fœdatos, divina justitia ultrice, incendii pœna conflagrasse sacris literis proditum est: & id merito, ut quam æstuanti turpis libidinis ardore culpam contraxerant, non dissimili alterius incendii flamma parem pœnam persolverent. Divinum hoc exemplum Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. sequuti sunt, dum ad Orontium vicarium urbis scripserunt. *Omnes quibus flagitii usus est virile corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientia, nihil enim discretum habere videntur cum fœminis, hujusmodi scelus, spectante populo flammis vindicibus expiabunt.* Hoc ipsum apud Hispanos, lege & moribus receptum est, adjecta bonorum confiscatione. In regno autem Aragoniæ ob criminis immanitatem, sacro inquisitorum senatui ejus punitio reservata est: quod & in regno Valentiæ observari audio.

Clericos autem hujus criminis reos, degradandos, & judici sæculari tradendos, justissima & sancta Pii V. constitutio decrevit. Quam non solum in eos exerceri, qui delictum consummassent, sed & eos qui tentassent, censuerim æquissimum, ne atrox illud & grave in rempublicam Christianam redundet periculum, & quod ex perniciosa tanti peccati contagione imminere jam diu Gallicani patres in concilio Parisiensi sanctissime prædixerunt. *Hoc namque peccatum*, ajunt, *sancti patres divino spiritu afflati, merito in sacris canonibus acrius ceteris judicandum decreverunt: quoniam eo regnante, & statum Christi ecclesiæ infirmari, & regnum periclitari aperte cognoverunt.* Sed de his satis: prudentius hæc enim tacentur, & doctius multo nesciuntur.

Constantius Constans l. cum vir ad leg. Juliam de adulteriis.

Gen. c. 18.

Valent. Theod. & Arca. l. 6. tit. 7. li. 8. cod. Theod.

Hispanica l. prima tit. 21. li. 8. de vi ord.

Ut testatur Jacobus Simancas l. 6. catholicis instit. c. 30.

Conc. Parisi. li. 1. cap. 3.

Canon LXXII. *Emendatus.*

De viduis mœchis, si eumdem postea maritum duxerint.

Si qua vidua fuerit mœchata, & eumdem postea habuerit maritum, post quinquennii tempus, acta legitima pœnitentia, placuit, eam communioni reconciliari: si a-

D. Aug. de bon. conjug. c. 18. & de fide, & operib cap. 7. Tert. in apologet. c. 39.

lium duxerit relicto illo, nec in fine dandam ei esse communionem: vel si fuerit ille fidelis, quem acceperit, communionem non accipiat, nisi post decem annos, acta legitima pœnitentia, nisi infirmitas coegerit velocius dare communionem.

Canon LXXII. *Emendatus.*

De viduis mœchis, si eumdem postea maritum duxerint.

Si qua vidua fuerit mœchata, & eumdem postea habuerit maritum, post quinquennii tempus, acta legitima pœnitentia, placuit, eam communioni reconciliari: si alium duxerit relicto illo, nec in fine dandam ei esse communionem: vel si fuerit ille fidelis, quem accepit, communionem non accipiat, nisi post decem annos, acta legitima pœnitentia; nisi infirmitas coegerit velocius dare communionem.

PRIMA hujus canonis pars exstat apud Gratianum c. si qua fuerit 31. quæst. 1. *Si qua fuerit*, ait, *vidua mœchata, & postea eumdem habuerit maritum, post quinquennii tempus, acta legitima pœnitentia, placuit, eam communioni reconciliari.* Integrum canonem referunt vetusti CC. MS.

Virgines & viduas mœchantes minori pœna afficiendas si eum eisdem viris nuptias celebrent.

CAPUT LXVI.

QUOD de virginibus statuerunt patres superius, hoc de viduis observandum hic decernunt, ut si illæ videlicet, cum iis, quos ad concubitum antea admiserant, nuptias postea contraxerint, minori pœna afficiantur. In eo tamen canon ille ab hoc discrepat, quod in illo virgines peccantes, unius tantum anni pœnitentia, hic autem quinquennii afficiuntur. Cum enim virginitatis magisterium, viduarum continentia & exemplis valescere debeat, ut docuit D. Ambrosius, jure magis illæ puniuntur, quæ cum præclarius honestatis, & morum de se præbere debeant exemplum, turpius, deformius, & destabilius præbeant.

Et eumdem postea habuerit maritum.

Secundas nuptias licere viduis.

CAPUT LXVII.

ET si clariores eas viduas doceat D. Ambrosius, quæ adolescentiæ calorem, & effervescentem junioris ætatis edomant ardorem, nec maritorum gratiam, nec uberiora liberorum delectamenta desiderant; cum tamen ætas lubrica, & experta etiam matrimonii voluptas, impudicitiæ postea usu repetita & confirmatu, exiguam spem præbeant stabilis, & perpetuæ continentiæ, nubere posse placuit episcopis nostris, Pauli apostoli doctrinam sectantibus, nubere præstantius esse, quam uri docentis: præstat enim his magis connubium, quod Christi membra, conjugali honestate servata, lenonis membra esse non sinat, neque sacrum, & purum Dei templum, prophanum libidinis, aut impurum fieri permittat.

Hinc etiam fit, licere cuicumque Christiano absque peccato secundas inire nuptias, adversus antiquum Montani errorem, quem postea hæretici ejus sectatores Montanistæ, seu Cataphryges, & Pepusiani cum Novato, & Tertullianus nimia amoris erga conjugem intemperantia lapsus, omnibus ingenii & doctrinæ nervis defenderunt; sed confutarunt illum, non multo post, ut ab orthodoxa veritate alienum, & cum apostolorum doctrina pugnantem Nicæni patres. *Si qui voluerint*, ajunt, *venire ad ecclesiam catholicam ex Novatianis, placuit sancto concilio, ut ordinentur, & sic maneant in clero. Ante omnia autem hanc habeant ab eis confessionem, quam perscripturam exigi oportet, ut fateantur se cum omni consensu ecclesiæ catholicæ statuta observaturos: id est, communicaturos se & bis, qui forte secundas nuptias experti sunt.* Concilium Carthaginense IV. inter ea quæ ab episcopo consecrando exquirenda decernit, illud unum est, num secunda matrimonia damnet. Simile quid in concilio Toletano III. legitur, & in Florentino, quod sub Eugenio IV. pro unione Græcorum habitum est. *Quoniam nonnullos asseritur*, inquit, *quartas nuptias tanquam condemnatas respuere, ne peccatum ubi non est, esse putetur, cum secundum apostolum, mortuo viro, mulier sit ab ejus lege soluta; ut nubendi cui vult in domino habeat facultatem, nec distinguat mortuo secundo, vel tertio: declaramus, non solum secundas, aut tertias, aut quartas, atque ulteriores, si aliquod canonicum impedimentum non obstet, licite contrahi posse: commendatiores tamen dicimus, si ulterius conjugio abstinentes, in castitate permanserint.* Confutarunt etiam eumdem errorem gravi orationum, sententiarum, & locorum utriusque testamenti pondere, D. Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Epiphanius, & alii. Sicut ergo nuptias secundas damnare, & stupro vel fornicationi comparare, Christianorum catholicorum non est, sed Montani, Tertulliani, aut Novati: sic illas sacræ coæquare virginitati, Joviniani, Helvidii, aut Basilidis est, non catholici Christiani; ut adversus eosdem Hieronymus probavit, & illo anterior Siricius papa, ac tandem D. Thomas, & alii.

Si alium duxerit, relicto illo, nec in fine dandam ei esse communionem.

Gravior pœna viduæ imponenda, quæ alii nubit, relicto eo, a quo semel cognita est.

CAPUT LXVIII.

NOLUERUNT majores nostri tot esse turpitudinis viduarum testes & conscios; eaque de causa decernunt, quod si nuptias contrahant cum alio, relicto eo cujus turpe consortium antea agnoverant, nec in fine communionem accipiant: inhonestæ enim conjunctionis pœna aliquo futuri matrimonii prætextu, si non excusari, relevari tamen potest; sed tunc præsertim, cum matrimonium cum eodem postea celebratur. At cum eo spreto ante connubium initum, alter ad matrimonium eligitur, accusari multo magis, quam defendi excusarive potest: quod præter turpitudinem, insigne sit animi levis & inconstantis indicium. Ex quo consequitur, multo minus excusari eas, quæ plurium, quam quæ unius tantum impudica abutuntur consuetudine: unum enim admittere, intemperantis animi est: at duos vel plures, servilis turpitudinis & libidinis meretriciæ nota perspicua; ideoque patres majorem severitatem in has, quam in illas exercent.

Vel si fuerit ille fidelis, quem acceperit, communionem non accipiat, nisi post decem annos, acta legitima pœnitentia, nisi infirmitas coegerit velocius dare communionem.

NON solum pœnitentia afficitur vidua, cum alii nupsit diverso ab eo, a quo antea cognita est infideli, sed etiam si fideli; eo tamen discrimine, quod si infideli, perpetuo; si fideli, decem tantum annorum spatio communione privetur.

Canon LXXIII. Vulgatus.

De delatoribus.

Delator si quis extiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus, vel interfectus, placuit, nec in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.

Canon LXXIII. *Emendatus.*

De delatoribus.

Delator si quis extiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus, vel interfectus, placuit, eum nec in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.

BURCHARDUS lib. 6. decretorum c. 27. ex cap. 1. hujus concilii canonem citat, cum sit 73. verba ejus

viduitatis, & li. 2. contra advers. legis, & prophetarum, & contra Faustum Manichæum lib. 32. c 17. D Epiph adver. Montanum hæresi 59. & advers. Catharos. Guido contra Græcos. Siricius papa in epist. ad episc. Africæ. D. Thomas contra detrahentes religioni cap. 6.

ejus paulo diversa. *Delator si quis exstiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fidelium fuerit proscriptus, vel interfectus, placuit, eum non nisi in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere communionem poterit. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.* Ivo part. 10. c. 156. *Delator si quis exstiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fidelium fuerit proscriptus, vel interfectus, placuit, eum non nisi in fine, accipere communionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere communionem poterit. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora, admittatur ad baptismum.* Sic & Gratianus in canone, si quis fidelis 5. quæst. 6. Vulgatam concilii lectionem, cum negatione: *Nec in fine:* magis probo, quod sæpissime eadem pœna pro similibus delictis in hoc concilio sanciatur.

De pœna delatorum, & qui dicerentur proscripti

CAPUT LXIX.

Lactant. divinarum instit. lib. 6. c. 20.

GRAVITER tulisse antiquos ecclesiæ patres, ut ira aut odio magis, quam pietate, Christi fideles aliorum crimina ad judices punienda deferrent, Lactantius his verbis ostendit. *Non enim*, ait, *cum occidere Deus vetat, latrocinari nos tantum prohibet, quod ne per leges quidem publicas licet: sed ea quoque ne fiant, monet, quæ apud homines pro licitis habentur. Ita neque militare justo licebit, cujus militia est, in ipsa justitia; neque vero accusare quemquam crimine capitali, quia nihil distat; utrumne fero, an verbo potius occidas: quoniam occiso ipsa prohibetur. Itaque in hoc Dei præcepto nullam prorsus exceptionem fieri oportet; quin occidere hominem sit semper nefas, quem Deus sanctum animal esse voluit.* Qui ergo aliorum crimina deferrent, ut interficerentur, vel proscriberentur, in perpetuum communione privantur ab Hispanis episcopis. Burchardus perperam legit præscriptus, pro, proscriptus. Vocabantur olim proscripti, quorum nomina in foro, libellis publice fixis scripta exstabant; ut quærerentur ad necem, & præmio percussori, & supplicio occultatori proposito. Ab Appiano traditum est Lucium Syllam harum proscriptionum principem, ac inventorem fuisse: lege autem Papia Poppæa certa criminum delatoribus præmia proposita, ne perditi & facinorosi homines, clandestina facinora admittentes impuniti relinquerentur, Svetonius refert. Ea autem cum dimidium mulctæ illatæ antea fuissent, Nero imperator delatorum licentiam volens comprimere, ad quartas revocavit, ut in illius vita scribit Svetonius: unde quadruplatores dicti, quod quartam partem de proscriptorum bonis (quos detulerant) assequerentur, ut a Pœdiano proditum est. Cum autem multi eo quæstu turpiter vitam tolerarent, temporumque licentia ad calumnias sæpe abuterentur, de illorum præmiis abrogandis prudenter cœperunt senatores Romani cogitare: sed Tiberius Cæsar obstitit, dictitans jura subverti, si custodes legum amoverentur, ut scripsit Tacitus & Svetonius: sicque in immensum hoc modo auctas fuisse opes sub Tiberio, Dion Cassius refert. Vitellius quoque tantam delatoribus fecit fidem, ut mathematicos delatos, & inauditos capite puniverit, ut in illius vita prodit Svetonius. Domitianus operum & munerum impensis exhaustus, nihil pensi habuit, quin prædaretur omni modo: bona vivorum ac mortuorum, usquequaque, quolibet & accusatore & crimine corripiebantur: satis erat objici qualecumque factum, dictumque, adversus majestatem principis, ut idem Svetonius est auctor, Ne ergo fideles, vel præmio, vel gratia imperatorum, aut præfectorum allecti, aliorum crimina detegerent, pœna ab his patribus constituta est. Nec pie solum & christiane rempublicam suam gerunt Hispani patres, sed prudenter; ablatis enim his delationibus, odium & invidia civium cessat, contentio tollitur, studium maledicendi minuitur, & quod pluris est æstimandum, eradicatur male adquirendi cupiditas; quibus pax & concordia proborum civium turbari & perturbari solent, ut docte magistratus omnes admonuit Aristoteles. *Quare oportet eos*, ait, *qui curam salutis habent reipublicæ, contra moliri, leges ponendo; ut damnatorum bona sacra sint, & non in publicum, sed in sacrum referantur: hæc enim lex nihilominus injurias compescet, nam pœna eadem erit: Populus autem minus cupide damnabit, cum nihil sit utilitatis ex damnatione suscepturus. Insuper publicas accusationes, quam rarissimas facere, magna pœna constituta, adversus eos, qui falso accusarint. Non enim populares in judicium vocari consueverunt, sed nobiles. Oportet autem erga statum reipublicæ, quantum fieri potest, omnes reddere benevolos; quod si id fieri nequeat, saltem conari, ne hostes existiment eos, qui gubernant.* Intellexerunt id olim Vespesianus, & Titus impp. quos tanto prosecutos odio fuisse delatores Dion commemorat, ut flagellis cæsos, per amphiteatri arenam spectandos traducerent: ut pœnis coerciti, a noxis deferendis abstinerent. Pius vero Antoninus, eos qui crimina deferebant, si non probassent, capitali pœna affecit; si probassent, oblato præmio privatos, dimisit infames, quinimo ab illo extinctos omnes Capitolinus refert. De Opilio Macrino, idem recenset Herodianus: de Trajano Plinius: de Pertinace & Gordiano, Herodianus: de Tiberio Dion Cassius: tametsi enim illis favisset prius, comperiens tamen postea perniciosum esse hominum genus: sæpeque concessa hac abusum fuisse potestate; & ob leve vel simulatum, & confictum crimen, ira, odio, & pretio, optimorum civium mores, fortunas, salutem, & vitam, in discrimen adduxisse; omnes qui inter delatores præcipui erant, una die occidi jussit, ut a Dione memoriæ traditum est. Prudenter autem Constantinus magnus cavit, ne quisquam privatus delator esset, sed delationes ab avocato fisci esse proponendas

Capitolinus in vita Pii Antonini

Herodianus lib. 5.

Plinius in panegyrico, de Trajano.

Herodianus l. 2. & 7. Dion Cassius l. 58.

Dion Cassius eodem li. 58.

Constantinus magnus in edicto ad provinciales &c. Iato in l. penult. de delatorib. lib. 10

Vel interfectus fuerit.

De pœna ejus qui aliquem interficiendum detulit.

CAPUT LXX.

Hoc lib 3. cap. 30.

ADEO singulari pietate & modestia instituendos Christianos prisci patres voluerunt, ut ab spectaculis in quibus homines interficerentur, abstinere præceperint, ut tradidi superius. Visu enim, dictu, auditu nihil esse volebant Christiano cum insania circi, cum atrocitate arenæ, cum sævitia spectaculi, quanto ergo magis nec cum ipsius editione: edit enim spectaculum qui fratrem public defert, ut public interficiatur: nec defert solum, sed interficit. Quid enim interest ferro, an verbo occidas, ut scripsit Lactantius? Isidorus autem: *Beatus, cujus testimonio innocens ab scelere objecto purgatur: impius, cujus proditione etiam iniquus perimitur. Neque enim decet Christianum morti obnoxium subdere, & ad effundendum sanguinem infelicium, voce testificationis præbere sermonem. Sermo enim justi, tantum ad ministerium debet esse salutis; ira vero indignationis, & tribulationis & immissionis per angelos malos.* Alio præterea animum intendere in hoc canone potuerunt patres, ne videlicet cum edicta imperatorum aut præsidum ethnicorum adversus Christianæ fidei professores proponerentur, auderent fideles, vel catechumeni, alios Christianos vel fratres odio deferre, ut aliena præsidum manu proprias injurias vindicarent: ut vindicasse multos olim antiquorum monumentis testatum est: vel saltem edictorum & præfectorum metu. In actu enim passionis beati Cypriani Paternus proconsul. *Volo scire ex te, qui sint presbyteri, qui in hac civitate consistunt. Cyprianus episcopus respondit. Legibus vestris bene ac utiliter censuistis, delatores nos non esse. Itaque detegi & deferri a me non possunt: in civitatibus suis invenientur. Paternus proconsul dixit: Ergo hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit: Cum disciplina prohibeat, ut quis se ultro non offerat, & tuæ quoque hoc censuræ displiceat, nec offerre seipsi possunt, sed a te exquisiti invenientur.* Quare in eos qui fideles ethnicis magistratibus deferrent, vel judicarent, pœnam statuit concilium Ancyranum, & paulo ante, concilium Arelatense I. *De his*, inquit, *qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa dominica, vel namina fratrum suorum, placuit nobis, ut quicumque eorum in actis publicis fuerit detectus, vel verbis nudis, ab ordine cleri amoveatur.* Noluerunt enim Hispani & Gallicani episcopi, Christianos ira fratrum & odio, in religionis & vitæ discrimen inferri; tametsi ipsi fideles judicari, castigari, puniri, interfici sepissime optarent pro Christo. Tertullianus. *Christianus vero quid simile?* egerat prius de delinquentibus ethnicis, *neminem pudet, neminem pœnitet, nisi plane retro non fuisse; si denotatur, gloriatur; si accusatur, non defendit; interrogatus, ultro confitetur; damnatus gratias agit. Quid hoc mali est, quod naturalia mali non habet? timorem, pudorem, tergiversationem, pœnitentiam, deplorationem. Quid hoc mali est, cujus reus gaudet? cujus accusatio votum est, & pœna felicitas.*

Lactant. lib. 5. divin. inst. c. 20.

Isidorus lib. 3. de summo bono c. 59.

Exstat in vita D. Cypriani.

Conc. Ancyran. can. 9.

Conc. Arelat. I. can. 13.

Tertul. in apologet. cap. 1.

Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem.

QUAM severi & acres fuerint Hispani patres in vindicanda delatorum audacia, hinc constat; dum non solum graviora crimina, ex quibus proscriptio bonorum, aut interfectio redundet, sed & leviora, acriori mulctent pœnitentia, quam solsat hodie adulterium, incestus, vel homicidium, dum quinque annorum pœnitentiam injungant,

Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.

NON fidelium jam & Christianorum tantum curam gessit olim ecclesia, ut superius est animadversum, sed & catechumenorum. Cum enim illi Christianæ reipublicæ cives fieri cupiant, non injuria Christianorum legibus subduntur. Qui alicujus enim reipublicæ honores

res & commoda ſentire vult, incommoda & onera (ſi hæc onera ſunt) ut ſentiat, neceſſe eſt, in his præſertim quæ ad eamdem cauſam ſpectant. Quare cum catechumenis ad baptiſmum recipiendum biennium præſcripſiſſent ante patres: ſi poſtea crimen aliquod admiſerint, ut illius ſordes purgare valeant, triennium additum eſt in præſenti. De aliis pœnis catechumenorum actum late ſuperius.

Canon LXXIV. Vulgatus.

De falſis teſtibus.

Falſus teſtis, prout crimen eſt, abſtinebit: ſi tamen non fuerit mortis, quod objecit. Et ſi probaverit, quod diu tacuerit, biennii tempore abſtinebit. Si autem non probaverit in conventu clericorum, placuit per quinquennium abſtinere.

Canon LXXIV. *Emendatus.*

De falſis teſtibus.

Falſus teſtis, prout crimen eſt, abſtinebitur. Si tamen non fuerit mortis quod objecit: & probaverit, quod diu tacuerit, biennii tempore abſtinebitur. Si autem non probaverit in conventu clericorum, placuit per quinquennium abſtineri.

BURCHARDUS lib. 16. cap. 18. ex canone 10. hujus concilii citat decretum, cum ſit 74. *Falſus teſtis*, ait, *prout crimen eſt, abſtinebitur: ſi tamen non fuerit mortis, quod objecit, & probaverit quod diu tacuit, biennii tempore abſtinebitur. Si autem non probaverit in conventu clericorum, placuit per quinquennium abſtineri.* Bernardus autem Papienſis præpoſitus in prima epiſtolarum decretalium collectione lib. 5. titu. 6. de crimine falſi c. 1. aliter. *Falſus teſtis*, ait, *prout crimen eſt, punietur, ſi tamen non fuerit mortis quod objecit, & probaverit quod diu tacuit, biennii tempore pœnitebit: ſi autem non probaverit in conventu clericorum, placuit per quinquennium abſtinere.* In C. M. Lucenſi & S. Æmiliani. *Falſus teſtis prout crimen eſt abſtinebit, ſi tamen non fuerit mortis quod objecit, etſi probaverit, quod non tacuerit, biennii tempore abſtinebit.* Sed magis placet lectio editorum codicum: quod diu tacuerit; quibus alii etiam CC. noſtri MS. conſentiunt.

De pœna falſi teſtis.

CAPUT LXXI.

SCRIRIT Iſidorus falſum teſtem triplicem iniuriam irrogare: primam Deo, cujus præſentiam contempſit: ſecundam judici, quem mentiendo fefellit: poſtremam innocenti, quem ſuo teſtimonio ſeu mendacio læſit. Ideo tam ſe era ab Hiſpanis epiſcopis excommunicatione multatur. Si crimen in quo depoſuit, mortis eſſet, perpetua excommunicatione puniri voluiſſe crediderim, ut delatores canone præcedenti; etſi expreſſum hic non ſit. Si vero illud non eſſet mortis, & probaverit teſtis accuſatus ſe non ſponte ad teſtimonium ferendum profiliiſſe, ſed diu tacuiſſe, & velut adactum delatoris impulſu, biennio communione privandum: ſi vero hoc non probaſſet, quinquennio, quod majori eſſet culpæ obnoxius. Ariſtoteles cum Charondam Catinenſium legislatorem ſummis efferret laudibus, illud unicum illius inventum commemorat, quod primus omnium falſis teſtibus legem multamque poſuerit. Apud Romanos Tarpeio monte dejici, Gellius eſt auctor. Lege divina a Moyſe promulgata ea pœna afficiendos, quam eſſent paſſuri hi, quibus impoſuerunt calumniam, ſi verum fuiſſet teſtimonium, tradit Joſephus; quod legibus noſtris receptum eſt.

Quod ſi clericus ſit, qui falſo teſtimonio alterius vitam, fortunas, aut famam lædit, capitalis criminis reum cenſendum docuit concilium Venedicum; & ab officii honore depoſitum in monaſterium detrudendum, Agathenſe. De his autem, qui teſtem ad falſo jurandum induxerunt, nulla hic pœna exſtat, ni mavis, ut falſum teſtem illum puniendum: quid enim intereſt, ſua, an aliorum lingua ipſe noceat? exſtat tamen expreſſa in concilio Matiſconenſi. *Qui convictus fuerit, alios ad falſum teſtimonium vel perjurium attraxiſſe, aut quacumque corruptione ſolicitaſſe, ipſi quidem uſque ad exitum non communicent; eis vero qui ei in perjurio conſenſiſſe probantur, poſt ab omni ſunt teſtimonio prohibendi; & ſecundum legem, infamia notabuntur, ſed & his qui mendacio veritatem, quam ſacroſanctam venerari debebant, violaſſe comperti ſunt.*

Si autem non probaverit in conventu clericorum, placuit per quinquennium abſtineri.

A tempore apoſtolorum eccleſiam habuiſſe juriſdictionem forenſem, & hoc canone comprobari.

CAPUT LXXII.

EX his etiam patrum verbis obſervare licebit, audientiam olim, ſive juriſdictionem forenſem epiſcopos & clericos habuiſſe in Chriſtianos, nec de foro pœnitentiali tantum, ſed de exteriori judiciali decretum hoc intelligi oportere; ne hæretici externam hanc eccleſiæ juriſdictionem & poteſtatem, vel ſtulte negent, vel impie calumnientur, ut nimis recentem & novam jactitantes. Nec a Conſtantini magni ætate ejus initium repetendum eſt, ſed ab ipſis apoſtolorum temporibus apoſtolica auctoritate firmatum, ut præter hoc Hiſpanorum epiſcoporum decretum, Auguſtinus probat: & de moleſtia litium & litigantium pertinacia his verbis conqueſtus. *Suis vtiosis & negotiosis cupiditatibus adjuvandis ut occupemur, & eis noſtra tempora impendamus, ut efflagitant, aut certe infirmos premunt, ut cauſas ſuas ad nos deferre compellant, quibus dicere non audemus. Dic homo, quis me conſtituit judicem aut diviſorem inter vos? conſtituit enim in talibus cauſis apoſtolus eccleſiaſticos cognitores, in foro prohibens jurgare Chriſtianos. Nec illis quidem qui non aliena rapiunt, ſed ſua cupide repetunt, dicimus: Cavete ab omni cupiditate, conſtituentes eis ante oculos hominem, cui dictum eſt: Stulte, hac nocte auferetur a te anima tua, quæ præparaſti cujus erunt? quia & quando dicimus, non recedunt, nec declinant a nobis, ſed inſtant, urgent, precantur, tumultuantur, extorquent, ut ipſis potius ad iſta quæ diligunt, quam ſervandis Dei mandatis quæ diligimus, occupemur. O quanto tædio turbarum turbulentarum, & quanto deſiderio divinorum eloquiorum dictum eſt: Declinate a me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei. Ignoſcant obedientes fideles, qui pro ſuis ſæcularibus cauſis raro nos quærunt, & judiciis noſtris facillime acquieſcunt, nec nos conterunt litigando, ſed obtemperando potius conſolantur. Certe propter eos qui & inter ſe pertinaciter agunt, & quando bonos premunt, noſtra judicata contemnunt, faciuntque nobis perire tempora rebus erogandis divinis; certe inquam propter iſtos, & nobis liceat exclamare in hac voce corporis Chriſti: Declinate a me, maligni & ſcrutabor mandata Dei mei.* Et rurſus. *Dominum Jeſum*, inquit, *in cujus nomine ſecurus hæc dico, teſtem invoco ſuper animam meam, quoniam quantum attinet ad meum commodum, multo mallem per ſingulos dies certis horis, quantum bene in moderatis monaſteriis conſtitutum eſt, aliquid manibus operari, horas certas habere ad legendum & orandum, aut aliquid de divinis literis agendum liberas; quam tumultuoſiſſimas perplexitates cauſarum alienarum pati de negociis ſæcularibus, vel judicando dirimendis, vel interveniendo præſcindendis: quibus nos moleſtiis affixit apoſtolus, non utique ſuo, ſed ejus qui in eo loquebatur, arbitrio.* Idem docet D. Clemens, Ambroſius, Chryſoſtomus & Poſſidius epiſcopus Calamenſis, quorum ſententias, quia ſuperius alio tulimus, non eſt ſane viſum operæ pretium eaſdem iterum hic repetere.

De conventu autem clericorum ideo meminerunt, quod epiſcopi olim nihil inconſulto clero agere ſolerent, ut teſtantur iidem Clemens, & Chryſoſtomus. Unde divus Ignatius ad Trallianos, presbyteros, conſiliarios & confeſſores epiſcoporum appellat, quod illorum conſilio publicas res capeſſerent: hæc enim erat antiquorum epiſcoporum conſuetudo, hæc ſanctitas & prudentia. *Ut ſi forte aliquando quiſpiam eorum vellet aliquatenus deviare*, quod de pontifice & ejus conſiliariis ſcripſit divus Bernardus, *ipſi non ſinerent, frænarent præcipitem, dormitantem excitarent; quorum reverentia & libertas ipſum extollentem reprimeret, cedentem corrigeret: quorum ſubſtantia & fortitudo nutantem firmaret, diffidentem erigeret; quorum fides & ſanctitas ad quæque ſancta, ad quæque honeſta, ad quæque pudica, ad quæque amabilia & bonæ famæ provocaret.* Quod adeo probarunt patres Africani in Concil. Carthaginenſi IV. ut irritam decreverint eorum epiſcoporum ſententiam, quam illi ſine præſentia clericorum tuliſſent. *Ut epiſcopus*, ajunt, *nullius cauſam audiat, abſque præſentia clericorum ſuorum, alioquin irrita erit ſententia epiſcopi, niſi præſentia clericorum confirmetur.* Nec forenſes cauſas tantum civiles, aut criminales, ſed nec ſpirituales tractabant, nec ad ſacerdotium fideles admittebant ſine clericorum præſentia, ut una illi proſpicerent cum epiſcopis, an qui ſacro ſenatui forent adſcribendi, digni eſſent tantæ dignitatis honore; ne illis inconſultis, reſpublica Chriſtiana quid detrimenti caperet, ut eodem concilio Carthaginenſi IV. decernitur. Quam antiquam eccleſiæ inter epiſcopos & clerum pacem, vel unitatem potius, hæc, utinam, ætas noſtra fidelius obſervaſſet: non enim tot inter epiſcopos & capitula (ut vocant) diſcordiæ, lites, & contentiones orirentur.

Canon

D. Aug. in commem. ad pſal. 118.

2. Cor. 6.

Pſalm. 118. D. Aug. in lib. de opere monachor. cap. 29.

1. Cor. 6. D. Clemens li. 2. apoſt. conſt. c. 49 & 55. D. Chryſ. hom. 16. D. Ambr. in oratione contra Auxentium. Poſſidius epiſcopus Calamenſis in vita D. Aug. c. 19. D. Clemens li. 2. conſtit. apoſt. cap. 51. D. Chryſ. in libro de ſacerdotio. D. Ignatius in epiſt. ad Trallianos. D. Bernard. li. 4. de conſiderat. ad Eugenium, cap. 5. Conc. Cartha. 4. can. 23. Exſtat apud Gratia. in ca. nullius 15. q. 7. Conc. Cartha. 4. can. 22.

Canon LXXV. Vulgatus.

De his qui ſacerdotes accuſant, nec probant.

Si quis autem epiſcopum, presbyterum, vel diaconem falſis criminibus appetierit, & probare non potuerit, nec in fine dandam ei eſſe communionem.

Canon LXXV. *Emendatus:*

De his qui ſacerdotes, vel miniſtros accuſant, nec probant.

Si quis autem epiſcopum, presbyterum, vel diaconum falſis criminibus appetierit, & probare non potuerit, nec in fine dandam ei eſſe communionem.

ADRIANUS papa in ea collectione canonum, quam ſuperius dixi ad cauſæ ſuæ tuitionem feciſſe, hunc canonem 60. illorum numero retulit. *Si quis*, ait, *epiſcopum, aut presbyterum, aut diaconum falſis criminibus appetierit, & probare non potuerit; nec in fine dandam ei eſſe communionem.* Extat etiam canon confirmatus in actis concilii apud ſanctum Medardum in ſuburbio Sueſſionenſi, tempore Caroli regis Francorum anno domini 853. & apud Ivonem 6. part. decretor. c. 288. etſi concilio Carthaginenſi tribuerit, ſicut & Laurentius Surius primo tomo conciliorum ad finem Carthaginenſis III. Exſtat & apud Gratianum in cap. ſi quis epiſcopum 8. quæſt. 3. & Anſelmum lib. 3. cap. 92. Ivo & Surius Niſi in fine: non tecte.

De falſa epiſcoporum, & clericorum accuſatione puniendа.

CAPUT LXXIII.

UT ex loco & tempore, ſic ex dignitatis gradu vitæque merito atrocitas injuriæ creſcit. Qua de cauſa, falſa epiſcoporum, presbyterorum & diaconorum, quam ſæcularium accuſatio acrius ſane eſt puniенda. Una, quinquennii; altera, perpetua excommunicatione multatur. Acceſſit huic & alia ratio, ne videlicet temere laici ad clericorum accuſationem proſilirent, diſſidebant enim olim ab eis odio capitali: ideo acriori pœna cohiberi debebant. Nec laici quicumque clericos accuſare poterant, ſed omni crimine vacui, & tales, ut ab ordinibus ſuſcipiendis repelli non poſſent: ut refert & comprobat Adrianus papa I. *Placuit*, ait, *ut nullus ſervus, nullus libertus, nulla infamis perſona ſacerdotem accuſet: omnes vero infames eſſe dicimus quos leges ſæculi infames appellant; & omnes qui culpæ exigentibus, ad ſacerdotium non poſſunt provehi. Indignum eſt enim, ut illi eos accuſent, qui eſſe non poſſunt quod ipſi ſunt. Quoniam ſicut majores a minoribus non judicantur, ita nec criminari poſſunt.* In accuſatione autem ſuccumbentes damnari anathemate concilium Bracarenſe conſtituit: accuſationem autem hanc coram epiſcopis & præpoſitis eccleſiæ proponendam, vel ex canone præcedenti intelligi poteſt.

Adrianus PP. 1. in collectione decre. cap. 20.

Conc. Bracarenſe can. 8.

Canon LXXVI. Vulgatus.

De diaconibus, ſi ante honorem peccaſſe probentur.

Si quis diaconum ſe permiſerit ordinari, & poſtea fuerit in crimine detectus mortis, quod aliquando commiſerit; ſi ſponte fuerit confeſſus, placuit, eum, acta legitima pœnitentia, poſt triennium accipere communionem; quod ſi alius detexerit, poſt quinquennium, acta pœnitentia, accipere communionem laicam debere.

Canon LXXVI. *Emendatus.*

De diaconis, ſi ante honorem peccaſſe probentur.

Si quis diaconum ſe permiſerit ordinari, & poſtea fuerit in crimine detectus mortis, quod aliquando commiſerit; ſi ſponte fuerit confeſſus, placuit, eum, acta legitima pœnitentia, poſt triennium accipere communionem: quod ſi alius eum detexerit, poſt quinquennium, acta pœnitentia, accipere communionem laicam debere.

Diaconus in crimine mortis detectus, etiam ante ordinationem admiſſo, deponitur: & quod eſſet crimen mortis.

CAPUT LXXIV

VETUS eſt Phavorini philoſophi ſententia, loquendum eſſe ſermone recenti, vivendum autem antiquis moribus; quod ſi prius ut obſervant multi, obſervarent poſterius, vel pauciores vel meliores certe eſſent in eccleſia miniſtri. Olim enim, ut ex hoc canone apparet, ea morum integritate & innocentia præditos eligi oportebat, non epiſcopos tantum & presbiteros, ſed etiam diaconos, ut ob antiquum crimen, ante ordinem admiſſum, illo poſtea fungi impedirentur: ſi vel propria confeſſione, vel probationibus legitimis, illud eccleſiæ poſtea conſtitiſſet. Simile eſt quod de hæreticis ordinatis edixerunt, ſuperius: quod & placuit concilii Nicæni patribus. *Si qui*, ajunt, *ſine examinatione promoti presbyteri ſunt, & poſtea examinati, confeſſi ſunt peccata ſua, & cum confeſſi fuiſſent. ntra regulam venientes homines manus eis temere impoſuerunt, hos eccleſiaſticus ordo non recipit. In omnibus enim quod irreprehenſibile eſt, defendit eccleſia catholica.* Concilium Bracarenſe II. *Si quis presbyter, aut diaconus ſine aliqua examinatione promoti ſunt, aut certe cum diſcuterentur, criminoſa peccata ſua celaverunt, & poſt ordinationem ab aliis ſunt detecti, abjiciantur a clero; ſimiliter & de univerſo ordine cleri ſervetur: nam hoc ſibi, quod irreprehenſibile eſt, ſancta & catholica defendit eccleſia.*

Phavorinus apud Gellium noctium Attic. lib. cap. 20.

Superius ca. 51. Conc. Nicænum can.

Conc. Brac. ren. 2. can.

In crimine detectus mortis.

QUID mortis crimen ſit, indicat ſane etymon ipſius nominis, docetque Theodorus Balſamon. *Peccatum ad mortem*, inquit, *mihi videtur eſſe omne peccatum, quod capitale inducit ſupplicium, mortem ſcilicet peccatori.* Ante Theodorum Cyrillus, D. Chryſoſtomus, Origenes, Clemens Alexandrinus. Nec a Græcis diſſentiunt Latini, Paſcanus parænеſi ad pœnitentiam, ubi legit, id eſt, peccatum quod ducit ad mortem. Ejuſdem ſententiæ fuere beatus Ambroſius, Hieronymus, & Bernardus: quod autem levius eſt, hoc veniale dicitur, quod ex ſe, hoc veniam ob levitatem materiæ & ipſius humanæ naturæ imbecillitatem; illud autem mortem ob gravitatem mereatur. Ex his edocemur quam antiqua certaque fuerit ſemper in eccleſia peccati mortalis (ut vocant) venialiſque differentia, nec omnia eſſe æqualia, ut cum veteri Stoicorum paradoxo, impie cenſuit Jovinianus, auctore Auguſtino. Nec omnia eſſe mortalia, ut nove aſſeruit Calvinus; nam non ex omni peccato, etiam leviſſimo, deponebantur olim a ſuſcepto ordine diaconi: nam ſic qui poſſent eo munere fungi? Deponebatur ergo ex gravibus, illis videlicet, quorum reatus mortalis erat, hoc eſt, pœnam merebatur æternam.

Theodorus Balſamon epiſt. 1. Amphiloch. um Icon. epiſcopum cap. 32. Cyril. lib. 4. Levit. D. Chryſ. in pſal. 49. O genes ho. 10. in Ge Clemens Alexand. lib. ſtromat.

D. Ambr. de pœnit. 9. & lib. 2. 30.

Hieron. contra Jovinum.

Bernard. triplici miricordia.

Si ſponte fuerit confeſſus, placuit, eum acta legitima pœnitentia, poſt triennium, accipere communionem: quod ſi alius detexerit, poſt quinquennium, acta pœnitentia, accipere communionem laicam debere.

Levius, qui ſe deferunt, quam convictos puniendos.

CAPUT LXXV.

UT modeſti & Chriſtiani animi eſt, ingenuique pudoris peccata propria, lapſuſque ſponte fateri; ſic duri obſtinati & pertinacis, probationes judicii, ſententiamque expectare forenſem. Recte enim Tertullianus. *Tantum*, inquit, *relevat confeſſio delictorum quantum diſſimulatio exaggerat: confeſſio enim ſatisfactionis conſilium eſt, diſſimulatio contumaciæ. Confeſſione præterea ſatisfactio diſponitur, confeſſione pœnitentia naſcitur, & ut pœnitentia Deus, ſic & judex pœnitentia mitigatur. Eſt enim apud eos ſpontanea accuſatio, juſta excuſatio; ſpontanea damnatio, vera abſolutio.* Ideoque decrevit concilium, ut ſi diaconus crimen quod admiſit, vel ante ordinem ſuſceptum, vel poſt, ſponte eccleſiæ detuliſſet, vellетque maculas illius eccleſiaſticæ diſciplinæ medicina purgare; non niſi duorum annorum ſpatio pœnitentia illi injungeretur: quod ſi invito illo & repugnante, alius detuliſſet; legitimeque probaſſet.

set, quinquennii supplicium indiceretur. Eodem exemplo, pœnam longe diversam constituerunt hi patres fideli habenti uxorem, si cum Judæa vel Gentili mœchatus, se ipsum detulisset, vel invito illo alius detexisset. Simile est quod decrevit concilium Neocæsariense. *Qui admiserit corporale peccatum*, ait, *& hic postea presbyter ordinatus est, si confessus fuerit, quod ante ordinationem suam peccaverit, non quidem offerat, maneat tamen in aliis officiis, propter ejus studii utilitatem nam cætera peccata censuerunt plurimi etiam ordinatione privari.* Et mox. *Similiter & diaconus si eodem culpæ genere fuerit involutus, se se a ministerio cohibebit.* Concilium Bracarense II. *Si quis presbyter ante ordinationem peccaverit, & post ordinationem confessus fuerit, quia antea erravit, non offerat, sed tantum pro religione, nomen presbyteri portet: similiter & de diaconibus servandum est, ut si ipse confessus fuerit, ordinem subdiaconatus accipiat: hoc est, illo fungatur.*

Accipere communionem laicam debere.

Quæ fuerit laica communio.

CAPUT LXXVI.

QUæ fuerit laica communio, adhuc inter doctiores non convenit: quibusdam a materia, aliis a loco, nomen laicæ inditum interpretantibus; sed magis placet a materia & loco simul laicæ nomen, communionem laicam accepisse; sed a loco præsertim. Olim enim in ecclesia ad audiendam rem sacra, percipiendamque sacri corporis communionem, diversa loca fidelibus a clericis præscripta erant: intra cancellos enim ecclesiæ (hodie chorum vocamus, & in ecclesiis minoribus, capellam majorem) non intrabant laici, nec ibi orare, aut communicare poterant; quod præclarum D. Ambrosii factum, omnium episcoporum imitatione dignissimum, perspicue probat. Theodosium enim imperatorem, post oblatum munus ad altare, intra ad cancellos hærentem, per diaconum interrogari iussit, nunquid vellet, quod isthic hæreret: dicenti se nihil aliud velle, quam ut divina mysteria peragi videret. *Ea*, inquit ille, *isthinc videre tibi non licet; habent in Dei templo sacerdotes, habent & laici locum suum.* In concilio etiam Laodiceno id decretum est. *Scire*, ait, *ministris aliis liceat ingredi ad altare, & ibidem communicare.* Quod in Hispania cavit concilium Bracarense I. *Item placuit, ut ingredi sacrarium, ad communicandum non liceat laicis, virgis, vel mulieribus; nisi tantum clericis: sicut & antiquis canonibus institutum est.* Et in sexta (ut perhibetur) synodo. *Nulli*, ait, *qui sit in laicorum numero, liceat, intra sacrum altare ingredi: ab eo tamen nequaquam prohibita potestate & auctoritate regia, quandoquidem voluerit creatori dona offerre, ex antiquissima consuetudine.* Clarius, concilium Toletanum. *Nonnulli*, ait, *sacerdotes post dictam orationem dominicam, statim communicant, & postea benedictionem in populo dant: quod deinceps interdicimus, sed data benedictione ad populum, tunc corporis & sanguinis domini sacramentum sumatur: eo videlicet ordine, ut sacerdotes & levitæ ante altare communicent, in choro clerus, extra chorum populus.* Laici autem, ut refert Micrologus, consistebant ad meridiem, fœminæ ad aquilonem. Monachi autem (auctore Dionysio Areopagita) cancellis proximi erant, tanquam clero viciniores. Introitus virorum custodiebant ostiarii: fœminarum vero diaconissæ, ut refert Clemens papa. Quare cum episcopi vel presbyteri, vel diaconi, vel alii quicumque ex clero (his enim solis pœna communionis laicæ imponebatur, non laicis) aliquod crimen grave admisissent, e loco suo detrudebantur, jubebanturque cum laicis esse, & cum illis extra cancellos per ministerium acbidiaconi, post ecclesiasticos communicare. De episcopis exstat exemplum in concilio Sardicensi. *Osius episcopus dixit: Non minus mala consuetudo, quam perniciosa corruptela funditus eradicanda est, ne cui liceat episcopo de civitate ad aliam transire civitatem; manifesta est enim causa; qua hoc facere tentant, cum nullus in hac re inventus sit episcopus, qui de majori civitate, ad minorem transiret: unde apparet, avaritiæ ardore, eos inflammari, & ambitioni servire: & ut dominationem agant. Si omnibus placet, hujusmodi pernicies, sævius & austerius vindicetur; ut nec laicam communionem habeat, qui talis est. Responderunt universi: Placet.* Et mox, eamdem pœnam laicæ communionis episcopis translationem quocumque prætextu affectantibus decernit. De episcopo, presbytero, & diacono falsariis canon est in concilio Agathensi, ut communionem laicam suscipiant. Aliquando autem non laicam communionem sumere, sed inter laicos communicare jubebantur. Concilium Toletanum I. agens de subdiacono tertiam uxorem accipiente. *Qui vero tertiam*, inquit, *quod nec dicendum est, acceperit, abstentus biennio, postea inter laicos reconciliatus, per pœnitentiam communicet.* Cornelius papa loquens de episcopis qui Novatianum ordinaverant. *Unum eorum* inquit, *ad laicam communionem recepimus.* D. Cyprianus eamdem loquendi formulam usurpavit, Innocentius, Gregorius, Nicolaus, & alii. Nec loco tantum sed & materia laicam communionem a sacerdotali discretam inde colligitur, quod Felix papa jubeat episcopos, presbyteros, vel diaconos rebaptizationes in se admittentes, usque ad obitum communione privandos, in obitu vero communionem laicam illam illis reddendam; non enim est probabile illos morientes ad ecclesiam esse deducendos, vel si in ecclesia morarentur, lectulis jacentes ad eam ecclesiæ partem, quæ laicis præscripta erat; sed probabilius multo, illos gradu & ministerii functione dejectos, in ordinem populi fuisse redactos, ut cum laicis ad communionem venirent: sive unius speciei, in his provinciis, in quibus una species laicis concedebatur: sive utriusque in aliis, quæ utriusque speciei usum recepissent: sicque legimus in concilio Sardicensi, in fine vitæ communionem laicam episcopis ampliorem episcopatum ambientibus denegari.

Quod autem, inter laicos communicare, & laicam communionem accipere ecclesiæ ministri supplicii & pœnitentiæ causa juberentur: ideo aliquando inter laicos pœnitentiam agere dicebantur. Non quod pœnitentiam publicam agerent sicut laici; nam ab ea arcebantur ecclesiæ ministri, ut cautum est in concilio Cathaginensi V. & a Siricio PP. & Leone I. Sed ea (ut dixi) ratione, quod pœnitentiam communionis laicæ impositam agerent, communicando cum laicis: ut hic apertior fiat sententia concilii Neocæsariensis, dum ait. *Presbyter si uxorem duxerit, ab ordine suo illum deponi debere. Quod si fornicatus fuerit, vel adulterium commiserit, extra ecclesiam abjici, & ad pœnitentiam inter laicos redigi.* Quæ verba postrema, tam grave doctis facesserunt negotium, ut tollenda illa ex contextu, ut falso addita, juxta versionem Dionysii Exigui contendant, ut notatum est in decreti Gregoriani notis ad Gratianum. Sed cum commodam eam interpretationem admittant ut exstant in reliquis exemplaribus; non video sane, cur illa sint expungenda. Quid enim interest, si cum concilio dicamus, pœnitentiam agere inter laicos, vel pœnitentiæ causa inter laicos communicare, ut usurpasse D. Cyprianum, Gregorium, Innocentium, Nicolaum, & alios, supra est animadversum? Quanquam inficias non ierim, sacerdotes olim & clericos gravibus irretitos criminibus, publica potuisse aliquando pœnitentia multari, suis tamen prius ordinibus degradatos, ut hodie fieri solet cum his, qui ob atrociora delicta carceri perpetuo, vel triremibus addicuntur: quod miror, ut novum & insolens doctissimos Gregoriani decreti censores rejecisse, cum id compertissimum habeatur antiquorum conciliorum decretis. Toletanum IV. *Si quis clericus*, inquit, *in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus; quia facinus hoc pro sacrilegio, legibus publicis sanguine vindicatur, oportere canonibus in tali scelere proditum clericatus ordine submoveri, & pœnitentiæ triennio deputari.* Quod si de his degradatis pœnitentiam publicam agentibus intelligamus decretum a Martino papa, sive episcopo Bracarensi relatum in sua collectione a Gratiano, dum ait. *Si quis presbyter propter publicam pœnitentiam a sacerdote acceptam, absque aliqua necessitate diem dominicam pro quadam religione jejunaverit, sicut Manichæi, anathema sit.* Et locos præterea Cypriani, Gregorii & Nicolai jam citatos: nihil oberit, quod recenti huic & antiquo ecclesiæ usui sit consentaneum.

Canon LXXVII. Vulgatus.

De baptizatis, qui nondum confirmati moriuntur.

Si quis diaconus regens plebem, sine episcopo vel presbytero, aliquos baptizaverit, episcopus eos per benedictionem perficere debebit: quod si ante de sæculo recesserit, sub fide qua quis crediderit, poterit esse justus.

Canon LXXVII. *Emendatus.*

De baptizatis, qui nondum confirmati moriuntur.

Si quis diaconus regens plebem, sine episcopo vel presbytero, aliquos baptizaverit, episcopus eos per benedictionem perficere debebit: quod si ante de sæculo recesserit, sub fide qua quis crediderit, poterit esse justus.

MARTINUS Perezius Ayala episcopus Guidixensis, in libro de traditionibus apostolicis 3. par. consideratione 2. asser. 6. & ab illo mutuatus Alfonsus Pisanus lib. 3. de actis concilii Nicæni ad canonem 55. Arabicum, decepti videntur, dum

tiochenum, citatæ ab Euseb. lib. 6. hist. eccles. cap. 35.

D. Cyp. epist. 2. ad Stephanum papam, & epist. 52. ad Antonianum, & alia 68. ad clerum, & plebem in Hispania consistentes. Innoc. in epistol. 22. ad episcopos Macedoniæ c. 4. D. Greg. lib. 4. indict. 13. epist. 17. cap. 61. Nicolaus 1. in can. Theugaldum 2. quæst. 3. Felix papa 3. in epist. 2. ad episc. Africæ cap. 2. Conc. Sardicen. can. 2. Conc. Carth. 5. can. 11. Siric. papa epist. ad Himerium Tarraconensem. episcopum Leo 1. in epist. 90. ad Rusticum episc. Narbonensem cap. 2. Conc. Neocæs. can. 1. Can. presbyter. 28. distin. C. si quis presbyter. 30. dist. Conc. Tolet 4. can. 46.

Martinus papa in sua collectio. num. 57. Grat. in can. si quis presbyter. 50. dist.

canonem hunc ſeptuageſimum ſeptimum concilii Nicæni eſſe affirmant, cum germanum & proprium hujus concilii Illiberritani & poſtliminio illi reſtituendum ex hoc manifeſtum ſit; niſi dicamus, ab hoc in Nicænum, Oſium ejus concilii præſidem, ut pleroſque alios tranſtuliſſe. Burchardus præterea libro 4. decretorum cap. 92 hunc canonem concilio Turonico can. 2. tribuit: ſed ea citatio huic etiam reſtituenda eſt

Si quis diaconus regens plebem, ſine epiſcopo vel presbytero aliquos baptizaverit

HInc obſervandum, juriſdictionis eccleſiaſticæ diaconum fieri poſſe participem. Ideoque excommunicare poſſe, beatus Clemens & Cyprianus, docent ut ſuperius oſtendi. Hic regere poſſe plebem, diaconum, hoc eſt, curam parochiæ habere, Hiſpani epiſcopi docent; & baptizare poſſe

Supra hoc lib. 3. c. 7.

Epiſcopus per benedictionem perficere debebit.

Benedictionem hic ſacramentum confirmationis intelligi, & cur Chriſtiani ea perfici dicantur.

CAPUT LXXVII.

COnfirmationis ſacramentum fuiſſe ſemper in eccleſia, ex hoc canone diſcimus non ad catecheſim quamdam, qua adoleſcentiæ oroximi fidei ſuæ rationem coram eccleſiam exponebant, ut perverſe effutiunt hæretici, ſed ad conſtantiam Chriſtianam, prudentiamque accipiendam, per impoſitionem manus epiſcopi, ut diſerte loquitur Fabianus pontifex, divinitus inſtitutam Edocemur præterea hoc canone confirmationis ſacramentum ad ſolos epiſcopos ſpectare, contra Lutherum, qui presbyteris id muneris deferri impudenter aſſeverat quod adverſus eumdem ſancto ſpiritu afflati patres concilii Tridentini, pari judicio & conſenſu ſtatuerunt. Illud præterea obſervandum, confirmationem olim variis nominibus; conſignationem ſcilicet, manus impoſitionem, obſignaculum; benedictionem, operationem Spiritus ſancti, chriſma, chriſmatis ſacramentum appellari. Primus, ut opinor, qui ex re ſacramento apte nomen indidit, & confirmationem vocavit, beatus Ambroſius fuit, quem patres recentiores ſequuti ſunt. Voluerunt ergo Illiberritani epiſcopi, ſi diaconi abſente epiſcopo vel presbytero baptiſmum miniſtraſſent quod nondum perfectus Chriſtianus eſſet ſine confirmatione, id eſt, virtute & fortitudine eſſet deſtitutus, qua omnes fideles ſacramento confirmationis ad decertandum cum hoſte, minori cum diſcrimine corroborantur, ut illum baptizatum deducant ad epiſcopum, ut eum per benedictionem ſive manus impoſitionem confirmet. Idem oſtendiſſe, ſi presbyter abſente epiſcopo baptiſmum contuliſſet: ad epiſcopum enim baptizatus erat deducendus, ejuſdem confirmationis impetrandæ gratia.

Fabianus PP. in epiſt. 2. ad omnes orient. epiſ.

Conc. Trident. ſeſſ. 7 de confirmat. can. 1.

Ambr. lib. de iis qui myſteriis inſtruuntur cap 6.

Quod ſi ante de ſæculo receſſerit, ſub fide qua quis crediderit, poterit eſſe juſtus

Solo baptiſmo in neceſſitate; quemquam ſalvum fieri.

CAPUT LXXVIII.

HIs verbis ſatis manifeſtum ſit, patres hujus concilii non ideo antea dixiſſe, perfici Chriſtianum confirmatione, quod ſolo baptiſmo quis non efficeretur Chriſtianus, & particeps æternæ beatitudinis: nam ea fide qua quis credidit in baptiſmo, eum ſalvum fieri poſſe, modo nullo ſcelere obſtrictus ſit, declarant: perfici autem Chriſtianum ideo dixerunt, quoad plenum robur ſancti Spiritus, quod per confirmationem confertur. Id etiam docuit Miltiades PP. ad omnes Hiſpaniæ epiſcopos: *De his vero*, inquit, *ſuper quibus rogitaſtis vos informari, id eſt utrum majus eſſet ſacramentum, manus impoſitio epiſcoporum, aut baptiſmus? ſcitote utrumque magnum eſſe ſacramentum, & ſicut unum a majoribus fit, id eſt a ſummis pontificibus, quod a minoribus perfici non poteſt: ita & majori veneratione venerandum, & tenendum eſt, ſed ita conjuncta ſunt hæc duo ſacramenta, ut ad invicem, niſi morte præveniente nullatenus poſſint ſegregari: & unum ſine altero poteſt, aliud autem non poteſt.*

Miltiades PP. in epiſt. ad omnes epiſcopos Hiſpaniæ cap. 2.

Canon LXXVIII. Vulgatus.

De fidelibus conjugatis, ſi cum Judæa vel Gentili mœchati ſint.

Si quis fidelis habens uxorem cum Judæa vel Gentili fuerit mœchatus, a communione arceatur. Quod ſi alius eum detexerit, poſt quinquennium, acta legitima pœnitentia, poterit dominicæ ſociari communioni.

Canon LXXVIII. *Emendatus.*

Si quis fidelis habens uxorem, cum Judæa vel Gentili fuerit mœchatus, a communione arceatur. Quod ſi alius eum detexerit poſt quinquennium, acta legitima pœnitentia, poterit dominicæ ſociari communioni

IIſdem verbis retulit Ivo hunc canonem p. 8. cap. 282.

GRavi cenſura interdixerunt patres ſuperius, ſolutum fidelem jungi cum Judæa vel infideli matrimonii nexu: nunc vero in maritos ſe cum eiſdem adulterio polluentes, quinquennii penitentia merito animadvertunt. Gravius enim vir fidelis delinquit, ſi ad Judæam vel infidelem acceſſerit, quam fœmina fidelis, ſi ad virum Judæum vel infidelem. Cum enim proles matrem, non patrem ſequi debeat, ſi juris civilis ſpectemus præcepta, quæ in filiis educandis obſervari ſolent; periculum erat grave, ſi fœmina Judæa vel ethnica ex viro fideli liberos ſuſciperet; nam Judaiſmi vanis ſuperſtitionibus, vel gentilitatis veſanis erroribus illi imbui poterant & contaminari.

Can. 15. [&

Quod ſi alius eum detexerit, poſt quinquennium, acta legitima pœnitentia, poterit dominicæ ſociari communioni

Diverſa in eum qui ſe defert, vel qui convincitur, pœna ſtatuenda

CAPUT LXXIX.

SI ipſe crimen palam confitetur, ut majorem pudoris & modeſtiæ fructum perciperet, nullum excommunicationi tempus præſcribitur: ſi alter detexerit, quinquennii: quo elapſo reconciliari communioni poſſe decernitur. Deeſſe duo verba in prima parte hujus putop ut congruat cum canone LXXVI. præcedenti, in quo diacono lapſo, ſi crimen confiteatur, ipſi triennii tempus ad pœnitentiam præſcribitur: ſin autem alius detexerit, quinquennii, ſicque ſi ipſe confiteatur, triennio abſtinere debere; ſin aliter, quinquennio intelligendum arbitror

Canon LXXIX. Vulgatus.

De his qui tabula ludunt.

Si quis fidelis alea, id eſt tabula, luſerit, placuit, eum abſtinere; & ſi emendatus ceſſarit, poſt annum poterit communioni reconciliari.

Canon LXXIX. *Emendatus.*

De his qui alea ludunt.

Si quis fidelis alea, id eſt tabula, luſerit, placuit, eum abſtinere; & ſi emendatus ceſſaverit, poſt annum poterit communioni reconciliari.

De pœnitentia alea ludentis.

CAPUT LXXX.

LUdum aleæ a Græcis in otio Trojani belli a quodam milite Alea nomine inventum, & ab illo eo no-

nomine nuncupatum. D. Isidorus tradit: quod in tabula fieret, ludum tabulæ etiam appellarunt. *Tabula autem*, ut idem Isidorus refert, *ludebatur pyrgo, calculis, tesserisque. Pyrgus dicebatur, quod per eum tesseræ pergerent, quod turris speciem habebat, nam Græci turrim πύργον vocant. Calculi vocati quod leves sint & rotundi, unde & calculus dicitur lapis brevis, qui sine molestia sui brevitate calcatur. Item calculi, quod per vias ordinales quasi per calles eant. Tesseræ autem vocatæ, quia quadræ sunt ex partibus omnibus. Has alii lepusculos vocant, eo quod exiliendo discurrunt. Olim autem tesseræ jacula appellabantur, a jaciendo.* Hoc autem ludi genus quare prohibuerint patres, Idem Isidorus recenset. *Ab hac arte*, inquit, *fraus & mendacium atque perjurium nunquam abest, postremo & odium & damna rerum: unde & aliquando propter hæc scelera interdicta legibus fuit.*

Ob hæc & alia multa, quæ ex tali ludo redundant, Plato sensit, aleam & reliquas pernicioſas artes a dæmone (quem nominat Teuth) inventas esse, & ad Thamum Ægypti regem delatas. Aristoteles etiam aleatores fures atque latrones illiberales dicit esse, quia in turpi lucro versantur, & omnia quæstus causa sustinent probra. Adeo autem frequens erat hic ludus olim, ut imperator Caligula ex usu illius compendium non spreverit; tributo illius nomine his qui lucrum fecerant, impositio, ut in illius vita tradit Svetonius. Cum autem pecuniæ deessent, libertatem ipsam (quam rebus omnibus pretioſiorem sani judicii negabit nemo) periculo aleæ exponebant, ut Tacitus refert. *Inter seria*, inquit, *sobrii Germani aleam exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo jactu de libertate, ac de corpore contendant.* Qua ratione Justinianus imperator providere volens his malis, nulli licere voluit, aut in privatis domibus, vel alea ludere, vel inspicere. Alia præterea in ludo hoc nefaria admitti solita testantur veteres. Zabulo quippe illius primo inventori ante erat sacrificandum, quam quis manum in tabula porrigeret, ut D. Cyprianus testatur. *Quam magna*, inquit, *& larga pietas Dei filii, quod in futurum præscius nobis consulat: ne quis frater incautus denuo laqueis diaboli capiatur, solicitos esse jussit, & providos atque eruditos; quoniam hostis ille antiquus circuit, pulsans Dei servos: non uno genere tentans. Multæ enim sunt tentationes ejus, quorum primordia sunt; idololatria, mœchiæ, furta, rapinæ, avaritia, fraus, ebrietas, impatientia, adulterium, homicidium, zelus, perfidia, falsa testimonia, eloquium falsum, invidia, extollentia, maledictum, error, & si qua sunt similia, quæ his congruunt; ex quibus est aleæ tabula. Præsto est diaboli laqueus manifestus, venenum portans lethale serpentis, & inductio corrumpens; quæ cum videtur nihil esse, magna amplexi operitur deletio. Quid illud est, quæso fideles, ut manus quæ jam ab injuriis humanis expiata est, & ad sacrificium dominicum admissa, & quod ad salutem totius hominis pertinet, dignatione suscipit; quæ ad laudem domini in oraculo exsurgit, quæ signum crucis, per quod tuemur, frontibus imprimit, ipsaque divina sacramenta consummat; quid est, inquam, ut iterum laqueis diaboli, unde exuta est, implicetur, & per ipsa damnetur? Aleatrices manus libidinoso studio consueverunt, id est, aleæ tabulæ; quod est diaboli venabulum, & delicti vulnus insanabile. Aleæ tabulam dico, ubi diabolus præsto est, ad capiendum summissus, & cum ceperit de captivo triumphum, perfidia, falsa testimonia. Tabulam aleæ dico, ubi dementia, & furia, & venale perjurium, imperium, & colloquium serpentinum. Illic rabiosa amicitia, illic atrocissimi scelerés fraternitas discordans, illic convitia, & audacia sæva, & mens insana, & fera impatientia. Aleæ tabulam dico, ubi possessionum amissio, & pecuniarum ingentium perditio, monstrum & demonstrans litigiosum, furax dementia. O aleatorum noxia, sedentaria, & pigra nequitia. O manus crudeles, & ad periculum sui armatæ, quæ bona paterna & opes avorum sudore quæsitas ignominioso studio dilapidant: manus trux, noxia & insomnis, nocte dieque continuis instrumentorum suorum armigera: quæ peccando seipsam damnavit, & post peccata non desinit ire. O nequam manus in perniciem domini sui armata, quæ sordidissimi æris totam substantiam perdis; cum tot essent augendæ rei familiaris & multarum abundantia opum, modo inops & pauper est. Aleæ est, quam lex odit: alea est quam sequitur crimen ignobile: ubi manifesta tentatio & pœna occulta. Alea est, alveus mali & supplantatio amici, quæ nec lucrum confert, sed totum consumit. Hinc deinde pauperes fiunt, hinc opes suas perdunt: hinc jam consumptis omnibus rebus suis, mutuis pecuniis se obruunt: hinc patrimonium sine ulla fori calumnia amittunt. Qualis est lis, ut quos nemo persequitur, se ipsos per invidiam persequantur? ut paternas suas hæreditates sub hostium suorum multiformi numero dispergant? Est & quando ipsi aleatores cum prostitutis mulieribus, penes auctorem suum nocturnas vigilias clausis foribus celebrant: armantur adversus se miseri, spiritu diaboli repleti, & illic duplex aut geminum crimen admittunt. Hinc concrepat aleæ sonus, illic silentio operatur incessus: hic sine ullo dignitatis suæ respectu, sine ulla excusatione, pestifero studio cedere bonis suis cogitur: illic secreto mortale venenum bibitur. Unde hæc sacrilega meditatio, unde hoc crimen, auctorum testimonio comprobamus? Cum enim quidam studio literarum bene eruditus, multum meditando, hoc malum & tam perniciosum studium adinvenit, instinctu solius zabuli, qui eum artibus suis repleverat: hanc ergo artem ostendit, quam & colendam sculpturis cum sua imagine fabricavit. Statuit itaque imaginem suam cum nominis sui subscriptione, suggerente sibi amico, qui ut hanc artem excogitaret, in peccatorem subvenit. Sic ergo se in imagine speciosa demonstrans, alto quodam loco condidit, & in sinus suos hanc aleæ tabulam gestans, ut quasi ipse lusor, & adinventor hujus malitiæ appareret, cujus nomen a Dei servis nominari non deberet: sic enim in nomine turpis est, quomodo in factis iniquus, & quisque Dei servus aleæ tabulam amplectitur, auctoris nomine vocaretur. Ille enim cum se in stantunculis & simulacris formaret, aliud crimen adinvenit, quo se ab imitatoribus suis colendum, & sibi sacrificandum instituit, ita ut qui vellet studio ejus adhærere, non ante manum in tabulam porrigeret, nisi auctori hujus prius sacrificasset. Inde factum est, ut olim qui homo fuerat, & facinoris admissionis adulter, post mortem a pronis, & errantibus sub fictitio nomine Dei, talis coli meruerit. Aleæ tabula, qui ludit, & maleficia nosse debet, quod a Dei servis longe sit; sciens quoniam foris maleficus, & venenarius, & iterum in judicii diem in igne torrente torquebitur. Aleæ tabula qui ludit, prius auctori ejus sacrificare debet; quod Christianis non licet, dicente domino: Sacrificans diis eradicabitur, nisi Deo soli. Et iterum: Nolite sacrificare diis alienis, ne incitetis me in operibus manuum vestrarum, ad disperdendum vos. Christianus qui es, & aleæ tabula ludis: licet non sacrifices, lege hujus facinoris particeps es. Et utique dominus occurrit, & dicit. Exi de ea populus meus, ne sis particeps delictorum ejus. Et iterum: Discedite, discedite inde, exite de medio ejus, qui portatis vasa domini, & immundum ne tetigeritis. Christianus quicumque es, & alea ludis, hoc primum in loco credere debes, quia non Christianum sed ethnicum tibi nomen est, & illud quod ad sacrificium dominicum pertinet, in vacuum sumis, sic enim dicit. Omnis immundus non tanget sacrificium sanctis. Dicit enim scriptura: Omnis vir manducans carnem sacrificii, & immunditia ejus super ipsum, pereat anima illa de populo meo. Aleator quicumque es, Christianum te dicis, quod non es; eo quod sæculi particeps es, nec amicus Christi potes esse, qui cum inimico Christi tenes amicitiam.*

Exod. 22. Hierem. 45.

Apoc. 16. Esai. 52.

Levit. 7.

Non dissensit a Cypriano D. Isidorus. *Quidam autem*, inquit, *aleatores sibi videntur physiologice per allegoriam hanc artem exercere, & quadam rerum similitudine fingere. Nam tribus tesseris ludere perhibent, propter tria sæculi tempora, præterita, præsentia, & futura; quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias senariis locis distinctas, propter ætates hominum, trinariis lineis propter tempora argumentantur. Inde tabulam ternis descriptam dicunt lineis.* Hæc sunt quæ moverunt Hispanos patres, ut ludum aleæ seu tabulæ pœna excommunicationis propoſita prohibuerint: quorum sententiam sequuti sunt, qui Constantinopolitanæ synodo canones adjecerunt. *Nullum*, inquiunt, *omnino, sive clericum, sive laicum ab hoc deinceps tempore alea ludere, qui secus fecerit excommunicetur.*

D. Isidor. d. lib. 18. cap. ult.

Conc. Constantinopolitanum 6. can. 50.

Constat etiam ex hoc canone, posse episcopos, & concilia provincialia, ludis sæcularium leges imponere, & eas violantes ecclesiastica coercere disciplina.

Canon LXXX. Vulgatus.

De libertis.

Prohibendum est, ut liberti, quorum patroni in sæculo fuerint, ad clerum non provehantur.

Canon LXXX. *Emendatus.*

De libertis.

Prohibendum est, ut liberti, quorum patroni in sæculo fuerint, ad clerum non promoveantur.

GRATIANUS retulit hunc canonem in cap. prohibendum 54. distinctione.

Liberti qui, & sur ab ordinibus suscipiendis repellantur.

CAPUT LXXXI.

EOs dici libertos tradit Ulpianus, qui servi esse desierunt. Eosdem vocat libertinos Cajus. *Libertini*, inquit, *sunt, qui ex justa servitute manumissi sunt.* Olim autem,

Ulpian. l. 4. de justit. & jur. Cajus in l. 6. de sta. homin.

Modeſtinus in lib. 1. de excuſat. tut. Sveronius in vita Claudii c. 25. Laurentius Valla lib. 4. elegantia. c. 1.

autem, id eſt, Appii Cæci temporibus, & deinceps aliquandiu, libertini dicebantur, non ipſi qui manumittebantur, ſed ingenui ex his procreati: quod Modeſtinus obſervaſſe videtur: ſed clarius Svetonius in Claudio. Poſt vero, alterum uſurpari pro altero a juriſconſultis perſpicuum eſt. Quare illorum ſententiæ non eſt locus, qui libertini nomen, ſtatum ipſum, libertì, perſonam deſignare ſcripſerunt, Libertini autem, five liberti, ideo ad clerum promoveri vetantur, quia ſi forte quam ingratitudinis cauſam adverſus patronum committerent, licentiam habebat patronus, revocandi illos iterum in ſervitutem. Servos autem clericos fieri non debere, jam ab ipſo fere apoſtolorum tempore receptum fuerat. Erant & alia patroni viventis in libertum jura, quæ dignitatem cleri non decebant. Tenebantur enim liberti operas præſtare patronis: ſunt autem operæ (auctoribus Paulo & Pomponio) officium diurnum: officii vero præſtatio, ad nutum eſſe debebat patroni, ut docet Cajus. Tenebantur patronum inopem alere, ut impp. Severus, & Antonius reſcripſerunt, & liberto locupleti mortuo, ei ſcilicet qui pluſquam centum aureos haberet in facultatibus, ſuccedebat patronus; adhibita etiam actione Calviſiana, qua revocabantur alienata, in fraudem hujus ſucceſſionis. Sublato autem e vivis patrono, jura ſimul hæc tollebantur; etſi alia ſupereſſent in eorum filiis, & ſucceſſoribus: quæ ut minoris momenti ad impediendum ſacerdotium, parvi fecerunt hujus concilii patres.

Impp. Valent. Valens, & Gratian. l. 1. de ingrat. libert. Imp. Conſtantius, in l. 2. de libert. & eor. liber. Conc. Tolet. 4. in 18. Paul. & Pomp. l. 1. & 3. de oper. libertor. Cajus l. cum patronus 22. de oper. libertor. Impp. Sever. & Antoninus eod tit. Ulpian l. ſi libertus de jur. patronat. & Juſtinianus in titulo inſtit. de ſucceſſ. libert.

Potuit & alia ratio ad hoc decretum ferendum eoſdem incitare; ne videlicet ethnicorum ſervi, etiam ſervitute per manumiſſionem vindicati, clero adſcriberentur; nam occaſione oblata, dum patroni viverent, eorum domus ventitandi, & infidelium actibus ſe plerumque immiſcendi, quod ſolebant ſæpiſſime, ut ſuſceptæ libertatis beneficium, fide benevolentia, obſequiis, & omni gratitudinis genere compenſarent: periculum erat, vel apoſtaſiæ in libertis vel proditionis librorum ſacrorum, & rituum eccleſiaſticorum quos inepto & profano riſu legere ſolebant Gentes: neve perſonæ jam eccleſiaſticæ infidelium moleſtis oneribus & gravibus premerentur. Quam rationem obſervaſſe videntur concilii Nicæni patres ſancientes, ut Chriſtiani infidelium ſervi, non prius ordinarentur, quam manumiſſi, & maturo ſuperiorum judicio examinati. *Servi*, inquit, *infidelium, quamvis ab eis diligantur; quia res eorum fideliter cuſtodiant, & quamvis ſint bonæ famæ & vitæ: tamen quia difficili ac dura ſervitute ſervos fideles premunt, non prius fieri debent clerici, quam ſint manumiſſi, ac liberi, ſatiſque probati, an digni ſint gradu.*

Alfonſus Piſanus lib. de act. concil. Nicæna c. 2.

Canon XXCI. Vulgatus.

De fœminarum epiſtolis.

Ne fœminæ ſuo potius, quam maritorum nominibus, laicis ſcribere audeant, qui fideles ſunt, vel literas alicujus pacificas ad ſuum nomen ſcriptas accipiant.

Canon XXCI. *Emendatus.*

De fœminarum epiſtolis.

Ne fœminæ ſuo potius, quam maritorum nominibus, laicis ſcribere audeant, qui fideles ſunt, vel literas alicujus pacificas ad ſuum nomen ſcriptas accipiant.

Cur fœminis ſcribere ſine maritorum nominibus, aut eis reſcribi non liceat.

CAPUT LXXXII.

QUid cauſæ eſt, patres religioſi ac ſancti, ut literas ad nomen ſolum fœminarum a laicis ſcriptas accipi, vel ab eis ſuo nomine reſcribi laicis non patiamini? conſuluerunt ne vobis, experti uxorum naturam, conditionem, ſtatum? Audiſtis ex frequenti literarum ſcriptione fœminas ſolicitari? Providerene voluiſtis maritorum honori, & auctoritati, ut omnia, tam domeſtica, quam externa ſua manu gubernentur? An audaciæ ſolicitatorum, an fœminarum, ut vulgo jactatur, levitati? Habuiſtisne perſuaſum, interdictis his mutis interceſſoribus, aditum ad turpitudinem intercludi? Putaſtis literarum jacturam, induſtria & ſolicitudine, non virorum tantum (quod referre dolet) ſed aliarum fœminarum non poſſe compenſari? Credidiſtisne, hoc ſolo decreto uxorum cum maritis ſolicitari concordiam; vel tanto obſequio matrimonii leges reliquas indicari? Placuit ne vobis, ut quemadmodum poſtea ſacerdotes & clericos, abhis literulis fœminarum ſcribendis, vel recipiendis abſtinere voluit Hieronymus, id & facerent nunc uxores? Viſumne vobis eſt, generali hac veſtra conſtitutione, laicorum uxores expreſſe, tacite tamen clericorum quas habebant, vel diaconorum, ſacerdotum, & epiſcoporum, quas habuerunt, & domi ut ſorores alebant, fore ſubventum? Aliquiſne zelotypiæ ſtimulus presbyteros, & diaconos veſtro cœtui adſtantes ad hanc conſtitutionem ferendam ſolicitavit? vel adeo progreſſa eſt religio veſtra, ſanctitas, piuſque Chriſti zelus, ut nitamini, fœminas Chriſtianas in primitivæ eccleſiæ initiis, religioſis, non præſentis, ſed antiqui ſæculi fore perſimiles; quibus deinceps harum epiſtolarum ſcriptione vetuſti & ſanctiſſimi patres, Auguſtinus & Benedictus interdixerunt? Cum hæc, beatiſſime pater, ab epiſcopis Hiſpanis quæſiviſſem, mihi reſponderunt omnes: PLACET. Nec deſunt his temporibus, quibus non diſpliceat, in quibuſdam provinciis hujus canonis decretum renovari, eaſque literulas, quarum uſus eſt frequentiſſimus, non ad uxores, vel virgines, quibus ſæpe illæ ſolicitantur, & quandoque ſolicitant, ſed ad maritos, vel propinquiores parentes, quibus earum cura mandata eſt, inſcribi, reſcribique, ut aditus tentandæ fœminarum pudicitiæ (quam tam late patere dolent multi) aliqua ex parte intercludatur. Quod ſi uxoris domum ingredi quemquam, ſine expreſſo viri præcepto, ad eam viſendam, vel rem domeſticam tractandam, non debere permittere, Ariſtoteli placuit homini ethnico. *Veritam*, inquit, *maxime verba, quæ de mulierum corruptela circumferuntur. Et ſi quid intus accidat, ut ſibi notum ſit ſoli, & ſi quod malum ab ingredientibus committatur, ut penes virum ſit culpa.* Neque homines urbanos tantum, quod Ariſtotelem dixiſſe legimus, ſed neque medicos mulierem ingenuam infirmam, Gothi majores noſtri permiſerunt curare poſſe, ſine præſentia patris, matris, fratris, filii, aut avunculi, vel alterius propinqui, excepto ſi neceſſitas emerſiſſet ægritudinis (eorum verbis loquor;) quod ſi tunc eas perſonas abeſſe contigiſſet, tunc aut coram vicinis honeſtis, aut coram ſervis aut ancillis idoneis, medicum acceſſurum. *Quod ſi aliter præſumpſerit*, inquit Rex, *decem ſolidos propinquis aut marito coactus exſolvat, quia difficillimum non eſt, ut ſub tali occaſione, ludibrium interdum adhæreſcat.* Quid mirum ſi Chriſtiani, & religioſi patres, literas, quæ tacito ſermonis expreſſi officio funguntur, minori forſan prohibuerint ſeveritate?

D. Hieron. in epiſt. ad Nepotianum.

D. Aug. in regula monachorum quæ exſtat epiſtola 109 Benedictus in ſua regula c. 54.

Ariſtoteles l. 2. œconomicor. cap. 1.

Exſtat hæc lex lib. 12 legum Vvi ſigothorum l. 2. tit. 1

Liquet igitur ex hoc canone, Hiſpanis patribus juſtius multo ejus laudis præconium tribui poſſe, quod Socrati olim honorifice impertitus eſt Cicero, eos nimirum, philoſophiam morum non e cœlo tantum devocaſſe, collocaſſe in urbibus, & in domos etiam introduxiſſe, ſed in ipſis etiam fidelium animis, ſummæ curæ inſerere ſtuduiſſe, dum non libidinem tantum, ſed libidinis indicia coerceri voluerunt. Grave enim delicti, & turpitudinis genus eſt, in fœminis præſertim nobilibus, turpes videri, etiamſi non ſint. Utinam omnes antiquæ pudicitiæ, honeſtatis, & omnium virtutum, non vero (ut quædam ſolent) turpitudinis, & vitiorum hypocritæ eſſe, & videri cuperent; nam hæc tanto peſtilentior hypocriſis, quanto exempla vitiorum magis quam virtutum nocere poſſunt, & ſolent. Julius Cæſar Pompejam uxorem, magni Pompei filiam, Clodianæ turpit dinis ſuſpicione notatam repudiavit, dictitans ejus torum non tantum crimine, ſed & criminis ſuſpicione carere oportere. Maxime enim intereſt reipublicæ, ob communem parentum, & conſanguineorum pacem, ob maritorum concordiam, ob familiarum honorem, ob certitudinem liberorum, ob hæreditatum, & ſucceſſionum ſecuritatem, dimidiam populi partem, quæ, ut Ariſtoteles prudenter conſideravit) fœminarum eſt, ſanctis continentiæ & honeſtatis legibus informari. At illarum pudicitiam qui quæve, ſolo Venereæ libidinis contemptu; non etiam decenti veſtium, & ornatus cultu; gravi oculorum aſpectu; temperato linguæ uſu; caſta aurium attentione, ac tandem modeſto totius corporis habitu conſervari, aut violari putant, falluntur; ea enim de cauſa olim Cæcina Severus gravem in ſenatu orationem habuit adverſus matronam in publico prodeuntem ſine ſtola: Lentulique auguris conſultis, quæ ita ſe exauctoraſſet, pro ſtupro pœna fuit, ut refert Tertullianus. *Quoniam quidem*, ait, *indices cuſtodeſque dignitatis habitus, & lenocinii faciendi impedimenta.* Quare Cajus Sulpitius Gallus uxorem repudiaſſe dicitur, quod aperto capite foris fuiſſet. P. Sempronius Sophus eadem nota conjugem affecit, quod ſe ignorante ludos ſpectaſſet. Quintus Antiſtius Vetus non aliter ſenſit, uxorem enim repudiavit, quod illam in publico cum quadam libertina vulgari, ſecreto loquentem vidiſſet. Quod ſi hunc decorem quæ non obſervarunt, erraſſe dicuntur, errabunt ſane & illæ, quæ ſibi perſuadent, honeſtarum matrumfamilias nomen, auctoritatemque retinere poſſe, & conſervare, etiam ſi ſuſpectarum amicitiam ineant, ſi ſuſpectis literulas ſcribant, vel recipiant: ſi ſuſpectos aut ſuſpectas grato, & hilari vultu excipiant: ſi a ſuſpectis non ſolum munera, ſed neque honorem deferri placeat. Sequantur uxores, vel earum mariti, Alexandri Severi exemplum, quem tradit Lampridius, ab

Ariſtoteles l. 1. polit. c. 3

Tertull. lib. de pallio. c. 4

Valerius Max. lib. 6. cap. 3.

Lampridius Alexand. vero.

ab impudicis mulieribus matrem ſuam, & uxorem ſalutari vetuiſſe: omnia enim quæ honeſtiſſima non ſunt in fœminis, inhoneſta ſunt, fœda ſunt, turpia ſunt, digniſſimaque tandem, ut a matronis nobilibus, tanquam capitalis, & funeſta peſtis honoris, & auctoritatis fugiantur, ut a patribus Hiſpanis in literis recipiendis, vel ſcribendis, in hoc canone honeſtiſſime ſapientiſſimeque admonentur.

Hæc ſunt, beatiſſime pater, quæ in religionis adoleſcentis, aut naſcentis potius incunabulis, Hiſpani epiſcopi, ad retinendam & propagandam eccleſiaſticæ diſciplinæ integritatem, quam apoſtolis Petro, Paulo, & Jacobo divinitus acceperant, non ſingulari modo humanæ ſapientiæ, & prudentiæ laude ſcripſerunt; ſed divina morum, & vitæ ſanctitate ſtabilierunt, & glorioſa proprii, ſanguinis ſubſcriptione conſignarunt. Quæ licet ſedi tuæ ſacroſanctæ difficillimis eccleſiæ temporibus, non ſine maxima obſequii laude retulerint, & piiſſima religionis fide conſecrarint: denuo tamen, ſapientiſſimo & maximo beatitudinis tuæ judicio renovari cupiunt, & renovata confirmari impenſius optant: ne temporis diuturnitate ſuffulta & corroborata (ut ſolet) quorumdam audacia, quas concilio cœpit adimere, ſibi vires conciliet: paremque faciat jacturam Hiſpanorum dignitas & religio, quam ſuſcepit adhuc concilii vetuſtas. Quod ſi id labores noſtri, lucubrationes, ſtudia, & preces a te non impetraverint; hoc impetrare ipſa cauſa debet, hoc eccleſiæ auctoritas, hoc Chriſtiana pietas, hoc divina religio, quæ dolet ſane, nec dolet tantum, ſed conqueritur, hujus concilii dignitatem, cum in eadem, quæ cetera, cauſa ſit, non in eadem eſſe exiſtimationis publicæ, & auctoritatis conditione: quam demum ſi tu conceſſeris, vel olim a Chriſto, & fede tua conceſſam, ſed invidia temporum, & quorumdam licentia contemptam, ac pene collapſam refeceris, erexeris, & in priſtinum antiquæ majeſtatis ſtatum reduxeris; efficies profecto, ut te non reſtitutorem ſolum, ſed actorem noſtræ dignitatis, defenſorem fidei, propugnatorem avitæ religionis, & tanquam piiſſimum patriæ parentem agnoſcat, veneretur, & colat Hiſpania tota, quod non minorem intelligat tibi, virtutis, pietatis, & beneficentiæ gloriam deferendam, in erigenda labaſcente jam concilii auctoritate, ac ipſis epiſcopis concilii auctoribus in condenda. Quinimo ſuperiorem longe hanc illa nec inviti fatebuntur omnes, qui agnoſcant ſincerius, tanto eſſe præſtantius, gratiuſque futurum, reſtitui injuria ſublatum, quam tribui recenter, quanto etiam miſerabilius, acceptum perdidiſſe, quam omnino non accepiſſe beneficium. Præſta igitur illud, præſta, ſanctiſſime Clemens, aut redde potius catholicæ Hiſpaniæ, catholicæ eccleſiæ, catholicæ religioni, quæ una a te habere omnes impenſe cupiunt, & a te ſolo habere poſſunt; redde illud libenter, redde benigne, ut veriſſime de te prædicare poſſit poſteritas, quod de ſanctiſſimo PP. Stephano glorioſe retulit, & laudavit antiquitas. Cum ad novitatem enim erroris Agrippini Carthaginenſis epiſcopi cuncti reclamarent; atque omnes undique orthodoxi ſacerdotes, pro ſuo quiſque ſtudio retinerentur, tunc beatæ memoriæ Stephanus apoſtolicæ tuæ ſedis antiſtes (ut auctor eſt Vincentius Lirinenſis) cum ceteris quidem collegis ſuis, ſed tamen præ ceteris reſtitit, dignum (ut opinor) exiſtimans, ſi reliquos omnes tantum fidei devotione vinceret, quantum loci auctoritate ſuperabat. Quod & in epiſtola ad Africam miſſa, his verbis ſanxit. *Nihil innovandum, nihil pervertendum eorum quæ tradita ſunt a majoribus*, ſatis intelligens vir ſanctus ac prudens, pietatis rationem nihil aliud admittere, niſi ut omnia qua fide a patribus ſuſcepta forent, eadem fide filiis conſignarentur: noſque religionem, & præclara religionis decreta, non qua vellemus ducere, ſed qua nos illa ducerent, agnoſcere, ſequi, amplecti, colere, & venerari oportere: idque eſſe proprium Chriſtianæ modeſtiæ, & gravitatis, non ſua poſteris tradere, ſed tradita a majoribus præclare cognita, & accepta ſervare. Si omnia ergo (ut vidiſti) hujus concilii decreta, ſanctæ doctrinæ plena, plena pietatis Chriſtianæ, plena catholicæ religionis, plene probavimus; ne patiaris illa profana quorumdam audacia immutari, labefactari, perverti. Si aurum purum putum accepimus a catholicis; ne feras plumbum impudenter, vel æramenta ab hæreticis fraudulenter ſupponi. Si ſalubrem aquam, ſi perennem, ſi claram, ſi cœleſtem a divino ſancti Spiritus fonte hauſtam religioſi epiſcopi in hoc concilio reconditam reliquerunt: ne a perfidis putidam, cœnoſam, & peſtilentem, vel ſubjici, vel miſceri permittas. Si uniones & gemmas pretioſas, tuæ ſedi ſanctiſſima Chriſti membra obtulerunt, ne patiare impuras quaſdam & adulterinas inferri: ſed ſi neceſſe ſit, oblatas ab his polias, ſi ab his & Hiſpanica eccleſia politas, catholicæ artificioſe inſere: ſi inſertas jam a pontificibus aliis, tu tutare fideliter, adorna ſapienter, adjice venuſtatem, ſplendorem, & gratiam; ut te poliente reddatur illuſtrius, quod antea obſcurius credebatur; per te intellectum gratuletur poſteritas, quod antea venerabatur non adeo intellectum vetuſtas. Doce fideles omnes quod a Chriſto didiciſti, doce & confirma nove, non novam, ſed ſanctam, & veterem hujus concilii doctrinam & adeo veterem, ut fere cum ipſamet Chriſtiana religione cepiſſe videatur. Creſcat florenti tuo imperio in dies, & proficiat, tam ſingulorum, quam omnium, tam Hiſpaniarum, quam aliarum provinciarum; tam concilii unius, quam totius eccleſiæ, ſacra dignitas, ſacra auctoritas, ſacra majeſtas. Creſcat rerum divinarum cognitio, ſcientia, ſapientia: ſed in ſuo dumtaxat genere, in eodem ſcilicet dogmate, eodem ſenſu, eadem intelligentia. Imitetur religio noſtra corporum rationem, quæ licet annorum decurſu numeros omnes ſuos evolvant & explicent, eadem tamen permanent, quæ antea erant. Inter pueritiæ florem, & maturitatem ſenectutis intereſt plurimum, ſed iidem tamen ipſi ſenes fiunt, qui fuerant antea adoleſcentes: ut quamvis unius ejuſdemque hominis ſtatus habituſque mutetur, una tamen nihilominus, eademque natura, una eademque perſona ſit. Quod ſi humana ſpecies in aliquam deinceps, non ſui generis vertatur effigiem, aut certe addatur quidpiam membrorum numero, vel detracti loco, quid aliud non proprium, ſed alienum ſubjiciatur, neceſſe eſt, ut totum corpus, vel intercidat, vel prodigioſum fiat, vel certe debili etur. Abſit ergo, ut ſano Hiſpano corpori, ut ſacro Hiſpano concilio, ut ſanctæ Hiſpanicæ religioni, quinimo & catholicæ, quid temerarium, quid profanum, quid impium falſo tribuatur. Abſit, ut pro cœleſti dogmate humanæ ſuperſtitiones introducantur. Abſit, ut bene fundata antiquitas impia novitate ſubvertatur. Quod ſi ſeneſcente, aut caduca pene jam ætate (ut rerum eſt viciſſitudo) ſi temporum injuria, ſi hæreticorum impietate; ſi catholi orum incuria, quid immutatum, quid ereptum, quid detractum, vel ablatum de religione hujus concilii, vel de honore potius eſt; hoc ipſum ſingulari tua pietate & clementia recuperari, ſarciri, reſtituique oportet: ut quod in Hiſpanica eccleſia veterum patrum fides, quod caritas & religio, quod ſapientia doctorum, quod confeſſorum conſtantia, quod martyrum ſanguis, quod ipſius tandem optimi & præpotentis Dei agricultura ſevit, hoc ipſum revulſa hæreticorum zizania, a te ſapientiſſime excolatur, excultum floreat, matureſcat, proficiat & perficiatur: ac tandem veriſſimum fiat his temporibus, in recenti hac Hiſpanicæ religionis preſſura, quod ſuperioribus etiam de catholicæ dixit Hilarius. *Tum vincit, cum læditur; tum intelligit, cum arguitur: tum obtinet, cum deſeritur: dum opprimitur, creſcit, dum perſequitur, floret: dum contemnitur, proficit: tunc ſtat, cum ſuperare videtur: proficit afflictionibus, ſanguine martyrum irrigatur: triſtitia erigitur, anguſtia lætatur, jejuniis reficitur.* Aliter enim, beatiſſime Clemens, ſi permutari antiquorum decreta, ſi ad cujuſcunque ſani, vel inſani arbitrium intelligi, vel violari potius, & pollui patrum inſtituta, ſi extra ſacratæ, atque incorruptæ vetuſtatis fines egredi, profanæ ac novellæ curioſitatis libidinem, vel vagari permiſeris, ſi laſcivientem hanc hæreticorum licentiam, vel impudentiam potius, debacchandi in catholicæ eccleſiæ concilia, non cohibueris; horreo dicere, quantum excidendæ, atque abolendæ religionis periculum conſequatur! abdicata enim qualibet parte catholicæ religionis (obtinent enim non minimam ſacra eccleſiæ concilia, ſed præſertim antiquiora) alia quoque atque etiam alia, ac deinceps alia, & alia jam quaſi ex more licitoque abdicabuntur. Porro ſingulatim partibus repudiatis (ut docte ſatis idem Vincentius Lirinenſis perſequitur) quid aliud ad extremum conſequetur, niſi ut totum pariter repudietur? Si novellæ quædam & inſolitæ, vel inſolentes potius, decretorum eccleſiæ interpretationes, pro antiquis eccleſiæ ſententiis, ſi extraneæ pro domeſticis, ſi pro ſacratis profanæ, ſi impiæ pro catholicis inſeruntur, traduntur, & publicantur: proſerpat hic mos, in univerſum neceſſe erit, ut nihil poſthac apud eccleſiam intactum, nihil illibatum, nihil ſanctum, nihil integrum, nihil tandem immaculatum relinquatur; ſed ſit ibidem deinceps impiorum & turpium errorum ſeminarium, ubi erat antea caſtæ & incorruptæ ſacrarium veritatis: a quo vel leviter diſſimulando, tam pia & religioſa ſanctæ Romanæ, & catholicæ eccleſiæ cura & ſolicitudo debet abeſſe, quam ipſa præter reliquas omnium ſaluti, & incolumitati majoris, & ſacratioris imperii ratione & conſulere, & providere tenetur. Hoc autem facilius conſequi poſſe tradiderunt majores, ſi vetera fideliter ſapienterque tractando, ſi qua ſunt antiquitus informata & inchoata accuret & expleat, ſi qua obſcura declaret, ſi qua recondita exprimat, ſi expreſſa & enucleata conſolidet, firmet: ſi qua conſolidata & firmata cuſtodiat: hoc enim Nicæni, Epheſini, Chalcedonenſis, Conſtantinopolitanorum, Lateranenſium, Tridentini & reliquorum conciliorum decretis (quotquot exſtant hodie) enixa ſemper eſt catholica eccleſia; hoc ſemper neque quidquam aliud hæreticorum erroribus, aut recentiorum commentis excitata contendit. Hoc etiam Hiſpanica præclaris catholicæ veſtigiis inſiſtens adverſus vanas Gentium ſuperſtitiones, & veſanas hæreticorum novitates hoc concilio olim conſtituit, decrevit: & hoc ipſum hodie declarari, ſtabiliri & confirmari lata a te recenti conſtitutione expoſcit, exoptat, & orat. En oratum etiam veniunt antiquiſſimi Hiſpaniæ confeſſores, & martyres,

tuis

tuis pedibus humillime advolvi cupientes. En accedunt jam susceptæ pro religione vulnera, & obductæ cicatrices modestius potius, quam gloriosius tuæ sanctitati monstrantes. Ecce jam adsunt heroes sanctissimi, æterna gaudentes felicitate, tuæ tamen divinæ clementiæ & pietatis uberrimum hunc fructum adhuc expectantes. Ecce instant acrius, & urgent beatitudinem tuam, ut si quid de ecclesia, si quid de fide, si quid de religione bene sint meriti, si quod lumen in ecclesiæ exordio Gentium & hæreticorum tenebris propria, aut cœlesti potius sancti Spiritus doctrina intulerunt, si quod posteritati beneficium tam sancti labores comparaturi, si non vivi modo, sed morientes (si mori potuerunt, quorum mortalitas magis quam vita finita est) tanquam athletæ fortissimi pro ecclesia pugnantes, divinam ecclesiæ ab ecclesiæ inimicis, pacis & unitatis victoriam trophæaque reportarunt; hoc a te velut præmii & mercedis loco consequantur, ut non disparem saltem, non inferiorem in terris apud homines sanctissimæ illorum reliquiæ & doctrina, ac in cœlis apud Deum augustissimi illorum spiritus dignitatem & auctoritatem obtineant: ne divinæ sententiæ præjudicium profana quorundam levitate spernatur; ne hi quos ut doctiores, quos ut meliores, quos ut sanctiores elegit & amplexus est Christus, tanquam ob immanissima scelera, bonis sacris interdicti ab ecclesia deportentur: sed quos alii judices, & censores, nullis suffragiis creati, nulla auctoritate selecti, sed severo nimis & rigido privato suo judicio relegarunt, æquitas tua singularis & clementia, patefacta jam post tot annorum decursum, quæ hactenus oppressa est, veritate, revocet & restituat. Nihil enim habet, nec sacra tua dignitas majus, quam ut possis; nec sancta mens tua melius, quam ut velis, omnium, sed sanctorum præsertim auctoritatem conservari, sublatam restitui, restitutam augeri, & auctam tandem quo possit splendore exornari: & ut felicitatis est posse quantum velis, sic & magnitudinis velle quantum possis. Longiorem forsan disputationem Calvini, Magdeburgensium, & reliquorum hæreticorum impietas postulabat: æquitas autem causæ & natura tua multo breviorem. Quare cum & mihi, & martyribus, & universi concilii dignitati utilius futurum esse arbitrer, te ipsum, quam aut me, aut quemquam alium loqui tecum, finem jam dicendi faciam: si modo prius illud solum addiderim, restituta hujus concilii dignitate, non tantum martyribus & confessoribus Hispaniæ rem te jucundissimam gratissimamque facturum; ut & ipsi etiam ætatem hanc tuam propriis tuis virtutibus florentem, sed ingravescentem diu publicis calamitatibus, perpetua apud dominum foveant intercessione, divinum beneficium beneficio divino mutuo compensantes. Nec universam solum Hispaniam, quod in ea exornanda, nullum amoris, nullum studii, nullum pietatis officium prætermiseris; sed Italiam præterea, Galliam, Germaniam, Angliam, Græciam, Asiam, & omnes orbis provincias eximio beneficio devincies, quod inclinantem jam hujus concilii erigens auctoritatem, iisdem provinciis, quæ ab hoc concilio canones, & decreta lubentissime fatentur accepisse: præclara divinaque providentia comprobes, defendas, sustentes, confirmes: devincta etiam recenter gratulabitur tibi ipsi & nominis & animi tui singularis clementia, quæ tanti beneficii magnitudinem gloriamque a se ipsa debitum iri putat. Gratulabitur omnis posteritas, quod antiquissimi hujus concilii canones, senescentes ætate multa, & mul orum offensione nutantes, auctoritate tua confirmatos laudare possit posthac securius. Gratulabitur tandem & gratificabitur Christus, quod dignitatem & Hispanicæ & catholicæ suæ ecclesiæ tibi sancto ipsius Spiritu & gratia commissam, non solum sartam tectamque custodieris, sed novo splendore illustratam, nova etiam auctoritate cohonestaveris. Quod ut oro & exopto, sic spero & confido, ad cultum Dei, ad obsequium Christi, ad dignitatem ecclesiæ, ad honorem Hispaniæ, ad jucundam & gratam tui nominis recordationem, (cui tam egregiam & illustrem laudem divina A videtur reservasse providentia) & ad æternæ beatitudinis præmium felicissime successurum. Nam si omnibus illis, quod post Platonem, aut potius ex Platone Tullius scripsit, qui patriam conservaverint, adjuverint, auxerint, certus est in cœlo ac diffinitus locus, ut beati ævo sempiterno fruantur: nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia cœtusque hominum jure sociati, quæ civitates appellantur, quorum rectores & conservatores, cœlitus profecti, illuc revertantur: quanto magis merebitur, qui militantem hanc ecclesiam, munitissimam Dei civitatem, inexpugnabilem arcem fidei, cujus imperii amplitudo ipsius solis finibus terminatur, quam carissimam sibi sponsam impendio sui sanguinis Christus devinctam tenet, qui omni officiorum genere coluerit, qui summo studio & pietate protexerit, qui ab impugnantium telis singulari vigilantia defenderit, qui ardentissima caritate adamaverit, quanto, inquam, uberiorem fructum, auctiorem mercedem, ampliora præmia, a Deo opt. & max. æquissimo & liberalissimo laborum atque virtutum æstimatore percipiet? B eum enim exactis longissimæ & felicissimæ vitæ spatiis, inter purissimas mentes cœlitum, merito sperabimus æterna beatitudine fruiturum.

Ceterum si quid in his tandem est, Clemens sanctissime, aut culpa negligentiæ omissum, aut rerum ignoratione offensum, aut ætatis conditione peccatum: ejus a te veniam precor, & quam humillimis possum precibus supplex rogo, supplex efflagito. A te ignarum doceri, tardum impelli, elatum reprimi, errantem corrigi, lapsum erigi, stantem firmari me cupio vehementer. Habes, habebisque semper summo ingenio alios, singulari alios eloquentia, præclaris studiis, & eruditione alios, multo (quod lubentissime fatear) superiores: sed qui fidem Petri firmius teneat, qui sedem Petri sanctius colat, qui te in ea divina providentia sedentem religiosius veneretur, habebis neminem. Scio cum Bernardo, quam in Christi ecclesia personam geras, *Tu es sacerdos summus, tu pontifex maximus, tu princeps episcoporum, hæres apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abrahæ, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, judicatu Samuel, potestate Petrus, & unctione Christus.* Fateor cum Cypriano, ecclesiam Romanam (cui totam doctrinam apostoli cum sanguine C suo profuderunt) catholicæ radicem esse & matricem; & in hac una sancta, catholica, & apostolica, ut in veræ sinu matris acquiesco. Hujus doctrinam sanctam cum lacte nutricis infans hausi, puer didici, & constanti jam ætate constans retineo, amplector, defendo, & in hac tandem consenescere & emori cupio, huic me meaque omnia, uti reverenter, ita & libenter subjicio, & si quid vel ingenitus patriæ amor, vel justa in gravissimi & vetustissimi hujus concilii reprehensores intemperantius dictum extorserit indignatio; si pii hujus operis dignitate, & sanctissimæ tuæ majestatis gravissimis & eruditissimis auribus indignum aliquid vel me invito his traditum monumentis exciderit; hoc in primis summa & justissima erga fidem sedemque istam tuam apostolicam hæreditaria & peculiari quadam Mendozeæ gentis nostræ D maximis semper ab eadem honoribus exornatæ, observantia & obsequio, hoc flagranti eruendæ & propugnandæ veritatis studio, hoc singulari in divos & ecclesiam catholicam pietatis & religionis zelo, sinceræque tandem & præclaræ meæ conscientiæ & fidei testimonio excusari, indulgeri & condonari obnixe rogo, & certo me impetraturum singularis & nominis & animi tui CLEMENTIA spem firmissimam pollicetur. Deus opt. max. S. T. quam diutissime servet incolumem, ut te gubernante, sedatis temporum difficillimorum fluctibus, & parta de communi hoste victoria, respublica Christiana in optata pace, & tranquillitate conquiescat. Dat. Frexni apud Tornum IV. Kal. Aprilis, cIↃIↃ. XCIII.

Tuæ beatitudini deditissimus Ferdinandus de Mendoza.

D. Bernardus de consideratione ad Eugenium c. 1 lib. 2.

D. Cyprianus in epist. 41 ad Cornelium papam Tertull. de præscript. adversus hæreticos c. 36

AL RE

AL RE NUESTRO SEÑOR
DON PHELIPPE II.
SOBRE LA DEFENSA Y APPROVACION
del concilio Illiberitano.
DON FERNANDO DE MENDOCA.
SEÑOR.

SI el estudio y diligencia, que he procurado poner en este trabajo, que ofrezco aora a V. M. correspondiessen al zelo con que le empece, y acabe, pensaria avia hecho a V. M. un servicio muy de su gusto, pues quanto se alcancasse del de Dios, de su iglesia, y destos reynos, a que se endereca; tanto es cierto auria alcancado del de V. M. viniendo a ser en esto todos uno.

Es defensa de un concilio de España, que aunque en dotrina y religion, es muy conforme a los demas aprobados de la iglesia, en numero de decretos ygual a muchos: y en antiguedad de tiempo superior a todos: non han faltado hereges en Inglaterra, Francia, y Alemania, que en lo primero y postrero, ayan intentado hazerle dos injurias, tan proprias de sus autores, Calvino, Ingleses, y Magdeburgenses, quan agenas de la fe y religion de los santos martyres y confessores, que se hallaron en el; cuya autoridad y dotrina, fue antes deste concilio muy estimada en las provincias de España y despues tenida, y seguida en las demas de la Christiandad, por todos los concilios generales y provinciales que en aquella era celebro la iglesia.

La que toca al tiempo, es de los hereges Ingleses y Magdeburgenses, que le procuran quitar los unos novecientos, y los otros quatrocientos annos enteros de su antiguedad, *a* con menor fe, y caridad, y mayor impiedad, que lo que suena. porque non solo pretenden quitar a España la honra que de justicia se le deve, assi por la antiguedad de la religion, como por la confession de la fe, que aqui hizo y dexo escrita: sino tambien pretenden quitar a la iglesia catholica, la parte de los argumentos y fuercas que tiene, en ochenta y un decretos deste concilio, para probar la antiguedad de las tradiciones divinas, y eccleasticas: porque con ellos se compruevan casi todas las que oy conserva y guarda la iglesia.

Este agravio pretendo se deshaga, y que se convierta en una honra mayor, tan devida a este concilio; quanto olvidada de todos los escritores deste reyno; que es, ser este EL PRIMER CONCILIO de la iglesia; no solo de la España, sino aun tambien de la catholica, y de quien se han aprovechado casi todos los que en mil y trezientos años se han celebrado en ella. Dexo los que hizieron los apostoles en Jerusalem, despues de la muerte de Christo; que por referirlos S. Lucas en los actos de los apostoles, vienen a ser mas parte del nuevo testamento en que estan, que concilios de por si: y con esta consideracion ja mas se han puesto en el numero, y tomos dellos.

La honra que digo deverse a España, por ser della el primero de los concilios que ay de la iglasia, aunque es tan grande, pienso se la han de venir a conceder facilmente las demas naciones del mundo; pues sabiendo que fue la primera que nuestro señor quiso honrar, y regalar, assi en su nacimiento, como despues de su muerte: en su nacimiento, haziendo parecer en España (como refiere S. Thomas *b*) tres soles de y gual grandeza, que poco a poco se venieron a juntar, y convertir en uno: representando la distincion y igualdad de las personas divinas, y la unidad de la essencia: y que lo uno, y lo otro, avia de ser conocido en este reyno, antes que en otro del mundo, y tan fielmente siempre conservado: despues de su muerte, en que quiso, y ordeno, que fuesse tambien la primera adonde se predicasse, y publicasse su evangelio; es forcoso que confiessen con esto, no solo que es este concilio Español, el primero de todos los que tiene la iglesia, sino que tenia España precisa obligacion y necessidad de hazerle, y professar en el publicamente, y por escrito, como lo hizo, todo, o lo mas sustancial de la religion, que de palabra avia recebido de los apostoles: pues era este reconocimiento muy devido: lo uno, a la antiguedad de la religion, lo otro, a la grandeza del beneficio y gracia que avia recebido.

Con la segunda injuria han procurado Calvino, y otros hereges, y lo que es mas de sentir, no hereges solos, sino muchos catholicos quitar toda su autoridad a este concilio: los unos confirmando con el sus errores: los otros afirmando no ser catolica su dotrina; y assi vienen ya a hablar del muchos, como si fuera conciliabulo de Novaciano, de Ario, de Macedonio, o Vigilancio: y esto no lo han dicho y publicado solo en los libros de particulares que andan esparcidos (aunque estos son muchos, assi de estrangeros, como de naturales deste reyno) sino que tambien en los tomos de concilios generales y provinciales, que tiene la iglesia para su govierno: y adonde no se suele, ni deve, ni puede poner cosa que no sea sacrosancta, y que se tenga como por regla y canon de la iglesia, en la edicion ultima de cinco tomos dirigida a su santidad de Sixto V. se pone al principio deste como por cabeca, que es concilio nunca recibido de la iglesia por los canones erroneos que tiene: injuria por cierto bien indigna de la religion de tal concilio: y que convenia deshazerse, respondiendo y satisfaziendo a los catolicos con estudio y cuydado ygual a su descuydo: y a los hereges con pena y castigo corporal muy conforme a su impiedad y delicto. Esto segundo toca al emperador y rey de Francia, en cuyos reynos se maltrata esta santa dotrina: pero lo primero a V. M. y a sus vassallos, por quienes conviene se responda a las calumnias que oponen a este reyno y a su religion.

Entre muchos que España ha criado en virtud y letras muy insignes, no he visto que hasta aora aya querido alguno encargarse desta empresa, sirviendo a su ley, a su rey, y a su nacion, como pedia la obligacion de todo esto junto: aviendo aora y siempre acudido con gran valor a todas las que en armas y letras se les han ofrecido. Solo he visto de pocos dias a esta parte acabada ya esta obra, que la defiende en otra suya, Garcia de Loaysa maestro del principe nuestro señor, y limosnero mayor de V. M. que parece, que este cargo que tiene de ayudar y favorecer a los probres bivos, ha querido tambien estenderle con nuevo genero de piedad a los difuntos, tan necessitados desta defensa, como estotros de su limosna.

Pero como el fi de Garcia de Loaysa ha sido mas general, que es recoger y corregir la letra de todos los concilios de España, conforme a diversos originales antiguos que ha tenido: y que han bien aprovechado para emendar las faltas de los comunes, y despues añadir algunas notas en declaracion de los canones difficultosos que se ofrecian: no pudo, ni convino a la brevedad de su instituto, satisfazer tan copiosamente a la malicia de los hereges, y a la necessidad que a via de una defensa particular deste concilio, contra los errores que le oponen: como en otro tiempo la tomo a su cargo del Ephesino S. Cyrilo, contra Nestorio Arcobispo de Constantinopla: y en defensa de nuestra religion, contra los errores que en ella notavan los Gentiles, hizieron lo mismo san Justino martyr, en la apologia que ofrecio a el emperador Antonino Pio, Melito Sardense, Apolinar y Athenagoras en las que ofrecieron a Antonino Vero, Quadrato discipulo de los apostoles, y Aristides filosopho Athenienso en las que presentaron al emperador Adriano: y finalmente como escrivieron sobre la misma defensa Tertulliano en su apologetico, contra Scapula, y S. Cypriano contra Demetriano, y S. Augustin en los libros que intitulo de la ciudad de Dios a Marcellino.

Muchos dias ha que yo he desseado hazer esto, con fin de suplicar a V. M. se sirva de bolver en esta causa (como en todas) por la religion de la iglesia, por la autoridad de sus santos, y por la honra de Dios y de sus reynos Y que por medio de V. M. (vista y averiguada la verdad de la dotrina y religion deste concilio, como se procura probar en este mismo libro) se persuada su santidad que conviene confirmarle, declarando ser su dotrina muy conforme a la de Christo, y su evangelio, y a todos los demas decretos de concilios, pontifices y santos, que ha avido hasta oy en la iglesia: para que nilos hereges se atrevan, ni los catolicos se descuyden en hablar del, con menor respecto y consideracion de la que se le deve.

Bien veo, ser este trabajo muy superior a mis fuercas: pero como se que es ygual a la religion, piedad y zelo de V. M. vengo a cobrar las que por mi me faltan: y a esperar que la autoridad de V. M. con la justicia de la causa ha de restituyr

restituyr en muy breve tiempo a sus reynos y a la religion catolica la que le han quitado los muchos que ha que se celebro este concilio, y la impiedad de los hereges.

Para alcancar esto, y par creer que la dotrina deste concilio, es catholica y santa, concurren todas las razones que se podian ofrecer o dessear, assi mirando el lugar donde se celebro, y el tiempo: como las personas que le celebraron; porque el lugar fue santo, santo el tiempo, y los obispos santos.

El lugar fue Illiberis, una ciudad grande y antigua de España, de cuyas ruynas se vino despues a edificar la de Granada, que esta a dos leguas y quarto della. Fue siempre Illiberris ciudad muy noble, assi por la antiguedad de su fundacion, que es de las mas antiguas de España, y de quien Ptolemeo, Estephano, y Plinio hazen honrada memoria; como por la antiguedad de la fe y religion Christiana que recibio en ella, antes mucho que otras destos reynos. *c* Porque a S. Cecilio, discipulo de S. Pedro, le recibieron con tanto gusto; y oyeron su dotrina con tan buena atencion y zelo, que holgo poner alli su catedra principal, y tomarla como por cabeca y seminario de aquella provincia. De manera que viene a ser la iglesia Illiberritana, fundada, instituyda, y enseñada por poresstad y orden de san Pedro, y por san Cecilio su primer obispo, iglesia santa y apostolica, que assi solia llamar la antiguedad a las que los apostoles o suo discipulos fundaron: y honravanlas y veneravanlas tanto, que quando se offrecia alguna duda, o en materia de la fe, o de tradiciones divinas y ecclesiasticas, el juyzio que solian hazer, era acudir a lo que tenian y guardavan estas iglesias: pareciendoles (y con mucha razon) que lo que los obispos avian recibidos de los apostoles sus maestros, y los apostoles de Christo, y Christo de Dios, lo ternian mas en la memoria, y aurian procurado guardarlo siempre y executarlo mejor. Assi se aprovecho deste argumento S. *d* Irineo disputando contra Valentino, Marcion, y Menandro, discipulo de Simon, y satisfaciendo con la dotrina de la iglesia de Smyrna, instituyda, y enseñada por san Polycarpo, discipulo de S. Iuan. Deste mismo se aprovecho san Ignacio escriviendo a los de Philadelpho: y del mismo *e* Tertulliano, disputando contra los Gnosticos; a los quales opone la iglesia de Corinto en Achaya, la de Philippos en Macedonia, la de Epheso en Asia, enseñadas por san Pablo. Esta misma dotrina enseña S. *f* Augustin a los catolicos: el qual aun estiende la opinion y estima que se deve tener destas iglesias a tanto, que dize, que si en algun tiempo se dudare, qual sea libro canonico, o divino de la sagrada escritura, (como antiguamente se dudo por algunos, de los de los Machabeos, y del de Tobias, y de la epistola de S. Pablo a los Hebreos) dize, que aquel se tenga por canonico y divino, que estas iglesias tuvieren por tal: y assi vino a convencer a *g* Fausto Manicheo, que negava ser el evangelio de S. Matheo suyo, con tenerle por tal las iglesias, que los apostoles, o sus discipulos fundaron o enseñaron. No es cosa pues decente ni justa, que se reprueve por sospechosa y errada la dotrina de una iglesia apostolica y santa, que para convencer los errores de los hereges, la siguieron siempre los santos, y a consejaron que siempre la sigamos. Y si de una iglesia sola, fundada por los apostoles, o sus discipulos, se saca argumento bastante para provar la verdad de una dotrina como estos santos enseñan: que se deve dezir o pensar de diez y nueve iglesias juntas, que casi todas lo son: pero particularmente, fuera de la que digo de Illiberris, quatro: la de Zaragoza fundata por el apostol Santiago, la de Toledo por S. Eugenio, discipulo de S. Dionisio Areopagita, la de Ebora por S. Mancio discipulo de Christo nuestro señor, la de Guadix por san Torquato discipulo de S. Pedro, por la primera Valerio, por la segunda Melanthio, por la tercera Quinciano, y por la postrera Felix.

De los quales (cierto) y de los demas no podemos formar quejade que ubiessen sido tampoco agradecidos a sus maestros, que en todo el concilio no hiziessen memoria dellos, o rampoco zelosos del bien de sus discipulos, y suyo proprio, que quisiessen callar, y encubrir el origen y autoridad de su dotrina, sabiendo que publicandola venian a alcancar mejor el fruto, y fin que pretendian della, y dellos: pues no solo a y argumentos e indicios probabiles de que no se olvidaron desto, sino que ay certidumbre y evidencia tan clara de la santa memoria que dellos, para entrambos fines tuvieron, que aun los contrarios advirtiendolo bien, no podran dexar de confessarla. Porque dudandose en *b* una session deste concilio, si era cosa licita deribar y deshazer con fuerca los idolos de los Gentiles, para acabar de destruyr su falsa secta y superstition, las razones que dan para resolverse en que no lo era, son dos. La primera, dezir, que no tienen desto dotrina escrita en el evangelio; la segunda, que ni saben, ni hallan tradicion de los apostoles sus maestros que lo huviessen ellos hecho o enseñado en su vida. De que podemos tambien collegir otras dos cosas para honra particular destos santos obispos. La una, su gran modestia y humildad: pues en materia de religion, no quisieron dar regla propria de nuevo, sino teniendo y haziendo el reconocimiento, que devian a sus maestros, seguir la que ellos avian hecho o enseñado en su vida: la otra, el exemplo y dotrina que nos dexam, para convencer a los hereges, pues a falta de escritura, nos dizen la mucha autoridad que tienen, y deven tener las tradiciones apostolicas de la iglesia.

El tiempo en que este concilio se celebro tambien fue santo, por que sillamamos tiempo santo, al que particularmente se dedica a las cosas de Dios, el que escogieron los obispos para celebrer este concilio, era dos vezes santo; *i* santo por ser en quaresma, en que se representa la memoria de la muerte de Christo, y de nuestra redempcion: y santo tambien por juntarse a cosa tan santa, como reprovar los errores de los Iudios, y Gentiles, reformar las costumbres de los fieles, confirmar y declarar la dotrina de nuestra santa fe y religion.

Pues las personas que assistieron en el, no fueron menos santas, porque se hallaron entre otras Valerio obispo de Zaragoza, que despues en la persecucion de Diocleciano y Maximiano padecio por defensa de la fe un *k* martyrio tan glorioso como santo, y ansi le celebra la iglesia a los veynte y ocho de Henero. Hallose juntamente S. Vicente martyr su diacono e interprete, cuyas vidas y muertes santas porque los *l* martyrologios de la iglesia estan llenos destas, dexo de referir: pero bien basta saber, ser santos canonizados de la iglesia: y como esta no puede errar en la aprovacion que haze de su muerte y de su vida: assi tambien se deve creer, no erraron ellos, principalmente en cosas tan graves de la fe; ni en su vida, ni en su muerte. Hallose tambien Osio obispo de Cordoua, confessor y santo, que assi lellama de S. *m* Athanasio: *n* Theodoro Balsamon patriarcha de Antiochia dize, que por su virtud y santitad le dieron este nombre de Osio, que en Griego significa santo, Y no solo fue santo, sino tan grave en dignidad, tam docto en letras, tan bien reputado cerca de los emperadores y pontifices de aquellos tiempos; que el primero que embio a Egypto *o* Constantino magno a componer las dissensiones de Alexandria entre Arrio y Alexandro, y a reprobar error tan grave como el de Arrio, que negava la y gualdad del hijo con el Padre, fue Osio. El primero que hizo absolver a Ceciliano obispo de Cartago y primado de Africa en el concilio Arelatense primero, del testimonio y error que le avian levantado, y condenar a Donato y su scisma y heregia, cosa tan importante para la iglesia (como refiere S. *p* Augustin) fue Osio. El primero que escogio S. Silvestro papa, para que juntasse el concilio Niceno general en Bithynia, con cargo de *q* presidente del, fue Osio. El primero a quien encomendo todo el concilio compusiesse el symbolo de nuestra fe, que sillamamos communmente el Niceno, para declaracion mayor de los articulos, en que avian reparado los hereges, y el que le compuso, como refiere san *r* Athanasio, fue Osio. El primero que ayudo a reprobar la heregia de Eustachio monje y obispo de Sebastia, juntando en Paphlagonia el concilio *s* Gangrense, fue Osio. El presidente del concilio Sardicense *t* general en Thracia de casi quatrocientos obispos, en tiempo de Iulio papa primero, fue Osio: el que sustento y defendio en toda a quella era la religion catolica contra los Arrianos y Novacianos, fue Osio: a el qual estimaban tanto los fieles, que dize *u* Nicephoro que le tenian y reverenciaban como a un milagro del mundo: y por otra parte le temian tanto los hereges, que teniendo de su parte gran numero de obispos, presbyteros y diaconos, y mucho major de los principales del pueblo, con todo dezian y *x* afirmavan, que ni avian acabado, ni empecado su negocio, mientras tuviessen a Osio por contrario. Pues conforme a esto suplico a V. M. se sirva mandar considerar, que si Osio por sustentar la dotrina catolica de nuestra religion, sufrio destierro, y no destierro solo, sino señales impressas con fuego en la y frente, que le mando poner, por su constancia y confession Daciano presidente en España de Diocleciano y Maximiano, en la decima persecucion de la iglesia: si sufrio otro destierro en edad tan mandura, y con autoridad y canas tan venerables, por Constancio *y* emperador y los Arrianos: si S. Valerio y S. Vicente padecieron los tormentos y muerte que se sabe, por defensa no solo de la dotrina de Christo, sino aun por confervacion de los libros sagrados que pretendia quemar *aa* Diocleciano: como se deve, ni puede creer, que a quienes no movieron amenazas, azotes, fuegos, tormentos, destierros, a quienes no pudo persuadir cosa illicita la eloquentia y alagos de los Gentiles; a quienes no pudo espantar, ni vida, ni muerte, ni finalmente mundo, carne, ni demonios, en tantas guerras y tam graves como les hizieron, como es de creer, que la fortalezza y constancia que tuvieron para resistir y vencer tan felizmente todas ellas dificultades, les viniessen a faltar tan miserablemente, en un tiempo santo, en una quietud y paz santa, e una congregacion santa, y que ellos avian procurado juntar con tan santo zelo, de tan diversas y distantes provincias, como son las de Castilla, Leon, Aragon, Navarra, Portugal, y el Andaluzia, mas con espiritu de Dios que de hombres? Como se puede justamente assegurar, dezir, ni aun pensar, que en el secreto de aquel concilio tratassen de injuriar a quen honravan, y de ofender a quien publicamente defendian con peligro de hazienda, de honra y de vida? Si Christo *bb* enseña, que assistira a la junta que dos o tres hizieren en su nombres, porque hemos

Martyr. Rom. 24. Maii.

a S. Irenæus l. 3. adversus hæres. cap. 3. & 4.

c Tertull. lib. de præscriptio. adversus hære. cap. 31. & 32.

D. Aug. lib 2. de doctrina Christiana, c. 8.

g Idem lib 28. contra Faustum cap. 2.

b Canon. 60.

i Ex vet... codice ecc... fiz Urgell... fis proba... lib. 1. ad C... mentem ... confirm. ... Illiberrita...

k Martyro... gium Ro... 28. Januar...

l Martyro... gium Ro... 22. Janua...

m Athanas... apolog. ... fuga.

n Theod. B... fa. in pr... concil. San... censis.

o Eusebius ... 2. de v... Constantin... c. 27. Soc... tes lib. 1. ... clef. hist. ... Sozom. lib. ... c. 15.

p D. Aug. ... 1. contra ... ftolam P... men. c. 4.

q Acta Ara... ca concil... Nicani ap... Athanasium... sanum, ... pistola O... Vitti, V... centii leg... rum ad Sil... stum pa... pam, que... stat ad fi... ejusdem c... cilii.

r D. Atha... epi. ad ... tariam vi... agentes.

s Epistola ... conc. Ga... grensis ad... pisc. Ar... niæ.

t Canones ... conc. Sa... censis, & ... pist. ejusd... conc. ad ... nes episc... cleri. cath... cæ, quæ ... stat apud ... Theodore... 2. hist. ecc... c. 8.

u Nicephor... 9. c. 31.

x D. Atha... in epist. ... solitariam ... tam agen... *y* Nicepho... 8. hist. ec... c. 14.

z D. Ath... in d. epi... solitariam ... tam age... *aa* Prude... in Peri... hymno ... laudem ... Vincen...

bb Matth...

nos de creer, que ala de diez y nueve obiſpos, y entre ellos ſantos y confeſſores, de treynta y ſeys presbyteros, y noventa y tantos diaconos faltaſſe? ſino baſta, ſeñor, a movernos la bondad y ſantidad de los hombres: podrianos a lo menos mover la ſingular providencia de Dios, que no es de creer faltaſſe a ſu igleſia en tiempo que tanta neceſſidad tenia de ſu amparo, aſſi por las pocas rayzes que avia echado en aquella edad, como por las muchas perſecuciones que avia padecido, y padecia, de los emperadores Gentiles.

Y luce mucho mas eſta ſu divina providencia, ſi conſideramos, que parece que qui con eſte concilio, y con lox exemplares, que ſe ſacaron del dar una gran recompenſa a la igleſia de los muchos libros divinos, que los cc emperadores de alli a poco mandaron recoger y quemar, aſſi en las provincias de Eſpaña como en las demas de ſu imperio.

…udentius …eriſteph. …no in …em S. …entii. …obius lib. …dverſus …es Ni… …or. lib. 8. …eccl. c. 3.

Temiendo voy canſar a V. M. con relacion tan larga, pero haze me fiar, el ver que al fin es memoria de ſantos y de ſantos vaſſallos de V. M. que ſon dos preudas bien grandes, para que yo crea que puedo proponera V. M. ſu cauſa con attrevimiento, y eſpetar que la oya V. M. con guſto.

Con todo no quiero referir, aunque ſea mucho en ſu confirmacion y defenſa, otros ſantos diverſos, pontifices y concilios, que de Italia, Alemania, Francia, Africa, y Grecia, en diſcurſo de mil y trecientos anos ſe aprovecharon deſte. No quiero dezir, aunque pudiera, que todos, o los mas canones del concilio dd Niceno, del Sardicenſe, del Antiocheno, de los Arelatenſes primero y ſegundo, de los Moguntinos, del Vvormacienſe, del Sueſſionenſe, de algunos Toledanos, Bracarenſes, y otros, ſe ſacaron deſte palabra, o haziendo del particular mencion. No quiero tam poco riferir la que hazen del Innocencio primero, y Adriano papas. No la que S. Iſidoro, y S. Yvon obiſpo Carnotenſe. No la que Martyro Bracarenſe, Burcardo Vvormacienſe, Iuan Gallenſe, y Graciano en las compilaciones de decretos, que la igleſia ha ſiempre tenido para ſu govierno, que pues nos dexan caſi ninguno deſte concilio, que no refieran, es buena ſeñal, que en todos tiempos fue tenida por catolica y ſanta la dottrina del, pues no ſe huvieran, ni pudieran aver aprovechado, loandole y citandole con tanta veneracion, ſi vierap que avia confirmando errores tan graves como ſon los que le oponen. Todo eſto quiero dexar, contentandome con dezir, que no ſolo no es cierto que erro: pero, que es muy probable, que no pudo errar: pues fuera de la dottrina y ſantidad de los obiſpos de Eſpaña, ſe hallaron legados de la ſede apoſtolica de Roma, como ſe refiere en los actos del concilio ee Sueſſionenſe, en Francia, en tiempo de Carlos hijo de Ludovico rey, que por ſer concilio Frances tan antiguo, y en confirmacion deſte de Eſpaña, deve tener mucha fuerca. De lo qual tambien podemos deſcubrir el zelo y religion antigna deſtos ſantos odiſpos, pues ni quiſieron eſtablecer decretos en materia de la fe, y de los ſacramentos y tradiciones de la igleſia, ni aun empecar a tratar dello, ſin que aſſiſtieſſe en el concilio la regla mas cierta e infalible que Chriſto les avia dexado que ſiguieſſen, que fue el juyzio y ſentencia de ſan Pedro, y de los que en ſu igleſia ſucedieſſen.

…e com… …i hac …ificum & …liorum, …obatione …agitur l. …ad Cle… …tem de …irm. con. …ertit. c. 4.

…a actis …c. Sueſſio… …ſis apud …kum Me… …dum.

Y ſi queremos renovar con diligencia y cuydado la memoria de la antiguedad, hallaremos claramente, no ſolo que los obiſpos ſantos y doctos deſte concilio no fueron hereſiarchas, que tales venian a ſer, ſi fuera verdad, que avian ſido autores deſtos errores que les oponen: pero ni aun de hombres particulares ignorantes o impios ſe lee, ni ſe ſabe, que huvieſſen inventando alguna heregia en Eſpaña, en aquel tiempo, ni aun en cien años caſi deſpues. Porque de Priſciliano ſolo ſe dize, que fue el primer hereſiatcha de Eſpaña en tiempo de Siricio papa y de Valentiniano ſegundo. Y eſto todo ſe confirma mas con ſaber, que aviendo ff Vigilancio herege presbytero en Barcelona, aunque de nacion gg Frances, reprovado tanto las reliquias y veneracion de los ſantos, y los cirios o luces, que por culto, y religion ſe ponian en ſus ſepulcros y aviendo procurado confirmar ſu error con todos los argumentos flacos que pudo, jamas alego, ni ſe acordo de los canones deſte concilio, que en la miſma materia ſe reprehenden. Lo miſmo hizo Claudio presbytero Eſpañol, y deſpues obiſpo Taurinenſe, en los errores que tuvo acerca de las imagines, que jamas ſe acordo del deſte concilio que accuſan, porque aunque hereges, conocian y ſabian bien, que ſus errores antes ſe deſtruyan, que confirmavan con los canones deſte concilio: de cuya dotrina non ay para que tratar adui nada, pues ſe haze tan largamente en eſtos tres libros que ofrezco a V. M. Solo digo, que pues eſta es tan catolica y ſanta quanto a parecido a todas las perſonas doctas que por mandado de V. M. ſea ſervido defenderla y ampararla como rey y ſeñor ſoberano de los que la dieron. Porque ſi el officio del rey, como dizen ſan Iſidoro, y los hh concilios Pariſienſe, Aquiſgranenſe, y Moguntino, es hazer juſticia, y deshazer agravios, no veo cierto, ſeñor, que ocaſion mayor que eſta ſe aja ofrecer a V. M. para confirmar el zelo que della ha ſiempre moſtrado: pues es cierto, que crece la gravedad de la injuria con la autoridad y ſantidad del injuriado: y aqui no lo ſon ſolos los ſantos que he referido (aunque baſtava) ſino que tambien lo ſon todos los obiſpos de Africa, Aſia, y Europa, que confirmaron deſpues eſte concilio, o loque en el ſue decretado.

…Hieron. …erſus Vi… …ntium. …ennadius …atalogo …rum illu… …m c. 35.

…. Iſidor. …3. de …mo bono …Conc. …ienſe lib. …1. & 2.

Y ſi la injuria o agravio que ſe haze a un ſolo obiſpo, presbytero, o diacono; juzgaron los ſantos deſte concilio (dexando otros exemplos de la antiguedad) que era tan digno de caſtigarſe exemplarmente, que le vinieron a poner una de las mas graves penas que jamas ha uſado contra deliquentes la igleſia, parece que adivinando con eſpiritu de Dios, el que a ellos ſe les avia de hazer con el tiempo, y ſignificando a V. M. juntamente, lo que avian de ſentir el commun de todos, pues del de los particulares determinavan aquello: mandaron pues, ii que el que injuriaſſe, o levantaſſe falſo teſtimonio a algun obiſpo, presbytero, o diacono, le privaſſen de la comunion; no ſolo por todos los dias de ſu vida, ſino tambien en el miſmo articulo de la muerte: pareciendoles (no ſin mucha conſideracion, como a eſte propoſito enſeñan ſan Gregorio kk y el concilio Aquiſgranenſe,) que quien injuriava al

Canone 75. hujus concilii

B miniſtro de Dios, en cierta manera Injuriava tambien a ſu ſeñor, y ſe venia con eſto a hazer indigno de recibirle jamas como aora tambien lo vernia a ſer de V. M. recibieſſe en ſu gracia y caſa haziendo la miſma merced que antes, a quien huvieſſe injurado a un preſidente, o a una perſona del conſejo de eſtado de V. M. por averſe ocupado en cumplir muy juſta y rectamentes las coſas del ſervicio de V. M. que eſtuvieſſen a ſu cargo; aunque el otro por ignorancia, o malicia lo quiſieſſe entender al reves. Pues ſi eſto ſe determina contra el agravio de un ſolo obiſpo, presbytero, o diacono, que diremos del que ſe haze a mas de tres mil juntos, y juntos en forma de concilio, adonde ordinariamente ſuele aſſiſtir el Eſpiritu ſanto, que tantos y muchos mas vienen a ſer, ſi bien quentan los que aſſiſtieron en los concilios de Grecia, de Italia, de Alemania, y Francia, que aprobaron eſte, que po aver muerto ya todos y en gracia de nueſtro ſeñor, a lo que ſe debe creer, y por padecer injuria de tan falſo teſtimonio, y teſti-

kk D. Greg. l. 3 paſtoral. c. 5. Conc. Aquiſgranenſe, ſub Ludovico c. 103. Symmachus epiſ. 34. ad Theodoſium & Arcadium

C monio en materia tan grave, que aun a los muertos inſama, pues es materia de heregia, y violada religion, dan clamores ſantos deſde el cielo pidiendo el favor de Dios, y de V. M. para que en recompenſa de lo que por el padecieron, y de la ſangre que de ramaron por ſu igleſia, ſe haga ſiquiera con ellos, lo que ordinariamente ſuele conceder la ſanta inquiſicion a qualquier hombre particular a quien ayan acuſado falſamente, reſtituyendole con aprovacion publica la honra que particulares le han quitado.

De Dios podemos muy bien creer, que aura oydo tan juſtos clamores, que ſiente mucho ſe haga a nadie injuria, pero a quellos mucho mas, como dixo Platon, que le ſon en piedad, y virtud algo conformes: y de V. M. que procura tanto imitar ſu bondad y govierno, eſperan lo miſmo eſtos ſantos. Porque ſi los que haſta aqui han eſtado fuera de ſus igleſias, aunque honrados y reverenciados por los catolicos, han alcando de V. M. ſer reſtituydos a ellas con alabanca de ſu nombre muy conforme al merecimiento de ſu religion, la qual oy en dia

D eſtan reconociendo la de Toledo con ſan Eugenio, y ſanta Leocadia, y la de Cartagena con S. Fulgencio y Florentina tanto mayor parece que ha de ſer aora el merecimiento de V. M. volviendo por la cauſa dellos, quanto es major el fruto que ellos reciben de ſer reſtituydos a ſu honra, que los otros al lugar donde los ſacaron.

Y como han viſto deſde el cielo mejor mucho que noſotros, la veneracion que V. M. ha hecho y haze, a todos los que lo han ſido, o lo ſon: y aviendo conocido el cuydado, y zelo piadoſo con que V. M. tratado tempre ſus cauſas: y como han ſabido la ſanta ſolicitud con V. M. ha procurado alcancar de la ſede apoſtolica de Roma, la canonizacion aora deſtos, aora de los otros, vienen, no ſolo a concebir yguales prendas, ſino prometerſe, y aſſegurarſe ygual gracia de V. M. pues no han ſido deſiguales ſus merecimientos, aſſi para con Chriſto y ſu igleſia, como para eſtos reynos de V. M.

A yudanſe tambien para alcancar lo que pretenden, con dezir, que no es ſolo cauſa ſuya propria ſino de

E Dios, cuyo miniſtro es V. M. en tantas provincias y reynos de ſu igleſia, que parece aver querido cargar a V. M. el cuydado de la fe y religion, que antiguamente ſolia dar a quinze, o veynte reyes catolicos. ſeñal a ſu parecer muy clara, que ha hallado en V. M. ſolo el candal que podia deſſearſe en todos juntos: y que a eſte deve correſponder (como ſiempre lo ha hecho) el reconoſcimiento de tantas obligaciones.

Añaden, que ſi con ſer cauſa de Dios y de tantas igleſias, ſe junta tambien el ſarlo de la Romana y catolica, por aver aſſiſtido aqui ſus legados, y deſpues aver referido y confirmado muchos decretos deſte concilio los pontifices que ſucedieron, que a naide toca tanto la defenſa de la religion catolica, como a un rey catolico titulo que parece averſe concedido a los progenitores de V. M. por gracia: y a V. M. deverſele de juſticia; por el zelo de la religion que ſiempre ha moſtrado

Deſſean que V. M. ſe ſirva traer a la memoria el cuydado que tiene, y ſiempre ha tenido de que a todas las coſas ſe de ſu proprio lugar, con tan ſingular prudencia o providencia, aſſi en las civiles y del govierno ſeglar de ſus eſtados, como en las eccleſiaſticas, y que tocan a la religion: que repreſenta bien, en las unas, la dignidad de tan gran rey y monarcha como Dios le hizo, y en la ſanta ſolicitud de la otras, la de rey y pontifice junto, y que ſiendo eſto aſſi, es coſa muy indigna de la felicidad deſte ſu imperio, que conſienta, que todos ſeamos o tan ſoberbios, o tan ignorantes, que vengamos a dar mas inferior y bajo lugar a eſtos ſantos, y ſu dotrina en la tierra, del que ſabemos cierto les ha dado Dios nueſtro ſeñor, con tantas ventajas en el cielo, y que ſera bien imitando eſte juyzio y ſentencia divina, que V. M. interceda con ſu ſantidad, como ſuele, a que les reſtituya a ellos y a ſu dotrina el lugar que tan ſin razon les han quitado.

Dizen, que aunque en tantos annos como han paſſado, deſpues que algunos eſcritores empecaron a deſacreditar ſu dotrina, pudieran muy bien aver intercedido con nueſtro ſeñor, para que moviera la deuocion, y autoridad de algun principe de ſus progenitores, o los eſtudios y diligencia de algun ſubdito ſuyo de los antiguos muy nombrados: con todo eſſo no lo han querido hazer haſta aora, eſperando la edad de V. M. y en ſu edad la parte mas prudente y madura, porque para la ſatisfacion publica de todo el mundo, quando faltada a V. M. la autoridad y grandeza de ſu imperio, ſola ſu ſabiduria y religion era la que podian deſſear, para que ygualaſſe con la autoridad de la empreſſa y ſatisfacion de ſu injuria. Y a lo que podemos penſar, no ſolo ha ſido eſt juyzio de los ſantos, ſino ordenacion particular de Dios que ha querido reſervar a V. M. como antiguamente a Salomon, la grandeza y fruto de hecho tan ſanto y religioſo, por parecerle, que los muchos que V. M. ha emprendido y acabado en ſu vida, lo uno auran merecido eſt, lo otro facilitaran mucho ſu buena y ſanta expedicion.

Tambien ſuplican eſto miſmo a V. M. las igleſias de Eſpanna, que aviendo hecho de ſu parte, como catolicas y ſantas, todo lo que podian, y devian a la ſe que avian profeſſado, embiando en tiempos tan trabajos, de tan diverſas provincias a eſte concilio ſus obiſpoſos, ſolo para aſſentar las coſas del ſervicio de Dios y de ſu religion, y a reprovar los errores de los Iudios, y Gentiles, ſienten y duelenſe, mucho, que tan extraordinarias y ſantas mueſtras de ſu ſe y caridad, no ſolo no ſe reconozcan, pero que con eſcandalo publico de los fieles y de la religion, ſe las muden y perviertan, diciendo, que fueron autores de los miſmos errores que ellos reprobaron.

Y no ſolo las igleſias acuden a eſto, ſino todo el reyno lo pide a V. M. para conſervacion de ſu autoridad preſente, y prueva de ſu religion antigua: todos como lo piden, lo eſperan; fiados en la obediencia y amor que V. M. les deve, y en la benignidad y clemencia que ellos deven a V. M. Y mal digo que lo piden, no lo piden, ſeñor, ſino acuerdanlo a V. M. porque eſtan ciertos, que el amor de la religion, y de las coſas publicas deſtos reynos, mueue tanto a V. M. y mas que a todos el de las proprias, y aſſi ſu cuydado no es ni ſera de ſuplicar a V. M. acuda a remediar eſta ſu neceſſidad y otras, ſino ſolo que las ſepa: porque ellos ſaben, que es eſte el mejor medio que para ſu remedio podian deſſear: y aſſi dizen, que aunque haſta aqui ha eſtado Eſpaña, y con razon muy hufana y agradecida a ſus Trajanos, Adrianos, y Theodoſios, que aunque reconoce a los Recaredos, Vvambas, Suyntilas, Siſebutos, que aunque enſalca y loa a los Pelayos, a los Alfonſos, a los Fernandos y Carlos: a los unos por prudentes, a los otros por poderoſos y ſabios, y a los demas por buenos, pios y religioſos: mas, que ya todos eſtos oficios y reconocimientos ſe deven a V. M. pues ha hallado ſiempre, y va hallando en V. M. todas eſtas grandezas juntas. No es eſta adulacion, ni querria dezirla a V. M. porque ni eſte inſtituto le ſufre, ni lo permite la condicion de V. M. pero al fin es verdad, que ſe viſto en ſu feliz edad, totas las coſas grandes que divididas han podido ennoblecer, y illuſtrar las de muchos y diverſos principes. El conſervar en paz y quietud los reynos heredados, ha dado a algunos renombre de prudentes. El aver cobrado parte de los perdidos, o ganado parte de los no heredados, ha hecho loarſe a otros devaleroſos. Con aver adminiſtrado juſticia en ſus reynos puntual y ſeveramente, ſin acception de perſonas, le han cobrado de juſtos. Con aver perdonado injurias proprias, de clementes. Con honrar a hombres doctos y ſabios, ſe han tenido algunas vezes pos ſabios y doctos. Y ſi queremos yr diſcurriendo por otras virtudes, los gaſtos gran, des de templos, de igleſias, y edificios ſumptuoſos han hecho a muchos magnificos. Por reſpetar los clerigos, los ſacerdotes, y religioſos, y venerar las coſas de Dios, y de ſus ſantos, han ſido muchos venerados como ſacerdotes ſantos, y religioſos: pues todo eſto junto averſe viſto en la edad de V. M. no ay hombre que ſe tenga por tan ruyn, que lo niegue, ni por tan poco ſabio que lo ignore. Pero con ſer todas eſtas proezas tan grandes, y tan dignas de un principe catolico, con todo vienen a ſer, y ſeran ſiempre muy inferiores, comparadas con la que eſpero, A o la que veo ya alcancada de V. M. en la proteccion y defenſa deſt concilio confirmando por ſu ſantidad; porque aunque noſotros, y los que nos han de ſuceder, las laoran con tan juſtas, como ſon muchas las razones: pero al fin tienen eſte peligro, que es eſtar ſujetas al tiempo, y que con la injuria del, o ſe pierd a ſu valor, o ſe deſminuya ſu memoria; mas la que alcancare V. M. deſte beneficio, o ſervicio que haze a la religion, ha de venir a ſer eterna; y no es mucho ſea eterna, pues ha de durar lo que durare la igleſia: porque lo que una vez fuere canonicamente aprovado por la de Roma, tiene la certidumbre de verdad que nueſtra ſe, y la verdad, la miſma duracion y eternidad, que Dios.

Bien ſe el poco caſo que V. M. haze de qualquier genero de honra, que nueſtra edad y las venideras pueden darle. porque ſabe, que es tan glorioſo el meretarlas, ſin tenerlas, quan cierto el conſeguirſe y tenerlas de todas las coſas en que V. M. ſe ocupare: pero eſta que digo, ni puede, ni deve V. M. menoſpreciarla, porque ſiendo de juſticia y de piedad, es muy propria de la condicion de V. M. y de la religion que profeſſa, a la qual, que quiera, que no quiera V. M. ha de correſponder el ſer, valor y premio, que Dios y la naturaleza le han dado, y han dado tantos a eſte beneficio, o ſervicio que pide aora a V. M. la igleſia, quantos ſon los que vernan a gozarle, y gozaranle muchos: porque no ſolo le reciben los preſentes, que lo ſuplican aora a V. M. ni la poſteridad de los que han de ſuceder, que tambien ſe han de aprovechar del; ſino que juntamente le reciben, y quedan obligados con nuevo genero de liberalidad, y beneficentia de V. M. los que parece que por ſu naturaleza eſtan impoſſibilitados de recibirle: digo, los que y a paſſaron y murieron, los quales aunque gozando de Dios, viven en una ſumma bienaventuranca, con todo eſſo eſtan aora deſſeando que V. M. los ayude a alcancar eſta de ſu ſantidad, que les ſera ſin duda una gloria accidental muy grande. Y ſi es felicidad de los reyes, hazar a ſus ſubditos felices, ſumma felicidad ſera cierto de V. M. ayudar a que tenga feliz ſuceſſo la cauſa de aquellos, que pueden ayudar tanto con Dios a hazer mas feliz el imperio de V. M.

Y ſi los de Francia, Italia y Alemania, los de Inglaterra, Suevia y Polonia, los de Africa, Grecia, y Armenia, y de las ultimas partes del mundo, digo del Iapon, y entrambas Indias, han allado ſiempre, y hallan en V. M. favor, y amparo, eſtos para cobrar ſus reynos, aquellos para defender ſus republicas, los demas para reſtituyr y conſervar la religion? juſto es que deſta bondad y clemencia, no participen menos los proprios que los eſtranos, los conſtantes que los flacos, los juſtos, pios y ſantos, que los notales, pues en el reconocimiento que V. M. haze cada dia tantas vezes a nueſtro ſeñor en todas ſus proviſiones y cedulas reales, diziendo, que tiene eſtos reynos de Caſtilla, de Leon, de Aragon, de Portugal, de Navarra, y los demas, por gracia de Dios, *mm* en eſſe miſmo confieſſa, que eſta mas obligado a nueſtro ſeñor en eſtos, que en aquellos: y aſſi que le ſera mas acepta la piedad y clemencia que con ellos uſare V. M.

Y deſto, ſeñor, no ſolo ha de redundar honra y autoridad a la religion, y a la igleſia, a los reynos de Eſpaña: y a la perſona de V. M. ſino que como ſuele ſuceder en todas las coſas de Dios, aſſi ha de venir con eſta a los que he dicho, honra y provecho todo junto. Porque con ninguna riqueza, ni preſidios, ni con prudencia humana, ni goviernos, ſe ſuſtentan y augmentan tanto las republicas, como con el cuydado de la religion, y de las coſas que tocan al ſervicio de Dios nueſtro ſeñor: como lo enſeñan ſan *nn* Fulgencio, y los concilios *oo* Pariſienſe, *pp* Aquiſgranenſe, y Moguntino: aſſi ſan *qq* Leon papa, hablando con la emperatriz Pulcheria, dixo; que en ninguna manera los principes podian aſſegurar los eſtados de ſus reynos, ſino era uniendoſe con los pontifices, para autorizar y defender las coſas tocantes a Dios. Y el concilio *rr* Moguntino: que los principes no deven dar credito a los que quiſieren engañarles, diziendo: que no les incumbe tanto acudir a la defenſa de las coſas de Dios, como a la conſervacion de ſus reynos: porque quanta ventaja haze Dios al hombre (dize) tanto mas excelente y ſuperior es el cuydado que tiene, y deve tener con la cauſa divina de la igleſia, que con la ſeglar y humana de los ſtados de los hombres. Y de la manera que los principes ſe ocuparen en defender las cauſas de Dios, y de ſu igleſia, aſſi Dios defendera la de los principes, y de ſus reynos, como dixeron Elpidio en el concilio *ss* Chalcedonenſe, y S. Leon *tt* papa, hablando con el emperador Theodoſio. Entendieron bien eſto aun los, Gentiles, Criegos, y Romanos: pues *uu* Platon, quiriendo formar una republica perfecta, las primeras leyes con que dixo ſe avia de criar, eſtablecer, y confirmar, eran las que tocavan al culto de Dios. Lo miſmo entendieron Numa *xx* Pompilio, pues con ninguna coſa procuro tanto aſſentar, y poner en orden la republica de los Romanos, que con el reſpecto y reverencia de las coſas de la religion. Lo miſmo entienderon Conſtantino *yy* magno, Theodoſio, *zz* Valentiniano, Iovinno, *aaa* Marciano, Iuſtiniano, Carolo magno, Ludovico, y los demas emperadores antepaſſados, que por aver defendido a la igleſia, y a la religion, ayudando a celebrar concilios nuevos, o haziendo guardar de nue

mm Conc. Pariſienſe ſub Ludovico l. 2. c. 5.

nn Fulgent in lib. de veritate prædeſtinationis & gratiæ.

oo Conc. Pariſienſe lib. 1. c. 1. & 4.

pp Conc. Aquiſgranenſe ſub Ludovico p. 2. c. 2.

qq D. Leo papa ep. 29.

rr Conc. Moguntinum ſub Rabano c. 6.

ss Conc. Chalcedonenſe actione 2.

tt Epiſt 23

uu Lib. 4. de rep.

xx Plutarch. in ejus vita.

yy Euſeb. l. 10. hiſt. eccl. c. 10

zz Ep. Theod. & Valentin. ad Dioſcorum epiſc. Alexandrinum, quæ referuntur in conc. Chalcedonenſe actione 1

aaa Epiſtola Martiani ad omnes epiſcopos quæ exſtant in his quæ præfixa ſunt actis concilium Chalcedonenſe.

nuevo los antiguos, han ſido ſus nombres en todos tiempos venerados, aſſi en la igleſia, como en el imperio. Y tu yo tanta ſe, y eſperanca deſta dotrina y exemplo Theodoſio empetador, que eſtando ya al fin de ſu imperio, y de ſu vida, ningun otro precepto dexo a ſus hiios para confirmacion de ſus eſtados, que encargarles tuvieſſen gran cuydado del ſervicio de Dios y de ſu igleſia. Porque con eſto (dize) conſervareys en paz y quietud vueſtros reynos, dareys fin glorioſo a vueſtras guerras, trayreys ſiempre con temor a vueſtros enemigos, y al cabo al cancareys de todos triumphos y victorias.

Y no ſolo con eſto, ſeñor, ſe aſſeguran y conſervan los reynos, y los eſtados (como dixo Theodoſio) ſino que tambien crece y ſe augmenta el tiempo del govierno, y del imperio, que ſuele acabarſe, como el de las edades. Porque los principes no viven y reynan ſolo viviendo, ſino que aun tambien reynan y govieman ſus republicas, con la memoria y exemplo de ſus virtudes deſpues de muertos. Eſta grandeza fuera de otras, eſpero en Dios ſe ha de ver de V. M. porque creciendo cada dia mas con ſu edad, el numero y excelencia de las obras de piedad y religion, en que ſiempre ſe ha exercitado y exercita; ha de venir V. M. a acabar en ſus felices dias tantas, que al fin de muy A largos ſiglos viva, y govierne eſta republica con el miſmo renombre y autoridad que oy: viviendo en memoria de codos el exemplo de juſticia, prudencia y religion; que les vas V. M. enſeñando; con que han tie recibir de V. M. el principe nueſtro ſeñor, y los reynos, un ſingular beneficio, ſa Alteza en yr ganando en edad tan tierna, ſabidnria, y prudencia de otra tan madura: que es el mayor teſoro que puede recibir, para vgualar a la grandeza del govierno de los eſtados, que V. M. dexara: los reinos tambien le reciben, porque goveroando por hijo de V. M. criado, inſtituydo y enſeñado con ſu dotrina, yran ſiempre perſuadidos, y con mucha razon a ercen, que los mandatos de ſu Alteza, ſon proprios de V. M. y aſſi el uno terna mas poder y autoridad en el imperio: y los demas quedaran con mas facilidad, y gui o en la obediencia. Y eſte eſtado, a mi parecer es, tan feliz para todos, que devemos ſuplicar a nueſtro ſeñor mas por ſu conſervacion, que por nuevo augmento de otros. Uno ſolo nos B queda que deſſear, para venir a ſer mas dichoſos, y es que ſe ſirva Dios nueſtro ſeñor dar a V. M. tan largos annos de vida, quantos le eſtan pidiendo el ſervicio ſuyo y de ſu igleſia, y quantos ha meneſter la neceſſidad de eſtos reynos. En Madrid a X. de Marzo de ɔIↃ. IↃ. XCIV. *Don Fernando de Mendoca.*

ANNO CHRISTI 306.

CONCILIUM ALEXANDRINUM

ANNO CHRISTI 306.

HABITUM CIRCA ANNUM CHRISTI CCCVI.

Ex nova Baluzii collectione.

Concilium iſtud a Petro Epiſcopo Alexandrino, qui & martyr fuit, congregatum eſt viginti plus minus annis ante Nicænum adverſus Meletium Epiſcopum Lycopolis in Thebaide; in eoque idem Meletius multorum criminum reus ac convictus, & in primis quod idolis ſacrificaſſet, communi Epiſcoporum judicio depoſitus eſt. Hujus rei teſtis eſt omni exceptione major ſanctus Athanaſius in apologia ſecunda adverſus Arrianos pag. 777. Petrus apud nos ante perſecutionem Epiſcopus, & in perſecutione martyr declaratus, Meletium Epiſcopum Ægypti nominatum multis convictum criminibus, & in primis quod idolis ſacrificaſſet, in communi Epiſcoporum ſynodo depoſuit. *Mentionem iſtius rei facit etiam Patritius Araſius in oratione quæ Oceanus cognominatur, cujus fragmentum extat poſt caput* XXXII. *libelli ſynodici.* Meletium, *inquit*, Epiſcopum Thebaidos, qui in perſecutione ſacrificaverat, & infinitorum aliorum criminum reus fuerat deprehenſus, ſanctiſſimus Alexandriæ Epiſcopus Petrus ante acceptam martyrii coronam depoſuerat, Chriſtiq; Eccleſia ejecerat.

[a] CONCILIUM CARTHAGINENSE I.

[b] SCHISMATICORUM DONATISTARUM,

Sub [a] *Marcello celebratum anno Chriſti* [a] CCCVI.

[a] Immo potius 311. ſub Euſebio.

Tempus, locus, & cauſa concilii.

a Concilium.) Hoc concilium ſeu potius conciliabulum Carthagine celebratum eſt an. 306. qui eſt Marcelli pontificis tertius & Conſtantini imperatoris annus primus. In hoc ſchiſmatici Donatiſtæ epiſcopi fere 70. accerſitis ex Numidia epiſcopis aliis, adverſus Cæcilianum, Menſurio Carthaginenſis eccleſiæ antiſtiti ſubrogatum, quemdam Majorinum pſeudoepiſcopum creaverunt, ut inquit Auguſtinus in brevic. coll. die 3. cap. 16. & Optatus libro 1. contra Parmenianum. Ipſum vero Cæcilianum falſo accuſatum, utpote qui tempore perſecutionis ſacros codices tradidiſſet, a Felice Aptungitano epiſcopo traditore ordinatus eſſet, victumque martyribus in carcere conſtitutis afferre prohibuiſſet, injuſte condemnarunt, omniumque fidelium communione privarunt: Cæcilianus vero, quantumvis tanto hoſtium numero circumſeptus eſſet, a crimine objecto tutiſſimus, tutum ſe ſatis exiſtimavit, quod communicatione adhuc conjunctus eſſet Romanæ eccleſiæ epiſcopo, ex quo omnis communicatio catholica nomen ſemper accipere conſuevit. Auguſtinus epiſt. [a] 162.

Quot & quales epiſcopi interfuerint.

Cur Cæcilianus a ſchiſmaticis in conc. damnatus.

a & 163. aliiſque.

b Schiſmaticorum Donatiſtarum.) Hoc ſchiſma præcipue a Botro & [b] Cæleſio Carthaginenſis eccleſiæ epiſcopis ſedem ambitioſe expetentibus, & ab illis ſenioribus qui depoſita ornamenta eccleſiæ negaverant, exortum eſt. Secundus vero Tigiſitanus epiſcopus, Numidarum primas, hoc ſchiſma plurimum auxit, & demum Majorini creatio valde idipſum ſtabilivit. Denominatum eſt hoc ſchiſma Donatiſtarum a Donato Carthaginenſi epiſcopo; quem cum pro magno haberent, & ab omni labe puriſſimum defenderent, ab hoc ſe Donatiſtas nominari patiebantur, maxime quod hic viribus eloquentiæ, qua pollebat, labentem errorem firmius ſtabiliviſſet. A Donato illo, qui e loco dictus eſt Donatus a Caſis nigris, ſicut etiam a primis actoribus ſuæ factionis appellari refugiebant, eo quod illum a Melchiade, hos ab aliis epiſcopis condemnatos eſſe conſtaret. Vide Auguſt. de hæreſ. cap. 69. Baron. anno Chriſti 306. num. 28. uſque ad 43.

Origo Donatiſtarum.

b Cæleſio.

Cur & a quo Donato appellarentur Donatiſtæ.

IDEM

1 Ad annum circiter 308. rejicitur hoc Concilium ab Harduino in Indice Concil. tomi primi.

2 Non ante annum 311. ut recte admonet Labbeus, quo anno cœpit Donatiſtarum ſchiſma, ut oſtendit Valeſius in Diſſertat. de ſchiſmate Donatiſtarum, & poſt eum Pagius ad an. Chriſti 306. num. 19. & ſeqq. quem conſule

IDEM EX NOVA BALUZII COLLECTIONE.

Cum excitata persecutio fuisset adversus Erdefiam Dei in Africa constitutam, quia Felix quidam Diaconus, qui propter famosam nescio quam, ut Optatus ait, de tyranno Imperatorum facta epistolam in periculum adductus, apud Mensurium Carthaginensem Episcopum delituisse dicebatur, misso rescripto Mensurius jussus est ire ad palatium, id est, ad comitatum Maxentii qui tum Africæ imperitabat. Profectus causam dixit. Jussus est reverti Carthaginem; quo pervenire non potuit, morte nimirum interea sublatus. Tempestas persecutionis peracta & definito est. Jubente Deo, indulgentiam mittente Maxentio, Christianis libertas est restituta, anno nimirum trecentesimo undecimo. Tum de substituendo in Mensurii locum Episcopo agi cœptum est. Cumque convenissent Carthaginem vicinarum urbium Episcopi, suffragio totius populi Cæcilianus eligitur, & manus imponente Felice Aptungitano Episcopus ordinatur. At Botrus & Celesius, qui episcopatum Carthaginensis Ecclesiæ appetiverant, cum spe sua se dejectos viderent, conjuravere adversus Cæcilianum; & adhibita in societatem Lucilla potenti & factiosa fœmina, quæ inimica Cæciliano erat, & senioribus plebis catholicæ, quibus Mensurius discedens ornamenta Ecclesiæ commendaverat, qui faucibus avaritiæ commendatam ebiberant prædam, ad Secundum Tigisitanum Episcopum miserunt petentes ut Carthaginem veniretur. Venit ille cum Episcopis qui Concilium Cirtense ante sex annos celebraverant; adjunctisque sibi pluribus aliis Episcopis usque ad septuaginta, Cæcilianum cum suis collegis & ordinatoribus damnaverunt, absentem licet, ut in epistola CLXII. *ait Augustinus, & Majorinum, qui Lector in diaconio Cæciliani fuerat, Episcopum adversus eum ordinaverunt, mittentes ubique literas livore dictante conscriptas, quibus famam ejus dehonestarent. Hæc collecta fere ad verbum sunt ex Optato & Augustino. Interciderunt enim acto istius Concilii. Sola Marciani Episcopi sententia, quam utique septuaginta qui aderant non improbabant, refertur apud Augustinum in libro adversus Fulgentium Donatistam cap.* XXVI *his verbis:* In evangelio suo Dominus ait: Ego sum vitis vera, & pater meus agricola. Omnem palmitem in me non afferentem fructum excidet & projiciet, & omnem manentem in me & fructum ferentem purgat illum. Sicut ergo palmites infructuosi amputati projiciuntur, ita thurificati, traditores, & qui in schismate a traditoribus ordinantur, manere in Ecclesia Dei non possunt, nisi cognito ululatu suo per pœnitentiam reconcilientur. Unde Cæciliano in schismate a traditoribus ordinato non communicare oportet.

Observatio Philippi Labbe, S. J.

Consulendas de toto hoc schisma e Donatistarum moneo ejusdem sancti Augustini epistolas 48. 50. 68. 152. 162. 163. 165. 166. 171. aliasque, cum libris retractationum, breviculo collationis, libris contra literas Petiliani, adversus Parmenianum, contra Cresconium grammaticum, de unitate ecclesiæ, de unico baptismo, adversus Fulgentium Donatistam si tamen ejus est, homil. 2. in psalm. 36. lib. contra eosdem Donati assecla post collationem, &c.

ANNO CHRISTI 308.

[a] CONCILIUM CARTHAGINENSE II.

SCHISMATICORUM,

Sub [a] *Marcello habitum anno* CCCVIII.

[a] (*Concilium Carthaginense.*) Anno domini 308. sub Marcello pontifice & imperio Constantini, Carthagine in Africa Donatistæ schismatici concilium celebrarunt, in quo postquam 75. diebus acriter disceptatum fuisset, ducentis septuaginta episcopis Donatistis communi consensu placuit, ut traditores, etiamsi baptizari nollent, ad communionem reciperentur atque ita vigore hujus decreti Donatus una cum omnibus suæ factionis sectariis, Deuterio Macrinensis ecclesiæ, universisque Maurorum episcopis deinceps usque ad persecutionem Macarianam per 40. annos jugiter communicarunt. Augustinus epist. 48. Ut hoc concilium penitus ab hominum memoria deleretur, Donatistæ magno studio curarunt. Cum enim se purissimos & innocentissimos esse ostentarent, nulla traditionis macula fœdatos unquam fuisse gloriose admodum prædicarent, ac propterea adversus Cæcilianum ejusque socios traditionis nota conspersos se justitiæ solius amore bellum gerere jactitarent, concilium vero hoc numerosissimum, ex traditorum grege collectum, mendacia, impietatem atque immunditiam eorum detegeret, illud summopere oderunt, & maximo conatu obliteratum esse voluerunt. Vide Baronium anno Christi 308. n. 28. & 29. Augustinum epist. 48. qua ad Vincentium scribens de hoc concilio scribit ea quæ sequuntur: *Scribit enim ille Tychonius, homo ut dixi, vestræ communionis, a ducentis & septuaginta episcopis vestris concilium Carthagine celebratum. In quo; concilio per 75. dies, postpositis omnibus præteritis, limitatam esse sententiam, atque decretum, ut traditoribus immensi criminis reis, si baptizari nollent, pro integris communicaretur. Deuterium etiam episcopum Macrinensem communionis vestræ dicit traditorum plebem congregatam ecclesiæ miscuisse, & secundum statuta illius concilii a ducentis & septuaginta episcopis vestris facti, fecisse cum traditoribus unitatem, eique Deuterio, post hoc factum jugiter communicasse Donatum: nec solum huic Deuterio, sed etiam universis Maurorum episcopis, per 40. annos, quos dicit usque ad persecutionem per Macarium factam* (nimirum ad annum Christi 348.) *Traditoribus sine baptismo communicasse*

VITA

1 Ex his verbis deducit Baronius, Concilium istud Donatistarum celebratum quadraginta ante Macarianam persecutionem annos, seu ante annum Christi CCCXLVIII, vel circiter, quo ea persecutio excitata. At, ut Va-

ANNO CHRISTI 309

VITA EPISTOLÆ ET DECRETA EUSEBII PAPÆ.

Ex libro Pontificali Damasi Papæ.

a EUsebius natione (*a*) Græcus, ex patre medico, *b* sedit annis sex, mense uno, diebus tribus. Fuit temporibus (*b*) Constantini. Sub *c* hujus tempore crux domini nostri Jesu Christi v. nonas Maii inventa est. Baptizatur quoque & Judas, post Quiriacus vocatus, crucis inventor. Hic scilicet Eusebius, hæreticos invenit in urbe Roma, (*c*) quos sola manuum impositione reconciliavit. Fecit hic ordinationem unam mense Decembri, presbyteros 13. diaconos 3. episcopos per loca 14. Sepultus est in cœmeterio Callisti via Appia, VI. nonas Octobris. Et cessavit episcopatus dies septem.

A neque mater Helena, neque filius imperator Constantinus Christianam religionem susceperint, ipsaque crux dominica post celebratum Nicænum concilium, omnium prope antiquissimorum consensu inveata dicatur, ut latius infra in notis ad epistolam 3. dicemus, iongissime a veritate abest id quod hic auctor libri pontificalis asserit, crucem domini sub Eusebio pontifice inventam esse. Baron. anno 311. num. 41.

Notæ Severini Binii.

Quando Eusebius Marcelli successor factus sit.

a Eusebius.) Cum post martyrium Marcelli sedes 20. diebus vacasset, Eusebius natione Græcus, 5. Februarii, anno Christi 309. qui erat Constantini imperatoris quartus, pontifex creatur. Quod Theodoretus libro 1. cap. 3. affirmans Melchiadem Marcellino successisse, hunc Eusebium sicut & Marcellum, solus non agnoverit, mirum est; cum eumdem præter Eusebium Optatus libro contra Parm. August. epist. 165. aliique omnes recentiores agnoscant. Hoc tempore Maxentius castissimarum virginum & matronarum pudicitiæ horrende insidiatur, suaque impudicitia plures sacratissimas virgines ad sui ipsius interpecionem adegit. Galerius, postquam in oriente plurimos Christianos e vivis sustulisset, tandem divinitus acerbissimo & horribili morbo percussus, hoc sibi ob suam contra Christianos immanitatem exercitam evenire agnoscens, persecutionem edicto relaxat, & Christianis liberum usum suæ religionis permittit, eosque admonet, ut Deo suo, pro sua & totius reipublicæ salute supplicent. Eusebius libro 3. cap. 28. & 29. Inopia scriptorum, vel scriptarum rerum jactura, Eusebii memoria plane obscura est.

Quæ status ecclesiæ sub Eusebio.

Quamdia sederit? in sub Eusebio crux inventa?

b Sedit annis 6.) Ex initio & fine pontificatus, & ex indice Crescioniano, eum annis 2. mensibus 8. diebus 16. sedisse constat. Anno enim 309. 5. Februarii pontificatum ingressus, obiit 26. Septembris anno 311.

c Hujus tempore crux domini.) Cum hoc tempore

EPISTOLA I.

a Confict spuriæ o nes.

EUSEBII PAPÆ

AD OMNES GALLIÆ EPISCOPOS.

B

I. *Laici ab accusatione sacerdotum prohibentur, similiter illi qui eis aliquo modo subditi sunt.*

II. *Quæ accusationes a judicibus ecclesiasticis audiri non debeant; & qui accusatores ab accusatione submoveantur.*

Carissimis fratribus domino & Deo dilectis episcopis omnibus per Gallicanas provincias constitutis, Eusebius.

SCripta b sanctitatis vestræ cum magna gratiarum actione suscepi, gavisus scilicet de vestra sospitate, sed contristatus nimis de vestra oppressione. Quod significastis* enim, quid de conversis hæreticis fieri debuisset, scitote nos eos, qui sanctæ Trinitatis fide baptizati sunt, per impositionem manus suscipere.

b S. Greg. 11. ep. 3

C

* autem

I. De

Iesius in Dissert. de Schismate Donatist. cap. 3. observat, nequaquam id innuit Augustinus. Sed tantum dicit S Doctor, seu potius *Tychonius*, Donatum Deuterio & reliquis Maurorum Episcopis per quadraginta annos communicasse, eosdemque Maurorum Episcopos semper usque ad *Macarlana tempora* Traditoribus absque iteratione baptismi communicasse. Quid enim aliud sonent hæc verba Augustini? *Eique Deuterio post hoc factum jugiter communicasse Donatum: nec solum Deuterio, sed etiam universis Maurorum Episcopis per quadraginta annos quos dicit usque ad persecutionem per Macarium factam, Traditoribus sine baptismo communicasse*. Quibus ex verbis colligi potest, Episcopos Mauritaniæ, qui erant partis Donati, non rebaptizasse, nisi post tempora Macariana. Nam ante hæc tempora Catholicos ad se venientes, si rebaptizari nollent tanquam integros suscipiebant. Post persecutionem autem Macarii, Catholicos non nisi rebaptizatos communioni suæ sociarunt, in odium, ut videtur, persecutionis illius; cujus auctores Catholicos esse criminabantur.

Sed quidquid sit, Synodus illa ducentorum ac septuaginta Episcoporum hoc anno celebrari non potuit; cum schisma Donatistarum ante annum trecentesimum duodecimum confiatum non fuerit. Existimo itaque cum Valesio, Synodum illam congregatam fuisse *Donati Carthaginensis* Episcopi temporibus, aliquot post Nicænam annis. Nam novo adhuc & recenti schismate tot Episcopos Donatistæ habere non potuerunt. Roborata quippe & maxime confirmata fuerit hæc factio, cum tantus Episcoporum numerus in urbem Africæ primariam convenit. Constat autem, *Donatistarum* factionem magni illius Donati temporibus præcipue viguisse. Itaque sub illius Episcopatu hoc Concilium coactum. Certe salvo ac superstite Cæciliano id videtur fieri non potuisse. Nam & Cæcilianus plurimum poterat apud Constantinum, postquam innocentiam suam ei coram approbaverat, nec Imperator ipse id laturus fuisset; quippe qui & Basilicas Donatistis ademerit. Sed & Augustini, seu potius Tychonii, verba indicare videntur Synodum hanc sub Donato celebratam. Postquam enim dixit, *Deuterium* secundum statuta illius Concilii petiisse cum Traditoribus unitatem, addit, eidem Deuterio post hoc factum jugiter communicasse *Donatum*. Ex quibus recte infert Valesius, hoc Concilium Deuterii & Donati temporibus congregatum fuisse. *Pagius ad annum Christi* 308. *n.* 5. & 6.

(*a*) *Luc.* legit; *Græcus & medicus*.

(*b*) *Luc. Constantis*.

(*c*) *Luc. quos per manus*.

I.

De accusationibus vero clericorum, super quibus maudastis, scitote, a tempore apostolorum in hac sancta urbe servatum esse, accusatores & acensationes quas exterarum consuetudinum leges non [a] adscisount, a clericorum accusatione submotas. Similiter, laicos non accusasse episcopos, hactenus opservatum & constitutum est, [b] quia eiusdem non sunt conversationis. Et opnido eis quidam intesti existunt, quippe cum vita eorum & conversatio debeat esse secreta, & a laicorum actibus remota. Nec ab his impeti debeant, quorum castitatem & gravitatem nolunt imitari, maxime cum nec hi eos in suis volunt recipere accusationibus. De ipsis vero, suis videlicet agricultoribus atque ministris, dominus laicis & cunctis eos persequentibus ait: *Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari.* Et ipsa sacra scriptura dicit; *Qui vos tangit, targit pupillam oculi mei.* Talia enim & his similia sancti patres prævidentes pericula, laicos sæculo militantes, ab accusatione sacerdotum prohibuere: similiter servos & liberos, atque censibus pubblicis vel privatis subjugatos, omnesque infames, ab eadem accusatione vel tergiversatione submoverunt. Non enim oportet, ut permittantur carnales spirituales persequi, nec sceleribus irretiti, vel sæculo militantes, episcopos infamare vel lacerare, aut crimen opponere. Nam si hoc apostoli aut successores eorum permitterent, perpauci remansissent qui domino in sacerdotali ordine militassent. Idcirco & nos sequentes patrum vestigia, pro salvatione servorum Dei, quascumque ad accusationem personas leges [c] publicæ non admittunt, his impugnandi alterum & nos licentiam submovemus. Et nullæ accusationes a judicibus audiantur ecclesiasticis, quæ legibus sæculi prohibentur.

II.

Quapropter illi, quibus indita non est ad unguem polita perfectio talia silere debent, ita ut nec [d] mutilentur, nec proponantur Nec illi, qui aut in fide catholica, aut inimicitia suspecti sunt, ad pulsationem prædictorum admittantur: quia veritatem [e] professionis infidelitas & inimicitia impedire solet. Nec illi credendi sunt, aut admittendi, qui aliorum sponte crimina confitentur. Et ideo replicanda solicite eorum veritas: quam sponte [f] prolata in illis vox habere non potest, hanc diversis cruciatibus e latebris suis rigorosus tortor exigere debet, ut dum pœnis corpora subjiciuntur, quæ pesta sunt fideliter & veraciter exquirantur. Unde, quæso, primum ad leges publicas, deinde ad judices, ora convertite, qui possunt & volunt in defensione [g] omnium juste loqui. Nos enim (quos Der servitium post istarum rerum abjectionem fecit ingenuos, qui talium insultationes aut contumelias aut despicimus aut deridemus, quibus scriptum est de famulis & * vulgi hominibus per apostolum: *Mementote, quia vester, & illorum dominus in cœlis est*) ad hæc sæculi mala revocabimur? Faciendum a nobis est, quod, faciente altero, profanum esse contendimus? Quod per ministerium jussionis & manus alienæ incestaret aspectum, nostro peragetur imperio? Nolite hanc per universas ecclesias mentem, rapacium luporum more & natura, servare: quia postquam nos maculat sorte pro desideriis eorum cruenta discussio, effectum in his, [a] quo tendunt, non habebunt, dicente [b] nobis propheta: *Ponamus circulum in varibus norum, & fromum in labiis, & reducamus eos in viam rectam.* Quia eodem propheta asserente, impugnantur, qui dicunt; *Erunt quasi non sint. & peribunt veri qui contradicunt [c] nobis.* Infames enim sunt proculdubio impugnatores episcoporum, omnesque qui adversus patres armantur, & conculcatores ecclesiarum, sacerdotumque ejus, & qui de publicis fugiunt prælis, & mandata Dei contemnunt, & qui aliqua culpa infamiæ asperguntur maculis, his omnibus impugnandi episcopos, patrum sequentes instituta, & nos licentiam submovemus; quia sic odit Deus eos [d] qui patres persequuntur, ut patrum invasores, qui in omni mundo infamia notantur, & ideo juste & regulariter respuuntur. [e] Nunc longa non opus est admonitione. Jam perditis dium debemus operire, [f] de quibus jam non superest, quod damnetur, auctoribus. De quibus dominus per prophetam loquitur, dicens: *Reprobantes verbum, sperastis in calumniam & in tamultum, & innixi estis in eo. Propterea erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio.* Rursus etiam de talibus propheta clamat, dicens: *Accedite huc, [g] semen * adulterii & * fornicarii. Super quem lusistis? super quem dilatastis, & ejecistis linguam? Numquid non vos filii scelesti estis, semen mendax?* Cossent impii commentitia adversus simplices jam fraude mentiri? *Custodi*, inquit propheta, *linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum. Recede a malo, & fac bonum: quære pacem, & persequere eam. Oculi domini ad justos, & aures ejus ad clantorem eorum. Vultus autem domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* Et paulo post: *Interficiet impium malitia, & odientes justum culpabuntur.* Nos quamquam multa patiamur a talibus, *diligamus nos, carissimi, invicem, quoniam caritas ex Deo est. Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum, quia Deus caritos est. In hoc apparuit caritas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est caritas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Carissimi, si Deus dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit unquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & caritas ejus in nobis perfecta est. In hoc intelligimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dodit nobis. Et nos vidimus, & testificamu, quoniam Pater misit Filium suum, salvatorem mundi. Quisquis confessus, fuerit quonium Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. Et nos agnovimus, & credimus veritati, quam habet Deus in nobis. Deus ceritas est: & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo. In hoc perfecta est caritas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittit timorem, qui timor pœnam habet. Qui autem timet, non est perfectus in caritate. Nos ergo diligamus Deum: quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui autem non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo po-*

a quo tendiltur non haberet.
b vobis.
Isai. 37. *Isai.* 41.
c *vobis*
d Procius. Domnum
e Idem Ennodius
f operi, de cujus.
Isai. 30. *Isai.* 57
g semel adulterii & fornicarii.
* *adulterorum*
* *fornicaria*
Psal. 33.
1. *Joan.* 4.

1. Joan. 5. *test diligere: Et hoc mandatum a Deo habemus, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Omnis qui credit, quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit,* * cognoscimus. *diligit & eum qui natus est ex eo. In hoc * cognovimus, quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, & mandata ejus faciamus. Hæc est enim caritas Dei, ut mandata ejus custodiamus. Et mandata ejus gravia non sunt: quia omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. Et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Iesus est Filius Dei? Hic est qui venit per aquam & sanguinem, Jesus Christus, non in aqua solum, sed in aqua & sanguine. Et spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas. Quoniam tres sunt qui testimonium dant, spiritus, sanguis, & aqua: & hi tres unum sunt. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est. Quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quia testificatus est, de Filio suo. Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est de Filio suo Deus. Et hoc testimonium est, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in ejus Filio est. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium Dei, non habet vitam. Hæc scribo vobis,* * habetis *ut sciatis quoniam vitam * habebitis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei. Et hæc est fiducia, quam habemus ad eum: quia quodcumque petierimus secundum voluntatem ejus, * audiet nos. Et* * audit *scimus, quia audit nos, quidquid petierimus: Scimus quoniam habemus petitiones, quas postulamus ab eo. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico, ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est, & est peccatum ad mortem. Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat; sed generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum. Scimus enim, quoniam ex Deo sumus, & mundus totus in maligno positus est. Et scimus, quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus Deum verum, & simus in vero Filio ejus.* Eccles. 11 *Hic est verus Deus & vita æterna. Propter mala sua multi potentes oppressi sunt valde, & gloriosi traditi sunt in manus alterorum. Benedictio autem* * hora *Dei in mercedem justi festinat, & in * honore [1] veloci* Eccles. 14 *processus illius fructificat. Beatus vir, qui non est lapsus verbo ex ore sua, & non est stimulatus in* a S. Leo ep. 46 *tristitia delicti*. Scitote, carissimi, pro ea [a] pietate, quæ vobis Dei famulis impendenda est, omnes suggestiones vestras fidei catholicæ profuturas, me dignanter suscepisse, ut ipsarum quoque opera & pax Christiana reparari, & error impius possit aboleri. Et si amplius de talibus aut de his similibus aliquid fuerit deliberandum, celeriter ad nos relatio dirigatur, ut pertractata qualitate horum, nostra, quid observari debeat, solicitudo confirmat. Data VI. Kalendas Augusti, * Constantino [b] consule.

* Constantio. Constante.
b obiit Eusebius 26. sept. an. 311.

EPISTOLA II.

EUSEBII PAPÆ,

AD [a] ÆGYPTIOS.

a addit M. Alexandrinos.

De episcopis rebus suis spoliatis, aut a sede pulsis, nisi in integrum restituantur, non judicandis, nec ad synodos convocandis, ut ab omnibus suæ provinciæ episcopis audiantur.

Eusebius Romanæ & apostolicæ ecclesiæ episcopus, dilectissimis in caritate Christi unanimis, caritatis glutino connexis fratribus, per Alexandriam & Ægyptum domino militantibus, & rectam fidem tenentibus, in domino salutem.

*Benedictus Deus & pater domini nostri Jesu Christi, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus, & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt per exhortationem qua exhortamur & ipsi a Deo. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione & salute, [2] sive exhortamur pro vestra exhortatione & salute, quæ & operatur tolerantiam earundem passionum, quas & nos patimur. Et spes vestra firma est pro vobis, scientes quoniam sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationis. Vetera (dilectissimi) transierunt, & ecce facta sunt nova. Omnia autem ex Deo, qui reconciliavit nos sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis. quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum, qui non noverat peccatum pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, & in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate & suavitate, in Spiritu sancto, in caritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ a dextris & a sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, ut seductores & veraces, sicut qui ignoti & cogniti: quasi morientes, & ecce vivimus: ut castigati & non mortificati: quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Os nostrum patet ad vos [b], Corinthii, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in * carnalibus, angustiamini autem in * spiritualibus. Eamdem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico, dilatamini & vos. Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ autem participatio justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli?*

1. Cor. 1. — 2. Cor. 5 — 2. Cor. 6 — b Quid ad Ægyptios? ... quæ pertinent ... — * nobis — * in visceribus vestris.

1 MS. *boni*. Harduinus. 2 Desunt quæ in Vulgata leguntur: *sive consolamur pro vestra consolatione, sive &c.*

fideli? Quis autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit dominus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, & separamini de medio eorum, dicit dominus: & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnipotens. Has igitur habentes promissiones, carissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. Errorem vestrum corrigite, fratres, & ab omni erroris macula vos custodite, ut purum Deo munus offerre valeatis. Servos Dei nolite persequi, episcopos nolite infamare, neque accusare, quia Deus eos suo judicio voluit reservari. Quod enim non ab humanis aut pravæ vitæ hominibus eos depravari aut accusari voluit, ipse dedit exemplum, quando per seipsum [a], & non per alium, negotiantes ejecit sacerdotes de templo, & mensas nummulariorum proprio evertit flagello, & ejecit de templo. Et sicut alibi ait: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit.* Dei ergo ordinationem accusat, qui episcopos accusat vel condemnat, dum minus spiritualia quam terrena [b] sectatur. Causa enim fidei & dilectionis [c] quibus salus Christiana consistit, multa me solicitudine laborare compellit, metuentem, ne pravitas, quæ in suis fuerat amputanda principiis, processu temporis, & pertinacior fiat & altior. Nam inimicum nimis est [d] atque incongruum, eos, qui episcopos vel reliquos veros sacerdotes sua persecutione vexant, catholicorum nominibus sine discretione misceri, cum damnatam impietatem non deserentes, ipsi sua pravitate condemnantur, quos convenit percelli pro perfidia, aut [e] liberari pro venia: quia sicut plenum [f] pietatis est, oppressis caritatem dominicam [g] reddi, ita justum est, omnia perturbantis auctoritatem amputari. *Miror,* carissimi, *quare tam cito movemini, atque a vestro sensu transferimini*; cum scriptum sit: *Post concupiscentias tuas non eas, & a voluntate tua avertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis. Ne oblecteris in turbis, nec in modicis. * Adest [h] enim commissio illorum. Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore, & est tibi nihil in sacculo. Eris enim invidus vitæ tuæ. Operarius ebriosus non locupletabitur: & qui spernit modica, paulatim decidet. Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguunt sensatos. & qui se jungit fornicariis, erit nequam. Putredo & * vermis hæreditabunt illum, & extolletur in exemplum majus, & tolletur de numero anima ejus. Qui credit cito, levis corde est, & minorabitur: & qui delinquit in animam suam, insuper * habebitur. Qui gaudet iniquitate, denotabitur; & qui odit correptionem, minuetur vitæ: & qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. Qui peccat in animam suam, pœnitebit: & qui jucundatur in malitia, denotabitur. Ne iteres verbum nequam & durum, & non minoraberis. Amico & inimico noli enarrare sensum tuum, & si est tibi delictum, noli denudare. Audiet enim te, & custodiet te: & quasi defendens peccatum, odiet te, & sic * adhærebit tibi semper. Audisti verbum adversus proximum? commoriatur in te, fidens quoniam non te disrumpet. A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixa femori carnis, sic verbum in corde stulti. Corripe amicum, ne forte non intellexerit: & cum fecerit*

A *injuriam, & non intellexerit, dicat: Non feci: aut si fecerit, ne iterum addat facere. Corripe proximum, ne forte non dixerit: & si dixerit, ne forte iteret. Corripe amicum, sæpe enim fit commissio, & non omni verbo credas. Est qui labitur in lingua sua, sed non ex animo. Quis est enim qui non deliquerit in lingua sua? Corripe proximum, antequam commineris: & da locum timori altissimi, quia omnis sapientia & scientia, timor Dei, & in omni sapientia dispositio legis. Non est sapientia, * neque scientia, & non est cogitatus bonus * nisi in illa. * Peccatorum prudentia est nequitia, & in ipsa execratio: & est insipiens, qui imminuitur sapientia. Melior est homo, qui deficit sapientia, & deficiens sensu in timore Dei, quam*
B *qui abundat sensu, & transgreditur legem altissimi. Est solertia certa, & ipsa iniqua: & est qui emittit verbum certum, enarrans veritatem. Est qui nequiter humiliat se, & interiora ejus plena sunt dolo. Est enim justus, qui se nimium submittit a multa humilitate: & est justus qui inclinat faciem: & fingit non videre se quod ignoratum est. Et si ab imbecillitate virium vetetur peccare, si invenerit tempus malefaciendi, malefaciet. Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo. Est [a] correptio*
C *mendax in * ore contumeliosi: & est judicium, quod non probatur esse bonum: & est tacens, & ipse est prudens. Quam bonum est arguere, quam irasci, & confitentem in oratione non prohibere! Concupiscentia spadonis devirginavit juvenculam: sic qui facit per vim judicium iniquum. Quam bonum est [b] correpto manifestare pœnitentiam: sic enim effugies voluntarium peccatum. Est tacens, qui invenitur sapiens: & est odibilis, qui procax est ad loquendum. Est autem tacens, non habens sensum loquelæ: est & tacens tempus sciens apti temporis. Homo sapiens tacebit usque ad tempus, lascivus autem & imprudens non servabit tempus. Qui multis utitur verbis * lædit animam suam: & qui potestatem sibi assumit injuste, odietur. Est processio*
D *in malis viro indisciplinato, & est inventio in detrimentum. Est datum, quod non est utile: & est datum, cujus retributio duplex. Est propter gloriam minoratio: & est qui ab humilitate levabit caput. Est qui multa redimat modico pretio, & est restituens ea septuplum. Sapiens in verbis seipsum amabilem facit: gratiæ autem fatuorum effundentur. * Datum insipienti non erit utile tibi, oculi enim illius septemplices sunt. Exigua dabit, & multa improperabit: & apertio oris illius, inflammatio est. Hodie fœnerat quis, & cras expetit, & odibilis homo hujusmodi. Fatuo non erit amicus, & non erit [c] gloria bonis illius. Qui enim edunt panem illius, falsæ linguæ sunt. Quoties, & quanti irridebunt eum? Neque enim, quod habendum erat, directo*
E *sensu distribuit, similiter & quod non erat habendum. Lapsus falsæ linguæ, quasi qui a pavimento cadens, sic casus malorum festinanter venient. Homo * ingratus quasi fabula vana in ore indisciplinatorum assidua erit. Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo. Est qui vetatur peccare * ab inopia, & in requie sua * stimulabitur. Est qui perdet animam suam [d] pro confusione, & ab imprudenti persona perdet eam, personæ autem acceptione perdet se. Est, qui præ confusione * promittit pro amico, & lucratus est * eum inimicum gratis. Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indisciplinatorum assidue erit. * Laudat furem assiduitas viri mendacis, * perditionem autem ambo hæreditabunt. Mores hominum*

Margin notes: Greg. e. lib. xxv. ... Leo ep. ... Leo ep. c. 3. — * nequitia. * scientia vel disciplina. * peccatorum prudentia, est prudentia non quitia. a correctio. * ira. Eccles. 20. b correptum. * lædet. * Datus. c gratia. * acharis. * præ. d præ. * promittit amico. * Potior fur quam.

minum mendacium sine bonore, & confusio illorum cum ipsis sine intermissione. Vos (fratres) admonemus, profutura hominibus invicem indesinenter sectari in caritate Christi: similiter obsecramus vos in domino, *ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in caritate, soliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus & unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ: unus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Propter quod dicit: Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem: dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit, super omnes cœlos, ut adimpleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores, & doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* De occultis [a] enim cordis alieni temere judicare iniquum est: & eum, cujus non videntur nisi opera bona, peccatum est ex suspicione reprehendere. Oves [b] ergo, quæ pastori suo commissæ sunt, eum nec reprehendere (nisi a recta fide exorbitaverit) debent, nec ullatenus accusare possunt; quia facta pastorum [c] oris gladio ferienda non sunt, quamquam [d] recte reprehendenda videantur. Ideo ista dicimus, quia in scripturis vestris reperimus, quosdam episcopos vestris in partibus a propriis ovibus accusatos, aliquos videlicet ex suspicione, & aliquos ex certa ratione: & ideirco quosdam esse rebus suis expoliatos, quosdam vero a propria sede pulsos. Quod sciatis nec ad synodum comprovincialem, nec ad generalem posse vocari, nec in aliquo judicari, antequam cuncta, quæ eis fublata sunt, iegibus potestati eorum [e] redintegrentur. Prius ergo oportet omnia illis legibus redintegrari, & ecclesias, quæ eis sublatæ sunt, cum omni privilegio [f] sibi restitui, & postmodum, non sub angusti temporis spatio, sed tantum temporis spatium eis indulgeatur, quantum expoliati vel expulsi esse videntur, antequam ad synodum convocentur, & ab omnibus [g] quibusque suæ provinciæ episcopis audiantur. Nam nec convocati ad causam, nec dijudicari potest expoliatus vel expulsus: qui non est privilegio, quo expoliari possit jam nudatus. Unde & antiquitus decretum est, ut omnes possessiones, & omnia sibi sublata, atque fructus cunctos, ante litem contestatam perceptor vel [h] primas possessori restituat. Et alibi scriptum habetur: ille qui violentiam pertulit, universa in statu, quo fuerant, recipiat, & quæ possidet, securus teneat. Et alibi in synodalibus patrum decretis & regum [i] edictis legitur statutum: redintegranda sunt omnia expoliatis vel ejectis episcopis, præsentialiter ordinatione pontificum, & in eorum, unde abscesserunt, loca funditus revocanda quacumque conditione temporis, aut dolo, aut captivitate, aut virtute majorum, aut per qualcumque injustas causas, res ecclesiæ vel proprias aut substantias suas, perdidisse noscuntur ante accusationem. aut regularem ad synodum vocario eorum, & reliqua. Est etiam in antiquis ecclesiæ statutis decretum, ut qui aliena invadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde & in evangelio scriptum est. *Quod si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.* Et in legibus sæculi cautum habetur: qui rem subripit alienam, illi cujus res direpta est, in decuplum, quæ sublata sunt, restituat. Et in lege divina legitur. *Maledictus omnis, qui transfert terminos proximi sui: Et dicet omnis populus. Amen.* Talia ergo non præsumantur absque ultione, nec exerceantur absque sua damnatione. [a] Pacem, & non damnum, aut injustitiam alicujus sectamini invicem, & in omnes. *Veritatem aut facientes in caritate, crescamus, in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem junctu-ram subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in caritate. De cetero, carissimi, gaudete, & perfecti estote: exhortamini, idem sapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum.* Dominus custodiat vos & *nunc, & in die æternitatis.* Amen. Data IX. Kalendas Octobris [*] Constantino clarissimo consule.

Ephes. 4.
Psal. 67.
a Prosperi sent. 22.
b Conc. V. Rom. sub Symmach.
c Ovis gladio quidam legunt codd. mss.
d recte.
a q. 2. In scripturis vestris.
e pacifice omnia.
3. quæst. 1. Prius ergo oportet omnia.
f Suo.
g quisque In decret. lib 4.
h primo
i q. 2. Nullus epiſcoporum.
3. q. 1. Redint. sunt omnia.
i notanda vox.
22. q. 2. In antiq. etc
Luc. 19
Deut. 18
a Hadenus verba Symmachi pape in Conc. laudato.
Hebr. 12.
Ephes. 4
2. Petr. 3.
* Constantio

EPISTOLA III.

EUSEBII PAPÆ

EPISCOPIS THUSCIÆ ET CAMPANIÆ

DIRECTA.

De infamibus ad testimonium non admittendis, & qui dicuntur infames, & de hæreticis rite baptizatis, si ad fidem revertantur, per manus impositionem recipiendis; quæ quidem manus impositio ad summos sacerdotes tantummodo pertinere monstratur.

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Campaniam & Thusciam constitutis, Eusebius.

[b] Benedictus dominus Deus noster, qui [c] per misericordiam suam Romanam ecclesiam B. Petri apostolorum principis sacerdotio ditavit, nobisque viam monstrandam circa nos (propter universalem curam, [c] quæ nobis est propter privilegium ejusdem ecclesiæ) invicem caritatis indulsit, ut qui cohæremus firmitate fidei, jungamur quoque [d] votivi jucunditate colloquii, quo facilius dum per literarum ministeria ad vos usque pertendimus, etiam corda vestra ad religiosum cultum apostolicis admonitionibus incitemus: & dum [*] dilectionis nostræ spei reddimus velut quoddam debitum, plenum circa Deum monstremus affectum. Jungamus ergo, dilectissimi fratres, continuas & humiles preces: & Deum nostrum, oris & cordis lacrymis supplicantes, jugi deprecatione poscamus, ut institutione & opere illi, cujus esse membra cupimus, hæreamus, nec unquam ab illa via, quæ Christus est, devio tramite declinemus, ne ab eo juste, quem nos impie relinquimus, dese-

b Hormisdæ ep. 25.
c Absunt in cit. epist.
d votiva.
* dilectionis

deferamur infelices. Quod ſuperni favoris auxilio, ea nobis poteſt ratione contingere, ſi apoſtolica dogmata, ſi patrum mandata ſervamus. Dicit enim dominus noſter: *Qui diligit me, ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Et licet hæc poſſint generaliter dicta ſufficere, ut vel declinemus errata, vel cuſtodiamus catholica: ab apoſtolis tamen eorumque ſucceſſoribus novimus conſtitutum, [a] criminationes adverſus doctores non debere ſuſcipi, nec [b] peregrina judicia fieri, nec quemquam alterius judicis quam ſui ſententia debere conſtringi. [c] Caput enim eccleſiæ Chriſtus eſt. Chriſti autem vicarii ſacerdotes ſunt, qui vice Chriſti legatione funguntur [d] in eccleſia. Idcirco quidquid ad eorum fit injuriam, ad Chriſtum pertinet, qui dixit: *Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Et qui ſpernit me, ſpernit eum, qui me miſit.* Iſta fratres, terribilia ſunt & oppido diligenter conſideranda & cavenda, & tam propter eos, qui ſeipſos aut cupiditate, aut avaritia, aut invidia perdere moliuntur, ne in profunda labantur; aut in talia incidant mala, quam propter perſecutiones eccleſiæ, ſervorumque ejus, qui juxta veritatis vocem, *oculos habentes, non vident, & aures habentes, non audiunt, nec intelligunt quæ placent Deo.* Sequentes itaque in omnibus apoſtolicam regulam, & prædicantes ejus [e] omnia conſtituta, ob cuſtodiam epiſcoporum, qui columnæ eccleſiæ a Deo dicti ſunt, & ceterorum verorum ſacerdotum, firmantes cana patrum ſtatuta; ſtatuimus iterum cum omnibus, qui nobiſcum ſunt, epiſcopis, ſicut dudum decretum reperimus, ut homicidæ, malefici, fures, ſacrilegi, raptores, [f] adulteri, inceſti, venefici, ſuſpecti, criminoſi, domeſtici, perjuri, & qui raptum fecerunt, vel falſum teſtimonium dixerunt, ſeu qui ad [g] ſacrilegos divinoſque concurrerunt, ſimileſque eorum, nullatenus ad accuſationem, vel ad teſtimonium ſint admittendi, quia infames ſunt, & juſte repellendi, quia funeſta eſt vox eorum. Vocem [h] enim funeſtam in omnibus interdici potius quam audiri oportet. Periculum ergo, quod doctoribus imminet, ſummopere ſemper cavendum eſt & declinandum, & illi ſunt a cunctis portandi & cuſtodiendi, dicente domino: *Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* Prima [i] enim ſalus eſt, rectæ fidei regulas cuſtodire, & a conſtitutis patrum nullatenus deviare. Nec poteſt domini noſtri Jeſu Chriſti prætermitti ſententia dicentis: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam.* Et hæc, quæ dicta ſunt, rerum probantur effectibus, quia in ſede apoſtolica extra maculam ſemper eſt catholica ſervata religio. Ideo, cariſſimi, & vos juxta ſanctam ſcripturam *diſcite benefacere*, & *mala declinare*, & patrum regulis [k] imbui, ſicut ſcriptum eſt: *Fili, ſi habes, bene fac tecum, & Deo dignas oblationes offer. Memor eſto, quoniam mors non tardat, & teſtamentum inferorum, quia demonſtratum eſt tibi. Teſtamentum hujus mundi morte morietur. Ante mortem bene fac amico tuo, & ſecundum vires tuas exporrigens, da pauperi. Non defrauderis a die bona, & particula * boni doni non te prætereat. Nonne aliis relinques dolores & labores tuos in diviſione ſortis? Da, & accipe, & juſtifica animam tuam. Ante obitum tuum operare juſtitiam, quia non eſt apud inferos invenire cibum. Omnis caro ſicut fœnum veteraſcet, & ſicut folium fructificans in arbore viridi. Alia generantur, & alia dejiciuntur: ſic generatio carnis & ſanguinis, alia finitur, & alia naſcitur. Omne opus corruptibile in fine deficiet: & qui illud operatur, ibit cum illo. Et omne opus electum juſtificabitur: & qui operatur illud, honorabitur in illo. Beatus vir qui in ſapientia morabitur, & qui in juſtitia ſua meditabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei. Qui excogitat vias illius in corde ſuo, & in abſconſis illius intelligens erit, vadens poſt illam quaſi inveſtigator, & in viis illius conſiſtens. Qui reſpicit per feneſtram ejus, & in januam illius audiens. Qui requieſcit juxta domum illius, & in parietibus illius figens palum. Statuet caſulam ſuam ad manus illius, & requieſcent in caſula illius bona per ævum. Statuet filios ſuos ſub tegmine illius, & ſub ramis ejus morabitur. Protegetur ſub ramis illius a fervore, & in gloria ejus requieſcet. Qui timet dominum, faciet * illud: & qui continens eſt juſtitiæ, apprehendet illam: & obviabit illi quaſi mater honorificata, & quaſi mulier a virginitate ſuſcipiet illum. Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum. Et firmabitur in illo, & non flectetur: & continebit illum, & non confundetur, & exaltabit eum apud proximos ſuos. Et in medio eccleſiæ aperiet os ejus, & implebit eum ſpiritu ſapientiæ & intellectus, & ſtola gloriæ veſtiet illum. Jucunditatem & exultationem theſaurizabit ſuper illum, & nomine æterno hæreditabit illum. Homines ſtulti non apprehendent illam, & homines ſenſati obviabunt illi. Homines ſtulti non videbunt illam: longe enim abeſt a ſuperbia & dolo. Viri mendaces non erunt illius memores, & viri veraces invenientur in illa, & * acceſſum habebunt uſque ad inſpectionem Dei. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, quoniam a Deo profecta eſt ſapientia. Sapientiæ enim Dei ſtabit laus, & in ore fideli abundabit, & dominator dabit eam illi. Non dixeris: Per dominum abeſt: quæ enim odit, non feceris. Non dicas: Ille me implanavit: non enim neceſſarii ſunt illi homines impii. Omne execramentum erroris odit Deus, & non erit amabile timentibus eum. Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilii ſui. Adjecit mandata & præcepta ſua. Si volueris * mandata, conſervabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere. Appoſuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum. Quod placuerit ei, dabitur illi: quoniam multa ſapientia Dei, & fortis in potentia, videns omnes ſine intermiſſione. Oculi domini ad timentes eum, & ipſe cognoſcit omnem operam hominis. Nemini mandavit impie agere, & nemini dedit ſpatium peccandi. Non enim concupiſcit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Ne jucunderis in filiis impiis, ſi multiplicentur, nec oblecteris ſuper ipſos, ſi non eſt timor Dei cum illis. Non credas vitæ illorum; & * non reſpexeris in labores eorum. Melior eſt enim unus timens Deum, quam mille filii impii. Et utile mori ſine filiis, quam relinquere filios impios. Ab uno ſenſato inhabitabitur patria, & a tribus impiis deſeretur. Multa * alia vidit oculus meus, & fortiora horum audivit auris mea. In ſynagoga peccantium exardebit ignis, in gente incredibili exardeſcet ira. Non exoraverunt pro peccatis ſuis antiqui gigantes, qui deſtructi ſunt, confidentes ſuæ virtuti. Et non pepercit peregrinationi illorum, ſed percuſſit eos, & execratus eſt illos, præ ſuperbia verbi illorum. Non miſertus eſt illis, totam*

* bona. Eccleſ. 15.

* ſucceſſum

* mandata conſervare,

Eccleſ. 16.

* ne

* talia

*gentem perdens, & extollentes se in suis peccatis. Et sicut sexcenta millia peditum, qui congregati sunt in duritia cordis sui: & si unus fuisset cervicatus, mirum si fuisset immunis. Misericordia enim & ira est cum illo, potens exoratio, & effundens iram. Secundum misericordiam suam, sic correptio illius. Hominem secundum opera sua judicabit. Non effugiet in rapina peccator, & non retardabit sufferentia facientis misericordiam. Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius. Non dicas: A Deo abscondar, & ex summo quis mei memorabitur? In populo magno non agnoscar. Quæ est enim anima mea in tam immensa creatura? Ecce cœlum, & cœli cœlorum, abyssus, universa terra, & quæ in eis sunt, in conspectu illius commovebuntur, montes simul, & colles, & fundamenta terræ. Et cum conspexerit illa Deus, tremore concutientur. Et in omnibus his insensatum est cor: & omne cor intelligitur ab illo, & vias illius quis intelligit, * & procellam, quam nec oculus vidit hominis? Nam plurima opera illius sunt in absconsis: sed opera justitiæ illius quis enarrabit, aut quis sustinebit? Longe enim est testamentum a quibusdam, & interrogatio hominum in consummatione est. Qui minoratur corde, cogitat * mala & vir imprudens & errans cogitat stulta. Omnis ergo, fratres, sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem opportunitatis, ut det gratiam audientibus. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia. Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis. Estote ergo imitatores Dei, sicut filii carissimi: & ambulate in dilectione, & sicut Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suavitatis. Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote, intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus (quod est idolorum servitus) non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Nemo vos seducat inanibus verbis. Propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Ut filii lucis ambulate, (fructus enim lucis est in bonitate & justitia & veritate) probantes, quid sit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum: magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere. Omnia autem quæ arguuntur, a lumine manifestantur. Omne enim quod manifestatur, lumen est. Propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Videte itaque, fratres, quomodo caute ambuletis: non quasi insipientes, sed ut sapientes redimentes tempus; quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed impleamini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris domino, gratias agentes semper pro omnibus, in nomine domini nostri Jesu Christi, Deo & Patri: subjecti invicem in ti-*

[Margin: * procella, — * inania. — Ephes. 4. — Ephes. 5.]

more Christi. a Crucis [a] ergo domini nostri Jesu Christi, quæ nuper, nobis gubernacula sanctæ Romanæ ecclesiæ tenentibus, quinto nonas Maii inventa est, in prædicto Kalendarum die b inventionis festum vobis solenniter celebrare mandamus. Similiter & hæreticos omnes, quicumque Dei gratia convertuntur: & in sanctæ trinitatis [b] nomine credentes baptizati sunt, Romanæ ecclesiæ regulam tenentes, per manus impositionem reconciliari præcipimus. Manus quoque impositionis sacramentum, magna veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus. Nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis legitur aut scitur peractum esse: neque ab aliis (sicut jam dictum est) quam ab illis, qui eorum locum tenent, unquam perfici potest, aut fieri debet. Nam si aliter præsumptum [c] fuerit, irritum habeatur & vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta. De cetero, fratres, gaudete & exultate in domino, ut sancti Spiritus gratia illuminati & confortati, vos ad pascua æternæ vitæ pervenire, vestrosque perducere, adminiculante domino valeatis. Gratia domini nostri Jesu Christi, & caritas Dei, & communicatio Spiritus sancti sit semper cum omnibus nobis. Amen. Data octavo Kalendas Septembris, * Constantino [d] clarissimo consule

[Margin: a De consecr. dist. 3. Crucis domini. Hoc idem est contra ... — b Imo tota confictia epistola. De consecr. dist. 5. Manus quoque impositionis. — c S. Greg. 61. lib. Confirmationis sacramentum. Hadr. coll. cap. 9. — 2. Cor. 13. Psal. 32. Hebr. 6. Coloss. 1. — * Constantio. Constante. — d suspecta ... temporis nota.]

NOTÆ SEVERINI BINII.

a Crucis ergo domini nostri, Jesu Christi, quæ nuper, nobis gubernacula sanctæ Romanæ ecclesiæ tenentibus, inventa est.) Crucem domini tempore Eusebii papæ non fuisse inventam, ideoque ea quæ hoc loco epistolæ huic adduntur, ut ait Surius in notis marginalibus, surreptitia esse, & extrinsecus addita fuisse, certissima conjectura statuere licet. Nam teste Eusebio libro 3. cap. 46. constat Helenam post Constantinum Christianam religionem amplexatam esse. Si igitur hoc tempore Eusebii papæ Constantinus necdum Christianus fuerit, quomodo Helena deorum adhuc cultrix inveniendæ crucis Christi adeo studiosa fuisse potuit? Accedit quod communis patrum & historicorum sententia affirmet, post Nicænum concilium, ab Helena octogenaria, in somnis divinitus admonita, a Judæis antiquissimis, Christianis adjutoribus, consultoribus & indicibus, instructa, magno gaudio quærentium 14. Septembris crucem domini repertam, miraculose a latronum crucibus discretam esse. Ita ex patribus S. Paulinus epist. 11. ad Severum, S. Hieronymus epistola ad Paulinum de instit. monach. S. Ambros. oratione in funere Teodosii, S. Crysost. hom. 84. in Joan. Andreas Cretensis hom. de exalt. S. Crucis, & demum his antiquior Cyrillus Hierosol. epist. ad Constantium. Idem ex Historicis Eusebius in Chronico, & libro 3. de Vita Constantini cap. 29. Hieron. in chronic. Prosper in chronic. Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ, Rufinus lib. 1. cap. 7. & 8. Theod. lib. 1. hist. cap. 18. Sozomenus lib. 2. cap. 1. Socrates libro 1. cap. 17. Greg. Turon. lib. 1. hist. Franciæ cap. 26. Nicephor. libro 8. cap. 29. Justiniani imperatoris novell. 28. Taceo mille alios recentiores. Vide Baron. anno 311. num. 41. item anno 326. num. 42. & sequentibus: Gretseium libro 1. de cruce cap. 54. & sequentibus.

[Margin: Helena quando fit fidelis. — Crux domini quando reperta sit.]

b Inventionis festum.) Hoc festum, quod Latina ecclesia 3. Maii celebrat, quo auctore & institutore celebretur, incertum est. Nam quod hic & apud Gratianum, can. crucis dist. 3. de cons. legitur, Eusebium pontificem hoc festum instituisse probabile non est: cum crux non sub Eusebio, sed sub Silvestro fuerit inventa, ut supra ostendimus. Græci non habent hoc festum in suo menologio, ea de causa, ut inquit Baron. in notis ad mart. Roman. 3. Maii, quod apud ipsos inter mobilia festa numeretur. Tertia enim die a resurrectione domini celebrabant crucis resurrectionem, cum scilicet e latebris studio & opera Helenæ Augustæ quasi resurgens miraculis clarescere cœpit. Vide Baron. loco allegato.

[Margin: Festum inventæ crucis quo institutum sit? — An a Græcis celebretur quando?]

EJUS-

A

EJUSDEM EUSEBII PAPÆ DECRETA, ex Gratiano & aliunde desumpta, numero quatuor.

PRIMUM.

Desponsata puella non prohibetur monasterium eligere.

Desponsatam puellam non licet parentibus alii viro tradere, * licet tamen illi monasterium sibi eligere.

SECUNDUM.

Non in serico panno, sed in lineo, sacrificium consecretur altaris.

Consulto omnium statuimus, ut sacrificium altaris non in serico panno aut tincto quisquam celebrare præsumat, sed in puro lineo vel linteo ab episcopo consecrato, terreno scilicet lino procreato atque contexto, sicut corpus domini nostri Jesu Christi in sindone linea munda sepultum fuit.

TERTIUM.

Jejunia non solvantur legitima, absque necessitate probabili.

Jejunia, in ecclesia a sacerdotibus constituta, sine necessitate rationabili non solvantur.

QUARTUM EJUSDEM DECRETUM,

secundum codicem 5. librorum, lib. 1. cap. 41.

Quales personæ sacerdotum epulis debeant interesse.

Oportet episcopum moderatis epulis contentum esse, suosque convivas ad comedendum & bibendum non urgere: quin potius sobrietatis præbeat exemplum. Removeantur ab ejus convivio cuncta turpitudinis * augmenta: non ludicra spectacula, non acroamatum vaniloquia, non fatuorum stultiloquia, non scurrilium admittantur præstigia. Adsint peregrini & pauperes & debiles, qui de sacerdotali mensa Christum benedicentes, benedictionem percipiant. Recitetur sacra lectio, subsequatur vivæ vocis exhortatio; ut non tantum corporali cibo, imo verbi spiritualis alimento, convivantes se refectos gratulentur, ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum dominum nostrum.

Episcopi mensa qualis.

* *forte* argumenta.

Ex Ivonis Carnotensis Antistitis ep. 16.

Virgines quæ virginitatem non custodierint, sed eosdem, qui eas violaverint, maritos acceperint, eo quod solas nuptias " violaverint, post pœnitentiam unius anni reconcilientur.

" supra pag. 8. c. 14.

ANNO CHRISTI 311.

VITA EPISTOLÆ ET DECRETA MELCHIADIS PAPÆ.

Ex libro Pontificali Damasi Papæ.

a MElchiades * natione Afer, *b* sedit annos tres (*a*) menses septem, dies octo, ex die Nonarum Julii, a *c* consulatu (*b*) Maximini nono, usque ad Maxentium secundo, qui fuit mense Septembri, Volusiano & Rufino consulibus. Hic constituit, ne ulla ratione die dominica, aut quinta feria jejunium quis fidelium ageret, quia eos dies pagani quasi sacrum jejunium celebrant. Et Manichæi inventi sunt in urbe Roma ab eodem. *d* Hic fecit, ut oblationes consecratæ per ecclesias ex consecratu episcopi dirigerentur, quod declaratur fermentum. Hic fecit ordinationem unam per mensem Decembrem, presbyteros (*c*) 6. diaconos 5. episcopos per loca 11. Hic sepultus est in cœmeterio Callisti via Appia, IV. Idus Decembris. *e* Et cessavit episcopatus dies (*d*) 17.

NOTÆ SEVERINI BINII.

a Melchiades.) Post interregnum pontificium 7. dierum 3. Octobris, anno Christi 311. Constantini imperatoris tertio, Melchiades sedere cœpit. Hujus pontificatu, cum necdum menses sex a reddita pace ecclesiæ præterlapsi essent, Maximinus imperator qui una cum Licinio orientale imperium regebat, novum bellum atrocissimum pro fugandis Christianis orbis, ut dicebant, facibus, & malorum omnium auctoribus, est indictum. Eusebius lib. 9. cap. 2. commentariis quibusdam ad Christi contumeliam confictis, qui inscribebantur acta Pilati, pueri in schola ediscendis illis, odio quodam contra Christum imbuebantur: Eusebius libro 9. cap. 6. Verum atrox persecutio, quæ parabatur, famis, pestis, ac belli cladibus est coercita. Maxentius occidentale imperium dira tyrannide premebat. Constantinus vero partim contumeliis, partim Romanorum precibus inductus, dum illi bellum inferre cogitaret, deorum gentilium auxilia apud se despexit; & creatoris cœli ac terræ, quem pater Constantius coluerat, implorare decrevit: ideoque accidit, quod cum ab eo fausta ac felicia peteret, post meridiem illi, crucis signum, ex lucis splendore figuratum, in ipso cœlo manifeste apparuerit, in qua hæc verba, *In hoc vince*, continebantur. Quorum explicationem, cum a Christo domino sibi dormienti apparente ejusque sacerdotibus didicisset, bellum contra Maxentium aggreditur, & aggressum feliciter superat. Qua victoria gloriose obtenta, illam uni Deo invisibili & immortali acceptam ferens, trophæum crucis in medio urbis, cum hoc elogio erexit: *Hoc salutari signo, vero fortitudinis indicio, civitatem vestram tyrannidis jugo liberavi, & S. P. Q. R. in libertatem vindicans, pristinæ amplitudini & splendori restitui.* Et ut imperator liberalitatis ac pietatis suæ specimen præberet, pontifici Melchiadi publicam domum

Acta Pilati quare in scholis discebantur.

Maxentii tyrannis.

Crux Constantino visa.

(1) Quod verius est Theodori Cantuariensis. *Harduinus.*

(*a*) *Luc.* IV. (*b*) *Luc.* Maxentii IX. usque ad Maximum II. (*c*) *Luc.* VII. (*d*) *Luc.* XVI.

Constantini beneficentia erga ecclesiam.

domum in Laterano, quæ olim Faustæ imperatricis fuerat, dono dedit. Optimo Miltiadi res ecclesiæ ablatas restituit: clericos omni immunitate a se donatos, eosque publicis sumptibus alendos esse, promulgato edicto declarat ac præcipit. In causa Donatistarum & Cæciliani, quid sub hoc pontifice actum fuerit, infra patebit in notis ad concilium Romanum sub Melchiade celebratum. Vide Baronium anno 311. & 312.

b Sedit annos 3. menses 7. dies 8.) Annis 2. mensibus totidem, & diebus 7. sedisse, præter Vaticanos indices, hæc ratio ostendit, quod die 10. Decembris in tabulis ecclesiasticis obitus illius signetur; quodque concilium Arelatense I. Volusiano & Aniano consulibus anno domini 314. sub Silvestro Melchiadis successore celebratum sit. Unde colligitur Melchiadem non 314. sed potius 313. die 10. Decembris objisse, atque ita numerando ab initio cœpti pontificatus, eumdem prædicto tempore sedem pontificiam tenuisse. Baronius anno 313. num. 47.

Error libri pontificalis.

c Consulatu Maximini nono, &c.) Omnia hæc quæ sequuntur usque ad verba, *Hic constituit*, plane inversa esse constat. Nihil enim commune habet Maxentii consulatus secundus cum consulatu Volusiani atque Rufini, qui biennio post occisum Maxentium contigit. Maximini consulatus nonus, neque fastis adscriptus, neque adscribi potuit. Maximiani Galerii consulatus ultimus, anno domini 311. adscriptus, est ejusdem octavus dumtaxat consulatus. Maximiani Herculii nonus notatur cum anno Christi 307. quo tempore adhuc Marcellum sedisse, exploratissimum est ex præcedentibus. Sive ergo hæc ad Maximiani Galerii vel etiam Herculii consulatum referantur, contrarietates undequaque sese offerunt. Baron. an 311. num. 40. & 43.

Panis fermentatus in ecclesia consecratus sumitur a fidelibus in symbolum unionis.

d Hic fecit ut oblationes consecratæ per ecclesias ex consecratu episcopi dirigerentur, quod declaratur, fermentum) Locus sane obscurus, ita tamen explicandus. Melchiades pontifex instituit, ut panem fermentatum a populo aut presbyteris oblatum, ab episcopis consecratum singulorum titulorum, aut paræciarum presbyteri, in symbolum catholicæ unionis ac communionis non modo ipsi acciperent, verum etiam aliis fidelibus sub se constitutis, qui sacratissima eucharistia non communicassent, certo tempore distribuerent. Explicatio hæc declaratur optime ex antiquissimo canone Pii papæ & martyris supra extante, qui sic habet: *Ut de oblationibus quæ offeruntur a populo, & consecrationibus quæ supersunt, vel de panibus quos deferunt fideles ad ecclesiam, vel certe de suis presbyter convenienter partes incisas habeat in vase nitido & convenienti, ut post missarum solennia, qui communicare non fuerint parati, eulogias (id est panem benedictum) omni die dominico, & in diebus festis exinde accipiant, quæ cum benedictione prius faciat.* Item ex illo Innocentii, epistola ad Decentium cap. 5. ubi sic ait. *De fermento vero, quod die dominico per titulos mittimus, superflue nos consulere voluisti: cum omnes ecclesiæ nostræ intra civitatem sint constitutæ: quarum presbyteri, quia die ipso propter plebem sibi commissam nobiscum convenire non possunt, ideo fermentum a nobis confectum, per acolytos accipiunt, ut se a nostra communione, maxime illa die, non judicent separatos.* Unde patet ipsum panem in symbolum unionis & communicationis catholicæ consecratum, acceptum ac distributum, alibi fermentum benedictum, alibi oblationem, alibi eulogias, seu benedictiones aut consecrationes, alibi (nimirum epistola quadam Epiphanii ad Hormisdam papam) sacramentum appellari diversas ob causas. Ad distinctionem panis azymi, ex quo eucharistia conficiebatur, nominabatur fermentum, seu panis ex massa fermentata formatus. Quia ex pane fermentato massa coagmentata ab benedicendum a plebe vel a presbyteris, offerebatur, idem symbolum unionis, dicebatur oblatio. Quod episcopali consecratione panis oblatus benediceretur, eulogia, benedictio, aut consecratio nominabatur. Demum, quod ad significandum catholicam unionem episcopali benedictione consignaretur, sacramentum est appellatum. Hanc ceremoniam non tantum in Romana & occidentali, sed etiam in orientali ecclesia servatam fuisse, ex canone 14. 32. & 40. concilii Laodiceni constat. Ubi dicemus, præter publicas eulogias, de quibus hic, fuisse alias privatas, quas amici intra se ultro citroque dare atque accipere consueverunt. Vide etiam notas nostras ad epistolam Innocentii quam scripsit ad Decentium: item Baronium anno 313. numero 49. & sequentibus.

Fermentum quid, & cur sic dictum.

Eulogia quid, & cur sic dicta.

Eulogia cur sacramentum appelletur.

Interregnum quamdiu.

e Cessavit episcopatus dies 17) Cum infra in vita Silvestri sub Volusiani consulatu ipsis Kalendis Februarii anno 314. ingressus Silvestri ponatur, longiore tempore sedem vacasse dicere opus est, nimirum uno mense & 21. diebus.

[a] EPISTOLA MELCHIADIS PAPÆ,

AD OMNES HISPANIÆ EPISCOPOS.

a Convicta docti viri virtutes.

De accusationibus & jurgiis, & ut nemo alteri infestus sit; de baptismo & impositione manus episcoporum, utrum eorum aliud sine altero sufficiat, aut majus esse videatur.

I. *De judiciis episcoporum, sive majoribus causis ad apostolicam sedem deferendis; & ut nullus eam prohibeatur appellare.*

II. *Quod sit majus sacramentum, impositio manus episcoporum, an baptismus.*

III. *De jejunio dominicæ diei, & quintæ feriæ.*

Dilectissimis fratribus, Marino, Benedicto, Leontio, & ceteris Hispaniarum, ac illis in partibus constitutis episcopis, [b] *Melchiades.*

b Melciades aut Miltiades.

APostolici præcepti verba sunt, *apud Judæos atque Gentiles sine offensione nos esse debere.* 1. Cor. 10.

[c] Hoc quisquis Christianus est, tota animi virtute custodit. Quod cum ita sit, non parum periculi illi manere poterit ante Deum, qui hoc detrectat etiam fidelibus exhibere. Nam qualiter nos, qui neminem perire volumus, ista contristent, quæ auctoribus Christianis percellunt animos Christianos, dominicus in evangelio sermo testatur. Ait enim ipse salvator, *quod expediat scandalizanti unum de pusillis, in maris profundum demergi.* Ideo, quæ sit ejus jam pœna, quæramus, cui tale supplicium legimus expedire. Quapropter ista, carissimi, verba valde sunt ponderanda, & cavenda, ne pro temporalibus æterna, & pro caducis mansura, & pro parvissimis temporalibus perdantur (quod absit) perpetua gaudia. Unde vos rogamus, & obsecramus, ut nullus alteri noceat, neque infestus aut nocens existat, sed (juxta apostolum) *alter alterius onera portet, ut legem Christi adimpleat. Et nolite judicare invicem, sed* (juxta eumdem apostolum) *hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum.* Primo semper ante omnia diligenter inquirite, ut cum justitia & * veritate definiatis. * Neminem condemnetis ante verum & justum judicium. Nullum suspicionis arbitrio judicetis, sed primum probate, & postea caritativam proferte sententiam. *Et quod vobis non vultis fieri, alteri nolite facere.* [d] Mementote sermonis domini semper, qui ait: *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, ut non condemnemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini.* Episcopos nolite judicare; nolite condemnare absque [e] senis hujus auctoritate. Quod si feceritis irrita erunt vestra judicia, & vos condemnabimini. [a] Hoc enim privilegium huic sanctæ sedi a temporibus apostolorum statutum est [f] servare, quod illæsum manet usque in hodiernum diem. Episcopos ergo, quos sibi dominus tanquam oculos elegit, & columnas ecclesiæ esse voluit, quibus etiam ligandi dedit potestatem, suo judicio reservavit, hocque privilegium beato clavigero Petro sua vice solummodo commisit. Quod [g] ejus juste prærogativum successit sedi, futuris hæreditandum atque tenendum temporibus, quoniam & in-

c 5. Coelest. l. ep. 1. ad Gallos.

Matth. 18. Luc. 17.

Galat. 6.

Rom. 14.

* Caritate Neminem condemnantes ante

Tob. 4.

d Hic incipit ep. ad Justelli.

Luc. 6. Matth. 7.

e sedis.

f servari.

Zach. 2.

Matth. 16. & 18.

g Quæ prærogativa successit. &c.

& inter beatos apostolos fuit [a] quædam discretio potestatis. Et licet cunctorum par electio foret, beato tamen Petro concessum est, ut aliis [b] præmineret, eorumque quæ ad querelam venirent causas & interrogationes prudenter disponeret. Quod Dei ordinatione taliter ordinatum esse credimus, ne omnes posterorum [c] cuncta sibi vindicarent, sed semper majores causæ, sicut sunt episcoporum, & potiorum curæ negotiorum; ad unam beati principis apostolorum Petri sedem confluerent, ut inde suscipiant finem judiciorum, unde acceperunt initium institutionum, ne quandoque a suo discreparent capite.

I.

Si vero se viderit quisquam vestrum prægravari, hanc sedem appellet, huc recurrat, ut semper instituta fuit consuetudo; quia & voluntarie eis compatiemur, & libentes, prout dominus dederit, adminiculum feremus. Nec a quoquam, fratres inhibeatur, aut objurgetur, qui nostræ consors communionis esse voluerit, sed magis ei veniendi auxilium præstetur [d] quia sufficit unicuique objurgatio quæ fit a plurimis, ut (juxta apostolum) *magis donetis, & consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui in angustia est. Propter quod obsecro vos*, ut ipse ait, *ut confirmetis in illo caritatem*. Eorum enim os [e] accusandi, sacerdotes, vel testificandi in eos, obtruimus, quos non humanis, sed divinis vocibus mortuos esse scimus, quoniam infidelis [f] homo mortuus est in corpore vivente. Nec in suspicionem veniat homo fidelis, ut dicat aut faciat ea quæ pati non vult. Si quis fidelis est, videat ne falsa loquatur, aut cuiquam insidias ponat. Facile [h] est ergo hominem fallere, non tamen Deum. Sapiens non est, qui nocet, Et nihil mali vult, qui est fidelis. In his enim fidelem & infidelem hominem cognoscere possumus, in nocendo & adjuvando ut ipsa veritas ait: *Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bona; & malus homo ex malo thesauro cordis sui profert mala. Ex abundatia enim cordis os loquitur.* Pro nobis enim dicit dominus per prophetam: *Eos vero qui judicant vos, ego judicabo*. Et iterum ad servos suos dixit: *Nolite timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum ne metuatis*. De talibus quoque propheta canit dicens: *Non sic impii, sed tanquam pulvis quem projicit ventus. Propterea non resurgent impii in judicio, neque peccatores in congregatione justorum: quoniam novit dominus viam justorum, & iter impiorum peribit. Quare conturbatæ sunt gentes, & plebes meditabuntur inania? Consurgent reges terræ, & principes tractabunt pariter adversus dominum, & adversus Christum ejus. Disrumpamus vincula eorum; & projiciamus a nobis jugum ipsorum. Habitator cœli ridebit, & dominus subsannabit eos tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos*. Et alibi dixit: *scelus impii in medio cordis ejus, non est timor Dei ante oculos ejus. Quoniam [i] dolose egit adversus eum in oculis ejus, ut inveniret iniquitatem ejus ad odium. Verba oris ejus iniquitas & dolus: cessavit cogitare, ut benefaceret. Iniquitatem cogitat in cubili suo, stabit in via non bona, malum non abjiciet. Domine in cœlo misericordia tua usque ad nubes. Justitia tua sicut montes Dei, judicia tua abyssus multa. Homines & jumenta salvos facies, domine: quam pretiosa misericordia tua Deus! Et filii Adam in umbra alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur de pinguedine domus tuæ, & torrente deliciarum tuarum potabis eos. Quoniam tecum est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Attrahe misericordiam tuam scientibus te, & justitiam tuam rectis corde. Non veniat mihi pes superbiæ, & manus impiorum non me commoveat. Ibi ceciderunt operantes iniquitatem, expulsi sunt, & non potuerunt surgere*. Audivimus a quibusdam fratribus, quibus infesti eratis nimis, quod jurgia & discordiæ sint inter vos. Propterea ista scripsimus vobis mandantes, ut ita teneatis, sicut & apostolica sede vobis tenenda mandantur. Unde & domini præcursor in evangelio militibus interrogantibus respondit dicens. *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, sed contenti estote stipendiis vestris*. Concutit enim hominem, qui illum injuste conturbat. De his hæc vobis interim sufficiant. Si autem majoribus indigueritis, vita comite, mittite & mittentur vobis.

Luc. 3.

De conf. dist. 5. Spiritus sanctus qui super. Et in decr. Ivon. lib. 11.

II.

De his vero, super quibus rogitastis vos informari, id est, utrum majus esset *b* sacramentum, *c* manus impositio episcoporum, aut baptismus: scitote, utrumque magnum esse sacramentum. Et sicut *d* unum a majoribus fit, id est, a summis pontificibus, quod a minoribus perfici non potest, ita & majori veneratione venerandum & tenendum est. Sed ita conjuncta sunt hæc duo sacramenta, ut abinvicem nisi morte præveniente nullatenus possint segregari, & unum sine altero rite perfici non potest. Nam unum (præveniente morte) salvare sine altero potest, aliud autem non potest. Unde scriptum est. *In diebus illis, dicit dominus, effundam* [g] *de spiritu meo super omnem carnem*. Advertamus summas divitias bonitatis Dei. Quod in confirmandis neophytis manus impositio tribuit singulis, hoc tunc Spiritus sancti descensio in credentium [b] populos donavit universis. Sed quia diximus, quod manus impositio & *e* confirmatio [c] ad baptismi perfectionem pertineat, & [i] qui jam regeneratus in Christo est, confirmare aliquid possit, forte cogitat sibi aliquis: quid mihi prodest post mysteritim baptismatis, mysterium confirmationis? Aut quantum video, non totum de fonte suscepimus, si post fontem adjectione novi generis indigemus. Non ita dilectissimi. Attendat caritas vestra. Sicut exigit militaris ordo, ut cum imperator, quemcumque in militum receperit numerum, non solum signet receptum, sed etiam armis competentibus instruat pugnaturum: ita in baptizato benedictio illa munitio est. Dedisti militem, da ei adjumentum militiæ. Numquid prodest, si quisquam parentum magnam [d] pupillo conferat facultatem, nisi providere studeat & tutorem? Itaque Paracletus regeneratis in Christo, custos & consolator & tutor est. Ideo dicit sermo divinus: *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam*. Ergo Spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum præstat ad gratiam. Et quia in hoc

Joel. 2.

a Eucherius homilia de pentecoste Eusebio Emiseno passim sed falso tributa; cujus auctor a quibusdam perhiberur Faustus.

Hinc vero discat lector aurum latere plurimum in sarcinis nostri mercatoris.

b populo

c ministerium confirmantis?

d parvulo.

Psal. 126.

De consec. Dist. 5. Spiritus sanctus qui super.

Lege, *& et, qui regen..... conferre aliquid*, ex Eusebio Emiseno. *Harduinus*.

hoc mundo tota ætate victuris, inter invisibiles hostes & pericula gradiendum est, in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam: in baptismo abluimur, post baptismum roboramur. At si continuo transituris sufficiant regenerationis beneficia, victuris tamen necessaria sunt confirmationis auxilia. Regeneratio per se salvat mox in pace beati sæculi recipiendos: confirmatio autem armat & instruit ad agones mundi hujus & prælia reservandos. Qui autem post baptismum cum acquisita innocentia immaculatus pervenit ad mortem, confirmatur morte, quia non potest peccare post mortem. Hic, si forte illud etiam requirere velimus, post passionem & resurrectionem Christi, quid apostolis profuerit adventus Spiritus sancti, ipse dominus eis evidenter exponit. *Quæ dico*, inquit, *vobis, non potestis ea portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, ipse docebit vos omnem veritatem.* Vides, quia cum Spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam & constantiam dilatatur? Itaque ante descensionem Spiritus sancti usque ad negationem, apostoli deterrentur: post visitationem vero ejus usque ad martyrium, contemptu salutis armantur. Secundum hoc per Christum redimimur, per Spiritum vero sanctum dono sapientiæ spiritualis illuminamur, ædificamur, erudimur, instruimur, consummamur, ut illam sancti Spiritus vocem audire possimus: *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris.* De Spiritu sancto accipimus, ut spirituales efficiamur, *quia animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei.* De Spiritus sancto accipimus, ut sapiamus inter bonum malumque discernere, justa diligere, injusta respuere, ut malitiæ ac superbiæ repugnemus, ut luxuriæ ac diversis illecebris, & fœdis indignisque cupiditatibus resistamus. De Spiritu sancto accipimus vitæ amorem & gloriæ ardorem, ut succensi divinitus, erigere a terrenis mentem ad superna & divina valeamus. [a]

Jean. 16

Psal. 31.

1 Cor. 2.

a Huc usque Orator quisquis fuit Gallicana facundia præstans.

III.

[b] Jejunium vero dominici diei & quintæ feriæ nemo celebrare debet, ut inter jejunium Christianorum & Gentilium, veraciter credentium atque infidelium & hæreticorum, vera & non falsa discretio habeatur. Unde scriptum est. *Quæ pars Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Quæ autem participatio justitiæ cum iniquitate.* Et iterum *Nolite jugum ducere cum infidelibus.* De cetero fratres, *videte, ne quis vos decipiat inanibus verbis, neque per philosophiam & inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum: quia in Christo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis, in quo & circumcisi estis circumcisione, non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis. Et vos, cum mortui essetis in delictis & præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens, quod adversum vos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, & affigens illud cruci, expolians principatus & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. Nemo ergo vos judicet in cibo & potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum: corpus autem Christi. Nemo vos seducat volens in humilitate & religione angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra, inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput, ex quo totum corpus per * nexum & conjunctionem subministratum & constructum, crescit in augmentum fidei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis, quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta & doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, in superstitione & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam & avaritiam, quæ est simulacrorum servitus, propter quæ venit ira Dei in filios incredulitatis, in quibus & vos ambulastis aliquando, cum viveretis cum illis. Nunc autem deponite & vos * omnem iram, indignationem, malitiam, blasphemiam turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui creavit eum, ut ubi non est Judæus & gentilis, circumcisio & præputium, barbarus & Scytha, servus & liber, sed omnia & in omnibus Christus. Induite ergo vos sicut electi Dei, sancti, & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes invicem, & donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam: sicut & Christus donavit vobis, ita & vos. Super autem omnia hæc caritatem habentes, quod est vinculum perfectionis. Et pax Christi vigeat in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno corpore, & grati estote. Verbum Dei habitet in vobis abundanter, in omni sapientia docentes & commonentes vosmetipsos psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini nostri Jesu Christi facite, gratias agentes Deo & patri per ipsum. Vos, carissimi, nolite deficere benefacientes. Quod si aliquis fuerit, qui non obedierit verbis apostolicis, hunc notate, & non commisceamini cum illo, ut confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem. Deus autem pacis det vobis idipsum sapere in alterutrum, & in omnes, & ipse sit semper vobiscum in omni loco. Amen.* Data Kalendis Martii, Volusiano [a] & Rufino viris clarissimis consulibus.

b Const. quæ dicuntur apostolorum lib. 5. cap. 11.

2. Cor. 6. Ibidem Coloss. 2

* nexus & conjunctionem

Coloss. 3.

* omnia in in Luc.

2. Thess. 3

Rom. 15.

a anno 31 quo iam 3. fere ri sibus ob Melchiad die 10 I an. 313 Episcopal cauſarur dex Ro nus epis pus.

Notæ Severini Binii.

a *Hoc enim privilegium huic sanctæ sedi a temporibus apostolorum statutum*) Ut episcoporum causæ ad Romanæ ecclesiæ sedem deferantur apostolico canone 73. & 74. constitutum est; idemque omnium fere pontificum decretalibus epistolis confirmatum est.

b *Sacramentum.*) Illi, a quibus Melchiades consulebatur, confirmationem sacramentum esse præsupponebant. Errant igitur, qui quod supra in notis ad Urbani II. Fabiani, & Cornelii epistolas annotavi, hoc sacramen-

Sacramen confirma nis a qu ſtitutum

cum

tum a Melchiade inſtitutum eſſe tradunt. cuius enim expreſsa mentio fit in multis antiquorum pontificum epiſtolis, antiquiere Elibertino concilio ſupra cap. 38. & 77. plurimis vetuſtioribus eccleſiæ patribus ac doctoribus ſupra a nobis recenſitis, quonmodo a Melchiade inſtitutum eſſe potuit?

c Manus impoſitio epiſcoporum) Non quælibet manus impoſitio eſt ſacramentum, ſed tantum confirmativa. Multiplex enim in ſcriptura manus impoſitio legitur, una curativa, de qua intelligendum eſt illud Marc. ult. *Super ægros manus imponent, & bene habebunt* item illud act. 9. *Abiit Ananias, & imponens ei manus dixit: Saule frater, dominus miſit me Jeſus, ut videas & impleatis Spiritu ſancto*: ſicut etiam illud act. 28. *Contigit autem patrem Publii febribus & dyſenteria vexatum jacere, ad quem Paulus intravit, & cum oraſſet & impoſuiſſet ei manus, ſalvavit eum.* Alia eſt manus impoſitio, quæ dici poteſt ordinativa vel conſecrativa, de qua dicitur 1. ad Timoth 4. *Noli negligere gratiam quæ in te eſt per impoſitionem manuum preſbyterii*, &c. Tertia eſt impoſitio manus ceremonialis ad baptiſmum, quæ fit ad quamdam cathecumeni ſanctificationem, de qua intelligendum eſt illud Auguſtini libro 2. da peccat. merit. & remiſ. cap. 26. ubi ait: *Catechumenos ſecundum quemdam modum ſuum per ſignum Chriſti, & orationem, manus impoſitione ſanctificari* item in concil. Hiſpalenſi II c. 7. Cathaginenſi IV. canone 85. Quarta eſt peccatorum reconciliativa: de qua Aurelianenſi I. c. 2. & 3. & can. 8. concilii Arelatenſis. Quinta eſt quædam manus impoſitio deprecativa: qualis videtur illa, de qua eſt ſermo act. 13. *Tunc jejunantes & orantes, imponenteſque iis manus, dimiſerunt illos*, Paulum nempe & Barnabam jam ante confirmatos & ordinatos abeuntibus igitur manus imponendo, bene tantum precati ſunt. Sexta eſt manus impoſitio confirmativa, qua gratiæ, quæ in baptiſmo ad remiſſionem peccati ſufficientiſſime data eſt, alia ad gratiam baptiſmatis augendam & roborandam ſuperadditur, eo fine ut baptizatus fidem in baptiſmo ſuſceptam loco ac tempore requiſito conſtanter credat, fidemque confiteatur. De hac poſteriore intelligendus eſt hic locus Melchiadis, ſicut & illud act. cap. 8. *Tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum Sanctum*. Item illud. *Cum vidiſſet autem Simon, quia per impoſitionem manus apoſtolorum daretur Spiritus ſanctus, obtulit iis pecuniam, dicens: Date mihi hanc poteſtatem, ut cuicumque impoſuero manus, accipiat Spiritum ſanctum.* Eodem modo accipiendum eſt illud act. 19. *Poſtquam impoſuit Paulus illis manus, venit Spiritus ſanctus ſuper illos, loquebantur que linguis & prophetabant*. Ita gloſſa 1. quæſt. canone, Manus impoſitio.

d Unum a majoribus fit, id eſt, a ſummis pontificibus quod a minoribus perfici non poteſt) Hoc idem Euſeb. epiſtola 3. in fine ait his verbis: *manus impoſitionis ſacramentum magna veneratione tenendum eſt, quod ab aliis perfici non poteſt, niſi a ſummis ſacerdotibus*. Quod quidem jure divino ordinario recte & convenienter conſtitutum eſt, ita tamen, ut nihilominus juſta ac rationabili de cauſa a pontifice diſpensari poſſit, ſicut & frequenter diſpenſatum eſt, ut presbyter hoc ſacramentum conferat. Nam Ambr. in c. 74. ad Epheſ. teſtatur in Ægypto presbyteros confirmare in abſentia epiſcoporum. Item cum Gregorio pontifici, ut ſcribitur epiſtola 26. lib. 3. relatum fuiſſet, in inſula Sardiniæ ſolitos fuiſſe presbyteros baptizatos confirmare, id facere eos prohibuit: ex qua prohibitione, cum ſcandalum ortum eſſe videret, ſic prædicto loco ſcribit: *Nos quidem ſecundum uſum veterem eccleſiæ noſtræ fecimus, ſed ſi omnino hac de re aliqui contriſtantur, ubi epiſcopi deſunt, ut preſbyteri etiam in frontibus baptizatos* (impreſſi omnes corrupte legunt, *baptizandos*) *chriſmate tangere debeant*. Unde conc. Florent. in Decr. Eugenii, ſolum epiſcopum poſſe conferre eam unctionem, quæ eſt confirmationis ſacramentum, ſubdit: *Legitur tamen aliquando per apoſtolicæ ſedis diſpenſationem ex rationabili & urgente admodum cauſa ſimplicem ſacerdotem chriſmate per epiſcopum confecto hoc adminiſtraſſe confirmationis ſacramentum*. Qua diſpenſatione nihil juris divini immutari, pulchre declarant Bell. & Suarez de ſacram. confirm. miniſtro, apud quos plura hac de re videre poteris.

Confirmationis miniſter ordinarius ſolus epiſcopus.

Ex diſpenſatione Rom. pont. ſacerdos ſimplex confirmare poteſt.

e Confirmatio ad baptiſmi perfectionem pertineat.) Confirmatio appellatur perfectio baptiſmi non tantum hoc loco, verum etiam in concilio Eliberitano c. 77. item a Dionyſio Areop. de eccleſiaſtica Hierar. c. 4. p. 3. illius capitis, ubi eam: *Divinæ generationis ſacroſanctam perfectionem* appellat. Ambroſ. lib. 2. de ſacr. cap. 2. eamdem nominat, *Spirituale ſignaculum, quod poſt fontem ſupereſt, ut perfectio fiat*. Non ſane, quod baptiſmus citra confirmationem nihil gratiæ tribuat, aut baptizati peccatum plene ac perfecte non tollat, ſed quod per confirmationem baptizato augmentum & robur gratiæ ſuperaddatur ad fidem in baptiſmo ſuſceptam conſtanter profitendam. Suarez tomo 3. diſput. 34. de confirmatione ſect. 2.

An & quomodo confirmatio baptiſmum perficiat.

f Jejunium dominici diei.) Vide quæ diximus in notis can. apoſt. 65. & aliorum.

ANNO CHRISTI 313

CONCILIUM ROMANUM

SUB MELCHIADE.

a Concilium Romanum) Hoc concilium, teſte Auguſt. epiſt. 152. & cap. 3. collationis, Romæ habitum eſt Conſtantino & Licinio tertium conſulibus anno domini 313. qui eſt imperii Conſtantini octavus, hanc ob cauſam. Cum Donatiſtæ indigne ferrent Cæcilianum epiſcopum nihil ſchiſmaticorum omnium factionibus, conciliis, ac contumeliis, quibus eum afficiebant, commoveri, atque uno dumtaxat unius apoſtolicæ ſedis præſidio ac communicatione fulciri; ſuos vero potius univerſos conatus in ſchiſmate promovendo irritos fieri, ſummo ſtudio laborant, ut Cæcilianum, quem aliter Carthaginenſis eccleſiæ ſede exturbare non poſſent, Anulino Africæ proconſuli, ipſique Conſtantino imperatori Cæciliani amantiſſimo ac ſtudioſiſſimo, exoſum reddant. Rogant igitur ipſum Anulinum proconſulem, ut ſuum libellum, quem adverſus Cæcilianum ſcripſerant, additis ad Conſtantinum in Galliis agentem promotorialibus literis, tranſmittat: petitioni eorum proconſul acquieſcit. Literas proconſulis ad imperatorem ſcriptas, ſchiſmatici ipſi una cum ſuo adjuncto libello in Gallias deferunt, iiſque Conſtantino imperatori oblatis, quoſdam Galliæ epiſcopos, ſuæ cauſæ judices & arbitros conſtitui poſtulant. Imperator, quamquam principio indignum eſſe reſponderit, ut eorum, qui vice Chriſti funguntur, cauſam judex ſæcularis & inferior cognoſcat, aut dijudicet; tamen cum adhuc in fide rudis eſſet, & formam eccleſiaſticorum judiciorum ignoraret, tres Galliæ epiſcopos, Maternum Agrippinenſem, Rheticium Auguſtodunenſem, & Marinum Arelatenſem, judices allegatæ cauſæ conſtituit, ea lege, ut citra ſcitum, conſenſum, & auctoritatem Romani pontificis conſtituti judices nihil definiant. Sciebat enim ex divinæ legis præſcripto in cauſa & accuſatione epiſcoporum, abſque primariæ ſedis antiſtite aliquid ſtatuere aut cognoſcere

liani & Donatiſtarum extat infra. Conſtantinus declinat judicium epiſcoporum.

1 Ad an. 312. memorat Harduinus in Indice Concil. tom. 1. Concilium Carthaginenſe, in quo Cæcilianus fuerit abſolutus. Et ſane poſt Schiſmaticorum Concilium, in quo Cæcilianus an. 311. damnatus fuit, veroſimile eſt Catholicos Epiſcopos conveniſſe, ut Schiſmaticorum audaciam reprimerent; & Cæciliani innocentiam tuerentur. Hujuſmodi Concilium reſpexiſſe potuit Gratus, cum in Concilio Carthaginen. an. 348. dixit. *Sane credo vos retinere, multis Conciliis a patribus noſtris & traditionem temerariam eſſe damnatam, & rebaptizationis impietatem eſſe puniendam*. Verum hæc incerta ſatis ſunt, & inexplorata.

ſcere nefas & illicitum eſſe. Interea dum hæc imperator decerneret, ſecundas ab Anulino proconſule literas accepit; quibus ille ad ſchiſma tollendum ac componendum, neceſſum eſſe indicat, ut ſervata legitima judicii forma, præſentibus accuſatoribus, Cæcilianus de traditionis crimine accuſatus, præſens ſuam ipſius cauſam defendat, Conſilium Proconſulis imperatori placuit: qui deinde præcepit, ut præter conſtitutos judices tres, quidam alii Galliæ aut vicinorum locorum epiſcopi convocentur, & Romæ in præſentia Melchiadis Romani pontificis cauſam definiant. Accuſato Cæciliano, ſicut & accuſantibus Donatiſtis, præcipitur ut ad præſtitutum diem Romæ huic judicio eccleſiaſtico præſentes interſint; plures vero, quam decem accuſatores aut Cæciliani defenſores non admittantur: De quibus ita conſtitutis imperator ad Melchiadem pontificem Romanum literas futuri ibidem Romæ judicii prænuncias, quas infra ex Euſebio huc tranſtulimus, præmiſit. Cum citati omnes in urbem veniſſent, VI. Nonas Octob. feria 6. illius hebdomadæ, Conſtantino & Licinio tertium coſſ. anno nimirum Chriſti 313. in Laterano in domum Fauſtæ cum Melchiade 19. epiſcopi convenerunt, in quorum conſeſſu cauſa indicti concilii proponitur, qua Cæcilianus a Donatiſtis accuſabatur; & contra a Catholicis, qui ſtabant a partibus illius, defendebatur: ipſe vero Donatus a Caſis nigris ſchiſmati originem dediſſe redarguitur, & ſuorum a ſe contra Cæcilianum productorum teſtium confeſſione & teſtimonio de calumnia illata convincitur. Pontifex igitur cum concilio hac inquiſitione prævia Cæcilianum, tanquam innocenter & calumnioſe accuſatum, abſolvit, eumque in communione eccleſiæ retinendum eſſe juſte dijudicat. Donatum vero eo quod lapſos, non per ſolam manus impoſitionem, ſed potius rebaptizando eccleſiæ reconciliaſſet, Cæcilianum calumniatus fuiſſet, juxta propriam confeſſionem & teſtium depoſitionem, juſto judicio condemnat, ut patet ex Opt. lib. 1. contra Parm. & ex act. ſynodi, quæ extant apud Auguſt. in brevic. coll. die 3. c. 12. A ſententia pontificis & concilii definitiva Donatiſtæ condemnati, [1] ad imperatorem [a] appellant. Pontifex ad ſchiſma tollendum, & ad pacem componendam offert, ut Cæciliano Carthagine relicto, Majorino de alio epiſcopatu provideretur. Illi (quod hæreticis & ſchiſmaticis in more eſt) opportunas pacis conditiones comtempſerunt, ſuamque appellationem, apud imperatorem introductam ſedulo proſequuntur, non ſine magna ipſius imperatoris admiratione & deteſtatione, ut videre eſt ex literis Conſtantini, quæ extant in appendice Optati, quaſque iſthinc huc tranſtulimus. Imperator, ut diſſentientes conciliaret, Cæcilianum cum Donatiſtis Brixiam convocat, ipſoſque apud ſe ad tempus retinet, atque pacem & concordiam inter eos componere tentat; ſed Donatiſtis refragantibus omnia fruſtra conatus eſt: atque ita, re infecta, catholicos ſimul & ſchiſmaticos in Africam redire permiſit. Hæc conditio pacis a pontifice & imperatore oblata, poſterioribus Donatiſtis in magna illa collatione, circa annum domini 411. Carthagine habita, cavillandi occaſionem præbuit; hanc enim ob cauſam Cæcilianum a Conſtantino damnatum, ipſumque Melchiadem traditorem fuiſſe, aſſerebant: quam vere utrumque probaverint, ex ipſis publicis actis apud Auguſtinum in breviculo collationis die 3. cap. 12. & 18. extantibus patet. Vide Baronium anno Chriſti 313. num. 17. uſque ad 44.

Indicitur concilium Romanum in cauſa ſchiſmatis.

Concilii locus, tempus & numerus epiſcoporum.

Acta concilii quibus Cæcilianus abſolvitur.

Donatiſtæ condemnantur.

Donatiſtæ a concilio ad imperatorem appellant.

a Murmuraſſe quidem illos, ſed non appellaſſe pluribus S. Aug. teſtimoniis docet Henr. Valeſius, & Optatum in quibuſdam erraſſe probat.

Concordia pontifice & imperatore auctoribus bis fruſtra tentata eſt.

Donatiſtarum recentiorum cavillationes.

SYNODUS ROMANA MILTIADIS.

Ex libello ſynodico.

Σύνοδος θεία καὶ ἱερὰ τοπικὴ, συναθροισθεῖσα ἐν Ῥώμῃ, ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ ἁγιωτάτου πάπα, καὶ Μάρκου τοῦ ὁσιωτάτου, καὶ Κικιλλιανοῦ ἐπισκόπου Καρθαγένης, ἐπὶ τῇ σκέψει τῶν ἐπισκόπων. ταύτῃ τοίνυν, καὶ τῷ ἐν Ἀρελάτῳ, προσάξας συγκροτηθῆναι ὁ μέγας βασιλεὺς Κωνσαντῖνος, ἀπάρας ἀπὸ τῶν ἑσπερίων ἐπὶ τὰ ἑῷα χωρία, ἀμεπισκέπτως ἅπασι· μὴ πεθεακὼς Σίλβεστρον ἐπίσκοπον ἐν τῷ θρόνῳ Ῥώμης, ἀλλ' ἐπὶ Μιλτιάδου ἀναχωρήσας, ὅθεν ἀληθέστερόν ἐστι κρατεῖν, μὴ βεβαπτίσθαι αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' ἐν Νικομηδείᾳ.

SYnodus divina & ſacra provincialis, collecta Romæ a Miltiade ſanctiſſimo papa, & Marco ſanctiſſimo, & Cæciliano Carthaginis epiſcopo, ſuper unione epiſcoporum. Hanc igitur, ut & Arelatenſem, Conſtantinus magnus imperator colligi præcepit, cum ab occidentalibus ad orientalia loca, nunquam [a] reverſurus diſceſſiſſet, non viſo Silveſtro epiſcopo in throno Romæ. Sub Miltiade enim receſſit: unde verius eſt, ut teneamus, non baptizatum ipſum eſſe Romæ, ſed Nicomediæ.

[a] errat

SYNODUS EADEM EX OPTATI LIBRO I.

Adverſus Parmenianum Donatiſtam.

NOſtras chartas probant & conflictus cauſarum & contentiones partium & exitus judiciorum & epiſtolæ Conſtantini. Nam quod de nobis dicitis, *quid Chriſtianis cum regibus? aut quid epiſcopis cum palatio?* Si nota eſt noſſe reges, vos tanta perfundit invidia. Nam majores veſtri Lucianus, Dignus, Naſutius, Capito, Fidentius, & ceteri imperatorem Conſtantinum, harum rerum adhuc ignarum, his precibus rogaverunt: quarum exemplum infra ſcriptum eſt.

Rogamus te, o Conſtantine, optime imperator, quoniam de genere juſto es, cujus pater inter ceteros imperatores perſecutionem non exercuit, & ab hoc facinore immunis eſt Gallia. Nam in Africa inter nos & ceteros epiſcopos contentiones ſunt. Petimus ut de Gallia nobis judices dari præcipiat pietas tua. Datæ a Luciano, Digno, Naſutio, Capitone, Fidentio, & ceteris epiſcopis partis [b] Donati.

[b] f. melius Majoris

Quibus lectis Conſtantinus pleno livore reſpondit. In qua reſponſione & eorum preces prodidit, dum ait: *Petitis a me in ſæculo judicium, cum ego ipſe Chriſti judicium expectem.* Et tamen dati ſunt judices, Maternus ex Agrippina civitate, Reticius ab Auguſtoduno civitate, Marinus Arelatenſis.

Ad urbem Romam ventum eſt, ab iis tribus Gallis: & ab aliis quindecim Italis. Convenerunt

[1] An Donatiſtæ a Melchiadis Concilio appellarint, non convenit inter Eruditos. Negant Sirmondus, & Valeſius; aſſirmant Schelſtratus, & Pagi, quem conſule ad an. Chr. 313. n. 8. & ſeqq.

runt in domum Fauſtæ in Laterano, Conſtantino ter & Licinio ter conſulibus ſexto nonas Octobris, die ſexta feria. Cum conſediſſent Miltiades epiſcopus urbis Romæ & Reticius & Maternus & Marinus epiſcopi Gallicani; & Merocles a Mediolano, Florianus a Cæſena, Zoticus a Quintiano, Stemnius ab Arimino, Felix a Florentia Tuſcorum, Gaudentius a Piſis, Conſtantius a Faventia, Proterius a Capua, Theophilus a Benevento, Savinus a Terracina, Secundus a Prænefte, Felix a tribus Tabernis, Maximus ab Oſtia, Evandrus ab Urſino, Donatianus a Foro Claudii.

His decem & novem conſidentibus epiſcopis cauſa Donati & Cæciliani in medium miſſa eſt a ſingulis. In Donatum ſunt hæ ſententiæ latæ. *Quod confeſſus ſit ſe rebaptizaſſe & epiſcopis lapſis manum impoſuiſſe: quod ab eccleſia alienum eſt.* Teſtes inducti a Donato confeſſi ſunt ſe non habere quod in Cæcilianum dicerent. Cæcilianus omnium ſupra memoratorum ſententiis innocens eſt pronunciatus: etiam Miltiadis ſententia: qua judicium clauſum eſt his verbis.

Cum conſtiterit Cæcilianum ab iis qui cum Donato venerunt, juxta profeſſionem ſuam non accuſari: nec a Donato convictum eſſe in aliqua parte conſtiterit ſua, communioni eccleſiaſticæ integro ſtatu retinendum merito eſſe cenſeo.

Sufficit ergo & Donatum tot ſententiis eſſe percuſſum, & Cæcilianum tanto judicio eſſe purgatum. Et tamen Donatus appellandum eſſe ab epiſcopis credidit. Ad quam appellationem Conſtantinus imperator ſic reſpondit: *o rabida furoris audacia! ſicut in cauſis Gentilium fieri ſolet, appellationem interpoſuerunt.* Et paulo poſt.

Sed quia in ipſa cauſa duorum videbantur laborare perſonæ, & ordinati & ordinatoris: poſtquam ordinatus in urbe purgatus eſt, purgandus adhuc remanſerat ordinator.

Tunc Conſtantinus [a] ad Ælianum proconſulem ſcripſit, ut remotis neceſſitatibus publicis, de vita Felicis Autungitani publice quæreretur. Inducti ſunt Claudius Saturianus curator reipublicæ, qui fuit tempore perſecutionis in civitate Felicis & curator præſentis tunc temporis quando cauſa flagitabatur, Callidius Gratianus & magiſtratus Alfius Cæcilianus; ſed & Superius ſtationarius (ſic enim legendum eſt) perductus, & Ingentius ſcriba publicus pependit ſub metu imminentium tormentorum. Reſponſis omnium nihil tale inventum eſt quo vitam Felicis epiſcopi ſordidare potuiſſet.

Habentur volumina actorum [b] in quibus continentur præſentium nomina, qui fuerant in cauſa, Claudii Saturiani curatoris, & Cæciliani magiſtratus, & Superii ſtationarii & ſcribæ Ingentii & Solonis officialis ipſius temporis. Poſt quorum reſponſa a ſupra memorato proconſule hæc pars ſententiæ dicta eſt.

Felicem autem religioſum epiſcopum liberum eſſe ab exuſtione inſtrumentorum deificorum manifeſtum eſt, cum nemo in eum aliquid probare potuerit, quod religioſiſſimas ſcripturas tradiderit vel exuſſerit. Omnium enim interrogatio ſupraſcripta manifeſta eſt, nullas ſcripturas deificas vel inventas vel corruptas vel incenſas fuiſſe.

Hoc actis continetur quod Felix epiſcopus religioſus illius temporibus neque præſens fuerit, neque conſcientiam accommodaverit, neque aliquid tale fieri juſſerit. Unde pulſa atque exterſa infamia cum ingenti laude de illo judicio receſſit.

EPISTOLA ANULINI PROCONSULIS AD CONSTANTINUM

cum libello Donatiſtarum imperatori oblata.

Anulinus nunc proconſul Africæ.

SCripta cœleſtia majeſtatis veſtræ accepta atque adorata, Cæciliano, & his qui ſub eodem agunt, quique clerici appellantur, devotio parvitatis meæ inſinuare curavit, eoſdemque hortata eſt, ut unitate conſenſu omnium facta, cum omni omnino munere indulgentiæ majeſtatis veſtræ liberati eſſe videantur catholici, cuſtodita ſanctitate legis, debita reverentia divinis rebus inſerviant. Verum poſt paucos dies extiterunt quidam, adunata ſecum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendum putarent, quique faſciculum in aluta ſignatum, & libellum ſine ſigno obtulerunt dicationi meæ; atque impendio poſtularunt, ut ad ſacrum & venerabilem comitatum nominis veſtri dirigerem: quæ manente Cæciliano in ſtatu ſuo, ſubjectis eorumdem actis, quo cuncta majeſtas veſtra poſſit dignoſcere, parvitas mea dirigere curavit.

Observatio Philippi Labbe, S. J.

Extat apud Euſeb. lib. X. cap. 5. exemplum conſtitutionis ad hunc Anulinum, qua Impp. Conſtantinus & Licinius ſoli eccleſiæ catholicæ beneficium a ſe conceſſum indicarunt. Alia quoque legitur cap. 7. qua clericos, & eccleſiarum præſides ab omnibus publicis functionibus immunes eſſe præcipit idem Conſtantinus.

EPISTOLA CONSTANTINI AD MELCHIADEM PAPAM.

Petit Romæ concilium congregari in cauſa Cæciliani & Donatiſtarum.

Conſtantinus Auguſtus Melchiadis epiſcopo Romano [a] hierarchæ.

QUoniam hujuſmodi literæ complures ab [b] Anulino cariſſimo Africæ proconſule ad me miſſæ ſunt, in quibus conſtat Cæcilianum epiſcopum civitatis Carthaginenſium a quibuſdam collegis ſuis in Africa ordinatis epiſcopis multis de rebus in crimen vocari; & illud mihi permoleſtum videtur, ut in his provinciis, quas divina providentia ultro ac ſua ſponte ſub meum ſubjunxerit imperium, & in illis locis, in quibus crebra hominum frequentia verſatur, non modo multitudo ad deteriora deflectat & diſtrahatur diſſidiis, ſed epiſcopi etiam diſcordiam inter ſe ipſi exerceant: viſum eſt mihi, ut idem Cæcilianus cum decem epiſcopis, qui illum reum facere videantur, & decem aliis, quos ipſe ſuæ litis dijudicationi neceſſarios exiſtimaverit, Romam navigio trajiciat: ut ibi coram vobis, & Rheticio etiam, & Materno, & Marino collegis veſtris, quos ea de cauſa Romam maturare juſſerim, poſſit audiri, ſicut ſanctiſſima

a & Marco S. in editione Jo. Chriſtophorſoni, cujus hic ſequitur verſio.

b Græce ſcribitur apud Euſeb. Ἀνυλῖνος: & minus recte nonnunquam Ἀνιλῖνος, Anilino.

ſtiſſima Dei lex, ut noſtis, poſtulat. Atque ut de omnibus hiſce pleniſſimam accuratiſſimamque notitiam poſſitis habere, exemplaria literarum ad me ab Anulino miſſarum, literis meis ſubſcripta, adverſus prædictos collegas miſi: quas cum veſtra gravitas perlegerit, exquiſite ponderabit, quomodo, quave ratione lis illa, quam ſupra diximus, diligentiſſime rectiſſimeque dirimatur, & ex juris præſcripto tandem aliquando abſolvatur: quandoquidem illud veſtrum ſtudium minime latet, me tantam reverentiam ſanctæ & catholicæ eccleſiæ tribuere, ut velim vos nullum generare ſchiſma, nullam diſcordiam ullo in loco omnino relinquere. Summa Dei majeſtas vos, honoratiſſimi viri, multos annos conſervet.

EADEM G. ET L.

EX VERSIONE VALESII.

Ἀντίγραφον βασιλικῆς ἐπιστολῆς, δι' ἧς σωδον ἐπισκόπων ἐπὶ Ῥώμης κελεύει γενέσθαι ὑπὲρ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἑνώσεώς τε καὶ ὁμονοίας.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς Μιλτιάδῃ ἐπισκόπῳ Ῥωμαίων καὶ Μάρκῳ· ἐπειδὴ τοιῶτοι χάρται παρὰ Ἀνυλίνου τοῦ λαμπροτάτου ἀνθυπάτου τῆς Ἀφρικῆς πρός με πλείους ἀπεστάλησαν, ἐν οἷς ἐμφέρεται Καικιλιανὸν τὸν ἐπίσκοπον τῆς Καρπαγενησίων πόλεως, παράτινων κολλήγων αὐτοῦ τῶν κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καθεσώτων, ἐν πολλοῖς πράγμασιν ἀδικεῖσθαι· καὶ τοῦτό μοι βαρὺ σφόδρα δοκεῖ, τὸ ἐν τοσούτοις τοῖς ἐπαρχίαις ἃς τῇ ἐμῇ καθοσιώσει αὐθαίρετος ἡ θεία πρόνοια ἐνεχείρισε, κἀκεῖσε πολὺ πλῆθος λαοῦ, ὄχλον ἐπὶ τὸ φαυλότερον ἐπιμίγνυσθαι ὡσανεὶ διχοστατοῦντα, καὶ μεταξὺ ἐπισκόπους διαφορὰς ἔχειν, ἔδοξέ μοι, ἵν' αὐτὸς ὁ Καικιλιανὸς μετὰ δέκα ἐπισκόπων τῶν αὐτῶν ἀδικεῖσθαι δοκούντων, καὶ δέκα ἑτέρων ὃς αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ δίκῃ ἀναγκαίους ὑπολάβοι, εἰς τὴν Ῥώμην πλοῦν ἀποστεῖλαι· ἵν' ἐκεῖσε ὑμῶν παρόντων, ἀλλὰ μὴν καὶ Ῥετικίου καὶ Ματέρνου καὶ Μαξίμου τῶν κολλήγων ὑμῶν, οὓς τόδε συνέκρινεν εἰς τὴν Ῥώμην προσέταξα ἐποισπεῦσαι, δικηθῇ ἀκριβῶς, ὡς ἂν κατιμάθοιτε τῷ σεβασμιωτάτῳ νόμῳ ἁρμόττειν· ἵνα μέντοι καὶ περὶ πάντων αὐτῶν τούτων πληρεστάτην δικηθῆτε ἔχειν γνῶσιν, τὰ ἀντίτυπα τῶν ἐγγράφων τῶν πρός με παρὰ Ἀνυλίνου ἀποσταλέντων, γράμμασιν ἐμοῖς ὑποτάξας, πρὸς τοὺς προειρημένους κολλήγας ὑμῶν ἐξέπεμψα· οἷς ἐντυχοῦσα ἡ ὑμετέρα σεβάστης, δοκιμάσει ὅν τινα χρὴ τρόπον τὴν προειρημένην δίκην ἐπιμελέστατα διακριθῆναι, καὶ κατὰ τὸ δίκαιον τερματίσαι. ὁπότε μὴ δὲ τὴν ὑμετέραν ἐπιμέλειαν λανθάνει, τοσαύτην με αἰδῶ τῇ ἐν θέσμῳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἀπονέμειν, ὡς μηδὲν καθόλου σχίσμα ἢ διχοστασίαν ἔν τινι τόπῳ βούλεσθαί με ὑμᾶς καταλιπεῖν. Ἀλλὰ τὴν θειότητα ὑμᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ διαφυλάξαι πολλοῖς ἔτεσι τιμιωτάτους.

Exemplum epiſtolæ Conſtantini imperatoris, qua epiſcoporum concilium Romæ fieri jubet pro unitate & concordia eccleſiarum.

Conſtantinus Auguſtus Miltiadi epiſcopo urbis Romæ & Marco. Quoniam hujuſmodi plures libelli a viro clariſſimo Anulino Africæ proconſule ad me ſunt miſſi, in quibus continetur Cæcilianum Carthaginenſium urbis epiſcopum a quibuſdam collegis ſuis per Africam conſtitutis multis de cauſis inſimulari. Quod quidem permoleſtum mihi videtur, in iſtis procinciis quas divina providentia meæ devotioni ſpontaneæ deditione tradidit, & in quibus maxima eſt populi multitudo, plebem quaſi in duas partes diviſam ad deteriora deflectere, & epiſcopos inter ſe diſſentire. Placuit mihi ut idem Cæcilianus una cum decem epiſcopis qui accuſare ipſum videntur, & cum 10. aliis quos ipſe ad ſuam cauſam neceſſarios eſſe judicaverit, Romam naviget; ut ibi coram vobis & coram Reticio, Materno ac Marino collegis veſtris, quos ea cauſa Romam properare juſſi, poſſit audiri, quemadmodum ſanctiſſimæ legi convenire optime noſtis. Porro ut totius negotii pleniſſimam valeatis habere notitiam, exempla libellorum ab Anulino ad me miſſorum, literis ſubjecta ad collegas veſtros ſupradictos tranſmiſi. Quibus lectis perpendeat gravitas veſtra, quonam modo ſupra memorata controverſia accuratiſſime dijudicanda ſit, & ex præſcripto juſtitiæ terminanda. Siquidem nec tuam ſedulitatem latet, tantam a me reverentiam ſanctiſſimæ eccleſiæ catholicæ exhiberi, ut generaliter nullum ſchiſma aut diſcidium ullibi a vobis relinqui velim. Divinitas ſummi Dei multis vos annis ſervet cariſſime.

EPISTOLA[a] CONSTANTINI

AD EPISCOPOS.

poſt Concilium ſcripta.

Conſtantinus Auguſtus epiſcopis catholicis cariſſimis fratribus S.

ÆTerna, religioſa, & incomprehenſibilis pietas Dei noſtri nequaquam permittit humanam conditionem diutius in tenebris oberrare: neque patitur exoſas quorumdam voluntates uſque in tantum pervadere, ut non ſuis præcliariſſimis luminibus denuo pandens iter ſalutare, eas det ad regulam juſtitiæ converti. Habeo quippe cognitum, &c. *quæ poſt Concilium Arelatenſe I. edentur poſtea ſuo loco.*

a Extat in appendice ad Opatum Milevit. ep. Pariſienſis editionis ex bibliotheca Petri Pithœi. Hanc Binius ad hoc Romanum concilium retulit poſt Baronium. Sirmondus vero ad Arelatenſe I. Regius autem collector bis edidit, & utique ſubjecit concilio non neceſſaria repetitione.

EPI-

1 Valeſius in Notis ad librum 10. Euſebii cap. 8. ait: *Baronius mendoſum eſſe exiſtimat Euſebii textum, & pro verbis καὶ Μάρκῳ, ſcribendum eſſe, ἱερέχῃ. Verum hæc emendatio, quod pace ſummi Viri dictum ſit, ferri non poteſt. Cum enim Miltiades vocatus ſit Epiſcopus urbis Romæ, ſuperfluum eſt addere ἱερέχῳ. Adde quod ea vox inſolens eſt & affectata; cum tamen titulus ac dignitas cujuſque uſitato vocabulo exprimatur. Rejecta itaque Baronii conjectura, exiſtimo, Marcum hic eſſe Presbyterum Eccleſiæ Romanæ, quem una cum Miltiade intereſſe huic Synodo voluit Conſtantinus. Hic eſt, ut opinor, Marcus, qui poſt Sylveſtrum Papam Epiſcopatum urbis Romæ geſſit.* Ita Valeſius, cujus conjectura valde probabilis, præſertim cum Auctor Synodici tradat, Synodum Romæ convocatam fuiſſe a Miltiade ſanctiſſimo PP. & Marco; Miltiadi Marcum adjungens, perinde ac in epiſtola Conſtantini utrumque junctim nominari animadverterat, inquit ibidem Valeſius. *Pagius ad an. Chriſti* 313. *n.* 7.

EPISTOLA CONSTANTINI AD EPISCOPOS

Illos Brixiam ad pacem componendam convocat.

Conſtantinus Auguſtus, Epiſcopis.

ANte paucos quidem dies, juxta poſtulatum veſtrum, hoc mihi placuerat, ut ad Africam reverteremini, ut illic omnis cauſa, quæ vobis adverſus Cæcilianum competere videtur, ab amicis meis, quos elegiſſem, cognoſceretur, atque finem debitum reciperet. Verum diu mihi cogitanti, & in animo meo non immerito volventi, A id potiſſimum viſum eſt, ut quoniam ſcio quoſdam ex veſtris turbulentos ſatis, & obſtinato animo rectum judicium & integræ veritatis rationem minime reſpicere, ac per hoc venire forſitan, ut ſi ibidem cognoſcatur, non ut condecet, & veritatis ratio expoſtulat, res finem accipiat, atque aliquid tale eveniat nimia veſtra obſtinatione, quod & divinitati cœleſti diſpliceat, & exiſtimationi meæ, quam ſemper illibatam cupio perſeverare, plurimum impediat: placuit mihi (ſicut dixi) ut Cæcilianus juxta prius tractatum huc potius veniat, quem credo juxta literas meas mox adfuturum. Polliceor autem vobis, quod ſi præſente ipſo de uno tantum crimine vel facinore ejus per voſmetipſos aliquid proB baveritis; id apud me ſit, ac ſi univerſa quæ intenditis probata eſſe videantur. Deus omnipotens perpetuam tribuat ſecuritatem.

SELEUCIENSE IN PERSIDE CONCILIUM

In cauſa Papæ ejus urbis Epiſcopi præſide S. Milleſio Suſarum epiſcopo.

Anno CCCXIV. celebratum.

Suppl. p. 133. CL. *Joſeph Simonius Aſſemanus in ſua Bibliotheca Orientali Clementino-Vaticana Synodi hujus plane alias ignotæ hiſtoriam, producto actorum S. Milles Suſarum epiſcopi fragmento Arabico, ſuppeditavit. Eam vero his ipſis Arabi ſcriptoris verbis Latine ab eodem Aſſemano redditis* pag. notis. *trado.* Mox ad Arameos ſeu Aſſyrios (B. Milles) profectus Seleuciæ & Cteſiphontis Eccleſiam teterrimo ſchiſmate ſciſſam reperit. Cauſa mali tanti ejuſdem Eccleſiæ Epiſcopus Papa, Aghæi filius putabatur, homo intolerandi faſtus, & ambitionis immenſæ; adeout Antiſtites, qui ex diverſis locis ejus cauſam cognituri ad Synodum convenerant, ſuperbe aſpernaretur; Presbyteros vero, & Diaconos ſuæ Eccleſiæ indignis modis tractaret. Milles homiD nem Deo odioſum, & civibus ſuis infeſtum publice adoritur. Ecquod te, inquit, fratrum tuorum crimen impulit, ut talia adverſus eos audeas, membra tua ſuperbe deſpiciens, eaque abſque cauſa & præcipiti odio exagitans, quaſi Deum fabulam putes? An non ſcriptum eſt, *Qui fuerit princeps inter vos, ſit veſter ſervus*? Hæc Milles: Cui Papa. Tu me, ait, iſta doces inſulſiſſimum caput, quaſi non illa ego norim? Tum vero Milles tractum ex pera Codicem Evangeliorum, in medio ſuper pulvinar depoſuit, ſimulque ad Papam converſus: Si te, inquit, piget iſta a me, qui mortalis ſum, diſcere, agedum judicium pete ab Evangelio Domini, quod exterius oculis tuis patet, quandoE quidem internus tuæ mentis oculus ad ejus mandata cæcutit. Hic vero Papa diabolicis actus furiis, & Sacrum Codicem impia manu contundens, loquere, ait, Evangelium, loquere. Ad has voces commotus S. Milles, accurrens, Evangelium manibus complexus, oſculatuſque, ſuis oculis admovit: Deinde audiente frequenti populo alta voce Papam compellens: Quia, inquit, o ſuperbe, talia auſus es adverſus verba vitæ Domini noſtri, ecce adſtitit Angelus ejus, & corporis dimidium tui arefaciet ad terrorem multorum; neque ſimul exanimaberis, ſed tibi manebit vita diu in ſignum & portentum. Eodem momento Papa e cælo tactus, dimidia corporis parte obriguit, & ad alterum latus collapſus, in eo ſitu per duodecim annos ad mortem uſque cum incredibili dolore jacuit: quæ res ingenti terrore populum univerſum perculit.

Quamquam vero hanc, quæ in his actis indicatur, cogendæ Synodi cauſam, patres habuiſſe admitto; alii tamen alias prætendunt. Mares enim in vita ejuſdem Papæ apud eundem Aſſemanum tom. I. pag. CLXX. dejectum illum ſcribit, quod uni eidemque Eccleſiæ binos epiſcopos præfeciſſet.

Ad hanc ipſam Synodum datam cenſet vir doctiſſimus epiſtolam S. Iacobi Niſibienſis epiſcopi ad Epiſcopos, Presbyteros & Diaconos Seleuciæ & Cteſiphontis de diſſenſionibus & contraditionibus quæ ex ſuperbia oriuntur. *Qua turbas in Seleucienſi eccleſia commotas ex arrogantia Papæ epiſcopi perſtringit. Porro, ut addit vir iſte clariſſimus, hujus concilii exitus fuit, ut Papa depoſito, Simeon in ejus loco ſubſtitueretur. Ita ille tom. 3. pag. 612. Annus Synodi ab eodem Aſſemano cum anno Chriſti 314. componitur.*

VITA
EPISTOLÆ ET DECRETA
SILVESTRI PAPÆ L
Ex libro Pontificali Damasi Papæ.

a Silvester natione Romanus ex patre Rufino, *b* sedit annis viginti tribus, mensibus decem, diebus undecim. Fuit autem temporibus Constantini & Volusiani, ex die Kalendarum Februarii, usque in diem Kalendarum Januarii, (*a*) Constantino & Volusiano consulibus. Hic *c* in exilio fuit in monte (*b*) Soractensi, [a] & postmodum *d* rediens cum gloria, *e* baptizavit Constantinum Augustum, *f* quem curavit dominus lepra, cujus persecutionem primo fugiens, in exilio fuisse cognoscitur. Hic fecit in urbe Roma ecclesiam in prædio cujusdam presbyteri sui, qui cognominabatur Equitius, (*c*) juxta thermas Trajanas; quem titulum Romanum constituit, & usque in hodiernum diem appellatur titulus Equitii, *g* ubi & hæc dona contulit: Patenam argenteam pensatam libras 20. ex dono Augusti Constantini. Donavit autem & scyphos argenteos 2. qui pensaverunt singuli libras denas. Calicem aureum, pensantem libras duas. Calices ministeriales quinque, pensantes singulos binas libras. Amas argenteas duas, pensantes singulas libras denas. Patenam argenteam chrismalem, auro clausam, pensantem libras quinque. Pharos coronatos decem, pensantes singulos libras octonas. Pharos æreos 20. pensantes singulos libras denas. Cantharos cerostrotos 12. æreos, pensantes singulos libras 30. Fundum Valerianum in territorio Sabinensi, qui præstat solidos 80. Fundum stationum in territorio Sabinensi, qui præstat solidos (*d*) 80. (Fundum stationum in territorio Sabinensi, qui præstat solidos 55. Fundum ad duas casas in territorio Sabinensi, qui præstat solidos quadraginta. Fundum Percilianum in territorio Sabinensi, qui præstat solidos 20.) Fundum Corbianum in territorio Sorano, qui præstat solidos 60. Domum cum balneo in urbe in (*e*) Sicunini regione, quæ præstat solidos 85. Hortum intra urbem Romam, in regione ad duos amantes, præstantem solidos 15. Domum in regione Orphea intra urbem, quæ præstat solidos 58. & tremissem. Hic fecit constitutum etiam de omni ecclesia.

[a] persecutione Constantini percussus.

unsulis inclusa desunt in Luc.

Hujus temporibus *h* factum est concilium cum ejus * consensu in Nicæa Bithyniæ. Et congregati sunt 318. episcopi catholici, qui exposuerunt fidem integram, (*f*) sanctam, catholicam, & immaculatam. Et damnaverunt Arium, Photinum, & Sabellium, vel sequaces eorum: Et in urbe *i* Roma congregavit ipse cum consilio Augusti episcopos 277. & damnavit iterum & Calixtum, & Arium, & Photinum, & Sabellium. Et constituit, ut presbyter Arianum resipiscentem non susciperet, nisi episcopus loci [a] designaret eum. Constituit & chrisma *k* ab episcopo confici. Et privilegium episcopis contulit, ut baptizatum consignent, propter hæreticam suasionem. Hic & hoc constituit, *l* ut baptizatum liniat presbyter chrismate levatum de aqua, propter occasionem transitus mortis. Hic quoque constituit, ut nullus laicus crimen clerico audeat inferre. Et hoc constituit, *m* ut diaconi dalmaticis in ecclesia uterentur, & palla linostima læva eorum tegeretur. Idemque constituit, ut nullus clericus propter quamlibet causam in curiam introiret, nec ante judicem cinctum causam diceret, nisi in ecclesia. Sed & constituit, ut *n* sacrificium altaris non in serico, neque in panno tincto [b] consecraretur, nisi tantum in lineo ex terra procreato, sicut corpus domini nostri Jesu Christi in Sindone linea & munda sepultum fuit [c]. Constituit nihilominus, ut si quis desideraret in ecclesia militare, aut proficere, ut esset (ostiarius annis decem,) lector annis 30. exorcista dies 30. acolythus annis 5. subdiaconus annis 5. (custos martyrum annis 5.) diaconus annis 7. presbyter annis 3. probatus ex omni parte, ut etiam ab his, qui foris sunt, habeat bonum testimonium. Unius uxoris vir, uxore a sacerdote benedicta: & sic ad ordinem episcopatus ascenderet, nullum majoris vel prioris locum invaderet, nisi ordine temporum cum pudore cognosceret omnium clericorum [d] vota grata; nullo omnino clerico contradicente, (*g*) vel fideli. (*h*) Hic fecit ordinationes septem per mensem Decembrem, presbyteros 42. diaconos * 36. episcopos per diversa loca & tempora * 66.

* præcepto ita & Luc.

[a] designati

[b] celebraretur ita & Luc.

Joan. 19.

[c] sic missæ celebrarentur

unsulis inclusa desunt in Luc.

unsulis inclusa desunt in Luc.

[d] votiva gratiæ.

* 25.

* 65.

Ex libello de munificentia Constantini.

o Hujus temporibus fecit Constantinus Augustus basilicas istas, quas &-(*i*) ornavit: *p* Basilicam Constantinianam, ubi posuit dona ista. Fastigium argenteum, habens in fronte *q* salvatorem

Basilica Constantiniana

(*a*) *Luc.* Constantio
(*b*) *Luc.* Syraptin
(*c*) *Luc. legit*: quem titulum Romanus constituit, juxta Thermas Domitianas
(*d*) *Luc.* XX.
(*e*) *Luc. legit* Sicinini
(*f*) in Luc. deest *sanctam*
(*g*) *in Luc. deest* vel fideli
(*h*) Lucensis legit: *hic ordines presbyterorum, & diaconorum fecit per mensem Decembris XLII. diaconos XXVII. diversis temporibus in Urbe Roma; episcopos per diversa loca LXV.*
(*i*) *Luc.* ordinavit

vatorem ſedentem in ſella, quinque pedum, penſantem libras 120 *. Et duodecim apoſtolos, habentes ſingulos quinos pedes, penſantes libras 90. cum coronis ex argento puriſſimo. Item a tergo reſpicientem in abſide ſalvatorem, ſedentem in throno in pedibus quinque, ex argento puriſſimo, penſantem libras 140. Et angelos quatuor ex argento in quinis pedibus, qui penſant ſinguli libras (a) 115. cum gemmis (b) Alabandenis. Faſtigium ipſum penſat libras duo millia 25. (c) Coronas quatuor ex auro puriſſimo, cum delphinis viginti, penſantes ſingulas libras 15. Pharum ex auro puriſſimo, cum delphinis * quingentis, cum catena, qui penſant libras 25. Cameram baſilicæ ex auro, penſantem in longum & in latum libras 50. Altaria ſeptem ex argento puriſſimo, penſantia libras ducentas. (d) Patenas aureas ſeptem, penſantes ſingulas libras triginta (e) Patenas argenteas (f) ſexdecim, penſantes ſingulas libras * triginta. Scyphos ex auro puriſſimo ſeptem, penſantes ſingulos libras decem. Scyphum ſingularem ex metallo, corallo ornatum, & undique de gemmis praſinis & hyacinthinis, auro intercluſum ex omni parte, qui penſat libras viginti & uncias tres. Scyphos argenteos viginti, penſantes ſingulos libras quindecim. Amas ex auro puriſſimo duas, penſantes ſingulas libras quinquaginta, portantes ſingulas medimnos tres. Amas argenteas 20. penſantes ſingulas libras 10. portantes ſingulas medimnos ſingulos. Calices minores aureos puriſſimos 40. penſantes ſingulos libras ſingulas. Calices minores miniſteriales (g) quingentos, penſantes ſingulos libras duas.

Ornamenta in baſilica, pharum cantharum ex auro puriſſimo ante altare, in quo ardeat oleum nardinum piſticum, cum delphinis octoginta, penſantem libras (h) 3. Pharum cantharum argenteum cum delphinis viginti, qui penſant libras (i) quadraginta, ubi ardet oleum nardinum piſticum. Pharos cantharos argenteos in gremio baſilicæ 45. penſantes ſingulos libras triginta, ubi ardet oleum ſupraſcriptum. In parte dextera baſilicæ pharos argenteos 40. penſantes ſingulos libras 20. Pharos cantharos in læva baſilicæ argenteos 25. penſantes ſingulos libras viginti. Cantharos ceroſtrotos in gremio baſilicæ argenteos quinquaginta, penſantes ſingulos libras 20. Metretas 3. ex argento puriſſimo, penſantes ſingulas libras trecentas, portantes medimnos decem. Candelabra ex orichalco, (k) num. 7. quæ habent pedes denos cum ornatu ex argento, intercluſa ſigillis prophetarum, penſantia ſingula libras trecentas. Quæ conſtituit in ſervitio luminum. Maſſam Gargillanam in territorio Sueſſano, præſtantem ſolidos 400. Maſſam (l) Bauronicam in territorio Sueſſano, præſtantem ſolidos 360. Maſſam Aurianam in territorio Laurentino, præſtantem ſolidos 500. Urbanam in territorio Antiano, præſtantem ſolidos 240. Maſſam in * Caſtis in territorio Catanenſi, præſtantem ſolidos mille. Maſſam Trapeas in territorio Catanenſi, præſtantem ſolidos (m) mille ſexcentos quinquaginta. Thymiamateria duo ex auro puriſſimo, penſantia libras triginta. Donum aromaticum ante altaria, ſingulis annis libras 150.

* Capris

Fontem ſanctum, ubi baptizatus eſt Auguſtus Conſtantinus ex lapide porphyretico, & ex omni parte coopertum intrinſecus & foris & deſuper, & quantum aqua continet, ex argento puriſſimo, libras (n) 3008. In medio fontis columna porphyretica, quæ portat phialam ex auro puriſſimo (o), penſantem libras 30. r ubi ardent (p) balſami libræ ducentæ. * Annexum ex * ſtipa amianti. In labro fontis agnum ex auro puriſſimo, fundentem aquam, penſantem libras 30. Ad dexteram agni, ſalvatorem ex (q) argento puriſſimo, in pedibus quinque, penſantem libras 170. In læva agni B. Joannem Baptiſtam ex argento in pedibus quinque, tenentem titulum ſcriptum, qui hoc habet: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, penſantem libras (r) 100. Cervos ex argento 7. fundentes aquam, penſantes ſingulos libras (s) 800. Thymiamaterium ex auro puriſſimo, (t) penſans libras 10. cum gemmis praſinis & hyacinthinis undique, numero gemmæ 42. Donum ſancto fonti: Maſſa Feſti ex territorio Prænestino, præſtans ſolidos 300. Maſſa Gaba ex territorio Gabinenſi præſtans ſolidos ducentos & duos: Maſſa Pictas, ex territorio ſupradicto, præſtans ſolidos 205. Maſſa Statiliana ex territorio (u) Sorano, præſtans ſolidos 300. Maſſa intra Siciliam Taurana ex territorio (x) Parentienſi, præſtans ſolidos quingentos. Intra urbem Romam domus vel (y) horti, præſtantes ſolidos bis mille trecentos. Fundus Baſſi, præſtans ſolidos centum viginti. Maſſa (z) Laninas

Nota de baptiſmo Conſtantini contra multos.

* myxum
* ſtupa

Joan. 1.

(a) *Luc.* CV.
(b) *Luc.* Alabandinis in oculos tenentes aſtas
(c) Lucenſis legit ſequentia ſic: *libras* 2025. *ex argento dolaticum, Camaram ex auro puriſſimo, & farum ex auro puriſſimo qui pendet ſub faſtigio cum delphinis L. ex auro puriſſimo penſantes ſingulos libras L. & catenas quæ penſant libras XXV. coronas quatuor ex puriſſimos, & delphinos vicenos penſantes ſingulos libras quindenas. Cameram baſilicæ ex auro trimita in longum, & in latum. Altaria &c.*
(d) *Luc.* Catenas
(e) *Luc.* Catenas
(f) *Luc.* XV.
(g) *Luc.* quinquaginta
(h) *Luc.* XXX.
(i) *Luc.* L.
(k) Luc. addit *ante altaria, quæ ſunt in pedibus X. cum ornatu &c.*
(l) *Luc.* Verronicam
(m) *Luc.* DCL.
(n) *Luc.* 3007.
(o) Luc. addit *ubi candela eſt penſantem libras LII.*
(p) Luc. addit *in diebus Paſchæ*
(q) *Luc.* auro
(r) *Luc.* CXXV.
(s) *Luc.* LXXX.
(t) Luc. ita legit ſequentia: *& gemmis pnaſinis XLIX. penſ. lib. XV. Donum &c.*
(u) Luc. *Corano* ita ubique etiam ſupra.
(x) *Luc.* Parannenſe
(y) *Luc.* horrea
(z) *Luc.* Lucina

nas ex territorio Carsiolano, præstans solidos ducentos. Fundus (*a*) Catulli ex territorio Nomentano, præstans solidos quinquaginta. Massa Statiana ex territorio Sabinensi, præstans solidos trecentos quinquaginta. Massa Murina ex territorio Appiano Albanensi, præstans solidos 300. Massa Virginis ex territorio Sorano, præstans solidos 200. Transmarina (*b*) intra partes Africæ. Massa (*c*) Vincis ex territorio * (*d*) Mucario, præstans solidos 800. Massa Capsis ex territorio * Capsitano, præstans solidos 600. Massa Varia * Sardana (*e*), præstans solidos quingentos. Massa Camaras ex territorio * (*f*) Curtalupi, præstans solidos (*g*) 405. Massa (*h*) Mummas ex territorio Numidiæ, præstans solidos 650. Massa Sulfurata ex territorio Numidiæ, præstans solidos (*i*) 270. Massa (*k*) Baldariolaria ex territorio Numidiæ, præstans solidos 810. In Græcia: Massa Cephalenia, præstans solidos quingentos. In * Mengaulo, Massa Amazo, præstans solidos 222. (*l*)

* Musci.
* Macris
* Caput
* Ciliani.
* Saldena
* Cirta

* Megalula

Eodem tempore Constantinus Augustus fecit *s* basilicam B. Petro apostolo in templo Apollinis, *t* cujus loculum, cum corpus S. Petri recondidit, undique ex ære Cyprio conclusit, quod est immobile. Ad caput, pedes 5. Ad pedes, pedes quinque. Ad latus dextrum, pedes quinque. Ad latus sinistrum, pedes quinque. Subter, pedes quinque. Supra, pedes quinque. Sic inclusit corpus B. Petri apostoli, & recondidit, & exornavit super columnas porphyreticas, & alias columnas tres * thyneas, quas de Græcia perduxit. Fecit autem & cameram basilicæ, ex * (*m*) crimma auri fulgentem. Et super corpus B. Petri, super (*n*) os quo conclusit illud, fecit crucem auream purissimam, pensantem libras 150 (*o*) ubi scriptum est hoc: Constantinus Augustus & Helena Augusta hanc domum regali simili fulgore coruscantem, auro circumdant. Scriptum est ex literis nigellis in cruce. Fecit autem candelabra ex orichalco in pedibus decem, numero quatuor, argento concluso, cum sigillis argenteis, unde actus apostolorum cernebantur, pensantia singula libras trecentas. *u* Calices aureos (*p*) tres cum gemmis prasinis (*q*) quadraginta quinque, pensantes singulos libras duodecim. Metretas argenteas * duas, pensantes libras ducentas. Calices argenteos viginti, pensantes singulos libras decem. Amas aureas 2. pensantes singulas libras denas. Amas argenteas quinque, pensantes singulas libras viginti. Patenam auream cum * thure & columba, ex auro purissimo, ornatam gemmis prasinis & hyacinthinis, margaritisque, numero 215. pensantem libras triginta. Patenas argenteas quinque, pensantes singulas libras quindecim. Coronam auream ante corpus, quæ est pharus cantharus, cum delphinis (*r*) quingentis, pensantem libras trigintaquinque. Pharos argenteos in gremio basilicæ (*s*) cum delphinis, pensantes singulos libras decem. Ad dexteram basilicæ pharos argenteos triginta, pensantes singulos libras octo. Ipsum altare ex auro & argento clausum cum gemmis prasinis & hyacinthinis (*t*) & albis 210. pensans libras 350. Thymiamaterium aureum cum gemmis undique exornatum (*u*), pensans libras quindecim. In reditibus donum, quod obtulit Constantinus Augustus B. Petro apostolo per diœceses in oriente. In civitate Antiochia domum Datiani, præstantem solidos 240. Domunculam (*x*) Nicænam, præstantem solidos viginti & tremissem. Cellas in Aphrodisia, præstantes solidos * viginti. Balneum in * Cerethea, præstans solidos quadraginta duos. Pistrinum, ubi supra, præstans solidos viginti tres. Popinas ubi supra, præstantes solidos decem. Hortum Maronis, (*y*) ubi supra, præstantem solidos (*z*) decem. Hortum, ubi supra, præstantem solidos undecim. Sub civitate Antiochena, possessionem Sibyllinam donatam Augusto, præstantem solidos 322. Cartadecadas 150. Aromatum libras ducentas. (*aa*) Balsami libras trigintaquinque. Sub civitate Alexandrina, possessionem Timialicam donatam Augusto Constantino ab (*bb*) Ambronio, præstantem solidos 620. Cartadecadas 300. Olei nardini libras 300. Balsami, sexaginta. Aromatum libras centum quinquaginta. Storacis Isauricæ libras quinquaginta. Possessionem Eutimi Caduci præstantem solidos quingentos. Cartedecadas 70. Per Ægyptum sub civitate Armeniæ, possessionem Agapii, quam donavit Constantino Augusto. Possessionem * Panopoliten, præstantem solidos 800. Cartadecadas 400. Piperis medimnos 50. Croci libras centum. Storacis libras 150. Aromatum casiæ libras 200. Olei nardini libras 300. Balsami libras 100. Lini saccos centum. Caryophyllorum libras centum quinquaginta. Olei Cyprini libras centum. * Papyrii (*cc*) canas mundas mille. Possessionem quam donavit Constantino Augusto Ibronius, præstantem solidos 450. Cartadecadas 200. Aromatum casiæ libras 50. (*dd*) Balsami libras 50. In provincia * Euphratensi sub civitate

* forte thyinat
* crimno

* turture

* Cyrretica

* Cynopoliten.

* Papyri cannas

* Euphratese

* (*a*)

(*a*) *Luc.* Cacculas
(*b*) *Luc.* Transmarina partis
(*c*) *Luc.* Juncis
(*d*) *Luc.* Mucano
(*e*) Luc. addit *territorio Minense*
(*f*) *Luc.* Cryptalupi
(*g*) *Luc.* DCCCCV.
(*h*) *Luc.* Numas
(*i*) *Luc.* DCCXL.
(*k*) *Luc.* Valsariolaria
(*l*) *Luc.* DCCXXII.
(*m*) *Luc.* trinitam
(*n*) *Luc.* aera
(*o*) Luc. addit: *in mensuræ loco ubi &c.*
(*p*) *Luc.* IV.
(*q*) Luc. addit: *& hyacinthinis pensantes singulos libras XII.*
(*r*) *Luc.* I.
(*s*) Lu. addit: *XXXII.*
(*t*) Luc. addit: *ornatum ex undique numero gemmarum CCCC.*
(*u*) Luc. addit *num. LX.*
(*x*) *Luc.* in Gæne
(*y*) ubi supra, *deest in Luc.* (*z*) *Luc.* XI.
(*aa*) Luc. addit: *nardi oleum libras CC.*
(*bb*) *Luc.* Ambrosio
(*cc*) *Luc.* racanas mundas CC.
(*dd*) Luc. addit. *olei nardini libras CC.*

* (*a*) Cyro ; poſſeſſionem Armanazon, præſtantem ſolidos 380. (*b*) Sub Tarſo Ciliciæ, inſulam * Cordionum, præſtantem ſolidos 900.

Eodem tempore Conſtantinus Auguſtus *x* fecit baſilicam B. Paulo apoſtolo, ex ſuggeſtione ſancti Silveſtri epiſcopi, cujus corpus ſanctum ita recondidit in ære & concluſit, ſicut B. Petri, & dona obtulit. Nam omnia vaſa ſacra aurea, vel argentea, aut ærea, ita poſuit, ſicut in baſilica beati Petri apoſtoli. & ita beati Pauli apoſtoli ornavit, ſicut illam. Sed & crucem auream ſuper * locum beati Pauli apoſtoli poſuit, penſantem libras 150. Sub civitate Tyria poſſeſſionem (*c*) Comitam, præſtantem ſolidos (*d*) quingentos quinquaginta. Poſſeſſionem Fromimuſa præſtantem ſolidos 700. Poſſeſſionem Timiam, præſtantem ſolidos 250. Olei nardini libras ſeptuaginta. Aromatum libras quinquaginta. Caſiæ libras quinquaginta. Sub civitate Ægyptia poſſeſſionem (*e*) Cyreos præſtantem ſolidos 710. Olei nardini libras ſeptuaginta. Balſami libras triginta. Aromatum libras ſeptuaginta. Storacis libras triginta. Stactes libras centum quinquaginta. Poſſeſſionem (*f*) Baſilicam, præſtantem ſolidos quingentos quinquaginta. Aromatum libras quinquaginta. Olei nardini libras ſexaginta. Balſami libras viginti. Croci libras ſexaginta. Poſſeſſionem inſulæ * Macchabæ, præſtantem ſolidos quingentos decem. Papyri * racanas mundas 500. Lini ſaccos 300.

y Eodem tempore fecit Conſtantinus Auguſtus baſilicam in Palatio Seſſoriano, ubi de ligno ſanctæ crucis poſuit, & in auro & gemmis concluſit. Ubi & nomen eccleſiæ dedicavit, quo nominatur uſque in hodiernum diem, Jeruſalem. In quo loco conſtituit dona iſta : candelabra ante lignum ſanctum lucentia argentea quatuor, ſecundum numerum quatuor evangeliorum, penſantia ſingula libras octoginta. Pharos cantharos argenteos quinquaginta, penſantes ſingulos libras quindecim. Scyphum aureum puriſſimum, penſantem libras decem. Calices aureos miniſteriales quinque, penſantes ſingulos libras ſingulas. Scyphos argenteos tres, penſantes ſingulos libras octo. Calices miniſteriales argenteos decem, penſantes ſingulos libras * duas. Patenam argenteam auro incluſam cum gemmis, penſantem libras (*g*) 15. Altare argenteum, penſans libras ducentas quinquaginta. Amas argenteas tres, penſantes ſingulas libras viginti. Et omnes agros circa palatium eccleſiæ dono dedit. Poſſeſſionem ad Sponſas via Lavicana, præſtantem ſolidos ducentos ſexaginta tres. Sub civitate Laurento, poſſeſſionem Patras, præſtantem ſolidos centum viginti Sub civitate Nepeſina, poſſeſſionem Angleſis, præſtantem ſolidos (*h*) ducentos quinquaginta. Sub civitate ſupra ſcripta poſſeſſionem (*i*) Terega, quæ præſtat ſolidos centum ſexaginta. Sub civitate Faliſca poſſeſſionem (*k*) præſtantem ſolidos centum quindecim Item ſub civitate Faliſca poſſeſſionem Herculis, quam donavit Auguſto, & Auguſtus obtulit eccleſiæ Jeruſalem, præſtantem ſolidos centum quadraginta. Sub civitate Tuder, poſſeſſionem Angulas, præſtantem ſolidos 153.

z Eodem tempore fecit baſilicam ſanctæ martyris Agnetis, ex rogatu filiæ ſuæ, & baptiſterium in eodem loco, ubi baptizata eſt ſoror ejus (*l*) Conſtantia, una cum filia Auguſti. Et ibidem conſtituit hæc : patenam auream, penſantem libras viginti. Calicem aureum, penſantem libras decem. Coronam, pharum cantharum ex auro puriſſimo, cum delphinis triginta, penſantem libras quindecim. Patenas argenteas duas, penſantes ſingulas libras viginti Calices argenteos quinque, penſantes ſingulos libras decem. Pharos cantharos argenteos triginta, penſantes ſingulos libras octo Pharos (*m*) æreos ex orichalco quadraginta. Ceroſtrotos ex orichalco, argento cluſos, quadraginta ſigillatos. Lucernas aureas duodecim * (*n*) nixas ſuper fontem. In reditibus circa civitatem Fidenas, omnem agrum, præſtantem ſolidos (*o*) centum ſexaginta: (Via ſalaria ſub Parento undique omnem agrum, præſtantem ſolidos centum quinque. Agrum Muci, præſtantem ſolidos octoginta.) Poſſeſſionem in vico Piſonis, præſtantem ſolidos (*p*) ducentos quinquaginta. Agrum Caſulas, præſtantem ſolidos centum.

Eodem tempore Conſtantinus Auguſtus fecit *aa* baſilicam beato Laurentio martyri via Tiburtina in agro Verano ſupra arenarium cryptæ Et uſque ad corpus ſancti Laurentii martyris fecit gradus aſcenſionis & deſcenſionis. In eo loco conſtruxit abſidem, & ornavit marmoribus porphyreticis, & deſuper locum concluſit de argento, & * (*q*) cancellos de argento puriſſimo ornavit, penſantes libras (*r*) mille. Et Dante ipſum locum in crypta poſuit lucernam ex auro puriſſimo (*s*) lychnorum decem, penſantem libras viginti. Coronam ex argento puriſſimo cum delphinis 50. penſantem libras triginta. Candelabra ærea duo in pedibus denis, penſantia ſingula libras (*t*) trecentas. Ante corpus B. Laurentii martyris argento cluſit ſigilla paſſionum ipſius, cum lucernis in * nixis argenteis, penſantibus ſingulis libras quindecim In eodem loco poſſeſſionem cujuſdam (*u*) Quiriacetis

Baſilica S. Agnetis virginis & martyris.

* lychnorum

anſulis incluſa deſunt in *Luc.*

Baſilica S. Laurentii martyris.

* cancellis

* nixis

(*a*) *Luc.* Tyro
(*b*) Pro ſequentibus legit Luc. *Poſſeſſio Obartæ præſtans ſolidos CCLX.* quæ vero hic leguntur de Tarſo ponuntur inter dona oblata templo S. Pauli.
(*c*) *Luc.* Comitum
(*d*) *Luc.* DC.
(*e*) Ciros.
(*f*) *Luc.* Baſſileam
(*g*) *Luc.* L.
(*h*) *Luc.* CL.
(*i*) *Luc.* Teregia
(*k*) *Luc. addit* Nymphas
(*l*) *Luc. legit* : Conſtantia Auguſta, & nihil aliud
(*m*) *Luc.* Phara cantara aurochalca XL.
(*n*) *Luc.* nixorum XII. qui penſant lib. XX. ſuper fontem penſantes lib. XV. & donum irreditum circa civitatem Figlinas, omnem &c.
(*o*) *Luc.* LXXX.
(*p*) *Luc.* CCCL.
(*q*) *in Luc. deeſt* cancellos
(*r*) *Luc.* CC.
(*s*) *Luc.* nixorum
(*t*) *Luc.* CC.
(*u*) Cyriacæ. ita in *Luc.*

riacetis religiosæ fœminæ, quam fiscus occupaverat tempore persecutionis. Veranum fundum, præstantem solidos centum sexaginta. Possessionem aqua Tuscia ad latus, præstantem solidos 153. Possessionem Augusti in territorio Sabinensi, præstantem (*a*) solidos 120. Possessionem Micenas Augusti, præstantem solidos centum decem. Possessionem Thermulas, præstantem solidos (*b*) sexaginta. Possessionem Aranas, præstantem solidos septuaginta. (*c*) Pharos argenteos triginta, pensantes singulos libras octo.

Basilica Petri & Marcellini martyrum.

Eisdem temporibus Constantinus Augustus fecit basilicam via Lavicana inter duas lauros, B. Petro & Marcellino martyribus. Et mausoleum, ubi beatissimam Augustam matrem suam posuit in sarcophago porphyretico. Ubi & donavit patenam auream ex purissimo auro, pensantem libras (*d*) trigintaquinque. Candelabra argentea, auro clusa in pedibus 12. quatuor, pensantia singula libras (*e*) ducentas. Coronam auream, quæ est pharus cantharus, cum delphinis 120. pensantem libras (*f*) triginta. Calices aureos tres, pensantes singulos libras decem, cum gemmis phrasinis & hyacinthinis. Amas aureas duas, pensantes singulas libras (*g*) 40. Altare ex argento purissimo, pensans libras ducentas (*h*). Pharos cantharos argenteos viginti, pensantes singulos libras viginti. (*i*) Item altare ex argento purissimo, pensans libras ducentas. Patenas ex auro duas, pensantes singulas libras 15. Patenas argenteas C duas, pensantes singulas libras 15. Scyphum majorem ex auro purissimo, (ubi nomen Augusti designatur) pensantem libras 20. Scyphum aureum minorem, pensantem libras 10. Scyphos argenteos 5. pensantes singulos libras 12. Calices ministeriales argenteos viginti, pensantes singulos libras 3. Amas argenteas 4. pensantes singulas libras 15. Annis singulis olei nardini pistici libras 900. Balsami libras 100. Aromatum in incensum sanctis martyribus B. Marcellino & Petro, libras centum. Fundum Laurentinum juxta (*k*) Formiam cum balneo, & omnem agrum (*l*) a post Sessorianam viam, & in ærarium, usque ad viam Latinam, ad montem Gabum. Ipsum montem Gabum, possessionem Augustæ Helenæ, præstantem solidos (*m*) mille centum viginti. Insulam Sardiniam cum possessionibus omnibus (*n*) præstantem solidos (*o*) mille vigintiquatuor. (*p*) Messanam cum possessionibus (*q*) suis omnibus, præstantem solidos 810. Insulam (*r*) Matyziam, præstantem solidos 600. Possessionem in territorio (*s*) Sabinensi, quæ appellatur ad duas casas, sub monte (*t*) Laureti, præstantem solidos 200.

* 300.

(*u*) Eodem tempore fecit Constantinus Augustus basilicam in civitate Ostia, juxta portum B urbis Romæ, beatorum apostolorum Petri & Pauli & Joannis Baptistæ, ubi obtulit hæc: patenam argenteam, pensantem libras 30. Calices argenteos decem, pensantes singulos libras (*x*) quinque. Amas argenteas duas, pensantes singulas libras decem. Pharos (*y*) argenteos triginta, pensantes singulos libras quinque. Scyphos argenteos duos, pensantes singulos libras octo. Patenam argenteam chrismalem singularem, pensantem libras decem. Pelvem ex argento ab baptismum, pensantem libras viginti. Insulam, quæ dicitur Assis, quæ est inter Portum & Ostiam, & possessiones omnes maritimas, usque ad Digitum solis, præstantes solidos (*z*) trecentos. Possessionem (*aa*) Gracchorum in territorio Ardeatino, præstantem solidos (*bb*) triginta. Possessionem Quirini in territorio Ostiensi, præstantem solidos 311. Possessionem Balniolum in territorio Ostiensi, præstantem solidos 42. Possessionem Nymphula, præstantem solidos triginta. Item, quæ obtulit Gallicanus basilicæ suprascriptæ sanctorum apostolorum Petri & Pauli & Joannis Baptistæ. Obtulit autem hæc: coronam argenteam cum delphinis, pensantem libras 20. Calicem argenteum anaglyphum, pensantem libras (*cc*) 17. (*dd*) Massam Mallianam in territorio Sabinensi, præstantem solidos 115. & tremissem. Fundum Picturas in terri-

In civitate Ostia, basilica SS. Petri & Pauli & Joan. Bapt.

ansulis inclusa desunt in *Luc.*

(*a*) *Luc. addit* nomini christianorum

(*b*) *Luc.* LXV.

(*c*) Post hæc verba Luc. legit: *Patenam auream pensantem lib. XX. Patenas argenteas II. pensantes lib. XXX. sciphum ex auro purissimo pensantem lib. XV. sciphos argenteos II. pensantes singulos lib. X. calices argenteos ministeriales X. pensantes singulos lib. II. Amas argenteas II. pensantes singulas lib. X. Phara argentea XXX. pensan. singula lib. XX. metretam ex argento pens. lib. CL. portantem medemnos II.*

(*d*) *Luc.* XXV.

(*e*) *Luc.* CCL.

(*f*) *Luc.* XXXI.

(*g*) *Luc.* LX.

(*h*) Luc. addit ante *sepulchrum beatæ Helenæ Augustæ quod sepulcrum est ex metallo porphyreticis exculpto figillis. Pharos &c.*

(*i*) Luc. inserit *item Sanctis martyribus*

(*k*) *Luc.* Furmam

(*l*) *Luc.* a porta Sessuriana usque ad viam Penestinam & via itineris Latine usque ad montem Gabum, possessionem &c.

(*m*) *Luc.* 320.

(*n*) *Luc. addit* ad eandem insulam pertinentibus

(*o*) *Luc.* 224.

(*p*) *Luc. legit*: Insulam Meseno

(*q*) *Luc.* ad eandem insulam pertinentibus

(*r*) *Luc.* Matidie, quod est montem argentarium

(*s*) *Luc.* Saunense

(*t*) *Luc.* Lucreti.

(*u*) *Eisdem temporibus fecit Augustus Constantinus basilicam via Lavicana in territorio beatis martyribus Marcellino presbytero & Petro exorcistæ inter duas lauros, & mysileum ubi mater ipsius sepulta est Helena Augusta via Lavicana miliario III. in quo loco & pro amore matris suæ & veneratione sanctorum posuit Dona voti sui patenam auream, &c. reliqua ut in Edit.*

(*x*) in Luc. deest *quinque*

(*y*) Luc. inserit *cantaros*

(*z*) *Luc.* 655.

(*aa*) *Luc.* Græcorum

(*bb*) *Luc.* 80.

(*cc*) *Luc.* 15.

(*dd*) Post hæc Luc. legit: *Amas argenteas pensantes librat 18. Territorium Velliternum præstantem solidos 43. Fundum Surorum via Claudia in territorio Vejentano &c.*

territorio Veliterno, præstantem solidos 43. Fundum Surorum via Clodia in territorio Vejentano, præstantem solidos 56. Massam Gargilianam in territorio Suessano, præstantem solidos (*a*) 656.

Eisdem temporibus fecit Constantinus Augustus basilicam in civitate Albanensi sancti Joannis Baptistæ, ubi posuit hæc: Patenam argenteam, pensantem libras 30. Scyphum argenteum deauratum, pensantem libras 12. Calices (*b*) ministeriales decem, pensantes singulos libras ternas. Amas argenteas duas, pensantes singulas libras 20. Possessiones (*c*) Laurentinas cum adjacentibus campestribus, præstantes solidos (*d*) 60. (Fundum Molas præstantem solidos 50.) Possessionem Albanensem cum lacu Albano, præstantem solidos 250. Massam Muci, præstantem solidos (*e*) 170. Omnia Scheneca deserta, vel domos civitatis in urbe Albanensi, omnia in circuitu ecclesiæ Constantinianæ obtulit Augustus. Possessionem horti, præstantem solidos 20. Possessionem Tiberii Cæsaris, præstantem solidos (*f*) 80. Possessionem Marinas, præstantem solidos 50. Possessionem Armatianam in territorio * Corano, præstantem solidos 150. Possessionem Statilianam, præstantem solidos 70. Possessionem Medianam, præstantem solidos 30.

Eisdem temporibus fecit Constantinus Augustus intra urbem Capuanam basilicam apostolorum, quam cognominavit Constantinianam. Ubi & obtulit dona hæc: Patenas argenteas duas, pensantes singulas libras 20. Scyphos argenteos tres, pensantes singulos libras (*g*) octo. Calices ministeriales 15. pensantes singulos libras duas. Amas argenteas duas, pensantes singulas libras (*h*) 18. Candelabra ærea in pedibus decem, numero quatuor, pensantia singula libras 180. Pharos cantharos argenteos numero triginta, pensantes singulos lib. 5. Pharos cantharos æreos, numero triginta. Et obtulit possessiones Massam Statilianam in territorio (*i*) Menturino, præstantem solidos 315. Possessionem in territorio Cajetano, præstantem solidos 85. Possessionem Paterni in territorio Suessano, præstantem solidos 150. Possessionem ad Centum in territorio Capuano, præstantem solidos 60. Possessionem Gauronicam in territorio Suessano, præstantem solidos quadraginta. Possessionem Leonis, præstantem solidos 60.

Eisdem temporibus fecit Constantinus Augustus basilicam *bb* in urbe Neapoli, ubi obtulit hæc: Patenas argenteas duas, pensantes singulas libras (*k*) vigintiquinque. Scyphos argenteos duos, pensantes singulos libras decem. Calices ministeriales (*l*) decem, pensantes singulos libras duas, Amas argenteas duas, pensantes singulas libras quindecim. Pharos argenteos viginti, pensantes singulos libras octo. Pharos æreos viginti, pensantes singulos libras decem. Fecit autem formam aquæ ductus per A milliaria octo. Fecit autem & forum (*m*), & donum obtulit: Possessionem Macarii, præstantem solidos 150. Possessionem Cimbranam, præstantem solidos centum quinque. Possessionem Sclinam, præstantem solidos centum octo. Possessionem (*n*) Afilas, præstantem solidos centum quadraginta. Possessionem Nymphulas, præstantem solidos nonaginta. Possessionem Insulæ cum castro, præstantem solidos octoginta.

Eisdem temporibus constituit beatus Silvester in urbe Roma titulum suum in regionem tertiam juxta thermas Domitianas, quæ cognominantur Trajanæ, titulum scilicet Silvestri, ubi donavit Constantinus Augustus patenam argenteam, pensantem libras viginti. Scyphos argenteos duos, pensantes singulos libras octo. (*o*) Amam argenteam, pensantem libras decem. Pharos cantharos argenteos decem, pensantes singulos libras quinque. Cantharos ceroströtos æreos sexdecim, pensantes singulos libras quadraginta. Calices argenteos ministeriales quinque, pensantes singulos libras duas. Fundum Percilianum in territorio Sabinensi, præstantem solidos quinquaginta. Fundum Barbatianum in territorio Ferentino, præstantem solidos triginta quinque & tremissem. Fundum Statianum in territorio Trebulano, præstantem solidos 66. & tremissem. Fundum Beruclas in territorio Corano, præstantem solidos (*p*) quadraginta quinque. Fundum Sulpitianum in territorio * Corano, præstantem solidos septuaginta. Fundum Tauri in territorio Vejentano, præstantem solidos quadraginta duos. Fundum Sentianum in territorio Tiburtino, præstantem solidos triginta. Fundum (*q*) Cejanum in territorio Prænestino, præstantem solidos quinquaginta. Fundum Termulas in territorio Prænestino, præstantem solidos triginta quinque. Possessionem Cylonis in territorio Prænestino, præstantem solidos quinquaginta octo. Obtulit & omnia necessaria titulo Equitii. Hic Silvester fecit ordinationes sex per mensem Decembrem, presbyteros quadraginta duos, diacones viginti sex: episcopos per diversa loca numero 65. Hic sepultus est in cœmeterio Priscillæ via Salaria, apud urbem Romam milliario tertio, pridie Kalend. Januar. Qui catholicus & confessor quievit. Et cessavit episcopatus dies quindecim. Hæc Damasus.

Titulus in urbe Roma S. Silvestri. Est autem basilica habens hunc titulum.

* Sorano.

Notæ Severini Binii.

a Silvester.) Postquam episcopatus Romanus per obitum Melchiadis non septemdecim diebus dumtaxat (ut sui ipsius immemor auctor pontificalis asserit) sed integro mense vacasset, ipsis Kalendis Februariis, anno Christi 314. qui est Constantini imperatoris nonus, Silvester natione Romanus, a Marcellino, non (quod habent acta Silvestri) a Melchiade presbyter ordinatus, pontificatum adeptus est. Maximino & Licinio hostibus & persecutoribus orientalis ecclesiæ devictis, Judæis seditionem moventi-

Silvester quando pontifex factus.

Silvester a Marcellino presbyter ordinatus. Maximino & Licinio occisis, ecclesiæ pax reddita est.

(*a*) *Luc.* 655.
(*b*) Luc. inserit *argenteos*
(*c*) *Luc.* Lauturni.
(*d*) *Luc.* 50.
(*e*) *Luc.* 160.
(*f*) *Luc.* 280.
(*g*) *Luc.* 9.
(*h*) *Luc.* 10.
(*i*) *Luc.* Melturnense.
(*k*) *Luc.* 15.
(*l*) *Luc.* 15.
(*m*) Luc. inserit *in eadem Civitate*
(*n*) *Luc.* Aplas
(*o*) *Luc* Amas Argenteas &c.
(*p*) *Luc.* 40.
(*q*) *Luc.* Celanum.

bus, per Constantinum eorum auriculas amputantem, & rebellionis signum corpori illorum imprimentem, feliciter oppressis, toti orbi & imprimis universæ ecclesiæ pax & tranquillitas concessa est. Qua obtenta subito vastatæ ecclesiæ extrui, & ad corruptos mores emendandos, sanctissimæ leges ab ecclesiastici & sæcularis imperii monarchis promulgari cœperunt. Et demum ad contumaciam schismaticorum Donatistarum, terve quaterve in causa Cæciliani appellantium, frænandam; ad incendium Arianæ hæresis exortum Alexandriæ restinguendum; ad Athanasii electionem contra Arianorum & Meletianorum factionem confirmandam, diversis locis ac temporibus Arelatense, Ancyranum, Neocæsareense, Alexandrinum, Laodicenum, Romanum, Nicænum, aliaque plura concilia indicta, congregata ac celebrata fuerunt. Inter leges, quas imperator adhuc catechumenus, & baptismi expers, piissime edixit ac promulgavit, notatu dignissimæ sunt illæ, quibus ingenuos, per tyrannum servituti subjectos, in libertatem vindicavit: puerorum concubitus sodomiticos interdixit: parentum inopiæ in alendis & educandis prolibus succurrit: pœnam, qua miserorum hominum vultus inscribebantur, sustulit: Christianos exules & ad metalla damnatos, Licinio devicto, revocavit; de gradu dejectos, bonisque omnibus spoliatos restituit, quaque leges Juliam & Papiam adversus turpem, fictum & sterilem cælibatum olim sancitas, & contra verum, sanctum atque fecundum Christianorum cælibatum conversas, abrogavit: denique qua ad Maximum præfectum urbis de aruspicibus, ne privatas domos adirent, rescripsit; quippe qui ea occasione clandestinæ idololatriæ venena instillarent; Verum eum hoc suo decreto multorum animos graviter exacerbari, ac fere seditionem concitari videret, specie mitigandæ seditionis, ad eumdem Maximum rescriptum priori contrarium edidit, quo aruspices, si fulgur tectum aliquod tetigisset, consulendos, sibique quod respondissent, renunciandum esse decrevit. Quamobrem, uti & ipse imperator disceret, aliosque suo exemplo doceret, quanta cum Dei offensa conjunctum sit, religionem temporalis commodi causa dissimulare, Deo vindice permissum est, ut imperium ejus ante felicissimum, in summam infelicitatem relaberetur, ipsaque Neroniana sæcula quibusdam recrudescere viderentur. Cum enim Licinium juniorem de rebellione suspectum occidisset, optimum deinde Crispum Cæsarem Christianum, præclaris victoriis auctum, rebus fortiter gestis vere magnum, castitate, ceterisque moribus insignem, quasi novercæ stuprum intentasset, una cum Fausta conjuge sua, multisque præterea spectatæ virtutis viris, crudelissime interfecit. Ob hæc scelera imperator a Deo lepra percussus, cum ab aruspicum responsis, quibus ad lepram curandam, innocentium sanguinem sanguini innocenter effuso addere monebatur, matrum & infantulorum ejulatu deterritus esset; ad mentem rediit, factum detestatur, & criminis simul ac pœnæ expiationem quærit. Ab Osio Cordubensi episcopo, sanctorumque apostolorum Petri & Pauli apparitione didicit, Silvestrum e latebris ab exilio revocandum, ab eoque lavacrum, baptismatis esse expetendum: quod si faceret, futurum esse iidem imperatori promiserunt, ut ab animi simul & corporis contagione emundetur. Obtemperat apostolorum & episcopi monitis, Silvestrum ab exilio revocat, & postquam aliquot diebus per eumdem in fide institutus fuisset, baptizatus, & subito a lepra mundatus est. Hujus ille accepti beneficii memor, ut suum erga Deum & ecclesiam affectum notum faceret, subito deorum gentilium fana diruit, plurimas divino cultui consecrandas ecclesias extruxit, easque amplissimis donis munificentissime exornavit. Et cum indignum esse judicaret, eam urbem, in qua monarcha totius ecclesiæ Christique in terris vicarius residebat, sæcularis principis imperio subjectam esse: non urbis Romæ dumtaxat, sed totius fere Italiæ aliarumque provinciarum dominium & jurisdictionem temporalem Silvestro, ejusque legitimis in cathedra Petri successoribus munificentissime donavit. Qua ratione crucem dominicam tribus integris sæculis in terra latentem ac reconditam exaltarit; quibus miraculis a latronum crucibus eamdem discreverit, quæ templa in honorem Dei ædificarit, quasve res alias præclare gesserit, partim supra in notis ad tertiam epistolam Eusebii diximus, partim infra recensebimus.

Concilia plurima habita sub Silvestro.

Quas leges tulerit Constant.

Qua occasione parricidium commiserit?

Pœnitentiam criminis agit.

Petrus & Paulus apostoli Constantino apparuerunt.

Munificentia Constantini.

Donatio Constantini.

b Sedit annis 23. mensibus decem, diebus) 11. Silvester cum sedisset annis viginti uno, mensibus undecim minus uno die, migravit e vita pridie Kalendarum Januarii, anno Christi nati 335. Alii quidem aliter, sed cum in lib. de Roman. pontif. ejus ingressus ponatur sub consulatu Volusiani, tempore Constantini (sic enim hic legendum est) rursum vero Marci successoris illius subrogatio ponatur sub consulatu Nepotiani atque Facundi, qui incidit in annum Christi 336. sane ann. 335. Silvester excessisse nequaquam potuit. Baronius in appendice decimi tomi ad annum 324. numero 8.

Sedis tempus Silvestri.

c Hic in exilio fuit in monte Soracte.) Silvestrum crudelitatem imperatoris metuentem ab urbe exulasse, præter acta ipsius, probabiliter indicant Zosimus libro secundo, Sozom. libri primi cap. 5. ex eo quod Constantinus criminis sui expiationem quærens, non Romanum antistitem, sed peregrinum hominem, Osium nimirum Cordubensem episcopum consuluisset. *Horum*, inquit Zosimus, *ipse sibi conscius, & propterea, contemptæ sacramentorum religionis ad flamines accedens, admissorum lustrationes poscebat. Illis respondentibus, non esse traditum lustrationis modum, qui tam fœda piacula posset eluere, quidam Hispanus genere cui nomen esset Ægyptius*, (ita Osium episcopum Cordubensem appellat, tum quod a suscepta legatione ex Ægypto rediisset, tum etiam quod quales erant pene omnes Ægyptii, omnesque gentilium opinione Christiani sacerdotes, magum esse putaverit) *Romam delatus, & ad Constantini colloquium admissus, sententiam doctrinæ Christianorum habere vim abolendi quodcumque peccatum confirmavit, &c.* Baron. ann. 324. num. 17. & 27.

d Rediens cum gloria.) quippe qui jussu beatorum Petri & Pauli, noctu per quietem & somnum imperatori apparentium, ab exilio, revocatus in urbem rediit. Acta Silvestri, quæ recitantur ab Hadriano papa, concil. Nicæno II. act. 1. Item tomo secundo epistolarum decretalium.

Constantinum anno 324 baptizatum esse, probatur conciliis.

e Baptizavit Constantinum Augustum) Constantinum anno Christi 324. Crispo & Constantino tertium consulibus baptizatum esse, Romanum concilium prædictis consulibus celebratum, apertissime probat. In exordio enim illius concilii hæc narrantur. *Eodem tempore*, (Crispo nimirum & Constantino tertium consulibus, ut ex subsciptione constat) *cum multi nobiles gauderent, quod Constantinus baptizatus a Silvestro episcopo urbis Romæ, & mundatus fuisset a lepra; pro hoc beneficio, quod accepit a domino nostro Jesu Christo, per Silvestrum episcopum, cœpit integre prædicare dominum Jesum Christum, & confiteri ejus beneficia*, &c. Auctoritate ejusdem concilii Anastasius bibliothecarius in chronico perbrevi, quod scripsit, recenset Constantini baptismum Romæ habitum anno imperii illius decimo octavo, nimirum 324. Christi nati, quo 18. Constantini finitur, & 19. inchoatur. Hæc eadem testimonio Zosimi libro 2. aliorumque Gentilium, quorum Sozomenus lib. 1. c. 5. meminit, confirmantur: Horum enim omnium una eademque est sententia, Constantinum post Crispi filii necem, de crimine admisso pœnitentiam agentem, ejusque expiationem solicite quærentem, Gentilibus & Christianis auctoribus didicisse, veniam parricidii non nisi per baptismum recte, ac legitime administratum obtineri posse, ideoque baptismate Christianorum susceptio, ab omni corporis & animi contagione abluendum fore. Accedit, quod historicorum fere omnium consensu communi receptum sit, imperatorem concilio Nicæno universali, quo non tantum de moribus, verum etiam de fide disputabatur, interfuisse, adeoque ante baptismate initiatum fuisse: cum, teste Severo libro secundo, Constantio adhuc catechumeno Mediolanensi concilio interesse non fuerit permissum, Baronius anno prædicto numero 17. & sequentibus usque ad trigesimum. Item anno 355. n. undecimo. Quod Eusebius Pamphili episcopus Cæsareæ Palæstinæ, libro 4. in vita Constant. cap. 61. & 62. affirmat Constantinum in extremo vitæ cursu multis annis, post celebratum Nicænum concilium in suburbiis Nicomediæ ab Eusebio Nicomediensi Arianorum antesignano baptizatum, impium & ab ecclesia catholica penitus alienum ex hac vita migrasse, figmentum est in gratiam Constantii imperatoris Ariani, ab Arianorum signifero (ita eum Hieronymus appellat in chron.) excogitatum. Græci in suo Menologio Constantinum inter sanctos retulerunt: universa ecclesia nomen piissimi imperatoris, teste Nicolao epistola ad Michaelem imperatorem, ex Diptychis recitare consuevit. Patres concilii Chalcedon. Marcianum virum

Anastasii. Zosimi aliorumque gentilium testimonio.

probatur rationibus

Refellitur sententia Eusebii, de baptismo Constantini

rum piiſſimum ac religioſiſſimum, Novum Conſtantinum acclamarunt; quomodo, ſi quem Euſebius doloſe ſcribit ab Ariano baptizatum, impie deceſſiſſe, eccleſia catholica tantopere commendabit? Tuo ipſius, Euſebi, teſtimonio conſtat, imperatorem ipſo ſacratiſſimo paſchatis tempore ſacris myſteriis interfuiſſe, & in ſacro Nicæno conventu ſedem inter epiſcopos habuiſſe; quomodo hæc omnibus aliis catechumenis & peccatoribus interdicta imperatori multis peccatis obnoxio, & adhuc catechumeno conceſſa fuiſſe opinaris? Præterea lib. 3. cap. 3. ais imperatorem multis annis ante finem vitæ ſe in tabula depicta omnium oculis contemplandum propoſuiſſe, ſalutareque paſſionis inſigne ſupra caput imaginis locatum in pictura expreſſiſſe, inimicam autem illam & hoſtilem belluam, quæ eccleſiam Dei impiorum tyrannide oppugnaſſet, in altum demerſam, draconis ſpecie, & figura deſcribendam curaſſe. Hæc quo pacto Conſtantino applicari poſſunt, ſi nondum baptizatus erat? ſiquidem omnis catechumenus & energumenus, tantumque abeſt ut ipſum ſerpentem occidat, ut potius ab eo poſſideatur: nam aliter a catechumeno non expellitur, quam per baptiſmum, qui eſt mare illud in quod ſerpens enecatus demergitur. Sed dices, in extremo vitæ fine baptizatum fuiſſe, teſtatur ſanctus Ambroſius in oratione habita in funere Theod. ubi hæc ait. *Cui licet baptiſmi gratia in ultimis conſtituto omnia peccata dimiſerit; tamen, quod primus imperatorum credit, & poſt ſe hereditatem fidei principibus dereliquit, magni meriti locum reperit.* Reſpondeo, niſi hæc de illa ægritudine, a qua omnium medicorum auxilio deſtitutus, per Silveſtrum liberatus eſt, intelligas; ipſe eodem verborum contextu ſibi contraria locutus erit: nam quomodo magni, ut ait, meriti Conſtantinus eſt, ſi ab Arianis baptizatus deceſſit? Quod autem in chronicis Hieronymi ſcribitur, Conſtantinum extremo vitæ ſuæ tempore ab Euſebio Nicomedienſi epiſcopo baptizatum, in Arianum dogma declinaſſe, ſurreptitium eſt, & ab alio potius, quam a ſancto Hieronymo ſuppoſitum. Demum, quod objicitur ſynodicam Arimine dſis concilii epiſtolam ad Conſtantium ſcriptam, quam Theod. libri ſecundi cap. 29. Socrates libri ſecundi cap. 29. Sozomenus libri quarti cap. 17. recitant, evidenter atteſtari, Conſtantino imperatori paulo ante mortem baptiſmatis ſacramentum adminiſtratum fuiſſe; non tam mendoſe, quam falſo ibidem auctorum vel librariorum culpa ſcriptum eſt. Sanctus enim Athanaſius in commentario illo, quem de ſynodo ſcripſit, eandem ipſam epiſcoporum epiſtolam ad Conſtantium ſcriptam recitat, in qua loco Conſtantini, Conſtantem habet: hæc enim ibidem ſcribit: *Fuitque nobis perſuaſiſſimum, iniquum eſſe, cum imperator Conſtans ab obitu ſuo dignus omni memoria, hanc fidem omni cura & diligentia conſcriptam promulgarit, tunc demum ex quo ille baptizatus ex hominibus in requiem ſibi debitam translatus eſt,* (nimirum, paulo poſt ſuſceptum baptiſmum a Magnentio tyranno necatus) Baronius anno domini 324. num. 18. 27. & ſequentibus, uſque ad num. 55. Vide epiſtolam I. concilii Ariminenſis ſub Liberio infra.

De ſuſcepto baptiſmate acta emendatiora hiſtoriam nanc referunt: quod cum ad mandatum Silveſtri pontificis ſeptem diebus regia corona depoſita, in pœnitentia, ſolitarium egiſſet, & fideles publicas preces atque jejunium hanc ob cauſam indictum celebraſſent, ſabbato adveniente & fonte ex more rrecibus benedicto, in eumque Conſtantino ſimul ingreſſo & baptizato, cœlitus divinum ſplendorem aſſulſiſſe, & quod a lepra animi & corporis mundatus eſſet, Chriſtum eidem illo fulgore apparentem, manu porrecta congratulatum eſſe. Hæc ex actis probatiſſimis Silveſtri, quæ ab Hadriano epiſtola quadam decretali, & concilio Nicæno II act. prima citantur. Baronius numero 41. anno præcedenti.

f Quem curavit dominus a lepra.) Conſtantius filius Conſtantini eam hiſtoriam, qua parens ob ſcelera a ſe atrociſſima commiſſa, lepra percuſſus fuerat, ſummo ſtudio obliteratam eſſe cupivit; ideoque accidiſſe opinor, ut adulatoris potius quam hiſtorici officio perfunctus Euſebius, ſicut baptiſmum imperatoris in fine vitæ ſuſceptum falſo & doloſe narravit; ita hiſtoriam lepræ, ut ſcilicet filio placerent quas ſcripſerat fabulas, ſtudioſe ſuppreſſerit. Quod vero Liberius actis quibuſdam a ſe conſcriptis in vulgus ſparſiſſet, Conſtantinum per Silveſtrum a lepra mundatum fuiſſe, Conſtantius imperator ob eam cauſam non modo graviter in eum commotus eſt, ſed etiam eidem gravia comminatus eſt, de quibus infra ſuo loco. Ne putes acta Silveſtri multis erroribus referta, hac in re vacillare & fide deſtrui; ſcias idem a patribus Romani concilii ſub Silveſtro habiti, ſtatim in principio ſynodalium actorum confirmari: hæc enim ibidem leguntur: *cum multi nobiles gauderent, quod Conſtantinus baptizatus a Silveſtro urbis Romæ epiſcopo, & mundatus fuiſſet a lepra; pro hoc beneficio &c.*

Quem curavit dominus a lepra.) De Conſtantini lepra, & per baptiſmum curatione facta, futuris ſæculis eadem credita, atque abſque ambiguitate recepta eſſe, Gregorius Turonenſis, cum agit de baptiſmo Clodovei Francorum regis, teſtatur his verbis: *procedit novus Conſtantinus ad lavacrum, deleturus lepræ veteris morbum, ſordenteſque maculas geſtorum antiquorum recenti latice deleturus.* Eadem in vita ſancti Remigii, quam Hincmarus deſcripſit. Hiſtoria Conſtantini a lepra curati defenditur.

Quid, quod nec gentiles hiſtorici hujus rei admirabilem hiſtoriam tacuerint? Inter alios Michael Glycas in ſuis annalibus libro quarto, hæc de Conſtantino ſcripſit: *ſecundum hæc denuo per uxorem Fauſtam ad deaſtrorum cultum exorbitantem, Deus per lepram retraxit*, &c. Chriſtiorum igitur ac gentilium ſcriptorum teſtimonio firmata vera ſunt, quæ de lepra Conſtantini in actis Silveſtri narrantur; quod nimirum Conſtantinus imperator adhuc avita ſectatus, adverſus Dei eccleſiam perſecutionem concitaverit; ad quam evitandam, Silveſter una cum aliquibus ſuis ſecreta montis Soractis petierit: quodque Conſtantinus ob admiſſa flagitia Deo lepra percuſſus, juxta reſponſum quod ab aruſpicibus acceperat, e vilioribus perſonis infantes, quorum ſanguine curaretur, ad necem quæri mandaverit quidem, verum matrum planctu ad miſerendum commotus, a nece abſtineri, matreſque cum ſuis infantulis muneribus donatas dimitti præceperit: quod demum illi cubanti ideo beati apoſtoli Petrus & Paulus, apparuerint, & ut Silveſtrum in monte latentem accerſat, & ab eo baptizetur, admonuerint: quo ſuſcepto, a lepra corporis ſubito mundatus ac curatus fuerit. Vide acta Silveſtri, quorum fragmenta in concilio Nicæno recitata, & ab Hadriano contra Inconoclaſtas producta reperiuntur. epiſtola prima Hadriani papæ I. ad Conſtantinum & Irenem: item epiſtola tertia ad Carolum regem Francorum: item actione prima concilii Nicæni II. ſtem a Baronio anno domini 324. num. 32. & ſequentibus confirmata. * Chriſtianus hic fuit quem nos G. & L. nuper edidimus.

g Ubi & hæc dona contulit: patenam argenteam, &c.) Hæc quæ ſequuntur confirmant ea quæ ſupra diximus non eſſe illicitum eccleſiæ bona ad cultum & honorem Dei, ad miniſtrorum ſuſtentationem collata, poſſidere: de quibus vide quæ ſupra diximus in notis ad epiſtolam ſecundam Pii I. verbis, *ne prædia*, item in vita Zephirini, verbis, *ut patenas*, & ad vitam Urbani, verbis, *Hic fecit miniſteria*, &c. & notas ejuſdem Urbani epiſtolæ, verbis, *Scimus vos non ignorare.* Bona temporalia poſſidere eccleſiæ licet.

h Hujus temporibus factum eſt concilium.) De quo vide infra.

i Et in urbe Romæ.) Vide notas ad concilium Romanum III. ſub Silveſtro infra.

k Conſtituit & chriſma ab epiſcopo confici.) Chriſti inſtitutione conſtitutum eſt, ut chriſmatis benedicendi ſolus epiſcopus miniſter ſit, ut diximus in notis ad epiſtolam Urbani, & Fabiani II. Unde quomodo hæc intelligenda ſint patebit. Chriſma a ſolo epiſcopo quando conſecrari debet. Sacramentalia unctio chriſmatis in fronte presbyteris interdicta.

l Hic & hoc conſtituit, ut baptizatum liniat presbyter.) Hæc non de ſacramentali unctione chriſmatis in frontibus, ſed de ea ceremoniali unctione, quæ in ſolenni baptiſmo fit in vertice baptizandi, intelligenda eſſe, teſtatur Hugo Victorinus libro ſecundo de ſacramentis, pagina ſeptima, capite tertio: ubi hanc conſtitutionem Silveſtri referens dicit: *Primis temporibus omnis unctio chriſmatis per ſolos pontifices fiebat: ſed poſtquam conſtitutum eſt, ut baptizatum ſacerdos in vertice liniat, conſignatio tamen frontis ſolis pontificibus reſervatur.* Unde patet hanc ceremoniam olim presbyteris interdictam, & non niſi cum licentia epiſcopi ab iiſdem uſurpatam fuiſſe. Quod idem confirmatum eſt concilii Toletani I. capite vigeſimo, ubi dicitur: *Statutum eſt diaconum non chriſmare, ſed presbyterum, abſente epiſcopo; præſente vero non, niſi ab ipſo fuerit præceptum*, &c. Vide Suarez de ſacramento confirmationis diſputatione trigeſima ſexta, ſectione ſecunda, & notas ad canonem 20. concilii Toletani I.

Usus dalmaticæ.

m Ut diaconi dalmaticis.) Quid dalmatica, supra in Eutychiano diximus. Usus dalmaticæ olim episcopis dumtaxat concessus, auctore Silvestro, & concilii Romani can. 6. est præceptus. Nunc autem illis diaconi & subdiaconi utuntur. Suarez tomo 3. disput. 82. section. 2.

Corporale super quo fit consecratio, lineum esse debet.

n Ut sacrificium altaris non in serico.) Confirmatur hac constitutione Silvestri pontificis, quod ab Eusebio prædecessore statutum fuerat; ut consecratio corporis domini fiat super palla quadam consecrata, linea non serica. Idque communi consensu & consuetdine, Beda & Burchardo testibus, in ecclesia receptum est, & ex concilio Rhemensi capite tertio confirmatum, can. sacratas distinctione 24. appellatur palla sacra, quia est veluti pallium & indumentum Christi in altari. Communiter vero appellatur corporale: quia sindonem repræsentat, qua corpus Christi involutum fuit; vel quia in eo corpus domini superponitur. Vide Alcuinum, Durandum, aliosque plures, qui de divinis officiis scripserunt. Suarez tom. 3. disput. 81. sect. 6.

Cur dictum sit corporale.

Libellus de munificentia Constantini.

o Hujus temporibus fecit.) Hæc, quæ deinceps sequuntur, huc translata sunt ex libello de munificentia Constantini, quem Anastasius bibliothecarius ex archivis sacræ Romanæ ecclesiæ in lucem edidit. Baron. an. 324. nu. 55. & 63. & 67.

Basilica Lateranensis.

p Basilicam Constantinianam.) Hæc alias Lateranensis appellatur, ideo quod Constantino fundatore in monte Cælio in amplissimis ædibus Laterani ædificata sit: quas ædes Constantinus primum Faustæ Augustæ, ac deinde Melchiadi papæ cesserat. Nam concilium illud, quod in causa Cæciliani sub Melchiade celebratum esse supra diximus, in Laterano in domo Faustæ habitum fuit. Vide Baronium anno 312. numero octavo & sequentibus. Item anno 324.

Basilica Salvatoris cur sic dicta?

q Salvatorem sedentem.) Salvatoris imaginem 5. pedes altam, a qua celebri Salvatoris imagine, cui basilica etiam dicata fuit, dicta fuit basilica Salvatoris potius quam Constantiniana; ad differentiam alterius basilicæ ejusdem nominis, publicis negotiis mancipatæ quæ posita erat in regione tertia apud templum pacis ut habent Sixtus Rufus, & Publius Victor. Baronius anno prædicto, num. 68.

Balsamum Heliogabalus profudit.

r Ubi ardent Balsami libræ, &c.) Balsamum summi pretii oleum, quod profusissimus principum Heliogabalus (ut scribit Lampridius in Heliogabalo) in lucernis exhibuit, quod Constantinus cultui sacræ religionis applicasse invenitur. Baronius numero 56.

S. Paulin. de occlef. B. Petri quid?

s Basilicam B. Petro &c.) S. Paulinus, qui hoc eodem quarto sæculo vixit, ad Alethium scribens, epi. 31. basilicæ & S. Petri meminit his verbis: *Quanto ipsum apostolum attollebas gaudio, cum totam ejus basilicam densis inopum cœtibus stipavisses, vel qua sub alto sui culminis mediis ampla laquearibus longum patet, & apostolico eminus solio coruscans ingredientium lumina stringit, & corda lætificat*, &c.

Miraculum de sepulcro S. Petri.

t Cujus loculum cum corpus S. Petri) De Petri apostoli sepultura S. Gregorius papa in epist. 30. lib. 3. ad Constantiam Augustam tradit, ad 15. pedes extra Petri sepulcrum fuisse desuper locum illum argento contectum: quod cum ipsius decessor mutare voluisset, apparente signo quodam, non parvo terrore absterritum, ab hujusmodi consilio destitisse. Baronius præd. ann. num. 63.

Vasa & ornamenta ecclesiæ a sacrilegio defensa.

u Calices aureos tres, &c.) Hæc quæ sequuntur vasa & ornamenta basilicæ S. Petri collata, sunt eadem illa, quæ post 86. annos, cum ab Alarico urbs capta est, occultata apud sacram virginem, & inventa, ut tradit Oros. lib. 7. cap. 39. præ magnitudine, pulchritudine, pondere & diversitate, Gothos attonitos redidderunt, & ab iisdem, divino numine sic disponente, cum honore eidem basilicæ restituta sunt. Baron. num. 64.

Basilica Pauli a Constantino cœpta, Valentinianus aucta.

x Fecit basilicam B. Paulo apostolo.) Basilica Pauli, quæ cum esset ædificata, ubi corpus ejus positum erat, inter viam Ostiensem & Tiberim, angustia loci interjacentis non potuit, ut par erat, ampliоribus spatiis ædificari, Valentinianus autem junior imperator, prætergressus viam illam, amplissimam reddidit. Vide Baron. ann. 324 num. 66.

Cur hæc basilica apud templum Veneris extructa.

y Eodem tempore fecit basilicam in palatio Sessoriano.) Hanc basilicam post crucem ann. Christi 326. inventam, ædificatam esse, crucis particula in eadem religosissimo cultu collocata, evidenter ostendit: sed cur quæso in atrio Sessoriano, apud Veneris & Cupidinis templum? Ut scilicet juste ulciscetur immane scelus, quod a gentilibus in odium crucis fuerat perpetratum: dum in sancto Golgotha in crucis rupe (quod testatur S. Hieronym. epist. 13.) impudica Veneris statua fuerat collocata, & locus ipse crucis titulo adeo illustratus, ab iisdem Venerarium appellatum. Quamobem templum Veneris, quod Romæ præ aliis celebre erat, dignum visum est, ut cum ignominia eversum, sanctissimæ cruci cederet, quæ, proculcatis impudicitiis, virtutum omnium splendore nitesceret. Baron. ann. 324. num. 105.

Constantia filia Constantini.

Constantia soror Constantini imaginem Christi videre desiderat.

z Eodem tempore fecit basilicam Agnetis.) Rogatu filiæ Constantiæ hanc basilicam extruxisse certum est; quo tempore, incertum est. Nam quo tempore, & soror & filia imp. baptizatæ sunt, non constat. Qua autem visione admonita filia Constantia fuerit, apud Ambrosium serm. de pass. Agnetis, res gesta ab incerto auctore narratur. Verba illius vide apud Baron. num. 107. Constantia altera, cujus hic fit mentio, soror Constantini, & relicta Licinii uxor, illa, quæ aliquando Nicomediæ cum ageret titulo Augustæ carissima, miro ardore succensa videndi Christi humani generis redemptoris, quem Deum colebat, imaginem, ut voti compos fieret, ad Eusebium Pamphili Cæsareæ totius Palæstinæ, in qua Christus versatus erat, metropolitanum episcopum literas dedit, ut patet ex epist. responsoria, qua idem Euseb. prædictæ Constantiæ respondit: extat act. 6. in concil. Nicæn. II. Vide Baronium num. 109.

Sepulcra martyrum olim confessiones appellata. Cultus reliquiarum.

aa Basilicam B. Laurentio.) Hic notat Baronius loca ubi corpora martyrum ponebantur, usu prisco confessiones appellata, & sumptuosissime exornata esse: ipsas vero corporum reliquias olim in cœmeteriis & recessibus subterraneis, nunc erectis de super basilicis, iisque auro & argento exornatis, coli ac venerari cœpisse.

bb In urbe Neapoli.) In honorem apostolorum & martyrum, teste Adone in chron. Vide Baronium anno 324. num. 115. &c.

Epistola Silvestri papæ de confirmatione concilii Nicæni extat infra in notis ad concilium Nicænum.

Acta Silvestri papæ germana & authentica, a Græcorum corruptelis expurgata, summatim descripta, vide in epistola prima Hadriani papæ I. ad Constantinum & Irenem imperatores, & epistola tertia ejusdem Hadriani, ad Carolum regem Francorum. Quibus locis, quibusque temporibus eadem acta per impostores Græcos corrupta fuerint, vide infra in notis ad edictum Constantini imperatoris: cui eadem acta inserta leguntur

AP-

APPENDIX AD EPISTOLAS S. SILVESTRI PAPÆ.

In ſequentis fœderis tabulas Prænonitio Collectoris.

Suppl. p. 135. INter multas apocryphas ſcripturas, quibus nomen venerabile primorum eccleſiæ pontificum authoritatem canonicam apud rudes poſteros conciliavit, ſuum ſibi locum merentur tabulæ illæ mutui fœderis & amoris quibus Latini Armenique, conciliantibus S. Gregorio Armenorum Patriarcha, & S. Silveſtro Romano pontifice ſe invicem obſtrinxerunt. Armeni, quos confinxiſſe eas tabulas non dubito, ubique illas obtruſerunt, indeque ſibi decus plurimum, & gloriam partam recognoſcunt. Qua ſcriptæ fuerint cauſam hanc narrant. Conſtantini, qui forte primus inter Romanos imperatores Chriſtianam religionem profeſſus eſt, nomen & pietas in Armeniam uſque penetravit; eademque Principis fama exciti Tiridates Armeniæ rex, & Gregorius Armenorum patriarcha Chriſtiani, Romam proficiſci ſtatuerunt, ut fœdus & amicitiam religioſam ac politicam ſtringerent. Res illis pro voto ſucceſſit; fœderiſque juncti ſequentes tabulas ſcripſiſſe feruntur. Eas vero ego nullibi integras nactus, hinc inde excerptas, ut extant apud Galanum in Conciliat. Eccl. Armenæ cum Roman. t. I. cap. II. pag. 31. refero.

AUTOGRAPHUM AMORIS ET CONCORDIÆ FOEDUS

Inter magnum Imperatorem Conſtantinum, ſanctumque Silveſtrum Papam, & Tiridatem regem Armeniæ, divumque Gregorium Armeniorum illuminatorem.

VOluntate atque potentia conſubſtantialis ſanctæ Trinitatis, Patris incomprehenſibilis, & unigeniti Filii ejus Domini ac Redemptoris noſtri Jeſu Chriſti, & vivificatoris ac liberatoris ſpiritus Sancti, noſtrum hoc Cæſareum in Deo firmum, atque immutabile teſtamentum literarum monumentis relictum eſt potenti, ac independenti mandato noſtro ſemper Victoris, & gloria Auguſti, Conſtantini Magni Regis Regum, atque Romanorum œcumenici quocumque terrarum Orbis extenti, & inſuperabilis principatus Imperatoris, qui potentia veri Dei & glorioſæ Crucis Chriſti virtute, a finibus vaſti Oceani uſque ad ſolis ortum Victores univerſo dominamur in orbe; nec non juſſu noſtro Maximi Romanorum Pontificis Silveſtri, Petri & Pauli principum Apoſtolorum ſucceſſoris, qui clavibus regni cœlorum ſuper omnes Chriſtianorum nationes ab occaſu ad ortum ligandi, atque ſolvendi in Cœlo & in terra poteſtatem habemus, univerſæque Chriſti eccleſiæ præſidemus. His igitur tabulis teſtatum apud omnes relinquimus quod a Spiritu Sancto vocati, magnus Armeniorum Rex Joannes, qui & Tiridates, atque vivus Chriſti martyr ac ſtrenuus confeſſor Domnus Gregorius Orientalium & Septentrionalium Illuminator, noſtri in Chriſto fratres dilectiſſimi, præcipuique ſublimis hujus noſtri principatus amici & fideliſſimi Duces, conſiliorum noſtrorum participes, ad nos huc pervenerunt, viſendi ſtudio Urbem hanc occidentis & orientis dominatricem, ſanctorumque principum Apoſtolorum hæredem, illorum præterea ſucceſſorem, venerabilem Papam atque glorioſum Chriſtianæ recens fidei dicatum Imperatorem, magnamque potentiſſimam imperatricem Helenam. Qua de cauſa toto hoc noſtro in Deo confirmato imperio exultante, ſummaque perfuſo lætitia, obviam tantis viris nobiliſſimo proceſſimus comitatu: atque ultro citroque conſalutati & debito nos ipſos honore invicem proſequuti adorationem obtulimus noſtro immortali Regi Jeſu Chriſto; mox vero eccleſiam ſanctorum Apoſtolorum ingreſſi, ſacras ipſorum reliquias venerati ſumus, Chriſtum ſanctorum ſuorum glorificatorem benedicentes. *Tum poſt alia perplura hæc ſequuntur.* Voluntate divina, mediantibus Dei genitrice, ſanctis Apoſtolis & omnibus Sanctis. Nos ſtrenuiſſimi latini, & inſuperabiles Tureomanni; videlicet uterque rex, uterque Pontifex, & utraque Romanorum & Armeniorum natio, in fraternam unionem, concordiamque unanimiter conjuravimus: hoc amicitiæ votum, ac fœdus inter nos ſempiternum coram glorioſo Crucis Chriſti vexillo firmavimus; atque in fidem ejuſdem fœderis noſtri firmi & indelebilis, hanc utriuſque occidentalis & orientalis nationis fraternitatem tremendo ac pretioſiſſimo Jeſu Chriſti ſanguine conſcripſimus; quatenus fidem, amorem & concordiam ita nobis ipſis invicem debeamus, quemadmodum & illi, qui frater noſter effectus eſt Chriſto Deo; alterutros defendentes uſque ad mortem, & ſuper alterutros libentiſſime morientes; alterutrorum amicorum exiſtentes amici, & inimicorum inimici: nullique ex duabus hiſce nationibus audeant enſem adverſus alterutrum ſtringere: quique hoc violabunt, gladius eorum intret in corda ipſorum, & arcus eorum confringatur. Hoc autem fœdus inter has duas initum nationes, firmum uſque ad ſeculi conſummationem permaneat; quicumque vero ab illo ſe ſubtraxerit, a Chriſtiana ſit ſancta fide diſciſſus, Cainique, Judæ & Chriſticidarum Sacerdotum maledictionem incurrat; dicant Angeli & homines fiat fiat. *Deinde hæc iterum habet*: Nos autem Silveſter ſupremus Romæ & totius mundi pontifex, poſtquam vidimus quod ornatiſſimus filius noſter Conſtantinus imperator coronatum Armeniæ regem Tiridatem totamque Armeniorum gentem & regionem pro viribus ſuis magnificavit, ſummiſque affecit honoribus: & ipſi pariter animo lubentiſſimo inclinavimus ad honorem ſtrenui confeſſoris Jeſu Chriſti & Coepiſcopi noſtri Gregorii amplificandum. *Et poſt alia ſubdit*: Unde ipſum in nomine Sanctiſſimæ Trinitatis, benediximus imponentes capiti ejus venerando dexteram Divi Petri Apoſtoli, & ſacrum linteum Jeſu Chriſti; atque conſtituimus eum unaque

cum

cum illo ſuos etiam ſucceſſores ſummum Armeniorum omnium Patriarcham; volumuſque ut in poſterum Pontifex Armeniæ ordinet Patriarcham Georgianorum, & poteſtatem habeat alios inſtituendi epiſcopos ſuper illos Armenios, qui inter alias Chriſtianorum nationes ubique diſperſi reperiuntur: Tum quod Albanenſium regio ſub peculiaris Patriarchæ obedientiam redigatur; qui ex Albanenſi rege promotus, ab eodem Armeniorum pontifice conſecretur. Præterea quando tres Patriarchæ, nimirum Alexandrinus, Antiochenus & Hieroſolymitanus novum Patriarcham initiabunt, id fiat voluntate & concurſu pontificis Armeniæ; fideique profeſſionem, quam noviter electus Patriarcha no- A bis ſignificare deberet, pontifici Armeniorum ſignificet; illum etenim in Aſiæ media regione illa noſtrum Vicarium inſtituimus. *Poſt alia tandem hjs concludit idem S. Silveſter*: Quamobrem ex hoc ſublimi noſtro mandato poteſtas pontifici Armeniorum tribuitur ligandi, atque ſolvendi in Cælo & in Terra quemcumque juxta canones Apoſtolicos ipſe voluerit. Ab eodem igitur Armeniorum pontifice benedicti, ſint etiam a Chriſto Domino, a ſanctis Apoſtolis, cæteriſque ſanctis & a nobis ipſis benedicti: atque ab illo excommunicati, in eadem retineantur excommunicatione, quouſque ad pœnitentiam convertantur.

CAPITULUM S SILVESTRI.

Ex addit. ad Burchard. in MS. Cod. Luc.

SI quis filiam, aut ſororem ex ſacro fonte B dantur, agant pœnitentiam annis V. vel chriſmate in conjugio ſociaverit. divi

EX DECRETIS S. SILVESTRI PAPÆ

CONſtituimus & Anno 324. præſenti decreto cenſemus ut in primis paternaliter vocentur & per ſeptem dies expectentur, nullius eccleſiaſticæ rei interdicta licentia. Huic vero expectationi iterum addantur dies ſeptem, interdicta licentia eccleſiam intrandi, & omnia divina officia audiendi. Poſt vero adjicientur duo dies a pace & communione ſanctæ eccleſiæ ſuſpenſis; deinde vero aliis duobus diebus ſub eadem expectatione rei deportentur. Quibus uno die ſuperaddito, omni expectatione veluti jam deſperata, reus mox anathematis gladio feriatur. (*a*)

ANNO CHRISTI 314.

[a] CONCILIUM ARELATENSE I.

ANN CHRIS 314

CONSTANTINI MAGNI JUSSU IN CÆCILIANI & Donatiſtarum cauſa *b* celebratum Voluſiano & Anniano coss. anno Chriſti CCCXIV. Silveſtri Papæ primo, Conſtantini ejuſdem Auguſti nono, cum Marinus ejus urbis eſſet epiſcopus.

EPISTOLA CONSTANTINI AUGUSTI ad vicarium [a] Africæ, ut Arelatem ad concilium ire jubeat partes inter quas erat controverſia.

ex conjectura P. Sirmon. dumtaxat.

b Elafio, vel ut alii Ablabio, ſive Ablavio, non minus recte Ælliano, qui fuit proconſul ut ex geſtis purgationis Cæciliani conſtat, quæ paulo poſt referemus, & ex ep. ad Probianum ſucceſſorem. Qua de re in Noris plura.

c diſcedere.

CONSTANTINUS AUGUSTUS 2 β ÆLAFIO. b

JAM quidem antehac, cum perlatum fuiſſet ad ſcientiam meam, apud Africam noſtram plures γ veſano furore vanis criminationibus contra ſe invicem ſuper obſervantia ſanctiſſimæ δ fidei catholicæ ε diſſidere cœpiſſe, dirimendæ diſſenſionis hujuſmodi cauſa placuerat mihi, ut ad urbem Romam tam Cæcilianus Carthaginenſis epiſcopus, contra quem vel maxime univerſi ſæpe me convenerant, quam etiam aliqui D ex his, qui ei quædam objicienda crediderant, præſentiam ſui exhiberent. Nam etiam ad ſupradictam urbem noſtram Romam quoſdam epiſcopos ex Galliis ire præceperam; ut tam hi pro integritate vitæ ſuæ, atque laudabili inſtituto, ſed & ſeptem ejuſdem communionis, quam etiam urbis Romæ epiſcopus, atque illi qui cum iiſdem cognoſcerent, poſſent rei quæ videbatur eſſe commota, finem debitum adhibere. Qui quidem ea quæcumque in præſentia eorum fuerunt geſta, cuncta ad ſcientiam meam etiam actis habitis retulerunt; verbo inſuper affirmantes, quod judicium ſuum pro rerum fuiſſet æquitate depromptum: eoſque potius cauſæ obnoxios eſſe dicentes, qui contra Cæcilianum quædam putaverunt commovere, adeo ut ς iſtud poſt judicium habitum Africam ipſos remeaſſe ζ perhiberent. Inde propter hæc omnia probabili rerum æſtimatione ſperaveram, quod omnibus omnino ſeditionibus & contentionibus, quæ

(*a*) In Codice Vaticano Palatino 574. in quo continetur Collectio quædam Conciliorum, legitur etiam ſub hoc titulo: *Conſtitutio Apoſtolicæ Sedis*. Sylveſter Epiſcopus univerſis Epiſcopis per Gallias, & ſeptem Provincias. Placuit Apoſtolicæ Sedi, ut ſi quis ex quolibet Eccleſiaſtico gradu &c. & eſt totum primum caput epiſtolæ V. Zoſimi Papæ, ſed pro *Metropolitani Arelatenſis*, ut ibi legitur, ſubſtitutum eſt *Metropolitani Auſtodunenſis*; & pro *Patrocle*, legitur *Retitio*. Simili fraude in MS. Floriacenſi eadem Zoſimi epiſtola Sylveſtro tribuitur, & ad Viennenſem Eccleſiam traducitur apud Patrem Couſtant in Append. tom. 1. epiſt. Rom. Pontifi. col. 35. Ita Ballerini fratres in Diſſert. de Antiq. Collect. Canon. par. 2. cap. X. §. 3.

[a] Ex apographo P. Jacobi Sirmondi qui ex Miſſ. eruit. *Harduinus*, cujus ſunt ſequentes notæ.

β Ita MSS. *non Ablavio*.

γ Al. *nefario*.

δ Al. *legis*.

ε Al. *Epiſcopi*.

ς Al. *iſtum*.

ζ Al. *prohiberent*.

quæ ab iis hominibus videbantur ſubito commotæ, finis debitus fuiſſet impoſitus. Sed cum dictationis tuæ ſcripta legiſſem, quæ ad Nicæſium & ceteros ſuper iiſdem ſimulationibus gravitas tua mittenda crediderat, evidenter agnovi, quod neque reſpectum ſalutis ſuæ, neque, quod eſt majus, Dei omnipotentis venerationem ante oculos ſuos velint ponere. Siquidem ea agere perſiſtant, quæ non modo ad ipſorum dedecus infamiamque pertineant, ſed etiam his hominibus detrahendi dent [a] facultatem, qui longe ab hujuſmodi ſanctiſſima obſervantia ſenſus ſuos noſcuntur avertere. Nam id quoque te ſcire convenit, quod ex iiſdem venerunt, aſſerentes quod minus dignus idem Cæcilianus cultu [b] ſanctiſſimæ religionis habeatur. Et contra id quod iidem reſponderam, fruſtra eos id jactare, quippe cum res fuiſſet apud urbem Romam ab idoneis ac probatiſſimis viris epiſcopis terminata, obnixe ac pertinaciter reſpondendum æſtimaverunt, quod eorum omnis cauſa non fuiſſet audita; ſed potius iidem epiſcopi quodam loco ſe clauſiſſent, & prout ipſis aptum fuerat, judicaſſent. Quare cum hæc tot & tanta nimium obnixas diſſenſiones protrahere perviderem, ita ut nullo modo finis iiſdem dare poſſe videretur, niſi & Cæcilianus idem, & ex his qui contra eum diſſident, tres aliqui in judicium eorum, qui [α] cum Cæciliano ſentiunt conſenſumque [β] debent, ad Arelatenſe oppidum venerint: injungendum ſolertiæ tuæ duxi, ut mox has literas meas acceperis, cum Cæcilianum ſupradictum, cum aliquibus ex his quos ipſe delegerit; (ſed & de Byzacenæ, Tripolitanæ, Numidiarum, & Mauritaniarum [γ] provinciis, ſinguli quique aliquantos ex ſuis perducere debebunt, quos ipſi putaverint eligendos) ſed etiam aliquos qui contra eumdem Cæcilianum diſſentiunt, data evectione publica, per Africam & Mauritaniam, inde ad Hiſpanias brevi tractu facias navigare. Et inde nihilominus his in ſingulis epiſcopis ſingulas tractorias tribuas, ut ipſi ad ſupradictum locum intra diem Kalendarum Auguſtarum poſſint pervenire: celeriter intimaturus iiſdem, ut antequam proficiſcantur, debeant diſponere, quatenus abſentibus ipſis & diſciplina competens habeatur, & nulla forte ſeditio, vel aliquorum altercatio, quæ ad maximum dedecus ſpectet, oriatur. De cetero plena cognitione ſuſcepta finis adhibeatur. Quia cum præſentiam ſui exhibuerint, univerſa quæ nunc in contentione eſſe noſcuntur, non immerito finem debent accipere maturum, ut protinus poſſint terminari atque componi. Nam cum apud me certum ſit, te quoque Dei ſummi eſſe cultorem, confiteor gravitati tuæ, quod nequaquam fas eſſe ducam, ut ejuſmodi contentiones & altercationes diſſimulentur a nobis, ex quibus forſitan commoveri poſſit ſumma divinitas, non ſolum contra humanum genus, ſed etiam in meipſum, cujus curæ nutu ſuo cœleſti terrena omnia moderanda commiſit [δ] ut ſecus aliquid hactenus incitata [ε] decernat. Tunc enim revera & pleniſſime potero eſſe ſecurus, & ſemper de promptiſſima benevolentia potentiſſimi Dei proſperrima & optima quæque ſperare, cum univerſos ſenſero debito cultu catholicæ religionis ſanctiſſimum Deum [a] concordis obſervantia fraternitatis venerari.

[a] concordi obſervantiæ fraternitate.

Exemplum alterius [b] *epiſtolæ Conſtantini ad epiſcopum Syracuſanum, ut cum duobus aliis pergat ad Concilium Arelatenſe.*

[b] Apud Euſebium extat lib. x. hiſt. eccleſ. c. v.

CONSTANTINUS AUGUSTUS Chreſto epiſcopo Syracuſano.

ς JAm quidem & antea [c], cum quidam improbo ac perverſo ſtudio de ſancti cœleſtiſque numinis cultu & fide catholica diſſidere cœpiſſent, ad reſecandas illorum hujuſmodi contentiones ita conſtitueram, ut miſſis aliquot e Gallia epiſcopis, tum advenire juſſis ab Africa iis, qui diverſarum partium erant, atque obnixius inter ſe, pertinaciuſque contendebant, præſente inſuper Romano epiſcopo, poſſet id omne, quod commotum videbatur, præſentibus ipſis accurata diſceptatione componi. Sed quia nonnulli, ut fere fit, ſuæ ipſorum ſalutis, & reverentiæ, quæ ſanctiſſimæ fidei debetur, obliti, privatas adhuc ſimultates exercere non ceſſant, dum prolato jam judicio acquieſcere nolunt, cauſanturque a paucis videlicet dictas ſententias fuiſſe, atque hos ipſos non omnibus quæ inquiri ante oportebat, diligenter examinatis, ad depromendum judicium præpropere feſtinanterque proceſſiſſe. Quo fit, ut & ipſi, quos fraternum & concordem animorum conſenſum retinere par erat, turpi aut nefaria potius diſſenſione diſcrepent, & averſis a ſanctiſſima religione hominibus ludibrii occaſionem præbeant. Propterea mihi ſedulo providendum fuit, ut hæc quæ poſt judicium prolatum ſedari voluntario aſſenſu debuerant, vel nunc tandem multis præſentibus exitum ſortiantur. Quoniam ergo plurimos ex diverſis compluribus locis epiſcopos in Arelatenſium oppido ad Kalendas Auguſti convenire præcepimus, tibi etiam per literas ſignificandum duximus, ut accepto a clariſſimo viro Latroniano [ζ] correctore Siciliæ publico vehiculo, cum duobus aliis ſecundæ ſedis, quos ipſe deligendos judicaveris, tribuſque una famulis, qui vobis in via miniſtrent, adſcitis, deſignatum in locum ad diem prædictam te conferas: ut per gravitatem tuam, & ceterorum qui conventuri ſunt unanimem conſpirantemque prudentiam, diſſidium hoc, quod male hactenus per fœdas quaſdam contentiones perſeverat, omnibus auditis, quæ ab iis qui inter ſe nunc diſſident, quoſque pariter adeſſe juſſimus, in medium proferentur, ad debitam religionem & fidem, fraternamque concordiam, vel ſero tandem revocari queat. Incolumen te Deus omnipotens multis annis cuſtodiat.

[c] Alia eſt a verſione Chriſtoforſoni.

α Al. *contra Cæcilianum*.
β Lege, *præbent*.
γ Al. *& provinciis ſingulis quique*.
δ Al. *& ſecus*.
ε Al. *decernet*.
ς Edita hæc interpretatio ex apographo P. Jacobi Sirmondi.

EADEM G. ET L.

Ex Versione Valesii.

Ἀντίγραφον βασιλικῆς ἐπιστολῆς δι' ἧς προστάττει δευτέραν γενέσθαι συνοδον ὑπὲρ τοῦ πᾶσαν τῆς ἐπισκόπων περιελεῖν διχοστασίαν.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς, Χρήσῳ ἐπισκόπῳ [α] Συρακουσίων. ἤδη μὲν πρότερόν τε ὁ φαῦλος καὶ ἐνδιαστρόφως τινὲς περὶ τῆς θρησκείας τῆς ἁγίας καὶ ἐπουρανίου δυνάμεως καὶ τῆς αἱρέσεως τῆς καθολικῆς ἀποδιΐστασθαι ἤρξαντο, ἐπιτέμνεσθαι βουληθεὶς τὰς τοιαύτας αὐτῶν φιλονεικίας, ὅπω διετετυπώκειν, ὥστε ἀποσαλθέντων ἀπὸ τῆς Γαλλίας τινῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ μετὰ καὶ τῶν κληθέντων ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς τῶν ἐξ ἐναντίας μοίρας [β] καταλλήλως ἐνεργητικῶς καὶ ἐπιμόνως διαγωνιζομένων. παρόντος τε καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου, τοῦτο ὅπερ ἐδόκει κεκινῆσθαι, δυνηθῇ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτῶν μετὰ πάσης ἐπιμελοῦς διακρίσεως, κατορθώσεως τυχεῖν. ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς συμβαίνει, ἐπιλαθόμενοί τινες καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἰδίας, καὶ τοῦ σεβάσματος τοῦ ὀφειλομένου τῇ ἁγιωτάτῃ αἱρέσει, ἔτι καὶ νῦν τὰς ἰδίας ἔχθρας παρατείνειν ἐθέλουσι, μὴ βουλόμενοι τῇ ἤδη ἐξενεχθείσῃ κρίσει σωτηθῆναι. καὶ διοριζόμενοι ὅτι δὴ ἄρα ὀλίγοι τινὲς τὰς γνώμας καὶ τὰς ἀποφάσεις ἑαυτῶν ἐξενήνεγκαν, ἢ καὶ μὴ πρότερον ἁπάντων τῶν ὀφειλόντων ζητηθῆναι ἀκριβῶς ἐξετασθέντων, πρὸς τὸ τῇ κρίσει ἐξενέγκαι πάνυ ταχέως καὶ ὀξέως ἔσπευσαν, ἔκτε τούτων ἁπάντων ἐκεῖνα συμβαίνει γενέσθαι, τὸ καὶ τούτους αὐτοὺς ἀδελφικῶς καὶ ὁμόφρονα ὀφείλοντας ἔχειν ὁμοψυχίαν, αἰσχρῶς, μᾶλλον δὲ μυσερῶς ἀλλήλων ἀποδιεστάναι· καὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἀλλοτρίας ἔχουσι τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῆς ἁγιωτάτης θρησκείας, ταύτῃ τροφὰς χλοῆς διδόναι. ὅθεν προνοητέον μοι ἐγένετο, ὅπως τοῦτο ὅπερ ἐχρῆν μετὰ τῆς ἐξενεχθείσαν ἤδη κρίσιν, αὐθαιρέτῳ συγκαταθέσει πεπαῦσθαι, κἂν νῦν ποτὲ δυνηθῇ πολλῶν παρόντων τέλος τυχεῖν. ἐπειδὴ τοίνυν πλείους ἐκ διαφόρων καὶ ἀμυθήτων τόπων ἐπισκόπους εἰς τὴν [γ] Ἀρετουσίων πόλιν εἴσω Καλανδῶν Αὐγούστων συνελθεῖν ἐκελεύσαμεν, καὶ σοὶ γράψαι ἐνομίσαμεν, ἵνα λαβὼν παρὰ τοῦ λαμπροτάτου Λαῤῥωνιανοῦ τοῦ [δ] κοντήκτορος Σικελίας δημόσιον ὄχημα, συζεύξας σεαυτῷ καὶ δύο γέτινας τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου οὓς ἂν σὺ αὐτὸς ἐπιλέξασθαι κρίνῃς, ἀλλὰ μὲν καὶ ξεῖς παῖδας τοὺς δυνησομένους ὑμῖν κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπηρετήσασθαι παραλαβών, εἴσω τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπὶ τῷ προειρημένῳ τόπῳ ἀπάντησον· ὡς ἂν διά τε τῆς σῆς σεμνότητος, καὶ διὰ τῆς λοιπῆς τῶν συνόντων ὁμοψύχου καὶ ὁμόφρονος συνέσεως, καὶ τοῦτο ὅπερ ἄχει τοῦ δεῦρο φαῦλος διὰ αἰσχράς τινας ζυγομαχίας παραμεμένηκεν, ἀκαθέκτων πάντων τῶν μελλόντων λεχθήσεσθαι παρὰ τῶν νῦν ἀπ' ἀλλήλων διεστώτων, ὥσπερ ὁμοίως παρεῖναι ἐκελεύσαμεν, δωνηθῇ εἰς τὴν ὀφειλομένην θρησκείαν καὶ πίστιν, ἀδελφικήν τε ὁμόνοιαν, κἂν βραδέως ἀνακληθῆναι. ὑγιαίνοντά σε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ διαφυλάξοι ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν.

Exemplum epistolæ Constantini imperatoris, qua alteram episcoporum synodum fieri jubet, ut omnis episcoporum dissensio tollatur.

CONstantinus Augustus Chresto Syracusanorum episcopo. Jam quidem antea cum nonnulli pravo ac perverso animo a sancta religione cœlestique virtute & ab ecclesiæ catholicæ sententia dissidere cœpissent, hujusmodi eorum contentionem præcidere cupiens ita constitueram, ut missis e Gallia quibusdam episcopis; accitis etiam ex Africa iis qui duas in partes divisi, pertinaciter inter se atque obstinate contendunt; præsente quoque Romanæ urbis episcopo, id quod commotum fuisse videbatur, sub horum præsentia posset diligentissima examinatione componi. Sed quoniam nonnulli, ut fere fit, & propriæ salutis & venerationis, quæ sanctissimæ fidei debetur, obliti, privatas adhuc simultates prorogare non cessant: prolatæ jam sententiæ acquiescere nolentes, asserentesque paucos admodum episcopos sententiam tulisse, qui nec omnibus quæ prius inquiri oportebat diligenter excussis, ad depromendum judicium properanter accessissent. Unde ut & ipsi quos concordi ac fraterno inter se animo esse decuerat, turpi seu potius detestanda secessione dissideant; & iis hominibus qui a sanctissima religione alieno sunt animo, subsannandi occasio præbeatur. Idcirco mihi sedulo providendum fuit, ut hæc quæ post depromptum judicium voluntaria assensione jam finita esse debuerant, nunc tandem multorum interventu finem possint accipere. Quoniam igitur plurimos ex diversis ac prope infinitis locis episcopos in urbem Arelatensem intra Kalendas Augusti jussimus convenire: tibi quoque scribendum esse censuimus, ut accepto publico vehiculo a viro clarissimo Latroniano correctore Siciliæ, adjunctis tibi duobus secundi ordinis quos tu eligendos putaveris, tribus item servulis qui in itinere vobis ministrare possint, intra eumdem diem ad prædictum locum occurras; quod tum per tuam gravitatem, tum per ceterorum in unum coeuntium unanimem concordemque solertiam controversia hæc, quæ per fœdissimam altercationem ad hoc usque temporis perduravit, auditis omnibus eorum qui nunc inter se dissident, quos etiam adesse jussimus, allegationibus, ad congruam religionis & fidei observantiam fraternamque concordiam tandem aliquando possit revocari. Incolumem te Deus omnipotens diutissime servet.

4 EPI-

α pro Συρακοσίων.
β Lege, κατ' ἀλλήλων.
γ Ἀρελατησίων.
δ Lege, Κονσήκτορος.

4 EPISTOLA * SYNODI ARELATENSIS ad Silvestrum papam, de rebus in ea gestis, & canonibus ab ea constitutis.

Dilectissimo Papæ Silvestro, Marinus, β Agræcius, Natalis, Theodorus, Proterius, γ Vocius, Verus, ª Probatius, Cæcilianus, Faustinus, Surgentius, Gregorius, Reticius, Ambitausus, ᵇ Termatius, Merocles, Pardus, Adelfius, ᵈ Hibernius, Fortunatus, ᵉ Aristasius, Lampadius, Vitalis, Maternus, Liberius, Gregorius, Crescens, Avitianus, Dasnus, Orientalis, Quintasius, Victor, Epictetus, in domino æternam salutem. (*a*)

COmmuni copula caritatis & unitate matris ecclesiæ catholicæ vinculo inhærentes, ad Arelatensium civitatem piissimi imperatoris voluntate adducti, inde te, [c] gloriosissime papa, commerita reverentia salutamus. Ubi graves ac pernicioſos legi nostræ atque traditioni, effrænatæque mentis homines pertulimus: quos & Dei nostri præsens auctoritas, & traditio ac regula veritatis ita respuit, ut nulla in illis aut dicendi ratio subsisteret, aut accusandi modus ullus, aut probatio conveniret. Ideo judice Deo & matre ecclesia, quæ suos novit & comprobat, aut damnati sunt, aut repulsi. Et utinam, frater dilectissime, ad hoc tantum spectaculum interesse tanti fecisses; profecto credimus, quia in eos severior fuisset sententia prolata: & te pariter nobiscum judicante, cœtus noster majore lætitia exultasset. Sed quoniam recedere a partibus illis minime potuisti, in quibus & apostoli quotidie sedent, & cruor ipsorum sine intermissione Dei gloriam testatur. Non tamen hæc sola nobis visa sunt tractanda, frater carissime, ad quæ fueramus invitati. Sed & consulendum nobisipsis censuimus: & cum diversæ sint provinciæ ex quibus advenimus, ita & varia contingunt, quæ nos censemus observare debere. Placuit ergo, præsente Spiritu sancto & angelis ejus, ut & his qui singulos quos ς movebat judicare, proferremus de quiete præsenti. Placuit etiam a te qui majores diœceses tenes, per te potissimum omnibus insinuari. Quid autem sit quod sensserimus, scripto nostræ mediocritatis subjunximus. At id primo in loco de vita nostra atque utilitate tractandum fuit, ut quia unus pro multis mortuus est & resurrexit, ab omnibus tempus ipsum ita religiosa mente observetur, ne divisiones vel dissensiones in tanto obsequio devotionis possint exurgere. [d] Censemus ergo pascha domini per orbem totum una die observari. De his quoque qui quibuscumque locis ordinati fuerint ministri, [a] in ipsis locis perseverent. De his etiam qui arma in pace projiciunt, placuit abstineri eos a communione. De Circissariis agitatoribus qui fideles sunt, placuit eos quamdiu agunt, a communione separari. De his qui in infirmitate sunt constituti, & [b] credere volunt, placuit eis manum imponi. De præsidibus autem, qui fideles sunt, & ad præsidatum consiliunt, ita placuit, ut cum promoti fuerint, literas quidem accipiant ecclesiasticas communicatorias; ita tamen, ut in quibuscumque locis gesserint, ab episcopis ejusdem loci cura de illis agatur; & si cœperint contra disciplinam agere, tunc demum a communione excludantur. Et de his quidem qui in repub. agere volunt, similiter. ζ De Afris autem, quod propria sua lege utuntur ut rebaptizent, placuit ut ad ecclesiam si aliquis hæreticus venerit, interrogent eum symbolum; & si perviderint eum in Patre, & Filio, & Spiritu sancto esse baptizatum, manus tantum ei imponatur. Quod si interrogatus symbolum, non responderit trinitatem hanc, [c] merito baptizetur, &c. Tunc tædians [*] jussit omnes ad suas sedes redire. Amen.

Item Andegavensis cap. 11.

[a] ut

[b] recedere

[c] tunc

ς Synodi ejusdem editio vulgata, solos canones & episcoporum nomina complectens, cum breviario epistolæ suprascriptæ.

SYNODUS EPISCOPORUM, QUI IN civitate Arelatensium apud Marinum episcopum ecclesiæ catholicæ, temporibus Constantini Augusti, Volusiano & Anniano coss. convenerunt.

TITULI CANONUM. [θ]

I. *Ut uno die & tempore pascha celebretur.*
II. *Ut ubi quisque ordinatur, ibi permaneat.*
III. *Ut qui in * pace arma projiciunt, excommunicentur.* [* bello prælio]
IV. *Ut aurigæ, dum agitant, excommunicentur.*
V. *Ut theatrici, quamdiu agunt, excommunicentur.*
VI. *Ut in infirmitate conversi manus impositionem accipiant.*
VII. *De fidelibus, qui præsides fiunt, vel rempublicam agere volunt.*
VIII. *De baptismo eorum qui ab hæresi convertuntur.*
IX. *Ut qui confessorum literas afferunt, alias accipiant.*
X. *Ut is cujus uxor adulteraverit, aliam illa vivente non accipiat.*

---

[a] Probatianus, [b] Terminatius.

[c] religiosissime

[d] Vetus collectio canonum mon. S. Benigni cap. 23.

α Ex editione Jacobi Sirmondi; & ex Mss. Collegii Parisiensis Soc. Jesu. In uno eorum, collectioni, quam Dionysianam quidam vocant, præfixus Conciliorum indiculus, hæc habet de Arelatensi, verbis Isidori ipsius: *Concilium Arelatense I. sexcentorum Episcoporum, in quo statuti sunt Canones XXII. quorum auctor maxime Sylvester urbis Romæ Papa per Legatos, & S. Marinus Arelatensis Episcopus extiterunt: subscribentibus Rheticio Eduorum, Vocato Lugdunensi & ceteris: actum temporibus Constantini Augusti, ut quidam asserunt.* Quæ verba & in Decreto Gratiani leguntur ex parte, XI. dist. 16. Contulimus etiam hanc Epistolam Sylvestri cum MS. Colbert. 1951. Canones cum MSS. 5141. in Schedis Pithœanis scriptum erat; *Concilium Episcoporum Arelate celebratum, & directum Sylvestro Episcopo.* Harduinus qui sequentia quoque adnotavit.

β MS. *Acratius.*

γ MS. *Voccius.*

δ forte *Eburius.*

ε forte *Anastasius.*

ς Ita MS. Colbert. qui & Pithœan. sed locus videtur esse mutilus.

ζ MS. Colbert. 1951. *De Africa.*

* Constantinus videlicet jussit per rescriptum, quod post Arelatenses Canones subjunctum est.

θ Ex Collectione Isidori.

(*a*) In collectione, quæ continetur in MS. Vaticano — Palatino 574. Synodo huic titulus iste præfigitur: *Synodus Arelatensis sexcentorum Episcoporum. Domino sanctissimo Fratri Sylvestro cœtus Episcoporum sexcentorum, qui adunati fuerunt in Oppido Arelatensi, quid decreverimus communi consilio caritati tuæ significavimus.* Tum subduntur Canones XX. Hæc Ballerini Fratres in Dissert. de Antiq. collect. Canon. par. 2. cap. X. §. 2. præfixa tom. 3. Operum S. Leonis edit. Venetæ anni 1757.

XI. *De puellis quæ gentilibus junguntur.*
XII. *Ut clerici fœneratores excommunicentur.*
XIII. *De iis qui scripturas sacras, vasa dominica, vel nomina fratrum tradidisse dicuntur.*
XIV. *Ut qui falso accusant fratres suos, usque ad exitum excommunicentur.*
XV. *Ut diacones non offerant.*
XVI. *Ut ubi quisque fuit excommunicatus, ibi communionem consequatur.*
XVII. *Ut nullus episcopus alium conculcet episcopum.*
XVIII. *De diaconibus urbicis, ut sine presbyterorum conscientia nihil agant.*
XIX. *Ut peregrinis locus sacrificandi detur.*
XX. *Ut sine tribus episcopis nullus episcopus ordinetur.*
XXI. *Ut presbyteri, aut diacones, qui ad alia loca se transferunt, deponantur.*
XXII. *De apostatis, qui in infirmitate communionem petunt.*

BREVIARIUM EPISTOLÆ.

Domino sanctissimo fratri Silvestro Marinus, vel cœtus episcoporum qui adunati fuerunt in oppido Arelatensi.

caritative sig.

[α] QUid decreverimus communi consilio * caritati tuæ significavimus, ut omnes sciant quid in futurum observare debeant.

CANONES.

I.

De consec. dist. 3. De observatione paschæ.

PRimo loco *d* de observatione [δ] paschæ [β] dominici, ut uno die & uno tempore per omnem orbem a nobis observetur, & juxta consuetudinem literas ad omnes tu dirigas.

II.

De his qui in quibuscumque locis ordinati fuerint ministri, in ipsis locis perseverent.

III.

Ivo part. x. cap. 22.

De his qui arma projiciunt in [a] pace, placuit abstineri eos a communione.

a prælio. *Surius, quem tacito ejus nomine exscripsit Binius, notat in cod. MS. pervetusto legi* in bello, *viderique magis consentaneum tales puniti tanquam desertores.*

IV.

e De agitatoribus qui fideles sunt, placuit eos, quamdiu [γ] agitant, a communione separari.

V.

[δ] De theatricis, & ipsos placuit quamdiu agunt, a communione separari.

VI.

f De his qui in infirmitate credere volunt, placuit eis debere manum imponi.

VII.

g De præsidibus, qui fideles ad præsidatum prosiliunt, [ε] placuit ut cum promoti fuerint, literas accipiant ecclesiasticas communicatorias; ita tamen, ut in quibuscumque locis gesserint, ab episcopo ejusdem loci cura de illis agatur, & cum cœperint contra disciplinam agere, tum demum a communione excludantur. Similiter & de his qui rempublicam agere volunt.

VIII.

[ζ] De * Afris, [ς] quod propria lege sua utuntur ut rebaptizent, placuit ut si ad ecclesiam aliquis de * hæresi venerit, interrogent eum symbolum; & si perviderint eum in Patre, & Filio, & Spiritu sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponatur, ut accipiat Spiritum sanctum. Quod si interrogatus non responderit hanc trinitatem, baptizetur.

De c dist. Aria * Bin legit * de

Quidam admodum antiqui codices sic habent hunc canonem, inquit Surius, quem Nicolinus & Binius exscripserunt: De Afris, quod propria lege sua utuntur, ut rebaptizent, placuit ut si ad ecclesiam, &c.

IX.

i De his qui confessorum literas afferunt, placuit, ut sublatis eis literis accipiant communicatorias.

X.

Ivo P. cap. 2

De his qui conjuges suas in adulterio deprehendunt, & iidem sunt adolescentes fideles, & prohibentur nubere, placuit ut inquantum possit consilium eis detur, ne viventibus uxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant.

XI.

De puellis fidelibus quæ gentilibus junguntur, placuit ut aliquanto tempore a communione separentur.

XII.

14. q. 1 stri q rant.

De ministris qui fenerant, placuit eos juxta formam divinitus datam a communione [ζ] abstineri.

XIII.

k De his qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa dominica, vel nomina fratrum suorum, placuit nobis, ut quicumque eorum ex actis publicis fuerit detectus, non verbis nudis, ab ordine cleri amoveatur. Nam si iidem aliquos ordinasse fuerint deprehensi, & [a] de his quos ordinaverint ratio subsistit, [η] non illis obsit ordinatio. Et quoniam multi sunt qui contra ecclesiasticam regulam pugnare videntur, & per testes

a hi, o dina ratio subsi

α Cum tribus Mss. Parisiensibus Collegii Soc. Jesu, in quibus est Collectio Isidori, contulit hos Canones Harduinus, pluresque notulas adjecit. Nos iis omissis, quæ e Sirmondi notis infra adferendis decerptæ sunt, reliquas hic subjicimus. β MS. *Dominicæ*: Merlini editio: *Domini*. γ MS. *agunt*. δ Eliberitanum cap. 62.
ε Merlinus, *ita placuit*. ς Mss. nostri quatuor antiquissimi, quippe annorum (ut harum rerum æstimatores sentiunt) amplius 800. habent, *de Arriis*. Collectio Canonum vetus MS. in eodem Collegio Paris. Soc. Jesu, & MS. Colbert. n. 5141. & Merlini, aliorumque vetustæ editiones, quemadmodum Gratianus 109. de Consecr. dist. 4. *De Arrianis*. Neque ullum video appellari codicem, præter unum Tilianum, in quo legatur *de Afris*, quemadmodum Surius edidit, quem Binius, & alii sunt secuti. Tamen in Epist. synodica *de Afris*, vel *de Africa* exhibet Codex MS. Pithœi, qui nunc est Colbertinus 1951. *Harduinus*. ζ Al. *abstinere*. η Merlin. *non tamen illis subsistat ordinatio*.

teſtes redemptos putant ſe ad accuſatio- A
nem admitti debere, omnino non admit-
tantur, niſi ut ſupra diximus, actis pu-
blicis docuerint. *

XIV.

l De his qui falſo accuſant fratres ſuos, placuit eos uſque ad exitum non communicare. α

XV.

De diaconibus quos cognovimus multis locis offerre, placuit minime fieri debere.

XVI.

De his qui pro delicto ſuo a commu- B
nione ſeparantur, placuit ut in quibuſcumque locis fuerint excluſi, eodem loco communionem conſequantur. β

XVII.

Ut nullus epiſcopus alium epiſcopum* inculcet.

XVIII.

De diaconibus urbicis, ut non γ ſibi tantum præſumant; ſed honore presbyteris reſervent, ut ſine conſcientia ipſorum nihil tale faciant.

XIX.

De epiſcopis peregrinis qui in urbe C
ſolent venire, δ placuit eis locum dari ut offerant.

XX.

De his qui uſurpant ſibi quod ſoli debeant epiſcopos ordinare, placuit ut nullus hoc ſibi præſumat, niſi aſſumptis ſecum aliis ſeptem epiſcopis. Si tamen non potuerit ſeptem, infra tres non audeat ordinare.

XXI.

De presbyteris, aut diaconibus, qui
ſolent dimittere loca ſua in quibus or-
dinati ſunt, & ad alia loca ſe transfe- D
runt, placuit ut eis locis miniſtrent, quibus præfixi ſunt. Quod ſi relictis locis ſuis ad alium ſe locum transferre voluerint, deponantur.

XXII.

ε De his qui apoſtatant, & nunquam ſe ad Eccleſiam repræſentant ς ne quidem pœnitentiam agere quærunt, & poſtea infirmitate ª arrepti petunt communionem: placuit eis non dandam communionem niſi revaluerint, & egerint dignos fructus pœnitentiæ. ζ

In Cod. Lucenſi 124. reperi concilio huic Arelatenſi adjectos ſex canones, quos ſtatim ſubdo, quamquam mihi perſuaſum eſt ad aliam forte Arelatenſem ſynodum pertinere. Adjunguntur autem continuata numerorum ſerie cum præcedentibus. Admoniſſe autem lectores juvat ſinceros Arelatenſes canones hic numerari XXIII. cum duo ibidem in unum coaluerint.

XXIV.

Placuit ut quantum poteſt inhibeatur viro ne dimiſſa uxore vivente liceat, ut aliam ducat ſuper eam. Quicumque B autem hoc fecerit alienus erit a catholica communione.

XXV.

Placuit ut mulierem corruptam clericus non ducat uxorem, vel is qui laicus mulierem corruptam duxerit, non admittatur ad clerum.

XXVI.

De aliena eccleſia clericum ordinare alibi nullus epiſcopus uſurpet; quod ſi fecerit; ſciat ſe eſſe judicandum cum inter fratres de hoc fuerit appetitus.

XXVII.

C Abſtentum clericum (alia manus ſed antiqua addit *vel abſentem*) alterius eccleſiæ alia non admittat; ſed pacem in eccleſia inter fratres ſimplicem tenere cognoſcat.

XXVIII.

Venientem de Donatiſtis vel de Montenſibus per manus impoſitionis ſuſcipiantur; ex eo quod contra eccleſiaſticum ordinem baptizare videntur.

XXIX.

Præterea, quod dignum, pudicum, & honeſtum eſt, ſuademus fratribus ut ſa- D
cerdotes & Levitæ cum uxoribus ſuis non coeant, quia miniſterio quotidiano occupantur. Quicumque contra hanc conſtitutionem fecerit a clericatus honore deponatur.

T I T U L I,

Seu epitome Canonum Arelatenſium ex vetuſta collectione MS. Codicis 490. Lucenſis ſcripti Sæc. VIII.

EX CONCILIO ARELATENSE.

I.

E Uno die uno tempore Paſcha teneatur.

II.

α Addunt Merlinus & Crabbe: *ſed falſum teſtem juſta ſcripturam impunitum non licere eſſe.*

β Cum iſto Canone in quibuſdam MS. tanquam membrum ejus ſequens conjungitur: ſed alii cum Burch. & Ivone diſtinguunt. γ Merlinus, ut Crabbe, *ut non aliqui per ſe præſumant.* δ Ivo p. 5. c. 216. & Burch. l. 1. c. 116. hic addunt: *quos veraciter Epiſcopos ſcimus eſſe* ex Concil. Arel. 1. c. 20. ε Eliberitanum c. 46. cui Concilio hunc canonem Arelatenſem tribuit Burchardus l. 19. c. 134. ς Merlinus rectè: *nec quidem.*

ζ Poſt relatos Canones Mſſ. Codices Pariſ. Collegii Soc. Jeſu hæc habent. *Expliciunt Canones Arelatenſes, quos Epiſcopi ſexcenti fecerunt, qui in civitatem Arelatenſium apud Marinum Epiſcopum Eccleſiæ Catholicæ, temporibus Conſtantini Auguſti, Voluſiano, & Annıano Coſſ. convenerunt.* In Cod. Corb. quem in his ſubſcriptionibus ſecutus eſt Sirmondus: *Nomina Epiſcoporum cum Clericis ſuis, vel quanti, ex quibus provinciis ad Arelatenſem Synodum convenerint, ſub Marino Epiſcopo, temporibus Conſtantini, ad dirimenda ſchiſmata, vel pravas omnium intentiones, Voluſiano & Annıano Coſſ.* Hard.

II.

Quis ubi ordinatus fuerat permaneat.

III.

Qui arma projicit in pace excommunicetur.

IV.

Agitatores, dum agitant excommunicentur.

V.

Similiter & Theatrici.

VI.

Qui in infirmitate converti volunt manus impositionem accipiant.

VII.

De Prisidebus (sic) ut cum conscientia episcopi sui communicet.

VIII.

Ex Arrio veniens in Catholico si in Trinitate confessus baptizatus fuerit manus impositionem accipiat; si non, baptizetur.

IX.

Qui confessorum literas portant alias recipiant.

X.

Si cujus uxor adulteraverit, non licet aliam accipere.

XI.

Puellæ fideles quæ cum Gentilibus junguntur excommunicentur.

XII.

Clerici qui fœnerant excommunicentur.

XIII.

Si quis Scripturas, vasa dominica, vel nomina fratrum per se aut per alios detexerit cum verberibus deponatur.

XIV.

Qui falsa accusant fratres usque in exitum excommunicentur.

XV.

Diaconus non offerat.

XVI.

Pœnitens ubi acceperit orationem ibi & communicet.

XVII.

Nullus episcopus nullum episcopum conculcet.

XVIII.

Diacones urbicus nihil agat sine presbytero suo.

XIX.

Episcopo peregrino detur locus offerre.

XX.

Sine tribus episcopis non ordinetur episcopus.

XXI.

Si quis clericus dimiserit locum suum & in alio fuerit excommunicetur.

XXII.

De his qui apostatant, & tardius revertentur non recipiendis nisi dignam pœnitentiam egerint.

10 *Nomina episcoporum cum clericis suis, quinam, & ex quibus provinciis ad Arelatensem synodum convenerint.*

m CHrestus episcopus, Florus diaconus, ex civitate Syracusanorum, provincia Sicilia.

Proterius episcopus, Agrippa & Pinus diacones, de civitate Capuensium, provincia Campania.

Pardus episcopus, Crescens diaconus, de civitate Arpiensium, provincia Apulia.

Theodorus episcopus, Agathon diaconus, de civitate Aquilejensi, provincia Dalmatia.

Claudianus & Vitus presbyteri, Eugenius & [α] Cyriacus diacones, [β] ex urbe Roma missi a Silvestro episc.

Merocles episcopus, Severus diaconus, de civitate Mediolanensi, provincia Italia.

[γ] Oresius episcopus, Nazarius lector, de civitate Massiliensi, provincia Viennensi.

Marinus episcopus, Salamas presbyter, Nicasius, Afer, Ursinus, & Petrus, diacones, de civitate Arelatensium, provincia Viennensi.

Verus episcopus, Bedas exorcista, de civitate Viennensi, provincia suprascripta.

Daphnus episcopus, Victor exorcista, de civitate Vasensi, provincia Viennensi.

Faustinus presbyter, de civitate Arausicorum, provincia quæ supra.

Innocentius diaconus, Agapius exorcista, ex portu Nicaensi.

Romanus presbyter, Victor exorcista, de civitate Aptensium.

[δ] ITEM DE GALLIIS.

[ε] Imbetausius episcopus, Primigenius diaconus, de civitate Rhemotum.

[a] Avitianus episcopus, Nicetius diaconus, de civitate Rotomagensium. [a Aus... sive ... nus.]

Reticius episcopus, [ς] Amandus presbyter, Philomatius diaconus, de civitate Augustodunensium.

Vocius episcopus, [ζ] Petulinus exorcista, de civitate Lugdunensium.

Maternus episcopus, Macrinus diaconus, de civitate Agrippinensium.

11 Genialis [b] diaconus, de civitate Gabalum, provincia Aquitanica. [b epis...]

Orientalis episcopus, Flavius diaconus, de civitate Burdegalensi.

Agrœcius episcopus, Felix exorcista, de civitate Treverorum.

Mamertinus episcopus, Leontius diaconus, de civitate (a) Elosatium. 12

[η] Eborius episcopus, de civitate (b) Eboracensi, provincia Britannia.

Restitutus episcopus, de civitate Londinensi, provincia suprascripta.

Adelfius episcopus, de civitate Colonia Londinen-

α Al. *Quiriacus.* β Al. *quos Silvester Episcopus misit.* γ Duo MSS. *Horosius.* δ MS. noster. *Ex Provincia Gallia.* ε Supra *Ambitausus.* ς Al. *Amandinus.* ζ Al. *Pitolinus.* η Al. MS. *Eburius.*

(a) Colbertinus Codex apud P. Coustant legit *Tolosa.* (b) Idem Tubricentium.

nensium ; *exinde sacerdos presbyter*, *Arminius* diaconus.

Liberius episcopus, Florentius diaconus, de civitate Emerita, provincia Hispania.

Sabinus presbyter, de civitate Bætica.

Natalis presbyter, Cytherius diaconus, de civitate Ursolensium.

Probatius presbyter, Castorius diaconus, de civitate Tarracone.

Clementius presbyter, Rufinus exorcista, de civitate Cæsaraugusta.

[a] α Termatius presbyter, Victor lector, de civitate Bastigensium.

Fortunatus episcopus, Deuterius diaconus, de civitate Cæsariensi, Provincia Mauritania.

Quintasius episcopus, Ammonius presbyter, de civitate Caralis, provincia Sardinia.

ITEM PROVINCIA AFRICA,

Cæcilianus episcopus, de civitate Carthaginensi; cum ipso Sperantius diaconus.

Lampadius episcopus, de civitate Utina.

Victor episcopus, de civitate Utica.

Anastasius episcopus, de civitate Beneventina.

Faustus episcopus, de civitate Tuborbitana.

Surgentius episcopus, de civitate Pocoseltis.

Victor episcopus, de civitate Legisvolumini, provincia Numidia.

Vitalis episcopus, de civitate Verensium.

Gregor. episcopus, de loco qui est (*a*) in portu Romæ.

Epictetus episcopus, a Centumcellis.

Leontius & Mercurius presbyteri ab Ostiis.

Rescriptum [b] *Constantini Augusti post synodum, ad episcopos qui interfuerant, ut ad suas provincias revertantur.*

CONSTANTINUS AUGUSTUS episcopis catholicis carissimis fratribus salutem.

ÆTerna & religiosa incomprehensibilis pietas Dei nostri nequaquam permittit humanam conditionem diutius in tenebris oberrare; neque patitur exosas quorumdam voluntates usque in tantum pervadere, ut non suis præclarissimis luminibus denuo pandens iter salutare, eas det ad regulam justitiæ converti. Habeo quippe cognitum multis exemplis, hæc eadem ex meipso metior. Fuerant enim in me primitus, quæ justitia carere videbantur; nec ulla putabam videre supernam potentiam, quæ [c] juxta secreta pectoris mei gererem. Equidem hæc, ut dixi, æquam fortunam debuerunt sortiri, scilicet omnibus malis redundantem : sed Deus omnipotens in cœlis per sæcula residens tribuit quod non merebar. Certo jam neque dici, neque enumerari possunt ea, quæ cœlesti sua in me famulum suum benevolentia concessit, sanctissimi antistites Christi salvatoris, fratres carissimi. Gaudeo igitur equidem specialiter, gaudeo quod tandem habita justissima dijudicatione, eos ad meliorem spem fortunamque revocastis, quos malignitas diaboli videbatur a præclarissima luce legis catholicæ sua persuasione avertisse. O vere victrix providentia Christi salvatoris, ut etiam his consuleret, qui jam desciscentes a veritate, quodammodo adversus ipsam arma [a] inducentes gentibus se copulaverant. Qui si vel nunc vera fide voluerint obsequia sanctissimæ legi deferre, intelligere poterunt, quantum sibi nutu Dei sit provisum. Et hoc quidem, sanctissimi fratres, sperabam etiam in eis quibus ingenita est maxima durities animi, posse [b] reprehendi. Sed non profuit apud eos recta dijudicatio, neque in eorum sensus ingressa est divinitas propitia. Re vera enim non immerito ab his procul abscesserit Christi clementia, in quibus manifesta luce claret, hujusmodi esse, ut eos etiam a cœlesti provisione exosos cernamus; [c] quæ in ipsos tanta vesania perseverat, cum incredibili arrogantia persuadeant sibi quæ nec dici nec audiri fas est, desciscentes a recto judicio dato, quo cœlesti provisione meum judicium eos comperi postulare, quæ vis malignitatis in eorumdem pectoribus perseverat. Quotiens a me jam ipso improbissimis aditionibus suis sunt condigna responsione oppressi? qui utique si hoc ante oculos habere voluissent, minime hoc ipsum interposuissent. Meum judicium postulant, qui ipse judicium Christi expecto. Dico enim ut se veritas habet, sacerdotum judicium ita debet haberi, ac si ipse [d] dominus residens judicet. Nihil enim licet his aliud sentire, vel aliud judicare, nisi quod Christi magisterio sunt edocti. Quid igitur sentiunt maligni homines, officia ut vere β [e] dixit diaboli? Perquirunt sæcularia, relinquentes cœlestia. O rabida furoris audacia! sicut in causis gentium fieri solet, appellationem interposuerunt. Equidem gentes, minora interdum judicia refugientes, ubi justitia [f] deprehendi potest, magis ad majora judicia auctoritate interposita ad appellationem se conferre sunt solitæ. Quid hi detractores legis, qui renuentes cœleste judicium, meum putaverunt postulandum, sic sentire de Christo salvatore : Ecce jam proditores, ecce sine ulla acriori disquisitione, ipsi per semet prodiderunt facinora sua. Quæ ab ipsis sentitur humanitas, qui γ in ipso Deo immanes prosilierunt? Equidem, fratres carissimi, licet hæc in ipsis videantur deprehensa, nihilominus vos, qui domini salvatoris sequimini viam, patientiam adhibete, data his adhuc optione quid putent deligendum; ac si eos in iisdem videritis perseverare, protinus cum his quos dominus dignos cultu suo judicavit proficiscimini & redite ad proprias sedes; meique mementote, ut mei salvator noster semper misereatur. Ceterum direxi meos homines, qui eosdem infandos deceptores religionis protinus ad comitatum meum perducant, ut ibi degant, ibi sibi mortem perversant. Dedi quoque literas competentes ad eum, qui vicariam præfecturam per Africam tuetur, ut quotquot hujus insaniæ similes invenerit, statim eos ad comitatum meum dirigat, ne ulterius sub tanta claritate Dei nostri ea ab ipsis fiant, quæ maximam iracundiam cœlestis providentiæ possint incitare. Incolumes vos Deus omnipotens tribuat votis meis & vestris per sæcula, fratres carissimi

[a] inducentes

[b] deprehendi *longe melius*

[c] quia in ipsis

[d] Qui vos audit, me audit. Detestatio procaciæ Donatistarum

[e] dixi, Optatus lib. 1. contra Parmen

[f] reprehendi *legendum arbitror* Aug. ep. 68. in collat. tertiæ diei; contra ep. Petiliani l. 2. & l. 4. contra Cresconium cap. 7.

No-

α *Termasius* in MS. nostro. β MS. *dixisti*. γ pro *in ipsum Deum*. (*a*) Colbert. *Ex portu ab Urbe*

A

Notæ R. P. Jac. Sirmondi S. J.

1 *Epiſtola Conſtantini*. Hanc epiſtolam, cum altera ſynodica ad Silveſtrum, primus ante annos XL. in lucem dedit Petrus Pithœus, & partem eſſe actorum concilii Arelatenſis recte judicavit. Ideo & nos illas ſuis hic locis reddendas curavimus.

2 *Ælafio*.) Ita veteres ſchedæ Pithœanæ, pro quo alii poſtea conjecturæ indulgentes, *Ablavio* edide-
Vero Africæ vicario incommoda valetudine detento, ut ex eprimpp. ad Probianum anno ſeq. data conſtat, ad Ælia-num proconſulem ſcriptam hanc epiſtolam a Conſtantino arbitror: nec multum diſcrepant *Ælafio ſive Ælavio & Æliano*.
runt. Quod vero " vicarium Africæ appellavimus noſtra fuit conjectura, quia vicariæ poteſtati congruere videbantur quæ Ælafio præcipit imperator.

3 *Correctore Siciliæ*.) Interpres Euſebii corruptum nactus Græcum exemplar, conductorem reddidit: & corrupte, non etiam in vulgatis κονστηκτορος legitur, pro κονσουλαρις. Siciliam enim, quæ conſulares poſtea judices habuit, correctoribus aliquando paruiſſe confirmat vetus inſcriptio Lilybætana, *Zenofilo v. c. correctori provinciæ Siciliæ*.

4 *Epiſtola ſynodi*.) Huic titulus in iiſdem ſchedis: *Concilium epiſcoporum Arelate celebratum, & directum Silveſtro epiſcopo*. Et hanc quoque agnoſcunt antiquæ canonum collectiones, una Andegavenſis, altera S. Benigni Divionenſis, quæ primum hujus concilii canonem iiſdem, quibus infra texitur, verbis proferunt: *Cenſuimus ergo paſcha domini per orbem totum una die celebrare*.

5 *Synodi editio vulgata*) Quæ ſola nimirum hactenus, cum ſubdito epiſcoporum catalogo, concilii hujus, nomine circumferebatur.

6 *Paſchæ dominici*.) Aut legendum *paſchæ domini*, ſicut in epiſtola ſynodica, & apud Ivonem & Gratianum legitur, aut, ut optimi quique codices habent, *paſchæ dominicæ*, uſu apud multos tum recepto, qui in eo caſu ſic enunciabant: ut Gaudentius Brixianus tract. IV. *Judaicæ paſchæ obſervationem*, & *lex celebrandæ paſchæ* apud eumdem tract. VIII. Item *dies futuræ paſchæ* in concilio Maximianiſtarum, quod recitat Auguſtinus in expoſitione pſalmi XXXVI.

7 *De Afris*.) Certa lectio, quam afferunt codices antiqui, & epiſtola ſynodica. Male in vulgatis & apud Gratianum legitur *de Arianis*: Ariani ſiquidem exorti hoc tempore nondum erant.

8 *Ut nullus epiſcopus alium epiſcopum inculcet*.) Diſtinctus eſt canon in vulgatis, & apud Burchardum & Ivonem atque in collectione S. Benigni. Rectius autem, mea ſententia, in codice Rhemenſi, Foſſatenſi, & aliis, cum ſuperiore tanquam ejus membrum conjungitur.

9 *De diaconibus urbicis*.) Canonem hunc cum ſequenti, pro tribus qui vulgo male concepti erant, ex veterum librorum fide reſtituimus.

10 *Nomina epiſcoporum*) Secuti ſumus in hoc indice codicem Corbeienſem, in quo epiſcoporum nomina civitatum nominibus præponuntur, cum in aliis contra, ut in Rhemenſi, ſicut in Suriana editione, poſtponantur hoc modo: *Ex provincia Sicilia, civitate Syracuſanorum, Chreſtus epiſcopus, Florus diaconus*, & ita deinceps in ceteris. Verum in Corbeienſi pro Chreſto legitur *Creſcens*, quemadmodum in epiſtola ſynodica, ut jure ambigi queat, utrum nomen fuerit epiſcopi Syracuſani.

11 *Genialis diaconus*.) Ita & in Rhemenſi; in nonnullis tamen, *Genialis epiſcopus*, ſicut in vulgatis.

12 *De civitate Eloſatium*.) Quidam *Toloſa*, vel *Toloſatium*, eorum fortaſſe judicio, quibus minus nota erat civitas Eloſatium.

13 *Reſcriptum Conſtantini*.) Extat in iiſdem ſchedis Pithœanis, ſeu Tilianis, poſt collationem Donatiſtarum editum cum hoc titulo: *Epiſtola imperatoris Conſtantini, ubi dixit quia pars Donati, quomodo forenſes, ſic litigant, ut denuncient & appellent, & imperatorem deſiderent audire poſt epiſcoporum judicia*. Pertinere autem (quod Pithœum non vidiſſe mirum eſt) ad concilium Arelatenſe, tum aliis argumentis deprehendimus, tum indicio epiſtolæ CLXII. S. Auguſtini, ubi eamdem Conſtantini adverſus Donatiſtas deteſtationem commemorat. Sed epiſtola concilii, cui Conſtantinus reſpondet, hactenus reperta non eſt.

Ejusdem Sirmondi Observatio.

Ex præfatione ad lectorem tomi I. conciliorum Galliæ.

Aptiſſimum viſum eſt ſynodos noſtras ab eo capite inchoari, unde originem ducunt etiam œcumenicæ, primamque omnium ſtatui Arelatenſem, qua, ſive ſpectentur epiſcopi, qui ad eam convenere: ſive res in ea geſtæ, nulla uſquam poſt œcumenicas habita ſit illuſtrior. In ea quippe & Donatiſtarum pertinax contentio, quæ Africam vexabat, iterum diſcuſſa eſt, ac pro parte compoſita, & de baptiſmo hæreticorum eccleſiæ lex tradita, ejuſque iterandi prava conſuetudo, quæ in eadem Africa inoleverat, penitus repreſſa in poſterum at-
B que interdicta. Epiſcopi vero tam multi, tam diverſis ex Italiæ, Africæ, Hiſpaniæ, Britanniæ, Galliæque provinciis confluxere, ut propterea concilium hoc non dubitarit S. Auguſtinus contra Donatiſtas " Lib. 2. de baptiſmo cap. 9. & ep. 162. diſputans, *plenarium* & *univerſale*, & *univerſæ eccleſiæ concilium* appellare. *Quam in rem extat peculiaris Joannis Launoii diatriba lectori antiquitatis eccleſiaſticæ ſtudioſo non ſine fructu percurrenda*.

Ejusdem Notæ Posthumæ

Ex Labbei apperd. tom. I.

Nunc primum editæ.

C Oncilium hoc S. Auguſtinus lib. de baptiſmo contra Donatiſtas, ejus authoritate, tacito licet nomine, illos impugnans, plenarium, (1) univerſale, atque univerſæ eccleſiæ concilium vocat: C quod eo nimirum non ex Gallicanis modo, verum etiam ex univerſis propemodum Italiæ, Africæ, Hiſpaniæ, Britanniæ, totiuſque Occidentis provinciis, epiſcopi convenerint. Totum orbem, ſicut univerſam eccleſiam dicere, quæ toto Occidente pateret, tum Auguſtino, tum aliis olim ſacris ſcriptoribus, mos fuit. Quare de hac iſta ſynodo agens concilium II. Arelatenſe can. XVIII. ſic loquitur: *Ad Arelatenſis epiſcopi arbitrium ſynodus congregata: ad quam urbem ex omnibus mundi partibus, ſub S. Marini tempore legimus celebratum fuiſſe concilium atque conventum*.

Cæciliani Et Donatistarum Causa.) De Dona- Pag. 1445. A
tiſtis, qui contra Cæcilianum epiſcopum ſchiſma fecerant in Africa, judicatum ſuperiore anno jam fuerat in concilio Romano, cui præſidens Melchiades papa Cæcilianum, repulſis illorum criminationibus, innocentem pronunciarat. Sed quia Donatiſtæ, de concilii Romani judicio quamvis injuſte conquere-
D bantur, ceſſit illorum pertinaciæ Imperator, decrevitque ut in altero epiſcoporum conſeſſu iterum audirentur. Itaque ſynodum apud Arelatem ea de cauſa congregari juſſit. S. Auguſtinus epiſtola CLXII. *Judices*, inquit, *eccleſiaſticos, tantæ auctoritatis epiſcopos, quorum judicio & Cæciliani innocentia, & eorum improbitas declarata eſt, apud imperatorem accuſare auſi ſunt quod male judicarint. Dedit ille aliud Arelatenſe judicium: aliorum ſcilicet epiſcoporum, non quia jam neceſſe erat, ſed eorum perverſitatibus cedens, & omnimodo cupiens tantam impudentiam cohibere*. Meminit ſynodi ejuſdem & alibi ſæpe, ut in epiſt. LXVIII. CLXV. CLXVI. CLXVII. CLXXI. lib. I contra epiſtolam Parmeniani, & aliis locis.

Epistola Constantini) Hanc inter ceteras deſignat Ibid. B.
Auguſt. epiſt. 165. documenta enumerans, quæ ad Donatiſtarum cauſam pertinebant: *Itemque alias*, inquit, *literas, ubi declarat memoratus imperator, eos*
E *apud ſe de collegarum ſuorum judicio, id eſt epiſcoporum, quos ad urbem Romam miſerat, fuiſſe conqueſtos: ubi etiam alios epiſcopos voluit apud Arelatum judicare*. Ad judicium Arelatenſe convocari oportuit primum partes ipſas, quæ diſſidebant, tum futuros judices epiſcopos. Partes igitur, hoc eſt Cæcilianum & ejus æmulos Donatiſtas, ex Africa venire juſſit hac epiſtola. Judices epiſcopos ex Italia, Gallia, Hiſpania, Britannia, aliis literis evocavit, quarum ſpecimen eſt in ſequenti epiſtola ad Chreſtum Syracuſanum. Tempus autem habendo concilio præfixum, ut ex utriſque epiſtolis patet, dies Kalendarum Auguſtarum.

Sin-

(1) Neque plenarium, neque univerſale fuiſſe hoc Concilium late probat Pagius ad an. 313. n. 1. & ſeqq.

s.C. Singulas tractorias tribuas) Tractoriæ dicebantur diplomata seu codicilli, quibus copia fiebat usurpandi cursus publici. Glossa juris: *Tractoriæ*, κέλευσις ἐπάρχου. Ἢ ἡ κομβῖνα, ἤτοι σωθημα τετραπόδων ζώων. *Jussio præfecti, sive combina vel synthema de cursualibus animalibus*. Angarialis etiam dicitur in epistola præfectorum ad Celsum vicarium Africæ, de Donatistis, qui in Gallias Cæcilianum accusaturi venerant ad Constantinum: *Angarialem his cum annonaria competentia usque ad Arelatensem portum secundum imperatum clementissimi principis dedimus*. Ceterum ut at synodum Arelatensem venturis hoc loco, sic ad synodum postea Nicænam evocatis, concessam a Constantino evectionem publicam, auctores sunt Eusebius lib. 3. de ejus vita cap. 6. & Theodoretus lib. 1. cap. 7. Constantini vero exemplum alii deinceps, qui synodos coegere, principes imitati sunt.

Chresto Episcopo Syracusano.) Vera Constantini ad Chrestum epistola non extat. Nostra hæc ad Græcam ejus interpretationem efficta est, quam ex latina Constantini expressam habet Eusebius lib. 10. histor. cap. 5. Nec vero ad Syracusanum tantum episcopum missa est, sed ad alios etiam diversarum provinciarum antistites. Quod genus epistolas generales appellabant, quia uno exemplo, paucis mutatis, ad diversos mittebantur. Cujusmodi est illa, quam suo loco reddidimus, Ravennii Arelat. epistola generalis, qua episcopos ad synodum evocat in causa insulæ Lirinensis.

Epistola Synodi Arelat.) Synodicæ hujus pars prior Donatistas perstringit, eosque synodi sententia damnatos ac repulsos docet. Pars altera canones continet, quia synodo, discussa & finita Donatistarum causa, sanciti sunt. Sed in mutilo exemplari, præter canones plurimos, qui desiderantur, deerat etiam mentio epistolæ quam synodus de rebus in ea gestis ad Constantinum scripserat, iisque rescribere Imperator *tædians*, ut ait, *jussit omnes ad suas sedes redire*. Neque enim, quod nonnulli faciunt, sic accipi debent hæc verba, quasi Constantinus synodo interfuerit, quem abfuisse docebimus: sed ad ejus rescriptum referenda sunt, quod infra post canones editum est suo loco.

CANONES.

Ut uno die et uno tempore,) Idem postea constituit synodus Nicæna. Constantinus in epistola de synodi decretis apud Eusebium lib. 3. de ejus vita cap. 18. κοινῇ πάντων ἤρεσε κρίσει, τὴν ἁγιωτάτην τε ταύτα ἑορτὴν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ σωτηρίαθαι. *Visum est*, inquit, *communi omnium judicio, sanctissimum Paschæ festum uno eodemque die celebrandum esse*. Antea enim, ut Epiphanius de eadem re agens observat hæresi 69. διαφόρως παρά τισιν ἐφυλάττετο, καὶ πολλὴ φύρσις ἦν κατ' ἐκεῖνο καιρόν. *Non eodem omnes tempore observabant, & summa erat per illud tempus confusio*.

juxta consuetudinem.) Moris hujus meminit Innocentius papa epistola 10. ad Aurelium episcopum Carthaginiensem, cui suam de anni, ut reor cdxiv. Paschali die sententiam expromens, quid ipse cum suis sentiat rescribi postulat: *quo deliberatum*, inquit, *Paschalem diem jam literis ante, ut moris est, servandam suo tempore præscribamus*. Meminit & Leo magnus epistola 9. editionis nostræ ad Ravennium Arelatensem, ubi ad suam id solicitudinem Divina institutione, & paterna traditione, pertinere significat.

Ordinati Fuerint ministri.) Ministros hoc loco interpretor subdiaconos, & reliquos inferioris ordinis clericos: ut apud Optatum lib. 1. *Certa membra sua habet ecclesia, episcopos, presbyteros, diaconos, ministros, & turbam fidelium*, & Concilii Laodicensis canone xx. & aliis ὑπηρέται *ministri* peculiari nomine dicuntur subdiaconi. Diaconos sane hoc loco non comprehendi conjectura est, quia de his postea præcipitur can. xxi. Alios ministros proprie appellari diaconos vox ipsa demonstrat, & ministrare in ecclesia generatim omnes dici, etiam episcopos, docet titulus epistolæ 215. Augustini: *Sanctæ plebi cui ministro, membris Christi, Augustinus*.

Qui arma Proiciunt in pace.) Qui extra bellum infestis armis alios petunt, eisque vim aut necem inferunt, hoc est qui effundunt sanguinem belli in pace, ut de Joabo sacræ literæ loquuntur, lib. 3. Re-

A gum cap. 11. Sicarios enim & homicidas designat, quos a sacra communione passim canones excludunt. Quare projicere arma, hoc loco non est arma abjicere, sed in alium conjicere. Quod dum insolens quibusdam videtur, canonem non ad homicidas, sed ad ἐπιδήμους & militiæ desertores, retulerunt, ut Ivo Carnotensis, qui pro eo quod *in pace* scriptum est, *in prælio* legit; parte 10. cap. 122.

De agitatoribus.) Circissarii agitatores dicti sunt *Can. IV.* in Synodica ad Silvestrum. Aurigæ nimirum Circenses, seu quadrigarii, qui quadrigas agitabant in Circo. De his synodus Eliberitana, quæ Arelatensem paucis annis antecessit, canone lxii., eodem modo statuit, ut si post susceptam fidem ad pristinam artem reversi fuerint, ab ecclesia projiciantur.

De theatricis.) Scenicos quoque histriones, ut Ter- *Can. V.* tullianus in libro de Idololatria docet, Dei disciplina non recipit. Itaque hoc loco excommunicantur B quamdiu agunt & artem exercent. Et episcopi Africæ petendum ad Imperatoribus statuunt synodi Africanæ can. xxx. ne histriones, qui Christiani fiebant, ad artem exercendam reduci vel cogi liceat. At S. Cyprianus epistola 61. ad Eucratium, etiam histrioni, qui a theatro ipse cessaverat, sed artem alios docebat, negandam communionem decrevit.

Manum Imponi.) Hoc ipsum est quod patres E- *Can. VI.* liberitani canone xxxix, præceperant gentilibus, si in infirmitate desideraverint, manum imponi, & Christianos fieri. Ad fidem Christi venientibus primum omnium manus imponebatur, & Christiani exinde credentesque vocabantur, postea catechumeni, ac demum suscepto baptismo, fideles. Sulpitius Severus de vita sancti Martini cap. 10. *Nemo fere ex immani illa multitudine gentilium fuit, qui non impositione manus desiderata, in Dominum Jesum Christum, relicto impietatis errore, crediderit*. Idem cap. 16. C *Quo viso Tetradius Dominum nostrum Jesum credidit, statimque catechumenus factus, nec multo post baptizatus*. Denique synodus prima Constantinopolitana canone vii. de hæreticis quibusdam, ὡς ἕλληνας, inquit, δεχόμεθα, καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ποιοῦμεν αὐτοὺς χριστιανούς, τῇ δὲ δευτέρᾳ κατηχουμένους, εἶτα βαπτίζομεν. *Velut gentiles admittimus: & primo quidem die eos Christianos facimus, altero catechumenos, deinde baptizamus*. Can. XLV. Eliberitano, catechumeni dicuntur Christiani, & Aug. de Pastor. cap. 13. Constat ergo impositionem manus in his canonibus non ad baptismum, quod nonnullis placuit, neque ad confirmationem, referri oportere; sed ad ritum illum quo Christiani fiebant. Aliud enim, ut dixi, Christiani & credentes erant, aliud fideles. Augustinus epistola LXVII. ad Alypium, *Narrat*, inquit, *gaudia de Gabiniano, quod non solum Christianus, sed etiam fidelis sit valde bonus per Pa-* D *scha proxime baptizatus*. Gaudentius Brixianus Tract. 5. *Hujus agni carnem tam fideles in mysterio, quam simul universi credentes, in fide debemus edere*. Chrysologus vero sermone 52. *Hinc est, quod veniens ex gentibus, impositione manus & exorcismis ante a dæmone purgatur, & apertionem aurium percipit, ut fidei capere possit auditum*. Et Cod. Theod. lex 2. de apostatis, distinguit Christianos ac fideles, a Christianis & catechumenis tantum.

De præsidibus qui fideles.) Christiani olim, *Can. VII.* dum pagani principes fuerunt, a publicis fere administrationibus abstinebant, ut docet Tertullianus libro de Idololatria cap. 17. quia propter curam sacrorum spectaculorumque, quam sustinere magistratus solebant, difficillimum erat, ut omnem idololatriæ labem evaderent. Idcirco qui magistratum aliquem capesserent, eos, quamdiu in eo versabantur, a communione prohibebant: Quod Eliberitani ca- E nones ostendunt, præcipue LVI. *Magistratum, anno quo agit duumviratum, prohibere placuit, ut se ab ecclesia cohibeat*. Nunc vero, quia sub principe Christiano minus erat periculi, faciliusque a vetitis abstinere licebat: res in hac synodo ad hunc modum temperata est, ut profecturis ad regendas provincias fidelibus literæ quidem communicatoriæ concedantur: ita tamen ut illos observent locorum episcopi; ac si quid contra disciplinam agere cœperint, tum demum eos a communione prohibeant. Quod ipsum de iis quoque statuit, qui rempublicam in urbe aliqua gerere volunt, ut duumviri in coloniis & municipiis.

Literas communicatorias.) Præsides aliive rectores provinciarum, ex provinciis ipsis deligi non so-

lebant, ſed aliunde mittebantur. Proinde literis communicatoriis ſive formatis indigebant, ſine quibus aditus ad communionem peregrinis apud exteros non foret.

Can. VIII. De Afris.) Quidam legunt de Arianis, ut Gratianus de conſecratione diſt. 4. vulgati hactenus libri, errore manifeſto, cum Arianorum, ſynodi hujus tempore, nondum exortum nomen fuerit. Vera igitur veterum codicum lectio *De Afris*. Afros autem eos intelligit, qui Africanæ ſub Cypriano ſynodi de rebaptizandis hæreticis errorem ſectantes, baptiſmum iterare, non dubitabant. Quo ex numero Donatum Carthaginenſem æmulum Cæciliani fuiſſe liquet, in quem proxime, ut Optatus libro 1. tradit, latæ in Concilio Romano hæ ſententiæ fuerant: *Quod confeſſus ſit ſe rebaptizaſſe, & epiſcopis lapſis manum impoſuiſſe*. Eumdem errorem poſteri Donatiſtæ pertinaciſſimis animis tenuerunt: non in his ſolum qui ab hæreſi veniebant, ſed in iis etiam, qui in catholica baptizati fuerant baptiſmum peſſimo exemplo repetentes.

Ibid. Manus ei Tantum Imponatur.) Ad confirmationem nimirum. Leo magnus epiſtola 85. ad Nicetam cap. 7. *Qui baptiſmum ab hæreticis receperunt, ſola ſancti Spiritus invocatione per impoſitionem manuum confirmandi ſunt*. Synodi hæc eſt ſententia. Qui ad Eccleſiam veniunt ab hæreſi, aut juxta formulam baptizati ſunt in Trinitate; & cum rite baptizati ſint, rebaptizandi non ſunt: aut baptiſmi formam non ſuſceperunt; & baptizandi ſunt, quia baptizati non ſunt. Ita omnem iterandi baptiſmatis anſam excludit ac penitus interdicit. Quare concilii hujus auctoritate adverſus Donatiſtas magnopere pugnat Auguſtinus, & Cypriani ſynodo, cujus illi auctoritate ſe rebaptizare jactitabant, anteponendam docet lib. 11. de baptiſmo contra Donatiſtas cap. 9. *Poſtea tamen*, inquit, *dum inter multos ex utraque parte tractatur & quæritur, non ſolum inventa eſt veritas, ſed etiam ad plenarii concilii auctoritatem roburque perducta, poſt Cypriani quidem paſſionem, ſed antequam nos nati eſſemus*. Et poſt alia: *Quapropter illud unum conſiderent, quod omnibus patet. Si auctoritas Cypriani ſequenda eſt, magis eam ſequendam in unitate ſervanda, quam in Eccleſiæ conſuetudine commutanda. Si autem concilium ejus attenditur, huic eſt univerſæ Eccleſiæ poſterius concilium præponendum. Nam & concilia poſteriora prioribus apud poſteros præponuntur, & univerſum partibus ſemper jure optimo præponitur*. Concilium Arelatenſe, quod tranſmarinum & univerſale jam dixerat, hic rurſum plenarium & univerſæ Eccleſiæ concilium vocat, quia ex univerſa Occidentis Eccleſia eo convenerant, ut dictum eſt.

Can. IX. Qui confessorum literas.) Per quas pacem & jus communicationis, quo exciderant, lapſis impetrabant; vel ipſi dabant. Quo ſpectans Tertullianus ad Martyres; *Pacem*, ait, *quidam in eccleſia non habentes, a martyribus in carcere exorare conſueverunt*. Harum literarum quædam interceſſoriæ tantum fuerunt, quibus epiſcopos rogabant; ut lapſis pacem impertirent: cujuſmodi erant illæ, ad quas Cyprianus epiſtola 11. reſpondet, *Cum vos ad me* (Martyres ac Confeſſores alloquitur) *literas direxeritis, quibus examinari deſideria veſtra, & quibuſdam lapſis dari pacem poſtulaſtis*. Aliæ de quibus hic ſermo, libellis continebantur, per quos pacem ipſi & euchariſtiam dabant, darique mandabant, quarum item ſpecimen in eadem epiſtola Cypriani: *Audio quibuſdam*, inquit, *ſic libellos fieri, ut dicatur, communicet ille cum ſuis*. Et in epiſtola 17. quæ eſt confeſſorum ad Cyprianum: *Scias nos illis dediſſe pacem, & hanc formam per te & aliis epiſcopis innoteſcere voluimus*. De hujuſmodi ergo confeſſorum literis præcipit ſynodus, ut his qui eas afferunt iis ſublatis, aliæ dentur ab epiſcopis communicatoriæ. Quod ipſum jam ſtatuerat concilium Eliberitanum, cauſa indita cur ita ſtatueret canone XXV. *Omnis qui attulerit literas confeſſorum, ſublato nomine confeſſoris, eo quod omnes ſub hac nominis gloria pacem concutiant ſimplices, communicatoriæ ei dandæ ſunt literæ*.

Can. XI. Quæ gentilibus junguntur.) Concilium Eliberitanum canone XV. *Propter copiam puellarum, gentilibus minime in matrimonium dandæ ſunt virgines Chriſtianæ, ne ætas in flore tumens in adulterio animæ reſolvatur*. Hic levi pœna percelluntur, quæ gentilibus nupſerint, ut aliquo tempore communione careant. Nam varium plane olim fuit de hujuſmodi copulationibus judicium, ut videre eſt apud ſanctum Auguſtinum libro de fide & operibus cap. 19. *Cyprianus*, inquit, *ad malos mores pertinere confirmat jungere cum infidelibus vincula matrimonii nihil aliud eſſe aſſerens, quam proſtituere gentibus membra Chriſti. Quæ noſtris temporibus jam non putantur peccata, quoniam revera in novo teſtamento nihil inde præceptum: & ideo aut licere creditum eſt, aut velut dubium derelictum*. Hieronymus tamen Tertulliani lib. 11. ad uxorem veſtigiis inſiſtens, ejuſmodi nuptias, ut ab Apoſtolo vetitas, reprehendit lib. 1. in Jovinianum. *At nunc*, inquit, *contemnentes Apoſtoli juſſionem, junguntur gentilibus, & templa Chriſti idolis proſtituunt. Ignoſcit Apoſtolus infidelium conjunctioni, quæ habentes maritos, in Chriſtum poſtea crediderunt; non iis, quæ cum Chriſtianæ eſſent, nupſerunt gentilibus*. Tandemque omnis fidelium cum infidelibus conjunctio; eccleſiæ legibus interdicta penitus & abrogata eſt, cultuſque diſparitate dirimi matrimonia cœperunt.

Can. XII. De ministris qui foenerant.) Miniſtros dicit, de quibus canone 11. clericos inferiores: non quod his ſolis fœnerare ſit vetitum, ſed quia de his loco præcipi res poſtulabat. Clericos ergo fœnerantes hic canon excommunicari jubet; Nicænus XVII. gradu eccleſiaſtico dejici; Eliberinus XX. utrumque: *Si quis clericus*, inquit, *detectus fuerit uſuras accipere, placuit degradari & abſtinere*.

Traditisse dicuntur) Inde traditores eo ſæculo appellati, qui in perſecutione Diocletiani codices ſacros exurendos tradiderant, aut qui vaſa & inſtumenta Eccleſiæ, vel latentium fratrum nomina prodiderant. Quo ſpectant illa, quæ in geſtis Cirtenſibus a Pithœo editis leguntur: *Proferte ſcripturas legis, & ſi aliquid aliud hic habetis*: & prolati ſunt, *calices duo aurei, calices ſex argentei, urceola ſex argentea, cucumellum argenteum, lucernæ argenteæ ſeptem, &c.* Item de aliis: *Protulit codices quinque, protulit codices octo*. Et rurſus; *Monſtrate nobis lectores: ſi ubi manent non noſtis, nomina eorum dicite*.

Placuit nobis.) Poſt ſynodum Romanam, qua Cæcilianus purgatus eſt, Felicem Aptungenſium epiſcopum, Cæciliani ordinatorem, apud Conſtantinum accuſaverunt Donatiſtæ; *dicentes*, ut ſanctus Auguſtinus epiſtola 166. ſcribit, *eum eſſe traditorem, & ideo Cæcilianum epiſcopum eſſe non poſſe, quod a traditore fuerit ordinatus*. Ceterum cauſa juſſu Imperatoris per Ælranum proconſulem Africæ cognita, Felix a Divinarum ſcripturarum proditione, quæ illi objiciebatur, innocens probatus eſt: quod & S. Auguſtinus ibidem atque aliis in locis teſtatur, & ipſa quæ reſtant Æliani acta proconſularia declarant, quorum partem recitat Optatus lib. 1 ſub finem. His igitur de cauſis ſancitum eſt hoc canone, primum quidem traditores, quorum crimen non nudis verbis ab accuſatoribus jactatum ut in cauſa Felicis, ſed ex actis publicis compertum fuerit, ex clericorum albo expungendos eſſe. Deinde ſi quis a traditore ordinatus ſit, quod in Cæcilianum falſo dixerant Donatiſtæ, huic, ſi aliud nihil obſiſtat, id fraudi eſſe non poſſe, quo minus legitima ſit ordinatio. Poſtremo propter eos qui redemptis teſtibus utebantur, accuſatorem deinceps, niſi qui actis publicis crimen doceat, recipi nullum debere. Quod propter Ingentium adjectum videtur, qui, ut Æliani acta docent, ſubornatus fuerat, ut traditionis crimen Felici per mendacium affingeret.

Can. X. Qui falso accusant fratres.) Ut Donatiſtæ Cæcilianum & Felicem. De his ſeverius ſtatuens ſynodus Eliberitana can. LXXV. nec in fine dandam illis eſſe communionem decreverat. Quod decretum noſtra ſic temperat, ut non ante finem, ſed in fine tamen dari permittat. Mitior poſthac rurſum Arelatenſis II. quæ exceptionem adjecit. can. XXIV. *Eos*, inquit, *qui falſo fratribus ſuis capitalia objeciſſe convicti fuerint, placuit uſque ad exitum non communicare, ſicut magna ſynodus ante conſtituit niſi digna ſatisfactione pœnituerint*.

Can. X De diaconibus. Quod diaconibus offerre, id eſt ſacrificare vel Euchariſtiam conſecrare non liceat; fidem facit canon XVIII. ſynodi Nicænæ; qui affirmat diaconos θυσιαν προσφερειν μη ἐχειν, *offerendi poteſtatem non habere*. Hinc ſcite Hieronymus adverſus Luciferianos de Hilario illorum diacono. *Hilarius*, ait, *cum diaconus de eccleſia receſſerit, ſoluſque, ut putat turba ſit mundi, neque euchariſtiam conficere poteſt, epiſcopos & presbyteros non habens, neque baptiſma ſine euchariſtia tradere*. Epiphanius item univerſe pronun

nuncians hæresi 89. Collyridianorum diaconis in ecclesia concessum scribit, non ut mysteria ipsi perficiant, sed ut eorum quæ perficiuntur ministri sint. Καὶ γὰρ ὅτι διάκονοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τάξιν ἔτυχεν ἔνιοι τινὲς, οὐ μυστήριον ἐπιτελοῦν, ἀλλὰ μόνον διακονοῦντα τοῖς ἐπιτελοῦσιν. Quæ cum ita sint, merito Urbanus III. in diaconum Legionensem, qui Missam celebrare ausus esset, severe animadvertit cap., *Ex literis. De non ordinato ministrante.*

Qui pro suo delicto.) Burchardus lib. 1. Ivo parte v. & libri excusi, ac veteres etiam nonnulli, hoc membrum a superioribus sejungunt, & canonem numerant XVII. Alii optimæ notæ antiquissimi codices, cum proximo velut partem ejus connectunt, quibus ego libenter assentior: tum quia unum idemque omnibus concilii hujus canonibus est exordium, a quo hic solus discreparet: tum quia cum præcedentibus hæc revera cohærent, causamque continent, cur alterius excommunicatum nefas sit recipere; ne videlicet episcopus in episcopum incurrat, reusque fraternitatis, rationem in concilio reddere cogatur, ut est in eodem Eliberino, canone LIII. & in synodi Arelatensis II. canone VIII.

De diaconibus erbicis.) Cujusmodi ea fuerint, quæ adversus presbyteros hac ætate sibi arrogabant ecclesiæ Romanæ diaconi, non liquet. Hoc certum est, urbicorum diaconorum fastum non satis hoc canone repressum, posterioribus etiam sæculis notatum atque exagitatum fuisse. Nam & illorum supercilium, ex diaconorum, ut putat, paucitate, presbyterorumque turba natum, perstringit Hieronymus. in epistola 85. ad Evagrium. Et quæstionum ex utroque mixtim testamento, quæ apud Augustinum leguntur, auctor sane vetus, & Augustino ipso antiquior, quæstione 102. Falcidium quemdam refellit, qui diaconos urbis Romæ presbyteris æquandos, aut etiam præferendos contendebat. Quamquam non in Romana tantum ecclesia, sed in aliis ubique gentium admonendos mensuræ suæ, atque officii & observantiæ erga presbyteros, fuisse diaconos, docent canones ea de re passim editi.

De episcopis peregrinis.) Polycarpo Episcopo Smyrnæ, cum Romam venisset, offerendi factam ab Aniceto Papa potestatem. Irenæi verbis docemur apud Eusebium lib. 5. historiæ cap. 24. ἐκοινώνησαν ἑαυτοῖς καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τῷ Πολυκάρπῳ, κατ' ἐντροπὴν δηλονότι. *Communicarunt*, inquit, *inter se mutuo, & in ecclesia Anicetus Polycarpo consecrandæ eucharistiæ potestatem concessit, ob reverentiam scilicet qua eum prosequebatur.* Quod Polycarpi reverentiæ id tributum ait, argumento est aliis concedi non consuesse. Quare ut omnibus deinceps peregrinis episcopis offerre in urbe liceat, sanciendum patres hoc canone censuerunt. Concil. vero Carthag. IV. c. 33. statuit ut episcopi vel presbyteri, si causa visitandæ ecclesiæ ad alteram ecclesiam venerint, in gradu suo suscipiantur, & tam ad verbum faciendum, quam ad oblationem consecrandam, invitentur.

Infra tres non audeant episcoros ordinare.) Ne a paucioribus quam a tribus episcopis ordinetur episcopus, postmodum etiam synodus Nicæna constituit can. IV. Statuit enim, ut ad ordinandum episcopum, episcopi omnes provinciæ, si fieri potest, sin minus tres saltem, conveniant ceteris per literas consentientibus, καὶ οὕτω χειροτονίαν ποιεῖσθαι, *& ita ordinationem fieri.* Quam exinde legem & formam, ecclesiæ omnes amplexæ sunt: in Gallia quidem adeo religiose, ut in concilio Regensi Armentarii cujusdam, qui in ecclesia Ebredunensi absque trium episcoporum præsentia temere a duobus fuerat ordinatus, irrita atque inanis habita sit ordinatio; ordinatoresque ejus ab omnibus deinceps episcoporum ordinationibus conciliisque excluси. Arausicani vero concilii patres, can. XXI. depositionis pœnam in præsumptores irrogant, si duo soli episcopum uspiam facere ausi essent.

De presbyteris et diaconibus.) Quod de inferioribus clericis statutum est canone II. idem nunc de presbyteris & diaconibus præcipitur, ne loca dimittant in quibus ordinati sunt: ac deponi jubentur, qui ad alia migrarint. Quod ita nimirum intelligendum est, si nolente migrent episcopo: nam cum ejus permissu licet. Statuta ecclesiæ antiqua in concilio IV. Carthaginensi, can. XXVII. *Infe-*

rioris gradus sacerdotes, vel alii clerici, concessione suorum episcoporum possunt ad alias ecclesias transmigrare. De iis vero, qui præter episcopi sui concessionem in aliis locis consistunt, & revocati redire nolunt, synodus Antiochena can. III. sic statuit: ὅ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως ὅστισοῦν τὸ ἱερατικὸν τάξιν καταλιπὼν τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθοι. ἔπειτα παντελῶς μεταβάς· διατρίβων ὅμως ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ πειράται ἐπὶ πολὺν χρόνον· μηκέτι λειτουργῶν, ἐὰν μάλιστα καλοῦντι τῷ ἐπισκόπῳ τῆς ἰδίας, καὶ ἐπανελθεῖν εἰς τὴν παροικίαν τὴν ἑαυτοῦ παρακαλοῦντι μὴ ὑπακούοι. εἰ δὲ καὶ ἐπιμείνοι τῇ ἀπειθείᾳ, παντελῶς αὐτὸν καθαιρεῖσθαι τῆς λειτουργίας, καὶ μηκέτι χώραν ἔχειν ἀποκαταστάσεως. *Si quis*, inquit, *presbyter aut diaconus, & omnino quilibet ex clero, parœciam propriam deserens ad aliam se transtulerit, ibique tentet quo migravit longo tempore manere: ulterius non ministret, maxime si vocanti episcopo suo, & regredi ad propriam parœciam commonenti, obedire contempserit. Quod si in hac perversitate perdurat, ab officio modis omnibus deponatur, ita ut restitutionis locum non habeat.*

De iis qui apostatant.) Apostatis, id est, fidei Christianæ desertoribus, communionem in mortis periculo negandam statuit, si ante id tempus converti & pœnitentiam agere neglexerint. Quomodo & de lapsis, qui in persecutionis infestatione sacrificiis se illicitis maculassent, in Africa suo tempore constitutum, docet sanctus Cyprianus; epistola LII. ad Antonianum, *Et idcirco*, inquit, *frater carissime, pœnitentiam non agentes, nec, dolorem delictorum suorum toto corde, & manifesta lamentationis suæ professione testantes, prohibendos omnino censuimus a spe communicationis & pacis, si in infirmitate atque in periculo cœperint deprecari: quia rogare illos, non delicti pœnitentia, sed mortis urgentis admonitio compellit, nec dignus est in morte accipere solatium, qui se non cogitavit esse moriturum.* Propterea igitur communionem morientibus non dabant: quia hæc illorum pœnitentia potius simulatio videbatur. Sed hoc nimirum de apostatis, qui ante mortis periculum non convertuntur. Nam si ante resipuerint: pœnitentiam, quamdiu vivunt, agere jubentur, & in ultimo fine suo reconciliationis gratiam consequuntur, Siricii Papæ decreto in epistola ad Himerium cap. III.

Can. XXII.

NOMINA EPISCOPORUM.

De numero eorum qui ad synodum Arelatensem convenere, incertum est. Ado enim Viennensis in chronico, sexcentorum episcoporum concilium vocat: qui numerus incredibilis videtur, tametsi expressus idem exstat in codicibus nonnullis. Cod. Lug. *Expliciunt canones quos fecerunt episcopi sexcenti in civitate Arelatensi.* Item Corb. S. Augustinus ducentos numerat lib. 1. contra epistolam Parmeniani cap. 5. *Usque adeo*, inquit, *dementes sunt homines, ut ducentos judices, apud quos victi sunt, victis litigatoribus credant esse postponendos.* Nam de synodi Arelatensis judicio, quod Romano succesſit, illic agi, assentior Cardinali Baronio. Ducentos porro interfuisse minus absurdum est. (1) In libris tamen antiquis, quibus usi sumus non paucis, nusquam plures leguntur, quam hic a nobis repræsentati sunt, in universum XXCV. episcopi nimirum XXXIII. presbyteri XVI. diaconi XXVI. lectores II. Exorcistæ V. in quibus digerendis secutus sum ordinem & formam optimi antiquissimique codicis Corbejensis, in quo episcoporum nomina, provinciarum & civitatum nominibus præponuntur, cum in aliis, sicut in Suriana editione, postponantur hoc modo: *Ex provincia Sicilia civitate Syracusanorum, Chrestus episcopus, Florus Diaconus*: & ita deinceps in ceteris

Tag. 4-6. A

Chrestus episcopus.) Chrestum vocant codices Remensis & Metensis, quomodo & in superiori Constantini epistola legitur apud Eusebium Χρήσῳ ἐπισκόπῳ Συρακουσίων. Chresto episcopo Syracusanorum. At in codex Corbejensi Crescens appellatur, eodemque modo in epistola synodi ad Silvestrum: ut verum nomen utrum fuerit, ambigi merito queat.

Ibid.

Marinus Arelat.) Qui superiore anno cum aliis duobus e Gallia interfuerat synodo Romanæ. Nam cum a Constantino judices e Gallia sibi dari precibus oblatis postulassent Donatistæ: *dati sunt*, ait Optatus lib. 1. *judices, Maternus ex Agrippina civitate*,

Ibid. B.

(1) Baronii sententiam asserentis ducentos episcopos huic Concilio interfuisse tuetur, & confirmat Pagius ad. an. 313. num. 22. 23.

vitate, Rheticius ab Augustoduno, Marinus Arelatensis. Et mox synodi istius acta recitans: *Cum consedissent*, inquit, *Miltiades episcopus urbis Romæ, & Rheticius, & Maternus & Marinus, episcopi Gallicani, & Merocles a Mediolano, &c.* Sed Marini præterea sit mentio in synodo II. Arelatensi can. XVIII.

Pag. 476. C. FAUSTINUS PRESBYTER.) Faustini hujus nomen supra positum inter episcopos qui synodicam scripserunt ad Silvestrum, quia vices nimirum gerebat episcopi Arausicani. Eamdemque ob causam in eadem epistola nominantur etiam Natalis, Probatius, & Termatius, presbyteri, qui pro episcopis suis venerant ex Hispania. Duo enim ad concilia venire solebant genera presbyterorum. Quidam cum episcopis suis, alii pro episcopis, eorum loco ac vice, cum episcopi ipsi non aderant. Illi jus suffragii nullum habebant: hi cum episcopis sententiam dicebant, & cum iisdem subscribebant.

Pag. 475. D. IMBETAUSIUS EPISCOPUS.) Sic habent codices plerique: sed in his nonnulli primam syllabam expungendam notant, ut verum episcopi nomen intelligatur fuisse Betausius: quo scilicet modo in antiquis catalogis, & apud Flodoardum legitur lib. 1. Historiæ Remensis cap. 5.

Ibid. RETICIUS EPISCOPUS.) Judex fuit, ut dictum est, cum Materno & Marino in causa Donatistarum. Et quidem primo inter hos loco numeratur etiam in epistola Constantini ad Melchiadem quam recitat Eusebius lib. 10. Historiæ c. 5. S. Augustinus hominem Dei vocat, & magnæ fuisse auctoritatis in ecclesia, scribit in libris contra Julianum. S. Hieronymus item & beatum Rheticium appellat epistola 6. ad Florentium, & celeberrimæ famæ habitum in Gallia testatur, de scriptoribus ecclesiasticis cap. 82. ubi ejus lucubrationes commemorat, commentarios in Canticum Canticorum; & grande volumen adversus Novatianum. Quo quidem ex volumine deprompta videri ea possunt, quæ Rheticii verbis laudat Augustinus lib. 1. contra Julianum cap. 11. Ex Commentariis vere in Cantica illustris est locus apud Beringerum scolasticum in Apologetico.

Ibid. VOCIUS EPISCOPUS.) Pro Vocio Lugdunensium, in vulgatis hactenus libris editus est, *Evotius Episcopus ex civitate Niveduno.* Fuit autem Nivedunus caput olim civitatis Equestrium ad lacum Lemanum, ubi nunc etiam Nionum oppidum prisci nominis vestigia refert. At Nivernenses nostri, quia Niveduni alterum Julii Cæsaris suum esse contendunt, Evotium quoque in episcoporum suorum elencho sibi adsciverunt, mendosa hujus loci lectione frustra delusi. Nam Evotius in hac synodo nullus fuit, cum optima quæque exemplaria Vocium exhibeant; qui nono inter episcopos Lugdunenses loco cathedram tenuit.

Ibidem E. MAMERTINUS DE C. ELOSATIUM.) In Mamertini nomine consentiunt manuscripti, non item in nomine civitatis. Quidam enim non *Elosatium*, sed *Tolosatium* legunt. Nos Corbeiensem in primis codicem secuti sumus, hac inter cetera conjectura nixi, quod cum Elusa civitas sit Aquitaniæ, Tolosa provinciæ Narbonensis, nihil cause erat cur Tolosam in hunc locum rejiceret inter civitates Galliarum, quæ distingui solebant a provincia Narbonensi, reque ipsa hoc loco distinctæ sciunctæque sunt.

RESCRIPTUM CONSTANTINI.

Pag. 477. C. VIctis iterum damnatisque in synodo Arelatensi Donatistis, multi eorum schismate relicto cum Cæciliano in gratiam redierunt, alii obfirmata pertinacia synodi judicium respuentes, ad Imperatorem appellarunt. Augustinus epistola 68. *Unde ille*, inquit, *alterum episcopale judicium dedit habendum in Arelatensi Galliæ civitate, ubi multi vestri, varia & diabolica dissensione damnata, cum Cæciliano in concordiam redierunt: alii pertinacissimi & litigiosissimi, ad eundem Imperatorem appellarunt.* Qua de re cum relationem episcopi ad Constantinum misissent, exspectarentque quid iis auditis fieri juberet: rescribit Imperator, ut ad proprias sedes redeant, sibi curæ futurum, ut cetera exsequatur; Cum igitur ad Constantinum Imperatorem appellatum fuisse constet ex synodo; atque ab episcopis ad eum absentem litteras datas, ab eodemque redditas: errare fallique eos necesse est, qui Constantinum huic synodo putant interfuisse.

A O RABIDA FURORIS AUDACIA.) Hæc illa est Constantini adversus Donatistarum appellationem, detestatio, quam innuit Augustinus epist. 162. *Alios*, inquit, apud Arelatem judices *episcopos dedit, a quibus tamen illi ad ipsum rursum Imperatorem provocare maluerunt. Qua in re illos quemadmodum detestetur audistis.* Eamdem verbis ipsis commemorat Optatus lib. 1. Sed mutilus Optati locus, in quo nulla synodi Arelatensis fit mentio, nonnullos in fraudem induxit, ut appellationem Donatistarum ad synodum Romanam referendam crederent, quæ tribuenda erat Arelatensi. De synodo Romana murmurasse victos Donatistas, illam accusasse ac reprehendisse, de illa questos esse, multis locis docet Augustinus: ab ea provocasse nusquam proditum est sed ab Arelatensi. *Pag. 471.*

AD COMITATUM MEUM.) In comitatu deinceps cum ad Imperatoris sententiam provocatum esset, auditæ *B* sunt partes convenire jussæ, primum Romam, tum postea Mediolanum, ubi causa cognita, Cæcilianum innocentissimum, Donatistas improbissimos judicavit: ac primus in eos legem constituit, ut illorum loca fisco vindicarentur, ut est apud sanctum Augustinum epistola 68. 164. & aliis locis. Itaque triplici judicio Constantini temporibus discussa est causa Donatistarum: Romæ primum apud Melchiadem, deinde in synodo Arelatensi, postremo apud Constantinum ipsum, a quo finita demum & terminata est. Quam verecunde autem cunctanterque ad ecclesiasticum judicium descenderit Christianus Imperator, & tota epistolæ hujus oratio declarat, & præclare in eadem epistola 162. observat Augustinus: quippe qui nec delata primum ad se causa ex Africa, ejus cognitionem sibi arrogavit, sed ecclesiasticos judices episcopos dedit: & postea, cum ab his male judicatum calumniarentur Donatistæ, non *C* ausus est ipse de judicio episcoporum judicasse sed alios rursus episcopos judices dedit: tum denique cum ab his etiam ad ipsum provocassent, ita illorum cessit insaniæ, causæque post episcopos judicium suscepit, ut ab episcopis postea veniam postularit. *Ibidem D*

NOTÆ SEVERINI BINII.

a Concilium Arelatense,) Hujus concilii celebrati causa hæc est. Donatistæ Romæ concilio sub Melchiade habito condemnati, a sententia episcoporum ad imperatorem appellarant, ideo quod de Felicis Aptungitani episcopi traditoris, Cæcilianum, ut calumniabantur, traditorem ordinantis causa & controversia nihil definitum esset. Constantinus imperator antequam appellantium sententiæ deferat, ap- *D* pellationem, qua ab ecclesiastico judicio ad sæculare tribunal provocabant; impiam & injustam esse ostendit, eo fine, ut temere appellantes ad parendum & acquiescendum inducat. Verum cum id, obstante eorum contumacia & seditione, frustra conatus esset, tandem ne qua illis denegatæ justitiæ prætextus aut excusatio competeret novum judicium decernit. Antequam tamen illius initium fieret, simulque ea omnia, quæ in causa Felicis episcopi Aptungitani controvertebantur, (hunc enim sicut & Cæcilianum de sacris voluminibus persecutori traditis Donatistæ accusarant) uno judicio finirentur, proconsuli Africano imperator demandat, ut de facto & traditione Felicis episcopi diligenter inquirat quidve inter ceteros testes Ingentius scriba a Donatistis productus deponeret, sedulo examinet. Quibus peractis, proconsul Felicis innocentiam & Donatistarum calumniam multis testimoniis confirma- *E* tam cognovit. Ipse enim Ingentius scriba ad calumniandum, mentiendum, & Cæciliani epistolam ad Felicem episcopum scriptam (quam infra hic nunc recens excudimus) falsandam mercede conductus, metu tormentorum imminentium crimen falsi suapte sponte confessus est. Unde, quod erat justi judicis officium, Felicem a calumnia Donatistarum absolvit. A qua sententia Ælia- ni proconsulis cum homines factiosi vicissim ad imperatorem in Galliis morantem appellarent, proconsul per literas & acta proconsularia transmissa de tota causa eumdem imperatorem informat: ipsum vero Ingentium scribam carceribus mancipatum detinet, ut confessionem ante semel in Africa editam, in Gallia, si necessum fuerit, coram impe-

Causa c Arela

Ad im rem s re ha rum

Inger mor

Felix fusa tia tur

imperatore & episcopis ecclesiæ vicissim emittat & repetat. Constantinus postquam tertia appellatio Donatistarum apud se interposita esset, literasque de rebus in Africa gestis accepisset, a Probiano Æliani defuncti successore per literas (quas nos infra subjungimus) petit Ingentium in Galliam transmitti, ut temere appellantes in omnium conspectu refutari possent. Et quia negotium ecclesiasticum erat: neque per se, neque per suos magistratus, sed per episcopos judices illud definiri voluit: ideoque cum in Galliis moraretur, Arelate quæ est civitas Galliæ, concilium in causa Cæciliani habendum indixit, & ad illud plurimos episcopos per literas ejusdem argumenti, (quarum exemplar est epistola Constantini ad Chrestum supra posita) ad singulos metropolitanos scriptas convocavit. Et, ne qui sumptuum difficultate territi venire recusarent, pro publico viatico assequendo a præsidibus provinciarum tractorias literas iisdem dari scripto mandavit: de quo vide epistolam Constantini ad Ælafium supra.

Ad petitionem igitur imperatoris Constantini Arelate comparuerunt episcopi, non ut scribit Ado in chronico, sexcenti, sed ducenti dumtaxat illi, quos magna ex parte subscriptos habes; e quorum numero Claudius & Vitus presbyteri, Eugenius & Cyriacus diaconi, nomine pontificis Silvestri legationis munere fungentes, interfuerunt, & concilio præsederunt. Quod autem præter morem Constantinus imperator adhuc catechumenus eidem interfuerit, id ipsum propter Donatistarum turbas ac seditiones arcendas petivisse: patres vero propter causam concilii, qua non agebatur de fide, sed de judicio Cæciliani, quod facti erat, concessisse videntur.

Hi omnes prædicto loco congregati, dum ex actis proconsularibus, quid in Africa apud Ælianum proconsulem in hac causa definitum fuerat, cognovissent; quidve Ingentius scriba de sua & adversariorum impostura confitebatur, coram singuli audivissent, Cæcilianum innocenter secundo accusatum a calumnia adversariorum schismaticorum ecclesiastico judicio secundo absolvunt. Si autem judicium in Africa sub Æliano proconsule habitum annumeretur, triplici sententia condemnati, nequaquam fuerant audiendi; quia tamen imperator futurum sperabat, ut imperatoriam majestatem veriti, suo judicio acquiescerent & obtemperarent, ad schisma Africanæ ecclesiæ evitandum, quartæ eorum appellationi contra jus & æquitatem deferens, causæ cognitionem suscepit, & tandem post longam facti inquisitionem, hoc quod supra definitum, est, confirmavit: quo eventu, videre est apud Baronium anno Christi 316. num. 61. & seqq.

Causa Cæciliani absoluta, quæ ad optimum ecclesiæ regimen pertinere videbantur, patres concilii canonibus supra positis decreverunt: quibus omnibus absolutis, episcopi eadem munificentia ab imperatore dimissi sunt, qua ad concilium convocati fuerant. Hæc ex S. Augustino epistola 68. Euseb. lib. 10. cap. 5. & ex Optato Milevit., lib. contra Parmen. Baron. ann. 314. num. 21. & seqq. usque ad num. 72. exclusive: item anno 316. num. 57. & seqq.

Hoc concilium a Donatistis depravatum & mutilatum fuisse, ex duplici causa colligimus; quarum prima est, quod Cæcilianus Carthaginensis episcopus in hac synodo absolutus, presbyter dumtaxat appelletur in subscriptionibus. Secunda est quod octavo canone rebapatizantes Donatistæ condemnati, id de Arianis statutum fuisse indicare voluerint. Baron. ann. 314. num 52.

b Celebratum.) Hoc concilium in Gallia consulibus Volusiano & Anniano celebratum, anno Christi 314. qui est Silvestri pontificis primus, & Constantini imperatoris nonus, habitum esse, ex fastis consularibus constat: quia cum consulatu Volusiani & Anniani, secundum veriorem temporis computationem, prædicti anni pontificis & imperatoris coincidunt. Unde quod paulo post " subjungitur, *circa annum domini trecentesimum vigesimum sextum*, ab aliquo superadditum fuisse certum est, cum exploratum sit, acta etiam ecclesiastica non nisi consulibus consignari consueviisse. Nam ut anni a Christi adventu notarentur, a Dionysio Exiguo primo factum esse, Beda de ratione temporum cap. 45. testatur.

c Domino & sanctissimo fratri Silvestro.) His verbis continetur inscriptio & prœmium illius sinodalis epistolæ, quam episcopi, una cum canonibus a se statutis ad Silvestrum miserunt, ut ea quæ statuissent, ipse auctoritate pontificia confirmaret, totique orbi observanda promulgaret. Integram vero synodicam epistolam vide supra. Quoto anno Christi nati celebratum sit.

d De observatione paschæ.) Hoc canone patres id quod hactenus per Romanæ ecclesiæ episcopos fieri consuevit, denuo confirmarunt, nimirum, ut per Romanum pontificem definiretur, ejusque literis ad universos Christianos scriptis promulgaretur, quo potissimum tempore pascha quolibet anno celebrandum foret, ne ex privatis diversorum supputationibus illud diversis temporibus celebratum, suspicionem schismatis in ecclesia exorti præbere posset. Baron. n. 59. Dum autem Nicæni concilii tempore apud fideles diversa supputatione deceptos, non iisdem dominicis Pascha celebrari contingeret, Ægyptiique peculiarem scientiam astrologiæ sibi vindicarent, placuit sanctæ synodo Nicænæ Alexandrino episcopo, ejusque successoribus imponere, ut illi ex officio, quo potissimum die singulis annis pascha celebrandum foret, Romanæ ecclesiæ certiores redderentur. Hæc, quamdiu catholicæ communionis in ecclesia Alexandrina episcopi sederunt, observata fuisse S. Leo epist. 64. testatur. Vide Baron. ann. 325. num. 110. & 111. Tempus celebrandi paschatis Alexandrinus Romano pontifici scribebat: pontifex vero per totum orbem promulgabat.

e De agitatoribus qui fideles sunt) Cum frequenter accideret, ut Christiani qui in circensibus spectaculis aurigæ & agitatores erant diversarum factionum, in legem ecclesiasticam peccantes, a communione catholica exciderent, eorumque quibus inserviebant, factionibus sese implicarent, ac demum inter ipsos fideles, pro diverso affectu erga aurigas diversæ factiones & studia orirentur, ut constat ex iis quæ S. Hieronymus tradit in rebus gestis S. Hilarionis: ad hæc omnia incommoda & pericula evitanda, S. Synodus noluit Christianos in circo agitatores agere. Baron. nu. 6. Can. 4. Agitatores esse in spectaculis circensib. Christianis cur sit interdictum.

f De his qui in infirmitate credere volunt) Hic canon intelligendus est de manuum impositione ceremoniali illa, quæ in baptismo adhiberi solet. De qua Augustinus lib. 3. de unico baptismo c. 10. loquens ait. *Quid enim est aliud manus impositio, nisi oratio super hominem*; Item illud ejusdem Augst. lib. 2. de pecc. meritis & remiss. cap. 26. ubi ait: Catechumenos secundum quemdam modum suum per signum Christi, & orationem manus impositionis sanctificari: Ut iisdem manus impositio reconciliativa imponatur nefas est & plane illicitum. Can. 6. Catechumeni non per reconciliativam sed per ceremonialem baptismi recipiendi.

g De præsidibus qui fideles) Hanc legem optimo rep. statui utilem, qua schismatici atque hæretici a præfecturis, ceteriisque magistratibus penitus excludendi forent, ipso Constantino imperatore auctore promulgatam esse, inde colligere licet, quod huic sacro conventui imperator ipse interfuerit, nihilque contradixerit. Vide Baron. præd. loco. Can. 7. Schismatici & hæretici a magistratibus arcentur.

h De Arianis qui pro lege sua) Occasione Donatistarum, quosvis ad se transfugas baptizatos, velut immundos & traditione pollutos rebaptizantium, hac synodo confirmatur id, quod ante statutum fuit; nimirum eorum dumtaxat baptismum iterandum esse, qui non ea forma, qua solet uti ecclesia, per expressam scilicet sacrosanctæ Trinitatis invocationem baptizati essent. Vide notas ad can. apost. 58. Can. 8. Donatistæ rebaptizabant.

i De his qui confessorum literas) De literis confessoriis & communicatoriis vide notas nostras in vitam Sixti I. & ad concil. Eliberit. Can. 9. Can. 13. Donatus lapsos ad pœnitentiam & functionem episcopalem recipiens condemnatur.

k De his qui scripturas) Optat. Milevit. lib. 1. contra Parm. scribit Donatum a Casis nigris duplici de causa condemnatum fuisse; tum quod rebaptizasset, tum, quod episcopis lapsis manum imposuisset; sic ut in ecclesiæ communionem recepti, in functione & munere episcopali adhuc perseverarent. Quod cum Donatus schismaticus contra disciplinam ecclesiasticam facere præsumpsit, ne præsumptum scelus latius serperet, hanc regulam statuerunt. Baron. præd. ann. num. 62. Canon. 14. Decretum adversus falsos accusatores episcoporum.

l De his qui falso accusant.) Cum patres concilii Cæcilianum & Felicem Aptungitanum calumniis circumventos fuisse, ex actis causæ coram se ventilatæ probe cognovissent, adversus falsos accusatores hoc decretum ediderunt. Acta ecclesiastica chronologiæ nativitatis Christi a Dionysio notari cœpta. Subscriptiones Episcoporum transpositæ.

m Chrestus episcopus.) Ducentorum episcoporum, qui huic concilio, teste August. adversus Parmen. lib. 1.

lib. 1. cap. 5. interfuerant, nomina quædam hic subscribuntur. Eadem vero prioribus editionibus conciliorum, secundæ Arelatensi synodo præfixa fuerunt, sed mendose & cum gravi errore. Nemo enim fere omnium episcoporum hic subscriptorum ea tempora attigit, quibus Arelatense concilium secundum celebratum est. Canones in eo positi evidentissime ostendunt, illud non modo post concilium Nicænum, verum etiam post hæresim Photini emergentem, postque Vasense concilium, celebratum esse; quo tempore episcopos omnes hic subscriptos non supervixisse, certum est. Maternum Agrippinensem annum Christi 346. Verum episcopum Viennensem 337. non excessisse, successorum tempora indicant: accedit, quod non tantum Maternus Colonienſis, sed etiam Marinus Arelatensis, Merocles Mediolanensis, Probus Capuanus, Rheticius Augustodunensis episcopi, Romano concilio sub Melchiade habito anno 313. auctore Optato Milevitano libro primo contra Parmen. interfuisse conscribuntur: ut ergo iidem Vasensi concilio interfuerint, credibile non est. Hæc eadem inscriptione ibidem posita confirmantur, quæ sic habet; *Celebratum est idem concilium tempore beati Silvestri*, &c. *Volusiano & Anniano viris clarissimis consulibus*, anno nimirum undecimo ante Nicænum concilium.

Nominum subscriptorum plurima mendosa sunt.

Nomina episcoporum mendose admodum subscripta reperiuntur. Nam loco Meroclis episcopi Mediolanensis, Orosius; loco Probi episcopi Capuani, qui simul ambo Romano concilio sub Melchiade, ut ex Optato Milevitano constat, interfuerunt, Proterius legitur. Et qui gravissimus est error, loco Chresti, habent Sixtum Syracusanum episcopum, ut ex Luciano in Philop. patet: quasi nimirum indecorum fuerit, proprio nomine, quod gentilibus æque usitatum erat, aliquem Christianum appellari: & pro Amansio Rhemensi episcopo, ac primogenito diacono, corrupte (ut apud Flodoardum lib. 1. c. 5. patet) habent Ibethanium seu Betausium. Vide Baron. ann. 314. n. 51. Quod scribit Ado in chron. cum Mariano Arelatensi Claudium Viennensem huic concilio interfuisse, erroneum esse ostenditur; quia Verus illius antecessor hic subscriptus, legitur. Causam errandi error in tempore habiti concilii suppeditavit: putant enim tempore Nicæni concilii primam Arelatensem synodum celebratam fuisse. Vide Baron. num. 19.

Notæ Frontonis Ducæi S. J.

In editione conciliorum Binii G. & L. anno 1618. publicata extant nonnullæ observationes seu potius variantes lectiones ex codicibus MSS. Tilianis Fabrianisque, studio atque opera R. P. Frontonis Ducæi, quas prætermisit collector regius, quod pleraſque earum R. P. Jacobus Sirmondus in suam editionem transtulisset, iisdem usus ac longe pluribus libris calamo exaratis tota Gallia maximo ac pertinaci multorum annorum studio conquisitis. Verum omitti non debuerat sequens observatio.

c. 21. *Si tamen non potuerint septem.*) Non potuerint, infra tres non audeant ordinare. Ita Til. Fab. Hoc nimirum est quod in tertio canone apostolorum legitur: ἐπίσκοπος χειροτονείσθω ὑπὸ ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν, *episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinetur*; in quem locum Zonaras admonet quartum canonem primæ synodi Nicææ coactæ definire: ψηφίζεσθαι τὸν ἐπίσκοπον παρὰ πάντων τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων ἢ τίνας τοιῶν, ἐγγράφως δὲ καὶ λοιπῶν συναινούντων, *creandum esse episcopum ab omnibus episcopis provinciæ, vel saltem tribus, ceteris etiam per scripta consentientibus*. Itaque videtur Nicænum canonem de sola electione accipere, quemadmodum & Theodorus Balsamon; sed vetus tamen interpres χειροτονίαν *ordinationem* in illo quarto canone concilii Nicæni, & Epiphanius scholasticus lib. 9. c. 16. hist. Tripartitæ ποιεῖσθαι τὰς χειροτονίας, *ut celebrent ordinationes*, ex libro 5. c. 9. Theodoreti, apud quem citatur a patribus Constantinopolitanis idem canon. Gratianus dist. 65. conjungit illum cum altero pari concilii Carthaginensis secundi c. 12. Tres episcopi cum primatis præcepto ordinare debeant episcopum. Vide canonem 5. Arelatensis secundi. *Hæc ille, quæ visa sunt non omittenda.*

Notæ Gabr. Albaspinei Ep. Aur.

AD CANON. III. CONCILII ARELATENSIS I.

Metraphoricè, seu translatione quadam sumpta non existimarim, ut quibusdam placet interpretibus verbum hoc *arma* poni, sed ut imperatoria Constantini benevolentia conciliaretur, qui forte conquerebatur plurimos specie, seu obtentu religionis militiam subterfugere, & ab armis capiendis revocari. Nam non pauci difficillimis illis ante Constantinum temporibus, quibus ecclesia divexaretur, militiam deferebant, eamque ut odiosam aversabantur, & detrectabant; quod pene impossibile esset extra noxam militare, & militibus satis unquam cavere, quin aliquam in idololatriæ speciem impingerent, cum militiæ munia & officia fungerentur: Ut igitur a contemptu belli armisque fugiendis reddita ecclesiæ pace adducerentur Christiani, patres prospexerunt tempore pacis ecclesiæ & imperatorum Christianorum ne militare desinerent: quando illæsa fide stipendia in castris Christianorum imperatorum merere possent. Idem etiam statuerunt patres ut inde intelligerent, & conjecturam facerent imperatores fore, ut si crudelius in ecclesiam sævirent ipsorum edicto, in bellis gerendis milites non obtemperaturos. Itaque patres hoc canone, ut imperatori Christiano obsequerentur, & non solum ab ecclesia, ea quæ ad animi salutem, sed etiam ad imperium stabiliendum attinerent, consequeretur, omnia illa rescinderunt decreta, quibus Christiani a militia revocabantur.

In pace.) Ecclesiæ scilicet, & positis persecutionum procellis.

Abstinere a communione.) Pauco tempore a societate fidelium abstineant: levis castigatio intelligitur, cum ejus modus & tempus non apponuntur.

AD CANON. VI. EJUSDEM CONC.

Baptizati in infirmitate confirmandi sunt: de hujus canonis explicatione plura dicuntur in canone trigesimo nono concilii Elibertini.

AD CANON. VII. EJUSDEM.

Nonnulli hunc canonem de schismaticis & hæreticis interpretantur, eoque statutum putant, ut a reipublicæ administratione excludantur: quorum explicationi, etsi auctoritate sua plurimum apud me valeant, subscribere nequeo; quod ne verbo quidem de schismaticis & hæreticis illo in canone agatur, aut quidquam aliud quod probabilem hujusce sensus inducat suspicionem reperiatur. Deinde si quis ea tempora velit consulere, atque animo repetere, quo anno Constantini, quibusve consulibus hæc lex sit lata, nondum annos quinque aut sex fuisse, cum ipse Constantinus a falsa deorum religione recessisset: ab ethnicis & gentilibus præsidibus, non solum sub Constantino; sed etiam multo post eundem Constantinum a proconsulibus Ethnicis rempublicam, & provincias ipsas esse administratas, satis erit, ut ab ejusmodi explicatione desciscat. Postremo quæro, quam verisimile sit patres, qui in illa aderant provinciali synodo, suffragiis suis aliquid fanxisse, cujus observatio in eorum non effet, sed in principis potestate. Ne quis schismaticus, aut hæreticus quamvis esset provinciæ præses ceterorum communioni sociaretur, decernere quidem & merito poterant: sed eo quod quispiam esset hæreticus ut a reipublicæ administratione removeretur, principis non ecclesiæ erat judicium: illius profecto erat imperium præsidibus abrogare, non ecclesiæ.

Quod vero rem causamque hujusce canonis continet, est quod ecclesiam nostri majores tam prudenti consilio temperabant, ut nullus omnino proficisci posset extra suam diœcesim sine literis communicatoriis, ne fieret communio passiva, & qui in una diœcesi essent excommunicati, in alia communionem adsecuti, Christi corpus & gregem inficerent, *Statuat gravitas vestra, ut unusquisque clericus vel laicus, non communicet in aliena plebe, sine literis episcopi sui. Gratus episcopus dixit, nisi hoc observatum fuerit communio fiet passiva.* Canone 41. concilii Laodicensis, *Non oportet ministrum altaris, vel etiam laicum*

cum ſine canonicis literis, id eſt formata, alicubi proficiſci. Canone ſeptimo Antiocheni, can. 52. Agathenſis, can. 58. concilii Eliberini. Quod cum ita ſit, ſuſpicari neceſſe eſt nobiles & potentes viros, poſtquam alicui provinciæ præfecti (nam patriæ ſuæ præeſſe præfecturamque adſequi nemini concedebatur) eamque adepti eſſent, non ſolum hanc de communicatoriis literis legem, ſed etiam epiſcoporum, in quorum diœceſi ſita eſſet urbs præcipua provinciæ, authoritatem ſpreviſſe. In quos hoc canone animadvertitur, jubenturque cum ejuſmodi literis in provinciam proficiſci, & epiſcopo provinciæ morem gerere: ſed hæc hujuſce canonis verba brevi illuſtratione lubet perſtringere.

Qui ad præſidatum impetu proſiliunt) Chriſtiani quamvis genere inſignes & optimis eſſent familiis nati, a cujuslibet magiſtratus, aut muneris publici petitione abhorrebant, credo propterea quod provinciæ ſibi impoſitæ, atque officio ſatisfacere vix potuiſſent illis temporibus, quin ſeſe idolorum ritibus paganorumque ceremoniis inquinaſſent, aut in aliquod idololatriæ negotium impegiſſent. Quomodo enim fidem per deos, perque Cæſarum ſalutem, ipſis Cæſaribus obſtringere, ſacris deorum intereſſe, ludos dare, ſpectacula edere, militiæ præeſſe & ceteris, quibus ne provinciæ & muneri deeſſe viderentur defungi tenebantur, inviolata & incorrupta fide & religione Chriſtiana potuiſſent? Tertullianus de idolol. cap. 17. *Hinc proxime diſputatio ſuborta eſt, an ſervus Dei, alicujus dignitatis aut poteſtatis, adminiſtrationem capiat, ſi ab omni ſpecie idololatriæ intactum ſe, aut gratia, aut aſtutia etiam præſtare poſſit: ſecundum quod & Joſeph & Daniel mundi ab idololatria, & dignitatem & poteſtatem adminiſtraverunt, in ornamento & purpura extitere totius Ægypti, ſive Babyloniæ. Credamus itaque ſuccedere alicui poſſe, ut in quoquo honore, ut in ſolo honoris nomine incedat, neque ſacrificet, neque ſacrificiis authoritatem ſuam accommodet, non hoſtias litet, non curas templorum deleget, non vectigalia eorum procuret, non ſpectacula edat de ſuo, aut de publico, aut edendis præſit: nihil ſolemne pronunciet vel edicat, ne juret quidem. Jam vero quæ ſunt poteſtatis, neque judicet de capite alicujus vel pudore (feras enim de pecunia) neque damnet, neque prædamnet, neminem vinciat, neminem recludat aut torqueat: ſi hæc credibile eſt fieri poſſe*. Item, *Nam dæmonia magiſtratus ſunt ſæculi hujus, unius collegii inſignia faſces & purpuras geſtans*. Item, *Tu ſi diaboli pompam ejeraſti, quicquid ex ea attigeris, id ſcias eſſe idolol & iam, vel hoc te commonefacias, omnes hujus ſæculi poteſtates dignitates non ſolum alienas, verum & inimicas Dei eſſe, quod per illas adverſus Dei ſervos ſupplicia conſulta ſunt, per illas & pœnæ ad impios paratæ irrogantur*. Eodem concilii Eliberini canones referendi 2. 3. 4. 55. 56. *Magiſtratum vero anno quo agit duumviratum prohibere placet, ut ſe ab eccleſia prohibeat*, quia ſcilicet Chriſtiani præſides vel ſacerdotes, etſi ſub imperio Conſtantini a ſacrificiis & ſolennitatibus publicis ſeſe abſtinere poſſent, nihilominus officium ſuum nequaquam adimplere poterant, quin idololatriæ inſervirent aut faverent: Innocentius primus epiſtola 3. canone 11. *Præterea frequenter quidam ex fratribus noſtris curiales, vel quibuslibet publicis functionibus occupatos, clericos facere contendunt, quibus poſtea major triſtitia, quum de revocandis eis aliquid ab imperatore præcipitur, quam gratia naſcitur de accito. Conſtat enim eos in ipſis muniis etiam voluptates exhibere quas a diabolo inventas eſſe non dubium eſt, & ludorum vel munerum apparatibus, aut præeſſe, aut forſitan intereſſe. Sit certe in exemplum & ſolicitudo & triſtitia fratrum, quam ſæpe protulimus, imperatore præſente, cum pro his ſæpius rogaremus, quam ipſe nobiſcum poſitus cognoviſti, ex quibus non ſolum inferiores clerici ex curialibus: verum etiam in ſacerdotio conſtituti ingens moleſtia, ut redderentur, inſtabat*. Ob hanc cauſam, in illos conſtitutum eſt hoc judicium canonis 56. Quæ cum perſpicua facta ſint, redeo nunc ad explicationem canonis noſtri. Quidam igitur ambitione adducti, aut imperitandi gloria obcæcati, nulla religionis habita ratione magiſtratum petebant & prenſabant; hunc eſſe ſenſum horum *ad præſidatum impetu proſilire*, præter ea quæ adduximus, quæ ſequuntur plurimum ut credam efficiunt, *ut cum cœperint contra diſciplinam publicam agere*, quaſi velit dicere eos impetu, & contra diſciplinam Chriſtianam provinciam petiiſſe, quod in ejus adminiſtratione, ita ſeſe gerere non poſſent quod adverſus diſciplinam publicam aliquid facerent: ita tamen qui peregrinabantur ſi literis communicatoriis, quaſi fidei teſſeram & ſymbolum oſtenderent, ut fratres & fideles quocumque tranſirent, excipiebantur, nihilominus a nullo poterant corrigi, aut abſolvi, & ſi in peregrinatione quicquam animadverſione dignum commiſerant, ad proprium remittebantur epiſcopum; propterea ajunt patres hoc canone *ita tamen*, id eſt, ſi litteras deferant communicatorias: tamen quia diutius in provincia remanere debent, epiſcopis locorum ſubjecti ſunto.

Verum aliam inſtitui apud me horum verborum, *de præſidibus qui fideles ad præſidatum impetu proſiliunt*, ſententiam quærere: quia hæc non ſatis mihi commoda videbatur. Hæc igitur verba ad canonis titulum, non ad ipſum canonem, pertinent; atque hunc, uti opinor, ſenſum habere deprehenduntur, de præſidibus qui contra regulam eccleſiaſticam, non acceptis a ſuo epiſcopo, ut mos erat, literis communicatoriis, impetu quodam ad præfecturas proficiſcuntur. Hæc enim verba *impetu proſiliunt*, ſic intelligo per ſaltum, non habita diſciplinæ eccleſiaſticæ ratione; quemadmodum hodie dicimus eos per ſaltum ad ordines promotos eſſe, qui omiſſa tonſura quam vocant, ad ſuperiores gradus adlecti ſunt.

Qui fideles, hoc eſt, ſi ſunt fideles, quia ſi eſſent catechumeni, aliter erant puniendi:

AD CANON. XIII. EJUSDEM CONC.

Canon hic tripartito dividendus eſt, ut ejus ſententia perſpiciatur, & quid eo tandem ſtatuatur expiſcari poſſimus. Prima parte docent patres qui perſecutionum temporibus vaſa ſacra aut ſcripturas ſanctas tradiderant, vel Chriſtianos traduxerant, ut ait Tertullianus, & ad magiſtratus & præſides detulerant, a gradu & eccleſia deturbandos eſſe; ſi actis publicis non teſtimoniis ad eoſdem hæc ipſa crimina pertinere dignoſcantur. Altera a traditoribus ejuſmodi epiſcopis, etſi quidam eſſent ordinati, ordinationem tamen valere, ſi nihil aliud commeruiſſent. Tertio, admittendum eſſe neminem ad aliquem accuſandum, niſi actis publicis non teſtibus doceret vera eſſe quæ intentaret, quomodo autem docere poſſet actis publicis, accuſationem ſuam omni ſuſpicione vacare, dicetur poſtea.

Omnis Africa duplici malo & calamitate eodem pene tempore puncto pervaſtata & dilacerata fuit: vix enim perſecutiones deſierant, redditaque pace fruebatur, cum repente ſchiſmatis rabies & diſcordia ſucceſſit, quæ eam non minus quam lapſorum & proſtratorum acervi afflictavit & oppreſſit: Optatus lib. 1. *& quoniam traditionis reos principes veſtros fuiſſe monſtratum eſt, conſequens eſt eoſdem fuiſſe authores ſchiſmatis*: ita Africæ eccleſia in duas factiones diſceſſit, & quoniam tanta contentione & partium libidine in ſeſe invicem inveherentur, ſtatuerunt patres Arelatenſes, ut nemo deponeretur ob ea crimina, quæ dum agitaretur eccleſia, & in eam ſævirent imperatores, facta dicebantur, niſi ea actis publicis (ne ſcilicet falſis teſtibus locus daretur) probarentur.

Scripturas ſanctas, Optatus, *inſtrumenta divinæ legis impie tradiderunt ex actis publicis*, delationes libellis & actis publicis præſidum inſerebantur: ex quibus patres probationem eorum quæ objiciebantur petendam eſſe volunt; non vero ex teſtibus: vel acta publica ea poſſunt intelligi, non ſolum quæ a judicibus, ſed etiam quæ ab eccleſia componebantur: de quibus loquitur Optatus. *Sicut ſcripta Nundinarii tunc diaconi teſtantur, & vetuſtas membranarum teſtimonium perhibet, quas dubitantibus proferre poterimus*.

Non verbis nudis, non nudis teſtimoniis.

Si iidem, epiſcopi qui perſecutionum tempore fratres tradiderant.

Ratio ſubſiſtit, nihil aliud contra eos qui ordinati ſunt afferatur, quam ordinantis peccatum.

Non obſit illis ordinatio, non illis obſit, quod a traditore aut lapſo ordinati ſunt, maneant in gradu & officio.

Contra regulam eccleſiaſticam, teſtes ſubornant, quod prohibitum eſſet.

Actis publicis docuerint omni ſe ſuſpicione carere. Hoc eſt, probaverint per acta publica, eum quem accu-

accusarent crimen admisisse, quod objiceretur, puta vasa dominica, scripturas aut fratres tradidisse (ad ea enim quæ in persecutionibus evenerant totus canon est referendus) non enim aliter is qui accusaret actis publicis a suspicione se procul esse poterat docere, nisi iisdem actis reum eum faceret, quem criminaretur, puta proferendo ipsa acta publica ecclesiæ aut præsidum, quæ testarentur, criminis postulatum fratres olim tradidisse & detulisse.

AD CANON. XVII. EJUSDEM CONC.

Conculcare in hoc canone meo quidem judicio idem plane est atque id quod dicitur, can. 10. concil. Carthag. primi, *Ne quis transcendat episcopum collegam suum*, hoc est involare in vicini sui diœcesim, eique parœcias præripere, quod undecimo canone Carthag. secundi, *Pulsare diœcesim & plebes alterius*. Et can. 20. tertii Carthag. *Supergrediatur in diœcesi collegam suum*.

AD CANON. XXIII. EJUSDEM CONC.

Apostatæ qui nullo metu mortis ad ecclesiam revertuntur, post decem annos ea ætate ad communionem admittebantur, can. 46. concilii Eliberini: qui vero futuri judicii timore potius quam peccatorum dolore eam peterent, ne quidem in morte ex hoc canone reconciliabantur.

Epistolæ quarum supra verbo, concilium, meminimus. [a]

a inquit Binius. Extat apud Baron. anu. 314. n. 21.

EPISTOLA CÆCILIANI AD FELICEM.

Cæcilianus parenti Felici salutem.

CUM Ingentius collega meus Augentianum amicum suum conveniret, & inquisisset anno duoviratus mei, an aliquæ scripturæ legis vestræ secundum sacram legem adustæ sunt, quam Galatius unus ex lege vestra publice epistolas salutatorias de basilica protulerit. Opto te, parens carissime, bene valere.

EPISTOLA CONSTANTINI AD [b] Probianum, qua petit Ingentium ad se transmitti.

Imperatores Cæsares, Flavius Constantinus Maximus & Valerius Licinius, ad Probianum proconsulem [c] *Africæ.*

b is esse Petronius Probianus de quo in C. Theod. tit. de appellationibus.
c anno Christi 315. Extat apud August. ep. 68. & Baron. ann. 314. n. 30. videndus quoque Optatus lib. 1. & lib 3 S. Aug. adv. Cresconium.

ÆLianus prædecessor tuus merito, dum vir perfectissimus Verus vicarius præfectorum tunc per Africam vestram incommoda valetudine teneretur, ejusdem partibus functus, inter cetera etiam id negotium, vel invidiam, quæ de Cæciliano episcopo ecclesiæ catholicæ videtur esse commota, ad examen suum atque jussionem credidit esse revocandam. Etenim cum jam Superium centurionem, & Cæcilianum magistratum Aptungitanorum, & [d] Saturninum excuratorem, & [e] Calibium juniorem ejusdem civitatis curatorem, atque Solonem servum publicum suprascriptæ civitatis, præsentes esse fecisset, audientiam præbuit competentem: adeo ut cum Cæciliano fuisset objectum, quod a Felice eidem episcopatus videretur esse delatus, cui divinarum scripturarum proditio atque exustio videretur objecta; innocentem de eo Felicem fuisse constiterit. Denique cum Maximus Vigentium *, decurionem Ziquensium civitatis, epistolam Cæciliani ex divino jure falsasse contenderet: eumdem ipsum Vigentium suspensum actis quæ suberant pervidimus, & ideo mi-nime tortum, quod se decurionem Ziquensium civitatis asseveraverit. Unde volumus, ut eumdem ipsum Vigentium sub idonea prosecutione ad comitatum meum Constantini Augusti mittas; ut illis qui impræsentiarum agunt, atque diuturnis diebus interpellare non desinunt, audientibus, & coram assistentibus apparere & intimari possit, frustra eos Cæciliano episcopo invidiam comparare, atque adversus eum violenter insurgere voluisse. Ita enim fiet, ut omissis, sicut oportet, ejusmodi contentionibus, populus sine dissensione aliqua religioni propriæ cum debita veneratione deserviat.

d Stationarium. alias dicitur Claudius seu Calidus Saturianus. Calidium Gratianum
* Ingentium

Quinque aliæ epistolæ eodem spectantes, ex appendice ad 7. libros Optati Milevitani ep. contra Parmenianum.

I.

Epistola Constantini ad episcopos partis Donati desuper nomine Cæciliani.

CONSTANTINUS AUGUSTUS EPISCOPIS.

ANte paucos quidem dies juxta postulatum vestrum hoc mihi placuerat, ut ad Africam [a] reverteremini, ut illic omnis causa, quæ vobis adversus Cæcilianum competere videtur, ab amicis meis quos elegissem, cognosceretur, atque finem debitum reciperet, &c. supra pag. 441. A.

II.

Ubi promittit Constantinus ad Africam se venturum, ut inter Cæcilianum & Donatum de schismate in Africa facto judicet.

CELSO VICARIO [b] AFRICÆ.

PErseverare Menalium [c] eum quam jamdudum susceperat insania ceterosque qui a veritate Dei digressi errori se pravissimo [d] dederunt, proxima etiam tuæ gravitatis scripta testata sunt, quibus inhærentem te jussioni nostræ [e] de merito seditionis ipsorum, eoque tumultu quem apparabant, inhibitum esse memorasti, frater carissime. Unde quoniam ex eo patuit ipsos nefarias res cogitasse, quod cum statuissem inter ipsos & Cæcilianum plenissime super allegationibus diversis requirere, præsentiæ meæ [f] susceptam fugam subtrahere laboraverunt, hoc ipso turpissimo facto confessi ad ea se redire properare, quæ & antea fecerant & nunc agere perseverant: at cum constet minime unumquemque propria penitus delicta lucrari, etiamsi paulisper eorum fuerit coercitio dilata, mandandum gravitati tuæ duxi, ut interim quidem eosdem omittas, & dissimulandum super ipsos esse cognoscas. Verum lecta hac epistola, tam Cæciliano quam iisdem palam facias, quod cum favente pietate divina Africam venero, plenissime universis tam Cæciliano, quam his qui contra eum agere videntur lecto dilucido judicio demonstraturus sum, quæ & qualis summæ divinitati sit adhibenda veneratio & cujusmodi cultu delectari videatur adhibito etiam diligenti examine ea quæ nunc aliqui exinde [g] inlecebris mentis ignorantiæque occultare se putant: plenissime sum reperturus atque in lucem facturus venire. Easdem perso-

perſonas quæ res iſtiuſmodi concitant, faciunt-que, ut non cum ea qua oportet veneratione ſummus Deus colatur, perdam atque diſcutiam. Cumque ſatis clareat neminem poſſe beatitudines martyris eo genere conquirere quod alienum a veritate religionis & incongruum eſſe videatur eos quos contra fas & religionem ipſam recognovero reoſque violentes competentis venerationis deprehendero ſine ulla dubitatione inſaniæ obſtinationiſque temerariæ faciam merita exitia perſolvere. Scire itaque pro certo quæ habere debeant, ad pleniſſimam fidem ſalute etiam teſte invocata, quod tam ſuper plebe quam ſuper clericis his qui primi ſunt, ſum diligentiſſime quæſiturus, idque judicaturus quod veriſſimum & religioſiſſimum eſſe manifeſtum ſit: demonſtraturus etiam iiſdem, qui & qualis divinitati cultus adhibendus ſit. Nam nequaquam me aliter maximum reatum effugere poſſe credo, quam ut hoc, quod improbe fit, minime exiſtimem diſſimulandum: cum nihil potius a me agi pro inſtituto meo ipſiuſque principis munere oporteat, quam ut diſcuſſis erroribus omnibuſque temeritatibus amputatis, veram religionem univerſos concordemque ſimplicitatem atque meritam omnipotenti Deo culturam præſentare perficiam.

III.

Exemplum epiſtolæ præfectorum palatio ad Celſum Vicarium.

PETRONIUS, ANNIANUS ET JULIANUS

Domitio Celſo vicario Africæ.

QUoniam Lucianum, Capitonem, Fidentium & Naſutium epiſcopos & Mammarium presbyterum, qui ſecundum cæleſte preceptum domini Conſtantini maximi, invicti ſemper Auguſti, ad Gallias cum aliis legis ejus hominibus venerant, dignitas ejus ad lares proprios venire præcepit, angarialem his cum annonaria competentia uſque ad Arelatenſem portum, ſecundum imperatum æternitatis ejuſdem clementiſſimi principis dedimus, frater, qua inde Africam navigent. Quod ſolertiam tuam literis noſtris ſcire conveniat. Optamus te, frater, feliciſſimum bene valere. Hilarius princeps obtulit IV. Kalendas Maias. Triberis.

IV.

Exemplum epiſtolæ Conſtantini ad Catholicam.

CONSTANTINUS AUGUSTUS UNIVERSIS epiſcopis per Africam, & plebi eccleſiæ catholicæ.

QUod fides debuit, quantum prudentia valuit, prout puritas potuit, tentaſſe me per omnia humanitatis & moderationis officia optime ſcitis, ut, juxta magiſteria legis noſtræ, pax illa ſanctiſſimæ fraternitatis, cujus gratiam Deus ſummus famulorum ſuorum pectoribus immiſcuit, ſtabilita per omnem concordiam teneretur. Sed quia vim illam ſceleris infuſi, paucorum licet, ſenſibus pervicaciter inhærentem, intentionis noſtræ ratio non potuit edomare, favente adhuc ſibi huic nequitiæ patrocinio, ut extorqueri ſibi omnia non ſinerent, in quo ſe deliquiſſe gauderent. Spectandum nobis eſt, dum totum hoc per paucos ſedit, in populum omnipotentis Dei miſericordia mitigetur. Inde enim remedium ſperare debemus, cum omnia bona vota, & facta referuntur. Verum dum cœleſtis medicina procedat, hactenus ſunt conſilia noſtra moderanda, ut patientiam percolamus, & quidquid inſolentia illorum pro conſuetudine intemperantiæ tentat aut facit, id totum tranquillitatis virtute toleremus. Nihil ex reciproco reponatur injuriæ: vindictam enim, quam Deo ſervare debemus, inſipientis eſt manibus uſurpare: maxime cum debeat fides noſtra confidere, quidquid ab hujuſmodi hominum furore patietur, martyrii gratia apud Deum eſſe valiturum. Quid eſt enim aliud in hoc ſæculo in nomine Dei vincere, quam inconditos hominum impetus quietæ legis populum laceſſentes, conſtanti pectore ſubſtinere? Quod ſi obſervaverit veſtra ſinceritas, cito videbitis per gratiam ſummæ divinitatis, ut langueſcentibus eorum inſtitutis vel moribus, qui ſe miſerrimæ contentionis vexillarios præbent, ſciant omnes non debere ſe paucorum perſuaſione pereuntes ſempiterno letho dare, quo poſſint pœnitentiæ gratia, ſemper vitæ æternæ, correctis erroribus ſuis, integrati. Valete voto communi per ſæcula jubente Deo, fratres cariſſimi.

V.

Exemplum epiſtolæ Conſtantini, cum ſcripto epiſcoporum Numidarum: ubi hæretici tulerunt baſilicas, ut ad aliam baſilicam faciendam ſibi locum, vel domum eis dent.

CONSTANTINUS VICTOR MAXIMUS ac triumphator ſemper Auguſtus, Zeuzio, Gallico, Victorino, Sperantio, Januario, Felici, Creſcentio, Pantio, Victori, Babbutio, Donato epiſcopis.

CUM ſummi Dei, qui hujus mundi auctor & pater eſt, cujus beneficio vitam carpimus, cœlum ſuſpicimus, humana etiam ſocietate gaudemus, hanc voluntatem eſſe conſtet, ut omne humanum genus in commune conſentiat, & quodam ſocietatis affectu, quaſi mutuis amplexibus glutinetur: non dubium eſt hæreſes & ſchiſma a diabolo, qui caput eſt malitiæ, proceſſiſſe. Et ideo quidquid ab hæreticis geritur, ejus inſtinctu fieret, qui eorum ſenſus, mentes, cogitationeſque poſſidet, nulla dubitatio eſt. Nam cum ejuſmodi homines in ſua poteſtate redegerit, iiſdem uſquequaque dominatur. Quid autem boni efficere inſanus, perfidus, inreligioſus, profanus, Deo contrarius, eccleſiæ ſanctæ inimicus poteſt, qui a Deo ſancto, vero, juſto, ſummo, atque omnium domino recedens qui nos conſtituit & in hac luce produxit, qui ſpiritum ad vitam, quam carpimus, dedit, & qui nos id quod ſuum eſſe voluit, & omnia ſua voluntate perfecit, ad diaboli partem prono errore decurrit? Sed quia ſemel poſſeſſus animus a malo, neceſſe eſt doctoris ſui operibus inſtare, ea perficiat quæ æquitati & juſtitiæ contraria videantur, idcirco, hi qui a diabolo poſſeſſi ſunt, ejus falſitati & nequitiæ obſequuntur. Non autem miratum eſt a bonis improbos, diſcedere. Nam ſic recte proverbio ſignatum eſt, pares cum paribus congregari: qui malo impiæ mentis infecti ſunt, neceſſe eſt a noſtra ſocietate diſſideant. Homo ſiquidem malus ut ſcriptura loquitur, de malo theſauro pro-

fert mala : bonus vero ex bono profert bonum. Sed quia, ut dictum est, hæretici & schismatici, qui bonum relinquentes & malum sectantes, ea perficiunt quæ Deo displiceant, diabolo, qui eorum pater est, adprobantur adhærere, rectissime & sapienter gravitas vestra facit, & secundum sanctum fidei præceptum, ab eorum perversis contentionibus temperando, & iisdem remittendo quod idem sibi indebitum atque alienum usurpare contendunt: ne, sicuti est eorum perversitas maligna & perfida, ad seditiones usque prorumperent, & inter turbas atque concentus sui similes incitarent, atque ita aliquid existeret, quod sedari non oporteret. Sceleratum quippe eorum propositum semper requirit diaboli opera perficere. Et ideo cum a sacerdotibus Dei per patientiam cum ipso suo patre *superant: sibi hi qui cultores Dei summi gloriam, illi vero damnationem comparant, & condigna supplicia. Ex hoc quippe majus Dei summi existat justiusque judicium, quod eos æquo animo tolerat, & patientia condemnat, his omnia quæ ab ipsis processerunt, sustinendo. Deus siquidem se omnium vindicem promisit. Et ideo cum vindicta Deo permittitur, acrius de inimicis supplicium sumitur. Quod vos nunc famulos & sacerdotes Dei libenter feciſſe cognovi, & satis gratulatus sum, quo de impiis & sceletatis, sacrilegis & profanis, perfidis & inreligiosis, & Deo ingratis, & ecclesiæ inimicis nullam vindictam poscitis, & ut idem potius ad veniam pertineant, postulatis. Hoc est vere ac penitus Deum nosse, hoc est præceptis insistere, hoc est feliciter credere, hoc est vere sentire, hoc est scire, quod major vindicta in contrarios ecclesiæ provocetur, cum iisdem in sæculo parcitur. Accepta igitur epistola sapientiæ & gravitatis vestræ, comperi hæreticos sive schismaticos eam basilicam ecclesiæ catholicæ, quam in Constantina civitate jusseram fabricari, solita improbitate invadendam putasse, & frequenter tam a nobis quam a judicibus ex nostra jussione commonitos, & reddere, quod suum non erat, noluisse, vos autem imitatores patientiæ Dei summi, eorum malitiæ placida mente, ea quæ vestra sunt, relinquentes, & potius locum vobis invicem alium fiscalem scilicet poscere. Quam petitionem, more instituti mei, libenter amplexus sum, & statim ad rationalem competentes dedit, ut domum bonorum nostrorum transgredi faciat, cum omni jure suo, ad domum ecclesiæ catholicæ, quam prompta liberalitate donavi, ac vobis tradi protinus jussi. In quo tamen loco sumptu fiscali basilicam erigi præcepi, ad consularem quoque scribi mandavi Numidiæ, ut ipse in ejusdem ecclesiæ fabricatione in omnibus sanctimoniam vestram juvaret: Lectores etiam ecclesiæ catholicæ, & hypodiacones, reliquos quoque instinctu memoratorum quibusdam pro moribus ad munera, vel ad decurionatum vocati sunt, juxta statutum legis meæ ad nullum munus statui evocandos. Sed & eos, qui ducti sunt hæreticorum instinctu, jussimus protinus molestis perfunctionibus absolvi. De cetero etiam legem meam super ecclesiasticos catholicos datam custodiri, mandavi: quæ omnia ut vestræ patientiæ palam fierent, harum literarum testificatione perscripta sunt. Et utinam quidem hæretici vel schismatici aliquando suæ saluti providerent, & detersis eorum tenebris ad visionem veræ lucis oculos aperirent, & a diabolo secederent & ad Deum qui unus & verus, qui omnium judex est, vel sero confugerent. Sed quia constat eos in sua malitia manere, & in suis facinoribus mori velle, sufficit iisdem commonitio nostra, & præcedens assidua cohortatio. Si enim jussionibus nostris obtemperare voluissent, ab omni malo liberarentur. Nos tamen, fratres, sequamur quæ nostra sunt, mandatis instemus, custodiamus divina præcepta, ex bonis actibus vitam nostram ab erroribus vindicantes; favente Dei misericordia, per rectum limitem dirigamus.

INCIPIUNT GESTA, QUIBUS [1]

[a] Et ex appendice Optati brev.

constat traditorem Silvanum, qui cum ceteris ordinavit Majorinum, cui Donatus successit.

CONstantino maximo Augusto & Constantino juniore nobilissimis Cæsarib. [b] conss. Idibus Decembribus. Sexto Thamugudiensi inducto, & applicito Victore grammatico, adsistente etiam Nundinario diacono, Zenofilus vir clarissimus consularis dixit, Quis vocaris? Respondit, Victor. Zenofilus V. C. consularis dixit. Cujus conditionis es? Victor dixit, Professor sum literarum Romanarum, grammaticus Latinus. Zenofilus V. C. consul. dixit: Cujus dignitatis es? Victor dixit, Patre decurione Constantinienſium, avo milite, in comitatu militaverat. Nam origo nostra de sanguine Mauro descendit. Zenofilus V. C. consul. dixit: Memor fidei & honestatis tuæ simpliciter designa, quæ causa fuerit dissensionis inter Christianos. Victor dixit, Ego dissensionis originem nescio: unus sum de populo Christianorum. Siquidem cum essem apud Carthaginem, Secundus episcopus cum Carthaginem tandem aliquando veniſſet, dicuntur inveniſſe Cæcilianum episcopum, nescio quibus non recte constitutum: illi contra alium instituerunt. Inde illic apud Carthaginem cœpta dissensio est: & inde originem scire dissensionis plene non possum, quoniam semper civitas nostra unam ecclesiam habet, & si habuit dissensionem, nescimus omnino. Zenofilus V. C. consul. dixit: Silvano communicas. Victor respondit, Ipsi. Zenofilus V. C. consul. dixit, Cur ergo intermisso eo, cujus innocentia probata est? & adjecit, Adseveratur præterea te aliud certissime scire, quod Silvanus traditor sit: de eo confitere. Victor respondit, Hoc nescio. Zenofilus vicarius consularis Nundinario diacono dixit: Negat Victor scire, quod Sylvanus traditor sit. Nundinarius diaconus dixit: Scit ipse, nam tradidit codices Victor respondit, Eugeram hanc tempestatem. &, si mentior peream. Cum incursum paterem repentinæ persecutionis, fugimus in montem Bellonæ. Ego sedebam cum Marte diacono, & Victor presbyter, cum ab eodem Marte quærerentur codices omnes, negavit se habere. Tunc Victor dedit nomina omnium lectorum: Ventum est ad domum meam: cum absens essem ascensum est a magistratibus, & sublati sunt codices mei. Cum ego veniſſem, inveni codices sublatos. Nundinarius diaconus dixit: Tu ergo respondisti apud acta, quoniam dedisti codices: quare negantur hæc quæ prodi possunt? Zenofilus V. C. consul.

[b] Anno Christi 320 [1] consule non 306. ut fuit Baronius.

Vi-

(1) Ut late probat Valesius in Dissertat. de Schismate Donatist. & ex eo Pagius ad ann. Christi 306. n. 27 & seqq.

Victori dixit: Simpliciter confitere, ne strictius interrogeris. Nundinarius diaconus dixit; Legantur acta. Zenofilus V. C. consul dixit; Legantur. Et dedit Nundinarius, & exceptor recitavit, Diocletiano VIII. & Maximiano VII. consulib. XIV. Kalendas Junias, ex actis Munatii Felicis F. P. P. curatoris coloniæ Cirthensium. Cum ventum esset ad domum in qua Christiani conveniebant, Felix F. P. P. curator Paulo episcopo dixit: Proferte Scripturas legis, & si quid aliud hic habetis, ut præceptum est, ut jussioni parere possitis. Paulus episcopus dixit: Scripturas lectores habent, sed nos quod hic habemus, damus. Felix F. P. P. curator Paulo episcopo dixit; Ostende lectores, aut mitte ad illos. Paulus episcopus dixit: Omnes cognoscitis. Felix F. P. P. curator reipublicæ dixit: Non eos novimus. Paulus episcopus dixit: Novit eos officium publicum, id est, Edesius, & Junius exceptores. Felix F. P. P. curator reipublicæ dixit: Manente ratione de lectoribus quos demonstrabit officium, vos quod habetis date. Sedente Paulo episcopo, Montano & Victore, Deusatelio & Memorio presbyteris, adstante Marte cum Helio diacono, Marcuclio, Catullino, Silvano & Carosо subdiaconis, Januario Meraclo, Fructuoso, Miggine, Saturnino, Victore & ceteris fossoribus, contra scribente Victore Ausidii, in brevi sic: Calices duo aurei: item calices sex argentei: urceola sex argentea: cucumellum argenteum: lucernæ argenteæ septem: cereofala duo: candelæ breves æneæ cum lucernis suis septem: item lucernæ æneæ undecim, cum catenis suis: tunicæ muliebres LXXXII. mafortea XXXVIII. tunicæ viriles XVI. caligæ viriles paria XIII. caligæ muliebres paria XLVII. coplæ rusticanæ XIX. Felix F. P. P. curator reipublicæ Marcuclio, Silvano, & Carosо fossoribus dixit: Proferte hoc quod habetis. Silvanus, & Carosus dixerunt: Quod hic fuit, totum hoc ejecimus. Felix F. P. P. curator reipublicæ Acuclio, Silvano, & Carosо dixit: Responsio vestra actis hæret. Posteaquam perventum est in bibliothecam, inventa sunt armaria inania: ibi protulit Silvanus capitula argentea, & lucernas argenteas, quod diceret se post orcam eas invenisse. Victor Ausidi Silvano dixit. Mortuus fueras si non illas invenisses. Felix F. P. P. curator reipublicæ Silvano dixit; quære diligentius ne quid hic remanserit. Silvanus dixit: Nihil remansit, totum hoc ejecimus. Et cum apertum esset triclinium, inventa sunt ibi dolia IV. & orcæ sex. Felix F. P. P. curator reipublicæ dixit: Proferte scripturas quas habetis, ut præceptis imperatorum & jussioni parere possimus. Catulinus protulit codicem unum pernimium majorem. Felix F. P. P. curator reipublicæ Marcuclio & Silvano dixit. Quare unum tantummodo codicem dedistis? Proferte scripturas quas habetis Catulinus & Marcuclius dixerunt: Plus non habemus, quia subdiacones sumus: sed lectores habent codices. Felix F. P. P. curator reipublicæ Marcuclio & Catulino dixit: Monstrate nobis lectores. Marcuclius & Catulinus dixerunt, Non scimus ubi maneant. Felix F. P. P. reipublicæ Catulino & Marcuclio dixit: Si ubi manent non nostis, nomina eorum dicite. Catulinus & Marcuclius dixerunt; Nos non sumus proditores: ecce sumus: jube nos occidi. Felix F. P. P. curator reipublicæ dixit: Recipiantur. Et cum ventum esset ad domum Eugeni, Felix F. P. P. curator reipublicæ dixit Engenio: Profer scripturas quas habes, ut præcepto parere possis: & protulit codices quatuor. Felix F. P. P. curator reipublicæ Silvano, & Carosо dixit. Demonstrate ceteros lectores. Silvanus & Carosus dixerunt: Jam dixit episcopus, quia Edusius & Junius exceptores omnes noverunt. Ipsi tibi demonstrent ad domos eorum. Edunius & Junius exceptores dixerunt: Nos eos demonstramus, domine. Et dum ventum fuisset ad domum Felicis sarsoris, protulit codices quinque. Et cum ventum esset ad domum Victorini, protulit codices octo. Et cum ventum fuisset ad domum Projecti, protulit codices v. majores, & minores 11. Et cum ad grammatici domum ventum fuisset, Felix F. P. P. curator Victori grammatico dixit: profer scripturas quas habes, ut præcepto parere possis. Victor grammaticus obtulit codices 11. & quiniones quatuor Felix F P. P. curator Victori dixit: Profer scripturas, plus habes. Victor grammaticus dixit, Si plus habuissem, dedissem. Et cum ventum fuisset ad domum Eutici Cesarienſis, Felix F. P. P. curator Euticio dixit: Profer scripturas quas habes, ut præcepto parere possis, Euticius dixit; Non habeo. Felix F. P. P. curator Euticio dixit: Professio tua actis hæret. Et cum ventum fuisset ad domum Coddeonis, protulit uxor ejus codices sex. Felix F. P. P. curator reipublicæ dixit: Quære, ne plus habeatis: profen. Mulier respondit; Non habeo. Felix F. P. P. curator reipublicæ, Bovi servo publico dixit: intra & quære, ne plus habeat Servus publicus dixit; Quæsivi, & non inveni Felix F. P. P. curator reipublicæ Victorino, Silvano, & Carosо dixit: Si quid minus factum fuerit, vos contingit periculum. Quibus lectis, Zenofilus V. C. consul. Victori dixit. Confitere simpliciter. Victor respondit, Non fui præsens. Nundinarius diaconus dixit: Legimus epistolas episcoporum factas a Forte: & legit exemplar libelli traditi episcopis a Nundinario diacono. Testis est Christus & angeli ejus, quoniam tradiderunt quibus communicastis, id est; Silvanus a Cirtha traditor est & fur rerum pauperum. Quod omnes vos episcopi, presbyteri, diacones, seniores scitis de quadringentis follibus Lucillæ clarissimæ fœminæ, pro quo vobis conjurastis ut fieret Majorinus episcopus: & inde factum est schisma. Nam & Victor Fullo, vestri præsentia & populi, dedit solles viginti, ut factus esset presbyter, quod scit Christus & angeli ejus: & recitatum est exemplum epistolæ Purpurius episcopus Silvano coepiscopo in domino salutem. Venit ad me Nundinarius diaconus filius noster, & petiit has literas deprecatorias a me, ad te, sanctissime, dirigerem, ut si fieri posset, pax inter te & ipsum fit: hoc enim volo fieri, ut nemo sciat, quid inter nos agatur. Si volueris scripto tuo * ut & ego solus ibi in re præsenti veniam, & dissensionem ipsam de inter vos amputem. Manu sua enim mihi tradidit libellum rei gestæ, pro qua causa fuerit tuo præcepto lapidatus. Non est verum, ut pater castiget filium contra veritatem, & scio quia vera sunt, quæ in libello mihi tradito sunt conscripta. Quære remedium, quomodo poterit ibi malignitas ista extingui, ante quam flamma exurgat, quæ post demum extingui non poterit sine sanguine spiritali. Adhibete conclericos & seniores plebis ecclesiasticos viros, & inquirant diligenter, quæ sunt istæ dissensiones,

nes, ut ea quæ sunt secundum fidei præcepta, fiant. Non declinabis ad dexteram vel ad sinistram. Libenter autem commodare nolis malis instructoribus qui nolunt pacem. Omnes nos occidistis: & alia manu, vale. Item & exemplum epistolæ * clericis & senioribus Cirthensium in domino æternam salutem. Clamat Moyses ad omnem senatum filiorum Israel, dixitque illis, quæ dominus jubeat fieri; sine consilio seniorum nihil agebatur. Ita ne & vos carissimi, quos scio omnem sapientiam cœlestem & spiritalem habere, omni vestra virtute cognoscite quæ sit dissensio hæc, & perducite ad pacem. Dicit enim Nundinarius diaconus, quod nihil vos lateat, unde hæc dissensio est inter carissimum nostrum Silvanum & ipsum. Tradidit enim mihi libellum, in quo omnia sunt conscripta. Dixit enim & vos non latere. Ego scio quia auris non est bonum. Quærite remedium quomodo extinguatur hæc res sine periculo animæ vestræ, ne subito cum personam accipitis in judicio, ruatis. Justum judicium inter partes judicate secundum gravitatem vestram & Justitiam. Cayete vobis ne declinetis in dexteram, neque in sinistram. Dei res agitur, qui scrutatur cogitationes singulorum: elaborate, nemo sciat, quæ sit conjuratio hæc: vestra sunt, quæ libello continentur, non est bonum. Dicit enim dominus; Ex ore tuo condemnaberis, & ex ore tuo justificaberis. Item alia recitata, * fratri carissimo Fortis in domino æternam salutem. Venit ad me filius noster Nundinarius diaconus, & retulit ea, quæ inter te & illum contigerint, ut præ malivoli interceſſu, qui vult animas vestrorum a via veritatis avertere. Cum audirem mente defectus sum, quod talis dissensio inter nos venit. Dei enim sacerdos ut ad hoc veniat quod non nobis expediat * fiat. Nunc ergo petite eum, ut quod potest, cum ipso pax domini salvatoris Christi sit. Non ad publicum veniamus, & a gentibus damnemur. Scriptum est enim: Videte ne dum mordetis, & causamini inimicitiam, ab invicem consumamini. Ergo peto dominum, ut tollatur de medio nostrum hoc scandalum, ut possit res Dei cum gratiarum actione celebrari, domino dicente: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Quæ pax poterit esse, ubi dissensio est? æmulationes sunt. Nam *** cum ego a milite essem aff* separatus & in illo veniſſem, cum injuria tali, Deo commendavi animam meam, & remisi tibi, quia Deus videt mentes hominum & eorum, sive a te ad illos perductus sum: sed Deus nos libgravit, & tecum servimus. Ergo, sicuti dimissum est nobis, & vos reconciliamini paci, ut in nomine Christi possimus cum gaudio pacem celebrare. Nemo sciat. Fratribus, & filiis, clero & senioribus, Fortis in domino æternam salutem. Venit ad me filius meus Nundinarius diaconus vester, & retulit ea quæ contra vos sunt gesta, nec non utique debuit a vobis componi, ne ventum esset ut talem insaniam passi, a quibus lapidarentur pro veritate, quod & vos & nos scimus, sicuti nobis retulistis, & scriptum est. Non est sapiens quisquam inter vos, qui possit judicare inter fratres? sed frater cum fratre judicio contendit, & hoc apud infideles, sicuti vos nunc in judicio contenditis. Sic ad hoc exilitum est ut gentibus demus tale exemplum, ut qui per nos Deo credebant, ipsi nobis maledicant, cum ad publicum pervenimus? Ergo, ne ad hoc veniatur, vos qui A spiritales estis, facite ut nemo sciat, ut cum pace pascha celebremus, & hortemini eos paci reconciliari, & dissensio non sit, ne cum ad publicum ventum fuerit, incipiatis & vos periclitari si hoc factum fuerit, & postea vobis imputetis. Dabitis quam plurime, tu possessor Donati presbyter, singuli Valeri, & Victor qui omnia, scitis acturum date operam ut pax sit vobiscum. Item alia recitata * In domino æternam salutem. Pervenit ad nos Nundinarius filius tuus non tantum ad me, sed & ad fratrem nostrum Fortem, & gravem querelam referens. Miror gravitati tuæ, sic te egisse cum filio, quem tu nutristi & ordinasti. Si enim ædificium terræ structum sit, non additur quid cœleste, quod per manum sacerdo- B tis ædificatur. Sed non est tibi mirandum, scriptura dicente, Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Et iterum dicit: Potius dilexerunt homines tenebras magis quam lucem, sicuti & tu facis. Sufficiat vobis, omnia scire: super quod & pater noster Fortis tibi scripsit. Nunc petierim de caritate tua, frater benignissime, ut suppleas dictum Isaiæ prophetæ, Expellite malignitatem de animis vestris, & venite, disputemus, dicit dominus. Et iterum: Projicite malum de medio vestrum. Sic & tu fac. Subjuga & averte seditiones, quæ noluerunt esse pacem inter te & filium tuum: sed filius tuus Nundinarius in pace tecum pascha celebret, ne res ad publicum veniat præterea C jam omnibus nobis nota. Rogaverim te frater benignissime, mediocritatis meæ compleas petitionem. Nemo sciat. Item alia recitata. Fratri Forti Sabinus in domino æternam salutem. Quæ sit caritas juxta omnes collegas, certus sum peculiariter, tamen secundum Dei voluntatem qui dixit, Quosdam diligo super animam meam, Silvanum te coluisse certus sum. Quare non dubitavi hæc scripta ad te dare, quia scripta tua ad eum facta dari feci propter nomen Nundinarii, & qui impigre agit, semper res Dei impetu procedit. Ne prætendas excusationem. Occupatio namque nos diebus istis stringet, incunctanter commovet circa hæc usque ante diem solemnissimum paschæ, ut per te fiat pinguissima pax, ut di- D gni cohæredes Christi inveniamur, qui dixit: pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Et iterum, Peto ut facias: & alia manu, Opto te in domino bene valere, & nostri memorem esse. Vale. Sed rogo te, Nemo sciat. Quibus lectis Zenofilus V. C. consularis dixit & actis & literis quæ recitatæ sunt, traditorem constat esse Silvanum, & Victori dixit: Simpliciter confitere, utrum scias eum aliquid tradidisse. Victor dixit, Tradidit, sed non me præsente. Zenofilus V. C. consul. dixit; Quid administrabat tunc Silvanus in clero? Victor respondit, Sub E Paulo episcopo orta est persecutio, & Silvanus subdiaconus fuit. Nundinarius diaconus respondit: Quando ventum est illic, ait, ut factus esset episcopus, respondit populus; Alius fiat, exaudi Deus. Zenofilus V. C. consul. Victori dixit: Dictum est a populo, Silvanus traditor? Victor dixit, Ego ipse luctatus sum. Episcopus. Zenofilus V. C. consul. Victori dixit: Ergo sciebas traditorem? de hoc confitere. Victor respondit, Traditor fuit. Nundinarius diaconus dixit, Vos seniores clamabatis: Exaudi Deus civem nostrum, ille traditor est. Zenofilus V. C. consul. Victori dixit; Clamasti ergo populo, quod traditor esset Silvanus, & non deberet fieri episcopus? Victor dixit: Clamavi & ego, & po-

pulus

pulus. Nos enim civem noſtrum petebamus integrum virum. Zenofilus V. C. conſul. dixit, Quia cauſa putabatis eum non mereri? Victor dixit: Integrum petebamus, & civem noſtrum: ſciebam enim cauſam imperatorum ad hoc nos eſſe venturos: dum enim talibus committitur. * Item inductis & adplicitis Victore Samſurici, & Saturnino foſſorib. Zenofilus V. C. conſul. dixit; Quis vocaris? Reſpondit, Saturninus. Zenofilus vicarius dixit; Cujus conditionis es? Saturninus reſpondit, Foſſor. Zenofilus V. C. conſul. dixit, Silvanum ſcis eſſe traditorem? Saturninus dixit, Scio lucernam tradidiſſe argenteam. Zenofilus V. C. conſul. Saturnino dixit, Quid aliud? Saturninus reſpondit, Aliud neſcio, niſi quia depoſt orcam eam ejecit. Et remoto Saturnino Zenofilus V. C. conſul. dixit adſtanti: Et tu, quis vocaris? Reſpondit, Victor Samſurici. Zenofilus V. C. conſul. dixit, Cujus conditionis es? Victor dixit, Artifex ſum. Zenofilus V. C. dixit: Tabulam argenteam quis tradidit? Victor reſpondit, Non vidi: quod ſcio, hoc dico. Zenofilus V. C. conſul. dixit Victori, Licet jam conſtiterit ex reſponſione eorum qui ſupra ſunt interrogati, tamen tu confitere, utrum Silvanus traditor ſit. Victor dixit, Secundo petito: quomodo hoc dimiſit ut duceremur ad Carthaginem, ore ipſius epiſcopi audivi. Data eſt mihi lucerna argentea, & capitulata argentea, & has tradidi. Zenofilus V. C. dixit Victori Samſurici: A quo audiſti? Victor dixit, A Silvano epiſcopo. Zenofilus V. C. conſul. Victori dixit, Ab ipſo audiſti quod tradidiſſet? Victor dixit, Ab ipſo audivi quod ſuis manibus tradidiſſet illas. Zenofilus V. C. dixit, Ubi audiſti? Victor dixit, In baſilica. Zenofilus V. C. conſul. dixit, Apud Conſtantinam? Victor dixit: Ibi cœpit alloqui populum dicens, De quo dicunt me traditorem eſſe? de lucerna & capitulata. Zenofilus vicarius conſul. Nundinario dixit: Quid aliud putas ex his eſſe quærendum? Nundinarius dixit: De cupis fiſci, quis illas tulit. Zenofilus vicarius conſul. Nundinario dixit: In templo Serapis fuerunt, & tulit illas Purpurius epiſcopus: acetum quod habuerunt, tulit illud Silvanus epiſcopus, Donatius presbyter, & Lucianus. Zenofilus V. C. conſul. Nundinario dixit: Sciunt id factum qui adſiſtunt? Nundinarius reſpondit, Sciunt. Diaconus Saturninus dixit: Dicebant majores noſtri quia ſublatæ ſunt. Zenofilus V. C. conſul. dixit, A quo ſublatæ dicuntur? Saturninus dixit, A Purpurio epiſcopo, & acetum a Silvano & Donatio & Luciano presbyteris, & Luciano diacono. Nundinarius dixit: Viginti folles dedit, & factus eſt preſbyter Victor. Saturninus dixit, * & cum diceret, Zenofilus V. C. conſul. Saturnino dixit; Cui dedit? Saturninus dixit, Silvano epiſcopo. Zenofilus V. C. conſul. Saturnino dixit; Ergo ut fieret presbyter, Silvano epiſcopo viginti folles præmium dedit? Saturninus dixit. Dedit. Zenofilus V. C. conſul. Saturnino dixit. Ante Silvanum poſitum eſt? Saturninus dixit, Ante cathedram epiſcoporum. Zenofilus V. C. conſul. Nundinario dixit: A quo pecunia ſublata eſt? Nundinarius dixit, Ipſi epiſcopi diviſerunt eam inter ſe. Zenofilus V. C. conſularis Nundinario dixit: Donatum deſideras exhiberi? Nundinarius dixit; Utique veniat, de quo clamavit populus biduo poſt * pare: Exaudi Deus, civem noſtrum volumus. Zenofilus V. C. conſul. Nundinario dixit; Certe clamavit hoc populus? Reſpondit, Clamavit. Zenofilus V. C. conſul. Saturnino dixit: Traditorem clamavit Silvanum? Saturninus dixit. Utique. Nundinarius dixit: Quando factus eſt epiſcopus non illi communicavimus, quia dicebatur proditor eſſe. Saturninus dixit, quod dicit verum eſt Nundinarius dixit: Vidi quia Mutus harenarius tulit in collo. Zenofilus V. C. conſul. Saturnino dixit: Sic factum eſt? Saturninus dixit, Sic. Zenofilus V. C. conſul. dixit: Vera ſunt omnia quæ dicit Nundinarius, quia ab harenariis factus eſt epiſcopus Silvanus? Saturninus dixit, Vera Nundinarius dixit: proſtibulæ illic fuerunt. Zenofilus V. C. conſul. Saturnino dixit: Harenarii illum geſtaverunt? Saturninus dixit, Ipſi eum tulerunt, & populus Nam cives in area martyrum fuerunt incluſi. Nundinarius diaconus dixit: Nunquid populus Dei ibi fuit? Saturninus dixit, In caſa majore fuit incluſus. Zenofilus V. C. conſul. dixit, Certe omnia quæ dicit Nundinarius vera ſunt. Saturninus dixit, Vera. Zenofilus V. C. conſul. dixit: Tu quid dicis? Victor dixit, Vera ſunt omnia domine. Nundinarius dixit: Purpurius epiſcopus tulit centum folles: Zenofilus V. C. conſul. dixit Nundinario: De quadringentis follibus, quos putas interrogandos? Nundinarius dixit; Lucianus diaconus exhibeatur, quia ipſe totum ſcit. Zenofilus V. C. conſul. Nundinario dixit: Hi ſciunt? Nundinarius dixit, Non ſciunt. Zenofilus V. C. conſul. dixit; Exhibeatur Lucianus. Nundinarius dixit, Sciunt iſti acceptos eſſe quadringentos folles: quia epiſcopi eos diviſerunt, neſciunt. Zenofilus V. C. conſul. Nundinario, & Victori dixit: Scitis acceptos eſſe folles a Lucilla? Saturninus & Victor dixerunt, Scimus. Zenofilus V. C. conſul. dixit: Pauperes non acceperunt? Dixerunt. Nemo nihil accepit. Zenofilus V. C. conſul. Saturnino, & Victori dixit: Nihil de fano Serapis ſublatum eſt? Saturninus & Victor dixerunt, Purpurius tulit cupas, & Silvanus epiſcopus, & Donatus & Superius presbyteri, & Lucianus diaconus tulerunt acetum. Zenofilus V. C. conſul. dixit: Reſponſione Victoris grammatici, & Victoris Samſurici, & Saturnini claruit vera eſſe omnia, quæ ſuggeſſerit Nundinarius: ſubmoveantur & exeant. Zenofilus V. C. conſul. dixit, Quos alios putas interrogandos? Nundinarius dixit, Caſtum diaconum, ut dicat ſi non eſt traditor. Ipſe illum ordinavit. Et inducto, & applicito Caſto diacone, Zenofilus V. C. conſul. dixit. Quis vocaris? Reſpondit, Caſtus. Zenofilus V. C. conſularis Caſto dixit: Cujus conditionis es? Caſtus dixit, Nullam dignitatem habeo. Zenofilus V. C. conſul. Caſto dixit: Licet nunc per Victorem grammaticum, quam etiam per Victorem Samſurici & Saturninum venerunt, in confeſſionem quæ Nundinarius objecit: tamen etiam tu confitere, utrum traditor ſit Silvanus. Caſtus reſpondit. Dicebat quod invenerint lucernam poſt orcam. Zenofilus V. C. conſul. dixit Caſto: Etiam de cupis de fano Serapis ſublatis & aceto confitere. Caſtus reſpondit, Purpurius epiſcopus tulit cupas. Zenofilus V. C. conſul. dixit: Acetum quis? Reſpondit Caſtus, Quod tulerunt inde acetum Silvanus epiſcopus, Donatus & Superius presbyteri. Zenofilus V. C. conſul. Caſto dixit: Confitere, quot folles dedit Victor, ut presbyter fieret? Caſtus dixit, Obtulit domine ſaccellum, & quid habuerit, neſcio. Zenofilus V. C. conſul. Caſto dixit: Cui datum eſt ſaccellum? Caſtus dixit, Ille tulit eum in caſa majore. Zenofilus V. C. conſul. dixit

xit Casto: Populo non est divisa pecunia? Castus respondit, Non est data, nec vidi. Zenofilus V. C. consul. Casto dixit: De follibus, quos Lucilla dedit, populus minutus nihil accepit? Castus dixit, non vidi accipere neminem. Zenofilus V. C. consul. Casto dixit: Quo ergo pervenerunt? Castus dixit, Nescio. Nundinarius dixit, Utique vel audisti, vel vidisti si dictum est pauperibus, Dat & vobis de re sua Lucilla. Castus dixit: Non vidi aliquem accipere. Zenofilus V. C. consul. dixit; Manifesta est Casti confessio, quod folles quos Lucilla donavit, populo divisos esse nesciret, & ideo amoveatur. Et applicito Crescentiano subdiacono, Zenofilus V. C. consul. dixit: Quis vocaris? Respondit, Crescentianus. Zenofilus V. C. consul. Crescentiano B dixit, Simpliciter sicut & ceteri confitere, utrum scias traditorem Silvanum. Crescentianus dixit: Priores qui fuerunt clerici, ipsi retulerunt singulis. Zenofilus vir clarissimus consularis Crescentiano dixit, Quid retulerunt? Crescentianus dixit; Referebant quod traditor esset. Zenofilus V. C. consularis Crescentiano dixit; Dixerunt illum traditorem? & adjecit, Qui dicebant? Crescentianus dixit; Qui cum illo conversabantur in plebe, dixerunt quod aliquando tradidisset. Zenofilus V. C. consul. Crescentiano dixit; De Silvano dicebant? Crescentianus dixit, Utique. Zenofilus V. C. consul Crescentiano dixit, Cum factus fuisset episcopus, præsto fuisti? Crescentianus dixit. Præsens cum popu- C lo fui, inclusus in casa majore. Nundinarius diaconus dixit, Campenses & harenarii fecerunt illum episcopum. Zenofilus V. C. consul. Crescentiano dixit, Mutus harenarius certe eum sustulit. Dixit, Manifeste. Zenofilus V. C. consul. Crescentiano dixit, Cupas de fano Sarapis scis esse sublatas? Crescentianus dixit; Plures dicebant quod Purpurius episcopus ipse sustulerit cupas, & acetum quod ad senem nostrum Silvanum perveniset & filii Ælionis dicebant. Zenofilus V. C. consul. Crescentiano dixit, Quid audisti? Crescentianus dixit, Acetum sublatum a sene Silvano, & Donato, & Superio presbyteris, & Luciano diacono. Zenofilus V. C. consularis Crescentiano dixit: Et quadringentis follibus, quos Lucilla donavit, populus aliquid accepit? Crescentianus dixit, Nihil inde nemo acce- D pit, nescio, nec quis illos erogaverit. Nundinarius dixit. Aniculæ nunquam inde aliquid acceperunt? Crescentianus dixit, Nihil. Zenofilus V. C. consul. dixit. Certe quotiens aliquid tale donatur, omnes inde populare publice accipiunt. Crescentianus dixit, Non audivi, vel vidi dedisse illum aliquos. Zenofilus V. C. consul. Crescentiano dixit: Nihil ergo datum est de cccc. follibus populo? Crescentianus dixit, Nihil, utique perveniset aliqua portiuncula ad nos. Zenofilus V. C. consul. dixit, Quo ergo sublati sunt? Crescentianus dixit, Nescio, Nemo nihil accepit. Nundinarius dixit, Victor quot folles dedit, ut fieret presbyter? Crescentianus dixit: Vidi allatos cophinos cum pecunia. Zenofilus V. E C. consul. dixit Crescentiano, Cui dati sunt cophini? Crescentianus dixit, episcopo Silvano. Zenofilus V. C. Consul. dixit, Silvano dati sunt? Crescentianus dixit, Silvano. Zenofilus V. C. consul. dixit, Populo nihil datum est. Respondit, Nihil. Necesse est ut & nos aliud acciperemus, si distribuerentur sicut solet. Zenofilus V. C. consularis Nundinario dixit, Quid aliud de Crescentiano putas esse requirendum? Nundina- A rius dixit, Ipsum est. Zenofilus V. C onsul. dixit, Quoniam de omnibus Crescentianus subdiaconus simpliciter confessus est, submoveatur. Item inducto & applicito Januario subdiacono, Zenofilus V. C. consul. dixit, Quis vocaris? Respondit.

* * * * * * * * *

Vide Optat. Milevit. lib. 1. Augustin. in breviculi collat. 3. c. 23. & 24. Ad Donatist. post collat. c. 33. Contra Crescon. lib. 7. c. 28. & 70. lib. 4 c. 56. De unitate ecclesiæ cap. 18. epist. 68. 152. 162. 165

PURGATIO CÆCILIANI CORAM Æliano proconsule

IN municipio Autumnitanorum. Gallienus duumvir dixit, Quoniam præsens es Cæciliane, audi literas domini mei Æli Paulini * agentis vicariam præfecturam, quid jubere fit dignatus secundum epistolam ad nos datam, quæ declarare te compellit, & scribam quem habuisti tunc temporis administrationis tuæ, & tabularium. Sed quoniam tabularius ejus temporis vita functus est, & omnes actus administrationis tuæ, secundum fidem literarum ejusdem mei domini, tecum perferre debebis, & ad coloniam Carthaginiensem, cum scriba tuo proficisci necesse est. Præsens est curator, sub cujus præsentia vos compellimus: quid ad hoc respondes? Cæcilianus dixit, Mox ad me epistolam Æli Paulini * agentis vicariam præfecturam pertulistis, statim ad scribam Miccium misi, * venit, ut acta ipsius temporis confecta mihi obtulisset, & usque adhuc inquirit: & quoniam non modicum tempus est, ex quo duoviratum administravi: anni sunt XI. Itaque cum invenerit, parebo tanto præcepto, Gallienus duovir dixit. Tua interest, jussioni parere: Vides enim jussionem esse sacram. Cæcilianus dixit, Devotus sum tanto præcepto. Item, cum paulo post scriba Miccius superveniset, Fuscius duovir dixit, Audisti & tu Micci, quod & tu una cum Cæciliano necessarius es ire ad officium * vicarium, instructionem ejus temporis ut vobiscum perferatis. Ad hæc quid dicis? Miccius respondit, Magistratus suppleto anno omnes actus suos domum suam tulit: si in ei in cera possit inveniri inquiro. & cum quæreret, Quintus Sicenna duumvir dixit, Quod cognovit officium? respondit, * Apronianus dixit. Si omnes actus suos tulerat magistratus, unde acta, quæ tunc emissa erant, vel confecta tanto tempore? Et cum diceret, Ælianus proconsul dixit, Et mea interogatio, & singularum personarum responsio actis continetur. Agesilaus dixit, Sunt præterea & aliæ epistolæ huic rei necessariæ: interest ut legantur. Ælianus proconsul dixit, Lege Cæciliano audiente, ut agnoscat an ipse dictaverit. Agesilaus recitavit ** & Anniano consulibus XIII. Kal. Septembr. in jure apud Aurelium, Didymum, Sperecium sacerdotem Jovis optimi maximi duovir recitavit. Splendidæ coloniæ Carthaginiensium Maximus dixit, Loquor nomine seniorum Christiani populi catholicæ legis. Apud maximos imperatores causa agenda erit contra Cæcilianum & Felicem, qui principatum ejusdem legis omnia conatur invadere. Contra ipsos documenta criminum ejus conquiruntur. Nam cum persecutio esset indicta Christianis, id est, ut sacrificarent, aut quascumque scripturas haberent incendio traderent, Felix qui tunc episcopus fuit * Authumnis, consensum adtulerat, ut de ma-

de manu Galatis scripturæ traderentur, ut igni concremari possent, & erat tunc temporis magistratus Alfius Cæcilianus quem præsentem videre dignaris. Et quoniam ejus temporis officium incumbebat, ut ex jussione proconsulari omnes sacrificarent, & si quas scripturas haberent, offerrent secundum sacram legem: quæso, Secundus senex est & senem vides, & non potest ad comitatum sacrum pergere: apud acta deponat, utrumne jam de pactione secundum ab eodem habita, literas dedit, & utrum ea quæ in literis contulerit, vera sint; ut horum actus & fides in judicio sacro detegi possit. Adstanti Cæciliano Speretius duumvir dixit: Audis quæ apud acta sint deposita Alfius Cæcilianus dixit, Zamæ eram propter lineas comparandas cum Saturnino. Et cum veniremus illo, mittunt ad me in prætorio ipsi Christiani, ut dicerent, Sacrum præceptum ad te pervenit? Ego dixi, Non, sed vidi jam exempla. Et Zama, & Furnis dirui basilicas, & uri scripturas vidi. Itaque proferte si quas scripturas habetis, ut jussioni sacræ pareatur. Tunc mittunt in domum episcopi Felicis, ut tollerent inde scripturas, ut exuri possent secundum sacrum præceptum. Sic Galatius nobiscum perrexit ad locum, ubi orationes celebrare consueti fuerant. Inde cathedram tulimus, & epistolas salutatorias, & ostia omnia combusta sunt secundum sacrum præceptum. Et cum ad domum ejusdem Felicis episcopi mitteremus, renunciaverunt officiales publici, illum absentem esse. Nam cum posteriori tempore adveniret Ingentius scriba Augenti, cum quo Ædilitatem administravi, dictavi epistolam eidem collegæ, quam feci ad eumdem episcopum Felicem. Maximus, dixit, Præsens est: eadem epistola ei offeratur ut eam recognoscat. Respondit, Ipsa est. Maximus dixit. Quoniam recognovit epistolam suam, hanc lego, & oro, plena actis inseratur. Et recitavit Cæcilianus: Parenti Felici salutem. Cum Ingentius collega meus Augentianum amicum suum conveniret, & inquisisset anno duoviratus mei, an aliquæ scripturæ legis vestræ secundum sacram legem adustæ sint, * quam Galatius unus ex lege vestra publice epistolas salutatorias de basilica protulerit. Opto te bene valere. Hoc signum quod deprecatorium ad me miserant Christiani & ipse cujus est prætorium: & dixisti, Tolle clavem & quos inveneris in cathedra libros, & super lapide codices, tolles illos. Sane vide officiales ne tollant oleum & triticum. Et ego dixi tibi, Tu nescis quia ubi scripturæ inveniuntur, ipsa domus diruitur? Et dixisti, Quid ergo facimus? & dixi ego vobis, Tollat aliquis de vestris in area ubi orationes facitis, & illic ponantur: & ego venio cum officialibus, & tollo, & nos illo vem ius, & omnia tulimus secundum sacrum præceprum. Maximus dixit, Quoniam ejus epistolæ lectio apud acta recitata est, quam ipse agnovit se misisse, quæ dixit, quæsumus actis hæreat. Speretius duovir dixit, Quæ dixisti scripta sunt. Agesilaus dixit; Adpræsente epistola recognovit, residuam partem quam nunc legit falsam esse dicit. Cæcilianus dixit, Domine, usque ad hoc dictavi usquequo habet, Opto te, parens carissime, bene valere. Apronianus dixit, Semper sic falsum, per terrorem, per scenam, per inreligiosam mentem actum est ab his qui catholicæ ecclesiæ consentire noluerunt. Nam Paulino hic administrante vices præfectorum, subornatus est quidam privatus homo, qui modicum cursoris haberet, qui ad catholicæ unitatis veniret, atque eos indiceret, & terreret. Detecta igitur factio est. Nam componebatur Felici religiosissimo episcopo per mendacium, ut videretur scripturas prodidisse & exusisse. Ingentius quidem cum hoc totum quicquid agebat, obesset sanctitati & religioni Cæciliani, subornatus est, ut veniret cum literis Felicis episcopi ad Cæcilianum duovirum, & ei confingeret a Felice se esse mandatum. Dicat ipsa verba quibus hoc est confictum. Ælianus proconsul dixit, Dic. Apronianus dixit, Dic, inquit, amico meo Cæciliano, quod codices accepi pretiosos deificos XI. quiaque me nunc convenit ut illos restituam, dic quod anno magistratus tui eos exusseris, ne reddam illos. Qua de re igitur de Ingentio quærendum est, quatenus hæc machinata sint ac fabricata, & quatenus voluerit circumscribere magistratum ad mendacium, ut Felicem aspergeret infamia: dicat a quo missus sit: veruntamen simulationem istam in conscientiam Felicis, quo Cæciliani pudori & initio derogaret. Est enim quidam qui per Mauritaniam & Numidiam legatus missus sit ex adversa parte: & adstante Ingentio Ælianus proconsul dixit, Cujus præcepto ea suscepisti agenda, quæ tibi objiciuntur? Ingentius dixit, Ubi? Ælianus proconsul dixit, Quoniam fingis te non intelligere quod interrogaris, dicam apertius: quis te ad magistratum Cæcilianum misit? Ingentius dixit, nemo me misit. Ælianus proconsul dixit, Quomodo ergo venisti ad Magistratum Cæcilianum? Ingentius dixit. Cum venissemus, & ageretur causa Mauri ab Utica episcopi, qui episcopatum sibi redemit, ad urbem ascendit Autumnitanus episcopus Felix, ut tractaret, & dixit, Nemo communicet, quia falsum admisit. Et dixi illi ego & contra, Nec tibi, nec illi, qui traditor es. Dolui enim causam Mauri hospitis mei, quia communicaveram cum illo in peregre, quia evasi persecutionem. Exinde ibi in patria ipsius Felicis, duxi mecum tres seniores, ut viderent an verum tradidisset, an non. Apronianus dixit, Non ita venit ad Cæcilianum quærere de Cæciliano. Ælianus proconsul Cæciliano dixit, Quomodo ad te venit Ingentius? Cæcilianus respondit, Domi ad me venit: prandebam cum operariis: venit illuc: stetit in janua. Cæcilianus ubi est, dixit: respondi, hic. Ego dico ei, quid est? Omnia recte? Omnia, dicit. Respondi illi, Si non fastidis prandere, veni, prande. Dicit mihi, Revertor huc venit illuc solus: dicere mihi cœpit, Ecce sic mihi curare & inquirere an adusta fuerit scriptura anno duoviratus mei. Dico illi ego, Molestus es mihi, tu homo immissus es. laxa hinc te a me. Et sprevi illum a me. Et venit illo iterato cum collega meo, cum quo fui ædilis. Ait mihi collega meus, Felix noster episcopus misit huc hominem, ut facias illi literas, quia accepit codices pretiosos, & noluit revocare illos: scribas illo, quod anno duoviratus tui combusti sunt. Et dixi ego, Hæc est fides Christianorum? Ingentius dixit, Domine veniat & Auxentius. Et ego honorificus sum & honor meus pereat, & ejus literas habemus. Ælianus proconsul Ingentio dixit, Revinceris alio titulo. Ælianus proconsul dixit ad officium. Apta illum. Cumque aptaretur, Ælianus proconsul dixit, Suspendatur, Cumque suspenderetur, Ælianus proconsul Cæciliano dixit, Quomodo ad te Ingentius venit?

Res-

Reſpondit Miſit huc me Felix, dixit, noſter, ut ſcribas illo, quia eſt unus perditus neſcio qui habens penes me codices pretioſos, & nolo illos reſtituere. Itaque fac literas, quia aduſti ſunt, ne revocem illos. Et ego dixi, Chriſtiani fides hæc eſt? Et cœpi illum corripere. Et ait collega meus. Scribe illo Felici noſtro. Et ſic ego epiſtolam dictavi, quæ paret uſquequo dictavi. Ælianus proconſul dixit, Audi ſine metu recitationem epiſtolæ tuæ. Recognoſce quouſque dictaveris. Ageſilaus recitavit. Opto te, parens cariſſime, multos annos bene valere. Ælianus proconſul Cæciliano dixit, Hucuſque dictaſti? Reſpondit Hucuſque: reliquum falſum eſt. Ageſilaus recitavit. Hoc ſigno quod de prætorium ad me miſiſti niſi ego & tu & cujus eſt prætorium: & dixit, Tolle clavem, & quos invenies in cathedra libros, & ſuper lapide codices, tolle illos: ſane vide, officiales ne tollant oleum & triticum. Et ego dixi. Tu neſeis, quia ubi ſcripturæ inveniuntur. Et dixiſti, Quid ergo faciemus? Et dixi ego vobis, Tollat aliquis de vobis in areis ubi orationes facitis, & illic ponantur. Et ego venio cum officialibus & tollo, & nos illo venimus & omnia tulimus ſecundum placitum, & aduſſimus ſecundum ſacrum præceptum. Maximus dixit, Quoniam ejus epiſtolæ tenor etiam apud acta recitatus eſt, quam ipſe agnoviſſe ac miſiſſe dixit, quæſumus hoc actis tuis hæreat. Sperecius dixit, Quæ dixiſtis ſcripta ſunt. Cæcilianus reſpondit, Cillo eſt falſum, quouſque eſt epiſtola mea, quouſque dixi, Bene vale parens cariſſime. Ælianus proconſul dixit, Quem dicis addidiſſe ad epiſtolam? Cæcilianus dixit, Ingentium. Ælianus proconſul dixit, Profeſſio tua actis hæret. Ælianus proconſul Ingentio dixit, Torqueris, ne mentiaris. Ingentius dixit, Erravi, huic epiſtolæ ego addidi, dolens cauſa Mauri hoſpitis mei. Ælianus proconſul dixit.

a Conſtantinus.

a * Maximus ſemper Auguſtus & Licinius Cæſar ita pietatem Chriſtianis exhibere dignantur, ut diſciplinam corrumpi nolint, ſed potius obſervari religionem iſtam, & coli velint. Noli itaque tibi blandiri, quod cum mihi dicas, Dei cultorem te eſſe, ac propterea non poſſis torqueri. Torqueris, ne mentiaris, quod alienum Chriſtianis eſſe videtur: & ideo dic ſimpliciter ne torquearis. Ingentius dixit, Jam confeſſus ſum ſine tormento. Apronianus dixit, Dignare de eo quærere, qua auctoritate, quo dolo, qua inſania circuierit Mauritanias omnes, Numidias etiam: qua ratione ſeditionem commoverit catholicæ eccleſiæ. Ælianus proconſul, Ad Numidias fuiſti? Reſpondit, Non, domine: ſit qui probet. Ælianus proconſul dixit, Nec in Mauritania? Reſpondit, Negotiari illo fui. Apronianus dixit, Et in hoc mentitur, domine. Nam ad Mauritaniæ ſitum non niſi per Numidias pergitur: quatenus dicit ſe in Mauritania fuiſſe, non fuiſſe in Numidia. Ælianus proconſul dixit, Cujus conditionis es? Ingentius reſpondit, decurio ſum Ziguenſium. Ælianus proconſul dixit ad officium, Submitte illum: quo ſubmiſſo, Ælianus proconſul Cæciliano dixit, Falſa dicis quæ dixiſti. Cecilianus reſpondit, Non domine. Is qui ſcripſit epiſtolam, jube veniat. Amicus ipſius eſt. Ipſe dicet, quouſque dictavi epiſtolam. Ælianus proconſul dixit, Quis eſt ille, quem venire deſideras? Cæcilianus dixit, Augentium, cum quo fui ædilis. Non poſſum probare niſi per ipſum Augentium qui ſcripſit epiſtolam: quouſque dictavi illi, ipſe dicere poteſt. Ælianus proconſul dixit, Conſtat ergo falſam eſſe epiſtolam. Cæcilianus reſpondit, Conſtat domine, non mentior in ſanguine meo. Ælianus proconſul dixit, Cum duoviratum egeris in patria tua, oportet fidem verbis tuis habere. Apronianus dixit, Nec novum eſt illius, hoc facere. Ceterum & actis addiderunt quod voluerunt. Jam artificium eſt illis. Ælianus proconſul dixit, Ex profeſſione Cæciliani, qui acta falſata eſſe dicit, atque epiſtolæ plurima addita manifeſtum eſt qua voluntate hæc geſſerit Ingentius: & ideo recipiatur in carcerem. Eſt enim arctiori interrogationi neceſſarius. Felicem autem religioſum epiſcopum liberum eſſe ab exuſtione inſtrumentorum deificorum manifeſtum eſt, cum nemo in eum aliquid probare potuerit, quod religioſiſſimas ſcripturas tradiderit, vel exuſſerit. Omnium enim interrogatio ſupra ſcripta manifeſta eſt, nullas ſcripturas deificas vel inventas, vel corruptas, vel incenſas fuiſſe: hoc actis continetur, Quod Felix epiſcopus religioſus, illis temporibus, neque præſens fuerit, neque conſcientiam accommodaverit, neque tale aliquid fieri juſſerit. Ageſilaus dixit, De his, qui ad poteſtatem veſtram inſtruendam venerunt, quid jubet poteſtas tua? Ælianus proconſul dixit, Revertantur ad ſedes ſuas.

Expliciunt geſta purgationis Felicis epiſcopi a *Autumnitani ordinatoris Cæciliani Carthaginenſis.*

a Aptunitani

Sententiam vero ab Ælio proconſule prolatam dedit Optatus libro 1. quem conſule ſis, aut adi ſupra pag. 1428. C.

ARELATENSIS SYNODUS b CHRESTI

b Imo Melchiadis potius ep. quamvis Synodus ex ſub ſit.

Ex libello ſynodico.

Σύνοδος θεία καὶ ἱερὰ τοπικὴ, ἐν Ἀρελάτῳ, ὑπὸ Χρήστου σωαθροισθεῖσα τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου Συρακουσίων τῆς Σικελίας, καὶ τοῦ προειρημένου Κικιλλιανοῦ ἐπισκόπου, ἐπὶ τῇ ἑνώσει τῶν ἐπισκόπων,

SYnodus divina & ſacra provincialis, in urbe Arelatenſi, a Chreſto ſanctiſſimo Syracuſiorum Siciliæ, & prænominato Cæciliano, epiſcopis congregata, pro unione epiſcoporum.

[a] ANCYRANUM CONCILIUM, ANNO CHRISTI 314.

TEMPORE [b] SILVESTRI PAPÆ CELEBRATUM.

Probatum a Leone IV. d. 20. c. de libellis.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΓΚΥΡΑ, ΣΥΝΕΛΘΟΝΤΩΝ

μακαρίων πατέρων· οἵτινες προηγήσεροι μέν εἰσι τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθέντων κανόνων, διαπεφώνηκασι δὲ διὰ τὴν τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου αὐθεντίαν,

REGULÆ [a] SANCTORUM PATRUM, QUI ANCYRÆ convenerunt: quæ quidem canonibus Nicænis priores sunt, sed propter [b] œcumenicæ synodi auctoritatem postponuntur.

a constituta.

b Sancti & magni concilii.

In codicibus canonum C. & L.

GENTIANO HERVETO INTERPRETE.

ά.

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥΣ τοὺς ἐπιθύσαντας, εἶτα ἐπαναπαλαίσαντας, μήτε ἐκ μεθόδου τινός. ἀλλ' ἐξ ἀληθείας, μήτε προκατασκευάσαντας καὶ ἐπινοήσαντας καὶ πείσαντας, ἵνα δόξωσι μὴ βασάνοις ὑποβάλλεσθαι, ταύτας δὲ τῷ δοκεῖν καὶ τῷ σχήματι προσαχθῆναι· τούτους ἔδοξε τῆς μὲν τιμῆς τῆς κατὰ τὸν καθέδραν μετέχειν, προσφέρειν δὲ αὐτοὺς, ἢ ὁμιλεῖν, ἢ ὅλως λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν, μὴ ὄντας.

A

I.

PRESBYTEROS, qui sacrificarunt, deinde contra reluctati sunt, non fraudulenter & insidiose, sed vere, nec hoc prius machinati sunt, nec consulto ac de industria id fecerunt, & persuaserunt, ut tormentis subjici viderentur, cum ea specie & opinione tantum inferrentur: visum est eos cathedræ quidem honoris esse participes, non licere autem ipsis offerre, seu sermonem conferre, vel omnino sacerdotale aliquod munus obire.

β'.

Διακόνους ὁμοίως θύσαντας, μετὰ δὲ ταῦτα ἀναπαλαίσαντας, τὸν μὲν ἄλλον τιμὸν ἔχειν, πεπαῦσθαι δὲ αὐτοὺς πάσης [1] τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, τοῦ τε τοῦ ἄρτου ἢ ποτηρίου ἀναφέρειν, ἢ κηρύσσειν. Εἰ μέντοι τινὲς τῶν ἐπισκόπων τούτοις συγκατάθοιντο κάματόν τινα ἢ ταπείνωσιν πραότητος, καὶ ἐθέλοιεν πλεῖόν τι διδόναι ἢ ἀφαιρεῖν, ἐπ' αὐτοῖς εἶναι τὴν ἐξουσίαν.

B

II.

Diaconos similiter qui sacrificarunt, postea autem reluctati sunt, alium quidem honorem habere, ipsos autem ab omni [c] sacerdotali ministerio cessare, & panem vel calicem offerendi, vel prædicandi: sed si ex episcopis aliqui in iis vel afflictionem aliquam, vel humilitatem ac mansuetudinem viderint, & aliquid amplius dare vel offerre voluerint, in eorum potestate id esse.

c Sacro aptius reddidit Dionysius, habeturque in veteri interpretatione.

γ'.

Τοὺς φεύγοντας καὶ συλληφθέντας, ἢ ὑπὸ οἰκείων παραδοθέντας. ἢ ἄλλως τὰ ὑπάρχοντα ἀφαιρεθέντας, ἢ ὑπομείναντας βασάνους, ἢ εἰς δεσμωτήριον ἐμβληθέντας, βοηθητάς τε ὅ-τι εἰσὶ χειρισανοὶ, καὶ * περιχιωθέντες, ὅτι εἰς τὰς χεῖρας πρὸς βίαν ἐμβαλλόντων τῶν βιαζομένων, ἢ βρωμά τι πρὸς ἀνάγκην δεξαμένους, ὁμολογοῦντας δὲ διόλου ὅτι εἰσὶ χειρισανοὶ, καὶ τὸ πάθος τοῦ συμβάντος ἀεὶ ἐπιδεικνυμένους τῇ πάσῃ κατασολῇ, τῷ σχήματι, καὶ τῇ τῶν βίου ταπεινότητι· τούτους ὡς ἔξω ἁμαρτήματος ὄντας, τῆς κοινωνίας μὴ κωλύεσθαι. εἰ δὲ καὶ ἐκωλύθησαν ὑπό τινος, περισσοτέρας ἀκριβείας ἕνεκεν, εἰ καί τινων ἄγνοια, δοθῆναι προσδεχθῆναι. Τοῦτο δὲ ὁμοίως ἐπί τε τῶν ἐκ τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἄλλων λαϊκῶν· Προσεξητάσθη δὲ κἀκεῖνο, εἰ δύνανται καὶ λαϊκοὶ τῇ αὐτῇ ἀνάγκῃ ὑποπεσόντες * προσάγεσθαι εἰς τάξιν.

C

III.

Eos qui fugientes comprehensi sunt, vel sunt a suis traditi, vel suis alioqui facultatibus privati, vel tormenta perpessi, vel in carcerem conjecti sunt, clamantes se esse Christianos, & divulsi ac distracti sunt, vel iis qui vim afferebant thus in manus immittentibus, vel cibo aliquo per necessitatem suscepto, se tamen esse Christianos perpetuo fatentes, & ejus quod accidit dolorem & amictu, & habitu, & vitæ humilitate præ se ferentes, a communione non arceri. Sin autem etiam ab aliquo sunt prohibiti, majoris cautionis gratia, vel etiam propter aliquorum ignorantiam, statim admittantur. Hoc autem similiter in clericis & aliis laicis. Hoc quoque est examinatum, an possint etiam laici, qui in eamdem necessitatem inci-

1 al. περιχεθέντας.

derunt, ad ordinem promoveri. Visum est ergo, & eos ut qui nihil peccassent, si etiam præcedens eorum vitæ instituendæ ratio recta inveniatur, promoveri.

IV.

De iis qui vi sacrificarunt, & præterea ad idola prænsi sunt, quicumque abducti, quidem, & lætiore habitu accesserunt, & veste sumptuosiore usi sunt, & parati prandii, non ægre id ferentes, participes fuerunt, *d* visum est anno audire, tribus autem annis substerni ac supplices esse, soli autem *e* orationi duobus annis communicare, & tunc ad id quod est *f* perfectum accedere.

V.

In codice ecclesiæ Romanæ edito Moguntiæ hic canon Græcorum 5. non sejungitur a quarto superiore.

Quicumque autem cum veste lugubri accesserunt, & accumbentes comederunt, interea toto accubitus tempore lacrymas fundentes, si triennale substrationis tempus impleverunt, sine oblatione recipientur. Si autem non comederunt, cum duobus annis supplices substratique fuerint, tertio anno communicent sine oblatione, ut id quod perfectum est, triennio accipiant. Statuimus autem ut episcopi, modo * conversationis examinato, potestatem habeant vel utendi clementia, vel plus temporis adjiciendi. Ante omnia autem & præcedens vita, & quæ consecuta est, examinetur, & sic eis clementia impertiatur.

* conversionis

VI.

De iis, qui supplicii minis, & bonorum ablationis, vel exterminationis tantum cesserunt, & sacrificaverunt, & ad præsens usque tempus pœnitentiam non egerunt, nec conversi sunt; nunc autem circa tempus synodi processerunt, & conversionis cogitationem induerunt: visum est ad magnum usque diem eos ad auditionem admitti, & post magnum diem tribus annis esse supplices & substerni, & post alios duos annos communicare *b* sine oblatione, & sic ad id quod perfectum est venire, ut totum sexennium impleant: si qui autem ante hanc synodum ad pœnitentiam admissi sunt, ab illo tempore eis sexennium reputari. Sed si periculum, mortisque expectatio ex morbo, vel aliqua alia occasione evenerit, ii sub definitione recipiantur.

VII.

De iis qui in festo ethnico, in loco gentilibus deputato, convivati sunt, & proprios cibos attulerunt, & comederunt: visum est, cum biennio substrati fuerint, esse recipiendos. *i* An unumquemque autem cum oblatione recipere oporteat, est episcoporum examinare, & aliam vitam in unoquoque inquirere.

Α Ἔδοξεν δὲ καὶ τούτοις, ὡς μηδὲν ἡμαρτηκόσιν, εἰ καὶ ἡ προλαβοῦσα διέσκοπτο ὀρθὴ τοῦ βίου πολιτεία, προχειρίζεσθαι.

δ'.

Περὶ τῶν πρὸς βίαν θυσάντων, ἐπὶ δὲ τούτοις * καὶ τῶν δειπνησάντων εἰς τὰ εἴδωλα, ὅσοι μὲν ἀπαγόμενοι, καὶ σχήματι * φαιδροτέρῳ ἀνῆλθον, καὶ ἐσθῆτι ἐχρήσαντο πολυτελεστέρᾳ, καὶ μετέσχον τοῦ παρασκευασθέντος δείπνου ἀδιαφόρως· ἔδοξεν ἑαυτῶν ἀκροᾶσθαι, ὑποπεσεῖν δὲ τρία ἔτη, ἐκ δὲ μόνης κοινωνῆσαι ἔτη δύο, καὶ τότε ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέ- Β λειον.

* al. * al. ὀρθ

ε'.

Ὅσοι δὲ ἀνῆλθον μετ' ἐσθῆτος πενθικῆς, καὶ ἀναπεσόντες ἔφαγον μεταξὺ δὲ ὅλης τῆς ἀνακλίσεως δακρύοντες, εἰ ἐπλήρωσαν τὸν τῆς ὑποπτώσεως τελετῆ χρόνον, χωρὶς προσφορᾶς δεχθήτωσαν· εἰ δὲ μὴ ἔφαγον, δύο ὑποπεσόντες ἔτη, τῷ τρίτῳ κοινωνησάτωσαν χωρὶς προσφορᾶς, ἵνα τὸ τέλειον [1] τῇ * τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἐλάβωσι· τοὺς δὲ ἐπισκόπους ἐξουσίαν ἔχειν τὸν τρόπον τῆς ἐπιστροφῆς δοκιμάσαντας φιλανθρωπεύεσθαι, ἢ πλείονα προστιθέναι χρόνον, πρὸ πάντων δὲ καὶ ὁ προάγων βίος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, ἐξεταζέσθω· καὶ οὕτως ἡ φιλανθρωπία ἐπιμετρείσθω. * al. C

ς'.

Περὶ τῶν ἀπειλῇ μόνον ἐξάντων κολάσεως, καὶ ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ μετοικίας, καὶ θυσάντων, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος καιροῦ μὴ μετανοησάντων, μηδὲ ἐπιστρεψάντων, νῦν δὲ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς σωτηρίου προσελθόντων, καὶ εἰς διάνοιαν τῆς ἐπιστροφῆς ἐρχομένων· ἔδοξε μέχρι τῆς μεγάλης ἡμέρας εἰς ἀκρόασιν δεχθῆναι, καὶ μετὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν ὑποπεσεῖν τρία ἔτη, καὶ μετὰ ἄλλα δύο ἔτη, κοινωνῆσαι χωρὶς προσφορᾶς, καὶ ἕπως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον, ὥστε τὴν πᾶσαν ἐξετείαν πληρῶσαι· εἰ δέ τινες πρὸ τῆς σωτηρίου ταύτης ἐδέχθησαν εἰς μετάνοιαν, ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου λελογίσθαι αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξετείας. εἰ μήτι κίνδυνος καὶ θανάτου προσδοκία ἐκ νόσου ἢ ἄλλης τινὸς προφάσεως συμβαίη, τούτους ἐπὶ ὅρῳ δεχθῆναι. D

ζ'.

Περὶ τῶν συνεστιαθέντων ἐν ἑορτῇ ἐθνικῇ ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς ἐθνικοῖς, ἴδια βρώματα ἐπικομισαμένων καὶ φαγόντων· ἔδοξε διετίαν ὑποπεσόντας δεχθῆναι. Τὸ δὲ εἰ χρὴ μετὰ τῆς προσφορᾶς, ἕκαστον τῶν ἐπισκόπων δοκιμάσαι, καὶ τὸν ἄλλον βίον ἐφ' ἑκάστου * ἀξιώσαι. E * al. σα

Oi

1 Zonaras πληρωθέντος τοῦ τριετίας, post exactum triennium. *Harduinus*.

η'.

Οἱ δὲ δὶς ἢ τρὶς θύσαντες μετὰ βίας, τριετίαν ὑποπεσέτωσαν, δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνησάτωσαν, καὶ τῷ ἑβδόμῳ τελείως δεχθήτωσαν.

θ'.

Ὅσοι δὲ μὴ μόνον ἀπέστησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπανέστησαν καὶ ἠνάγκασαν ἀδελφοὺς, καὶ αἴτιοι ἐγένοντο τοῦ ἀναγκασθῆναι. ὅτοι ἔτη μὲν τρία τὸν τῆς ἀκροάσεως δεξάσθωσαν τόπον, ἐν δὲ ἄλλῃ ἕξαετίᾳ τὸν τῆς ὑποπτώσεως. ἄλλον δὲ ἐνιαυτὸν κοινωνησάτωσαν χωρὶς προσφορᾶς. ἵνα τῷ δεκαετίαν πληρώσαντες, τοῦ τελείου μετέχωσιν. Ἐν μέντοι τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ τὸν ἄλλον αὐτῶν ἐπιτηρεῖσθαι βίον.

ι'.

Διάκονοι, ὅσοι καθίσαντο, παρ' αὐτοῦ τοῦ κατάσχειν εἰ ἐμαρτύραντο καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι ἕπως μείνειν· ἔτοι μὴ τοῦτο γαμήσαντες, ἔσωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. τοῦτο δὲ εἴτινες σιωπήσαντες, καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μεῖναι ἕτως, μὴ τοῦτο ἦλθον ἐπὶ γάμον, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς διακονίας.

ια'.

Τὰς μνησθείσας κόρας, καὶ μὴ τοῦτο ὑπ' ἄλλων ἁρπαγείσας, ἔδοξεν ἀποδίδοσθαι τοῖς προμνησθεῖσι, εἰ καὶ βίαν ὑπ' αὐτῶν πάθοιεν.

ιβ'.

Τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος θυσάντας, καὶ μὴ τοῦτο βαπτισθέντας, ἔδοξεν εἰς τάξιν προάγεσθαι, ὡς ἀπολουσαμένους.

ιγ'.

Χωρεπισκόπους μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν, ἀλλὰ μηδὲ [1] πρεσβυτέρους πόλεως, χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μὴ γράμμασιν [2] ἐν ἑτέρᾳ παροικίᾳ.

ιδ'.

Τοὺς ἐν κλήρῳ πρεσβυτέρους ἢ διακόνους ὄντας, καὶ ἀπεχομένους κρεῶν, ἔδοξεν ἐφάπτεσθαι, καὶ ὅτως, εἰ βέλοιντο, κρατεῖν ἑαυτῶν. εἰ δὲ βέλοιντο, ὡς μηδὲ τὰ μὴ κρεῶν βαλλόμενα λάχανα ἐσθίειν, καὶ εἰ μὴ ὑπείκοιεν τῷ κανόνι, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς τάξεως.

ιε'.

Περὶ τῶν διαφερόντων τῷ [3] κυριακῷ, ὅσα ἐπισκόπου μὴ ὄντος πρεσβύτεροι ἐπώλησαν, * ἀναβαλεῖσθαι τὸ κυριακόν· ἐν δὲ τῇ κρίσει τοῦ ἐπισκόπου εἶναι, εἴπερ προσήκει ἀπολαβεῖν τοῦ τιμοῦ, εἴτε καὶ μή· διὰ τὸ πολλάκις τοῦ ἐσόδου τῶν πεπραμένων ἀποδεδωκέναι αὐτοῖς τούτοις πλείονα τοῦ τιμοῦ.

ιε'.

Περὶ τῶν ἀλογουσαμένων, ἢ καὶ ἀλογουμένων.

Ὅσοι πρὶν εἰκοσαετεῖς γενέσθαι, ἥμαρτον, πρίν τε καὶ δέκα ἔτεσιν ὑποπεσόντες, κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς. εἶτα ἐν τῇ

VIII.

Qui autem bis vel ter ſacrificarunt per vim, triennio ſubſternantur, duobus autem annis ſine oblatione communicent, & ſeptimo perfecte ſuſcipiantur.

IX.

Quicumque autem non ſolum deſciverunt, ſed etiam inſurrexerunt, & fratres ſuos coegerunt, & cauſæ fuerunt ut cogerentur, ii annis quidem tribus auditionis locum ſuſcipiant, ſex ſubſtrationis, alio autem anno ſine oblatione communicent, ut decennio expleto, ejus quod eſt perfectum, ſint participes. Eorum autem in eo quoque tempore vitam examinare oportet.

X.

k Quicumque diaconi conſtituti, in ipſa conſtitutione teſtificati ſunt & dixerunt, oportere ſe uxores ducere, cum non poſſint ſic manere, ii ſi uxorem poſtea duxerint, ſint in miniſterio, eo quod hoc ſit illis ab epiſcopo conceſſum. Si qui autem hoc ſilentio præterito, & in ordinatione, ut ita manerent, ſuſcepti ſunt, poſtea autem ad matrimonium venerunt, ii a diaconatu ceſſent.

XI.

Deſponſas aliis puellas, & ab aliis poſtea raptas, viſum eſt iis, quibus deſponſæ erant, reddi, etiam ſi vim paſſæ ſunt.

XII.

Eos qui ante baptiſmum ſacrificarunt, & poſtea baptizati ſunt, viſum eſt ad ordinem promoveri, ut qui abluti ſunt.

XIII.

Choreſpiſcopos non licere presbyteros vel diaconos ordinare, ſed neque urbis presbyteros, niſi cum literis ab epiſcopo permiſſum fuerit, in aliena parochia.

XIV.

l Qui in clero ſunt, presbyteros vel diaconos a carnibus abſtinentes, viſum eſt eas attingere, & ſic, ut velint, ab eis abſtinere. Si autem nolint olera, quæ cum carnibus apponuntur, comedere, & canoni non cedant, ab ordine ceſſare.

XV.

Ex iis quæ pertinent ad dominicum, quæcumque dum non eſſet epiſcopus, presbyteri vendiderunt, revocare dominicum: epiſcopi autem judicio relinqui, an oporteat pretium recipere, an non: utpote quod eorum quæ ſunt vendita, eis ipſis majus pretium reddiderit.

XVI.

De iis, qui rationis expertia animalia inierunt, vel ineunt.

Quicumque prius quam viginti quidem annos nati eſſent, peccarunt, poſtquam quindecim annis ſubſtrati ac ſupplices fuerint, com-

Hoc intelligi poteſt de his qui vel cum pecoribus, vel more pecudum cum propinquo ſanguine mixti ſunt.

1 Ita Balſamon & Zonaras: at Joannes Antiochenus tit. 21. & Ferrandus in Brev. & codex Eccl. Rom. & Latini Interpretes legunt πρεσβυτέρους, quia & prius χωρεπισκόπους. *Harduinus.* 2 Omnes Latini Interpretes cum Joanne Antiocheno tit. 21. hic legunt ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ. *Harduinus.* 3 Κυριακόν eſt ſacra Deo ædes: *Dominicum* appellat Idatius in faſtis. *Harduinus.*

communionem ad preces aſſequantur. Deinde & cum in communione quinque annis perſeveraverint, oblationem attingant. Examinetur autem & eorum in ſubſtratione vita, & ita humanitatem conſequantur. Si qui autem improbe ac maligne in peccatis fuerunt, longe ſubſtrationem habeant. Quicumque autem hanc ætatem tranſgreſſi, & habentes uxores, in hoc peccatum inciderunt, viginti annis ſubſtrati, communionem ad preces aſſequantur. Deinde cum in precum communione quinque annos peregerint, oblationem aſſequantur Si qui autem & mulieres habentes, & quinquageſimum annum tranſgreſſi, peccaverunt, in vitæ exitu communionem aſſequantur.

Α κοινωνίᾳ ὀφιλήσαντες ἔτη πέντε, τότε καὶ τῆς προσφορᾶς ἐφαπτέσθωσαν. Ἐξεταζέσθω δὲ αὐτῶν καὶ ὁ ἐν τῇ ὑποπτώσει βίος, καὶ οὕτως τυγχανέτωσαν τῆς φιλανθρωπίας. Εἰ δέ τινες κατεικότως ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι γεγόνασι, πλεῖω μακρὰν ἐχέτωσαν ὑπόπτωσιν. Ὅσοι δὲ ὑπερβάντες πλείω ἡλικίαν ταύτην, καὶ γυναῖκας ἔχοντες, περιπεπτώκασι τῷ ἁμαρτήματι, πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη ὑποπεσέτωσαν καὶ κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς· εἶτα ἐκτελέσαντες πέντε ἔτη ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς εὐχῆς, τυγχανέτωσαν τῆς προσφορᾶς. Εἰ δέ τινες καὶ γυναῖκας ἔχοντες, καὶ ὑπερβάντες τὸν πεντηκοντα-
B ταετῆ χρόνον, ἥμαρτον, ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου τυγχανέτωσαν τῆς κοινωνίας.

XVII.

Eos qui rationis expertia animantia inierunt, & qui leproſi ſunt vel fuerunt, juſſit ſancta ſynodus inter hiemantes orare.

ιζ'.

Τοὺς ἀλογοσαμβίους καὶ λεπρὸς ὄντας, ἢ τοὺς λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομβίους εὔχεσθαι.

XVIII.

Si qui conſtituti epiſcopi, & ab illa parochia, in quam nominati fuerunt, non ſuſcepti, alias velint parochias invadere, & iis qui conſtituti ſunt, vim afferre, & ſeditiones adverſus illos excitare, eos ſegregari. Sin autem
C velint in presbyterio reſidere, in quo prius erant presbyteri, ipſos honore non moveri. Quod ſi adverſus eos, qui illic conſtituti ſunt, epiſcopos ſeditiones excitaverint, honorem quoque presbyterii ab eis auferri: & illos abdicatos effici.

ιη.

Εἴ τινες ἐπίσκοποι καταστάντες, καὶ μὴ δεχθέντες ὑπὸ τῆς παροικίας ἐκείνης, εἰς ἣν ὠνομάσθησαν, ἑτέραις βέλοιντο παροικίαις ἐπιέναι, καὶ βιάζεσθαι τοὺς καθεσῶτας, καὶ σάσεις κινεῖν κατ' αὐτῶν, τούτους ἀφορίζεσθαι. Ἐὰν μέντοι βέλοιντο εἰς τὸ πρεσβυτέριον καθέζεσθαι, οὗ ἦσαν πρότερον πρεσβύτεροι, μὴ ἀποβάλλεσθαι αὐτοὺς τῆς τιμῆς. Ἐὰν δὲ διασασιάζωσι πρὸς τοὺς καθεσῶτας ἐκεῖ ἐπισκόπους, ἀφαιρεῖσθαι αὐτοὺς καὶ τοῦ τίμου τοῦ πρεσβυτερίου, καὶ γίνεσθαι αὐτοὺς ἐκκηρύκτους.

XIX.

Quicumque virginitatem profitentes, profeſſionem ſuam irritam reddunt, ii bigamorum definitionem impleant. Virgines quidem certe, quæ cum quibuſdam tanquam cum fratribus congrediuntur prohibuimus.
D

ιθ'.

Ὅσοι παρθενίαν ἐπαγγελλόμενοι, ἀθετοῦσι τοῦ ἐπαγγελίαν, τὸν τῆς διγαμίων ὅρον ἐκπληρώτωσαν. τὰς μέντοι συνερχομένας παρθένους τισὶν [x], ὡς ἀδελφὰς, ἐκωλύσαμεν.

XX.

Si alicujus uxor adulterata fuerit, vel quis eam adulteraverit, oportet eum in ſeptem annis quod perfectum eſt aſſequi, per gradus qui eo deducunt.

κ'.

Ἐάν τινος γυνὴ μοιχαθῇ, ἢ μοιχάσηται τις, ἐν ἑπτὰ ἔτεσι δοκεῖ αὐτὸν τοῦ τελείου τυχεῖν, κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς προάγοντας.

XXI.

De mulieribus, quæ ſunt fornicatæ, & fœtus in utero perimunt, & fœtuum necatoriis medicamentis faciendis dant operam, prior quidem definitio uſque ad vitæ exitum prohibebat, & ei quidam aſſentiuntur. Sed humanitate tamen utentes, decrevimus, ut decennium per gradus præfinitos impleant.
E

κα'.

Περὶ τῆς γυναικῶν τῆς ἐκπορνευουσῶν, καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γενώμενα, καὶ σπενδουσῶν φθόεια ποιεῖν, ὁ μὲν πρότερος ὅρος μέχρις ἐξόδου ἐκώλυσεν. καὶ τάχα σιωπήσονται. Φιλανθρωπότερον δέ τι φέροντες, ὡρίσαμεν δεκαετῆ χρόνον κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὡρισμένους.

XXII.

De voluntariis cædibus, ſupplices quidem ſubſternantur: eo autem quod perfectum eſt, in fine vitæ digni habeantur.

κβ'.

Περὶ ἑκουσίων φόνων, ὑποπιπτέτωσαν μὲν, τοῦ δὲ τελείου ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου καταξιούσθωσαν.

XXIII.

De involuntariis cædibus, prior quidem conſtitutio jubet in ſeptennio per præfinitos

κγ'.

Ἐπὶ ἀκουσίων φόνων, ὁ μὲν πρότερος ὅρος ἐν ἑπταετίᾳ χελεύει τοῦ τελείου μετουχεῖν, κατὰ

τοὺς

---

x Ita Zonaras, & ante eum Joannes Antiochenus tit. 24. Alii ὡς ἀδελφὰς. *Harduinus.*

τὰς ὠρισμένας βαθμάς. ὁ δὲ δεύτερος, τὸν πεντετῆ χρόνον πληρώσει.

κδ'.

Οἱ καταμαντεύομενοι, καὶ τοῖς συνηθείαις ἕπ. * χρόνων ἐξακολουθοῦντες, ἢ εἰσάγοντές τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν, ἢ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς πεντετίας κατὰ τὰς βαθμὰς ὠρισμένας, τρία ἔτη ὑποπτώσεως, καὶ δύο ἔτη εὐχῆς χωρὶς προσφορᾶς.

κε'.

Μνηστεύσάμενός τις κόρην, προσεφθάρη τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς, ὡς καὶ ἐπιφορέσαι αὐτῷ. ἔγημε δὲ τὴν μνηστὴν μετὰ ταῦτα. ἡ δὲ φθαρεῖσα ἀπήγξατο. οἱ συνειδότες ἐκελεύσθησαν ἐν δεκαετίᾳ δεχθῆναι εἰς τοὺς συνεστῶτας, κατὰ τὰς ὠρισμένας βαθμάς.

A gradus esse perfecti participes: secunda vero, quinquennium implere.

XXIV.

Qui vaticinantur, & gentium consuetudines sequuntur, vel in suas ædes aliquos introducunt ad medicamentorum inventionem, vel lustrationem, in quinquennii canonem incidant, secundum gradus præfinitos, tres annos substrationis, & duos annos orationis sine oblatione.

XXV.

Quidam cui erat puella desponsa, ejus sorori vitium attulit, ita ut ea etiam concipe-B ret. Sponsam autem postea uxorem duxit. Ea autem cui vitium erat allatum, se suffocavit. Qui conscii fuerant, jussi sunt decennio in eos qui consistunt, recipi per gradus definitos.

CANONES
CONCILII ANCYRANI.

Ex interpretatione Dionysii Exigui. [2] (a)

Addimus hic variantes ex codice vetusto Lucensi Sæculo XI scripto.

TITULI CANONUM.

I. *De presbyteris qui immolaverunt tempore persecutionis.*
II. *De diaconis qui immolaverunt.*
III. *De iis qui ex fuga comprehensi sunt, & per vim pagani ritus aliquid pertulerunt.*
IV. *De his, qui diversis causis gentilitatis ritus aliquid peregerunt.*
V. *De his qui timore ritus gentilium peregerunt.*
VI. *De his, qui in locis idolorum manducaverunt.*
VII. *De his, qui frequenter idolis immolaverunt.*
VIII. *De his, qui & aliis sacrificandi causas attulerunt.*
IX. *De diaconis, qui tempore ordinationis de nuptiis attestati sunt.*
X. *De desponsatis puellis, & ab aliis corruptis.*
XI. *De his, qui cum essent catechumeni, idolis immolaverunt.*
XII. *Quod non oporteat chorepiscopos ordinare clericum, nisi in agris & [2] villis.*
XIII. *De his, qui esum carnium, in clero constituti, (b) diffugiunt.*
XIV. *De rebus ecclesiasticis, eo tempore distractis, (c) quo ipsæ ecclesiæ viduantur episcopis.*
XV. *De his, qui fornicantur irrationabiliter. id est, qui miscentur pecoribus, aut cum masculis polluuntur.*
XVI. *De his, qui in pecudes vel in masculos, aut olim polluti sunt, aut hactenus hoc vitio tabescunt.*
XVII. *De his, qui ad episcopatum promoti sunt, nec recepti.*
XVIII. *De his, qui virginitatem professi sunt, & (d) quæ sub sororis habitu cum aliquibus commorantur.*
XIX. *De his qui adulteras habent uxores, vel si ipsi adulteri comprobentur.*
XX. *De his, quæ partus suos ex fornicatione diversis modis interimunt.*
XXI. *De homicidiis.*
XXII. *De his, qui (e) [a] sponte homicidium commiserunt.* a non
B XXIII. *De his, qui divinationes expetunt.*
XXIV. *De his, qui virginum corruptionibus [b] consentiunt.* b conscii sunt.

CANONES.

I.

[2] PResbyteros immolantes, & iterum luctamen adeuntes, si hoc non per illusionem aliquam, sed ex veritate fecerint, (f) [c] ut iterum teneri viderentur, aut tormentis subjici, quo facinus pati vide- Dist. 50. Presbyteros qui. c Nic. 10. Neoc. 9. 10.

---

1 In Codicibus Mss. quatuor Bibliothecæ Paris. Soc. Jesu, quibuscum hanc interpretationem contulit Harduinus, hæc legitur præfatio. *Incipiunt regulæ Ancyrani Concilii. Istæ regulæ priores quidem sunt Nicænis: sed ideo Nicænæ prius scriptæ sunt, propter auctoritatem ejusdem magni, sanctique Concilii congregati apud Nicæam.* Scilicet in antiquis canonum collectionibus Nicæni ceteris præferuntur.

(a) In MS. Corbejensi sæculi VI. post titulum hæc interlocutio, teste P. Constantio subjungitur. *Osius Episcopus dixit: Quoniam multa prætermissa (f. præmissa) sunt; quæ ad robur Ecclesiasticum pertinent, quæ jam priori synodo Anquiritana, Cæsariensi, Grantonsi (Gangrensi) constituta sunt, & nunc præ manibus habentur, præcipiat beatitudo vestra, ut lectione pandantur, quo omnes (f. omnibus) acta modo innotescant, quæ a prioribus nostris acta sunt recitentur. Et recitata sunt.* Interlocutionem hanc ad Nicænam synodum pertinere, putat Constantius; sed præterquamquod ad Sardicense Concilium potius pertinere videtur, suspiciosam efficit omnium aliorum MSS. silentium. Mansi. (b) *Luc.* desungiunt (c) *Luc.* quod (d) *Luc.* de his quæ (e) Luc. inserit *non*

2 Est hic Canon in MSS. nostris emendatior hoc modo: *Presbyteros immolantes, & iterum luctamen adeuntes, si hoc non per inclusionem aliquam, sed ex veritate fecerint, nec ante parantes & affectantes, atque suadentes, ut æstimentur quidem tormentis aptari, sed his visu tantum & habitu subjici: hos placuit honorem quidem retinere propriæ sedis: offerre vero aut alloqui populum, aut omnino sacerdotalibus fungi officiis, non licere.* Harduinus, cui debemus sequentes notas. (f) *Luc.* post hæc verba addit: non ante parantes, & affectantes, atque suadentes, ut existimentur quidem per tormenta aptari, sed his visi fantum ex habitu subjici, hos placuit honorem &c. *ut in codice Hard.*

viderentur inviti; hos ergo placuit honorem quidem sedis retinere; offerre autem illis, & sermonem ad populum facere, aut aliquibus sacerdotalibus officiis fungi, non liceat.

II.

Dist. 50. Presbyteros qui immola. Nic. 10. Neoc. 9. 10.

Diaconi similiter qui immolaverunt, honorem quidem habeant: [1] cessare vero ab omni sacro ministerio, sive a pane, sive a calice offerendo, vel prædicando. Quod si quidam episcoporum conscii sunt laboris eorum, & humilitatis, & mansuetudinis, & voluerint eis aliquid amplius tribuere, [2] penes ipsos erit potestas.

2 veladimere, Ita & Luc.

III.

Dist. 50. Presbyteros.

Qui fugientes comprehensi sunt, vel a domesticis traditi, vel ademptis facultatibus sustinuere tormenta, aut in custodiam trusi, proclamaverunt se Christianos esse, & eo usque astricti sunt, ut manus eorum comprehendentes, violenter attraherent, & funestis sacrificiis admoverent, aut aliquid polluti cibi per necessitatem sumere cogerentur; confitentes jugiter se Christianos esse, & luctum rei, quæ contigit, incessabiliter ostendentes omni dejectione & habitu & humilitate vitæ: [b] hos velut extra delictum constitutos, a communionis gratia non [2] vetamus. Si vero prohibiti sunt ab aliquibus, propter ampliorem cautelam, vel propter quorumdam ignorantiam, statim recipiantur. Hoc autem similiter & de clericis, & de laicis ceteris observari conveniet. Perquisitum est autem & illud, si possunt etiam laici, qui in has necessitatis angustias inciderunt, ad clericatus ordinem promoveri: placuit ergo, & hos, tanquam qui nihil peccaverunt, si & præcedens eorum vita probabilis sit, ad hoc officium provehi.

b nos

IV.

De his qui sacrificare coacti sunt, insuper & cœnaverunt in idolio, quicumque eorum, cum ducerentur, [3] lætiore habitu fuerunt, & vestimentis pretiosioribus usi sunt, & præparatæ cœnæ [4] indifferenter participes extiterunt: placuit, eos inter audientes uno anno constitui, succumbere vero tribus annis, in oratione autem communicare biennio, & tunc ad perfectionis gratiam pervenire.

c Græcis hinc incipit canon quintus.

[c] Quotquot autem ascenderunt templa veste lugubri, & recumbentes per omne tempus flevere discubitus, si compleverunt pœnitentiam triennii temporis, sine oblatione suscipiantur. Si autem non manducaverunt, biennio subjecti pœnitentiæ, tertio anno sine oblatione communicent, ut perfectionem (*a*) quadriennio consequantur. Penes autem episcopos erat potestas, modum [2] conversationis eorum probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus [b] adjicere. Ante omnia vero præcedens eorum vita, & posterior inquiratur, & ita eis impertiatur humanitas.

2 conve ita & b addic

V.

[c] De his, qui minis tantum cessere pœnarum, aut privatione facultatum territi, aut demigratione, sacrificaverunt, & hactenus pœnitudinis negligentes, neque conversi, nunc hujus concilii tempore semet obtulerunt, conversionis suæ consilia capientes: placuit usque [5] ad magnum diem eos inter audientes suscipi, & post magnum diem triennio (*b*) pœnitentiam agere, & postmodum duobus [d] diebus sine oblatione communicare, & tunc demum sex annis completis, ad (*c*) perfectionis gratiam pervenire. Si vero quidam ante hanc synodum susceptí sunt ad pœnitentiam, ex illo tempore initium eis sexennii computetur. Si quod autem periculum, vel mortis expectatio, aut ex infirmitate, aut ex aliqua occasione contigerit his sub definitione statuta communio non negetur.

c Hic Græci tus, deinde Nic. 11

d annis & Luc

VI.

De his qui festis diebus gentilium, in remotis eorum locis convivia celebrarunt, ciboſque proprios deferentes, ibidem comederunt: placuit, post pœnitentiam biennii eos suscipi: utrum vero cum oblatione, singuli episcoporum, probantes vitam eorum & singulos actus, examinent.

Leoni

VII.

(*d*) Hi, qui secundo & tertio sacrificaverunt, coacti, quatuor annis pœnitentiæ subjiciantur; duobus autem (*e*) aliis sine oblatione communicent, & septimo anno perfecte recipiantur,

VIII.

Quotquot autem non solum ipsi deviarunt, sed etiam insurrexerunt, & compulerunt fratres, & causas præbuerunt ut cogerentur: hi per triennium quidem locum inter audientes accipiant, per aliud vero sexennium pœnitentiæ subjiciantur acriori, & alio anno communionem sine oblatione percipiant, ut perfectionem (expleto decennio) consequantur. Inter hæc autem & eorum vita pensanda est.

Nic.

IX.

---

1 MS. *cessent*, ita & Luc. 2 MS. *vetari*, ita & Luc. 3 MS. *lætiores*. 4 Glossæ M. Bibl. Regiæ, & Collegii Paris. Soc. Jesu ad hunc Canonem: *Indifferenter*, *indistanter*. 5 Hoc est, usque ad diem Paschæ.
(*a*) *Luc.* perfectiorem (*b*) *Luc.* trienniam (*c*) *Luc.* provectionis.
(*d*) *Luc.* Si qui (*e*) deest in *Luc.*

IX.

Diaconi, quicumque ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, & dixerunt velle se conjugio copulari, quia sic manere non possunt: hi, si postmodum uxores duxerint, in ministerio maneant, propterea quod eis episcopus licentiam dederit. Quicumque sane tacuerint, & susceperint manus impositionem, professi continentiam, & postea nuptiis obligati sunt, a ministerio cessare debebunt.

X.

Desponsatas puellas, & post ab aliis raptas, placuit erui, & eis reddi, quibus ante fuerant desponsatæ, etiam si eis a raptoribus [a] vim illatam constiterit.

XI.

Eos, qui ante baptisma sacrificaverunt idolis, & postea baptisma consecuti sunt, placuit ad ordinem provehi, eo quod probentur abluti.

XII.

Chorepiscopis non licere presbyteros aut diaconos ordinare: sed nec presbyteris civitatis, sine præcepto episcopi, vel literis, in unaquaque parochia [b] aliquid imperare, nec sine auctoritate literarum ejus, in unaquaque parochia aliquid agere.

XIII.

Hi qui in clero sunt presbyteri & diaconi, & a carnibus abstinent, placuit eas quidem contingere, & ita, si voluerint, continere. Quod si in tantum eas abominantur, ut nec olera, quæ cum eis coquuntur, existiment comedenda, tanquam non consentientes regulæ, ab ordine cessare debebunt.

XIV.

[1] De his quæ pertinent ad ecclesiam, quæcumque, cum non esset episcopus, presbyteri vendiderunt, placuit rescisso contractu, ad jura ecclesiastica revocari. In judicio autem erit episcopi, si pretium debeat recipi, (*a*) necne: (*b*) quia plerumque rerum distractarum reditus ampliorem summam pro pretio dato reddiderit.

XV.

[c] Quotquot ante vicesimum annum tale crimen commiserint, quindecim annis exactis in pœnitentia, communionem mereantur orationum. Deinde quinquennio in hac communione durantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem & vita eorum, [d] quales tempore pœnitudinis extiterint, & ita misericordiam consequantur. Quod si inexplebiliter his hæsere criminibus, ad agendam pœnitentiam prolixius tempus insumant Quotquot autem peracta viginti annorum ætate, & uxores habentes, hoc peccato prolapsi sunt, vigintiquinque annis pœnitudinem gerentes, in communionem suscipiantur orationum. In qua quinquennio perdurantes, tunc demum oblationis sacramenta percipiant. Quod si qui & uxores habentes, & transcendentes quinquagesimum annum ætatis, ita deliquerint, ad exitum vitæ communionis gratiam consequantur.

XVI.

Eos qui irrationabiliter vixerint, & lepra [a] inusti criminis alios polluerint, præcepit sancta synodus inter eos orare, qui spiritu periclitantur immundo.

a injusti.

XVII.

Si qui episcopi ordinati sunt, nec recepti ab illa parochia, in qua fuerant denominati, voluerintque alias occupare parochias, & vim præsulibus earum inferre, seditiones adversus eos excitando, hos abjici placuit. Quod si voluerint in presbyterii ordine, ubi prius fuerant (*c*) ut presbyteri residere, non abjiciantur propria dignitate. Si autem seditiones commovent ibidem constitutis episcopis, presbyterii quoque honor talibus auferatur, fiantque damnatione notabiles

Dist. 92. Si qui episcopi ordinati sunt. Apost. 37. Antioch. 17. 18.

XVIII.

Quotquot virginitatem promittentes, irritam faciunt sponsionem, inter bigamos censeantur. Virgines autem quæ conveniunt cum aliquibus, tanquam sorores, habitare prohibemus

27. q. 1. Quotquot virginitatem polliciti.

XIX.

Si cujus uxor [b] adultera fuerit, vel si ipse adulterium commiserit, septem annorum pœnitentia oportet eum perfectionem consequi, secundum pristinos gradus.

b adulterata Neoc. 8. Innoc. 24. ita & in *Luc.*

XX.

De mulieribus quæ fornicantur, & partus suos necant, vel quæ agunt secum, ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab ecclesia removet. Humanius autem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus secundum præfixos gradus pœnitentiæ largiamur.

Gregor. Thaum. 14. 15. 16. 18. 19

XXI.

Qui voluntarie homicidium fecerint, pœnitentiæ quidem jugiter se submittant: perfectionem vero circa vitæ exitum consequantur.

Greg. 22. 23. 24. 25. 26.

XXII.

---

1 In MS. altero nostro, *De his, quæ ad jus Ecclesiæ pertinent.*
(*a*) deest in *Luc.* (*b*) *Luc.* ne quia (*c*) *in Luc.* deest ut.

XXII.

Basilii 63. 64 65. 67. De homicidiis non sponte commissis, prior quidem definitio post septennem pœnitentiam perfectionem consequi præcipit; secunda vero quinquennii tempus explere. (Modus autem hujus pœnitentiæ in episcoporum sit arbitrio, ut secundum conversationem pœnitentium possint & extendere tardantibus, & minuere studiose festinantibus.)

XXIII.

Gregorii 12. Laodic. 36. Valent. 83. Qui divinationes expetunt, & morem gentilium subsequuntur, aut in domos A suas hujuscemodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica, aut expiandi causa, sub regula quinquennii jaceant, secundum gradus pœnitentiæ definitos.

XXIV.

Quidam sponsam habens, sororem ejus violavit, & gravidam reddidit; postmodum desponsatam sibi duxit uxorem: illa vero quæ corrupta est, laqueo se peremit. Hi qui fuerunt conscii, post decennem satisfactionem jussi sunt suscipi, secundum gradus pœnitentiæ constitutos. [1] (a)

CANONES (b)

CONCILII ANCYRANI. (c)

* Collati sunt cum MS. Codice 88. Ecclesiæ Major. Lucensis scripto sæc. VIII.

Ex interpretatione [a] Isidori Mercatoris. [2]

a veteri quæ legitur in compilatione.

TITULI CANONUM.

I. *De presbyteris lapsis in persecutione.*
II. *De diaconibus qui immolaverunt.*
b his qui inviti ad immolandum ducti sunt. III. *De* [b] *clericis sive laicis, quorum manus alii cum injuria super idolorum sacrificia posuerunt.*
IV. *De his qui in templis idolorum cœnaverunt.*
c ascenderunt templa cum veste lugubri. V. *De his* [c] *qui timore ritus gentilium peregerunt.*
VI. *De his, qui in locis idolorum manducaverunt.*
VII. *De his, qui frequenter idolis immolaverunt.*
VIII. *De his qui coacti vi idolis immolaverunt.*
d recesserunt a fide fratresque compulerunt. IX. *De his qui* [d] *aliis sacrificandi causam attulerunt.*
X. *De diaconibus protestantibus, cum ordinantur,* &c.
XI. *De desponsatis puellis, & ab aliis corruptis.*
XII. *De his qui ante baptismum sacrificaverunt idolis.*
XIII. *De chorepiscopis, & eorum potestate & auctoritate.*
XIV. *De presbyteris a carnibus se abstinentibus.*
XV. *Non debere presbyteros ecclesiastica jura vendere: vel de rebus ecclesiasticis eo tempore distractis, quo ipsæ ecclesiæ viduantur episcopis.*
XVI. *De his qui irrationabiliter vixerint, aut qui cum pecudibus versantur.* [e]
e aut de his
B XVII. *De his qui alios ad antedicta peccata induxerint.*
XVIII. *De episcopis qui ordinati non suscipiuntur, vel qui ad episcopatum promoti sunt, nec recepti.*
XIX. *De his qui virginitatem profitentur; & quæ sub sororis habitu cum aliquibus commorantur.*
XX. *De adulteris & eorum pœnitentia, sive vir sit an mulier.*
XXI. *De mulieribus quæ fornicatæ, partus suos necant.*
XXII. *De his qui volentes homicidium fecerunt.*
XXIII. *De his qui more gentilium vivunt.*
XXIV. *De eo qui sororem sponsæ suæ vitiavit, vel virginum corruptionibus conscii sunt.*

qui cum coribus mixti aut mor corum sta cum pinquis guine miseru cum ma concub runt.

C

CANONES.

I.

[3] PResbyteros qui immolaverunt, & postea [a] certamen iterum inierunt, si hoc ipsum ex fide, & non aliquo argumento sibimet præparantes, egerunt, ut iterum teneri viderentur, (aut tormentis subjici putarentur, tanquam inviti:) si ex fide ergo luctati sunt, & non ex [b] compacto, ad ostentationem,

a resipuerunt.

ansulti l defunt i Lu b confi Luc. con

---

1 Post relatos Canones hæc habetur in M. Paris. Coll. Soc. Jesu Dionysii adnotatio. *Et subscripserunt XVIII. Episcopi qui in eodem Concilio convenerunt.*

Vitalis Antiochenus. (*ita MS.*) Marcellus Anquiranus. (*ita MS.*) Agricolaus Cæsarienſis. Lupus de Tarso. Basilius Abnensis. (*ita MS.*) Philadelphius Heliopolitanus. Eustolius Nicomedienſis. Heraclius Zelonensis. Petrus Iconiensis. Nunechius Laudicensis. Sergianus Antiocensis. (*ita MS.*) Epidaurus Pisidiensis. Narcissus Pergensis. Leontius Neronianensis. Longinus Dicasionensis. Amphion . . . Selaus . . . Germanus . . . (Nomina hæc Episcoporum deesse in non interpolatis Dionysii Codicibus MSS. admonent Ballerini in Dissert. de Collection. Canon. tom. 3. Oper. S. Leon. pag. XXII. *P. Manſi.*) 2 Hanc pariter interpretationem contulit Harduinus cum multis MSS. codicibus Bibl. Paris. Soc. Jesu, in quorum uno hæc est adnotatio Isidori ipsius, relata ex parte in Gratiani decretum XI. dist. XVI. *Prima adnotatio Ancyranæ Synodi est . . . . . in qua Patres decem & octo statuerunt Canones viginti quatuor: quorum auctor maxime Vitalis Antiochenus Episcopus exstitit, subscribentibus Marcello Ancyrano, Atricolao Cæsariensi, Lupo de Tarso, Basilio Amasensi, & ceteris.* 3 32. Dist. 50. *Presbyteros qui*, ex alia versione. Versionem tamen Dionysii Burchardus & Ivo: versionem Isidori magis secutus est Gratianus: Græcum sermonem nunc uterque, Dionysius, & Isidorus; nunc alter eorum optime expressit. *Hard.*

(a) Codex Lucensis subscriptiones affert easdem, quas codex Harduini additis hisce variantibus. *Atricolaus Cæsariensis. Basilius Amasensis. Philadelphius Heliopolitanus. Eustolus Nicomedienſis. Persianus Antiochenſis. Leontius Nerodiensis. Amphion Alphios. Selaus Germanos.* (b) *Luc.* Canones Anquirensium.

(c) Isti Canones priores quidem sunt Nicænis canonibus expositis, sed tamen Nicæni primo accepti sunt propter auctoritatem S. & magni Concilii quod factum est in Nicæa. Cum apud Urbem Anquiritanam ventum fuisset. Hic exprimuntur. Nomina quæ inferius leguntur; in edito &c. statuta sunt ab eis quæ infra scripta sunt.

nem, ut caperentur, ipſi fecerunt, hos placuit honorem quidem [a] ſedis propriæ retinere: offerre autem illis, & ſermonem ad populum facere, aut aliquibus ſacerdotalibus officiis fungi, non liceat.

II.

Diaconos ſimiliter qui immolaverunt, poſtea autem iterum reluctati ſunt, illum quidem habere oportet: ceſſare vero debent ab omni ſacro miniſterio [b], ita ut nec panem, nec calicem offerant, nec pronuncient: niſi forte aliqui epiſcoporum conſcii ſint laboris eorum, & humilitatis, manſuetudinis, & voluerint eis aliquid amplius tribuere, vel adimere. Penes ipſos ergo de his erit poteſtas.

III.

Qui fugientes [c] timore perſecutionis [d] comprehenſi ſunt, vel a familiaribus, ſeu a domeſticis traditi, vel [e] bona propria amiſerunt, vel ſuſtinuerunt tormenta, vel etiam carceribus incluſi ſunt, & tamen proclamaverunt ſe eſſe Chriſtianos; quin etiam, perſeverante violentia, ad id uſque perducti ſunt, ut manus eorum apprehenſas & violenter attractas ſuper ſacrificia imponerent, illis ſcilicet perſeverantibus in fide, & Chriſtianos ſe eſſe vociferantibus: hoc ergo quod eis invitis, aliis cogentibus, contigit, ſi luctu & mœrore animi (*a*) acerbe ſe ferre demonſtrent, ipſique humili per bonam converſationem habitu incedentes, dolere ſe id quod inviti coacti ſunt, doceant, hos tanquam (*b*) inculpatos a communione non vetari. Si autem jam prohibiti ſunt ab aliquibus a communione, majoris diligentiæ & inquiſitionis cauſa, aut per aliquorum ignorantiam, ſtatim recipi oportet. Hoc autem obſervari convenit & de clericis, & de laicis omnibus. Laicos ſane, qui in ſimiles neceſſitatis cauſas inciderunt, tanquam nihil peccaverint, maxime ſi eos probabilis vita commendet, ad ordinationem recipi placuit,

IV.

De his qui ſacrificare coacti ſunt, (*c*) inſuper in templis idolorum cœnaverunt, ſi qui eorum cum habitu cultiore ad templa perducti ſunt, atque ibi, pretioſiori veſte adhuc mutata, cœnæ participes facti ſunt idolorum, indifferenter ſumentes omnia quæ fuerant appoſita: placuit eos inter audientes uno anno conſtitui, tribus autem aliis annis agere pœnitentiam: ſed ex ipſo triennio per biennium tantummodo orationi communicare, tertio autem anno reconciliari ſacramentis.

V.

[a] (*d*) Quotquot autem aſcenderunt templa cum veſte lugubri, & recumbentes inter alios manducaverunt, flentes; ſi compleverint pœnitentiam triennii temporis, ſine oblatione (*e*) ſuſcipiantur ad communionem (, id eſt, ut ipſi oblationem non offerant.) Si autem perducti ad templa, non manducaverunt, biennio maneant in pœnitentia. Tertio vero anno communicent, ſed ſine oblatione, ut dictum eſt. (In quarto autem anno perfectionem ſuam recipiant.) Epiſcopum autem hanc habere licentiam oportet, ut perſpecta ſingulorum converſatione, normam regulamque converſationis attribuat: id eſt, aut humanius agens, ſecundum vitæ modum, tempus alicui (pœnitentiæ) breviet, aut etiam prolixius, quod correctione neceſſarium viderit, addat. Diſcutiatur autem omnium horum & præcedens vita, & poſterior; & ita circa eos ſacerdotalis ſe humanitas moderetur.

VI.

De his qui minis tantum ceſſerunt, aut bonorum ablatione, aut tranſportationis pœna deterriti * ſacrificaverunt, [b] & nunc uſque non pœnituerunt, neque converſi ſunt: modo autem, (id eſt), tempore hujus ſynodi, ſe obtulerunt, converſionis ſuæ conſilium capientes: placuit eos uſque ad magnam diem inter audientes ſuſcipi, ac pœnitentiam agere triennio, & poſt duos alios annos ſine oblatione communicare, & ita demum ſex annis (*f*) peractis, ad perfectum pervenire. Quod ſi aliqui ante hoc concilium ſuſcepti ſint ad pœnitentiam, ex illo tempore imputabitur eis initium ſexennii conſtituti. Quod ſi alicui horum quodlibet mortis periculum aut ex ægritudine, aut ex qualibet cauſa immineat, his communio propter viaticum ſuum non negabitur.

VII.

De his qui (*g*) feſtis diebus paganorum, in [c] remotis locis eorum conviviis interfuerunt, & ſuas nihilominus epulas ibidem portaverunt & comederunt, placuit, ut poſt biennii pœnitentiam ſuſcipiantur, ita tamen, ut utrum cum oblatione recipiendi ſint, an ad ſolam communionem admitti debeant, unuſquiſque epiſcoporum examinet, vitæ eorum præteritæ ac præſentis habita conſideratione.

VIII.

a Sequitur ſeriem atque ordinem codicum Græcorum qui hunc a ſuperiori ſeparant non ſecus ac Parrandus c. 148. &c. anſulis incluſa deſunt in *Luc.*

anſulis incluſa deſunt in *Luc.*

deeſt in *Luc.*

* a fide erraverunt, ita in *Luc.*

b paganizaverunt. deeſt in *Luc.*

c abominandis.

(*a*) *Luc.* acerba eſſe & (*b*) *Luc.* inculcatos (*c*) *Luc. inſerit* ſed etiam & de his qui in &c.
(*d*) Canon iſte cum priori conjungitur in *Luc.* & deinceps unitate deficit ab editis. (*e*) *Luc.* percipiantur
(*f*) *Luc.* perfectis (*g*) *Luc.* addit *cum*.

VIII.

Hi autem qui ſecundo & tertio ſacrificaverunt, (*a*) vi coacti, quatuor annis ſeſe ad pœnitentiam ſubmittant, duobus autem aliis ſine oblatione communicent, ſeptimo anno perfectionem recepturi communionis.

IX.

a apoſtatarunt.

Quotquot autem non ſolum [a] a fide dominica deviarunt, ſed etiam inſurrexerunt in alios, & fratribus perſuaſerunt, & rei facti ſunt [b] perſuaſionis: hi per triennium quidem [c] inter catechumenos habeantur, per aliud autem ſexennium pœnitentiæ recipiant locum, alio vero anno, id eſt decimo, communionem (*b*) ſine oblatione recipiant, ut completo decennio, perfectione fruantur. In eo autem ipſo tempore etiam vita eorum & converſatio conſideranda eſt.

b pro hoc quia ſollicitati ſunt.

c locum audientiæ ſuſcipiant.

X.

8. Diſt. 28. Diaconi.

d qui ſunt ordinandi, ſi conteſtati ſunt ante ordinationem & dixerunt oportere ſe nubere.

Diaconi [d] quicumque, cum ordinantur, ſi in ipſa ordinatione proteſtati ſunt, dicentes, velle ſe habere uxores, nec poſſe ſe contingere; hi poſtea ſi ad nuptias venerint, maneant in miniſterio, propterea quod his epiſcopus licentiam dederit. Quicumque ſane tacuerunt, & ſuſceperunt manus impoſitionem, profeſſi continentiam, ſi poſtea ad nuptias venerint, a miniſterio vel clero ceſſare debebunt, (*c*) (laicam tantum recipientes communionem.)

Vide Can. Apoſt. XXV.

XI.

46. 27. qu. 2. Deſponſatas.

Deſponſatas puellas, & poſtea ab aliis raptas, placuit erui & his reddi, quibus fuerant ante deſponſatæ, etiamſi a raptoribus florem pudoris ſui amiſiſſe conſtiterit.

XII.

e immolaverunt.

Eos qui ante baptiſmum [e] ſacrificaverunt, & poſtea baptiſmum conſecuti ſunt, placuit ad ordinem promoveri, tanquam ab omni crimine, lavacri ſalutaris ſanctificatione purgatos.

XIII.

id eſt, epiſcopos regionales ſeu rurales.

f vel presbyteros, ita & *Luc.*

Vicariis epiſcoporum, quos Græci * chorepiſcopos (*d*) vocant, non licere [f] vel diaconos ordinare: ſed nec presbyteris civitatis, ſine epiſcopi præcepto, amplius aliquid imperare, vel ſine auctoritate literarum ejus in unaquaque parochia aliquid agere.

XIV.

De his qui in clero ſunt presbyteri vel diaconi, & abſtinent a carnibus, (hoc placuit ſtatui,) ut (*e*) non eas tanquam immundas contemnant, ſed contingant. A quibus quidem ſi ſe abſtinere volunt, habeant poteſtatem; (*f*) ita tamen; ut ſi quando cum oleribus coquuntur, eadem tanquam carnibus polluta non judicent, ſed ex his ad cibum aſſumant, quamvis a carnibus ſe abſtineant. Quod ſi in tantum (*g*) immundas & abominabiles judicaverint, ut nec olera, quæ cum carnibus coquuntur, æſtiment comedenda, tanquam non (*h*) conſentientes huic regulæ, ceſſare eos oportet & a miniſterio & ordine ſuo. (*i*) Si quis autem huic regulæ monitus non obedierit; ſed carnes, ut dictum eſt, immundas & abominandas exiſtimaverit, ceſſare debebit ab ordine ſuo.

anſulis ita deſunt ut

XV.

42. XII. q. ſi qua. a quæ ad tinent do nico.

Si [a] qua de rebus eccleſiæ, cum epiſcopus non eſt, presbyteri vendiderint placuit, reſciſſo contractu, ad jus eccleſiaſticum revocari. In judicio autem erit epiſcopi, ſi conſtitutum pretium debeat recipi, necne: propter quod ſæpe contingit, diſtractarum rerum reditus ampliorem ſummam pro dato pretio reddidiſſe.

XVI.

b qui an iſter in malibus aliquid miſcant

[b] (*k*) Quotquot igitur ante vigeſimum ætatis ſuæ annum tale crimen admiſerint, (*l*) quindecim annis in pœnitentia (*m*) peractis, orationi tantum incipiant communicare: (& quinquennium alterum in communione orationis ſolius perdurantes,) poſt vigeſimum cum oblatione ad communionem ſuſcipiantur. Diſcutiatur autem & vita eorum, qualis fuerit tempore pœnitentiæ: & juxta hanc, humanitatem conſequantur. Quod ſi quis perſeverantius abuſus fuerit hoc crimine, hic prolixius tempus, viginti annorum pœnitentiam ſuſcipiat. (*n*) Qui vero exacta viginti annorum ætate, & uxores habentes, in hoc crimen inciderunt, poſt viginti & quinque annos pœnitentia acta, ad communionem orationum admittantur: in qua communione orationum altero quinquennio perdurantes, ad plenam communionem cum oblatione ſuſcipiantur. Quod ſi aliqui & uxores habentes, & excedentes quinquageſimum

anſulis in deſunt ir

æta-

(*a*) *Luc.* per vim (*b*) deeſt in *Luc.* (*c*) deeſt in *Luc.* (*d*) *Luc.* dicunt (*e*) in *Luc.* deeſt *non* (*f*) *Luc.* legit ut eas contingant quidem, & ſi ſic voluerint ab his comedendis abſtineant quod &c.

(*g*) deeſt in Luc. *immundas &* (*h*) *Luc.* ſentientes. (*i*) *Luc. legit* ordine ſuo. Ut non eas tanquam immundas contemnant, contingant tamen, quibus quidem ſi abſtinere volunt habeant poteſtatem, ita tamen, ut ſi quando cum oleribus coquuntur eadem tanquam carnibus polluta non judicent, ſed ex his ad cibum adſumant, quamvis a carnibus temperent. Si quis &c. (*k*) Lucenſis ſcriptor ponit hic græca verba latinis literis, ſed imperite expreſſa, ita enim habet: *græca verba hæc ſunt Perè ton allegeus allenontondo, quod nos latine poſſumus dicere, de his qui irrationabiliter verſati ſunt, ſive verſantur; ſenſus autem in hac ſententia duplicem eſſe oportet, qui ex ſubrectis conjicitur: aut de his qui cum pecoribus coitum mixti ſunt, aut more pecorum inceſta cum propinquis ſanguine commixti ſunt. Quotquot igitur ante vigeſimum &c.* ut in edit. (*l*) *Luc.* his decem (*m*) exactis.

(*n*) *Luc. legit* ut uxores habentes in hoc crimine &c.

ætatis ſuæ annum, in hoc prolapſi ſunt (*a*) ſcelere, ad exitum tantum vitæ communionem mereantur.

XVII.

Hos eoſdem ſane non ſolum leproſos crimine hujuſmodi factos, ſed & alios iſto ſuo morbo replentes, placuit inter eos orare, qui tempeſtate (*b*) jactantur, qui a nobis [a] energumeni appellantur.

MS. Juſtelli codex ſic habet: pro his qui in animalibus ut animalia " fraciſcunt, vel in maſculis leproſi efficiuntur, de his præceptum eſt, ut cum eis qui tempeſtatem patiuntur, orare. *Alii quoque codices MSS. tantam patiuntur lectionis diverſitatem in hoc præſertim canone* XVII. *qui nonnunquam* XVI. *numeratur, ut vix duo inter ſe perfecte conſentiant. Et in eam rem diſſertationem paraverat vir illuſtriſſimus ac ſcientia canonicæ conſultiſſimus inveſtigator Petrus de Marca archiepiſcopus Toloſanus ad Pariſienſem cathedram a rege nominatus & ab apoſtolica ſede probatus.*

XVIII.

Si qui epiſcopi ſuſcepti non ſunt a ſua diœceſi, in quia fuerant denominati, & voluerint alias eccleſias occupare, & vim facere epiſcopis quos ibi invenerint, ſeditiones excitando adverſus eos, hos ſegregari oportet. Quod ſi volunt in presbyterii honore (*c*) *in eccleſia, ubi prius fuerant*, reſidere, non repellantur a propria dignitate. Quod ſi etiam ibi ſeditiones concitare probantur epiſcopis ibidem conſtitutis, [b] ſegregari eos neceſſe eſt, & nihilominus presbyterii dignitate privari.

XIX.

Quotquot virginitatem [c] pollicitam prævaricati ſunt, profeſſione contempta, inter digamos, (*d*) id eſt, qui ad ſecundas nuptias tranſierunt, haberi debebunt. Virgines autem puellas, quæ tanquam ſorores cum nonnullis viris habitare volunt, ab eorum conſortio prohibemus.

XX.

[1] [d] Si quis adulterium commiſerit, ſeptem annis in pœnitentia completis, perfectioni reddatur ſecundum priſtinos gradus.

XXI.

De mulieribus quæ fornicantur, & partus ſuos necant; ſed & de his quæ [e] agunt ſecum, ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem [f] definitio eſt, uſque ad exitum vitæ eas ab eccleſia removeri. Humanius autem nunc deſi-

nimus, ut eis decem annorum tempus pœnitentiæ tribuatur.

XXII.

Qui voluntarie homicidium fecerint, ad pœnitentiam quidem jugiter ſe ſubmittant. Circa exitum autem vitæ, communione digni habeantur. [a] Eos vero qui non voluntate, ſed caſu homicidium fecerint, prior quidem regula poſt ſeptem annorum pœnitentiam communioni ſociavit ſecundum gradus conſtitutos. Hæc vero humanior definitio quinquennii tempus tribuit.

XXIII.

Qui auguria vel auſpicia, ſive ſomnia vel divinationes quaslibet, ſecundum morem Gentilium obſervant, aut in domos ſuas hujuſmodi homines introducunt [b] in exquirendis aliquibus arte malefica, aut ut domos ſuas luſtrent; confeſſi, quinquennio pœnitentiam agant, ſecundum regulas antiquitus conſtitutas.

XXIV.

Si quis ſponſam habens, ſorori ejus forſitan intulerit * vitium eique inhæſerit tanquam ſuæ: hac autem decepta, poſtea uxorem duxerit deſponſatam: illa vero quæ vitium paſſa eſt, ſi forte [c] necem ſibi intulerit; omnes hi qui facti hujus ſunt conſcii, decem annis in pœnitentiam redigantur, ſecundum [d] canones conſtitutos.

[m] *Nomina epiſcoporum qui ad Ancyranam ſynodum convenerunt, & ſubſcripſerunt.*

(*e*) Vitalis Antiochenus Syriæ Cœles.
Agricolaus Cæſareæ Palæſtinæ.
Marcellus Ancyræ Galatiæ primæ.
Lupus Tarſenſis Ciliciæ.
Baſilius Amaſenus * Helleſponti.
[e] Philadelphius [2] Juliopolis Galatiæ primæ.
[f] Euſtolius Nicomediæ Bithyniæ.
Heraclius * [3] Zelenſis Armeniæ majoris.
Petrus Iconienſis * Lycaoniæ.
Nunechius Laodiceæ Phrygiæ Pacatianæ.
Sergianus Antiochiæ Piſidiæ, ſive Cariæ.
Epidaurus [g] Piſidenſis Pamphiliæ.
Narciſſus Neroniadis Ciliciæ.
[4] Leontius Cæſareenſis Cappadociæ primæ.
Longinus Neocæſareenſis Ponti Polemoniaci.
Amphion Epiphaniæ Ciliciæ ſecundæ.
[h] Salamenus Germaniciæ Cœles Syriæ.
Germanus Neapolis Palæſtinæ.

a Græcis & Dionyſio aliiſque hinc novus incipit canon. Græcis quidem 23. Dion. 22. ita & *Luc.*

b qualibet cauſa maleficiorum aut incantantium.

* violentiam. ita & *Luc.*

c laqueo ſe ſuſpendit.

d gradus qui jam ordinati ſunt.

* Armeniæ majoris.
e Philadelphus.
f Euſtolus.
* Zelenenſis.
* Piſidiæ.

g Perges, *alias* Perga, menus.

h Selaus.

1 MS. noſter, *ſi quis vel qua.* Hard. 2 Forte, *Heliopolis*, in Galatia. *Harduinus.* 3 Ζήλω, in Heleopoutο. *Hard.* 4 Abſunt hi a cod. MS. Juſtelli, & noſtris. *Hard.*

(*a*) deeſt in *Luc.* (*b*) *Luc.* jactabantur (*c*) deſunt in *Luc.* (*d*) deeſt in *Luc.*

(*e*) *In Luc.* hoc ordine recenſentur epiſcopi qui tamen in principio tantummodo deſcribuntur.

Marcellus Anquiritanus.
Vitalis Antiochenus.
Philadelſus Juliopolitanus
Heraclius Zelonenſis.
Munetius Laudicenus.
Narciſſus Nerodienſis
Lupus Tarſenſis.
Baſilius Ammaſenus.
Eutolus Nicomedienſis.
Petrus Iconienſis.
Agricolaus Cæſarienſis.
Epidaurus Pergamenus.
Sergianus Antiochiæ Piſidiæ.

n CAPITULA DUO ANCYRANI concilii, ex quodam libello sexdecim librorum partialium desumpta l. 6. cap. 6.

De illo qui domino suo jubente homicidium fecerit

SI quis liber (jubente domino suo) servum ejus occiderit, ut homicidium sponte commissum, pœniteat. (*a*)

EX EODEM CONCILIO JUXTA exemplar prædictum, lib. 6. cap. 7.

Ut episcopi de parochiis suis sortilegos & maleficos expellant.

26. q. 1. 2. 3. & 4. & potiſſimum 4. 5.

UT episcopi eorumque ministri omnibus viribus elaborare studeant, ut pernicioſam & a diabolo inventam, sortilegam & maleficam artem penitus ex parochiis suis eradicent. Et si aliquem virum aut fœminam hujusmodi sceleris sectatorem invenerint, turpiter dehonestatum, de parochiis suis ejiciant. Ait enim apostolus: *Hæreticum hominem post secundam & tertiam correptionem devita, sciens quia subversus est, qui ejusmodi est.* Subversi sunt, & a diabolo capti tenentur, qui derelicto creatore suo, a diabolo suffragia quærunt. Et ideo a tali peste mundari decet sanctam ecclesiam. Illud etiam non est omittendum, quod quædam sceleratæ mulieres, retro post satanam conversæ, dæmonum illusionibus, & phantasmatibus seductæ, credunt & profitentur se nocturnis horis cum Diana paganorum dea, vel cum Herodiade & innumera multitudine mulierum, equitare super quasdam bestias, & multa terrarum spatia intempestæ noctis spatio pertransire, ejusque jussionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad ejus servitium evocari. Sed utinam hæ solæ in sua perfidia periissent, & non multos secum in infidelitatis interitum pertraxissent. Nam innumera multitudo, hac falsa opinione decepta, hæc vera esse credit, & credendo a recta fide deviat, & in errores paganorum revolvitur, cum aliquid divinitatis aut numinis extra unum Deum arbitratur. Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi commissas populo omni instantia prædicare debent, ut noverint hæc omnimodis esse falsa, & non a divino, sed a maligno spiritu talia phantasmata mentibus fidelium irrogari. Siquidem ipse satanas, qui transfigurat se in angelum lucis, cum mentem cujusque mulierculæ ceperit, & hanc sibi per infidelitatem subjugaverit, illico transformat se in diversarum personarum species atque similitudines, & mentem quam captivam tenet, in somnis deludens, modo læta, modo tristia; modo cognitas, modo incognitas personas ostendens, per devia quæque deducit. Et cum solus spiritus hoc patitur, infidelis mens hæc non in animo, sed in corpore opinatur evenire. Quis enim non in somnis & nocturnis visionibus extra se educitur, & multa videt dormiendo, quæ nunquam viderat vigilando? Quis vero tam stultus & hebes est, qui hæc omnia, quæ in solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur; cum Ezechiel propheta visiones domini in spiritu, non in corpore vidit? Et Joannes apostolus Apocalypsis sacramentum in spiritu, non in corpore, vidit & audivit, sicut ipse dicit: *Statim*, inquit, *fui in spiritu*. Et Paulus non audet dicere se raptum in corpore. Omnibus itaque publice annunciandum est, quod qui talia & his similia credit, fidem perdit. Et qui fidem rectam in domino non habet, hic non est ejus, sed illius in quem credit, id est, diaboli. Nam de domino nostro scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt* Quisquis ergo credit posse fieri, aliquam creaturam aut in melius aut in deterius immutari, aut transformari in aliam speciem vel similitudinem, nisi ab ipso creatore qui omnia fecit, & per quem omnia facta sunt, proculdubio infidelis est, & pagano deterior. (*b*)

Tit. 3.

2. Cor. 11.

Ezechiel in multis capitibus.

Apoc. 1.

2. Cor. 12.

Joan. 1.

Notæ Severini Binii.

a Ancyranum concilium. Postquam per obitum Maximini persecutoris, ab ecclesia omnis metus tyrannidis propulsatus esset, orientales episcopi hac pacis occasione freti, ad instantiam lapsorum in ecclesiæ communionem, a qua tormentorum metu exciderant, recipi petentium; auctore Vitali Antiocheno episcopo, ut probabile est, convocati Ancyræ convenerunt, ideo quod ad eam urbem in meditullio regionis sitam, minoris Asiæ episcopi, Cappadoces, Pontici, Armeni, & Cilices, & Syri facilius convenire possent. Octodecim episcopi, qui fere omnes & singuli etiam Nicæno concilio interfuerunt, congregati in causa lapsorum, afflatu Spiritus sancti edocti, illud idem constituerunt, quod sub Deciana persecutione Romæ Cornelius, Carthagine Cyprianus, in Ponto Gregorius, & demum sub Diocletiani tyrannide Petrus Alexandrinus episcopus in Ægypto, episcopi Hispaniæ Eliberini, unanimi consensu, quantumvis loco ac tempore separati fuerint, pie ac sancte decreverunt; ne scilicet quisquam lapsorum ad ecclesiæ communionem admittatur, qui non ante pœnitentiam delicto convenientem egerit, & pro crimine debite satisfecerit. In quem finem viginti quatuor canones ediderunt, unde quam quisque pœnitentiam agere debeat, facile cognoscere potest. Duos reliquos, qui ad finem adjecti sunt, verisimilius est a Damaso pontifice, non a patribus hujus concilii constitutos esse. Exstat autem canonum triplex editio, quarum primam quæ est Dionysii Exigui, jure meritoque sequimur. Hoc concilium a Nicæna synodo universali approbatum esse constat act. 4. concilii Florentini.

Ancyra autem, teste Plinio lib. 5. cap. ult. dicta est ab ancoris navium captarum a Mithridate, quas Ptolemæus Ægypti rex suppetias Galatis, seu Gallogræcis miserat. Hujus meminit Ptolemæus lib. 5. cap. 4. Concilium Ancyranum celebratum in civitate Ancyra in provincia Galatiæ, antiquius est Nicæno.

Causa conc

Locus con Numerus scoporum

Quid hoc concilio tutum sit

Quot can statuti.

Concilium approbat est.

b Tempore Silvestri.) Anno pontificatus Silvestri primo, Constantini imperatoris nono, qui est Christi nati 314. Hoc anno paulo post festum paschæ, hanc sacram synodum celebratam esse, ita probatur. Anno 316. in persecutione Licinii tunc cœpta, Basilius Amasenus episcopus, quem huic concilio interfuisse subscriptio indicat, martyrium subiit. Initio anni 314. Maximinus, pestis ecclesiæ, pestifero morbo, ut scribit Eusebius, extinctus est. Ut causam lapsorum celeritate indigentem ultra annum, in sequentem annum 315. patres sanctissimi distulerint, verisimile non est.

Tempus h ti concil

c Presbyteros.) Hoc idem tempore Decianæ persecutionis constitutum fuisse, constat ex Cypriano de lapsis, ubi dicit; ecclesiam tanto candore conspicuos ministros suos esse voluisse, ubi licet hostem priore victoria elatum, secundo certamine superassent, ac proinde labe negationis se emaculassent; non tamen idoneos amplius existimaverit, qui sacris functionibus ministrarent. Vide Baron. ann. 314. num. 81.

Can. 1. S lapsi am re cleri abstinen bent, si deinc perfecu fidem p si fuerit

d Visum est anno audire.) Id est, catechumenos; qui ad prædicationem evangelii audiendam admissi, dum missa fidelium & publicæ orationes incipiebantur, ab ecclesia expellebantur.

Can. 4. chumen audient ti?

Tribus annis substernı.) Pœnitentiæ nimirum; quam dum agerent, instar catechumenorum, a precibus publicis & eucharistiæ perceptione excludebantur.

Quid sit manica oration

e Orationi duobus annis.) Qui injunctam pœnitentiam peregerant, ad publicas quidem preces non autem ad corporis & sanguinis Christi sumptionem admittebantur, donec reliquum tempus pœnitentiæ absolvissent. Et

(*a*) Duo hæc ex Burchardo accepta sunt. (*b*) *Versionem quam Priscam vocant, horum Canonum, dabimus in Appendice ad tomum tertium hujus Collectionis.*

Et quod est hoc loco *communicare in oratione*, hoc idem significant verba quæ frequenter sequentibus canonibus usurpantur, *communicare sine oblatione*.

f Perfectum.) Sumptio corporis & sanguinis Christi, in hujus concilii canonibus quibusdam, perfectio gratiæ; in quibusdam plena communio appellatur. Unde qui peracta pœnitentia, vel ad perfectiorem gratiam vel ad communicandum cum oblatione admittuntur; iidem non tantum ad publicas preces, verumetiam ad participationem sacramentalem corporis & sanguinis Christi in ecclesia recipiuntur: ut dum ceteris fidelibus nihil minus consequuntur, ad perfectam gratiam, plenamque communionem se admissos ipsi intelligant. Baron. ann. præd. num. 87.

g Visum est ad magnum.) Id est, sanctum pascha quo die cum dominus resurgendo nobis vitam reparaverit, adeoque maximum beneficium contulerit, in maximi beneficii memoriam ac gratiarum actionem; a patribus hujus concilii magnus dies merito est appellatus quem apostolus in Apocal. Ignatius, aliique plures dominicum appellaverunt.

h Sine oblatione communicare.) Id est, ad communicandum dumtaxat in orationibus publicis, non ad sacramentum corporis & sanguinis domini participandum, admittere placuit. Pro eodem enim *communicare cum oratione; & communicare sine oblatione*, hic accipi, supra, diximus.

i An unumquemque.) Hinc patet a patribus hujus concilii eodem significatu usurpari hæc: *communicare cum oblatione: ad perfectiorem gratiam pervenire: perfecte recipi*, &, *perfectionem consequi*. Qui enim post expletum pœnitentiæ tempus ad corporis & sanguinis domini, quod perfectionis gratia sive plena communio dicebatur, sumptionem & participationem admittebantur, perfecte recipi dicebantur. Vide ea quæ supra diximus ad can. 4. verbis, *ad perfectiorem gratiam*.

k Quicumque diaconi.) Quod apostolica lege non sacerdotes tantum, sed etiam diaconi absque uxore cælibem vitam ducere ab exordio nascentis ecclesiæ obligati fuerint, hic canon post alios apostolorum & Elibertini concilii plures, solidissime confirmat. Quod vero patres concilii permiserint, ut diaconi illi, qui cum ordinarentur inviti, contestatique fuissent se non posse continentes vivere, post sacrum diaconatus ordinem susceptum uxorem ducant; non aliter sane concessum est, quam quod a sacri muneris exercitio abstinentes, non amplius cum sacris ministris, sed cum populo extra cancellos laica communione communicarent. Quod expressius in secunda, quam in reliquis duabus editionibus, hic asseritur. Baron. ann. 314. numer. 88. Vide eumdem ann. 58. num. 21.

l Qui in clero sunt.) Hoc canone quo in ordinem bigamorum rediguntur illi qui virginitatem servare promiserunt, & votum irritum fecerunt, confirmantur ea quæ diximus supra in notis ad canones apostolorum.

m Nomina episcoporum qui ad.) Hi qui subscripserunt, fere omnes concilio Nicæno interfuerunt. Vitalis Antiochenus, eo quod primo loco positus sit, concilium hoc indixisse videtur. Agricolaus Eusebii Cæsareensis anteccessor fuit. Marcellus Ancyranus episcopus, postquam adversus Arium in magno concilio egregie operam navasset, ab Arianis magnopere exagitatus, ab orientalibus Sabellianismo notatus, a Julio Romano pontifice, & a concilio Sardicensi absolutus, vixit ad annum domini 376. qui est Valentiniani & Valentis annus imperii decimus. Epiphan. hæresi 48. & 77. Lupus Tarsensis episcopus inter egregios catholicæ fidei propugnatores ab Athanasio lib. 1. contra Arianos recensetur. Basilius episcopus Amasenus sub Licinio Christianorum persecutore anno Christi 316. illustre martyrium subiit. Hujus præd. loco Athanasius magna cum gloria & honore propugnatæ fidei meminit. Eustolius Nicomediensis episcopus Anthimi illius successor, quem Galerius ob Christi fidem necaverat atque igni tradiderat. Heraclius Zelenensis majoris Armeniæ episcopus. Narcissus Neroniadis postea defecit ad Arianos. Leontius Cæsareæ Cappadociæ episcopus est ille insignis, qui veniens ad Nicænum concilium, Nazianzum cum perveniisset, invisit & baptizavit Gregorium patrem Gregorii Nazianzeni. Qui hic Longinus dicitur, inter coryphæos ortodoxæ fidei Nicænæ ab Athanasio numeratur, & ab eodem Longianus nominatur.

n Capitula duo Antyrani concilii.) Hanc appendicem duorum capitulorum ad synodum Ancyranam, neque Cresconiana, neque alia editio habet: ideoque huic synodo perperam adscribuntur, quæ Damaso potius attribuenda esse infra suo loco patebit. Baron. anno prædicto num. 89.

NOTÆ GABR. ALBASPINÆI EP. AUR.

AD CANON. XVII. CONCILII ANCYRANI

Quid est in hoc Ancyrano concilio & canone *inter hyemantes orare*? ita enim in vulgari versione legitur? non enim ut opinor eos intelligit qui spiritu immundo afflati, aut correpti, neque eos qui imminuta mente fatuosi essent: nam utrisque ut recte interpretes animadverterunt, si lucidis gauderent intervallis eucharistia præberi poterat ex Timothæi Alexandrini can. 3. Hos vero de quibus in hoc canone est mentio, in alicujus rei puta eucharistiæ, aut orationum participationem admittere nefas erat, nam proximo canone & præcedenti in eosdem graves pœnæ institutæ sunt. Neque propterea Balsamonis mihi probatur sententia, qui hyemantes eos esse dicit, qui sub ferula divinas literas audiebant, id est pœnitentes qui de integro, tanquam rudes & catechumeni erudiendi tradebantur. Nam ex ejus explicatione quid gravius statuitur in hos peccatores quam in eos de quibus præcedenti canone refertur? Nihilominus manifestum est synodum graviorem in hos, quam in alios pœnam instituere voluisse. At vero si nihil aliud hoc canone jubetur, quam utrosque divinis concionibus interesse posse, quomodo horum delictorum genera distincta, aut dispares pœnas esse reperies? Deinde omnes omnino pœnitentes ante substrationem, scripturas cum catechumenis audiebant; auditio enim secundus erat gradus pœnitentiæ, quem decurrere, & per quem ad exitum pœnitentiæ pervenire omnes omnino tenerentur pœnitentes, can. 22. epist. 3. D. Basilii. *Defiere ad fores ecclesiæ secundo autem ad auditionem admitti: tertio ad pœnitentiam; quarto ad congregationem; deinde ad boni communionem*: can. 11. D. Gregor. Thaum. *auditio, substratio, consistentia, participatio*: can. 11. conc. Nicæni: canonibus 4. 5. 6. 7. 8. 9. conc. Ancyrani: quare nihil opus erat ab hac synodo decerni ut inter audientes remanerent, quia pœnitentiam, ut dixi, nequaquam explere potuissent ejusmodi impudici, quin denuo scripturas sacras audissent. Ceterum non magis rationi consentaneum est audientes vocari hyemantes, quam flentes, aut substratos: imo hoc nomine citius flentes intelligerentur quam audientes, quod pro foribus templi manerent, ibique continuis lacrymis veniam deprecarentur; audientibus vero fores ecclesiæ paterent cum scripturæ legerentur. Denique verisimile est his verbis, *inter hyemantes orare*, judicium synodi pœnamque integram, non vero partem pœnæ contineri: at auditio erat pars pœnæ & judicii, quod pœnitentes subirent. Quid? concilii Eliberini cap. 71. perpetua pœnitentia puniuntur stupratores puerorum, quanto graviori digni sunt animadversione qui hoc canone recensentur. Melius certe & magis ingenue respondet Joan. Zonaras cum fatetur se non percipere quid sit inter hyemantes orare.

Quamobrem aliud quidpiam excogitandum est ut horum sensus enucleetur. Qui ob gravia delicta verbi gratia fornicationis aut adulterii pœnitentiam agebant, aut eam petebant; certum est sub quodam tectulo pro templi foribus eos ritus pœnitentiæ, & exomologesim peregisse, id est presbyteris advolutos, caris Dei & martyribus adgeniculatos, veniam deprecatos esse, ceteros denique fratres, ut sibi deprecatores essent, orasse: verum qui graviora delicta, ut sunt ea quæ hisce canonibus commemorantur, commiserant, quique perpetuam agerent pœnitentiam, non solum ab ecclesia, sed ab illo tectulo arcebantur, quos hic hyemantes vocari existimo, & inter eos, hos impudicos leprosos orare juberi: hyemantes autem dici videntur, vel quia ab hoc tectulo semoti, sub dio orare, & pœnitentiam agere cogerentur, vel certe quia in ecclesiæ portum nunquam reciperentur, ut ait Balsamo. Tertulliani verba de pudicitia totam hanc rem & locum illustrant: *Reliquas autem libidinum furias impias & in corpora & in sexus, ultra jus naturæ non modo limine, verum omni ecclesiæ tecto submovemus, quia non sunt delicta, sed monstra*. Quid sit causæ quamobrem hi leprosi gravius puniantur quam alii non invenio, nisi quod hi pecudes & cetera animalia, quæ ad victum mactantur, contagione inficere poterant.

Est & alia explicatio si quis hanc fastidiat, quæ a Martino Bracarensi affertur, *quod si & hanc mensuram aliquis transgressus fuerit, sacramentum nec in exitu consequatur, oportet enim tales inter dæmoniosos ordinare*. Hyemantes intelligit eos qui immundis spiritibus agitantur, quibus cum quidam in ecclesia locus, a fidelibus, catechumenis, pœnitentibus procul semotus adsignaretur, in quo cum non vexarentur orare possent: hoc canone inter eosdem ejusmodi scelerati & perditi homines tanquam impurissimi relegantur, & idem in ecclesia locus, si precibus Dei iram mollire cuperent, præscribitur: inter hyemantes igitur orare est inter energumenos & eodem loco orare posse quemadmodum pœnitentes inter catechumenos orare, quæ loquendi formula frequentius occurrit in canonibus, quaque nihil aliud significatur, quam pœnitentibus potestatem fieri standi in ecclesia cum catechumenis, atque eodem loco & tempore orare posse; ita hos ordinari & orare inter energumenos, nihil aliud est quam eis licere eodem loco preces suas offerre & orare.

AN

ANCYRANA SYNODUS MARCELLI.

Ex libello ſynodico.

ΣΎνοδος θεία καὶ ἱερὰ τοπικὴ, δύο καὶ δέκα ἐπισκόπων, συναθροισθεῖσα ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας, ἧς ἐξῆρχε Μάρκελλος τῆς αὐτῆς ἐπίσκοπος, καὶ Ἀγρικόλαος Καισαρείας Καππαδοκίας· κανονικῶς τυπώσασα τὴν διόρθωσιν τῶν ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσόντων.

A SYnodus divina & ſacra provincialis duodecim epiſcoporum, collecta Ancyræ Galatiæ, cui præfuit [1] Marcellus ibidem epiſcopus, & Agricolaus, Cæſareæ Cappadociæ: quæ canonicam præſcripſit emendationem eorum, qui in perſecutione cecidiſſent.

NEOCÆSAREENSE CONCILIUM

b SUB SILVESTRO IN QUO XIV. CANONES EDITI.

c Probatum a Leone IV. d. 20. c. de libellis.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ ΕΝ ΝΕΟΚΑΙΣΑρείᾳ Συνελθόντων ἁγίων καὶ μακαρίων πατέρων· οἵτινες δεύτεροι μὲν εἰσι τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ, τῶν δὲ ἐν Νικαίᾳ προγενέστεροι. διὰ δὲ σεβασμιότητα προτέτακται αὐτῶν * ἐν Νικαίᾳ.

* al. αἱ ἐν

B CANONES SS. ET BEATORUM Patrum, qui convenerunt Neocæſareæ: qui quidem poſteriores ſunt Ancyranis, priores vero Nicænis, ſed propter dignitatem Nicæni eiſdem præponuntur.

GENTIANO HERVETO INTERPRETE.

α΄.

ΠΡεσβύτερος ἐὰν γήμῃ, τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι. ἐὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν τέλεον, καὶ ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς μετάνοιαν.

C

I.

d PResbyter ſi uxorem duxerit, ordine ſuo moveatur. Si autem fornicatus fuerit, vel adulterium commiſerit, penitus extrudatur, & ad pœnitentiam deducatur.

β΄.

Γυνὴ ἐὰν γήμηται δύο ἀδελφοῖς, ἐξωθείσθω μέχρι θανάτου. πλὴν ἐν θανάτῳ, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν, εἰποῦσα, ὡς ὑγιάνασα λύσει τὸν γάμον, ἕξει τὴν μετάνοιαν. Ἐὰν δὲ τελευτήσῃ ἡ γυνὴ ἐν τοιούτῳ γάμῳ οὖσα, ἤτοι ὁ ἀνὴρ, δυσχερὴς τῷ μείναντι ἡ μετάνοια.

II.

Fœmina ſi duobus fratribus nupſerit, extrudatur uſque ad mortem. Sed in morte, propter humanitatem, ſi dixerit, quod ubi convaluerit, ſolvet matrimonium, habebit pœnitentiam. Sed ſi mortua fuerit mulier exiſtens, vel ejus maritus, in tali conjugio, difficilis eſt pœnitentia.

D

γ΄.

Περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπτόντων, ὁ μὲν χρόνος σαφὴς ὁ ὡρισμένος. ἡ δὲ ἀναστροφὴ καὶ ἡ πίστις αὐτῶν συντέμνει τὸν χρόνον.

III.

De iis qui in plurima matrimonia incidunt, tempus quidem præſtitutum eſſe manifeſtum eſt. Sed converſio & pœnitentia eorum tempus contrahit.

δ΄.

Ἐὰν πρόθηταί τις ἐπιθυμῆσαι γυναικὸς, * συγκαθευδῆσαι μετ' αὐτῆς, μὴ ἔλθῃ δὲ εἰς ἔργον αὐτοῦ ἡ ἐνθύμησις, [3] φαίνεται ὅτι ὑπὸ τῆς χάριτος ἐῤῥύσθη.

* ὅπως καθευδῆσαι.

IV.

Si quis propoſuerit concupiſcere mulierem ad dormiendum cum ipſa, ejus autem deſiderium ad opus non venerit, videtur eſſe a gratia liberatus.

ε΄.

Κατηχούμενος ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς κυριακὸν

V.

e Catechumenus ſi in dominicum ingre-

1 Tamen primus ſubſcribit Vitalis Antiochenus. 2 Titulus hic eſt in recenti Nomocanone, quem edidit Cotelerius tom. 1. Monum. Eccleſ. Græcæ. p. 78. *Harduinus.*
3 Vide Auguſtinum ſerm. 43. de verbis Dom. cap. 12. *Hard.*

grediens, in catechumenorum ordine ſteterit, is autem peccat: ſi genu quidem flectens, audiat, non amplius peccans. Sin autem etiam audiens adhuc peccet, extrudatur.

Ἐν τῷ τῆς κατηχουμένων τάξει στήκῃ, * ὅστις δὲ ἁμαρτάνων· ἐὰν μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω μηκέτι ἁμαρτάνων. ἐὰν δὲ καὶ ἀκροώμενος ἔτι ἁμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω.

VI.

De ea quæ uterum gerit, quod eam oporteat illuminari quando velit: neque enim ea quæ parit, cum fœtu qui paritur, ea in re habet aliquid commune, quod proprium uniuſcujuſque inſtitutum ac propoſitum in confeſſione oſtendatur.

ς'.

Περὶ κυοφορούσης, ὅτι δεῖ φωτίζεσθαι ὁπότε βούλεται. οὐδὲν γὰρ ἐν τούτῳ κοινωνεῖ ἡ τίκτουσα τῷ τικτομένῳ, διὰ τὸ ἑκάστου ἰδίαν τοῦ προαίρεσιν [2] τοῦ ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ δείκνυσθαι.

VII.

f Presbyter in nuptiis ejus qui duas uxores ducit, ſeu digamus efficitur, ne convivetur. Cum enim requirat pœnitentiam digamus, qui erit presbyter; qui eo quod ſit convivio [a] acceptus, nuptiis aſſentiatur?

ζ'.

Πρεσβύτερον εἰς γάμοις διγαμούντων μὴ ἑστᾶσθαι· ἐπεὶ μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγάμου, τίς ἔσται ὁ πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἑστιάσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις;

VIII.

Si alicujus uxor, cum eſſet laicus, adulterata fuiſſe convicta fuerit, is non poteſt ad miniſterium accedere. Sin autem etiam poſt ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod ſi cohabitet, non poteſt ſibi commiſſum miniſterium exequi.

η'.

[3] Γυνήτινος μοιχευθεῖσα λαϊκὸς ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται. Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τοῦτο χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτόν. ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

IX.

Si presbyter, qui corpore prius peccaverat, promotus fuerit, & ſi ante ordinationem peccaſſe confeſſus fuerit, ne offerat, manens in aliis, propter aliud ejus bonæ vitæ ſtudium. Reliqua enim peccata dicunt multi manuum impoſitione tolli. Quod ſi ipſa non confiteatur, aperte autem convinci non potuerit, illius quoque ei fiat poteſtas.

θ'.

Πρεσβύτερος, ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι προαχθῇ, καὶ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἥμαρτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφερέτω, μενέτω δὲ ἐν τοῖς λοιποῖς, διὰ τοῦ ἄλλου σπουδοῦ. Τὰ γὰρ λοιπὰ ἁμαρτήματα ἔφασαν οἱ πολλοὶ καὶ τοῦ χειροθεσίαν ἀφιέναι. Ἐὰν δὲ αὐτὸς μὴ ὁμολογῇ, ἐλεγχθῆναι δὲ φανερῶς μὴ δυνηθῇ, ἐπ' αὐτῷ ἐκείνῳ ποιεῖσθαι τοῦ ἐξουσίαν.

X.

Similiter & diaconus, ſi in idem peccatum inciderit, *miniſtri ordinem habeat.

ι'.

Ὁμοίως καὶ διάκονος ἐὰν ἐν τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι περιπέσῃ, τοῦ τὸ ὑπηρέτου τάξιν ἐχέτω.

XI.

Presbyter ante triginta annos non ordinetur, etiam ſi fuerit homo valde dignus, ſed reſervetur. Dominus enim Jeſus Chriſtus in trigeſimo anno baptizatus eſt, & cœpit docere.

ια'.

Πρεσβύτερος πρὸ τῆς τριάκοντα ἐτῆς μὴ χειροτονείσθω, ἐὰν καὶ πάνυ ᾖ ὁ ἄνθρωπος ἄξιος, ἀλλὰ ἀποτηρείσθω. Ὁ γὰρ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐφωτίσθη, καὶ ἤρξατο διδάσκειν.

XII.

g Si quis ægrotans fuerit illuminatus, non poteſt in presbyterum evehi. Fides enim ejus non eſt ex inſtituto, ſed ex neceſſitate niſi forte propter conſequens ejus ſtudium & fidem, hominumque raritatem.

ιβ'.

Ἐὰν νοσῶντες φωτισθῇ, εἰς πρεσβύτερον ἄγεσθαι οὐ δύναται. Οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· εἰ μὴ τάχα διὰ τοῦ μετὰ ταῦτα αὐτοῦ σπουδὴν καὶ πίστιν, καὶ διὰ σπάνιν ἀνθρώπων.

XIII.

Vicani autem presbyteri non poſſunt in dominico offerre præſente epiſcopo, vel urbis presbyteris: neque panem dare precationis, neque calicem. Sin autem abſint, & ſolus ad precationem vocatus fuerit, dat.

ιγ'.

[4] Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι ἐν τῷ κυριακῷ τῆς πόλεως προσφέρειν οὐ δύανται, παρόντος ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρων πόλεως, ἔτε μὴν ἄρτον διδόναι [5] ἐν εὐχῇ, οὐδὲ ποτήριον. Ἐὰν δὲ ἀπῶσι, καὶ εἰς εὐχὴν κληθῇ μόνος, δίδωσιν.

XIV.

Chorepiſcopi autem ſunt quidem in figu-

ιδ'.

Οἱ δὲ χωρεπίσκοποι, εἰσὶ μὲν εἰς τύπον

* in Photii

τῆς

1 Joannes Antiochenus tit. 35. ὅστις δὲ φαυῇ ἁμαρτάνων. Ἁμάρτημα de peccato carnis intelligitur. Nicæn. 2. IX. XIV. & ſic ab omnibus interpretibus. *Hard.* 2 Jo: Antioch. tit. 36. ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ, ἤτοι ὁμολογίᾳ. *Hard.*

3 Sic etiam Joannes Antioch. tit. XLI. *Hard.* 4 Joan. Antioch. tit. 21. legit ἐπιχώριοι ἐπίσκοποι ἢ πρεσβύτεροι, & mox: καὶ ὡς εὐχὴν κληθῇ ἐπιχώριος μόνος. *Hard.* 5 Zonaras, ὡς εὐχὴ ἦτοι ἐν ἱερουργίας καιρῷ, dum res ſacra peragitur. *Harduinus.*

nomocanone & in editionibus Latinis hic canon non sejungitur a priore 19.

τῆς ἑβδομήκοντα· ὡς δὲ συλλειτουργοὶ, διὰ τὴν σπουδὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς, προσφέρουσι τιμώμενοι.

Ara septuaginta: ut autem comministri, propter studium in pauperes, offerunt honorati.

ιε.

Διάκονοι ἑπτὰ ὀφείλουσιν εἶναι κατὰ τὸν κανόνα, κἂν πάνυ μεγάλη εἴη ἡ πόλις. πειθήσῃ δὲ ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν πράξεων.

XV.

Diaconi septem esse debent ex canone, etiam si sit magna civitas. Ejus autem rei fidem faciet liber actorum. Dist. 93 Diaconi tem deb

CANONES

CONCILII NEOCÆSAREENSIS,

Ex interpretatione Dionysii Exigui. [1] (a)

TITULI CANONUM.

I. *De presbyteris qui uxores acceperunt, vel fornicati sunt.*
II. *De his quæ duobus fratribus nupserint, vel qui duas sorores acceperint uxores.*
III. *De multinubis.*
IV. *De his qui proponentes fornicari, vetantur.*
V. *De catechumenis peccantibus.*
VI. *De catechumena prægnante.*
VII. *Quod non oporteat in (b) bigami nuptiis orare presbyterum.*
VIII. *De his qui mulieribus adulteris juncti sunt.*
IX. *De his qui ad presbyterium promoventur, & ante ordinationem sunt sibi peccatorum conscii.*
X. *De diaconibus similiter.*
XI. *Quo tempore conveniat presbyterum ordinare.*
XII. *De his qui in ægritudine baptisma consequuntur.*
XIII. *De presbyteris agrorum.*
XIV. *De numero certo diaconorum.*

CANONES.

I.

Dist. 28. c. Presbyter. Et in decr. Ivo. lib. 3.

PResbyter si uxorem acceperit, ab ordine deponatur. Si vero fornicatus fuerit, vel adulterium perpetraverit, amplius pelli debet, & ad pœnitentiam redigi.

II.

Mulier si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verumtamen in exitu, propter misericordiam, si promiserit, quod facta incolumis hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum pœnitentiæ consequatur. Quod si defecerit, mulier aut vir in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti.

III.

31. q. 1. De his qui frequent. Apost. 17. Nic. 11. Siricii 5.

De his qui in plurimas nuptias inciderunt, tempus quidem præfinitum manifestum est: sed conversatio eorum & fides tempus (c) abbreviat.

IV.

Si quis mulierem concupiscens, proposuerit cum ea concumbere, & cogitatio ejus non perveniat ad effectum, apparet quod gratia Dei liberatus est.

V.

Catechumenus si ingrediatur ecclesiam, & in ordine eorum qui instruuntur, assistat; his autem deprehensus fuerit peccans: si quidem genu flectit, audiat, ut non delinquat ulterius: si vero & audiens peccaverit expellatur [a] vi. Nic. 14. Ancyr. 1

VI.

Gravidam oportet baptizari quando voluerit. Nihil enim in hoc quæ parit nascenti communicat, propterea quod uniuscujusque suum propositum in confessione declaretur.

VII.

Presbyteris in nuptiis bigami prandere non convenit: quia cum pœnitentia bigamus egeat, quis erit presbyter, qui propter convivium talibus nuptiis [b] possit præbere consensum? 31. q. 1 his qui quent. decr. I lib 6. Siricii 11 & 15.

VIII.

Mulier cujusdam adulterata laici constituti, si evidenter arguatur, talis ad ministerium cleri venire non poterit. Si vero post ordinationem adulterata fuerit, dimittere eam convenit. Quod si cum illa convixerit, ministerium sibi commissum obtinere non poterit. 34. Dist. cujus u rem. Ancyr. 1 Innoc. 1

IX.

Presbyter si præoccupatus corporali peccato provehatur, & confessus fuerit de se, quod ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis, propter studium bonum. Nam peccata reliqua plerique dixerunt per manus impositionem posse dimitti. Quod si de se non fuerit ipse confessus, & ar- Nicæni Ancyr. 25. q. qui adm Innoc. 1

---

1 Qui hanc præmittit adnotationem. *Incipiunt regulæ prolatæ in Synodo Neocæsariensi, numero XIII. & hæ regulæ post eas quidem probantur esse, quæ apud Ancyram vel Cæsaream* (ita MS.) *expositæ sunt, sed Nicænis anteriores reperiuntur.* Harduinus. (a) In Lucensi leguntur, pariter illa, quæ in Cod. Harduini in hæc verba: *Incipiunt regulæ prolatæ in Synodo Neocæsariensi num. XIV. & hæ regulæ postea quidem probantur esse quæ apud Anquiram vel Cæsaream expositæ sunt sed Nicænis anteriores reperiuntur.* (b) *Luc.* bigamis (c) *Luc.* abbreviet.

& argui manifeste nequiverit, potestatis suæ judicio relinquatur.

X.

Simili modo etiam diaconus si eodem peccato succubuerit, ab ordine ministerii subtrahatur.

XI.

Presbyter ante tricesimum ætatis suæ annum nullatenus ordinetur, licet valde sit dignus, sed hoc tempus observet. Nam dominus noster tricesimo ætatis suæ anno baptizatus est, & sic cœpit docere.

XII.

Si quis in ægritudine fuerit baptizatus, ad honorem presbyterii non potest promoveri, quod non ex proposito fides ejus, sed ex necessitate descendit: nisi forte propter sequens studium ejus & fidem, atque hominum (*a*) raritatem, talis possit admitti.

XIII.

Presbyteri ruris in ecclesia civitatis, episcopo præsente vel presbyteris urbis (*b*) ipsius, offerre non possunt, nec panem sanctificatum dare, calicemque porrigere. Si vero absentes hi fuerint, & ad dandam orationem vocentur, soli dare (*c*) debebunt. Chorepiscopi quoque ad exemplum quidem (*d*) & formam Septuaginta videntur esse: ut comministri autem, propter studium quod erga pauperes exhibent, honorentur. Ancyr. 12. Antioch. 10.

XIV.

b Diaconi septem debent esse juxta regulam, licet & valde magna sit civitas. Idipsum autem & actuum apostolorum liber insinuat. (*e*) Dist. 93. c. Diaconi. Act. 6.

[a] CANONES

CONCILII NEOCÆSAREENSIS,

Ex interpretatione [b] Isidori Mercatoris. [a] (*f*)

TITULI CANONUM.

I. *De presbyteris, quod uxorem ducere non debeant.*
II. *De muliere, duobus fratribus nubere non licere.*
III. *De his qui multis nuptiis communicaverunt.*
IV. *De concupiscentia non consummata.*
V. *De catechumenis peccantibus.*
VI. *De prægnantibus baptizandis.*
VII. *Presbyteros in secundis nuptiis non debere orare.*
VIII. *Uxoris adulteræ virum, clericum fieri non debere.*
IX. *De presbyteris corporali peccato præoccupatis.*
X. *De diaconibus corporali peccato præoccupatis.*
XI. *De presbytero minus triginta annorum minime ordinando.*
XII. *De his qui in ægritudine sunt baptizati.*
XIII. *De presbyteris [c] alterius regionis.*
XIV. *De diaconibus septem.*

CANONES.

I.

PResbyter si uxorem duxerit, ab ordine suo illum deponi debere. Quod

C si fornicatus fuerit, vel adulterium commiserit, extra ecclesiam abjiciatur, & pœnitentiam (*g*) inter laicos redactus agat.

II.

Mulier si duobus nupserit fratribus, abjiciatur usque ad diem mortis. Sed propter humanitatem [a] in extremis suis sacramentis reconciliari oportet; ita tamen, ut si forte sanitatem recuperaverit, matrimonio soluto, ad pœnitentiam admittatur. Quod si defuncta fuerit mulier in hujusmodi consortio constituta, difficilis erit pœnitentia remanenti. Qua sententia tam viri quam mulieres teneri debebunt. [a] in hora mortis suæ viaticum accipiat.

III.

De his qui frequenter uxores ducunt, & de his (*b*) quæ sæpius nubunt, tempus quidem (*i*) pœnitentiæ, quod his constitutum, observabunt: sed conversatio & fides eorum tempus abbreviabit.

1 Adnotat deinde Dionysius Exiguus sequentia: *Qui convenerunt autem in unum sancti, & venerabiles Episcopi in urbe Neocæsarea, hi sunt. Vitalis, Salaminus, Germanus, Redus, Gregorius, Diccasius, Alphius, Heraclius, Basilius, Leontius, Amphion, Stephanus, Heretrius, Lupus, Valentinus, Gerontius, Narcissus, Longinus, Sanctus: & ceteri qui statuerunt superius scripta.* Hard. (Sed hæc desunt in putis Dionysianis, ut monent Ballerini in Dissert. de Canon. Collect. in III. tom. Oper. S. Leonis pag. XXII. *P. Mansi.*) 2 In cujus uno cod. Mss. Bibl. Paris. Soc. Jesu est illa Isidori ipsius adnotatio, relata ex parte a Gratiano XI. dist. XVI. qua dicuntur in hac synodo *Patres sexdecim statuisse Canones XIV. quorum auctor maxime Vitalis Salaminus exstitit, subscribentibus Germano, Gregorio, Basilio, Leontio, & ceteris.* Harduinus.

(*a*) *Luc.* caritatem. (*b*) *Luc.* ipsi. (*c*) *Luc.* debentur. (*d*) ex forma *Luc.* (*e*) *Lucensis Dionisianus in fine habet:* convenerunt autem in unum Sancti & Venerabiles Episcopi in urbe Cæsarea, idest: Vitulis, Germanus, Gregorius, Alsius, Basilius, Anfion, Stephanus, Salaminus, Redus, Dicasius, Heraclius, Leonsius, Geransius, Narcissus, Peretius, Lupus, Valentinus Sanctus. Et cæteri statuerunt suprascripta.

(*f*) Luc. codex vetustissimus ita exorditur: *incipit synodus Neocæsariensis. Isti canones secundi sunt Ancirensium, qui in Neocæsaria sunt expositi, & hi priores sunt Nicæni*, tituli XIV.

Convenientibus Sanctis ac Venerabilibus episcopis in urbe Cæsarea, Vitalis, Germanus, Gregorius, Alfius, Basilius, Salaminus, Sedus, Dicasius, Heraclius, Leontius, Alpion, Sthefanus, Ericius, Lupus, Valentinus, Gerontius, Narcisus, Longinus, Sanctus statuerunt hæc quæ infra scripta sunt.

(*g*) Luc. legit, *vero inter laicos redigi oportet.* (*h*) *Luc.* qui. (*i*) *Luc.* deest.

IV.

Si quis concupita muliere, etiam concubitus ejus desiderium habeat, non autem subsequatur effectus: [a] manifestum est, hunc fuisse per divinam gratiam liberatum.

[a] apparet quia gratia Dei liberatus est.

V.

Catechumenus, id est, audiens qui ingreditur [b] ecclesiam, & stat cum catechumenis, si peccare fuerit visus, figens genua audiat verbum, (*a*) ut se abstineat ab illo peccato, (*b*) quod fecit; quod si in eo perdurat, abjici omnino debet.

[b] dominicum.

VI.

De prægnantibus, quod oportet eas baptizari quando volunt. Nihil enim in hoc sacramento commune est parturæ, & illi qui de ejus utero fuerit editus; quia uniuscujusque in illa confessione libertas arbitrii declaratur.

VII.

Presbyterum [c] convivio secundarum nuptiarum interesse non debere, maxime cum (*c*) præcipiatur, secundis nuptiis pœnitentiam tribuere. Quis ergo erit presbyter, qui propter convivium illis consentiat nuptiis?

[c] ad nuptias bigami non comedere.

VIII.

(*d*) Si cujus uxorem adulterium commisisse, cum esset laicus, fuerit comprobatum, hic ad ministerium ecclesiasticum admitti penitus non debet. Quod si in (*e*) clericatu jam constituto eo, adulteravit, dato repudio dimittere eam debet. Si vero retinere ejus consortium velit, non potest suscepto ministerio perfrui.

IX.

Qui [d] admiserit corporale peccatum & hic postea presbyter ordinatus est, si confessus fuerit quod ante ordinationem suam peccaverit, non quidem offerat; maneat tamen in aliis officiis, propter ejus studii utilitatem. [e] Nam cetera peccata censuerunt plurimi etiam in ordinatione [f] privari. Quod si de his non fuerit confessus, nec ab aliquo (*f*) potest manifeste convinci; [g] huic ipsi de se potestas est permittenda.

[d] peccavit corpore.

[e] quia reliqua peccata dixerunt multi per manus impositionem posse dimitti.

[f] privare.

[g] insuper hoc facere potest.

X.

Similiter & diaconus, si in eodem (*g*) culpæ genere fuerit involutus, sese a ministerio cohibeat.

XI.

Presbyter ante triginta annorum ætatem non ordinetur, quamvis sit probabilis vitæ, sed observet usque ad præfinitum tempus. Dominus enim noster Jesus Christus trigesimo anno baptizatus est, & tunc prædicavit.

XII.

Si quis in ægritudine constitutus fuerit baptizatus, presbyter ordinari non debet. Non enim fides illius (*b*) voluntaria, sed ex necessitate est: nisi forte [a] postea ipsius studium & fides probabilis fuerit, aut hominum [b] raritas cogat.

[a] propter ventura autho- tatem mum.

[b] caritas

XIII.

Presbyteri qui conregionales [c] sunt, [1] in ecclesia præsentibus episcopis vel presbyteris [d] civitatis, offerre non possunt, (*i*) [e] nec dare panem sanctificatum, (*k*) nec calicem porrigere. Quod si absentes sint civitatis sacerdotes, & fuerint invitati ad dandam orationem, soli poterunt dare. (Vicarii autem episoporum, quos Græci chorepiscopos vocant, constituti sunt quidem ad exemplum septuaginta seniorum; sed [f] tanquam consacerdotes propter [g] solicitudinem & studium, quod in pauperes agunt, offerant, & honorabiles habeantur.)

[c] Non

[d] dominis civitatis

[e] in orat

[f] sicut con nistrante

[g] curam perum.

XIV.

Diaconi septem esse debent secundum regulam, quamvis magna si civitas: cui regulæ auctoritas erit liber actuum apostolorum. (*l*)

Convenerunt autem in unum [2] sancti & venerabiles episcopi hi qui infra scripti sunt: & cum ceteris, qui statuerunt superius scripta, subscripserunt.

Vitalis * Antiochenus Cœles Syriæ.
Germanus Neapolis Palæstinæ.
Gregorius * [3] Cynnensis Galatiæ primæ.
[h] Alphius Apameæ Cœles Syriæ.
Heraclius * [3] Zelonensis Armeniæ majoris.
Basilius Amaseæ Hellesponti vel Armeniæ majoris
Leontius Cæsareæ Cappadociæ primæ.
[i] Amphion Epiphaniæ Ciliciæ secundæ.
Stephanus chorepiscopus Cappadociæ.
* Eretius [k] [4] Placianensis Galatiæ primæ.
Lupus Tarsensis, Ciliciæ primæ.
Gerontius Lariss Cœles Syriæ.
Narcissus Neroniadis Ciliciæ secundæ.
Longinus Neocesareensis Ponti Polemoniaci.
Salaminus Germaniciæ [5] Cœles Syriæ.
* Rudus chorepiscopus Cappadociæ.
* Dicasius * [6] Taviensis Galatiæ.
[l] Valentinianus.
Leontius.

xi. Dist Prima ac tatio.

* Zelami nus
* Cinon sis
h Alphi
* Zelent

i Amph sive A tion
k Hist Timot lis Ca ciæ P niacen Erytri

* Rodo Rodot
* Dec
* Tab
l Valen

In Codd. MSS. adduntur Paulus, Sebius, Xantulus, seu Sanctus, Alphion, Phalminon, & forte alii: sed in iis multa ab amanuensibus imperitis inserta atque corrupta.

TI-

---

1 MSS. omnes, *conregionales non sunt*, ut & editio Merlini; recte. Ferrandus in Breviat. Canonum tit. 103. *Ut Presbyteri alterius regionis, præsentibus presbyteris, non sacrificent.* Harduinus. 2 Κίννα Galatiæ *Hard.*
3 Σιλων in Helenoponto. *Hard.* 4 Forte *Polemoniensis*. Hard. 5 Euphrateſiæ. *Hard.* 6 Ταβία Galatiæ. *Hard.*
(*a*) *Luc.* sed ut (*b*) deest in *Luc.* (*c*) *Luc.* petatur (*d*) Luc. legit. *si cujus uxor adulterium commisisset laicus fuerit comprobatum &c.* (*e*) *Luc.* clericum (*f*) poterit (*g*) culpa fuerit
(*h*) addit *est* (*i*) deest in *Luc.* sed ponit *in Oratione*, (*k*) *Luc.* aut calicem dabunt.
(*l*) Luc. addit *& subscripserunt qui convenerant in Synodo Neocæsariæ*. Addit etiam in fine admonitionem, quam in principio apposuerat. *Isti canones &c.*

TITULI CONCILII NEOCÆSARIENSIS

Ex veteri collectione in Codice Lucensi Sæc. VIII. scripto.

EX CONCILIO NEOCÆSARIÆ.

I.

PResbyter si uxorem duxerit aut adulteravit deponatur in clero.

II.

Mulier si duos fratres maritos habuerit in exitu communicet.

III.

Cathechuminus si peccaverit pœniteat; si post pœnitentiam peccaverit non recipiatur.

IV.

Prægnans baptizetur & postea infans.

V.

Presbyter in secundas nuptias interesse non debet.

VI.

Maritus adulter in clero non promoveatur.

VII.

Clerici uxor si fornicata fuerit & non eam dimiserit non promoveatur in honore.

VIII.

Post ordinationem presbyter, diaconus si detexerint non habeant tantum (sic).

IX.

Si ab aliis nec hoc ipsum.

X.

Presbyter ante viginti quinque annos ætate non ordinetur.

XI.

In infirmitate baptizatus presbyter non fiat.

XII.

Presbyteri peregrini non offerant.

XIII.

Corepiscopi in honore Sacerdotes habeant.

XIV.

In ecclesia seniore VII. diacones fiant.

Addenda hic esset alia Concilii hujus interpretatio vetusta ex Codice, olim vulgato a Justello; sed cum integram illam collectionem canonum, dare constituerim in appendice ad Tomum Tertium Conciliorum ideo hic omittendam illam censui.

NOTÆ SEVERINI BINII.

a Neocæsarense concilium.) Cum Ancyrano concilio ea quæ ad mores ecclesiæ orientalis, ac præcipue ecclesiasticorum ministrorum, reformandos requirebantur, nondum plane ac perfecte constituta fuissent; episcopi tredecim, iidem fere omnes qui Ancyrano interfuerant, Neocæsareæ, quæ teste Plinio lib. 6. cap. 3. & Ptolemæo in prima tabula Asiæ, est urbs Cappadociæ, quam Lycus amnis præterfluit, congregati hanc synodum celebrarunt. In qua patres ad œconomiam ecclesiasticam recte instituendam, omniumque fidelium mores pie & sanctè componendos, sequentes quatuordecim canones ediderunt. Baron. anno 314. num. 90.

b Sub Silvestro.) Cum Basilius Amasenus anno Christi 316. jussu Licinii martyrio affectus, huic concilio præsens interfuerit, ut infra ex subscriptionibus patet, illud post prædictum annum 316. celebratum fuisse dici non potest: ut ante 314. annum Christi nati habitum fuerit, Maximini tunc adhuc viventis & ecclesiam orientalem persequentis sævitia & crudelitas non patiebatur. Illo igitur tempore, quod inter obitum Maximini, & initium persecutionis Licinianæ intercedit, anno nimirum Christi 314. qui est Silvestri primus, & Constantini imperatoris 9. vel saltem initio anni sequentis, episcopos prædictos loco supra nominato convenisse, ac sequentes canones constituisse, maxima cum probabilitate sustineri potest. Hæc confirmantur præsentia & subscriptione Vitalis Antiocheni episcopi, quem ante Licinianæ persecutionis initium vita defunctum, atque ita hanc synodum jam ante absolutam fuisse, Philogonii successoris illius tempora evidenter indicant. Hunc sub Licinio Antiochenæ ecclesiæ præfuisse Theodoret. lib. 1. cap. 3. affirmat. Paulo post sedatam Maximini persecutionem illo tempore, quo adhuc reliquiæ ejusdem supererant, eumdem Philogonium episcopatum cathedræ Antiochenæ ingressum esse, Chrisost. orat. de B. Philogonio circa medium tom. 3. in fine, testatur. Horum igitur testimonio certum est Neocæsariense concilium, cui Vitalis Philogonii decessor interfuit post sedatam Maximini, & ante initium Licinianæ persecutionis, circa primum aut secundum annum Silvestri, qui cum anno Christi 314. & 315. coincidunt, celebratum fuisse. Vide Baron. anno 314. num. 90. & 92.

Canones & constitutiones concilii. Tempus habiti concilii. Philogonius hoc tempore Vitali Antiochiæ succedit.

c Probatum.) Hoc concilium sicut & Ancyranum a patribus Nicæni concilii approbatum fuisse, patet sess. 7. act. 4. concilii Florentini. Bell. lib. 2. de conc. cap. 8.

Concilium hoc approbatum est.

d Presbyter.) Hoc constituitur hic, quod supra concilio Elib. cap. 33. & Ancyrano can. 9. constitutum est, nimirum ut clerici vitam cœlibem vivant; vel si nolint, ad laicam communionem redigantur.

Canon. 1. Decretum de cœlibatu clericorum.

e Catechumenus sit in dominicum.) Vide Baron. ann. 324. num. 49. ubi per hunc canonem Eusebium acriter perstringit.

Canon 5.

f Presbyteris in nuptiis.) Hunc canonem glossæ 31. q. 1. can. de his, nonnulli de iis, qui simul plures uxores habere volunt, explicant. Alii eumdem intelligunt de iis, qui sæpius nuptias contrahunt successive, eosque peccare ajunt, non contrahendo, sed eam celebritatem adhibendo, quæ solum in primis nuptiis adhiberi solet: ideoque pœnitentiam injungi, non quod secundas nuptias tanquam illicitas & dissolvendas esse judicent, sed quod indebitam solennitatem & celebritatem suis nuptiis licite contractis adhiberi importune solicitarint. Rectius vero dicitur, quod sicut Laodicenum canon. 1. Nicænum canon. 8. secundas nuptias approbant, ipsis tamen contrahentibus per Laodiceni concilii canonem allegatum, propter emissum incontinentiæ signum certi temporis pœnitentiam injungunt: ita hoc conc. a bigamis pœnitentiam requiri, non quod secundum matrimonium contrahendo peccent; sed quod suam ipsius incontinentiam manifestent, & bigamiam, quæ in humanæ imbecillitatis remedium, 1. Cor. cap. 7. instituta est, licentius usurpent. Ita Baron. ann. 314. num. 91. Bell. lib. 1. de sacram. matr. cap. 9. Quæ fuerit ista solemnitas, ex Isidoro & Ambros. scribit Bell. lib. de conc. cap. 8.

Canon 7. Triplex interpretatio hujus canonis, Prima Secunda Tertia.

g Si quis ægrotans fuerit illuminatus.) Hunc canonem a patribus hujus concilii editum, antiquo usu ecclesiæ sancitum fuisse, patet ex epist. Cornelii ad Fabium Antiochenum, qua docet Novatianum in schismate episcopum creatum & ordinatum, illegitime & nequaquam canonice electum & consecratum fuisse; ideo quod contra illum antiquissimum ecclesiæ canonem in clerum assumptus sit clinicus, propter morbum in lecto baptizatus; qui jure meritoque ab omni ordinum susceptione arcendus fuerat. Verba epistolæ hæc sunt: *qui quidem episcopus non modo ab universo clero, sed etiam a multis laicis vetitus, quoniam minime licebat quemquam in lecto propter morbum baptizatum (sicut huic contigerat) in clerum assumi*, &c.

Canon. 12. Antiqua lege clerici irregulares fuere.

Vide notas epistolæ Cornelii ad Fabium Antiochenum.

h Diaconi.) Præter hunc canonem, a Nicæna synodo omnes alios receptos esse, patet sess. 7. conc. Florentini.

i Sancti & venerabiles episcopi.) Præter numeratos superius, qui huic & Ancyranæ synodo interfuerunt, ponitur Gregorius, alias Gorgonius Cyrenensis episcopus, qui etiam inter Galatiæ antistites subscriptus habetur magno illi Nicæno concilio: pariterque Gerontius, alias Leontius, Lariss Cælesyriæ civitatis episcopus, qui itidem Nicænæ synodo subscripsit, sicut & Alphius Apameæ episcopus. Vide Baron. ann. 314. num. 90.

Qui & quales episcopi huic synodo interfuerint.

A

NOTÆ GABR. ALBASPINÆI EP. AUR.

AD CANONEM VI. NEOCÆSARIENSEM.

Quia *proprium uniuſcujuſque propoſitum*, de fide interrogabantur catechumeni antequam baptizarentur: neque aliter ad fontem lavari admiſſos reperies, niſi ejus rationem aliquam reddidiſſent, *interrogant eos noſtræ fidei ſacerdotes, & ſi prævideriut in Patre & Filio, & Spiritu ſancto eos baptizatos*. Arelatenſe primum can. 8. Præterea paulo antequam mergeretur, baptiſmum ſe optare, ſe baptizari velle magna voce conteſtabantur: quæ cum ab iis qui parentum utero includerentur non poſſent fieri, ad eoſdem baptiſmi vis & gratia pervenire & penetrare non poterat: hunc ipſum canonem ita interpretatur Martinus Bracarenſis, *nam nihil in hoc participat mater infanti qui naſcitur, propterea quod unicuique propria voluntas in confeſſione monſtretur*.

AD CANONEM XII. CONC. EJUSDEM.

De hujus canonis ſententia dubitari video, & eam aliter a quibuſdam accipi, quam a patribus concepta ſit: nimirum hoc canone a ſacerdotio eos penitus arcere, qui in obicum uſque baptiſmum prorogaſſent, quod infamia quadam notarentur; verum hallucinantur egregie; nam in hoc canone non agitur de his qui in mortem baptiſmum diſtuliſſent, ſed de his, quos mors in ipſo catechumenatu & antequam ad ejus temporis exitum potuiſſent pervenire, occupaſſet. Neque a ſacerdotio propterea arcentur, quod ea de cauſſa eſſent infames, aut male audirent, ſed ordinari nequaquam poterant, (ut in quodam canone hæbetur) quod docere, fidei arcana tradere, exponere, & cetera ſacerdotii officia implere non poſſe, viderentur, quos valetudo prima fidei elementa non ſiviſſet ediſcere, & rerum omnium ignaros & rudes baptizari coegiſſet. Hæc eſt ratio quamobrem ad ordines non adlegerentur.

Fides enim ejus non eſt ex propoſite, metu mortis potius, quam quod fidei ſuæ rationem reddere poſſit, profitetur ſe in Deum & Chriſtum credere.

CÆSARIENSIS [1] PONTICA, VITALIS.

Ex libello ſynodico.

Σύνοδος θεία καὶ ἱερὰ τοπικὴ, εἴκοσι καὶ τριῶν ἐπισκόπων, ὧν ἐξῆρχε Βιτάλιος, συναθροισθεῖσα ἐν Καισαρείᾳ τῇ Πόντου, περὶ τῶν ἐν τῷ διωγμῷ ἐπιθυσάντων, ἢ ἐξομωσαμένων, ἢ εἰδωλοθύτων γευσαμένων· ἢ καὶ πρὸς τὴν διαφορὰν τῆς παραβάσεως, ἀνάλογον καὶ τὴν διόρθωσιν κανονικῶς διετύπωσεν.

SYnodus divina & ſancta provincialis, viginti trium epiſcoporum, quorum præſes fuit Vitalius, collecta Cæſareæ Ponti: de iis, qui in perſecutione ſacrificaſſent aut abjuraſſent, aut idolothyta guſtaſſent: quæ etiam ſecundum differentiam tranſgreſſionis, rationabilem emendationem canonice præſcripſit.

ANNO CHRISTI 315.

CONCILIUM ROMANUM I.

ANN CHRIS 315.

b SUB SILVESTRO. [2]

Locus & cauſa concilii.

a *Concilium.*) Hoc concilio Romæ in præſentia Conſtantini imperatoris celeberrima illa diſputatio inter Judæos & Silveſtrum habita eſt, qua ad inſtantiam imperatoris ac matris illius Helenæ, utrimque viri doctiſſimi convenerunt eo fine, ut ſcripturis ſimul & miraculis ſingularum partium defenſores ſuæ religionis veritatem probarent ac manifeſtarent. De cujus eventu acta Silveſtri, quæ ab Hadriano Romano Pontifice ad Carolum Magnum ſcribuntur 3. epiſt. his verbis citata reperiuntur. *In ipſis exordiis Chriſtianorum, cum ad fidem converteretur imperator Conſtantinus mater ſua Helena Auguſta ad eum cum duodecim ſcribis, & phariſæis, ac magiſtris & principibus Judæorum in urbem Romam venit, & ipſa una cum filio ſuo Conſtantino Auguſto, concilium Judæos cum Chriſtianis facere cenſuerunt. In quo præſidens ſanctus Papa Silveſter cum plurimis ſanctiſſimis epiſcopis, in ampliorem ſtatum dilatantes Chriſtianorum fidem, tam per ſacram ſcripturam quam per miracula domino protegente*, (Cratonis philoſophi, & Zenophili v. c. quos ad id elegerant, arbitrio) *victores effecti ſunt*. Hæc prolixius acta Silveſtri, quorum ante Gelaſium tanta fuit auctoritas, ut & Romæ & in multis aliis eccleſiis legerentur, imo etiam poſt Gelaſium ab Hadriano pontifice præd. epiſt. 3. ad Carolum Magnum, velut authentica citata fuerint. Prout vero eadem hodie extant, pluribus mendaciis quæ aliunde irrepſerant, ſcatent. Nam quod referunt, Conſtantinum ante Helenam Chriſtianum fuiſſe: Conſtantium & Conſtantem Cæſares Auguſtos hoc tempore in oriente degiſſe: Iſaac apud Judæos ſummum pontificatum adminiſtraſſe: Helenam ex Bithynia oriundam fuiſſe: jejunium ſabbati per Silveſtrum abrogatum: diem dominicum per eumdem inſtitutum; ipſumque Silveſtrum pontificem a Melchiade ordinatum fuiſſe; aliaque plura a veritate omnino aliena eſſe, præterquam quod id pulchre oſtendat Baron. anno 315. num. 12. & ſe-

Diſputatione habita, Judæi ſcriptura & miraculis convicti.

Acta Silv cujus a ritatis.

Acta Sil erronea

1 Neocæſarienſis dici oportuit; ſed de idolothytis, aut iis qui in perſecutione ſacrificaſſent, nulla in Canonibus mentio eſt. Accepiſſe hæc iſte videtur ex epiſtola Canonica Gregorii Neocæſarienſis. *Hard.* Couſtant vero in præfatione ad Epiſt. Roman. Pontificum notat in antiquiſſimo ſexti ſæculi Canonum MS. Corbejenſi Codice, altiſque Mſſ. Codicis a Queſnello vulgati conſtanter legi: *Cæſarienſes Canones*, nunquam *Neocæſarienſes*.

2 Narrant Acta S. Silveſtri factam Romæ Synodum, cui diverſarum Provinciarum Epiſcopi n. 75. interfuerint, & Helenam tunc adhuc gentilem, ſed a Judæis pene Judæam effectam Conſtantinum filium ad Judæorum religionem amplectendam invitaſſe. Quæ, ſimiliave narraſſe, confutaſſe eſt. Quis enim ſibi perſuadeat, in unum Concilium conveniſſe Chriſtianorum Antiſtites, & Judæorum Sacerdotes ad diſputationem de religione ineundam? Quis duodecim Rabbinos ab Iſachar ſummo Sacerdote delectos ſibi fingat, qui contra Chriſtianam fidem diſputarent, cum a tempore excidii Hieroſolymitani deſierint creari ſummi Pontifices? Quare hanc Synodum, æque ac S. Sylveſtri acta plane ſuppoſititia, licet antiqua, eſſe minime dubitandum eſt. *Pagius ad an. Chriſti* 315.

& sequentibus, etiam ipsi canones apostolorum, & notæ quas ibi conscripsimus, aperte demonstrant.

b Sub Silvestro.) Constantino & Licinio quartum consulatum agentibus, anno nimirum Christi 315. qui est Silvestri secundus, & Constantini decimus, hunc conventum celebratum fuisse, acta Silvestri, & lex 1. de Judæis, C. Theodos. his consulibus consignata testantur. Cum enim hac disputatione confusi, non tantum Christianis contumelias & graves injurias inferrent, verum in ipsum etiam imperatorem seditionem concitarent, ad injuriam a Christianorum capitibus propulsandam, allegata lege adversus illos promulgata constituit, ut si cui suæ sectæ desertori Christiano lapidibus, aut alio immani supplicio molesti essent, statim flammis dederentur. Ut vero rebellionem & seditionem eorum compesceret, seditiosos, auriculis eorum amputatis, corporique illorum signo impresso, velut mancipia fugitiva & verberones per omnia loca circumducebat. Chrysostomus orat. adversus Judæos hom. 2. Baron. prædicto anno num. 9. & 10.

Judæorum insolentia & seditio compescitur.

[a] CONCILIUM ALEXANDRINUM I.

b SUB SILVESTRO.

a Concilium Alexandrinum.) Causam huic concilio ab Alexandro Alexandrino episcopo indicto, & Alexandriæ centum fere episcopis præsentibus celebrato, dedit Arius ejusdem ecclesiæ presbyter ambitiosus, qui cum hactenus velut Proteus, modo catholicis, modo schismaticis adhæresens, sub diversis formis latuisset, hoc demum tempore (ut infra ostendemus) virulentam impietatem ac blasphemiam suam, quam hactenus in pectore occultam circumgestavit, (hanc nimirum: Filium Dei non sine principio a patre genitum, sed in tempore creatum esse,) turpiter evomuit. Ad quam revocandam, dum illum Alexander episcopus frequenter admonuisset; ille vero cum sociis impietatis duodecim, quos seduxerat, perseverans hæresim suam pertinaciter defenderet: convocato centum fere, ut supra dixi, episcoporum concilio, perversi atque hæretici dogmatis tenacissimus condemnatur, a communione catholica ejicitur, & presbyteratus ordine exuitur. Baron. anno 315. n. 19. & 318. n. 42.

b Sub Silvestro.) Anno Christi nati 315. Silvestri Pontificis II. Constantini imperatoris 10. hanc synodum celebratam fuisse, tradit Orosius lib. 7. cap. 28. dum ait, eo tempore Arium suam hæresim in vulgus sparsisse, quo Crispus & Constantinus Cæsares creati sunt, anno nimirum 315. Idem evidentius asserit Lactantius, quando lib. 4. cap. ult. ad Constantinum, Arianam hæresim inter alias olim damnatas & judicio ecclesiæ proscriptas recensens, in præfat. eorumdem librorum indicat se eosdem libros scripsisse, quando Licinius ecclesiam persequebatur, nimirum circiter annum Christi 316. ante quæ tempora Arium ejusque hæresim ecclesiæ cognitam esse oportuit. Demum ex actis Basilii Amaseni episcopi certum est, quod cum ipse paulo post martyrium subiturus in carcere detineretur, eum Elpidiphorus Joannes presbyter Nicomediensis adierit, petens ab eo instrui, quænam vera esset catholicæ fidei assertio: num scilicet aliorum dicentium; Dei filium sine principio a patre genitum esse: an potius eorum qui cum Ario assererent, ipsum in tempore creatum esse. Quæ cum anno 316. contigerit, ut ex actis ejusdem Basilii episcopi & martyris constat, nullum dubium amplius esse potest, quin ante exortam Licinii persecutionem, circiter annum scilicet Christi 316. Ariana hæresis vulgata, disseminata, ac concilio desuper habito condemnata fuerit. Sed dices: septuaginta illas Alexandri episcopi encyclicas literas (harum duo exemplaria extant, & infra subjunguntur:) de Arii dogmatibus ad Silvestrum Romanum pontificem, aliosque orbis catholici episcopos scriptas & transmissas, anno Christi 318. qui est Silvestri 5. certissimo indicio scriptas videri; ideoque non ante prædictum 318. annum Christi hanc synodum haberi potuisse. Et quod amplius est, apertissime constat, vix ante 319. annum Christi nati, Osium Cordubensem cum literis Constantini ad episcopos orientales de Ariani incendii flamma extinguenda scriptis, in orientem pervenisse. Igitur vel pontifex negotium tanti momenti tanto tempore, quod nulla ratione verisimile apparet, distulit; vel, quod probabilius est, ante hæc tempora Ariana hæresis nondum cognita, multo minus judicio ecclesiæ proscripta fuit. Rationes objectæ difficultatem haberent, si post latam in Arium depositionis & excommunicationis sententiam, prædictas encyclicas literas Alexander statim scripsisset: verum cum manifestum sit, eum hasce tum demum scripsisse, quando post debellatum Licinium & pacem ecclesiæ redditam, Arius urbe ejectus, Eusebii in primis Nicomediensis auxilium & concilium pro se solicitavit, literasque illius encyclicas ad defectionem alios episcopos solicitantes obtinuisset: quibus cum Arius defenderetur, Alexander autem de calumnia ubique locorum falso accusaretur: ille, ut malo contrario remedio succurreret, contra multas hæreticorum circulares, ad Silstrum alioque catholicos episcopos septuaginta encyclicas vel circulares literas Ariana dogmata concernentes & refutantes scripsit & transmisit. Quas cum Silvester pontifex accepisset, Osium Cordubensem episcopum in orientem ablegavit, dans illi mandatum, ut ad incendium facilius extinguendum, a Constantino imperatore in Bithynia agente literas ad episcopos Ægypti exaratas sibi communicari petat. Imperator officium imploratum non denegavit, & de mutua reconciliatione ad Alexandrum literas, infra post secundum Alexandrinum concilium subjunctas, scripsit quidem; sed responsorias ab Ario satis inurbanas recepit. Incivilitate

Refellitur objectio.

Encyclicæ Alexandri quando scriptæ.

Cur scriptæ fuerint.

Osius legatus pontificis.

1 Hoc Concilium Alexandrinum, in quo Arius damnatus, in annum Christi 315. rejicit cum Baronio Labbeus; verum nonnisi anno 321. habitum fuisse probat Pagius in observatione allata, quem sequitur *Hard.*

tate vel potius inſania hæreſiarchæ pertinaciſſimi Conſtantinus vir humaniſſimus inciviliter provocatus, tales viciſſim ſecundas ad eum literas reddidit, quales inſanum hæreſiarcham accipere decebat. Baron. anno 315. num. 20. & ſequentibus. Item anno 318. num. 42. & ſequentibus. Exemplaria epiſtolarum Alexandri ſupra memoratarum vide inferius in concilio Nicæno. [1]

Observatio P. Antonii Pagi.

Ad An. Chriſti 313. n. 6. & ſeqq.

Ariana Hæreſis initio quidem Alexandri Alexandrini Epiſcopi innoteſcere cœpit, ſed ante annum trecenteſimum viceſimum primum in Concilio Alexandrino, in quo fere centum Epiſcopi Ægypti ſederunt, ab eo non damnata. Ex epiſtola enim S. Athanaſii ad Epiſcopos Ægypti & Lybiæ, quæ titulo primæ Orationis contra Arianos haud recte inſignitur, ubi aſſerit, quod Ariani *ante annum triceſimum ſextum Hæretici declarati atque ab Eccleſia ſubmoti*, ſunt, manifeſte deducitur Synodum Alexandrinam adverſus Arium congregatam eſſe anno trecenteſimo viceſimo, aut inſequenti, ſi Athanaſius annos incompletos, ut plerumque fit, pro completis numerarit; cum, ut ſuo loco videbimus, anno CCCLVI. ſcripta fuerit. Nam quod *de judicio totius Synodi Oecumenicæ* ſubjungit Athanaſius, aliter intelligi non poteſt, quam quod Synodus eo anno celebrata Alexandrinæ ſententiam confirmarit. Porro Papebrocius die ſecunda Maii in Vita S. Athanaſii recte obſervat, epiſtolam quæ ante illam Synodum ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino in alia Synodo Alexandrina, de qua mox agam, ad Alexandrum Epiſcopum Conſtantinopolitanum data eſt contra Arium, quæque refertur a Theodoreto lib. 1. cap. 4. in eo notabilem eſſe, quod in Hiſtoria Concilii Nicæni Gelaſio Cyziceno adſcripta addantur eidem ſubſcriptiones Presbyterorum & Diaconorum Alexandriæ & Mareotidos *conſentientium dejectioni Arii*; ubi inter Alexandrinos Diaconos quarto loco invenitur *Athanaſius Diaconus ſimiliter*.

Concilium itaque Alexandrinum II. perperam anno 315. tam in Annalibus quam in editione Labbeana Conciliorum conſignatum. Male etiam ab Henſchenio die 26. Februarii in Vita S. Alexandri Epiſcopi Alexandrini in annum CCCXXVII. collatum quod Oroſius lib. 7. cap. 8. poſtquam de Cæſarum nuncupatione eo anno facta locutus eſt, de *Arii* ejectione ab Eccleſia ſermonem inſtituat. Hæc enim diverſis annis acta. Baronius, ut oſtenderet Arianam hæreſim ante Licinianam perſecutionem diffamatam fuiſſe, dixit, hanc perſecutionem anno CCCXIII. exortam, & Lactantium lib. 4. Divinarum Inſtitutionum cap. 30. inter alios Hæreticos quos enumerat, *Arianos* nominare; apparere autem ex ejuſdem libri Præfatione, eum ſcriptum eſſe graſſante perſecutione Liciniana. At præterquam quod hæc perſecutio anno tantum trecenteſimo decimo nono excitata, ut certis argumentis infra adſtruam, Lactantius illam non mox orituram, ut explicat Baronius, ſed potius jam ortam indicat, quemadmodum advertit Hankius libro de Byzantinarum rerum Scriptoribus Græcis parte 1. cap. 1. num. 64. & ſeqq. Hæc enim Lactantii ad Conſtantinum verba: *Malis, qui adhuc adverſus juſtos in aliis terrarum partibus ſæviunt, quanto ſerius, tanto vehementius idem Omnipotens mercedem ſceleris exolvet*. Sæviebat itaque tunc Licinii perſecutio, quando Lactantius opus illud Conſtantino dicavit, ideoque non anno CCCXVI. ut credidit Baronius, ſed poſt annum CCCXIX. in lucem emiſſum. Nec alterum Baronii argumentum a martyrio S. Baſilei Epiſcopi Amaſeni petitum urget. Is enim anno trecenteſimo viceſimo, orta jam Licinii perſecutione, martyrio coronatus eſt, ut anno 316. oſtendam. Poſtquam hæc ſcripſeram legi Hermannum Contractum, qui damnationem Arii conſignat anno CCCXXI. & Proſperum in Chronico, ubi idem ſcribit. Quare gaviſus ſum antiquos hujus ſententiæ patronos inveniſſe.

Verum Arianæ hæreſis initium magis explicandum, advertendumque cum Valeſio in Notis ad lib. 1. Theodoreti cap. 4. duas Synodos vario tempore adverſus Arium & ſocios collegiſſe Alexandrum: in priore decem dumtaxat damnatos eſſe Clericos Alexandrinos, & notatos tres Epiſcopos Syriæ, & epiſtolam Synodicam ab Alexandro ſcriptam eſſe ad Alexandrum Byzantii Epiſcopum, quam recitat Theodoretus lib. 1. cap. 4. in ſecunda autem Synodo, in qua centum fere Epiſcopi Ægypti ſederunt, damnatos eſſe duodecim Clericos Alexandrinos, ac duos præterea Epiſcopos, *Secundum* ſc. & *Theonam*; & notatum eſſe *Euſebium Nicomedienſem* Epiſcopum; ac denique ſcriptam Synodicam ad omnes ubique terrarum Collegas, quam nobis conſervavit Socrates lib. 1. cap. 10. Baronius in Annalibus hanc ſecundam Synodicam, in qua mentio Euſebii Nicomedienſis, ſcriptam putavit ante alteram Synodicam ad Alexandrum Byzantii Epiſcopum directam. Sed ex hac ad Alexandrum Byzantinum epiſtola liquet, eam ante Epiſtolam ad omnes Epiſcopos datam eſſe. In illa enim Alexander non ſolum Presbyteros ac Diaconos notat, qui Ario favebant, ſed & Epiſcopos illos tres Provinciæ Syriæ indicat, qui Arii opinionem defendebant, de quibus antea in eadem epiſtola locutus fuerat his verbis: *Ac neſcio quomodo ordinati in Syria tres Epiſcopi, illis conſentiendo, eos ad pejora incitant*. Quare de omnibus ſimul poſtea in eadem epiſtola loquitur Alexander, quando ait: *Quibus* (ſc. Apoſtolicis Eccleſiæ dogmatibus) *adverſantes Arius & Achillas, & qui cum illis ſunt hoſtes veritatis Eccleſia expulſi ſunt*. Non igitur ſine cauſa Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus, Paulinus Tyrius, & Theodotus Laodicenus anathematizatos ſe eſſe ab Alexandro querebantur, ut ſcribit Arius in epiſtola ad Euſebium Nicomedienſem, quam refert Theodoretus lib. 1. cap. 5. Laudato enim loco, licet ſuppreſſo eorum nomine anathematizantur ab Alexandro qui de Euſebio Nicomedienſi in hac epiſtola Synodica ad Alexandrum CP. nihil dicit; nec *Arius* inter Epiſcopos, qui anathematizati fuerant ab Alexandro, Euſebium Nicomedienſem nominat: non omiſſurus utique, ſi ab Alexandro id factum fuiſſet. Ex quo recte deducit Valeſius citatus, epiſtolam Synodicam ad Alexandrum CP. ſcriptam eſſe ab *Alexandro* Alexandriæ Epiſcopo ante epiſtolam illam ejuſdem *Alexandri* ad omnes Eccleſias. In hac enim poſteriori *Euſebius Nicomedienſis* denotatur ab Alexandro ut patronus & ſignifer Arianorum. Unde apparet, epiſtolam iſtam poſteriore loco ſcriptam eſſe, cum ſc. *Euſebius Nicomedienſis* patrocinium Ariani dogmatis ſuſcepiſſet. Porro utraque Synodica epiſtola ab Alexandro ſcripta, priuſquam *Conſtantinus* epiſtolam ſcripſiſſet ad Alexandrum & Arium, quod factum poſt victum anno CCCXXIV. Licinium, nunc minime in dubium revocandum. Sed duæ memoratæ Synodicæ diu antea ſcriptæ, eodemque, ut conjectura eſt, circiter anno. Ex verbis autem Athanaſii in epiſtola ad Epiſcopos Ægypti & Lybiæ ſupra laudata apparet, eum intelligendum de ſecundo Concilio Alexandrino, in quo centum fere Epiſcopos Ægypti ſediſſe diximus; nam Synodum paucorum Epiſcoporum *Synodi Oecumenicæ* nomine Athanaſius non appellaret. Denique quæcunque de Hæreſi Ariana ante annum CCCXX. in Annalibus habentur, poſt eum annum contigere.

SY-

[1] Synodica ad Alexandrum Byzantinum Epiſcopum ſcripta habetur in hoc tomo, prima inter Epiſtolas, quæ Concilium Nicænum anteceſſerunt; altera ad omnes Epiſcopos ſcripta habetur pariter in eodem hoc tomo in Gelaſio Cyziceno adſcriptæ Nicæni Concilii hiſtoriæ lib. 2. cap. 3.

SYNODUS ALEXANDRINA.

ANNO CHRISTI 321.

Post Concilium Alexandrinum superius memoratum, peculiari indicta Synodo presbyterorum Alexandriæ & Mareotæ, Alexander Episcopus Alexandrinus hanc ad ipsos adlocutionem habuit, quam ex codice Mſ. Regio 2417. hic repræsentamus.

ΚΑΘΑΙΡΕΣΙΣ ΑΡΕΙΟΥ, A DEPOSITIO ARII,

καὶ τῆς σὺν αὐτῷ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

& eorum qui cum illo sunt, per Alexandrum Archiepiscopum Alexandriæ. Ex Harduini tom. 1. pag. 309.

Ἀλέξανδρος πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτου, παροῦσι παρῆσιν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν. Εἰ καὶ ἤδη φθάσαντες ὑπεγράψατε οἷς ἐπέστειλα τοῖς περὶ Ἄρειον, προτρέπων * αὐτοῖς ἀρνήσασθαι μὲν τὴν ἀσέβειαν, πειθῆναι δὲ τῇ ὑγιαινούσῃ καὶ καθολικῇ πίστει. καὶ ἐδείξατε ἑαυτοὺς ὀρθοῦ τοῦ προαιρέσιν, καὶ τοῦ ἐν τοῖς δόγμασι συμφωνίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· ὅμως ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐπέστειλα περὶ τῆς περὶ Ἄρειον, ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ὑμᾶς μὲν τοὺς τῆς πόλεως κληρικοὺς συναγαγεῖν, ὑμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ Μαρεώτου μεταπέμψασθαι, μάλιστα ὅτι καὶ ἀφ' ὑμῶν Χάρης καὶ Πιστὸς πρεσβύτεροι, καὶ Σαραπίων, καὶ Παράμμων, καὶ Ζώσιμος, καὶ Εἰρηναῖος διάκονοι, ἀπηκολούθησαν τοῖς περὶ Ἄρειον, καὶ ἠγάπησαν συνὼν αὐτοῖς καθαιρεθῆναι. ἵνα καὶ τὰ νῦν γραφόμενα γνῶτε, τοιοῦτε ὄντες τούτοις συμφωνίαν ἑαυτῶν ἐπιδείξησθε, καὶ τῇ καθαιρέσει τῶν περὶ Ἄρειον, καὶ τῶν περὶ Πιστὸν σύμψυχοι γένησθε. Πρέπει γὰρ τὰ παρ' ἐμοῦ γραφόμενα γινώσκειν ὑμᾶς, καὶ ἕκαστον ὡς παρ' αὐτοῦ γραφόμενα, ἐν τῇ καρδίᾳ κατέχειν.

ALexander presbyteris & diaconis Alexandriæ & Mareotæ, præsens præsentibus, dilectis fratribus, in Domino salutem. Tametsi jam subscripsistis his, quæ misi ad Arium, adhortans eum ad abnegandam impietatem, & ad assentiendum sanæ & catholicæ fidei; rectumque ostenderitis propositum vestrum, & in dogmatibus consensum Ecclesiæ Catholicæ: tamen quoniam & ad omnes ubique ministros literas misi de Ario, necessarium duxi, vos quidem civitatis clericos congregare, vos autem qui de Mareote estis accersere: præsertim cum ex vobis Chares & Pistus presbyteri, & Sarapion, & Parammon, & Zosimus, & Irenæus diaconi, secuti sint Arium, & voluerint cum illo deponi: ut & ea quæ nunc scribuntur noveritis, vestrumque in his consensum ostendatis, & depositioni Arii & Pisti adstipulatores sitis. Decet enimvero nosse vos ea quæ a me perscribuntur; & unumquemque eadem, tanquam a se perscripta, corde retinere.

Subscriptiones horum presbyterorum ac diaconorum, qui consenserunt depositioni Arii, leguntur apud Gelasium Cyzic. lib. 2. cap. 3. in fine epistolæ Alexandri Alex. Ep ad omnes ubique episcopos.

ANNUM CHRISTI 322.

CONCILIUM PALÆSTINUM

HABITUM ANNO CCCXVIII. [1]

Damnatus ab Alexandro Archiepiscopo Alexandrino Arius, ejectus ex Ecclesia, ac tota civitate proscriptus, Alexandria fugiens, ut Epiphanius scribit, in Palæstinam abiit, ibique singulos Episcopos adire ac prensare adularique cœpit ut eos in partes suas traberet. Sed Sozomenus lib. 1. cap. xv. id per legatos factum scribit ab Ario missos ad Paulinum Episcopum Tyri, & ad Eusebium Pamphili, qui Cæsariensem in Palæstina regebat Ecclesiam, & ad Patrophilum Scythopolitanum antistitem, petiisseque ab eis ut sibi una cum suis concederetur plebem ipsis adhærentem in Ecclesia colligere, eundem quem prius Presbyterorum obtinentibus gradum: hunc enim morem esse Alexandriæ, ut sub uno Episcopo, qui omnibus præest, Presbyteri seperatim Ecclesias obtineant & populum ad illas convenire solitum colligant. Illi vero una cum aliis Episcopis in Palæstina congregati, Arii petitioni subscripserunt, hortantes ut plebem quidem colligerent, sicuti antea facere consueverant, Alexandro tamen Archiepiscopo subjecti essent, ac sine intermissione ei supplicarent ut ejus pace & communione fruerentur. Meminit istius rei, licet subobscure, auctor libelli synodici.

CON-

1 Ita Baluzius; at si Arius nonnisi anno 321. fuerit damnatus in Concilio Alexandrino supra relato, non potuit hoc Palæstinum Concilium ante eumdem annum haberi.

ANNO CHRISTI 319.

CONCILIUM ALEXANDRINUM II.

SUB SILVESTRO.

Tempus & locus concilii.

a (*Concilium Alexandrinum.*) Hoc concilium anno domini 319. qui eſt Silveſtri 6. & Conſtantini imperatoris 14. ann. Alexandriæ in Ægypto habitum eſt, cui omnes epiſcopi, qui Alexandrino primati parebant, una cum Oſio Cordubenſe epiſcopo, qui legationis pontificiæ munere fungebatur, atque ideo huic ſynodo præſidebat, interfuere. Ob quam cauſam Athanaſius apologia 2, hanc ſynodum generale concilium appellavit; quod nimirum illi per legatum pontifex una cum prædicto numero epiſcoporum interfuerit. Cauſa primaria hujus concilii hæc eſt. Cum Silveſter pontifex per encyclicas ab Alexandro ſcriptas, Arianorum turbas ibi excitatas cognoviſſet, Oſium Cordubenſem epiſcopum legatum ſuum iſthuc ablegavit, qui ſumptis a Conſtantino imperatore literis quas illi communicavit, extantque infra apud Gelaſium lib. 2. cap. 4. pacis & concordiæ ſuaſoriis, in Ægyptum veniens, ad Arianorum motus componendos ſynodum indicit, eorumque cauſam in judicium prædictorum epiſcoporum deducit. Quid autem illo concilio actum

Numerus epiſcoporum.

Cur generale dictum fuerit.

Cauſa habiti concilii.

A ſit, penuria actorum, quæ interierunt, non conſtat. Auctor Athanaſio apol. 2. & Socrate lib. 3. cap. 5. conſtat, quod non modo Arianorum, ſed etiam Meletianorum ac Colluthianorum ſchiſmatieorum cauſa, impiaque Sabellii de ſacroſancta trinitate dogmata, hoc concilio cognita & dijudicata fuerint. Colluthum presbyterum Alexandrinum, quod qui non erat epiſcopus epiſcopale munus obiiſſet, multoſque ordinare tentaſſet, ab Oſio in ordinem redactum eſſe ſcribit Athanaſius apolog. 2. & merito; præterquam enim quod munus indebitum uſurpare conatus fuerit, docebat Deum malorum conditorem non eſſe, fuitque origo Colluthianorum ſchiſmaticorum, eorum qui contra ca-

Colluthus ſchiſmaticus.

B tholicos poſt Nicænum concilium ſe cum Meletianis & Arianis conjunxerunt. Vide Baron ann. 315. num. 28. Perverſiſſimum de glorioſiſſima trinitate Sabellianum dogma ex Alexandrina eccleſia, teſte Socrate lib. 3. cap. 5. ab eodem prorſus exploſum eſt. Vide Baron. ann. 319. num. 22. & ſeqq.

EX LIBELLO SYNODICO.

Πατρικίου Ἀραρσίου τοῦ μάκαρος, ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ, τοῦ ἐπιλεγομένου Ὠκεανοῦ.

C Patricii Ararſii ſancti, ex oratione ipſius, quæ Oceanus cognominatur.

Μελέτιον τοίνυν ἐπίσκοπον Θηβαΐδος, ἐν τῷ διωγμῷ θύσαντα, καὶ ἐπὶ μυρίοις ἑτέροις φωραθέντι ἐγκλήμασιν, ὁ μακαριώτατος Πέτρος Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, πρινὴ τὸν τοῦ μαρτυρίου Στέφανον ἀναδήσασθαι, καθεῖλε, καὶ τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας ἐξέωσε· καὶ Ἄρειον διάκονον, ὡς τὸ ἑτερούσιον φρεσβεύοντα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λόγου, καὶ τὸ, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ, ἦν ποτὲ, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πάλιν, διακονεῖν καθάπαξ κεκώλυκε. Πέτρου δὲ ἐν κυρίῳ τελειωθέντος, Ἀχιλλᾶς διαδέχεται, καὶ Ἄρειον τῇ αἱρέσει καὶ φιλαρχίᾳ κρατούμενον, καὶ τοῖς Μελετίου τολμήμασιν ἀντιθέως συμπράττοντα, δελεασθεὶς χειροτονεῖ πρεσβύτερον, καὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διδασκαλείου προΐσταται. Ἀχιλλᾶν δὲ οὐ μετὰ πολὺ ὁσίως τελειωθέντα, ὁ τῆς ἀποστολικῶν δογμάτων ὑπέρμαχος Ἀλέξανδρος διαδέχεται. Ἄρειος γοῦν, ὡς μὴ προχειρισθεὶς Ἀλεξάνδρου, μειζόνως τῇ φιλαρχίᾳ ἀλαζονεύεται, καὶ ἀποσπάσας τῆς ἐκκλησίας Εὐζώϊον τὸν διάκονον, Αἰθαλᾶν, καὶ ἑτέρους τινὰς, κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ Ἀλεξάνδρου, φρατρίαζειν ἀπήρξατο, κρατῶν πειρώμενος τὸ ἑτερούσιον. ὁ δὲ μακαριώτατος Ἀλέξανδρος πολλαῖς νουθεσίαις χρησάμενος, ἐπὶ τοῦ ἀποστολικοῦ διάταξιν ἔρχεται τοὺς λέγοντας, αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μιαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτεῖσθαι. ἰδὼν ἐκείνων καθόλου τὸ ἀνεπίγραφον.

Meletium igitur epiſcopum Thebaidos, qui in perſecutione ſacrificaverat, & infinitorum aliorum criminum reus fuerat deprehenſus, ſanctiſſimus Alexandriæ epiſcopus Petrus, ante acceptam martyrii coronam depoſuerat, Chriſtique eccleſia ejecerat: itemque Arium diaconum, tanquam qui diverſam ſubſtantiam de Deo *Verbo, atque etiam iſta, ex non entibus, & erat aliquando, cum non eſſet filius* Dei *& Patris affereret, diaconi munere fungi omnino prohibuerat. Petro autem in domino defuncto, Achillas ſucceſſit: qui Arium ipſa hæreſi & dominandi cupiditate victum, & Meletii auſis nefarie cooperantem, deceptus presbyterum conſtituit, & ſcholæ Alexandrinæ præfecit. Achilla vero non ita multo poſt ſancte defuncto, ille apoſtolicorum dogmatum propugnator Alexander ſucceſſit. Arius igitur, quod Alexandro prælatus non eſſet, magis jam dominandi cupiditate inſoleſcere, & abſtractis ab eccleſia, Euzoio diacono, Æithale, & aliis quibuſdam, contra eccleſiam & Alexandrum, conventicula cœpit cogere: Heterouſii doctrinam confirmare conatus. Beatiſſimus autem Alexander, cum multis ante admonitionibus uſus eſſet, ad illud tandem apoſtolicum præceptum ſive conſtitutionem devenit, quæ jubet hæreticum hominem poſt unam & alteram admonitionem vitari: cum quidem videret illos ſcripturarum teſtimoniis omnino deſtitui.*

ALE-

1 Hoc ſecundum in Arii cauſa Concilium Antiochenum, cui Oſius præſedit, habitum hic auctor autumat cum Baronio anno Chriſti 319. Verum cum Conſtantinus Orientis Imperio potitus tantum ſit anno 324. non potuit

ALEXANDRINA ALEXANDRI.

Ex eodem libello ſynodico.

ΣΥ'νοδος θείᾳ καὶ ἱερά, μερικὴ δὲ, ὡς φέρε εἰπεῖν ἐστὶ, τῶν προσφάτως εὑρισκομένων καὶ προχείρως ἐπισκόπων συνέλευσις· ἥτις συγκληθεῖσα ἐν Α'λεξανδρείᾳ ὑπὸ Α'λεξάνδρου τοῦ μάκαρος, ἀπεκήρυξε καὶ ἀναθέματι καθυπέβαλεν, ὡς ἐμμένοντας τῇ ἀπειθείᾳ, καὶ σηπεδόνα τῇ ἐκκλησίᾳ προσάγοντας, Α"ρειον, Εὐζώϊον, Α'χιλλᾶν, Α'ειθαλᾶν, Λούκιον, Σαρμάτιον, Ι'ούλιον, Μηνᾶν, Α"ρειον ἕτερον, καὶ Ε'λλάδιον. καὶ τὴν αὐτῶν καθαίρεσιν πανταχοῦ ἐξαπέστειλεν. εἰς ἣν ὑπογράφουσιν ἐπίσκοποι Λιβύης, καὶ Πενταπόλεως, Συρίας, καὶ Λυκίας, Καππαδοκίας, καὶ Α'σίας, καὶ Α'λέξανδρος ὁ Κωνσταντινουπόλεως. γράφει δὲ Α"ριος τὰ συμβάντα πρὸς τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον, καὶ τὸν ἐκείνου Παλαιστίνης ὁμόφρονα καὶ συνώνυμον· οἳ ὁμονοήσαντες τῇ ἀσεβείᾳ, κατὰ Α'λεξάνδρου, καὶ τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας δυνάμει καὶ κακουργίᾳ πολλῇ παρατάττονται. ὅθεν ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος συγκροτηθῆναι θεσπίζει τὴν σύνοδον.

A SYnodus divina & ſancta, ſed particularis, (ſi ita dicendus eſt eorum, qui nuper & facile reperiebantur epiſcoporum conventus,) quæ Alexandriæ a beato Alexandro collecta abdicavit, & anathemati ſubjecit, tanquam in infidelitate perſeverantes, & putredinem ſive ulcus eccleſiæ afferentes, Arium, Euzoium, Achillam, Æithalem, Lucium, Sarmatium, Julium, Menam, Arium alium, & Helladium: ipſorumque depoſitionem ubique emiſit: cui ſubſcripſerunt epiſcopi Libyæ, & Pentapolis, Syriæ & Lyciæ, Cappadociæ & Aſiæ, atque etiam Alexander Conſtantinopolis. Quæ vero acciderant, ea Arius ad Euſebium Nicomediæ & alterum Palæſtinæ, huic & conſentientem & cognominem perſcribit: qui cum B in impietate idem ſentirent, contra Alexandrum & Chriſti eccleſiam, multa vi & verſutia aciem inſtruunt: unde Chriſti amans imperator Conſtantinus ſynodum congregari præcepit.

Oſius, ſive a Silveſtro Pontifice, ut hic aſſerit auctor, ſive a Conſtantino, ut plerique affirmant, miſſus Legatus cum ejuſdem Conſtantini literis Alexandriam ante eum annum pervenire, & cogere prædictum Concilium. Anno igitur 324. aut initio 325. conſignandum. Hujus mentio in libellis Clericorum Mareoticorum allatis in hoc tomo ad an. 335. poſt Concilium Tyrium.

ANNO CHRISTI [a]

CONCILIUM [b] LAODICENUM

ANNO CHRI

[c] SUB [a] SILVESTRO.

a Alii quippe rectius sub Liberio circa ann. 364. (ut pluribus explicabimus in notis) aut 367 Alii denique sub Damaso 367. &c.

[1] ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ ΕΝ ΛΑΟΔΙΚΕΙΑ, τῆς φρυγίας συνελθόντων ἁγίων καὶ μακαρίων πατέρων.

[d] CANONES SS. ET BEATORUM Patrum, qui Laodiceæ Phrygiæ convenerunt. [2]

GENTIANO HERVETO INTERPRETE.

PRÆFATIUNCULA.

Ἡ Ἁγία σύνοδος, ἡ κατὰ Λαοδικείαν τῆς Φρυγίας [3] Πακατιανῆς συγκροτηθεῖσα ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀσιανῆς, ὅρους ἐξέθετο ἐκκλησιαστικούς, * οὓς ὑποτέτακται. * alias εἰς

SANCTA synodus, quæ Laodiceæ, quæ est urbs Phrygiæ Pacatianæ, ex diversis Asiæ provinciis congregata est, constitutiones ecclesiasticas edidit, ut hic subjectum est.

α'.

Περὶ τοῦ, δεῖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τοὺς ἐλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις, μὴ λαθραγαμίαν ποιήσαντας, ὀλίγου χρόνου παρελθόντος, καὶ σχολασάντων ταῖς προσευχαῖς καὶ νηστείαις, κατὰ συγγνώμην ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν εἰσαμῦν.

I.

f Oportere ex ecclesiastico canones eos, qui libere & legitime secundo matrimonio conjuncti sunt, & non clam uxores duxerunt cum exiguum tempus præterierit, & orationibus & jejuniis vacaverint, eis ex venia dari communionem.

β'.

Περὶ τοῦ, τοὺς ἐξαμαρτάνοντας ἐν διαφόροις πταίσμασι, καὶ προσκαρτεροῦντας τῇ προσευχῇ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας, καὶ τὴν ἀποστροφὴν ἧς κακῶν τελείαν ποιεμένους, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πταίσματος, καιρῷ μετανοίας δοθέντος τοῖς τοιούτοις, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ προσάγεσθαι τῇ κοινωνίᾳ.

II.

Eos qui in diversis delictis peccant, & in oratione *g* confessioneque & pœnitentia fortiter perseverant, & se a malis perfecte convertunt, tempore pœnitentiæ eis pro delicti proportione dato, propter Dei miserationes & bonitatem, offerri communioni.

γ'.

Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν πρόσφατον φωτισθέντας προσάγεσθαι ἐν τάγματι ἱερατικῷ.

III.

Non oportere eos qui sunt recens illuminati, in ordinem sacerdotalem promoveri.

δ'.

Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν ἱερατικοὺς δανείζειν, καὶ

IV.

Non oportere hominem sacratum fœnera-

---

1 His canonibus hic titulus apud Zonaram, & Balsamonem præfixus est. In omnibus autem collectionibus Canonum Laodicenì post Gangrenses, & Antiochenos collocantur. Post Sardicense Concilium a Matthæo Blastare, & aliis antiquis: ab Alexio Aristino in scholiis ad Can. VI. post an. 371. quo Basilius Magnus in communioneui admisisse Valentem Aug. ab eruditis plerisque proditur. A Joanne Antiocheno, proxime ante Constantinopolitanam Oecumenicam. Sic etiam a Synodo Trullana, Photio, aliisque. *Harduinus*.

2 Epocha hujus Concilii incerta. In plena certe Ecclesiæ pace ejus canones conditos, perspicuum est; ac Niczno postponendum, ut recte censet Petrus de Marca, Tillemontius, Pagius, Beveregius, Harduinus, aliique post annum 360. vel 370. illùd collocantes, licet in anno ipso differant. Verum placet hic afferre, quæ de huius synodi Epocha differat Pagius ad annum Christi 314. n. 25. Marca lib. 3. de Concord. Sacerd. & Imp. cap. 3. inquit ille, Synodum Laodicenam post Nicænam celebratam ostendit. Primo, quia Canone septimo damnantur *Photiniani* Hæretici, qui aliquot annis post Synodum Nycænam emersere. Secundo, in antiqua Collectione Laodicena locum suum obtinet post Antiochenam anno CCCXLI. coactam. Existimat itaque Marca, eam Synodum anno trecentesimo sexagesimo quinto congregatam, quod eo anno Synodus *Illyricana* celebrata fuerit ab Episcopis Asianæ Diœceseos: *Laodicena* vero e diversis Provinciis Asianæ Diœceseos habita sit *Laodiceæ*, quæ est Metropolis Phrygiæ Pacatianæ. Sed hæc Præsulis doctissimi conjectura subsistere non potest; cum Synodus Illyriciana ad annum CCCLXXV. pertineat, quo tempore *Damasus* Ecclesiam Romanam administ soat. Gothofredus in Notis ad Philostorgium lib. 8. cap. 3. & 4. ubi Philostorgius ait, *Theodosium* Lydiæ Episcopum in societatem & communionem adscitis *Phœbo* & *Auxiliano* Lydiæ Episcopis Synodum coegisse, & communi calculo literas scripsisse ad *Eudoxium* & *Marin* adversus *Aetii*, *Candidi*, *Ariani*, & aliorum ordinationes tanquam injuste & illegitime factas. Gothofredus, inquam, his perpensis, existimat *Theodosium* illum, qui Philadelphiæ in Lydia Episcopus fuit, teste Epiphanio hæresi LXXIII., illum ipsum omnino Theodosium videri qui *Canonum Laodicenorum* maxime Auctor extitit, ut refertur apud Gratianum distinctione 16. cap. 11. Quod confirmat ex Philostorgio, qui ait *Theodosium* a muliebribus voluptatibus prorsus abhorruisse, & in Canonibus Laodicenis I, X, XXX, XXXI, XLIV, LII, LIII, & LIV, illis voluptatibus, nuptiisque varie fibula imponatur. Præterea ait Philostrogius, damnatas esse *Aetii* & aliorum ordinationes tanquam illegitime factas, cujus damnationis vestigium aliquod intermicat inter Canones Laodicenos, quorum IV, V, XII & XIII lati sunt adversus illegitimas ordinationum seu ordinandorum formas. Quæ conjecturæ valde verosimiles; ideoque videtur Synodus Laodicena ad annum trecentesimum sexagesimum tertium pertinere. Loco enim laudato Philostorgius de iis agit, quæ Joviano imperante gesta sunt. Porro Laodicena Synodus, non *Laodiceæ* in Syria, seu *Laodiceæ* in Lydia seu Phrygia, & quidem Pacatiana, sub qua *Lydia*, ut præferunt Canones Laodicenì apud Balsamonem, celebrata fuit. Nec mirum, Concilium ab Hæreticis habitum Codicis Canonum Ecclesiæ universæ partem facere, cum ab Ecclesia receptum fuerit, & nihil ejus moribus contrarium contineat. Ex quibus Baronii conjecturis facile est respondere. *Hactenus Pagius loco citato*.

3 In MS Bibl. Cæsareæ teste Lambecio lib. 8. Παχτιανῆς, ut & in pervetusto codice Canonum Ecclesiæ Græcæ e Bibl. Collegii Paris. Societ. Jesu. *Harduinus*.

nerari, & uſuras, & quæ dicuntur ſeſquialteras accipere.

V.

Non oportere ordinationes fieri in præſentia eorum qui audiunt.

VI.

Non permittere hæreticis, ut in domum domini ingrediantur, ſi in hæreſi permaneant.

VII.

Eos qui ex hæreſibus, hoc eſt, Novatianis *h* ſive Photinianis, vel Teſſaradecatitis convertuntur, ſive catechumenos, ſive qui apud illos fideles dicuntur, non admitti priuſquam omnem hæreſim anathematizaverint, & præcipue eam in qua detinebantur; & tunc deinceps eos, qui apud illos fideles dicebantur, fidei ſymbola diſcentes, & ſancto chriſmate inunctos, ſic ſancto myſterio communicare.

VIII.

i Eos qui ab eorum hæreſi qui Phryges dicuntur, convertuntur, ſive ſint in clero qui apud illos exiſtimatur, ſive maximi dicantur; omnes eos cum omni ſtudio catechizari ſeu initiari & baptizari ab eccleſiæ epiſcopis & presbyteris.

IX.

Non concedendum eſſe, ut in cœmeteria, vel in ea quæ dicuntur martyria quorumvis hæreticorum, abeant ii qui ſunt eccleſiæ, orationis vel veneration is gratia. Sed tales ſi ſint fideles, eſſe aliquantiſper excommunicatos: ſin autem pœnitentia ducantur, & ſe deliquiſſe confiteantur, ſuſcipi.

X.

Non oportere eos qui ſunt eccleſiæ, indiſcriminatim ſuos filios hæreticis matrimonio conjungere.

XI.

Non oportere eas, *k* quæ dicuntur preſbyteræ & præſidentes, in eccleſiis conſtitui.

XII.

Ut epiſcopi metropolitanorum & eorum, qui ſunt circumcirca, epiſcoporum judicio, in eccleſiaſtico magiſtratu conſtituantur, diu examinati, & in ratione fidei, & in rectæ rationis diſpenſatione.

XIII.

Turbis non eſſe permittendum, eorum qui ſunt in ſacerdotio conſtituendi, electionem facere.

XIV.

m Ne ſancta inſtar benedictionum, in feſto paſchæ, in alias parochias tranſmittantur.

τόκυς, καὶ τὰς λεγομένας ἡμιολίας λαμβάνειν,

ε'.

ε'. Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι.

ς'.

Περὶ τοῦ, μὴ συγχωρεῖν τοῖς αἱρετικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἐπιμένοντας τῇ αἱρέσει.

ζ'.

Περὶ τοῦ, τοὺς ἐκ τῆς αἱρέσεως, τοῦτ' ἔστι, Ναυατιανῶν, ἤτοι Φωτεινιανῶν, ἢ Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν, ἐπιστρεφομένους, * * ἢ τε πιστοὺς * al. ἄτε. τοὺς παρ' ἐκείνοις, μὴ προσδέχεσθαι, πρὶν ἀναθεματίσωσι πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ᾗ κατείχοντο· καὶ τότε λοιπὸν τοὺς λεγομένους παρ' αὐτοῖς πιστοὺς, ἐκμανθάνοντας τὰ τῆς πίστεως σύμβολα, χριομένους τε τῷ ἁγίῳ χρίσματι, οὕτω κοινωνεῖν * τῷ μυστηρίῳ τῆς ἁ- * al. τῷ &c. γίῳ.

η'.

Περὶ τοῦ, τοὺς ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τῶν λεγομένων Φρυγῶν ἐπιστρέφοντας, εἰ καὶ ἐν κλήρῳ νομιζομένῳ παρ' αὐτοῖς τυγχάνοιεν, εἰ καὶ μέγιστοι λέγοιντο· τοὺς τοιούτους μετὰ πάσης ἐπιμελείας κατηχεῖσθαί τε καὶ βαπτίζεσθαι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους.

θ'.

Περὶ τοῦ, μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κοιμητήρια, ἢ εἰς τὰ λεγόμενα μαρτύρια πάντων τῶν αἱρετικῶν, ἀπιέναι τοὺς τῆς ἐκκλησίας, εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα· ἀλλὰ τοὺς τοιούτους, ἐὰν ὦσι πιστοὶ, ἀκοινωνήτους γίνεσθαι μέχρι τινός· μετανοοῦντας δὲ, καὶ ἐξομολογουμένους ἐσφάλθαι, παραδέχεσθαι.

ι'.

Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν τὰς τῆς ἐκκλησίας ἀδιαφόρως πρὸς γάμου κοινωνίαν συναπτειν τὰ ἑαυτῶν τοῖς παιδία αἱρετικοῖς.

ια'.

[1] Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν τὰς λεγομένας πρεσβύτιδας, ἤτοι προκαθημένας, ἐν ἐκκλησίᾳ καθίσασθαι.

ιβ'.

Περὶ τοῦ, τοὺς ἐπισκόπους κρίσει τῶν μητροπολιτῶν, καὶ τῶν πέριξ ἐπισκόπων, καθίσασθαι εἰς τιμὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, ὄντας ἐκ πολλῶν δεδοκιμασμένους, ἔν τε τῷ λόγῳ τῆς πίστεως, καὶ τῇ τοῦ ὀρθοῦ λόγου πολιτείᾳ.

ιγ'.

Περὶ τοῦ, μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι τῶν μελλόντων καθίσασθαι εἰς [3] ἱερατεῖον.

ιδ'.

Περὶ τοῦ, μὴ τὰ ἅγια εἰς λόγον δόξης κατὰ τινα ἑορτὴν τοῦ πάσχα, εἰς ἑτέρας παροικίας διαπέμπεσθαι.

1 Apud Zonaram ἄτε πιστούς. Balſam. ὄντων κατηχουμένους, ἔτε πιστούς. *Hard.* 2 Jo. Antiochenus Περὶ τοῦ μὴ δεῖν χειροτονεῖσθαι πρεσβύτιδας, *Quod non oporteat presbyteras ordinari*. Vide Athonem Vercel. tom. 8. ſpicil. pag. 124. *Harduinus*. 3. Zonar. & Balſamon. *in presbyteratu*. Ariſtinus, *in Epiſcopatu*. Hard.

ιε'.

Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν πλέον τῆς κανονικῶν ψαλτῶν τῆς ἑπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων, ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν ἐκκλησίᾳ.

ις'.

Περὶ τοῦ, ἐν σαββάτῳ τὰ εὐαγγέλια μὴ ἑτέρων γραφῶν ἀναγινώσκεσθαι.

ιζ'.

Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν ἐπισωρεύειν ἐν ταῖς συνάξεσι τοὺς ψαλμούς, ἀλλὰ διὰ μέσου καθ' ἕκαστον ψαλμὸν γίνεσθαι ἀνάγνωσιν.

ιη'.

Περὶ τοῦ, τὴν αὐτὴν λειτουργίαν τῆς εὐχῆς πάντοτε καὶ ἐν ταῖς ἐνάταις, καὶ ἐν ταῖς ἑσπέραις ὀφείλειν γίνεσθαι.

ιθ'.

Περὶ τοῦ, δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον μὴ τὰς ὁμιλίας τῆς ἐπισκόπων, καὶ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι. καὶ μὴ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς κατηχουμένους, τῶν ἐν μετανοίᾳ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι· καὶ τούτων προσελθόντων ἐπὶ χεῖρα, καὶ ἐπιχωρησάντων, ἅπαξ μὲν τὴν πρώτην διὰ σιωπῆς, τὴν δὲ δευτέραν καὶ τρίτην διὰ προσφωνήσεως πληροῦσθαι, εἶθ' οὕτως τὴν εἰρήνην δίδοσθαι. Καὶ μὴ τὸ πρεσβυτέρους δοῦναι τῷ ἐπισκόπῳ τὴν εἰρήνην, τότε τοὺς λαϊκοὺς τὴν εἰρήνην διδόναι· καὶ οὕτω τὴν ἁγίαν προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι, καὶ μόνοις ἐξὸν εἶναι τοῖς ἱερατικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ κοινωνεῖν.

κ'.

Ὅτι οὐ δεῖ διάκονον ἔμπροσθεν πρεσβυτέρου καθέζεσθαι, ἀλλὰ μὴ κελεύσεως τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι. ὁμοίως δὲ ἔχειν τιμὴν καὶ τοὺς διακόνους ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν, καὶ πάντων τῶν κληρικῶν.

κα'.

Ὅτι οὐ δεῖ [1] ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ, καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν.

κβ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὡράριον φορεῖν, οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν.

κγ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἀναγνώστας ἢ ψάλτας ὡράριον φορεῖν, καὶ οὕτως ἀναγινώσκειν ἢ ψάλλειν.

κδ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὰς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, καὶ ἐξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἕως ὑπηρετῶν, ἢ ἀναγνωστῶν, ἢ [2] ψαλτῶν, ἢ ἐπορκιστῶν, ἢ θυρωρῶν, ἢ τοῦ τάγματος τῶν ἀσκητῶν, εἰς καπηλεῖον εἰσιέναι.

κε'.

Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἄρτον διδόναι, οὐδὲ ποτήριον εὐλογεῖν.

κς'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐπορκίζειν τοὺς μὴ προαχθέντας ὑπὸ ἐπισκόπων, μήτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, μήτε ἐν ταῖς οἰκίαις.

XV.

n Non oportere præter canonicos cantores, qui ſuggeſtum aſcendunt, & ex membrana legunt, aliquos alios canere in eccleſia.

XVI.

Ut evangelium cum aliis ſcripturis ſabbato legatur.

XVII.

o Non oportere pſalmos in conventibus contexere, ſed in unoquoque pſalmo interjecto ſpatio, lectionem fieri.

XVIII.

Idem precum miniſterium omnino debere fieri in nonis & veſperis.

XIX.

p Oportere ſeorſum primum, poſt epiſcoporum ſermones, catechumenorum orationem peragi; & poſtquam exierint catechumeni, eorum qui pœnitentiam agunt, fieri orationem: & cum ii ſub manum acceſſerint, & ſeceſſerint, fidelium preces ſic ter fieri: unam quidem, ſcilicet primam, ſilentio: ſecundam autem & tertiam per pronunciationem impleri, deinde ſic pacem dari. Et poſtquam presbyteri pacem epiſcopo dederint, tunc laicos etiam pacem dare: & ſic ſanctam oblationem perfici, *q* & ſolis licere ſacratis ad altare accedere, & communicare.

XX

Quod non oportet diaconum ante presbyterum ſedere, ſed ſedere cum iuſſu presbyteri. Similiter autem etiam haberi honorem diaconis a miniſtris & omnibus clericis oportet.

XXI.

Quod non oportet miniſtros locum habere in *r* diaconis, & ſacra vaſa tangere.

XXII.

s Quod non oportet miniſtrum ferre orarium, neque fores relinquere.

XXIII.

Quod non oportet lectores vel cantores ferre orarium, & ſic legere vel canere

XXIV.

Quod non oportet ſacratos, a presbyteris uſque ad diaconos, & deinceps quemlibet eccleſiaſtici ordinis uſque ad miniſtros, vel lectores, vel cantores, vel exercitatorum ordinis, in cauponam ingredi.

XXV.

Quod non oportet miniſtros panem dare, vel calicem benedicere.

XXVI.

Quod eos adjuvare non oportet, qui ab epiſcopis promoti non ſunt, neque in eccleſiis, neque in ædibus.

XXVII.

---

1 Zonaras & Balſamon ὑπηρέτας ὑποδιακόνους λέγει. *Harduinus*. 2 Balſamoni, & Harmenopulo in hunc Canonemo & in Antioch. X. ὑποψάλται καὶ κατηχηταὶ ſunt. *Harduinus*.

XXVII.

Quod non oportet eos qui sacrati sunt ordinis, vel clericos vel laicos, *t* ad agapas vocatos, partes tollere, eo quod ignominia inuratur ordini sacerdotali.

XXVIII.

Quod non oportet *u* in locis dominicis, vel in ecclesiis, eas quæ dicuntur agapas facere, & in domo Dei comedere, & accubitus sternere.

XXIX.

Quod non oportet Christianos judaizare, & *x* in sabbato otiari, sed ipsos eo die operari: diem autem dominicum præferentes otiari, si modo possint, ut Christianos. Quod si inventi fuerint judaizantes, sint anathema apud Christum.

XXX.

Quod non oportet eum qui est sacratus, vel clericus, vel exercitator, in balneo cum mulieribus lavari, neque omnem penitus Christianum vel laicum. Hæc est enim prima apud gentes condemnatio.

XXXI.

Quod non oportet cum omni hæretico matrimonium contrahere, vel dare filios aut filias: sed magis accipere, si se Christianos futuros profiteantur.

XXXII.

Quod non oportet *y* hæreticorum benedictiones accipere, quæ sunt potius maledictiones, quam benedictiones.

XXXIII.

Quod non oportet una cum hæreticis vel schismaticis orare.

XXXIV.

Quod non oportet omnem Christianum Christi *z* martyres relinquere, & ad falsos martyres, hoc est, hæreticos abire, vel eos qui prius hæretici fuere. Hi enim sunt a Deo alieni. Sint ergo anathema, qui ad eos abeunt.

XXXV.

aa Quod non oportet Christianos, relicta Dei ecclesia, abire, & angelos nominare, vel congregationes facere; quod est prohibitum. Si quis ergo inventus fuerit huic occultæ idololatriæ vacare, sit anathema, quia reliquit dominum nostrum Jesum Christum, & accessit ad idololatriam.

XXXVI.

Quod non oportet eos qui sunt sacrati, vel clerici, esse magos, vel incantatores, vel mathematicos, vel astrologos, vel facere ea quæ dicuntur amuleta, quæ quidem sunt ipsarum animarum vincula: eos autem qui ferunt, ejici ex ecclesia jussimus.

XXXVII.

Quod non oportet quæ a Judæis vel hæreticis mittuntur festiva accipere, neque una cum eis festum agere.

κζ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸς, ἢ κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς καλυμβύους εἰς ἀγάπλω, μέρη αἴρειν, διὰ τὸ τλὼ ὕβριν τῇ τάξει προσξίβεσθαι τῇ ἐκκλησιαστικῇ.

κη'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς κυριακοῖς, ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τὰς λεγομβύας ἀγάπας ποιεῖν, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τῦ Θεῦ ἐσθίειν, καὶ ἀκλίβιτα στρωνύειν.

κθ'.

Ὅτι οὐ δεῖ χριστιανὸς ἰουδαΐζειν, καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ ἐργάζεσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ· τὴν δὲ κυριακλὼ προτιμῶντας, εἴγε δύναιντο, σχολάζειν ὡς χριστιανοί. Εἰ δὲ ἀρεθεῖεν ἰουδαΐσαι, ἔστωσαν ἀνάθεμα παρὰ Χριστῷ.

λ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸς, ἢ κληρικὸς, ἢ ἀσκητὴς, ἐν βαλανείῳ μὴ γυναικῶν ἀπολέσθαι, μηδὲ πάντα χριστιανὸν, ἢ λαϊκόν. Αὕτη γὰρ πρώτη κατάγνωσις παρὰ τοῖς ἔθνεσιν.

λα'.

Ὅτι οὐ δεῖ πρὸς πάντας αἱρετικὸς ἐπιγαμίας ποιεῖν, ἢ διδόναι υἱὸς, ἢ θυγατέρας, ἀλλὰ μᾶλλον λαμβάνειν, εἴγε ἐπαγγέλλοιντο χριστιανοὶ γίνεσθαι.

λβ'.

Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικῶν εὐλογίας λαμβάνειν, αἵ τινές εἰσιν ἀλογίαι μᾶλλον, ἢ εὐλογίαι.

λγ'.

Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικοῖς ἢ χισματικοῖς συνεύχεσθαι.

λδ'.

Ὅτι οὐ δεῖ πάντα χριστιανὸν ἐγκαταλείπειν μάρτυρας Χριστῦ, καὶ ἀπιέναι πρὸς τὸς ψευδομάρτυρας, τῦτ' ἔστιν αἱρετικῶν, ἢ αὐτὸς πρὸς τὸς προειρημβύους αἱρετικὸς γνωμβύους· ἕτοι γὰρ ἀλλότριοι τῦ Θεῦ τυγχάνυσιν. Ἔστωσαν οὖν ἀνάθεμα οἱ ἀπερχόμβυοι πρὸς αὐτός.

λε'.

Ὅτι οὐ δεῖ χριστιανὸς ἐγκαταλείπειν [1] τὴν ἐκκλησίαν τῦ Θεῦ, καὶ ἀπιέναι, καὶ ἀγγέλυς ὀνομάζειν, καὶ συνάξεις ποιεῖν. ἅπερ ἀπηγόρευται. Εἴ τις οὖν ἀρεθῇ ταύτῃ τῇ κεκρυμμένῃ εἰδωλολατρείᾳ σχολάζων, ἔστω ἀνάθεμα, ὅτι ἐγκατέλιπε τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τῦ Θεῦ, καὶ εἰδωλολατρείᾳ προσῆλθεν.

λς'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸς ἢ κληρικοὺς, μάγους ἢ ἐπαοιδοὺς εἶναι, ἢ μαθηματικοὺς ἢ ἀστρολόγυς, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμβυα φυλακτήρια, ἃ τινά ἐστι δεσμωτήρια τῶν ψυχῶν αὐτῶν· τοὺς δὲ φοροῦντας ῥίπτεσθαι ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκελεύσαμεν.

λζ'.

Ὅτι οὐ δεῖ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν τὰ πεμπόμβυα ἑορτασικὰ λαμβάνειν, μηδὲ συνεορτάζειν αὐτοῖς.

λη'.

[1] Jot Antiochen. tit. 37. legit, τὴν δόξαν τῦ Θεῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῦ. *Hard.*

λή.

Ὅτι ὐ δεῖ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα λαμβάνειν, ἢ κοινωνεῖν τισὶ τῶν ἀσεβείαις αὐτῶν.

λθ.

Ὅτι ὐ δεῖ τοῖς ἔθνεσι συνεορτάζειν, ἢ κοινωνεῖν τῇ ἀθεότητι αὐτῶν.

μ.

Ὅτι ὐ δεῖ ἐπισκόπους καλεμβύους εἰς σώοδον καταφρονεῖν, ἀλλ' ἀπιέναι καὶ διδάσκειν ἢ διδάσκεσθαι, εἰς κατόρθωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν. Εἰ δὲ καταφρονήσειεν ὁ τοιοῦτος, ἑαυτὸν αἰτιάσεται· παρεκτὸς εἰ μὴ δ' ἀνωμαλίαν ἀπολιμπάνοιτο.

μά.

Ὅτι ὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνδ κανονικῶν γραμμάτων ὁδεύειν.

μβ'.

Ὅτι ὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνδ κελεύσεως ἐπισκόπυ ὁδεύειν.

μγ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας, * κἂν βραχύ, τὰς θύρας ἐγκαταλείπειν, καὶ τῇ εὐχῇ σχολάζειν.

* al. αἄν. πρὸς βρ.

μδ'.

Ὅτι ὐ δεῖ γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεσθαι.

με.

Ὅτι, ὐ δεῖ μετὰ δύο ἑβδομάδας τῆς τεσσαρακοστῆς δέχεσθαι εἰς τὸ φώτισμα.

μς'.

Ὅτι δεῖ τὰς φωτιζομένας τῇ πίστει ἐκμανθάνειν, καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος ἀπαγγέλλειν τῷ ἐπισκόπῳ, ἢ τοῖς πρεσβυτέροις.

μζ'.

Ὅτι δεῖ τὰς ἐν νόσῳ παραλαμβάνοντας τὸ φώτισμα, καὶ εἶτα ἀναστάντας, ἐκμανθάνειν τῇ πίστει, καὶ γινώσκειν ὅτι θείας δωρεᾶς κατηξιώθησαν.

μή.

Ὅτι δεῖ τὰς φωτιζομένας μετὰ τὸ βάπτισμα χρίεσθαι χρίσματι ἐπουρανίῳ, καὶ μετόχους εἶναι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ.

μθ'.

Ὅτι ὐ δεῖ τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον.

ν'.

Ὅτι ὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ τῇ ὑστέρᾳ ἑβδομάδι τῇ πέμπτῃ λύειν, καὶ ὅλῃ τῇ τεσσαρακοστῇ ἀτιμάζειν. ἀλλὰ δεῖ πᾶσαν τὴν τεσσαρακοστὴν νηστεύειν ξηροφαγοῦντας.

να.

Ὅτι ὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ μαρτύρων γενέθλιον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνείαν ποιεῖν ἐν τοῖς σαββάτοις καὶ κυριακαῖς.

νβ'.

Ὅτι ὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ γάμους ἢ γενέθλια ἐπιτελεῖν.

νγ'.

Ὅτι οὐ δεῖ χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχο-

XXXVIII.

Quod non oportet a Judæis azyma accipere, vel eorum impietatibus communicare.

XXXIX.

Quod non oportet cum gentibus festum agere, & eorum impietati communicare.

XL.

Quod non oportet episcopos qui vocantur ad synodum, negligere, sed abire, & docere vel doceri, ad correctionem ecclesiæ & reliquorum. Si quis autem neglexerit, is seipsum accusabit; præterquam si propter intemperiem & ægritudinem non veniat.

XLI.

Quod non oportet eum qui est sacratus vel clericus, *bb* sine canonicis literis iter ingredi.

XLII.

Quod non oportet eos qui sunt sacrati vel clerici, sine jussu episcopi iter ingredi.

XLIII.

Quod non oportet ministros vel brevi tempore fores relinquere, & orationi vacare.

XLIV.

Quod non oportet mulierem ad altare ingredi.

XLV.

Quod non oportet post duas hebdomadas quadragesimæ ad illuminationem admitti.

XLVI.

Quod oportet eos qui illuminantur, fidem discere, & quinta hebdomadis feria episcopo renunciare vel presbyteris.

XLVII.

Quod oportet eos, qui in morbo baptismum accipiunt, & deinde resurgunt, fidem edisce re, & nosse quod divino munere digni habiti sunt.

XLVIII.

Quod *cc* oportet eos qui illuminantur, post baptisma inungi super cœlesti chrismate, & esse regni Christi participes.

XLIX.

Quod non oportet *dd* in quadragesima panem offerre, nisi sabbato & solis dominicis.

L.

Quod non oportet in quadragesimæ postrema septimana * jejunium solvere, & totam quadragesimam injuria afficere: sed oportet totam quadragesimam jejunare aridis vescentes.

* quinta

LI.

ee Quod non oportet in quadragesima martyrum natales peragere, sed sanctorum martyrum facere commemorationes in sabbatis & dominicis.

LII.

Quod non oportet in quadragesima nuptias vel natalitia celebrare.

LIII.

Quod non oportet Christianos ad nuptias

ve

venientes, ſe turpiter & indecore gerere vel ſaltare; ſed modeſte cœnare, & prandere, ut decet Chriſtianos.

LIV.

Quod non oportet ſacratos & clericos in nuptiis vel conviviis aliqua ſpectacula contemplari, ſed priuſquam ingrediantur thymelici, ſurgere & ſecedere.

LV.

Quod non oportet ſacratos & clericos ex collatione convivia peragere, ſed neque laicos.

LVI.

Quod non oportet presbyteros ante epiſcopi introitum ſacrum tribunal ingredi, & ſedere in tribunali: ſed cum epiſcopo ingredi, præterquam ſi epiſcopus ſit mala valetudine, vel profectus ſit peregre.

LVII.

Quod non oportet in vicis & pagis epiſcopos conſtitui, ſed periodeutas, hoc eſt, circumcurſatores: eos autem qui prius conſtituti fuerunt, nihil agere ſine mente epiſcopi qui eſt in civitate. Similiter autem & presbyteros nihil agere ſine mente epiſcopi.

LVIII.

Quod non oportet in domibus fieri oblationes ab epiſcopis vel presbyteris.

LIX.

Quod non oportet privatos & vulgares aliquos pſalmos dici in eccleſia, nec libros non canonicos, ſed ſolos canonicos veteris & novi teſtamenti.

LX.

Hæc ſunt quæ legi oportet ex veteri teſtamento: I. Geneſis. II. Exodus, id eſt, exitus ex Ægypto. III. Leviticum. IV Numeri. V. Deuteronomium. VI. Jeſus Nave. VII. Judices. Ruth. VIII. Heſter. IX. Regnorum I. & II. X. Regnorum III. & IV. XI. Paralipomenon I. & II. XII. Eſdræ I. & II. XIII. Liber pſalmorum CL. XIV. Proverbia Salomonis. XV. Eccleſiaſtes. XVI. Cantica canticorum. XVII. Job. XVIII. Duodecim prophetæ. XIX. Eſaias. XX. Jeremias & Baruch, lamentationes & epiſtolæ. XXI. Ezechiel. XXII. Daniel. Novi autem teſtamenti hæc; Evangelia quatuor, ſecundum Matthæum, ſecundum Marcum, ſecundum Lucam, ſecundum Joannem. Actus Apoſtolorum. Epiſtolæ catholicæ ſeptem, videlicet Jacobi una, Petri duæ, Joannis tres, Judæ una. Epiſtolæ Pauli quatuordecim: Ad Romanos una, ad Corinthios duæ, ad Galatas una, ad Epheſios una, ad Philippenſes una, ad Coloſſenſes una, ad Theſſalonicenſes duæ, ad Hebræos una, ad Timotheum duæ, ad Titum una, ad Philemonem una.

μβίους [1] βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλα σεμνῶς δειπνεῖν ἢ ἀρίστᾶν, ὡς πρέπει χριστιανοῖς.

νδ'.

Ὅτι ὐ δεῖ ἱερατικὸς ἢ κληρικός τινας θεωρείας θεωρεῖν ἐν γάμοις ἢ δείπνοις, ἀλλὰ πρὸ τῦ εἰσέρχεσθαι τὸς θυμελικὸς, ἐγείρεσθαι αὐτὸς, κ) ἀναχωρεῖν.

νέ.

Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸς ἢ κληρικὸς ἐκ συμβολῆς συμπόσια ἐπιτελεῖν, ἀλλ' οὐδὲ λαϊκούς.

νς'.

Ὅτι οὐ δεῖ πρεσβυτέρους πρὸ τῆς εἰσόδυ τῦ ἐπισκόπυ εἰσιέναι κ) καθέζεσθαι ἐν τῷ βήματι, ἀλλὰ μετὰ τῦ ἐπισκόπυ εἰσέναι, πλὴν εἰ μὴ ἀνωμαλοίη ἢ ἀποδημοῖ ὁ ἐπίσκοπος.

νζ'.

Ὅτι ὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις, κ) ἐν ταῖς χώραις καθίσαθαι ἐπισκόπυς. [2]* ἢ ἀλλὰ περιοδευτὰς. τὸς μέντοι ἤδη προκατασταθέντας μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τῦ ἐπισκόπυ τῦ ἐν τῇ πολει. ὡσαύτως δὲ κ) τὸς πρεσβυτέρυς μηδὲν πράττειν ἄνευ τῆς γνώμης τῦ ἐπισκόπυ.

νή.

Ὅτι ὐ δεῖ ἐν τοῖς οἴκοις προσφορὰς γίνεσθαι παρὰ ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων.

νθ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἰδιωτικοὺς ψαλμοὺς λέγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ἀκανόνιστα βιβλία, ἀλλὰ μόνα τὰ κανονικὰ τῆς καινῆς κ) παλαιᾶς διαθήκης.

θ'.

Ὅσα δεῖ βιβλία ἀναγινώσκεσθαι τῆς παλαιᾶς διαθήκης. ἀ. Γένεσις κόσμου. β'. Ἔξοδος ἐξ Αἰγύπτου. γ'. Λευιτικόν. δ'. Ἀριθμοί. ε'. Δευτερονόμιον. ς'. Ἰησῦς Ναυῆ. ζ'. Κριτά. Ῥὺθ. ἡ. Ἐσθήρ. θ'. Βασιλειῶν, ἀ. β'. ι'. Βασιλειῶν, γ'. δ'. ια'. Παραλειπόμενα, ἀ. β'. ιβ'. Ἔσδρας, ἀ. β. ιγ'. Βίβλος ψαλμῶν ρν'. ιδ'. Παροιμίαι Σολομῶντος. ιε'. Ἐκκλησιαστής. ις'. Ἄσμα ἀσμάτων. ιζ'. Ἰώβ. ιή. Δώδεκα προφῆται. ιθ'. Ἡσαΐας. κ'. Ἱερεμίας κ) Βαρὺχ, θρῆνοι [3] κ) ἐπιστολαί. κά. Ἰεζεκιήλ. κβ'. Δανιήλ. Τὰ δὲ τῆς καινῆς διαθήκης, ταῦτα. Εὐαγγέλια τέσσαρα, κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λυκᾶν, κατὰ Ἰωάννυν. Πράξεις ἀποστόλων. Ἐπιστολαὶ καθολικαὶ ἑπτὰ, ἔτως· Ἰακώβυ μία, Πέτρυ δύο, Ἰωάννυ τρεῖς, Ἰούδα μία. Ἐπιστολαὶ Παύλυ δεκατέσσαρες· πρὸς Ῥωμαίυς μία, πρὸς Κορινθίους δύο, πρὸς Γαλάτας μία, πρὸς Ἐφεσίους μία, πρὸς Φιλιππησίους μία, πρὸς Κολοσσαεῖς μία, πρὸς Θεσσαλονικεῖς δύο, πρὸς Ἑβραίους μία, πρὸς Τιμόθεον δύο, πρὸς Τίτον μία, πρὸς Φιλήμονα μία.

CA-

1 Simeon Mag. in Synopſi, αὐλίζειν, Zonar. & Balſam. τὰ κύμβαλα κτύπειν, *Hard.*
2 In MS. ἢ περιοδεύτας. *Harduinus.*
3 Ita etiam MS. & Balſamon. At Zonaras habet ἐπιστολή. Eſt caput VI. libri Baruch. *Hard.*

CANONES

CONCILII LAODICENI. (a)

Contuli primum MS. Co Luc. sæc scripto.

Ex interpretatione Dionysii Exigui.

TITULI CANONUM.

(b) I. *De bigamis.*
II. *De his qui (c) pro diversis erratis pœnitudinem ferventius exegerunt.*
III. *Quod non oporteat ad clerum statim post baptisma promoveri.*
IV. *De tempore ordinationum.*
V. *Ut hi qui sacrario serviunt, usuras non exigant.*
VI. *De hæreticis intrantibus in ecclesias, vel basilicas martyrum.*
VII. *De his qui ad ecclesias ab hæreticis veniunt.*
VIII. *De his qui veniunt ab hæresi Cataphrygarum.*
IX. *De his qui ad hæreticorum speluncas causa orationis accedunt.*
X. *De his qui cum hæreticis nuptiarum copula junguntur.*
XI. *Non congruere, presbyteras in mulieribus* * *ordinare.* — * ordinari
XII. *De episcopalibus ordinationibus.*
XIII. *Judicio multitudinis ordinationes fieri non debere.*
XIV. *Ad alias parochias eulogias, quæ oblatæ sunt, minime destinandas.*
XV *De his qui debeant in ambone, id est, in pulpito psallere.*
XVI. *De lectionibus, (d) qua debeant sabbatis recenseri.*
XVII. *Quod interstitium psalmorum debeat in* [a] *sabbatis fieri.* — [a] congregationibus, ita & Luc.
XVIII. *De precibus nona &* [b] *vespera celebrandis.* — [b] vespere, ita & Luc.
XIX. *De precibus post homilias, id est, post sermones habitos ad populum, proferendis. Et de his quos intra sacrarium communicare conveniat*
XX. *De honore quem presbyteris diaconi, & diaconis hi qui sunt ipsis inferiores, debeant exhibere.*
XXI. *Quod subdiaconi a* [c] *diaconio, id est, a* [d] *secretario sint remoti.* — diacono d sacrario
XXII. *Subdiaconos cum orariis assistere non debere.*
XXIII. *Lectores cantoresque cum orariis agere suum officium non debere.*
XXIV. *Quod nullus ecclesiasticorum in tabernis (e) comedere debeat.*
XXV. *Quod subdiaconi non debeant benedicere, vel benedictionem tribuere.*
XXVI. *De exorcistis, qui non sunt ab episcopis ordinati.*
XXVII. *Quod de conviviis, quæ ex agape fiunt, escarum partes accipi non debeant.*
XXVIII. *In ecclesiis prandia fieri non debere.*
XXIX. *De Christianis, qui sabbatizare, vel juxta quemdam modum judaizare noscuntur.*
XXX. *De viris cum mulieribus lavacra celebrantibus.*
XXXI. *De his* [a] *qui cum hæreticis jungunt fœdera nuptiarum.* — a quæ hæreticis.
XXXII. *Ab hæreticis eulogias accipere non debere (f).*
XXXIII. *De schismaticis.*
XXXIV. *De martyribus hæreticorum.*
XXXV. *De his qui angelos colunt.*
XXXVI. *De his qui incantationibus vel phylacteriis utuntur.*
XXXVII. *De his qui ab hæreticis vel Judæis festivitatis eorum dona suscipiunt.*
XXXVIII. *De Christianis, qui Judæorum azyma comedunt.*
XXXIX. *De Christianis celebrantibus festa gentilium.*
XL. *De episcopis, qui eas quæ fiunt, evocationes ad synodum* * *vitant,* — * vetant
XLI. *Quod sine literis ministerio sacro servientes proficisci non debeant.*
XLII. *Quod præter episcopum clericus proficisci non debeat.*
XLIII. *Ut subdiaconi ad ostia perseverent.*
XLIV. *Ut ad sacrarium mulieres non introeant.*
XLV. *De his qui circa mediam septimanam ad baptisma veniunt.*
XLVI. *De reditione (g) fidei baptizandorum.*
XLVII. *De his qui in ægritudine baptizantur.*
XLVIII. *Ut post baptisma chrisma detur.*
XLIX. *Oblationes offerri in quadragesima non oportere.*
L. *Non debere jejunium solvi in quinta feria majoris* * *septimanæ.* — * hebdomadæ.
LI. *Non debere in diebus jejuniorum commemorationes martyrum fieri.*
LII. *Ut natalitia vel nuptiæ in quadragesima non fiant.*
LIII. *Ut in Christianorum non saltetur nuptiis.*
LIV. *Non licere clericis ludicris (h) spectaculis interesse.*
LV. (i) *Non congruere penitus Christianis, comessationibus interesse.*
LVI. *Non licere presbyteris introire ad altare priusquam ingrediatur* [b] *episcopus.* — b tempu
LVII. *Qui in agris vel possessionibus debeant ordinari.*
LVIII. *Oblationes offerri in domibus non oportere.*
LIX. *Quæ psallere vel legere in* [c] *ecclesia conveniat* — c eccles & Luc

CA-

1 Cum tribus præsertim MSS. collectionibus Dionysii Exigui Bibl. Paris. Soc. Jes. hanc Laodiceni Concilii versionem contulit Harduinus, in quibus post titulos Canonum hæc habetur Dionysii Exigui adnotatio: *Incipit textus Canonum Concilii Laudicensis expositi apud Laudiciam Phrygiæ numero quinquaginta octo*, (in Luc. adest iste titulus, sed regulæ sunt LIX.) Sequentes notæ arabicis numeris distinctæ, ab Harduino depromptæ sunt.
(a) In codice Lucen. titulus est: *Incipiunt tituli Canonum apud Laudiciam Frigiæ congregati num. LIX.*
(b) *Luc.* de Digamis. (c) *Luc.* addit *de multis.* (d) *Luc.* quæ .... Sabbati (e) *Luc.* ingredere.
(f) *Luc.* addit & *schismaticis*, & deest titulus singularis *de schismaticis.* (g) *in Luc.* deest *fidei.*
(h) *Luc. expectaculis*, & ita semper (i) Iste titulus deest.

CANONES.

SAncta ſynodus, quæ apud Laodiceam Phrygiæ [1] (*a*) Pacatianæ convenit ex diverſis regionibus Aſiæ, definitiones expoſuit eccleſiaſticas, quæ ſubter annexæ ſunt.

I.

[2] De his qui ſecundum eccleſiaſticam regulam libere ac legitime ſecundis nuptiis juncti ſunt, nec occulte nuptiarum copulam fecerunt, oportet, ut parvo tempore tranſacto, vacent orationibus & jejuniis; quibus etiam, juxta indulgentiam, communionem reddi decrevimus:

II.

De his qui diverſis facinoribus peccaverunt, & perſeverantes in oratione confeſſionis & pœnitentiæ, converſionem a malis habuere perfectam, pro qualitate delicti, talibus pœnitentiæ tempus impenſum, propter clementiam & bonitatem Dei communio concedatur.

III.

De his qui nuper ſunt illuminati baptiſmate, quod eos in ſacerdotali non conveniat ordine promoveri.

IV.

Quod non oporteat ordinationes ſub conſpectu audientium celebrari.

V.

Quod non oporteat ſacerdotes & clericos fœnerantes, uſuras, vel quæ dicuntur * ſeſcupla, id eſt, ſummam capitis, & dimidium ſummæ percipere.

VI.

Quod hæretici non permittendi ſint ingredi in domum (*b*), in hæreſi permanentes.

VII.

De his qui ab hæreticis convertuntur, id eſt, Novatianis, aut [3] Photinianis, aut [a] Teſſaradecatitis, ſive baptizati ſint illi, ſeu catechumeni, non ante ſuſcipiantur, quam omnes hæreſes anathematizent, & præcipue illam qua detinebantur. Et tunc demum hi, qui apud eos dicebantur fideles, noſtræ doceantur fidei ſymbolum: [4] & uncti ſancto chriſmate, ſic myſteriis communicent ſacroſanctis.

VIII.

De his qui convertuntur ab hæreſi, quæ dicitur Cataphrygarum, & ſi in clero, qui apud eos eſſe creditur, fuerint, & ſi maximi nominentur, hos ſub omni diligentia ab epiſcopis eccleſiæ vel presbyteris inſtrui & baptizari conveniet.

IX.

Quod non permittantur eccleſiaſtici ad hæreticorum cœmeteria, vel ad ea quæ ab eis martyria appellantur, orationis cauſa vel ſanitatis accedere: ſed hujuſmodi, (*c*) ſi fideles fuerint, certo tempore communione privari: pœnitentes autem, & confitentes ſe deliquiſſe, convenit ſuſcipi.

X.

Quod non oporteat [5] indifferenter eccleſiaſticos fœdere nuptiarum hæreticis ſuos filios filiaſque conjungere.

XI.

Quod non oporteat eas, quæ dicuntur presbyteræ vel [a] præſidentes, in eccleſiis ordinari. Diſt. 32. c. fin. a præſentes

XII.

Ut epiſcopi judicio metropolitanorum & eorum epiſcoporum, qui circumcirca ſunt, provehantur ad eccleſiaſticam poteſtatem, hi videlicet, qui plurimo tempore probantur tam verbo fidei, quam rectæ converſationis exemplo. Diſt. 24. c. epiſcopi

XIII.

Quod non ſit permittendum turbis electiones eorum facere, qui ſunt ad ſacerdotium provehendi. Diſt. 63. c. Non eſt perm.

XIV.

[6] Quod ſancta nullo modo, cauſa eulogiarum tempore paſchalis feſti, ad alias parochias debeant deſtinari.

XV.

Quod non oporteat amplius, præter eos qui regulariter cantores exiſtunt, qui & de codice canunt, alios in pulpitum conſcendere, & in eccleſia pſallere.

XVI.

Quod in ſabbatis evangelia cum aliis ſcripturis legi conveniat.

XVII.

Quod in conventu fidelium nequaquam pſalmos continuare conveniat, ſed per intervallum, id eſt, per pſalmos ſingulos recenſeri debeant lectiones.

XVIII.

Quod idipſum (*d*) officium precum & nona & veſpera ſemper debeat exhiberi.

XIX.

Quod oporteat ſeorſum primum poſt allocutiones epiſcoporum, orationes ſuper catechumenos (*e*) celebrari: & poſt-

1 MS. *Phagatianæ*. 2 Eccleſiaſticam regulam de nuptiis accipit: Iſidorus, & Græca oratio de pœnitentia ſecundum Eccleſiaſticam regulam obeunda. *Hard.* 3 Photinianos Ferrandus omiſit in collectione Canonum Can. 177. qui Dionyſium anteceſſit. *Hard.* 4 Confer Theodoretum lib. 3. hæret. fab. cap. de Novatianis, *quos*, inquit, *laudatiſſimi Patres ungi præceperunt, cum eccleſiæ corpori adjungerentur*. Harduinus. 5 Gloſſæ Mſſ. tum in Bibl. Regis Chriſtianiſſ. tum in noſtra Pariſ. Soc. Jeſu ad hunc Canonem X. Concil. Laodiceni: *Indifferenter*, *ſine dilatione*, id eſt, *ſine prolongatione*: Gloſſa obſcura. *Hard.* 6 Confer Epiſt. Innocentii I. ad Decent. c. 5. & de pane mitti ſolito ad amicos Eulogiæ ſeu benedictionis nomine vide inter epiſt. Auguſt. 31. 34. 35. & 36. *Hard.*

(*a*) Codex Luc. legit *Capatine* (*b*) Luc. addit *Dei*. (*c*) Luc. *niſi* (*d*) Luc. addit *per* (*e*) Luc. *celebroſi*.

quam catechumeni egressi fuerint, super eos qui sunt in pœnitentia precem fieri. His etiam accedentibus ad manum sacerdotis, & [a] discedentibus, tres orationes (*a*) consummari fidelium: ita ut prima quidero sub silentio, secunda vero & tertia per exclamationes solitas expleantur: & ita demum pacem sibi invicem dabunt. Et posteaquam dederit episcopus presbyteris osculum pacis, tunc laici (*b*) sibi tribuent: & ita sancta celebrabitur oblatio. Solis autem ministerio sacro deditis ad altare ingredi, & communicare ibidem liceat.

a descendentibus

XX.

Dist. 93. c. Non oport. Et in concil. Agath. c. 66.

Quod non oporteat diaconum coram presbytero sedere, sed jussione presbyteri sedeat. Similiter autem & diaconis honor habeatur ab obsequentibus, id est, a subdiaconis & omnibus clericis.

XXI.

Dist. 23. c. Non oport. Et in conc. Agath. c. 66.

Quod non oporteat subdiaconos habere locum in diaconico, & dominica vasa contingere.

XXII.

Dist. 23. c. Ministrum non oport.

Quod non oporteat subdiaconum uti orario, nec ostia derelinquere.

XXIII.

Ibidem c. non oportet lectores.

Quod non oporteat lectores aut cantores orariis uti, & ita legere vel psallere.

XXIV.

Dist. 44. c. Non oportet. cl.

Quod non oporteat sacro ministerio deditos, a presbyteris usque ad diaconos, & reliquum ecclesiasticum ordinem, id est, usque ad subdiaconos, lectores, cantores, exorcistas, & ostiarios, & ex numero continentium & monachorum, ingredi tabernas.

XXV.

Dist. 93. c. Non oport. diaconos.

Quod non oporteat subdiaconos panem dare, vel calicem benedicere.

XXVI.

Dist. 69. c. Non oport. exorcizare.

Quod hi qui non sunt ab episcopis ordinati, tam in ecclesiis quam in domibus exorcizare non possint.

XXVII.

Dist. 42. c. Non oportet ministros alt.

[1] Quod non oporteat (*c*) ministerio deditos, clericos, aut laicos ad agapen vocatos, ciborum partes accipere, propterea quod hinc ecclesiastico ordini fiat injuria.

XXVIII.

Dist. 42. c. Non oport in basilicis.

Quod non oporteat in (*d*) domiciliis divinis, id est, in ecclesiis convivia, quæ vocantur agapæ, fieri, nec intra domum Dei comedere, vel accubitus sternere.

XXIX.

Quod non oporteat Christianos judaizare, & otiari in sabbato, sed operari eos in eodem die. Præferentes autem in veneratione dominioum diem ([2] si vacare voluerint) ut Christiani hoc faciant. Quod si reperti fuerint judaizare, anathema sint a Christo.

XXX.

Dist. 8[illegible] Non oportet ministros. Et in Athen. con. c. 67

Quod non oporteat sacris officiis deditos, aut clericos, aut continentes, vel omnem laicum Christianum, lavacra cum mulieribus celebrare, quia (*e*) hæc apud gentes reprehensio prima (*f*) est.

XXXI.

Quod non oporteat cum hæreticis universis nuptiarum fœdera celebrare, nec eis filios dare vel filias, sed magis accipere, si tamen Christianos se fieri promittant.

XXXII.

1. q. 1. Non oportet hæreticorum bened.

Quod non oporteat ab hæreticis eulogias accipere, [3] quia sunt maledictiones potius quam benedictiones.

XXXIII.

Quod non oporteat cum hæreticis aut schismaticis pariter orare.

XXXIV.

a martyre ita & L.

Quod omnem Christianum non oporteat deserere [a] martyrem Christi, & ire ad pseudomartyres, id est, hæreticorum, & quos ipsos constet hæreticos extitisse. Hi namque sunt alienati a Deo. Sint igitur anathema, qui ad tales accesserint.

XXXV.

* angulos

Quod non oporteat ecclesiam Dei relinquere, & (*g*) abire, atque * angelos nominare, & congregationes facere; quæ interdicta noscuntur. Si quis igitur inventus fuerit huic occultæ idololatriæ serviens, sit anathema, quia derelinquit dominum nostrum Jesum Christum filium Dei, & se idololatriæ tradidit.

XXXVI.

26. quæst. Non oportet sac. & in Agathen. Concilio c. 68.

Quod non oporteat sacris officiis deditos vel clericos, magos aut incantatores existere, aut facere phylacteria, quæ animarum suarum vincula comprobantur. Eos autem qui his utuntur, ab ecclesia (*b*) pelli præcipimus.

XXXVII.

Quod non oporteat a Judæis vel hæreticis quæ mittuntur munera festiva suscipere, nec cum eis festa celebrare.

XXXVIII.

Quod non oporteat azyma a Judæis acci-

---

1 Confer Constit. Apost. lib. 2. c. 28. & Tertullianum lib. de jejunio cap. ult *Hard.*
2 Græce, *si quidem possint*. Photius in Nomocan. tit. XIII. cap. 15. κατὰ τὸ δυνατόν.
3 MS. (ita & *Luc.*) *quæ*. Græce ἀλογία *stultitia* non *maledictio* est. *Hard.*
(*a*) *Luc.* consummare (*b*) Luc. addit *pacem* (*c*) Luc. addit *sacro* (*d*) *Luc.* in dominicis, idest in Domini ecclesiis. (*e*) *Luc.* hæc est (*f*) in Luc. deest *est* (*g*) *Luc.* ire (*b*) repelli.

accipere, & communicare impietatibus eorum.

XXXIX.

Quod non oporteat cum gentilibus festa celebrare, & communicare pravitatibus eorum qui sine Deo sunt.

XL.

Quod non oporteat episcopos ad synodum vocatos omnino contemnere, sed protinus ire, & docere vel discere ea quæ ad correctionem ecclesiæ vel reliquarum pertinent rerum. Seipsum vero, qui contempserit, accusavit: nisi forte per ægritudinem ire non possit.

XLI.

Quod non oporteat sacerdotem vel clericum sine literis proficisci canonicis.

XLII.

Quod non oporteat sacerdotem vel clericum præter jussionem sui proficisci pontificis.

XLIII.

Quod non oporteat subdiaconos, saltem paululum, januas deserere, & orationi vacare,

XLIV.

Quod non oporteat mulieres ingredi ad altare [a] [1] nec ea contingere, quæ virorum officiis deputata sunt.

XLV.

Quod non oporteat ad baptisma quemquam post duas quadragesimæ hebdomadas admitti.

XLVI.

Quod oporteat eos qui ab baptisma veniunt, fidem discere, & quinta feria septimanæ majoris episcopo aut presbyteris reddere.

XLVII.

Quod oporteat eos qui in ægritudine percipiunt baptisma, postquam convaluerint, fidem perdiscere, & scire cujus muneris participes facti sint.

XLVIII.

Quod oporteat eos qui baptizantur, post lavacrum chrisma [b] ecclesiæ accipere, & regni Christi participes inveniri.

(*a*) XLIX.

Quod non oporteat in quadragesima panem benedictum [c] offerri, nisi in sabbato & dominica.

L.

Quod non oporteat in quadragesima, in [a] ultimæ septimanæ quinta feria jejunium solvere, totamque quadragesimam sine veneratione transire; magisque conveniat omnem quadragesimam districto venerari jejunio.

[a] ultima septimana, quintæ feriæ jej. l.

LI.

Quod non oporteat in quadragesima martyrum natalitia celebrari, sed eorum sancta commemoratio in diebus sabbatorum & dominicarum fieri conveniat.

33. quæst. 4 Non licet in quadr. Sed non sub nomine concilii Laodiceni, sed Martini Papæ.

LII.

Quod non oporteat in quadragesima aut nuptias aut natalitia celebrari.

33. quæst. 4. Non oportet in 40. aut De consec. dist. 5. c. Non oportet ministros a.

LIII.

Quod non oporteat Christianos euntes ad nuptias, plaudere vel saltare, sed venerabiliter cœnare vel prandere, sicut Christianos decet.

LIV.

[2] Quod non oporteat sacerdotes aut clericos quibuscumque spectaculis in scenis aut in nuptiis interesse, sed antequam * thymelici ingrediantur, exurgere eos convenit, atque inde discedere.

[b] cœnis, omnino legi debet: Gr. δείπνοις & ita habetur in cod. eccl. Romanæ.

* Id est, tibicines. Dist. 44. Non oport. mi. ita & in *Luc.*

LV.

Quod non oporteat sacerdotes aut clericos [c] ex collatis vel commissaliis convivia celebrare. Hoc autem nec laicis posse congruere.

[c] aut collatis vel commessationibus.

LVI.

Quod non oporteat presbyteros ante processionem episcopi introire sacrarium & sedere, sed cum episcopo debent ingredi, vel in subselliis sedere: nisi forsitan infirmitate detineatur aut proficiscatur episcopus.

Dist. 93. Non oportet presbyteros ante.

LVII.

Quod non oporteat in villulis vel in agris episcopos constitui, sed visitatores. Verumtamen jampridem constituti nihil faciant præpter conscientiam episcopi civitatis. Similiter & presbyteri præter consilium episcopi nihil agant.

LVIII.

Quod non oporteat in domibus oblationes celebrari ab episcopis vel presbyteris.

Dist. 80. Non debere in vicis & in.

LIX.

Quod non oportet [3] plebejos psalmos in ecclesia cantare, nec libros præter canonem legi, sed [d] solum sacra volumina novi testamenti vel veteris.

[d] sola

1 *Nec ea contingere, quæ virorum officiis deputata sunt* absunt a collectione Mss. Dionysiana una. *Hard.*

2 Hunc Canonem Collectiones quædam Dionysianæ prætermittunt, ex quo fit, ut Canones ille numeret tantum LVIII, *Harduinus.* (Deest etiam in *Luc.* unde sequens canon numeratur LIIII.)

3 Glossæ Mss. pervetustæ in Canones Laodicenos ex versione Dionysii Exigui, quæ sunt in Bibl. Paris. Soc. Jesu: *plebejos, Psalmos, saculares, cantilenas* Hard.

(*a*) Duo isti Canones ita efferuntur in Luc. XLIX. *Quod non oporteat in quadragesima, in ultima septimana, quinta feria jejunium solvere, totamque quadragesimam sine veneratione transire, magisque conveniat omnem quadragesimam flectio venerari jejunio.* Deest autem in Codice Luc. Canon. XLIX. editus.

CANONES

CONCILII LAODICENI,

Ex interpretatione [a] Isidori Mercatoris. [1]

[a] veteri quæ legitur in compilatione.

TITULI CANONUM.

I. *De bigamis.*
II. *De his qui diversorum peccatorum lapsus incurrunt.*
III. *De neophytis non promovendis ad sacerdotium.*
IV. *Non licere coram catechumenis clericos fieri.*
V. *Non licere clericis usuram (a) vel fescupla accipere.*
VI. *Non debere hæreticos, in hæresi permanentes, in ecclesiam ingredi.*
VII. *De Novatianis, & Quartodecimanis.*
VIII. *De Cataphrygis ad ecclesiam venientibus.*
IX. *Non debere Catholicos in ea quæ martyria sua hæretici dicunt, intrare.*
X. *Non debere catholicam hæreticorum matrimonio sociari.*
XI. (*b*) *De catechumenis ecclesiæ.*
XII. *De ordinandis episcopis cum consilio metropolitani & finitimorum episcoporum.*
XIII. *Non licere populo ministros altaris eligere.*
XIV. *Sanctas oblationes pro eulogiis (in festivitate paschali) ad alias parochias non debere transmitti.*

Ansulis inclusa desunt in *Luc.*

XV. (*c*) *De psalmistis.*
XVI. *Ut sanctum evangelium sabbatis legatur.*
XVII. *Psalmos sparsim non licere confundi.*
XVIII. (*d*) *De orationibus quotidianis.*
XIX. *De ordine orationum catechumenorum (e) atque fidelium, & communione.*
XX. *De disciplina atque modestia clericorum.*
XXI. *De ministerio subdiaconorum.*
XXII. (*f*) *De ministris, ut orario non utantur.*
XXIII. *Quoniam non oportet lectores (g) vel psalmistas orario uti, & sic legere.*
XXIV. (*b*) *De lectoribus & psalmistis, ut tabernas non intrent.*
XXV. *Non licet ministris panem dare, (aut calicem benedicere.)*

Ansulis inclusa desunt in *Luc.*

XXVI. *De exorcistis.*
XXVII. *Non debere clericos sive laicos ad agapen vocatos partes tollere.*
XXVIII. *Non licere in ecclesiis accubitus sternere, vel agapen facere.*
XXIX. *Non debere Christianos sabbatizare.*
XXX. *Nulli Christiano licere, cum mulieribus lavacra exercere.*
XXXI. *De cavendis hæreticorum connubiis.*
XXXII. *Non licere ab hæreticis eulogias accipere.*
A XXXIII. *Non debere cum hæreticis aut schismaticis orare.*
XXXIV. *Non eundum ad falsos martyres.*
XXXV. *Non licere Christianis, derelicta ecclesia, ad angulorum congregationes colligi.*
XXXVI. *Non licere clericos magos vel incantatores esse, aut phylacteria facere.*
XXXVII. *Non licere ab hæreticis vel Judæis feriatica, quæ mittuntur, accipere.*
XXXVIII. *Non licere a Judæis azyma accipere.*
XXXIX. *Non licere cum paganis festa celebrare.*
XL. *Episcopos ad synodum vocatos non debere contemnere.*
XLI. *Non debere clericum vel laicum sine (i) epistolis peregrinari.*
B XLII. *Nullum clericum debere sine episcopi sui jussione peregrinari.*
XLIII. *Ministros non debere ab ostiis recedere.*
XLIV. *Non debere mulierem ingredi ad altare.*
XLV. *Non oportere per duas septimanas quadragesimæ aliquem ad baptismum suscipere.*
XLVI. *Baptizandos debere symbolum fidei & discere & docere.*
XLVII. *De his qui in ægritudine baptizantur.*
XLVIII. *Quia post baptismum chrismandum est.*
XLIX. *In quadragesima sabbato tantum & dominica offereudum est.*
L. *Non licere quinta feria septimanæ majoris jejunium solvi.*
LI. *Non debere in quadragesima, nisi sabbato &*
C *dominica, natalitia martyrum celebrari.*
LII. *Non licere nuptias fieri in quadragesima.*
LIII. *Non licere Christianos ad nuptias euntes, cantare, aut baltare.*
LIV. *Non licere ministros altaris vel ceteros quoslibet, spectaculis quæ in nuptiis aut in [a] scenis exhibentur, interesse.* [a] cœnis *fra.*
LV. *Non debere clericum vel laicum Christianum ex symbolis convivia celebrare.*
LVI. *Non oportere presbyteros ante ingressum episcopi ingredi, aut (k) sedere in tribunalibus.*
LVII. *Non debere in vicis & villis episcopos ordinari, neque presbyteros sine præcepto vel consilio episcopi aliquid agere.*
LVIII. *Non oportere in domibus ab episcopis vel*
D *presbyteris oblationem fieri.*
LIX. *Non licere psalmos ab idiotis compositos, in ecclesia dici, nec libros, qui non sunt canonici, legere.*

CA-

---

1 Hæc quoque Isidori versio collata est ab Harduino cum tergemina collectione Mss. Isidori Mercatoris Bibl. Paris. Soc. Jesu, quarum in una hæc est Isidori adnotatio, relata ex parte in Decretum a Gratiano XI. Distinct. XVI. *Laodicensis Synodus, in qua Patres viginti duo statuerunt Canones LIX. quorum auctor maxime Theodosius Episcopus exstitit, subscribentibus Niceta, Macedonio, Anatolio, & ceteris.* Ejusdem Hard. sunt sequentes notulæ.
(*a*) In *Luc.* deest vel fescupla. (*b*) *In Luc.* tit. XI. est de præsbiteras, & deest de catechumenis.
(*c*) *Luc.* de psalmis Ecclesiæ. (*d*) *Luc.* de ordine orationum. (*e*) *Luc.* addit, pœnitentium, & *deest* atque comunione. (*f*) *Luc.* habet, de quibus supra. (*g*) In *Luc.* deest vel psalmistas. (*h*) *Luc.* non licere clericos tabernas intrare. (*i*) *Luc.* epistolio. (*k*) *Luc.* procedere ad ecclesiam.

(a) CANONES

SAncta ſynodus [1] apud Laodiceam Phrygiæ Pacatianæ convocata ex diverſis provinciis Aſiæ, regulas expoſuit eccleſiaſticas, ſicut infra ſcriptum eſt.

I.

De eo quod oportet ſecundum eccleſiaſticum canonem, eos qui libere & legitime ſecundo nuptiis (b) connexi ſunt, nec occultam permixtionem operati ſunt, pauco tempore (c) exempto, vacare orationibus & jejuniis, & ſecundum veniam reddi eis communionem.

II.

His qui diverſorum peccatorum lapſus incurrunt, & inſtant orationi, confeſſioni ac pœnitentiæ, malorum ſuorum perfectam converſionem demonſtrantes; pro qualitate peccati, pœnitentiæ tempus tribuendum eſt: propter miſericordiam & bonitatem Dei, qui hujuſmodi ſunt, revocandi & ad communionem ſunt applicandi.

III.

Non oportet neophytum promoveri ad ordinem ſacerdotalem.

IV.

Non (d) licere manus impoſitionem ſuper ordinandos præſentibus catechumenis fieri.

V.

Non licere fœnerari miniſtris altaris, vel in ſacerdotali ordine conſtitutis, vel uſuras vel lucra, quæ [2] ſeſcupla dicuntur, accipere.

VI.

Non concedendum hæreticis ingreſſum domus Dei, in hæreſi permanentibus.

VII.

Novatianos, vel etiam Quartodecimanos, quos Græci Teſſaradecatites appellant, id eſt, qui quartadecima luna primi menſis cum Judæis paſcha celebrant, ſe & catechumenos eorum vel fideles non recipi, priuſquam condemnent omnem hæreſim pleniſſime; ante omnia autem, in qua detinebantur. Et nunc qui apud eos fideles dicuntur, ſymbolum fidei doceantur: atque ita unctos ſancto chriſmate, divino ſacramento communicare conveniet.

VIII.

Eos qui convertuntur ab hæreſi, quæ dicitur [b] Cataphrygarum, ſeque in clero conſtitutos exiſtimant, quamvis (e) magni dicantur, hujuſmodi cum omni diligentia catechizari oportet, & baptizari ab eccleſiæ catholicæ epiſcopis & presbyteris.

IX.

Non concedendum in cœmeteria & quæ martyria hæreticorum dicuntur, catholicos orationis gratia & petendæ curationis intrare. Sed & qui ierint, ſi ſunt fideles, incommunicabiles factos, ad pœnitentiam uſque ad aliquod tempus redigi: pœnitentes autem eos, & erraſſe (f) ſe confitentes, ſuſcipi oportere.

X.

Eos qui ad eccleſiam pertinent, indifferenter filios proprios hæreticorum nuptiis minime ſociare debere.

XI.

Mulieres quæ apud Græcos presbyteræ appellantur, apud nos autem viduæ ſeniores, [2] univiræ & matricularíæ nominantur, in eccleſia, tanquam ordinatas, conſtitui [3] non debere.

XII.

Epiſcopos non oportet præter judicium Metropolitanorum & finitimorum epiſcoporum conſtitui ad eccleſiæ principatum. Nec eligantur niſi hi, quos multo ante nota probabiliſque vita commendat; & nihilominus in ſermone fidei & recta operatione per ſuam converſationem fuerint probati

XIII.

De eo quod non ſit populis concedendum, electionem facere eorum qui altaris miniſterio ſunt (g) applicandi,

XIV.

Sanctas oblationes, ad vicem eulogiarum, per feſtivitatem paſchalem ad alias parochias mitti minime oportere.

XV.

[4] Non licere præter canonicos pſaltes, (id eſt, qui regulariter cantores exiſtunt, quique) pulpitum aſcendunt, & de codice legunt, alium quemlibet in eccleſia pſallere.

In *Luc.* Anſulis incluſa deſunt; ſed poſt pſaltes habet, *his, qui &c.*

XVI.

Sabbatis evangelia cum aliis ſcripturis legenda eſſe.

XVII.

In proceſſionibus non connectere, id-eſt, ex diverſis verſibus & ſenſibus libri unum canticum minime conjungere, ſed ſingulorum pſalmorum ordinabiliter de medio debere fieri lectionem

XVIII.

---

1 In Mſſ. noſtris, *ſecundum Laodictam Phrygiæ Pagatinæ*. In altero, *Pagatiæ*. Hard
2 Mſſ. *univiræ & Matricolariæ*. 3 Mſſ. *non licebit*. 4 Mſ. *Non liceat*.
(a) Ego vero in hac editione primum contuli cum MS. Cod. Lucenſi, in quo præter verſionem Dionyſii hæc quoque apparet ad finem voluminis rejecta. Eſt autem Codex ille, ex quo variantes ad verſionem Dionyſianam dedi, ſcriptus ſæculo ſaltem XI. (b) *Luc.* conjuncti ſunt, nec conculcatam (c) *Luc.* excepto. (d) *Luc.* liceat ordinationem Clerici ullius. (e) *Luc.* magnificantur. (f) *Luc.* confeſſos. (g) *Luc.* eligendi.

XVIII.

De eo quod ſemper (*a*) eaſdem ſupplicationes orationum, & ad horam nonam & veſperam, oportet celebrari.

XIX.

Quoniam catechumenorum orationem ſeparatim, & prius poſt tractatum epiſcoporum oporteat celebrari. Quibus egreſſis, orent etiam hi qui in pœnitentia ſunt conſtituti; & poſt manus impoſitionem his quoque abſcedentibus, tunc fideles orare debebunt. Quorum tres orationes fiant, una quidem, (id eſt, prima) per ſilentium, ſecunda vero & tertia per vocis pronunciationem. Et tunc demum (*b*) oſculo pacem dari debere. Et poſteaquam presbyteri epiſcopo pacem dederint, tunc etiam laicos (*c*) dare. Et ſic oblatio offeratur. Solis autem miniſtris altaris liceat ingredi ad altare, & (*d*) ibidem communicare.

XX.

Quoniam non oportet diaconum ſedere præſente presbytero, ſed ex juſſione presbyteri ſedeat. Similiter autem honorificetur & diaconus a miniſtris inferioribus, & omnibus clericis.

XXI.

a miniſtros, ſic & in *Luc.* * diaconium.

Quoniam non oportet [a] ſubdiaconos licentiam habere in ſecretarium, (*e*) quod Græci * diaconicon appellant, ingredi, & contingere vaſa dominica.

XXII.

Miniſtrum non oportet orario uti, nec oſtia derelinquere.

XXIII.

Quoniam non oportet lectores aut pſaltes orario uti, & ſic legere aut pſallere.

XXIV.

Quoniam non oportet altari doſervientes a presbyteris uſque ad diaconos, & deinceps ordinis eccleſiaſtici omnes uſque ad miniſtros, aut lectores, aut [b] pſaltes, aut exorciſtas, aut oſtiarios, aut etiam eos qui in propoſito continentiæ ſunt, tabernas intrare.

b plalmiſtas

XXV.

[1] Non oportet miniſtros panem dare, nec calicem benedicere.

XXVI.

Non oportet exorcizare eos, qui necdum ab epiſcopis ſunt provecti, neque in eccleſiis, neque intra domos.

XXVII.

Non oportet miniſtros altaris, vel quoslibet clericos, aut etiam laicos, ad agapen vocatos, partes tollere, propter injuriam quæ ex hac occaſione eccleſiaſtico ordini (*f*) poſſit deputari.

XXVIII.

Non oportet in dominicis ſeu eccleſiis agapen facere, [a] & intus manducare vel accubitus ſternere.

a In Dei n cet co celeb

XXIX.

Non oportet Chriſtianos judaizare, & in ſabbato vacare, ſed operari eos in eadem die, dominicam præponendo eidem diei. Si hoc eis placet, vacent tanquam Chriſtiani. Quod ſi inventi fuerint judaizare, anathema ſint.

XXX.

Quoniam non oportet miniſtros altaris, vel etiam clericos quoslibet, aut continentes [b] ſe, aut omnem omnino Chriſtianum, cum mulieribus lavacra habere communia. Hæc eſt enim prima apud gentiles reprehenſio.

b ſedet

XXXI.

Quoniam non oportet cum omnibus hæreticis miſcere (*g*) connubia, & vel filios vel filias dare, ſed potius accipere; ſi tamen profiteantur, Chriſtianos ſe futuros eſſe catholicos.

XXXII.

Non oportet hæreticorum benedictiones accipere, quoniam iſtæ maledictiones magis ſunt, quam benedictiones.

XXXIII.

Non oportet cum hæreticis vel ſchiſmaticis orare.

XXXIV.

Non oportet Chriſtianum derelictis martyribus Chriſti, abire ad falſos [2] martyres. Hi enim alieni a Deo ſunt. Quicumque autem abire voluerint anathema ſint.

XXXV.

Non oportet Chriſtianos derelicta eccleſia Dei abire, [c] & [3] angelos idololatriæ abominandæ (*h*) congregationes facere, quæ omnia interdicta ſunt. Quicumque autem inventus fuerit occulte huic idololatriæ vacans, anathema ſit: quoniam derelinquens dominum noſtrum Chriſtum filium Dei, acceſſit ad idola.

c ad a nomin ſic &

XXXVI.

Quoniam non oportet miniſtros altaris aut clericos magos & incantatores eſſe, aut facere quæ dicuntur phylacteria,

---

1 Zonaras, & Ariſtinus, *nec panem vel calicem populo tradunt* ſubdiaconi, *quod eſt Diaconorum, vel presbyterorum.*
2 Mſſ. noſtri duo: *ad falſos martyres factos.* 3 Mſſ. noſtri tres: *ad Angelos nominantem congregationes facere, quæ &c.* Editio Merlini, *ad angulos.*
(*a*) Deeſt eaſdem in *Luc.* (*b*) *Luc.* oſculum pacis. (*c*) *Luc.* addit, pacem. (*d*) *In Luc.* deeſt, ibidem.
(*e*) *Luc.* addit, ſive ſacrarium. (*f*) *Luc.* poterit. (*g*) *Luc.* convivia (*h*) *Luc.* congregationem facere.

ria, quæ ſunt magna obligamenta animarum: hos autem qui talibus rebus utuntur, projici ab eccleſia juſſimus.

XXXVII.

Non oportet a Judæis vel hæreticis feriatica, quæ mittuntur, accipere, (nec cum eis dies agere [a] feſtos.)

XXXVIII.

Non oportet a Judæis azyma accipere, aut communicare impietatibus eorum.

XXXIX.

Non oportet cum paganis feſta celebrare, & impietatis eorum habere ſocietatem.

XL.

Non oportet vocatos epiſcopos ad ſynodum contemnere, [1] ſed abire debere a & aut docere, aut doceri quæ ſunt ad eccleſiæ ceterorumque correctionem. Quod ſi [2] contempſerit, ſeipſum videbitur accuſaſſe: niſi forte per infirmitatem ire non poſſit.

XLI.

Non oportet miniſtrum altaris, vel etiam laicum, ſine canonicis literi id eſt, formata, aliquo proficiſci.

XLII.

Non oportet miniſtrum altaris vel quemlibet clericum præter juſſionem epiſcopi ad (*a*) peregrina proficiſci.

XLIII.

Non oportet miniſtros [b] vel brevi tempore ab oſtiis deeſſe, & orationi vacare.

XLIV.

Non oportet mulieres [3] ingredi ad altare.

XLV.

Non oportet poſt duas hebdomadas quadrageſimæ quemquam ad baptiſmum ſuſcipi.

XLVI.

Baptizandos oportet & fidei ſymbolum diſcere, & quinta feria ultimæ ſeptimanæ vel epiſcopo vel presbyteris reddere.

XLVII.

Qui in ægritudine conſtituti baptiſmum perceperunt, facti ſani, fidei ſymbolum edoceantur, ut noverint qua donatione digni ſunt habiti.

XLVII.

Oportet baptizatos poſt baptiſmum chriſmatis quoque cœleſtis, & regni Chriſti participes fieri;

XLIX.

Non oportet in quadrageſima panem offerri, niſi (*b*) ſabbato & dominica tantum.

L.

Non oportet in quadrageſima quinta feria ultimæ hebdomadæ jejunium diſſolvi, & totam quadrageſimam inhonorari, ſed per totos hos dies jejunare, & eſcis abſtinentiæ convenientibus, id eſt, aridioribus uti.

LI.

Non oportet in quadrageſima [4] martyrum natalia celebrari, ſed eorum in ſabbato & dominica tantum memoriam fieri.

LII.

Non oportet in quadrageſima aut nuptias aut quælibet natalitia celebrare.

LIII.

Non oportet Chriſtianos ad nuptias euntes, vel ballare, vel ſaltare, ſed caſte (*c*) cœnare, vel prandere, ſicut competit Chriſtianis.

LIV.

Non oportet miniſtros altaris, vel quoslibet clericos ſpectaculis aliquibus, quæ aut in nuptiis, aut in [a] ſcenis exhibentur, intereſſe; ſed antequam thymelici ingrediantur ſurgere eos, & de convivio abire.

a cœnis omnino legendum eſt, ut jam ſupra notavimus p. 58. B.

LV.

Non oportet miniſtros altaris, vel quoslibet clericos, vel etiam laicos Chriſtianos, ex ſymbolis (quæ vulgus [b] commenſalia appellat) convivia celebrare.

b commiſſaria ſeu commiſſalia.

LVI.

Non oportet presbyteros ante ingreſſum epiſcopi ingredi, & ſedere in tribunalibus, ſed cum epiſcopo ingredi: niſi forte aut, ægrotet epiſcopus, aut in peregrinis eum eſſe conſtiterit.

LVII.

Non oportet in villis & vicis epiſcopos ordinari, (*d*) ſed viſitatores, id eſt qui circumeant, conſtitui: hos autem qui antehac ordinati ſunt, nihil agere ſine conſcientia epiſcopi civitatis. Similiter etiam presbyteri nihil ſine præcepto & conſilio (*e*) epiſcopi agant.

LVIII.

Non oportet in domibus oblationes ab epiſopis ſive presbyteris fieri.

LIX.

Non oportet [5] ab idiotis pſalmos compoſitos & vulgares in eccleſiis dici, neque libros qui ſunt extra canonem legere, niſi ſolos canonicos novi & veteris teſtamenti.

LX.

---

1 Al. Mſ. *ſed protinus abire.* 2 Gratianus, *contempſerint.* 3 Mſ. *ingredi altare.* 4 Auctor Micrologi cap. 48. *Quod hic ſoli martyres nominantur, hoc ideo quia nondum apud antiquos memoria Confeſſorum adeo celebris fuit.* 5 Pſalmos Salomoni adſcriptos Zonaras, & Balſamon hoc loco intelligunt. Alii Pſalmos, a privatis hominibus compoſitos, nec ab Eccleſia approbatos.

(*a*) *Luc.* peregrinationem. (*b*) *Luc.* Sabbatorum, & Dominicum tantum. (*c*) *Luc.* canere.
(*d*) In *Luc.* deeſt, viſitatores, ſed habet, ſed eos, qui &c. (*e*) In *Luc.* deeſt Epiſcopi

LX.

Anſalis inclusi deſunt in Luc.

(Quæ autem oporteat legi, & in auctoritatem recipi) hæc ſunt: Geneſis mundi, Exodus Ægypti, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Jeſus Nave, Judices, Ruth, Regnorum, libri quatuor, Paralipomenon libri duo, Eſdræ (*a*) duo, Liber pſalmorum 150. (*b*) Proverbia Salomonis, Eccleſiaſtes, Cantica canticorum, Job, Heſter, (*c*) duodecim prophetæ, id eſt, Oſee, Amos, Johel, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias. Item Iſaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel. Novi autem teſtamenti: Evangelia quatuor, ſecundum Matthæum, ſecundum Marcum, ſecundum Lucam, ſecundam Joannem; Actus apoſtolorum: Epiſtolæ catholicæ ſeptem; Jacobi una, Petri duæ, prima & ſecunda; Joannis [a] tres, prima, ſecunda, & tertia; Judæ una: Epiſtolæ Pauli apoſtoli quatuordecim: ad Romanos, ad Corinthios prima & ſecunda: ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Coloſſenſes, ad Theſſalonicenſes, prima & ſecunda: (*d*) ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos.

[a] Evangeliſtæ.

TITULI

Veteres ex collectione vetuſtiſſima prout exſtant in Cod. MS. ſæc. VIII. Lucenſi.

EX CONCILIO LAODICIÆ PHRIGIÆ.

I.

Qui venerit in ſecundas nuptias pœnitentiam agat.

II.

Pœnitentes ſecundum pœnitentiam ſic recipiantur.

III.

Neophytus non promoveatur in ſacerdotio.

IV.

Uſuras & negocia non agant clerici.

V.

Nullus manus impoſitionem accipiat præſente Cathecumino.

VI.

Hæreticus non egrediatur in eccleſiam.

VII.

Novatiani, vel Quartadecimati non recipiantur niſi anathematizaverint fidem propriam & ſymbolum catholicum diſcant, & poſtea chriſmati communicent.

VIII.

Secundum Phrigas ſi converſus fuerit baptizetur.

IX.

Si quis Hæreticorum in oratorio oraverit pœnitentiam agat.

X.

Fideles filios vel filias Hæreticis non conjungere debet.

XI.

Vidua religioſitatis cauſa non ordinetur.

XII.

Epiſcopus non ordinetur abſque Metropolitani, & reliquorum epiſcoporum conſenſu.

XIII.

Populus non eligat Sacerdos ſacras oblationes per diœceſes ad vicem eulogiarum non dirigere.

XIV.

Non liceat niſi lectori ſubire in pulpitum.

XV.

Omni ſabatho evangelia legantur in eccleſia.

XVI.

Non liceat de alio & alio libro conecta (connexa) niſi pſalmos ad ordinem dicere.

XVII.

Ad nonam & veſperas, ſemper non ipſas dicantur ſupplicationes. (ſic)

XVIII.

Poſt ordinationem Cathecuminorum & manus pœnitentium impoſitionem ſic ſacerdos immolet, laici tunc tradant ſibi pacem,

XIX.

Miniſtri tantum in Altario communicent.

XX.

Ut diaconus non juſſus non ſedeat ante presbyterum & reliqui clerici ante diaconum.

XXI.

Clerici non ingrediantur in ſacrarium, & contingant vaſa Dominica.

XXII.

Lectores ſine oriario pſallant.

XXIII.

Nullus clericus in tabernam ingrediatur.

XXIV.

Panem & calicem miniſtri non benedicant.

XXV.

Nullus exorcizet, niſi qui ordinati fuerint.

XXVI.

Nulli liceat de agape partes tollere.

XXVII.

In eccleſia nullus manducet.

XXVIII.

(*a*) *Luc.* Eſdras, & deeſt duo. (*b*) *Luc.* proverbiorum, cantica canticorum, Eccleſiaſtes.
(*c*) In *Luc.* deeſt duodecim, & id eſt. (*d*) *Luc.* addit ad Timotheum II.

XXVIII.

Si quis ſabathum colat, anathema ſit.

XXIX.

Nullus religioſus vel laicus fidelis cum muliere lavet.

XXX.

Nullus filiam ſuam det Hæretico; accipere vero ſi profeſſus fuerit catholicum ſe eſſe (liceat)

XXXI.

Non oportet hæreticorum eulogias accipere.

XXXII.

Cum hæreticis & ſchiſmaticis nulli liceat orare.

XXXIII.

Nullus chriſtianus ad falſos martyres oret.

XXXIV.

Nullus catholicus eccleſiam dimittat, quaſi angelos adoret.

XXXV.

Nullus clericus per cantaturas vel filacterias faciat, ſi fecerit deponatur.

XXXVI.

Non liceat Catholicum hæreticorum vel judæorum dies obſervare.

XXXVII.

Azima Judæorum nullus chriſtianus accipiat.

XXXVIII.

Nullus cum Paganis feſta celebret; Epiſcopus in ſynodo non excuſet ire ſine neceſſitate.

XXXIX.

Nullus clericorum vel laicorum ſine formata Epiſcopi ambulet.

XL.

Nullus clericorum ſine conſcientia Epiſcopi peregrinet.

XLI.

Non oportere miniſtros vel oſtiarios diu peregrinare.

XLII.

Non oportet poſt duas hebdomadas Quadrageſimæ quemquam ad Baptiſmum ſuſcipi.

XLIII.

Non oportet mulieres ingredi ad altare.

XLIV.

Et Cathecumeni ſymbolum diſcant, & quinta feria conſignent.

XLV.

Baptizati chriſmentur.

XLVI.

Nullus quinta feria Paſchæ manducandi ſolvant (ſic) nec totam Quadrageſimam.

XLVII.

Non oporteat in Quadrageſima natalitia Sanctorum celebrare, niſi Sabbato, & Dominico.

XLVIII.

Non oportet nuptias in Quadrageſima facere, nec in nuptias chriſmatos ballare.

XLIII.

Nullus clericorum in eſpectacula ambulet, nec in nuptias.

L.

..... rtimelici ingreſſi fuerint Clerici ambulent.

LI.

Miniſtri ſeu laici fideles quæ vulgus cumiſeriam (forte commeſſationem) appellat convivia non celebrent.

LII.

Presbyter ante Epiſcopum non ingrediatur & ſedeat.

LIII.

In viciis & in villis Epiſcopus non ordinetur; & Presbyteri ſine conſcientia Epiſcopi nihil agant.

Cæteri tituli ibi non leguntur.

NOTÆ SEVERINI BINII.

a Concilium.) Hoc concilium antiqua nobilitate celeberrimum, Græcorum atque Latinorum ſcriptis celebri memoria commendatum fuit. In quo ad collapſam eccleſiæ diſciplinam reſtaurandam, auctore Nunechio Phrygiæ Metropolitano, congregati fuerunt triginta duo epiſcopi, & hoſce quinquagina novem canones, ad mores ſingulorum fidelium reformandos ediderunt, ut conſtat apud Gratianum canone undecimo, diſt. 16. Item ex compendio Baronii. Quod prædictum concilium in Syria ſub Theodoto, vel Theodoſio epiſcopo celebratum fuiſſe ſcribitur, plane falſum eſt. Hæc enim ſynodus, ut infra patebit, habita eſt in Phrygia Pacatiana. Cum ergo Theodotus, ſive Theodoſius fuerit epiſcopus Laodiceæ Syriæ, Stephani, ut teſtatur Euſebius lib. 7. cap. ultimo, ſucceſſor, habeaturque tertio loco ſubſcriptus inter eos epiſcopos, qui ex Cœleſyria magno Nicæno concilio interfuerunt & ſubſcripſerunt, verum eſſe non poteſt, ſynodum hanc in Phrygia celebratam, illius auctoritate indictam & convocatam fuiſſe: ſed potius ex errore accidiſſe, ut cui vere Nunechius Laodicenſis epiſcopus ac metropolitanus præſedit, Theodotus Laodiceæ in Syria epiſcopus præſediſſe dicatur: propterea nimirum, quod Theodori celebrius nomen eſſet, quam Nunechii. Vide Baron. in appendic. 4. tomi.

Cauſa concilii. Epiſcopi quot. Auctor quis fuerit.

b Laodicenum.) Sic dictum a Laodicea urbe in qua celebratum fuit. Sciendum autem eſt, quod Strabone lib. 11. & 13. Plinio lib. 5. cap. 20. & 26. Ptolemæo lib. 5. cap. 15. &c. teſtantibus, triplex fuerit Laodicea. Una in Syria, quæ dicta eſt Selucia Tetrapolis, eo quod a Seleuco rege condita fuerit: diſtat vero eadem non procul a ponte Orontis fluvii, eſtque Chalcidis contermina. Altera fuit in Media a Macedonibus condita, cujus memoria apud unicum Strabonem lib. 11. reperitur. Tertia demum Laodicea ad Lycum fluvium ſita, quæ præterquam quod alias Hierapolis diceretur, a fluvii prædicti alluvione Laodicea ad Lycum ſita cognominata eſt. Civitas illa quidem per ſe nobilis exſtitit, ſed elogia divinæ ſcripturæ apocal. cap. 3. epiſt. Pauli ad Coloſſenſ. cap. ult. magna cum laude & celebri memoria prædicata, multo nobilior eſt facta. Hoc, de quo nunc agimus, concilium, non Laodiceæ in Syria, ſed potius Laodiceæ in Phrygia Pacatiana celebratum fuiſſe, ipſius Synodi titulus diſertis verbis hiſce aſſerit: *Sancta ſynodus, quæ apud Laodiceam Phrygiæ Pacatianæ convenit ex diverſis regionibus Aſiæ*, &c. Unde erroneum & diligenter corrigendum eſt, quod prioribus editionibus conciliorum omnibus dicitur in principio, hoc concilium habitum eſſe Laodiceæ quæ eſt in Syria; & qui gravior eſt error, duas Laodiceas in unam conflari, dum aſſeritur eamdem eſſe in Syria, quæ eſt ad Lycum flumen. Nihil enim commune habent Syria & Lycus flumen, ut ex prædicto coſmographorum teſtimonio conſtat. Quod igitur verba hæc; *Laodicea urbs vini fertilitate & civium felicitate celeberrima Syriæ Tetrapolis, Lyco flumini impoſita*, &c. hinc ſuſtulerimus, lector amice, iniquo animo non feras.

Locus habit concilii.

Quo tempore habitum fuerit.

c Sub Silveſtro.) Medio tempore inter Neocæſareenſem & Nicænam ſynodum univerſalem, quando Silveſtar pontificatum eccleſiæ catholicæ adminiſtraret, ſub præſidio Nunechii metropolitani hoc concilium celebratum fuiſſe, hæ rationes perſuadere videntur. Prima: Laodiceno concilio canon primus, quo bigamis pœnitentia aliqua injungitur, implicite allegatur, quem Neocæſareenſe concilium tertio loco & ordine editum conſtituit: proinde hanc ſynodum ante Ancyranam & Neocæſareenſem habitam fuiſſe, dici non debet. Secunda: liber Judith auctoritate hujus provincialis concilii inter apocryphos rejicitur, quem teſte ſancto Hieronymo epiſt. 3. patres Nicæni concilii, velut ſacroſanctum, in canonem ſcripturæ receperunt. Oportet igitur concedere Laodicenſe concilium hoc ante Nicænum celebratum fuiſſe, vel ſaltem, quod dictu inconvenientius eſt, Catholicæ eccleſiæ epiſcopos ea quæ de canonicis libris in magno œcumenico concilio magna conſideratione decreta erant, convellere & retractare auſos fuiſſe. Tertia: quod quinque canonibus Nicæni concilii hiſce 2. 4. 14. 18. & 19. conſtitutum eſt, hoc idem a patribus Laodicenæ ſynodi 3. 5. & 8. ſine ulla commemoratione & allegatione priorum conſtitutionum decretum eſſe conſtat. Quorum ſane epiſcopi in hac ſynodo Laodiceæ jure meritoque magna cum reverentia meminiſſent, ſicut & Neocæſareenſis, bigamis pœnitentiam canone deſuper edito imponentis, honorificam in principio primi canonis Laodiceni mentionem fecerunt. Itaque hanc ſynodum medio illo tempore, quod eſt inter Neocæſareenſe & Nicænum concilium, celebratam fuiſſe, certum eſt: quo autem anno, incertum. Quod apud Gratianum prædicto canone 11. ſexta numeretur poſt Nicænam, &c. erroneum eſt. Quod Photinianorum hæreticorum longe poſt Nicænam ſynodum exortorum ſeptimo canone mentio habeatur, nihil noſtræ ſententiæ de tempore Laodiceni concilii obſtare, infra patebit in notis ad eumdem canonem.

Patio 1.

Ratio 2.

Ratio 3.

Refellitur objectio.

Quot canones edidi.

d Canones ſanctorum.) Canones quinquaginta novem conſtitutos eſſe hac ſynodo juxta numerum titulorum, aſſerit Baronii compendium. Gratianus vero prædicto canone 11. diſtinct. 16. a patribus triginta duobus, ſexaginta canones & unum decretos fuiſſe.

Anſelmi apud Gratianum error.

e Sancta ſynodus quæ apud Laodiceam Phrygiæ Pacationa.) Hinc Anſelmus apud Gratianum cap. 11. diſtinct. 11. qui putavit hanc ſynodum Laodiceæ Syriæ celebratam fuiſſe, redarguitur. Vide quæ ſupra notavimus verbo, *Laodicenum*.

Canon 1. Bigamia an re. dicita.

f Oportet ex eccleſiaſtico canone.) Nempe ſecundum Neocæſareenſis concilii canonem tertio loco poſitum: cum enim Cataphrygæ in orientali eccleſia diu magno cum detrimento verſati ſecundas nuptias prorſus rejicerent, ab epiſcopis ejuſdem eccleſiæ optime eædem receptæ fuerunt; ſic tamen, ut bigami non abſque pœnitentia ad communionem admitterentur. Baſilius vero epiſtola canonica ad Amphilochium cap. 14. eumdem ad trigamos & polygamos ex cauſa ampliavit. Cur vero iiſdem pœnitentia injungenda fuerit, vide ſupra ea quæ notavimus ad concilium Næoceſ. can. 7.

Canon 2. Confeſſionis ſacramentalis uſus.

g Confeſſioniſque & pœnitentiæ.) Nota quod lege Chriſti, Joann. 20. his verbis: *Quorum retinueritis peccata, retenta ſunt:* id eſt, non remiſeritis, non ſunt remiſſa: inſtitutum eſt, ut peccatorum confeſſio in ſpecie coram ſacerdote juriſdictionem habente emittatur, id antiquo uſu in eccleſia receptum fuiſſe, atque etiamnum recte uſurpari.

Canon 7. Canon ſeptimus corruptus eſſe probatur.

Primo.

h Sive Photiniani.) Hoc canone decernitur, ut hæretici Novatiani & Quartadecimani ad eccleſiam redeuntes, quod nimirum legitima forma baptiſmatis a miniſtris obſervata legitime baptizati ſint, non per baptiſmum, ſed per catechizationem, manuum impoſitionem, & ſacri chriſmatis unctionem, ad ſacram eccleſiæ communionem recipiantur. Quod an etiam de Photinianis conſtitutum fuerit, adeoque hæc verba, *aut Photinianis*, quæ in duabus dumtaxat editionibus, non in tertia habentur, inferenda vel omnino expungenda ſint, merito dubitatur. Sed quia auctoritate concilii Arelatenſis ſecundi canone 16. decretum eſt, baptiſmum Photinianorum, quod filium Dei dumtaxat hominem fuiſſe aſſererent, nullum eſſe: veriorem & magis germanam editionem putamus illam, a qua prædicta verba, *aut Photinianis*, abſunt: atque ita eadem a reliquis duabus editionibus eſſe vel expungenda, vel ſaltem velut ſubreptitia diligenter notanda. Accedit quod Theod. lib. 2. hæret. fab. affirmat, Photinum cum Paulo Samoſateno de ſanctiſſima trinitate eadem ſenſiſſe, eadem docuiſſe. Sicut igitur ex decreto cont. Nicæn. can. 19. ſtatutum eſt, ut Paulianiſtæ ad eccleſiam venientes baptizentur; ita & de Photinianis ſervatum oportuit eſſe. Et licet ſancti Hieronymi contra Luciferum, aliorumque auctoritate conſtet) Arianorum baptiſmum eccleſiam catholicam recipere conſueviſſe: baptiſmus tamen Photinianorum nunquam ab ea receptus fuit: nam eorum in impugnanda Chriſti divinitate tanta impietas erat, ut ipſi Ariani eos, ut maxime impios, ab eccleſia ejecerint. Vide Baronium in appendice 4. tomi.

Secundo.

i Eos qui, &c.) Hic canon neque præcedenti, neque traditioni apoſtolicæ, de qua ſupra in notis ad concilia Africana ſub Stephano egimus, eſt contrarius: Cataphrygarum baptiſmus iterari jubetur, quia non ea fornia, qua eccleſia utitur, collatus fuerit: reliquorum hæreticorum vero, qui hanc baptizandi formam rite obſervabant, baptiſma ratum ac validum eſſe, ideoque nequaquam iterandum, eccleſia recte dijudicavit. Vide quæ diximus in notis ad can. apoſt. 46. 47. & 48.

Canon Baptiſ hæret quandus ſi

k Quæ dicuntur presbyteræ.) Presbyteræ hoc loco appellantur viduæ ſeniores, ut poſterior editio declarat. Frequentiſſime tamen presbyteræ in conciliis nominantur mulieres cœlibem vitam agentes illæ, quarum viri presbyteratus ordine initiati vel erant, vel fuerant. Ita intelligendus eſt can. 21. concilii Antiſiodorenſis, quo inhibetur ne presbytera cum ſuo presbytero dormiat. Obſervandum eſt, quod ſicut presbyterarum, ita etiam diaconiſſarum & epiſcoparum mentio ſatis frequens apud ſcriptores reperiatur eadem fere ſignificatione. De diaconiſſis vide quæ notavimus ſupra in ſecundo concilio apoſt. item quæ dicemus in concilio Turonenſi: ubi can. 13. 14. & 20. hæc nomina ſæpe prædicta acceptione uſurpantur. Item Baron. Vide ann. 34. num. 288.

Canon Presbyt quæ

Diacon quæ, e pa quæ dicta

l Eorum qui ſunt in.) Vide quæ notavimus ſupra ad primuni & ſecundum concilium apoſt.

Can. 13.

m Ne ſancta inſtar benedictionum.) Paſchalibus diebus fidelibus interdictum eſt eulogiis communicare, quia iiſdem temporibus ad euchariſticam communionem ſumendam obligati erant. Eulogia autem eſt panis fermentatus a populo oblatus, & ab epiſcopo benedictus eo fine, ut presbyteri ſingularum parochiarum eumdem ad epiſc. acceptum in ſignum catholicæ communionis fidelibus ſuis ſub ſe conſtitutis diſtribuerent & impartirentur. A materia ex qua panis fiebat, dicebatur fermentum, ad diſtinctionem panis azymi, ex quo euchariſtia confici ſoleret: ob ſacræ rei, catholicæ nimirum communionis ſignum, ſacerdotalemque benedictionem ei impertitam, eulogiæ, id eſt benedictiones appellabantur. Harum aliæ publicæ erant, aliæ privatæ. Publicæ ad id conſecrabantur & diſtribuebantur, ut eſſent communionis catholicæ ſigna & indicia. De quibus ſupra. Privatæ vero erant, quas amici inter ſe ultro citroque dare & accipere conſueverant. Cujus quidem antiqui uſus exempla complura ſuppetunt, & inter alia ſancti Pauli Nolani epiſc. ad Severum ſcribentis, epiſt. 1. in fine his verbis: *Panem Campanum de cellula noſtra tibi pro eulogia miſimus.* Et ad S. Aug. epiſt. 31. *Panem unum, quem unanimitatis indicio miſimus caritati tuæ, rogamus accipiendo benedicas.* Et epiſt. 35. ad Alypium: *Panem unum ſanctitati tuæ unitatis gratia miſimus, quo etiam trinitatis ſoliditas continetur; hunc panem eulogiam eſſe tu facies dignitate ſumendi.* Auguſt. etiam ad eumdem Paulin. epiſt. 34. eaſdem eulogias mittens ait: *Panis, quem miſimus, uberior benedictio fiet dilectione accipientis veſtræ benignitatis.* Vide quæ notavimus in Melchiadis vita, verbis, *Hic fecit & oblationes.*

Can. 14. Eulogiæ Eulogiæ quis

Quom alias ap late Eulogiæ plices

n Non oportere præter.) Nihil hic canon de cantu eccleſiaſt. apoſt. traditioni contrarium præcipit. Ut fideles in ſuis conventibus pſalmis & hymnis alternatim corde ſimul & ore decantatis Deum laudent, & Paulo ad Col. c. 3. & ad Eph. cap. 5. præceptum eſſe fatemur: ſed dum olim una cum clericis etiam populus promiſcue cantaret, ſacerdotique orationem concludenti magno cum boatu ad ſimilitudinem cœleſtis tonitru (ita Hier. in præf. ep. ad Gal. lib. 2.) reſpondere ſoleret, imperitia canentium aliquando accidebat, ut ii, quorum vox inculta erat, aut abſona, harmonicum illum eccleſiaſt. dignitati congruentem concentum (in quos Chryſ. in cap. 8. Iſa. hom. 1. acerbe invehitur) plane corrumperent. Ad hoc ergo incommodum a cantu religioſo tollendum, eccleſiaſt. inſtit. hiſce optime proviſum eſt, ne præter certos ad hoc opus adſcriptos, alii in eccleſia pſallerent. Nam ut cantus eccl. prout convenit, pie, religioſe, ac modeſte concinatur, ſtudioſiſſime patres hujus concilii cum Ignatio, Juſtino, Tertulliano, Cypriano, Hieronymo, Auguſtino, Chryſoſtomo, aliiſque pluribus, quorum verba prolixe recitat Baron. anno Chriſti 60. num. 24. & ſeq. in eccleſia ſemper curaverunt.

Can. Cantus ſiaſtici ctor q Cui cantar eccle terdic ſit.

Cant. ſiaſt. eſſe

o Non oportet.) Hoc can. docemur, his & anterioribus temporibus fideles aliquando procedentes, publico conventu preces ſuas ad Deum fundere conſueviſſe: quod etiamnum eccleſia recte facit. De horum ritu prædicandi, & de proceſſionibus eſt intelligendum illud Tertull. ad uxorem lib. 2. cap. 4. *Si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adveniat.* Has, quod expiationis cauſa publice indicantur, Litanias nominatas fuiſſe, multa exempla declarant. Tempore Greg. Thaumaturgi Neocæſ. habitas eſſe, teſtatur Baſil. epi. 63. De his aliiſque precandi ritibus plura vide apud Baron. in not. ad marc. Rom. item in annal. an. Chriſti 58. num. 108.

Can. Proce utus quus Cui dicu

p Oportere ſeorſum.) Hoc canone confirmantur ea quæ ſupra

Can

supra in notis ad conc. Ancyranum diximus can. 4. & seq. nimirum, quod pœnitentium alii instar catechumenorum a communione orationum simul & sacramentorum: alii tantum a sola corporis & sanguinis participatione prohibiti fuerint, donec injunctum pœnitentiæ tempus complessent. A

q Et solis licere.) Hinc quid laica communio sit, evidenter intelligitur: nimirum eam corporis & sanguinis dominici participationem, quæ non apud altare cum sacris ministris, sed extra cancellos eo loco, ubi populus consistebat, fieri ac dispensari solebat, laicam communionem appellatam esse. Hæc clericis imposita, ut ex notis ad 9. can. Arelat. concilii supra constat, loco pœnæ erat. Quod autem sicut olim, ita in ecclesia primitiva orientali simul & in occidentali sacerdotes a populo, viri a mulieribus, & virgines a nuptis, loco distincti fuerint, sic ut in gremio ecclesiæ episcopus una cum clero ad utrumque latus posito sederit: viri autem sinistram partem templi, & fœminæ dextram occuparint, patet ex Clem. constit. lib. 2. cap. 61. & Amb. ad virg. lapsam.

r In diaconis.) Loca ecclesiæ apud apsidem posita, quæ hic & a Paulino epist. 12. Secretaria nominantur, eadem a Clem. lib. 2. constit. cap. 62. pastophoria, id est, ut explicat Hier. in Ezech. cap. 42. duo thalami seu interiora cubicula, appellantur: ubi dicit, in omnibus ecclesiis duo pastophoria extrui consueviss; eaque hinc inde apud apsidem posita fuisse asserit præd. loco Paulinus. Quorum quis esset usus, duo hæc districha ab eodem desuper inscripta declarant: a dextra apsidis. B

Hic locus est veneranda penus, qua conditur, & qua
Promitur alma sacri pompa ministerii.

A sinistra ejusdem.

Si quem sancta tenet meditandi in lege voluntas,
Hic poterit residens sacris intendere libris.

Vide Durantum de ritibus cap. 14.

s Quod non oportet ministrum ferre orarium.) Orarium idem est in antiquis patribus, quod stola; quæ est vestis sacra, longa, non lata, cujus usus sacerdotibus ac diaconis concessus, subdiaconis interdictus est. Significat autem mystice jugum Christi. Unde in ordinatione sacerdotis, cum ei stola imponitur, dicitur: *Accipe jugum domini*, &c. Hac significatione vox ista sumitur conc. Bracar. 1. cap. 27. Ubi diaconi præcipiuntur ferre orarium super scapulas. Item conc. Brac. 3. cap. 3. ubi sacerdoti præcipitur, *ut sacrificium oblaturus, aut sacramentum corporis & sanguinis domini nostri Jesu Christi sumpturus, non aliter accedat, quam orario utroque humero circumseptus; ita ut de uno eodemque orario cervicem pariter & utrumque humerum premens, signum in suo pectore præparet crucis.* Simili significatione accipitur his canonibus, quibus usus orarii subdiaconis interdicitur. Et conc. Tolet. 4 ubi dicitur, *unum orarium oportet Levitam gestare in sinistro humero, propterea quod orat, id est prædicat: dexteram autem partem oportet habere liberam, ut expeditius ad ministerium sacerdotale discurrat.* Unde Alcuinus lib de divin. off. cap. de vestibus sacris: Rabanus lib 1. de instit. cleri. cap. 19. Durant. de ritibus ecclesiæ nutant orarium esse dictum, quod oratoribus seu prædicatoribus evangelii concedatur. C

Secundo etiam non raro hæc vox orarium accipitur pro sacerdotali veste honesta & talari: ita enim sumitur in concil. Mogunt. sub Carolo cap. 27. ubi monentur presbyteri, ut sine intermissione orariis utantur, propter differentiam sacerdotalis dignitatis: similiter accipitur cap. nullus, 21. quæst. 4. Vide Suarez tom. 3. disput. 82. sect. 2. Durant. de ritibus eccl. cath. lib. 2. cap. 9.

t Ad Agapen vocator.) Agape est convivium publicum, quod olim in ecclesia in sanctorum martyrum natalitiis celebrari consuevit: sicut & duo alia, funebre nimirum & connubiale convivium; de quibus hæc Gregorius Nazianzenus de vitæ differ. *Non insuper ad sacrum aliquod epulum vel natalitium funebre vel connubiale cum pluribus currens.* Solitas esse quoque exhiberi agapes in ecclesiarum dedicationibus, satis demonstrant quæ Gregorius papa lib. 1. epist. 14. dedicaturus oratorium beatæ Mariæ pro agape parari mandat, sic scribens ad Petrum subdiaconum. *Sed quia cellæ ipsius tenuitas exigit, debere nos in ipsa diei festivitate concurrere, propterea volumus, ut ad celebrandam dedicationem dare debeas ad erogandum pauperibus in auro solidos decem, vini amphoras triginta, annonæ modios ducentos*, &c. Quæ igitur convivia publica optima ratione in ecclesiam introducta, & hactenus frequentata reperiuntur, a patribus orientalis ecclesiæ in hoc concilio præsentibus temperata sunt, ut deinceps in ecclesia non celebrentur. Hæc enim agapes circumstantia Ambrosio, Augustino, & sancto Paulino displicuit, de qua ipse hæc scribit. D

Verum utinam sacris agerent hæc gaudia votis.
Nec sua liminibus miscerent gaudia sanctis.

Ideoque recte concilio Carthaginensi tertio, can. 50. eadem circumstantia loci interdicta est. Baronium vide, anno 57. num. 137. & sequentibus E

u In locis dominicis.) Sicut locus iste, in quem ad sacros conventus celebrandos fideles convenire solebant, hic dominicum appellatur, ita idem alibi ecclesia, alibi domus oratoria, basilica, memoria, martyrium, concilium sanctorum, titulus ac templum nominari consuevit. Delubrum vel fanum, quæ gentilium templis magis conveniunt, a patribus nusquam usurpata reperiuntur: quibus recentiores nonnulli improprie saltem, si non improbe, utuntur. Rationes singulorum vocabulorum vide apud Baronium in notis ad martyrol. Romanum die 5. Augusti; item in annalibus ann. 57. n. 127. Nomina loci sacri ubi fiebat conventus fidelium.

x In sabbato otiari.) Prohibetur Judaica feriatio diei dominici ac sabbati. Ebionæi enim, ut scribit Eusebius lib. 3. cap. 21. Judaice dominicum instar sabbati colebant: pie autem & religiose utroque die jejunare aut festum agere (quod in orientali ecclesia ad hæreses diversorum verbo & opere simul impugnandas, observatum esse Clemens lib. 7. cap. 24. Socrates lib. 6. cap. 8. Anastasius Nicænus lib. quæst. q. 77. aperte testantur) nulla lege prohibitum fuit. Vide quæ diximus in notis ad canonem apost. 55. Item Baronium anno 57. num. 202. & 203. item anno 58. num. 90. ubi longissimam Augustini invectivam recitat illam, qua vehementer invehitur in illos, qui feria quinta in honorem Jovis superstitiose feriabantur. Can. 29. Quæ feriatio prohibita sit

y Hæreticorum benedictiones.) Benedictiones & eulogiæ, ut supra diximus, erant symbola communionis catholicæ. Itaque illæ ab hæreticis, qui ab ecclesiæ communione exciderant, ideoque ut plurimum vitandi erant, periculose accipiebantur. Can. 32.

z Christi martyres relinquere, & ad falsos martyres hæreticorum.) Prohibetur hoc canone, ne sub pœna excommunicationis hæreticorum martyribus aliquis religiosus cultus deferatur: ideo quod extra communionem ecclesiæ sine fide & caritate Dei decedentes, perpetua Dei amicitia spoliati, omni religioso cultu & honore indigni, ab aditu regni cœlestis præcluси sint. Contra vero convenientissimum ac maxime religiosum esse decernitur, ut quos universa ecclesia incolas regni cœlestis, sanctos atque amicos Dei esse profitetur, non quidem ut auctores & largitores bonorum, (hoc enim soli Deo debitum est) sed tantum ut amici Dei, & hæredes regni cœlestis, & cohæredes Christi, cultu dumtaxat duliæ, ut loquuntur theologi, colantur & observentur. Huc facit, quod infra canone 51. sanctorum festa celebrari, eorumque commemoratio certis diebus haberi concedatur. Ex quibus quid de sanctorum cultu ac veneratione in ecclesia primitiva creditum fuerit, satis manifeste constat. Cum hæreticis non est communicandum aut conversandum. Can. 34.

aa Quod non oportet ad angelos idololatriæ abominandæ.) Variæ sunt hujus canonis interpretationes. Una Theod. ad Confess. cap. 2. dicentis hoc canone damnari illos hæreticos, qui docebant, angelos esse colendos. Quod si de cultu latriæ intelligi voluerit, sustineri potest ac debet. Nam Bellarminus lib. 1. de SS. beat. c. 20. hanc expositionem ejusdem Theodureti sic expositam approbat dicens, per hunc canonem concilii non piam quamlibet angelorum venerationem, sed eam dumtaxat quæ Deo propria est, prohiberi: Theodoretum autem ab hæreticorum calumnia defendit, & merito. Nam eumdem de angelorum cultu & veneratione recte & orthodoxe sensisse, dubium nullum est, qui ipsos angelos non tantum veneratur, sed eosdem æternæ salutis administros nobis a Deo concessos, nostros apud Deum intercessores & patronos esse, constanter affirmat, ut videre est lib. ejusdem Theodureti divin. decret. 5. de angelis, & in Dan. cap. 4. Quia tamen, quod supra in notis ad secundam epistolam Pii, verbis; *nemo vos seducat in religione angelorum:* ex Baronio diximus, neque Simon Magus, neque Cerinthus, neque quisquam Judæorum hæreticorum angelos adorandos esse docuit, ipse vero Theod. ad Colossens. cap. 2. hæc contra hæreticos legem Judaicam defendentes decreta ac constituta fuisse scripsit, justam illustrissimi Cardinalis Baronii censuram hac in re non evadit. Posset alioquin pro hac sententia dici, hunc canonem editum fuisse contra hæreticos angelicos, sic dictos, ideo quod teste Epiphanio hæresi 60. & August. hæresi 39. angelos adorandos, cultuque latriæ soli Deo debito colendos esse docerent. Altera quæ magis placet expositio, est Baronii, qui ait, hoc canone piam ac religiosam venerationem falsorum deorum, illorum nempe, quos idololatræ, gentiles & magi venerabantur, Christianis interdictam esse; idque sic probat: primo, præcedente canone 34. veri martyris cultus religiosus recipitur; falsorum vero martyrum superstitiosa veneratio prohibetur: dum ergo sequente canone subjungitur decretum ad cultum angelorum reformandum pertinens, expresse patet, sacrosanctam synodum voluisse, ut veri angeli, qui æternam salutem adepti sunt, sicut veri martyres colantur: falsorum autem angelorum, sicut & pseudomartyrum, cultus ac veneratio sub pœna anathematis evitetur. Angeli naturæ & gratiæ donis omnes fere sanctos excellunt: quis ergo credat patres hujusmodi, martyribus ob sanctitatem qua donati sunt, cultum ac venerationem adjudicas- Cum 36. Prima expositio canonis. De cultu angelorum. Theod. de cultu angelorum quid senserit, Secunda expositio verior. Angeli quo cultu colendi.

judicasse angelicæ autem creaturæ excellentiori & sanctiori omnem honorem ac piam observantiam ademisse? Falsi angeli qui dicantur. Falsos autem angelos, quos gentiles & magi religiose colebant, genios fuisse ait Baronius: quorum gratia ipsi, ut ex Censorino de die natali, & Macrobio in Saturnalibus constat, diem natalitium celebrantes, affines & amicos suos convocabant, & quod ait canon, *ad angelos idololatriæ abominandæ congregationes faciebant*. Quamquam probabilius esse judicet, per falsos angelos intelligi debere dæmones, quos cum illi ad magias suas perficiendas occulte invocarant, a patribus hujus concilii idololatræ nominati sunt: cum vero ad impostura suas honesto nomine velandas, profiterentur se angelos invocare, ut ait Tertullianus *in apologet.* cap. 23. idolatræ occulti appellantur, quod nimirum idololatriam honestissimo nomine angelorum velatam & occultatam committerent. Vide Baron. anno Christi nati 60. num. 20. & sequentibus. Canon 41. Canonicæ literæ quæ.

b Sine canonicis literis.) Literæ quæ hic canonicæ dicuntur, alibi formatæ ac communicatoriæ, aliisve nominibus appellantur. Vide quæ diximus in notis ad vitam Sixti.

Canon 48. Sacramentum confirmationis ex necessitate præcepti sit suscipiendum.

c Oportet eos qui illuminantur.) Ex præcepto Christi, vel saltem ecclesiæ, baptizatos sub peccato ad sacramentum confirmationis suscipiendum, dum commode possunt obligari, colligunt nonnulli ex hoc canone, sicut & ex epistola Melchiadis, ubi dicit: *Quamvis continuo morituris sufficiant regenerationis beneficia, victuris tamen necessaria esse confirmationis auxilia.* &c. Hæc cum theologorum scholasticorum & summistarum alii affirment, alii negent; ego sententiæ neganti potius subscribendum esse putarem.

Canon 49. Quadragesimali tempore ab eulogiis abstinendum est

d In quadragesima. Causa prohibitionis sequenti canone subjungitur: quia scilicet quadragesimalibus diebus integris jejunandum erat. Ne igitur sumptione eulogiarum sive panis benedicti, qui alias fermentum dicebatur, jejunium violaretur, constituitur hoc canone, ut neque populus panem in hunc finem offerat, neque episcopus eumdem in symbolum communionis catholicæ a se consecratum, quadragesimali tempore distribui patiatur.

Cur in quadragesima sanctorum martyrum festa, item nuptias celebrare non liceat.

e Quod non oportet in quadragesima martyrum natalitia, &c. aut nuptias celebrari.) Opinor, ne agapico & nuptiali conviviis, quorum illud in natalitiis martyrum, hoc in solennizatione nuptiarum exhiberi solebat, ut supra in notis ad canonem 27. & 28. diximus, jejunium violaretur.

NOTÆ GABR. ALBASPINÆI EP. AUR.

AD CANONEM II. LAODICENUM.

Ex hoc canone nonnihil probationis pro sacramentali confessione elici posse inficias non iverim. Quo enim modo præscribi potuisset pœnitentia adæquata peccatis, nisi peccata perspecta fuissent ei qui pœnitentiam imponebat. Quapropter sectarios deficere debet obtrectatio; fateri siquidem coguntur tempore hujusce canonis confessionem in usu fuisse: Non tamen abnuerim hæc verba, *perseverantes in oratione confessionis & pœnitentiæ*, ad confessionem sacramentalem non pertinere, adductus rationibus quæ sequuntur, ubi quæ ad intelligentiam hujus canonis faciunt exposuero. Si quis sit ponendi callidissimus, hujus canonis hypothesin esse fatebitur, constare debere utrum pœnitentia & communio dandæ sint eis qui permulta capitalia scelera admiserint. Ratio dubitandi hæc erat: quod qui plurimis criminibus urgeretur, indignus erat omnino gratia & pœnitentia: cum videlicet, qui solum crimen conceperat, & fecerat per viginti quinque aut triginta annos in pœnitentia delitescere cogeretur, si illud esset capitale, ut patet in concilio Eliberino. Qui peccatum maximum admisit, irrogatur pœnitentia: si plura, denegatur. Decisio tamen patrum vult, quod si in esflagitanda pœnitentia perseverent, afflictationibusque corporis testentur, ingenti dolore Deum offendisse remorderi, indulgeatur illis pœnitentia, tum demum communio.

Amplius notandum ut perspectior sit sensus canonis, quod qui confiterentur, aut statim absolutos fuisse, aut eis statim concessam fuisse pœnitentiam si metuissent: aut excommunicatos, si reatus eorum excommunicationem merebatur. Ad hæc tria genera confessiones, & non ultra usurpabantur. Qui post confessionem excommunicabantur, si cura suæ salutis eos tangeret, in squalore & miseriis limina ecclesiarum penetrabant, cum lacrymis & singultibus conabantur a prætereuntibus misericordiam extorquere, ostentantes quanta ægritudine, quantis ærumnis discruciarentur propter commissa, prosternebant se humi ante episcopos, advolvebant se genibus presbyterorum, vestigia fidelium adorabant. Quibus frequenter repetitis misericordiam alliciebant, & tum demum pœnitentia eis concedebatur. De his canon, ut mea fert sententia, est intelligendus. Nam de iis non loquitur qui absolutionem consecuti erant; excommunicati enim non erant, neque pœnitentia indigebant. Penitentia enim antiquitus ante absolutionem peragebatur. Nec etiam loquitur de iis qui in instanti vestigio confessionis suæ ad pœnitentiam admissi fuerant. Non enim obscurum est loqui de iis qui pœnitentiam exuta malignitate evigebant, sed nondum erant adepti. Non potest ergo accipi, nisi de viris confitentibus atrocia scelera, & ob ea excommunicatis: & sane omnia canonis verba huic explicationi mirifice congruunt. Nam per hæc, *Perseverantes in oratione confessionis & pœnitentiæ*, intelligendæ veniunt lacrymæ & afflictationes, quas longo tempore sufferre & perpeti debebant, ut tandem pœnitentiæ gratiam mererentur. Hæc namque conditio necessaria apponitur a patribus in suis decisionibus, quæ convenire non potest in absolutionem consecutos, aut eos quibus concessa erat pœnitentia. Ad extremum nullus mihi videtur dubitandi locus, cum canon apertissime dicat, eos petiisse pœnitentiam & excommunicatos fuisse, non ergo absolutionem consecuti erant, nec erat eis concessa pœnitentia. Si ergo intelligendus venit canon de excommunicatis, & si in eo quæritur utrum danda sit pœnitentia iis quorum animus in nequitia peregrinatus non est, sed habitavit, unde anathemate icti sunt, & qui perseverant in omni humilitate & austeritate, ut mereantur pœnitentiæ gratiam, proculdubio hæc verba, *perseverantes in oratione confessionis & pœnitentiæ*, referri non possunt ad confessionem sacramentalem, utpote quæ excommunicationem præcederet. Adde quod quorum hic mentio fit, confessi fuerant cum excommunicati sunt, & quanto tempore in limina ecclesiarum volutabantur, ut lacrymis pœnitentiæ gratiam promererentur non confitebantur. Demum hæc verba, *perseverantes in oratione confessionis*, conditio est qua voluerunt patres pœnitentiam eis concedi. At qui tam enixe esflagitabat insuper habuisset confessionem detrectare. Sed quoniam plurimi qui pœnitentiam postulabant non sat evidenter probabant se vere & ex animo dolere, & angi quod Deum offendissent: idcirco conditio quæ sub horum verborum involucris latet, confessio non est, sed actus externi pœnitentiæ, quod veteres exomologesim appellabant. Denique nunquam patres confessionem sacramentalem orationem appellaverunt, neque pœnitentem in confessione perseverare debere reperiemus, sufficit sensel confiteri. Hoc tamen frequenter occurrit, pœnitentes testari debere actibus externis quam acriter commissorum dolore angantur, quod vocatur exomologesis. Hinc Tertullianus scribit, *Daniel jejunus in sacco & cinere exomologesim Deo agebat*. Similiter D. Cyprianus: *Aquarias aperuit os suum, & exomologesim faciebat Deo suo: Daniel exomologesim faciens dolenter, ac dicens: Domine Deus magnus peccavimus, facinus admisimus, impii fumus, transgressi fumus, ac deseruimus præcepta tua* Eadem ratione patres orationem exomologeseos appellant, quando pœnitens in limine ecclesiæ prostratus suspiriis, & gemitibus fatebatur sese peccatorum omnium miserrimum, nec pœnam deprecari. Omnis enim actus externus, sive verba, sive jejunium, sive lacrymæ, sive quid tandem quo testamur nos Deum offendisse, appellatur exomologesis. Finem faciam, ubi monuero lectorem in hoc canone hoc verbum, *Pœnitentia* repeti: Primo enim ponitur pro morsu interiori, quo quis dolet Deum offendisse; deinde pro afflictatione quæ ab ecclesia præscribebatur ad satisfactionem.

---

a EPISTOLA

DE PRIMITIVA ECCLESIA, ET munificentia Constantini magni imperatoris erga eamdem, *b* Melchiadi falso adscripta.

NEmo, qui divinas scripturas legit, ignorat, quod in principio nascentis ecclesiæ discipuli in unum congregati sunt cum multitudine credentium, in quibus erat cor unum & anima una, quique vendentes prædia & possessiones suas, afferebant (*a*) pretia, & dividebatur singulis, prout cuique opus erat. Futuram namque ecclesiam in gentibus apostoli prævidebant, maximeque quia dominus prædixerat: *Euntes in mundum universum, prædicate evangelium*. Vel quia (*b*) expellendos se noverant a Ju-

Actuum Actuum

Matth.

(*a*) in *Luc* deest *pretia* (*b*) *Luc.* expellendi erant.

a Judæa [a], & in gentibus dispergendos, ecclesiamque congregandam ex rudi populo; idcirco prædia in Judæa minime sunt adepti, sed pretia tantummodo ad fovendos egentes. At vero cum inter turbines & adversa mundi succresceret ecclesia, (*a*) eousque pervenit, ut non solum gentes, sed etiam [b] Romani principes, qui pene totius orbis monarchiam tenebant, ad fidem Christi & baptismi sacramenta concurrerent. E quibus vir religiosissimus Constantinus, primus fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedit per universum orbem sub suo degentes imperio, non solum fieri Christianos, sed etiam fabricare ecclesias, & prædia tribuere [c] posse constituit. Denique idem præfatus princeps donaria immensa contulit, & fabricam templi primæ sedis beati Petri principis apostolorum instituit: adeo ut sedem imperialem, quam Romani principes possederant, relinqueret, & beato Petro, suisque * præsulibus profuturam concederet. Idem vero præsidens (*b*) in sancta synodo, quæ apud [d] Nicæam congregata erat, cum querelam quorumdam conspiceret coram se delatam, ait [e]: Vos a nemine dijudicari potestis, quia solius Dei judicio reservamini. Dii etenim vocati estis, idcirco non potestis ab hominibus judicari. Ab illo etenim tempore, & deinceps, viri religiosissimi non solum possessiones & prædia quæ possederant, sed etiam semetipsos domino consecrarunt, ædificantes basilicas in suis fundis in honorem sanctorum martyrum per civitates, ac monasteria innumera, in quibus cœtus domino servientium conveniret. Denique reges & præsides ac magistratus, non solum hanc licentiam tribuere, sed etiam ipsi propria largiti sunt per universa regna terrarum, unde alerentur egentes, qui nihil in mundo possidebant, ecclesiæque (*c*) Dei fabricarentur atque restaurarentur, Deoque & ecclesiæ ejus rite famulantibus, servisque illius supplementa (*d*) (ut absque necessitate essent) tribuerentur: ut hæc accipientes, possent (secundum monita apostoli) orationes, postulationes, obsecrationes, gratiarumque actiones facere pro omnibus hominibus, pro regibus, & qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam habeant. Et hoc bonum & acceptum esse coram Deo, idem magister gentium protestatur, cui solicitudo omnium ecclesiarum incumbit, quique episcopos regere per Spiritum sanctum constituit ecclesiam Dei. Quibus ait: *Pascite qui in vobis est, gregem Dei, providentes non coacte, sed sponte secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie.* (*e*) Quibus & dicebat; *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus.* Quæ autem sint negotia sæcularia, sancti canones manifestant & inhibent, dum perspicue docent, quod [f] quidam qui in clero videntur electi, propter lucra turpia conductores alienarum possessionum fiant, & sæcularia negotia sub cura sua accipiant, * domini quidem ministerium parvi pendentes, per sæcularium vero domos discurrentes, & propter avaritiam, patrimoniorum solicitudinem sumentes. Decrevit namque supradicta [g] sancta synodus, nullum deinceps clericum aut possessiones conducere, aut negotiis sæcularibus se miscere, nisi propter curam pupillorum & orphanorum ac viduarum, aut si forte episcopus civitatis ecclesiasticarum rerum solicitudinem habere præcipiat. Ubi liquido patet, quia alia sunt negotia sæcularia, alia ecclesiastica. Nonne Moyses in sæculo erat, cum crebro tabernaculum intraret [a] & exiret? qui intus contemplatione raptus, foris infirmantium negotiis urgebatur: intus Dei arcana considerans, foris onera carnalium portabat. Cujus typum sacerdotes in ecclesia agere debent, ut dum foras exeunt ad exercenda negotia pro necessitatibus subditorum, intus ad se redeant per contemplationem mandatorum: sicut Paulus, qui cœlestibus secretis inseritur, & tamen per condescensionis viscera, carnalium cubile perscrutatur. Sic & Jacob ascendentes & descendentes angelos vidit, quia videlicet rectores ecclesiæ non solum Deum contemplando (*f*) superna appettint, sed deorsum quoque ad membra illius miserando (*g*) condescendunt. (*h*) Et domini sacerdotes horum facta imitantur, & se custodiunt, & subditorum onera portant, & videntur tales esse, quales idem egregius (*i*) prædicator præcepit: *ut qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: & qui gaudent, tarquam non gaudentes: & qui emunt, tanquam non possidentes.*

Melchiadi tribuere me litus est. *Exod.* 33

a S Gregor ep. 24. lib 1. & Past lib. 2 cap. 5.

2. *Cor.* 12. 1. *Cor.* 7. *Genes.* 28.

1. *Cor.*

Notæ Severini Bivii.

a Epistola.) Quæ hac epistola de Constantini donatione Melchiadi & Silvestro collata scribuntur, vera esse, non hinc tantum, sed etiam auctoritate Optati Milevitani probatissimi scriptoris firmissime confirmantur. Hic enim, lib. 1. contra Parm. scribit, Constantino & Licinio 3. coss. anno nimirum Christi 313. Romæ in causa Cæciliani & Donatistarum synodum novemdecim episcoporum in Laterano in domo Faustæ, quæ Romani pontificis sedes erat, celebratam fuisse. Eam donum Melchiadi ab imperatore donatam esse, ille quidem non expresse scribit: sed cum nulla ratio appareat, ob quam necessum fuerit, ut conventus 19. dumtaxat episcoporum extra domum Melchiadis ampliora ædium spatia requireret, illam in qua synodus prædicta congregata fuit, donum Lateranensem sive Faustæ (sic dictam, quod quæ ante palatii Laterani hominis prædivitis fuerat, fisci inscriptione sub Nerone publicatam, Fausta Maximiani filia Romæ agens eam inhabitarit) Melchiadi Romano pontifici ab imperatore donatam esse, nemo prudens amplius dubitare potest: maxime cum prædictarum ædium hucusque per 13. sæcula continuata possessio nihil aliud indicet, aut præsumi concedat. Cum igitur hinc evidenter probatum sit, augustissimas Lateranenses ædes Melchiadi ejusque successoribus Romanis pontificibus ad inhabitandum ab imperatore concessas esse, certissimo indicio colligere licet, eumdem Christianæ religionis antistitem munificentia imperatoris, instar gentilitiæ superstitionis pontificis maximi publicas domos inhabitantis, in imperatorias ædes translatum, pari honore & gloria, quam haberent diversorum collegiorum antistites, a se donatum ac condecoratum voluisse. Quando autem id contigerit, infra in notis ad edictum Constantini dicemus.

Palatium Lateranense Melchiadi vere donatum fuit

Cur Lateranense appellatum fuerit.

b Melchiadi falso adscripta.) Hanc epistolam Melchiadi adscriptam fuisse patet canon. futurum 12. quæst. 1. Item can. decrevit, distinct 88. qui Melchiadis nomen præ se ferentes, ea quæ hic scribuntur, magna ex parte habent: & ex eo quod communiter hactenus post decreta Melchiadis papæ in conciliorum editionibus anterioribus subjuncta fuerit. Falso autem titulo ac nomine Melchiadis prænotatam fuisse, inde constat, quia mentionem faciant Nicæni concilii, quod omnium consensu post obitum Melchiadis papæ, postque baptizatum imperatorem, non sub Melchiade, sed sub Silvestro pontifice, anno Christi 325. qui est Constantini vigesimus, celebratum esse, omnes fere, ut infra patebit, historici consentiunt. Verius igitur fortasse fuerit, ipsum Isidorum compilatorem potius, quam collectorem, auctorem esse hujus epistolæ, quam ex 3. canone concilii Chalcedonensis, & fragmento quodam epistolæ 24. lib. 1. Gregorii papæ, & Nicæni concilii historia compilatam esse constat. Baron. anno 312. num. 80.

Hanc epistolam Melchiadi falso adscriptam esse probatur.

Nicænum concilium quo tempore celebratum fuerit.

Isidorus videtur auctor hujus epistolæ quæ legitur in ejus compilatione post epistolam Melchiadis papæ.

EDI-

(*a*) *Luc.* adeousque (*b*) *Luc.* sanctæ (*c*) in *Luc.* deest *Dei*. (*d*) *Luc.* legit *absque necessitate tribuerentur*. (*e*) *Luc.* cum enim dicat (*f*) *Luc.* deest *superna*. (*g*) *Luc.* descendunt (*h*) *Luc.* & dum (*i*) *Luc.* deest prædicator.

a In cod. MS. Justelli sic: Incipit exemplar constituti domni Const. imp. Græcis Θέσπισμα Κωνσταντίνου dicitur.

b Maximus. ita & in Luc.

* Romæ.

Galat. 5. 1. Tim. 1.

[a] EDICTUM a DOMINI CONSTANTINI IMPERATORIS. [1]

*In nomine sanctæ & individuæ trinitatis, Patris scilicet, & Filii, & Spiritus sancti: imperator Cæsar Flavius Constantinus, in Christo Jesu, uno ex eadem trinitate sancta, salvatore domino Deo nostro, fidelis, mansuetus, [b] beneficus, Alemanicus, Gothicus, Sarmaticus, Germanicus, Britannicus, Hunnicus, pius, felix, victor ac triumphator, semper Augustus, sanctissimo ac beatissimo patri patrum Silvestro urbis * Romanæ episcopo & papæ, atque omnibus ejus successoribus, qui in* B *sede beati Petri usque in finem sæculi sessuri sunt, pontificibus, nec non & omnibus reverendissimis & Deo amabilibus catholicis episcopis, eidem sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ per hanc nostram imperialem constitutionem subjectis in universo orbe terrarum, nunc & in posterum cunctis retro temporibus constitutis, gratia, pax, caritas, gaudium, longanimitas, misericordia a Deo patre omnipotente, & Jesu Christo filio ejus, & Spiritu sancto, cum omnibus vobis.*

c Absunt hæc a quibusdam codicibus, nec ea habent Leo IX. papa ep. ad Leonem Acridanum capp. 12. 13. & 14. Ivo p. 5. decreti cap. 49. Gratianus dist. 96. sub titulo Paleæ, Balsamon, aliique. Verum integra extant in collectione Isidori Mercatoris quæ circa annum Christi 800. aut circ. prodiisse fertur, edideruntque Merlinus, Crabbus, Surius, Nicolinus, Binius, aliique.

* propagare

d instruxit

* unicum, ita Luc

Genes. 1.

EA [c] quæ salvator & redemptor noster dominus Jesus Christus, altissimi patris filius, per suos sanctos apostolos Petrum & Paulum, interveniente patre nostro Silvestro summo pontifice & universali papa, mirabiliter dignatus est operari, liquida enarratione per hujus nostræ imperialis institutionis paginam, ad cognitionem omnium populorum in universo orbe terrarum (*a*) studuit * propalare nostra mansuetissima serenitas. Primum quidem nostram fidem, quam a prælibato beatissimo patre & oratore nostro Silvestro universali pontifice docti sumus, intima cordis confessione ad instruendas omnium vestrum mentes proferentes, & ita demum Dei misericordiam super nos diffusam annunciantes, nosse vos volumus, sicut per anteriorem nostram sacram pragmaticam jussionem significavimus, nos a culturis idolorum, simulacris mutis & surdis, manufactis, diabolicis compositio- D nibus, atque ab omnibus satanæ pompis recessisse, & ad integram Christianorum fidem, quæ est vera lux & vita perpetua, pervenisse; credentes, juxta id quod nos idem almificus & summus pater & doctor noster Silvester pontifex [d] instruit, in Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & invisibilium: & in Jesum Christum, filium ejus* unigenitum, dominum nostrum, per quem creata sunt omnia: & in Spiritum sanctum, dominum & vivificatorem universæ creaturæ. (*b*) Hos, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, confitemur ita, ut in trinitate perfecta & plenitudo sit divinitatis, & unitas potestatis. Pater Deus, Filius Deus, & Spiritus sanctus Deus, E & tres unum sunt in Jesu Christo. Tres itaque formæ, sed una potestas. Nam sapiens retro semper Deus edidit ex se, per quod semper erant gignenda sæcula, verbum. Et quando eodem solo suæ sapientiæ verbo universam ex nihilo formavit creaturam, cum eo erat, cuncta suo arcano componens (*c*) mysterio. Igitur per-

A fectis cœlorum virtutibus, & universæ terræ materiis, pio sapientiæ suæ nutu, ad imaginem & similitudinem suam, primum de limo terræ fingens hominem, hunc in paradiso posuit voluptatis. * Quem antiquus serpens & hostis invidens diabolus, per amarissimum ligni vetiti gustum exulem ab eisdem fecit gaudiis: eoque expulso, non [a] desivit sua venenosa multis modis protelare jacula, ut a via veritatis humanum abstrahens genus, idolorum culturæ, videlicet creaturæ, & non creatori deservire suadeat: quatenus per hoc eos, quos suis valuerit irretire insidiis, secum æterno efficiat concremandos supplicio. Sed Deus noster misertus (*d*) [b] plasmatis sui, dirigens sanctos suos prophetas, [c] per hos lumen futuræ vitæ, adventum videlicet filii sui, domini Dei & salvatoris nostri Jesu Christi, annuncians, misit eumdem unigenitum filium suum & sapientiæ verbum. Qui descendens de cœlis propter nostram salutem, natus de Spiritu sancto ex Maria virgine, verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Non amisit quod fuerat, sed cœpit esse quod non erat. Deum perfectum, & hominem perfectum; ut Deus mirabilia perficiens, & ut homo humanas passiones sustinens: ita verbum hominem, & verbum Deum, prædicante patre nostro Silvestro summo pontefice, intelligimus, ut verum Deum, verum hominem fuisse, nullo modo ambigamus. Electisque duodecim apo- C stolis, miraculis coram eis & innumerabilis populi multitudine coruscavit. Confitemur eumdem dominum Jesum Christum adimplesse legem & prophetas, passum, crucifixum secundum scripturas, tertia die a mortuis resurrexisse, assumptum in cœlos, atque sedentem ad dexteram patris, inde venturum judicare vivos & mortuos, cujus imperii non erit finis. Hæc est enim fides nostra (*e*) catholica orthodoxa, a beatissimo patre nostro Silvestro summo pontifice nobis prolata. (*f*) Exhortamur idcirco omnem populum, & diversas gentium nationes, hanc fidem tenere, colere & prædicare, & in sanctæ trinitatis nomine baptismi gratiam consequi, & dominum nostrum Jesum Christum salvatorem nostrum, qui cum Patre & Spiritu sancto per infinita sæcula vivit & regnat, quem Silvester beatissimus pater noster universalis prædicat pontifex, corde devoto adorare. Ipse enim [d] dominus noster, misertus mihi peccatori, misit sanctos suos apostolos [e] ad visitandum nos, & lumen sui splendoris infulsit nobis, ut abstractum a tenebris, ad veram lucem & agnitionem veritatis me (*g*) venisse gratularemini. Nam dum valida squaloris [f] lepra totam mei corporis invasisset carnem, & multorum medicorum convenientium cura adhiberetur, nec (*h*) ullius quidem cura promeruissemus salutem, ad hoc [g] venerunt sacerdotes Capitolii, dicentes mihi debere fieri fontem in Capi- E tolio, & compleri hunc innocentium sanguine & (*i*) eo [h] calente * loto me, posse mundari. Et secundum eorum dicta, aggregatis plurimis innocentibus infantibus, dum vellent sacrilegi paganorum sacerdotes eos mactare, & ex eorum sanguine fontem * repleri, cernens serenitas nostra lacrymas matrum eorum, illico exhorrui facinus: [i] miseratusque eas, proprios illis

1 Suppositițium esse hoc Edictum fere convenit inter Eruditos. Vide Pagium ad ann. Chr. 324. num. 16.
(*a*) *Luc.* instituit propagare. (*b*) *Luc.* Nos, (*c*) *Luc.* mysteria. (*d*) *Luc.* plasmæ (*e*) in *Luc.* deest catholica (*f*) *Luc.* Exhortantes. (*g*) *Luc.* pervenire gratulamini. (*h*) *Luc.* nec unius quidem promeruit ad salutem, ad hæc &c. (*i*) *Luc.* & calente in eo loco me

lis reſtitui præcepimus filios ſuos, datiſque vehiculis & donis conceſſis, gaudentes ad propria relaxavimus. Eadem igitur tranſacta die, nocturno nobis facto ſilentio, dum ſomni tempus adveniſſet, adſunt apoſtoli SS. Petrus & Paulus, dicentes mihi: quoniam flagitiis poſuiſti terminum, & effuſionem ſanguinis innocentis borruiſti, miſſi ſumus a Chriſto domino Deo noſtro, dare tibi ſanitatis recuperandæ conſilium. Audi ergo monita noſtra, & fac quodcumque indicamus tibi. Silveſter epiſcopus hujus civitatis ad montem (*a*) Soracte perſecutiones tuas fugiens, in cavernis petrarum cum ſuis clericis latebram fovet. Hunc ad te cum adduxeris, ipſe tibi piſcinam pietatis oſtendet, in qua dum tertio te merſerit, omnis te valetudo iſta deſeret lepræ. Quod dum factum fuerit, hanc viciſſitudinem tuo ſalvatori compenſa, ut omnes juſſu tuo per totum orbem reſtaurentur eccleſiæ. Te autem ipſum in hac parte purifica, ut relicta omni ſuperſtitione idolorum, Deum vivum & verum, qui ſolus eſt verus, adores & excolas, ut ad ejus voluntatem attingas. Exurgens igitur a ſomno, protinus juxta id quod a ſanctis apoſtolis admonitus ſum, peregi. advocatoque eodem præcipuo & magnifico patre & illuminatore noſtro Silveſtro univerſali papa, omnia a ſanctis apoſtolis mihi præcepta dixi verba: percontatique ſumus ab eo, qui iſti eſſent *c* Petrus & Paulus. Ille vero, non eos deos vere dici, ſed apoſtolos ſalvatoris noſtri Domini Dei Jeſu Chriſti, reſpondit. Et rurſum interrogare cœpimus eumdem beatiſſimum papam, utrum iſtorum apoſtolorum imagines expreſſas haberet, ut ex pictura diſceremus hos eſſe, quos revelatio docuerat. Tunc idem *d* venerabilis pater imagines eorumdem apoſtolorum per diaconum ſuum exhiberi præcepit: quas dum aſpicerem, & eorum quos in ſomno videram, figuratos in ipſis imaginibus cognoviſſem vultus, ingenti clamore coram omnibus (*b*) ſatrapis meis confeſſus ſum eos eſſe, quos in ſomno videram. Ad hæc beatiſſimus idem Silveſter pater noſter, urbis Romæ epiſcopus, indixit nobis pœnitentiæ tempus intra palatium noſtrum Lateranenſe, in uno cilicio, ut de omnibus quæ a nobis impie peracta, atque injuſte diſpoſita fuerant, vigiliis, jejuniis, atque lacrymis & orationibus, apud dominum Deum noſtrum Jeſum Chriſtum ſalvatorem (*c*) veniam impetraremus. Deinde per manus impoſitionem clericorum, uſque ad ipſum præſulem veni. Ibique renuncians ſatanæ, pompis & operibus ejus, vel univerſis idolis manufactis, credere me in Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, viſibilium omnium & inviſibilium, & in Jeſum Chriſtum filium ejus unicum dominum noſtrum, qui (*d*) conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine, ſpontanea voluntate coram omni populo profeſſus ſum. Benedictoque *e* fonte, illic me trina merſione [a] unda ſalutis purificavit. Poſitoque me in [b] fontis [c] gremio, manum de cœlo me contingentem propriis oculis vidi. De qua mundus exurgens, ab omni me lepræ ſqualore mundatum [d] agnoſcite: levatoque me de venerabili fonte, induto veſtibus candidis, ſeptiformis gratiæ ſancti Spiritus (*e*) conſignationem adhibuit beati chriſmatis unctione, & vexillum ſanctæ crucis in mea fronte linivit, dicens: Signet te Deus ſigillo fidei ſuæ, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, in conſignatione fidei. Cunctuſque clerus reſpondit, amen. Et adjecit præſul, Pax tibi. Prima itaque die poſt perceptum ſacri baptiſmatis myſterium, & poſt curationem corporis mei a lepræ ſqualore, agnovi non eſſe alium Deum, niſi Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, quem beatus Silveſter papa prædicat, trinitatem in unitate, & unitatem in trinitate. Nam omnes dii gentium, quos uſque hactenus colui, dæmonia, opera hominum manufacta comprobantur. Etenim quantam poteſtatem idem ſalvator noſter ſuo apoſtolo B. Petro contulerit in cœlo ac terra, luciditſime nobis idem venerabilis pater edixit, dum fidelem eum in ſua interrogatione inveniens, ait: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam* (*f*) Advertite potentes, & aure cordis intendite, quid bonus magiſter & dominus ſuo diſcipulo adjunxit, inquiens (*g*) *Quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis*. (*h*) Mirum eſt hoc valde & glorioſum, in terra ligare & ſolvere, & in cœlo ligatum & ſolutum eſſe. Et dum hæc, prædicante beato Silveſtro, agnoſcerem, & beneficiis ipſius Petri (*i*) integerrime ſanitati me comperi reſtitutum.

Pſal. 113.

Matth. 16.

Ibidem.

Diſt. 96. Conſtantinus imperator quarta dit. &c.

Δέον * ἐκείναμεν μετὰ πάντων τῆς σαξαπῶν ἡμῶν, καὶ πάσης τῆς συγκλήτου, καὶ τῆς ἀρχόντων, καὶ μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ρωμαϊκῆς δόξης, ἵνα ὡς ὁ ἅγιος Πέτρος ἐν προσώπου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν εἰς τὴν γῆν, οὕτως καὶ οἱ ἐπίσκοποι οἱ διάδοχοι τοῦ κορυφαίου τῆς ἀποστόλων, ἀρχικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν γῆν ἔχωσι, πλέον παρ' ὃ ἔχει ἡ βασιλεία τῆς δόξης ἡμῶν, καὶ τοῦτο, παρεχωρήθη ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν. καὶ θέλομεν ἡμεῖς αὐτὸν τὸν κορυφαῖον τῆς ἀποστόλων, καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἐν προσώπου αὐτοῦ πρώτους πρὸς τὸν Θεὸν πατέρας εἶναι καὶ δεφένσορας. καὶ ὥσπερ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἡμῶν εἰς τὴν γῆν σέβεται καὶ τιμᾶται, οὕτω θεσπίζομεν σέβεσθαι καὶ τιμᾶσθαι τὴν ἁγίαν τῆς Ρωμαίων ἐκκλησίαν, καὶ πλέον παρὰ τὴν βασιλείαν ἡμῶν, καὶ τὸν γήϊνον θρόνον, τὴν ἁγίαν καθέδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου δοξάζεσθαι καὶ ὑψοῦσθαι. διδόντες αὐτῇ δυνάμιν καὶ δόξης ἀξίωμα, καὶ διακέλευοντες θεσπίζομεν, ἵνα ἔχῃ ἐξουσίαν ἀρχικὴν, καὶ εἶναι ταύτῃ κεφαλὴ τῆς τεσσάρων θρόνων, ἤτοι τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἀντιοχείας, τῆς Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἁπλῶς εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας ἁπάσης τῆς οἰκουμένης. καὶ ὁ ἐπίσκοπος ὁ μέλλων εἶναι εἰς τὴν ἁγίαν τῆς Ρωμαίων ἐκκλησίαν, ὀφείλει εἶναι εὐδόξος καὶ ὑψηλότερος παρὰ πάντας τοὺς ἱερεῖς τοῦ κόσμου. καὶ ἔτι ἐστὶ πρὸς θεραπείαν τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς διόρθοσιν καὶ στερέωσιν τῆς πίστεως τῆς Χριστιανῶν, ἵνα κρίνηται παρ' αὐτοῦ. δίκαιον γάρ ἐστιν, ἵνα ἐκεῖσε ὁ ἅγιος νόμος ἔχῃ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀρχὴν, ὅπου ὁ ἅγιος νομοθέτης, ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸν μακάριον ἀπόστολον Πέτρον ἐκέλευσε κρατεῖν τὴν καθέδραν,

καὶ

* Græca iſta fragmenta Theodoro Balſamoni accepta reſorimus in ſcholiis ad caput 1. Tituli 8. Nomocanonis Photiani pag. 919. bibl. juris canonici.

(*a*) *Luc.* Sareptem (*b*) *Luc.* ſatrapibus (*c*) in *Luc.* deeſt *veniam* (*d*) *Luc.* natus (*e*) *Luc.* inſerit *in me* (*f*) *Luc.* ad veritatem (*g*) Luc. inſerit, *& tibi dabo claves regni cælorum quodcumque.* (*h*) *Luc.* inſerit *& quodcumque ſolveris ſuper terram erit ſolutum & in cœlis &c.* (*i*) *Luc.* integre.

καὶ ὅπου τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ ἔπαθε, καὶ μακαρίου θανάτου ποτήριον ἔπιε, καὶ ἐγένετο ἀκόλουθος τοῦ μαΐστωρος καὶ κυρίου αὐτοῦ. καὶ ἐκεῖ τὰ ἔθνη ἵνα κλίνωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, διὰ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ὁ διδάσκαλος αὐτῶν ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, διὰ τὸν Χριστὸν ἐκτείνας τὸν τράχηλον, στέφανον τοῦ μαρτυρίου ἐδέξατο. καὶ ἕως τὸ τέλος τοῦ κόσμου, ἵνα ἀναζητῶσι τὸν διδάσκαλον, ὅπου τὰ τῶν ἁγίων λείψανα ἀναπαύονται· καὶ ἐκεῖ ὕπτιοι καὶ εἰς τὴν γῆν ἡπλωμένοι, τοῦ οὐρανίου βασιλέως καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δουλεύωμεν ὀφφίκια, ὅπου ἐδουλεύσαμεν τῷ ὑπερηφάνῳ ἐκείνῳ βασιλεῖ.

[a] Utile *f* judicavimus, una cum omnibus nostris satrapis, & universo senatu, optimatibusque meis, etiam & cuncto populo Romanæ gloriæ imperio subjacenti, ut sicut in terris sanctus Petrus vicarius filii Dei esse videtur constitutus, etiam & pontifices, qui [b] successores sunt ipsius principis apostolorum, principatus potestatem, amplius quam terrena imperialis nostræ serenitatis mansuetudo habere videtur, concessam a nobis nostroque [c] imperio obtineant, eligentes nobis ipsum principem apostolorum, & ejus successores, firmos apud Deum esse patronos. Et sicut nostram [d] terrenam imperialem potentiam, sic ejus sacrosanctam Romanam ecclesiam decrevimus veneranter honorari, & amplius quam nostrum imperium & terrenum thronum, sedem sacratissimam beati Petri gloriose exaltari, tribuentes ei potestatem & gloriæ dignitatem atque vigorem & honorificentiam imperialem: atque decernentes *g* sancimus, ut principatum teneat tam super quatuor præcipuas sedes, Antiochenam, Alexandrinam, Hierosolymitanam, & [e] Constantinopolitanam quamque etiam super omnes in universo orbe terrarum Dei ecclesias. Et pontifex, qui pro tempore ipsius sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ extiterit, celsior & princeps cunctis sacerdotibus totius mundi existat, & ejus judicio, quæque ad cultum Dei, vel fidei Christianorum stabilitatem procuranda fuerint, disponantur. Justum quippe est, ut ibi lex sancta caput teneat principatus, ubi sanctarum legum institutor, salvator noster, beatum Petrum apostolatus obtinere præcepit cathedram: ubi & crucis patibulum sustinens, beatæ mortis sumpsit poculum, suique magistri & domini imitator apparuit. Et ibi gentes pro Christi nominis confessione colla flectant, ubi eorum doctor beatus Paulus apostolus pro Christo, extenso collo, martyrio coronatus est. Illic usque in finem quærant doctorem, ubi sanctum doctoris quiescit corpus: & ibi proni ac humiliati, cœlestis regis Dei salvatoris nostri Jesu Christi famulentur officio, ubi [f] superbi terreni regis serviebant imperio.

a *Quidam codices post titulum sic incipiunt:* Postquam docente B. Silvestro trina memersione verbi salutis purificatum, & ab omni lepræ squalore mundatam beneficiis BB. Petri, & Pauli apostolorum cognovi; utile &c.
b qui ipsius p. a. gerunt vices
c Augustam conjugem minus recte vertit Henr. Agylæus, ut dicemus in notis cum aliis ejusdem generis
d nostra est t. i. potentia,
e in c. MS. Justelli hęc pręponitur præcedenti & tertio loco numeratur secus atque apud Justinianum Novella 131. in principio & in concilio Chalcedonensi can. 28. & alibi ubi post Romanam cæteris præmittitur.
f superbo.

Interea nosse volumus omnem populum universarum gentium ac nationum per totum orbem terrarum, construxisse *h* nos intra palatium nostrum Lateranense eidem salvatori nostro domino Deo Jesu Christo ecclesiam a fundamentis cum baptisterio, & duodecim nos sciatis de ejus fundamentis, secundum numerum duodecim apostolorum, cophinos terræ onustatos propriis asportasse humeris: quam sacrosanctam ecclesiam, caput & verticem omnium ecclesiarum in universo orbe terrarum dici, coli, venerari, ac prædicari sancimus, sicut per alia nostra imperialia decreta constituimus. Construximus quoque ecclesias beatorum Petri & Pauli * primorum apostolorum, quas auro & argento locupletavimus, ubi & sacratissima eorum corpora cum magno honore recondentes, thecas ipsorum ex [a] electro (cui nulla fortitudo prævalet elementorum) construximus, & crucem ex auro purissimo, & gemmis pretiosissimis, per singulas eorum thecas posuimus, & clavis aureis confiximus. Quibus ecclesiis pro concinnatione luminariorum, possessionum prædia contulimus, & rebus diversis eas [b] ditavimus, & per nostram imperialem jussionem sacram, tam in oriente, quam in occidente, vel etiam septemtrionali & meridiana plaga, videlicet in Judæa, Græcia, Asia, Thracia, Africa & Italia, vel diversis insulis, nostra largitate eis libertatem concessimus, ea prorsus ratione, ut per manus beatissimi patris nostri Silvestri pontificis successorumque ejus omnia disponantur. Gaudeat ergo una nobiscum omnis populus, & gentium nationes in universo orbe terrarum; & exhortantes, monemus omnes, ut Deo nostro & salvatori Jesu Christo immensas una nobiscum referant gratias; quoniam ipse Deus in cœlis desuper, & in terra deorsum, nos per suos sanctos apostolos visitans, sanctum baptismatis sacramentum percipere & corporis sanitatem, dignos effecit.

* princ…
a … appella… in ch… quinq… des cr… Dist. … Constan… imp. 4…
b deco…mus

* Παραδιδόαμεν οὖν αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, τοῖς μακαρίοις κυρίοις μου, τῷ Πέτρῳ καὶ Παύλῳ, καὶ μετ᾽ αὐτοὺς τῷ μακαρίῳ Σιλβέστρῳ τῷ Πατρὶ ἡμῶν, τῷ μεγάλῳ ἐπισκόπῳ, καὶ καθολικῷ πάπᾳ τῆς πόλεως Ῥώμης, καὶ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ, οἵτινες ἕως τοῦ τέλους τοῦ κόσμου μέλλουσι προκαθεῖσθαι εἰς τὸν θρόνον τοῦ μακαρίου Πέτρου ἀπὸ τῆς σήμερον, τὸ ἡμέτερον βασιλικὸν παλάτιον τὸ Λατερανέσιον, τὸ ὑπερβαῖνον καὶ ὑπερνικοῦν τὰ τοῦ ὅλου κόσμου παλάτια· ἐπέκεινα δὲ καὶ τὸ διάδημα ἤτοι τὸν στέφανον τῆς κεφαλῆς ἡμῶν· ἅμα καὶ τὸν λῶρον, καὶ τὸ ὠμοφόριον, ὅπερ κυκλοῖ τὸν βασιλικὸν τράχηλον· ἅμα δὲ καὶ τὴν πορφυρᾶν χλαμύδα, καὶ χιτῶνα κόκκινον, καὶ πάντα τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν βασιλικῶν ἀλόγων· ὁμοίως καὶ τὰ βασιλικὰ σκῆπτρα, καὶ πάντα τὰ σίγνα καὶ τὰ * βάντα, καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήματα τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος, καὶ τὴν δόξαν τῆς ἡμῶν ἐξουσίας. ἄνδρας τε δὲ σεβεστάτους κληρικοὺς πολλῶν τάξεων τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ δουλεύοντας, θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι, καὶ ἔχειν ἐκείνην τὴν ὑψηλότητα καὶ μεγαλωσύνην, ἣν κεκόσμηται ἡ μεγάλη σύγκλητος ἡμῶν, ἤτοι οἱ πατρίκιοι, καὶ οἱ κονσοῦλοι, ἤτοι οἱ ὕπατοι, καὶ τὰ λοιπὰ ἀξιώματα. καὶ ἡ βασιλικὴ στρατιὰ κεκόσμηται, οὕτω θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι, καὶ τὸν κλῆρον τῆς ἁγίας Ῥώμης ἐκκλησίας, καὶ οἷον τρόπον ἡ βασιλικὴ δύναμις διὰ πολλῶν ὀφφικίων κεκόσμηται, ἤτοι κουβουκουλαρίων, πορταρίων ἐξκουβίτων, οὕτως καὶ τὴν ἁγίαν τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν κοσμεῖσθαι θέλομεν. καὶ ἵνα κατὰ πλάτος τὸ ἐπισκοπικὸν, φῶς ὑπερλάμπῃ, θεσπίζομεν καὶ τοῦτο, ἵνα οἱ κληρικοὶ τῆς ἁγίας Ῥωμαίων ἐκκλησίας καβαλλικεύωσιν ἄλογα, κεκοσμημένα διὰ ὀθονίων λευκῶν. καὶ ὡς ἡ ἡμετέρα σύγκλητος φέρει ὑποδήματα, ἤτοι σανδάλια λευκὰ διὰ ὀθονίων, οὕτως καὶ τὰ οὐράνια, ὡς καὶ τὰ γήϊνα, πρὸς αἶνε-

* Ex … Balsam… loco cit…
* βάνδα

αἴνεσιν τῦ Θεῦ. Τ'πέκεινα δὲ πάντων, διδόαμεν ἄδειαν, καὶ παραχωρῶμεν αὐτῷ τῷ ἁγιωτάτῳ πατρὶ ἡμῶν τῷ Σιλβέστρῳ ἐπισκόπῳ καὶ πάπᾳ πόλεως Ρ'ώμης, καὶ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτῦ μακαρίοις ἐπισκόποις εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῦ κυρίου καὶ σωτῆρ☉ ἡμῶν Ι'ησῦ Χριστῦ, εἰς τιμὴν αὐτῶν μεγάλην καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ἵνα ἐάν τις τῆς συγκλήτυ βεληθῇ μὴ ἰδίᾳ θελήματ☉ ἐξαίρεσιν γενέσθαι κληρικὸς, καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἁγίων κληρικῶν σωματίζεσθαι, μήτις τολμᾷ ἀπὸ πάντων ἐμποδίζειν τῦτο. ἐθεσπίσαμεν δὲ πρὸς τῦτοις, ἵνα καὶ ὁ αὐτὸς θεοσεβὴς πατὴρ ἡμῶν Σίλβεστρ☉, μέγας ἐπίσκοπ☉, καὶ πάντες οἱ διάδοχοι αὐτῦ καὶ ἐπίσκοποι, ἵνα φορῶσι τὸ διάδημα, ἤτοι τιάρᾳ σεφανίῳ, ὃ παρεδώκαμεν αὐτῷ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, ἐκ χρυσίου καθαροῦ καὶ μαργαριτικῶν ἀτιμήτων. καὶ ἵνα αὐτοὶ χρήσωνται εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, εἰς τιμὴν τῦ ἁγίου κορυφαίου καὶ ἀποστόλου. αὐτὸς δὲ ὁ μακαριώτατ☉ πάπας Σίλβεστρ☉ ὑπὲρ τιάρᾳ σεφανίῳ, ἤτοι τὴν παπαλήθραν, ὃ εἶχε πρὸς δόξαν τῦ ἁγίου Πέτρου, ἐκ θελήσεως ἐκ χρυσίου, καὶ μαργαριτικῶν. ἡμεῖς δὲ, διότι ἐκ θελήσεως ὁ ἅγι☉ Σίλβεστρ☉ ἐκ χρυσίου σεφανίῳ, τὸν ὑπέρλαμπρον λῶρον, σημαίνοντα τιάρᾳ ἁγίαν ἀνάστασιν, τῇ ἁγίᾳ κεφαλῇ αὐτῦ ἰδίαις χερσὶν ἐπεθήκαμεν. καὶ κρατοῦντες τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου αὐτῦ διὰ τιμὴν προσκυνήσεως καὶ τὸν φόβον τῦ ἁγίου Πέτρου, στράτορος ὀφφίκιον ἐποιήσαμεν, θεσπίζοντες, ἵνα πάντες οἱ διάδοχοι αὐτῦ τῷ λώρῳ χρήσωνται εἰς τὰς προελεύσεις, πρὸς μίμησιν τῆς βασιλείας. Διὰ τῦτο δὲ, ἵνα μὴ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς καταφρονῆται, ἀλλὰ πλέον παρὰ τὴν βασιλείαν ἡμῶν τιμῆς γενίλιν, καὶ κράτους δόξῃ κοσμῆται. ἰδοὺ τὸ παλάτιον ἡμῶν, ὡς προείπομεν, καὶ τιάρᾳ Ρ'ωμαίων πόλιν, καὶ πάσης τῆς Ι'ταλίας ἢ δυσμῶν χωρῶν ἐπαρχίας, τόπους, καὶ κάστρα τῷ προγεγραμμένῳ μακαριωτάτῳ ἐπισκόπῳ, καὶ πάπᾳ ἡμῶν, Σιλβέστρῳ, καθολικῷ πάπᾳ, παραδιδόαμεν, καὶ ἀφήκαμεν αὐτῷ, καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτῦ ἐξουσίαν καὶ δωρούμεθα κρατεῖν βασιλικῶν τὸ προσάγματ☉, διὰ ταύτης τιάρᾳ θείαν κέλευσιν, καὶ πραγματικὸν σύστημα, ἐθεσπίζομεν διαμένειν καὶ * τοῖς ἀνδράσι τῆς ἁγίας τῆς Ρ'ωμαίων ἐκκλησίας εἰς τὸν αἰῶνα παρεχωρήσαμεν. διὰ τῦτο δὲ χρήσιμον ἐνοήσαμεν τιάρᾳ βασιλείαν ἡμῶν, καὶ τὸ κράτος τῆς βασιλείας, εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας μεταφέρειν, καὶ ἐν τῇ Βυζαντίᾳ χώρᾳ, τόπῳ χρησίμῳ τιάρᾳ πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἡμῶν ἱδρυθῆναι, καὶ τιάρᾳ ἡμῶν βασιλείαν ἐκεῖ συστῆναι. διότι ὅπου ἐστὶν ἀρχικὴ ἱερατεία, καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἀπὸ τῶν ὀπισθεν διδομένη. ἄδικον ἐστὶν, ἵνα ἐκεῖ ὁ γενίτης βασιλεὺς ἔχῃ τιάρᾳ ἐξουσίαν.

A palatiis: deinde diadema, videlicet coronam capitis noſtri, ſimulque [a] phrygium, id eſt, mitram, necnon & ſuperhumeralem, videlicet lorum, quod imperiale circumdare aſſolet collum: verum etiam & chlamydem purpuream atque tunicam coccineam, & omnia imperialia indumenta, ſed & dignitatem imperialium præſidentium equitum; conferentes etiam & imperialia ſceptra, ſimulque & [b] cuncta ſigna, atque banta etiam, & diverſa ornamenta imperialia, & omnem proceſſionem imperialis culminis, & gloriam poteſtatis noſtræ. Viris autem reverendiſſimis clericis in diverſis ordinibus eidem ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ ſervientibus, illud culmen ſingularitate, potentia & præcellentia habere ſancimus, cujus ampliſſimus noſter ſenatus videtur gloria [c] adorari, id eſt, patricios atque [d] conſules effici, necnon & ceteris dignitatibus imperialibus eos promulgamus decorari. Et ſicut imperialis militia ornatur, ita & clerum ſanctæ Romanæ eccleſiæ ornari decernimus. Et quemadmodum imperialis potentia officiis diverſis, cubiculariorum nempe & oſtiariorum, atque omnium [e] excubitorum, ornatur; ita & ſanctam Romanam eccleſiam decorari volumus. Et ut ampliſſime pontificale decus præfulgeat, decernimus & hoc, clericorum ejuſdem ſanctæ Romanæ eccleſiæ [f] manipulis & linteaminibus, id eſt, candidiſſimo colore [g] decorari equos, & ita equitare. Et ſicut noſter ſenatus calceamentis utitur cum udonibus, id eſt, candido linteamine illuſtratis, ſic utantur & clerici; & ſic cœleſtia ſicut terrena ad laudem Dei decorentur. Præ omnibus autem licentiam tribuimus ipſi ſanctiſſimo patri noſtro Silveſtro urbis Romæ epiſcopo & papæ, & omnibus qui poſt eum in ſucceſſum, & perpetuis temporibus advenerint, beatiſſimis pontificibus, pro honore & gloria Chriſti Dei noſtri, in eadem Dei magna catholica & apoſtolica eccleſia, ex noſtro [h] indicto, ut quem placatus proprio conſilio * clericali voluerit, & in numero religioſorum clericorum connumerare, nullum ex omnibus præſumentem ſuperbe agere. Decrevimus itaque & hoc, ut idem venerabilis pater noſter Silveſter ſummus pontifex, & omnes ejus ſucceſſores pontifices, diademate (videlicet corona, quam ex capite noſtro illi conceſſimus) ex auro puriſſimo & gemmis precioſis uti debeant, & in capite ad laudem Dei & pro honore beati Petri geſtare: Ipſe vero beatiſſimus papa, quia ſuper [i] coronam clericatus, quam gerit ad gloriam beati Petri, omnino ipſa ex auro non eſt paſſus uti corona: nos [k] phrygium quoque candidi nitoris, ſplendidam reſurrectionem dominicam deſignans, ejus ſacratiſſimo vertici manibus noſtris impoſuimus, & tenentes frænum equi illius, pro reverentia beati Petri, ſtratoris officium illi exhibuimus; ſtatuentes, eodem phrygio omnes ejus ſucceſſores ſingulariter uti in proceſſionibus ad imitationem imperii noſtri. Unde ut pontificalis apex non vileſcat, ſed amplius etiam quam terreni imperii dignitas, & gloriæ potentia decoretur: ecce tam palatium noſtrum, ut prædictum eſt, quamque urbem Romam & omnes totius Italiæ & occidentalium regionum provincias, loca & civitates, [l] præfato beatiſſimo pontifici noſtro Silveſtro univerſali papæ * concedimus atque relinquimus, & ſucceſſorum ipſius pontificum poteſtati & ditioni, firma imperiali cenſura, per hanc divalem noſtram &

[a] frigium. Nota phrygium ex pennis pavonum factum.
[b] conta atque ſigna, banda etiam &c. *apud Albericum de Roſate* baltheum *leges*.
[c] adornari
[d] *in Gr. verſ.* καὶ οἱ κυβερνῆται ἤτοι οἱ ὕπατοι.
[e] excubiarum
[f] *mappulis forſan legendum eſt*
[g] eorum
[h] ſynclitu
[i] tonſuram clericalem, στεφάνῳ παπαλήθρᾳ.
[k] Phrygium candido nitore ſplendidum, *vel, ut habet MS. Juſtelli*, frigium vero candido ſplendore nitidum, *aliis* aurifrygium.
[l] ſæpefato
* clericale, ita & MSS. codices & qq. editiones.
* contradentes atque relinquentes.

Pro quo concedimus ipſis ſanctis apoſtolis, dominis meis beatiſſimis Petro & Paulo, & per eos etiam beato Silveſtro patri noſtro, ſummo pontifici, & [b] univerſalis urbis Romæ papæ, & omnibus ejus ſucceſſoribus pontificibus, qui uſque in finem mundi in ſede beati Petri erunt ſeſſuri, atque de præſenti contradimus palatium imperii *i* noſtri Lateranenſe, quod omnibus in toto orbe terrarum præfertur atque præcellit

pragmaticum constitutum, decernimus disponendum, atque [a] juri sanctæ Romanæ ecclesiæ concedimus [b] permansurum. Unde congruum prospeximus, nostrum imperium & regni potestatem in orientalibus transferri ac transmutari regionibus, & in [c] Byzantiæ *k* provinciæ optimo loco, nomini nostro civitatem ædificari, & nostrum illic constitui imperium: quoniam ubi principatus sacerdotum & Christianæ religionis caput ab imperatore cœlesti constitutum est, justum non est ut illic imperator terrenus habeat potestatem.

a in jure
b permanendum seu permanenda.
Byzantia provincia

Hæc vero omnia, [d] & per alia divalia decreta statuimus atque confirmavimus, usque in finem mundi illibata & inconcussa * permanere decernimus. Unde coram Deo vivo, qui nos regnare præcepit, & coram terribili ejus judicio obtestamur, per hoc nostrum imperiale constitutum, omnes nostros successores imperatores, vel cunctos optimates, satrapas, etiam amplissimum senatum, & universum populum, in toto orbe terrarum, nunc & in posterum cunctis retro temporibus imperio nostro subjacentem, nulli eorum quoquo modo licere, hæc quæ a nobis imperiali sanctione sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ, vel ejus omnibus pontificibus concessa sunt, refragari aut confringere, vel in quoquam * convellere. Si quis autem (quod non credimus) in hoc temerator, aut contemptor extiterit, æternis condemnationibus subjaceat innodatus, & sanctos Dei principes apostolorum Petrum & Paulum sibi in præsenti & futura vita sentiat contrarios, atque in inferno inferiori concrematus, cum diabolo & omnibus deficiat impiis.

d quæ per hanc nostram imperialem sacram & per alia
* permansura.
* convelli

Τοῦτο δε τὸ ὕφος τῆς βασιλείας ἡμῶν ἰδίαις χερσὶ κατισρώσαντες εἰς τὰ τίμια λείψανα τοῦ ἁγίου ἀποσόλου καὶ κορυφαίου Πέτρου ἐθήκαμεν, καὶ ἐκεῖ ὡμόσαμεν, τῶτι πάντα ἀπαράθραυσα διαφυλάττειν. καὶ τὸς διαδόχους ἡμῶν βασιλεῖς ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ἡμῶν ταῦτα φυλάττειν παραδεδώκαμεν. τῷ πατρὶ ἡμῶν τῷ ἁγίῳ καὶ καθολικῷ ἐπισκόπῳ καὶ πάπᾳ κῃ δι' αὐτὸ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐπισκόποις, τῷ κυρίῳ ἡμῶν καὶ σωτῆρι Ἰησοῦ Χριστῷ προσνέοντος, παραδιδόαμεν ὅλα τὰ προγεγραμμένα καλῶς εἰς τὸν αἰῶνα διαφυλάττεσθαι.

Hujus vero imperialis decreti nostri paginam propriis manibus roborantes, super venerandum corpus beati Petri principis apostolorum posuimus, ibi eidem Dei apostolo spondens, nos cuncta inviolabiliter conservare, & nostris successoribus imperatoribus conservanda in mandatis relinquere, ac beato patri nostro Silvestro summo pontifici & universali papæ, ejusque cunctis successoribus pontificibus, domino Deo & salvatore nostro Jesu Christo annuente, tradimus [e] perenniter atque feliciter possidenda.

e tradidi

Et subscriptio imperialis: Divinitas vos conservet per multos annos sanctissimi ac beatissimi patres. Datum Romæ, sub tertio die Kalendarum Aprilium, domino nostro Flavio Constantino Augusto quater & Gallicano viris clarissimis consulibus.

Notæ Severini Binii.

Donatio Constantini defenditur.

a Edictum.) Ea quæ de dominio & temporali regno Romanæ sedi collato hic enarrantur, verisimilia esse, præter ista quæ supra in notis præcedentis epistolæ diximus, ipsius imperatoris nunquam satis laudata munificentia, in religionem Christianam pietas, superstitionis gentilitiæ justa æmulatio, satis aperte testantur. Quod Francorum Christianissimi principes suis ipsorum diplomatibus, ea a Longobardis ablata, se Romanæ ecclesiæ restituere professi sunt, magnum sane de collatis a Constantino Romanæ ecclesiæ muneribus argumentum est. Nam si jam ante collata illa a Francorum regibus privilegia, dominio rerum Romana ecclesia potiebatur, non aliunde sane, quam jure sibi illud vendicasse potuit: certissimum enim est, nulla vi armoram, aut violenta grassatione id factum esse, cui imperatores orientales, (qui Romanæ ecclesiæ, quam sub tributo redigere tentarunt, non parum infensi erant,) non quidem non reclamarunt, aut contradixerunt, sed potius amplissimis privilegiis ratum habuerunt. Hoc edictum a Græcis perfida donatione, quo juxta illud Virg. 2. Æneid. *Timeo Danaos & dona ferentes*, donare solent acceptum, mutilatum esse, ac dolose depravatum, hæ rationes evidenter demonstrant. Principio enim primatum ecclesiæ Romanæ Constantino imperatori homini laico acceptum refert, quem ab ipso Deo & domino nostro Jesu Christo eidem in Petro collatum esse, ex iis quæ supra in notis ad vitam Petri, & alibi sæpe diximus apertissime constat. Petro enim & Petri successoribus dictum est illud Matth. 16, *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cœlis*, &c. *Hic est*, ait Epiph. in Ancorato, *qui audivit, pasce oves meas, cui concreditum est ovile*, Oves ergo suas non unius civitatis, aut regni, sed totius orbis tetrarum, non unius sæculi, sed eas etiam, quæ usque ad mundi consummationem futuræ erunt, Petro ac Petri successoribus Christus dominus pascendas, & gubernandas ipse tradidit. Itaque non sine dolo & fraude homini attribuitur, quod Deo auctori est attribuendum. Secundo, hoc eodem edicto idem imperator Constantinopolitanæ ecclesiæ patriarchalem dignitatem contulisse narratur. Quod si verum est, quomodo Anatolius Constantinopolitanus episcopus, post Chalcedonense concilium absolutum, hanc dignitatem patriarchalem, Leone, Gelasio, aliisque Romanis pontificibus reclamantibus, sibi vendicasse scribitur? Quomodo Constantinopolitana ecclesia patriarchalis esse potuit hoc tempore, quo nomen Constantinopolis Byzantio nondum impositum fuit? Quare eadem fide Constantinopolitanam, patriarchatus; Romanam, primatus honore ac dignitate ab imperatore donatam esse, credere licet. Vide quæ diximus supra in notis ad epist. 3. Anacleti.

Edictum
Secunda

Hoc edictum de Constantini donatione, ex actis Silvestri papæ, sub Eusebii Cæsareensis nomine falso Græce scriptis, primum " edidit Theodorus Balsamon, non ut rem gratam faceret Romanæ ecclesiæ; sed ut Constantinopolitanum patriarchatum ostenderet antiquissimum. Constat enim duplicia reperiri acta Silvestri; Latina primum, quæ & ad Græcos sunt derivata, ut quæ habentur in plerisque antiquis codicibus, & ex Latinis accepta, quæque a Metaphraste, Zonara, Cedreno, ab Hadriano I. in epist. 1. ad Constantinum & Irenem imperatores, & epist. 3. ad Carolum regem Francorum summatim recitantur. Alia quæ post hæc non ante millesimum Christi annum cognita ab aliquo Græcorum commenta fuerunt, & sub Eusebij nomine ex libro de martyribus prodierunt, & hoc Constantini edicto a Græcis " Græce scripto, a Theodoro Balsamone in commentariis super nomocanone Photii recitato, aucta fuisse noscuntur, in Romanæ ecclesiæ odium & sui utilitatem. In odium, inquam, Romanæ ecclesiæ, ut quæ ipsa possidet, non a Christo (quod sanctissimos Romanos pontifices Gelasium, Nicolaum, aliosque adversus Græcos agentes sæpius protestatos esse infra videbitur) sed a Constantino imperatore ea accepisse diceretur: in sui vero utilitatem, eo quod in hoc edicto affirmatur, jam antiquitus sub Constantino ecclesiam Constantinopolitanam patriarchalem esse; quod a S. Leone, Gelasio, aliisque pontificibus impugnatum fuisse, sub sequentibus pontificibus cognoscemus.

" falsum.

Novatores hæretici magno conatu, studioque inani hoc Constantini edictum e Græco in Latinum translatum impugnantes, sciant se in his potius nostram causam agere, quam contra nos pugnare, qui profitemur eum Irenæo, Cypriano, aliisque sanctis patribus tam Græcis quam Latinis, Romanæ ecclesiæ privilegia non ab hominibus; sed a Christo in Petrum, a Petro in successores esse collata & transfusa.

Dominia rerum temporalium ecclesiæ collatarum, ipsorum impp. donantium diplomatibus in originali extantibus, ipsa probat & quiete possidet. Jura autem eidem Romanæ ecclesiæ concessa S. Leo, Felix, Romanus, Gelasius, Hormisda, Gregorius, aliique successores pontifices, qui a Constantini temporibus claruerunt, non hujus edicti Constantiniani, sed potius divina & evangelica auctoritate contra earumdem impugnatores semper defenderunt. Nemo omnium eorum qui ante annum " millesimum ecclesiæ præfederunt, quorum plures germana acta Silvestri, de quibus supra viderunt, & recitarunt, hujus

jus edicti ullam mentionem feciſſe legitur : ſutpote quod ipſis actis commentitium edictum a Græcis impoſtoribus necdum ſuperadditum fuerit . Inter eos qui acta Sylveſtri hujus commentitii edicti additamento mala arte, mala fide Græcorum corrupta, ex oriente in occidentem translata bona fide acceperunt , eaque tanquam germana ac legitima & ab omni impoſtura & fraude pura defenderunt, primus reperitur fuiſſe Leo papa IX. qui in epiſtola ad Michaelem Conſtantinopolitanum, & Leonem Acridanum epiſcopos anno redemptoris 1054. hujus edicti Conſtantiniani de donatione Silveſtro facta meminit. Ex quo cum eidem multum fidei & auctoritatis acceſſerit, factum eſſe credo, quod poſterorum etiam graviſſimorum & doctiſſimorum plurimi abſque aliqua ſuſpicione fraudis & impoſturæ, idem bona fide legerint & receperint. Tempore Benedicti papæ XII. anno nimirum Chriſti 1339. ſub nomine Othon. III. imp. diploma quodam apud Baron. tom. 12. integre excuſum in lucem merſit, " quo hoc idem de donatione facta edictum Conſtantinianum ab auctore Joanne diacono effictum & excogitatum eſſe ſcribitur : ſed cum illud diploma multis iiſdemque firmiſſimis argumentis a Baron. ibidem impugnetur, iiſque ejuſdem auctoritas enervetur ; ad profligandum latius ſæpe nominatum Conſtantini edictum, relicto illo Othonis ſuppoſititio diplomate, addo quod Gregor. VII. Alexander III. aliique poſteri pontifices jurium eccleſiæ acerrimi defenſores , hujus edicti velut rei vere geſtæ non meminerunt ; quodque Pipinus & Carolus Othone anteriores, Henricus, aliique impp. in ſuis diplomatibus , quibus S. Petro urbes & regiones donarunt , munificentiſſimi donatores , hoc Conſtantinianum edictum ne verbo quidem attigerint ; eaque de cauſa pontifices donatarii nullam querelam interpoſuerint, ſuſpectiſſimam reddunt fidem hujus edicti, quod juribus ac privilegiis eccleſiæ ſupra firmam petram fundatæ , certioribus nequaquam derogat , aut derogare poteſt .

b Ipſe enim .) Hadrianus pontifex epiſt. ad Conſtant. & Iren. quæ ſecundo concilio inſerta extat, hanc totam hiſtoriam eodem fere modo recenſet, adeoque veritatem hujus edicti confirmat. Vide quæ diximus ſupra in notis ad vitam Silveſtri .

c Qui iſti dii eſſent Petrus & Paulus .) Sicut Manue pater Samſonis Jud. 13. cum angelum domini vidiſſet, uxori ſuæ dixit : *Moriemur , quia vidimus dominum :* & mulier de anima Samuelis 1. regum 28. *Deos vidi aſcendentes de terra* ; ita imperator apoſtolorum principes , quos homines eſſe noverat , deos appellat : vel quia de ipſis ſic apparentibus aliquid ſuper humanum mente concepit, vel demum tales eſſe deos cenſuit, de quibus ſcriptura pſal. 81. ait : *Ego dixi dii eſtis , & filii excelſi omnes*. Quo ſenſu idem imperator Conſtantinus ipſos epiſcopos , qui Nicææ ad concilium convenerant, deos nominavit. Vide Baron. ann. 324. num. 39.

d Tunc idem venerabilis pater imagines apoſtolorum .) Venerandas imagines Petri & Pauli, atque in primis ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti, ad ſua quoque tempora in eccleſia conſervatas eſſe, ſeque eas aſpexiſſe , teſtatur Euſebius lib. 7. cap. 14. in fine his verbis : *Cum & noſ Petri & Pauli apoſtolorum , & Chriſti etiam ipſius imagines in pĉturis colorum varietate expreſſas conſervataſque aſpexerimus* , &c. Quæ ſi in Palæſtina tot præliis devaſtata extabant , & viſebantur ; quanto magis Romæ eædem Integræ atque ſinceræ eorumdem vultus accuratius exprimentes aſſervari potuerunt, ubi iidem apoſtoli diutius vixerunt, & tandem martyrio affecti fuerunt ?

e Benedictoque fonte .) Baptiſterii nimirum, qui adhuc extat, & a Marcellino ejus ætatis ſcriptore ethnico lib. 27. hiſt. appellatur Conſtantinianum lavacrum : quibus verbis ipſe imperatoris baptiſmo , præter multorum aliorum ſcriptorum fidem , teſtimonium non contemnendum præbet.

f Utile juditamus una cum omnibus .) Hæc Græce & Latine habentur in nomocanone Photii epiſcopi Conſtantinopolitani. Vide quæ ſupra diximus , & notas , quæ juſſu Gregorii decimitertii additæ ſunt ad can. Conſtantinus diſt. 96. alioſque plures. Patrimonii S. Petri S. Gregorius I. in ſuis epiſtolis frequenter meminit.

g Decernentes ſancimus .) Hæc quæ de primatu Romanæ, & patriarchali honore Conſtantinopolitanæ eccleſiæ collato ſubjunguntur , falſa ao ſurreptitia eſſe, ſupra diximus in principio.

h Conſtruxiſſe nos intra palatium noſtrum .) De eccleſiis ab imperatore conſtructis , vide libellum de munificentia Conſtantini , & notas in eum conſcriptas ſupra.

i Palatium imperii noſtri Lateranenſe .) Vide quæ diximus ſupra in notis ad epiſtolam de primitiva eccleſia.

k In Byzantiæ provincia .) Conſtantinus paulo poſt baptiſmum novam Romam omnis idololatriæ expertem ædificare propoſuit : ideoque anno 324. Chriſti nati ab Ilii reſtauratione divino numine prohibitus, Byzantium profectus, eam urbem mirifice exornavit, ſuoque nomine & imperiali ſede condecoravit. Et ſane non ſine magna Dei providentia factum eſſe videtur, ut poſt translatam imperii ſedem Conſtantinopolim, nullus unquam imperatorum orientalium vel etiam occidentalium ſedem Romam tranſtulerit . Zonaras de Conſtante Heraclii nepote ait, eum de imperio in urbem Romam transferendo cogitaſſe quidem, ſed nequaquam ſucceſſiſſe : ut intelligamus non ſine nutu divinæ voluntatis Romam urbium principem ſummo eccleſiæ principi deſtinatam eſſe. Vide quæ dicemus infra ad concil. Conſtant. 1.

Conſtantinopolis quando ædificari cœpta.

l Conſtantino Auguſto quater , & Gallicano coſſ.) Duplex errot in horum conſulum chronologia. Primo enim mendoſum eſt, Conſtantinum quartum conſulem , Gallicanum non Licinium habuiſſe collegam . Secundo erroneum eſt, res ſupra geſtas hoc conſulatu notari, qui in annum 315. Chriſti incidit : cum certum ſit ex præcedentibus, Conſtantinum non ante 324. annum Chriſti nati baptiſmate initiatum eſſe.

Observatio Philippi Labbe S. I.

Bartholomæus quidam Picernas de Monte-arduo e Græco quodam exemplari aſſeveravit ſe in Latinum vertiſſe ſermonem famoſæ hujus donationis edictum, & ea de re ad Julium II. Romanum pontificem epiſtolam dedit in hæc verba : *Cum inter legendum in hac tua celeberrima bibliotheca* (Vaticanam, opinor, intelligit) *beatiſſime pater , occurriſſet mihi libellus quidam Græcus , qui donationem Conſtantini continebat : æquum mihi viſum eſt illum e Græco in Latinum convertere , & eum tibi , ſanctiſſime pater , inſcribere debere , qui vicarius Chriſti & Petri ac Silveſtri ſucceſſor exiſtis , Quippe cum multi ſint , qui falſam Conſtantini donationem eſſe aſſeruerint : inter quos eſt Laurentius Vallenſis , vir haud ſane ineruditus , qui librum de falſa donatione Conſtantini ſcribere auſus ſit . Cujus opinionibus optime refragatur reverendiſſimus Cardinalis Alexandrinus juris utriuſque conſultiſſimus , & illius objecta diligentiſſime confutat . Exiſtimabat vir ille fortaſſe , ut quod ipſe non legerat , non poſſet apud alios reperiri . Nec mirum , quum tantæ mordacitatis extiterit , ut Ariſtotelem philoſophorum principem carpere non dubitarit & omnes linguæ Latinæ auctores ita taxare , ut nemini pepercerit . Sed ne longior ſim , Conſtantinum ipſum audiamus* . Hæc ille : tum ſubjicit ipſius edicti elaboratam a ſe , ut gloriatur , verſionem , vel ut alii ſentiunt , dumtaxat interpolatam , veteri in quibuſdam Latinitate commutata. Interpretationem hujus Picernatis recudit Coloniæ Agrippinæ Ortuvinus a Graes Daventrienſis presbyter anno 1535. Nos quæ reperimus Græca fragmenta apud Balſamonem , quorum duplex habetur verſio Henrici Agylæi altera, altera Gentiani Herveti , bona fide repræſentavimus, reliqua etiam addituri , cum in manus noſtras pervenerint. Et quidem Auguſtinus Steuchus , qui & ipſe in hoc ſcammate certare voluit , quatuor ſe Græca vidiſſe exemplaria in eadem ſummi pontificis bibliotheca affirmat : cumque hæc jam ſub prælo eſſent, accepimus literis R. P. PETRI POSSINI ſoc. noſtræ theologi eruditiſſimi nobiſque amiciſſimi Roma datis 4. Junii , etiamnum integram aſſervari in Vaticanis codicibus 614. folio 76. 789. fol. 185. 973. fol. 39. 1416. fol. 127. & forte etiam pluribus. Quod volui neſcius ne eſſes.

Contuli cum MS. Cod. *Luc.* Sxc. VIII.

[a] CONCILIUM [b] ROMANUM II.

SUB SILVESTRO PAPA PRIMO. [1]

[2] (*a*) *EPILOGUS c BREVIS SEQUENTIS concilii* [a] *Romani*. [3]

a *In collectione Isidori Mercatoris hic habetur titulus:* Incipiunt excerpta quædam ex synodalibus gestis sancti Silvestri papæ.

TEmporibus sancti Silvestri papæ, & Constantini piissimi Augusti, factum est magnum concilium in Nicæa Bithyniæ, & congregati sunt regulariter ejusdem Silvestri papæ vocatione in idipsum trecenti decem & octo episcopi catholici, qui exposuerunt fidem integram, catholicam, immaculatam, & damnaverunt Arium, * *d* Photinum, Sabelliumque, atque sequaces eorum. Eodem quoque tempore, & 13. Kal. Juliarum die, quando memoratum concilium magnum in Nicæa congregatum est, canonica jam * facta papæ vocatione in urbem Romam congregavit & ipse, cum consilio præfati Constantini Augusti, ducentos * sexaginta septem episcopos, & damnavit iterum tam Callistum, quam Arium, & Photinum, atque Sabellium, & constituit ut presbyterum Arianum resipiscentem nemo susciperet, nisi episcopus ejusdem loci eum reconciliaret, & sacrosancto chrismate, per episcopalis manus impositionem, sancti Spiritus gratia, quæ ab hæreticis dari non potest, confirmaret. In qua & consensu & subscriptione omnium constitutum est, ut nullus laicus crimen clerico audeat inferre. Et ut presbyter non adversus episcopum, non diaconus adversus presbyterum, non subdiaconus adversus diaconum, non acolythus adversus subdiaconum, non exorcista adversus acolythum, non lector adversus exorcistam, non ostiarius adversus lectorem det accusationem aliquam. Et non damnabitur præsul, nisi in 72. testibus Neque præsul summus a quoquam judicabitur, quoniam scriptum est: *Non est discipulus super magistrum*. Presbyter autem cardinalis, nisi quadraginta quatuor (*b*) testibus non damnabitur Diaconus cardinarius constitutus urbis Romæ, nisi in * 4 26. non damnabitur. Subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, ostiarius, nisi (sicut scriptum est) in septem testibus non damnabitur. Testes autem & accusatores sine aliqua sint infamia, uxores & filios habentes, & omnino Christum prædicantes. Testimonium * laici adversus clericum nemo recipiat. Nemo [a] enim clericum quemlibet in publico examinare præsumat, nisi in ecclesia. Nemo enim clericus, vel diaconus, aut presbyter, propter quamlibet causam intret in curiam, nec ante judicem cinctum causam dicere præsumat: quoniam omnis curia a cruore dicitur, & * immolatione simulacrorum. Et si quis clericus, accusans clericum, in curiam introiverit, anathema susciat. Hic inter cetera prædicta omnium * consultu constituit (*c*) in synodo ut sacrificium altaris non in serico panno aut (*d*) tincto quispiam celebrare præsumeret, sed in puro lineo ab episcopo consecrato, terreno scilicet lino procreato atque contexto, sicut corpus domini nostri Jesu Christi in sindone [b] munda sepultum fuit. Et si quis desideraret in ecclesia militare, aut proficere; ut esset prius ostiarius, deinde lector, & postea exorcista, per tempora quæ episcopus constituerit, deinde acolythus annis quinque, subdiaconus quinque annis, custos martyrum annis quinque, diaconus annis quinque, presbyter annis tribus, probatus ex omni parte in tantum, ut etiam ab his, qui foris sunt, testimonium habeat bonum, unius videlicet uxoris vir, quæ tamen a sacerdote sit benedicta. Et si probatus fuerit dignus, & vota popu-

* fatus papa.

* 84. * 77. ita & *Luc.*

3. quæst 7. Nullus laicus.

Item 2. q. 7. Clericus adversus exorcistam.

2. quæst. 4. Præsul.

Luc. 6

* clerici versus laita in *L*. 1 Tes mon. c adv.

[a] etiam

* immola simulacrc est.

* consulto omnium

[b] De co dist. 1. Gratian ubi fin linea di *Matth.*

1. *Tim.*

---

1 Hoc Concilium suppositium est, Hincmaro Rhemensi, Petro de Marca, Labbeo, Lupo, aliisque viris eruditis testibus. Quomodo enim die 30. Mensis Maii an. 324. ea Synodus Romæ præsente Constantino celebrari potuit, qui toto hoc anno, & aliquot mensibus præcedentis bello Liciniano occupatus in Oriente versatus est; qui VIII. idus Martias Thessalonicæ legem 4. Cod. Theodos. *de Navicularits*; & VI. id. April. legem ejusdem Cod. *De his qui veniam ætatis* in eadem urbe emisit? Schelstratius in par. 2. Antiq. illustr. dissert. 3. cap. 8. alia refert suppositionum capita. In brevi enim epilogo de gestis S. Silvestri excerpto, & huic Concilio præfixo habetur, per Concilium Nicænum damnatos Arium, Photinum & Sabellium; & tamen ex Actis Sirmiensis Concilii Photinum longe post hæc tempora damnatum constat. Secundo, Canone tertio statuitur, majorem a minori accusari non posse, quod adeo cunctis canonibus adversatur, ut Hincmarus Metropolita Rhemensis Nicolai primi tempore suppositionem olfecerit: *Ceterum*, inquit epistola VII. *quoniam quidam quasi in auctoritatem referunt, S. Silvestrum Papam decrevisse talia, quæ Catholica Ecclesia inter Synodalia decreta non compu at, quæ majores nostri inde nos tenenda suis posteris reliquerunt, hic necessarium ponere duximus: scriptum namque est in quodam Sermone sine Exceptoris nomine de gestis S. Silvestri excerpto, quem Isidorus Episcopus Hispalensis collegit, cum epistolis Romanæ Sedis Pontificum a S. Clemente usque ad B. Gregorium, eum S. Silvestrum decrevisse, ut nullus Laicus crimen Clerico audeat inferre, &c, quæ dicta quam aversa a sanctis Canonibus, a sacris legibus sint, nemo est qui dubitat, qui hæc dicta cum ratione attenderit, & sacras regulas ac leges diligentius legit*. Pluribus id probat Hincmarus Antiquorum testimoniis, & majorem a minore accusari posse res ipsa clamat. Tertio, canone vigesimo statuitur, neque a Regibus judicem supremum judicari; cum tamen Reges tunc in Orbe Romano nulli fuerint. Unde Marca lib. 1. cap. 11. ait: Ariolos oportuit esse Episcopos, qui non solum ab Augustorum consistorio, qui Romæ tempore Silvestri imperabant, sed a Regum judiciis Romanum Pontificem immunem esse decreverunt, cum Reges Romam non tenuerint, nisi ducentis fere post hæc annis. Denique hoc Concilium suppositum esse liquet, quod non solum Dionysius Exiguus viginti ejus canones omiserit, falsam Consulum citationem, ac *Helenæ* subscriptionem, contra omnium sæculorum praxim, quæ mulieres ab Episcoporum Conciliis, & multo magis ab eorum subscriptionibus excludit, præferat; sed etiam varia alia falsa contineat. *Pagius ad an. Ch.* 324. *n.* 17. & 18.

2 Hanc præfationem *Epilogum Concilii Romani* Gratianus vocat: Hincmarus in Opusc. pag. 793. tom. 2. *Sermonem sine exceptoris nomine, de gestis S. Silvestri excerptum, quem Isidorus Episcopus Hispalensis collegit*, Harduinus.

3 *Generale Concilium Silvestri Papæ* Gratianus appellat. *Harduinus.*

4 Ita etiam Hincmarus; & infra cap. 3. 36. *Harduinus.*

(*a*) Luc. sic legit. *Incipiunt excerpta quædam ex synodalibus gestis S. Silvestri Papæ de magno concilio Nicæno, & de Arrio, & Fotino, Sabellioque ac sequacibus eorum damnatis, & de synodo Romæ habita, ubi damnati sunt Callistus, Arius, Fotinus, atque Sabellius.*

(*b*) in *Luc.* deest testibus. (*c*) deest in Luc. *in*. (*d*) *Luc.* intincto.

populi & cleri concurrerint, canonice episcopus A consecretur, quem postea nec clericus, nec populus perturbare debet: quia episcopi, qui throni Dei vocantur, non sunt lacerandi, sed magis portandi & venerandi. De quibus ait B. Paulus apostolus: *Seniorem ne increpaveris, sed ut patrem obsecra*. Legimus namque, ipso domino dicente, non esse discipulum super magistrum, hoc est non sibi debere quemquam, ad injuriam doctorum vindicare doctrinam, nec aliqua machinatione domini discipulis, id est, apostolorum successoribus detrahere, aut eos infamare; quia injuria doctorum ad Christum pertinet, cujus vice legatione funguntur. Qualiter enim dominum contristent, qui hoc agere præsumunt, * dominus in evangelio testatur. Ait B enim ipse salvator, quod expediat scandalizanti unum de pusillis istis, in maris profunda demergi, & molam asinariam collo ejus suspendi. Si talis ergo pœna domini discipulos scandalizantibus hic promittitur, quid in futuro eis provenire debeat, summopere pensandum est; quoniam non parum periculi illis manere poterit ante Deum, qui hæc detrectant suis exhibere ministris. Quod ita demum probari poterit, si Deum timeant, qui talia exercere minime formidant, si impositio sibimet improbo silentio, a talibus se deinceps custodiant: quia nihil prodest homini reliqua bona agere, nisi mens ab iniquitate revocetur, & ab obtrectationibus lingua cohibeatur. Unde ait propheta: *Cohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diverte a malo, & fac bonum*. Nemo enim bonum faciens alteri verbo aut facto nocere vult. Et reliqua. Hic in memorata synodo constituit omnium cum consensu, ut nullus presbyter missas celebrare præsumat, nisi in sacratis ab episcopo locis, qui sui particeps de cetero voluerit esse sacerdotii. Et pietatis affectu hic sanctissimus papa sub gesta synodica revocavit apostolica auctoritate multos ab aliis episcopis excommunicatos, & a tyrannis ejectos, ad communionem, & restituit cos in ecclesiis, quibus fuerant olim instituti, sub satisfactione libelli, atque (*a*) purgatos eos recepit, dans exempla futuris eruendi sacerdotes de persequentium manibus. Constituit etiam, nulla ratione transmarinum hominem penes nos in clericatus gradu suscipi, nisi * quinque episcoporum designatus sit chirographis.

Præmonitio [a] *ad lectorem, in sequentem synodum.*

Ex duobus vetustis exemplaribus canones sequentes descripti sunt ad verbum, qui multis in locis ob exemplarium depravationem aut vix, aut omnino non possunt intelligi. Lector boni consulat, & si quid potest habere certius, communicet.

Idem Surius hæc addidit. Quod paulo ante de duabus epistolis proximis (*Intelligit epistolam a Nicæna synodo ad Silvestrum papam directam & rescriptum Silvestri ejusdem ad eamdem synodum quæ extant inferius in Concilio Nicæno*) præmonitum est, idem hic fere præmonendum, vetustatis honore & diversitatis exemplarium gratia nullo propemodum in his licet obscurioribus charactere mutato. *Quod vero ad easdem epistolas spectat, corrigendus est in antecessum error Binii, qui a Surio primum fuisse editos tradit, cum tamen ipsissima verba Petri Crabbi, ut in ceteris fere omnibus dumtaxat exscripserit, qui eas se asserit reperisse in vetusto bibliotheca Prædicatorum Colonienſium exemplari, easque de verbo ad verbum publicasse, nullo addito decerptove.*

tertiam editionem ex duabus aliis conflavit, quam ceteri omiserunt.

CANON
VEL
(*b*) CONSTITUTIO [a] SILVESTRI Episcopi urbis Romæ, ET DOMINI CONSTANTINI AUGUSTI, Qualiter ecclesiastici gradus custodiantur, vel religio.

[a] Supposita videntur Hincmaro ac plerisque viris eruditis xx. ista capita, quæ Isidorus suæ collectioni intexuit.

TITULI CANONUM.

I. *De congregatione episcoporum, vel diaconorum.*
II. *De condemnatione Callisti, Victorini, Hippolyti.*
III. *Per singulos gradus, ut nullus crimen objiciat.*
IV. *Ut de reditibus ecclesiæ quatuor partes fiant.*
V. *Ut nullus presbyter chrisma conficiat.* C
VI. *De Diaconis paræciarum, & diaconis cardinalibus urbis Romæ.*
VII. *Ut a subdiacono usque ad lectorem, omnes subditi sint diacono cardinali urbis Romæ.*
VIII. *Ut nullus subdiaconus ad nuptias transeat.*
IX. *Nullus lector, nullus acolythus vasa sacrata contingat.*
X. *Nullus episcopus virginem sacratam maritali consortio benedicat.*
XI. *Ut nullus ex laica persona ab honore acolythi usque ad episcopatum elevetur, nisi per singulos gradus*
XII. *Nemo det pœnitentiam, nisi quadraginta annorum.*
XIII. *De mysterio quodam.* D
XIV. *Testimonium clerici adversus laicum nemo recipiat.*
XV. *Nemo clericum in publico examinet.*
XVI. *Ut nullus clericus vel diaconus aut presbyter, propter causam suam intret curiam.*
XVII. *Ut nullus peccantem clericum cæde attingat.*
XVIII. *Ut nullus diaconus adversus presbyterum crimen afferat.*
XIX. *Ut nullus presbyter a die presbyterii sumat conjugium.*
XX. *Ut nullus dijudicet primam sedem justitiæ.*

ACTIO

(*a*) *Luc. perlegatos*, sed antiqua manus emendat *purgatos*. (*b*) *Luc.* sic legit: *Incipiunt canones Silvestri episcopi Domino Constantino Augusto*, & deest *qualiter* usque ad *religio*.

ACTIO PRIMA.

EDITIO I. A EDITIO II. (b)

CAPUT I.

Dantur variantes hujus lectionis ex MS. Lucenſi ſæc. XI.

CAnonum conſtitutio, gradus vel religio qualiter cuſtodiatur, a Silveſtro epiſcopo urbis Romæ, domino Conſtantino. Eodem tempore eum multi nobiles gauderent, quod Conſtantinus baptizatus a Silveſtro epiſcopo urbis Romæ, & mundatus fuiſſet a lepra, pro beneficio quod accepit a domino noſtro Jeſu Chriſto, per Silveſtrum epiſcopum, cœpit integre prædicare dominum Jeſum Chriſtum; & confiteri ejus beneficia. Silveſter igitur epiſcopus urbis Romæ congregans fratres compresbyteros & coepiſcopos vel diaconos ſuos, cives Romanos, & (a) quoniam mater eccleſia genuerat filium Conſtantinum cariſſimum. Integre igitur Silveſter epiſcopus (b) urbis Romæ ſuis cum ordinare (c) deſiderat, & filios ejus frequenter lactare, & gradus ejus ordinis & conſuetudinis (d) conſternere. Collegit autem univerſam ſynodum epiſcoporum cum concilio Auguſti vel matris ejus, & fecit parare in urbe Roma in thermas Domitianas, quæ nunc cognominantur Trajanæ. Collegit autem in gremio ſedis ſuæ 284. epiſcopos, quibus Auguſtus Conſtantinus vehicula vel annonas omni loco præſtari præcepit, & alii 57. epiſcopi partis Rinocororis, quorum cyrographus in eorum concilio declaratur; & (e) 62. (f) presbyteri urbis Romæ, & diacones (g) acolythi ejus conſilio facti, exorciſtæ 22. lectores urbis Romæ 90. quorum præſentes audiebantur. Notarii eccleſiæ 14. qui geſta diverſorum martyrum ſuſcipientes, ordine [a] renarrabant. Hos omnes etiam dum uno examen articulo ſanctitatis colligeret in thermas ſupradictas, ita vero, ut nemo laicorum præeſſe videretur.

[a] Rem narrabant ex conjectura Latinii.

CAPUT I.

EOdem tempore cum multi nobiles gauderent quod Conſtantinus baptizatus a Silveſtro urbis Romæ, & mundatus fuiſſet a lepra, per hoc beneficium quod accepit a domino Jeſu Chriſto per Silveſtrum epiſcopum, cœpit integre prædicare dominum Jeſum Chriſtum, & confiteri ejus beneficia. Silveſter igitur epiſcopus urbis Romæ congregans fratres compresbyteros & coepiſcopos, vel diaconos ſuos cives Romanos. Et quoniam mater eccleſia genuerat filium cariſſimum Conſtantinum, (i) igitur Silveſter epiſcopus urbis Romæ cum ſuis eam ordinare deſideravit, & filios ejus frequenter lactare, & gradus ejus ordinis & conſuetudines conſternere. Collegit autem univerſam ſynodum epiſcoporum cum conſilio Auguſti vel matris ejus, & fecit parari in urbe Roma intra thermas Domitianas, quæ nunc cognominantur Trajanæ. Collegit autem in gremio ſedis ſuæ ducentos octoginta quatuor epiſcopos, quibus Auguſtus Conſtantinus vehicula & annonas (k) præſtari præcepit, & alii 57. epiſcopi partis Rinocororis, quorum cirographus in eorum concilio declaratur, centum quadragintaduo presbyteri urbis Romæ, & diacones 6. ſubdiacones 6. acolythi ejus concilio facti (l) quadragintaquinque, exorciſtæ 22. lectores urbis Romæ nonaginta, quorum præſentes (m) parentes audiebant. Notarii eccleſiæ 14. qui geſta diverſorum martyrum ſuſcipientes ordinare narrabant. Hos omnes etiam dum uno examen articulo ſanctitatis colligeret in thermas ſupradictas, ita vero, ut nullus laicorum præſens videretur.

(n) *Sequuntur* 139. *epiſcopi ex urbe Roma, vel non longe ab illa.*

Caſtus, Cyprus, Petrus, Abundius, Severinus, Lucianus, Capax, Herculanus, Joannes, Himilus, Andreas, Petrus, Renovatus, Creſconius, Ambroſius, Lucas, Hermogenianus, Auguſtus, Felix, Barbarus, Secundinus, Citonatus, Reparatus, Gaudentius, Sebaſtianus, Græces, *alias* Creſces, Renatus, Hirenæus, Laurentius, Valerianus, Botudorus, Leo, Abundantius, Almachius, Honeſtoſus, Victor, Plenus, Delphinus, Amabilis, Paulus, Conſtantius, Sixtus, Concor-

(a) *Luc.* quem. (b) *Luc.* Urbem ſuam. (c) *Luc.* deſiderans.
(d) Conſtituere. (e) XLV. (f) Presbyteros. (g) *Luc.* addit VI. & Subdiaconos VI. acolythos ejus conſilio factos 45. (b) Hanc ſecundam editionem reperi in vetuſtiſſ. cod. eccleſiæ Majoris Lucenſis ex quo variantes dedi, incipit vero eodem exordio quo prima editio. *Canonem conſtitutum* (Sic) *gradus vel religio qualiter cuſtodiatur a Silveſtro epiſcopo urbis Romæ Domino Conſtantino eodem tempore.* (i) *Luc.* Integre.
(k) *Luc.* inſerit omni loco. (l) in *Luc.* deeſt *quadragintaquinque.* (m) in *Luc.* deeſt. (n) in *Luc.* deſunt nomina epiſcoporum, ſed eorum loco legitur, *Nomina autem epiſcoporum hæc ſunt.* Adeſt locus ea ſcribendi, ſed reipſa non leguntur.

cordius, Nepotianus, Bedandulus, Deutherius, Amabilis, Syrus, Quadratus, Mirabilis, Audacius, Turcilianus, Joannes, Marcus, Fidelis, Symmachus, Probianus, Aſellus, Criſpinus, Ruſticus, Fauſtus, Turdus, Majorianus, Jobianus, Exonoſus, Sanctulus, Coricoſus, Nepus, Tiburtius, Petrus, Sylveſtrianus, Turturanus, Leontius, Anaſtaſius, Agapitus, Veruſtimilus, Aſellus, Jacobus, Feliciſſimus, Quadratus, Alexander, Philippus, Exuperantius, [a] Hypolitus, Jordianus, Archidamus, Lollius, Martialis, Caritoſus, Concordius, Januarius, Felicianus, Redus, Auxibus, Timotheus, Bonifacius, Tranquillinus, Calbulus, Sixtus, Catellus, Epiphanes, Victor, Habet Deum, Contentus, Apronianus, Probus, Repoſtibus, Paulus, Fideliſſimus, Homobonus, Luminoſus, Vitalis, Carpilio, Voluſianus, Petrus, Probinus, Honeſtoſus, Ariſton, Bacanda, Petrus, Marinus, Priſcillianus, Carito, Gattus, Januarius, Cæcilius, Epiphanius, Laurentius, Humanianus, Urbanus, Micinus, Cæcilius, Priſcus, Tiburtius, Nonnonus, Anthimus, Agapitus, Vindemius.

[a] Hippolytus.

Ex Græcia autem iſti ſunt.

Petrus, Anaſtaſius, Hermes, Nicoſtratus, Quod vult Deus, Vitalis, Renatus, Vinulus, Andriphorus, Hirenæus, Olympius, Demeter, Theodolus, Anaſtaſius, Theſpias, Firminus, Cleopatris, Honorius, Simplex, Exitioſus, Joannes, Timotheus, Hermes, Paulus, Metronius, Stephanus, Alexander, Conſtantinus, Andreas, Exuperantius, Firmus, Quirillianus, Anaſtaſius, Hermogenius, Severus, Aconcius, Thomas, Joannes, Cæcilianus, Theodolus, Theophilus, Priſpilius, Feſtus, Almacus, Andecius, Concordius, Deutherinnus, Thomas, Quadratus, Timotheus, Poteſtas, Andreas, Philippus, Thomas, Victorinus, Severianus, Domanicus, Eulogius, Demeter, Nepotianus, Albinus, Petrus, Joannes, Exuperius, Theodolus, Joannes, Exuperantius, Sebaſtianus, Theodorus, Claudius, Demetrianus, Rufinus, Spes in Deo, Reparatus, Petrus, Aſellus, Archanus, Eufemius, Criſolatus, Lazarus, Leo, Anthimus, Andreas, Catharon, Vultibus, Anaſtaſius, Hermes, Sempervivus, Titus, Orifenſis, Epiphanius, Anaſtaſius, Leo, Ultius, Fortunatus, Cæcilianus, Nicoſtratus, Audax, Joannes, Rufinus, Honorius, Felix, Petronius, Andreas, Requiſitus, Bacauda, Terfilius, Zenon, Caritoſus, Majoranus, Leo, Hermes, Demeter, Andreas, Spes in Deo, Timotheus, Jacobus, Zenon, Quadratus, Fuſilis, Marcus, Paulinus, Oyfenſis, Concordius, Priſcus, Herculanus, Leoninus, Androtilus, Eufimius, Squiro, Martiſius, Anaſtaſius.

Dum hi omnes veniſſent in ſynodum, & alii, quorum cyrographus cucurrit, & opinio ſanctitatis, ſederunt in eaſdem aſpectu thermarum ſupradictarum. Presbyteri autem Romani omnes, & diaconi; cleruſque vel gradus ſequentes ad terga epiſcoporum ſteterunt. Nemo enim ſedit in eodem loco, niſi tantum epiſcopi, & Silveſter epiſcopus, pontifex urbis Romæ. Erat enim ibi & Calphurnius, qui primo gentilis, & poſtea Chriſtianus, præfectus urbis. Dicit autem Silveſter epiſcopus urbis Romæ raticnem hanc: Audite me fratres & coepiſcopi, & univerſus ordo eccleſiæ Romanæ, quoniam bonum eſt, ut fixas cortinas habeat eccleſia, ut regiæ eccleſiæ non vaticinentur, ſed ſit firma, & claudat oſtium propter perſecutorem, & habeat firmum murum, unde (*a*) expugnet (*b*) adverſarios.

A

B

C

Caput II.

Cognitum loquor, & probo Caliſtum & Victorinum, qui arbitrio ſuo fecerunt creaturam, & Jobinianum, qui in ſua extollentia dicebat, non paſcha venire die ſuo, nec menſem, ſed decimo Kalendas Maji cuſtodire. Ego enim (ſicut lex memorat) in veſtro judicio commendo ſermonem, ut introducantur hi tres quidem primo arbitrio Caliſti damnari corroboretur examen, qui ſe Caliſtus ita docuit Sabellianum, ut arbitrio ſuo

(Dum hi omnes veniſſent in ſynodum, & aliquorum cirographus cucurrit, & opinio ſanctitatis, & ſederunt in eodem aſpectu thermarum ſupradictarum). Presbyteri autem Romani omnes, diaconi, cleruſque vel gradus ſequentes, a tergo epiſcoporum ſteterunt. Nemo enim ſedit in eodem loco, niſi tantum epiſcopi, & Silveſter epiſcopus, pontifex urbis Romæ. Erat enim ibi & Calphurnius, qui primo gentilis, & poſtea Chriſtianus, & præfectus urbis. Dicit autem Silveſter epiſcopus urbis Romæ rationem hanc: Audite me fratres & coepiſcopi, & univerſus ordo eccleſiæ Romanæ quoniam bonum eſt, ut fixas cortinas habeat eccleſia, ut regia eccleſia non vacilletur, ſed ſit firma, & claudat oſtium propter perſecutorem, & habeat firmum murum, unde expugnet adverſarios.

anſulis incluſa deſunt in *Luc.*

Caput II.

Cognitum loquor, & probo Caliſtum & Victorinum, qui arbitrio ſuo fecerunt creaturam (*c*), & Jovianum, qui in ſua extollentia dicebat, non paſcha venire die ſuo, nec menſe, ſed 10. Kal. Maii cuſtodire. Ego enim ſicut lex memorat, in veſtro judicio commendo ſermonem ut introducantur, hi tres quidem primo arbitrio Caliſtus damnari (*d*) corroboretur examen, qui ſe Caliſtum ita docuit Sabellianum, ut arbitrio ſuo ſumat unam

ſu-

(*a*) *Luc.* propter adverſarios. (*b*) In *Luc.* deeſt. (*c*) *Luc.* addit Creatorem. (*d*) addit *noſtro ſermone.*

sumat unam personam esse trinitatis. Non enim coæquante Patre & Filio & Spiritu sancto Victorinum ita præcipue religionis antistitis, qui in sua ferocitate, quidquid vellet, affirmabat hominibus, & cyclos paschæ pronunciabat fallaces, ut hoc quod constituit decimo Kalendas Maii custodiri, vestro sermone, sicut veritas habet, (a) cessetur, & vestro (b) indicio condemnetur, & filiorum (c) nostrum Augustorum præcurrat auctoritas ad condemnandum Victorinum episcopum (d) Damnavit autem Hippolytum diaconum Valentinianistam, & Calistum, qui in sua extollentia separabat trinitatem & Victorinum episcopum, qui ignorans lunæ rationem, sub [a] arbitrio sui tenacitate derumpebat veritatem, & præsentiæ episcoporum supradictorum & presbyterorum (e) damnabit Hippolytum, Victorinum, Calixtum, & dedit eis anathema, & damnavit eos extra urbes suas. (f).

[a] arbitrii ex conj. Latinii.

Caput III.

Postea autem fecit gradus in gremio synodi, ut non presbyter adversus episcopum, non diaconus adversus presbyterum, non subdiaconus adversus diaconum (m) non exorcista adversus acolythum, non lector adversus exorcistam, non ostiarius adversus lectorem det accusationem aliquam, & non damnabitur præsul, nisi in septuaginta duobus (n), neque præsul summus a quoquam judicabitur, quoniam his scriptum est: *Non est discipulus super magistrum*. Presbyter autem nisi in quadraginta quatuor testimonia non damnabitur. Diaconus autem (o) cardine constrictus urbis Romæ, nisi in triginta sex, non condemnabitur. Subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, nisi (sicut scriptum est) in septem testimonia filios & uxorem habentes, omnino Christum prædicantes sicut datur mystica veritas.

Matth. 10.

Caput IV.

Commoneo autem vestrum consortes [a] monimentum de reditibus ecclesiæ quatuor partes fiant, (r) & quod primam partem exigat ecclesia, unam partem pontifici cum fratribus relevandis; dimidiam ecclesiam, dimidiam

[a] Forte *ut minimum*. Harduinus.

(a) *Luc.* cassetur. (b) *Luc.* judicio. (c) *Luc.* nostrorum. (d) *Luc. inserit*, & introjerunt omnes ut suo sermone damnarentur judicio. (e) *Luc.* addit cleroque gradorum damnavit. (f) *Luc.* addit in civit. per singulos gradus ut a nulli crimen obiiciat. (g) *Luc.* religionis. (h) *Luc.* nostro. (i) *Luc.* hi tres. (k) *Luc.* arbitrii. (l) *Luc.* clericorumque universorum graduum. (m) Addit non acolytus adversus subdiaconum. (n) addit *testibus*. (o) cardinalis urbis. (p) *Luc.* gremio. (q) *Luc. addit* Romæ. (r) addit: *quota pars exigatur, habeat autem Ecclesia una partem ad elevandam Ecclesiam; Pontifex unam & aliam pauperibus & quartam Presbiteris Diaconibus cum reliquo Clero*. (s) *Luc.* ut. (t) *Luc.* quoda. (u) *Luc. addit* cum.

A personam esse trinitatis. Non enim coæquante Patrem & Filium & Spiritu sancto. Victorino itaque præcipue præsul (g) regionis antistes, qui in sua ferocitate quidquid vellet hominibus, & cyclos paschæ pronunciabat fallaces, ut hoc quod constituit 10. Kal. Maii custodiri, vestro sermone, sicut veritas habet, cassetur, & (h) vestro judicio condemnetur, & filiorum nostrorum præcurret auctoritas condemnandum Victorinum episcopum. Et introjerunt (i) omnes, ut suo sermone damnarentur in B judicio. Damnavit autem Hippolytum diaconum Valentinianistam, & Calistum qui in sua extollentia separabat trinitatem, & Victorinum episcopum, qui ignorans lunæ rationem sub (k) arbitrio sui tenacitate disrumpebat veritatem. Et præsentia episcoporum supradictorum & presbyterorum, (l) aliorumque graduum, damnavit Hippolytum, Victorinum & Calistum. Et dedit eis anathema, & damnavit eos extra urbes suas.

Caput III.

Postea autem fecit gradus in medio sy- C nodi, ut non presbyter adversus (p) episcopum, non diaconus adversus presbyterum, non subdiaconus adversus diaconum, non acolythus adversus subdiaconum, non exorcista adversus acolythum, non lector adversus exorcistam, non ostiarius adversus lectorem, non laicus det accusationem aliquam. Et non damnabitur præsul nisi in septuaginta duobus, neque præsul summus a quoquam judicabitur, quoniam scriptum est: *Non est discipulus super magistrum*. Presbyter autem, nisi in quadraginta quatuor testi- D moniis non damnabitur. [a] Diaconus autem cardine constructus urbis, nisi in 36. non condemnabitur. Subdiaconus, (q) acolythus, exorcista, lector, nisi (sicut scriptum est) in septem testimoniis, filios & uxores habentes, & omnino Christum prædicantes. Sic datur mystica veritas.

Caput IV.

Commoneo autem vestrum consortes munimen, (r) & de reditibus ecclesiæ quatuor partes fieri, & (s) quarta pars exigatur ab ecclesia, unam partem pontificum, (u) fratribus dimidiam ad ecclesias relevandas, dimidiam presbyteris & pres-

[a] Æneas Paris. in lib. adverf. Græcos tom. 7. Spicileg. pag. 101. hunc locum citat, ut hic edimus: nisi quod pro *cardine constructus* habet *cardine constitutus*. Harduinus.

presbyteris & diaconibus cum omni clero, vel peregrinis conſtituit hunc ordinem, ut ſi quis de clero vel presbyteris univerſi loci, quod commune eſt, tranſire de hoc mundo, & ſi neminem de ſua generoſitate haberet conſortem, quidquid paupertas ejus haberet, conferret eccleſiæ, & exinde quatuor partes fierent, ſicut dictum eſt.

CAPUT V.

Conſtituit etiam voce clara Silveſter epiſcopus urbis Romæ, ut nemo presbyter chriſma conficeret, dicens quoniam Chriſtus a chriſmate vocabitur.

CAPUT VI.

Ut diaconi non eſſent plus, vel amplius (*b*) per parochiarum examen, niſi duo, & diaconi *f* cardinales urbis Romæ ſeptem: ita tamen, ut dalmaticis uterentur, & pallia [2] linoſtmia lævam eorum tegerent.

CAPUT VII.

Ita autem Silveſter clara voce dicebat ad coepiſcopos, ut a ſubdiacono uſque ad lectorem omnes ſubditi eſſent diacono cardinali urbis Romæ, in eccleſia honorem (*c*) repræſentans tantum, pontifici vero presbyteri, ſubdiaconi, diaconi, acolythi, exorciſta (*d*) lectori in omni loco repræſentans obſequium, ſive in publico, ſive in gremio eccleſiæ, tantum pontifici.

CAPUT VIII.

Nullum autem ſubdiaconorum ad nuptias tranſire præcipimus, [2] ne aliqua prævaricatione præſumpſerit.

CAPUT IX.

Nullus lector vel oſtiarius vaſa ſacrata contingeret, nullus acolythus rem ſacratam a presbytero jam alio porrigeret, niſi tantum ſupportaret, quod ei ſacerdos imponet ſuo ore benedictum.

CAPUT X.

Nullus etiam epiſcoporum virginem ſacratam maritali expeteret benedici, niſi eam probaverit ſeptuaginta duorum annorum eſſe conſtitutam, ubi probabitur judicium, pudicitia (*i*) vero, ut in ſeptuaginta duos annos, requirens verum Chriſtum, pudicitia cuſtodita uncta vertice introducatur ad nuptias Chriſti, velamen captis ferens, non cordis. Et ſubſcripſerunt ſupradicti epiſcopi in iſtud, prædicante Silveſtro epiſcopo urbis Romæ. Et ſubſcripſit autem & noviſſimus Calpurnus præfectus urbis. Subſcripſit autem Auguſtus Conſtantinus, matre Helena Auguſta. Tunc dedit orationem, ſedens in eodem loco, & diſceſſerunt.

(*a*) diaconibus cum omni clero, & peregrinis. Conſtituit hunc ordinem, ut ſi quis de clero vel presbyteris univerſi loci, quod commune eſt, tranſiret de hoc mundo, ſi neminem de ſua generoſitate haberet conſortem, quidquid paupertas ejus haberet, conferret eccleſiæ, & exinde quatuor partes fierent, ſicut ſupra dictum eſt.

CAPUT V.

Conſtituit enim clara voce Silveſter epiſcopus urbis Romæ, ut nemo presbyter chriſma conficeret, [1] diceret, quoniam Chriſtus a chriſmate vocatur.

CAPUT VI.

Et diaconi non eſſent plus nec amplius per parochiarum examen, niſi duo, & diacones cardinales urbis Romæ ſeptem.

CAPUT VII.

Ita tamen Silveſter clara voce dicebat ad coepiſcopos, ſubdiacono uſque ad lectorem omnes ſubditi eſſent diacono cardinali urbis Romæ, in eccleſia (*e*) repræſentantes tantum. Pontifici vero presbyteri, diaconi, ſubdiacones, acolythi, (*f*) exorciſtas lectori in omni loco repræſentantes obſequium, ſive in publico, ſive in gremio, eccleſiæ tantum pontifici.

CAPUT VIII.

Nullum autem ſubdiaconorum ad nuptias tranſire præcipimus, ne aliquam prævaricationem ſumpſerit.

CAPUT IX.

Nullus lector vel oſtiarius vaſa ſacrata contigerit, nullus acolythus (*g*) rem ſacratam a presbytero jam alio porrigeret, (*h*) niſi tantum ſupportaret, quod ei ſacerdos imponeret ſuo ore benedictum.

CAPUT. X.

Nullus etiam epiſcoporum virginem ſacratam maritali conſortio expetierit benedicere, niſi eam probaverit ſeptuaginta duorum annorum eſſe conſtitutam. Ibi probabitur (*k*) judici a pudicitia vera, (*l*) aut in ſeptuaginta annis requirens virum Chriſtum, pudicitia cuſtodita, uncta vertice introducatur ad nuptias Chriſti; velamen capitis ferens, non cordis. (Et ſubſcripſerunt ſupradicti epiſcopi in iſtud, prædicante Silveſtro epiſcopo urbis Romæ. Subſcripſit autem & noviſſimus Calphurnius præfectus urbis. Subſcripſit Auguſtus Conſtantinus cum matre Helena Auguſta. Tunc dedit orationem, ſedens in eodem loco, & diſceſſerunt.)

Anſulis incluſa deſunt in *Luc.* ſeu potius tranſpoſita ſunt poſt ſequentem canonem, qui deeſt in editis.

1 Lege, *dicens*. Harduinus. ita *Luc.* 2 fort, *nec*. Hard.
(*a*) *Luc. inſerit* duas. (*b*) parochiani niſi &c. (*c*) repræſentantes tantum. (*d*) lector Abbas Monacus in omni &c. (*e*) *Luc. addit* honorem. (*f*) *Luc.* exorciſta lector. (*g*) *Luc.* Addit vel Subdiaconus. (*h*) *Luc.* addit: quia aliud Miniſter aliud aſſiſtens. (*i*) *Luc.* vera. (*k*) *Luc.* judicium. (*l*) *Luc.* cum.

In Lucenſi recentiori additur canon iſte

CAPUT XI.

Nulla ſciſmata (ſchiſmata) monacharum oportet fieri niſi XXV. ætatis annos propter ſcandala ut XXV. annos jam evacuata omnia fervora diaboli inveniat ſibi mundum vas ſpiritus ſanctus.

ACTIO SECUNDA.[a]

ALIA autem die venerunt omnes presbyteri urbis Romæ, & diaconi omnes ducenti octoginta quatuor in thermas Domitianas, quæ nunc Trajanas, & ſedit ſedem ſuam in eodem loco. Ubi autem fecit ſeptem regiones & dividir diaconibus. Erat autem diacones iſti, Fabianus, Marcus, Liverius, Archidamus, Julius. Ordinavit autem alios duos, Priſcum & Theodorum, univerſus ſexus, presbyteri & diacones & clerus hoc popoſcerunt Silveſtrum epiſcopum, ut eos ordinaret. Ibi autem in thermas hos duos Priſcum & Theodorum ſubordinavit, non ordinavit aut conſecravit eos, niſi in gremio baſilicæ conſecravit, & præter ſynodi conſtituit.

CAPUT XI.

Ut nullus ex laica perſona ad honotem acolythi uſque ad epiſcopatum ſublevaretur, niſi prius fuiſſet lector annis triginta. Deinde una die exorciſta, & poſtea caperet onus acolythi, & faceret in eodem ordine acolythus annis decem, ut acciperet onus ſubdiaconi, & in ſubdiaconatu eſſet annis quinque, deinde ad diaconatus honorem pertingeret fixus, rogantibus triginta presbyteris examen, ut eſſet diaconus cardinalis, quia a prima ſede erat conſti utum, ut ſerviret annis ſeptem. Hoc enim quod ſi quis deſideraretur ordinem presbyterii, ita exigeretur, ut in ſeptem annos cuncto clero Romano privaretur doctrinæ, nativitatis, generoſitatis, & conſilio, non expetens prædam a quaquam opinione clara firma omnes presbyteri declararent & firmarent, & ſic ad ordinem presbyterii accederunt, & facerent in eodem ordine annos tres. Et ſi exigit ordo, vel diſpoſitio, vel cura pietatis, aut ſanctitatis, ad onus epiſcopatus accedere, ut omnis clerus peteret ordinari ex uno voto perenni. Quod ita geſtum ſit, & ſermonibus Silveſtri epiſcopi nil opponebat, (*d*) ſed magis firmabant, prece. Dixit autem & hoc Silveſter epiſcopus urbis Romæ: Audite ſancti & coepiſcopi. Ne-

ALIA autem die venerunt omnes presbyteri urbis Romæ, & diacones & epiſcopi omnes (*a*) ducenti octoginta quatuor, intra thermas Domitianas, quæ nunc Trajanas, & ſedit in ſede ſua in eodem loco. Ibi autem fecit ſeptem regiones, & diviſit diaconibus. Erant autem diacones iſti, Fabianus, (*b*) Marcus, Liberius, Archidamus, Julius. Ordinavit autem & alios duos, Priſcum & Theodorum. Univerſus ſexus presbyteri & diacones & clericus hoc popoſcerunt a Silveſtro epiſcopo, ut eos ordinaret. Ibi autem in thermis hos duos, Priſcum & Theodorum ſubordinavit, non ordinavit & conſecravit eos niſi in gremio baſilicæ (*c*) conſecravit, & præter ſynodum conſtituit.

CAPUT XI.

Ut nullus ex laica perſona ad honorem acolythus uſque ad epiſcopatum ſublevaretur, niſi prius fuiſſet lector annis triginta, deinde uno die exorciſta, & poſtea caperet onus acolythi, & faceret in eodem ordine acolythi annos decem, ut acciperet onus ſubdiaconi, & in ſubdiaconatu eſſet annos quinque. Deinde ad diaconatus honorem pertingeret fixus rogantibus triginta presbyteris examen, ut eſſet ſubdiaconus (*e*) cardinalis, quia a prima ſede conſtitutum, ut ſerviret annos ſeptem. Hoc enim quod ſi quis deſideraret ordinem presbyteri, ita exigeretur ut in ſeptem annis a cuncto clero Romano probaretur doctrinæ, nativitatis, generoſitatis, & conſilio non expetens prædam a quoquam opinione clara (*f*) firmarent omnes presbyteri declararent & firmarent, & ſic ad ordinem presbyterii accederet, & faceret in eodem ordine annos tres. Et ſi exigat ordo vel diſpoſitio vel cura pietatis aut ſanctitatis, ad onus epiſcopatus accederet, ut omnis clerus peteret ordinare ex uno voto perenni, quod ita geſtum ſit, quod & ſermonibus Silveſtri epiſcopi nil opponebat ſynodus, ſed magis firmabat prece. Dixit autem & hoc Silveſter urbis Romæ epiſcopus: Audite ſancti & coepiſcopi. Nemo

(*a*) *Luc.* CCLXXIV. (*b*) *Luc. addit* Saoinus. (*c*) *Luc.* Conſecrarentur occulto ſynodo.
(*d*) *Luc.* addit ſynodus (*e*) *Luc.* diaconus. (*f*) *Luc.* firma.

mo abſcondat, quod ei videtur juſtitia objurgare. Reſponderunt cum omnes epiſcopi, & dixerunt, clamantes univerſis presbyteris clericiſque: (a) In te juſtitia & pietas a te non diſcedat, quoniam a nobis nihil judicabitur, in opinionem dictorum tuorum, quoniam ſapientia non eſt, niſi in patientia fuerit conſtructa. Dixit autem Silveſter epiſcopus: Quoniam ſi ſapientia non eſt, niſi in patientia, quidquid ſermone fixero, veſtro cyrographo confirmetur.

CAPUT XII.

Nemo enim det pœnitentiam, niſi quadraginta annorum petenti baptiſmum: omnibus enim prædicantes date (c), Matt. ult.

CAPUT XIII.

Nemo enim niſi velamen cœleſte acceperit, primum conjugi per manus ſacerdotis ad clericatus honorem non accedat (Finctus eſt enim.)

CAPUT XIV.

Teſtimonium clerici adverſus laicum nemo recipiat.

CAPUT XV.

Nemo enim clericum quemlibet in publico examinet, niſi in eccleſia.

CAPUT XVI.

Nemo enim clericus, (e) vel diaconus aut presbyter (f) propter cauſam ſuam qualibet intret in curia, quoniam omnis curia a cruore dicitur, & immolatio ſimulacrorum eſt. Quod ſi quis clericus in curia introjerit, anathema ſuſcipiat, nunquam rediens ad matrem eccleſiam. A communione autem non privetur propter tempus turbidum.

CAPUT XVII.

Nemo enim quemquam peccantem clericum cæde attingat, non presbyter; non diaconus, non epiſcopus (g) ſupra clericum vel ſervitorem eccleſiæ ad cædem perducat. Sed ſi ita cauſa exigit clerici, triduo privetur honore, ut pœnitentes redeant ad matrem eccleſiam.

CAPUT XVIII.

Nemo enim diaconus adverſus presbyteros afferat crimen turpitudinis. (i)

CAPUT XIX.

Nemo enim presbyter g a die onus presbyterii ſumat conjugium (k) ut ſi quis (l) neglecto exierit, duodecim annis eum dicimus privari honore. Quod ſi quis hunc cyrographum (m) præſen-

mo aſcondet quod ei videretur juſtitia objurgare. Reſponderunt omnes epiſcopi, & dixerunt clamantes cum univerſis presbyteris clericiſque. Vincet juſtitia, & pietatis a te non diſcedat. Quoniam a nobis nihil judicabitur in opinione dictorum tuorum, quoniam ſapientia non eſt, niſi in (b) patientia fuerit conſtructa. Dixit autem Silveſter epiſcopus: Quoniam ſi ſapientia non eſt, niſi in patientia, quidquid ſermone fixero, veſtro chyrographo confirmetur.

CAPUT XII.

Nemo enim det pœnitentiam, niſi quadraginta annorum, petenti. Baptiſmum enim omnibus (d) date.

CAPUT XIII.

Nemo enim niſi velamen cœleſte acceperit primum conjugii per manus ſacerdotis, ad clericatus honorem accedat. Teſtimonium clerici adverſus laicum non admitti. Finctus eſt enim.

CAPUT XIV.

Teſtimonium clerici adverſus laicum nemo recipiat.

CAPUT XV.

Nemo enim clericum quemlibet in publico examinet, niſi in eccleſia.

CAPUT XVI.

Nemo enim clericus, vel diaconus, aut presbyter propter cauſam ſuam quamlibet intret in curiam quoniam omnis curia a cruore dicitur, & immolatio ſimulacrorum eſt. Quoniam ſi quis clericus in curiam introjerit, anathema ſuſcipiat, nunquam rediens ad matrem eccleſiam. A communione autem non privetur propter tempus turbidum.

CAPUT XVII.

Nemo enim quemquam peccantem clericum cæde attingat, non presbyter, non diaconus, non epiſcopus ſupra clericum vel ſervitorem eccleſiæ ad cædem perducat. Sed ſi ita cauſa exigit clerici, duo priventur honore, ut pœnitentes (b) ad matrem eccleſiam.

CAPUT XVIII.

Nemo enim diaconus adverſus presbyterum offerat crimen turpitudinis.

CAPUT XIX.

Nemo enim presbyter a die onus presbyterii ſumat conjugium, ut (n) & ſi neglecto egerit (o) decem annis eum dicimus privari honore. Quod ſi quis contra hunc chyrographum præſentem ac

(a) vicit juſtitia *Luc.* (b) *Luc.* Sapientia. (c) *Luc.* addit *infirmis ; ſanis autem ſicut veritas commonet Paſca & Pentecoſte.* (d) *Luc. inſerit* prædicantes. (e) *Luc.* addit aut ſubdiaconus. (f) *Luc.* addit aut Epiſcopus. (g) deeſt ſupra in *Luc.* (h) *Luc.* addit redeant. (i) *Luc.* additur: *quod ſi quis accuſatur cum grandi examinatione accuſetur, detineatur cum Cyrographo ſuo in communione perpetua diſtinguitur. Multi enim livore corrupti crimen exterunt.* (k) *Luc.* & (l) *Luc.* neglector egerit duodecim annos eum jubemus &c. (m) *Luc.* presbyter publice egerit dictum ſi ita egerit damnetur &c. (n) *Luc.* ſi quis. (o) *Luc.* duodecim.

tem & publica egerit dictum condemnetur in perpetuum.

Caput XX.

Nemo enim *b* dijudicet primam sedem justitiæ desiderant temperari; neque ab Augusto, neque ab omni clero neque [a] regibus, neque a populo judex judicabitur. Et subscripserunt ducenti octoginta quatuor episcopi, & quadraginta quinque presbyteri, & quinque diaconi, & duo sequentes, & Augustus Constantinus, & mater ejus Helena. Et fixit canonem hunc Silvester episcopus urbis Romæ, & omnibus episcopis asperſit. Actum in Traianas thermas, 3. Kalendas Junii, Donno Constantino *i* Augusto tertio, & [1] Prisco consule.

a Hunece canonem suppositiam Isidori mercem esse, aut saltem hanc vocem irrepsisse nemo dubitaverit, qui sub Constantino nullos in imperio Romano fuisse reges agnoverit: certe abest ea vox ab epist. Nicolai papæ ad Michaelem imp. orientis.

A publice (*a*) egerit dictum, condemnetur in perpetuum.

Caput XX.

[2] Nemo enim judicabit primam sedem, quoniam omnes sedes a prima sede justitiam desiderant temperari. Neque (*b*) ab Augusto, neque ab omni clero, neque a regibus, neque a populo judex judicabitur. Et subscripserunt ducenti octoginta quatuor episcopi, & quadraginta quinque presbyteri, & quinque diaconi, & duo sequentes & Augustus Constantinus & mater ejus Helena. Et fixit B canonem hunc Silvester episcopus in urbe Roma, & omnibus episcopis asperſit. Actuum in Trajanas thermas, (*c*) 3. Kal. Junii, Donno Constantino Augusto. (*d*) tertio, & Prisco consule.

Notæ Severini Binii.

Auctor Concilii quis.
Numerus episcoporum.
Locus concilii.
Tempus.

a Concilium.) Postquam imperator jam recens baptizatus ecclesiam donativis munificentissime locupletasset, hoc concilium a Silvestro pontifice indictum impensis necessariis piissime promovit, eo fine, ut publicam quamdam gratiarum actionem pro accepto beneficio Deo ageret, & Christianæ pietatis encænia primus Christianus imperator summo omnium gaudio celebraret. Ducenti octoginta sex episcopi a pontifice convocati, ab imperatore vehiculis adducti, & liberalissima annona sustentati, convenerunt Romæ in Thermis Trajani, quem locum Silvester pontifex nuper in titulum erexit, donisque plurimis imperator exornavit. Accidit id, quod ex ultimo capitulo constat, Crispo & Constantino III. consulibus, anno Christi nati 324. qui est Silvestri 11. & Constantini imperatoris 19. Unde quod principio epilogi auctor incertus aperte scribit, hanc synodum post absolutam Nicænam, Romæ in præsentia Constantini imperatoris celebratam esse, surreptitium est: quod præallegato canone vigesimo, Priscus loco Crispi collega Constantini ponitur mendosum esse, ex Fastis constat.

Causa & acta concilii.

Causa conveniendi hæc erat, ut ecclesia ab hæreticorum & hostium incursu libera servaretur, & quæ ad disciplinam pacemque ecclesiasticam conservandam necessaria erant, instituerentur, Ideoque primæ actionis exordio Hippolytum diaconum Valentinianæ hæresis sectatorem, Callistum Sabellii hæresi maculatum, & Victorinum episcopum, qui receptos ab ecclesia paschales cyclos redarguere præsumpsisset, damnarunt. Quæ reliquis canonibus constituta sunt, fere omnia ad hierarchicum clericorum ordinem spectant. Quod in hac synodo de Ario & Ariana hæresi, quæ orientalem ecclesiam annis aliquot ante lapsis plurimum exagitavit, nulla mentio fiat, ea de causa contigisse videtur quod pontifex & imperator anno sequente, majore cum apparatu & numero episcoporum totius orbis concilium œcumenicum Nicææ in oriente communi consensu congregare decreverint eo fine, ut ubi immortali odio, & obstinata pertinacia ab Arianis digladiatum esset, ibi sanctorum episcoporum cœtus sacrosancta Dei castra, ad impietatem eorum oppugnandam, firmiter collocarent. Vide Baronium anno 324. num. 123. & sequentibus.

In Causa Arii decernitur Nicænum concilium sequenti anno celebrandum.

b Romanum.) Patres ducentos octoginta quatuor in thermis Trajani, ubi Silvester titulum a Constantino præclare dotatum erexit, convenisse supra diximus. Roma, quæ jure caput mundi appellata est, qualis olim etiamnum nostro tempore urbs sit, præclare admodum & erudite reverend. D. Georgius Braunius in celeberrimo & insigni suo theatro urbium his verbis declarat: *Roma domina & regina urbium, totiusque mundi caput, quem vere universum fortissimorum virorum rebus præstantissime gestis suo imperio subegerat. De primis ejus conditoribus tam multæ & variæ sententiæ quam diversi scripteres inveniantur.* Et infra. *Communior fere omnium sententia est, Romam a Romulo dici.* Et paulo post. *Tota ejus area ad tantam amplitudinem devenit, ut in circuitu collegisse dicatur viginti millia passuum, quæ quinque fere Germanica milliaria efficiunt. Regionibus quatordecim quondam dividebatur. Portas suburbiorum & urbis in universum numero viginti quatuor fuisse refert*

C *Plinius. Livius autem ponit triginta septem. Turres imperio florente circum urbem erant 734. In quibus cum ita res ferret, præsidia collocabantur. Nunc turres solummodo 365. Portæ viginti quinque supersunt,* &c. *Fertur de Constantino imperatore, quod is campum Martium cum admiratione inspiciens, sepulchrum Augusti Cæsaris, tot æreis atque marmoreis simulacris ornatum, forum Romanum, Jovis Tarpeii delubra, thermas, porticus, amphiteatrum, Pantheon mira altitudine spatiosis molibus formatum, templum pacis, Pompeii theatrum, Circum maximum, tot arcus triumphales, tot aquæductus, tot statuas per urbem ad ornatum positas, obstupuisse ac tandem dixisse: Naturam omnes vires in unam urbem effudisse. Tiberis fluvius a septemtrione urbem ingreditur, & ex latere meridionali Ostiam versus effluit. Sed quid plura de tanta tamque magnifica urbe commemorem? in qua legitimus & ordinarius sancti Petri successor, maximus ecclesiæ catholicæ pontifex residet, venerandæ sanctorum apostolorum & martyrum cernuntur reliquiæ, ubi jus Christiano orbi præscribitur. In qua denique suavissime Musæ* Quot co Romæ l fuerint Silvest

D *universam Græciam deserentes, sedem ac domicilium invenerunt: ut verissime Cicero de natura deorum lib. 3. tradat: Quemadmodum nihil in universa rerum natura mundo, sic in terra Roma nihil melius, nihil præstantius inveniri.* Hæc de Roma Georgius Braunius beatæ Mariæ Ub. Colon. ad gradus decanus.

c Epilogus brevis sequentis concilii Romani.) Sunt qui auctoritate hujus epilogi, duo concilia post Nicænum, Romæ sub Silvestro habita fuisse existiment: verum cum eadem, quæ a ducentis octoginta quatuor patribus canonibus viginti constituta sunt, ab auctore epilogi hujus summatim ac breviter recensentur: & quod de Photinianis hac synodo condemnatis scribitur, plane falsum sit, ut ex notis Sirmiensis concilii infra patebit; non alicujus quarti, sed solius secundi Romæ sub Silvestro habiti res gestas ab auctore incerto hic descriptas contineri, verius esse putamus. Baronius anno 325. num. 201. Photinu resiarc mustas do.

d Photinum.) Cum ex actis Sirmiensis concilii Photinum longe post hæc tempora damnatum esse constet, E hujus epilogi initium quod præfationis loco auctor incertus vero Romano concilio II. præfixit, ad hæc usque verba, & *constituit ut presbyterum*, de mendacio suspectum redditur. Reliqua quæ subjunguntur, ab eodem germano concilio Romano desumpta sunt, & in compendium redacta. Cap. 1. Confess synod lis.

e Presbyteri autem Romani omnes & diaconi.) Quod hic soli episcopi cum Silvestro pontifice sedisse, presbyteri autem & diaconi cum reliquo universo clero a tergo sedentium episcoporum stetisse narrantur, id modestiæ causa tunc saltem contigisse dicendum est; cum alioqui, teste Hieronymo epistola 85. ad Evagrium, in Romana ecclesia receptum fuerit, ut coram episcopis diaconi tantum stent, presbyteri vero sedeant; nam prædicta epistola sic ait: *Ceterum etiam in ecclesia Romæ presbyteri sedent, & stant diaconi. Licet paulatim increbrescentibus vitiis, inter presbyteros absente episcopo, sedere diaconum viderim.* Imo in concilio Carthaginensi IV. sancito hac de re canone trigesimo quarto statutum repe-

1 Non sunt in fastis hi Consules. *Harduinus.* 2 Æneas Parisiensis loco cit. pag. 99. sic legit: *Nemo judicabit primam sedem justitiam desiderantem temperari.* Harduinus.

(*a*) *Luc.* gerit. (*b*) *Luc.* A clero neque a Rege (*c*) *Luc.* XIII. (*d*) *Luc.* IV.

reperitur, ut *episcopus in quolibet loco sedens, stare presbyterum non patiatur.*

f Diaconi cardinales.) Qui hic appellantur diaconi cardinales, quod licet diversis in locis agerent, unius tamen ecclesiæ, ejusque primariæ cardine continerentur; iidem supra in vita Fabiani, diaconi regionarii nominantur, quod ex officio singuli binis regionibus urbis præesse, pauperumque in eis degentium curam habere tenerentur. In quem finem quatuordecim urbis regionibus septem cardinales diaconi præfecti sunt, ut nimirum singulis binas regiones solicite curantibus, totius urbis panperibus bene prospectum foret. Vide quæ notavimus ad vitam Evaristi & Fabiani.

g A die onus presbyterii sumat conjugium.) Per conjugium hoc loco cum fœmina contubernium intellige. Uxorem ducere non tantum presbyteris, verum etiam subdiaconis hoc concilio prohibitum est. Itaque mulieris suspecta contuberuium vitandum esse, sub pœna ea, quæ additur, serio demandatur.

h Nemo enim dijudicet.) Hunc canonem Nicolaus Romanus pontifex citasse visus est, cum inter alia quibus temeritatem Michaelis imperatoris redarguit, sic ait: *Consonat huic necessariæ sententiæ sanctus Silvester & magni Constantini baptizator, dicens: Neque ab Augusto, neque ab omni clero, neque a populo judex judicabitur, haud dubium quin ecclesiasticus.* Cap. 20. Privilegium sedis apostolicæ.

i Constantino Augusto III. & Prisco consulibus.) Hic legendum esse, *Crispo & Constantino III. consulibus*, ipsi Fasti consulares docent. Textum hoc loco corruptum esse, mirum non est, cum vix unum integrum versum invenias, in quem mendum non irrepserit. Quod initio anni 324. Crispus a patre occisus fuerit, hujus synodi celebratæ tempori nihil obstat. Quibus enim consulibus annus aperiebatur, & denominari incipiebat; iisdem etiam usque ad finem denominari perseverabat; licet defunctis, vel aliter se abdicantibus, alii in locum ipsorum suffecti fuissent. Ordinariis, non suffectis consulibus anni notabantur.

Η ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ ΠΡΩΤΗ ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ.

SANCTUM CONCILIUM NICÆNUM PRIMUM GENERALE.

HISTORIA CONCILII NICÆNI.

Flavii Constantini magni imperio Arius presbyter Alexandrinus ambitionis & [a] invidiæ stimulis agitatus adversus Alexandrum, qui post Petri & Achillæ obitum Alexandrinam ecclesiam sanctissime regebat, cum ejus vitam non posset, doctrinam criminari instituit: utque elati animi fœditatem, quam deformi [b] fatebatur aspectu, sacrilega fateretur & lingua, novo atque impio dogmate disseminato, ad quem honoris gradum nequiverat ingredi per ostium, veluti fur & latro aliunde ascendere nitebatur. Itaque de Dei filio illa jactabat in vulgus: Erat [c] aliquando, quando non erat: ex non extantibus factum est, non de Patris substantia genitus: ex tempore, non ab æterno: haudquaquam Deus verus de Deo vero; sed ex nihilo creatus, minor Patre, voluntate naturaque mutabilis. Quæ aliaque id genus cum impie deliraret, multis sane calamitatibus omnem afflixit ecclesiam, ut antea Petrus Alexandrinus sanctitate & martyrio clarissimus, & magnus Antonius abbas prædixerant, quorum [d] ille cum ad aram noctu supplex oraret, Christum dominum vidit discissa veste, audivitque flebiliter dicentem: Arius vestem meam, quæ est ecclesia, dilaceravit; hic [e] vero in questus & lacrymas effusus, vidisse se retulit altare Dei multorum impetu, crebrisque calcibus disturbatum; Arianæ immanitatis ostentum. Cum itaque Arii impietas septuaginta [f] virgines Deo sacras, septem presbyteros, & diaconos duodecim pestilenter infecisset, Alexander [g] episcopus hominem blandis cohortationibus ab ea mente deducere studuit. Verum nec his Arii furor conquievit: bacchari [h] magis in dies, pellicere quoscumque posset in sceleris consortium, turbare privatas domos, ipsos etiam ecclesiarum pastores ut in lupos verteret, eniti; Eusebium in primis Nicomediensem episcopum: qui cum suscepto Arii patrocinio, reliquos episcopos in ejus communionem hortaretur, Alexander periculi magnitudine commotus, coacta [i] ex Libya & Ægypto centum episcoporum synodo, Arium, magnamque hominum illuviem, qui in ejus verba juraverant, anathemate perculsos ab ecclesia [k] expulit, remque totam per circulares, quas appellant, litteras universis perscripsit episcopis. Ceterum Arius, qui in Palæstina, [l] & apud Eusebium Nicomediæ exulabat, Eusebii machinatione Arianorum episcoporum concilio apud Bythyniam [m] coacto, in ecclesiæ communionem recipi jubetur. Ad gravissimum hoc malum, quod longe lateque serpebat, opprimendum, Alexander datis ad Constantinum imperatorem litteris, [n] pium principem etiam atque etiam obtestatus est, ut Ariani incendii flammas, quæ plus nimio grassabantur, sua auctoritate restingueret. Qui misso in Ægyptum Osio [o] Cordubensi episcopo,

a Theodoret. lib. 1. hist eccl. c. 2.

b Epiphan. Hæresi 69.

Joan. 10. a.

c Apud Athanas. Rufin. Socratem, Theodoret. Sozomen. passim.

d Acta martyrii Petri Alex. apud Sur. tom. 6. die 25. Novemb. & Beda in Martyrolog.

e Athanas. in Antonio.

f Epiph. hær. 69.

g Theod. lib. 1. Rufin. cap. 11.

h Theod. Rufin. sup. lib. 1. Sozom. cap. 1.

i Alex. ad op. pisc. crat. cap.

k Epi. Theo. Sozo. crat. & At. rat. Aria.

l Ep. ref. m So. x. c.

n Ep. ref. o Eu. de v. cap. cra.

scopo, cum res æquissime componere conatus esset, tantum abest ut ex eo pax ecclesius reddita sit, ut Ariana in dies hæresis magis ac magis invalesceret.

Erat & aliud per id temporis intestinum in ecclesia malum auctore Meletio [a] Ægyptio episcopo: quem multis convictum criminibus, eo potissimum quod idolis sacrificasset, cum Petrus Alexandrinus episcopus & martyr in frequenti episcoporum synodo ab episcopatu detuibasset, is rem indignissime ferens, non modo Petrum ipsum, ejusque successores Achillam & Alexandrum fœdissimis probris & criminationibus laceravit, sed etiam tota fere bacchatus Ægypto, & multis per civitates diaconis, presbyteris, episcopis creatis, pernicioso schismate discindebat ecclesiam. Ad hos Meletii Ariique tumultus accedebat & alia gravis atque inveterata dissensio ex Asianis [b] plerisque episcopis, qui nec dominico die, quo Christus dominus ab inferis resurrexit, sed ipsa quartadecima primi mensis luna, in quemcumque incidisset diem, Judaico ritu pascha celebrabant: nec primum mensem eum numerabant, cujus quartadecima luna in ipsum æquinoctii [c] verni diem, proximeve sequentem recurreret, sed qui per Judaicos embolismos sese primus objiceret. Quem ritum ab apostolica traditione penitus abhorrentem sanctus [d] Victor Romanus pontifex & martyr Romæ, Theophilus Cæsarienſis in Palæstina, Palma in Ponto, Irenæus in Gallia, Bacchillus Corinthi, & ecclesiæ ad Osroenam decretis variis damnaverunt. Verum his remediis cum non magis Asiani, quam Meletius & Arius ad saniorem mentem redissent, Constantinus imperator ut laboranti subveniret ecclesiæ, Silvestri [e] summi pontificis auctoritate, aliorumque [f] sacerdotum sententia, ex universis orbis terrarum partibus episcopos in Nicæam Bithyniæ urbem, ad lacum Alcanium ab Antigono [g] conditam, honorificentissimis litteris accersivit, dispositis [h] ad itinera vehiculis. Convenerant [i] autem, præter innumerabiles diaconos ac presbyteros, episcopi numero [k] trecenti & octodecim, viri & vitæ sanctitate, & miraculis, & divinarum scripturarum scientia plane admirabiles: de quibus beatus Ambrosius [l] ad Gratianum Augustum: Trecenti, inquit, decem & octo sacerdotes, tanquam Abrahæ electi judicio, consona fidei virtute victores, velut trophæum, toto orbe subactis perfidis, extulerunt: ut mihi videatur hoc esse divinum, quod eodem numero in conciliis fidei haberemus oraculum, quo in historia habemus exemplum. Inter hos primas obtinebant, ut totius agminis ductores, Osius [m] episcopus Cordubensis, Vitus & Vincentius, qui a beato Silvestro missi, ut apostolicæ sedis legati synodo præerant, & Alexander [n] Alexandrinus. Sequebatur Eustathius [o] Antiochenus, qui doctrina & sanctitate [p] conspicuus, clarissima (ut ait beatus Hieronymus [q]) tuba in adversarios bellicum cecinit: & Macarius [r] Hierosolymitanus episcopus, quem Arius ut suæ hæresi acerrime adversantem, apud Eusebium Nicomediensem in crimen adduxerat. Ex reliquis item excelluere in primis Potamon [s] Heracleensis, altero orbatus oculo ob testimonium Jesu Christi; Paphnutius [t] Thebaidos superioris episcopus, apostolicis clarus miraculis, cui eadem de causa alter effossus oculus, & sinistrum genu fuerat succisum: Spiridon [u] Trimithuntis in Cypro episcopus mirabilium patrator operum, & sacrarum propugnator scripturarum: Paulus [x] Neocæsarienſis episcopus, ob fidei confessionem celebris, manu ferro candenti semiusta: Jacobus [a] Nisibenus, vir plane apostolicus, & mortuorum suscitator: Leontius [b] Cæsareæ Cappadociæ antistes, prophetico spiritu commemorabilis; qui dum iter haberet ad synodum, Gregorii Nazianzeni patrem & baptismo lustravit, & futurum denunciavit episcopum: Amphion [c] confessor eximius, Hypatius [d] Gangrensis, meritis & martyrio clarus: Nicolaus [e] Myræ episcopus, cujus sanctitas in illustri excelsoque loco semper sint; aliique complures. Itaque cum ad [f] conditam diem decimam tertiam Kalendas Julii, Paulino & Jutiano consulibus adfuissent, adfuit & Constantinus religiosissimus imperator: qui in omnem pietatis significationem effusus, dum tot insignium patrum consessum, veluti Dei castra, venerabundus admiratur, amplectitur [g] confessores, eorumque exoscultur cicatrices. Hujus celeberrimi conventus fama permoti complures gentium philosophi, ad episcopos dialecticis caprionibus, & Aristotelicis subtilitatibus vexatidos convenere: quorum unus ceteris insolentior, verborum instructus præstigils, cum ab episcoporum mabibus velut anguis elaberetur; senior [h] quidam, ex sanctis confessoribus unus, nihil aliud sciens [i] nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum, loquendi facultate ab episcopis impetrata, In nomine, inquit, Jesu Christi, philosophe, audi quæ vera sunt. Quibus breviter expositis, iterum ad eum pene obmutescentem, nec respondentem aliud, quam credere se: Si hæc, inquit, ita esse credis, surge & sequere me, & hujus fidei signacuium suscipe. Tum philosophus ad eos qui aderant conversus: Donec, inquit, verbis mecum gesta res est, verba verbis opposui: ubi vero pro verbis virtus processit ex orc dicentis, non potuerunt resistere verba virtuti. Adornaverat autem imperator [k] in media regia exedram sane amplissimam, sedilibus undequaque dispositis, in quibus suo singuli ordine considerent: quo cum episcopi convenissent, adfuit & imperator ornatu magnificentissimo; quem pro sua in episcoporum ordinem reverentia in sedili aureo infra episcopos, nec nisi annuentibus illis sedentem, Eustathius [l] Antiochenus nomine totius synodi eleganti oratione excepit, qua ejus pietatem ac studium erga labantem jam & miserabiliter afflictam religionem, luculentissimis verbis ornuvit. Imperator [m] contra, Latina oratione humanitatis ac religionis plena, ad veram fidem explicandam, & ad scandala de regno Dei tollenda episcopos cohortatus est. Quanta vero fuerit Constantini erga episcopos observantia, vel ex eo colligi potest, quod libellos [n] accipiens querelarum plenos, quos ei de privatis injuriis obtulerant episcopi, eos ne legendos quidem sibi esse putavit, sed continuo flammis tradidit, illud propheræ usurpans: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat. Vos nobis a Deo dati estis dii, & indecorum est ut homo judicet deos. Ego plane si mœchantem episcopum viderem, scelus obtegerem paludamento. Non ad privatas ergo lites, sed ad hostes fidei profligandos incumbite. Itaque continuo, cum Arius cum sua sacrilega manu in [o] synodo adesset, ipsius dogmata recitantur. Cohorruere [p] episcopi, & conscelcratas voces obstructis etiam auribus execrati sunt. Leguntur & Eusebii [q] Nicomediensis, quo præcipuo adjutore nitebatur Arius, pestilentes litteræ, atque ut blasphemiarum plenæ tota spectante synodo conscinduntur. Proferuntur deinde, reclaman-

a Theod. ibid.
b Greg. Naz. in fun. patris.
c Athan. apol. a. Sozom. l. 1. c. 10. Theod. l. 1. c. 20
d Menologium Græc.
e Method. in estis vitæ.
f Concil. Calched act. 2.
g Theod. l. 1 c. 11.
h Rufin. l. 1. c. 2. Socrat. l. 1. c. 5. Sozom. l. 1. c. 17
i 1 Cor. 2
k Euseb. l. 1. de vita Const. c. 10. Socrat. l. 1. cap. 5. Theod. l. 1. c. 7.
l Theod. ubi sup.
m Euseb. l. 3 de vita Const. c. 12. Theod. ubi sup Sozom l. 1. c. 18
n Rufin. l. 1. c. 6. Socrat l. 1. cap. 8. Theod l. 1. c. 11. Sozom. l. 1. cap. 16 Greg. l. 4. ep 75. Psalm 81.
o Rufin. l. 1. c. 5. Theod. l. 1. c. 7. Sozom. l. 1. c. 16. & 18
p Athan. orat. 1. contra Arian.
q Eust. apud Theodor. l. 1. c. 6. & 8.

mantibus licet adversariis, acta Alexandrini [a] concilii, ut inde, quo quæque res ordine gesta esset, palam fieret. Tum benigne invitantur a catholicis Ariani, [b] ut suas sententias, earumque rationes (quo facilius his confutatis veritas elucesceret) adducerent in medium. Illi contra, hærere primum; deinde inter se depugnare atque altercari; proferre mox fallacem quamdam & commentitiam [c] fidei formulam; qua statim explosa atque discerpta, cum Constantinus maximo studio ac solertia [d] sæpius institisset, ut sedatis tumultibus orthodoxa veritas omnium sententia & auctoritate constaret; plerique patres adversus hæreticos doctissime disputarunt; inter quos Athanasius [e] Alexandrinus, adhuc diaconus, singulari certamine cum Ario acerrime congressus est. Rebus itaque in utramque partem jactatis, & ad certam divinarum scripturarum normam perpensis, communi omnium suffragio Arius & Eusebius [f] damnantur. Conclamatur unanimi consensu Dei Filius, Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, [g] ὁμοούσιος hoc est, consubstantialis Patri: pronunciatur & omnium nomine ab Osio [g] Cordubensi, sedis apostolicæ legato, concepta fidei formula, non adscripto tamen die seu consule, ne novum videretur inventum, sed ab apostolorum temporibus atque oraculis accepta traditio. In Arium quoque & Arianos (quos Porphyrianos [h] a Porphyrio, qui Christo domino similiter oblatrarat, Constantinus appellabat) anathema promulgatur. Imperator autem Arii libros hæresi a concilio damnata refertos, non solum comburi [i] jussit, verum etiam iis qui Arii Thaleam legerent, aut occultarent, pœnam [k] capitis constituit. Scripserat enim Arius librum, quem Thaleam, [l] hoc est, convivium & crapulam vocavit, quo per jocum & lasciviam, seu per meretricias choreas & saltationes, multorum sibi animos devincire studuit. Ejecti [m] postremo sunt in exilium Arius, ejusque socii; tametsi Eusebius [n] Nicomediensis, Theogonius Nicænus, & alii quidam, qui postea concilii decretis se obtemperaturos supplici libello spoponderant, suis sedibus restituti sunt. Ceterum ne qua relinqueretur dissensionis occasio, sancitum [o] est etiam, ut paschatis solennitas, de qua non parum ante discrepabant ecclesiæ, non Judaico, sed apostolico ritu, hoc est, luna plena post vernum æquinoctium, die dominico ageretur, instituto novemdecim [p] annorum quasi circulo quodam, ex quo ea temporis ratio magis esset in promptu. De Meletio [q] item, cujus petulantia turbaverat Ægyptum, statutum, ut nudo episcopi nomine retento, sine functionibus ullis Lycum incoleret: qui autem ab eo sacris fuerant initiati, Alexandrino subjacerent episcopo, aliis ecclesiarum ministris postpositi. Editi quoque nonnulli canones [r] ad ea quæ dilapsa videbantur, restituenda, aut sancienda firmius quæ ut oportet gerebantur. Tum synodo subscripserunt [s] universi; Eusebius [t] etiam Cæsarienſis, qui homousion suis ad Cæsarienses literis, ut a majoribus traditum, collaudavit; agente Constantino [u] immortales Deo gratias, quod cerneret, succisis dissidiorum zizaniis, omnes orientis & occidentis ecclesias uno fidei vinculo ac spiritu copulatas. Eam ob rem literis [x] ad episcopos qui abfuerant, conscriptis, ad ea quæ acta fuerant, amplectenda hortatus est; & [y] Ario seorsum per epistolas impietatem atque amentiam verbis gravissimis exprobravit. Ipsa etiam synodus, [z] ne quæ gesserat, ab ullo possent ignorari, ea omnia luculenter literis testificata est. Tandem [a] ad VIII. Kal. Septembris soluta synodo, sui Constantinus imperii vicennalia [b] cum episcopis, quibus & magnificentissimum instruxit convivium, celebravit: seque postquam ipsorum piis precibus plurimum commendavit, perhumaniter singulos dimisit, traditis ad provinciarum præsides, ac municipales magistratus literis & decretis, ut quotannis frumentarium [c] quoddam vectigal penderetur ecclesiis. Antequam autem dissolveretur synodus, fidem & canones ad Silvestrum pont. max. [d] misit, qui in Romana ducentorum septuagintaquinque episcoporum synodo eos confirmavit his verbis: Silvester episcopus sanctæ & apostolicæ sedis, præsul urbis Romæ dixit. Quidquid in Nicæa Bithyniæ constitutum est ad robur sanctæ matris ecclesiæ catholicæ & apostolicæ a sanctis sacerdotibus trecentis decem & octo, nostro ore conformiter confirmamus. Omnes qui ausi fuerint dissolvere definitionem sancti & magni concilii, quod apud Nicæam congregatum est sub præsentia piissimi ac venerandi principis Constantini Augusti anathematizamus. Et dixerunt omnes: Placet. Deinceps vero aliquot post annos, cum Constantinus [e] Arium, quem resipuisse falso audierat, ab exilio revocasset, is Alexandriam primum, inde vero ab Athanasio ejectus, qui Alexandro successerat, Constantinopolim contendit: cumque [f] pro eo, ut in communionem adsciscetur, Eusebius Nicomediensis enixe pugnaret, repugnaret autem constantissime Alexander Constantinopolitanus episcopus, Deumque magna lacrymarum vi obsecraret, ne lupum inter oves versari pateretur: Arius dum in ecclesiam ducitur, alvo lacessente secedere coactus, teterrimo loco male olentem animam diffusis visceribus exhalavit. Longum est commemorare quam caste ac religiose universi patres Nicænam synodum, velut oracullum de cœlo editum, venerati sint. Ad hanc tamquam inviolabilem legem ac tribunal Athanasius [g] ubicumque cum Ario, cum Asterio, cum Eusebio pugnat, constantissime provocat. Hanc Hilarius [h] Pictavienſis episcopus Constantio fidei paternæ desertori exprobrat, & reliquarum synodorum quasi lydium lapidem ac normam esse contendit. Hanc perinde atque ecclesiæ fluctuantis anchoram, in panariis & anchorato prædicat Epiphanius. * Ad hanc non aliter quam ad arcem & propugnaculum fidei, Gratianum Augustum, a quo in bellum profecturo de fide fuerat interrogatus, deducit [i] Ambrosius. Quid attinet singulos recensere? Ipsæ œcumenicæ synodi quidquid acturæ, quidquid disputaturæ essent, principio Nicænæ [k] se fidei inhærere velle vestigiis professæ sunt universæ; ut magni quidam lapides videantur Nicæno superextructi fundamento. Jam vero hujus augustissimæ synodi doctrinam Deus quot insignium doctorum disputationibus, quot cœlestibus miraculorum prodigiis, quot sanctissimorum virorum tolerantia ac martyriis illustravit. Gothorum reges in Italia & Hispania, Vandalorum in Africa, Constantius & Valens [l] Romanorum imperatores, toto terrarum orbe prætores, milites, exercitus, synodos ad hæc provinciarum, Ariminensem etiam ac Seleucienſem ex numerosissimo episcoporum grege conventum, adversus Nicænos canones instruxerant. Quæ tamen omnia fuerunt illis non tam hostiles ad exitium machinæ, quam ad immortalem gloriam trophæa victoriæ, Deo per hæc testificante, solidissima petra nixam ac fundatam

a Julius papa in epist. ad orient. apud Athan. apolog. 2.
b Athan. epist. contra hæres. Arian.
c Theod. l. 1. c. 7.
d Euseb. lib. 1. de vita Constant. c. 43.
e Athan. Apol. 2. Socrat. lib. 1. c. 5. Rufin. l. 2. c. 16.
f Athan. epist. ad Jovian. & epist. de Syno. Socr. Sozom. & Theodor. ubi supra.
g Athan. epist. ad solit.
h Socrat. l. 1. c. 6.
i Socrat. ibi. & Sozom. l. 1. c. 20.
k Socrat. & Sozom. ubi supra.
l Athan. orat. 2. contra Arian. & de sen. Dionys. contra Arian. Socrat. & Sozom. ubi supra.
m Rufin. l. 1. c. 5. Socrat. l. 1. c. 5. Sozom. l. 3. c. 19.
n Hieron. adver. Lucifer. Socrat. l. 1. c. 10. Sozom. lib. 2. c. 15.
o Epist synod. & Euseb. l. 3. de vita Constant. c. 16. Sozom. l. 1. c. 6. Theod. l. 1. c. 9.
p. Ambr. epist. 83.
q Theod. l. 1. c. 9.
r Rufin. l. 1. c. 6. Theod. l. 1. c. 8 Sozom. l. 1. c. 22.
s Julii epist. apud Athan. apolog. 2.
t Athan. ep. ad Afros Socr. l. 1. c. 5. Theod. l. 1. c. 8.
u Euseb. l. 3. de vita Const. c. 14.
x Euseb. ib. c. 16. Theod. l. 1. c. 10.
y Epiph. hær. 69.
z Socr. l. 1. c. 6. Theod. l. 1. c. 7.
a Athanas. C... stant. ap... Crescon...
b Euseb. ... de vita C... stant. c. ... Theodor. ... 1. c. 11
c Theodor. ... ubi supra
d Dion. P... guus in ... conc. N... quæ cum ... corpore ... nonum ... apud Cres...
e Soc. l. 1. ... & 25 So... l. 2. c. 2 ... 28.
f Athan. ... 1. contra ... rian. E... hæres. 6... crat. & S... ubi supr...
g In oral... bus con... Arian. ... bi.
h In lib... exhibit ... Constan... & l. de ... dis.
* Extan... tam in ... trip. l. ... c. 13. ... duæ se... tes Ale... epist e... qua v... Epiph. ... Iast.
i Libris ... de ad ... tianum
k Passi... habent ... Rufin. ... Sozom ... Theod.
l Socr. ... Theod. ... 2. & 4 ... Sozom ... & 6. ... Ulicen... perfec... Vand. 2.

datam fuisse Nicænam fidem, quam tanta fluminum, ventorum, procellarum vis labefactare non potuit. Apostolica denique sedes hujus cœlestis thesauri diligentissima custos, sub Julio, [a] sub Damaso, sub Siricio, & aliis, alterius nullius synodi acriorem se probavit propugnatricem, ut nihil eorum quæ Nicænis patribus placuere, violari unquam, aut revocari in dubium pasta sit. Itaque sanctissimus Leo [b] primus ad Anatolium Constantinopolitanum episcopum: *Nulla*, inquit, *sibimet de multiplicatione congregationis synodalia concilia blandiantur, neque trecentis illis decem & octo episcopis quantumlibet copiosior numerus sacerdotum, vel comparare se audeat, vel præferre, cum tanto divinitus privilegio Nicæna sit synodus consecrata, ut sive per pauciores, sive per plures ecclesiastica judicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum.* Et paulo post: *Sancti illi & venerabiles patres, qui in urbe Nicæna, sacrilego Ario cum sua impietate damnato, mansuras usque in finem mundi leges ecclesiasticorum canonum condiderunt, & apud nos, & in toto orbe terrarum in suis constitutionibus vivunt, & si quid usquam aliter quam illi statuerant, præsumitur, sine cunctatione cassatur, ut quæ ad perpetuam utilitatem generaliter instituta sunt, nulla commutatione varientur.* Et epistola ad [a] Pulcheriam: *Quoniam contra statuta paternorum canonum, quæ ante longissimæ ætatis annos in urbe Nicæna spiritalibus sunt fundata decretis, nihil quidquam audere conceditur; ita ut si quis diversum aliquid decernere velit, se potius minuat, quam illa corrumpat: quæsi (ut oportet) a cunctis pontificibus intemerata serventur, per universas ecclesias tranquilla erit pax, & firma concordia, nullæ de mensuris harum dissensiones, nullæ de ordinationibus lites, nullæ de privilegiis ambiguitates, nulla erunt de aliena usurpatione certamina, sed ea quæ jure caritatis rationabilis est, & morum & officiorum, servabitur unanimitas.* Et in epistol. LXVI. *Tanta apud me est Nicænorum canonum reverentia, ut quæ ea sunt a sanctis patribus constituta, nec permiserim, nec patiar aliqua novitate violari*, &c. Sanctus Gregorius [b] sicut sancti evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere & venerari se fatetur, Nicænum scilicet, Constantinopolitanum, Ephesinum, & Chalcedonense. Et alibi [c] inquit: *Nos generales synodos a Nicæna incipientes, cum reliquis quatuor veneramur, quia ipsam sequentes in cunctis sententiis unanimes concordant.*

a Epist. 55.

b Epist. 24. l. 1.

c Epist. 53. lib. 7. ind. 2.

ΑΓ΄ ΠΡΟ΄ ΤΗ΄Σ ΑΓΙ΄ΑΣ Ε΄Ν ΝΙΚΑΙ΄Α

PARTIS I SECTIO I

ΠΡΩΤΗΣ ΣΥ΄ΝΟΔΟΣ Ε΄ΠΙΣΤΟΛΑΙ΄.

EPISTOLÆ QUÆ ANTECESSERUNT CONCILIUM NICÆNUM.

Ε΄ΠΙΣΤΟΛΗ΄ Α΄ΛΕΞΑ΄ΝΔΡΟΥ Α΄λεξανδρείας.

EPISTOLA [a] ALEXANDRI [b] Episcopi Alexandriæ.

Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ ὁμοψύχῳ Ἀλεξάνδρῳ, Ἀλέξανδρος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Carissimo fratri & unanimi Alexandro, Alexander in domino salutem.

Ἡ ΦΙΛΑΡΧΟΣ τῶν μοχθηρῶν ἀνθρώπων καὶ φιλάργυρος πρόθεσις ταῖς δοκούσαις ἀεὶ μείζοσι παροικίαις πέφυκεν ἐπιβουλεύειν, διὰ ποικίλων προφάσεων τῶν τοιούτων ἐπιτιθεμένων τῇ ἐκκλησιαστικῇ εὐσεβείᾳ. οἱ γὰρ ὑπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτοῖς διαβόλου εἰς τὸν προκειμένῳ αὐτοῖς ἡδονὴν, πάσης εὐλαβίας ἀποσκιρτήσαντες, πατοῦσι τὸν τῆς χρίσεως τοῦ Θεοῦ φόβον. περὶ ὧν ἀναγκαῖον ἐμοὶ τῷ πάσχοντι δηλῶσαι τῇ ὑμετέρᾳ εὐλαβείᾳ, ἵνα φυλάττησθε τοὺς τοιούτους, μήτις αὐτῶν τολμήσῃ καὶ ταῖς ὑμετέραις παροικίαις ἐπιβαίνειν. εἴτε δι' ἑαυτῶν, εἴτε δι' ἄλλων· ἱκανοὶ γὰρ ὑποκρίνεσθαι πρὸς ἀπάτην οἱ γόητες· ἢ διὰ γραμμάτων ψεύδως κεκομψευμένων, καὶ δυναμένων ὑφαρπάσαι τὴν ἁπλῆ ποίσει καὶ ἀκεραίῳ προσεσχηκότα. Ἄρειος γοῦν

I. Ex Theod. lib. 1. cap. 4

EST quidem propositum hominibus improbis, in quorum animis inexplebilis honoris & pecuniæ cupiditas insita est, ut ecclesiis, quæ videntur plus habere dignitatis, ex occulto insidientur, qui per varias ac multiplices vias sinceram ecclesiæ pietatem oppugnare non cessant. Nam impulsu diaboli, qui vim suam in eorum animis exercet, in furorem acti, ad voluptates quæ forte se offerunt, feruntur præcipites; atque ab omni pietate refugientes, timorem divini judicii proterunt. De quibus ego, qui inde non parum acceperim incommodi, necesse habui vestræ pietati significare, ut id generis homines sedulo devitetis, ne forte quisquam illorum audacia fretus, vel per seipsum, vel per alios, (sunt enim præstigiatores ad simulandam fraudem, atque adeo inferendam ex se apti & comparati) vel per litteras omnis mendacii elegantia & suavitate sic conditas, ut simplicis ac sinceræ fidei hominem facile a verita-

1 Hæc est Epistola Synodica, quam Alexander Alexandrinus Episcopus ad cognominem Alexandrum Byzantinum Episcopum scripsit ex Alexandrino Concilio habito ann. Christi 321. & supra a Rev. P. Labbeo relato. Eam nobis servavit Theodoretus in lib. 1. hist. Eccles. cap. 4. Interpretatio est Christophorsoni, recognita tamen, qua etiam, paucis mutatis, usus est Harduinus, tametsi magis exculta Sirmondiana Theodoreti versio eidem videretur. Habetur & alia versio Epiphanii Scholast. in hist. Tripart. lib. 1. cap. 14. Notulæ sequentes Harduini sunt.

te abstrahant, in vestris ecclesiis erroris sui imprimat vestigia. Nam Arius & Achillas nuper facta conjuratione, dum Colluthi ambitionem imitari student, cum in eo vitiositatis genere longe superarunt. Ille enim hos ipsos accusans, improbo suo proposito habuit quod prætexeret: hi autem cum illius nundinationem, qua Christum ipsum vendidit, animadverterent, non amplius ecclesiæ legibus subjecti esse sustinuerunt; sed speluncis latronum sibi constructis, conventus in illis sine intermissione agere, noctes diesque Christo & nobis maledice obtrectare, omnem apostolicam & piam doctrinam criminari, simulatione Judaica officinam ad Christum oppugnandum instruere, divinitatem salvatoris nostri inficiari, eum ceteris hominibus nihilo præstantiorem prædicare, vocibusque omnibus pro ejus salutari in carne œconomia, & abjectione sui nostra causa suscepta, ex sacris litteris selectis, iisdem impiam suam prædicationem corroborare; & verba, quibus æterna ejus divinitas & gloria una cum Patre ineffabilis confirmatur, aversantes, subvertere nituntur. Quippe impiam Gentilium & Judæorum de Christo opinionem defendentes, suam ipsorum laudem ab iis (quantum fieri potest) venari; & in quibus eis ludibrio sumus, omnia enixe consectari student. Seditiones porro in nos quotidie concitare, graves ciere persecutiones, & interdum lites per mulierculárum impurarum sermones, quas ipsi in fraudem impulerunt, intendere: nonnumquam religionem Christianam, suas tenellas *c* invenculas per singulas plateas turpiter circumducendo, gravissimis contumeliis afficere: quin etiam inconsutilem & indissolubilem Christi tunicam, quam carnifices noluerunt discindere, hi discerpere non dubitarunt. Nos igitur (sicut scelerata eorum vita, & conatus execrabilis postulat) suffragiis omnium tandem, licet sero propter rei ignorationem istud sumus aggressi, ecclesia, quæ Christi divinitatem adorat, illos ejecimus, ut adorationem quæ Christi deitati debetur, minuentes. Itaque hi circumcurrere hac illac, quo nobis obtrectent, deflectere ad collegas nobiscum in eadem fide consentientes, specie quidem pacem & concordiam simulate petere, sed revera moliri, ut per sermonis lenocinia nonnullos eorum in sui morbi contagionem pertrahant: litteras quoque ab illis blandiores petere, ut coram iis, quos errore implicarint, eas legentes, suæ prolapsionis impœnitentes reddant, atque ad impietatem assuefaciant, quasi episcopos suæ sententiæ & opinioni consentientes haberent. Nam nec illis confiteri volunt ea quæ tam nefarie impieque apud nos cum docuerunt, tum fecerunt, quorum gratia ecclesia expulsi sunt: sed vel silentio tegere, vel partim sermonibus commentitiis, partim literis veteratorie scriptis obscurare nituntur, quo eos dolo deludant. Quapropter colloquiis tum probabilitate, tum facetiis dicacibus refertis, perniciosam suam doctrinam tamquam velis obtendentes, hominem simplicem & fraudi expositum in suum errorem rapiunt: quin etiam ab obtrectando apud omnes nostræ sanctæ piæque religioni haudquaquam se abstinent. Unde fit, ut nonnulli qui eorum literis subscribunt, in ecclesiam eos recipiant: quod factum (mea quidem sententia) maximam infamiæ notam collegis nostris, qui illud ausi sunt, inussit; qui non mo-

Joan. c. 19. v. 23.

A καὶ [1] Ἀχιλλᾶς συνωμοσίαν ἔναγχος πεποιησάμενοι, τὴν Κολλούθου φιλαρχίαν πολὺ χεῖρον, ἢ ἐκεῖνος, ἐζήλωσαν. ὁ μὲν γὰρ αὐτοῖς τούτοις ἐγκαλῶν, τῆς ἑαυτοῦ μοχθηρᾶς [2] προθέσεως εὗρε πρόφασιν. οἱ δὲ τὴν ἐκείνου χριστεμπορείαν θεωροῦντες, οὐκ ἔτι τῆς ἐκκλησίας ὑποχείριοι μένειν ἐκαρτέρησαν, ἀλλ' ἑαυτοῖς σπήλαια ληστῶν οἰκοδομήσαντες. ἀδιαλείπτους ἑαυτοῖς προσποιοῦνται συνόδους. νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐν ταῖς κατὰ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν διαβολαῖς ἀσχούμενοι, οἱ πάσης τῆς ἀποστολικῆς εὐσεβοῦς δόξης κατηγοροῦντες Ἰουδαϊκῷ προσχήματι χριστομάχον συνεκρότησαν ἐργαστήριον, τὴν B θεότητα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀρνούμενοι, καὶ τοῖς πᾶσιν ἴσον εἶναι κηρύσσοντες, πάσας τε αὐτοῦ τῆς σωτηρίου οἰκονομίας καὶ δι' ἡμᾶς ταπεινώσεως φωνὴν ἐκλεξάμενοι, ἐξ αὐτῶν συναγείρειν πειρῶνται τῆς ἀσεβείας ἑαυτῶν τὸ κήρυγμα, τῆς ἀρχῆθεν θεότητος αὐτοῦ, καὶ [3] παρὰ τῷ πατρὶ δόξης [4] ἀλέκτους τοὺς λόγους ἀποστρεφόμενοι. τὴν γοῦν Ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων ἀσεβῆ περὶ Χριστοῦ δόξαν κρατύνοντες, τὸν παρ' αὐτῶν ἔπαινον ὡς ἔνι μάλιστα θηρῶνται, πάντα μὲν, ὅσα καθ' ἡμῶν παρ' αὐτοῖς γελᾶται, πραγματευόμενοι, στάσεις δὲ ἡμῖν καθ' ἡμέραν καὶ διωγμοὺς ἐπεγείροντες· καὶ τοῦτο μὲν δικαστήρια C συγκροτοῦντες δι' ἐντυχίας γυναικαρίων ἀτάκτων, ἃ ἠπάτησαν· τοῦτο δὲ τὸν χριστιανισμὸν διασύροντες, ἐκ τοῦ περισχολάζειν πᾶσαν ἀγυιὰν ἀσέμνως τὰς παρ' αὐτοῖς νεωτέρας· ἀλλὰ καὶ τὸν ἄρρηκτον τοῦ Χριστοῦ χιτῶνα, ὃν οἱ δήμιοι διελεῖν οὐκ ἐβουλεύσαντο, αὐτοὶ σχίσαι ἐτόλμησαν. ἡμεῖς μὲν οὖν, ἃ καὶ τῷ βίῳ αὐτῶν, καὶ τῇ ἀνοσίῳ ἐπιχειρήσει πρέπει διὰ τὸ λανθάνειν, βραδέως ἐπιστήσαντες, παμψηφεὶ τῆς προσκυνούσης Χριστοῦ τὴν * θεότητα ἐκκλησίας ἐξηλάσαμεν, ὡς * τῆς προσκυνήσεως Χριστοῦ τὴν θεότητα σμικρύναντας. ἐπεχείρησαν δὲ περιδρομαῖς χρώμενοι καθ' ἡμῶν, παρεκβαίνειν πρὸς τοὺς ὁμόφρονας D συλλειτουργοὺς, σχήματι μὲν εἰρήνης καὶ ἑνώσεως, ἀξίωσιν ὑποκρινόμενοι, τὸ δ' ἀληθὲς, συναρπάσαι τινὰς αὐτῶν εἰς τὴν ἰδίαν νόσον διὰ χρηστολογίας σπουδάζοντες, καὶ στωμυλώτερα γράμματα παρ' αὐτῶν αἰτοῦνται. ἵνα παραναγινώσκοντες αὐτὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἠπατημένοις, ἀμετανοήτους ἐφ' οἷς ἐσφάλησαν κατασκευάζωσιν, ἐπιτριβομένους εἰς ἀσέβειαν, ὡς ἂν συμψήφους αὐτοῖς καὶ ὁμόφρονας ἔχοντες ἐπισκόπους. οὐχ ἅπερ γοῦν παρ' ὑμῖν πονηρῶς ἐδίδαξάν τε καὶ διεπράξαντο, ὁμολογοῦσιν αὐτοὶ, δι' ἃ καὶ ἐξώσθησαν, ἀλλ' ἢ σιωπῇ ταῦτα παραδιδόασιν, ἢ πεπλασμένοις λόγοις καὶ ἐγγράφοις ἐπισκιάζοντες ἀπατῶσι. πι- E θανωτέραις γοῦν καὶ βωμολόχοις ὁμιλίαις τὴν φθοροποιὸν αὐτῶν διδασκαλίαν ἐπικρύπτοντες, συναρπάζουσι τὸν εἰς ἀπάτην ἐκκείμενον, οὐκ ἀπεχόμενοι καὶ τοῦ παρὰ πᾶσι συκοφαντεῖν τὴν ἡμετέραν εὐσέβειαν. ὅθεν καὶ συμβαίνει τινὰς τοῖς γράμμασιν αὐτῶν ὑπογράφοντας, εἰς ἐκκλησίαν εἰς δέχεσθαι· μεγίστης, ὡς οἶμαι, διαβολῆς ἐπικειμένης τοῖς τοῦτο τολμῶσι συλλει-

τουρ-

* ἴσ. θ. ...

1 Al. Ἀχιλλεύς, & ita legit Epiphanius Schol. 2 MS. Allatii προαιρέσεως, & ita Epiphanius Scholast.
3 Edit. Basil. παρὰ τοῦ πατρός. 4 al. ἀλήκτως.

τυργοῖς, τῷ μήτε τὸν ἀποστολικὸν κανόνα τῦτο
συγχωρεῖν, ἀλλὰ κ̀ ὑπεκκαίειν τλὼ ἐπ' αὐτοῖς
διαβολικλὼ κατὰ Χρις τ̃ ἐνέργειαν. διὸ δὴ κ̀ι
ὁδὸν μελλήσας, ἀγαπητοὶ, δηλῶσαι ὑμῖν τλὼ
τῶν τοιύτων ἀπιστίαν, ἐμαυτὸν διήνεγκα, λε-
γόντων, ὅτι λῶ ποτε, ὅτε ὐκ λῶ ὁ υἱὸς τ̃ Θε̃,
κ̀ γέγονεν ὕστερον ὁ πρότερον μὴ ὑπάρχων, τοι-
ῦτος χλιάμβυος ὅτε κ̀ι πότε γέγονεν, [1] οἷα κ̀ι
πᾶσιν εἶναι πέφυκεν ἀνθρώποις· πάντα γὰρ,
φησὶν, ὁ Θεὸς ἐξ ὐκ ὄντων ἐποίησε· συναναλαμ-
βάνοντες τῇ τῶν ἁπάντων λογικῶν τε κ̀ ἀλόγων
κτίσει κ̀ τὸν υἱὸν τ̃ Θε̃. οἷς ἀκολύθως κ̀ι φα-
σιν αὐτὸν ῥεπτῆς εἶναι φύσεως, ἀρετῆς τε κ̀ κα-
κίας ἐπιδεκτικὸν, κ̀ τῇ ἐξ ὐκ ὄντων ὑποθέσει κ̀
τὰς θείας τ̃ εἶναι αὐτὸν ἀεὶ συναναιρῦντες γρα-
φὰς, αἳ τὸ ἄῤῥεπτον τ̃ λόγυ κ̀ τὴν θεότητα τῆς
σοφίας τ̃ λόγυ σημαίνυσιν, ἅ ἐστιν ὁ Χρις ός.
δυνάμεθα γὰν κ̀ ἡμεῖς, φασὶν οἱ ἀλάστορες,
υἱοὶ χλιέθαι Θε̃, ὥσπερ κἀκεῖνος· γέγραπται
γὰρ, υἱὸς ἐχλίνησα κ̀ ὕψωσα. ἐπιφερομένυ δὲ
αὐτοῖς τ̃ λέγοντος ἐξῆς τ̃ ῥητ̃, αὐτοὶ δέ με ἠθέ-
τησαν· ὅπερ ὐ φυσικόν ἐστι τῷ σωτῆρι ὄντι τῆς φύ-
σεως ἄῤῥέπτυ· πάσης ἁλαβείας ἑαυτὸς ἐρημώσαν-
τες, τ̃τό φασι, προγνώσει κ̀ προθεωρίᾳ περὶ
αὐτ̃ εἰδότι τὸν Θεὸν, ὅτι ὐκ ἀθετήσει, ἐξει-
λέχθαι αὐτὸν ἀπὸ πάντων. ὐ γὰρ φύσει κ̀ κατ'
ἐξαίρετον τῶν ἄλλων υἱῶν ἔχοντί τι· ὅτε γὰρ φύσει
υἱός τις ἐστὶ τ̃ Θε̃, φασὶν, ὅτε τινὰ ἔχων ἰδιό-
τητα πρὸς αὐτόν· ἀλλὰ κ̀ αὐτὸν ῥεπτῆς τυγχά-
νοντι φύσεως, διὰ τρόπων ἐπιμέλειαν κ̀ ἄσκη-
σιν μὴ ῥεπόμβυον ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἐξελέξατο· ὡς
εἰ κ̀ι Παῦλ& τῦτο βιάσαιτο κ̀ι Πέτρος, μηδὲν
διαφέρειν τύτων τὴν ἐκείνυ υἱότητα, εἰς παράστα-
σιν τῆς φρενοβλαβ̃ς ταύτης διδασκαλίας, κ̀ ταῖς
γραφαῖς ἐμπαροινῦντες, κ̀ παρατιθέμβοι τὸ ἐν
ψαλμοῖς περὶ Χρις ῦ ῥητὸν ὅπως ἔχον· ἠγάπη-
σας δικαιοσύνην, κ̀ ἐμίσησας * ἀδικίαν· διὰ
τῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός συ ἔλαιον ἀγαλ-
λιάσεως παρὰ τὸς μετόχυς συ. περὶ μὲν ὖν ὅτι
ὁ υἱὸς τ̃ Θε̃ ὅτε ἐξ ὐκ ὄντων γεγένηται, ὅτε
λῶ ποτε, ὅτε ὐκ λῶ, αὐτάρκης παιδεῦσαι Ἰωάν-
νης ὁ Εὐαγγελιστὴς, γράφων ὅτως περὶ αὐτ̃. ὁ
μονογενὴς υἱος ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τ̃ πατρός.
προνοήμβυος γὰρ ὁ θεῖος δεικνῦναι * διδάσκα-
λος ἀλλήλων ἀχώρισα πράγματι δύο, τὸν πα-
τέρα κ̀ τὸν υἱὸν, ὄντι αὐτὸν ἐν τοῖς κόλποις
τ̃ πατρὸς ὠνόμασεν· ἀλλὰ γὰρ κ̀ ὅτι τοῖς ἐξ
ὐκ ὄντων χλυομένοις ὁ λόγος τ̃ Θε̃ ὐ συναι-
ριθμεῖται, πάντι δὶ αὐτ̃ γεγονέναι ὁ αὐτὸς φη-
σιν Ἰωάννης· τλὼ γὰρ ἰδιότροπον αὐτ̃ πάσασιν
ἐδήλωσεν εἰπών· ἐν ἀρχῇ λῶ ὁ λόγος κ̀ ὁ λό-
γος λῶ, πρὸς τὸν Θεὸν, κ̀ι Θεὸς λῶ ὁ λόγος·
πάντι δὶ αὐτ̃ ἐχλίνετο, κ̀ι χωρὶς αὐτ̃ ἐχλίνετο
ὐδὲ ἕν [2] ὃ γέγονεν. εἰ γὰρ πάντα δὶ αὐτ̃ ἐχλίνε-
το, πῶς ὁ τοῖς χλυομένοις τὸ εἶναι χαρισάμβυος,
αὐτὸς πότε ὐκ λῶ; ὐ γὰρ πῶς ὁ λόγος τὸ ποι-
οῦν τοῖς χλυομένοις τῆς αὐτῆς εἶναι φύσεως δια-
ῤίζεται. εἴγε αὐτὸς μὲν λῶ ἐν ἀρχῇ, πάντι
δὲ δὶ αὐτ̃ ἐχλίνετο, κ̀ ἐξ ὐκ ὄντων ἐποίησεν·
ἐναντίον γὰρ δοκεῖ τοῖς ἐξ ὐκ ὄντων χλυομένοις

do id quod canon *d* apostolicus non permittit, faciunt, sed eorum contra Christum conatum plane diabolicum, qui illis inest, vehementiorem efficiunt. Quocirca, fratres carissimi, abjecta cunctatione, ingenii mei vires, quo istorum vobis infidelitatem significarem, excitavi: qui asserunt, tempus aliquando fuisse, cum non esset filius Dei; postea factum, cum non ante extiterit: talem fuisse tum, cum factus erat, qualis quisque homo est: omnia enim Deum ex nihilo fecisse. Qua sententia Dei filium in creatione omnium rerum, sive rationis sunt illæ participes, sive expertes, concludunt. Quibus etiam consequenter addunt, eum natura posse mutari, virtutis & vitii capacem esse. Itaque hoc posito, eum ex nihilo factum, literarum sacrarum, quæ Verbi Dei æternitatem, immutabilitatem, sapientiæ Verbi divinitatem (atque ista sunt Christus) docent, prorsus labefactatur auctoritas. Est enim in nostra quoque situm potestate (istæ ecclesiæ pestes ajunt) filios Dei fieri, non aliter atque ille factus est. Scriptum namque esse: *Filios genui, & exaltavi;* Ac cum illis objicitur sententia, quæ deinceps sequitur: *Et ipsi spreverunt me*; quod plane naturæ salvatoris, qui est natura immutabilis, repugnat: tum omni exuta erga Deum pietate ac reverentia, ajunt, Deum, cum præscientia & præsentione prænovisset, neutiquam ipsum aspernaturum, idcirco ex omnibus elegisse. Non enim eum aut natura, aut prærogativa quidquam præter ceteros filios habuisse (nullum namque natura filium Dei esse affirmant, neque quemquam esse qui ulla cum eo proprietate conjunctus sit) sed cum esset natura mutabilis, & propter singularem in vita & moribus rite instituendis diligentiam ac studium non ad vitia deflecteret, Deum illum elegisse; adeo ut Paulum & Petrum, si in hoc & ipsi obnixe incubuissent, eodem modo futuros fuisse asserant filios Dei, quo ille fuit. Ac quo insanam & pestiferam suam doctrinam confirment, etiam in ipsas scripturas vim faciunt, & sententiam in psalmis de Christo traditam, quæ ita se habet: *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis*; ad suum institutum detorquent. Verum quod filius Dei non creatus fuerit ex nihilo, neque tempus fuisse cum non erat, Joannes evangelista abunde satis docet. Sic enim de illo scribit: *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris*. Cum enim divinus ille magister docere instituerit Patrem & Filium duas res esse quæ separari nequeunt, Filium in sinu Patris esse dixit. Quin etiam, quod filius Dei non sit rebus ex nihilo creatis annumerandus, idem Joannes ostendit, cum dicat, *Omnia per ipsum facta esse*. Nam proprium ejus subsistentiæ modum declaravit his verbis: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est*. Quod si omnia per ipsum facta sunt, qui fieri potest, ut is qui rebus creatis essentiam indulserit, quodam tempore non fuerit? Nulla enim ratio vult, ut quod creat, ejusdem sit cum creatis naturæ. Quod si ipse fuit in principio, & omnia per ipsum facta sunt, creataque ex nihilo (nam quod est, ac subsistit, illis quæ fiunt ex nihilo, contrarium est, vehementerque repugnat; cum alterum, nullum esse intervallum inter Patrem & filium, neque illud ulla animi

Ps. 44. v. 8.

Joan. c. 1. v. 8

Ibid. c. 1. v. 3.

Ibid. v. 1.

1 In MS. Reg. οἷος κ̀ πᾶς πέφυκεν ἄνθρωπος. 2 Hæ duæ voces, ὃ γέγονεν, non sunt in edit. Rob. Steph. & Basil. sed sunt in MS. Allatii, & apud Epiph. Scholast.

cogitione posse informari ; alterum , mundum ex nihilo conditum ostendat:) perspicuum est, mundum habere nuperam generationem , quippe cum omnia a Patre per Filium talem sint essentiæ originem consequuta . Itaque sanctissimus Joannes , cum illud , *Erat*, quod est Verbum Dei proprium , immensum esse, & longe supra mortalium captum & cognitionem positum animadverteret ; ejus genesim , creationemque dicere noluit , nec ausus est syllabis iisdem auctorem rerum & res ipsas nominare : non quod verbum Dei ingenitum sit , (nam solus pater est ingenitus) sed quod ineffabilis unigeniti filii Dei substantia non modo solertem intelligentiam evangelistarum , verum fortasse etiam angelorum comprehensionem longe superat . Itaque meo quidem judicio , ne in piis quidem numerandi sunt , qui in istarum rerum inquisitionem intrare non dubitant , spreta rejectaque illa sententia : *Altiora ne te quæras , & sublimiora te ne scruteris* . Quod si cognitio multarum aliarum rerum , quæ non sunt sine dubio his longe imperfectiores , comprehensionem fugiat humanam (quales sunt illæ , de quibus Paulus sic loquitur : *Quæ oculus non vidit , nec auris audivit , nec in cor hominis ascenderunt , ea quæ præparavit Deus diligentibus se :* quales sunt præterea stellæ , quas Deus Abrahamo numerari posse negavit ; qualis denique est arena maris & stillæ pluviæ ; quas res , inquit scriptura , quis enumerare poterit ?) quid ergo est cur quisquam , nisi insanus & plane mente captus sit , Verbi Dei substantiam curiose pervestigare moliatur ? de qua ita spiritus loquitur propheticus : *Generationem ejus quis enarrabit ?* Per quam quidem sententiam ab animis eorum , qui erant velut columnæ & principes omnium qui in toto orbe vixerunt , salvator noster , quo illis gratificaretur , istarum rerum notitiam tanquam onus auferre studuit ; remque supra naturam esse docuit , ut quisquam eas cogitatione deprehendat : nam soli Patri divinissimi illius mysterii cogitationem reservatam esse , sic enim locutus est . *Nemo novit quis sit Filius , nisi Pater ; & Patrem nemo novit , nisi Filius* . De qua re arbitror Patrem hoc quoque dixisse : *Secretum meum mihi & meis* . Quod autem extremæ dementiæ sit , Filium ex his quæ non sunt , ortum , inque tempore productum existimare , eædem ipsæ voces , nimirum , *Ex his quæ non sunt* , satis declarant , licet isti stupidi suarum vocum insaniam non intelligant . Nam id quod dicitur , *Non erat* , aut in tempore fuisse necesse est , aut in aliquo sæculi intervallo . Proinde si verum est , omnia per ipsum facta esse , constat etiam omne sæculum , tempus , intervalla temporis , & illud , *Quando* , in quibus reperitur id quod dicitur , *Non erat* , per ipsum facta esse . Et quid est quamobrem non sit absurdum , eum qui sæcula , tempora , opportunitates temporum quibuscum illud quod dicitur , *Non erat* , permixtum est , produxit , quodam tempore non fuisse asserere ; quippe cum insulsum sit , & plenum cujusque insciticæ , eum qui alicujus rei procreator extiterit , post rei illius procreationem ipsum procreatum esse . Nam , ut justorum fert opinio non solum illud intervallum temporis , in quo Filium a Patre generatum non fuisse asseverant , prius erat quam Dei sapientia , quæ hanc universitatem constituit ; verum etiam scri-

Eccles. c. 3. v. 22.

1. Cor. 2. v. 9. ex Isa. c. 64. v. 4.

Genes. c. 15. v. 5.

Eccles. c. 1. v. 2.

Isai. cap. 53. v. 8.

Matth. c. 11. v. 27.

Is. 24. c. 16.

τὸ ὄν, καὶ ἀφεσηκὸς σφόδρα. τὸ μὲν γὰρ μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὁδὸν δείκνυσιν εἶναι διάστημα, ὃ δ' ἄχει τινὸς ἐννοίας τοῦτο φαντασιῶσαι τῆς ψυχῆς δυναμένης. τὸ δὲ ἐξ ὄντων δημιουργεῖσθαι τὸν κόσμον, νεωτέραν ἔχει τῆς ὑποστάσεως καὶ πρόσφατον τὴν γένεσιν, ὡσὰ τῶ πατρὸς ὄντα τοῦ υἱοῦ πάντων εἰλικρότων τιὼ τοιούτω ὑσίωσιν. μακρὸν γοῦν θεωρήσας τοῦ Θεοῦ λόγου, τὸ ἰδιῶ, καὶ ὑπεραῖρον τῆς τῶν [1] γενητῶν διανοίας, ὁ ἐκλαβέστατος Ἰωάννης, γένεσιν αὐτοῦ καὶ ποίησιν ἀπηξίωσεν εἰπεῖν, οὐδὲ τοῖς ὁμοσοίχοις συλλαβαῖς τὸ ποιοῦν τοῖς γινομένοις ὀνομάσαι τολμήσας· οὐχ ὅτι ἀγένητος ἰδιῶ· οὐ γὰρ ἀγεννήτων ὁ πατήρ· ἀλλ' ὅτι διανοίας μὲν τῶν ἀγγελικῶν, τύχα δὲ καὶ ἀγγέλων καταληψεως ὑπερεπέκεινά ἐστιν ἡ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀνεκδιήγητος ὑπόστασις· ἀσεβεῖς οὐκ οἶμαι * λογιζομένους τοὺς μέχρι τούτων ἐπερωτᾶν τι τολμῶντας, διὰ τὸ ἀνήκοον τοῦ, χαλεπώτερά σου μὴ ζήτει, καὶ ὑψηλότερά σου μὴ ἐξέταζε· εἰ γὰρ ἑτέρων πολλῶν ἡ γνῶσις, καὶ τούτων ἀσυγκρίτως κολοβωτέρων, κέκρυπται τιὼ ἀνθρωπίνω καταλήψιν· οἷά ἐστι παρὰ Παύλῳ· ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· ἀλλὰ καὶ τὰ ἄστρα φησὶν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραὰμ ἀριθμῆσαι μὴ δύνασθαι· καὶ ἔτι, ἄμμον θαλασσῶν, καὶ σταγόνας ὑετοῦ, φησὶ τίς ἐξαριθμήσει; πῶς ἂν περιεργάσαιτό τις τιὼ τοῦ Θεοῦ λόγου ὑπόστασιν, ἐκτὸς εἰ μὴ μελαγχολικῇ διαθέσει ληφθεὶς τυγχάνοι; περὶ ἧς τὸ προφητικὸν πνεῦμά φησι· τιὼ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; [2] ἦν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, τοὺς πάντων ἀνεργετῶν τῶν ἐν κόσμῳ κίονας, [3] τιὼ περὶ τούτων γνῶσιν αὐτῶν, ἀποφορτίσασθαι ἐσπούδασε· πᾶσι μὲν ἓν αὐτοῖς ἀφύσικον εἶναι λέγων εἰς κατάληψιν, μόνῳ δὲ τῷ πατρὶ ἀνακεῖσθαι τιὼ τῆ θειοτάτῃ μυστηρίῳ εἰδήσιν· οὐδεὶς γὰρ ἔγνω τίς ἐστιν ὁ υἱὸς, λέγων, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τὸν πατέρα οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ υἱός· περὶ ἧ καὶ τὸν πατέρα οἶμαι λέγειν· τὸ μυστήριόν μου ἐμοὶ [4] τοῖς ἐμοῖς· ὅτι δὲ μανιῶδες τὸ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν γεγονέναι φρονεῖν, χρονικιὼ ἔχοντα [5] τιὼ προβολιὼ, αὐτόθεν δείκνυται τὸ, ἐξ οὐκ ὄντων, κἂν ἀγνοῶσιν οἱ ἀνόητοι τιὼ τῆς φωνῆς αὐτῶν μανίαν· ἢ γὰρ χρόνοις ἐμπολιτεύεσθαι δεῖ τὸ, οὐκ ἰδιῶ ἢ αἰῶνός τινι διαστήματι· εἰ τοίνυν ἀληθὲς τὸ, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, δῆλον ὅτι καὶ πᾶς αἰὼν, καὶ χρόνος, καὶ διαστήματα, καὶ τὸ, ποτὲ, ἐν οἷς τὸ, οὐκ ἦν, διέρχεται, δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ πῶς οὐκ ἀπέθανον, τὸν καὶ χρόνον, καὶ αἰῶνας, καὶ καιρὸς, ἐν οἷς τὸ, οὐκ ἦν, συμπέφυρται, ποιήσαντα, αὐτὸν ποτε μὴ εἶναι λέγειν; [6] ἀδιανόητον γὰρ καὶ πάσης ἀμαθίας ἀνάπλεων, τὸν αἴτιον γεγονότινος, αὐτὸν μεταγενέστερον λέγειν τῆς ἐκείνου γενέσεως· προηγεῖται γὰρ κατ' αὐτὸν τῆς τὰ ὅλα δημιουργούσης τοῦ Θεοῦ σοφίας ἐκεῖνο τὸ διάστημα,

λογιστὰς

1 Legit, γενητῶν Epiphanius, qui vertit *creaturarum*. Sirmondus, τῶν θεηγόρους φημὶ ἀποστόλους, *divinos, inquam, apostolos*. 2 Forte ἦ, vel διὸ ἦν. 3 Addit hoc loco Sirmondus, καὶ τοῖς ἐμοῖς, Sirmondus expunxit: nec sunt ea in MS. Allatii. 4 Hæc verba, καὶ τοῖς ἐμοῖς, Sirmondus expunxit: nec sunt ea in MS. Allatii. 5 al. τὸν ὑπαρξιν. 6 MS. Allatii, & Epiph. Schol. ἀνεπον, *fultum*.

σημα, ὃν ᾧ φασι μὴ γεγῶσθαι τὸν υἱὸν τῆ παῖδός, ψευδομένης, κατ' αὐτὸς, καὶ τῆς πρωτότοκον αὐτὸν εἶναι πάσης κτίσεως ἀναγορευούσης γραφῆς· σύμφωνα γοῦν τούτοις βοᾷ καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος Παῦλος· φάσκων περὶ αὐτοῦ· ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν· ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, εἴτε κυριότητες, εἴτε θρόνοι. πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισαι, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· ἀσεβεστάτης ἦν φανείσης τῆς ἐξ οὐκ ὄντων ὑποθέσεως, ἀνάγκη τὸν πατέρα ἀεὶ εἶναι πατέρα· ἔστι δὲ πατὴρ ἀεὶ παρόντος τοῦ υἱοῦ, * * διὸ χρηματίζει πατήρ· ἀεὶ δὲ παρόντος αὐτῷ τοῦ υἱοῦ, ἀεί ἐστιν ὁ πατὴρ τέλειος, ἀνελλιπὴς τυγχάνων ἐν τῷ καλῷ, ὁ χρονικῶς, οὐδὲ ἐκ διασήματος, οὐδὲ ἐξ οὐκ ὄντων γεννήσας τὸν μονογενῆ υἱόν· τί δὲ οὐκ ἀνόσιον τὸ λέγειν, ποτὲ μὴ εἶναι τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν λέγουσαν· ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα, ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρεν; ἢ τὴν δυνάμιν τοῦ Θεοῦ μὴ ὑπάρχειν ποτὲ, ἢ τὸν λόγον αὐτοῦ ἠκρωτηριάθαί ποτε, ἢ τὰ ἄλλα, ἐξ ὧν ὁ υἱὸς γνωρίζεται; καὶ πατὴρ χαρακτηρίζεται; τὸ γὰρ ἀπαύγασμα τῆς δόξης μὴ εἶναι λέγειν. σωναιρεῖ καὶ τὸ πρωτότυπον φῶς, ὃ ἐστιν ἀπαύγασμα· εἰ δὲ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ οὐκ ἦν ἀεὶ, δῆλον ὅτι οὐδὲ ὃ ἔστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ἔστιν ἀεί· ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ εἶναι τὸν τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ χαρακτῆρα, σωναιρεῖται καὶ ἐκεῖνος ὁ πάντως παρ' αὐτοῦ χαρακτηριζόμενος· ἐξ ὧν ἐστιν ἰδεῖν τὴν υἱότητα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἀδεμίαν ἔχουσαν κοινωνίαν πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν υἱότητα· ὃν τρόπον γὰρ ἡ ἄῤῥητος αὐτοῦ ὑπόστασις ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ ἐδείχθη ὑπερκειμένη πάντων, οἷς αὐτὸς τὸ εἶναι ἐχαρίσατο· ὅτως καὶ ἡ υἱότης αὐτοῦ κατὰ φύσιν τυγχάνουσα τῆς παῖδικῆς θεότητος, ἀλέκτῳ ὑπεροχῇ διαφέρει τῶν δι' αὐτοῦ θέσει υἱοθετηθέντων· ὁ μὲν γὰρ ἀξέπτω φύσεως τυγχάνει, τέλειος ὢν καὶ διὰ πάντων ἀνενδεής· οἱ δὲ τῇ εἰς ἑκάτερα τροπῇ ὑποκείμενοι, τῆς παρὰ τούτου βοηθείας δέονται· τί γὰρ ἂν καὶ προκόψαι ἔχοι ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία; ἢ τί προσλαβεῖν ἡ αὐτοαλήθεια, ἢ ὁ Θεὸς λόγος; πῶς ἂν ἔχοι βελτιωθῆναι ἡ ζωὴ, τὸ ἀληθινὸν φῶς; εἰ δὲ τοῦτο, πόσῳ πλεῖον ἀφύσικον τυγχάνει, μωρίας ποτὲ δεκτικὴν γενέσθαι τὴν σοφίαν; ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἀσθενείᾳ προσπλακῆναι; ἢ ἀλογίᾳ τὸν λόγον ἀμαυρωθῆναι; ἢ τῷ ἀληθινῷ φωτὶ ἐπιμιχθῆναι σκότος; τῷ μὲν ἀποσόλως αὐτόθεν λέγοντος· τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ τίς συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαλ; τοῦ δὲ Σολομῶντος, ὅτι ἀδύνατον ἂν εἴη κἂν μέχει πρὸς ἐννοίας αἱρεθῆναι ὁδὸς ὄφεως ἐπὶ πέτρας, ἥτις κατὰ Παῦλόν ἐστιν ὁ Χριστός· οἱ δὲ κτίσματι αὐτοῦ τυγχάνοντες, ἄνθρωποί τε καὶ ἄγγελοι, καὶ ἀλογίας εἰλήφασι προκόπτειν, ἀρεταῖς ἀσκήμβυοι καὶ νομίμοις ἐντολαῖς, πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν· διὸ δὴ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς φύσει τοῦ παῖδός υἱὸς τυγχάνων, ὑ-

Aptura, quæ illum primogenitum omnis creaturæ appellat, mentita eſt. Accedit eodem Paulus, qui de eo his congruentia, voce clariſſima fundit. Sic enim ait: *Quem conſtituit hæredem omnium, per quem fecit & ſæcula.* Quin etiam *in eo condita ſunt omnia & quæ in cœlis, & quæ in terra, viſibilia & inviſibilia, ſive principatus, ſive poteſtates, ſive dominationes, ſive throni; omnia per ipſum, & in ipſum condita ſunt, & ipſe eſt ante omnia.* Quocirca cum illud, *Ex nihilo*, ſeu, *Ex his quæ non ſunt*, non ſine ſummo ſcelere & impietate poſitum ſit, neceſſario ſequitur, patrem ſemper patrem fuiſſe. Atque eſt pater ſemper, cum habeat filium, ob quem vocatur pater: & cum ſit ei ſemper filius, eſt ſemper pater, perfectus, atque in ipſo quod vere bonum eſt, expletus omnibus ſuis partibus: qui filium unigenitum neque in tempore, neque ex intervallo temporis, neque ex nihilo genuit. Qui igitur fieri poteſt, ut non ſit impium dicere, quodam tempore ſapientiam Dei non fuiſſe, cum loquatur de ſe: *Ego eram apud illum componens; ego eram cui adgaudebat?* aut ad virtutem Dei aliquando non fuiſſe, aut verbum ejus mancum fuiſſe aliquando, aut alia negare, ex quibus & filius cognoſcitur, & pater velut notis quibuſdam diſcernitur? Nam cum quis ſplendorem gloriæ negat eſſe, tollit ſimul & primariam lucem, cujus eſt ſplendor. Quod ſi porro imago Dei non erat ſemper; liquet neque illum, cujus imago eſt, ſemper fuiſſe. Quin etiam cum dicitur formam ſubſtantiæ Dei non eſſe, tollitur una etiam ille qui omnino ab ea figuratur. Unde licet perſpicere ſalvatoris noſtri proprietatem, qua filius eſt, nihil cum aliorum filiorum proprietate habere commune. Nam quemadmodum inexplicabilis ejus ſubſtantia propter eximiam & ſingularem ipſius excellentiam oſtenditur rebus præſtare omnibus, quibus ipſe eſſentiam tribuerit; pari etiam ratione quæ ejuſdem eſt (ut ita dicam) filiatio, quæ eſt ſecundum naturam paternæ divinitatis, ineffabili præſtantia antecellit eorum filiationi, qui per ipſum in filios adoptantur. Nam ille eſt natura plane immutabilis, omnis in ſe perfectionis cumulum habens, ullius plane rei indigens: hi autem cum converſioni utrolibet ſubjecti ſint, illius egent auxilio. Qui enim fieri poteſt, ut Dei ſapientia ullos progreſſus faciat, aut ipſa veritas, omninoque ipſum Dei verbum ſibi aliquid acquirat? aut quomodo ipſa vita, lux vera, præſtabilior fiat? Quod ſi ita ſe habet, quanto magis repugnat naturæ, ut ſapientia ſtultitiæ aliquando capax fuerit, aut potentia Dei implicata imbecillitate, aut obſcurata temeritate ratio, aut tenebræ denique cum vera luce commixtæ, præſertim cum & Apoſtolus ſimili cauſa adductus dicat: *Quæ ſocietas luci ad tenebras, aut quæ conventio Chriſto ad Belial?* Et Salomon quoque, quod fieri nequit, ut vel cogitatione comprehendatur via ſerpentis ſuper petram, quæ eſt, ut Paulus cenſet, Chriſtus. Qui autem ſunt ejus creaturæ, ut homines angeli, benedictionem accepere ut in dies proficerent, ut virtutibus mandatiſque in lege præſcriptis exculti exercitatique non in vitia dilaberentur. Quapropter Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui eſt patris natura filius, ab omnibus adoratur. Illi vero ſpiritu ſervitutis depoſito abjectoque, & ſpiritu adoptionis filiorum ex recte præclareque factis, & ex progreſſione in virtute

Hebr. 1. v. 2.
Coloſ. 1. v. 16.
Prov. 8. v. 30.
Hebr. 1. v. 3.
Ibidem.
2. Cor. 6. v. 14.
Prov. 30. v. 19.
1. Cor. 10. v. 4.
Rom. 8. v. 15.

1 al. MS. & Epiph. Schol. δι' ὅ.

tute assumpto, beneficio Christi, qui est natura Dei filius, affecti, fiunt filii adoptivi. Quod vero ad germanam, propriam, naturalem, & eximiam ejus filiationem attinet, Paulus apostolus explanat, de Deo loquens his verbis: *Ibid. v. 32.* *Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis* (videlicet non natura filiis) *ipsum tradidit*. Nam quo ab aliis filiis, qui non sunt proprii, distingueretur, eum proprium filium nominavit. Porro in evangelio sic scriptum legimus: *Matt. c 3. v. 17.* *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. *Psal. 2. v. 7.* Itemque in psalmo salvator ait de se: *Dominus dixit ad me, filius meus es tu*: suam ipsius demonstrans veram & naturalem filiationem & nullos alios præter se sui Patris filios esse naturales. *Ps. 109. v. 3.* Quid quæso illud: *Ex utero ante luciferum genui te*? an non perspicue ostendit naturalem quæ in filio est, paternæ generationis proprietatem, quam non studio in moribus pie instituendis, non in virtute excolenda progressu, sed propria naturæ vi est consecutus? Proinde unigenitus patris filius hanc proprietatem qua filius est, firmam & immutabilem tenet. At adoptio filiorum, quæ est in iis qui ratione utuntur, quæque non natura ipsis, sed probitate morum & Dei beneficio inest, ex sacra scriptura mutabilis ostenditur. *Gen. 6. v. 2.* *Nam videntes*, inquit, *filii Dei filias hominum acceperunt sibi uxores*; & quæ sequuntur. Ac rursus: *Isai. 1. v. 2.* *filios genui, & exaltavi*; *ipsi autem spreverunt me*; Deum per Isaiam prophetam dixisse cognovimus. Verum quamvis de hac re multa habeam dicere, carissimi fratres, tamen ea missa propterea facio, quod absurdum putem doctores fidei doctrina consentientes pluribus admonere; quippe cum ipsi sitis docti a Deo, & non ignoretis tum Ebionis & Artemæ doctrinam esse, quæ non ita pridem veram ecclesiæ pietatem oppugnare cœpit; tum pestiferum studium Pauli Samosateni episcopi Antiochiæ, qui consilio omnium ubique episcoporum atque adeo judicio, ecclesia ejectus est. Cujus perversæ doctrinæ [2] Lucianus e successor factus, multorum annorum spatio, hoc est, tantisper dum [3] tres episcopi alius post alium ecclesiam illam rexere, exclusus ab ecclesia mansit. Istorum hæreticorum impietatis fæces, hi qui nuper exorti, Filium Dei ex nihilo ortum asserunt, quippe sunt velut stolones occulti ex illis nascentes, animis hauserunt, Arium dico, Achillam, & reliquam improborum illis adhærentium turbam: quin etiam [4] tres episcopi in Syria *f* nescio quomodo ordinati, quoniam istorum errores suo consensu approbarunt, videntur eorum amentiam velut facibus novis admotis magis incendisse: in quos quidem accurate inquirendi potestas vestro judicio permissa est, qui voces de salvatoris passione, de abjectione & exinanitione sui ipsius, & ejus ita vocata paupertate, aliasque quibus tamquam adventitiis se in sacris litteris nostra causa describi passus est, asserunt ut de suprema ac sempiterna ipsius divinitate detrahant, eorum verborum penitus obliti, quibus naturalis ejus gloria, nobilitas ac majestas, & æterna cum patre mansio significantur; cujus generis sunt illa: *Joan. 10. v. 30.* *Ego & pater unum sumus*. Quam sententiam dum protulit dominus, non se patrem appellavit, neque duas secundum hypostasim naturas, unam esse declaχλῳ

---

1 MS. duo, Μαγδώσεως, & ita edidit Sirmondus. 2 Antiochiæ presbyter: quem alium quidam esse putant ab eo, cujus martyrium ponitur anno 311. 3 Domnus, Timæus, Cyrillus, Episcopi Antiochiæ. 4 Eusebius Cæsareæ, Theodorus Laodiceæ, Paulinus Tyri, ex Epistola Arii ad Euseb. Nicomed.

Α πὸ πάντων προσκωεῖται· οἱ δὲ ἀποθέμβοι τὸ πνεῦμα τῆς δολείας, ἐξ ἀνδραγαθημάτων κ᾽ προκοπῆς τὸ τῆς υἱοθεσίας λαβόντες πνεῦμα, διὰ τὸ φύσει υἱὸ ἀεργετόμβοι, γίγνονται αὐτοὶ θέσει υἱοί· τὴν μὲν οὖ γνησίαν αὐτὸ, κ᾽ ἰδιόξοπον, ὲ φυσικὴν, κ᾽ κατ᾽ ἐξαίρετον υἱότητα ὁ Παῦλ☩ ὅτως ἀπεφήνατο περὶ Θεῦ εἰπών. ὅς γε τὸ ἰδίᾳ υἱῷ ὐκ ἐφείσατο, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ἡμῶν, δηλονότι τῶν μὴ φύσει υἱῶν, παρέδωκεν αὐτὸν. πρὸς γὰρ ἀντιδιαστολὴν τῶν ὐκ ἰδίων, αὐτὸν ἴδιον υἱὸν ἔφησεν εἶναι· ὲν δὲ τῷ Δαγγελίῳ· ὅτός ἐστιν ὁ υἱός μ ὁ ἀγαπητὸς, ὲν ᾧ ηὐδόκησα· ὲν δὲ ψαλμοῖς ὁ σωτὴρ φησι· κύριος εἶπε πρός με, υἱός μ εἶ σύ· γνησιότητα ἐμφανίζων, σημαίνει μὴ εἶναι αὐτῷ γνησίως υἱὸς ἄλλως τινὰς παρ᾽ αὐτόν· τί δὲ κ τὸ, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρ ἐγεννησάσε; ὐχὶ ἄντικρυς πατρικῆς [1] γλυγήσεως φυσικὴν ὑποδείκνυται υἱότησα. ὑ ξόπων ἐπιμελείᾳ, κ᾽ προκοπῆς ἀσκήσει, ἀλλὰ φύσεως ἰδιώματι τυύτῳ λαχόντος; ὅθεν κ᾽ ἀμετάπτωτον ἔχει τὴν υἱότητα ὁ μονογλυὴς υἱὸς τῦ πξός· τὴν δὲ τῶν λογικῶν υἱοθεσίαν, ὑ κατὰ φύσιν ὑπάρχυσαν αὐτῖς, ἀλλὰ ξόπων ἐπιτηδειότητι, κ᾽ δωρεᾷ Θεῦ, κ᾽ μετάπτωτον οἶδεν ὁ λόγος· ἰδόντες γὰρ οἱ υἱοὶ τῦ Θεῦ τὰς θυγατέρας πῶν ἀνθρώπων, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας, κ᾽ τὰ ἑξῆς. κ᾽ υἱὸς ἐγείσητα κ᾽ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν, διὰ Ἡσαΐ εἰρηκέναι τὸν Θεὸν ἐδιδάχθημεν· πολλὰ λέγειν ἔχων, ἀγαπητοὶ, παρέρχομαι, φορτικὸν εἶναι νομίσας διὰ πλειόνων διδασκάλυς ὁμόφρονας ὑπομιμνήσκειν, αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐσε, ὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἡ Σύναγγος ἐπαναστᾶσα τῇ ἐκκλησιαστικῇ ὐσεβείᾳ διδασκαλία, Εβίωνός ἐσι κ᾽ Ἀρτεμᾶ κ᾽ ζῇλ☩ τοῦ Ἀντιόχειαν Παύλ κατὰ τὸ Σαμοσατέως, σωόθω κ᾽ κρίσει τῶν ἀπανταχῆ ἐπισκόπων ἀποκηρυχθέντ☩ τῆς ἐκκλησίας· ὃν διαδεξάμβ☩ Λουκιανὸς, ἀποσωάγω☩ ἔμεινε τειῶν ἐπισκόπων πολυετεῖς χρόνυς· ὧν τῆς ἀσεβείας τὶν ξύγα ἐρῤῥοφηκότες, νῦν ἡμῖν οἱ ἐξ ὐκ ὄντων ἐπεφύησαν, τὰ ἐκείνων κεκρυμμένα μοσχεύματα, Ἄρειός τε κ᾽ Ἀχιλλᾶς, κ᾽ ἡ πῶν σὺν αὐτοῖς πονηρολομβύων σωόδος· κ᾽ ὲκ οἷδ᾽ ὅπως ἐν Συρίᾳ χειροτονηθέντες ἐπίσκοποι ξεῖς, διὰ τὸ συναινεῖν αὐτοῖς, ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπεκκαίουσι. περὶ ὧν ἡ κρίσις ὑπανακείθωτῃ ὑμετέρᾳ δοκιμασίᾳ, οἳ τὰς μβ τῦ σωτηρίου πάθυς, πιπεισμένως τε κ᾽ κενώσεως, κ᾽ τῆς καλλμβύης αὐτοῦ πτωχείας, κ᾽ ὧν ἐπικτήτυς ὁ σωτὴρ δι᾽ ἡμᾶς ἀνεδέξατο φωνὰς, διὰ μνήμης ἔχοντες, παρατίθενται ἐπὶ παραγραφῇ τῆς ἀνωτάτω κ᾽ ἀρχῆθεν αὐτοῦ θεότητ☩. τῶν δὲ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δόξης τε κ᾽ μεγαλείας, κ᾽ παρὰ τῷ πατρὶ μονῆς σημαντικῶν λόγων ἐπιλήσμονες γεγόνασιν. οἷόν ἐσι τὸ, ἐγὼ κ᾽ ὁ πατὴρ ὲν ἐσμέν, ὅπερ φησὶν ὁ κύρι☩, οὐ πατέρα ἑαυτὸν ἀναγορεύων, οὐδὲ τὶς τῇ ὑποσάσει δύο φύσεις, μίαν εἶναι σαφηνίζων· ἀλλ᾽ ὅτι τλὺ πατρικλὺ

χλω ἐμφέρειαν ἀκριβῶς πέφυκε σώζειν ὁ υἱὸς τοῦ πατρός. τίω κατὰ πάντα ὁμοιότητα αὐτοῦ ἐκ φύσεως ἀπομαξάμενος, καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ παρόντος τυγχάνων, καὶ τοῦ πρωτοτύπου ἔκτυπος χαρακτήρ. ὅθεν καὶ τῷ τίω ἰκανῶς σπουδάζοντι ἰδεῖν Φιλίππῳ ἀφθόνως ὁ κύριος ἐμφανίζει τὸν πρὸς ὃν λέγοντα, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, λέγει· ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ὥσπερ δὲ ἐσόπτρῳ ἀκηλιδώτου καὶ ἐμψύχῳ, θείας εἰκόνος αὐτοῦ, θεωρουμένου τοῦ παρόντος, [1] ὃν ὅμοιον ἐν ψαλμοῖς οἱ ἁγιώτατοί φασιν. Ἐν τῷ φωτίσου ὀψόμεθα φῶς. διὸ δὴ καὶ ὁ τιμῶν τὸν υἱὸν, τιμᾷ τὸν πατέρα· καὶ εἰκότως. πᾶσα γὰρ ἀσεβὴς φωνὴ εἰς τὸν υἱὸν λεγεσθαι τολμωμένη, εἰς τὸν πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει. Καὶ τί λοιπόν ἐστι θαυμαστὸν, ὃ μέλλω γράφειν, ἀγαπητοὶ, εἰ τὰς κατ' ἐμοῦ ψευδεῖς διαβολὰς, καὶ τοῦ δυσσεβεστάτου ἡμῶν λαοῦ, ἐκθήσομαι; οἱ γὰρ κατὰ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ παρατεταγμένοι, οὐδὲ τὰς καθ' ἡμῶν ἀχαρίστους παροινίας παραιτοῦνται λέγειν. οἵγε οὐδὲ τῶν ἀρχαίων τινὰς συγκρίνειν ἑαυτοῖς ἀξιοῦσιν, οὐδὲ οἷς ἡμεῖς ἐκ παίδων ὡμιλήσαμεν διδασκάλοις ἐξισοῦσθαι ἀνέχονται, ἀλλ' οὐδὲ τῶν νῦν παντάχου συλλειτουργῶν τινα εἰς μέτρον σοφίας ἡγοῦνται μόνοι σοφοὶ καὶ * [3] ἀκτήμονες καὶ δογμάτων εὑρεταὶ λέγοντες εἶναι, καὶ αὐτοῖς ἀποκεκαλύφθαι μόνοις, ἅπερ οὐδενὶ τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἑτέρῳ τέφυκεν ἐλθεῖν εἰς ἔννοιαν. ὦ ἀνοσίου τύφου καὶ ἀμέτρου μανίας, καὶ [4] μελαγχολικοῖς ὁρμοσμένης δόξης κενῆς, καὶ σατανικοῦ φρονήματος εἰς τὰς ἀνοσίους αὐτῶν ψυχὰς [5] ἀποσκιρτήσαντος. οὐ κατήδεσεν αὐτὰς ἡ τῶν ἀρχαίων γραφῶν φιλόθεος σαφήνεια, οὐδὲ ἡ τῶν συλλειτουργῶν σύμφωνος περὶ Χριστοῦ ἀλάβεια τὴν κατ' αὐτῶν θρασύτητα αὐτῶν [6] ἡμαύρωσεν. ὧν οὐδὲ τὰ δαιμόνια τῆς ἀνοσιουργίας ἀνέξεται, φωνὴν βλάσφημον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰπεῖν φυλαττόμενα. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν κατὰ τὴν παροῦσαν δύναμιν * ἐπηπορήθω πρὸς τοὺς ἀπαιδεύτῳ ὑλακῇ κατὰ τοῦ Χριστοῦ κονισαμένους, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν δυσέβειαν ἡμῶν συκοφαντεῖν προθεμένους. φασὶ γὰρ ἡμᾶς οἱ φληναφῶν ἐφευρεταὶ μύθων, ἀποτρεφομένους τὴν ἐξ οὐκ ὄντων ἀσεβῆ καὶ ἄγραφον κατὰ Χριστοῦ βλασφημίαν, ἀγεννήτα διδάσκειν δύο, δυοῖν θατέρου λέγοντες εἶναι οἱ ἀπαίδευτοι, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν εἶναι φρονεῖν, ἢ πάντως ἀγεννήτα λέγειν δύο, ἀγνοοῦντες οἱ ἀνάσκητοι, ὡς * μακρὸν ἂν εἴη μεταξὺ παντὸς ἀγεννήτου καὶ παντὸς κτισθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐξ οὐκ ὄντων, λογικῶν τε καὶ ἀλόγων· ὧν μεσιτεύουσα φύσις μονογενὴς, δι' ἧς τὰ ὅλα ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν ὁ πατὴρ τοῦ Θεοῦ λόγος, ἢ ἐξ αὐτοῦ τὰ ὄντος παντὸς γεγένηται· ὡς καὶ αὐτός που διεμαρτύρατο λέγων ὁ κύριος· ὁ ἀγαπῶν τὸν πατέρα, ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. περὶ

A ravit, ſed quod patris filius ipſam patris effigiem plene atque perfecte retineat & ſervet: quippe cum ejus ſimilitudinem natura in ſe impreſſam habeat, & perfectiſſima ſit patris imago, & expreſſa figura primarii illius exemplaris. Unde dominus Philippo quodam tempore patrem ejus videre cupienti, dicentique: *Oſtende nobis patrem*; aperte commonſtrat: *Qui vidit me, vidit & patrem*: quandoquidem pater per ipſum, velut per ſpeculum puriſſimum, idemque animatum, in quo Dei exprimitur & elucet imago, manifeſte cernitur: Filium porro patri ſimilem, in pſalmis pronunciatum memorant ſanctiſſimi viri, in quibus ſcriptum eſt: *In lumine tuo videbimus lumen*. Quapropter [2] qui B honorat filium, honorat & patrem: idque plane merito. Nam omnis vox impia, quæ temere contra filium profertur, in patrem quoque recidit. Itaque nemini mirum debet videri, fratres cariſſimi, (hoc enim quoque perſequi animus eſt) ſi falſas confictaſque tum contra me, tum contra populum noſtrum ſanctiſſimum criminationes deinceps expoſuero. Nam qui aciem ad divinitatem filii Dei oppugnandam inſtruxerint, non mirum ſi nos contumelioſis maledictis lacerare non vereantur. g Qui etiam neminem volunt ex antiquis patribus ſibi comparari, neque illis, quibus nos ab ineunte ætate uſi ſumus præceptoribus, ſe pares exiſtimari ſinunt; imo ne unum quidem collegarum noſtrorum ſatis doctum eſſe cenſent; ſed ſe ſolos ſapientes, ſolos * egeſtatem voluntariam C ſectantes; ſolos dogmatum inventores; & ſibi ſolis ea doctrinæ patefacta eſſe myſteria, quæ in nullius unquam ſub ſole cogitationem ac mentem venerint, arbitrantur. O impiam arrogantiam! o inſaniam immenſam! inanem gloriam cum furore conjunctam! o ſpiritus plane ſatanicos, qui impiis eorum animis velut callum malitiæ obduxere! Non, Deo grata veterum ſcripturarum explanatio ullum ipſis incuſſit pudorem, non conſentiens collegarum, & pia de Chriſto doctrina eorum audaciam repreſſit: quorum ſcelus nefarium ne dæmones quidem (quippe qui ſedulo caveant, ne ullam D omnino maledicam & contumelioſam vocem contra Filium Dei eloquantur) omnino tolerabunt. Ita a nobis pro virili noſtra parte in præſentia allata ſunt ad eos coarguendos, qui in tam inepto contra Chriſtum latratu, tanquam in pulvere ſe exercent, & noſtræ erga illum pietati falſo obtrectare nituntur. Nam iſti ridicularum fabularum inventores aſſerunt, nos dum blaſphemiam illam impiam, & a nemine unquam litteris proditam, nimirum quæ Chriſtum filium Dei ex nihilo ortum prædicat, averſamur, duo ingenita tradere: atque, quæ eſt eorum inſcitia, dicunt neceſſe eſſe alterum ex duobus iſtis ſtatuere, nempe vel eum ex nihilo creatum, vel omnino duo eſſe ingenita, E ſi quidem propter inertiam ignorant prorſus. multum intereſſe inter patrem qui ingenitus eſt, & res ab eo conditas ex nihilo, ſive rationis ſint participes illæ quidem, ſive expertes: quorum quæ media eſt natura unigenita, per quam pater Dei verbi hanc univerſitatem ex nihilo fabricavit, ex ipſo qui pater eſt, genita fuit;

Joan. 14. v. 9.

Pſ. 35. v. 10.

* ad faſtigium ſcientiæ perveniſſe.

ſicut

1 MS. unus, & Edit. Baſil. ὃν ὅμοιον, hoc eſt, *quibus ſimilia canunt in Pſalmis*: ſed Epiph. Schol. legit, ὃν ὅμοιον. 2 Addit hoc loco Epiphanius; & *qui honorat Patrem, honorat & Filium*: &c. 3 ἰσ, δαίμονες. 4 MSS. omnes μελαγχολικῆς: & Nicephorus omittit vocem ſequentem. 5 Legit Epiphanius ἀποσκιρτήσαντος, *vehementer inſiliens*. 6 Epiphan. legit, ἠμέρωσεν, *manſuefecit*. 7 Sirmondus edidit, ἐπαπορήθω.

ſicut ipſe dominus quodam in loco teſtatur his
1. Joan. 5. v. 1. verbis: *Qui diligit patrem, diligit quoque filium qui ex eo genitus eſt*. De quibus nos ſic credimus, uti apoſtolicæ placet eccleſiæ: In unum nempe ingenitum patrem, qui a nulla cauſa ſuum eſſe habet: qui nec alius eſſe, nec mutari poteſt: qui neque acceſſionis, neque deceſſionis capax eſt: qui legem, prophetas, & evangelia nobis tradidit: qui denique patriarcharum, apoſtolorum & omnium ſanctorum dominus eſt. Et in unum Jeſum Chriſtum filium Dei unigenitum, genitum quidem non ex eo quod non eſt, ſed ex eo qui pater eſt: neque id quidem more corporeo, per inciſionem, aut diviſionum fluxiones, ut Sabellio & Valentino viſum eſt: ſed modo quodam qui verbis explicari, exprimive omnino non poteſt, ſecundum illam prophetæ vocem, quam ſupra poſuimus: *Generationem ejus quis enarrabit?* cum ejus ſubſtantia a nulla natura mortali perveſtigari queat, quemadmodum neque ipſe pater a quoquam indagari, propterea quod rationis particeps natura humana cognitionem divinæ a patre generationis comprehendere nequit. Quas res non par eſt, ut viri ſpiritu veritatis incitati, a me perdiſcant: præſertim cum vox Chriſti de hac re veſtris auribus circumſonet, & doceat, nimirum quod *ne-*
Luc. 10. v. 22. *mo novit quis ſit pater, niſi filius*; & *nemo novit quis ſit filius, niſi pater*. Hunc præterea agnoſcimus perinde atque patrem, nec alium atque alium eſſe, nec mutari poſſe, nullius rei indigentem, perfectum filium, ſimilem patri, & eo ſolum quia ingenitus ille ſit, illi cedentem. Nam eſt accurata & expreſſa patris imago. Atque conſtat imaginem plene complecti debere eas omnes res, quibus exemplar ipſum quod majus eſt, perfectius exprimatur; ſicut ipſe do-
Joan. 14. v. 28. Hebr. 1. v. 3. minus docuit: *h pater major me eſt*. Atque hac ratione inducti, filium a patre ſemper exiſtere credimus: eſt enim *ſplendor gloriæ*, & *character paternæ ſubſtantiæ*. At nemo hanc vocem, *ſemper*, ſic intelligat, ut idem ſignificet quod ingenitum, ſicut ipſi putant qui ſenſus animorum habent plane obcæcatos. Nam neque quod dicitur, *erat*, *ſemper*, & *ante ſæcula*, idem eſt quod ingenitum; imo vero neque ulla vox, quam humana mens conetur effingere, exprimere poteſt illud, ingenitum. Quod quidem ipſe fretus veſtro recto de omnibus rebus judicio, vos quoque eodem modo accipere confido; quandoquidem hæ voces non ſignificant eſſe ingenitum. Nam hæ tamquam temporum productionem videntur in ſe complecti, divinitatem autem unigeniti, (ut ita dicam) antiquitatem, pro dignitate explanare nequeunt. Unde evenit, ut ſancti viri, cum hoc myſterium explicare ſinguli pro viribus enixe contendant, veniam petant ab auditoribus, & apud illos non ſine cauſa excuſare conentur, his fere verbis: Eatenus de iis rebus inſtituimus, quatenus mentis noſtræ vis conſequi poteſt. Si qui ſunt qui expectent vocem ullam perfectiorem ore humano efferri, quam captus fert humanus, dicantque, ea quæ fuerant ipſis ex parte cognita, jam obſcurari; eſt ſane perſpicuum, quod illud, *erat*, *ſemper*, & *ante ſæcula*, longe abeſt ab eo quod illi expectant: quæ quidem cujuſcumque generis ſint, non ſunt idem cum ingenito: ac propterea & dignitas quæ eſt ingeniti patris propria, ei ſervanda eſt,

A ὧν ἡμεῖς ἔτως πιςδωμεν, ὡς τῇ ἀποςολικῇ ἐκκλησίᾳ δοκεῖ. εἰς μόνον ἀγεννητον πατέρα, ἱδρυμένα τῷ εἶναι αὐτῷ τὸν αἴτιον ἔχοντα, ἄτρεπτόντε καὶ ἀναλλοίωτον, ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντα, ὅτε προκοπὴν, ὅτε μείωσιν ἐπιδεχόμενον· νόμε καὶ προφητῶν καὶ διαγγελίων δωτῆρα, πατριαρχῶν καὶ ἀποςόλων καὶ ἁπάντων ἁγίων κύριον. καὶ εἰς υἱὰ Ἰησοῦ Χριςὸν, τὸν υἱὸν τῦ Θεῦ τὸν μονογενῆ, γεννηθέντα ἐκ τῦ μὴ ὄντος, ἀλλ' ἐκ τῦ ὄντος πατρός, ἢ κατὰ τὰς τῶν σωμάτων ὁμοιότητας ταῖς τομαῖς, ἢ ταῖς ἐκ διαιρέσεων ἀπορροίαις, ὥσπερ Σαβελλίῳ καὶ Βαλεντίνῳ δοκεῖ· ἀλλ' ἀῤῥήτως καὶ ἀνεκ-
B διηγήτως κατὰ τὸν εἰπόντα, ὡς ἀνωτέρω παρεθήκαμεν. τὴν γενεὰν αὐτῦ τίς διηγήσεται; τῆς ὑποςάσεως αὐτῦ πάσῃ τῇ [1] γεννητῇ φύσει ἀπεριεργάςῳ τυγχανούσης, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ ἀπερίεργός ἐςι, διὰ τὸ μὴ χωρεῖν τὴν τῶν λογικῶν φύσιν, τῆς πατρικῆς θεογονίας τὴν εἴδησιν· ἅπερ ὁ παρ' ἐμοῦ δεῖ μαθεῖν ἄνδρας τῷ τῆς ἀληθείας πνεύματι κινεμένους, ὑπηχούσης ὑμᾶς καὶ τῆς φθασάσης Χριςῦ περὶ τέτε φωνῆς, καὶ διδασκούσης· οἶδεν οἶδε τίς ἐςὶν ὁ πατὴρ, εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ οἶδεν οἶδε τίς ἐςὶν ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ. ἄρρητον τέτον καὶ ἀναλλοίωτον ὡς τὸν πατέρα, ἀπροσδεῆ δὲ τέλειον υἱὸν, ἐμφερῆ τῷ πατρὶ με-
C μαθήκαμεν, μόνῳ τῷ ἀγεννήτῳ λειπόμενον ἐκείνε· εἰκὼν γάρ ἐςιν ἀπηκριβωμένη καὶ ἀπαράλλακτος τῦ πατρός, πάντων γὰρ εἶναι [2] τὴν εἰκόνα πλήρη, δι' ὧν ἡ μείζων ἐμφέρεια, δῆλον. ὡς αὐτὸς ἐπαίδευσεν ὁ κύριος, ὁ πατήρ μου, λέγων, μείζων μέ ἐςι. καὶ κατὰ τέτο καὶ τὸ ἀεὶ εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τῦ πατρὸς πιςεύομεν· ἀπαύγασμα γάρ ἐςι τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποςάσεως. ἀλλὰ μήτις τὸ, ἀεὶ, πρὸς ὑπόνοιαν ἀγεννήτε λαμβανέτω, ὡς οἴονται οἱ τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια πεπηρωμένοι. ὅτε γὰρ τό, ἦν, ὅτε τὸ, ἀεί, ὅτε τὸ, πρὸ αἰώνων, ταυτόν ἐςι τῷ ἀγεννήτῳ· ἀλλ' οὐδ' ὅ τιῦν ἀνθρώ-
D πων οἷόν ἐνοια ὀνοματοποιῆσαι σπεύδοντες, δηλοῖ τὸ, ἀγεννητον· ὡς καὶ ὑμᾶς ὅτως ἐκδέχεσθαι πιςεύω, καὶ τεθάῤῥηκα τῇ περὶ πάντων ὑμῶν ὀρθῇ προθέσει, κατὰ μηδεμίαν ἔννοιαν τέτων τῶν ὀνομάτων τὸ ἀγεννητον δηλέντων. ἔοικε γὰρ οἱονεὶ χρόνων εἶναι παρεκτάσεις τοῦτο τὰ ὀνόματα· τὴν μὲν τοι κατ' ἀξίαν τῦ μονογενῦς θεότητα, καὶ οἷον ἀρχαιότητα συμαίνειν μὴ δυνάμενα· τῶν δὲ ἁγίων ἀνδρῶν, ὡς δυνάμις ἑκάςῳ, ἐμφανίσαι τὸ μυςήριον βιαζομένων, καὶ συγγνώμην αἰτέντων παρὰ τῶν ἀκροατῶν ἐν ὀλίγῳ ἀπολογίας, διὰ τῦ λέγειν· εἰς ἃ ἐφθάσαμεν. εἰ δέ τι παρὰ
E τὸ ἀνθρώπινον, διὰ χειλέων φθέγμα μεῖζόν τι προσδοκῶσιν οἱ ἄνδρες, τὰ ἐκ μέρες αὐτοῖς [3] γνωσθέντα καταργεῖσθαι λέγοντες, δῆλον ὅτι πολὺ τῦ ἐλπιζομένε λείπεται τὸ, ἦν, καὶ τὸ, ἀεί, καὶ τὸ, πρὸ αἰώνων· ἄτερ δ' ἂν ᾖ, [4] ἐκ ἔςι ταυτὰ τῷ ἀγεννήτῳ, ὄντα τῷ μὲν ἀγεννήτῳ πατρὶ οἰκεῖον ἀξίωμα φυλακτέον, μηδεμίαν τῦ εἶναι αὐτῷ τὸν αἴτιον λέγοντας· τῷ δὲ υἱῷ τὴν ἁρμόζεσαν τιμὴν ἀπονεμητέον, τὴν ἄναρχον αὐτῷ παρὰ

τῦ

1 Melins γενητῇ *creatæ*, ut Epiphanius vertit. 2 al. δεῖ πᾶν, vel δεῖ πᾶν. 3 al. γνωσθέντα. 4 al. ἐκ ἔςι ταυτὰ τῷ ἀγεννήτῳ.

τῦ παῤῥὸς γνώνησιν ἀνατιθέντας, καὶ ὡς ἐφθάσαμεν αὐτῷ σέβας ἀπονέμοντες, μόνον δυσεβῶς καὶ ἀφήμως τὸ, ἦν, καὶ τὸ ἀεὶ, καὶ τὸ, πρὸ αἰώνων, λέγοντες ἐπ' αὐτῦ. τὴν μὴν τοι θεότητι αὐτῦ μὴ παραιτέμενοι, ἀλλὰ τῇ εἰκόνι καὶ τῷ χαρακτῆρι τῦ παῤῥὸς ἀπηκριβωμένην ἐμφέρειαν κατὰ πάντα ἀνατιθέντες· τὸ δὲ ἀγέννητον τῷ πατρὶ μόνον ἰδίωμα παρεῖναι δοξάζοντες, ἅτε δὴ καὶ αὐτῦ φάσκοντος τῦ σωτῆρος· ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστί. πρὸς δὲ τῇ δυσεβεῖ ταύτῃ περὶ παῤῥὸς καὶ υἱῦ δόξῃ, καθὼς ἡμᾶς αἱ θεῖαι γραφαὶ διδάσκουσιν, ἓν πνεῦμα ἅγιον ὁμολογῦμεν τὸ καινίσαν τάδε τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἁγίους ἀνθρώπους, καὶ τὰς τῆς χρηματιζούσης καινῆς παιδευτὰς θείους. μίαν καὶ μόνην καθολικὴν, τὴν ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ἀκαθαίρετον μὴν ἀεὶ, κἂν πᾶς ὁ κόσμος αὐτῇ πολεμεῖν βουλήσηται, νικηφόρον δὲ πάσης τῆς ἑτεροδόξων ἀσεβεσάτης ἐπανασάσεως, διαῤῥήσσουσαν ἡμᾶς κατισχνάσαντος τῦ οἰκοδεσπότου αὐτῆς, διὰ τὸ βοᾷν. θαῤῥεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. μεθ' τῦτο ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν οἴδαμεν, ἧς ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησῦς Χριστὸς, σῶμα φορέσας ἀληθῶς καὶ ὃ δοκήσει ἐκ τῆς θεοτόκυ Μαρίας, ἐπὶ συντελείᾳ τῦ αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας ἐπιδημήσας τῷ γένει τῦ ἀνθρώπων, σωρωθεὶς καὶ ἀποθανὼν, ἀλλ' ὃ διὰ ταῦτα τῆς ἑαυτῦ θεότητος ἧττον μεγλυμμένος· ἀνάστας ἐκ νεκρῶν, ἀναληφθεὶς ἐν ὐρανοῖς· καθήμενος ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσυνης τῦ Θεῦ. Ταῦτα ἐκ μέρυς ἐνεχάραξα τῇ ἐπιστολῇ, τὸ καθ' ἕκαστον ἐπ' ἀκριβείας γράφειν φορτικὸν, ὡς ἔφην, εἶναι νομίσας, διὰ τὸ μηδὲ τὴν ἱερὰν ὑμῶν ταῦτα λεληθέναι σπουδήν. ταῦτα διδάσκομεν, ταῦτα κηρύττομεν, ταῦτα τῆς ἐκκλησίας τὰ ἀποστολικὰ δόγματα, ὑπὲρ ὧν καὶ ἀποθνήσκομεν, τῆς ἐξόμνυσθαι αὐτὰ βιαζομένων ἧττον πεφροντικότες, εἰ καὶ διὰ βασάνων ἀναγκάζουσι, τὴν ἐν αὐτοῖς ἐλπίδα μὴ ἀποτρεφόμενοι. ὧν ἐναντίοι γνώμενοι οἱ ἀμφὶ τὸν Ἄρειον καὶ Ἀχιλλᾶν, καὶ οἱ τῆς ἀληθείας σὺν αὐτοῖς πολέμιοι, ἀπεώσθησαν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλότριοι γνώμενοι τῆς δυσεβῦς ἡμῶν διδασκαλίας, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον λέγοντα· εἴ τις ὑμᾶς διαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, κἂν ἄγγελος ἐξ ὐρανῦ εἶναι προσποιῆται· ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται τοῖς ὑγιαίνουσι λόγοις τῦ κυρίυ ἡμῶν Ἰησῦ Χριστῦ, καὶ τῇ κατ' δυσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται, μηδὲν ἐπισάμενος· καὶ τὰ ἑξῆς. τάτυς ὖν ἀναθεματιθέντας ἀπὸ τῆς ἀδελφότητος, μηδεὶς ὑμῶν δεχέσθω, μηδὲ ἀνεχέσθω τῆς λεγομένων, ἢ γραφομένων ὑπ' αὐτῆς. πάντα γὰρ οἱ γόητες ψεύδονται, ἀληθειαν ὃ μὴ λαλήσωσι. περιέρχονται γὰρ τὰς πόλεις, ὄχλον ἕτερον σπουδάζοντες, ἢ τῶ τῆς φιλίας προσχήματι, καὶ τῷ τῆς εἰρήνης ὀνόματι, δι' ὑποκρίσεως, καὶ κολακείας γράμματι διδόναι καὶ λαμβάνειν, πρὸς τὸ πλανᾶν διὰ τάτων τὰ ὑπ' αὐτῆς ἡπατημένα ὀλίγα γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις· καὶ τὰ ἑξῆς. τάτυς ὖν τὰς τοσαῦτα κατὰ Χριστῦ τολμήσαντας, τὰς τὸν χριστιανισμὸν τῦτο μὴ δημοσίᾳ διασύραντας, τῦτο δὲ ἐπὶ δικασηdicendumque nullum ipsi esse ejus essentiæ causam; & honor filio debitus ei tribuendus, assignandaque illi generatio a patre initio carens. Et more solito cultus illi deferendus, dummodo has voces, *erat*, *semper*, & *ante sæcula*, pie & sancte, cum de eo loquimur, proferamus non tamen ut quidquam de ejus divinitate detrahamus, sed ut exquisitam omnino imagini & figuræ patris attribuamus similitudinem, & ingeniti vocabulum patri, utpote ejus solum proprium, adscribendum propterea existimemus, quod salvator ipse dicit: *Pater major me est*. Joan. 14. v. 28. Ac præter istam piam de patre & filio sententiam, unum præterea Spiritum sanctum, sicut nos docent sacræ litteræ, confitemur; qui non modo sanctos homines veteris testamenti, sed etiam divinos novi testamenti doctores innovavit. Ecclesiam porro apostolicam, unam & solam catholicam agnoscimus; sicut numquam expugnari potest, etiam si totus mundus eam oppugnare instituat; sic omnem impiam aliter sentientium incursionem evincit ac profligat; quandoquidem ejus paterfamilias nos efficit satis sic animosos, dum clamat: *Confidite: ego vici mundum*. Joan. 16. v. 33. Post hæc credimus ex mortuis resurrectionem, cujus primitiæ fuit dominus noster Jesus Christus, qui corpus non specie adumbratum, sed verum ex deipara Maria sumpsit: in fine sæculorum descendens ad genus humanum ad delenda peccata: qui crucifixus est, & mortuus, sine ulla suæ divinitatis imminutione: qui resurrexit a mortuis, ascendit ad cœlos, & sedet ad dexteram majestatis Dei. Ista quidem ex aliqua parte epistola complexus sum, quandoquidem singula accurate litteris prosequi, absurdum, ut dixi, ideo sum arbitratus, quod eædem res vestras pias ac studiosas mentes minime fugiant. Ista docemus, ista prædicamus, ista sunt apostolica ecclesiæ dogmata, pro quibus mortem oppetere non dubitamus. Nec vero moramur eos, qui nos ad hæc ejuranda & retractanda compellere student, & licet nos tormentis cogere aggrediantur, non tamen spem, quæ in hac fide est, abjiciemus. Cui doctrinæ Arius, Achillas, & reliqui pariter veritatis hostes refragati, ecclesia exturbati sunt; quippe cum sint a pia nostra doctrina prorsus aversi, juxta illam beati Pauli sententiam: *Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema esto, licet angelum e cœlo se simulet*. Gal. c. 1. v. 8. 1. Tim. c. 6. v. 3. Quin etiam, *si quis aliud doceat, & non accedat sanis sermonibus domini nostri Jesu Christi, doctrinæ quæ secundum pietatem est, is inflatus est, nihil sciens;* & quæ sequuntur. Istos vero a fratribus anathemati addictos nemo vestrum excipiat, neque eorum verba vel scripta audire sustineat: omnia enim præstigiatores ementiuntur; veritatem loqui nesciunt. Nam per urbes circumcursant, non alio quidem studio adducti, quam ut amicitiæ obtentu, & pacis nomine, litteras per simulationem assentationemque dent, accipiantque: quo per illas in errorem mulierculas paucas peccatis onustas, quas dolo deceperint, facilius inducant; & quæ sequuntur. Quapropter istos, qui tot scelera contra Christum ausi sunt, qui religionem Christianam partim maledictis palam concidere, partim in judiciis contumeliæ exponere, qui tempore pacis, quantum in illis est, persecutionem contra nos concitare; qui denique arcanum Christi generationis mysterium enervare impense laborarunt; istos, inquam, fratres carissimi, & fide nobiscum

consentientes, aversati, una nobiscum contra insanam eorum temeritatem adjungite suffragia, non aliter atque alii collegæ nostri, qui rem ægre ferunt, qui epistolas contra istos scriptas ad me miserunt, qui libello adversus eos edito subscripserunt: quæ omnia per filium meum Apionem [1] diaconum ad vos misi; ac primum epistolas collegarum qui sunt in tota Ægypto & Thebaide, deinde eorum qui Libyam, Pentapolim, Syriam, Lyciam, Pamphyliam, Asiam, Cappadociam, & alias regiones hisce finitimas incolunt: quorum exemplum vos imitantes, persuasum habeo ad nos itidem daturos litteras. Et cum multæ aliæ curationes ad eos sanandos qui hoc errore vulnerati sunt, adhibitæ sint; tum istud etiam remedium ad medicinam populo ab istis decepto faciendam inventum est, obtemperanti, & cum consensum collegarum nostrorum intelligant, eorum auctoritate ad pœnitentiam se serio recipienti. Salutate vosipsos mutuo una cum fratribus qui vobiscum sunt. Opto, fratres carissimi, tum vos in domino valere plurimum, tum fructum ipse ex vestro pio in Christum animo percipere. Sunt autem hæretici anathemate damnati, ex numero presbyterorum, Arius; ex diaconorum autem, Achillas, Euzojus, Aithales, Lucius, Sarmata, Julius, Menas, Arius alter, & Helladius. [2]

ρίων ἐπιδεικτικῶν φιλοτιμηθῆναι, τὰς διωγμὸν ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, ἐπεγείραντας, τὰς τὸ ἄῤῥητον μυστήριον τῆ Χριστῦ γεννήσεως ἐκφαυλίσαντας, τούτους ἀποστρεφόμενοι, ἀγαπητοὶ καὶ ὁμόψυχοι ἀδελφοὶ, σύμψηφοι γίνεσθε κατὰ τῆς μανιώδους αὐτῶν τόλμης, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀναναικτησάντων συλλειτουργῶν ἡμῶν, καὶ ἐπιστειλάντων μοι κατ' αὐτῶν, καὶ τῷ τίμῳ συνυπογραψάντων· ἃ καὶ διεπεμψάμην διὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἀπίωνος [3] τοῦ διακόνου· τοῦτο μὲν πάσης Αἰγύπτου καὶ Θηβαΐδος, τοῦτο δὲ Λιβύης τε καὶ Πενταπόλεως, καὶ Συρίας, καὶ ἔτι Λυκίας, καὶ Παμφυλίας, Ἀσίας, Καππαδοκίας, καὶ τῶν ἄλλων περιχώρων, ὧν καθ' ὁμοιότητα καὶ παρ' ὑμῶν δέξεσθαι πέποιθα. πολλῶν γάρ μοι βοηθημάτων πρὸς τὰς βλαβέντας πεποιημένων, καὶ τοῦτο εὕρηται λυσιφάρμακον τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀπατηθέντος λαοῦ, πειθομένων. καὶ τινὲς τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν συγκατιθέσεσιν εἰς μετάνοιαν διὰ τούτου ἔρχεσθαι σπεύδοντων. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους σὺν τῇ [4] παρ' ὑμῶν ἀδελφότητι. ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι, ἀγαπητοὶ, ὀναίμην ὑμῶν τῆς φιλοχρίστου ψυχῆς. εἰσὶ δὲ οἱ ἀναθεματισθέντες αἱρεσιῶται, ἀπὸ πρεσβυτέρων μὲν, Ἄρειος. ἀπὸ διακόνων δὲ, Ἀχιλλᾶς, Εὐζώϊος, Ἀιθαλῆς, Λούκιος, Σαρμάτης, Ἰούλιος, Μηνᾶς, Ἄρειος ἕτερος, Ἑλλάδιος,

Notæ Severini Binii.

In epistolam Alexandri episcopi Alexandrini ad alterum Alexandrum, prætermissæ a collectore regio.

Occasio scriptæ epistolæ secundæ.

a Epistola.) Alexander cum a catholicis episcopis Ægypti, Thebaidis, Lybiæ, aliarumque plurimarum provinciarum epistolas adversus Arium scriptas accepisset, iidemque contra Arianos conscripto libello fidei subscripsissent, optans hæc eadem præstari a reliquis, encyclicam rursus aliam epistolam scripsit, cui & exemplaria dictarum epistolarum adjunxit, easque cum subscriptionibus eorumdem episcoporum, libello fidei opposita Appioni diacono perferendas dedit.

Inscriptio vitiosa.

b Ad Alexandrum Constantinopolitanum.) Hanc inscriptionem quam titulus præ se fert, non esse germanam auctoris, sed ab alio aliquo superadditam, ipsa epistola, epistolæ inscriptio & tempora indicant. In epistola plures episcopi appellantur: pluribus igitur episcopis non uni duntaxat scriptam esse oportuit. Constantinus suam hoc anno 318. ad Alexandrum & Arium transmisit. Itaque quod hac epistola ante illam Constantini scripta, Alexander Constantinopolitanus episcopus inscribatur, surreptitium esse, necessario dicendum est. ideo, quod Byzantium hoc tempore in Constantinopolim nondum mutatum fuerit. Erroris occasionem hanc esse puto; quod cum eadem epistola (ut dictum est) fuerit communis ad omnes episcopos, ejusdem ab ipso descriptæ exemplar, inter Alexandri episcopi Constantinopolitani monumenta repertum, eo titulo fuerit pariter consignatum. Bar. præd. ann. num. 49.

Cur Arius 700. meretriculas circumduxerit.

c Suas tenellas meretriculas.) Quas hic Alexander tenellas Arianorum meretriculas nominat, erant illæ septingentæ professæ virgines ecclesiæ Alexandrinæ, quas ut testatur Epiphanius hæresi 69. Arius seduxit ac circumduxit; eo nimirum fine, ut his deliciarum illecebris perditissimus hæresiarcha quosvis seduceret.

Canon apostolicus.

d Quod canon apostolicus permisit.) Canonem apostolicum, quem Alexander hic citat, plane illum esse constat, quo præcipitur: *Ne clerici a suo episcopo excommunicati, ab alio episcopo recipiantur.* Vide notas in canonem apost. 33.

Lucianus an Arianæ hæresis auctor.

e. Cujus perversæ doctrinæ Lucianus successor factus.) Quod hoc loco Lucianus Antiochenæ ecclesiæ presbyter ab Alexandro Sabellianismi insimulatur, accidit ex errore tali: sicut Dionysius Sabellium, ita Lucianus Pancratium urgentes. iis qui scripta illorum legerant, sensum vero scriptorum non erant assecuti, visi sunt in contrariam partem licentius inclinasse. Et sicut ille ab episcopis Libyæ, ita hic a tribus Antiochenis episcopis invicem sibi succedentibus falso accusatus est, & simul ab ecclesia ejectus. Sed dum suam Lucianus causam agens, scriptis sæpe libellis fidei suam integritatem, sinceramque fidem catholicam, omnibus manifestam reddere conatur, persecutione Maximini, dolo adversarii Sabelliani hæretici interceptus, summa cum laude martyrium consummans, magnam inde gloriam assecutus est. Qua abusi complures illius discipuli jam errore lapsi, Arianam hæresim consectantes, magistri gloria exultantes seipsos, ut patet ex litteris Arii, Collucianistas nominabant; turpiter mentientes, ea se docere, quæ a Luciano accepissent. Qua de causa Alexander cum res adhuc recens esset (noviſſimo enim persecutionis tempore ille martyrium subiit) inexploratis adhuc Luciani elucubrationibus, quæ ferebat fama ore ipsorum Arianorum falso ubique vulgata, Alexander episcopus vehementius in Lucianum justo zelo commotus, hæc de ipso scripsit. Verum cum is, quem edidit libellum fidei, exacte cognitus & disquisitus est, non tantum sanctus Hieronymus de script. eccles. in Luciano, sed etiam ipse Athanasius Alexandri successor, Lucianum digno præconio celebrat. Vide Baron. anno 318. num. 77.

Lucianus tyrium su

Collucia hæretici & cur si ti.

Cur Alex Luciani rianismu mulavet

f Quin etiam tres episcopos Syriæ.) Baron. præd. loco putat, inter hos tres episcopos Ario adhærentes, Eusebium Cæsarienſem Syriæ Palestinæ episcopum annumeratum esse. Verisimile enim videtur, non nisi malis artibus episcopatum tam nobilis ecclesiæ, quæ totius Syriæ Palestinæ metropolis erat, arripuisse eum, quo tempore persecutionis sub Maximino timore pœnæ a fide excidisset.

Eusebius sarienſis nus apo

g Qui etiam neminem nolunt ex antiquis patribus sibi comparari, neque illis, &c.) Sequentibus verbis, quibus Alexander Arianorum effigiem vivis hisce coloribus depictam exhibet, omnium plane novantium nostri temporis hæreticorum veram certamque imaginem repræsentat: ut plane appareat vultu simillimos, fratres esse germanos, qui eodem patre diabolo geniti sunt, ejusque dominio solius parere, illius legibus vivere, ejusque insigne frontibus suis impressum gestare, qui est rex super omnes filios superbiæ.

Hæretici vantes bus Ari

h Pater major me est.) Hunc locum sicut Alexander hic, ita eundem Hilarius lib. 9. de trinit. Nazianzenus orat. 4. de theol. Basilius lib. 1. de Eunom. Cyrillus lib. Thes. can. 3. Augustin. lib. 2. de trinit. c. 7. de divina generatione quatenus ipse pater in trinitate principium, fons & origo quædam dicitur, intelligunt: communior tamen sententia, prædicta verba Christi de humana illius generatione accipit & exponit.

Explica cus scri

ALTE-

1 Conser cum his Sozomenum lib. 1. cap. xv. & Epiph. hær. 69. num. 2. 2 Scripsisse Alexandrum similia ad Philogonium Antiochiæ, & ad Eustachium Berrhœæ addit hoc loco Theodoretus: ad Silvestrum Papam, Liberius in Epist. ad Constantium. 3 MS. Allatii, & Nicephorus τῷ ἀρχιδιακόνῳ. 4 Nicephorus παρ' ὑμῶν, *nobiscum*

ΤΟΥ̃ ΑΥ̓ΤΟΥ̃ ἈΛΕΞΆΝΔΡΟΥ

Ἀλεξανδρείας ἐπισολὴ β΄.

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς, τοῖς ἁπανταχοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, Ἀλέξανδρος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ἘΝὈΣ σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐντολῆς τε ὔσης ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, τηρεῖν τὸν σωδεσμὸν τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης *.

ΚΟΝΣΤΑΝΤΊΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕὨΣ

πρὸς τὴν σύνοδον περὶ εἰρήνης. *

ἘΥ̓ΧἨΣ μοὶ ἐμοί τέλει νῦν ὦ φίλοι, τῆς ὑμετέρας ἀπολαῦσαι χορείας· τούτου δὲ τυχὼν, εὐδόκησαι τῷ βασιλεῖ τῶν ὅλων τὴν χάριν ὁμολογῶ, ὅτι μοι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασι, καὶ τοῦτο κρεῖττον ἀγαθοῦ παντὸς ἐδωρήσατο. φημὶ δὴ τὸ συναγμένους ὁμοῦ πάντας ἀπολαβεῖν, μίαν τε κοινὴν ἁπάντων ὁμόφρονα γνώμην θεάσασθαι. μὴ δή οὖν βάσκανός τις ἐχθρὸς τοῖς ἡμετέροις καλοῖς λυμαινέσθω· μηδὲ τῆς τυράννων θεομαχίας ἐκποδὼν ἀρθείσης, θεοῦ σωτῆρος δυνάμει, ἕτερος ὁ φιλοπόνηρος δαίμων τὸν θεῖον νόμον βλασφημίαις περιβαλλέτω· ὡς ἔμοιγε παντὸς πολέμου καὶ μάχης δεινὴ καὶ χαλεπωτέρα ἡ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ ἐμφύλιος νόμισαι σάσις· καὶ μᾶλλον ταῦτα τῶν ἔξωθεν λυπηρὰ καταφαίνεται. ὅτε γὰρ τὰς κατὰ τῶν πολεμίων νίκας ῥώμῃ καὶ συνεργίᾳ τοῦ κρείττονος ἠράμην, ἤδη τε λείπειν ἐνόμιζον, ἢ θεῷ μὲν νομίζειν τὴν χάριν, συγχαίρειν δὲ καὶ τοῖς * ὑπὲρ αὐτοῦ δι ἡμῶν ἠλευθερωμένοις· ἐπειδὴ τὴν ὑμετέραν διάσασιν παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἐπυθόμην, οὐκ ἐν δευτέρῳ τὴν ἀκοὴν ἐθέμην. τυχεῖν δὲ καὶ τοῦτο θεραπείας δι ἐμῆς δεξιμένου ὑπηρεσίας, τοὺς πάντας ἀμελλητὶ * συμμετεσκεύασμαι. καὶ χαίρω μὲν ὁρῶν τὴν ὑμετέραν ὁμήγυριν, τότε δὲ μάλιστα κεῖνο κατ' ἀρχὰς ἐμαυτὸν πράξειν, ἐπειδὰν ταῖς ψυχαῖς ἀναχαθέντας ἴδοιμι τοὺς πάντας, μίαν τε κοινὴν βραβεύσαν τοῖς πᾶσιν εἰρηνικὴν συμφωνίαν, ἵν καὶ ἑτέροις ὑμᾶς πρέπον ἂν εἴη πρεσβεύειν, τοὺς τῷ θεῷ καθιερωμένους. μὴ δὴ οὖν μέλλετε, ὦ φίλοι, μὴ δή, λειτουργοὶ θεοῦ, καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότου τε καὶ σωτῆρος ἀγαθοὶ θεράποντες, τὰ τῆς ἐν ὑμῖν διχασίας αἴτια ἐντεῦθεν ἤδη φέρειν εἰς μέσον ἀρξάμενοι, παντὶ σωδεσμὸν ἀμφιλογίας νόμοις εἰρήνης ἐπιλύσασθαι. ἔπω γὰρ καὶ τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ τὰ ἀρεσκὰ διαπεπραγμένοι εἴητε ἄν, κἀμοὶ τῷ ὑμετέρῳ συνθεράποντι ὑπερβάλλουσαν δώσετε χάριν.

ALTERA EPISTOLA

Alexandri episcopi Alexandriæ.

Dilectis & honorabilibus, qui ubique sunt catholicæ ecclesiæ comministris, Alexander in domino salutem.

CUM sit unum corpus ecclesiæ catholicæ, cumque in divinis scripturis præceptum sit, ut concordiæ ac pacis vinculum servemus. *Vide reliquum infra apud Gelasium in actis concilii Nicæni lib. 2. c. 3.*

II. Ex Socrat. l. 1. c. 3. Eph. 4. c. 3

CONSTANTINI IMPER.

oratio ad concilium Nicænum de pace.

QUoniam mihi admodum in optatis fuit, amici carissimi, isto vestro consessu aliquando frui: jam eo potius, regi & moderatori omnium Deo ideo gratias me agere debere fateor, quod mihi præter alia omnia largitus est, ut istud quod omnibus bonis antecellit, nempe vos in unum convocatos, unamque omnes & consentientem habituros voluntatem oculis tandem aspiciam. Nolite igitur pati ut ulla invidiæ tempestas, nostris rebus prosperis inimica, istud bonum labefactet: neque cum tyrannorum dimicatio contra Deum suscepta, jam Dei virtute profligata sit, ut denuo perditus dæmon divinam Christi disciplinam & religionem, malevolorum obtrectationibus lacerandam objiciat: quandoquidem intestina seditio in ecclesia Dei conflata multo plus molestiarum & acerbitatis, quam quodvis bellum pugnave, videtur mihi in se complecti: atque hæc longe plus, quam externa, doloris afferre videntur. Cum igitur Dei optimi maximi nutu & auxilio adjutus, victoriam ab hostibus reportassem, nihilque amplius mihi reliquum putarem, quam ut tum Deo gratias agerem, tum una cum his qui, Deo opem ferente, per me essent in libertatem vindicati, communem lætitiam animo perspicerem: ut primum dissensio vestra ad aures meas præter omnem spem pervenit, rumorem illum de ea allatum non plane neglexi; sed optans in primis, ut huic rei mea opera & sedulitate remedium inveniretur, omnes vos absque mora accersivi. Ac tametsi lætor equidem vehementer, cum jam vestrum consessum intueor: tunc tamen arbitror me res maxime ex animi sententia gesturum, ubi omnes vos animorum conjunctione colligatos, & unam eamque communem inter omnes, & tranquillam concordiam (quam quidem vos, cum sitis Deo consecrati, aliis etiam a Deo impetrare consentaneum est) vigere florereque intellexero. Itaque ne ulla sit, quæso, in vobis mora, o carissimi, ac ministri, bonique famuli Dei, & communis omnium nostrum domini & salvatoris: ne gravemini, inquam, deinceps causas dissensionis inter vos grassantis jam in medium afferre: primoque omnium operam detis, ut omnia vincula, quibus constricta tenetur controversia, pacis legibus omnino dissolvantur. Sic enim estis & Deo omnium gubernatori rem gratam facturi, & mihi vestro conservo maximum præstaturi beneficium.

III. Ex Euseb. lib 3. de vita Constant. c. 12. Prolixiorem aliam Constantini orationem vide infra apud Gelasium lib. 2. cap. 7.

PARTIS I SECTIO IV.

ORATIO EUSTATHII EPISCOPI ANTIOCHENI

in ſynodo Nicæna.

IV. Extat apud Baron. n. 155.

DEO agimus gratias, o optime imperator, qui terrarum tibi regnum dirigit, qui errorem ſimulacrorum per te abolevit, & in fidelium animis tranquillitatem collocavit. Ceſſavit nidor dæmonum: multiplicis deorum cultus ſoluta eſt falſa religio: expelluntur tenebræ impietatis: luce divinæ cognitionis orbis terrarum illuſtratur: Pater glorificatur, Filius ſimul adoratur, Spiritus ſanctus annunciatur, trinitas conſubſtautialis, una divinitas in tribus perſonis & hypoſtaſibus prædicatur. Per eum, o imperator, tibi munitur tuæ pietatis potentia. Eam nobis A ſerva integram & inviolatam. Nullus hæreticus ſubiens eccleſiam, de trinitate unum aliquid auferat, reliquum quod reſtat affectum ignominia. Arius nobis, qui a furore accepit denominationem, orationis cauſa eſt & conventus: qui neſcio quomodo allectus in presbyteratum eccleſiæ Alexandrinæ nos latuit, eum eſſet alienus a doctrina beatorum apoſtolorum & prophetarum. Unigenitum enim filium & verbum patris non veretur privare eadem & æquali cum patre ſubſtantia, & creatorem cum creatura creaturæ cultor contendit connumerare. Eum autem perſuaſeris, imperator, mutata ſententia, non repugnare doctrinæ apoſtolicæ: aut ſi vanæ opinionis, cujus eſt con- B victus, perſtiterit in impietate, eum de Chriſti & noſtro cœtu funditus ſuſtuleris, ne ſuis turbidis verborum blanditiis venetur animas ſimpliciorum.

a Incipit [1] Præfatio Nicæni Concilii.

a Ex collectione Iſidori tum edita a Jac. Merlino, &c. tum mſ Colbert. &c. Deſcribitur magna ex parte ab Ænea Pariſienſi, tomo VII. Spicilegii, pag. 96.

b Merlin. ad obſtruenda Arrii venena. Colb. propter deſtruenda: & ita Æneas.

* Deinceps quæ ſequuntur, eadem fere legas in Decreto Gelaſii Papæ de libris apocryphis.

Matth. 16. 18.

BEATISSIMO Silveſtro in urbe Roma Apoſtolicæ ſedis antiſtite; Conſtantino Auguſto, & Licinio Cæſare: Conſulatu Paulini, & Juliani virorum clariſſimorum: anno ab Alexandro, milleſimo trigeſimo ſexto, menſe Junio, decimo tertio Kalendas Julii: propter inſurgentes hæreſes fides catholica expoſita eſt apud Nicæam Bithyniæ: quam ſancta & reverentiſſima Romana complectitur & veneratur Eccleſia: quippe quam trecenti decem & octo Patres, mediantibus Victore atque Vincentio religioſiſſimis Romanæ ſedis presbyteris, inſpirante Deo, *b* pro deſtruendo Arrii veneno protulerunt. Nam & nonnullæ regulæ ſubnexæ ſunt; quæ memorata ſuſcipiens confirmavit Eccleſia. Sciendum eſt ſane omnibus catholicis, quoniam *c* ſancta Eccleſia Romana nullis ſynodicis decretis prælata eſt, ſed Evangelica voce Domini & ſalvatoris noſtri JESU Chriſti primatum obtinuit: ubi dixit beato Apoſtolo Petro: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum: & quæcumque ligaveris ſuper terram, erunt ligata & in cælis: & quæcumque ſolveris ſuper terram, erunt ſoluta & in celis.* Adhibita eſt etiam ſocietas in eadem urbe Romana beatiſſimi Pauli Apoſtoli, vaſis electionis: qui uno die, unoque tempore, glorioſa morte cum Petro ſub principe Nerone agonizans coronatus eſt: & ambo pariter Eccleſiam ſanctam Romanam Chriſto Domino conſecraverunt, aliiſque omnibus urbibus in univerſo mundo ſua præſentia atque venerando triumpho prætulerunt.

d al. pro omnibus Eccleſiis.

Rom. 1. 9.

Et licet *d* pro omnibus aſſidua apud Dominum omnium ſanctorum fundatur oratio: his tamen verbis Paulus beatiſſimus Apoſtolus Romanis proprio chirographo pollicetur, dicens. *Teſtis enim mihi eſt Deus, cui ſervio in ſpiritu meo, in Evangelio Filii ejus, quod ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis.*

e al. Sedes eſt apud Antiochiam... Apoſtoli habitatione honorabilis.

f al. inſtituit.

Prima ergo ſedes eſt cœleſti beneficio Romana, quam beatiſſimi apoſtoli Petrus atque Paulus ſuo martyrio dedicarunt. Secunda autem ſedes, apud Alexandriam, beati Petri nomine a Marco ejus diſcipulo atque Evangeliſta conſecrata eſt: quia & ipſe in Ægypto primus verbum veritatis directus a Petro prædicavit, & glorioſum ſuſcepit martyrium: cui venerabilis ſucceſſit Abilius. Tertia vero *e* ſedes apud Antiochiam ejuſdem beati Petri Apoſtoli nomine habetur honorabilis: quia illic priuſquam Romam veniret, habitavit, & Ignatium epiſcopum *f* conſtituit: & illic primum nomen Chriſtianorum novellæ gentis exortum eſt.

Nam & Hieroſolymitanus epiſcopus, pro tanti loci reverentia ab omnibus habetur honorabilis: maxime quoniam illic primus beatiſſimus Jacobus, qui dicebatur Juſtus, qui etiam ſecundum carnem frater Domini nun- C cupatus eſt, a Petro, Jacobo, & Joanne Apoſtolis epiſcopus eſt ordinatus. Itaque ſecundum antiquorum Patrum definitionem ſedes prima in Hieroſolymis eſſe minime dicitur, ne forte ab infidelibus aut idiotis, ſedes Domini noſtri JESU Chriſti, quæ in cœlo eſt, in terra eſſe putaretur. Eſt enim *ſedes ejus cælum, terra autem ſcabellum pedum ejus.* Quoniam ipſe eſt, per quem *omnia facta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil. Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.*

Iſai. 6. Joan. Rom.

Apud Epheſum vero beatiſſimus Joannes Apoſtolus & Evangeliſta, multo tempore poſt Domini reſurrectionem & Aſcenſionem in cœlos, divina inſpiratione conſcripſit, atque requievit. Et ob hoc epiſcopus Epheſinus pro tanti Apoſtoli & Evangeliſtæ memoria ceteris epiſcopis metropolitanis in ſynodis honorabiliorem obtinet ſedem *g*

h Sed quoniam de Concilio Nicæno differendum eſt, quæ hoc fecit cauſa, ut poſt illam Apoſtolorum glorioſam prædicationem, quæ in omnem terram mirabiliter D diffuſa eſt, ſub Conſtantino Auguſto tanti congregarentur epiſcopi? Rufini nobis decimus liber, qui conjunctus eſt novem libris Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, quos vir eruditiſſimus Euſebius Cæſarienſis edidit, neceſſario profertur ad medium: ut parva, quæ ejus inter initia de Arrii perverſitate conſcripta ſunt, memorentur: quia dubium non eſt, ideo trecentos decem & octo ſanctiſſimos patres ex univerſo Orientali *i* orbe in Nicæam Bithyniæ congregatos, ut Arrii impium dogma Chriſti auxilio funditus damnaretur: & ſalubri providentia conſtituerent, quid in ſancta Catholica eccleſia debeat obſervari.

g Hac... ſcript... Pariſ...

h Ita ... & ... al. S... niam ... Conc... none... omnin... nend...

i al. ... que ... tali.

Item ad locum ex libro decimo *k* Rufini. Igitur cum apud Alexandriam, poſt *l* Achillem, qui *m* Petri martyrio ſucceſſit, ſuſcepiſſet Alexander ſacerdotium, quia pax noſtri & quies a perſecutionibus erat, atque Eccle- E ſiarum gloria Confeſſorum meritis gaudebat, proſperitas rerum noſtrarum domeſtica contentione *n* turbabatur. Etenim presbyter quidam apud Alexandriam, nomine Arrius, vir ſpecie & forma magis quam virtute religioſus: ſed gloriæ, laudiſque & novitatis improbe *o* percupidus, prava quædam de Chriſti fide proferre, & quæ *p* arte inquiſitionis invenerat, cœpit. Abſcindere enim ac ſeparare ab illa æterna & ineffabili Dei Patris ſubſtantia vel natura Filium conabatur. Quæ res in Eccleſia plurimos conturbabat, & a dulci mentis tranquillitate dimovebat. Sed cum Alexander epiſcopus, natura lenis & quietus, *& cetera, quæ piget hoc loco deſcribere, cum ſit ipſum totidem verbis caput primum, ſecundum & tertium libri x. hiſtoriæ Eccleſ. Rufino auctore, cum excerptis e quarto & quinto capite.*

k cap... l al. ...lam m al. ... mart... n Ruf... turb... o Ruf... pidu... p Ruf... te ad... ſtion... non... rant

IN-

1 Hanc ex Iſidori Collectione præfationem Harduinus edidit, ſicut & geminam fidei Nicænæ expoſitionem, alteram ex MS. Colbertinæ Biblioth. & Bibl. Pariſ. Societ. Jeſu uno MS. alteram; quæ cum in nonnullis ab edita a Labbeo varient, minime prætermittendas cenſuimus, ſed ex Harduini collectione in hanc novam Labbeanam duximus transferendas.

INCIPIT CONSTITUTIO ET FIDES NICÆNI CONCILII.

Subditis Capitulis ſuis.

In vetuſto exemplari noſtro, ſcripto (ut amanuenſis teſtatur) anno Chriſti 1084. *& in altero vetuſtiore, ut & in Pithœano, præmittitur hæc præfatiuncula.* Facta eſt hæc ſynodus apud Nicæam Bithyniæ, Conſulatu Conſtantini Auguſti, & Licinii: XIII. Kalendarum Juliarum: quod eſt apud Græcos *a* VII. dies menſis eorum ſecundum Alexandrinos, XXXI. & placuit ut hæc omnia mitterentur ad Epiſcopum Urbis Romæ Silveſtrum. *In Concilio Chalcedonenſi, actione ſecunda*: Conſulatu Paulini & Juliani VV. CC. Conſulum, anno *b* poſt Alexandrum DCXXXVI. *c* menſis ſecundum Græcos Dæſii, die nonodecimo, quod eſt XIII. Kalend. Julias, in Nicæa metropoli Provinciæ Bithyniæ: Credimus, &c. *In Collectione Canonum, quæ vulgo Creſconiana dicitur*: Factum eſt Concilium apud Nicæam Bithyniæ metropolim, a die XIII. Kalend. Julias, quod tenuit uſque ad VIII. Kal. Septembres, Paulino & Juliano Coſſ. *In mſ. uno e noſtris, de Nicæna ſynodo hæc ſunt ipſius Iſidori verba, relata ex parte in Gratiani Decreto*, 10. *Diſt.* XVI. Prima igitur hatum principalium ſynodorum, Nicæna eſt, *d* trecentorum decem & octo epiſcoporum, ſub Conſtantino Auguſto, temporibus Silveſtri Papæ Romani, Macariique Hieroſolymitani, atque Alexandri Alexandrini peracta. In qua Arrianæ perfidiæ condemnata blaſphemia, quam de inæqualitate ſanctæ Trinitatis idem Arrius aſſerebat: conſubſtantialem Deo Patri Deum Filium eadem ſynodus per ſymbolum definiens. Statuit etiam Canones viginti; quorum auctor maxime præfatus ſanctus Alexander epiſcopus fuit: ſubſcribentibus Oſio Cordubenſi Pontifice, & Victorio & Vincentio presbyteris ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, ſeu omnibus epiſcopis ibidem congregatis.

d *Arnan. in epiſt. ad Solit. pag.* 853. *& in lib. de ſym. Nic. decr. contra Arianos, pag.* 251. *ditit* plus minus trecentos. *Euſebius, lib. 2. de vitæ Conſtantini, cap.* 9. ſupra ducentos & quinquaginta. *Euſtathius Antioch. hom. in Dominus creavit toe*, ducentos circiter ac LXX. *Julius in ep ad Orient.* trecentos. *Conſtantinus in epiſt. ad Alexandrinos*, ſupra trecentos.

e *Ex mſ. uno e noſtris, quem ſcriptum eſſe anno Chriſti* 800. *ama nuenſis affirmat.*

f Expositio fidei Nicænæ. A

& quo tempore habitus ſit conventus: & nomina Epiſcoporum.

CRedimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium viſibilium & inviſibilium factorem. Et in unum Dominum noſtrum JESUM Chriſtum Filium Dei: qui natus eſt ex Patre unigenitus, hoc eſt, de ſubſtantia Patris: Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero; natum, non factum: ὁμοούσιον, hoc eſt, ejuſdem cum Patre ſubſtantiæ: per quem omnia facta ſunt, quæ in cœlo & quæ in terra ſunt. Qui propter nos homines, & B propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt, & homo factus: paſſus eſt, & reſurrexit tertia die. Aſcendit in cœlos, unde venturus eſt judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum ſanctum credimus. Eos autem, qui dicunt: Erat aliquando quando non erat: & priuſquam naſceretur non erat: & quia ex nullis ſubſiſtentibus factus eſt: aut qui ex alia ſubſtantia vel eſſentia dicunt eſſe, τρεπτόν, hoc eſt, convertibilem aut commutabilem Filium Dei: hos anathematizat Catholica & Apoſtolica Eccleſia.

e Incipit fides

apud Nicæam conſcripta ab Epiſcopis credentibus CCCXVIII.

CRedimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium viſibilium, nec non & inviſibilium factorem. Et in unum Dominum noſtrum JESUM Chriſtum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum, hoc eſt, ex ſubſtantia Patris: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: natum, non creatum: homouſion, hoc eſt, ejuſdem cum Patre ſubſtantiæ: per quem omnia facta B ſunt, cœleſtia & terrena. Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt, & homo factus: paſſus eſt, & reſurrexit tertia die: aſcendit in cœlum, venturus inde judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum ſanctum. Eos autem qui dicunt; Erat tempus quando non erat: & priuſquam naſceretur non erat: & quia nullis exſiſtentibus factus eſt; aut ex alia ſubſtantia vel eſſentia dicunt eſſe, τρεπτόν, hoc eſt, convertibilem aut mutabilem Filium Dei: hos anathematizat Catholica & Apoſtolica Eccleſia.

f Hæc eſt fides, quam expoſuerunt Patres, primum quidem adverſus Arrium blaſphemantem & dicentem, creatum eſſe Filium Dei: poſteaque adverſus omnem hæreſim extollentem ſe & inſurgentem contra Catholicam fidem & Apoſtolicam Eccleſiam. Quam hæreſim cum auctoribus ſuis damnaverunt apud Nicæam civitatem prædictam CCCXVIII. Epiſcopi in unum congregati: quorum nomina cum Provinciis ſuis & civitatibus ſubter adnexa ſunt Sed ſtudioſi ſervi Dei magis curaverunt Orientalium nomina epiſcoporum conſcribere, propterea quod Occidentales non ſimiliter quæſtionem de hæreſibus habuiſſent. g (a)

ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ ὐν Νικαίᾳ συνόδου.

SYMBOLUM NICÆNI Concilii.

C

ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ * εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ· τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ

CRedimus aa in unum Deum, patrem omnipotentem, [1] omnium viſibilium & inviſibilium factorem. Et in unum dominum [2] Jeſum Chriſtum filium Dei, ex patre natum unigenitum, id eſt ex ſubſtan-

aa Vide Ruſinum appendic. ad hiſt. Euſ. lib. 1. c. 6

(a) Codex Luc. ſæculo XI. ſcriptus, ex quo variantes ad Dionyſii interpretationem daturus ſum, ita exorditur: *Incipiunt conſtituta, & fides Nicæni Concilii ſubditis capitibus ſuis. Facta eſt autem hæc Synodus apud Niceam Bithiniæ conſulatu Conſtantini Auguſti, & Licinii XIII. Kalendarum, qui eſt apud Græcos octavadecima menſis eorum ſecundo Alexandriam* (ſic) *DCXXXII. & placuit, ut hæc omnia mitterentur ad Epiſcopum Urbis Romæ Sylveſtrum: Credimus &c.*

1 In Luc. deeſt, *omnium*. 2 Addit *noſtrum*

PARTIS I. SECTIO IV.

ſtantia patris; Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero; natum non [a] factum, [b] conſubſtantialem patri, per quem omnia facta ſunt, [1] & quæ in cœlo & quæ in terra. Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt, & homo factus; paſſus eſt, & reſurrexit tertia die: & aſcendit in cœlos: [c 3] & iterum venturus eſt judicare vivos & mortuos. Et in ſpiritum ſanctum [d]. Eos autem qui dicunt: Erat [e 4] aliquando quando non erat, & ante quam naſceretur, non erat, & quia [f 5] ex iis quæ non ſunt, factus eſt; aut ex alia ſubſtantia vel eſſentia dicunt eſſe, [6] vel creatum, vel [g 7] mutabilem vel convertibilem filium Dei; anathematizat catholica & apoſtolica eccleſia. [7]

παξός. Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς. καὶ ἐρχόμενον πάλιν κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοὺς δὲ λέγοντας· ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν, ἢ τρεπτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ· τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

ANT CHRI

a creatum.
b unius ſubſtantiæ cum patre, vel ex Ruffino ejuſdem: quem ſequitur c. Juſt. p. 283. bibl. canoniæ.
c inde apud Ruff. unde, in c. Juſt.
d neque facturam neque creaturam ſed de ſubſtantia deitatis, addit c Hardyn.
e tempus.
f ex nullis ſubſtantiis, Ruff. ſubſiſtentibus, c. Juſtelli.
g vocem Græcam τρεπτὸν, ſervant Ruff. & c. Juſt. ut ſupra ὁμοούσιον.

[8] *CANONES TRECENTORUM decem & octo ſanctorum patrum, qui Nicææ convenerunt, conſulatu Paulini & Juliani virorum clariſſimorum, anno ab Alexandro DCXXXVI. xiij. Kalend. Julii qui eſt apud Græcos xix. dies menſis Δεσίου, id eſt, Junii.*

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ ΤΡΙΑΚΟΣΙΩΝ δεκαοκτὼ ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, ἐν ὑπατείᾳ Παυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ τῶν λαμπροτάτων * ὑπάρχων, ἔτους ἑξακοσιοστοῦ τριακοστοῦ ἕκτου ἀπὸ Ἀλεξάνδρου. ἐν μηνὶ Δεσίῳ, ἐννεακαιδεκάτῃ ἱστορεῖται δεκάτῃ καλανδῶν Ἰουλίων.

* videndum ὑπάρχ legendum ὑπάτ

h Hanc a Surio ac Nicolino excuſam, Romanos ſequuti expunxerunt in altera editione Binius & regius collector. Nos reſtituimus, ut omnia ſibi concilia ad amuſſim reſpondeant.

GENTIANO [h] HERVETO INTERPRETE.

I.

SI quis a medicis in morbo exciſus, vel a barbaris exectus eſt, is in clero maneat. Si quis autem cum eſſet ſanus, ſeipſum execuit, eum etiam in clero examinatum ceſſare convenit, & deinceps nullum talem oportet promoveri. Quemadmodum autem hoc manifeſtum eſt, quod de iis, qui de induſtria hoc agant, & ſe ipſos audent excidere, dictum eſt: ita ſi aliqui a barbaris vel dominis caſtrati ſint, inveniantur autem & ii alioqui digni, tales in clerum admittit canon.

α'.

Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετμήθη, ἔστω μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ· εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐκ τοῦ κλήρου ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσήκει· καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προάγεσθαι. ὥσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδευόντων τὸ πρᾶγμα, καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν, ἐρρήθη. ὅστις εἴτινες ὑπὸ βαρβάρων ἢ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὑρίσκοιντο δὲ ἄλλως ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλῆρον προσίεται ὁ κανών.

II.

Quoniam multa, vel [i] neceſſitate, vel urgentibus alioqui hominibus, præter canonem eccleſiaſticum facta ſunt, ut homines, qui e vita Gentili ad fidem nuper acceſſerunt, & exiguo tempore catechumeni, id eſt, initiati fuere, ſtatim ad lavacrum ſpiritale deducant. Et ſimul ac baptizati fuerint, ad epiſcopatum vel presbyteratum provehant, recte habere viſum eſt, ut deinceps nihil tale fiat. Nam & catechumeno tempore opus eſt, & poſt baptiſmum probatione majore. Apertum enim eſt ſcriptum apoſtolicum, quod dicit, *Non neophytum*, id eſt, recens plan-

Laod. 3. Sard. 13. Cœleſt. 21.

1. *Tim.* 3.

β'.

Ἐπειδὴ πολλὰ ἤτοι ὑπὸ ἀνάγκης, ἢ ἄλλως ἐπεισγομένων τῶν ἀνθρώπων, ἐγένετο παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικὸν. ὥστε ἀνθρώπους ἀπὸ ἐθνικοῦ βίου ἄρτι προσελθόντας τῇ πίστει, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ κατυχηθέντας, ἄγεσθαι ἐπὶ τὸ πνευματικὸν λουτρὸν ἄγειν, καὶ ἅμα τῷ βαπτισθῆναι προάγειν εἰς ἐπισκοπὴν ἢ πρεσβυτέριον. καλῶς ἔδοξεν ἔχειν τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτο γίνεσθαι. καὶ γὰρ καὶ χρόνου δεῖ τῷ κατυχουμένῳ, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα δοκιμασίας πλείονος. σαφὲς γὰρ τὸ ἀποστολικὸν γράμμα τὸ λέγον. μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. εἰ δὲ προϊόντος

---

1 *Creatum, homouſion, hoc eſt ejuſdem cum Patre ſubſtantiæ.* 2 *Cœleſtia, & terrena.* 3 Deeſt *& iterum.* 4 *Tempus quando.* 5 *Nullis ſubſiſtentibus.* 6 Ereton (trepton) *ideſt convertibilem, aut mutabilem.*
7 Poſt illa verba ſequuntur verſus: Concilium Sacrum &c.
8 In MS. Pithæano, teſte Harduino, titulus eſt: *Incipiunt Canones ſancti & magni Nicæni Concilii, quod habitum eſt tempore Conſtantini Imperatoris ab Epiſcopis* CCCXVIII. *in civitate Nicæa metropoli Bithyniæ, Paulino & Juliano Coſſ.* XIII. *Kal. Jul. Era* CCCLXIII. qui eſt annus Chriſti CCCXXV. Deinde ſequitur carmen a Labbeo initio tomi primi p. 19. A. relatum.

τος τοῦ χρόνου, [1] ψυχικόν τι ἁμάρτημα ὀφθῇ περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἐλέγχοιτο ὑπὸ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων· πεπαύσθω ὁ τοιοῦτος τοῦ κλήρου. ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ὡς ὑπεναντία τῇ μεγάλῃ συνόδῳ θρασυνόμενος, αὐτὸς κινδυνεύσει [2] περὶ * τὸν κλῆρον,

tatum: *ne inflatus in judicium incidat & diaboli laqueum.* Si autem procedente tempore, animale aliquod peccatum circa personam inventum fuerit, & a duobus vel tribus personis convincatur: cesset, quia talis est, a clero. Qui autem præter hæc facit, ut qui magnæ synodo adversus esse audeat, ipse de clericatu in periculum veniet.

γ'.

Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, εἰσέναι [3] συνείσακτον * ἔχειν. πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑπονοίαν διαφεύγει.

III.

Vetuit omnino magna synodus, ne liceat episcopo, nec presbytero, nec diacono, nec ulli penitus eorum qui sunt in clero, introductam [a] habere mulierem, præterquam utique matrem vel sororem, vel amitam, vel eas solas personas, quæ omnem suspicionem effugiunt.

[a] Syricius 21. & Carthag. 3. 17.

δ'.

Ἐπίσκοπον πρόσηκε μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίσασθαι. Εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ ἅπαντος εἰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι. τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ.

IV.

Episcopum [b] oportet maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia, constitui. Si autem sit hoc difficile, vel propter urgentem necessitatem, vel viæ longitudinem tres omnino eumdem in locum congregatos, absentibus quoque suffragium ferentibus, scriptisque assentientibus, tunc electionem fieri, eorum autem quæ fiunt, confirmationem in unaquaque provincia a metropolitano fieri.

[b] Apost. 1. Laod. 12. Antioch. 19. Afric. 16. Tolet. 19.

ε'.

Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γινομένων, εἴτε τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, εἴτε ἐν λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατείτω ἡ γνώμη κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα, τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀποβληθέντας, ὑφ' ἑτέρων μὴ προσίεσθαι. ἐξεταζέσθω δὲ, μὴ μικροψυχίᾳ, ἢ φιλονεικίᾳ, ἢ τινι τοιαύτῃ ἀνδίᾳ τοῦ ἐπισκόπου ἀποσυναγωγοὶ γεγενῆσθαι. ἵνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξέτασιν λαμβάνῃ, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν, ἑκάστου ἐνιαυτοῦ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν δὶς τοῦ ἔτους συνόδους γίνεσθαι· ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων, τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξετάζοιτο καὶ ἅπαξ οἱ ὁμολογουμένως προσκεκρουκότες τῷ ἐπισκόπῳ, κατὰ λόγον ἀκοινώνητοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξωσι, μέχρις ἂν τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξῃ τινὰ φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκθέσθαι ψῆφον. αἱ δὲ συνόδοι γινέσθωσαν, μία μὲν πρὸ τῆς τεσσαρακοστῆς, ἵνα πάσης * [4] μικροψυχίας ἀναιρουμένης, τὸ δῶρον καθαρὸν προσφέρηται τῷ Θεῷ· δευτέρα δὲ, περὶ τὸν τοῦ μετοπώρου καιρόν.

V.

De iis qui a [c] communione segregati sunt, sive clericorum sive laicorum sint ordinis, ab episcopis, qui sunt in unaquaque provincia, valeat sententia secundum canonem, qui pronunciat eos, qui ab aliis ejecti sunt, non esse ab aliis admittendos: examinetur autem, numquid vel pusillanimitate, vel contentione, vel aliqua ejusmodi episcopi acerbitate, congregatione pulsi sint. Ut hoc ergo convenientem examinationem accipiat, recte habere visum est, ut singulis annis in unaquaque provincia bis [d] in anno synodi fiant: ut cum omnes provinciæ episcopi in eumdem locum communiter conveniant, ejusmodi quæstiones examinentur: & sic quos episcopum offendisse constiterit, juste esse a congregatione separati apud omnes videantur, donec episcoporum congregationi videatur pro iis humaniorem proferre sententiam. Synodi autem fiant, una quidem ante quadragesimam, ut omnibus animi sordibus sublatis, purum munus Deo offeratur: secunda autem autumni tempore.

[c] Apost. 13. & 33. Antioch. 6. 73. 11. q. 3. *Servetur.*

[d] Apost. 28. Antioch. 15. Innoc. 10.

ς'.

Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν. ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο συνή-

VI.

Antiqui mores serventur, qui sunt in Ægypto, Libya & Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quandoquidem & episcopo Romano

[c] Apost. 35. Antioch. 9. Const. 2.

---

1 Peccatum animale, peccatum carnis: unde Psychici, animales. ψυχικὸς ἐστιν, ὁ κατὰ σάρκα ζῶν, Chrysost. apud OEcumen. in 1. Cor. 2. 14. *Harduinus.* 2 Joannes Antiochenus περὶ τοῦ κλήρου τοῦ ἰδίου. *Harduinus.*
3 Joannes Antiochenus tit. 28. ἐπίσακτον. Hesych. ἐπισάκτους, ἀλλοτρίους, *extraneos.* Harduinus.
4 Ita libri omnes, recte: ob illam vulgi partœmiam, μικρόψυχοι μικρόλυποι. *Harduinus.*

CANONES NICÆNI.

mano hoc eſt conſuetum. Similiter & in Antiochia, & in aliis provinciis ſua privilegia ac ſuæ dignitates & auctoritates eccleſiis ſerventur. Illud autem eſt omnino manifeſtum quod ſi quis abſque metropolitani ſententia factus ſit epiſcopus, eum magna ſynodus deſinivit non eſſe epiſcopum. Quod ſi quidem communi omnium electioni, quæ & rationi conſentanea, & ex regula eccleſiaſtica facta eſt, duo vel tres propter ſuam, qua delectantur, contentionem contradicant, vincant plurium ſuffragia.

Antioch. 18. Innoc. 8. Bonif. 4. Leonis 15.

A θές ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις. καθόλε δὲ πρόδηλον ἐκεῖνο, ὅτι εἴτις χωρὶς γνώμης τῆ μητροπολίτε γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιῆτον ἡ μεγάλη συνόδ@· ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον. ἐὰν μέντοι τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ ἀλόγῳ ὄσῃ, καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικὸν, δύο ἢ τρεῖς δι' οἰκείαν φιλονεικίαν ἀντιλέγωσι, κρατείτω ἡ τῶν πλειόνων ψῆφος.

VII.

Quoniam obtinuit conſuetudo & antiqua traditio, ut qui eſt in Ælia epiſcopus, honoretur: habeat honoris conſequentiam, metropoli propria dignitate ſervata.

ζ'.

B Ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλίᾳ ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει σωζομένε τὸ οἰκεῖον ἀξιώματος.

VIII.

a Leon. 14.

De his [a] qui ſe catharos, id eſt puros quandoque nominant, ad catholicam autem & apoſtolicam eccleſiam accedunt, ſanctæ magnæ ſynodo viſum eſt, ut impoſitis eis manibus ſic in clero maneant. Ante omnia autem hoc in ſcriptis ipſos profiteri convenit, quod adhærebunt & ſequentur catholicæ eccleſiæ decreta, id eſt quæ & cum digamis communicabunt, C & cum iis qui in perſecutione lapſi ſunt, in quibus & tempus conſtitutum eſt, & opportunitas præfinita, ut ipſi ſequantur in omnibus eccleſiæ decreta. Ubi ergo omnes ſive in vicis, ſive in urbibus, ipſi ſoli inveniuntur ordinati, qui inveniuntur in clero, erunt in eodem ordine. Si autem catholicæ eccleſiæ epiſcopo vel presbytero exiſtente accedunt aliqui, clarum eſt, quod eccleſiæ quidem epiſcopus epiſcopi dignitatem habebit: qui autem apud eos, qui cathari dicuntur, nominatur epiſcopus, presbyteri honorem habebit: niſi utique epiſcopo placeat ipſum nominis honorem impertire. D

b Ancyr. 12. Neocæſ. Antioch. 10.

[b] Si autem hoc illi non placeat, vel chorepiſcopi, vel presbyteri locum excogitabit, ut eſſe omnino in clero videatur, ne in civitate duo ſint epiſcopi.

η'.

Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὴ ἑαυτὲς καθαρές ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ καὶ ἀποσολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετεμένες αὐτὲς, μένειν ὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. πρὸ πάντων δὲ τῦτο ὁμολογῆσαι αὐτὲς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολυθήσυσι τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποσολικῆς ἐκκλησίας δόγμασι· τῦτ' ἔσι, καὶ διγάμοις κοινωνεῖν, καὶ τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσιν. ἐφ' ὧν καὶ χρόν@· τέτακται, καὶ καιρὸς ὥρισται. ὥστε αὐτὲς ἀκολυθεῖν ἐν πᾶσι τοῖς δόγμασι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. ὄνθα μὲν οὖν πάντες εἴτε ἐν κώμαις, εἴτε ἐν πόλεσιν αὐτοὶ μόνοι διέσκοιντο χειροτονηθέντες, οἱ διεσκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ ἔσονται ἐν τῷ αὐτῷ * σχήματι. [2] εἰ δὲ τῦ τῆς * πάντ καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπε ἢ πρεσβυτέρου ὄντ@·, προσέρχονταί τινες. πρόδηλον, ὡς ὁ μὲν ἐπίσκοπ@· τῆς ἐκκλησίας ἕξει τὸ ἀξίωμα τῦ ἐπισκόπε· ὁ δὲ ὀνομαζόμεν@· παρὰ τοῖς λεγομένοις καθαροῖς ἐπίσκοπος, τιμὴν τὸ πρεσβυτέρε τιμὴν ἕξει· πλὴν εἰ μὴ ἄρα δοκοίη τῷ ἐπισκόπῳ τῆς τιμῆς τὸ ὀνόματος αὐτὸν μετέχειν. εἰ δὲ τῦτο αὐτῷ μὴ ἀρέσκοι, ἐπινοήσει τόπον ἢ χωρεπισκόπε ἢ πρεσβυτέρε, ὑπὲρ τῦ ἐν τῷ κλήρῳ ὅλως δοκεῖν εἶναι, ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν.

IX.

Si qui [c] citra examinationem promoti, ſunt presbyteri, vel examinati ſua peccata confeſſi ſunt, eiſque confeſſis, præter canonem moti homines manus impoſuerunt, eos canon non admittit. Quod eſt enim a reprehenſione alienum, defendit eccleſia. E

Neocæſ. 9.

ϑ'.

Εἴ τινες ἀναξετάσως * [2] προσήχθησαν πρεσβύτεροι, ἢ ἀναγκεμόμενοι ὡμολόγησαν τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῖς, καὶ ὁμολογησάντων αὐτῶν, παρὰ κανόνα κινούμενοι ἄνθρωποι τοῖς τοιύτοις χεῖρα ἐπιτεθείκασι· τύτυς ὁ κανὼν οὐ προσίεται. τὸ γὰρ ἀνεπίληπτον ἐκδικεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. * πρ σω

X.

Quicumque ex iis qui lapſi ſunt, vel per ignorantiam, vel ſcientibus iis qui promoverunt, ordinati ſunt, hoc eccleſiaſtico canoni non præjudicat. Ii enim cogniti deponuntur.

ι'.

Ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων κατὰ ἄγνοιαν, ἢ καὶ προειδότων τῶν προχειρισαμένων, τῦτο ὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ· γνωσθέντες γὰρ καθαιροῦνται.

ια'.

(1) Joannes Antiochenus ὅτε δὲ τῦ, *Hard.* 2 Melius apud Zonar. προσήχθησαν. *Hard.*

ιά.

Περὶ τῶν παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης, ἢ χωρὶς ἀφαιρέσεως ὑπαρχώντων, ἢ χωρὶς κινδύνου, ἤ τινος τοιούτου, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῆς τυραννίδος Λικινίου. ἔδοξε τῇ συνόδῳ, κἂν ἀνάξιοι ὦσαν φιλανθρωπίας, ὅμως χρησθῆναι εἰς αὐτούς. ὅσοι οὖν γνησίως μεταμέλονται, τέως ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοί, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται. δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν.

XI.

De iis, [a] qui ſine neceſſitate, vel ſine facultatum ſuarum ablatione, vel ſine ullo periculo, vel aliquo ejuſmodi, tranſgreſſi ſunt, quod ſub Licinii tyrannide factum eſt, ſynodo viſum eſt, & ſi humanitate indigni ſunt, clementia tamen & benignitate in eos uti. Quicumque ergo germane & vere pœnitentia ducuntur, tres annos inter auditores exigent, ut fideles, & ſeptem annis proſternentur ſupplices: duobus autem annis abſque oblatione erunt orationum cum populo participes.

a Ancyram 1 & 3. Siric. 3.

ιβ'.

Οἱ δὲ προσκληθέντες μὲν ὑπὸ τῆς χάριτος, καὶ τῷ πρώτῳ ὁρμῷ ἐνδειξάμενοι, καὶ ἀποθέμενοι τὰς ζώνας, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἔμετον ἀναδραμόντες ὡς κύνες, ὡς τιμὰς καὶ ἀργύρια προέσθαι, καὶ * βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀνασρατίσασθαι. ὅτοι δέκα ἔτη ὑποπιπτέτωσαν, μετὰ τὸν τῆς τελετῆς ἀκροάσεως χρόνον· ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις προσήκει ἐξετάζειν τὴν προαίρεσιν, καὶ τὸ εἶδος τῆς μετανοίας. ὅσαι μὲν γὰρ καὶ φόβῳ καὶ δάκρυσι καὶ ὑπομονῇ καὶ ἀγαθοεργίαις, τουτέστιν ἔργῳ καὶ σχήματι ἐπιδείκνυνται· ὅτοι πληρώσαντες τὸν χρόνον τὸν ὡρισμένον τῆς ἀκροάσεως, εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι, μετὰ τὸ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βουλεύσασθαι· ὅσοι δὲ ἀδιαφόρως διῆγαν, καὶ τὸ σχῆμα * ἐν τῷ μὴ εἰσιέναι εἰς τοὺς ἐκκλησίαν ἀρκεῖν αὐτοῖς ἡγήσαντο πρὸς τὴν ἐπιστροφήν, οὗτοι πάντως πληρώσουσι τὸν χρόνον.

XII.

Qui autem [b] a gratia quidem evocati, & primum ſuum ardorem oſtenderunt, & cingula depoſuerunt, poſtea autem ut canes ad ſuum vomitum reverſi ſunt, ut nonnulli etiam pecuniam profunderent, & beneficiis malitiam aſſequerentur, hi decem annis proſternantur ſupplices, etiam poſt triennii auditionis tempus. In his autem omnibus examinare convenit conſilium & ſpeciem pœnitentiæ. Quicumque enim & metu, & lacrymis, & tolerantia, & bonis operibus converſionem & opere & habitu oſtendunt, hi impleto auditionis tempore quod præfinitum eſt, merito orationum communionem habebunt, cum eo quod liceat etiam epiſcopo humanius aliquid de eis ſtatuere [c]. Quicumque autem non adeo graviter tulerunt, nec multum ſua referre exiſtimarunt, ſatiſque eſſe putarunt in eccleſias ingredi ad converſionem, tempus omnino impleant.

b Neoc. 3. Afric. 10. Siric. 5. Innoc. 10. Leonis 24.

c Valent. 19.

ιγ'.

Περὶ δὲ τῶν ἐξοδεύοντων ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος φυλαχθήσεται καὶ νῦν· ὥστε εἴ τις ἐξοδεύοι, τὸ τελευταῖον καὶ ἀναγκαιότατον ἐφοδίου μὴ ἀποστερεῖσθαι· εἰ δὲ ἀπογνωσθείς, [2] καὶ κοινωνίας πάλιν τυχών, πάλιν ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξεταθῇ, μετὰ τοῦ κοινωνεῖν τῆς εὐχῆς μόνης ἔσω. καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς ὑτινοσοῦν ἐξοδεύοντος, αἰτοῦντος τὸ μετασχεῖν εὐχαριστίας, ὁ ἐπίσκοπος μετὰ δοκιμασίας * ἐπιδότω.

XIII.

De iis qui [d] excedunt, antiqua & canonica lex nunc quoque ſervabitur, ut ſi quis vita excedat, ultimo & maxime neceſſario viatico ne privetur. Si autem deploratus & communionem aſſecutus rurſus in vivos relatus ſit cum iis qui orationum ſunt tantum communionis participes. In ſumma autem, de quolibet excedente & euchariſtiæ participationem petente, eum examinatione oblationem impertiat.

d Arel. 6. Carth. 7. Valent. 21. Innoc. 22. Cæleſt. 15. Leonis 24.

ιδ'.

[3] Περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ παραπεσόντων, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε τῶν ἐπὶ αὐτοὺς ἀκροωμένους μόνον, μετὰ ταῦτα δύνασθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων.

XIV.

De catechumenis [e], & qui lapſi, viſum eſt & ſanctæ & magnæ ſynodo, ut ii tribus tantum annis audientes poſtea orent cum catechumenis.

e Neocæſ. 5. Siric. 3.

ιε'.

Διὰ τὸν πολὺν τύραννον καὶ τὰς σάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὑρεθεῖσαν ἔν τισι μέρεσιν· ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ

XV.

Propter [f] multum tumultum & ſeditiones quæ fiunt, omnino viſum eſt ut conſuetudo, quæ præter canonem in nonnullis partibus invenitur, tollatur:

f Apoſt. 15. Sardic. 1. Leonis 38.

1 Reſtius τὸ εἰσιέναι, apud Zonaram. *Hard.* 2 Joannes Antiochenus tit. 18. τὸ κοινωνίας τυχών. καὶ προσφορᾶς μεταλαβών. *Hard.* 3 Joan. Antioch. tit. 35. Περὶ τῶν πιστῶν κατηχ. *Hard.*

CANONES NICÆNI

ut a civitate in civitatem nec episcopus, nec presbyter, nec diaconus transeat. Si quis autem post sanctæ & magnæ synodi definitionem tale quippiam aggressus fuerit, vel se rei ejusmodi dederit, quod factum erit, omnino infirmabitur, & ecclesiæ restituetur, cui episcopus vel presbyter ordinatus fuerit.

XVI.

[a] Apost. 15. & 33. Antioch. 3. Chalc. 5. & 20.

Quicumque [a] temere & inconsiderate, nec Dei timorem præ oculis habentes, nec ecclesiasticum canonem scientes presbyteri vel diaconi, vel quicumque omnino in canone recensentur, ab ecclesiis B secesserint, ii in aliena ecclesia nullo modo recipi debent, sed omnino cogendi sunt in suas ipsorum parochias redire: vel si perseverent, eos a communione separatos esse oportet. Sin autem etiam ausus [b] fuerit quispiam eum, qui ad alium pertinet surripere, & in ecclesia, non consentiente proprio episcopo, a quo recessit qui in canone censetur, irrita sit ordinatio.

[b] Apost. 16. Afric. 21. Innoc. 14. Gelas. 23.

XVII.

[c] Apost. 44. Laod. 5. Leonis 5. Gelas. 15. Psal. 16.

Quoniam multi [c] qui in canone recensentur, plura habendi studium & turpe C lucrum persequentes, divinæ scripturæ obliti sunt, quæ dicit: *Argentum suum non dedit ad usuram*: & fœnerantes, centesimas exigunt; æquum censuit sancta & magna synodus, ut si quis inventus fuerit post statutum usuras ex mutuo sumere, vel eam rem aliter persequi, vel

[*] sescuplas

* sesquialteras exigere, vel aliquid aliud excogitare turpis quæstus gratia, e clero deponatur, & sit alienus a canone.

XVIII.

Pervenit ad sanctam synodum, quod in nonnullis locis & civitatibus diaconi D dant presbyteris eucharistiam, quod nec canon neque consuetudo tradidit, ut qui offerendi potestatem non habent, iis qui offerunt dent corpus Christi. Jam vero illud etiam cognitum est, quod jam quidam ex diaconis etiam ante episcopos eucharistiam attingunt. Hæc ergo omnia auferantur, & diaconi intra suas mensuras permaneant: scientes quod sunt quidem episcopi ministri, presbyteris vero minores. Accipiant autem suo ordine eucharistiam post presbyteros, eis præbente epi-

Laod. 20. Valent. 58. Gelas. 7.

scopo vel presbytero [d]. Sed nec in medio E quidem presbyterorum liceat diaconis sedere. Id fit enim præter canonem & ordinem. Si quis autem non vult obedire post has constitutiones, a diaconatu desistat.

XIX.

De Paulianistis, qui deinde ad ecclesiam

μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον. εἰ δέ τις μετὰ τὸν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὅρον, τινὶ τούτων ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδοίη ἑαυτὸν πράγματι τοιούτῳ. ἀκυρωθήσεται μὲν ἐξ ἅπαντος τὸ κατασκάλασμα, καὶ ἀποκατασταθήσεται τῇ ἐκκλησίᾳ, ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη.

ιε'.

Ὅσοι ῥιψοκινδύνως, μήτε τὸ φόβον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, μήτε τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα εἰδότες, ἀναχωρήσωσι τῆς ἐκκλησίας, πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι, ἢ ὅλως ἐν τῷ κανόνι ἐξετιζόμενοι· ἔδοξε μηδαμῶς δεκτοὶ ὀφείλουσιν εἶναι ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῖς ἀνάγκην ἐπάγεσθαι χρή, ἀναστρέφειν εἰς τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, ἢ ἐπιμένοντας, ἀκοινωνήτους εἶναι προσήκει. εἰ δὲ καὶ τολμήσειέ τις ὑφαρπάσαι τὸν τοῦ ἑτέρου δεσπότου, καὶ χειροτονῆσαι ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, μὴ συγκατατιθεμένου τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ὃν ἀνεχώρησεν ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξετιζόμενος. ἄκυρος ἔσται ἡ χειροτονία.

ιϛ'.

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξετιζόμενοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λεγόντος· τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ· καὶ δανείζοντες, ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν· ἐδικαίωσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὑρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνων ἐκ μεταχειρίσεως, ἢ ἄλλως μεταβαλλόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται.

ιή.

Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὅτι ἔν τισι τόποις καὶ πόλεσι, τοῖς πρεσβυτέροις τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόασιν· ὅπερ οὔτε ὁ κανών, οὔτε ἡ συνήθεια παρέδοκε, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. καὶ τοῦτο δὲ ἐγνωρίσθη, ὅτι ἤδη τινὲς τῶν διακόνων καὶ πρὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς εὐχαριστίας ἅπτονται. τοῦτο μὲν οὖν ἅπαντι περιῃρήσθω· καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις, εἰδότες ὅτι τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπηρέται εἰσὶ, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους τυγχάνουσι· λαμβανέτωσαν δὲ κατὰ τὴν τάξιν τὴν εὐχαριστίαν μετὰ τοὺς πρεσβυτέρους, ἢ τοῦ ἐπισκόπου διδόντος αὐτοῖς, ἢ τοῦ πρεσβυτέρου. ἀλλὰ μηδὲ καθῆσθαι ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐξέστω τοῖς διακόνοις· παρὰ κανόνα γὰρ καὶ παρὰ τάξιν ἐστὶ τὸ γινόμενον. εἰ δέ τις μὴ θέλοι πειθαρχεῖν καὶ μετὰ τούτους τοὺς ὅρους, πεπαύσθω τῆς διακονίας.

ιθ'.

Περὶ τῶν Παυλιανιστάντων, εἴτα προσφυγόν-

των

---

1 Joan. Antioch. tit. 12. addit, ἢ ὁ διάκονος. Et ἀς ὦ, pro ἢ vel ἐν ἢ *Hard.*

2 De hac voce vide Svidam, Hesychium, Gellium lib. 18. cap. 14. & can. 5. Sardic. ex versione Dionysii Exigui. *Harduinus.*

NO STI

των τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅρῳ ἐκτέθειται ἀ- A ναβαπτίζεσθαι αὐτὸς ὀξάπαντῳ. εἰ δέ τινες ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ ἐν τῷ κλήρῳ ὀξητάθησαν, εἰ μὴ ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι φανεῖεν, ἀναβαπτισθέντες χειροτονείσθωσαν ὑπὸ τὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου· εἰ δὲ ἡ ἀνάκρυσις ἀνεπιτηδείους αὐτοὺς ὀξείσκοι, καθαιρεῖσθαι αὐτοὺς προσήκει· ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῆς διακονισσῶν, καὶ ὅλως περὶ τῆς ἐν τῷ κανόνι ὀξετιζομένων, ὁ αὐτὸς τύπος παραφυλαχθήσεται. ἐμνήσθημεν δὲ διακονισσῶν τῆς ἐν τῷ σχήματι ὀξετιθεισῶν, ἐπεὶ μηδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν, ὥστε ὀξάπαντος ἐν τοῖς λαϊκοῖς αὐτὰς ὀξετάζεσθαι.

siam confugerunt, ſtatutum eſt, ut ii omnino rebaptizentur. Si qui vero tempore præterito in clericorum numero erant, ſi quidem a culpa & reprehenſione alieni viſi fuerint, rebaptizati ordinentur a catholicæ eccleſiæ epiſcopo. Si vero examinatio eos non eſſe aptos deprehendit, deponi eos oportet. Similiter autem & de diaconiſſis, & omnino de omnibus qui inter clericos annumerantur, eadem forma ſervabitur. Diaconiſſarum autem meminimus quæ in habitu quidem cenſentur, quoniam nec ullam habent manuum impoſitionem, ut B omnino inter laicos ipſæ connumerentur.

CANONES NICÆNI

κ'.

Ἐπειδὴ τινές εἰσιν ἐν τῇ κυριακῇ γόνυ κλίνοντες, καὶ ἐν ταῖς τῆς πεντηκοστῆς ἡμέραις ὑπὲρ τοῦ πάντα ἐν πάσῃ παροικίᾳ φυλάττεσθαι, ἐστῶτας ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ.

XX.

Quoniam ſunt quidam, qui in die dominico genu flectant, & ipſis diebus pentecoſtes, ut omnia ſimiliter in omni parochia ſerventur, viſum eſt ſanctæ ſynodo, ut ſtantes Deo orationes effundant.

CANONES CONCILII NICÆNI.

Ex interpretatione Dionyſii Exigui. (*a*)

TITULI CANONUM.

I. *De Eunuchis, & qui ſeipſos abſciderunt.*
II. *De his, qui ex Gentilibus poſt baptiſma ad clericatus ordinem promoventur.*
III. *De ſubintroductis mulieribus.*
IV. *De his qui ad epiſcopatum in provinciis provebuntur.*
V. *De excommunicatis.*
VI. *De privilegiis, quæ quibuſdam civitatibus competunt.*
VII. *De epiſcopo Æliæ, id eſt, Hieroſolymorum.*
VIII. *De his qui dituntur Cathari, id eſt, mundi.*
IX. *De his qui ad honorem presbyterii ſine examine provecti ſunt.*
X. *De his qui in perſecutionibus negaverunt, & poſtmodum in clero promoti ſunt.*
XI. *De laicis, qui negaverunt.*
XII. *De his qui abrenunciaverunt, & iterum ad ſæculum ſunt regreſſi.*
XIII. *De his qui communionem tempore mortis* (*b*) *depoſcunt.*
XIV. *De catechumenis lapſis.*
XV. *Quod non oporteat demigrari.*
XVI. *De iis qui in eccleſiis in quibus provecti ſunt, minime perdurarunt.*
XVII. *De clericis uſuras accipientibus.*
XVIII. *De privilegiis presbyterorum.*
XIX. *De his qui a Paulo Samoſateno ad eccleſiam veniunt.* (*c*)
XX. *De flectendo genua.* (*d*)

CANONES.

I.

SI quis a medicis [1] propter languorem deſectus eſt, aut a barbaris abſciſſus; hic in clero permaneat. Si quis autem ſeipſum ſanus abſcidit, hunc & in clero conſtitutum abſtinere convenit, & deinceps nullum debere (*e*) talium promoveri. Sicut autem hoc claret, quod de his qui hanc rem affectant, audentque ſemetipſos abſcindere, dictum ſit: ſic eos, quos aut barbari, aut domini caſtraverunt, [3] ſi inveniunt alias * digniſſimi, tales ad clerum ſuſcipit regula. * digni,

II.

Quoniam plura aut per neceſſitatem, aut alias [4] (*f*) urgentibus hominibus, adverſus eccleſiaſticam facta ſunt regulam, ut homines ex gentili vita nuper accedentes ad fidem, & inſtructos brevi tempore, mox ad lavacrum ſpiritale perducerent, ſimulque ut baptizati ſunt ad epiſcopatum vel ad presbyterium promove- E rent: optime placuit, nihil tale de reliquo fieri. Nam & tempore opus eſt ei, qui catechizatur, & poſt baptiſmum probatione quam plurima. Manifeſta eſt enim apoſtolica ſcriptura, quæ dicit *Non neophytum, ne in ſuperbiam elatus, in judicium incidat, & in laqueum diaboli.* Si vero proceſſu temporis aliquod delictum animæ circa perſonam reperiatur hujuſ- 1. Tim. 3. v. 6.

modi,

1 al. διακόνων. *Hard.* 2 Hanc Dionyſii verſionem contulit Harduinus cum quatuor codicibus MSS. Collectionis Dionyſianæ in collegio Pariſienſi Soc. Jeſu exiſtentibus, e quibus ſequentes varias lectiones decerpit. Omnes MSS. *per languorem.* 3 Al. *inveniuntur autem.* 4 MS. *cogentibus.*
(*a*) Dantur variantes ex eo Codice *Luc.* de quo ſupra. (*b*) *Luc.* expoſcunt. (*c*) *Luc.* addit, & de diaconiſſis (*d*) *Luc.* addit, & obſervatione Paſchæ (*e*) *Luc.* alium ordinem (*f*) *Luc.* cogentibus.

CANONES NICÆNI.

modi, & a duobus vel tribus testibus arguatur; a clero talis abstineat. Si quis autem præter hæc fecerit, quasi contra magnum concilium se efferens, ipse de clericatus honore periclitabitur.

III.

Interdixit per omnia magna synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem: nisi forte aut matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas, quæ * suspicionem effugiunt.

omnem.

IV.

Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem, aut propter itineris longitudinem tribus tamen omnimodis in idipsum convenientibus, & absentibus quoque pari modo decernentibus, & per scripta consentientibus, tunc ordinatio celebretur. Firmitas autem eorum quæ geruntur, per unamquamque provinciam metropolitano tribuatur episcopo.

V.

De his qui communione privantur seu ex clero, seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam, sententia regularis obtineat, ut hi qui abjiciuntur ab aliis non recipiantur. Requiratur autem, ne pusillanimitate, aut contentione, aut alio quolibet episcopi vitio, videantur a congregatione seclusi. Ut hoc ergo decentius inquiratur, bene placuit, annis singulis per unaquamque provinciam bis in anno concilia celebrari, ut communiter omnibus simul episcopis (*a*) provinciæ congregatis, discutiantur hujusmodi quæstiones; & sic, qui suo peccaverint evidenter episcopo, excommunicati rationabiliter ad omnibus æstimentur, usquequo * vel in communi, vel episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. Concilia vero celebrentur, unum quidem ante quadragesimam paschæ; ut omni dissensione sublata, munus offeratur Deo purissimum: secundum vero circa tempus autumni.

* episcoporum congregationi placeat.

VI.

Antiqua consuetudo servetur * per Ægyptum. Libyam, & Pentapolin, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem; quia & urbis Romæ episcopo parilis mos est. Similiter autem & apud Antiochiam, cæterasque provincias, suis privilegia serventur ecclesiis. Illud autem generaliter clarum est, quod si quis præter sententiam metropolitani fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definivit episcopum esse non oportere. Sin autem communi cunctorum decreto rationabili, & secundum ecclesiasticam regulam comprobato, duo aut tres propter contentiones proprias contradicant, obtineat sententia plurimorum.

quæ est per *Initium hujus canonis in conc. Chalced. act. 16. lectum fuit hoc modo.* Quod ecclesia Romana semper habuit primatum. Teneat autem & Ægyptus, ut episcopus Alexandriæ, &c.

ANN. CHRIS. 325.

VII.

Quia consuetudo obtinuit, & antiqua traditio, ut Æliæ episcopus honoretur; habeat honoris consequentiam, savla [1] metropoli propria dignitate.

* aliquando nominatur.

VIII.

De his qui se * [2] nominant Catharos, id est mundos, si aliquando venerint ad ecclesiam catholicam, placuit sancto & magno concilio, ut impositionem manus accipientes, sic in clero permaneant. Hæc autem præ omnibus eos scriptis convenit profiteri, quod catholicæ & apostolicæ ecclesiæ dogmata suscipiant & sequantur; id est, & bigamis se communicare, & his qui in persecutione prolapsi sunt; erga quos & spatia constituta sunt, & tempora definita, ita ut ecclesiæ catholicæ & apostolicæ placita sequantur in omnibus. Ubicumque vero sive in [a] vicis, sive in civitatibus ipsi soli reperti fuerint ordinati; qui inveniuntur in clero, in eodem * habitu perseverent. Ubi autem catholicæ ecclesiæ episcopo vel presbytero constituto, quidam ex illis adveniunt, certum est quod episcopus ecclesiæ habebit episcopi dignitatem. Is autem qui nominatur apud eos episcopus, honorem * presbyterii possidebit; nisi forte placuerit episcopo, nominis eum honore censeri. Si vero hoc ei minime placuerit, providebit ei (*b*) aut chorepiscopatus, aut presbyterii locum, ut in clero prorsus esse videatur: ne in una civitate duo episcopi probentur existere.

a muni[illegible]

* ordin[illegible]

* pres[illegible]

IX.

Si qui presbyteri sine [3] examine sunt provecti, vel cum discuterentur, peccata sua confessi sunt, & homines contra canones commoti, manus confessis imponere tentaverunt; tales regula non admittit: quia quod irreprehensibile est, catholica defendit ecclesia.

X.

Quicumque de lapsis ad ordinem cleri promoti sunt per ignorantiam, vel per ordinantium dissimulationem; hoc ecclesiasticæ non præjudicat regulæ: cogniti namque (*c*) deponuntur.

XI.

De his qui præter necessitatem prævaricati sunt: aut præter ablationem facul-

1 MS. *Metropolitani*. 2 MS. *cognominant*. 3 MS. alter *examinatione*.
(*a*) *Luc.* congregatis provinciis. (*b*) *Luc.* auctor Episcopatus. (*c*) *Luc.* deponantur.

cultatum, aut præter periculum, vel aliquid hujuſmodi, quod factum eſt (*a*) ſub tyrannide Licinii: placuit ſynodo, quamvis (*b*) humanitate probentur indigni, tamen eis benevolentiam commodari. Quicumque ergo veraciter pœnitudinem gerunt, tribus annis fideles inter audientes habeantur, & * ſex annis omni ſe contritione dejiciant, duobus autem annis ſine oblatione populo in oratione communicent.

XII.

Quicumque vocati per gratiam, primum quidem * impetum monſtraverunt, deponentes militiæ cingulum; poſtmodum vero ad proprium vomitum ſunt relapſi, ita ut quidam & pecunias tribuerent, & beneficiis militiam repeterent: hi decem annis, poſt triennii tempus quo inter audientes erunt, in afflictione permaneant. Sed in his omnibus, propoſitum & ſpeciem pœnitentiæ convenit explorare. Quotquot enim metu & lacrymis, atque patientia, vel bonis operibus, rebus ipſis converſionem ſuam non (*c*) ſimulatione demonſtrant; hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum fidelibus in oratione communicent: poſtmodum vero licebit epiſcopo de his aliquid humanius * cogitare. Quicumque vero [1] indifferenter tulerunt, & * aditum introeundi eccleſiam ſibi arbitrati ſunt ad converſionem poſſe ſufficere; hi definitum modis omnibus tempus impleant.

XIII.

De his qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua regulariſque ſervabitur; ita ut ſi quis egreditur e corpore, ultimo & (*d*) maxime neceſſario viatico minime (*e*) privetur. Quod ſi deſperatus, & conſecutus communionem, oblationiſque particeps factus, iterum convaluerit; ſit inter eos qui communionem orationis tantummodo conſequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu poſito, & poſcenti ſibi * communionis gratiam tribui, epiſcopus * probabiliter ex oblatione dare debebit.

XIV.

De catechumenis * (*f*) lapſis, ſancto & magno concilio placuit, ut tribus annis ſint inter audientes tantummodo; poſt hæc autem cum catechumenis orent.

XV.

Propter multam perturbationem, & ſeditiones quæ fiunt, placuit conſuetudinem omnimodis amputari, quæ præter regulam in quibuſdam partibus videtur admiſſa; ita ut de civitate ad civitatem non epiſcopus, non presbyter, non diaconus * transferatur. Si quis autem poſt definitionem ſancti & magni concilii tale quid agere tentaverit; & ſe hujuſcemodi negotio mancipaverit, hoc factum prorſus irritum ducatur, & reſtituatur eccleſiæ, cujus fuit epiſcopus, aut preſbyter, vel diaconus ordinatus. CANONES NICÆNI

* tranſeat.

XVI.

Quicumque temere * aut periculoſe, neque timorem Dei præ oculis habentes, nec agnoſcentes eccleſiaſticam regulam, diſcedunt ab eccleſia, presbyteri, aut diaconi, vel quicumque ſub regula prorſus exiſtunt: hi nequaquam debent in aliam eccleſiam recipi, ſed omnem neceſſitatem convenit illis imponi, ut ad ſuas parœcias revertantur. Quod ſi non fecerint, oportet eos communione privari. Si quis autem ad alium pertinentem audacter invadere, & in ſua eccleſia ordinare tentaverit non conſentiente epiſcopo, a quo diſceſſit is, qui regulæ mancipatur, ordinatio hujuſcemodi irrita comprobetur.

* ac

XVII.

Quoniam multi ſub regula conſtituti, avaritiam & turpia lucra ſectantur, oblitique divinæ ſcripturæ dicentis: *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*; mutuum dantes centeſimas exigunt: juſte cenſuit ſancta & magna ſynodus, ut ſi quis inventus fuerit poſt hanc definitionem uſuras accipiens, aut (*g*) ex adinventione aliqua, vel quolibet modo negotium tranſigens, aut hemiolia, id eſt * ſeſcupla exigens, vel aliquid tale prorſus excogitans turpis lucri gratia; dejiciatur a clero, & alienus exiſtat a regula.

2. Diſt. 47. *Quoniam multi.* *Pſal. 6.*

XVIII.

Pervenit ad ſanctum magnumque concilium, quod in quibuſdam locis & civitatibus, presbyteris gratiam ſacræ communionis diaconi porrigant, quod nec regula, nec conſuetudo tradidit, ut ab his qui poteſtatem non habent offerendi, illi qui offerunt, Chriſti corpus accipiant. Nec non & illud innotuit, quod quidam diaconi ante epiſcopos * ſacra oblata contingant. Hæc igitur omnia reſecentur, & in ſua diaconi menſura permaneant, ſcientes quod epiſcoporum quidem miniſtri ſunt, inferiores autem presbyteris (*b*) habentur. Per ordinem ergo poſt presbyteros gratiam ſacræ communionis accipiant, aut epiſcopo eis, aut presbytero porrigente. Sed nec ſedere

* euchariſtiam

Confer Trull. can. 7.

1 Gloſſæ MSS. de Nicæno Concilio in Bibl. collegii Pariſ. Soc. Jeſu: *indifferenter*, *diſplicabiliter*.
2 Al. *ſeſquipla*.
(*a*) *Luc.* de communione. (*b*) *Luc.* unitate (*c*) *Luc.* ſimulationem (*d*) In *Luc.* deeſt maxime. (*e*) *Luc.* addit (*f*) In *Luc.* deeſt lapſis. (*g*) *Luc.* ad exinventionem. (*h*) *Luc.* habeantur.

CANONES NICÆNI

dere in medio presbyterorum diaconis liceat: quia si hoc fiat, præter regulam & ordinem probatur existere. Si quis autem etiam post has definitiones obedire noluerit, a ministerio cessare debebit

XIX.

[1] De Paulianistis ad ecclesiam catholicam confugientibus definitio prolata

1. febaptizentur. est, ut * baptizentur omnimodis. Si qui autem de his præterito tempore fuerint in clero, siquidem immaculati & irre-

2. febaptizati. prehensibiles apparuerint, * baptizati ordinentur ab episcopo ecclesiæ catholicæ. Quod si discussio incongruos eos invene-

A rit, abjici tales convenit. Similiter autem & de diaconissis, & omnino de his qui sub regula versantur, hæc forma servabitur. Meminimus autem de diaconissis, quæ * in eodem habitu esse probantur, quod non habeant (a) aliquam manus impositionem, & ideo modis omnibus eas inter [2] laicas deputari. (b)

* in habi

XX.

Quoniam sunt quidam in die dominico genua flectentes, & in diebus pentecostes: ut omnia in universis locis consonanter observentur, placuit sancto concilio, stantes domino vota persolvere. (c)

CANONES CONCILII NICÆNI.

Dantur variantes ex Cod. MS. Luc. fec. VIII a veteri, quæ reperitur in collectione, quam vulgo dicunt

Ex Interpretatione [a] Isidori Mercatoris.

TITULI CANONUM.

I. *De Eunuchis, qui seipsos [3] absciderunt.*
II. *De his, qui post baptisma statim ad clerum applicantur.*
III. *De subintroductis mulieribus.*
IV. *Qualiter episcopi debeant ordinari.*
V. *De excommunicatis clericis [4] & laicis.*
VI. *De primatibus episcoporum metropolitanorum.*
VII. *De honore episcopi Hierosolymitani.*
VIII. *De Novatianis.*
IX. *De presbyteris sine examinatione constitutis.*
X. *De lapsis clericis ordinatis.*
XI. *De his qui sponte lapsi sunt, [5] qualiter debeant pœnitere.*
XII. *De excommunicatis a sæculo exeuntibus.*
XIII. *De catechumenis lapsis.*
XIV. *De diaconibus, ne corpus Christi tradant presbyteris, vel ante presbyteros communicent.*
XV. *De clericis temere ab ecclesia recedentibus.*
XVI. *De presbyteris & diaconibus, vel clericis, qui ad alias civitates transeunt.*
XVII. *De clericis alienis, sine [6] conniventia proprii episcopi ab alio in sua Ecclesia non ordinandis.*
XVIII. *De clericis usuram vel ampliationem accipientibus,*
XIX. *De Paulianistis & Cataphrygis, rebaptizandis.*
XX. *De diebus dominicis & pentecostes, ut in eis stantes oremus.*

B

C

IIDEM TITULI CANONUM.

Ex codice MS. V.C. Claudii Hardy.

I. *De abscissis, vel a se, vel ab aliis.*
II. *De neophytis, neque presbyteris, neque episcopis faciendis.*
III. *De synecoitis sive synesactis.*
IV. *De episcopis a comprovincialibus ordinandis.*
V. *De his qui ab episcopis suis excommunicantur.*
VI. *De prima ecclesia Romæ.*
VII. *De honore Hierosolymitani episcopi.*
VIII. *De his qui mundi dicuntur, quod vere recipiantur.*
IX. *De his qui sine examinatione ordinantur.*
X. *De lapsis.*
XI. *De his qui prævaricati sunt recipiendis per pœnitentiam.*
XII. *De reconciliatione danda morientibus.*
XIII. *De catechumenis.*
XIV. *De diaconis ne supra presbyteros sint.*
XV. *De his qui ecclesias suas deserunt, & ad alias transeunt.*
XVI. *De non suscipiendis alterius ecclesiæ clericis.*

XVII.

---

1 Alius MS. *De Paulianistis, quos Homuntionitas vocant.* 2 MS. *Laicos.* 3 Hanc quoque Isidori interpretationem cum MSS. collegii Paris. Soc. Jesu, & Colbert. contulit Harduinus, e cujus conciliorum editione sequentes varias lectiones, & notas desumpsimus. Alius MS. *abscidunt.* 4 Alius MS. *sive.* 5 Alius MS. *& negaverunt.* 6 Alius MS. *consensu.*

(a) In *Luc.* deest *aliquam.* (b) *Luc.* addit: *Similiter autem Diaconissæ, quæ in Catholico Canone non habentur, id est laicæ, & tanquam non consecratæ deputentur. Igitur Episcopi cum de his omnibus, prout Divinarum legum reverentia poposcebat, decrevissent.*

(c) *Luc.* addit: *Sed & de observatione Paschæ antiqui in Canonem, per quem nulla de reliquo varietas oriretur Ecclesiis, tradidissent, Ecclesiæ Sanctæ pax, & fides in Orientis, atque Occidentis partibus una, eademque servata fuit. Hæc de Ecclesiastica Historia necessario credimus inserenda. Explicit Canon, & subscripserunt* CCCXVIII. *Episcopi, qui in eodem Concilio convenerunt.* Osius Episcopus &c. Has subscriptiones ex nostro Codice dabimus infra

XVII. *De non ordinandis clericis alienis sine auctoritate episcopi sui.*
XVIII. *De feneratoribus clericis.*
XIX. *De Paulianistis quos* [a] *Homuœcionitas vocant.*
XX. *De genu non flectendo in dominica.*

IIDEM TITULI CANONUM.

Ex MS. codice Colbertino, qui olim Thuaneus.

I. *Expositio fidei Nicænæ.*
II. *De excisis.*
III. *Ne Neophyti presbyteri vel Episcopi fiant.*
IV. *De prævaricatoribus canonum.*
V. *Ne clerici habitent cum mulieribus.*
VI. *De ordinationibus Episcoporum.*
VII. *De potestate metropolitan.*
VIII. *De excommunicatis.*
IX. *De Conciliis celebrandis.*
X. *De privilegiis primarum sedium.*
XI. *Ne sine voluntate metropolitani quis ordinetur episcopus.*
XII. *De sequendo majori numero in electione.*
XIII. *De honore Hierosolymorum episcopi.*
XIV. *Quomodo Cathari recipiantur.*
XV. *De his qui sine examinatione provehuntur.*
XVI. *De lapsis ordinatis.*
XVII. *De prævaricatis recipiendis.*
XVIII. *De his qui post baptismum revertuntur ad militiam.*
XIX. *De reconciliatione danda pœnitentibus.*
XX. *De Catechumenis lapsis.*
XXI. *Ne transeatur de Ecclesia in alteram.*
XXII. *Ne recipiatur qui transierit.*
XXIII. *Ne episcopus ordinet alterum clericum.*
XXIV. *De feneratoribus Clericis.*
XXV. *Ne Diaconi supra presbyteros sint.*
XXVI. *De Paulianistis.*
XXVII. *De diaconissis eorum.*

CANONES. (*a*)

I.

SI (*b*) quis [b] in ægritudine (*c*) a medicis sectus est, vel a barbaris castratus, placuit ut iste permaneat in clero. Si quis autem sanus seipsum abscidit, etiam si est in clero, cessare debet: & ex hoc [c] [2] nullum talem oportet ordinari. Sicut (*d*) autem de his qui asectaverunt, vel ansi sunt seipsos abscindere, hæc quæ diximus, statuta sunt; ita si qui vel a barbaris, vel a dominis suis [a] secti, & probabilis vitæ sunt, tales suscipit ecclesiastica regula in clerum.

[a] eunuchi facti sunt. (*3*) ita & *Luc.*

II.

Quoniam multa sive per necessitatem, sive [4] [b] ex quacumque causa contra regulam [c] gesta sunt, ita ut homines ex vita Gentili nuper adhuc [d] catechizati, vel instituti, statim ad spiritalem baptismum venissent, & continuo cum baptizati sunt, etiam ad episcopatum, vel ad presbyterium provecti sunt: [e] recte igitur visum est, de cetero nihil tale (*e*) debere fieri. Nam & tempore opus est, ut (*f*) sit catechumenus; & post baptismum multa probatione indiget. Evidens namque est apostolicum præceptum, dicens. *Non neophytum, ne forte elatus, in judicium incurrat, & laqueum diaboli.* Si vero procedente tempore aliquod * peccatum (*g*) admiserit, & convictus duobus vel tribus testibus fuerit; cesset a clero qui hujusmodi est. [f] *Si quis vero præter hæc* [g] facit, tamquam contraria statutis sancti (*b*) concilii gerens, etiam ipse [h] periclitabitur de statu sui (*i*) cleri.

1. dist. 48. *Quoniam multa.*
b aliis cogentibus causis.
c Ecclesiasticam.
d accendentes ad fidem & qui primo tempore.
e rectum esse.
1. *Tim* 3. *vers* 6.
* mortale *Ita & Luc.*
f In c. H. canonis tertii locum occupat hac clausula cum hoc titulo: *De vindicta eorum, qui contra canones fecerint.* (*5*)
g fecerit de statu sui ordine.
h præcipitabitur.

III.

Omnibus modis interdixit sancta synodus, neque episcopo, neque presbytero, neque diacono, neque ulli clericorum omnino (*k*) licere habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater, aut soror, aut (*l*) avia, aut amita, vel matertera sit. In his namque solis personis, & harum similibus, omnis quæ ex mulieribus est, suspicio (*m*) declinatur. Qui autem præter hæc, agit, periclitabitur de clero suo.

IV.

[6] Episcopum oportet ab omnibus episcopis, si fieri potest, qui sunt in provincia ejus, ordinari. Si vero hoc difficile fuerit, vel (*n*) aliqua urgente necessitate, vel itineris longitudine; certe tres episcopi, debent in unum esse congregati, ita ut etiam cæterorum, qui absentes sunt, consensum [i] litteris teneant, & ita

1. Dist. 64. *Episcopi ab omnibus.*
i & sententias. per litteras.

---

1 Ita & MSS. nostri. Alius MS. noster: *Si quis in ægritudine vel a.* Al. *pro ægritudine.* 2 Al. *talem nullum.* 3 Ita MS. noster, & Colbertinus. 4 Alias *cogentibus hominibus.* 5 Quartum vero locum occupat hæc clausula in cod. Colbert. ut ex supra relatis titulis patet. 6 Canon iste sextus appellatur in Concil. Chalcedonensi Act. 13. ut hic in MS. Colbertino. Vide titulos Canonum supra relatos.

(*a*) Contuli nunc primum cum vetustissimo Codice Lucensi ante annos fere mille scripto. Incipit autem: *Incipiunt Canones Nicæni Concilii a trecentis decem & octo Patribus Instituta, tituli XXI.* Incipit præfatio ejusdem Concilii. *Concilium sacrum venerandi culmina juris* &c. Sunt autem versus qui superius editi sunt. Tum additur: *Cum convenisset Sanctum, & magnum Concilium Nicæam statuta sunt, & Romæ directa sunt quæ Niciæ gesta sunt, & placuit, ut omnia quæ statuta sunt ad Episcopum urbis Romæ Sylvestrum mitterentur. Facta est autem Synodus Nicæa Bythiniæ consulatu Constantini Augusti, & Licini.*

(*b*) *Luc.* quidem (*c*) *Luc.* addit *vel* (*d*) *Luc.* ergo (*e*) in *Luc.* deest *debere.*
(*f*) in *Luc.* deest *sit* (*g*) *Luc.* inventum fuerit in ea persona (*h*) *Luc.* addit *hujus.*
(*i*) *Luc.* clerici. (*k*) *Luc.* addit *permitti* (*l*) *Luc.* aut thia, ideſt vel amita, vel matertera &c.
(*m*) *Luc.* declinata. (*n*) in *Luc* deest *aliqua.*

CANONES NICÆNI

& ita faciant ordinationem. [a] * Potestas sane vel confirmatio pertinebit, per singulas provincias ad metropolitanum episcopum.

a separantur in c. H. hoc titulo : *De potestate episcopi metropolitani.*

V.

Servetur & ista sententia, ut hi qui ab aliis excommunicantur, ab aliis ad communionem non recipiantur. Requiratur sane, (*a*) si forte aliqua indignatione aut contentione, aut qualibet commotione [b] episcopi sui * excommunicati sint. [c] Ut ergo digna hæc possint examinatione perquiri, recte visum est, per singulos annos in singulis quibusque provinciis, bis in anno episcoporum concilium fieri; ut simul in unum convenientes ex communi provincia, hujusmodi examinent quæstiones: ut ita demum hi, qui ob culpas suas episcoporum suorum offensas merito contraxerunt, digne etiam a cæteris excommunicati similiter habeantur, quousque in communi, vel ipsi episcopo suo visum fuerit humaniorem circa eos ferre sententiam. Habeatur autem semel concilium ante (*b*) dies quadragesimæ, ut omnibus si quæ sunt, simultatibus amputatis, mundum & solemne Deo munus possit offerri: secundum vero agatur circa tempus autumni.

b stomachi abdicetur. *Ita & Luc.* absenti *Ita & Luc.*

c proprio titulo hæc sejunguntur in c. H. *De synodo bis in anno.*

VI.

perduret a *& Luc.*

[a] Mos antiquus * perdurat in Ægypto, vel Libya & Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, * quoniam quidem & episcopo Romano [d] (*c*) parilis mos est. Similiter autem & apud Antiochiam, cæteraque provincias, honor suus unicuique servetur ecclesiæ. [e] Per omnia autem manifestum est; quod si quis præter voluntatem & conscientiam metropolitani episcopi fuerit ordinatus, hunc concilium magnum & sanctum censuit non debere esse episcopum. [f] (*d*) Sane si communi omnium consensu rationabiliter probato secundum ecclesiasticam regulam, duo vel tres animositate ducti per contentionem contradicant, obtineat plurimorum sententia sacerdotum.

quandoquidem & d hæc est consuetudo

e sejunguntur hoc tituio præfixo. *De infirmanda ordinatione quæ fine metropolitani consensu fit.* Ita V. C. Hardianus.

f suus quoque & sequenti sententiæ titulus. *De sequendo majori numero cum de ordinatione conteniitur.* x. dist. 65. *sane si communi.*

Observatio Philippi Labbe S. J.

Placet hujus vexatissimi apud eruditos omnes canonis sexti varias editiones breviter hoc loco proponere præter Hervetianam, Dionysianam, atque veterem hanc ex Isidoriana compilatione depromptam, nec non decantatissimam ex Russini Aquilejensis historia suo postea ordine afferendam.

In codice V. C. Claudii Hardy senatoris Parisiensis, in Fossatensi (3) aliisque pluribus sic se habet: *ecclesia Romana semper habuit primatum. Teneat autem & Ægypti Libya & Pentapolis, ita ut episcopus Alexandriæ harum omnium habeat potestatem: quoniam & Romano episcopo hæc est consuetudo. Similiter autem & qui in Antiochia constitutus est. Itaque & in cæteris provinciis privilegia salva sint ecclesiarum.*

Codex antiquissimus V. C. Henrici Justelli pag. 284. bibliothecæ canonicæ hunc titulum exhibet: *De primatu ecclesiæ Romanæ & aliarum civitatum episcopis.* Dein sequitur canon: *Antiqui moris est ut urbis Romæ episcopus habeat principatum, ut suburbicaria loca & omnem provinciam sua sollicitudine gubernet. Quæ vero apud Ægyptum sunt, Alexandriæ episcopus omnem habeat sollicitudinem. Similiter autem & circa Antiochiam & in cæteris provinciis privilegia propria serventur metropolitanis ecclesiis. Omnimodo autem manifestum est illud, ut si quis sine arbitrio ejus qui est in metropoli, sic enim* legendum, *constituerit episcopum, hunc censuit sanctum & magnum concilium non eum esse episcopum. Si vero communi, &c.*

De sensu vero ejusdem canonis non est quod addam conjecturas meas, ad eas quæ copiosius leguntur apud Baronium, Bellarminum, Perronium eminentissimos cardinales, Binium, Sirmondum, Alexandrum, Dartisium, Leschasserium, Guttherium, Marcam, Launojum, &c. ut taceam modo heterodoxos novatores, Calvinum, Gothofredum, Salmasium, Blondellum, similesque, inter se & cum catholicis insane digladiantes.

VII.

[a] Quoniam mos antiquus obtinuit, & vetusta traditio, ut Æliæ, id est, Hierosolymæ episcopo honor deferatur; habeat consequenter honorem suum [a], manente tamen metropolitanæ civitati propria dignitate.

7. dist. Quoniam mos.

a sed tropoli sua d salva

VIII.

[b] Si qui voluerint venire ad ecclesiam catholicam (*e*) ex Novatianis, placuit sancto concilio ut ordinentur, & sic maneant in clero. Ante omnia autem [c] hanc (*f*) habeant confessionem, quam per scripturam exigi oportet, ut fateantur se communi consensu catholicæ [d] ecclesiæ statuta observaturos, id est communicaturos se & his qui forte secundas nuptias experti sunt, vel his qui persecutionis tempore lapsi sunt, quibus tamen lapsis pœnitentiæ modus & tempus adscriptum est, ut in omnibus sequantur ea, quæ in ecclesia catholica observantur. Et sicubi (*g*) iidem ipsi fuerint inventi sive in vicis sive in urbibus clerici (*h*) ordinati a catholicis, sic etiam in clero persistant, unusquisque tamen in (*i*) suo ordine. Si vero episcopus vel presbyter ecclesiæ catholicæ fuerit, ad quem aliqui ex his accedunt, certum est quod episcopus quidem catholicus suam habeat dignitatem similiter autem presbyteri & diaconi (*k*) habeant. Hi vero qui ab istis veniunt,

b Hi ipsos ros, mundo cant, niant.

c hoc scriptu conve fiteri.

d & ag ca, ita

---

1 In Colbert. tit. VII. 2 6. Dist. 65. *Mos antiquus &c.* ut in hac editione. Alius MS. noster: *Antiqua consuetudo servetur, & Egypto, & Libya, & Pentapoli: ut.* 3 Et in Colbert. qui olim Thuaneus, ac in alio qui est Bibl. colleg. Paris. Soc. Jesu, scripto (si amanuensi fides) an. Christi 800. In Pithœano vero: *quod Ecclesia Romana semper habuit primatum. Teneat autem & Egyptus, vel Libya, & Pentapolis: ita ut episcopus Alexandriæ &c.* Nusquam in aliquo MS. vidimus *habeat*: ut aliqui audacius ediderunt ex sola ingenii sui conjectura. sed ubique legimus, *habuit*. Hatduinus. 4 MS. noster *quia*.

(*a*) *Luc.* ne forte quis ex aliqua indignatione animi. (*b*) *Luc.* diem (*c*) *Luc.* hoc idem motis (*d*) *Luc.* nisi (*e*) in *Luc.* deest *ex Novatianis* (*f*) *Luc.* hanc ab eis confessioneni per scriptutam exigi oportet. (*g*) *Luc.* quidem omnes ipsi (*h*) *Luc.* ordinentur a catholicis qui inveniun ur & sic. (*i*) *Luc.* in statu suo. (*k*) *Luc.* debent.

niunt, si forte episcopus fuerit, habeat (*a*) sacerdotii dignitatem: nisi forte placeat catholico episcopo concedere ei etiam episcopalis nominis honorem. Si vero non placuerit, inveniat ei locum, [a] ut si in parochia (*b*) chorepiscopus, aut in clero presbyter: ut in civitate una non videantur duo episcopi esse, & ille omnimodis in clero permanere videatur.

IX.

Si qui sint examinatione (*c*) promoti presbyteri sunt (*d*), & postea examinati, confessi sunt peccata sua; & cum confessi fuissent contra regulam venientes homines manus eis temere imposuerunt: hoc ecclesiasticus ordo non (*e*) recipit. In omnibus enim, quid irreprehensibile est, (*f*) sancta defendit ecclesia.

X.

Quicumque ex [b] lapsis per ignorantiam sunt ordinati, vel contemptu eorum qui eos ordinaverunt; hoc non præjudicat regulæ ecclesiasticæ: cum enim compertum fuerit, (*g*) deponantur.

XI.

(*h*) De his qui [c] negaverunt præter necessitatem, aut præter ablationem [d] facultatum aut præter periculum, vel aliquid hujuscemodi (quod factum est [e] sub tyrannide Licinii) placuit sanctæ synodo, licet indigni sint misericordia, tamen aliquid circa eos humanitatis ostendi. Si quos ergo ex animo pœnitet, tribus annis inter * pœnitentes habeantur: si tamen fideles sunt, septem annis aliis inter pœnitentes sint, duobus autem annis [f] iidem sine oblatione in oratione sola participent populo. [g] [1] Si qui vero per Dei gratiam vocati, primo quidem ostenderunt fidem suam, depositio militiæ cingulo; post hæc autem ad proprium vomitum sunt reversi, ut & pecunias darent, & ambirent redire rursum ad militiam; isti decem annis sint inter pœnitentes, post primum triennium quo fuerint inter * audientes. Ab omnibus vero illud præcipue observetur, ut animus [h] eorum, & fructus pœnitentiæ (*i*) attendatur. Quicumque enim cum omni timore & lacrymis perseverantibus, & operibus bonis, (*k*) conversionem suam non verbis solis, sed opere & veritate demonstrant, [i] cum tempus statutum * etiam ab his fuerit impletum, & orationibus jam cœperint communicare; licebit episcopo humanius etiam circa eos aliquid cogitare. Qui vero indifferenter habuerunt lapsum, & sufficere sibi quod ecclesiam introjerunt arbitrantur; isti omnimodo tempora statuta complebunt.

XII.

De his vero, qui recedunt ex corpore, antiquæ legis regula observabitur etiam nunc, ita ut si forte quis recedit ex corpore [a], [2] necessario vitæ suæ viatico non defraudetur. Quod si desperatus aliquis recepta communione supervixerit, sit inter eos qui in sola oratione communicant. [b] De omnibus tamen his qui a corpore recedunt [c], in tradendo eis communionem, cura & probatio sit episcopi.

XIII.

(*l*) Placuit hoc sancto & magno concilio (de catechumenis qui lapsi sunt), ut tribus annis inter audientes verbum sint tantummodo, post hæc vero orent cum catechumenis.

XIV.

Pervenit ad sanctum concilium, quod in locis quibusdam & civitatibus, presbyteris sacramenta [d] diaconi porrigant. Hoc neque (*m*) regula, neque consuetudo tradidit, ut hi qui offerendi sacrificii non habent potestatem, his qui offerunt, corpus Christi porrigant. Sed & illud innotuit, quod quidam diacones etiam ante episcopos sacramenta [e] sumunt. Hæc ergo omnia amputentur, [3] & maneant diacones intra suam propriam mensuram, scientes quia episcoporum quidem ministri sunt, presbyteris autem inferiores: Accipiant ergo [f] secundum ordinem post presbyteros ab episcopo, vel a presbytero, sacram communionem. Quod si non fuerit in præsenti vel episcopus, vel presbyter, tunc ipsi proferant, & edant. Sed nec sedere quidem licet in medio presbyterorum diacones, extra regulam enim [g] est, ut hoc fiat. Si quis autem non vult [h] his sufficiens esse post hanc definitionem, cesset esse diaconus.

XV.

Propter multas perturbationes, & frequentes tumultus seditionum, quæ fieri solent,

CANONES NICÆNI.

plentes merito orationibus communiculo jungantur.

communi vinculo.

* audiendi

9. 26. q. 6. *De his qui recedunt.*

a ultimo &

b donec tempus statutum a sancta synodo compleatur.

c & eucharistiam postulant.

ansulis inclusa desunt in *Luc*

Canon hic in vers. Dionysii ponitur pro XVIII.

d & in C. H. a diaconibus dentur.

e contingunt *Luc* & *Luc*

f eucharistiam

g & extra ordinem, ita & *Luc.*

h esse subjectus ecclesiæ.

19. 7. quæst. 1. *Non oportet Episcopum.*

1 Et hic canon XII. incipit in Græco, & apud Dionysium. 2 Al. MS. addit *ultimo &*: sed Gratianus canonem integrum edidit, qualem exhibet Labbeus. 3 Hactenus Gratianus, qui reliquum Canonem describit ex versione Dionysii.

(*a*) *Luc.* presbyteri (*b*) *Luc.* in clero episcopus aut presbyter, dum tamen ut (*c*) *Luc.* provecti (*d*) *Luc.* addit *aut episcopi.* (*e*) *Luc.* recipiat (*f*) *Luc.* catholica (*g*) *Luc* deponentur.

(*h*) *Luc.* hic aliquid diversum habet ab editis. *XI. Placuit Sancto Concilio licet indigni sint misericordia tamen aliquid circa eos humanitatis ostendi. Si qui ergo ex animo penitent tribus annis inter audientes habeantur; si tamen fideles sint, & septem aliis annis inter penitentes sint, duobus item annis extra communionem in oratione sola participent populo. XII. Si quis vero* &c. ut in editis Canon. XI.

(*i*) *Luc.* observetur (*k*) *Luc.* conversationem (*l*) iste Canon ponitur post can. XIV. in *Luc.* (*m*) *Luc.* canon.

CANONES NICÆNI.

solent, placuit omnimodo istam abscindi consuetudinem, quæ contra regulam est, sicubi [a] tamen sit, id est, ne de civitate ad civitatem [1] transeat vel episcopus, vel presbyter, vel diaconus. Si quis vero post hæc statuta sancti hujus concilii tale aliquid [b] agere tentaverit, infringetur omni genere hujuscemodi conatus; & restituatur propriæ ecclesiæ, in qua [c] ordinatus est.

a reperta fuerit in aliquibus partibus.
b audere. ita & *Luc.*
c vel presbyter, vel episcopus, aut diaconus, ita & *Luc.*

XVI.

23. 7. quæst. 1. *Si qui vero.*

Si qui vero sine respectu Dei agentes, & timorem Dei ante oculos non habentes, neque ecclesiastica statuta custodientes, recesserint ab ecclesia sua, sive presbyter, sive diaconus, vel in quocumque ecclesiastico ordine positi fuerit, non debent suscipi in alia ecclesia sed cum omni necessitate cogantur ut redeant ad ecclesiam suam. Quod si permanserint excommunicare eos oportet.

XVII.

3. Dist. 71. *Si quis ausus.*

Si quis ausus fuerit aliquem, qui ad alterum pertinet, ordinare in sua ecclesia, cum non habeat consensum episcopi ipsius, a quo recessit clericus, (*a*) irrita sit hujusmodi ordinatio.

XVIII.

4. 24. quæst. 8. *Quoniam multi.* *Psal.* 14.

Quoniam multi clerici, avaritiæ causa turpia lucra sectantes, obliti sunt divini præcepti, quo dictum est: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram*; fenerantes centesimas exigunt: statuit hoc sanctum concilium. Si quis inventus fuerit post hanc definitionem usuras accipere, vel ex quolibet (*b*) tali negotio turpia lucra sectari, vel etiam (*c*) species [d] frumentorum ad sescuplum dare; omnis qui tale aliquid conatus fuerit ad quæstum, [e] dejiciatur ex clero, & alienus ab ecclesiastico habeatur gradu.

d frugum.
e abscindatur.

XIX.

32. 1. q. 1. *Si quis confugerit.*

Si quis confugit ad ecclesiam catholicam (*d*) de Paulianistis & [f 2] Cataphrygis, statutum est rebaptizari eos omnino debere. Si qui vero clerici erant apud eos, siquidem inculpati fuerint & irreprehensibiles, (*e*) baptizati rursus etiam ordinentur ab episcopo ecclesiæ catholicæ. Si vero examinati, minus fuerint apti deprehensi, deponi eos oportet. Similiter autem & circa [3] diaconos, & de omnibus qui [4] in eodem clero inveniuntur, eadem forma [5] servabitur. Commemoravimus autem diaconissas, quæ in hoc ordine inventæ sunt, quæ nec manus impositionem aliquam habent, (*f*) ut & omnino inter laicas habeantur (*g*) Similiter autem diaconissæ, quæ in catholico canone (*h*) non habentur, simili (*i*) modo, id est laicæ, & tamquam non consecratæ deputentur. (*k*)

f vox est merito suspecta, nec reperitur in Græco canone, aut apud Dionysium.

XX.

10. De consecr. d. Quoniam. a quinquagesimæ

Quoniam sunt in die dominica quidam ad orationem genua flectentes, & in diebus [a] pentecostes; propterea itaque statutum est a sancta synodo quoniam consona & conveniens per omnes ecclesias custodienda consuetudo est, ut stantes ad orationem vota domino reddamus.

NOTA ROMANI EDITORIS.

Conciliorum generalium.

Nihil est in auctoribus temporum injuriæ, & librariorum erroribus magis expositum, quam propria locorum personarumque nomina. Nam cum ut plurimum peregrina sint, facillimum quidem est corrumpi ac depravari. Accedit, locorum appellationes propter varias diversarum gentium in alienos fines incursiones, & pene momentaneas imperiorum vicissitudines, nullibi stabiles permansisse. Hinc factum, ut in conciliorum subscriptionibus multa legantur, quæ aut plane depravata sunt, aut certe iis nominibus habentur, quæ eo tempore vera & certa erant, nostro falsa omnino & incognita. Sed cum in omnibus editionibus hactenus vulgatis prædictæ subscriptiones extent, visum est omitti eas non posse.

Certe condonandum est collectori, *Inquit Petrus Crabbe ac post eum Surius*, si forte in assignatione aut conscriptione tam episcoporum quam episcopatuum subsequentium error invenitur commissus, maxime circa illos, qui ultra Europæ provinciam designantur: potissime quod etsi fuerunt exemplaria vetustissima quatuor, ex quibus collectio præsens sumpta est, erant tamen adeo omnia & singula depravata, ut collectorem tæderet ineptæ ac multiplicis variationis. Nullius enim illorum cum altero convenientia fuit.

Subscripserunt trecenti decem & octo episcopi, qui in eodem concilio convenerunt.

Osius episcopus civitatis Cordubensis provinciæ [b] Hispaniæ dixit: Ita credo sicut superius scriptum est. b Spa

[*] Victor [6] & Vincentius presbyteri urbis Romæ pro venerabili viro papa & episcopo nostro sancto Silvestro subscripsimus, ita credentes, sicut supra scriptum est. * Vitu Hard

Provinciæ Ægypti.

Alexander Alexandriæ magnæ.
[*] Alphocration [7] Naucratites. * Arp tion.
Adamantius Cynopolites Cinensis.
[*] Alberion Pharbæti. * Arb Arbi
Antiochus Memphites.

Cajus

1 Al. MS. *transferatur*. 2 Ita etiam MS. noster, & Gratianus. Vide Micrologum cap. 6.
3 MS. noster *Diaconos*. 4 Al. *in clero eorum*. 5 Al. *servetur*.
6 Al. *Vito*: Socrati lib. 1. cap. 13. Βίκτωρ καὶ βικεντῖνος, ex synodico Athanasii.
7 Græce apud Socrat. loc. cit. Ἀφροκρατίων καὶ ὧν.
(*a*) *Luc.* addit *qui in Canone continetur*. (*b*) *Luc.* alio (*c*) *Luc.* addit *turpes* (*d*) in *Luc.* deest *de Paulianistis & Cataphrygis* (*e*) *Luc.* rebaptizati (*f*) *Luc.* ita ut omni genere.
(*g*) hic incipit canon XX. in cod. *Luc.* (*h*) deest *non* in Luc. (*i*) *Luc.* loco.
(*k*) in *Luc.* post hæc verba legitur: *Igitur Episcopi cum de his omnibus, prout Divinarum legum reverentia postebat, decretissent; sed & de observatione Paschæ antiquum Canonem, per quem nulla de reliquo varietas crituretur Ecclesiis, tradidissent, omnibus rite dispositis Ecclesiarum pax, & fides in Orientis, atque Occidentis partibus una, eademque servata est. Hac de Ecclesiastica Storia necessario credimus inserenda XXI. Quoniam sunt in die Dominica ad orationem genua flectentes in diebus Quinquagesimæ, propterea est itaque constitutum a Sancta Synodo, quoniam consona, & conveniens per omnes ecclesias custodienda consuetudo est, ut stantes ad orationem Domino vota reddamus.*

Cajus * [1] Ptemythis.
Dorotheus Pelusianus.
Philippus [2] Panephysensis.
[2] Potamon ' Heracleensis. ' Heraclianensis.
Secundus Ptolemaidis.
Tiberius [3] Tentirires. ' Taucirensis, Tarichetes.
Provinciæ Thebaidos.
* Atlas Schediæ.
Tyrannus Antinoæ.
Volusianus ' Lycopolites. ' de Lyco,
Provinciæ [b] *Lybiæ.*
* [4] Dathes Berenices.
Serapion * [5] Antiphensis.
Zephyrus [6] Barcæ.
Secundus ' Tanites. ' Taucinatensis. [7]
Titus Parætonii. ' Libyæ inferioris.
Provinciæ Palæstinæ.
Macarius Hierosolymitanus.
Germanus Neapolitanus.
' Marius Sebastenus. ' Marinus.
[8] Cajanus Gadarensis.
Eusebius Cæsarienſis.
Sabinus Ascalonitanus.
Longinus Nicopolitanus.
Petrus ' Jamnienſis. ' Jamnites.
* Macrinus Eleutheropolis.
Maximus Maximianopolitanus.
* Paulus Maximinopolis.
Januarius Jerichuntinus.
Heliodorus [d] Zabulonites.
Aetius Lyddensis.
Silvanus Azoti.
Patrophilus Scythopolis.
Asclepius Gazæ.
Petrus Ahilæ.
Antiochus ' Capitoliadis, ' Capitolienſis.
Provinciæ Phœnices.
Zenon Tyrius.
Æneas Ptolemaidis.
Magnus Damascenus.
Theodorus Sidonius.
Hellanicus Tripolis.
Philocalis ' Paneadis. ' Paneates.
Gregorius Beryti.
* Martinus Palmyrenus.
* Thalassius Alalius.
* Antonius Emissenus.
Provinciæ Syriæ Cœles.
Eustathius Antiochenus.
' Zenobius Seleucienſis. ' Zenonius.
* Theodorus Laodiceæ.
' Alphius Apameæ. ' Alypius.
' Bassianus Rhaphaneensis. ' Asienus.
* Philotimus Hierapolitanus.
Piperius Samosatenus.
Archelaus ' Dolichenus. ' Doloenus.
Euphration ' Balaneorum. ' Bataneotes
[8] Palladius chorepiscopus.
Zoilus ' Gabalenus. ' Gabalonites.
Bassus ' Zeugmatites. ' Zeugmatos.
* Leontius Lariſſenus.
* Eustathius Arethusius.
[9] Mauricius Epiphaneensis.
Paulus Neocæsareensis.
* Syricius * Cyrreticensis.
Seleucius chorepiscopus.
Petrus Gindarensis.

A * Pegasius * Acorabensis.
Bassonus Gabenus.
Gerontius ' Coaræ. ' Charissonensis.
* Salomonus Germaniciæ.
Provinciæ Arabiæ.
Nicomachus Bostrenſis.
Cyrion Philadelphiæ.
Gennadius ' Jabrudorum. ' Ybutensis.
Severus Sodomorum.
Sosipater * Bethaunensis. ' Sopater.
Severus Dionysiadis.
Provinciæ Mesopotamiæ.
* Ethilaus Edessenus.
Jacobus [10] Nisibensis.
Antiochus [a] Rhesinatensis.
B * Mareas Macedonopolitanus.
Provinciæ Persidis.
Joannes Persidis.
Provinciæ Ciliciæ.
Theodorus Tarsensis.
' Amphion [11] Epiphanieſis. ' Alenion.
Narcissus * Neronianus.
Moyses Castabalensis.
' Nicetas Flaviadis. Nicesias.
Eudæmon chorepiscopus.
Paulinus Adanorum.
Macedonius Mopsuestiæ.
Hesychius Alexandriæ minoris.
Tarcondimantus [b] Ægetanus.
Narcissus ' Hierapolis. [12] ' Irenopolis,
C *Provinciæ Cappadociæ.*
Leontius Cæsarienſis.
' Eupsychius Tyanensis. ' Eusicius.
* Euphrasius Colonensis.
Timotheus * Cyzistrensis.
Elpidius Comanensis.
* Gregorius chorepiscopus.
Stephanus chorepiscopus.
Euphronius chorepiscopus.
[c] Rhodon chorepiscopus.
Theophanes chorepiscopus.
Provinciæ Armeniæ minoris.
* Eulogius Sebastenus.
* Evethius Satalensis.
Provinciæ Armeniæ majoris.
D ' Arsaphius ' Sophenensis. ' Araſphius ' Sophonensis.
* Acrites Diospontanus.
' Eutychianus Amasæus. ' Eutychius.
Heraclius Zelonensis.
Elpidius * Ethonienſis. ' Comanus,
Provinciæ Ponti Polemoniaci.
Longinus Neocæsareensis.
Domnus Trapezuntis.
Stratophilus * Ptyusii. ' Pityonita.
Provinciæ Ponti Paphlagoniæ.
Philadelphus Pompejopolis.
Petronius ' Junopolis. ' Jenopolitanus.
' Hesychius Amastridis. ' Eutychius. *al.* Eupsychius.
Provinciæ Galatiæ.
* Pancharius Ancyranus.
E Dicasius ' Tabiensis. ' Thobarensis.
Eretius ' Platanensis. [13] ' Erechoreus Gadanitanus.
' Gorgonius Cynnensis. ' Gregorius.
Philadelphus Juliopolis.
Provinciæ Asiæ.
Theonas ' Cyzicenus. ' Marmaricenus.
' Menophantus Ephesinus. ' Menophanes.

SUBSCRIPTIONES.
* Cyro Pelagius *al.* Palladius.
* Acrabarensis. *al.* Ambracianensis.
* Salamenes
* Patumenus.
* Ætholaus. *al.* Ætholus
a Reymitanus seu Sermitanus.
* Marinus seu Marcus.
b Egestanus Ægyrates.
* Irenopolis. Nerodiadis.
* Eurithius
* Cibistreosis. *al.* Cirsistrorum.
* Gorgonius.
c Andronius. sive Anodon.
* Eulalius
* Eutychius
* Ariſtarces. *al.* Aristæus.
* Cotomanensis. *al.* Etesiarum.
* Pityuntis,
* Pancratius
al. Marcellus
al. Marcus

1 MS. Justelli *Decummæos*. 2 Ποπίμων Epiph. hær. 68. n. 7. 3 MS. Justelli *Tentitanus*, forte *Tanitanus*. 4 Al. *Dattres*. 5 Al. *Antipyrensis*. 6 Al. *Bartensis*. 7 Forte *Teuchiratensis*. 8 Al. *Pallidius*. 9 Al. *Manucius*. 10 De eo Athanasius Orat. 1. contra Arianos p. 291. 11 Ἀμφίων ἀπὸ τῆς χιλιάρχας, laudatus inter fideles Nicænæ confessores ab Athan. loc. cit. Ἀμφίων Ἐπιφανείας, Sozom. lib. 1. cap. 10.
12 Al. *de Irenopoli*: at Irenopolis ipsa est Neronias, de qua supra. In Cilicia nulla est Hierapolis.
13 Forte *Pitanissensis*.

SUBSCRIPTIONES.

Orion 'Ilienſis. 'Heleni enſis *vel* Jaſſius.
Eutychius Smyrnenſis.
Mithres 'Popanenſis [1]. 'Popenſis.
Macrinus 'Helenopolis. 'Theopolis.
Paulus 'Anderenſis. 'Auderenſis. 'Andenſis.

Provinciæ Lydiæ.

Artemidorus * Sardienſis.
* Soron Thyatirenſis.
* Ethymaſius Philadelphiæ.
Pollion * Peperenſis.
Agogius Tripolitanus.
Florentius * Anticyrræ [2].
Marcus Standitanus.
"** Antiochus Aureliopolitanus.

Provinciæ Phrygiæ.

Nunechius Laodicenſis.
Flaccus * Sanenſis.
Procopius Synnadenſis.
'Piſticus Azanenſis. 'Phiſticius Azanites.
Athenodorus Dorylæus.
Paulus * Apamenus.
Eugenius Eucarpienſis.
Flaccus Hierapolitanus.

Provinciæ Piſidiæ.

Eulalius Iconienſis.
Telemachus Hadrianopolitanus.
Theodorus Uzelenſis.
Eutychius Seleucienſis.
Heſychius Neapolitanus.
* Uranion Selgenſis.
'Apagamus 'Liſinienſis. 'Aramius 'Limenenſis.
* Tarſicius Apamenus.
Patricius Ambladenſis.
Policarpus Metropolitanus.
'Acumedios Pariſienſis. 'Academius a Paro.
Heraclius Barenſis.
"** Theodorus Uſenſis.
"** Adon Byciæ.

Provinciæ Lyiciæ.

Eudæmus 'Patarenſis, 'Pataritanus.

Provinciæ Pamphyliæ.

'Callinicus Pergenſis. 'Callidicus.
Eureſius 'Termeſſenus. 'Thermienſis.
* Teuxius * Cyrbenſis. Zeuxius 'Siarbitanus.
Domnus Aſpendius.
Quintianus Seleucienſis.
Patricius Maximianopolitanus.
Aphrodiſius * Magidorum [2].

'Provinciæ Inſularis.

Euphroſynus Rhodienſis.
Meliphron Cous [5].
Strategius Lemnius.
Apollodorus Corcyræus.

Provinciæ Cariæ.

Euſebius Antiochenus.
Ammonius Aphrodiſius.
* Leodius Cybiritanus. 'Lætodoris Cibyr.
Euſebius * Miletius.

Provinciæ Iſauriæ.

Stephanus 'Baratrhenſis. 'Barthenſis.
* Athenæus 'Zoropaſſenus. 'Corpiſſitanus.
* Etheſius Claudiopolitanus.
'Agapetus Seleuciæ. 'Agapius.
Silvanus Metropolitanus.
Fauſtus 'Phuphenatenſis. 'Phanemuthienſis.
Antonius Antiochenus.

* Sardiorum. * Serras. * Etheumatius Thomaſion. * Barenſis. * Antiquiras *al.* Ancyræ Phrygiæ. 2 Ancyræ fertur. * Sandenſis. Senabenſis. * Apameenſis. * Uranius Sateuonenſis. * Tyrſicius. * Hereſius. *al.* Seuſius. * Siarbonenſis. * Magidenſis. Inſulani vel Neſon. Letous. a Mileto. Anthenus Eudeſius.

A Neſtor 'Syedrenſis. 'Suedritanus.
Heſychius chorepiſcopus.
Cyrillus 'Sidenſis. 'Cumanadenſis.
Theodorus 'Vaſagadenſis. 'Vialbitanus.
Theodorus chorepiſcopus. Anatolius chorepiſcopus.
Paulus * Larandenſis.
Quintus chorepiſcopus.
Tyberius Lyſtrenſis.
Aquila chorepiſcopus.
Euſebius 'Paralais Lycaoniæ. 'Parriciæ.

Provinciæ Cypri.

Cyrillus [4] Paphenſis.
* Gelaſius Salaminenſis.

Provinciæ Bithyniæ.

Euſebius Nicomedienſis.
B 'Theognis Nicænus. 'Theogenius.
Maris Chalcedonenſis.
Cyrillus * Chius.
Heſychius Pruſenſis, juxta [5] Hippium fluvium.
Gorgonius 'Apollonienſis. 'ab Apolloniade.
Georgius Pruſiadis, juxta Olympum montem.
Evethius 'Hadrianopolis. 'Hadrianenſis.
* Theophanes chorepiſcopus.
Rufus Cæſarienſis.
Eulalius chorepiſcopus [6].

Provinciæ Europæ.

* Phædrius Heracleæ.

Provinciæ Daciæ.

Protogenes Sardicenſis.
Marcus 'Metropolitanus. 'Calabrienſis.

C *Provinciæ Myſiæ.*

'Piſtus Marcianopolitanus. 'Piſtor.
Marcus * Comeenſis.
Strategius 'Hephæſtienſis. Epheſienſis.

Provinciæ Macedoniæ.

Alexander Theſſalonicenſis.
* Budion Thebenſis.

Provinciæ Achajæ.

Piſtus Athenienſis.
Feſtius Strategidis.

Provinciæ Theſſaliæ.

'Claudianus Theſſaliæ. 'Claudius.
* Chionius Thebanus.

Provinciæ Calabriæ.

Marcus Calabriæ.

D *Provinciæ Africæ.*

Cæcilianus Carthaginenſis.

Provinciæ Dardaniæ.

Dacius Macedoniæ.

*Provinciæ * Dalmatiæ*

'Bunius 'Stoborum. 'Bodius 'Stobiorum.

Provinciæ Pannoniæ.

Domnus Stridonenſis.

Provinciæ Galliarum.

Nicaſius [b] Divionenſis.

Provinciæ Gothiæ.

Theophilus Gothiæ Metropolis.

Provinciæ Boſphori.

'Domnus Boſphorenſis. 'Cathirius Boſphori.

ANN. CHRISTI 325. * Larindenſis. * Salamon. * a Chio. * Theuſtic. * Pedonus. Prederus. * Euboæ. * Budiſius. Bodius. Stobienſis aut Stratenſis. * Cleoni. a Dard. b Dorenſis. Dinienſis. Dienſis.

E [7] Observatio Philippi Labbe S. J.

De ſubſcriptionibus epiſcoporum qui interfuerunt concilio Nicæno multa congeſſit Joannes Seldenus in notis ad fragmentum hiſtoriæ Eutychii patriarchæ Alexandrini, quæ per otium conſulere poterit harum rerum ſtudioſus lector; ac præcipue nomina 318. patrum, qui

1 Forte *Hypæpenus.* 2 Lege *Magydon.* 3 Al. *Cimienſis.* 4 *Cyriacus* apud Photium Cod. 229. Bibl. ex Ephræmio Antioch. 5 At eſt Hyppius mons, non fluvius. 6 Hactenus Codex MS. Juſtelli; in quo ſcilicet Orientalium duntaxat nomina deſcripta ſunt.

7 Quaſdam Epiſcoporum ſubſcriptiones Græce deſcriptas ex charta Niliaca, ut vocant, hoc loco adjecit Labbeus: ſed pertinent illæ ad Concilium CP. tertium, ſive ſextum Oecumenicum, ubi totidem verbis leguntur Act. XVIII. non ad Nicænum.

SUBSCRIPTIONES.

qui longa serie repræsentantur Arabice & Latine ex Oxoniensi codice MS. Josephi cujusdam Ægyptii, qui in Ægypto floruisse dicitur sub annum Hegiræ Muhammedi 790. id est æræ Christianæ 1400. Nos iis prætermissis hic dumtaxat exhibebimus nomina quorumdam patrum magnæ illius Nicænæ synodi ex charta Niliaca, quam ferunt fuisse antiquissimam apud Joannem Sambucum: unde hæc descripta, quæ sequuntur.

..... ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Γ'ιγῖνος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Τυανέων μητροπόλεως τῆς δευτέρας Καππαδοκίας, ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὀλύμπιος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος Γαγγρίων μητροπόλεως τῆς Παφλαγίων ἐπαρχίας, ὁρίσας ὑπέγραψα.

Κυριανὸς ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Η'μη..... Διοσπολίτων, μητροπόλεως τῆς Ο'υαρίσων ἐπαρχίας, ὁρίσας ὑπέγραψα.

Πολύδευκης ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Μυρέων μητροπόλεως τῆς Λυκίων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Θεόπωρος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σπαρτοπόλεων μητροπόλεως τῆς Η'βρῶν ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Τιβέριος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς.... Λαοδικέων μητροπόλεως τῆς Φρυγῶν ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Κοσμᾶς ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος Συμβαδίων μητροπόλεως τῆς Σαλυπαρίων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Κωνσαντῖνος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Βη'ρ, μητροπόλεως τῆς Λυκαίων" μητροπόλεως, ὁρ. ὑπ.

Σπέρανος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Α'ντιοχέων μητροπόλεως τῆς Παμφίλων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Θεόπεμπτος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Γ'αγγροπολίτων, ἤτοι Μωκρασίων, μητροπόλεως δευτέρας τῆς Καππαδοκίων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Γ'σιόδωρος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ρ'αγίνων μητροπόλεως, τῆς Φρυγῶν Παπκίων, ὁρ. ὑπ.

Θεόδωρος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ταρσέων μητροπόλεως τῆς Πρωτῆς ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Σπύδωνος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Α'ναζαρβέων μητροπόλεως τῆς δευτέρας τῆς Κιλικίων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Μακρόβιος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σελευκέων μητροπόλεως τῆς Γ'σαύρων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Γ'ωάννης ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος Α'βλωνᾶς ἡ λεγόμενος τῆς ἁγίας συνόδου τῶν ἀποστολικῶν Θεσπίσας τῆς πρεσβυτέρας Ρ'ώμης, ὁρ. ὑπ.

Γεώργιος χάριτι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Βιζυκίων πόλεως τῆς Θρᾴκων χώρας, ὁρ. ὑπ.

Ζαχαρίας ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος Λεοντοπολίτων τῆς Γσαύρων χώρας, ὁρ. ὑπ.

Θεόδωρος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Πομπηιοπολίτων πόλεως τῆς Παφλαγόνων, ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Γρηγόριος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Μιτυλινέων πόλεως τῆς Λεσβίων νήσου, ὁρ. ὑπ.

Σέργιος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σελυμβρίων πόλεως τῆς Εὐρώπης νεαίων Θρᾴκων χώρας, ὁρ. ὑπ.

Α'νδρέας ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Μεθυμναίων πόλεως τῆς Λεσβίων νήσου, ὁρ. ὑπ.

Θεογόνιος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Νεαίων πόλεως τῆς Βιθυνέων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Α'λέξανδρος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος πόλεως Κυφάδων, τῆς Γσαύρων χώρας, ὁρ. ὑπ.

Ε'πιφάνιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς Εὐχαίων πόλεως τῆς Ε'λευθερίων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Πέτρος χάριτι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπίσκοπος τῆς μεσευφρατησίων φιλοχρίστου πόλεως, ὁρ. ὑπ.

Πέτρος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σωζοπόλεων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

..... ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος Παβίων, ὁρ. ὑπ.

..... ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Κυφαίων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Τύχων ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος πόλεως τοῦ.....

Cetera ab initio & in extremo tineæ absumpsere. Joannes Sambucus consiliarius & historicus Cæsareus ex originali misit ad L. Schradeum anno 1583. Originale ipsemet inspexi & contrectavi. L. SCHRADER.

Ædem subscriptiones ex mss. Collegii Paris. Soc. Jesu, Colb. Justelli, &c. ab Harduino editæ cum ejusdem marginalibus notis.

Osius Cordubensis Episcopus dixit: Sic credo, quemadmodum dictum est.

Victor & Vincentius presbyteri Romani, pro venerabili viro papa & episcopo nostro sancto Silvestro subscripsimus, ita credentes sicut scriptum est.

Ægypti Tebaidis.

Alexander Alexandriæ.
Tyrannus Antinoi.
Pelusianus Lyci.
Arpocration Alfusianorum.
A Adamantius Cini.
Arbetion Pharbæti.
Philippus Panephysi.
Potamion Heracleis.
Secundus Ptolomaidis.
Dorotheus Pelusii.
Gajus Thomeis.
Antiochus Mempheus.
Tiberius Tyticis.
Agathos Schediæ.

Lybiæ Superioris.

[a] Dachis Beroniciæ.
Zopyrus Archistei Barces.
[b] Serapion Antipargi.
Secundus Tanei.

B *Lybiæ Inferioris.*

Titus de Parætonio.

Palæstinæ.

Macarius Hierosolymæ.
Germanus Neapolis.
[c] Maximus Sebastenus.
Gajanus Sebastiæ.
Eusebius Cæsariensis.
Sabinus Gadarensis.
[d] Longinus Ascalone.
Petrus Nicopolitanus.
Macrinus Jamniæ.
Maximus Eleutheropolitanus.
Paulus Maximianopolitanus.
Januarius Hierico.

C Heliodorus Zabulon.
Aetius Lyddorum.
Sylvanus Azoti.
Patrophilus Scythopolitanus.
[e] Asclepas Gazensis.
Petrus Ailæ.
Antiochus Capitoliados.

Phœniciæ.

[f] Zenon de Tyro.
Æneas Ptolomaidis.
Magnus a Damasco.
Theodorus Sydoniæ.
Hellanicus Tripolitanus.
Gregorius Beryti.
Marinus Palmyræ.

D Thadonius Talasiæ.
Anatolius Emissæ.
Philocalus a Paneade.

Syriæ.

Eustachius Antiochiæ.
Zenobius Seleuciæ.
Theodorus Laodiciæ.
Alfius Apamiæ.
Philoxenus Hieropolitanus.
Salamenes Germaniciæ.
Piperius Samosatenus.
Archelaus Doliches.
Euphration Balanensis.
Bajadus Chorepiscopus.
Zoilus Gabalitanus.

E Bassus Zeugmatenus.
Cassianus Raphaneon.
Gerontius Larissæ.
Eustasius Arethusiæ.
Paulus Neocæsariæ.
Diritius a Cyrrhis.
Seleucus Chorepiscopus.
Petrus Gindari.
Pegasius Arbocadami.
Bassonus Gabadæ.

Arabiæ.

Nicomas Bostri.

a *Confer Nicetam, in Thesaurb. Fid. lib. 5. cap. 7.*
b *Forte, Antipyrgi.*
c *al.* Marinus
d *Epiph. hær 69. num. 4. Λογγῖνος ὁ ἐν Α'σκαλῶνι. Μακρίνος ὁ ἐν Γαμνείᾳ.*
e *Epiph. loc. cit. Α'σκλήπιος ἐκ Γαζῆς.*
f *Epiph. loc. cit. Ζήνων ἀρχῶν ἐν Τύρῳ.*

Cy-

SUBSCRIPTIONES.

Cyrion Philadelphiæ.
Gennadius [a] Bunnorum,
Severus [b] Sodomæ.
Sopater [c] Bataneon.
Severus [d] Doſonis.

Meſopotamiæ,

[e] Etolius Edeſſæ.
Jacobus Niſibienſis.
Antiochus Rheſænas.
Marcus Macedoniapolitanus.

Perſidis.

Joannes Perſidis.

Ciliciæ.

Theodorus Tarſi.
Amphion Epiphaniæ.
Narciſſus Neroniadis.
Moſes Caſtabalitanus.
Nicetas Flaviadis.
Eudemius Chorepiſcopus.
Paulinus Adanorum.
Macedonius [f] Manxiſton,
Tarcundimantus Ægeon.
Eſicius Alexandriæ.
Narciſſus [g] de Irenopoli,

Cappadociæ.

Leontius Cæſarienſis.
Eupſychius Tyaneus.
Erythrius Colonenſis.
Timotheus Cybiſtrianus.
Ambroſius Comanenſis.
Stephanus Chorepiſcopus.
[h] Rhodo Chorepiſcopus.
Gorgonius Chorepiſcopus.

Armeniæ minoris

Eulalius Sebaſtiæ.
Evethius Satalenus.
Eudromius Chorepiſcopus.
Theophanes Chorepiſcopus.

Armeniæ majoris.

[i] Ariſteciſus Dioſponti.

Ponti.

Helenus Ponti.
Helpidius Comanenſis.
Eutychius Amaſiæ.
Heraclius Zelenſis.

Ponti Polemoniaci.

[k] Longinus Neocæſarienſis.
Domnus Trapezontenſis.
Stacophilus Ptuontenſis.

Paphlagoniæ.

Philadelphus Pompejopolitanus.
Petronius Neapolitanus.
Euphronius Amaſtridenus.

Galatiæ.

[l] Macarius Ancyræ.
Decaſius Pergami.
[m] Erecthius [n] Daumaſiæ,
. . . . . .
Philadelphius [o] Euliopolitanus.

Aſiæ majoris.

Theonas Gyzici.
Menophantus Epheſi.
Arion Iliu.
Eutychius Smyrnæ.
Mithres Ypalianenſis,
Marinus Liolypontianus.

Helleſponti.

Paulus [p] Paneæ.
Artemidorus Sardis.
[q] Sarnon Thyatirenſis.
Thomaſius Philadelphiæ.
Pollion Barenſis.

A Agogius Tripoli.
Florentius Ancyræ ferreæ.
Antiochus Aureliopolitanus.
Marcus [a] Standi.

Phrygiæ,

Nunechius Laudiciæ.
Flaccus [b] Sanai.
Hieropius Synnades.
Piſtinus Axiani.
Artemidorus Dorienſis.
Leo Does.
Eugenius Eucarpiæ.
Flaccus Hieropolitanus.

Pyſidiæ.

Eulalius Iconii.

B Telemachus Scomenſis.
Eſicius Neapolitanus.
Eutychius Seleuciæ.
[c] Apagnius Lomenenſis.
Tarſitius Apamenus.
Patricius Adliadorum.
Academius Mortinenſis Piaporum.
Polycarpus Metropolitanus.
Theodorus Bartenſis.
Heraclius Uſenſis.
Odon Lycius.

Lyciæ.

Eudemus Paterenſis.

Pamphyliæ,

Callides Pergenſis.

C Hæreſius Termiſſenſis.
Xeuxius Siarbitanus.
Domnus Aſpendius.
Quintianus Seleuciæ.
Patricius Maximilianopolitanus.
Aphrodiſius Magnenſis.

Inſularum.

Euphroſynus Rhodius.
Meliphron a Coo,
Strategius a Lemno.
Apollodorus Corcyræ.

Cariæ.

Euſebius Antiochiæ Cariæ,
Ammonius Aphrodiſienſis,
Eugenius Apolloniados.

D [d] Letojus Cybiraton.
Euſebius a Mileto,

Iſauriæ.

Stephanus Baraton.
Athenæus Corpiſſitanus.
Eudeſius Claudiopolitanus.
Agapius Seleuciæ.
Silanus Metropolitanus in Iſauro.
[e] Fauſtus Panemutichorum.
Antonius Antiochiæ.
Paſtor Syedrenſis.
[f] Iſicius Chorepiſcopus.
Quartus Tymapodorum.
Paulus [g] Badarenſis.
Theodorus Vaſadarum.

E Anatolius Chorepiſcopus.
Cinthus Chorepiſcopus.
Tiberius Iliſtron.
Aquilas Chorepiſcopus.
Euſebius parochiæ Iſauriæ.

Cypri

Cyrillus Paphi.
Gelaſius Salaminæ.

Bythiniæ.

Euſebius Nicomedenſis.
Theogenes Nicææ,
[h] Riarius Chalcedonis,

a *al.* Esbundon.
b *al.* Socimon.
c *al.* Bertanenſis.
d *al.* Adſodianenſis.
e *al.* Euthajus.
f *al.* Meſſorum.
g *al.* Hierapolitanus.
Leontium & Eupſychium mirifice laudat Athan. loc. cit.
h *al.* Radon, *al.* Andronius
i *al.* Ariſtarces Threnius.
k *al.* Longinianus; Λογγινιανός. *Athanaſio loc. cit.*
l *al.* Marcus, *al.* Marcellus
m *al.* Crechoreos.
n *al.* Gadaritanus.
o *lege*, Heliopolitanus.
p *al.* Ænenſis
q *al.* Seras

Quirillus a Cio.
Iſicius Pruſenſis.
Gorgonius Appolloniados.
Georgius Pruſiados.
Evethius Adrianenſis
Theophanes Chorepiſcopus.

Europes.

Pedorus Heracleæ.
Marcus Comenſis.
Protogenes Sardicæ.

Myſiæ.

Piſtus Marcianopolitanus.

Habet Athanaſius, laudata jam orat. 1. contra Arian. pag. 291. Κυριακὸν ἀπὸ Μυσίας.

Macedoniæ.

Alexandrus Theſſalonicenſis.
Bundiſius Thebienſis.

Achajæ

Piſtus Athenienſis.

A Feſtius Strategidis.

Theſſaliæ.

Dionius Thebanus.
Budis Salonitanus.

Calabriæ.

Marcus Comagenæ.
Cecilianus Magnenſis.

Dardaniæ.

Dacus Macedonienſis.
Claudianus Theſſalienſis
Bonius Triporum.

Pannoniæ.

Domnus Pannonienſis.

Galliarum.

Nicaſius [f] Dinienſis.

B *De Gothis.*

Theophilus Boſphoritanus.

Socrati, lib. 2. cap. XLI. Θεόφιλος τῶν Γότθων ἐπίσκοπος.

a Domnus Boſphorenſis. [1]

SUBSCRIPTIONES.

Κυριλλιανὸς ὁ τῆς Ἀφρικῆς, *Athan. loc. cit. ubi mſſ. habent* Κυριλλιανός.

f *al.* Dovenſis *al.* Nicheus Duxias. *Divie tunc caſtrum fuit ſub Epiſ. Lingon.*

g *al.* Cathirius: *al.* Candus.

EJUSDEM FIDEI NICÆNÆ

Expoſitio, cum canonibus, ex capite 6. libri 11. eccleſiaſticæ hiſtoriæ Ruffini Aquilejenſis presbyteri.

Credimus in unum Deum, & *ſupra pag.* 666. Statuunt præterea obſervandum eſſe in eccleſiis.

I.

NE quis ex his qui ſemetipſos impatientia libidinis exciderunt, veniret ad clerum.

II.

Et ne quis nuper aſſumptus de vita vel converſatione Gentili, accepto baptiſmo, antequam cautius examinetur, clericus fiat.

III.

Et ne quis epiſcoporum cæterorum-D que clericorum cum extraneis mulieribus habitet, præterquam cum matre, vel ſorore, vel θείᾳ, vel ſi quæ ſunt hujuſmodi neceſſitudinum perſonæ.

IV.

Et ut epiſcopus (ſi fieri poteſt) a totius provinciæ epiſcopis ordinetur. Si hoc difficile eſt, certe non minus quam a tribus, ita tamen ut metropolitani epiſcopi maxime vel præſentia, vel auctoritas habeatur. Abſque quo ordinationem irritam eſſe voluerunt.

V.

Et ne, quem alius epiſcopus de eccleſia expulerit, ſive clericum, ſive laicum, ſuſcipiat alius. Sane ne hoc aut iracundia aliqua, aut contentione (ut fieri ſolet) injuſte factum remedium non haberet, decernunt per ſingulos annos C in ſingulis quibuſque provinciis ſecundo ab omnibus epiſcopis provincialibus concilia agi debere, & de hujuſmodi negotiis judicari, ut ſi forte ab uno inique aliquid geſtum eſt, a cæteris emendetur. Si recte, ut ab omnibus confirmetur.

VI.

Et ut apud Alexandriam, & in urbe Roma, vetuſta conſuetudo ſervetur, [2] ut vel ille Ægypti, vel hic ſuburbicariarum eccleſiarum ſollicitudinem gerat.

VII.

Et ut ſi forte in ordinando epiſcopo, duo vel tres pro aliqua contentione diſſentiant, reliquorum auctoritas, & præcipue metropolitani cum cæteris firmior habeatur.

VIII.

Et ut epiſcopo Hieroſolymorum antiquitus tradita honoris prærogativa ſervetur, manente nihilominus & metropolitani ipſius provinciæ dignitate.

IX.

Et Catharos (qui apud nos Novatiani ſunt) ſi forte pœnitentes ad eccleſiam convertantur, confeſſos eccleſiaſtica dogmata, clericos in ordine quidem ſuo ſuſcipi debere. Sed ordinatione data, ſane ſi epiſcopus ipſorum veniat ad epiſcopum noſtrum debere eum in presbyterorum loco ſedere. Epiſcopi vero nomen

1 Vetus Codex Eccleſiæ Bellovacenſis hoc loco ſic habet majuſculis litteris: *hæc ſunt nomina Orientalium. Occidentalium nomina ideo non ſunt ſcripta, quia nulla apud eos de hæreſi ſuſpicio fuit.* Harduinus.

2 MS. *qua vel ille.* Harduinus.

CANONES NICÆNI

men manere apud illum ſolum, qui catholicam ſemper tenuit fidem, niſi ſua voluntate ipſe eum tali nomine honorare voluerit; vel ſi placuerit ut quærat ei epiſcopi locum vacantem, hoc ſit in ipſius poteſtate.

X.

Et ne in una civitate duo epiſcopi ſint,

XI.

Et ſi qui forte indiſcrete ad ſacerdotium provecti, poſtmodum vel ipſi aliquid de ſe criminoſum confeſſi ſunt, vel ab aliis revicti, ut abjiciantur: ſed & ſi qui de his lapſi ſunt, & per ignorantiam forte ordinati, recogniti fuerint ut abjiciantur.

XII.

Et ſi qui abſque tormentis in perſecutionibus lapſi ſunt, & ex corde agunt pœnitentiam, quinque annos inter catechumenos faciant, & duobus annis poſt hoc fidelibus tantum in oratione jungantur, & ita poſtmodum ſuſcipiantur.

XIII.

Qui vero propter confeſſionem militiam abjecerant, & rurſum ad hanc abjerunt, hos tredecim annis pœnitentiam gerere, & poſtea ſuſcipi, ſi tamen ex corde pœnitentiam gerant. Eſſe tamen in poteſtate epiſcopi moderandi facultatem, ſi eorum fructuoſam & attentam pœnitentiam viderit.

XIV.

De his vero qui vita excedunt pœnitentibus, decernunt vacuum nullum debere dimitti. Si quis ſane accepta communione ſupervixerit, debere eum ſtatuta tempora complere, vel certe, prout moderari epiſcopus voluerit.

XV.

De catechumenis qui prolapſi ſunt, ſtatuerunt tribus annis eos a catechumenorum oratione ſeparatos, poſtea recipi debere.

XVI.

Et ne de civitate inferiori ad majorem eccleſiam tranſire quis ambiat, ſive epiſcopus, ſive etiam alius clericus.

XVII.

Et ne quis clericus qui derelicta eccleſia ſua, nulla exiſtente cauſa probabili vagatur & oberrat per alias eccleſias, ſuſcipiatur in communionem.

XVIII.

Et ut nemo eum qui ad alium pertinet, ſubripiens, in ſua eccleſia ordinet clericum abſque conſenſu illius ad quem pertinet.

XIX.

Et ne quis clericus aut uſuras accipiat, aut frumenti vel vini ampliationem, quod ſolet in novo datum, vel ſeſquiplum, vel etiam duplum recipi: quod ſi faciat, tamquam turpis lucri reum abjiciendum.

XX.

Et ne diaconi presbyteris præferantur, neve ſedeant in conſeſſu presbyterorum, aut illis præſentibus euchariſtia dividant, ſed illis agentibus ſolum miniſtrent. Si vero presbyter nullus ſit in præſenti, tunc demum etiam ipſis licere dividere: aliter vero agentes, abjici jubent.

XXI.

Et ut Paulianiſtæ, qui ſunt Photiniani rebatizentur.

[1] XXII.

Sed & diaconiſſas, quoniam quidem manus impoſitionem non accipiunt, etiam ipſas inter laicos eſſe debere. Igitur cum de his, prout divinarum legum reverentia popoſcerat, decreviſſent, ſed & de obſervatione paſchæ antiquum canonem, per quem nulla de reliquo varietas oriretur, eccleſiis tredidiſſent, omnibus rite diſpoſitis, eccleſiarum pax & fides in orientis atque occidentis partibus una atque eadem ſervabatur. [2] (a)

CA-

1 Anſelmus Havelberg. lib. 2. Dialog. cap. 22. tom. 13. Spicilegii ſequens hanc verſionem dixit: *Symbolum Nicæni Concilii debita veneratione amplector: & ejuſdem Concilii* XXII. *capitula... ſicut Catholicus ſuſcipio.* Hard.

2 Canones alios Nicæno Concilio Gratianus adſcribit 3. diſt. 68. *Eccleſiis ſemel.* 1. diſt. 73. *Exemplar formatæ Epiſtolæ*, quæ in Nicæna Synodo a CCCXVIII. patribus facta eſt: *in Nomine Patris &c.* 4. XI. quæſt. 1. *Judicus autem:* quod deſumptum ex reſcripto Julii ad Orientales Epiſcopos; 1. 16. quæſt. 1. *Placuit omnibus reſidentibus:* ſimile quiddam legitur in can. 76. qui verſus eſt ex Arabico. *Harduinus.*

(a) Verſiones alias antiquas Nicænorum canonum dabimus in Appendice huic volumini ſubjecta.

CANONUM NICÆNORUM PARAPHRASIS ARABICA,

ANNO CHRISTI 325.

Auctore Josepho Ægyptio Presbytero.

Est in Bibliotheca Bodlejana Oxoniæ paraphrasis Arabica ms. Canonum fere omnium in Ecclesia Græca receptorum: cujus auctor in præfatione dicitur Josephus presbyter Ægyptius, Præpositus Ecclesiæ Catholicæ, quæ Deiparæ dicata erat, in Ægypto: ordinatus a Marco Papa (ut appellat) & Patriarcha magnæ civitatis Alexandriæ atque Ægypti, anno ab orbe condito 6906. hoc est, anno Christi 1398. Quamquam nullus omnino Marcus occurrit in serie Patriarcharum Alexandrinorum, apud Vanslebium, Ord. Domin. ab anno Christi 1362. usque ad annum 1602. Ex his Canonibus paraphrasi illustratis edidit Guilielmus Beveregius Anglus Canones priorum quatuor Conciliorum Oecumenicorum. Magni momenti visa hæc nobis est paraphrasis, tum ad alios usus, tum ad sensum Canonum genuinum subinde pernoscendum. Tamen unico interpres usus est exemplari: & auctor ipse Josephus a reliquorum Arabum idiomate, a vulgatis Grammaticorum regulis, & a veteris linguæ puritate subinde discedit.

LIBER CANONUM SYNODI TRECENTORUM OCTODECIM:

Eaque prima ex œcumenicis fuit: congregata contra Arium, in urbe Nicæa, tempore Constantini Magni Imperatoris, in præsentia Silvestri Patriarchæ Romani, & Alexandri Patriarchæ Alexandrini. Et Domino nostro gloria sit in æternum. Amen.

In nomine Dei Patris & Filii & Spiritus sancti unius Dei: Synodus trecentorum & octodecim Episcoporum, eaque prima est ex Oecumenicis synodis.

HÆc sancta est prima synodus sanctorum patrum, qui in urbe Nicæa congregati sunt, quique erant episcopi CCCXVIII. Instituta est autem eorum congregatio jussu Domini & mandato ejus, & disputarunt contra maledictum Arium, & gregales ejus, qui de Christo Dei filio, (qui potens est Dei Verbum, cujus essentia creatrix est, non creata) dixit quod creatus fuit. Et sancti hi patres professionem suam in fide de Filio genito determinabant, qui est Verbum Dei, per quem omnia creavit, & qui ex Patris substantia genitus est, non creatus. Et anathemate percutiebant, & maledicebant, & segregabant Arium Alexandriæ presbyterum. Celebratum est autem hoc Concilium Nicææ, auspiciis regis Constantini Imperatoris Romani. Et præses in hoc Concilio erat Alexander Patriarcha civitatis Alexandriæ, & legati Silvestri Papæ Romani; & post eum Eustathius Patriarcha Antiochenus, & Macarius Patriarcha Hierosolymitanus: Quin etiam Julius Patriarcha Romanus cum iis aderat. Congregati sunt autem contra Arium hæreticum. Qui Arius quidam erat presbyter ex populo Alexandriæ: & opinio ejus erat, quod Pater solus sit verus Deus, & quod Filius creatus sit, & factus: & quod fuit aliquando tempus, quando ille non esset. Sanctus autem Alexander Patriarcha Alexandrinus, qui & ejus Patriarcha erat, eum antehac ob improbam ejus opinionem admonuerat, eique prava ejus fidei professione interdixerat; eumque rogaverat ut ab ea recederet. Cum autem hoc respuisset, & illi morem non gereret, nec a pravitate opinionis suæ rediret, Ecclesia eum abscindebat & segregabat. Quocirca maledictus Arius ad Imperatorem Constantinum profectus est, auxilium ab eo implorans contra Alexandrum Patriarcham Alexandrinum; eique commemorans, ut injuria ipse affectus fuerat: ob hanc igitur aliasque rationes congregata est hæc synodus. Et interea dum Arius cum sancto Concilio supradicto coram Imperatore Constantino conveniret, dicebat Imperator Ario: Tu ad nostrum Imperium venisti opem implorans: nos autem neminem, qui ad nos venit de accepta injuria conquerens, dimittere solemus: nisi injuriam ei illatam prius inspexerimus. Quapropter explica nunc sententiam tuam, ut viri hi judices eam audiant, & quid inter vos intersit, perspectum habeamus. Arius igitur illico surgebat, & fidem suam enunciabat, sententiamque suam explicabat, dicens: Dico quod Pater fuit, cum non esset Filius; & deinde quod ipse postea de novo produxit Filium, qui fuit illi verbum, nisi quod creatus sit & de novo productus. Deinde tradidit imperium huic Filio, qui Verbum ejus vocatur per concessionem: & ipse fuit conditor cœlorum & terræ, & omnium quæ inter ea sunt: quemadmodum dicit ille, cujus potens est in sancto suo evangelio (cui sit gloria) verbum: *Data est mihi hodie potestas super cœlos & terram.* Et ipse fuit eorum conditor ex ea quæ ipsi data fuerat potestate. Deinde quod illud Verbum corpus postea assumpsit ex Spiritu sancto & ex Virgine Maria: factusque est per illud unus Christus. Christus autem duas nunc habet significationes, Verbum & corpus: quæ tamen ambo creata sunt. Tum respondebat illico Alexander Patriarcha Alexandrinus, eique coram Concilio dicebat: Dic modo nobis, quem nos oportet ex tua sententia potius colere: eum qui nos creavit, an eum qui nos non creavit? Respondit Arius: certe eum colere oportet, qui nos creavit. Tum dixit ei Alexander Patriar-

Matth. 26. 18.

triarcha: Si Filius ſit creatus, ut tibi videtur, nos autem ille creavit; & tamen juxta te ex utraque parte creatus eſt, ut tu dixiſti; tunc magis tenemur Filium colere, qui creatus eſt, quam colere Patrem qui non eſt creatus. Sed & cultus Patris creatoris infidelitas erit; & cultus Filii creati, fides: quæ omnium opinionum eſt abſurdiſſima. Sancta igitur Synodus hæc a Papa Alexandrino dicta approbavit: Arii autem profeſſionem fœdam judicarunt: ejuſque opinio iis abſurda viſa eſt. Et una ſententia ſancta ſynodus in anathematizationem ejus ac ſegregationem conſentiebant: ac proinde eum anathemate percuſſerunt, & ſegregarunt, & maledixerunt, & excommunicarunt. Et neceſſarium modo effecerunt, ut hæretici pravis de religione opinionibus imbuti amoveantur, & anathemate percutiantur, & ſegregentur; non autem occidantur. Eum igitur Imperatoris juſſu ſegregabant, & uſque ad interitum ejus ſegregatus manebat. Interiit autem & mortuus eſt ex delapſu viſcerum ejus, quæ in ventre erant. Mors autem ipſius poſt anathema ei inflictum accidit: videlicet poſt duos propemodum annos, a quo ſegregatus fuerat. Deinde ab iſta eorum hora ac tempore, Spiritus ſancti ope prædicantes, divulgarunt veram ſanctamque fidei profeſſionem qua continetur: Filium ex eſſentia Patris eſſe, & e ſubſtantia ejus; Sic enim dixerunt:

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, cœli & terræ & omnium quæ videntur & quæ non videntur, creatorem. Et in unum Dominum Jeſum Chriſtum, unicum Dei Filium, genitum ex Patre ante omnia ſæcula: lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero: genitum, non creatum, æqualem Patri in ſubſtantia: per quem omnia creata ſunt. Qui propter nos hominum cœtum, & propter noſtram ſalutem, de cœlo deſcendit, & corpus aſſumpſit ex Spiritu ſancto & ex Virgine Maria, & homo factus, & crucifixus eſt pro nobis tempore Pontii Pilati: & dolorem paſſus eſt, & ſepultus: & tertia die reſurrexit, ſicut ſcriptum eſt, & aſcendit ad cœlos: & ſedet ad dexteram Patris: atque iterum in gloria ſua veniet, ut vivos & mortuos judicet: cujus regni nullus erit finis. Et in Spiritum ſanctum.

Huc uſque pervenerunt, nec alia præterea commemorarunt: propterea quod nulla adhuc controverſiæ de Spiritu ſancto facta fuiſſet mentio. Tum demum in unam Spiritus ſancti ope ſententiam convenerunt, & anathemate percuſſerunt, & maledixerunt omnes qui dicunt, quod ad Filium, fuiſſe quando non erat.

In hoc etiam Concilio Patres hi Metrophanem Patriarcham ſuper urbem Conſtantinopolim ordinabant: quoniam nullus tunc temporis ſuper eam Patriarcha erat. Dictus autem Metrophanes Imperatoris juſſu ſuper eam conſtitutus eſt. In hac etiam ſynodo controverſiam de Paſchate diſcutiebant. Nonnulli enim eorum dicebant neceſſarium eſſe, ut Paſcha celebretur XIV. die a novilunio, & quidem primo menſe, qui vocatur Niſan; ipſo nimirum die, quo Judæi juxta veterem legem Paſcha ſuum peragunt. Alii autem dicebant, non ita faciendum eſſe: propterea quod in veteri teſtamento legimus; *Cum dies azymorum ineunt, nihil inter vos fermenti invenietur: & apud quemcumque aliquid fermenti inveniatur, iſta anima ab eo demum tempore uſque ad æternum pereat.* Per hoc autem ſignificabatur infermentata natura Chriſti venturi, qui erat agnus Paſchalis mactandus; & lex nova ſelecta, quæ ejus diebus eſſet. Et omnes etiam poſt diſertas rei explicationes, & diſceptationes vehementes, & poſt perſpicuas probationes, in hoc demum conſentiebant, ut Paſcha Chriſti ipſo celebretur die, quo Dominus & Servator noſter Jeſus Chriſtus e mortuis reſurrexit. Is autem eſt feria prima, ſive dies Dominicus, qui Judaicum Paſcha ſequitur: cujus etiam exemplar videre eſt in computo, cujus ipſi per Spiritum ſanctum jecerunt fundamentum; ut quando Paſcha Judaicum incidit in diem Dominicum, qui terminus eſt feſti Olivæ, dicti Βαΐων hoc eſt, feſti palmarum, Paſcha Chriſtianum peragetur Dominico proxime ſequenti: vel cum Paſcha Judaicum in iſta hebdomade alio quovis die a Dominico Olivæ uſque ad magnum ſabbatum celebratur, Paſcha Chriſtianum peragetur Dominico, qui proxime eum ſequitur, quo Chriſtus, qui eſt Paſcha noſtrum, qui credimus reſurrexit. In illud itaque ſynodus conſenſit; & juxta hoc præſcriptus Paſchatis celebrandi ordo ſemper procedit. Hoc autem nobis per Spiritum ſanctum vitæ auctorem conſtituerunt. Quare Domino Deo & Servatori noſtro Jeſu Chriſto, ſit gloria, majeſtas, & honor, nunc & in æternum. Amen.

Exod. 12. 19.

Porro hic ſequitur explicatio decretorum quæ conſtituerant ſancti Patres & ſpiritales Doctores, ſive ſynodus trecentorum octodecim epiſcoporum, qui in urbe Nicæa congregati ſunt ad impium & maledictum Arium expellendum, poſtquam iſtum anathemate percuſſerint, & ſegregarint, & expoſitionem ſanctæ & divinæ fidei inſtituerint, quæ in omnibus ſacris per totum mundum recitatur, omnibus qui Chriſtianiſmo initiantur & ritu baptiſmi. Et modo commemoravimus eos tres compoſuiſſe Canonum & ſtatutorum libros, ex iis quibus opus eſt fidelibus, & ſic quidem ſe res habet. Primus eſt, magnus iſte liber, qui ad hanc ſynodum refertur, quique hunc librum ſequitur; propterea quod multi ſunt in eo Canones, iique ex iis quibus opus eſt Chriſtianis Orientalibus; & tractant de terminis, intra quos præſules & ſacerdotes, & monaſteria, eorumque monachi & religioſi, & eremitæ ſe continere debent; & de omnibus quibus conſtringuntur ſacerdotes, in matrimonio eorum, &c. de conſtitutione Eccleſiarum, & quomodo ipſi adminiſtrare, & fideles in iis ſe gerere debent. Liber ſecundus hic præſens eſt, quem ſub manibus habemus, quo ſtatuta quædam definiuntur, ſuntque viginti canones. Tertius autem liber ad Reges refertur: eo quod omnia quibus opus eſt regibus, aliiſque qui iis ſimiles ſunt & æquales, in eo continentur. Congregabantur autem hi Patres anno DCXXXVI. æræ Alexandri, menſe Haziran, anno XVII. imperii Conſtantini Imperatoris, qui in epocha a patre noſtro Adamo computata, cum anno quinquies milleſimo octingenteſimo octavo continet: idque in præſentia beati Imperatoris Conſtantini, qui etiam conventui eorum præerat. Propitius ſit ei Deus per ipſorum preces. Amen. Hæc autem Spiritus ſancti ope facta ſunt. Porro menſis hic commemoratus Haziran, idem eſt qui Græce vocatur Julius. Gloria Domino noſtro in æternum. Amen.

Canon I.

De caſtratione & circumciſione.

Quicumque ſe caſtraverit aut circumciderit propter morbum qui iſto in loco ei accidit, & medici hoc ei præcipiunt, aut hoſtis aliquis eum vicit, & vi caſtravit vel circumcidit; in miniſterio altaris conſtituatur, ſi ſponte hoc cupiat, aut ab aliis eligatur, & eo dignus ſit: quin & ad gradum etiam præſulatus evehatur: nihil enim in eo mali, nihil impedimenti eſt. Sin hoc ſponte fecerit, iſtud eligens, ſibique gratum habens, cum ſano ſit corpore: de hujuſmodi quidem viro præcipimus, quod ſi ex altaris ſit miniſtris, ſacerdotio ſuo deponatur: & ſi ſit laicus fidelis, ſegregetur: propterea quod ſibimet ſit hoſtis in eo quod Deus eum creavit. Et hoc de iſto dicimus, qui circumciſionem aut caſtrationem ſibimet machinatus eſt, eamque ſua voluntate cupit. Qui autem aliam quam noſtram religionem coluit, & hoc vitæ inſtitutum elegit, illudque ſua ipſius voluntate factum eſt, ac poſtea baptizatus fuerit, & conſtans in eo pietas apparuerit, una cum abſtinentia a vetito, & bonis operibus, & dignus fuerit ſacerdotio, ordinetur, nemine impediente; cum in eo orthodoxa fides & bona opera eluceſcant, eoque dignus videatur: quod enim ab eo factum eſt, in priore ipſius religione falſa fuit

Canon II.

De eo qui recens factus eſt Chriſtianus, & fit ſacerdos.

Quandoquidem nonnullos vidimus, qui neceſſitate ex ſe vel ex populo Eccleſiæ coacti, ſacerdotes faciunt, illoſque ſacerdotii gradum ſtatim ingredi urgent, cum ſanam noſtram fidem vixdum ingreſſi ſunt; & ſic etiam cum baptizati fuerunt, poſtquam exiguo tempore eruditi ſunt; priuſquam voluntas eorum ac intentiones exquiſite cognoſcantur: mandamus ut ab hoc demum tempore nihil iſtiuſmodi fiat. Oportet enim ut longo certoque tempore admoniti ſint, & ad religionem excitati, uſque dum fidei eorum ac intentionum integritas cognita fuerit. Et cum illi poſt admonitionem & excitationem baptizati ſunt, & id quod requiritur, ab iis cognitum eſt; oportet etiam ut converſatio eorum perſpicua experientia probetur. Divinus enim Apoſtolus ille Paulus ſic dicit: *Non oportet ut ſacerdos fiat, qui recens eſt in religione ſua, aut in lege; ne ſui admiratione ſuperbia inflatur, & ſit e ſociis ſatanæ*, quem ex præfecturæ ejus magnitudine ſuperbia ac inſolentia ſubierunt, & *in malum ejus laqueum incidat*. Si vero multo ei temporis elapſo, tunc demum peccatum animale, non corporale in eo perſpicue deprehendatur, veluti infirmitas, aut neglectus ipſi incumbentis officii, aut hæreticorum, id eſt, contradicentium opinionis conſectatio; in nullo prorſus e ſacerdotii gradibus conſtituatur; vel ſi in eo recens modo conſtitutus eſt, eo deponatur. Quicumque autem noſtro hac in re decreto contradixerit, & præter ea quæ conſtituimus facere auſus fuerit, aut ſancto huic magnoque Concilio ſe oppoſuerit, injuriam quidem ſacerdotio fecit, eique detrimentum attulit. Et cum hoc *iſti* crimen adhæreat, propterea condemnatur, & a ſynodo noſtra expellitur, iſtique in poſterum nihil erit nobiſcum prorſus commercii in religionis noſtræ myſteriis, & ſancta hæc noſtra ſynodus eum in perditionis foveam detruſit.

Canon III.

De cohabitatione cum mulieribus.

Præcipit magna ſynodus, ut quicumque fidelis eſt, & cum extranea ſibi muliere innupta ſine marito, aut virgine cohabitat, ſegregetur: cum quod iniquum eſt ſibi propoſuerit, vel concupiſcentia in eam laboraverit, & eidem ſe expoſuerit. Iſtud autem nequaquam licitum eſt. Quoniam nos præcipimus ut tales una cum ſegregatione etiam prohibeantur: & prohibemus conſortium eorum, & confabulationem, & familiaritatem cum iis: atque etiam ut nec epiſcopus, nec presbyter, nec diaconus, nec monachus, nec qui cœlibatum profeſſus eſt, (hæc faciat,) niſi ſit mater ejus, aut ſoror ejus, aut matertera ejus, aut amita ejus, aut filiæ earum cum ipſis priventur, nempe filiæ fratris, aut filiæ ſororis ejus, nec aliæ ab iis ex proximis cognatis, aut quæ illis propinquitate ſimiles ſunt, quæ propinquis ſuis prohibentur, quarum conſortium averſatur animus, ob arctam quæ inter illos eſt cognationem: ut ſint immunes ab omni ſuſpicione, & fides fidelium per ſacerdotes non diminuatur, nec multi ab iis ipſorum cauſa diſcedant. Et ſic commatres etiam ab iis longius abſint, nec prorſus ad eos appropinquent. Maledictus enim ſatanas hujuſmodi rebus pugnare ſolet, propterea quod bene novit eam (commatrem) in Deo propinquam eſſe; eoſque tam ab illo, quam a ſacerdotali ipſorum gradu, removere flagitat.

Canon IV.

De eo qui epiſcopus fieri cupit.

Cum quiſpiam epiſcopum conſtituere animo habuerit, quando is ſuper regionem, aut civitatem, aut pagum, ſub Metropolitano conſtitui petit: oportet ut ad conſtitutionem illius ſynodus epiſcoporum provinciæ, qui circa eum ſunt ſub poteſtate metropolitæ ejus, aut Patriarchæ, congregetur: vel ſi illud iis difficile fuerit, ob notam aliquam neceſſitatem; aut res iis moleſta fuerit ob viæ timorem, aut locorum diſtantiam: tres omnino epiſcopi ad eum conveniant, vel duo, vel unus ſaltem neceſſario. Cum autem Patriarcha eſt qui eum ordinat, ille his omnibus ſuperior erit, ut qui magnus eſt ille Pater, quem nulla obtrectatio attingat. Poſtquam epiſcopi provinciæ ad metropolitam aut Patriarcham ſcripſerunt, quod ipſi eum ſibi gratum habent; & quod qui ordinatur, notus ſit in presbyteratu olim fuiſſe; & omnes provinciæ epiſcopi nihil mali de religione ejus dici poſſe, eumque idololatram non eſſe, nec diabolis ſacrificaſſe cognoſcunt, ut paulo ante diximus; & ab eo tempore illum epiſcopum perfectum conſtituat. Cum autem populus provinciæ eum ſibi præponi poſtulent, Metropolitano licet illum iis ordinare. Quin etiam cum Patriarcha conſtituendus eſt, electio ejus ad throni ſui populum pertinet, & ad omnes Metropoli-

politanos & episcopos suos, qui ad constitutionem ejus præsentes odesse debent: & quicumque ex iis non adfuerit, & a synodo se separaverit, litteras scribat indicantes, quem sibi præponi velit. Et cum quocumque ita se res habuerit, nullus e laicis, nec e sacerdotibus ei adversetur, propterea quod ipsorum voluntate constitutus est. Hoc autem ei sit post probatam sinceram ipsius religionem, & conditionem de se præfinitam, quod jura ad se pertinentia, & provinciæ cui præficitur instituta conservabit, & alia non introducet instituta eorum loco, quæ alius e præsulibus præcedentibus ante eum stabilivit. Siquidem Apostoli electi de integritate religionis caverunt, & antiqui Patres similiter: ne populi ad extraneas a nobis religiones, quas ante commemoravimus, redirent: & istud quidem ita aliquando fuit, nosque illud cognovimus & vidimus: sed inspiciatur in posterum, & in istud omni tempore inquiratur.

Canon V.

De iis e sacerdotibus aut laicis, qui Ecclesiam ingredi prohibentur, & ab una provincia ad aliam migrant.

Si quis abstinuerit ab Ecclesiæ ingressu & fidelium consortio, aut si quis sacerdos abstinuerit ab ingressu ad altare: ob istud objurgetur, & ab eo, quantum fieri potest, cohibeatur: & in rem, ut par est, inquiratur, donec ejus in hac re animus perspectus fuerit. Et si quis controversiæ prætextus inter eum & alium hominem fuerit, arbiter inter eos intercedat, remque eorum componat: in sua autem sententia non reliquatur, ne ob illud sit scandalum in religione. Unus autem episcopus ne recipiat virum, quem alius episcopus excommunicavit: sed in causam ejus inquirat. Fortassis enim obstinatio eum ad hoc impulit, aut improba quædam simultas eum huc incitavit, ut Ecclesiam nimirum derelinqueret, vel episcopus ei præpositus eum castigavit, quod corde suo ægre tulit: aut episcopus eum ad ministerium aliquod obeundum coegit, cui impar fuit: aut postquam parum boni & multum mali in isto episcopo, aut parum religionis in eo, sed multum contemptus ejus in seipsum viderit, procul eo abesse cupivit. Cumque episcopus eum hoc modo se gerere intellexisset, prætextum in negotio ipsius efficere voluit, eumque Ecclesia expulit, ne ipsum ob peccatum suum reprehenderet; aut propter aliam, quæcumque ex omnibus istiusmodi rebus accidat, causam; hæc enim ab hominibus sæpe fiunt. Cumque rem ita se habere viderimus, statuimus ut omnes provinciæ Episcopi ad Metropolitanum, aut ad Patriarcham suum congregentur, idque bis in quovis anno: cumque congregati sunt, in omnes istiusmodi res inquirent, atque etiam in alias, quæ coram ipsis in synodo producentur: ut negotium ab illis unanimi consensu peragatur. Quoniam Dominus noster Christus, cui sit gloria, dicit, *Quando duo e vobis aut tres in nomine meo congregati sunt, ego etiam ibi sum.* Cumque congregati fuerint, juxta quod statuimus, & manifesto res contra unum eorum, sive episcopum, sive adversarium probata fuerit; si adversarius injuria affecit episcopum, summe & exquisite castigetur, & ab ingressu in Ecclesiam & a fidelium consortio repellatur. Sin Episcopus hominem injuriam affecerit, seque supra eum extulerit, eumve oppresserit; statu quo est ne relinquatur, neque hoc in ejus sit potestate; & propterea castigetur secundum quod nos definivimus; & synodus eum reprehendat, eumque de peccato suo admoneat. Et si ipse istud confessus fuerit, ei condonetur: sin id malevolentia & vehementi indignatione fecerit, quo mentem suam sedet; gradu suo, id est, præsulatu omnino excidat. Termini autem quibus anno quovis currente celebrandæ sunt hæ synodi, hi sint. Prima nimirum synodus habeatur ante sanctum jejunium, post festum ἐπιφανίων dictum, hoc est, festum Epiphaniæ. Secunda autem synodus celebretur, post festum gloriosæ Crucis, videlicet in autumno. Eas autem istis temporibus fieri hic constituitur, ea quidem ratione, ut pax & concordia inter præsules, & sacerdotes, & populum conservetur: ut omnis transgressor ac hæreticus, qui orthodoxæ religioni contradicit, puniatur. Et prima quidem tempestas, quæ est ante magnum sanctumque jejunium constituitur, ut pax sit atque amicitia inter cœtum, quemadmodum diximus; sintque in cordibus suis a diabolicis cogitationibus puri, & Angelorum ad instar cordibus purorum sanctificati, & odia in sancto jejunio ex Ecclesia Dei tollantur, & sic puras Deo oblationes offerant. Secunda autem tempestas, quæ est post festum Crucis, synodo celebrandæ idcirco destinatur; quia tunc autumnum, & hyemem, & multos morbos, & pestilentiam letalem futuram exspectant; & hæc amicitia, & pax, & munera, & malorum amputatio ante mortem erunt: ut Christo obviam eant, cum ipsi puri sint cordibus, & corporibus impolluti: ut digni sint qui misericordiam ab eo & remissionem accipiant, atque a judicio gravique supplicio liberentur.

Canon VI.

De ordine civitatum & provinciarum, atque primatu aliarum ex iis super alias.

Antiqua consuetudo, quam nos memoramus, quamque antiqui Patres commemorarunt, obtineat apud omnes qui sunt in Ægypto & Lybia & Pentapoli, sive Barca & Giebala, & reliquis istius civitatibus, quæ Episcopi Alexandrini potestati subjiciuntur: & necesse est ut ei morem gerat, & ipse super omnes eorum potestatem habeat, propterea quod ille præses est super synodum. Quemadmodum etiam episcopus Romæ huic consuetudini adhæret, & ei quoque necessarium est, ut potestatem habeat super regiones ac provincias ejus, & quidquid etiam ei (Romæ) adjacet: ut ei sit principatus super synodum in loquendo & præcipiendo super omnes istos præsules, atque in sedendo etiam super eos. Et sic etiam ad præfectum Antiochiæ pertinet, ut ipse præfecturam habeat super universas ipsius provincias, & sub ejus sint potestate centum quinquaginta tres episcopi & metropolitani; quoniam præfectus est regioni Persiæ & Orientis. Sic etiam metropolitani præferantur omnibus suis episcopis: & episcopus ne fiat sine jussu metropolitani, & desiderio ipsius ac voluntate. Quod si quis aliter factus fuerit, modo præcipimus, & visum est synodo, ut omnino non sit; & ut synodo ejiciatur, nisi

Pa-

Patriarcha negotium ejus ſuſceperit, ut cui principatus eſt ſuper ſynodum. Et quicumque epiſcopus fiat juxta quod præcepimus, voluntate Metropolitani, & volnntate ſynodi: & ſi de negotio ejus tumultus aut controverſia in populo & hominum turba oriatur, reſpectus habeatur ad majorem & illuſtriorem hominum partem & eorum in negotio ejus ſententia admittatur: & ſupra thronum relinquatur, aut throno moveatur, cum eum ſibi non gratum habet populus provinciæ, & ei adverſatur, aut aliter ſe gerit. Et hoc inſtitutum ſemper obtineat.

CANON VII.

De honore epiſcopi Hieroſolymitani.

Quandoquidem antiqua obtinuit conſuetudo de magnificiendo epiſcopo Hieroſolymitano, eoque honorando; hoc ei permaneat, dummodo ipſe Metropolitano, ad quem thronus pertinet, honorem, & primatum, & poteſtatem, & reverentiam ſuam conſervet: quoniam ille dignior eſt principatu, quem etiam habuit, ut pote qui ἐξαρχος fuit. Siquidem Patriarcha ſuper ipſum thronum conſtitutus eſt, atque eo etiam nomine honoratur, ob nobilitatem locorum, quæ ſub eius ſunt poteſtate. Et hoc notum fiat.

CANON VIII.

Ca- *De hæreſi imbutis, qui vocantur* a *Hæretici: ſuntque certi quidam homines, qui pœnitentiam ab eo qui a peccato ſuo convertitur, non admittunt. Et ſunt iſti, quos vocant ſegregatores eorum, quibus nulla eſt ſpes.*

Non admittetur iſtorum, qui ſegregatores dicuntur, pœnitentia; niſi ſit ſub conditione ab iis ſignata: quoniam nonnulli ex iis ad ſanctam Eccleſiam accedere, & in populi ejus cenſum referri cupiunt. Et quoniam ſpe remiſſionis peccatorum a Deo exciderunt, ſuntque diſcipuli Satanielis; nobis propterea de iis viſum eſt, ut ſacras ſcripturas confiteri perpetuo cogantur, & omnia Eccleſiæ Catholicæ dogmata recipiant. Et recipient etiam pœnitentiam ab eo qui duas uxores duxit, & cum iis congreſſus eſt, modo ab opere ſuo redeat, & ab iſto revertatur, ſive per mortem unius ex uxoribus, ſive per ejus repudiationem unius earum, & conſortium cum ejuſmodi viris inibunt, cum ſinceram agunt pœnitentiam: & ſocietatem etiam conjungent cum iis, qui religionem perſecutionis & diſperſionis temporibus propter infirmitatem ferre non poterant, & ab eo revertuntur, idque confitentur, & in communionem venient cum iis qui fidem denegarunt. Iſti enim dixerunt, nemini remiſſionem fore peccatorum quæ commiſit; ſeque puros eſſe, atque a peccato conſervatos. Deum etiam prædicarunt non eſſe condonatorem peccatorum. Hoc autem ſignum eſt blaſphemiæ & infidelitatis; ſiquidem hæc ſunt nomina Dei, miſericors, propitius, condonans peccata, & acceptam habens pœnitentiam, & ſub his nominibus ſe honoremque ſuum deſcripſit: cui ſit gloria & laus. Sin hi confeſſi fuerint quodcumque Eccleſia vult, deſiderat, & facit, tunc qui ex eis presbyter fuit, aut diaconus ordinationem denuo recipiat. Si autem in vicis aut in locis quibuslibet ad eos pertinentibus, in quibus conveniunt; aut etiam in Eccleſiis ipſorum conſtituti fuerint, in iiſdem permaneant, ſtatu quo fuerant; dummodo Epiſcopo iſtius loci obedientiam præſtent. Qui autem ex iis epiſcopus fuit, gradu ſuo decidat: hoc eſt a gradu epiſcopali ad presbyterialem deponatur; niſi loci iſtius epiſcopo viſum fuerit eum nomine epiſcopi honorare, & ſuper iſtos presbyterum præfectum conſtituere. Sin hoc non voluerit, nec admiſerit, eum chorepiſcopum, hoc eſt, epiſcopum vici conſtituet: ne opinio de nobis concipiatur, quod præcipimus ut duo eſſent ſuper unam civitatem, aut unam eccleſiam, aut unum populum epiſcopi, quorum uterque poteſtatem habeat.

CANON IX.

De eo qui ſit presbyter ſine inquiſitione in eum, nec fuit antea ordinatus in diaconatu, aut alio Cleri gradu.

Quicumque presbyter conſtituitur ſine examinatione aut diſquiſitione in eum, aut fuit extraneus ſive incognitus in iſta provincia; nec priorem habuit ordinationem ante iſtud tempus quo conſtitutus eſt, & de diverſis criminibus magniſque peccatis ſuſpectus, priora ſua peccata confeſſus fuerit; eaque ex iis ſunt peccatis, quæ ipſorum reos excommunicationi ſubjiciunt, & pro quibus ſevera illi opus eſt pœnitentia; cujuſmodi ſunt, duas vel tres uxores ducere, aut eam quæ a viro diſceſſit, vel qui Deum blaſphemavit, aut hæreticus antea fuit, aut etiam idolis ſacerdos fuit, aut qui ſacrificia iis immolavit, aut oblationes obtulit, aut ſuffimenta iis adolevit, aut aſtrologus fuit, aut hariolus, aut divinator, aut incantator, aut etiam qui magia, augurio, & divinatione uſus eſt, vel alia aliqua re a nobis prohibita. Qui igitur hoc modo factus fuerit presbyter, ſtatuta noſtra eum non admittent: quoniam ſancta Apoſtolica Eccleſia nullum admittit, niſi qui integer vitæ ſceleriſque purus, & a culpis omnibuſque his criminibus immunis eſt: niſi forſitan hujuſmodi peccata ab eo perpetrata fuerint, priuſquam religionem atque ordinationem amplexus eſt. Et hæ res de novo conſtitutæ ſunt.

CANON X.

De eo e ſacerdotibus, qui metu pœnæ ab infidelibus Chriſtum abnegavit, & poſtea reverſus ad ſacerdotium ſuum reſtitui cupit.

Quicumque ſacerdos Chriſtum abnegavit, ſive quod ſtatuta Eccleſiaſtica ignoravit, vel quod infirmus fuit; vel etiam religionem vilipendit; aut deſpectui habuit eum qui ipſum in gradu iſto ordinavit, ſive is novit iſtum, ſive ignorans eum non repudiavit; hoc canonibus & legibus detrimentum non affert; verum deponetur cum hæc quæ commemoravimus de eo cognita fuerint. Si autem religioſus fuerit, excuſatione dignus in iſta re, apud Deum & apud homines, in ſtatu ſuo relinquatur.

CA-

A

Canon XI.

De laicis qui Chriſtum abnegarunt.

Quandoquidem nonnulli e laicis ſine duritie, & ſine oppreſſione, & ſine violentia, & ſine facultatum ſuarum ablatione, & ſine comminatione pœnæ, & ſine metu etiam alicujus damni, Chriſtum abnegarunt; quemadmodum Licinii Imperatoris tempore factum eſt: viſum eſt nobis, ut hoc iis interdicamus, eoſque recipiamus, cum ſincere reſipiſcunt, & pœnitentia facti manifeſto ducuntur. Et quamvis non digni ſint qui recipiantur, & vix congruum nobis videatur, ut eos recipiamus; tamen miſericordia in eos commoti mandamus, ut tres annos inter laicos audientes tranſigant. Et ſi fideles fuerint religione ſani, ſeptem etiam annos cum ſubſtratis: tunc duos annos communionem habebunt cum populo in Eccleſiam introeundo, & in precibus: ita tamen ut ſancta myſteria non participent. Poſtea autem inter veros, puros, proboſque fideles recenſebuntur.

B

Canon XII.

De eo qui abſtinentiam a mundo profeſſus eſt, eique renunciavit, & monachus factus eſt: poſtea autem retroverſus, religioſam vitam relinquit, & ad mundum redit.

C

Quicumque, Deo ei propitio adſiſtente mundum reliquit, & ad abſtinentiam ab eo propere ſe contulit, eique renunciavit; & omnes cupiditates ejus, & lucra etiam atque opera abdicavit, & monaſticam vitam agere, Deoque ſervire, & ſe ab aliis ſeparare expetivit: poſtea nutem, relicto Dei cultu, ad eadem in mundo regreſſus eſt, a quibus abſtinuerat: quemadmodum canis ad vomitum ſuum redit; uſque adeo ut nonnulli eorum pecunia demulſerunt, & muneribus magnates provinciæ eo corruperunt, ut non punirentur ob ea quæ fecerant: utique nos mandamus, ut in gradu ſubſtratorum ſint decem annos: at ante illud cum audientibus tres D alios annos manebunt. Et poſt illud, oportet, ut in res ipſorum & converſationem etiam inquiratur, & ipſi examinentur: & ſi ſinceram, bonam, puramque pœnitentiam egerint, & malum exitum timuerint, & duritiem atque expulſionem iis impoſitam patienter tulerint; cum intentione ad priſtinum abſtinentiæ ſtatum revera & non verbo tantum redeundi; poſtquam caſtigati fuerint, recipiantur, & cum fidelibus conſortium habeant in precibus. Totum autem hoc negotium Epiſcopo provinciæ, cui ipſi ſubjacent, committimus, ut cum clementia & miſericordia eos tractet: & ſi eos dignos viderit, aliquid de tempore definito iis detrahat: ſin E res aliter ſe habuerit, antequam reſipuerint, idque hypocritice fecerint, ſine intentione aut adhibita pœnitentia, cum ſubſtratis & audientibus tredecim annos maneant, juxta quod præcipimus.

Canon XIII.

De eo qui excommunicatus eſt & incidens in letalem morbum Euchariſtiam ſibi concedi cupit.

Quicumque vicinus morti eſt, dum inter pœnitentes recenſetur, tuncque offerre cupit; ne ab eo prohibeatur, cum ad deſperatum ſtatum adductus eſt. Si autem morbo iſto levetur, in precibus tantum cum eo communicetur, & ad pœnitentium gradum ne revertatur. Et in ſumma mandamus, ut quicumque animam agens offerre cupit, epiſcopus & presbyter hoc ei indulgeat, cum bonum ei propoſitum eſt. Nam Dominus noſter Jeſus Chriſtus miſericordia commotus peccatores admittit, & peccatis ignoſcit.

Canon XIV.

De iſtis e catechumenis, & admonitis, qui Chriſtum abnegarunt, & reverſi ſunt.

Viſum eſt magnæ ſanctæque ſynodo, ut quicumque ex iſtis catechumenis fidem abnegarunt, cum ad nos convertuntur, in audientium gradum reducantur, & cum iis maneant tres annos: poſtea ſe catechumenis immiſceant.

Canon XV.

De eo quod non oportet ſacerdotem ab una ad aliam Eccleſiam migrare: nec præſulem etiam idem facere.

De tumultibus, contentionibus, aliiſque malis, quæ inter ſacerdotes in Eccleſia oriuntur, & presbyteri, diaconique propterea locis ſuis emigrant: præcipimus, ut corrupta hæc conſuetudo præcidatur: propterea quod rectis inſtitutis in Canonibus Dei legibus adverſatur. Et nullus epiſcopus eos ab altaribus ſuis ſuper quæ conſtituti ſunt, ad aliud inique transferat: & D quicumque hoc auſus fuerit, Synodus provincialis eum anathemate percutiet. Præcipimus etiam, ut nec epiſcopus ipſe, nec presbyter, nec diaconus tranſiliat, nec migret e loco cui præpoſitus eſt, & nominatim aſſignatus, in alium, non ſua nec alterius voluntate. Si quis autem huic ſtatuto repugnaverit, poſtquam a nobis mandatum fuit, & ab uno ad alium locum tranſilierit; ei injungimus ut ab opinione ſua recedat, & ſe ſubmittens ad locum ſuum redeat; & ne audeat Eccleſiæ repugnare, & legem noſtram atque prohibitionem tranſgredi: nec enim ſecurus erit a malo exitu a Deo immittendo, nec ne ab hominibus male illi cedat. Nos enim eum ſanctæ ſynodo ejuſque anathemati modo ſubjicimus: & ira Dei ſuper eum cito deſcendet.

Canon XVI.

De eo qui ſacerdos etiam in Eccleſia aliqua conſtitutus eſt, & poſtea ab ea ad aliam migrat: & de eo qui iſti in ea re adhæret.

Quicumque præſul præſumpſerit ex ignorantia ſua contemnere canones eccleſiaſticos, & illud quod

quod nos etiam definivimus, aut præ defectu timoris Dei; adeo ut mandatum noſtrum, & Spiritum ſanctum in nobis loquentem deſpectui habuerit, & auſus fuerit presbyterum aut diaconum ab una eccleſia ad aliam transferre, aut eum a diaconatu ad presbyteratum promovere, in alio quam quo conſtitutus fuerat loco, & præcipue ſi alius fuerit in iſta eccleſia præſul, atque hoc fecerit illum prætermittens, & voluntatem ſuam ſtabilire quærens: iſte ſacerdos in altera eccleſia omnino non recipiatur, ſed ſub pœna gravis anathematis ad locum ſuum redire cogatur. Et ſi aliud ei ſacerdotium collatum fuerit, ab eo deponatur ipſe, & qui eum ordinavit, ob injuriam & ignorantiam ſtatutorum ſanctæ eccleſiæ; & ad priorem ſuam eccleſiam redeat. Quod ſi redire noluerint, a filiorum eccleſiæ ſocietate arceantur. Et ſi quis præſulum jus alterius, quod ei licitum non eſt, ſibi arripere auſus fuerit, & illum conſtituerit ſacerdotem in alia aliqua etiam ex ſuis eccleſiis, ſine conſenſu epiſcopi a quo migravit; ſciat iſte ſacerdotium ſuum irritum fieri, eique in miniſterio ſuo perſiſtere non licere.

Canon XVII.

De ſacerdotibus, qui uſuram accipiunt.

Quandoquidem multi e ſacerdotibus, hujus mundi turpiſque lucri concupiſcentiæ avide nimis ſe addicunt, & obliti ſunt verbi quod in libro Dei, cui ſit gloria, dicitur: Non oportet eos, qui in Dei excelſi, domo habitant, pecunias ſuas in fenus dare; & ab iis propterea, quibus pecunias ſuas mutuo dederunt, præter portionem ſuam, id eſt, pecuniæ ſuæ ſummam, incrementum etiam exigunt: magnum ſanctumque Concilium præcipit, quod ſi quis ſacerdos, aut miniſter Eccleſiæ, aut aliquis iis inferior, pecunias ſuas fenori dediſſe, & quod a nobis de eo ſtatutum eſt tranſiliiſſe, aut alio in hac re aſtu uſum fuiſſe, aut pro dimidio uſuræ rem compoſuiſſe; aut aliquid aliud turpis, impuri, vetitique lucri gratia cogitaſſe poſt hanc diem deprehenſus fuerit, ſacerdotum numero ejiciatur, & abdicatus ſancta Dei Eccleſia expellatur.

Canon XVIII.

De præſtantia presbyteri ſuper alios.

Ad magnam ſanctamque ſynodum pervenit, quod in nonnullis locis atque etiam civitatibus, ſenior aliquis, priorque diaconus tranſgreſſus ſit; & Euchariſtiam presbytero annis juniori dedit, idque propter ſuam ſenectutem, & preſbyteri juventutem. Hoc autem prorſus illicitum eſt. Neque enim ei qui Euchariſtiam non ſanctificavit, nec eam ſanctificandi poteſtatem habuit, illam presbyteris dare licet, qui purum illud ſacrificium conſecrant, quod divinum eſt myſterium corporis ſanguiniſque honorandi, Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Ad magnam etiam ſynodum pervenit, nonnullos diaconos Euchariſtiam, epiſcopi inſtar & presbyteri, manibus ſuis accipere. Quam malam conſuetudinem relinqui mandamus: atque etiam ut diaconi intra limites ſuos ſe firmos contineant: nec tranſiliant quod iis adſignatum eſt, nec quod iis definitum. Et ſciant ſacerdotes, quod ordo ipſorum ſimilis eſt ordinibus cœleſtibus, qui ſunt Angeli, & quod epiſcopus inferior eſt metropolita, & metropolita inferior Patriarcha: & quod presbyter inferior eſt epiſcopo, eoque humilior gradu, & diaconus gradu eſt humilior presbytero. Quare præcipimus quod diaconi ſanctam Euchariſtiam non accipient, præterquam a manu epiſcopi aut preſbyteri, quoniam iis inferiores ſunt. Neque etiam diaconi ſibi invicem Euchariſtiam dabunt: ſed epiſcopus aut presbyter iis illam impertietur, nec iis licebit coram presbytero in divino miniſterio ſedere: quia hoc contra canones Eccleſiæ eſt, atque leges ejus. Qui autem tranſgreſſus fuerit unum ex his ſtatutis, & auſus fuerit contra quod decrevimus, gradu ſuo decidat.

Nunciatum eſt etiam ſanctæ magnæque ſynodo, quod quibuſdam in locis diaconi nonnulli contumaciter ſe gerunt; quoniam ſanctam Euchariſtiam ſuis manibus presbyteris dare auſi ſunt. Hoc autem nec canon nec lex requirit. Neque enim dare poteſt Corpus Domini noſtri Jeſu, niſi qui illud conſecravit. Sed & (nunciatum eſt) præterea, eos Euchariſtiam etiam accipere ante epiſcopos & presbyteros. Hæc autem omnia nos reſcindimus modo atque abolemus: & mandamus, ut diaconi intra limites ordineſque ſuos ſe firmos contineant: ſciantque ſe miniſtros in ſancto altari eſſe epiſcopo & presbytero: & ſi iſti legem hanc noſtram tranſgreſſi fuerint, anathemate percuſſi ſunt, & a ſynodo per præceptum noſtrum & judicium expulſi.

Canon XIX.

De iis qui a Paulo Samoſateno hæretico ad noſtram religionem accedunt.

Viſum eſt ſanctæ ſynodo, ut ſtatutum & canon fiat de iis omnibus, qui Pauli Samoſateni hæreſi imbuti ſunt: & ab ea decretum eſt, ut ſi quis ex iis ad nos acceſſerit, denuo baptizetur: quoniam baptiſmus eorum nihil eſt, nec recte conſtituitur. Et qui ſacerdotes etiam ex iis fuerunt, cum ad nos redeunt, nihili a nobis habetur ſacerdotium eorum, propterea quod non recte conſtitutum eſt: quoniam inveſtitura eorum corrupta eſt, & matrimonium etiam immundum: & non decet ut res ipſorum divulgentur. Et quicumque ex iis ſincere & humiliter ſeſe geſſerit, poſtquam baptiſmum a nobis acceperit, ſacerdotium etiam ab epiſcopo in Eccleſia Filii Dei viventis recipiat. Quod ſi inquiſitum poſtea in eos fuerit, & compertum eos vitioſos eſſe, & lapſos, & ad priſtinas etiam impuritates redituros, & turpia in iſtis opera reſidere, ex iis quæ reos ipſorum ſegregationi ſubjiciunt; quale eſt matrimonium cum cognatis initum, cum matribus, materteris, & amitis, & earum filiabus; & cum uxoribus patruorum & filiabus eorum, & cum uxoribus avunculorum, & earum filiabus: ſed iſti etiam multas habent concubinas, & in matrimonium ducunt commatres ſuas, & commatrum ſuarum filias: & cum aliquis eorum feminam, quæ virgo eſt, ducit, eam liberam dimittit, ut exeat quocumque velit, & ſibi eligat virum qui rem cum ipſa habeat ſeptem dies, & poſtea ad maritum ſuum redeat: & hæc quidem omnia ſunt hæreticorum opera. Et quicumque aliqua ex hiſce

ſce rebus ei vetitis tenetur, eamque ſæpius agit, gradu ſuo rurſus etiam deponatur. Hæc autem ſtatuta injungimus etiam diaconis, ceteriſque Eccleſiæ viventis Dei miniſtris. Sed diaconiſſæ inter moniales, eo quod in habitu tantummodo conſtituuntur, & ſacerdotium ſibi collatum non habent, pro laicis habeantur, & ſic etiam moniales, quæ religioſam vitam ſuſceperunt.

CANON XX.

De adoratione iis diebus quibus non perfectam, ſed tantum dimidiam invocationem fieri oportet.

Quandoquidem ad nos pervenit, nonnullos diebus Dominicis, & a Paſchate ad feſtum dierum quinquaginta, ſive pentecoſten, adorare ſe humiliantes: in mandatis damus ut una eademque in omnibus locis & provinciis conſuetudo obtineat: & ut homines iſtis diebus omnino non adorent, ſe ad terram uſque humiliantes: ſed adorent per flexionem tantummodo, & inclinationem capitis, & in iſtis lætitiæ diebus Deo preces offeramus ſtantes, & ſumma lætitia geſtientes; quoniam iſti dies ſunt gaudii & hilaritatis. Domino noſtro gloria in æternum.

Finiti ſunt Canones ſanctorum purorumque CCCXVIII. *Patrum: & numerus eorum eſt viginti Canones: qui etiam ex magnis breves facti ſunt. Laus Deo in ſæcula ſæculorum.*

SYNODI NICÆNÆ EPISTOLA AD SILVESTRUM PAPAM.

Epiſtola hæc a Surio primum edita fuit ex vetuſto libro Colonienſi, quæ reperitur etiam in antiquis codicibus manuſcriptis Creſconianæ collectionis, ſed ubique valde corrupta.

*Beatiſſimo papæ urbis Romæ cum omni reverentia colendo Silveſtro, Oſius epiſcopus provinciæ Hiſpaniæ civitatis Cordubæ, Macarius epiſcopus eccleſiæ Hieroſolymitanæ, * Victor & Vincentius presbyteri urbis Romæ ordinati ex directione tua. **

* *Vitus.* * *& trecenti decem, & octo, in domino ſalutem.*

QUoniam omnia * corroborata de divinis myſteriis eccleſiaſticæ utilitatis * quæ ad robur pertinent ſanctæ eccleſiæ catholicæ & apoſtolicæ, ad ſedem tuam Romanam explanata, & de Græco redacta ſcribere confitemur: nunc itaque ad * veſtræ ſedis argumentum accurrimus roborari. Itaque cenſeat veſtra apoſtolica doctrina, epiſcopos totius veſtræ apoſtolicæ urbis in unum convenire, veſtrumque habere* concilium, ſicut docet myſtica veritas; ' ut firmetur noſtra ſanctimonia, graduſque fixos, vel textus ordinationis tuæ ſanctimoniæ noſtra poſſit habere regula: quoniam decet numerum dictorum tuorum coepiſcoporum a te diſcere gradus, * vel ordines conſtituere urbis. Quidquid autem conſtituimus in concilio Nicæno, precamur veſtri oris conſortio confirmetur. Oret beatitudo tua pro univerſo concilio. Data VIII. Kalendas Julias. Accepta XIII. Kalendas * Novembris, Paulino & Juliano ſummis conſulibus.

* corroborantur divinis, * cauſa

* vere fidei argumentum * conſilium, * confirmetur, ſancita, ut gradus fixos connexa ordinationi

* conformes conſcendere verbi. *Locus depravatus.* * *Et hic quoque mendum irrepſiſſe videtur, forte ſcriptum fuerat*, Septembris.

RESCRIPTUM SILVESTRI EPISC. [a] AD SYNODUM NICÆNAM.

Silveſter epiſcopus ſedis apoſtolicæ, & S. Eccleſiæ catholicæ, reverendæ religionis urbis Romæ fratribus & coepiſcopis, qui in Nicænum concilium convenerunt, in Domino ſalutem.

GAudeo promptam vos benignitatem ſervare. Nam & confirmo, figoque ad doctrinæ veſtræ reclamantes de myſterio, vel unitate trinitatis, chriſmatis vos ſecundum dicta, & doctrinam evangelicam, ſanctam accepiſſe gratiam: de quo examinationis probo vera fuiſſe, & eſſe manſura, quæ in veſtrum noſtrumque manavere myſterium meum chirographum & diſcipulorum meorum offero in veſtro ſancto concilio, quidquid conſtituiſtis, una parem dare conſenſum. Atque in gremio veſtræ ſynodi parva propter diſciplinam eccleſiæ alligabo præcepta: propter [b] Victorinum, qui arbitrio ſuo, quidquid vellet, affirmabat, & cyclos paſchæ pronunciabat fallaces, & cum epiſcopis totius urbis Italiæ examinatam univerſitas veſtri ſancti concilii dignetur accipere veritatem. *Et alia manu*: Oret pro nobis beatitudo veſtri ſancti concilii trecentorum decem & octo, ut caritatis, quæ vobis data eſt, domini noſtri Jeſu Chriſti ſervetur augmentum. Data quinto Kalendas Novembris, accepta quarto Idus Februarii, Conſtantino ſepties, & Conſtantio Cæſare * quarto conſulibus.

[a] Stylus arguit ſuppoſitionem cum temporis nota,

[b] b Vic

* Hæc vocula, Quarto, delenda eſt: anno enim 326. Conſtantius Cæſar tum primum fuit conſul. Anno vero 329. cum Conſtantino magno octies conſule non Conſtantius ſed Conſtantinus ejus natu maior frater conſul quarto fuit. Itaque erravit Blondellus poſt Bar. Binium, alioſque.

PRÆ-

PRÆMONITIO COLLECTORIS

IN SEQUENTEM EPISTOLAM.

In Vaticano Codice 1342. *geminæ iſtæ Apocryphæ Epiſtolæ continentur; adjungitur & tertia, quæ ſecundo loco ibidem extat, quam cum in collectionibus nemo hucuſque inſeruerit, ideo hic addenda eſt, prout profertur a Ballerinis in opere ſæpius laudato pag.* CXC.

Incipit Epiſtola Silveſtri Epiſcopi ad Concilium Nicænum directa per Abundantium Presbyterum, & Abundium Diaconum Conſulatu Paullini & Juliani XII. Kal. Octobris.

Beatiſſimis Fratribus ſanctis & Coepiſcopis, vel Compresbyteris, qui congregati ſunt in Nicæno Concilio Silveſter Epiſcopus Præſul apoſtolicæ & catholicæ Urbis Romæ in Domino ſalutem.

GLoriosiſſimus atque piiſſimus filius noſter Conſtantinus Auguſtus cum conſtitutionibus ſanctimonii veſtri auribus ſuis intimata cognoſceret, una nobis Domino noſtro Jeſu Chriſto jubente cum affectu ſuſcipimus, & fidem rectam atque declaratam univerſo orbi pandit introitum. Hoc ſciret (ſcilicet) caritati veſtræ credidimus intimandum Concilium a nobis congregatum in diœceſi noſtra contra Victorinum Epiſcopum & Hippolytum Diaconum, qui claruerunt Manichæorum conſortio, & Jobianum, & Calixtum, qui in ſua extollentia dicebant non A Paſcha venire die ſuo, nec menſe, ſed X. Kal. Maii cuſtodiri. Quos damnatos, & ejectos extra Eccleſiam & excommunicatos omnis mundus cognoſcat. Qui in Concilio Sedis Apoſtolicæ cognitione vulgata polluti ſenſibus ſuis non recte noſſe tacuerunt, & ſceleſta perpetrare compunctionum innocentum execranda pollutione damnatos. Et quia in ſeceſſione funeſta ipſi ſibi morte præventi ultimo die auſi ſunt pollutionem Sacerdotii ſua ordinatione relinquere quod infirmari ab hominibus ſanctis & Conſacerdotibus noſtra prædicatione & apoſtolicis doctrinis præcipimus damnari, contra Photinum & Sabellium maxime & Arium anathemate percuſſus (f. percuſſos vel percuſſum) quaſi veſtro B ore confirmantes damnamus; & quidquid in Concilio Nicæno Civitatis Bithyniæ conſtituiſtis pro veritis (f. Univerſalis) Eccleſiæ moderatione pari forma cuſtodimus: libra ponderatione cenſetis. Dat. VI. Kal. Jan. Et alia manu Dominus noſter Jeſus Chriſtus vos conſervare dignetur ſancti & Coepiſcopi fratres.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Νικομηδείας, καὶ Θεογνίδ Νικαίας.

LIBELLUS EUSEBII NICOMEDIENSIS, & Theogmi Nicæni.

C

ΗΔΗ μὲν οὖν καταψηφισθέντες * προκρίσεως παρὰ τῆς ἀληθείας ὑμῶν, ἐν ἡσυχίᾳ φέρειν τὰ κεκριμένα παρὰ τῆς ἁγίας ὑμῶν ἐπικρίσεως ὠφείλομεν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον καθ' ἑαυτῶν δοῦναι τῶν συκοφαντῶν τῷ ἀπόδειξιν τῇ σιωπῇ, τούτου ἕνεκα ἀναφέρομεν, ὡς ἡμεῖς μὲν τῇ πίστει συνεδράμομεν, καὶ τὴν ὁμοούσιον ἐξετάσαντες ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ, ὅλοι ἐγνώμεθα τῆς αἱρέσεως, οἱ μηδαμῶς τῇ αἱρέσει ἐξακολουθήσαντες. ὑπομνήσαντες δὲ ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῶν ἐκκλησιῶν, ὅσα τὸν λογισμὸν ἡμῶν ὑπέδεχε, καὶ D πληροφορήσαντες τοὺς δι' ἡμῶν πεισθῆναι ὀφείλοντας, ὑπεσημειωάμεθα τῇ πίστει· τῷ δὲ ἀναθεματισμῷ οὐχ ὑπεγράψαμεν, οὐχ ὡς τῆς πίστεως κατηγοροῦντες, ἀλλ' ὡς ἀπιστοῦντες τοιοῦτον εἶναι τὸν κατηγορηθέντα, ἐκ τῶν ἰδίᾳ πρὸς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ διάτε ἐπιστολῶν, καὶ τῶν εἰς πρόσωπον διαλέξεων, πεπληροφορημένοι μὴ τοιοῦτον εἶναι. εἰ δὲ ἐπείσθη ἡ ἁγία ὑμῶν συνόδ@, οὐκ ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ σωτηρίως ἔχοντες τοῖς παρ' ὑμῖν κεκριμένοις, καὶ διὰ τοῦτο τῷ γράμματ@ πληροφορεῖμεν τῷ συγκαταθέσιν, ἢ τῷ ἐξοχὴν βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τῷ ὑπόνοιαν τῆς αἱρέσεως ἀποδυόμενοι. εἰ γὰρ καταξιώσητε καὶ E ὑμᾶς εἰς πρόσωπον ἐπαναλαβεῖν ἡμᾶς, ἔχετε ἐν πᾶσι συμφώνους ἀκολουθοῦντας τοῖς παρ' ὑμῖν κε-

TAmetſi cum antea a veſtra ſanctitate eſſemus condemnati, noſtrum fuiſſet, ea quæ erant a vobis ſancte & religioſe judicata, tacite & cum ſilentio tuliſſe: tamen quoniam abſurdum eſt, ſilentio noſtro contra nos locum dare calumniatoribus quaſi convicti; idcirco vobis ſignificavimus nos fidei deciſioni conſenſiſſe, atque vi & notione verbi conſubſtantialis diligenter ponderata, paci nos totos addixiſſe, atque nullam hæreſim ſecutos eſſe; ſed tum, quo eccleſiarum ſecuritati proinde conſuleretur, ea quæ in noſtram cogitationem venerant, ſuggeſſiſſe; tum quo illos, qui noſtro conſilio & ſententiæ acquieſcere deberent, certa perſuaſione confirmaremus, fidei illi ſubſcripſiſſe: anathemati autem Ario a concilio denunciato, nos ob eam cauſam non ſubſcripſiſſe, non quod fidem illam incuſaremus, ſed quod minime crederemus, eum qui erat accuſatus, hominem ejus generis fuiſſe: præſertim cum ex illis, quæ privatim ad nos ab eo tum per epiſtolas relata erant, tum per ejus ſermonem coram habitum declarata, pro certo eſſemus perſuaſi, ipſum longe alium eſſe. Quod ſi ſanctum veſtrum concilium ſibi de illo perſuaſit, ea quæ veſtro judicio decreta ſunt, non contradicendo impugnare, ſed conſentientibus animis confirmare decrevimus, & hoc libello conſenſum illum roboramus: non huc E inducti, quod exilium graviter & iniquo animo ferimus, ſed quod libenter cupimus hæreſis vitare ſuſpicionem. Nam ſi nos jam in veſtrum coaſpe-

Ex Soct. l. 1 c. 14.

dum venire permiſeritis, comperietis nos veſtris decretis omnino ſuffragaturos. Et quoniam veſtræ reverentiæ viſum eſt, illum qui rerum iſtarum reus agitur, humanitus excipere, & ad vos accerſere: eſt plane a ratione alienum, ut cum is, qui crimine tenetur implicatus, accerſitus ſit, illiſque quæ ipſi objiciuntur, reſponderit; nos reticendo, noſmetipſos culpæ convincere videamur. Ne gravemini igitur (ſicut veſtram benignam decet reverentiam) Dei amantiſſimum imperatorem de his commonefacere, & noſtra poſtulata illi exponere, & mature ea quę ſunt prudentiæ veſtræ conſentanea, de nobis ſtatuere.

A κελεύοις· ὁπότε αὐτὸν τὸν ἐπὶ τοῦτοις ἀναγομένον ἔδοξε τῇ ὑμῶν βλαβείᾳ φιλανθρωπήσασθαι, καὶ ἀναπαλέσασθαι. ἄτοπον δὲ τὸ δοκοῦντα εἶναι ὑπεύθυνον, ἀνεκπλημπτον καὶ ἀπολογησάμενον ἐφ' οἷς διεβάλλετο, ἡμᾶς σιωπᾷν καθ' ἑαυτῶν διδόντας τὸν ἔλεγχον. κατιδίωσατε γοῦν, ὡς ἁρμόζει τῇ φιλοχρίστῳ ὑμῶν βλαβείᾳ, καὶ τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα ὑπομνῆσαι, καὶ τὰς δεήσεις ἡμῶν ἐγχειρίσαι, καὶ θᾶττον βεβλάσθαι τι ὑμῖν ἁρμόζοντα ἐφ' ἡμῖν.

EPISTOLA CONCILII NICÆNI I.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η
τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης Συνόδου.

B

Legitur etiam hæc ſynodi epiſtola lib. 2. biſt. trip. c. 12.

Sanctæ, eximiæque, Dei gratia, eccleſiæ Alexandrinæ, & dilectis fratribus Ægyptum, Libyam, & Pentapolim incolentibus, epiſcopi Nicææ congregati, & ad magnum ſanctumque concilium convocati, in domino ſalutem.

Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ, χάριτι τοῦ Θεοῦ, Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες, καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ex Theod. l. 1. c. 8.

QUoniam Dei gratia, & religioſiſſimo imperatore Conſtantino nos ex variis provinciis & civitatibus in unum congregante, magnum & ſanctum concilium Nicænum coactum eſt: *Vide reliquum infra apud Gelaſium in actis concilii Nicæni lib. 2. cap. 33.*

Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, ἡ μεγάλη καὶ ἁγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη. *

EPISTOLA CONSTANTINI
imperatoris ad eccleſias.

C

Ε'ΠΙΣΤΟΛΗ' ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ'ΝΟΥ
βασιλέως, τοῖς ἐκκλησίαις.

Conſtantinus auguſtus eccleſiis ſalutem.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς τοῖς ἐκκλησίαις.

Ex Euſeb. l. de vita Conſtant. c. 16. 17 18.

CUm ex rebus pro republica feliciter geſtis quanta ſit divinæ virtutis erga nos benignitas, expertus fuerim; *Vide reliquum infra apud Gelaſium in actis concilii Nicæni lib. 2. cap. 36.*

ΠΕΙΡΑΝ λαβὼν ἐκ τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως, ὅση τῆς θείας δυνάμεως πέφυκε χάρις. *

EPISTOLA CONSTANTINI
imperatoris ad eccleſiam Alexandrinam.

Ε'ΠΙΣΤΟΛΗ' ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ'ΝΟΥ
βασιλέως τῇ ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρέων.

Conſtantinus auguſtus catholicæ Alexandrinorum eccleſiæ.

D

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς τῇ καθολικῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ.

Ex Socrat. l. 1 cap. 9

SAlvete plurimum fratres cariſſimi. Permagnum certe & ſingulare beneficium a divina providentia in nos collatum eſt, quod omni errore liberati, unam eamdemque fidem agnoſcamus. Non eſt profecto diaboli inſidiis contra nos intentatis de cetero quidquam loci relictum: nam quidquid eſt per fraudem in nos molitus, illud funditus ſublatum eſt. Diſſenſiones animorum, ſchiſmata, tumultus illos, & lethalia diſcordiarum (ut ita dicam) venena, veritatis ſplendor (juxta Chriſti monitum) penitus obruit, delevitque. Unum igitur Deum omnes & nomine veneramur, & eſſe credimus. Ut autem iſtud ad exitum perduceretur Dei admonitione magnam epiſcoporum turbam ad urbem Nicæam accerſivi: quibuſcum ego, qui unus ex veſtrum numero ſum, quique quod veſter ſim conſervus plurimum gaudeo, operam dedi ut veritas diligenter inveſtigaretur. Proinde, omnia, quæ aut controverſiæ, aut diſſenſionis materiam præbere videbantur, accurate excuſſa & exagitata ſunt. Quanta & quam execrabilia probra (o bone Deus, ſis nobis clemens & miſericors) nonnulli in magnum Salvatorem, in ſpem & vitam noſtram ſcelerate nefarieque jecerunt, & ſcriptu-

E

ΧΑΙΡΕΤΕ ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. τελείαν παρὰ τῆς θείας προνοίας εἰλήφαμεν χάριν. ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγινώσκωμεν πίστιν. ὃ δὴ λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔξεστι καθ' ἡμῶν· πᾶν * εἴτι δ' ἂν κακοτεχνησάμενος ἐπεχείρησεν, ἐκ βάθρων ἀνήρπται. τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τὰς θορύβους ἐκείνους, καὶ τὰ πῶν διαφωνιῶν, ἵν' ὕπως εἴπω, θανάσιμα φάρμακα, κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ κέλευσιν, ἡ τῆς ἀληθείας ἐνίκησε λαμπρότης. σὺν τοιγαροῦν ἅπαντες καὶ τῷ ὀνόματι προσκυνοῦμεν, καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν. ἵνα δὲ τοῦτο γένηται, ὑπομνήσει Θεοῦ συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαίων πόλιν τοὺς πλείστους τῶν ἐπισκόπων, * μεθ' ὧνπερ καὶ ἐξ ὑμῶν ἐγὼ ὁ σύνδουλος ὑμέτερος καθ' ὑπερβολὴν εἶναι χαίρων, καὶ αὐτὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνεδεξάμην· ἠλέγχθη οὖν ἅπαντα καὶ ἀκριβῶς ἐξητάσθη, ὅσα δὲ ἀμφιβολίαν, ἢ διχόνοιαν, προφάσιν ἐδόκει γένεσθαι· καὶ φεισάσθω ἡ θεία μεγαλειότης ἡμῶν καὶ ὡς δεινά τι περὶ τὸ μεγάλα σωτῆρος, περὶ τὴν ἐλπίδα καὶ ζωὴν ἡμῶν ἀπερισκέπτως ἐβλα-

σφή-

σφήμοιω τινές, τἀναντία τοῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς, καὶ τῇ ἁγίᾳ πίστει φθεγγόμενοί τε, καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες, τεμαχοσίων γοῦν καὶ πλειόνων ἐπισκόπων ἐπὶ σωφροσύνῃ τε καὶ ἀγχινοίᾳ θαυμαζομένων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣ καὶ ταῖς ἀληθείαις, καὶ ἀκεραιότητι τοῦ θείου νόμου πέφυκε πίστις εἶναι, βεβαιούντων, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἡττημένος, καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν παρ' ὑμῖν, ἔπειτα καὶ παρ' ἑτέροις ἀσεβεῖ γνώμῃ διασπείρας. ἀποδεξώμεθα τοιγαροῦν ἣν ὁ παντοκράτωρ παρέσχε γνώμην. ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφούς, ὧν ὑμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναιδής τις ὑπηρέτης ἐχώρισεν· ἐπὶ τὸ κοινὸν σῶμα, καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη σπουδῇ πάσῃ ἴωμεν. τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ, καὶ τῇ πίστει, καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ ὑμετέρᾳ πρέπει, ἵνα τῆς πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνης, ὃν τῆς ἀληθείας εἶναι ἐχθρὸν συνέσηκε, πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθητε χάριν. ὃ γὰρ τοῖς τεμαχοσίοις ἥρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἔστιν ἕτερον, ἢ τῷ Θεῷ γνώμη, μάλιστά γε ὅπου τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοίαις ἐγκείμενον, τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισε. διὸ μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω, μηδεὶς ὑπερτιθέσθω, ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπαίτε. ἵν' ἐπειδὰν ὅσον τάχος πρὸς ὑμᾶς ἀφίκωμαι, τὰς ὀφειλομένας τῷ παντεφόρῳ Θεῷ μεθ' ὑμῶν ὁμολογήσω χάριτας, ὅτι τὴν εἰλικρινῆ πίστιν ἐπιδείξας, τὴν δικαίαν ἡμῖν ἀγάπην ἀποδέδωκεν. ὁ Θεός ὑμᾶς διαφυλάξαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί,

ris divinitus inspiratis, fideique sacrosanctæ contraria non modo impudenter effutiverunt, sed se ita credere palam confessi sunt! Nam cum amplius trecenti episcopi, viri propter animi modestiam & solertiam admirabiles, unam eamdemque fidem (quæ & veritate, & exquisitis legis divinæ testimoniis vera fides esse confirmatur) uno ore faterentur; solus Arius inventus est, qui vi ac fraude diabolica victus, ab ea penitus desciverit; quippe impia animi impulsione incitatus, hanc erroris labem primum apud vos, deinde apud alios sparserit. Quocirca eam, quam omnipotens tradidit, doctrinam amplexemur: ad fratres nostros carissimos, a quibus nequam & impudens quidam diaboli minister vos segregavit, redeamus: ad commune corpus ecclesiæ, & ingenua nostra membra, toto pectore, ut dicitur, revertamur. Illud enim vestræ prudentiæ, fidei, & sanctitati in primis consentaneum est, ut errore illius, quem jam esse hostem veritatis perspectum est, penitus depulso, ad Dei gratiam vos denuo recipiatis. Nam quod trecentis episcopis visum est, non est aliud, quam Dei sententiæ: præsertim cum in talium & tam præclarorum virorum mentibus sacer insideret Spiritus, qui illis divinam voluntatem aperuerit. Quapropter nemo vestrum hæsitet, nemo moram interponat; sed omnes lubentibus animis ad viam veritatis redire: ut simul atque ipse ad vos adventavero, debitas gratias Deo, qui omnia lustrat, una vobiscum agam, quod fidem sinceram nobis patefecerit, & caritatem, quæ omnibus optanda erat, proinde reddiderit. Deus vos, fratres carissimi, diu servet incolumes.

ΤΟΥ̃ ΑΥΤΟΥ̃ ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΊΝΟΥ βασιλέως.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ λαοῖς.

ΤΟΥΣ πονηρὸς καὶ ἀσεβεῖς μιμησάμενος Ἄρειος, δίκαιόν ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. *

EPISTOLA CONSTANTINI imperatoris ad universos.

Victor Constantinus, maximus, augustus, episcopis & populis salutem.

CUm Arius scelestos & impios homines sit imitatus, eamdem cum illis ignominiæ & turpitudinis notam merito subire debet. *Vide reliquum infra apud Gelasium in actis concilii Nicæni lib. 2. c. 36.*

Ex Socrat. lib. 1. c. 6.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΊΝΟΥ βασιλέως τῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων.

ΤΟΝ δεσπότην Θεὸν δηλαδὴ καὶ σωτῆρα Χριστὸν ἀκριβῶς ἅπαντες ἴστε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, πατέρα τε καὶ υἱὸν εἶναι. *

EPISTOLA CONSTANTINI IMPERAT. ad ecclesiam Nicomediensem, contra Eusebium & Theognium.

Constantinus augustus, catholicæ ecclesiæ Nicomediensium.

OMnes probe nostis, fratres dilectissimi, dominum Deum scilicet & salvatorem Christum Patrem & Filium esse. *Vide reliquum infra apud Gelasium in actis concilii Nicæni lib. 3. cap. 2.*

IN *a* CONCILIUM *b* NICÆNUM *c* primum *d* œcumenicum *e* approbatum, *f* trecentorum octodecim episcoporum, *g* contra hæreses Arianorum *h* & Quartadecimanorum, *i* sub Silvestro pontifice, *k* Paulino & Juliano consulibus

Notæ Severini Binii.

congregata fuit, hac ratione. Cum Osius Cordubensis ad ecclesiæ orientalis turbas, schismata & seditiones componendas in orientem ablegatus, hæreticorum pertinacia impeditus, parum aut nihil effecisset, Alexandri, Osii, aliorumque episcoporum consilio, per Silvestrum auctoritate pontificia, ob causas prædictas, de quibus infra, concilii universalis celebratio decernitur. Sed quia episcoporum multitudo ea, quæ ad œcumenicam synodum celebrandam requiritur, sine imperatoris munificentissimi subsidio, consensu, & auxilio, neque congregari, neque sustentari poterat, Silvestri pontificis hortatu, & Alexandri episcopi epistola, imperator ad consensum & impensas faciendas inductus, literis ad omnes totius orbis episcopos scriptis, locum & tempus habendi concilii designavit, ibique tempore constituto singuli

senſu & auxilio hæc ſynodus indicta & congregata.

a Concilium.) Hortatu, consilio & auctoritate Silvestri Romani pontificis hæc sacrosancta synodus indicta, Constantini imperatoris consensu, opera & auxilio

guli ut adsint, rogavit. Hoc est quod Ruffinus lib. 10 cap. 1. dicit : Constantinum ex sententia sacerdotum concilium indixisse : & quod legimus in sexta synodo act. 18. Silvestrum & Constantinum magnam synodum apud Nicæam congregasse. Idem testatur auctor pontificalis in vita Silvestri. Sozom. lib. 1. cap. 16. Baron. an. 325. num. 13. Bellarm. lib. 1. de concil. cap. 13. Possevin. in app. sacro, verbo *Nicænum Concilium*. Item vide notas epist. Marcelli ad episcopos Antioch.

Locus habiti concilii.

b Nicænum.) Sic dictum, quod celebratum fuerit Nicææ, quæ est in Bithynia. Ob quod sciendum, hujus nominis civitates plures florentissimas extitisse ; unam in Gallia non procul a Varo fluvio a Massilien-sibus conditam, quæ vulgo Nissa dicitur : alteram hujus nominis urbem Stephanus apud Locros Epicnemidios constituit. Tertia fuit in Thracia, quæ teste Hilario in post. libro fragmentorum, ante Ustodizo nominabatur : in qua Ariani sub Constantio imperatore novam fidei formulam, *Consubstantialis* nomine omisso, & voce *similis* dolose substituta, ediderunt, eamque Nicænam appellari mandarunt, eo nimirum consilio, ut vera & orthodoxa Nicænæ catholicæ fidei formula tolleretur, aut saltem dubia & suspecta efficeretur. Qua de re hæc Socrates lib. 2. cap. 29. *Fidei formulam, quæ Ariminipræfecta erat, in Græcum sermonem conversam, cepit Ursacius ratam facere, publicare, tanquam ex generali concilio editam præconis celebrare, & fidem Nicææ stabilitam appellare, eo plane animo, ut homines imperitos ac simplices nominis similitudine in errorem raperet. Nam illi eam putabant fidem fuisse, quæ Nicææ urbe Bithyniæ erat olim confirmata. Verum istud commentum illis non magno adjumento fuit : nam non longo post tempore patefactum est, illique ipsi ludibrio habiti*. Baron. anno 359. num. 27. Quarta Nicæa est metropolis Bithyniæ, hujus sacrosancti concilii locus & receptaculum, de qua Strabo in geograph. lib. 12. hæc scribit : *Nicæa Bithyniæ metropolis juxta lacum Ascanium est, & campus ingens & valde felix circumstat, æstate non admodum salubris. Eam primo Antigonus Philippi filius condidit, & Antigoniam nominavit. Postea Lysimachus eam ab uxoris nomine filiæ Antipatri Nicæam appellavit. Urbis ambitus est stadiorum sedecim in figura quadrata, quæ in campo sita portas quatuor habet ad rectos angulos & in munitionem excisa. Quare ex uno lapide, qui circa medium gymnasium positus est, omnes quatuor portæ cernuntur*. Hæc licet antea non ignobilis, incolatu hujus concilii admirandis quibusdam beneficiis sibi divinitus impertitis potita, longe clarior & illustrior est reddita. De quibus hæc Gregorius presbyter orat. de patribus Nicæni concil. *Cum patres postridie essent precaturi salvatorem universorum pro suo domum reditu, & pro ea, quæ eos excepit civitate, accidit ut in eo, qui dicitur μεσόμφαλος, id est medius umbilicus ingressus orientalis, scaturirent fontes circa medium apsidis, circa quam constiterat sanctorum chorus, qui quidem in hodiernum usque diem apparens ostendit orationum fructuosos effectus*. Subjungit, suo tempore cum Assyrii Romanum imperium depopularentur, omniaque barbarica insolentia consumerent, non tantum ipsam urbem, quam sæpe clanculum & aperte adorti erant, verum etiam ipsos urbis incolas universos a Babylonica contumelia illæsos remansisse. Item quemdam tribunum militum magica opera ibidem patrare incipientem, nocturna visione & diurnis terroribus deterritum, ab incepto desiisse, Christum verum Deum accensis in templo lucernis placasse, atque ex eo tempore omnem Babylonicum exercitum a templo barbaricam ferocitatem & ab incolis prohibuisse. Baron num. 185. Constantii imperatoris decretum ac propositum Nicææ in Bithynia celebrandi concilii terræmotu urbis illius impeditum fuisse, non tantum concilio, sed & ipsi urbi ad celebritatem & nominis gloriam non parum adjecit. Qua de re præter Sozom. lib. 4. c. 15. pulchre Theodoret. lib. 2. 26. hæc ait : *Terræmotu*, inquit, *impedita fuit* (Nicæna synodus intellige, quæ ibidem consilio Eudoxi Antiocheni, & Constantii imperatoris mandato, ad veram Nicænam fidei formulam obscurandam celebrari debebat.) *Quod quidem factum divinæ plane sapientiæ adscribendum arbitror. Nam cum in illa urbe fidei apostolicæ doctrina a sanctis patribus descripta esset, & alii postea ibi congregati contrariam doctrinam conscribere in animo haberent ; Deus qui ecclesiæ providere non desinit, concilium istud propterea prohibuit, ne ex similitudine nominis ansam Ariani arriperent ad fraudem ; neve Ariani concilium istud Nicænum quoque appellando, simplicium animos circumventrent*. Quamquam sint, qui in aula palatii regalis episcopos convenisse scribant ; verius tamen esse existimo, quod Act. 1. concil. Chalced. narratur : videlicet in templo congregatos certo ordine & loco, ut infra verbo *trecentorum octodecim* dicemus, sedentes, quæ erant synodali judicio discutienda & judicanda, plene & perfecte absolvisse.

Nicæa in Thracia Ariani quid.

Nicæa Bithyniæ quæ & qualis

Nicæa Bithyniæ propter concilium miraculis ornata.

An in templo vel in aula palatii concilium celebratum sit.

Cur primum appelletur.

c Primum.) Sic dictum, non quod numero vel ordine primum fuerit, sed ut a septima generali synodo, quæ Nicæna secunda appellatur, nomine discernatur. Quamquam etiam non inconvenienter primum, id est, primarium dici possit : quoniam in eo de re omnium summa, legitimo & ordinatissimo judicio, auctoritate pontificia indicto, præsentia legatorum pontificiorum, imperatoris, & episcoporum ordinate sedentium condecorato, disceptatum fuit. Possev. in app. sacro.

d Oecumenicum seu universale.) Concilium œcumenicum, quod alias universale, vel etiam generale nominatur, est, cui episcopi totius orbis, nisi legitime impediantur, interesse possunt ac debent, cuique nemo alius, quam Romanus pontifex per se, vel per legatos præsidere solet : unde œcumenicum, id est, totius orbis terræ concilium appellatur. Accidit autem non raro, quod nationalia, quibus Romanus pontifex per se vel per legatos suos interfuit, universalia aut generalia nominentur, ut diximus supra in notis ad concilium Alexandrinum, &c.

Præsides hujus concilii fuerunt, non quod voluntate hæretici, imperator, aut Athanasius, vel Eustathius Antiochenus ; sed Osius Cordubensis episcopus, Vitus & Vincentius presbyteri, Romani pontificis legati. Hoc aperte asseritur quadam præfatione concilii Sardicensis. Hoc idem indicat Athanasius epist. ad solitariam vitam agentes scripta, qua dicit Osium in hoc concilio principem fuisse : nomen vero ipsius Osii, cum presbyterorum Viti & Vincentii nominibus, ante aliorum patriarcharum nomina subscriptum, non aliud sane indicat, quam tres primo loco subscriptos, eius vicem ac locum in synodo obtinuisse, cui primarius ac supremus locus jure meritoque debetur. Cedrenus in compendio historiarum, & Photius libro de septem synodis, scribunt. Silvestrum per suos legatos Nicæno concilio auctoritatem contulisse : quod sane non aliter intelligi potest, quam sacrosanctam synodum legatorum pontificiorum auctoritate inchoatam, præsidio eorumdem feliciter absolutam, ac demum confirmatione pontificis approbatam, inter oracula Spiritus sancti receptam, probandi ac confirmandi ea, quæ fidei sunt, legitimam vim & auctoritatem consecutam esse. Ut concilii præsidem egerit Constantinus imperator, qui, teste Ruffino lib. 10. cap. 2. se episcopis inferiorem, iisque subjectum esse aperte professus est, qui non nisi annuentibus episcopis, ut scribit Eusebius in vita ejus, sede humiliore sedere ausus fuit, qui non primo, sed ultimo loco post omnes alios episcopos, teste Basilio in fine octavæ synodi, subscripsit ; ut hic, inquam, concilii præses fuerit, cui prima sedes, primaque subscriptio debebatur, non est credibile. Et Athanasius profecto Osius, atque Leontius Constantium, quod præsidium synodi illegitime sibi vendicasset, non tam acriter reprehendissent, si antea pater ejus Constantinus in Nicæno concilio præses fuisset. Athanasius epist. ad solitar. Constantium, quod in conciliis primas partes tenere vellet, redarguens : *Si*, inquit, *judicium episcoporum est, quid cum eo commune habet imperator* ? Ibidem refert Osium eidem Constantio scripsisse hæc : *Ne nobis in hoc genere præcipe, sed ea potius a nobis disce : tibi Deus imperium commisit, nobis ea, quæ sunt ecclesiæ, concredidit*. Et non procul a fine : *Quis enim*, inquit, *videns eum in decernendo principem se facere episcoporum, & præsidere judiciis ecclasiasticis, non merito dicat, illum eam ipsam abominationem desolationis esse, quæ a Daniele prædicta est* ? Ubi Constantium, ideo quia ausus fuit in judicio ecclesiastico præsidere, aperte antichristum vocat. Suidas in vita Leontii scribit, quod cum Constantium in concilio præsidentem & loquentem videret, ad eum dixerit : *Miror quod propria* (bella nimirum, aliaque civilia negotia) *negligens, te in alienis* (id est, ecclesiasticis) *tam curiosum præbeas*. Hæc sane viri sanctissimi non tanto zelo filio, Arianorum patrono, objecissent si parens ejus Constantinus Nicæno concilio jam ante præsedisset. Universale igitur & œcumeni cum fuisse oportet magnum hoc concilium, cui cum Alexandrinæ & Antiochenæ ecclesiæ patriarchis, reliquisque trecentis & amplius episcopis undequaque convocatis, Romanus pontifex per legatos interfuit. Vide Bellarm. lib. 1. de concil. cap. 4. 5. & 19.

e Approbatum.) Hoc concilium ad petitionem SS. patrum hic congregatorum juxta synodalem epistolam hac de causa scriptam, supra post canones extantem, a Silvestro pontifice confirmatum esse, patet can. 1. sequentis concilii Romani, ubi hac de re in nostris annotationibus plura dicemus.

Huic magnam fidem conciliaret Silvestri epistola ad synodum reddita, nisi eadem ob consules in fine ibidem perperam positos, suspectæ auctoritatis redderetur. Verum quia supra dixi, notas consulares decretalibus pontificum epistolis ut plurimum obreptitie superadditas, adeoque ea tantum de causa nullam rejiciendam esse ; eam quæ prodiit ex collectione Crescon ii, in qua synodali epistolæ concilii Nicæni ad Silvestrum conjuncta habetur, supra posuimus, pag. 723.

Rectissime igitur hæc sacrosancta synodus in nomine Christi-

Christi legitime congregata, ab Eusebio lib. 3. de vita Constantini, & sancto Augustino lib. 1. de baptismo cap. 18. orbis terræ concilium, cujus decreta ad cœlestia mandata sint, appellatur. Eadem, alibi verbum domini, alibi divinum & sanctissimum oraculum Spiritus Sancti nominatur, utpote cujus canones per Spiritum sanctum ordinati fuerint. Ita Athanasius epistola ad episcopos Africæ, Leo epistola 63. ad Anatolium, Cyrillus 1. de trinitate. Hoc, sicut & tria sequentia œcumenica sacrosancta concilia, se non minus quam quatuor evangelia venerari affirmat sanctus Gregorius lib. 1. epist. 24. Qui huic concilio contradicit, non esse catholicum, ideoque excommunicandum, sanctus Leo epistola 77. & 78. Quod idem epistola 78. Basilius asserit, dum ait; *Suspectis de hæresi decreta Nicæni concilii proponenda esse*, propterea nimirum, quod hac ratione hæretici a catholicis certissima nota discernantur, & singulorum fides intime exploretur. Propter hujus concilii fidem ac decreta fortiter propugnata, Athanasius & Hilarius exilium, alii vero sub Vandalica persecutione tormenta & violentam mortem sustinuere. Hieronymus contra Luciferianos, Hilarius de synodis, Victor Africanus lib. de persecut. Vandalic. Quorum exemplo sanctus Ambrosius epistola 32. *Sequor*, inquit, *tractatum Nicæni concilii, a qua me nec mors, nec gladius poterit separare*. Ne quis existimet, sanctum Augustinum de concilii hujus auctoritate a prædictorum patrum sententia dissensisse; ideo quod lib. 3. contra Maximinum cap. 14. ait: *Nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense, tanquam præjudicaturus, proferre concilium: nec ego hujus, nec tu illius auctoritate detineris*, &c. Sciendum est, dum Maximinus de fide cum sancto Augustino disputaturus, Nicæno concilio Ariminense Arianorum conciliabulum objiceret, ipse vero Augustinus ad impugnandum hæreticum meliora argumenta in promptu haberet, adeoque cum immensa temporis jactura, de utriusque concilii auctoritate prolixe disputare, inutile esse judicaret, ait: neque ego Nicænum, nec tu Ariminense, &c. quasi diceret; nolo ut hac disputatione conciliorum auctoritatibus teneamur, sed potius his omissis ad scripturas veniamus. Unde non vult dicere, Maximinum non teneri ullo modo auctoritate hujus synodi, sed tantum hac disputatione non teneri. Vide Bellarm. lib. 2. de concil. cap. 3. & 7. item in præfatione in lib. concil. & lib. 1. de cleric. cap. 2.

f Trecentorum octodecim episcoporum.) Ad hanc synodum trecentos octodecim episcopos, de quibus infra, convenisse testatur qui eidem præsens interfuit Athanasius epistola ad Jovian. imperatorem, & in disputatione adversus Arium. Epiphanius hæresi 69. Hilarius lib. contra Constantium. Ruffin. lib. 1. cap. 1. idem profitentur. Quam quoque sententiam Hieronymus in chronico, Sulpitius lib. 2. Theod. lib. 1. cap. 7. ac demum omnes omnino scriptores hoc tempore sequuntur; ut stultum plane, ne dicam temerarium, sit, hanc rem deinceps in dubium vocare: ita enim vulgata nunc est hæc sententia, ut quoties hujus concilii mentio habetur, trecenti octodecim episcopi recenseantur. Hic numerus sanctorum patrum, auctore Ambrosio præfat. librorum de fide, sacer est, & mystice præfiguratus 318. militibus illis, quibus Abraham de quinque regibus victoriam reportavit. Quod Eusebius lib. 3. de vita Constantini, Eustathius Antiochenus epistola sua, quam recitat Theodoretus lib. 1. cap. 8. ducentos quinquaginta dumtaxat episcopos convenisse scribunt, ingens sane præjudicium sententiæ communiori afferret, nisi textus Eusebii notorie mendosus atque corruptus, Eustathii epistolam depravatam esse, probabiliter argueret. Socrates lib. 1. c. 5. verba Eusebii recitans ait, ad trecentorum numerum & amplius eo convenisse, Manifestissimum igitur est mendum Eusebii. Theodoretus lib. 1. cap. 7. trecentos octodecim episcopos huic concilio interfuisse, ex sua sententia non scripsisset, si Eustathii epistola, quam cap. sequente recitat, ducentos septuaginta dumtaxat patres hac synodo convenisse, vere & citra mendum referret. Numerum episcoporum infra subscriptorum hoc numero longe minorem esse, ex immenso atque irreparabili Nicænorum actorum naufragio vere accidit. Ex provinciis Nicææ vicinioribus nullos vel saltem paucos, ex remotioribus Palæstinæ, Phœnicis, Ægypti, &c. plures episcopos subscriptos reperiri, ingens naufragium ita manifestat, ut prope miraculosum videatur, eos ibi conscriptos haberi. Episcoporum, qui interfuere, ut infra patebit, alii confessionis gloria clarissimi, alii vitæ sanctitate celeberrimi, alii doctrina & virtutum ornamentis conspicui extiterunt; adeo ut Marius Victorinus lib 1. adversus Arium, Theodoretus lib. 1. cap. 7. vere dixerint, in hac synodo Dei ministros, totius urbis lumina, martyrumque multitudinem in unum collectam convenisse. Quo ore igitur mendace, quare virulenta lingua Sabinus Heracleæ episcopus Macedonianæ hæreseos sectarius impudenter effutiverit, hunc sactum ac venerandum episcoporum conventum ex indoctis, malæ vitæ, & rerum ignaris hominibus collectum fuisse, satis evidenter constat. Imperator hosce omnes, & quidem nonnullos equis, quosdam vehiculis, publicis sumptibus adduxit; & cum singulos honore episcopis conveniente (episcopali nimirum benedictione reverenter ab ipsis accepta) prosecutus esset, iisdem in singulos dies cibaria munifice a lmodum suppeditari mandavit. Eusebius in vita Constantini. Baronius num. 14. & sequentibus.

Quibus ordinibus singuli consederint, non satis liquet. Complures sedes in utroque aulæ latere ordine dispositas fuisse, singulosque episcopos unam ex iis sibi convenientem occupasse, ipsumque imperatorem, postquam per medium consessum intrasset, & ad summum locum venisset, ibique aliquamdiu in medio conventu erectus constitisset, sella quadam parva ex auro fabricata, ac summo loco in capite duorum ordinum collocata, ad nutum episcoporum consedisse, scribit Eusebius lib. 3 de vita Constantini cap. 10. Eum vero episcopum, qui brevi quadam oratiuncula, quam supra posuimus, imperatori gratias egit, quemque Theodoretus lib. 1. cap. 7. Eustathium Antiochenum nominat, in dextero ordine primam sedem occupasse, Eusebius prædicto loco aperte profitetur. Cum ergo locus sinister dexteræ partis loco in ecclesia sanctior & dignior semper habitus fuerit, quod imagines Petri & Pauli in diplomatibus, beatæ virginis & Joannis crucifixo adjunctæ, aliaque plura, de quibus Baronius hic num. 59. & Bellarminus lib. 1. de Romanis pontif. cap. 27. judicant (Petri enim & beatæ virginis imagines velut digniores a parte læva collocantur) manifeste colligitur in hoc Nicæno post legatos pontificios, Alexandrinæ & Antiochenæ ecclesiæ patriarchas tali ordine & loco consedisse, qualis act. 1. Chalcedonensis concilii describitur: nimirum a læva parte velut digniore, digniorem post tres Romani pontificis legatos a latere, Osium, Vitum ac Vincentium, Alexandrum Alexandrinæ ecclesiæ primatem sedisse: a dextris vero Eustathium, tertiæ sedis Antiochenæ episcopum ac patriarcham, primum locum obtinuisse, ac post illos suo ordine reliquos. Hæc Baron. num. 52. usque ad 60. Bellarmin. l. 1. de conc. c. 19. de consessu Niceni concilii contra Magdeburg. disputans ait: *Itaque si conjectare licet tres ordines erant in concilio: unus a dextris, alter a sinistris, & tertius in capite aulæ totius: & quidem in hoc tertio sedebat medius imperator inter episcopos, Osium legatum pontificis, & Alexandrum episcopum Alexandrinum, nec non Vitum & Vincentium, legatos item apostolicos. Deinde ordinis ejus qui erat a dextris, primus sedebat Eustathius episcopus Antiochenus. Alterius autem ordinis, qui erat a sinistris, sedebat primus Macarius episcopus Hierosolymæ: atque hac ratione servabatur ordo dignitatis inter primarios patriarchas.* Hæc Bellarminus. Baronii sententia mihi ob causas prædictas verior esse videtur: lector, utram volet, eligat. Sacrosanctum evangelii codicem, qui Dei judicis personam repræsentaret, non minus in hoc concilio, quam in Ephesino & Chalcedonensi, sede regia in medio consessus episcopalis, ut eum omnium vultus intuerentur, collocatum fuisse, dubium non est. Baronius numero 60. Episcopis hoc ordine considentibus, Eustathius Antiochenus habita ad Constantinum oratione, de omnibus bonis ecclesiæ præstitis gratias egit, eumque rogavit, ut fidem consubstantialis trinitatis adversus Arium & omnes hæreticos sartam tectamque esse velit. Cum deinde Constantinus imperator brevem, eamque ob Romani imperii majestatem Latino & Romano idiomate prolatam, subjunxit, qua episcopis de conventu & læto conspectu gratulabatur, eosque a se laudatos, ad mutuam pacem ac concordiam exhortabatur.

De concessus Nicæno.

Sinistra dextera dignior

Bellarmini sententia de consessu Nicæno

Locus evangelii.

g Contra hæreses Arianorum.) Habiti concilii causæ primariæ duæ fuerunt. Una, ut de Christi domini nostri divinitate blasphema Arii sententia in judicium ecclesiæ vocata discuteretur, & quid de ea fideles sentire deberent, definitivo judicio decideretur. Altera, ut ante sæpius oppressa Quartadecimanorum secta nunc revivisens, semel radicitus evelleretur. Meletiani & Colluthiani, de quibus suis locis supra, hac quidem synodo vere condemnati fuerunt: sed quia illi postea Arianis se conjunxerunt, velut rivi semel in flumen immissi, antiquo nomine appellari desierunt, novoque Arianorum nomine deinceps nuncupari inceperunt. Arius fœda animi elatione, sacrilega lingua, non contentus oppugnasse Alexandrum, qui post Petri & Achillæ obitum Alexandrinam ecclesiam sanctissime regebat, de Dei filio jactabat in vulgus: *Erat aliquando, quando non erat; ex non extantibus factus est, non de Patris substantia genitus; ex tempore, non ab æterno: haudquaquam Deus verus de Deo; sed ex nihilo creatus, minor Patre, voluntate naturaque mutabilis.* Athanasius, Rufinus, Socrates, &c. Præter hæc Arius librum quemdam conscripserat, quem Thalejam, hoc est, *convivium & crapulam* prænotarat, quo per jocum & lasciviam, sive per meretricias choreas & salutationes multorum sibi animos devincire studuit, ut & Athanasius habet oratione 2. contra Arianos. Quibus artibus septuaginta virgines

Causæ habiti concilii primariæ duæ fuerunt.

Arii hæresis quæ.

Scripta arii quæ & qualia.

gines Deo sacras, ut habet Epiphanius hæresi 69. septem presbyteros, & diaconos duodecim pestilenter infecit, Eusebiumque Nicomediensem (a quo ildem alias Eusebiani nuncupati fuerunt) & alios pastores in lupos convertit.

Eusebiani hæretici qui. Res gestæ ante concilium.

Ad hanc pestem Arii ab ecclesia avertendam, antequam Constantinus imperator adventasset, privatis collationibus episcoporum, impiæ assertiones illius assiduo tractatu discutiebantur, quidve adversus eas teneri deberet, aut statui, summa cum deliberatione quærebatur. Qua in re cum inter reliquos viros doctissimos Athanasius Alexandrinæ ecclesiæ diaconus, ingenio, & disserendi peritia acutissimus, summopere laborasset, meritoque contendisset, ne quid ab eo, quod traditum est, innovaretur, ipse præ ceteris Arii omniumque Arianorum odium atque invidiam in se provocavit. Rufinus lib. 1. cap. 5. Sozomenus lib. 1. cap. 16. & 18. Post adventum Constantini factum est initium synodi. Principio Arii & Eusebii Nicomediensis episcopi litteræ recitatæ fuerunt, a quarum blasphemia patres sanctissimi abhorrentes, aures suas obstruxerunt (Athanasius oratione 1. in Arium) literasque ipsas Eusebii blasphemia pleniissimas discerpserunt. Theodor. lib. 1. cap. 8. Acta illius synodi Alexandrinæ, quæ sub præsilio Osii Cordubensis episcopi, anno domini 319. hanc eamdem ob causam celebrata est, eo consilio publicabantur, ut qualis Alexandrini concilii sententia fuerit agnoscerent, eique deinceps in omnibus morem gererent. Julius epist. ad Athanasium. His omnibus publicatis causæ discussio cœpta est: monentur Ariani, ut suæ sententiæ rationes edant: qui æquis postulatis obtemperantes, subito nostrorum impugnatione convicti obmutescunt, suamque hæresim detestantes, catholicorum sententiæ accedunt. Catholici autem ne simulata hæreticorum palinodia decipiantur, quadam fidei formula, quam Osius composuit, quamque Nicænum symbolum appellavit, edita, Arii hæresim condemnarunt: cui cum omnes catholici & plurimi hæreticorum subscripsissent, Eusebius Nicomediensis, Theognis Nicææ episcopus, cum tribus aliis, quos Socrates lib. 1. cap. 5. recenset, id facere recusarunt. Quamobrem sedibus suis jure meritoque spoliati, relegati, inque locum eorum alii suffecti fuerunt: paulo tamen post, cum hortatu imperatoris (ut ex illius epistola ad Nicomedienses scripta patet) metuque exilii ac depositionis ad resipiscendum inducti essent, oblato libello, quem infra ex Socrate huc transtulimus, palinodiam recantantes, iis quæ de fide decreta fuerant, subscripserunt. Arius vero cum scriptis suis turpissimis condemnatus, & jussu imperatoris in exilium relegatus, pœnitentiam simulans a patribus concilii ea lege receptus fuit, ut ad vitandas seditiones, Alexandrinæ urbis aditu abstineret. Quæ cum omnium episcoporum judicio definita essent, foretque jam necessarium, ut starim executioni mandarentur; Constantinus imperator edicto quodam publico, de quo infra, Arii nefaria & impia scripta exuri præcepit, sic ut pœnam capitis incurreret, quicumque vel horum aliqua occultaret. Ad Alexandrinos autem catholicos epistolas scripsit, qua errantes revocat, ipsos vero orthodoxos ad constantiam hortatur. Baronius anno 325. num 74. & sequentibus usque ad 102. Possevinus in apparatu sacro, verbo *Nicænum concilium*.

Causa Arii in concilio acta.

Hæresis Quartadecimanorum in Syria resuscitata componitur.

b Quartadecimanorum.) In antiqua paschatis controversia, quam multis ante conciliis sub Victore habitis sopitam, Syri majorum suorum perversæ traditioni insistentes resuscitarant, ab hac synodo pie sancteque constitutum est, vel saltem id quod canone 8. apostolorum traditur, confirmatum & renovatum est, ut post decimamquartam lunam primi mensis, in ipsum æquinoctium vernum incidentem, vel ipsum proxime sequentem, prima dominica, omnes ubique terrarum Christiani uno eodemque die pascha celebrarent. Hoc patet ex epistola synodali, quæ supra post acta concilii Nicæni ex Socratis lib. 1. historiæ ecclesiasticæ cap. 6. & Theodoreti lib. 1. cap. 9. excusa reperitur. Item can. 1. concil. Antioch. infra. Beda lib. 3. hist. eccles. c. 25. & de rat. temp. cap. 42. 58. & seqq. Vide quæ diximus supra in notis can. 8. apost. & ad vitam Pii & Victoris pontificum. Item Clavium in cal. Greg. c. 1. Ad periculum autem disparitatis, quæ ex diversa temporum supputatione oriri poterant, avertendum sanctæ synodo placuit, ut quod ante munus & officium Romani pontificis, id deinceps Alexandro, ejusque successoribus Alexandrinæ ecclesiæ episcopis harum rerum peritissimis, demandaretur: qui diligenter curarent, ut quo potissimum die singulis annis pascha celebrandum foret, Romanæ ecclesiæ episcopis per literas paschales significarent; a quibus reliquæ omnes ecclesiæ certiores redderentur. Qui dies ex Alexandrinis litteris cognitus, per apostolicæ sedis epistolas omnibus ecclesiis promulgaretur, & ipso die epiphaniæ in singulis ecclesiis inter missarum solennia a diaconis annunciaretur. Ad hunc autem cujuslibet anni paschalem diem facilius inveniendum, aureus ille numerus novendecim annorum periodum conti-

Alexandrinus episcopus arbiter diei paschatis.

Aureus numerus cur inventus.

nens, eadem hac synodo, teste Ambrosio epistola 83. ad episcopos provinciæ Æmiliæ scripta, est constitutus. Tandem etiam ad hoc decretum de paschate observando, illa appendix addita est, ut æquis ritibus omnes sanctum diem dominicum agerent, illo die stantes vota sua persolverent, quo Quartadecimiani resurrectionis dominicæ immemores, ut in reliquis diebus genua flectebant. Post constitutionem de paschate uniformiter observando, altera fax incendii oborti Meletius, qui, quod idolis sacrificasset, ab episcopatu, synodali judicio sub Petro Alexandrino habito, juste deturbatus, Petrumque ipsum propterea, ejusque successores Achillam & Alexandrum fœdissimis criminationibus lacerans, toraque fere Ægypto bacchatus, & multis per civitates diaconis, presbyteris, episcopis creatis pernicioso schismate ecclesiam scindebat, in judicium deducitur; causaque hujus diligenter cognita, ob pacem ecclesiæ, cum eo transactum fuit hac ratione, ut nomen episcopi ipse retineret tantumque episcopali munere & functione deinceps abstineret; illi quos ordinaverat post impetratam ordinum sibi collatorum confirmationem & sufficientem attestationem, officiis, muneribus, & functionibus sacris relinquerentur; essent vero inferiores illis, qui ab Alexandro primate sacros ordines suscepissent. Hæc plenius fusiusque ex epistola synodica a patribus hujus concilii ad Alexandrinos scripta cognoscere licet. Initium ejus tale est.

Sanctæ eximiæque Dei gratia ecclesiæ Alexandrinæ, &c. in domino salutem.

QUONIAM Dei gratia & mandato sanctissimi imperatoris, &c.

Quæ de rebus in hac synodo gestis supra enarravimus, ex diversis fragmentis concilii, diversisque scriptoribus desumpta sunt. Acta synodi olim, teste Athanasio, diligentissime conscripta, ab Arianis consulto concremata, ab orthodoxis summo studio conquisita, & non invente, eadem ne sint, quæ a Gelasio Cyziceno episcopo sub Basilisco imperatore e tenebris in lucem eruta, ab Alphonso Pisano translata sunt, alii doctiores & prudentiores dijudicent.

i Sub Silvestro.) Mirum est, quod Sozomenus lib. 1. c. 16. quem Nicephorus lib 8. c. 14. sequitur, hanc synodum sub Julio habitam fuisse existimarit, cum non tantum Vitus & Vincentius suis subscriptionibus se Silvestri pontificis legatos esse profiteantur, sed etiam præter communem omnium sententiam, diversarum collectionum inscriptiones, ipsumque Romanum concilium, quod infra subjungimus, idem manifestis & apertis verbis confirment. Error Photii, qui lib. de 7. concil. hanc eamdem Nicænam synodum sub Silvestro & Julio ecclesiæ Romanæ pontificibus celebratam tradidit, gravior est. Nam si Nicæna synodus sub pontificatu Silvestri cœpta, sub Julio absoluta est, prædictis duobus pontificibus tertius Marcus Romanæ ecclesiæ pontifex adjungendus fuerat, qui medio tempore, quod est inter unius finem & alterius initium, ecclesiæ gubernacula sustinuit. Et quod absurdius est, duodecimo anno Silvestri pontificis inchoata, tempore Julii pontificis absoluta fuisset. Vide Baronium anno 325. num. 10. & 11. Vide præfationem Gelasio Cyziceno præfixam infra.

k Paulino & Juliano consulibus.) Ita præter diversas conciliorum collectiones, concilium Chalcedonense actione secunda, & Socrates lib. 1. c. 9. in fine. Certissimum igitur est hanc synodum anno Christi nati 325. Constantini 20. Silvestri pontificis 12. celebratam esse. Prædicta enim Christi nati, pontificis, imperatoris & consulum tempora coincidere, ex emendatioribus fastis liquidissime constat. Anno imperatoris Constantini vigesimo hoc concilium celebratum esse, Eusebius sibi ipsi in chronico contrarius testatur lib. 3. c. 14. & lib. 4. c. 40 & 47. Graviter igitur aberrant, qui Eusebium secuti, hanc synodum anno Christi nati 324. vel 328. Constantini imperatoris 15. Januario & Justo consulibus celebratam esse constanter affirmant. Eamdem Paulino & Juliano consulibus inchoatam, vigesimo anno Constantini imperatoris absolutam esse, communior est sententia, ut ex præcedentibus manifestissime constat. Quomodo igitur, quod præter Covarruviam & Scaligerum Bellarminus asserit, triennio durasse potuit? Uno eodemque anno sanctam synodum 18. Kalendas Septembris absolutam esse, verustissima Cresconiana collectio testatur his verbis: *Factum est concilium apud Nicæam metropolim Bithyniæ a die* XVIII. *Kalendarum Julianarum, quod tenuit usque ad diem* VIII. *Kalendarum Septembrium, Paulino & Juliano consulibus.* Non possunt igitur non graviter aberrare, qui Paulino & Juliano consulibus cœptum sub consulatu Januarii & Justi, postquam triennio durasset, absolutum esse scribunt. Cassiodoro, omnibusque qui eum sequuntur, exordium Constan-

ſtantini imperatoris errandi occaſionem præbuit. Putavit ille Conſtantinum imperii ſceptrum anno poſt Dioclet. X. & Maximinum VII. qui ſecundum emendatiores faſtos cum anno Chriſti 309. coincidit, conſecutum eſſe. Quod ſi verum eſſet, vere Januario & Juſto conſulibus, anno Chriſti 328. atque Conſtantini 20. ſancto concilio finis impoſitus fuiſſet. Verum cum auctoritate & teſtimonio Socratis lib. 1. cap. 1. Caſſiodori, ſui ipſius immemoris, in tripartita hiſtoria, quam collegit lib. 1. c. ult. Conſtantinum patri Conſtantio Eboraci in Britannia defuncto, 8. Kalendas auguſti, anno 1. olympiadis 271. Conſtantio & Galerio ſextum conſulibus, anno nimirum Chriſti 306. ut ex faſtis patet, ſacceſſiſſe manifeſtum ſit, id quod fere omnium communior aſſerit ſententia, anno nimirum Chriſti 325. Silveſtri 12. Conſtantini imperatoris 20. Paulino & Juliano conſulibus, hanc ſacroſanctam ſynodum celebratam eſſe, veriſſimum eſſe conſtat. Vide Baronium anno Chriſti 306. num. 2. & 9. Item anno 325. num. 1. & reliquis ſequentibus uſque ad num. 11. excluſive. Poſſevinum in apparatu ſacro, verbo *Nicænum concilium*.

(*a*) *Inſcriptio*.) Hæc inſcriptio concilii partim falſa, partim depravata eſt. Quod enim hanc ſynodum celebratam eſſe refert Licinio Cæſare adhuc vivente: falſum eſt: quod de 31. anno Alexandri ſubditur, omnino depravatum eſt. Verior igitur & emendatior eſt illa, quæ in pervetuſta Creſconiana collectione extat his verbis: *Factum eſt concilium apud Nicæam metropolim Bithyniæ a die 18. Kalendas Julias, quod tenuit uſque ad diem 8. Kalendas Septembris, Paulino & Juliano conſulibus, qui eſt apud Græcos 18. die menſis eorum dies ſecundus, Alexandri anno 636.*

Licinio Cæſare.) Licinio adhuc ſuperſtite, quem auctoritate Euſebii in chronico in privatam vitam redactum, Theſſalonicæ juſſu Conſtantini imperatoris occiſum eſſe conſtat, hanc ſynodum celebratam eſſe falſum eſt.

Decimo tertio Kalendas Julii.) Ita actione 2. concilii Chalcedonenſis: apud Socratem lib. 1. cap. 9. legitur 11. Kalendas Junias. In antiqua Creſconiana collectione 18. Kalendas Julii. De qua varietate, niſi error vitio librariorum irrepſit, affirmare neceſſe eſt, id ex diverſis ſynodi actionibus (cum ſingulæ ſuis diebus conſignari conſueverint) vel ſaltem ex diverſis Conſtantini litteris diverſo tempore ſcriptis ac conſignatis accidiſſe. Baron. num. 3.

Secundum Alexandretam trigeſimus primus:) Hanc inſcriptionem in annis ab Alexandri regno numeratis depravatam eſſe, Creſconiana collectio indicat, quæ ſic habet: *Alexandri anno ſexcenteſimo trigeſimo ſexto.* Cujus computationis initium ſi a morte Alexandri ſumatur, ipſa computatio erronea eſt. Inde enim uſque ad primum annum Chriſti nati, ut minimum 325. anni computantur. Nam Alexander, ut communis chronologorum ſententia aſſerit, defunctus eſt anno 1. olympiadis 114. Chriſtus vero anno 3. vel 4. olympiadis 194. natus eſt. Quibus ſi addantur anni 325. quorum poſtremo ſacroſancta ſynodus Nicæna celebrata eſt, ſequeretur eam non 636. ſed potius anno 650. poſt Alexandrum habitam eſſe. Sin vero initium horum ſexcentorum triginta ſex annorum conſtituatur primo anno regni Græcorum, cujus in libris Machabæorum frequens mentio habetur, præciſe ab initio regni Græcorum, quod alias regnum Alexandri appellari ſolet, uſque ad tempus habiti concilii Nicæni, ſexcenti triginta ſex anni inveniuntur. Cœpit enim regnum illud trecenteſimo decimo vel undecimo anno ante Chriſtum natum, decimo tertio vel decimo quarto poſt obitum Alexandri: quibus ergo 311. ſi addas 325 poſt Chriſtum natum, vere ſequitur, hanc ſynodum ſexcenteſimo trigeſimo ſexto anno poſt Alexandri regnum, quod alias Græcorum regnum nominatur, celebratam eſſe.

Æra 363.) Hoc eſt anno Chriſti nati 325. æra enim eſt nota numeri, qua in Hiſpania res ſacræ & profanæ conſignabantur; ſic dicta, quod ad agendum triumphum de Cerretanis in Hiſpania rebellantibus, per Domitium devictis, ingentem vim æris Auguſto Cæſari contribuiſſent, idque Marcio Cenſorino & Calviſio Sabino conſulibus, anno nimirum poſt triumviratum Auguſti quarto, & ante natum Chriſtum trigeſimo octavo. Cum ergo omnium fere ſcriptorum conſenſu æram 38. anno ante natalem Chriſti numerati cœptam fuiſſe conſtet, is qui hunc æræ numerum ad Chriſti domini noſtri annorum rationem deducere voluerit, ab æræ nota annos 38. deducere debet. Deductis igitur annis 38. a 363. æræ, qua Nicænum hoc concilium celebratum fuiſſe hac inſcriptione notatur, relinquuntur anni poſt Chriſtum natum 325. Quibus ea, quæ ſupra de tempore hujus ſynodi celebratæ copioſe ſcripſimus, mirifice admodum & egregie confirmantur. De etymologia hujus nominis, cauſa & origine, vide quæ ſcribit Vaſæus in chron. Hiſpan. cap. 22. Baronius in notis ad martyrolog Roman. die 22. Octob. & Garſia Loayſa in notis ad *concil. Elibertinum*, verbo *æra*.

XX. Canonum.) Quamquam Græci omnes aſſerant & tueantur, Nicæni concilii canones viginti tantum fuiſſe, idque Theodoreti lib. 1. c. 8. & Ruffini lib. 1. cap. 6. ex his duos in duas alias partes dividentis, atque ita viginti duos canones enumerantis, auctoritate confirment, addantque poſt diligentem inquiſitionem factam, in archivis Alexandrinæ, Antiochenæ, & Conſtantinopolitanæ eccleſiæ (ut conſtat ex epiſtola & actis ſynodi Carthaginenſis ſextæ) non plures quam viginti canones repertos eſſe: verius tamen eſt plures quam viginti a patribus Nicæni concilii conſtitutos fuiſſe, eorumque nonnullos naufragium paſſos eſſe; Idque rationibus evidenter oſtendo. Primo, non extat canon ille, qui, ut Euſebius lib. 3. de vita Conſtant. Athanaſ. in epiſt. de ſynodo Arimin. teſtantur, unus ex præcipuis fuit, quo decretum eſt, ut paſcha non niſi dominico die celebraretur. Secundo, neque extat is canon de bigamis ab ordinibus arcendis conſtitutus, de quo Sanctus Ambroſius epiſt. ad Vercell. epiſcopum hæc ait: *Sed prius cognoſcamus non ſolum hoc apoſtolam de epiſcopo & presbytero ſtatuiſſe, ſed etiam patres in concilio Nicæno tractatus addidiſſe: neque clericum quemquam debere eſſe, qui ſecunda conjugia ſortitur ſit.* Tertio: ubi quæſo invenitur canon de ſcripturis divinis & authenticis, cujus S. Hieron. epiſt. 3. meminit his verbis? *Sed quia hunc librum* (Judith.) *ſynodus Nicæna in numero ſanctarum ſcripturarum legitur combutaſſe, acquievi poſtulationi veſtræ.* Quarto, S. Auguſt. epiſt. 118. allegat canonem Nicænum, quo ne duo epiſcopi in eadem eccleſia ſedeant, ſancte & pie cavetur: concilio Carthag. 3. cap. 48. dicitur, a patribus Nicæni concilii conſtitutum fuiſſe, ut non niſi a jejuno ſacrificium offeratur. A concilio Carthagin. 6. cap. 3. citatur ex Nicæno canon de appellatione ad apoſtolicam ſedem epiſcopis conceſſa: quem ante habitum Sardicenſe concilium habitum fuiſſe, ex Theodoreto conſtat, qui de Julio Romæ Athanaſii cauſam cognoſcente lib. 2. cap. 4. hæc ait: *Ille eccleſiæ canonem ſecutus, & eos juſſit Romam venire, & divinum Athanaſium, qui pro ſeipſo in judicio reſponderet, vocavit.* Hoc eodem concilio Nicæno idem canon a patribus ſancitus eſt, quo cautum fuit, ut res cognitæ in minori ſynodo, in majori iterum examinari atque tractari poſſent: de quo Julius papa epiſt. ad Arianos hæc ait: *Epiſcopi in magna ſynodo Nicæa congregata, non ſine Dei conſilio permiſerunt prioris ſynodi acta in alia ſynodo examinari.* Demum in fine concilii Chalcedonenſis refert Atticus in Nicæno concilio canonem quemdam editum eſſe, quippe ibidem cum annotationibus noſtris reperitur, ut formatarum litterarum certa quædam ſcribendi forma ac ratio determinaretur, quæ apud epiſcopos tantum catholicos ſecreta retineretur, ne vulgatam formulam impoſtor aliquis hæreticus vel ſchiſmaticus per fraudem confingens, ſe pro catholico venditaret, & catholicam communionem ſuffurareturQuæ fuerit ratio & forma ſcribendi formatas, loco allegato patebit. Plures ergo canones, quam hic reperiuntur, a ſancta ſynodo conſtitutos fuiſſe, ne quidem ipſi Græci, numeri canonum vicenarii tenaciſſimi cuſtodes ac vindices, negare poſſunt. Huc illud etiam pertinet, quod teſte Sozom. lib. 3. cap. 19. in fine, ex inſtituto hujus concilii ad hymnum glorificationis hunc, *Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto*, quem apoſtoli inſtituerant, hæc quæ ſequuntur: *Sicut erat in principio & nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum*, addita fuerint, ideo quod Ariani blaſphemantes dicerent Filium a Patre in tempore factum, & fuiſſe tempus quando non erat. Vide quæ dicemus concil. Vaſen. cap. 5. Manifeſtum ergo ſatis eſt, quod numerus canonum Nicænorum vicenarium illum a Græcis aſſertum vere exceſſerit. Fuerintne præciſe 70. vel 80. ut ex epiſtola Athanaſii ad Marcum, & Marci ad Athanaſium, Franciſcus Turrianus & Cyziceni interpres Alphonſus Piſanus, probant ſuis libris, quos hac de re ſcriptos infra ſubjunximus,* aliis diſcutienda relinquimus. Vide Baronium anno 325. numero 156. uſque ad 180. Bellarminum lib. 2. de Rom. pont. cap. 25. Poſſevinum in reſutat. David Chytræi, & in apparatu ſacro.

Numerus canonum Nicænorum quantus.

Plures fuiſſe canones quam xx. probatur.

I. Ratio.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Hymnus glorificationis a quo inſtituto inſtitutus.

* Piſani libi 4. a regio editore ſub ducti ſunt; quem nos ſecuti ſumus.

NOTÆ CANONUM SINGULORUM

ejuſdem Severini Binii

Can. 1.) Hujus canonis ſanciendi cauſam dediſſe videtur Leontius, qui accuſatus de commercio cujuſdam juvenculæ mulieris, juſſuſque proinde, ut ab ejus contuber-

Can. 1. Leontius cauſam dedit huic conſtitutioni

(*a*) Hic Binii notæ quamvis ad aliam minus ſinceram Nicæni Concilii editionem, quæ hic non comparet, exactæ ſint, adhuc tamen dandæ erant ad normam omnium præcedentium editionum. Monendi tamen erant hac de re Lectores ne fruſtra hic quærant lecta quo illæ pertinent.

rubernio abstineret, seipsum castrandum dedit, quo ita libere ejus commercio uti posset; & nihilominus tamen cum presbyter esset, depositus est, & ad Arianos defecit. Athan. de fuga sua in fin. & epist. ad solitarios. Adversus abscissos igitur agens sancta synodus, quos necessitas fecit eunuchos, excepit, damnat autem qui suapte sponte se castraverunt. Vide quæ diximus in notis ad can. apost. & Baron. num. 146.

Tales in clerum admittit canon.) Vetus, scilicet, vigesimus apostolorum canon. Hunc canonem hic citari declarat articulus, quo synodus utitur: non enim dixit, *tales admittit* τοὺς ὁ κανὼν, id est, hic canon: neque dixit κανὼν infinite ac sine articulo, sed dixit ὁ κανὼν cum articulo, significans de noto ac vetere canone se loqui, qui in nulla synodo reperitur, sed tantum inter eos, qui ab apostolis traditi, & a Clemente conscripti sunt.

Neophyti qui.

Can. 2.) Hoc canone decernitur, ut neophyti, id est, recens baptizati, non ordinentur episcopi aut presbyteri. Huic derogatum fuit in Ambrosio & Nectario, ad sedandos concitatos tumultus, & ob insigniorem aliquam personam. Vide quæ diximus in notis ad can. apost. 79. Baron. num. 154.

Lex cœlibatus.

Can. 3.) Occasione eadem qua primus, etiam tertius canon sancitus esse videtur, quo vetatur, ne quis quovis prætextu apud se mulierem subinductam retineret aliam, quam vel matrem, vel sororem, vel amitam, vel suspicione carentem, nulla uxoris mentione facta, cujus sane nomen ante alias fuerat exprimendum, si ad rogationem Paphnutii, ut referunt Socrates & Sozomenus, de ea dubitatum esset. Quare verius est hoc concilio ad rogationem Paphnutii non modo non liberum cuique relictum esse uti uxoribus post susceptos sacros ordines, ut mentiuntur Socrates lib. 1. cap. 8. & Sozomenus libro 1. capite 22. sed illud idem hic, sicut & in concil. Arelatensi 2. capite 2. expresse vetitum esse, & absque controversia ab omnibus observatum fuisse. Cujus observationis testis est Sanctus Basilius epist. 1. ad Paregor. in addit. qui hujus canonis auctoritate nisus, non permisit septuagenarium senem secum habitantem habere mulierem, sed inquit: *Ejice illam ex adibus tuis, & trade in monasterium. Sit illa cum virginibus; tu inter viros ministra. Lege*, ait, *canonem a sanctis patribus nostris in Nicæna synodo constitutum, qui manifeste interdixit, ne quis mulierem subintroductam habeat.* Unde Hieronymus epist. 50. in fine. *Apostoli vel virgines, vel post nuptias continentes; episcopi, presbyteri, diaconi aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici.* Vide Baron. anno 325. num. 148. & trib. seqq. item anno domini 58. num. 17. & 12. seqq. Bellarm. lib. 1. de clericis cap. 20. argumenti sexti solutione. Vide annotationes Francisci Turriani in canonem 4. Nicæni concilii infra.

An ad rogationem Paphnutii usus conjugii presbyteris uxorem habentibus permissus fuerit.

Canonis quarti additamentum quod sit.

Can. 4.) Citatur canon hic in synodo sanctorum patrum, qui convenerunt ad sanctum œcumenicum concilium Constantinopolitanum, epistola ad Damasum cum hoc additamento: *Ut singularum provinciarum antistites una cum finitimis, modo ipsis ita visum fuerit, episcopis.* Vide Theodoret. lib. 5. cap. 9. Baron. num. 155.

Can. 5.) Constituitur hic, ut inter episcopos firma rataque perduret concordia, & ut bis in anno concilia celebrentur secundum canonem apostolorum 38. Vide quæ ibi notavimus, item Turri. annotationes in can. 7. infra.

Canon sextus a Græcis mutilatus.

Can. 6.) Initium hujus canonis, quod tale est: *ecclesia Romana semper habuit primatum*; in libris vulgatis deest: ita enim citatur a concil. Chalcedon. patribus act. decima sexta. Cum hoc eodem initio extat idem canon a Dionysio abbate e Græco in Latinum translatus, ut refert Alanus Copus in 1. dialogo. Intelligitur & explicatur his verbis: *Perpendimus omnem primatum & honorem præcipuum secundum canones antiquæ Romæ Deo amantissimo episcopo conservari*: quasi diceret: sicut Petrus ejusque successor Romanus episcopus ac pontifex, ex institutione Christi divino jure primatum consecutus est, & semper habuit, ac legitime usurpavit; ita Alexandrinæ ecclesiæ episcopus omnium ecclesiarum duntaxat, quæ sunt in tota Ægypto, primatum & auctoritatem, quam Meletius schismaticus impugnaverat, juste usurpet: & non ex institutione Christi, sed ex concessione, ordinatione, & institutione Petri, ejusque successoris Romani pontificis, qui omnes Ægypti provincias per Marcum Petri discipulum, & Marci successores, huc usque regere & gubernare consuevit. Cum enim Christus ipse instituerit in Petro pontificatum duraturum usque ad finem mundi, Joan. 21. fit, ut quicumque Petro succedit, a Christo pontificatum accipiat. Bellarminus libro secundo de Roman. pontif. capite duodecimo. Cum igitur ex apostolica traditione, ex conciliorum generalium ac pontificum decretis & communi patrum consensu constet, solum Romanum episcopum Petro in episcopatu ac pontificatu succedere, fidem Christi impugnat, qui aliter quam a Christo Romanæ ecclesiæ primatum & pontificatum collatum esse affirmat. Si dicas; in concilio Chalcedonensi act. decima sexta legimus, quod Romanus pontifex primatum habuit a patribus Nicænis, ideo quod illa civitas toti orbi imperaret. Respondeo, illud decretum non esse legitime factum, quia legatis apostolicæ sedis absentibus, & postea reclamantibus latum est; ideoque a Leone pontifice aperte & damnatum & reprobatum. Et merito. Nicænum concilium enim non attribuit Romano pontifici primatum, quasi antea non habuerit; sed agnovit eum habere, semperque habuisse. Taceo quod sanctus Dionysius Alexandrinus episcopus apud sanctum Dionysium Romanum pontificem accusatus, eum judicem agnoverit, ejusque sententiæ lubens meritoque sexaginta circiter annis ante concilium Nicænum acquieverit. Si ob eam caussam, quæ a decreto allegatur, primatus Romanæ ecclesiæ foret collatus, oportebat etiam post, Mediolanensi, Trevirensi, & Nicomediensi, primatum ecclesiæ esse collatum; cum Mediolanum, Ravenna, Sirmium, Treveri, &c. sedes imperii multis temporibus fuerint. Bellarminus libro secundo de Roman. pontif. capite decimo septimo. Errant igitur omnes graviter, qui putant hoc canone Alexandrinam Romanæ adæquatam esse, cum a Romanis pontificibus diversis, diversi Alexandrini episcopi, Dionysius nimirum & Athanasius accusati & citati comparuerint, judicioque eorum velut oraculo Spiritus sancti acquieverint. Quod Ruffini expositio hæc: Alexandrinus habeat curam Ægypti, sicut Romanus habet curam ecclesiarum suburbicarum, quæ Romanæ ecclesiæ diœcesi peculiariter præ ceteris sunt subjectæ; mala sit, erronea, & ex ignorantia profecta, patet; quia hoc concilium, neque ut hic, neque ut in concilio Carthagin. sexto, vel etiam in Chalcedonensi, aut ut a Dionysio citatum reperitur, suburbicariarum ecclesiarum usquam meminit. Accedit quod ipsa ratio inepta foret, si ita restringenda esset. Ante victoriam igitur novantes nostri sæculi triumphant, quasi hoc loco definita fuerit Romanæ ecclesiæ jurisdictio, ut tantum præsit suburbanis ecclesiis. Baron num. 134. Qui vero cum Balsamone sentiunt, hoc tempore & Romanum, & reliquos patriarchatus esse institutos, ipsique Romano totius occidentalis ecclesiæ duntaxat curam demandatam esse, absurde sentiunt, ut patet ex epist. Nicolai primi, quam scripsit ad Michaelem imperatorem, quæ extat. Item patet ex superioribus. Vide præterea Baron. num. 130. Bellarmin. lib. 1. de Romanis pontificibus cap. 24. & lib. 2. cap. 13. notas nostras ad epistolam Anacleti 3.

Objec quod felim

Primat tro e succe bus; sto c fuit.

Ruffi sitio- nea

Balsa inter tio a qua.

Quoniam quidem & episcopo Romano parilis mors est.) Hæc verba corrupta sunt, ac proinde corrigenda sic: *Quoniam talis episcopo Romano consuetudo est*: ita legendum esse, canon decimus sextus, quem ex Romanæ ecclesiæ scriniis Paschasinus B. Leonis I. pontificis maximi legatus ad concil. Chalced. attulit, aperte indicat. Vide Possevinum in app. sacro, verbo *Nicænum*.

Canc emela

Quia consuetudo obtinuit.) Hierosolymitana ecclesia per annos quingentos fere usque ad Juvenalem ejusdem ecclesiæ episcopum, patriarchalis nomine, non re; honore, non potestate habita est; sic ut episcopus illius ecclesiæ quarto quidem loco in conciliis sederit, verum nulli archiepiscopo vel episcopo instar aliorum patriarcharum præfuerit. Ipsum autem Cæsariensi archiepiscopo Palæstinæ metropolitano, & Antiocheno patriarchæ, qui toti orienti præsidebat, subjectum fuisse, testantur Hieronymus in epistola ad Pammachium, Leo epistola sexagesima secunda ad Maximum Antiochenum, Bellarminus libro primo de Romanis pontificibus cap. vigesimo quarto. Nihil ergo magna synodus Hierosolymorum ecclesiæ contulit, nisi ut honor qui ex antiquo usu ei deferri solebat, juribus & subjectione metropolitani salvis, eidem deferatur. Idque propterea, quod Hierosolymitana ecclesia mater omnium aliarum ecclesiarum (sic enim nominatur in epistola synodali concilii Constantinopolitani œcumenici ad Damasum, quæ extat apud Theodoretum libro quinto, capite 9.) appellata fuerit, adeoque non immerito ipsius civitatis episcopus eum honorem, ut inter apostolicarum ecclesiarum antistites sederet, & in litteris quoque ita nominaretur, antiquitus consecutus fuisse videatur. Baronius anno prædicto numero 139. Errat igitur Theodorus Balsamon non tantum hac in re, quod a patribus hujus concilii Hierosolymitanum patriarcham Romano, Alexandrino, & Antiocheno superadditum esse putet. verum & in eo, quod Constantinopolitanus patriarchatus eodem concilio sit institutus. Quod Constantinopolitanus in Constantinop. I. & Chalcedonensi concilio non solum patriarchatum adipisci, sed etiam secundum locum inter patriarchales sedes obtinere conatus fuerit, verum est: ante Justiniani autem tempora eumdem id a Romanis pontificibus impetrasse, nullo authentico scripto probari poterit. Post annum domini 500. Justiniani imperatoris opera, & Rom. pontificum permissione, nullo amplius reclamante, Constantinopolitanum & Hierosolymitanum episcopum in numerum patriarcharum

Can Hi mit cle & 10 patri lis

Th B re

rum relatos fuisse concedo, ut patet ex iis quæ dixi supra in notis ad epistolam Anaclet. 3. Vide Bellarm. libro 1. de Rom. pontif. cap. 24.

Si qui voluerint.) Novatianis ad ecclesiam redire volentibus, certis quibusdam conditionibus expressis, janua adaperitur. Causam præbuit Acesius Novatianorum ecclesiæ episcopus, qui ab imperatore rogatus, an idem quod de fide in Christum, & festo paschatis celebrando patres concilii definivissent, ipse crederet; a Sozomeno libro primo capite vigesimo primo respondisse scribitur; *nihil novi decisum esse, concilitque decretum laudasse. Sic namque se ab ineunte ætate didicisse, tum credendum, tum festum agendum esse.* Quæsitus secundo, cur ergo se a catholicorum recte credentium communione segregaret, causamque in peccatores & immundos, quos illa reciperet, rejecisset: *Imperator*, inquit Sozomen. *accepto sermone dixit:* (fatuum ironice deridens) *erigito tibi scalam Aceſi, & tu solus in cœlum ascendito.*

Ut in una civitate non videantur duo episcopi esse.) A patribus Nicæni concilii edita synodali constitutione prohibitum fuisse, ut plures, quam unus, episcopi sint in una civitate, ex Innocentii Romani pontificis epist. quæ extat apud Sozomen. libro octavo, capite vigesimo sexto aperte constat, qua in causa sanctus Chrysostomus adversus eos qui in locum viventis alium episcopum creassent, Nicænum canonem id prohibentem citat. Augustinus etiam epistol. 110. & alibi se per ignorantiam excusat, quod Valerio prædecessore suo adhuc vivente, contra Nicæni concilii canonem prohibentem, ne duo sint in una civitate episcopi, ordinatus fuerat. Verba illius hæc sunt: *adhuc in corpore posito beatæ memoriæ patre & episcopo meo sene Valerio, episcopus ordinatus sum, & sedi cum illo, quod concilio Nicæno prohibitum fuisse nesciebam.* Quod autem subjungit ibidem, beatum Valerium eamdem prohibitionem ignorasse, his quæ in vita sancti Augustini capite 8. refert Possidius, plane repugnat. Ille enim scribit Valerium corpore & ætate infirmum, ne suæ ecclesiæ sacerdos episcopali munere & officio, propter admirabilem doctrinam ac pietatem, dignissimus, ab aliis civitatibus episcopo carentibus eriperetur, secretis litteris apud primatem episcopum sedis Carthaginensi egisse, imbecillitatem corporis sui, ætatisque gravitatem allegasse, & obsecrasse, *ut Hipponensi ecclesiæ ordinaretur episcopus, qui suæ cathedræ non jam succederet, sed consacerdos accederet Augustinus.* Atque ita rescripto impetrasse, quod venerabilis senex exoptavit. Sunt qui præter ea quæ hic ponuntur, hac de re singularem constitutionem, injuria temporis & Arianorum cum multis aliis deperditam, editam fuisse, non citra probabilitatem, ut supra diximus, conjiciunt. Vide Baronium tom. quinto, anno 395. numero 31. & 32.

De his qui prævaricati sunt.) Hoc & sequente canone statuitur, ut pro animi ardore, quo quis susceperit injunctam pœnitentiam peragere, episcopus illi indulgentiam præstare possit, ne præstitutum integrum tempus persolvere teneatur. Qui hanc ob suorum facinorum magnitudinem se consequi posse diffidebant, commendatitiis sanctorum, qui fidei causa in carcere detenti essent, litteris, de quibus supra in concil. Eliberitan. plura diximus, eam promereri studebant. Tertullianus ad martyr. capite primo scribens, indulgentiam pacem nominans, sic ait: *Quam pacem quidam in ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueverunt.* Sanctus Cyprianus multis in locis testatur, quod martyres in gratiam lapsorum libellis supplicibus ad episcopos transmissis, frequenter pro humilibus & sincere pœnitentibus indulgentiam obtinuerint; quandoque etiamsi pro talibus intercederent, quibus vigor sacerdotalis ignoscendum non esse judicabat, nihil impetrasse. Vide Baronium anno 58. numero 39.

Inter audientes habeantur.) Catechumeni cur appellentur audientes; item quid sit, quod hic dicitur communicare sola oratione, sine oblatione vel cum oblatione communicare, vide quæ diximus in notis ad concil. Ancyran. can. 4.

Depositio militiæ cingulo.) Non omnis militia, ut calumniantur hæretici, hic prohibetur: sed ea dumtaxat, quæ est signum idololatriæ. Olim enim cingulum militiæ fuit res magni honoris & commodi, propter magna privilegia militibus concessa: & propterea antiqui imperatores ethnici, persecutionis tempore, cingulum militiæ iis qui Christiani erant, fidemque negare recusabant, ut patet apud Eusebium libro 8. capite 4. libro 9. capite 10. auferre, & exauctorare consueverunt. Quam ob causam cum plures Christianorum militum ardore fidei cingulum abjicerent, sine honore potius quam fide vivere malentes: ac denum posteaquam mundi & honoris tentationibus devicti essent, idem cingulum, parati deinceps fidem ejurare, vicissim ambirent: concilium iisdem severam hanc pœnitentiam imposuit. Vide Bellarminum lib. 2. de concil. cap. 8.

De his vero, qui recedunt ex corpore.) Constituitur

A ne pœnitentibus in extremo periculo vitæ constitutis communio, quæ viaticum appellari solet, denegetur. Huic canoni primum Eliberit. concilii non obstare, prolixe ostendimus supra in notis ad eumdem primum canonem concilii Eliberit. Pœnitentibus in agone constitutis communionem non esse denegandam.

Pervenit ad sanctum concilium.) Apud Ruffinum lib. 10. hist cap. 16. quædam pars canonis, quæ hic nusquam extat, reperitur, qua jubetur ut in absentia presbyterorum diaconi eucharistiam porrigant. Cumitaque canones, quos Ruffinus descripsit, sint veri & authentici canones Nicæni concilii, ut testatur sanctus Cyrillus in epist. ad concil. Carthagin. quæ extat in fin. act. concil. Africani, merito hæc particula canonis, quam Kemnitius ideo in dubium revocare contendit, contra eumdem annotanda est & observanda. Et præcipue etiam propterea, ut hujus canonis, & præcedentis auctoritate & ratione discat & agnoscat, olim in ecclesia eucharistiam extra sacrificium in usum infirmorum præservari solitam fuisse. Vide Bellarminum lib. 4. de euch. capite 4. Possevinum in app. sacro. Can. 14. mutilus est. Eucharistia olim extra sacrificium præservata.

B *Si qui confugiant ad ecclesiam.*) Pauliani, reliquiæ & sectarii Pauli Samosateni, de quo supra in concil. duobus Antiochenis pluribus egimus; hi, si ad ecclesiam redire contendant, rebaptizari jubentur, non ut iterato baptismate abluantur, sed quod horum ministerio baptisma ipsis collatum initio nullum fuerit, ideo quia forma eadem, qua utitur ecclesia, per expressam scilicet S. Trinitatis invocationem, non fuerit administratum. Nam in fide S. Trinitatis, quod necessario fieri debet, haud dubie non baptizarunt, qui Christum purum hominem esse docentes, gloriosissimæ trinitatis mysteria abnegarunt. Id quod de Novatianis tempore Stephani pontificis contra Africanos constitutum fuit, huic canoni nihil obstat. Hi enim forma legitima baptizati ante fuerant, ideoque ipsos per iteratum baptismum in ecclesiæ communionem recipere, sacrilegum fuisset: juxta ea, quæ hac de re copiose scripsimus in notis ad canonem apost. 46. & seqq. in concil. Afric. 3. & can. 8. concil. Laodiceni supra. Can. 19. Pauliani an rebaptizandi. Cur Novatiani non sint rebaptizandi.

C *Diaconissæ.*) Diaconissæ quæ, & cur sic appellatæ fuerint, vide quæ notavimus ad canonem 11. concilii Laodiceni.

Quoniam sunt in dominica die.) Die dominico Quartadecimani resurrectionis dominicæ immemores genua flectebant non aliter, quam reliquis diebus festis. Itaque horum occasione ad decretum de celebrando paschate, hæc appendix addita fuit, ut sanctum diem dominicum omnes æquis ritibus peragerent, memoresque se cum Christo resurgente, a morte animæ resurrexisse in spem vitæ æternæ, omnes fideles die dominico stantes vota persolverent. Vide Baron. an. 325. num. 115. Causæ additæ appendicis.

EJUSDEM DE SUBSCRIPTIONIBUS.

De numero episcoporum eorum, qui huic concilio interfuerunt, supra egimus in principio: hoc loco de celebrioribus, qui eidem præsentes adfuerunt, pauca subjiciemus. Inter eos qui subscripsisse leguntur, Osius D Cordubensis occidentalis ecclesiæ in Hispania episcopus, vir doctissimus, virtutum præstantia, in rebus agendis dexteritate, prudentia, & confessionis gloria clarissimus, Silvestri pontificis personam gessit, ejusque legato primario fungitur cum Vito & Vincentio Romanæ ecclesiæ presbyteris. Vide ea quæ diximus supra verbo *Oecumenicum*. Item quæ de Osio diximus in notis ad subscriptiones concil. Elibertini. Osius, Vitus ac Vincentius legati pontificis.

Alexander patriarcha Alexandrinus, universæ ecclesiæ catholicæ clarissimum decus & ornamentum, innumeris ferme sanctorum elogiis prædicatus, totius agminis quasi dux, ille est, qui primus omnium adversus Arii impietatem & blasphemiam sublime vexillum erexit. Vide notas utriusque concilii Alexandrini supra præcedentis. Alexandrinus patriarcha

Eustathius Antiochenæ ecclesiæ primatum tenens propter insignem virtutum ac doctrinæ excellentiam, ex Berœnsi ad Antiochenam ecclesiam translatus, celeberrimus fidei confessor, pro fide exulans, & demum in exilio occumbens, ex tot tantisque sanctissimis episcopis E delectus est, ut in eodem sacro concilio publicas Deo gratias ageret. Hic est, qui, ut ait B. Hieronymus, clarissima tuba in adversarios bellicum cecinit. Vide quæ diximus supra de confessu episcoporum, verbo *Trecentorum*. Item notas ad epist. Anteri. Antiochenos patriarcha.

Macarius Hierosolymitanæ ecclesiæ patriarchali honore venerandus antistes, quartum locum post legatos pontificis occupans, ipsis Arianis attestantibus, acerrimus fidei Nicænæ propugnator extitit, ideoque ab ipso Ario apud Eusebium Nicomediensem in crimen adductus. Macarius Hierosolymitanus episcopus.

Potamon Heracleæ in Ægypto episcopus ille est, qui in persecutione Maximini, illo nimirum certamine, quo Eusebius Cæsareensis episcopus Potamonis concaptivus sibi de oculo effodiendo metuens, præsidique obtemperans, timore mutilationis fidem abnegavit, ob Potamon Eusebius Pamphili fidem negat.

egregiam Christi nominis confessionem altero oculo effoso privatus, atque ita pro Christi nomine sacris stigmatibus condecoratus, tandem post Meletium contemptum, causam ejus defertam, postque Arii hæresim graviter impugnatam, sub Philagrio Ariano præside saevissimo infracto animi robore martyrium consummavit.

Paulus Neocæsareæ.

Paulus Neocæsareæ episcopus, qui tempore persecutionis Licinii ob insignem fidei confessionem manuum, nervorum, & quod magis horrendum est, genitalis membri ferro candente admoto combustionem, ut scribit Theodoret. lib. 11. cap. 7. perpessus, de impietate prostrata victoriæ trophæum secum portavit.

Jacobus Nisiben.

Jacobus Nisibenus in Mesopotamia episcopus, vir plane apostolicus, scripto & doctrina celebris, & mortuorum suscitator, fidei sub Maximino insignis confessor.

Leontius Cæsareæ Cappadociæ episcopus.

Leontius Cæsareæ Cappadociæ antistes, columna ecclesiæ ab Athanasio nominatus, angelicæ vitæ imitator, prophetico spiritu commemorabilis, qui dum iter haberet ad hanc synodum, Gregorii Nazianzeni patrem & baptismo lustravit, & futurum episcopum denunciavit. Testis est Gregorius Nazianzenus oratione in funere patris habita. Sanctus igitur Basilius memoria lapsus est epistola 82. qua Hermogenem Leontii successorem huic concilio interfuisse scribit.

Aristeus Armeniæ episcopus.

Aristeus episcopus Armeniæ, quem rectius Arostanem nominaveris, successor illius Gregorii Armeni, qui regem majoris Armeniæ ad fidem convertit, eumque cum imperatore Constantino ad idololatriam destruendam, & Christianam religionem propagandam incitavit. Errat igitur Nicephor. lib. 8. cap. 14. ubi ait, Gregorium Arostanis prædecessorem huic concilio interfuisse.

Eutychianus.

Eutychianus Amasenus episcopus, Basilei martyris successor, ab ipso secundum præcedentes prophetias designatus.

Theophilus.) Præsentia & subscriptio Theophili Gothorum episcopi indicat eos, qui apud Gothos Christiani erant, tempore hujus Nicæni concilii omnes catholicos fuisse, & permansisse tales usque ad Phritigernis defectionem, qui in gratiam Valentis imperatoris mendacio Eudoxii Ariani, nullam differentiam inter catholicos & Arianos esse asserentis, deceptus, cum quibusdam tantum catholicis a vera & orthodoxa fide ad Arianismum defecit. Unde patet verum esse quod ait S. Augustinus lib. 18. civit. cap. 52. *Rex Gothorum in ipsa Gothia persecutus est Christianos crudelitate mirabili, cum ibi non essent nisi catholici, quorum plurimi martyrio coronati sunt*. Adeoque falsum esse, quod scribit Sozomenus lib. 6. cap. 38. eos qui in persecutione Gothica, authore Athalarico excitata, martyrium subierunt, Arianos fuisse, imperioque Phritigernis Ariani paruisse. Illud etiam, quod ibidem de Gothorum prima ad fidem conversione per Vulphilam facta, eorumdemque cum eodem Vulphila a fide catholica defectione tempore Constantii imperatoris, & concilii Constantinopolitani primi, peracta scribit, commentitium esse, hoc eodem argumento convincitur.

Inter celebriores, quorum nomina subscripta non sunt, primas jure meritoque tenuit

Paphnutius miraculis clarus,

Paphnutius Thebaidos superioris episcopus, apostolicis miraculis clarus, qui verbo dæmones fugabat, ægros sola oratione curabat, cæcis visum reddebat, & paralyticos ad stabilitatem corporis revocabat; ideoque sub persecutione altero oculo orbatus, & sinistri poplitis excisionem passus est. Hunc Constantinus in tanta veneratione & affectu habuit, ut sæpius eum intra palatium evocatum complecteretur, & oculum illum, qui illi in confessione fidei evulsus erat, avidioribus osculis demulceret. Ita Ruffin. lib. 1. cap. 4. Socrat. lib. 1. cap. 7. & 8.

Constant. confessorum cicatrices exosculatur.

Spyridon confessor. Philosophi refutantur. Spyridon scripturæ defensor

Spyridon Tremithuntis, alias Irimithuntis, in Cypro episcopus, ob insignem fidei confessionem, post dexteri oculi evulsionem, & sinistri poplitis succisionem, ad metalla damnatus, multorum mirabilium operum patrator, & sacrarum scripturarum admirabilis propugnator, celeberrimus hujus concilii defensor, Theodoreto & Russino attestantibus, eidem interfuit. De quo duo hæc memoratu dignissima sunt. Primum, quod philosophos & sophistas, qui ob famam tam celebris conventus, ad ostendendas ingenii sui vires, & ad insultandum Christianæ religioni, ad Nicæam convenerant, admirabili quodam modo confutaverit. Alterum hoc memorabile est, quod ex homine agresti & ovium custode episcopus creatus, Triphyllium virum eloquentissimum, quem ante ad fidem Christi miraculis perduxerat, in synodo perorantem, & loco verborum Christi, *Tolle grabatum tuum*, dicentem, tolle lectum tuum humilem, objurgaverit ideo, quod verbis Christi uti dedignaretur, & eloquentia efferretur. Sozom. lib. 1. cap. 11.

Alexander episcopus philosophos elinguavit.

Vide notas nostras.

Alexandrum Constantinopolitanum episcopum huic concilio interfuisse, eosdemque philosophos, de quibus supra, solo verbo elingues reddidisse ac confutasse, scribunt " Ruffinus libro 1. cap. 5. Sozom. lib. 1. cap. 7.

Nicoteus Myrensis.

Nicolaum episcopum Myræ in Lycia, cujus sanctitas illustri excelsoque loco semper fuit, cum aliis pluribus sanctitate ac doctrina conspicuis episcopis interfuisse, ex probatissimis aliis scriptoribus ostendit Baronius anno 325. num. 20. usque ad 47. inclusive.

Adde, quod sicut olim cum venissent filii Dei, ut assisterent coram domino, inter eos satan etiam adfuit; ita in hoc eodem sanctissimo patrum consessu astitit idem diabolus in membris suis hisce: Eusebio Nicomediensi episcopo, Eusebio Cæsareensi, Paulino Tyri, Theognidi Nicæno, aliisque pluribus, quos recenset Baron. hæreticis, qui licet magna ex parte huic concilio subscripsisse legantur, tamen cum id in gratiam imperatoris non tam veritatis, quam gloriæ & dignitatis suæ amore fecerint, ut constat ex iis quæ supra diximus, verbis *contra hæreses Arianorum*, certum est, quod supra diximus, eos hac synodo absoluta e vestigio fidem prævaricatos, Arium secutos esse. Vide Baronium num. 40. & 41. Possevin. in app. sacro, verbo *Nicænum concilium*.

Quod duos episcopos jam vita defunctos huic concilio per miraculum subscripsisse scribunt Gregorius presbyter in orat. de magna Nicæna synodo, & Nicephorus lib. 8. cap. 23. quodque de Aceso Novatianorum episcopo lib. 1. histor. eccles. cap. 7. Socrates, ex eo de fide suspectum redditur, quod Athanasius, Hilarius, aliique plures, qui nihil plane intactum reliquerunt, quo insultantem Arianam hæresim oppugnare possent, harum historiarum nullam mentionem fecerint.

EJUSDEM DE FINE CONCILII.

Absoluta synodo, patres concilii per literas ad Silvestrum Romanum pontificem scriptas, constitutionum suarum, juxta canonem apostolicum, quo, ne decreta aliqua absque sententia episcopi Romani in ecclesia sanciantur & promulgentur, prohibitum est, ut refert Socrat. lib. 2. cap. 13. confirmationem petunt, & impetrant: de qua confirmatione in notis ad concil. Roman. 3. quod sequitur, plura dicemus infra. Epistola synodalis ad Silvestrum, Silvestri ad synodum, extant apud Pisanum lib. 4. Eusebius deinde oratione quadam habita, Constantinum imperatorem laudat. Imperator vero episcopos omnes, ob insignem victoriam contra hostes ecclesiæ obtentam, munificentissime excepit, eosque ampliſſimis muneribus donavit: clericis, virginibus & viduis per multas provincias certum frumenti numerum suppeditari mandavit: dexteros oculos episcoporum in persecutione effossos pie exosculatus est; certo sibi persuadens se sanctorum stigmatum exosculatione sacratissimam benedictionem consecuturum. Tandem, quos summis favoribus & studiis prosecutus fuerat, admonitione pietatis & amoris plenissima ad pacem & concordiam tranquille conservandam, prævia, singulos a se dimisit. Vide Baronium anno domini 325. num. 171. & sequentibus.

Qui ... conc... terû...

NOTÆ GABR. ALBASPINEI episcopi Aurelianensis.

AD CANONEM PRIMUM NICÆNUM.

VERBUM hoc, *οἱ πιστοὶ*, quod in hoc canone Græco habetur, nonnullis temere, & quasi gratis positum videtur, nec ad canonis sententiam ullo modo pertinere: alii arbitrantur ab iis censeri eos qui deliquerint, & peccatum in canone expressum commiserint, ea qua fideles pœna afficiendos, eosdemque remittendos inter audientes, proptereaque vertunt Latine verbum hoc Græcum, *οἱ πιστοὶ* tanquam fideles, aut ut fideles. Contra autem judico verbum hoc non sine causa, & ratione additum, neque indicare, neque oportere reddi tanquam fideles; sed, *si sunt fideles*, immo non immutandam antiquam versionem, quæ ita habet, *si tamen sunt fideles*: peccata namque fidelium, & eorum qui baptizati essent, non eadem qua catechumenorum ratione puniebantur: verbi causa catechumenus ob admissum adulterium non pœnitentiam perpetuam, aut annorum plurimorum, perinde atque si baptizatus fuisset, sustinebat: ecclesia paulo eos humanius, quam fideles tractare consueverat, ut alibi ostendimus. Ideo patres, quotiescumque pœnas aliquas de peccatis repetendas præscribunt: semper cum illa exceptione, *si sunt fideles*, loquuntur, aut si id omittunt, subintelligi placet, quemadmodum patres concilii Eliberini canonibus 7. 9. 12. 41. 46. 47. 50. 51. 67. 73. 78. 79. Et cum ejusmodi crimen est, quod pari pœna, tam in catechumeno, quam in fideli mulctandum videatur; utriusque meminerunt: ut canone 67. Eliberini, *prohibendum ne qua fidelis vel catechumena aut comator, aut cinerarios viros habeant. Quæcumque hæc fecerit a communione arceatur*. Ita patres Nicæni adjunxerunt verbum hoc *οἱ πιστοὶ*, ad secernendos a catechumenis fideles, moneamurque

cano-

canonem undecimum, decretumque eorum quod in eo inclusum est, ad fideles tantum pertinere, non autem catechumenorum causa esse factum: qui quanquam nulla impulsi, adactique necessitate peccassent, non adeo severe in eos animadvertebatur: & certe patres can. 14. ob idem crimen non nisi in pœnam triennium prorogassent, quo inter audientes versarentur, *ut ii tribus annis inter audientes fiant*: ex quo clare colligas verbum istud οἱ πιστοί, de industria consultoque expressum, ut fideles a catechumenis separentur; atque aliter esse omnino de eorum statu factisque sentiendum. Illi autem qui idem verbum Latino sermone exprimunt, *quicumque ergo vere pœnitent, tribus annis fideles inter audientes habeantur*, caliginem offundunt sententiæ canonis, nec quod esset patrum judicium, aut distinctio allata, perspexerunt: nam qui inter audientes sunt, non sunt fideles, neque haberi fideles possunt, sed sunt aut pœnitentes, aut catechumeni. Quare dici non poterant esse inter *audientes* ut fideles, neque enim unquam fideles fuerunt inter audientes.

A

AD CANONEM XII.

MIHI omnino non placet ea explicatio, quam ad evolvendum, explicandumque canonem istum excogitarunt, & attulerunt interpretes; neque de militibus videtur ullum esse verbum, aut mentio facta, qui cum positis abjectisque armis ad martyrii lauream advolassent, iidem postea a fide deoque defecerant; pecuniæ vi ac magnitudine iterum ad arma tractanda sibi viam aperuerant, ut opinantur Zonaras & Balsamo. Primo quia canon nullo modo de martyribus disputat. Secundo quia canon iste, & qui præcedit, nullo modo inter se discreparent, & ad idem plane crimen uterque revocaretur: quod dici non potest. Quamobrem quæso crimen, ceu peccatum eorum, qui studio Christianæ religionis incensi militiam deseruerunt, quique postea Christum dominum ejurarant, differre videtur ab scelere & perfidia illorum, qui cum nullam eis vim, ulla necessitas adferret, Christo nuncium remiserant? Num ideo eorum crimen majus videbatur, quod militares procurationes & honorum quosdam gradus in bello coemissent? Perinde quasi idololatræ & apostatæ crimen ulla accessione gravius foret, quod dignitatem quandam militarem redemissent? Quænam quæso Christianis in bello dignitas, crimini aut fraudi esse potuerit nisi ob sacramentum quod sub imperatoribus falsorum Deorum nomine suscipiebatur, quod suæ fidei militaris testes futuros proferebant? Quod tamen idololatriæ genus inter hujusce criminis species minimum ducebatur, neque ejus sugere crimen poterat, qui palam & public Christi fidem esset detestatus, & qui immaniore hoc se se idololatriæ scelere & specie obligasset. Præterea nunquam mihi probabunt decreto aliquo prohibitum fuisse, ne Christiani militarum abirent, quamvis non desint gravissimorum authorum testimonia, qui id consilii dederint, ne ad bella proficiscerentur Ethnicorum: quod cum atrocissima quædam in Christianos supplicia excogitarentur, verendum esset, ne quandoque propositis tot ante oculos vitæ periculis in idololatriam prolaberentur. Innumerabilia namque in antiquorum patrum monumentis exempla commemorantur, militum maxime qui in castris ad mortem graderentur Christi causa perferendam: velut ejus militis egregium illud facinus, qui detracta sibi corona, prodidit legiones abundasse ejusmodi fortissimis viris. Quid quod nec fileri illud potest, quod historiæ testantur, imperatores quandoque militum suorum, quos Christianos esse scirent, auxilio usos ad præsidia quædam impetranda: quæ portenti ac miraculi loco ducerentur, quæ omnia perspicue demonstrant ecclesiam non prohibuisse, ne ad militiam quis reverteretur. Postremo verba illa, *ut nonnulli etiam pecuniam profunderent & militiam beneficiis assequerentur*, adaugent accumulantque crimen illud, quod his verbis indicatur, *ad suum vomitum reversi sunt*. Quæ si quo sensu ac sententia exponunt interpretes perpendas, hæc est patrum ea de re interpretatio: qui non modo Christum dominum perfidiose & abjecte pernegarunt, verum etiam non pepercerunt pecuniæ, ut suos illos militiæ gradus honorum recuperarent: quæ una loquendi ratio, tam infirma & debilis fuisset, postremumque illud quod addiderunt augendi & exaggerandi primi criminis causa, ita leve nugatoriumque haberetur, ut non credibile sit ita patres esse locutos & sensisse. His accedit, quod si arma capere, & ad militiam sese adscribere tribus illis primis sæculis non licuisset, tempore quidem concilii Nicæni bellare poterant, decretumque illud rescissum erat canone 3. concilii Arelatensis primi, quod multo ante concilium Nicænum viguerat, *ne arma proficiant in pace*, quamobrem non hujus canonis sensus ad eos qui arma tractabant, aut qui cum ea reliquissent, ea repetere viderentur, traduci debet.

Mihi plane potius persuasum est canone isto designari lapsos pœnitentes, quos benedictione percepta, sæcularium sumptoque habitu, posthabitaque rerum omnium ac munerum militarium, & fori cura ac cogitatione, voti postea pœnituisset: idque quod professi fuerant repetentes commutationis vitæ tædio quodam affecti, animum & cogitationem ad munera illa sæcularia rursus adjecissent.

B

Ab ea explicatione non aliena sunt, neque omnino abhorrent illa verba, *ut nonnulli etiam*, quibus patres eos insimulant & criminantur, quod non modo sui voti ac promissi cœpisset eos oblivio, verum etiam largitione & pecunia sua ad illa, quæ detestati fuerant, munera publica curationesque administrandas sese convertissent, cum ea, pœnitentium habitum induentes, valere jussissent.

Vetere patrum memoria illud commemorabile proditur, Pœnitentes eo animo fuisse, ut pœnitentiam nec se unquam (pœnitentiæ tempore) deposituros, nec habitum vestitumque qui communis ac peculiaris esset pœnitentium, voverent, quo facilius deplorandum ac miserandum suæ conditionis statum prætereuntium oculis subjicerent, comam seu capillitium alerent, a congressu & consuetudine uxorum abstinerent, a publicis se negotiis removerent, neque in publicum facile e tenebris domesticis emergerent, ut uno verbo complectar, nullam mercaturam exercerent; res ita plana & adeo canonibus agitata, ut diutius, in earum rerum commentatione ac narratione versari putidum sit. Idcirco canon Nicænus illos vehementissime insectatur & carpit, quod non solum munerum publicorum administrationem, quæ prius studio pœnitentiæ neglexerant, attigerint, verum etiam ardentissimis animis ea conquiesierint & ambitiosius pecuniæ vi maxima, rem unam redemerint; quam oblatam repudiare, ut adversariam ac repugnantem voto quod emiserant, debuissent.

C

Ceterum alia concilia, & patres qui eamdem rem seu quæstionem diremerunt post concilium Nicænum, manifeste demonstrant & edocent canone isto notari & coargui illos, qui pœnitentiam intermiserant: eadem quippe verba usurpant: *redire ad vomitum & militiam deponere, & cingulum militiæ resumere*: quibus verbis admonemur, ne sententiam horum verborum a solam militiam vertamus: atque in eo canone non agi de militibus qui vacationem militiæ sibi dari efflagitabant, ut ad Christianismum transirent, sed agi de pœnitentibus, qui relicta quam professi erant pœnitentia, rursus animum ad sæcularia negotia, aut ad militiam applicabant. Nam si consideremus & attendamus, hæc verba *militiæ cingulum* & *zonam*, generalem quemdam loquendi modum esse, quo non solum militaria munera, sed etiam forum, sæcularia negotia, mercatura ipsa, ecclesiastica insuper officia significantur: & verbum hoc *militia*, & apud patres & apud canones ad quatuor explicanda desumi, ad bellum, mercaturam, judicandi potestatem & ordines sacros, in eumdem sensum & sententiam hujusce canonis verba accipiemus.

D

Canone 5. Siricii epist. ad Tarraconensem episcopum perspicere licet explicationem istius duodecimi canonis concilii Nicæni, in quo non modo eamdem sententiam sensumque hujusce canonis sequitur Siricius, sed & eadem verba retinuit: nam iisdem omnino verbis utitur *militiæ cingulum*, quibus munera reipublicæ seu sæcularia designantur, non autem arma: & canone 1. epist. 3. vox ista *militare*, quam sæpe pro negotio curationeque reipublicæ usurpatur, *aut negotiis reipublicæ optaverunt militare*: ad hunc eumdem modum sumi videas can. 3. epistola 6. S. Innocentius ad episcopum Rothomagensem can 2. in eamdem sententiam. D. Leo ad Rusticum canonib. 10. & 12. cum eamdem quæstionem de pœnitentibus, qui votum suum infringunt, disputat, eodem verbo utitur *militia*, ubi agnoscas & deprehendas militiæ cingulum, ad omnia illa, belli gerendi munera, officiaque reipublicæ seu sæcularia usurpari solere: nec absimilis est sensus verborum illorum canone 18. 4. concilii Toletani: ad extremum in conciliis Ilerdensi & Matisconensi, verbum *cingulum*, ad ecclesiastica munera declaranda referri videtur.

AD CANONEM XIII.

E

QUo facilius canon iste intelligatur & omnes difficultates quæ occurrent evolvantur, bipartito dividendus est: prima quidem parte patres id decernunt, ne cui in extrema mortis necessitate posito usura viatici ultimi & necessarii subtrahatur: in postrema, cum ad certum vitæ periculum adductus quispiam pœnitens, eucharistiæ sacramentum requirit, episcopum oportere totam ejus vitæ rationem explorare & expendere; qua facta vitæ conquisitione durissima, si dignum tanto beneficio judicet, conferre posse. Quod autem medio canone sancitur, si sumpto viatico melliuscule habuerit, non est opus dicere: nihil enim quod difficultatem pariat, ibi reperias. In prima enim parte quod obscurum esse potest, vox ista *viaticum*, id totum sustinet, nimirum quæ sit ejus significatio & notio, & quid per viati-

viaticum intelligi velint patres. Zonaras & Balsamon Eucharistiam designari putant, *iisdem nihilominus in extremo vitæ discrimine positis, quamvis multa nomine communione interdictum sit, sacramenta impartiri, ut eo quasi viatico instructi decedant, nec ea quæ ex illis efficitur sanctitate priventur, hoc canone patres jubent.* Balsamon, *jubet enim omnem, cui pœna imposita est & sacramentis est privatus, præclaro sanctæ participationis seu communionis viatico non privari in extremo spiritu, cum examinatione episcopi.* Quorum sententiæ accedunt multi recentiores, atque inter hæreticos Casaubonus in suis exercitationibus. Alii mihi assentientur hoc verbo, *viaticum*, Eucharistiam videlicet non declarari: sed simplicem tantum communionem & jus communicandi, quod pœnitentibus tali præsertim tempore, vel absolutione peccatorum, vel privata quadam manuum impositione concedebatur. Non me quidem fugit, & id illis largior, verbo hoc aliquoties indicari sanctissimum sacramentum, vocemque quandam generatim sumptam, qua quidquid morientibus prodesse magnopere possit intelligimus, cujus vis & gratia ipsa ad aliam usque vitam prosequi & comitari eos possit, ut alio quodam loco demonstrabitur, atque inter cetera viatica nobilissimum occupare & sibi vindicare locum eucharistiam, esseque potentissimam. Sed antequam nostræ sententiæ seu explicationis percenseantur rationes & argumenta, nemini dubium esse potest, quin hoc canone disputetur de pœnitentibus, aut de iis qui extra ecclesiæ communionem sunt, quique in eo vitæ statu accedente morte e medio tolluntur: nam canon ait, si morbo relevabuntur, iis ad pœnitentiam quam instituerant perficiendam, revertendum; quod non nisi de pœnitentibus, aut de iis qui peccati lethalis conscii fuerint, dici potest. Præterea interpretes qui hoc verbum, eucharistiam, quod est in secunda parte, communionem reddunt, ut in variis editionibus videre est, decipi omnino & labi magnopere, nec est ab antiqua versione facillime discedendum, in qua eucharistiam legas. Nam quamvis eucharistia sit quoddam genus communionis augustissimum sane & multo perfectissimum, tamen plurimi sunt communionis modi, qui non sunt eucharistia, nec erit difficile ostendere olim apud majores nostros, pœnitentes ad ecclesiæ corpus adjungi solere, & ad societates fidelium reduci aliis omnino viis atque modis, quam per eucharistiam, adeo ut qui ubi passim legunt ad eucharistiam, ibi reponunt communionem, pari in errore versantur atque ii, qui hic communionem collocarunt ad indicandam vocem hanc eucharistiam, genus pro specie, ut alii speciem loco generis posuerunt.

Id autem planum fiet explicatione totius canonis: rationes afferantur. Decepti ut ego suspicor fuerunt interpretes, quod crediderint verbum hoc, *viaticum*, aliud nihil sonare in primis illis temporibus quam eucharistiam, uti hodie nihil aliud sonat, solumque hoc fuisse sacramentum quod vicem viatici subiret iis maxime qui morerentur: & tamen alibi ostendimus baptismum, absolutionem peccatorum, simplicem manuum impositionem, quia communionem fidelium pœnitentes recuperabant, impositionem manuum reconciliatricem potuisse æque ac eucharistiam loco viatici præberi, quantumvis eucharistia potentissima & perfectissima dicitur.

Verbum hoc *necessarium*, perpendi debet in hujus canonis explicatione, nam cum isto canone pateat eucharistiam non esse viaticum necessitate absoluta, argumento erit in prima parte verbum hoc *viaticum*, non sumi debere pro eucharistia, quandoquidem patres de viatico necessario in eo differant, & vere necessitate absoluta non est necessaria eucharistia, quo pœnitens de sua salute æterna certus fiat & flammas numquam desituras evadat, cui periculo ac discrimini patres hoc canone prospicere & providere voluerunt, nec aliud in prima parte sanxerunt, quam id quod omnino necessarium videatur, ut sempiterni exitii metu liberi redderentur. Non eo hæc a me dicuntur, quod non multis partibus absolutione præstet eucharistia, aut viaticum ejus aliis omnibus non antecellat, aut quod pœnitenti optanda non videatur; ideoque quidpiam de ejus dignitate ac præstantia detrahi ac eripi possit: sed quemadmodum mille aurei nummi necessitate absoluta non sunt necessarii ei, qui Romam proficisci velit; tamen præponderantur & prævalent minori summæ, quæ absolute necessaria est peregrinanti iter facienti: ita ex eo quod pœnitenti licet morienti & vitiis carenti non daretur olim eucharistia, hujus sacramenti dignitas admirabilis corporisque Christi præsentia non minuitur.

Omnes autem interpretes, sic ut nullus dissentiat, confitentur, postrema parte canonis istius de eucharistia verba fieri: imo ii qui communionem loco eucharistiæ substituunt. Age vero, videamus utrum quod de eucharistia decretum est in posteriori, & cum eo convenire, & ad id referri possit, quod de viatico in prima parte definitum est. Nam si hæc inter se decreta discrepant, quodque de uno asseritur, in alterum non cadat, facile erit dijudicare, verbum hoc *viaticum* non habere vim & significationem eucharistiæ. Neque enim facile quis persuaserit, eodem in concilio, canone eodem, quinque aut sex lineis, patres aliqua inter se contraria & pugnantia decrevisse. Et quo commodius, quod in fine canonis dictum est, conferatur cum eo, quod in principio: Observandum est, quandoquidem *viaticum* istud necessarium vocabatur, necessario item fuisse porrigendum; ideoque qui illud largiri poterant, ut sacerdotes, sine ulla mora ac tergiversatione non explorato episcopi consensu, aut voluntate dare debuisse. Aliter pœnitens, eo quod necessario indigebat caruisset; aut sane viaticum istud quod non nisi permitente episcopo præbere potuissent, absolute necessarium non fuisset.

His ita discussis in secunda & ultima parte canonis definite statuitur, in ipso exitu seu morte eucharistiam inconsulto, aut invito episcopo non esse ministrandam, inquisiturumque episcopum in vitam moresque postulantis eucharistiam, ejusque arbitrio atque nutu post exactam conquisitionem dandam aut negandam. Id autem quadrare ne, aut convenire potest in *viaticum* necessarium? Si eucharistia significatur & intelligitur verbo isto *viaticum*, quod in principio canonis est, sane *viaticum* omnino necessarium est. At si est necessarium, quid causæ esse potest, cur in fine canonis statuant, illam non sine episcopi auctoritate ac judicio conferendam, & faciant eam non necessarium viaticum? Quomodo illa retineri aut negari potest? Quamobrem examinandi pernoscendique mores ejus qui petit, si necessario illam præberi oporteat? Res una ad salutem omnino necessaria, non dilationem ferre potest, non tempus, non consilium, aut investigationem vitæ morumque, momentum punctumque temporis, judicium aliquod. Vox una, aut signum voluntatis vultusque satis valent ad extorquendam a presbytero absolutionem & viaticum necessarium tali in periculo: tantum abest, ut ad episcopum confugere aut concurrere quemquam deceat, aut ejus qui ex hac vita ad aliam proficiscatur, examinandi mores sint & conquirendi. Unde perspicias verbum hoc, *viaticum*, non pro eucharistia sumi initio hujusce canonis, cum hæc duo decreta inter se pugnarent & confligerent, quodque de eucharistia dictum est, non possit viatico necessario convenire, de quo initio facta est mentio.

Illustrabit & illud explicationem nostram, si consideremus potuisse accidere, ut pœnitens, aut quivis alius, quem noxa lethifera fœdasset, in remotissimis locis ac regionibus ab episcopi dominatione, terra marique in periculum incideret mortis, cui viatico necessario carendum esset, si eucharistia pro viatico necessario haberetur, si ad hunc modum in ipso canone legeretur, aut exponeretur: nam multo antequam episcopus consuleretur, ægrotique mores cognitos & perspectos haberet, hujus lucis usura privatus fuisset. Unde quod canonis initio sancitum est, ad sacramentum traduci non potest; cum postrema parte id totum ad episcopi potestatem cognitionemque pertineat & transferatur.

Si antiquæ disciplinæ rationem habueris, quod ad eos spectat qui tempore pœnitentiæ fato quodam suo e medio tolluntur, aut eucharistiam perpenderis, quanta animi provisione aut cautione iisdem pœnitentibus porrigi debeat, explicationem nostram, ut veram & rationi consentaneam comprobabis. Nam patres post tertium sæculum censent, nemini ut liceat, sine ullo viatico mori. *Nemo enim vinctus anathemate mihi moriatur*, ait Synesius: *Nemo decedat vacuus communione*, ait concilium Arelatense: & sanctus Innocentius asserit dandum esse, ut a perpetuo exitio vindicentur, omnesque canones qui de pœnitentibus morientibus agunt, necessario subministrandum docent. Sed quando de iisdem pœnitentibus differunt, utrum sit eis eucharistia concedenda, omnes fatentur non nisi facta ab episcopo potestate, licere. Quartus canon secundi concilii Carthaginensis, & 7. concilii Græci Carthaginensis idem affirmant; qua ex re ubivis locorum semper ecclesia id retinuit, absolutionem, quæ instar erat viatici necessarii, necessario fuisse impertiendam: quod ad eucharistiam vero attinet, tametsi pœnitens propius a morte abfuisset, eamque obnixe efflagitaret, denegandam omnino, donec compertum fuerit, elapsis ante diebus, nihil se ea indignum præbuisse, episcopumque ei communicandæ potestatem fecisse. Ea enim religione ecclesia semper fuit obstricta, & obligata, ut nemini nisi integerrimo & innocentissimo eucharistiam condonaret, cum eam ne in morte quidem præberet. Atque hæc mea explicatio, cum non a præscripto canonum aberret, ejusque rei praxis quædam & usus tot annorum curriculo invaluerit, mihi videor clare ostendisse verbum hoc, *viaticum*, in hoc canone absolutionem, non eucharistiam nominandum.

Sententia ergo hujus canonis hæc est, in morte pœnitenti absolutionem negari non debere. Quod u præter absolutionem copiam sibi fieri eucharistiæ postulet, episcopi esse examinare & vestigare ejus mores, quibus probe scienterque cognitis, sententiam ferat. Eam ergo canonis sententiam, & patrum mentem & intelligentiam, qui ejus auctores fuerunt, puto fuisse; quo autem res illustrior fiat, exempli appositione illustrabo. Nam ut di-

ximus totus ille canon, prima & ultima parte de pœnitentibus loquitur, qui pœnitentiæ tempus non terminarant, exempli causa, qui triginta annorum spatio, aut ipsa morte definitam pœnitentiam pœnæ nomine subiisset, is si in morbum lethalem, primo anno pœnitentiæ incurrisset, beneficii aut gratiæ loco Ecclesia absolutionem peccatorum largiebatur, eumque in societatem fidelium adscisebat impositione manuum: sed quia ejus peccata gravia cum essent, non ei illa expiare, propter rationem brevitatis ac temporis licuerat, ecclesia illi eucharistiam negabat, quo veteris ecclesiæ disciplina non relaxaretur, neve sacrosancta communio aut corporis Christi liberatoris nostri augustissimus cibus, certis quibusdam proponeretur, qui nequaquam ea vitæ sanctitate quæ requirebatur, præstarent, quamquam sceleris omnes & flagitii expertes essent. Ut autem nullus dubitationi locus relinquatur, considerandum anno domini 572. Martinum episcopum Bracarensem in Hispania natione Græcum, quosdam collegisse & coacervasse canones conciliorum Græcorum ex eorum numero, quos maxime utiles & accommodatos ab disciplinam ecclesiasticam in Hispania fore censebat, eosque in Latinum sermonem transtulisse; e quibus 13. canon iisdem plane verbis reperitur. *Si quis de corpore exiens novissimum, & necessarium communioni viaticum expetit, non est denegetur. Quod si in desperatione positus, post perceptam communionem iterum sanus fuerit factus, tantum orationis particeps sit: nam non accipiat sacramentum, donec præscriptum pœnitentiæ impleat tempus. Qui ergo in exitu positi sunt, & desiderant accipere sacramentum, cum consideratione, & probatione episcopi accipere debeant.* In quo videas verbum, *viaticum*, ex poni communionem, hoc est absolutionem, & verbum eucharistiam, sacramentum, quomodo nostra explicatione exposuimus, in eoque canone distingui ac secerni viaticum ab eucharistia: nam verbum ἐφόδιον, verbo communionis & absolutionis explicat, & eucharistiam verbo sacramenti. Denique his legibus veterem illam disciplinam viguisse, eucharistiamque pœnitentibus quandoque denegasse, etiamsi eam ferme morientes peterent, canone quarto concilii Carthaginensis secundi confirmatur. *Si quisquam in periculo fuerit constitutus, & se reconciliari divinis altaribus petierit, si episcopus absens fuerit, debet utique presbyter consulere episcopum, & sic periclitantem ejus præcepto reconciliare.* Quo canone manifestum fit, non nisi episcopi iussu morientibus pœnitentibus concessam fuisse eucharistiam.

AD CANONEM XIX.

DIACONISSARUM autem meminimus. Quæsitum a me pierumque, quid verba illa concilii Nicæni sibi vellent. Nam Zonaræ & Balsamonis explicatio, multis cum argumentis refelli posset, sed omnium ingenio judicioque committo, an quisquam ex eorum explicatione lucem aliquam, aut verisimilitudinis auram aucupari possit. Ex earum numero opportuno tempore, cum vidclicet quadragesimum annum impleviſſent, diaconissæ sufficiebantur: verum hæ mulieres quinto & vigesimo ætatis anno certum quemdam habitum ab episcopis accipiebant, ut decimo sexto allatæ synodi videre est. Eas ergo virgines diaconissarum nomine quæ habitu censerentur, manuum vero impositione sacratæ non essent, synodus intelligit, ac hæresim suam confitentes, laicis ordinibus adnumerandas esse decernit. Non bene ex his quæ diu post magnam synodum stabilita, & in ecclesiam inducta sunt, formam aliquam aliis anteactis rebus præscribes ecclesia enim perturbationibus expedita, ubi cœpit respirare, multa ritibus & ceremoniis addidit, & in melius formavit, quæ difficillimis illis temporibus consulto seponebat. Quapropter non est ex concilio Carthaginensi quærenda interpretatio hujusce canonis concilii Nicæni, sed ex ritibus, qui tum in ecclesia observabantur, quos huic explicationi omnino contrarios invenies. Virgines enim ad diaconatum numquam eligebantur, sed viduæ quæ sexagesimum annum, aut amplius implesient. Tertullianus de virginibus velandis: (ad quam sedem præter annos sexaginta non tantum univiræ, id est nuptæ, aliquando eliguntur, sed matres & quidem educatrices filiorum, scilicet ut experimentis omnium affectuum structæ; facile norint ceteras, & consilio & solatio juvare.) Non solum virgines ab hoc munere; sed etiam mulieres quæ numquam pepererant, arcebantur; imo monstrum ait virginem in hoc gradu constitutam esse. Plane scio alicubi virginem in viduatu, id est in diaconatu, ab annis nondum viginti collocatam: Cui si quid refrigerii debuerat episcopus, aliter utique salvo respectu disciplinæ præstare potuisset, ne tale nunc miraculum, ne dixerim monstrum in ecclesia monstretur: virgo vidua hoc quidem portentuosior, quod nec qua vidua caput texit, utrumque se negans & virginem quæ vidua deputetur, & viduam quæ virgo dicatur. Deinde ob quam causam sacra synodus, has virgines quæ Deo consecratæ essent, perpetuæque virginitati ante diaconatum sese obligassent, (quamvis extra ordinem & absque ulla manus impositione ad diaconatum sese extulerant) utroque hoc honore spoliasset, & eas inter plebem relegasset? Adeone grave earum erat peccatum, ut ea animadversione punirentur, & non solum indignæ hoc gradu judicarentur; sed etiam quæ votum, quo nuptiis in perpetuum renunciarant, persequerentur? Quis magis probet sententiam cardinalis Baronii anno Christi 34. numero 283. qui ex hoc canone diaconissas aliquo ritu, aut manus impositione initiatas, aut consecratas fuisse negat, atque ob hanc causam in hac synodo eas inter laicas annumeratas fuisse. Quantumlibet prædictæ diaconissæ curarent, non tamen erant ejusmodi, ut sicut diaconi manus impositionem acciperent, vel aliquo sacramento initiatæ essent. Nam sacrosancta Nicæna synodus ea ex causa easdem inter laicos adnumerat. Multa possem argumentari, quæ ejus sententiam infirmient: in posterioribus conciliis de earum consecratione & initiatione decreta multa inveniri: non nisi multo post hanc synodum de ecclesia eas sublatas esse. Eas denique post eamdem synodum rebus ecclesiasticis, matrimoniis puta, & lavacris serviisse, & in instruendis & docendis feminis catechumenis operam & studium consumpsisse; sed ex hoc ipso loco perspicuum est, eas non solum in clericorum numero, sed etiam initiatas & consecratas fuisse. Nam cum synodus quasdam, quæ minus recte & extra ordinem institutæ essent, inter laicas deputandas esse censet: subintelligendum profecto relinquit, quasdam fuisse, quæ rite & ordine consecratæ essent. Denique quid toto canone statuitur? quid præcipitur? quæ est ejus sententia? si ab hæresi redeuntes diaconissas eumdem jubet apud orthodoxos honoris locum retinere? quem inter hæreticos obtinuerant, nonne sequitur quasdam fuisse, quæ initiatæ & consecratæ essent.

Venio nunc ad hujusce loci explicationem quæ facilis est, si ex totius canonis sententia hauriatur; priore enim parte dixerat sancta synodus, eas, uti ceteros in clero esse retinendas, quæ manus impositione hoc munus adeptæ essent, si modo eo honore dignæ invenirentur, & modestiæ & pietatis exemplum inter hæreticos dediſſent. Postrema vero hac parte addit, ne quidem eas pro diaconissis habendas, quæ prava licentia hanc dignitatem & habitum diaconissarum, sine manuum impositione sibi abrogassent, & in clerum, nullo auctore, nulliſve sacris & ritibus irrepsissent. Quamobrem autem harum diaconissarum sine manus impositione, & solitis ritibus hæ mulieres potius induissent apud hæreticos, quam ceteri ex cleto, nescio equidem nisi quod mulieres hæreticæ, ut ait Tertullianus, maxime sint procaces, aut quod licentia quadam, cum nulla sit apud hæreticos disciplina, hodie presbyter, qui eras laicus, id factum esset. Ceterum quod olim diaconissæ peculiari quodam habitu ornatæ & distinctæ essent a ceteris, nemini dubium esse puto, qui meminerit ceteris mulieribus in ecclesia & alibi eas præfectas esse, viduasque, quæ non essent ordinatæ ex canone vigesimo septimo concilii Arausicani veste propria & peculiari indutas fuisse. Denique in canone ren esimo quarto concilii quarti Carthaginensis hæc verba habentur, & veste laica abjecta, sub testimonio episcopi & Ecclesiæ religioso habitu apparuerint, ut in canone quinquagesimo quinto Toletani quarti. Duo sunt genera viduarum, sæculares & sanctimoniales: sunt quæ jam mutato habitu sæculari, sub religioso cultu in conspectu sacerdotis & ecclesiæ apparuerunt.

EA-

EADEM SYNODUS NICÆNA

Oecumenica prima CCCXVIII. Patrum, cum aliis, præcipue Arianorum, ab anno Chriſti 325. ad Damaſi Papæ tempora.

Ex libello ſynodico.

SYnodus divina & ſacra, œcumenica prima, trecentorum & octodecim patrum collecta Nicææ, metropoli Bithyniæ provinciæ: cui præfuerunt & præſederunt Vito & Vincentius preſbyteri locum tenentes Silveſtri papæ Romani, ejuſque ſucceſſoris Julii: [a] Alexander, Alexandriæ: Macarius, Hieroſolymorum: Euſtathius, Antiochiæ: vice Metrophanis Conſtantinopolitani, Alexander presbyter: Hoſius, Cordubæ epiſcopus: & Conſtantinus inter Chriſtianos imperatores apoſtolus: Quæ ſancta Synodus unitatem eſſentiæ divinæ, ſive ὁμοούσιον ſanctæ trinitati accommodans, & ſanctum atque myſticum paſcha definiens, contra omnem hæreſim, divinam fidei diſciplinam expoſuit: Arii videlicet, Sabellii, [1] Photini, Pauli Samoſateni, Manetis, Valentini, Marcionis, & eorum qui cum ipſis ſentiunt. Abdicavit eadem Meletium Thebaidis epiſcopum una cum ordinationibus ipſius: & Nicomediæ Euſebium. Sacros etiam libros & apocryphos, hoc modo manifeſtos fecit. In domo enim Dei, inferiore loco juxta divinam menſam omnibus collocatis, dominum invocans oravit: ut qui divinitus inſpirati eſſent, ſuperius: qui autem adulterini, inferius (quod & factum eſt) invenirentur. [2]

a erat

Α Σ Υ Ν Ο Δ Ο Σ θεία καὶ ἱερὰ, οἰκουμενικὴ πρώτη, τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων, συναθροισθεῖσα ἐν τῇ Νικαίων μητροπόλει, τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας· ἧς ἐξῆρχον προκαθεζόμενοι, Βίτων καὶ Βικέντιος πρεσβύτεροι, τὸν τόπον ἐπέχοντες Σιλβέστρου τοῦ πάππα Ῥώμης, καὶ τοῦ ὀγδόου αὐτοῦ Γουλίου· Ἀλέξανδρος, Ἀλεξανδρείας· Μακάριος, Ἱεροσολύμων· Εὐστάθιος, Ἀντιοχείας. ἐκ προσώπου Μητροφάνους Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος· Ὅσιος ὁ Κορδούβης ἐπίσκοπος· καὶ Κωνσταντῖνος, ὁ ἐν Χριστιανοῖς βασιλεύσιν ἀπόστολος. Ἥτις ἁγία σύνοδος τὸ ὁμοούσιον ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος ἁρμόσασα, καὶ τὸ θεῖον καὶ μυστικὸν πάσχα θεσαμένη, ἐξέθετο κατὰ πάσης αἱρέσεως τὸ θεοργὸν τῆς πίστεως μάθημα· Ἀρείου, Σαβελλίου, Φωτεινοῦ, Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, Μάνεντος, Οὐαλεντίνου, Μαρκίωνος, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς. Ἀποκηρύττει δὲ καὶ τὸν τῆς Θηβαΐδος Μελίτιον, μετὰ τῶν χειροτονιῶν αὐτοῦ· καὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον. Τὰς ἐνδιαθήκους βίβλους καὶ ἀποκρύφους, τοιῶδε τρόπῳ κατιδήλους ποιήσασα. Ἐν γὰρ τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, κάτω παρὰ τὴν θείαν τράπεζαν αὐτῆς παραθεμένη προσηύξατο· ὡς ἀρεσθῆναι τὰς θεοπνεύστους ἐπάνω, τὸν κύριον ἐξαιτησαμένη, καὶ τὰς νοθεύτους, ὅ καὶ γέγονεν, ὑποκάτωθεν.

B

NICÆNA EADEM SYNODUS,

Ex epiſtola Photii P. CP. ad Michaelem Bulgariæ principem, ſeu libello de ſeptem conciliis œcumenicis.

PRIMUM & œcumenicum ſanctum concilium, in Nicæa Bithyniæ celebratum eſt. In quo trecentorum decem & octo divinorum epiſcoporum congregatio veritatis judicium ſuſcepit. Quibus præerat & Alexander, qui ſedem Conſtantinopolitanam obtinebat, vir cum ſenectute, tum prudentia gravis, vitæque ſplendore, ac ſummo pietatis fideique ſtudio, & magna divinis in rebus loquendi libertate inſignis: & Silveſter & Julius illuſtres ac celebres eccleſiæ Romanæ pontifices. Quorum tamen neuter interfuit: ſed Bitonem & Vicentium nomine ſuo, uterque pontificatus ſui tempore communi congreſſui adeſſe voluerunt, homines virtute & presbyterii dignitate præſtantes. Cum his conjunctus erat Cordubenſis epiſcopus, qui in ethnicorum perſecutionibus nomen ſuum reipſa verum eſſe demonſtravit. Cum enim Oſius appellaretur, confeſſionem ſuam ab idolorum cultu puram integramque ſerva-

C

D

Η Πρώτη καὶ οἰκουμενικὴ ἁγία σύνοδος ἐν τῇ κατὰ Βιθυνίαν Νικαίᾳ συνελθοῦσα, ἐν ᾗ καὶ τριακοσίων θεῶν ἀρχιερέων ὁμήγυρις τὴν τῆς ἀληθείας κρίσιν ἐνεχειρίζοντο, ὧν ἦσαν προέχοντες Ἀλέξανδρός τε ὁ τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιερατικὸν θρόνον λαχὼν διὰ θεοῦ εἰπεῖν ἀνὴρ βαθείᾳ μὲν πολιᾷ, παραπλησίῳ δὲ φρονήματι σεμνὸς ὀμφὺς, βίᾳ δὲ λαμπρότητι καὶ ὁσιότητι, γνώμης καὶ πίστεως ἀκριβείᾳ τ' εἰς τὸ θεῖον παῤῥησίαν πολλὴν οἰκειούμενος, καὶ δὴ καὶ Σίλβεστρος καὶ Ἰούλιος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐπίσημοί τε καὶ διαβόητοι προέδροι. αὐτῶν μὲν ὁ ἕτερος παραγεγονὼς, Βίτωνα δὲ καὶ Βικέντιον ἑκάτερος ἀνθ' ἑαυτοῦ κατὰ τὸν οἰκεῖον τῆς ἀρχιερατείας χρόνον τῇ κοινῇ παρεῖναι συνελθόσει προβαλλόμενος, ἀνθρώπους ἀρετῇ τιμῶντας, καὶ εἰς τὸ τῶν πρεσβυτέρων ἀξίωμα παραγγέλλοντις· οἷς καὶ ὁ Κορδύβης ἐπίσκοπος συνετέτακτο, ὃς κατὰ τὰς ἑλληνικὰς διαγωγὰς τὴν ὁλη-

1 Photinus multo poſtea vixiſſe creditur. 2 Hic ex libello Synodico triginta Synodos ad diverſa tempora ſpectantes coacervaverat Editor, mire perturbata temporum ratione, ac interrupta Nicæni Concilii hiſtoria: quod nos licet Labbeanam editionem omnino repræſentare decreverimus, ferre nullo modo potuimus, ac proinde hinc in ſua quaſque loca, ut par erat, rejecimus.

κλῆσιν ἐπαληθεύσαν ἔδειξεν. Ὅσιος γὰρ ὀνομαζόμενος ἀβέβηλον αὐτῷ τὴν ὁμολογίαν τῆς εἰδωλολατρείας διετήρησεν. ὁ μὲν τοι Ἀλέξανδρείας Ἀλέξανδρος αὐτός τε παρῆν ἱεροῖς ἐνδιατρέπων κατορθώμασιν. ἦγε δὲ συναγωνιστὴν ἑαυτῷ καὶ Ἀθανάσιον, ὃς τότε μὲν τοῦ πίνακος τῆς διακόνων ἡγεῖτο, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου κατέσπα διάδοχος. καὶ δὴ καὶ ὁ κλεινὸς Εὐστάθιος συμπαρῆν τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας τὸ ἐγκαλλώπισμα, πίστεως μὲν ἀναστράπτων χαρακτῆρι, λόγων δὲ καὶ νοημάτων σωφροσύνῃ θαυμαζόμενος. μεθ' ὧν καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Μακάριος, πολλαῖς ἰδέαις ἀρετῆς ἐνδιαθύμιος, ἄλλοι τε πλεῖστοι ἀποστολικοῖς χαρίσμασι καὶ μαρτυρικοῖς πάθεσι διαλάμποντες, ὧν Παφνούτιος καὶ Σπυρίδων, Ἰάκωβός τε καὶ Μάξιμος ἀγαθῶν καὶ θαυμασίων συνήματος ἀγαθοὶ καὶ θαυμασιοι προσάτται ἐγνωρίζοντο. ἐφ' οἷς ἅπασι καὶ ὁ μέγας ἐξαγασὸς Κωνσταντῖνος ὁ Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς διϊθύνων τὰ σκῆπτρα διεπρεπεν τιμώτερον σύνοδον ἀθροίζων, καὶ λαμπροτέραν τῇ παρουσίᾳ ἀπεργαζόμενος. ἀλλ' ἐκ τοσούτων μὲν καὶ τοιούτων ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος συνίστατο σύλλογος. Ἀρείου τινα νεωτεροποιὸν δυσσεβείας δίκας εἰς πρατήριον, καὶ τὸ ἀποστολικὸν καὶ θεῖον κρατυνάντες κήρυγμα. ἰὼ δὲ ὅτος ὁ δείλαιος ἕλκων μὲν τὸ γένος ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου, εἰς κλῆρον δὲ καταλεγεὶς τῆς ἐκεῖσε ἐκκλησίας καὶ εἰς πρεσβυτέρου βαθμὸν ἀνελθών, πρότερον μὲν κατὰ τὸ ἴδιον ποιμένος ὑπερήφανον ἀνέλαβε φρόνημα, ἐκεῖθεν δὲ κατὰ τὸ κοινὸν ποιμένος καὶ δεσπότου παρέτεινε τὴν ἀπόνοιαν. τὸν γὰρ υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ, ὦ τολμηρᾶς ἐκείνης καὶ γλώττης καὶ διανοίας; εἰς κτίσμα καὶ ποίημα κατεβίβαζεν. ὃ δὲ τοῦτο σωιδεῖν ἐθέλων, κοινὸν ὑπάρχον πᾶσι καὶ αὐτοδίδακτον ὁμολόγημα, ὡς ἅπας υἱὸς τῆς αὐτῆς ἐστι τῷ γεγεννηκότι καὶ οὐσίας καὶ φύσεως, καὶ ὁ τὸν υἱὸν τῶν κτίσμασι, καὶ τὸν πατέρα δημιουργικῆς οὐσίας καὶ ἀϊδίου φύσεως ὁμολογῶν τῆς αὐτῆς εἶναι καὶ τὸν υἱὸν σωομολογήσειε. πῶς δὲ ἂν εἴη τὸ γνήσιον τῆς υἱότητος, ἄλλης μὲν οὐσίας τοῦ πατρός, ἑτέρας δὲ τοῦ υἱοῦ χρηματίζοντες; πῶς δὲ οὐ τῆς ἑλληνικῆς πλάνης ἀνακύψει τὸ πολύθεον, εἰς ἐλάττω καὶ μείζω θείαν τεμνομένης τῆς θεότητος, καὶ τῆς μὲν εἰς πρῶτον καὶ δημιουργὸν καὶ πρεσβύτερον Θεὸν ἀφοριζομένης, τῆς δὲ εἰς δεύτερον Θεὸν ὀνομαζομένης καὶ ὑπουργὸν, καὶ νεώτερον; τοιοῦτα γὰρ τὰ τῆς Ἀρείου σπορᾶς πονηρᾶς τὰ γεννήματα. ἀλλὰ τοῦτον μὲν ὡς χείλη βλάσφημα κατὰ τοῦ πεποιηκότος ὁπλισάμενον τῆς ἱερωσύνης ὁ ἱερὸς ἀπεγύμνωσε σύλλογος, τὴν δὲ δυστερβεστάτην καὶ θεόμαχον αὐτοῦ αἵρεσιν τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλεν. ὁμόσιον καὶ ὁμοφυῆ καὶ σωαίδιον τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ τῷ γεγεννηκότι πατρὶ, καὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας καὶ κυριότητος, ὡς οἱ θεῖοι χρησμοὶ, καὶ τὴν δυσσεβείας τὰ κοινὰ δόγματα ἱερολογήσαντες διεξῆλασαν, καλῶς εἰδότες, ὅτι ὥσπερ τὸ εἰς ἓν συγκλείειν πρόσωπον τὴν τριαδικὴν μοναρχίαν καὶ κυριότητα ἰουδαϊκόν ἐστι καὶ μισόχριστον, ὅτω καὶ τὸ καταπέμπειν εἰς ἀνίσους φύσεις τὴν ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερφυῆ καὶ οὐσιαίαν θεότητα, ἑλληνικὸν ὑπάρχει καὶ πολύθεον. ἀλλὰ ἐν τούτοις μὲν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ συνόδος ἡ πρώτη.

Avit. Præterea Alexander archiepiſcopus Alexandriæ, ſacris officiis exornatus, qui ſecum etiam comitem duxit Athanaſium. Diaconorum tunc quidem Athanaſius ordini præerat, haud multo poſt autem illi ſucceſſit etiam in archiepiſcopali ſede. Aderat & præclarum Antiochenæ eccleſiæ decus Euſtathius, qui cum fidei puritate fulgebat, tum verborum ac ſententiarum modeſtia erat admirabilis. Macarius item Hieroſolymorum epiſcopus, multis virtutum generibus approbatus, & complures alii gratiis apoſtolicis, & martyrii cruciatibus illuſtres: inter quos Paphnutius & Spyridon, Jacobus & Maximus, boni admirandique cœtus boni admirabileſque ſocii atque præfecti. In quibus omnibus magnus & admiratione dignus Conſtantinus Romani imperii moderator excellebat, qui & concilium congregandum curaverat, & illud præſentia ſua clarius efficiebat. Ex tot igitur ac talibus viris ſacer ille cœtus conſtabat. Coactus autem erat, ut Arium quemdam rerum novarum ſtudioſum, impietatis condemnaret, & apoſtolicam atque divinam prædicationem confirmaret. Erat infelix iſte oriundus ex Alexandria, & in clerum electus illius eccleſiæ ad presbyteri gradum aſcenderat. Primum adverſus paſtorem ſuum ſuperbam mentem extulerat, deinde contra communem paſtorem & dominum furorem exercuit ſuum. Filium enim ac verbum Dei (o temeraria lingua atque mens) in rerum quæ creatæ factæque ſunt numerum redigere conabatur; nec illud quod omnibus commune eſt & per ſe cognitum, volebat conſiderare, nempe filios omnes eamdem eſſentiam habere atque naturam, quam patres habent, ex eoque fieri ut filium creatum diceret, patrem quoque creatum pronunciaret. Quemadmodum qui patrem eſſentiæ mundi effectricis, atque naturæ cognoſcit eſſe ſempiternæ, ejuſdem quoque filium confitetur. Præterea ubi filii proprietas eſſet, ſi aliam pater, filius aliam haberet eſſentiam? Quid? Nonne gentium error confirmaretur, ſi divinitas in majorem minoremque naturam ita diſſecta eſſet, ut illa primo Deo mundique opifici & ſeniori, hæc autem ſecundo, & miniſtro atque juniori Deo tribueretur? Hæc ex improba Arii ſemente proficiſcuntur. Sed nefariam atque impiam iſtius, qui maledicam in procreatorem linguam armaverat, ſacer ille pontificum cœtus hæreſim patefecit, anathemateque damnavit declarans ejuſdem eſſentiæ ejuſdemque naturæ & ſempiternum filium ac Verbum Dei cum ipſius genitore & eamdem habere poteſtatem, atque idem imperium, quemadmodum divina oracula & pii ſacrique ſcriptores tradiderunt. Neque enim ignorabant, ut trinam monarchiam & principatum in una perſona concludere Judaicum eſt & odio Chriſtum proſequentium, ita omni eſſentia, naturaque præſtantiorem & ſingularem divinitatem in naturas impares & inæquales diſſecare, aliarum gentium eſſe, quæ deorum multitudinem colunt. Atque ita quidem ſe habet ſanctum & œcumenicum primum concilium.

EA-

EADEM SYNODUS EX NILI RHODI

Metropolitæ enarratione ſynoptica, ſeu libello de œcumenicis ſynodis.

SANCTA & œcumenica prima ſynodus Nicææ congregata trecentorum octodecim patrum piorum, imperante magno imperatore & apoſtolis æquali Conſtantino, adverſus dementem Arium Alexandrinæ eccleſiæ presbyterum. Præerant ſynodo Silveſter Romæ, Alexander Alexandrinæ, Euſtathius Antiochiæ, & Macarius Hieroſolymorum epiſcopi. Habita eſt autem anno 5815. a creatione mundi, Chriſti 318. A prima ſynodo uſque ad ſecundam ſunt anni 54. Nos ut accepimus ſic credimus, nempe dominum noſtrum Jeſum Chriſtum eſſe, non creaturam, ſed Deum ſuper omnia benedictum, ſecundum apoſtoli vocem, & conſubſtantialem Deo Patrique ſuo ac Spiritui ſancto ſecundum divinitatem ſuam, & quiſquis aliter ſentit, eum anathematizamus.

Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη σύνοδος ἡ ἐν Νικαίᾳ συναθροισθεῖσα ὑπὸ τιή. θεοφόρων πατέρων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἰσαποστόλου Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ ἄφρονος Ἀρείου πρεσβυτέρου τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας. ἡγοῦντο δὲ τῆς συνόδου Σίλβεστρος Ῥώμης, Ἀλέξανδρος Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας. Εὐστάθιος Ἀντιοχείας, καὶ Μακάριος Ἱεροσολύμων. γέγονε δὲ κατὰ τὸ εωιέ. ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τῷ ἀπὸ Χριστοῦ κατὰ τὸ τιή. ἀπὸ τῆς πρώτης συνόδου ἕως τῆς δευτέρας ἔτη νδ'. ἡμεῖς ὡς παρελάβομεν καὶ πιστεύομεν. ὅτι μὲν κτίσμα ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀλλ' ὁμοούσιος καὶ λογικὸς κατὰ τὸν τοῦ Παύλου φωνὴν καὶ ὁμοούσιος τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι κατὰ τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ τὸν μὴ οὕτω φρονοῦντα ἀναθεματίζομεν.

EADEM EX ANONYMO DE VI. SYNODIS.

SCIENDUM eſt eſſe ſex ſanctas & œcumenicas ſynodos. Et prima quidem habita eſt Nicææ ſub imperatore noſtro Conſtantino magno, & ſanctis annumerando, & ſub Silveſtro papa Romæ, & Alexandro patriarcha Conſtantinopolis. Intererant ſancti patres trecenti octodecim. Congregati ſunt autem adverſus Arium dementem, qui fuerat quidem presbyter eccleſiæ Alexandrinæ: blaſphemabat autem adverſus filium Dei dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Creaturam enim illum eſſe dicebat impius ille, non autem conſubſtantialem Deo & Patri. Quapropter illum veritatis inimicum, cum ſuffragatoribus ſuis anathematizantes ejecerunt. Orthodoxam vero fidem confirmarunt, conſubſtantialem Patri prædicantes, creatorem omnium, non inquam, creaturam, ſed verum Deum, prout & tradit fidei ſymbolum, quod inſpirante Spiritu ſancto conſcripſerunt.

ΧΡΗ γινώσκειν ὅτι ς'. εἰσὶν αἱ ἁγία, καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι. καὶ ἡ μὲν ά. γέγονεν ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ τοῦ ἐν ἁγίοις ἡμῶν βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, καὶ Σιλβέστρου πάπα Ῥώμης, καὶ Ἀλεξάνδρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. ὑπῆρχον δὲ οἱ ἅγιοι πατέρες τριακόσιοι ιή. συνῆλθον δὲ κατὰ Ἀρείου τοῦ ματαιόφρονος πρεσβυτέρου, γνωμοῦντος τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, βλασφημοῦντος δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. κτίσμα γὰρ αὐτὸν ἔλεγεν ὁ δυσσεβὴς, καὶ οὐχ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ καὶ πατρί. ὅθεν τοῦτον ὡς ἐχθρὸν τῆς ἀληθείας ἅμα τοῖς ὁμόφροσιν αὐτοῦ ἀναθεματίσαντες ἀπεβάλοντο. τὴν δὲ ὀρθόδοξον πίστιν ἐκράτωσαν, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κηρύξαντες, κτίστην δὲ τῶν ἁπάντων, καὶ οὐ κτίσμα, ἀλλὰ θεὸν ἀληθινὸν, καθὼς καὶ τὸ σύμβολον περιέχει τῆς πίστεως ὅπερ αὐτὸ τῇ ἐμπνεύσει τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπηγόρευσαν.

Observatio Philippi Labbe, S. J.

Eadem fermè habet, ſive idem, ſive alter Anonymus, qui de ſeptem ſynodis œcumenicis breviaria ſcripſit, edita G. & L. interprete Abrahamo Sculteto typis Commelinianis in folio anno 1604. poſt Gelaſii Cyziceni ep. hiſtoriam actorum concilii Nicæni: Græce autem duntaxat ab Elia Ehingero anno 1614. ex codice MS. bibliothecæ Auguſtanæ. Conſulenda quoque noſtri Michaelis Glycæ Græco-Latina hiſtoria pag. 270. editionis Regio-Luparæ anni 1660. in-folio, verſus Michaelis Pſelli de ſynodis generalibus, Theophanis chronographia, S. Nicephori patr. C. P. excerpta ex Antirrheticis, ſimileſque epitomatiſtæ, ut omittam Euthymium patr. Alexandrinum in annalibus Arabice editis, ſomniantem poſt annum & duos menſes Nicææ conveniſſe bis mille quadraginta octo epiſcopos ſententiis & religionibus inter ſe diſcrepantes, &c. Acta Metrophanis atque Alexandri temmate 256. bibliothecæ μυριοβίβλου patriarcha Photii, qui lectorem monet, in iis quædam contra atque ab aliis narrata ſunt reperiri; orationem Gregorii cujuſdam Cæſarienſis in Cappadocia ſequioris ævi preſbyteri in SS. trecentos decem & octo patres & Conſtantinum imperatorem; alioſque ejuſdem ſalivæ ſcriptores, qui in multis recedunt ab antiquis probatæ fidei tractatoribus Euſebio, Ruffino, Socrate, Sozomeno, Theodoreto, Gelaſio, &c. ideoque vix monenti ullus eſſe debent apud veritatis eccleſiaſticæ ſedulos aveſtigatores.

IN GELASII CYZICENI HISTORIAM ADMONITIO AD LECTOREM

ANNO CHRISTI 325.

[a] EX ROMANA EDITIONE.

PENE consilium fuerat hanc synodi Nicænæ historiam, (quæ alioqui suo loco inter cetera ejusdem synodi collectanea reponi debuisset) penitus omittere: quod etsi in urbe non deerant varia ejus exemplaria, ut Vaticanum, ex quo magnam Nicæni concilii sui partem excerpsit Alfonsus Pisanus, & Sfortianum, quod olim fuit Bessarionis cardinalis, atque alia in aliis bibliothecis; omnia tamen auctoris nomine carebant, & incerti auctoris opus in lucem dare non placebat. Illud quoque accedebat, quod non pauca in hac historia leguntur, quæ meliorum scriptorum sententiis cum repugnent, illam falsitatis coarguere videantur. Initio enim operis auctor affirmat, Arianos concilii Nicæni tempore non solum contra Filium Dei, sed etiam contra Spiritum sanctum blasphemasse: & in libro secundo introducit disputationes de divinitate Spiritus sancti in eodem concilio cum philosophis habitas. At id repugnare videtur verbis Epiphanii hæresi septuagesima quarta, quæ est Pneumatomachorum, qui in fine sic ait: *Non fuit nunc* (id est, tempore Nicæni concilii) *de Spiritu sancto quæstio*: item verbis sancti Basilii in epistola septuagesima octava, quæ fidei Nicænæ confessionem continet: *Spiritus sancti ratio*, inquit, *in transcursu posita est, nulla diligentia digna judicata; propterea quod nondum mota esset hæc quæstio, sed sententia de ipso in animis credentium nullas adhuc insidias sustinuisset*. Præterea idem historiæ hujus auctor libro secundo, capite primo, Eusebium Cæsarienscm ab Arianismi suspicione diligenter purgare nititur, cum tamen sanctus Athanasius librum integrum scripserit de decretis Nicænæ synodi adversus Eusebium Cæsariensem Arianum, & sanctus Hieronymus libro secundo apologiæ adversus Ruffinum, eumdem Eusebium modo non catholicum, modo Arianum, aliquando etiam principem Arianorum nominaverit. Denique (ut alia leviora silentur) hic ipse auctor libri secundi capite trigesimo secundo scribit synodum Nicænam prohibere voluisse, ne episcopi, presbyteri, diaconi & subdiaconi cum uxoribus, quas antea cum laici essent, duxissent, consuetudinem habere possent: obsistente autem Paphnutio, nihil de hac re decretum fuisse, & uniuscujusque arbitrio relictum, si ab eis abstinere vellent. Sed hoc esse manifestum figmentum, a veritate prorsus alienum, facile deprehenditur ex sancto Epiphanio, qui paulo post celebratum Nicænum concilium scribens, disertis verbis affirmavit hæresi quinquagesima nona, quæ est Catharorum, sacris canonibus adversari quod episcopus, presbyter, aut diaconus, ex uxore liberos gignat. Sanctus etiam Ambrosius & sanctus Hieronymus Epiphanii æquales (ille in libro primo de officiis capite ultimo, iste in libro adversus Vigilantium) scribunt non licere in occidente, neque in oriente ad sacrum ministerium assumi nisi virgines, aut continentes, aut qui, si uxores habeant, mariti esse desistant. Quod idem in conciliis paulo post Nicænum celebratis, ut in Arelatensi secundo canone secundo, & in secundo Carthaginensi canone secundo, confirmatum legimus. Quid, quod in ipsa Nicæna synodo extat canon tertius, quo cavetur, ne ulli episcopo, vel presbytero, vel diacono liceat fœminam aliquam domi retinere, præter matrem, sororem, vel amitam? quo canone satis aperte excluditur uxor, quæ primo loco nominanda fuerat, si vera essent quæ in hoc libro dicuntur. Sed nimirum auctor, non in actis concilii hanc historiam reperit, sed a Socrate libro primo capite octavo, vel a Sozomeno libro primo capite vigesimo secundo, qui primi eam tradiderunt, desumptam, in hac sua collectione inseruit. Quemadmodum autem nonnulla in ea legimus a concilio Nicæno aliena, si veteribus patribus credimus, sic etiam contra multa desunt, quæ ex eorumdem patrum sententia in actis ejusdem extare deberent. Testantur enim sanctus Athanasius in oratione prima adversus Arianos, & Theodoretus libro primo historiarum capite octavo, Arii scripta & epistolam Eusebii Nicomediensis lecta fuisse in synodo Nicæna. Testatur quoque Julius pontifex Romanus in epistola quæ extat apud Athanasium in apologia secunda, in concilio Nicæno examinata fuisse acta synodi Alexandrinæ. At horum omnium in hac historia nulla mentio habetur. Nihilominus tamen, cum ex Photii testimonio, cujus bibliotheca paulo ante in lucem prodiit, satis constet hujus operis auctorem fuisse Gelasium Cyzicenum, & ejus etiam nomine Græce & Latine jam [a] editum sit, atque in eo nonnulla habeantur, quæ multis rebus usui esse possunt, ac præterea veteres scriptores (quorum verba mox subjicientur) illius mentionem faciant tamquam actorum concilii Nicæni: ne a quopiam fortasse desideretur, in hoc tomo [b] adjiciendum censuimus.

[a] a Roberto Balforeo Scoto Parisiis an. 1600. in in octavo typis Frederici Morelli & an. 1604. in folio in Commeliniano bibliopolio.

[b] b De editione Romana Gl. anni 1608. intellige.

VETERUM ALIQUOT SCRIPTORUM de his libris & eorum auctore testimonia.

Φώτιος πατριάρχης Κ.Π. ἐν βιβλιοθήκῃ.

Ἀνεγνώσθη ϗ πραχτικὸν τῆς πρώτης συνόδου ἐν τεσὶ τόμοις. Γελασίου δὲ ἔφερε τὸ βιβλίον ἐπιγραφήν· ὃ μᾶλλον ὑπάρχον πραχτικὸν, ἢ ἱσορικόν. ὁπλῆς δὲ ϗ τιτανος τὴν φράσιν. πλήν γε λεπτομερῶς διέξεισι τὰ ἐν τῇ συνόδῳ.

Ἀνεγνώσθη βιβλίον, ὡς ἐν ἱσορίας τύπῳ, πφ. id

τὰ κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον πραχθέντα. τόμοι δὲ τῶν βιβλίων ἓξ εἰσί. λέγει δὲ τὸν μὲν Ὅσιον τὸν Κορδύβης, καὶ Βίτωνα καὶ Βικέντιον Ῥωμαϊκῶν ἱερέας, ἐκ προσώπου Σιλβέστρου τοῦ Ῥώμης παρεῖναι· Εὐστάθιον δὲ τὸν Ἀντιοχείας, αὐτὸν ἐκεῖνον. Ἀλέξανδρον δὲ, ὃς τὸ πρεσβυτέρου ἄξίωμα εἶχεν, εἰς πρόσωπον αὐτῷ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνους παρεῖναι. ἐκεῖνον γὰρ ἐκωλύετο βαθυτάτῳ γήρᾳ· ὃν ἄλλῳ μέν τοι ἔχοντι τὰ αὐτὰ, Γελασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, εὗρον τὸ βιβλίον ἐπιγραφόμενον, καὶ ἀπάρχεται δὲ οὕτω· τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην καὶ οἰκουμενικὴν τῆς ἐπισκόπων συναθροισθεῖσαν σύνοδον ἐκ πασῶν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς τοῦ Ῥωμαίων κόσμου ἐπαρχιῶν, καὶ Περσίδος. φησὶ δὲ αὐτὸν ὁ συγγραφεὺς ἔτος ἐπὶ Βασιλίσκου, ὃς ἐκβαλὼν Ζήνωνα ἐτυράννησεν, ἀκμάζειν.

Photius patriarcha CP. in bibliotheca.

Cap. 180 Lecta sunt primæ synodi acta, tribus comprehensa libris. Gelasii titulum opus præfert; nec tam acta sunt, quam historia. Sermo simplex & humilis: cæterum minima quæque in synodo gesta narrat.

Cap. 88 Legimus historiæ forma res in Nicæna synodo gestas: liber autem divisus est in tres partes. * lib. 2. c. 5. Refert auctor * Osium Cordubæ episcopum, & Bitonem atque Vincentium Romanos sacerdotes Silvestri Romani pontificis legatos adfuisse. Eustathium autem Antiochenum patriarcham per seipsum: Alexandrum vero presbyterum, Metrophanis Constantinopolitani legatum. Neque enim hic ætate confectus adesse poterat. In alio tamen exemplari, quo eadem prorsus continebantur, hunc titulum libro inscriptum reperi Gelasii Cæsareæ Palæstinæ episcopi Operis autem ipsius principium ejusmodi est. Quæ in prima & magna & universali episcoporum synodo ex omnibus, ut sic dicam, Romani orbis provinciis ipsaque adeo Perside congregata, &c. Affirmat hic scriptor * se sub Basilisco, qui Zenone pulso tyrannidem occupavit, vixisse. * in Præfat.

Νικήτας Χωνιάτης ἐν παγοπλίᾳ δογματικῇ.

ὑσεβεῖ δὲ ὁ Παμφίλου ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ τῆς εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἀπεῖναί φησι τὸν Κωνσταντινουπόλεως διὰ γήρας· ὃ δηλοῖ δὲ καὶ τὸ τοῦτο ὄνομα· ἀντ' αὐτοῦ δὲ παρεῖναι πρέσβυτέρους. τὰ δέ γε πρακτικὰ τῆς συνόδου διαλαμβάνουσι Μητροφάνη μὲν εἶναι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον, διὰ δὲ βαθὺ γήρας μὴ συνεδρεῦσαι τῇ συνόδῳ, ἀλλὰ πληρῶσαι ἐκείνου τόπον Ἀλέξανδρον. ὃς πρεσβύτερος ὢν, καὶ τοῖς συνοδικοῖς τότε πρὸς τὰ τῆς Εὐρώπης μέρη διακονήσατο γράμμασι.

Nicetas Choniates de orthodoxa fide lib. 5. c. 6.

Eusebius Pamphili lib. 3. de vita Constantini Imperatoris, Constantinopolitanum quidem pontificem a synodo Nicæna abfuisse scribit propter senium; at nomen ejus supprimit: cujus loco * lib. 2. c. 5. presbyteri quidam comparuerint. At vero ex * synodi actis constat Metrophanem Constantinopoleos id temporis episcopum fuisse, qui decrepitam ob ætatem in synodo considere non potuerit: cujus tamen vicem Alexander suppleverit presbyter, cujus ministerio synodicæ literæ in Europam transmittebantur.

Ἰωάννης ὁ Κυπαρισσιώτης δεκάδος γ'. κεφ. δ'.

Ἐν τῇ ἁγίᾳ πρώτῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ, ἀπὸ τῆς δι' Εὐσεβίου τοῦ πατέρων ἀποκρίσεως πρὸς τὸν φιλόσοφον, φασί. νοητέον δέ, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κύριος, ὁ κτίσας τὸν λογιστικὸν σοφίαν εἰς ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ὃν ἠργάσατο πρὸ κατ' εἰκόνα ἀνθρώπου αὐτοῦ.

Joannes Cyparissiota decadis 3. cap. 4.

In prima & œcumenica synodo, ex responsione patrum ad philosophum, quam Eusebius reddidit. * Advertendum, inquiunt, est hunc esse * Lib. 2. c. dominum, qui sapientiam ratiocinantem creavit principium viarum suarum, quam præparavit homini ad imaginem suam a se creato.

Ὁ αὐτὸς δεκάδος ι'. κεφ. β'.

Ἀπὸ τῆς πρὸς Φαίδωνα τὸν φιλόσοφον διαλέξεως, ἐκ τῆς πρώτης συνόδου. ἡ δὲ καθολικὴ πίστις μίαν μόνην οἶδε θεότητα, καὶ παύτην πρεσβεύει, πατρός, υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος· παρ' ἣν ἐ λογισθήσεται ἑτέρα.

Idem decadis 10. cap. 2.

Ex disputatione contra Phædonem philosophum, quæ est in prima synodo. * Fides, in- * Lib. 2. quit, catholica unam solam divinitatem novit, & hanc colit, Patris, Filii, & Spiritus sancti. Præter hanc non reputabitur altera.

DE [a] TEMPORE QUO CELEBRATUM fuit concilium Nicænum. a Ex d Roma tione n 1608.

CConcilium Nicænum sub papa Silvestro celebratum fuisse, & [b] Latinæ subscriptiones canonum & omnium veterum, qui de ea re scripserunt, monumenta vel affirmant, vel significant, uno excepto [c] Sozomeni depravato loco, quem Cassiodorus historiæ tripartitæ concinnator, & alii recentiores secuti sunt. Inde orta est de tempore concilii Nicæni ingens apud posteros controversia, aliis calculum subscriptionum Latinarum & auctoritatem Eusebii, Hieronymi, Socratis, Theodoreti & Gelasii Cyziceni, qui omnes illud vel diserte vel tacite ad Silvestri ætatem referunt, proponentibus: aliis Sozomenum, qui contra omnium vel majorum vel æqualium suorum fidem, ipsum ad Julii pontificatum mendose deprimit, opponentibus. [d] Photius ut utramque partem conciliet, & Sozomenum cum Gelasio Cyziceno in concordiam reducat, sub Silvestro inceptum, sub Julio absolutum statuit. Hæretici nostri sæculi (quorum in omnibus studium est officere Romanæ ecclesiæ, quæ ut antiquiorem, ita saniorem sententiam tuetur) Sozomeni corruptum locum abripiunt, & sub Julio celebratum fuisse importune contendunt. Quod falso fundamento niti, mendumque manifestum in Sozomeni scriptione esse, vel ex

b Eus chron. b 22. m prum. ron. Socr. c. 27. hist. 2. c. Cyzi c Soz eccl. cap.

d Pho Mich supra 947.

mar-

marginali annotatione, quæ in textum irrepſerit, vel ex voce, πολιὸς, id eſt ſenex, canus, venerandus, quæ vitio ſcribæ in πόλεως evaſerit, ſic ex Sozomeno ipſo demonſtratur. Primum, cauſa quam prætexit Sozomenus, cur concilio Nicæno non interfuerit Romanus pontifex, decrepitam ſcilicet ſenectutem, in Julium cadere nullo modo poteſt, qui juxta Socratem & Sozomenum ipſum uſque ad triginta fere annos poſt concilium Nicænum ætatem produxit. Tradit enim [a] Socrates, atque ex ipſo [b] Sozomenus, Conſtantium poſt tyrannos Magnentium, Silvanum & Gallum cæſos, Sirmio Romam ad triumphandum profectum, ac eodem tempore concilium in Italia convocaſſe, dumque ad illud epiſcopi iter pararent, Julium epiſcopum Romanum e vivis excesſiſſe. Magnentius autem cæſus fuit, juxta [c] Sozomenum, ſub ſexto conſulatu Conſtantii, & ſecundo Galli, qui annus a concilio Nicæno XXVIII. numeratur: Gallus vero juxta eumdem [d] Sozomenum, ſub ſeptimo conſulatu Conſtantii, & tertio ſui ipſius, qui annus eſt XXIX. a concilio: & Silvanus, teſte [e] Ammiano Marcellino, poſt Gallum. Qui ergo fieri potuit, ut qui eccleſiam Romanam, ſecundum Sozomenum, trigeſimo fere poſt concilium Nicænum anno regebat, ob graviorem ætatem concilio Nicæno adeſſe nequiverit? Præterea, Julii pontificatum fuiſſe viginti quinque annorum ſcribit [f] Sozomenus, idque etiam mendoſe, ι in κ verſo, ut conſtat ex [g] Socrate, unde Sozomenus illa omnia fere de verbo ad verbum expreſſit, qui ſolos quindecim annos Julio tribuit. Sed concedamus Julium annis viginti quinque eccleſiam rexiſſe: quomodo potuit qui viginti quinque annis in ſede vixit, & obiit trigeſimo fere poſt concilium Nicænum anno, tempore concilii Nicæni pontificatum tenuiſſe? Adde [h] Sozomeni ἐπιλόγῳ qui in prolegomenis concilii Nicæni, ut exordium hiſtoriæ ſuæ temporis nota ſignaret, ſic prælocutus eſt: Criſpo & Conſtantino Cæſaribus conſulibus, Romanæ eccleſiæ antiſtes fuit Silveſter. Fuiſſe autem tum conſulatum Criſpi & Conſtantini tertium, idem [i] Sozomenus ita in præfatione operis ſui atteſtatur: Sum vero hiſtoriam exorſus a Criſpo & Conſtantino Cæſaribus jam tertium conſulibus. Atqui tertius conſulatus Criſpi & Conſtantini, qui annus Chriſti CCCXXIV. fuit, immediate præceſſit conſulatum Paulini & Juliani, id eſt, annum Chriſti CCCXXV. ſub quo celebrata eſt ſynodus Nicæna, auctore [k] Socrate, & [l] Sozomeno ipſo, qui exitum concilii in principium vicennalium Conſtantini incidiſſe affirmat. Quomodo ergo dici poteſt, legatos eccleſiæ Romanæ in Synodo Nicæna miſſos fuiſſe a Julio, quos ob locorum intervalla multo ante concilium deſtinatos oportuit, cum finis conſulatus Criſpi & Conſtantini vix quatuor menſibus concilium Nicænum menſe [m] Majo anni ſequentis celebratum anteverterit, & Marcus Romanus pontifex, eodem Sozomeno, ut mox videbitur, teſte, inter Silveſtrum & Julium medius interceſſerit? Accedit etiam querela Julii, ut [a] Sozomenus ipſe refert, apud epiſcopos orientales, quod eum ad ſynodum Antiochenam non vocaſſent. Hoc autem ut ſtare poteſt cum excuſatione ſenectutis, ob quam non adfuit concilio Nicæno, quod ſedecim annis Antiocheno illo antiquius fuit? Imo quare Julio ſenectutis cauſam prætexuit Sozomenus, cur a concilio Nicæno abfuerit, non autem eam multo magis attulit, cur ad concilium Sardicenſe, quod duobus & viginti annis poſterius Nicæno fuit, non profectus ſit, ſed tantum per legatos ei interfuerit? Sed quid argumentis opus eſt, cum extet apud Sozomenum ipſum locus expreſſus, qui uno ictu hanc difficultatem evacuat, diſertiſque verbis profitetur, Julium longo poſt concilium Nicænum intervallo, & circa tempora conciliabuli Antiocheni adverſus Euſtathium (qui in concilio Nicæno epiſcopus Antiochenus fuerat) celebrati, in pontificem Romanum electum fuiſſe, atque ideo nunquam Sozomeno in mentem venire potuiſſe, ut concilium Nicænum ſub Julio collocaret? Ipſe enim Sozomenus, qui lib. I. cap. XVI. aſſerit Romanum pontificem ob pondus ætatis concilio Nicæno non adfuiſſe, quique ultimo capite ejuſdem primi libri univerſam concilii Nicæni hiſtoriam omnino abſolvit, præfixa fronti ſecundi libri hac clauſula: Hactenus finem habuere quæ in Nicæa geſta ſunt: ac deinde toto ſecundo libro ad ea deſcendit narranda, quæ ſub reliquo Conſtantini imperio contigerunt: is, inquam, ipſe Sozomenus, poſtquam rebus concilii Nicæni finem impoſuit, per integra priora ſecundi libri ſeptemdecim capita percurrit ea, quæ inter concilium Nicænum, & Antiochenum in cauſa Euſtathii celebratum, interceſſerunt; & demum XVIII. capite, Antiocheni concilii celebrationem, Euſtathii abdicationem, & Euphronii ſubrogationem deſcripſit: tandem deveniens ad XIX. libri ſecundi caput, affirmat ſub id tempus, Sylveſtro mortuo, ac in ejus locum ad breve ſpatium, id eſt ſecundum [b] Hieronymum, menſes octo, ſuffecto Marco, Julium in ſedem Romanam evectum fuiſſe. Verba ejus ſunt: [c] Per id tempus cum Marcus poſt Silveſtrum ad exiguum tempus epiſcopatum Romanum geſſiſſet, Julius in illam ſedem ſucceſſit: in ſedem autem Hieroſolymitanam poſt Macarium, Maximus. Hæc non advertiſſe Bedam & ceteros Latinos ſcriptores, qui pene Caſſiodori veſtigiis inſtiterunt, minor culpa eſt: non enim extabat apud eos integrum Sozomeni exemplar, ubi hic locus habetur, ſed tantum teſſerulæ quædam in illo hiſtoriæ tripartitæ vermiculato opere inſertæ. At novos iſtos cenſores & integro Sozomeni exemplari fretos, & adeo oculatos, ut ſibi nihil non videre videantur, quis excuſare poterit? Sed de his hactenus.

[a] Soz l. 3. c. 9.

[b] Hieron. in chr.

[c] Sozo. l. 3. c. 19.

ANNO CHRISTI 325.

ΓΕΛΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΚΥΖΙΚΗΝΟΥ

ANNO CHRISTI 325.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Ε'Ν ΝΙΚΑΙ'Α, Α'γίαν Σιώδον πραχθέντων.

GELASII CYZICENI COMMENTARIUS ACTORUM CONCILII NICÆNI.

LIBER PRIMUS. ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

a Roberto Balforeo Scoto interprete post Alfonsi Pisani S. J. ampliorem eorumdem actorum non solum ex Gelasio, sed et ex aliis veteribus scriptoribus historiam in IV. partes distributam, quam exhibuit Binius sequutus hic ut in ceteris Venetam Nicolini editionem. Regius cero collector omnino sustulit ut minus necessariam exemplo Romanorum, qui Gelasium G. & L. loquentem duntaxat publicarunt anno 1608.

b Socrates VII. 28.

QUæ in sancta [a], magna & universali episcoporum synodo ex omnibus, ut sic dicam, Romani orbis provinciis, & ex Persida, Dei gratia, & pii ac Deo cari imperatoris nostri Constantini edicto, Nicææ congregata, pro apostolica & orthodoxa fide, contra perversa & impia impii Arii dogmata: omnia, inquam, quæ in præclara illa & sancta synodo dicta, facta & constituta fuerant, jampridem, cum adhuc in paterna domo vitam degerem, legi, cum illa inveniſſem in antiquissimo libro in membranis plane integris descripta, qui fuit divini & celebris Dalmatii, in illustri Cyzicenorum metropoli sanctæ atque catholicæ ecclesiæ [b] archiepiscopi; quique tandem ad familiæ nostræ dominum devenit, patrem dico meum secundum carnem, dignum habitum qui in ordinem presbyterorum ejusdem ecclesiæ cooptaretur. In quem sacrum librum cum incidissem, multumque in eo posuissem studii, nec potuissem memoria omnia retinere, (nemo enim hominum immensum illud mare omnia quæ in eo recondebantur, memoriter in ore habere poterit) plurima annotavi sanctorum nostrorum patrum, sanæ doctrinæ episcoporum dogmata, quæque iidem adversus Ariomanitas objecerunt: & scriptas redargutiones adversus illorum blasphemiam, qua sceleſti non solum contra Filium, verum etiam contra Spiritum sanctum blasphemabant, & mercenariorum Arii philosophorum adversus episcopos contradictiones, & nostrorum adversus illorum sophismata per doctrinam e scriptura petitam firmas & apertas solutiones: & de una divinitate Filii & Spiritus sancti, quæ ante sæcula extitit, quæque principium non habet, sed semper cum Deo & Patre subsistit: & de ejusdem Filii Dei verbi in novissimis temporibus pro salute nostra ex deipara virgine Maria ineffabili incarnatione; & de apostolicis ecclesiæ constitutionibus, omnem omnino tractationem illic habitam cum in sacro illo libro legissem, & omnium maxime fidelissimi imperatoris Constantini, qui in synodo confederat, divinas & vere apostolicas sententias: ita delectatus sum iis quæ

A Τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην καὶ οἰκουμενικὴν τῶν ἐπισκόπων συναθροισθεῖσαν σύνοδον ἐν τῇ Νικαέων, ἐκ πασῶν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς τῶν Ῥωμαίων κόσμου ἐπαρχιῶν, καὶ Περσίδος, ἔκ τε τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ θεσπίσματος τοῦ θεοφιλοῦς καὶ εὐσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ ἡμετέρου, ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς καὶ * ὀρθοδόξου πίστεως, κατὰ * καθολικ
τῆς μοχθηρῶν καὶ ἀσεβῶν δογμάτων τοῦ θεομάχου Ἀρείου· πάντα τὰ ἐν ἐκείνῃ τῇ διαρέτῳ καὶ ἁγίᾳ συνόδῳ λεχθέντα τε καὶ πραχθέντα καὶ διατυπωθέντα πάλαι τε καὶ πρόπαλαι ἀναγνὺς ἔτι ἐν τῇ παρθένῳ οἰ-
B κίᾳ διάγων, εὑρηκὼς αὐτὰ ἐν βίβλῳ ἀρχαιοτάτῃ ἐγγεγραμμένα ἐν μεμβράναις ἅπασι ἀπαραλείπτως ἐχούσαις· ἠθυμήσας μὲν τῷ θείῳ καὶ ἀοιδίμῳ Δαλματίῳ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ἠθυμηκότι τῆς ἁγίας καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς τῶν Κυζικηνῶν λαμπρᾶς μητροπόλεως, περιελθούσης δὲ εἰς τὸν τοῦ ποτε ἡμετέρου οἰκοδεσπότου, λέγω δὴ τὸν κατὰ σάρκα πατέρα ἐμόν, τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας πρεσβυτερίῳ ἠξιωμένου. ἤντινι ἱερᾷ βίβλῳ ἐντυχὼν, καὶ σχολὴν πολλὴν ἐν αὐτῇ ποιησάμενος, ἐπὶ μνήμης μοῦ φέρειν
C πάντα ἐχ οἷός τε ἦμην· εἰδὲ γάρ ἄν τις ἀνθρώπων τὸ ἄφατον ἐκεῖνο πέλαγος τῶν ἐν αὐτῇ ἐγκειμένων ἐπὶ μνήμης διὰ σώματος φέρειν δυνηθείη· πλεῖστά τε ὅσα ἐπεσημειωάμην, τότε τῶν ἡμετέρων ἁγίων πατέρων καὶ ἐπισκόπων τῶν τὰ ὑγιαίνοντας λόγους διδασκαλίας αὐτῶν δόγματι, τάς τε πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας αὐτῶν ἀντιθέσεις, καὶ τὰς κατὰ τῆς ἐκείνων βλασφημίας ἐγγράφους ἐλέγχους, οἷς ἐβλασφήμησαν οἱ μιαροὶ Ἀ-
D ρειομανῖται κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἃ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τάς τε τῶν μισθωτῶν Ἀρείου τῶν φιλοσόφων πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἀντιῤῥήσεις, τάς τε τῶν ἡμετέρων πρὸς ἐκείνους διὰ γραφικῶν διδαγμάτων κατὰ τῶν αὐτῶν σοφισμάτων ἐναργεῖς ἐπιλύσεις· περί τε τῆς ἀνάρχου καὶ ἀεὶ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ συνυπαρχούσης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος προαιωνίου μιᾶς θεότητος, περί τε τῆς αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λόγου ἐπ' ἐσχάτων, τῆς ἡμετέρας ἕνεκα σωτηρίας, ἐκ τῆς θεοτόκου παρθένου Μαρίας ἀπορρήτου σαρκώσεως, καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀποστολικῶν διατυπώσεων, πᾶσαν ἁπλῶς τὴν ἐκεῖσε γεγενημένην πραγματείαν ἐν-

σορή-

1 Confer cum his alia acta apud Nicænos, seu verius compendiosam narrationem rerum gestarum in causa Arii, sed suspectam viris eruditis, quam Combefisius Græce edidit tom. 2. Bibl. p. 574. ex eodem Photio in Bibl. Cod. 256. *Harduinus.* 2 De Gelasio consulendi Auctores, qui de Scriptoribus Ecclesiasticis disserunt. Fuit patria Cyzicenus, inde Cæsareæ in Palæstina Episcopus. Scripsit circa annum Christi 476. hanc Nicæni Concilii historiam ex Eusebio, Rufino, aliisque scriptoribus, & imprimis ex membranis Jo. presbyteri & Dalmatii Cyzicæni, ut ipse in præfatione refatur, depromptam.

σορήσας ἐν τῇ προρρηθείσῃ ἱερᾷ βίβλῳ, πρόγε πάντων τὰς τῶ πιστοτάτε βασιλέως Κωνσαντίνε, τοῦ ἐν τῇ σωόδῳ σωεδρίσαντος, θείας καὶ ἀληθῶς ἀποσολικὰς ἐννοίας· ἤθλιε εἰς τοσῶτον τοῖς τῇ βίβλῳ ἐκείνῃ τῇ ἱερᾷ περιεχομένοις, ὥστε ἐπεῖν με πρὸς τὸν κύριον· ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί με τὰ λογιά σε, ὑπὲρ μέλι τῷ σόματί με. ἵνα ὑπερηράθην ἐν τοῖς ἐκεῖ ἀναγεγραμμένοις περὶ τῆς ἀσπίλε καὶ ἀμωμήτε, ὀρθοδόξε καὶ ἀποσολικῆς πίστεως. μετ' δὲ ἡμέρας τινας φθάσας συνῆθα, τῇ τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίᾳ λέγω, κατ' εὐδοκίαν τῶ Θεῶ, κινήσεώς τε καὶ συζητήσεως πλείσης ὄσης, γενομένης ἐπὶ τῆς ἀνταρσίας τῶ ἀνοσίε Βασιλίσκε κατὰ τῆς ἀποσολικῆς καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας τῶ Θεῶ καὶ τῆς ἐν αὐτῇ πολιτευομένης ἀποσολικῆς πίστεως, ὑπεκκρυόντων μάλιστα καὶ κινούντων τὰ βασίλεια τῆς τῶ αἱρετικῶ Εὐτυχοῦς ὁμοφρόνων συμμορίας, προβαλλομένων ἡμῖν ὑπόπλως, τὴν ἐν Νικαίᾳ φημὶ, ὑπὸ τῶν πατέρων κρατεῖν πίσιν· οἳ διηλέγχοντο παρὰ ἡμῶν πολέμιοι ἐκείνοις ὑπάρχοντες. οὐ γὰρ ἤδεισαν τί λέγωσιν, ἢ περὶ τίνων διαβεβαιῶνται. προφέροντος γὰρ με τὰ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἁγίᾳ χορείᾳ τῶν ὀρθοδόξων τῶ Θεῶ ἱερέων ἐν πνεύματι ἁγίῳ * τὰ τῶ κυρίε δι' αὐτῶν ἐκφωνηθέντα, ἀπεπήδων ἀφ' ἡμῶν, χείρονα τῶν τῶ Ἀρείε βλασφημιῶν κατὰ τῶν ἐκεῖσε ὁρισθέντων διὰ γλώττης * προσφέροντες, καὶ ἀναθεματισμὸν ῥίπτοντες κατὰ τῶν τοῦτο ὅπως φρονούντων οἱ ἄθλιοι. διὰ τοῦτο καὶ δι' ἄλλα πολλὰ κινηθέντα κατὰ τῆς ἁγίας καὶ ὀρθοδόξε πίστεως ἡμῶν, τῆς ἀνέκαθεν ἐκ τε τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν προρρηθέντων ἁγίων ἡμῶν πατέρων τῶν ἐν τῇ Νικαέων συνελεγμένων, ἐν τῇ τῶ Θεῶ ἐκκλησίᾳ τῇ μητρὶ ἡμῶν πολιτευομένης, πλείσιν ὅσιν ἔρευναν ἐποιησάμην πάντῃ πῃ καὶ παντιχῶ, τὸ δὴ λεγόμενον, πάντα κάλων κινήσας, ἀνερευνῆσαι τὰ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ πεπραγμένα ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ἁγίας καὶ ἀποσολικῆς πίστεως ὅρα, ἵνα ἐκ ἀπ' ἀνθρώπων, ὅτε δ' ἀνθρώπων ἡ τῶ Θεῶ ἐκκλησία παρείληφεν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶ τῶ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Θεῶ Ἰησῶ Χριστῶ, τῶ υἱῶ τῶ Θεῶ τῶ ζῶντος· ὃς μετὰ τὴν ἐνσάρκε αὐτῶ παρουσίας οἰκονομίαν, τὸ μέγα ἀληθῶς τῆς εὐσεβείας μυστήριον, καθὼς γέγραπται, φανερωθεὶς τε σαρκὶ, καὶ ἀγγέλοις ὀφθείς. ὅτε γὰρ ἀγγέλοις θεατὸς ὁ μονογενὴς κατὰ τὸ τῆς θεότητος ἀόρατον, εἰ μὴ ἐσαρκώθη· τὰ πάντα πληρώσας τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν, τό, τε ὑπὲρ ἡμῶν ἑκούσιον πάθος, καὶ τὴν τριφόρον, καὶ τὴν ἀνάστασιν τῇ ἁγίᾳ ἐκείνῃ καὶ ἀναμαρτήτῳ σαρκὶ * αὐτῶ παραχωρήσας, δι' ἧς τὸ ἡμέτερον ἀπεθανάτισε γένος, ἀναβαίνων εἰς τοὺς οὐρανούς, τοιούτης τῆς ἁγίας καὶ ἀμωμήτε πίστεως τὸν θεῶν καὶ προσκυνητὸν ὅρον δι' ἑαυτῶ ἔπηξε, καὶ μέγα βροντήσας κατὰ τὸ γεγραμμένον. κύριος ἀνέβη εἰς οὐρανούς, καὶ ἐβρόντησε. καὶ ἐν ἑτέρῳ ἐβρόντησεν ἐξ οὐρανῶ ὁ κύριος, καὶ ὁ ὕψιστος ἔδωκε φωνὴν αὐτῶ. καὶ τί ἐβρόντησεν; ποίαν δὲ φωνὴν ἔδωκεν ὁ ὕψιστος; προσδοκᾶτε, φησὶ, πρὸς τοὺς ἀποστόλους λέγων, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τῶ πατρὸς, καὶ τῶ υἱῶ, καὶ τῶ ἁγίε πνεύματος. εἰ γὰρ διὰ φιλανθρωπίαν, τὴν ἡμῶν σάρκα ἐμψυχον καὶ λογικὴν ἐκ τῆς παναγίας καὶ ἁγίας παρθένε Μαρίας προσείληφεν, ἀλλ' ἡ τῆς σαρκὸς πρόσληψις προσῆκεν

A in sacro illo libro continebantur, ut subinde ad dominum dixerim: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super meliori meo.* Sic supra modum admiratus sum quæ illic scripta erant de pura, irreprehensa, orthodoxa, & apostolica fide. Post aliquot annos cum huc, in provinciam dico Bithynorum, volente Deo perveniſſem, & commotio atque inquisitio plurima fieret sub impii Basilisci [a] tyrannide adversus catholicam & apostolicam Dei ecclesiam, & fidem apostolicam in ea vigentem, succendente potissimum atque commovente regis aulam eorum factione qui hæretico Eutychi consentiebant: qui nobis subdole ajebant, se B fidem patrum, Nicænam, inquam, tenere. Sed convincebantur a nobis illius fidei hostes. Neque enim noverant quæ dicerent, aut de quibus affirmarent. Nam cum proferrem quæ in sacra illa corona orthodoxorum Dei sacerdotum in Spiritu sancto de domino per eos fuerant explicata, resiliebant a nobis miseri, pejorem Ariana blasphemiam lingua sua proferentes contra ea quæ illic definita sunt, & anathema jacientes adversus eos qui ita sentiunt. Propter hæc aliaque multa quæ movebantur contra fidem antiquam, primum a sanctis apostolis, deinde & a sanctis patribus nostris Nicææ congregatis, in Dei C ecclesia matre nostra vigentem, plurimam omnino & ubique diligentiam adhibui, &, quod dici solet, omnem rudentem movi, ut pervestigarem quæ in sancta illa synodo acta sunt pro sanctæ & apostolicæ fidei determinatione, quam Dei ecclesia non ab hominibus, neque per homines accepit, verum ab ipso omnium nostrum salvatore ac Deo Jesu Christo, Dei viventis filio, qui post adventus sui in carnem œconomiam, *magnum certe pietatis mysterium*, si- 1. *Tim.* 3. cut scriptum est, *manifestatus in carne, & angelis visus:* neque enim vel angelis visibilis est unigenitus in suæ divinitatis essentia, nisi carnem assumpsisset: postquam D omnia quæ ad œconomiam incarnationis suæ spectabant complevisset, voluntariam pro nobis passionem, sepulturam, & resurrectionem in illa sancta & peccato non obnoxia carne sua, per quam genus nostrum a morte liberavit, secedens hinc, & in cœlum ascendens, hujus sanctæ & irreprehensæ fidei divinam & adorandam formam per seipsum stabilivit, & magnum intonuit, sicut scriptum est: *Dominus in cœlos ascendit, & intonuit*, & alibi: *Et intonuit de* Psal 67. *cœlo Dominus, & altissimus dedit vocem suam.* Psal. 17. Et quid intonuit? quam vocem dedit altissimus? *Euntes*, inquit, ad apostolos loquens, *docete omnes gentes, baptizantes eos in* Matth. 28. E *nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Quamvis enim propter suam erga homines caritatem, nostram carnem cum anima & mente ex veneranda plane & sancta virgine Maria susceperit, illa tamen carnis susceptione, nulla ad Trinitatem Patris, Filii, & Spiritus sancti facta est accessio, sed trinitas manet trinitas. Euntes igitur docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Hanc sanctam & adorandam sanctæ & irreprehensæ fidei regulam cum sancti apostoli ab ipso

[a] Zenonem solio dejecit Basiliscus anno æræ Christianæ 475. & cum Marco filio orthodoxos infectatus est.

so domino accepissent, in universa sub cœlo Dei ecclesia eam prædicaverunt: ut ita propheticum oraculum impleretur, quo dicitur: *in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Post quam fidei summam, & adorandum istud donum nobis per sanctos apostolos a Dei filio concessum, cum plures jam annos ecclesiæ persecutio cessasset, nostræ salutis hostis iterum per Arium contra sanctam & irreprehensam fidem armatur, inusitata quædam blasphema verba contra salvatorem nostrum introducens, quibus Dei ecclesiam in toto orbe terrarum conturbavit. Quam ob causam fidelissimus imperator Constantinus numerosam illam in urbe Nicæa synodum congregavit. Cujus acta omnia cum, ut supra dixi, cognovissem prius, perquisivi: vix tamen invenire potui nonnulla ex iis quæ illic tractata & conscripta erant, apud plures viros literarum studiosos, ut apud Joannem quemdam presbyterum, antiquum virum & scribendi admodum peritum, in quaternionibus valde antiquis: neque tamen omnia inde habui, sed ex aliis etiam scriptoribus variis, ut ex Eusebio Pamphili episcopo Cæsareæ, & Ruffino [1] presbytero Romano, [2] qui etiam sanctæ illi synodo interfuerunt, aliisque plurimis. Neque tamen totius harmoniæ consequentiam inveni, ut in sacro illo codice, in quem, ut supra dixi, prius incideram. Solus namque admirandus ille Eusebius Pamphili constanter publicam veritati viam ab adventu domini usque ad magni Constantini tempora ingressus est. Sed neque omnia invenire potui, præter nota mihi & veritatis propria, ex eo libro quem prius ego legeram. Cum autem ex utrisque aliqua collegissem, necessarium existimavi illa in hoc libro describere ad communem utilitatem, atque confirmationem eorum qui in hæc scripta inciderint. Exordiemur deinceps sermonem nostrum (præeunte atque ducente nos Deo verbo semper vivente) a temporibus regni religiosissimi & christigeri regis Constantini, qui synodum episcoporum in civitate Nicæa congregari jussit. In alio commentario, si Deo placet, nativitatem ipsius Deo carissimi Constantini, ac statum temporum quibus pater ejus regnavit, referam.

Psal. 18. *Roman.* 10.

a *& ex aliis, qui &c habet Alfonsi Pisani versio, quam identidem interpolavit Baiforeus substituitque ex iis qui sancta illi &c. Romani vero editores illis sublatis & substituta particula etiam ut melius responderet Græco textui, rem omnem obscurarunt, dum Ruffinum non secus atque Eusebium concilio Nicæno præsentem insinuant.*

τῇ τῆ παῖδὸς καὶ υἱῆ καὶ τῆ ἁγίε πνεύματος τελάδε ἐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ μένει ἡ τελάς. πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τῆ παῖδὸς καὶ τῆ υἱῆ καὶ τῆ ἁγίε πνεύματος, τῆτον τὸν ἅγιον καὶ προσκυνητὸν ὅρον τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτε πίσεως παρὰ τῆ κυρίε λαβόντες οἱ ἱεροὶ ἀπόσολοι, πάσῃ τῇ ὑπὸ τὸν ὐρανὸν τοῦ Θεῆ ἐκκλησίᾳ ἐκήρυξαν· ὡς πληρωθῆναι ἐπ' * αὐτῆ τὸ προφητικὸν λόγιον, τὸ φάσκον· εἰς πᾶσαν τὰν γᾶν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκεμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. * ὅν τινα ὅρον καὶ τᾶν προσκυνητᾶν ταύτᾶν δωρεὰν, τᾶν εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς θείων ἀποσόλων παρὰ τῆ υἱῆ τῆ Θεῆ δεδομένᾶν, * μετὰ πλείσης ὅσης καιρὸς παυσαμένης τῆ κατὰ τῆς ἐκκλησίας τῆ Θεῆ διωγμῆ, δι' Ἀρείε πάλιν ὁ ἐχθρὸς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας κατὰ τῆς αὐτῆς ἁγίας καὶ ἀμωμήτε ὁπλίζεται πίσεως, ξένα τινὰ παρεισφέρων κατὰ τῆ σωτῆρος βλάσφημα ῥήματα, δι' ὧν τᾶν εἰς πᾶσαν τᾶν οἰκεμένᾶν ἐκκλησίαν τῆ κυρίε ἐτάραξεν. ἔ χαίρειν καὶ τᾶν πολυάνθρωπον ἐκείνᾶν ἐπὶ τᾶν τῆς Νικαέων πόλιν ὁ πισότατος βασιλεὺς Κωνσαντῖνος σωήγαγε σύνοδον, ἧς τὰ πεπραγμένα πάντα προεγνωκὼς, ὡς ἀνωτέρω ἔφᾶν, καὶ διερμηνεύμενος, μόλις ἐδυνήθᾶν εὑρεῖν φανερὰ τῆς ἐκεῖσε ἐσκεμμένων καὶ ἐγγραφέντων παρά τισι διαφόροις φιλομαθέσιν ἀνδράσιν, * Γεώννη μὲν τινι πρεσβυτέρῳ ἀνδρὶ παλαιῷ, ἄγαν γραφικῷ, ἐν τεῤῥαδίοις παλαιοῖς λίαν, ἃ μᾶν ὅλα. καὶ ἐξ ἄλλων δὲ συγγραφέων, Εὐσεβίε τῆ Παμφίλε ἐπισκόπε Καισαρείας, καὶ Ῥ'ωφίνε πρεσβυτέρε Ῥ'ώμης, * τῆς καὶ τῇ ἁγίᾳ ἐκείνῃ κοινωνησάντων σωόδῳ, καὶ ἄλλων πλείσων ὅσων. ἃ μᾶν τᾶν ἀκολουθίαν τῆς ὅλης ἁρμονίας εὗρον κατὰ τᾶν ἱερὰν ἐκείνᾶν βίβλον, ἣ προσέτυχον, ὡς ἀνωτέρω μοι εἴρηται. μόνος γὰρ Εὐσέβιος ὁ θαυμάσιος ὁ Παμφίλε ἅψεπτί τῇ λεωφόρῳ τῆς ἀληθείας ἀπὸ τῆς τῆ κυρίε παρεσίας ἕως τῆς τῆ μεγάλε Κωνσαντίνε χρόνων διώδευσεν. ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὅλα εὑρεῖν ἠδυνήθᾶν, πλᾶν ὅσα γνώσιμά μοι καὶ τῆς ἀληθείας ἴδια, κατὰ τᾶν προαναγνωσθεῖσάν μοι βίβλον, εὗρον. καὶ ἐξ ἑκατέρων ἀναλεξάμενος, ἀναγκαῖον φᾶνθᾶν ἐγγράψαι τῷδε τῷ Βιβλίῳ πρὸς ὠφέλειαν κοινᾶν, καὶ σημεῖωμα τῆς συντάξομένων τῷδε τῷ γράμματι. ἄρξεται δή μοι λοιπὸν ὁ λόγος, προοδοποιοῦντός μοι καὶ ποδηγοῦντος τῆ ἀεὶ ζῶντος Θεῆ λόγε, ἀπὸ τῆς χρόνων τῆς βασιλείας τῆ ἀσεβεσάτε καὶ χειροφόρε βασιλέως Κωνσαντίνε, τῆ καὶ τᾶν σύνοδον τῆς ἐπισκόπων ἐν τῇ Νικαέων συναθροισθῆναι προσάξαντος πόλει. ἐν ἑτέρῳ γὰρ, εἰ τῷ Θερῷ φίλον, τὰ τῆς χρυσέως αὐτῆ, καὶ τῆς χρόνων τῆς τῆ παῖδὸς αὐτῆ * Κωνσαντίνε τῆ θεοφιλεσάτε βασιλείας τᾶν διαγωγᾶν συντάξω συγγράμματι.

CAPUT I.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ά.

Euseb. l. 1. hist. c. 16.

NON *multo post tempore* (ut inquit Eusebius) *quam tyranni Diocletianus & Maximianus deposita regali purpura, privatam vitam elegerunt, imperator Constantius* (*tota vita clementissimus*) *subjectis benevolentissimus, & erga divinum verbum amicissi-*

ΜΕΤΑ' τᾶν ἀπόθεσιν τῆς βασιλικῆς ἀλουργίδος τῆς τῆς τυράννων Διοκλητιανῆ καὶ Μαξιμιανῆ, τᾶν ἰδιωτικὸν ἀπειληφότων αὐτῶν βίον, καθάφησιν Εὐσέβιος, χρόνε δὲ πλείσε μετεξυγενομένε, βασιλεὺς Κωνσάντιος, * (τᾶν πάντα βίον προ-

1 Ruffinus tamen laudatur ab Hieronymo in Chronico ad an. 377. longe post Concilium Nicænum. Vide caput sequens. *Harduinus*.

πρᾳότητος,) καὶ τοῖς ὑπηκόοις ἀγοϊκώτητος, τῷ τε θείῳ λόγῳ προσφιλέστατον ἑαυτὸν διαθέμενος, παῖδα γνήσιον Κωνσταντῖνον αὐτοκράτορα καὶ σεβαστὸν ἀνθ' ἑαυτοῦ καταλιπών, κοινῇ φύσεως νόμῳ τελευτᾷ τὸν βίον. ἀπάσης μὲν θανάτου, ὅστις βασιλεῖ τις ἂν ὠφείλετο, τιμῆς ἠξιωμένος, χρηστότατος, καὶ ἡπιώτατος βασιλεὺς γεγονώς. ὃς δὴ ⸀μόνος τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπαξίως τῆς ἡγεμονίας τὸν πάντα τῆς ἀρχῆς διατελέσας χρόνον, καὶ τὰ ἄλλα τοῖς πᾶσι δεξιώτατον καὶ ἀνεργετικώτατον παραχὼν ἑαυτὸν, τέλος εὐδόκιμον καὶ τετιμαχέμενον ἀπείληφε τοῦ βίου, μόνος, ἐπὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀμέμπτως καὶ ἐπιδόξως ἐπὶ διαδόχῳ γνησίῳ παιδὶ, τὰ πάντα σοφρονεστάτῳ τε καὶ εὐσεβεστάτῳ, τελευτήσας. τότε παῖς Κωνσταντῖνος εὐθὺς ἀρχόμενος, βασιλεὺς τελειότατος καὶ σεβαστὸς ὡρὸς τῶν στρατοπέδων, καὶ ἔτι πολὺ τούτων πρότερον παρ' αὐτοῦ τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ ἀναγορευθεὶς, ζηλωτὴν ἑαυτὸν τῆς πατρικῆς περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον εὐσεβείας κατεστήσατο. καὶ μετ' ἔτερα· ὅτω δὴ Κωνσταντίνῳ, ὃν βασιλέα ἐκ βασιλέως, εὐσεβῆ τε ἐξ εὐσεβεστάτου καὶ τὰ πάντα σωφρονεστάτου γεγονέναι εἰρήκαμεν, σωφέσει τε καὶ εὐσεβείᾳ τετιμημένῳ, παρὰ τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ τῶν ὅλων καὶ σωτῆρος κατὰ τῶν δυσσεβεστάτων τυράννων ἀνεγηγερμένῳ, Θεοῦ συμμαχοῦντος αὐτῷ, παραδοξότατα πίπτει μὲν ἐπὶ Ῥώμης ὑπὸ Κωνσταντίνου Μαξεντίου· ὁ δ' ἐπ' ἀνατολῆς ὀλίγον πολλῷ ἐπιζήσας ἐκείνου χρόνον, ἐχίσῃ καὶ αὐτὸς θανάτῳ ὑπὸ Λικινίου, ὅπως τότε μανέντος, πεμθησομένου κατ' αὐτοῦ ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως, καταισχύνει τὸν βίον. πρότερός γε μὴν ὁ καὶ τιμῆ καὶ τάξει τῆς βασιλείας πρῶτος Κωνσταντῖνος τῶν ἐπὶ Ῥώμης καταπυρανυμένων φειδὼ λαβὼν, θεὸν τὸν ἐράνιον, τοῦτε τότε λόγον, αὐτὸν δὴ τὸν πάντων σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστὸν σύμμαχον δι' ὅλων ἐπικαλεσάμενος, πρόεισι παντρατιᾷ τὴ τῆς ἐκ προγόνων ἐλευθερίας Ῥωμαίοις προμνώμενος. ταῦτα ὁ Εὐσέβιος. ὁ δὲ Ῥυφῖνος, εἰ καὶ μὴ κατὰ τάξιν τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἁρμονίαν Εὐσεβίῳ τῷ πάνυ τῷ Παμφίλου τὴν ἱστορίαν συνέθηκεν, ἀλλ' ὅμως ὅσα συγχωρεῖ τῆς Εὐσεβίου πραγματείας εὕροιμι, ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ῥυφίνου καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων ἀναλεξάμενος συνθήσω, καθὰ ἀνωτέρω εἴρηκα, τῷδε τῷ βιβλίῳ. λέγει δὲ καὶ ὅτος. μετὰ γὰρ τὴν Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ ἀπόθεσιν, καὶ τὴν τελευτὴν Κωνσταντίνου, ὑπολειπονται τῆς Ρωμαίων ἀρχῆς ὁμόχρονοι βασιλεῖς οἵδε. Κωνσταντῖνος μὲν τὴν τοῦ παζὸς μοῖραν εἰληφὼς· αὕτη δὲ ἡ ἀπό τε τῆς καλουμένης Δρώπη ἀρχομένη, ἐπί τε τὸν Ῥῆνον διήκουσα, Σκυθίαν τε ἑκατέραν, καὶ Κελτοὺς ἅπαντας, Ἰλλυριούς τε καὶ Σαυρομάτας, καὶ τὴν ἐπὶ τὸν Ῥῆνον ποταμὸν καθήκουσαν τῆς βαρβάρων γῆν, τήν τε Μακεδονίαν, καὶ τὴν πρὸς αὐτῇ θάλασσαν, Θεσσαλίαν τε καὶ Ἀχαΐαν, ἔτι ὅσα πρὸς ἥλιον δυόμενον ἐπιστρέφουσι, τὸ Ἰόνιον ὁρίζει πέλαγος. καὶ Μαξιμῖνος δὲ ὁ Διοκλητιανοῦ παῖς, ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἔθνη, καθάφησιν ὁ Εὐσέβιος. Μαξεντίῳ τε τὴν Ῥώμην, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς αὐτὸν καθήκοντα τὸν ὠκεανὸν, διεῖπον.

me affectus, cum germanum filium suum Constantinum imperatorem & Augustum pro se reliquisset, communi naturæ lege finem vivendi fecit. Post mortem dignus habitus omni honore qui imperatori debebatur, quippe vir & optimus & mansuetissimus fuit, quique solus inter imperatores nostræ memoriæ, totum regni sui tempus, ut imperii dignitas postulat, exegit: & cum in aliis omnibus humanissimum & beneficentissimum sese præberet, laudabilem admodum & beatum vitæ exitum consecutus est. Solus ex imperatoribus ob filium ingenuum, quem post se in imperio successorem reliquit, principem in omnibus modestissimum & sanctissimum, prospere ac gloriose excessit e vita. Hujus filius Constantinus, statim a principio imperator summus & Augustus cum ab exercitibus, tum multo ante ab ipso Deo summo omnium imperatore declaratus, paternæ pietatis erga religionem nostram æmulum sese & imitatorem præstitit. Et post aliqua: Cum sic Constantinus (quem imperatorem ex imperatore, religiosum ex religiosissimo patre & omnino modestissimo natum diximus) prudentia & pietate ornatus, Dei imperatoris omnium & salvatoris instinctu, contra impiissimos tyrannos excitatus esset: Romæ quidem, Deo opem ferente, Maxentius præter omnium opinionem ab ipso devictus cadit: qui vero in oriente erat tyrannus, non multo tempore illi superstes, a Licinio nondum insaniente (quem religiosissimus imperator Constantinus eo contra illum miserat) superatus, turpissima morte vitam finiit. Constantinus autem honore & imperii gradu summus, prior ipse eorum qui Romæ tyrannide opprimebantur, antea mitsertus, postquam Deum cœli, verbumque ejus Jesum Christum salvatorem omnium, adjutorem sibi precibus invocasset, Romam cum omnibus copiis proficiscitur, ut Romanis pristinam libertatem, quam a majoribus acceperunt, restitueret. Hæc Eusebius. Ruffinus vero licet non ordine rerum omnem consequentiam, & veritatis harmoniam secutus, illustris illius Eusebii Pamphili historiam exposuerit: tamen ego quæcumque affinia Eusebianæ historiæ invenero, cum in Ruffino, tum in scriptoribus aliis, colligens, ut supra dixi, huic operi inseram. Ille vero sic ait [1]: Postquam Diocletianus & Maximianus regni insignia deposuissent, ac Constantius excessisset e vita, reliqui Romani imperii reges qui simul imperabant, hi erant. Constantinus in partem patris sui successit, quæ ab ea quæ vocatur Europa incipiens, ad Danubium usque protenditur, utramque Scythiam, Celtas omnes, Illyrios, Sarmatas, & omnem barbarorum terram quæ ad Rhenum fluvium porrigitur, atque Macedoniam, & vicinum mare complexa, Thessaliam, & Achajam, & quæcumque ad occidentem solem vergentiæ, Jonio terminantur mari. Maximinus Diocletiani filius (ut ait Eusebius) omnes ad orientem gentes: Maxentius vero Romam, & quæ ab Italia ad oceanum protenduntur, administrabant.

Euseb. l. cap. 8.

CA-

1 Ruffinum hunc alium esse oportet ab eo, & cujus nunc extat versio historiæ Ecclesiasticæ ab Eusebio Græce scriptæ, nam apud istum Latinum scriptorem nihil hujusmodi legitur. *Harduinus.*

A

CAPUT II.

POSTQUAM Conſtantinus patri legitime parentaſſet, & conſuetos perſolviſſet honores, otium in ea Romanorum calamitate ſibi damnum eſſe duxit. Audivit enim Romam Maxentii improbitate graviter affligi, qui regni moderationem in ſævam tyrannidem commutaverat. Multos enim principes viros indicta cauſa neci dedit: ſupplicia & exilia irrogabat, agros & honores ſine delectu tribuebat: alienas conjuges, quarum amore capiebatur, aut fraude in ſtuprum illexit, aut imperiis ad flagitium impulit: nulli tutum erat formoſam uxorem habere: pudicitiæ tutandæ cauſa multa erat in tota urbe cædes. Cum hæc aliaque plurima, quæ hujus inſtituti non ſunt, Conſtantinus Deo cariſſimus audiviſſet, graviter commotus eſt. Viris enim piis proprium dolorem commovet aliena injuria.

De rege Conſtantino, quomodo exercitum contra tyrannum Maxentium duxit.

CAPUT III.

PLACUIT ergo Conſtantino arma capere, & Romanos a talibus injuriis vindicare; nam illos ex malis eripere perinde eſſe dicebat, atque omnes homines ſervare. Primum ſtatuit revocare urbes quæ a Romano imperio deſciverant; alias quidem verbis, alias vero armis, nonnullas etiam beneficentiæ & humanitatis officiis. Nam tributa leviora reddidit, in hominibus audiendis admittendiſque æquabilem ſe præbuit: rerum novarum ſtudia & inſolentias caute ſuſtulit, ſilentio magis quam metu: ſciens Saurorum, Francorum, & Germanorum gentes novitatis ſtudioſas, contra reges motus facile concitare, ac ſæpe animi ſenſum tanquam legem ſequi. Adduxit etiam Hiſpanos, Britannos, & inſularum quæ illic ſunt incolas, atque nationes reliquas: omnes etiam occaſus ſolis teſtes, qui ſe ſcire gloriantur utrum ſol vere oceano immergatur, ſive circum aquas currens, rurſum alia via ad nos redeat: barbaras illic gentes vi & armis cepit, hac velut belli acceſſione ad ſuſceptum opus opportune uſus. Ex iis enim populis alios quidem ſubegit, aliis ſtipendia ſolvit, nonnullos etiam ex hoſtibus amicos, ex veteribus inimicis familiares & conjunctos reddidit: omnes vero futuri belli ſocios ſibi adjunxit, neminem lædens, nec obſidione premens, & ad aliorum ſalutem magna feſtinatione properans. Deo enim belli adjutore, omnia recte geruntur, & res ſupra humana conſilia ad meliores provehuntur exitus. Cum hoc igitur tam pium conſilium in animo haberet fideliſſimus imperator Conſtantinus, Rhenum flumen ad dextram trajecit; multos montes, multos etiam ſine nomine fluvios cum exiguis primum copiis tranſmiſit: deinde barbaris multis ſubactis, Gallorum, Francorum, & Hiſpanorum decem nationibus ſibi adjunctis,

ΚΕΦΑΛ. β'.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ'ΝΟΣ ἓν μ῍ τλὺ τὸ παῖδὸς οἶνομον κηδεῖαν, ϗ τὰς νομιζομένας τιμὰς, ζημίαν ἡγήσατο * τῆς Ρ'ωμαίων συμφορᾶς τλὺ ἡ- * ἴσ. τῶν συχίαν. ἦκε γὰρ τλὺ Ρ'ωμαίων πόλιν κάμνουσαν τῆς Μαξεντίυ κακοῖς· εἰς γὰρ ὠμότητα τραννίδος ὁ τῆς βασιλείας αὐτῷ μετεβάλλετο ζόπος. πολλὰς τε γὰρ ἀκρίτως τῶν ἐν τέλει θανάτῳ παραδιδὲς, ζημίας τε ϗ φυγὰς ϗ τῆς γῆς ἀναδασμὸν, ϗ προτιμήσεις ἀνεξετάστως ἐπέβαλλεν. ἤδη δὲ ϗ γυναικῶν ἀλλοτρίων ἐρῶν, ἢ κακίᾳ διέφθειρεν, ἢ τοῖς ἐπιτάγμασιν ἐβιάζετο. ϗ λοιπὸν ἀνασφαλὲς λῶ γυναῖκα ἔχειν ἅρεπῆ· ϗ διὰ σωφροσύνης φυλακλὼ πολλή τις λῶ κατὰ τλὺ πόλιν μιαιφονία. τιῦτα ϗ πλεῖσα ἕτερα ἀκούων ὁ θεοφιλέστατος Κωνσαντῖνος, ἃ μὴ τῆς παρούσης ἐσὶ σωτάξεως, παρωξύνετο. ποιεῖ γὰρ οἰκείαν λύπλω τοῖς φιλοθέοις ἀνδράσιν ἡ τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων ἀδικία.

Περὶ τῦ βασιλέως Κωνσαντίνυ, ὅπως κατὰ τῦ τυράννυ Μαξεντίυ ἐστρατοπεδάσατο.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ε'ΔΟ'ΚΕΙ δὴ ϗ̀ πλ῍ λοιπὸν τῆ῍ ὅπλων ἅπτεσθαι, ϗ τοῖς τοιαῦτα πάσχουσι Ρ'ωμαίοις ἐπαμυῦαι. τὸ γὰρ ἐκείνυς τῆ῍ κακῶν ἐξελέσθαι, ἴσον λῶ εἶπεν, ϗ πάντας ἀνθρώπυς διασῶσαι. βελλὼ δὲ λαμβάνει, πρότερον τὰς ἀποστάσας πόλεις τῆς Ρ'ωμαίων ἡγεμονίας ἀνακαλέσασθαι, τὰς μὲ τοῖς λόγοις, τὰς δὲ τοῖς ὅπλοις, τὰς δὲ τῇ τῆς φιλανθρωπίας δ῎αιτίᾳ. τάς τε γὰρ φόρυς αὐτοῖς κυφοτέρυς ἀπέφλινε, ϗ τλὺ τῆς ἀκροάσεως ἰσότητα παρεῖχε, τάς τε νεωτεροποιίας ϗ̀ ἀπονοίας σωφρόνως διέλυε, σωφρῶν μᾶλλον ἢ φοβῶν· εἰδὼς τὰ Σαύρων ϗ τὰ Φράγκων ϗ τὰ Γερμανῶν ἔθνη φιλόπραγμάτε εἶναι, ϗ πρὸς τὰς τῆ῍ βασιλέων ἐπανασάσεις δεῖπισον ἔχειν ὁρμλύ, ϗ νόμον πολλάκις τλὺ γνώμλω ποιεῖσθαι. ὑπηγάγετο δὲ ϗ Σπάνυς, ϗ Βρετανὺς, ϗ τὰς αὐτόθι νήσυς, ϗ τὰ λοιπὰ χθόνα, ϗ ἅπαντας τὸς τῆ῍ τῆλίυ δυσμῶν γινομένυς μάρτυρας. [1] εἰδέναι φασὶν, εἴτε ἀληθῶς τῷ ὠκεανῷ κατιδύεται, εἴτε ϗ περὶ τὸ ὕδωρ φθάσας, πάλιν δι' ἑτέρας ὁδῦ πρὸς ἡμᾶς ἀνακάμπτει. εἶλε δὲ ϗ τῷ κράτει τῆ῍ ὅπλων τὰ αὐτόθι βάρβαρα φῦλα, παρέργῳ τῆς μάχης πρὸς τὸ ἔργον συγχρησάμλω. τὰς μὲ γὰρ ὑποτάξας, τὰς δὲ μισθοδοτήσας, τὰς φίλυς ἀντὶ πολεμίων, ϗ σωθεὶς ἀντὶ πολλῶν ἐχθρῶν κατασήσας, ἐπανήγαγε πάντας συμμάχυς, ὐδενὰ λυπήσας, ὐδὲ πολιορκήσας, ϗ ἐπὶ τλὺ ἑτέρων σωτηρίαν ἐπειχθείς. ὅπυ γὰρ ὁ Θεὸς συμμαχεῖ, πάντα κατευθύνεται, ϗ τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν ὑπεραίρει. μ῍ τοιαύτης φιλοθέυ γνώμης ὁ πάντα πιστύτ῍ Κωνσαντῖν῍ τὸν Ρ'ῆνον ἐπὶ δεξιᾷ διαβὰς, ϗ πολλὰ μὲ ὄρη, πολλὺς δὲ ποταμὺς ἀνωνύμυς ὀλίγῳ στρατῷ περαιωθεὶς, πολλά τε βάρβαρα ἔθνη χειρωσάμλυ῍, Γάλλων τε ϗ Φράγκων ϗ Σπάνων δέκα ἔθνη προσαγόμλυ῍, προσῆγε λοιπὸν τῆς Ι'ταλίας ὅρεσι τὸ στράτευμα. τιῦτα ἀκού-

σαντι

1 Forte, οἱ ἀδῶσι, *Harduinus*.

σαντι τῷ Μαξεντίῳ, πιραχη τις ἰῶ ἀδόκητος. ἐ γὰρ ἄν ποτε τοσαύτην χώραν διαβῆναι προσεδόκα, ὄρεσι, καὶ ποταμοῖς, καὶ ποικίλοις βαρβάροις πεφραγμένην, καὶ τοῖς αὐτοφυέσι τῆς ἐρημίας δυσχερείαις. μέγιστον γὰρ γίνεται πολλάκις ἐπιτείχισμα βασιλείας ἡ τῶν τόπων ἐρημία. καὶ δὴ ἐδόκει, σὺν πολλῷ τάχει τῆς Ῥώμης ὑπεξελθόντα τὸν στρατὸν ἀνθυπεξάγειν, καὶ τῆς Ἰταλίας πᾶ προαναχάσασθαι. ὡς δὲ ἀντιπαρετίττοντο, καὶ τὰ σημεῖα εἶδον ἀλλήλων, ἐνταῦθα ἡ μάχη λοιπὸν ἄνισον ἔσχε τὴν ἐλπίδα. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ Ῥώμης προεκτεθέντες, καὶ κατὰ φάλαγγας ἐκχεόμενοι, καὶ ἐκ πολλῆς ἐκεχειρίας διαναπαύσεως ὄντες, ἐδόκουν ἀξιόμαχοι καταφαίνεσθαι φρόνημα φέρειν ἄξιον τῆς πόλεως ἐφάμιλλον. οἱ δὲ μετὰ Κωνσταντίνου παρατεττόμενοι πολλὴν μὲν κατειλήφεσαν γῆν, πολλὰ δὲ λάφυρα καὶ σκῦλα τῶν πολέμων συνήγοντο πόθῳ, δρόμῳ δὲ μᾶλλον τῆς νίκης, ἢ ἀπολαύσει τῶν εἰλημμένων χρησάμενοι. ἤδη δὲ λοιπὸν ἦσαν πρὸς τὸν κάματον ἀπαγορεύοντες, καὶ πρὸς τὴν πυκνότητα τῶν πόνων ἐνδιδόντες.

A reliquum omnem exercitum ad Italiæ montes perduxit. Maxentium tam inopinatæ rei nuncius magnopere commovit. Nunquam enim putavit fore, ut quispiam exercitum per tam latas regiones trajiceret, easque montibus, fluviis, & multorum barbarorum armis intercluſas, atque aliis etiam difficultatibus, quæ in locis defertis ſua ſponte proveniunt. Regnorum enim præſidium maximum plerumque ſit ipſa locorum ſolitudo. Placuit interim exercitum clam Roma egreſſum multa cum celeritate adverſum ducere, & hoſtem ab Italia depellere. Ubi vero contra inſtructæ erant acies, & viſa utrimque militaria ſigna; tum non eadem ſpe pugnaturi videbantur. Romani enim expoſiti, & per phalanges effuſi, tum multa ceſſatione & quiete recreati, digni videbantur qui pugnam cum hoſte committerent, ſpiritus magnos gerentes & urbe ipſa dignos. Conſtantini vero milites in armis ſtantes inſtructi, multam quidem terram occupaverant, multa vero ſpolia & exuvias belli collegerant, curſu magis victoriæ utentes, quam fructum aliquem percipientes ex rebus captis. Ceterum longa defatigatione fracti, nimia laborum aſſiduitate languentes erant & remiſſi.

Περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ ὀφθέντος ἐν οὐρανῷ τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ.

De cruce quæ apparuit Conſtantino in cœlo.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Οὕτω δὲ κεκριμένης τῆς μάχης, καὶ τῆς παρατάξεως ἰσορρόπου ὄσης, οὐρανόθεν ὁ Θεὸς Κωνσταντῖνον ὁπλίζει, δείξας αὐτῷ τὸ σωτήριον τοῦ σταυροῦ σύμβολον φωτοειδῶς ἐν οὐρανῷ· γράμματι δὲ ἐμιῶντο τῆς ὄψεως τὴν δύναμιν, λέγοντα· τούτῳ νίκα· τοῦτο τὸ διήγημα τοῖς μὲν ἀπίστοις μῦθος εἶναι δοκεῖ καὶ πλάσμα, τοῖς δὲ ἡμετέροις δόγμασι κεχαρισμένον· τοῖς δ' ἀληθῆ πιστεύειν σωνεθισμένοις, ἐναργὴς τοῦ πράγματος ἡ ἀπόδειξις. ὁ γὰρ τοῦ συμβόλου ζωγράφος Θεὸς ἔδειξεν ἔργῳ μετὰ ταῦτα τὴν ἀληθεύσασαν τοῦ γράμματος χάριν. εἰ δὲ μήπω πειθόμεθα ἃ γράφομεν· πρότερον γὰρ ἱστορίας γράφομεν, διὰ τὸ μικρὸν ἄνωθεν ἡμᾶς τὰ χρήσιμα συλλέγειν τῶν ἐκείνῳ βεβιωμένων. ἀλλ' ἐκ τῶν ἑξῆς ἀπιστεῖν δεῖ, ἃ καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς οἱ Κωνσταντίῳ τῷ Κωνσταντίνου παιδὶ συμπαρατεταγμένοι, καὶ αὐτοπτήσαντες, τὴν παλαιὰν ἀπιστίαν νεαραῖς ὄψεσιν ἐθεράπευσαν. εἴτε γὰρ Ἑβραῖοι εἶεν οἱ τόποις ἀντιλέγοντες, πολλῷ τόπων ἀπιθανώτερα τὰ ἐν τοῖς ἐκείνων βίβλοις πιστευόμενα· θάλασσα πεζευομένη, καὶ ὕδωρ τειχίζον, καὶ πέλαγος ὁδοιπορούμενον, καὶ Θεὸς ἐν βάτῳ φθεγγόμενος, καὶ φλόγες νομοθετοῦσα, καὶ σάλπιγξ ἄνευ ὀργάνου τὴν ἔρημον συνηχοῦσα, καὶ ἄγγελοι συμπαρατεταγμένοι, καὶ ἀρχιστράτηγοι δυνάμεως κυρίας τῆς φάλαγγος ὑπερμαχοῦντες, καὶ λίθοι χαλάζης, καὶ βέλη πυρὸς ἀντὶ τῶν σωθέντων δοράτων βαλλόμενα· καὶ ὅμως ἀνεξετάστως πάντες οἱ εὖ φρονοῦντες σωτιθέμεθα. Θεῷ γὰρ βουλομένῳ ὁδὸν ἀνεύρετον. εἴτε Ἕλληνες εἶεν οἱ τὸ θαῦμα μὴ παραδεχόμενοι, πολλὰ ἔχομεν εἰπεῖν, ἃ μὴ βουλόμεθα λέγειν. πόσα Ἀλεξάνδρῳ μέλλοντι περαιοῦσθαι τὸν ἐπὶ Γρανικῷ πόλεμον, καὶ τὴν ἐπὶ Δαρεῖον πα-

CAPUT IV.

CUM ad hunc modum pugnare decreviſſent, & copiæ viribus pares utrimque ſtarent inſtructæ, Deus Conſtantinum cœlitus armat, oſtendens ei in cœlo ſalutare crucis ſignum ex lucis ſplendore in cœlo figuratum; litteræ vero viſionis vim omnem & ſenſum explicabant, quibus ſcribebatur: Hoc vince. Hæc narratio infidelibus fabula & commentum eſſe videtur in gratiam doctrinæ noſtræ: ſed vera credere aſſuetis, certa rei geſtæ declaratio. Nam Deus qui ſignum iſtud pinxit, reipſa poſtea oſtendit gratiam litteris ſignificatam, minime vanam fuiſſe. Quod ſi nondum perſuademus quod ſcribimus, (prius enim hiſtoriam ſcribimus, eo quod rem omnem paulo altius arceſſentes, colligamus quæ ab illo utiliter geſta ſunt in vita) verum iis quæ deinceps ſequuntur credere oportet, quæ cum noſtra etiam ætate qui ſub Conſtantio Conſtantini filio militabant, ſuis vidiſſent oculis, veterem infidelitatem novis viſionibus fanarunt. Si Hebræi his contradixerint, multa ex eorum libris incredibiliora proferri poſſunt, quæ tamen vera eſſe creduntur: ut maria pedibus peragrari, aquas velut murcs concretas ſtare & ſolidas, per pelagus iter fieri, Deum in rubo loqui, flammam leges ferre, tubam ſine organo in ſolitudine perſonare, angelos ad prælium inſtrui, principes militiæ domini pro exercitu pugnare, & lapides velut grandinem cadere, & tela ignea pro conſuetis haſtis emitti: nihilominus omnes qui recte ſapimus, iſtis citra examen aſſentimur. Deo enim volente, nihil eſt quod fieri non poſſit. Si vero gentiles miraculum iſtud minus probaverint, multa dicere poſſumus, quibus nunc cenſemus eſſe

Plutarch in Alexand.

ſuperſedendum. Quanta Alexandro volenti copias Granicum flumen trajicere & bellum Dario inferre, vaticinati ſunt arioli? atqui hæc eorum commenta nullam evidentem ſui demonſtrationem habent. Quomodo Socratis philoſophi dæmonium voce prænunciabat illi rerum non agendarum eventus? Quomodo vero quæ de Pythagora Samio ab ipſius diſcipulis ſcripta ſunt? Poetarum figmenta, ac quo pacto inter illos nonnulli fama celebres, quoſdam eorum quos deos eſſe exiſtimant, una cum ipſis militare & bellare ſcribant, conſulto prætereo, ne quis fabuloſa cum veris, & quæ nuſquam geſta cum geſtis comparare me putet. Præpotentem enim Chriſti gratiam, ex quo inter homines ea exuberavit & in cœlo, & in terra, & in mari, & in plantis, & in lignis, & in veſtibus, & in morbo, & in ſanitate, & in cibo, & in potu, tutiſſimum præſidium, & malorum tam præſentium quam futurorum remedium eſſe, experti norunt, & nos etiam in progreſſu hiſtoriæ ſuo tempore exponemus.

ράτιξεν, ἐπεθείασαν οἱ χρησμολόγοι; καίτοι τὰ ἐκείνων πλάσματι τῷ φαινομένῳ ἀπόδειξιν οὐκ ἔχει. πῶς τε Σωκράτει τῷ φιλοσόφῳ δαιμόνιον διὰ φωνῆς προεμήνυε τῆς μὴ πρακτέων τινῶν ἔκβασιν; καὶ τὰ περὶ Πυθαγόρου τοῦ Σαμίου ὑπὸ τῶν ἐκείνου μαθητῶν συνταχθέντα; ἐῶ λέγειν καὶ τὰ τῆς ποιητῶν πλάσματα, καὶ πῶς τινες τῶν παρ' αὐτοῖς ἐνδόξων, καὶ συμπολεμεῖν αὐτοῖς τινας τῶν παρ' αὐτοῖς νομισθέντων Θεῶν· ἵνα μή τις τὰ μυθώδη τοῖς ἀληθέσι, καὶ τὰ μηδαμῶς πραχθέντα τοῖς πραχθεῖσιν ἀντεξετάζειν νομίσῃ. τῷ γὰρ πολυδυάμου τοῦ * Θεοῦ χάριν, ἀφ' ἧς περ εἰς ἀνθρώπους ἐλύθησε, καὶ ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς, καὶ ἐν θαλάσσῃ, καὶ ἐν φυτοῖς, καὶ ἐν ξύλοις, καὶ ἐν ἱματίοις, καὶ ἐν νόσῳ, καὶ ἐν ὑγείᾳ, καὶ ἐν βρωτοῖς, καὶ ἐν ποτοῖς, ἀλεξιφάρμακόν τε γνωμένῳ, καὶ γινομένῳ καὶ ἐσομένῳ θεραπείαν, καὶ οἱ πειραθέντες μεμαθήκασι, καὶ ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν προϊόσης τῆς ἱστορίας ἐκθησόμεθα.

* Χριστοῦ

De vexille quod fecit Conſtantinus ad exemplum crucis in cœlo a ſe viſæ.

CAPUT V.

CONSTANTINUS igitur ſignum quod viderat, in vexillum ſuum tranſtulit, idque auro & lapidibus pretioſis intextum: ac in longiſſimæ haſtæ cuſpide præfigens, primis equitibus perferendum dedit, litterarum promiſſa reipſa deinceps explorare cupiens. Nec ſpe ſua fruſtratus eſt: cito enim cum credidiſſet iis quæ viderat, pene citius victoria potitus eſt.

Περὶ τοῦ σήμα ὃ ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀντίτυπον τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ σταυροῦ ἐν οὐρανῷ.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

ΟΔ' ὃν Κωνσταντῖνος τῷ τοῦ θαύματος ὄψιν εἰς ξοπαΐνου χῆμα μεταβαλών, καὶ χρησοκολλήτοις λίθοις σταυρώσας, εἰς δόρατος τε ἀπαρτήσας ὑψηλοτάτῳ ὄψιν, ἐδίδου φέρειν τοῖς προϊππεύουσι, τῷ τῶν γραμμάτων ὑπόχεσιν διὰ τῶν ἔργων λοιπὸν ἐπιζητῶν. καὶ τῆς ἐλπίδος ἀδιήμαρτε, θάττον μὲν οἷς τεθέατο πιστώσας, τυχυτέραν δὲ τῆς ὄψεως τῷ νίκῃ ὑποδεξάμενος.

De victoria quam pius Conſtantinus ab impio Maxentio reportavit.

CAPUT VI.

CONSTANTINUS magnum belli laborem fide præcidens, & Romanum exercitum minime reformidans, ſuos contra fortiter inſtruxit. Maxentius vero Conſtantini vires metuens, & Romanorum in ſe odium ſuſpectum habens (plurimis enim ob nequitiam ſuam inviſus erat) dolo moliebatur inſidias: dolum in ponte parabat, quem hac arte compegit. Quod aperte extabat & apparebat, Conſtantinum recipere & tranſitum præbere poſſe videbatur: ſed latebat occulte deceptionis laqueus, ad illius pedes irretiendos paratus. Nam progredi ſolum in eo paulum oportebat hoſtem, ut ſoluta machina captus, inopinata morte in eo loco periret. Atque ſic ille flumen trajecturis retia poſuit. Sed divina gratia malorum artificem ſuis ipſius technis implicuit. Nam antequam caperetur Conſtantinus, tyrannus ipſe prior progreſſus in ſua incidit retia; & illic ſui ipſius tyrannicida factus, non inutiles ipſe ſibi inſidias in conſpectu Romæ poſuiſſe viſus, ad pontem Milvium dictum, Maxentius ipſe demerſus in flumen, ſuffocatus perit; ut merito (quemadmodum inquit Euſebius Pamphili) exclamarit univerſus populus Romanus: *Canemus domino, glorioſe enim magni-*

Lib. 9. hiſt. Eccleſ. c. 8.

Exod. 15.

Περὶ τῆς κατὰ τοῦ ἀσεβοῦς Μαξεντίου νίκης τοῦ ἀσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Ο' Μὲν ὃν Κωνσταντῖνος τὸν πολιὸν τοῦ πολέμου κάματον τῇ πίστει ὑποτεμνόμενος, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς Ῥώμης στρατὸν οὐκ ὑφορώμενος, γενναίως ἀντιπαρετάττετο. Μαξέντιος δὲ τῷ Κωνσταντίνου ἀλκῇ δείσας, ἔτι τε καὶ τὸ μῖσος Ῥωμαίων ὑφορώμενος· πρὸς γὰρ τοὺς πλείστους διὰ τῷ ἀσωτίαν αὐτοῦ διεβέβλητο· ἐσκέψατο δόλῳ τῷ ἐπιβουλῇ μετελθεῖν· ὁ δὲ δόλος γέφυρα ἦν εἰς μηχανῆς εἶδος ἀπὸ τῶν τοιούτων συμπαγεῖσα. τὸ μὲν γὰρ φαινόμενον ἄνωθεν, διάβασις ἦν τῶν Κωνσταντίνου ὑποδεξομένη· τὸ δὲ λανθάνον, παγὶς ἦν πλάνης, τοῖς ἐκείνου βήμασι συντεθεῖσα. διαβλῶναι γὰρ μικρὸν ἔδει, καὶ τὸ μηχάνημα λέλυτο, καὶ ὁ πολέμιος ἑάλητο, τάφον ἀδόκητον τῆς ἀπωλείας τὸν τόπον λαβών· ἀλλ' ὁ μὲν ὅπως ἐσκάλασε τῆς ἐπιβάσεως τὰ θήραθρα· θεία δὲ χάρις τοῖς οἰκείοις σοφίσμασι τὸν τῶν κακῶν τεχνίτην περιβάλλει. πρὶν γὰρ Κωνσταντῖνον ἁλῶναι, φθάσας αὐτὸς ὑποπίπτει ταῖς οἰκείαις τέχναις ὁ τύραννος, κἀκεῖ τυραννοκτόνος ἑαυτοῦ γεγονὼς, καὶ χρησιμῷ ἐπιβουλῇ καθ' ἑαυτοῦ σκαλάσας πρὸ τῆς Ῥώμης, περὶ τὴν καλουμένην Μιλβίαν γέφυραν, ὁ προρρηθεὶς Μαξέντιος αὐτὸς κατενδὺς εἰς τὸν ποταμὸν, ἀποπνιγεὼλετο. ὥστε τὸν δῆμον ὅλον Ῥωμαίων, καθαφη-

Exod. 15.

σιν Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, βοῆσαι λέγοντα· ἄσωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται, φησίν· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν. βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν. καὶ τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς κύριε; τίς ὅμοιός σοι, δεδοξασμένος ἐν ἁγίοις, θαυμαστὸς ἐν δόξαις, ποιῶν τέρατα; οἷς ἐπιλέγει ὁ αὐτὸς ταῦτα, καὶ ὅσα τούτοις ἀδελφά τε καὶ ἐμφερῆ Κωνσταντῖνος τὸν πανηγεμόνα καὶ τῆς νίκης αἴτιον Θεὸν, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν αὐτοῖς ἔργοις ἀνυμνήσας, ἐπὶ Ῥώμην μετ' ἐπινικίων εἰσήλαυνε, πάντων ἀθρόως αὐτὸν τῶν τε ἀπὸ τῆς συγκλήτου βουλῆς, καὶ τῶν ἄλλως διασημοτάτων, σὺν παντὶ δήμῳ Ῥωμαίων ἅμα κομιδῇ νηπίοις καὶ γυναιξὶ, φαιδροῖς ὄμμασιν, αὐταῖς ψυχαῖς, οἷα λυξωτὴν, σωτῆρά τε καὶ εὐεργέτην μετ' εὐφημιῶν καὶ ἁπλήστου χαρᾶς ὑποδεχομων· ὁ δὲ ἔμφυτον τὴν εἰς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν κεκτημένος, μηδ' ὅλως ἐπὶ ταῖς βοαῖς παρασαλευόμενος, εὖ μάλα τῆς ἐκ Θεοῦ συναισθόμενος βοηθείας, αὐτίκα τὸ τοῦ σωτηρίου πάθους τρόπαιον ὑπὸ χεῖρα ἰδίας ἐκεῖνος ἀνατεθῆναι προστάττει. καὶ δὴ σταυροῦ σημεῖον ἐν τῇ δεξιᾷ κατέχοντα αὐτὸν ἐν τῷ μάλιστα τῶν ἐπὶ Ῥώμης δεδημοσιευμένων τόπῳ στήσαντες, αὐτὴν δὴ ταύτην προγραφὴν * ἐνταχθῆναι ῥήμασιν αὐτοῖς ἐγκελεύεται, τῇ Ῥωμαίων φωνῇ. τούτῳ τῷ σωτηριώδει σημείῳ τῷ ἀληθινῷ ἐλέγχῳ τῆς ἀνδρίας, τὴν πόλιν ὑμῶν ἀπὸ ζυγοῦ τῶν τυράννων διασώσας ἠλευθέρωσα· ἔτι μὴν καὶ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον Ῥωμαίων τῇ ἀρχαίᾳ ἐπιφανείᾳ καὶ λαμπρότητι ἐλευθερώσας ἀποκατέστησα. τοσαῦτα Εὐσέβιος.

ἀξαι.

A *ficatus est, equum & ascensorem dejecit in mare: adjutor & protector factus est mihi ad salutem: &, Quis similis tibi in diis domine? quis similis tibi, gloriosus in sanctis, admirabilis in laudibus, faciens prodigia?* Quibus hæc (addit idem), aliaque insuper his similia & germana Constantinus omnium ducem & victoriæ auctorem Deum & unigenitum ejus filium Jesum Christum reipsa celebrans, Romam cum triumpho & celebri pompa ingreditur, omnibus confertim, tam qui senatorio ordine, quam qui aliis dignitatum ornamentis illustres erant, cum toto populo Romano, infantibus simul & mulieribus, læto oculorum obtutu & lubentibus animis, tanquam B liberatorem, servatorem & beneficum patronum suum, cum faustis acclamationibus & insatiabili gaudio illum excipientibus. Ille vero insita in Deum pietate imbutus, applausu illo strepituque populari nullo pacto elatus, sed auxilii a Deo allati sibi probe conscius, statim salutaris passionis trophæum in manu propriæ imaginis poni jubet: & cum statuam ipsius dextra crucis signum tenentem, Romæ in loco populi frequentia maxime celebri collocassent, hanc inscriptionem his ipsis verbis Latino sermone in ea incidi mandavit: Hoc salutari signo, vero fortitudinis indicio, civitatem vestram tyrannidis jugo liberavi, & S. P. Q. R. in libertatem vindicans, pristinæ amplitudini & splendori restitui. Hæc Eusebius. Loco cit.

Περὶ Λικινίου πεμπομένου παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ ἐπ' ἀνατολῆς τυράννου.

De Licinio a Constantino pio misso contra tyrannum qui in oriente erat.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

ΟΓΕ μὴν Ῥουφῖνος, ἢ γοῦν Γελάσιος, ταῦτα λέγει ὧδε. μετὰ ταῦτα Λικίνιον γαμβρὸν τυγχάνοντα τοῦ θεοφιλοῦς Κωνσταντίνου ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ Κωνσταντίᾳ, συμβασιλεύειν τῷ Κωνσταντίνῳ ἡ Ῥωμαίων ἠτήσατο σύγκλητος· ὅν τινα αὖθις ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐξέπεμψε κατὰ τοῦ ἐκεῖσε τυράννου, τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκεῖσε χριστιανῶν προμηθούμενος. ἀπολαύσας γὰρ τῶν τηλικούτων εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ ὁ εὐσεβὴς Κωνσταντῖνος, εὐχαριστήρια τῷ εὐεργέτῃ προσφέρειν ἐσπούδαζε. ταῦτα δὲ ἦν τὸ ἀνεῖναι τοὺς χριστιανοὺς τοῦ διώκεσθαι, καὶ τοὺς ἐν ἐξορίᾳ ὄντας ἀνακαλεῖσθαι, τοὺς ἐν δεσμωτηρίοις ἀφίεσθαι, καὶ τοῖς δημευθεῖσι τὰς οὐσίας αὐτῶν ἀποκαθίστασθαι, τάς τε ἐκκλησίας αὐτῶν ἀνορθοῦσθαι· καὶ πάντα ἐποίει σὺν προθυμίᾳ πολλῇ, τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονῶν. τὰ πάντα χριστιανὸς ὤν, ὡς χριστιανὸς πάντα ἔπραττεν, ἀνεγείρων τὰς ἐκκλησίας τοῦ, Θεοῦ, καὶ πολυτελέσι τιμῶν ἀναθήμασιν, ἔτι δὲ καὶ τοὺς Ἑλλήνων ναοὺς καθαιρεῖσθαι, καὶ πυρὶ διαφθείρεσθαι προστάττων.

CAPUT VII.

RUFFINUS autem (sive Gelasius) sic ait: Post hæc rogavit senatus Licinium Constantiæ sororis Constantini illius D pii maritum, ut una cum Constantino regnaret: hunc statim in orientem contra tyrannum qui illic erat misit, salutem Christianorum qui illic erant, procurans. Pius enim imperator tantis beneficiis a Deo affectus, bonam gratiam benefico rependere omni studio contendit. Ea erat Christianorum afflictionem quiete aliqua & remissione levare, & alios de exilio reducere, quosdam e carcere & vinculis emittere, nonnullos cum bonis suis publicatos, in integrum restituere, & ipsorum ecclesias instaurare: omnia vero summa cum animi alacritate fecit, ea quæ Christi sunt sapiens in omnibus. Cum Christianus esset, omnia tamquam Christianus fecit, Dei quidem ecclesias extruens, & pretiosis ornans donariis; gentilium vero templa dirui jubens & incendi.

Περὶ τῆς τοῦ μετὰ ἀνατολὴν τυράννου Μαξιμίνου ἀπονοίας.

De Maximini orientis tyranni dementia.

ΚΕΦΑΛ. η'.

ΟΜὲν τοι κατὰ τὴν ἀνατολὴν τύραννος τὰς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἐπόρθει. ἐκπεριῆλθε δὲ

CAPUT VIII.

ORIENTIS autem tyrannus Dei ecclesias interea depopulabatur. Decepit ipsum hujus-

hujuſmodi cauſa. Magnitudinem imperii, quod ei ſupra meritum obtigerat, ferre atque ſuſtinere non poterat, ſed honeſti regiique ingenii expers, inepte & perperam res gerebat. Gravi tandem atque intolerabili arrogantia elatus, etiam contra imperii ſocios, maxime vero contra Conſtantinum (qui rebus omnibus illi longe antecellebat, genere, educatione, inſtitutione, dignitate, & prudentia; quippe, quod omnium caput eſt, animi moderatione & vera erga Deum pietate præfulgebat) audere quævis & attentare animum induxit, & in honoribus votiſque publicis ſeſe primo loco renunciare; mox ſtultitiam in furorem vertens, fœdera cum Licinio pacta rupit; ac bellum atrox concitavit. Poſtremo cum brevi omnia miſcuiſſet, omneſque civitates turbaſſet, atque numeroſiſſimum confeciſſet exercitum, exit ad pugnam, tam contra Licinium ipſum, quam qui illum miſerat, Conſtantinum. Sed manus conferens, divina ope deſtituitur, victoria tunc ab ipſo uno omnium Deo rerum potienti Conſtantino ſubminiſtrata. Primum ſceleratus ille eam armatorum militum manum, cui confidebat, amiſit: mox ſatellitum præſidio nudatus, & ab aliis omnibus, qui relicto illo ad victorem confugerant, deſertus, clam diſceſſit miſer; & regium ornatum, qui parum ſane illum decebat, timide ſimul & iracunde & muliebriter exuens, multitudini ſeſe immiſcet; fuga deinde elapſus, & in agris viciſque latitans, vix hoſtium manus evitavit, ſaluti ſuæ conſulens. Atqui inde reipſa oſtendere licet, certa admodum veraque eſſe divina oracula, in quibus dicitur: *Non ſalvatur rex per multas copias ſuas, & gigas non ſalvabitur in multitudine fortitudinis ſuæ. Fallax equus ad ſalutem: in abundantia autem virtutis ſuæ non ſalvabitur. Ecce oculi domini ſuper metuentes eum, & in iis qui ſperant ſuper miſericordia ejus; ut eruat a morte animas eorum.* Porro impius ille repentina Dei plaga percuſſus, in ſecunda belli conflictatione occumbit, alium vitæ exitum ſortitus, quam qui ducibus belliceſis contingere ſolet, qui pro virtute & pro amicis fortiter ſe gerentes, fidenti animo glorioſam mortem oppetunt. Ille vero impius & Dei adverſarius, dum adhuc exercitus ſuus in armis ſtaret, ipſe domi moratus, intra parietes latitans, debitas luit pœnas, inopinato Dei flagello percuſſus: ſic ut gravi dolore, & acerbo cruciatus ſenſu agitatus, priuſquam occideret, dira fame conficeretur; ejus etiam caro univerſa igni non conſpicuo & per Dei iram immiſſo intabeſceret, ſic ut diffluens priſtinæ formæ effigies tota deleretur, exſiccatuſque in nuda oſſa ipſe redigeretur, & tamquam ſimulacrum quoddam longinquitate temporis exhauſtum attenuatumque relinqueretur: ita ut qui præſto aderant, ejus corpus nihil aliud eſſe exiſtimarent, quam ſepulcrum animæ, quæ in eo jam mortuo & plane putrido defoſſa eſſet. Æſtu porro intimas adhuc medullas vehementius perurente, exilierunt ei oculi, & e ſuis ſedibus excidentes, cœcum reliquerunt: qui poſt hæc ægre ſpiritum ducens, domino confitetur, mortemque invocat: ad extremum confeſſus ſe iſta propter amentiam, qua contra Chri-

αὐτὸν τοιαύτης αἰτίας. τὸ μέγεθος τῆς ὑπὲρ κατ' ἀξίαν αὐτῷ ἐπιβαπείσης ἡγεμονίας μήτε οἷός τε φέρειν ὤν, ἀλλὰ δὴ ἀπειρίαν σώφρονος καὶ βασιλικοῦ λογισμοῦ ἀπειροκάλως τοῖς πράγμασιν ἐγχειρῶν, ἐπὶ πᾶσι δὲ ὑπερηφανίας μεγαλαυχίᾳ τινὶ ψυχίου ἀλόγως ἁρθείς, ἤδη καὶ τῶν τῆς βασιλείας κοινωνῶν, καὶ τοῦ μάλιστα Κωνσταντίνου, τοῦ πάντα αὐτοῦ διαφέροντος, γνώμῃ τε καὶ ξοφίᾳ καὶ παιδείᾳ, ἀξιώματί τε καὶ συνέσει, καὶ τόγε πάντων κορυφαιότατον, σωφροσύνῃ, καὶ τῇ περὶ τὸν ἀληθῆ Θεὸν εὐσεβείᾳ διαλάμποντος, τολμᾷν ὥρμητο Μαξιμῖνος θρασύνεσθαι, καὶ πρῶτον ἑαυτὸν ταῖς τιμαῖς ὑπαγορεύειν. ἐπιτείνας δὲ εἰς ἀπονοίαν μανίας, τάς τε συνθήκας, ἃς πρὸς Λικίνιον πεποιητο, παρασπονδήσας, πόλεμον ἄσπονδον αἱρεῖται· εἶτα ἐν βραχεῖ τὰ πάντα χυκήσας, πᾶσάντε πόλιν ἐκταράξας, καὶ πᾶν στρατόπεδον μυρίανδρον τὸ πλῆθος συναγαγών, ἔξεισιν εἰς μάχην πρὸς Λικίνιον, κατά τε αὐτὸν καὶ τὸ αὐτοῦ στράτευμα Κωνσταντίνου, καὶ δὴ συμβαλὼν εἰς χεῖρας, ἐρημος τῆς ἐκ θεοῦ καθίσαται ἐπισκοπῆς, ἐξ αὐτοῦ τῆς νίκης τὸ πάντων μόνῳ Θεῷ πρυτανεύσαντι τῷ τότε κρατοῦντι Κωνσταντίνῳ. ἀπόλλυσι μὲν πρῶτα τὸ ἐφ' ᾧ ἐπεποίθει ὁπλιτικὸν πλῆθος ὁ ἀλιτήριος. τῶν τε ἀμφ' αὐτὸν δορυφόρων γυμνωθείς, καὶ πάντων ἔρημον αὐτὸν καταλελοιπότων, τῷ τε κρατοῦντι προσπεφευγότων, ὑπεκδὺς ὁ δείλαιος ὡς τύχισα, τὸν ὑπὲρ πόντου αὐτῷ βασιλικὸν κόσμον δειλῶς καὶ δυσμενῶς καὶ ἀνάνδρως ἀποδὺς, ὑποδύεται τὸ πλῆθος, καὶ ἔπειτα διαδιδράσκει, κρυπτιζόμενός τε ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς κώμας, μόλις τῶν πολεμίων τὰς χεῖρας διέξεισι, τὰ τῆς σωτηρίας αὐτῷ προμνώμενος. ἔργοις αὐτοῖς εὖ μάλα πιστὸς καὶ ἀληθεῖς τοὺς θεοὺς ἀποφῆναι ἔνεστιν ὧδε χρησμούς, ἐν οἷς εἴρηται· σὺ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλοῦ δύναμιν, καὶ γίγας ὁ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ. ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν· ἐν δὲ πλήθει δυνάμεως αὐτοῦ ὁ σωθήσεται. ἰδοὺ οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν, τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ῥύσασθαι ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν. ὁ δὲ δυσεβὴς ἀθρόᾳ θεοῦ πληγεὶς μάστιγι, ἐν δευτέρᾳ πολέμου συμβολῇ καταστρέφει τὸν βίον. γίνεται δὲ αὐτῷ τι τῆς καταστροφῆς, οὐχ οἷα στρατηγοῖς πολεμάρχαις ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ γνωρίμων πολλάκις ἀνδρίζομένοις ἐν πολέμῳ τοῦ δύκλεῆ τελευτὴν θανάσιμον ὑπομεῖναι συνέβη. ἀλλὰ γὰρ ἀτειμίας δυσειρους καὶ θεομάχος, τῆς παρατάξεως ἔτ' αὐτῷ πρὸ τοῦ πεδίου συνεστώσης, οἴκοι μενῶν αὐτὸς καὶ κρυπτιζόμενος, τοῦ προσήκουσαν τιμωρίαν ὑπέχει, ἀθρόως θεοῦ πληγεὶς μάστιγι· ὡς ἀληθέστερον δεινοῖς καὶ πεισωδυνίοις ἑλαυνόμενος, πρὶν ἢ καταπεσεῖν, λιμῶττε διαφθείρεσθαι, τάς τε σάρκας αὐτοῦ ὅλας ἀοράτῳ καὶ θεηλάτῳ πυρὶ καταστήκεσθαι· ὡς διαῤῥεῦσαν τὸ μὴ πᾶν εἶδος τῆς παλαιᾶς μορφῆς ἀφανισθῆναι, ξηρὸν δ' αὐτὸν μόνον ὀστέον γεγονέναι, οἱόντι μακρῷ χρόνῳ κατεσκελετευμένον εἴδωλον ὑπολειφθῆναι· ὡς μηδεὶ ἄλλο τι νομίζειν τὸν παρόντας, ἢ τάφον αὐτῷ τῆς ψυχῆς γεγονέναι τὸ σῶμα, ἐν ἤδη νεκρῷ καὶ παντελῶς ἀποῤῥεύσαντι καταῤῥυγμοῖς· σφοδρότερον δὲ ἔτι μᾶλλον τῆς θέρμης αὐτὸν ἐκ βάθους μυελῶν καταφλεγούσης, προπηδῶσιν δὲ αὐτοῦ τὰ ὄμματα, καὶ τῆς ἰδίας λήξεως ἀποπεσόντα,

Pſal. 32.

Euſeb. l. 9. Hiſt. Eccl. cap. 8.

σόντα, πηρὸν αὐτὸν ἀφιᾶσιν. ὁ δὲ ἐπὶ τούτοις ἀναπνέων, ἀνθομολογούμενος τῷ κυρίῳ, θάνατον ἐπεκαλεῖτο· καὶ τὸ πανύστατον ἐνδίκως ταῦτα τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ παροινίας ἕνεκα πεπονθέναι ὁμολογήσας, ἀφίησι τὴν ψυχήν.

Περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἀνανεώσεως.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

ΟΥΤΩ δῆτα Μαξιμίνου ἐκποδὼν γενομένου, ὃς ἐπιλοίπων τῶν τῆς θεοσεβείας ἐχθρῶν ἁπάντων χείριστος ἀναπέφηνε, τὰ μὲν τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἀνανεώσεως ἐκ θεμελίων χάριτι Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος ἠγείρετο· ὅ, τε τοῦ Χριστοῦ λόγος εἰς δόξαν τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ διαλάμπων, μείζονα τῆς ἔμπροσθεν ἀπελάμβανε παῤῥησίαν. ταῦτα ἐν ἐννάτῳ τόμῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ὁ πάντα ἄριστος συντεταχεν ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος. τῶν γὰρ αὐτοῦ πόνων, ὡς ἀνωτέρω μοι εἴρηται, καὶ τῶν ἄλλων τὴν ἀνάλεξιν ποιούμενος, τοῦ βιβλιδίου τούτου διὰ βραχέων ἐγχαράττω τὴν σύνταξιν, πλείστῃ ὅσῃ σπουδῇ τὴν πορείαν τοῦ λόγου ποιούμενος ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ λαμπροφανὲς ἅγιον καὶ θεῖον ὄρος τῆς κατὰ Νίκαιαν ἀποστολικῆς καὶ ἐναρέτου τῶν τοῦ Θεοῦ ἱερέων συνόδου· ὁρῶν μάλιστα τὸν προφήτην κρατοῦντά με τῆς χειρὸς καὶ προτρέποντα. δεῦτε, φησὶν, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ· καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. ἐκ γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. ἀληθῶς γὰρ Σιὼν καὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὄρος κυρίου ὑψηλότατον, καὶ οἶκος τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, ὁ θεῖος ἐκεῖνος τῶν τοῦ Θεοῦ ὀρθοδόξων ἱερέων ὅμιλος, πνεύματι ἁγίῳ διασκεψαμένων καὶ παραστησάντων διά τε γραφῶν προφητικῶν καὶ εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, τοῦτ' ἐστι τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀληθῶς ἄκτιστος τῇ τῆς θεότητος φύσει, καὶ οὐ κτίσμα, καθὼς ὁ θεομάχος καὶ ἀσεβέστατος κατ' αὐτοῦ ἐβλασφήμησεν Ἄρειος· καὶ ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἧς καὶ ὁ γεννήσας αὐτὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἁπάντων ὑπάρχει πατὴρ, καὶ τοῦ αὐτοῦ χρήματος· ὁμίως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῆς αὐτῆς θεότητος καὶ οὐσίας, ἧς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, σαφέστατα ἔδειξαν. καὶ ἀληθῶς ὑψηλὸν ὄρος Θεοῦ, ἄνωθεν ἡμῖν, καθὰ προεδήλωσεν ὁ λόγος παρ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων δοθεὶς, καὶ νῦν διὰ τῶν αὐτοῦ ἱερέων κατὰ τὴν Νικαέων γραφικαῖς μαρτυρίαις τρανωθεὶς, ὁ προσκυνητὸς οὗτος καὶ ἅγιος τῆς ἀμωμήτου πίστεως ὄρος· περὶ οὗ σαφέστερος ἡμῖν συνεργίᾳ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος προϊὼν ἀποδείξει ὁ λόγος. ἀλλ' ἐπὶ τὴν προκειμένην ἡμῖν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ὑπόθεσιν ἐπανέλθωμεν, ἐπαναλαβόντες τὰ περὶ τῆς τοῦ βασιλέως Θεοῦ εἰς τὸν * αὐτὸν λαὸν ἀντιλήψεως, καὶ τῆς τῶν τυράννων καταστροφῆς διὰ τοῦ θεράποντος αὐτοῦ τοῦ θεοφιλοῦς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως· ὧν δι' αὐτοῦ εἰρήνην ἐπρυτάνευσε ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην αὐτοῦ ἐκκλησίαις. ὁ μόνος μέγας κύριος, ὁ ποιῶν θαυμάσια μεγάλα μόνος καὶ ἀνεξιχνίαστα, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. ὁ ἀλλοιῶν καιροὺς καὶ χρόνους, μεθιστῶν βασιλεῖς τε καὶ καθιστῶν, ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνυψῶν πένητα· καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὑψω-

A stum usus fuerat, merito perpeti, animam emittit.

De ecclesiarum instauratione.

CAPUT IX.

CUM ad hunc modum Maximinus, inter reliquos pietatis hostes longe deterrimus, e medio sublatus esset: ecclesiæ, gratia Dei omnipotentis, ab ipsis fundamentis erigebantur, & Christi verbum ad gloriam Dei rerum omnium moderatoris efflorescens, majori quam antea libertate prædicabatur. Hæc in nono libro ecclesiasticæ historiæ scripsit optimus ille Eusebius Pamphili: ex illius enim & aliorum laboribus, ut supra dixi, summa capita decerpens, præsentem hunc libellum qua possum brevitate contexo, summo studio festinans sermonem deducere ad summum illum, illustrem, sanctum & divinum montem apostolicæ illius & laudabilis synodi sacerdotum Dei, quæ Nicææ fuit: maxime cum prophetam velut manu prehendentem me & hortantem videam, *Venite*, inquit, *ascendamus ad montem domini, & ad domum Dei Jacob: & annunciabit nobis viam suam, & ambulabimus in ea. Ex Sion enim exibit lex, & verbum Domini ex Jerusalem.* Vere enim Sion & Jerusalem, & mons domini altissimus, & domus Dei Jacob, est divinus ille orthodoxorum Dei sacerdotum cœtus, qui in Spiritu sancto perscrutati docuerunt per scripturas propheticas, evangelicas & apostolicas, de verbo vitæ, hoc est, Filio Dei, quod vere increatus sit secundum naturam divinitatis, non creatus, quemadmodum contra illum blasphemavit Dei hostis & impius ille Arius: quod ejusdem naturæ & substantiæ sit cum Patre qui eum ante omnia sæcula genuit: quod denique & Spiritus sanctus ejusdem pariter divinitatis & essentiæ sit cum Patre & Filio, manifestissime ostenderunt. Et vere altus Dei mons, quæ nobis ab initio est, ut antea declaravit sermo, ab ipso domino per apostolos nobis tradita, & nunc per ipsius sacerdotes Nicææ congregatos scripturæ testimoniis clare explicata veneranda illa & sancta fidei regula, de qua clarius, juvante Deo, progrediente longius sermone a nobis disseretur. Sed ad propositum ecclesiasticæ historiæ argumentum revertamur, repetentes ea, quibus Deus populo suo subvenerit, & tyrannos e medio sustulerit per dilectum servum suum imperatorem Constantinum: quam per eumdem pacem conciliaverit suis in toto orbe ecclesiis. *Solus magnus dominus, qui facit mirabilia magna solus, & inscrutabilia, quorum non est numerus: qui rerum opportunitates & tempora commutat, qui deponit reges & constituit: Suscitans a terra inopem & de stercore erigens pauperem: deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles a terra: esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes*, & brachia superborum contrivit: qui est rerum admirabilium opifex, qui magnarum architectus,

Isai. 1.

Euseb. l. 10. hist. c. 4. Psal. 135. Job. 5. Psal. 112. Luc. 1.

tectus, qui universorum dominus, qui totius mundi fabricator, qui omnipotens, totus bonus, unus & solus Deus, cui novum canticum cantemus, illud addentes: *ei qui facit mirabilia magna solus, quoniam in sæculum misericordia ejus: qui percussit reges magnos, & occidit reges fortes, quoniam in sæculum misericordia ejus: quia in humilitate nostra recordatus est nostri dominus.* Ob hæc omnia nunquam desinamus celebrare universorum Deum, unigenitum ejus filium Jesum Christum dominum nostrum, illum cum Patre omnium bonorum nobis auctorem, divinæ nobis cognitionis doctorem, veræ erga ipsum pietatis magistrum, impiorum everſorem, interfectorem tyrannorum, vitæ nostræ moderatorem, & nostrum omnium, cum rejecti & repudiati essemus, salvatorem Jesum, uno omnes ore, unoque corde celebremus: quod solus tamquam optimi Patris unus ipse optimus Filius, paterna, sua ipsius & Spiritus etiam Sancti clementia, saluti nostræ, cum in peccatorum corruptione & sordibus jaceremus, prospiciens, naturam nostram libenter induerit: & tamquam optimus medicus infirmitatem nostram susciplens, & morbos auferens, tunc & semper salutem & vitam nostro generi restituerit. Qui rex regum populi sui curam agens, dilectum servum suum Constantinum pietatis erga se & fidei armis munitum, in impios tyrannos, Maxentium Romæ, & Maximinum in oriente, concitavit: quibus per illum e medio sublatis, summam & tranquillam pacem populo suo reddidit.

Psal. 139.

σε ταπεινὰς· πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν, καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενὰς, καὶ βραχίονας ὑπερηφάνων συνέτριψεν· ὁ θαυματουργὸς, ὁ μεγαλουργὸς, ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ὁ τὸ σύμπαν κόσμου δημιουργὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ πανάγαθος, ὁ εἷς καὶ μόνος Θεός· ᾧ τὸ καινὸν ᾆσμα ἀναπέμπωμεν, προσυπαχθέντες τῷ ποιοῦντι θαυμάσια μεγάλα μόνῳ, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· τῷ πατάξαντι βασιλεῖς μεγάλους, καὶ ἀποκτείναντι βασιλεῖς κραταιούς· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ὅτι ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ κύριος· ἐφ' οἷς ἅπασιν ἀνυμνοῦντες μὴ ὀκνήσωμεν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, καὶ τὸν τούτου μονογενῆ υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν κύριον ἡμῶν, τὸν σὺν τῷ πατρὶ πάντων ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν αἴτιον, τὸν τῆς θεογνωσίας αὐτοῦ εἰσηγητὴν ἡμῖν, τὸν τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας διδάσκαλον, τὸν τῶν ἀσεβῶν ὀλετῆρα, τὸν τυραννοκτόνον, τὸν τοῦ βίου διορθωτὴν, τὸν τῶν ἀπεγνωσμένων σωτῆρα Ἰησοῦν ἐν σοὶ σώματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ πάντες δοξάζωμεν· ὅτι δὴ μόνος, οἷα πανάγαθος πατὴρ μονώτατος ὑπάρχων πανάγαθος παῖς, ἐν βουλῇ τῆς πατρικῆς, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος φιλανθρωπίας, τῶν κάτω που κειμένων ἐν φθορᾷ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν προμηθέμενος, εὖ μάλα προθύμως τὴν ἡμετέραν ὑποδὺς φύσιν, καθάπερ τις ἄεθλος ἀξιὸς τῆς ἀθλήσεως ἡμῶν ἀναλαβὼν, καὶ τὰς νόσους φέρων, καὶ τότε καὶ ἀεὶ σωτηρίαν καὶ ζωὴν τῷ τῶν ἀνθρώπων κατειργάσατο γένει. ὃς δὴ βασιλεὺς βασιλέων, καὶ τοῦ ἰδίου λαοῦ ἀεὶ προμηθέμενος, τὸν αὐτῷ φίλον καὶ θεράποντα ἴδιον Κωνσταντῖνον τοῖς τῆς εἰς αὐτὸν ἀσεβείας καὶ πίσεως ἅπλοις φράξας, κατὰ τῶν ἀσεβῶν τυράννων. τοῦ τε κατὰ Ῥώμην Μαξεντίου, καὶ τοῦ μὴ τὴν ἀνατολὴν Μαξιμίνου ἀνεγήγερκεν· ὃς δὲ αὐτοῦ ἀνελὼν, φαιδρὰν καὶ βαθεῖαν εἰρήνην τῷ οἰκείῳ λαῷ ἀποδέδωκεν.

De pravis Licinii moribus.

CAPUT X.

Lib. 10. c. 28.

VERUM invidiæ probitatis hosti (inquit Eusebius Pamphili) omnisque impietatis fautori diabolo nequaquam harum rerum spectaculum tolerandum videbatur: neque itidem Licinio velut jam mutato, ea quæ tyrannis prioribus obtigerant, satis exempli ad modestiam & animi moderationem excolendam dederunt. Qui cum impetio prospere frueretur, & secundas in honore post imperatorem Constantinum magnum obtineret, & conjunctione atque affinitate ejus dignus habitus esset: relicta tamen præclarorum hominum imitatione, perditos impiorum tyrannorum mores æmulatus est: & quorum miserum vitæ exitum oculis conspexisset, eorum perditam mentem sequi maluit, quam in præstantioris viri amicitia atque proposito perseverare. Invidia enim contra Constantinum, a quo plurima beneficia accepit, inflammatus, pestiferum & crudele bellum illi infert: non naturæ leges reveritus, non jurisjurandi, non sanguinis, non fœderum recordatus. Constantinus enim tanquam optimus princeps, quo in eum clara veræ benevolentiæ indicia ostenderet, suam ipsius affinitatem illi non invidit, illustres

Περὶ τῆς Λικινίου κακοδοξίας.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

ΟΥΚ ἰῶ δὲ ἄρα, φησὶν ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος, τῷ μισοκάλῳ φθόνῳ, τῷ τε φιλοπονήρῳ δαίμονι φορητὸς ἡ τῶν ὁρωμένων θέα· ὥσπερ οὖν οὐδὲ Λικινίῳ μεταξαπατήσαντι ἐτύγχανεν αὐτάρκη πρὸς σώφρονα λογισμὸν τὰ τοῖς ἔμπροσθεν δεδηλωμένοις τυράννοις συμβεβηκότα. ὃς εὖ φερομένης αὐτῷ τῆς ἀρχῆς, τῆς βασιλέως μεγάλου Κωνσταντίνου θυγατρὸς τιμῆς, ἐπιγαμβρίας τε καὶ συγγενείας ἠξιωμένος, μιμήσεως μὲν τῶν καλῶν ἀπελιμπάνετο, τῆς δὲ τῶν ἀσεβῶν τυράννων μοχθηρίας ἐζήλου τὴν κακοδοξίαν· καὶ ὧν τοῦ βίου τὴν καταστροφὴν ἐπεῖδεν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς, τούτων ἔπεσθαι τῇ γνώμῃ μᾶλλον, ἢ τῇ τοῦ κρείττονος φιλίᾳ τε καὶ ὁμαθέσει ἐμμένειν ἠβούλετο· διαφθονηθεὶς τοιγαροῦν τῷ παυδεργέτῃ, πόλεμον δυσαγῆ καὶ δεινότατον πρὸς αὐτὸν ἐκφέρει, ἐ φύσεως νόμων φεισάμενος, ἐχ ὁρκωμοσιῶν, ἐχ αἵματος, ἐ συνθηκῶν μνήμην ἐν διανοίᾳ λαβών. ὁ μὲν γὰρ αὐτῷ, οἷα πανάγαθος βασιλεὺς, δυνοίας παρέχων ἀληθῆς σύμβολα, συγγενείας τῆς πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐφθόνησε, γάμων τε λαμπρῶν ἀδελφῆς μετουσίαν οὐκ ἀπηρνήσατο. καὶ

μετ'

μεθ' ἕτερα· ἀλλὰ τούτοις τἀναντία Λικίνιος διε-
πράττετο, παντοίας ὁσημέραι κατὰ τοῦ κρείττονος
μηχανὰς ἐπιτεχνώμενος ὁ μισόθεος, πάντας τε
ἐπινοῶν ἐπιβουλῆς ὁδούς, ὡς ἂν κακοῖς τὸν εὐεργέτην
ἀμείψηται. οἷς ἐπιλέγει· τῷ δὲ ἰῷ ἄρα ὁ Θεὸς
φίλος, κηδεμὼν καὶ φύλαξ, τῷ Κωνσταντίνῳ λέ-
γων, ὃς αὐτῷ τοὺς ἐν ἀπορρήτῳ καὶ σκότει μη-
χανωμένους ὑπὸ τοῦ τυράννου ἐπιβουλὰς εἰς φῶς ἄ-
γων διήλεγχε. τοσοῦτον * ἀρετῆς τὸ μέγα τῆς
θεοσεβείας ὅπλον πρὸς ἄμυναν μὴ ἐχθρῶν, οἰ-
κείας δὲ φυλακὴν σωτηρίας ἰσχύει. ᾧ δὴ πεφραγ-
μένος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς Κων-
σταντῖνος, τῇ ἐκ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ τὰς τοῦ δυ-
σωνύμου πολυπλόκους ἐπιβουλὰς διεδίδρασκεν. ὁ δὲ
τύραννος τῷ λαθραίαν συσκευὴν ὡς ὑδαμῶς
ἑώρα κατὰ γνώμην χωροῦσαν· τῷ Θεῷ πάντα δόλον
τε καὶ ῥᾳδιουργίαν τῷ θεοφιλεῖ βασιλεῖ κατάφω-
ρα ποιοῦντος· ἐκ ἔτι οἷός τε ὢν ἐωικρύπτεσθαι,
προφανῆ πόλεμον αἴρεται· ὁμόσε δὴτα Κωνσαν-
τίνῳ πολεμεῖν διανοούς, ἤδη καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ
ὅλων ὡς φρενοῦ Κωνσταντίνου, ὃν ἠσέβησατο σέβειν
αὐτὸν, παρατίτεσθαι ὥρμητο· καθεῖτο τοὺς ὑπ'
αὐτῷ θεοσεβεῖς ἤλαυνε. καὶ μεθ' ἕτερα· καὶ ὁ θρό-
νος δὲ τοῦ κατ' αὐτὸν φόνου ξυνόντος ἦν, καὶ
οἷος· ὐδεπώποτε ἠκούθη. τὰς γὰρ ἀμφὶ τὴν Ἀ-
μάσειαν καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ Πόντου πόλεις ὅσοις
κακοῖς πιέζεσθαι προσέταξε, πᾶσαν ὑπερβολὴν
ὠμότητος ὑπερηκόντισεν. ἔνθα τοῦ ἐκκλησιῶν
τοῦ Θεοῦ αἱ μὲν ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος αὖθις κα-
τερρίπτοντο, τὰς δὲ ἀποκλείεσθαι ἐκέλευσεν, ὡς
ἂν μὴ συνάγοιτό τις τοῦ ἰδιωθότων, μηδὲ τῷ Θεῷ
τὰς ὀφειλομένας λατρείας καὶ εὐχὰς ἀποδίδωσι.
συντελεῖσθαι γὰρ ἐκ ἠγεῖτο ὑπὲρ αὐτοῦ ταῦτας·
πῶς γὰρ οἷόντε ἦν τοῦτο ἐννοεῖν τὸν μισόθεον;
φαύλῳ συνειδότι τοῦτο λογιζόμενος· ὑπὲρ δὲ
Κωνσταντίνου τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως πράττειν ἡ-
μᾶς, καὶ τὸν Θεὸν ἱλεοῦσθαι ἐπέπειστο. ὅθεν ἐκ
τούτου παρορμηθεὶς, τὸν θυμὸν καθ' ἡμῶν ἐπισκή-
πτει. καὶ μετὰ βραχέα· καὶ δὴ ἀπήγοντο πολλοὶ τοῦ
ἐπισκόπων, καὶ ἐκολάζοντο ἀπροφασίστως, ὁμοίως
τοῖς μιαιφόνοις οἱ μηδὲν ἠδικηκότες, κρυπτοτέραν
ὑπομένοντες τελευτὴν, ξίφει τὸ σῶμα εἰς πολλὰ
τμήματα κατακρεουργούμενοι, καὶ μετὰ τὴν ἀπηνῆ
ταύτην καὶ φρικτοτάτην θέαν, τοῖς τῆς θαλάσσης
βυθοῖς, τοῖς ἰχθύσιν εἰς βορὰν ἐρρίπτοντο. φυ-
γαὶ δὲ αὖθις ἐπὶ τούτοις τοῦ θεοσεβῶν ἁπάντων·
ὁμόσε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν σὺν κομιδῇ νηπίοις
ἐγίνοντο· καὶ πάλιν ἀγροὶ, καὶ πάλιν ἐρημίαι, νά-
παι τε καὶ ὄρη τὸς τοῦ Χριστοῦ θεράποντας ὑπεδέχοντο,
κατὰ πάντων ἀνακινήσαντος τὸν πό-
λεμον. καὶ μετὰ βραχέα· εἰ μὴ τάχιστα τὸ μέλλον
ἔσεσθαι προλαβὼν ὁ τοῦ οἰκείων ψυχῶν ὑπέρμα-
χος Θεὸς, ὡς ἐν βαθεῖ σκότῳ καὶ νυκτὶ ζοφω-
δεστάτῃ φως ἦρα μέγαν ἀθρόως καὶ σωτῆρα τοῖς πᾶ-
σιν ἐξέλαμψε τὸν αὐτοῦ θεράποντα Κωνσταντῖνον,
ὑψηλῷ βραχίονι, γυναικοπίτῃ δὲ χειρὶ χειραγω-
γήσας. τούτῳ μὲν οὖν ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ καρ-
πὸν εὐσεβείας ἐπάξιον, θρόπαια κατὰ τοῦ ἀσεβῶν
παρεῖχε νίκης, τὸν δὲ ἀλιτήριον αὐτοῖς συμβού-
λοις ἅπασι καὶ φίλοις ὑπὸ τοῖς Κωνσταντίνου ποσὶ
πρηνῆ κατέβαλεν ὁ Κωνσταντίνου καὶ πάντων ἡμῶν
Θεός· ὡς γὰρ εἰς ἔχαπι μανίας τὶ κατ' αὐτὸν

nuptias ſororis illi non denegavit. Et poſt pauca: Sed impius Licinius contraria his admittere, omnes machinas quotidie contra præſtantiorem excogitare, omnes inſidiarum vias inveſtigare cœpit, ut pro ſummis beneficiis maleficia rependeret. Quibus hæc inſuper addit: Verum Deus huic (Conſtantino inquiens) amicus fuit, curator ejus & cuſtos, qui inſidias in occulto & tenebris ei a tyranno comparatas, in lucem produxit atque patefecit. Tantum ſancta pietatis arma ad depulſionem hoſtium, & ad ſalutis etiam noſtræ propugnationem præſidii habent: quibus ſanctiſſimus imperator noſter præclare ſeptus, multiplices & callidas execrabilis hoſtis inſidias divino auxilio effugit. Licinius deinde ubi clandeſtinos conatus ſuos neutiquam ex animi ſententia ſuccedere vidit (Deus enim omnem dolum ac fallaciam pio imperatori aperuerat) nec poſſet amplius facinus ſuum celare, bellum palam movet: ac cum cum Conſtantino bellum ſuſcipere conſtituit, jam etiam contra univerſorum Deum Conſtantini cuſtodem, quemque norat Conſtantinum colere, aciem inſtruere inſtituit: & ab eo tempore pios homines imperio ſuo ſubditos miſere vexavit. Et poſt alia quædam: Modus autem & ratio cædis qua eos perdere conſtituit, peregrina fuit, & antea nunquam ulla ſæculorum memoria audita. Nam Amaſiam & reliquas Ponti civitates, quantis malis affligi juſſit, omnem exuperantiam crudelitatis ſuperat. Illic ex eccleſiis Dei alias dejecit & ſolo adæquavit, alias occludi juſſit, ne quiſquam eorum qui eas frequentare conſueverat, eo commearet, neve debitos cultus & vota Deo redderet. Non enim pro ſe illa fieri exiſtimabat (quomodo enim aliter cogitare potuit qui Deum odit, prava conſcientia illud ſecum ipſe reputans?) ſed nos pro imperatore pio Conſtantino omnia agere, & Deum placare perſuaſum habebat. Hac itaque opinione concitatus, omnem furoris ſui impetum in nos intorquere ſtatuit. Et paulo poſt: Multi epiſcoporum fine cauſa abripiebantur ad ſupplicium, & puniebantur tamquam ſicarii, qui nihil mali commiſerant; novum mortis genus ſubibant: corpora eorum primum gladio in multas particulas diſſecabantur, deinde poſt crudele illud & horrendum ſpectaculum in altos maris gurgites, quo a piſcibus devorarentur, abjiciebantur. Ad hæc rurſus piorum omnium fugæ, virorum pariter & mulierum atque etiam infantium: & ex Dei ſervis alii in agros, nonnulli in ſolitudines, quidam in ſilvas ſeſe abdiderunt, cum æque omnibus nefarius ille bellum indixiſſet. Et paucis interjectis: Niſi Deus ſervorum ſuorum propugnator celerrime quod futurum erat prævertiſſet, & Conſtantinum famulum ſuum tamquam lucis quoddam ſplendidum jubar in obſcuris tenebris & caliginoſa nocte repente oſtendiſſet, & liberatorem excitaſſet omnibus, & excelſo brachio, ac generoſa manu duxiſſet: cui quidem trophæa victoriæ contra impios, quaſi fructum ipſius pietati debitum cœlitus largitus eſt, ſacrilegum autem illum una cum conſiliariis omnibus & amicis ſub Conſtantini pedibus proſtravit, Conſtantini & noſtrum omnium Deus. Nam

Ibidem.

ubi

ubi ejus iniania ad extremam progressa est amentiam, imperator Deo carus non amplius ferendum putavit, sed insita sibi & modesta animi ratione piaque rem reputans, atque severam juris regulam cum humanitate & clementia temperans, eos qui tyrannidis jugo opprimebantur, juvandos censet, atque paucis nefariis e medio sublatis, maximam mortalium partem servare properat. Nam cum antea imperator humanissimus sola clementia usus fuisset, & miseratus esset nulla commiseratione dignum, impio quidem illi a pravitate neutiquam decedenti, sed potius rabiem suam contra gentes sibi subjectas augenti, nihil clementia illa profuit: afflictis vero & ab immani illa bellua divexatis, nulla plane fuit salutis spes relicta. Quapropter bonorum ille subminister Constantinus, nequitiæ odium cum humanitate permiscens, simul cum Crispo filio, principe humanissimo, ab occidentis urbe maxima Roma in orientem contra tyrannum proficiscitur, salutarem dextram omnibus pereuntibus porrigens: pater simul ac filius, Deo patre rerum universarum rectore, & Christo filio omnium salvatore, duce & auxiliatore utentes, undique acie contra impios circumjecta & disposita, perfacilem reportant victoriam, cum omnia in eo conflictu ex animi sententia ipsis complanata essent ab omnium imperatore Deo, ut testatur veritatis studiosissimus Eusebius celeberrimi Pamphili. Ruffinus vero licet nullam fere partem rerum a Licinio gestarum commemoraverit, tamen illius voculas velut in unum corpus colligens, huic commentario inferam. Sic inquit ille: Licinius qui una cum Constantino imperatore regnabat, gentilium opinionibus imbutus, odisse cœpit Christianos: sed Constantinum imperatorem veritus, cum aperte eos vexare non auderet, multos occultis insidiis perimebat: deinde progrediente tempore palam omnes in orientis partibus persequebatur, sic ut plures Christi martyres in diversis locis ostenderentur. Ex eo tempore maximum sui odium Constantino excitavit, factique sunt hostes sibi invicem infensi. Hæc quidem ille. Qui vero Eusebii veritati adhærere malunt, ajunt imperatores ambos, patrem Constantinum & Crispum filium, diviso exercitu contra impium tyrannum profectos, Crispum quidem filium cum copiis suis in Asiam iter intendisse, patrem vero cum satellitibus suis per Europam viam confecisse. Impurus vero ille tyrannus, omni impietate pariter & cæde pollutus, ex oriente exercitum numerosum ducens contra eos, & magna spirans, Nicomediam venit: & cum probe sciret, pium principem Constantinum Dei sacerdotes magna observantia colere, & summo in honore habere, Eusebium Nicomediæ episcopum, qui jam antea illius partibus adhæserat, contra religiosum imperatorem mercede conducit, existimans per illum & illius socios, Constantinum inexpugnabilibus Dei armis munitum e medio tollere. Societatem ergo cum Licinio init admirandus ille Eusebius, multis promissionibus ab impietatis socio inductus. Atque hæc ita se habere, ex ipsius Christi amantis imperatoris epistola, quam ad Nicomedienses

A ἤλαυνον, ἐκ ἔτ' ἀνεκτὸν εἶναι λογισάμενος Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ τῷ Θεῷ φίλος, τὸν ἔμφυτον σώφρονα καὶ ἀσεβῶν συναγωγῶν λογισμὸν, καὶ τὸν σεμνὸν τῆς δικαίας ῥόπον φιλανθρωπίᾳ κερασάμενος, ἐπαμῦναι κρίνει τοῖς ὑπὸ τῷ τυράννῳ τυλαιπωρουμένοις· καὶ τό γε πλεῖστον ἀνθρώπων γένος, βραχεῖς λυμεῶνας ἐκποδὼν ποιησάμενος, ἀνασώσασθαι ὁρμᾷτο. μόνῃ γὰρ φιλανθρωπίᾳ χρωμένῳ τῷ φιλανθρωποτάτῳ βασιλέως Κωνσταντίνῳ τὸν πρὸ τούτου χρόνον, καὶ τὴν ἐ συμπαθείας ἄξιον ἐλεῆντος, τῷ μὲν δυσεβεῖ αὐτῷ ἐγίνετο πλέον ἔδος, τῆς κακίας ἐκ ἀπαλλαττομένῳ, ἄυξοντι δὲ μᾶλλον τὴν κατὰ τῶν ὑποχειρίων ἐθνῶν B λύτταν· τοῖς δὲ κακουμένοις ἀδεμία ἦν σωτηρίας ἐλπὶς, ὑπὸ δεινῆ θηρίᾳ κατιπονουμένοις. διὸ δὴ τῷ φιλανθρώπῳ μίξας τὸ μισοπόνηρον ὁ τῶν ἀγαθῶν χορηγὸς, προσεσιν ἅμα παιδὶ Κρίσπῳ βασιλεῖ φιλανθρωποτάτῳ ἀπὸ τῆς ἑσπερίων τῆς μεγίστης Ῥώμης ἐπὶ τὴν ἑῴαν κατὰ τῶ τυράννου, σωτηρίας δεξιὰν ἅπασι τοῖς ἀπολλυμένοις ἐκτείνας· παμβασιλεῖ Θεῷ καὶ παιδὶ Χριστῷ σωτῆρι ποδηγῷ καὶ συμμάχῳ χρώμενοι, πατὴρ Κωνσταντῖνος βασιλεὺς ἅμα υἱῷ βασιλεῖ Κρίσπῳ, ἄμφω κύκλῳ διελόντες τὴν κατὰ τῆς θεομισῶν παράταξιν, ῥᾳδίαν τὴν νίκην ἀποφέροντο, τῆς κατὰ τὴν συμβολὴν πάντων ὑξθυμαεθόντων αὐτοῖς καὶ C κατὰ γνώμην ὑπὸ τῶ παμβασιλέως Θεῶ, καθάφησιν ὁ φιλαληθέστατος Εὐσέβιος ὁ τῶ παμφίλου Παμφίλου. Ῥηφῖνος δέφησιν, εἰ καὶ μηδεμίαν μοῖραν τῆς γενομένων ἐπὶ Λικινίου παραγμάτων ἐμνημόνευσεν, ὅμως καὶ αὐτὰ τὰ λεχθέντα τῶ προῤῥηθέντος ἀναλεξάμενος, ἐνθήσω τῇ συγγραφῇ. φησὶ δέ ἔτος· Λικίνιος μὲν ὢν ὁ συμβασιλεύων, αὐτῷ δηλονότι τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, τὰς Ἑλληνικὰς ἔχων δόξας, ἐμίσει χριστιανούς· καὶ διωγμὸν μὲν προφανῆ κατ' αὐτῆς φόβῳ τῶ βασιλέως Κωνσταντίνου κινεῖν ὑπεσέλλετο, λεληθότως δὲ πολλοὺς ἐσκυλεύετο. προϊὼν δὲ, φανερῶς τὸν κατὰ πάντων διωγμὸν ἀνεκίνει ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς D τόποις, ὡς ἐ πολλοὺς τῶ Χριστῶ μάρτυρας ἀναδειχθῆναι ἐν διαφόροις τόποις, ἐκ δὴ τότε εἰς ἀπέχθειαν τὴν πρὸς αὐτὸν μεγίστην τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐκίνησεν. ἦσαν δὲ πρὸς ἀλλήλους πολέμιοι. τοῦτο μὲν ἔτος. οἱ δὲ λοιποὶ, ὅσοι τῆς Εὐσεβίου τῶ Παμφίλου ἀληθείας σαυήγοροι, διιλόντες, φασὶν, ἄμφω τὼν στρατιὰν, πατὴρ Κωνσταντῖνος βασιλεὺς, καὶ υἱὸς Κρίσπος βασιλεὺς, κατὰ τῶ ἀσεβοῦς τυράννου ὥρμηντο. ὁ μὲν ἓν υἱὸς Κρίσπος ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν μέρη σὺν τῇ αὐτῶ στρατιᾷ τὴν πορίαν ποιέμενος· ὁ δὲ πατὴρ Κωνσταντῖνος κατὰ τῆς Εὐρώπης τοῖς ἀμφ' αὐτὸν δορυφόροις τὴν ὁδὸν διήνυεν. ὁ δὲ μισόθεος, καὶ πάσης ἀσεβείας καὶ μιαιφονίας ἔμπλεως, ἐξ ἀνατολῶν μετ' πλείστης ὅσης στρατῶ κατ' αὐτῆς παραπιττόμενος, καὶ μεγαλαυχῶν ἤρχετο· φθάσας δὲ ἐν τῇ Νικομηδέων, ἐγνωκὼς ἐ εἰδὼς τὴν τοῦ θεοφιλοῦς Κωνσταντίνου ψυχὴν σέβεσαν τὸς τῶ Θεῶ ἱερεῖς, καὶ ὅτι διὰ πάσης ἄγοι τιμῆς, μισθοδοτεῖ τὸν τῆς Νικομηδέων ἐπίσκοπον Εὐσέβιον, πάλαι προσφυγα αὐτῶ ὄντα, κατὰ τῶ δυσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου, σύμμυσος δὲ αὐτῶ καὶ τῆς ἀμφ' αὐτὸν ἀνελεῖν τὰ τοῖς τῶ Θεῶ πεφραγμένον ἀκατιμαχήτοις ὅπλοις

Κων-

Κωνσαντῖνον. συντίθεται ἓν αὐτῷ ὁ θαυμασὸς Εὐσέβιος, ἐπαγγελίαις λιπαρηθεὶς παρὰ τοῦ συνασεβοῦς αὐτῷ Λικινίου. ὅτι ταῦτα ὕπως ἔχει, ἐξ αὐτῆς τοῦ φιλοχρίστου βασιλέως ἐπιστολῆς ἔνεστι πληροφορηθῆναι, ἧς τοῖς Νικομηδεῦσιν ἐπέστειλεν, ὡδέ πως λέγων πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς· τίς ἐστιν ὁ ταῦτα διδάξας ὕπως ἄπαντον πλῆθος; Εὐσέβιος δηλαδὴ ὁ τῆς τυραννικῆς ὠμότητος συμμύστης. ὅτι γὰρ παντοχοῦ τοῦ τυράννου περιφύλαξ, πολλαχόθεν ἐστὶ συνορᾶν. τοῦτο μὲν αἱ τῶν ἐπισκόπων σφαγαὶ διαμαρτύρονται, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ἐπισκόπων· τοῦτο δὲ ἡ χαλεπωτάτη τῶν χριστιανῶν ἐκδίωξις διαρρήδην βοᾷ. ὅθεν γὰρ τῶν εἰς ἐμὲ γεγονημένων παρ' αὐτοῦ νῦν ἐρῶ, δι' ὧν ὅτι μάλιστα αἱ τῶν ἐναντίων μερῶν καθ' ἡμῶν ἐπραγματεύοντο συνδρομαί· ὅστε καὶ ὀφθαλμοὺς κατασκόπους ἔπεμπε κατ' ἐμοῦ, οὐ μόνον ἐν ὁπλοις τῷ τυράννῳ συνεισφέρων ὑπουργίας. μηδ' ἐμέ τις οἰέσθω εἶναι πρὸς τὴν τούτων ἀπόδειξιν ἀπαράσκευον· ἔλεγχος γάρ ἐστιν ἀκριβὴς, ὅτι τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους τοὺς Εὐσεβίῳ * παραπεμπομένους φανερῶς ὑπ' ἐμοῦ συνειλῆφθαι, * συνέκρινον. ἀλλὰ τούτου μὲν παρ' ἡμῶν νῦν ἐκ ἀγανακτήσεως σχέσιν, ἀλλ' εἰς αἰσχύνην ἐκείνων προσήκειν. ἐκεῖνο μόνον δέδια, ἐκεῖνο διαλογίζομαι, ὅτι ὑμᾶς ὁρῶ πρὸς τὴν τοῦ ἐγκλήματος καλεῖσθαι κοινωνίαν· διὰ γὰρ τῆς Εὐσεβίου διαγωγῆς τε καὶ διαστροφῆς, συνείδησιν κεχωρισμένην τῆς ἀληθείας εἰλήφατε. ἀλλ' ἔστιν οὐ βραδεία θεραπεία, εἴγε ἐπίσκοπον πιστόν τε καὶ ἀκέραιον νῦν γοῦν λαβόντες, πρὸς Θεὸν ἀποβλέπητε. ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν ὑμῖν ἐστιν, ὃ καὶ πάλαι ἐχρῆν τῆς ὑμετέρας κρίσεως ἠρτῆσθαι, εἰ μὴ ὁ προειρημένος Εὐσέβιος δεινῇ τύχῃ τότε συλλαβομένων αὐτῷ προαιρέσει ἐνταῦθα ἐληλύθει, καὶ τὴν τῆς τάξεως ὀρθότητα ἀναισχύντως * συνεπεπράχει. ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ Εὐσεβίου πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ὀλίγα προσῆκε φράσαι, μακροθύμως ἀκούσατε. μέμνησθε ἡ ὑμετέρα ἀνεξικακία, ἐπὶ τῆς Νικαέων πόλεως γεγονέναι σωδοῦ ἐπισκόπου. ὃ καὶ αὐτὸς ἐγὼ πρεπόντως τοῦ τῆς ἐμῆς συνειδήσεως λαβεῖν παρήμην, ὅθεν ἕτερον βουλόμενος, ἢ ὑμόνοιαν ἅπασιν ἐργάσασθαι, καὶ πρὸ πάντων ἐλέγξαι καὶ ἀποσείσασθαι τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ὃ τὴν μὲν ἀρχὴν εἰλήφει διὰ τῆς Ἀρείου τοῦ Ἀλεξανδρέως ἀπονοίας, ἐχυροποιεῖτο δὲ παραχρῆμα διὰ τῆς Εὐσεβίου ἀτιμίας τε καὶ ὀλεθρίας σπουδῆς. ἀλλ' αὐτὸς ὅστις Εὐσέβιος, προσφιλέσατοι καὶ τιμιώτατοι, μεθ' ὅσης νομίζετε συνδρομῆς ἅπτεσθαι τῆς συνειδήσεως αὐτῆς ἠπτώμενος, μεθ' ὅσης δὲ αἰσχύνης τῇ παντοχόθεν ἐληλεγμένῃ ψαδολογίᾳ αὐτοῦ συνίσατο, ὑποπέμπων μοί διαφόρους τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀξιοῦντας, ἐξαιτούμενος δὲ παρ' ἐμοῦ συμμαχίαν τινὰ, ὅπως μὴ ἐπὶ τοσούτῳ ἐλεγχθεὶς πλημμελήματι, τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ ἐκπέσοι τιμῆς; μάρτυς ἐστί μοι τούτων αὐτὸς ὁ Θεός, ὃς ἐμοί τε καὶ ὑμῖν φιλαγαθῶς ἐπιμελοῦς· ὅτι καὶ ἐμὲ αὐτὸς ἐκεῖνος Εὐσέβιος περιέβαλε, καὶ ἀπρεπῶς ὑφηρπασεν· ἀλλ' ἡ θεία με πρόνοια ἐπὶ τὴν ἀληθεστάτην αὐτῆς ὁδὸν ἐπανήγαγε· ὃ καὶ ὑμεῖς ἐπέγνωτε, καὶ ἐπιγνώσεσθε. πάντα μοι γὰρ ἐπράχθη παρ' αὐτοῦ τότε, Εὐσεβίου τοῦ ἀνοσίου λέγω, καθὼς αὐτὸς ἐπόθει, πᾶν ὁ, τι οἷόν τε κακὸν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ διανοίας ἀποκρυπτόμενος. ἀλ-

A misit, compertum esse potest. Sic enim in fine illius epistolæ ait: Quis innocentem multitudinem ista docuit? Eusebius videlicet tyrannicæ crudelitatis socius. Nam quod excubaret & omnino vigilaret pro tyranno, ex multis illius rebus gestis facile potest intelligi. Siquidem istud episcoporum, eorumque vere episcoporum cædes testantur: istud crudelissima Christianorum persecutio palam clamat. Neque certe de iis quæ contra me egit, hoc loco verba faciam, per quæ adversariorum contra me concursus quantum fieri poterat maxime procurabantur, qui oculis tamquam speculatoribus me observavit: quin etiam ministerio prope militari, quo B tyranno opem ferret, perfunctus est. Ac nemo existimet me imparatum, minusque instructum esse etiam ad istas res, si opus fuerit, certissimis argumentis confirmandas; verissime enim ostendi potest, tum presbyteros, tum diaconos a me manifesto deprehensos, qui Eusebium assidue stipabant. Sed hæc non eo dicuntur a me, quod ipse ea graviter & iniquo animo feram, sed quo eos suæ ipsorum pudeat insaniæ. Illud solum metuo, illud animo verso, quod vos video in hujus criminis societatem vocari: nam institutione Eusebii & conversatione, conscientia vestra a veritate deflexit. Verum hujus rei expedita est & facilis curatio, si C modo episcopum fidelem & integrum nacti, oculos ad Deum denuo converteritis. Quod quidem in præsentia est in vestra situm potestate, quodque etiam dudum vestri arbitrii fuisset, nisi Eusebius ipse, de quo dixi, pravo eorum qui eum juverunt consilio huc præsens ruisset, & rectum eligendi ordinem impudenter conturbasset. Sed quoniam mihi de hoc ipso Eusebio pauca apud vos dicenda sunt, quæso libenter attendite. Non vos præterit concilium Nicææ celebratum, cui ipse, sicut conscientiæ meæ munus postulabat, interfui: non alio sane animo, quam ut tum concordiam inter omnes constituerem; tum omnium maxime ut reprimerem penitus & D submoverem eam rerum perturbationem, quæ ex Arii Alexandrini amentia orta, illico ex absurdo & pernicioso conatu Eusebii vires collegit. Nam quanta concursione, amantissimi honoratissimique fratres, putatis istum Eusebium, ut pote ipsa conscientia convictum, quanta cum ignominia, mendaciis undique deprehensis, aggressum esse primum certos quosdam homines suboruare qui pro eo deprecarentur, deinde a me auxilium petere, ne tanti sceleris damnatus, de honoris sui gradu dejiceretur? Hujus rei testis est mihi Deus, qui tum mihi, tum vobis benignus perpetuo adsit, quod & meum pervertit judicium, & turpiter a veritate abduxit. E Sed divina providentia ad rectam me reduxit viam. Quod & vos novistis, & cognoscetis amplius. Nam tum omnia gesta sunt ex ejus impii, Eusebii, inquam, sententia, qui perniciem omnem adhuc intra cogitationem suam abditam & occultam tenuit. Ac primum, ut cetera illius nequitiæ facinora præteream, audite quæso, quid cum Theognio, quem impii instituti sui socium habebat, perpetraverit. Ipse quosdam Alexandrinos, qui a fide nostra defecerant, huc mitti jusseram, quandoquidem eorum opera dis-

Apud Theodori. lib. 1. hist. cap. 20.

ſidii flamma incenſa erat. Sed iſti honeſti bonique ſcilicet epiſcopi, quos vera concilii diiudicatio ad pœnitentiam agendam reſervaverat, non ſolum eos admiſerunt ad ſe, & ſecum tuto collocarunt, verum etiam illorum depravatis moribus communicarunt. Quamobrem ingratos iſtos aliquo pacto puniendos cenſui, & juſſi ut a ſuis abrepti ſedibus, quam longiſſime relegarentur. Jam noſtrum eſt, ea fide in Deum aciem mentis veſtræ intendere, in qua nos ſemper manſiſſe conſtat: & nunc etiam manere decet, omnemque ætatem ita degere, ut epiſcopos integritate vitæ, doctrinæ puritate, tum benignitate etiam in omnes, eximios habentes, jure lætemur. Si quis autem temere peſtes illas vel memoria, vel laudibus celebrare audeat; confeſtim ſervi Dei opera (meipſum dico) pœnas ſuæ audaciæ dabit. Deus vos, fratres cariſſimi, incolumes ſervet. Hæc aliaque his ſimilia pii imperatoris Conſtantini epiſtola manifeſtiſſime oſtendit de impio illo Euſebio Nicomediæ epiſcopo, qui non ſolum ſceleſti Licinii conſervator, ſed tyrannidis atque impietatis ejus miniſter erat & adjutor. Redeo deinceps ad eccleſiaſticæ hiſtoriæ argumentum.

Α λα πρώην, ἵνα τὰ λοιπὰ τῆς τούτου σκαιότητος. παρῶ, τί μάλιστα μετὰ Θεογνίου, ὃν τῆς ἀνοσίας αὐτοῦ πραιρέσεως ἔχει κοινωνὸν διεπράξατο, ἀκούσατε, παρακαλῶ. Ἀλεξανδρέας τινας τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀναχωρήσαντας, ἐντεῦθα ἐκεκελεύκειν ἀποσταλῆναι, ἐπειδὴ διὰ τῆς τούτων ὑπηρεσίας, διχονοίας ἠγείρετο πυρσός. ἀλλ' οὗτοι οἱ καλοί τε καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἅπαξ ἡ τῆς συνόδου ἀλήθεια πρὸς μετάνοιαν ἐτετηρήκει, οὐ μόνον ἐδέξαντο ἐκείνους, καὶ παρ' ἑαυτοῖς ἠσφαλίσαντο. ἀλλὰ καὶ ἐκοινώνησαν αὐτοῖς τῆς τῶν ἐξόπων κακοηθείας. διὰ τοῦτο περὶ τοὺς ἀχαρίστους τούτους ἔκρινα πρᾶξαι. ἁρπαγέντας γὰρ αὐτοὺς ἐκέλευσα ὡς πορρωτάτω ἐξορισθῆ-
B ναι. νῦν ἡμέτερόν ἐστι πρὸς τὸν θεὸν ἐκείνῃ τῇ πίστει βλέπειν ἢ πάντοτε καὶ γεγενῆσθαι ἡμᾶς καὶ εἶναι πρέπει, καὶ διαπράξασθαι οὕτως, ἵνα ἐπισκόπους ἁγνούς τε καὶ ὀρθοδόξους καὶ φιλανθρώπους ἔχοντες χαίρωμεν. εἴτις δὲ πρὸς μνήμην τῶν λυμεώνων ἐκείνων, ἢ πρὸς ἔπαινον, ἀπρονοήτως ἐξαφθῆναι τολμήσει, παραχρῆμα τῆς ἰδίας τόλμης, διὰ τῆς τοῦ θεράποντος τοῦ Θεοῦ, ποῦτ' ἔστιν ἐμοῦ, ἐνεργείας ἀνασταλήσεται. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἡ τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου ἐπιστολὴ σαφέστατα ἔδειξε περὶ τοῦ ἀσεβοῦς Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας, ὃς προσφύλαξ οὐ μόνον γέγονε τοῦ θεομισοῦς Λικινίου,
C ἀλλὰ καὶ συμμύστης καὶ ὑπουργὸς τῆς ἐκείνου τυραννίδος καὶ ἀσεβείας. βαδιῶ δὲ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν προκειμένην τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ὑπόθεσιν.

De victoria quam ab impio Licinio religioſus imperator Conſtantinus reportavit.

Περὶ τῆς κατὰ τοῦ ἀσεβοῦς Λικινίου νίκης τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου.

CAPUT XI.

LICINIUS igitur ex Nicomedienſium regione una cum exercitu Byzantium progreditur contra imperatorem Conſtantinum, qui tum illic ſubſiſtebat. Sed cum ambas militares acies Chriſtigerum imperatorem corona cingere videret flagitioſus ille, & ſe a ſuis ad præſtantiorum clypeum transfugientibus deſertum conſpicaretur, primum in oppidum Bithyniæ Chryſopolim (navale hoc eſt Chalcedonis) ſeſe abdere cogitabat. cum vero id non poſſet, & videret ſe ſub Conſtantini pedibus quaſi pronum jacentem, ſeipſum dedidit. Cum igitur æquiſſimus, juxta ac religioſiſſimus imperator vivum cepiſſet, humaniter admodum illum tractavit, nec occidit, ſed quietum & otioſum Theſſalonicam habitare juſſit. Ille aliquamdiu ſeſe continere videbatur: ſed non ita multo poſt, barbaris quibuſdam convocatis, una cum ipſis inſtaurare bellum, & cladem acceptam rependere meditabatur. Hoc cum reſciviſſet fideliſſimus imperator, tolli illum Deo inviſum e medio juſſit: atque ita Chriſti & ſervi ejus opera ſublatus ille tyrannus eſt.

ΚΕΦΑΛ. ιά.

ΛΙΚΙΝΙΟΥ τοίνυν σὺν στρατιᾷ τῇ σὺν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Νικομηδέων ἐξορμήσαντος ἐπὶ τὸ Βυζάντιον κατὰ τοῦ θεοφιλοῦς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ἐκεῖσε τότε παρόντος. τῶν δ' ἑκατέρων στρατιωτικῶν φαλάγγων τὸν Χριστοφόρον βασιλέα ἐν
D κύκλῳ αὐτῶν ἐχουσῶν, ἰδὼν ὁ ἀλιτήριος, καὶ τῶν οἰκείων δὲ στρατιωτῶν ἔρημον ἑαυτὸν θεασάμενος, ἐπὶ τῶν τῶν κρειττόνων ἀσπίδα προσπεφευγότων, τὰ μὲν πρῶτα κρυπτάζεσθαι ἐσπούδαζεν ἐν Χρυσοπόλει τῇ Βιθυνῶ· ἐπίνειον δὲ τοῦτο τῆς Χαλκηδόνος ἐστί. μὴ δυνηθεὶς δὲ, ἰδὼν ἑαυτὸν ἤδη πρηνῆ κείμενον ὑπὸ τοῖς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ποσὶν, ἐξέδωκεν ἑαυτόν. ζῶντα οὖν συλλαβὼν ὁ ἐπιεικέστατος καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς, φιλανθρωπεύεται, καὶ κτείνει μὲν οὐδαμῶς, οἰκεῖν δὲ τὴν Θεσσαλονίκην προσέταξεν ἡσυχάζοντα. ὁ δὲ πρὸς ὀλίγον χρόνον ἡσυχάζειν ἐδόκει· μετὰ δὲ ταῦτα βαρβάρους τινὰς προσκαλούμενος, καὶ σὺν αὐτοῖς διασκεπτόμενος, ἀνα-
E μάχεσθαι τὴν ἧττον ἐσπούδαζε. τοῦτο γνοὺς βασιλεὺς ὁ πιστότατος, ἀναιρεθῆναι τὸν θεομισῆ ἐκέλευσε· καὶ ἀνηρέθη * ὁ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ θεράποντος τύραννος.

* ἰσ. ὑπ.

A

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Περὶ τῆς μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ ἀσεβοῦς Λικιννίου, καὶ αὐτοκρατορείας τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ εἰρήνης τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν.

ΚΕΦΑΛ. α.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ τοίνυν πάντων κρατήσας, διὰ τῆς ἐκ Θεοῦ δοθείσης αὐτῷ * σωφρονεστέρας, αὐτοκράτωρ βασιλεὺς ἀναδειχθεὶς, τὰ χείρονα αὔξειν εἰώθει μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐσπούδαζεν. ἐποίει τε τοῦτο διαφόροις τοῖς τρόποις, ἔμπυρον ἔχων πίστιν, καὶ ἔμφυτον τὴν εἰς τὸν τῶν ὅλων B Θεὸν πιστοτάτην εὐσέβειαν. καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐκκλησία ἐν βαθείᾳ εἰρήνῃ. ἀκόσμῳ δή τί ἐντεῦθα λέγει καὶ ὁ ἀροτὴρ ὁ * κάλλιστος τῆς ἐκκλησιαστικῆς γεωργίας, ὁ φιλαληθέστατος Εὐσέβιος ὁ τοῦ παμφήμου Παμφίλου. ὁ μὲν οὖν Αἰκίνιος, φησὶ, τῇ ὁμοίαν τοῖς ἀθέοις τυράννοις τῆς ἀσεβείας μετελθὼν ὁδὸν, ἐπὶ τὸν ἴσον αὐτοῖς ἐνδίκως περιηνέχθη κρημνόν. ἀλλ' ὅτος μὲν τοιαύτη περιβεβλημένος ἔκειτο· ὁ δὲ ἀρετῇ πάσῃ τῆς θεοσεβείας ἐκπρεπὴς μέγιστος, νικητὴς, Αὔγουστος Κωνσταντῖνος σὺν παιδὶ Κείσπῳ βασιλεῖ θεοφιλεστάτῳ κατὰ πάντων τῷ πατρὶ ὁμοιοτάτῳ, τῇ οἰκείᾳ ἑφάνη ἀπελάμβανε, καὶ μίαν λυομένην τὴν Ῥωμαίων κατὰ τὸ παλαιὸν παρεῖχον ἀρχὴν, τὴν ἀπ' ἀνίσχοντος ἡλίου πᾶσαν * ἐγκύκλιον καθ' ἑκάτερα τῆς οἰκουμένης, ἄρκτους τε ὁμοῦ καὶ μεσημβρίαν, εἰς ἔσχατα διομοίως ἡμέρας ὑπὸ τὴν αὐτῶν ἄγοντες εἰρήνην. ἀφῃρεῖτο δ' οὖν ἐξ ἀνθρώπων πᾶν δέος τῶν πρὶν αὐτοὺς πιεζόντων· λαμπρὰς δὲ ἑτέλουν καὶ πανηγυρικὰς ἑορτῶν ἡμέρας· ἦν δὲ φωτὸς ἔμπλεα τὰ πάντα· καὶ μειδιῶσι προσώποις, ὄμμασί τε φαιδροῖς, οἳ πρὶν κατηφεῖς, ἀλλήλους ἔβλεπον [1] (παρῆν δὲ αὐτοῖς.) καὶ ὕμνοι κατὰ πόλιν ὁμοῦ καὶ ἀγρὸς τὸν βασιλέα Θεὸν, καὶ τὸν τούτου γνήσιον παῖδα Χριστὸν πρώτιστα πάντων, ὅτι δὴ τοῦτο ἐδιδάχθησαν, ἐγέραιρον, καὶ ἔπειτα τὸν εὐσεβῆ βασιλέα ἅμα παισὶ * θεοφιλέσιν εὐφήμουν. κακῶν δὲ ἀμνησία παλαιῶν ἦν, καὶ λήθη πάσης δυσσεβείας· * τῆς δὲ ἀγαθῶν ἀπόλαυσις, καὶ προσέτι μελλόντων προσδοκία. ἥπλωντο οὖν κατὰ πάντα τόπον τῆς τοῦ νικητοῦ βασιλέως φιλανθρωπίας ἔμπλεοι διατάξεις, νόμοι τε μεγαλοδωρεᾶς καὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας γνωρίσματα ἔχοντες. ὅτω δῆτα πάσης τυραννίδος ἐκκαθαρθείσης, μόνοις ἐφυλάττετο τὰ τῆς προσηκούσης βασιλείας βέβαιά τε καὶ ἀνεπίφθονα Κωνσταντίνῳ καὶ τοῖς τούτου παισί. τοσαῦτα ὁ τῆς ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἀξιοπιστότατος Εὐσέβιος ὁ τοῦ Παμφίλου, πλείστους ὅσους ἀγῶνας θέμενος, καὶ διερευνησάμενος, ἐκ τῆς ἁπλῶς ἐχόντων τῇ ἀναλογίᾳ ποιησάμενος, ἐν δέκα τόμοις ὅλοις τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῖν ἱστορίας ἀκεραίως κατελέλοιπεν. ἀρξάμενος μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας, πληρώσας δὲ εἰς τοὺς δεκατοὺς χρόνους, ἐξ ἀπόνου· πῶς γὰρ οἷόν τε ἦν τοσαύτην ἀναδεξάμενον φροντίδα τοῦ διασώσασθαι τῆς τοιᾶσδε συλλογῆς τὴν ἁρμονίαν; ἀλλ' ὡς ἀρτίως ἔφην, πολλὴν εἰσεγκάμενος τὴν σπουδὴν καὶ πᾶσαν ἀφα-

A

LIBER SECUNDUS

De gestis post sublatum Licinium, & imperio regis Constantini, & de pace ecclesiarum Dei.

CAPUT I.

CONSTANTINUS itaque rerum potitus, per [a] prudentiam sibi a Deo datam, & summus imperator declaratus, res Christianorum in dies magis ac magis augere omni studio contendebat. Idque variis modis præstabat, igneam habens fidem, & innatam in B Deum universorum fidissimam pietatem: & tota sub cœlo ecclesia alta pace fruebatur. Audiamus sane quid hic dicat pulcherrimus ecclesiastici fundi arator, ille veri studiosissimus Eusebius celeberrimi Pamphili. Licinius, inquit, persimilem cum impiis tyrannis viam secutus, ad persimile etiam cum iisdem calamitatis præcipitium non sine causa ruit. Atqui iste hoc modo tandem percussus & profligatus occubuit: Constantinus autem maximus, victor, augustus, omni genere pietatis ornatus, una cum filio Crispo imperatore Deo carissimo, & patris rebus in omnibus simillimo, orientem in suam redegit potestatem, atque Romanorum imperium, sicut jam C olim erat, in unum redegit, & regnum universum a sole oriente undique ad extremas occidentis oras, & ad alteras utrasque mundi plagas, Boream pariter & meridiem, cum tranquilla pace obtinuit: proinde metus malorum quibus antea premebantur, tum ex hominum vita prorsus sublatus fuit. Tunc frequentes conventus acti, tum festi dies celebrati, tunc omnia lætitia redundarunt. Tunc qui ante demissa & contracta fronte erant; hilari vultu & læto oculorum obtutu se mutuo aspexerunt. Tunc choreis, tum hymnis tam per singulas civitates, quam per agros, primum omnium regem Deum & germanum filium ejus Jesum Christum (hoc enim edoD cti erant) prædicaverunt: deinde pium imperatorem ac liberos Deo in primis caros laudibus extulerunt. Tunc veterum nulla recordatio malorum, tunc omnis impietatis oblivio, tunc suavis præsentium bonorum usus & oblectatio, tunc jucunda futurorum expectatio: tunc denique non decreta solum imperatoris, victoris illustrissimi, plena humanitatis & clementiæ, verum etiam leges, eximia magnificentiæ illius & veræ pietatis judicia complectentes, in locis quibusque divulgatæ. Sic ergo pestifera totius tyrannidis labe purgata, deletaque, Constantinus solum & liberi, imperii ad ipsos jure pertinentis gubernacula, auctoritate & præsidio firma, invidiæ E ac metus expertia deinceps possederunt. Hactenus veterum ecclesiasticorum scriptorum fide dignissimus Eusebius Pamphili: qui summa contentione enitens, tum exquirens singula, & ex his quæ simpliciter se habebant, congruam partium mensuram efficiens, decem integris libris historiam nobis ecclesiasticam perfectam reliquit, incipiens ab adventu domini, definens autem in hæc tempora, non sine labore. Quomodo enim aliter fieri pote-

[a] Alfonsi Pisani S.J. versio interpolata & in qq. emendata a Balforeo & Romanis editoribus.

Lib. 10. hist. cap. 5.

[1] Lat *His autem ipse intereram*. Sed hæc, quæ sunt inclusa parenthesi, non leguntur apud Eusebium. *Hæc duinus*.

poterat ab eo qui tantam curam ſuſceperat, ut talis collectionis harmoniam nobis conſervaret? imo vero, ut paulo ante dixi, ſummum ſtudium & ineffabilem laboris copiam ad id contulerat. Nemo autem æſtimet virum hunc ex his quæ de illo fama circumferuntur, quaſi Arii blaſphemiæ conſenſerit; ſed credat, ſi quæ protulit aut ſcripſit, Arii dogma tantillum ſubolentia, ea non ex impio illius ſenſu protuliſſe unquam aut ſcripſiſſe, ſed ex minus curioſa parumque ſolicita ſimplicitate: ut ipſe in libro apologetico, quem ad orthodoxos omnes epiſcopos miſit, plenius iſta probavit. Vera autem dicere hominem conjiciet quicumque prudens conſiderat quo tempore ille vixit; & ex illo credat, quod nondum ea quæ ſunt Arii, illo tempore audita uſquam fuerunt. Demonſtrabunt vero idem ipſius in ſynodo Nicæna contra impietatem Arii pro apoſtolica & orthodoxa fide certamina. Sed ad eccleſiaſticæ hiſtoriæ ordinem revertamur. Cum igitur per univerſum orbem eccleſia Chriſti ſalvatoris noſtri profunda pace gauderet, quam Deus univerſorum rex ei paraverat per ſervum ſuum Conſtantinum, ejuſque filios; poſt divini Petri martyrium, qui fuit epiſcopus eccleſiæ Alexandrinæ, & in ipſo martyrio fuit conſummatus, & incorrupta ſui certaminis corona redimitus; vidua remanſit eccleſia illa annum unum: tranſacto autem anno, ordinatur in ſede ſancti martyris Petri Achillas vir gravis & magnanimus, ac ſancte prudens, religioneque pariter ac ſapientia plurima ornatus, ut nobis antiqui & omni carentes errore commentarii referunt: qui multa prius exhortatione uſus, ſuſcepit Arium in ordinem diaconorum. Cum autem hic menſibus tantum quinque ſupervixiſſet, ſuſcepit ſacerdotii principatum ibidem in Alexandrina eccleſia Alexander, vir in ſummo honore ab omni eccleſiæ clero & populo habitus, magnificus, liberalis, facundus, æquus, Dei amator, amans hominum, pauperum ſtudioſus, bonus & manſuetus erga omnes, ſi quis alius: qui & ipſe Arium proximum ſibi presbyterum conſtituit. Sub hoc cum eccleſiarum pax magis ac magis quotidie reluceret, cum in unam concordiam conſpirarent omnes, & in ſanctorum martyrum præmiis ubique locorum gloriarentur: non ferens diabolus tantum fidelisſimi eccleſiæ populi in cæleſti erga Deum cultu incrementum, iterum per quamdam eccleſiaſticorum contentionem turbas excitat.

De hæreſi a Dei hoſte Ario inventa.

CAPUT II.

PRESBYTER enim ille, quem dicebamus tali honore dignum exiſtimatum fuiſſe ab Alexandro Alexandriæ epiſcopo, nomine Arius, vir ſpecie quidem magis pius, cetera vero vanitatis & gloriæ callidus amator; cœpit circa fidem in Chriſtum peregrina quædam proferre, quæ prioribus temporibus nemo quæſierat unquam aut introduxerat: conatus unigenitum dominum noſtrum Jeſum Chriſtum a Patris ineffabili & æterna divinitate ſeparare, magnæ in eccleſia perturbationis auctor fuit. Verum dum Alexander ingenita naturæ ſuæ benignitate Arium in me-

τον πόνε, ἀλλὰ μηδεὶς οἰέσθω τὸν ἄνδρα ἐκ τῆς περὶ αὐτῦ ἐπιπεφημισμένων, ὡς τῆς Ἀρείε βλασφημίας ποτέτι πεφρονήκει. ἀλλὰ πεπείσθω, ὡς εἰ καί τιν' ἂν ἐλάλησεν ἢ ἔγραψε, μικρόντι τῆς Ἀρείε ἐφθεγγόμενα, ἃ μὲν κατὰ τὴν ἀσεβῆ ἐκείνε σύνοιαν, ἀλλ' ἐξ ἀπειρίας ἁπλότητος, καθὼς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἀπολογητικῷ, * ᾧ διεπέμψατο πρὸς τὸ τῆς ὀρθοδόξων ἐπισκόπων κοινὸν μαρτυράμενος, ταῦτα ἐπληροφόρησε. καὶ ἀληθεύειν τὸν ἄνδρα ὑπολάβοι πᾶς τις εὖ φρονῶν, ὁπότε σωέσει, καὶ ἐξ ἐκείνε πεισθῆναι μήπω τότε πέποτε τὰ Ἀρείε ἀκηκοόμενα. δείξει δὲ τὰ ἐν τῇ συνόδῳ τῇ κατὰ τὴν Νικαέων αὐτῷ ἠγωνισμένα κατὰ τῆς ἀσεβείας Ἀρείε ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς καὶ ὀρθοδόξε πίστεως. ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐπανίωμεν. τῆς ἓν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίας Χριστὸς τὸν σωτῆρα ἡμῶν εἰρήνην βαθεῖαν ἐχούσης, πρυτανευθείσης αὐτῇ ταύτης παρὰ τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ, σὺν τῷ θεράποντι αὐτῦ Κωνσταντίνῳ καὶ τοῖς αὐτῦ παίδων, μετὰ τὸ μαρτύριον τὸν θεσπισίε Πέτρε τὸν τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας ἐπισκόπε γενομένου, τελειωθέντος αὐτῦ ἐν αὐτῷ τῷ μαρτυρίῳ, καὶ τὸν τῆς ἀληθείας ἄφθαρτον στέφανον ἀναδησαμένε, χηρεύει ἡ ἐκεῖσε ἐκκλησία ἐνιαυτὸν ἕνα· μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν χειροτονεῖται εἰς τὸν θρόνον αὐτῦ τὸν ἁγίε μάρτυρος Πέτρε Ἀχιλλᾶς, ἀνὴρ, σιβαρὸς καὶ μεγαλοφυὴς, ἀγχίφρων, ἀλλαβεῖν ὁμοῦ καὶ σοφίᾳ πλείστη ὅση διαφερέπων, καθὼς ἡμῖν τὰ παλαιὰ καὶ ἁπλανῶς ἔχοντα διηγῦνται συγγράμματα· ὃς πολλὰ παρακληθεὶς ὑπεδέξατο τὸν Ἄρειον εἰς τὴν διακονίαν. τότε δὲ ἐπιβιώσαντος μῆνας πέντε μόνον, ὑποδέχεται τὴν τῆς ἱερωσύνης ἀρχὴν τῆς αὐτόθι τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος, ἀνὴρ τίμιος ἐν πᾶσι, παντὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας κλήρῳ καὶ λαῷ * μεγαλοπρεπὴς, φιλάνθρωπος, φιλάλληλος, ἐπιεικὴς, φιλόθεος, φιλάνθρωπος, φιλόπτωχος, χρηστὸς, προσηνὴς πρὸς πάντας, εἴπερ τις ἄλλος· ὃς καὶ αὐτὸς κατέστησε τὸν Ἄρειον πρεσβύτερον ἑαυτῦ. ἐπὶ τότε τῆς εἰρήνης τῆς ἐκκλησιῶν ὁσημέραι ὡς ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον λαμπρυνομένης, καὶ εἰς μίαν ὁμόνοιαν συνεσώσης, καὶ τοῖς ἐπάθλοις τῆς ἁγίων μαρτύρων πανταχῆ γῆς σεμνυνομένης· ἐνέγκων ὁ διάβολος τὴν τοσαύτην τῆς ἐκκλησίας λαῦ ἐπὶ τῇ ἐν αὐτῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἁγνίᾳ θρησκείᾳ αὔξησιν, πάλιν ἔριν φιλονεικίας τῆς ἐν αὐτῇ ταραχὴν ὑφίστατο.

* μετὰ τὸ θεῖ.

Περὶ τῆς ἐφθαρθείσης αἱρέσεως ὑπὸ τῦ θεομάχε Ἀρείε.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὁ γὰρ πρεσβύτερος ἐκεῖνος, ὃν ἔφαμεν τῆς τοιᾶσδε ἠξιοῦσθαι τιμῆς ὑπὸ Ἀλεξάνδρε τοῦ ἐπισκόπε Ἀλεξανδρείας, Ἄρειος τὄνομα· ἀνὴρ προσχήματι μᾶλλον εὐσεβὴς, τὰ δὲ ἄλλα δόξης καὶ κενότητος ἔρωτος ἐρασής. ἤρξατο προφέρειν τινὰ ξένα περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἃ τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις οὐδεὶς πώποτε ἐζήτησεν, ἢ παρεισήνεγκεν· ἐπιχειρήσας τὸν μονογενῆ κύριον ἡμῶν Ἰησῦν Χριστὸν διελεῖν τῆς τοῦ πατρὸς ἀῤῥήτε καὶ ἀϊδίου θεότητος, πολλῆς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν παραίτιος ταραχῆς γέγονεν. ἀλλὰ δὴ τῷ Ἀλεξάνδρῳ, πρᾳότητι

τητι φύσεως, τὸν Ἄρειον ἐπὶ τὸ ἄμεινον θέλοντος μεταβαλεῖν προτρέψασι παραινέσεσι, μηδέπω δὲ κείνοντος ἀποφάσει χρήσασθαι, τέως ἐπινέμεσθαι διὰ τοῦτο πολλοὺς τῷ λοιμικῷ πείσασιν τῆς αἱρέσεως γέγονεν, ἔπειτα ὡς ἀπὸ μικρᾶς σπινθῆρος μέγα πῦρ ἐξαφθῶναι· ἀρξάμενόν τε τὸ κακὸν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, καὶ κατὰ πόλεις ἄλλας καὶ ἐπαρχίας διέξελθε. τέλος, ὡς ἐνεῖδεν ἐπὶ τὸ χεῖρον τὸ κακὸν προϊόν, συνόδου τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων συνησάμενος, καθελὼν τὸν Ἄρειον, δίδωσιν εἰς τὰς συλλειτουργὰς τῷ ὑπόθεσιν ὁ Ἀλέξανδρος· πλατύτερόν τε τὰ κατὰ τὸν Ἄρειον ἐκτεθεικὼς, σπουδάζοντες ἕνεκεν προὸς ἀναίρεσιν τῆς αἱρέσεως εἰς παρασκευὴν τῆς ὁμογνώσεως αὐτὸς ἑτοιμάζεσθαι παρακελεύεται, γράψας προὸς αὐτοὺς τοιάδε.

Καθαιρετικὸν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ὑπὸ πεμφθὲν παρὰ Ἀλεξάνδρου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας τοῖς ἁπανταχοῦ ἐπισκόποις.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἁπανταχοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, Ἀλέξανδρος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΝΟΣ σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐντολῆς τε ὔσης ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, τηρεῖν τὸν συνδεσμὸν τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης, ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς, καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἑκάστοις γινόμενα· ἵνα εἴτε πάσχει, εἴτε χαίρει ἓν μέλος, ἢ συμπάσχωμεν, ἢ συγχαίρωμεν ἀλλήλοις. ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικίᾳ ἐξῆλθον νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ χειρομάχοι, διδάσκοντες ἀποστασίαν, ἣν εἰκότως ἄν τις προόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου ὑπονοήσειε καὶ καλέσειε. καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδῦναι τὸ τοιοῦτον, ὅπως ἐν τοῖς ἀποστάταις μόνοις ἀναλωθῇ τὸ κακόν, καὶ μὴ εἰς ἑτέρους τόπους δέξηται τὸ τοιοῦτο, ῥυπώσῃ τινῶν ἀκεραίων τὰς ἀκοάς. ἐπειδὴ δὲ Εὐσέβιος νῦν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ, νομίσας ἐπ' αὐτῷ κεῖσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας, ὅτι καταλείψας τὴν Βηρυτὸν, καὶ ἐποφθαλμίσας τῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων, ἐκ * ἐκδεδίκηται τὸ κατ' αὐτὸν, προΐσατο καὶ τέτων τῆς ἀποστασίας, καὶ γράφειν ἐπεχείρησε παντάχοῦ συνιστῶν αὐτὸς, [3] ὅπως ὑποσύρῃ τινὰς ἀγνοοῦντας εἰς τὴν ἐκείνου ταύτην καὶ χειρομάχον αἵρεσιν· ἀνάγκην ἔχων, εἰδὼς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, μηκέτι μὲν σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ λοιπὸν πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε τούς τε ἀποστάτας γρυμμένους, καὶ τὰ τῆς αἱρέσεως αὐτῆς δύσηνα ῥήματα. καὶ ἐάν γράφῃ Εὐσέβιος, * προσέχητε. παλαιὰν γὰρ αὐτοῦ κακόνοιαν, τῷ χρόνῳ σιωπηθεῖσαν, νῦν δι' τέτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος, σχηματίζεται μὴ ὡς ὑπὲρ τέτων * γράφειν, ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὑπὲρ αὐτοῦ σπουδάζων τοῦτο ποιεῖ. οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γρύμμενοι, εἰσὶν Ἄρειος, καὶ * Ἀχιλλᾶς, καὶ * Θαλῆς, καὶ Καρπώνης, καὶ ἕτερος Ἄρειος, καὶ Σαρμάτης, καὶ Εὐζώϊος, καὶ Λούκιος, καὶ Ἰούλιος, καὶ Μηνᾶς, καὶ Ἑλλάδιος, καὶ Γαΐος, οἱ σὺν αὐτοῖς Σεκοῦνδος, καὶ Θεωνᾶς, οἵ ποτε λεχθέντες ἐπίσκοποι. ποῖα

A lius mutare vellet decentibus admonitionibus, necdum ſtatueret ſententia uti: interea contigit ob hoc, ut peſtilenti hæreſis calamitate multi abſumerentur, & tamquam ex parva ſcintilla magnus ignis accenderetur. Malum incipiens ab Alexandrinorum eccleſia, plures alias civitates atque provincias percurrebat. Poſtremo cum videret Alexander malum in pejus progredi: ſynodum ſubjectorum ſibi epiſcoporum convocans, & Arium ſacerdotio dejiciens, ſuis collegis rationem reddidit: & quæ contra Arium fuſius exponens, ſtudiumque exſtirpandæ hæreſis iis injiciens, ut ad judicium præpararentur, ipſos adhortatur, in hunc modum ad eos ſcribens.

Dejectio Arii & ſociorum ejus, miſſa ab Alexandro epiſcopo omnibus epiſcopis.

CAPUT III.

Cariſſimis honoratiſſimiſque fratribus, qui ubique gentium ſunt nobiſcum in eccleſiæ miniſterio conjuncti, Alexander ſalutem in domino.

[1] CUM ſit unum corpus eccleſiæ catholicæ, cumque in ſacris literis traditum & præceptum nobis ſit, ut concordiæ ac pacis vinculum teneamus: conſentaneum eſt, ut per literas colloquamur inter nos, aliique alios mutuo de rebus quæ apud ſingulos geruntur, certiores faciamus, quo ſive unum ex membris patitur, ſive lætatur, nos inter nos vel patiamur una, vel una lætemur. In noſtra quidem provincia prodierunt jam viri, qui leges reſcindunt, Chriſtum ipſum impugnant, animos hominum defectionem (quam quidem prænuntiam antichriſti eſſe, merito quiſpiam ſuſpicaretur & vocaret) docere nituntur. Ac mihi certe in animo erat de illo facinore penitus reticuiſſe, ut ejus labes, ſi quo modo fieri potuiſſet, una cum eis ſolis qui ab eccleſia deſciverant, abſumeretur, nec in alia loca evagata, ſimplicium quorumdam aures ſuis ſordibus inficeret. Verum quoniam Euſebius, qui nunc Nicomediæ epiſcopus eſt, quique totum eccleſiæ ſtatum in ſua manu poſitum arbitratur, cum a nemine, quod eccleſiam Beryti deſeruerit, quodque oculos cupiditatis & ambitionis ſuæ ad epiſcopatum eccleſiæ Nicomedienſis obtinendum adjecerit, in ſe animadverſum eſſe videat, iſtorum etiam qui ab eccleſia defecerunt, patrocinium ſuſcipit, & ad omnes qui ſunt ubique gentium literas ſcribere conatur, eoſque in eiſdem commendat plurimum, quo imperitos quoſdam in graviſſimam hæreſim, Chriſtoque penitus adverſariam, rapiat: neceſſe habeo, idque ſententia quadam quæ in lege ſcripta eſt, inductus, ſilentium rumpere, remque vobis omnibus indicare: quo non modo eos qui defecerunt a Chriſto, execrabiliaque verba quæ illorum hæreſis uſurpat, cognoſcatis, verum etiam, ſi forte Euſebius literas ſcripſerit, ad eas animum non advertatis. Nam inveteratam ſuam malevolentiam, ſilentio ad tempus obrutam, jam per iſtos renovare

Apud Socr. lib. 1. hiſt. cap. 6. *Epheſ.* 4.

1. *Cor.* 12.

Levit. 19.

1 Aliam ceteris præferendam verſionem hujus Epiſtolæ edidit Epiphanius Scholaſt. in hiſt. tri part. lib. 1. cap 10. *Harduinus.* 2 Socrates νομίσας. *Harduinus.* 3 In MS. Allatii ἅπως. *Harduinus.*

novare ſtudet: & licet ſimulatione quadam præ ſe ferat eorum cauſa literas ſcribere, re tamen ipſa declarat perſpicue, ſe in rem ſuam ſerio iſtud ipſum agere. Qui autem defecerunt ab eccleſia, ſunt, Arius, Achilla, Tales, Carpones, Arius alter, Sarmates, Euzoius, Lucius, Julius, Menas, Helladius, Cajus, Secundus item, & Theonas, qui olim dicti ſunt epiſcopi. Quæ vero iſti contra ſcripturas excogitarint, temereque effutiverint, ſunt hujuſmodi: Deum non ſemper Patrem fuiſſe, ſed tempus aliquando extitiſſe, cum Deus non eſſet Pater: non ab æterno Dei Verbum fuiſſe, ſed ex nihilo ortum eſſe; nam Deum qui eſt, eum cum non erat, ex eo quod non eſt, procreaſſe: & propterea tempus fuiſſe aliquando cum non eſſet; creatum enim & factum fuiſſe Filium, neque eſſentia Patri ſimilem, neque natura verum Patris Verbum, neque veram ſapientiam ejus eſſe, ſed ex iis quæ creata factaque ſunt, unum; per abuſionem autem Verbum & ſapientiam dici. Ipſum factum eſſe proprio Dei Verbo, & ſapientia quæ in Deo eſt, per quam cum cetera omnia, tum illum ipſum fecit Deus; & ob eam cauſam natura ſua poſſe converti & mutari, ſicut animantia omnia ratione utentia. Verbum eſſe peregrinum, alienum & ſejunctum ab eſſentia Dei: Patrem a Filio minime explicari poſſe; nam Patrem a Filio neque plene & accurate cognoſci, neque exquiſite cerni poſſe; etenim ipſius eſſentiam, ut eſt, Filium non percipere: quippe Filium noſtra cauſa factum eſſe, ut Deus per ipſum tamquam per inſtrumentum nos crearet: neque extitiſſet aliquando, niſi Deus nos creare in animum induxiſſet. Quæſitum eſt igitur ab illis, utrum Dei Verbum poſſet mutari, quemadmodum diabolus mutatus eſt: & non veriti ſunt reſpondere: Certe poteſt; cum enim & gigni & fieri poſſit, certum eſt ejus naturam poſſe mutari. Ario igitur & ejus fautoribus qui iſta aſſerunt, & de eiſdem tam impudenti ore loquuntur, una cum illis qui ejus opinioni aſſentiuntur, nos cum aliis fere centum Ægypti & Libyæ epiſcopis in unum convenientes, anathema denunciavimus. Ceterum Euſebius eos ad ſe admittit, operamque ſedulo dat, ut mendacium cum veritate, & cum pietate impietatem admiſceat. Verum ad hoc præſtandum non ſatis habet virium. Nam vincit veritas; nec ulla eſt ſocietas luci cum tenebris, nulla conſenſio Chriſti cum Belial. Quis enim unquam talia audivit? aut quis ſi jam audiret, non ea tamquam inſolita & peregrina obſtupeſceret, aureſque obturaret, ne ejuſmodi verborum ſordes in audiendi ſenſum illaberentur? Aut quis eſt qui cum Joannem audiat dicentem: *In principio erat Verbum*, non iſtos condemnaverit dicentes: Erat tempus aliquando, cum non eſſet? Aut quis eſt, qui cum audiat in evangelio: *Unigenitus Filius*, &, *Per ipſum facta ſunt omnia*; non iſtos odio habuerit, affirmantes Filium unam eſſe ex creaturis? Nam qui poterit ipſe eſſe ex iis quæ per ipſum facta ſunt? aut quomodo unigenitus, ſi (ut illorum fert opinio) cum aliis rebus univerſis numeretur? aut quomodo ex nihilo factus eſt cum Pater dicat: *Eructavit cor meum verbum bonum*: &, *Ex utero ante luciferum genui te?* aut qua ratione eſſentia

1. Cor. 6.

Joan. 1.

Pſal. 44.
Pſalm. 109.

δὲ παρὰ τὰ γραφὰς ἐφρόντες λαλῶσιν, ἐστι ταῦτα. δόγμα Ἀρείου· ὁκ ἀεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς πατὴρ ὁκ ἦν. οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν· ὁ γὰρ ὢν Θεὸς τὸν μὴ ὄντι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε. διὸ κ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· κτίσμα γάρ ἐστι κ ποίημα ὁ υἱός. οὔτε δὲ ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ πατρί ἐστιν, οὔτε ἀληθινὸς κ φύσει τοῦ πατρὸς λόγος ἐστὶν, οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν· ἀλλὰ εἷς τῶν ποιημάτων κ γρμ τῶν ἐστι, καταχρηστικῶς δὲ λέγεται λόγος κ σοφία, γρμ ὁμοίως κ αὐτὸς τῷ ἰδίῳ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, κ τῇ ἐν τῷ Θεῷ σοφίᾳ ἐν ᾗ κ τὰ πάντα, κ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Θεός. διο κ ξεπτὸς ἐστὶ, κ ἀλλοιωτὸς τλω φύσιν, ὡς κ πάντα τὰ λογικά. ξένος τε κ ἀλλότριος, κ ἀπεχθοτιμμος ἐστὶν ὁ λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, κ ἄρρητός ἐστιν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ. οὔτε γὰρ τελείως κ ἀκριβῶς γινώσκει ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, οὔτε ὁρᾶν αὐτὸν δύναται. ☩ γὰρ κ αὐτοῦ τλω οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ υἱὸς, ὡς ἔστι. δι' ἡμᾶς γὰρ πεποίηται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου κτίσῃ ὁ Θεός. κ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἤθελε ποιῆσαι. ἠρώτησε γοῦν τις αὐτούς, εἰ δύναται ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ξαπῆναι, ὡς ὁ διάβολος ἐξάπη· κ οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, ὅτι καὶ δύναται. ξεπτὸς γὰρ φύσεώς ἐστι, γνωτὸς κ κτιστὸς ὑπάρχων. ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἄρειον, κ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυντοῦντας, αὐτούς τε κ τοὺς συναχολουθήσαντας αὐτοῖς, ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον κ τὰς Λιβύας ἐπισκόπων, ἐννοῦς ἑκατὸν ὄντων, συνελθόντες, ἀνεθεματίσαμεν. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο, σπεδάζοντες ἐγκατακρύψαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ, κ τῇ δυσεβείᾳ τὴν ἀσέβειαν· ἀλλ' οὐκ ἰσχύσει. νικᾷ γὰρ ἡ ἀλήθεια. κ οὐδεμία ἐστὶ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὐδὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς βελίαρ. τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται, κ τοὺς ὠκοὰς βύει, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ῥημάτων ψαῦσαι τῆς ἀκοῆς; τίς γὰρ ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων. ἦν ποτε ὅτε ὁκ ἦν; ἢ τίς ἀκούων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· ὁ μονογρμὴς υἱός· κ δι' αὐτοῦ ἐγρμέτο πάντα. ὁ * μισήσει τούτους φθεγγομένους, ὅτι εἷς ἐστι τῶν ποιημάτων; πῶς γὰρ δύναται εἷς εἶναι τῶν· δι' αὐτοῦ γρμμένων, ἢ πῶς μονογρμὴς ὁ τοῖς πᾶσι, κατ' ἐκείνους, συναριθμούμενος; πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη, τοῦ πατρὸς λέγοντος· ἐξηρράξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· κ, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε; ἢ πῶς ἀνόμοιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς ὁ ὢν εἰκὼν τελεία κ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, κ λέγων· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα; πῶς δὲ, εἰ λόγος κ σοφία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ὁ υἱὸς, ἦν ποτε ὅτε ὁκ ἦν; ἴσον γὰρ ἐστὶν αὐτὸς λέγειν ἄλογον κ ἀσοφόν ποτε τὸν Θεόν. πῶς δὲ ξεπτὸς, κ ἀλλοιωτὸς ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ μοῦ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, κ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· κ, ἐγὼ κ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν· δηλοῖ δὲ τὸ προφήτου· ἰδετέ με, ὅτι ἐγώ εἰμι, κ ὁκ ἠλλοίωμαι; εἰ γὰρ κ ἐπ' αὐτὸν τις τὸν πατέρα δύναται τὸ ῥητὸν ἀναφέρειν, ἀλλὰ ἁρμοδιώτερον ἂν εἴη, περὶ

μισήσει

τοῦ

τῷ λόγῳ υἱῷ λεγόμενον, ὅτι καὶ γενόμενον ἄνθρωπον, ἐκ ἠλλοίωται, ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. τί δὲ ἄρα εἰπεῖν αὐτοὺς ἔπεισεν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε, καί τοι τῷ Παύλῳ λέγοντι. δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα. περὶ γὰρ τοῦ βλασφημεῖν αὐτὸν, ὅτι ἐκ οἶδε τελείως ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, ὁ δεῖ θαυμάζειν. ἅπαξ γὰρ προθέμενοι χριομαχεῖν, παρακρέονται καὶ τὰς φωνὰς αὐτοῦ λέγοντες. καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα. εἰ μὲν οὖν ἐκ μέρους ὁ πατὴρ γινώσκει τὸν υἱὸν, δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς μὴ τελείως γινώσκει τὸν πατέρα· εἰ δὲ τοῦτο λέγειν ἡ θέμις, οἶδε δὲ τελείως ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, δῆλον ὅτι καθὼς γινώσκει ὁ πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὕτως καὶ ὁ λόγος γινώσκει τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ὃ καὶ ἔστι λόγος. πῶς τε λέγοντες, καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας γραφὰς, πολλάκις ἐνέξέψαμεν αὐτούς. καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλλοντο, φιλονεικοῦντες εἰς ἑαυτοὺς ἑφελκύσαι τὸ γεγραμμένον· ὅταν ἀσεβὴς ἔλθῃ εἰς βάθος κακῶν, κατιφρονεῖ. πολλαὶ γοῦν αἱρέσεις πρὸ αὐτῆς γεγόνασιν, αἵτινες πλέον τοῦ δέοντος τολμήσασαι, πεπτώκασιν εἰς ἀφροσύνην. ὅτι δὲ δι' ἁπάντων ἑαυτῶν τῆς ῥηματίων ἐπιχειρήσαντες τὰ εἰς ἀναίρεσιν τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἐδικαίωσαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκείνας, ὡς ἐγγύτερον τῇ ἀντιχείστῳ γενόμενοι. διὸ καὶ ἐπεκηρύχθησαν, καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. λυπούμεθα μὲν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων, καὶ μάλιστα, ὅτι μαθόντες ποτὲ καὶ αὐτοὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας, νῦν ἀπεπήδησαν· ἃ ξενιζόμεθα δέ. τοῦτο δὲ καὶ Ὑμέναιος καὶ Φιλητὸς πεπόνθασι, καὶ πρὸ αὐτῶν Ἰούδας· ὁ ἀκολουθήσας τῷ σωτῆρι, ὕστερον προδότης καὶ ἀποστάτης γέγονε. καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν οὐκ ἀδίδακτοι μεμυήκαμεν, ἀλλ' ὁ μὲν κύριος προείρηκε. βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε· καὶ πολλοὺς πλανήσουσι· μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ σωτῆρος, ἔγραψεν· ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες ἀπὸ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, προσέχοντες πλάναις, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἀποτρεπομένων τὴν ἀλήθειαν. τοῦ τοίνυν κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σαφῶς ἑαυτοῦ παραγγείλαντος, καὶ σαφῶς τοῦ ἀποστόλου σημάναντος περὶ τῆς τοιούτων, ἀκολούθως ἡμεῖς αὐτήκοοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν γενόμενοι, ἀνεθεματίσαμεν, καθὰ προείπομεν, τοὺς τοιούτους, ἀποδείξαντες αὐτοὺς ἀλλοτρίους τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως. ἐδηλώσαμεν δὲ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ συλλειτουργοὶ, ἵνα μήτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπετεύσαιντο καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, μὴ προσδέξησθε, μήτε Εὐσεβίῳ, ἢ ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ αὐτῶν, πείθησθε. πρέπει γὰρ ἡμᾶς Χριστιανοὺς ὄντας, φεύγειν τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ φρονοῦντας, ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῆς ψυχῶν ἀποστρέφεσθαι, καὶ μηδὲ χαῖρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν· ἵνα μήποτε καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα, ὡς παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. προσέχωμεν τοὺς παρ' ὑμῖν ἀ-

A Patri dispar ac dissimilis, cum sit perfecta imago & splendor Patris? cumque ipse dicat: *Qui vidit me, vidit & Patrem:* aut quo pacto, si Verbum & sapientia sit Dei Filius, *Nebr. 1.* *Joan. 14.* erat tempus aliquando cum non esset? Nam perinde est ac si dicerent, Deum aliquando & sermone & sapientia caruisse: aut quo pacto converti mutarive potest, cum ita loquatur ipse de se: *Ego in Patre & Pater in me est:* *Ibidem.* & *Ego & Pater unum sumus?* & per prophetam etiam: *Videte quod ego sum Deus, & non* *Joan. 10.* *Malach. 3.* *mutor.* Et quamquam hoc dictum ad ipsum Patrem referri potest, tamen aptius & magis proprie de Filio Verbo jam dicitur, quod cum sit homo factus, non mutatus est, sed ut a-
B postolus ait: *Jesus Christus heri & hodie, idem* *Hebr. 13.* *ipse & in sæcula.* Quid igitur illos in hanc perduxit sententiam, eum scilicet propter nos factum esse, cum tamen Paulus scribat: *Pro-* *Hebr. 2.* *pter quem omnia, & per quem omnia?* Quod autem falso calumniati sunt, Filium non plene & perfecte Patrem novisse, nemini mirum videri debet. Nam cum semel statuissent contra Christum bellum gerere, rejecerunt penitus voces ipsius dicentis: *Sicut cognoscit me* *Joan. 10.* *Pater, & ego cognosco Patrem.* Quod si ex parte Pater cognoscit Filium, perspicuum est Filium etiam ex parte Patrem cognoscere. Verum si hoc dictu nefas est, & Pater plene Filium cognoscit, constat quod sicut Pater co-
C gnoscit suum ipsius Verbum, sic & Verbum suum ipsius Patrem cognoscit, cujus est Verbum. Ceterum quamquam ista recensendo, atque adeo sacras & divinas scripturas aperte explanando, eos sæpenumero convicimus: tamen illi rursus velut chamæleontes sese mutabant, dictumque illud sapientis in sua ipsorum capita torquere magnopere contendebant, videlicet: *Impius, cum in profundum malorum* *Prov. 18.* *venerit, contemnit.* Ac tametsi complures certe hæreses ante illorum ætatem exortæ erant, quæ quidem extra modum audaciæ evagatæ, ad extremam dementiam sunt tandem prolapsæ: isti tamen qui omni sermone suo Verbi divinitatem tollere nituntur, ut pote ad an-
D tichristi tempora propius accedentes, illas hæreses præ suorum errorum impietate justas esse quodammodo declarant. Quapropter illis ecclesia interdictum est, atque adeo anathema denunciatum. Et quamquam de eorum exitio permagnum animis dolorem capimus, & maxime quod ecclesiæ instituta aliquando agnoverant, jamque ab illis exciderunt: de illis tamen non magnopere miramur. Idem namque *2. Tim. 2.* non Hymenæo solum, & Phileto contigerat, sed Judæ etiam ante illos, qui salvatoris discipulus fuit, postea autem proditor & desertor illius factus. Atque istarum rerum neutiquam ignari extitimus. Dominus enim prædixerat: *Videte ne quis vos seducat. Nam multi* *Matth. 10.*
E *venient in nomine meo, dicentes: Ego sum, & tempus appropinquavit: & multos seducent. Ne eatis post illos.* Paulus enim cum ista a salvatore didicisset, scripsit: *Quod novissimis temporibus quidam deficerent a fide sana, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum veritatem aversantium.* Jam vero cum dominus & salvator noster Jesus Christus hoc præceperit, & per apostolum de ejusmodi hominibus significaverit: nos certe quoniam illorum impietatem nostris ipsorum auribus accepimus, non sine causa ejus generis hominibus, sicut

ante

ante diximus, anathema denunciavimus, eosque ab ecclesia catholica fideque alienos palam declaravimus: vestramque pietatem fecimus certiorem, carissimi & honoratissimi fratres, qui estis nobiscum in ecclesiæ ministerio conjuncti, ut, si forte quidam ex illis temeritate impulsi, ad vos venire non verentur, ne eos admittatis, neve Eusebio, vel alteri cuipiam, qui eorum causa ad vos scribat, omnino credatis. Nam par est, ut nos qui sumus Christiani, omnes qui contra Christum loquantur, animoque sint ab eo abalienato, tanquam Dei hostes, & corruptores animarum devitemus, neque id genus hominibus vel Ave dicamus, sicut præcepit beatus Joannes: nequando illorum peccatis communicemus. Salutate qui apud vos sunt fratres: qui mecum vero sunt vos itidem salutant.

Ἀδελφούς. ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύουσιν.

B

Alexandriæ Presbyteri.

Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι.

COLLUTHUS presbyter, consentio prædictis, & dejectioni Arii, & eorum qui cum ipso impie sentiunt.

ΚΟΛΛΟΥΘΟΣ πρεσβύτερος σύμψυφός εἰμι τοῖς γεγραμμένοις, καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβησάντων.

Alexander presbyter, similiter.
Dioscorus presbyter, similiter.
Dionysius presbyter, similiter.
Eusebius presbyter, similiter.
Alexander presbyter, similiter.
Silas presbyter, similiter.
Harpocration presbyter, similiter.
Agathus presbyter, similiter.
Nemesius presbyter, similiter.
Longus presbyter, similiter.
Silvanus presbyter, similiter.
Pirous presbyter, similiter.
Apis presbyter, similiter.
Proterius presbyter, similiter.
Paulus presbyter, similiter.
Cyrus presbyter, similiter.

Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Διόσκορος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Εὐσέβιος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Σίλας πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Ἀρποκρατίων πρεσβύτερος, ὁμοίως.
C Ἀγαθὸς πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Νεμέσιος πρεσβυτερος, ὁμοίως.
Λόγγος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Σιλβανὸς πρεσβύτερος, ὁμοίως
Πιρωὰς πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Ἄπις πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Προτέριος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Παῦλος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Κῦρος πρεσβύτερος, ὁμοίως.

Diaconi.

Διάκονοι.

Ammonius diaconus, similiter.
Macarius diaconus, similiter.
Pistus diaconus, similiter.
Athanasius diaconus, similiter.
Apollonius diaconus, similiter.
Eumenes diaconus, similiter.
Olympius diaconus, similiter.
Aphthonius diaconus, similiter.
Macarius diaconus, similiter.
Paulus diaconus, similiter.
Petrus diaconus, similiter.
Amyntianus diaconus, similiter.
Cajus diaconus, similiter.

Ἀμμώνιος διάκονος, ὁμοίως.
Μακάριος διάκονος, ὁμοίως.
Πιστὸς διάκονος, ὁμοίως.
D Ἀθανάσιος διάκονος, ομοίως.
Ἀπολλώνιος διάκονος, ὁμοίως.
Εὐμένης διάκονος, ὁμοίως.
Ὀλύμπιος διάκονος, ὁμοίως.
Ἀφθόνιος διάκονος, ὁμοίως.
Μακάριος διάκονος, ὁμοίως,
Παῦλος διάκονος, ὁμοίως.
Πέτρος διάκονος, ὁμοίως.
Ἀμυντιανὸς διακονος, ὁμοίως.
Γάϊος διάκονος, ὁμοίως.

Mariotydis presbyteri.

Μαριώτα πρεσβύτεροι.

Apollo presbyter, similiter.
Ingenius presbyter, similiter.
Ammonas presbyter, similiter.
Dioscorus presbyter, similiter.
Sostras, presbyter, similiter.
Theon presbyter, similiter.
Tyrannus presbyter, similiter.
Copres presbyter, similiter.
Ammonas presbyter, similiter.
Orion presbyter, similiter.
Serenus presbyter, similiter.
Didymus presbyter, similiter.
Hercules presbyter, similiter.
Boccon presbyter, similiter.
Agathus presbyter, similiter.
Achillas presbyter, similiter.

Ἀπολλως πρεσβύτερος, ὁμοίως
Γογγύριος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
E Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Διόσκορος πρεσβύτερος, ομοίως.
Σωστρᾶς πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Θέων πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Τύραννος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Κόπρης πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Ὠρίων πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Σερμῶς πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Δίδυμος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Ἡρακλῆς πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Βόκκων πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Ἀγαθὸς πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Ἀχιλλᾶς πρεσβύτερος, ὁμοίως.

Διάκονοι.

Σαραπίων διάκονος, ὁμοίως.
Γῆσος διάκονος, ὁμοίως.
Δίδυμος διάκονος, ὁμοίως.
Δημήτριος διάκονος, ὁμοίως.
Μαῦρος διάκονος, ὁμοίως.
Κομὼν διάκονος, ὁμοίως.
Μάρκος διάκονος, ὁμοίως.
Ἀλέξανδρος διάκονος, ὁμοίως.
Τύρφων διάκονος, ὁμοίως.
Ἀμμώνιος διάκονος, ὁμοίως.
Δίδυμος διάκονος, ὁμοίως.
Πτωλαρίων διάκονος, ὁμοίως.
Σέρας διάκονος, ὁμοίως.
Γαΐος διάκονος, ὁμοίως.
Ἱέραξ διάκονος, ὁμοίως.
Μάρκος διάκονος, ὁμοίως.

Τοιαῦτα τοῖς ἀπανταχῆ κατὰ πόλιν Ἀλεξάνδρῳ γράφοντος, χεῖρον ἐχώρει τὸ κακόν. ταῦτα γνοὺς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, καὶ τῇ ψυχῇ ὑπεραλγήσας, συμφοράν τε οἰκείαν τὸ πρᾶγμα ἡγήσατο, παραχρῆμα τὸ ἀναφθὲν κακὸν κατασβέσαι σπεύδων, γράμματα πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ Ἄρειον διαπέμπεται δι' ἀνδρὸς ἀξιοπίστου, ἐπισκόπου πόλεως μιᾶς τῆς Σπανιῶν Κορδύβης· ἐπεὶ αὐτὸν ἠγάπα καὶ διὰ τιμῆς ἦγεν ὁ βασιλεύς.

Ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου βασιλέως πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ Ἄρειον διαπεφθῆσα διὰ Ὁσίου ἐπισκόπου Κορδύβης.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστός, Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρείῳ.

ΜΑΝΘΑΝΩ ἐκεῖθεν ὑπῆρχθαι τῶν παρόντος ζητήματος τὴν καταβολήν, ὅτε σὺ αὐτός, ὦ πάτερ Ἀλέξανδρε, παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐζήτεις, τί δή ποτε αὐτῶν ἕκαστος φρονεῖ ὑπέρ τινος τόπου τῆς ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ ματαίου τινὸς ζητήματος μέρος πιθάνου· σύτε ὦ Ἄρειε, ὅπερ ἢ μήτε τὴν ἀρχὴν ἐνθυμηθῆναί σε ἔδει, ἢ ἐνθυμηθέντα σιωπῇ παραδῦναι πρόσῳκον ἦν, ἀπροόπτως ἀντέθηκας. ὅθεν τῆς ἐν ὑμῖν διχονοίας ἐγερθείσης, ἡ μὲν σύνοδος ἠρνήθη, ὁ δὲ ἁγιώτατος λαὸς εἰς ἀμφοτέρας σχισθεὶς, ἐκ τῆς τοῦ κοινοῦ σώματος ἁρμονίας ἐχωρίσθη· ὄκνῳ ἑκάτερος ὑμῶν δῷ ἴσα τῇ * γνώμῃ παραχωῇ, ὅπερ ἂν ὑμῖν ὁ σωθεράπων ὑμῶν δικαίως παραινεῖ, δεξάσθω. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; οὔτε ἐρωτᾶν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐξ ἀρχῆς πρόσῳκος ἦν, οὔτε ἐπερωτώμενον ἀποκρίνασθαι. τὰς γὰρ τοιαύτας ζητήσεις πάσας οὐ νόμος τινὸς ἀνάγκη προστάττει, ἀλλὰ ἀνωφελοῦς ἀργίας ἐρεχθία προτίθησιν· εἰ μὴ φυσικῆς τινος γυμνασίας ἕνεκα γίνοιτο, ὅμως ὀφείλομεν ἔσω τῆς διανοίας ἐγκλείειν, καὶ μὴ προχείρως εἰς δημοσίας συνόδους ἐκφέρειν, μηδὲ ταῖς πάντων ἀκοαῖς ἀπρονοήτως πιστεύειν. πόσος γάρ ἐστιν ἕκαστος, ὥστε πραγμάτων οὕτω μεγάλων καὶ λίαν δυσχερῶν δύναμιν ἢ πρὸς τὸ ἀκριβὲς συνιδεῖν, ἢ κατ' ἀξίαν

A Diaconi.

Serapion diaconus, ſimiliter.
Juſtus diaconus, ſimiliter.
Didymus diaconus, ſimiliter.
Demetrius diaconus, ſimiliter.
Maurus diaconus, ſimiliter.
Comon diaconus, ſimiliter.
Marcus diaconus, ſimiliter.
Alexander diaconus, ſimiliter.
Tryphon diaconus, ſimiliter.
Ammonius diaconus, ſimiliter.
Didymus diaconus, ſimiliter.
Ptolarion diaconus, ſimiliter.
B Seras diaconus, ſimiliter.
Cajus diaconus, ſimiliter.
Hierax diaconus, ſimiliter.
Marcus diaconus, ſimiliter.

Cum Alexander talia paſſim per ſingulas civitates ſcripſiſſet, malum ipſum deterius evaſit. Hæc cum reſciviſſet imperator Conſtantinus, magnum animo dolorem cepit, remque eam ſuam ipſius calamitatem reputans, & malum jam accenſum protinus extinguere contendens, litteras ad Alexandrum & Arium mittit per virum fide dignum epiſcopum Cordubæ civitatis cujuſdam Hiſpaniæ: ſi quidem illum diligebat imperator, & ſummo
C proſequebatur honore.

Epiſtola imperatoris Conſtantini ad Alexandrum & Arium per Oſium epiſcopum Cordubæ miſſa.

CAPUT IV.

Victor Conſtantinus, maximus, auguſtus, Alexandro & Ario.

1 PRÆSENTIS controverſiæ fundamentum inde jactum eſſe intelligo, quod tu Pater Alexander, a presbyteris de loco quodam in ſacris litteris ſcripto quærebas, imo vero de inani quadam quæſtionis particula ſciſcitabaris, quid quiſque illorum ſentiret: tu quoque, Ari, iſtud quod nec initio animo complecti oportuit, aut cum fuiſſes complexus, ſilentio præteriiſſe æquum erat, inconſiderate effutiviſti. Unde diſcordia inter vos concitata, concordia vero negata eſt, & ſanctiſſimus populus varie in utramque partem diſtractus, ex totius corporis eccleſiæ compage divulſus eſt. Proinde uterque veſtrum viciſſim alteri veniam tribuens, illud approbet, ad quod non ſine cauſa veſter conſervus vos cohortatur. At quid iſtud eſt? neque interrogare de rebus hujuſmodi a principio æquum erat, nec ad rogatum reſpondere. Tales enim
E quæſtiones, quales nulla lex neceſſario præſcribit, ſed inanis diſſoluti otii certatio proponit, licet ad exercendi ingenii acumen inſtituantur, tamen interiore mentis cogitatione continere debemus, & neque in publicos populi conventus temere efferre, neque vulgi auribus inconſulto concredere. Quotus enim quiſque eſt, qui rerum tam gravium, tantaque obſcuritate involutarum vim vel ſatis accurate pervidere, vel pro dignitate ex-

Apud Euſeb. lib. 2. de vita Conſtant. c. 69. & Socr. lib. 1. hiſt. cap. 7.

1 Præferenda verſio Epiphanii Scholaſt. in hiſt. Tripart. lib. 1. cap. 20. *Harduinus.*

plicare valeat? Et poſt pauca: Quocirca in talibus rebus loquacitas fugienda eſt, ne vel cum nos præ noſtri ingenii imbecillitate, quod propoſitum eſt, explicare non poſſimus: vel auditores inter docendum præ intelligentiæ tarditate, ad accuratam ſermonis inſtituti comprehenſionem pervenire non queant, ex re alterutra populus aut in blaſphemiæ, aut in diſſenſionis neceſſitatem incurrat Et paulo poſt: Diſſidere enim a ſe invicem neque honeſtum nec omnino fas eſſe creditur. Verum ut prudentiam veſtram parvo exemplo commoneſaciam, non vos præterit, opinor, philoſophos ipſos unius quidem diſciplinæ profeſſione omnes inter ſe conſentire; ſæpe tamen poſtquam in aliqua parte opinionum, quas aſſeveratione affirmant, diſſenſerint, licet diſciplinæ cauſa, quam quiſque illorum tuetur, diſcordet, tamen ob profeſſionem qua conſpirare videntur, denuo in gratiam redeunt. Quod ſi res ita ſe habet, quid eſt cur non ſit multo convenientius, ut qui famuli præpotentis Dei conſtituti ſumus, propter ipſum religionis inſtitutum quod profitemur, conſentientibus animis inter nos ipſos concordemus? Ceterum accuratiore cogitatione conſideremus, & mente attentiore hoc quod jam a me dictum eſt, circumſpiciamus: num recte ſe habeat, ut propter levem & inanium verborum contentionem fratres fratribus reluctentur, & liberi parentibus; & eximia concordia, impia ſimultate per vos miſere diſcerpatur. Noſtra ſponte igitur diabolicas tentationes evitemus: & quoniam Deus optimus maximus ſalvator omnium, communem ſuæ gratiæ lucem omnibus porrexit, idcirco mihi ejus famulo quæſo per vos liceat, ut illius providentiæ præſidio adjutus, meum conatum feliciter ad exitum perducam: atque etiam ut ipſius populum, tum verbis compellando, tum miniſterium erga Deum diligenter præſtando, tum acriter admonendo, ad mutuam concordiam traducam. Et paulo poſt: Verum de divina providentia, una vobis ſit omnino fides, unus animorum conſenſus, una de Deo ſententia. Quæ vero de leviſſimis iſtis quæſtionibus inter vos argute & ſubtiliter exquiritis, licet non in eamdem ſententiam pedibus eatis, ea tamen intra cogitationis veſtræ fines continete debetis, intimo menus receſſu recondita. Communis autem amicitiæ bonum, vera fides, reverentia erga Deum & legis obſervationem, ſtabilis firmaque apud nos maneat. Redite in gratiam, & mutuam inter vos neceſſitudinem colite, univerſoque populo ſuos mutuos complexus reddite; atque veſtris ipſorum animis contentionis ſabe purgatis, iterum amice & benevole vos mutuo excipite. Nam ſæpenumero poſt inimicitias depoſitas, amicitia iterum reconciliata plus ſolet habere jucunditatis. Dare igitur mihi dies tranquillos, & noctes curæ ac moleſtiarum expertes, ut voluptas aliqua ſolidi gaudii, & tranquillæ vitæ lætitia mihi in poſterum conſervetur. Quod quidem ſi minus contingat, neceſſe eſt ingemiſcere, lacrymis & mœrore omnino confici: nec fieri poteſt ut vitæ curſum de reliquo tranquille & ſedate tranſigam. Nam quamdiu Dei populus (eum dico qui communi mecum erga Deum obſequio fungitur) iniqua perniciosaque contentione ab ſe mutuo diſſidet, quomodo fieri poteſt ut ipſe animo tranquillo

ἑρμηνεῦσαι; καὶ μετ' βραχέα· οὐκοῦν * φευκτέον ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν πολυλογίαν, ἵνα μήπως ἡμῶν ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως τὸ προτεθὲν ἑρμηνεῦσται μὴ δυνηθέντων, ἢ τῶν διδασκομένων ἀκροατῶν βραδυτέρα σύνεσις πρὸς ἀκριβῆ τοῦ ῥηθέντος καταληψιν ἐλθεῖν μὴ * χωρήσασα, αὖθις ἐξ ἑκατέρα τούτων ἢ βλασφημίας, ἢ σχίσματος, εἰς ἀνάγκην ὁ δῆμος περισταίη. καὶ μετ' ἕτερα. τὸ γὰρ διχονοεῖν ὁπωσοῦν πρέπον, οὔτε ὅλως θεμιτὸν εἶναι πιστεύεται. ἵνα δὲ μικρῷ παραδείγματι τὴν ὑμετέραν σύνεσιν ὑπομνήσαιμι, ἴσασι δήπου καὶ τοὺς φιλοσόφους αὐτοὺς ὡς ἐν οἷς μὲν ἅπαντες δόγμασι συντίθενται, πολλάκις δὲ ἐπειδὰν ἔν τινι τῶν ἀποφάσεων μέρει διαφωνῶσιν. εἰ καὶ τῇ τῆς ἐπιστήμης ἀρετῇ χαίρουσι, τῷ μέντοι τοῦ * σώματος σώσει πάλιν εἰς ἀλλήλους ἐμπνέουσιν. εἰ δὲ τοῦτ' ἔστι, πῶς οὐ πολλῷ δικαιότερον ὑμᾶς, τοὺς τοῦ μεγίστου Θεοῦ θεράποντας καθεστῶτας, ἐν τοιαύτῃ προαιρέσει θρησκείας ὁμοψύχους ἀλλήλοις εἶναι; ἐπισκεψώμεθα δὴ λογισμῷ μείζονι, καὶ πλείονι σωφρονήσει τὸ ῥηθὲν ἐνθυμηθῶμεν, εἴπερ ὀρθῶς ἔχει, δι' ὀλίγας καὶ ματαίων ῥημάτων ἐν ὑμῖν φιλονεικίας, ἀδελφὸς ἀδελφοῖς ἀντικεῖσθαι, καὶ τέκνα πατράσι, καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ἀσεβεῖ διχονοίᾳ χωρίζεσθαι δι' ὑμῶν. ἀποσῶμεν ἐκόντες τὴν διαβολικὴν πειρασμῶν. ὁ μέγας ἡμῶν Θεὸς, ὁ σωτὴρ πάντων, κοινὸν ἅπασι τὸ φῶς ἐξέτεινεν· ὑφ' οὗ τῇ προνοίᾳ ταύτην ἐμοὶ τῷ θεραπόντι τοῦ κρείττονος τὴν σπουδὴν εἰς τέλος ἐνεγκεῖν συγχωρήσατε, ὅπως ὑμᾶς τοὺς ἐκείνου δήμους ἐμοὶ προσφωνήσει καὶ ὑπηρεσίᾳ, καὶ νουθεσίᾳ ἐπισάσει πρὸς τὴν τῆς συνόδου ἁγίαν κοινωνίαν ἐπαγάγοιμι. καὶ μετ' ἕτερα· περὶ μὲν τῆς θείας προνοίας μία τις ἐν ὑμῖν ἔστω πίστις, μία σύνεσις, μία συνθήκη τοῦ κρείττονος. ἃ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐλαχίστων τούτων ζητήσεων ἐν ἀλλήλοις ἀκριβολογεῖσθε, κἂν μὴ πρὸς μίαν γνώμην συμφέρητε, μένειν ἔσω λογισμῶ προσήκει, τῷ τῆς διανοίας ἀπορρήτῳ τηρούμενα. τὸ μέντοι τῆς κοινῆς φιλίας ἐξαίρετον, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας πίστις, ἥτε περὶ τὸν Θεὸν καὶ τοῦ νόμου θρησκείαν τιμὴ μενέτω παρ' ὑμῖν ἀσάλευτος. ἐπανέλθετε δὴ πρὸς τὴν ἀλλήλων φιλίαν τε καὶ χάριν· ἀπόδοτε τῷ σύμπαντι λαῷ τὰς οἰκείας περιπλοκάς· ὑμεῖς τε αὐτοὶ, καθάπερ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἐκκαθάραντες, αὖθις ἀλλήλους ἐπίγνωτε, * ἡδεῖα γὰρ πολλάκις γίνεται φιλία μετὰ τὴν τῆς ἔχθρας ἀπόθεσιν, αὖθις εἰς καταλλαγὴν ἐπανελθοῦσα. ἀπόδοτε οὖν μοι γαληνὰς μὲν ἡμέρας, νύκτας δὲ ἀμερίμνους, ἵνα χαρμονή τις ἡδονὴ καθαροῦ φωτὸς, καὶ βίου λοιπὸν ἡσυχὴ σωφροσύνη σώζηται. εἰ δὲ μή, σκληρὰ ἀνάγκη, καὶ δακρύοις δι' ὅλης συνέχεσθαι, καὶ μηδὲ τὸν τοῦ ζῆν αἰῶνα πρᾴως ὑφίσασθαι. τῶν γάρ τοι τοῦ Θεοῦ λαῶν, καὶ συνθεραπόντων λέγω τῶν ἐμῶν, οὕτως ἀδίκως καὶ βλαβερᾶς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίᾳ κεχωρισμένων, ἐμὲ πῶς ἐνχωρεῖ τῷ λογισμῷ σωθῆναι λοιπόν; ἵνα δὲ τῆς ἐμοὶ τούτῳ λύπης τὴν ὑπερβολὴν αἰσθήσησθε, ἀκούσατε. πρώην ἐπιστὰς τῇ Νικομηδέων πόλει παραχρῆμα εἰς τὴν ἐμὴν ἥπειγόμην τῇ γνώμῃ. σπένδοντι δέ μοι πρὸς ὑμᾶς ἤδη, καὶ τῷ πλείονι μέρει σωθῆναι ὑμῶν ὄντι, ἡ τάδε τὰ πράγματα ἀγγελία πρὸς τὸ ἔμπαλιν τὸν λογισμὸν ἀνεκαίτισεν· ἵνα μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν ἀναγκασθείην, ἃ μηδὲ τοῖς ἀκοαῖς προσεῖσθαι δυ-

νατὸν

ναὸν ἠγέμλω. ἀνοίξατε δή μοι λοιπὸν ὦν τῇ καθ' ὑμᾶς ὁμονοίᾳ τῆς ἑῴας τλιώδου, λῦ τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαις ἀπεκλείσατέ μοι· ἢ συγχωρήσατ' θᾶττον ὑμᾶς τε ὁμοῦ ἢ τὸς ἄλλους ἅπαντας δήμους ἐπιδεῖν χαίροντας, ἢ τλιὺ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἁπάντων ὁμονοίας τε ἢ ἐλθθερίας ὀφειλομβύλω χάειν, ἐπ' ἀφήμοις λόγων συνθήμασιν, ὁμολογῆσαι τῷ κρείττονι.

A confiſtam? Atque ut incredibilem hujus doloris morſum intelligatis, ſic accipite. Non ita pridem ad Nicomedienſium civitatem adventans, extemplo iter verſus orientem mature facere conſtituebam. Ac me quidem ad vos citato gradu properantem, cum majorem itineris partem confeciſſem, ut prope jam vobiſcum eſſe viderem, rei hujuſce nuncius in contrariam cogitationem compulit: ne oculis ea videre cogerer, quæ ne auribus quidem tolerare me poſſe plane exiſtimabam. Deinceps igitur veſtra concordia patefacite mihi ad orientem aditum, quem vos veſtris diſſidiis ultro citroque ferventibus interclusiſtis: & efficite brevi, ut cum vos pariter, tum reliquum univerſum
B populum lætitia geſtientem cernam, & omnes una pro communi omnium concordia & libertate, conſentientibus laudum præconiis, debitas gratias Deo optimo agamus.

Τοιαῦτα μὲν θαυμασὰ, ἢ σοφίας μεσὰ παρήνει ἡ τῦ βασιλέως ἐπιστολή. τὸ δὲ κακὸν ἐπικρατέστερον λῦ ἢ τῆς βασιλέως σπουδῆς, ἢ τῆς ἀξιοπιστίας τῦ δηλωνησαμβύου τοῖς γράμμασι.

Talia quidem mirabiliter & ſapienter ſuadebat imperatoris epiſtola. Sed malum uſque adeo invaluerat, ut nec imperatoris cura, nec auctoritate ejus qui literas attulerat, reprimi poſſet.

Ὅπως ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος σύνοδον ἐπισκόπων ἐπὶ τῆς Νικαέων κελεύει γίνεσθαι.

Quomodo imperator Conſtantinus Deo cariſſimus, ſynodum epiſcoporum Nicææ celebrari juſſerit.

ΚΕΦΑΛ. ε.

CAPUT V.

C

Ὅρων τοίνυν ὁ βασιλεὺς ταραττομβύην τλιὴ ἐκκλησίαν, σύνοδον οἰκομβυικλιὴ συγκροτεῖ, τὸς πανταχόθεν ἐπισκόπους δι' γραμμάτων εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἀπαντῆσαι παρακαλῶν· ἦν δὲ αὐτῷ ἐκκαιδέκατον ἔτος ἢ μλῶες ἐξ τῆς βασιλείας, ὅτε ταῦτα αὐτῷ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαεικῆς εἰρλιήνης ἐσπούδαζο. παρῆσάν τε ἐκ πολλῶν ἐπαρχιῶν τε ἢ πόλεων οἱ ἐπίσκοποι, περὶ ὧν ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῷ τείτῳ βιβλίῳ τῆς εἰς τὸν Κωνσταντίνα βίου, τάδε κατὰ λέξιν φησίν· τῆς γῆν ἐκκλησιῶν ἁπασῶν, αἳ τλιὴ Εὐρώπην ἅπασαν, Λιβύην τε ἢ τλιὴ Ἀσίαν ἐπλήρεν, ὁμῦ συνῆκτο τῆς τῦ Θεῦ λειτυργῶν τὰ ἀχροθίνια· εἷς τε οἶκος δεκτήριος, ὥσπερ ἐκ Θεῦ πλατυνόμβυος, σῦδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ Σύρος τε ἅμα ἢ Κίλικας, Φοίνικάς τε ἢ Ἄραβας ἢ Παλαισίνας, ἢ ἐπὶ τύτοις Αἰγυπτίους, Θηβαίους, Λίβυας, τύς τε ἐκ μέσης τῆς ποτιμῶν ὁρμωμβύους. ἤδη δὲ ἢ Πέρσης ἐπίσκοπος τῷ συνόδῳ παρλιῦ, ὐδὲ Σκύθης ἀπελιμπάνετο τῆς χορείας· Πόντος τε ἢ Ἀσία, Φρυγία τε ἢ Παμφυλία τὸς παρ' αὐτοῖς παρεῖχον ἐκκρίτους. ἀλλὰ ἢ Θρᾷκες ἢ Μακεδόνες, Ἀχαιοί τε ἢ Ἠπειρῶται, [1] οἱ * ἔτι προσωτάτω οἰκοιῦτες ἀπλύτων. αὐτός τε Σπάνων ὁ πάνυ βοώμβυος ὁ Ὅσιος, ἐπέχων ἢ τὸν τόπον τῦ τῆς μεγίσης Ῥώμης ἐπισκόπου Σιλβέστρυ, σὺ πρεσβυτέροις Ῥώμης Βίτωνι καὶ Βικεντίῳ, τοῖς πολλοῖς ἅμα συνεδρεύων. τῆς τε νῦν βασιλευόσης πόλεως ὁ μὲν προεσὼς, Μητροφάνης τὄνομα, δι' γῆρας ὑστέρει, πρεσβύτεροι δὲ αὐτῦ παρόντες τλιὺ αὐτῦ τάξιν ἐτέλεν. ὧν ὁ εἷς Ἀλέξανδρος λῦ, ὁ μετ' αὐτὸν ἐπίσκοπος τῆς αὐτῆς γενομὸς πόλεως. τοιῦτον μόνος ἐξ αἰῶνος

CUM videret imperator perturbatam eccleſiam, concilium generale convocat, epiſcopos undecumque per literas, ut Nicæam Bithyniæ concurrerent, exhortans. Agebatur autem regni ejus annus ſextuſdecimus, & menſis præterea ſextus, cum hæc ab illo pro eccleſiæ pace ſumma cura agebantur. Aderant autem ex pluribus provinciis & civitatibus epiſcopi, de quibus Euſebius Pamphili libro tertio de vita Conſtantini, hæc ipſa verba refert: Ex omnibus eccleſiis, quæ frequentes in Cap. 7. & ſeqq.
tota Europa, Africa & Aſia extiterunt, Dei ſacerdotes qui facile primas ferre putabantur, in unum convocantur: una etiam ædes ſacra, velut Dei nutu adaucta, intra parietes ſuos,
D Syros pariter & Cilices, Phœnices & Arabes, & Palæſtinos, Ægyptios porro, Thebanos, Afros, alioſque ex Meſopotamia profectos recepit. Aderat etiam una in concilio Perſidis epiſcopus, nec ab hoc choro Scytha abfuit: Pontus item & Aſia, Phrygiaque & Pamphylia viros apud ſe lectiſſimos ſuppeditarunt. Quin etiam Thraces, Macedones, Achæi, & Epirotæ, & quorum domicilia multo longiore locorum intervallo diſtabant, eo adventarunt. Ipſe etiam Oſius ex Hiſpanis, nominis & famæ celebritate inſignis, qui Silveſtri epiſcopi maximæ Romæ locum obtinebat, una cum Romanis presbyteris Bitone & Vincen-
E tio, cum aliis multis in confeſſu illo adfuit. Urbis autem illius, penes quam imperium eſt, epiſcopus, [2] Metrophanes nomine, ingraveſcente ætate præpeditus abfuit: ſed presbyteri ejus qui aderant, illius locum ſuppleverunt; quorum unus Alexander illi poſtea in ejus urbis epiſcopatu ſucceſſit. Talem coronam ex omni præteritæ ætatis memoria unus impera-

1 Euſebius, Τῶν θ' οἱ ἔτι: & al. mox; περέμπεσε. *Harduinus.* 2 Epiſcopi nomen non habet Euſebius, aut Socrates: in hiſt. Tripart. lib. 2. cap. 1. ex Socrate, ut ibi dicitur, non Metrophanes appellatur, ſed Alexander: Sozomenus lib. 1. cap. 16. quod alii dicunt de Metrophane, dicit de Julio Romano Pontifice. *Harduinus.*

tor Conſtantinus pacis vinculo ad Chriſti gloriam devinxit: & quo ſalvatori ſuo gratias ageret, iſtud eximium victoriæ ab hoſtibus & inimicis partæ monumentum obtulit, effigiem chori apoſtolici, quam in noſtro conventu pulchre expreſſit. Nam & de illis ſermo ſparſus, ex omni gente quæ ſub cœlo eſt, viros pios in unum conveniſſe, ut in actis apoſtolorum ſcribitur, inter quos erant Parthi, Medi, Elamitæ. Verum illis hoc defuit, quod non omnes qui eo venerunt, ex Dei miniſtrorum numero erant illi quidem: ſed in hoc præſenti choro fuit epiſcoporum multitudo ad numerum trecentorum & amplius: presbyterorum autem, diaconorum, acolythorum, & aliorum qui iſtos comitabantur, turba vix numerari potuit. Atque ex his Dei ſacerdotibus alii prudenter & diſerte dicendo, alii vitæ gravitate, & conſtanti rerum arduarum perpeſſione; nonnulli quaſi media inter eos interjecta vivendi conſuetudine eximii, inſignem laudem adepti ſunt. Erant etiam inter eos non pauci, qui propter longinquum temporis ſpatium quo vixerant, multum honoris & gloriæ collegerunt: alii qui in ipſo ætatis flore propter ingeniorum acumen ſunt magnum ſplendorem conſecuti: quidam nuper ſacerdotii curſum ingreſſi ſunt. Quibus omnibus cibaria in ſingulos dies imperator large & liberaliter ſuppeditari præcepit. Sic de his qui eo convenerant, Euſebius Pamphili diſſeruit.

Act. 2.

εἷς βασιλεὺς Κωνσταντῖνος χειρὶ σέφανον δεσμῷ συνάψας εἰρήνης, τῷ αὐτὸ σωτῆρι τῆς κατ' ἐχθρῶν καὶ πολεμίων νίκης θεοπρεπὲς ἀνέθηκε χαριστήριον, εἰκόνα χορείας ἀποστολικῆς, πιστὴν καθ' ἡμᾶς συνεπάμυνος, ἐπεὶ κατ' ἐκείνους συνῆχθαι, λόγος, ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἄνδρας ἀλαβεῖς καθὼς ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων, ἐν οἷς ἐτέτυχανον Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται. πλὴν ὅσον ἐκείνοις μὴ ὑστερῆτο, μὴ ἐκ Θεοῦ λειτουργῶν συνεσάναι τὰς πάντας. ἐπὶ δὲ τῆς παρούσης χορείας, ἐπισκόπων μὲν πληθὺς ἦν τριακοσίων ἀριθμὸν ὑπερακοντίζουσα· ἑπομένων δὲ τούτοις πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων, ἀκολούθων τε πλείστων ὅσων ἑτέρων ὧδ' ἂν ἀριθμὸς εἰς κατάληψιν. τῶν δὲ τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν οἱ μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ. οἱ δὲ βίου σεμνότητι καὶ καρτερίας ὑπομονῇ· οἱ δὲ τῷ μέσῳ ξύπω καπνοσμένοι. ἦσάν τε τούτων οἱ μὲν χρόνων μήκει τετιμημένοι. οἱ δὲ νεότητι καὶ ψυχῆς ἀκμῇ διαλάμποντες. οἱ δὲ ἄρτι παρελθόντες ἐπὶ τὸν τῆς λειτουργίας δρόμον. οἷς δὴ πᾶσιν ὁ βασιλεὺς ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας τὰ σιτηρέσια δαψιλῶς χορηγεῖσθαι προσέταττε. τοιαῦτα μὲν περὶ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων ὁ Παμφίλου διεξῆλθεν Εὐσέβιος.

Quomodo rex cum epiſcopis conſederit.

CAPUT VI.

Socrates lib. 1. c. 8.

CUM autem imperator feſtum ob victoriam contra Licinium partam abſolviſſet, venit & ipſe Nicæam. Poſtridie omnes epiſcopi in unum locum convenerunt: acceſſerat autem & poſt ipſos imperator; & poſt quam acceſſit, in medio conſtitit, nec prius ſedere voluit, quam epiſcopi innuiſſent; tanta religio & reverentia erga viros illos imperatorem occupavit. Ad quos laudatiſſimus imperator exhortatoriam & eruditam orationem habuit, in laudem & gloriam & gratiarum actionem Dei univerſorum, qui tantam ſibi gratiam conceſſerat: ita locutus,

Ὅπως ὁ βασιλεὺς συνεδρεύει τοῖς ἐπισκόποις.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

ΕΠΙΤΕΛΕΣΑΣ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπινίκιον κατὰ Λικινίου ἑορτὴν, ἀπλοΐᾳ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Νίκαιαν. τῇ δὲ ἑξῆς πάντες ἅμα ἐπίσκοποι εἰς ἕνα τόπον συνήρχοντο· παρῆν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς μετ' αὐτούς· καὶ ἐπεὶ παρῆλθεν, εἰς μέσον ἔστη, καὶ οὐ πρότερον καθίζειν ἠρήτο, πρὶν ἂν οἱ ἐπίσκοποι ἐπινεύσειαν. τοσαύτη τις εὐλάβεια καὶ αἰδὼς τῆς ἀνδρῶν τὸν βασιλέα κατεῖχε. πρὸς ὃς ὁ βασιλεὺς ὁ πανεύφημος παραινετικόν καὶ διδασκαλικὸν προσεσήνοχε λόγον, εἰς ὑμνησιν καὶ δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ τῶν πάντων Θεοῦ, τοῦ τοσαύτα αὐτῷ χαρισαμένου· ὧν δέπως λέγων.

Sermo proſphoneticus Conſtantini auguſti ad ſanctam ſynodum.

Λόγος Κωνσταντίνου σεβασμίου προσφωνητικὸς πρὸς τὴν ἁγίαν σύνοδον.

CAPUT VII.

PLURES quidem illuſtres vias humano generi ad ſuam redemptionem, magni Dei omnipotentis juſtitia præparavit, & inter alias inſigniorem illam & maxime refulgentem, & quaſi legis ſuæ ſanctiſſimæ ſummam, qua nos omnes in ſancta eccleſia catholica, quaſi in quodam dominico fidei domicilio congregavit: quod omni miraculo majus eſt. Hujus autem domicilii verticem uſque ad ſiderum ſplendorem videmus pertingere: fundamenta vero in ipſo adhuc operis initio, divino nutu tam alte & fideliter egiſſe radices novimus, ut univerſus terrarum orbis id ſenſu percipere potuerit. Vertice igitur prædicto qui reliquis omnibus ſuperjacet, uſque ad finem exitus ipſius vitæ,

ΚΕΦΑΛ. ζ.

ΠΟΛΛΑΣ μὲν πρὸς διαπλάσεως τῷ ἀνθρώπων γένει ἐπιφανεστάτας ὁδοὺς ἡ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ξόφιμος δικαιοσύνη ὑπέστρωσεν, ἓν ἴσως δὲ ἐκείνων ἐπισημοτέραν καὶ μάλιστα ἀστράπτουσαν, ἣν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἁγιωτάτου νόμου τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πᾶσιν ἡμῖν, πάντος θαύματος μεῖζον, ἤθροισε, τῆς πίστεως κυριακὸν οἰκητήριον. τοῦτο δὲ τινὶ μὲν κορυφὴν μέχρι τοῦ φέγγους τοῦ ἄστρων ἐλήλυθέναι ὁρῶμεν· τοὺς δὲ θεμελίους, ἔτι ἀρχομένου τοῦ ἔργου, ὅπως βαθέως, καὶ πίστως ἐρρίζωσθαι θείῳ νεύματι γινώσκομεν, ὡς πᾶσαν τινὶ οἰκουμένην αἴσθησιν τούτου λαβεῖν. ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοίνυν τῆς προειρημένης, ἁπασῶν τῶν λοιπῶν ὅλων ὑπερκειμένης, ἄχρι τοῦ τέλους τῆς ἐξόδου φαίνεται ὁ μα-

λὴ

λὴ κ᾽ ἰσόπεδος πορεία, τῇ λαμπρότητι τῦ φωτὸς χρωμένη· ἧς κ᾽ τὸ μέτωπον ἀσπιδοειδὲς σφραγῖδι κεκοσμημένον, δυωκαίδεκα τὸν ἀριθμὸν κίονες, χιόνος λαμπρότεροι, ἀκίνητοι, τῇ θέσει τῆς πίστεως, αἰδίως τῇ τῆς θεότητος, τὸ ἡμέτερον σωτῆρος δυνάμει, βαστάζουσι. τέτο τοίνυν τὸ τηλικόντο ἔργον ὁ * τέχνητις προσλαμβάνεται ἡμῖν, κ᾽ τλὴ ἀπὸ ψυχῆς δικαίαν πίστιν, τὸ ἀθανάτε αὐτὸ νόμε εἰς νῦν ἔδωκεν ἡμῖν τλὴ σεμνότητα· ὅπερ πρὸς τὰς πυλῶνας ἀδὸν ἕτερον, εἰ μὴ ἁγνῆς κ᾽ ἀσεβῦς ἐπιθυμίας ἐπειγέσης, μόνῃ καθαρᾶς διανοίας πεποιθήσει προσειτιν ὁ βαλόμενος. * τέτο δὲ αὐτῷ θαυμασλιόν τινα κόσμε λαμπρότητι σωτήριος προσήγαγε λογισμός· λέγω δὲ, εἶδοθεν πίστις ἀνθρώπων, διὰ παντὸς τὸ περιβόλε τῦ κυκλικῦ ἀνθέσι σεφάνοις τετιμημένη, ἀθανασίας καρπὸν ἀθροίζουσα, ἁγνὰς τὰνδρας τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπείας εἰς φανερὸν ἄγουσα ἐπιφανείας καθίσησιν. αὖθις ἐντεῦθεν ἡ ἔξωθεν δόξα ἐσεμνύνη, τὸ αἰῶνος ἀεὶ τικτομένε, μᾶλλον δὲ φυομένε, βραβεῖα ὑπογράφει, κ᾽ ξαφνίτι μὴ τῦ προσήκοντος ἐπαίνε, ἅπασαν τὸ αὐτῦ ἔργε τλὴ τελεσιεργίαν κοσμεῖ· ὁ δὲ αὐτὸς ἔτος ὁ κυριακὸς οἶκος ὑπὸ δύο μόνων φυλάκων φρυρεῖται· κ᾽ φόβος μὲν θεῖος πρόσειτι τῇ ἐνίων ἐννοίᾳ σωφρονισήριον· πάρεσι δὲ ἀεὶ κ᾽ τοῖς εὖ φρονῦσιν ὁ πρὸς τὸ θεῖον ἔπαινος, τῆς συνέσεως βραβεῖον· τότων γὰρ ἑκατέρων ἐπιχειρισίων τοῖς προθύροις τὸ ἁγιωτάτε τόπε, διημοτώλιν μὲν αἱ θύραι ἀναπεπτημέναι δέχονται, αὐτή τε ἔσω οἰκιοθεῖσα, μένει ἀκήρατος· τῇ δὲ ἀδικίᾳ δὲ θέμις ταῖς θύραις προσελθεῖν, ἀλλὰ ἐξόρισος τότε τὸ τοπε ἐκκλείεται· ταῦτά με, ὦ τιμιώτατοι κ᾽ παντὸς ἐπαίνου ἄξιοι ἀδελφοὶ, τὰ πράγματα ὅπω σαφῆ εἰς τλὴ τῦ ἀϊδίε κ᾽ ἀθανάτε φωτὸς λαμπρότητα ἤγαγεν. ἵνα μὴ πόῤῥω με ἐσῶτα ἀμφίβολός τις ἴσως τῆς ψυχῆς πίστις ἀπεργάσηται τῆς ἀληθείας ἀνάρμοσον. ἀλλὰ τί πρῶτον διαβεβαιώσομαι; πότερον τῆς δαιμονίας τύπον, ἥτις ἔσω τὸ σήθος τὸ ἐμὸ συνειλημμένη λανθάνει, ἢ τὰς θείας διεργεσίας τὰς περὶ ἐμὲ τὸ παντοδυνάμε Θεῦ, ἐξ ὧν τὸν ἀριθμὸν πολλῶν ἔργων, ἱκανὸν ἂν λέγωμεν, φανείη ἤδη κ᾽ τὴν ἐμὴν μετριότητα ὁ αὐτὸς ἡμέτερος Θεὸς, κ᾽ πάντων πραγμάτων πατὴρ, εἰκότως ἑαυτῷ κατεδουλώσατο· πιστεύετε, ὦ τιμιώτατοι ἀδελφοὶ, προσλαμβάνοντες ἀκέραιον πίστιν, τοῖς λεγομένοις· εἰ κ᾽ μάλιστα ἡ ἐμὴ διάνοια τῶν θείων διεργετημάτων κορεσθεῖσα δαιμονιῶν δοκεῖ, κ᾽ ἀπὸ τότε πράγματος ἐξόχως ἐπαίνες πληρῶσαι δυνατὰ φαίνεται· ὅμως, ὅπερ τῆς ἀληθείας ἡ πίστις ἐναργὲς δείκνυσιν, ὅτε φωνὴ, ὅτε γλώττη τῷ προσάγματι τῆς διανοίας ὑπερχῆσαι ἀρκέσει, κ᾽ μάλα εἰκότως. ἀμέτρε γὰρ ὄντος τὸ μεγέθες τῶν διεργεσιῶν, ἡ μὲν διάνοια ὑψηλή τις ἅπασα, τὰς ἀνωτέρω τὸ σώματος τόπες καταλαμβάνει· ἡ δὲ τῆς γλώττης πορεία εἰς στενὸν χεμιδῆ τόπον συγκλειομένη, δόκιμος σχεδὸν λέγεται, παντάπασι σιωπᾷ. τίς γὰρ ἡμῶν ὅπω προπετὴς λογισμῷ, ἵνα τοιαύτης πεποιθήσεως ἀπορρίψη λόγον, δι᾽ ὃ φάναι ἂν τολμήσειε πάνυ δυκόλως τῷ τὰ πάντα δυναμένῳ Θεῷ, ἢ κ᾽ πάντων τῶν καλλίστων δημιεργῷ, ἐνδόξες ἐπαίνες κ᾽ ἐπαξίες ἐντελῶς εἰπεῖν; ὁπότε εἴ τις μόνῳ τλὴ μεγαλοφυΐαν τοῦ αὐτὴν πεπίχθαι νομοθετήσαντος λογίσαιτο, εἰδὼς

τέχνη προσλ.

τέτῳ.

A totum iter æquabile ac planum conſpicitur, & ſplendore lucis quaſi colore perfuſum, cujus & frontiſpicium ſidereo ſigillo exornatur. Duodecim numero ſunt columnæ nive candidiores atque immobiles, & quæ fidei conſtitutionem per potentiam divinitatis noſtri ſalvatoris perpetuo ſuſtinent. Hoc igitur tantum opus cum arte nulla nos aſſequeremur, & animo juſtam fidem non comprehenderemus, immortalis legis ſanctimoniam menti noſtræ Deus indidit: per cujus portas nullo alio ducente niſi caſto pioque deſiderio, cum puræ mentis fide qui vult ingreditur. Eidem autem ſtructuræ mirabilem quemdam ornamenti ſplendorem ſalubris attulit cogitatio, B interna, inquam, hominum fides per totum domicilii ambitum florentibus coronis decorata, immortalitatis fructum colligens, quæ caſtos vitæ humanæ ſplendores in apertum agens illuſtrat: ac rurſus ibidem cœleſtis exiſtimatio exterius operiens, ſæculi ſemper naſcentis, aut potius jam nati præmia delineat, & nutrita cum decenti laude totam ædificii perfectionem ſuſtentans exornat. Domus autem iſta domini a duobus tantum excubitoribus cuſtoditur: & timor quidem divinus quorumdam cogitationem caſtigat, re-ctæ autem ſapientibus favor divinus ſemper præſto eſt, quaſi prudentiæ præmium. His duobus ad loci ſanctiſſimi januas aſſidenti-C bus, oſtia cum aperiuntur, juſtitiam ſuſcipiunt, quæ intus habitans permanet incorrupta: iniquitatem autem fas non eſt portis appropinquare, ſed ab illis excubitoribus repulſa, loco excluditur. Hæc, fratres honoratiſſimi, omnique laude digni, cum ita ſint manifeſta, me ad æterni & immortalis luminis ſplendorem deduxerunt: ne ſi longius a me fuiſſet, ambigua fortaſſis animi fides veritatem redderet inconcinnam. Verum quid primum confirmabo? numquid felicitatis formam, quæ intra pectus meum concepta latet? an divina erga me beneficia, quæ ab omnipotente Deo jam demonſtrata ſunt; quo-rum numerum ad multa opera ſufficere af-D ſerimus, ut meam mediocritatem idem Deus noſter & omnium rerum pater merito in ſuam ſervitutem redegerit. Credite, fratres honoratiſſimi, & integram fidem dictis adhibete: etſi maxime animus meus Dei beneficiis plenus, felix eſſe videtur, & ob eam cauſam immenſas laudes eidem poſſe perſolvere: tamen ut fides veritatis aperte oſtendit, neque vox neque lingua mentis imperio ſervire ſufficiunt; idque jure optimo. Cum enim immenſa ſit beneficiorum magnitudo, mens quidem altior exiſtens ſublimiora corporis loca occupat: linguæ autem via in angultum admodum locum concluſa, fere cum loqui creditur, omnino conticeſcit. E Quis enim noſtrum tam præceps eſt cogitatione, ut hujus opinionis conſiderationem omnem reſpuat, ideoque affirmare audeat, facile admodum eſſe, omnipotenti Deo & rerum omnium pulcherrimarum opifici, glorioſas & illo dignas laudes dicere? Quando-quidem ſi quis ſolam ejus, qui eum naſci conſtituit, majeſtatem perpendat, ſciens intelliget, nihil inveniri poſſe, quod Deo dignum eloqui queat. Quid ergo in meæ mediocritatis juſtificatione dicere oportebat, quam quod divinus veritatis ſermo demonſtra-

ſtraret? Hæc eſt magnitudo, hæc maxima veneratio. Conſideretur aperte, an incidere, an nullo errore illabi poteſt in ea quæ de ipſo dicuntur. Atque utinam mihi, qui vobis in Dei miniſterio ſum conjunctus, copioſa dicendi facultas ſuppeteret, ut laudibus celebrarem illa prædicatione digna, quæ divinus ſalvator noſter, omnium rerum cuſtos, principio ſui adventus, quando redemptionis noſtræ gratia, puri corporis domicilium ex virgine aſſumere dignatus eſt, omnibus hominibus exemplum ſuæ miſericordiæ oſtendens, tranquillo ſuæ divinitatis nutu demonſtravit. Unde igitur incipiam? an ab ejus doctrina & majeſtate? an potius a documentis illis, quæ ipſe per ſeipſum ſolus magiſter nullo docente declaravit? Atqui reſpirarunt ejus providentia tot populi, quot numero comprehendi non poſſunt, parvo quodam alimento, ac minimis cibariis, & ſolis duobus piſcibus, per divinam ejus induſtriam. Lazari etiam poſt mortem brevi quadam linea reſurrectionem operatus eſt, & ad hujus lucis ſplendorem iterum reduxit. Quomodo dicam de pura etiam divinitate, per quam mulierem quamdam ineffabili modo intuitus, eamque ſuc dumtaxat colloquio dignatus, ſanam rurſus atque omni morbo liberam oſrendit? Quis autem digne prædicet ejus immortale factum, per quod qui continuo & diu abſumente morbo detinebatur, membris omnibus ſolutis atque divulſis jacens, repente divino medicamento ſanatus, grabatum ſuum in quo jacebat, humeris impoſuit, & laudes gratiarum actionis fundens, per patriam & fines ſuos cucurrit? & divinum ac ſtabilem ejus ingreſſum, quo incedens, & ſæviens mare calcans connexuit, & divinis veſtigiis profundiſſimi maris humorem compegit, & per medium pelagus nulla profunditatis menſura definitum, quaſi per terram iter fecit? & ſimplicem patientiam, per quam in omnibus victor, inſipientium populorum contumaciam edomuit, & domitam eorum ferociam, procul ab iis peregrinatus, legi ſubjecit; & illa divina & maxima ejus divinitatis opera, quibus vivimus, quibus approbamur, quicumque non ſolum futuræ beatitudinis ſpem exſpectamus, ſed quodammodo iam tenemus; Ego quidem exiguo orationis meæ apparatu plus non audeo dicere, quam hoc ſolum, animam meam juſtificatam in ſinceritate ſeu puritate verſari oportere. Qualis igitur eſt omnipotens Deus qui cœlum habitat, circa totum genus humanum, maxime autem ac præcipue circa pulcherrimam, & omni laude majorem juſtitiam, quandoquidem proprium divinum ſpiritum merito ſanctiſſimum ipſius corpus inhabitare, & ſic omnibus humanis corporibus ſalutarem eſſe dignum duxit? Si quidem immenſa hoſtium inſania, quaſi caligine quadam perniciosæ umbræ confuſa, ſanctiſſimam & ſalutarem omnipotentis Dei diſpoſitionem interpretari non dubitat: breviter id ego, quatenus fides, & animi juſtificatio facultatem dicendi dederit, enarrare tentabo. Et quidem harum gentium pravæ opiniones id impudentiæ genus inducunt, ut ore impio dicere non expaveſcant, Deum omnipotentem omnia quæ divina lege notantur, neque

Joan. 6.

ἂν σκοπήσειε μηδεὶ δύναθαι ἀρεθῆναι, ὅπερ ἄξιον Θεῦ λεχθῆναι δυνήσεται. τί τοίνυν τῆς ἐμῆς μετριότητος τῷ καθοσίωσιν λέγειν ἐχρῆν, εἰ μὴ τᾶτο, ὅπερ ὁ θεῖος λόγος τῆς ἀληθείας δείκνυσιν; ᾧ τὸ μέγεθος ἥτις μεγίση προσκύνησις σκοπησάτω σαφῶς, εἰ καταντῆσαι δυνήσεται ἐν αὐτοῖς τοῖς περὶ αὐτᾶ λεγομένοις, καὶ ἐδεμία πλάνη αὐτὸν ὀλισθήσει. καὶ ἔθεμοι τῷ ὑμετέρῳ συνδρομένῳ δαψιλὴς ἀποχὴ τᾶ λέγειν ἀρκέσειεν, ἵνα ἐκεῖνα ἄξια ὄντα τᾶ κρύπτεσθαι ἐγκωμιάσω, ἅπερ ὁ θεῖος σωτὴρ ὁ ἡμέτερος, προαγμάτων τε πάντων φύλαξ, τοῖς προοιμίοις τῆς αὐτᾶ παρουσίας, ὁπότε τῆς ἡμετέρας λυτρώσεως ἕνεκα, ἁγνᾶ σώματος οἰκητήριον κατηξίωσεν ἐκ παρθένου λαβεῖν, πᾶσιν ἀνθρώποις δίδαγμα τᾶ παρ' αὐτᾶ οἴκτου δηλῶν, γαλίνῳ νάματι τῆς αὐτᾶ θεότητος ἔδειξε. τίνος ἄρξομαι ἄρα; ἀπὸ τῆς αὐτᾶ διδαχῆς καὶ σεμνότητος; ἀλλ' ἀπὸ θείων διδασκαλιῶν, ὧν αὐτὸς δι' ἑαυτᾶ, μηδενὸς διδάσκοντος, μόνος διδάσκαλος πέφηνεν; ἀλλ' ὅπως ἀνέπνευσαν, δι' αὐτᾶ προνοίας, τοσᾶτοι δῆμοι, ὅσους οὐδὲ ἀριθμῷ περιλαβεῖν οἷόν τε, μικρᾷ τινι ζυφῇ, καὶ ἐλαχίστοις σιτίοις, καὶ μόνοις δυὸ ἰχθύσι, τῇ τότε θείᾳ προνοίᾳ; καὶ Λαζάρου μὲν τῷ πολλοστῷ βραχείᾳ τινὶ ῥάβδῳ ἀνάστασιν πεποίηκε, καὶ εἰς τὸ τᾶ φωτὸς λαμπρότητι αὖθις ἀνήγαγε. πῶς δ' ἂν εἴποιμι τῷ ἀγνῷ αὐτᾶ θεότητι, δι' ἧς γυναικά τινα ἀπορρητοτέρως θεασάμενος, καὶ τῆς ἑαυτᾶ ὁμιλίας μόνης καταξιώσας, ὑγιᾶ τε αὖθις, καὶ παντὸς νοσήματος ἐλεύθεραν ἔδειξε; τίς δ' ἂν κατ' ἀξίαν εἴποι αὐτᾶ τὸ ἀθάνατον ἔργον, δι' ὅτις συνεχεῖ καὶ μακρᾷ νόσῳ τηκεδόνι ἀναλωθεὶς, καὶ τῷ μελῶν αὐτᾶ χυθέντων καὶ διεσπασθέντων ὅλων κείμενος, ἄφνω θείῳ ἰάματι ῥωσθεὶς, αὐτὸ τὸ σκιμπόδιον, ἐφ' ᾧ ἔκειτο, τοῖς ὤμοις ἐπέθηκε, καὶ ἀχαριστίας ἐπαίνους διαχέων, διά τε τῆς πατρίδος, καὶ τῆς οἰκείας διέδραμεν; ἀλλὰ τὸ θεῖον αὐτᾶ, καὶ σαθρὸν βάθισμα, ὡς ἐπιβαίνων τῷ ἀγρίᾳ θαλάσσαν καταπατήσας ἐπέζωσε, καὶ τοῖς θείοις ἴχνεσι τῆς βαθυπάτης θαλάττης τὸ ὑγρότητι ἔπηξε, καὶ διὰ μέσου πελάγους ὁδὸν μέσῳ βαθύτητος περιορίζομεν, διὰ γῆς, τῷ πορείαν ἐποιήσατο; ἀλλὰ τῷ ἠπίαν αὐτᾶ ἀνεξικακίαν, δι' ἧς νικητὴς ὤν, ἐν πᾶσι τοῖς ἀνοήτων δήμων τῷ ἀυθάδειαν ἐδάμασε, καὶ δαμασθεῖσαν πόρρω ἀπ' αὐτοῦ διαχωρίζων τῷ ἀγριότητι, τῷ νόμῳ ὑπέταξεν; ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ ὑπέρλαμπρα καὶ μέγιστα τῆς αὐτᾶ θεότητος, οἷς ζῶμεν, οἷς δοκοῦμεν, οἵ τινες τῆς μελλούσης εὐδαιμονίας τῷ ἐλπίδα ἤ μόνον προσδοκῶμεν, ἀλλ' ὥσπερ τινὶ ζόπῳ ἤδη κατέχομεν; τί πλέον τολμῶ λέγειν καὶ μετ' αὐτῆς τῆς μικρᾶς τᾶ λόγου παρασκευῆς, εἰ μὴ μόνον τᾶτο, ὅπερ τῆς ἐμῆς καθωσιωμένης ψυχῆς συνεῖναι χρὴ τῷ καθαρότητι. ὁποῖος τοίνυν ἐστὶν ὁ πολυεύαμος Θεὸς, ὁ τὸν οὐρανὸν οἰκῶν, καὶ περὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον γένος, μάλιστα δὲ καὶ ἐξαιρέτως περὶ τῷ καλλίστῳ καὶ παντὸς ἐπαίνου μείζονα δικαιοσύνην· ὁπότε καὶ τᾶ ἰδίου θείου πνεύματος τὸ ἁγιώτατον κατ' ἀξίαν σῶμα ἐνοικοῦντος αὐτῷ, καὶ ὅτι σωτηρίους τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασιν εἶναι κατηξίωσεν. ἐπειδὴ ἓν περὶ τῆς ὅτις ἁγιωτάτης καὶ σωτηρίου τῆς πάντα δυναμένης Θεῦ τάξεως, ἄμετρος τοῦ ἐχθρῶν μανία, ὥσπερ ἀχλύϊ τινὶ συγχεχυμένη ἐπολεθρίᾳ σκαιότητος, ἐρμηνείαν ποιεῖσθαι οὐκ ἀμφιβάλλει·

βάλλει. διὰ βραχέων εἰς ὅσον ἡ πίστις καὶ ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς τῆς ἐμῆς τὸ λέγειν δύναται παρρησιάζεται, δεηθῆναι πειράσομαι· καὶ γὰρ αἱ τῶν τῷ ἔθνων κακόνοιαι τοιοῦτον χάος * εἰσάγει ἀναισχυντίας, ὥστε ἀσεβεῖ σώματι μὴ φοβηθῆναι εἰπεῖν, τὸν Θεὸν, τὸν παντοδυνάμωνον, πάντα τὰ τῷ θείῳ νόμῳ ἀπλέμμνα μήτε πεποιηκέναι, μήτε ποιῆσαι βεβουλῆσθαι. ὦ τῆς τοιαύτης ἀσεβοῦς φωνῆς, τῆς κατ' ἀξίαν ἅπασαν ὑπερβολὴν τιμωρίας καθ' ἑαυτῆς ἐπαιτούσης. ὅτως ἐμμανῶς καὶ τολμηρῶς τῆς θείας ταύτης ἐνεργείας τὴν δόξαν τὴν μηδενὶ τῷ ἀνθρώπων περιληφθῆναι δυναμένην, ἀφανῆ κατασῆσαι ἐπιθυμεῖ, τί γὰρ μᾶλλον ἢ ἀγνότης ἄξιον τοῦ Θεοῦ; ἥτις ἐκ τῆς ἀγιωτάτης ὁμιλίας μετὰ τῆς πηγῆς τῆς δικαιοσύνης προελήλυθε, καὶ διὰ πάσης τῆς περιόδου τῆς οἰκουμένης ἐπλήμμυρε, καὶ τὰς δυνάμεις τῷ ἁγιωτάτων ἀρετῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐπίδειξεν, ὥσπερ ἑαυτοῖς πρῶτον ἐχθρὰς νομίσαντες πάθεσιν Ασυρίων· οἷς προηγουμένως τὸ φάλλε παράδειγματος, καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη συνθέσθαι αὐτοῖς ἀνεπείσθη. ἐν οἷς, ὥσπερ ἡμεῖς ἰδίᾳ θεωρίᾳ δοκιμάζομεν, τὸν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ θεῖον ὁρισμὸν συνεργεῖν οἶκτον, ὁπότε καὶ καθ' ἡσέραν καὶ κατὰ χρόνους πολλοὺς ἐξ αὐτῶν * πυρώδης μανίαν οἰκτρισμένου, ὁ αὐτὸς εἰς τὸ τοῦ σωτηρώδης ἁμάτος ἀνεξικακίαν ἐκέλευσεν ἀνήκειν. καὶ δὲ ὅτως τοῖς λοιποῖς τῆς τοιαύτης ἐνεργείας τὸ μέγεθος δύνατο πρὸς χάριν ἐλθεῖν, τὸ παρὰ ἀνθρώπων ἄγνοιαν τὸ θείαν δυνασείαν δύναθαι πάντα λόγον ὑφῶσαι, καὶ εἰς ὕψος ἀρθρώτα βεβαιώσαθαι, αὖθις καθελεῖν καὶ διαλῦσαι· ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν ἐναντίως ἂν ἀωέβη, εἰ ὁ Θεὸς ὁ τὰ πάντα δυνάμενος σωτηρῷ τῆς αὐτοῦ θεότητος νεύματι πάντα πράττειν προέθετο. μᾶλλον γὰρ ἂν ἡ τῶν ἀνθρώπων μανία ἐχθρὸς συχνὴ, καὶ ἡ ἀνθρωπεία ἀκ ἔχουσα πέρας, πάσας ἂν τὰς ψυχὰς ἐπόρθησεν ὐδὲ ἂν τὰ ἄλλα πλεῖστα ὄντα, ἅπερ ἐν τῇ τοῦ κόσμου ἀναστροφῇ τὸ ἰδίαν λειτουργεῖ τάξιν, ἀναφανῆναι δεδύνηται· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα * μετὰ τῆς ἀγνοίας τοῦ θεοῦ, ταχέως ἂν ἀπολώλει, τὸ δὲ φθόνου τῆς βασιλείας τὸ ἄδικον ὅτως ἐν * ὀλίγοις μεμενήκει. ἀλλ' ὐδεὶς ἂν ηὑρέθη τοιούτης τῆς βασιλείας ἀλλότριος, πᾶν θρησκευμὸν τὸ γνώμεις τοσοῦτον μεγάλως τε καὶ πλατέως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διαχυθέντων, ὡς ἀξίως τῇ τόπων αἰσχρότητι τὸ φῶς τοιούτης τῆς ἡμετέρας λαμπρότητος ἐπισκιασθὲν αὐτοῖς, ἀεὶ τοιούτης αὐτὸς περίσκεσθαι ὐδεὶς ἂν λόγος δυνήσεται τῶν εἰρημένων τῷ ἐμῷ πίστιν ἀπὸ τῆς ἐμῆς ἐξέλκειν ψυχῆς. ἔπεται γὰρ αὐτῇ, μηδενὸς φαύλε ἐμποδὼν ὄντος, δύναμις τελεία, ὁ ζῶν τῆς ἀληθείας λόγος, εἷς πάντα δυνάμενος, φύλαξ πάντων πραγμάτων, τῆς ἡμετέρας σωτηρίας κηδεμών. ὅπως οὖν δοκεῖ τινι ποτὲ τὸ ἁγιωτάτε αὐτοῦ λόγε διαφυλάττειν, καὶ τὸ φωτὸς τῷ λαμπρότητα ἡμῖν παρέχει. τίνος τοίνυν ἕνεκα καὶ νῦν πάντων τῶν ἐθνῶν οἱ δῆμοι, τὸ ὐράνιον μὴ καθορῶντες φῶς, καὶ τὸ ἐνδοξοτάτε ὁσίε ὑπερφρονοῦντες, τὸ γηΐνον ἐπιζητοῦσιν, ὐδεμίαν ἔχον ὑπόσασιν ἀληθείας, ὐδὲ φαιδρότητα ἀγνῆς λαμπρότητος, ὐδὲ δυνασείαν τῆς ὐρανίε θεότητος; ὦ ἀναξίε δράματος; ἔτι καὶ νῦν μηδὲν ἐλλείποντες τῆς ἀσεβείας, μηδὲ πρὸς * τὸ δέον ἀφορῶντες, ὑπὸ τῆς

creasse, neque creare voluisse. O vocem impiam, & quæ digne omnem supplicii exuberantiam in se postulat! Itane insane ac audacter divini hujus beneficii gloriam, quam nullus homo potest comprehendere, inanem reddere desiderat? Quid enim puritate Deo dignius? quæ ex sanctissima ejus conversatione cum fonte justitiæ promanavit, & per totum orbis circuitum inundavit, & sanctissimarum virtutum facultates hominibus demonstravit, quas Assyriorum affectu sibi prius inimicas existimarunt: quorum malum exemplum antecedens, reliquas gentes se illis accommodare persuasit. In quibus, ut nos proprio theoremate comprobamus, salvatoris nostri Dei divinam clementiam cooperari videmus; quandoquidem & quotidie & pluribus annis illorum insaniam ferventer concitatam, in salutaris medicamenti tolerantiam pervenire jussit. Neque sic tamen ad reliquos ejus beneficii magnitudo in gratiam potest pertingere, ut omni oratione inter homines puritatem & divinam potentiam exaltare queant, & exaltatam in sublime confirmare: imo ut iterum potius deponerent, atque dissolverent, contigit; quamvis erat id rebus humanis plane adversum. Etsi enim Deus omnipotens tacito suæ divinitatis nutu omnia facere proposuit; hominum tamen insania frequentior facta est: & si humanitas infinita omnes animas correxit, alia tamen plurima, quæ in mundi conversatione in ordine proprio ministrant, emergere non potuerunt: sed simul omnia post divinitatis ignorationem cito perierunt, & invidiæ iniquitas & ingratitudinis brevi excitata est. Alienus autem a malignitate nemo inventus est, superstitionum generibus longe lateque in animos hominum usque adeo diffusis, ut earum turpitudine hujus nostri splendoris lumen dignis fuerit circumfusum tenebris, & ipsi semper luce privati. Nulla itaque ratio poterit meam de prædictis fidem ex animo meo avellere. Nullo enim malo impediente succedit perfecta potentia, & vivus sermo veritatis, unus omnipotens, omnium rerum custos, & nostræ salutis procurator. Ita igitur videtur quodammodo sanctissimi Verbi abundantia, ejus quem liberat conversationem custodire, & lucis splendorem nobis præbere. Quam ob causam ergo gentium omnium populi cœleste lumen non aspicientes, & nobilissimam pietatem contemnentes, quod de terra est inquirunt, nullum habet veritatis fundamentum, neque puri splendoris claritatem, neque cœlestis divinitatis potentiam? O indignum facinus: adhuc & nunc cum nihil impium omittant, nec in Deum respiciant, & in miserum errorem prolabantur, non vident, & sordidis his operibus mundi splendorem contaminare non cessant. Nempe lignum, lapidem, æs, argentum, & aurum, & hujusmodi alia de terra sumpta, ut adorentur proponentes, & ad ea vitæ spem publice referentes, templa ipsis insigni ornatu ædificant, & postea in suæ adorationis additamentis gloriantur: si quidem structuræ magnitudo quam ipsi fecerunt, dignum eorum conspectu miraculum exhibet. Quandoquidem autem talia facere videntur, manifeste intelligitur ipsos potissimum

simum neque sensu neque visu præditos esse ; & arroganter in suis structuris sese jactare convincuntur . Qualis igitur , & quantus est omnipotens Deus , non conspiciunt , omnium auctor & judex ; quem quidem propriæ , ut opinantur , virtutis persuasione latent . Ipsius enim dispositione nostri corporis speciés debitam formam accepit ; ut harmoniæ vigorem haberemus : ipse membrorum omnium connexionem nervis fortissimis colligavit , ut in omni nostræ intentionis actione , propriæ harmoniæ robur indefessum retinetemus . His igitur salubri dispositione absolutis spiritum etiam , qui hæc omnia movere ac roborare posset , inspiravit : visumque oculis nostris concessit , & intellectum capiti nostro indidit , & intra regionem hanc totam nostræ cogitationis rationem conclusit . Quapropter si quis recte sapiens hujus dispositionis rationem consideret , omittat autem alia , quæ neque verbo neque numero comprehendi possunt , celeri attentione salutarem & æternam immortalis Dei potentiam videre atque intelligere poterit : non poterit autem errore aliquo temere implicari , sed manifeste contemplari licebit , atque videre omnia Dei potentia facta esse , sicut ipse omnia hæc existere voluit . Ut autem perspicere liceat, quod aliqua illicita in mundo conversatio ignorationem Dei apud homines effecerit, post natum esse illusione inimici in miseris infelicium hominum animis primum rationis peccatum , ex divina lege datur nobis perspicuam hujus rei demonstrationem accipere . Ab illo enim tempore quo a duobus illis in principio creatis , convenienti diligentia divinum & sanctum mandatum observatum non est , natus est deinceps hujus appellationis , ignorationis scilicet flos : factus est autem continuus ac magis auctus , postquam prædicti duo illi voluntate divina repudiati sunt : eosque autem materia illa miseriæ humanæ provecta est , ut orientis & occidentis fundamenta damnaverit : ipsa etiam adversariæ potestatis victoria mentes hominum circumvenit , & obscuravit . In ipso nimirum præcepto est sancta & immortalis & infatigabilis Dei omnipotentis clementia ; omnibus enim diebus & temporibus præteritis innumeras populorum multitudines ab hoc onere , cujus servituti addictæ fuerant , per me servum suum Deus liberat , & in perfectum æterni luminis splendorem deducit . Post hæc igitur, fratres desideratissimi , propinquiore quadam providentia, & illustribus immortalis Dei nostri beneficiis insigniorem me in posterum futurum , purissima erga ipsum fide sum persuasus . Suscipiat ergo me sinceritissimum concilium sanctitatis vestræ , nec mihi sanctissimam ecclesiam , & communis omnium nostrum castæque matris portas opponi sustineatis . Quamvis enim nunc potissimum animi mei ratio perfectam catholicæ fidei puritatem investigans , hoc sibi fieri dignum non esse arbitratur , suadet tamen atque admonet . Et propriæ quidem verecundiæ frons omnium pulcherrimarum virtutum sigillum extulit , portasque immortalitatis cœpit contingere , ipsasque pulsare : ut & vos cœpistis nostræ fraternitatis imprudentiæ veniam dare , pacem fidei catholicæ respicientes . Hoc enim & Deum decet , & ecclesiæ catholicæ fidei con-

A ἀθλίας πλάνης καταπίπτοντες ἀχ ὁρῶσι· ϗ τοῖς ῥυπαροῖς τούτοις ἔργοις τοῖς τῦ κόσμυ τ̀ λαμπρότητα ἀ πάυοντω μιαίνοντες, δηλαδὴ ξύλον, ϗ λίθον, ϗ χαλκόν, ϗ ἄργυρον, ϗ χρυσόν, ϗ τούτας τὰς γηΐνας, εἰς τὸ προσκυνεῖν καθιδρύντες , ϗ ἀπ' τούτων ἐλπίδα τῆς ζωῆς ἀπαγγελλόμενοι , ναὸς αὐτοῖς μ̄ ἐπισήμυ κόσμυ οἰκοδομῶντες , ϗ ἀπ' τούτυ οὕτως αὔξοντες αὐτῶν τῆς προσχυνήσεως τὰς προσθήκας · ἐπειδήπερ τ̀ μέγεθος τῶν οἰκοδομημάτων ὑπ' αὐτῶν γθνόμθνον , ἄξιον τῆς ἑαυτῶν ὄψεως παρέχεται τὸ θαῦμα . ὁπότε τοίνυν ταῦτα ποιεῖν δοκοῦσι , σαφῶς νοεῖται , εἰ ϗ τὰ μάλιστα αὐτοὶ οὐκ αἰσθάνονται , οὐδὲ ὁρῶσιν , ὅτι τοῖς ἑαυτῶν ἔργοις ὑπερφάνως αὐχεῖν δοκοῦντες ἀλίσκονται . ἡλίκος τοίνυν ϗ πόσος τε ὁ Θεός ἐσιν ὁ παντοδυνάσης οὐχ * ὁρώμθνος , τίς ϗ πάντων αὐθεντὴς · ἐσὶ μὴ χειτὴς , ὃν τινες αὐτὴ τῇ πεποιθήσει τῆς ἰδίας , ὡς νομίζουσιν , ἀρετῆς λανθάνουσιν . αὐτοῦ γὰρ τῇ δ̀ματυπώσει ☈ τὸ εἶδος τοῦ ἡμετέρυ σώματος ἔλαβε τὸν ὀφειλόμθνον τύπον , μὴ ἵνα χωθῇ τῆς ἁρμονίας τὴν ἀκμὴν , ὁ αὐτὸς τῶν πάντων μελῶν τὴ συζυγίαν ἰχυροτάτοις νδροις συνέδησεν . ἵνα ὃν πάσῃ τῇ πράξει τῆς ἡμετέρας σπδῆς ἀκάματον ἔχοιμθ τὴν ἀκμὴν τῆς οἰκείας ἁρμονίας . τούτων τοίνυν σωτηριώδει δ̀ματυπώσει τελεσιυργηθέντων , ϗ πνεῦμα ἡμῖν , ἵνα ταῦτα πάντα κινεῖσθαι ϗ ἀκμάζειν δύναιτο , ἐνέπνθσε , ϗ θέαν τοῖς ἡμετέροις ὀφθαλμοῖς συνεχώρησε , ϗ * πρὸς σύνεσιν τῇ ἡμετέρᾳ κεφαλῇ δέδωκε , ϗ ἔσω τῆς χώρας ταύτης , πάσης τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας τὸν λογισμὸν συνέκλεισε . τοιγαροῦν εἴ τις εὔφρονῶν ταύτης τῆς δ̀ματυπώσεως τὸν λογισμὸν σκοπήσειε , τὰ δὴ λοιπὰ παύσειεν , ἃ μήτε λόγῳ , μήτε ἀριθμῷ περιληφθῆναι δύναται , ταχέως ἀνθυμήσει ϗ ἰδεῖν ϗ συνιέναι δυνήσεται τὴ αἰώνιον ϗ σωτηριώδη τοῦ ἀθανάτυ Θεοῦ ἐξσίαν , ϗ οὐ δύναται ἐκεῖνον πλάνης τινὸς χωρὶς ἄνθρωπος ἐνδῆσαι · σκέπτεσθαι σαφῶς αὐτῷ ἔξεσι , ϗ ἰδεῖν πάντα τὰ γεγονότα εἶναι δυνάμει τοῦ Θεοῦ , ὡς αὐτὸς πάντα ταῦτα εἶναι βεβούληται . ἵνα δὲ ἔτι ἴδῃς , ὅτι τις ἀθέμιτος κόσμου πολιτεία τὴ τοῦ Θεῦ ἀγνωσίαν τοῖς ἀνθρώποις απειργάσατο , λογισμοῦ ἁμαρτήματος πρότερα τεχθέντος ἐκ πλάνης τοῦ ἐχθροῦ ἐν ταῖς τῶν σκαιῶν ἀνθρώπων ἀθλίαις ψυχαῖς , ἐκ τοῦ θείυ νόμυ λαβεῖν * ἡμῶν ἔνεσι σαφῆ τὴ περὶ τούτυ ἀπόδειξιν . ἐξ ἐκείνυ γὰρ καιροῦ , ἐξ οὗ ὑπὸ τῶν δύο ἐκείνων , τῶν ἐν ἀρχῇ κατασταθέντων , τὸ θεῖον ϗ ἅγιον πρόσαγμα ἐτύχθη , μ̄ τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας οὐκ ἐφυλάχθη μ̄ ταῦτα τῆς προσηγορίας ταύτης τὸ ἄνθος · γέγονε δὲ συνεχὲς , ϗ μᾶλλον ἐπηύξησεν , ἐξ ὧ ϗ οἱ προειρημένοι δύο θείῳ νδματι ἀπεβλήθησαν · ἕως δὲ τοσούτυ ἡ ὕλη αὐτὴ μ̄ τῆς σκαιότητος τῶν ἀνθρώπων προήχθη , ὥσε τῆς τε ἑφας , ϗ τῶν πρὸς δύσιν κρηπίδων κατεψυφίσατο . αὐτήτε ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἐναντίας δυνάμεως τὰς διανοίας τῶν ἀνθρώπων κατέλαβε μὴ ἠμαύρωσεν . ἐν ᾧ μήτοι προσάγματι ἅγιος μὴ ἀθάνατός ἐσι τὰ τὰ πάντα δυναμένυ Θεῦ ὁ ἀκάματος οἶκτος . πάσαις γὰρ ταῖς ἡμέραις , ϗ τοῖς χρόνοις τοῖς παρελθυθόσιν , ἀναριθμήτυς τῶν δήμων πολυπληθείας ἀπὸ τοῦ βάρυς τούτυ δι' ἐμῦ τε αὐτῦ θεράποντος ὁ Θεὸς δεδωλωμένους ἐλευθεροῖ , ϗ εἰς ἐντελῆ αἰωνίυ φωτὸς ἔξιν λαμπρότητα , ἀπὸ τούτων τοιγαροῦν ἐγὼ , ἀδελφοὶ

B

C

D

E

* ἴσ. ὁρᾷ τίς.

* ἴσ. σοὶ τύτοις.

* ἴσ. ἡμῖ.

φοὶ ποθεινότατοι, οἰκειοτέρα τινὶ προνοίᾳ καὶ εὐδοξοις διεργεσίαις τὸ ἀθανάτῳ καὶ ἡμετέρῳ Θεῷ, τὸ λοιπὸν ἐπισημότερος εἶναι τῇ πρὸς αὐτὸν καθαρωτάτῃ πίστει πέποιθα. δεξάσθω τοιγαροῦν με ἡ ἁγιωτάτη σύνοδος τῆς ὑμετέρας ἁγιότητος, καὶ μή μοι τιὼ σωφρονεσάτῳ ἐκκλησίαν, καὶ τῆς ἁγνῆς κοινῆς καὶ πάντων ἡμῶν μηδὸς τὰς θύρας ἀντιτεθῆναι ἀνάσχησθε, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ νῦν ὁ λογισμὸς τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἐντελῆ τιὼ καθαρότητα τῆς καθολικῆς πίστεως ἐπιζητῶν, τοῦτο ἑαυτῷ γραφεσθαι οὐκ οἴεται εἶναι ἄξιον, ὅμως προξένει καὶ ὑπομιμνήσκει, καὶ τὸ μέτωπον τῆς οἰκείσας αἰδοῦς πασῶν τῶν καλλίστων ἀρετῶν ἐξενήνοχε σφραγῖδα, καὶ τῶν πυλῶν τῆς ἀθανασίας ἤρξατο ἅπτεσθαι, καὶ τούτους κρούειν· ὅπως καὶ ὑμεῖς τῆς ἡμετέρας ἀδελφότητος δι' ὑδὸς συγχωρῆσαι τιὼ ἄνοιαν καὶ εἰρηνίλιν τῆς καθολικῆς εὐνοιαν πίστεως βλέψαντες. τοῦτο γὰρ τῷ Θεῷ πρεπῶδες, καὶ τῇ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πίστει ἁρμόδιον, καὶ τῷ κοινῷ τῆς πραγμάτων συμφέρον· ἵνα τῆς θεόθεν ἡμῖν παραχεθείσης ἐντιμοτάτης εἰρηνίης ἀξίαν ἀμοιβιὼ τῷ τοιούτῳ ἡμῖν χαρισαμένῳ κοινῶς ἅπαντες προσενέγκωμεν. δεινὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἂν εἴη, καὶ ἄγαν δεινὸν, καταλυθέντων τῶν πολεμίων, καὶ μηδενὸς ἀντιτείνειν ἔτι τολμῶντος, βάλλειν ἡμῶς ἀλλήλους, καὶ τοῖς δυσμενεῖν ἡδονιὼ καὶ γέλωτα προξενεῖν, ἄλλως τε δὲ καὶ περὶ θείων διαλεγομένους πραγμάτων, καὶ τῆ παναγίᾳ πνεύματος τιὼ διδασκαλίαν ἀνάγραπτον ἔχοντας. διαγγελικαὶ γὰρ βίβλοι, καὶ ἀποστολικαὶ, καὶ τῶν παλαιῶν προφητῶν τὰ θεσπίσματα σαφῶς ἡμᾶς ἅπερ χρὴ περὶ τοῦ θείου φρονεῖν ἐκπαιδεύουσι. τιὼ πολεμοποιὸν οὖν ἀπελάσαντες ἔριν, ἐκ τῶν θεοπνεύστων λόγων λάβωμεν τῶν ζητουμένων τιὼ λύσιν.

Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ὁ πάνσοφος βασιλεὺς, οἷα δὴ παῖς φιλοπάτωρ, τοῖς ἱερεῦσιν ὡς πατράσι προσέφερε, τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων τιὼ συμφωνίαν πραγματευόμενος. τῆς δὲ συνόδου τῶν συνελθόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπισκόπων· τριακόσιοι δὲ ἦσαν δέκα καὶ ὀκτώ· ἀλλ' οἱ μὲν τριακόσιοι καὶ πρὸς τοῖς λεγομένοις ἐπείθοντο, καὶ τιὼτε πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, τιὼτε τῶν δογμάτων ὑγίειαν ἠσπάζοντο. οἱ δὲ λοιποὶ, καθὼς πάλαι εἰρήκαμεν, τοῖς ἀποστολικοῖς ἀντεμάχοντο δόγμασιν· οἵ τινες τιὼ τοῦ Ἀρείου δόξαν μεγαλοφυῶς συγκροτεῖν ἐσπούδαζον, δέκα καὶ ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν ὄντες, Εὐσέβιός τε ὁ Νικομηδεὺς, ὡς καὶ πρότερον εἴρηται, * Θεόγνις ὁ τῆς Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, Θεόδωρος Ἡρακλείας Θρᾴκης, Μηνόφαντος Ἐφέσου, Πατρόφιλος Σκυθοπόλεως, Νάρκισσος Νερωνιάδος Κιλικίας δευτέρας, νῦν Εἰρηνούπολιν ὀνομάζομεν, Θεωνᾶς ὁ Μαρμαρείτης, Σεκοῦνδος Πτολεμαΐδος Αἰγύπτου, καὶ σὺν αὐτοῖς ἕτεροι ὀκτὼ οἵ τινες ἑαυτοὺς τῷ τῶν ξιακοσίων ἁγίων χορῷ ἐπιμίξαντες, ὡς δῆθεν ὀρθόδοξοι, τοῖς ἀποστολικοῖς ἀντέπραττον δόγμασιν, Ἀρείῳ συνηγοροῦντες· τούτοις γενναίως ἀντηγωνίζοντο οἱ ἐν ἁγίοις πατέρες ἡμῶν Ἀλέξανδρος ὁ Κωνσταντινουπόλεως τότε πρεσβύτερος ὢν καὶ Ἀθανάσιος ἀρχιδιάκονος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας· διὸ καὶ φθόνῳ ὥπλισε κατ' αὐτῶν, ὡς ὕστερον λέξομεν. οἱ δὲ ἡμέτεροι ἅγιοι ἐπίσκοποι καλοῦσι τὸν Ἄρειον εἰς τιὼ συνοδον, ἐπιτρέποντες αὐτῷ συστῆναι τοῖς ἰδίοις δόγμασι, νεύματι τοῦ τὰ πάντα νικηφόρου βασιλέως· ἐπεὶπερ, ὡς ἀρτίως εἰρήκαμεν, καὶ αὐτὸς τῇ συνόδῳ συνήδρευεν.

A venit, & reipublicæ negotiis utile est: ut pro divinitus nobis conceſſa pretioſiſſima pace dignam gratiarum actionem ejus gratiæ largitori communiter omnes referamus, Grave enim eſſet, imo vero quam acerbum, hoſtibus jam profligatis, & nemine ex diverſo ſe opponere audente, invicem ſe oppugnare, & lætitiam inimicis atque adeo riſum præbere; & præſertim cum de rebus divinis diſputemus, habeamuſque doctrinam ſacratiſſimi Spiritus, litterarum monumentis proditam. Nam libri evangeliſtarum & apoſtolorum, quin etiam veterum prophetarum oracula nos evidenter docent, quid de divino numine ſentiendum ſit. Omni igitur ſeditioſa contentione depulſa, litterarum divinitus inſpiratarum teſtimoniis res in quæſtionem adductas diſſolvamus.

B

Iſta aliaque id genus ſapientiſſimus imperator, dum doctrinæ apoſtolicæ conſenſum ſtabilire moliretur tanquam filius patris amantiſſimus, epiſcopis & ſacerdotibus velut patribus propoſuit. Erant autem qui ad ſynodum ſimul convenerant, epiſcopi trecenti & octodecim: ſed trecenti quidem ante prædicta perſuaſi erant, & conſenſum ad invicem ac dogmatum ſanitatem amplectebantur: reliqui autem, ut jam pridem diximus, adverſus apoſtolica dogmata pugnabant, qui Arii ſententiam magnifice concelebrare ſtudebant, numero ſeptemdecim: Euſebius ſcilicet Nicomedienſis, cujus & ſuperius mentionem fecimus; Theognis Nicænus, Maris Chalcedonenſis, Theodorus Heracleæ Thraciæ, Menophantus Epheſi, Patrophilus Scythopolis, Narciſſus Neroniadis ſecundæ Ciliciæ, quam nunc Irenopolim appellamus, Theonas Marmaricæ, Secundus Ptolemaidis Ægypti, & cum eis alii octo, qui ſeipſos, quaſi eſſent orthodoxi, trecentorum choro miſcentes, apoſtolicis dogmatis repugnabant, Ario conſentientes. Cum his generoſe decertabant ſancti patres noſtri, Alexander tunc presbyter Conſtantinopolitanus, & Athanaſius archidiaconus eccleſiæ Alexandrinorum. Quamobrem invidia contra eos arma movit, ut poſtea dicemus. Noſtri autem ſancti epiſcopi Arium ad ſynodum vocabant, permittentes ei propria dogmata proponere, nutu ſemper victoris imperatoris: nam & ille, ut paulo ante diximus, in ſynodo conſidebat.

C

D

E

Quomodo imperator libellos epiſcoporum accepit.

CAPUT VIII.

VErum admirabile illud facinus quod in ſynodo ab imperatore ſemper victore factum eſt, non debet ſilentio prætermitti. Etenim cum in unum epiſcopi convenissent, & ut fieri ſolet in diſputatione contentioſa, quæſtiones & controverſiæ inter eos incidiſſent, & alii alios accuſarent, cumque libellos offerrent, & criminationes compoſitas ad pium deferrent imperatorem: ille acceptos libellos & annulo ſuo obſignatos, ſervari præcepit: & cum talium epiſcoporum mutuam contentionem perſpiceret, dixit oportere omnes ſimul certo die ad res eas diſceptandas convenire. Præſtitutus autem dies cum veniſſet, conſedit in medio imperator, & ſilentio opportune facto, omnium libellos afferri juſſit: quos cum accepiſſet, & in ſinu ſuo poſuiſſet, nec voluiſſet in delationes eas incumbere, ita ad epiſcopos loquitur: Poſteaquam Deus vos ſacerdotes & judices deſignavit ad diſceptandas & dijudicandas populi controverſias, voſque deos ſcribendos cenſuit, tanquam hominibus ceteris longe præſtantiores (dictum enim eſt, *Ego dixi, dii vos eſtis, & filii altiſſimi omnes*; &, *Deus ſtetit in ſynagoga deorum*) certe vulgaria iſta negligere oportet, omnique cura & ſtudio in res divinas incumbere. Cumque juſſiſſet ignem afferri, libellos omnes exuri præcepit. Dabat enim operam ne cuiquam exterorum talium epiſcoporum iniqui conatus innoteſcerent: tanta ſcilicet imperatoris erga Dei ſacerdotes reverentia fuit, quantam mirari debent omnes qui recte ſapiunt. Illud etiam ſimile huic ab eo factum, non arbitror æquum eſſe ſilentio tradere. Viri quidam procaces & laici, qui conviciis rixiſque delectabantur, epiſcopos quoſdam accuſabant, & criminationes ſcriptas imperatori tradiderunt, idque antequam res ad concordiam adduci potuiſſet. Ille & eas quoque recepit, ſed vinculo conſtrictas, & annulo ſuo obſignatas, cuſtodiri juſſit. Deinde cum concordiæ gratiæque reconciliationem feciſſet, ſtatim eas omnes afferri juſſit, & præſentibus omnibus epiſcopis igne aduſſit, poſtquam prius ſancte juraviſſet ſe nihil eorum quæ in iis ſcripta fuiſſent, legiſſe. Ajebat enim ſacerdotum delicta vulgo ignota eſſe oportere, ne inde ſcandali occaſione arrepta, minore cum metu delinquant. Ferunt ipſum & hoc etiam addidiſſe, quod ſi quando ipſe ſuis oculis videret epiſcopum alienæ uxori ſtuprum inferentem, ſe tua purpura flagitium contecturum, ne intuentium oculi facinore ipſo offenderentur: tanta erat imperatoris & tam pia atque admirabilis prudentia. Per plures poſtea dies, imo vero & per menſes plures cum epiſcopis in unum locum conveniebat, & una cum iis de fide diſceptabat, atque diverſas eorum ſententias ſupputabat. Erant enim, ut ſæpe jam diximus, inter eos nonnulli qui nefariis Arii dogmatis ſuffragabantur, & multitudini ſanctorum epiſcoporum veritatem propugnantium adverſabantur ſedulo. Alii vero optimi & ſanctiſ-

Pſalm. 81. Ibidem.

Ὅπως τὸς λιβέλλους τῶν ἐπισκόπων ὁ βασιλεὺς δέχεται.

ΚΕΦΑΛ. ή.

Ἀ'ΛΛΑ' τὸ κατὰ τὴν σύνοδον γενόμενον θαυμασὸν παρὰ τὸν πάντα νικηφόρον βασιλέως, οὐκ ἄξιον σιωπῇ παραπέμψασθαι. καὶ γὰρ ἐπισυναχθέντων πάντων τῶν ἐπισκόπων, καὶ καθὼς ἔθος ἐστὶ, γυμνασίων ζητησεών τε καὶ συγκρίσεων παρά τινων τῶν ἐπισκόπων, ἐρεχελιῶν σύνεκα, ἄλλου πρὸς ἄλλον ἐχόντων, λιβέλλων τε ἐπιδιδομένων ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἐγκλημάτων συγκροτουμένων παρὰ τῷ εὐσεβεῖ βασιλεῖ. δεξάμενος τὸς λιβέλλους, σφραγίσας τε τῷ δακτυλίῳ αὐτοῦ, ἐκέλευσε φυλάττεσθαι· ὁρῶν τε τῶν τοιούτων ἐπισκόπων τὴν πρὸς ἀλλήλους ζυγομαχίαν, εἶπεν, ὅτι χρὴ πάντας ὑμᾶς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ συνελθόντας, περὶ τούτων διαλαβεῖν· καὶ ἐνσασης τῆς προθεσμίας, εἰς μέσον καθίσας ὁ βασιλεὺς, καὶ ἡσυχίας γενομένης τῷ καιρῷ πρεπούσης, πάντων τὸς λιβέλλους προσέταξεν ἐνεχθῆναι· καὶ δὴ δεξάμενος, καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ κόλπῳ θέμενος, μήτ' ἐγκύψαι τοῖς ἐμφερομένοις ἐθελήσας, λέγει. τὸν Θεὸν ὑμᾶς προχειρισαμένου ἱερεῖς τε καὶ ἄρχοντας, κρίνειν τε καὶ διακρίνειν τὰ θνητὰ, καὶ θεὸς εἶναι, ἄπερ δὴ ἀνθρώπων ἁπάντων ὑπερέχοντας, οἰεσαμένου, καὶ τὰ τοῦ εἰρημένου. ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες, καὶ τό. ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· χρὴ τὴν μὴ κοινὴν ὀλιγωρεῖν πραγμάτων, πᾶσαν δὲ τὴν σπουδὴν περὶ τὰ θεῖα ποιεῖσθαι. καὶ κελεύσας ἐνεχθῆναι πῦρ, ἐμπρησθῆναι τὸς λιβέλλους προσέταξεν. ἔσπευδε γὰρ μηδένα τῶν ἔξω ἐπιγνῶναι τῶν τοιούτων ἐπισκόπων τὴν ἀνώμαλον ἐπιχείρησιν. τοσαύτη ἡ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ εὐλάβεια, ἣν θαυμάσειαν ἅπαντες οἱ εὖ φρονοῦντες. κἀκεῖνο δὲ ὁμοιότροπον τούτῳ ὑπ' αὐτοῦ γεγονὸς, οὐ δίκαιον ἡγοῦμαι παραδῦναι σιγῇ. φιλαπεχθήμονες γὰρ ἄνδρες καὶ φιλολοίδοροι λαϊκοὶ ἐγράψαντο τῶν ἐπισκόπων τινὰς, καὶ τῷ βασιλεῖ τὰς ἐγγράφους κατηγορίας ἐπέδοσαν· καὶ πρὸ τῆς γενομένης ὁμονοίας. ὁ δὲ καὶ ταύτας δεξάμενος, εἶτα δεσμὸν ἐπιθεὶς, καὶ τῷ δακτυλίῳ συμβυσάμενος, φυλαχθῆναι καὶ ταύτας ἐκέλευσεν. εἶτα τὴν σύμβασιν τῆς ὁμονοίας ἐργασάμενος, ταύτας προσκομισθῆναι προσάξας, παρόντων ἁπάντων ἐπισκόπων, περὶ καὶ ταύτας κατέκαυσεν, ὁμωμοκὼς μηδὲν τῶν ἐγγεγραμμένων ἀνεγνωκέναι. ὁ γὰρ ἔφη χρῆναι τῶν ἱερέων τὰ πλημμελήματα δῆλα τοῖς πολλοῖς γίνεσθαι. ἵνα μὴ σκανδάλου πρόφασιν ἐντεῦθεν λαμβάνοντες, ἀδεῶς ἁμαρτάνωσι. φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ τοῦτο προσθεῖναι, ὡς εἰ αὐτόπτης ἐπισκόπου * ἐγένετο, γάμον ἀλλότριον διορύττοντος, συγκαλύψαι * ἂν τῇ πορφυρίδι τὸ παρανόμως γινόμενον, ὡς ἂν μὴ βλάψαι τὰς θεωμένας τῶν ὁρωμένων ἡ ὄψις. τοσαύτη ἡ τοῦ βασιλέως θεοφιλὴς καὶ ἀξιάγαστος σωφροσύνη. ἐπὶ πολλὰς δὲ ἡμέρας, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ ἡμέρας ἐφεξῆς συνερχόμενος τοῖς ἐπισκόποις ὁ βασιλεὺς, ἅμα αὐτοῖς τὰ περὶ τῆς πίστεως διελάμβανε, τάς τε διαφόρους αὐτῶν γνώμας ἀνελέγετο. ἦσαν γὰρ, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν, ἐν αὐτοῖς τινες τῆς ἀθεμίτοις Ἀρείοις δόγμασι συμφερόμενοι, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἁγίων ἐπισκόπων, τῶν τῆς ἀληθείας ὑπερμαχόντων.

* γένοιτο ἂν.

ἐνάν-

ἀντιπράττοντες. ἀλλ οἱ ἄριστοι καὶ τὰ πάντα ἱερώτατοι πατέρες ἡμῶν, τῷ τῆς ἀληθείας ὅπλῳ ἠσφαλισμένοι, τὴν λαμπρὰν, καὶ ἀμώμητον πίστιν μετὰ παῤῥησίας ἐκήρυττον· μεθ' ὧν καὶ ὁμολογητῶν πολὺς ἀριθμὸς, ἀνθισαμένων τοῖς ἐθέλουσι περιποιεῖσθαι τὰ μοχθηρὰ τοῦ Ἀρείου δόγματα.

A simi patres noſtri veritatis armis muniti, glorioſam & inculpatam fidem magna cum libertate prædicabant: cum quibus magnus etiam confeſſorum numerus erat, qui volentibus perverſa Arii dogmata defendere, ſtrenue reſiſtebant.

Περὶ τοῦ ἁγίου Παφνουτίου.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ἦν δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ ὁ μέγας καὶ ἅγιος Παφνούτιος τὸν τῶν ὁμολογητῶν καὶ ἐπισκόπων κατακοσμῶν χορὸν, ἀνὴρ Αἰγύπτιος, Θεοῦ δὲ ἄνθρωπος, ἐκ τῆς ὁμηγύρεως ἐκείνης, ὃ Μαξιμῖνος ὁ βασιλεὺς τὸν δεξιὸν ἐξώρυξεν ὀφθαλμὸν, καὶ τὰς λαιὰς ἐνθλοκόπησεν ἀγκύλας παραδὺς τοῖς μετάλλοις σιωπέχεσθαι. Ἐν ᾧ τοσαύτη λοιπὸν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, ὥστε σημεῖα αὐτῶν ποιεῖν μηδὲν ἐλάττω τῶν πάλαι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων γεγενημένων. λόγῳ γὰρ μόνῳ τοὺς δαίμονας ἐφυγάδευε, καὶ δίχῃ διαφόρως ἀσθενοῦντας ἐθεράπευε, τυφλοῖς τε τὸ βλέπειν, τὸν Θεὸν ἐξαιτούμενος, παρείχετο· καὶ παρεστῶτας πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἦγεν ἀκμὴν, τὰ μέλη ἐνεργεῖν ποιῶν ὑγιῶς. Ὃν ὁ βασιλεὺς σφόδρα διὰ τιμῆς ἦγε, συνεχῶς τε ἐπὶ τὰ βασίλεια μετεπέμπετο, καὶ τὸν ἐξορυγμὸν κατεφίλει, τοσαύτη προσὴν τῷ Θεοσεβεῖ βασιλεῖ πρὸς τοὺς ἁγίους πίστις.

B Erat inter eos magnus ille ſanctuſque Paphnutius, confeſſorum & epiſcoporum cœtui non parum ornamenti afferens, genere Ægyptius, homo Dei, ex illis quos Maximinus dextero oculo effoſſo, & ſiniſtro poplite ſucciſo, ad metalla damnaverat. Sed in hoc tanta Dei gratia elucebat, ut miracula per eum fierent non minora his, quæ olim ab apoſtolis facta ſunt. Nam dæmonas ſolo verbo fugabat, & ægros plures oratione curabat: ſed & cæcis viſum, fuſis ad Deum precibus, tribuebat: & paralyticis naturalem firmitatem reſtituebat, efficiens ut membra ſana ſuis fungerentur officiis. Hunc imperator ſummo in honore habuit, & ſæpius eum intra palatium evocatum complectebatur, & oculum effoſſum ſubinde exoſculabatur: tanta erat apud pium imperaC torem ſanctorum virorum auctoritas & gratia.

Περὶ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος.

De ſancto Paphnutio.

CAPUT IX.

De ſancto Spyridone.

ΚΕΦΑΛ. ί.

Καὶ δὴ καὶ Σπυρίδων Κύπριός τις ἀνὴρ ἐπίσημος ἐν κυρίῳ, καὶ τὴν ἐκ παιδὸς [1] ποιμενικὴν πεῖραν τῇ τοῦ Χριστοῦ ποίμνῃ καθιερωμένος, προφητικῷ βίῳ διαγινόμενος ἐγνωρίζετο. Ὃς καί γε διέπων τὴν ἐπισκοπὴν, τοῦ ποιμαίνειν τὰ ἴδια προβατα οὐκ ἐπαύετο. οὕτω δὲ ἦν χρηστὸς καὶ ἀνεξίκακος, ὅτι λῃστῶν ἐφόδῳ δόλῳ προσβαλόντων τῇ ποίμνῃ, ἀοράτοις τε δεσμοῖς κρατυνθέντων, κινηθῆναί τε μὴ δυναμένων ἕως πρωΐ, ἐπισὰς ὁ μακάριος, δι' εὐχῆς ἀνεθῆναι αὐτοὺς τῆς συνοχῆς ποιεῖ· ὃ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν κριῶν τὸν κράτιστον ἀποιχομένοις δίδωσιν, εἰπών· λάβετε ὦ νεανίσκοι πρὸς ἀποχρησιν τοῦτον, μὴ ἄπρακτοι ἀπιόντες τῇ νυκτὶ ταύτῃ δι' ἐμὲ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπορίας καταμέμψησθε. πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα θαύματι περὶ τοῦ ἁγίου τούτου ἀκηκόαμεν, εἷ δὲ ἐκ πολλῶν παραθήσομεν.

D Beatus ſuperveniens obtinuit precibus ut ſolverentur vinculis: imo vero arietem longe præſtantiſſimum abeuntibus dedit, inquiens: Accipite hunc, juvenes, ad uſum veſtrum, ne re infecta diſcedentes, me hac nocte inopiæ veſtræ auctorem accuſetis. Plura etiam alia mirabilia de hoc ſancto audivimus: unum autem ex multis proponemus.

CAPUT X.

SPYRIDON etiam Cyprius vir inſignis in domino, qui a pueritia paſtoralis vitæ rudimenta Chriſti gregi devovens, & propheticam vitam agens innotuit: quique epiſcopatum etiam adminiſtrans, non deſtitit oves ſuas paſcere; adeo bonus erat & patiens, ut cum latrones quidam noctu in ovile ejus irrupiſſent, & occultis ac inviſis quibuſdam vinculis detinerentur, nec inde movere ſeſe

Vide Socratem l. 1. c. 12

Ὅπως τὴν θυγατέρα αὐτοῦ τεθνεῶσαν ἐγείρῃ διὰ τὸν ἔμπορον.

Quomodo filiam mortuam excitaverit propter mercatorem.

ΚΕΦΑΛ. ια.

CAPUT XI.

Θυγατέρα ἔσχεν ὁ μακάριος καὶ ἀοίδιμος οὗτος τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, Εἰρήνην τοὔνομα, ἣ τῷ γέροντι προσφόρως διακονήσασα, ἐν παρθενίᾳ τὸν ἀνθρώπινον βίον [*] διεξέρχεται. ταύτης μὲν θανούσης, ἐξ ἀποδημίας τις ἀναστὰς ἔμπορος, παραθήκην ἀπῄτει τὸν γέροντα, ἣν τῇ αὐτοῦ θυγατρὶ, τῇ παρθενῳ, ἣν παρεθέμην ὁ δὲ μακάριος Σπυρίδων ἠγνόησε παντελῶς τὴν ὑπόθεσιν. ὡς δὲ

E Beatus ille & celebris homo Dei, filiam habuit Irenem nomine, quæ ſeni utiliter miniſtrans, virgo vitam omnem caſtiſſime egit. Poſt ejus mortem mercator quidam peregre rediens, rogat ſenem depoſitum, quod ejus filiæ virgini jam pridem crediderat. Rem omnem beatus Spyridon prorſus ignoravit: ſed cum homo depoſitum ſæpius flagitaret, ſenex poſteaquam illud per domum ſurſum ac deorſum

Socrates loco cit.

1 MS. Codex Bibl. Parſ. Soc. Jeſu ποιμαινικὴν. *Harduinus.*

perquisivisset, nec reperisset usquam, animo angebatur graviter: & virum monuit, nec scire se quidquam de deposito, nec esse in tota domo. Mercator tunc altius inclamans, & lacrymans ejulansque poscit depositum, clamitans quoque se manus violentas sibi illaturum, nisi quod credidit, reciperet. Nam, inquit, se quod unicum servavit senectutis suæ subsidium & solatium, apud virginem deposuisse. Coactus igitur sanctus ille senex una cum mercatore ad sepulchrum filiæ properat, ad percontandum ea de re; eamque ex nomine inclamat, Filia, inquiens, Irene. Illa de sepulchro respondens: Quid vis, pater? tum senex: Ubi posuisti, filia, quod hic homo tibi credidit? At illa locum aperte patri indicans: In eo, inquit, loco jacet, pater. Ille ad filiam: Vade in pace, filia Irene. Senex domum regressus, depositum in eo ipso loco, quem puella designavit, inventum viro tradidit. Multa ille alia stupenda & admiranda fecit, quæ omnium ore celebrantur, quæque adhuc ab indigenis ostenduntur ad plenam persuasionem fidei in Jesum Christum, iis qui in ea re mentem curamque suam defigunt. Talibus igitur viris usque ad ea tempora florebat ecclesia, ex quibus plurimi Nicænæ synodo interfuerunt. Quinetiam Athanasium, cujus antea memini, tunc diaconum, a sacra illa sanctorum corona minime abfuisse omnes fatentur. Erat autem una cum Alexandro Alexandriæ episcopo, quem in multis fideli opera & consilio juvit. Communicabant igitur quotidie sancti episcopi nostri multo tempore permulta inter se de fide, rati nihil cito aut temere de re tanta statui debere. Arium frequenter accersebant, & crebris interrogationibus propositiones ejus refutabant: omnique cura ac cogitatione quærebant, quomodo nefaria illius dogmata evertere, quidve contra ea statuere & decernere oporteret, acri semper consideratione usi, & fusis ad Deum precibus illa tractabant. Quamobrem sapienter admodum atque congruenter contra impia Arii & sectatorum ejus dogmata reprehensiones suas opponebant, impuras eorum contra Dei Filium blasphemias radicitus evellentes, & delentes funditus. Et ei quidem quod illi asserebant, non ex Deo esse Dei Filium, illud, Deum de Deo, nostri opposuerunt. Ei vero quod illi dicebant, non esse Deum verum, definiverunt nostri esse Deum verum de Deo vero. Cumque illi censerent creatum ipsum, nostri contra statuerunt genitum, non factum. Postremo cum illi alterius substantiæ Filium esse contenderent, nostri episcopi eum ejusdem esse opposuerunt, hoc est, ex substantia Patris genitum, creatoremque ipsum atque opificem omnium visibilium pariter & non visibilium prædicaverunt, secundum fidem apostolicam jampridem ecclesiæ ipsius traditam, expressis testimoniis illud demonstrantes, ut progressu orationis patebit. Hoc antidoto lethalia venena subvertentes, clariorem in posterum apostolicam fidem uno omnes consensu describunt.

A πόλυς ἦν ἐπικείμενος αὐτῷ ὁ ἄνθρωπος, πολλὰ ἄνω καὶ κάτω τὸν οἶκον διερευνήσας ὁ γέρων, καὶ μὴ εὑρὼν, ἠνιᾶτο σφόδρα, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα ἔλεγεν, μήτε εἰδέναι, μήτε εἶναί τι, ἐν τῷ οἴκῳ. ὁ δὲ ἔμπορος ἐκβοῶν, δάκρυσί τε συνεχόμενος, καὶ ὀλοφυρόμενος ἤτει τὴν παρακαταθήκην, λέγων αὐτὸν διαχειρίσασθαι τῆς ἀπωλείας χάριν, εἰ μὴ λάβοι τὰ παρακατατεθέντα, φάσκων ἕνεκα γήρως αὐτῷ ταύτην τὴν παραμυθίαν πεφυλάχθαι, παρ' αὐτῇ τῇ παρθένῳ παραθέμενος. ἀναγκάζεται τοίνυν ὁ γέρων ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ μνῆμα τῆς θυγατρὸς ἅμα τῷ ἐμπόρῳ ὁρμῆσαι πρὸς πεῦσιν τοῦ πράγματος· ὁ δ' ἐλθὼν καλεῖ τὴν θυγατέρα ἐξ ὀνόματος, καὶ φησι πρὸς αὐτήν·
B τέκνον μου Εἰρήνη. ἡ δὲ ἀποκριθεῖσα ἀπὸ τοῦ τάφου, λέγει πρὸς αὐτόν· τί θέλεις, ὦ πάτερ; ὁ δὲ γέρων πρὸς αὐτήν· ποῦ ἀπέθου τὴν τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου παραθήκην, ὦ θύγατερ; κἀκείνη πρὸς αὐτὸν ἔφη· ἐν τῷδε κεῖται τῷ τόπῳ πάτερ· σαφῶς τὸν τόπον ἐπισημάνασα τῷ πατρί· ὁ δὲ πρὸς αὐτήν. πορεύου ἐν εἰρήνῃ τέκνον μου Εἰρήνη. ὁ οὖν γέρων ἐπιστρέψας οἴκοι, καὶ εὑρὼν οὗπερ εἶπεν ἡ παρθένος κεῖσθαι τὴν παραθήκην, ἀπέδωκε τῷ ἀνδρί. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τοῦ ἀνδρὸς ᾄδωνται θαύματα, καὶ παραδοξοποιΐαι πολλαί, αἳ καὶ μέχρι δεῦρο πρὸς τῶν ἐγχωρίων δείκνυνται τοῖς ἐφισταμένοις πρὸς πληροφορίαν τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν εἰς Χριστὸν πίστεως. τοιούτοις τοιγαροῦν μέχρι
C τῶν καιρῶν ἐκείνων ἁγίοις ἀνδράσιν ἡ ἐκκλησία διεπρέπεν, ἐξ ὧν πολλοὶ παρῆσαν κατὰ τὴν ἐκ Νικαίᾳ σύνοδον. ἀλλὰ μὴν καὶ Ἀθανάσιος, περὶ οὗ καὶ πρώην εἰρήκαμεν, τηνικάδε διάκονος ὤν, οὐκ ἄμοιρος τοῦ τῶν ἁγίων ἐκείνων χοροῦ εἶναι ὑπὸ πάντων ὡμολόγειτο· συνῆν δὲ τῷ Ἀλεξάνδρῳ τῷ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ, βοηθὸς ἄριστος ὑπάρχων αὐτῷ. * ἀνεκίνουν γοῦν ὁσημέραι οἱ ἡμέτεροι ἅγιοι ἐπίσκοποι, ἐπὶ πλεῖστον ὅσον χρόνον, πάμπολλα περὶ τῆς πίστεως, οἰόμενοι δεῖν μηδὲν εὐχερὲς ἢ τολμηρὸν περὶ τηλικαύτης ζητήσεως διαπράττεσθαι. συχνῶς τε τὸν Ἄρειον μετεπέμποντο, καὶ πυκνῇ ἀνακρίσει τὰς προτάσεις αὐτοῦ ἀναπτύσσοντες διέ-
D λυον· πλείστη τε ὅση σπουδὴ καὶ φοντὶς ἦν αὐτοῖς, πῶς ἐχρῆν πρὸς τὴν ἀναστροπὴν τῶν ἀθέσμων αὐτοῦ δογμάτων ψηφίσασθαι καὶ ἀνθορίσασθαι. μετὰ πολλῆς οὖν τῆς σκέψεως, καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἱκεσίας, τοῦτα διελάμβανον. διὸ καὶ σφόδρα σοφῶς, καὶ λίαν ἁρμοδίως, τοὺς κατὰ τῶν ἀθεμίτων δογμάτων Ἀρείου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ἐλέγχους ἀντέθηκαν, πρόῤῥιζον ἀνασπάσαντες τὰς κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μιαρὰς αὐτῶν βλασφημίας, καὶ ἐξαφανίσαντες. καὶ τῷ μὲν οὐκ ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγειν ἐκείνους τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀντέθηκαν οἱ ἡμέτεροι, τὸ, Θεὸν ἐκ Θεοῦ. καὶ τὸ, μὴ ἀληθινὸν Θεὸν κατ' ἐκείνους, ἐγράψαντο οἱ ἡμέτεροι, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ. καὶ τὸ κτίσ-
E μα αὐτὸν λέγειν ἐκείνους, ἀνθωρίσαντο οἱ ἡμέτεροι, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα. καὶ τῷ ἑτεροουσίῳ ὑπ' ἐκείνων προβαλλομένῳ ἀντέθηκαν οἱ ἡμέτεροι ἐπίσκοποι τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, τοῦτ' ἔστι γεννηθέντα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός. κτίστην τε αὐτὸν καὶ δημιουργὸν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ἐκήρυξαν, κατὰ τὴν ἀνέκαθεν παραδοθεῖσαν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀποστολικὴν πίστιν, γραφικαῖς μαρτυρίαις τὰς ἀποδείξεις ἐκδώσαντες, καθὼς προϊὼν ὁ λόγος ἀποδείξειε. ταύτῃ τῇ ἀντιδότῳ τὰ θανάσιμα φάρμακα ἀναστρέψαντες, τρανωτέραν ἐντεῦθεν ἤδη λοιπὸν τὴν ἀποστολικὴν συμφώνως ἐγγράφονται πίστιν.

* ἰσ. ἀνικ.

Περὶ

A

Περὶ τοῦ δεῖν τρεῖς ὑποστάσεις νοεῖν καὶ πιστεύειν ἀχωρίστως ἐπὶ τῆς ἀῤῥήτου τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μιᾶς θεότητος.

ΚΕΦΑΛ. ιβ΄.

Η῾ ΑΓΙ'Α καὶ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος τῶν ἐν Νικαίᾳ συναχθέντων ἁγίων πατέρων ἡμῶν διὰ τοῦ μακαρίου καὶ ἁγίου ἐπισκόπου Ὁσίου πόλεως Κουρδούβης τῆς τῶν Σπάνων ἐπαρχίας, ἐπέχοντος καὶ τὸν τόπον τοῦ τῆς Ῥωμαίων ἐπισκόπου σὺν τοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ θρόνου προαναφωνηθεῖσι πρεσβυτέροις, ἑρμηνεύοντος αὐτὸν ἑτέρου, εἶπεν· ἡ θεότης οὐχ ἓν πρόσωπόν ἐστι, κατὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ὑπόληψιν, ἀλλὰ τρία πρόσωπα καθ' ὑπόστασιν ἀληθινὴν, οὐκ ὀνόματι ψιλῷ· καὶ τοῦτο μαρτυρίαις πολλαῖς ἀπό τε παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης κηρύττεται. ἡ μὲν παλαιὰ κατὰ τὸν σωματικώτερον ἔτι τρόπον διαλεγομένη, λόγον ὡς λαλούμενον παρέστησεν· ἡ δὲ καινὴ τὸν λόγον Θεὸν ἀπέδειξε, κατὰ τό· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος· καὶ πρόσωπον τέλειον ἐκ τελείου· Θεὸς γὰρ, οὐ μέρος ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τέλειος ὥσπερ ὁ πατὴρ, τῆς αὐτῆς οὐσίας ὢν, ἧς καὶ ὁ γεννήσας αὐτὸν ἀφράστως πατήρ. συνυπάρχει δὲ ὡσαύτως τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ τοῦ αὐτοῦ χρήματος ὄν. ὅπερ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς μίαν τοίνυν βουλὴν, μίαν βασιλείαν, μίαν αὐθεντίαν, μίαν δεσποτείαν ἐπὶ πάντων τῶν κτιστῶν φύσεων ὁρωμένων τε, καὶ νοουμένων, μίαν θεότητα καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν ὁμολογητέον πρὸς ἡμῶν, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. οὐ σύγχυσιν ἢ διαίρεσιν τῶν τῆς ἀῤῥήτου ἐκείνης καὶ μακαρίας τριάδος ὑποστάσεων, κηρυττόντων ἡμῶν, ἀλλὰ πατέρα ἀεὶ ἀληθῶς πατέρα ἀληθινοῦ υἱοῦ ἀεὶ ὄντα καὶ ὑφεστῶτα. καὶ υἱὸν ἀληθῶς υἱὸν ἀληθινοῦ πατρὸς ἀεὶ ὄντα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς πνεῦμα ἅγιον, ἀεὶ ὂν καὶ ὑφεστός· τριάδα ἀχώριστον, ἄῤῥητον, καὶ ἀληθῶς ἀπερινόητον καὶ ἀνέκφραστον, μίαν θεότητα, καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν ταύτης εἶναι πιστεύοντες. καὶ ταύτην ὁμολογοῦμεν, κατὰ τὴν ἀνέκαθεν παρὰ τοῦ κυρίου, διὰ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ ἀποστόλων, καὶ τῶν τὴν ἐκείνων ἁγίαν πίστιν φυλαξάντων ἀσπίλως, ἀρχαίων ἁγίων ἡμῶν πατέρων, παραδοθεῖσαν ἡμῖν τῆς αὐτῆς πίστεως ἀληθῆ δογμάτων ἀκρίβειαν, ἑτοίμως ἐχόντων ἡμῶν, σὺν εὐδοκίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ πλείστων ὅσων μαρτυριῶν τῶν ἐκ τῶν θείων γραφῶν δεῖξαι, ταῦτα οὕτως ἔχειν. τούτων παρ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ δι' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκφωνουμένων οἱ τῆς ἀσεβείας Ἀρείου ἀντιποιούμενοι· ἦσαν δὲ ὑπὲρ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας, καὶ Θεόγνιν τὸν τῆς Νικαίας, οὓς ἔμπροσθεν ἤδη ἐδηλώσαμεν· ἀπέβλεπον δὲ ὁμοίως εἰς τοὺς μισθωτοὺς Ἀρείου φιλοσόφους τινὰς λογίους ὑπεράγαν, οὓς συνηγόρους τῆς οἰκείας μοχθηρίας μισθωσάμενος Ἄρειος, σὺν αὐτοῖς ἦκεν εἰς τὴν ἁγίαν ἐκείνην καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον. παρῆσαν γὰρ πλεῖστοι ὅσοι φιλόσοφοι, εἰς οὓς ἠλπικότες, ὡς ἀρτίως εἰρήκαμεν, οἱ τῆς ἀληθείας πολέμιοι, εἰκότως ἑάλωσαν καὶ μετὰ τοῦ τῆς βλασφημίας αὐτῶν διδασκάλου. πληρουμένης ἐπ' αὐτῷ καὶ * αὐτῶν τῆς ἱερᾶς γραφῆς λεγούσης· ἐπικατάρατος πᾶς ἄνθρωπος, ὃς ἔχει τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ ἐπ' ἄν-

Quomodo oporteat tres personas intelligere & credere indivise in una illa ineffabili Patris, & Filii, & Spiritus sancti divinitate.

CAPUT XII.

SANCTA & magna & generalis synodus sanctorum patrum Nicææ congregatorum, per beatum & sanctum Osium episcopum civitatis Cordubæ in Hispania, tenentem locum episcopi Romani, cum prædictis ejusdem sedis presbyteris, altero ipsum interpretante dixit: Divinitas non est una persona, ut Judæi existimant, sed tres personæ vere B subsistentes, non solo nomine: & hoc pluribus testimoniis in novo & veteri testamento prædicatur. Vetus quidem magis corporeo adhuc modo differens, Verbum quasi loquens exhibuit: novum autem, Verbum Deum esse demonstravit, juxta illud: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: & personam perfectam ex perfecta. Deus enim est, non pars, Filius, sed perfectus sicut & Pater: ejusdem essentiæ, cujus & qui eum ineffabili modo genuit Pater: Sicut Pater & Filius, simul subsistit Spiritus sanctus, ejusdem essentiæ & potestatis, cujus Pater & Filius. Unum igitur consilium, unum regnum, unam volun- C tatem, unam dominationem in res omnes creatas, tam quæ visu, quam quæ mente & intelligentia percipiuntur, unam divinitatem & eamdem essentiam confiteri nos oportet, Patris & Filii & Spiritus sancti: non prædicantes confusionem aut divisionem personarum ineffabilis & beatæ illius trinitatis, sed semper vere Patrem veri Filii semper existentem; & Filium vere Filium veri Patris semper existentem ac subsistentem; & vere etiam Spiritum sanctum semper existentem quoque & subsistentem: trinitatem individuam, ineffabilem, quæ neque animo concipi, neque satis exprimi sermone potest: unam divinitatem & eamdem ejus es- D sentiam credimus & confitemur secundum sanctam illam jam olim a domino per sanctos ejus apostolos & antiquos sanctos patres nostros, qui illam apostolorum fidem illibatam conservarunt, nobis ab initio traditam fidei veram dogmatum integritatem, parati ex Sancti Spiritus arbitrio per plurima divinarum scripturarum testimonia demonstrare hæc ita se habere. Cum hæc ab ipsis, vel potius a Spiritu sancto per ipsos pronunciarentur, qui impietatem Arii asserebant (erant autem [a] pro Eusebio Nicomediæ, & Theognio Nicææ, quos jampridem indicavimus) respiciebant pariter in conductitios Arii philosophos quosdam maxime disertos, quos cum E malitiæ suæ patronos conduxisset Arius, cum illis venit ad sanctam illam & generalem synodum. Aderant autem & plurimi philosophi, in quibus sperantes, ut paulo ante diximus, veritatis adversarii, merito cum suæ blasphemiæ magistro damnati sunt: impleta in ipso & in ipsis sacra scriptura, quæ dicit: *Maledictus homo qui confidit in homine, & a domino recessit cor ejus*. Recessit enim vere a domino blasphemum cor Arii cum Deo pugnantis, & eorum qui ejus impietati communicant, audentium dicere Filium Dei creaturam

[a] Cum sive præter.

Jerem. 17.

turam atque facturam, cum sit omnium visibilium & invisibilium creatarum naturarum creator & effector.

A θρωπον, καὶ ἀπὸ κυρίου ἀπέστη ἡ καρδία αὐτοῦ. ἀπέστη γὰρ ὄντως ἀπὸ τοῦ κυρίου ἡ βλάσφημος καρδία τοῦ θεομάχου Ἀρείου, καὶ τῶν κοινωνῶν τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ, κτίσμα καὶ ποίημα τολμησάντων λέγειν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πάντων κτίστην καὶ δημιουργὸν, ἀοράτων καὶ ὁρατῶν κτιστῶν φύσεων.

Quomodo a philosophis Arii plurima contra sanctam illam apostolicorum Dei sacerdotum synodum prolata fuerint.

Ὅπου τῶν φιλοσόφων Ἀρείου, κατὰ τῆς ἁγίας ἐκείνης τῶν ἀποστολικῶν τοῦ Θεοῦ ἱερέων συνόδου, πλεῖστα ὅσα ἀποφθέγγεται.

CAPUT XIII.

UNUS ex mercenariis illis Arii philosophis, qui præ ceteris omnibus admirationi fuit, plurima pro Ario contra nostros episcopos plures dies disseruit: sic ut quotidie propter disputationis conflictum ingens esset concursus multorum ad audiendum properantium. Philosophus interim multa effundebat in ea quæ a sancta synodo dicebantur, atque objiciebat impias Arii blasphemias de Filio Dei, inquiens tempus aliquod fuisse cum ille non esset: & quod creatus factusque esset ex iis quæ non sunt: quodque alterius esset naturæ & substantiæ quam Pater. Atque hæc scelesta Arii dogmata magna animi contentione & orationis flumine propugnabat. Cum hac ille rabie contra Dei Filium fureret, & Sanctorum patrum coronam insectaretur acriter, loquente in ipso & per ipsum humanæ salutis hoste: e contra veritatis propugnatores episcopi nostri rationes convenientes & decentes pro apostolicis dogmatis sine tumultu & strepitu philosopho opposuerunt, magnum illum prophetam juxta & regem Davidem imitati, dicentem: *Paratus sum, & non sumus turbatus.* Omnes enim versutas & implicatas philosophi rationes, ceu stupas, divini verbi flamma absumpserunt. Verum ille diabolica verborum arte fretus, prædicatam ab episcopis veritatem vexare non desiit, facile, ut putabat, cum quovis obvio manus conserens, dissolvere nitebatur objectas quæstiones, ex argumentis etiam fortioribus, quibus constringi sibi ipsi videbatur, instar anguillæ elabens. Licet ad hunc ille modum furens, multo fastu in tranquillam synodum sese inferret insolentius, existimans se vincere posse invictam increati Spiritus Christi qui in iis erat, potentiam, ex suis ipsius verbis convictus succubuit tandem: ut ostenderet Deus, qui comprehendit sapientes in astutia eorum, quod non in sermone, sed in virtute regnum ipsius situm sit, per quemdam ex servis suis qui illic aderant, malum dæmonem in philosopho loquentem non solum imperiose tacere jussit, verum etiam ejecit inde. Quidam enim ex sanctis confessoribus qui synodo intererant, vir simplex natura & apertus, si quis alius ex eo cœtu, qui nihil aliud noverat præter Christum, & hunc crucifixum in carne, secundum scripturas: cum una cum episcopis esset, & videret philosophum insultantem piis nostris episcopis, & disputationis versutia sese jactantem, poscit ab episcopis Dei sacerdotibus veniam colloquendi & congrediendi cum philosopho. Tum vero episcopi nostri, cum simplicitatem viri & literarum imperitiam viderent, si adebant ei in medium non

Psalm. 118.

Job. 5.

3. Cor. 3.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

ΕΙΣ δέ τις τῶν μισθωτῶν Ἀρείου φιλόσοφος. B λίαν παρὰ πάντας τοὺς ἄλλους θαυμαζόμενος, πολλὰ καὶ πάμπολλα ὑπὲρ Ἀρείου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τοὺς ἡμετέρους διετείνετο ἐπὶ πλείστας ὅσας ἡμέρας, ὥστε γίνεσθαι ἐφ' ἑκάστης ἐκ τῆς διὰ τῶν λόγων συμβολῆς μεγάλην ἀκρόασιν τοῦ πλήθους τῶν συνερχομένων· ἐπισυγχέοντος τοῦ δε φιλοσόφου κατὰ τῶν παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου λεγομένων, τὰς ἀσεβεῖς Ἀρείου βλασφημίας προβαλλομένου, λέγοντος περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ, ἦ ποτε ὅτε οὐκ ἦν. καὶ ὅτι κτίσμα καὶ ποίημα ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ἐξ ἑτέρας οὐσίας καὶ ὑποστάσεώς ἐστι. καὶ ὑπὲρ τούτων τῶν μιαρῶν δογμάτων Ἀρείου πολὺς ἦν αὐτῷ ὁ ἀγὼν, καὶ αἱ τῶν λόγων νιφάδες. λυττῶντος αὐτοῦ κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ C Θεοῦ, καὶ καταστρέχοντος τοῦ τῶν ἁγίων ἱερέων ἐκείνων χοροῦ, λαλοῦντος ἐν αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας ἐχθροῦ. οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχοι, οἱ ἡμέτεροι ἐπίσκοποι, τὰς ὀφειλομένας καὶ πρεπούσας ὑπὲρ τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων ἀντιθέσεις ἀταράχως τῷ φιλοσόφῳ προσέφερον· τὸν μέγαν προφήτην ὁ μοῦ καὶ βασιλέα Δαυὶδ μιμούμενοι, λέγοντα· ἡτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἐταράχθην. πάσας γὰρ τὰς τοῦ φιλοσόφου πολυπλόκους προτάσεις, ὡς πυρὶ, τῷ θείῳ λόγῳ, συππίου δίκην, κατανήλισκον. ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ φιλόσοφος τῇ τῶν λόγων διαβολικῇ εὐτεχνίᾳ θαῤῥῶν, τὴν διὰ τῶν ἐπισκόπων ἀλήθειαν κηρυττομένην ἀντιτοξεύειν ἐνίστατο· D εὖ μάλα ῥᾷστα πᾶσι τοῖς ἐπαγομένοις αὐτῷ ὡς ᾤετο, προσφερόμενος, ἐπιλύειν τε ἐβιάζετο τὰ κινούμενα δίκην ἐγχέλυος· ἐν οἷς γὰρ ἐδόκει ἑαυτῷ συνίστασθαι, διολισθαίνων τῶν ἐπικρατεστέρων αὐτῷ προσφερομένων νοημάτων. ἀλλὰ καὶ οὕτως κορυβαντιῶν ἀλαζονικῶς κατὰ τῆς εἰρηνικωτάτης συνόδου ἐφέρετο, ἐλπίζων νικᾶν τοῦ ἐν αὐτοῖς ἀκτίστου πνεύματος Χριστοῦ τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν, ἐκ τῶν οἰκείων ῥημάτων ἁλισκόμενος συγκατέπιπτεν· ἵνα δείξῃ ὁ Θεὸς ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἐν λόγῳ ἡ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει συνίσταται, δι' ἑνὸς τῶν ἐκεῖσε δούλων αὐτοῦ τὸν ἐν τῷ φιλοσόφῳ λαλοῦντα E πονηρὸν δαίμονα ἰσχυρῶς κατεσίγησεν, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξέβαλεν. ἀνὴρ γάρ τις ἐκ τῶν παρόντων τῇ συνόδῳ ἁγίων ὁμολογητῶν, ἁπλοῦς τὴν φύσιν, εἴπερ τις ἄλλος τῶν ἁγίων, καὶ μηδὲν ἕτερον εἰδὼς εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένων σαρκὶ, κατὰ τὰς γραφὰς, συνὼν τοῖς ἐπισκόποις, καὶ ὁρῶν τὸν φιλόσοφον κατεπαιρόμενον τῶν ἡμετέρων ἁγίων ἐπισκόπων, καὶ τῇ μοχθηρᾷ αὐτοῦ συζητήσει καταλαζονευόμενον, αἰτεῖ παρὰ τῶν ἐπισκόπων τῶν τοῦ Θεοῦ ἱερέων χώραν αὐτῷ συνομιλίας παρ' αὐτῶν

πρὸς

πρὸς τὸν φιλόσοφον δοθῆναι. τότε οἱ καθ' ἡμᾶς ἅγιοι ἐπίσκοποι θεωροῦντες τῷ ἀνδρὶ τὴν ἁπλότητα, καὶ τὸ ἄπειρον αὐτὸν εἶναι γραμμάτων, ἔπειθον μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ μέσον, μήποτε παρὰ τοῖς μοχθηροῖς, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθροῖς, γέλως γένηται. ὁ δὲ μὴ ἀναχόμενος προσεισι τῷ φιλοσόφῳ, καί φησι πρὸς αὐτόν· Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀεὶ σὺν τῷ πατρὶ ὄντος Θεοῦ λόγε, ἄκουσον τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα, ὦ φιλόσοφε. ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· ἐὰν εἴπῃς. καὶ ὁ ἅγιος πρὸς αὐτόν· εἷς ἐστιν ὁ Θεός, φησὶν, ὁ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα δημιουργήσας, ὁ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκ γῆς διαπλάσας, ὑποστήσατό τε τὰ πάντα τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. τοῦτον τὸν λόγον, ὦ φιλόσοφε, Θεοῦ υἱὸν ἡμεῖς εἰδότες προσκυνοῦμεν, πιστεύοντες διὰ τοῦτον ἡμετέραν ἀπολύτρωσιν ἐκ παρθένου αὐτὸν σεσαρκῶσθαι, καὶ πεπόνθαι καὶ ἀνθρωπηκέναι, καὶ διὰ τοῦ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πάθους τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ καὶ τοῦ θανάτου ἠλευθερωκέναι αὐτὸν ἡμᾶς ἐκ τῆς αἰωνίου καταδίκης διά τε τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ζωὴν ἡμῖν αὐτὸν αἰώνιον περιποιεῖσθαι· οὗ καὶ εἰς οὐρανὸς ἀνελθόντος ἐλπίζομεν πάλιν ἐλεύσεσθαι, κριτήν τε ἔσεσθαι περὶ πάντων ὧν διεπραξάμεθα. πιστεύεις τούτοις, ὦ φιλότοφε; ὁ δὲ φιλόσοφος, ὡς ἂν μηδεπώποτε πεῖραν λόγων εἰς ἀντίθεσιν ἐσχηκὼς, ἀπεπλάγη, καὶ ὡς κωφὸς ἢ ἄλαλος, ὅπως ἀπεσιώπησε· τοῦτο μόνον οἰκειοτέραν τῇ φωνῇ πρὸς αὐτὸν εἰρηκὼς, ὅτι καμοὶ τοῦτο οὕτως ἔχειν δοκεῖ, μηδὲν ἕτερον εἶναι, ἢ πάντα καθὼς προείρηκας. ὁ δὲ γέρων πρὸς αὐτὸν ἔφη· εἰ τοῦτο οὕτως ἔχειν πιστεύεις, ὦ φιλόσοφε, ἀναστὰς ἀκολούθει μοι, καὶ ἐσοὶ τὴν ἐκκλησίαν σπουδάσωμεν, ἐν ᾗ λήψῃ τὸ σημεῖον ταύτης τῆς πίστεως. ὁ δὲ φιλόσοφος μεταβαλὼν ὅλον ἑαυτὸν πρὸς τὴν ἀληθῆ εἰς τὸν ὅλων Θεὸν διάθεσιν, ἀναστὰς ἠκολούθει τῷ γέροντι, καὶ ἐπισυραφεὶς λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς συνελθοῦσιν εἰς τὴν ἀκρόασιν· ἀκούσατε φησὶν, ὦ ἄνδρες, ἕως ὅτε λόγων ἐποιούμην σπουδὴν, λόγους ἀντετίθην, καὶ τὰ προσφερόμενα τέχνῃ τοῦ λέγειν ἀνέτρεπον· ὅτε δὲ ἀντὶ λόγων δυνάμις τις θεία ἐκ στόματος τοῦ ζητοῦντος προελήλυθεν, οὐκ ἴσχυσαν οἱ λόγοι λοιπὸν τῇ δυνάμει ἀντιτάξεσθαι· ὅτε γὰρ ἄνθρωπος Θεῷ οἷός τε ἐστὶν ἀντιστῆναι; διά τοι τοῦτο εἴτις ὑμῶν δύναται σωισθῆναι, ὡς ἐγὼ νενόμικα, πιστεύσει εἰς Χριστὸν, καὶ ἀκολουθησάτω τούτῳ τῷ γέροντι, ἐν ᾧ ἐλάλησεν ὁ Θεός. τοῦτον τὸν τρόπον ἀναλαβὼν ὁ φιλόσοφος, φωτισθεὶς, καὶ βυθόμενος χριστιανὸς, ἔχαιρεν ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ γέροντος· τούτου δὲ τοῦ φιλοσόφου βαπτισθέντος, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ συναφθέντος, καὶ διαναπαυομένου καὶ ἀγαλλιῶντος ἐπὶ τοῖς μεγαλείοις τοῦ Θεοῦ, ἡ σύνοδος ἐχαιρεν.

prodire, ne forte ab improbis & veritatis hostibus irrideretur. Ille cum continere se non posset, philosophum aggreditur, & ad eum inquit: In nomine Jesu Christi Dei Verbi semper cum Patre existentis, audi veritatis dogmata, o philosophe. Certe, inquit ille, si dixeris. Tum sanctus: Deus, inquit, unus est, qui postquam cœlum, terram, maria, & quæcumque in iis continentur, fabricasset, & hominem ex terra finxisset, omnia sustentavit verbo suo, & Spiritu sancto. Hoc Verbum, o philosophe, Dei Filium esse cognoscentes, adoramus, credentes illum, ut nos redimeret, ex virgine carnem assumpsisse, natum esse, & hominem factum esse, & per carnis suæ passionem in cruce & mortem, ab eterna damnatione nos liberavisse, perque resurrectionem suam, æternam nobis vitam contulisse: quem ad cœlos regressum, speramus iterum venturum, & judicem futurum omnium quæ in vita gessimus. Hæccine credis, o philosophe? Ille tamquam differendi & contradicendi imperitus obstupuit, & velut surdus aut mutus obticuit: hoc solum voce ad commiserationem inflexa dicere potuit: Mihi hæc ita se habere videntur, nec aliud quidquam verius esse credo, quam quod tu dixisti. Tum senex ait: Si hæc ita se habere credis, philosophe, surge, sequere me, ad ecclesiam properemus, in qua hujus fidei sigillum accipias. Philosophus autem eum mentem suam ad veram in Deum pietatem flexisset, surrexit & secutus est senem. Conversus vero ad discipulos suos, & ad eos qui audiendi gratia illuc confluxerant: Audite, inquit, o viri: quamdiu verbis contendebamus, verba verbis opposui, & objecta, dicendi arte refelli: sed ubi pro verbis divina virtus ex ore dicentis prodiit, non potuerunt amplius verba virtuti resistere, nec homo adversari Deo valuit. Et ideo si quis vestrum intelligere potuerit, quæ mihi intellexisse videor, credat in Christum, & sequatur hunc senem, in quo locutus est Deus. Hoc itaque pacto philosophus illuminatus, & Christianus factus, se victum esse a sene gratulabatur. Quod vero philosophus baptizatus fuerit, & Dei ecclesiæ adjunctus, quod quieverit, & ob magnifica Dei facta exultaverit, synodus ipsa gaudebat

Ἀντιῤῥησις ἑτέρου φιλοσόφου τοὔνομα Φαίδωνος, ποιουμένου καὶ αὐτοῦ τοὺς λόγους ὑπὲρ τοῦ θεομάχου Ἀρείου, καὶ τῆς ἐφευρεθείσης ὑπ' αὐτοῦ βλασφημίας.

Refutatio alterius philosophi, cui Phædo nomen, qui etiam pro impio Ario, & blasphemia ab illo inventa, verba fecit.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Πρόθεσις τοῦ φιλοσόφου πρὸς τὴν ἁγίαν σύνοδον εἰς τὸ ποιήσωμεν ἄνθρωπον.

CAPUT XIV.

Propositio philosophi ad sanctam synodum super illud: Faciamus hominem.

ΚΑΙ εἶπεν ὁ Θεός ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. εἰ οὖν ὡς ἡ φωνὴ δηλοῖ ἦ καὶ ὁ νοῦς ὑφαπτόμενος, ἀνθρωπομορφον ἄν τις λέξοι τὸν

DIXITQUE *Deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Si quidem igitur, ut vox indicat, mens etiam erat separatim subsistens, Deum dixerit aliquis habere hominis effigiem; novimus autem *Genes.* 1.

tem

tem Deum ſimplicem eſſe ac ſine figura. Quid ergo ſibi volunt appellationum iſtarum ſignificationes? dicite, numquid Deus hominis habet figuram?

A Θεόν. τὸν δὲ Θεὸν ἁπλοῦν, καὶ ἀσχημάτιστον. τί οὖν βούλονται αἱ σημασίαι τῶν προσηγορευμένων τούτων, φατέ, μὴ ἄρα ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον;

Reſponſio ſanctorum patrum per Euſtathium epiſcopum Antiochiæ.

Ἀπόκρισις τῶν ἁγίων πατέρων διὰ Εὐσταθίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας.

Ibidem. Non ſic, o philoſophe, ſed quod Deus dixit: Præſint univerſæ terræ, & dominentur ei, & omnibus quæ in ea ſunt: hoc accommodatum eſt ei, facere ſcilicet hominem ad imaginem Dei, & præeſſe illum univerſæ terræ. Nam ut Deus præeſt toti terræ, & omnibus quæ in ea ſunt; ſic hominem totius terræ & eorum quæ in ea ſunt, veluti B alterum præſidem conſtituit. Hoc dico eſſe, hominem ad imaginem & ſimilitudinem Dei factum eſſe

Οὐχ ὅτως ὦ φιλόσοφε, ἀλλ' ἢ τὸ εἰπεῖν τὸν Θεόν· ἀρχέτωσαν πάσης τῆς γῆς· καὶ τὸ, κατακυριευσάτωσαν αὐτῆς, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ, τοῦτο τὸ χρεών ἐστι, τῷ ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καὶ ἄρχειν αὐτὸν πάσης τῆς γῆς. ἐπείπερ, ὡς ἄρχει ὁ Θεὸς ἁπάσης τῆς γῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πάντων, ὅτω καὶ τὸν ἄνθρωπον δεύτερον ἄρχοντα πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατέστησε. τοῦτο εἶναι τὸ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον φημί.

Altera adhuc reſponſio ſanctorum patrum per eumdem epiſcopum Euſtathium.

Ἔτι ἀνταπόκρισις τῶν ἁγίων πατέρων διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου Εὐσταθίου.

CAPUT XV.

ΚΕΦΑΛ. ιέ.

DIXITQUE *Deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*. Sed cui dixit, inquiramus, o philoſophe. In eo enim quod dicitur: *Dixitque Deus faciamus hominem*, ſubjecit dicens: *Et fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit illum, maſculum* C *& fœminam fecit eos*. Verbi ergo, *Faciamus*, ſignificatio perſonam eſſe concreantem indicat, & æqualem appellationem inducit. Ut enim Pater Deus eſt qui dixit; *Faciamus hominem*: ita & Deus is eſt cui dixit, *faciamus*, cum ſit eadem eſſentia divinitatis utriuſque perſonæ, & ejus quæ dixit, *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*, & ejus quæ hominem fecit. Illa enim vox, *Faciamus*, ſanctam prorſus & nequaquam diverſam Patris & Filii divinitatem exprimit. Imago enim Dei ſimplex eſt, & omnis compoſitionis expers, cum ſit ignis natura.

ΚΑΙ' εἶπεν ὁ Θεός. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. ἀλλὰ πρός τίνα ἔφη, ζητήσωμεν φιλόσοφε. ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον· ἐπήγαγε λέγων. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. ἡ ἓν τῷ ποιήσωμεν σημασία τὸ εἶναι πρόσωπον συνδημιουργὸν σημαίνει, καὶ συνισοπροσήγορον εἰσάγει. ὡς γὰρ Θεὸς ὁ πατήρ ἐστιν, ὁ εἰπών, ποιήσωμεν ἄνθρωπον· ὅτως ὁ Θεὸς ἐστι καὶ πρὸς ὃν τὸ ποιήσωμεν εἴρηκε, μιᾶς ὔσης τῆς ἀμφοτέρων προσώπων θεότητος, τοῦ τε εἰπόντος, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ τοῦ ποιήσαντος τὸν ἄνθρωπον. τὸ γὰρ ποιήσωμεν, τὸ πανάγαθον καὶ ἀπαράλλακτον τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητος παρίστησιν ἡ φωνή. ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ εἰκὼν ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετός ἐστι, πῦρ ὔσα τῇ φύσει.

Conſors reſponſio ſanctorum patrum.

Ἀπόκρισις σύμφωνος τῶν ἁγίων πατέρων.

Lumen inacceſſibile eſt, & natura incomprehenſibilis eſt ſanctæ trinitatis eſſentia. Hic eſt ſenſus verbi, *Faciamus*.

Φῶς ἀπρόσιτον καὶ ἄληκτός ἐστι φύσις, ἡ τῆς ἁγίας τριάδος οὐσία. αὕτη ἐστὶν ἡ διάνοια τοῦ, ποιήσωμεν.

Contradictio philoſophi pro Ario.

Ἀντίῤῥησις τοῦ φιλοσόφου ὑπὲρ Ἀρείου.

CAPUT XVI.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

ITERUM dicam Deum ſimplicem eſſe, ſine figura & compoſitione. Quomodo igitur intelligendum eſt illud: *Ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*? & quo pacto qui dixit, *Faciamus hominem*, & quæ ſequuntur, non ſubſiſtat ante illum cui dicebat? Enunciate E nobis perſpicuam de his demonſtrationem, ſi poteſtis.

ΠΑΛΙΝ ἐρῶ τὸν Θεὸν ἁπλοῦν εἶναι, καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀσύνθετον. πῶς οὖν ἄρα νοητέον, τὸ, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ τὸ μὴ προϋπάρχειν τὸν εἰπόντα τοῦ πρὸς ὃν ἔλεγε, ποιήσωμεν ἄνθρωπον· καὶ τὰ ἑξῆς; φατὲ ἡμῖν σαφῆ τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν, εἰ δύνασθε.

Sancti epiſcopi per Oſium epiſcopum civitatis Cordubæ, interpretante illum altero, dixerunt.

Οἱ ἅγιοι ἐπίσκοποι διὰ Ὁσίου ἐπισκόπου πόλεως Κορδύβης, ἑρμηνεύοντος αὐτὸν ἕτερος, εἶπον.

Si, ut tu dicis, Pater ante Filium extitit, & poſterior Filius poſt aliqua tempora creatus eſt a Deo & poſtea Filius ab eodem Patre declaratus, ut impie blaſphemantes aſ-

Εἰ προϋπῆρχεν, ὡς σὺ φῂς, τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ, καὶ μεταγενέστερος ὁ υἱὸς μετά τινας χρόνους κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰσυιὸν αὖθις μετὰ ταῦτα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἀνα-

αναγορδωθεὶς, καθάφατε ἀσεβῶς βλασφημιῶντες, εἰς ποίησιν τῆ̃ κτισ ὧν φύσεων προκεκτίσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ· εἶπεν ἄν, κατὰ τὴν ὑμετέραν ἀσέβειαν, ὁ ἄκτισ Θεὸς πρὸς τὸν κτισον υἱον καθ' ὑμᾶς· ποίησόν μοι ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἐμὴν καὶ ὁμοίωσιν. ἀλλ' ἐπειπερ ἀεὶ πατὴρ ὁ Θεὸς, ὡς προαπεδείξαμεν, καὶ ἀεὶ συνυπάρχει τῷ παρὶ ὁ υἱὸς, ὃ μεταγενέστερον χρόνοις, ὑπ' ἐλαττων διαλάμει, ὃ περιγραπτὸς τόπῳ, ἀλλ' ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἀϊδίως συνυπάρχων τῷ πατρὶ, γεγεννημένῳ ἐξ αὐτοῦ ἀπεριννοήτως καὶ ἀνεκφράστως, καθὰ προειρήκαμεν, Θεὸς ἀληθινὸς ὢν ἀεὶ, ἐκ τοῦ ἀεὶ ὄντος ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ παρὸς, συναίδιος τῷ πατρὶ, συμβασιλεύων ἀεὶ τῷ πατρὶ, ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, ἰσοδυνάμος τῷ παρὶ, συνδημιουργὸς τῷ πατρί. εἰ γὰρ διὰ τοῦ υἱοῦ γεγονέναι λέγει ἡ θεία τῆ̃ εὐαγγελίων φωνὴ, καὶ ὅτι χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν, ἀλλ' ὅμως καὶ δίχα τοῦ παρὸς ἐδημιούργησεν. ἀλλ' ἐπειπερ μία θεότης, καὶ βουλὴ μία τοῦ παρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀχωρίστως ἀεὶ ὄντος τοῦ παρὸς πρὸς τὸν υἱὸν, καὶ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα· νοητέον οὖν, ὦ φιλόσοφε, ὅτι ἓν κατὰ τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, καθὰ καὶ ἐν εὐαγγελίοις ὁ αὐτὸς υἱὸς βοᾷ· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. πρὸς ὃν ἔλεγε· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

A feritis, prius eum ab ipso fuisse creatum ad creationem naturarum quæ factæ sunt: dixisset utique juxta impietatem vestram, increatus Deus ad creatum, secundum vos, Filium: Facias mihi hominem ad imaginem & similitudinem meam. Sed siquidem Pater semper est Deus, ut prius ostendimus, Filius etiam cum patre semper existit, non temporibus posterior, non potestate minor, non loco circumscriptus, sed semper itidem perpetuo cum Patre subsistens, ex ipso juxta prædicta incomprehensibiliter & ineffabiliter genitus, verus Deus semper existens: ex vero Deo & Patre semper existente, dominans cum Patre, coæternus Patri, regnans semper cum Patre, consubstantialis Patri, æque potens ut Pater, creator cum Patre. Si enim omnia per Filium facta testatur divina evangeliorum vox, *& sine ipso factum est nihil, quod factum est*: & simul, non divisim a Patre creavit: siquidem una est divinitas, & sententia itna Patris & Filii & Spiritus sancti, nunquam separato Patre a Filio, neque Filio a Patre: intelligendum ergo est, o philosophe, quod Pater & Filius secundum substantiam deitatis unum sunt, sicut & in evangelio ipse Filius clamat; *Ego & Pater unum sumus*; cui dicebat: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*.

Ἀντίῤῥησις τοῦ φιλοσόφου.

Contradictio philosophi.

Καὶ ἤδη ἐν τοῖς προτέραις ἐπερωτήσεσιν ἔφαμεν, μὴ εἶναι τὸν Θεὸν ἀνθρωπόμορφον. τίνα οὖν ἔχει τὴν σημασίαν ἡ ῥῆσις αὕτη, τὸ κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν; φατὲ ἡμῖν. οὐ γὰρ μικρὸν ἡμῖν ἡ λέξις παρέχει ἀγῶνα. τέως τοῦτο λεκτέον.

Jam etiam in prioribus interrogationibus dicebamus Deum non habere hominis effigiem: quam ergo significationem habet hæc oratio: *Ad imaginem & similitudinem nostram*? dicite nobis. Non enim parvam nobis hic sermo exhibet difficultatem: interim hoc dicendum est.

Ἀπόκρισις τῆς ἁγίας συνόδου διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου Ὁσίου πόλεως Κορδύβης.

Responsio sanctæ synodi per eumdem episcopum Osium civitatis Cordubæ.

Τὸ κατ' εἰκόνα, ὦ φιλόσοφε, νοητέον οὐ κατὰ τὴν σωμάτων σύστασιν, ἀλλὰ κατὰ νοερὸν συντετυπῶσθαι ὁ τῆς ἀληθείας παρίστησι λόγος. ἄκουε τοίνυν καὶ σύνες. ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεὸς τῇ φύσει, ἐνέπηξε τῇ νοερᾷ τοῦ ἀνθρώπου οὐσίᾳ τὸ, κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν, οἷον τὴν ἀγαθότητα, τὴν ἁπλότητα, τὴν ἁγιότητα, τὴν καθαρότητα, τὴν ἀφθονίαν, τὴν χρηστότητα, τὴν μακαριότητα, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια· ἵνα ἅπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς τῇ φύσει, τοῦτο κατὰ τὴν αὐτοῦ χάριν ἔχειν δυνηθῇ καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ κτισθεὶς ἄνθρωπος, τοῦτ' ἔστι τὸ νοερὸν αὐτοῦ. καὶ ὥσπερ οἱ τῶν ζωγράφων ἐπιστήμονες γράφοντες ἐν σανίσι τὰς ὁμοιώσεις τῶν εἰκόνων, ἐκ διαφόρων καὶ οὐκ ἐξ ἑνὸς χρώματος τὰς εἰκόνας ἀπαραλείπτως γράφουσιν· οὕτω δέδωκεν ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι ἐν τῷ νοερῷ τμήματι τῆς ψυχῆς, τοῦτ' ἔστι τῷ νῷ, ἔχειν διὰ τῶν ἀρετῶν τὸ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν· τῆς εἰκόνος ἀπαραλείπτως διεισκομμένης ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῶν προῤῥηθέντων θείων πραγμάτων, ὧν ἀνέθηκεν αὐτῷ ὁ Θεὸς, εἰπών· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

Illud, *ad imaginem*, o philosophe, non ad corporum constitutionem, sed ad mentem relatum & expressum esse docet sermo veritatis. Audi ergo & intellige. Deus cum sit natura bonus, intelligenti hominis substantiæ insculpsit illud, *ad imaginem & similitudinem*, ut bonitatem, simplicitatem, sanctitatem, puritatem, candorem, probitatem, felicitatem, & his similia: ut quæ Deus est per naturam, eadem per ipsius gratiam habere posset ab ipso creatus homo, hoc est, ipsius hominis mens. Et ut pictores periti similitudines imaginum in tabulis, non ex uno semper colore, sed ex variis perpetuo depingunt: sic Deus homini etiam quem creavit, in animæ intelligentis conditorio, hoc est in mente, concessit, ut per virtutes haberet illud, ut ad imaginem & similitudinem suam fingeretur: cum in homine abunde conspiciatur imago per prædictas illas res divinas, quas Deus in ipso reposuit, dicens: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram* Gen. 1.

A

Contradictio philosophi.

CAPUT XVII.

DIFFERANTUR ista hoc præsenti tempore: Illud potius quærendum est, de eo scilicet, per quod Deus hominem fecit, & omnia quæ videntur & quæ non videntur. Non enim mihi videntur recte se habere quæ dixistis, quod unum pariter fuerit semper Filius cum Patre in idipsum, & quod Filius semper fuerit Deus cum Patre. Ego vero dicerem a Deo factum fuisse, ut in creaturis ministrum ageret. Indigebat enim Deus ministro ad hominis & mundi opificium. Ideo- B que opifex Deus naturas creatas effecturus, constituit sibi instrumentum per quod naturas omnes crearet. Quemadmodum enim faber sibi constituit prius instrumentum, in eorum quæ facturus est, structuram: ita licet in Deo cogitare, quod supponens sibi ipsi filium tanquam instrumentum, mundum per ipsum creaverit. Quod enim ab apostolo dictum est, quod *omnia per ipsum facta sunt*, naturæ per ipsum quasi per instrumentum factæ sunt. Et quod Deus dixit creatum esse hominem ad imaginem & similitudinem nostram, per instrumentum, hoc est per filium, ad suam ipsius imaginem & similitudinem Deus dixit.

Joan. 1. Genes. 2.

C

Mutua responsio sanctorum patrum per Leontium episcopum Cæsareæ Cappadociæ, & Eupsychium Tyanensem episcopum.

Si ergo, ut tu dicis, Filius instrumentum ad naturarum effectionem a Patre creatus est, ex tuis ipsius verbis excidis, o philosophe. Ait enim evangelii vox, quemadmodum & ipse paulo ante meministi: *Omnia per ipsum facta sunt*. Et adjungit: *Et sine ipso factum est nihil quod factum est*. Igitur si omne creatum per ipsum factum est, & sine ipso factum est nihil quod factum est, Filius autem factus est, ut ipse ais: se ipse utique creavit, non Pater.

Joan. 1.

D

Contradictio philosophi.

Semel dixi, quod omnia per ipsum ut per instrumentum fecit Deus, in hoc ipsum ante omnem creaturam ipsum faciens, ipsum instrumentum præparavit ad creatarum naturarum effectionem.

Responsio sanctorum patrum per eosdem episcopos Leontium & Eupsychium.

Dic, vir optime, ubinam quispiam tibi insonuit, Filium Dei & Spiritum ejus sanctum E instrumenta esse? exhibe nobis harum hypothesium testimonia. Cujus, qui quidem spiritu ducatur, subscriptiones habes, qui Dei filium instrumentum esse tradiderit, cum sit creator omnium sæculorum, & omnium cœlestium exercituum, & omnium quæ in terra sunt? Audi igitur, o philosophe, testimonia ex divinis scripturis, coæternum Patri Filium ipsius esse astruentibus, creatoremque & opificem omnium creatarum naturarum. In libro quidem Genesis habes Moysen prophe-

Ἀντίῤῥησις τοῦ φιλοσόφου.

ΚΕΦΑΛ. ιζʹ.

ΥΠΕΡΚΕΙΣΘΩ μοι ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος καιροῦ· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐπερωτητέον περὶ τοῦ, δι' οὗ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ πάντα τά τε ὁρώμενα, τά τε μὴ ὁρώμενα. οὐ γάρ μοι δοκεῖ εὖ ἔχειν, ἅπερ εἰρήκατε, ὅτι ἓν κατὰ τὸ αὐτὸ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἀϊδίως ἅμα, καὶ ὅτι Θεὸς ἀεὶ συμπροϋπάρχων τῷ πατρὶ ὁ υἱός. ἐγὼ δὲ φαίην ὑπουργὸν ἐν τοῖς κτίσμασι γεγενῆσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐδεῖτο γὰρ ὁ Θεὸς ὑπουργοῦ εἰς τὴν B τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου κατασκευήν. διὸ μέλλων ὁ δημιουργὸς Θεὸς κτίζειν τὰς κτιστὰς φύσεις, ὑπεστήσατο ἑαυτῷ ἐργαλεῖον, δι' οὗ κτίσει πάσας τὰς φύσεις. ὥσπερ γὰρ ὁ τέκτων προϋφιστᾷ ἐργαλεῖα εἰς τὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ μελλόντων γίνεσθαι κατασκευήν. οὕτως ἐστὶ νοῆσαι καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὑποστήσας ἑαυτῷ ὡς ἐργαλεῖον τὸν υἱὸν, ἔκτισε δι' αὐτοῦ τὸν κόσμον. τὸ γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ῥηθὲν, ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ὡς δι' ἐργαλείου ἐκτίσθησαν αἱ δι' αὐτοῦ φύσεις. καὶ τὸ κατ' εἰκόνα δὲ ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν εἰπεῖν τὸν Θεὸν κτισθῆναι τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦ ἐργαλείου, τοῦτ' ἔστι διὰ τοῦ υἱοῦ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, εἶπεν ὁ Θεός.

C

Ἀνταπόκρισις τῶν ἁγίων πατέρων διὰ Λεοντίου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, καὶ Εὐψυχίου ἐπισκόπου Τυάννων.

Εἰ οὖν, ὡς σὺ φὴς, ἐργαλεῖον ὁ υἱὸς εἰς ποίησιν τῶν κτιστῶν φύσεων ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐκτίσθη, ἐκ τῶν σεαυτοῦ καταπίπτεις λόγων, ὦ φιλόσοφε. λέγει γὰρ ἡ τοῦ εὐαγγελίου φωνὴ, ὡς καὶ αὐτὸς ἀρτίως ἐμνήσθης· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. καὶ ἐπάγει· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. εἰ οὖν πᾶν τὸ κτιστὸν δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲν ὃ γέγονε, κτίσμα δὲ καὶ ὁ υἱὸς, ὡς αὐτὸς φὴς· ἑαυτὸν ἔκτισεν ἄρα, καὶ οὐχ ὁ πατήρ.

D

Ἀντίῤῥησις τοῦ φιλοσόφου.

Ἅπαξ εἶπον, ὅτι πάντα δι' ἐργαλείου, δι' αὐτοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς, εἰς αὐτὸ τοῦτο ποιήσας αὐτὸν * πάσης κτίσεως, καὶ πρὸς ποίησιν τῶν κτιστῶν φύσεων ἐργαλεῖον παρεπίσας αὐτόν. * Ισ. πρὸ πάσης.

Ἀνταπόκρισις τῶν ἁγίων πατέρων διὰ τῶν αὐτῶν ἐπισκόπων Λεοντίου καὶ Εὐψυχίου.

Εἰπὲ ὦ βέλτιστε, ποῦ σοί τις ἐργαλεῖα ἀνεβόησε E τὸν υἱὸν [1] τοῦ Θεοῦ; * τί καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα; παράσχου ἡμῖν τὰς μαρτυρίας τῶν ὑποθέσεων. τίνος πνευματοφόρου ἔχεις τὰς ὑπογραφὰς, ἐκδώσαντος ἐργαλεῖον τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν κτίστην πάντων τῶν αἰώνων καὶ πασῶν στρατιῶν ἐπουρανίων, καὶ πάντων ἐπιγείων; ἐπάκουσον τοίνυν, ὦ φιλόσοφε, τῶν μαρτυριῶν τῶν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, τῶν ἐκθησάντων Θεὸν ὡς ἀΐδιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, κτίστην τε καὶ δημιουργὸν πασῶν τῶν κτιστῶν φύσεων. ἐν μὲν βίβλῳ κτίσεως ἔχεις Μωσῆν τὸν προφήτην, ὡς συνδη- * Ισ. καὶ

1 In MS. nostro ἢ π. *Harduinus*.

δημιυργὸν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὸν υἱὸν ἐξέδωκε, λέγων καθὰ προειρήκαμέν σοι ὦ βέλτιστε· εἶπεν ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. πρόσωπον συνδημιυργὸν συγκαλεῖν πέφυκεν, ἀλλ' οὐκ ἐργαλεῖα. τὸ γὰρ εἰπεῖν· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα ἐποίησεν αὐτὸν ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· αὐθεντίαν προσώπου σημαίνει. Ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον· ἀναιρεῖ τινὰ τοῦ ἐργαλείων ἐποίησιν. Ἑτεροτέραν δέχου μαρτυρίαν αὐθεντικὴν, εἰς μόνον τὸ πρόσωπον τοῦ υἱοῦ ἐκτεθεῖσαν, δεικνῦσαν αὐτὸν δημιυργὸν πασῶν τῆς γηΐνων φύσεων, ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ Βαρὺχ, ἐκ στόματος Ἱερεμίου προφήτου λέγοντος· ὁ κατασκευάσας τὴν γῆν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, ἐνέπλησεν αὐτὴν κτηνῶν τετραπόδων. ὁ ἀποστέλλων τὸ φῶς, καὶ πορεύεται· ἐκάλεσεν αὐτὸ, καὶ ὑπήκουσεν αὐτῷ τρόμῳ. οἱ δὲ ἀστέρες ἔλαμψαν ἐν ταῖς φυλακαῖς αὐτῶν, καὶ ηὐφράνθησαν. ἐκάλεσεν αὐτούς, καὶ εἶπαν· πάρεσμεν. ἔλαμψαν μετ' εὐφροσύνης τῷ ποιήσαντι αὐτούς. ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτὸν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει τῷ Ἰσραήλ· καὶ νῦν οὐκ ἔγνως, ἢ μὴ ἤκουσας; Θεὸς αἰώνιος Θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς. τίς οὖν ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὦ φιλόσοφε, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, ὁ ἐπὶ γῆς ὀφθεὶς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφείς; τὸν υἱὸν λέγεις συναναστράφθαι τοῖς ἀνθρώποις, ἢ τὸν πατέρα;

tam, qui creatorem simul cum Deo & Patre Filium fuisse tradidit, dicens, ut tibi, vir optime, prius diximus: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*. Genes. 1. Personam cooperantem compellare natura comparatum est, non instrumenta. Sermo enim ille: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei* Ibid. *fecit illum, masculum & fœminam creavit eos*: personæ auctoritatem significat. In eo enim quod ait: *Faciamus hominem*; tollit instrumentorum cogitationem. Clarius accipe testimonium authenticum soli personæ Filii propositum, ostendens ipsum esse auctorem omnium factarum naturarum, sicut scriptum est in libro Baruch, ex ore Jeremiæ prophetæ dicentis: *Qui præparavit terram in æternum* Baruch. 3. *tempus, implevit eam jumentis quadrupedibus. Qui mittit lumen, & vadit: vocavit illud, & obedivit illi cum tremore: ac stellæ splenduerunt in custodiis suis, & lætatæ sunt: vocavit eas, & dixerunt: Adsumus: splenduerunt cum lætitia ei qui fecit illas. Hic est Deus noster, & non reputabitur alius adversus illum. Invenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Jacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hoc in terra visus est, & inter homines conversatus est*. Et Isaias ait ad Israel: *Num-* Isai. c. 40. *quid nescis, aut non audivisti? Deus sempiternus* v. 23. *dominus, qui creavit terminos terræ*. Quis igitur est Deus iste sempiternus, o philosophe, qui creavit terminos terræ, qui in terra visus est, & inter homines conversatus est? Filium ais conversatum fuisse cum hominibus, an Patrem?

Ἀπόκρισις τοῦ φιλοσόφου.

Ὁ υἱὸς φημι συναναστράφθαι, καθὼς εἴρηκαν αἱ θεῖαι γραφαὶ, κἀγὼ πεισθεὶς ἐξ αὐτῶν ἀποδέδεγμαι. ἀλλ' ἔστι μοι ἔτι δυσπαρατρίπτητος καὶ ἀνατίρρητος ἀντίθεσις περὶ αὐτοῦ, ὅτι πρὸ πάσης κτίσεως ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἵνα δι' αὐτοῦ τὰ πάντα κτίσῃ. καὶ ταῦτα ἀποδείξω ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τῶν ἀγώνων.

Responsio philosophi.

Filium dico fuisse conversatum, ut divinæ scripturæ testatæ sunt, & ego ex ipsis persuasus approbavi. Sed est adhuc mihi gravissima & cui contradici non potest, objectio, quod ante omnem creaturam fecit illum Deus, ut per ipsum omnia crearet: & hæc in ulterioribus concertationibus demonstrabo.

Ἀπόκρισις τῶν ἁγίων πατέρων διὰ τῶν αὐτῶν ὁσιοτάτων ἐπισκόπων Λεοντίου καὶ Εὐψυχίου.

Οὐχ οὕτως, ὦ φιλόσοφε, οὐκ ἐνεστι δεῖξαί σε ταῦτα ἅπερ ἔφης. γνώμα γάρ ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ ποίημα, καθάπερ διὰ πλειόνων ἀπεδείξαμεν. καὶ τίς γάρ, ὦ φιλόσοφε, τῶν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἀγχινοίᾳ πλατυνόντων ἀνδρῶν οὐκ ἐκπλήττεται ἐπὶ ταῖς τοσαύταις αὐτοῦ ἐνεργείαις τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημιυργηθεισῶν φύσεων, ὡς ὑπὸ Θεοῦ, τοῦτ' ἔστιν ὑπ' αὐτοῦ κτισθεισῶν, τῆς γραφῆς βοώσης· ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε. καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν; Ἰωάννης δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς σαφεστέρως δείκνυσιν αὐτὸν ἀεὶ συνυπάρχοντα τῷ πατρὶ, συναΐδιόν τε καὶ συνάναρχον τῷ πατρί. Ἐν ἀρχῇ γάρ, φησὶν, ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. ἰδοὺ σαφέστατα δέδεικται, ὦ φιλόσοφε, ὅτι πάσης γενητῆς φύσεως δημιυργὸς ὁ υἱός· εἰ δὲ δημιυργὸς τῶν ὅλων κτισμάτων ἐστὶν, ὥσπερ ἐστὶ καὶ ἔστιν, ὁρωμένων τε καὶ νοουμένων, δῆλον ὅτι Θεὸς ἀληθῶς φύσει, καὶ οὐκ

Responsio sanctorum patrum per eosdem piissimos episcopos Leontium & Eupsychium.

Non ita, philosophe, non poteris demonstrare quæ dixisti. Proles enim Dei est, non opus, ut pluribus ostendimus. Et quis, o philosophe, ex viris pietate ac prudentia præpollentibus, in tantis ejusdem viribus, earum, quæ ab ipso conditæ sunt, naturarum, tanquam a Deo, hoc est ab ipso creatarum, non obstupescit? clamante scriptura: *Fecit* Genes. 1. & 2. *Deus hominem*: & *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*. Joannes autem evangelista manifestius demonstrat ipsum semper cum Patre existere, coæternum Patri & superiori carentem, ut Pater; *In principio enim,* Joan. 1. inquit, *erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est*. Ecce apertissime ostensum, o philosophe, quod Filius omnis creatæ naturæ opifex sit. Igitur si opifex est omnium creaturarum, ut revera est tam earum quæ videntur, quam earum quæ intelliguntur, manifestum est quod

vere Deus natura ſit, & non inſtrumentum, ut ais, neque creatura, neque factura, neque Patre poſterior. Illud enim, erat, ab evangeliſta quater dictum, non habet aliquid quod ante illum extiterit. Ut autem perfectiſſime agnoſcas quod non eſt alteri ſubjectus, ſed ſui ipſius habet dominium ut Pater, accipe aliud expreſſiſſimum teſtimonium. Audi ergo divinum Iſaiam clamantem: *Et volent eſſe igne combuſti*. *Iſai. 9.* Judæis prænuncians: *Quia puer natus eſt nobis, Filius datus eſt nobis, cujus principatus factus eſt ſuper humero ejus, & vocatur nomen ejus magni conſilii nuncius, admirabilis conſiliarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri ſæculi*. Audi, philoſophe, dominum eum eſſe prædicatum, non autem miniſtrum, ut vos dicitis. In uno autem ſuorum beneficiorum ipſe Filius Dei unigenitus exhibuit ſeipſum dominum & creatorem hominis, in ſupplemento ſcilicet, quod ipſe Dei Filius fecit in cæco a nativitate. Splendor eſt enim Patri coæternus, & figura immutabilis totius ſubſtantiæ ejus, ut ait Paulus apoſtolus, vas electionis. *Hebr. 1.* En philoſophe, tam multi Filium Dei ſine initio, nempe increatum ut Patrem, factorem autem omnium creatarum naturarum, ut ſæpe diximus, earum quæ videntur, & quæ intelligentia percipiuntur, demonſtrarunt. Ubi autem ſint inſtrumentorum teſtes, dicas, ſi habes: & cito igitur credens in inſtrumenta baptizeris, poſtquam, ut ais, Deo fidelis exiſtis.

ἐργαλεῖον, ὡς φὴς, οὐδὲ κτίσμα, οὔτε ποίημα, οὔτε μεταγλύσερον τοῦ πατρός. τὸ γὰρ ἰωὴ, τρὶς ἀκριβῶς λεχθὲν ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ, τὸ προϋπάρχον οὐκ ἔχει. ἵνα δὲ τελειοτάτως γνῷς ὅτι οὐχ ὑπεξούσιός ἐστιν, ἀλλ' αὐτεξούσιός ἐστιν, ὡς καὶ ὁ πατὴρ, δέχου καὶ ἄλλων ἐναργεστάτων μαρτυρίαν. ἄκουε τοίνυν τοῦ θεσπεσίου Ἡσαΐου βοῶντος. καὶ θελήσουσι, φησὶν, εἰ ἐγχυμήθησαν πυρίκαυσοι. τοῖς Ἰουδαίοις προαναφωνῶν· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ἄκουε φιλόσοφε ἐξουσιαστὴν αὐτὸν προκηρυττόμενον, καὶ οὐχ ὑπεξούσιον, καθὼς ἡμεῖς φατέ. ὃν δὲ μιᾷ τῶν αὐτοῦ ἐνεργεσιῶν παρίστησιν ἑαυτὸν ὁ αὐτὸς μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ αὐτεξούσιόν τε καὶ κτίσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῇ τοῦ ἐκγεννητοῦ τυφλοῦ ἀναπληρώσει, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεγενημένη. ἀπαύγασμα γάρ ἐστι τοῦ πατρὸς σωαΐδιον, καὶ χαρακτὴρ ἀπαράλλακτος τῆς ὅλης αὐτοῦ ὑποστάσεως, καθά φησι Παῦλος ὁ ἀπόστολος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς. ἴδε φιλόσοφε, τοσοῦτοι ἄναρχον, ἐπείπερ καὶ σωάκτισον τῷ πατρὶ, κτίσιν τε πεσῶν τῆς κτισῶν φύσεων, καθὰ πλειστάκις εἰρήκαμεν, τῆς τε ὁρωμένων, τῆς τε νοουμένων, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀπέδειξαν. πῦ δὲ καὶ οἱ μάρτυρες τῆς ἐργαλείων, φῆσον εἰ ἔχεις. τάχα οὖν καὶ εἰς ἐργαλεῖα πιστεύσας ἐβαπτίσθης, εἴπερ, ὡς φὴς, πιστὸς ὑπάρχεις τῷ Θεῷ.

Contradictio philoſophi de eo: Dominus condidit me initium viarum ſuarum in opera ſua; ex proverbiis Salomonis.

Ἀντίῤῥησις τοῦ φιλοσόφου περὶ τοῦ· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἐκ τῶν παροιμιῶν Σολομῶντος.

CAPUT XVIII.

ΚΕΦΑΛ. ιή.

POSTQUAM, inquit, tantopere vim facitis veritati, quid dicemus de hac manifeſta ſententia: *Dominus condidit me initium viarum ſuarum in opera ſua?* *Proverb.*

Ἐπεὶ, φησὶ, τοσοῦτον βιάζεσθε ὑμεῖς τὴν ἀλήθειαν, τί εἰποιμὶ περὶ ταύτης τῆς φανερᾶς λέξεως, τῆς· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.

Reſponſio ſanctorum epiſcoporum per Euſebium Pamphili epiſcopum Cæſareæ Palæſtinæ.

Ἀπόκρισις τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐπισκόπων διὰ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης.

Quid profunda penetras probabiliter ac facile, ut exiſtimas? ne tibi ipſi, o philoſophe, mollia cumules argumenta: vide ne ſcopulos aditu difficiles incaute conſcendens, præceps ruas. Verum de illo, Dominus condidit me, nunc dicemus, quod majores noſtri de illa ſententia, Dominus condidit me, multa quidem alia tradiderunt, & de diſpenſatione apparitionis domini noſtri Jeſu Chriſti ſecundum carnem, quomodo explicaverint, noſtis omnino traditiones. Nos autem nunc cooperante Domino noſtro Jeſu Chriſto ex aliis etiam hiſtoriis deſcriptionem faciemus: & ſi velis, o philoſophe, ipſam totam ſententiam ab ejus initio proferemus in medium. *Ibid.* Ait enim principium ejus: *Si annunciavero vobis quæ quotidie fiunt, memor ero quæ a ſæculo numerare.* Deinde adjungit, dicens: *Dominus condidit me initium viarum ſuarum in opera ſua, ante ſæculum fundavit me, in initio antequam terram faceret, & antequam abyſſos faceret, antequam procederent fontes aquarum, antequam montes facti eſſent: ante autem omnes colles genuit me.* *Ibid.* *Ibid* Unde munieus illud, *Dominus condidit me*, continuo

Τί πιθανῶς καὶ ῥαδίως, ὡς οἴει, τὰς βυθὰς διατρῴσκεις; μὴ σαυτῷ, ὦ φιλόσοφε, ἀφορμὰς ἀνάνδρως ἐπισώρευε· ὅρα μή πως δυσεπιβάτοις κρημνοῖς ἀπαραφυλάκτως ἐπιβὰς κρημνιοβὴς· ἀλλ' εἰς τὸ, κύριος ἔκτισέ με, νῦν φήσομεν ὃ οἱ πρὸ ἡμῶν ἐξέδωκαν περὶ τῆς λέξεως ταύτης, τῆς, ὅτι κύριος ἔκτισέ με, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, καὶ εἰς τὴν κατὰ σάρκα δὲ οἰκονομίαν τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθ' ὅπως διείληφαν, πάντως ἴστε τὰς ἐκδόσεις. ἡμεῖς δὲ καὶ ἐπ' ἄλλαις ἱστορίαις τὴν ἔκδοσιν νῦν ποιησόμεθα, τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ συνεργοῦντος. καὶ εἰ θέλεις, φιλόσοφε, αὐτίκα ὅλην τὴν λέξιν προτείνομεν μετὰ καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς· λέγει γὰρ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς. ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀριθμῆσαι. εἶτα ἐπάγει λέγων. κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. ὅθεν κατασκάζων τὸ, ὅτι κύριος ἔκτισέ με, ἐπισωάψας εἰ-

πε·

πε· κύριος ἐποίησε χώρας καὶ ἀοικήτους· ζητῶμεν λοιπὸν κύριον τὸν κτίσαντα αὐτὸν, τὸν καὶ ποιήσαντα χώρας καὶ ἀοικήτους· κινηματωθεὶς γὰρ ὁ Σολομὼν ἐκ τῶν τοῦ * παρὸς Ἰὼβ εἰπόντος· πῦ ἦσθα ὅτε ἐθεμελίουν με τὴν γῆν; εἶπε· κύριος ἐποίησε χώρας καὶ ἀοικήτους. Ἐν δὲ βίβλῳ Βαρὺχ ἐκ στόματος Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, καθὼς προαπεδείξαμεν, περὶ τοῦ ποιήσαντος χώρας καὶ ἀοικήτους λέγει· υἱοὶ Ἀγὰρ οἱ ἐκζητοῦντες τὴν σύνεσιν ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ ἔμποροι τῆς Μερὰν καὶ Θαιμὰν, καὶ οἱ μυθολόγοι, καὶ οἱ ἐκζητηταὶ τῆς συνέσεως· ὁδὸν δὲ σοφίας οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ ἐμνήσθησαν τρίβους αὐτῆς· καὶ μετ' ὀλίγον· ἀλλ' ὁ εἰδὼς τὰ πάντα, γινώσκει αὐτὴν, εὗρεν αὐτὴν τῇ συνέσει αὐτοῦ. εἰπὼν περὶ τοῦ ἐξιδρόντος τὴν σοφίαν τῇ συνέσει αὐτοῦ, ἐπάγει αὐτοῦ καὶ τὰς ἐνεργείας, λέγων· ὁ κατισχύσας τὴν γῆν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. ἐνέπλησεν αὐτὴν κτηνῶν τετραπόδων. ὁ ἀποστέλλων τὸ φῶς, καὶ πορεύεται. οὐ παραβλεπτέον γάρ, ὦ φιλόσοφε, τὰ αὐτὰ πάλιν διαγορεῦσαι πρὸς ἐναργῆ ἀπόδειξιν τῆς προκειμένης ὑποθέσεως. ὁ ἀποστέλλων, φησὶ, τὸ φῶς, καὶ πορεύεται. ἐκάλεσεν αὐτὸ, καὶ ὑπήκουσεν αὐτῷ τρόμῳ. οἱ δὲ ἀστέρες ἔλαμψαν ἐν ταῖς φυλακαῖς αὐτῶν, καὶ ηὐφράνθησαν. ἐκάλεσεν αὐτοὺς, καὶ εἶπαν· πάρεσμεν. ἔλαμψαν μετ' εὐφροσύνης τῷ ποιήσαντι αὐτούς· ὅτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. μετ' ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. τὰς δύο φύσεις προθησάντες κυρίως, ποιήσαντος χώρας καὶ ἀοικήτους, ἃς εἶπε Σολομὼν καὶ Βαρὺχ, ἤτοι Ἱερεμίας. εἰπὼν γὰρ, ἔκτισέ με, ἐπήγαγε αὐτοῦ καὶ τὰς ἐνεργείας, λέγων· κύριος ἐποίησε χώρας καὶ ἀοικήτους· συλλογισώμεθα, ὦ βέλτιστε, τὸ τίς κύριος ὁ ποιήσας χώρας καὶ ἀοικήτους. νοήσωμεν ὅτι οὐκ ἄλλος, ἀλλ' ἢ πάντως ὁ κατισχύσας τὴν γῆν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον· ἐν γὰρ τῷ κατισχύζειν τὴν γῆν, ποιεῖν, ἐστι χώρας καὶ ἀοικήτους. ὁ καὶ ἐμπλήσας αὐτὴν κτηνῶν τετραπόδων, ὁ καὶ καλέσας τὸ φῶς, καὶ ὑπήκουσεν αὐτῷ τρόμῳ· καὶ τὰ ἑξῆς. περὶ ὃ λέγει, ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. [1] νοητέον ἔν, ὅτι ὅτός ἐστιν ὁ κύριος ὁ κτίσας τὴν λογισικὴν σοφίαν εἰς ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἵν' ἦ ὑποτεθεὶς τῷ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ ἀνθρώπῳ, ὁ ποιήσας χώρας καὶ ἀοικήτους, ὁ κατισχύσας τὴν γῆν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. ἀλλὰ καὶ πάλιν τὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως ἴδωμεν· ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα. ἀλλ' ἐκ εἶπε· τὰ μέλλοντα. καὶ πάλιν λέγει· μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἐξαριθμῆσαι· ἀλλ' ἃ τὰ πρὸ αἰῶνος. ἐγνώσθη ὑμῖν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ὁ καὶ τὴν λογισικὴν σοφίαν κτίσας, ὁ κατισχύσας τὴν γῆν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, ὁ ποιήσας χώρας καὶ ἀοικήτους, ὁ καὶ τῷ Ἰὼβ εἰπών· ὅτε ἐγκωμιάσθησαν ἄστρα, ἤνεσάν με πάντες ἄγγελοί μου. Μωσῆς δὲ λέγει περὶ τοῦ ποιήσαντος τὸ φῶς· καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, γενηθήτω φῶς. καὶ ἐπήγαγε λέγων· καὶ ἐποίησεν Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ τὰ ἑξῆς ἱκανὰ εἶναί μοι δοκεῖ τὰ λεχθέντα. καὶ αἱ ἀποδείξεις παρέσησαν, ὦ φιλόσοφε, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ὁ καὶ τὴν ἐν Σολομὼν τὴν λογισικὴν σοφίαν κτίσας, καὶ πάντα τὰ κτισὰ,

A inquit: *Dominus fecit regiones & inhabitabilia.* Quæramus deinceps dominum qui creavit illum, & qui fecit regiones & inhabitabilia. Stimulatus enim Salomon ab his quæ Job dixerat: *Ubi eras cum ponerem fundamenta terræ?* inquit: *Dominus fecit regiones & inhabitabilia.* In libro autem Baruch ex ore Jeremiæ prophetæ, ut prius oſtendimus, de eo qui fecit regiones & inhabitabilia, dicitur: *Filii Agar exquirentes prudentiam, qui ſuper terram, mercatores Meran & Thæman, & fabulatores, & examinatores prudentiæ: viam autem ſapientiæ non cognoverunt, neque recordati ſunt ſemitas ejus*; & poſt pauca: *ſed ſciens omnia cognoſcit eam, adinvenit eam prudentia ſua*; loquens de eo qui invenit ſapientiam prudentia ſua, adjungit ejus opera, dicens: *Qui præparavit terram in æternum tempus, implevit eam jumentis quadrupedibus. Qui emittit lumen, & vadit.* Non connivendum eſt, o philoſophe, eadem rurſus proferre ad propoſitæ hypotheſis evidentem demonſtrationem. *Qui mittit*, inquit, *lumen, & vadit: vocavit illud, & obedivit illi cum timore: ac ſtellæ ſplenduerunt in cuſtodiis ſuis, & lætatæ ſunt: vocavit eas, & dixerunt: Adſumus: ſplenduerunt cum lætitia ei qui fecit illas. Hic Deus noſter, non reputabitur alius adverſum eum. Invenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Jacob ſervo ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terra viſus eſt, & inter homines converſatus eſt.* Duas naturas opponunt proprie ejus qui fecit regiones & inhabitabilia, quas dixit Salomon, & Baruch, ſive Jeremias. Cum enim dixiſſet: *Condidit me*: ſubjunxit ejus opera, dicens; *Dominus fecit regiones & inhabitabilia.* Ratiocinemur, vir optime, quiſnam eſt ille dominus faciens regiones & inhabitabilia: intelligemus non eſſe alium, ſed omnino eum qui præparavit terram in æternum tempus, (in terræ enim præparatione conſiſtit facere regiones & inhabitabilia) qui implevit eam jumentis quadrupedibus, qui vocavit lumen, & obedivit ei cum timore: & quæ ſequuntur. De quo inquit, quod in terra viſus eſt, & inter homines converſatus eſt. Intelligendum eſt ergo, quod ipſe eſt dominus, condens rationalem ſapientiam, initium viarum ſuarum, quam ad imaginem ſuam homini præparavit, qui fecit regiones & inhabitabilia, qui præparavit terram in æternum tempus. Verum rurſus principium ſententiæ videamus. *Si annuntiavero vobis quæ quotidie fiunt:* non dixit, Quæ futura ſunt: & iterum ait: *Memor ero quæ a ſæculo numerare:* non dixit, Ante ſæculum. Notum eſt vobis, quod Filius Dei eſt qui rationalem ſapientiam condidit, qui præparavit terram in æternum tempus, qui fecit regiones & inhabitabilia, qui dixit Job: *Cum me laudarent aſtra matutina, & jubilarent omnes filii Dei.* Moyſes autem ait de eo qui fecit lucem: *Dixitque Deus, Fiat lux*; & ſubjunxit dicens: *Fecitque Deus duo luminaria magna & ſtellas*, & quæ ſequuntur. Sufficere mihi videntur, o philoſophe, quæ dicta ſunt, & demonſtrationes oſtenderunt, quod ſcilicet Filius Dei eſt qui apud Salomonem rationalem ſapientiam condidit, & omnes creaturas, & non inſtrumentum. Ut autem

Job 38.

Baruch. 3.

Ibid.

Ibid.

Proverb.

Job. 38.

Genes. 1.

tibi

Citat iſta Cypariſſiotes Decad. 3. cap. 4. *Harduinus*.

tibi veram rerum demonstrationem manifestiorem exhibeamus, accedamus citius ad rei sensum, ejusque contemplationem, quæ ex scriptura pronunciabimus. Exiturus e vita Moyses propheta, ut scriptum est in libro analepsis Moysis, cum vocasset ad se Josue filium Nave, loquens ad eum, dixit: Prævidit Deus ante mundi constitutionem futurum me testamenti sui mediatorem. Et in libro sermonum mysticorum Moysis, ipse Moyses de Davide & Salomone prædixit; de Salomone sic: Infundet ei Deus sapientiam, atque justitiam, & scientiam plenam. Ipse domum Dei ædificabit: & quæ sequuntur. Ut autem sit manifestius quod dico, ita intellectum perscrutemur. Estne homo propter mundum, an mundus propter hominem? Philosophus: Omnino mundus propter hominem.

Sancti nostri episcopi per eumdem episcopum Eusebium Pamphili dixerunt.

Si mundus est propter hominem, omnino cum homo prior sit in Dei proposito, erit homine ac rationabili sapientia posterior: igitur homo prior est mundo; est etiam prior naturis mundi, quales sunt, cœlum, terra, dies, nox, nubes, venti, abyssi, fontes, montes & colles. Omnibus his prior est sapientia, & homo in Dei proposito jam prior est mundo. sed eumdem accidit posterius in via creationis conditum fuisse: qui autem in divina intentione homine posterior erat, ille in viam creationis prior incidit. Sed & sapientia quam invenit prudentia sua Filius Dei, quam dedit homini ad imaginem suam, ipsa etiam in divina intentione mundo & mundi naturis prior fuit. Salomon igitur instructus sapientia, quam ei Deus dederat, in seipso sciens hominem atque sapientiam ante mundum & mundi naturas in Dei proposito extitisse, accurate indicavit in divina intentione ante mundum olim fuisse. Quod enim ante mundi constitutionem dominus invenit prudentia sua, hoc tandem idem dominus post mundum & mundi naturas creavit. Ait ergo Salomon quasi ex persona humanæ sapientiæ, quæ in divina intentione ante mundum extitit. *Dominus condidit me initium viarum suarum in opera ejus*: humanam sapientiam ac rationalem homini ad imaginem Dei facto præparatam, hæc pronunciantem induxit. Hoc igitur erat, *dominus condidit*. De illo enim, qui in divina intentione ante mundum fuit, hoc exposuit. Illud vero, *Gignit me*, rursus loquens de eo qui editus est ad sequentis exortus terrarum creationes, dixit, *Gignit me*. Intellige igitur, philosophe, usque ad perfectionem, naturam ipsam antiquam factam esse, & renovatam. Illud ergo, *dominus condidit me initium viarum suarum in opera ejus*, de ratione ac sapientia hominibus concessa explicandum est. Illud vero, *Gignit me*, de natura eadem juxta Dei præscientiam ex suis imaginibus, quasi rota quadam implicata in suam metam redeunte, ab initio primum creati hominis facti ad imaginem Dei, in quo rationalem creatam sapientiam reposuit, ac sinceram sui

Proverb. 8.

A καὶ οὐκ ἐργαλεῖον, ἵνα δέ σοι σαφεστέραν τὴν ἀληθῆ τῶν πραγματων ἀπόδειξιν παραστήσωμεν, καὶ τάχιον ἔλθωμεν ἐπὶ τὸν νοῦν τοῦ πράγματος, καὶ * τῆς θεωρίας αὐτοῦ, τὰ ἐκ τῆς γραφῆς λέξωμεν· μέλλων ὁ προφήτης Μωσῆς ἐξιέναι τὸν βίον, ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ ἀναλήψεως Μωσέως, προσκαλεσάμενος Ἰησοῦν υἱὸν Ναυῆ, καὶ διαλεγόμενος πρὸς αὐτὸν, ἔφη· καὶ προεθεάσατό με ὁ Θεὸς πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναί με τῆς διαθήκης αὐτοῦ μεσίτην. καὶ ἐν βίβλῳ λόγων μυστικῶν Μωσέως, αὐτὸς Μωσῆς προεῖπε περὶ τοῦ Δαυὶδ καὶ Σολομῶντος. περὶ τοῦ Σολομῶντος οὕτω προεῖπε. καὶ * διαδοχεύσει αὐτὸν ὁ Θεὸς σοφίαν καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἐπιστήμην πλήρη. αὐτὸς οἰκοδομήσει τὸν B οἶκον τοῦ Θεοῦ. καὶ τὰ ἑξῆς. ἵνα δὲ σαφέστερον εἴη ὅ φημι, οὕτως ἐξετάσωμεν τὸν νοῦν. ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸν κόσμον, ἢ ὁ κόσμος διὰ τὸν ἄνθρωπον; ὁ φιλόσοφος· πάντως ὁ κόσμος διὰ τὸν ἄνθρωπον.

* ἴσ. τῆς θεωρίας

* ἴσ. διαδοχεύσει

Οἱ ἅγιοι ἐπίσκοποι οἱ ἡμέτεροι διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου εἶπαν.

Καὶ εἰ ὁ κόσμος διὰ τὸν ἄνθρωπον, πάντως ὡς προγενεστέρου τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήσει ὄντος, ὁ δὲ κόσμος μεταγενέστερος ἦν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς λογιστικῆς σοφίας ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήσει· ὁ ἄνθρωπος οὖν προγενέστερός ἐστι τοῦ κόσμου, προϋπάρχει καὶ τῶν τοῦ κόσμου φύσεων, οἷον οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἡμέρας, C νυκτὸς, νεφῶν, ἀνέμων, ἀβύσσων, πηγῶν, ὀρέων, βουνῶν. τούτων πάντων προγενεστέρα ἐστὶν ἡ σοφία, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήσει ἤδη προϋπάρχει τοῦ κόσμου. ἀλλ' οὗτος μὲν οὖν μεταγενέστερος κτισθεὶς ἠνέχθη ἐν τῇ τῆς κτίσεως παρόδῳ. ὁ δὲ μεταγενέστερος τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήσει οὗτος μεταγενέστερος παρηνέχθη ἐν τῇ τῆς κτίσεως παρόδῳ· ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ σοφία, ἣν ἐξεῦρε συνέσει αὐτοῦ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἡ, δέδωκε τῷ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ἀνθρώπῳ, καὶ αὕτη προϋπῆρξε τοῦ κόσμου καὶ τῶν φύσεων αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήσει. εἰδὼς οὖν ἐν ἑαυτῷ ὁ Σολομὼν, διδαχθεὶς ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δοθείσης αὐτῷ σοφίας, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ σοφία προϋπῆρξαν τοῦ D κόσμου καὶ τῶν φύσεων αὐτοῦ, ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήσει, βασανίσας τὸ ἤδη προϋπάρχων τοῦ κόσμου, καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήσει πρὸ καταβολῆς κόσμου, ὃ ἐξεῦρε τῇ συνέσει αὐτοῦ ὁ κύριος, τοῦτο ἤδη ἔκτισεν ὁ αὐτὸς κύριος μεταγενέστερον τοῦ κόσμου καὶ τῶν φύσεων αὐτοῦ. λέγει οὖν ὁ Σολομὼν ὡς ἐκ προσώπου τῆς ἐν ἀνθρώπῳ σοφίας τῆς προϋπαρξάσης τοῦ κόσμου ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήσει· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. τῇ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ σοφίᾳ ἀνῆκεν ἐκφωνεῖν τῇ λογιστικῇ, τῇ ἐξεπισθείσῃ τῷ ἀνθρώπῳ ταῦτα, τῷ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ γενομένῳ. τὸ οὖν ἦν, κύριος ἔκτισε, τῷ προϋπάρξαντι τοῦ κόσμου ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήσει, [a] τοῦτο· τούτῳ προσέρριψε. E τὸ δὲ γεννᾷ με συνεὶς πάλιν εἰς τὰς μετὰ ταῦτα ἐκ φύσεως παιδοποιήσεις ἐκδιδομένου εἶπε τὸ, γεννᾷ με. νόει τοίνυν φιλόσοφε, τῆς αὐτῆς φύσεως παλαιουμένης καὶ ἀνανεουμένης ἀχρι συντελείας. τὸ οὖν, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων δοθεῖσαν λογιστικὴν σοφίαν διαληπτέον· τὸ δὲ γεννᾷ με, τὸ κατὰ πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ αὐτῆς τῆς φύσεως, τὸ ἐξ αὐτῆς ἐξ εἰκόνων ὡς τροχὸν εἰλιττόμενον ἐπ'

[a] Sic etiam MS. noster. *Harduinus*.

ἐπ' αὐτὸν τὸν καμπτῆρα ἐπανιὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρωτοκτίστου ἀνθρώπου τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθέντος, ἐν ᾧ τὴν λογιστικὴν σοφίαν τὴν κτιστὴν ἐνέθηκεν, ἐν ᾧ τὴν εἰλικρινῆ αὐτοῦ ἀγάπην ἐνετύπωσεν ὁ Θεός. ὅπερ τὴν ἀνάκτισιν ἐν ἑαυτῷ ποιούμενος ὁ σωτὴρ ἔλεγε πρὸς τὸν πατέρα οἰκονομικῶς· ὅτι ἠγάπησάς με, φησὶ, πρὸ καταβολῆς κόσμου. τὸ δὲ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ, ἱστορήσας ὁ Σολομὼν, ὅτι οἱ αἰῶνες οἱ ἐν τῷ δὲ τῷ κόσμῳ ἐκ τῆς περιόδου τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς τὴν σύστασιν ἔχουσι. τὸ δὲ προϋπάρξαι τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς, προϋπάρξαι ἐστὶ τοῦ αἰῶνος τούτου· ταύταις ταῖς ἱστορίαις θεωρήσας ὁ Σολομὼν, ἥρμοσεν εὐαρμόστως τῷ τε ἀνθρώπῳ καὶ τῇ σοφίᾳ. διὸ ἐκ προσώπου αὐτῆς ἐκφωνήσας λέγει τὸν κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ. συλλογισάμενος ἐν ἑαυτῷ πάλιν, ὅτι μέλλοντος τοῦ Θεοῦ παράγειν ταύτας τὰς φύσεις τὰς ἐγκοσμίους, προγενεστέρας τοῦ τε ἀνθρώπου καὶ τῆς σοφίας, εἰς τὸ εἶναι, καὶ ὅτι δεῖ τοὺς προγενεστέρους παρεῖναι παραγενομένων τε τῶν φύσεων ἱστορεῖν κατὰ τάξιν τὰς φύσεις παραγινομένας, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ σοφία ἡγεῖσθαι τῶν ἔργων ἐτέθησαν. ἡ οὖν τῷ ἀνθρώπῳ δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λογιστικὴ καὶ κριτικὴ σοφία, ἡ διαδοχεύσασα ἐπὶ Σολομῶντα, καθά φησιν ὁ μέγας Μωσῆς, λέγει ἐν Σολομῶντι· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· καὶ τὰ ἑξῆς· ἧς ἐκ προσώπου τῆς προγενεστέρας σὺν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ κόσμου, διηγούμενος τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τὰς ἐν τῷ κόσμῳ παράγοντος τὰς φύσεις, φησὶν αὐτός· κύριος ἐποίησε χώρας καὶ ἀοικήτους, καὶ ἄκρα οἰκούμενα τῆς ὑπ' οὐρανόν. ἡνίκα ἡτοίμαζε τὸν οὐρανὸν, συμπαρήμην αὐτῷ, ὅτε ἀφώριζε τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἐπ' ἀνέμων· ἡνίκα ἰσχυρὰ ἐποίει τὰ ἄνω νέφη, καὶ ὡς ἀσφαλεῖς ἐτίθει πηγὰς τῆς ὑπ' οὐρανόν· ἐν τῷ τιθέναι τῇ θαλάσσῃ ἀκριβασμὸν αὐτοῦ. καὶ ὕδατα οὐ παρελεύσονται λόγον στόματος αὐτοῦ. καὶ ἰσχυρὰ ἐποίει τὰ θεμέλια τῆς γῆς, ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα. ἐγὼ ἤμην ἦ προσέχαιρε· ταῦτα ἐκ προσώπου τῆς σοφίας· καὶ δείκνυσιν ἀσφαλῶς, ὅτι ὁ προϋπάρξας τοῦ κόσμου, ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήσει· διὸ καὶ ὁ κόσμος εὐτρεπίσθη, δηλονότι καὶ τῶν τοῦ κόσμου φύσεων προϋπῆρξεν· ἵστωρ οὖν γενόμενος τῆς παρόδου τῶν φύσεων, ὑπαριθμεῖ τὴν τάξιν αὐτῶν, ὁ προγενέστερος αὐτῶν, ἡ σοφία, ἣν ἐξεῦρε τῇ συνέσει αὐτοῦ, ἣν εὐτρέπισε τῷ ἀνθρώπῳ. τίς οὖν ὁ ταύτην τὴν σοφίαν προευτρεπίσας καὶ δεδωκὼς τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ ὑφηγήσατο αὐτοῦ τὰς ἐνεργείας; ὅτι οὐκ ἄλλος, ἀλλ' ἢ πάντως ὁ κατασκευάσας τὴν γῆν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, ὁ καὶ ἐμπλήσας αὐτὴν κτηνῶν τετραπόδων, ὁ καλέσας τὸ φῶς, καὶ ὑπήκουσεν αὐτῷ τρόμῳ· ὁ ἐπὶ γῆς ὀφθεὶς, καὶ συναστραφεὶς ἀνθρώποις. τούτῳ κεκλήρωται τῆς σοφίας. οὐχὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ, κύριος ἔκτισέ με, ἀλλ' ἢ τῆς λογικῆς σοφίας, τῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου εὐτρεπισθείσης καὶ δοθείσης τῷ ἀνθρώπῳ, δι' ὃν ὁ κόσμος ἐγένετο. σαφέστατα διὰ πάντων δέδεικται, ὅτι εἰς τὸ πρόσωπον εἴρηται, τῆς λογικῆς σοφίας. βεβαιοῖ δὲ τὰ προειρημένα ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγων. τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον· προσωποποιήσας τὸν κόσμον εἰς πρόσωπον τοῦ σαββάτου, ἀντὶ τοῦ· ὁ κόσμος διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸν κόσμον.

A caritatem impressit Deus. Quod in seipso renovans salvator dispensatorie ad Patrem dicebat: *Quoniam*, inquit, *ante mundi constitutionem dilexisti me*. Illud autem: *Ante sæcula in principio fundavit me*; videns Salomon quod sæcula in hoc mundo ex diei ac noctis circuitu consistentiam habent; existere autem ante diem & noctem, esse etiam existere ante hoc sæculum: eas considerationes contemplans Salomon, homini atque sapientiæ congrue accommodavit. Quamobrem ex ejus persona pronuncians ait: *Dominus condidit me initium viarum suarum in opera ejus, ante sæcula, in principio fundavit me*. Rursum cogitans in semetipso, quod Deo hujus mundi B naturas ante hominem ejusque sapientiam in esse perducente, oporteret præsentibus ipsis naturis, quæ priora sunt adesse. Videns autem ordine naturas prodeuntes, & quod homo ejusque sapientia proposita fuerunt, ut reliqua opera præcederent: rationalis ergo atque judicatrix sapientia homini concessa, & Salomoni, ut magnus Moyses ait, infusa, loquitur in Salomone: *Dominus condidit me initium viarum suarum in opera ejus*: & quæ sequuntur. Ex cujus persona, quæ cum homine prior erat mundo; enarrans opera Dei naturas in mundum producentis, inquit ipse: *Dominus fecit regiones & inhabitabilia, & summa quæ habitantur ejus quæ sub cœlo. Quando* C *præparabat cœlum, simul aderam ipsi, & quando secernebat suam sedem super ventos; quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum: quando circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis ne transirent fines suos: quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens, cui adgaudebat*. Hæc ex persona sapientiæ. Quæ haud dubie ostendunt, quod in divina intentione ante mundum extitit, propter quam mundus extructus est: constat etiam ante mundi naturas extitisse. Testis ergo factus viæ naturarum, qui prior illis fuit earum ordinem numerat per sapientiam quam invenit prudentia sua, quamque homini præparavit. Quis igitur hanc sa- D pientiam præparavit & dedit homini, quæ ejus opera enarravit? Non alius omnino, quam qui præparavit terram in æternum tempus, & qui implevit eam jumentis quadrupedibus, qui mittit lumen, & vadit: vocavit illud, & obedivit illi timore: qui in terra visus est, & inter homines conversatus est; hic sapientiam hæreditavit. Non est itaque Filii Dei illud; Dominus condidit me: sed rationalis sapientiæ quam ipse dominus homini dedit ac præparavit, propter quem mundus factus est. Clarissime si quidem per omnia demonstratum est in persona rationalis sapientiæ dictum esse. Confirmat autem prædicta dominus in evangelio, dicens: *Sab-* E *batum propter hominem factum est, non homo propter sabbatum*: attributa mundo persona seu figura sabbati, pro eo; mundus propter hominem factus est, non homo propter mundum.

Joan. 17. *Proverb. 8.* *Ibid.* *Ibid.* *Baruch. 3.* *Marc. 2.*

Alia

A

Alia philoſophi contradictio.

At vero Salomonis ſapientia teſtatur, Filium Dei eſſe, hoc eſt, Dei ſapientiam, quæ dixit: Dominus condidit me, & quæ ſequuntur.

Reſponſio ſanctorum epiſcoporum ad philoſophum per epiſcopum Euſebium Pamphili.

Dic, philoſophe, ſapientia quæ erat in Salomone, ut ais, eratne ſapientia Dei? *Philoſophus.* Vere inquit, erat profecto. *Epiſcopus.* Dic, ſapientia Dei præſcientiam habet, an non? *Philoſophus.* Certe habet. *Epiſcopus.* B Sapientia Dei, quam dicis in Salomone fuiſſe, eſtne Filius Dei? *Philoſophus.* Certe, inquit. *Epiſcopus.* Judex quomodo judicat, juxta præſcientiam, an non? *Philoſophus.* Certe, ait: quomodo enim aliter judicaret? *Epiſcopus.* Judex igitur juxta præſcientiam judicat, & ſecundum opera quæ prius novit? *Philoſophus.* Certe jam dixi. *Epiſcopus.* Quomodo igitur ait ſapientia Salomonis: *Tria non* Proverb. 30. *poſſum intelligere, quartum penitus ignoro?* cumque tria dixiſſet ſapientia Salomonis, quæ ipſa non poſſet intelligere, quartum dixit ſe ignorare, nempe viam viri in adoleſcentia. Si ergo ſapientia Dei eſt ſapientia Salomonis, quomodo judicat mundum, cum neſciat C viam viri in adoleſcentia? & quomodo hoc verum eſt, quod qui fecit hominem ad imaginem Dei, hoc eſt, Filius Dei (ut Moyſes propheta ait, & de quo ait Joannes evangeliſta: *Omnia per ipſum facta ſunt*) non ſciat Joan. 1. viam viri in adoleſcentia? *qui finxit ſigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum, qui ſcrutatur corda & renes:* Juxta Pſalm. 32. prophetam dicentem: *Tu cognoviſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam; tu intellexiſti cogitationes meas de longe, ſemitam meam & funiculum meum inveſtigaſti & omnes vias meas* Pſal. 138. *prævidiſti*: & rurſum alibi: *Qui inſtruit gentes, non arguet, qui docet hominem ſcientiam. Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam* Pſalm. 39. *vanæ ſunt.* Qui ergo hæc novit & omnia præſcit, neſcit viam viri in adoleſcentia? Et D multa ex ſcripturis licet invenire, quæ imprudentiam eorum qui hoc dictum male intelligunt, redarguant. Quomodo ergo qui docet hominem ſcientiam, ipſe neſcit viam viri in adoleſcentia? Bene igitur intelligas, o philoſophe, quod Salomon judicem ſapientiam accepit, quam invenit Filius Dei prudentia ſua, quam præparavit homini ad imaginem ſuam, rationalem ſcilicet. Confirmat jam dicta quod dominus in evangelio loquitur: *Ecce pluſquam Salomon hic*: quo funditus Matth. 12. evertit dicentes ipſum eſſe Salomonis ſapientiam. Si enim, ut vox ſuffragatur, æqualem E habet appellationem cum ſapientia (ſapientia enim Dei eſt Filius Dei) eſt ergo Deus præſcius, qui juxta præſcientiam judicat, & ſecundum opera, tanquam omnium opifex & creator, ut ait Paulus vas electionis, qui ad Hebræos ſcribens, ſic de ipſo loquitur: *Vivus eſt ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior* Hebr. 4. *omni gladio ancipiti, & penetrans uſque ad diviſionem animæ ac ſpiritus, & diſcretor cogitationum ac intentionum cordis: & non eſt aliquid occultum in conſpectu ejus, ſed om-*

Ἑτέρα ἀντίφασις τῦ φιλοσόφυ.

Ἀλλα, φησὶν, ἡ σοφία ἡ ἐν Σολομῶντι, ὁ υἱὸς τῦ Θεῦ ἐστι, τῦτ' ἔστιν ἡ σοφία τῦ Θεῦ, ὁ εἰπών· κύριος ἔκτισέ με, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀπόκρισις τῶν ἁγίων ἐπισκόπων πρὸς τὸν φιλοσοφον διὰ τῦ ἐπισκόπυ Εὐσεβίυ τῦ Παμφίλυ.

Εἰπὲ, ὦ φιλόσοφε, ἡ σοφία ἡ ἐν Σολομῶντι ὡς σὺ φὴς, ἦ τῦ Θεῦ ἐστι σοφία; ὁ φιλόσοφος· ναὶ, φησὶν, ὕτως ἔχει. ὁ ἐπίσκοπος· εἰπὲ, ἡ σοφία τῦ Θεῦ προγνωσιν ἔχει, ἢ ὄχ; ὁ φιλόσοφος· ναὶ ἔχει. ὁ ἐπίσκοπος· ἡ σοφία τῦ Θεῦ ὁ υἱὸς τῦ Θεῦ ἐστιν, ὃν φὴς ἐν Σολομῶντι; ὁ φιλόσοφος· ναὶ, φησὶν. ὁ ἐπίσκοπος; πῶς κρίνει ὁ κρίνων, κατὰ πρόγνωσιν, ἢ ὄχ; ὁ φιλόσοφος, ναὶ, φησίν. ἀλλὰ πῶς; ὁ ἐπίσκοπος· ὁ ὂν κρίνων, κατὰ πρόγνωσιν κρίνει, καὶ κατὰ τὰ ἔργα, ὡς προγνώσης; ὁ φιλόσοφος· ναὶ εἶπον. ὁ ἐπίσκοπος· πῶς ὖν ἡ σοφία ἡ ἐν Σολομῶντι λέγει· τρία ἐστὶν ἀδυνατά μοι νοῆσαι, καὶ τὸ τέταρτον ἐκ ἐπιγινώσκω; τὰ τρία εἰρηκυῖα ἡ ἐν Σολομῶντι σοφία. ἀδύνατόν αὐτὴν νοῆσαι, περὶ τῦ τετάρτυ εἶπεν ὃ γινώσκειν, καὶ ὁδὸς ἀνδρὸς ἐν νεότητι. εἰ ὖν ἡ σοφία τῦ Θεῦ ἐστιν ἡ ἐν Σολομῶντι, πῶς κρίνει τὸν κόσμον, μὴ εἰδῦσα ἀνδρὸς ὁδὸν ἐν νεότητι; καὶ πῶς τῦτο ἀληθὲς, ὅτι ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεῦ, τῦτ' ἔστιν, ὁ υἱὸς τῦ Θεῦ, καθὼς φησι Μωσῆς ὁ προφήτης, ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς, πάντα δι' αὐτῦ, φησὶν, ἐγένετο· ὐκ ἐπίσταται ὁδὸν ἀνδρὸς ἐν νεότητι; ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας αὐτῶν, ὁ συνιεὶς εἰς πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν, ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφρὸς, κατὰ τὸν προφήτην τὸν εἰπόντα· σὺ ἔγνως τὴν καθέδραν μυ, καὶ τὴν ἔγερσίν μυ· σὺ συνῆκας πάντας τὺς διαλογισμύς μυ, φησὶν, ἀπὸ μακρόθεν, τὴν τρίβόν μυ, καὶ τὴν χοῖνόν μυ σὺ ἐξιχνίασας, καὶ πάσας τὰς ὁδύς μυ προεῖδες. καὶ ἐν ἑτέρῳ πάλιν· ὁ παιδεύων ἔθνη, ὐχὶ ἐλέγξει, ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν; κύριος γινώσκει τὺς διαλογισμὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι· ὁ ὖν τιῦτα ἐπισάμενος, καὶ πάντα προγινώσκων, ὐκ ἐπίσταται ὁδὸν ἀνδρὸς ἐν νεότητι; καὶ πολλά ἐστιν εὑρεῖν ἐκ τῶν γραφῶν, τὰ ἐλέγχοντα τὴν ἄνοιαν τῶν κακῶς ὑπειληφότων περὶ τῦ ῥητῦ τύτυ· πῶς γὰρ ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν, αὐτὸς ὐκ ἐπίσταται ὁδὸν ἀνδρὸς ἐν νεότητι; εὖ ἴσθι ὖν ὦ φιλόσοφε, ὅτι Σολομὼν κεκτημένος ἔλαβε σοφίαν, ἣν ἐξεῦρε συνέσει αὐτῦ ὁ υἱὸς τῦ Θεῦ, ἣν ἐτοίμασε τῷ κατ' εἰκόνα αὐτῦ ἀνθρώπῳ, συλλογιστικήν. ἀμέλει δὲ ἐπιβεβαιοῖ τὰ ῥηθέντα ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις λέγων τὸ, καὶ ἰδὺ πλεῖον Σολομῶντος ὧδε· ἀνέτρεψε τὺς λέγοντας αὐτὸν εἶναι τὴν ἐν Σολομῶντι σοφίαν. εἰ γὰρ * τῇ ψήφῳ τῆς φωνῆς * τῷ ψη. ἰσοπροσήγορός ἐστιν ὁ τῇ σοφίᾳ· ἡ γὰρ τῦ Θεῦ σοφία ὁ υἱὸς τῦ Θεῦ. Θεὸς προγνώστης ἐστὶ, καὶ κατὰ πρόγνωσιν κρίνει, καὶ κατὰ τὰ ἔργα, ὡς κτίστης καὶ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων, καθὼς φησι καὶ ὁ Παῦλος τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, Ἑβραίοις γράφων, ὧδέ πως λέγει περὶ αὐτῦ· ζῶν γὰρ ὁ λόγος τῦ Θεῦ καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνύμενος ἄχρι μερισμῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας· καὶ ὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτῦ, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα

μμα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος. Καὶ πρὸς Ῥωμαίους δὲ ὁ αὐτὸς γράφει, λέγων· ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. δείκνυσι δὲ ὧδε, ὅτι ἡ τῦ Θεῦ καὶ πατρὸς σοφία Θεός ἐστιν ἀληθῶς ἐξ αὐτῦ τῦ Θεῦ, ἀΐδιος ἐξ ἀϊδίου, καὶ ἀληθινὸς ἐξ ἀληθινῦ, φύσει ὢν ἀεὶ υἱὸς τῦ ἀεὶ ὄντος Θεῦ καὶ πατρός.

nia nuda sunt & operta oculis ejus, de quo sermo noster est: & ad Romanos idem scribit, dicens: *Quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen.* Sic autem ostendit quod Dei & Patris sapientia Deus vere sit ex ipso Deo, æternus ex æterno, verus ex vero, cum sit natura semper Filius æterni Dei & Patris. Rom. 9.

Ἀντίῤῥησις τῦ φιλοσόφου.

Κεφαλ. ιθ'.

Τί οὖν ἐστιν ὃ φῄς· ὁδὸν δὲ σοφίας οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ ἐμνήσθησαν τὰς τρίβους αὐτῆς; καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀπόκρισις τῶν ἁγίων ἐπισκόπων διὰ τῦ αὐτῦ ἐπισκόπου Εὐσεβίου τῦ Παμφίλου.

Πολλάκις πρὸς τὰ ῥήματα τῆς σοφίας ἀποβλέπων, ὦ φιλόσοφε, ἐθαύμασας τῆς σοφίας τὸ δυνάμει, ὅτι δὴ μεγίστων νοημάτων ἀληθείαν ἐστὶν εὑρεῖν ἐν αὐτῇ βραχυτάτοις λέξεσι. καὶ τάχα δικαίως ἄν τις παρεικάσειε ῥήματι τῆς γραφῆς τῇ διαγγελικῇ παραβολῇ, τῇ διαγορευούσῃ ὅμοιόν ἐστι τὸ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως, ὅ, τι βραχύτερον μέν ἐστι πάντων τῶν σπερμάτων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, φυὸν δὲ καὶ ἀναπληρωθὲν ἱκανῶς σκέπει τοῖς πετεινοῖς δίδωσιν. ὅτως ὁρῶμεν τὸ τῶν θείων ῥημάτων δύναμιν ἐν βραχέσι σπερμολόγοις λέξεσιν· ἀναπληρουμένων δὲ τῶν νοημάτων, καθάπερ κλάδων ἐπὶ τὸ διάνοιαν, τῶν πετεινῶν ἐπεκτεινομένων, τοῦτ' ἔστι, τῶν ἀνθρώπων, τοσαύτη τις δείσκεται δύναμις, ὥστε μὴ μόνοις τοῖς γεωργοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς παρεσῶσι πετεινοῖς ἱκανῶς παρέχειν τὴν σκέπην. πόθεν οὖν ἐκινήθην πρὸς ταύτην τὴν ἔννοιαν, ἢ ἐκ τῆς τῦ λόγου τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἱεροψάλτου Δαυίδ, πρὸς ἀπόδειξιν καὶ σύστασιν, οὐ τῆς λογικῆς σοφίας, ὡς αὐτὸς ὑπείληφας, ἀλλὰ τῆς καὶ ταύτην καὶ πάντα τὰ γενητὰ δημιουργησάσης ἀκαταλήπτου σοφίας τῆς ἀκτίστου καὶ ἀνάρχου, τοῦτ' ἔστι Χριστῦ· ἐπείπερ Χριστὸς Θεῦ δύναμις, καὶ Θεῦ σοφία κατὰ τὸν τῆς ἀῤῥήτου καὶ ἀπεριλήπτου θεότητος αὐτῦ τρόπον, ὁ ἀληθὴς τῦ Θεῦ Θεὸς λόγος. τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τῦ στόματος αὐτῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. ἤκουσας λόγον κυρίου, ἤκουσας πνεῦμα τῦ στόματος αὐτῦ. καὶ ἄκουε τοίνυν καὶ πάλιν περὶ τῆς συστάσεως τῆς ἀληθοῦς πίστεως τῆς εὐσεβῶς ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν νοουμένης τε καὶ κηρυττομένης. ἐπείπερ οἶμαι ἐδόκει τῶν προαναφωνηθέντων σοι παρὰ τοσαύτης ἁγίων ἀρχιερέων πνευματικῆς χορείας τὴν αἴσθησιν δέδεξαι. ἄκουε τοίνυν εὐσεβῶς, καὶ μὴ τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς διερευνᾶσθαι πειρῶ τὰ ἀπόῤῥητα. ὁ τέλειος οὔτε μειοῦται, οὔτε αὔξει. εἷς ἀγέννητος ὁ Θεὸς καὶ πατήρ. εἷς δὲ ὁ γεγεννημένος ἐξ αὐτῦ μονογενὴς υἱὸς Θεὸς λόγος· ὥσπερ οὖν οὐκ ἔστι σύγγενητος τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ Θεὸς ἕτερος, οὕτως οὐδὲ συγγεγεννημένος ἢ προγεγεννημένος, ἢ μεταγεγεννημένος υἱὸς ἕτερος τοῦ Θεοῦ τῷ μονογενεῖ υἱῷ αὐτοῦ Θεῷ λόγῳ. εἷς ὄντως Θεὸς καὶ πατήρ, εἷς ὄντως καὶ ὁ γεγεννημένος ἐξ αὐτοῦ ἀφράστως υἱὸς Θεὸς λόγος. ὥσπερ οὖν οὐ λόγῳ μόνῳ πατὴρ ὁ Θεὸς, οὕτως οὐδὲ λόγῳ μόνῳ υἱὸς, ἀλλ' ἀληθῶς υἱός· γνήσιος ὁ πατήρ· γνήσιος ὁ υἱός· Θεὸς ὁ πατήρ, Θεὸς καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος υἱός· τέ-

Contradictio philosophi.

Caput XIX.

Quid igitur est, quod ais: *Viam sapientiæ non cognoverunt, neque recordati sunt semitas ejus?* & quæ sequuntur. Baruch. 3. 23

Responsio sanctorum episcoporum per eumdem episcopum Eusebium Pamphili.

Sæpenumero verba sapientiæ considerans, o philosophe, admiratus es sapientiæ virtutem, quod brevissimis locutionibus maximam sententiarum veritatem in ea invenire liceat: & justissime quispiam verba scripturæ comparaverit evangelicæ parabolæ asserenti, simile esse regnum cœlorum grano sinapis, quod cum minus sit omnibus terræ seminibus, quando tamen crevit, & perfectum est, idoneum tectum volucribus præbet. Sic videmus divinorum verborum potentiam brevibus locutionibus seminatam, plenam autem sententiis quasi ramis, ad volucrum, hoc est, hominum contemplationem protensis, in quibus tanta potentia invenitur, ut non solis terræ habitatoribus, verum etiam assistentibus volucribus sufficiens exhibeant tegumentum. Undenam igitur ad hanc considerationem excitatus sum, nisi ex verbo sanctæ scripturæ sacri cantoris Davidis, ad demonstrationem & constitutionem non rationalis sapientiæ ut ipse fueras opinatus, sed ejus quæ illam & omnia creata condidit, incomprehensibilis sapientiæ, increatæ, & initio carentis, hoc est, Christi: siquidem Christus est Dei virtus & Dei sapientia, juxta modum suæ ineffabilis deitatis ex Deo verus Deus Verbum. *Verbo enim Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Audisti verbum domini, audisti spiritum auris ejus: audi rursus de veræ fidei constitutione, quæ pie a piis intellecta & prædicata est: quandoquidem existimo nihil prædictorum te suscipere præter tanti sanctorum pontificum spiritualis chori sententiam. Audi ergo pie, nec humanis ratiocinationibus quæ ineffabilia sunt, tenta perscrutari. Perfectus nec minuitur, nec augetur. Unus ingenitus Deus & Pater: unus ex eo genitus unigenitus Filius Deus Verbum; sicut non est alter Deus cum Deo & Patre ingenitus, ita neque congenitus, neque prior, neque posterior Filius, diversus a Deo unigenito Filio ejus, Deo Verbo. Unus vere Deus & Pater, unus etiam ineffabiliter ex eo genitus Filius, Deus Verbum. Quemadmodum autem non solo nomine Pater est Deus, sic neque solo nomine Filius, sed vere est Filius: verus est Pater, verus Filius: Deus est Pater, Deus etiam Filius ex eo genitus: perfectus Pater, perfectus & ejus Filius: incorporeus Pater, incorporeus & Filius: in- Psalm. 32.

corporei enim est figura, & incorporea nimirum imago. Credis hoc, philosophe, quod ex substantia Patris sit genitus unigenitus ejus filius, quemadmodum a principio disputationum per plurima expressa testimonia demonstravimus, an non?

Interrogatio philosophi.

Quomodo & quanam ratione, dic?

Sancti episcopi per Eusebium Pamphili dixerunt.

Ne quæras quomodo, o philosophe; alioquin, ut jam pluribus dictum est tibi, & ab initio disputationis testati sumus, studes te præcipitem agere, perscrutari tentans quæ inscrutabilia sunt. Si enim quærere licet, quomodo non genitus, licet etiam quærere, qui genitus. Si vero non deseris quæstionem, quomodo sit genitus; ne quæras inscrutabilia, non enim invenies: quæras quæ inveniri possunt, & invenies. Si enim quæsieris, a quo potes discere? a terra? non subsistebat. A mari? nondum creatum fuerat mare. A cœlo? nondum erat factum. A sole aut luna vel stellis? nondum fuerant condita. Ab angelis? & archangelis? nondum erant: siquidem & ipsorum factor est Pilius. Sed a sæculis? ipse ante sæcula unigenitus. Ne igitur quæras quæ non semper fuerunt, de eo quod semper fuit. Ineffabilis & ingenitus est Pater, ineffabilis est & ex eo ineffabiliter genitus Filius. Taceas ergo de illo, quomodo, & concedas hoc ei qui genuit, & genito. Pater enim solus agnoscit Filium qui est, & Filius Patrem, & cui voluerit Filius revelare, ut ait ipsius evangelium. Si autem non vis cessare illud, *qui*, sed contendis inscrutabilia perscrutari, ridemus tuam audaciam, quin magis deflemus te, quod non velis fide intelligere Deum semper Patrem Filii sui, & unigenitum suum Filium, semper ejus filium, semper cum Patre fuisse non posteriorem, ut tu impie asseris. Sed fide intellige atque confiteare, perfectum Filium ex perfecto, ut sæpe audisti, lumen æternum ex æterno lumine, Deum verum ex vero Deo & Patre, increatum ex increato, sine compositione ab eo qui compositionis est expers, semper existentem apud Patrem: *In principio enim erat Verbum*. ut ait Joannes evangelista, *& Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*. Illud, erat, philosophe, non habet aliquid præcedens: illud, erat, philosophe, tollit quod non erat, ut prius ostendimus: & illud, Deus, tollit quod non est Deus. Scriptis crede, quæ non scripta sunt, ne cogites, nec inquiras. Credas quod omnia condidit Filius quæ facta sunt voluntate Patris, non oculorum intuitu (Deus enim compositionis est expers, ut prædiximus) sed voluntate, ut ipse solus novit: quod nos fide intelligentes prædicamus, juxta sanctarum scripturarum doctrinam, quod Patris consilio ac suo condidit omnem creaturam, & quæ in cœlo est, & quæ in terra, & quæ videtur, & quæ intelligentia percipitur, non

Matth. 11.

Joan. 1.

A λειος ὁ πατὴρ, τέλειος αὐτοῦ καὶ ὁ υἱός· ἀσώματος ὁ πατὴρ, ἀσώματος καὶ ὁ υἱός. καὶ ἀσωμάτου γὰρ χαρακτὴρ, καὶ ἡ εἰκὼν ἀσώματος δηλονότι. πιστεύεις τοῦτο ὦ φιλόσοφε, ὅτι γεγέννηται ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ, καθάπερ ἐξ ὑπαρχῆς τῶν λόγων διὰ πλείστων ὅσων γραφικῶν μαρτυριῶν ἀπεδείξαμεν, ἢ οὔ;

Ἀντεπερώτησίς τοῦ φιλοσόφου.

Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, φράσον;

Οἱ ἅγιοι ἐπίσκοποι διὰ τοῦ αὐτοῦ Εὐσεβίου Παμφίλου εἶπαν.

B Μὴ ζήτει πῶς φιλόσοφε· εἰ δὲ μὴ, καθὰ ἤδη διὰ πλειόνων εἴρηταί σοι, καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς διαλέξεως διεμαρτυράμεθα, ὅτι κρημνίσαι σεαυτὸν σπουδάζεις, διερευνᾶν πειρώμενος τὰ ἀνεξερεύνητα. εἰ μὲν γὰρ ἐνδέχεται ζητεῖν πῶς ὁ ἀγέννητος, ἐνδέχεται καὶ ζητεῖν πῶς καὶ ὁ γεγεννημένος. εἰ δὲ οὐ καταλείπεις ζήτησιν, πῶς γεγέννηται· μὴ ζήτει τὰ ἀνερεύνητα, οὐ γὰρ εὑρίσκεις. τὰ εὑρισκόμενα ζήτει, καὶ εὑρίσκεις. ἐὰν γὰρ ζητῇς, παρὰ τίνος ἔχεις μαθεῖν; παρὰ τῆς γῆς; οὐχ ὑφίστατο. παρὰ θαλάσσης; οὐδέπω ἐκέκτιστο ἡ ἠγρά. παρὰ οὐρανοῦ; οὐκ ἦν ποιηθείς. παρὰ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἄστρων; οὐδέπω δεδη-
C μιούργηντο. παρὰ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων; οὐδέπω ἦσαν, ἐπείπερ καὶ αὐτῶν ποιητὴς ὁ υἱός. ἀλλὰ παρὰ αἰώνων; πρὸ αἰώνων ὁ μονογενής. μὴ ἐξέταζε τὰ μὴ ἀεὶ ὄντα περὶ τοῦ ἀεὶ ὄντος. ἄῤῥητος, ἀγέννητος ὁ πατήρ· ἄῤῥητος, ἀῤῥήτως γεγεννημένος ἐξ αὐτοῦ ὁ υἱός. σιώπησον περὶ τοῦ πῶς, καὶ παραχώρει τοῦτο τῷ γεγεννηκότι, καὶ τῷ γεγεννημένῳ. ὁ γὰρ πατὴρ μόνος γινώσκει τὸν υἱὸν τίς ἐστι, καὶ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, καὶ ᾧ ἐὰν βούλεται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι, καθά φησι τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ. εἰ δὲ μὴ θέλῃς παύσασθαι τὸ πῶς, ἀλλὰ φιλονεικεῖς διερευνᾶν τὰ ἀνεξερεύνητα, καταγελῶμέν σου τὴν τόλμαν, μᾶλλον δὲ καὶ πενθοῦμέν σε, ὅτι οὐ πίστει θέλεις νοεῖν τὸν Θεὸν
D ἀεὶ πατέρα τοῦ υἱοῦ, αὐτοῦ, καὶ τὸν μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ, ἀεὶ υἱὸν αὐτοῦ, συνυπάρχοντα ἀεὶ τῷ πατρὶ, καὶ οὐ μεταγενέστερον, καθὼς σὺ ἀσεβῶς φῄς. ἀλλὰ νόει πίστει, καὶ ὁμολόγει τέλειον ἐκ τελείου τὸν υἱὸν, ὡς πολλάκις ἤκουσας, φῶς ἀΐδιον ἐκ φωτὸς ἀϊδίου, Θεὸν ἀληθινὸν ἐξ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἄκτιστον ἐξ ἀκτίστου, ἀσύνθετον ἐξ ἀσυνθέτου, ἀεὶ ὄντα πρὸς τὸν πατέρα· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ λόγος, καθά φησιν Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος· τὸ ἦν, φιλόσοφε, τὸ προϋπάρχον οὐκ ἔχει. τὸ ἦν, φιλόσοφε, περιγράφει τὸ οὐκ ἦν, καθὰ προαπεδείξαμεν. καὶ τὸ Θεὸς περιγράφει τὸ οὐ Θεός. τοῖς γεγραμμένοις πίστευε, τὰ μὴ
E γεγραμμένα μὴ ἐννόει, μηδὲ ζήτει. πίστευε ὅτι πάντα αὐτὸς ἐδημιούργησεν ὁ υἱὸς τὰ γεγενημένα νεύματι πατρικῷ, οὐκ ὀφθαλμῶν βλέμματι· ἀσύνθετος γὰρ ὁ Θεός, ὡς προειρήκαμεν. ἀλλὰ νεύματι, ὡς αὐτὸς οἶδε μόνος. ὅπερ ἡμεῖς πίστει νοοῦντες κηρύττομεν, μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν γραφῶν, ὅτι βουλῇ τοῦ πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ δεδημιούργηκε πᾶσαν τὴν κτίσιν τήν τε ἐπουράνιον καὶ ἐπίγειον, τήν τε ὁρωμένην καὶ νοουμένην, οὐκ ὀργάνοις, οὔτε μυχαναῖς, οὐδὲ συνεργίᾳ τινὸς ἑτέρου, ἀλλὰ βουλήσει πατρὸς,

ξὸς, καθὰ ἀρτίως εἰρήκαμεν, τῇ εἰσόντος πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. οὐκ εἶπε ποίησον, ἢ ποιήσατε, ἀλλὰ ποιήσωμεν, δεικνὺς τὸ ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον ἐπὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀφράστου τριάδος. καὶ μὴ ὑπογόγγυζε, ὦ φιλόσοφε, καὶ τὸς ὀφθαλμὸς ἀνάχινει, ἀλλὰ ὅρα τῷ τῆς διανοίας βλέμματι τὴν τῆς ἀποστολικῶν δογμάτων ἀκεραιότητα, καὶ δέχου πιστῶς, μὴ ἔτι πλεῖον γενόμενος ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. ἄκουε οὖν καὶ σώπα. ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὁ πρὸ αἰώνων αὐτοῦ υἱὸς, πρὸς ὃν εἶπε· ποιήσωμεν ἄνθρωπον, καὶ τὰ ἑξῆς. αὐτὸς πάλιν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν βουλῇ πατρικῇ καὶ οἰκείᾳ ἄνθρωπος γέγονε, σαρκωθεὶς ἐκ παρθένου διὰ τὸν ἐκπεσόντα ἄνθρωπον Ἀδάμ· ὁ ἀσώματος ἐν σώματι κενώσας ἑαυτὸν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, διὰ τὸ σῶμα, ἔλαβε νέφος ὁ Θεὸς λόγος τὸ σῶμα, ἵνα μὴ κατακλίξῃ τὰς κτισθείσας φύσεις τὰς ἐν τῷ κόσμῳ· Θεοῦ γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. ἐκράτησε σαρκὸς, ἵνα καὶ ἡ σὰρξ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἁφῆπτε συνάσεως ἐλευθερωθῇ τοῦ θανάτου, ὁρατὸς, ἐν ὁρατῷ, ἵνα ὑπομένῃ τὰ ὁρώμενα· ὡς ἄνθρωπος ὑπὸ χρόνον, ἀλλ' ἀληθείᾳ κατ' ἀμφότερα Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος καὶ Θεὸς ὁ αὐτός· εἷς γὰρ ἦν ἀμφοῖν Χριστὸς νοουμένης καὶ γνωριζομένης τῆς διαφορᾶς τῶν θείων, τῆς τε θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σαρκὸς, Θεὸς ἦν καὶ ἔστι. γέγονεν ἄνθρωπος δι' οἰκονομίαν. δι' αὐτὸν προφῆται, δι' αὐτὸν ἀπόστολοι, δι' αὐτὸν μάρτυρες· προφῆται διὰ τὸν προφητευθέντα, ἀπόστολοι διὰ τὸν ἀπεσταλμένον οἰκονομικῶς, μάρτυρες διὰ τὸν πρωτομάρτυρα. ἦλθε Θεὸς ἐπὶ γῆς, ὁ υἱὸς σαρκὶ κρύψας, ὡς ἠβουλήθη, τὸ τῆς αὐτοῦ θεότητος μέγεθος, οὐκ ἐρημώσας τὰ ἐν οὐρανοῖς· οὐδὲ γὰρ πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι ἔρημος αὐτοῦ ὁ κόσμος, Θεὸς ἦν καὶ ἔστι, γέγονε καὶ ἄνθρωπος δι' οἰκονομίαν, σαρκωθεὶς καὶ τεχθεὶς ἐκ παρθένου δι' οἰκείαν φιλανθρωπίαν. ἄξιον ἑαυτοῦ καὶ ἴσον υἱὸν ἐγέννησεν ὁ πατὴρ, ὡς οἶδεν ὁ γεννήσας αὐτὸν Θεὸς καὶ πατὴρ, καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος υἱὸς, ὦ φιλόσοφε.

A instrumentis, aut machinis, nec alicujus alterius auxilio, sed, ut paulo ante diximus, voluntate Patris, qui ad ipsum & ad Spiritum sanctum locutus est: *Faciamus hominem* Genes. 1. *ad imaginem & similitudinem nostram*. Non dixit fac, nec facite, sed faciamus, ostendens id quod est consubstantiale, ejusdem honoris in beata illa & ineffabili trinitate. Ne obmurmures, o philosophe, neque oculos moveas: sed mentis intuitu vide apostolicorum dogmatum integritatem, ac fideliter suscipe, non amplius infidelis existens, sed fidelis. Audi ergo atque intellige. Dei Verbum quod fuit ante sæcula, Filius ipsius, ad quem dixit: Faciamus hominem, & quæ B sequuntur; ipsum rursus in diebus novissimis & Patris & sua sententia homo factum est, incarnatum ex virgine, propter eum qui lapsus est, Adamum; incorporeum, cum in corpore semetipsum exinaniisset, ut dixit apostolus Paulus, propter corpus accepit Deus Verbum nubem corporis, ut naturas creatas Philip. 2. hujus mundi non combureret, *Deum enim ne-* Joan. 1. *mo vidit unquam*. Carnem accepit, ut caro propter immutabilem cum ipso in unum conjunctionem a morte liberaretur: invisibilis visibilem, ut ea quæ videntur, sustineat; quasi homo in tempore, sed revera utrumque, Deus & homo, homo & idem Deus: unus enim ex ambobus Christus, intellecta C & cognita substantiarum differentia divinitatis ejus atque carnis, Deus erat & est: factus est autem homo propter dispensationem. Propter ipsum prophetæ, propter ipsum apostoli, propter eum martyres. Prophetæ propter eum qui a prophetis prædictus est; apostoli propter eum, qui dispensatorie missus & apostolus factus est: martyres propter eumdem protomartyrem. Venit Deus in terram, Filius in carnem, occultans ut voluit, suæ divinitatis magnitudinem, non ea quæ in cœlis sunt deserens; neque enim ante incarnationem desertus ab eo erat mundus. Deus erat & est, & factus est homo propter dispensationem, incarnatus & natus ex virgine D propter suam erga genus humanum caritatem. Pater dignum seipso & æqualem genuit Filium, eo modo quem novit ipse qui eum genuit Deus & Pater, & qui ex ipso genitus est Filius, o philosophe.

Ἀντίῤῥησις τοῦ φιλοσόφου.

Μὴ ἔτι πλεῖσον ὅσον ἐπίμενε βιαζόμενος τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τῇ τῆς λόγων δεξιᾷ ἐπισκιάζειν ὡς νέφος πειρῶ τῆς γραφῆς ἀνάμαυρον φέγγος· ἀλλὰ εἰς τὸ προφανὲς τῆς γραφῆς ἐλθὲ, τὸ προτεθέν σοι. καὶ μὴ φεῦγε τὸ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· καὶ τὸ, κύριος ἐποίησε χώρας καὶ οἰκήτας, καὶ ἄκρα οἰκούμενα τῆς ὑπ' οὐρανόν· μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν περὶ τοῦ οἷος κύριος. τοῦτό ἐστι τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ πρωτόκτιστον κτίσαντος εἰς ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ὃν καὶ υἱὸν αὐτοῦ προσηγόρευσε, τοῦ καὶ κτίσαντος δι' αὐτοῦ, ὡς δι' ἐργαλείου, χώρας καὶ οἰκήτας. εἰ γὰρ καὶ ἡ κτιστὴ τοῦ Θεοῦ σοφία, τοῦτ' ἔστιν, ὁ υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλ' ὁ Θεὸς καὶ ὁ κτίζων δι' αὐτοῦ τὰ μὴ ὄντα, ὡς δι' ἐργαλείου.

Contradictio philosophi.

Ne pluribus perseveres vim facere veritati, & verborum arte quasi nube obumbrare tentes non obscurum scripturæ sermonem: sed veni ad manifestam scripturam, quæ tibi est proposita, & non fugias: illud: *Domi-* Proverb. 8. *nus condidit me initium viarum suarum in opera ejus*: & illud: *Dominus fecit regiones &* Ibid. E *inhabitabilia, & summa quæ habitantur ejus quæ sub cœlo*: unam & eamdem habet intelligentiam. De uno domino Deo hæc sunt, qui primo factum creavit initium viarum suarum in opera ejus, quem & Filium appellavit, qui Deus etiam per ipsum Filium quasi per instrumentum fecit regiones & inhabitabilia. Etsi enim creata Dei sapientia, hoc est, Filius operatur, Deus tamen est qui per ipsum quasi per instrumentum ea quæ non erant, creat.

A

Reſponſio ſanctorum epiſcoporum per eumdem epiſcopum Euſebium Pamphili.

Cum diu in via publica & regia, hoc eſt, in apoſtolica fide permanſeris, quomodo extra illam ferri ſuſtines? ut ſimul ſublatus teipſum præcipites, cum ex profundo impietatis te circumſtantis parum emerſeris, quando ab hac ſancta ſynodo audiſti prophetiam magni Jeremiæ, quaſi digito, ut ita loquamur, indicantis & dicentis: *Hic Deus noſter,* Baruch. 3. *& non reputabitur alius adverſus eum*: & quæ ſequuntur, quibus addit: *Poſt hæc in* Ibid. *terris viſus, & cum hominibus converſatus eſt*. Et noſti, o philoſophe, quod interroga- B tus a ſanctis epiſcopis, quiſnam in terris viſus eſſet, & cum hominibus converſatus, Paterne, an Filius? confeſſus es, quod Filius, ut divinæ ſcripturæ teſtantur. Nonne hæc dixiſti? quomodo iterum in profundum pravitatis Arii teipſum conjicis, aut potius demergis? Non enim ab eo ſeparatus caſtra moveres, ut teipſum implicares. Præfers, o miſer, apoſtolicis dogmatibus Arii verba blaſphema, creaturam & inſtrumentum Filium Dei appellans. Audi ergo a nobis, o philoſophe, ſi tamen philoſophus es, & crede non ipſum Filium Dei eſſe ſapientiam creatam rationalem, ab ipſo Filio Dei qui fecit terram & inhabitabilia, homini datam. C Animum tuum converte, non ad odium reſpiciens, ſed ad veritatem, & ipſa veritas ducet te: atque agnoſces, Filium Dei unigenitum non eſſe creaturam, ſed ipſum creatorem & opificem omnium creatarum naturarum, ſicut & ipſe parum reſpiciens intellexiſti, & intelliges, ut ego credidi, ſi ſalvari deſideras.

Contradictio philoſophi de Spiritu ſancto.

CAPUT XX.

SINT, inquit, credibilia de Filio, & minime dubia, ut dicitis, quod creaverit, D aut ſimul cum Deo & Patre condiderit, ut teſtimonia indicant, & quod non opus, ſed germen ſit Dei, qui natura ex ipſo genitus eſt, & quæ jam ſunt admiſſa. Ceterum de Spiritu ſancto non poteſtis aliquid affirmare. Quis enim audebit aſſerere Spiritum ſanctum creatorem aliquarum creaturarum naturarum? Ubi teſtimonia de ipſo prædicant, condidiſſe illum aliquam creaturarum quæ videntur, aut quæ non videntur? Quis vero de ipſo prorſus, ſicut de Filio ſcripſit? Proclamet aliquis veſtrum, ſi poteſt.

Reſponſio patrum per Protogenem epiſcopum E *Sardicenſem.*

Non difficile, o philoſophe, operum ſancti Spiritus teſtimonia tibi demonſtrare, quæ patres noſtri de illo expoſuerunt, quod creavit. Iterum proponemus quod de creatione dictum eſt: *Dixitque Deus: Faciamus homi-* Geneſ. 1. *nem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*; & adjecit dicens: *Fecitque Deus hominem: ad imaginem Dei fecit illum, maſculum & fœminam fecit eos*. Sicut ergo Deus eſt Pater qui

Α'πόκρισις τῆ ἁγίων ἐπισκόπων διὰ τῦ αὐτῦ ἐπισκόπυ Εὐσεβίυ τῦ Παμφίλυ.

Πολὺ διατρίψας τῆς βασιλικῆς λεωφόρυ, τῦτ' ἔστι τῆς ἀποστολικῆς πίστεως, ἔξω πῶς τυύτης φέρεσθαι ἀνέχῃ; χρημνίσαι σεαυτὸν ἅπαξ ἐλόμενος, καὶ μικρὸν ἀναδύσας ἐκ τῦ περιέχοντός σε τῆς ἀσεβείας βυθῦ, ὅταν ἤκυσας παρὰ τῆς ἁγίας συνόδυ τυύτης τὴν προφητείαν τῦ μεγάλυ Ἱερεμίυ δακτυλοδεικτυμένυ, ὡς ἂν εἴποι τις, καὶ λέγοντος. ὅτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· καὶ τὰ ἑξῆς. οἷς ἐπιλέγει· μετὰ τυῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. καὶ οἶδα ὦ φιλόσοφε, ἐπερωτηθεὶς παρὰ τῶν ἁγίων ἐπισκόπων, τίς ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθεὶς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφεὶς, ὁ πατὴρ ἢ ὁ υἱός; καὶ ὁμολογήσας, ὅτι ὁ υἱός, καθὼς αἱ θεῖαι γραφαὶ λέγυσιν. ὃ τυῦτι εἴρηκας; πῶς πάλιν ἐπὶ τὸν βυθὸν τῆς μοχθηρίας Ἀρείυ ἑαυτὸν ἀκοντίζεις, μᾶλλον δὲ βυθίζεις; ὁ γὰρ ἀνέζδυξας χωσθεὶς ἐκείνυ, ὡς ἑαυτὸν συνέζδυξας. προκείνεις ὦ ἄθλιε τῆ ἀποστολικῶν δογμάτων τὰ Ἀρείυ βλάσφημα ῥήματα, κτίσμα καὶ ἐργαλεῖον τὸν υἱὸν τῦ Θεῦ ἀποκαλῶν. ἄκυσε τοίνυν πρὸς ἡμῶν, ὦ φιλόσοφε, εἴπερ φιλόφ εἶ, καὶ πείθυ, μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν τῦ Θεῦ τὴν κτισὴν σοφίαν, τὴν λογικὴν, τὴν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπ' αὐτῦ υἱῦ τῦ Θεῦ δοθεῖσαν, τῦ κτίσαντος χώρας καὶ οἰκήτυς. ἐπίσκεψαι σε τὸν νῶν, μὴ πρὸς ἀπέχθειαν βλέπων, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ὁδηγήσει σε αὐτὴ ἡ ἀλήθεια· καὶ γνώσῃ, ὅτι ὐ κτίσμα ὁ μονογενὴς υἱὸς τῦ Θεῦ, ἀλλὰ αὐτὸς κτίστης καὶ δημιυργὸς πασῶν τῆ κτιστῶν φύσεων, καθὼς καὶ αὐτὸς μικρὸν διαβλέψας νοήσας, καὶ νοήσεις, ὥς γε ἐγὼ πεπίστευκα, εἴπερ σωθῆναι ποθεῖς.

Α'ντίῤῥησις τῦ φιλοσόφυ κατὰ τῦ ἁγίυ πνεύματος.

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Ε'ΣΤΩ, φησί, πιστὰ περὶ τῦ υἱῦ, καὶ ἀναμφίλεκτα, ὥς φατε, ὅτι ἔκτισεν, ἢ ὅτι συνέκτισε τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, ὡς αἱ μαρτυρίαι δηλῦσι, καὶ ὅτι ὐ ποίημα, ἀλλὰ γέννημα τῦ Θεῦ, φύσει ἐξ αὐτῦ γεγεννημένυ, καὶ ἰδὼ δεχόμεθα. μὴ καὶ περὶ τῦ πνεύματος ἔχετέτι λέγειν; τίς γὰρ τολμήσειε φῆσαι τὸ ἅγιον πνεῦμα κτίσμα τινῶν γενητῶν φύσεων; πᾶσι δὲ καὶ μαρτυρίαι περὶ αὐτῦ λέγυσι, δεδημιυργῆσθαι αὐτό τι τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων κτισμάτων; τίς δὲ ὅλως ἀνεγράψατο περὶ αὐτῦ, ὡς περὶ τῦ υἱῦ; ἐκβοήσει τις ὑμῶν, εἰ ἔχοι.

Α'ντιπόκρισις τῶν πατέρων διὰ Πρωτογένυς ἐπισκόπυ Σαρδικῆς.

Οὐκ ἔστι δυσχερὲς, ὦ φιλόσοφε, ἐπιδεῖξαί σοι τὰς μαρτυρίας τῶν ἐνεργειῶν τῦ ἁγίυ πνεύματος, ἃς οἱ πατέρες ἡμῶν ἐξέθεντο περὶ αὐτῦ, ὅτι ἔκτισε. πάλιν ἐρήσομεν τὸ περὶ τῆς κτίσεως ῥηθὲν· καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. καὶ ἐπήγαγε λέγων. καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεῦ ἐποίησεν αὐτὸν, ἄῤῥεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτύς· ὡς ἓν Θεός ἐστιν ὁ πατὴρ ὁ εἰπὼν

τῷ

τῷ υἱῷ, ποιήσωμεν, ὁ δὲ δὲ υἱὸς Θεὸς ὢν ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον. εἰ οὖν Θεὸν λέγομεν τὸν εἰπόντα, καὶ τὸν ποιήσαντα τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν, λοιπὸν ἄκουσον περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὁ ποιήσας τὸν Ἀδὰμ Θεὸς ἦν, ἢ οὔ; ὁ φιλόσοφος. ναὶ Θεός ἐστιν. ὁ ἐπίσκοπος. ἐν τῇ βίβλῳ Ἰὼβ, Ἐλιοὺμ ὁ Βουζανίτης λέγει πρὸς Ἰὼβ· πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσάν με. εἰ οὖν Θεός ἐστιν ὁ ποιήσας τὸν Ἀδὰμ, τί εἴποις τὸν ποιήσαντα τὸν Ἐλιούμ; ἢ ἑτερόσιον δοκεῖ σοι εἶναι ὁ Ἐλιοὺμ τοῦ Ἀδάμ; τῆς γὰρ δημιουργῶν ἐπὶ τῆς ἴσης ἐπιστήμης, τὸ ἰσοχέδιον τοῦ συμπεράσματος φανερῶσθαι, πέφυκεν ἐπὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου πρόσωπον. τί οὖν λέξεις φιλόσοφε τὸν ποιήσαντα τὸν Ἐλιούμ; ἆρα οὐχὶ Θεὸν καὶ ποιητὴν ἀνθρώπου; ὡς γὰρ ἔφη περὶ τοῦ ποιήσαντος τὸν Ἀδὰμ, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ. οὕτως εἰπεῖν ἡμᾶς δίκαιον καὶ περὶ τοῦ ποιήσαντος τὸν Ἐλιούμ, ὅτι Θεὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα ὄν· ἴση τῆς δημιουργίας ἡ πλάσις, ἴση καὶ ἡ τῆς δημιουργῶν προσηγορία· εἷπερ μία θεότης τῆς ἁγίας τριάδος ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι τελείαις καὶ ἴσαις νοουμένη. τὸ, ὅτι, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. καὶ, τὸ θεῖον πνεῦμα τὸ ποιῆσαν τὸν Ἐλιούμ. ἐν βίβλῳ δὲ ἀναλήψεως Μωσέως, Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος διαλεγόμενος τῷ διαβόλῳ λέγει. ἀπὸ γὰρ πνεύματος ἁγίου αὐτοῦ πάντες ἐκτίσθημεν. καὶ πάλιν λέγει· ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ὁ κόσμος ἐγένετο. ἀχώριστος γὰρ ἀεὶ ἡ θεία καὶ ἄῤῥητος τριάς, ὅ, τε πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, δημιουργήσασα ἅμα πᾶσαν τὴν κτίσιν, τήν τε νοητὴν, καὶ τὴν αἰσθητήν. λέγει γὰρ ἐν τῷ ριβ'. ψαλμῷ. τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δυνάμις αὐτῶν. ἄκουε δὴ τοῦ Θεοῦ ἐν Ἡσαΐᾳ λέγοντος. ἐγὼ κύριος ὁ Θεός σου, ἐπακούσομαί σου Θεὸς Ἰσραήλ. εἰπὼν δὲ περὶ τῶν διαφορῶν τὰ πρὸς τὸν λαὸν, ἐπάγει λέγων ἵνα ἴδωσι, καὶ γνῶσι, καὶ ἐπίσωνται ἅμα, ὅτι χεὶρ κυρίου ἐποίησε πάντα ταῦτα, καὶ ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ κατέδειξεν αὐτά· χεῖρα φήσας τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἅγιον δὲ τοῦ Ἰσραὴλ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. καὶ πάλιν πρὸς Ἰακὼβ εἶπεν· ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιά μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν. καθὰ καὶ Ἰεζεκιὴλ, λέγων· ἐγένετο χεὶρ κυρίου ἐπ' ἐμέ. εἴωθεν ἡ γραφὴ, ὦ φιλόσοφε, ἡ χεῖρα ἢ βραχίονα καλεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, δεξιὰν δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ.

Filio dixit, *Faciamus*; & Filius Deus, qui fecit hominem. Si ergo Deum asserimus eum qui dixit, & qui fecit Adam & Evam, deinceps de Spiritu sancto audi. Qui fecit Adamum, eratne Deus, an non? *Philosophus*: Est profecto Deus. *Episcopus*: In libro Job, Eliu Buzites ait ad Job: *Divinus Spiritus qui fecit me*. Si ergo Deus est qui Adamum fecit, quid dicis de illo qui fecit Eliu? an alterius essentiæ videtur tibi Eliu esse, atque Adam? ex æquali enim artificum peritia æqualem conclusionem proferre, personæ hominis innatum est. Quid ergo dices, philosophe, de illo qui fecit Eliu? Numquid non etiam Deum affirmabis, & hominis creatorem? Ut enim dixit de eo qui fecit Adamum: Fecitque Deus hominem: ita nos dicere par est de eo qui fecit Eliu, quod scilicet Spiritus sanctus sit Deus; & quorum creationis æqualis est fabrica, æqualis etiam sit opificum appellatio. Siquidem una est divinitas sanctæ trinitatis, quæ in tribus subsistentiis perfectis & æqualibus consideratur, juxta illud: *Et fecit Deus hominem*; & illud: *Divinus Spiritus fecit Eliu*. In libro autem analepsis Moysis, Michael angelus disputans cum diabolo dicit: *A Spiritu sancto ejus omnes creati sumus*. Et rursus ait ex persona Dei: *Exivit spiritus ejus, & factus est mundus*. Inseparabilis enim est divina & ineffabilis trinitas, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, quæ simul condidit omnem creaturam, tam quæ intellectu, quam quæ sensu percipitur. Inquit enim: *Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Audi ergo Deum in Isaia loquentem: *Ego Dominus Deus tuus. Audiam te Deus Israel*. Postquam autem de beneficiis differuit quæ ad populum pertinent, adjungit, dicens: *Ut videant, & intelligant, & sciant quod manus domini fecit hæc omnia, & sanctus Israel ostendit ea*: manum appellans Spiritum Dei, sanctum autem Israel, Filium ejus. Et rursus ad Jacob ait: *Manus mea fundavit terram, & dextera mea cœlum firmavit*: ut & Ezechiel dicit: *Facta est manus domini super me*. Consuevit scriptura, o philosophe, manum aut brachium appellare Spiritum sanctum Dei, dexteram autem Filium ejus.

Job 33.

Psalm. 32.

Isai. 41.

Ibid.

Isa. 48.

Ezech. 3.

Ἔτι οἱ ἅγιοι πατέρες εἶπαν διὰ Λεοντίου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας.

Adhuc sancti patres dixerunt per episcopum Leontium Cesareæ Cappadociæ.

Ἱκανὰ μὲν τὰ λεχθέντα περὶ τῆς ἐνεργειῶν τοῦ ἁγίου πνεύματος πεῖσαί σε φιλόσοφε, ὅτι συνδημιουργὸν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ πασῶν τῆς κτισῶν φύσεων, καὶ τῆς αὐτῆς θεότητος καὶ ὑσίας, ἧς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός. ἐπισήσας οὖν τὸν νοῦν σου, ἐκ τῆς προλεχθέντων σοι, ἄκουε καὶ νῦν σαφεστέρας ἀποδείξεις περὶ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἱερῶν γραφῶν. λέγει ὁ προφήτης Δαυὶδ ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ· ᾄσατε τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινόν. διὰ τί; ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν ὁ κύριος, ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ ὁ υἱὸς αὐτοῦ· καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ· τὸ πνεῦμα λέγων τὸ ἅγιον. καὶ ἐν καθολικαῖς δὲ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς βοᾷ, περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου θεολογῶν αὐτὸ καὶ αὐτὸς, καθὰ καὶ πάντες· τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ μαρτυροῦν, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. καὶ μετ' ὀλίγα· ὁ πιστεύων. φησὶν,

Sufficiunt quidem quæ dicta sunt de operibus sancti Spiritus, o philosophe, ut ipsum credas simul cum Patre & Filio omnium factarum naturarum esse creatorem, & ejusdem divinitatis atque substantiæ, cujus est Pater & Filius. Advertens igitur animum ad ea quæ prius tibi dicta sunt, audi & nunc de eodem manifestiores demonstrationes ex sacris literis. Ait propheta David: *Cantate domino canticum novum*: quare? *quia mirabilia fecit: salvavit dextra ejus* (pro eo quod est, Filius ejus) *& brachium sanctum ejus*, Spiritum sanctum significans. Et in catholicis Joannes evangelista idem clamat, & ipse, quod & alii omnes, de Spiritu sancto divinitus differens: *Spiritus est qui testificatur, quia spiritus veritas est*; & post pauca: *Qui credit*, inquit, *in Filium Dei, habet testimonium*

Psalm. 97.

1. Joan. 5.

Ibid.

nium Dei in semetipso : pro eo quod est, Spiritum sanctum Dei: *qui autem non credit Filio, mendacem facit eum*. Et magnum apostolorum propugnaculum, divinus Petrus ait ad Ananiam: *Cur implevit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto?* & post pauca: *Non es mentitus hominibus sed Deo*. Et rursum in veteri testamento. *Cælum & terram ego impleo, dicit dominus*. Et Salomon indicans quis impleat, ait: *Spiritus domini replevit orbem terrarum*. Crede & de potestate Spiritus sancti, & hæc recipe de ipso testimonia, quod Spiritus sanctus ejusdem sit deitatis & substantiæ, ejusdemque auctoritatis atque Pater & Filius: & cum Patre & Filio semper existat. Audi philosophe.

Act. 5. / Ibid. / Jerem. 23. / Sapient. 1.

Responsio philosophi ad sanctos patres nostros.

Igitur, ut dicitis, & testimonia scripturarum quas proponitis, indicant, oportet Spiritum sanctum Deum esse affirmare: sed mihi videtur coactam esse hanc sententiam, nisi aliæ scripturæ nobis proferantur. Nisi quod illa de Eliu demonstratio manifesta est. Alteram vero ex Moysis analepsi, quam vocant, ut paulo ante dixistis, nunquam audivi nisi nunc: quamobrem a vobis postulo, clariorem mihi eorum quæ dicta sunt, consistentiam ob oculos exhibeatis. Ad perfectissimam enim de Spiritu sancto certitudinem non mihi sufficiunt quæ jam a vobis dicta sunt, sed candidiori atque vehementiori sermone opus habet hæc hypothesis. Non enim de passim occurrentibus quæstio est.

Responsio sanctorum patrum per eumdem episcopum Leontium ad philosophum.

Cum sit copiosa eorum quæ tibi enarrata sunt, demonstratio, & testimonia ex divinis scripturis evidentissima, quæ persuadere tibi propositam hypothesim valeant, miramur, o philosophe, quomodo qui tanta intelligentia videris pollere, adhuc dubitas. Verum enimvero, præsertim cum te veritatem aspicere volumus, & hoc precamur, & exhortamur prudentiam tuam, ut incipias increatam illam & immutabilem naturam fide intelligere, non autem humanis rationibus, ut sæpe diximus, quæ intellectum superant, curiose audeas inquirere, neque pravis & impiis Arii opinionibus auxilio esse tandiu sustineas, maxime cum philosophus sis, ut ais, o philosophe; sed fideliter suscipe, ut paulo ante monuimus, & quæ tibi sunt dicta, & quæ dicenda sunt. Admitte unam divinitatem Patris Filium ineffabiliter generantis, & Filii ex eo geniti, & Spiritus sancti ex eodem Patre procedentis, qui & proprius est Filii, ut ait divinus apostolus Paulus: *Qui spiritum Christi non habet, hic non est ejus;* & idem alibi: *Dominus autem spiritus est*; & rursus: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus: & divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: & divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus;* & post non multa: *Hæc autem om-*

Rom. 8. / 1. Cor. 3. / 2. Cor. 12.

A εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ ἐν ἑαυτῷ· ἀντὶ τοῦ, τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ μὴ πιστεύων τῷ υἱῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτόν. καὶ ὁ μέγας δὲ τῶν ἀποστόλων πρόβολος ὁ θεῖος Πέτρος φησὶ πρὸς Ἀνανίαν· εἰς τί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; καὶ μετ' ὀλίγα· οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, πάλαι· τὸν οὐρανὸν, φησί, καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος. καὶ ὁ Σολομὼν δὲ δεικνὺς τίς ὁ πληρῶν, λέγει· πνεῦμα κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην. πείσθητι τοίνυν καὶ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος δεσποτείας, καὶ δέχου καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας, πιστεύων ὅτι τῆς αὐτῆς θεότητος καὶ οὐσίας,
B καὶ τοῦ αὐτοῦ* κράτους, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, καὶ συνυπάρχον ἀεὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ. ἄκουε φιλόσοφε.

In. χρ.

Ἀπόκρισις τοῦ φιλοσόφου πρὸς τοὺς ἁγίους ἡμῶν πατέρας.

Οὐκοῦν, καθώς φατε, καὶ αἱ μαρτυρίαι δὲ τῶν γραφῶν, ὧν παρηγάγετε, δηλοῦσι, θεολογεῖν δεῖ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καί μοι δοκεῖ βεβιασμένην εἶναι τὴν ἔννοιαν, εἰ μὴ τὰ τῶν γραφῶν ὑφ' ἡμῶν παρήχθη. πλὴν τὸ μὲν περὶ Ἐλιοὺμ τοῦ Βουζίτου σαφὴς ἡ ἀπόδειξις. περὶ δὲ τῆς ῥηθείσης ἀναλήψεως
C Μωσέως, περὶ ἧς ἀρτίως εἰρήκατε, οὐδὲ ἀκήκοά ποτε, εἰ μὴ νῦν· ὅθεν αἰτῶ ὑμᾶς σαφεστέραν μοι τῶν λεχθέντων παραστῆσαι τὴν σύστασιν. πρὸς ἐντελεστάτην γὰρ πληροφορίαν περὶ τοῦ πνεύματος οὐκ αὐτάρκη μοι τὰ ἤδη παρ' ὑμῶν λεχθέντα· λευκοτέρας γὰρ δεῖται φράσεως καὶ γενναιοτέρας ἡ ὑπόθεσις. οὐ γὰρ περὶ τῶν τυχόντων ἡ ζήτησις.

Ἀπόκρισις τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου Λεοντίου πρὸς τὸν φιλόσοφον.

Πολλῆς οὔσης τῆς τῶν εἰσηγηθέντων σοι ἀποδείξεως, καὶ ἐναργεστάτων τῶν μαρτυριῶν τῶν ἐκ τῶν θείων γρα-
D φῶν, πεῖσαί σε δυναμένων περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, ὦ φιλόσοφε, θαυμάζομεν πῶς τοσαύτης συνέσεως δοκῶν ἔμπλεως εἶναι, ἔτι ἀμφιβάλλεις. ἀλλ' ἐπειδή σε πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέπειν ἐθέλομεν, καὶ τοῦτο εὐχόμεθα, παραινοῦμέν σου τῇ συνέσει ἄρξασθαι πίστει νοεῖν τὴν ἄκτιστον φύσιν ἐκείνην, καὶ ἄτρεπτον· καὶ μὴ ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, πολυπραγμονεῖν κατατόλμα τὰ ὑπὲρ νοῦν· μὴ ταῖς κακοδόξοις καὶ ἀσεβέσιν ἐννοίαις Ἀρείου συμφέρεσθαι ἐπὶ πλεῖστον ὅσον ἀνέχου, φιλόσοφος ὤν, ὡς φῂς φιλόσοφε, ἀλλὰ δέχου πιστῶς, ὡς ἀρτίως εἰρήκαμεν, τά τε νῦν ῥηθέντα σοι, τά τε μέλλοντα ῥηθήσεσθαι. δέχου μίαν θεότητα τοῦ πατρὸς
E τοῦ γεννήσαντος τὸν υἱὸν ἀνεκφράστως, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐκπορευομένου ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἰδίου δὲ ὄντος τοῦ υἱοῦ, καθά φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος· εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός· ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι. καὶ πάλιν· διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. καὶ μετ' οὐ πολλά· πάντα δὲ

ταῦτα

τῶτι ἐνεργεῖ τὸ αὐτὸ καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιρῶν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. ἰδοὺ σοὶ φιλόσοφε, σαφεστάτην καὶ ὑπερτέραν ἀπόδειξιν θεολογοῦσα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δεικνύσι σα αὐτῆ τὴν αὐτεξουσιότητα. ὅρα πῶς ὧδε λέγει· διαιρέσεις δὲ ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. καὶ τό· πάντα δὲ τοῦτα ἐνεργεῖ τὸ αὐτὸ καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιρῶν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. καὶ ὁ κύριος δὲ ἐν εὐαγγελίοις, ὡς οἶσθα, σαφῶς διαλεγόμενος πρὸς τὴν Σαμαρίτιδα, τί φησι; πνεῦμα ὁ Θεός. εἰ οὖν πνεῦμα Θεὸς, πάντως Θεὸς καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος, ἀλλὰ μία θεότης τῆς πατέρων προσώπων, κατὰ τὴν τῆς ὑποστάσεων σύνοιαν. ἀλλὰ πρόσωπον ἀκούοντες, μὴ ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον ὑπολάβωμεν. ἀσώματον γὰρ καὶ ἀσχημάτιστον, καθὼς καὶ ἐν ἀρχῇ τῶν λόγων, καὶ αὐτὸς, ὡς καὶ ἡμεῖς, καθωμολόγησας καὶ γὰρ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ πρόσωπον ἔχειν μεμαρτύρηται, καθὰ αὐτὸς ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις πρὸς τοὺς γραμματεῖς καὶ φαρισαίους διαλεγόμενος ἔφη· ὑποκριταί, τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς οἴδατε δοκιμάζειν, πῶς τὰ ἐξῆς. πᾶν γὰρ τὸ ὑφεστὸς ἐφ' ὅσον ὑφίσταται, πρόσωπον ἔχειν λέγεται τῆς οἰκείας φύσεως, ἤτοι σχῆμα. ἀλλὰ μὴν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ κτισθὰ, καθὰ καὶ πᾶσα ἡ τῶν γενητῶν φύσις· ἡ δὲ θεία καὶ ἄῤῥητος οὐσία, ἄκτιστος· ἐπειδὴ ἀπλοῦς καὶ ἀσώματος, καὶ ἀσχημάτιστος, ἀΐδιός τε καὶ ἀθάνατος. ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. ἀπεδείξαμεν διὰ πλειόνων τῆς ἐκ τῶν θείων γραφῶν μαρτυριῶν, σωδημιουργὸν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ πάσης κτίσεως ὁρωμένης τε καὶ νοουμένης εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπείπερ καὶ ἀχώριστον ἀεί ἐστι τοῦ λόγου, καθὰ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ. δεῦρο δὲ, εἰ δοκεῖ, λάμβανε καὶ δι' ὑποδειγμάτων, εἰ καὶ ἀσθενεστέρων, χρησὰς ὑποθήκας· ὁ λόγος ὁ σὸς, καθὰ καὶ πάντος ἀνθρώπου, προφορικός μού ἐστι, γίνεται δὲ ἀτμήτως ἐκ τοῦ σοῦ νοῦ. ὁμοίως καὶ τὸ πνεῦμά σου, καὶ ἐκπορεύεται ἐκ σοῦ. καὶ ἐκ ἂν ὑδὲ τὸν λόγον σου, ἔτε τὸ πνεῦμά σου εἴποις ἀλλότριόν σου. καὶ τοῦτο μοὶ ἐκ ἂν ἀπαξιώσῃς ἐπ' ἀνθρώπων νοεῖν· ἐπὶ δὲ τῆς ἀῤῥήτου καὶ ἀπερινοήτου καὶ ἀκατανοήτου οὐσίας ἐκείνης τοῦ Θεοῦ, ἀλλότριον τὸν ἀπροφόρικὸν αὐτοῦ λόγον, ἀλλὰ ζῶντα ἀεὶ, καὶ ἐνεργῆ, καὶ τομώτερον ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ τῶν πάντων ὄντων, ἐπείπερ καὶ δημιουργόν· ᾧ ἐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον τὸ ἐρευνῶν τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, τολμᾷ τις ἀλλότριον εἶναι εἰπεῖν, ἢ τὸν λόγον, ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ; ἢ τοὺς ταῦτα λέγοντας προσίεσθαι, ναὶ φιλόσοφε.

nia operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique prout vult. Ecce tibi, o philosophe, manifestissimam demonstrationem, quæ Deum prædicat Spiritum sanctum, & quæ ostendit ejus ex natura sua potestatem. Vide igitur quomodo sic ait: *Divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus*; & illud: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, qui dividit unicuique prout vult*. Et dominus in evangeliis, ut scis, manifestius ad Samaritanam loquens, ait: *Spiritus est Deus*. Si ergo Spiritus est Deus, omnino & Deus erit Spiritus, non autem alius atque alius; sed una divinitas utriusque personæ, juxta hypostasium considerationem. At vero cum personam audimus, ne suspicemur, quod est divinum habere humanam effigiem. Expers est enim compositionis atque figuræ, ut in principio disputationum tu ipse, sicut & nos, confessus es. Nam & cælum & terram personam habere testantur, quemadmodum & ipse dominus in evangeliis ad scribas & pharisæos loquens, ajebat: *Hypocritæ, faciem sive personam cæli & terræ dijudicare nostis*; & quæ sequuntur. Quidquid enim per se subsistit, quatenus per se subsistit, propriæ naturæ personam, sive faciem, sive figuram habere dicitur. Sed cœlum quidem & terra facta sunt, sicut & omnis creaturarum natura: substantia vero divina & ineffabilis, increata siquidem & simplex est, atque omnis compositionis expers, infigurata, æterna & immortalis. Sed ad institutum revertamur. Pluribus ex divinis scripturis testimoniis demonstravimus, Spiritum sanctum simul cum Patre ac Filio conditorem esse omnis creaturæ, & ejus quæ intelligentia percipitur: quandoquidem inseparabilis semper est a Patre ac Filio, quemadmodum & Filius a Patre, & Pater a Filio. Age dum si videtur, per similitudines, quamvis infirmiores, accipe bona documenta. Verbum tuum, ut & cujusvis hominis, prolatitium est, gignitur autem insecabiliter & ex mente, quemadmodum spiritus tuus procedit ex te: neque autem verbum tuum, neque spiritum tuum a te alienum esse dixeris. Et hæc quidem non dedignaris in hominibus considerare: in illa vero Dei substantia ineffabili, & quæ superat intellectum, atque comprehendi non potest, verbum non prolatitium, sed semper vivens & efficax, & penetrabilius omni gladio ancipiti, quod judex est omnium; siquidem & opifex est, in cujus conspectu nulla creatura latet, omnia nuda & aperta in oculis ejus: & sanctum ejus Spiritum, qui scrutatur profunda Dei, audet aliquis alienum esse affirmare, aut Verbum aut Spiritum Dei? aut hæc asserentes admittere? utique, o philosophe.

Ibid. Joan. 4. Luc. 12. Hebr. 4. 1. Cor.

Ἀπόκρισις τοῦ φιλοσόφου πρὸς τὸ κοινὸν τῶν ἁγίων ἐπισκόπων.

ΚΕΦΑΛ. κά.

ΕΠΕΙΔΗ' εἰς ὑψηλοτέραν σύνοιάν με ἠγάγετε, φάσαντες δεῖν μίαν θεότητα νοεῖσθαι καὶ πιστεύεσθαι τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα·

Responsio philosophi ad sanctos episcopos in universum.

CAPUT XXI.

POstquam ad sublimiorem intelligentiam me ducitis, asserentes oportere unam divinitatem cogitare ac credere Patris & Filii & Spiritus sancti: memini autem vos prius

prius dixiſſe, Deum eſſe Patrem, & Deum Filium, & Deum Spiritum ſanctum: nunc autem dicitis unam eſſe divinitatem trium perfectarum hypoſtaſium, Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: candidius, precor has mihi ſententias explicate.

A ἐπιμεμνημαι δὲ τῶν παρ' ὑμῖν ἐμπροσθεν ῥηθέντων, ὅτι Θεὸς ὁ Πατὴρ, καὶ Θεὸς ὁ υἱος, καὶ Θεὸς τὸ πνεῦμα ἅγιον· νῦν δέ φατε μίαν θεότητα τῶν τριῶν τελείων ὑποστασεων, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. λαμπρότερον σαφηνίσατέ μοι τὰς ῥήσεις, παρακαλῶ.

Reſponſio ſanctorum patrum ad philoſophum, per eumdem Leontium epiſcopum.

Inexplicabilis, ſiquidem mente & cogitatione incomprehenſibilis eſt, & impenetrabilis divina illa & ineffabilis ſubſtantia, quæ omnibus ſupereminet, atque omnia continet: tantum audi a nobis: non alium tibi Deum atque alium protulimus, ſicut impius Arius B blaſphemavit, unum Deum increatum, & alterum creatum pronuncians, & Spiritum ſanctum ſimiliter creatum prædicans (abſit) ſed unam divinitatem cogitari & credi aſſeruimus, unam ſubſtantiam, dominationem & ſententiam unam Patris & Filii & Spiritus ſancti: ſcire autem ſanctæ trinitatis hypoſtaſes non eſſe disjunctas, aut locales, ſed ſola fide unam divinitatem conſiderari & credi, ut ſæpius diximus, ſanctæ & conſubſtantialis & adorandæ trinitatis. Ecce per omnia fides vera demonſtravit, non oportere in ſancta trinitate differentiam cogitare. Nunc autem parum animum nobis adverte, atque amplius perſuadeberis, accipiens a Spiritu ſancto per nos ſalvifica documenta, ut agnoſcas ſanctæ trinitatis unam eſſe divinitatem ſemper exiſtentem, & ſubſiſtentem, trinitatem vere trinitatem, & nihil in ea prius aliquando, ſed ſemper & eodem modo oxiſtentem individuam & conſubſtantialem trinitatem.

Ἀπόκρισις τῶν ἁγίων πατέρων πρὸς τὸν φιλόσοφον, διὰ τοῦ αὐτοῦ Λεοντίου ἐπισκόπου.

Ἀνέκφραστός ἐστιν, ἐπείπερ καὶ ἀπερινόητος, καὶ ἀνεπιλόγιστος, καὶ πάντη ἀνεξιχνίαστος ἡ θεία καὶ ἄρρητος οὐσία ἐκείνη, ἡ τὰ πάντα ὑπερέχουσα, καὶ τὰ πάντα περιέχουσα. πλὴν ἄκουε πρὸς ὑμῶν. οὐκ ἄλλον σοι Θεὸν καὶ ἄλλον εἰρήκαμεν, καθάπερ καὶ ὁ ἀσεβὴς ἐβλασφήμησεν Ἄρειος, οὐα Θεὸν ἄκτιστον, καὶ ἄλλον κτιστὸν εἰρηκὼς, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ὁμοίως κτιστὸν κεκηρυχώς· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ μίαν θεότητα νοεῖσθαι καὶ πιστεύεσθαι εἰρήκαμεν, μίαν, οὐσίαν, κυριότητά τε καὶ βασιλείαν μίαν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· εἰδέναι τε τὰς τῆς ἁγίας τριάδος ὑποστάσεις ἀδιεζευγμένας, οὐδὲ τοπικὰς, ἀλλὰ πίστει μόνη μίαν θεότητα νοεῖσθαι καὶ πιστεύεσθαι, καθὰ καὶ πολλάκις εἰρήκαμεν, τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ προσκυνητῆς τριάδος. ἐδείχθη διὰ πάντων ἔνδειξιν ἡ ἀληθὴς πίστις. μὴ δεῖν ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος νοεῖν διαφοράν. ὧδε δὲ μικρόν σε τὸν νοῦν δοῦναι ἡμῖν ἐθέλησον, καὶ πιστωθήσῃ ἐπὶ πλεῖον, δεχόμενος ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος δι' ἡμῶν σωτηριώδεις ὑποθήκας, ἵνα γνῷς τῆς ἁγίας τριάδος μίαν θεότητα ἀεὶ οὖσαν καὶ ὑφεστῶσαν, τριάδα ἀληθῶς τριάδα, καὶ μηδὲν ἐν αὐτῇ προϋπάρχον ποτὲ, ἀλλὰ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως οὖσαν ἀδιαίρετον καὶ ὁμοούσιον τριάδα.

Reſponſio philoſophi.

Ne cogitetis invertere me dogmata veritatis: neque enim a principio diſputationum rejeci ſerinones veſtros: ſed propterea perſcrutor ſententiarum veſtrarum ſignificationes, ut fiat mihi manifeſtior atque dilucidior eorum D quæ a vobis dicuntur, hypotheſis.

Ἀπόκρισις τοῦ φιλοσόφου.

Μή με οἴεσθε ἀποστρέφεσθαι τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα· οὐ γὰρ ἂν ἐκ πρώτης κατιρχῆς τοὺς λόγων παρωσάμην ὑμῶν τοὺς λόγους. ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐρευνῶ τὰς τῶν νοημάτων ὑμῶν σημασίας, ἵνα σαφεστέρα μοι καὶ διυκεινὴς γένηται ἡ τῶν λεγομένων παρ' ὑμῶν ὑπόθεσις.

Hypothetica reſponſio ſanctorum patrum ad philoſophum de igne, ſplendore & lumine, per eumdem Leontium epiſcopum

Audi & nunc, audi o philoſophe. Propoſuimus jam cogitationi tuæ fuſius ex divinis ſcripturis, quod divinitas eſt ſimplex & compoſitionis expers, & ut tu ipſe in principio tuarum propoſitionum confeſſus es, & quod ſit ignis immortalis, æternus, & increatus natura, lumen immenſum & incomprehenſibile, nec in una perſona juxta Judæorum opinionem intelligatur, ſed ſemper in trinitate perſonarum, quæ a ſe invicem ſeparari nequeunt, ab omnibus Chriſtianis creditur & prædicatur immenſa trinitas Patris & Filii & Spiritus ſancti, ut jam demonſtratum eſt. Diſce autem & nunc, o philoſophe. Et quamvis audacius agimus, tamen propitia ſit nobis divina magnitudo: pro tua enim & aliorum ſalute hic labor a nobis tranſigitur. Diice igitur ex ſenſilibus intellectilia, ex his quæ intellectui ſubjiciuntur, ea quæ intellectum ſuperant, & ex his quæ dicuntur, ea quæ

Ἄκουε δὴ καὶ νῦν, ἄκουε ὦ φιλόσοφε. ἤδη προ- * ἴσ. πρὸ
απεθέμεθά σε τῇ διανοίᾳ διὰ πλείων ὅσων τῶν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὅτι ἡ θεότης ἁπλῆ τίς ἐστι ἀσυνθετος, ὡς καὶ αὐτὸς καθωμολόγησας ἐν ἀρχῇ σου τῶν προτάσεων· καὶ ὅτι πῦρ ἀθάνατόν τε καὶ ἀίδιον καὶ ἄκτιστον ὂσα τῇ φύσει, φῶς τε ἀχώρητον καὶ ἀκατάληπτον, καὶ οὐκ ἐν ἑνὶ πρώπῳ κατὰ τὸ δοκοῦν Ἰουδαίοις νοεμένη, ἀλλ' ἐν τριάδι ἀεὶ ἀχωρίστοις ὄσι προσώποις, παρὰ πᾶσι χριστιανοῖς πιστεύεται καὶ κηρύττεται ἡ ἀχώριστος τριὰς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καθάπερ ἀποδέδεικται. μανθανε δὲ καὶ νῦν, ὦ φιλόσοφε, εἰ καὶ τολμηρὸν ποιοῦμεν, ἀλλὰ ἵλεως ἡμῖν ἡ θεία μεγαλειότης· ὑπὲρ γὰρ τῆς σῆς καὶ τῶν λοιπῶν σωτηρίας ὁ πόνος ἡμῖν διανύεται. μάνθανε τοίνυν ἐκ τῶν αἰσθητῶν τὰ νοητὰ, καὶ ἐκ τῶν κατὰ νοῦν περὶ τῶν ὑπὲρ νοῦν, καὶ ἐκ τῶν λεγομένων περὶ τῶν ὑπὲρ λόγον· εἰ καὶ ἀσύγκριτα

πάντα

πάντα τά τε ὁρώμενα, τά τε νοούμενα, τῆς τε ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων κτισμάτων, πρὸς τὴν ἄκτιστον ἐκείνην καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἀθάνατον τοῦ Θεοῦ οὐσίαν· πλὴν τὸ ἔμπεσὸν ὑπόδειγμα ἢ μέτριον πρὸς ὠφέλειαν τοῖς πίστως δεχομένοις, ἀλλ' ἱκανὴν εἰκόνα παρέχον τῆς εὐσεβείας τοῖς εὐσεβῶς ἐθέλουσι νοεῖν, λέξομεν. τὸ αἰσθητὸν τοῦτο πῦρ φύσις μία ὄν, ἥτοι οὐσία, τριάς ἐστι κατὰ ταυτὸ, πῦρ, ἀπαύγασμα, φῶς. καὶ οὐδὲν τούτων προϋπάρχον τοῦ ἑτέρου διέσχεται, ἀλλ' ἔστιν ἀχωρίστως ἀλλήλων τὰ τρία, τό τε πῦρ, τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, καὶ τὸ φῶς. διάχωρισον τοίνυν, εἰ δύνῃ, ὦ φιλόσοφε, τὰ τρία, καὶ δεῖξον ἡμῖν θάτερον τοῦ θατέρου προϋπάρχον, ἢ τοῦ ἀπαυγάσματος τὸ πῦρ καθ' ἑαυτὸ προϋπάρχον, καὶ μεταγενέστερον μὴ χρόνου τινὰς τοῦ πυρὸς τὸ ἀπαύγασμα, ἢ μεταγενέστερον πάλιν ἢ μετὰ χρόνιον τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος τὸ φῶς, ἢ προχρόνιον, δεῖξον ἡμῖν, εἰ δύνῃ, διαχωρίσας ἀπ' ἀλλήλων τὰ τρία, καὶ μὴ ἐχὶ ὡσαύτως ὂν πῦρ, ἀπαύγασμα, φῶς, μιᾶς ὄντος τῆς τοῦ πυρὸς φύσεως. ταῦτα κατὰ νοῦν λαβὼν τὰ αἰσθητὰ καὶ κτιστὰ, εἰ καὶ ἀσύγκριτα, ὡς ἀρτίως εἰρήκαμεν, πρὸς τὴν ἀΐδιον καὶ ἄκτιστον τοῦ Θεοῦ οὐσίαν, πλὴν δέχου ἐκ τούτων ἀφορμὰς σωτηρίας, καὶ πτερώσας τῇ πίστει τὸ τῆς διανοίας σου ὄμμα, ἀνάβηθι ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσιν· καὶ ἀπαντήσει σοι, ὥς γε διϊσχόμεθα καὶ πιστεύομεν, ἐναστράπτουσά σοι ἡ χάρις ἡ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, δεικνύουσά σοι μίαν θεότητα πῦρ ὂν ἀθάνατον, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ φῶς, ἁπλοῦν καὶ ἀσύνθετον, ἀχώριστον, ἀδιαίρετον, ἀπερινόητον, καὶ ἀνέκφραστον τριάδα ἀληθῶς ὁμοούσιον, τὴν τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

A sunt super omnem sermonem. Quamvis autem omnia & quæ videntur & quæ intelliguntur, ex cœlestibus creaturis & his quæ in terra vel sub terra sunt, conferri nequeant cum illa increata, incomprehensibili, & immortali Dei substantia: nihilominus tamen occurrentem similitudinem proferemus, etsi non æquabilem, ad utilitatem tamen fideliter susceptientium, & quæ sufficientem pietatis imaginem præbeat pie considerare volentibus. Sensibilis iste ignis, natura una sive substantia cum sit, trinitas est in eodem, ignis, splendor, lumen; & nihil horum invenitur altero prius esse: sed a se invicem separari non possunt tria, ignis, ex ipso splendor, & lumen. Distingue igitur, si potes, o philosophe, tria hæc, & ostende nobis aliud alio prius existere, vel ignem ante splendorem post aliquot tempora igne posteriorem; aut rursus lumen igne vel splendore posterius esse tempore, vel etiam prius: ostende si potes, dividens ab invicem hæc tria, & non simul existere ignem, splendorem, & lumen: cum tamen sit una ignis natura. Hæc animo retinens sensilia & creata, quamvis conferenda non sunt, ut paulo ante diximus, ad æternam illam & incomprehensibilem Dei substantiam, accipe ex his occasiones salutares, & fide quasi aliis quibusdam adaptans mentis tuæ oculum, ad sublimiorem Dei cogitationem ascende, & occurret tibi, ut oramus & credimus, irradians te gratia Patris & Filii & Spiritus sancti, & ostendens tibi unam divinitatem tamquam ignem immortalem, splendorem & lumen, simplicem & sine compositione, inseparabilem, indivisam, incogitabilem & ineffabilem trinitatem vere consubstantialem, Patris & Filii & Spiritus sancti.

B C

Ὅπου πιστεύει ὁ φιλόσοφος εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα.

Ubi credit philosophus in sanctam trinitatem.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ φιλόσοφος, καὶ ὡς ἂν ἐκστὰς γενόμενος, ἀπλωτεύθη ἐπὶ πλεῖον ὅσον, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ σωπτάρασον αὐτὸν, φόβος τε πολὺς ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν· εἶτα εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν ἀνεκραύγασε μέγα, εἰπών· δόξασοί σε Θεὸς ὁ ἐμπνεύσας τούτοις τοῖς ἁγίοις σου τὸ ὑπὲρ πάντα νοῦν μυστήριον τῆς ἀχράντου καὶ ἀχωρίστου καὶ ἀκτίστου θεότητος. ἀλλὰ δέομαί σου Χριστὲ, ὡς παναγάθου πατρὸς πανάγαθος υἱὸς, πάρες ἅπερ εἰς σὲ, ὑπαχθεὶς ταῖς ἀσεβέσι παρὰ τοῦ Ἀρείου δόξαις, ἥμαρτον, καὶ μὴ εἰσπραχθήσομαι δίκας παρὰ σοὶ τῷ δικαίῳ κειτῇ ὑπὲρ τῶν ἀσεβῶν ῥημάτων ἐκείνων, ὧν κατὰ σοῦ ἀπέφηνα ὁ τάλας. ὄαι Ἀρείῳ καὶ τῇ συμμορίᾳ αὐτοῦ τῇ ἀσεβεῖ, βλασφημήσασιν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, λέγουσιν· ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· καὶ ὅτι κτίσμα καὶ ποίημα, καὶ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ μὴ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἦς ὁ πατὴρ εἰρηκόσι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀναθεματίζω νῦν καὶ * πάντως Ἄρειον καὶ τὰς ἀσεβεῖς αὐτοῦ δόξας, καὶ τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονοῦντας πάντας, καὶ τοὺς βλασφημοῦντας κατά τε τοῦ πατρὸς, κατά τε τοῦ υἱοῦ, καὶ κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὁ γὰρ τὸν υἱὸν μὴ ἔχων, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει· καὶ ὁ εἰς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημήσας, εἰς τὸν πατέρα ἐβλασφήμησε· καθικετεύω τὴν ὑμετέραν ἱερὰν γερουσίαν, βοηθήσατέ μοι διὰ τῆς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἱκεσιῶν ὑμῶν, ἀκολουθοῦντι μάλιστα τοῖς δι' ὑμῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκτεθεῖσι καὶ ὁμολογουμένοις·

Cum hæc audisset philosophus, & quasi raptus in ecstasim maxime obriguisset, ejusque cogitationes ipsum perturbarent, magnus timor in eum incidit. Deinde in seipsum reversus clamavit valde, dicens: Gloria tibi Deus, qui inspirasti sanctis his tuis mysterium, quod omnem intellectum superat, immaculatæ, immensæ & increatæ divinitatis. Sed oro te, Christe, tamquam undiquaque boni Patris undiquaque bonum Filium, condona quæ impiis adhuc Arii opinionibus seductus peccavi: nec pœnis graver apud te justum judicem propter impia illa verba, quæ adversus te miser protuli. Væ Ario & ejus impio cœtui, blasphemantibus adversus Filium Dei, dicentibus: Erat quando non erat, & quod creatura sit & opus, ex alia substantia Filius Dei & Spiritus sanctus; & dicentibus Filium Dei & Spiritum sanctum non esse ejusdem substantiæ, cujus est Pater. Anathematizo nunc & semper Arium & impias ejus opiniones, & omnes cum eo sententias, & blasphemantes adversus Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Qui enim Filium non habet, neque Patrem habet: & qui contra Filium aut Spiritum sanctum blasphemavit, in Patrem blasphemavit. Supplico autem sacræ vestræ [a] senectuti, adjuvate me per vestras de me ad Christum Filium Dei preces, maxime cum jam consentiam his quæ a vobis de sancto Spiritu exposita & definita sunt: & confiteor

D E

[a] Senatui hoc est cœtui vestro sacro.

teor illa esse vera atque firma, hoc esse credens, quod sacrorum scriptor Paulus dixit: *Mysterium absconditum a saeculis & generationibus, quod nunc revelatum est*, ut asserit, *sanctis ejus apostolis & prophetis*, & vobis in Spiritu sancto, semper scilicet existentem, & simul subsistentem, ac permanentem cum Deo & Patre Filium ejus, & Spiritum ejusdem sanctum.

A καὶ ὁμολογῶ ταῦτα ἀληθῆ εἶναι, καὶ βέβαια. τοῦτο γὰρ πίστιν εἶναι, ὅπερ ὁ ἱεροφάντης εἶπε Παῦλος· τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, ὃ νῦν ἀπεκαλύφθη, καθὼς εἴρηται τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἀποστόλοις καὶ προφήταις, καὶ ὑμῖν ἐν πνεύματι, ἀεὶ ὄντι καὶ συνυπάρχοντα καὶ συνδιαμένοντι τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον.

Addentes sancti patres de fonte, fluvio, & aqua, locuti sunt ad philosophum per episcopum Leontium.

Προσθέντες οἱ ἅγιοι πατέρες εἶπον πρὸς τὸν φιλόσοφον περὶ πηγῆς, καὶ ποταμοῦ, καὶ ὕδατος, διὰ τοῦ ἐπισκόπου Λεοντίου.

CAPUT XXII.

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

B

ILLUD etiam, amice philosophe, quod supersest hujus veritatis, considerandum est. Fontem cogitemus, qui fluvium aquæ generat: omnis enim fluvius, ut nosti, fontem habet genitorem: inde procedit aquæ fluvius. Sed nemo fluvium appellat fontem, neque fontem fluvium: Sed fons, fons appellatur, & fluvius fluvius, & utrumque aqua una. Quando autem vult quispiam e fonte vel fluvio aquam haurire, mutat nomenclaturam: non enim dicit: Vade, progrediens haurias & feras mihi fontem aut fluvium, sed aquam, & una quidem natura, tres autem personæ dicendæ sunt, fons, fluvius, & aqua. Sed & divina scriptura C eadem asserens demonstrat. Neque enim ab eadem aliena nos tibi loquimur, o legitime in posterum gratiæ filii, quamvis in similitudinibus, typis & imaginibus sermonem veritatis enarramus. Ait igitur de Filio divina scriptura: *Inclino in eos quasi fluvius pacis*: egrediens videlicet ex vero vitæ fonte, Patris divinitate, ut ipse dominus in evangelio clamat: *Ego a Patre exivi, & venio*: & quod ipse apertissime dixit: *Ego & Pater unum sumus*, & illud: *Ego in Patre, & Pater in me*: & quod Spiritum sanctum ex ipso fideles omnes accipimus, qui ejusdem substantiæ est cujus & Pater & Filius, procedens a Patre, proprius vero Filii, ut superius ostendimus. D Quod autem ab ipso nobis effundatur, clarissime in evangeliis docuit ipse dominus, dicens: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat*: *qui credit in me, ut scriptura testatur, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Quibus evangelista divinitus inspiratus, dictum interpretans, subinfert: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*. Et propheta David de hoc utique fonte vitæ, sancta trinitate, vide quid clamet: *Apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*: fontem vitæ Deum & Patrem appellans, ad Filium vero loquens: si quidem Pater est in Filio, & Filius in Patre: lumen autem ipsum Filium nominat, in quo E lumine testatur videndum esse lumen, Spiritum sanctum: In lumine, inquit, tuo videbimus lumen. Fons enim vitæ ac luminis vere est Pater: lumen etiam est Filius ex Patre lumine: lumen etiam est Spiritus sanctus ex eodem lumine. Siquidem, ut nobis sæpe dicendum est, una est divinitas Patris & Filii & Spiritus sancti, ut ipse clamat per verba prophetica: *Ego sum Deus, & non est alius: & ego primus: & ego postea, & in sæculum ego sum*; & rursum: *Ego sum, &*

ΚΑ'κεῖνο δὲ νοητέον ὦ φίλε λοιπὸν τῆς ἀληθείας φιλόσοφε. πηγὴν νοήσωμεν γενῶσαν ποταμὸν ὕδατος· πᾶς γὰρ ποταμός, ὡς οἶδα, πηγὴν ἔχει γεννήτορα· εἶτα προέρχεται μὲν ὁ ποταμὸς τοῦ ὕδατος. ἀλλ' οὐθεὶς καλεῖ τὸν ποταμὸν πηγὴν, ἢ τὴν πηγὴν ποταμόν· ἀλλ' ἡ πηγὴ πηγὴ καλεῖται, καὶ ὁ ποταμὸς ποταμός· καὶ ἀμφότερα ἓν ὕδωρ. ἐπὰν δέ τις ἐθέλοι ἀρύσασθαι ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἢ τῆς πηγῆς ὕδωρ, μεταβάλλει τὴν προσηγορίαν. οὐκ ἐρεῖ γὰρ, ἄπελθε, πορευθεὶς ἄντλησον, καὶ φέρε μοι τὴν πηγὴν, ἢ τὸν ποταμὸν, ἀλλ' ὕδωρ. καὶ μία μὲν ἡ φύσις, τρία δὲ πρόσωπα λεκτέα, πηγὴ, ποταμὸς, ὕδωρ. ἀλλα καὶ ἡ θεία γραφὴ ταῦτα φράζουσα δείκνυται· οὐ γὰρ ἀλλότρια ταύτης ἡμεῖς σοι φθεγγόμεθα, γνήσιον λοιπὸν τέκνον τῆς χάριτος· εἰ καὶ ὡς ἐν ὑποδείγμασι, καὶ τύποις, καὶ εἰκόσι τῆς ἀληθείας τὸν λόγον εἰσηγησάμεθα. λέγειν οὖν περὶ τοῦ υἱοῦ ἡ θεία γραφή· κλίνω, φησὶν, ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης· ἐκπορεύόμενος δηλονότι ἐκ τῆς ἀληθοῦς πηγῆς τῆς ζωῆς, τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος, καθά φημι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις βοᾷ· ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω. κἀκεῖνο δὲ ὅπερ ἔφη λελάληκα ὑμῖν. ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. καὶ τὸ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ὅτι ἐξ αὐτοῦ λαμβάνομεν ἅπαντες οἱ πιστοὶ, τῆς αὐτῆς ὄντες οὐσίας, ἧς ὁ πατὴρ καὶ υἱὸς, ἐκπορευόμενον μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἴδιον δὲ ὂν τοῦ υἱοῦ, καθάπερ ἀνωτέρω ἀπεδείξαμεν. ὅτι δὲ ἐξ αὐτοῦ ἡμῖν ἀναβλύζον ἐστὶ, σαφέστατα ἐν εὐαγγελίοις ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ κύριος εἰπών. ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς μέ, καὶ πινέτω, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. οἷς ὁ εὐαγγελιστὴς θεόθεν ἐμπνευσθεὶς, τὸ ῥηθὲν ἑρμηνεύων, ἐπιφέρει λέγων· τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ πνεύματος ὃ ἤμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. καὶ ὁ προφήτης δὲ Δαβὶδ ὅρα τί περὶ ταύτης τῆς πηγῆς τῆς ὄντως ζωῆς τῆς ἁγίας τριάδος βοᾷ. ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· πηγὴν ζωῆς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα καλῶν. πρὸς τὸν υἱὸν δὲ λέγων, ἐπείπερ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί. φῶς δὲ τὸν υἱὸν ὑπαγορεύει, ἐν ᾧ φωτὶ λέγει ὄψεσθαι φῶς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἐν γὰρ τῷ φωτί σου, φησὶν, ὀψόμεθα φῶς· πηγὴ γὰρ ὄντως τῆς ζωῆς καὶ φωτὸς ὁ πατὴρ· φῶς καὶ ὁ υἱὸς, ἐκ φωτὸς τοῦ πατρός· φῶς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ αὐτοῦ τοῦ φωτός. ἐπείπερ, ὡς πολλάκις ἡμῖν λεκτέον, μία θεότης τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καθὰ αὐτὸς βοᾷ διὰ τῶν προφητικῶν λόγων· ἐγώ εἰμι Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος· καὶ ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα ἐγώ εἰμι. καὶ πάλιν· ἐγὼ εἰμι,

Isa. 66. *Joan. 8.* *Joan. 10.* *Joan. 7.* *Psal. 35.* *Isa. 41. & 43.* *Malach. 3*

εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα ἐγώ εἰμι. καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ κατὰ τὰ προαποδειχθέντα, ἀναγκαῖον γὰρ οἶμαι ἐπαναλαβεῖν τὰς ῥήσεις, εἰ καὶ μὴ πάσας διὰ τὸ πλῆθος, ἀλλ' οὖν τὰς σαφεστέρας, πρὸς τὸ βεβαιοτέραν τὴν σύστασιν ἔχειν τὰ εἰρημένα. τὰ οὖν ἐκ στόματος Ἱερεμίου τοῦ προφήτου παραθήσομεν· ὁ κατασκευάσας, φησὶ, τὴν γῆν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, ἐνέπλησεν αὐτὴν κτηνῶν τετραπόδων. ὁ ἀποστέλλων τὸ φῶς, καὶ πορεύεται, ἐκάλεσεν αὐτὸ, καὶ ὑπήκουσεν αὐτῷ τρόμῳ· οἱ δὲ ἀστέρες ἔλαμψαν ἐν ταῖς φυλακαῖς αὐτῶν, καὶ ηὐφράνθησαν· ἐκάλεσεν αὐτοὺς, καὶ εἶπαν· πάρεσμεν· ἔλαμψαν μετ' εὐφροσύνης τῷ ποιήσαντι αὐτούς. οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· καὶ τὰ ἑξῆς. ἀναγκαῖον οὖν, ὦ θεοφιλέστατε φιλόσοφε, ἐπιστῆσαι ὧδε τὸν νοῦν, καὶ ἀναπτύξαι τῆς γραφῆς τὴν διάνοιαν. ἔδειξε γὰρ, καθὰ καὶ αὐτὸς συνωμολόγησας, ὅτι περὶ τοῦ υἱοῦ ταῦτα προείρηται. μετὰ ταῦτα γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, εἰ οὖν κατὰ τὴν ἀσεβῆ μοχθηρίαν Ἀρείου, ἄλλη τις οὐσία κτιστή ἐστι τοῦ υἱοῦ καὶ μεταγενέστερος τοῦ πατρὸς Θεός· λέγει δὲ περὶ αὐτοῦ ἡ γραφή. οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· οὐ Θεὸς ὁ πατὴρ κατὰ τὴν Ἀρείου ἀσέβειαν, ἐπείπερ λέγει περὶ τοῦ υἱοῦ, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· καὶ ἐλέγχονται οἱ ἀσεβεῖς Ἀρειομανῖται σὺν τῷ τῆς βλασφημίας αὐτῶν αὐθέντῃ, πρὸ τῆς περὶ τοῦ υἱοῦ ἀρνήσεως, αὐτὸν τὸν πατέρα ἐκβαλόντες τῆς θεότητος· καὶ ἄθεοι παντελῶς εὑρίσκονται οἱ τῆς ἀληθείας πολέμιοι. ὁ γὰρ τὸν υἱὸν μὴ ἔχων, καθά φησιν ἐν καθολικαῖς, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. ἡ δὲ καθολικὴ πίστις μίαν θεότητα οἶδε, καὶ ταύτην προσβεύει, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· παρ' ἣν οὐ λογισθήσεται ἑτέρα. τὸ δὲ μυστήριον τοῦτο τῆς ἁγίας καὶ προσηνυκτῆς καὶ ὁμοουσίου τριάδος, ἀπερινόητον καὶ ἀνέκφραστον καὶ πάντῃ ἀκατάληπτον ὑπάρχει, πίστει μόνῃ νοεῖσθαι δυνάμενον.

A *non mutor, & in sæculum ego sum*, & quæ sequuntur. Et juxta prius demonstrata necessarium arbitror dicta repetere, quamvis non omnia propter multitudinem, sed clariora, ut firmiorem habeant consistentiam quæ dicta sunt. Quæ igitur erant ex ore Jeremiæ prophetæ proponemus: *Qui præparavit*, inquit, *terram in æternum tempus, & implevit eam jumentis quadrupedibus. Qui mittit lumen, & vadit: vocavit illud, & obedivit timore: stellæ splenduerunt in custodiis suis; & exultaverunt: vocatæ sunt, & dixerunt: Adsumus: splenduerunt cum exultatione factori suo. Hic Deus noster, non reputabitur alius adversus eum*, & quæ sequuntur. Necessarium igitur, o Deo dilectissime philosophe, huc animum advertere, & scripturæ sensum aperire. Ostendit enim, ut tu ipse pariter confessus es, de Filio hæc dicta esse. *Post hæc enim*, inquit, *in terra visus est, & inter homines conversatus est*. Si ergo juxta impiam Arii pravitatem, alia quidem est Filii substantia creata, ut sit Deus Patre posterior; ait autem de ipso scriptura: Hic Deus noster, & non reputabitur alius adversus eum sequetur ex impietate Arii Patrem Deum non esse, siquidem ait de Filio: Et non reputabitur alius adversus eum: & convincuntur impii Ariomanitæ cum suæ blasphemiæ auctore, præter Filii negationem ipsum Patrem a divinitate depellere, & athei prorsus deprehenduntur veritatis adversarii. *Qui enim Filium non habet*, ut in catholicis ait, *nec Patrem habet*. Fides autem catholica unam deitatem novit & colit, Patris & Filii & Spiritus sancti: adversus quam non æstimabitur alia. Porro mysterium hoc sanctæ atque adorandæ & consubstantialis trinitatis, omnem intellectum atque sermonem superat, & prorsus comprehendi non potest, sed sola fide percipi.

Baruch. 3.

B

Ibid.

C

1. Joan. 2.

Ο φιλόσοφος.

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Θεῖα ὡς ἀληθῶς καὶ φωτὸς ἔμπλεα, τὰ παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος δι' ὑμῶν ἐκφωνηθέντα. δέομαι δὲ ὑμῶν, ἐρασμίων μοι ὄντων τῶν ἱερῶν τῆς διδασκαλίας ὑμῶν λόγων, ὑπόσχετέ μοι τὰς εὐαγεῖς ὑμῶν ἀκοὰς, καὶ πρὸς ἃ ἐπερωτῶ διδάξατε, ἵνα πληρεστάτην λήψεσθε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπὲρ τῆς ἐμῆς σωτηρίας ἀμοιβήν.

Philosophus.

D

CAPUT XXIII.

Divina revera & lucis plena sunt, quæ a Spiritu sancto per vos fuerunt explicata. Oro autem vos (amo enim sacros doctrinæ vestræ sermones) spondete mihi pias & religiosas aures vestras, & de his docete quæ adhuc inquiro, ut plenissimam a Deo pro salute mea remunerationem accipiatis.

Ἀπόκρισις τῶν ἁγίων πατέρων πρὸς τὸν φιλόσοφον διὰ τοῦ αὐτοῦ Λεοντίου ἐπισκόπου.

Responsio sanctorum patrum ad philosophum per eumdem Leontium episcopum.

Εἰπὲ ὃ βούλει, ἐπιθυμητὸν γὰρ ὑμῖν πληροφορῆσαί σε ἐν πᾶσιν, εὐμαρῶς δυναμένου σου νῦν μάλιστα δέχεσθαι τὰς ἀποδείξεις τῶν ῥήσεων, ἐλλαμφθέντος σου ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

E

Dic quod vis, cupimus enim te plenissime scire de omnibus, maxime cum jam te illustrante Spiritu sancto, facile possis dictorum demonstrationem percipere.

Εὐχαριστία τοῦ φιλοσόφου, καὶ ἐπερώτησις περὶ τῆς τοῦ κυρίου ἐνανθρωπήσεως.

Gratiarum actio philosophi, & interrogatio de divina incarnatione.

Χάρις ὑμῶν τῇ ἱερᾷ κεφαλῇ. φατὲ δέ μοι ὦ ἱερώτατοι, πῶς νοητέων τὸ τὸν Θεὸν λόγον, τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθαι, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφθαι, ἀθέατον ὄντα πάσῃ κτιστῇ φύσει,

Gratia sacro vestro capiti. Dicite autem mihi, o sanctissimi, quomodo sit intelligendum Deum Verbum Dei Filium in terra visum esse, & inter homines conversatum, cum aspectabilis non sit ab omni creata natura,

& quæ videtur, & quæ intelligentia percipitur: & quæ ſit cauſa, propter quam hæc geſta ſunt, doceatis rogo.

A ὁρωμένη τε καὶ νοουμένη· καὶ τίς ἡ αἰτία δι' ἣν ταῦτα ἐπραγματεύσατο, διδάξατε, παρακαλῶ.

Reſponſio ſanctorum patrum ad philoſophum per epiſcopum Leontium.

Ἀπόκρισις τῶν ἁγίων πατέρων πρὸς τὸν φιλόσοφον διὰ τοῦ ἐπισκόπου Λεοντίου.

Cauſa præſentiæ ejus ab ipſo diſpenſata eſt propter primorum hominum Adami & Evæ lapſum in paradiſo, qui totum ipſorum genus invaſit. Poſtquam igitur tranſgreſſi præceptum, divina gratia privati fuerunt, eam humano generi opifex voluit reſtituere. Et conſiderandum hic eſt, quod quemadmodum Deus dixit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram; & fecit Deus hominem, juxta prius dictas demonſtrationes; idem rurſus dixit; Servemus perditum hominem, quem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram fecimus. Ut autem Deus & Pater dixit, Faciamus; & Filius Deus ex Deo fecit: idem rurſus ex Patris ſententia ſalvare hominem voluit in ſemetipſo.

B Ἡ μὲν αἰτία τῆς αὐτοῦ παρουσίας οἰκονομήθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ πρωτοκτίσου ἀνθρώπων τοῦ τε Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας γενομένην ἀπόπτωσιν, ἣ τις ἅπαν τὸ αὐτοῦ ἐπενέμετο γένος. ἐπεὶ δὲν παραβάντες τὴν ἐντολὴν, τοῦ θείου χαρίσματος ἐστερήθησαν, τοῦτο ἀποδοῦναι ἠθέλησεν ὁ δημιουργὸς τῷ τοῦ ἀνθρώπου γένει. καὶ νοητέον ἐνταῦθα, ὅτι ὥσπερ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὰς προρρηθείσας ἀποδείξεις· ὁ αὐτὸς πάλιν εἶπε, σώσωμεν τὸν ἀπολωλότα ἄνθρωπον, ὃν κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἐποιήσαμεν. καὶ ὥσπερ ὁ Θεὸς Πατὴρ εἶπε τό· ποιήσωμεν, καὶ ὁ υἱὸς ἐδημιούργησεν, Θεὸς ὢν ἐκ Θεοῦ· ὁ αὐτὸς πάλιν· βουλῇ παρῆκεν ἀνασῶσαι ἐν ἑαυτῷ ἠβουλήθη τὸν ἄνθρωπον.

Interrogatio philoſophi de eodem.

Ἐπερώτησις τοῦ φιλοσόφου περὶ τοῦ αὐτοῦ.

Et quomodo in terra viſus, & quaſi homo inter homines converſatus eſt, cum ſit Deus immutabilis?

Καὶ πῶς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ συναναστράφη ὡς ἄνθρωπος τοῖς ἀνθρώποις, Θεὸς ὢν ἀναλλοίωτος.

C

Reſponſio ſanctorum patrum per Macarium epiſcopum Hieroſolymitarum.

Ἀπόκρισις παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων διὰ Μακαρίου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων.

1. Tim. 3. Juxta divini Pauli vocem: *Magnum pietatis eſt ſacramentum quod manifeſtatum eſt in carne*: hoc eſt, Dei Filius. Eodem tempore idem apparuit angelis. Neque enim angelis vel archangelis, vel aliquibus cœleſtibus poteſtatibus viſibilis eſt unigenitus, quandoquidem Deum nemo vidit unquam. Cujus de cœlis adventum audiens, nullatenus immenſæ divinitatis localem migrationem ſuſpiceris, ſed diſpenſationem cogita totius hujus magni revera pietatis ſacramenti, in quo ſumus renovati. Renovatio enim fuit novitatis reſumptio. Per hoc enim qui nobis dedit ſimilitudinem ſuam, Deus Verbum ad ſimilitudinem noſtram deſcendit. Impoſſibile eſt autem Deum nobis aſſimilari, & non incarnari: neque enim ſpecies incorporea ſubſtantiæ incorporeæ, quæ quidem ipſe erat, acceſſit, ſed corporea; corporea autem ſubſtantia abſque aſſumptione non erat: propterea corpus vere aſſumpſit, ut qui a prima fraternitate, hoc eſt, gratia ſancti Spiritus, quam per primos parentes Adamum & Evam amiſimus, per figuræ incorporeæ mutationem excideramus, ad fraternitatem per corporis aſſumptionem reduceremur, & iterum incorpoream ſpeciem divinam acciperemus. Accipit autem carnem ex muliere: ſic enim nobis ſimilis factus eſt, ut nos ſibi ſimiles participes ſuæ gloriæ faceret, & ut mulierem per nativitatem ſuam ſalvaret. *Salvabitur enim*, inquit, *mulier per filiorum generationem*. 1. Tim. 2. Caro autem aſſumpta eſt, quæ ſecundum naturam habebat quod vitale eſt: nulla enim caro eo quod vitale eſt caret, quod ſcriptura proprie animam appellat.

Juxta divini Pauli vocem: *Magnum pietatis eſt ſacramentum quod manifeſtatum eſt in carne*: hoc eſt, Dei Filius. Eodem tempore idem apparuit angelis. Neque enim angelis vel archangelis, vel aliquibus cœleſtibus poteſtatibus viſibilis eſt unigenitus, quandoquidem Deum nemo vidit unquam. Cujus de cœlis adventum audiens, nullatenus immenſæ divinitatis localem migrationem ſuſpiceris, ſed diſpenſationem cogita totius hujus magni revera pietatis ſacramenti, in quo ſumus renovati. Renovatio enim fuit novitatis reſumptio. Per hoc enim qui nobis dedit ſimilitudinem ſuam, Deus Verbum ad ſimilitudinem noſtram deſcendit. Impoſſibile eſt autem Deum nobis aſſimilari, & non incarnari: neque enim ſpecies incorporea ſubſtantiæ incorporeæ, quæ quidem ipſe erat, acceſſit, ſed corporea; corporea autem ſubſtantia abſque aſſumptione non erat: propterea corpus vere aſſumpſit, ut qui a prima fraternitate, hoc eſt, gratia ſancti Spiritus, quam per primos parentes Adamum & Evam amiſimus, per figuræ incorporeæ mutationem excideramus, ad fraternitatem per corporis aſſumptionem reduceremur, & iterum incorpoream ſpeciem divinam acciperemus. Accipit autem carnem ex muliere: ſic enim nobis ſimilis factus eſt, ut nos ſibi ſimiles participes ſuæ gloriæ faceret, & ut mulierem per nativitatem ſuam ſalvaret. *Salvabitur enim*, inquit, *mulier per filiorum generationem*. Caro autem aſſumpta eſt, quæ ſecundum naturam habebat quod vitale eſt: nulla enim caro eo quod vitale eſt caret, quod ſcriptura proprie animam appellat.

D Joan. 18.

E

Ὁ φι-

A

Ὁ φιλόσοφος.

Τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγῇ ἐπὶ τοῖς μεγαλείοις τοῦ Θεοῦ τούτοις, ὡς ἔφατε; πλὴν πῶς λαμβάνει σάρκα ἐκ γυναικὸς, καθὼς ἀρτίως εἰρήκατε.

Ἀπόκρισις τῶν ἁγίων πατέρων διὰ τοῦ αὐτοῦ Μακαρίου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Ἤδη εἰρήκαμέν σοι, ὦ βέλτιστε, μηδαμῶς ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων λέγειν τὸ ὅπως· ἀπόρρητα γάρ εἰσι καὶ ἀνεπιλόγιστα· ὡς δὲ ἐκ τῶν ἱερῶν λόγων ἐδιδάχθημεν, ἐροῦμεν ὅσον ὁ λόγος παρασῆσαι δυνήσεται. τὸ γὰρ παντελῶς κατιληπτικὸν τοῦ μυστηρίου ἐκείνου, τῆς B τοῦ κυρίου ἐνσάρκου οἰκονομίας, πῶς γέγονεν, οἶδεν ἀνθρώπων οὐδὲ ἀγγέλων οὐδείς, οὐδὲ αὐτὸς Γαβριὴλ ὁ διακονησάμενος τῷ μυστηρίῳ ἐκείνῳ, οὐδὲ ἡ πάναγνος καὶ καθαρὰ καὶ ἁγία παρθένος Μαρία παρασῆσαι δυνήσεται τὴν ὅλην τῆς αὐτῆς τοῦ Θεοῦ λόγου σαρκώσεως κατάληψιν. αὐτὸς γὰρ μόνος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ υἱὸς τὸν ἀκριβῆ οἶδε ἑαυτοῦ δι' ὑμᾶς ἐν ἀνθρωπήσεως. εἰ γὰρ οἷς παρέδωσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου, καθά φησιν ὁ Λουκᾶς, περὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας· ὅτι ἐκ σπέρματος Δαυὶδ καὶ Ἀβραὰμ τὸ κατὰ σάρκα, καὶ τὸ ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς, τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῆς παρθένου, ὁ λεγόμενος Χριστός· καὶ ὅτι ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα· καὶ ὅτι οὐκ ἀγγέλων, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπελάβετο, καὶ ὅτι κατὰ πάντα ὡμοιώθη ἡμῖν, πλὴν τῆς ἁμαρτίας, ταῦτα ἴσμεν· ὁ δὲ τρόπος, πῶς ταῦτα γεγένηται, πάσης λογικῆς φύσεως ὑπερβαίνει διάνοιαν. λέγει γὰρ καὶ περὶ τούτου Ἱερεμίας ὁ προφήτης· καὶ ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; θαυμάζοντος δὲ τοῦ φιλοσόφου, καὶ παντὸς τοῦ συναθροισθέντος πλήθους εἰς τὴν ἀκρόασιν, προσθέντες οἱ ἅγιοι πατέρες, διὰ Μακαρίου ἐπισκόπου Ἱερουσαλὴμ εἶπαν.

Ἤδη διὰ πλείστων ὅσων ἀποδείξαμεν, ὅτι Θεὸς λόγος ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, * γέγονεν ἄνθρωπος διὰ φιλανθρωπίαν, σαρκωθεὶς καὶ γεννηθεὶς ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας ἀπορρήτῳ γεννήσει. ἐπειδὴ γὰρ ἠβουλήθη, ὡς προαπέδειξεν ὁ λόγος, ἀναμνῆσαι τὸ διὰ τὴν ἀπόστασιν τὴν προτοπλάστων λυθέντα, γέγονεν ἐν τοῖς ἡμετέροις, ἵνα ἡμᾶς ποιήσῃ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ, συγκατιβὰς ὡς ἰατρὸς ἄριστος τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν. πάλιν ἐροῦμεν τὸ συγκατιβὰν, καὶ τὸ καταλθεῖν, καὶ τὸ ἀπεσταλθαι, κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ τρόπον διαληπτέον, ὡς προαπεδείξαμεν, τῇ γὰρ θεότητι αὐτοῦ τὰ πάντα σὺν τῷ πατρὶ πληροῖ ἀεὶ κατὰ τὰς προαποδοθείσας ἐννοίας. ἄκουε τοίνυν. γεγώμεθα ἐκ γυναικός· ἦλθε διὰ φιλανθρωπίαν εἰς τοῦτο. ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ἐξ ἡδονῆς ὕπνου, καὶ σπέρματος ἀνδρός. αὐτὸς δὲ μόνος ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου. γαλακτοτροφούμεθα· ἦλθε καὶ εἰς τοῦτο σαρκὶ, ὁ τῇ θεότητι αὐτοῦ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί. αὐξανόμεθα εἰς προκοπὴν καὶ αὔξησιν ἡλικίας· ἐκ ἀπηξίωσε γενέσθαι καὶ αὐτὸς τοῦτο σωματικῶς, καθὼς γέγραπται, ὅτι Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις· καὶ ἕως τριακοστοῦ χρόνου διανύσας. ἵνα πᾶσαν ἡλικίαν εὐλογήσῃ· τότε ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται, κηρύσσοντος Ἰωάννου υἱοῦ Ζαχαρίου τῷ λαῷ βάπτισμα μετανοίας, ἐκ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν,

Philoſophus.

Quis non ſtupeat in his Dei magnalibus, ut dicebatis? Verumtamen quomodo accepit carnem ex muliere, ut paulo ante aſſeruiſtis?

Reſponſio ſanctorum patrum per eumdem Macarium epiſcopum Hieroſolymorum.

Jam monuimus te, vir optime, nequaquam in divinis myſteriis dicere, quomodo? ineffabilia enim ſunt, & incomprehenſibilia. Ut autem ex ſacris literis edocti ſumus, dicemus quantum oratio conſequi poterit. Omnimodam enim myſterii illius cognitionem, quomodo diſpenſatio in carne domini facta ſit, nullus neque hominum, neque angelorum, nec ipſe Gabriel, qui eidem myſterio miniſtravit, neque omnino ſancta, pura, & caſta virgo Maria conſequi poterit totam hujus Dei Verbi incarnationis intelligentiam. Ipſe etenim ſolus unigenitus Dei Filius exacte novit ſuam propter nos inhumanationem; ſed quæ nobis tradiderunt, qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis, ut ait Lucas, de illius in *Lucæ 1.* carne diſpenſatione, quod ſcilicet ex ſemine David & Abraham ſecundum carnem; & C *De qua natus eſt Jeſus, qui vocatur Chriſtus,* *Matth 1.* id eſt, ex virgine: & *quorum patres, & ex* *Roman. 9.* *quibus Chriſtus ſecundum carnem*: & quod *non* *Hebr. 2.* *angelorum, ſed ſemen Abrahæ apprehendit*: & quod *per omnia nobis aſſimilatus eſt, excepto* *Hebr. 4.* *peccato*: hæc ſcimus; modus autem quo hæc geſta ſunt, omnis creaturæ rationalis cogitationem tranſcendit. Ait autem & de hoc Jeremias propheta: *Homo eſt, & quis cognoſcet* *Jerem. 17. 6.* *illum?* Admirante autem philoſopho, & tota multitudine collecta ad auſcultationem, addentes ſancti patres, per Macarium epiſcopum Hieroſolymorum dixerunt.

Pluribus jam demonſtravimus, quod Deus unigenitus Filius Dei factus ſit homo propter benignitatem erga genus humanum, D incarnatus & genitus ex virgine Maria inexolicabili generatione. Poſtquam enim voluit, ut ſermo prior oſtendit, inſtaurare quæ per primorum parentum lapſum fuerant ſoluta, natus eſt in noſtris, ut nos in ſuis ipſius reficeret; condeſcendens quaſi optimus medicus infirmitati noſtræ. Iterum dicemus hoc condeſcendere, & deſcendere, & mitti, juxta ſuæ inhumanationis modum accipiendum, ut prius demonſtravimus. Divinitate enim ſua omnia cum Patre ſemper implet, ſecundum prius traditas intelligentias. Audi ergo. Nati ſumus ex muliere: venit in hoc propter caritatem erga homines. At nos ex delecta- E mento ſomni & ſemine viri; ipſe autem ſolus ex Spiritu ſancto & Maria virgine. Lactamur nos: venit etiam in hoc ſecundum carnem, qui deitate ſua omni carni alimentum præbet. Proficimus in ætatis augmentum: non dedignatus eſt & ipſe hoc fieri corporaliter, ſicut ſcriptum eſt, quod *Jeſus* *Lucæ 2.* *proficiebat ſapientia, ætate, & gratia apud Deum & homines*: & uſque ad triceſimum annum tranſigens, ut omni ætati benediceret, tunc ad baptiſmum venit, prædicante Joanne Zachariæ filio ad populum baptiſmum pœni- *Lucæ 3.*

ten-

tentiæ, non autem remiſſionis peccatorum, aut adoptionis filiorum donum largiente: non enim erat Joannis hoc dare, ſed neque angeli, verum ipſius dumtaxat incarnati & inhumanati Dei Verbi. Et accipit noſtrum baptiſmum, & cum eſſet Deus ſine peccato, corporaliter baptizatus eſt ut homo; non ipſe indigens baptiſmo, ſed ut noſtrum baptiſmum approbaret: ut credamus quod quemadmodum in eum deſcendit Spiritus ſanctus, ita & in nos in ipſo baptizatos. Deinde converſatus cum hominibus, & ſuorum divinorum præceptorum mandans traditiones, ſignorumque admiranda opera perficiens, poſt tertium annum, quarto jam inchoato ad corporalem pro nobis paſſionem ſponte pervenit. Nobis quidem debebatur crucis ſupplicium: ſed ſi omnes crucifixi fuiſſemus noſipſos a morte non potuiſſemus liberare. *Regnavit enim mors ab Adam uſque ad Moyſen, etiam in eos qui non peccaverunt:* multi ſancti, multi propheræ, multi juſti; & eorum nemo ſeipſum e poteſtate mortis redimere potuit. Sed venit ille ſalvator omnium, & a nobis debita ſupplicia in ſua carne, quæ ſine peccato erat, pro nobis & ex nobis & nomine noſtro ſuſcepit. Deſcendebamus nos poſt mortem ad inferos: ſuſcepit & hoc, deſcenditque ſponte ad eos: non tamen detentus, ſicut & nos, ſed deſcendit tantum; non enim erat ſubjectus morti, ſed mortis dominus. Cumque ſolus deſcendiſſet, cum multis rediit. Ipſe enim erat ſpirituale granum frumenti, quod pro nobis cadens in terram, & carne moriens, per ſuæ divinitatis potentiam corporale ſuum templum ſuſcitavit ſecundum ſcripturas, fructum afferens totius humani generis reſurrectionem, & poſt triduanam ſepulturam, & reditum ex mortuis ad vitam, apparens diſcipulis, oſtendit eis quas in cruce pertulerat ſui corporis paſſiones, dicens: *Palpate me, ac videte quod ego ſum*, qui facio admirabiſia, qui & pro veſtro genere in carne mea paſſiones ſuſcepi. Deinde per dies quadraginta verſans cum eis, tradenſque illis ſalutaria præceptorum pignora, ipſis videntibus ad cœlos rediit, ſedereque illum ad Patris dextram ſacri libri demonſtrant. Quem & in fine ſæculi ad judicandum vivos & mortuos venturum expectamus: qui in æternum, ut ſemper una cum Patre regnat per infinita ſæcula. Hæc eſt eccleſiæ fides apoſtolica & inculpata, quam deſuper ab ipſo domino per apoſtolos, & a patribus ad filios traditam eccleſia colit, & uſque nunc & in ſempiternum retinet, dicente ſuis diſcipulis domino: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti.*

Rom. 5. v. 14.

Joan. 12.

Luc. 24.

Act. 1.

Matth. 28.

ὅτε υἱοθεσίας δῶρον διδόντος· ὁ γὰρ ἰδίῳ Ἰωάννῃ ταῦτα δοῦναι, ἀλλ' ἔτε ἀγγέλῳ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ σαρκωθέντι καὶ ἀνθρωπήσαντι Θεῷ λόγῳ. καὶ ἀνέχεται τὸ ὑπὲρ ἡμῶν βάπτισμα, καὶ Θεὸς ὢν ἀναμάρτητος ἐβαπτίσθη σωματικῶς ὡς ἄνθρωπος, οὐκ αὐτὸς δεόμενος βαπτίσματος, ἀλλ' ἵνα τὸ ἡμέτερον βάπτισμα δοξάσῃ· ἵνα πιστώσωμαι, ὅτι ὥσπερ ἐπ' αὐτὸν κατῆλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὕτως καὶ ἐφ' ἡμᾶς τοὺς εἰς αὐτὸν βαπτιζομένους. εἶτα συναναστραφεὶς τοῖς ἀνθρώποις, τάς τε τοῦ θείου αὐτοῦ ἐντολῶν παραδόσεις ἐκδόσεις, τάς τε τῶν σημείων ἐργασάμενος θαυματουργίας, ἐπὶ τριετῆ χρόνον, καὶ τετάρτου ἀρξαμένου, ὅπως ἐπὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἑκούσιον αὐτοῦ σωματικὸν ἔρχεται πάθος· ἡμῖν γὰρ ὀφείλετο τιμωρία σταυροῦ· ἀλλ' εἰ πάντες ἐσταυρώθημεν, ἵνα ἑαυτοὺς ἐκ τοῦ θανάτου ἁρπάσαι ἰσχύσαμεν. ἐβασίλευσε γὰρ ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας. πολλοὶ ἅγιοι, πολλοὶ προφῆται, πολλοὶ δίκαιοι. καὶ οὐδεὶς αὐτῶν τῆς τοῦ θανάτου ἐξουσίας ἑαυτὸν ἠδυνήθη λυτρώσασθαι. ἀλλὰ ἦλθεν αὐτὸς ὁ τῶν πάντων σωτήρ, καὶ τὰς ἡμῖν χρεωστουμένας τιμωρίας εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἡμῶν, ἀντ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀναμάρτητον αὐτὸς ὑπεδέξατο σάρκα. κατεφερόμεθα μὲν τὸν θάνατον εἰς τὸν ᾅδην· ἀνεδέξατο, καὶ τοῦτο, καὶ κατῆλθεν ἑκουσίως εἰς αὐτόν· οὐ κατηνέχθη καθάπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ κατῆλθεν· οὐ γὰρ ἦν ὑποκείμενος ὡς θανάτῳ, ἀλλ' ἐξουσιαστὴς τοῦ θανάτου καὶ μόνος καταλθών, μετὰ πλήθους ἀνελήλυθεν. αὐτὸς γὰρ ἴδιος ὁ νοερὸς κόκκος τοῦ σίτου, ὁ ὑπὲρ ἡμῶν πεσὼν εἰς τὴν γῆν, καὶ ἀποθανών, σαρκὶ, ἐν τῇ τῆς θεότητος αὐτοῦ δυνάμει ἀνέστησε τὸν σωματικὸν αὐτοῦ ναόν, κατὰ τὰς γραφὰς, καρποφορήσαντα τὴν τοῦ παντὸς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀνάστασιν, καὶ ἐμφανίσας τοῖς μαθηταῖς μετὰ τὴν τεσσαρακονθήμερον ταφὴν, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ σώματος αὐτοῦ πάθη, εἰπών· ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι αὐτός ἐγώ εἰμι, ὁ θαυματουργῶν, ὁ καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ ὑμετέρου γένους ἐν τῇ σαρκί μου καταδεξάμενος πάθη. εἶτα ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας συναυλιζόμενος αὐτοῖς, δούς τε αὐτοῖς σωτηρίων ἐντολῶν ὑποθήκας, ἀνελήλυθεν εἰς τοὺς οὐρανούς, βλεπόντων αὐτῶν, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ πατρὸς κεκαθίκεναι αὐτὸν οἱ ἱεροὶ ἐδίδαξαν λόγοι. ὃν καὶ ἥξειν προσδοκῶμεν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἀϊδίως, ὡς ἀεὶ συμβασιλεύοντα τῷ πατρὶ εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. αὕτη ἡ τῆς ἐκκλησίας ἀποστολικὴ καὶ ἀμώμητος πίστις, ἣν τινα ἄνωθεν παρ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων ἐκ προγόνων εἰς ἐκγόνους παραδοθεῖσαν ἡ ἐκκλησία φυλάσσει, καὶ νῦν καὶ εἰς ἀεὶ τιμᾷ κρατεῖ, εἰπόντος τοῦ κυρίου τοῖς μαθηταῖς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

De omnium conſenſu circa conſubſtantiale.

CAPUT XXIV.

HIs hoc modo a ſancto Spiritu per ſanctos patres noſtros in ſacra illa ſynodo collectos, explicatis, magnificabat Deum tota illa multitudo, quæ ad auditionem illam convenerat. Auſcultabat autem & ipſe Deo amabiliſſimus rex, qui ut plurimum aderat ſynodo, & admirabundus laudabat Deum,

Περὶ τῆς τῶν πατέρων ὁμοφωνίας τῆς εἰς τὸ ὁμοούσιον.

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

ΤΟΥΤΩΝ οὕτως ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων τῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ συνειλεγμένων, ἐκφωνηθέντων, ἐμεγάλυνε τὸν Θεὸν ἅπαν τὸ πλῆθος ἐκεῖνο, τὸ εἰς τιμὴν ἀκρόασιν ἐκείνῃ συνελθόν. ἐπηκροᾶτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς, συμπαρὼν ἅμα αὐτοῖς τὰ πλεῖστα τῇ συνόδῳ·

νόδω· καὶ ὑπεραγαθεὶς, ἐδόξαζε τὸν Θεὸν, τοιούτων ἐπακούσας θείων δογμάτων, χαίρων δὴτα ἐπὶ τῇ τῆς ἡμετέρων ἐπισκόπων συμφωνίᾳ, ἠγαλλιάτο τῷ πνεύματι. ἔσπευδε γὰρ μηδενὰ, μὴ μέγαν, μὴ μικρὸν διαφωνῆσαι ταύτης τῆς σωτηρίας ὁμολογίας. μετὰ γὰρ τοῦ πολλοῦ ταύτου καὶ χρονίαν τῆς προσκυνητῆς σκέψεως ἐκπλήρωσιν, ἔδοξε πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἡμετέροις, τὸ ὁμοούσιον δεῖν ὁρίσασθαι ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ὃν τρόπον καὶ οἱ μετὰ τοὺς ἁγίους ἡμῶν πατέρες ταύτην παρέδοσαν τοῦ πίστιν, τοῦτ' ἔστι τῆς αὐτῆς οὐσίας τῆς τοῦ πατρὸς ὁμολογεῖν τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὧν τινα πίστιν πάντες οἱ ἐν τῇ Νικαέων συναθροισθέντες ἅγιοι ἐπίσκοποι ἐβεβαίωσαν, τό, τε τῆς ἱερατικῶν καὶ ὁμολογητῆς ἀνδρῶν πλῆθος, αὐτός τε ὁ πανεύφημος καὶ θεοφιλέστατος βασιλεὺς, καὶ ἅπαν τὸ ἐκεῖσε τῆς πιστῶν συνελθὸν πλῆθος, χαίροντες ἀπεδέξαντο τοῦ ὁμολογίαν τῆς πίστεως, παρεκτὸς ἑπτακαίδεκα ἐπισκόπων τὸν ἀριθμὸν, περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω εἰρήκαμεν· οἷς ὁ Ἄρειος ἐπιτέρπεσθαι δοκῶν, σὺν αὐτοῖς ἄλλοις, συμφώνοις αὐτῷ οὖσι, λεγόντων αὐτῆς σὺν αὐτῷ, ἔξωθεν τὸν υἱὸν δεδημιουργῆσθαι τῷ Θεῷ ἐκ μὴ ὄντων τινῶν ὑποστάσεων, καὶ ὃν ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος γεγενῆσθαι.

A cum divina hæc audiſſet dogmata; & gaudens de noſtrorum epiſcoporum concordia, exultabat ſpiritu: ſtudebat enim neminem neque magnum, neque parvum ab hac confeſſione diſſentire. Poſt longam igitur atque diuturnam hujus adorandæ conſiderationis plenitudinem, viſum eſt ſimul omnibus noſtris, conſubſtantiale in eccleſiaſtica fide definiri oportere, ad eumdem modum quo & poſt apoſtolos ſancti patres noſtri fidem hanc tradiderant, hoc eſt, confiteri Filium & Spiritum ſanctum ejuſdem ſubſtantiæ cum Patre. Quam fidem omnes Nicææ congregati ſancti epiſcopi confirmarunt, & tota ſacrorum & confitentium virorum multitudo, & B ipſe laudatiſſimus & Deo dilectiſſimus rex, & tota fidelium quæ illic convenerat multitudo, gaudentes hanc fidei confeſſionem ſuſceperunt, præter ſeptemdecim epiſcoporum numerum, de quibus ſupra etiam diximus: quibus cum delectari Arius videretur, convictus eſt cum ipſis ei conſentientibus, qui cum eo aſſerebant, exterius factum eſſe a Deo Filium ex quibuſdam ſubſtantiis non extantibus, & non ex ipſa Patris divinitate genitum fuiſſe.

Ὅπως ὑπὸ τῆς κοινῆς τῆς συνόδου ἐκκηρύττεται ὁ ἀσεβὴς Ἄρειος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ.

Quomodo ab univerſa ſynodo excommunicatur impius Arius, & qui cum illo erant.

C

ΚΕΦΑΛ. κέ.

CAPUT XXV.

ΔΙΟ' ἐκκηρύκτους αὐτοὺς καὶ ἀθέτους χρὴ εἶναι σὺν Ἀρείῳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, παμψηφὶ πάντες οἱ ἅγιοι ὑμῶν πατέρες ὡρίσαντο, ἀναθεματίσαντες αὐτούς τε καὶ τὴν ἀσεβῆ αὐτῆς δόξαν, καὶ τὰ ῥήματα, καὶ τὴν νόημα αὐτῆς τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρηντο κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντες ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν εἶναι, καὶ ὅτι· ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κτίσμα λέγοντες αὐτὸν εἶναι καὶ ποίημα. ἀνεθεμάτισεν ἅπαντα τοῦτα καὶ αὐτὸς ἡ ἁγία σύνοδος, οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης αὐτῆς, καὶ ἀπονοίας, καὶ τῆς βλασφήμων αὐτῆς ῥημάτων ἀναχωμένη. ἀλλὰ καὶ τὰ πιττάκιον δὲ αὐτῆς, ὅπερ γέμον τῆς ἀσεβείας αὐτῆς ἐπιδοῦναι ἐτόλμησαν, παραχρῆμα διέῤῥηξαν. καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκείνους τοιοῦτον εἴληφε παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου τέλος. τὰ δὲ περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως συμφώνως ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι ἐν ὀλίγοις ῥήμασι, διὰ τὴν τοῦ πιστοῦ πλήθους τῆς λαοῦ ἁπλότητα τὸ ὅλον περιλαβόντες, ὧδέ πως ἐγγράφως ἐκτίθενται τὸ τῆς καθολικῆς πίστεως σύμβολον.

PROPTEREA rurſus extra eccleſiæ catholicæ communionem pelli eos cum Ario omnibus ſuffragiis ſancti patres noſtri definierunt, anathematizantes ipſos, & impiam ipſorum opinionem, & verba eorum, atque blaſphemas ſententias, quibus adverſus Filium Dei utebantur, dicentes: Ex non extantibus ipſum eſſe, & quod erat quando non erat, & quod libertatis ad malitiam atque virtutem capax eſt ipſe Filius Dei, & quod ſit creatura & opus. Omnia hæc & ipſoſmet ſancta ſynodus anathemate percuſſit, D nec audire quidem ſuſtinens impiam eorum opinionem & amentiam, atque blaſphema verba. Quin & tabellas ipſorum impietatis plenas, quas offerre auſi fuerant, protinus dilacerarunt. Et quæ quidem illorum erant, a ſancta ſynodo talem ſortita ſunt finem. Quæ autem fidei erant orthodoxæ, & concorditer omnes epiſcopi comprehenſum brevibus verbis complectentes, propter fidelis populorum multitudinis ſimplicitatem, ita ſcripto expoſuerunt catholicæ fidei ſymbolum.

[1] Ἔκθεσις τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως, ἐκτεθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἐπὶ τῆ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου, ἐν ὑπατείᾳ Παυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ τῆς λαμπρῶν, ἔτους ἀπὸ Ἀλεξάνδρου χλς'. ἐν μηνὶ Δεσίῳ τῇ πρὸ δεκατεσσάρων καλανδῶν Ἰουλίου, ἐν Νικαίᾳ μητροπόλει τῆς Βιθυνίας.

Expoſitio catholicæ & apoſtolicæ fidei in Nicæna ſynodo promulgatæ, ſub Deo cariſſimo imperatore Conſtantino, in conſulatu Pauliniani & Juliani illuſtrium, anno ab Alexandro DCXXXVI. *menſe Junio ante* XIII. *Kalend. Julias, Nicææ in Bithyniæ metropoli.*

E

ΚΕΦΑΛ. κς'.

CAPUT XXXVI.

ΠΙστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ὁρατῆς τε πάντων καὶ ἀοράτων ποιητήν. καὶ εἰς

[2] CREDIMUS [a] in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium viſibilium

[a] Vide ſupra pag. 665. & & ſeq. hujus II. tomi.

[1] Ex Athanaſio in Epiſt. ad Jovianum Imp. & Theodoreto lib. 1. Eccl. hiſt. cap. XI. *Harduinus*.
[2] Ex hiſtoria Tripart. lib. 2. cap. 9. & ex collectione vetuſta canonum e MSS. Pariſienſ. collegii Soc. Jeſu,

lium & invisibilium creatorem: Et in unum dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum ex Patre natum, id est ex substantia Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quæ in cœlo & quæ in terra: Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, & homo factus, passus est, sepultus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in cœlos, & sedet ad dexteram Patris, & iterum venturus est judicare vivos & mortuos: Et in Spiritum sanctum. Iis autem qui dicunt fuisse aliquando tempus cum non esset, & ex iis quæ non sunt ortum, vel ex alia subsistentia aut substantia esse, vel creatum esse, vel converti aut mutari posse Filium Dei; istis catholica & apostolica ecclesia anathema denunciat. Hæc est fides, quam exposuerunt Nicææ sancti nostri patres, orthodoxi episcopi: primum quidem adversus Arium blasphemantem & dicentem creaturam Filium Dei, & contra Sabellium & Photinum, & Paulum Samosatenum, & Manichæum, & Valentinum, & Marcionem, & adversus omnem hæresim, quæ orta est in catholica & apostolica ecclesia: quos damnavit synodus sanctorum orthodoxorum in civitate Nicæa congregata, quorum nomina, quemadmodum & provinciarum quibus præerant, subjuncta sunt. Referuntur igitur ad pium & illustrissimum imperatorem quæcumque a synodo fuerant judicata, & sententia contra Dei hostes lata, & orthodoxæ fidei expositio; quam ut divinitus oblatam libenter & magna cum reverentia excepit, hostes autem ejus tamquam Deo adversantes exilio mulctandos censuit. Sex porro ex Arianis episcopis cum ipso Ario, & qui cum eo erant, exulare sustinuerunt. Undecim enim, qui religiosissimi imperatoris præsentiam, & synodi episcoporum multitudinem reveriti sunt, non fuerunt relegati. Simulantes enim, manu quidem, non propositio, in consubstantiale subscripserunt. Simulationis hujus Eusebius Nicomediensis princeps fuit, qui & usque & in finem alterutra sententia usus fuisse ostenditur, ut Eustathius Antiochenus, & Eusebius Pamphili, & magnus Athanasius, & omnes alii qui synodo subscripserunt, referunt. Propter hanc simulationem virum hunc nostræ sententiæ fuisse arbitrati sunt, qui adversariorum cœtum generosius propugnaverunt.

εἷς κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, [1] ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, [2] καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας, ὡς ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, [3] ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ ἕτερον ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ· τοὺς τοιούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία. αὕτη ἐστὶν ἡ πίστις, ἣν ἐξέθεντο οἱ ἐν Νικαίᾳ ἅγιοι ἡμῶν πατέρες οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι· πρῶτον μὲν κατὰ Ἀρείου βλασφημοῦντος καὶ λέγοντος· κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ Σαβελλίου τε καὶ Φωτεινοῦ, καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ Μανιχαίου, καὶ Οὐαλεντίνου, καὶ Μαρκίωνος, καὶ κατὰ πάσης δὲ αἱρέσεως, ἥτις ἐπανέστη τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ· ἃς κατέκριναν οἱ ἐν τῇ Νικαέων πόλει συνελθόντες τῶν ἁγίων ὀρθοδόξων συνόδος, ὧν τὰ ὀνόματα, καὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν, ἐστὶν ὑποτεταγμένα. ἀναφέρεται τοίνυν ἐπὶ τὸν θεοσεβῆ καὶ πανσέβαστον βασιλέα τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου κεκριμένα, ἥτε κατὰ τῶν θεομάχων ἀπόφασις, καὶ ἡ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἔκθεσις· ἣν ὡς θεόθεν προενεχθεῖσαν ἀσμένως προσεδέξατο μετὰ πλείστης ὅσης σεβασμιότητος· τοὺς δὲ τούτου πολεμίους, ὡς ἄτε Θεῷ ἀναντιρρήτους, ἐξορίαν ὑποστῆναι ψηφίζεται. ἐξ οὗ τοίνυν ἐκ τῶν μετὰ Ἀρείου ἐπισκόπων σὺν αὐτῷ Ἀρείῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν συναποθῆναι ἠνέχοντο. οἱ δὲ γὰρ ἕνδεκα δείσαντες τὴν τε θεοφιλῆ βασιλέως τιμὴν παρουσίαν, καὶ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων τὸ πλῆθος, μὴ ἐξοσρακισθεῖεν, ὑποχειρίοις ὑπογράφουσιν εἰς τὸ ὁμοούσιον, χειρὶ, οὐ προθέσει. ταύτης τῆς ὑπουλίας ἔξαρχος ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος, ὃς καὶ μέχρι τέλους δείκνυται τῇ ἐφ' ἑκάτερα κεχρημένος γνώμῃ, καθά Εὐσάθιός τε ὁ τῆς Ἀντιοχέων, καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, Ἀθανάσιός τε ὁ μέγας, καὶ πάντες οἱ τὰ τῆς συνόδου συγγραψάμενοι διηγοῦνται. [4] τῇ τε πρὸς ἡμᾶς δι' ὑποκρίσεως τὸν ἄνδρα τοῦ δοκεῖν εἶναι καὶ τῆς τῶν ἐναντίων συμμορίας γενναίως [5] ὑπερμαχοῦντες.

aliisque hic sequentem exhibet Harduinus Nicænam fidem: Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium invisibiliumque factorem: Et in unum Dominum nostrum Jesum Christum filium Dei natum ex Patre, unigenitum, hoc est, ex substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero: natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quæ in cælo & quæ in terra: Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit, & incarnatus, & homo factus: passus est, & resurrexit tertia die: & ascendit in cœlos, & venturus est judicare vivos & mortuos: Et in Spiritum sanctum. Dicentes autem, Erat quando non erat; aut non erat antequam fieret: aut quia ex non exstantibus factus est; aut ex altera substantia dicentes esse: aut creatum, aut convertibilem Filium Dei; hos tales anathematizat catholica & Apostolica ecclesia. Vide etiam Hilarium lib. de Synodis num. 84.

1 Hæc vox ταφέντα, non est apud Athanasium in epist. ad Jovianum, neque apud Theodoretum lib. 2. hist. Eccles. cap. 11. neque Latine apud Hilarium in libro de Synod. ubi symbolum recitat num. 84. neque in codice ecclesiæ Africanæ ex Concil. Carthag. VI. *Harduinus*.

2 Hæc sententia καθεζόμενον &c. non est apud Athanasium, & Theodor. locis citatis: nec apud Hilarium, aut in Concil. Carth. VI. *Harduinus*.

3 Athan. in lib. de decr. synodi Nicæn. contra Arian. pag. 269. ἢ ἑτέρας οὐσίας tantum. *Hard.*

4 Lege πρὸς. *Hard.* 5 Lege ὑπὲρ μάχοντο. Tametsi cum libris editis consentit codex noster ms. *Hard.*

Αἱ τῆς πίστεως ὑπογραφαὶ τῶν ἐπισκόπων.

ΚΕΦΑΛ. κζ'.

ΟΣΙΟΣ ἐπίσκοπος πόλεως Κουρδύβης τῶν κατὰ Ῥώμην καὶ Σπανίαν καὶ Ἰταλίαν πᾶσαν, καὶ τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι, τοῖς ἐπέκεινα κατ' ἐμὲ ὄσιν, ἕως τοῦ Ὠκεανοῦ, ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, σὺν τῶν σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων Ῥώμης Βίτωνος καὶ Βικεντίου.

Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας σὺν Ἀθανασίῳ τότε ἀρχιδιακόνῳ ὄντι, τῶν κατ' Αἴγυπτον πᾶσαν καὶ Λιβύην, καὶ Πεντάπολιν καὶ τὰ ὅμορα τούτοις, ἕως τῶν τῆς Ἰνδίας ἐπαρχιῶν.

Εὐστάθιος Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης [1] τῆς κατὰ Συρίαν κοίλην, καὶ Μεσοποταμίαν πᾶσαν, καὶ Κιλικίαν ἑκατέραν.

Ἰωάννης Πέρσης * τῆς ἐν Περσίδι πάσῃ, καὶ τῇ μεγάλῃ Ἰνδίᾳ.

Λεόντιος Καισαρείας Καππαδοκίας, τὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ κυρίου καλλώπισμα, τῶν κατ' αὐτὴν Καππαδοκίαν, Γαλατίαν, Πόντου Διοσπόντου, Παφλαγονίαν, Πόντου Πολεμαϊκοῦ, Ἀρμενίαν μικρὰν καὶ μεγάλην.

Θεωνᾶς Κυζίκου, τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Ἑλλήσποντον, Λυδίαν τε καὶ Καρίαν, διὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, Εὐτυχίου Σμύρνης, καὶ Μαρίνου Τρωάδος.

Μακάριος Ἱεροσολύμων σὺν Εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλου ἐπισκόπῳ Καισαρείας [2] τῆς κατὰ Παλαιστίνην καὶ Ἀραβίαν καὶ Φοινίκην.

Ἀλέξανδρος Θεσσαλονίκης διὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πελάντων, τῶν κατὰ Μακεδονίαν πρώτην καὶ δευτέραν, σὺν τῇ Ἑλλάδι, τὴν τε Εὐρώπην πᾶσαν, Σκυθίαν ἑκατέραν, καὶ τῶν κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν ἁπάσαις, Θεσσαλίαν τε καὶ Ἀχαΐαν.

Νουμέχιος Λαοδικείας τῶν κατὰ τὴν Φρυγίαν πρώτην καὶ δευτέραν.

Πρωτογένης ὁ θαυμάσιος πόλεως Σαρδικῆς, τῶν ἐν Δακίᾳ, Καλαυρίᾳ, Δαρδανίᾳ, καὶ τῶν ὁμόρων τούτοις.

Κεκιλιανὸς Καρθαγένης τῶν κατὰ πάσας τὰς ἐπαρχίας, τάς τε Ἀφρικὰς, καὶ τὰς Νουμιδίας, καὶ Μαυριτανίας ἀμφοτέρας, ὅσαις ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις.

Πιστὸς Μαρκιανουπόλεως τῶν κατὰ τὴν Μυσίαν, καὶ τὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Γάλλων ἔθνη, καὶ τῶν πλησιοχώρων τούτων πόλεσιν.

Ἀλέξανδρος Κωνσταντινουπόλεως τότε πρεσβύτερος ἔτι ὤν, εἰς ὕστερον δὲ καὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἱερατείας τῆς αὐτόθι ἐκκλησίας λαχών, σὺν Παύλῳ ἔτι τότε ἀναγνώστῃ ὄντι καὶ νοταρίῳ αὐτοῦ, τῶν ἐν τῶν νήσοις πάσαις κυκλάσιν.

Οὗτοι πάντες οἱ ἅγιοι καὶ ἀποστολικοὶ ἄνδρες πάσαις τοῖς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις τὰ ἐν τῇ Νικαέων ἁγίᾳ μεγάλῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ κεκυρωμένα διαπορθμεύσαντες, παντοχοῦ γῆς παρέδωκαν.

Subscriptiones episcoporum fidem approbantium.

CAPUT XXVII.

OSIUS episcopus Cordubæ sanctis Dei ecclesiis, quæ Romæ sunt, & in Italia & Hispania tota, & in reliquis ulterius nationibus usque ad oceanum commorantibus, per eos qui cum ipso erant, Romanos presbyteros Vitonem & Vincentium.

Alexander Alexandriæ cum Athanasio tunc archidiacono, ecclesiis per totam Ægyptum, Lybiam, & Pentapolim, & regiones finitimas, usque ad Indiæ provincias.

Eustathius magnæ Antiochiæ episcopus, ecclesiis in Cœlesyria & Mesopotamia tota, & Cilicia utraque.

Joannes Persa, ecclesiis in tota Persia & magna India.

Leontius Cæsareæ Cappadociæ, ecclesiæ domini ornamentum, ecclesiis in eadem Cappadocia, Galatia, Ponto Diosponti, Paphlagonia, Ponto [a] Polemaico, Armenia magna & parva.

[a] Polemoniaco.

Theonas Cyzici, ecclesiis in Asia, & Helesponto, & Lydia, & Caria, per episcopos qui sub ipso erant, Eutychium Smyrnæ, & Marinum Troadis.

Macarius Hierosolymorum cum Eusebio Pamphili episcopo Cæsareæ Palæstinæ, ecclesiis in Palæstina, Arabia & Phœnicia,

Alexander Thessalonicæ episcopus per eos qui sub ipso censentur, ecclesiis in Macedonia prima & secunda, cum iis quæ in Græcia, & Europa tota, in utraque Scythia, & omnibus denique in Illyrico, Thessalia & Achaia.

Nunechius Laodiceæ episcopus ecclesiis quæ in Phrygia prima & secunda.

Protogenes ille admirabilis, Sardicæ civitatis, sanctis Dei ecclesiis in Dacia, Calauria, Dardania, & provinciis vicinis.

Cæcilianus Carthaginensis, sanctis Dei ecclesiis in provinciis Africæ, Numidiæ, atque Mauritaniæ utriusque.

Pistus Marcianopolis episcopus, ecclesiis in Mysia, Athenarum, & Gallorum gentibus, & civitatibus quæ his vicinæ sunt.

Alexander Constantinopolis tunc solum presbyter, postea vero ecclesiæ illius episcopatum sortitus, cum Paulo tunc lectore atque ipsius notario, ecclesiis omnium Cycladum insularum.

Hi omnes sancti atque apostolici viri omnibus sub cœlo sanctis Dei ecclesiis, quæ in Nicæna sancta magna & generali synodo decreta sunt, transmittentes, ubique tradiderunt.

1 Legendum τῶν *Harduinus.* 2 Lege τῶν *Harduinus.*

Quomodo imperator ex solio surgens Deo gratias egerit.

CAPUT XXVIII.

IMPERATOR autem Constantinus post expositionem rectæ atque apostolicæ fidei, a Spiritu sancto per trecentos sanctos patres quasi ore uno promulgatæ, & ab omnibus comprobatæ, qui ad sanctam illam fidei disceptationem concurrerant, expansis manibus, & oculis in cœlum ad Deum sublatis, ipsum dominum omnium nostrum salvatorem & benefactorem claris verbis laudavit, quod desideratam episcoporum concordiam, & eorumdem circa rectam & salutarem fidem consensum largitus sit. Tanta scilicet cura optimus ille ac Deo carus imperator in ecclesias Dei & pacificam pastorum concordiam incubuit. Non absurdum autem existimo huic commentario inserere, quæ pulchre
lib. 3. cap. 13. differuit Eusebius Pamphili de vita Constantini Deo amabilis imperatoris, de gestis inquam in synodo verba facere incipiens. Sunt autem hæc: Cum igitur multa essent ex utraque parte proposita, magnaque controversia in ipso disputationis ingressu a quibusdam concitata; imperator ille celeberrimus omnes benigne audiebat, intentissimo studio utriusque partis propositiones excipiebat: interdum etiam ferens opem alterutri disceptantium parti, eos magna cum contentione digladiantes paulatim reconciliabat, cum singulis comiter & benigne sermonem conferebat Græce: nam ne hujus quidem linguæ ignarus erat. Suavis erat & blandus, dum aliis persuadere, aliis sermone pudorem exprimere, alios qui diserte dixissent, collaudare, omnes denique ad concordiam reducere contendebat: usque eo donec tandem eos tum conspirantes animis, tum opinionibus consentientes redderet: ut pium dominicæ gloriæ studium principatum uno consensu obtineret, & prævaleret fides salutaris vere a Spiritu sancto per omnes prædictos sanctos patres nostros promulgata. Ibidem etiam lege sanxit, ut apud omnes unum tempus constaret pro salutaris paschatis festivitate: tum etiam ut per expressam singulorum subscriptionem, quæ in communi decreta fuerant, firmarentur. Denique episcopos ut de ecclesiasticis constitutionibus & canonibus scriptum ederent, hortatus est.

De Acesio Novatianorum episcopo, & qui cum illo erant.

CAPUT XXIX.

Socr. lib. 1. cap. 10. & Sozom. lib. 1. cap. 22.

MOVET autem nos imperatoris fides, ut & aliud quiddam commemoremus: qui tanto studio & prudentia in ecclesiasticam pacem incumbebat, ut ne minima quidem negligeret. Etenim Acesium sectæ Novatianorum episcopum, & ejus socios in synodum vocavit, haud aliter quam ipsos qui consubstantiale & trinitatem celebrabant. Ac postquam decisio de fide cum in commentarios relata, tum subscriptionibus confirmata a synodo & imperatore erat,

Ὅπως ὁ βασιλεὺς ἀναστὰς ἐκ τοῦ θρόνου, εὐχαριστηρίους φωνὰς ἀναπέμπει τῷ Θεῷ.

ΚΕΦΑΛ. κή.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπὶ τῇ ἐκθέσει τῆς ὀρθῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως, τῆς ἐκ πνεύματος ἁγίου διὰ τῶν τριακοσίων ἁγίων ἡμῶν πατέρων ἐκφωνηθείσης, ὥσπερ δι' ἑνὸς στόματος, καὶ κυρωθείσης παρὰ πάντων τῶν σωφρονούντων εἰς τιμὴν ἁγίαν ἐκείνων τῆς πίστεως ἀκρόασιν, καὶ τὰς χεῖρας ἁπλώσας, καὶ τὸ ὄμμα τείνας εἰς τὸν ἐπουράνιον τρόπον τοῦ Θεοῦ, εὐφήμοις ῥήμασιν ἀνύμνησε τὸν τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρα καὶ εὐεργέτην Θεόν, ὅτι τιμῇ ποθουμένου αὐτῷ τῶν ἐπισκόπων ὁμόνοιαν, καὶ τιμῇ περὶ τῆς ὀρθῆς καὶ σωτηρίου πίστεως αὐτῶν ὁμοφωνίαν, αὐτῷ ἐπορεύσατο. τοσοῦτος ἦν ὁ πάντα ἄριστος ἐκεῖνος καὶ θεοφιλὴς βασιλεὺς περὶ τιμὴν τῶν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν φροντίδα καὶ τιμὴν τῶν ποιμένων εἰρηνικωτάτην ὁμόνοιαν. οὐκ ἄτοπον δὲ ἡγοῦμαι καὶ τὰ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, ἅπερ περὶ τούτων, τῶν ἐν τῇ συνόδῳ πραγματευθέντων λέγω, ποιεῖσθαι τὸν λόγον ἀρχόμενος καλῶς διελάβετο ἐν τῷ τρίτῳ αὐτοῦ βιβλίῳ τῷ εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως, ἐντύξαι τῇδε τῇ συγγραφῇ· ἔστι δὲ ταῦτα· πλείστων δεήσεων ὑφ' ἑκατέρου τάγματος προτεινομένων, πολλῆς τε ἀμφιβολίας τοῦ πρώτου παρά τινων γινομένης, ἐπεκροᾶτο πάντων ὁ βασιλεὺς ὁ πανεύφημος, σχολῇ τε εὐτονωτάτῃ τὰς προτάσεις θατέρων τῶν μερῶν ὑπεδέχετο· ἐν μέρει τε ἀντιλαμβανόμενος τῶν παρ' ἑκατέρου τάγματος λεγομένων, ἠρέμα τε συνῆγε τοὺς φιλονείκως ἀνισαμένους, πρᾴως τε ποιούμενος τὰς πρὸς ἕκαστον ὁμιλίας, ἐλλιμίζων τε τῇ φωνῇ, ἐπειδὴ μηδὲ ταύτης ἀμαθῶς εἶχε, γλυκερός τις ὢν καὶ ἡδύς, τοὺς μὲν συμπείθων, τοὺς δὲ καταδυσωπῶν τῷ λόγῳ, τοὺς δὲ εὖ λέγοντας ἐπαινῶν, πάντας τε εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων ἕως ὅτε ὁμογνώμονας καὶ ὁμοδόξους * ἐπ' αὐτῷ κατεσήσατο· ὡς ὁμοφρόνως μὲν κρατῆσαι τιμὴν εὐσεβῆ δοξολογίαν, κρατυνθῆναί τε τιμὴν ἀληθῶς ἐκ πνεύματος ἁγίου παρὰ πάντων τῶν προρρηθέντων ἁγίων ἡμῶν πατέρων ἐκφωνηθεῖσαν σωτήριον πίστιν. ἐν τ' αὐτῷ δὲ καὶ περὶ τῆς σωτηρίου ἑορτῆς τοῦ πάσχα ὃν παρὰ πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρὸν ἐνομοθέτησε. τότε δὴ καὶ ἐγράφως δι' ὑποσημειώσεως ἑκάστου τὰ κοινῇ δεδογμένα κυρωθῆναι ὥρισατο· καὶ περὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἐκκλησιαστικῶν διατυπώσεων καὶ κανόνων ἐγγράφως ἐκθεῖναι τοὺς ἐπισκόπους παρεγγυᾷ.

Περὶ Ἀχεσίου ἐπισκόπου τῶν Ναυατιανῶν, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Κινεῖ δὲ ἡμᾶς ἡ τοῦ βασιλέως πίστις καὶ ἕτερόν τι πραγματῶδες ἐπιμνησθῆναι ὃς τιμῇ σωφροσύνῃ καὶ φρόνησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ἐποιεῖτο, ὡς μηδὲ τὰ ἐλάχιστα αὐτὸν παραλιπεῖν. καὶ Ἀχέσιον γάρ τῆς τῶν Ναυατιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐκεκλήκει εἰς τιμὴν συνοδον, ὡς καὶ αὐτοὺς τὸ ὁμοούσιον καὶ τιμὴν τριάδα δοξάζοντας. μεθ' ἣν τὸ ἐκτεθῆναι καὶ ὑπογραφῆναι παρά τε τῆς συνόδου καὶ τοῦ βασιλέως τὸν ὅρον τῆς πίστεως, ἠρώτα τὸν Ἀχέσιον Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεύς, εἰ καὶ

αὐτὸς

αὐτὸς τῇ πίσει σωτίθεται ϗ τῷ ὁρισμῷ τῆς περὶ τὸ πάχα ἑορτῆς. ὁ δὲ Ἀκέσιος πρὸς αὐτὸν, ὐδὲν καινὸν, ἔφη, ὦ βασιλεῦ, ἡ σύνοδος ὥρισεν οὕτω γὰρ ἄνωθεν ἅπαντες ἐκ τῶν ἀποστολικῶν θρόνων παρειλήφαμεν ϗ τὸν ὅρον τῆς πίσεως, ϗ τὸν χρόνον τῆς τὸ πάχα ἑορτῆς. ϗ ὁ βασιλεὺς πρὸς αὐτόν· τί οὖν τῆς κοινωνίας ἡμῶν χωρίζῃ; ὁ δὲ Ἀκέσιος τὰ ἐπὶ Δεκίου κατὰ τὸν διωγμὸν γενόμενα περὶ τῶν ἐν τῷ μαρτυρίῳ μὴ διωηθέντων ἀγωνίσασθαι, ἀλλὰ ἀρνησαμένων, διηγεῖτο, ϗ ἀκρίβειαν αὐτηρὰ κανόνα προεβάλλετο, λέγων· ὡς ἄρα οὐ χρὴ τὰς μὲν τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας δέχεσθαι μετανοοῦντας, ἢ τῆς κοινωνίας τὰ μυστήρια τὰ λοιπὰ ἀξιοῦσθαι. ταῦτα εἰπόντος τοῦ Ἀκεσίου, ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεύς· θὲς ὦ Ἀκέσιε κλίμακα μόνος, ϗ ἀνάβηθι εἰς τὸν οὐρανόν. μὴ ταῦτα πάντες οἱ ἐπίσκοποι διατυπώσεις ἐκκλησιαστικὰς διαφόρους ἐκτίθενται.

A imperator Constantinus sciscitabatur ab Acesio, utrum ipse eidem fidei, & decreto quoque de festi paschatis observatione constituto assentiretur. Tum ille: Nihil novi, inquit, o imperator, concilium decrevit; nam antiquitus ab apostolorum sedibus omnes eamdem fidei decisionem, & idem tempus festi paschatis accepimus. Tum imperator: Cur igitur te a communione nostra segregasti? Ille res regnante Decio gestas, & quæ persecutione ingruente acciderant, & de iis qui martyrii certamen decertare non poterant, sed Christum abnegabant, narravit, exquisitamque severi cujusdam canonis observationem in medium adduxit: Quod non B oporteat eos qui post baptismum peccarunt, quamvis pœnitentes admittere, nec mysteriorum communione dignari. Quæ cum dixisset Acesius, imperator sic illum denuo affatus est: Erigito tibi scalam Acesi, & ad cœlum solus ascendito. Post hæc omnes episcopi varias ecclesiasticas constitutiones edunt. Conc. Eliber. can. 1

Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατυπώσεων λόγος δεδασκαλικός.

De diatyposibus ecclesiasticis sermo dogmaticus.

ΚΕΦΑΛ. λ'.

CAPUT XXX.

ΟΜΙΛΗΣΩΜΕΝ τῷ φωτὶ, ὅ ἐστιν ὁ Χριστὸς, * ὡς πλησίον αὐτῦ ἐσῶτες, ὡς ὁρῶντες αὐτὸν, ὅπως πολιτευσώμεθα ταῖς εὐχαῖς ἁγιαζούσαις. εὐχαὶ γὰρ ἁγιάζουσιν, ἐὰν λόγῳ θείῳ προσεύχωμεθα· λόγος δὲ θεῖος πάρεστιν, ὅπου καρδία ϗ πολιτεία καθαρὰ ἐν ταπεινοφροσύνῃ φυλάττεται. ἔκαμνον ὁ Ἰσραὴλ τὰς θυσίας ἐπιτελῶν· ἔκραζον οἱ προφῆται πρὸς τὸν Θεόν· ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου ϗ τὴν ἀλήθειάν σου. ἐκεῖνοι ἔκραζον, ϗ ἡμεῖς ἐλάβομεν· ἄλλοι κεκοπιάκασι, καθὼς εἶπεν ὁ κύριος, ϗ ἡμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθαμεν. ἦλθε γὰρ πρὸς ἡμᾶς αὐτὸς ὁ κύριος λέγων. ἐγώ εἰμι τὸ φῶς, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. ἀκαμάτως ἐλάβομεν τὴν χάριν, ἀλλὰ διὰ καμάτου δεῖ ἡμᾶς φυλάξαι τὴν χάριν.

VERSEMUR cum luce, quæ est Christus, tamquam ipsi propinqui existentes, & ipsum aspicientes. Sic in sanctifican- C tibus precationibus exerceamus. Preces enim sanctificant, si divinum Verbum adoremus. Verbum autem divinum adest, ubi cor & pura vitæ institutio in humilitate conservatur. Laborabat Israel sacrificia perficiens: clamabant prophetæ ad Deum: *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam.* Illi clamabant, & nos accepimus. *Alii laboraverunt*, sicut dominus dixit, & *nos in laborem ipsorum introivimus.* Venit enim ad nos dominus, dicens: *Ego sum lux, ego sum veritas*: sine labore accepimus gratiam, sed cum labore oportet nos gratiam conservare. *Psal.* 42. *Joan.* 4. *Joan.* 8. & 10.

Περὶ τῶν λεγόντων μὴ δεῖν Χριστιανοὺς ἐργάζεσθαι.

De his qui dicunt non oportere Christianos laborare.

Ἐπείπερ τινὲς οὐκ ἐργάζεσθαι βουλόμενοι, ἀλλὰ περιεργάζεσθαι, ἐκλαμβάνουσι κακῶς τὰς τοῦ κυρίου ἱερὰς φωνὰς, εἰπόντος· μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φαγητε· ὡς οὐ χρῆναι λέγοντες, ἀκολουθοῦντας τῇ φωνῇ ταύτῃ ἐργάζεσθαι εἰς τὴν γῆν Χριστιανούς· ἀποδεικτέον ἡμῖν μὴ οὕτως εἰρηκέναι τὸν κύριον. ἐγχωρεῖ γὰρ ϗ ἐργάζεσθαι ϗ μὴ μεριμνᾶν, εἰδότας ἡμᾶς ϗ πιστεύοντας, ὅτι τῶν ἔργων ἡμῶν τὴν αὔξησιν, ϗ τοὺς καρποὺς αὐτὸς ὁ κύριος δίδωσιν, εἰπών· οὕτως ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐὰν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, ϗ καθεύδῃ, ϗ ἐγείρεται νύκτα ϗ ἡμέραν· ϗ ὁ σπόρος βλαστάνει ϗ μηκύνεται, ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός.

Quoniam aliqui nolentes laborare, sed curiosi esse, male interpretantur sacras Domini voces, dicentis: *Ne sitis soliciti animæ vestræ quid manducetis*: perinde ac si verbis ipsis adhærentes non oporteret Christianos terram colere & laborare: demonstrandum est non sic dixisse dominum. Possumus enim laborare, & securi esse, scientes & credentes, quod operum nostrorum incrementum & fructus ipse dominus dat, qui dixit: *Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, & dormiat, & surgat* E *nocte & die: & semen germinat, & assurgit, & non novit ipse.* *Matth.* 6 *Marc.* 4.

Περὶ τῶν ἱερουμένων.

De clericis sacri ordinis.

Τοὺς ἱερουμένους εἰς τύπον ϗ εἰκόνα χρὴ εἶναι τῶν ἐπουρανίων· ϗ τὸν μὲν ἐπίσκοπον ἐπέχειν τὸν τόπον τοῦ κυρίου, ὡς κεφαλὴν μετ' αὐτὸν ὄντα τῆς ἐκκλησίας, ἧς παρείληφε. τὸν δὲ πρεσβύτερον, τὸν σεραφικὸν ἐπέχειν θρόνον· τὸν δὲ διάκονον, τὸν χερουβικόν· τὸν ὑπηρέτην εἰς διακονίαν τούτων εἶναι προσήκει.

Clerici sacri ordinis cœlestium typi & imagines esse debent. Episcopus quidem debet obtinere locum domini, tamquam caput post illum ecclesiæ quam recepit: presbyter tenere debet sedem & locum seraphicum; diaconus autem cherubicum: minister vero his ministrare debet.

A

Quod non oportet laicos in ſuggeſtum aſcendere.

Non licet laicos in ſuggeſtum aſcendere, præter eos qui legere aut canere ex libris debent.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν λαϊκοὺς ἀνιέναι ἐν τῷ ἄμβωνι.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν λαϊκοὺς ἀνιέναι ἐν τῷ ἄμβωνι, πλὴν τῶν τεταγμένων ἀναγινώσκειν ἢ ψάλλειν ἐν ταῖς διφθέραις.

De ſancto baptiſmate.

Baptiſma noſtrum non oculis corporis conſiderandum eſt, ſed mentis. Aquam vides, conſidera virtutem Dei in aquis abſconditam. In ſancto enim Spiritu & igne baptizari nos docet evangelium. In fide enim baptizantis, & fide baptizati, per ſacram invocationem plenas ſanctificatione Spiritus & ignis divini aquas conſidera. *Ipſe enim*, inquit, *baptizabit vos in Spiritu ſancto & igne.* Deſcendit itaque qui baptizatur reus peccatorum, & obnoxius ſervituti corruptionis: & aſcendit liberatus ab hac ſervitute & peccato, factus filius Dei & hæres gratia ipſius, cohæres autem Chriſti indutus ipſum Chriſtum, ſicut ſcriptum eſt: *Quicumque in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.*

Matth. 3.

Galat. 3.

Περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

Τὸ βάπτισμα ἡμῶν οὐ τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς κατανοητέον, ἀλλὰ τοῖς νοεροῖς. ὕδωρ ὁρᾷς, νόησον τιὺ ἐν τοῖς ὕδασι κρυπτομένην τοῦ Θεοῦ δύναμιν. ἐν γὰρ πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ βαπτίζεσθαι ἡμᾶς οἱ ἱεροὶ διδάσκουσι λόγοι. ἐν γὰρ πίστει τοῦ βαπτίζοντος, καὶ ἐν πίστει τοῦ βαπτιζομένου, διὰ τῆς ἱερᾶς ἐπικλήσεως, πλήρη τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ θείου πυρὸς νόει τὰ ὕδατα. αὐτὸς γάρ, φησὶ, βαπτίσει ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. κατέρχεται μὲν ὁ βαπτιζόμενος ὑπεύθυνος ἁμαρτημάτων, καὶ τῇ τ φθορᾶς δουλείᾳ ἐνεχόμενος· ἀνέρχεται δὲ ἐλεύθερωθεὶς τῆς τε τοιαύτης δουλείας καὶ τῆς ἁμαρτίας, υἱὸς τε Θεοῦ καὶ κληρονόμος χάριτι αὐτοῦ γεγονώς, συγκληρονόμος δὲ Χριστοῦ, αὐτὸν ἐνδυσάμενος τὸν Χριστὸν, καθὼς γέγραπται· ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε.

B

Matth. 3.

Galat. 3.

De divina menſa, & de eo quod in ipſa eſt myſterio corporis & ſanguinis Chriſti.

Iterum etiam hic in divina menſa ne humiliter intenti ſimus ad propoſitum panem & poculum: ſed attollentes mentem, fide intelligamus ſitum in ſacra illa menſa agnum illum Dei, tollentem peccatum mundi, incruente a ſacerdotibus immolatum: & precioſum ipſius corpus & ſanguinem vere ſumentes, credere hæc eſſe noſtræ reſurrectionis ſymbola. Propter hoc enim neque multum accipimus, ſed parum, ut ſciamus quod non ſatietati, ſed ſanctimoniæ ſumimus.

C

Περὶ τῆς θείας τραπέζης, καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῇ μυστηρίου τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης πάλιν κἀνταῦθα μὴ τῷ προκειμένῳ ἄρτῳ καὶ τῷ ποτηρίῳ ταπεινῶς προσέχωμεν. ἀλλ' ὑψώσαντες ἡμῶν τιὺ διάνοιαν, σὺν νοήσωμεν κεῖσθαι ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης τραπέζης τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἴροντα τιὺ ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀθύτως ὑπὸ τῶν ἱερέων θυόμενον. καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα ἀληθῶς λαμβάνοντας ἡμᾶς, * πιστεύειν ταῦτα εἶναι τὰ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως σύμβολα. διὰ τοῦτο γὰρ οὔτε πολὺ λαμβάνομεν, ἀλλ' ὀλίγον, ἵνα γνῶμεν ὅτι οὐκ εἰς πλησμονιὺ, ἀλλ' εἰς ἁγιασμόν.

* Fort πιστεύομεν.

D

De reſurrectione a mortuis.

Non ſimpliciter dominus ſuam ipſius carnem pro nobis paſſioni & morti tradidit, ſed ut noſtram ſalutem procuraret, cum liber eſſet a morte, ut ſermo ſuperius demonſtravit. Clamat propheta quaſi ex perſona ipſius, prædicens futurum ejus ſecundum carnem œconomiæ myſterium: *Factus ſum*, inquit, *quaſi homo ſine adjutorio, inter mortuos liber.* Quis autem liber a morte, niſi Deus? Sed juxta prius oſtenſas demonſtrationes incarnatus propter hominum dilectionem, factus quaſi homo ſine adjutorio, humilians ſuam ipſius carnem uſque ad mortem, mortem autem crucis, E quæ & reſurrexiſſe prædicatur: ut poſtquam nos immortales fecerit, per primitias noſtras reſurrectionis ſpem nobis etiam deſperatis ſuppeditaret, ut non amplius obnoxii ſimus æternæ morti, ſed liberi, quemadmodum & primitiæ noſtræ Chriſtus, ut inquit beatus apoſtolus Paulus: *Primitiæ Chriſtus, deinde hi qui ſunt Chriſti, in adventu ipſius.* Et ipſum ſalvatorem hunc dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Dei & Patris filium unigenitum expectare nos in cœlis, cum

Pſal. 87.

Philip. 2.

1. Cor. c. 15. verſ. 23.

Περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως.

Οὐχ ἁπλῶς ὁ κύριος τιὺ ἑαυτοῦ σάρκα ὑπὲρ ἡμῶν παρέδωκεν εἰς πάθος καὶ θάνατον, ἀλλ' ἵνα τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν πραγματεύσηται, καίπερ ἐλεύθερος ὢν τοῦ θανάτου, καθὼς ἀνωτέρω ὁ λόγος ἀπέδειξε. βοᾷ οὖν προφήτης ὡς ἐκ προσώπου αὐτοῦ, προαναφωνῶν τὸ μέλλον τῆς κατὰ σάρκα αὐτοῦ οἰκονομίας μυστήριον. ἐλεύθερος, φησὶν, ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. τίς δὲ ἐλεύθερος θανάτου, εἰ μὴ Θεός; ἀλλὰ κατὰ τὰς προαποδεδειγμένας ἀποδείξεις σαρκωθεὶς διὰ φιλανθρωπίαν, γέγονεν ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ταπεινώσας τιὺ ἑαυτοῦ σάρκα μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ὃ καὶ ἐγηγέρθαι κηρύττεται, ἵνα ἡμᾶς ἀποθανατίσας, προτιμήσῃ ἡμῖν τοῖς ἀπεγνωσμένοις δι' αὐτῆς τῆς ἡμετέρας ἀπαρχῆς τιὺ τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν ἐλπίδα· ὅπως μηκέτι ὦμεν ὄλοι τῷ αἰωνίῳ θανάτῳ, ἀλλ' ἐλεύθεροι, καθάπερ καὶ ἡ ἀπαρχὴ ἡμῶν Χριστὸς, καθά φησιν ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος· ἀπαρχὴ Χριστὸς, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. ὃν καὶ σωτῆρα αὐτὸν δὴ τοῦτον τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς υἱὸν μονογενῆ ἀπεκδέχεσθαι ἡμᾶς ἐξ οὐρανῶν, ἀνασήσοντα ἡμῶν ἐκ τῆς τάφου τὰ σώματα, ἐπιμαρτύρεται, λέγων· ἡμῶν

τὸ πο-

τὸ πολίτευμα, φησὶν, ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. ὅπου γὰρ δεῖ τὸ σῶμα ἡμῶν δοξασθῆναι, ὡς τὸ τοῦ δεσπότου, ἀνεπίδεκτον κακίας καὶ πάντων τῶν νῦν παθῶν, ἐλεύθερον τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἅγιον· ἵνα ἐν καινότητι ζωῆς σὺν αὐτῷ περιπατῆσαι δυνηθῶμεν ἐν φωτὶ ἐπουρανίῳ, συμβασιλεύοντες ἀεὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ. ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ ἐλπίδι καὶ τὸ ἅγιον εἰλήφαμεν βάπτισμα, καὶ τὴν σωτήριον τῶν ἁγίων αὐτοῦ μελῶν μετουσίαν ὑποδεχόμεθα. ταῦτα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τὰ δόγματα.

A noſtra corpora ex ſepulchris excitaverit, teſtatur dicens: *Converſatio noſtra in cœlis eſt, unde & ſalvatorem expectamus dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ.* Sic enim oportet corpus noſtrum clarificari, ſicut & corpus domini, ut malitiam & eas quæ nunc ſunt paſſiones ſuſcipere nequeat, liberum a morte & peccato, ſanctum, ut in novitate vitæ cum ipſo poſſimus ambulare in cœleſti lumine, ſemper cum ipſo Chriſto regnantes. In hac enim ſpe ſanctum baptiſma percepimus, & ſalutarem ſanctorum ejus membrorum participationem ſuſcipimus. Hæc eccleſiæ catholicæ B dogmata ſunt. *Philip. c. 3. verſ. 20.*

Ὅτι μία ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ.

Μία ἡ ἐκκλησία ἐν οὐρανοῖς, ἡ αὐτὴ καὶ ἐπὶ γῆς. ἐν ταύτῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπαναπαύεται. αἱ ἔξω ταύτης ὅσαι αἱρέσεις, ἃς ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι, οὐκ εἰσὶ διδασκαλίαι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, οὐδὲ τῶν ἀποστόλων· ἀλλὰ τοῦ σατανᾶ, καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου. τὰ γὰρ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων ἑτέρῳ σχήματι ἐκδιδάσκουσιν, ἵνα ἀφέλωνται τῶν ἀνθρώπων τὸν ὄντως ζωήν.

Quod una eſt eccleſia Dei.

Una eſt eccleſia in cœlo, eadem & in terra: & in hac requieſcit Spiritus ſanctus. Hæreſes autem quæ extra hanc ſunt, quas habent homines, non ſunt doctrinæ ſalvatoris noſtri, neque apoſtolorum, ſed ſatanæ & patris eorum diaboli. Quæ autem ſunt hæreſes Judæorum & Græcorum, alio docent modo, ut veram vitam hominibus auferant.

Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προγνώσεως, καὶ τοῦ κόσμου.

Μικρότερος ὁ κόσμος ἐγένετο διὰ τὴν πρόγνωσιν· προέγνω γὰρ ὁ Θεὸς ὅτι ἁμαρτήσει ὁ ἄνθρωπος. διὰ τοῦτο καινοὺς οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν προσδοκῶμεν, κατὰ τὰ ἱερὰ γράμματα, φανερουμένης ἡμῖν τῆς ἐπιφανείας καὶ βασιλείας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ παραλήψονται τότε, καθάφησι Δανιὴλ, τὴν βασιλείαν ἅγιοι ὑψίστου, καὶ ἔσται ἡ γῆ καθαρὰ, ἁγία γῆ ζώντων, καὶ οὐ νεκρῶν. ἣν προεωράκως Δαυὶδ τῷ τῆς πίστεως ὀφθαλμῷ, βοᾷ· πιστεύω τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ κυρίου ἐν γῇ ζώντων, γῇ πραέων καὶ ταπεινῶν. μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν· καὶ ὁ προφήτης· καὶ πατήσουσιν αὐτὴν, φησὶ, πόδες πραέων καὶ ταπεινῶν. ταῦτα ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων τοῖς ἁγίοις ἡμῶν πατράσιν ἐκκλησιαστικῶν διατυπώσεων, μικρὰ ἐκ πολλῶν, τῇ δὲ τῇ συγγραφῇ συνετάξαμεν. ἐξέθεντο δὲ καὶ ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας εἴκοσιν ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, οὓς καὶ αὐτοὺς ἀναγαῖον ᾠήθην ἐντάξαι τῷ γράμματι.

De providentia Dei, & de mundo.

Minor mundus per providentiam factus eſt: prævidit enim Deus peccaturum eſſe hominem. Idcirco novos cœlos & novam terram ſperamus, juxta ſacras literas, apparente nobis præſentia & regno magni Dei & ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti: *Et tunc* (ut ait Daniel) *percipient ſancti regnum altiſſimi*, & erit terra pura, ſancta terra viventium, & non mortuorum; quam oculis fidei prævidens David clamat: *Credo videre bona domini in terra viventium*, terra manſuetorum & humilium. *Beati*, inquit, *mites quoniam ipſi poſſidebunt terram*. Et propheta: *Et calcabunt ipſam*, ait, *pedes manſuetorum & humilium*. Has ex elaboratis a ſanctis noſtris patribus conſtitutionibus eccleſiaſticis, paucas ex multis hoc commentario deſcripſimus. Ediderunt autem & eccleſiaſticos canones viginti in Nicæna ſynodo: quos ipſos neceſſarium exiſtimavi huic ſcripto inſerere. C D *Dan. cap. 7. verſ. 18.* *Pſal. 26.* *Matth. 5.* *Iſai. 26.*

Canones eccleſiaſtici ſanctæ magnæque [a] ſynodi Nicænæ.

Definita ſunt hæc quæ ſubjicientur.

CAPUT XXXI.

De eunuchis qui ſeipſos caſtraverunt.

I.

SI quis in ægritudine a medicis exciſus ſit, vel a barbaris exſectus, ille permaneat in clero. Si quis autem ſa-

Ὅροι ἐκκλησιαστικοὶ συναχθέντες τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ἐν [b] Νικαίᾳ.

Ὡρίσθη τὰ ὑποτεταγμένα.

ΚΕΦΑΛ. λά.

Περὶ ἀνέχων ἀποκοψάντων ἑαυτούς.

ά.

EἼ τις ἐκ νόσου ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετμήθη, ἔστω μενέτω ἐν τῷ κλή-

[1] *Canones eccleſiaſtici ſanctæ magnæque ſynodi Nicænæ.*

Definita ſunt hæc quæ ſubjiciuntur.

CAPUT XXXI.

I.

[a] *De Exciſis.*

EDITIO TERTIA CANONUM NICÆN.

[a] al. *De his qui ſe abſciderint, aut ea ſtraverint.*

SI quis per ægritudinem vel a medicis ſectus eſt, vel a barbaris caſtratus eſt, iſte permaneat in Clero. Quod ſi nus

1 In uno eodemque vetuſtiſſimo exemplari MS. quod ex Petri Pithœi monumentis non ita pridem editum eſt Pariſiis in Typographeo Regio, quatuor ſunt editiones Canonum Nicænorum, binæ binis e regione appoſitæ. Quarum prima eſt, quæ Dionyſii Exigui ſuperius pag. 679. eſt appellata: quarta, quæ Iſidori nomine ibidem

nus ſeipſum exſecuerit, hunc amplius in clero non haberi convenit: & deinceps neminem talem oportet promoveri. Sicut autem manifeſtum eſt, illud dictum eſſe de iis qui eam rem conſulto inſtituerunt, & auſi ſunt ſeipſos exſcindere: ita ſi qui vel a barbaris, vel a dominis ſuis eunuchi facti ſint, & inveniantur alioqui digni, eos in clerum recipit canon.

* Ie. προαγιεσθαι.

II.

[a] *De Neophytis neque Epiſcopos neque presbyteros faciendis*

a al *De his qui ex ethnicis poſt baptiſma ad clerum applicantur.*

Quoniam multa ſive per neceſſitatem, ſive alias cogentibus, contra regulam Eccleſiaſticam geſta ſunt; ita ut homines ex vita gentili nuper adhuc accedentes ad fidem, & parvo tempore catechizati, vel inſtructi, ſtatim cum ad ſpiritalem baptiſmum venerint, & continuo baptizati fuerint, etiam ad epiſcopatum vel presbyterium proveherentur; rectum eſſe viſum eſt de cetero nihil tale fieri. Nam & tempore opus eſt ut ſit catechumenus, & poſt baptiſma multa probatione indiget. Evidens namque eſt Apoſtolicum præceptum docens: *Non neophytum, ne elatus in judicium incidat, & laqueum diaboli.* Si vero procedente tempore, quod animæ noceat peccatum inventum fuerit in ea perſona, & convincitur duobus vel tribus teſtibus; ceſſabit a clero, qui hujuſmodi eſt. Si quis vero præter hæc facit, tamquam contraria ſtatutis ſancti hujus Concilii gerens, etiam ipſe de ſtatu ſui ordinis periclitabitur.

* Ie. προάγειν.

III.

[b] *De Syneſactis.*

b al. *De commanentibus mulieribus.*

Omnimodis interdixit ſancta ſynodus, neque epiſcopo, neque

Περὶ τῶν ἀπὸ ἐθνικῶν εἰς χειροτονίαν προαχθέντων.

β'.

Ἐπειδὴ πολλὰ εἴτε ὑπὸ ἀνάγκης, ἢ ἄλλως πως ἐπαγομένων τὰ ἀνθρώπων ἐγένετο παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικὸν, ὥστε ἀνθρώπους ἀπὸ ἐθνικοῦ βίου ἄρτι προσελθόντας τῇ πίστει, καὶ ὀλίγῳ χρόνῳ κατηχηθέντας, εὐθὺς ἐπὶ τὸ πνευματικὸν λουτρὸν ἄγειν, καὶ ἅμα τῷ βαπτισθῆναι προσάγειν εἰς ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, καλῶς ἔχειν ἔδοξε τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτον γίνεσθαι· καὶ γὰρ καὶ χρόνου δεῖ τῷ κατηχουμένῳ, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα δοκιμασίας πλείονος. σαφὲς γὰρ τὸ ἀποστολικὸν γράμμα τὸ λέγον· μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. εἰ δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου ψυχικόν τι ἁμάρτημα εὑρεθείη περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἐλέγχοιτο ὑπὸ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων, παύσεται ὁ τοιοῦτος τοῦ κλήρου· ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ὡς ὑπεναντία τῇ μεγάλῃ συνόδῳ θρασυνόμενος, αὐτὸς κινδυνεύσει περὶ τοῦ κλήρου.

De his qui ab ethnicis venientes ordinantur.

II.

Quoniam multa vel pro neceſſitate, vel alioqui cogentibus hominibus contra canonem eccleſiaſticum facta ſunt, ita ut homines ex vita gentili nuper accedentes ad fidem, & exiguo tempore eruditi, ſtatim ad ſpirituale lavacrum ducantur, & ſimul atque baptizati fuerint, ad epiſcopi vel presbyteri dignitatem promoveantur: recte igitur viſum eſt, de cetero nihil tale debere fieri. Nam & tempore opus habet catechumenus, & poſt baptiſmum longiori probatione indiget. Evidens namque apoſtolicum præceptum eſt, dicens, *Non neophytum, ne forte inflatus in judicium incidat, & laqueum diaboli.* Si vero procedente tempore, animi aliquod peccatum inveniatur in ea perſona, & duobus vel tribus teſtibus convincatur, abſtineat talis a clero. Si quis vero adverſus hæc facit, tamquam adverſus magnum concilium aliquid audens, de clericatu periclitabitur.

Περὶ τῶν τὰς συνεισάκτους ἐχόντων.

γ'.

Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκό-

De his qui mulieres ſubintroductas habent.

III.

Magna ſynodus pleniſſime vetuit epiſcopum, presbyteneque

pag. 686. eſt edita. Hoc itaque loco viſum Harduino eſt tertiam ex illis repræſentare, expuncta Balſorci interpretatione, nec ſatis, ut ille ait, accurata, nec alicujus auctoritatis: præſertim cum hæc tertia & titulos habeat fere eoſdem, atque codex cl. Hardyi Senatoris Pariſienſis ſuperius laudatus; & initium exhibeat ſexti Canonis Nicæni, quale a Paſchaſio Latine recitatur in Actione XVI. Concilii Chalcedonenſis. Nobis Labbeanam editionem recudentibus non licuit Balforei interpretationem, qualiſcumque ea ſit, omittere; ne quid vero in hac deſideretur, quod in Harduini collectione occurrat, placuit tertiam illam veterem interpretationem hic e regione Balforeanæ, & Græci textus apponere, qualis ab Harduino exhibetur. Secunda vero ex prædictis quatuor editionibus, ea ipſa eſt, quæ in Concilio Carthaginenſi VI. ſuo loco exhibet Labbeus; cujus titulos hic in margine tertiæ adjecit Harduinus, quoniam Græco textui ſunt magis affines. Has porro quatuor editiones olim ab Iſidoro collectas, & viſas ſuiſſe Hincmaro Remenſi, refert Franc. Turrianus lib. 5. Defenſionis pro Epiſt. Pontif. cap. 23. his verbis: *Iſidori meminit Igmarus Archiepiſcopus Remenſis in lib. de variis capitulis Eccleſiaſticis cap. 25. de translatione e Græco Conciliorum & Canonum: ſic enim ait: Et beatus Iſidorus in collectario ſuo de Canonibus quatuor editiones Nicæni Concilii compaginavit.*

1 Joannes Antiochenus περὶ τοῦ κλήρου τοῦ ἰδίου. *Harduinus.*

neque presbytero, neque diacono, neque ulli omnino Clericorum permittit habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater sit, aut foror, aut amita. In his namque personis & harum similibus omnis suspicio declinatur. Qui aliter præter hæc agit, periclitabitur de Clero suo.

IV.

De ordine epis. m. [a] *De Episcopis a comprovincialibus ordinandis.*

Oportet episcopum maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari. Si vero hoc difficile fuerit, sive urgente necessitate, sive itineris longitudine; certe omni modo tres episcopi in unum debent esse congregati; ita ut etiam ceterorum absentium consensum & sententiam per litteras teneant, & ita faciant ordinationem. Potestas sane vel confirmatio pertinebit per singulas provincias ad metropolitanum.

V.

De excommunicatis. [b] *De his qui excommunicantur, sive clericis, sive laicis.*

De his qui excommunicantur ab episcopis suis per suas quasque provincias, servetur ista sententia secundum canonem, ut hi qui ab aliis excommunicantur, ab aliis non recipiantur. Requiratur sane, ne forte quis pro aliqua indignatione animi aut contentione, aut qualibet commotione stomachantis episcopi abjectus sit. Ut ergo hæc digna possint examinatione perquiri, rectum esse visum est per singulos annos in singulis quibusque provinciis bis in anno episcoporum Concilia fieri; ut simul in unum convenientes episcopi ex universis provinciis, hujusmodi examinent quæstiones; & ita demum hi qui ob culpas suas episcoporum suorum offensam merito contraxerint, digne etiam a ceteris episcopis excommunicati sint: usquequo in commune omnibus, aut ipsi episcopo suo, placeat humaniorem circa eos ferre sententiam. Fiant autem Concilia semel quidem ante dies Quadragesimæ; ut omnibus si quæ sunt simul-

ωῳ, μήτε πρεσβύτερῳ, μήτε διακόνῳ, μήθ' ὅλως τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τινὶ ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν. πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα ἢ ἀδελφὴν ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα διαπέφευγε πᾶσαν ὑποψίαν. ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν κινδυνεύσει περὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀξίαν.

Περὶ κατασάσεως ἐπισκόπων.

δ'.

Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων καθίσασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτον, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ ἁπάντων εἰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι. τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι εἰς ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ Μητροπολίτῃ ἐπισκόπῳ.

Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γινομένων.

έ.

Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γινομένων, εἴτε τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, εἴτε τῶν ἐν τῷ λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατείτω ἡ γνώμη κατὰ τὸν κανόνα, τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀποβληθέντας, ὑφ' ἑτέρων μὴ προσίεσθαι. ἐξεταζέσθω δὲ, μὴ μικροψυχία, ἢ φιλονεικία, ἤ τινι τοιαύτῃ ἀηδίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, ἀποσυνάγωγοι γεγόνασι· ἵνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξέτασιν λαμβάνῃ, καλῶς ἔχει δόξαν ἑκάστῳ συναυτοῦ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν δὶς τοῦ ἔτους συνόδους γίνεσθαι, ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων, τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξετάζοιτο· καὶ οὕτως οἱ ὁμολογουμένως προσκεκρουκότες τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ λόγον ἀκοινώνητοι παρὰ πάντων εἶναι δοκῶσι, μέχρις ἂν τῷ κοινῷ ἢ τῷ ἐπισκόπῳ δόξῃ τὴν φιλανθρωποτέραν περὶ αὐτῶν ἐνθέσθαι ψῆφον. αἱ δὲ συνόδοι γινέσθωσαν, μία μὲν πρὸ τῆς τεσσαρακοστῆς, ἵνα πάσης μικροψυχίας ἀναιρουμένης, τὸ δῶρον

rum, diaconum aut ullum clericorum habere secum mulierem introductam: nisi forte matrem vel sororem vel amitam, vel denique eas solas personas, quæ omni suspicione carere solent. Qui secus faxit, de dignitate sua periclitabitur.

De ordinatione episcopi.

IV.

Episcopum oportet maxime ab omnibus episcopis qui in provincia sunt, constitui: quod si hoc difficile vel ob urgentem aliquam necessitatem, vel ob itineris longitudinem fuerit, certe tres in unum locum convenientes, dummodo consenserint qui absunt, & per literas approbaverint, manus impositionem faciant. Confirmatio vero eorum quæ fiunt in singulis provinciis, dari debet a metropolitano episcopo.

De excommunicatis.

V.

De iis qui excommunicantur, sive in clero sint, sive in laicorum ordine, ab cujusque provinciæ episcopis, obtineat sententia secundum canonem jubentem, ab aliis ejectos, ab aliis non admitti. Exquiratur autem num impotent a animi, aut pertinacia, aut aliqua alia indignatione episcopi sint excommunicati. Ut igitur istud conveniente inquisitione examinetur, recte placuit quotannis per singulas provincias bis in anno synodos fieri, ut omnibus provinciæ episcopis simul in unum locum convenientibus, hujusmodi quæstiones excutiantur, & ita demum qui manifeste episcopum offenderint, merito apud omnes excommunicati habeantur, donec communi episcoporum cœtui, vel privatim ipsi episcopo, visum fuerit humaniorem de ipsis ferre sententiam. Synodi autem fiant, una quidem ante quadragesimam, ut omni simultate deposita, donum mundum offeratur Deo: altera vero circa tempus autumni.

tati-

tatibus amputatis, mundum ſolemne Deo munus poſſit offerri. Secundum vero fiat circa tempus autumni.

καθαρὸν προσφέρηται τῷ Θεῷ· δευτέρα δὲ περὶ τὸν τῦ μετοπώρυ καιρόν.

VI.

a al. *De privilegiis quæ quibuſdam civitatibus competunt.*

[a] *Quod eccleſia Romana ſemper habuit primatum.*

Teneat autem morem antiquum & Ægyptus, vel Libya & Pentapolis: ita ut epiſcopus Alexandriæ harum omnium habeat poteſtatem; quoniam & Romano epiſcopo hæc eſt conſuetudo. Similiter autem & qui in Antiochia conſtitutus eſt. Itaque & in ceteris provinciis privilegia ſalva ſint Eccleſiarum. Omnino autem manifeſtum ſit hoc: quod ſi quis præter voluntatem metropolitani fuerit epiſcopus ordinatus, hunc ſtatuit hæc ſancta ſynodus non debere eſſe epiſcopum. Sane ſi communi omnium conſenſu rationabiliter habito, & ſecundum Eccleſiaſticam regulam facto decreto, duo aliqui aut tres per contentionem ſuam contradixerint, obtineat ſententia plurimorum.

Περὶ τῶν ἐξαιρέτων τιμῶν, αἳ παρὸς τὰς μείζονας * κυβερνῶσιν ἐπισκόπυς ἐκκλησιαστικῶς ἐκανονίσθησαν.

ε'.

Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύαις καὶ Πενταπόλει, ὥσε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων ἔχειν τιμὴν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τῦτο σύνηθές ἐσιν. ὁμοίως δὲ κὰ κατὰ τιμὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις. καθόλυ δὲ πρόδηλον ἐκεῖνο, ὅτι εἴ τις χωρὶς γνώμης τῦ μητροπολίτυ γίνοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιῦτον ἡ συνόδ@ ἡ μεγάλη ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον· ἐὰν μέντοι τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ ἀλόγῳ ὄσῃ καὶ κατὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικὸν, δύο ἢ τρεῖς δι' οἰκείαν φιλονεικίαν ἀντιλέγωσι, κρατείτω ἡ τῶν πλειόνων ψῆφος.

De præcipuis honoribus qui majori epiſcopo in gubernatione eccleſiaſtica decreti ſunt.

VI.

Antiquus mos valeat qui in Ægypto eſt, Libya & Pentapoli, ut Alexandrinus epiſcopus omnium poteſtatem habeat, quoniam & urbis Romæ epiſcopo conſuetum hoc eſt. Similiter autem & apud Antiochiam & ceteras provincias unicuique ſuus ſervetur honor. Illud omnino manifeſtum eſt, quod ſi quis præter ſententiam metropolitæ factus fuerit epiſcopus, hunc magna ſynodus cenſuit non oportere eſſe epiſcopum: ſi vero communi omnium ſuffragio, eoque juſto ſecundum eccleſiaſticum canonem comprobato, contradixerint duo aut tres propria pertinacia inducti, valeat plurimorum ſententia.

Περὶ τῦ ἐν Αἰλίᾳ ἐπισκόπυ.

ζ'.

Ἐπειδὴ σωνήθεια κεκράτηκε, καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥσε τὸν ἐν Αἰλίᾳ ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τιμὴν ἀκολυθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει σωζομένυ τῦ οἰκείυ ἀξιώματ@.

De Æliæ Epiſcopo.

VII.

b al. *De epiſcopo Æliæ, id eſt, Hieroſolymorum.*

[b] *De honore Hieroſolymitani epiſcopi.*

Quoniam antiquus mos obtinuit, & vetuſta traditio, ut Æliæ, id eſt, Hieroſolymorum epiſcopo deferatur, habeat conſequenter honorem. Metropolitano ſuo dignitas ſalva ſit.

Quoniam conſuetudo obtinuit & antiqua traditio, ut Æliæ epiſcopus honoretur, habeat proximum gradum honoris, ſalva propria dignitate metropolis.

Περὶ ὀνομαζομένων καθαρῶν.

η'.

Περὶ τ ἑαυτὲς μὴ ὀνομαζόντων καθαρὲς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ ἁγιωτάτῃ ἀποσολικῇ καὶ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥσε χειροτονμένυς αὐτὲς ὅπως μένειν ἐν τῷ κλήρῳ. πρὸ ἁπάντων δὲ τέτων ὁμολογῆσαι αὐτὲς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολυθήσυσι τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποσολικῆς ἐκκλησίας δόγμασι, τέτ' ἔσι διγάμοις κοινωνῶν, καὶ τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσιν, ἐφ' οἷς καὶ χρόν@ τέτακται, καὶ καιρὸς ὥρισαι, ὥσε αὐτὲς ἀκολυθεῖν ἐν πᾶσι τοῖς δόγμασι τῆς καθολι-

De iis qui vocantur cathari, id eſt puri.

VIII.

c al. *De his qui ſe nominant Cathagos.*

[c] *De his qui dicuntur Mundi, quo genere ſuſcipiendi ſint.*

De his qui ſeipſos Catharos, id eſt Mundos vocant, ſi qui veniant ad Eccleſiam catholicam, placuit ſancto Concilio ut ordinentur, & ſic maneant in clero. Ante omnia vero hoc eos per ſcripturam convenit profiteri; ut fateantur ſe cum omni conſenſu obſervaturos catholicæ & Apoſtolicæ ſtatuta Eccleſiæ, id eſt, communicaturos ſe his, qui forte ſecundas nuptias experti ſunt, vel his qui perſecutionis tempore lapſi ſunt: quibus tamen pœnitentiæ modus & tempus ſequantur ea quæ in catho-

De iis qui ſe aliquando vocarunt catharos, cum ad ſanctam catholicam & apoſtolicam eccleſiam venerint, placuit ſancto & magno concilio, ut manus iis imponantur, & ſic maneant in clero. Ante omnia profiteri ipſos ſcripto oportet, quod obſervabunt & ſequenter catholicæ & apoſtolicæ eccleſiæ dogmata, hoc eſt, quod communicabunt cum his qui ſecundas nuptias experti ſunt, & his qui perſecutionis tempore lapſi ſunt, quibus tamen & tempus conſtitutum & dies definitus eſt, ut ſequantur in omni-

(1) Vel potius, αἳ τοῖς μείζοσι κυβερνῶσιν ἐπίσκοποι. *Hard.*

lica & Apoſtolica obſervantur Eccleſia. Sicubi igitur vel in vicis vel in urbibus ſoli ipſi reperti fuerint ordinati, hi qui inveniuntur in clero, in eo permaneant. Si vero epiſcopus vel presbyter catholicæ eccleſiæ fuerit, ad quem aliqui ex his accedunt: certum eſt quod epiſcopus eccleſiæ habeat ſuam dignitatem. Similiter & presbyter & diaconus debent. Hi vero qui ab iſtis veniunt, ſi forte epiſcopus fuerit, habeat presbyterii dignitatem: niſi forte placeat epiſcopo catholico concedere ei etiam epiſcopalis nominis honorem. Si vero non placuerit, inveniat ei locum, ut ſit in parochia chorepiſcopus aut preſbyter, dummodo permanere videatur in clero: & ne in una civitate duo ſint epiſcopi.

IX.

[a] *De his qui inexaminati ordinantur.*

Si qui ſine examinatione provecti presbyteri, & poſt examinati confeſſi fuerint peccata ſua, & cum confeſſi fuerint, contra regulam venientes homines manus temere eis impoſuerint, hos eccleſiaſticus ordo non recipit. In omnibus enim quod irreprehenſibile eſt catholica defendit Eccleſia.

X.

[b] *De lapſis ordinatis.*

Quicumque ex his qui lapſi ſunt, per ignorantiam ordinati ſunt, vel contemptum eorum qui eos ordinaverunt, hoc non præjudicat Eccleſiaſticæ regulæ. Cum enim repertum fuerit, deponantur.

XI.

[c] *De prævaricatis recipiendis per pœnitentiam.*

De his qui prævaricati ſunt ſine ulla neceſſitate, ſine ablatione patrimonii, vel ſine periculo, aut aliqua tali re, quæ eſt in noviſſima tyrannide Licinii: placuit ſancto Concilio, licet indigni ſint miſericordia, tamen aliquid [d] contra eos humanitatis oſtendi. Si qui ergo ex animo pœnitent, tribus annis inter auditores conſtituantur: ſi tamen

Περὶ χειροτονίας πρεσβυτέρων, ϑ'.

Εἴ τινες ἀνεξετάσως προήχθησαν πρεσβύτεροι, ἢ ἀνακείμενοι ὡμολόγησαν τὰ ἡμαρτημένα αὐτοῖς, καὶ ὁμολογησάντων, παρὰ κανόνα κινήμενοι ἄνθρωποι χεῖρας ἐπιτεθείκασι, τοὺς τοιούτους ὁ κανὼν οὐ προσίεται. τὸ γὰρ ἀνεπίληπτον * ἐκδικήσει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία,

Περὶ τῶν * πεσόντων, καὶ προχειρισθέντων κατὰ ἄγνοιαν.

ι'.

Ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων κατὰ ἄγνοιαν, ἢ καὶ προειδότων τῶν προχειρισαμένων, τοῦτο οὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ. γνωσθέντες γὰρ καθαιροῦνται.

Περὶ τῶν παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης.

ια'.

Περὶ τῶν παραβαινόντων χωρὶς ἀνάγκης, ἢ ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ χωρὶς κινδύνων, ἢ τινος τοιούτου, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῆς τυραννίδος Λικινίου· ἔδοξε τῇ συνόδῳ, εἰ καὶ ἀνάξιοι ἦσαν φιλανθρωπίας, ὅμως χρησθῆναι εἰς αὐτούς, ὅσοι οὖν γνησίως μεταμελῶνται, ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσωσι, καὶ

omnibus decreta catholicæ eccleſiæ. Ubicumque igitur ſive in pagis ſive in urbibus ipſi inveniantur ordinati, inventi in clero, erunt in eodem ordine: quicumque autem eo veniunt, ubi jam eſt eccleſiæ catholicæ epiſcopus aut presbyter, manifeſtum quod epiſcopus eccleſiæ habebit auctoritatem epiſcopi: qui autem a catharis vocatur epiſcopus, presbyteri honorem habebit: niſi forte placuerit epiſcopo, nominis honorem illi impertire. Sin minus hoc ei placuerit, providebit illi locum vel chorepiſcopi, vel presbyteri; ut omnino ille in clero eſſe videatur, & in una urbe non ſint duo epiſcopi.

De ordinatione presbyterorum.

IX.

Si qui citra examinationem promoti ſunt presbyteri, aut examinati confeſſi ſunt peccata ſua, & poſtquam confeſſi ſunt, homines commoti manus eis impoſuerint præter canonem, tales non admittit canon. Quod enim reprehenſione caret, tuetur eccleſia catholica. * γρ. ἐκδικεῖ.

De lapſis, & ordinatis per ignorantiam. * ἴσ. παραπεπτωκότων.

X.

Quicumque ex lapſis ordinati ſunt per ignorantiam, vel etiam ſcientibus iis qui ordinarunt, hoc non præjudicat canoni eccleſiaſtico: cogniti enim deponuntur.

De his qui prævaricati ſunt citra neceſſitatem.

XI.

De his qui prævaricati ſunt abſque neceſſitate, aut abſque facultatum ablatione, aut abſque periculo, aut aliquo ſimili, quod factum eſt ſub tyrannide Licinii, placuit ſanctæ ſynodo, licet indigni fuerint humanitate, benignitate tamen aliqua erga eos uti. Quoſcumque igitur ſerio pœnitet, ii tres annos inter audientes agent, ſeptem annis

fideles ſint: & ſeptem annis inter pœnitentes ſint: duobus vero annis extra communionem in oratione ſola participes fiant populo.

προσκλαύσωσι τῷ κυρίῳ· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσωσι τῷ λαῷ τῆς εὐχῆς.

proſternentur ſupplices, duobus vero abſque oblatione, orationum cum populo participes erunt.

XII.

XII.

XII.

a al. *De his qui abrenunciant, & iterum ad ſæculum ſunt reverſi.*

[a] *De pœnitentia eorum qui baptizati ad ſæcularem militiam revertuntur.*

Si qui vero vocati per Dei gratiam primo quidem oſtenderunt fidem ſuam depoſito militiæ cingulo, poſthæc autem ad proprium vomitum reverſi ſunt, ita ut pecunias darent & ambirent rurſus redire ad militiam; iſti decem annis ſint inter pœnitentes, poſt primum triennium quo fuerint inter auditores. In omnibus vero illud præcipue obſervandum, ut animus ac propoſitum eorum vel ſpecies pœnitentiæ requiratur. Quicumque enim cum omni timore & lachrymis perſeverantibus & operibus bonis converſionem ſuam, non ſolo habitu, ſed opere & veritate demonſtrant; hi tempora ſtatuta complentes merito orationibus communicabunt. Licebit autem epiſcopo etiam humanius circa eos aliquid cogitare. Si qui vero indifferenter habuerunt lapſum ſuum, & ſufficere ſibi exiſtimaverunt ad converſionem, hoc ipſum quod introire in Eccleſiam videbantur; iſti omnimodo tempora ſtatuta complere debent.

Περὶ τῶν ἀποταξαμένων, καὶ πάλιν εἰς κόσμον ἀναδραμόντων.

ιβ'.

Οἱ προσκληθέντες ὑπὸ τῆς χάριτος, καὶ τὴν πρώτην ὁρμὴν ἐνδειξάμενοι, καὶ ἀποθέμενοι τὰς ζώνας, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἔμετον ἀναδραμόντες, ὡς τινας καὶ ἀργύρια προΐεσθαι, καὶ βενεφικίοις καταρτῶσαι τὸ στρατεύεσθαι· ἔτοι δέκα ἔτη ὑποστατέτωσαν, μετὰ τὸν τῆς τετρετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις προσήκει ἐξετάζειν τὴν προαίρεσιν, καὶ τὸ εἶδος τῆς μετανοίας. ὅσοι μὲν γὰρ καὶ φόβῳ, καὶ δάκρυσι, καὶ ὑπομονῇ, καὶ ἀγαθοεργίαις τὴν ἐπιστρέφειαν ἔργῳ ὁ σχήματι ἐπιδείκνυνται, ὅτοι πληρώσαντες τὸν χρόνον τὸν ὡρισμένον τῆς ἀκροάσεως, τῆς εὐχῶν κοινωνήσουσι. μετὰ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βουλεύσασθαι. ὅσοι δὲ διαφόρως ἠνέγκαντο, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀρκεῖν ἑαυτοῖς ἡγήσαντο πρὸς τὴν ἐπιστροφήν, ἐξ ἁπάντος πληρώσουσι τὸν χρόνον.

De iis qui ſeparaverunt ſe, & iterum ad mundum redierunt

Qui vocati ſunt per gratiam, & primam alacritatem ſuam oſtenderunt, & cingulum militiæ depoſuerunt, poſtea vero tamquam canes ad proprium vomitum redierunt, ſic ut quidam etiam pecuniam conferant, & beneficiis militiam repetant: iſti decem annos proſternantur ſupplices, etiam poſt auditionis triennium. Sed in his omnibus oportet propoſitum perpendere, & genus pœnitentiæ. Quicumque enim timore, & lachrymis, & perſeverantia, & bonis operibus emendationem vitæ reipſa, non ſimulatione oſtendunt; hi poſtquam præfinitum tempus auditionis compleverint, orationum participes erunt: deinde vero licebit & epiſcopo humanius aliquid de iis ſtatuere. Qui vero utcumque tulerunt, & videri eccleſiam ingredi ſufficere ſibi exiſtimarunt ad mutationem vitæ, illi tempus omne quod præfinitum eſt impleant.

XIII.

XIII.

XIII.

b al. *De his qui in exitu communionem requirunt.*

[b] *De reconciliatione danda morientibus.*

De his vero qui recedunt ex corpore, antiquæ legis regula obſervabitur etiamnunc: ita ut ſi recedunt ex corpore, ultimo & neceſſario vitæ ſuæ viatico non defraudentur. Quod ſi deſperatus aliquis accepta communione ſupervixerit, ſit inter illos qui in oratione ſola communicant, donec tempus ſtatutum compleatur. De omnibus tamen his, qui [c] ex nudo corporis recedunt, & Euchariſtiam poſtulant, in tradenda eis communione, cura & probatio ſit [d] epiſcopo.

c al. ex nodo.

d al. epiſcopi.

Περὶ τῆς ἐν τῷ ἀποθνήσκειν κοινωνίαν ἐπιζητούντων.

ιγ'.

Περὶ τῶν ἐξοδεύοντων ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος φυλαχθήσεται καὶ νῦν, ὥστε εἴ τις ἐξοδεύοι, τὸ δεσποτικὸν ἐφόδιον μὴ ἀποστερείσθω· εἰ δὲ ἀπογνωσθείς, καὶ κοινωνίας τυχών, καὶ προσφορᾶς μετασχών, πάλιν ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετασθείη, ἕως μετὰ τῆς κοινωνούντων τῆς εὐχῆς μόνης. καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς ὅτινος ἐξοδεύοντος αἰτουμένου μεταλαβεῖν εὐχαριστίας ὁ ἐπίσκοπος μετὰ δοκιμασίας μεταδιδότω τῆς προσφορᾶς.

De his qui morituri communionem petunt

De his qui ex hac vita excedunt vetus & canonica lex ſervetur etiam nunc, ut ſi quis decedat, dominico viatico non fraudetur: quod ſi deſperatus communione ſumpta & hoſtia percepta iterum convaleſcat, ſit inter eos qui orationum tantum participes ſunt. Omnino vero cuicumque morituro petenti euchariſtiam, epiſcopus cum inquiſitione tribuat hoſtiam.

XIV.

De catechumenis lapsis

De catechumenis vero lapsis, placuit sancto Concilio, ut tribus annis sint inter auditores tantummodo: posthæc vero orent cum catechumenis.

XV.

De cleric. de ci. ad a. tran.

[a] *De his qui Ecclesias deserunt, & ad alias transeunt.*

Propter multas perturbationes & seditiones, quæ fieri solent; placuit omnimodo abscindi istam consuetudinem, si contra regulam repertus fuerit in aliquibus partibus de civitate ad civitatem transire episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel clericus. Si quis vero posthæc statuta sancti hujus concilii tale aliquid audere tentaverit, infringetur omni genere hujusmodi conatus; & restituetur propriæ Ecclesiæ, in qua vel episcopus vel presbyter aut diaconus ordinatus est.

XVI.

De his Eccles. in prevet. non ur.

[b] *De non suscipiendis alterius Ecclesiæ Clericis.*

Si qui sine respectu agentes, & timorem Dei ante oculos non habentes, neque ecclesiastica statuta scientes, recesserint ab Ecclesia sua, sive presbyteri, sive diacones, sive in quocumque ordine ecclesiastico positi fuerint, hi nusquam suscipi debent in Ecclesia: sed cum omni necessitate cogantur ut redeant ad ecclesias suas: aut si permanserint, excommunicatos eos esse oportet. Si quis autem ausus fuerit aliquem qui ad alterum pertinet, ordinare in sua ecclesia, cum non habeat consensum episcopi illius, a quo recessit clericus suus, irrita sit hujusmodi ordinatio

XVII.

cleri. usuras nt.

[f] *De feneratoribus Clericis.*

Quoniam multi clerici avaritiæ causa turpia lucra sectantes, oblitique divini præcepti quod dicit, *Qui pecu-*

Περὶ τῶν κατηχουμένων, παραπεσόντων δέ.

ιδ'.

Περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ παραπεσόντων ἐν τῇ κατηχήσει, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε τρεῖς ἔτη αὐτοὺς ἀκροασαμένους μόνον, μετὰ ταῦτα εὔχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν μετατίθεσθαι ἀπὸ ἑτέρας πόλεως εἰς ἑτέραν.

ιε'.

Διὰ τὸν πολὺν τάραχον, καὶ στάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὑρεθεῖσαν ἔν τισι μέρεσιν, ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, εἰ δέ τις μετὰ τὸν τῆς ἁγίας συνόδου ὅρον τοιοῦτό τι ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδῷ ἑαυτὸν πράγματι τοιούτῳ, ἀκυρωθήσεσθαι ἐξάπαντος τὸ κατεσκάσμα, καὶ ἀποκατασταθήσεται τῇ ἐκκλησίᾳ, ἧς ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ἐχειροτονήθη.

Περὶ τῶν ἐν αἷς παρέβλήθησαν ἐκκλησίαις ἐκ ἐμμονόντων.

ις'.

Ὅσοι ριψοκινδύνως, μήτε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, μήτε τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα εἰδότες, ἀναχωρῶσι τῆς ἐκκλησίας, πρεσβύτεροι, ἢ διάκονοι, ἢ ὅλως ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενοι· ἔτοι ἀδαμῶς δεκτοὶ ὀφείλουσιν εἶναι ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῖς ἀνάγκην ἐπάγεσθαι χρὴ ἀναστρέφειν εἰς τὰς ἑαυτῶν παροικίας· ἐπιμόνοντας δὲ ἀκοινωνήτους εἶναι προσήκει. εἰ δὲ καὶ τολμήσειέ τις ὑφαρπάσαι τὸν τῷ ἑτέρῳ διαφέροντα, καὶ χειροθετήσει ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐκκλησίᾳ, μὴ συγκατατιθεμένου τοῦ ἐπισκόπου, ἃ ἀναχεχώρηκεν ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος, ἄκυρος ἔσται ἡ χειροθεσία.

Περὶ κληρικῶν τοκιζόντων

ιζ'.

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι, τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λέ-

De catechumenis qui lapsi sunt.

XIV.

De catechumenis qui labuntur dum sacra mysteria docentur, visum est sanctæ magnæque synodo, ut tres annos inter auditores tantum sint, postea orent cum catechumenis.

Quod non oporteat ex civitate in civitatem migrare.

XV

Propter plurimum tumultum & seditiones quæ exoriuntur, placuit prorsus consuetudinem tollere, quæ contra canonem in quibusdam partibus comperta est, ut nemo ex civitate una in aliam migret, neque episcopus, neque presbyter, neque diaconus. Si quis post sanctæ hujus synodi sanctionem tale aliquid tentaverit, aut se negotio huic dederit, irritus omnino erit hujusmodi conatus, & restituetur ecclesiæ, cujus aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus ordinatus fuerat.

De his qui non manent in ecclesiis in quibus ordinati sunt.

XVI

Quicumque temere, neque timorem Dei ante oculos habentes, neque ecclesiasticum canonem scientes, recesserunt ab ecclesia, sive presbyteri, sive diaconi, sive in quocumque alio ecclesiastico ordine fuerint, hi nequaquam in alia ecclesia recipi debent, sed omni necessitate cogi eos par est redire in parœcias suas pertinaces vero excommunicari oportet. Si quis ausus fuerit subripere eum qui ad alium pertinet, & in sua ecclesia ordinare, non consentiente proprio episcopo, a quo recesserat clericus ille, irrita erit hujusmodi ordinatio.

De clericis fenerantibus.

XVII.

Quoniam plerique ecclesiastici avaritiam & turpem quæstum sectantes, obliviscuntur divinæ scripturæ dicentis: *Qui*

niam ſuam non dedit ad uſuram, fenerantes centeſimas exigunt; ſtatuit ſanctum hoc Concilium, quod ſi quis inventus fuerit poſt hanc definitionem uſuras accipere, vel exi quolibet tali negotio turpia lucra ſectari, vel etiam in Græcis dimidias centeſimas frugum ad ſeſcuplum dare; omnis qui tale aliquid commentus fuerit ad quæſtum, excidetur de clero, & alienus ab eccleſiaſtico habebitur gradu.

XVIII.

a al. *De privilegiis Presbyterorum.*

[a] *De diaconibus, ne ſupra Preſbyteros ſint.*

Pervenit ad ſanctum Concilium, quod in locis quibuſdam & civitatibus, presbyteris ſacramenta a diaconis dentur: quod neque regula, neque conſuemdo tradidit; ut hi qui offerendi ſacrificii non hebent poteſtatem, his qui offerunt, Chriſti corpus porrigant. Sed & illud innotuit, quod quidam Diaconi etiam ante epiſcopum ſacramenta contingant. Hæc omnia amputentur: & maneant diaconi intra propriam menſuram: ſcientes, quia epiſcoporum quidam miniſtri ſunt: preſbyteris autem inferiores ſunt, Accipiant ergo Euchariſtiam ſecundum ordinem poſt preſbyteros ab Epiſcopo vel a presbytero. Quod ſi non fuerit in præſenti vel epiſcopus vel presbyter, time ipſi proferant & dent. Sed nec ſedere quidem in medio preſbyterorum liceat diaconis: extra tegulam enim & extra ordinationem eſt ut hoc fiat. Si quis autem non vult his eſſe ſubjectus, etiam poſt hanc diffinitionem ceffet eſſe diaconus.

XIX.

a al. *De his qui a Paulo Samoſateno ad Eccleſiam veniunt.*

[b] *De Paulianiſtis, quos Homuncionitas vocant.*

Si qui confugerint ad Eccleſiam de Paulianiſtis, ſtatutum ſit rebaptizari eos omni modo. Si qui vero clerici erant apud eos, ſiquidem inculpabiles inventi fuerint & irreprehenſibiles, rebaptizati etiam ordinentur ab epiſcopis Eccleſiæ catholicæ. Si autem examinati minus apti fuerint deprehenſi, deponi eos oportet. Similiter autem

γοντ@· τὸ ἀργύριον αὐτῶ ὃν ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ. καὶ δανείζοντες ἕκατος ἃς ἀπαιτῆσιν· ἐδικαιωσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σιώοδ@, ὡς εἴτις ἁρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τῆτον τόκους λαμβάνων ἐκ μετιχειρίσεως, ἢ ἄλλως μετεχόμεν@ τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολ·ας ἀπαιτῶν, ἢ ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότρι@ τῶ κανόν@ ἔσαι.

Περὶ πρεσβυτέρων λαμβανόντων παρὰ διακόνων τὴν εὐχαριστίαν.

ιή.

Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σιώοδον, ὅτι ἐν τισι τόποις ἢ πόλεσι, πρεσβυτέροις τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόασιν· ὅπερ οὔτε ὁ κανὼν, οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκε, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. καὶ ἐκεῖνο δὲ ἐγνωρίσθη ὅτι ἤδη τινὲς τῶν διακόνων καὶ πρὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς εὐχαριστίας ἅπτονται. ταῦτα δὴ πάντα περιγραφήτω, καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις, εἰδότες ὅτι τῶ μὲν ἐπισκόπῳ ὑπηρέται εἰσί, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους τυγχάνουσι. λαμβανέτωσαν δὲ κατὰ τάξιν τὴν εὐχαριστίαν μετὰ τοὺς πρεσβυτέρους, ἢ τῶ ἐπισκόπῳ αὐτοῖς διδόντ@, ἢ τῶ πρεσβυτέρῳ. ἀλλὰ μήτε καθῆσθαι ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐξέσω τοῖς διακόνοις. παρὰ κανόνα γὰρ καὶ παρὰ τάξιν ἐστὶ τὸ γινόμενον. εἰ δέτις μὴ θέλοι πειθαρχεῖν καὶ μετὰ τοὺς ὅρους πεπαύσθω τῆς διακονίας.

Περὶ τῶν ἐκ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως προσελθόντων ἢ προσιόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

ιθ'.

Περὶ τῶν Παυλιανισάντων, εἶτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτέθειται, ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ὁλοπαντος. εἰ δέ τινες ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ, ἐν τῷ κλήρῳ ἐξητάσθησαν, εἰ μὴ ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι φανεῖεν, ἀναβαπτισθέντες χειροτονείσθωσαν ὑπὸ τοῦ τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου· εἰ δὲ ἀναχεισθέντες ἀνεπιτήδειοι

pecuniam ſuam non dedit ad uſuram: & fenerantes centeſimas exiguntjuſtum duxit ſanctum magnumque concilium, ut ſi quis comperiatur poſt hanc ſanctionem uſuras capere ex negotiatione, aut aliter rem conſectari, aut ſeſcuplas expoſcere, aut aliud quidpiam excogitare turpis lucri cauſa, de clero dejicietur, & alienus ab eccleſiaſtico ordine erit.

De presbyteris accipientibus euchariſtiam a diaconis.

XVIII.

Pervenit ad ſanctum & magnum concilium, quod in quibuſdam locis & urbibus diaconi presbyteris euchariſtiam præbeant: quod neque canon, neque conſuetudo tradidit, ut qui poteſtatem offerendi non habent, his qui offerunt, corpus Chriſti porrigant. Illud etiam innotuit, quod jam quidam ex diaconis prius quam epiſcopi, euchariſtiam attingant. Omnia igitur iſta amputentur, & maneant diaconi in ſuo ordine, ſcientes quod epiſcoporum miniſtri ſunt, & preſbyteris inferiores exiſtunt: accipiant euchariſtiam ſuo loco poſt presbyteros, vel epiſcopo dante, vel presbytero, Sed nec ſedere diaconis in medio presbyterorum liceat: præter canonem enim & ordinem eſt quod fit. Si quis autem parere noluerit poſt ſanctiones has, deſinat eſſe diaconus.

De redeuntibus ex hæreſi Pauli Samoſateni ad eccleſiam catholicam.

XIX.

Si qui ex Paulianis confugerint ad eccleſiam catholicam, ſtatutum eſt, eos omnino rebaptizari debere. Si qui antehac in clero numerati ſunt, ſi quidem inculpati & ſine reprehenſione viſi fuerint, denuo baptizati ordinentur ab eccleſiæ catholicæ epiſcopo. Si vero examinati minus idonei eſſe comperiantur, deponi eos oportet. Si

& cir-

& circa Diacenes, & de omnibus qui in clero inveniuntur, eadem forma servabitur. Commemoravimus etiam de Diaconissis his, quæ in hoc ordine inventæ sunt, quæ nec manus impositionem aliquam habent, ita ut omni genere inter laicas habeantur.

XX.

De diebus Dominicis & Pentecostes, ut in eis stantes oremus.

Quoniam sunt in die Dominica quidam ad orationem genua flectentes, & in diebus Pentecostes; propterea itaque est constitutum a sancta synodo, quoniam consona & conveniens per omnes ecclesias custodienda consuetudo est, ut stantes ad orationem Domino vota reddamus.

Περὶ τῆς ἐν τῇ κυριακῇ γόνυ κλινόντων.

κ'.

Ἐπειδή εἰσί τινες ἐν τῇ κυριακῇ γόνυ κλίνοντες, καὶ ἐν ταῖς τῆς πεντηκοστῆς ἡμέραις· ὑπὲρ τούτου πάντα ὁμοίως ἐν πάσῃ παροικίᾳ ὁμοφρόνως φυλάττεσθαι, ἐσῶτας ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδίδοναι τῷ κυρίῳ

De genu flectentibus in die dominico.

XX.

Quoniam sunt quidam, qui in die dominico genua flectunt, & in diebus pentecostes: ut omnia in omnibus ecclesiis concorditer serventur, placuit sancto concilio, stantes preces suas Deo reddere.

Τούτους τοὺς εἴκοσι νόμους τὸ αὐτὸ ἅγιον αὐτῶν συνέδριον ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ πανευφήμου βασιλέως Κωνσταντίνου, περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτείας ἐγγράψαντο. ἐβουλεύσαντο δὲ καὶ ἕτερον νόμον εἰσενεχθῆναι τοῖς ἐπισκόποις, ὃν ὁ θεῖος ἐκώλυσε Παφνούτιος, περὶ οὗ ἀναγκαῖον ἡγήσαμαι διηγήσασθαι μείζονι θαύματος ἄξιον διήγημα. ἐδόκει τισὶ τοῖς ἐπισκόποις νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν ἐν τῇ συνόδῳ, ὡς περὶ τῶν ἄλλων τῆς ἐκκλησίας, οὕτω καὶ τοῦτον θεῖναι.

A Has viginti leges sanctus ille episcoporum consessus in præsentia Deo carissimi & celeberrimi imperatoris Constantini, de administratione ecclesiastica scripserunt. Statuerant autem & aliam quidem legem episcopi ferre, quam divinus Paphnutius prohibuit: de quo operæ pretium duxi historiam narrare admiratione dignam. Visum erat quibusdam episcopis in concilio novam legem in ecclesia constituere, & ut de aliis rebus ecclesiasticis, sic & eam rogare.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοὺς ἱερωμένους ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν ἐκβάλλειν.

Quod non oporteat ecclesiasticos suam uxorem ejicere.

ΚΕΦΑΛ. λβ'.

CAPUT XXXII.

ΕΓΡΑΦΟΝ ἔν τε περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοὺς ἱερωμένους, εἴτε ἐπίσκοποι, εἴτε πρεσβύτεροι, εἴτε διάκονοι, εἴτε ὑποδιάκονοι, εἴτε τις τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς, ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἠγάγοντο. τούτων οὕτω διατυπωμένων, ἀναστὰς ἐν μέσῳ τοῦ ὄχλου τῶν ἐπισκόπων ὁ θεῖος Παφνούτιος, μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἐβόησε, λέγων· μὴ βαρύνετε τὸν ζυγὸν τῶν ἱερωμένων· τίμιος γάρ, φησίν, ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀκριβείας τὴν ἐκκλησίαν μᾶλλον προσβλάψητε· οὐ γὰρ φησι πάντας δύνασθαι φέρειν τῆς ἀπαθείας τὴν ἄσκησιν. ἀδεὴς, ὡς οἶμαι, φυλάξεται ἐν τῇ σωφροσύνῃ, τῆς ἑκάστου γαμετῆς τε ἀνδρὸς τετευχότος. σωφροσύνῃ δὲ καλῶ καὶ τῆς τοιαύτης γαμετῆς ἑκάστου τὴν συνέλευσιν λέγω· μὴ μὴν ἀποξενοῦσθαι τούτων ὃν ὁ Θεὸς ἔζευξε, καὶ ὃν ἅπαξ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, ἢ λαϊκὸς ὢν ἠγάγετο· καὶ ταῦτα ἔλεγεν ὁ μέγας Παφνούτιος ἄπειρος ὢν γάμου, διὰ τὴν νηπιόθεν ἐν ἀσκητηρίοις ἀνατροφὴν ἐσχηκώς. διὸ πεισθεὶς ὁ πᾶς τοῦ ἐπισκόπων σύλλογος τῇ τοῦ ἀνδρὸς συμβουλίᾳ, ἀπεσίγησε περὶ

B CENSEBANT igitur non oportere ecclesiasticos, sive episcopos, sive presbyteros, sive diaconos, sive subdiaconos, aut alios quoscumque sacri illius ordinis, cum uxoribus suis dormire, quas jam antea cum laici essent, duxissent. Hæc cum illi constituerent, surgens in medio episcoporum conventu divinus Paphnutius, magna voce dixit: Nolite gravare jugum ecclesiasticorum. Nam honorabiles, inquit, sunt nuptiæ apud omnes, & torus immaculatus. Nolite lædere ecclesiam nimio severi juris excessu: non enim omnes, ait, ferre possunt vitæ illud institutum quod omnibus affectibus vacat: nemo, ut opinor, in caritate servabitur, si mariti singulis suis privantur uxoribus. Virorum cum suis uxoribus consuetudinem ego præclaram continentiam esse dico, nec posse separari eam quam Deus conjunxit, & quam semel, cum lector aut cantor aut laicus esset, uxorem duxit. Atque ista quidem suasit magnus Paphnutius, licet conjugii expers esset, propterea quod in monasteriis a pueritia fuerat educatus. Quocirca viri consilio persuasus episcoporum cœtus de

Socr. lib. 1. cap. 8. al. 11. Sozom. lib. 1. cap. 12. al. 23.

C

Matth. 19.

1 Zonaras Διακονισσῶν. Harduinus

de quæſtione ea tacuit, & eorum reliquit arbitrio, qui volunt ex mutuo conſenſu a propriis conjugibus abſtinere.

Hæc geſta ſunt in ſancto, magno, & generali concilio, quod Nicææ in Bithynia congregatum fuit. Euſebius autem, & Theognius, & qui cum eis erant Ariani, non ferentes vincentem veræ fidei confirmationem, quin & Ario anathema dicere non patientes, iterumque in eo deprehenſi, exilio ceſſerunt, ſuffragio religioſiſſimi imperatoris, & judicio ſancti concilii epiſcoporum, poſtquam alios pro ipſis in ipſorum parœciis conſtituerunt decreto ejuſdem concilii, & cleri ac populi uniuſcujuſque parœciæ: & Amphion quidem eccleſiæ Nicomedienſi præfectus eſt, Chreſtus vero Nicænæ, & alii ejuſdem cum ipſo ſententiæ aliis. Verum utentes rurſus conſuetis artibus Euſebius & Theognius, & occaſionem fraudis invenientes, regis humanitatem callide agere iterum, & priorem poteſtatem recuperare tentabant. Sed illorum commenta peſſima, quæ plurima erant, & omnis impietatis plena, diſcere volentes, ad Theodoritum ac reliquos hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſcriptores remiſerim. Ego autem hinc oratione properabo ad ea quæ poſtea ſecuta ſunt, de quibus epiſcoporum concilium miſit epiſtolam ad reliquos epiſcopos, & eorum parœcias: quinetiam imperator ipſe ſemper victor & fideliſſimus, ad conſtitutionem expoſitæ ſanctiſſimæ fidei & ſanctæ feſtivitatis paſchatis, ad redargutionem patronorum impietatis. Poſt hæc enim omnia magnifice conſpirante concilio, & decenter promulgata fide, cum omnia quæ ad rectam eccleſiæ adminiſtrationem ſpectant, ſancti patres conſtituiſſent, omnia definita per litteras indicare omnibus, quæ ſub cœlo ſunt, ſanctis Dei eccleſiis ſtuduerunt, ſubjungentes etiam quæ ad Meletium pertinent.

περὶ τῆς ζητήματος τούτου, τῇ γνώμῃ καταλήψαντες τῶν βεβλομένων κατὰ συμφωνίαν ἀπέχεσθαι τῆς ἰδίας γαμετῆς.

Ταῦτα ἐπράχθησαν ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἀθροισθείσης. Εὐσέβιος δὲ καὶ Θεόγνιος, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς Ἀρειανοί, ἐκ ἐλεγκόντες τὴν τῆς ἀληθοῦς πίστεως κρατυνθεῖσαν βεβαίωσιν, ἔτι μὴν καὶ τὸν Ἄρειον ἀναθεματίσαι μὴ ἀναχόμενοι, φωραθέντες καὶ αὖθις ἐπὶ τούτῳ, ἐξορίᾳ ὑπέπεσον ψήφῳ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως, καὶ κρίσει τῆς ἁγίας τῶν ἐπισκόπων συνόδου, ἄλλων ἀντ' αὐτῶν ἐν ταῖς αὐτῶν παροικίαις κατασάντων ψήφῳ τῆς αὐτῆς συνόδου, καὶ τοῦ ἑνὸς ἑκάστου παροικίας κλήρου καὶ λαοῦ· καὶ Ἀμφίων μὲν τὴν τῆς Νικομηδέων ἐκκλησίας ἡγεμονίαν παρέλαβε, Χρῆστος δὲ τὴν τῆς Νικαίας, καὶ ἄλλοι τοῖς τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ. ἀλλὰ μὴν καὶ πάλιν τοῖς ἐξ ἔθους χρησάμενοι μηχαναῖς Εὐσέβιος καὶ Θεόγνιος, καὶ τὴν βασιλέως φιλανθρωπίαν ἐφόδιον ἐξ ἀπάτης ἔχοντες, ἀναπαλαῖσαι πάλιν καὶ τὴν προτέραν δυναστείαν ἀπολαβεῖν ἐπειρῶντο. καὶ τὰ μὲν τούτων κάκιστα μηχανήματα πάμπολλα ὄντα, καὶ πάσης ἀσεβείας ἔμπλεα τυγχάνοντα, πρὸς τὸν Θεοδωρίτου καὶ τῶν λοιπῶν συγγραφάντων ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοὺς βεβλομένους καταμαθεῖν παραπέμψομι. βαδιοῦμαι δὲ ἐγὼ ἐντεῦθεν τῷ λόγῳ ἐπὶ τὰ ἑξῆς. περὶ ὧν ἡ τῶν ἐπισκόπων ἀπέστειλε σύνοδος τοῖς ἀπολειφθεῖσιν ἐπισκόποις, καὶ ταῖς ἑαυτῶν παροικίαις· ἐμοὶ δὲ ἀλλὰ καὶ ὁ νικηφόρος καὶ πιστότατος βασιλεύς, εἰς σύσσασιν τῆς τε ἐκτεθείσης ἁγιωτάτης πίστεως, καὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τοῦ πάσχα, εἰς ἔλεγχον δὲ τῶν τῆς ἀσεβείας πρωτοστατῶν. ἐπὶ τούτοις γὰρ πᾶσι μεγαλοφυῶς συγκροτηθείσης τῆς συνόδου, καὶ θεοπρεπῶς ἐκφωνηθείσης τῆς πίστεως, τότε κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τυπώσαντες ἅπαντι οἱ ἅγιοι πατέρες, δηλῶσαι πάντα τὰ ὡρισμένα διὰ γραμμάτων πάσαις ταῖς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις ἔσπευδασαν, συνάψαντες καὶ τὰ κατὰ Μελήτιον.

De nefario Meletio.

CAPUT XXXIII.

QUONIAM autem Meletius epiſcopus delectus non multo ante Arii furorem, convictus a ſanctiſſimo Petro Alexandrinæ eccleſiæ epiſcopo, & poſtea martyrii corona exornato, & epiſcopatu abdicatus, ſententiæ abdicationis non acquievit, ſed Thebaidem & finitimam Ægyptum tumultu ac procellis contentionis implevit, tyrannidem contra prærogativam ſedis Alexandri epiſcopi uſurpans, conventus epiſcoporum ad Alexandrinam eccleſiam ſcripſit, quae de Meletio res novas moliente ſtatuiſſet

Περὶ τοῦ ἀνοσίου Μελητίου.

ΚΕΦΑΛ. λγ'.

ΕΠΕΙ δὲ καὶ Μελήτιός τις ἐπισκοπῆς χειροτονίας ἠξιωμένος ὑπρὸ πολλοῦ τῆς Ἀρείου μανίας, διελεγχθεὶς ὑπὸ τοῦ θειοτάτου Πέτρου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐπισκόπου, τοῦ καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀναδησαμένου, καθαιρεθεὶς ὁ αὐτὸς Μελήτιος ἐκ ἐνέρξε τῇ τῆς καθαιρέσεως ψήφῳ, ἀλλά τινι τε Θηβαΐδα καὶ τὴν πελάζουσαν Αἴγυπτον θορύβων καὶ ζάλης ἐνέπλησε τυραννίδι κατὰ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου χρώμενος προεδρίας· ἔγραψε δὲ τὸ κοινὸν τῆς συνόδου πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν, ἅπερ περὶ τῆς τότε νεωτεροποιίας ἐνομοθέτησεν.

Σου-

A

Συνοδικὴ ἐπιστολὴ γραφεῖσα τοῖς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν καὶ Αἴγυπτον, καὶ Πεντάπολιν, καὶ Λιβύην καὶ ταῖς κατὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, κλήροις τε καὶ λαοῖς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, παρὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ ἁγίας συνόδου τῶν ἐπισκόπων.

Epistola concilii scripta sanctis Dei ecclesiis per Alexandriam, Ægyptum, Pentapolim, & Libyam, & omnem terram quæ sub cœlo est, cleris etiam & populis orthodoxæ fidei, ab episcopis sancti Nicæni concilii. (a)

Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Θεοῦ χάριτι Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον, καὶ Πεντάπολιν, καὶ Λιβύην, καὶ τοῖς κατὰ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, κλήροις τε καὶ λαοῖς ὀρθοδόξοις, οἱ ἐν Νικαίᾳ σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Sanctum & magnum concilium, sanctæ & magnæ Dei gratia ecclesiæ Alexandrinæ, & dilectis fratribus, Ægyptum, Pertapolim, & Libyam incolentibus, & omnibus sub cœlo Dei ecclesiis, cleris & populis orthodoxis, episcopi Nicææ concilium celebrantes, salutem in domino.

B ΕΠΕΙΔΗ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, ἡ μεγάλη καὶ ἁγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσα τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως διείληφεν, ἅ τινα ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐφάνη ἀποσταλῆναι παρ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς διὰ γραμμάτων, ἵνα εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρατύνθη.

Πρῶτον μὲν οὖν ἁπάντων ἐξητάσθη τὰ κατὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ παρανομίαν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως Κωνσταντίνου· καὶ παμψηφοὶ ἔδοξαν ἀναθεματισθῆναι αὐτὸν, καὶ τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τὰ ῥήματα, καὶ τὰ C νοήματα αὐτοῦ τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν τὸν τοῦ υἱὸν Θεοῦ, λέγων ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι, καὶ πρὶν γεννηθῆναι μὴ εἶναι, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ [2] λέγοντος, καὶ κτίσμα· ταῦτα πάντα ἀνεθεμάτισεν ἡ ἁγία σύνοδος, οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης, καὶ τῆς ἀπονοίας, καὶ τῶν βλασφήμων ῥημάτων αὐτοῦ ἀνασχομένη. καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκεῖνον οἵου τέλους τετύχηκε, πάντως ἢ ἀκηκόατε, ἢ ἀκούσεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι' οἰκείαν ἁμαρτίαν ἄξια τἀπίχειρα κομισαμένῳ. τοσοῦτον δὲ ἴσχυσεν αὐτοῦ ἀσέβεια, ὡς καὶ παραπολέσαι Θεωνᾶν τὸν ἀπὸ Μαρμαρικῆς, καὶ D Σεκοῦνδον τὸν ἀπὸ Πτολεμαΐδος· τῶν γὰρ αὐτῶν κἀκεῖνοι σὺν τοῖς ἄλλοις τετυχήκασιν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ βλασφημίας, καὶ τῶν προσόπων τῶν τολμησάντων διάστασιν καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ, ἠλευθέρωσε τὴν Αἴγυπτον· ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελητίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους ἃ ἔδοξε τῇ συνόδῳ, ἐμφανίζομεν ὑμῖν ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ἔδοξεν οὖν Μελήτιον μὲν, φιλανθρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου· κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν. E μένειν ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει, καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν, μήτε χειροτονεῖν, μήτε χειρίζειν, μήτε χειροθετεῖν, μήτε ἐν χώρᾳ, μήτε ἐν πόλει ἑτέρα φαίνεσθαι ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα· ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι· τοὺς δὲ

tas lib. cap. de etianis.

Socr. lib. 1. c. 19. Theodor. lib. 1. cap. 9.

QUONIAM Dei gratia & sanctissimi imperatoris Constantini, qui nos ex variis provinciis & civitatibus in unum congregavit, magnum sanctumque concilium Niceæ coactum, quæ ad ecclesiasticam fidem spectant in disceptationem vocavit: eaque litteris ad vos præscribere necessarium visum est, ut intelligere possitis, cum quæ ibi in quæstionem & disquisitionem vocata, tum quæ decreta sancitaque sunt.

Primum igitur omnium perquisita sunt impia perversaque Arii dogmata & sectatorum ejus, coram sanctissimo imperatore Constantino: & placuit concilium communibus suffragiis anathema denunciare & ei ipsi, & nefariæ ejus opinioni, & verbis sententiisque execrabilibus, quibus usus est ad Filium Dei blasphemiis onerandum, dicens eum ex iis quæ non sunt esse, nec fuisse antequam natus esset: fuisse tempus aliquando cum non esset: Filium Dei libero voluntatis suæ arbitrio virtutis & vitii capacem esse inquiens, & creaturam esse: quibus omnibus sanctum concilium indicit anathema: imo vero ne pati quidem potest, ut vel impia ejus opinio, vel amentia, vel blasphema verba ad aures perveniant. Quem autem exitum consecutæ sint res ejus, omnino vel audivistis, vel saltem a nobis audietis, ne nos insultare homini videamur, qui meritas sceleris sui pœnas luit. Tantum vero invaluit ejus impietas, ut cum eo una perierint Theonas Marmaricæ, & Secundus Ptolemaidis, episcopi: nam & illi cum aliis quibusdam eisdem malis affecti sunt. Verum cum jam Ægyptus non modo perversa illa opinione & blasphemia, sed etiam certis hominibus qui in populo antea pacato & tranquillo seditionem & discordiam concitare ausi sunt, Dei gratia penitus liberata esset: [3] tamen petulantia Meletii & eorum qui ab illo in sacrum ordinem cooptati sunt, restabat adhuc: de qua re quid concilium decreverit, vobis carissimi fratres indicamus. Concilium clementius aliquando in Meletium animatum (nam summo jure nullam merebatur veniam) decrevit ut in sua civitate maneat, potestatem autem nullam habeat vel manus imponendi, vel administrandi, vel quemquam ad munus aliquod ecclesiasticum deligendi, vel in aliena regio-

1 Alia versio reliquis præferenda in hist. Tripart. lib. 8. cap. 12. *Hard.* 2 Ita etiam MS. noster pro Λέγον, *Hard.* 3 De Causa Meletii confer ista cum Epiphanio hæres. 68. *Hard.*

(a) Epistolæ hujus versio alia ab hic omnibus, ab ea etiam quæ legitur in historia Tripartita ab Harduino indicata, dabitur in Appendice volumini huic subiicienda; ubi editio Codicis canonici Latina, quæ Prisca dicitur, proferetur ex novissima editione Ballerinorum Fratrum in Appendice ad Opera S. Leonis Magni.

regione aut civitate ejus rei gratia comparendi, sed ut solum dignitatis nomen retineat. Illi vero qui ab eo in sacrum ordinem lecti sunt, simul atque sanctiore ordinatione confirmati fuerint, ad communionem post hæc admittantur, & permittatur illis quidem honoribus frui, & sacris muneribus fungi; sed tamen omnibus in singulis parœciis & ecclesiis, qui sunt ab honoratissimo viro & collega nostro Alexandro ordinati, sint omnino inferiores. Quinetiam nulla potestas eis sit vel designandi quos velint, vel omnino quidquam faciendi absque consensu episcoporum catholicæ & apostolicæ ecclesiæ qui sub Alexandro sunt sanctissimo collega nostro. Hi autem qui Dei gratia & vestris precibus adjuti, ad nullum schisma deflexisse comperti sunt, & se intra catholicam & apostolicam ecclesiam impollutos continuerunt, jus habeant & ordinandi, & eos qui digni clero fuerint nominandi, denique & omnia ex lege & instituto ecclesiastico libere exequendi. Quod si quis forte eorum qui ecclesiæ funguntur muneribus, diem suum obierit, tum unus ex illis qui nuper in ecclesiam adsciti sunt, modo idoneus videatur, & populus illum eligat, episcopusque Alexandriæ & suffragetur & consentiat, in locum succedat demortui. Atque sit istud aliis quidem omnibus concessum De Meletio autem nominatim aliter statutum est, ut videlicet, cum propter petulantiam quam antea ostendit, tum propter temeritatem & proterviam mentis, nulla potestas auctoritasve ei tribuatur: quippe cum homo is sit qui possit denuo ecclesiæ statum & ordinem perturbare. Hæc sunt quæ ad Ægyptum & sanctissimam ecclesiam Alexandrinam proprie & separatim pertinent. Si quid præterea vel canonibus vel decretis constitutum est, honoratissimus dominus frater & collega noster Alexander ad vos reversus certius perferet, ut qui actorum omnium auctor fuerit & particeps. Lætum etiam nuncium vobis afferimus de consensu omnium in celebrando sanctissimo festo paschatis, quod ea res etiam vestris precibus recte constituta est; ita ut omnes fratres in oriente, qui antea Judæos imitari consueverant, jam deinceps cum Romanis & vobis, omnibusque nobis, qui eumdem morem vobiscum a primis temporibus in eo recolendo tenuimus, sanctissimum festum paschatis concordissime celebrabunt. Læti igitur ob res prospere gestas, & ob pacem & concordiam communiter inter omnes constitutam, tum denique ob excisas radicitus hæreses, collegam nostrum & episcopum vestrum Alexandrum majore honore & ardentiore caritate complectimini: qui nos præsentia sua recreavit, & permultum laboris in hac ætate sua susceptit, quo vos aliique omnes tranquilliore pace frui possitis. Orate pro omnibus nobis, ut quæ a nobis recte sunt constituta, ea rata stabiliaque maneant, ut credimus, beneficio Dei Patris omnipotentis, & unigeniti filii ejus domini nostri Jesu Christi, & Spiritus sancti, cui sit gloria in sæcula. Amen.

Ὑπ' αὐτῦ κατασταθέντες, μυσικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντες, κοινωνησάτωσαν ἐπὶ τούτοις· ἐφ' ᾧ τε ἔχειν μὲν αὐτὸς τιμὴν, καὶ λειτουργεῖν, δευτέρους δὲ εἶναι ἁπάντων τῶν ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξετιζομένων, τῶν ὑπὸ τὸν τιμιώτατον καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀλέξανδρον [1]προκεχειρισμένων. ὡς τούτοις μὲν μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι, ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα, ἢ ὅλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης [2]τοῦ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπων τοῦ ὑπὸ Ἀλέξανδρον τελέντων, τὸν ὁσιώτατον συλλειτουργὸν ἡμῶν. τοὺς δὲ χάριτι Θεοῦ καὶ δεήσεσι ὑμετέραις ἐν μηδενὶ σχίσματι φανέντας, ἀλλὰ ἀνηλιδώτους ἐν τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ ὄντας, ἐξουσίαν ἔχειν καὶ προχειρίζεσθαι, καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τοῦ ἀξίων τοῦ κλήρου, καὶ ὅλως πάντα ποιεῖν κατὰ νόμον καὶ θεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικόν. εἰ δέ τινα συμβαίνῃ ἀναπαύσασθαι τοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τοιούτῳ προσαναβαίνειν εἰς τὸν τιμὸν τοῦ τετελευτηκότος τὸν ἄρτι προληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνοιντο, καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο, συνεψηφίζοντος αὐτῷ, καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασι συνεχωρήθη. ἐπὶ δὲ τοῦ Μελητίου προσώπου ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ ἔδοξε, διὰ τὸν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν, καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ αὐθεντία αὐτῷ δοθείη, ἀνθρώπῳ δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ἐμποιῆσαι· τοῦτό ἐστι τὸ ἐξαίρετον καὶ διαφέρον τῇ Αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ. εἰ δέ τι ἄλλο ἢ κανονίσθη ἢ ἐδογματίσθη συμπαρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκριβέστερον ἀνοίσει τοῦτο πρὸς ὑμᾶς, ἅτε δὴ καὶ κυρίου καὶ κοινωνὸς τοῦ γεγραμμένων τυγχάνων. εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμᾶς καὶ περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἁγίου πάσχα, ὅτι ὑμέτεραις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἑῴᾳ ἀδελφοὺς, τοὺς μὲν τοῦ Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας, συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν, καὶ πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ὑμῶν φιλάσασι τὸ πάσχα, ἐκ τοῦ δεῦρο ἄγειν τοῦ αὐτοῦ ἀγνοτάτου ἑορτοῦ τὸ πάσχα. χαίροντες οὖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, καὶ ἐπὶ τῇ κοινῇ εἰρήνῃ καὶ συμφωνίᾳ, καὶ ἐπὶ πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπῇσαι, ἀποδέξασθε μὲν μείζονα τιμῆς καὶ πλείονα ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, τὸν εὐφράναντι ἡμᾶς τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον πόνον ὑποσάντα ὑπὲρ τοῦ εἰρηνεύειν γενέσθαι παρά τε ὑμῖν καὶ πᾶσιν. εὔχεσθε δὲ καὶ περὶ ἡμῶν ἁπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα, ταύτα βέβαια μένοι, κατ' εὐδοκίαν γεγραμμένα, ὡς πιστεύομεν, παρὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἐγκύ-

1 Theodoretus προκεχαροποιημένων, rectius. *Hard.*

2 Epiph. Schol legit, τοῦ τῆς ..... ἐπισκόπου. *Hard.*

A

Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ γραφεῖσα παρὰ Εὐσεβίου ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ.

Publica epistola scripta ab Eusebio episcopo Cæsareæ Palæstinæ.

ΚΕΦΑΛ. λδ'.

CAPUT XXXIV.

ΤΑ' περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματοθέντα κατὰ τὴν μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν, εἰκὸς μὲν ὑμᾶς ἀγαπητοί, καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προέχειν εἰωθυίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων πραγμάτων ἀληθῆ λόγον. ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἑτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα ὑμῖν, πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν προτεθεῖσαν περὶ τῆς πίστεως γραφήν, ἔπειτα δὲ τὴν δευτέραν, ἣν τοῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασι. τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως ἀναγνωσθὲν, εἴτε ἔχειν καὶ δοκίμως ἀποφανθὲν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

ETSI verisimile est, fratres carissimi, ea quæ de fide ecclesiastica in amplo & frequenti concilio Nicææ coacto tractata sunt, ad vos aliunde perlata esse, præsertim cum fama ipsa accuratam rerum gestarum narrationem sua celeritate præcurrere soleat: tamen ne veritas, si auditione sola ea acceperitis, contra ac se habeat vobis nuncietur, primum eam fidei formulam, quæ a nobis B concilio proposita est, deinde alteram, quam episcopi, ubi nostris pauca adjecerunt, ediderunt, ad vos mittere necesse putavimus. Nostra vero formula, quæ tum coram imperatore nostro sanctissimo perlecta est, tum recte se habere pro certo explorata, ad hunc modum se habet.

Η' ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθεῖσα πίστις.

Fides a nobis exposita.

Καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει, καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν, καὶ καθὼς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν, καὶ ὡς ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ ὄν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, C οὕτω καὶ νῦν πιστεύοντες τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν· ἔστι δὲ αὕτη.

Sicut ab episcopis qui nos antegressi sunt, accepimus tum cum fidei fundamenta in nostris animis primum jacta essent, cumque lavacro baptismi abluti essemus, audivimus, sicut a divinis scripturis didicimus, & sicut cum fungeremur presbyteri munere, & cum episcopatum obtineremus, credidimus & docuimus; sic etiam jam credentes nostram fidem patefacimus: ea est talis.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ἁπάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, ζωὴν ἐκ ζωῆς, υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον, δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα· τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἥξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα ἅγιον, ἀληθῶς πνεῦμα ἅγιον, καθὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, εἶπε· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα οὕτως ἔχειν, καὶ οὕτω φρονεῖν, καὶ πάλιν οὕτως ἔχειν καὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ ταύτης στήσασθαι τῆς πίστεως. ἀναθεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον αἵρεσιν. ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πάντως πεφρονηκέναι, ἐξ ὧν ἐγνωμεν ἑαυτοὺς, καὶ νῦν φρονεῖν τε, καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρόμεθα, δεικνύναι ἔχοντες, καὶ δι' ἀποδείξεων πείθειν ὑμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς παρελθόντας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐκηρύσσομεν. ταύτης ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως, ἅδην παρῆν ἀντιλογίας τόπος· ἀλλ' αὐτός τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν· ἔφη τε καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν συνωμολόγησε, καὶ ταύτῃ τοὺς πάντας συγκατατί-

Sicut ab episcopis qui nos antegressi sunt, accepimus tum cum fidei fundamenta in nostris animis primum jacta essent, cumque lavacro baptismi abluti essemus, audivimus, sicut a divinis scripturis didicimus, & sicut cum fungeremur presbyteri munere, & cum episcopatum obtineremus, credidimus & docuimus; sic etiam jam credentes nostram fidem patefacimus: ea est talis.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, visibilium omnium & invisibilium creatorem: Et in unum dominum Jesum Christum, Dei Verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam de vita, filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia sæcula ex Patre genitum; per quem etiam omnia facta sunt: qui propter nostram salutem incarnatus est, & inter homines versatus: qui passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit ad Patrem, & iterum ven- D turus est in gloria judicare vivos & mortuos. Credimus etiam in unum Spiritum sanctum, vere Spiritum sanctum, sicut dominus noster cum discipulos suos ad prædicandum mitteret, locutus est: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*. De quibus confirmamus ita esse, nos ita sentire, sic etiam sensisse, & usque ad mortem huic fidei insistere velle, anathemate impiæ cuique hæresi denunciato. Atque de istis rebus omnibus nos sincere ex animo ita sensisse, ex quo nosmet noscere poteramus, & jam etiam vere tum sentire, tum dicere, Deum omnipotentem & dominum nostrum Jesum Chri- E stum coram testamur, certaque demonstratione ostendere possumus, vobisque ratione persuadere, nos temporibus præteritis ita credidisse, & prædicasse. Cum hanc fidem expositam essemus, nulli erat contradicendi locus. Quinetiam imperator ipse noster sanctissimus hanc nostram fidem veritatem in se complecti primus omnium testificatus est, seque eodem animo esse constanter asseruit, præcepitque ut omnes eidem assentirentur,

Vide Theodoret. lib. 1. cap. 7. & 8.

1 Ex Socrate lib. 1. cap. 8. Aliam versionem habet Epiph. Scholast. in hist. Tripart. cap. xx. *Hard.*

decretis ejuſdem ſubſcriberent, congruerent cum eiſdem, dummodo una vox conſubſtantialis adſcriberetur; quam quidem ille ipſe explicavit: quod non ſecundum corporis affectiones dicatur patri conſubſtantialis, neque quod per diviſionem vel ſectionem ullam ex patre conſtaret. Nam fieri non poteſt, ut natura quæ materiæ expers eſt, quæ ſola intelligentia percipitur, quæ corpore vacat, corpoream ullam affectionem in ſe excipiat: ſed ejuſmodi res nos divinis & arcanis verbis debere complecti: ſapientiſſimus quidem & pius noſter imperator de his iſto modo philoſophatus eſt. Epiſcopi autem propter hanc vocem, conſubſtantiale, iſtam formulam ediderunt.

A

B

Fidei formula in concilio edita.

CAPUT XXXV.

a Vide ſupra pag. 665. & 879 Ath. Socratem paſſim, Theodoretum, Ruffinum, & alios.

CREDIMUS [a] in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium viſibilium & inviſibilium creatorem. Et in unum dominum Jeſum Chriſtum, filium Dei, genitum ex Patre unigenitum, hoc eſt, ex ſubſtantia Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, conſubſtantialem Patri, per quem omnia facta ſunt, & quæ in cœlo, & quæ in terra ſunt; Qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt, homo factus eſt, ſepultus eſt, & reſurrexit tertia die, aſcendit ad cœlos, venturus eſt judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum ſanctum. Qui vero dicunt, quod erat aliquando tempus cum non eſſet, & antequam genitus eſſet non erat, vel quod ex nihilo ortus eſt, vel quod ex alia eſſentia ſubſtantiave quam ex Patris genitus, vel quod converti aut mutari poteſt Filius Dei: iſtis catholica & apoſtolica Dei eccleſia anathema denunciat.

Cum iſta formula ab illis præſcripta eſſet, illud: *Ex ſubſtantia Patris eſſe*; & illud, *Patri conſubſtantialem eſſe;* Quomodo eſſent intelligenda, ab eis diligenter quærere cœpimus. Unde quæſtiones, & reſponſa nata ſunt, rationeque accurate perveſtigatum, quæ illis verbis ſubjecta eſſet ſententia. Fatebantur illi, ex ſubſtantia Patris eſſe, idem ſignificare, quod ex Patre eſſe, non tamen partem patris eſſe. Nobis ſane videbatur pulchre conſentire cum pia illius doctrinæ ſententia, quæ docet filium ex Patre eſſe, non tamen partem ſubſtantiæ illius eſſe. Quapropter huic ſententiæ etiam a nobis aſſenſum eſt: neque vocem, *conſubſtantiale*, rejecimus, propterea quod pax tanquam ſcopus ad intuendum ante oculos noſtros verſabatur: & cautio erat a nobis adhibita, ne recta fidei ſententia excideremus. Pari ratione, *genitum*, *non factum*, approbavimus. Nam factum Verbum cum cæteris creaturis, quæ per filium factæ ſunt, commune eſſe dixerunt, nec filium earum ſimile quidquam habere: ac propterea eum non eſſe creaturam illarum ſimilem, quæ ab ipſo facta ſunt, ſed præſtantioris eſſe ſubſtantiæ, quam qua ulla creatura prædita ſit: quam quidem ex Patre genitam eſſe ſacræ literæ perdocent, cum modus ejus generationis a nulla mortali natura vel verbis exprimi, vel

Θεσθαι, ὑπογράφειν τε τοῖς δόγμασι, καὶ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἑνὸς μόνου προσεγγραφέντος ῥήματος τῇ ὁμοουσίῳ, ὃ καὶ αὐτὸ ἡρμήνευσε, λέγων· ὅτι μὴ κατὰ τὰ τῶν σωμάτων πάθη λέγοιτο τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, ἤτε κατὰ διαίρεσιν, οὔτε κατά τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστῆναι· μηδὲ γὰρ δυνάσθαι τινὰ ἄϋλον, καὶ νοερὰν, καὶ ἀσώματον φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι· θείοις δὲ καὶ ἀπορρήτοις λόγοις προσήκειν τὰ τοιαῦτα νοεῖν. καὶ ὁ μὲν σοφώτατος ἡμῶν καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τὰ τοιάδε ἐφιλοσόφει· οἱ δὲ τῆς τοῦ ὁμοουσίου προθήκης, τὴν δὲ τινὰ γραφὴν πεποιήκασι.

Ἡ ἐν τῇ συνόδῳ ὑπαγορευθεῖσα πίστις.

ΚΕΦΑΛ. λέ.

ΠΙστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεγεννημένον ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τοῦτ' ἔστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν οὐρανῷ, τά τε ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, ταφέντα, καὶ ἀνασάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀναθεματίζει ἡ ἀποστολικὴ καὶ καθολικὴ ἐκκλησία.

Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης, ὅπως εἴρηται αὐτοῖς τὸ, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ, τῷ πατρὶ ὁμοούσιον, οὐκ ἀνεξέτιστον αὐτοῖς * καταλαμβάνομεν. ἐπερωτήσεις τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνεκινοῦντο, καὶ ἐβασανίζετο ὁ λόγος τὴν διάνοιαν τῶν εἰρημένων. καὶ δὴ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ὡμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ πατρός. τούτῳ δὲ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν, οὐ μὴν μέρος τῆς οὐσίας αὐτοῦ τυγχάνειν. διόπερ τῇ διανοίᾳ οὐ αὐτοὶ σωνετιθέμεθα, οὐδὲ * τὴν φωνὴν· παραιτούμενοι, τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου, καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας. κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ, καὶ τὸ, γεννηθέντα, καὶ οὐ ποιηθέντα κατεδεξάμεθα. Ἐπειδὴ τὸ ποιηθὲν κοινὸν ἔφασκον εἶναι πρόσρημα τῆς λοιπῆς κτισμάτων τῆς διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν υἱόν· διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ἐμφερὲς, κρεῖττονος δὲ ἢ κατὰ πᾶν ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι τὰ θεῖα διδάσκει λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάσῃ γενητῇ φύσει τυγχάνοντος. οὕτω δὲ καὶ τὸ, ὁμοούσιον εἶναι τοῦ

πα-

φθεγγόμενοί τε, καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες. τεσσαρακοσίων γὰρ καὶ πλειόνων ἐπισκόπων ἐπὶ σωφροσύνῃ τε καὶ ἀγχινοίᾳ θαυμαζομένων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣ καὶ ταῖς ἀληθείαις ἀκριβὴς τοῦ θείου νόμου πέφυκε πίστις, εἶναι βεβαιούντων, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἡττημένος, καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν παρ' ἡμῖν, ἔπειτα δὲ καὶ παρ' ἑτέροις ἀσεβεῖ γνώμῃ διασπείρας. ἀναδεξώμεθα τοίνυν ἣν ὁ παντοκράτωρ Θεὸς παρέσχε πίστιν· ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀδελφούς, ὧν ἡμᾶς τὸ διαβόλου ἀναιδής τις ὑπηρέτης ἐχώρισεν· ἐπανίωμεν ἐπὶ τὸ κοινὸν ἡμῶν σῶμα, καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη σπουδῇ πάσῃ ἴωμεν. τοῦτο γὰρ ἡ τῇ ἀγχινοίᾳ, καὶ τῇ πίστει, καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ ὑμετέρᾳ πρέπει, ἵνα τῆς πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνης, ὃν καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸν εἶναι συνέσηκε, πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθητε χάριν. ὁ γὰρ τοῖς τεσσαρακοσίοις ἁγίοις ἥρεσεν ἐπισκόποις, οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ μόνου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γνώμη, μᾶλλον ὅπου γε καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοίαις ἐγκείμενον, τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισε. διὸ μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω, μηδεὶς ὑπερτιθέσθω, ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπανίητε· ἵν' ἐπειδὰν ὅσον οὐδέπω πρὸς ὑμᾶς ἀφίκωμαι, τὰς ὀφειλομένας τῷ παντεφόρῳ Θεῷ μεθ' ὑμῶν ὁμολογήσω χάριτας, ὅτι περὶ τὴν εἰλικρινῆ πίστιν ἐπιδείξας, τὴν ἀκτυίαν ἡμῖν ἀγάπην ἀποδέδωκεν. ὁ Θεὸς ὑμᾶς φυλάξῃ, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

A que sacrosanctæ contraria effutiverunt; & se ita credere palam confessi sunt. Nam cum amplius trecenti episcopi, viri propter animi modestiam & solertiam admirabiles, unam eamdemque fidem (quæ revera exacta divinæ legis fides est) constabinvissent, solus Arius inventus est vi ac fraude diabolica victus, qui impio consilio hanc erroris labem primum apud vos, deinde apud alios sparsit. Quocirca eam quam omnipotens Deus nobis tradidit doctrinam amplexemur: ad fratres nostros, a quibus nequam & impudens diaboli minister nos segregavit, redeamus: ad commune corpus ecclesiæ, & ingenua nostra membra omni studio revertamur. Illud enim vestram prudentiam, fidem & sanctitatem decet, ut errore illius, quem veritatis hostem esse constat, penitus depulso, ad Dei gratiam vos denuo recipiatis. Nam quod trecentis sanctis episcopis visum est, non est aliud putandum, quam solius Filii Dei sententia: præsertim, cum in talium & tam præclarorum virorum mentibus sacer insideret Spiritus, qui illis divinam voluntatem aperuerit. Quapropter nemo vestrum hæsitet, nemo moram interponat, sed omnes lubentibus animis ad viam veritatis redite: ut simul atque ipse ad vos adventavero, debitas gratias Deo, qui omnia lustrat, una vobiscum agam, quod postquam sinceram fidem nobis ostenderit, caritatem, quæ nobis optanda erat, benigne largitus sit. Deus vos, fratres carissimi, servet incolumes.

B

C

Ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ἣν ἀπὸ τῆς Νικαέων ἀπέστειλε τοῖς ἀπολειφθεῖσι τῇ συνόδῳ ἐπισκόποις.

Literæ Constantini, quas Nicæa ad episcopos misit, qui concilio non interfuerunt.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς ἐκκλησίαις καὶ ἐπισκόποις τοῖς τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπολειφθεῖσι, χαίρειν.

Constantinus Augustus ecclesiis & episcopis qui sancto & magno concilio non interfuerunt, salutem.

ΠΕΙΡΑΝ λαβὼν ἐκ τῆς τῶν κινῶν δ' πραξίας, ὅση τῆς θείας δυνάμεως πέφυκε χάρις, τοῦτον καὶ πρὸ πάντων ἔκεινα εἶναί μοι σκοπὸν προσήκειν, ὅπως παρὰ τοῖς μακαριωτάτοις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πλήθεσι πίστις μία καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη, ὁμογνώμονες δ' σέβεια περὶ τὸν παντοκράτορα Θεὸν τηρῆται. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἕτερος ὐχ οἷόν τε ἦν ἀκλινῆ καὶ βεβαίαν * ἴασιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς ταυτὸν πάντων ὑμῶν, ἤγουν τῶν πλειόνων ἐπισκόπων συνελθόντων, ἑκάστου τῶν προσηκόντων τὴν ἀγνωτάτην θρησκείαν διάκρισις γένοιτο· τοῦτο οὖν ἕνεκα πλείστων ὅσων συναθροισθέντων ἐν ταύτῃ τῇ Νικαέων πόλει θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, καὶ αὐτὸς δὲ ἐγὼ καθάπερ εἷς ἐξ ὑμῶν τυγχάνων, συμπαρῶν· οὐ γὰρ ἀρνησαίμην ἄν, ἐφ' ᾧ μάλιστα χαίρω, συνθεράπων ὑμέτερος πεφυκέναι· ἄχρι τοσούτου ἅπαντα τῆς προσηκούσης τετύχηκεν ἐξετάσεως, ἄχρις οὗ ἡ τῷ παντεφόρῳ Θεῷ ἀρέσκουσα γνώμη πρὸς τὴν τῆς ὁσότητος συμφωνίαν εἰς φῶς προήχθη. ὡς μηδὲν ἔτι πρὸς διχόνοιαν ἢ πίστεως ἀμφισβητησίν τι, ὑπολείπεσθαι. ἔδοξε δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ πάσχα ἁγιωτάτης ἡμέρας γνωσθείσης ζητήσεως [1] ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ καλῶς ἔχειν, ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας ἅπαντας τοὺς ἁπανταχόσε Χριστιανοὺς τὴν σωτήριον ἑορτὴν ἐπιτελεῖν τοῦ ἁγιωτάτου πάσχα. τί γὰρ ἡμῖν κάλλιον,

CUM ex florenti & prospero rerum publicarum statu, quanta sit divini numinis erga nos benignitas, compertum habeo, illum maxime finem mihi propositum esse debere judicavi, ut a beatissimis catholicæ ecclesiæ populis una fides, sincera caritas, & consentiens erga Deum omnipotentem religionis cultus servaretur. Verum quoniam istud haud poterat in loco tuto firmoque collocari, nisi vel omnes episcopi, vel certe plurimi in unum convenissent, singulique suum judicium de rebus ad sacratissimam religionem pertinentibus interposuissent, eam ob causam, cum cœtus, quantum fieri poterat, maximus religiosissimorum episcoporum in hac urbe Nicææ coactus esset, ipse tanquam unus e vestro numero (non enim negaverim, ex qua re jam maximam capio lætitiam, me conservum vestrum esse) præsto una adfui. Atque eousque omnia debita disquisitione excussa sunt, quoad sententia Deo omnium contemplatori grata ad concordiæ consensum in lucem producta esset & promulgata: sic ut nihil amplius, quod vel ad discordiam, vel ad fidei controversiam spectaret, omnino reliquum fieret. Ubi etiam, cum de sanctissimo die paschatis disceptaretur, communi omnium sententia videbatur

Socr. l. 9. Theod. l. 9. Euseb. l. 3. de Vita Constant. c. 17.

D

E

1 Hoc verbo ἔδοξε usos esse Patres in hoc negotio Paschatis, testis est Athanasius lib. de synodis Arimini & Seleuciæ pag. 873. etsi vox ea hoc tantum loco, non in ipsa epistola synodica reperitur. *Hard.*

batur rectum esse, ut omnes ubique Christiani uno eodemque die salutare festum sanctissimi paschatis celebrarent. Quid enim præstabilius, quidve augustius esse poterit, quam ut hoc festum, per quod spem immortalitatis accepimus, uno modo & ratione apud omnes sincere inviolateque observetur? Ac primum omnium indignum plane videbatur, ut consuetudinem Judæorum sequentes, sanctissimum festum celebraremus: qui quoniam suas ipsorum manus immani scelere polluerunt, cæco animorum errore merito tenentur irretiti. Licet enim nobis ea gente rejecta, veriore instituto (quod quidem usque a prima passionis die hactenus servavimus) hujus festi celebrationem ad posterorum sæculorum memoriam transmittere. Nihil igitur sit nobis commune cum Judæorum turba, omnium maxime odiosa. Aliam enim viam, quam insistamus, a salvatore didicimus. Proponitur namque sanctissimæ nostræ religioni cursus quidam & legitimus & decorus. Hunc igitur uno consensu tenentes, fratres honoratissimi, ab illa detestabili Judæorum opinione nos ipsos removeamus. Est enim revera absurdissimum, illos gloriando jactare, nos absque ipsorum doctrina hæc nullo modo posse observare. Quid tandem est, de quo illi recte sentire queant, qui post necem domino illatam ex mentis statu deturbati, non ratione ulla, sed impotenti impetu, quocumque eos insita rapit insania, feruntur? Hinc etiam est, quod ne in hac quidem parte veritatem perspiciant: qui semper ut plurimum aberrantes, non modo errorem non corrigunt, sed in eodem anno alterum pascha celebrant. Proinde quid est cur istos imitemur, quos constat gravi errore implicatos esse? Eodem namque anno bis celebrari pascha non permittemus. Verum quamvis ista non a me fuissent proposita, tamen vestræ solertiæ esset, dare operam ne qua illorum similitudine, animorum nostrorum integritas nequissimorum hominum moribus admisceri videatur. Ex his item illud potest intelligi, nefas esse, ut in tanto negotio, tam solemni religionis nostræ festo, dissensio ulla sit. Unum enim libertatis nostræ diem festum, hoc est sanctissimæ passionis, salvator noster nobis tradidit, unamque ecclesiam catholicam esse voluit, cujus quidem membra, tametsi in multis variisque locis congregentur, tamen uno spiritu, hoc est, divina voluntate & nutu foventur. Vestræ igitur sanctitatis prudentia secum reputet, quam grave & indecorum sit, ut iisdem diebus alii jejuniis vacent, alii agitent convivia. ac post dies paschatis, alii in festis & animorum remissione versentur, alii præscriptis jejuniis se dedant. Quapropter istud, ut decet, emendari, & ad unam normam reduci, divina providentia postulat, sicut vos omnes satis animadvertere existimo. Et quoniam istud erat ita corrigendum, ut nihil nobis cum parricidis illis & necis domini auctoribus commune sit: est modus ille decorus, quem omnes ecclesiæ servant, quæ orbis partes vel versus occidentem, vel versus meridiem, vel versus septemtrionem incolunt, quem nonnulli qui ad orientem habitant,

Α τέρα ἀγχινοίᾳ ἀρέσκειν ὑπειλήφαμεν, ἵν' ὅπερ ὃ ἂν τί δὲ σεμνότερον ὑπάρξαι δυνήσεται, τῷ τῶν ἑορτῶν τούτῳ, παρ' ἧς τῶν τῆς ἀληθείας εἰλήφαμεν ἐλπίδα, μιᾷ τάξει καὶ φανερῷ λόγῳ παρὰ πᾶσιν ἀδιαπτώτως φυλάττεσθαι; καὶ πρῶτον μὲν ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι τὸ τῶν ἁγιωτάτων ἑορτῶν ἐκείνων τῇ τῶν Ἰουδαίων ἐπομένους συνηθείᾳ πληρῶν· οἳ τὰς ἑαυτῶν χεῖρας ἀθεμίτῳ πλήμμελήματι χράναντες, εἰκότως τὰς ψυχὰς οἱ μιαροὶ τυφλώττουσιν. ἔξεστι γὰρ τῶν ἐκείνων ἔθνος ἀποβληθέντα, ἀληθεστέρᾳ τάξει, ἵν' ἐκ πρώτης τῶν πάθους ἡμέρας μέχρι τοῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν, καὶ ἐπὶ τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τῶν τῆς ἐπιτηρήσεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐγγίνεσθαι. μηδὲν τοίνυν ἔστω ἡμῖν κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου. εἰλήφαμεν παρὰ τοῦ σωτῆρος ἑτέραν ὁδόν· πρόκειται δρόμος τῇ ἱερωτάτῃ ἡμῶν θρησκείᾳ, καὶ νόμος πρέπων. τούτῳ συμφώνως ἀντιλαμβανόμενοι, τῆς αἰχρᾶς ἐκείνης συνειδήσεως ἑαυτοὺς ἀποσπάσωμεν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. ἔστι γὰρ ἀληθῶς ἀτοπώτατον, ἐκείνους ἀυχεῖν καθ' ἡμῶν, ὡς ἄρα παρεκτὸς τῆς αὐτῶν διδασκαλίας τοῦτο φυλάττειν ἐκ ἦμεν ἱκανοί. τί δὲ φρονεῖν ὀρθῶς ἐκεῖνοι δυνήσονται, οἱ μετὰ τοῦ χυδροκτονίαν ἐκείνου ἐκστάντες τῶν φρενῶν, ἄγονται οὐδ' ὑπὸ λογισμῷ τινι, ἀλλ' ὁρμῇ ἀκαταχέτῳ, ὅπου ἂν αὐτοὺς ἡ ἔμφυτος αὐτῶν ἀπάγοι μανία. ἐκεῖθεν τοίνυν καὶ ἐν τούτῳ τῷ μέρει τοῦ ἀληθείαν οὐχ ὁρῶσιν, [1] ὡς ἀεὶ κατὰ τὸ πλεῖσον αὐτοὺς πλανωμένους, ἀντὶ τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως, ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει δεύτερον αὐτοὺς τὸ πάσχα ἐπιτελεῖν. τίνα οὖν χάριν τούτοις ἐπόμεθα τοῖς δεινοῖς πλάνοις ὡμολογημένως ἔχουσι; δεύτερον γὰρ τὸ πάσχα ἐν ἑνὶ ἐνιαυτῷ οὐκ ἄν ποτε ποιεῖν ἀνεξόμεθα. ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα μὴ προῦκειτο, τοῦ ὑμετέραν ἀγχίνοιαν ἐχρῆν πάντως ἐν μηδενὸς ὁμοιότητι ἐκείνων τὸ καθαρὸν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ποιωνεῖν δοκεῖν ἀνθρώποις ἔθεσι παγκάκοις. πρὸς τούτοις, κἀκεῖνο πάρεστι σωρᾶν, ὡς ἐν τηλικούτῳ πράγματι, καὶ τοιαύτης θρησκείας ἑορτῇ διαφωνίαν ὑπάρχειν ἐσὶν ἀθέμιτον. μίαν γὰρ ἡμῖν τὴν τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν, τοῦτ' ἔστι τὸ ἁγιωτάτου πάθους, ὁ ἡμέτερος παρέδοκε σωτὴρ, μίαν εἶναι τοῦ καθολικοῦ αὐτοῦ ἐκκλησίαν βεβούληται· εἰ καὶ τὰ μάλιστα εἰς πολλούς τε καὶ διαφόρους τόπους τὰ μέλη σωάγοιτο, ἀλλ' ὅμως ἐν ἑνὶ πνεύματι, τοῦτ' ἔστι τοῦ θείου βουλήματι θάλπεται. λογισάσθω δὴ ἡ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἀγχίνοια, ὅπως ἐσὶ δεινόν τε καὶ ἀπρεπὲς κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἑτέρους μὲν ταῖς νηστείαις σχολάζειν, ἑτέρους δὲ συμπόσια ἐπιτελεῖν· καὶ μετὰ τοὺς τοῦ πάσχα ἡμέρας, ἄλλους μὲν ἐν ἑορταῖς καὶ ἀνέσεσιν ἐξετάζεσθαι, ἄλλους δὲ ταῖς ὡρισμέναις ἐκδίδοσθαι νηστείαις. ὅθεν τοῦτο γῆν τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως τυχεῖν, καὶ πρὸς μίαν διατύπωσιν ἄγεσθαι τοῦτο, ἡ θεία πρόνοια βούλεται, ὡς ἔγωγε ἅπαντας ἡγοῦμαι σωρᾶν. ὅθεν ἐπειδὴ τοῦτο ὕτως ἐπανορθοῦσθαι προσῆκεν, ὡς μηδεὶ μετὰ τοῦ παροκτόνων τε καὶ χυδροκτόνων ἐκείνων ἡμῖν κοινόν· ἔστι δὲ τάξις διπρεπὴς, ἣν ἅπασαι αἱ τοῦ δυτικοῦ καὶ μεσημβρινοῦ, καὶ ἀρκτῴων τῆς οἰκουμένης μερῶν φυλάττουσιν ἐκκλησίαι, ἓν τινες τοῦ κατὰ τινα ἐφαν τόπων ὑποστέλλονται. ὧν ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν ἅπαντες ἡγήσαντο. καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ

1 Ita Theodoretus. Socrates, ὡς δή. al. ὡς δὲ *Hard.*

παῤῥὸς τὸν υἱόν, ἐξεταζόμενος ὁ λόγος σωίση, οὐ κατὰ τὸν τῆς σωμάτων ῥόπον, οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζῴοις παραπλησίως· οὔτε γὰρ κατὰ ἐξαίρεσιν τῆς οὐσίας, οὔτε κατὰ ἀποτομὴν, ἀλλ' οὐδὲ κατά τι πάθος, ἢ ῥοπὴν, ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ παῤῥὸς δυνάμεως. τούτων γὰρ πάντων ἀλλοτρίαν εἶναι τὴν ἀγέννητον τοῦ πατρὸς φύσιν· παρασατικὸν δὲ εἶναι τὸ, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, τὸ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ φέρειν, μόνῳ δὲ τῷ πατρὶ τῷ γεννήτορι κατὰ πάντα τρόπον ἀφομοιοῦσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεώς τε καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός. ᾧ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἐρμηνευθέντι τὸν τρόπον καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκατατίθεσθαι· ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινας λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφέας ἐγνωμεν, ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεολογίας τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι· ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθω πίστεως, ἣν συνεφωνήσαμεν οἱ πάντες, οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας διανοίας, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἐξετασθείσας. καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῆς ἐκτεθέντα, * ἄλυτον εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρῆσθαι φωναῖς, δι' ἃς ἐκεῖθεν ἡ πᾶσα γέγονε σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς ἐκκλησίας. μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύστου γραφῆς, τῶν, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τοῦ, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τοῖς ἔξωθεν ἐπιλεγομένοις, κεχρημένης, οὐκ εὔλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν καὶ διδάσκειν. ᾧ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι σωφρονεῖν ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ τούτοις εἰώθαμεν συγχρῆσθαι τοῖς ῥήμασιν, ἔτι μᾶλλον τὸ ἀναθεματίζεσθαι, τὸ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν, οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη, τῷ παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι εἶναι αὐτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. ἤδη δὲ ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς καὶ αὐτὸς τῷ λόγῳ κατεσκεύασεν, ὡς καὶ κατὰ τὸν ἔνθεον αὐτοῦ νοῦν τὸν πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι αὐτόν. ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντως τοῦ πατρὸς ἀεὶ πατρὸς, ὡς καὶ βασιλέως ἀεὶ, καὶ σωτῆρος ἀεὶ, δυνάμει πάντα ὄντως, ἀεί τε κατὰ τὰ * αὐτοῦ καὶ ὡσαύτως ἔχοντως.

* ἄλοπον.

* αὐτά.

Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα, ἀγαπητοὶ, τὸ κεκελευσμένον τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκατατέσεως φανερὸν ὑμῖν καθιστῶντες· καὶ ὡς εἰκότως τότε μὲν καὶ μέχρις ὑστάτης ὥρας ἐνεσάμεθα, ὅτε ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέκοπτε· τότε δὲ ἀφιλονείκως τὰ μὴ λυπηρὰ κατεδεξάμεθα, ὅτε ἡμῖν εἰκότως τῶν λόγων ἐξετάζεσι τὴν διάνοιαν, ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ὑμῶν αὐτῷ ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὡμολογημένοις. ἀσπαζόμεθα ὑμᾶς σὺν τῇ παρ' ὑμῖν ἀδελφότητι. ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εἰχόμεθα, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι.

A cogitatione comprehendi poſſit. Eodem modo etiam illud: *Filium Patri conſubſtantialem eſſe*, ratione & exquiſitum eſt, & probatum, non more corporeo debere intelligi, nec quidquam habere ſimile cum mortalibus animantibus: nam neque diviſione ſubſtantiæ, neque ſectione, ſed nec affectione ulla, aut verſione, mutationeve paternæ eſſentiæ & facultatis poſſe conſtare: ingenitam enim Patris naturam ab his omnibus prorſus alienam eſſe, & hoc, patri conſubſtantialem eſſe, nihil aliud oſtendere, quam Filium Dei ad reliquas creaturas nullam habere ſimilitudinem, ſed Patri ſolum, qui eum genuit, omnino ſimilem eſſe, neque ex alia quam Patris ſubB ſiſtentia & eſſentia genitum. Quod quidem, ſic rectum videbatur aſſenſione approbare. Nam nonnullos veteres epiſcopos & ſcriptores, viros ſane diſertos & illuſtres, in Patris & Filii divinitate explicanda hoc verbo, *conſubſtantiale*, uſos fuiſſe cognovimus. Sed de fide in concilio Nicæno expoſita & divulgata, hæc hactenus. Cui quidem omnes ad unum aſſenſi ſumus, non temere & inconſulto, ſed ſecundum ſententias coram ipſo ſanctiſſimo imperatore propoſitas, diſcuſſaſque. Quinetiam anathematis formulam, quam poſt fidem approbandam quoque putavimus: propterea quod vetet, ne quiſquam vocibus a ſcripturis abhorrentibus (ex quibus in eccleC ſias omnis fere confuſio & diſcordia invecta eſt) omnino utatur. Cum itaque nulla ſcriptura divinitus inſpirata his vocibus uſa ſit: *Filium Dei ex nihilo ortum eſſe*, & *tempus fuiſſe aliquando cum non eſſet*; & quæ ſequuntur in eamdem ſententiam: minime conſentaneum videbatur, eas vel proferre, vel docere. Cui ſententiæ tam præclare decretæ conſtitutæque nos conſenſimus, quandoquidem nunquam antehac ejuſmodi verba uſurpare conſuevimus. Præterea non abſurdum videtur illud etiam anathemate ferire: *Quod antequam gigneretur non eſſet*: cum omnes fateri debeant Filium Dei prius fuiſſe quam in carne naſceretur: imo vero piiſſimus imperator noſter Detiam ratione confirmavit, ipſum ſecundum divinam generationem ſuam ante omnia ſæcula fuiſſe: ſiquidem priuſquam actu gigneretur, facultate erat in patre modo quodam ingenito, cum pater ſemper pater eſſet, quemadmodum ſemper rex & ſalvator, cum ſemper facultate omnia ſit, ſemperque ſecundum ſuam ipſius naturam eodem modo ſe habeat.

Iſta ad vos, fratres cariſſimi, neceſſitate coacti miſimus, non ſolum ut decretum, quod noſtram diſquiſitionem & aſſenſionem ſecutum eſt, vobis planum faceremus, verum etiam ut intellegeretis, quod primo ſicut ratio poſtulabat, cum ea quæ aliter ab aliis ſcripta erant, animum noſtrum offenderent, E in una eademque ſententia ad extremam uſque horam perſtitimus. Verum poſtea facile ſane, & ſine ulla contentione, ea quæ nullam habebant offenſionem, tum demum amplexati ſumus, cum nobis verborum ſenſum & ſententiam æquis animis diſquirentibus, illa quæ expoſita erant, conſentire viderentur cum his quæ in fidei formula ante propoſita, a nobis conceſſa & probata fuerant. Salutamus vos, & cum ea quæ apud vos eſt fraternitate, valere vos in domino precamur, fratres, cariſſimi.

Victor Constantinus, maximus, Augustus, episcopis & populis.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ λαοῖς.

CAPUT XXXVI.

ΚΕΦΑΛ. λς.

Socr. lib. 1. cap. 9.

CUM malignos & impios Arius sibi imitandos duxerit, par est, ut eamdem cum illis ferat ignominiam. Quemadmodum igitur Porphyrius divinæ pietatis hostis, iniquis de religione compositis libris, condignam reperit mercedem, per quam futuris sæculis omnium probris obnoxius erit, plurimaque obruetur infamia, atque insuper impia ejus abolita sunt scripta: ita & nunc placitum nobis est, Arium & Arii suffragatores [1] Porphyrianos quidem nominare, ut quorum imitati sunt mores, eorum quoque obtineant appellationem. Si quod autem [2] scriptum ab Ario compositum reperiatur, igni tradatur, ut non modo improba ejus doctrina tollatur, verum etiam ne monumentum quidem aliquod ejus relinquatur. Illud equidem prædictum volo, si quis libellum aliquem ab Ario conscriptum occultasse deprehensis sit, nec continuo eum prolatum igne abstumpserit, morte mulctabitur. Illico namque in crimine tali comprehensus pœnam capitis luet. Deus vos servet, fratres dilecti.

ΤΟΥ̓ς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς μιμησάμενος Ἀρειῶ, δίκαιόν ἐστι τῷ αὐτῷ ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. ὥσπερ τοίνυν Πορφύριος ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς συντάγματα ἄτοπα παράνομα κατὰ τῆς θρησκείας συνησάμενος, ἄξιον εὗρατο μισθὸν, καὶ τοιοῦτον, ὥστε ἐπονείδιστον μὲν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐξῆς γενέσθαι χρόνον, καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα· οὕτω καὶ νῦν ἔδοξεν, Ἀρειανοὺς τε καὶ τοὺς αὐτῷ ὁμογνώμονας Πορφυριανοὺς μὲν καλεῖσθαι, ἵν' ὧν περ τοὺς τρόπους μεμίμηνται, τούτων ἔχωσι καὶ τὴν προσηγορίαν. πρὸς δὲ τούτῳ καὶ εἴτι σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συντεταγμένον διείσκοιτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι· ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθείη, ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὅλως ὑπολείποιτο. ἐκεῖνό μέντοι προαγορεύω, ὡς εἴτις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταχθὲν φωραθείη κρύψας, καὶ μὴ θᾶττον προσενεγκὼν καὶ πυρὶ καταναλώσας, τούτῳ θάνατος ἔσαι ζημία· παραχρῆμα γὰρ ἁλοὺς ἐπὶ τούτῳ, κεφαλῆς ὑποσήσεται τιμωρίαν. ὁ Θεὸς ὑμᾶς φυλάξῃ, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Et cum alias epistolas imperator adversus Arium & cum illo sentientes, magnificentius scripsisset, passim per singulas civitates eas proposuit.

Καὶ ἄλλας δὲ ἐπιστολὰς ὁ βασιλεὺς κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτῷ παρηγορικώτερον γράψας, πανταχῇ κατὰ πόλιν προέθηκεν.

Epistola imperatoris Constantini ad Alexandrinos adversus Arium, & ad omnes orthodoxos.

Ἐπιστολὴ τῶ βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς Ἀλεξανδρεῖς κατὰ Ἀρείου, καὶ πρὸς πάντας ὀρθοδόξους.

Constantinus Augustus, catholicæ Alexandrinorum & omnium orthodoxorum ecclesiæ. Salvete plurimum, fratres carissimi.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς τῇ καθολικῇ Ἀλεξανδρέων καὶ πάντων τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησίᾳ. Χαίρετε ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Socr. l. 9.

PERMAGNAM certe & singularem gratiam a divina providentia accepimus, quod omni errore liberati, unam eamdemque fidem agnoscamus. Non licet amplius diabolo quidquam contra nos moliri: nam quidquid mali est in nos molitus, illud funditus sublatum est. Dissensiones autem animorum, schismata, tumultus illos, & lethalia discordiarum, ut ita dicam, venena veritatis splendor, Dei jussu, vicit. Unum igitur Deum omnes & nomine veneramur, & esse credimus. Ut autem istud fieret, Dei voluntate magnam episcoporum turbam in urbem Nicæam convocavi: quibuscum ego ipse tanquam unus ex vestro numero (nam me conservum vestrum esse supra modum gaudeo) operam dedi, ut veritas diligenter investigaretur.

ΤΕΛΕΙΑΝ παρὰ τῆς θείας προνοίας εἰλήφαμεν χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγινώσκωμεν πίστιν. ἐᾶσι λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔξεστι * μεθ' ἡμῶν· πᾶν ὅ,τι δ' ἂν κακοτεχνήσαιτο ἐπεχείρησεν, ἐκ βάθρων ἀνήρηται· τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τὰς θορύβους ἐκείνους, καὶ τὰ τῆς διαφωνίας, ἵν' ὕστως εἴπω θανάσιμα φάρμακα ἡ τῆς ἀληθείας, κατὰ Θεοῦ κέλευσιν, ἐνίκησε λαμπρότης· σὺν τοιγαροῦν ἅπαντες καὶ τῷ ὀνόματι προσκυνοῦμεν, καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν. ἵνα δὲ τοῦτο γένηται, θελήσει Θεοῦ, συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαέων πόλιν τοὺς πλείους τῆς ἐπισκόπων, μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς ἐγὼ καθάπερ εἷς τις ἐξ ὑμῶν, σωθεράπων ὑμέτερος καθ' ὑπερβολὴν εἶναι χαίρων, καὶ αὐτὸς τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνεδεξάμην.

* Forte τὸ ἡμῶν

Proinde omnia, quæ aut controversiæ, aut dissensionis materiam præbere videbantur, accurate excussa & exagitata sunt. Quantas & quam graves blasphemias (ignoscat nobis divina majestas) nonnulli de salvatore nostro, de spe & vita nostra indecore protulerunt, & scripturis divinitus inspiratis, fidei-

Ἠλέγχθη γὰρ ἅπαντα, καὶ ἀκριβῶς ἐξήτασαι, ὅσα ἀμφιβολίας καὶ διχονοίας προφάσεις ἐδόκει γένειν· καὶ φεισάσθω ἡ θεία μεγαλειότης· ἠλίκα, καὶ [3] ὡς δεινὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου σωτῆρος, περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ζωῆς ἡμῶν, ἀπρεπῶς ἐβλασφήμησάντινες, ταναντία τοῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς καὶ τῇ ἀγίᾳ πίστει φθεγ-

1 Testis etiam Athanasius in Epist. ad solitarios. *Hard.* 2 De Libro, quod Arius Thaliam inscripserat, vide Sozomenum lib. 2, cap. 21. *Hard.* 3 Codex MS. Allatii rectius, ὅσα δεινά. *Hard.*

κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν, Ἰταλίαν τε, καὶ Ἀφρικὴν πᾶσαν, Σπανίαν τε, καὶ Γαλλίαν, Βρετανίαν, Αἴγυπτόν τε, καὶ Λιβύας, Ἑλλάδα τε ὅλην, Ἀσιανήν τε διοίκησιν, καὶ Ποντικὴν, καὶ Κιλικίαν, μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ συμφώνῳ φυλάττεται γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξηται σύνεσις, λογιζομένη, ὡς οὐ μόνον πλείων ἐστὶν ὁ τῶν κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιωτάτους ἐστὶ βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς λογισμὸς ἀπαιτεῖν δοκεῖ, τὸ μηδεμίαν μετὰ [1] τῆς Ἰουδαίων ἐπιορκίας ἔχειν κοινωνίαν. ἵνα δὲ τὸ κεφαλαιωδέστερον συντόμως εἴπω, κοινῇ πάντων ἤρεσε κρίσει, τὴν ἁγιωτάτην τοῦ πάσχα ἑορτὴν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συντελεῖσθαι. οὐδὲ γὰρ πρέπει ἐν τοσαύτῃ ἁγιότητι εἶναί τινα διαφορὰν, καὶ κάλλιον ἕπεσθαι τῇ γνώμῃ ταύτῃ, ἐν ᾗ οὐδεμία ἐστὶν ἀλλοτρίας πλάνης καὶ ἁμαρτήματος ἐπιμιξία. τούτων θείᾳ κρίσει διὰ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἁγίων ἐπισκόπων διατυπωθέντων, ἀσμένως δέχεσθε τὴν οὐράνιον χάριν, καὶ θείαν ὡς ἀληθῶς ἐντολήν. πᾶν γὰρ ὅ,τι δ' ἂν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρίοις ἐπράχθη, τοῦτο πρὸς τὴν θείαν βούλησιν τὴν ἀναφορὰν ἔχει. διὸ πᾶσι τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς ἐμφανίσαντες τὰ προγεγραμμένα ἤδη, καὶ τὸν προειρημένον τῆς καθολικῆς πίστεως λόγον, καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἁγιωτάτης τοῦ πάσχα ἡμέρας ὑποδέχεσθαί τε καὶ διαπράττειν ὀφείλετε· ἵν' ἐπειδὰν πρὸς τὴν πάλαι μοι ποθουμένην τῆς ὑμετέρας διαθέσεως ὄψιν ἀφίκωμαι, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὴν ἁγίαν μεθ' ὑμῶν ἑορτὴν ἐπιτελέσαι δυνηθῶ, καὶ πάντων ἕνεκα μεθ' ὑμῶν εὐδοκήσω, συνορῶν τὴν διαβολικὴν ὠμότητα ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως διὰ τῶν ὑμετέρων πράξεων ἀνῃρημένην· ἀκμαζούσης δὲ πανταχοῦ τῆς ὑμετέρας πίστεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας, εὐχαριστηρίους ὕμνους μεθ' ὑμῶν ἀναπέμψω τῷ πανευεργέτῃ καὶ σωτῆρι Θεῷ. ὁ Θεὸς ὑμᾶς φυλάξοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Ταῦτα μὲν οὖν τοῖς ἀπολειφθεῖσι τῆς συνόδου ἀπέστηλε. τοὺς δὲ συνεληλυθότας ἐφιλοφρονήσατο καὶ λόγοις καὶ δώροις. πολλὰς δὲ στιβάδας εὐτρεπισθῆναι κελεύσας, κατὰ ταυτὸν ἑστίασεν ἅπαντας· τοὺς μὲν ἐπισημοτέρους ὁμοτραπέζους λαβὼν, τοὺς δὲ ἄλλους διελὼν εἰς τὰς ἄλλας τραπέζας. θεασάμενος δέ τινας τοὺς δεξιοὺς ὀφθαλμοὺς οὐκ ἔχοντας, ἀλλ' ἐκκεκομμένους, καὶ μαθὼν ὡς τὸ περὶ τὴν εὐσέβειαν τὸ εἰς Χριστὸν ἑδραῖον τοῦ πάθους ἐγένετο αἴτιον, τὰ χείλη τοῖς τραύμασι προσενηνοχὼς, ἑλκύσειν ἐκεῖθεν τῷ φιλήματι τὴν εὐλογίαν ἐπίστευε. τέλος δὲ τοῦ συμποσίου λαβόντος, ἕτερα πάλιν αὐτοῖς προσενήνοχε δῶρα· καὶ μέντοι καὶ γράμματα πρὸς τοὺς τῶν ἐθνῶν προστατεύοντας δέδωκεν ἄρχοντας, καθ' ἑκάστην πόλιν χορηγεῖσθαι παρεγγυῶν ἀειπαρθένοις καὶ χήραις, καὶ τοῖς τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἀφιερωμένοις ἐτήσια σιτηρέσια, φιλοτιμίᾳ μᾶλλον, ἢ χρείᾳ ταῦτα μετρήσας. περὶ ὧν καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου διαλαμβάνων ὧδέ πως λέγει· οὕτω δὴ τοὺς ἁγίους ἐπισκόπους μετὰ πλείστης ὅσης εὐλαβείας διαναπαύσας ὁ πανεύφημος καὶ πιστότατος βα-

A non admittunt: idcirco omnes in præsentia hoc recte se habere arbitrati sunt. Ipseque etiam in me recepi, vestram sapientiam facile assensuram: ut quod in urbe Roma, in Italia, in Africa, in Ægypto, in Hispania, Gallia & Britannia, in Libya, & universa Græcia, in diœcesi Asiatica & Pontica, in Cilicia denique, una & consentiente sententia conservatur, hoc etiam vestra prudentia libenter approbet: illud sedulo reputantes, non solum quod in locis ante dictis major ecclesiarum numerus existat, sed etiam quod sanctissimum sit, illud omnes communi consilio statuere, quod recta ratio postulare videtur, nihil cum Judæorum perjurio habe- B re commercii. Verum ut summam rei breviter complectar, visum est communi omnium judicio sacratissimum paschatis festum uno eodemque die celebrandum esse. Neque enim de re tam sancta ac solenni ulla dissensio debet existere: & longe pulchrius est eam sequi sententiam, cui nullus a fide alienus error, nullum vitium admixtum sit. His itaque divino judicio a tot tantisque sanctis episcopis ad hunc modum constitutis, ea velut dona cælitus demissa, & divina vere mandata accipite. Nam quidquid in sanctis episcoporum conciliis decernitur, id universum divinæ voluntati debet attribui. Quamobrem vos, ubi omnibus dilectis nostris fratribus ea C quæ ante scripta sunt, & jam dictam catholicæ fidei formulam, & sanctissimi diei paschatis observationem denunciaveritis, eadem ipsi approbare, & effecta reddere debetis: ut simulatque in pietatis vestræ conspectum jampridem a me desideratum pervenero, uno eodemque die vobiscum una sacrosanctum festum recolere possim, & simul omnium causa permagnam animo capiam voluptatem, cum intellexero, diabolicam crudelitatem a divina virtute per vestra recte facta prorsus profligatam esse: & fide nostra ubique florente, pace itidem & concordia, hymnos cum gratiarum actione vobiscum concinam in laudem benefactoris & salvatoris Dei, D qui vos, fratres carissimi, servet incolumes.

Hæc igitur absentibus a concilio per literas significavit: eos autem qui convenerant, sermonibus atque muneribus multis benigne excepit. Cum autem plures lectos præparari jussisset, simul omnibus epulum dedit, & illustriores quidem mensa sua dignatus est, alios vero ad alias mensas dimisit. Cum autem vidisset dextros oculos quibusdam effossos, & intellexisset constantiam pietatis & fidei in Christum cladis ejus causam fuisse; labra vulneribus admovens, sese osculo benedictionem inde eruere credebat. Convivio peracto, alia dona rursus iis attulit: quin- E etiam literas ad provinciarum præfectos dedit, mandavitque ut virginibus perpetuam virginitatem voventibus, & viduis, & iis qui divinis ministeriis obeundis consecrati essent, in singulis civitatibus annua frumenta suppeditarentur, quæ non tam egentium necessitate, quam sua ipsius magnificentia mensus est. De quibus & Eusebius Pamphili differens in hunc fere loquitur modum: Sic denique sanctos episcopos cum maxima reverentia inter- Lib. 3. de vita Constant. cap. 21. 22.
quie-

1 Legendum ex MS. nostro, μετὰ τῆς. *Hard.*

quiescere faciens laudabilis prorsus ac fidelissimus imperator Constantinus, præcipiensque illos domum redire, omnes dimisit. Ipsi vero cum lætitia multa redierunt. Obtinebat autem apud omnes una in posterum sententia, in quam præsente imperatore conspirarunt, conjunctis velut in unum corpus iis qui diu separati fuerant. Imperator igitur lætus ob rem feliciter gestam, iis qui concilio non interfuerunt, episcopis, uberem fructum per epistolas dabat: populis omnibus tam agros quam civitates habitantibus, pecuniarum effusas largitiones fieri jubebat. Hoc modo vicesimum sui regni annum condecorabat. Sexto quidem decimo anno & sexto mense regni sui, juxta veteres historias, ut supra diximus, sanctum episcoporum concilium congregavit. Anno vero vicesimo cum synodi conventum dissolvisset, in suas parœcias, ut dictum est, unumquemque dimisit. Ego autem, quæ in ipsa sancta synodo de catholica & orthodoxa fide, & veneranda sancti paschatis festivitate, de divini ecclesiastici officii constitutionibus, & de ipsius disciplinæ canonibus judicata & definita sunt, cum ad plenissimam eorum securitatem qui hoc scripto utentur, in hac ecclesiastica historia, ut potui, ordine proposuerim, huic sermoni finem imponam: reliqua prorsus laudabilis atque fidelissimi imperatoris pia pro fide studia in tertio commentario relaturum me reputans, in gloriam omnium nostrum salvatoris Christi, & in manifestissimam pietatis demonstrationem imperatoris nostri fidelissimi. Illud solum hic addere necessarium existimavi (non extra rem esse arbitratus, sed valde accommodatum) eorum scilicet episcoporum nomina, qui ex communi omnium episcoporum consensu in provincias ubique terrarum missi sunt: per quos quæ a synodo fuerant judicata, per synodicas epistolas, & laudatissimi regis literas, ad omnes sanctas sub cœlo Dei ecclesias sunt transmissa, in gloriam Dei Patris, & Filii ejus Jesu Christi domini nostri, & sancti Spiritus. Amen.

Catalogus sanctorum episcoporum, per quos sancta, magna & universalis synodus Nicææ coacta, misit omnibus in toto orbe terrarum Dei ecclesiis ea, quæ ab ipsis per Spiritum sanctum in ea constituta sunt.

OSIUS episcopus Cordubæ sanctis Dei ecclesiis, quæ Romæ sunt, & Italia & Hispania tota, & in reliquis ulterius nationibus usque ad Oceanum commorantibus, per eos qui cum ipso erant, Romanos presbyteros [a] Vitonem & Vincentium.

[a] Vitum, seu Victorem.

Alexander Alexandriæ cum Athanasio tunc archidiacono, ecclesiis per totam Ægyptum, Libyam, & Pentapolim, & regiones finitimas, usque ad Indiæ provincias.

Macarius Hierosolymorum cum Eusebio Pamphili episcopo Cæsareæ Palæstinæ, ecclesiis in Palæstina, Arabia & Phœnicia.

Eustathius episcopus Antiochiæ magnæ omnibus in Cœlesyria, in Mesopotamia, & Cilicia utraque.

Joannes Persa, ecclesiis in tota Persia & magna India.

Ἀσιλὰς Κωνσαντῖνῳ, συνταξάμενός τε σφᾶς ἐπανιέναι οἴκαδε, τοὺς πάντας ἠφίει. οἱ δὲ ἐπαινήσαντα σωφροσύνῃ πολλῇ. ἐκράτει τε λοιπὸν μία γνώμη παρὰ τοῖς πᾶσι, παρ' αὐτῷ βασιλεῖ συμφωνηθεῖσα, συναπτομένων ὥσπερ εἰς ἓν σῶμα τῶν ἐκ μακρᾶ διηρημένων. χαίρων δὴ τῷ βασιλεὺς ἐπὶ τῷ κατορθώματι, τοῖς μὴ παρατυχοῦσι τῇ συνόδῳ ἐπισκόποις καρπὸν ἄθαλῆ δι' ἐπιστολῶν ἐδωρεῖτο· λαοῖς τε πᾶσι, τοῖς τε κατ' ἀγροὺς καὶ τοῖς ἀμφὶ τὰς πόλεις οἰκοῦσι, χρημάτων ἀφθόνως διαδόσεις ποιεῖσθαι παρεκελεύετο· ὧδέ πη γεραίρων τὴν ἑορτὴν τῆς εἰκοσαετοῦς αὐτοῦ βασιλείας· ἐκκαιδεκάτῳ μὲν ἔτει καὶ μησὶν ἓξ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἀνωτέρω ὁ λόγος ἀπέδειξε, κατὰ τὰ παλαιὰ διηγήματα, τὴν ἁγίαν τῆς ἐπισκόπων συναθροίσας σύνοδον. εἰκοστῷ δὲ ἔτει διαλυσάντων τὸ τῆς συνόδου συνέδριον, ἀνέλυσεν ἕκαστον εἰς τὰς ἰδίας παροικίας, καθὼς προανατέτακτο. ἐγὼ δὲ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ περὶ τῆς καθολικῆς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως, τῆς τε σεβασμίου ἑορτῆς τοῦ ἁγίου πάσχα, τῆς τε τῆς ἐκκλησιαστικῆς θείας λειτουργίας διατυπώσεων, τῆς τε περὶ τῆς ἐν αὐτῇ διατάξεως κανόνων κριθέντα καὶ ὁρισθέντα συντάξας κατὰ δύναμιν τῇ δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ, ὡς πληρεστάτην ἀσφάλειαν τῶν συντελεσθέντων τῷ δὲ τῷ γράμματι, ἐνταῦθα καταπαύσω τὸν λόγον· τὰ λοιπὰ τοῦ πανσέμνου καὶ πιστοτάτου βασιλέως εὐσεβῆ ὑπὲρ τῆς πίστεως σπουδάσματα ἐν τρίτῳ καταστήσαι συγγράμματι, εἰς δόξαν τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ εἰς ἐναργεστάτην ἀπόδειξιν τῆς τοῦ πιστοτάτου τοῦ βασιλέως εὐσεβείας. ἐκεῖνο μόνον προθεῖναι ἐνταῦθα ἀναγκαῖον ᾠήθην μὴ πάρεργον ἡγησάμενος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἁρμόδιον· τὰ τῶν ἐπισκόπων ὀνόματα, τῶν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ πάντων τῶν ἐπισκόπων εἰς τὰς ἁπανταχοῦ γῆς ἐπαρχίας σταλέντων· δι' ὧν τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου κριθέντα, διά τε συνοδικῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν παρὰ τοῦ πανσέμνου βασιλέως γραμμάτων, πάσαις διεπέμψατο ταῖς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἀμήν.

Κατάλογος τῶν ἁγίων ἐπισκόπων, δι' ὧν ἡ σὺν αὐτοῖς ἐν Νικαίᾳ ἁγία καὶ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ταῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ διεπέμψατο τὰ ἐν αὐτῇ δι' αὐτῶν κεκινημένα ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Ὅσιος ἐπίσκοπος Κορδύβης ταῖς κατὰ Ῥώμην, καὶ Ἰταλίαν, καὶ Σπανίαν πᾶσαν, καὶ ταῖς ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τοῖς ἐπέκεινα κατ' ἐμὲ ὄσιν ἕως τοῦ Ὠκεανοῦ, ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, διά τε τῶν σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων Ῥώμης Βίτωνος καὶ Βικεντίου.

Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας σὺν Ἀθανασίῳ τότε ἀρχιδιακόνῳ ὄντι, ταῖς κατ' Αἴγυπτον πᾶσαν, καὶ Λιβύην, καὶ Πεντάπολιν, καὶ τὰ ὅμορα τούτοις, ἕως τῆς Ἰνδίας ἐπαρχιῶν.

Μακάριος Ἱεροσολύμων σὺν Εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλου ἐπισκόπῳ Καισαρείας, ταῖς κατὰ Παλαισίνην, καὶ Ἀραβίαν καὶ Φοινίκην.

Εὐστάθιος Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης ταῖς κατὰ Συρίαν κοίλην, καὶ Μεσοποταμίαν πᾶσαν, καὶ Κιλικίαν ἑκατέραν.

Ἰωάννης Πέρσης τῆς ἐν Περσίδι πάσης, καὶ τῆς μεγάλης Ἰνδίας.

Λεόν-

Λεόντιος Καισαρείας Καππαδοκίας, τὸ τῆς ἐκ- A Leontius Cæsareæ Cappadociæ, magnum
κλησίας τοῦ κυρίου καλλώπισμα, ταῖς κατ' αὐτὴν ecclesiæ domini ornamentum, ecclesiis in ea-
Καππαδοκίαν, Γαλατίαν, Πόντου Διοσπόντου, dem Cappadocia, Galatia, Ponto Diospónti,
Παφλαγονίαν, Πόντου * Πολεμαϊκοῦ, Ἀρμενίαν Paphlagonia, in Ponto [a] Polemaico, Arme- a Polemonia-
μικρὰν καὶ μεγάλην. nia parva & magna. co.

Θεωνᾶς Κυζίκου ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Ἑλλή- Theonas Cyzici, ecclesiis in Asia, & Hel-
σποντον, Λυδίαν τε, καὶ Καρίαν, διὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν lesponto, & Lydia, & Caria, per episcopos
ἐπισκόπων Εὐτυχίου Σμύρνης, καὶ Μαρίνου Τρωάδος. qui sub ipso erant, Eutychium Smyrnæ, & Marinum Troadis.

Ἀλέξανδρος Θεσσαλονίκης διὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν τε- Alexander Thessalonicæ, per eos qui sub
λέντων, ταῖς κατὰ Μακεδονίαν πρώτην καὶ δευτέ- ipso censentur, ecclesiis in Macedonia prima
ραν, σὺν τῇ Ἑλλάδι, τουτέστι Εὐρώπην πᾶσαν, & secunda, cum iis quæ in Græcia & Euro-
Σκυθίαν ἑκατέραν, καὶ ταῖς κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν ἁπά- pa tota, in utraque Scythia, & omnibus de-
σαις, Θεσσαλίαν τε καὶ Ἀχαΐαν. nique in Illyrico, Thessalia & Achaja.

Νουνέχιος Λαοδικείας ταῖς κατὰ τὴν Φρυγίαν B Nunechius Laodiceæ episcopus, ecclesiis quæ
πρώτην καὶ δευτέραν. in Phrygia prima & secunda.

Πρωτογένης ὁ θαυμάσιος πόλεως Σαρδικῆς, τῆς Protogenes ille admirabilis Sardicæ civitatis
ἐν Δακίᾳ [1] Καλαβρίᾳ, Δαρδανίᾳ, καὶ ταῖς ὁμό- episcopus, in Dacia [b], Calabria, Dardania, b alia est a
ροις τούτοις. & provinciis finitimis. Calabria sive veteri sive recentiore Italiæ provincia inter freta Hadriaticum Siculumque extensa.

Κεκιλιανὸς πόλεως Καρθαγένης, ταῖς κατὰ πά- Cæcilianus Carthaginensis episcopus, sanctis
σας τὰς ἐπαρχίας, τούς τε Ἀφρικάς, καὶ τὰς Νουμι- Dei ecclesiis in omnibus provinciis Africæ,
δίας, καὶ Μαυριτανίας ἀμφοτέρας, ὅσαις ἁγίαις τοῦ Numidiæ, & Mauritaniæ utriusque.
Θεοῦ ἐκκλησίαις.

Πιστὸς Μαρκιανουπόλεως, ταῖς κατὰ τὴν Μυσίαν, Pistus Marcianopolis episcopus, ecclesiis in
καὶ τὰ τῆς Ἀθηνῶν καὶ Γάλλων ἔθνη, καὶ ταῖς πλη- Mysia, Athenarum, & Gallorum gentibus [c], c Gallo-Græ-
σιοχώροις τούτων πόλεσιν. & civitatibus quæ his vicinæ sunt. ciam sive Galatiam intelligit: qui vero fiunt illi Athenæ, sive Athena, inquiretur in Notis.

Ἀλέξανδρος Κωνσταντινουπόλεως τότε πρεσβύτε- Alexander Constantinopolis tunc solum
ρος ἔτι ὤν, εἰς ὕστερον δὲ καὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἱερα- C presbyter, postea vero ecclesiæ illius episcopa-
τείας τῆς αὐτόθι ἐκκλησίας λαχών, σὺν Παύλῳ tum sortitus, cum Paulo tunc lectore, atque
ἔτι τότε ἀναγνώστῃ ὄντι, καὶ νοταρίῳ αὐτοῦ, ταῖς ἐν ipsius notario, ecclesiis omnium Cycladum in-
ταῖς νήσοις πάσαις Κυκλάσιν. sularum.

Οὗτοι πάντες οἱ ἅγιοι καὶ ἀποστολικοὶ ἄνδρες πά- Hi omnes sancti atque apostolici viri om-
σαις ταῖς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις nibus sub cœlo sanctis Dei ecclesiis, quæ in
τὰ ἐν τῇ Νικαέων ἁγίᾳ μεγάλῃ καὶ οἰκουμενικῇ συ- sancta, magna & generali synodo acta sunt,
νόδῳ κεκριμένα διαπορθμεύσαντες, παντοχοῦ γῆς omnibus ubique terrarum tradiderunt, ut jam
παρέδωκαν, καθὰ ἄρτιος ὁ λόγος ἀπέδειξεν. a nobis dictum fuit.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

LIBER TERTIUS.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς Ἀρείῳ καὶ Ἀρειανοῖς. *Constantinus Augustus Ario & Arianis.*

ΚΑΚΟΣ ἑρμηνεὺς αὐτόχρημα εἰκών τε καὶ ἀνδρι- D[1] MALUS interpres, re vera effigies
ὰς ἐστὶ τοῦ διαβόλου. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνον οἱ δεινοὶ quædam & imago diaboli est. Ut
πλάσαι πρὸς ἀπάτης δέλεαρ πλάττουσιν, οἱονεὶ κάλ- enim illum periti artifices ad omnem decep-
λους αὐτῷ διαπρέπειαν προσμηχανώμενοι, αἰσχίστῳ tionis dolum effingunt, velut pulchritudinis
καθάπαξ ὄντι τῇ φύσει, ὅπως ἂν τοὺς ταλαιπώρους ἀ- formæque decus affingentes illi, natura sua
πολλύοι πλάνῃ αὐτοῖς προτείνων· τὸν αὐτὸν ἔστιν ἂν plane turpissimo, ut miseros mortales perdat,
οἶμαι ζόπον ποίησειν, ᾧ μόνον σπουδῆς ἄξιον τοῦτ' errorem iis objiciens, eodem plane modo,
εἶναι δοκεῖ, τὸ, τὰ τῆς οἰκείας ἐπιμόνητος δηλητή- ut opinor, facit, cui illud solum studio dignum videtur, ut noxia impudentiæ & audaciæ suæ pharmaca profusius omnibus objiciat. Etenim novam, nec post homines natos unquam visam, infidelitatis fidem inducit. Quamobrem nec a veritate abhorrere illud videtur jampridem divina oratione explicatum, quod ad malum sunt sapientes. Quid
Jerem. 4. enim quispiam dixerit illum consilii capiendi E gratiam perdidisse, qui non amplius sublevationis auxilium ullum invenire expetit? Quorsum igitur, Christe Christe, Domine Domine? quorsum nos quotidie prædones vulnerant? Stat ex adverso dura quædam & violenta audacia, fremit frendetque dentibus infamia deformis, & innumeris fauciata criminibus. Ipsa certe in lege & promulgatione nominis tui velut quibusdam procellis &

ρια ἀφειδῶς προβάλλεσθαι. τοιγάρτοι καὶ ἀφ' ἧς ἐγενόμεθα ἄνθρωποι, οὐδεπώποτε φανεῖσαν ἀπιστίας εἰσάγει πίστιν. διόπερ οὐδὲ τῆς ἀληθείας ἄρα ἀπᾴδειν ἐκεῖνο φαίνεται, τὸ πάλαι τῇ θείᾳ ῥήσει διηρθρωμένον, ὅτι πρὸς τὸ κακὸν εἰσὶ σοφοί. τί δ' ἄν τις ἐκεῖνο λέγεσθαι τοῦτῳ βουλεύσασθαι χάριν αὐτὸν ἀπολωλεκότι, μηκέτι κέρδους τινὰ ἐπίκουρίαν εὑρεσθαι ἐπιθυμεῖν: τί τοίνυν φημί, Χριστὲ Χριστέ, κύριε κύριε; τί δήποτε ἡμᾶς τὸ λῃστήριον ὁσημέραι τιτρώσκει; ἕστηκεν ἐξουσίας δεινή τις βιαία τόλμα, βρυχᾶται ἐπιπεῖσα τὸν ὀδόντα δύσμορφος ὑπ' ἀτιμίας, καὶ παντοδαποῖς πεπιτετρωμένη ἐγκλήμασιν. αὕτη μὲν γοῦν ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῷ περὶ σοῦ κηρύγματι, ὥσπερ τισὶ ζάλαις ξι-

1 Citatur hæc Epistola ab Epiphanio hæres. 69. quæ est Arianorum num. 9. *Hard.*
2 In MS. nostro, Καλαβρείᾳ: & mox καὶ πᾶς. *Hard.*

malorum fluctibus disjecta, effundit perniciosa verba, eaque scribens in lucem edit, quæ nunquam tu, qui cum æterno Patre tui ipsius fonte una existis, in cognitione tui definivisti. Cogit omnino & convehit graves & iniquas impietates, nunc quidem linguas crispans, nunc vero iterum miserorum studiis elata, quos ipsa præsentes præ securitate decipit simul & corrumpit. Jam autem volo præsidis ipsius ingenium expendere. Quid enim ait? Aut teneamus, inquit, cujus jam compotes facti sumus; aut fiat sicut ipsi volumus. Cecidit, & cecidit quidem interfectus: dolo ne, inquit, an atroci aliqua calliditate, nihil refert. Illud solum grande ducit, quod propter pravas cogitationes in ipsum irrepsit. Multitudinem, inquit, habemus. Progrediar & ipse paulo ulterius, ut insani belli spectator fiam: ipse inquam progrediar, insanorum bella sedare antea solitus. Age sane Mars Ari, clypeis utendum est: ne tu hoc feceris, obsecro: detineat igitur te Veneris congressus. Verum utinam quemadmodum turba plausibilis videris, sic & pietate vigeres erga Christum. Ecce iterum supplex venio, & armorum copia pollens, pugnare nolo: Christi vero fide munitus, cum te sanare, tum alios curare volo. Cur igitur ais ea te facere quæ moribus tuis non conveniunt? Sed qua quiete, dic mihi, dic ouæso, aut quibus copiis cinctus, vel potius quo temeritatis provectus? O audaciam fulmine vindicandam Audite quæ nuper mihi indicavit, calamo virus instillante scribens: Sic, inquit, credimus. Deinde addens nescio quæ insolenter, & valde accurate elaborata, progressus ulterius, nihil acerbitatis omisit, sed omnem, ut ita dicam, dementiæ thesaurum aperuit; Expellimur, inquit, & receptionis nostræ securitas omnis tollitur. Sed hæc parum ad rem; quæ sequuntur attendite: ipsius enim verbis utar. Rogamus, inquit, si in eadem sententia maneat Alexandriæ episcopus, facultatem nobis posthac dari ex legis præscripto legitimos & necessarios cultus Deo tribuendi. O insignem impudentiam. quam veritatis studio reprehendi oportebat! Quod enim illi ex animi sententia accidit, id dictionis compendio expressit. Quid ais inepte? Dissidium speciosum scilicet nobis ulcus efferati erga me animi opponere paras, & in malo tecum implicatos perdere festinas. Quid, inquis, si nemo dignum me existimat qui recipiar? illud enim sæpe impuro gutture clamas. Ego vero contra tibi dicam: Ubi certum documentum & testimonium ingenii tui ostendisti? Quod oportuit te diis & hominibus explicare, & perspicue aperire, maxime cum venenati serpentes tum magis efferari soleant, quando in penitissimis lustris reconditos se esse sentiunt. Illud vero valde in eo urbanum est, quod sub persona pudoris tanto studio silentium simulet. Mitem & mansuetum te palam exhibes, cum malarum artium & insidiarum plenus multos fallas. Sed o miseriam! diabolus ut voluit, Arium nobis iniquitatis officinam fecit. Accede ac dic mihi fidei tuæ documentum, & nequaquam taceas. Heus tu qui os obtortum & ingenium ad omnem improbitatem possides: unum dicis Deum? me suffragatorem habes: sic igi-

A κυμίαις κακῶν διαφορουμένη, ἐξερεύγεται μὲν ἐξώλεις λόγους, γράφουσα δὲ τούτους ἐκφαίνει, οὓς οὐδέποτε ὁ τῷ ἀϊδίῳ τῆς σαυτοῦ πηγῆς τῷ πατρὶ συνυπάρχων, ταῖς περὶ σεαυτοῦ γνώσεσιν ἀφώρισας. συνάγει δὲ ὅλως καὶ συμφορεῖ δεινὰ ἅττα καὶ ἄνομα ἀσεβήματα· νῦν μὲν τὰς γλώττας κραδαίνουσα, νῦν δ' αὖ πάλιν ταῖς τῶν ἀθλίων σπουδαῖς ἐπαιρομένη, οὓς ἐπ' ἀδείας αὐτὴ παρόντας ἐξαπατᾷ καὶ φθείρει. βούλομαι δὲ ἤδη τοῦ προέδρου αὐτῆς τὴν φύσιν ἐξετάσαι. τί γὰρ δὴ λέγει; ἢ κατέχωμεν, φησὶν, οὗ ἤδη ἐκγρατεῖς γεγόναμεν. ἢ γενέσθω ὡς αὐτοὶ βουλόμεθα. πέπτωκε, καὶ ταῦτα πεπτωκὼν ἀναιρούμενος. δόλῳ, φησὶν, ἢ δεινότησι πανουργίας, οὐδὲν διαφέρει. σεμνὸν μόνον ἡγεῖται, ὁ διὰ B πονηρᾶς ἐπινοίας εἰς αὐτὸν εἰσερρύη. πλήθη, φησὶν, ἔχομεν· προβήσομαι δὴ μικρὸν αὐτὸς ἐπὶ τὸ πρόσθεν, ὡς ἂν τῶν τῆς μανίας πολέμων θεατὴς γένωμαι. αὐτὸς ἔφην ἐγὼ προβήσομαι, ὁ τοὺς τῶν ἀφρόνων πολέμους παύειν εἰωθὼς, ἄγε δὴ Ἄρες Ἄρειε, ἀσπίδων * ἢ χρεία. μὴ σύ γε τοῦτο ποιήσῃς ἱκετεύομεν. ἐπιχέτω γοῦν σε ἡ τῆς Ἀφροδίτης ὁμιλία. ἀλλὰ γὰρ εἴθε ὡς τοῖς ὄχλοις ἄριστα συνεκκροτεῖσθαι δοκεῖς, οὕτω σοι τῇ περὶ τὸν Χριστὸν εὐσεβείᾳ προσῆν ἀκμάζειν. ἰδοὺ δὴ πάλιν αὖ ἱκέτης ἔρχομαι, καὶ τοῖς ὅπλοις πᾶν πλῆθος ἰσχύων, μάχεσθαι μὲν οὐκ ἐθέλω. τῇ δὲ τοῦ Χριστοῦ πεφραγμένος πίστει, σέ τε ἰάσασθαι καὶ τοὺς ἄλλους θεραπεῦσαι βούλομαι. τί οὖν φῂς ταῦτα πράττειν, ἃ μὴ C τοῖς ἤθεσι προσῆκε τοῖς σοῖς; ἀλλὰ μετὰ ποίας ἡσυχίας, εἰπέ μοι, ἢ τινα περιουσίαν περιβεβλημένος, μᾶλλον δὲ, ἐφ' ὅ,τι προπετείας ἐληλακώς; ὦ τόλμης ὑπὸ κεραυνῶν ἀξίας καθαιρεθῆναι; ἀκούσατε γὰρ ἃ δεδήλωκε πρώην πρὼς μὲ, ἰὸν ἀποστάζοντι γράφων τῷ καλάμῳ. οὕτω, φησὶ, πιστεύομεν. εἶτ' οἶμαι προσθεὶς οὐκ οἶδα ἅττα σοβαρῶς πως καὶ μάλα ἀκριβῶς ἐξησκημένα, προϊὼν πορρωτέρω, οὐδὲν ὅ,τι τῶν δεινῶν ἀπεσιώπησεν· ἀλλ' ὅλον ὡς ἂν εἴπῃ τις τὸν τῆς παρανοίας ἠνέῳξε θησαυρόν. ἀπελαυνόμεθα, φησὶ, καὶ τὴν τοῦ εἰσδεχθῆναι ἡμᾶς εἴδειαν ἀφαιροῦνται· ἀλλ' οὐδέν πω ταῦτα πρὸς τὸ πρᾶγμα· τοῖς δὲ ἑξῆς προσέχετε τὸν νοῦν. αὐτοῦ γὰρ χρήσομαι τοῖς ῥήμασι. δεόμεθα, D φησὶν, ἐὰν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιμένῃ γνώμης ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ἡμῖν τοῦ λοιποῦ δοθῆναι κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν, τὰς ἐνθέσμους καὶ ἀπαραιτήτους θεραπείας τῷ Θεῷ ἐπιτελεῖν. ὦ δεινῆς ἀναιδείας, ἣν σπουδῇ τῆς ἀληθείας ἀπελέγξαι προσῆκεν, ὁ γὰρ αὐτῷ καθ' ἡδονὴν ἐτύγχανεν ὄν, τοῦτο τῇ συντομοίᾳ τὴν φράσεως ἀπετυπώσατο· τί φῂς ἄτοπε; διάστασιν εὐπρόσωπον ἡμῖν τὸ σαθρὸν τῆς κατ' ἐμὲ ἀγρίας τοῦ διανοίας ἐπιτειχίζειν μηχανᾷ; καὶ τοὺς ἐπὶ κακῷ σοι προσπλακέντας ἀπολέσαι σπεύδεις; τί οὖν, φῂς, πράξω, εἰ μηδεὶς ἄξιον ἡγεῖταί με δέξασθαι. σοῦτο γὰρ πολλάκις ἐκ τῆς ἀνοσίας φάρυγγος ἐκβοᾷς· ἐγὼ δὲ τοὐναντίον ἔρομαί σε. ποῦ δὲ σαφὲς γνώρισμα καὶ μαρτύριον E τὴν σεαυτοῦ διανοίας ἐπεδείξω; ἣν ἐχρῆν σε διαπτύξαντα, καὶ τοῖς θείοις καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις σαφῆ καταστῆσαι, καὶ μάλισθ' ὅτι τὰ ἰοβόλα τῶν ἑρπετῶν καὶ τηνικαῦτα μᾶλλον ἀγριαίνειν πέφυκεν, ὅταν ἑαυτὰ τοῖς τῶν φωλεῶν μυχοῖς ἐνιδρυθέντα αἴσθηται. ἐκεῖνο δέ γε λίαν ἀστεῖον αὐτοῦ, τὸ σπουδαίως εὖ μάλα καθάπερ ὑπό τι προσωπεῖον αἰδοῦς σιγὴν πλάττεσθαι. τῇ μὲν τοῦ σχήματος τέχνῃ, τιθασσὸν σεαυτὸν καὶ χειροήθη σύ γε παρέχεις. κακῶν δὲ μυρίων καὶ ἐπιβουλῶν ἔνδον γέμων, τοὺς πολλοὺς λέληθας. ἀλλ' ὦ τῆς ἀθλιότητος. ὡς ὁ πονηρὸς βεβούληται, οὕτως

Ἄρειον

Α"ρειον ἡμῖν ἀνομίας ἐργασήμενον κατεσήσατο. λέγε δὲ γῶ μοι παρελθὼν τῆς σεαυτῦ πίστεως τὸ γνώρισμα, κ) μηδαμῶς γε ἀποσιωπήσης. ὧ τὸ μὲν σῶμα διάστροφον, τὴν δὲ φύσιν ὀξύρροπον πρὸς πονηρίαν κεκτημένε· σὺ λέγεις Θεόν; σύμψηφον ἔχεις κἀμέ, ὅτω φρονεῖ. τῆς ὑσίας αὐτῦ ἄναρχον κ) ἀπελεύθερον λόγον εἶναι φῆς; ἔργω τῦτο. ὅτω πίστευε. εἴτι περαιτέρω προσπλέκεις, τῦτ' ἀναιρῶ: εἴτι πρὸς ἀσεβῆ χωρισμὸν συγκατατάττεις, τῦτο ὅτε ὁρᾶν, ὅτε νοεῖν ὁμολογῶ. εἰ τὴν τῦ σώματος ξενίαν πρὸς οἰκονομίαν τ θείων ἐνεργειῶν παραλαμβάνεις, κ) ἀποδοκιμάζω. εἰ τὸ πνεῦμα τ ἀϊδιότητος ἐν τῷ ὑπερέχοντι λόγῳ γεγῶνῆσθαι λέγεις, δέχομαι. τίς ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τῦ πατρός; τίνα ἔγνω ὁ πατὴρ, εἰ μὴ ὃν ἀϊδίως κ) ἀνάρχως ἐξ αὐτῦ γεγέννηκε; σὺ μὲν ὑπόσασιν ξενίαν ὑποτάττειν οἴει δεῖν, κακῶς δή πω πιστεύων· ἐγὼ δὲ τ ὑπερέχοντα κ) ἐπὶ πάντα δυνάστης δυνάμεως τὸ πλήρωμα πατρὸς κ) υἱῦ, ὑσίαν μίαν εἶναι γινώσκω, εἰ τοίνυν μὲν σὺ ἀφαιρεῖς ἀπ' ἐκείνων, ἀφ' ὧν χωρισθῆναι οὐδὲ διανοίᾳ τῆ ἐρεχελέντων δεδώνηται οὐδεπώποτε οὐδείς. προσθήκης δὲ χαρακτῆρας ὁδοποιεῖς, κ) ὅλως γνωρίσματα ζητήσεων διορίζεις, ἐκείνῳ ᾧ ὁλόκληρον μὲν ἐξ ἑαυτῦ τ ἀϊδιότητα δέδωκεν, ἀδιάφθορον δὲ τ ἔννοιαν, ἀθανασίας τε δι' ἑαυτῦ κ) ἐκκλησίας ἔνειμε πίστιν. κατάβαλε δὴν δή, κατάβαλε τὸ δ"ηθες τῦτο ἀνόμημα, ᾧ ἀσεῖε σὺ κ) εὔφωνε, κ) τὰ κακὰ πρὸς ἀπιστίαν τ ἀνοήτων ἐξάδων. εἰκότως ἄρα σε ὁ πονηρὸς τῇ ἑαυτῦ κατεσρέψατο κακίᾳ, κ) τοῖς μὲν ἴσως ἤδη τὸ τοιῦτον εἶναι δοκεῖ. ὕτω γὰρ σεαυτὸν πέπεικας. ἔσι δὲ πάντη ὀλέθριον τὸ κακόν. φέρε δὴ τῆς ἐν τοῖς ἀτοπήμασι δ)ξιβίης ἀπαλλαγεῖς, ἄκυε ᾧ δαιμόνιε Α"ρειε· σοὶ γὰρ δ)λέγομαι. τῆς ἐκκλησίας δή πω τῦ Θεῦ ἀποκεκηρυγμένος ἐκ αἰθάνη; ἀπώλωλας, εὖ ἴοδι, ἐὰν μὴ βλέψας εἰς σεαυτὸν, τὴν παρῦσάν σοι κατοχείνης ἄνοιαν. ἀλλ' ἔρεις, ὡς ὄχλοι συμπράττυσί σοι, κ) τὰς φροντίδας ἀπελαύνσιν. ἄκυε δὴ μικρὸν ὑποχὼν τι ὦτα, ᾧ ἀνόσιε Α"ρειε, κ) σωίες τ σεαυτῦ ἄνοιαν. σὺ δὲ ᾧ πάντων κηδεμὼν Θεὸς, δ)μῦνὴς εἶης τῷ λεγομένῳ, εἰ πίστεως ἔχοιτο. ἐγὼ γὰρ ὁ σὸς ἄνθρωπος ἴλεως ἔχων τὴν παρῦσαν προμήθειαν, κ) ἐξ ἑλληνικῆς, κ) ἐκ Ρ"ωμαϊκῆς γραφῆς πάνυ ἀρχαιοτάτης σαφῶς ἀποδείξω τ Α'ρείαν μανίαν, πρὸ ξ χιλίων πω ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ε'ρυθρᾶς προρρηθεῖσάν τε κ) προφημισθεῖσαν. ἔφη γὰρ ἐκείνη γε. Οὐαί σοι Λιβύη ἐν παραλίοις χειμένη χώροις· ἥξει γάρ σοι ἡμέρος, ἐν ᾗ μετὰ τ δήμων κ) τ σαυτῆς θυγατέρων δεινὸν ἀγῶνα κ) ὠμὸν κ) παγχάλεπον ὑπελθεῖν ἀναγκασθήσῃ, ἀφ' ᾧ κρίσεως μὲν εἰς ἅπαντας πίστεώς τε κ) δ)σεβείας δ)γδοθήσεται· σὺ δὲ πρὸς ἕκατον ἀποκλίνεις κατασροφῆς· ὑμεῖς γὰρ τῆ ὐρανίων ἀνθῶν τὸ δεκτήριον ἀνασπάσαι τετολμήκατε, κ) δήγματι σπαράξαι· κ) μὰ δὴ σιδηροῖς ἐχράνατε τοῖς ὀδῶσι. τί δῆτα, ᾧ πανῦργε; πῶς γῆς σαυτὸν εἶναι νῦν ὁμολογεῖς; ἐκεῖ δηλονότι· κατέχω γάρ σε τὰ γράμματα, ἃ τῷ τῆς μανίας καλάμῳ πρὸς μὲ διεχάραξας, ἐν οἷς φῆς πάντα τὸν Λίβυν δῆμον σύμψηφον εἶναί σοι πρὸς σωτηρίαν δήπω. εἰ δὲ ὃ φήσεις τυτὶ ὕτως ἔχειν, μαρτύρομαι ἤδη τὸν Θεόν, ἢ μὰ τὸ ἀρχαιότατον τῆς Ε'ρυθρᾶς πυκτίον, δι' ἑλληνικῆς σωτεταγμένον γλώττης, εἰς Α'λεξανδρείαν ἀποσέλλειν, ὡς ἂν θᾶττον ἀπόλοιο. εἶτα σὺ ἀναμάρτητος, ᾧ δικρανόφορε; εἶτα ὃ σαφῶς ἀπόλωλας ᾧ ἄθλιε, τοιύτῳ δεινῷ πεμεσοιχισμένος; ἴσμεν, ἴσμεν σε τὸ ἐγχείρημα· ποία φρονῖς, ποῖόν σε θράττει δέος, ὃ λελήθεν ἡ-

A tur sentias. Ejusdem essentiæ ais esse Dei Verbum quod principio sineque caret? hoc quoque laudo: sic credas. Si quid ulterius adnectis, id tollo. Si quid ad impiam sejunctionem adstruis, id nec videre me nec intelligere fateor. Si corporis hospitium ad divinarum functionum dispensationem assumis, non reprehendo. Si spirirum æternitatis in præcellente. Verbo genitum dicis, admitto. Quis novit Patrem, nisi qui venit a Patre? quem novit pater, nisi quem ex se ab æterno & sine principio genuit? Tu hypostasim peregrinam substituere putas oportere, male utique credens: ego vero præcellentis & omnia pervadentis potestatis plenitudinem Patris & Filii; essentiam unam esse cognosco. B Si igitur tu aufers ab illo, a quo ne cogitatione quidem contentiosorum auferri unquam potuit; additionis autem characterem promoves, & signa quæstionum explicas, illi cui integram quidem ex seipso æternitatem dedit, incorruptam vero immortalitatis intelligentiam per seipsum, & ecclesiæ fidem attribuit. Abiice igitur, abiice tam stultiæ opinionis stagitium, facete & canore. Ari, mala ad insipientium perfidiam decantans. Jure te diabolus sua subvertit malitia, & quibusdam fortasse hoc jucundum esse videtur: sic enim tibi persuades. Est vero plane pestiferum hoc malum. Age sane relicto illo absurC darum opinionum studio, o miser Ari, audi: tecum enim differo. Non sentis te ab ecclesia Dei ejectum? periisti, certo scias, nisi teipsum respiciens, dementiam tuam damnes. Sed dices magnam multitudinem hominum te adjuvare, & curas tuas sublevare. Audi igitur paululum aures tuas submittens, o impie Ari, & intellige tuam dementiam. Tu vero Deus qui omnium curam geris, adsis benignus iis quæ dicuntur, si ex fide sunt. Ego enim homo tuus divina providentia fretus, ex scripturis Græcis & Romanis, iisque vetustissimis, infaniam Arii aperte demonstrabo ante ter mille annos ab Erythræa præsignificatam atque prædictam: ait enim illD la: Væ tibi Libya in maritimis sita locis: veniet enim tempus in quo cum populo & filiabus tuis certamen grave, durum & omnino difficile subire cogeris, ex quo omnium fides & pietas judicabitur: tu vero ad extremum exitium devergis: vos enim cœlestium florum receptaculum convellere ausi estis, & morsu discerpere, atque adeo ferreis polluistis dentibus. Quid igitur callide veterator, ubi locorum esse fateris? Illic scilicet: habeo enim literas, quas ad me furoris tui calamo scripsisti, in quibus ais omnem Libyæ populum conspirare tecum ad salutem. Si vero negaveris hæc ita se habere, Deum testor, me vetustissimum Erythrææ exemplar E Græce scriptum habere, quod Alexandriam mittam, ut quam citissime pereas. Anne tu sine peccato furcifer? anne manifeste peristi miser, tanto malo circumseptus? Novimus quid moliaris: quæ cura, quis metus te perturbet, non nos latet infelix & calamitose. O mentis tuæ stuporem, qui morbum & inopiam animæ tuæ non reprimis, impie; qui veritatem variis confodis fermonibus: & cum talis sis, nos vituperare non vereris, & nunc redarguens, ut tibi videtur, nunc vero commonens tam-

quam ſide & doctrina præſtantior, a quo ſcilicet miſeri auxilium ſibi ſuppeditari cupiunt: tametſi neque congredi cum tali oportet, neque omnino illum compellare, niſi quis in ſubdolis hujus verbis recte vivendi ſpem & in verſibus reconditam eſſe putet. Sed non eſt hoc verum: longe ſane abeſt. O imprudentiam veſtram, qui cum iſto vos commiſcetis! Quis igitur furor vos hujus acerbam linguam & aſpectum tolerare coegit? Eſto, ſed jam ad te ſermonem converto, o hominem animo imprudentem, lingua volubilem, mente infidelem: da mihi diſputationis non amplum dico & latum campum, ſed circulo recte circumſcriptum: neque putrem, ſed natura firmum ſolidumque, o impie & peſſime & diſſimulator: cogor enim iſta dicere, imo vero laqueum tibi injiciam, & diſputatione impeditum in medium te adducam, ut omnis populus improbitatem tuam videat. Sed ad rem ipſam progrediar. Lotæ utique ſunt manus: pergamus precibus invocare Deum, aut potius contineamus nos parumper. Dic mihi callidiſſime, quem Deum in auxilium tuum implorabis? Sed continere me nequeo. O tu omnium auctor domine, o ſingularis virtutis Pater, propter hunc impium eccleſia probra, dolores, imo vero vulnera & mœrores patitur. Arius tibi locum jam adaptat, idque admodum præclare, in quo, ut puto, conſtituens ſibi ipſi ſynodum, quæ filium tuum Chriſtum illum ex te genitum, illum noſtri auxilii ducem, adoptionis lege arroget ac teneat. Audi obſecro mirandam fidem. Te, domine, loco moveri exiſtimat, te definitæ ſedis terminis circumſcribere audet. Ubi enim tu non præſens es? aut ubi operationem tuam atque efficaciam ex legibus tuis omnia pervadentibus non ſentiunt omnes? Omnia enim ipſe contines, & extra te nec locum nec aliud quidquam cogitare fas eſt. Sic potentia tua cum operatione infinita eſt. Tu autem Deus exaudi: at vos populi advertite mentem. Hic enim eſt impudens & nequam, qui ad extremam improbitatem & iniquitatem progreſſus, pietatem ſimulat. Apage, inquit, nolo Deum injuriis obnoxium videri, ac ob id ſuppono & fingo mirabili ſane fide, quod Deus cum novellam & nuper creatam Chriſti ſubſtantiam faceret, auxilium ſibi ipſi præparavit, ut mihi quidem videtur. Quod enim, inquit, ab ipſo abſtuleris, id minus. Tibi igitur hæc fides eſt, o lues & pernicies? Tu ex hypotheſi figmentum ſumis eum, qui gentium figmenta condemnavit? Tu adſcititium eum vocas & velut officiorum miniſtrum, qui ſine cogitatione & ratiocinatione, eo quod ſemper una cum Patris æternitate exiſtat, omnia perfecit? Adapta jam ſi audes, adapta, inquam, Deo, quod præcaveat & metuat, & ſperet eventurum: quod cogitet, & ratiocinetur, & quod conſiderans ſententiam ſuam dicat, & verba formet; quod delectetur, rideat, doleat. Quid igitur ais miſerorum omnium miſerrime? O virum malitiæ plane peritum, intellige ſi potes, quod in tua ipſius verſutia conſumeris improbus. Chriſtus, inquit,

A μᾶς, ὦ δύστηνε καὶ τυλαίπωρε. ὦ τῆς ἀμβλύτητος τῶν σῶν φρενῶν, ὅς οὐδὲ τὴν νόσον καὶ τὴν ἀμηχανίαν τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς ἀναστέλλεις ὦ ἀνόσιε· ὃς τὴν ἀληθείαν ποικίλοις διορύττεις λόγοις· καὶ τοιοῦτος ὢν οὐκ αἰσχύνη ἡμᾶς ψέγων, καὶ νῦν μὲν ἐλέγχων ὥς γε οἴει· νῦν δ' αὖ πάλιν νουθετῶν, ὡς πίστει καὶ λόγοις ὑπερφέρων * περὶ οὗ δῆτα οἱ ἄθλιοι ἐπικουρίαν ἑαυτοῖς πορίζεσθαι γλίχονται· καί τοι οὐδὲ συγγίνεσθαι τῷ τοιούτῳ ἐχρῆν, οὐδὲ ὅλως αὐτὸν προσφθέγγεσθαι, πλὴν εἰ μή τις ἐν τοῖς ὑπούλοις τούτου ῥήμασι τὴν τοῦ ὀρθῶς βιοῦν ἐλπίδα τοῖς μέτροις ἀποκεῖσθαι οἴεται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο. πολλοῦ γε δεῖ. τὸ δὲ ἀληθὲς, ὦ τῆς ὑμετέρας ἀνοίας, ὅσοι τούτῳ συναναγίνεσθε! τίς ἄρα ἶστρος ὑμᾶς τῆς χαλεπῆς τούτου γλώττης καὶ τῆς ὄψεως ἀνασχέσθαι κατηνάγκασεν; B ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν ἤδη σε βαδιοῦμαι τῷ λόγῳ, ὦ τὴν μὲν ψυχὴν ἄφρων σὺ, τὴν δὲ γλῶτταν σωμύλε, ἄπιστε δὲ τὰς φρένας, δὸς δή μοι τοῦ λόγου οὐκ ἀμφιλαφές τι λέγω καὶ ἱππήλατον πεδίον, ἀλλ' οὖν κύκλῳ γε εὐπερίγραφον· μὴ σαθρὸν μόνον, ἀλλ' ἐῤῥωμένον τε καὶ στερρὸν τῇ φύσει, ὦ ἀνόσιε δῆτα καὶ κάκιστε, καὶ κρυψίνου· ἐξάγομαι γὰρ ταῦτα λέγειν· μᾶλλον δὲ βρόχον ἤδη σοι περιάψας, καὶ συμποδίσας τῷ λόγῳ εἰς μέσους σε καταστήσω, ὡς ἂν πᾶς ὁ δῆμος τὴν σὴν κατεμάθῃ φαυλότητα. ἐπ' αὐτὸ δὲ πορεύσομαι ἤδη τὸ πρᾶγμα. νενιμμέναι δήπουθέν εἰσιν αἱ χεῖρες, προσίωμεν ταῖς εὐχαῖς ἐπικαλέσαι δὴ τὸν Θεόν. μᾶλλον δὲ μικρὸν ἐπισχὼν, εἰπέ μοι ὦ θερμότατε σὺ, τίνα Θεὸν ἐπικαλέσῃ πρὸς βοήθειαν; ἀλλὰ γὰρ ἠρέμειν οὐ δύναμαι. ὦ τῶν πάντων ἔχων τὸ κῦρος δέσποτα, ὦ τῆς μονήρους δυνάμεως, ὦ πάτερ, διὰ τουτονὶ τὸν ἀνόσιον ὀνείδη τε, καὶ λύπας, καὶ μέν τοι καὶ τραύματα, καὶ ὀδύνας ἡ σὴ ἔχει ἐκκλησία. Ἄρειος σοι τόπον ἤδη προσαρμόζει, καὶ μάλα γε εὐφυῶς, ἐφ' οὗ καθιζάνων οἶμαι σύνοδον ἑαυτῷ, ἢ παῖδα τὸν Χριστὸν τὸν σὸν, τὸν ἐκ σοῦ, τὸν τῆς ἡμετέρας ἐπικουρίας ἀρχηγέτην, θέσεως νόμῳ περιποιεῖται καὶ ἴσχει. ἐπάκουσον ἀντιβολῶ σε, τῆς θαυμασίας πίστεως. σὲ τὴν κατὰ τὸν τόπον κινεῖσθαι δέσποτα κίνησιν οἴεται. σὲ τῆς ἀφωρισμένης καθέδρας κύκλῳ περιγράφειν τολμᾷ. ποῦ γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ σὴ παρουσία; ἢ ποῦ τὴν σὴν οὐ πάντες ἐνέργειαν ἐκ τῶν πάντα σου διηκόντων νόμων αἰσθάνονται; πάντα γὰρ αὐτὸς περιέχεις, καὶ ἔξω σου οὔτε τόπον, οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐπινοῆσαι θέμις. οὕτως ἡ σὴ δύναμις μετ' ἐνεργείας ἐστὶν ἄπειρος. σὺ μὲν δὴ ἐπάκουσον ὁ Θεός. ὑμεῖς δὲ πᾶς ὁ λαὸς προσέχετε τὸν νοῦν. ὁ γὰρ ἀναίσχυντος οὗτος καὶ ἀχρεῖος, ὁ ἐπ' ἄκρον μοχθηρίας τε καὶ ἀνομίας ὁμοίως ἐληλακὼς, εὐλάβειαν σκήπτεται. ἄπαγε, φησὶν, οὐ βούλομαι τὸν Θεὸν ἐγὼ ὕβρεων πάθει δοκεῖν ἐνέχεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο ὑποτίθεμαι καὶ πλάττω θαυμάσιά γε τῇ πίστει, ὡς ὁ Θεὸς νεογενῆ καὶ νεόκτιστον οὐσίαν Χριστοῦ ποιησάμενος, βοήθειαν ἑαυτῷ παρεσκευάσατο, ὥς γε μοι δοκεῖ, ὃ γὰρ ἂν φησὶν, ἀπ' αὐτοῦ ἀφέλης, τοῦτο ἔλαττον πεποίηκας. εἶτα, ὦ λυμεὼν καὶ ὀλέθριε, σοὶ τοῦτό ἐστι πίστις; σὺ καθ' ὑπόθεσιν καὶ πλάσμα λαμβάνεις τὸν τὰ πλάσματα τῶν ἐθνῶν κατακρίναντα; σὺ ἐπείσακτον καλεῖς, καὶ ὥσπερ καθηκόντων ὑπηρέτην, τὸν ἄνευ ἐνθυμήσεως καὶ λογισμοῦ, τῷ συνυπάρχειν τῇ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητι, πάντα διανύσαντα; ἐφάρμοσον νῦν, εἰ δὴ τολμᾷς, ἐφάρμοσον τῷ Θεῷ καὶ τὸ εὐλαβεῖσθαι, καὶ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ τὸ ἐλπίζειν τὸ ἐκβησόμενον· ἔτι δὲ τὸ ἐνθυμεῖσθαι, τὸ λογίζεσθαι, τὸ σκεπτόμενον γνώμην ἀποφαίνεσθαι καὶ διαρθροῦν, καὶ ὅλως τὸ τέρπε-

πεσθαι, τὸ γελᾶν, τὸ λυπεῖσθαι. τί τοίνυν φὴς ὦ τῆς ἀθλίων ἀθλιώτερε; ὦ τῆς κακίας αὐτόχρημα μήτωρ, σωίες δεῖ εἰ δωάσαι, ὡς ἐν αὐτῇ γέσε πανουργία μοχθηρὸς ἂν ἀναλίσκη. ὁ Χεισὸς, φησὶ, δι' ἡμᾶς πέπονθεν. ἀλλ' ἤδη φθάσας ἔμοιγε εἶπον, ὡς μορφὴ σώματος ἀπεσάλη. καὶ φησιν, ἀλλὰ δέος μὴ δοξωμεν κατά τι ἐλαττᾶν. εἶτα ὦ τῆς θηείων μεσίτα, ταῦτα λέγων ἀ μαίνη κ' σαφῶς λυττᾷς; ἰδὰ γὰρ ὁ κόσμος, μορφὴ, εἴτεν χῆμα τυγχάνει ἔν· κ' οἱ ἀσέρες γε χαρακτῆρας προβέβλιωται· κ' ὅλως τὸ πνεῦμα τᾶ σφαιροειδᾶς τάτε κύκλε, εἶδος τῆς ὄντων τυγχάνει ὂν, καὶ ὥσπερ μόρφωμα. κ' ὅμως ὁ Θεὸς παντυχῆ πάρεσι. πᾶ τοίνυν εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ αἱ ὕβρεις; ἢ κατὰ τί ὁ Θεὸς ἐλαττᾶται; ὦ τᾶ ἀξιοκτόνε τῆς ἐπιεικείας σύ. λόγισαι δὴ ἦν ἐκ σαυτᾶ τεκμαιρόμενος, κ' ἐνθυμήθητι, εἰ ἁμάρτημα εἶναι δοκεῖ, τὸ ἐν Χεισῷ παρεῖναι τὸν Θεόν. ἐκεῖνος μὴν ἦν κατεῖδε τὴν ἀτιμίαν τᾶ λόγε κ' τὴν τιμωείαν ἐβραδέως ἐπήγαγε. χωεὶς δὲ τάτων καθ' ἑκάσλιν δήπεθεν ἡμέραν ἁμαρτήμασιν ἐν τῷ κόσμῳ γίνεται· κ' ὅμως ὁ Θεὸς πάρεσι, κ' τὰ τῆς δίκης ἐχ ὑσερίζει. τί ἦν κατὰ τᾶτο ἐλαττᾶται εἰς τὸ μέγεθος τῆς αὐτᾶ δυωάμεως, εἰ τὰ παντυχῆ θαιαδάνεται; οὐδὲν οἶμαι. ὁ μὴν γὰρ τᾶ κόσμε νᾶς θρα τᾶ Θεᾶ· δι' αὐτᾶ πᾶσα θρμονὴ, δι' αὐτᾶ πᾶσα δίκη. ἡ δὲ τᾶ Χεισᾶ πίσις ἀνάρχως ἐξ αὐτᾶ. ὅλως δὲ Θεᾶ νόμος ἐσὶ Χεισὸς, δι' αὐτᾶ τὸ ἄπειρον ἅμα κ' ἀτελεύτητον ἔχων. ἀλλὰ γὰρ σὺ κατὰ σεαυτὸν ἐννοῶν φαίνῃ; ὦ τῆς μανίας λίαν! περίβλεψον νῶν εἰς τὴν σαυτᾶ ἀπώλειαν τὸ τᾶ θραβόλε ξίφος. ὁρᾶτε δὴ, ὁρᾶτε πάντες, ὡς γοερὰς ἤδη προίχεται φωνὰς, τῷ τᾶ ἔχεως ἐνεχημμένος δήγματι· ὡς αἱ φλέβες αὐτᾶ κ' σάρκες τῷ Ἰῷ ἐγκατειλημμέναι, δεινὰς ἀναμιγνύσιν ὀδύνας· ὡς διερρύηκεν αὐτᾶ τὸ σῶμα πᾶν, αὐχμᾷ τε ὑπ' ἀθλιότητος, κ' ὠχριάσεως, κ' φείκης, κ' μυείων γέμει κακῶν, κ' δεινῶς κατέσκληκεν· ὡς εἰδεχθὴς κ' κατίρρυπον τὸ τῆς κόμης θάσος, ὡς ὅλος ἠμιθνὴς, κ' ὀξαθυμῶν ἤδη τὸ βλέμμα· ὡς ἄναιμον τὸ πρόσωπον, κ' ὑπὸ μεμύνης ἐκτετηκός· ὡς ὁμᾶ πάντα εἰς αὐτὸν συνδραμόντα, οἶτος, μανία τε κ' ματαιότης, θρα τὸ χρόνιον τᾶ πάθες, ἄγειόν τε κ' θηριώδη σε πεποιήκασιν. αὐτίκα δὲ ἐπαιθανόμενος ἔ δὴ κακᾶ τυγχάνει ὤν· αἴρομαι, φησὶν, ὑφ' ἡδονῆς, κ' πηδῶ γε σκιρτῆς ὑπὸ χαρᾶς, κ' τερπόμαι. κ' πάλιν νεανικῶς γε λίαν· εἶεν, φησὶν, ἀπολόμεθα. τᾶτο μὴν γε κ' ἀληθές ἐσι· σοὶ γὰρ μόνῳ ἡ κακία τὰς παρ' ἑαυτῆς σταθὰς δαψιλῶς κεχορήγηκε· κ' ὃ πολλῆς ἐώνητο τιμῆς, τᾶτό σοι ῥᾳδίως δεδώρηται. φέρε δὴ νῦν εἰπὲ, πᾶ τὰ σεμνά σε ἐσι παραγγέλματα; ἀπόνιψαι δὴ σαυτὸν τῷ Νείλῳ. εἰ οἷόν τε, ὦ ἀτόπε γέμων ἀνθρωπε ἀναισθησίας· καὶ τοι σύγε τὴν οἰκεμένην ἅπασαν τοῖς αὐτᾶ ἀσεβήμασι θραπαράξαι ἐσπούδακας, ἆρα γε σωίης ὡς ἅπαντα ἤδη ὁ τᾶ Θεᾶ ἄνθρωπος ἐγὼ ἐπίσαμαι; ἀλλὰ γὰρ ἀπορῶ, πότερον μένειν, ἢ ἀπιέναι δεῖ. οὔτε γὰρ βλέπειν εἰς τοσοῦτον ἔτι δυάμαι, κ' τὴν ἁμαρτίαν ἐπαισχύνομαι, ὦ Ἄρεις. ἡμᾶς μὴν εἰς φῶς κατέσησας, σαυτὸν δὲ εἰς σκότος, ὦ ταλαίπωρε, κατέβαλες. τοῦτό σοι τῆς πόνων πέφυκε τὸ τέλος. ἀλλ' ἐκεῖσε πάλιν ἐπάνειμι. πλῆθος εἶναι φῆς τῆς περὶ σὲ [1] ἁλωμένων. εἰκὸς οἶμαι, κ' δέχε γε πύτες, δέχε φημί. λύκοις γὰρ κ' λέοσιν ἑαυτοὺς βρωθησομένους ἐκδεδώκασι. πλὴν

A propter nos passus est: At ego jam dixi quod sub forma corporis missus est. Sane, inquit; sed metuendum ne aliqua in re imminuere illum videamur. O ferarum interpres, anne insanis, dum ista dicis, & aperte furis? Ecce enim mundus ipse forma est sive figura, & astra characteres suos ostendunt: & omnino spiritus hujus globosi orbis, species quædam est eorum quæ sunt, & quasi figuratio. Nihilominus Deus ubique adest. Ubinam igitur in Deo contumeliæ sunt? aut qua in re minuitur Deus? O parricida æquitatis. Considera, ex teipso conjecturam capiens, si peccatum videtur esse, in Christo adesse Deum. Ille quidem perspexit ignominiam sermonis, nec tarde pœnas irrogavit. Præterea quotidie in mundo peccata committuntur, & tamen Deus adest, nec diu supplicia differuntur. Qua igitur in re minuitur potestatis ejus magnitudo? an ubique patitur? nihil opinor, mundi enim mens per Deum est: per ipsum omnis stabilitas, per ipsum omne jus. Christi fides sine principio ex ipso est. Omnino autem Christus Dei lex est, per ipsum immensitatem & infinitatem habens. Sed de his ex te quoque ingenio cogitare videris. O furorem insignem! Converte nunc in tuum ipsius exitium diaboli gladium. Videte omnes, videte, ut lamentabiles prætendat voces viperæ morsu læsus, ut venæ ipsius & carnes veneno imbutæ acerbos cieant cruciatus: ut corpus ipsius tabe defluxit attenuatum, & squalore, sordibus, & lamentatione, & pallore, & horrore, & mille denique malis plenum misere exaruit: ut aspectu deformis, & illuvie sordida capillorum silva, ut totus semimortuus, & aspectu ipso jam languido, vultu exangui & curis absumpto: ut simul omnia quæ concurrerunt, furor, insania, vanitas, propter mali diuturnitatem agrestem & ferum reddiderunt. Ne sentit quidem quibus sit in malis. Efferor, inquit, præ voluptate, & tripudio, saltuque lascivio præ gaudio, & exulto. Et rursum valde juveniliter. Heu, inquit, perimus. Hoc quidem certe verum est: tibi enim soli malitia largiter studia & amores sui suppeditavit: quodque magno pretio emerat, tibi facillime donavit. Age vero jam dic, ubi præclara illa tua monita? Ablue teipsum Nilo, si fieri potest, homo absurdi stuporis plenissime: quippe universum orbem terrarum flagitiis tuis perturbare omni studio contendisti. Nonne intelligis quod ego jam, qui Dei homo sum, omnia sciam? At vero jam dubito utrum manere an abire oporteat; neque enim adhuc visu tantum contendere possum, & peccatum erubesco, o Ari: Nos in luce collocasti, teipsum vero in tenebras conjecisti, miser; hic enim visus est laborum tuorum exitus. Sed illuc iterum redeo. Multitudinem hominum circa te vagantium esse ais. Par est, opinor: & recipe eos, recipe inquam: nam lupis & leonibus sese devorandos præbuerunt. Verumetiam horum unusquisque [2] decem capitum accessione, & horum sumptu

1 In MS. nostro, ἁλωμαίων. *Hard.* 2 Hoc est, præter tributariam functionem & capitationem suam pro decem insuper capitibus tributum pendent singuli. *Hard.*

ptu oppressus continuo pœnas dabit, nisi quam celerrime ad salutarem ecclesiam recurrens, caritatis pacem amore ac studio concordiæ suscipiat. Non enim a te decipientur amplius de mala conscientia damnati: neque funditus perire sustinebunt sceleratis tuis quæstionibus implicati: manifesta enim & nota erunt in posterum sophismata tua: nec ipse quidquam proficies, frustra singes, æquitatem & sermonum lenitatem simulans, & simplicitatis, ut ita dicam, personam extrinsecus induens. Vanum erit omne artificium tuum: cito enim te veritas ipsa circumstabit: cito flammas tuas divinæ potentiæ, ut sic dicam, imber restinguet. Atqui socios & suffragatores tuos, qui se jam obnoxios curiæ fecerunt, publicorum ministeriorum curæ excipient, nisi quam citissime fugientes congressum tuum, incorruptam fidem amplexi fuerint. Tu vero, vir ferree, da mihi aliquod specimen propositi tui, si tibi ipsi fidis, & fidei firmitate fretus es, ac puram omnino habes conscientiam. Veni ad me, veni inquam ad Dei hominem: crede quod interrogationibus meis cordis tui abdita scrutabor: & si quid insaniæ in te residere videatur, divinam gratiam implorans, a morsu te melius curabo: si vero mente sana esse videberis, cognito in te veritatis lumine, Deo gratias agam, & mihi ipsi pietatis causa congratulabor. *Et alia manu*: Deus vos custodiat, carissimi.

Per Syncletium & Gaudentium Magistrianos perlata sunt hæc, cum Paterius præfectus esset Ægypti, & lecta sunt in palatio.

Contra Eusebium & Theognium.

Constantinus Augustus catholicæ ecclesiæ Nicomediensium.

OMNES probe nostis, fratres dilectissimi, dominum Deum scilicet & salvatorem Christum patrem & Filium esse: Patrem dico sine principio, sine fine, parentem sæculi ipsius: Filium vero, hoc est Patris voluntatem; que quidem neque per cogitationem aliquam assumpta est, neque ad operum suorum perfectionem per substantiam extrinsecus quæsitam accepta. Qui enim hoc intelliget, hic habebit ad omne supplicii genus indefessam tolerantiam. Sed Dei filius Christus omnium opifex, & immortalitatis ipsius largitor genitus est, quantum ad fidem spectat eam qua credidimus: genitus est, imo vero progressus est ipse, cum omnino in Patre esset, ad eorum quæ ab ipso facta sunt, ordinationem. Genitus igitur individuo quodam processu. Voluntas enim simulatque domicilio ipsius infixa est, ea quæ diversa indigent cura, secundum uniuscujusque qualitatem tractat atque administrat. Quid igitur est? quid inter Deum Patrem & Filium medium? nihil scilicet: ipsa enim rerum completio cognitione acce-

A ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστος προσθήκη κεφαλῶν δέκα, καὶ τελέσμασι τούτων πιεσθεὶς, αὐτίκα δὴ μάλα ἱδρώσει, ἐὰν μὴ τὴν ταχίστην ἐπὶ τὴν σωτήριον δραμὼν ἐκκλησίαν, τὴν τῆς ἀγάπης εἰρήνην τῷ φίλτρῳ τῆς ὁμονοίας ἐπανέληται. οὐ γὰρ δὴ ὑπὸ σοῦ λοιπὸν ἐξαπατηθήσονται ἐπὶ πονηρᾷ συνειδήσει κατεγνωσμένοι. οὐδ' ἀνέξονται τέλεον ἀπολέσθαι, ταῖς μιαραῖς σου ζητήσεσιν ἐμπλακέντες. σαφῆ καὶ γνώρισμα πᾶσι, πρὸς γοῦν τὸν ἑξῆς χρόνον, τὰ σά ἐστι σοφίσματα. καὶ μὴν οὐδὲ αὐτὸς ἀνύσαι τι δυνήσῃ, ἀλλὰ μάτην σχηματικῇ, ἐπιείκειάν τε καὶ πρᾳότητα λόγων καθυποκρινόμενος, καὶ ἁπλότητος, ὡς εἰπεῖν, προσωπεῖον ἔξωθεν περιτιθέμενος. μάταιον ἔσται σου τὸ ὅλον τέχνασμα· αὐ-
B τίκα γάρ σε ἡ ἀλήθεια περιστήσεται· αὐτίκα σου τὰς φλόγας ὁ τῆς θείας δυνάμεως, ὡς εἰπεῖν, ὄμβρος ἀποσβέσει. καὶ μὲν τοι καὶ τοὺς ἑταίρους καὶ ὁμογνώμονάς σου ἐνόχους εἶναι τῇ βουλῇ γενομένους, αἱ τῶν δημοσίων λειτουργημάτων καταλήψονται φροντίδες, ἐάν γε μὴ τὴν ταχίστην ἀποφυγόντες τὴν πρὸς σὲ συνουσίαν, τὴν ἀδιάφθορον ἀνταλλάξωνται πίστιν. σὺ δὲ ὁ σιδηρόφρων ἀνὴρ, δεῖγμά μοι δὸς τῆς σῆς προαιρέσεως, εἰ σαυτῷ πιστεύεις, καὶ ἔρρωσαι τῷ βεβαίῳ τῆς πίστεως, καὶ καθαρὰν ὅλως ἔχεις συνείδησιν. ἧκε πρὸς ἐμὲ, ἧκε, φημὶ, πρὸς Θεοῦ ἄνθρωπον, πίστευσον ὡς ταῖς ἐμαυτοῦ πεύσεσι διερευνήσομαί σου τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας· κἂν μέν τι μανικὸν ἐνεῖναι δοξῇ, τὴν θείαν
C ἐπικαλεσάμενος χάριν, παραδήγματός σε κάλλιον ἰάσομαι. ἐὰν δὲ ὑγιαίνων τὰ κατὰ ψυχὴν φανῇς, τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἐπιγνοὺς, ἐν σοὶ καὶ τῷ Θεῷ χάριν εἴσομαι, καὶ ἐμαυτῷ τῆς εὐσεβείας συνησθήσομαι· καὶ ἄλλῃ χειρί. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀγαπητοί.

Διὰ Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου μαγιστριανῶν ἐκομίσθη καὶ ταῦτα, ὅτε Πατέριος ἦν ἔπαρχος Αἰγύπτου, καὶ ἀνεγνώσθη ἐν τῷ παλατίῳ.

Κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων.

D ΤΟ'Ν δεσπότην Θεὸν δηλαδὴ καὶ σωτῆρα Χριστὸν ἀκριβῶς ἅπαντες ἴστε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, πατέρα τε καὶ υἱὸν εἶναι. πατέρα φημὶ ἄναρχον, ἄνευ τέλους, γονέα τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ· υἱὸν δὲ, τοῦτ' ἔστι τὴν τοῦ πατρὸς βούλησιν, ἥτις οὔτε δι' ἐνθυμήσεώς τινος ἀνείληπται, οὔτε πρὸς τὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ τελεσιουργίαν διά τινος ἐξεζητημένης οὐσίας κατελήφθη. ὃς γὰρ τοῦτο καὶ νοεῖ καὶ νοήσει, οὗτος ἕξει πρὸς ἅπαν τιμωρίας γένος ἀκάματον ὑπομονήν. ἀλλὰ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς Χριστὸς ὁ τῶν ἁπάντων δημιουργὸς, καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς χορηγὸς, ἐγεννήθη ὅσον πρὸς τὴν πίστιν ἀνῆκεν ἣ πεπιστεύκαμεν· ἐγεννήθη, μᾶλλον δὲ προῆλθεν αὐτὸς, καὶ πάντοτε ἐν τῷ πατρὶ ὤν, ἐπὶ τὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγε-
E νημένων διακόσμησιν. ἐγεννήθη τοίνυν ἀμερίστῳ προελεύσει· ἡ γὰρ βούλησις ὁμοῦ καὶ τῷ οἰκητηρίῳ αὐτῆς ἐμπέπηγε, καὶ ταῦθ' ἅπερ διαφόρου δέεται ἐπιμελείας, κατὰ τὴν ἑκάστου ποιότητα πράττει τε καὶ διοικεῖ. τί οὖν ἐστι; τί μεταξὺ τοῦ Θεοῦ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ; οὐδὲν δηλαδή· αὕτη γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων συμπλήρωσις αἰσθήσει παρείληφε τὸ τῆς βουλήσεως πρόσταγμα, οὐχὶ δὲ μερισθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὴν βούλησιν διέστησεν.

ὁ δὲ

1 Aliam versionem veterem hujus Epistolæ, qualem Justinianus misisse ad Vigilium Papam in titulo dicitur. Baronius exhibet ad an. 329. num. 12. *Hard.*

ὃ δε τούτοις ἕπεται, τίς ἐστι, ὃς τῷ Χριστῷ τῷ ἐμῷ δε-
σπότῃ παιδὸς δι' αἰδῶ μᾶλλον ἢ μωρίαν δέδικεν; ἆρ' ἂν
πάσχει τὸ θεῖον; ἐπειδὴν ἡ τοῦ σεμνοῦ σώματος οἴκησις
πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἰδίας ἁγιότητος ὁρμᾷ· ἢ ὑπο-
πίπτει θίξει τὸ τοῦ σώματος ἐκκεχωρισμένον; ἆρ' οὐχὶ
διέσηκε τοῦθ' ὅπερ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀφήρηται ταπει-
νότητος; οὐχὶ δὲ ζῶμεν, κἂν πρὸς θάνατον ἡ τῆς ψυ-
χῆς εὐκλεια τὸ σῶμα προσκαλέσηται; τί τοίνυν ἐν-
ταῦθα ἡ ἀβλαβής τε καὶ εἰλικρινὴς πίστις ἄξιον ἀμφιβο-
λίας κατείληφεν; ἢ οὐχ ὁρᾶς ὅτι σεμνότερον σῶμα ὁ
Θεὸς ἐξελέξατο, διὸ τὰ τῆς πίστεως τεκμήρια καὶ τὰ τῆς
οἰκείας ἀρετῆς ὑποδείγματα ἔμελλεν ἐμφανίζειν; καὶ
τίλι ἤδη συγκεχυμμένῳ ὀλεθρίῳ πλάνῳ τῷ ἀνθρω-
πίνῳ γένει ἀπώλειαν ἀποσείεσθαι, καινοῦ τε θρησκείας
διδόναι διδασκαλίαν τῷ τῆς ἀγνοίας ὑποδείγματι,
τὰς ἀναξίας τοῦ νῦν πράξεις καθαίρειν, ἔπειτα δὲ τίλι
μᾶλλον τῷ θανάτῳ βάσανον ἐκλύειν, τὰ δὲ τῆς ἀθανα-
σίας ἔπαθλα προαναφωνεῖν. ἀλλ' ὑμεῖς, οὓς λοιπὸν
ἀδελφοὺς ἡ τῆς ἀγάπης κοινωνία εἰκότως ὑπ' ἐμοῦ προ-
σαγορεύεσθαι ποιεῖ, οὐκ ἀγνοεῖτέ με τὸν ὑμέτερον σω-
τῆρα πόντου, οὐκ ἀγνοεῖτε τὸ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὀ
χύρωμα, ὅ τίλι φροντίδα γνησίως ἐπανήρημαι, καὶ δι'
ὃ τῆς ἡμετέρων ἐχθρῶν ὑμόνον τὰ ὅπλα κατεμαχεσά-
μεθα, ἀλλὰ καὶ ζῶντας ἔτι τίλι ψυχὴ συγκατέρξα-
μεν πρὸς τὸ τῆς φιλανθρωπίας ἀληθῆ πίστιν ἐκφάναι.
ἀλλ' ἐγὼ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις διὰ τίλι τῆς οἰκου-
μένης μᾶλλον ἀνανέωσιν ἔχαιρον. καὶ γὰρ θαύματος ἦν
ἄξιον ἀληθῶς ἔθνη τοσαῦτα εἰς ὁμόνοιαν ἐπαγαγεῖν,
ἃ πρὸ βραχέος ἐλέγετο τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν. πλὴν τί
ἔμελλε γινώσκειν τὶ ἔθνη ταῦτα ἀδεμίαν φιλονει-
κίας ἐπανήρητο φροντίδα; τί οὖν νοεῖτε, ἀδελφοὶ ἀ-
γαπητοὶ, [2] ὡς ἡμᾶς αὐτὸς αἰτιῶμαι; Χριστιανοί ἐσ-
μεν καὶ οἰκεῖᾳ διαθέσει διχονοοῦμεν. αὕτη ἄρα ἐστὶν ἡ
ἡμετέρα πίστις; αὕτη ἡ τοῦ ἁγιωτάτου νόμου διδασκαλία;
ἀλλὰ τίς ἐστιν αἰτία, δι' ἣν ὁ τοῦ παρόντος κακοῦ ὄλε-
θρος ἐξεγήγερται; ὢ τῆς ἀτοπίας; ὢ μίσους ὑπερ-
βολὴ πάσης ἀγανακτήσεως μέγεθος ὑπερπαίουσα; τίς
ἡ τοῦ λυπηροῦ τούτου ἀναπέφανται δεινότης, ἣ τὸν τοῦ Θεοῦ
υἱὸν ἀρνεῖται ἐξ ἀμερίστου τῆς παρ' οὗ οὐσίας προελθυ-
θέναι, ἆρ' οὐχὶ παντιχοῦ ἐστιν ὁ Θεός; καίτοι γε τοῦτον
πάντοτε παρεῖναι ἡμῖν αἰσθανόμεθα, ἆρ' οὐχὶ διὰ τῆς
τούτου δυνάμεως ἡ τῶν ὅλων σωτήριον διοικομία, καίτοι γε τῆς τοῦ χωρισμοῦ διαστάσεως ἐστέρηται; μὴ δὴν ἡμῖν τι πέπραχται, ὦ ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, καταμάθετε νῦν ἀξίως τὰς βασάνους τῆς παρούσης ἀλγηδόνος. ὁμολογητὰς ὑμᾶς εἶναι τούτου ἐπαγγέλλεσθε, ὃν εἶναι ἀρνεῖσθε, ὑμᾶς τοῦ πανώλους διδασκάλου πείθουσι. ἐκτεθεῖσθω, τίς ἐστιν ὁ ταῦτα διδάξας ὅπως ἄκακον πλῆθος; Εὐσέβιος δηλαδὴ, ὁ τῆς τυραννικῆς ὠμότητος συμμύστης. ὅτι γὰρ παντιχοῦ τοῦ τυράννου γεγρήγορεν προσφύλαξ, παντιχόθεν ἐστὶ σαφῶς. τοῦτο μὲν γὰρ αἱ τῶν ἐπισκόπων σφαγαὶ διαμαρτύρονται, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ἐπισκόπων· τοῦτο δὲ ἡ κακαλεπωτάτη τῶν Χριστιανῶν ἐκδίωξις διαῤῥήδην βοᾷ. ὅσοι γὰρ τῶν περὶ τῶν εἰς ἐμὲ γεγενημένων ὕβρεων νῦν ἐρῶ, δι' ὧν ὅτι μάλιστα αἱ τῶν ἐναντίων μερῶν ἐφαρμοσάντο συνδρομαί. ὅτος καὶ ὁ φθαλμὸς κατισκόπως ὑπέπεμπε κατ' ἐμοῦ, καὶ μόνον οὐκ ὁπλαις τῷ τυράννῳ συνεισέφερον ὑπηρεσίας. μηδ' ἐμέ τις οἰέσθω εἶναι πρὸς τίλι τούτων ἀπόδειξιν ἀπαρασκεύαστον. ἔλεγχος γάρ ἐστιν

A pit voluntatis imperium, non quidem separata ex Patris essentia voluntatem separavit. Quod vero ad ista sequitur, quis est qui dominum meum Christum filium reverentia magis ductus quam stultitia metuit? Num itaque patitur Deus? postquam augusti corporis habitatio ad notitiam propriæ sanctitatis properat: an cadit sub tactum illum quod separatum est a corpore? Num igitur separavit hoc quod a corporis humilitate ablatum est? num vero vivimus, licet ad mortem, animæ gloria corpus adsciverit? Quid igitur hic innoxia & sincera fides dubitatione dignum offendit? nonne vides Deum augustius corpus elegisse, quo fidei B indicia & virtutis suæ documenta voluit ostendere? & jam confusum a diabolo errorem, humani generis perniciem excutere, novamque religionis doctrinam dare ignorantiæ documento, indignas mentis cogitationes purgare, deinde vero mortis cruciatus retundere, ac immortalitatis præmia longe ante prædicere. Sed vos, quos ut deinceps fratres appellem, caritatis communio facit (non ignoratis me conservum vestrum) non ignoratis vestræ salutis præsidium, cujus curam ingenue suscepi, & per quod non solum armatos hostes nostros devicimus, verum etiam viventes adhuc coegimus humanitatis veram fidem profiteri. Ego vero C in his bonis propter instaurationem orbis terrarum maxime gaudebam. Etenim admiratione plane dignum fuit tot gentes ad concordiam consensumque adduxisse, quæ paulo ante dicebantur Deum ignorare. Verum quomodo cognituræ erant gentes ea, quæ nullo contentionis studio intelligere curarent? Quid igitur cogitatis, fratres carissimi, quod nosipsos accuso? Christiani sumus, & miserabili affectu dissentimus. Hæc igitur ipsa est fides nostra? hæc sanctissimæ legis doctrina? Sed quæ tandem est causa, ob quam præsentis mali pernicies excitata est? O rem absurdam! o summum odium, quod omnis indignationis magnitudinem excedit! D Quæ tandem visa est hujus atrocitas? num Dei Filium negat ex individua Dei substantia processisse? Anne Deus ubique est? atqui hunc semper adesse nobis sentimus. Anne hujus potentia universitatis ornatus coaluit, atque separationis dissidio privatus est? Ne quid igitur a nobis actum sit, fratres carissimi, attendite quæso præsentis doloris probationem. Vos illius confessores fore promisistis, quem esse negatis, cum vobis istud exitiabilis ille doctor persuaserit. [1] Quis obsecro innocentem multitudinem ista docuit? Eusebius videlicet tyrannicæ crudelitatis socius. Nam quod excubaret & omnino vigilaret pro tyranno, ex multis undique potest E intelligi, siquidem istud episcoporum, eorumque vere episcoporum cædes testantur: istud crudelissima Christianorum persecutio palam clamat. Neque certe de iis quibus me affecit contumeliis hoc loco verba faciam, per quas adversario im contra me concursus quantum fieri poterat maxime procurabantur, qui & oculis tanquam speculatoribus me observavit. Quin etiam ministerio prope militari, quo tyranno opem ferret, perfun-

1 Ab hoc loco describit reliquam Epistolam Theodoretus lib. 1. hist. Eccles. cap. 20. *Hard.*
2 MS. noster ὑμᾶς. *Hard.*

functus est. Ac nemo existimet me imparatum minusque instructum esse etiam ad istas res, si opus fuerit, confirmandas. Verissime enim ostendi potest, tum presbyteros, tum diaconos a me manifesto deprehensos, qui Asebium assidue stipabant. Sed hæc quidem omitto, quæ nunc non eo dicuntur a me, quod ipse ea graviter & iniquo animo feram, sed quo eos suæ ipsorum pudeat insaniæ. Illud solum metuo, illud animo verso, quod vos video in hujus criminis societatem vocari. Nam institutione Eusebii & conversatione conscientia vestra a veritate deflexit. Verum hujus rei expedita est & facilis curatio, si modo episcopum fidelem & integrum nacti, oculos ad Deum denuo converteritis: quod quidem in præsentia est in vestra situm potestate, quodque etiam dudum penes vestrum judicium fuerat, nisi Eusebius ipse, de quo dixi, pravo eorum qui eum juverunt consilio huc præceps ruisset, & rectum eligendi ordinem impudenter conturbasset. Sed quoniam mihi de hoc ipso Eusebio pauca dicenda sunt, quæso libenter attendite. Non vos præterit concilium Nicææ celebratum, cui ipse, sicut conscientiæ meæ munus postulabat, interfui, non alio sane animo, quam ut cum concordiam inter omnes constituerem, tum omnium maxime ut reprimerem penitus & submoverem eam rerum perturbationem, quæ ex Arii Alexandrini amentia orta, illico ex absurdo & pernicioso conatu Eusebii vires collegit. Nam quanta concursione, amantissimi honoratissimique fratres, putatis istum Eusebium, utpote ipsa conscientia convictum, quanta cum ignominia mendaciis undique deprehensis, aggressum esse primum certos quosdam homines subornare, qui pro eo deprecarentur [1]: deinde a me auxilium petere, ne tanti sceleris damnatus de honoris sui gradu dejiceretur. Hujus rei testis est mihi Deus, qui tum mihi, tum vobis benignus perpetuo adsit, quod & meum pervertit judicium, & turpiter a veritate abduxit: quod & vos cognoscetis. Nam tum omnia gesta sunt ex ejus sententia, qui perniciem omnem adhuc intra cogitationem suam abditam & occultam tenuit. Ac primum, ut cetera illius nequitiæ facinora præteream, audite quæso, quid nuper cum Theognio, quem dementiæ socium habebat, perpetraverit. Ipse forte quosdam * Alexandrinos, qui a fide nostra defecerant, huc mitti jusseram, quandoquidem eorum opera dissidii flamma incensa erat. Sed isti honesti bonique scilicet episcopi, quos vera concilii dijudicatio ad pœnitentiam agendam reservaverat, non solum eos admiserunt ad se, & secum tuto collocarunt, verum etiam illorum depravatis moribus communicarunt. Quamobrem ingratos istos aliquo pacto puniendos esse censui, & jussi, ut a suis abrepti sedibus longissime relegarentur. Jam vestrum est ea fide in Deum aciem mentis vestræ intendere, in qua vos semper mansisse constat, & nunc etiam manere decet, omnemque ætatem ita degere, ut episcopos integritate vitæ, doctrinæ puritate, tum benignitate etiam in omnes, eximios habentes, jure lætemur. Si quis autem temere pestes illas vel memoria, vel laudibus celebrare audeat, confestim servi Dei, hoc est, mei ipsius opera pœnas suæ audaciæ dabit. Deus vos, fratres carissimi, incolumes servet.

* Arrianos.

Νικη-

Α ἀκειβὴς, ὅτι τὲς πρεσβυτέρες κ) διακόνες τὲς Ἀσεβίῳ παρεπομβύες φανερῶς ὑπ' ἐμᾶ συνειλῆφθαι συνέσηκεν. ἀλλὰ ταῦτα μβὺ παρίημι, ἃ νυῦ ἐκ ἀναναχτήσεως ἔχειν, ἀλλ' εἰς ἐκείνων αἰχμάλωτα ὑπ' ἐμοῦ πρεσκλώκται. ἐκεῖνο μόνον δέδια, ἐκεῖνο διαλογίζομαι, ὅτι ὑμᾶς ὁρῶ πρὸς τλιὺ τοῦ ἐγκλήματος καλεῖσθαι κοινωνίαν. διὰ γὰρ τῆς Εὐσεβίε ἀγωγῆς τε κ) διαστροφῆς συνειδησιν τῆς ἀληθείας κεχωρισμβίω ἀνειλήφατε. ἀλλ' ἔστιν ἡ βραδεῖα θεραπεία, εἴ γε ἐπίσκοπον πιςὸν τε κ) ἀκέραιον νυῦ γᾶν λαβόντες, πρὸς τὸν Θεὸν ἀπίδητε· ὅπερ ἐπὶ τῶ παρόντος ἐν ὑμῖν ἐςι. κ) πάλαι ἐχρῆν τῆς ὑμετέρας κρίσεως ἠρτῆσθαι, εἰ μὴ ὁ προειρημβύος Εὐσέβιος δεινῇ * τότε συλλαβομβύων αὐτῷ ἐνταῦθα ἐληλύθει, κ) τὴν τῆς τάξεως ὀρθότητα ἀναισχύντως συνετεταράχει. ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτῶ τῶ Εὐσεβίε πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ὀλίγα προσῆκε φράσαι, μέμνηται ὑμετέρα ἀνεξικακία ἐπὶ τῆς Νικαέων πόλεως γεγονῆσθαι σύνοδον, ἣ κ) αὐτὸς ἐγὼ πρεπόντως τῇ τῆς ἐμῆς συνειδήσεως λαβρείᾳ παρήμιν, ὅδε ἕτερον βελόμβυος, ἢ ὁ μόνοιαν ἅπασιν ἐργάσασθαι, κ) πρὸ πάντων ἐλέγξαι τε κ) ἀποσείσασθαι τὸ πρᾶγμα τῶτο, ὃ τὴν μβὺ ἀρχὴν εἰλήφει διὰ τῆς Ἀρείε τῶ Ἀλεξανδρέως ἀπονοίας, ἐχυροποιεῖτο δὲ παραχρῆμα διὰ τῆς Εὐσεβίε ἀτοπίε τε κ) ὀλεθρίας σπεδῆς. ἀλλ' αὐτὸς οὗτος Εὐσέβιος, προσφιλέσατοι κ) τιμιώτατοι, μεθ' ὅσης νομίζετε συνδρομῆς, ἅπε δὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς ἡττώμβυος. μεθ' ὅσης δὲ αἰσχύνης, τῇ πανταχόθεν ἐληλεγμβίῃ ψαδολογίᾳ συνίσατο, ὡσπέμπων μβύμοι διαφόρες τὲς ἀξιῶντας ὑπὲρ αὐτῶ. ἐξαιτέμβυος δὲ παρ' ἐμᾶ συμμαχίαν τινὰ, ὅπως μὴ ἐπὶ τοσῶτω ἐλεγχθεὶς πλημμελήματι, τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ τιμῆς ἐκβάλλοιτο. μάρτυς ἐςί μοι τῶτο ὁ Θεὸς αὐτὸς, ὃς ἐμοί τε κ) ὑμῖν φιλαγάθως ἐπιμβύος, ἐπεὶ κἀμὲ ἐκεῖνος περιέβλεψε, κ) ἀσεβῶς ὑφήρπασεν· ὃ κ) ὑμεῖς ἐπιγνώσεσθε. πάντα μβὺ γὰρ ἐπράχθη τότε καθὼς αὐτὸς ἐπόθει, πᾶν ὁτιοῦν κακὸν ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἀποκρυπτόμβυος. ἀλλὰ πρώτιν, ἵνα τὰ λοιπὰ τῆς τῶτε σκαιότητος παρῶ, τί μάλιστα μετὰ Θεογνίε, ὃν τῆς ἀνοίας ἔχει κοινωνὸν, διεπράξατο, ἀκούσατε παρακαλῶ. Ἀλεξανδρέας τινὰς τῆς ἡμετέρας πίσεως ἀναχωρήσαντας ἐνταῦθα κελεῦσαι ἀποσαλῆναι, ἐπειδὴ διὰ τῆς τούτων ὑπηρεσίας ὁ τῆς δικονοίας ἠγείρετο πυρσός. ἀλλ' οὗτοι καλοί τε κ) ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἅπαξ ἡ τῆς συνόδε ἀλήθεια πρὸς μετάνοιαν τετηρήκει, οὐ μόνον ἐκείνους ὑπεδέξαντο, κ) παρ' ἑαυτοῖς ἠσφαλίσαντο, ἀλλὰ κ) ἐκοινώνησαν αὐτοῖς τῆς ἕξεως κακοηθείας. διὸ τῶτο περὶ τὺς ἀχαρίσες τούτυς ἔκεμνα πρᾶξαι· ἁρπαγέντας γὰρ αὐτὺς ἐκέλδσα ὡς πορρωτάτω ἐξωσθῆναι. νῦν ἡμέτερόν ἐστι, πρὸς τὸν Θεὸν ἐκείνῃ τῇ πίσει βλέπειν, ᾗ πάντοτε κ) γεγονῆσθαι κ) συνεσηκέναι κ) εἶναι πρέπει, κ) διαπράξασθαι. οὕτως ἐπισκόπως ἀγνούς τε κ) ὀρθοδόξως, κ) φιλανθρώπως ἔχοντες χαίρομβυ. εἴτις δὴ ἢ πρὸς μνήμην τῆς λυμεώνων ἐκείνων, ἢ πρὸς ἔπαινον ἀπρονοήτως ἐξαφθῆναι τολμήσει, παραχρῆμα τῆς ἰδίας τόλμης διὰ τῆς τοῦ θεράποντος τοῦ Θεῦ, τοῦτ' ἔστιν ἐμοῦ, ἐνεργείας ἀνασαλήσεται. ὁ Θεὸς ὑμᾶς φυλάξοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

* f. d. πίσα.

[1] Dicit eadem Eustathius Antiochenus apud Theodoretum lib. 1. hist. Eccles. cap. 8. *Hard.*

A

Νικητὴς Κωνσαντῖνος σεβαστὸς Θεοδότῳ.

Ὅσῃ τῆς θείας ὀργῆς ἡ ἰσχὺς πέφυκε, κἀξ ὧν Εὐσέβιός τε καὶ Θεόγνιος πεπόνθασιν ἔξεστί σε μαθεῖν· οἳ εἰς τὴν ἁγιωτάτην παροινοῦντες θρησκείαν, τὸ τοῦ σωτῆρος Θεοῦ ὄνομα τῷ συνήματι τοῦ οἰκείου λῃστρικοῦ καὶ μετὰ τὸ τυχεῖν συγγνώμης ἐμίαναν. ὅτε γὰρ μάλιστα μετὰ τὴν τῆς συνόδου ὁμογνώμονα συμφωνίαν ἐχρῆν τὴν πρότερον ἐπανορθώσασθαι πλάνην, τότε τοῖς αὐτοῖς ἀτοπήμασιν ἐμμανέντες ἑάλωσαν. διὰ τοῦτο γοῦν ἡ θεία πρόνοια αὐτοὺς τοῦ ἑαυτῆς ἀπώσατο λαοῦ· ἐπειδὴ μηδὲ ἔφερε τὰς ἀκάκους ψυχὰς ὀλίγον ἀπονοίᾳ φθειρομένας καθορᾶν. καὶ νῦν B μείζω δίκην παρ' αὐτοῦ ἤτησε δίκην, μείζονα δὲ εἰς τὸ ἑξῆς διὰ τοῦ παντὸς αἰῶνος λήψεται. ὅπερ τῇ σῇ ἀγχινοίᾳ δηλωθῆναι δεῖν ἡγησάμην, ἵν' εἴτις κακὴ παραίνεσις τοιούτων, ὡς ἔγωγε ἐκ οἴμαι τῇ σῇ ἐνεκαθέδη προαιρέσει, ταύτην τῆς ψυχῆς ἀφελόμενος καθαρὰν ὡς πρόσηκε τὴν διάνοιαν, εἰλικρινῆ τε καθοσίωσιν, καὶ ἄχραντον πίστιν τῷ σωτῆρι Θεῷ παραχέσθαι προθυμηθῇς· καὶ γὰρ τοῦτο πρόσηκόν ἐστιν ὑπὸ τούτου πράττεσθαι, ὃς δ' ἂν ἀκεραίων τῇ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπάθλων ἀξιοῦσθαι βούληται. ὁ Θεός σε διαφυλάξοι, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Victor Conſtantinus Auguſtus [1] *Theodoto.*

QUANTA vis divinæ iræ extitit, etiam ex iis quæ Euſebio & Theognio acciderunt, facile licet tibi intelligere: qui in ſanctiſſimam religionem debacchantes, Dei ſalvatoris nomen ipſa turma prædonum ſuorum etiam poſt impetratam veniam polluerunt. Nam tum maxime quando poſt concordem ſynodi conſenſionem, priorem errorem eos corrigere oportuit, abſurdis iſtis opinionibus adhæreſcere deprehenſi ſunt. Ob hoc igitur divina providentia ex populi ſui numero eos exturbavit; quoniam neque tulit minime malas mentes amentia illa corruptas videre: & nunc debitas ab iis pœnas expoſcit, majores etiam deinceps in omni ſæculo ſumpturus. Quod prudentiæ tuæ indicare oportere putabam, ut ſi qua perverſa admonitio iſtorum (quod non exiſtimo) tuo inſideat animo, ea ex animo deleta, puram ut decet, cogitationem, veram ſanctificationem, intemeratam fidem ſervatori Deo præbere ſtudeas. Etenim conſentaneum eſt hoc ab eo fieri, qui incorruptis æternæ vitæ præmiis dignus haberi conſtituerit. Deus te cuſtodiat, frater dilecte.

[a] Notæ Severini binii

In epiſtolam Alexandri epiſcopi Alexandrini ad omnes epiſcopos, quæ ſupra habetur col. 793. omiſſæ in editione regia anni 1644.

a Epiſtola) Hanc epiſtolam libellum illum eſſe exiſtimamus, cui alios catholicos epiſcopos ſubſcripſiſſe ab eodem Alexandro in aliis encyclicis literis memoriæ proditum eſt. Hanc ante alias conſcriptam fuiſſe, ipſa ab aliis encyclicis citata indicat.

b Re tamen ipſa indicat.) Hinc manifeſtum eſt ex ſententia Alexandrini epiſcopi non Arium, ſed Euſebium Nicomedienſem epiſcopum, fuiſſe primum Arianæ impietatis fautorem; ut non mireris, ſi ſæpe contingat eoſdem, quos dicimus Arianos, ab antiquis patribus eſſe dictos Euſebianos. Baron. num. 60.

c Creatum enim & factum eſſe Filium) Ex his aperte conſtat, Arium ſenſiſſe: aliud eſſe Dei Verbum, D aliud Dei Filium; hunc ait non eſſe Verbum, ſed qui ſit factus per Verbum, quique non niſi abuſive Verbum dicitur. Huc facit illud Athanaſii contra hæreſ. Arian. in decretis. *At illi porro quod ſit Dei Verbum non inficiantur, ſed id pro Dei Filio non agnoſcunt*: Jactantes nimirum Chriſtum Filium Dei alium eſſe a Verbo Dei. Ambroſ. de incarn. dom. c. 6. eamdem fugillans ſententiam; *Nonnulli*, inquit, *aliud Dei Verbum, aliud verum Dei Filium crediderunt.*

d Ut Deus per ipſum tanquam per.) Cum Arius negare non poſſet, per Verbum omnia facta eſſe; ſic Filium Dei Verbum eſſe aſſerebat, ut tamen per Verbum aliud factum eſſe diceret. Plura namque Verba Arium excogitaſſe, & ſua cantilena occini voluiſſe, idem Athanaſius in decreto Nicænæ ſynodi contra Arian. tradit his verbis: *Arius in ſuis cantiunculis & convivalium libro per ſpectem ſubdubitandi fabulatur; multa, inquiens, verba profert Deus: quodnam igitur ex iſtis verbis Filium & Verbum unigenitum Patris eſſe recipiemus.* Baron. ann. 318. num. 62.

[b] Notæ ejusdem Severini binii.

In epiſtolam imperatoris Conſtantini, quam habet Euſebius libri II. de ejus vita cap. 67. cujuſque partem præcipuam refert Gelaſius Cyzicenus capite 4. libri II. ſupra pag.

801. prætermiſſa in collectione Regia Luparæa anni 1644.

a Epiſtola.) Hæc epiſtola ab Euſebio Ariano recitata eſt, eoque fine in medium adducta, ut obortæ controverſiæ atque diſſidii culpa in Alexandrum rejiceretur: ſitne in omnibus fideliter recitata, nullaque ex parte violata, dicere non auderem; cum aliqua præſertim in ſe habeat, quæ jure optimo cenſuræ ſubjiciantur; nimirum, quod Alexander obortæ Arianæ hæreſi originem dediſſe dicatur, verbis hiſce: Inde igitur, &c. de quibus vide quæ notabimus infra. An ab Euſebio epiſtola Conſtantini corrupta.

b Alexander.) Nomen epiſcopi Euſebium in Alexandro expunxiſſe, valde probabile eſt.

c Inde igitur præſentis controverſiæ fundamentum.) Cum hoc loco culpa exortæ Arianæ hæreſeos in Alexandrum rejiciatur, hinc liquido conſtat alterutrum horum neceſſario eſſe ſtatuendum: vel quod Euſebius Arianus homo, parum fideliter hanc epiſtolam Conſtantini deſcripſerit, attexueritque ipſius vitæ, quam in gratiam Conſtantini Auguſti pariter Ariani conſcripſerit, ac proinde ea minus digna tanto pontifice ab eo jactata confinxerit: vel ſi hæc verba, vere germanum exemplar epiſtolæ continebant, illud neceſſario affirmandum eſt, argumentum illius ſuppeditatum eſſe imperatori ab Euſebio ejuſdem civitatis epiſcopo, omnium Arianorum facile principe: propterea quod multa hic mendacia coagmententur; ut cum imprimis potior culpa in Alexandrum rejicitur, quod importune nimis de re difficillima presbyteros Alexandriæ ſciſcitando, fomitem diſcordiæ illis ſuppeditarit; cum tamen ex iis, quæ ſupra diximus [*], in notis ad præcedens concilium Alex. conſtet, ipſum Arium, quid ſentiret, ab Alexandro interrogatum eſſe, pluresque jam ſeduxiſſe, antequam ſynodus Alexandriæ cogeretur. Prima cenſura hujus epiſtolæ. Alexander a calumnia defenditur. [*] pag. 1322. tomi I.

d Neque novus ullus de religione introductus error.) Hæc dicit & quæ ſequuntur, ex Arianorum officina prodiiſſe neceſſario dicendum eſt. Nam quo pacto dici poteſt, Alexandrum & Arium unam eamdemque de fide ſententiam tenere, ita ut diſcordia inter utrumque facilo conciliari poſſit, cum Alexander filium Dei patri coæternum eſſe affirmaret? Arius vero idem pertinaciter negaret? quomodo item leviſſima controverſia haberi poteſt, in qua de Chriſti divinitate, quæ eſt ſumma totius fidei catholicæ, diſceptatur? Itaque hinc evidentius patet, verum eſſe quod ſupra dixi, hæc quæ ex Arianorum officina prodierunt, vel ab Euſebio Cæſarienſi huic epiſtolæ ſuperaddita eſſe, aut ſaltem mutata: vel a nequiore illo & veternoſo ſerpente Euſebio Nicomedienſi imperatori perſuaſa fuiſſe. Secunda cenſura hujus epiſtolæ.

1 Laodiceno Epiſcopo Arianis occulte faventi. Vide Theodoretum lib. 1. hiſt. Eccleſ. cap. 21. ubi interfuiſſe Antiocnenæ ſynodo dicitur, in qua Euſtathius e ſede pulſus eſt. *Hard.*

ANNO CHRISTI 325.

CANONES CONCILII [a] NICÆNI LXXX.

a Tomis conciliorum inseruerunt Nicolinus, Binius, regiusque collector.

EX ARABICO IN LATINUM

Conversi & recogniti

A Francisco Turriano Societatis Jesu.

PROOEMIUM.

FUISSE alios canones in magna synodo Nicæna editos præter 20. qui adhuc Græce extant, quia Magdeburgenses in centuria 4. cap. 9. de synodis negant, ceteris testimoniis, quæ sunt infinita, prætermissis, satis Africani episcopi testantur. Illi enim nisi hoc certum, & explorate cognitum habuissent, nunquam sic ad Bonifacium pontificem scripsissent, quia in nullo codice Græco eos reperire possent, desiderare se vehementer, ut ex ecclesiis orientis opera & studio ipsius Bonifacii sibi mitterentur: de reliquis canonibus loquebantur, 20. enim jam habebant a Cytillo Alexandrino, & Attico Const. missos, & in concilio Carthaginensi sexto recitatos. Cur autem viginti illi ubique fere & omni tempore servati fuerint, reliqui vero minus, non potest alia esse causa, nisi sæpissime descriptos fuisse, ob majorem eorum in ecclesiis usum & necessitatem, quam reliquorum, quod facile intelligi potest, si quis omnes eos inter se conferat. De numero autem testatur Athanasius in epistola ad Marcum pontificem, fuisse 80. qui postea consilio patrum concilii Nicæni in 70. sententias redacti fuerint. Quod quidem ita facile fuit, ut 70. sententias, quas Zephyrinus scribit in epistola 1. a sanctis apostolis constitutas esse, in 85. canones apostolorum distribuerint. Fuisse vero Nicænos canones e Græco in Arabicum translatos, quia testes habere non possumus, tota res ad conjecturas & signa, quibus veritas illustrari solet, traducenda est. Conjecturæ autem capiendæ sunt a causis, a temporibus, a locis, a personis, a canonibus ipsis. Quis enim cum ratione dubitare possit, quin Alexander archiepiscopus Alexandrinus, qui magnæ synodo interfuit, illos ipsos Nicænæ synodi canones ex integro & incorrupto exemplari Græce descriptos secum Alexandriam reversus attulisset, & in ecclesia sua diligenter servari curasset? Sed cum lingua Græca non esset provinciis Alexandriæ, & Ægypti, & Pentapolis vernacula, sed Arabica, quis rursus non judicet ad providum pastorem pertinuisse curare, ut synodus Nicæna, qua, ut beatus Athanasius ad Marcum pontificem scripsit, populus & clerus imbuebatur, in Arabicum sermonem converteretur? Qui enim loquitur lingua, semetipsum, inquit, ædificat; qui autem prophetat, ecclesiam Dei ædificat. Sciebat Alexander, quod apostolus ait: Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Sic pontifex Evaristus, cum decretum de forma nuptias celebrandi ad Africanas ecclesias misit, quia vulgus non intelligebat Latinam linguam, curavit, ut litteræ suæ Latinæ in linguam Punicam transferrentur, quas literas prophetarum, id est, interpretum vocavit. Sic enim in vetustis & emendatis codicibus legitur prophetarum, & non præfectorum, ut alias a me notatum est. Et beatus Augustinus eadem ratione cum vellet ut sua cum Crispino Latina disputatio de rebaptizatis ab eo Mappalienfibus, ab illis ipsis Mappalienfibus, qui Latine nesciebant, intelligeretur, sic scripsit in epistola 173. Si voluntate sua Mappalienses in tuam communionem transierunt, ambos nos audiant, ita ut scribantur quæ dicemus; & a nobis subscripta eis Punice interpretentur. Hactenus Augustinus. Sed quomodo, dixerit quispiam, si canones isti Nicæni ex eo tempore Arabice saltem servati sunt, non potuit eos beatus Athanasius Alexandriæ reperire? Imo capitula synodi Nicænæ combusta fuisse querebatur, & dolebat? At quis ignorat in reperiendis libris, sive ad delendum, sive ad servandum, casum esse? Si qua Ariani 70. capitula synodi Nicænæ combusserunt, ubique canones Nicæni perierunt, neque viginti, quos semper Græce & Latine habuimus, & qui adhuc in omnibus ecclesiis extant, habere deberemus. Deinde quid interest, utrum hi canones Arabici ab illis Græcis ab Alexandro ex synodo allatis, an ab illis a Marco pontifice ad Athanasium postea missis profecti sint? Imo quid interest, curasse Arabicam interpretationem e Græco Alexandrum, qui primus canones Nicænos Alexandriam ex concilio attulit, an alium ex successoribus ejus, aut etiam alium quempiam ex episcopis provinciarum Alexandriæ, quibus, ut dixi, lingua Arabica vernacula est? una enim ratio & causa erat prophetandi, id est, interpretandi Arabice, ut ecclesia, quæ alia lingua quam Arabica loquentem non intelligeret, ædificationem ex canonibus Nicænis acciperet. Præterea, quod nos facere solemus, ut bonum auctorem ex Græcis utraque lingua, & Græca & Latina, pari diligentia custodiamus; ut si Græcum casu aliquo amiserimus, supersit qui jacturam compenset: si Latinum, Græcus. Cum ergo illis temporibus, & illis potissimum locis, quibus Arius cœpit, omnem memoriam synodi Nicænæ Ariani omni studio & vigilia delere studerent, quis non facile credat, dedisse operam episcopos Alexandriæ, ut canones & acta concilii Nicæni & Græce & Arabice scripta custo-

ſtodirentur? Unde vero factum ſit, ut diutius Arabici canones ſervati ſint, quam Græci, in promptu eſt ratio, quia quo notior erat tunc, ac magis familiaris lingua Græca, ut nunc etiam, quam Arabica, eo facilius ab hoſtibus eccleſiæ, qui eos quærebant ad delendum, Græci, quam Arabici agnoſci & deleri potuerunt. Sed concedamus, rurſus dicet alius, translatos fuiſſe in Arabicum canones Nicænos Græcos, unde ſcimus, aut probamus, eſſe hos Arabicos, illos Nicænos? hic jam non caremus teſtibus, ut conjecturis tantum agendum ſit; teſtes enim ſunt tum ipſi illi canones Græci viginti qui extant, qui in his ipſis Arabicis feruntur; tum alii, quos antiqui patres teſtantur a ſynodo Nicæna factos eſſe; quos quidem cum in his Arabicis reperiamus, quis eos non numerabit Nicænos? Qui vero nec ex illis viginti ſunt, nec ex illis quorum teſtes habeamus Nicænos eſſe, ſi graves ſunt, imo graviſſimi, & illa magna ſynodo digni, & plerique eorum cum aliorum conciliorum canonibus conſentientes, quis ſuppoſititios eſſe dicat, niſi aliquis faſtidioſe contentioſus, aut contentioſe faſtidioſus? Dicendum eſt jam, quis nobis hos canones attulit, & de interprete eorum ex Arabico, ut de omnibus ratio conſtet: nam hæc etiam ſcire avebunt, qui ſunt paulo curioſiores. Igitur pater Baptiſta [a] Romanus ſocietatis Jeſu, cum eſſet Roma Alexandriam profectus comes Roderici Hiſpani patris reverendi ejuſdem ſocietatis Jeſu a Pio quarto cum mandatis miſſi, ex libro patriarchæ Alexandriæ commodato, in quo erant etiam, ut affirmabat, acta concilii, hos canones manu ſua exſcripſit, & Romam attulit: quos cum Latine interpretatus eſſet, & cum domino Georgio archiepiſcopo Damaſceno natione Maronita contuliſſet; ego, qui vehementer deſiderabam ne quid interpretationi deſideraretur, dedi operam, ut Joannes Senatus Alexandrinus mercator, qui eo tempore ex Melite inſula huc advenerat, & Arabicam linguam probe noverat, ad recognoſcendam & emendandam interpretationem adhiberetur: & quia non parum intereſſe putabam percunctari accurate & ſubtiliter, quam vim hoc aut illud verbum haberet, volui ſemper intereſſe, tametſi ut ego Joannem intelligerem, & ille me, interprete Baptiſta opus erat. Hos canones, & hanc eorum interpretationem diu apud me retinui, & ſuppreſſi, quod majore adhuc ſtudio & induſtria limari eam cuperem. Sed cum reverendus pater Piſanus noſtræ ſocietatis Jeſu eos flagitaret, multis de cauſis negare neque potui, neque debui, præſertim cum in inveſtigandis magna ſolertia & ſagacitate, & multiplici lectione colligendis actis, & canonibus Nicænis, jam diu illum laborare intelligerem. Uſus eſt ille arbitratu ſuo non omnibus, ſed quibus pro ratione propoſiti & inſtituti ſui viſum eſt, & iis quidem non ſatis emendatis & integris. Ego interim cum magno adhuc deſiderio tenerer priorem interpretationem cum alio ſi poſſem aliquando recognoſcere & conferre, incidi in Paulum Urſinum neophytum natione Turcam, qui quia erat ſtudiis Arabicæ, & aliarum linguarum imbutus, & Latine, atque Italice mediocriter loqui didicerat, effecit quod volebam: recognita & collata ſunt omnia, & correcta non pauca. Acceſſit ad hanc recognitionem aliud exemplar Arabicum vetuſtum ex bibliotheca pontificis Marcelli ſecundi, quod ita cum Alexandrino conveniebat, ut plane videretur utrumque ex eodem exemplari deſcriptum, licet in exemplari Marcelli aliquot paginas anteriores vetuſtas conſumpſiſſet. Hos igitur Nicænos canones eo numero & ordine, quo reperti ſunt, ex Arabico translatos quia multi deſiderabant, neque laborem meum in eo negotio ſumptum, nec alienam induſtriam in hoc ſtudio poſitam amicis & ſtudioſis invidere volui: erit id etiam reverendo patri Piſano, mihi in domino cariſſimo, non ingratum modo, ſed jucundum etiam & probatum. Uterque enim canones Nicænos celebrare, & ſempiternæ memoriæ mandare volumus; licet partim eoſdem Nicænos numeremus, partim non eoſdem, ſed alios, in quo licuit quidem illi judicium ſuum ſequi, & quos in epiſtola Julii prima & ſecunda Nicænos canones legebat, in num. 70. ſententiarum recenſere: & mihi rurſus licere exiſtimavi, confiteri quidem illos Nicænos, ſed extra hanc recenſionem ponere, & dare illis locum in actis ipſis, quæ accuratiſſime ſcripta teſtatur beatus Athanaſius in epiſtola de ſynodis Arimini & Seleuciæ, & Photius Conſtant. legiſſe affirmat acta ſynodi tribus voluminibus a Gelaſio quodam ſcripta; movit me etiam, quod legeram Iſidorum ſive Hiſpalenſem, ſive alium, in prologo collectionis canonum audiſſe quoſdam epiſcopos ex oriente, qui affirmabant vidiſſe ingens volumen actorum ſynodi Nicænæ; in quibus ajebant judicia querimoniarum & definitiones, ac conſtitutiones contineri. Ubi autem judicia & actiones cauſarum tractantur, neceſſe eſt interdum, ut leges eccleſiaſticæ recitentur, & judiciales ſententiæ inter actiones ipſas ſanciantur, ut in actis concilii Chalcedonenſis factum eſt, quæ illi epiſcopi ex oriente ad exemplum actorum ſynodi Nicænæ ſcripta eſſe dicebant, ut perſpici poteſt in actione 12. ubi cauſa Baſſiani & Stephani epiſcoporum eccleſiæ Epheſiorum acta & judicata eſt; & quia contra leges eccleſiaſticas ibidem recitatas facti fuerant epiſcopi, privati ſunt. Item in actione ſeptima, controverſia Maximi Antiochiæ epiſcopi, & Joannis Hieroſolymorum de paræciis dirempta eſt. Ad acta igitur ſynodi Nicænæ ſemper arbitratus ſum pertinere, quæ Julius in epiſtola prima ad orientales in ſynodo Nicæna ſtatuta eſſe teſtatur de prærogativa eccleſiæ Romanæ in conciliis generalibus, in provincialibus, in judiciis & cauſis epiſcoporum, de appellationibus in judiciis eccleſiaſticis, & illa tam multa capitula, quæ idem Julius in reſcripto contra orientales ſumpta, item ex Nicæno concilio affirmat & recenſet, quæ ſunt omnia judicialia. Imo ipſe idem Julius pertinere quidem iſta ad acta ſynodi Nicænæ, & inde ſumpta eſſe non obſcure ſignificaſſe videtur, cum recenſioni capitulorum finem imponens, ſubjungit: plura de his ideo non inſerimus, ne vacuare, vilemve prædictam ſynodum facere videremur, aut faſtidium legentibus, audientibuſque prolixa faceret epiſtola. Si quis autem de his ampliora atque abundantiora ſcire voluerit in ſacro noſtræ ſedis ſcrinio, & ea quæ prædiximus, invenire poterit, &c. Cum dixit, ne vacuare, vilemve facere prædictam ſynodum videremur, perfecta acta ſynodi intellexit: non enim ſynodus in canonibus tantum conſiſtit, alioqui nullæ ſynodi eſſent, quæ nullos canones compoſuerunt, neque rurſus ſi totos ſive 70. ſive 80. canones

[a] ...ſuite ſi ...ræſatio- ...ad hi- ...m Ni- ...concilii ...re Al- ...Piſano ...em Soc. ...r facer- ...n edi- ...n Piſani ...igit.

synodi Nicænæ Julius recitasset, continuo totam synodum exinanisset, vilemve fecisset, cum canones separatim etiam de actis synodi ferri soleant. Deinde cum dicit Julius: si quis his ampliora, & abundantiora scire voluerit, in sacro nostræ sedis scrinio invenire poterit; non poterit dubitari, quin ad acta hoc retulerit; in canonibus enim non copiose, sed breviter & strictim agitur. Loquitur ergo mea quidem opinione Julius de legibus sive canonibus ecclesiasticis, quas decisiones vocant, quæ erant per acta & actiones causarum tamquam sanguis per venas corporis susus: nec enim judiciales decisiones aptius collocari poterant, quam inter causas ipsas, & causarum actiones quæ in actis continebantur. Confirmat hoc quoque illud Nicolai I. dist. 19. c. Si Romanorum: præsertim inquit, cum synodalia gesta, inter quæ ipsi canones statuti sunt, in codice canonum non habeantur. Hoc ipsum testatur etiam Theodorus Balsamon canonum synodorum Græcarum interpres, qui acta concilii Nicæni legit: Is ergo explanans primum canonem synodi Antiochenæ in eos qui canonem concilii Nicæni de celebratione paschæ non servant; hoc, inquit, in canonibus Nicæni concilii non est inventum, sed in actis primæ synodi invenitur. In illis actis cominebatur quoque ille canon de appellationibus, quem Zosimus pontifex Nicænum esse in 6. synodo Carthaginensi testatur, qui fuerat post Nicænum concilium in synodo Sard. c. 7. renovatus. Ad eadem acta referendi sunt Nicæni canones de genecibus non ordinandorum, de pœnitentibus in epist. 6. Innoc. ad Agapetum Macedonium, & de aliis in epist. 24. ad synodum Toletanam, & de bigamis in epist. Ambros. 82. & si qui alii sunt, de quibus auctores meminerunt, quos reverendus pater Pisanus in libro suo de actis & canonibus synodi Nicænæ diligenter & erudite notavit. De primo autem canone ex 20. Græcis, qui in his ex Arabico desideratur, arbitror dicendum esse, aut illud de eunuchis non ordinandis in primo ex Arabicis, de insanis & energumenis item non ordinandis, ab interprete e Græco in Arabicum per negligentiam prætermissum esse, ut accidere solet interpretibus: aut illud de insanis & energumenis eadem negligentia prætermissum in Græco ab eo qui descripsit: quod vero factum est initium descriptionis canonum a canone de non ordinandis, valde apposite factum mihi videtur, ut in ecclesiasticis regulis illæ prius collocentur, quæ sunt de prohibendis ordine ecclesiasticorum, ad quod ecclesiasticæ regulæ, sive canones in primis pertinent. Alter canon est in Græcis viginti, id est, 14. de catechumenis lapsis perbrevis, qui in his quoque ex Arabico cum illo de eunuchis deest; quod culpa etiam interpretis fieri potuit. Reliquos canones synodi Nicænæ Græcos facile est in his ex Arabico notare; tametsi aliquos κατ' ἐπιτομὴν Græce, Arabice vero eosdem pleniores. Si quis vero ita delicatus sit, ut quia ex barbara lingua interpretatio Latina canonum Nicænorum facta est, parvifaciendos esse existimet; aut quia aliæ non paucæ aliorum argumentorum & librorum interpretationes incertæ, ac sine auctoritate ferri soleant, hanc quoque interpretationem Arabicam talem esse arbitretur, non puto cum eo contendendum esse: quæ pacis sunt, sectemur, inquit apostolus, & quæ ædificationis sunt custodiamus, dicamusque illis, quod idem apostolus Thessalonicensibus scripsit. Prophetias nolite spernere, omnia probate, quod bonum est, tenete: interpretationes enim in scriptura prophetiæ quoque, licet homonyme dici consueverunt. Ego ita sentio, cum omnia, quæ in his canonibus sunt, recte expensa, & accurate recognita erunt, nihil fortasse reperietur, quin probatum, & magna illa synodo Nicæna dignum appareat. Sed satis hactenus præfati sumus: reddamus jam canones Nicænos, quibus cum opus esse visum est, annotationes quasdam adhibuimus.

CANONES ARABICI.

De iis, qui fuerunt insani, aut energumeni, non ordinandis.

CAPUT I.

JUBEMUS [a], ut insanus non fiat clericus, nisi cum ægrotaverit, & opus fuit calidam medicinam facere, unde in melancholiam incidit; hujus insaniæ cum non sit causa in ipso, neque sit ex dæmone habitante in eo, non prohibet ingredi in clerum, neque cogit exire. Quare jubemus, ut dæmoniacus non possit admitti ad clerum.

[a] Hanc pretat canon Arabi mate c per or ctor c quam vit A Pisan eaden tate gus l histori rum concil cæni Nicol Binia runt.

33. c. Maritum. c. communiter. c. clerici, 15. q. 1. c. fi. can. apost. 78. concil. Aurel. c. 16. Quia in eo qui fuit energumenus, semper suspecta est ἀνανδρία, ut Dionys. Areopag. vocat, id est, mollitia animi, quæ fecit, ut idem ait, ut iste terroribus dæmonis succumberet, idcirco non potest ordinari. Similis suspicio est redeuntis ad insaniam, cum non ex accidenti, ut febri, vel medicina calida extitit causa, sed ex ipsius natura.

De servis non ordinandis.

CAPUT II.

Si quis fidelium servus alicujus gentilis, a quo diligebatur, quia fideliter & diligenter res domini sui custodiebat; postea vero, quia dura servitute premebatur, invito domino recessit; non potest iste admitti ad clerum, nisi a domino libertate donetur, & sit judicatus dignus.

Dist. nullu nulli multa c. ibi eaden

De neophytis in fide non ordinandis ordine sacro antequam scientiam scripturæ sacræ habeant: & de convictis post ordinationem de peccato gravi, cum ordinatore deponendis.

CAPUT III.

Qui recenter baptizatus est, & veritatem suæ fidei nescit, non erit episcopus, neque presbyter, neque diaconus, donec possit scire & intelligere libros sacros, & perfectum habitum, ac fructum spiritualem in corde suo producat; qui si ad maturam ætatem non pervenit, non potest ad gradus jam dictos admitti. Quod si episcopus aliquem cito * ordinaverit, in quo aliquod peccatum gravius postea reperiatur, & duo, aut tres testimonium dicant, uterque deponendus est, & ordinator, & ordinatus; quamvis ordinatus sit presbyter, aut episcopus; qui etiam a synodo excommunicatur, ut meritus est.

Can. Ic. Græc

Leo epistola 85. Quid est cito manus imponere, nisi ante ætatem maturitatis, ante tempus examinis, ante meritum laboris, ante experientiam disciplinæ, sacerdotalem honorem tribuere non probatis?

De

De cohabitatione mulierum prohibita episcopis, presbyteris, & diaconis propter cœlibatum.

CAPUT IV.

Decernimus, ut episcopi non habitent cum mulieribus; neque presbyter, qui * viduus est; nec illas comitentur; neque familiarem consuetudinem cum eis habeant, nec in eas studiose aspiciant. Idem decernitur de omni sacerdote cœlibe, idemque de diaconis, qui sine uxore sunt. Hoc autem intelligendum est, sive mulier pulchra sit, sive deformis, sive puella virgo, sive ancilla adolescens, aut natu grandis, sive puella orphana prætextu educandi eam propter caritatem. Siquidem diabolus hujusmodi armis religiosos, episcopos, presbyteros & diaconos occidit, & immittit eis ardorem libidinis. Sin autem fuerit anus & provectæ ætatis, aut soror, aut mater, aut amita, aut avia, licebit cum eis habitare, quia tales personæ alienæ sunt ab scandalo suspicionis.

* Non permittit hic canon, ne quis erret, sic istos habitare cum uxoribus, cum ait, neque presbyter viduus, ut uxoribus uti liceat: imo concedit ut cum eis habitent, quia non licet eas prætextu religionis excludere, juxta canonem apostolorum 5. sic tamen habitare concedit, tamquam cum sororibus; ut, sicut apostolus ait, qui habent uxores, sint tamquam non habentes; etenim si præter anus non suspectas propter ætatem provectam, & præter matrem, sororem, amitam & aviam, non suspectas propter magnam cognationis propinquitatem, reliquas mulieres tamquam suspectas canon excludit a contubernio clericorum sacri ordinis: ergo quas in contubernio relinquit canon, liberas esse vult a suspicione; propter hanc enim causam, ut dixi, relinquit matrem, sororem, amitam & aviam: igitur propter eamdem causam, sublatæ scilicet suspicionis, relinquit presbyteris & diaconis uxores: ut enim æquum est non suspicari propter vinculum propinquitatis naturalis, & propter mulieris senectutem; ita quoque æquum est non suspicari propter religionem ac reverentiam ipsius ordinis sacri: nisi cum aut vita ipsa non est gravis & sancta, aut ætas uxoris peticulosa. Denique comprehensum esse in his gradibus sacri ordinis cœlibatum, testis est epistola B. Basilii canonica ad Greg. presbyterum de excludenda muliercula propter suspicionem, & includenda in monasterium: in qua epistola hunc canonem Nicænum citat: fuisse autem uxorem, cum qua habitare prohibet, argumento est & quidem certissimo, quod eam jubet includere in monasterium, sicuti canon 48. synodi sextæ jubet, ut post ordinationem episcopi, uxor ejus in monasterio collocetur. Denique contineri in hoc canone Nicæno legem continentiæ sacri ordinis a proptiis uxoribus, antiquissimum & gravissimum testimonium est synodi secundæ Arelat. cap. 2. hæc enim synodus illis temporibus synodi Nicænæ habita hunc canonem renovans, ac magis explicans, si quis, inquit, de clericis a gradu diaconatus in solatio suo mulierem præter aviam, matrem, sororem, filiam, neptem, vel conversam suam uxorem habere præsumpserit, a communione alienus habeatur: conversam vocat, quia ex quo sacræ ordinationi mariti consensit, carni renunciavit, & ex uxore facta est soror, ut ipse ex marito frater, juxta canonem concilii Tur. secundi: Quisquis est presbyter aut diaconus, divino munere benedictione percepta, uxoris suæ pius frater illico efficiatur. Itaque uterque jam pertinet ad titulum de convers. conjug. Iis vero qui existimant permisisse unquam ecclesiam Romanam Græcis eam consuetudinem, quam hodie habent, contradicit Nicolaus primus qui in responsis ad consulta Bulgarorum, cap. 70. distinct. 28. cap. consulendum: Consulendum, inquit, decernitis, utrum presbyterum uxorem habentem debeatis sustentare & honorare, an a vobis projicere: in quo respondemus, quoniam licet ipsi valde reprehensibiles sint, vos tamen dominum imitari convenit, qui solem suum, (ut evangelium testatur) oriri facit super bonos & malos, &c. Nemo cum ratione dubitare potest, quin illos presbyteros, Græcos scilicet, ob eam causam pontifex Nicolaus reprehensibiles dixerit, quod uxores haberent, non quasi non habentes, id est, haberent tanquam sorores & conversas, sed quod haberent eas tanquam uxores: habere enim presbyterum uxorem, id est, non ejicere eam prætextu religionis, apostolorum canon jubet. Si ergo presbyteros illos Græcos habere uxores, ut hodie habent, reprehensibile pontifex Romanus & quidem eruditissimus, ac sanctissimus, esse judicavit, quomodo quod reprehensibile est, ab ecclesia Romana concedi dicendum est? restat ergo, ut quod hodie Græci faciunt, repugnante & reprehendente ecclesia Romana faciant, quod nunquam scilicet approbavit, nec ullo tempore approbatura est.

De electione episcopi, & de approbatione electionis.

CAPUT V.

Decernimus, ut nullius episcopi electio approbetur, nec ullus episcopus constituatur in civitate magna, nisi voluntate episcoporum provinciæ, & nisi de fide ejus & timore Dei inquirant: ad approbandum vero convenire debent coram archiepiscopo aut patriarcha, aut si fuerit hoc difficile, quia non est archiepiscopus, aut patriarcha, vel quia metuunt, ne lupi subditos rapiant, vel propter urgentem necessitatem, vel propter longitudinem itineris, quamvis non sit præsens archiepiscopus vel patriarcha, sufficiat tunc ut sint tres episcopi ad constituendum eum, qui cognoscant ex absentibus per scripturam propriæ manus, esse in eo virtutem, doctrinam, & sanctitatem; fiatque cum consensu populi.

Sirlcius epist. 4. ad episc. Africanos c. 1. Innoc. in epist. ad Victricium c. 1. Concil. Ant t c. 19. Can... Nic. Græc. 4.

De excommunicatis ab uno episcopo, non recipiendis ab alio: & de absolvendis illis ab archiepiscopo, vel patriarcha, cum constiterit de iniqua excommunicatione.

CAPUT VI.

Nullus episcopus recipiat ab alio quocumque episcopo excommunicatum, sive presbyterum, sive alium e numero clericorum, sive laicum; nec eum ab excommunicatione liberet, ne excommunicatio illius episcopi contemnatur. Quod si episcopus, qui illum excommunicavit, est iniquus, & tyrannus, potest absolvi ab archiepiscopo, vel patriarcha, postquam per literas cognoverit, & admonitus fuerit de illius episcopi iniquitate; & debet patriarcha, vel archiepiscopus scribere ad episcopum, quid actum sit; admonereque eum de injustitia & iniquitate ejus.

Apost. 35. Ant. c. 6.

De conciliis provincialibus bis quoque anno habendis ad considerandа omnia quæ ad ecclesias provincialium episcoporum pertineant.

CAPUT VII.

Statuimus, ut omnes episcopi provinciæ bis singulis annis concilium habeant, archiepiscopo aut patriarcha præsente, semel ante quadragesimam secunda hebdomada post festum Epiphaniæ, & iterum mense Septembri; ut in eo concilio omnia quæ ad eorum episcopatus pertinent, considerentur: & si inventus fuerit aliquis propter blasphemiam contra fidem excommunicatus, denuo ab omnibus excommunicetur, donec episcopi defensionem ejus recipiant facta inquisitione veritatis Dei.

Apost c. 36 Conc. Aut. 19. Chale. can. 19. Leo epist. 4. c. 7.

Ut illis temporibus & diu deinceps visus est hic Canon utilis, & necessarius ecclesiis, ita postea necessarium visum est contrahere bina concilia singulorum annorum in singula, ne bis uno anno futurus esset absens ab ecclesia sua episcopus, & oves propter crebram absentiam pastorum facile a lupis vorari possent. Hanc enim causam

ſam fuiſſe mutandi canonem hunc de conciliis bis habendis quoque anno ſcripſit Athanaſius patriarcha Conſtantinopolitanus in epiſtola ad epiſcopum Sardenſium. De conciliis vero ſemel habendis ſingulis annis, eſt canon ſynodi 6. cap. 9. ſynodi Nicænæ 2. cap. 6. Lateranenſ. concilii cap. 6. Hac noſtra ætate cognita, & explorate percepta majore adhuc neceſſitate præſentiæ epiſcopi in eccleſia ſua, & majore periculo abſentiæ, ſingula concilia ſingulorum annorum in tertios quoſque annos prorogata ſunt. Si igitur frequens abſentia epiſcopi ab eccleſia ſua tam periculoſa & peſtifera judicata eſt, ut (ne tempus & occaſio frequens ei daretur) ſynodus provincialis alioqui tam neceſſaria & ſalutaris, non niſi ut tertio quoque anno habeatur, ſynodus Tridentina prudentiſſime & ſaluberrime ſanxerit, quid excuſaturi ſunt, qui tanto animarum periculo, & eccleſiæ Dei incommodo & detrimento, electiones, aut nominationes differunt, & tam diuturnas vacationes muneris paſtoralis invehunt? quid excuſabunt, qui interim ſilent & diſſimulant, quos Deus poſuit in eccleſia tamquam tubas & bucoinas ad canendum, cum, ut ait propheta Ezechiel, viderint gladium venientem, quorum eſt clamare, & exaltare vocem ſuam? & quæ ſequuntur in propheta Iſaia.

De patriarchis Alexandrino, & Antiocheno, & eorum juriſdictione.

CAPUT VIII.

Can. Nic. Græc. 6. Epitome utriuſque horum octavi & noni.

Conſtitutum eſt, ut epiſcopus Ægypti, id eſt, patriarcha Alexandrinus, præſideat & habeat poteſtatem totius Ægypti, & omnium locorum, civitatum & oppidorum, quæ ſunt circum eam, quia ſic convenit; & quia ſimiliter epiſcopus Romæ, id eſt, ſucceſſor Petri apoſtoli, poteſtatem habeat omnium civitatum, ac locorum quæ ſunt circum eam: ac ſimiliter epiſcopus Antiochiæ, id eſt, patriarcha, poteſtatem habeat provinciæ illius totius: & in aliis item locis ſervari debet, quod in præterito conſtitutum eſt.

De ambiente epiſcopatum, nolente eum epiſcopum populo; vel volente quidem, ſed ſine voluntate archiepiſcopi.

CAPUT IX.

Nic. Græc. 6.

Si quis, populo nolente & ſine voluntate archiepiſcopi, atque injuſſu ejus ambierit epiſcopatum, repellendus eſt. Quod ſi populus diœceſis voluerit eum ſine archiepiſcopi voluntate, non eſt admittendus; quia ſolius archiepiſcopi eſt hæc poteſtas; & qui contradixerit, eſt excommunicatus, & iſte epiſcopus privandus eſt. Sin autem electioni communi omnium epiſcoporum cum archiepiſcopo, aut patriarcha recta ratione & ſecundum canonem eccleſiaſticum factæ, duo aut tres ex populo precibus, vel ſtudio contendendi contradixerint, majorem partem populi, ſi voluerint, ſequentur.

De epiſcopo Hieroſolymitano honorando, ſalvo honore metropolitani Cæſarienſis, cui eſt ſubjectus.

CAPUT X.

Nic. Græc. 7. Hier. tom. 2. epiſt. ad Pammachium contra errores Joannis Hieroſol. & Nic. in reſp. ad conſult.

Quia eſt conſuetudo honorandi epiſcopum Æliæ nomine patriarchæ, cum eſt dignus honore, propter ſanctitatem loci, & propter probitatem ejus: præſit illi provinciæ, & locis ei vicinis, reddatque archiepiſcopo ejus loci debitum honorem; & vocetur ille exarchus, id eſt, major quam archiepiſcopus.

De iis qui irrepſerunt in ordinem presbyterorum ſine electione & examinatione.

CAPUT XI.

Si fuerint aliqui presbyteri ſine probatione & electione, & ſine examine vitæ & morum; & examinati confitentur ſe peccaſſe id genus peccatorum, de quibus ſupra ſcriptum eſt, ejiciantur ex ſacerdotio, & non reputabitur eis in peccatum, quod illis, cum non eſſent probati & electi, manus impoſuerunt; nec erunt in culpa hoc faciendo, ſiquidem faciunt in eis quod a Chriſto domino ordinatum eſt.

De epiſcopo ordinante quem intellexit fidem negaſſe; & de ordinato, qui poſtquam negavit, irrepſit in ordinem:

CAPUT XII.

Si quis prælatus receperit aliquem in eccleſiam ſanctam, qui fidem negarit, quem prælatus ex aliquo cognoverit fidem negaſſe, & ordinaverit eum ſacerdotem, aut in alio gradu, deponendus eſt ipſe, & ordinator ab omni ordine: aut ſi iſte irrepſerit in ordinem, nec examinatus, nec interrogatus; & poſtea ab iis qui cognoverunt falſitatem, ſciatur hoc; deponendus eſt iſte.

De tranſeunte ad aliam eccleſiam ſponte ſua, & electo ab illa, cui poſtea diſplicet manere in ea.

CAPUT XIII.

Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus ab eccleſia ſua ad aliam electione illius eccleſiæ, & voluntate ſua ſe transferat, & poſtea non placet ei eſſe ibi, volueritque eo, unde prius ſe tranſtulit, redire, non eſt poſtea recipiendus, ſed potius ab hac & illa eccleſia ſit excluſus, quia ipſe ſe ſponte ſua [1] elegit.

De dante operam, ut transferatur a ſua eccleſia ad aliam.

Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut aliquis ex clero dederit operam, ut ex ſua eccleſia transferatur, non eſt in alia recipiendus, ſed potius cogere eum debent, ut ad locum ſuum redeat: quod ſi noluerit, ejiciendus eſt in totum ex eccleſia, deponenduſque ex ordine, & communione fidelium illorum, qui ad illam eccleſiam pertinent, privandus.

Ne quis fiat monachus ſine licentia epiſcopi, & quare requiratur licentia.

CAPUT XIV.

Si quis laicus voluerit monachus fieri ſine licentia epiſcopi ſub cujus poteſtate eſt, movendus eſt gradu in quo eſt, & non eſt recipiendus in religionem. Hoc autem idcirco ſtatuimus, ne iſte uxorem, aut filios, aut alios ſimiles, quibus auxilium debet, deſerat.

De

De clericis aut religiosis fœnerantibus dejiciendis de gradu.

CAPUT XV.

. apost. 44. od. 4. Arel. can. 12. arth. rac. c. 5. nod 6. c. . Nic. rac. 17.

Si quis eorum qui sunt in clero, aut subjectus regulæ, avaritiæ, & turpi lucro studeat, aut data pecunia fœnori, centesimas exigat, aut sescuplas, dejiciatur ex gradu, & sit alienus a regula.

De honore episcopo & presbyteris a diaconis tribuendo.

CAPUT XVI.

. Nic. æc. 18.

Diaconus non debet excommunicare priusquam episcopus, neque priusquam presbyter, quia gradus diaconi infra gradum presbyteri est; scireque debet officii sui esse ministrare episcopo & presbyteris. Sciatque diaconus facultatem suam, cui neque licet communicare nisi postquam episcopo & presbyteris ministraverit: neque ei rursus licet ministrare sacramentum communionis sacerdoti, siquidem ministrare hoc sacramentum, proprium est presbyteri, & non diaconi; presbyteris enim data est hæc gloria: neque decet ut diaconi sedeant inter presbyteros, aut sint ad latus eorum, nec intus in sacrario, ubi est altare; neque foris, nisi de sententia eorum: quandoquidem gradus diaconi inferior est gradu illorum. Diaconi, qui huic decreto contradixerint, ejiciantur ex gradu suo, & a synodo excommunicentur.

. in ep. Evagrium Romæ sbyteri eat, & t diaconi.

De ratione & modo recipiendi conversos ex hæresi Pauli Samosatensis.

CAPUT XVII.

n. Nic. c. 19. ome hu- Innoc. 1. . 22. ad um Eu- um ex- at hunc nem.

Si quis ex hæresi Pauli Samosatensis convertatur ad fidem ecclesiæ, debet iterum baptizari: & in quocumque gradu ecclesiastico antea fuerit, si convertatur digne & cum humilitate, ejusque vita anteacta reprehendi non possit, sed laudari potius, restituendus est in gradum suum, & imponendæ ei manus, ut imponi solent ei cui nunquam antea impositæ fuerunt, cum benedictione diaconali, id est, quæ fit super ministros ecclesiæ. Sed si aliquis eum accusaverit, & non fuerit dignus gradu propter malam fidem & prava opera, non est ordinandus. Quod si aliqua diaconissa ex ista hæresi ad fidem convertatur, oportet iterum eam baptizare, & cum ea benedictione recipere, quæ super sæcularem fieri solet; examinandumque, ut supra diximus, utrum vere convertatur.

De ratione & modo recipiendi conversos ex hæresi Novatianorum.

CAPUT XVIII.

Nic. 8. . in ea- epist. nat can.

Si qui ex iis qui se catharos vocant, se humiliaverint, & ad ecclesiam accedere voluerint, oportet, ut qui ex illis erant ordinati, remaneant in clero. Oportet præterea ante omnia profiteri per scripturam, quod assentientur, & sequentur dogmata catholica, id est, quod communicabunt cum pœnitentibus & cum digamis, & cum iis qui in persecutione lapsi sunt a fide, in quibus est constitutum tempus, ut sequantur omnia ecclesiæ catholicæ dogmata. Itaque ubi omnes reperientur sive in civitatibus, sive in villis ipsi soli ordinati, reperti in clero, erunt in eodem gradu. Sed si fuerit in civitate, aut villa episcopus, aut presbyter ecclesiæ catholicæ; & ibi aliqui ex Catharis accedant ad ecclesiam, debet episcopus catholicus habere dignitatem episcopi: & ille qui vocabatur episcopus ecclesiæ catholicæ, voluerit honorare eum nomine episcopi; quod si hoc ei non placeat, excogitabit ei locum chorepiscopi, aut presbyteri, ut omnino videatur esse in clero, ne sint in civitate duo episcopi.

De ratione & modo recipiendi redeuntes post lapsum a fide, & recipiendi relapsos, & de adductis in periculum mortis ex infirmitate ante completam pœnitentiam, & de convalescentibus.

CAPUT XIX.

Si qui ex iis qui sine violentia & periculo negaverunt, & sine illis tribulationibus quas passi sunt fideles Christi a regibus, & principibus & gentilibus, perfecte & recto corde voluerint ad fidem redire, recipiendi sunt: sed oportet, ut cum fidelibus communionem non habeant donec pœniteat eos, & tribus annis pœnitentiam inter audientes agant, & inter pœnitentes annis septem: postea poterunt intrare in ecclesiam ad orandum cum populo tempore sacrificii duobus annis, sed debent abstinere a communione corporis domini. Quod si hoc tempore pœnitentiæ ad vomitum redeant, & rursus agnoscant peccatum suum, debent agere pœnitentiam annis decem, post tres annos peractos inter audientes. Post hæc autem omnia oportet examinare propositum eorum, & modum pœnitentiæ. Qui enim cum timore Dei, & lacrymis, ac patientia, & bonis operibus conversionem opere & non simulatione ostendunt, post impletum tempus constitutum manendi inter audientes, merito communicabunt cum aliis fidelibus in oratione, licebitque episcopo aliquid benignius de eis decernere. Qui autem negligenter se gesserunt, & simulationem ingrediendi in ecclesiam sufficere sibi ad conversionem putaverunt, omnino isti tempus pœnitentiæ a nobis constitutum impleant. Sed si quis istorum ad mortem, dum in pœnitentia est, pervenerit, non est privandus sacra communione, quæ est viaticum vitæ, si eam petierit. Quod si post orationem & communionem ex infirmitate, in qua erat, convaluerit, communicabit postea in oratione tantum cum fidelibus, & non accipiet communionem sacram; adhibeaturque diligentia, ut cuicumque proximo morti sacramenta, si petierit, ministrentur; idque cum episcopus diligenter inquisierit, an dignus sit; quia non licet ut privemus eos sacramento communionis.

Nic. 12. & 13. Hic canon multo explicatior est quam Græc. in hoc Lat. ex Arab. Arelatens. 2. c 13. Valent. Galliæ c. 3. Inno. 1. ep. 24. c. 3.

De vitanda conversatione cum maleficis & divinis; & de eorum, qui non vitaverunt, pœnitentia.

CAPUT XX.

Nemo fidelium conversetur cum maleficis & divinis, & qui hoc fecerit, & eos interrogaverit,

Faciunt cum hoc canone multa, c. 26. q. 5.

rit, eorumve dicta approbaverit, in domumque eorum intraverit, aut in suam eos receperit, & eorum cibis & potionibus usus fuerit, si sacerdos est, movendus est suo gradu, ac fidelium communione & ingressu ecclesiæ, communioneque sacra prohibendus. Si vero fuerit laicus, prohibendus est ecclesia. Quod si ad agendam pœnitentiam venerint, agenda est eis pœnitentia annis viginti, quo tempore pane tantum & sale vesci debent, & a vino abstinere, aqua contenti, ut sic castigati non redeant.

De incestis nuptiis contra legem spiritualis cognationis, & de pœnitentia eorum qui sunt in ejusmodi nuptiis.

CAPUT XXI.

Hinc extitit can. 53. sextæ synodi in Trul. & Mogunt. c. 55. &c. perrenit, 30. q. 2.

Nemo fidelium cum patre aut matre spirituali matrimonium contrahat, id est, non cum patrinis, aut matrinis: & qui hoc commiserit, habeatur tanquam ethnicus, quousque separetur; & spatio viginti annorum pœnitentiam agat, decem annis non intrabit in ecclesiam, & abstinebit a communione fidelium; alteris decem licebit intrare in ecclesiam, ad audiendum tamen scripturas. Quando autem impletum fuerit hoc tempus pœnitentiæ viginti annorum, licebit intrare in ecclesiam, & sumere sacram communionem.

De susceptoribus in baptismo.

CAPUT XXII.

Viri non teneant in baptismo fœminas, neque mulieres teneant mares: sed potius mulieres teneant fœminas, & viri teneant mares.

De nuptiis prohibitis fratrum & sororum spiritualium ex susceptione in baptismo.

CAPUT XXIII.

Neque vir det filio suo in matrimonium eam quam uxor sua tenuit in baptismo; neque mulier det filiam suam in matrimonium ei quem maritus tenuit in baptismo; quia isti habentur uti fratres & sorores spirituales; & eorum pater & mater, similiter ut pater & mater spirituales.

De eo qui duas uxores simul duxit, aut per libidinem alteram mulierem uxori superinduxit; & de pœna ejus.

CAPUT XXIV.

Nemo debet duas uxores simul ducere, nec uxori suæ alteram mulierem propter voluptatem & desiderium carnis subintroducere, projiciendo se in periculum peccandi, versando cum pluribus ad concupiscentiam: nec ad semen suscipiendum, sicut Deus ordinavit: & qui hoc fecerit, si fuerit sacerdos, prohibeatur ministerio sacrificandi, & communione fidelium, quousque ejiciat domo secundam, & debet retinere * primam: idem judicium est de laicis.

* Non concedit hic canon, ut sacerdos secunda ejecta, retineat primam ad utendum; sed jubet ut retineat, ne prætextu religionis ejiciat: jam enim antegressus est canon de cælibatu sacri ordinis, capite 4.

De nemine arcendo a sacra communione, nisi ratione pœnitentiæ.

CAPUT XXV.

Nullus sacerdos ullum fidelem a communione sacra arceat, neque propter odium, neque propter aliam causam quamcumque mundanam; & qui hoc commiserit, deponatur, & excommunicetur, qui usurpavit hanc potestatem tanquam dominans.

Pertinet hic canon ad canonem apost. 25. de repellente pœnitentem.

De sponsione & testimonio in causa criminis dicendo, clerico prohibitis.

CAPUT XXVI.

Nullus clericus pro aliquo spondeat, neque testimonium contra ullum in causa criminali dicat, nec eam ad regem deferat; nec ad ea se ingerat, quæ ad alios pertinent; neque seminet dissidia inter fideles; & qui hoc commiserit, ejiciatur ex gradu, & prohibeatur communione fidelium.

11. q. testi… &c. quan…

De vitandis excommunicatis, & de non accipienda oblatione ab eis, & de excommunicatione non vitantis excommunicatum.

CAPUT XXVII.

Quicumque fuerit a sacerdote ligatus, quamvis calumniam passus sit, non est ab eo accipienda oblatio, nec ulla alia res, quam ad ecclesiam afferat: nec ullus fidelium debet cum eo prandere, nec in domum ejus ingredi, nec eum in domum suam recipere, priusquam sit ab excommunicatione absolutus: & qui hoc non servaverit, parvi faciens excommunicationem, & fidem contemnens, oportet eum quoque excommunicare, quia fuit particeps & consentiens.

De ea… nica… com… tis … com… c. 8. De in… pien… tion… com… stoli… lib. … Qui … muni… par… fide… tem…

De ira, indignatione, odio, fugiendis sacerdoti, & ei potissimum, qui potestatem habet excommunicandi.

CAPUT XXVIII.

Non erit presbyter ullo modo malevolus, aut velox ad iram, aut ad offensionem, præsertim episcopus, aut alius, qui potestatem habeat excommunicandi, ut non omni tempore excommunicet & liget. Et si quis talis extiterit, debet hæc auferre: necesseque est, ut sit moderatus, & deponat odium, & non exerceat semper excommunicationem. Quod si non paruerit, deponatur; siquidem ira, malevolentia, indignatio, & clamor, opera dæmonis sunt: neque convenit, ut sit in sacerdote aliquid ex vitiis diabolicis; sed potius, ut sit mundus ab omnibus vitiis & maculis, sicut * scriptum est.

* Hoc dicit, quia scriptum est in Levit. c. 21. ut qui eligendus est ad sacerdotium, careat omni macula: quod quidem in spiritu significabat, ut careret omni vitio, & peccato gravi; unde apostolica constit. lib. 2. cap. 3. exploretur, inquit, qui eligendus est episcopus, an careat omni macula in iis quæ pertinent ad usus vitæ: Scriptum est enim, inquit, inspicite maculas ejus qui eligendus est ad sacerdotium. Hinc beatus Gregorius scribens de eligendo episcopo ecclesiæ Ariminensis 7. quæst. 1. cap. qualiter, jubet eligere diligenti examinatione adhibi-

hibita. Si in eo, inquit, quæ in textu pentateuchi continentur, non fuerint reperta, id est, si caruerit mortalibus peccatis, quæ per maculas in Levit. notatas significantur. Hæc idem Gregorius clarius expressit in epist. ad Pasinum episcopum de alio quodam ordinando loquens: Si nulla, inquit, ei crimina, quæ per legis sacræ regulam morte mulctanda sunt, obvient: peccata mortalia, quæ a regno Dei excludunt, dicit morte mulctanda secundum regulam legis sacræ, qualis est illa: Neque fornicarii, nec idolis servientes, nec adulteri, neque molles, &c. regnum Dei possidebunt.

De non flectendo genua in oratione.

CAPUT XXIX.

n. Nicæ- is 20.

In oratione dominici diei, & in diebus Pentecostes, & in magnis festis domini oportet non flectere genua, sed stantes orare, & inclinari.

De imponendis nominibus Christianorum in baptismo, & de hæreticis fidem Trinitatis, & formam baptismi integram retinentibus; & de aliis non retinentibus, dignis pejore nomine; & de modo eos recipiendi, cum veniunt ad fidem.

CAPUT XXX.

Fideles nomina gentilium filiis suis ne imponant; sed potius omnis natio Christianorum suis nominibus utatur, ut gentiles suis utuntur; imponanturque nomina Christianorum * secundum scripturam in baptismo, & baptizentur in nomine sanctissimæ Trinitatis semper colendæ, & adorandæ anima, mente, & corde; & sanctificent dies festos omnes. Sed si fuerint alii Christiani contrarii in aliquibus, vocabuntur hæretici, & hoc nomine appellabuntur Joanium, & Memarium, & Surianium, quæ nomina * Arabice significant homines secundum carnem, & non secundum Deum agentes; quamvis non corruperint scripturas, neque combusserint. Qui enim corruperunt, & dies festos mutaverunt, & fidem conturbarunt, ac confuderunt, reliqueruntque genuflexionem, spreverunt ordinem ecclesiæ, & alium sibi modum instituerunt, non debent appellari Memarium, sed potius homines perditi & errantes, & numerantur inter cultores idolorum, & veræ fidei negatores. Si vero aliquis ex istis conversus fuerit, recipiat episcopus petitionem ejus, & doceat eum, sicut recipiuntur & docentur Judæi & Gentiles; & baptizabuntur iterum, postquam sectam suam malam abnegaverint, & fidem ecclesiæ Dei confessi fuerint. Similiter intelligendum est de Secundiis, ' Marcuniis, Simonianis, Menandrianis, Sethianis.

. Const.

orte Mar- tiis ut ep- llat Epi- anius. rd.

* Secundum scripturam imponuntur nomina in baptismo quia scriptum est in evangelio impositum esse nomen Joanni, & Jesu in circumcisione, cui successit baptismus; & Dionys. Areopag. in baptismo scribit dari nomen; quod ex sanctis apostolis didicit. Illud etiam advertendum est, non imponi a fidelibus nomina gentilium, si quando in baptismo imponitur nomen Pompeii, aut Octavii, & similium; non enim ut nomen gentilis, sed ut nostrum imponitur: sic enim gentilium nominibus tamquam nostris uti possumus, ut gentiles nostris tamquam suis utebantur, cum Antonios, Marcos, & Marcellos, & Julianos vocabant.

* Quia interpres e Græco, ut verbum verbo redderet, verbis aliquanto obscurioribus usus erat, interpretatur verba Arabica obscuriora Arabicis clarioribus.

De ratione & modo recipiendi conversos ad fidem orthodoxam ex hæresi Arii, & aliorum talium.

CAPUT XXXI.

Si quis ad fidem orthodoxam convertatur, recipiendus est in ecclesiam per manus episcopi, vel presbyteri, qui præcipere ei debet, ut anathematizet cunctos qui contra fidem orthodoxam faciunt, & qui apostolicæ ecclesiæ contradicunt. Debetque anathematizare Arium & hæresim ejus, & aperte fidem profiteri, quam in hac perfecta confessione definivimus, ac sincere fidelis esse. Oportet etiam anathematizare eos qui huic fidei non credunt, & eam non recipiunt. Et postquam hæc fecerit, accipiat eum episcopus, vel sacerdos, ad cujus potestatem pertinet, & ungat eum unctione chrismatis, & signet ter ungendo, & orando super eum * orationem Dionysii Areopagitæ, & fiat oratio ad Deum pro eo devote, ut recipiat eum. Et postea erit particeps divinorum sacramentorum & communionis, per quam fit remissio peccatorum. Si autem is in quo hæc facta sunt, fuerit episcopus, manebit post conversionem suam in gradu presbyteri; si presbyter, in gradu diaconi; si diaconus, in gradu hypodiaconi; & similiter in reliquis deinceps, ut ad gradum inferiorem defcendat.

Syn. Const. c. 7.

Dionys. Areopag. citatus in syn. Nic.

Huic canoni testimonium tribuit sanctus Athanasius, qui in epistola de synodis Arimini & Seleuciæ, & in epist. ad episcopos Africæ scribit patres Nicænos edidisse in concilio perfectam fidei confessionem, & anathematizasse omnes hæreses, & inter eas Arianam. Utrumque est in hoc canone. Est autem renovatus, & denuo sancitus hic can. in syn. Const. can. 7.

* Oratio quam dicit Dionysii Areopag. est in canone Græco 7. syn. Const. σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου, id est, obsignatio, sive sigillum doni Spiritus sancti. Quod vero est hic de ungendo istos chismate, non est necesse accipere de sacramento confirmationis, ut accepit Bessarion in libello de eucharistia, siquidem ad multa alia utitur ecclesia secundum apostolicam traditionem unctione chrismatis, ut in benedictione sive sanctificatione aquæ baptismi & altaris, & in ordinatione, & in aliis.

De ratione recipiendi eos, qui salvis dogmatibus fidei, & ecclesiæ legibus, a nobis receserunt, & postea redeunt.

CAPUT XXXII.

Sed qui fuerunt ex secta Caguadanorum, aut Cabariorum, aut Taimainorum, non necesse est eos ungi, nec iterum baptizari, neque gradu suo moveri; sed potius redire oportet ad eosdem gradus, & recipi cum orationibus, quas supra diximus; orandumque pro eis, ac præcipiendum eisdem ut abhorreant ab iis in quibus antea fuerunt.

Sic agendum est cum quocumque, qui a vera fide non vacavit, & qui baptismum & leges ecclesiæ retinuit, sicut alii Christiani; & qui ex istis clericus fuerit, si non mutaverit scripturam, neque desierit festos dies celebrare; qui ejusmodi fuerint, non sunt annumerandi infidelibus & Judæis, quia non negaverunt nos, sed nobis propter iram & indignationem adversati sunt: & quicumque contradixerit, excommunicetur.

Hujusmodi fuerunt Audiani, sic dicti ab Audio quodam, tempore Arii, de quo sanctus Epiphanius libro tertio,

tertio, hæresi 70. qui cum sodalibus suis nihil, inquit, habebat in fide diversum, sed rectissime credebat. Audiani non desierunt festum pascha celebrare, licet per errorem cum Judæis azymorum dies agerent. Istos credo corrupte vocari in hoc canone Caguadanos. Tales etiam fuerunt Meletiani, Meletii Ægypti sectatores, de quo idem Epiphanius libro secundo, hæresi 68. non est, inquit, immutata fides ipsius aliquo tempore a sancta ecclesia catholica. Fortasse etiam corrupte legitur in hoc canone Taimainorum, pro Meletianorum.

De loco patriarchæ residendo, & de honore episcopo Hierosolymitano & Seleuciæ habendo.

CAPUT XXXIII.

Patriarcha sit in civitate regia, ut sit honori ipsi & regi, & aliis simul presbyteris. Honoretur etiam episcopus Æliæ plusquam alii episcopi, quia ipse residet in sancta civitate, unde crux Dei domini nostri cœpit, & ubi est locus * judicii. Honoretur quoque similiter sedes Seleuciæ, quæ est ex civitatibus orientalibus, qui debeat etiam appellari nomine catholici; & possit is ordinare archiepiscopos, sicut faciunt patriarchæ, ut orientales non patiantur damnum expectando patriarcham Antiochiæ, aut eundo ad eum, & gentiles reperiant viam ad necessitates suas: quia in hoc non fit injuria patriarchæ Antiocheno. Siquidem ipse consensit, postquam hoc ab eo synodus petivit, ne de sublata potestate ista quereretur: quæ nihil aliud desiderabat, ut illius provinciæ fideles pace & quiete fruerentur; simul etiam, ut is qui tenet sedem Seleuciæ, nomine catholici honoraretur.

* De judicio accipiendum est, quo victa est mors morte domini, & eo resurgente reddita mortuis vita.

De honore habendo archiepiscopo Seleuciæ in synodo Græciæ.

CAPUT XXXIV.

Si acciderit, ut necesse sit convenire episcopos Græciæ, & fuerit præsens prælatus Seleuciæ, quem dicimus, quæ Seleucia est in provincia Babyloniæ in regno Zabur, & hodie est [x] Civitatulæ, oportet honorare eum multum, & magnificare, atque extollere supra omnes episcopos Græciæ. Siquidem ipse tenet locum patriarchæ in oriente; & sedes ejus in concilio debet esse sexta post episcopum Hierosolymitanum; & quicumque hanc constitutionem violaverit, synodus eum excommunicat.

x Forte *civitatula*. Hard.

De non habenda synodo provinciali in provincia Persidis sine auctoritate patriarchæ Antiocheni, & ut episcopi Persidis subjecti sint metropolitanis Antiochiæ.

CAPUT XXXV.

Non permittit magna synodus, ut congregentur in provincia Persidis ad disponendum aliquid ad ordinem ecclesiæ pertinens sine consensu & auctoritate patriarchæ Antiocheni; quia quamvis prælatus Persidis sit loco patriarchæ, & non quærat aliud præterquam quietem & tranquillitatem ipsorum Persarum, tamen non licet immittere se ad constituendum ordinem ecclesiæ, sed potius in omnibus sint [z] metropolitanis patriarchæ obedientes: & qui contradixerit, synodus eum excommunicat.

z Forte *Metropolitani* Persidis scilicet, *Hard.*

De creatione patriarchæ Æthiopiæ, & de potestate ejus, ac de honore ei habendo in synodo Græciæ.

CAPUT XXXVI.

Ut non possint Æthiopes creare nec eligere patriarcham; quin potius eorum prælatus sub potestate ejus sit, qui tenet sedem Alexandriæ. Sit tamen apud eos loco patriarchæ, & appelletur catholicus; non tamen jus habeat constituendi archiepiscopos, ut habet patriarcha; siquidem non habet patriarchæ honorem & potestatem. Quod si acciderit ut concilium in Græcia habeatur, fueritque præsens hic prælatus Æthiopum, habeat septimum locum post prælatum Seleuciæ: & quando facta fuerit ei potestas constituendi archiepiscopos in provincia sua, non licebit illi constituere aliquem ex illis: & quicumque non paruerit, synodus eum excommunicat.

De electione archiepiscopi Cypri subjecti patriarchæ Antiochiæ.

CAPUT XXXVII.

Si episcopus Cypri diem suum in hieme obierit, & non potuerint populi propter tempestatem maris mittere Antiochiam, ut patriarcha Antiochenus constituat ipsis archiepiscopum loco mortui, debent scribere ad patriarcham, & petere ab eo ut permittat eis constituere quem voluerint; neque prohibebit hoc patriarcha, postquam ad eum scriptum fuerit; sed potius concedat tredecim episcopis, ut congregentur & constituant archiepiscopum loco mortui; ne defuncto archiepiscopo principio hiemis, sine capite propter tempestatem remaneant, & ne aliquis fortassis ex tredecim episcopis a vita recedat, & non sit archiepiscopus qui constituat episcopum loco mortui; atque ita fiat, ut toto eo anno archiepiscopo careant: ob hanc causam constitutum est hoc; & qui contradixerit, synodus eum excommunicat

Attestatur huic canoni canon synodi Ephesinæ septimæ Græce: ait enim, antiquum morem esse, ut patriarcha Antiochiæ ordinationes in Cypro faciat, ordinat enim archiepiscopum Cypri, sine cujus auctoritate non possunt episcopi Cypri constitui, quisque ab ecclesia sua electus, & non ab ecclesia alterius, secundum veteres canones.

Quid hic rursus excusabunt qui electiones, aut nominationes episcoporum diutius protrahunt, cum synodus Nicæna, ne evenire posset, ut anno uno Cyprus sine archiepiscopo esset, si ad electionem ejus auctoritas patriarchæ Antiochiæ expectanda esset, censuerit, concedendum esse episcopis Cypri, ut ipsi quem vellent eligerent, ac constituerent archiepiscopum, si per tempestatem hiemis non liceret de electione ad patriarcham referre.

De ordinatione ministrorum ecclesiæ episcopis prohibita in aliena diœcesi.

CAPUT XXXVIII.

Ut nullus episcoporum in parœcia alterius ordinationes presbyterorum aut diaconorum faciat, exceptis patriarcha & archiepiscopo in locis quæ sub potestate eorum sunt; nec quidquam disponat in aliena parœcia sine licentia proprii episcopi. Can. can.

De

A

De cura & potestate patriarchæ in episcopos & archiepiscopos sui patriarchatus: & de primatu episcopi Romani in omnes.

CAPUT XXXIX.

Consideret patriarcha ea quæ archiepiscopi & episcopi in provinciis suis faciunt; &, si quid reperiat secus quam oporteat factum, mutet, & disponat, prout sibi videatur; siquidem ipse est pater omnium, & illi filii ejus. Et quamvis sit archiepiscopus inter episcopos tanquam frater major, qui curam habet fratrum suorum, & ei debeant obedientiam, quia præest; est tamen patriarcha iis omnibus qui sub potestate B ejus sunt, sicut * ille qui tenet sedem Romæ, caput est & princeps omnium patriarcharum; quandoquidem ipse est primus, sicut Petrus, cui data est potestas in omnes principes Christianos, & omnes populos eorum, ut qui sit vicarius Christi domini nostri super cunctos populos & universam ecclesiam Christianam, & quicumque contradixerit, a synodo excommunicatur.

* Similis est hic canon sexto ejusdem synodi Nicænæ, & eamdem auctoritatem, hoc est, summam esse in episcopo Romano principe omnium patriarcharum, & ob eamdem causam, scilicet propter formam, quam habet episcopus Romanus relictam a sanctis apostolis, ut sanctus Anacletus in epistola tertia divine explicat, formam enim quam sancti apostoli inter se habebant, ut ait idem C Anacletus, suis successoribus, scilicet patriarchis, & metropolitanis, & reliquis episcopis reliquerunt: ut sicut beatus Petrus reliquis apostolis præfuit, sic idem sancti apostoli statuerunt, ut omnes episcopi singularum nationum suum primum haberent, juxta canonem apostolorum 34. quare consequens necessatio est, ut sicut apostoli beatum Petrum caput habuerunt, sic successores apostolorum, qui sunt patriarchæ, & infra patriarchas metropolitani, & infra metropolitanos reliqui episcopi, successorem beati Petri, id est, episcopum Romanum principem & caput agnoscant, & habeant, ut hic canon profitetur, cum eum principem omnium patriarcharum vocat, & primum esse dicit, sicut fuit beatus Petrus, cui in omnes Christianos data est potestas: quo testimonio nullum luculentius neque gravius a synodo Nicæna dari potuit.

De synodo provinciali bis singulis annis habenda, & de usu ejus, cum excommunicatione contrahentium.

CAPUT XL.

Ut omnes episcopi bis * singulis annis apud archiepiscopum suum conveniant, ubi omnia quæ in locis suis acciderint, considerent: item considerent, quæ opus sunt, cognoscantque omnia, & consentiant inter se ad expellendum procul malum, & operandum justitiam; ut sint excusati in die illo tremendo, sitque hæc eorum excusatio manifesta, ne excidant e vita in æternum permanente, ac dedecus & ignominiam propter caduca & pereuntia ferant. & E quicumque contradixerit, synodus eum excommunicat.

* Non est hic canon temere aut frustra repetitus: quin potius, ut solet sæpe in scriptura idem utiliter & necessario repeti, sic hoc de synodis provincialibus bis quotannis habendis ut saluberrime constitutum: sic enim ait Leo epistola quarta cap. 7. iterato canone repetitum est, in quo decreta est pœna excommunicationis contradicentibus, & comprehensum totum negotium hujusmodi conciliorum, quod positum est in studio expellendi malum & operandi justitiam. Similis comprehensio facta est in sexto canone synodi Nicænæ secundæ: Studium, inquit, & cura erit congregatis, ut divina & vivifica mandata Dei serventur.

De synodo archiepiscoporum apud patriarcham semel quotannis, & de usu ejus; item de collecta per provincias & loca patriarchæ subjecta facienda ad victum patriarchæ.

CAPUT XLI.

Similiter statuimus, ut omnes archiepiscopi semel per annum apud patriarcham suum conveniant, & in eo concilio faciant ad eumdem modum in omnibus rebus, & in peccatis, quæ in locis eorum contingunt; faciantque hoc, ne in judicio eorum sit fraus, sed potius tale sit, quale erat judicium LXX. seniorum cum filiis Israel, qui causas suas Moysi proponebant: sic etiam & episcopi apud patriarcham facere debent, & dispertiatur benedictio patriarchæ secundum vires omni provinciæ, & omni loco magno vel parvo, quæ sub potestate ejus sunt, mittaturque ei singulis annis ut inde vivat & alatur: Caretque excommunicatione hic canon.

De clerico vel monacho lapso in peccatum, & vocato semel & iterum & tertio, & non sistente se in judicio.

CAPUT XLII.

Si quis ex clero, aut ex monachis lapsus fue C rit in aliquod peccatum, & vocatus a congregatione, ut videatur causa ejus, & purget peccatum suum, dato primum tempore ad veniendum, non venerit, vocatusque iterum & tertio, obstinate non se sistat, ejiciatur de medio eorum, ut meritus est; & insuper deponatur: & qui contradixerit, synodus eum excommunicat.

De reo manifesto dimisso impunito ab episcopo, vel presbytero, vel etiam diacono judice, quid facere debeat patriarcha.

CAPUT XLIII.

D Si ad episcopum, aut sacerdotem, aut diaconum allatum fuerit aliquod crimen manifestum, non opus est testimoniis ad judicandum. Quod si propter affectionem eum qui delictum commisit, non judicaverint secundum meritam pœnam, dimiserintque eum in peccato, & hoc postea patriarchæ patefactum fuerit, oportet ut ipse patriarcha judicet eum qui crimen commisit, ut meritus est; illumque deponat qui habebat exploratum de crimine, & dimisit eum qui commisit; & illum item deponat qui fuit illius criminis socius: & quicumque contradixerit, a synodo excommunicatur.

Quomodo archiepiscopus episcopum sibi subjectum judicare debeat.

CAPUT XLIV.

Ut archiepiscopus nullum episcopum ex iis qui sub potestate ejus sunt, cujus peccatum sciat, judicet, nec imponat ei pœnitentiam pro peccato, nisi interveniente patriarcha, qui rem explorate cognitam habeat: & qui non paruerit, a synodo excommunicatur.

De ratione admittendi querelas & judicia archiepiſcopi contra patriarcham ſuum.

CAPUT XLV.

Ut non admittatur querela archiepiſcopi contra ſuum patriarcham de ullo peccato, neque reprehenſio, neque judicium, niſi adhibito altero patriarcha uno ex fratribus ejus, qui ejus cauſam excutiant. Et nullus in hac re archiepiſcopo accuſatori faveat, neque cum eo conſentiat, niſi auctoritate alterius patriarchæ, & qui contradixerit, ſynodus eum excommunicat.

Quomodo patriarcha querelam aut judicium archiepiſcopi contra archiepiſcopum admittere debeat.

CAPUT XLVI.

Neque patriarcha querelam unius archiepiſcopi de alio archiepiſcopo, qui ſub poteſtate ejus ſit, accipiat, neque reprehenſionem, neque judicium ſuper peccato ejus, niſi altero archiepiſcopo ex fratribus interveniente: ut conſiderent hoc, ſicut ſupra dictum eſt in canone; & non oportet ut is interveniat qui querelam habuit in hoc judicio, & qui contradixerit, habebitur excommunicatus.

De excommunicatis ab uno aliquo, quando ab alio abſolvi, vel non abſolvi poſſint.

CAPUT XLVII.

Can. Nicæn. Græc. 5.

Nullus epiſcopus ſolvat quem alius epiſcopus ligavit, quamdiu qui ligavit, vixerit. Quod ſi epiſcopus qui ligavit, obierit, & ſucceſſori viſum fuerit ſolvere ligatum, licebit facere, poſtquam cauſam, propter quam fuit excommunicatus, cognoverit; modo excommunicatus non fuerit propter blaſphemiam, aut propter aliquod peccatum publicum, aut aliud ſimile. Eadem lex erit de ſacerdote; id eſt, ut nullus ſacerdos ſolvat aut liget, quem alius ſacerdos ſolverit aut ligaverit, quamdiu ille qui ſolvit aut ligavit vixerit. Poſt mortem vero ſucceſſor ejus ſolvet quem mortuus ligavit: ſed debet epiſcopus præeſſe huic negotio, neque convenit, ut archiepiſcopus, aut epiſcopus ſolvat aut liget eum qui digne a ſacerdote ſolutus aut ligatus eſt, quamdiu is qui ſolvit aut ligavit, vixerit. Patriarcha tamen re cognita habet auctoritatem ſolvendi omnes iſtos, ſi ei viſum fuerit; ſiquidem eſt loco patrisfamilias, qui in eos, & in omnes alios poteſtatem habet: & hic canon non habet excommunicationem.

De non eligendo ſibi ſucceſſore in epiſcopatu.

CAPUT LXVIII.

Huic canoni atteſtatur Concilium Antioch. c. 23. epiſt. Innocentii I. ad Clerum Conſtant. quæ eſt in lib. 13. Nicephori, cap. 23. ep. Aug. 120.

Ut nullus epiſcopus dum vivit, alterum eligat qui poſt mortem loco ſuo ſuccedat, nec ex multum * propinquis, nec ex primariis civitatis; ſed cum epiſcopus erit mortuus, tunc eligendus eſt aliquis ex ſacerdotibus, aut religioſis qui habitant in monaſteriis per deſertum, aut aliquis de doctrina, & ſtudio ſcripturæ notus, & cujus præſtantia, & probitas ſit cunctis manifeſta; quamvis ſit externus, ordinetur epiſcopus, ſi his conditionibus præditus reperiatur, & dives ſi fuerit, nihil impediet quominus ſit epiſcopus, & hic canon caret excommunicatione.

Non facit contra hunc canonem, qui aſſentiente clero & populo aliquem, qui dignus ſit, deſignat futurum ſucceſſorem, ut Auguſtinus in Eradio fecit: is enim non ab epiſcopo, ſed potius a clero & populo eligi dicendus eſt. Auguſtinus vero a Valerio electus fuit, & ordinatus, ut poſt mortem ſuccederet: quod idem Auguſtinus contra canonem Nicænum factum fuiſſe per ignorantiam dicit. Sic igitur intelligendus eſt hic canon; Nullus epiſcopus dum vivit, alterum eligat ſine clero & populo: nec ita cum clero & populo eligat, ut ordinetur epiſcopus, dum vivit cui ſucceſſurus eſt.

* Dixit, nec ex multum propinquis; quia eſſe multum propinquum, ut fratrem, aut filium, aut fratris vel ſororis filium, multum valere poſſet, ut electio hujus multum propinqui, quam facit epiſcopus vivens, a clero & populo approbaretur; ſimiliter ex primariis.

Quia ait beatus Jacobus; Nonne divites per potentiam opprimunt vos, & ipſi trahunt vos ad judicia? & Paulus: Qui cupiunt, inquit, divites fieri, incidunt in deſideria multa, inutilia & nociva: idcirco ut dives ordinatione epiſcopi dignus ſit, explorare oportet, an ſit etiam; ſicut Apoſt. dives in bonis operibus, & an facile tribuat & communicet: hic ſynodus Sardic. cap. 10. Si quis, inquit, dives, aut ſcholaſticus a foro, velit epiſcopus fieri, ne prius fiat quam in omnibus gradibus miniſterium impleat; ut ſi in ſingulis dignus cenſeatur, poſſit ad verticem dignitatis epiſcopi aſcendere. Cum curialibus conjunxit ſynodus divites.

De non ordinando ſimoniace.

CAPUT XLIX.

Ut nullus audeat ordinare epiſcopum, aut ſacerdotem, aut diaconum pro quavis re data, ſive ante ordinationem, ſive poſt, & qui ſecus fecerit, deponatur; & quicumque contradixerit, ſynodus eum excommunicat.

Teſtatur decretum hoc Concilium beatus 16. c. pervenit

De epiſcopo uno tantum unius civitatis, & uno tantum parocho unius villæ: & de non movendo primo, ſive epiſcopo, ſive parocho, propter alium ſecundum ab aliqua parte populi petitum, ſi primus vacat a manifeſto crimine.

CAPUT L.

Can. Ju

Ut non ſit niſi unus epiſcopus unius civitatis, nec in una eccleſiæ villa ſint duo ſacerdotes; & ſi fuerit magna, poterit ſacerdos habere ſecum diaconos, & ſolus ſacerdos in iis quæ ad altare pertinent, præſit; ſicut ſolus epiſcopus eſt in eccleſia ſua ſuperior: & ſi in civitate aut villa fuerit aliqua diſcordia, ita ut alii hunc ſacerdotem aut epiſcopum, alii alium velint, debet tunc populus conſiderare hoc juſte: & ſi non auditur de eo aliquod delictum manifeſtum, oportet relinquere eum in loco ſuo: ſin vero infamia alicujus peccati in eo reperta fuerit, ejiciendus eſt, & in locum ejus alter ſubſtituendus, qui ſit ſine crimine. Denique ſecundus epiſcopus aut ſacerdos non intret in locum primi, ſi primus fuerit manifeſte probus; ſiquidem copulatus eſt cum eccleſia, ſicut conſtitutum eſt: quæ eſt etiam lex ſæcularibus; ut nemo eorum accipiat in matrimonium per vim uxorem alterius, donec vir ejus mortuus ſit; dimittatque eam iliberam, ut abeat quo velit. Qui huic canoni contradixerit, ſynodus eum excommunicat.

Iſta ipſa ratione comparationis ac ſimilitudinis matrimonii carnalis cum ſpirituali uſus eſt Evariſtus in epiſt. 2. Et ſicut vir, inquit, non debet aduſterare uxorem ſuam, ut dimittat illam abſque inevitabili neceſſitate, aut apoſtolica vel regulari mutatione.

De

De non permittenda ab episcopo separatione uxoris a viro propter discordiam.

CAPUT LI.

t. 11. 8. Si quis uxorem ducat, & postea inter eos propter aliquam causam non conveniat, & uxor sit in culpa, quæ causam dedit discordiæ, debet vir patienter eam tolerare, & cum ea societatem habere, quousque res adducatur ad concordiam. Quod si non toleraverit, debet intervenire episcopus; & si episcopo parere illa noluerit, nec audire eum, & a viro discesserit, debet episcopus hortari illam ad redeundum: & si noluerit redire, debet cogere ut redeat. Sed si vir quæsivit occasionem ut ab ea separetur; non est ei credendum, quin potius, velit, nolit, cogendus est ut cum ea habitet. Quod si hoc facere noluerit, oportet ut separetur a communione & ingressu ecclesiæ.

De fœneratione, & turpi quæstu clericis interdicto, & de non conversando neque comprandendo eum Judæis.

CAPUT LII.

N. 17. apost. Cart. 5. Nic. 2. c. Sy. 6. c. 20. Nullus sacerdos det fœnori, neque quæstum iniquum faciat, neque societatem cum Judæis habeat, neque fraternitatem; neque cum eis cibum aut potum sumat: siquidem sancti apostoli hoc statuerunt, & hoc fideles facere oportet: & quicumque non paruerit, synodus eum excommunicat.

De conjugio disparis cultus vitando.

CAPUT LIII.

Tolet. 4. Agath. Elib. 15. 6. Aurel. 18. Au- 4. c. 3. b. epist. idem. de Abr. 9. Ut Christiani uxores ducant ex quacumque natione, modo ad fidem veniant: sed non debent Christiani dare filias suas nuptum infidelibus, ne ad errorem maritorum pervertantur, & fiant vel Judææ, vel gentiles propter infirmitatem suam & proclivitatem ad malum, & qui non paruerit, a synodo excommunicatur.

De electione chorepiscopi, & de officio ejus in castellis, & pagis ac monasteriis.

CAPUT LIV.

Eligat episcopus ex bonis religiosis qui habitant in deserto, aliquem qui sit doctus, & optimis moribus, & maxime omnium qui in universa illa congregatione sunt, intelligens, qui nihil de electione sua cognoverit: & qui sunt illius congregationis, debent adducere eum; & unus ex diaconis congregationis dicat alta voce: Nos eligimus talem in chorepiscopum, qui habeat totam potestatem in nos; ut sciant omnes electum esse eum in eo gradu; & debet episcopus recitare super electum orationem consuetam, & benedicere illi, dareque ei nomina omnium ecclesiarum, & monasteriorum quæ sub potestate ejus sunt, ut eligat ipse, prout melius ei visum fuerit, eos qui sint idonei, & in sermone suo constantes, quos ecclesiis & monasteriis præficiat; & eis qui curam habent ecclesiarum, ne imponat curam monasteriorum; & eis qui præfecti sunt monasteriis, ne mandet A curam ecclesiarum; obligetque eos ad ea loca quæ eis data sunt, & eat postea ad visitandas ecclesias & monasteria. Qui si in aliqua ecclesia aut monasterio aliquid deesse, aut supra quam opus sit, abundare repererit, oportet quod uno in loco superfluit, apponere ubi deest; id quod cum timore Dei, & ædificatione illorum locorum fieri debet: & si fuerint pauci sacerdotes, debet augere numerum ex illis qui sunt illius loci, & si inter eos non fuerit aliquis illius castelli idoneus ut ordinetur, debet sumere aliquem ex monasteriis, vel ecclesiis, & curet ut fiat sacerdos, ut oratio sit assidua, & non cesset ministerium altaris, destituantutque templa oratione & missa, & Christiani non habentes pastorem nomine & opere sint sicut gentiles. Item curet ut in omni castello, & parva villa sit aliquis qui colligat proventus episcopi secundum vites cujusque loci, & afferantur ad eum: siquidem ad eum pertinet ut faciat eleemosynas pauperibus & peregrinis, & sacerdotes egentes recreet, ut maneat inter eos caritas. Et hic canon caret excommunicatione.

Quod in extrema parte hujus canonis continetur de cura chorepiscopo habenda, ut ex omnibus castellis & pagis suppeditetur episcopo ad victum, & eleemosynas pauperibus & peregrinis & clericis egentibus faciendas, satis convenit cum eo quod ait Damasus epistola 4. non fuisse jam suo tempore necessarios, sicut inquit, in primitiva ecclesia, vel propter studium quod erga pauperes exigebant: hos etiam syn. Neocæs. cap. 14. dicit honorari propter studium in pauperes. Deinde quod præcipit canon, ut episcopus recitet super chorepiscopum orationem, & benedicat ei, declarat quod ait Damasus fuisse olim chorepiscopos ad formam septuaginta discipulorum, id est, non fuisse ordinem eorum nisi presbyterorum tantum: idcirco chorepiscopus non ordinabatur, sed per orationem benedicebatur. Ad vicem chorepiscoporum, quibus jam non opus est, accedunt nunc visitatores quos vocant: in Mediolanensi ecclesia vocant vicarios foraneos: hi sunt sacerdotes probati, quos episcopus deligit, & certas regiones diœcesis suæ attribuit inspiciendas & lustrandas, ut in civitate sua gregem qui extra civitatem est, quasi præsens intueri, & curare possit: quibus qui primi nomen hoc imposuerunt, videntur mihi nomen chorepiscopi ab inspiciendis regionibus interpretati. De horum nomine & officio est caput in secunda parte const. synodi provincialis Mediolanensis anni MDLXVI. reverendo D. Carolo Borromæo archiepiscopo.

De ratione visitandi ecclesias & monasteria quæ in potestate sua habet chorepiscopus.

CAPUT LV.

Chorepiscopus cum visitat ecclesias, & monasteria quæ sub potestate sua habet, videat an pauci sint, vel desint fratres, & sorores; congreget seniores castelli, & prædicet, atque exponat eis scripturas sacras; eosque de omnibus sanctis præceptis admoneat, item interroget, an habeant filios, aut filias, & faciat ut ad se adducantur, ut signet eos, & oret super eos, imponatque manus, ac benedicat, & instituat ministros, sicut prius eos admonuerat; debetque distribuere eos per ecclesias & monasteria, & providere ut * discant; ut reddantur apti & idonei ad ædificationem monasteriorum, & ecclesiarum, & aliorum locorum quæ horum opera indigebunt: & hic canon eatet excommunicatione.

* De pueris clericis instituendis. Tolet. 4. cap. 23. Vasen. 2. c. 1.

Cernitur in hoc canone ratio quædam seminarii nihilstrorum ecclesiæ, seu vestigium quoddam seminariorum, quæ nuper secundum decretum synodi Tridentinæ instituta sunt. Ministri quos juxta hunc canonem chorepiscopi instituebant, non erant diaconi neque presbyteri, quos Ancyr. syn. cap. 12. prohibet ordinare, sed juxta

ta canonem Antioch. Syn. cap. 16. lectores, exorciſtæ & hypodiaconi, qui juxta Carth. 4. cap. 3. manus impoſitionem non habent. Quare cum hic canon ait, imponatque manus, intelligenda eſt manus impoſitio, non ut imponitur in ordinibus ſacris.

De profectione presbyterorum ex caſtellis & pagis cum chorepiſcopo ad ſalutandum epiſcopum bis quotannis, & religioſorum ex monaſteriis ſemel, & novi abbatis monaſterii ter.

CAPUT LVI.

Ut chorepiſcopus bis per annum congreget presbyteros ad ſalutandum epiſcopum, & tradendum ſe ei, & ad communionem cum eo habendam, & prandeant cum eo: fiatque hoc in principio anni, & in feſto reſurrectionis domini noſtri Jeſu Chriſti. Religioſi tamen ſemel per annum cum eo congregabuntur, quando ei videbitur. Sed qui fuerit tunc primo factus caput in aliquo monaſterio, debet proficiſci ter per annum ad ſalutandum epiſcopum, & tradendum ſe ei: ſemel, & iterum proficiſcetur ſolus, ut ab epiſcopo adjuvetur in officio ſuo; tertio cum omnibus ſuis fratribus.

Ut ſemel in anno in loco quem epiſcopus elegerit, accepta vocatione, abbates conveniant, Aurel 15. 21. Tarac. 2.

De loco epiſcopi, archidiaconi, & chorepiſcopi ad ſedendum in eccleſia cum celebratur officium, & de officio archidiaconi, & de honore archipresbyteri.

CAPUT LVII.

Locus epiſcopi in oratione ſit in ſummo ſacelli, ſive capellæ intra locum altaris, ut qui ſit paſtor & gubernator: poſt eum ſit archidiaconus ad latus dextrum, ut qui ſit loco ejus, & præſit omnibus quæ ad orationem & eccleſiam pertinent: chorepiſcopus autem ſit poſt archidiaconum ad alterum latus; quia ipſe etiam eſt loco epiſcopi ſuper villas, & monaſteria, & ſacerdotes villarum, quæ ſub poteſtate ejus ſunt. Protopapa vero, id eſt, archipresbyter quoque honoretur in abſentia epiſcopi tamquam epiſcopus, quia eſt loco ejus, & caput ſacerdotum, qui ſub poteſtate ejus ſunt in eccleſia: in omnibus vero quæ ad diaconos ſpectant, quibus præeſt archidiaconus, ſive quid inimicitiæ, aut peccati, aut litis inter eos ortum fuerit, aut aliud quidquid ad judicium ejus neceſſario pertineat, nihil referat archidiaconus ad epiſcopum, ſed ipſe potius eorum controverſias dirimat; ſiquidem ſub poteſtate ejus ſunt diaconi, & debet levare epiſcopum hoc onere: archidiaconus enim præeſt univerſo officio orationis, & per eum gubernari, & diſponi debent quæcumque ad eccleſiam pertinent: ne, ſi huic officio deſit, transferatur hoc judicium & gubernatio ad ſæculares, quæ quidem poſſit eſſe cauſa, ut merito clerici minus epiſcopum timeant, & poteſtas epiſcopi, & ſacerdotum debilitetur, quia non poſſint tueri veritatem; ex quo fiat, ut populus multa peccata incurrat, nec acquieſcat judicio in quo oporteat acquieſcere, & in univerſo populo alii aliis placeant & non Deo, & hoc etiam populum ab oratione avertat. Canon ſine excommunicatione.

Satis cum his congruunt quæ de officio archidiaconi ſcripta ſunt, c. ad hæc ab Innoc. & diſtinctione vigeſima quinta, archidiaconi eſt præeſſe ordinationi eccleſiæ. Conc. Agat. c. 23. archidiaconi officium ſuggerere epiſcopo conſtitutiones. Tolet. 1. c. 20. Tolet. 4. c. 3.

De honore habendo archidiacono & chorepiſcopo, cum ſedent in eccleſia abſente epiſcopo, & cum deambulant cum epiſcopo.

CAPUT LVIII.

Quando chorepiſcopus & archidiaconus ſedent in eccleſia, nullus ſacerdos neque diaconus eccleſiæ, neque cujuſvis alterius gradus clericorum audeat ſedere ſupra illos, præterquam epiſcopus, quia hi ſunt duæ manus & duæ alæ, quibus epiſcopus volat. Sed quando epiſcopus ambulat, ſive in eccleſia, ſive foris, oportet ut archidiaconus ſit ad dexteram, & chorepiſcopus ad ſiniſtram, & epiſcopus ſit inter eos tanquam pater in medio filiorum; & qui non paruerit, ſynodus eum excommunicat.

Hæc eo ſpectant, ut omnia honeſte & ſecundum ordinem fiant in eccleſia, ſicut apoſtolus præcipit.

De omnibus gradibus clericorum, & miniſteriis eorum publice deſcribendis & proponendis.

CAPUT LIX.

Deſcribantur & exponantur omnes gradus clericorum, & miniſteria eorum, ne ulla ſit inter eos diſſenſio; & ne catholici miſceantur, quando venerint clerici aliatum eccleſiarum, & aliorum monaſteriorum, ſiquidem omnia miniſteria ſunt uniuſmodi in cuncta parœcia, ſive diœceſi, quæ ſub poteſtate ejus eſt.

Ne ei ricis miſce Tole

Fortaſſe non eſt alienum ab hoc canone quod ſcripſit beatus Baſilius in epiſtola ad chorepiſcopos, ut mitterent deſcriptos in tabella eos qui in ſingulis pagis eſſent hypodiaconi, a quo quiſque lectus eſſet & ut ſervarent ſibi chorepiſcopi exemplum, ut cum miſſum eſſet ad epiſcopum, recognoſceretur.

De ratione eligendi ex diœceſi ad ſacros ordines, & de ratione examinandi eos.

CAPUT LX.

Si qui ſunt ex diœceſi ad ſacerdotium, id eſt, ad ſacros ordines eligendi, primum quidem adducendi ſunt ad epiſcopum; poſtea examinent eos archidiaconus & chorepiſcopus, & videant an idonee & intelligenter legant ſcripturas, & an ſciant leges ſacerdotales & ſtatuta eccleſiæ. Qui ſi fuerint vere approbati quod ipſi ſciunt iſta, ſintque vere digni ſacerdotio, & a Deo, qui novit ſecreta, electi, orabunt pro eis orationem ſolitam, ut fiant digni remiſſione, & accipiant indulgentiam. Poſtea adducendi ſunt ad epiſcopum, ut imponat eis manus, & benedicat, eoſque ordinet; qui cum erunt ordinati, debet archidiaconus adducere eos ad chorepiſcopum, ut moneat eos, ne miniſtrent in miniſterio ſacerdotali, id eſt ſacrificii, ſed tantum orationis, donec didicerint omnes leges ſacerdotii, & poſtea veniant ad chorepiſcopum, ut videat an in hoc profecerint, & iterum eos de hoc admoneat: non enim licet, ut ullus ex ſacerdotio miniſtret in ſacello, ſive capella diœceſis, ſine licentia chorepiſcopi, quandoquidem ipſe eſt caput illorum. Et ſi archidiaconus non fuerit prope, qui fuerint ordinati accipiant literas a chorepiſcopo ad archi-

chidiaconum, qui debet tunc ſuſcipere curam eorum in iis quæ ad ſtatuta eccleſiæ pertinent, & dare illis curam ſecundum ordinem eccleſiæ. Nec epiſcopus, neque chorepiſcopus debent eos a clero removere ſine archidiacono: ſiquidem ipſe eſt, ut ante diximus, nutritus in civitate, & habet totius populi notitiam, præeſtque officio orationis, & omnibus diaconis. Et quando epiſcopus proficiſcitur ad villam, aut caſtellum diœceſis, nulli debet chorepiſcopus permittere, ut ſine licentia archidiaconi ordinetur, nec epiſcopus, nec ullus alius ſacerdotem ordinare debet, neque religioſum facere, niſi præſente chorepiſcopo: ſiquidem ipſe quoque præeſt officio orationis, & ceteris omnibus; quæ in villis ſuis fiunt & quicumque non paruerit, ſynodus eum excommunicat.

Huic canoni atteſtatur epiſtola beati Baſilii ad chorepiſcopos: ex ea enim conſtat chorepiſcopos non diaconos, qui ſunt ordinis ſacri, & ſacrificio miniſtrant, ned hypodiaconos & alios miniſtros ordinare potuiſſe, ut ex canone ſuperiore 56. liquet, modo eſſent examinati & probati a presbyteris & diaconis.

Miniſtrare in miniſterio ſacerdotali eſt miniſtrare altari, quod presbytero & diacono miniſtro presbyteri convenit.

De honore diaconis habendo, ne ſe clerici in eos efferant.

CAPUT LXI.

Ut diaconi non ſint præcincti cingulis ſuis tempore orationis, quia ſunt liberi, & non dominatur eis niſi dominus Chriſtus rex univerſi mundi, & eorum Deus; hæc eſt enim eorum, qui liberi ſunt, conſuetudo. Servi vero hanc conſuetudinem non habent, quamvis divites & potentes ſint: atque hoc honore honorandi ſunt diaconi, & non alii clerici. Sacerdotes enim ſunt ſervi Chriſti, qui conſtituti ſunt ut præſint eccleſiæ & orationi, quæ non poſſunt ab eis derelinqui. At diaconi oratione & laudibus finitis, eunt diſcincti quo eis libet, ſive per vias, ſive per plateas. Hæc de omnibus diaconis & ſacerdotibus dicta ſunt: & hic canon ſine excommunicatione poſitus eſt.

Eo ſpectat hic canon, ut omnia in eccleſia honeſte & ſecundum ordinem fiant, ne clerici in diaconos ſe efferant, ſicut in ſuperiore canone 17. ne in presbyteros diaconi.

De numero presbyterorum & diaconorum ad miniſterium eccleſiæ, & ad facultatem ejus accommodato.

CAPUT LXII.

Ut non ſint pauci presbyteri in eccleſia, ne deficiat oratio, & miniſterium eccleſiæ; & ne ſit magnus ſacerdotum numerus, ne ſumptus eccleſiæ augeatur. Quamobrem qui eccleſiis præſunt, ii quidem quid in hac parte opus ſit, videbunt: atque ita oportet, ut tot in eccleſia diaconi ſint, quot eccleſia ferre poſſit; & ut illis archidiaconus præſit, ſicut ſancti apoſtoli canonibus ſuis conſtituerunt, & ſancti patres qui ante nos fuerunt; & ut ſint ſeptem diaconi, qui eccleſiæ ſumptu vivant, ac reliqui gratis miniſtrent. Et hic canon non habet excommunicationem.

Hic canon canonem ſynodi Neocæſar. teſtimonio ſynodi Florentinæ actione ſeptima, corrigit: illa enim jubet ut in civitate quamvis magna ſint ſeptem diaconi; hæc vero, ut tot ſint in eccleſia quot eccleſia ferre poſſit; ut ſi plures ſcilicet non poſſit, ſint ſaltem ſeptem, reliqui gratis miniſtrent: totidem debere eſſe ſcripſit quoque Evariſtus ante ſynodum Nicænam, ad cuſtodiam epiſcopi prædicantis; ut duo eſſent, ſicut ergo interpretor, ad dextram, duo ad ſiniſtram, duo retro, & unus a fronte: poſtquam non opus fuit cuſtodire prædicantem, ſucceſſit, ut puto, hic numerus curæ ſeptipartitæ rerum eccleſiæ: ut in eccleſia Græca ex diaconis eligitur unus magnus œconomus, alius magnus σκευοφυλαξ hic curam habet ſacrorum vaſorum & veſtimentorum. Alius curam habet ſacrarum domorum, ſive monaſteriorum: hic eſt magnus ſacellarius, alius ſervat ſcripta & tabulas de judiciis & cauſis; & hic vocatur magnus chartophylax. Alius habet curam ſacrarum domorum quæ ſunt in civitate, qui curat etiam ornatum altaris; hic vocatur ſacellarius nos vocamus ſacriſtam: alius curam habet de iis qui ad fidem redeunt, qui præeſt cuſtodiæ legum ſacrarum, & inquirit de homicidiis, & aliis criminibus. Hic dicitur πρωτέκδικος. Septimus eſt, qui iſtis omnibus præeſt, archidiaconus. Fortaſſis hæc fuit cauſa, cur ſynodus Nicæna ſtatueret, ut ſeptem diaconi eſſent in eccleſia, quæ tot alere poſſit, quod eſſent hæc omnia ab illis curanda: conſtitutio apoſt. lib. 3. Clem. c. 19. jubet, ut numerus diaconorum ſit propor ione multitudinis populis. Hic habetur ratio miniſterii obeundi, major enim multitudo populi plures presbyteros requirit, & plures presbyter plures diaconos quia diaconi ſunt miniſtri presbyterorum.

De œconomo eccleſiæ, & de aliis cum eo, qui curent res eccleſiæ.

CAPUT LXIII

Ut ſit in unaquaque eccleſia œconomus, & cum eo alii, qui habeant curam proventuum & agrorum; & alii villarum & ſumptuum quotidianorum; & alii frumenti & leguminum; alii vaſorum auri & argenti, & veſtimentorum, ac ornamentorum eccleſiæ; alii habeant curam loci, in quo ſancta euchariſtia ſervatur; & quiſque habeat curam eorum quæ ſibi commiſſa ſunt, idque cum timore Dei, & ne inter eos ſit, qui illum ſervum nequam imitetur, qui talentum domini ſui abſcondit, & non eſt in eo negotiatus; quem iratus dominus in tenebras exteriores mitti juſſit. Et hic canon caret excommunicatione.

De officio in eccleſia horarum diurnarum, & nocturnarum, & de oratione pro omnibus qui eam eccleſiam gubernant.

CAPUT LXIV.

Ut in omnibus horis diurnis & nocturnis in principio & in fine orationis fiat cum devotione memoria epiſcopi, & oretur pro ſalute ejus, & ut oratione ejus populus adjuvetur. Sabbato autem & in diebus feſtis, quando ſunt ſancta ſuper altare poſita, diaconus memoriam faciat, nominatim primum patriarchæ; deinde archiepiſcopi, epiſcopi, chorepiſcopi, archipresbyteri, archidiaconi, quia iſti ſunt gubernatores eccleſiæ; idcirco nominandi ſunt ad altare in eccleſia, quandoquidem per eos omnia eccleſiaſtica adminiſtrantur, & ipſi ſunt in eccleſia ſuperiores. Et qui contradixerit, ſit excommunicatus.

De ordine ducendi funus epiſcopi, chorepiſcopi & archidiaconi, & de officio exequiarum.

CAPUT LXV

Quando moritur epiſcopus, debent chorepiſcopus & archidiaconus præire funeri, ut ſi fi-

lii præeant funeri patris: quando vero aliquis horum moritur, debet præire episcopus, ut si pater præeat filiis mortuis: & legantur in funere ea quæ doctores & sancti patres spirituales de oratione constituerunt: interſintque funeri omnes subjecti eis, siquidem vocabantur eorum omnium patres; & nuncietur de morte eorum omnibus ecclesiis & monasteriis illius parœciæ, ut fiat oratio pro eis: & hic canon caret excommunicatione.

De ducente alteram uxorem, dimissa quacumque de causa priore, vel etiam non dimissa, & de falso accusante uxorem de adulterio.

CAPUT LXVI.

Quicumque sacerdos aut diaconus uxorem suam propter fornicationem dimiserit, aut ob aliam causam, ut supra dictum est, aut domo ejecerit propter bona externa, vel ut illam altera pulchriore aut meliore aut ditiore mutet, vel propter concupiscentiam suam, quod Deo displicet; & illa ob has causas dimissa, ipse cum altera matrimonium contraxerit, aut non dimissa, alteram duxerit, sive liberam, sive servam; & ambas pariter habeat licet separatim habitantes, & singulis noctibus cum altera earum cubet, vel eas in eadem domo vel in eodem lecto habeat, deponatur. Si vero fuerit laicus, prohibeatur communione fidelium. Sin autem falso aliquis uxorem suam de adulterio infamarit, ut eam dimittat, inquirendum diligenter de hac re est; & si hoc falsum fuerit, deponatur, si ex clero est: Sin autem laicus, prohibeatur ingressu ecclesiæ & communione fidelium, & cogatur habitare cum ea quam infamavit, quamvis deformis & pauper & insana sit: & qui non obedierit, a synodo excommunicatur.

De ducente simul duas uxores, & de muliere fideli nubente viro infideli; & de forma recipiendi eam ad pœnitentiam.

CAPUT LXVII.

Quicumque duas mulieres in matrimonium simul acceperit, ipse cum secunda excommunicetur: & quæcumque mulier fidelis viro infideli nupserit, ipsa quoque a communione fidelium separetur: quæ si pœnitentiam maleficii egerit, & eum virum quem habere non poterat, id est, infidelem, dimiserit, non est recipienda nisi eo modo quo recipitur is qui postquam fidem negavit, ad fidem revertitur; debetque ipsa infidelem relinquere: erit autem pœnitentia ejus qui ad fidem revertitur, & ejus quæ virum infidelem reliquit, ferre cilicium, dormire super cinerem: constituendumque est eis de jejunio & de bonis operibus, prout conveniat; & postea licebit cum fidelibus conversari, & communionem sacram accipere: & qui contradixerit, a synodo excommunicatur.

De dante filiam, aut sororem neque scientem, neque volentem, viro infideli in matrimonium.

CAPUT LXVIII.

Si quis fidelis filiam, aut sororem non consciam, neque volentem, neque cogitantem, neque præsentem dederit nuptum infideli, separabitur, & prohibebitur communione fidelium: ipsa vero quæ data est in matrimonium, non est prohibenda. Si autem qui hoc fecit, pœnitentia ductus illam ab infideli separaverit, constituenda est ei pœnitentia secundum peccatum ejus, quanta sacerdoti videbitur convenire illi, & ab eo sustineri posse: quod si pœnitentiam patienter sustineat, debet humanius cum eo agere sacerdos: & qui non paruerit, synodus eum excommunicat.

De fideli discedente a fide propter libidinem, & amorem infidelis; & de forma recipiendi eum, aut ad pœnitentiam.

CAPUT LXIX.

Si quis fidelium mulieri infideli morem gerat propter fornicationem, aut mulier fidelis viro infideli; & ob hanc causam a fide recedant; pœnitentia horum sit, ut spatio trium annorum stent ad januam templi in cilicio & cinere; & peracto hoc tempore intrent in ecclesiam ad orationem; sed ita, ut spatio unius anni stent in angulo ecclesiæ ab aliis separati: neque liceat eos salutare, neque cum eis communionem participare: transacto autem anno, debet sacerdos benedicere aquam & oleum, non sicut benedicitur in baptismo, nec ut benedicitur chrisma, sed ut oleum infirmorum, & ut benedicitur aqua ad emundationem immunditiæ eorum qui comederunt morticinium: & sic debet eis benedicere sacerdos, & aspergere eos aqua ista; & ipsi etiam debent compungi, & mundabuntur, remitteturque eis peccatum orando pro ipsis: faciendaque est diligens de eis inquisitio, & sic dabitur communio: & qui non paruerit, synodus eum excommunicat.

De hospitali faciendo in omni civitate, & de electione præfecti, & de officio ejus.

CAPUT LXX.

Ut sit in omnibus civitatibus locus separatus peregrinis, infirmis & pauperibus, qui vocetur xenodochium, id est, hospitium peregrinorum. Et eligat episcopus aliquem ex fratribus qui habitant in deserto, qui sit peregrinus, & procul distet a patria, & a familia domus suæ, qui sit etiam vir probus; & hunc præficiat xenodochio, qui in eo faciat lectos, & quæcumque infirmis & pauperibus opus sunt. Quod si bona xenodochii non sufficiant, debet colligere omni tempore, & ex omnibus Christianis provisionem secundum uniuscujusque vires; atque his facultatibus sustentet fratres peregrinos, & pauperes, & infirmos, ut cuique opus erit: siquidem ipse est protector eorum ad adjuvandum eos, & eis diligenter providendum; quia in hoc opere est remissio peccatorum, solutio iniquitatis, & appropinquatio ad Deum: & hic canon est sine excommunicatione.

De

A

De collocando episcopo aut archiepiscopo in sua sede post ordinationem quæ dicitur inthronizatio.

CAPUT LXXI.

Cum archiepiscopus episcopum ordinaverit, oportet ut mittat episcopum cum eo, qui illum introducat in civitatem & in ecclesiam, & faciat sedere primo die in throno, & postquam tribus mensibus in civitate sua resederit, debet archiepiscopus cum visitat, salutare eum, & committere archipapæ, id est, archipresbytero, & archidiacono, ut eum in statutis episcopatus examinent: & si repererint didicisse eum omnia perfecte, confirmabitur in episcopatu, & in statutis ejus. Sic etiam facere debent patriarchæ suis archiepiscopis; & qui contradixerit, synodus eum excommunicat.

B

Ut nulli liceat de ecclesia, in qua ordinatus est, ad aliam se transferre; & de translatione ejus qui per vim ejectus est sine culpa.

CAPUT LXXII.

Nullus episcopus ab episcopatu minore civi- . 15. tatis & territorii, ubi ordinatus est, ad alte- can. 1. rum propter caritatem annonæ, aut propter c. 21. parvitatem civitatis, aut paucitatem populi, & . 5, 12. paucitatem monasteriorum transeat: idem requiritur in majore, quia non convenit hoc, siquidem unusquisque sortem habet a Deo; nam & hoc statutum est maritis. Quicumque enim laicus uxorem suam repudiat, excepta causa fornicationis, mœchatur, quia hoc faciat, ut eam altera meliore mutet. Sic sunt episcopi, & sacerdotes, si civitates suas, & altaria pro aliis majoribus relinquant; idcirco hanc pravam consuetudinem prohibuimus & resecavimus. Quod si episcopus propter causam aliquam e civitate sua expulsus fuerit, non debet quærere alium locum, ut ad eum transeat, quia per vim ejectus est, & tunc oportet constituere eum in alia civitate, si tamen perspectum fuerit esse eum mundum, & sine crimine, justum, ac fidelem, & aliqua culpa ejus non extiterit causa expulsionis. Quod si primus locus erat parvus, & cognitum fuerit esse eum dignum archiepiscopatu, creandus est archiepiscopus in ea civitate quæ archiepiscopo indigeat. Quod si mutatur iste ad majorem episcopatum, nihil obstat, quia non propter desiderium suum, sed propter necessitatem translatus est. Similiter presbyteros, & diaconos per castella & vicos non oportet relinquere altaria sua, & transferre se ad alia, sed manere ubi sunt ordinati, nisi de licentia chorepiscopi ex causa justa, & ad profectum vitæ & fidei: quod si sponte sua hoc fecerint ob aliquam causam ex supradictis, non licebit hoc illis, quin potius movendi sunt gradu suo qui hoc commiserint, & non est admittenda eorum excusatio. Et hic canon caret excommunicatione.

C

D

E

Differt hic canon a superiore 13. quod ille prohibet, ne quis patiatur eligi se ab ecclesia, acquiescens electioni, ut ecclesia sua relicta, in qua ordinatus est, ad illam a qua electus est, transeat, & ne det operam, ut ab eo in cujus potestate est, transferatur; hic vero prohibet simpliciter, ne quis sua voluntate a sua ecclesia ad aliam, quæ ei magis placet, transeat.

De non eligendo sacerdote a laicis per castella & pagos sine auctoritate chorepiscopi; nec abbate per monasteria, & de non præcipiendo, ut aliquis eligatur post mortem suam, & quando hoc liceat superiori.

CAPUT LXXIII.

Ut non audeant laici qui sunt in pagis, eligere sibi sacerdotem, neque monachi superiorem, sine auctoritate chorepiscopi. Quod si aliquis superior dum vivit, præcipiat ut aliquis post mortem suam loco suo succedat, non succedet iste, si sit nationis suæ, aut consanguineus; succedet tamen si sit quispiam ex filiis prædecessoris, propter utilitatem, probitatem, sanctitatem, continentiam, & timorem Dei, ut omnes sint mundi a vitiis. Et hic canon caret excommunicatione.

Differt hic canon a superiore 40. quod ille prohibet ne episcopus, dum vivit, eligat successorem; hic prohibet ne designet qui eligatur post mortem, si consanguineus aut nationis suæ sit, ne suspicio esse possit, quod affectioni hoc tribuat, & non meritis.

De habitatione sororum, viduarum, & diaconissarum in monasterio retinenda, & de ratione docendi eas, & de electione diaconissarum, & officio atque usu earum.

CAPUT LXXIV.

Ut monasteria non relinquantur sine sororibus, inter quas erunt mulieres viduæ, & constituatur illis probus magister, qui doceat eas legere libros & psalmos, donec bene didicerint, præsertim diaconissæ. Hæ autem ex iis eligantur quæ non male audiant ex eo usque tempore quo fuerunt adolescentulæ, sintque annos natæ 60. sicut beatus Paulus ordinavit, & hujusmodi diaconissæ ad hoc solum paratæ sint, ut fœminas in baptismo suscipiant. Et hic canon caret excommunicatione.

De non eligendo ambiente electionem, quamvis virtute præstante, & de non prohibenda electione laici ad dictos gradus, & de non privandis electis ante mortem nisi propter crimen.

CAPUT LXXV.

Si congregatio fidelium alicujus parœciæ elegerit aliquem præstantiorem aliis doctrina, prudentia, & fide ex iis qui ministrant altari, aut ex * monachis, id est, ex sacerdotibus monasteriorum, ut sit episcopus, aut archidiaconus, aut chorepiscopus, aut præfectus xenodochii, id est, hospitalis, non debet ambire ille qui eligitur, alioqui ejiciatur ex congregatione. Quod si laicus fuerit, non est prohibendus quin eligatur, & electus non est privandus ante mortem, nisi propter crimen meritus sit, alios vero gradus clericorum ii qui præsunt, privare possunt, quando eis visum fuerit. Et qui non paruerit, synodus eum excommunicat.

* monarchis.

De alio habitu, & aliis moribus, ac conversatione monachorum & monialium.

CAPUT LXXVI.

Meminit hujus canonis Nicæni Gratianus 16. q. 1. cap. placuit.

Ut religiosi tum monachi, tum moniales, habeant alia indumenta & alios mores, quam habent laici; ac tondeant caput in modum coronæ, & cingant se honeste, neque sigillis aureis, aut argenteis obsignent, neque ferant crumenam ad latus, neque cultellos, sicut solent milites & homicidæ, quando eunt ad bellum & homicidium, & sicut solent alii ex mercatoribus & peregrinis ferre crumenam ad voluntatem suam, sicut omnes ex populo. Quin potius sint probi, & inter se & alios patientes, & ne eant per plateas nisi cum modestia, nec inter se joculariter & ridicule loquantur, nec alius alium irrideat, aut ludat; sed potius silentium teneant & gravitatem, præsertim apud adversarios fidei; sintque in omnibus quæ ad honorem eorum pertinent, patientes, & in omnibus moribus perfecti: & hic canon caret excommunicatione.

De episcopo deprehenso in adulterio, aut alio simili crimine, deponendo tantum sine spe restitutionis in eumdem gradum, & non excommunicando.

CAPUT LXXVII.

Can. apost. 25. Leo epistol. 92. c. 2. Basil. c. 3. Syn. Carthag. 27.

Si quis episcopus deprehensus fuerit in adulterio, aut in alio simili crimine, deponendus est, nec est ampliusin eumdem gradum restituendus. Quod si pœnitentiam egerit, non est societate fidelium, neque sacra communione prohibendus; quia non est eadem ratio peccati ejus, & peccati laici: & qui contradixerit, synodus eum excommunicat.

Quod hic dicit canon, non esse eamdem rationem peccati laici, & episcopi, sic intellexit Leo, quia scriptum, inquit, est; Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro eo? idcirco alienum est, inquit, ab ecclesiastica consuetudine, ut qui in presbyterali honore, aut gradu diaconi fuerint conséerati, pro crimine aliquo suo per ranus impositionem remedium accipiant pœnitentiæ. Et subjungit: Unde hujusmodi lapsis ad promerendam misericordiam expetenda est privata secessio, ubi illis satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa. B. Basil. aliam causam esse judicavit, cur isti deponantur tantum, & non excommunicentur; quia scilicet satis videatur crimen vindicatum depositione, ex qua nunquam restituendus sit, ut restitui solet laicus in eumdem gradum, postquam fuerit ei interdicta ecclesia: scriptum est enim; Non vindicabis bis in idipsum: quod est etiam in canone apostolorum citatum.

De lapsis semel tantum in adulterium presbyteris & diaconis, si nunquam duxerant uxores: & de eisdem lapsis viduis, & lapsis habentibus uxorem superstitem. Idem de reversis ad idem peccatum tum viduis tum habentibus adhuc vivas uxores; & qui ex his non recipiendi ad pœnitentiam, & qui semel tantum, & qui bis.

CAPUT LXXVIII.

Si quis Sacerdos lapsus fuerit in adulterium, & hoc peccatum nunquam antea commiserit, quin potius semper bene audierit, & non duxerat uxorem, sed erat virgo; pœnitentia ejus erit in jejunio & oratione; & de eleemosynis secundum vires uno anno; quo exacto debet redire ad communionem fidelium, & communionem sacram, & ad ministerium & sacrificium, ut prius, & deinceps attendere diligenter, & cavere sibi per universum vitæ tempus. Si vero ad idem peccatum reversus fuerit, deponendus est omnino, & non est prohibendus communione fidelium, & sacra communione. Quod si uxorem duxit, imponenda est ei duplex pœnitentia. Idem servandum est in diacono; qui si ad idem scandalum redierit, omnino deponendus est. Quod quidem intelligendum est, si fuerit viduus; nam si uxorem duxit, & adhuc vivit, & cum eo habitat, debet remanere in pœnitentia, & tribus annis excommunicatus. Denique in his omnibus episcopus cum primum in hoc peccatum lapsus fuerit, debet ex gradu suo cadere, cui non est pœnitentia imponenda, neque communione fidelium, neque communione sacra prohibendus. Sacerdos ἀγαμος, id est, qui nunquam uxorem habuit, vel viduus, recipiendus est ad pœnitentiam; qui uxorem habet, non est recipiendus. Diaconus ἀγαμος, id est, qui nunquam habuit uxorem, vel viduus, bis est ad pœnitentiam recipiendus; diaconus conjugatus semel: & non erunt prohibiti communione fidelium, & communione sacra, sed ministerio altaris. Alii vero ex clero, & monachi, & laici, si hujusmodi peccatum commiserint, fiet judicium de eis, ut eorum judici, & ei qui eis præest, prout pœnitentiæ convenit, visum fuerit: & non debet qui eis præest, & judex imponere gravem pœnitentiam quæ noceat, neque levem, ne currant ad peccatum, & eorum damnatio crescat: & qui non paruerit, synodus eum excommunicat.

De remedio cuicumque fidelium, dum adhuc peccatum ejus non est manifestum, per privatam exhortationem, & admonitionem adhibendo; & de excommunicando, si non profecerit.

CAPUT LXXIX.

Et quicumque ex ecclesia aliquid indignum faciat, adhibebitur ei remedium per exhortationem & diligentem admonitionem, dum non est manifestum quod facit, ut non perseveret in eo, & discedat a via sanctorum Dei, eorumque conversatione; imponentque ei pœnitentiam prout conveniet. Quod si pœnitentia & exhortatione non emendetur, separetur a communione fidelium, & abscindatur tamquam membrum putre, ne contagio ejus in reliquum corpus pervadat: & qui non paruerit, synodus eum excommunicat.

Interpres est hic canon quando quis frater in me peccare dicendus est, scilicet quando peccatum commisit, cujus contagio in reliquum corpus pervadere potest, nisi pœnitentia corrigatur, aut si nolit corrigi, ex ecclesia ejiciendus sit.

De electione procuratoris pauperum, & de officio ejus.

CAPUT LXXX.

Eligatur in omni civitate aliquis sæcularis vel religiosus, qui sit disertus & patiens, & quem manifestum sit via recta & orthodoxa incedere; habitetque prope ecclesiam, aut in hospitali, & habeat apud se bona hospitalis, & provideat hospitali & ægrotis; provideat etiam

iis

iis qui in carcere ſunt. Quod ſi inter eos qui ſunt in carcere, aliquem Chriſtianum reperiat qui ſit dignus ut liberetur, debet adjuvare eum ut e carcere liberetur. Et ſi quid ei opus fuerit, aut victu indigeat, & non poteſt habere ab iis qui ſunt in cuſtodia, liberare: & ſi cui opus fuerit aliquo ſponſore, debet quærere qui pro illo ſpondeat, ut liberetur. Et ſi quis fuerit alicujus criminis gravis reus, & non ſit dignus liberatione, debet ſaltem adjuvare eum, ne ei victus & veſtitus deſint; neque debet differe ſubſidium, neque negligens eſſe in omni eo quod ad cauſam ejus expediendam pertineat, quouſque juſte, & ut meritus eſt, judicetur: quia ignorant homines quæ ſibi aut filiis evenire poſſunt: mundus * enim & caſus ejus ſunt in tribulationibus & moleſtiis poſiti. Et ſi quis ex fidelibus bona ſua epulando, potando, & ſcortando conſumpſerit, & ob hanc cauſam in hanc neceſſitatem inconſiderate incidit, non eſt deſerendus, ſed debet unuſquiſque fidelium tum virorum, tum fœminarum, dare ſecundum vires ſuas & bonam voluntatem; & colligatur hoc, ut ille a creditoribus & afflictione liberetur. Et hic canon caret excommunicatione.

Sic hodie vocatur Romæ procurator pauperum, qui eos qui ſunt in carcere, iis modis adjuvat, quibus hic canon adjuvare præcipit: quem diſertum eſſe vult, ut cauſas eorum bonas poſſit defendere: eſt autem rationi conſentaneum, ex eo tempore, cum habita eſt hæc ſynodus Nicæna, & epiſcopi in ſuis civitatibus præſidio & ſtudio magni Conſtantini florere cœperunt, veniſſe in uſum hunc canonem pietatis pleniſſimum, qui utinam in omni civitate Chriſtiani nominis ſanciatur, ſi forte non eſt ſancitus. * Interpretatus eſt canon illud in epiſtola Joan. cap. 5. Mundus totus in maligno poſitus eſt, malignum enim vocat tribulationes & moleſtias, quibus mundus refertus eſt.

MAGNI CONCILII NICÆNI

CANONES LXXXIV.

Præter XX. *vulgatos*

NOVA EX ARABICO VERSIONE

Latine redditi

Ab Abrahamo Ecchellensi.

INTERPRETIS AD LECTOREM ADMONITIO.

Quoniam, benigne Lector, tam inter octoginta quatuor canones, quam reliquos alios, qui ſequuntur, nonnulli ſunt ſubreptitii, & nothi, & a ſingulis pene ſectis excogitati, additi, & accommodati ad ſua quædam tanti concilii auctoritate confirmanda dogmata, & alia ſimilis notæ ad eumdem finem quibuſdam inſerta canonibus, operæ pretium duximus, te hic admonere, ne in ipſo ceſpites limine & offendas. Quinam autem ſint iſti ſubreptitii canones, & quænam ſint additamenta aliis inſerta doloſe canonibus, infra ad calcem totius hujus operis ex noſtris habebis notis, & ad eas præfatione: inde enim plane conſtabit, quæ ſit ſingularum ſectarum de his canonibus, & additamentis mens, & ſententia; ſed & ipſe facile diſcernere, & dijudicare poteris quæ ſunt legitima, & quæ non item, ex ipſarum ſectarum conſenſu & diſſenſu: Nam ea omnia, in quibus conſentiunt omnes, legitima profecto ſunt habenda, in quibus vero non, illegitima, ut infra ſuo loco luculentiſſime demonſtrabimus. Nos autem omnes ſectarum editiones noſtra interpretatione hac complecti, & exprimere voluimus, nec quicquam prætermiſimus, ne veritatis hoſtes, & calumniatores, aut aliquam harum editionum aliquando nobis opponant, cavillandi ſtudio aſſueti, aut infidelitatis inurant nota, & macula, ut illis in more poſitum eſt. Interim hæc obſerva in præſens, benigne lector, & bene vale.

CANON I.

Ne remaneat in clero quiſquam inſanus aut energumenus.

Nullus remaneat in clero inſanus, niſi quem inſanum reddiderunt medici ob morbum aliquem, qui evenit ipſi, unde neceſſe illi fuit ſumere medicamenta, & herbas calidas ad ſanitatem recuperandam, atque inde hoc ei accidit. Is autem per nos culpa vacat, quoniam hæc infirmitas curabilis eſt, cum non ſit a dæmone in eo habitante. Ille enim in quo ſpiritus dæmonis habitat, omnino dejiciendus eſt gradu ſacerdotii, & nunquam admittendus: nec etiam religionem ingrediatur, qui ſpiritu infeſtatur diabolico, ac ejuſmodi eſt infirmitati obnoxius.

CANON II.

Servi quos invitos caſtraverunt domini, aut circumciderunt, ad clerum admittantur, ſi habeantur digni.

Si quem ſervorum circumciderunt domini, aut caſtraverunt duram exercentes in eum poteſtatem, & dominium, cum ſint infideles, hacque de cauſa fideles ſervos crudeli proſequuntur odio, adeoque invitos, ac per violentiam oppreſſerunt; nihilominus ſi bonis ille præditus fuerit moribus, & operibus, ac proinde dignus cenſeatur ſacerdotio, ad id admittatur poſt adeptam a ſervitute libertatem, & manumiſſionem.

A

CANON III.

Qui nuper ad baptiſmum venit, ne fiat epiſcopus, aut presbyter.

Quicumque recens baptizatus fuit, cujus fidei adhuc non dignoſcitur experimento certitudo, ne epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus ordinetur, donec poſt aliquod temporis intervallum ſacrarum ſcripturarum fuerit auditor, ut boni producantur inde in corde illius fructus. Et quidem ſi adoleſcens is fuerit, donec terminum exceſſerit adoleſcentiæ. Qui vero cito intruditur, dein comperta fuerit in eo vel culpa aliqua, vel ſcandalum teſtimonio duorum, B vel trium, ſacerdotio dejiciendus eſt, tam ipſe, quam ordinator. Qui autem huic contradixerit decreto, presbyter ſit ille, vel pontifex, ſuo removeatur gradu, & ſynodi patrum anathemati ſubiectus eſto.

CANON IV.

Ne cum mulieribus habitent epiſcopi, aut cum eis converſentur.

Ne habitent epiſcopi cum mulieribus, neque converſentur cum eis, vel frequentent, aut illarum utantur familiaritate, neque obſequantur, neque ſtudioſe aſpiciant: pariter & presby- C teri cœlibes, atque diaconi non habentes uxores. Item ne contrahant cum adoleſcentulis mulieribus familiaritatem, neque cum ſpecioſis puellis virginibus, vel famulabus juvenibus, neque cum juvenculis orphanis educationis prætextu. Diabolus namque mediantibus ejuſcemodi perſonis bellum inferre aſſolet monachis, epiſcopis, presbyteris, & diaconis. Porro ſi quæ cogit neceſſitas, & urget, contubernio utantur mulieris provectæ ætatis, unde nulla poſſit concipi ſuſpicio: vel habitent cum matre, ſorore, avia, aut amita, vel aliis ejuſmodi affinitatis, quæ nullam præbere poſſint ſuſpicionem, aut ſcandali occaſionem.

CANON V.

Nullus ordinetur epiſcopus ſuper civitate aliqua ſine epiſcoporum comprovincialium conſenſu.

Nullus ordinetur epiſcopus ſuper aliqua civitate aut urbe abſque epiſcoporum comprovincialium conſenſu, prævio examine de illius fide, ejus comprobata pietate, atque timore erga potentiſſimum, ac timendum Deum, nec non præſentia aliquorum epiſcoporum tempore ordinationis apud metropolitanum, vel patriarcham, qui illum ordinat. Si vero adeſſe nequeunt omnes, ne ſua loca relinquerent, ob E timorem, & imminens gregi periculum a rapacibus lupis, & neceſſitas cogeret metropolitanum, ut quantocyus epiſcopum illum conſtitueret ante eorum conventum, fiat id præſentia trium, reliquis per ſcripturam conſenſum præbentibus, qua teſtentur ſe cognoſcere illum optimis moribus eſſe præditum, & ſic conſtituat illum metropolitanus provinciæ populo conſenſum præbente.

CANON VI.

Nullus epiſcopus excommunicatum ab alio recipiat.

Nullus epiſcoporum excommunicatum ab alio epiſcopo recipiat, presbyter ille ſit, vel monachus, aut laicus, & ne illum exſolvat ab excommunicatione, aut abſolutionem impendat ei ullam, ne contemni videatur, & parvipendi epiſcopus ille, & ejus excommunicatio tamquam nullius ponderis habeatur. Verum ſi epiſcopus ille iniquus, atque tyrannus fuerit notorius, petieritque excommunicatus ſe purgare apud ſuum metropolitanum, aut patriarcham, id licitum ipſi ſit; illi enim in eum poteſtatem habent, ſcribant tamen prius ad epiſcopum de ejus inquirentes cauſa.

CANON VII.

Epiſcopi ſingularum regionum congregentur bis in anno ad patriarcham, ſeu metropolitanum.

Congregentur epiſcopi ſingularum regionum ad ſuum metropolitanum, vel patriarcham bis ſingulis annis; ſemel quadraginta diebus ante jejunium; ſecundo vero menſe Septembris in C feſto Crucis, menſis Tuth ſecundum computum Ægyptiorum, ut in eo conſilio conſiderent omnia, quæ ad ipſorum res, & negotia pertinent. Et ſi quis excommunicatus a ſuo epiſcopo compertus fuerit, & in ſua blaſphemia in religionem, ac fidem præſtiterit, denuo (ſi ita ipſis videbitur) excommunicetur, & a fidelium ſegregetur conſortio, quouſque viſum fuerit ejus epiſcopo, atque reliquis illius admittere excuſationem, & cauſam inveſtigare: id quidem ipſorum erit.

CANON VIII.

De patriarcha magnæ Alexandriæ, ut toti præſideat Ægypto, ejuſque provinciis, quemadmodum Romanus, & Antiochenus.

D Epiſcopus Ægypti, nimirum magnæ Alexandriæ patriarcha toti præſideat Ægypto, & omnibus ejus provinciis adjacentibuſque civitatibus eis ſubjectis, quoniam ita convenit epiſcopo Romano, nempe patriarchæ ſucceſſori Petri, ut præſideat etiam omnibus ſuis provinciis, & regionibus quæ ei ſubjectæ ſunt. Pariter & epiſcopus Antiochiæ nempe patriarcha ejus præſideat omnibus provinciis, & regionibus ei ſubjectis. In aliis vero regionibus antiquus ſervetur mos eccleſiæ, nimirum quod in præterito conſtitutum, & ſervatum eſt.

CANON IX.

Nemini in epiſcopum ordinari licet abſque metropolitani conſenſu.

Notum ſit in omni loco, & omni regione, quod ſi quis hominum epiſcopatum obtinuerit cum conſenſu congregationis, ſine conſenſu metropolitani provinciæ, ac ſine illius imperio, ejus epiſcopatum nullatenus admittendum eſſe, etſi omnes homines illius provinciæ conſenſum

ei

er præbuerint, metropolitano excepto, id enim consentaneum, & necessarium est. Sciat præterea quod synodus nequaquam ejus episcopatum admittat, & anathemati etiam illum submittit. Si vero consensum ei præbuerint comprovinciales secundum convenientem veritatem, & leges ecclesiasticas in episcopatu, patriarchatu, & archiepiscopatu quoque, contradicentibus in hoc duobus vel tribus, aut uno ex populo per modum contentionis, & contradictionis, & placuit metropolitano, & patriarchæ, visumque illis fuit illum fieri, episcopum constituant illum, & plurium sequantur sententiam.

CANON X.

De honore deferendo episcopo Hierosolymitano.

Antiqua consuetudo, & mos servetur in honore deferendo episcopo Hierosolymitano nomine patriarchæ, cum honore dignus sit ob nobilitatem loci, cui præsidet cum justitia, puritate, & conversationis rectitudine, & præsideat illi provinciæ, subjectisque ei regionibus. Agnoscatur vero metropolitani dimoti dignitas, & honor, voceturque exarchus, nimirum qui præest metropolitanis.

CANON XI.

Qui ordinatur presbyter sine electione atque peccans, & perseverat in peccatis, ejiciatur.

Si qui presbyteri ordinantur sine probatione, electione, & perquisitione de vita & moribus, deinde examinati confitentur se peccasse, & in peccatis suis adhuc perseverant, uti memoravimus, & scripsimus superius, dejiciantur ex presbyterio, & non reputabitur illis, qui manus imposuerunt ipsis sine electione, peccatum, neque culpa etiam, siquidem usi sunt in eis lege ecclesiæ Christi.

CANON XII.

Infidelis recens ad fidem conversus, & statim sacerdos constitutus deponatur ipse, & ordinator.

Si quis pontifex receperit in ecclesiam Dei quempiam infidelem, cujus infidelitas jam notoria erat, & recens conversum constituerit presbyterum, aut in aliquo illuminantis sacerdotii gradu, deponendus est tam ordinatus, quam ordinator. Si vero clam irrepserit ille, nulla de ipsius conditione facta inquisitione, aut examine, postea vero cognitus a quibusdam fuerit, de mala ejus fide redarguendus est, atque deponatur.

CANON XIII.

De illo qui ab altari suo ad aliud transire studet.

Si quis episcopus, aut presbyter, vel diaconus transire curat a suo altari ad aliud, sive propter contentionem, & discordiam cum plebe, sive sponte; deinde vero exosus factus iis ad quos transierat, voluerit, ad locum a quo prius recesserat redire, nequaquam posthac recipiendus erit ab illis; sed utroque loco privandus, sponte enim id sibi elegit.

CANON XIV.

Qui ab una ad aliam ecclesiam transire studet, ne recipiatur.

Si quis presbyter, aut diaconus, sive alius alicujus monachorum quoque ordinis transire curat a sua ecclesia, ne recipiatur in alia, sed redire cogendus est ad priorem suum locum. Sed si facere noluerit, ex ecclesia ejiciendus est, & sacerdotii ordine deponendus, ac omnino communione fidelium privandus.

CANON XV.

Non licet laico ingredi monachorum ordinem sine episcopi licentia.

Si quis laicus ingredi voluerit in aliquem monachorum ordinem sine licentia episcopi, in cujus jurisdictione, & potestate est, gradu, quem recepit, movendus, & in religionem ne suscipiatur. Hoc autem idcirco statuitur, ut dignoscatur an impedimentum habeat aliquod, uti est uxor, liberi, mater, vel ejusmodi.

CANON XVI.

De monachis, & clericis usurariis.

Si quis monachus, aut ex ordine clericali fœnerator inventus fuerit, aut usuris deditus, vel illicitis studens lucris, suo deponendus est gradu, & ministerio privandus.

CANON XVII.

Diaconus communionem ne sumat ante episcopum, vel presbyterum.

Ne communicet diaconus ante episcopum, & presbyterum, quia gradus diaconi inferior est gradu presbyteri. Et scire debeat etiam se esse ministrum episcopi, & presbyteri, quamobrem suam agnoscat conditionem, ideo ne sumat communionem, nisi post eum, cui ministrat, nimirum post episcopum, & presbyterum; nec ipse communione participet nisi ab episcopo, & presbytero; nec porrigat diaconus communionem presbytero, quia oblatio sacrificii presbyteri est, & non diaconi, nec diacono data est gloria ista. Neque etiam sedeant diaconi coram presbyteris, vel ad latus eorum intra altare, vel extra illud, nisi ab eis facultatem habeant, quia inferioris ordinis sunt. Quicumque autem diaconorum huic sanctioni contradixerit, suo movendus est gradu, & patres, synodi anathemate illum percellunt.

CANON XVIII.

Iterum baptizandi sunt qui redeunt ad fidem ex Pauli Samosateni hæresi.

Iterum baptizandus est quicumque revertitur ad fidem ecclesiæ apostolicæ ex hæresi Pauli Samosateni. Quicumque vero eorum in aliquo clericali extiterit gradu, placueritque ejus rever-

verſio, & humilitas, nec reprehenſibilis fuerit, quin potius probitate notus, volueritque reſtitui in gradum ſuum, reſtituat illum epiſcopus, & imponat ei manum, ac benedicat ut benedici ſolet qui nunquam diaconalem habuit benedictionem. At ſi reprehenſibilis extiterit, & gradu illo indignus habeatur propter prava opera, corruptam fidem, ac turpes mores, nec ſic reſtituatur, nec ad ipſum admittatur diaconatum.

CANON XIX.

De monialibus ex Pauli Samoſateni ſecta ad fidem revertentibus.

Quæ ex hac ſecta monialis ad fidem revertitur, iterum baptizanda, & benedicenda eſt benedictione monachali velut ſæculares benedici ſolent, & de illis fiat, uti ſupra diximus.

CANON XX.

De iis, qui ex Catharis ad eccleſiam redire volunt.

Si quis ex ſecta, qui Cathari dicuntur, ad eccleſiam catholicam, & apoſtolicam redire voluerit, oportet ut qui ex illis erant in gradu cleri, in iiſdem maneant gradibus, ita tamen ut incipiant ante omnia ſacras, Spiritu ſancto afflatas, & apoſtolicas confiteri ſcripturas; & communicent etiam cum pœnitentibus in pœnitentia, uti ſunt polygami, & qui fidem quoque abnegarunt tempore tribulationis, & perſequutionis, cum vim paſſi ſunt, & maneant juxta conſtitutum ad hoc a lege tempus, & laudabilia catholicæ, & apoſtolicæ eccleſiæ ſequantur dictata, & decreta. Si autem extiterint eorum aliqui cum ſuo epiſcopo in civitate vel oppido, in quibus non fuerint orthodoxi preſbyteri, ſintque in aliquo clericali gradu, in eo maneant gradu, & ordine. Si vero fuerit epiſcopus, aut presbyter catholicæ quoque eccleſiæ, catholicus epiſcopus poteſtatis habeat prærogativam, & ipſo præſente, quem epiſcopum cathari appellant, presbyterorum adſcribitur ordini, niſi catholicæ eccleſiæ epiſcopo viſum fuerit eum honorare quoque nomine epiſcopi. Si vero non placuerit ei, deferat illi honorem chorepiſcopi, vel presbyteri, ut conſtet eum in cleri manſiſſe gradu, ne videantur duo eſſe in eadem civitate epiſcopi.

CANON XXI.

De iis, qui fidem abnegarunt, deinde reſipuerunt.

Si qui ex iis, qui fidem abnegarunt ſine neceſſitate aliqua, violentia, aut vi illata, quibus tentati ſunt fideles a regibus, & gentilibus, reverti a ſua infidelitate voluerint ſponte, ſincere, ac ſine ſimulatione, redeant, recipianturque, etſi hoc indigni ſint, dummodo reſipiſcant, & per triennium agant pœnitentiam inter audientes, & annis novem cum pœnitentibus; poſtea orabunt cum populo duobus annis, temporibus oblationis, & ſacrificii, a communione tamen arceantur. Si vero ea peracta pœnitentia ad ſuam reverſi fuerint infidelitatem, ac deinde ſuam rem muneribus, & malo dolo componere conati fuerint, ut ad ſuos redirent ordines, pœnitentiam agant, qui id faciunt, annis decem, ex quibus tribus ut audientes. Poſt hæc vero diligenter perquirere oportet de ipſorum ſtatu, & an ſincere eos pœnituerit, & utrum pœnitentiam egerint cum timore Dei, & ſumma animi ſinceritate a perpetrato reſipuerint exceſſu, & in bonis operibus vere, & non ſimulate, ac per hypocriſim perſeveraverint. Completis autem tribus annis, quibus fuerunt ut audientes, communicent cum fidelibus in oratione, atque miſſa, agatque cum ipſis epiſcopus miſericorditer, nec malam ſuſpicionem de illis habeat. Sin vero eorum aliquis eccleſiam ingredi voluerit per hypocriſim, & malum dolum, conſtitutam illi pœnitentiam adimpleat. Si autem alicui eorum mors aderit, non completa pœnitentia, nequaquam viaticum ipſi negandum erit, ſi id poſtulaverit, ſed communicet in oratione, & communione. Si vero a ſua infirmitate, qua ad extremum vitæ perductus fuerat, convaluerit, poſtquam orationis, & communionis particeps factus erat, maneat cum illis, qui communicant in oratione, & oblatione. Diligentia præterea maxima adhibenda eſt circa eos, quibus mors adeſt, ſi petierint illibatorum, & ſacrorum myſteriorum, nempe communionis, participes eſſe. Et diligentiſſime, atque ſedulo perquirat epiſcopus de illis, & exhibeat ipſis communionem, ſi eos dignos eſſe intellexerit.

CANON XXII.

Nemini fidelium fas eſt familiaritatem contrahere cum magis, & incantatoribus.

Nemo fidelium familiaritatem contrahat, aut habeat conſuetudinem cum magis, & maleficis; qui autem hoc fecerit, & eorum habuerit converſationem, eos interrogaverit, vel illorum dictis fidem adhibuerit, in domum ſuam introduxerit, vel illorum ingreſſus fuerit domos, & ex eorum comederit eſcis, vel ex potionibus biberit, ſi ex ſacerdotali fuerit ordine, ſuo dejiciendus eſt gradu, & ab eccleſia ejiciendus, ac fidelium prohibendus conſortio, atque ingreſſu eccleſiæ, & communione arcendus. Si vero laicus fuerit prohibendus item eſt eccleſia, converſatione fidelium, arcenduſque eſt ingreſſu eccleſiæ, & ſacræ communionis participatione. Quod ſi ad pœnitentiam venerint iſti, pœna eorum pœnitentiæ erit per ſpatium viginti annorum, quibus non deguſtabunt niſi panem & ſalem, nec vinum bibent, ſed aquam ad vitæ eorum ſuſtentationem.

CANON XXIII.

Ne matrimonium contrahant fideles cum matribus ſuis ſpiritualibus, quæ ex baptiſmo ſuſceperunt.

Nemo fidelium matrimonium contrahat cum matribus ſpiritualibus, quæ eos ex baptiſmo ſuſceperunt, nempe eorum paranymphis; & qui hoc fecerit ut ethnicus habeatur, donec ſeparentur, & reſipiſcant a ſuo peccato, & ejuſmodi ſolvant connubium. Eorum autem pœnitentia, pro hoc erit per ſpatium viginti annorum, ex quibus per decem eccleſiæ ingreſſu, & fidelium communione arceantur; reliquis vero

aliis

aliis decem ingrediantur ecclesiam ad audiendas A scripturas tantum, quibus completis sinceræ pœnitentiæ annis ingrediantur ecclesiam, & communioni admittantur.

CANON XXIV.

Ne viri suscipiant in baptismo puellas.

Ne suscipiant viri puellas in baptismo, neque mulieres pueros, sed viri suscipiant pueros, & mulieres puellas.

CANON XXV.

Ne contrahat vir matrimonium cum ea quam ex baptismo uxor ejus susceperit.

Neque contrahat vir matrimonium cum ea, quam uxor ejus ex baptismo suscepit; neque mulier in matrimonium det filiam suam puero, quem suscepit ejus maritus ex baptismo, quia isti habentur ut fratres & sorores; & matres ac patres quoque sunt patres & matres spirituales.

CANON XXVI.

Ne duas ducat vir uxores simul.

Nullus vir duas ducat simul uxores, neque C introducat uxori suæ (si eam habeat) alteram causa voluptatis concupiscentiæ explendæ, & volutationis in luto iniquitatis cum pluribus mulieribus ad concupiscentiam, non autem ad prolem suscipiendam prout Deus præcepit. Qui autem hoc fecerit, si fuerit ex ordine sacerdotali ministerio dejiciatur, & prohibeatur sacrificio, atque communione fidelium quousque separabit se a secundæ consortio, & adhærebit primæ. Si vero ex laicorum fuerit numero, fidelium communione arceatur, & prohibeatur ingressu ecclesiæ, & sumptione quoque communionis, quousque separabit se a consortio secundæ, & adhærebit primæ. In hoc autem sacerdotis, & aliorum idem judicium est.

CANON XXVII.

Neminem fidelium arceant presbyteri a communione ob iracundiam, & indignationem.

Neminem fidelium arceant presbyteri a sacra communione ob iracundiam, & indignationem qua in illum irascuntur, neque propter rem ullam mundanam. Qui autem id fecerit, suo dejiciatur gradu, & communione fidelium prohibeatur, quia diabolico inductus est dolo.

CANON XXVIII.

Ne spondeant presbyteri, neque testimonium perhibeant in accusationibus.

Ne spondeant presbyteri pro aliquo, neque testimonium dicant in accusationibus, neque ipsi quempiam accusent, aut deferant ad reges, neque sint observatores criminum, aut dissidia inter fideles disseminantes. Qui autem hoc fecerit, suo dejiciatur gradu, & communione fidelium prohibeatur.

CANON XXIX.

Ne mulier menstruata ingrediatur ecclesiam, neque sumat sacram communionem.

Ne ingrediatur mulier menstruata ecclesiam, nec sacræ communionis particeps fiat, donec complentur dies illius mundationis, & purificationis, quamvis sit ex regum mulieribus, sed in domo sua maneat. Si autem presbyterorum aliquis, aut diaconorum ausus fuerit sacram tradere illi communionem, & in ecclesiam introduxerit illis diebus, & non remiserit eam potius in domum suam, suo dejiciatur gradu, B & fidelium communione privetur, eo quod illibata mysteria, & ecclesiam sanctam parvi fecit, prout ait Paulus apostolus veritatis de corpore Christi, nimirum de sacrificio, & sanguine ejus pretioso, qui ad remissionem peccatorum datur.

CANON XXX.

Ne recipiatur oblatio ab ullo, qui a sacerdotibus ligatur.

Ne recipiatur oblatio ab ullo, qui a sacerdotibus ligatur, aut quidquam aliud, quod ad ecclesiam affert, quamvis calumniam passus fuerit. Neque cum illo comedat, aut bibat quisquam fidelium, neque in domum suam inducat, nec ingrediatur in ipsius domum etiam, quousque ab excommunicatione absolvatur. Quicumque vero fidelium id fecerit, parvi pendens excommunicationem, & religionem quoque contemnens, multetur pœna excommunicati, qui sponte cum illo conversatus est; quia ipsius particeps in hoc factus, & ei consentiens.

CANON XXXI.

Ne sacerdos sit iracundus.

Nullus sacerdos sit nimis iracundus, aut ve- D lox ad iram, aut loquax, sive sit ille episcopus, aut quispiam alius, qui excommunicandi habet potestatem, quibus impellitur ad ligandum, & excommunicandum omni tempore. Qui itaque ejusmodi est, hoc deponat, & dignitatis suæ habeat rationem omni remota indignatione; nec excommunicatione utatur omni tempore. Quod si hoc non fecerit, suo dejiciatur gradu, quoniam ira, indignatio, audacia, importunitas, tædium, & dolus ex diaboli operibus sunt. In sacerdote autem nihil ex dæmonis moribus esse oporteat, sed omnis reprehensionis, & vitiorum expertem esse decet, uti scriptum est.

E CANON XXXII.

Ne fiat genuflexio inter orandum diebus dominicis, & a pascha usque ad pentecosten.

Oratio persolvenda est diebus dominicis, & a pascha usque ad pentecosten, ac dominicis solennitatibus sine genuflexione in terram, sed tantum adoratione, & inclinatione.

CA-

A

CANON XXXIII.

Ne commiſceantur nomina Chriſtianorum nominibus idololatrarum.

Ne commiſceantur nomina Chriſtianorum cum idololatrarum nominibus, ſed ſuis contineantur ſinguli terminis, & ad ſua referantur idololatræ idola; Chriſtiano vero nuncupentur nomine, qui ſacrarum ſcripturarum lectioni operam navant, ſacro ſunt luſtrati baptiſmatis lavacro, in ſanctiſſimam colendam, atque adorandam credunt trinitatem, & omnes inſuper illibatos celebrant dies feſtos. Reliqui vero Chriſtiani qui his adverſantur, & quibuſdam in rebus contradicunt, & contendunt circa Dei (cujus exaltetur memoria) incarnationem, ſacras tamen minime corruperunt ſcripturas, aut commutarunt, hæretici ſunt appellandi, quo nomine vocantur ab Joniis & Syris (Arabum vero idiomate contentioſi dicuntur.) Porro illi, qui corruperunt ſcripturas, dies feſtos commutarunt, & confuderunt fidem, atque perturbarunt, ac debitam Deo adorationem prætermiſerunt, & eccleſiaſticas contempſerunt conſtitutiones, alias ſibi comminiſcentes, nequaquam contradicentes, vel hæretici appellandi ſunt, ſed vanæ, & errantes ſectæ nuncupandæ, & cum idololatris, & infidelibus reputandæ. Ex his itaque ſi quis converſus fuerit ad electos epiſcopos vocatus, & inſtructus ab eis, recipiatur quemadmodum recipitur Judæus, & idololatra, & denuo quoque baptiſmo regeneretur, poſtquam priorem ſuam adjuraverit ſectam, & eccleſiæ apoſtolicæ amplexatus fuerit fidem. Hoc autem intelligendum quoque eſt de ſectis Sabbatinorum, Marcioniſtarum, Simonitarum, Manichæorum, Pauli Samoſateni, Diſſanitarum, Cucalitarum, Barbarorum, atque ſimilium ſectarum.

CANON XXXIV.

De Arianis ad fidem converſis.

Qui ad fidem orthodoxam ex Arii convertitur hæreſi, ſtatuat illum epiſcopus, vel presbyter coram ſe in eccleſia, & præcipiat illi anathematizare omnes adverſæ fidei aſſertores, qui vulgo hæretici vocantur, cunctoſque contradicentes apoſtolicæ eccleſiæ, nec non ipſum Arium, & publice profiteatur fidem in hoc ſacro, & magno concilio definitam, quam ſincere ſe tenere profiteatur; anathematizet præterea quoſcunque eam non tenentes, & profitentes, aut ſuſcipientes. Quo facto ſuſcipiat epiſcopus, vel presbyter, cui ille ſeſe ſiſtit, ſacrum chriſma, & ſignet illum ter recitans orationes Dionyſii Areopagitæ, & ſupplici- E ter Deum precetur, ut ſuſcipiat. Deinde vero particeps fiat illibatorum myſteriorum, ideſt miſſæ & communionis, qua peccatorum conſequetur remiſſionem. Si autem converſus fuerit epiſcopus, ſit poſt ejus converſionem in gradu presbyteri. Si vero presbyter, in gradu diaconi; ſi diaconus, in gradu hypodiaconi. Tandem in quocumque fuerit gradu ad inferiorem deſcendat

CANON XXXV.

Non oportet ungere eos, qui ſunt ex hæreſi Cudanorum, & Cabariorum, neque iterum baptizare.

Qui ſunt ex ſecta Cudanorum, Cabariorum, & Calimeorum non oportet eos ungere ſacro chriſmate, neque iterum baptizare, vel ſuis dejici gradibus, ſed tantum renunciare debent ſuis opinionibus, & recipiantur cum ſupradictis orationibus coram Deo fuſis, deinde jubeantur ſuam abjurare priorem ſectam.

B

CANON XXXVI.

Idem agendum eſt cum iis, qui firmiter, & ſane in ſanctiſſimam credunt trinitatem.

Idem quoque agendum eſt cum omnibus iis, qui firmiter & ſane in ſanctiſſimam credunt trinitatem, & baptiſmum, atque eccleſiæ leges tenent ut reliqui Chriſtiani orthodoxi. Qui autem ex his in aliquo ſacerdotii ſunt gradu, nec ſcripturas adulterarunt, nec dies quoque feſtos celebrare prætermiſerunt nequaquam velut Judæi, vel Gentiles reputandi ſunt, quoniam fidem minime deſeruerunt iſti, aut abne- C garunt, ſed contendunt nobiſcum dumtaxat, & diſputant, ac in certamen deveniunt, & ſic a nobis ſchiſmate recedunt. Quicumque autem ſanctioni huic contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

CANON XXXVII.

De patriarchis.

Et ſint patriarchæ in univerſo mundo quatuor tantum, quemadmodum ſunt ſcriptores evangelii quatuor, & flumina quatuor, & elementa mundi quatuor, & anguli quatuor, & venti quatuor, & compoſitio hominis quatuor, D quoniam hiſce quatuor univerſus conſtituitur orbis. Et ſit Princeps, ac præpoſitus ipſis dominus ſedis divi Petri Romæ, ſicut præceperunt apoſtoli. Poſt illum vero dominus magnæ Alexandriæ, & eſt ſedes Marci. Tertius vero dominus Epheſi, & eſt ſedes Joannis Theologi divina eloquentis. Quartus tandem dominus Antiochiæ, & eſt ſedes Petri quoque. Et dividantur omnes epiſcopi ſub manibus horum quatuor patriarcharum; epiſcopi vero parvarum civitatum quæ ſunt in ditione magnarum urbium, ſub manibus metropolitanorum. Unuſquiſque autem metropolitanus harum magnarum urbium conſtituat epiſcopos ſuæ provinciæ, ipſum vero nullus epiſcoporum conſtituat, E quoniam ipſis major eſt. Agnoſcat itaque unuſquiſque ſuum ordinem, & ad alienum ordinem ne tranſeat. Qui autem huic legi, quam conſtituimus, contradixerit, ſynodi patres anathemati ſubjiciunt.

A

CANON XXXVIII.

De translatione patriarchatus Epheſi ad urbem Regiam.

Transferatur patriarchatus Epheſi ad urbem Regiam, ut honor ſit regno, & ſacerdotio ſimul; & honoretur epiſcopus ejus nempe Epheſi, nec parvipendatur propter translationem patriarchatus ejus, honoreturque nomine primatis, ſcilicet catholici. Neque etiam ſubjiciatur epiſcopus Hieroſolymorum aliis epiſcopis, ſed honoretur, & in veneratione habeatur, quia præeſt ſanctæ civitati, & in poteſtate ejus crux Chriſti eſt, & locus illius reſurrectionis. Ho- B noretur quoque dominus ſedis Seleuciæ, quæ eſt in regione orientis, vocaturque Almodajen, nomine catholici, & ex nunc permittatur ei conſtituere Metropolitanos, quemadmodum faciunt Patriarchæ, ne damnum patiantur orientales patriarcham adeuntes, nimirum Antiochenum, ob neceſſaria negotia, ſive ab illo redeuntes, inveniantque Gentiles occaſionem nocendi eis, quia patriarcha Antiochenus in hoc præbuit conſenſum, poſtquam rogavit eum ſynodus, ne ipſi diſpliceret de ſublata ab eo poteſtate orientis. In hoc enim nihil aliud quærebatur, niſi pax, & quies Chriſtianorum regionis Perſidis. Honoretur etiam dominus ſedis Theſſalonicæ, quia ita decet.

CANON XXXIX.

Si concilio adfuerit dominus Seleuciæ, ſeptima aſſignetur illi in ordine ſeſſio

Si acciderit res aliqua, propter quam congregentur epiſcopi in regione Romæorum, & adfuerit prædictus dominus hujus principatus, nempe dominus Seleuciæ, quæ eſt Almodajen, honoretur, extollatur, & magnificetur in ſeſſione ſuper omnes metropolitanos Romæorum; ſiquidem ipſe habetur loco patriarchæ in oriente, & ſit ejus ſeſſio in ordine ſeptima poſt epiſcopum Hieroſolymitanum, & quicunque huic D ſanctioni contradixerit patres ſynodi eum excommunicant.

CANON XL.

Non licet ſynodum congregare in regione Perſidis.

Non permittit magna ſynodus, ut congregentur in provincia Perſidis, ne conſtituant leges ullas ſine licentia Patriarchæ Antiocheni, quia quamvis eorum dominus factus ſit in dignitate patriarchæ, in hoc tamen conſultum eſt eorum utilitati, & exemptioni a damno, & nocumentis, atque eorum paci, & tranquilli- E tati proviſum. Non propterea tamen ipſis licet ſolvere, aut ligare, vel conſtituere ullas eccleſiaſticas leges, vel addere eis, vel diminuere quidquam propria auctoritate, ſed potius in omnibus ſint obedientes principibus, & patriarchæ. Quicunque autem huic ſanctioni contradixerit, patres ſynodi eum excommunicant.

CANON XLI.

De patriarcha Alexandrino, ut ſit Tertius in ordine ſeſſionis.

Poſt hanc autem ſeſſionem tributus eſt patriarchatus domini Epheſi domino Conſtantinopolis, & factus eſt ſecundus in gradu: Alexandrinus vero tertius.

CANON XLII.

Ne conſtituatur patriarcha Æthiopibus, ſed ſint ſub Alexandrini juriſdictione.

Ne patriarcham ſibi conſtituant Æthiopes ex ſuis doctoribus, neque propria electione, quia patriarcha ipſorum eſt conſtitutus ſub Alexandrini poteſtate, cujus eſt ipſis ordinare, & præficere catholicum, qui inferior patriarcha eſt. Cui præfato in patriarchæ conſtituto nomine catholici, non licebit Metropolitanos conſtituere, ſicut conſtituunt patriarchæ; Etenim honor nominis patriarchatus illi defertur tantummodo, non vero poteſtas. Porro ſi acciderit ut congregetur ſynodus in terra Romæorum, & adfuerit iſte, ſedeat loco octavo poſt dominum Seleuciæ, quæ eſt Almodajen, nempe Babylonia Harac, quoniam iſti facta eſt poteſtas C conſtituendi epiſcopos ſuæ provinciæ, prohibitumque fuit, ne ullus eorum ipſum conſtituat. Quicunque autem huic ſanctioni contradixerit, patres ſynodi eum excommunicant.

CANON XLIII.

De metropolita Cypri, ſi obierit.

Si obierit diem ſuum metropolitanus inſulæ Cypri in hyeme, & non potuerint populi illius propter mare clauſum tempeſtatibus mittere Antiochiam, ut patriarcha ejus conſtituat illis metropolitanum loco defuncti, ſcribant Patriarchæ permiſſionem ab eo petentes ut conſtituant D ſibi quem voluerint loco Metropolitani; nec prohibeat id Patriarcha, ſi ad illum ſcripſerint, ſed permittat tredecim epiſcopis provinciæ Cypri, ut ſimul congregati metropolitanum ſibi conſtituant loco defuncti. Etenim fieri poteſt, ut mors ejus contingat principio hyemis, remaneantque provincia, & populi ejus propter mare clauſum tempeſtatibus tota hyeme ſine metropolitano. Et forte etiam aliquis ex epiſcopis e vita diſcedet eo quoque tempore, & non ſit metropolitanus, qui conſtituat alium loco ejus, remaneatque inſula tota illa hyeme ſine epiſcopo; ideoque decrevit illis ſynodus hanc conſtitutionem, ne ægre ferat patriarcha, ſi res eorum damni aliquid interim patiantur. E Qui autem huic ſanctioni contradixerit, ſynodi patres eum excommunicant. Nemo epiſcoporum manum imponat in alterius epiſcopi juriſdictione (exceptis metropolitano, vel patriarcha) capiti alicujus ad conſtituendum eum presbyterum, vel diaconum, aut civitatibus, quæ ſub illorum poteſtate ſunt, nec quicquam præcipiant in eis, neque prohibeant ſine illorum epiſcoporum licentia, & voluntate. Qui autem ſanctioni huic contradixerit, ſynodi patres eum excommunicant.

A

CANON XLIV.

Patriarcha inſpicere debet quidquid faciunt ejus metropolitani, & epiſcopi.

Patriarcha igitur inſpiciat quodcunque negotium fecerit aliquis ſuorum metropolitarum, ſive epiſcoporum in provinciis, quibus præſunt, ſi autem invenerit ex illis quidquam, quod non decet, permutet illud, ac de illo conſtituat, prout ipſi videtur; etenim omnium ipſorum pater eſt, & illi filii ſunt ipſius. Metropolitæ autem principatum ſupra ſe agnoſcere, eumque venerari debent inſtar fratris majoris, quem ſibi fratres anteponunt, illique parere ducunt ob B ejus optimum regimen, & majoritatem. Patriarcha porro inſtar patris eſt in ſua juriſdictione ſuper filios ſuos. Et quemadmodum patriarcha poteſtatem habet ſuper ſubditos ſuos, ita quoque poteſtatem habet Romanus pontifex ſuper univerſos patriarchas, quemadmodum habebat Petrus ſuper univerſos Chriſtianitatis principes, & concilia ipſorum: quoniam Chriſti vicarius eſt ſuper redemptionem, eccleſias, & curatos populos ejus. Quicumque autem ſanctioni huic contradixerit, patres ſynodi anathemate illum percellunt.

CANON XLV.

Oportet epiſcopos convenire ad ſuum metropolitanum bis ſingulis annis.

Conveniant epiſcopi ſingularum provinciarum ad metropolitanum bis ſingulis annis, & conſiderent omnes ſimul omnia negotia, quæ contingunt in ſuis regionibus, & quæ ex eis indigent conſideratione, inquiſitione, comprobatione, atque inveſtigatione, & percipiant de ſingulis, in quo conſentiant, ſive ſpectet illud ad illatam injuriam, ſive ad juſtitiam, ut comprobatio ab illis ſtatutorum ſolida dignoſcatur, & excuſatio quam pro ſe afferunt plana ſit, ac manifeſta, nec celent, quæ ducunt ad vitam æternam, & permanentem, & quæ detrimen- D tum, & crimen eis afferunt propter caduca, & pereuntia. Quicumque autem ſanctioni huic contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

CANON XLVI.

Oportet metropolitas ad ſuum convenire patriarcham ſemel in anno.

Conveniant metropolitani etiam ad ſuum patiarcham ſemel quotannis, ſtatuantque ſimiliter de ſingulis rebus, quæ contingunt in eorum regionibus, ne committatur in judicio quid injuſtum, vel perſonarum acceptio. Et que- E madmodum judices ſeptuaginta filiorum Iſrael deferebant ad Moyſen prophetam omnia gravia negotia, pariter epiſcopi ſimilia ad ſuum referant patriarcham. Et decernatur atque præſcribatur ſingulis civitatibus, & oppidis magnis, vel parvis, quæ in patriarchæ ſunt poteſtate, benedictio ipſi patriarchæ, ſecundum ſingulorum vires, & mittatur ei ſingulis annis, ut ipſi adjumento ſit. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

CANON XLVII.

De eo qui accuſatur de crimine aliquo, & adeſſe renuit ad ſe expurgandum.

Si quis ex genere ſacerdotum, aut monachorum crimen aliquod commiſerit, & vocatus ad ſynodum, quæ congregatur ad inſpiciendum hoc, & alia ejuſmodi, ad expurgandum ſe, & excuſandum de ſuo crimine, dato primum temporis ſpatio, & non venerit; deinde vocatus iterum, & tertio, & obſtinate renuerit, & abſtinuerit venire, ejiciat illum ſynodus de fidelium conſortio, quia parvi eam pendit, & ſacerdotio quoque privetur. Quicumque autem ſanctioni huic contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

CANON XLVIII.

Si delatum fuerit ad epiſcopum, vel presbyterum crimen aliquod manifeſtum, & judicium de illo non tulerit contra delinquentem propter acceptionem perſonarum.

Si delatum fuerit ad aliquem epiſcoporum, vel presbyterorum crimen aliquod manifeſtum, & apertum, quod probatione non eget, & non tulerit de illo judicium ſecundum meritam pœ- C nam, vel propter acceptionem perſonarum, vel propter oblata ſibi munera, & reliquerit eum in crimine, patefactumque fuerit id patriarchæ ſecundum hanc rationem, ipſe ferat judicium contra delinquentem, ſcilicet patriarcha, prout convenit, & ejiciat eum, qui ſecundum veritatem corripiendus, & puniendus, & factum non fuit, & illum inſuper qui ſocius, & particeps factus eſt, & dejiciat utrumque e ſacerdotio. Quicumque autem ſanctioni huic contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

CANON XLIX.

Ne metropolitanus, & epiſcopi ejus, ſibi aſſumant cognitionem criminis delinquentis epiſcopi, ſine patriarcha.

Neque metropolitanus, & epiſcopi ejus, cognitionem criminis ſibi aſſumant delinquentis epiſcopi, qui ſub ejus poteſtate eſt, & judicium de illo ferant, vel pœnitentiam ejus recipiant etiam ſine interventu patriarchæ. Quicumque autem ſanctioni huic contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

CANON L.

Ne recipiat patriarcha querelam alicujus metropolitani adverſus alium metropolitanum ſine interventu alterius patriarchæ.

Neque recipiat patriarcha querelam alicujus metropolitani contra alium metropolitanum, qui ſub ejus ſunt poteſtate, neque dictum ejus, neque probationem alicujus criminis, neque judicium ferat adverſus eum ſine interventu alterius patriarchæ ex fratribus ſuis, & utriuſque inſpectione circa negotium ipſius, neque oportet, ut cuipiam aliorum comminiſtrorum metropolitani querelam deferentis, id permittatur, aut quiſpiam ei conſentiat in hoc ſine patriar-

triarchæ interventu. Et quicumque sanctioni huic contradixerit, patres synodi illum excommunicant.

CANON LI.

Non licet cuipiam episcoporum absolvere quem alius episcopus excommunicavit.

Non liceat cuipiam episcoporum solvere vinculum alicujus, quem alius episcopus juste excommunicavit, quamdiu episcopus ille vixerit. Si vero diem suum obierit episcopus, qui ligavit eum, & visum fuerit episcopo, qui suffectus est loco illius, ut illum solvat, id ipsi licitum est. Idem judicium de presbytero ferendum quoque est; non licet enim presbytero absolvere quem vincivit, & ligavit alius similis presbyter, quamdiu presbyter ille vixerit, sed eo decedente licet presbytero vivo absolvere quem ligavit defunctus. Eadem lex esto de patriarcha, metropolitano, & episcopo; quia non licet metropolitano, vel episcopo absolvere, quem presbyter juste ligavit, quandiu vixerit. Patriarcha vero solvere potest omnia vincula, si ipsi visum fuerit, quia ipse est instar patris familias super eos omnes, & quoscumque alios. Hoc autem caput sine anathemate est.

CANON LII.

Ne quisquam episcopus vivens eligat, vel designet sibi successorem.

Ne eligat, vel designet episcopus, dum vivit, alium qui sibi succedat post obitum, neque ex propinquis, neque ex longinquis; neque eligat civibus suis virum aliquem ex primariis qui constituatur ipsis episcopus: sed decedente episcopo, eligant virum aliquem, sive ex sacerdotibus, sive ex monachis incolentibus monasteria in desertis posita, sive virum aliquem ex sæcularibus notum doctrina, & lectione sacrarum scripturarum, ac virtutibus, & probitate insignem, quamvis extraneus fuerit, & episcopus ordinetur. Etenim si ejusmodi compertus fuerit vir, quamvis primarius, & dives, nihil impediet, quin episcopus constituatur. Hoc autem caput sine anathemate est.

CANON LIII.

Nemo accipere audeat munera ab eo, qui ordinatur episcopus, vel presbyter, vel diaconus.

Nullus accipere audeat ab eo, qui ordinatur episcopus, vel presbyter, vel diaconus, munus aliquod, & qui dederit, vel acceperit munus, ejiciatur ex sacerdotio. Quicumque autem huic sanctioni contradixerit, patres synodi eum excommunicant.

CANON LIV.

Ne uni civitati duo constituantur episcopi, neque ulli villæ duo presbyteri.

Ne uni civitati duo constituantur episcopi; neque ecclesiæ villæ duo presbyteri, etsi magna evaserit, sed tunc sint cum presbytero tot ministri, quot opus est, & presbyter solus præsit iis, quæ ad altare pertinent, quemadmodum solus præest episcopus iis, quæ ad altare pertinent. Si autem acciderit aliquid, in quo dissident cives, & villæ incolæ, itaut in duas discindantur partes, & id propter alius constituatur episcopus, vel presbyter, tunc inspiciant juste de hoc cives, & si nullum compererint manifestum, & apertum crimen adversus priorem, stabiliant hunc in loco suo. Sin secus dimittant illum, suffecto in loco ejus, qui omnis criminis expers extiterit. In summa non licet secundo episcopo, aut presbytero intrudi in locum prioris, si probitate notus fuerit, nec in ecclesiasticas leges prævaricatus; siquidem matrimonium cum sua is contraxit ecclesia. Hæc autem lex obligat quoque sæculares, quia nemo contrahere debet secundum legem cum muliere habente virum, & vim illi inferre, donec e vivis excesserit vir ejus, & libera dimissa fuerit. Quicumque autem huic sanctioni quoque contradixerit, patres synodi illum excommunicant.

CANON LV.

De discordia inter virum, & uxorem.

Si quis ducat uxorem, & accidat inter eos discordia, aut lis aliqua, & ipsa sit in eum injuria, patienter ferat vir, & humaniter cum illa agat, quousque res ad meliorem, & commodiorem statum redeat. Si autem illam ferre non poterit, & creverit in illum malitia ejus, interponat se sacerdos ecclesiæ; cui si non obedierit, interponat se episcopus, & si episcopo non obedierit, nec dicto ejus paruerit, & recesserit a viro suo, iterum adeat ipsam idem episcopus, & si noluerit obedire, & ad virum redire suum, excutiat episcopus vestimenta sua, & calceos ad portam illius, & tunc viro facere licebit quidquid vult; si enim aliam ducere libuerit, ducat, si vero patienter ferre potuerit, in eo maneat statu, & si probus, atque castitatis amator fuerit, religionem ingrediatur. Sed si revera pateat, ipsum in eam injurium esse, atque malorum quærere causam, ut se separet ab ea, ne admittatur ejus querela, & volens nolens cum illa manere cogatur. Quod si facere noluerit, volueritque ab ea omnino separari, & ex domo sua illam ejicere, privetur communione, & ecclesiæ ingressu.

CANON LVI.

Nullus sacerdos det fœnori pecuniam suam.

Nullus sacerdos det fœnori pecuniam suam, neque usura utatur, aut quæstum iniquum, & illicitum faciat, neque cum Judæis ineat societatem, aut fraternitatem. Siquidem hoc apostoli statuerunt, & proinde juste, ac debite hoc facere oportet omnes fideles, atque sequi. Quicumque autem huic sanctioni contradixerit, excommunicatus denunciatur.

CANON LVII.

Qui ex aliis sectis uxorem ducit, eam ad fidem reducat orthodoxam.

Christiani ex quacumque secta uxores ducant, dummodo ad orthodoxam fidem suas reducant uxores; sed ipsi ne dent filias suas fideles nup-

nuptum infidelibus, ne illas a fide devient, & transferant ad suos errores, & fiant vel Judææ, vel gentiles propter infirmitatem suam, & proclivitatem mendacis naturæ. Quicumque autem contradixerit huic sanctioni, excommunicatus denunciatur.

CANON LVIII.

De electione chorepiscopi, id est episcopi pagorum

Eligat episcopus virum aliquem ex probis monachorum incolentium deserta, scientia præditum, & optimis moribus, & timore Dei in primis ornatum, atque omnium qui in ea congregatione sunt prudentissimum; & tam ipse, quam illi nihil de electione cognoverint; & eos, qui illius sunt congregationis, adesse præcipiat, & stans tunc diaconus alta voce exclamet: Jam elegimus N. ut sit chorepiscopus in tota nostra jurisdictione, ut sciant omnes, eum in illa dignitate constitutum esse. Deinde consuetas, & ad id præstitutas fundat super illum orationes, & benedicat. Tum vero tradat illi nomina omnium ecclesiarum, & Monasteriorum, quæ in sua sunt jurisdictione, & ipse chorepiscopus eligat aliquos ex illis, qui sunt in eis ecclesiis & monasteriis, quæ sunt in ejus potestate, idoneos, & sermone quoque potentes, quorum nonnullos præficiat ad visitandas ecclesias, & nonnullos ad visitanda monasteria; at ne præficiat ecclesiasticos monasteriis, neque monachos ecclesiis; sed unusquisque curam gerat eorum, quibus præfectus est. Ipse vero post hæc perlustret, & percurrat omnes ecclesias pagorum, & cuncta monasteria. Quod si in aliquibus earum ecclesiarum, & monasteriorum aliquid abundare compererit, & aliquod, quo opus est, deesse, accipiat quod abundat, & suppleat quod deest cum timore Dei, & locorum illorum consulatur utilitati. Dispiciat quoque pagos, & si in aliquo pauci fuerint sacerdotes, assumat ex loci illius civibus aliquos, & augeat sacerdotum numerum. Si vero nulli fuerint idonei cives, aut monachi in sacerdotes constituendi, assumat aliquem fratrem ex monasteriis vel ecclesiis, quæ sub ejus potestate, & sacerdotes constituat eos, qui præstitutas, & decretas orationes in eis suis occinant temporibus, nec patiatur ullas ecclesias, vel monasteria sacerdotibus carere, ne destituantur templa oratione & sacrificiis, & parvi pendatur altare, sintque cives illi pastore carentes nomine tenus Christiani, opere vero Gentiles. Item videat quot in sua habeat jurisdictione pagos, & villas, ac singulis præscribat aliquid secundum vires cujusque loci in sumptus episcopi, & colligens illud ad ipsum afferat; quia præter ejusdem alimentum necessarium, ipsius est eleemosynas elargiri pauperibus, peregrinos excipere hospitio, & caritatis officia in sacerdotes exercere, ut vinculum amicitiæ inter eos maneat, & caritatis. Hoc autem caput sine anathemate est.

CANON LIX.

De institutione puerorum & puellarum ad ecclesiasticam, vel monasticam vitam a chorepiscopo procuranda.

Videat chorepiscopus cum egreditur ad ecclesias, & monasteria, quæ in sua sunt jurisdictione visitanda, an pauci in eis sint fratres, & sorores; & si desint, congreget seniores pagorum, & alloquatur eos, atque adhortetur; sacras legat ipsis scripturas, ac divina omnia in memoriam revocet præcepta, & roget omnes, qui filios habent, & filias, ut segregent aliquos eorum, & ad se adducant, & signet illos cum oratione, & precibus, imponatque ipsis manum & benedicat, & constituat ex eis ministros secundum singulorum vocationem, & distribuat illos per omnes ecclesias, & monasteria, præcipiatque ut erudiantur, & instituantur, ut boni reddantur clerici, ut sic instaurentur ecclesiæ, monasteria, & alia loca ejusmodi ministris indigentia. Hoc autem caput sine anathemate est.

CANON LX.

Oportet chorepiscopum congregare sacerdotes pagorum ad salutandum episcopum bis quotannis.

Congreget chorepiscopus simul omnes pagorum sacerdotes bis quotannis ad salutandum episcopum, ut communionem cum illo habeant, & de illius sumant cibis. Hoc autem bis in anno, semel principio hyemis, secundo in solennitate resurrectionis domini nostri Jesu Christi. Monachi vero ad episcopum conveniant semel in anno, si ita collibuerit chorepiscopo.

CANON LXI.

De monasteriorum item abbatibus.

Qui autem recens monasterio præfectus est, veniat quoque ad episcopum salutandum ter singulis annis. Bis veniat solus ad implorandam episcopi opem, ac ut ipsi præsto sit ad suum bene gerendum officium, atque in occurrentibus causis. Tertio tandem cum omnibus fratribus suis, ut eos agnoscat episcopus, & archidiaconus quoque, quia unusquisque istorum, nempe episcopus, & abbas, extraneus est: archidiaconus vero est altaris alumnus, & urbis civis, & bene dignoscit monachos novitios, quos recipit abbas. Hoc autem caput sine anathemate est.

CANON LXII.

Episcopus in oratione stet in fronte templi ad medium altaris.

Stet episcopus in oratione in fronte templi ad medium altaris, ut pastor, & gubernator; post illum vero ad latus dexterum stet archidiaconus, ut ejus vicarius, & omnibus eleemosynis & ecclesiæ rebus, & negotiis præfectus. Porro chorepiscopus stet item post archidiaconum ad latus sinistrum episcopi, quia ipse quoque vicarius episcopi est super pe-

gos

gos, monasteria, & pagorum sacerdotes, qui in ejus sunt potestate. Archipresbyter vero, qui est protopapas, stet etiam prope episcopum, & episcopo absente sit loco illius, & præfectus quoque omnibus presbyteris, qui illius ecclesiæ subsunt potestati. Si autem ortæ fuerint inter diaconos, qui sub archidiaconi sunt potestate, causæ aliquæ, aut lis, aut crimen, aut controversia, in quibus dissident, ne referat ex his quidpiam episcopo, sed ipse archidiaconus hæc dirimat, & dissidentes conciliet partes, quoniam diaconi sunt sub ejus potestate, & ipse sustinere debeat onus ejusmodi litium pro episcopo. Archidiaconus enim præest universo officio orationis, & per manus ejus cunctam ecclesiasticam œconomiam disponi, atque dispensari oportet, ne solvantur rerum, & negotiorum vincula, & judicia relaxentur, & ad sæculares transferantur. Et forsitan ita sese hisce habentibus, eo res progredietur, ut flocci habeatur episcopus, & sacerdotes quoque, & parvi pendatur eorum auctoritas, & manus episcopi, & sacerdotum invalida efficiatur ad sustinendam, tuendamque veritatem, & populus ad peccata committenda audacior reddatur; atque in hoc propriam sequatur propensionem, & perpetret quæ Deo neque grata sunt, neque placent, & deflectat in hoc a rectitudine. Hoc autem caput sine anathemate est.

CANON LXIII.

Nemini fas est sedere supra episcopum.

Ubi sedent chorepiscopus, & archidiaconus in sedilibus ecclesiæ, & in ea præsentes sunt, nemini sacerdotum ecclesiæ, diaconorum, & reliquorum clericorum fas est supra ipsos sedere, aut præcedere, nisi solus episcopus, quia hi sunt loco duarum manuum, & duarum alarum, quibus volat episcopus. Cum autem deambulat episcopus, sive in ecclesia, sive alibi, oportet, ut archidiaconus sit ad dexteram, chorepiscopus vero ad sinistram, ipse vero in medio eorum tanquam pater inter filios. Quicumque autem huic contradixerit sanctioni, patres synodi illum excommunicant.

CANON LXIV.

Clerici describantur secundum suos ordines, ne accidat in hoc inter illos dissensio.

Describantur, & dignoscantur singuli clerici secundum suos ordines, ne accidat in hoc inter illos dissensio, & ne confundantur catholici, cum venerint ad ordines suscipiendos in ecclesiis, & monasteriis, quia in hoc unus idemque ordo est in tota provincia, quæ episcopi subest potestati.

CANON LXV.

Oportet eos, qui ad sacros ordines suscipiendos, accedunt, probare sacrarum scripturarum lectione.

Eos, qui ad sacerdotalem benedictionem suscipiendam accedunt, & jam a congregatione sunt electi, examinent prius chorepiscopus, & archidiaconus simul, & videant, an probe sciant scripturarum lectionem, & in sacerdotalibus legibus, ac statutis ecclesiasticis sint periti. Quod si cognoverint, eos dignos esse, qui sacerdotes constituantur, & quod a Deo, qui secreta novit, sint electi, tunc recitentur super illos preces absolutoriæ, ut digni efficiantur purificatione, & propitiatione, & post hæc adducantur ad episcopum, ut imponat eis manum, benedicat, & ordinet sacerdotes. Sic autem ministros constitutos offerat archidiaconus chorepiscopo, qui præcipiat eis, ne quidquam ex ministeriis ecclesiasticis exerceant, ideſt, ne sacrum, aut aliquid ejusmodi ministrent, oratione tantum excepta, donec probe didicerint omnes ecclesiasticas leges. Rursus deinde veniant ad chorepiscopum examinandi, qui impense admoneat eos de hac re, nimirum nemini sacerdotum licere ecclesiæ ministerium exercere, aut obire, præter ipsius chorepiscopi licentiam, quoniam ille caput illorum est, atque ipsius est curam illorum gerere. Si vero chorepiscopus longe distans fuerit ab archidiacono, accipiant recens ordinati libellum chorepiscopi ad archidiaconum, simulque cum illis proficiscatur ipsius missus, qui eos archidiacono sistat; & ille totam suscipiat curam juxta ecclesiastica statuta. Nec episcopus, neque chorepiscopus ad clerum eos promovere debent sine archidiacono; siquidem ut supra diximus, ipse civitatis alumnus est, & in ipsa nutritus, ac populum cognitum habet, & præest orationi, atque universo ministerio. Porro extra civitatem, cum egreditur episcopus ad pagos, & oppida suæ diœcesis, ad chorepiscopum pertinet promovere ad sacerdotium quoscumque vult sine archidiacono, at nec episcopus, aut quisquam alius foris in pagis, & oppidis debet quempiam in aliqua ecclesia promovere in sacerdotem, aut monachum constituere in aliquo monasterio, nisi præsente chorepiscopo, siquidem ipse quoque præest orationi in pagis, atque suburbanis locis, qui ejus subsunt ditioni. Quicumque autem huic contradixerit sanctioni, patres synodi illum excommunicant.

CANON LXVI.

Clerici ne præcingant lumbos suos tempore orationum.

Ne lumbos suos præcingant zonis tempore orationum clerici quia ingenui, ac liberi sunt, & nemo eis dominatur nisi dominus Christus Deus eorum; etenim hic est mos, & liberorum habitus: servorum vero non item, quamvis divites evadant, & polleant dominio, & potestate. Idcirco hoc honore honestati sunt præ sacerdotibus, quia presbyteri servi sunt Dei sui Christi, & ecclesiarum ejus sunt mancipati servitio, & orationibus, nec ab his vacare possunt. Porro clerici absoluta oratione, & ministerio, & ecclesia egressi poterunt quocumque volunt si eis libet per vias, & plateas discinctis lumbis deambulare. Hæc quidem nostra sententia est de clericis, & presbyteris universe. Hoc autem caput & ejusmodi sine anathemate est.

CA-

CANON LXVII.

Ne diminuatur, vel augeatur ſacerdotum numerus.

Ne minuatur numerus ſacerdotum in eccleſia, ne imminuatur oratio, & miniſterium, & ſedes quoque vilipendatur, neque etiam augeatur eorum numerus, ne augeantur eccleſiæ impenſæ; quamobrem his proſpiciant, qui eccleſiæ præſunt, totque ſtatuant diaconos, quot eccleſia ferre poſſit, & ſit diaconorum numerus, ſicut beati ſtatuerunt apoſtoli, & veteres ſancti patres, qui ante nos extiterunt, ſuis canonibus, nimirum ſeptenarius, qui eccleſiæ alantur ſumptibus, reliqui vero ſponte, & gratis miniſtrent. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

CANON LXVIII.

De eccleſiæ œconomo, & procuratoribus.

Conſtituatur in unaquaque eccleſia œconomus, & una cum illo alii procuratores, quorum aliqui ſimul cum eo præſint proventibus, & expenſis, alii villis, & agris, alii ſumptibus, nonnulli thecis vaſorum auri, argenti, veſtimentorum, & ornamentorum eccleſiæ, alii vero thecis oblatorum, & perdiligenter cuſtodiat unuſquiſque ea, quæ ſibi concredita ſunt, ſecundum debitum Deo honorem, & non ſit, ut ſervus ille nequam, qui talentum domini ſui ſepelivit, & non eſt negotiatus, nec lucrum ei addidit; ideoque juſſit dominus ejus foras eum ejici, & mitti in tenebras exteriores. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

CANON LXIX.

Memoria fiat nominis epiſcopi in omnibus publicis orationibus.

Fiat memoria nominis epiſcopi omnibus temporibus, & in omnibus orationibus tam diurnis, quam nocturnis, in principio & fine orationis, & quidem ſuppliciter, & devote, & pro ejus rogetur ſalute, atque ejus precum imploretur præſidium. Porro diebus dominicis, & feſtis memoriam ejus faciat diaconus in prędicatione, quoque cum offeruntur ſancta ſuper altare, & primum memoriam faciat patriarchæ, deinde metropolitani, epiſcopi, chorepiſcopi, & archidiaconi, ſi his libuerit, quia iſti ſunt eccleſiæ moderatores, ideoque eorum fieri memoriam oportet ſuper altare in orationibus hiſce ſanctis diebus, quia per illos perficiuntur omnia eccleſiaſtica miniſteria, & ipſi ſunt eccleſiæ præſides. Quicumque autem huic contradixerit ſanctioni, patres ſynodi illum excommunicant.

CANON LXX.

De funere epiſcopi, & quid agere tunc tenentur ſacerdotes.

Quando moritur aliquis epiſcoporum, præeant funeri chorepiſcopus & archidiaconus, quemadmodum filii præeunt funeri patris ſui. Quando vero aliquis horum moritur præcat epiſcopus ejus funeri, quemadmodum præit pater funeri filii ſui. Et multæ fundantur in harum trium perſonarum obitu preces & orationes, veluti optimis doctoribus & ſpiritualibus patribus convenit. Interſit quoque eorum funeri cunctus grex, quia paſtores & patres illis omnibus erant. Item denuncietur eorum mors univerſis eccleſiis & monaſteriis illius provinciæ, ut eorum fiat commemoratio. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

CANON LXXI.

De presbyteris & diaconis dimittentibus uxores ſuas.

Quicumque presbyter, aut diaconus uxorem ſuam dimiſerit ſine fornicationis offenſa, aut aliqua alia de cauſa, de qua ſupra commemoravimus, & domo ſua ejecerit propter bona temporalia, vel ut illam altera pulchriore, aut ditiore mutet, vel ad concupiſcentiam explendam & libidinoſam voluptatem, quæ diſplicent Deo, & aliam duxerit, ea dimiſſa, has ob cauſas, aut matrimonium cum ſecunda contraxerit ante prioris dimiſſionem, vel ambas in unam compulerit domum, vel ſeorſim ſingulas in diverſis domibus ſegregaverit & ad utramque ingreſſus fuerit & cum eis congreſſus, vel alternis noctibus apud alterutram cubaverit, vel utramque uxorem in eodem habuerit lecto, vel uxorem & concubinam & ambas cognoverit; ejiciatur ejuſmodi perſona de clero, ſi clericus fuerit, ſi vero laicus prohibeatur communione fidelium. Sin autem horum aliquis uxorem criminatus fuerit & accuſaverit adulterii & falſo inſimulaverit, eodem collimans & eam dimittere volens, perdiligenter inquirendum eſt hac de re, & ſi inventus fuerit mendax iis, in quibus eam accuſaverit & prævaricator, ejiciatur de clero, ſi clericus eſt; ſin autem laicus, prohibeatur eccleſiæ ingreſſu & communione fidelium, & cogatur manere cum uxore, quam criminatus eſt, quamvis deformis ſit & pauper. Si vero reſpuat mulier illa, id eſt ejus uxor, illius ſocietatem ob illatam injuriam & criminationem, de qua innocens eſt, libere dimittatur & ſcribatur ei libellus repudii notata falſa criminatione. Tum ſi nubere hæc voluerit viro alicui fideli fas illi erit, nec prohibeatur eccleſia; & hoc quidem omnibus permiſſum eſt tam viris, quam mulieribus, cum par utriuſque ſit ratio. Si autem ad meliorem redierit frugem, qui ejuſmodi eſt, & amorem atque benevoleniam ſibi conciliaverit conſortis, & in priſtinam reverti voluerit amicitiam, condonetur ei crimen poſt actam, uti convenit, ac par eſt, pœnitentiam. Quicumque autem ſanctioni huic contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

NOTA INTERPRETIS.

In aliquibus codicibus, & editionibus, loco hujus canonis alius habetur canon, cujus titulus eſt: De appellationibus epiſcoporum ad Romanum pontificem. Ex quo liquido patet, canonem iſtum de repudio ex eorum eſſe numero, qui ab omnibus orientalibus non recipiuntur, ut ſuo notabimus loco. Canon autem de appellationibus epiſcoporum ad Romanum pontificem eſt ejuſmodi.

CA-

CANON LXXI.

De appellationibus episcoporum ad Romanum pontificem.

Si quis episcoporum delatus fuerit aliqua in re, propterea convenientes episcopi illius sedis, & exolverint illum suo ordine, & ministerio interdixerint, volueritque ille appellare, & querimoniam deferre ab beatissimum episcopum ecclesiæ Romanæ, nempe Papam, placueritque ei audire querimoniam, atque justum ipsi visum fuerit, iterum perscrutari negotium ejus, & rogaverit illum delatus, ut pro se scribat ad universam illius provinciam, & ad episcopos contiguarum provinciam, ut perdiligenter exquirant de suo negotio, & perveſtigantes judicium de illo ferant juxta justitiæ æquitatem. Si vero rogaverit ille episcopum Romæ, & commoverit eum, ut mittat a suo latere duos presbyteros ecclesiasticarum causarum peritos, & exquirant, & investigent auctoritate, seu potestate illius quid agendum sit de ipsius causa, & sub anathemate obstringat legatos quos mittet, ut judicent cum episcopis, at principatum habeant legati. Et profecto obediendum in hoc est, statimque acquiescendum in causa illius episcopi, atque judicio de ipso lato, qua consentaneum, rectumque visum fuerit episcopo Romano Papæ. Quicumque autem sanctioni huic contradixerit, patres synodi illum excommunicant.

CANON LXXII.

De ducente duas uxores.

Quicumque duas simul duxerit uxores, communione fidelium ejiciatur tam ipse, quam secunda ejus uxor. Quæcumque item mulier fidelis nupserit viro infideli, communione fidelium privetur. Si autem resipuerit, qui id commiserit, a suo crimine, & dimiserit mulierem, quæ ei non licet, & reliquerit mulier virum infidelem, qui ei non licet, non est recipiendus ille, nisi uti recipitur infidelis, qui a sua convertitur infidelitate, & eodem prorsus modo corripiendus, & illa, ut quæ convertitur a conjunctione viri infidelis. Horum autem pœnitentia est vestiri cilicio, dormire in cinere, decernere sibi jejunium & abstinentiam, prout conveniat; & postea admittantur fidelium consortio, & communionis participes fiant. Quicumque autem sanctioni huic contradixerit, patres synodi illum excommunicant.

CANON LXXIII.

Nemo filiam, aut sororem invitas, aut insscias in matrimonium tradat.

Quicumque vir fidelis dederit nuptum filiam suam, aut sororem ipsam nolentem, insciam, aut absentem, viro infideli, ejiciatur ecclesia, & fidelium prohibeatur communione, ipsa vero ne arceatur ecclesiæ ingressu. Porro si vir ille resipuerit, pœnitentia ductus illam separaverit ab infidelis consortio, decernendum est illi tantum pœnitentiæ, quantum criminis meretur gravitas, & prout visum fuerit sacerdoti, & ille ferre possit; deinde ipsi condonandum est. Quicumque autem huic sanctioni contradixerit, patres synodi illum excommunicant.

CANON LXXIV.

De viro fideli si obsequatur mulieri infideli, aut mulier fidelis viro infideli.

Quicumque vir fidelis obsequitur mulieri infideli, aut mulier fidelis viro infideli, adulterium, sive fornicationem simul committendo, ita ut alteruter sit alteri causa infidelitatis subeundi crimen, & a fide recedendi, ejusmodi agant pœnitentiam. Spatio trium annorum maneant ad portam ecclesiæ in cilicio & cinere; post triennium vero intrent in ecclesiam ad orandum sejuncti in aliquo angulo, ibique maneant per integrum annum, nec interim cum fidelibus participent pacem neque communionem. Transacto autem anno, benedicat sacerdos aquam & oleum, non uti benedicitur in baptismo, neque ut chrisma, sed uti benedicitur oleum infirmorum, & ut aqua quæ benedicitur ad mundandos eos, qui comederunt morticinium, ita hæc benedicere debet sacerdos; deinde accipiens ex ejusmodi aqua, aspergat eos, suumque illi confiteantur delictum, & peccata, & a suis expientur immunditiis; sacerdos vero orans & deprecans pro eis ad propitiationem & veniam impetrandam, communionis participes illos faciat. Quicumque autem sanctioni huic contradixerit, patres synodi illum excommunicant.

CANON LXXV.

De xenodochiis, seu hospitalibus ad ægrotos & pauperes peregrinos excipiendos.

Separentur peregrinis, pauperibus & ægrotis domicilia in omnibus civitatibus, quæ xenodochia & hospitia dici solent. Et eligat episcopus virum aliquem ex monachis deserta habitantibus qui sit alienigna, & e longinqua patria, atque a suis distans domesticis, quique bonum habeat de se testimonium, ac notæ sit etiam probitatis, & præficiat eum domicilio; illiusque officii erit parare lectos, strata, & omnia ea, quæ ægrotis & pauperibus opus sunt. Quod si bona ecclesiæ non sint, ut sufficere possint ad ejusmodi impensas, colligat eis per diaconos sumptus a fidelibus omni tempore, & accipiat a Christianis per singulos secundum uniuscujusque facultates & vires, & his sustententur fratres, peregrini, pauperes & ægroti, ut cuique opus est, siquidem ipse illorum procurator & provisor est, ac proinde eorum necessitatibus pro viribus consulere debet: in hoc quippe magna remittuntur peccata, delicta expiantur, & maxime ad Deum acceditur. Hoc autem caput sine anathemate est.

CANON LXXVI.

De episcopi consecratione & inthronizatione.

Cum metropolitanus episcopum aliquem ordinaverit, mittat simul cum illo chorepiscopum, ut illum introducat in civitatem & ecclesiam, & sedere faciat eum prima die ingressus in throno. Et postquam tribus mensibus in civitate

tate ſua reſederit, adeat metropolitanum ad A viſitandum & ſalutandum eum; tunc præcipiat metropolitanus archipresbytero & archidiacono, ut eum examinent in ſtatutis epiſcoporum, & an ea omnia teneat: & ſi repererint eum ea omnia tenere perfecte, atque plene, tunc confirmetur, licebitque illi epiſcopales exercere functiones & ſtatuta ſecundum conſuetudinem. Similia facere debent cum ſuis metropolitis patriarchæ; Quicumque autem huic ſanctioni contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

CANON LXXVII.

De translatione epiſcoporum, & aliorum a ſuis eccleſiis.

Nullus epiſcopus tranſeat a civitate & provincia, ſupra quam conſtitutus eſt epiſcopus, ad aliam, ſive propter caritatem, ſive quod parva & pauci ſint ejus cives, & parva monaſteria, ac id propter, meliorem quærit. Quod quidem illicitum eſt, quia unuſquiſque ſortem ſuam a Deo ſortitus eſt. Hujus autem rei exemplum & comparationem præmiſimus conjugii, quia unuſquiſque vir ex laicis, qui uxorem ſuam repudiat ſine offenſa fornicationis, vel adulterii, mœchus & adulter habendus eſt, quando quidem hoc tantum quærit, ut uxorem altera meliore commutet, quapropter id ipſis & nos interdiximus. Pari ratione epiſcopi quidam & ſacerdotes cum ſuis non ſint contenti civitatibus & altaribus, in meliores eas commutare quærunt, idcirco hoc ipſis interdiximus, ac tam peſſimam reſecavimus conſuetudinem. Quod ſi contigerit cauſa aliqua, propter quam e civitate ſua expelleretur epiſcopus, ita ut omnimode inde ſit transferendus, tunc juſtam habet excuſationem, ideoque ad aliam civitatem tranſeat, ſi tamen perſpectum fuerit, eum non eſſe in culpa, ſed innocentem, continentem, & optimis moribus & religione præditum; neque exprobandus eſt ei, aut defectui vertendus egreſſus illius e priori civitate. Et ſi civitas e qua receſſerit, fuerit parva, ipſe vero doctrina magnus & præclarus, proindeque dignus qui metropolitanus conſtituatur, conſtituendus eſt in ea civitate, quæ metropolitano indiget, & ad ſublimiorem priore promoveatur locum; hoc enim haud crimini vertendum illi eſt, quia non ſponte migravit e ſuo loco, ſed juſtam ob cauſam. Pari ratione mariti tranſitus ab una uxore ad aliam hanc ob cauſam, nimirum mulieris nequitiam, & viri continentiam, haud piaculo vertendus eſt ei, quia ad meliorem tranſit. Nec presbyteri ſua deſerant altaria, nec diaconi quoque, quorum miniſterio presbyteri & diaconi ordinati ſunt, atque ſegregati & ad alia tranſeant, niſi de licentia chorepiſcopi, & juſtam quidem ob cauſam, accedente illorum optima fide, devotione & religione: at ſponte ſua ob memoratam a nobis cauſam nequaquam licebit eis, & perpetuo quidem ob id facinus reprehenſibiles erunt & interdicti, ne ad aliud tranſeant, niſi occurrat cauſa aliqua juſtæ excuſationis. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

CANON LXXVIII.

De electione presbyterorum & abbatum.

Ne laici qui ſunt in pagis, ſibi eligant presbyterum, neque fratres monaſteriorum incolæ ſibi eligant abbatem ſine auctoritate chorepiſcopi. Si vero commendaverit abbas, dum vivebat, ut aliquis poſt ſe abbas conſtitueretur, & non fuerit commendatus ex genere illius, neque ex propinquis, ſed filius abbatis prædeceſſoris, & ad [1] aliam totus contendens vitam & electio hæc ad utilitatem tendat & commodum, cum ſit vir purus, ac timens Deum, & B omnes eum irreprehenſibilem habeant, præficiatur abbas, ut præcepit defunctus. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

[1] *Forte* alte *Harm.*

CANON LXXIX

De diaconiſſis.

Ne relinquantur civitatum eccleſiæ ſine ſororibus continentibus, ex quibus ſint aliquæ viduæ, quæ aſſidue in eis reſideant. Habeantque iſtæ aliquem magiſtrum perſpicacem, ac probum, qui eas doceat legere ſcripturas, donec probe erudiantur in eis, præſertim in pſalmorum miniſterio. Ex his vero eligantur, quæ C irreprehenſibiles extiterunt, nec male audierunt ab ipſa adoleſcentia uſque ad eam ætatem, nimirum annos ſexaginta, ut beatus Paulus apoſtolus præcepit, in diaconiſſas ad aſſiſtendum præcipue mulierum baptiſmo. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

CANON LXXX.

Si congregatio elegerit virum aliquem virtutibus præditum in epiſcopum, aut ad alium gradum & non acquieverit is, communione privetur fidelium.

Si congregatio elegerit virum aliquem virtutibus præditum & præſtantem doctrina & ſcientia fidei, ſive ex iis qui altari miniſtrant, ſive ex monachis ſacerdotibus qui monaſteria incolunt, ut ſit epiſcopus, ſive archidiaconus, ſive chorepiſcopus, ſive præfectus xenodochii & non acquieverit eorum voluntati, privetur communione fidelium; ſi vero laicus fuerit, ne privetur. Quicumque autem in aliquo horum quatuor graduum conſtituitur, non eſt eo ejiciendus, donec diem ſuum obierit, aut aliquod commiſerit crimen, propter quod meretur excommunicari, abſcindi & dejici ſuo gradu. Ex reliquis vero gradibus ſuperiorum erit, ejicere qui ejici merentur. Quicumque autem huic ſanctioni contradixerit, ſynodi patres illum excommunicant,

CANON LXXXI.

Alius ſit habitus monachorum & clericorum ab habitu laicorum.

Alius ſit habitus & cultus omnium graduum & ordinum clericorum & monachorum tam virorum, quam mulierum, ab habitu & cultu laicorum. Sua tondeant capita recte orbiculari-

ter

ter, ideſt in modum coronæ, ſuoſque cingant honeſte lumbos, nec ſe annulis ornent aureis, vel argenteis, neque ſuſpendant ad lumbos ſuos erumenas, aut ſimile aliud, uti ſunt thecæ cultellorum, quemadmodum facere ſolent, qui egrediuntur ad bellum & certamen, veluti mercatores & iter facientes : quin imo probam quamdam præſeferant manſuetudinem & optimos mores tam erga ſe invicem, quam quoſcumque alios. Per plateas & vias ne immodeſte ambulent, aut curſent. Nec inter ſe colloquantur joculantes & corridentes & colludentes ; neque aſſueſcant ſe invicem irridere, ſed ſe exhibeant potius omni modeſtia & optima converſatione exornatos, præſertim apud fidei hoſtes & in omnibus eorum eluceat virtus. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

CANON LXXXII.

Qua ratione corripiendus eſt epiſcopus ſi in adulterio, aut alio ſimili crimine deprehenſus fuerit.

Si quis epiſcoporum deprehenſus fuerit in adulterio, aut alio ſimili crimine, deponatur ſacerdotio, nec amplius eſt reſtituendus. Quod ſi pœnitentiam egerit, non eſt conſortio fidelium, aut Sacra quoque communione prohibendus, etenim haud eadem ratione corripiendus eſt pro crimine, ac laici. Quicumque autem ſanctioni huic contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

CANON LXXXIII.

De adulterio, ſeu fornicatione presbyteri & diaconi.

Si quis presbyter cæſpitaverit & in adulterium lapſus fuerit (dummodo antehac in id crimen labi conſuetus non erat, quinimo bene audiebat, neque uxorem habebat, ſed continentia erat notus & ejuſmodi peccatorum generi minime antea deditus) hæc eſt ejus pœnitentia. Jejunet & oret per annum, & eleemoſynam elargiatur ex ſuis bonis ſecundum vires, & miniſterio prohibeatur quouſque compleatur annus ejus pœnitentiæ ; quo exacto reſtituendus eſt ſuo miniſterio & ſacrificio miſſæ, ut erat prius. Si vero poſt actam pœnitentiam reverſus fuerit ad ejuſmodi crimen, ſuo ejiciatur penitus ſacerdotio, ſed prohibendus non eſt communione fidelium, neque ſacræ Synaxeos ſumptione. Si vero maritus eſt, & uxor ejus adhuc vivit & cum illo in eadem domo moratur, duplam agat pœnitentiam. Eadem lex eſt in hoc, diacono, ac presbytero, ſi rurſus lapſus fuerit, ſed ſi tertio, ſuo gradu dejiciendus eſt, ſi cœlebs; ſin maritus & uxor ejus, adhuc in vivis eſt & apud illum commoratur, debet manere in pœnitentia tribus annis excommunicatus, quibus expletis, ad ſuum reſtituatur miniſterium: ſi vero ad eumdem reverſus fuerit vomitum, omnino deponendus eſt. In ſumma ſic de omnibus his ſtatuendum eſt: Epiſcopus primo commiſſo crimine, ſuo dejiciatur gradu, & non eſt admittenda illius pœnitentia, at non eſt prohibendus fidelium ſocietate, aut ſacra communione. Presbyteri cœlibis ſuſcipiatur etiam pœnitentia, mariti vero non item. Diaconi cœlibis admittatur bis pœnitentia, mariti vero ſemel, ſed non ſunt prohibendi ſacra communione, nec fidelium ſocietate. Porro reliqui clerici & monachi, ac laici ejuſmodi admittentes flagitium judicio ſuperioris, qui eis præeſt, ſubjaceant : qui conſentaneam imponat eis pœnitentiam, at ne nimis duriter cum eis agat ne pereant, nec leviter ferat & negligat ne perſeverent in ſuo flagitio & peccato, & duplex fiat eorum perditio. Quicumque autem huic ſanctioni contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

Quicumque autem ex eccleſiaſticis petulans & devius extiterit & indigna eccleſiaſtico patraverit viro, curandus erit (dum ejuſmodi admittit ſcandala) adhortationibus & ſollicita cura, ut ad rectum reducatur tramitem, ne minime ille curans peccatum egrediatur e via ſanctorum Dei, decernaturque ei pro ſuo crimine tantum pœnitentiæ, quantum ipſe videtur ſe ferre poſſe, ne perſeveret in ſuo delicto & peccandi contrahat habitum. Quod ſi pœnitentiam neglexerit, contempſeritque ſimul adhortationes, ejiciatur communione fidelium & abſcindatur tanquam membrum peſſimum. Quicumque autem ſanctiohi huic contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

CANON LXXXIV.

De œconomo & procuratore ægrotorum & pauperum.

Eligant cives cujuſque civitatis & regionis virum aliquem inſignem vel ex eccleſiaſticis, vel ex monachis monaſteriorum eloquentem, atque prudentem & optimis moribus, & deſignetur ipſi cella vel in hoſpitali ægrotorum ad habitandum, habeatque penes ſe eorum bona, & ipſa viſitet frequenter hoſpitalia, nec non eos, qui in carcere detinentur; & ſi qui Chriſtianus in carcere detentus dignus ſit, qui dimittatur, loquatur pro ipſo & curet ut dimittatur & liberetur e carcere. Et ſi indigeat iſte victu aliiſque neceſſariis, quæ ejus facultates ſupplere non poſſunt, petat ei præſidium ab omnibus fidelibus tam viris quam mulieribus, & a carceribus emittat illum. Et ſi cui opus fuerit fideijuſſore, vel ſpondeat ipſe pro illo, vel quærat qui pro eo ſpondeat & ſollicitus ſit, donec dimittatur liber. Et ſi quis fuerit magni alicujus criminis reus, qui dimitti dignus non ſit, nec ullus ſuppetit modus ad illum dimittendum & liberandum, curet ne illi deſit victus, & veſtitus, & impigre ferat illi ſubſidium, quouſque cauſa expediatur, & juſtum pro meritis ſubeat judicium, quia omnes homines ignorant quid ſibi, vel filiis ſuis in hoc mundo eventurum ſit, cum in maligno poſitus ſit hic mundus, & multiplices in eo ſint eventus. Et ſi quis fidelium debitum contraxerit, & ſolvere non poteſt, & is ſua dilapidaverit bona epulando, potando, ſcortando, & adulteria etiam committendo, & hanc ob cauſam in ejuſmodi infortunium inconſiderate incidit, non eſt deferendus, ſed commendetur in eccleſia apud plebem, detque illi unuſquiſque fidelium tam ex mulieribus, quam viris ſecundum vires ſuas & colligatur hoc ut liberetur a creditoribus, & a ſua affliction vindicetur. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

EORUMDEM SANCTORUM PATRUM CCCXVIII NICÆÆ CONGREGATORUM DE MONACHIS ET ANACHORETIS

Decreta & Conſtitutiones.

De abbate monaſterii.

CAPUT I.

NE præficiatur monachis monaſterii, niſi qui in monaſterio fuerit educatus, ejuſque religioſa noverit inſtituta, leges, ac conſtitutiones, & cui noti ſint religionis ignari, rudes, & imbecilli conſilii & propoſiti. Vir autem iſte optimæ converſationis eſſe debet, optimæ famæ, timens Deum; rectæ fidei & religionis, & qui ſciat legere, ſcribere, atque intelligat quidquid inter religioſos viros & mulieres in diſputationem cadere poſſit; nec non qui præfecturam & dignitatem ſuſtineat auctoritate & animi conſtantia. Qui itaque ejuſmodi optimis moribus, & virtutibus fuerit ornatus, ex quo ſub magiſtri ſui conſtitutus erat diſciplina, atque aptus ſubinde, & idoneus dignoſcebatur ad eccleſiaſticas conſtitutiones & decreta edocenda, alioſque in hiſce erudiendos, & omnibus habeatur gratus, fideliſque in cunctis, quibus præficitur, talis præficiatur monaſterio.

De abbatiſſa monaſterii.

CAPUT II.

Ejuſmodi item legibus & ſtatutis mulierum regenda ſunt monaſteria. Quamobrem ſi præficiatur monaſterio quæ hujuſmodi ornata eſt virtutibus, id in primis curæ illi erit, ne quidquam ſui monaſterii monialibus deſit ex iis, quæ ad earum victum & ſuſtentationem neceſſaria ſunt, ne forte neceſſitate compulſæ & rerum egeſtate, illam ferre non valentes ea admittant, quæ diſplicent Deo, eaque plurimum odio habet. Præſertim ſi alienigenæ illæ ſint & extraneæ, nec habent unde ſuſtentari poſſint, neque qui opem, & præſidium ferat aliquod, atque ſic prævaricari coguntur, & ad obſcæna quæque admittenda crimina adiguntur. Etenim mulierum indoles & natura infirma & imbecilla eſt, atque ad res expetitas proclivis.

De honore deferendo epiſcopo ab abbate & abbatiſſa.

CAPUT III.

Abbas & abbatiſſa maximum deferant epiſcopo honorem, & ſeſe illi ſubmittant; pari modo etiam chorepiſcopo & archidiacono. Nec vendatur quidquam ex monaſterii frugibus, aut eorum quæ ad illud pertinent, nec aliquid ematur ſine epiſcopi licentia, vel chorepiſcopi, quia is quoque curæ præeſt monaſteriorum, ipſiuſque eſt eis providere, illorum conſulere neceſſitatibus, atque bono invigilare. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

De œconomo monaſterii.

CAPUT IV.

Intelligat monaſterii abbas quiſnam fratrum boni nominis ſit, & famæ, ac plurimum Deum timens, ſibique præcavens, & providens, & deditus omnibus iis, quæ illum Deo gratum reddunt, & fratrum quoque ſuorum boni amator, & neceſſitatibus eorum ſedulo conſulens, & hunc conſtituat œconomum ad miniſterium, & officia monaſterii, præficiatque omnibus monaſterii promptuariis, ut fratribus is invigilet, & proſpiciat quæ eis opus ſunt. Sit illis præterea hypodidaſcalos, & fratres ad orationes ſtatis temporibus rite perſolvendas ſollicitet, & admoneat, & enixe ſingulos ad id probe præſtandum adhortetur, ſuumque in hoc diligenter impleat officium. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

De eodem œconomo.

CAPUT V.

Sit autem is monaſterii œconomus lenis ſermonis, comis, benignus, & familiariter excipiat hoſpites ad monaſterii adventantes januam, omnibus beneficus, & largiens, ſecundum datam ei facultatem, hilari vultu & corde ſimplici. Fratrum quoque, qui monaſterii incumbunt operibus & laboribus, provide conſulat neceſſitatibus.

De ejuſdem officio erga monaſterii ægrotos, & fratres advenas.

CAPUT VI.

Magnam adhibeat œconomus ægrotis curam. Ne ſit requiei deditus. Potum ne ſumat ſolus, fratribus ſuis poſthabitis. Ne quempiam monaſterii deſpiciat amicorum, benefactorum, inferiorum œconomorum, aut ſacerdotum ejuſdem, ſed honoret eos iis rebus, quæ penes ipſum ſunt & comiter excipiat, ac humaniter tractet. Ne piger ſit in diſquirendo, & inviſendo ea, quæ in monaſterii ſunt condita promptuariis, maxime res illas, & eſcas, quæ corruptioni obnoxiæ ſunt, nec eas deneget advenis, ſcilicet monachis fratribus, illaſque corrumpi per injuriam, & projici potius quam dari egentibus & cupientibus, patiatur: id enim maximo crimini, delicto, & peccato vertendum illi erit, quia Dei corrumpere ſinit bona, complacens diabolo, & inſerviens avaritiæ, & inhumanitati.

De

De monaſterii janitore.

CAPUT VII.

Sit janitor, qui monaſterii præficitur januæ, enis, & comis ſermonis tam cum extraneis propinquis, quam longinquis, nec non manſuetus, & humilis cum contentioſis & litigioſis ſecum contendentibus, nec contumelioſus ſit, injurioſus, pertinax, vociferator, aut ſeditioſus, quin potius omnes honoret & injuriarum patiens ſit neminem deſpiciens ſive dives ille ſit, ſive pauper. Cito vocantibus & monaſterii pulſantibus januam adſit & reſpondeat, unumquemque honoret ſecundum conditionem & dignitatem, prout virum decet religioſum. Si autem quempiam monaſterium ingredientium, aut egredientium injurias in abbatem proferentem, & proloquentem audierit, ne ſtatim hoc illi referat, ne moleſtia eum afficiat, & monachos perturbet omnes, & rem ad pejorem perducat ſtatum; ſed præſtoletur potius, & ad opportunius differat id tempus, cum nimirum viderit hoc haud tam ægre abbatem laturum. Tunc enim compoſite, & ſecreto hoc illi denunciare poterit, ut dignoſcat monaſterii abbas, quis honore ſe proſequitur & amat, & quis odio habet, injuriis proſcindit & aſpernatur. Nec permittat fratribus egredi porta monaſterii ſine abbatis licentia. Neque patiatur ullos eorum edere, & bibere in cella ſua cum ſtrepitu, & immodeſtis vocibus, ut fratres hæc percipiant. Neque permittat ut convenientes conſideant apud ſe ad januam monaſterii jocoſe, & otioſe colloquentes. Neque accipiat quidquam ab ullo eorum apud ſe deponendum, aut reponendum; & ſi quiſpiam ad monaſterium advenerit extraneus, & aliquid apud illum depoſuerit, caveat, ne ſolvat illud, aut inſpiciat, vel manibus attrectet, id enim abominatio eſt apud Deum, & ad iram & indignationem provocat ilium. Et quamvis oporteat, ut cunctos ad monaſterium adventantes excipiat, & nuncios referat, nihilominus in his excipiendis & referendis cautus eſſe debet. Si vero noverit, monaſterium impotens eſſe ad ſuſtinendum ſumptus & impenſas, oportet ut benigne & humanis dimittat verbis hoſpites omnes ad januam monaſterii adventantes, & honeſtam ac religioſam prætexat excuſationem, nec aucupetur hominum benevolentiam, quo abbatis minuat apud eos exiſtimationem, & malum reddat, velut Judas Iſcariotes, qui zelo quodam motus ſe extulit propter unguentum quo meretrix unxit pedes domini ſui & magiſtri, oſtentans erga pauperes caritatem, & ſe ſupra ſuum magiſtrum efferre voluit, eumque accuſabat proinde apud Judæos, ac tandem prodidit. Quinimo ſuo monaſterio inſervire debet janitor totis viribus, & eo amore, qui nulli dolo ac nulli fraudi ſit obnoxius, nec ſe exponat juſtiſſimo Dei omnipotentis ſupplicio & damnationi male adimplens conereditum ſibi officium.

De procuratore monaſterii.

CAPUT VIII.

Procurator, qui monachorum conſulit rebus & neceſſitatibus, & curam ſuſtinet negotiorum, ſit continens, temperans, minime avarus, minime avidus, non extraneus, nihil affectans, iis contentus, quæ abbatis benedictione ipſi impertiuntur, quia quod benedictione caret, maledictione eſt refertum, & anathema eſt. In negotiis gerendis prudentiam in primis adhibeat & præſeferat gravitatem. Suam cohibeat concupiſcentiam, & temperet motus, oculorumque viſum ne ſequatur, nec obſequatur auditui aurium & blanditiis. Prævideat offenſionis pericula, paretque ea arma, quibus illa facile a ſe propulſare queat, omneſque adhibeat in primis vires ad fornicationis, & ejuſmod criminum omnia evitanda diſcrimina, & in omnibus rebus peragendis ante oculos proponat juſtitiam, æquitatem, puritatem, innocentiam. caveatque finale ſupplicium. Ne edat, bibat, aut dormiat ſolus in eadem cella cum mulieribus, quando veniunt ad monaſteria orationis cauſa; nec earum utatur familiaritate, nec frequentius illas alloquatur ſolus, nec confabuletur cum eis, nec aſpiciat, nec legat ipſis ſcripturas & libros, quia diaboli fraude & dolo ſub lectionis ſpecie in peſſimam incidit ſenſim concupiſcentiam, & illaqueatur. Quamobrem plurimum ab hoc caveat, ne adiniſſo peccato aliquo & delicto in monaſterio videat Deus hoc, & iraſcatur, avertatque faciem ſuam ab illo loco. Nec largiatur quidquam domeſticis, propinquis, aut amicis ſuis ex iis, quæ ſunt monaſterii, ſed talem ſe præbeat, ut exemplar habeatur omnibus, qui illum vident, nec non opera illius, & inde utilitatem capiant, laudentque Deum propter continentiam, & fidelitatem, quas in eo conſpiciunt, adimpleaturque de illo dictum illud ſcripturæ ita dicentis: Beatus ſervus ille, cujus cauſa laudatur nomen domini ſui. Hoc autem caput, & ejuſmodi alia, ſine anathemate eſt.

De diſcipulis, & tyronibus.

CAPUT IX.

Diſcipulus abbatis & miniſter ei adſiſtens exemplum ſibi Eliſæi prophetæ proponat, qui, cum eſſet filius cujuſdam hominis de magnatibus filiorum Iſrael, non eſt tamen dedignatus ſervire Eliæ prophetæ, qui erat vir ruſticanus de habitatoribus Galaad; nec dixit apud ſe: quomodo deſerviam viro huic ruſticano, cum ſim de magnatum filiis? neque venire abhorruit in medium regionis Iſrael, ubi notiſſimus erat ad virum pauperem & advenam ad inſerviendum ei. Quin potius reputabat apud ſe, Eliæ, qui patriam reliquerat & domeſticos, ac juſſu Dei pene privatus eſt parens ei, neminem ex regione illa ad quam ſe tranſtulerat, dignum fuiſſe, qui miniſter eſſet, aut diſcipulus. Ejuſmodi ſane cogitationem apud ſe verſare debent diſcipuli, ſcilicet diſcipulus abbatis monaſterii, diſcipulus epiſcopi, diſcipulus patriarchæ, diſcipulus metropolitani, monachorum, doctorum, & aliorum. Et quidem ſi magiſtris ſuis generis nobilitate antecellant, par eſt, ut apud ſe dicant: Si parentibus noſtris carnalibus parem ſervitutem, & remunerationem expendere pro meritis erga nos nequimus, quomodo ſpiritualibus parentibus id præſtare poterimus? Oportet quoque ut is ſit monaſterii abbas erga diſcipulum, & miniſtrum ſuum, qualis fuit Job juſtus, qui ſingulis diebus ſummo mane pro filiis, uxore, & famulis ſacrificium offerebat; ita, inquam, oportet, ut ſu-

periores preces offerant pro discipulis suis, & misericordem suppliciter orent pro eorum salute. Hoc autem caput sine anathemate est.

De cultu & disciplina.

CAPUT X.

Sint fratres congregationis monasterii dediti assidue & continenter orationi, jejunio & sacrarum scripturarum lectioni, ad quæ urgeat instanter monasterii abbas. Ministerium autem & officia per hebdomadas vicissim inter se partiantur tam in ecclesia, quam extra in monasterio. Fratres advenas ad monasterium dventantes secum ad mensam sedere faciant, & una cum illis cibum sumant, & solentur eos, atque reficiant; laicos non item, sed seorsim reficiantur, sedeantque cum abbate ad mensam ejus Si autem frater aliquis ex monachis cibum sumere abstinuerit in mensa, ejusmodi a se removeat morem & consuetudinem, quemadmodum modo præcipimus & mandamus in ipsarum animarum commodum & bonum, ac stricte id prohibemus. Si autem pertinax permanserit, denuncietur hoc chorepiscopo, ut illum corripiat. Si vero conqueratur ille contra abbatem aut aliquem monachorum causa cibi, huic incommodo consulat chorepiscopus ut ipsi videbitur, & ad meliorem frugem illum reducat, curetque ne ad similia revertatur. Verum si compertum fuerit, eum id facere ob nimiam cupiditatem & aviditatem edendi & bibendi, pœna mulctetur pro tali crimine prout meretur. Si inter duos fratres altercatio aliqua orta fuerit, & eorum unus manum extenderit & percusserit socium, & percussus mansuete & patienter id pertulerit & percutienti ignoverit injuriam, ignoscenti dignoscatur justificatio & justitia, & ab omni culpa eximatur, & percutiens jejunet quadraginta dies excommunicatus & benedictione prohibitus. Si vero manum extenderit percussus ad rependendam fratri percutienti injuriam, jejunet & ipse pariter quadraginta dies excommunicatus. Si quis frater manum extenderit in abbatem monasterii & percusserit illum, quadragies percutiatur virga & in exilium projiciatur ad aliquod monasterium, ut abbati videbitur, ubi jejunabit, pœnitentiam aget, suumque per integrum annum expiabit crimen, & fidelium prohibebitur communione. Completo autem anno ad suum revertatur monasterium. Si autem is fuerit ex antiquioribus monasterii, ut novitius & nuper receptus ad religionem tractandus erit & eo modo cum illo agendum. Quicumque frater dolum & fraudem clanculo struit in fratrem suum & susurratione monachos perturbat, e monasterio ejiciatur, nec ibi morari sinatur, si in hoc perseveraverit. Quicumque frater ebrius compertus fuerit, ter ei ignoscatur, si vero posthac non resipuerit, pœna mulctetur pro crimine. Quicumque frater pertinax, inobediens & obstinatus extiterit, e monasterio ejiciatur, nec ibi morari sinatur. Quicumque frater in adulterium incidit, aut fornicationem, semel ei ignoscatur, jejunetque quadraginta dies excommunicatus & degradatus, per annum vero integrum pœnitentiam agat. Quicumque frater molestiam infert monachis seditionem inter illos disseminans, e monasterio ejiciatur. Quicumque frater nimium dormitat inter orandum, seorsim cibum sumat & minus quam reliqui sodales. Quicumque frater suæ vicissitudinis ministerium ita oscitanter prosequitur, ut inde ad fratrum vitæ commoditatem notabile consequatur damnum, monasterio ejiciatur, nec ibi morari sinatur. Porro norma & modus servandus in victu & potu, ejusmodi erit. Si fuerint inter monachos agricolæ, & qui campis colendis navant operam, bis in die isti vescantur; semel sexta elapsa hora diei, secunda ad occasum solis. Qui vero agricolæ non sunt, unica vice sint contenti, sive hora nona diei, sive ad occasum solis. Omnes dormiant in eadem domo super terra: Abbas tamen Monasterii & ægroti fratres si super lectulos cubare volent, id ipsis fas erit; verum sua ne exuant vestimenta, nec suas solvant zonas, nec bini dormiant super eodem pulvinari, & sint ad occasionem & vigiliam parati, velut vigilat miles paratus ad pugnam.

De oratione.

CAPUT XI.

Septies in die orent fratres 1. ad Matutinum. 2. hora Tertia diei. 3. hora Sexta. 4. hora Nona. 5. ad Vesperas. 6. ad Completorium. 7. ad Nocturnum, ut impleant dictum beati Davidis in psalmis dicentis: Septies in die laudo te super judicia tua o juste. Si autem multiplicetur opus & labor, imbecillioribus & infirmis requiei concedatur spatium, deturque eis quoque intervallum aliquod, quo orationis impleant præceptum; sani vero, & qui fitmo corpore sunt, operentur per vicissitudines. Vestimenta autem dentur eis mense Novembri, qui solennitatem sequitur Crucis, & cum adest hyems, sua scribant nomina super vestimenta æstiva & in monasterii reponant vestiario, ut ea agnoscant exacta hyeme, idemque præstent de hyemalibus vestibus, cum adest æstas. Tempore æstatis summo surgant mane ad opus, incalescente vero die, sedeant & conquiescant usque ad orationem meridiei, qua petacta cibum sumant, & quietem capiant, donec frigescat dies, tum resumant opus, & laborem usque ad vesperas & persoluta vesperarum oratione detur illis cœna, ita ut in tres partiatur dies partes, quarum una orationi & lectioni dicetur, altera cibo, tertia operi, quod vero reliquum est, requiei.

De potu.

CAPUT XII.

Ex vino potent fratres quantum apponi opus est ad utilitatem, sanitatem & usum stomachi, quemadmodum dixit apostolus. Detur autem unicuique monacho libra vini diebus majorum solennitatum, nec non diebus festis martyrum. Ceterum prout fraterna dictat caritas, ut refocillentur fratres.

De iis, qui religionem monasticam ingredi volunt.

CAPUT XIII.

Si quis monasterium ingredi vult ad monasticum suscipiendum habitum, ibique habitandum, diligentissime perquirat abbas monasterii, & interroget eum, cujus est, quam profitetur artem, & qua

& qua de causa monasticam sequi vult vitam, & utrum uxorem habeat & filios, quos deserere forsan quærit ob temporis gravitatem, & incommoda. Et si compertum fuerit hunc ejusmodi implicitum esse impedimentis, ne suscipiat illum. Item si fidelium alicujus fuerit mancipium, ne suscipiat illum, nisi habita prius a domino facultate. Si vero liber fuerit ex filiis fidelium, sed filius familias, ac minime emancipatus, nec consensum præbent illi parentes, ne suscipiat illum. Si vero emancipatus fuerit & ab illis separatus ab heri & nudius tertius & sui juris est, suscipiatur. Si uxorem habeat, & non præbeat ei consensum ad monasticam amplectendam vitam, item ne suscipiatur. Si vero uxor molesta illi fuerit, ac nimis morosa, quæritque propterea ad religionem aufugere, suscipiatur. Si autem homicidium admiserit nullo intercedente odio, aut inimicitia, sed fortuito id accidit & inconsiderate, volueritque religionem ingredi ad pœnitentiam agendam, suscipiatur etiam. Si autem venient, postquam monasticum habitum induit, interfecti consanguinei, sanguinem ejus ab eo repetentes, omni conatu curet abbas monasterii, ad illum liberandum, quia non consulto occidit. Et quamvis etiam consulto, quia aufugit ad Deum cum pœnitentia, bona intentione & fletu, & ad religionis confugit asylum, ideoque de illius absolutione, & liberatione sollicitus sit abbas.

De legibus & statutis monastici instituti, ac de non ducendis uxoribus.

CAPUT XIV.

Monachi & qui monasteria incolunt, uxores ne ducant, neque etiam ii, qui monasticum in sæculo præseferunt habitum & formam, neque concubinas habeant, nec earum utantur familiaritate, quemadmodum faciunt Diaconi, quibus uxores ducere licitum est; neque ut laici quibus conjugia inire non solum fas est, sed laudabile etiam. Neque carnes edant tam in monasteriis, quam alibi coram laicis, ne scandali præbeant occasionem hominibus. Alba vestimenta ne induant, nec subalba pallia, & alia ejusmodi. Ne se ornent, aut unguentis utantur, vel adornamentis. Nec ocreas gestent oblonga habentes crura, neque ex mollioribus confectas pellibus, sed breves, rudes, atque crassiores. Sua tondentes capita, ne capillatas sibi faciant coronas, quemadmodum facere solent sacerdotes. Zonis coriaceis rudioribus suos accingant lumbos. Habitus ex asperiori fiat lana, non autem ex molliori, qui præseferat continentiam, & mundi contemptum. Uniusmodi sint omnes tam habitu & forma, quam moribus, & mundanorum, ac sæcularium vitent habitus, modos & mores, quemadmodum prisci præstabant quoque patres virtutibus & probitate præclari, quorum vestigiis insistendum nobis est, cum fuerint vere monachi & monastici instituti parentes, & se ipsos tanquam mundo mortuos reputabant. Si quis frater monasterio suo egressus fuerit, & monasticam contempserit professionem, & a recto deflexerit tramite, & profectus fuerit ad pagum aliquem, civitatem, aut alium locum ad habitandum ibi; is velut laicorum unus illius loci habendus est, nec ipsi fas erit post egressum e suo monasterio & profectionem ad mundanos, alium gestare habitum, quam laicorum; nam fieri forte potest, quod nequeat parem servare habitui & instituto honorem & decus; ac propterea causa illius homines ejusdem habitus & instituti reprehensibiles reddantur & contemptibiles, & malum creetur monachis nomen.

De monachorum delictis & pœna.

CAPUT XV.

Si quis ex cœtu sanctorum & spectatorum monachorum, qui lucidum & angelicum induerunt habitum, & a consanguineis, notis & proximis longius discesserunt, ut stultus, ac male sanus deliquerit, & id admiserit peccati, unde pœnam meritus sit & correptionem, quemadmodum decrevimus, & ad sæculares fideles confugerit, ut a se magistrorum & superiorum coercerent correptionem & pœnam pro admisso crimine; tunc permittant archidiaconus & chorepiscopus illis fidelibus disquirere, atque patefacere illius fratris delictum, forte enim id ignorabant, putabantque propterea bonum se præstare illi præsidium. Si autem opem illi ferre desinunt, & manus auxiliatrices post cognitum delictum, bene quidem faciunt, & laude, atque commendatione digni sunt, quia in bonum contendebant opus; sin minus, voluerintque illum defendere, ac pro eo propugnare, denuncient eos superiores & magistri sacra communione interdictos, prohibitos fidelium societate, & ejusdem quoque criminis participes. Si autem adhuc non resipuerint, nec iniquam opem ferre destiterint, super ecclesiarum suggesta tam ipsi, quam delinquens & contumax, publice denuncientur, & excommunicati declarentur, ut omnes illos cognoscant, & eorum evitent communionem. Quicunque autem huic sanctioni contradixerit, patres synodi illud excommunicant.

Finis judiciorum monachorum & monasteriorum.

EO-

EORUMDEM SANCTORUM PATRUM CCCXVIII.

ALIÆ VARIÆ ECCLESIASTICÆ CONSTITUTIONES.

De templorum consecratione, & ad quem jure hæc pertinet.

CAPUT I.

QUotiescunque templa & sanctorum martyrum construuntur ædes in civitatibus, monasteriis & suburbanis locis, eorum consecrationem obire debeat episcopus; si vero longe distent, nec eo proficisci possit negotio aliquo distentus & occupatus, mandet chorepiscopo, ut eorum obeat consecrationem, quandoquidem hoc jus ad solos episcopum & chorepiscopum & superiores gradu spectat, non autem ad inferiores, nec facultatem ad id præstandum concedant isti aliis, hoc enim ludicrum esset & audaciæ plenum. Hoc autem caput & alia ejusmodi sine anathemate est.

C. *De lege, seu constitutione circa sanctorum martyrum ossa servanda.*

CAPUT II.

Sanctorum martyrum & omnium, qui bonum certamen pro Christo, ejusque orthodoxa fide certarunt, ossa deponantur in ecclesiis & monasteriis, ut emanent ex iis sanitates, & utilitates ægrotis, infirmis, paralyticis & indigentibus aliis, & ne ponantur in domibus laicorum. Eorum fiat quotannis commemoratio ab universa Christiana plebe; nec reputentur etiam ut reliqui mortui, sed maximus deferatur illis honor, quoniam amici Dei & ecclesiæ diadema & corona, suo quippe pretioso sanguine cornu Christianæ religionis extulerunt præ cunctis gentibus & populis. Et in hoc profecto distinguuntur orthodoxi tam a gentibus ethnicis, quam ab hæreticis, & heterodoxis, qui desciscentes ab ecclesia, horum sanctorum martyrum, quos portentis & miraculis illustres reddidit Deus, & in æterna collocavit requie, ossa detestantur, abominantur, execrantur, & immunda atque polluta vocant. Verum hos pro tanto scelere arguit Deus, emanare faciens ex eis miracula & omnium morborum sanitates, atque dæmones ab eorum fugans conspectu. Et quidem hanc sanxit sancta hæc synodus constitutionem, juxta quod beati apostoli spiritu sancto afflati constituerunt, uti continuata usque ad nos habet traditio. Quicumque autem sanctioni huic contradixerit, sancta synodus illum excommunicat.

Nemo abbatum monasteriorum, vel presbyterorum pagorum, altare ab uno in alium locum transferre audeat.

CAPUT III.

Ne abbates monasteriorum, aut pagorum presbyteri altare alicujus ecclesiæ, vel monasterii de uno in alium locum transferre audeant, sine chorepiscopi licentia, nisi tamen aliquis inevitabilis contigerit casus. Tunc enim suo loco movere illud poterunt & alio transferre; verum sacro-sanctum sacrificium super illud offerre post translationem e suo loco minime illis licebit, absque chorepiscopi licentia. Quicumque autem sanctioni huic contradixerit, sancta hæc synodus illum excommunicat.

De ordinibus & gradibus sacerdotum & monachorum.

CAPUT IV.

Cognoscat, oportet, chorepiscopus ordines & gradus sacerdotum in tota sua ditione, similiter & monachorum, cœnobitarum, eorumque statuta, nec non sanctorum anachoretarum, qui in speluncis sunt inclusi & eremum incolunt, atque a suis recesserunt consanguineis & notis, & bis quotannis adsit cum ipsis sancto missæ sacrificio & sacræ synaxi; & unumquemque ordinem confirmet & stabiliat in constitutis ei legibus & statutis, ut firmiter & probe illa observent, ne sint velut oves palantes absque pastore, & a recto aberrent tramite. Itaque singulorum dignoscere debeat distinctius gradus, & preficiat illis magistros, qui eis invigilent & juxta ecclesiæ statuta dirigant. Hoc autem caput sine anathemate est.

De clericorum gradibus & ordinibus.

CAPUT V.

Ne pagorum presbyteros posthabeat chorepiscopus & negligat, sed frequentius visitet & sollicite disquirat de eorum rebus, ut bene dignoscere possit quænam sit eorum de altaribus cura; quomodo missarum defungantur officiis, benedictione olei & aquæ ad baptizandum; quomodo homines baptizent & sacro obsignent unguento, quod est perfectio omnis rei imperfectæ, & videat quo baptizent ritu, & utrum id præstent, quemadmodum decrevimus nos, & patres ante nos constituerunt. Omnem præterea adhibeat diligentiam, intendatque conatus, & singulas examinet sacro-sanctæ missæ administrationis partes, idemque præstet circa externum ministerium, & videat quomodo suum adimpleant fratres & sorores officium in ecclesia, & utrum per ignorantiam & errorem inter ministerium obeundum aliquid ex hæreticorum ritibus intrusum fuerit, & utrum administrationem prosequantur segniter & confuse, an vero cursim & præcipitanter; Et ut versiculos & responsoria bene memoriæ mandent & claudant laudatione, id est alleluja. Et ne edentes & bibentes ecclesiam ingrediantur & aliquid sacrarum precationum prætermittant: Quamobrem stricte præcipiat eis. ne id admittant. Tandem dispi-

diſpiciat utrum hæc fiant magiſtrorum & ſuperiorum culpa, & id propter tota puniatur plebs. Quicumque autem huic ſanctioni contradixerit, patres ſynodi illum excommunicant.

De œconomis frugum eccleſiarum & monaſteriorum.

CAPUT VI.

Ne concredant, aut præficiant quempiam ſacerdotes pagorum & monaſteriorum monachi frugibus eccleſiarum & monaſteriorum, ſed videat epiſcopi vicarius in pagis, quorum tota ipſi incumbit cura, nimirum chorepiſcopus: & dignoſcat quaſnam habent ſingulæ eccleſiæ & monaſteria fruges, & illis quos ex eis presbyteris, & monachis probos & integerrimæ vitæ comperiet, præficiat. Qui autem œconomi & procuratores ea bona ſacerdotibus, diaconis & fratribus diſtribuant, uti convenit, ac par eſt ſingulis diſtribuere; idemque præſtent erga edvenas; quod vero reſiduum eſt, impendatur in neceſſitatibus & commodis eccleſiarum, ne earum direptis facultatibus & in alienos converſis uſus in ruinam & deſtructionem res abeat. Si autem fuerint in pagis viduæ, aut aliqui membris mutili, qui arte & labore victum ſibi comparare nequeunt, præcipiat vicarius epiſcopi, ejuſque in pagis procurator, nempe chorepiſcopus, ut aliquid ex eccleſiæ frugibus tribuatur eis; & colligatur etiam ipſi a populo ſecundum ſingulorum vires & ſuppeditetur eis ad vitæ ſuſtentationem, quoniam fratres ſunt eorum & coadjutores, nempe ſacerdotes, per quos fidelibus dixit Deus: Afferent munera ad templa mea, ut in ſervorum meorum ſacerdotum & pauperum cedant victum, quia hi homines ſancti mei ſunt. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

De magis & incantatoribus.

CAPUT VII.

Ne ſint inter omnes Chriſti fideles incantatores, neque faſcinum, neque divinatio, neque ligatio, neque ſolutio, neque aſtrologia, neque præſtigiæ, neque auſpicium, verum ad eccleſias properent, & monaſteria ejuſmodi indigentes ut inſani & energumeni, necnon ad ædes, ubi ſanctorum martyrum oſſa ſunt repoſita, eorumque viſitent veſtigia & reliquias, & benedictionis ungantur oleo, orabuntque pro eis ſacerdotes Dei, & ſanitatem conſequentur. Ne conveniant itaque ejuſmodi maleficorum turbam, neque ſeſe immiſceant infidelium abominationibus, ne aberrent a ſemita Dei. Quicumque autem huic ſanctioni contradixerit, ſancta hæc ſynodus illum excommunicat.

De ſacroſanctæ miſſæ ſacrificio.

CAPUT VIII.

Ne celebrent monachi ſacroſanctum miſſæ ſacrificium in ſacellis, quæ ſunt in domibus laicorum, neque in ædibus martyrum, quæ ſunt propc civitates palam, & publice omni tempore, ſed celebrent pro ſe ſi hoc illis libeat, & ſacram præbeant communionem fidelibus, & baptizent, qui ab eis baptizari volet. Publice autem ſacrificium offerant in ejuſmodi locis diebus feſtis, & quadrageſimæ, nempe jejunio majori, & jejuniis minoribus, ac ſupererogatoriis tantum. Quia ubi eſt altare, ibi oportet celebrare feſtos dies, convenire diaconos, & rite offerre ſacrificium, & adimplere ut par eſt, ceremonias, quas prætermittere magnum piaculum eſſet. Si quis autem rogaverit eos, ut commemorationem facerent martyris alicujus, vel ut celebrarent miſſam pro aliquo principe, & ædium domino, & incenſum offerrent in propriis eorumdem ædibus, & memoriam agerent; tunc facultatem ab archidiacono petant, qua data ſacrum faciant.

De privilegiis urbium matricum

CAPUT IX.

In omnibus vero magnæ Romæ, magnæ Alexandriæ, Conſtantinopolis urbis regiæ, Epheſi civitatis, throni Antiochiæ Theopolis, Hieruſalem ſanctæ civitatis, martyrum templis, ædibus, monaſteriis, tam mulierum, quam virorum, & xenodochiis ſanctum miſſæ celebretur officium, & publice quotidie offerantur ad libitum ſacrificia ad honorem, & gloriam dignitatum, & ordinum, qui in eis ſunt, & honorentur etiam illarum monaſteria & ædes. Hoc idem quoque præſtandum eſt in civitate Corinthi, neque hoc facere prohibeatur ejus epiſcopus propter hæreticorum, qui ibi ſunt, multitudinem. Idem etiam fiat Tiberiade, & ne interdicatur id eis propter Judæorum eam incolentium frequentiam. Idem fiat Æliopoli propter Ethnicos ibi, & loca circa eam incolentes. Idem fiat quoque Cæſareæ, Baſano & Samariæ propter Samaritas ibi habitantos. Idem Seleuciæ & in urbibus orientis, quæ circa eam ſunt, propter magos & reliquos reges infideles. Idem fiat ubicumque reperiuntur hæretici, adverſarii contradicentes, Ethnici & Judæi. Hoc autem caput ſine anathemate eſt.

De chorepiſcopis.

CAPUT X.

Si fuerit in monaſteriis, quæ prope urbes ſunt, Abbas aliquis, qui dignus ſit aſſumi in vicarium epiſcopi ſuper pagos, nempe conſtitui chorepiſcopus, conſtituatur; verum ne prohibeatur monaſterium ejus miſſæ celebratione, ſed potius honoretur monaſterium illius propter eum, quia ſi non major quam reliquorum monaſteriorum ejus haberetur ratio, monaſterium ejus parvipendi potius videbitur. Nam ſi epiſcopi vicarius ſuper pagos, qui tertius eſt in throno & ordine, in eodem habeatur ordine, ac reliqui eccleſiaſtici & monachi, nec ejus cognoſcatur dignitas, id tenderet in contemptum eccleſiæ. Quicumque autem huic contradixerit ſanctioni, hæc ſancta ſynodus illum excommunicat.

De epiſcoporum collationibus, ſeu ſynodis & conciliis.

CAPUT XI.

Quoties convenient epiſcopi alicujus provinciæ ad ſuum patriarcham, vel metropolitanum

de

de aliqua re in illa ſynodo acturi & ut oportet, ſcrutaturi & judicium laturi, nequaquam aliquid decidant, aut decernant epiſcopi iſti, ſine chorepiſcopis & archidiaconis, qui ſunt iis regionibus nempe pagis & civitatibus. Nec eorum adſit ſecretis ullus presbyter, aut diaconus, niſi homine illo opus ſit propter multam ejus ſcientiam, doctrinam & religionem. Neque ullus ſtet in medio eorum clericus, neque prope illos, ne audiat quæ colloquuntur, & confabulantur. Cum autem convenit ejuſmodi epiſcoporum ſynodus apud patriarcham, vel metropolitanum, præparetur illis ad conſidendum locus in cujus fronte ponatur thronus, ſuper quem collocetur evangelium, & ſedeat patriarcha ille, vel metropolitanus coram throno, ſuper quo eſt evangelium, & ad dexteram illius conſideat archidiaconus, & ad ſiniſtram e regione ipſius chorepiſcopus, & ſic conſeſſio diſponatur. Porro ſi ſynodus magna fuerit, in qua diſpiciendum ſit de metropolitanorum & epiſcoporum cauſis, nemini fas erit cum eis conſidere, neque presbytero, neque diacono, neque archidiacono, neque chorepiſcopo: ſed conſeſſionis præparato loco, & ſedentibus ſingulis ſecundum ſuos ordines, ſtet epiſcoporum unus, & alta proclamet voce. Quicumque epiſcopus non eſt, non liceat ei per verbum Dei potentiſſimum, & vivum in hoc magno commorari concilio, nec etiam cuiquam liceat per idem potentiſſimum Dei verbum ex portis, aut feneſtris auſcultare quæ in eo dicuntur. His autem ab eo proclamatis claudantur portæ, ſtatimque ſurgant omnes & orent, atque obſignent ſinguli orationem precatione ad dominum & omnes ſanctos ſuſa. Deinde revertantur ad ſedes ſuas, & ſecreto agant, & confabulentur de cauſa, propter quam congregati ſunt, & conveniant ſecundum divina jura, & diſquirant de cauſa illius hominis ſive metropolitanus ſit, ſive epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus etiam poſita præ oculis caritate, nec celent quidquam illius. Et ſi occurrerit aliquid propter quod aliquis eorum meretur ſuo dejici gradu & ordine, prout fert judicium ſecundum eccleſiæ canones, & id fecerint, & præſtiterint qua Deum decet clementia, & miſericordia, & ita condemnaverint, qui condemnari promeritus eſt, id in publicum divulgent, & omnibus quoque illud ſignificent. Quicumque autem huic ſanctioni contradixerit, ſancta hæc ſynodus illum excommunicat.

De licentia petenda a prælatis.

CAPUT XII.

Nemo epiſcoporum, qui ſub metropolitanorum ſunt poteſtate, de ulla re licentiam petat a patriarcha, abſque conſenſu, & conſcientia metropolitani.

De ingreſſu ad regem, ſeu de non eundo ad comitatum.

CAPUT XIII.

Ne audeat quiſquam metropolitanorum, aut epiſcoporum ingredi ad regem abſque patriarchæ licentia & permiſſione. Quicumque autem huic ſanctioni contradixerit, ſancta hæc ſynodus illum excommunicat.

De abſentia epiſcoporum a ſuis ſedibus.

CAPUT XIV.

Si quid coegerit epiſcopos a ſuis abeſſe ſedibus, hoc licebit eis ſex menſium ſpatio, ut plurimum. Si autem plus temporis produxerint ſine ulla neceſſitate, aut impedimento, propter hoſtium incurſiones, vel ejuſmodi aliam cauſam abſque patriarchæ licentia, & ſolemnitatem diei reſurrectionis domini noſtri Jeſu Chriſti celebraverint alibi, quam in ſedibus ſuis, exilio mulctentur, & ejiciantur ſacerdotio. Quicumque autem huic ſanctioni contradixerit, ſancta hæc ſynodus illum excommunicat.

De excommunicationibus earumque ratione & conditionibus.

CAPUT XV.

Excommunicatio eſt aliquid neceſſarium, quamobrem qui eam parvipendit, a fide deſciſcit. Patriarcha auctoritatem, & jus habet in tota ſua diœceſi judicandi metropolitanos, presbyteros, diaconos, monachos, & laicos, ejuſque excommunicatio valida habenda eſt, & legitima in omnibus provinciis ſubjectis. Non habet porro patriarcha poteſtatem judicandi, aut excommunicandi alium patriarcham ſibi ſimilem: aut in alterius patriarchæ diœceſi ullam exercendi juriſdictionem, neque in alienæ ſedis ſe intrudat negotia, niſi quando orietur ſchiſma aliquod, & diſſidium inter clericos & prælatum, & id propter deferent ad eum ex conſenſu tam cleri, quam prælati querelam. Tunc enim inſinuare ſe poterit & judicium ferre, & ſuam dicere ſententiam ſecundum veritatis præſcriptum, non autem ſecundum amorem, aut odium, & conciliare diſſidentes, cum omnes communi conſenſu id arbitrio illius detulerint. Non eſt epiſcopi in patriarcham inſurgere, neque obſiſtere illi, neque contradicere, neque excommunicare; & ſi quis epiſcoporum hæc auſus fuerit ſine legitima cauſa, patriarchæ erit illum abſcindere; niſi tamen omnes epiſcopi concitati fuerint adverſus patriarcham propter aliquid, quod fidei, & veritati repugnet & adverſetur. Tunc enim congregari oportet omnes epiſcopos illius ſedis, & abbates monaſteriorum & diſquirere de facto, de quo patriarcha accuſatus fuit, & diſpicere ex eccleſiæ Dei ſcripturis quid veritati magis conſonum ſit. Si autem compererint veram eſſe querimoniam & non fictam, admittenda quidem eſt, & judicium proſequendum eſt inter partes ſecundum eccleſiæ Dei ſcripturas & ſtatuta; eligantque communi conſenſu presbyterorum doctiores, & magis probatæ vitæ, quorum judicio, & ſententiæ ſtandum erit ipſi patriarchæ & acquieſcendum. Etenim cum patriarcha, & epiſcopi, ſint partes ex contrario contendentes; neceſſe erit, ut ſacerdotum ſeniores de controverſia, quæ inter eos vertitur, cognoſcant & interponant judicium ſine acceptione facierum, aut ſimulatione, & ratum firmumque habeatur illud judicium uti par eſt; nec in patriarcham inſurgant ſine legitima, & urgentiſſima cauſa. Quicumque autem ex omnibus presbyteris, diaconis, aut quibuſcumque aliis huic noſtro contradixerit ſtatuto, ſuo ejiciatur gradu, & communione fidelium

delium privetur. Nemini quoque ex plebe fas est in episcopum insurgere, aut ei contradicere de iis, quæ nesciunt; munus quippe seniorum sacerdotum est ad metropolitanum, vel patriarcham deferre querimoniam adversus episcopum, si aliqua in re deliquerit, non autem laicorum in eum insurgere, aut adversus eum extollere voces. Qui ergo in prælatum insurgit ex grege, aut sine veritate contradicit, communione fidelium privetur. Eadem ratio est de universo clero. Neque episcopo fas est, chorepiscopum excommunicare, neque quidquam in ejus exercere diœcesi, nisi licentia ab eo habita. Si quam querimoniam episcopus aliquis habeat adversus coepiscopum vel abbatem monasterii, qui ejus jurisdictionis non est, nemo judicet inter eos præter patriarcham, nisi utriusque communi consensu res ad seniores sacerdotum, qui eam componant, delata fuerit. Neque presbytero fas est excommunicare episcopum, quamvis injuriam passus fuerit, nisi diploma habeat patriarchæ ad illum ejus nomine & auctoritate excommunicatum denunciandum. Nec presbytero fas est, aut diacono, vel cuiquam sacerdotum contra patriarcham stare, neque contra episcopum, eique contradicere & adversari; quicumque autem presbyter id fecerit, abscissionis, & excommunicationis reus denunciabitur, nisi veniam det ei episcopus, & ignoscat, & virtutis in eum inductus studio, illum absolvat; maxime si presbyter ille ante hac probus extiterit, & diu serviverit altari antequam episcopus ad illum episcopatum fuisset assumptus, & Deo pro reatu votum fecerit, jejunium, orationem, & abstinentiam a pinguibus & oleo, antequam reciperetur ab episcopo; eo quod contempsit Dei sacerdotium & Christi habitum ab omnibus hominibus venerandum & colendum. Pari quoque ratione diacono haudquaquam fas est presbyterum excommunicare, anathematizare, dejicere, præcipere, aut prohibere. Si quis itaque diaconus hæc contemnens presbyterum denunciaverit excommunicatum, & de hoc etiam gloriatus fuerit, merito profecto excommunicationis se ipsum reum declaravit, nisi æquo animo hæc ferens presbyter voverit Deo pro diacono illo jejunium, orationem & eleemosynam, illique ignoverit injuriam in se illatam, venia tamen prius ab episcopo pro tanto reatu habita. Nec laico pariter excommunicationem pronunciare licet in diaconum, aut presbyterum, vel in laicum alium, & qui hoc ausus fuerit, & sic prævaricatus, sciat, se in excommunicationem incidisse, & fidelium privatum communione. Excommunicatio autem perpetuo perseverare, & renovari intelligitur, donec vel diem suum obierit excommunicatus, vel suum confessus fuerit malum facinus, & nequam opinionem coram concilio ecclesiæ depositerit; tunc enim oret pro eo episcopus ejus vel presbyter, & absolvat solitis ad hoc adhibitis precibus & absolutionibus. Item si quis laicus ausus fuerit excommunicare, & anathema jactare in episcopum suum, vel presbyterum, rejiciatur & communione privetur fidelium, nec ulla detur tanto facinori venia, nisi condigna acta prius pœnitentia, aut vitam amplectatur reus monasticam, & sic suum placaverit episcopum, postquam eleemosynam elargitus fuerit & diu jejunaverit. Presbyteris autem publicis orationibus præfectis, & jugi sacrificio incumbentibus necessaria alimenta providere debent episcopi & patriarchæ, & justus quoque exhibeatur eis honor, & dentur ipsis escæ quantum satis est & illis sufficit, ne indigentia compulsi a iquid suo ordine indignum admittant. Episcopis autem metropolitanis & patriarchis census aliquid pendendum est a singulis civitatibus, pagis, ecclesiis & monasteriis secundum singulorum locorum facultates; pari modo a procuratoribus pagorum, & ab œconomis agrorum, & vinearum aliquid bonorum pendendum est, juxta uniuscujusque vires & facultates. Ipsorum quoque est bene prospicere & consulere monachis, & monialibus, & quæ necessaria sunt tempestive illis exhibere, nimirum fructus, vinum, oleum & frumentum, quantum ipsorum ferunt facultates & istis sufficit. Pagorum autem sacerdotes legitimum jus habent in paganos, & integram excommunicandi potestatem. Monasterii abbas in alium abbatem, qui ejus non subest jurisdictioni, nullam habet potestatem, neque excommunicandi jus. Si autem ortum fuerit inter eos dissidium aliquod, judicium ad chorepiscopum vel episcopum spectabit, si eis placuerit, sin minus ad patriarcham; quia omnia monasteria ejus subsunt jurisdictioni, nisi tamen controversiæ judicium ad probatos communi consensu deferant sacerdotes, & selectos aliquos patres. Abbas legitimam habet in monasterii monachos & sacerdotes potestatem: ideo quicunque monachus aut ex monachorum sacerdotibus ausus fuerit pronunciare excommunicationem in abbatem suum, aut in faciem ei resistere, excommunicationis sit reus. Si conquesti fuerint monachi de sui monasterii abbate, aut de aliis monachis, judicium ad patriarcham deferatur, ut controversiam dirimat, & sola veritas pro scopo ab illis habeatur, & in disceptando inter se maxima adhibenda est reverentia, & religionis studium, pro ut timentes Deum, religiosos viros & veritatis cultores decet. Qui autem ex monachis pertinax extiterit, excommunicationis sit reus, & rejiciatur & expellatur e monasterio & monachorum societate. Monachus in monachum excommunicandi non habent facultatem, neque jus, nisi id faciat authoritate abbatis, aut ejus qui præest monachis sacerdotibus, aut præfecti œconomorum monasterii, isti enim præsunt loco, & jus in monachos habent post abbatem. Neque presbiter jus habet in alium presbyterum qui ejus ecclesiæ non sit, neque illius subsit jurisdictioni, neque facultatem habet excommunicandi eum, sed jus tantummodo habet in suæ ecclesiæ clericos, diaconos & laicos tam in civitatibus quam in pagis. Fas etiam est monialibus quæ monasteriis regendis præficiuntur, omnem exercere in suis monasteriis jurisdictionem, una excommunicatione excepta, quia nullum excommunicandi jus aut facultatem mulieres moniales habent, neque monachis etiam nisi sacerdotibus, neque ulli e plebe sive viri sint sive mulieres, neque ulli mortalium, nisi sacerdotibus, qui ad sanctum altare Dei accedunt, & sacrum offerunt sacrificium in nomine Dei ineffabili, & sancto, nimirum trinitatis sanctissimæ, scilicet Patris & Filii & Spiritus sancti secundum veram fidem, & illuminationis confirmationem. Diaconus major qui est archidiaconus excommunicandi habet jus in sua ecclesia tantum in sibi subjectos, nempe diaconos, subdiaconos, & lectores seu psaltes; ordi-

nis quippe hujus ipse est caput, quemadmodum & in reliquos altaris ministros, qui sub ejus sunt potestate. Pariter ecclesiæ & altaris chartophylaces ei parere debent, meritum deterre honorem, atque illius exequi mandata. Oportet autem ut qui in excommunicationem incidit, quamvis injustam, & per injuriam, patienti animo id ferat & sustineat, donec a præsulibus & sacerdotibus absolutus fuerit; hæc enim est salus cupientis animæ suæ salutem. Qui autem suam transgreditur conditionem, & præstare audet quæ sui ordinis non sunt, divinum subeat judicium secundum sanctæ ecclesiæ præscripta, decreta, & sacerdotum sententiam, atque ab ecclesia Dei amovendus est, anathemate percellendus, sacra prohibendus communione & penitus abscindendus. Divino præterea jure omnes tenentur episcopi & pagorum, ac civitatum præsules subditos de fide, & religione examinare perdiligenter, ne quisquam in orthodoxa religione comperiatur per ignorantiam male sentiens de vera fide, quam profitetur. Quibus quidem, cum eos examinaverint, & recte de fide sentire comprobaverint, gratias rependant, & bene illis precentur. Si quis vero a recta fide devius compertus fuerit, eum reducere studeant, & in orthodoxa instruant fide. Qui autem acquiescit eis, servetur; qui vero non acquiescit eorum doctrinæ, & veritatem amplecti recusat, nec a sua resipiscit ignorantia & erroribus, excommunicetur, anathemate percellatur, atque ut reliqui hæretici a fidelium segregetur communione. Item presbyteros, & sacerdotes examinare tenentur episcopi non solum circa fidem, verum etiam missarum dogmata & necessarias ecclesiæ ceremonias, nec his desint omnino. Qui autem in hisce bene instructus compertus fuerit, gratias ei rependant, & bene precentur; qui vero suo deest muneri, ut instruatur curent & jubeant. Quamobrem nemo promoveatur, nisi qui in librorum lectione bene eruditus & doctus; & si quos compererint e sacerdotibus & laicis non bene de fide sentientes, moneant illos, instruant, & a suo reducant errore & peccato. Si quis calumniis vexatus fuerit, & querimoniam habet cum aliquo suorum fratrum, aut aliquam quæstionem, vel controversiam, suam interponant auctoritatem & rem in melius componant. Et si quis ministrorum aut œconomorum piger fuerit, & segnis in ecclesiis reparandis, vel in officio orationis negligens, & illud ut par est, persolvi non curat, & debitum non adhibet studium, corripiant illum, & ad meliorem mentem redigant & bonam frugem. Excommunicandi potestatem & judicandi jus habent episcopi, tam in civitatibus quam oppidis & pagis, ideoque honor & obedientia illis ab horum civibus deferenda sunt, & debita jura ipsis persolvenda. Pari modo quoque oportet ut superiores monachorum, & monialium divina servent jura, nec non suæ religionis, & suis pareant prælatis, cum eis quæ ad bonum, & æquum conducunt, præcipiunt. Officii etiam patrum familias est, filios, & domesticos, orationes, divinasque preces docere, & quæ ad fidei cognitionem necessaria sunt, quibus si quid amplius addunt, bene faciunt, at his ne desint: quia qui hisce deest necessariis tam in hoc quam in alio mundo extremum sibi comparat supplicium, & crudelissimam pœnam. Qui autem perfide in Deum ausus fuerit & vendiderit ecclesiæ legata, aut fruges, aut vineam, aut agrum, aut ligna, aut lapides, & ejusmodi, aut schismata, & dissidia disseminaverit inter fratres, is nequaquam Spiritum Dei habet sanctificantem, nec est de grege domini Dei nostri Jesu Christi; neque de filiis dexteræ, sed sinistræ, quibus perpetuus cruciatus destinatur, qui omnibus nequam, & peccatoribus impœnitentibus est paratus. Felix itaque est proborum, obedientium, & timentium Deum conditio: isti quippe dexteræ filii sunt, eosque patria manet beata, regnum & gaudium æternum; & Deo laus in omnia sæcula. Amen.

De adoratione seu genuflexione.

CAPUT XVI.

Genua flectant fideles temporibus orationum semper per totam hebdomadam incipiendo ab hora nona elapsa diei dominici pentecostes, nimirum quinquaginta diebus post gloriosum paschа usque ad vesperas sabbati insequentis paschatis. Porro in sanctis dominicis diebus sacrisque aliis solemnitatibus nullæ fiant genuflexiones. quia tota sancta ecclesia in hisce lætatur, & exultat diebus, genuflexiones autem afflictionis, tristitiæ, timoris & mœroris tessera sunt & signum, ideo omittendæ sunt diebus festis, ac maxime die resurrectionis domini nostri Jesu Christi a mortuis. Hoc autem caput sine anathemate est.

De sacrosanctæ Missæ celebratione & solennitate.

CAPUT XVII.

Ne solennes & consuetæ omittantur per negligentiam & incuriam ceremoniæ in sacrosancti missæ sacrificii celebratione, quoties fratrum, sororum & monachorum simul adsunt ordines, nec non laici etiam; sed omnia rite absolvantur sacrarum scripturarum lectione, ac reliquis omnibus præstitutis precibus, quemadmodum harum constitutionum initio statutum est.

De ministerio, & officio diaconi.

CAPUT XVIII.

Presbytero offerre non licet oblationem super altare ad consecrandum eam, nisi secum habeat diaconum, qui homines ad preces persolvendas invitet, atque ad reverentiam, venerationem, & exultationem adhibendam adhortetur. Hoc vero non ut submittamus diacono presbyterum, sed ad honorem ministerii, & altaris, & cum majori veneratione, & devotione missæ audiatur officium. Itaque clara, & diffinita voce proferat diaconus præconium de officio orationis, ut audiat, & bene intelligat populus, quale sit in hoc munus fidelium. Illi porro diaconi, qui sibi vivere volunt in propriis domiciliis degentes & a turba laicorum qui audire indigent a diaconis tremendi sacrificii præconia, sejuncti, culpa quidem vacant, nec est ulla constitutio, quæ hoc illis prohibeat, quamobrem in hisce sui juris sint, & ad libitum suas persolvant preces. Hoc autem caput sine anathemate est.

De

De eucharistia, & quomodo sit conservanda, & consumenda.

CAPUT XIX.

Quoties fiunt commemorationes in ecclesiis, monasteriis & martyrum ædibus, & aliquid eucharistiæ residuum fuerit, eo honorentur sacerdotes insequentis diei mane, antequam communicent: si autem residuum multum fuerit, partiantur illud inter se, & unusquisque suam sumat portionem unica tantum vice per modum unius boli, sive parva sit illa, sive magna, nec iterum aut tertio id fiat. Nequaquam enim ulli fas est sacram sumere communionem per A frusta, & successive unum post aliud. Si quis autem vel per negligentiam, & incuriam, vel inopinato aliquo casu eam evomuerit, aderitque aliquis, qui eo perfectionis pervenit, ut illam hac ratione sumere vellet, sumat; alioquin cum honore & reverentia in terra sepeliatur, & componatur in loco satis mundo, & ne comburatur igne, maximum enim id piaculum esset. Etenim nullatenus quoque consuevimus corpora sanctorum martyrum combustione ignis honorare, verum vel in loco mundo condere, vel in terra sepelire. Reliqua tandem quæ ad sacrificii rationem spectant, in aliis nostris continentur libris; Vulgaria vero Christianis satis nota sunt. B

EORUMDEM SANCTORUM PATRUM CCCXVIII.

SANCTIONES ET DECRETA

Alia ex quatuor Regum ad Constantinum libris decerpta.

Professio & symbolum fidei CCCXVIII. patrum.

Codice cano.

CREDIMUS in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, omnium visibilium & invisibilium: & in unum dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, genitum a Patre ante omnia sæcula. Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non creatum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cœlo, & incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, & homo factus, crucifixus pro nobis sub Pontio Pilato, mortuus, sepultus, & resurrexit tertia die secundum scripturas. Ascendit ad cœlos, sedit ad dexteram Dei Patris in excelsis: Iterum venturus est cum gloria judicare vivos & mortuos, cujus regni non erit finis. C aut aliqua alia re diversa, deinde in Filium Dei mutatum esse, apostolica auctoritate excommunicatur & anathemate percellitur. Dicimus itaque unum esse Deum Patrem Verbi vivi, sapientiæ, potentiæ & majestatis ejusdem. Filius perfectus a Patre perfecto; Pater generans Filium suum unigenitum. Unus est Deus Verbum ab uno Deo Patre. Filius Patris, divinitatis imago, Verbum operum ejus, sapientia omnia condens, virtus creans omnia, Filius verus, veri Patris, invisibilis ab invisibili, immortalis ab immortali, sempiternus a sempiterno. Deus Pater super omnia, & in omnibus Filius super omnia, & in omnibus Spiritus unus procedens a Patre, & emanans a Filio, vivificus super omnia, & in omnibus. Trinitas perfecta in divinitate, una æterna, una dominatio, regnum unum indivisum, proprium, non alienum. In trinitate nihil est creatum, aut de novo productum; nihil servile. Pater nullo temporis momento extitit sine Filio; neque Filius ullo temporis momento extitit sine Spiritu sancto; sed omnibus temporibus, & ante omnia tempora trinitas immutabilis, sempiterna, non habens finem. Deus Pater principii expers, ipse solus genuit filium principii item expertem, operantes sine principio, & sine fine. Nec pater extitit unquam sine filio (absit hoc) neque filius extitit post aliquod temporis momentum; sed semper cum patre fuit, vivens, immortalis creator cum patre immortali sine fine. Sicut Pater, & Filius, ita & Spiritus sanctus, qui non desinit esse cum Patre, & Filio. Spiritus sanctus est absolutissimæ perfectionis, sicuti perfectissimi sunt Pater, & Filius. Hæc est sanctorum apostolorum tradita nobis sententia, & quemadmodum traditum nobis est a Deo, ita tradimus nos, & decernimus in civitate Nicæa. Hæc est orthodoxorum & proborum fides. Quorum autem omnium cognitio ex divinis scripturis clare patet; & nos trecenti octodecim profitemur & confitemur, atque cunctis protestamur, hanc eamdem esse fidem, quam accepimus. Quamobrem rejicimus, & reprobamus omnes rejicientes, reprobantes & in aliam mutantes, & contraria afferentes; & male-

Hucusque sanctorum Patrum Nicæni CCCXVIII. In sancto vero secundo concilio CL. patrum hæc addita sunt.

Et in Spiritum sanctum dominum vivificantem, qui a Patre procedit, & qui cum Patre & Filio adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per prophetas. Et in unam ecclesiam catholicam & apostolicam. Confitemur unum baptisma in remissionem peccatorum, & expectamus resurrectionem mortuorum, & vitam venturi sæculi. E

HOC FIDEI SYMBOLUM NUNC

Legitur in omnibus liturgiis & orationibus.

Et subjunxerunt SS. patres CCCXVIII.

Qui dixerit fuisse aliquando tempus in quo Filius non extitit cum Patre, & quod non fuerit antequam ex Maria Virgine nasceretur, & quod sit ex non existentibus, aut dixerit eum extitisse ex alia persona, aut alia substantia,

dicimus, anathematizamus, & excommunicamus cunctos, qui fidei huic aliquid vel addunt, vel detrahunt, vel aliquid ex proprio proferunt cerebro, & suo privato consili spiritui, & ingenio ea dicunt de Deo, quæ neque nos, neque apostoli ejus dixerunt. Nominatim autem reprobamus fidem impii Pauli Samosateni asserentis, Patrem eumdem esse ac Filium, & Spiritum sanctum, in quo longe a veritate aberravit stultus ille & maledictione dignus, cum arbitratus sit male sanus, eumdem esse Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, existimans unam esse numero personam, & nomine tenus trinum; ideo alienus factus est ab orthodoxa fide, & a plano veritatis tramite deflexit. Porro nos orthodoxi dicimus, quemadmodum dixerunt apostoli, & e divinis edocti sumus scripturis, & agnoscimus patrem esse patrem, & filium filium, & Spiritum sanctum, Spiritum sanctum, tres distinctas personas, regnum unum, substantiam unam, divinitatem unam. Item anathematizamus, & reprobamus fidem Gnatii asserentis, filium ex Maria initium habuisse: existimavit namque impius ille, filium non extitisse ante nativitatem ex Maria, contra quam scripturæ loquuntur. Hos quidem removemus, anathematizamus, & a fide esse alienos pronunciamus, & rejectos. Dicimus autem filium Dei semper extitisse, omnia implere loca, semper fuisse in patre, & patrem in eo, quemadmodum edocti sumus & accepimus. Nullum fuit tempus, in quo unus alio caruit, sed semper coexistiterunt, pater habens filium, & filius habens patrem. Etenim impossibile est patrem existere sine filio vel ad unum momentum temporis vel oculi ictum; deinde fieri patrem; sed est verum nomen veri patris. Ideo filius genitus a patre dicitur ab æterno, nec unquam sine illo extitit, quemadmodum ex scripturis didicimus. Hæc sunt quæ summatim de patre, & filio sunt credenda. Porro Spiritus sanctus est Spiritus Dei vivi, Spiritus sanctitatis, Spiritus perfectus, Spiritus paraclitus, consolator, director, Spiritus pacis, increatus, loquens per legem, per prophetas, & apostolos, descendit super Salvatorem nostrum in Jordane juxta convenientem suæ humanitatis dispensationem, nempe illius incarnationem de Spiritu sancto ex Maria Virgine. Sic credimus & firmiter asserimus & famur, Verbum Dei scilicet incarnatum fuisse de Spiritu Sancto ex Maria Virgine sine humano semine, & perfectum hominem (peccato excepto) factum, vera anima intellectuali, & rationali præditum. Ex quo asserimus esse Deum, & hominem, duas habentem naturas, duas voluntates, duas operationes in una persona: nimirum naturam divinam, & naturam humanam, operationem divinam, & voluntatem divinam, & operationem humanam in una persona sine divisione, neque divina in humanam mutata est, neque humana in divinam, nec in ipsa incarnatione, neque in passione, neque post resurrectionem e sepulchro; sed semper extitit duabus præditus naturis, & una persona, idest persona filii Verbi geniti a patre ante omnia sæcula. Qui incarnatus est in fine sæculorum de Spiritu sancto ex Maria Virgine non quidem phantastice, & apparenter, sed vere. Ita factus est homo perfectus, passus, mortuus, sepultus, resurrexit tertia die a mortuis, ascendit ad cœlos, sedit ad dexteram Patris divinitate unita humanitati, quam a nobis assumpsit in duabus naturis. Qui venturus quoque est ad judicandos vivos, & mortuos, cujus regni non est finis. Quæ autem de illo dicuntur juxta hominum loquendi usum, ea dispensationi in carne congruunt, uti cum dicimus, natus, creatus, passus, & ejusmodi. Insuper excommunicamus, & anathematizamus quicumque non credunt resurrectionem corporum & quamcumque hæresim post definitionem hujus rectæ fidei futuram. Item reprobamus, & anathematizamus Arii hæresim asserentis esse phantasma creatum; nos vero dicimus, esse genitum, non creatum. Et reliquos credimus fidei articulos, uti sequitur. Asserimus & credimus unum baptisma, & unam gratiam, & unam carnis resurrectionem, & unum regnum in cœlis, vitam æternam post redditionem rationis, & remunerationem; itemque supplicium æternum juxta operum promerita, quemadmodum comminatus est altissimus Deus male operantibus. Credimus item in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, Patrem incomprehensibilem, Filium incomprehensibilem, Spiritum sanctum incomprehensibilem, & est Deus super omnia, qui verbis exprimi non potest; angustiores namque sunt mentis nostræ cogitationes, quam ut eum capiant; imbecillior oculorum visus, quam ut eum videre queat, nec ullus eum ambit locus. Invisibilis, sponte nihilominus vere, & non phantastice, vel apparenter, apparuit & allocutus est prophetas, & sanctos; hic est Deus, & verbum ejus, & spiritus illius sanctitatis. Una divinitas, creator priorum, & posteriorum, qui præcepta dedit utriusque testamenti. Quæ autem Deo tribuimus, cum dicimus oculus domini, auris domini, dextera domini, & ejusmodi, hoc juxta scripturarum loquendi usum usurpamus, & hominum intelligendi modum, non quidem quod vere hæc habeat, cum sit infinitus, & incomprehensibilis, non autem comprehensibilis, ut homines, licet ad ejus imaginem, & similitudinem conditi dicantur. Quamobrem dicimus, & decernimus ut sanctæ ecclesiæ sacerdotes primum, deinde monachi, & religiosi viri, & mundi contemptores suos doceant filios, ut eam amplectantur vitæ rationem, qualem & ipsi ita a Deo edocti, quia ipsi eorum salutis tenent clavum. Hinc Dei caritate tenentur eorum consulere rebus, corde illuminato, & pura conscientia, ut evadant filii Dei, filii sapientiæ, ac omnia prudenter agant, declinantes malum, & diligentes bonum. Hæc ab eis desideramus, ac talia opera requirimus.

Constantinus autem princeps fidelis erat inter eos tanquam unus illorum, quamvis imperator præstantissimus, erantque omnes in una ecclesia sancta cum quiete, tranquillitate, & domini timore de divinis solliciti rebus. Cumque suscepit ipse Constantinus sanctum expositionis fidei libellum a nostris sanctis patribus, valde gavisus est eo, ut sacrosancta Dei lege. Et scripsit de hoc per universum imperium, habuitque illum ut maximum disciplinæ typum, atque hæreditatem, & misit ejus exemplaria per universum orbem, quo gavisi sunt, & laudarunt Deum omnes congregationes. Adoravit post hæc imperator sanctos patres episcopos, & rogavit, ut constituerent sedem civitatis Byzantii nomine suo, unde Constantinopolim translata est: & ut ejus prælatus nomine archiepiscopi honoretur cum

Hiero-

Hierosolymitano. Qui acquieverunt ei ob illius humanitatem, demissionem, fidem, & in Deum pietatem, & curam, ac sollicitudinem de fide recta in sanctissimam trinitatem. Quibus juxta optata & petitionem adimpletis, bene imperatori precati sunt, & discesserunt singuli ad suas civitates, collaudantes dominum Jesum Christum, cui gloria, & laus cum ejus Patre bono, & Spiritu sanctissimo ex nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Prolusio ad has sanctiones & decreta.

Laus Deo uni in trinitate suæ sanctitatis, & trino in unitate suæ majestatis. Credimus in unum Patrem qui est ante omnia Pater futuri sæculi, qui omnia condidit, & a nemine ipse est conditus, creavit & fecit omnia, ipse vero nullum habet creatorem, aut factorem, æternus permanens, quem visus non deprehendunt, nec rationes comprehendunt, aut narrationes exponere & explicare possunt, neque auditus percipiunt. Credimus item in filium Jesum Christum Verbum Dei genitum a patre ante omnia sæcula, & ab ipso Deo patre missum in mundum, qui habitavit in Maria virgine, & carnem ab ea assumpsit, qua suæ a mortalibus occultavit majestatem divinitatis, estque in hoc Deus perfectus, & homo perfectus; non confusus, aut divisus, qui pertulit pro creaturis crucis lanceam, & omnes sanctificavit mortuus illustratione baptismatis, & una elargitus est eis chrismatis unguentum cum baptismate, quo mundavit omnes ab abominationibus, & credentes in se, atque accedentes ex omnibus gentibus expiavit. Qui per gratiam elargitus est eis panem eucharisticum, & sanctum vinum, cibum angelorum, nimirum veram carnem, & verum sanguinem suum, dicens. Hic est enim sanguis meus novi & sancti testamenti, quod dedit vobis: quoties ergo ex eis edetis & bibetis, in meam memoriam facite; Patrem qui misit me ad vos collaudantes, & Spiritum sanctum conglorificantes; quibus fœdus meum renovo vobiscum, & vestra dimitto peccata. Qui sustinuit ea omnia, quibus a peccatoribus affectus est in carne, quam a sua matre Maria virgine assumpsit, quæ mater ejus dicta est, quia ex ea incarnatus est, & ex ea natus ad salutem mundi. Ipse enim salvavit omnes creaturas ab inferorum carcere, & a sepulcri tormentis. Ipse est qui confudit omnes inimicos suos, nempe diabolum, & omnes satellites ejus, ut & infideles ex Adami prosapia. Ipse erubescere fecit hostes suos Judæos, qui illum abnegarunt, nec sacris crediderunt scripturis, scilicet legis testimoniis, & prophetarum vaticiniis de illius adventu, & nativitate ex Maria semper virgine & immaculata. Neque cœlestibus etiam crediderunt miraculis, quæ coram eis operatus est. Ipse est qui resurrexit a mortuis, ascendit ad cœlum, sedit ad patris dexteram, & misit Spiritum sanctum cum virtute ad discipulos suos dicens eis: Baptizate gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, & docete eos omnia novi testamenti præcepta, de quibus prædixerunt prophetæ. Ipse est qui iterum venturus est ad judicandos vivos & mortuos, cujus regni non erit finis. Ipse est per quem creavit omnia Deus ab exordio sæculorum, quia est verbum Dei ab illo genitum, per quod condidit omnia. Credimus & in Spiritum sanctum qui a Patre procedit, & inhabitat ubi vult, & ubi vult spirat, ad quem nulla accedit turpitudo, nec ipse ad inquinata delabitur. Hæc est fides nostra, hæc religio.

Canones, sive officia Deo debita a viris, & mulieribus præsules non habentibus, qui eos avertant a malis viis, neque episcopos, neque monachos qui eos regant, sed sui ipsimet sunt juris.

CAPUT I.

Primum horum officium erga Deum, & ab illis exigit, ut illum timeant, & diligant ex tota anima sua, & ex totis cordibus suis & affectibus. Item exigit ab illis Deus, ut diligant proximos suos, & fratres in fide Christi salvatoris, velut se ipsos. Item ut non adorent idola, nec ad imagines preces fundant, sed ad solum Deum, ad patronum vero imaginis ut ad mediatorem, & intercessorem suas porrigant preces, nec quidquam colant præter ipsum Deum in trinitate suæ sanctitatis Patrem, & Filium & Spiritum sanctum. Item exigit ab eis ne mentiantur, ne falsum dicant testimonium, ne ariolentur, ne fornicentur, ne quempiam calumnientur, aut defraudent; & ut patienter ferant infortunia, gratias Deo pro collatis sibi beneficiis referant, & ne sua prodige profundant bona. Exigit etiam ab illis, ut patrocinium suscipiant filiorum spiritualium, quos e baptismo suscepe-runt, nec non pupillorum, quos Deus eorum commisit curæ, ac tutelæ, ut illos educarent, amplecterentur & velut se ipsos diligerent. Exigit item ab eis Deus, ut non pejerent, aut falsum jurent in nomine ejus. Exigit item ab eis, ut jejunent, orent, observentque diem Dominicum, quia est dies festus domini. Item exigit ab eis Deus, ut observent dies festos Dominicos domini nostri Jesu Christi, vacentque in eis a servilibus operibus, & laudent illum ob mirabilia & sancta ejus. Hi autem dies festi sunt Nativitas, Epiphania, Cereorum, sive Purificationis, septimana Passionis, & Resurrectionis Christi a mortuis, Ascensio illius in cœlum, Pentecostes, sive descensio Spiritus sancti paracliti, quem promisit dominus noster Christus discipulis suis, dies festus Thabor, seu Transfigurationis, in quo demonstravit iisdem Discipulis gloriam suæ divinitatis. Hi sunt septem dies festi Dominici. Item exigit ab illis Deus, ut ne foveant odium in cordibus suis adversus proximum, nec glorientur suis genealogiis, neque suis divitiis, cum sint unius matris filii, quæ est baptismus, quo descendit super illos Spiritus sanctus, & efficit filios luminis. Et quemadmodum una mater genuit cunctos homines in carne; pariter in fonte Christi una mater, quæ est baptismus, genuit vos omnes in spiritu, quæ est præclarior & proximior Deo, quam nativitatis in carne. Quandoquidem sic dicit dominus noster & mediator, ac salvator Christus Filius Dei Judæis in sacrosancto evangelio, ipsos Judæos arguens: ne gloriemini & dicatis: patrem habemus Abraham, etenim potens est Deus suscitare ex lapidibus istis filios Abrahæ. Quo significavit, & innuit gentes operibus, & cordibus præditas lapideis, quæ cum ignorarent Deum, illum cognoscere cœperunt per regenerationem ex sancta matre, baptismo scilicet, ex quo regenerave-rit eos spiritus sanctus, ac proinde filii luminis vocati sunt. Scitote igitur vos omnes, tam liberos, quam servos fratres esse, & filios unius

ma-

matris, quæ eſt baptiſmus. Item exigit a vobis A Deus, ut largiamini filiis, & fratribus pauperibus & egenis ex decimis bonorum veſtrorum, quibus præfecit vos Deus concredens vos gratiæ ſuæ, quæ ſunt mundi hujus divitiæ. Æterno enim ſtatuit Deus decreto, terram nequaquam vacaturam pauperibus & egenis; Et quidem ſi libitum ipſi fuiſſet cunctos omnium rerum affluentibus copiis ditaſſet: ſed hoc eſt Dei decretum, cui nemo reſiſtere, aut ejus obſiſtere voluntati poteſt. Item exigit a vobis Deus, ut rationem habeatis eccleſiarum, quæ ſunt Dei ædes ejus laudibus dicatæ, & aſylum, ac refugium afflictorum, quo tentationibus vexati confugiunt, & ibi divinam implorant opem, ut ab ejuſmodi anguſtiis illos eripiat, quemadmodum ſapienti B præcipit Salomoni Deus, cum ædificavit templum, dicens: Erit domus iſta anguſtiatis animæ, afflictis, pauperibus, oppreſſis & pupillis, quoniam quoties invocaverint me, reſpiciam ad eos, & a ſuis redimam afflictionibus, & vindictam ſumam ab inferente injuriam proximo. Item exigit a vobis Deus, ut offeratis primitias frugum veſtrarum, & primitias fructuum vinearum, & jumentorum veſtrorum eccleſiis, ut ex eis alantur ſacerdotes, & eccleſiæ miniſtri. Item exigit a vobis Deus ut honorem deferatis ſacerdotibus, & debita exhibeatis eis officia, præſertim doctis, & in divinis ſcripturis bene verſatis, earumque lectioni noctu, diuque incumbentibus; quandoquidem beatum prædicat C Deus per linguam Davidis prophetæ illum qui ejuſmodi eſt, dicens. Et in lege ejus meditatur nocte, ac die. Veſtri quoque officii eſt, infirmis ſacerdotibus ſubſidio eſſe, ſeniores eorum honorare, quamvis hanc ob cauſam deliros, & alia quavis ægritudine detentos; & junioribus debirum præſtare honorem, ne anſa eis præbeatur ſuis egrediendi terminis & ordine. Item exigit a vobis Deus, ut monachos in honore habeatis, ipſorum inopiæ adſitis, monaſteriis, vel ædificandis, vel reparandis opem feratis, fidelium tam virorum quam fœminarum qui lege mortis obdormiunt & requieſcunt, legatis ſublevetis, ut ſit eis in remiſſionem peccatorum. Etenim ea monaſteria confugium ſunt omnibus qui D Deum quærunt & mundum ejuſque converſationem contemnunt, atque ad ſolitudines & deſerta loca perfugiunt, ibique cum feris, belluis, & volucribus cœli vitam agunt: quandoquidem mundum omneſque ejus divitias relinquentes, ut ait evangelium, ad Deum ſe conferunt, pœnitentiam de ſuis agentes peccatis. Item exigit a vobis Deus, ut caveatis, voſque contineatis a voluptatibus, illecebris, converſationibus mundanis & diabolicis concupiſcentiis, quibus, ut bene ſcitis, diabolus fideles a Deo ſejungere & expugnare conatur. Ejuſmodi eſt conjugium cum affinibus ex baptiſmo, quod omnibus prohibetur Chriſti fidelibus, atque interdicitur. Quicumque itaque id admiſerit, religionem vio- E lat, & in die, qua ſingulis juxta ſua opera rependetur, erit ſors ejus cum cultoribus idolorum, qui Deum ignoraverunt, & longe aberit a divina gratia.

De cognitione graduum, in quibus conjugia contrahere non licet.

CAPUT II.

Nemini, quam uxor ejus ſuſcepit ex baptiſmo, in uxorem ducere licet; pariter nec eam, cujus ipſe filium, vel filiam ex eodem ſuſcepit fonte, nec matrem ejus, nec ſororem, nec filiam. Similiter uxor viri ſuſcipientis non eſt ducenda ab eo, cujus vir ſuſcepit filium. Tam viris itaque, quam mulieribus prohibemus, ne ducant ex baptiſmi affinibus, hæc enim eſt vera affinitas, uti eſt matris, ſororis, filiæ, & ejuſ- B modi. Pariter non licet filiis in uxores ducere compatres, & commatres ex baptiſmo. Illicitum quoque eſt tam viris, quam mulieribus conjugia contrahere cum paranymphis nuptiarum, quibuſcum coronarum accipiunt benedictionem. Filius pariter cum paranymphis nuptiarum patrum, & matrum ſuarum contrahere, nefas eſt. Qui enim peccat, & rem nefariam committit cum affine ex baptiſmo (quod eſt ſummum peccatum, quia in ſpiritalia admittitur) idem eſt, ac ſi blaſphemaverit in Spiritum ſanctum, adeoque non remittitur ei hoc delictum, neque in hoc, neque in alio mundo, ut ſacroſanctum ait evangelium. Sunt quippe ejuſmodi illicitæ abominationes multo deteſtabiliores quam carnales, quia carnales omnes condonantur, hæ vero ſpirituales nequaquam remittuntur, niſi ab invicem ſeparatione, jejunio, jugi oratione quamdiu vixerint ſuper terra. Et hæc eſt pœnitentia illorum qui in ejuſmodi incidunt peccatum, & in illud incurrunt, ut religioſam agant vitam, ſua defleant peccata, idque præſtent toto vitæ curriculo, ſi animæ ſuæ cupiant ſalutem, & omnium ſuorum peccatorum remiſſionem, & veniam a Deo conſequi velint: qui facile crimina ſincere pœnitentibus condonat. Oportet etiam, ut baptizatorum parentes, & ſuſceptores pro ſe invicem orent, ejuſmodi enim pro invicem & preces Deo acceptabiles ſunt & gratæ. Qui ex his præterea opibus affluunt & bonis, indigentes juvent, & eorum D ſubveniant neceſſitatibus, quantum ipſorum ferre poſſunt facultates, & ad vitam tranſigendam ſufficit; ſic enim ſibi invicem ſuccurrentes, divinum adimplent præceptum, nimirum officium caritatis erga proximum. Conventiones evitent, ne hinc mala diſſeminet inter eos inimicus, & ſui conſortes efficiat, & hac ratione pereant.

De gradibus, in quibus nemini Chriſtianorum matrimonium contrahere licet.

CAPUT III.

Matrimonium in hiſce gradibus nequaquam Chriſtianis contrahere licet; nimirum cum matre, avia, ſorore patris, ſorore matris, filiabus, ſororibus, nepotibus ex fratre, vel ſorore, vel ex filiis, aut filiabus, vel cum uxoribus patrum, avorum, patruelium, fratrum & avunculorum, vel cum uxoribus nepotum ex fratribus, vel ſororibus, neque cum ſororibus uxoris, neque cum aviis uxoris, neque cum filiabus fratrum uxoris. Avis non licet ducere uxores filiorum, nepotum, aut pronepotum.

A

Nemo cum ancillis matrimonium contrahat, nisi prius manumissis & dotatis, alioquin separentur.

CAPUT IV.

Servorum, & servarum conjugia non licent Christianis, nisi post manumissionem, qua facta, contrahant jure matrimoniali, & libere dote assignata, secundum consuetudinem illius regionis, quam incolunt. Concubinam etiam ducere in uxorem nemini licet, nisi prius dimissa publice fuerit, & publico edito scripto quo assignetur dos, & palam appareat, id matrimonium jure contractum fuisse, juxta morem ingenuarum nuptarum. Et hæc est lex ingenuitatis, & probæ religionis.

Nulli Christianorum contrahendum est cum duabus, tribus, vel pluribus uxoribus simul.

CAPUT V.

Nulli Christianorum duas habere uxores licet, vel plures simul, gentilium more, qui tres & quatuor simul ducunt, sed una post aliam ducenda est nimirum cum secunda contrahendum, mortua prima Porro si quis ausus fuerit, & ejusmodi contraxerit matrimonia, is profecto iniquus, & injurius sibimet est, sciatque se esse obsciissum, excommunicatum, & fidelium segregatum communione per omnipotentissimum Dei verbum, per quod omnia creata sunt a domino nostro Jesu Christo, & a discipulis ejus omnibus sanctis patribus, & episcopis in hac sancta synodo congregatis, & reliquis antistitibus, ab omnibus angelis, & sacerdotibus ecclesiæ ministris Hac autem lege omnes obligantur Christiani sive laici sint, sive sacerdotes, presbyteri, diaconi, principes, reges & imperatores. Quicumque ita huic contradixerit legi in hoc sanctæ libro, sanctorum discipulorum cœtus. & hæc sancta synodus anathemate illum percellunt. & maledictionis feriunt mucrone.

De benedictionibus nuptiarum, & quæ ratione sunt faciendæ.

CAPUT VI.

Exigit Deus ab omnibus Christianis tam viris quam mulieribus, ut matrimonia sacris celebrent benedictionibus & precibus, quoniam hisce mediantibus licita sit virorum, & mulierum copula. Quamobrem a sponsalium celebratione usque ad nuptiarum benedictionem potest sponsus, ac debet sponsa servitutis exhibere obsequia, eam invisere, & confabulari, at conversatione ejus frui nequaquam, quia id minime licitum est ante nuptiarum celebrationem, quæ fit benedictionibus, precibus & virginali incoronatione. Oportet itaque tam viros, quam mulieres casta, & pura habere corpora coram Deo, cum ad nuptialem accedunt benedictionem, nuptialesque coronas, ne erubescant in conspectu Dei tanquam falces & impuri: sed sint velut angeli Dei ut descendat in eos omnis gratia, & benedictiones consequantur in filiis suis, suoque semine, & perpetuo permaneat in ipsis cœlestis, ac divina gratia.

Constitutio de matrimonio viduarum, seu de bigamis.

CAPUT VII.

Viduorum, & viduarum matrimonia sincere. & sancte divulganda sunt, & in vulgus hominum indicenda, nec dotis, & reliquarum conditionum ad matrimonium spectantium prætermittendus est contractus. Tamen coronarum benedictio eis adhibenda non est, hæc enim semel datur tantum in primis nuptiis; nec iteranda: quia permanens est, & indelebilis: loco ejus igitur propitiatorias fundat pro illis sacerdos preces. Si vero alter eorum viduus non fuerit, ipse solus coronæ accipiat benedictionem una cum paranymphis, quoscumque vult. Hæc autem constitutio æque communis est viris & mulieribus. Convivia autem celebrare in nuptiis viduarum, quæ bis, aut pluries nubunt, minime fas est, nec sacerdotibus licet earum adesse comessationibus, & epulis, quia id ex consilio sacerdotum haud factum fuit. Sacerdotibus enim non licet conviviis, & gaudiis adesse, ubicumque suas non impertiuntur benedictiones, quoniam sancti Deo sunt, & divinis ejus præsunt ædibus, missæ sacrificium offerendo, & quotidianas concinendo laudes in ipsius templis, adeoque omni honore, & veneratione sunt digni.

Constitutio de purificatione a sanguine menstruo.

CAPUT VIII.

Omnes fideles, & Christianæ mulieres continere se debeant ab ingressu ædium Dei, quæ sunt ejus templa, quamdiu menstrua patiuntur, item a communionis sumptione, quousque adimpleantur earum dies. Verumtamen divinas laudes, & Dei memoriam in suis domibus prætermittere minime debent, quamvis menstruatæ, ne locum dent inimico, malas injiciendo eis cogitationes ad prævaricationem illas inducendi & ad vanitatis vias deflectendi, quia diabolus in omnes sua instruit tela & jacula, maxime in mulieres, cum Dei memoriam omittunt & laudes. Pariter & viris ex divino statuto illicitum est ad suas accedere uxores, quamdiu menstruis laborant, ne corpora sua, & natorum elephantiasis, & lepræ morbo obnoxia reddant, quia ejusmodi sanguis tam patrum, quam filiorum corpora corrumpit. Est enim sanguis iste a natura datus mulieribus ad concipiendum, nutriendumque fœtum post purificationem, & mundationem.

Constitutio de sanguine partus.

CAPUT IX.

Pariter si continere debeant mulieres ab ingressu ecclesiæ, & sacræ communionis sumptione quadraginta dies post partum, quibus elapsis diligenter lavet vestimenta sua mulier, & corpus quoque in balneo, nec non filium tuum, deinde offerat illum una cum marito in ecclesia Dei catholica apostolica ad gradus altaris, quos suscipiat sacerdos, eorumque etiam paranymphios, & recitet pro illa orationem purificationis & benedicat puerum secundum præstitutas eccle-

ecclesiæ Dei catholicæ ceremonias. Id autem fiat antequam accedant invicem, aut copula maritali utantur secundo post partum. Oportet quoque ut se contineant ab invicem maritus, & uxor per noctem & diem illum, cum eorum baptizantur filii in Spiritus sancti reverentiam & venerationem, quia Spiritus sanctus descendit super aquas, in quibus baptizatus infans, super sacerdotem, qui mystica profert verba, & preces super aquas, super pueros, qui iis sanctificatis generantur aquis, & sacro chrismate benedictis, descendit etiam super puerorum illorum parentes, ipsorumque ex sacro baptismatis fonte susceptores, & super omnes baptismati adstantes & super omnes, qui iis aquis se aspergunt cum fide, & cunctos baptizatum exosculantes, & osculo benedictionis complectentes.

Quamdiu arcendi sunt infantes ab ingressu ecclesiæ, & de termino suscipiendi baptismum.

CAPUT X.

Nati benedictionem suscipiant secundum ecclesiæ legem & constitutionem, nimirum post quadragesimum a nativitate diem, nec ultra hoc tempus differendum est, sed baptizentur & Christiani efficiantur sine ulla cunctatione, ut sacram suscipiant eucharistiam & edant panem & bibant vinum, quæ sunt caro & sanguis domini & Dei nostri Jesu Christi, quæ dedit omnibus, nobilibus & ignobilibus, ingenuis & servis, regibus & plebeis, in remissionem peccatorum, id est sanctificationem, qua illos sanctificavit. Verum si nato timor aliquis instet mortis ante quadraginta hos dies, introducatur in ecclesiam, scilicet cum alia muliere a matre, & baptizetur, & si per unam horam ante mortem, vel plus, aut minus, quia ita scriptura dicit: Qui non regeneratur ex aqua, & Spiritu sancto, non ingreditur regnum cœlorum. Si vero nullum instet mortis periculum, ne introducatur in ecclesiam, neque baptizetur, nisi secundum statutum ecclesiæ catholicæ, & apostolicæ. Si autem contigerit, ut moriatur puerpera, expolite lavetur aqua, & novo ferali amictu involvatur, aliisque induatur vestimentis ab iis, in quibus peperit, & efferatur in ecclesiam, & preces pro illa ex more fundantur, nec ullus Christianus pro immunda illam habeat.

Lex justitiæ Deo debita ab omnibus Christianis.

CAPUT XI.

Exigit in primis a cunctis Christianis Deus ut sint humiles, justi, æquitatis studiosi, fidei & promissorum observatores, ac minime fallaces aut fraudulenti. Exigit item ut parentibus obtemperent, ac ut in eos sint benefici, atque ut erga omnes homines æqui sint quibuscumque in rebus. Honorandi etiam iis, & subveniendi sunt avi, patrui, avunculi, fratres, sorores, materteræ & amitæ, itaut si quis istorum in corporis incommodam valetudinem, aut animi infirmitatem inciderit, illi subsidio veniant, & sustentent, sive grandævus ille sit, sive junior, nec eis penitus desint in quibuscumque necessitatibus aut ægritudinibus. Tenentur etiam Christiani omnes ex divino statuto suas diligere uxores, & optimam cum eis inire societatem, ser-

A vos bene tractare; sacerdotum dignoscere jura, principibus subjecti esse, senioribus deferre honores; erga doctos viros esse officiosi, & eorum assentire dictis; superioribus obedire, & ipsorum obsequi præceptis, & tanquam divinum jus & legem observare. Tenentur præterea suos bene instituere liberos, eosque docere, quodnam sit illorum erga Deum officium, nec non erga sacerdotes, & religiosos viros, & ne illos contemnant, nec verba ipsorum aspernentur, nec se ingerant & intrudant, præcipiendo, aut prohibendo ea, quæ ad altaria ecclesiarum Dei spectant, id enim sacerdotum est. Qui autem id fecerit, peccat quidem, & pœnitentia ipsi pro tanto delicto agenda est; quod si facere renuerit hæc sancta synodus illum excommunicat & anathemate percellit. Item hæ omnium mulierum, nempe mulierum Christianorum, qui e baptismatis aquis sunt regenerati, sunt partes, ut sint pudicæ, verecundæ, & castæ, & omnem a se amoveant impudicam & impuram conversationem, & virorum colloquia: ne sint ut extraneæ, & barbararum gentium mulieres. Tenentur insuper se castas servare, & ab omni fornicationis & adulterii labe & suspicione alienæ & aversæ esse: quemadmodum & viri. Illegitima ne contrahant matrimonia, sicuti faciunt gentes, nec ad ullum fornicationis accedant genus, aut concumbat cum mulieribus sibi similibus, nec fraudent maritos vel in se, vel in re quapiam alia. Ipsarum quoque est curam habere orphanorum utriusque sexus, quarum fidei concredit illos Dous post parentes, & quidem in illos liberales esse debent, ut in filios suos: in masculos benignæ & faciles; fœminis ne vim inferant, aut opprimant; & quidquid bonorum habent ne eis detrahant, nec proprios filios eis præferant tam in cibo & potu, quam in vestitu. Illorum conforment mores, & in timore Dei instituant, & erga eos se gerant, sicuti præcepimus. Quæcumque autem mulier Christiana, quæ aliter fecerit, aut oppresserit orphanum, vel orphanam, quorum cura ipsi commissa est ex Dei præcepto, nec bene fecerit eis juxta Dei mandatum, sciat, & certo intelligat, se Dei odio dignam esse, & pro certo habeat filios suos, iisdem post se obnoxios fore rebus, & necessitatibus, & eodem modo Dei permissu ab aliis tractandos. Porro fideles mulieres, quæ Dei observant hoc præceptum erga orphanos, & orphanas, sua complectitur gratia Deus, & mundana elargitur eis bona, nec vanos earum reddit labores, & ab omnibus calamitatibus liberabit illas, & optimam curam geret erga filios & posteritatem ipsarum: dimittit earum peccata, & suam gratiam elargitur eis in hoc & alio sæculo, & pro suis filiis exorantes exaudiet.

Constitutio de monachis.

CAPUT XII.

Monachorum qui Christi militiæ sunt adscripti, & ejus sunt bellatores, & nigris vestimentis ornati & armati, atque crucibus instructi, officium erga Deum est, ut sint ingenuo corpore, & casti, & ne proferant ore suo quicquam obscœnum, aut inhonestum, nec sæcularibus se immisceant negotiis; nec habitent cum mulieribus, neque cum eis conversentur, aut frequentius confabulentur, nec sæcularium imiten-

tentur opera, aut similia faciant; sed orationibus, & jejunio perpetuo incumbant, & hoc se muniant præsidio ad expellendam longe a se fornicationis concupiscentiam.

Constitutio de monialibus.

CAPUT XIII.

Moniales perpetuo jejuniis dent operam, nec cesset ab earum oribus divina laudatio, ne aditum inveniat in eis inimicus ad decipiendas eas mundanis concupiscentiis. Moniales quippe semper orare, & jejunare ex ipso suo instituto tenentur; nec sint, ut sæculares, deditæ carnalibus voluptatibus & concupiscentiis, sed diu noctuque se exerceant perdiligenter in iis, ad quæ se ipsas obligarunt, nec sint ut illæ, quæ post mundana currunt lucra, & pauca lucrantes multa amittunt, nimirum animarum, & spirituum ingentes opes. Similes enim monachi, & moniales, stulti & male sani habendi sunt profecto, quandoquidem semetipsos seduxerunt, mundanis renunciantes concupiscentiis, & angelicum assumentes habitum, tum vero in iisdem mundanis volutantur voluptatibus, concupiscentiis & blandis illecebris, evaseruntque sic improbi mundani, & ad aliam vitam minime idonei, aut digni, & duplicem meriti sunt pœnam. Illi porro qui monasticum, ut par est, observant institutum, & certamina subeunt pro Deo in monasticis disciplinis, & ad finem usque sustinent, magnum consequentur & præmium, & mercedem, eruntque ut angeli Dei, sedebuntque coram magno illius throno super sedes lucidas, & vocem audient lætam.

Statuta sacerdotum & quid ipsi debent, & quid illis debetur.

CAPUT XIV.

Oportet ut Christi fidelium sacerdotes, qui Dei servitio sese addixerunt, adimpleant officium, ad quod consecrati sunt, proindeque sancti, & electi ab hominibus nuncupantur, & ut quæ grata ei sunt exequantur tanquam præfecti atrio sanctitatis ejus, & ecclesiis ejus præpositi. Et quidem convenit illis in primis, ut enixe operam dent divinis laudationibus, & canonicas orationes persolvant & supererogatorias ne intermittant, & singuli ea, ad quæ promoti sunt, diligenter fervent, & sincero observent corde & dignoscant. Si quis autem eorum gravitate, cordis & mentis cæcitate, & ignorantia præditus sit, assiduam & diligentem navet librorum lectioni operam & studium, ne careat iis, quæ opus sunt ad suum ministerium obeundum. Ipsorum quoque officii est ecclesias frequentare, eas adire publice oratum media nocte, summo mane, & ad occasum solis, labente die, & nocte ingruente. Oportet etiam, ut mundi sint corpore, casti in membris, ventre continentes, nec ad ea sint proclives, quæ suum ordinem non decent, nec cibum aut potum sumant cum delatoribus, vinolentis & sceleratæ vitæ hominibus & facinorosis, nec in flagitiosi alicujus domo, & qui turpitudinis sit inustus nota, ne obloquendi & detrahendi dent plebi ansam, eorumque apud ipsam minuatur existimatio & authoritas. Sint præterea castissimi sacerdotes Dei ædium ministri, oportet, nec sint in mulieres propensi, nec eas ducant in matrimonium, nec sint dediti facultatibus accumulandis, aut liberis procreandis, ne uxorum, liberorum & facultatum cura, & molestia distenti posthabeant ministeria ecclesiarum Dei, & debitis desint officiis & muneribus. Si quis vero sacerdos utrumque miscuerit statum, & caduca junxerit permanentibus uxorem ducens, liberos suscipiens & accumulans, id moderate faciat & intra modum, ne desit suo officio erga Deum, & sibi concreditam plebem. Si autem contingat, ut uxor ejusmodi sacerdotis impudica sit, nequam & adulteriis dedita, remittat illi nuncium, & ecclesia Dei sit contentus, & hac una consolatione se leniat loco tanti infortunii & calamitatis. Si autem contingat, ut e vita discedat uxor sacerdotis, aliam ne ducat, ne videatur reverti ad pueritiam & suam parvipendere dignitatem, atque carnales appetere voluptates & suo deesse muneri erga Deum; Verum sustineat & contineat se, & ecclesia Dei sit contentus loco sponsæ & prolis. Item si accidat, ut aliqua sacerdotis propinqua in adulterio deprehensa fuerit, velut mater, soror, filia, frater, aut alia quæpiam persona illi sanguine conjuncta, sives mas ille sit, sive fœmina, caveat ad ejusmodi personas ingredi, aut familiaritate uti, aut convivam esse, aut ullo modo eas frequentare, donec ad se redeant & agant pœnitentiam, ac bene audiant. Et quidem si ab eorum conversatione & contubernio minime se continuerit, illorum facinorum particeps efficiatur, proindeque prohibeatur ministerio, aut resipiscat, ne scandalum creet iis, quibus præest & sacerdotis illis fungitur munere. Quinimo sacerdotis officii est, tam propinquos, quam alienos adulteros & mœchos exhortari & ad pœnitentiam adhortari, divinis prolatis scripturis, ut sic forte ad meliorem redeant fingem & misericordiam consequantur, nec sinantur perire. Oportet etiam, ut sacerdos sit pastor suo gregi invigilans & dubios in fide confirmet & corroboret, & si qua controversia orta fuerit inter ejus cives, vel circa religionem, vel circa conventionem aliquam, aut transactionem, suam interponat operam & concitatos conciliet animos. Quamobrem oportet ut sacerdos accuratus sit disputator, & in controversiis dirimendis bene peritus, ut quæ dubia sunt in religione, & in controversiam veniunt, tam inter viros, quam mulieres, facile decidere possit. Si autem mali aliquid, aut litis acciderit inter virum & uxorem, ut animos reconciliet, totis viribus enitatur. Nec sit sacerdos vinolentus, neque caupo, neque tabernarius, neque delator, neque quadruplator, neque illusor, vel derisor, neque calumniator, neque facinorosus, neque exosus, neque effœminatus, neque leno, neque ludificator, neque aleator, neque publicis principum implicitus negotiis, neque percussor, neque suspectus, neque susurro, neque maledicus, ne ludibrio sit & despectui, nec quempiam irrideat, neque flagitii alicujus & sceleris nota inustus, neque suspectæ religionis & fidei, vir unius uxoris, non bigamus, aut trigamus, aut qui ancillam duxit, aut affinem, vel consanguineam, ne scandalo sit plebi, cui præest & sacra administrat. Oportet quoque, ut ingenuus sit sacerdos, non autem servus, vel ex ser-

servili genere; hæc enim lege sancita sunt sacerdotibus. Oportet etiam ne tonsor sit sacerdos, vel chirurgus, aut ferramentarius, nec jurator, nec mendax, nec latrocinii suspicione notatus, ne scandalo sit plebi, cui præest & sacra administrat. Neque fas est, ut ad sacerdotium promoveatur, nisi qui in clericatus instituto ab ineunte ætate nutritus & institutus est, ejusque novit leges, & ministerio altaris navam dedit operam. Porro si necesse fuerit, laicorum aliquem ad sacerdotalem promovere ordinem, & hunc spectati eligant sacerdotum seniores & spondeant pro illo, & interrogent seniores sæcularium, qui hujus familiaritate usi sunt, & cum illo conversati, de illius vita & moribus, ut in omnibus perfectus & absolutus comperiatur. Nec promoveatur ad tertium ordinem, nempe diaconum, vel ad superiores, idest presbyteratum, vel episcopatum, qui puer sit ætate, aut intelligentia, neque de fide male suspectus, neque mente captus, aut membris minutus, velut monoculus, cœcus, surdus, claudus, neque altera manu mancus, neque leprosus, neque elephantiasi laborans, neque vitiis aliis, aut facinoribus notatus; sed ille ex laicorum numero eligendus & promovendus est, qui sanus, & integer est tam corpore, quam animo & fide, & in suos beneficus. Nec ducat sacerdos viduam, neque dimissam, neque adulteram, neque mæcham, neque impudicam, aut impudentem. Nec ebriosus sit sacerdos oportet, neque seditiosus, aut litigia adornans. Suas quoque pro plebe interponere debent sacerdotes preces, & diu noctuque, uti par est, pro illa orare. Vicissim debitos honores, & obsequia plebs illis deferre debet & jura agnoscere. Sacerdotum proventus ex ecclesiarum Dei bonis attribuendi sunt singulis annis ad victum & vestitum; moderate tamen, ac sine ulla prodigentia, aut profusione, ut divinis officiis in ædibus Dei vacare semper possint. Porro si tenues extiterint ecclesiarum Dei proventus aliquibus in locis, sæculares tunc succurrere debent sacerdotibus in necessitate constitutis; etenim si divitum est subvenire egenis, multo magis sacerdotibus.

Ceterum utriusque sexus Christi fideles suas preces fundere, & sacrosanctum missæ sacrificium audire debent stantes, laudantes & supplices, animoque præsentes: Caveantque eo tempore ne blasphemi sint in Spiritum sanctum, colloquia miscentes prophana, aut de sacerdotum, qui pro illis exorant Deum, existimatione detrahant; etenim hæc diaboli sunt tela, quæ in Christi fideles tunc jaculatur, ut sic eos privet præmiis & fructibus orationum, & laudum quas occinunt, aut abstrahat eos ne attento adsint animo dum sacrosanctum celebratur missæ sacrificium; sed ut vacui abeant inde. Christi fideles cum quempiam concionem ad vos habentem ex divinis scripturis auditis, auribus & animo verba illius excipite, & acquiescite dictis, quia nihil is a se ipso profert, sed ex Dei vos tunc adhortatur scripturis, proinde animum ad opera, & facta eorum ne attendatis, quia operum, & factorum suorum rationem ipsi sunt reddituri; vestrum vero est, eorum audire dicta & verba excipere. Christi fideles mandata observate sacerdotum, etenim hæc vobis mandant ex verbo veritatis, quemadmodum in sua lege præcepit eis Deus, adeoque ex illius lege hæc percipitis, nec animum ad opera & facta illorum attendatis, quia operum, & factorum suorum rationem ipsi sunt reddituri, vestrum vero est eorum audire præcepta, & ex eorum ore illa excipere cum fide. Tandem o sacerdotum & monachorum cœtus ne repueraſcatis, & ad pueritiæ mundi redeatis opera; sed estote pastores curam habentes gregis vestri, pingues tuentes, macilentos alentes, confractos alligantes, scabie laborantes inungentes, fœtus humeris portantes, ut fidelium gregis crescat & augescat numerus. Quamobrem vestram impertite benedictionem omnibus sæcularibus utriusque sexus, qui operam navant orationi, jejunio, ceterisque bonis operibus; & orate pro iis qui eleemosynam largiuntur, errantes reducite, docete ignorantes & qui orare nesciunt, ne sint coram Deo ut muta jumenta. Avertite stultos a sua stultitia, peccatores exhortemini, ut se a peccatis convertentes recte, & probe conversentur cum hominibus, & a vitiis & iniquitatibus recedant, & confugiant ad opera virtutis, seseque iis ornent. Vos vero ante hæc omnia a vobismetipsis incipite, & his omnibus virtutibus vos exornate, ne scandalo sitis aliis, & vestra apud gregem diminuatur fides, existimatio, & authoritas.

Quid Deo debeatur pro defunctis, & qua ratione adeunda est hæreditas.

CAPUT XV.

Deo debetur defuncti bonorum portio, quia *ipsa domini est terra & plenitudo ejus*, & omnia bona sunt commodata hominibus ad vitam traducendam. Morte itaque oppetita, domino Deo cedit homo terrena omnia, domesticos, liberos, & quicquid bonorum est, ita ut nihil hinc illi comitetur. Decernat igitur Deo portionem aliquam ex bonis, quæ illi largitus est in hæreditatem, quemadmodum hæredes instituit filios, vel parentes, vel propinquos & proximos aliquos: hinc enim maximum consequitur homo ille præmium, peccatorum remissionem, & cum fiducia sese sistet coram tremendo Dei throno in die remunerationis. Illi autem qui hæreditatem bonorum, nimirum Dei, & defuncti lege, & obdormitione mortis adeunt, gratias Deo agere debent pro bonis illis, in quorum partem vocati sunt, iisque utantur in charitate & obsequio Dei. Si autem pro indiviso instituti sunt hæredes, sive nullo facto testamento suo jure succedunt defuncto, dividant hæreditatem inter se secundum legis & æquitatis præcepta & morem. Porro si avaritia & aviditate distenti inter se non conveniant, adeant simul judices, qui in divinarum scripturarum & legum lectione studium, & meditationem impendunt, & Dei sunt vicarii, ut dijudicent inter eos secundum leges veritatis & æquitatis, & sciat unusquisque quod suum est, & acquiescant judicio & patienter ferant, juxta veræ religionis præcepta, amoto omni mendacio & fraude, vel dolo, nec præferatur major minori, nec minor majori.

De primogenitis.

CAPUT XVI.

Primogenitorum officium est, matrum, fratrum & sororum curam habere, quia sancti sunt coram Deo & justi, ac legitimi parentum successores & propinquis præfecti, comitantes eos Dei ope & scientia. Qui autem primogenituram sortitus est, Deo obsequi, & eum timere apprime tenetur & debet. Idcirco omnes qui in patris locum succedunt, & aliis præficiuntur, ad hęc quoque omnia obligantur.

De orationibus, earumque cognitione, ad quas tenentur fideles.

CAPUT XVII.

Omnes Christi fideles ad septem tenentur singulis diebus orationes, incipiendo a vespere, sacra asserente scriptura: *Factumque est vespere & mane dies unus*, initio sumpto a nocte. Ideo prima oratio est ea, quæ dicitur ad vesperas; secunda est oratio dormitionis, idest antequam eamus cubitum, tertia oratio mediæ noctis, quarta oratio matutini, quinta oratio horæ nonæ. Monachi porro observantiores se se statuto obstrinxerunt, has canonicas horas persolvere cum adorationibus, genuflexionibus, psalmodiis & canticis; plebs autem ex his tres tantum persolvere debet cum genuflexionibus & psalmodiis, quatuor vero reliquas sua sponte & voluntate faciat sine psalmodiis. Tres autem orationes, ad quas plebs tenetur, sunt oratio ad vesperas, oratio dormitionis, & oratio matutina. Qui autem in his genuflectit, bene quidem facit, qui vero non, nullius culpæ est reus, easque persolvat vel stans, vel sedens, vel in lecto cubans. Media autem nocte Deum laudare mementote, ut vestri quoque ipse memor sit, dum in lectis vestris jacetis, & vestri misereatur, ac vestra dimittat peccata. Idem in aliis præstate orationibus, cum vestra agitis opera & negotia, ut dum mundana agitis, cœlestia lucremini. De his quippe orationibus sic ait David propheta: *Septies in die laudavi te.* idest nocte & die.

De ordine & præstantia orationis.

CAPUT XVIII.

Matutina oratione gratias Deo agimus, qui tenebras expulit, & caliginem noctis, & lustravit diei lumine terras, & quod ascendant angeli noctis, & descendant angeli diei, & quidem quicquid animo certo petimus hoc tempore, consequemur. Oratio horæ tertiæ eo persolvitur tempore, quo descendit Spiritus sanctus super discipulos Domini nostri Jesu Christi, & quo præparare nos debemus ad sacrosanctum missæ sacrificium. Oratio sextæ horæ persolvitur eo tempore quo cruci affixus est Dominus noster Jesus Christus, & passus est in sanctissima carne, & est tempus quo adimplevit pactum suum cum Adamo, & ex ejus progenie fidelibus, & expiavit terram a maledictione, cui obnoxia erat ob Adami peccatum; & est sanctum illud tempus, quo augustissimum Christi edimus corpus, & ejus pretiosum bibimus sanguinem

A Oratio horæ nonæ persolvitur eo tempore, quo Dominus noster Jesus Christus ex cruce depositus fuit, & de diabolorum triumphavit potestatibus, fregitque portas æneas, & ferreos vectes in libertatem vindicatis in inferorum carcere detentis, & ab eorum tormentis laxatis creaturis. Et est tempus quo latro qui ad domini dexteram crucifixus erat, dum in cruce pendebat, petiit, ut illius memor esset in regno suo, & meminit illius, & ex ceteris hominibus primum in Paradisum misit. Quamobrem orate hac hora, o Christi fideles, fidis animis, & petite quia consequemini petitiones vestras. Oratio ad vesperas persolvitur eo tempore quo descendunt angeli Dei ad custodiendos omnes B dormientes, & somno sopitos a tenebris noctis, & ab hostibus diaboli, & ascendunt angeli diei e terra abeunte die, & nocte ingruente. Hoc tempore aperiuntur januæ cœlorum, quamobrem orate & petite, & dabitur vobis. Oratio dormitionis cum cubitum itur, est constitutio & lex apostolorum, patrum, & prophetarum, & est maxime justis, probis hominibus & monachis præcipua, & quidem orantis hac hora exaudit preces Deus. Oratio mediæ noctis eo persolvitur tempore, quo Dei celebrantur laudes ab omnibus cœlestibus, terrenis, spiritu, anima, corde, venis, nervis, fructibus, foliis, arboribus, arbustis, fœno, herba, nec non ab omnibus terræ animantibus, iisque quæ in ma- C ribus sunt & fluminibus. Quamobrdm certo animo orate hac hora omnes Christi fideles, & consequemini postulationes vestras. Hæ sunt orationum præstantiæ, & excellentiæ, quas gratuito hominibus largitus est Deus, ut quoties Domini sui memores comperiantur, ejusque celebrantes laudes, exaudiantur, & sua dentur eis postulata, & peccata dimittantur. Quamobrem impigri orate fideles, nec orandi vos tædeat unquam.

De jejunio, ejusque excellentia.

CAPUT XIX.

D Omnibus Christi fidelibus tam viris, quam mulieribus, pueris, servis, ceterisque aliis jejunandum in primis est jejunium majus, nimirum per octo septimanas, cujus initium est postremum hyemis, & finis initium veris: singulis autem septimanis jejunandum est quinque diebus dumtaxat, & duobus diebus frangendum jejunium, nempe die sabbati & die dominico Quo autem tempore hisce duobus diebus, nimirum sabbati, & die dominico omnibus Christi fidelibus sacrum audiendum est hora nona in ecclesiis, quoniam sunt dies festi, in quibus haud jejunandum est. Sabbatum est dies festus veteris legis, proinde sacrum eo die Christianis audiendum est, sed integrum illis est, opera ser- E vilia in eo facere, & frangere jejunium. Dominicus vero dies est novæ legis festus, ideoque oportet ut Christi fideles vacent hoc die ab omnibus servilibus operibus, sacrum audiant & frangant quoque jejunium. Et est dies, de qua ait Deus per linguam Davidis prophetæ. *Hæc est dies, quam fecit dominus; exultemus & lætemur in ea.* Si autem dicet aliquis, Davidem locutum fuisse de die sabbati, huic respondemus & dicimus: David ut diem festum sabbatum celebrabat, & magnificiebat ex legis instituto; hic vero loquitur de die dominico ut de re nova

dicens : *Exultemus & lætemur in ea*, quod quidem & veritati consentaneum est. Atque ita omnes dies dominici totius anni colendi, & venerandi sunt Christi fidelibus. Et hoc quidem jejunium Christi fidelibus hac ratione observandum est quotannis. Abstinere quoque tenentur per septem sanctæ quadragesimæ septimanas a carnibus, omnibusque pinguibus, & quo magis se continent a cibo & potu, eo plus accrescit meritum justitiæ & bonorum operum, quia jejunium simile est officinæ fullonis, in qua vestes nonnisi lotione & nimia attritione, & confricatione dealbantur : sic peccata non absterguntur, aut condonantur, nisi jejunio, fame, abstinentia a concupiscentiis, puris & supplicibus orationibus, humilitate, inedia & fletu; non quidem pingueſcendo, & operam dando cibis, gulæ, gaudiis & carnalibus voluptatibus. In paschate autem incumbere enixe debent Christi fideles orationibus & psalmodiis, & edant, bibant & lætentur, ita tamen ut non excedant modum, & iniquitates, ac peccata admittant, quia hæc est magna illa solemnitas & pascha, in quo ab hoste liberati sumus, & præmia operum a Deo expectamus, spe adepta remunerationis.

De iis quæ tempore jejunii interdicuntur.

CAPUT XX.

Tempore jejunii quadragesimæ nulla celebranda sunt, aut agenda gaudia, neque sponsalia, neque nuptiæ, neque pontificum, aut sacerdotum promotiones, neque electiones, neque consecrationes, neque inaugurandi sunt reges, neque coronandi, neque baptismata celebranda, quia dies jejunii sunt dies luctus & mœstitiæ, quibusque preces & supplicationes diu, noctuque Deo porrigendæ sunt. Neque etiam cuiquam ulla de re congratulandum est. Defunctorum tamen exequiæ & funera non sunt prætermittenda, neque infantis, cui mortis instat periculum, baptismus. Adhuc sacerdotes, seniores populi, patres-familias, cunctique Christi fideles jejunare singulis diebus feriæ quartæ & sextæ a carnibus, atque lacticiniis abstinere semper his duobus diebus per totum annum, exceptis solemnitatibus dominicis, & diebus Pentecostes, nimirum qui intersunt inter Pascha & Pentecosten, quia hi omnes sunt dies festi, in quibus Christus cum discipulis suis conversatus est post resurrectionem suam a mortuis, usquequo ascendit ad cœlos, sedit ad dexteram patris, misitque Spiritum sanctum qui est Paraclitus. Christi autem fideles, qui sua sponte religionis observantiæ sese addixerunt, jejunare debent jejunium discipulorum Christi, quod Pentecosten insequitur, cum discipuli homines ad fidem in sanctissimam Trinitatem vocabant, & invitabant, in quo idem ac in aliis observatur ciborum delectus. Scitote demum fratres, Christianam religionem totam ad alterius vitæ tendere opera, non autem ad mundana, quia recta oppositа est voluptatibus, & concupiscentiis, adeoque qui eam amplecti vult, bonis operibus impense det operam ad aliam vitam consequendam.

De Paschate eodem tempore ab omnibus Christi fidelibus ubique celebrando.

CAPUT XXI.

Facta est inter nos maxima contentio de instantis sancti Paschatis celebratione. Comperimus enim tria præcipua orbis climata una cum reliquo universo sub sole orbe concorditer eumdem celebrare Paschatis diem. Asiam vero solam, & subjectas ei regiones, quæ minima respectu ceterarum pars est, in hoc dissidentem. Quamobrem bene nobis visum est, ut Asiatici & qui ad eos attinent, Romanorum, Alexandrinorum, ac reliquorum sequentes exemplum, ceteris conformentur orbis habitatoribus, & concorditer Pascha celebrent, una eademque die, qua dominus resurrexit a mortuis, quæ quartam decimam [a] horam primi mensis subsequitur, ut in hoc etiam opere simus concordes, unum idemque verbum proferamus ubique de morte, & resurrectione Domini nostri Jesu Christi, utque inconversi in eadem maneamus fide, & sanctum nostrum glorificetur fundamentum, & ex hoc uno opere dignoscatur, omnium nostrum unam esse fidem.

[a] Lu

De privilegiis sanctorum altarium, eorumque juribus & statutis.

CAPUT XXII.

Singularum gentium locorum & altarium primatus, privilegia, & jura servanda sunt, nec ad illa ullus promoveatur extraneus, nimirum ad officia orationum & regiminis, quia hæc spectant ad singularum urbium cives, & ministros ipsorum altarium, nisi iidem aliquem honorare, promovere & sibi præficere velint. Neque etiam fas est patriarchis, metropolitanis, episcopis, monasteriorum abbatibus, regibus, aut imperatoribus potestatem exercere & dominium in locorum cives & altarium ministros, nisi legitimum jus ad id habeant : neque etiam privilegiis earum ecclesiarum & altarium derogare, mutare consuetudines, aut ceremonias, nec præficere illis quempiam, nisi in quem ipsi conveniunt, vel is præficiatur, promoveaturque ab habente legitimum jus, ipsis præbentibus consensum, & adhibitis testibus, ne deinceps inficiari hoc possint. Porro ut Christi fideles potestatibus subjecti sint, & suis obediant prælatis, eorum acquiescant præceptis & interdictis, secundum divina jura & leges a priscis, & fidelibus sanctis patribus præscriptas & constitutas. Ipsi quoque justitiam præseferant & æquitatem, divinamque observent legem & custodiant, & Dei obsequantur dispensationi, quæ præ ceteris gentibus illis tributa est.

De cognitione fidei, ejusque conservatione & observantia.

CAPUT XXIII.

Christi fideles suam religionem intelligant oportet, ac bene capiant quæ sit eorum fides. Et primo quidem credere debent in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, unum Deum; in Patrem ut originem divinitatis, in Filium ut Verbum Dei, in Spiritum sanctum ut spiritum

Dei

Dei ex utroque procedentem, qui descendit super patriarchas, prophetas, apostolos, martyres, omnesque sanctos benedictos, & quiescit ubi vult, & egreditur unde vult. Fides autem in filium Dei æternum Jesum Christum est, quod descendit de cœlo, habitavit in Maria virgine, & assumpsit ex ea corpus, quo suam majestatem occultaret a creaturis, ne viderent eum oculi, quia si videret illum, oculus in substantia suæ majestatis, nequaquam ad momentum viveret super terram, quia non est naturæ concretæ spiritualem videre substantiam; Ideoque corpus assumpsit, in quo ostendit opera cœlestia, ut ita illum cognosceremus. Item crucifixus est in sua humanitate pro suis creaturis, & obsecutus est in hoc voluntati patris explens fœdus, quod pepigit suo servo Adam, & prostravit hostem ejus, ac eadem arte (qua perdidit hostis ille hominem sua natura infirmum, invidiose instruens illi dolos, ut rebellem & contumacem eum rederet in dominum & creatorem suum, & occultans se sub corpore & specie serpentis Adamum & Evam sub ementita natura fefellit) Christus dominus divina dispensatione infirmam assumens humanam naturam diabolum fefellit. Et quemadmodum diabolus expugnaverat veterem hominem, ita homo novus, qui est humanitas Christi, expugnavit diabolum, & irritum reddidit sacrificium ejus, & liberavit quem absorbuerat peccatum, & pretio sui pretiosi sanguinis redemit suos tam superioris sæculi, quam futuros, & salutis tradidit legem, ut nulli relinquatur deinceps legitima excusatio. Et laus, atque gratiarum actio Patri, & Filio, & Spiritui sancto Deo uni in sæcula. Amen.

De delatoribus & contumacibus.

CAPUT XXIV.

Nemini proximum criminari licet, aut invidiose eum deferre. Si quis autem hujus criminis infamia notatus fuerit, compescatur. Et si resipiscere, & ad meliorem frugem redire recusaverit, coarguant eum filii ecclesiæ Dei, deprimant, & e sua expellant vicinia. Quod si facere non valebunt, ab ejus conversatione se contineant, nec edant, vel bibant cum illo, aut familiaritate utantur, quia vendit suos fratres in fide, quemadmodum vendidit Judas dominum, & magistrum suum, illumque prodidit. Nos itaque præcipimus omnem penitus abesse e clero delationis criminis suspicionem. Et si quis e clero compertus fuerit hac nota inustus, dejiciatur suo ordine & officio privetur.

Statuta & canones eorum sanctorum patrum CCCXVIII. per modum exhortationis & comminationis.

CAPUT XXV.

Filii ecclesiæ Dei fideles, ne ejus transgrediamini præcepta, neque commercium ineatis cum hæreticis execrandis, hostibus verbi veritatis, nec simul cum illis oretis; eorum funeribus, aut celebritatibus ne adsitis, pejores enim hi sunt gentibus præteritis. Excommunicationem maximopere timete, & eam spernere cavete, nec familiaritatem ineatis cum spernentibus illam, nec eos pervicaciter perseverare in hoc sinatis, sed ut resipiscentes pœnitentiam agant, omnem conferte operam & studium. Contumacis ne ingrediamini domum, celebritatibus ejus ne adsitis, neque funeri, vel exequiis. Qui ad veritatem non revertitur, nec ejus rationem habet, rescindite & projicite illum. An nescitis, aut ignoratis dictum illud evangelii. *Quodcumque ligatur in terra, ligatum erit & in cœlis?* Filii ecclesiæ Dei Christi, quos suo redemit pretioso sanguine, ne ægre feratis injurias vobis propter Deum illatas, neque religioni vestræ præferatis amorem propinquorum, aliorumve illius domini & Dei nostri Jesu Christi in evangelio memores dicti. *Qui amat patrem, aut matrem, aut quidquam bonorum plusquam me, non est me dignus.* Filii ecclesiæ Dei, cavete a falso testimonio dicendo, & a veritate impugnanda ob animi in aliquem propensionem & affectum, quia qui hoc facit, jam se ipsum de libro vitæ obliteravit. Filii ecclesiæ Dei, a partibus state veritatis, & omnem a vobis procul rejicite affectum, & juxta datam a Deo veritatis normam, ne celetis quam scitis veritatem, quia qui celat quæ scit in proximi perniciem & damnum, perditioni traditur a Deo æternæ, & opera ejus execrabilia erunt. Filii ecclesiæ Dei, mortis memores estote, proinde crimina quæcumque & flagitia extimescite, & ingenui animo & corpore estote, omnem utriusque evitantes labem, & maculam, ignem gehennæ timete, vermesque insomnes, iterata tormenta, ad ultimum aspirate finem, caducas & fragiles spernite voluptates, æternas, & permanentes expetentes, nec non regnum illud in sempiternum duraturum, & Dei famulis ingenuis animo & corpore paratum. Filii ecclesiæ Dei, ecclesiæ sanctæ, fideles estote in iis, quibus præpositi estis, & animarum vestrarum curam gerite, nec vitiosi, aut corruptores sitis, nec secessiones facientes, quia omnes vitiosos, & corruptores odio habet Deus, & execrabiles ei sunt, qui secessiones faciunt, & seorsim sibi altare constituunt. Filii ecclesiæ Dei, qui aliquid commodat de suis bonis, ne det illud fœnori, quia odio jam habuit Deus fœneratores, nec illos benedicit, nec benedicit eis, imo eorum dissipat bona. Porro illi, qui commodant fratribus suis in fide, aliisque etiam propter Deum, sancti Dei sunt nuncupandi, & nequaquam benedictionibus & bonis carebunt. Filii ecclesiæ Dei, qui vestrum commodat alicui quidquam, patienti animo expectet debiti exactionem, donec sciet eum esse solvendo, nec illum nimis urgeat iteratis petitionibus. Jam enim scitis Domini nostri Jesu Christi quænam sit de re ejusmodi sententia in sacrosancto evangelio dicentis: *Assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. Et vocavit unum eorum, qui debebat ei decem millia talenta: cum autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus ejus venundari, & uxorem ejus & filios, & omnia quæ habebat & reddi. Procidens autem servus ille, orabat eum, dicens: Patientiam habe in me domine, & omnia reddam tibi. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum & debitum dimisit ei. Egressus autem servus ille invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios: & tenens suffocabat eum dicens: redde quod debes. Et procidens conservus ejus rogabat eum dicens. Patientiam habe in me & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, sed abiit & misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conservi ejus ejusmodi facinus, conterriti sunt valde & convenientes abierunt, & narraverunt domino,*

mino ſuo omnia quæ fecit; quod turpe ducens, dixit eis: Ego miſertus ſum ejus, cum multo plura mihi deberet, & patientiam in illo habui, & ipſe patientiam non habet in conſervo ſuo. Et accerſito ſervo illo dixit: Serve nequam & tibimet injurius, non ne rogaſti me pro te ipſo, & exaudivi petitionem tuam? Maxime, inquit, Domine mi. Ait illi: Serve crudelis quomodo miſertus non es conſervi, quemadmodum & ego ſum miſertus tui? Nunc ſicut feciſti, tibi fiet. Jubente autem domino in carcerem detruſus eſt, vendiditque uxorem & filios, & omnia quæ habebat, quoadusque redderet ultimum quadrantem, nec dimiſit illi quidquam. Ita faciet vobis Deus Pater, niſi invicem miſerti fueritis. Hæc quidem ex ſacroſancto evangelio plane haberis & intelligitis. Qui ergo alieno ære obſtrictus eſt, præ oculis ponat quæ debet Deo, & illud diſſolvat, quamvis vendat agrum, vineam, fruges, nec non aurea ornamenta & vaſa, ac tenuiorem ſibi, ſuiſque præſcribat vivendi normam, & rationem. Si autem creditor debitum condonat ei, qui ſolvendo non eſt, maximum quidem a Deo conſequetur præmium. Porro ſi debitor alienum æs iniquis modis fraudare nititur & ſolutionem cavillatur, maximi criminis efficitur reus: ubi creditor patienter ferens, & gratias Deo agens ſuorum peccatorum veniam obtinebit. Quamobrem conſulite vobiſmet Chriſti fideles & Deum timete, ejuſque cavete indignationem, ardentes avaritiæ extinguentes in vobis ignes & componite affectus, ſic enim reliquos facile componetis mores. Filii eccleſiæ Dei, cui veſtrum concredita eſt res aliqua, aut traditum depoſitum, ingenua ſit fidelitate, remque eadem prorſus qua accepit, ratione reſtituat; illius enim, qui concredita ſibi fideliter non reſtituit, haud miſerebitur Deus, imo meritis in die judicii deſtinatur pœnis. O eccleſiæ Dei antiſtites, qui veſtrum judiciis, & cauſis decidendis præficitur, ſecundum debitam veritatem judicia decernat, nec hominum propter Deum timeat reprehenſiones & injurias, nec diſſimulet, nec munera accipiat. Quia principes qui juſta ferunt judicia, & juſtitiæ Dei inter populum ſuſtinent pondera & ſervant momenta, collocabit Deus ad dexteram ſuam in ultimo die, cum ipſe in lucido ſedebit throno ſuper manſiones majeſtatis, eruntque cum principibus angelorum. Verum qui iniqua decernunt judicia, & ſuperbia efferuntur, & arrogantia, ſui animi ſequentes cupiditates & affectus, judicia Dei, & veritatem deſerentes & poſthabentes, in ima detrudentur tartara, cum diabolorum principibus torquendi. Filii eccleſiæ Dei, & ſacerdotes ejus, ne permittatis quicquam turpe, obſcœnum, aut fœdum admitti in domibus veſtris, nec vetita comedatis munera, & ejus, qui vitiis, flagitiiſque corruptus eſt, ne utamini familiaritate, aut cum illo converſemini, nec tangatis, nec cohabitetis. Aſpicite quæſo & conſiderate quid fecit Deus Moabitis, Ammonitis & Amalecitis tempore Moyſis, dum turpia in ſuis domiciliis admittere non ſunt veriti, nec obſcœnitatum eos puduit, quomodo perdidit illos Deus, & omnes ad interitum perduxit. Quamobrem, dilectiſſimi Dei, Deum glorioſum timete & colite. Filii eccleſiæ Dei, ne ſeducat vos mundus ſuis concupiſcentiis, illecebris & voluptatibus, quia quæ editis, ad ſterquilinia tendunt & quæ induitis obſoleſcunt; Vos vero rationem pro his reddituri eſtis. Deum itaque aſpicite, & in eo ſpem collocate veſtram, cum eleemoſynam ex bonis veſtris elargimini, aut cibum præbetis famelicis, aut ſiti laborantibus potum, aut nudos induitis, aut munera offertis Deo, & ab illo ſolo in illo ultimo die mercedem expectate. Filii eccleſiæ Dei, timete Deum, & ſi qui veſtrum præficiuntur, aut populis regendis, aut familiis, aut eccleſiis, enitantur omnia bene gerere, omnibus benefacere, omneſque ſuos conferre conatus, ut probe obeant munus ſibi collatum. Paterfamilias ne ſuis deſit domeſticis, nec unum præferat alteri, illicita ne appetat, nec ſibi deligat meliores cibos, potus, aut veſtimenta. Eccleſiæ rector, & œconomus ne ſuos ſequatur affectus, & alios aliis poſthabeat, ſed cum ſingulis pro meritis agat, bona Dei ne defraudet, eleemoſynas, & oblationes ne male diſpenſet, ſed juſte illa in eccleſia impertiatur & qua decet impendat, debitam ſibi ſervans partem, nec defraudet quæ Dei ſunt, ſibique ſit injurius. Mente agitote, rectores, quam rationem cras reddituri eſtis juſto judici, ubi nulla admittitur excuſatio, nullæ interponuntur preces, nulla ſuſcipiuntur munera; ſed ſinguli ſecundum opera ſua recipiunt mercedem, probi juxta benefacta, improbi juxta malefacta. Filii Eccleſiæ Dei fideles, quoties peregrinationem inſtituitis ad orandum & viſitandum Dei ædes, loca ſanctitatis ejus, & Chriſti ejus veſtigia, ne corpora veſtra cibo, & potu oneretis, ne obdormiatis propterea & impenſam perdatis & laborem, eritiſque ſicut jumenta, quæ edunt & dormiunt, nec Dei optimi maximi occinunt laudes, ſed imitatores eſtote prophetarum, patriarcharum ſanctorum & juſtorum, ſedulam dantes precibus operam, nec vos pigeat, jejunii opem addentes, ut aſſequi valeatis quæ orando petitis a Deo, ut priſci illi juſti qui vos anteceſſerunt, ſuntque vobis exemplo. Nec accedatis ad templa Dei e longinquo, aut propinquo loco jocantes, deridentes, collaudantes, canentes, bibentes, ac temulenti: Si quem autem videritis ejuſmodi facinora patrantem ne divertatis ad illum, quia hæc omnia ſunt diaboli tela & machinæ ad intrudendum pro laudationibus blaſphemias, pro precibus execrationes, pro miſericordia & peccatorum venia per gratiam a Deo conſequendis maledictionem & vindictam. Filii eccleſiæ Dei ſanctæ, qui veſtrum jejunaverit, oraverit, eleemoſynam largitus fuerit, captivum redemerit, eccleſiam aliquam conſtruxerit, famelicum cibaverit, peregrinum hoſpitio exceperit, carcere detentum liberaverit, ſacrificium obtulerit, aut aliquid ejuſmodi opus juſtitiæ præſtiterit, ne glorietur, & prædicatione id efferat, ne inane & vacuum reddat hoc juſtitiæ ſuæ opus: id quippe ex diaboli machinatione eſt, ut irrita veſtra efficiat opera, quia Deus odio habet maximo gloriationem & ſuperbiam. Filii eccleſiæ Dei, ſi quis veſtrum in peccatum lapſus fuerit ne illud coram hominibus divulget tanquam gloriabundus & in Deum contumax; ſic enim probi omnes ejus evitare converſationem & familiaritatem tenentur & debent, cum Deum non timeat iſte, nec hominum erubeſcat ora. Nihilominus qui in peccatum incidit, ne deſperet, aut de Dei diffidat miſericordia & ſpem omnem abjiciat, ſed revertatur ad Deum, & pœnitentiam agat, ſacerdoti medico animarum ſuum aperiat peccatum, & puro defleat corde, quia per eum Deus ſolus condonat nobis peccata & crimina. Filii eccleſiæ Dei, veſtrum eſt preces porrigere pro filiis veſtris & domeſticis, eoſque bene-

benedicere, & pro conceſſis vobis bonis gratias agere, ut vobis benedicat Deus & augeat illa. Filii eccleſiæ Dei, qui veſtrum bona a Dei conſecutus eſt gratia, liberoſque habet, caveat ne diris illos devoveat, ne forte exaudiatur, accidatque vobis amiſſio liberorum & bonorum, & acerbiſſimum caſum mœrentes & deſperantes, animas veſtras perdatis, vobis imprudentibus. Cavete etiam ne gloriatione vos efferatis ſuper fratres veſtros propter filios veſtros, facultates aut dignitatem aliquam, quia gloriationis peccatum deperdit non ſolum liberos, ſed utriuſque etiam ſæculi bona. Filii eccleſiæ Dei cavete vobis ab avaritia & invidentia, quia hæc duo lacerant eos, in quibus inſunt, profligant opes, liberos perdunt, morte citius afficiunt & afferunt egeſtatem. Nemo veſtrum oculos intendat in proximi bona, neque dicat: Cur huic datæ ſunt opes, mihi vero non item? Hac enim ratione coarguere is videtur dominum ſuum, qui dat cui vult & excludit quem vult. Quamobrem ſi quæ deſiderata deſunt vobis petite a Deo & dabuntur vobis; ſimiliter & quæ ſunt alterius vitæ, quia ipſe bonorum munerum & donorum largitor eſt. Pariter qui ex vobis mundana exoptat, ut liberos, honores & dignitates, Deum timeat, juſtitiam operetur, Deum roget & honeſta conſequetur optata, quia ea largitur cui vult & ut vult. Filii eccleſiæ Dei, ne dicatis: multum oneris impoſitum eſt nobis, & alia ſuper impoſita, quæ ferre non poſſumus, [1] & cum ſitis alieni a voluptatibus mundanis, ſtulta loquamini. Inſipiens enim dicit hoc: An ditiores nobis meliores ſunt? Scitote Deum optimum maximum nequaquam conſtituiſſe mundum hunc nobis perpetuum domicilium, aut æternum, neque vitam duraturam, neque id nobis ſperandum eſt. Nam ſi ita eſſet; utique hoc tribuiſſet ſuis ſervis, ſuis electis & eum timentibus & prophetis, & excluſiſſet prævaricatores, & in eum contumaces; ſed conſtituit hunc mundum ſtadium laboris & certaminis, illum vero alium domicilium beatitudinis & æternitatis; proindeque ſuis decrevit obedientiam, & interdixit eis mundana deſideria & cupiditates, & fauxit illis omnia opera juſtitiæ, quæ ſunt certamina, labores, afflictiones & multiplices tribulationes. Porro ſancti Dei famuli, viri magni conſilii, & prudentia prædiți, ſeveriſſime mundum ejuſque cupiditates contempſerunt, & portaverunt jugum portatu difficile primo & abjectu leve, ſed progreſſi in operibus juſtitiæ leve experti ſunt, & ſic adjuti regnum poſſederunt cœlorum, æternamque felicitatem, & in hoc mundo inculpati ſunt habiti, quia nulla mundanarum rerum habita ratione Deum timuerunt & manſuetam, mitem, ac humilem traduxerunt vitam, ut Dei ſervi & cultores. Inſipientes vero mundanas concupiſcentias, voluptates, eaſque avide complectentes, nec jugum religionis portare ſuſtinentes, grave quippe illud duxerunt, ſuas ſecuti ſunt cupiditates & libidines, in omni genere ſcelerum & peccatorum volutati ſunt, & longe a Deo receſſerunt, & præterquam quod toto vitæ curriculo in peccatis, flagitiis & in omni vitiorum genere vixerunt, vituperationes forte, & ignominiam apud homines non effugiunt, adhuc etiam certam Dei benedicti & excelſi maledictionem & cruciatus ſempiternos ſine miſericordia in perpetuum ſubibunt. Filii eccleſiæ Dei, ne dicatis, aut credatis, vos eſſe Deo proximos, alios vero ejus eſſe hoſtes, quia proximus Dei evadit, quicumque ejus obſervat præcepta, & ab illo longe recedit, & hoſtis ſit illius, qui ſcelera & flagitia admittit, quibus eum ad iracundiam provocat, & ejus indignationem concitat. Filii eccleſiæ Dei, utique alii fuerunt Deo ante vos famuli & cultores qui ab illius obedientia deſciſcentes ſuo vitio perierunt. Quamobrem Deo veſtro obtemperate, & præceptis ejus obſequimini, eumque timete, ne pereatis & vos etiam. Filii eccleſiæ Dei, Judæi habebant fœdus carnalis circumciſionis, vos vero fideles ſpiritualem circumciſionem, quæ eſt deſcenſus Spiritus ſancti ignis comburentis & conſumentis peccatum. Item Judæi corporalia obſervabant lavacra, quibus mundabantur a lotio & pollutionibus, totique animo & mente intenti erant, ne aliquid ejuſmodi eorum tangeret corpora, & veſtimenta. At vos Chriſti fideles hoc multo præſtantius habetis, aquam ſcilicet baptiſmi, quæ animas mundat, & corpora, & eſt aqua illa munda, & vere pura, de qua locutus eſt Iſaias propheta & exclamavit dicens. *Lavamini & mundi eſtote*. *Iſa.* 1. 16. Verum oportet ut voſmetipſos contineatis a verbis impudicis & ſermonibus inverecundis, & caſta ab omnibus illicitis & nefariis veſtra ſervetis corpora. Etenim & Judæi cum parvipendere verba legis cœperint & onerоſiora illius depoſuerint, leviora quædam tantum & externa obſervantes, reprobi facti ſunt, & cecidit ignis devorans & ulciſcens in domicilia & liberos illorum & maledictio ſicuti ſcitis; & quamvis fuerint populus electus & dilectus Deo, tamen cum ad iracundiam illum ſuis provocaverint ſceleribus, perdidit eos; ſic & vobis, niſi ejus obſervaveritis præcepta, timeo, ne accidat quod & illis. Quamobrem ſervate, o baptiſmatis filii, religionis veſtræ mandata, nec prætermittatis omnem munditiem linguæ, corporis & cordis, & ſciatis quod omnia quæ eveniunt Chriſtianæ religionis cultoribus, infortunia & afflictiones deriventur ex contumacia & prævaricatione in Deum dominum ſuum & religionis contemptu. Idcirco cavete, ne accidat vobis quod accidit eis, qui vos anteceſſerunt, & percipite ſcripturas Dei, quæ noctu, diuque leguntur vobis. Si autem Judæi gloriantur de manducatione manna in deſerto, vos quidem majus hoc habetis, nimirum panem euchariſticum, qui eſt panis angelorum. Si vero glorientur ſe tranſiſſe per medium maris & Jordanis, id tamen non liberavit eos a peccatis. At vos deſcendiſtis in aquam baptiſmi, & uncti eſtis ſancti chriſmatis oleo, quo uncti ſunt prophetæ, ſacerdotes, & reges, & a peccato mundati eſtis. Et ſi glorientur Judæi adverſus vos, quod dederit eis Deus terram Syriæ, perdens ex ea gigantes, major gloria data vobis eſt, quia ſpoliavit eos regno, & dedit illud vobis, & abſtulit ab eis ſancta veſtigia, & dedit illa vobis, & addidit inſuper vobis quod non dedit eis in lege, ut intelligeretis ſcilicet retributionem alterius vitæ & æternam beatitudinem, quam eſtis conſecuturi, quam illis non aperuit, nec in cor eorum aſcendit, quam concedat vobis Deus. Amen. Amen.

[1] Forte, ne cum. Hard.

Finis canonum & conſtitutionum ſanctorum Patrum CCCXVIII. in Urbe Nicæa congregatorum.

Interprete ABRAHAMO ECCHELLENSE Maronita e Libano.

MA-

EJUSDEM CONCILII NICÆNI

PRÆFATIO,

EX ARABICIS ORIENTALIUM

Codicibus Latine donata

Ab eodem ABRAHAMO ECCHELLENSE.

MAGNUM trecentorum octodecim PP. concilium Nicææ Bithyniæ coadunatum est anno dominicæ incarnationis 325. Alexandri 636. Adami 5808. qui est annus Antiochi Antiocheni 373. mense Junio, Imperii invictissimi Constantini cognomento magni anno 19. secundum Ægyptios *die nona mensis Hatur*, *anno* 17. *Constantini*.) Causa autem tanti concilii coadunationis Arii fuit impietas, qui Filium Dei creaturam esse proterve blasphemabat. Hunc sæpius arguit Alexander Alexandriæ patriarcha, & ab inceptis non desistentem sacris interdixit, ac e suo tandem dejecit ordine, in quam tum sententiam patres concessere omnes.

Sed rem paulo altius repetamus, ut rei causa melius dignoscatur. Postquam itaque per sanctissimos apostolos promulgata est Christi lex, quemadmodum illis inspiraverat ipse per Spiritum sanctum, qui super eos descenderat: Lex nova, inquam, & electa, sicut per Isaiam dixerat prophetam, Christi fides invalescere cœpit, altasque mittere radices, ut universa terra fidelibus compleretur, floreret justitia, æquitas, veritas, ac reliquæ virtutes, dejectis, ac procul expulsis dæmonis fraudibus, & artibus. Videns igitur diabolus fidem veramque religionem, quaqua terra patet, extensam esse, ac in immensum fere Christi crevisse gregem atque multiplicatum: pastores, episcopos, rectores, ac electos Dei sacerdotes gregis incremento, & cultui gnaviter invigilare, & munere suo quemque sedulo fungi: retia texere, struere technas, arma parare cœpit, ac omnibus contendere viribus ad oppugnandam veritatem, ac Christi fidem religionemque quibusvis posset modis excidendam, aut labem aliquam inducendam ei. Nec profecto vanas suas artes, incassumque fore laborem arbitrabatur, cum ejus tempestatis imperatores, ac principes ethnici essent omnes variis impliciti superstitionibus, & idolorum toti dediti cultibus. Hinc implacabiles imperatorum in Christi fideles excitavit iras, & furores, ut ubique eos perquiri, & crudelibus tradi necibus cęptum sit, nisi veram abjicerent fidem, nisi idola adorarent, nisi abominationis offerrent sacrificia. Verum effuso sangulne, & patratis cędibus Christi fideles in diem crevisse observatum est. Nec ingruentes etiam ætumnæ, ac persequutiones perduellium impedimento esse potuere fidelibus, quin decreta & sanctiones, quas tradiderant apostoli pro tilibus observarent: nec distinere potuerunt pastores, quin ecclesiasticas constitutiones pro temporum ac fidelium necessitate conderent. Demum miserante illo, qui dixerat apostolis, & per eos ipsorum successoribus: *Ego ero vobiscum usque ad consummationem sæculi*: tot furores, & irarum scintillæ, quas dudum in imperatorum incenderat animis diabolus adversus Christianos, per mulierem quamdam, nomine Helena, quæ ab ineunte ætate Christiana fide, & moribus ab Edessenæ urbis episcopo imbuta erat, sedatæ, & extinctæ sunt. Hujus autem incomparabilis fęminæ, & de Christiana religione optime meritæ, gesta plene describuntur in historia inventionis Crucis, quamobrem brevitati hic consulentes ea præterimus. Videns itaque Dei hominumque hostis diabolus hac quoque ex parte suas frustratas esse artes, ac strophas, alias texere aggressus est, seditiones, & schismata inter fideles ipsos disseminans, quod quidem ex animi sententia illi cessit. Nam tales ortæ sunt inter fideles dissensiones, ac dissidia, ut plures essent perversi hæretici, quam orthodoxi, in diesque crescebant adversarii decrescentibus fidelibus, ita ut fere essent instar tritici grani in amplissimo, feracissimoque zizaniorum agro. Nec sane ecclesiam Dei isti persequi destiterunt, imo ethnicis extitere pejores, quippe divinas scripturas alicubi commutabant, alicubi addebant eis, alicubi demebant ea loca, quæ suis dogmatibus minime favebant: & apostolicis traditionibus, & decretis rejectis alia e suo cerebro substituerunt. Nec vero ab ecclesia catholica dissidentes inter sese conveniebant, sed in varias dissecti erant sectas, ut hæreticorum omnium mos est.

Prima istorum secta Sabbatinorum dicitur, ex reliquiis Judæorum qui impuro corde Christianam amplexati sunt fidem. Affirmabant quippe æquius esse sabbatum observare, venerari, ac in eo sacrificia offerre, quam diem dominicum; quia eo die, dicebant, Deus complevit, absolvitque creaturarum opus, & benedixit illum, atque præcepit, ut coleretur, & requies in eo ab operibus, & laboribus caperetur. Verum obliti erant isti Dei vocem per Isaiam prophetam ita contestantem: *Odio habuit anima mea sabbata vestra, & Neomenias vestras, & facta sunt mihi gravia. In illo die cessare faciam omnia sabbata vestra, & dabo vobis legem novam electam, non sicut eam, quam dederam Moysi servo meo in Choreb die magni conventus, sed novam legem electam mittam vobis e Sion*. Ex qua auctoritate plane apparet, legem datam in monte Choreb, Mosaicam scilicet, una cum observatione sabbati, circumcisionis, aliorumque cæremonialium, quam tunc dederat, jam abrogatam esse, illique successisse legem novam, quam a Christo domino accepimus in Sion per sanctos apostolos. Adhæc asserebant Mosaicæ legis lectionem evangelio, & omnibus novi instrumenti libris in ecclesia esse præferendam; circumcisionem haud esse

Matth. 28

Isai. 1 e parte u taxat

esse abrogatam, ejusque propterea usum, & observantiam gnaviter inculcabant. Verum hujus sententiæ arguit eos Deus per Prophetam dicens: *in illo die maledicam omnem circumcisum ex Busan, & Homan*. Similia de cæremonialium usu dicebant. Pascha juxta veteris legis morem, & sabbatum esse celebrandum contendebant, ex eo strophas, & rationes texentes, quod novum testamentum veteri non sit oppositum. Et quidem quamvis ita judaizarent, se esse veros Christianos prædicabant. Et hi sane sunt de quibus ait apostolus Paulus: *Cavete ab opere malo, cavete a circumcisione*, cum reliquis omnibus a quibus nos cavere monet.

Secunda secta est Simonitarum a Simone Mago suam ducens originem & nomen. Hic sancti Spiritus gratiam pecunia emere, pertentare est ausus. Hunc sequaces Simonem apostolum vocabant, eumque esse Dei Filium, ejusque reconditam virtutem blasphemabant; ideoque appellatum fuisse Simonem dicebant, id est, *obedientem*, quia obedivit Patri mittenti illum ad nostram salutem. Apostoli vero hunc vocabant Simonem Magum, quia magiæ operam navabat, & multa opere magico perpetrabat mira, ac inter cætera fecit sibi currum, quo per aera a dæmonibus ferretur. Hujus rerum gestarum narratio refertur in libro Actorum apostolorum Petri & Pauli. Sibi autem perfidi isti evangelium effinxerunt, quod in quatuor tomos secantes, librum quatuor angulorum, & cardinum mundi appellarunt. Omnes magiæ operam navant, illamque tutantur, pendentia e collo gestantes fila coloris rubri, & rosacei in signum pacti, ac fœderis initi cum diabolo eos seducente.

Tertia secta Marcionistarum est, qui asserebant tres esse Deos, bonum, malum, ac medium inter utrumque. Idcirco sacras scripturas quibusdam in locis commutarunt, addiderunt-que evangelio, & epistolis Pauli apostoli aliquibus in locis, quædam vero loca mutilarunt. Apostolorum Actus e medio omnino sustulerunt, alium substituentes Actorum librum, qui faveret opinionibus ac dogmatibus, illumque nuncuparunt, *Librum propositi finis*. Marcionem principem nominabant apostolorum, Simonem Petrum e suo gradu, & ordine deturbantes. Psalmos, quos recitent inter preces fundendas, alios a Davidis psalmis sibi effinxerunt. Nullam futuram resurrectionem, & de mortuis jam actum esse, impie docebant.

Quarta secta Sophistarum dicitur, qui tenent animas migrare vel in jumenta, vel in homines. Homines in mundo esse instar fœni, cujus aliquid metitur, & aliquid nascitur, asseverabant, nullamque fore resurrectionem post obitum, aut judicium, sed homines suorum gestorum mercedem, ac præmium in hoc mundo recepturos.

Quinta secta Manichæorum nomen habens a Mane, qui dæmoniacus, ac stultus cognominabatur. Hujus gesta si recensere vellem, prolixior, quam par est, hæc nostra evaderet præfatio. Isti duo esse principia, seu duos deos delirabant, bonum unum, malum alterum. Bonus creator est luminis, & bonorum: Malus malorum, ac tenebrarum, plures pro hac sententia tuenda afferentes rationes. Adhæc nullam hominum futuram resurrectionem, nec judicium, nec bonorum præmium, nec malorum pœnam, & ipsi affirmabant. Solem, lunam, ac septem planetas colunt. Duodecim Zodiaci signorum varios observant situs, sicut & reliquorum astrorum motus, quorum ductu suas actiones temperant. Matrimonium illicitum omnino ducunt. Perpetuo jejunandum dicunt, omnes cibos immundos habentes; existimant enim omnia anima rationali prædita esse, uti sunt olera, semina, fructus, ac ejusmodi, & Deum altissimum suis stultitiis stulte blasphemant. Horoscopos, & nativitates gnaviter observant, ac maximam his observationibus adhibent fidem, sicut & magiæ, incantationibus, astrologiæ, horumque ductu, & regulis judicia ferunt, nœnias venditantes.

Sexta secta Paulianistarum a Paulo Samosateno dicta. Isti Deum esse unum tam secundum substantiam, quam secundum personas dicebant, eum trinum nomine tenus appellitabant; Verbum neque per se mundum redemisse, neque ex substantia patris esse volebant, sicuti nec etiam Spiritum sanctum vivificantem. Christum hominem esse a Deo creatum, ut Adam, & quemcumque nostrum asserebant, & initium a Maria habuisse tantum, qui tum per gratiam assumptus ad humani generis salutem, hujusque divinæ gratiæ societate secundum amorem, & complacentiam Filius Dei dictus est. Omnia scripturarum loca, in quibus mentio fit principii filii, ejusque divinitatis, & trinitatis abraserunt, alia suis dogmatibus arridentia substituentes, retentis tamen scripturarum titulis & nominibus.

Septima secta Photinianorum, qui tres divinas personas compositas esse autumant, & compositione in unam coire. Horum quidam sunt Messeliani, sive orantes; quidam vero insuper Saiemani sive jejunantes. Hospites comiter excipiunt atque tractant, & diu noctuque lacrymis, & fletui sunt dediti, quod Christi domini confirmant testimonio asserentis in evangelio: *Beati Matth. 5 lugentes; quia ipsi gaudebunt*. Vestimentis utuntur nigris, & omnes lugent; si quis vero riserit, eum a suo depellunt consortio.

Octava secta Barbarorum dicitur, qui obscenitatibus, adulteriis, fornicationibus, & omnis immunditiæ generibus sunt dediti; quemadmodum & magicis artibus & sanguini puerorum ad id effundendo; adeoque horum vita turpis est, ut plura referre non liceat.

Nona secta Phocalitarum vocatur, Samaritis non absimilium, quia omnia immunda ducunt, ac præsertim mortuorum cadavera, ut si quis diem suum obierit, qui ejus sepulturæ curam gerat, mercede conducant, & statim e medio sui efferri curant. Aliis utuntur vestimentis dum vendunt, emunt, & quodcumque aliud negotium pertractant, aliis dum orant. Si quis extraneus alicui ipsorum fœminæ occurrerit, & rem turpem cum illa habere vellet, juxta suæ religionis dogmata, & axiomata, hæc corporis sui copiam petenti omnino facere debeat, & quidem ingens præmium propterea illam consequuturam arbitrantur, quamobrem fornicationes hujusmodi summopere exoptant. Futuram resurrectionem & judicium penitus inficiantur. Scabiosos, leprosos, ulceribus laborantes, ac ejusmodi, ut porcos abominantur, nec apud se habitare ferunt. Pari modo e medio sui expellunt quicumque labe aliqua sunt infecti ut claudi, lusci, aridam habentes manum, surdi, cæci, lippi, ac similes. Novum testamentum auferentes aliud sibi commenti sunt. Duodecim apostolis barbara imposuerunt nomina, vetere tamen testamento integre retento.

Decima secta est Disanitarum, qui duos tenent esse deos, unum bonum, alterum malum, in quo Manichæis consonant, quemadmodum etiam & in terminis horoscoporum, computis nativitatum, astrorum, septem planetarum, & signorum Zodiaci duodecim, a quibus inferiorem hunc mundum regi autumant, & regimen creaturis, quæ rectore egent, tribuunt. Neque bona, neque mala opera in hominis esse potestate, & electione, id vero quia resurrectionem inficiantur, & extremum judicium. Perpetuo albis utuntur vestimentis, arbitrantes, eos, qui albis utuntur, stare a parte Dei luminis boni: qui vero nigris, a parte Dei tenebrarum mali.

Undecima est Arianorum, duodecima Eunomianorum, tertiadecima Macedonianorum, decimaquarta Paulianistarum. Istæ quidem quatuor sectæ in quibusdam conveniunt inter se, in quibusdam vero differunt: sed omnibus fere illis Arii arridet sententia. Hic autem dicebat filium esse creaturam, cui Eunomius subscripsit. In sacris tamen scripturis nihil immutarunt. Macedonii diversa fuit sententia, Filium enim consubstantialem Patri docebat, Spiritum vero sanctum non item, sed esse creatum, & factum, ac propterea omnia sacrarum scripturarum loca, quæ Spiritus sancti testantur divinitatem, abrasit.

Decimaquinta secta Montanistarum est a Montano, qui etiam Mariamitæ dicuntur; nam ob maximum, quem deferebant Mariæ honorem, & reverentiam, deitatem ipsi conferebant. Asserebant præterea [1] Archonitam cum illa commercium habuisse, ex quo Filius Dei natus est. Plura mire fabulosa, & ab omni veritate aliena, imo execranda suis immiscent historiis. Lege sancitum est apud eos, ut quater celebrentur in anno jejunia, singula quadraginta dierum spatio. Scripturas immutarunt & isti, atque corruperunt, ac suis accommodarunt & dogmatibus, & assertis.

Decimasexta Timotheistarum secta est. Hi vero cum fidelibus orthodoxis in omnibus conveniunt, nec catholicæ adversantur religioni, aut corrumpunt scripturas: sed hoc unum ipsis erat proprium, quod divites, & opulentos contemnebant, & rejiciebant, rationem facti texentes ex evangelio dicente: *Estote ut volucres cœli, quæ neque serunt, neque metunt, neque reponunt in horreis, & pater vester alit eas*. Ulterius hanc suam confirmant sententiam ex illo domini ad discipulos asserto: *Nolite habere possessiones, neque vestimenta, neque domicilium, neque ocreas, neque calceos, sed paupertatem assumite vobis*. Quicumque itaque suis efferebatur divitiis, aut his gloriabatur, principem non patiebantur. Monasticam vitam laicali ita præferebant, ut existimarent, quod quicumque hoc non amplexatus fuisset institutum, partem non haberet cum Christo. Hanc suam sententiam confirmabant ex illo Christi domini in evangelio asserto. *Quicumque non accipiet crucem suam, & sequetur me, non est me dignus*. Cui consilio adamussim obtemperabant.

Decimaseptima est secta Novatianorum, qui καθαροὶ, id est mundos semetipsos appellabant. Isti lavacris, purificationibus, ac jejuniis, jugiter operam dabant, vel si minima contrectarent, præcipue cum corpus exonerabant. Religionem ceteroquin, ac fidem integram servabant, quemadmodum, & sacros libros nulla mutatione facta. Verum peccatores aspernabantur, & execrabantur, asserentes nullum esse pœnitentiæ locum post commissum crimen, minimum sit illud, vel maximum; hinc neminem ad pœnitentiam admittebant, sed statim a suo depellebant commercio, & apud se commorari non patiebantur.

Præter has sectas erant quoque aliæ nu. 70. quas meminit D. Clemens epist. 2. Harum nos dogmata, & asserta missa hic facimus, ne prolixior præter institutum protrahatur hæc nostra præfatio.

Hinc orthodoxi longo temporum intervallo multas perpessi sunt tribulationes, hinc sacra diu latuere volumina, hinc longo annorum spatio cessavere festivitates, ac cæremoniæ perplures intermissæ, ut cogerentur fideles pueros baptizare domi, ibidemque celebrare missas, & sacrificia offerre ob metum infidelium simul & hæreticorum, usque ad imperium invictissimi, atque gloriosissimi Constantini filii Helenæ mulieris Edessenæ. Hæc enim Helena quamvis palam filio adolescenti Christi fidem referare non audebat, ne res ab adolescente ardentiori promota animo tam sibi, quam Christianis ceteris periculum crearet apud subditos Ethnicos jamdudum in Christi ecclesiam furere assuetos. Quamobrem rem totam Deo optimo maximo committebat, spe maxima ducta, quod ecclesiæ tandem aliquando provideret. Hinc juges ad Deum pro filio fundebat preces, jejunio assiduam navabat operam, eleemosynas elargiebatur, supplex viros sanctitate insignes adibat, ut Deum enixe precarentur tam pro filio, quam pro ecclesiæ pace obtinenda. Et sane incassi non fuerunt tantæ mulieris labores, inanes non fuerunt preces, ac vota; quandoquidem non solum ad fidem conversus est magnus Constantinus, verum etiam post conversionem nihil amplius illi cordi erat, quam Ethnicos, & Judæos ex imperii sui ordinibus, & gradibus amovere, & exaltare fideles. Nec tunc minorem mater præstabat operam, imo Hierosolymam statim vota exsolvens sua properat, ac ut gratias pro tanto beneficio Christo domino ageret in locis illis, ubi tot pro nobis pertulit passiones. Nec etiam tantæ mulieris hæc pietatis fuit meta: sed magnificentissima erigere templa aggressa est in loco sepulcri, ubi dominus sepultus jacuit: & Golgothæ, ubi cruci fuit affixus: in cœnaculo, ubi pascha comedit cum discipulis: ubi natus: ubi ad cœlos ascendit: ubi miracula perpetravit diversa: eademque pietate, ac reverentia erga eumdem dominum muros instauravit Hierusalem. Dum itaque hæc magno pietatis ab Helena fierent apparatu, adiit ipsam Hierosolymorum episcopus, vir sanctitate notus, & ait illi: Ad quid tam superba ista extollis ædificia? Ad quid tantus auri, & argenti caducus ornatus? Pro certo habe, Ethnicos aliquando post nos venturos, atque hæreticos, & prævalituros, nec suas solum preces in his magnificentissimis templis porrecturos, sed & muros hos destructuros, ac terram eversuros ad perquirendum aurum, & argentum, ac quidquid pretiosi his locis imperiali liberalitate contulisti. Idcirco suadeo, pientissima imperatrix, ut pro his superbissimis templis, quæ ex lapidibus erigis, & & ingentibus saxis: pro caducis his ornamentis auri, argenti, ac pretiosorum lapidum, animas ædifi-

1 Cotelerius tom. 1. Monum. Eccl. Græc. pag. 783. legi vult *Archontem* Ἄρχοντα. *Hard.*

ædifices hominum, quæ innumeræ propemodum vel infidelitatis ſeductionibus obrutæ ſuffocantur, vel hæreſeos cæcitate percuſſæ e recto deflectunt tramite, alienæ factæ ſunt a vera divinaque fide orthodoxa. Hæc vir ſanctiſſimus maximis, & efficacibus inſinuavit imperatrici rationibus, ac jugibus precibus, & ſupplicationibus inculcavit. Quæ quidem cum hæc percepiſſet a ſancto viro, orthodoxæ divinæque fidei zelo commota eſt, quod animadvertiſſet plures ortas fuiſſe ſectas, quæ Dei eccleſiam ubique exagitabant. Filio itaque extemplo perſcribit, ut eccleſiæ Dei ſtatui provideret dicens: quemadmodum Gentiles, ac Judæos ab ordinibus tui imperii amoviſti, ita rogo, ut hæreticos quoque ab eccleſia Dei, & fidelium conſortio removeas, & ſchiſmata tua componas auctoritate, ac perverſos ad fidei veritatem redire cogas. Acceptis Conſtantinus matris literis, ac aliunde ſolicitatus etiam propter Arii præſertim impietatem, quamobrem fidei correptus zelo ſtatim ſcribi juſſit per univerſum imperium, aliaſque orbis provincias ad patriarchas, metropolitas, & epiſcopos, rogans, ut omnes Nicææ Bithyniæ congregentur ad ſtabilienda, ac decernenda, quæ fidei ſunt, & juſtitiæ, ut omnes in unam convenirent fidem remoto ſchiſmate & religionis diſſidiis. Tempus autem hujus conventus ad annum condixit, & menſes duos poſt datas literas. Conveneruntque ad condictum tempus 318. epiſcopi anno Alexandri 336. qui eſt 673. Antiochi Antiocheni, & Chriſti domini 325. nona die menſis Junii, qui Ægyptiis Hatur dicitur. Erant autem ſanctiſſimi patres ſicut angeli Dei virtutibus fulgentes, & ſicut aſtra inter mortales omnes ſplendentes, nec ullus fere eorum erat, qui aliquo, vel pluribus corporis ſui membris non eſſet cauſa fidei mutilatus: aut aliquod conſtantiæ ſuæ Silveſtre. a ſignum non præſeferret. Inter hos non adfuit Julius Romanus epiſcopus ob ætatis gravitatem, ſed duos probatiſſimos doctrina, & moribus miſit presbyteros, ut ejus tenerent locum, & ea, quæ in concilio a conſacerdotibus decernerentur, confirmarent. Præter 318. hos patres, plures eo confluxerunt diſputationis ergo, quique in fide, & opinionibus, vel inter ſe diſſidebant. Pientiſſimus autem imperator præcepit alimenta ſingulis regia liberalitate conſtitui, & habitacula deſignari, ac quidquid eorum commodis neceſſarium erat. His ex animi ſententia perſolutis, mandavit magnum amplumque parari 318. patribus conſiſtorium, ac ſingulis ſubſellia. Conſidentes vero ſecundum dignitatis cujuſque ordines, poſtremus adivit imperator pauco ſuorum conſtipatus numero, patreſque adorans ſalutavit poſtulata benedictione, & poſita illi ſede minore, inferiorique, quam aliis, in medio eorum ſedit, prius a patribus petita venia. Tum pluribus verbis de fidei integritate ſervanda eos colloqui aggreſſus eſt, atque de concordia ineunda. Item plura colloquuti ſunt de fidei, quam nobis tradiderant apoſtoli, puritate: plura de prophetarum vaticiniis, plura de ſacrarum ſcripturarum oraculis, deque ipſarum auctoritate, qua vel fides confirmatur, vel errores refutantur. Poſthæc depoſitis in medio patrum, ac traditis eis gladio, ſceptro, ac anulo, ait illis: Ecce tradidi vobis hodie poteſtatem in ſacerdotium, imperium univerſum, eccleſias, atque altaria, ut quicquid religionis ſtabilitati, quicquid fidelium bono, atque commodo vobis magis expedire videatur, faciatis. Vos hodie e-

A ſtis principium vitæ vitam habituris, ac perditio perituris ex Dei eccleſia. Ad veſtrum conſiſtorium admittatis velim eos hæreticos, qui minime ſacras rejiciunt ſcripturas, nec verba commutant, eaſque recipiunt, ſed tantum in aliquorum locorum ſenſu & expoſitione hærent, ut ſuæ fidei ac dogmatum rationem reddant. At eorum, qui fidem orthodoxam, & apoſtolicas traditiones oppugnant, ſcripturaſque corrumpunt, addentes, vel diminuentes ad veſtrum conventum nemo admittatur, niſi prius reſipuerit, pœnitentiam egerit, hæreſim abjuraverit. Tunc epiſcoporum primates benedictionem, & optimam a Deo remunerationem imperatori deprecati ſunt, ob maximam ac ſedulam operam, quam in fi- B de promovenda præſtabat; horumque exemplum ceteri ſequuti fauſta omnia illi acclamaverunt. His peractis diſceptare cœperunt cum hæreticis & hypocritis, perduravitque hujuſmodi congreſſus trium annorum ſpatio, ut coacti ſint iſti ore veritatem fateri: quæ vero corde & animo fovebant ſolus novit Deus. Deſcriptum autem eſt quicquid cum hæreticis, & fidei impugnatoribus diſputatum eſt, & quicquid patres inter ſe colloquuti ſunt, atque diſcuſſerunt, quadraginta libris. Singulorum vero ſanctorum patrum profeſſiones, ſermones & ſententiæ aliis libris quindecim, qui nomine apoſtolicarum dignoſcuntur, conſervanturque in eccleſiarum bibliothecis. Siquidem hæc omnia deſcripta ſunt, & per uni- C verſas orbis terrarum provincias promulgata, præter canones & conſtitutiones, qui aliis libris tribus congeſti ſunt, ex quibus compilata ſunt ea, quibus Chriſtiani indigent orientales, & eſt hic liber. Nam infinitæ ſunt propemodum conſtitutiones, quas condiderunt patres iſti imperatoribus, regibus, ſacerdotibus, principibus, judicibus, rectoribus, & provinciarum præſidibus, ut ſingulis expedit regionibus ſecundum incolarum mores, & naturas: Item eremitis, monachis, abbatibus, monialibus, ſingulis eccleſiaſticorum ordinibus, militibus, ducibus, civibus, nautis, nummulariis, variis artificibus, fornicariis, adulteris, ſodomitis, concubinariis, polygamis: nec quicquam parvum, vel magnum prætermiſerunt, D cui non ſanxerint leges, & ſtatuta. Ratio autem hujus eſt, quia eo tempore recens imperator ad fidem converſus erat cum principibus, magnatibus, militibus, ducibus, patritiis, ac reliquis imperii incolis, adeoque conſtitutionibus, & ſtatutis, quibus regerentur, indigebant.

In hoc ſacro præſidebat conſiſtorio Alexander Alexandriæ patriarcha, ſecundum vero locum Euſtatius patriarcha Antiochenus tenebat, tertium Macarius Hieroſolymitanus, quibuſcum aderant & legati Romani Pontificis. Hujus conventus cauſa fuit, ut initio diximus, Arii blaſphemia, qui conductus ſiſtitur patribus, & ut cauſam diceret juſſus, qui ait: Dico quod Pater aliquando fuit, quando Filius non fuit, tum pro- E duxit Filium, qui factus eſt ei Verbum, quod undequaque creatura eſt, & in tempore productum. Huic Filio poteſtatem contulit per gratiam Pater, qui & Verbum ejus dicitur, quare factus eſt creator cœlorum & terræ, & quicquid in eis eſt, ſicut ait in ſacro evangelio: *data eſt mihi* Matth. 28. hodie *poteſtas in cœlo & in terra*; igitur horum dicitur creator ſecundum datam ei per gratiam poteſtatem. Verbum vero illud incarnatum eſt poſthæc de Spiritu ſancto ex Maria Vergine, & ita effectus eſt unus Chriſtus. Chriſtus itaque ex verbo conſtat, & humana car-

ne, utrumque vero istorum est creatum. Tunc respondit Alexander Alexandrinus patriarcha, & ait coram patribus: Dic mihi: quem nos justius, æquiusque adorare oportet, eum qui nos creavit, an vero eum, qui minime nos creavit? Respondit Arius: imo qui nos creavit. Tunc intulit Alexander patriarcha: Si Filius, quem undequaque esse creatum autumas, nos creavit, igitur per te adorare Filium creatum magis nos oportet, quam adorare Patrem increatum, impiumque adhuc magis erit adorare Patrem vere creatorem, quam adorare Filium, qui per te est creatus, quod est absurdissimum. His auditis, & ponderatis impiam omnes duxerunt Arii sententiam, eumque ni resipuerit excommunicandum & deponendum judicarunt, quemadmodum subsequuta est exilii, & relegationis sententia; hanc enim pœnam infligebant tunc hæreticis, & nequaquam ad mortem procedebatur. In exilium igitur actus annuente imperatore paulo post acceptam excommunicationis sententiam interiit defluentibus visceribus. In hoc sacro concilio conditum est illud fidei symbolum, quod in omnibus canitur ecclesiis, in quo multa definita sunt, & est ejusmodi.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem creatorem omnium visibilium, & invisibilium; & in unum dominum Jesum Christum Filium ejus unigenitum, id est, a substantia Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non creatum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, tam in cœlis, quam in terra, qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlo, caro factus est, id est homo factus, & passus, atque mortuus, ac tertia die resurrexit; & ascendit ad cœlos, qui vivos, & mortuos judicaturus veniet. Credimus etiam in Spiritum sanctum.

Si quis autem dixerit, quod aliquando fuerit, quando Filius non fuerit cum Patre, aut quod non fuerit ante temporalem nativitatem, aut ex non existentibus extiterit, aut alia persona, vel substantia, aut quod sit comprehensibilis, alterabilis, & mutabilis Filius Dei, hunc catholica, & apostolica ecclesia anathematizat. Unus est enim Deus Pater Verbi viventis, quod est Sapientia, & virtus, per se subsistens: Filius perfectus a Patre perfecto. Pater generat Filium unigenitum. Unus est Deus Verbum ab unico soloque Patre. Deus Verbum imago est, & similitudo Patris, Verbum agens, sapientia omnia condens, virtus creatrix omnium creaturarum, Filius verus Patris veri, invisibilis ab invisibili, incorruptibilis ab incorruptibili, immortalis ab immortali, æternus ab æterno. Deus Pater super omnia, & in omnibus est; Filius super omnia, & in omnibus; Spiritus quoque sanctus unicus procedens a Patre, Filioque, vivificans, super omnia, & in omnibus est; Trinitas perfecta in una deitate in æternum, ac in una dominatione, & regno, indivisibilis, & non aliud, & aliud. In hac trinitate nihil est creatum, nihil de novo productum, aut accidentale, nihil servile, nihil inæquale. Nunquam extitit Pater sine Filio, nunquam Filius sine Patre, & Spiritu sancto: sed semper extitit trinitas immutabilis, immota, Deus sine principio. Pater solus genuit Filium ab æterno, quem nemo comprehendere valet. Hunc Pater non in tempore genuit, aut post aliquid temporis, sed ab æterno, semperque illi coæternus fuit, est immortalis atque creator cum immortali Patre, & omnia condens cum illo. Similiter Spiritus sanctus est æternus ab æterno cum Patre Filioque, estque perfectissimus in omnibus cum Patre, & Filio. Hoc autem secundum scripturas, & sacrosanctas apostolicas, & synodales sanctiones, &c.

Constantinus autem imperator hac sancta fidei expositione, & canonibus acceptis a nostris sanctissimis patribus episcopis, incomparabili exultavit gaudio, eos sanctas, divinasque leges esse ducens. Quamobrem per universum imperium descriptas promulgavit, & tanquam maximam hæreditatem tradidit omnibus. Ad hæc exemplaria per reliquas habitabilis orbis terrarum partes transmisit, quo gavisi sunt cuncti populi, ac immortales egerunt Deo gratias, & laudes. His persolutis sanctissimi nostri patres episcopi benedictionem impertiti sunt imperatori, & fausta illi acclamantes abierunt singuli in suas civitates gratias agentes domino, & Deo nostro, ac salvatori nostro JESU CHRISTO, cui omnes debentur ab omnibus laudes, honores, & adoratio cum Patre, & Spiritu sancto vivificante, & consubstantiali, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

ABRAAMI ECCHELLENSIS MARONITÆ E LIBANO DISSERTATIO.

De auctoritate Canonum, & Conſtitutionum Nicænæ primæ ſynodi a ſe ex Arabico Latine verſorum.

PERMULTA ſane hic nobis differenda eſſent, atque diſputanda de hiſce concilii Nicæni, quos nunc damus, canonibus, & conſtitutionibus, quas diatypoſes Græci vocant. Sed ne longius quam par ſit noſtra vagetur oratio, de iis tantum agemus capitibus, quæ propius ad præſens noſtrum attinent inſtitutum. Et quidem ratio ordinis, & methodus poſtulat, ut primo loco videamus quibus auctoritatibus, ac patrum, & ſcriptorum teſtimoniis probari poſſit, concilium Nicænum plures edidiſſe canones, & conſtitutiones quam viginti illos vulgatos, qui in tomis conciliorum non ſolum Græce, & Latine, verum etiam variis linguis in omnium Chriſtianarum gentium, nullis exceptis, circumferuntur editionibus, & ab omnibus tanquam authentici, & legitimi Nicæni habentur.

I. Orientales quod attinet, addubitat nemo Nicænos patres plures edidiſſe canones, & conſtitutiones quam viginti illos vulgatos, ut plane, & plene conſtat ex apſa præfatione, quæ omnibus præfixa eſt editionibus, in qua ſic legitur. *Deinde diſceptare cœperunt cum hæreticis, & hypocritis, perduravitque hujuſmodi congreſſus trium annorum ſpatio, donec iſti coacti ſunt veritatem ore fateri, quæ vero corde, & animo fovebant ſocius noverat Deus. Deſcriptum autem quidquid cum hæreticis, & fidei impugnatoribus diſputatum eſt: & quidquid patres inter ſe ſunt collocuti atque diſcuſſerunt, quadraginta libris, Singulorum vero ſanctorum patrum ſententiæ, ſermones, & fidei profeſſiones, quas ediderunt aliis libris quindecim, qui nomine apoſtolicarum dignoſcuntur, conſervanturque in eccleſiarum bibliothecis. Siquidem hæ omnia deſcripta ſunt, & per univerſas orbis terrarum provincias promulgata, præter canones, & conſtitutiones, quæ aliis libris tribus congeſta ſunt. Ex quibus deſcripta ſunt ea, quibus Chriſtiani indigent orientales: & eſt hic liber.* Et poſt pauca. *Conſtitutiones autem, quas poſuerunt, quamplurimæ quidem ſunt. Etenim ſanctæ ſunt imperatoribus, regibus, ſacerdotibus, principibus, judicibus, rectoribus, & provinciarum præſidibus, ut ſingulis expedit regionibus ſecundum mores, & naturas. Item monaſteriis, earumque habitatoribus, abbatibus, monialibus, & ſingulis ipſorum ordinibus tam virorum quam mulierum, nec non eccleſiaſticæ hierarchiæ. Præterea ducibus, militibus, mercatoribus, civibus, nautis, nummulariis quoque artificibus, fornicariis, adulteris, ſodomitis, concubinariis & polygamis. Nec quidquam parvum, vel magnum prætermiſerunt, cujus non fecerunt mentionem, & cui legem non ſtatuerunt.* Ratio autem editionis tot ſtatutorum & conſtitutionum, atque canonum ibidem ſic ſtatim redditur *Id autem propterea, quia imperato, & magnates duces, milites, patritii, & ipſius curiæ ordines, nec non familiares, & domeſtici, & imperii ejus incolæ recens ad Chriſtianam fidem converſi erant, adeoque canonibus indigebant, & conſtitutionibus ad ſuam ſtabiliendam religionem.* Quaſi dixiſſet: cum imperator recens ad Chriſti fidem converſus eſſet una cum ſuis, & eo uſque nullæ generalium ſynodorum factæ eſſent conſtitutiones, quibus regerentur neophyti, magnum hoc, & primum, & generale concilium omnia ea, quæ ad Chriſtianam religionem ſtatuendam, firmandamque, ac ad recentis, creſcentiſque eccleſiæ regimen neceſſaria erant, ſanciendo proſpexit, ſingulorumque conſuluit ſtatui.

Eutychius patriarcha Alexandrinus in ſuo chronico de hoc agens concilio ait, *compoſuerunt etiam ipſi* (Conſtantino) *libros quadraginta, qui conſtitutiones, & leges continebant.*

Abuharcus Habbaſides Mohammedanus ſcriptor parte altera ſuæ apologiæ adverſus Chriſtianos: *Et poſuerunt Nicæni Conſtantino fidem, itemque quadraginta libros, quos canones appellaverunt.* Hæc Mohammedanus ſcriptor ex vulgatiſſimis orientalium Chriſtianorum monumentis.

Georgius Homaidius parte prima ſui chronici in Conſtantino magno: *Tum benedixerunt ei* (Conſtantino) *compoſuerunt ipſi librum canonum regni, & librum canonum eccleſiæ continentem quidquid ſpectat ad judicia, & lites.*

Huic orientalium aſſertioni mirum in modum conſonant Gelaſii Cyziceni in præludiis comment act concilii Nicæni verba ita perſcribentis *Omnia, quæ in præclara illa, & ſancta ſynodo dicta, facta, & conſtituta fuerant, jampridem cum adhuc in paterna domo vitam degerem, legi, cum illa inveniſſem in antiquiſſimo libro in membranis pene integris deſcripta: qui fuit divini, & celebris Dalmatii in illuſtri Cyzicenorum metropoli ſanctæ catholicæ eccleſiæ archiepiſcopi: quique tandem ad familiæ noſtræ dominum devenit, patrem dico meum ſecundum carnem dignum habitum, qui in ordinem preſbyterorum ejuſdem eccleſiæ cooptaretur. In quem ſacrum librum cum incidiſſem, multumque in eo poſuiſſem ſtudii, nec potuiſſem memoria omnia retinere (nemo enim hominum immenſum illud mare, omnium, quæ in eo recondebantur memoriter in ore habere poterit) plurima annotavi ſanctorum noſtrorum patrum.*

His adſtipulantur quæ refert Photius Conſtantinopolitanus in ſumma librorum a ſe lectorum, ubi meminit ſe legiſſe librum, hiſtoriam præ ſe ferentem actorum in concilio Nicæno, qui diviſus erat in tres partes. Teſtatur propterea ſe inveniſſe alium codicem hæc eadem continentem acta ſub nomine Gelaſii epiſcopi Cæſareæ Palæſtinæ.

Iſidorus, ſive Hiſpalenſis, ſive alius in prologo collectionis canonum ſe audiſſe affirmat quoſdam orientales epiſcopos aſſeverantes ſe vidiſſe ingens volumen actorum ſynodi Nicænæ, in quibus ajebant judicia querimoniarum, & definitiones, ac conſtitutiones contineri. Ejuſmodi teſtimonia de canonibus, conſtitutionibus, & decretis concilii Nicæni in genere apud alios patres, & ſcriptores tam orientales, quam occidentales occurrere paſſim ignorat nemo, qui eorum evolvit monimenta, quæ nos hic miſſa facimus, his brevitatis gratia contenti.

Sed objiciet forte aliquis: qui fieri poteſt, ut tot libros, tot canones, & conſtitutiones edere potuiſſent patres illi in eo concilio? Ad hunc reſpondemus: haud mirum eſſe, ſi tempus attendamus, quo duravit concilium, & patrum in eo congregatorum numerum, & ſapientiam. Nam patres fuerunt; 318. ſelecti ex 2348. ut habet Alexandrinæ editionis præfatio, ſive ex 2048. ut Melchitarum, aliorumque proferunt editiones, de quo numero nos infra ſuo loco. Tempus autem durationis concilii triennii fuit, ut præter ipſam præfationem teſtantur Nicephorus lib. 8. cap. 14. & 26. ſic ſcribens: *Concilium Nicænum annis tribus, paulo amplius celebratum fuit*; & Gelaſius in comment. parte ſecunda. *Sexto quidem*, inquit *decimo anno, & ſexto menſe regni ſui juxta veteres hiſtorias, ut ſupra diximus* (ſcilicet) cap. 5. *ſanctum epiſcoporum concilium congregavit: anno vero vigeſimo cum ſynodi conventum diſſolviſſent, in ſuas parœcias ut dictum eſt unumquemque dimiſit.* Quamobrem æquum, ac par eſt credere ſanctiſſimos ſapientiſſimoſque patres illos 318. triennii eo intervallo, plura, alia quam viginti illos vulgatos canones ſanxiſſe, eccleſiæ tunc quaſi naſcentis regimini, & adminiſtrationi neceſſaria, atque opportuna, nec otioſos, & deſidentes tantum temporis ibi contriviſſe.

Rurſus nobis occurret moroſus aliquis, ac dicet: Fac patres Nicænos multos edidiſſe libros: Fac eoſdem plures condidiſſe canones, & conſtitutiones, ſequiturne proinde, hos Arabicos canones, & conſtitutiones, quos profers, eſſe Nicænos? Quis enim neſcit, ea omnia jam olim periiſſe in illa igne ſævientibus Arianis? Quis itaque ſanæ mentis, & judicii non inferet inde, hos canones, & conſtitutiones ſuppoſititias eſſe, & nomine tanti concilii confictas ad conciliandam eis auctoritatem fidem, & pondus?

Ad hæc, & ejuſmodi opponentem reſpondetur: nemo ſane neſcit Arianos igne, imo magis inuſitata rabie in acta, aliaque Nicæna ſæviſſe, ſed nemo etiam ſibi perſuadebit facile, Arianam illam ſævitiam, & crudelitatem,

tatem, rabiemque cunctas terrarum orbis pervasisse provincias, in omnium gentium tam publicas, quam privatas irruisse bibliothecas; omnium Christianarum nationum intellexisse linguas, itaut nihil incolume, nihil inviolatum abierit, excesserit, evaserit, eruperit. Quamobrem non conjectura probabile duntaxat erit, sed pro certo habendum apud nationes aliquas, præsertim quarum linguæ barbaræ putabantur, acta Nicæna, diatyposes, atque canones inviolatos servatos fuisse, & ex Arianorum impetu, ore, & faucibus ereptos. Etenim ad magnum illud, & primum generale concilium, ac toto orbe celeberrimum, non solum confluxerunt Græci, & Latini, sed *una etiam ædes sacra* inquit Gelasius cap. 5. ex Eusebii Pamphili lib. 3. Hist. *velut Dei nutu adaucta intra parietes suos, Syros pariter & Cilices, Phœnices, & Arabes, Palæstinos, Ægyptios; porro Thebanos, Afros, aliosque ex Mesopotamia profectos recepit. Aderat etiam una in concilio Persidis episcopus, nec ab hoc choro Scytha abfuit. Pontus item & Asia* (Eusebius hic habet, Galatiam, & Cappadociam) *Phrygiaque, & Pamphilia viros apud se lectissimos suppeditarunt. Quin etiam Thraces, Macedones, Achæi, & Epirotæ, & quorum domicilia multo longiore locorum intervallo distabant, eo advenerunt.*

Quis autem credet hos patres omnes ad suas remeantes ecclesias tanti concilii acta, decreta, constitutiones, & canones in suas vernaculas versos linguas haud secum attulisse? Nemo quidem sanæ mentis id credet, aut sibi persuadere poterit. Nam si ea ipsorum patrum, qui concilio aderant solicitudo fuerit, ut omnibus ecclesiis, quæ sub cœlo sunt, quarum antistites concilio non adfuerant, quæ in concilio decreta sunt transmiserit, veluti testis est idem Gelasius ibidem cap. 18. post patrum subscriptiones in hæc verba: *Hi omnes sancti, & apostolici viri omnibus sub cœlo sanctis Dei ecclesiis, quæ in Nicæna sancta, magna generali synodo decreta sunt trasmittentes ubique tradiderunt:* Quanto ergo majori cura, & solicitudine suis ecclesiis prospicere debuissent, ipsorum canonum, & decretorum ipsi auctores? Nam quis persuadere sibi poterit, Syros, Ægyptios, & Arabes (ut ceteros nunc omittam) qui magna pars concilii fuerunt ad suas revertentes ecclesias sine concilii canonibus, & statutis, aliisque decretis rediisse, & vacuis uti dicitur, manibus? An pro solis Græcis, & Latinis hoc concilium congregatum fuit? Nequaquam, ut ecclesiasticæ historiæ omnes uno proclamant ore. Quis ergo prohibet hujus canones, decreta aliave apud alias quam Græcos, & Latinos extare gentes, & in earum conservata vel privatis, vel publicis bibliothecis? Præterea quis nescit multa monumenta, aut Græca, aut Latina, suis jam penitus periisse, integra vero hactenus conservari apud Arabes, aliasque gentes. Quod uno, aut altero argumento ab exemplo probandum nobis est. Apollonii Pergæi tres e posterioribus quatuor libris de sectionibus conicis, nonne jamdudum suis Græcis desiderati sunt, & a literatis viris deplorati? Tandem apud Arabes tandem reperti sunt, & a magnis Hetruriæ ducibus magno redempti pretio, & a nobis Latinitate donati reipublicæ restituti sunt literariæ. Sciunt etiam omnes plures Aristotelis libros non extare amplius apud suos Græcos, apud Arabes vero inveniri. Quæ apud Latinos desiderantur, Titi Livii decades; apud Arabes extare oculati ferunt testes, quemadmodum & Taciti historiarum partem. Cur ergo mirum censendum est, si Nicæni acta, decreta, canones, & diatyposes servata reperiantur apud aliquas orientales gentes.

Ad illud autem, quod de norum canonum & constitutionum confictione asseritur, respondemus, ac dicimus, id non solum arduum, ad perdifficile, sed tactu, & creditu omnino impossibile esse. Qui enim fieri potest, ut omnes orientales nationes inter se longissimis terrarum spatiis distantes, diversis utentes linguis, ac dissimilibus penitus persuasionibus, convenire potuissent ad aliquid effingendum, & conjuncta comminiscendum opera; præsertim ea, quæ propriis dogmatibus ipsorum e diametro sunt opposita, & eorum fundamenta destruunt, & evertunt, eosque anathematis agunt reos, ut ex canonis 44. videre est verbis? *Nemo enim*, ut ait Tertullianus in præscript. *mentitur in suum dedecus, sed in honorem.* Hinc satis demirandum est potius quod Melchitæ, Jacobitæ, Nestoriani, Cophtitæ, Abyssini, & Armeni canonem hunc e suis non abraserint editionibus, cum eorum patriarchas ita Romani pontificis subjiciat potestati, jurisdictioni, ut diro anathemate percellantur, nisi absolute, & sine ulla conditione illius obediant imperio. Quod qaidem ideo non præstiterunt, quia pro certo tenent, nullique dubitant canonem illum esse Nicæni concilii, quod tanquam sacrosanctum habent, & venerantur, evangelium, teste (post divum Gregorium magnum) Elia Nisibeni episcopo Nestoriano sect. 1. suarum disputationum cum Vaziro Abiltasem viro Mohammedano. Ad hæc nationes istæ ita interesse dissident in dogmatibus, ac eas exercent cum ecclesia Romana (si unam Maronitarum excipias nationem) inimicitias, ob condemnatas ab illa ipsarum hæreses & perversa quædam dogmata, unde potius, quam inter se ut hoc conveniant, jure dici poterit.

Desinet esse prius contrarius ignibus humor,
Junctaque cum lunæ lumina solis erunt.
Parsque eadem cœli zephyros emittet, & eurot,
Et tepidus gelido flabit ab axe notus.
Et ver autumno, bruma miscebitur æstas,
Atque eadem regio vesper, & ortus erit.

Ex quo nulla ratione hoc obici potest, quin plane inde sequitur, ea omnia Nicæni nomine haudquaquam ab iis nationibus simul & conjuncta opera confingi potuisse, cum earum in hanc rem concursus, & congressus fieri omnino nequeat, ob dictas modo causas. Sed nec etiam illa confingi poterant ab una harum nationum, sive sectarum, quia aliæ minime ea recepissent, imo impugnavissent acerrime, ut res ipsa clare nos docet. Etenim canones, quos singulæ inseruerunt sectæ Nicænis ad sua quædam comprobanda dogmata, ab aliis improbantur, acerrime impugnantur, & rejiciuntur tamquam nothi, & suppositicii: proinde illi soli veri, & legitimi Nicæni canones habentur, in quibus omnes conveniunt, & in omnibus leguntur editionibus, ac propterea ab omnibus vocantur: *canones, in quibus convenitur*, uti legere est apud Abnassalum in præfatione ad constitutiones ecclesiæ Alexandrinæ, & alios. Hinc dispar est in variis editionibus canonum numerus. Additionis ad Nicænos canones crimine arguit Melchitas modo laudatus Abnassalus loco citato hisce verbis. *Et posuerunt* (Nicæni patres) *de judiciis canones complures, ex quibus duæ in hoc libro sunt partes, quarum una vigin continet canones* (id est illos vulgatos) *quas innumeræ sequuntur constitutiones, in quibus conveniunt, quarum nota est NIC. Altera vero multiplicis utilitatis est, cujus versionem procuraverunt Melchitæ, & Nestoriani, & rata habetur apud Jacobitas Syros, & illius canonum numerus in Melchitarum editionibus est 84. quos complures subsequuntur etiam constitutiones. In Melchitarum vero editione insunt additiones quædam ad eos pertinentes.* Atque sic singulæ nationes, & sectæ perdiligenter ea notant, quæ aliæ Nicænis ad sua statuenda dogmata addunt. Ex quo colligere licet, ea esse legitima Nicæni decreta, in quibus omnes conveniunt, quæque omnes amplectuntur, & quæ a nemine illarum sectarum impugnantur; quæ vero non item, addita, & adulterina censenda sunt. Sed facile adhuc ejusmodi deprehendi possunt additiones, si nimirum ad subsequentium conciliorum expendantur trutinam Lydiumque lapidem. Etenim si ab horum dissident definitionibus, & doctrina, indicium certissimum erit ea esse suppositicia, & adulterina, quanto magis si illis adversentur, & e diametro opponantur? Quandoquidem sacris conciliis is mos semper fuit, ut subsequens inde fere semper sumat exordium, ubi finem præcedens fecit. Hinc Constantinopolitana synodus, quæ Nicænam secuta est, a conservandis Nicænis statutis, & decretis initium suis fecit canonibus: Fidem non violandam patrum 318. qui apud Nicæam Bythinæ convenerunt; sed manere eam firmam, & stabilem. Et Ephesina, quæ Constantinopolitanam subsequitur ordine, tota est (præsertim part. 2. act. 1.) in examinandis Nestorii dogmatibus ad Nicænæ trutinam, Lydiumque lapidem, & probando in Christo unam esse personam. Nestoriani nihilominus additione ad Nicænæ synodi fidei definitionem facta demonstrare impie contendunt Christum duabus constare personis. Sic enim in eorum legitur editione: *Fecitque illum* (Christum) *visibile simulacrum suæ majestatis, & suæ indicativum occultationis omnibus ratione præditis. Et conflat duabus naturis & duabus personis.* Quis hæc sine stomacho legere potest? Si enim Nicæna definivit synodus Christum duabus præditum esse personis, Ephesina, quæ Nicænæ se insistere vestigiis tam grandibus profitetur verbis, qua fronte decrevit, & definivit eumdem Christum unica præditum esse persona? Proinde manifeste patet, ea esse Nestorianum additamentum, & dolose insinuatam appendiculam. Item Chalcedonenses patres, cum ad fidei expositionem ventum est, ita proclamarunt, sese adhortantes, & profitentes catholicam fidem a præcedentibus conciliis traditam. *Festinate sine ullo timore. Scire enim vos volumus, quia tam divinissimus, & pissimus orbis terræ dominus, quam nos catholicam fidem a sanctis 318. & sanctis 150. nec non etiam & a ceteris sanctissimis & gloriosissimis patribus traditam custodimus, & secundum ipsam credimus.* Nihilominus contendunt Monophysitæ, Jacobitæ, scilicet Cophtitæ, & Armeni in synodo Nicæna definitum fuisse, Christum unica præditum esse natura, voluntate, & operatione, & hæc Nicænis addunt statutis. Unde in ipsa prolusione tituli: *Sanctiones, & decreta alia ex quatuor regum ad Constantinum libris*, ubi Vaticana Melchitarum habet editio: *ex quo asserimus esse Deum, & hominem duas habentem naturas, duas voluntates, duas operationes in una persona*, Jacobitarum editio legit. *Ex quo asseri-*

mus

mus esse Deum, & hominem unam habentem naturam, unam voluntatem, unam operationem in una persona. Ego puto utrumque esse additionem, quia nulla mota erat tunc de his quæstio, nihilque definitum. Itaque posteriorum conciliorum cribro, & omnium populorum consensu Nicæna secernenda sunt decreta. Unde concludendum est ea, quæ posteriorum consentanea sunt conciliorum dogmatibus, & definitionibus, quæ patrum habent testimonia, quæ omnium illarum nationum comprobantur consensu, Nicæni vera, & legitima esse statuta: quæ vero non item, adulterina, & suppositicia.

II. Horum canonum, & constitutionum probatur etiam αὐθεντία ex collatione eorum, quæ a sacris conciliis, summis pontificibus, sanctis patribus, aliisque antiquis scriptoribus citantur ex concilii Nicæni statutis, actis, & canonibus. Et ne longior quam par sit, nostra protrahatur oratio, paucis hic contenti erimus; reliqua enim docti, ac in sacris ecclesiasticis libris evolvendis exercitati facile deprehendent, si ea cum hisce nostris canonibus, & constitutionibus conferant. Quippe inde plane agnoscent quanta horum inter se sit concordia, consensus, & conspiratio; proindeque omnis confictionis, & commenti evanescit suspicio. In concilio Ephesino act. 7. citatur privilegium a patribus Nicænis Cypri ecclesiæ collatum, quod inter viginti vulgatos canones minime extat, in nostris vero hisce canonibus est 43. ut ibi videre est. In calce concilii Chalcedonensis, ut notat Bellarminus lib. 3. de Roman. Pontif. cap. 25. refert Atticus in concilio Nicæno determinatam fuisse rationem scribendarum formatarum, de quibus loquitur etiam Optatus lib. 2. contra Parmenianum. Quæ tamen formatarum ratio neque in Græca, neque in Latina habetur editione, in orientalibus vero editionibus extat cap. 12. titulo de variis ecclesiasticis constitutionibus. Concilium Antiochenum canone primo asserit, *non licere pascha diverso tempore facere, nec cum Judæis celebrare, sicut in concilio Nicæno statutum est.* Quem canonem explanans Balsamon in eos qui statutum Nicæni de celebratione paschæ non servant: *Hoc*, inquit, *in canonibus concilii Nicæni non est inventum, sed in actis primæ synodi invenitur.* Quid autem velit Balsamon nomine primæ synodi non satis constat, nisi intelligat primum volumen, in quo orientales de celebratione paschæ actum fuisse ferunt. Vel intelligit synodum Romanam sub Victore papa celebratam, in qua primum de paschæ celebratione actum est, cujus forte Nicæna subinde secuta est decretum. Nam eodem tempore Demetrius patriarcha Alexandrinus epactæ auctor fuit, qua ratio subducitur celebrationis paschæ, libellumque edidit, cujus exemplar misit Victori papæ, qui in ea Romana synodo decrevit contra Asiaticos, qua die pascha celebrandum sit. Hujus Romanæ synodi celebrationis paschæ causa congregatæ commemoratio fit in Alexandrino martyrologio sub die decima Hatur mensis Ægyptiorum hisce verbis: *Hac die congregatum fuit Romæ sanctum concilium sub Victore papa. Causa autem congregationis hujus concilii fuit, quod eo usque Christiani epiphaniæ celebrabant solemnitatem, & initium faciebant jejunii quadragesimæ mane diei duodecimi mensis Tubæ, tum comedebant pascha die 22. Amsir. Deinde agebant diem festum passionis diebus aliquot post fractionem jejunii. Cum autem præfectus fuisset in patriarcham sanctus Demetrius, qui erat vir rusticus; scripturæ, & librorum ignarus, ejus mentem sua divina gratia illuminavit Deus, & omnes didicit ecclesiasticas scripturas, easque memoria custodivit, majoremque exposuit illarum partem. Præterea epactam invenit qua jejunii, quadragesimæ, & resurrectionis supputatur ratio, quam Coptice, sive Ægyptiace, & Romane, sive Latine conscripsit, illiusque misit exemplar ad patrem Victorem papam Romæ.* Canonem de celebratione paschæ integrum refert Marcus patriarcha Alexandrinus in epistola ad Michaelem, & Basilium episcopos ex concilii actis. Legitur item cap. 21. editionis Alexandrinæ sub titulo: *Sanctiones, & decreta alia ex quatuor regum ad Constantinum libris*, ut ibi videre est. Post sancitum hunc canonem, seu decretum Nicænæ synodi, factam fuisse concordiam, & consonantiam sanctissimi paschatis, patet ex literis ejusdem Nicænæ synodi ad Alexandrinos, & Ægyptios, uti legitur apud Theodoretum lib. 2. cap. 12. & in eodem supra laudato Alexandrino Martytologio sub eadem die.

Concilium Arelatense II. cap. 24. constitutionem ex concilio Nicæno de accusatoribus fratrum, ita profert: *Eos qui falsa fratribus capitula objecisse convicti fuerint, placuit usque ad exitum non communicare, sicut magna synodus ante constituit, nisi digna satisfactione pœnituerint.* Ad hæc ita summæ conciliorum auctor: *Hic est unus canon præter illos viginti ex concilio Nicæno, quos supra recensuimus.* Constitutio habetur titulo supra notato cap. 24.

In capite pervenit quæst. 3. 7. & 16. citatur statutum concilii Nicæni contra Simoniacos; hoc tamen nusquam extat inter viginti illos vulgatos canones, qui Græce, & Latine circumferuntur, in hac vero nostra orientali editione est canon 53.

S. Leo primus multa affert epist. 53. 54. 55. ex Nicæna synodo adversus Anatolium CP. episcopum, jus sibi supra Alexandrinam, & Antiochenam ecclesias usurpantem. Hæc plene, & solide habentur in hac nostra editione canon. 8. 37. & 41.

Julius primus, item Romanus pontifex, epistola prima, & in rescripto ad orientales malta de ecclesiæ Romanæ prærogativis in Nicæna sancita synodo refert, quæ nusquam apparent, nisi in hac nostra editione, scilicet can. 37. 44. 71. ut ibi legere est.

Zosimus papa in sua decretali, & monitorio ad sextum concilium Carthaginense, tres profert ex Nicæna synodo canones, qui nuno in Græcis desiderantur, & Latinis. Primus erat de appellationibus episcoporum ad Romanam sedem. Alter de appellationibus presbyterorum, & minorum clericorum ad episcopos vicinos. Tertius demum de non eundo ad comitatum. De primo canone quanta olim fuerit altercatio sub eodem Zosimo, Bonifacio, Cælestino, aliisque summis pontificibus, præsertim cum Africanis patribus, satis doctis viris notum est. De quo bellum etiam crudelius excitarunt, acriusque patrum nostrorum memoria Illyricus, Centuriatores, eorumque symmistæ, quod ipsorum adhuc successores, & comministri sustinent, & fovent: canon tamen ille de appellationibus episcoporum ad Romanum pontificem est 71. in nostra hac orientali editione. Ex quo arguendum est, summos illos pontifices canonem illum haud temere laudasse, & nomine concilii Africanis opposuisse. Nec dubium profecto est, Julium pontificem eo spectasse, cum appellantem ad se Athanasium suæ restitueret ecclesiæ, uti testis est Theodoretus lib. 2. c. 4. & 5. Athanasii, appellationis, & restitutionis mentio fit in martyrologio Ægyptio sub die 5. mensis Babæ, in qua commemoratio celebratur Pauli CP. patriarchæ, qui & ipse ad eumdem appellaverat Julium, hujus canonis vi & auctoritate, sicut auctores etiam sunt Sozomenus lib. 3. cap. 8. Theodoretus loco supra citato, & Socrates lib. 2. cap. 15. ejusdem quoque canonis auctoritate nec non quadragesimi quarti, objurgavit idem Julius orientales, quod se non præmonito secundum consuetudinem, judicium de Marcello, & Athanasio episcopis fecissent, veluti testis est ipse Athanasius apologia secunda. Huc spectat Innocentius papa apud Sozomenum lib. 8. cap. 26. dum probat omnes episcoporum causas ad se pertinere. Alter canon, quem ut Nicænum laudavit Zosimus, erat de appellationibus presbyterorum, & minorum clericorum ad vicinos episcopos, de quo nos in nota ad can. 47. Tertius de non eundo ad comitatum habetur cap. 13. sub hoc titulo: *Aliæ variæ Ecclesiasticæ constituciones.*

Innocentius ad Agapitum Macedonium epistola sexta multa ex Nicæna refert synodo de generibus non ordinandorum, & de pœnitentibus, aliisque in epistola vigesima quarta ad synodum Toletanam. De his autem fuse agitur capite decimoquarto de statutis sacerdotum, & quid ipsi debent, & quid illis debetur, sub titulo: *Sanctiones, & decreta illa ex quatuor regum ad Constantinum libris decerpta.* Ibidem luculentissimis legitur verbis quod divus testatur Ambrosius in epistola ad ecclesiam Vercellensem, scilicet in synodo Nicæna prohibitos bigamos ordinari.

Divus Augustinus in epistola 100. scribit in concilio Nicæno prohibitum esse, ne duo episcopi simul sedeant in eadem sede, dicens, *Adhuc in corpore posito beatæ memoriæ patre, & episcopo meo sene Valerio episcopus ordinatus sum, & sedi cum illo, quod concilio Nicæno prohibitum fuisse nesciebam.* Hæc prohibitio in orientalibus editionibus habetur can. 54.

Sanctus Basilius magnus epist. 78. scribit in concilio Nicæno alia constituta esse ad correctionem noxiorum, alia ad prænonitionem eorum, quæ in futurum suboriri possunt. Quæ quam consona sint nostris hisce constitutionibus, nemo discurrens per singulas non videbit. Proinde quis ex horum omnium consensu & conspiratione non colliget, canones istos, & constitutiones esse authenticas & legitimas?

III. Inquirendum hic nobis quoque est, utrum Arabice tantum hi extent canones orientalibus, unde PP. Francisco Turriano, Alphonso Pisano, nonnullisque aliis scriptoribus Arabici dicti sunt: an vero aliis etiam linguis. Quandoquidem linguarum varietas, multiplicesque variarum gentium editiones, non minus faciunt ad horum canonum, & constitutionum αὐθεντίαν contestandam, atque confirmandam. Sciendum itaque est, tam ipsos canones, quam quas hic proferimus constitutiones non solum Arabice extare orientalibus, verum etiam aliis linguis. Arabici vero dicti sunt laudatis scriptoribus, quia Arabica lingua, & characteribus primo visi sunt apud Latinos, ex Ægypto allati. Proinde P. Turrianus in sua ad eosdem canones præfatione ita scriptum reliquit. *Sed cum lingua Græca non esset provinciis Alexandriæ, & Ægypti, & Pentapolis vernacula, sed Arabica, quis rursus*, &c. At pace tanti viri, lingua Arabica multo serius in eas provincias cum Arabum imperio introduci cœpit, sub Homaro Benalchottabo tertio

tio a Mohammede pseudopropheta Arabum principe. Elapsis autem ante sæculis partim Græca erat, eo advecta cum Græcorum colonis, partim Cophtica, sive Ægyptiaca indigenarum vernacula. Hoc quidem ex eo evidenter patet, quia hactenus Christianorum sacra, & divina officia ibi vel Græca, vel Cophtica celebrantur lingua, ubi Arabica prophana habetur. His adstipulatur Severus Benmokfabus Alexandrinus episcopus Asmonin in præfatione ad vitas patriarcarum Alexandrinorum in hæc verba. *Ego quidem indignus sum, qui mea infelici, & caduca manu scribam quidquam ex ipsorum patriarcharum historiis, aut gestis; proinde opem imploravi Christianorum fratrum, quos dignores esse novi; efflagitans ab eis, ut mihi auxilio essent in vertendis iis, quæ calamo, seu lingua Cophtica, & Græca reperimus, in eamum seu linguam Arabicam, quæ hominibus hujus temporis cognita est in climate Ægypti, ubi Græca, & Cophtica linguæ pluribus ignotæ evaserunt.* Ex his non obscure patet, antiquas, & vernaculas Ægypti linguas ante Arabum imperium Cophticam fuisse, & Græcam. Sed redeamus in viam. Ad ipsum ergo argumentum, quod attinet, sciendum est, hos canones, & constitutiones variis apud varias orientis gentes circumferri linguis, ex quibus sex nobis hic Romæ extant editiones. Prima Arabicis exarata characteribus: & est Melchitarum, seu Græcorum, qui Arabica utuntur lingua, suntque per totam Syriam, Chaldæam, & Ægyptum diffusi. Editionis hujus exemplaria extant nobis bina, unum in Vaticana bibliotheca, alterum in bibliotheca collegii Maronitarum de urbe. Utrumque Græcis est notatum numericis literis, & Græcis etiam alicubi interpolatum dictionibus, & commatibus. Secunda editio est Maronitarum, quæ duplex adhuc est, una Arabicis conscripta characteribus, & lingua; altera, Syriaca, de qua mox paulo infra. Tertia est Cophtitarum, seu Christianorum Ægyptiorum, qui Dioscori sequuntur dogmata, & est Arabicis conscripta characteribus, & lingua, & Cophticis, seu Ægyptiacis notata numeris, ac quibusdam etiam in locis interpolata Ægyptiacis vocabulis, integrisque versiculis. Exemplaria extant bina, unum bibliothecæ Vaticanæ, collegii Maronitarum alterum. Quarta est Jacobitarum Arabice conscripta, & Syriacis interpolata vocabulis, & commatibus: hæc est nostri juris. Quinta Æthiopica, characteribus, & lingua ejus gentis conscripta. Hujus terna extant exemplaria, duo in Vaticana bibliotheca, unum in domo sancti Stephani nationis Æthiopicæ. Sexta est Nestorianorum Chaldaicis exarata characteribus, & lingua de qua Hebedieſu in collectione canonum. Codex est bibliothecæ Vaticanæ De Armena tandem editione sic scribit P. Alphonsus Pisanus ad calcem suæ præfationis in eosdem canones *Extitisse porro*, inquit, *integrum concilium Nicænum, Armenica lingua apud regem Armeniorum ante* 300. *annos indicat epistola Gregorii decimi ad eundem regem, quæ manuscripta extat apud cardinalem Sirletum, qua illud sibi mitti rogat, cum jam indixisset concilium Lugdunense.* Ex his itaque liquido relinquitur, hos canones, & constitutiones non solum Arabica, sed aliis etiam extare linguis, proindeque ea omnia, in quibus hæ omnes conveniunt, & conspirant editiones tam variarum gentium, regionum, & linguarum, legitima, & authentica concilii Nicæni habenda esse.

IV. Ratio præsentis argumenti postulare a nobis suo jure quoque videtur, ut aliquid etiam dicamus de horum canonum, & constitutionum interpretibus, quibusque ex linguis versi sint, nec non de eorumdem collectoribus. Quoniam vero scriptores de hoc tractantes argumento ex professo, non sunt nobis in præsens ad manum, id paucis expediemus, in medium proferentes, quæ nobis ad manum sunt, & quæ scire potuimus. De Melchitarum in primis, & Nestorianorum editionum versione hæc scripta reliquit Abnalchassabus Ægyptius in præfatione collectionis canonum, & constitutionum ecclesiæ Alexandrinæ Cophtitarum: *Et posuerunt* (Nicæni patres) *de judiciis canones complures, ex quibus duæ in hoc libro sunt partes, quarum una viginti canones continet, quam constitutiones sequuntur innumeræ, in quibus conventur, quarum nota est NIC. Altera vero multiplicis utilitatis est, cujus versionem procurarunt Melchitæ, & Nestoriani, & rata habetur apud Jacobitas Syros, & illius canonum numerus in Melchitarum editionibus est* 84. *quos complures subsequuntur etiam constitutiones. In editione, quæ est in Melchitarum manu, sunt additamenta quædam ad eos pertinentia.* Ex hisce auctoris hujus verbis habemus Melchitas, & Nestorianos horum canonum, & constitutionum versionem procurasse, sed ex qua lingua non habemus. Ego tamen probabili conjectura conjicio, Melchitarum versionem ex Græca lingua factam fuisse in Arabicam. Conjecturæ ratio est, quia Melchitæ sunt Græci ritus, omnesque ferme eorum ecclesiastici libri in Arabicam ex Græca lingua sunt versi. Præterea non minus hoc persuadent non solum interjecta Græca vocabula, sed & integri versus, & commata. De Nestoriana versione intelligi potest, eam factam fuisse vel ex Græco in Chaldæam (quod verisimilius est) vel ex Chaldea in Arabicam: utraque enim utuntur Nestoriani; priore in sacris obeundis; altera ut jam illis vernacula. Quibus vero interpretibus id factum fuerit nobis in præsens non constat, quemadmodum etiam neque de tempore, tamen hoc a longinqua vetustate præstitum fuisse, ex eo colligi, & conjici potest quod harum gentium antiquissimi scriptores hos laudaverint canones, & constitutiones. Editionem Maroniticam ex Syriaca lingua Arabici juris fecit David archiepiscopus Maronita an. ab Alexandro 1370. qui est Christi domini 1059. plus minus, rogantibus abbate Josepho, ejusque monachis, ut ex ejus præfatione constat, & nos alias notavimus. Syriaca porro illa editio quo facta fuit tempore, & quo interprete satis non constat, constat tamen eam esse antiquissimam, quandoquidem D. Joannes Maro, qui sæculo sexto ad septimum vergente scribebat, in libro de sacerdotio integrum citat ex ea canonem 44. ex quo quidem existimant, illam auctorem habuisse D. Jacobum Nisibenem episcopum, qui eidem interfuit concilio. De Cophticæ, Æthiopicæ, & Armenicæ editionum antiquitate, & interpretibus, nihil certum in præsens statuere possumus, nihilo tamen minus idem de illarum antiquitate, ac de aliis militat argumentum. Ex hactenus itaque dictis concludimus omnes eos canones, diatyposes, seu constitutiones, in quibus omnes conveniunt orientales illæ nationes, authenticos esse, & legitimos Nicænos, in quibus vero non item, supposititios, & nothos, uti mox liquido ex nostris patebit notis.

EJUSDEM INTERPRETIS.

Notæ in præfationem, canones & constitutiones concilii Nicæni orientalium editionum.

I.

DE ÆRA CONCILII.

OMnes omnium orientalium editiones conveniunt de concilii Æra, ut ex ipsius præfationis patet exordio; at non conveniunt, quo sub Romano pontifice fuit celebratum. Namque Melchitarum, & Cophtitarum seu Ægyptiorum editiones id sub Julio I. factum fuisse tradunt, in quo Sozomeni opinionem, quam lib. 2. cap. 1. refert, sequuti fuisse videntur, sicut fecit & Cassiodorus, seu potius isti ex ea præfatione eam hauserunt opinionem. Maronitarum vero editio, quam refert Joannes Maro Antiocheuus Maronitarum parriarcha, qui prope sextæ synodi floruit tempora in suo tractatu Syriaco adversus orientalium hæreses lib. 1. de Monophysitarum hæresi cap. primo id tribuit Silvestri temporibus. Landati auctoris verba ipsa sunt: *Anno* 636. *Alexandri, & 20. imperii invictissimi Constantini celebrata est sancta synodus Nicæna, cum esset Romæ Silvester patriarcha, & Alexandriæ Alexander.* Et paulo post. *Accedat primus omnium S. Silvester episcopus Romæ concilii Nicæni præfectus*, seu princeps, ut habet versio Arabica. Et hæc esse videtur communissima sententia, unde nomen Julii pro Silvestri ab amanuensi aliquo intrusum fuisse credam, ex quo error ejusmodi in aliquas irrepsit editiones, præsertim cum videamus Silvestri decreta a multis orientalibus passim sub nomine Julii circumferri, & laudari. Porro auctor libelli editi Florentiæ anno 1553. sub nomine cardinalis Contareni, ut hanc conciliet diversitatem, initium concilii Silvestro, finem vero Julio adscribit. Sed conciliatio ejusmodi improbatur ex concilio Romano celebrato sub Silvestro, in quo approbata est Nicæna synodus proxime ante celebrata.

Item nec conveniunt editiones istæ quo anno imperii Constantini celebratum fuit hoc concilium. Nam Melchitica editio id factum fuisse tradit an. Constantini 19. cui adstipulatur Cophtica, seu Ægyptia, tametsi hæc eadem in præfatiuncula ad canones habeat, id gestum fuisse anno 17. ipsius Constantini. Quod non sine contradictionis, & erroris nota dici potest. Maronitarum demum editio hoc tribuit anno 12. Constantini, ut ex citatis paulo supra Joannis Maronis verbis videre est. Ejusmodi diversitates facile conciliari possunt, si minor numerus tribuatur initio concilii, major vero, fini; cum anni exeuntis pars extrema, vertentis apud scriptores, & in ipsis sacris scripturis denominationem non frequenter sortiri soleat. Coriolanus in summa tanquam certissimum tenendum esse existimat, hanc synodum ann. Christi nati 325. Constantini 20. Silvestri 12. celebratam esse, & eodem anno inchoatam, & absolutam fuisse probat ex Grescioniana collectione. Nihilominus initio summæ in ordine conciliorum sibi contradicere videtur, dum scribit: Primum est Nicænum quod celebratum ab anno 327. usque ad annum 330. qui fuit annus 15. Silvestri papæ, & 20. Constantini imperatoris. Gelasius in comment. part. 2. dicit

conci-

concilium Nicænum celebratum fuiſſe juxta veteres hiſtorias anno 16. & ſexto menſe imperii Conſtantini.

2. De numero patrum, ſeu epiſcoporum.

Quamvis omnes ubique terrarum conveniant, patres, ſeu epiſcopos, qui huic interfuerunt concilio fuiſſe 318. Euſebius tamen lib 3. de vita Conſtantini, & Euſtachius epiſtola ſua, quam recitat Theodoretus lib. 1. cap. 8. ſcribunt fuiſſe 250. duntaxat. Melchitarum vero, & Cophtitarum editiones non ſolum in aliud procurrunt extremum ſed manifeſte ſibi contradicere videntur. Etenim licet utraque hanc ſingulis præmittat titulis inſcriptionem: *Concilium Nicænum* 318. *patrum*, nihilo tamen minus prima aſſerit ad hoc concilium conveniſſe 2048. patres, altera eumdem ponit in ipſa linea numerum, ad latus vero habet 2348. quem numerum nos alias in nota ad eumdem locum exiſtimavimus eſſe intelligendum de clericis cujuſque ordinis, qui varias ob cauſas eo confluxerant, in quo quidem tunc ſequuti ſumus Zonaram in annalibus ſcribentem: *In quibus erant & ſacerdotes, & diaconi, atque etiam monachi.* Verum re deinde maturius expenſa, & excuſſa diligentius, palinodiam canere in reſponſione ad origines Seldeni cap. 13. noſtri Eutychii vindicati ingenue nobis viſum eſt. Et id quidem ob varias, & graves cauſas, auctoritateſque tum ſacrarum ſcripturarum, tum conciliorum, & patrum, ex quibus plene conſtat plures extitiſſe in una, eademque eccleſia epiſcopos, unde numerus ille nec portentoſus, nec receptis epiſcopatuum notitiis repugnare videtur. Ejuſmodi pluralitas epiſcoporum in una, eademque civitate conſtat in primis ex Actorum cap. 20. & ex epiſtola ad Philippenſes cap. 1. ex can. 54. concilii Nicæni, ubi prohibetur, ne duo epiſcopi ſint ſuper eadem civitate, de quarum prohibitione loquitur Auguſtinus epiſtola centeſima. Idem evidentiſſime patet ex Arabicis ejuſdem concilii ſubſcriptionibus, ubi ejuſdem eccleſiæ, & civitatis interdum bini, interdum tres, interdum plures ſubſcribunt epiſcopi. Alexandrinæ civitatis tres ſubſcripſiſſe leguntur, Seleuciæ ſex, & ſic de aliis. Subſcribunt, & aliqui chorepiſcopi, quos epiſcopos ordinatione fuiſſe ex eodem concilio in conſtitutione de collatione epiſcoporum patet, ubi graviſſimis interdicitur verbis, ne ullus adeſſe audeat magno concilio, niſi ſit epiſcopus, unde clare colligitur, chorepiſcopos illos, qui concilio interfuerunt, epiſcopos fuiſſe. His plane favet Nicolai papæ ad Rodulphum archiepiſcopum Bituricenſium auctoritas, ubi *ſeptuaginta*, inquit, *chorepiſcopi facti ſunt, quos quis dubitet epiſcoporum habuiſſe officia?* Idem patet liquido ex factis apoſtolorum. Nam Petrus Antiochiæ conſtituit Evodium, & Ignatium; Romæ Linum, Cletum, & Clementem, hinc Georgius Homaidius in Cajo: *profectus eſt autem Petrus anno ſecundo imperii Caii Cæſaris, rexitque illam annis 25. & conſtituit ſuper eam epiſcopos.* Et ſane bonis illis naſcentis eccleſiæ ſeculis neceſſarium omnino eſſe videbatur, plures conſtitui epiſcopos in iis urbibus, ubi primo Chriſtiana fides propagari incipiebat, ordinandi præditos poteſtate, principali tamen epiſcopo ſubordinatos, cum ut alios conſtituere poſſent juxta primum canonem apoſtolicum, quia cum alibi adhuc non eſſent ad ordinationes rite obeundas accerſiri non poterant, tum ut uno decedente, alius ſtatim, vel jure primatus ſuccederet, vel uti poſtea immutata ratione conſtitutum eſt, jure electionis, ſicut habet commentar. in epiſtolas Pauli, quiſquis ille ſit, ſive Ambroſius, ſive Hilarius; tum etiam ut ex illo numero vicinis eccleſiis, quæ in dies fundabantur, proſpiceretur. Ex quo graviſſimi viri exiſtimaverunt in primæva eccleſia fuiſſe tantummodo epiſcopos, & diaconos ad miniſteria eccleſiaſtica, & functiones peragendas. Epiſcopus enim ſuperioribus fungebatur officiis, inferioribus diaconus. Quod tamen numerus ille 2048. vel 2348. non ſit intelligendus de epiſcopis, obſtare videntur eædem editiones, quæ id concilium inſcribunt *trecentorum octodecim*. Verum hæc difficultas, & objectio facile diluitur, quia ubi noſtra, quam edidimus Pariſiis anno 1645. præfatio habet: Conveneruntque ad conditum tempus 318. epiſcopi, præfationes illæ habent: *Et brevi convenerunt ex illis* (nempe epiſcopis, ad quos ſcripſerat Conſtantinus, ut eo convenirent) *ad Nicænam urbem* 2048. vel ut habet Alexandrina ad latus 2348. *Ex quibus ſelecti ſunt* 318. quia reliqui nec de fide cum aliis conveniebant, nec conſtabant ſibi. Hinc Benaſcalus in præfatione collectionis conſtitutionum eccleſiæ Alexandrinæ: *Et erat numerus illius* 318. *epiſcoporum, & dicitur hos ſelectos fuiſſe ex* 2048. *epiſcopis.* Quod & Conſtantini ad patres concilii adhortatio indicare plane hiſce verbis videtur: *Ad veſtrum conſiſtorium admittatis, velim, eos hæreticos, qui minime ſacras rejiciunt ſcripturas, nec illarum immutant verba, ſed eas recipiunt, & in aliquorum tantum locorum ſenſu, & interpretatione hærent & diſſident, ut ſuæ fidei, & dogmatum rationem reddant. At illorum, qui fidem orthodoxam, apoſtolicas traditiones, ac ſcripturas addendo, vel minuendo corrumpunt, admittatur nemo ad veſtrum conventum.* Neque hic intelligi poſſunt nomine epiſcoporum presbyteri, qua nomen commune primis illis ſæculis erat, quia conſtitutio hos nominatim excludit, ut infra videre eſt capite de collationibus epiſcoporum.

3. De aliis Nicænis decretis, & conſtitutionibus, de quibus mentio fit in præfatione, in hiſce vero noſtris non extant.

IN præfatione, quæ concilio præmittitur, plura alia decreta, & conſtitutiones ab eodem concilio ſancitas legimus, quæ in hiſce quas habemus, editionibus non extant; eas tamen extare apud orientales nulli dubitamus. Etenim multa paſſim ab auctoribus orientalibus citantur, & proferuntur, ut ipſius concilii ſtatuta, quæ tamen in hiſce noſtris non habentur. Ejuſmodi eſt decretum illud, quod cap. 15. conſtitutionum Alexandrinæ eccleſiæ refert Benaſcalus in hæc verba: *In die autem nativitatis, & epiphaniæ eo tempore, quo concilium Nicænum coactum fuit, præceperunt ejus patres, ut noctu miſſa celebretur.* Ex quo jure argui poteſt, cætera adhuc extare apud orientales concilii decreta.

4. De iis, qui duo aſſerebant eſſe principia.

Inter ſectarios in præfatione recenſitos, ſunt qui duo aſſerebant eſſe principia, imo tria, uti ſunt auctores tertiæ ſectæ. Verum hoc non eſt intelligendum de principiis independentibus, ut perperam quidam exiſtimarunt: ſed de principiis dependentibus, a primo principio, Arbitrantur quippe iſti, Deum non per ſe, ſed per angelos quoſdam omnia condidiſſe; & quidem bona bonorum angelorum miniſterio; mala vero malorum, quos principia appellant per analogiam quamdam ad primum principium. Horum ſoboles Sabaitæ, qui Chaldæi, & Chriſtiani ſancti Joannis Baptiſtæ nuncupari amant, Arabiam ad ſinum Perſicum incolentes, hactenus id tenent, & docent; ac angelum bonorum creatorem *Abtabil* ſuo vocant idiomate, id eſt, *Patrem lucis*, malum vero conditorem malorum *Heſciucha*, hoc eſt *tenebras*, ſeu *obſcuritatem*.

5. De proceſſione Spiritus ſancti a Patre, Filioque.

Symbolum Nicænum cum particula *Filioque* expreſſe habetur in editione Cophtitarum, cujus extat Pariſiis exemplar in bibliotheca illuſtriſſimi viri D. Gilberti Gaulmini regis Chriſtianiſſimi a ſecretioribus conſiliis, & libellorum ſupplicum magiſtri. Habetur etiam hæc eadem particula in ſymbolo editionis Maronitarum; apud quos hanc veritatem pluribus docet auctor collectaneorum in reſponſione ad 14. interrogationem: *Utrum Spiritus ſanctus procedat a patre tantum, ob dictum evangelii, quod Spiritus ſanctus procedit a patre: an vero procedat a patre, filioque?* Cui inſtitutæ interrogationi poſt multas e ſacris litteris adductas auctoritates reſpondet, & concludit: *Spiritus igitur ſanctus ſicut procedit a patre, procedit etiam a filio.* Et poſt pauca: *Dicimus ergo, quod quemadmodum Spiritus ſanctus dicitur ſpiritus patris, & ſpiritus filii, ita etiam a Patre, Filioque procedit.* His addit etiam cap. 7. ad hanc ſententiam confirmandam teſtimonia SS. Athanaſii, Baſilii, Cyrilli, Jacobi Syri, Ephrem, Zachariæ Alexandrini, Joannis Antiocheni, & aliorum. Hanc expoſitionem factam fuiſſe tempore Theodoſii junioris, ejuſque auſpiciis teſtatur Jacobus Zanzalus in ſuo catechiſmo in *hæc verba. Quid loquar de Theodoſio majore, loquar de ejus filio Theodoſio juniore imperatore fideli, qui tertiam ſynodum Spiritu ſancto confirmatam coegit, & expoſuit nomina trium perſonarum in ſymbolo, ac dixit in eo: Et in Spiritum ſanctum dominum vivificum, procedentem a Patre, Filioque, adorandum & conglorificandum.* Ex hiſce verbis additionem illam ad ſymbolum Nicænum factam fuiſſe ſub Theodoſio juniore conſtat duntaxat; ſed utrum in Epheſina ſynodo, aut aliqua alia particulari ſub Theodoſio celebrata, quave occaſione, inrompertum eſt. Si de Epheſina intelligendum ſit, dicere oportet Jacobum hunc id collegiſſe, atque intuliſſe ex anathematiſmo nono D Cyrilli, & ejuſdem defenſione adverſus reprehenſionem Theodoreti, ex quo loco idem probat etiam dogma Maronita noſter collectaneorum auctor. Hos ita intellexiſſe judicat D. Joannes Maro in commentariis ad Liturgiam D. Jacobi cap. 20. in expoſitione ſymboli Nicæni, ſeu additionis Conſtantinopolitanæ ad hæc verba. *Qui a Patre procedit* ita ſcribens: *Hoc ſignificarunt patres eum* (*Spiritum ſanctum*) *eſſe Deum ut Patrem, & ſicut Filium eſſe Patri conſubſtantialem.* Patres vero Epheſinos a filio quoque eum procedere definiviſſe quidam dicunt. At mea ſententia id intelligendum potius eſt de concilio Romano, quod celebratum eſt præſente Theodoſio

seniore contra Arium, Macedonium, Phetinum, Auxentium Mediolanensem & Apollinarem, in quo additum est Nicæno symbolo, *Filioque* contra eos, qui dicebant, Spiritum sanctum esse filium Filii, & nepotem Patris. Vide Genebrardum lib. 3. Chronicorum, sæculo quarto ad annum Christi 383. Henricus Stephanus ad calcem novi testamenti versionis Bezæ asserit particulam *Filioque* Nicæno symbolo additam fuisse a Constantinopolitana synodo contra Macedonium & Pneumatomachos. Sed hæc assertio ex ipsis conciliis falsitatis facile convincitur. Jacobi Zanzali sententiam sequuntur Jacobitæ, Cophtitæ, Æthiopes & Armeni, & reliqua Monophysitarum turba. Nestorianos autem quod attinet, quidam existimant, eos Spiritus sancti negare processionem a Filio, quia Nestorius Spiritum sanctum Patri, Filioque haud consubstantialem esse affirmat. Verum quam falsa sit horum assertio ex duodecim Nestorii assertis de Verbi divini incarnationis dispensatione plane patet. Asserit namque cap. 3. *Si quis dixerit Filium consubstantialem non esse Patri, & Spiritui sancto, veritatem calumniatur*, Cap. 5. ita luculentius: *Si quis dixerit, Spiritum sanctum esse ministrum, aut servum, aut secundum, ac, ut uno dicam verbo, non esse consubstantialem Patri & Filio, veritatem calumniatur.* Hanc eamdem Spiritus sancti consubstantialitatem planissimis quoque facetur verbis Michael Nestorianorum patriarcha in sua fidei professione, quam omnium suæ sectæ hominum esse affirmat. Alii volunt Nestorianos hanc negare Processionem, quia ipsorum scriptores de divinis loquentes notionibus dicunt: *Pater est unigenitus, Filius est genitus, Spiritus sanctus a Patre procedit.* Sic loquitur Michael patriarcha jam laudatus, sic Hebediesu, sic alii. At ratio hæc nihil valet, & nihil concludit, quia dicere Spiritum sanctum a Patre procedere non excludit Spiritus sancti processionem a Filio, sed est, verba evangelii nude referre. Ego sane potius crederem Nestorianos tenere Spiritum a Filio etiam procedere, quia passim eum procedentem vocant sine addito, uti facit Hebediesu episcopus Sigar in libro Margaritarum cap. de trinitate, laudatus supra Michel, & quotquot videre potui ex eorum scriptoribus. Imo id ex Hebediesu tract. 3. cap. 4. manifeste colligi videtur; quandoquidem ibi duo notat inter Latinos & Græcos discrimina præcipua, unum de processione Spiritus sancti a Patre, Filioque: alterum de azymorum ritu. Hoc secundum integro improbavit capite contra Latinos; de primo nec verbum quidem fecit, aut quidquam opposuit adversus Latinos, sed silentio approbare videtur. Præterea catholicus factus omnes Nestorianorum errores, in quibus a Latinis diffident, perstringit, inter quos tamen minime bono percenset articulum, aut de illo mentionem facit ullam. Tota itaque res ad Melchitas redit; unde in nota ad eamdem præfationem editam a nobis Parisiis an. 1645. diximus: *Nec admiretur quisquam, quia Spiritum a Patre, Filioque procedere semper ab orientalibus creditum est, si Melchitas excipias, ac forte Nestorianos*, Melchitas absolute excepimus, quia sunt Græci ritus, de quibus in sequenti nota. Græcorum vero hic communis censetur error; sed profecto antiquissima eorum hujus concilii editio, quæ in Vaticana servatur bibliotheca, hunc penitus nobis eximit scrupulum: Etenim in professione, & symbolo fidei Spiritum sanctum procedere etiam a Filio luculentissimis hisce explicat verbis: *Deus Pater super omnia, & in omnibus; Filius super omnia & in omnibus; Spiritus unus procedens a Patre, & emanans a Filio, vivificus super omnia, & in omnibus.* De qua re notandum est, verba Arabica, *Monbethek* & *Sader*, synonyma esse, & utrumque significare *procedere*, uti videre est in linguæ Arabicæ thesauris & dictionariis. Quod autem primum verterimus *procedere*; alterum *emanare*, id fecimus, cum ut synonymia vocabulorum servaremus diversitate, eodem servato sensu; tum quia theologis idem etiam est procedere, atque emanare. Ex his itaque liquido patet id erroris non esse commune omnibus Græcis; sed esse particulare quibusdam scriptoribus, qui livore quodam bellum ecclesiæ Romanæ indixerunt.

6. *De variis sectis.*

Ex iis, quæ in concilii recensentur præfatione, sectis, nulla hactenus, Dei beneficio, in oriente superest, & utinam abscindantur & reliquæ Dei ecclesiam conturbantes. Quæ autem extant nunc, quatuor numerantur, si præcipua dogmata, in quibus diffident, respiciamus, Nestorianorum scilicet, Melchitarum, Maronitarum, & Monophysitarum. Monophysitæ sunt Jacobitæ, Cophtitæ, Æthiopes & Armeni. Ex his Jacobitæ a Jacobo Bardaeo, ideſt Clitellario (Latinis Zanzalus vulgo dicitur) qui unam naturam, personam, voluntatem, & operationem in Christo domino asserebat, nomen & hæresim hauserunt; etsi non desint inter illos, qui scribunt hanc denominationem sibi inditam fuisse a nomine S. Jacobi apostoli. Quam tamen opinionem tempus & hæresis falsitatis manifeste convincunt. Cum his conveniunt in hæresi de unitate naturæ, operationis, & voluntatis in Christo Cophtitæ, Armeni, atque Æthiopes, differunt tamen in multis dogmatibus, & ritibus, sed præcipue in materia eucharistiæ, & in circumcisione. Circa primum discrimen, Jacobitæ oleum, & salem pani triticeo consecrando admiscent, & id quidem existimant esse de necessitate materiæ. Hoc vero aliæ illæ tres sectæ minime approbant, imo non sine stomacho improbant. Hujus mixturæ auctor extitit Joannes quidam cognomento Barsusan ipsius gentis pseudo-patriarcha Antiochenus, uti testis est Jacobitarum catechesis commentator David Barphaulos. In hac eadem materia discrepant & Armeni a reliquis aliis tribus sectis; namque azymo utuntur pane, & mero tantum, minime admixta calici aqua. Tametsi Praetolus lib. primo num. 67. & Thomas Biatiensis in suo thesauro lib. 7. par. 1. cap. 17. scribant Armenos in fermentato conficere. Hos tamen præter ipsam rem toti Christiano orbi notissimam, arguit falsitatis Nico Græcus scriptor in suo libello inscripto: *De pessima religione pessimorum Armenorum*; ubi propter panis azymi usum in eucharistia conficienda azymistas illos vocat. In hoc eodem etiam hæreticos reputari Armenos a Græcis, scribit Gregorius VII. lib. 8. quæst. 1. Ex quo planum fit multos multa oscitanter scribere, Æthiopes, seu Abassini in hac quoque materia a reliquis tribus sectis discrepant; etenim defectu vini ex recentibus uvis expressi, succum substituunt ex uvis passis extractum super infusa prius aqua, quod aliæ tres non approbant. Ad secundum quod attinet discrimen, Æthiopes, & Cophtitæ discrepant ab aliis duabus sectis, quod hactenus circumcisionem Christianis admiscent sacris, eamque necessariam ad salutem existiment, quidquid aliqui eorum recentiores dicant scriptores. Huic etiam cauterium ferro candenti factum in aliqua vultus parte addunt Æthiopes tamquam partem integrantem sacramenti baptismi. Quidam apud Biatiensem lib. 7. par. 1. cap. 23. perhibent, Jacobitas & Armenos item circumcidi; sed hoc falsissimum esse ex eorum in hac re dissidio constat, Equidem puto, utrumque errorem inde oriri, quia omnes hæ sectæ magna in veneratione Jacobum illum Zanzalum habent, adeoque indiligentes existimarunt illi scriptores, eum omnium errorum, qui apud ipsas vigent, esse auctorem. Verum non ita se res habet, quia temporis processu primis hæresibus multa addiderunt. Et hæc de Monophysitarum quatuor illis sectis satis in præsens dicta sint. Nestoriani ita nuncupantur a Nestorio eorum parente, qui duas in Filio ponebat personas, divinam scilicet, ac humanam, nec non duas naturas. Quæ hæresis ex diametro opponi videtur hæresi Monophysitarum, & quidem sic existimarunt multi, ac gravissimi auctores. Nihilominus meminisse me legisse aliquando apud doctissimum scriptorem Latinum, cujus nomen nunc ex mea excidit memoria, eamdem esse hæresim Monophysitarum, ac Nestorianorum. Quod non tantum miratus sum, sed omnino obstupui, eamque sententiam tanquam futilissimam, & ineptissimam habui. Sed lectis postea diligentius Monophysitarum scriptis, ac evolutis monumentis, comperi eum verum dixisse, & scripsisse. Etenim constanter asserunt Monophysitæ, unam illam personam Christi esse compositam ex duabus personis, divina nimirum & humana, quemadmodum & naturam ex duabus naturis, & sic de voluntate, & operatione arguendum est: itaque in re isti conveniunt, discrepant vero in modo a Nestorianis. Quod vero magis mirandum est in sententia Nestorii, cum duas agnosceret is in uno Filio Dei, ut idem loquitur cum suis, personas, & naturas unitas non hypostatice, sed per voluntatem, beneplacitum, & amorem, ita ut divinitas habitaret in humanitate tamquam in templo, qua ratione, & judicio asserit unam esse voluntatem, & operationem duabus personis etiam non unitis. Sed profecto is mos hæreticis est, ut sibi non constent. Melchitæ sunt Syri, aut Ægyptii Græci ritus, quorum aliqui Chaldaice, alii Græce sacra sua peragunt, & divina obeunt officia, cæterum Græcorum per omnia insistunt vestigiis. Maronitæ a monasterio S. Maronis Abbatis, cujus monachi acerrimi catholicæ fidei defensores adversus Eutychianos, & Acephalos, ut eorum testatur epistola ad Hormisdam papam, cui primo loco subscribit Alexander ejusdem monasterii abbas, denominationis originem ducunt. Qua de nominis hujus origine fuse agit Joannes Maro, scriptor antiquissimus, qui sæculo vivebat sexto vergente ad septimum, in præfatione ad suos tractatus adversus Nestorianos, Monophysitas, & Monothelitas. De hac eadem denominationis origine loquitur etiam Thomas Chartabensis Monothelita episcopus, qui ante annos sexcentos scribebat pro Monothelitarum hæresi ad Joannem Melchitarum patriarcham Antiochenum. Qui Thomas in causa fuit, cur Maronitæ a quibusdam scriptoribus pro Monothelitis habiti sint, quia pro Maronita se venditabat: Et sane sub hoc nomine nonnullos allexit Maronitas, &

ſuis dolis irretivit. Sed ſtrenue profecto rejectus fuit, dirutis etiam aliquibus pagis, ubi ſparſerat Monothelitarum virus, uti hactenus ruinæ, & rudera teſtantur. De qua re Gabriel Klali Maronita epiſcopus plura habet in ſua nationis Maronitarum hiſtoria, ubi notat hunc fuiſſe natione Jacobitam ex civitate Meſopotamiæ *Maredin* nomine. Conſtat præterea Maronitas numquam hac hæreſi fuiſſe imbutos ex epiſtola Arſenii epiſcopi Hincurenſis, in qua pluribus demonſtrat, Maronitas, & Melchitas, ſeu Græcos nunquam diſſenſiſſe in myſterio diſpenſationis incarnationis, ejuſdemque eſſe ſententiæ quoad unitatem perſonæ verbi divini, dualitatem naturarum, voluntatum, & operationum. Idem planiſſimis, apertiſſimiſque conſtat verbis ex antiquiſſima eorum Maronitarum fidei profeſſione, quæ ſingulis dominicis diebus feſtis inter miſſarum legitur ſolennia. Ex quibus omnibus colligitur, Thomam illum Maronitas in hanc induxiſſe hæreſis ſuſpicionem. Sed de his plura alibi.

7. *In canonem vigeſimum nonum. Ne mulier menſtruata ingrediatur eccleſiam, neque ſacram ſumat communionem.*

Mulier menſtruata arcetur ab eccleſiæ ingreſſu, & ſacræ communionis ſumptione non propter aliquam legalem immunditiam, ut quidam perperam exiſtimarunt, ſed ob reverentiam, & veneration em Dei eccleſiis, & maxime illibato euchariſtiæ ſacramento debitam. Sic Joannes Baptiſta Leopardus Maronita, archiepiſcopus Heſronenſis in ſuo opere inſcripto: *Vindemiæ ſacramentorum* tractatu de matrimonio hunc explicat canonem; ſic Gabriel Klabi item Maronita in tractatu de ſacramento matrimonii, ſic alii. Quæ quidem explicatio haud aliena eſſe videtur a mente Gregorii I. papæ in reſponſione ad interrogatum decimum Auguſtini apoſtoli Anglorum, ubi poſt multa ita de menſtruata, & puerpera decernit: *ſanctæ autem communionis myſterium in eiſdem diebus percipere, non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præſumat, laudanda eſt*: Imo Gregorius tertius ſummus pontifex in canonibus pœnitentialibus uſu ſancitum eſſe aſſerit, *ut nulla mulier ante mundum ſanguinem eccleſiam intraret, quia in uſu habetur: alias quadraginta pœniteat.* Idem etiam: *Mulieres menſtruo tempore in eccleſiam non intrent: quod ſi præſumpſerint, tres hebdomadas pœniteant: nonnulli enim patres ita definierunt.* Notandum tamen eſt hunc canonem additionis ſuſpicione non carere, quia non invenitur in omnibus editionibus.

8. *In canonem trigeſimum octavum de translatione patriarchatus Epheſini Conſtantinopolim.*

Canon iſte manifeſte Nicænis additus eſt a Melchitis, ſeu Græcis ad majorem conciliandam ſuo CP. Patriarchæ auctoritatem, ut qui uſque ad ea tempora ſimplex epiſcopus erat. Hinc ſubinde primatum ſuper alios patriarchas ambitioſiſſime ſibi adſciſcere contendit.

9. *In canonem trigeſimum nonum de loco Seleuciæ patriarchæ.*

In hoc canone ſeptimus aſſignatur Seleuciæ patriarchæ locus in editione Melchitarum poſt Hieroſolymitanum, ubi in aliis editionibus ſextus illi tribuitur, quintus vero locus Hieroſolymitano, qui eſt verus ſedium ordo. Hujus autem ordinis in Melchitica editione perverſio inde oritur, quia quintum locum tribuunt illi Epheſino propter translatam ab eo dignitatem ad urbem regiam, ut in ſuperiori nota obſervatum eſt: atque ſic ad ſextum locum truditur Hieroſolymitanus, & ad ſeptimum Seleucienſis. Item ordinis hujus perverſio plane patet ex cap. 9. *de privilegiis urbium matricum*, tituli: *Aliæ variæ eccleſiaſticæ conſtitutiones*; Ubi primus locus tribuitur Romæ; ſecundus Alexandriæ; tertius Conſtantinopoli; quartus Antiochiæ; quintus Epheſo; ſextus Hieruſalem, ac proinde ſeptimus erit Seleuciæ.

10. *In can. 47. De eo qui accuſatur de crimine aliquo, & advenerit ad ſe expurgandum.*

In aliquibus editionibus poſt hæc verba: *& ſacerdotio quoque privetur*, hæc habentur. *Si vero condemnatus is fuerit a ſuo epiſcopo, & facile congregari non poteſt ſynodus, appellare poteſt ad vicinos epiſcopos, qui cauſam inſpiciant, & juſtam ferant de illo ſententiam.*

11. *In can. 54. Ne uni civitati duo conſtituantur epiſcopi, neque eccleſiæ villæ duo presbyteri.*

Ex hoc canone conſtat ante Nicænum concilium plures in eadem civitate fuiſſe epiſcopos. Item in eadem villæ eccleſia plures fuiſſe paſtores, ſeu parochos, ex quo enata eſt iſthæc concilii prohibitio. Etenim hic nomine presbyteri haud intelligi venit ſimplex quiſque presbyter, uti clare patet ex can. 67. ejuſdem concilii; ſed parochus.

12. *In can. 55. De diſcordia inter virum, & uxorem.*

Verba hæc hujus canonis de uxore ducenda, dimiſſa priori: *Si enim aliam ducere libuerit, ducat*, in aliis non extant editionibus, ſed ſola Melchitarum. Quamobrem Joannes Baptiſta Leopardus Maronita Heſronenſis archiepiſcopus in opere ſupra laudato, tractatu de matrimonio, agens de libello repudii, ſic acriter invehitur in Melchitas, ut hujus verborum additionis auctores: *Græci Melchitæ in hoc Mohammedani facti ſunt contra evangelium*, citatque in eos canonem 48. apoſtolorum. Oſtendit præterea, atque clare probat, hanc eſſe manifeſtam additionem ab ipſis factam ex can. 54. ejuſdem concilii Nicæni, imo turpem contradictionem, quandoquidem liquidis verbis in ipſorum etiam Melchitarum editione dicitur: *Hæc autem lex obligat quoque ſæculares, quia nemo contrahere debet ſecundum legem cum muliere habente virum, donec ex vivis exceſſerit vir ejus, & libera dimiſſa fuerit.* Dionyſius Barſalibi Syrus Jacobita ad cap. 5. Matth. hoc idem damnat Melchitarum dogma, ita ſcribens: *Si autem mulier fornicatur, ipſa legem ſolvit, & juſtum eſt ut dimittatur; Etenim non viris tantum reprehenſio ſtatuta eſt, ſed & mulieribus: & quemadmodum quidem per matrimonium facti ſunt unum, neceſſitas facit, ne ſeparentur: ſi vero ſeparantur, maneant innupti, ut ait Paulus.*

13. *In can. 71. De presbyteris, & diaconis dimittentibus uxores ſuas.*

Iſte quoque canon peculiaris eſt editionis Melchitarum, de quo ſic Joannes Leopardus in ſuperiori nota laudatus, loco ibidem citato: *Ex hoc canone perſpicua fit ignorantia, perfidia, pervicacia, & perverſitas Græcorum Melchitarum, quorum pravitas dejecit eos a luce evangelii ad Alcorani tenebras, ita ut ſuas dimitterent uxores, & alias poſt dimiſſionem ducerent more Mohammedanorum.*

EX TITULO EORUMDEM SS. PP. CCCXVIII. *Aliæ variæ eccleſiaſticæ conſtitutiones.*

14. *In caput primum de templorum conſecratione, & ad quem jure hæc pertinet.*

TEmplorum conſecratio, quemadmodum & reliquæ aliæ ad ſolos epiſcopos jure pertinere & competere videntur, ſicut conſtat ex D. Thoma part. 3. quæſt. 82. art. 1. ad 4. ubi docet, ſolos epiſcopos conſecrare omnia præter euchariſtiam. Et cum hic aſſeratur, ejuſmodi quoque jus ſpectare ad chorepiſcopos, colligi inde videtur, hos fuiſſe ordinatione epiſcopos ſub epiſcopi civitatis poteſtate, ita ut ex hujus licentia epiſcopalibus fungerentur olim muneribus, quod & conciliorum conſtat auctoritate & ſcriptorum teſtimoniis. His obſtare nihilominus videtur Damaſi auctoritas epiſtola 4. quæ eſt ad Proſperum, & reliquos Numidiæ epiſcopos, Leonis primi epiſt. 86. Gelaſii primi, & aliorum nonnullorum. Item cap. 11. *de collationibus epiſcoporum*, tituli, *eorumdem SS. PP.* 318. *aliæ variæ eccleſiaſticæ conſtitutiones*, ſtatuitur ſolis epiſcopis fas eſſe magnis, ſeu generalibus adeſſe conciliis; chorepiſcopis diſertiſſimis verbis excluſis. Ex hoc plane apparet ex mente concilii Nicæni, chorepiſcopos haudquaquam eſſe ordinatione epiſcopos. Contrarium tamen colligi videtur ex concilii Antiocheni can. 10. ubi aſſeritur, chorepiſcopos manus impoſitionem epiſcoporum percepiſſe, & ut epiſcopos conſecratos eſſe. Et ſane permittitur illis ibidem ordinare lectores, ſubdiaconos, & exorciſtas; imo diaconos, & presbyteros, licet non præter civitatis epiſcopum, cui ſunt ſubjecti. Sed nullus ordo poteſt conferri, niſi ab epiſcopo, præter quatuor ordines minores, de licentia papæ, a ſolo ſacerdote ex D. Thoma p. 3. q. 65. art. 3. ad 2. Ergo chorepiſcopi, cum ex proprio officio conferre poſſent tres priores ordines, & ex licentia epiſcopi civitatis duos poſteriores, nimirum diaconatum, & presbyteratum, neceſſario erant ordinatione epiſcopi. Id plane etiam liquet ex D. Hieronymo in epiſt. 85. quæ eſt ad Evagrium, aſſerente: *Quid enim facit excepta ordinatione, epiſcopus, quod presbyter non facit?* Explicatius Nicolaus Papa ad Rodulphum archiepiſcopum Bituricenſium: *ſeptuaginta*, inquit, *chorepiſcopi facti ſunt, quos quis dubitet epiſcoporum habuiſſe officia?* Ad ea autem cap. 11. concilii Nicæni de collationibus epiſcoporum, dicimus: Excluſionem chorepiſcoporum non in omnibus legi editionibus: in aliquibus enim ſoli excluduntur diaconi, archidiaconi, & presbyteri, non vero chorepiſcopi. Quæ quidem lectio

verior esse videtur, atque conformior menti concilii, quia plures eidem subscribunt chorepiscopi, ut ex Arabicis, quæ circumferuntur subscriptionibus clare liquet. Ergo chorepiscopi, qui magno & generali interfuerunt concilio, episcopi erant, juxta ejusdem concilii statutum & decretum. Ad auctoritatem autem Damasi, & aliorum responderi potest, vel non omnes chorepiscopos fuisse consecratione episcopos, sed aliquos; & hac ratione bene conciliatur sententia Damasi, & Nicolai, vel potius, hos presbyteros vocavit Damasus, quia ibi presbyteratus ordinarium habebant ministerium, episcopatus vero extraordinarium & delegatum ab episcopo civitatis, cui subjecti erant; ita ut munere episcopali non nisi ejus auctoritate fungi, eodem possent plane modo ac ipsi episcopi extra suam diœcesim, aut sacerdotes confessiones excipere, & peccata dimittere absque licentia episcopi, licet id munus ex vi suæ ordinationis habeant. Quoniam vero is chorepiscoporum ordo non leves postea excitavit in ecclesia turbas, cum sui muneris & officii, ad quod instituti erant, obliti sunt, & sua confisi & freti ordinatione, episcoporum civitatum, quibus subjecti erant, usurparunt jura, ideo abrogatus est. Eo enim audaciæ progressa res est in Alexandrina præsertim diœcesi, ut Meletius chorepiscopus, ordinatis in Ægypto, Lybia, & Pentapoli etiam ipsis episcopis, præter ecclesiasticos canones, plerasque illius patriarchatus ecclesias bicipites reddiderit, testibus Epiphanio hæres. 68. Sozom. lib. 1. cap. 3. Theodoret. lib. 1. cap. 9. Niceph. lib. 1. cap. 19. & aliis. Hinc acerbe in hos invectus est Damasus, & jure quidem merito; quia cum essent ordinarie presbyteri, extraordinarium munus præter canones exercere sint ausi.

EX TITULO EORUMDEM SS. PATRUM CCCXVIII. Sanctiones, & decreta alia ex quatuor regum ad Constantinum libris decerpta.

15. *In professionem, & symbolum fidei* 318. *PP. ex Codice Vaticano editionis Melchitarum.*

IN hac fidei professione Melchitarum editionis, postquam de Christi Domini incarnationis dispensatione sermo factus fuit, hæc statim subjungitur illatio: *Ex quo asserimus esse Deum, & hominem, duas habentem naturas, duas voluntates, duas operationes in una persona.* Eadem plane verba in Maronitarum leguntur editione. In Jacobitarum vero, & Cophtitarum editionibus sic legitur: *unam naturam, unam voluntatem, unam operationem*, apud David Barphaulos in commentariis catechismi, & apud Nestorianos: *duas naturas unam voluntatem, unam operationem, duas personas.* Manifeste porro deprehenditur, hæc omnia addita fuisse ab hisce nationibus, ad sua corroboranda dogmata celeberrimi ac tanti concilii auctoritate. Quis enim ignorat, ejusmodi controversiam haud quaquam eo tempore motam, aut agitatam fuisse?

16. *In Caput nonum. Constitutio de sanguine gartus.*

Caput istud Melchitarum esse additionem existimarunt nonnulli, sed revera in omnibus, quas videre potui, legitur editionibus, atque mos ejusmodi ab omnibus servatur orientalibus, non tamen tanquam aliquis Mosaicus ritus, & cæremonia, ut perperam quidam scripserunt, sed ad imitationem Deiparæ virginis, quæ licet nec ejusmodi affectioni obnoxia esset, nec purgationis indiga, hanc legem adimplere voluit. De qua re, quæ superius retulimus in nota ad can 29. ex Gregorio III. de menstruo laborantibus, hic recole, par enim de utrisque ratio est. Quem etiam dierum numerum præscribit Leonis sapientis Novella apud Balsamonem in can. 2. idemque Balsamon id apud orientales ex decentia fieri docet, cum dicit. *Templum ingredi, vel sanctorum ipsas esse participes non decet.* Et Honorius solitarius lib. 1. cap. 146. apud Jacobum Goar idem asserit dicens, *Ex laudanda consuetudine post partum ab ecclesia ingressu abstinere, quia immundos a templo cœlesti excludi designant.* Alioqui si præ infirmitate valerent, eadem die qua paterent, intrare eis liceret, ut Deo gratias agerent. Laudanda autem est mulier, si ex veneratione magna percipere non præsumit. Sententia est Gregorii I. ad interrogatum 10. Augustini respondentis. Imo idem ibidem probat, consuetudinem ecclesiæ esse Romanis, ut post admixtionem propriæ conjugis lavacri purificationem quærant, & ab ingressu ecclesiæ paulum reverenter abstineant. Non tamen propterea id lavacri Mosaicum esse aliquem ritum existimandum, quia in Mosaica etiam præcipitur lege; quemadmodum nec quid gentile quia gentilibus fœminis post partum balneum parabatur, si Christianæ mulieres eodem utantur. Antiquitus non solum quadraginta dies post partum, sed & totidem ante a sacris arcebantur. A mulieres, propterea quod id fere temporis tam ipsæ, quam earum fœtus plurimis infestentur incommodis, auctoribus Censorino de die natali, & Cœlio Rhod. lib. 16. cap. 21.

17. *In caput decimum. Quandiu arcendi sunt infantes ab ingressu ecclesiæ, & de termino suscipiendi baptismum.*

Tria in hoc capite notanda veniunt. Primo de ingressu infantis in ecclesiam. Secundo de termino suscipiendi baptismum. Tertio de communione ipsorum infantium.

PRimum quod attinet, infantis in ecclesiam ingressus non ideo differtur, quod sit immundus, sed ut a parentibus offerri possit Deo, & gratiæ ipsi ab illis agerentur. Nam si pro immundo haberetur, neque etiam in ipso periculo mortis positus in ecclesiam introduceretur ante quadraginta hos dies. Secundo hoc assignatur B puero tempus, quo ejus membra consolidantur, & minus obnoxia incommodis evadunt, quia baptismus fiebat terna immersione apud orientales, & adhuc etiam ejusmodi ritus pluribus in locis observatur. Quem quidem ritum baptizandi infantes terna immersione post quadraginta dies a nativitate, esse antiquissimum in ecclesia orientali nemo nescit in ecclesiasticis rebus versatus. Tertio de communione ipsorum infantium statim a baptismo nullus ambigere potest doctus. Et licet hunc usum multas & justas ob causas ecclesia abrogaverit, non propterea tamen antiquitatem illam venerandam damnavit. Hinc Concilium Tridentinum sess. 21. cap. 4. postquam docuit parvulos usu rationis carentes nulla obligari necessitate ad sacramentalem eucharistiæ communionem, statim subdit: *Neque ideo tamen damnanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis aliquando servaverit.* Nec profecto silentio hic prætereundus est modus communicandi baptizatos infantes apud orientales. Sacerdos infantem communicaturus digitum intingit sanC guine, & in os illius sugendum immittit. Quod idem in Gallia fuisse usitatum tempore Hugonis Victorini observat Rosveidus in notis ad epistolam quartam S. Paulini, hæc ejusdem Hugonis verba recitans ex libro primo de ceremoniis, sacramentis, & observationibus ecclesiasticis cap. 20. *Pueris recens natis idem sacramentum in specie sanguinis est ministrandum digito sacerdotis, quia tales naturaliter fugere possunt.* Citat idem Hugo ibidem locum D. Augustini ex libro primo contra duas epistolas Pelagii cap. 22. in hæc verba: *si sine periculo fieri potest, juxta primariam ecclesiæ institutionem, sacramentum eucharistiæ in specie sanguinis est tradendum pueris.* Hæc Augustinus referente Hugone Victorino: quorum conjunctis testimoniis cum constet de usu concordi ecclesiarum Galliæ & Africæ in impertienda sacra eucharistia infantibus recens baptizatis, potest iis adjungi aliud testimonium S. Paulini qui recitans epistola XII. ad Severum versus a se scriptos de Basilicis, postquam de baptisterio scripsit: *Propterea media* D *fons datus est spatio.* addit.

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
Infantes niveos corpore, corde, habitu:
Circumdansque rudes festis altaribus agnos
Cruda salutiferis imbuit ora cibis.

Hæc ibi. Porro in his duo diligenter in hoc notanda sunt. Primum rite interdum fieri communionem sub una specie: deinde infantem sic sub unica specie communicatum dici in hoc capite edere panem, & bibere vinum. Ex quo planissime patet, patres illos firmissime credidisse, & nullatenus dubitasse, integrum Christi corpus, & Sanguinem, tam sub specie panis, quam sub specie vini veraciter contineri, uti loquitur concilium Constantiense sess. 13. Moguntinum 4. cap. 32. Trident. sess. 21. & alia concilia, & patres.

18. *In cap.* 14. *Statuta sacerdotum & quid ipsi debent, & quid illis debetur.*

E *Nec promoveatur ad tertium ordinem, nempe diaconatum.* Diaconatus hic vocatur tertius ordo, cum tamen juxta receptum ecclesiæ usum sit sextus. Quamobrem est notandum in omnibus omnium orientalium euchologiis seu ritualibus, nullam occurrere ostiarii, exorcistæ, & acolyti ordinationem, sed lectoris tantum, subdiaconi, & reliquorum. Inde Græcorum quidam apud Jacobum Goar in notis ad ipsorum Græcorum euchologium, volunt, hos tres ordines includi in lectoratu. At mea sententia ostiarii, & acolyti non tantum apud Græcos, sed apud omnes reliquos orientales in subdiaconatu includi videntur, si euchologiorum, seu ritualium verba diligenter attendantur. Nam si ostiarii est custodire ostia ecclesiæ, & acolyti accendere lucernas, procul dubio hæc duo officia subdiacono in ejus ordinatione injungun-

junguntur. Apud Græcos id manifeſte conſtat ex hiſce verbis precis, quæ pro ſubdiacono funditur dum ordinatur: *Ipſe domine inculpatum illum in omnibus conſerva, & domus tuæ decorem diligere, ſancti templi tui foribus adſtare, & tabernaculi gloriæ lucernam accendere, concede.* Euchologium Melchitarum Arabicum: *Tu domine concede illi, ut diligat decorem domus tuę, & conſerva eum omnibus temporibus inculpatum, ut adſtet foribus templi tui ſancti, & accendat lampades tabernaculi tuæ gloriæ.* Clarius rituale eccleſiæ Maronitarum, in rubrica ordinationis ipſius ſubdiaconi: *Cum autem pervenit ad lampadem, accendit illam, & extinguit tribus vicibus. Et vadunt ad portam eccleſiæ, eamque claudit, & aperit tribus vicibus.* In euchologio Cophtitarum, & Jacobitarum in admonitione ad ordinatum ſubdiaconum inter cætera, quæ ejus muneris eſſe affirmantur, hæc leguntur. *Tui officii eſt cuſtodire oſtia domus Dei, quæ eſt eccleſia, nec patiaris ingredi ad eam jumentum, vel canem, vel hæreticum quempiam tempore ſacri miniſterii* Et poſt pauca. *Et cave magna diligentia cuſtodire oſtia eccleſiæ, quia tibi concredita ſunt ſacra illibati miniſterii vaſa cuſtodienda.* Exorciſtæ tandem officium, ſeu ordo, ex orientalium ſententia, inclu li videtur in diaconatu: cum aſſerant, domini diſcipulos tunc ordinatos fuiſſe diaconos, *eum binos miſit illos ante faciem ſuam, deditque eis poteſtatem ſpirituum immundorum.* Hanc ſententiam tamquam communem, & receptiorem aſſert Joannes Maro libro de ſacerdotio cap. 11. hiſce verbis: *Ipſe* (Chriſtus) *primus ſpiritu æterno ſemetipſum ſine macula ſecundum ordinem ſacrificii Melchiſedech obtulit Deo: & factus eſt ſacerdos in æternum, conceſſitque ſacerdotium ſuis apoſtolis, ad ſtabiliendam eccleſiam terrenam. Hoc autem ter & tribus temporibus. Primo quidem quando binos miſit eos, deditque illis poteſtatem in ſpiritus immundos, ut ejicerent illos, diaconar conſtituit eos.* Hoc idem conſtat ex cap. XXVI. ejuſdem libri, ubi poſtquam recenſuit auctor ex D. Dionyſii cap. VI. Hierarchiæ eccleſiaſticæ ordines eorum qui diaconorum voce dimittuntur poſt ſacrorum eloquiorum lectionem; inter quos primum tenent locum enetgumeni, ſtatim ſubdit: *Hi ſunt ordines expiandorum, ſive perficiendorum, quorum expiatio ad ſolum pertinet diaconum, ut expiati perfecte iterum ex integro cooptentur ſacrorum participationi.* Hæc eadem tradit Joannes Darenus lib. de Hierarchia eccleſiaſtica, Dionyſius Barſalibi Syrus, & alii. Sciendum vero eſt, licet horum trium ordinum nulla nominatim, aut ſpeciatim mentio habeatur in euchologiis, frequens nihilominus occurrit apud orientalium ſcriptores.

Qui puer ſit ætate. Hæc verba ſunt expuncta in Neſtorianorum editione, ut qui præter omnium aliorum orientalium morem, & ſacrorum canonum conſtitutiones pueros ſexennes, ſeptennes, ac etiam aliquando minores, ad omnes promovent ſuperiores, & inferiores ordines. Item poſt diaconatum & ſacerdotium ſuſceptum uxores ducunt, & mortua prima alias quinque, & dimidiam ſucceſſive ducere illis permittitur. Nomine dimidiæ viduam intelligunt. Quæ quidem omnia non abſque ſtomacho a reliquis orientalibus reprobantur, tamquam contraria & adverſa ſcripturis ſacris & eccleſiaſticis canonibus. Aliarum nationum ſacerdotes ſi ad ſecundas tranſeunt nuptias (quod raro accidit) ad laicorum ſtatum non ſine maxima ignominia rediguntur: hoc tamen apud Maronitas numquam permittitur.

Cæterum utriuſque ſexus Chriſti fideles ſacro-ſanctum miſſæ ſacrificium audire debent ſtantes. D. Joannes Maro in commentario ad Liturgiam D. Jacobi ad orationem, *Stemus honeſte*, ſcribit: Ideo jubemur ſtantes audire miſſam, tum quia tunc offertur pro *nobis* corpus Chriſti, qui nos a peccati primi hominis lapſu & caſu erexit, ac ſtare fecit, tum ut ſic parati ſimus ad ejus mandata exequenda; ut ſervi prompti & expediti ad omnem domini ſui nutum. Porro ſi genua flectamus honoris & venerationis ergo, myſterium non ideo evacuamus, ſed alio religionis ritu Deum colimus & veneramur. Hæc eadem exhibent poſt Joannem Maronem, Dionyſii Barſalibi commentaria in eamdem D. Jacobi Liturgiam. Et hæc pro noſtra tenuitate ſatis in præſens dicta ſint. Tandemque tam has noſtras notulas, quam præfationem, ac reliqua omnia S. R. E. cenſuræ demiſſe & ſupplices ſubmittimus.

[a] CONCILIUM [1] ROMANUM III.

QUOD SANCTUS PAPA SILVESTER

CELEBRAVIT

b (PRÆSENTE CONSTANTINO AUGUSTO) in Urbe Roma, intra thermas Domitianas, cum 275. epiſcopis, qui in ipſa ſynodo convenerant, vocati a beato Silveſtro.

SIlveſter epiſcopus ſanctæ & apoſtolicæ ſedis urbis Romæ dixit: Quidquid in Nicæa Bithyniæ conſtitutum eſt, ad robur ſanctæ matris eccleſiæ catholicæ & apoſtolicæ, a ſanctis ſacerdotibus trecentis decem & octo, *c* noſtro ore conformiter confirmamus. Omnes qui auſi fuerint diſſolvere definitionem ſancti & magni concilii, quod apud Nicæam congregatum eſt *d* ſub præſentia piiſſimi & venerandi principis Conſtantini Auguſti, anathematizamus. Et dixerunt omnes: Placet.

De paſchæ ſolennitate.

e OMnibus epiſcopis & presbyteris præceptum eſt, paſchæ obſervantiam cuſtodire a luna 14. uſque ad 21. ita ut dominicus dies coruſcet. Et dixerunt epiſcopi: Placet. Rurſus Silveſter epiſcopus dixit: *f* Robuſtius duximus conſilium, (ſi placet) ut omnis epiſcopus qui convenit ad concilium, fidem ſuam chirographo confirmet, ut deinceps rediens ad parochiam ſuam, compaginem noſtræ ſalutationis plebi ſuæ innoteſcat, ut fide concilii declarata, intemeratus ordo ſervetur. Et dixerunt epiſcopi: Placet.

Nulli clerico licere, cauſam in publico examinare.

Silveſter epiſcopus dixit: Nulli omnino clerico licere, cauſam quamlibet in publico examinare, nec ullum clericum ante judicem laicum ſtare. Et dixerunt epiſcopi: Placet.

De

1 Ex MS. Codice Bibliothecæ Prædicatorum Colonienſium Surius Cartuſianus edidit. *Hard.*
2 Forte *Salvationis*. *Hard.*

De præficiendis in ordinibus & proficiendis.

Si quis clericatum promereri desiderat, hoc justum est, ut sit ostiarius annum 1. lector annos 20. exorcista annos 10. acolythus ann. 5. subdiaconus an. 5. diaconus an. 5. Et si ad honorem presbyterii accedat, & faciens in eo ordine annos 6. si fuerit omnium votiva gratia, non præmio, non invasione cupiditatis, nulli * prorumpens gradum, sic ab omni ecclesia eligatur consecrandus episcopus, nullo de membris ecclesiæ * intercidente, & omni ecclesia conveniente. Et dixerunt episcopi: Placet.

* præripiens.

* intercedente.

Ut nulli episcopo liceat sine cuncta ecclesia, a novissimo gradu usque ad primum, ordinare neophytum. Et dixerunt episcopi: Placet.

Silvester episcopus dixit: A nobis incipientes moderamine lenitatis indicare, commonemus, ut nulli episcopo liceat, quemlibet gradum clerici ordinare aut consecrare, nisi cum omni adunata ecclesia. Si placet? Et dixerunt episcopi: Placet.

Notæ Severini Binii

Concilii causa, tempus & locus. Numerus episcoporum.

a Concilium.) Cum patres Nicæni concilii constitutiones sacrosanctæ synodi ad Silvestrum pontificem Romæ agentem transmisissent, easque pontificia auctoritate confirmari, per epistolam quamdam synodicam, superius in concilio Nicæno repositam, humiliter petivissent; justæ postulationi eorum Silvester pontifex non gravate detulit, subitoque in dicta synodo ex Italia, aliisque vicinis provinciis, ducentos septuaginta quinque episcopos convocat, atque post confirmatum Nicænum concilium, nonnulla mores fidelium concernentia decrevit, ex quibus supradicta tantum fragmenta supersunt. Baron. anno 325

Error tituli.

b Præsente Constantino.) Is qui titulum hunc concilio præfixit, in eo, quod illud Romæ in præsentia Constantini imperatoris celebratum fuisse aperte profitetur, plurimum a veritate aberravit. Nam dum singuli episcopi clarissimis congiariis ac donativis ab imperatore remunerati, Nicæa discessissent, imperatorem isthinc Byzantium profectum, aliquamdiu in oriente permansisse, ex Nicephoro aliisque asserit Baronius nu 196. ann. 325. Hæc verba canonis primi: *Sub præsentia piissimi ac venerandi principis Constantini Augusti*; causam errandi præbuerunt: Retulit enim illa imprudens ad verbum *anathematizamus*; quæ ad antecedens verbum *congregatum* verissime referenda, ex prædictis liquido constat. Tollenda est igitur ea interpunctio, quæ allegata verba a se invicem disjungit. Baron. n. 199. ann. 325.

c Nostro ore conformiter confirmamus.) Nicænum concilium ab apostolica fide confirmatum & approbatum fuisse, testatur Felix papa tertius epistola quarta, his verbis: *Domino ad B. Petrum apostolum dicente: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: eam vocem sequentes trecenti decem & octo patres apud Nicæam congregati, confirmationem rerum atque auctoritatem S. Romanæ ecclesiæ detulerunt.* Silvestri epistola ad synodum rescripta idem firmissime attestaretur, si non ob consulatum Constantii IV. & Constantini octavum perperam in ea positum, mendosissima & fere commentitia reputaretur. Imo si neutra epistola exaret, vel utraque omnino ut spuria rejiceretur, ipsa tamen antiqua jura ecclesiæ, vetustissima observatio, traditio & constitutio apostolica, (de qua Socrates lib. 2. cap. 13. hæc: *Canon ecclesiasticus vetat, ne decreta absque sententia episcopi Romanæ ecclesiæ sanctantur*;) satis manifeste indicarent, sacrosanctæ Nicænæ synodi decreta ab episcopo Romanæ ecclesiæ firmitatem & robur accepisse. Baron. num. 171. & 172.

d Sub præsentia piissimi, &c.) Hæc verba sic continuanda sunt, ut indicent Nicænam synodum in præsentia Constantini imperatoris congregatam fuisse, cum paulo post Romæ acta simul & constitutiones Nicæni concil. per synodum auctore Silvestro congregatam confirmarentur, cumque ipse imperator adhuc in oriente moraretur, ut supra diximus.

e Omnibus episcopis.) Vide quæ supra diximus in notis concilii Nicæni, verbo *Quartadecimanorum*.

f Robustius duximus concilium.) Quia titulum huic canoni præfixum omnino falsum esse constat, (cum ne verbo quidem de conciliis ter in anno celebrandis, quod præ se ferebat titulus, mentio fiat,) Baronium in annalibus secuti, hæc cum præcedentibus verbis conjunximus, maxime propterea, quod sicut auctoritate Leonis pontificis acta Ephes. concilii per subscriptionem episcoporum absentium, & in dicta synodo convenientium, sunt confirmata; ita hoc loco ducenti septuagintaquinque episcopi, auctoritate Silvestri pontificis congregati, non aliud præstare jussi fuerunt, quam ut fidem concilii Nicæni dato chirographo approbantes, eumque in suis diœcesibus promulgantes, uniformiter credant, atque uno eodemque tempore resurrectionis dominicæ memoriam observent, hoc est, quod subdit, *ut fide concilii declarata, intemeratus ordo servetur.*

SYNODUS INCERTI LOCI;

In quo damnati fuerunt Eusebius & Theognius anno Christi cccxxv.

Ex Pagio ad ann. Christi 325. n. 29.

EUSEBIUS Nicomediensis, & Theognius Nicænus Episcopi, Arii fautores & sequaces in exordio epistolæ a Socrate lib. 1. relatæ, se ab episcopis damnatos affirmant. Baronius quidem eos in Synodo Nicæna damnatos esse dicit, atque depositos. Sed contra est auctoritas B. Hieronymi, qui in Dialogo adversus Luciferianos diserte testatur, Eusebium ac Theognium cum aliis episcopis Arianæ factionis a Nicæna Synodo susceptos fuisse. Idque probat tum ex testimonio eorum qui Synodo interfuerant, tum ex Actis ipsis Synodi Nicænæ, in quibus inter nomina Episcoporum, qui Synodo subscripserant, Eusebius, & reliqui, quos dixi, recensebantur. Idem quoque testatur Philostorgius, qui tribus circiter mensibus elapsis post Nicænam Synodum, Eusebium ait esse relegatum. Certe Constantinus in epistola ad Nicomedienses, id in Concilio Nicæno factum esse non dicit, sed tantum ait, metuisse Eusebium, ne id fieret. Cum igitur Eusebius ac Theognius se damnatos ab episcopis esse fateantur, id autem in Nicæna Synodo factum non esse constet, necesse est, ut in alio quopiam episcoporum conventu id gestum sit. Quam ob causam Synodum aliquot episcoporum fieri jussit Constantinus, a quibus Eusebius ac Theognius damnati sunt atque depositi; ipse vero eos in exilium misit: idque aperte confirmat Athanasius in lib. de Synod. & Theodoretus lib. 1. cap. 19.

SY-

ANNO CHRISTI 326.

SYNODUS ALEXANDRINA,

ANNO CHRISTI 326.

In qua D. Athanasius ad Alexandrinam cathedram evectus est, anno Christi CCCXXVI.

x Pagio ad ann. Christi 326. num. 3. & seqq.

CUM Sanctus Alexander episcopus Alexandrinus quinque post menses a Concilio Nicæno absolutos, ut tradit Auctor libelli Synodici in Synodo Cæsarienſi, obierit, ac proinde die 16. mensis Aprilis anni 326. episcoporum Synodum ad ordinandum Athanasium congregatam fuisse docet D. Epiphanius hæres. 68. quod verum esse non dubito, cum Patriarchæ in Synodo episcoporum ordinari soliti essent. Post mortem siquidem Patriarchæ, ut notat Valesius in observ. eccles. ad Socratem lib. 3. cap. 14. multi tam Metropolitani, quam Provinciales episcopi ad Patriarchalem ecclesiam conveniebant, tum funeris celebrandi, tum Patriarchæ in mortui locum substituendi causa, quo & illius sepultura, & hujus ordinatio esset illustrior. Simul autem atque ordinati fuerant, Synodicas litteras mittebant ad reliquos Patriarchas, quibus & ordinationem suam illis nunciabant, & fidei suæ formulam exponebant, poscentes ut ab illis vicissim literas pacificas seu communicatorias acciperent.

AD ALEXANDRINAM SYNODUM

ABNOTATIO CHRONOLOGICA.

x Suppl. Mansi p. 146. x anno 326. ad ann. 328.

SAnctus Athanasius anno 368. Valentiniano II. & Valente coss. die XIV. Pauni, idest IX. Junii annum episcopatus XL. absolvit ex supputatione Chronici Maffejani, de quo infe-Brius in dissert. de epocha Conc. Sardic. Fit inde ut concilium in causa ejus ordinationis habitum, non quidem anno 326. sed anno 328. junio mense assignandum sit.

ANNO CHRISTI 328.

CONCILIUM NICOMEDIENSE,

ANNO CHRISTI 328.

Sive Antiochenum, Habitum anno [1] CCCXXVIII.

x Baluzii Collectione.

COncilium istud Nicomediense vocamus cum Philostorgio, licet Socrates lib. 1. cap. XXIV. & Theodoretus lib. 1. cap. XXI. quæ heic adversus Eustathium Episcopum Antiochenum gesta sunt, Antiochiæ contigisse velint. Ait ergo Philostorgius lib. II. cap. VII. Eustathium coitus turpisque voluptatis cum puella accusatum a ducentis & quinquaginta Episcopis apud Nicomediam congregatis damnatum fuisse, ac dein in C exilium ab Imperatore projectum. Narrat hanc historiam pluribus verbis Theodoretus, Eusebium, inquiens, Episcopum Nicomediensem, qui postea sedem Constantinopolitanam invasit, adjunctis sibi perfidiæ suæ sociis Eusebio Episcopo Cæsarienſi, Patrophilo Scythopolitano Ætio Lyddæ, Theodoto Laodiceæ, & aliis Ariana labe contaminatis, una cum illis Antiochiam contendisse, ut Eustathium pellerent.

1 Hanc Synodum Antiochenam habitam esse censet Baronius anno 340. tum ex Athanasii ex Epist. ad Solitarios loco sub initium, ubi ait: *Fuit quidam Eustathius Episcopus Antiochiæ &c. quem homines Arianæ opinionis ita apud Constantium ficta calumnia accusarunt, quasi in matrem Principis contumeliosus fuisset.* Sed ut recte advertit Valesius in notis ad Euseb. lib. 3. de Vita Constant. pro *Constantio*, ibi legendum *Constantinum*. Tum ex Hieronymi loco ex lib. de script. Eccles. in quo tamen in antiquis editionibus teste eodem Valesio, de Eustathio scriptum est: *sub Constantino principe in exsilium missus est*. Tum ex iis, quæ Theodoretus lib. 1. cap. 21. scribit non antea scilicet Eustathium e sede fuisse expulsum, quam Eusebius Episcopus Nicomediæ in Episcopatum CP. ejecto Paulo fuisset translatus. Sed inibi erasse Theodoretum notat Valesius in eum locum, nam revera ante an. 340. Eusebius in sedem CP. non fuit translatus, ut Eustathius e sede Antiochena multo antea ejectus. Et primo Flacillus, seu Placillus, qui post Paulinum & Eulalium Eustathio successit, inter Episcopos, qui Tyrensi Synodo an. 335. interfuerunt memoratur ab Athanasio in Apol. ad Imp. Constant. Deinde Athanasius in Epist. ad Solit. vitam agentes locuturus de Episcopis, quos Eusebiani persecuti sunt, initium ducit ab Eustathio, quem cum ingenti turba Presbyterorum & Diaconorum in exilium ejectum dicit. Quare synodus illa ante Tyriam, in qua multi Episcopi relegati, congregata. Denique Valesius in notis ad lib. 3. Eusebii de vita Constant. cap. 59. ait manifeste colligi ex Philostorgio lib. 2. hanc Synodum Antiochenam anno 329. (in quo secutus est ab Harduino in Indice Concil. tom. 1.) habitam, cum numero 7. Philostorgius tradat, *Eusebium, Marin, & Theognium post triennium* (nempe a celebrata synodo Nicæna) *Constantini Imp. jussu ab exilio revocatos, symbolum hæreticæ fidei eidisse, & Eustathium deposuisse*; aut certe coactam esse an. 330. ut adstruere videtur Theodoretus lib. 2. cap. 31. Hic enim Meletium ad sedem Antiochenam translatum esse scribit 30. annis post abdicationem Eustathii. Meletium porro translatum esse constat anno 360. Hæc Valesius. Existimo tamen hanc synodum anno Christi 327 aut ineunte 328. coactam esse; adeoque Theodoretum numero, ut ajunt, rotundo locutum, ac triennium exilii Theognii & sociorum exordiri Philostorgium ab ann. 325. & extremos annos incompletos pro integris numerare. Nam Hieronymus in Chronico de Eustathii depositione sermonem habet anno Abrahami secundum editionem Scaligeri 2344. qui Kalendis Octobris anni Christi 327. auspicatur, quo etiam Christi anno tam Hermannus Contractus, quam Marianus Scotus Hieronymi verba in sua Chronica inferunt, manifesto argumento editionem Scaligeri hac in parte Pontaceana, quæ annum unum minus habet, accuratiorem esse. Præterea Theophanes, qui per Constantini Magni tempora annum unum minus putat, Eustathii depositionem consignat anno Incarnationis secundum Alexandrinos 318. qui in anno Christi 326. desinit. *Pagius ad an. Chr. 324. n. 27. 28. & ad an 340. n. 19.*

rent. Conducta enim muliercula quadam quæ ex corporis sui pulchritudine quæstum faciebat, cum ei persuasissent ut linguæ suæ ministerium ipsis locaret, ad Concilium conveniunt. Dein aliis omnibus exire jussis, miseram illam mulierem introducunt. Illa infantem uberibus suis admotum ostendens, illum ex Eustathii concubitu concepisse se ac peperisse dixit, & impudenter vociferabatur. Eustathius vero, qui hanc calumniam adversus se concinnatam esse evidentissime sciret, mulierem, si quem haberet hujus facinoris conscium, in medium proferre jubet. Cumque illa neminem objecti criminis testem habere se diceret, æquissimi judices jusjurandum ei detulerunt; idque quamvis lex diserte clamet ea quæ dicuntur, duorum aut trium testimonio confirmari oportere, & Apostolus aperte præcipiat ne quidem contra Presbyterum admittendam esse accusationem absque duobus aut tribus testibus. Verum isti contemptis divinis legibus, contra tantum virum accusationem sine ullo teste admiserunt. Itaque cum mulier dicta sua addito jurejurando confirmasset, clamans infantem revera Eustathii esse, statim judices veritatis studiosi tamquam adversus adulterum sententiam tulerunt. Porro cum alii Episcopi aperte contradicerent vetarentque ne Eustathius huic sententiæ acquiesceret, (erant enim illic haud pauci qui apostolicam doctrinam tuebantur & totius fraudis prorsus ignari erant) illi qui scenam hanc composuerant, confestim ad Imperatorem, qui tum erat Constantinus, perrexerunt: cui quum persuasissent verum illud crimen & æquam esse depositionis sententiam, effecerunt ut pietatis & castitatis athleta tamquam adulter simul & tyrannus in exilium mitteretur. Alia quoque depositionis ejus causa refertur, quam refellit Socrates, nimirum eum fuisse Sabellianum. Porro pulso Eustathio, Paulinus Episcopus Tyrensis ad Antiochenam Ecclesiam translatus est.

AD CONCILIUM ANTIOCHENUM

Seu Nicomedienſe in cauſa Euſtathii Antiochiæ epiſcopi anno 327. circiter habitum

ADDITIO.

Ex Maſi Suppl. tom. I. pag. 139.

Concilium Antiochenum, ſeu Nicomedienſe (non enim inter veteres ſcriptores de alterutro ex his locis convenit) in quo accuſationes in Euſtathium Antiochenum epiſcopum ab Euſebianis delatæ diſcuſſioni ſubjectæ ſunt; iiſque ſeu probatis, ſeu verius admiſſis depoſitionis ſententia in Euſtathium dicta eſt; hoc inquam Concilium a Labbeo omiſſum Baluzius ſupplevit, ex quo in Collectionem Veneto-Labeanam tranſiit. Sed neſcio quo facto acciderit ut eos omnes Collectores fugerint literæ Conſtantini imperatoris, ſive ad Synodum datæ, ſive in ea lectæ, ut epiſtolæ ipſæ ſcriptæ pro ſubſtituendo altero epiſcopo in locum Euſtathii amoti, teſtantur. Has refert Euſebius vitæ Conſtantini lib. III. cap. LX. LXI. & LXII. ex quo græce, latineque, utpote portionem actorum concilii, huc transferendas duxi.

CONSTANTINI AD ANTIOCHENOS

Ne Euſebium Cæſarea abſtraherent, ſed ut alium quærerent.

Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus populo Antiochenſi.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστὸς, τῷ λαῷ ἀντιοχέων.

QUam grata eſt, & quam jucunda cunctis hujus ſæculi prudentibus, ac ſapientibus viris veſtra concordia. Ego certe vos, fratres, ſempiterna benevolentia complecti conſtitui, tum religionis inſtituto, tum vivendi ratione, tum ſtudio, ac favore veſtro provocatus. Hic profecto verus bonorum fructus eſt, ſana mente, & prudenti conſilio cuncta agere. Quid enim magis vos deceat? Ne miremini igitur ſi fidem veritatis vobis ſalutis potius, quam odii cauſam fuiſſe dixero. Certe inter fratres, quos una eademque animorum affectio, & inceſſus in recta juſtitiæ via in purum ſanctumque domicilium Deo duce ſpondet adſcribere, quid ſpectabilius eſſe poſſit, quam omnium bonis concordiæ animo acquieſcere? Præſertim cum divinæ legis inſtitutio propoſitum veſtrum ad majorem incitet perfectionem, & nos veſtrum judicium optimis decretis confirmare cupiamus. Ac fortaſſe mirum vobis videbitur qui-

Ὡς κεχαρισμένης τῆς τοῦ κόσμου συνέσεως τε καὶ σοφίας ἡ παρ' ἡμῶν ὁμόνοια, καὶ ἔγωγ' ὑμᾶς ἀδελφοὶ ἀθανάτου φιλίας φιλεῖν ἔγνωκα, προκληθεὶς τῷ τε νόμῳ καὶ τῷ βίῳ, καὶ τῆς σπουδαίας τῆς ὑμετέρας. τοῦτ' ἔστιν ὡς ἀληθῶς, ὀρθῶς τὰ καλὰ καρποῦσθαι, τὸ ὀρθῆ τε καὶ ὑγιεῖ χρῆσθαι διανοίᾳ. τί γὰρ ἂν ἧττον ὑμῖν ἁρμόσειεν. οὐκ οὖν θαυμάσαιμ' ἄν, εἰ τιὼ ἀληθείαν σωτηρίας μᾶλλον ὑμῖν, ἢ μίσους αἰτίαν φήσαιμι. ἐν οὖν τοῖς ἀδελφοῖς, ὃς μία τε καὶ ἡ αὐτὴ διάθεσις ὀρθῆς καὶ δικαίας ὁδὸν πορείαν τῷ θεῷ κατηγγέλλεται, εἰς ἀγνιὰ τε καὶ ὁσίαν ἑστίαν ἐγγράφειν. τί ἄντιμιώτερον ἂν γένοιτο τοῖς πάντων καλοῖς ὁμογνωμονεῖν; μάλιστα ὅπου τιὼ προθέσιν ὑμῶν ἡ τοῦ νόμου παίδευσις εἰς καλλίω διόρθωσιν φέρει; καὶ τιὼ ἡμετέραν κρίσιν τοῖς ἀγαθοῖς ἀπιθυμοῦμεν δόγμασι; θαυμαστὸν τοῦτο ἴσως ὑμῖν καταφαίνεται. τί δήποτε

δή ποτε τὸ προοίμιόν μοι τῶ λόγω βέλεται, ἢ δὴ παραιτήσομαι, ἢ δ' ἀρνήσομαι τιὼ αἰτίαν εἰπεῖν. ὁμολογῶ γὰρ ἀνεγνωκέναι τὰ ὑπομνήματα, ἐν οἷς λαμπραῖς τ' ἀφημίαις καὶ μαρτυρίαις, αἷς εἰς Εὐσέβιον τὸν καισαρέων ἐπίσκοπον ὄντα, ὃν καὶ αὐτὸς παιδεύσεώς τε καὶ ἐπιεικείας ἕνεκεν καλῶς τε ἐκ πολλοῦ γινώσκω, ἑώρων ὑμᾶς ἐγκειμένους αὐτὸν σφετερίζομένους. τί οὖν ἡγεῖσθέ με πρὸς ἀκριβῆ τὸ κρείττονος ἐπιζήτησιν ἐπιγινόμενον δὴ ἐντεθυμῆσθαι; τίνα δὲ ἐκ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς ἀνειληφέναι φρονίδα; ὦ πίστις ἁγία, εἰ ὄντως τῶ λόγω καὶ τῆς γνώμης τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰκόνα, ὥσπερ ἡμῖν τοῦ βίου δίδως. ὡς δυσχερῶς ἂν καὶ αὐτὴ τοῖς ἁμαρτήσασιν ἀντιβαίης, εἰμὴ τιὼ πρὸς κέρδος ὑπηρεσίαν ἀρνήσαιο. καὶ ἔμοιγε δοκεῖ αὐτῆς τῆς νίκης περιχαρέσθαι ὁ τῆς εἰρήνης μᾶλλον ἀντιποιούμενος, ὡς ὅπου γέτοι τινὶ τὸ πρέπον ἔξεστιν, ἀδεὴς ἂν ὁ μὴ τερπόμενος ἀρεθείη. ἀξιῶ τοίνυν ἀδελφοί, τοῦ χάριν οὕτω διαγινώσκομεν, ὡς δ' ἑτέροις ὕβριν δι' ὧν αἱρούμεθα πρὸς τέλος ἄγεσθαι, τὸ χάριν τοῦτ' ἐπισπώμεθα, ἃ τιὼ πίστιν τῆς ὑπολήψεως ἡμῶν καθαιρήσει. ἐγὼ μὲν οὖν ἐπαινῶ τὸν ἄνδρα, ὃς καὶ ὑμῖν τιμῆς τε καὶ εὐδοκίμησεως ἄξιος δοκιμάζεται. οὐ μὲν οὕτω γ' ἐξητάσθαι τὸ παρ' ἑκάστοις κυρίον τε καὶ βέβαιον ὀφεῖλον μένειν χρή, ὡς μὴ ταῖς ἰδίαις γνώμαις ἕκαστος ἀρκεῖσθαι, καὶ τῆς οἰκείων πάντας ἀπολαύειν, ἢ τε ἐφαμίλλω διακέψει εἰς τιὼ τοῦ δεῖ τῶ ἀνδρὸς σύγκρισιν οὐχ' ἕνα μόνον, ἀλλὰ καὶ πλείους ἐκφαῖνε. διὸ δὴ οὐδεὶς οὔτ' ἐκ πλήξεως οὔτε ταχύτητος ἀνοχλούσης ταῖς περὶ τιὼ ἐκκλησίαν τιμαῖς, ὁμοίας τε καὶ διὰ πάντων ἐπείσης ἀγαπητὰς εἶναι συμβαίνει. οὐδὲ γὰρ εὔλογον εἰς ἕτερον πλεονέκτημα ποιεῖσθαι τιὼ περὶ τούτου ἐπίσκεψιν τῆς πάντως διανοίας ἐπίσης, ἂν τ' ἐλάττους ἄν τε μείζους εἶναι δοκοῖεν τὰ θεῖα δόγματα ὑποδεχομένης τε καὶ φυλαττούσης, ὡς κατὰ μηδὲν τοὺς ἑτέρους εἰς τὸν κοινὸν νόμον ἐλαττοῦσθαι. εἰ δὴ τ' ἀληθὲς γνώμιον διαῤῥήδην ἀποφαινόμεθα, ὡς οὐ κάθεξιν, ἀλλ' ἀφαίρεσιν μᾶλλον ἂν εἴποι τις ἔσεσθαι τ' ἀνδρὸς, καὶ βίας ἔργα ἃ δικαιοσύνης χρήσεσθαι τὸ γινόμενον, ἂν δ' οὕτως, ἂν δ' ἑτέρως τὰ πλήθη φρονῆ, ὡς ἔγωγε διαῤῥήδην καὶ δίτολμος ἀποφαίνομαι ἐγκλήσεως ὑπόθεσιν εἶναι τοῦτο προσκαλουμένην, οὐ τῆς τυχούσης τάσεως τυραχιῶ. ἐπισημαίνουσι γοῦν τιὼ τῶν ὀδόντων φύσιν τε καὶ δύναμιν, ὃ ἄρνοι, ὅταν τοῦ ποιμένος τῆς σωτηρίας τε καὶ θεραπείας ὑπολειπούσης ἐπὶ τὰ χείρω, τῆς περὶ διαγωγῆς ἀποστερηθῶσιν. εἰ δὴ ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ οὐ σφαλλόμεθα, τοῦτο πρῶτον θεάσασθε ἀδελφοί. πολλὰ γὰρ ὑμῖν καὶ μεγάλα ἐκ πρώτης ἀπαντήσεται. πρῶτον ἁπάντων, ἡ πρὸς ἀλλήλους γνησιότης τε καὶ διάθεσις, εἰ μηδὲν αὐτῆς ἐλαττωθὲν αἰσθήσεται. εἶθ' ὅτι κὰ δι' ὀρθιὼ συμβουλιὼ ἀφικόμενος, τὸ κατ' ἀξίαν ἐκ τῆς θείας κρίσεως καρποῦται. οὐ τιὼ τυχοῦσαν χάριν εἰληφὼς τῷ περὶ αὐτοῦ τοσαύτιω ὑμᾶς ἐπιεικείας ψῆφον ἐνέγκασθαι. ἐπὶ τούτοις, ὃ τῆς ὑμετέρας σύνηθείας ἐστὶν ἀγαθὴ γνώμη, σπουδιὼ τιὼ πρέπουσαν εἰσενέγ-

A dnam ſibi velit hoc noſtri ſermonis exordium. Equidem cauſam ejus rei exponere, nec gravabor, nec recuſabo. Fateor enim perlegiſſe me acta, in quibus ex honorificis teſtimoniis, ac præconiis veſtris in Euſebium Cæſarienſem Epiſcopum, quem ego quoque, & doctrinæ, & modeſtiæ cauſa jamdudum probe novi, vos in eum propenſos eſſe comperi, eumque vobis vindicare velle. Quid tunc exiſtimatis mihi ad recti, verique indagationem contendenti, in mentem veniſſe? Quantam curam, ac ſollicitudinem ob veſtrum illud ſtudium ſuſcepiſſe me creditis? O fides ſancta, quæ per verba ac præcepta ſervatoris noſtri, veluti expreſſam B quandam vitæ imaginem nobis exhibes, quam moleſte etiam ipſa peccantibus reſiſteres, niſi ad quæſtum & gratiam ſervire prorſus refugeres. Mihi quidem videtur is victoriam ipſam viciſſe, qui pacem magis requirit. Quippe ubi id quod honeſtum eſt, licet, neminem reperias, qui non eo maxime delectetur. Quæſo igitur, fratres chariſſimi, cur id conſilium capimus, ex quo injuria in alios redundet? Cur ea conſectamur, & arceſſimus quæ fidem opinionis veſtræ everſura ſunt? Equidem virum illum, quem vos, & honore, & benevolentia dignum judicatis; plurimum laudo. Non tamen adeo deſpici oportet id quod apud ſingulos ratum firmumque C manere debuerat, ut ſinguli contenti non ſint ſententiis ſuis, nec domeſticis bonis omnes perfruantur, utque in diſquirendis iis, qui ex æquo digni ſint epiſcopatus, non dicam unus aut alter, ſed plurimi Euſebio pares non proferantur. Etenim cum aſperitas, & violentia nullam eccleſiaſticis honoribus moleſtiam faceſſat, omnes ſimiles inter ſe ſunt, & æquali in pretio habendi. Neque enim rationi conſentaneum fuerit, ut hujuſmodi inquiſitio ad aliorum fiat injuriam, quippe cum omnium mentes, ſive humiliores ſint, ſive illuſtriores, divina decreta ex æquo ſuſcipiant, atque cuſtodiant; adeo ut alii, quod quidem ad communem legem D pertinet, nullatenus aliis inferiores ſint. Quod ſi veritatem aperte proferre volumus, jure quis dixerit, hoc non eſſe hominem retinere, ſed abſtrahere; & violentiæ potius id quod agitur opus eſſe, quam juſtitiæ. Et ſive hoc modo, ſive aliter ſentit multitudo, ego quidem liquido & audacter affirmo, eam rem criminationibus cauſam præbere & ingentis tumultus tempeſtatem excitare. Nam & agni dentium ſuorum vim, ac robur oſtentant quoties paſtoris cura ac ſollicitudine in deterius labente, priſtina gubernatione ſe deſtitutos vident. Quod ſi hæc ita ſe habent, & nos opinione non fallimur, hoc primum omnium conſidera- E te fratres. (Multa enim & maxima bona ſtatim ab initio vobis naſcentur.) Num ſincera inter vos charitas, atque dilectio, aliquod ſui detrimentum paſſura ſit? Deinde vero illud perpendite, virum illum, qui boni conſilii cauſa ad vos venerat, debitum ſibi honoris fructum ex divino judicio percipere; quippe qui non vulgari affectus ſit beneficio, cum de ejus virtute tam honorificum ſuffragium tuliſtis. Poſtremo veſtræ conſuetudinis eſſe curam, ac diligentiam prudenti conſilio congruentem ad-

hibere, ut talem virum, cujuſmodi opus habetis, perquiratis, omni ſeditioſo, & immodeſto clamore procul amoto. Semper enim hujuſmodi clamores injuſti ſunt, & ex variorum hominum inter ſe colliſione, ſcintillæ, atque incendia excitari ſolent. Ita Deo, & vobis placeam, ita ſecundum vota veſtra vitam degam, ut vos diligo, & tranquillum veſtræ manſuetudinis portum amo. Ex quo ejectis illis ſordibus, cum probis moribus concordiam inducite, firmumque navi ſignum imponite; cæleſtem navigationis curſum gubernaculis, ut ita dicam, ferreis ad lucem ipſam dirigentes. Quocirca incorruptibiles merces in navem imponite. Quidquid enim navem corrumpere poterat, tanquam ex ſentina exhauſtum eſt. Proinde operam date, ut his omnibus bonis ita potiamini, ne quid in poſterum inconſulto, atque inutili ſtudio aut ſtatuiſſe omnino, aut ab initio aggreſſi eſſe videamini. Divinitas vos ſervet fratres chariſſimi.

καθδε εἰς ἐπιζήτησιν ἀνδρὸς οὗ χρήζετε, ἀποκλείσαντες πᾶσαν σασιώδη καὶ ἄτακτον βοήν. ἀεὶ γὰρ ἄδικος ἡ τοιαύτη, καὶ τῆς τῶν διαφορῶν συγχύσεως, σπινθῆρές τε καὶ φλόγες ἐξανίσανται. ὅτως οἶμαι τῷ θεῷ τ' ἀρέσαιμι κἀ ὑμῖν, κατ' ἐμὲ τὰς ὑμετέρας διαζήσαιμι, ὡς ὑμᾶς ἀγαπῶ, καὶ τὸν ὅρμον τῆς ὑμετέρας ἡσυχότητος, ἐξ οὗ τὸν ῥοῦσον ἐκεῖνον ἀποσάμβοι, ἀντεισενέγκατε ἤθει ἀγαθῷ τὴν ὁμόνοιαν, βέβαιον τὸ σημεῖον ἐνθέμβοι, δρόμοντε ἀρίνιον εἰς φῶς δραμόντες, τοῖς δ', ὡς ἂν εἴποι τις σιδηροῖς. διόπερ κὴ τὸν ἄφθαρτον, φθαρτὴν ἡγεῖσθε. πᾶν γὰρ τὴν ναῦν λυμαινόμβυον, ὥσπερ ἐξ ἀντλίας ἀνάλωται. διὸ δὴ νῦν προνοήσασθε τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ τοῦ ἁπάντων οὕτως ἔχειν, ὡς ἂν μὴ δεύτερον ἀβούλῳ κὴ ἀλυσιτελεῖ σπουδῇ ἢ καθόλου τι πήξασθαι, ἢ τὴν ἀρχὴν ἐπιχειρῆσαι συμφέρον δοκοίημβυ. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

CONSTANTINI AD EUSEBIUM LITERÆ

Quibus eum laudat quod Antiochiam recuſaverit.

Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus Euſebio.

EPiſtolam tuam ſæpius legi & eccleſiaſticæ diſciplinæ regulam accuratiſſime obſervatam a te cognovi. Enimvero in ea ſententia perſtare, quæ & Deo accepta, & Apoſtolicæ traditioni congrua eſſe videatur, ſummæ pietatis eſt. Tu quidem beatum te in hoc ipſo exiſtimare debes, qui totius propemodum orbis teſtimonio, dignus univerſæ eccleſiæ epiſcopatu judicatus ſis. Nam cum omnes te apud ſe epiſcopatum eſſe ambiant, hanc tuam felicitatem ſine controverſia adaugent. Verum rectiſſime fecit prudentia tua, quæ & mandata Dei, & apoſtolicam, atque eccleſiaſticam regulam cuſtodire ſtatuit; epiſcopum Antiochenſis eccleſiæ repudians, & in eo potius permanere deſiderans, quem Dei mandatu ab initio ſuſcepiſſet. Porro hac de re ad populum literas dedi, & ad collegas tuos, qui quidem etiam ipſi de iiſdem rebus ad me ſcripſerant. Quas ubi ſanctitas tua perlegerit, facile cognoſcet, me quoniam refragare ipſis juſtitia videbatur, divini numinis impulſu ad eos ſcripſiſſe. Eorum conſilio etiam prudentiam tuam intereſſe oportebit, ut hoc ipſum in Antiochenorum eccleſia conſtituatur. Divinitas te ſervet, frater chariſſime.

Νικητὴς Κωνσαντῖνος, μέγιστος, σεβαστὸς, Εὐσεβίῳ.

Ἀνέγνων πληρέστατα τὴν ἐπιστολήν, κὴ τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστήμης εἰς ἀκρίβειαν φυλαχθέντα κατενόησα. ἐμμένειν γοῦν τούτοις ἅπερ ἀρεστά τε τῷ θεῷ κὴ τῇ ἀποστολικῇ παραδόσει σύμφρονα φαίνεται. μακάριον δὴ σαυτὸν κὴ ἐν αὐτῷ τούτῳ νόμιζε. ὡς τῇ τοῦ κόσμου παντὸς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, μαρτυρίᾳ ἄξιος ἐκρίθης πάσης ἐκκλησίας ἐπίσκοπος εἶναι. εἰ γὰρ ποθοῦσιν ἅπαντες εἶναι σὲ παρ' αὐτοῖς, ταύτην σοὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀναμφισβητήτως συναύξουσιν. ἀλλ' ἡ σὴ σύνεσις, ἧγεν τὰ τε ὄντολὰς τοῦ Θεοῦ κὴ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα κὴ τῆς ἐκκλησίας φυλάττειν ἔγνωκεν, ὑπέρβυγε πεποίηκε, παραιτυμένη τὴν ἐπισκοπίαν τῆς κατὰ τὴν ἀντιόχειαν ἐκκλησίας. ἐν ταύτῃ δὲ διαμεῖναι σπεύδουσα, εἰς ὃν ἐκ προτέρας Θεοῦ βουλήσεως τὴν ἐπισκοπίαν ὑπεδέξατο. περὶ δὴ τούτου πρὸς τὸν λαὸν ἐπιστολὴν ἐποιησάμην, πρός τε τοὺς ἄλλους συλλειτουργοὺς οἳ κὴ αὐτοὶ περὶ τούτων ἐντυγχανόμενοι γεγραφήκοτες. ἅπερ ἡ σὴ καθαρότης ἀναγνοῦσα, ῥᾳδίως ἐπιγνώσεται, ὅτι τῆς δικαιοσύνης ἀντιφθεγγομένης αὐτοῖς, προῆκται τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτοὺς ἔγραψα. ὧν τῷ συμβουλίῳ, κὴ τὴν σὴν σύνεσιν παρεῖναι δεήσει, ὡς ἂν τοῦτο ἐπὶ τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας τυπωθείη. ὁ Θεός σε διαφυλάξοι ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

CON-

CONSTANTINI EPISTOLA AD SYNODUM

ne Eusebius Cæsarea abstrahatur.

Νικητῆς Κωνσταντῖνος, μέγις Θ, σεβασὸς, Θεοδότῳ, Θεοδώρῳ, ναρκίσσῳ, ἀετίῳ, ἀλφειῷ, ϗ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις τοῖς ἔσιν ἐν ἀντιοχείᾳ.

Victor Constantinus Max. Augustus. Theodoto, Theodoro, Narcisso, Ætio, Alpheo, & reliquis episcopis qui sunt Antiochiæ.

Ἀνέγνων τὰ γραφέντα παρὰ τῆς ὑμετέρας σωσέσεως, ϗ σεβίᾳ τε τῇ ἅμα ὑμῖν ἱερωμένῃ τὴν ἔμφρονα πρόθεσιν ἀπεδεξάμην, ἐπιγνούς τε τὰ πεπραγμένα σύμπαντα, τῶτο μὲν τοῖς ὑμετέροις γράμμασι. τῶτο δὲ τοῖς ἀκακίᾳ ϗ στρατηγίᾳ τῆ διασημοτάτων κομήτων, διάσκεψίν τε τηλικήδεσαν ποιησάμενος, πρὸς τὸν λαὸν τῆ ἀντιοχέων ἔγραψα, ὅπερ ἀρεσόν τε τῷ θεῷ ἰῷ ϗ ἁρμόζον τῇ ἐκκλησίᾳ ἀντίγραφόν τε τῆς ἐπισολῆς ὑποταχθῆναι τοῖς γράμμασι τῶτοις ἐνετειλάμην. ὡς ἂν ϗ αὐτοὶ γινώσκητε ὅ,τι πότε τῷ τῆ δικαίᾳ λόγῳ προσκληθεὶς πρὸς τὸν λαὸν γράψαι προειλόμην. ἐπειδὴ τῶτο τοῖς γράμμασιν ὑμῶν περιείχετο, ὥς τε κατά γε τηλὶ τῆ λαοῦ ϗ τηλὶ τῆς ὑμετέρας προαιρέσεως σωίειν τε ϗ βούλησιν, ϗσέβιον τὸν ἱερώτατον ἐπίσκοπον τῆς καισαρέων ἐκκλησίας, ἐπὶ τῆς ἀντιοχέων προκαθέζεσθαι, ϗ τηλὶ ὑπὲρ τωύτης ἀναδέξασθαι φροντίδα τηλὶ γεμηλὶ τὰ τῆ βίᾳ γράμματα ἃ τὸν θεσμὸν ἐκκλησίας μάλισα φυλάττοντα ἐφαίνετο. ἐχρῆν δ' ὑμῶν τῇ συνέσει ϗ τηλὶ ἐμηλὶ γνώμην ἐμφανῆ χρέσθαι. ἀφῖκται γὰρ εἰς ἐμὲ, ϗφρόνιον τε τὸν πρεσβύτερον πολίτην ὄντα τῆς κατὰ καππαδοκίαν καισαρείας, ϗ γεώργιον τὸν ἀρεθουσίων πρεσβύτερον. ὡσαύτως ὃν ἐπὶ τῆς τάξεως τωύτης ἀλέξανδρος ἐν ἀλεξανδρείᾳ κατεσήσατο εἶναι, τηλὶ πίσιν δοκιμωτάτης. καλῶς ἂν εἶχε δηλῶσαι τῇ σωέσει ὑμῶν, τούς τε προχειρισαμένους ϗ ἑτέρους ὅς ἂν ἀξίους ἡγίσησθε πρὸς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα, ὁρίσαι τωῦτο, ἃ τῇ τῆ ἀποσόλων παραδόσει σύμφωνα ἂν εἴη. τῆ γὰρ τοιούτων ϗξεπιθέντων, δυνήσεται ὑμῶν ἡ σύνεσις κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα ϵ τὴν ἀποσολικὴν παράδοσιν ὕτω ῥυθμίσαι τὴν χειροτονίαν, ὡς ἂν ὁ τῆς ἐκκλησιασικῆς ἐπισήμης ὑφηγῆται λόγ Θ. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

LEgi literas a vestra sanctitate scriptas, & Eusebii collægæ vestri prudens propositum magnopere laudavi. Cumque cuncta quæ gesta sunt, partim ex vestris, partim ex perfectissimorum virorum, Acacii, & Strategii Comitum literis cognovissem, remque, ut decebat, accurate expendissem, scripsi ad populum Antiochenum, quid Deo acceptum, & ecclesiæ congruum esset. Ejus epistolæ exemplum his literis subjici præcepi, ut & vos cognoscere possitis, quidnam ego juris ratione provocatus scripserim ad populum Antiochenum: quandoquidem hoc literis vestris continebatur, ut juxta populi, & prudentiæ vestræ suffragium ac voluntatem, Eusebius Sanctissimus Cæsariensium episcopus Antiochenæ ecclesiæ præsideret, ejusque curam susciperet. Ac literæ quidem Eusebii, ecclesiasticæ legi maxime consentire videntur. Convenit tamen, ut nostra quoque sententia vestræ prudentiæ innotescat. Etenim relatum est ad nos, Euphronium presbyterum civem Cæsareæ, quæ est in Cappadocia, & Georgium Arethusiorum civem, itidem presbyterum, quem Alexander ad hunc ordinem in urbe Alexandrina promovit; viros esse in doctrina fidei probatissimos. Placuit itaque significare prudentiæ vestræ, ut hos viros, & alios, quos ad episcopatum idoneos judicaveritis in medium proferentes, ea decernatis, quæ Apostolorum traditioni consentiunt. His enim præstructis vestra prudentia juxta ecclesiæ regulam, & apostolicam traditionem ita hanc electionem dirigere poterit, quemadmodum ecclesiasticæ disciplinæ ratio postulat. Divinitas vos servet, fratres carissimi.

EADEM SYNODUS EX LIBELLO SYNODICO.

Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ ϵ ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος, ἀπάρας μ τηλὶ θέαν, ϗ τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐγκαίνια, ἐπὶ τηλὶ Ἀντιόχειαν παραγίνεται, ϗ σιώδου κατὰ τῆ θείᾳ συμβόλῳ, ϗ Εὐσαθίῳ συνέσησε τῆ μάκαρος· πλέξας σαβελλισμὸν αὐτῷ ϗ μοιχίαν· δι' ὧν καθαίρεσιν ἐψηφίσατο, ϗ ἐκ τοῦ βασιλέως κατίκεισιν ἐξορίας ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ παρεσκάσε. Μόνον τῆ ἑτεριχῆ γυναίῳ ἔχοντ Θ ἐν ἀγκάλαις τὸ βρέφος, ϗ Εὐσαθίῳ εἶναι διομνυμένῃ, τὰς ὅρκας λήθη καλύψαι οὐκ ἴσχυσε. Τότε γὰρ ϗ μακροτάτῃ κλινοβατίᾳ περιπεσόντος, κλῆρος ϗ λαὸς ἐξαγορεύοντος ἤκουον, ἰῷ παρὰ τῆ αἱρετικῶν χρυσίῳ κατὰ τῆ μακαρίᾳ Εὐσαθίῳ ποσότητα ἔλαβε· ἐπὶ τῆ ὅρκων φάσκοντον μὴ διαμαρτεῖν, ὡς ἔοικε, τῆ ὀνόματος. Εὐσαθίῳ σπέρμα τῆ χαλκέως, τῆ ἐπιδειχθέντος βρέφους ϗ καθάπαξ ὑπάρχοντος.

NEQUE hoc solum; sed & Nicomediensis Eusebius post spectata Hierosolyma & encænia ibi celebrata, Antiochiam se se confert, & synodum contra divinum symbolum & beatum Eustathium instituit: Sabellianismum ipsi objiciens, & adulterium: propter quæ depositionem illi decernit, & ab imperatore condemnationem exilii in Illyrico præparat. Veruntamen meretricia illa muliercula, quæ in ulnis infantem habuerat, & Eustathii eum esse dejeraverat, juramenta oblivione involvere non potuit. Cum enim in longissimam cubationem ex morbo incidisset: clerus & populus confitentem audiverunt, quantam ab hæreticis contra beatum Eustathium auri summam accepisset: de juramento autem affirmantem, se non aberrasse a nomine, cum Eustathii ærarii omnino fuerit infans demonstratus.

ANNO CHRISTI [a]

CONCILIUM [b] GANGRENSE

ANN CHRS

CELEBRATUM

[c] TEMPORE SILVESTRI PAPÆ I.

(d Circa annum Domini 324.) in Paphlagonia, seu [e] regione Pelasgorum, adversus [f] Eustathium [g] Sebastianensem in Armenia episcopum. Et est provinciale, sed [h] approbatum a Leone IV. dist. 20. c. de libell.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ ΕΝ ΓΑΓΓΡΑ ΣΥΝΕΛΘΟΝΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ.

Οἵτινες μετὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐξετέθησαν.

CANONES SANCTORUM PATRUM, QUI GANGRIS CONVENERUNT, (a)

[a] qui cum Nicæna Synodo eduntur. [z]

[c] qui post Nicænos expositi sunt.

VERSIO VETUS.

[z] *Dominis* [b] *honorabilibus consacerdotibus, in Armenia constitutis, coepiscopi Eusebius, Hypatius, Eulalius, Gregorius, Æliamus,* [*] *Bithynicus, Olympius, Bassianus, Basilius, Philetus,* [c] *Heraclius, Pappus, Eugenius,* [d] *Osius* [3] *Cordubensis,* [*] *Probæresius, Bassus, qui convenerunt in Gangrensi concilio, in domino salutem.*

b venerabilibus comministris.

* *Bytenius,*

c Hieratius

d his in textu græco non apparet.

* *Proserius*

* *Pressius.*

Κυρίοις τιμιωτάτοις ἐν Ἀρμενίᾳ συλλειτουργοῖς, Εὐσέβιος, Αἰλιανὸς, Εὐγένιος, Ὀλύμπιος, Βιθυνικὸς, Γρηγόριος, Φιλητὸς, Πάππος, Εὐλάλιος, Ὑπάτιος, Προαιρέσιος, Βασίλειος, Βάσσος, οἱ συνελθόντες εἰς τὴν κατὰ Γάγγραν ἁγίαν σύνοδον, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Dominis honorabilibus in Armenia consacerdotibus, Eusebius, Ælianus, Eugenius, Olympius, Bithynicus, Gregorius, Philetus, Pappus, Eulalius, Hypatius, Probæresius, Basilius, Bassus, qui convenerunt in sanctam synodum Gangrensem, in Domino salutem.

VERI NO

QUoniam conveniens sancta synodus episcoporum [4] in

ΕΠΕΙΔΗ συνελθοῦσα ἡ ἁγιωτάτη σύνοδος τῶν ἐπισκό-

QUoniam sanctissima synodus episcoporum in ec-

ecclesia-

1 Epocha hujus Concilii adhuc obscura. Cum in antiquissimo Collectionis Canonum MS. Codice Corbejensi sexto sæculo, ut conjicitur, exarato, legatur ante Nicænos Canones hæc Osii in dicto Nicæno Concilio præfatio: *Osius Episcopus dixit, quoniam multa prætermissa* (forte *præmissa*) *sunt, quæ ad robur Ecclesiasticum pertinent, quæ jam priori Synodo Antiochiana, Cæsariensi* (seu *Neocæsariensi*) *Granensi,* (hoc est, *Gangrensi*) *constituta sunt, & nunc præ manibus habentur; præcipiat beatitudo vestra, ut lectione pandantur, quo omnes acta modo innotescant* (seu noscant) *quæ a prioribus nostris acta sunt, recitentur, & recitata sunt.* Et post relatos Canones Ancyranos, & Neocæsarienses, subjiciatur: *Incipit Synodum Gangrensem Dominis honorabilibus consacerdotibus in Arminia constitutis Eusebius, Eugenius, Olympius, Hilarius, Basilius, Eulalius, Gregorius, Paptus, Bassus, Eugenius, Pilitus,* (seu *Philetus,*) *Epatus, item Eugenius, Bytinius, Eraclis, Proeretius, qui convenerunt in Gangrensim Concilium, in Deo Salutem. Quoniam conveniens sancta synodus &c.* arguit Constant in Præfatione tom. 1. Epistolarum Rom. Pont. Gangrense concilium habitum fuisse ante Nicænum, cum in hoc Episcoporum Oecumenico consessu lecti sint, probatique illius Canones. His tamen obstat, quod in MSS. Collectionis Dionysii, Isidori, aliisque adnotatur *Gangrenses regulas post Nicænam synodum fuisse expositas.* Etiam in Codice Ecclesiæ universæ, & apud Joannem Antiochenum, & apud omnes Græcos Canonum collectores, ponuntur hi Canones inter Nicænos & Antiochenos, adeo ut habitam fuisse putent hanc synodum, inquit Harduinus illam anno Christi circiter 330. affigens, inter annum 325. & 341. Illud autem constat, ut observat Pagius ad an. Christ. 319. n. 5. cum Osius huic concilio interfuerit, non potuisse celebrari ante an. 324. cum eo tantum anno Constantinus, cujus subditus erat Osius, Oriente potitus fuerit; neque post annum 358. quo Osius in Hispanias rediit, licet perperam Valesius scribat in notis ad Socratem lib. 2. cap. 43. hoc Concilium ante Valentis Imp. tempora congregatum non esse, quia D. Basilius in Epist. 74. quam ad Occidentales sub Valente contra Eustathium Sebastenum dedit, Gangrensis Concilii nullam mentionem facit; argumentum enim ab auctoritate negativa petitum infirmum. Ceterum de tempore hujus Synodi vide Socratem lib. 2. cap. 43. & Sozomenum lib. 4. cap. 24. 2 Vetus hæc Epistolæ Græcæ interpretatio ex Dionysii Exigui collectione desumpta est; sed quoniam a Græco contextu multis locis ea dissidet, idcirco alteram adjungendam censuit Harduinus, quæ verbum fere Græcum Latino simile repræsentaret. Eam nos quoque e regione positam exhibemus. Hanc vero veterem versionem contulit Harduinus cum quatuor Collectionibus pervetustis Dionysii Exigui, quæ sunt in Bibliotheca Collegii Parisiensis Soc. Jesu, a quo sequentes notulæ, & variantes desumptæ sunt. 3 Cum Osius recenseatur in hac Epistola synodica aliis Episcopis permixtus, & inter ultimos, dici non potest, ut dixit Baronius, Legatione Romana Osius in ea functus, cum sedis Apostolicæ dignitati id minime congruat, ut observavit de Marca in Dissert. de veteribus Collect. Can. cap. 2. Dium præstantissimum Præsulem hujus synodi præsidem fuisse, testatur Auctor libelli synodici. Quod si Symmachus Papa in synodo Romana habita anno 504. synodi Gangrensis Canones duos citet, asseratque, *Apostolica auctoritate hos Canones conditos esse*, factum id, quia etsi Provincialis synodus Gangrensis esset, tamen cum auctoritate sedis Apostolicæ jam esset in Occidente recepta, perinde erat ac si ab initio eadem auctoritate canones illos constituisset, *Pagius* ad an Chr. 319. num. 5. 4 al. in Ecclesiam Gangrensem.

(*a*) Contuli nunc primum cum MS. Lucensi sæculi XI., in quo Dionysii versio continetur. Hoc autem initium præter: *Incipit Sinodi Gangrensis præfatio.* Nomina vero Episcoporum, qui in editis sunt in principio, ibi in fine canonum leguntur. Est etiam hæc præfatio in alio vetustissimo Cod. Lucensi sæc. VIII. ex hac ipsa versio-

ecclesia Gangrensi, propter quasdam ecclesiasticas & necessarias causas inquirendas, & ea quæ secundum [1] [2] Eustathium gesta sunt, dignoscenda, invenit multa fieri indecenter ab his qui eumdem Eustathium secuti sunt, necessario statuit, palam [2] omnibus (*a*) actis, amputare universa, quæ ab eodem [b] male commissa sunt. Declaratum est enim, hos eosdem nuptias accusare, & (*b*) docere, quod nullus in conjugali positus gradu, spem habeat apud Deum. Unde factum est, ut multæ mulieres [c] eos [3] secutæ, relictis propriis viris, & viri, uxoribus destitutis, vinculum conjugale dissolverent, (*c*) continentiam profitentes: quam cum retinere non possent, adulterium commiserunt. Inventi sunt enim discessiones ac separationes a dominicis constitutis in ecclesiis Dei docere, id est, [4] traditiones ecclesiasticas, & ea quæ in ecclesiis aguntur debere contemni, [5] privatisque conventiculis (*d*) institutis, ad imitationem eorum quæ in domo Dei aguntur, omnia præsumere celebrare: Adhuc etiam vestibus communibus spretis, novos etiam & insolitos habitus assumpsisse: Primitias quoque fructuum, & oblationes eorum, quas veterum institutio ecclesiis tribuit, sibimet vindicasse, id est, [6] propriæ ratiocinatione doctrinæ, tamquam sanctis, sibi eas offerri debere, apud se, & inter se dispensandas: Servos a dominis recedentes, per hunc [7] inusitatum religionis [d] morem, dominos contempsisse: Mulieres quoque, præter consuetudinem & sui sexus ornatum, hinc se justificari credentes, virilem habitum [e] suscepisse, pluresque earum occasione religionis tonsas, genuini decoris comas penitus amputasse: jejunia quæ in ecclesia prædicantur, contemnenda asseruisse: nonnullos eorum etiam cibos carnium tamquam illicitos reputasse: In domibus conjugatorum nec orationes quidem debere celebrari, persuasisse intantum, ut easdem fieri vetent, [8] & oblationibus quę in domibus factæ fuerint, minime communicandum esse decernant: presbyteros vero, qui matrimonia contraxerunt, sperni [9] debere dicunt, nec sacramenta, quæ ab

[a] Eustasium al. Eustachium.

[b] mala.

[c] seductæ: ita & editio Moguntina & Paris. cod. Romanæ ecclesiæ, in qua legitur hæc præfatio totidem fere verbis. Aliam quoque edidit Instellus ex veteri suo ms. c. pag. 288. bibliothecæ juris canonici ab hac diversam. In *Luc.* deest *eas secutæ*.

[d] habirum speciem aut formam.

[e] usu cepisse. Ita & in *Luc.*

πων ἐν τῇ κατὰ Γάγγραν ἐκκλησίᾳ διά τινας ἐκκλησιαστικὰς χρείας, ζητουμένων καὶ τῶν κατ' Εὐσάθιον, εὗρεσιν πολλὰ ἀθέσμως γινόμενα ὑπὸ τόπων αὐτῶν περὶ Εὐσάθιον. ἀναγκαίως ὥρισεν, καὶ πᾶσι φανερὸν ποιῆσαι ἐσπούδασεν, εἰς ἀναίρεσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κακῶς γινομένων. καὶ γὰρ ἐκ τοῦ κατεμέμφεσθαι αὐτοὺς τὸν γάμον, καὶ ὑποτίθεσθαι, ὅτι ἀδεὴς τῶν ἐν γάμῳ ὄντων ἐλπίδα παρὰ Θεῷ ἔχει, πολλαὶ γυναῖκες ὑπανδροι ἀπατηθεῖσαι τῶν ἑαυτῶν ἀνδρῶν ἀνεχώρησαν, καὶ ἄνδρες τῶν ἰδίων γυναικῶν· εἶτα ἐν τῷ μετὰ ξὺν μὴ δωηθεῖσαι ἐγκρατεῖν ἑμοιχεύθησαν, καὶ διὰ τοῦ τοιούτου ὑπόθεσιν ὠνειδίσθησαν. διείσκοντο δὲ καὶ ἀναχωρήσεις ἐκ τῶν οἴκων τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας ποιούμενοι, κατιφρονητικῶς δὴ γὰρ ἐκείνους κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἰδίᾳ συνάξεις ποιούμενοι, καὶ ἐκκλησιάσεις, καὶ διδασκαλίας ἑτέρας, καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ κατὰ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ξένα ἀμφιάσματα ἐπὶ καταπτώσει τῆς κοινότητος τῶν ἀμφιασμάτων σωάγοντες· καρποφορίας τε τὰς ἐκκλησιαστικὰς τὰς ἀνέκαθεν διδομένας τῇ ἐκκλησίᾳ, ἑαυτοῖς καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς, ὡς ἁγίοις, τὰς διαδόσεις ποιούμενοι· καὶ δοῦλοι δεσποτῶν ἀναχωροῦντες, καὶ διὰ τὸ ξένον ἀμφιάσματος καταφρόνησιν κατὰ τῶν δεσποτῶν ποιούμενοι· καὶ γυναῖκες παρὰ τὸ σύνηθες ἀντὶ ἀμφιασμάτων γυναικείων ἀνδρεικὰ ἀμφιάσματα ἀναλαμβάνουσαι, καὶ ἐκ τούτων οἰόμεναι δεικνύσθαι. πολλαὶ δὲ καὶ ἀποχείρονται τροφάσει θεοσεβείας τὴν φύσιν τῆς κόμης τῆς γυναικείας. νηστείας τε ἐν χυλιακῇ ποιούμενοι, καὶ τῆς ἁγιότητος τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας καταφρονοῦντες, καὶ τῶν νηστειῶν τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τεταγμένων ὑπερφρονοῦντες, καὶ ἐσθίοντες, καί τινες αὐτῶν μεταλήψεις κρεῶν βδελυττόμενοι· καὶ ἐν οἴκοις γεγαμηκότων δοχὰς ποιεῖσθαι μὴ βουλόμενοι, καὶ γινομένων δοχῶν καταφρονοῦντες, καὶ πολλάκις προσφορῶν ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις μὴ γεγαμηκότων γινομένων μὴ μεταλαμβάνοντες· καὶ πρεσβυτέρων

cleſiam Gangrenſem conveniens, ob quaſdam eccleſiaſticas neceſſitates, & ob ea quæ ſunt de Euſtathio inquirenda; multa nefarie ab Euſtathianis fieri invenit: neceſſario decrevit, & palam omnibus facere ſtuduit, ut amputentur omnia quæ ille male commiſit. Ex eo enim quod accuſant nuptias, docentque neminem eorum qui ſunt conjugati ſpem apud Deum habere; multæ mulieres ſeductæ, a propriis maritis receſſerunt, & a propriis uxoribus mariti. Mox vero cum vivere continenter non poſſent, adulteria commiſerunt, & in ſummum dedecus eam ob cauſam incurrerunt. Inventi ſunt autem & receſſionem a domibus Dei & ab Eccleſia facere: eccleſiam, & quæ fiunt in eccleſia, aſpernari: privatos conventus agere, habere conciones, diverſas tradere doctrinas, aliaque contra eccleſias, & contra ea quæ fiunt in eccleſia. Ad hæc ſpretis communibus indumentis novum veſtitum induere: Primitias quoque frugum eccleſiaſticas, quæ ab omni memoria eccleſiæ deferuntur, ſibimet & ſuis, veluti ſanctis, diſpenſandas vindicare: ſervi præterea a dominis recedentes, eoſdem propter hunc inuſitatum habitum aſpernari: mulieres quoque, hinc ſe credentes juſtificari, præter morem pro muliebribus veſtimentis virilem ſuſcipere habitum: multæ autem & prætextu pietatis tonſo capite comæ muliebris ornatum auferre, Jejunia porro die Dominico peragere, & ſanctitatem diei liberæ aſpernari: Jejunia quæ in eccleſiis ſunt conſtituta, comedendo contemnere: Quidam eorum eſum carnium illicitum reputare: nolle in domibus conjugatorum orationes facere: quæ preces ibi fiunt deſpicere: ſæpe etiam oblationibus, quæ in ipſis conjugatorum domibus fiunt, non communicare: & presbyteros conjugatos contemnere, nec contingere ſacramenta quæ fiunt ab ipſis: Martyrum quoque baſilicas, & omnes qui illuc conveniunt, & rem ſacram ibi peragunt, reprehendere:

eis

---

ne; ſed nomina Epiſcoporum dat in principio ut hic: nomina hæc exhibet: *Euſebius*, *Olympius*, *Elyanus*, *Baſilius*, *Eulalius*, *Gregorius*, *Papius*, *Baſſus*, *Eugenius*: *Bytthininius*, *Heracles*, *Præſius*.

(*a*) factis *in Luc.* (*b*) *Luc.* dicere. (*c*) *in Luc. deeſt* continentiam profitentes. (*d*) ſtatutis *in Luc.*

1 Al. *Euſtachium*: al. *Euſtathium*, ut apud Nicetam in Vita Ignatii: ſic etiam Balſamon, & Zonaras Εὐσάθιον. Dionyſius in Collectionibus noſtris MSS. ſemper *Euſtaſium* habet. 2 al. *factis omnibus*.

3 Abſunt hæ duæ voces a MSS. 4 al. *& traditiones*. 5 al. *privatis*: & mox: *atque ad imitationem*.

6 al. *propria ratione*. 7 al. *inuſitatæ*. 8 al. *oblationibus quoque in domibus factis*.

9 In duobus MSS. vox illa deeſt. Ita & in *Luc.*

eis conficiuntur, attingi: Loca sanctorum martyrum vel basilicas contemnere, & omnes qui illuc conveniunt, [a] reprehendere: Divites fideles, qui non omnibus renunciant quæ possident, spem apud Deum non habere: Et multa alia, quæ enumerare nulli possibile est, singulos quoque eorum pro suo arbitrio constituere. Unumquemque enim eorum (*a*) tales institutiones ab ecclesiastico canone recedentes, tamquam proprias leges sibimet condidisse. Sed nec communis his omnibus & una sententia est. Singuli enim, prout videtur & libet, ad accusationem ecclesiæ nitendo, [b] tamquam rector non sit, vel addunt decreta, vel minuunt. Propterea ergo coactum est hoc concilium, in Gangrensi ecclesia habitum, ut canones istos exponeret, quibus probantur memorati extra ecclesiam esse. Quod si per pœnitentiam condemnaverint omnia hæc, quæ male senserunt, tamquam a se non bene prolata, acceptabiles fiant: atque ideo singula quæ debeant condemnare, synodus credidit exponenda. Quod si quis renuerit hæc quæ hodie constituta sunt, tamquam hæreticus & anathematizatus & damnatus abjiciatur. Et erit non solum incommunicatus, verum etiam & ab ecclesia habeatur extorris, donec deprecetur [c] episcopum, & de universis quæ penes eos detecta atque deprehensa sunt, [d] (*b*) prodiderit, qui horum susceperit observandum.

γεγαμηκότων ὑπερφρονοῦντες, καὶ τῶν λειτουργιῶν τῶν ὑπ' αὐτῶν γινομένων μὴ ἀποδεχόμενοι, καὶ τῶν ἐκεῖ συνερχομένων καὶ λειτουργούντων καταγινώσκοντες καὶ πολυτίμων δὲ τῶν μὴ πάντων τῶν ὑπαρχόντων ἀναχωρούντων, ὡς ἐλπίδα παρὰ Θεῷ μὴ ἐχόντων· καὶ πολλὰ ἄλλα, ἃ ἀριθμῆσαι οὐδεὶς ἂν δυνηθείη. ἕκαστος γὰρ αὐτῶν, ἐπειδὴ τῶν κανόνος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξῆλθεν, ὥσπερ νόμους ἰδιάζοντας ἔχων. ἔπεγαρ κοινὴ γνώμη αὐτῶν ἁπάντων ἐφέρετο· ἀλλ' ἕκαστος, ὅπερ ἂν ἐνεθυμήθη, τοῦτο προστέθηκεν ἐπὶ διαβολῇ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἑαυτῷ βλάβη. διὰ ἣν πᾶσα ἠναγκάσθη ἡ παραφυομένη ἐν Γαγγρας ἁγία συνόδῳ καταψηφίσασθαι αὐτῶν, καὶ ὁρᾶς ἐκθέσθαι, ἐκτὸς αὐτοὺς εἶναι τῆς ἐκκλησίας· εἰ δὲ μετανοοῖεν, καὶ ἀναθεματίζοιεν ἕκαστον τούτων τῶν κακῶς λεχθέντων, δεκτοὺς αὐτοὺς γίνεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο ἐξέθετο ἡ ἁγία σύνοδος ἕκαστον, ὃ ὀφείλουσιν ἀναθεματίσαντες δεχθῆναι. εἰ δέ τις μὴ πεισθείη τοῖς λεχθεῖσιν, ὡς αἱρετικὸν αὐτὸν ἀναθεματισθῆναι, καὶ εἶναι ἀκοινώνητον τῆς ἐκκλησίας. καὶ δείσει τοὺς ἐπισκόπους ἐπὶ πάντων τῶν ἁλισκομένων παρ' αὐτοῖς τοιοῦτον παραφυλάξασθαι.

maxime vero divites, qui non renunciant omnibus quæ possident, tamquam apud Deum spem illi non habeant: & alia multa, quæ enumerari non possunt. Nam unusquisque eorum, cum semel ab ecclesiastico canone recessit, veluti proprias sibi leges habet. Neque enim communis his omnibus sententia est: sed unusquisque, quod sibi venit in mentem, hoc adjecit, in ignominiam ecclesiæ, & suum ipsius damnum. Propterea igitur coactum est sanctum Concilium Gangris habitum illos damnare; ac definire, eosdem esse extra ecclesiam: Quod si pœnitentiam egerint, & anathematizarint unumquodque ex male prolatis capitibus, admittendos ipsos esse. Idcirco exposuit sancta synodus singulatim ea, quæ debent anathematizare, ut admitti possint. Quod si quis autem his dictis non obtemperaverit, tamquam hæreticus anathematizetur, & is excommunicatus ab ecclesia segregetur: & in omnibus quæ apud istos detecta & deprehensa sunt, oportebit episcopos hoc observare.

a & sacramenta conficiunt, *Luc.* 14.

b non respondet in omnibus hæc Latina versio textui Græco, ut neque astelliana barbaris verbis contexta ab homine linguarum Græcæ ac Latinæ patum perito,

c episcopos.

d providerit.

Episcopi hujus concilii supradicti alias numerantur, & vocantur ad hunc modum.

Alias vero ad istum.

e Alio præterea ordine recensentur in cod. ecclesiæ Romanæ & in mss. codd. Justelli, Hardyi & aliorum & in qq. Osius apparet, in aliis abest.

[e] Eusebius, Alypius, Philetus, Eulalius, Pappus, Basilius, Bithynicus, Heracius, Hypatius, Bassus, Eugenius, Gregorius, Ælianus, Pressius, Eugenius.

Eusebius, Olympius, Ælianus, Basilius, Eulalius, Gregorius, Papius, Bassus, Eugenius, Bithynius, Heracles, Presius.

CANONES.

Gentiano Herveto Interprete.

I.

SI quis matrimonium vituperet, & eam quæ cum marito suo dormit B quæ est fidelis & religiosa, abhorreat & insimulet, tamquam quæ non possit regnum Dei ingredi, sit anathema.

II.

Si quis eum qui carnem præter sanguinem, & idolothytum, & suffocatum, cum pietate & fide comedit, condemnat, tamquam eo quod ea vescatur, spem non habeat, sit anathema.

ΚΑΝΟΝΕΣ

ΤΩΝ ΕΝ ΓΑΓΓΡΑ.

ά.

Εἴ τις τὸν γάμον μέμφοιτο, καὶ τὴν τεκοῦσαν μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, ὄσαν πιστὴν καὶ εὐλαβῆ, βδελύσσοιτο ἢ μέμφοιτο, ὡς ἂν μὴ δυναμένην εἰς βασιλείαν εἰσελθεῖν, ἀνάθεμα ἔστω.

β'.

Εἴ τις ἐσθίοντα κρέα χωρὶς αἵματος καὶ εἰδωλοθύτου καὶ πνικτοῦ, μετ' εὐλαβείας καὶ πίστεως, κατακρίνοι, ὡς ἂν διὰ τὸ μεταλαμβάνειν, ἐλπίδα μὴ ἔχοντα, ἀνάθεμα ἔστω.

γ'.

(*a*) *Luc. inserit* per (*b*) *Luc.* providerit.

γ'.

Εἴ τις δοῦλον προφάσει θεοσεβείας διδάσκοι καταφρονεῖν δεσπότου, καὶ ἀναχωρεῖν τῆς ὑπηρεσίας, καὶ μὴ μετ' εὐνοίας καὶ πάσης τιμῆς τῷ ἑαυτοῦ δεσπότῃ ἐξυπηρετεῖσθαι. ἀνάθεμα ἔστω.

III.

Si quis docet servum pietatis prætextu dominum contemnere, & a ministerio recedere, & non cum benevolentia & omni honore domino suo inservire, sit anathema.

δ'.

Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς [1] μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω.

IV.

Si quis de presbytero qui uxorem duxit, contendat, non oportere eo sacra celebrante oblationi communicare, sit anathema.

ε'.

Εἴ τις διδάσκοι τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ καταφρόνητον εἶναι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις, ἀνάθεμα ἔστω.

V.

Si quis docet domum Dei esse contemnendam, & quæ fiunt in ea congregationes, sit anathema.

ς'.

Εἴ τις παρὰ τὴν ἐκκλησίαν [2] ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοι, καὶ καταφρονῶν τῆς ἐκκλησίας, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐθέλοι πράττειν, μὴ συνόντος τοῦ πρεσβυτέρου κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἀνάθεμα ἔστω.

VI.

Si quis præter ecclesiam vult ecclesiam habere, & contemnens ecclesiam, vult ea quæ sunt ecclesiæ agere, non conveniente presbytero de episcopi sententia, sit anathema.

ζ'.

Εἴ τις καρποφορίας ἐκκλησιαστικὰς ἐθέλοι λαμβάνειν, ἢ δοθέναι ἔξω τῆς ἐκκλησίας, παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐγκεχειρισμένου τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ μετὰ γνώμης αὐτοῦ ἐθέλοι πράττειν, ἀνάθεμα ἔστω.

VII.

Si quis vult fructus ecclesiæ oblatos accipere, vel dare extra ecclesiam, præter episcopi sententiam, vel ejus cui cura eorum tradita est, & non cum ejus sententia ea velit agere, sit anathema.

θ'.

Εἴ τις δίδοι ἢ λαμβάνοι καρποφορίαν παρεκτὸς τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐπιτεταγμένου εἰς οἰκονομίαν ἐλεημοσύνης, καὶ ὁ δίδους, καὶ ὁ λαμβάνων, ἀνάθεμα ἔστω.

VIII.

Si quis dat, vel accipit fructus oblatos præter episcopum, vel eum qui est constitutus ad beneficentiæ dispensationem, & qui dat, & qui accipit, sit anathema.

ι'.

Εἴ τις παρθενεύοι, ἢ ἐγκρατεύοιτο, ὡς ἂν [3] βδελύττων, τοὺς γάμους ἀναχωρήσας, καὶ μὴ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν καὶ ἅγιον τῆς παρθενίας, ἀνάθεμα ἔστω.

IX.

Si quis virgo sit, vel continens, a matrimonio tamquam abominando recedens, & non propter ipsam virginitatis pulchritudinem & sanctitatem, sit anathema.

ια'.

Εἴ τις τῶν παρθενευόντων διὰ τὸν κύριον, καταπαίροιτο τῶν γεγαμηκότων, ἀνάθεμα ἔστω.

X.

Si quis eorum qui sunt virgines propter dominum, insultet in eos qui uxores duxerunt, anathema sit.

ιά.

Εἴ τις καταφρονοίη τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποιούντων, καὶ διὰ τιμὴν τοῦ κυρίου συγκαλούντων τοὺς ἀδελφούς, καὶ μὴ ἐθέλοι κοινωνεῖν τοῖς κλήσεσι, διὰ τὸ ἐξουθενίζειν τὸ γινόμενον, ἀνάθεμα ἔστω.

XI.

Si quis contemnat eos qui agapas ex fide faciunt, & propter Dei honorem fratres convocant, & nolit vocationibus communicare, quod id quod fit vilipendat, sit anathema.

ιβ'

Εἴ τις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τούτου τινὰ δικαιοσύνην ἔχων, καταψηφίσοιτο τῶν μετ' εὐλαβείας τοὺς βήρους φορούντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν σωφροσύνῃ ὅσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων, ἀνάθεμα ἔστω.

XII.

Si quis vir propter eam quæ existimatur exercitationem amiculo utitur, & tamquam habens ex eo justitiam, eos condemnet qui cum pietate * beros ferunt, & alia communi & consueta veste utuntur, sit anathema.

* Beros videtur Balsamon episcopus Antiochenus, hunc locum interpretans, vocare vestes ex serico contextas.

ιγ'.

Εἴ τις γυνὴ διὰ νομιζομένην ἄσκησιν μεταβάλλοιτο ἀμφίασμα, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐωθότος γυναικείου ἀμφιάσματος, ἀνδρεῖον ἀναλάβοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XIII.

Si qua mulier propter eam, quæ existimatur exercitationem vestem mutet, & pro consueto muliebri indumento virile accipiat, sit anathema.

ιδ'.

Εἴ τις γυνὴ καταλιμπάνοι τὸν ἄνδρα, καὶ ἀ-

XIV.

Si qua mulier relinquit maritum, & vult

1 Balsamon μεταλαβεῖν. 2 Balsamon κατ' ἰδίαν ἐκκλησιαζα. Zonaras βδελυττόμενος τὸν γάμον.

vult recedere, matrimonium abhorrens, sit anathema.

XV.

Si quis suos liberos relinquit, nec eos alit, nec quantum in se est ad convenientem, pietatem religionemque adducit, sed exercitationis prætextu negligit, sit anathema.

XVI.

Si qui filii a parentibus, maxime fidelibus, prætextu pietatis recesserint, & parentibus quem par est honorem non tribuerint, apud eos scilicet præposita in Deum pietate, sint anathema.

XVII.

Si qua mulier, propter eam quæ existimatur, pietatem, tondeat comam, quam Deus ei dedit ad recordationem subjectionis, ut quæ subjectionis præceptum dissolvat, sit anathema.

XVIII.

Si quis propter eam, quæ existimatur, exercitationem in dominico jejunet, sit anathema.

XIX.

Si quis eorum qui exercentur absque corporali necessitate se insolenter gerat, & tradita jejunia, quæ communiter servantur ab ecclesia, dissolvat, perfecta in eo residente ratione, sit anathema.

XX.

Si quis arrogantia utens, & martyrum congregationes abhorrens, & sacra quæ in eis celebrantur, & eorum memorias accuset, sit anathema.

XXI.

Hæc autem scribimus, non eos abscindentes, qui in Dei ecclesia volunt secundum scripturas in continentia & pietate exerceri: sed eos qui prætextum exercitationis ad arrogantiam assumunt, adversus eos qui simplicius vivunt se efferentes, & præter scripturas, ecclesiasticosque canones novitates inducunt. Virginitatem itaque una cum humilitate admiramur & continentiam, quæ cum pietate & gravitate exercetur, admittimus: & a sæcularibus negotiis secessum cum humilitate suspicimus: & honorabilem matrimonii conjunctionem honoramus, & divitias cum justitia & beneficentia non vilipendimus, & vestium vilitatem propter corporis tantum curam minime curiosam ac operosam laudamus: dissolutos autem & molles in vestibus incessus aversamur, & domos Dei honoramus, & qui fiunt in iis conventus, ut sanctos & utiles recipimus, non pietatem in domibus

Ἀναχωρεῖν ἐθέλοι, βδελυττομένη τὸν γάμον, ἀνάθεμα ἔστω.

ιέ.

Εἴ τις καταλιμπάνῃ τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, καὶ μὴ τεκνοτροφῇ, καὶ ὅσον ἐν ἑαυτῷ πρὸς θεοσέβειαν τελῶ προσήκουσαν ἀνάγῃ, ἀλλὰ προφάσει τῆς ἀσκήσεως ἀμελοίη, ἀνάθεμα ἔστω.

ιϛ'.

Εἴ τινα τέκνα γονέων, μάλιστα πιστῶν, ἀναχωροίη προφάσει θεοσεβείας, καὶ μὴ τιμῶ καθήκουσαν τιμὴν τοῖς γονεῦσιν ἀπονέμοι, προτιμωμένης δηλονότι παρ' αὐτοῖς τῆς θεοσεβείας, ἀνάθεμα ἔστω.

ιζ'.

Εἴ τις γυναικῶν διὰ τὸ νομιζομένῳ ἄσκησιν ἀποχειροτονῆται τὰς κόμας, ἃς ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς ὑπόμνησιν τῆς ὑποταγῆς, ὡς ἀναλύσα τὸ πρόσταγμα τῆς ὑποταγῆς, ἀνάθεμα ἔστω.

ιή.

Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν [1] τῇ κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔστω.

ιθ'.

Εἴ τις τῶν ἀσκουμένων χωρὶς σωματικῆς ἀνάγκης ὑπερηφανεύοιτο, καὶ τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν, καὶ φυλασσομένας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, παραλύοι [2] ἀποκυρῶντος ἐν αὐτῷ τελείου λογισμοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

κ'.

Εἴ τις αἰτιῷτο, ὑπερηφάνῳ διαθέσει κεχρημένος καὶ βδελυσσόμενος, τὰς συνάξεις τῶν μαρτύρων, ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας λειτουργίας, καὶ τὰς μνήμας αὐτῶν, ἀνάθεμα ἔστω.

κά.

Ταῦτα δὲ γράφομεν, οὐκ ἐκκόπτοντες τοὺς ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς γραφὰς ἀσκεῖσθαι βουλομένους. ἀλλὰ τοὺς λαμβάνοντας τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀσκήσεως εἰς ὑπερηφανίαν, κατὰ τῶν ἀφελέστερον βιούντων ἐπαιρομένους τε, καὶ παρὰ τὰς γραφὰς καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, καὶ νεωτερισμοὺς εἰσάγοντας. ἡμεῖς τοιγαροῦν καὶ παρθενίαν μετὰ ταπεινοφροσύνης θαυμάζομεν, καὶ ἐγκράτειαν μετὰ σεμνότητος· καὶ θεοσεβείας γινομένην ἀποδεχόμεθα· καὶ ἀναχώρησιν τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων μετὰ ταπεινοφροσύνης ἀποδεχόμεθα, καὶ γάμου συνοίκησιν σεμνὴν τιμῶμεν· καὶ πλοῦτον μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἐλεημοσύνης οὐκ ἐξουθενοῦμεν· καὶ λιτότητι καὶ εὐτέλειαν ἀμφιασμάτων, διὰ ἐπιμέλειαν μόνον τοῦ σώματος, ἀπερίεργον ἐπαινοῦμεν· τοὺς δὲ ἐκλύτους καὶ τεθρυμμένους ἐν τῇ ἐσθῆτι προόδους οὐκ ἀποδεχόμεθα, καὶ τοὺς οἴκους τοῦ Θεοῦ τιμῶμεν, καὶ τὰς συνόδους τὰς ἐπ' αὐτοῖς, ὡς ἁγίους καὶ ἐπωφελεῖς ἀποδεχόμεθα· οἱ συγκλείοντες τὴν εὐσέβειαν ἐν τοῖς οἴκοις, ἀλλὰ πάντα τόπον τὸν ἐπ' ὀνόματι

---

1 In Nomocanone Cotelerii tom. 1. Monum. Eccles. Græc. κυριακῇ ἢ σαββάτῳ. At Joan. Antioch. tit. 32. nihil habet de Sabbato. 2 Blastares lit. N. c. 4. legit. ὑποκυρῶντος. Nihil mutamus: sententia est: *si deliberato consilio hæc jejunia improbet.* Balsamon, & Zonaras exponunt aliter: ὡς πάντα φθάσαντες πρὸς τελειότητα, *tamquam ad perfectionem jam pervenerint.*

τι τῦ Θεῦ οἰκοδομηθὸν τιμῶντες· καὶ τὴν ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεῦ σωδοχὴν κοινὴν, εἰς ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ, ἀποδεχόμεθα· [1] καὶ τὰς καθ' ὑπερβολὴν ἰδιοτίας τῆς ἀδελφῶν, [2] τὰς κατὰ τὰς παραδόσεις διὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς πτωχοὺς γινομένας, μακαρίζομεν· καὶ πάντα συνελόντας εἰπεῖν, τὰ παραδοθέντα ὑπὸ τῆς θείων γραφῶν καὶ τῆς ἀποστολικῶν παραδόσεων, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γίνεσθαι ἀγόμεθα.

A includentes, sed omnem locum in Dei nomine ædificatum honorantes, & quæ fit in ipsa ecclesia, congressionem ad publici utilitatem recipimus, & insignes fratrum beneficentias, quæ tamquam secundum traditiones fiunt per ecclesiam in pauperes, laudamus: & ut semel dicamus, quæ a divinis scripturis & apostolicis traditionibus tradita sunt, in ecclesia fieri optamus.

CANONES CONCILII

GANGRENSIS

Ex Interpretatione Dionysii exigui.

TITULI CANONUM. (a)

I. *De his qui nuptias* [a] *damnant.*
II. *De his qui carnes manducantes damnant.*
III. *Non debere servum, occasione religionis, dominum contemnere.*
IV. *De oblatione presbyteri conjugati.*
V. *Orationes ecclesiæ non debere contemni.*
VI. *Non debere extra ecclesiam congregari.*
VII. *De fructibus in ecclesiam, & non alibi, dandis.*
VIII. *De his quæ in usus pauperum conferuntur.*
IX. *Virginitati studentem non debere nuptias execrari.*
X. *De his qui pro virginitate superbiunt.*
XI. *Agapen fratrum non debere contemni.*
XII. *De continentibus, & usu palliorum.*
XIII. *Non debere mulierem continentiæ causa virilem habitum usurpare.*
XIV. *Non debere condemnantem nuptias a viro discedere.*
XV. *Non debere quemquam continentiæ causa filios suos negligere.*
XVI. *Ne filii, occasione religionis, parentes suos despiciant.*
XVII. *Caput tondere mulieri non licere.*
XVIII. *Non debere die dominico jejunare.*
XIX. *Non licere communia jejunia solvere.*
XX. *Communicandum in basilicis martyrum.*

[a] execrantur.

[3] CANONES.

I.

l SI quis vituperat nuptias, & dormientem cum viro suo fidelem ac *m* religiosam detestatur, aut [a] culpabilem æstimat, velut quæ in regnum Dei introire non possit, anathema sit.

Dist. 31. Si quis vituperat.
Distin. 30. Si quis nuptias in ac. a culpabiles. ... qui ... possint.

II.

n Si quis carnem edentem, præter sanguinem, & idolis immolatum, & suffocatum, cum religione & fide, (*b*) condemnat, velut spem propter hujusmodi perceptionem non habentem, anathema sit.

Distin. 30. Si quis carnem man.
Ancyr. 13.

III.

o Si quis servum, prætextu divini cultus doceat dominum contemnere proprium, ut discedat ab ejus obsequio, nec ei cum benevolentia & omni honore deserviat, anathema sit. [4]

17. q. 4. c. si quis servum.

IV.

p Quicumque discernit a presbytero qui uxorem habuit, quod non oporteat eo *q* ministrante de oblatione percipere, anathema sit. [5]

Dist. 28. c. si quis disc.

V.

r Si quis docet domum Dei contemptibilem esse (*c*), & conventus qui in ea celebrantur, anathema sit.

Dist. 30. Si quis docet do.
Apost. 33.
Antioch. 5.

VI.

Si quis extra ecclesiam seorsum *s* conventus celebrat, & despiciens ecclesiam, ea quæ sunt ecclesiæ, voluerit usurpare,

Dist. 30. Si quis extra eccles.
Apost. 32.
Antioch. 5.
Laodic. 35.

1 Hoc est, *insignes fratrum beneficientias, ut quæ secundum traditiones fiunt per Ecclesiam in pauperes, laudamus.*
2 Balsamon ὡς πῶς. 3 In Codicibus MSS. Collegii Paris. Soc. Jesu præmittitur adnotatio Dionysii Exigui teste Harduino: *Incipiunt regulæ Gangrenses, quæ post Nicænum Concilium expositæ sunt, numero viginti.*
4 Conser Concilium Chalcedonense can. 4. & Chrysostomum hom. 4. in Tit. 2. pag. 1715. editionis Commelin. *Harduinus.* 5 Vide Gregorium Nazianzenum Orat. 40. in S. Bapt. num. 25. pag. 656. & Burehardum lib. 19. tit. de irreligiositate: *Sorevisit missam, vel orationem conjugati presbyteri* &c. Harduinus.
(*a*) In Lucensi codice sæc. XI. tituli hi dantur ex alia veteri versione, quæ Isidori Mercatoris vulgo dicitur: quamquam canones sunt Dionysiani, exceptis can. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. qui sunt ex interpretatione Isidori. Ita vero incipit: *Incipiunt regulæ Gangrensis quæ post Nicænum* expositæ sunt num. XX. Episcoporum vero nomina non in præfatione sed in fine Canonum hæc dantur: *Ælianus, Eusebius, Eugenius, Tpatius, Byttunicus, Olymptus, Heradius, Brobelius, Gregorius, Filerus, Bassianus, Osius, Eulolius, Bassus, Pappus, Probereſius, Basilius.* (*b*) *Luc.* contemnat. (*c*) *Luc.* inserit: debere, & congregationes quæ in ea fiunt.

IV. (*a*)

Dist. 28. Si quis discernit. a qui nupsit, inquit barbarus interpres.

Si quis discernit presbyterum [a] conjugatum, tamquam occasione nuptiarum, quod offerre non debeat, & ab ejus oblatione ideo se abstinet, anathema sit. [1]

V.

Dist. 30. Si quis docet.

Si quis docet domum Dei contemptibilem esse debere, & congregationes quæ in ea fiunt, anathema sit.

VI.

Dist. 30. Si quis extra. b ecclesiam: apud se autem sine presbytero agat & sine consilio episcopi, anathema sit.

Si quis extra ecclesiam privatim populos congregans, contemnat [b] ecclesiasticas sanctiones, aliterque ea quæ sunt ecclesiæ voluerit usurpare, (*b*) non conveniente presbytero, juxta decretum episcopi, ipsamque ecclesiam apud se, sine consilio episcopi, [2] & sine presbytero agat, anathema sit.

VII.

c ea quæ conferuntur ecclesiæ.

Si quis [c] oblationes fructuum, vel primitias ecclesiæ debitas, voluerit extra ecclesiam accipere, aut dare præter conscientiam episcopi, (vel hujus cui hujusmodi officia commissa sunt,) & non magis cum consilio ejusdem hæc agenda putaverit, anathema sit.

Canonis inclusa desunt in *Luc.*

VIII.

Si quis dederit vel acceperit fructuum oblationes, extra episcopum, vel [d] (*c*) eum qui constitutus est ab eo ad [e] dispensandam misericordiam pauperibus; qui dat, & qui accipit, anathema sit.

d quemlibet ministrum. e gubernandam pauperum.

IX.

Dist. 30. Si quis vel virg.

Si quis vel virginitatem, vel continentiam professus, tamquam abominabiles nuptias judicat, & non propter hoc solum, quod continentiæ & virginitatis bonum sit sanctumque propositum, anathema sit.

X.

Dist. 30. Si quis propter Deum. f conjugatione.

Si quis propter Deum virginitatem professus, in [f] conjugio positos per arrogantiam vituperaverit, anathema sit.

XI.

Si quis (*d*) contemnendos duxerit [3] agapen facientes, & propter honorem Dei fratres (*e*) ad se pauperes convocantes, & noluerit communicare vocationibus eorum, tamquam [g] (*f*) [4] nihili quod fit ducens, anathema sit.

g in nihilum deducens, vel adnihilans id quod fit.

XII.

Dist 30. Si quis virorum.

Si quis virorum putaverit sancto proposito, (id est continentiæ) convenire, ut pallio utatur, tamquam ex eo justitiam habiturus, (*g*) & reprehendat vel judicet alios qui [a] cum reverentia [b] bir-

a vestimenter. b burris.

ris utuntur [5] & alia veste (*b*) communi, quæ in usu est, anathema sit.

XIII.

Si qua mulier, suo proposito utile judicans ut virili veste utatur, ad hoc [c] viri [6] habitum imitatur, anathema sit.

c Dist. Si qua lier. c ut habitum tetur

XIV.

Si qua mulier derelicto viro discedere voluerit, soluto vinculo conjugali nuptias [7] contemnendo, anathema sit.

d Dist. Si qua lier.

XV.

Si quis dereliquerit proprios filios (*i*) suos, ut non eos alat, atque eis secundum pietatem necessaria non præbuerit, sed (*k*) sub occasione [d] continentiæ negligendos putaverit, anathema sit.

Dist. quis quit.

d asce

XVI.

Si qui filii parentes, maxime fideles deseruerint, occasione Dei cultus, hoc justum judicantes esse, & non potius debitum honorem parentibus reddiderint, [e] ut hoc ipsum in eis venerentur, quod fideles sunt, anathema sit.

Dist. qui fi

e quia Dei tio es

XVII.

Quæcumque mulier, religioni judicans convenire, comam sibi amputaverit, quam Deus *a* ad velamen ejus, & ad memoriam subjectionis illi dedit, tamquam resolvens [8] jura subjectionis, anathema sit.

Distin. Quæc mulie

XVIII.

(Si quis, tamquam hoc continentiæ convenire) judicans, die dominico jejunaverit, (*l*) aut *b* in ejusdem diei contemptum, anathema sit.

anfulis ic desunt Dist. quis t quam

XIX.

Si quis eorum, qui in proposito sunt continentiæ, præter necessitatem corporalem, & superbiens, jejunia communia totius ecclesiæ putaverit contemnenda, perfectam in sua scientia vindicans rationem, anathema sit.

Dist. quis eo

XX.

Si quis per superbiam, tamquam perfectum se existimans, [f] conventus, qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusaverit, vel etiam [g] oblationes quæ ibidem celebrantur spernendas esse crediderit [h], memoriasque sanctorum contemnendas putaverit, anathema sit.

Dist. 30 quis p perbian f congre nes SS tyrum g celebr

h derog memoli rum.

Et

---

1 Est hic Canon contractior in uno MS. *Si quis discernit, de oblationibus non communicans, quas presbyter celebraverit conjugatus, anathema sit.* 2 Gratianus, *cum presbytero.* 3 MS. *adipem.* 4 al. MS. *parvipendens & vile æstimans.* 5 al. MS. *aut alba veste aut communi.* 6 al. MS. cum Gratiano, *virilem habitum imitetur.* 7 MS. *condemnando*, & ita Gratianus. 8 Apud Gratianum *his.*

(*a*) Canon iste sic exponitur in Lucensi. *Si quis presbyterum qui uxorem habuit forte discernit, quod non habeat eo ministrante de oblatione percipere anathema sit.* (*b*) *Luc.* post hæc verba ita legit: *ibsamque Ecclesiam apud se autem ea quæ sunt Ecclesiæ voluerit agere non veniente Presbytero secundum Episcopi jussionem* &c.

(*c*) *Luc.* quemlibet ministrum tamquam ad dispensationem boni operis anathema &c. (*d*) *Luc.* vituperandos

(*e*) *in Luc. deest* ad se (*f*) *Luc.* nihilum quod deducens (*g*) *in Luc. deest* & reprehendat

(*h*) *Luc. inserit* vel (*i*) *Luc.* & quod eis secundum pietatem necessarium est non &c. (*k*) *Luc.* id.

(*l*) *in Luc.* deest *aut*, & pro *contemptum* ponit *contemptum*

Reliqua hæc desunt in *Luc.*

Et subscripserunt supra nominati XVI. episcopi.

Dist. 30. apud Gratianum c. Hæc autem scripsimus non abscindentes.

Hæc autem scripsimus, non abscindentes eos qui in ecclesia Dei secundum scripturas sanctum propositum continentiæ eligunt, sed eos qui suscipiunt habitum ejus, & in superbiam efferuntur adversus eos qui simplicius vivunt. Sed & hos condemnamus qui se extollunt adversus scripturas & ecclesiasticos canones, & nova introducunt præcepta. Nos autem & virginitatem cum humilitate admiramur, & continentiam cum castitate & religione Deo acceptissimam B dicimus, & renuntiationem sæcularium negotiorum atque actuum cum humilitate [a] approbando laudamus, & nuptiarum vinculum, quod secundum castitatem secum perdurat, honoramus, & divites cum justitia & operibus bonis non abjicimus: & parsimoniam cum veste humili non reprobamus, sicut etiam ornatum, [b] præter corporis diligentiam, infucatum laudamus. Dissolutos autem & fractos in vestibus incessus, non recipimus, & domos Dei honoramus, & conventus qui in his fiunt tamquam sanC ctos, & utiles recipimus, pietatem in privatis domibus non concludentes, omnem locum in nomine Dei ædificatum honoramus, & congregationem in ecclesia factam ad utilitatem communem recipimus, & [c] bona opera, quæ [d] juxta vires in fratres pauperes exercentur, secundum ecclesiasticas traditiones beatificamus, & omnia, quæ [e] conveniunt traditionibus apostolicis, & sanctarum scripturarum præceptis, in ecclesia fieri exoptamus.

a discessum.

Dist. 41. c. Parsimoniam cum veste, apud eumdem Grat. qui vocat ultimum caput sive canonem hujusce concilii.

b propter plurimas misericordias fratrum, quæ secundum traditionem per ecclesias pauperibus fiunt beatas dicimus, *habet Barb. interpres de quo supra pag. 1095. 1096.*

c supra, *habes Grat. ut etiam Dion.*

d secundum divinas scripturas tradita sunt, & apostolorum traditiones in sancta ecclesia fieri exoramus. *Ita Barb. idem interpres.*

EXCERPTA, SEU TITULI GANGRENSIS CONCILII

ex vetustissimo Codice Lucensi.

I.

Qui nuptias accusat, anathema sit.

II.

Qui carnes execrat manducanti, anathema sit.

III.

Servum alienum qui suaserit, quasi propter regulam, anathema sit.

IV.

Si qui Domum Dei contemptui habere videntur, anathema sint.

V.

Qui presbyterum conjugatum spernit, anathema sit.

VI.

Si quis Populum congregat absque A Ecclesia, quasi execrando, anathema sit.

VII.

Si quis primitias, vel decimas absque Ecclesia dederit vel acceperit, anathema sit.

VIII.

Si quis dederit, vel acceperit oblationes absque conscientia Episcopi, vel ministri, anathema sit.

IX.

Si quis virginitatem, vel continentiam professus tanquam abhominabiles nuptias judicat, anathema sit.

X.

Si quis conjugatus per arrogantiam conjugium vituperaverit, anathema sit.

XI.

Si quis agapen faciens quem rogaverit, noluerit ire, anathema sit.

XII.

Si quis vestiens pallium vituperaverit birros, vel alias vestes, anathema sit.

XIII.

Si quæ mulier vestem virilem induerit, & maritum dimiserit execrando conjugium, anathema sit.

XIV.

Si quis Filios suos dimiserit, & non tueatur, anathema sit.

XV.

Si qui filii in honore positi parentes non honoraverint, anathema sit.

XVI.

Si qua mulier comam sibi amputaverit, anathema sit.

XVII.

Si quis die Dominico jejunaverit, anathema sit.

XVIII.

D Si quis jejunia populi execraverit, anathema sit.

XIX.

Si quis oblationes spernit, ut ipse quasi justus, anathema sit.

Notæ Severini Binii.

Causa concilii.

a Concilium.) Cum Eustathius adeo monachismo favisset, ut reliquos Christianorum ordines sperneret, & prætextu quodam sanctitatis ecclesiam Dei, quæ (instar sagenæ omnium piscium genera congregantis) cunctos amplectitur, pessumdaret, atque ferme penitus demoliretur, adeoque valde necessum foret ut apostolica securis insaustis hisce palmitibus succidendis cito admoveretur, auctoritate Silvestri Romani pontificis hæc synoE dus congregata fuit.

Locus concilii.

b Gangrense.) Sic dictum, quod celebratum fuerit Gangris, quæ est civitas Paphlagoniæ, in minore Asia, a Dejotaro Castoris filio justo imperio occupata. Strabo lib. 12. Plinius lib. 6. cap. 2. Quamdam hujus nominis urbem fuisse in Arabia felice scribit Stephanus. Apud Nicetam ponitur quædam Gangra Ponti. Cum igitur hoc concilium in Asiæ minoris civitate habitum fuerit, jure meritoque e titulo expungendum esse arbitratus sum, quod alius imprudenter eidem addidit, *seu regione Pelasgorum*, quæ, teste Plinio, alias Peloponnesus appellata, Græciæ in Europa peninsula est, cujus incolæ Pelasgi, sive Ægiales, id est litorales appellati fuere, ut testis est Herodotus in Polymnia. Apud Xenophontem reperiuntur etiam Græci Asiatici, de quibus lib. 1. Cyropædiæ hæc ait: *Aut hallucinor, aut sunt ad*

Titulus concilii emendatur.

ad oram Ægæi maris in Asia minore, ubi Græcorum colonia multæ. Quos autem sic vocet Abrahamus Ortelius geographorum hujus ævi princeps, sibi non constare ait. Vide illius thesaurum geographicum verbo *Achaia, Græcia*, &c.

Quo tempore celebratum fuerit.

c Tempore Silvestri papæ.) Ex præsentia Osii episcopi Cordubensis, qui synodo huic interfuisse legitur infra in principio epistolæ synodalis, certissime constat eam sub Silvestri pontificatu & Constantini imperio celebratam fuisse; eo nimirum tempore quo Osius a Silvestro Romano pontifice legatus in orientem missus est, ut omnem labantem ecclesiarum statum componeret. Quoto præcise anno pontificatus Silvestri & imperii Constantini celebrata fuerit, incertum est. Baronius anno 361. num. 44. Unde, quod infra in titulo additur: *circa annum domini*, 324. nulla auctoritate fulcitum, non immerito hac nota perstringitur ().

Tituli secunda emendatio.

d Circa annum domini 324.) Vide quæ diximus paulo ante, verbis: *Tempore Silvestri.*

e Seu regione Pelasgorum.) Qua ratione hæc verba in titulo posita mihi expungenda esse videantur, quisquis cognoscere velit, consulat ea quæ supra dixi verbo *Gangrense.*

Viginti hæreses viginti canonibus a concilio damnatæ.

f Adversus Eustathium.) Nuptias nimirum, matrimonia, & carnis esum damnantem, virum qui cum uxore dormiret execrantem, cultus divini prætextu servos a dominis, uxores capillis amputatis, & habitu muliebri mutato a viris ac liberis suis aufugere docentem, ecclesias, agapes fidelium contemnentem, aliaque plura scripto ac voce tradentem. Quæ omnia infra epistola synodali recensita, & viginti capitulis distincta, viginti canonibus condemnata fuerunt. Qui Socratem lib. 2. cap. 33. Sozomenum lib. 3. cap. 12. & 15. secuti Sebastenæ in minori Armenia episcopum hujusmodi pravorum dogmatum architectum fuisse existimant, a veritate plurimum aberrant. Cum enim Basilius epistolis duabus, Valentis imperatoris tempore scriptis, diligentissima scopa universas Eustathii Sebasteni turpitudines, ad vitam hominis Ariani & perfidi suggillandam, in unum congerat, easdemque singulis spectandas palam exponat, quis credat tam portentosa dogmata, concilio Gangrensi condemnata, non ante omnia enarraturum fuisse, si, quod asseruerunt Socrates & Sozomenus, tam perversæ hæreseos auctor extitisset? Accedit secundo, quod multis conciliis ob Arianam perfidiam condemnatus, nusquam de hæresibus concilio Gangrensi condemnatis notatus fuisse inveniatur, ut videre est apud Basilium prædictis epistolis. Ut ergo Eustathius Sebastenus horum dogmatum primus assertor fuerit, non est verisimile. Tertio hanc sententiam prædictorum historicorum hoc maxime impugnat atque redarguit, quod Eustathius Sebastenus cum collegis apud Liberium pontificem legatione functus, jussusque antequam ad pontificis aditum admitteretur, instar aliorum, fidei professionem emittere, nullam aliam quam quæ a patribus Nicænæ synodi constituta est, ediderit; cum alioqui, si revera tot hæresum primus inventor atque promulgator extitisset, omnium hæresum, quarum causa in synodo Gangrensi ante damnatus fuerat, expressa mentio habenda, & peculiaris detestatio, plenaque illarum abdicatio, ex instituto ecclesiasticæ disciplinæ adjiciënda fuisset. Denique quod nemo ex iis scriptoribus, qui diversarum hæresum & hæresiarcharum catalogum suis scriptis prosecuti sunt, quique Socrate & Sozomeno longe vetustiores sunt, Epiphanius nimirum, Philastrius, Augustinus, Theodoretus, Damascenus, vel unico verbo perversa dogmata Gangrensi concilio condemnata attribuisse legatur, nihil aliud indicat aut persuadet, quam quod auctor horum dogmatum, cum suis hæresibus ipso sui fere principio plane oppressus, ab omnium memoria per oblivionem deletus fuerit. Quod autem Socrates & Sozomenus nullo antiquitatis testimonio freti Eustathium Sebastenum, quem de Ariana hæresi sæpe infamatum, convictum ac condemnatum esse, aliunde certo constabat, dogmatum hic condemnatorum auctorem fuisse scribant ita accidisse putatur, quod cum in actis Gangrensis concilii Eustathium quemdam in crimen hæreseos adductum reperissent, aliumque ea ætate de hæresi infamatum præter Eustathium Sebastanum ignorassent, non secus illi uni, de Ariana hæresi tantum infamato, omnia alia dogmata perversa adscripserint, quam uni eidemque furi deprehenso omnia ejusdem regionis furta absque alio indicio tribui solent. De eodem Eustathio addit Sozomenus errorem errori graviorem hunc, quod monasticæ vitæ in Armenia, Ponto, ac Paphlagonia primus auctor & propagator fuerit, cum ipsum neque monachum fuisse certa alicujus testificatione affirmari possit: neque ante Basilium ullus cœnobiticæ vitæ usus in Armenia viguisse ex epistola ejusdem Basilii 63. 79. constet. Errore igitur Socratis, Sozomeni, omniumque eorum qui illos sequuntur, evidenter demonstrato, non prætereundum

Hæresum auctor Eustathius Sebastenus non fuit.

Ratio I.

Ratio II.

Ratio III.

Ratio IV.

Socrates & Sozomenus errandi occasionem unde nacti?

An Sebastenus fuerit primus institutor monasticæ vitæ in Ponto.

est quod de auctore hæreseos hac synodo condemnato prædicto loco subjungit Baronius his verbis: *Moveat interim conjectura, ut loco Eustathii, Eutactus reponendus sit: facile enim in scribendo error potuit irrepsisse, ut pro Eutactio, quod esset nomen exolitum, sciens volensque librarius Eustathium scripserit: mentio namque est de Eutactio monacho Armeno apud Epiphanium hæres. 40. quem vixisse ait Constantii imperatoris temporibus, ipsumque educatum refert in Palæstina a quodam Petro professione anachoreta, revera autem impostore.* Ad hanc sententiam probabiliter defendendam ait se inductum partim nominis similitudine, partim quod eadem fere juxta Epiphanii testimonium scripserit ac docuerit Eutactus, quæ Eustathius hæresiarcha Gangrensis synodali epistola docuisse ac tradidisse scribitur. De Eutacto scelestissimo illius Petri discipulo, hæc Epiphanius hæresi 40. *Qui reversus ad suam patriam, multos ejusdem pravæ Armeniæ polluit, corruptis quibusdam divitibus & quondam senatorii ordinis, & multis spectabilibus viris, per quos illustres homines multos illic perdidit. Verum dominus citius ipsum e vita sustulit.* Et paulo infra de discipulis ejus scribit: *Decipiunt simpliciores homines, habitu solitario degentium renunciationem quamdam jactantes.* Quibus verbis Epiphanius videbatur allusisse ad ipsorum mores ac dogmata, quæ can. 12. 14. 15. & 16. a patribus concilii condemnata fuerunt. Vide Baronium anno prædicto, numero 45. usque ad 54. inclusive. Gratianus can. Illud autem, dist. 30. hujus Eutacti sectarios monachos fuisse ait, sed male, ut infra patebit.

Eutactus hæresiarcha

Hæc verba corrupta sunt: Epiph.

g Sebastianensem in Armenia episcopum.) Hæc probabiliter mendosa, ac surreptitia videri patet ex iis, quæ paulo ante diximus.

Tertia narratio

h Approbatum a Leone.) Symmachus papa in concilio suo tempore Romæ celebrato libere testatus est, Gangrenses canones apostolica auctoritate conditos esse: ideo nimirum, quod Osius apostolicæ sedis legatus concilio interfuerit. Baronius numero 44.

Gangrense concilium approbatum est.

(*a*) *i Epistola.*) Hæc epistola hæreses plus minus viginti quas Eustathius vel Eutactus hæresiarcha, partim a Manichæis & Eunomio acceptas, partim e suo cerebro confictas voce & scripto vivens ac mortuus per discipulos in Armenia disseminavit, enarrantur. Unde, quod Sozomenus prædicto loco aliorum assertione Eustathium vel Eutactum excusare videtur, quasi non ipse, sed discipuli ejus fuerint illarum hæresum assertores, constat eum non satis considerate hanc Gangrensis concilii epistolam legisse, in qua primum Eustathii sive Eutacti, paulo post discipulorum ejusdem idem virus præceptoris sui in Armenia evomentium mentio aperta habetur.

Hæreses condemnatæ.

k Capitula concilii.) Delirus Eustathius hæreses plus minus viginti, ut supra diximus, docuerat ipse vel sopitas jam ante denuo resuscitarat, quas patres hujus concilii viginti canonibus adversus eas decretis ac promulgatis paribus suffragiis condemnarunt; & felici eventu ipsum cum partu suo vix enixo auctorem subito oppressserunt; adeo ut non auctoris tantum, sed etiam dogmatum illius memoria plane obliterata foret, si damnata ejus memoria hoc concilio non extaret. Prima editio canonum est Dionysii Exigui: secunda Græco originali contextui maxime conformis est. Tertia prisca est. Gratianus dist. 30. & 31. hosce canones magna ex parte citat secundum priscam editionem, eorumque nonnullis aliqua addit, aliqua detrahit.

Canones viginti.

Edition nonum

l Si quis vituperat nuptias.) Qui matrimonium divina auctoritate Institutum atque approbatum velut malum quoddam abominabile execrantur, optimo jure ab ecclesia excommunicantur. Deus enim matrimonium contrahentes conjunxit, iisdemque benedixit; Christus dominus noster eidem hanc dignitatem addidit, ut sit admirandæ illius & nunquam interituræ conjunctionis Christi & ecclesiæ vere sacrum signum, de quo Paulus ad Ephes. cap 5. *Sacramentum hoc magnum est, dico in Christo & ecclesia:* optimo igitur jure post impium Saturninum, postque sacrilegos Ebionitas, Encratitas, Tatianos, Marcionitas & Manichæos condemnatos, hoc tempore Eustathius antiquarum hæresum suscitator, apostolica securi ab ecclesiæ unione præciditur. Hi sunt illi spiritus errorum, & doctrinæ dæmoniorum, de quibus S. Apostolum 1. ad Timoth. cap. 4. *in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquentium, & cauteriatam habentium conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis quos Deus creavit*, intelligendum esse S. Ambrosius, Chrysost. ibidem scriptis ac commentariis attestantur. Vide notas can. apost. 50. alias 51.

Can. I. Matrimonium a Deo institutum. Matrimonium ex institutione Christi sacramentum. Hæresiarchæ matrimonium damnante, qui?

Gratianus distinct. 31. hunc canonem, quem ibi 8. loco ponit in titulo ejusdem canonis, ad sacerdotum conjugia tantum restringit: additque Manichæorum causa eum a patribus concilii constitutum fuisse, quorum primum non tantum utrique Latinæ, sed etiam Græcæ origi-

Error Gratiani.

(*a*) Binas sequentes notas Binius accommodavit ad titulum a se editioni suæ præfixum, qui tamen in editione Labbeana immutatus est.

originali editioni repugnat. Quibus simpliciter hoc condemnatur quod Eustathius de matrimonio docebat; nimirum quod nemini Christianorum concessum fuerit liberis generandis & educandis operam dare, ut patet ex epistola synodi ad Armenos.

m Religiosam.) Ne quis eam quam Gratiani lectio religiosam nominat, monialem & ἀσκήτριαν fuisse putet, sciendum est quod Græcus contextus εὐλαβῆ, id est, piam habeat. Verba Græcæ editionis hæc sunt: *Εἴτις γάμου.*

Hæc Possevinus in apparatu sacro, verbo *Gangrense*, Latine transtulit hoc modo: *Si quis nuptias accuset, nec non dormientem cum viro suo fidelem piamque detestetur ac vituperet, quasi nequeat in regnum introire, anathema esto.*

n Si quis carnem edentem, &c.) Eustathiani Saturninum, Ebionem, Marcionem, Encratitarum & Manichæorum sectarios imitati, esum carnis velut malum quoddam abominabile execrati sunt. Quod cum juxta prophetiam S. Apostoli Pauli prædicto cap. 4. ad Timotheum, hæreticum sit, ac divinæ scripturæ, cujus testimonio *omnis creatura, cunctaque quæ fecit Deus valde bona sunt*, omnino contrarietur, non immerito hac synodali sententia est condemnatum. Catholici certis diebus ab esu carnium abstinent, non quod carnem in se, tamquam malam aliquam Dei mali creaturam, instar prædictorum hæresiarcharum abominentur; sed ut refractaria & rebellis hominis caro cibis lautioribus atque solidioribus, quales sunt pecorum & avium carnes, rectæ rationis imperio se non invite submittat. Vide quæ diximus in notis ad can. apost. 50. alias 51. Quod additur, *præterquam sanguinem, & idolo immolatum & suffocatum*, indicat, per multos annos servatum in ecclesia præceptum hoc, ut Christiani neque sanguine, neque suffocatis vescerentur. Idem constat ex Tertull. in apolog. cap. 9. Quamobrem vero hæc ab apostolis lege quadam positiva præcepta fuerint, vide notas ad III. concilium apost. verbo, *ab immolatis*.

o Si quis servum prætextu divini cultus.) Et merito: infideles enim, infidelitate aliisve criminibus suis non obstantibus, sunt veri domini rerum suarum; ut patet exemplo Nabuchodonosoris 2. Danielis, cui, licet infidelis esset, *Deus cœli regnum, fortitudinem & imperium & gloriam dedit, & omnia in quibus habitant, filii hominum*, &c. Injustum igitur consulit, qui servo fideli consilio auctor est, ut infidelem dominum, nullo alio quam religionis prætextu, deserat aut contemnat. Sicut igitur in concilio Constantiensi sess. 8. inter alios Wiclefi condemnatur articulus 159. hic, quod nullus est dominus civilis, dum est in peccato mortali; ita æquissimo jure convenienter hoc canone damnantur & excommunicantur, qui solius religionis prætextu contra præceptum Pauli ad Ephes. cap. 6. dominorum suorum potestatibus se exempeos essa arbitrantur. *Servi*, inquit apostolus, *obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo*, &c.

p Quicumque discernit a presbytero qui uxorem habuit.) Eustathiani ita horrebant nuptias, ut etiam prebyteros qui uxores habuerant, ferre non possent, etiamsi viventibus adhuc maritali consortio non cohabitarent. Unde quam inepte hic canon ad cœlibatum clericorum impugnandum ab hæreticis usurpetur, nemo non videt: siquidem in eo agitur tantum de presbytero qui uxorem habuit: habentis autem uxorem nulla mentio fit. Vide Bell. lib. 2. de Conc. cap. 8. & 1. de clericis cap. 21.

q Ministrante.) Socrates lib. 2. cap. 43. Zonaras & Possevinus in apparatu sacro verbo *Gangrense*, canonem 4 his verbis citant: *Si quis existimat de presbytero qui uxorem duxerit, quod eo sacrificante non oporteat ipsius oblationi vel sacrificio communicare, anathema esto.* Hæreticis vero hunc canonem objicientibus, pro *sacrificante*, vox hæc, *ministrante*, magis arrisit: nimirum ut incruentum ecclesiæ Christi sacrificium longe ab hominum mentibus ablegarent. Possevinus in apparatu sacro, verbo *Gangrense*, & de respons. Davidis Chytræi cap. 17.

r Si quis docet domum Dei contemptibilem esse.) Templa & loca deputata ad sacrificandum & orandum nullius prorsus utilitatis esse, cum Eustathianis, teste Damasceno hæresi 80. Messaliani docuerunt. Fraticelli autem seu pseudo apostolici, teste Turrecremata lib 4. de eccles. cap. 37. impudentissime ajebant, ecclesiam non plus valere ad orandum, quam stabulum equorum aut porcorum. Idem fere Vvicleſus, Vvaldenses & Anabaptistæ nostri temporis struunt. Hanc ergo vesaniam his duobus canonibus recte condemnatam esse, multa loca scripturæ testantur. 1. Paralip. 28. Deus Davidi tamquam minus ad id idoneo prohibuit ædificare templum, propter sanguinem ab ipso susum. Post vero quam esset a Salomone ædificatum, illud multis privilegiis ornavit 2. Paralip. cap. 7. Ex eo Christus dominus Matth. 21. ementes & vendentes ejecit. In templo ordinarie docuit, non sane alia de causa, quam ut exemplo suo ostendat, opus pium esse & Deo gratissimum, ut fideles verbum Dei audituri & sacramenta percepturi uno certo loco conveniant, unius pastoris vocem omnes simul audiant, uno loco congregati preces suas unanimi voce & corde ad Deum fundant. Vide Bellarminum tom. 1. de cultu Sanct. lib. 3. cap. 1. & 4. Apostolorum temporibus Christianos erexisse ecclesias publicas, nimirum domos divino cultui dicatas, a privatorum inhabitatione liberas, patet 1. Cor. 11. & 14. ubi Paulus ait: *Convenientibus vobis in ecclesiam audio scissuras esse inter vos.* Sanctus Ignatius qui iisdem apostolorum temporibus ecclesiam Antiochenam regebat, ad Magnesianos scribens, hæc habet: *Omnes ad orandum in idem loci convenite: sit una communis precatio, una mens, una spes in caritate & fide inculpata in Christum Jesum, quo nihil præstantius est. Omnes velut unus quispiam ad templum Dei concurrite.* &c. Vide Baronium anno 571 numero 98. & 99. item anno 211. numero 4. ubi pulchre ostendit, quomodo illud Cæcilii gentilis rhetoris in dialogo Octavium interlocutorem quærentis, *cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra?* hæc, inquam, quomodo intelligenda sint, prædicto loco Baronius pulchre ostendit.

Ecclesiæ tempore apostolorum ereætæ.

s Conventus.) Ea quæ in prisca editione interponuntur, hæc, *aliterque ea quæ sunt ecclesiæ voluerit usurpare, non conveniente presbytero juxta decretum episcopi*, apud Gratianum distinct. 30. can. 11. non adduntur. Cum igitur eadem e reliquis editionibus absint, mendosa esse videntur.

Can. 6. Prisca editio mendosa.

t Si quis oblationes.) Hi duo canones sanciti sunt adversus Eustathianos, qui eleemosynis quotidianis, ut refert Epiphanius hæresi 40. erogandis & accipiendis Petri illius Palæstinæ, qui fuerat Eutacti magister, institutа sectantes, populo persuaserunt, ut quas vellent pauperibus eleemosynas conferre, sibi velut justis ac debitis earum dispensatoribus ad erogandum & distribuendum eas traderent. Quæ instituta hæreticorum cum apostolorum doctrinæ ac constitutioni repugnent, ut constat ex can. apostolorum 39. & notis ejusdem, optimo jure ab ecclesia proscinduntur. Unde liquidum est, Gratianum can. *Illud*, dist. 30. errare, cum existimat, quod Eustathiani Manichæorum sectarii exstiterint. Illi enim eleemosynas facere consueverunt, quas Manichæi ex legis suæ præscripto fieri & in pauperes erogari vetabant: non negamus interim multa fuisse quibus iidem cum Manichæis participarent. Baronius anno 361. nu. 54.

Can. 7. & 8. Bonorum ecclesiasticorum dispensator episcopus.

Gratiani error.

u Quicumque virginitatem vel continentiam professus.) Hujus canonis editioni priscæ, Gratianus can. 5. dist. 3. addiderat, *in conjugio*, sine fide & auctoritate Græcæ simul atque utriusque Latinæ editionis: ut patet ex can. *Quicumque*, dist. 3. Virgula igitur censoria Gratianus hoc loco non immerito est notatus.

Can. 6. Gratianus corrigitur.

x Si quis despicit eos qui fideliter agapas.) De agape vide quæ notavimus supra in can. 27. & 28. concilii Laodiceni.

Can. 11.

y Si quis virorum propter continentiam, quæ putatur, amictu pallii utatur.) Pallium est indumentum quod apud Græcos sapientiæ studiosi induere solebant. Quale autem indumenti genus Tertullianus libro de pallio cap. 1. describit, his verbis: *In viris autem pallii extrinsecus habitus, & ipse quadrangulus, ab utroque laterum regestus, & cervicibus circumstructus, in fibulæ morsu humeris acquiescebat.* De ejusdem pallii forma cap. 5. ejusdem libri subjungit: *At enim pallio nihil expeditius, etiamsi duplex quod Cratetis more nusquam vestiendo componitur: quippe tota molitio ejus operire est solutim, id est, uno interjectu, licet equidem nusquam in humano, ita omnia hominis simul contegit. Humerum velans exponit, vel includit: cetero qua in humerum adhæret, nihil circumfulcit, nihil circumstringit, nihil de tabularum fide laborat, facile sese regit, facile refitit, etiam cum reponitur, nulli cippo in crastinum demandatur. Si quid interulæ supereſt, vatat zonæ tormentum*, &c. Sunt qui putant Christianos homines, cum veræ sapientiæ se sectatores profiterentur, una cum fide pallium simul induisse, & togam simul cum impietate abjecisse: ideoque Gentiles parœmiam de Cristianis in dicterium convertentes dixerint: *De toga ad pallium*: ipsum etiam Tertullianum, dum relicta gentilitate, togaque abjecta ad Christi fidem se convertisset, de seipso dixisse *At ego jam me illi etiam divinæ sectæ ac disciplinæ commercium confero. Gaude pallium, & exulta: melior te jam philosophia dignata est, ex quo Christianam vestem cepisti.*

Pallium quid? Forma pallii.

An omnes Christiani cum fide pallium assumpserint.

Verum cum pallium esset vestis oblonga furvi coloris, ipsique recens fidem professi candidam vestem induerent, fide vacillat, quod omnes Christiani cum fide pallium assumpserint. Milites Christiani simul cum ethnicis sago quod est militare indumentum omnibus Christianis commune, sine Tertulliani reprehensione utebantur, quomodo igitur omnium Christianorum proprium indumentum esse potuit? Hoc genere indumenti non solum turba philosophorum sed omnes etiam artium liberalium professores, teste Tertull. cap. 1. de pallio, uti consueverant; pallium igitur susceptæ Christianæ religionis

Non omnes Christianos pallio indutos fuisse probatur. Primo. Secundo.

esse-

tesseram fuisse, quomodo sustineri possit non video. Accedit, quod tempore pacis ecclesiæ licuerit Christianis communi veste cum Gentilibus uti; quomodo non magis tempore persecutionis, quo evangelica admonitione fuga consulitur, ac latebræ suadentur, pallio carere Christiano homini concessum ac permissum fuerit? Quid quod ipse Tertullianus cap. 42. in apologetio aperte testatur, Christianos communiter eodem habitu quo Gentiles indui consuevisse? Verba illius hæc sunt: *Quo pacto homines* (Christianos) *vobiscum degentes, ejusdem victus, habitus, instructus, ejusdem ad vitam necessitatis.* Sed & Cyprianus eo commentario quem scripsit de bono patientiæ pariter significat, Christianos communiter nequaquam solere incedere palliatos, sed simplici ac communi cum ceteris indumento: *Nos autem*, ait, *qui philosophi non verbis sed factis sumus, non vestitu sapientiam, sed veritate præferimus*, &c. Verius igitur est, sicut inter gentiles illi soli qui philosophi erant, & eminentioris vitæ ac sapientiæ professores, pallio utebantur; ita inter Christianos, ii qui monasticæ & arctioris vitæ studiis se mancipabant, & eminentiorem vivendi formam amplexi, sublimioris philosophiæ se cultores esse profitebantur, pallium assumpserunt, ejusdemque indumenti signo inter Christianos effulserunt. Hoc præterea, quæ supra dicta sunt, pulchre declarat illa Hieronymi epistola 12. *Quia serica veste non utimur, monachi judicamur: quia ebrii non sumus, nec cachinno ora dissolvimus, continentes vocamur & tristes: si tunica non canduerit, statim illud e trivio: Impostor & Græcus est:* nimirum quia amictu Græco & philosophico uterentur. Salvianus Massilienſis lib. 9. de vero judicio, cum deplorat scelera Africanæ provinciæ, quorum causa a barbaris affligi commeruisset, & inter alia, quod sanctos monachos ludibriis ac sibilis, cum eos videret, insectareutur, hæc ait: *Non sine causa itaque istud fuit, quod intra Africæ civitates, & maxime intra Carthaginis muros, palliatum & pallidum, & recisis comarum fluentium jubis, ad cutem tonsum videre tam infelix quam infidelis, sine convicio atque exectatione vix poterat. Etsi quando aliquis Dei servus aut de Ægyptiorum cœnobiis, aut de sacris Hierosolymorum locis aut de sanctis eremis venerandisque secretis ad urbem illam officio divini operis accessit; simul ut in populo apparuit, contumelias, sacrilegia, & maledictionet excepit: nec solum hoc, sed improbissimis facinorosorum hominum cachinnis & detestationibus, ridentium sibilis, quasi taureis cædebantur: vere ut si qui ea insciis rerum fieri videret, non aliquem hominem ludificari, sed novum inauditumque monstrum abigi atque exterminari arbitraretur. Ecce Afrorum & præcipue Carthaginensium fidem.* Si igitur in ecclesia Carthaginensi, cujus alumnus fuit Tertullianus, Christiani omnes perinde ac ipse Tertullianus olim pallio amiciri consuevissent, quænam causa deridendi palliatos monachos dumtaxat esse potuit? Unde Tertull. de pallio in fine ait: *Gaude pallium, & exulta: melior te jam philosophia dignata est, e quo Christianam vestem cepisti;* locutus est ipse Tertullianus ex persona pallii, significans illud a Christianis hominibus & monasticæ vitæ cultoribus susceptum multum illustratum fuisse: vel si hæc de seipso locutus est, vere de seipso dixit tunc quando inter Christianos eminentioris vitæ cultum profiteri incipiens, a sæcularibus negotiis se penitus abdicavit. Ita enim ait cap. 5. de pallio: *Ego quidem nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo, nihil officio advigilo, nulla rostra præoccupo, nulla prætoria observo, cancellos non adoro, subsellia non contundo, jura non conturbo* &c. *secessi de populo, imo unicum negotium mihi est, nec aliud nunc curo, quam ne curem.* Hoc quod hactenus pluribus confirmavimus, ad extremum Orig. de Heracla Christianorum catechista atque presbytero apud Euseb. l. 6. cap. 13. illustrat, ubi ait: Heraclam Alexandrinæ ecclesiæ presbyterum, tandem vulgari veste & communi, qua antea usus fuisset, exuta & deposita, philosophi apparatum sibi assumsisse; apertissime significans pallium fuisse distinctum indumentum a communi Christianorum veste. Antequam sensum canonis explicemus, Birrus quale genus indumenti fuerit infra explicabimus. De pallio vide quæ scribit Baron. tom. 1. anno 57. num. 94 & tribus sequentibus; item tom. 4. anno 197. num. 8. & novem sequentibus.

Tertio. Quarto. Soli monachi palliati. Menschi cur au Africanis derisi. Tertullianus an & quando palliatus fuerit

2 *Birris.*) Birrus & birrum, masculino & neutro genere usurpatum, est breve indumentum clericorum humeros tantum & brachia eorum tegens, ideoque a Venantio Fortunato, ubi agit de S. Germano Parisiorum episcopo, Chlotarium regem visitante, palliolum appellatum fuit, cum de rege ait: *Allambit sancti viri palliolum*. Et alibi lacernum birrum nominatur: quod scilicet in modum lacernæ compositum fuerit, quæ erat vestis brevior ad pluviam arcendam, & ad brachia tantum & humeros tegendos inventa. Birrorum aliud vile, aliud pretiosum fuit. Vili & lineo birro in Africana ecclesia utebantur simplices clerici, pretiosiore autem, serico nimirum, episcopi utebantur, ut patet apud Augustinum serm. 50. de diverſ. ubi clericorum suorum disciplinam componens, hæc ait, *Nemo det birrum, vel lineam tunicam, seu aliquid, nisi in commune: de communi accipiam mihi ipsi.* Et paulo post; *Offeratur mihi verbi gratia birrum pretiosum, forte decet episcopum, quamvis non deceat Augustinum, id est, hominem pauperem de pauperibus natum.* Ut episcopi super tunicam birro induerentur in orientali ecclesia receptum fuisse ex iis quæ scribit Palladius de S. Athanasio episcopo Alexandrino possumus intelligere, dum ait eum tunica birroque vestitum secessisse. Item ex actis S. Cypriani idem aperte constat, quibus narratur Cyprianum, cum jam ictum gladii cervice excepturus esset, lacernum birrum complicuisse, & ad genua posuisse, tunicam vero diaconis dedisse. Eamdem vestem occidentalis ecclesiæ episcopos gestasse, constat ex Gregorio Turonensi, qui historiam de Brictio referens ait: eum ad declarandam animi sui innocentiam ardentes prunas in birro suo posuisse & gestasse. Item ex illa quam supra recensuimus S. Germani historia apud Venantium Fortunatum. Eodem genere indumenti hodie videmus uti sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales atque episcopos, qui ex regularibus ad eam dignitatem provecti sunt. Teodorus Balsamon & Zonaras 12. canonem concilii Grangrensis interpretantes, birrum, id est, sericum dixere. Prior interpretatio quæ est Baronii tom. 2. anno 261. num. 41. & sequentibus mihi magis placet. Hoc canone igitur monastica vita ususque pallii non condemnantur, sed cum Eustathiani monachi palliati incedentes, reliquos monachos vel clericos, qui birris dumtaxat utebantur, damnarent, eorum occasione constitutum est, ut anathematis sententia percellantur, qui monasticam vitam profitentes, aut palliati incedentes, alios præ se contemnerent. Vide Baron. anno 197. num. 8. item 261. num. 43.

Birrus quid? Cur lacernum alibi nominatum fuerit? Birrus duplicis qualitatis. Epiſcop indum quale. Expoſiti nonis.

aa Si quis filios suos.) Longe fidelius & convenientius Græco contextui Dionysius vertit sic: *& quod ad se pertinet, nos ad pietatem divini cultus informat.* Vide notas Greg. XIII. ad can. 14. dist. 3. Can. 15.

bb Si qua mulier.) Græce est διὰ νομιζουσίαν ἄσκησιν, id est, *ob eam, quæ existimatur pietatis exercitatio*, quod Dionysius vertit: *propter divinum cultum, ut æstimat*; Græci enim vitam eorum, quos non religiosos appellamus ἀσκητὰς nominabant. Can. 17.

Ad velamen ejus.) Hæc non sunt in Græco originali, neque in versione Dionysii. Videntur autem sumpta ex epistola 1. ad Corinth. cap. 11. Vide notas Baronii in martyrologium die 22. Sept. verbis: *Et ad turpitudinem*, &c.

cc In ejusdem diei contemptum.) In Græco vulgato neque hæc priscæ editionis verba, neque illa Dionysii, *aut contumaciam*, habentur. Qui fuerint hæretici in contemptum diei dominicæ jejunantes, vide quæ diximus in notis ad can. apostolorum 65. supra. Can. 18.

dd Si quis eorum qui continentia studunt.) Quod Eustathiani (quos postea Bogomilici sectati sunt) docerent ac statuerent, peracto certo quodam jejunio ad eam se perfectæ vitæ rationem perveniſſe, ut postea omnia sibi essent indifferentia, nullisque præceptis obligarentur, sed soluri omnino, ac si ne peccare quidem possent, hoc quod decernitur, contra eos constitutum fuit. Balsamon in capite hujus interpretationis, quam sequitur Gregorius XIII. in notis ad hunc canonem. Can. 19.

ee Si quis.) Sanctorum martyrum cultum & invocationem improbandam, atque ecclesias extructas in memoriam eorum contemnendas esse, Eustathiani ab Eunomio, Eunomius a Manichæis omni scelerum impuritate pollutis hæresiarchis mutuati fuerant. Quod cum viri hujus sæculi doctissimi & sanctissimi orationibus hac de re institutis graviter oppugnarint, & Deus ipse idem miraculis plurimis refutaverit, recte a patribus hujus concilii anathematizantur, quotquot collectas quæ fiunt in martyrum memoriis execrabantur. Nam si tuam imprimis salutem, quam curatam optares, precibus suis & intercessionibus apud Deum promovere possint & velint, quis alius nisi impius auxilium eorum implorandum esse negabit? Ex eo quod miseriam nostram revelatione Dei cognoscant, Deique amicitia singulari fruantur, nemo facultatem intercedendi pro nobis ipsis adimere potest: quod autem a caritate perfecta, qua Deum & proximos suos etiamnum ardentissime diligunt, non velle eos salutem nostram procurare, credi non debet; *Si ergo*, inquit Hieron. lib. contra Vigilant. cap. 3. *apostoli & martyres adhuc in corpore constituti possunt* orare pro ceteris, quando pro se adhuc debent esse soliciti; quanto magis post coronas, victorias & triumphos; Vide plura apud Bellarm. de Sanct. beatitud. lib. 1. cap. 11. & sequentibus. Valent. tom. 3. disp. 6. quæst. 2. punct. 7. Can. 20. Sanctoru cultum gantes a themati tur.

Observatio Philippi Labbe S.J.

Joannes Quintinus, Hæduus, juris pontificii doctor suo tempore celeberrimus & ordinarius in Parisiorum universitate per plures annos professor, edidit anno 1560.

1560. commentarios in hanc ſynodum Grangrenſem a ſe Latino idiomate redditam. Eos in ſynopſi noſtra Hiſtorica pollicitus eram lectoribus Binianis ſcholiis ſubjiciendos. Verum re melius ac diligentius expenſa, tot in illis παέρεργα & verboſiſſimas a propoſito mihi ſcopo aberrationes deprehendi, ut ſatis judicaverim ab iis omnino abſtinere, aut ſi quid obſervatu dignum fuerit, & ab aliis nondum occupatum, excerptum inde cum laude ac commemoratione auctoris ſui notationibus noſtris intexere. Succedat ergo in Quintiniani operis locum

EADEM GANGRENSIS DIO PRÆSIDE.

Ex libello ſynodico. [1]

ΤΩΝ μαθητῶν δὲ τοῦ Εὐσαθίου Αρμενίας τὴν οἰκείαν λύμῃ διανεμόντων εἰς πλείονας· Δαδόη γὰρ τῶν Μασαλιανῶν μετεῖχον φρονήματος παλίμβολοι· καὶ πῶς γνώμαις ὑπάρχοντες ἀμφιτάλαντοι, καθὼς ὁ ἐκείνων διδάσκαλος, Θεὸν τὸν ποιήσαντα ἄρσεν καὶ θῆλυ, ἐκ τῆς κατηγορίας τοῦ γάμου ἐνδιαβάλλοντες· ἡ ἐν Γάγγρᾳ ἁγία συναθροισθεῖσα σύνοδος, φέρουσα Δίουν τὸν πάνυ αὐτῆς προκαθήμενον· ἥτις ὅρον θεόπνευστον ἐξενέγκασα, πρὸς ἀδελφοὺς τοὺς ἐν Αρμενίᾳ ἐξέπεμψεν.

CUM autem Euſtathii Armeniæ epiſcopi diſcipuli virus ſuum in plures diſpergerent, (Dadoæ enim, qui Maſſalianorum erat hæreſeos, opinioni veteratores hi adſtipulabantur, & cum ſententiis in utramque partem variarent, ut & præceptor ipſorum: Deum, qui maſculum & fœminam fecit, ipſo damnato conjugio, calumniabantur:) ſancta Gangræ congregata ſynodus, Dium illum præſtantiſſimum præſidem habuit, & definitionem a Deo inſpiratam proferens, ad fratres in Armenia emiſit.

ANNO CHRISTI 333.

CARTHAGINENSE CONCILIUM

ANNO CHRISTI 333.

Donatiſtarum ſub Donato habitum anno CCCXXXIII.

SUB Donato Carthaginenſi Epiſcopo anno Chriſti 333. habitum fuit a CCLXX. Donatiſtis Epiſcopis Concilium, in quo *per LXXV. dies poſtpoſitis omnibus præteritis limatam eſſe ſententiam, atque decretam, ut Traditoribus immenſi criminis reis, ſi baptizari nollent, pro integris communicaretur*, ſcripſit Tychonius, ita prodente Auguſtino in epiſt. 48. (93. edit. novæ) num. 43. Hoc Concilium retulit Labbeus ad annum Chriſti 308. pag. 410. hujus Vol. quem conſule, ſicuti quæ ibi ex Pagio adnotavimus circa hujus ſynodi epocham.

ANNO CHRISTI 334.

CONCILIUM CÆSARIENSE IN PALÆSTINA

ANNO CHRISTI 334.

Contra Athanaſium habitum anno Chriſti CCCXXXIV.

Pagio ad Ch. 332. 2. & 334. 2. 3.

POSTQUAM Conſtantinus ad Athanaſium ſcripſiſſet, *ut Meletianorum inſidias pro nihilo duceret*, & Meletiani timore perculſi aliquantiſper quieviſſent, ut ait Sozomenus lib. 2. cap: 24. rurſus adverſarii accuſatorum multitudinem adverſus eum excitarunt. Quare imperator apud Cæſaream ſynodum fieri juſſit, ad quam cum Athanaſius venire compelleretur, triginta circiter menſium ſpatio profectionem ſuam diſtulit. Ita Sozomenus cap. 5. & Nicephorus lib. 8. cap. 49. Sub fine igitur anni 331. novæ illæ inſidiæ Athanaſio ſtructæ, & ſynodus Cæſarienſis indicta, triginta enim menſes illi ab indictione hujus ſynodi inchoati, & anno 334. quo ea celebrata, abſoluti. Certe in ſynodali epiſtola pſeudo-ſynodi Sardicenſis anno 347. ſcripta, legitur: *Aſclepas ante decem & ſeptem annos epiſcopatus honore diſcinctus eſt*; ideoque anno 331. aut 330. erat Aſclepas Epiſcopus Gazæ; de quo Theodoretus lib. 1. cap. 29. ait: *Cum Epiſcopi Tyri convenisſent* (anno ſcilicet 335.) *eo acceſſerunt tum alii quidam, qui ob perverſam doctrinam accuſabantur; ex quorum numero fuit Aſclepas Epiſcopus Gazæ; tum admirandus Athanaſius*. Cum igitur in ſynodo apud Tyrum celebrata tam Aſclepiadis, quam Athanaſii cauſa diſcuſſa fuerit, apparet utrumque etiam anno 331. fuiſſe accuſatum, ac utriuſque cauſam ad ſynodum Cæſareæ, indeque ad Tyriam remiſſam, & ſynodum Cæſarienſem anno 331. indictam eſſe. Sed cum poſt 30. circiter menſium ſpatium neuter Cæſaream adventaret, utriuſque cauſa ad ſynodum Tyriam rejecta eſt.

Sozomenus lib. 2. cap. 25. narrata Athanaſii depoſitione, ait epiſcopos ad hujuſmodi ſententiam in eum ferendam hiſce cauſis adductos ſe fuiſſe docere: *Primum quod ægre ferrent, quod cum Imperator anno præterito* (nempe 334) *juſſiſſet, ut Orientales epiſcopi Cæſaream ejus cauſa convenirent, ipſe non occurriſſet, longi temporis mora fatigatam ſynodum cernens, & Imperatoris præcepta deſpiciens*. Pabebrochius tom. 1. ſanctorum Maii in vita S. Athanaſii cap. 5. num. 67. & cap. 9. num. 102. dicit jam novum annum flue-

1 In Libello Synodico Synodus Gangrenſis, inter tertiam Romanam Synodum Damaſi an. 374. celebratam, & Romanam quartam Damaſi paulo poſt Valentis Imp. mortem recitatur. Quod eſſe non potuit, cum Oſius huic ſynodo interfuerit, & ad Valentis tempora non pervenerit. Cum autem quæ de hac ſynodo libellus Synodicus habet, hic collocentur poſt Nicænam, & proxime ante Tyriam, mirot Labbeum Lectorem non monuiſſe, ex mente Auctoris libelli Synodici eam inter tertiam Romanam Damaſi, & quartam Romanam ejuſdem Pontificis collocandam fuiſſe. *Pagius ad an. Chr.* 319. *n.* 6.

2 Ad an. circiter 330. retulit in indice Conciliorum Harduinus Alexandrinum Concilium; in quo præſente Oſio damnatus eſt Iſchyras, & inter laicos redactus, ut docet libellus clericorum Mareoticorum oblatus Synodo Tyriæ, quem mox afferemus. Verum allud non eſt Concilium ab eo, quod Labbeus retulit ad an. 319. quodque nos celebratum adnotavimus anno 324. vel initio 325. in tomo primo pag. 1527.

re cępisse a Septembri anni Christi 335. a quo mense Græci annum 336 inchoaverant ; ideoque episcopos, qui post eum mensem literas encyclicas contra Athanasium scripsere, significare Concilium Cæsariense indictum fuisse anno æræ Dionysianæ 335. qui ipsis erat a Septembri 336 Verum epistolæ Consulum ordinariorum nomibus consignari solebant ; ideoque annus in eis expressus intelligitur a Kalendis januariis, non vero a Kalendis Septembribus inchoatus. Nec refert, quod in literis plurimis per hæc tempora datis Consulum nomina non exprimantur. Nam nulla ratio dari potest, cur in quibusdam epistolis annus intelligatur inceptus a Januario, in aliis a Septembri. Hoc porro tempore invaluisse usum, ut Consulum nominibus literæ notarentur, liquet ex epistola, quam, durante adhuc Conciliabulo Tyri, presbyteri ac Diaconi Mareotici dederunt, Consulibus Julio Constantio illustrissimo Patricio fratre religiosissimi Constantini Augusti, & Rufino Albino, clarissimis, & Deo gratissimis viris.

Cum episcopi apud Sozomenum laudatum dicant Athanasium diuturna sui expectatione concilium fatigasse, ostendunt, verum esse quod scribit Sozomenus lib. 2. cap. 25. & post eum Nicephorus l. 8. c. 49. Athanasium 30. circiter mensium spatio profectionem suam distulisse, nempe Cæsaream venire, non vero Tyrum. Hallucinatus enim est Baronius, quando scribit locum illum Sozomeni depravatum esse; & loco 30. *circiter mensium spatio*, restituendum, *trium circiter mensium spatio* Athanasium remoratum esse, ne veniret ad Synodum Tyri. Nam præterquam quod in omnibus Sozomeni exemplaribus ita legitur, triginta illi menses ad synodum Cesareæ indictam, non vero ad Tyriam referuntur, ut diserte Sozomenus habet. His adde episcopos Conciliabuli Sardicensis an. 347. celebrati, loquentes de Athanasio, & de Concilio Cæsariensi, scribere: *Post alterum annum in Tyro propter ejus facinora* (scilicet Athanasii) *necessario iterum celebratur Concilium*. Quare a Concilio Cæsariensi ad Tyrium annus effluxit. Cæsariensis hujus Concilii nusquam meminit Athanasius.

CÆSARIENSIS PALÆSTINA, ARIANORUM

Ex Libello Synodico.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ τοίνυν τοῦ πάπα Αλεξανδρείας κατὰ πενταμηνιαῖον χρόνον τοῦ ἀναστρέψαι ἀπὸ Νικαίας, πρὸς χύριον ἐκδημήσαντος, Αθανάσιος τὴν προεδρίαν ἀξίως εἰς δέχεται. Οἱ δὲ προρρηθέντες κακόδοξοι μεμαθηκότες, μεγάλως ἐτάκησαν. πεῖρας τὸν ἄνδρα γινώσκοντες, καὶ ὡς φόνιον τῷ φιλοχρίστῳ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ τὸν ἀναδιδάξαντες, ὃν Καισαρείᾳ Παλαιστίνης σώοδον κατ' αὐτοῦ γενέσθαι παρώξυναν. Αθανασίᾳ γὰρ ἐκεῖσε μὴ παραγενομένου, καὶ τὸν αὐτῆς ἐπίσκοπον προδήλως αὐτῷ ἐκ πάλαι καὶ τῇ ἀληθείᾳ χρηματίσαντος δυσμενέστατον, ἡ μανικὴ ἄπραχτος διελύετο σώοδος.

ALEXANDRO vero papa Alexandriæ quinto post mense, quam Nicæa domum reversus esset, ad dominum digresso, Athanasius præsulatum merito accepit. Quos autem prius nominavimus falsæ doctrinæ assertores, cum hoc resciviissent, vehementer perturbati sunt: quod jam ante, qualis hic vir esset, ipso usu didicissent: eumque tamquam homicidam, Christi amanti Imperatori Constantino detulerunt; & ut synodus contra ipsum Cesareæ Palæstinæ institueretur, incitarunt. Cum autem Athanasius, ut qui episcopum illius loci jam olim, & sibi & veritati expertus esset insensissimum, ibi non compareret: furiosa hæc: re infecta, dissoluta est synodus.

ANNO CHRISTI 335.

[a] TYRIUM [b] CONCILIUM,

VEL POTIUS CONCILIABULUM,

[c] Sub Silvestro anno Christi cccxxxv. [d] in causa Athanasii habitum.

PRÆTER epistolas quasdam diversorum ad concilium vel saltem in causa hujus concilii scriptas, quas infra huc transtulimus, nihil extat.

Locus concilii.

a Tyrium.) Sic dictum, quod celebratum fuerit Tyri, quæ fuit urbs Phœniciæ celeberrima, una ex iis quæ Tripolim efficiunt, olim insula, sed Alexandri operibus continenti conjuncta. De hac Plinius lib. 5. cap. 19. *Tyrus*, inquit, *quondam insula præalto mari septingentis passibus divisa: nunc vero Alexandri cam oppugnantis operibus continens, olim portu clara. Nunc omnis ejus nobilitas conchylio & purpura constat*. Olim Sarra fuit nuncupata, ut ait Gellius lib. 14. cap. 6. Hæc est illa de qua Christus dominus Matth. 11. *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent*.

Tyrus urbs quæ, & qualis.

b Concilium vel potius conciliabulum) Hoc quod Tyri celebratum est, concilii nomine indignum, conciliabulum & malignantium conventum tres potissimum ob causas nominavimus. Quarum prima est, quod ab imperatore præter munus & officium ejus indictum fuerit, contra eum quem malitiose a Meletianis, Arianis, & Eusebianis accusatum innocentissimum esse cognoverat, cujusque innocentiam literis ad Alexandrum scriptis probaverat, adeoque non tam facile, neque tam breviter, quarto aut sæpius convictis hæreticis nefariis deferre debuerat. Altera est, quod ad eorumdem instantiam imperator

Hoc c
bulun
batur
proba
Prima

Secun

tor ad concilium illos dumtaxat episcopos convocaverit, quos nefarii hæresiarchæ designaverant, quodque adeo in eadem causa iisdem accusandi & judicandi munus concessum esse voluerit ipsumque innocentem Athanasium citaverit, ut a nefariis hæreticis non tam judicaretur quam condemnaretur. Athanasius huc quantumvis illegitimo conventui cum quadraginta septem Ægypti episcopis catholicis ac confessoribus se præsentem exhibuit, ne causæ suæ diffidere videretur, & adversariis amplius sæviendi causam præberet; neve demum invitus, quod imperator evocans commotus fuerat, cogeretur. Tertia causa illegitimi conventus est, quod præsidem illius ageret Dionysius comes, cum militari manu adstaret spiculator, appareret commentariensis, quodque sub prætextu comprimendi tumultus, & imperandi, cum opus esset, silentii, coercendæque procaciæ insolentium, præsidio militum revera innocentia expugnaretur, & cum ea innocentes opprimerentur, & denuo hostibus Athanasii ad fidem catholicam oppugnandam aditus aperiretur. De causis supradictis sancti patres in litteris concilii Alexandrini anno 339. celebrati hæc scripserunt: *At præclari Eusebiani, quo veritatem scriptaque sua obliterent, nomen synodi suis actis prætexunt, cum res ipsa negotium imperatorium non synodale haberi debeat: quippe ubi comes præsideat, & milites episcopos sub satellitio cingant: & imperatoria edicta quos ipsi volunt coire compellant*, &c. Integram hanc epistolam infra in concilio Alexandrino positam invenies. Idem testatur Athanasius his verbis: *Denuo eos* (nempe Meletianos) *in nos exasperant, iterum imperatori synodum Tyri indicendam persuadentes, ad quam & comes Dionysius missus est, Eusebianisque satellitium militare additum: eodem Macarius, sed vinctus, per milites deductus est; mihi scribitur ut adsim, atque adeo necessitas veniendi injungitur, ut nisi venirem, invitus adducerer*. Episcopi dumtaxat illi convocati sunt, quos Eusebius & Eusebiani advocandos esse Constantino persuaserunt. Nam ipse imperator ad eos epistola illa, quam subjungimus, *Scripsi*, inquit, *ad quos volebatis episcopos, ut vestras curas & solicitudines præsentia & laboribus suis adjuvarent*. Hos omnes sexaginta numero fuisse, testatur Socrat. l. 1. c. 20. Ex quibus ab Athanasio apol. 2. Theodoret. l. 1. c. 28. hi recensentur: Eusebius Nicomediensis, Eusebius Cæsariensis; duo gentiles, duo totius impietatis choreæ ductores, perfidi, astuti synagogæ diabolicæ præsides & quasi judices: Theognius Nicænus, Mares Chalcedonensis, Asclepius Gazæ, Theodorus Laodiceæ, Patrophilus Scythopolitanus, Narcissus Ptolemaidis, Valens & Ursacius episcopi in Pannonia, Macedonius, Flacillus, Georgius ille qui ab Alexandro Alexandrino episcopo ob scelus perpetratum a sacerdotio depositus fuerat, aliique plures ex Meletianorum factione sceleſti, quos ad fidem catholicam aditu clandestino expugnandam Eusebius impietatis tuba collegerat. Qui Athanasium huc proficiscentem, præter voluntatem Eusebianorum & citationem imperatoris comitati sunt, 47. fuere. Eorum nomina autem subscripta habentur in fine illius epistolæ, quam ipsi, cum Tyri essent, scripserunt, quamque nos infra ex apologia Athanasii huc inferuimus. Inter quos cum Paphnutio celeberrimo confessore, de quo supra in notis ad subscriptiones concilii Nicæni egimus, interfuit Potamon episcopus magnus ille confessor, de quo hoc memorabile scribit Epiph. hæresi 68. quod cum Athanasius sedente Eusebio Nicomediensi stans causam suam ageret, objecerit illi: *Tu sedes, Eusebi, & Athanasius innocens a te judicatur? Quis tulerit talia? Dic mihi tu: nonne mecum fuisti in carcere tempore persecutionis? Et ego quidem oculum amisi pro veritate, tu vero nihil mutilatum in corpore habere videris*, &c.

tia ratio.

ſcopi qui, ot, & qua- interſue- t,

ſcopi ca- olici qui, ot, & quæ caſione in. fuerint,

Eusebius Nicomediensis de fidei negatione arguitur.

c *Sub Silvestro anno domini* 335.) Hunc conventum malignantium collectum fuisse anno Christi nati 335. probatur primo auctoritate Eusebii, dum lib. 4. c. 11. vitæ Constantini ait, ipsis tricennalibus, id est, tricesimo anno imperii Constantini, qui cum prædicto anno Christi nati cincidit, Tyri episcopos convenisse, ut discordiæ inter Ægyptios ortæ componerentur: 2. idem probatur ex epistola ecclesiæ Mareoticæ in Ægypto, dum Tyri synodus ageretur, Constantio & Albino consulibus data, quorum consulatus juxta fastos emendatiores cum anno Christi 335. & Silvestri 22. Constantini imperatoris 30. concurrit.

Tempus habiti concilii.

d *In causa Athanasii.*) Causa habiti concilii quam ab exordio describere placet, hæc est. Cum Athanasius, Alexandro episcopo Alexandrinæ ecclesiæ anno domini 326. defuncto, totius cleri ac populi consensu juxta vaticinium prædecessoris sui in episcopum Alexandrinum electus esset, Meletiani cum Arianis conjuncti, eum, quem ipso Nicæno concilio suæ hæreseos acerrimum hostem & adversarium experti fuerant, sede episcopali turbatum vehementer optarunt, ideoque ejus electionem, quasi illegitime facta fuisset, calumniabantur. Verum cum ea re nihil proficerent, de ipso exturbando cogitabant. Principio, de pecunia & exactionibus violenter a plebe extortis apud imperatorem accusatus, per Macarium Alexandrinæ ecclesiæ presbyterum, eo tempore apud imperaterem felici casu legationis munere fungentem, defendebatur hoc modo; quod collectam ad ornatum & structuram ecclesiæ ad imitationem sancti Pauli apostoli non tam postulasset, quam dari rogasset. Deinde, quasi Philumeno cuidam imperatoris hosti magnam vim pecuniæ misisset, ipse cum Macario presbytero sui defensore diffamatus, ideoque ad imperatorem citatus, Constantinopolim venit, atque inde, prævia sufficiente sui ipsius purgatione, cum imperatoris epistola commendatitia ad ecclesiam Alexandrinam scripta ad suos reversus muneri & officio insistit. Imperator cum hæc omnia contra Athanasium ab Eusebio Nicomediensi malitiose agitari intelligeret, scripta ad Nicomedienses epistola, concilii Nicæni depositionis sententiam in ipsum Eusebium & Theognidem pronunciatam exequi, & utrumque relegari anno Christi 329. mandavit. Paulo post quam exulassent, rogatu Constantiæ Augustæ Licinii conjugis, quæ confecto quodam somnio, ut ait Niceph. lib. 9. cap. 21. sibi revelatum esse dicebat, quod homines innoxii injuste exilio damnati essent; item in gratiam Constantii Cæsaris, cujus quinquennalia, anno Christi 330. celebrabantur, ab exilio relaxantur. Athanasio deinceps novum bellum indicentes Eusebiani cum Meletianis, freti opera Ischyræ pseudo-presbyteri illius, quem Athanasius diœcesim suam visitans a presbyterali officio, cum ordinatus non esset, prohibuerat, istiusmodi calumniam composuerunt: calicem a Macario fractum, Arsenium autem episcopum ab Athanasio interse

Causa habiti concilii.

Prima calumnia Athanasio objecta.

Secunda calumnia Athanasio objecta.

Tertia calumnia Athanasio objecta.

Ischyras pœnitens calumniam apefit.

dum esse. Ut autem calumnia succederet, Arsenium in abditis habebant, manumque cujusdam tamquam ex ejus corpore recisam circumferebant eo fine, ut si nusquam appareret, occisus esse crederetur. Sed quid accidit? Ischyras ad pœnitentiam agendam, & ad ecclesiæ communionem redeundum ab amicis persuasus, has quas concinnarat calumnias publice confessus, se ad istud flagitium comminiscendum a Meletianis subornatum fuisse, in facie totius ecclesiæ publice contestatus est, atque ideo hæc quæ sequuntur scriptis protulit.

Libellus Ischyræ.

Beato præsuli Athanasio Ischyras in domino salutem.

Quia me, domine præsul, te adeundo, ut in ecclesiam reciperer, objurgasti; quod istiusmodi locutus essem, quasi ego ultro hoc fecissem, ac non vi potius huc adactus essem: ideo hanc satisfactionem tibi scripto porrigendam putavi, ut cognosceres vim mihi factam esse tum ab Heraclide, ab Isaac porro Letois, & a sociis ejus etiam verberibus cæsum esse. Ego autem, Deo in testem adhibito, pro excusatione mea dico tibi me nihil eorum, quæ illi de te jactitant, conscium esse, neque ullum calicem confractum foire, aut mensam subversam esse; meque ad ista omnia calumnianda eorum vi adactum esse. Hanc autem pro me excusationem facio, tibique eam scripto trado, optans me unum eorum esse qui ad tuos conventus pertinent, & tuis judiciis parent. Valere te in Chri-

Hæc nomina sustulerat Binius, nos restituimus.

sto exopto [a] **. Tradidi [b] autem manu mea tibi episcopo Athanasio in præsentia presbyterorum Ammonis Dicellæ, Heraclidis Pasci, Bocchenis Chenebri, Achillæ Myrsenes, Didymi Taphrositeis & Justi ab Coniatheo. Diaconorum autem, eorum, qui Alexandrini erant, Pauli, & Petri, & Olympii; Mareoticorum vero Olympii, Ammonii, Pisti, Demetrii & Caii. Hæc Ischyras.

Τῷ μακαρίῳ πάπᾳ Ἀθανασίῳ Ἰσχύρας ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ προσῆλθόν μοι κύριε ἐπίσκοπε βαλόμενος τῆς ἐκκλησίας εἶναι, ἠτιάσω δέ με ἐφ' οἷς πρότερον ἐφθεγξάμην, ὡς ἐμοῦ ἀπὸ προαιρέσεως εἰς τοῦτο παρελθόντος, τούτου ἕνεκεν ταύτην τὴν ἀπολογίαν ἐγγράφως σοι ἐπιδίδωμι, ἵν' εἰδέναι ἔχοις ὅτι βίας μοι γενομένης, καὶ πληγῶν ἐπιτεθεισῶν ἀπὸ Ἰσαὰκ καὶ Ἡρακλείδου. καὶ Ἰσαὰκ τοῦ τῆς Λητοῦς, καὶ ὑπὸ τῶν σὺν αὐτοῖς· ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν εἰς τοῦτο λαμβάνων, ἀπολογοῦμαι ὅτι οὐδὲν ὧν ἐκεῖνοι εἰρήκασι συνοῖδά σε πεποιηκέναι· οὔτε γὰρ ποτηρίου κλάσις γέγονεν, οὔτε τῆς ἁγίας τραπέζης κατασκαφὴ γεγένηται, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκεῖνοι βίαν ἐπιθέντες μοι, εἰς τοῦτο παρώρμησάν με, ταῦτα δὲ ἀπελογησάμην σοι καὶ ἐγγράφως ἐπιδέδωκα αἱρούμενος καὶ ἐπιδικαζόμενος τῶν ἐπί σε σωαγομένων, ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν κυρίῳ· ἐπιδέδωκα δὲ τοῦ δέ με τοῦ χείρα, σοι τῷ ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πρεσβυτέρων, Ἀμμωνᾶ Δικέλλης, Ἡρακλείδ Φάσκω, Βόκκονος Κενεβεῖ, Ἀχιλλᾶ Μυρσήνης, Διδύμου Ταφοσίρεως, καὶ Ἰούστου ἀπὸ βαμοθέως, καὶ Διακόνων. ἀπὸ μὲν Ἀλεξανδρείας Παύλου καὶ Πέτρου, καὶ Ὀλυμπίου, ἀπὸ δὲ Μαρεώτου, Ἀμμωνίου, καὶ Πιστοῦ, καὶ Δημητρίου καὶ Γαΐου. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἰσχύρας.

Cognitio patrati homicidii ab imperatore Dalmatio censori committitur, ad quem cum Athanasius de nece Arsenii accusatus citaretur, summa diligentia Arsenium, quem ante quinque vel sex annos non viderat, per diaconum suum inquisivit, & post multam inquisitionem confessione quorumdam Meletianorum intellexit eum Thebaide in Ægypto occultatum, inde vero fraude cognita amandatum fuisse. Ille fugientis vestigia observans, tandem Tyri illum reperit, ibique Pauli ejus urbis episcopi orthodoxi judicio sistit, apud quem principio negans se esse qui diceretur, convictus tandem non modo se Arsenium esse confessus est, totamque de simulatione suæ necis ex Eusebii Nicomediensis consilio fabulam pandit, verum etiam ipse Arsenius & Joannes Meletianorum episcopus antesignanus facti pœnitentes, supplices pro venia consequenda Athanasio literas dederunt, atque a schismate recedentes, eidem se catholica communione conjunxerunt. Literæ Arsenii ad Athanasium extant infra.

Arsenius huc ... depre... ubi ... mod...

Joann... lectas ... ante, ... ad ... rever...

Athanasius subito Macarium presbyterum suum Constantinopolim ablegavit, qui imperatorem de Ischyræ pœnitentia & confessione, de Arsenio reperto, & de tota calumnia, hostiumque suorum fraude detecta informaret. Quod cum per Macarium factum fuisset, imperator Dalmatium a causæ cognitione desistere, & accusatores abire jussit. Athanasio autem per literas, quibus Meletianorum impudentem improbitatem detestatur, quasque populo recitari jubet, plurimum gratulatus fuit. His omnibus ita peractis Eusebiani bellum suum pœnitentia præcipuorum Meletianorum vix biennio consopitum in Athanasium acrius renovant, idque hoc modo. Cum Joanni Meletianorum antistiti, catholicæ ecclesiæ reconciliato, (qui per literas, de quibus infra, ab imperatore evocatus Constantinopolim venerat) ab Athanasio resilire persuasissent, imperatori de concilio Tyri indicendo supplicant, allegantes Joannem ab Athanasio blanditiis delinitum, pollicitationibus pellectum, & pecuniis etiam fortasse corruptum, ut a criminum objectorum prosecutione desisteret, imo (quod significant literæ Constantini de cogenda synodo infra recitandæ) Meletianos omnes Athanasii potentia esse oppressos, & in tanto periculo constitutos, ut nec fari præ timore auderent. Præterea quæ de invento Arsenio propalata erant, stropham esse, & ab Athanasio suppositum fuisse hominem, qui & nomen & personam Arsenii assumerer. His artibus impetrant, ut ab imperatore concilium Tyri prædicto tempore celebrandum indiceretur, & per literas cum Athanasio ii quos ipsi volebant episcopi citarentur. Cœptum est judicium, in quo Meletiani accusatoris, Eusebiani judicis officium vendicarunt; ideoque ab Athanasio per exceptionem objectam non immerito declinatum. Sed cum minime audiretur, & Meletiani accusatores judicum favore audentiores facti, in medium prodeuntes in Athanasium accusationes inferrent: ipse veritate fretus, aliique qui aderant, orthodoxi de innocentia Athanasii certi, etiam coram hostibus talia judicari

Eusebii... concil... potuer...

Concilium Tyri a... perator... indicit...

Quid ac... fit in c... lio

passi

passi sunt; existimantes, quantumlibet inimici esset, non tamen in publico conventu judices more latronum grassaturos fore; sed manifestissima criminum dilutione cum Dionysio suffusum iri, si modo quidquam æquitatis singulorum mentibus a natura insitæ in iis superesset. Judicio igitur hac intentione approbato, famosus ille Ischyras, de quo supra egimus, ab adversariis spe polliciti episcopatus ad palinodiam recantandam inductus, primus inexpectatus accusator prodiit, eamdemque veterem illam de fractura calicis adversus Macarium accusationem, adversariorum confessione calumniosam, literis Constantini improbatam atque rejectam, cum suis ipsius confusione & contumelia in medium attulit. Ad eumdem accusandum introducta est muliercula libidinosa ac petulans. Clamat impudenter se professam esse virginitatem: sed ab Athanasio, quem hospitio exceperat, per vim compressam, & invitam stupratam fuisse. Quæ cum dixisset, ingreditur Athanasius, quem accusaverat, presbytero perquam laudato, cui Timotheus nomen erat, comitatus. Ubi autem a judicibus imperatum Athanasio fuit ut crimini responderet, obticuit ipse, perinde ac si Athanasius non esset: atque Timotheus, teste Theodor. l. 1. c. 30. sic mulierculam alloquitur: *Egone in tuas ædes ingressus sum?* Tum illa impudentius petulantiusque clamare, digladiari cum Timotheo, manum educere, ostendere annulum, ac dicere cœpit: *Tu mihi abstulisti virginitatem: tu castitate me spoliasti*: & alia quæ impudentes meretrices propter intemperantiæ exuperantiam loqui solent. Ad hunc modum igitur, tum iis qui fabulam texuerant, ignominiæ, tum judicibus qui facinoris conscii erant, pudoris inusta nota, muliercula e concilio educta est. Cum Athanasius mulierem non prius dimittendam esse urgeret, quam auctorem horum criminum prodidisset, Ariani vociferati sunt, alia contra multa graviora restare crimina, quæ nulla dicendi arte dilui possint, de quibus prolatis, non audiendi sed videndi sensus judicium ferret. *Quæ cum dixissent*, inquit Theodoretus ibidem, *capsam de qua tam creber sermo fuit ostendunt, & manum sale conditam detegunt*. Qua visa cum illorum alii rem fictam scirent, alii scelus ab Athanasio vere admissum esse putarent, Athanasius paulo post a judicibus hæc sciscitatus est: *Ecquis inter eos Arsenium nosceret? Cum a multis responsum esset, se accurate hominem noscere, eum introduci jubet, ac rursus sic percontatur. Hiccine est Arsenius a me quidem interfectus, ab istis autem quæsitus, post cædem affectus contumelia, & dextera manu privatus? Ubi vere assensum est, illum ipsum esse, Athanasius exuit eum pallio, & utramque manum tum dexteram tum sinistram ostendit, aitque: Aliam manum opinor nemo quæret: nam amplius quam duas manus ab universitatis conditore nemo accepit. Quibus rebus in hunc modum patefactis, cum oporteret & accusatores & judices, qui facinoris erant conscii præ pudore se in latebras abdere, optareque ut tellus sibi debiscceret, concilium tumultu ac seditione complere, veneficumque appellare Athanasium, eum hominum oculos præstigiis fefellisse, affirmare cœperunt. Quin etiam qui eum paulo ante cædis reum arguerant; iidem ipsi hominem discerpere, mactareque aggrediuntur. Verum quibus negotium ab imperatore dabatur, ut paci ac tranquillitati providerent, cædem prohibuerunt*, &c. Hæc Theodoretus. Hoc idem summatim ac breviter Athanasius ipse apolog. 2 his verbis indicat. *Imo, inquit, & Arsenius, quem divulgaverunt a nobis interfectum esse, vivus astabat, & eorum sycophantiam claram evidentemque faciebat*. Quod de occiso per Athanasium Arsenio, quem adhuc vivere ipsorum adversariorum literis divulgatum fuerat, accusationem iterato reproduxerint, inde accidisse videtur, quod Arsenius vitæ suæ timens iterum se occultarit. Eusebiani enim eum occidere conati sunt, quem illi magno sui honoris & causæ detrimento occisum fuisse calumniose prædicaverant. Quæ de fractura calicis in hoc conventu acta fuerint, post necem Arsenii refutatam, prolixe describuntur epistola synodali Alexandrini concilii anno Christi 339. celebrati: lector, si velit, eam ibidem positam consulat. Cum itaque adversarii nihil probarent, omnesque eorum conatus eluderentur, legatos in Ægyptum destinant, qui crimina pervestigent, testes conquirant & subornent. Quos omnes, eo quod Ariani essent, & propter Arianismum sibi palam infensi, Athanasius quidem de fide suspectos, adeoque ab eo munere rejiciendos esse jure allegavit; sed frustra; nam illi potentia magistratuum freti, Theognidem, Marim, Theodorum, Macedonium, Ursacium & Valentem episcopos contra omnium orthodoxorum sententiam delectos ejusdem causæ testes ac judices clam emiserunt. Qua de re cum & apud synodum, & apud Dionysium comitem diversis contestationum libellis interpositis, de quibus infra, diversi protestarentur, protestando autem nihil aut parum proficerent, Athanasius meliora desperans, e concilio injuriosorum Tyro recessit, & ad imperatorem profectus est, ut de iis quæ in hoc conventu malignantium partim ab Eusebianis, partim a Dionysio comite, contra omne jus & æquitatem gesta sunt conquereretur. Interim legati Alexandriam profecti, favore & opera Philagrii præfecti de criminibus sacrilegii & homicidii Athanasio objectis sic inquisiverunt, ut testes veritatis repulerint, de fide suspectos, perjuros, mendaces ac calumniatores pecunia fortasse aut muneribus corruptos dumtaxat admiserint. De inquirendi & testificandi modo plane illegitimo, Alexandrinæ Mareoticæ ecclesiæ presbyteri ac diaconi apud legatos, Philagrium, Tyriamque synodum protestati ad veram & legitimam synodum appellarunt, sed frustra: nam dum legati acta, quæ Mareotica inscribuntur, per summam injuriam ac fraudem perfeciissent, suamque mendaciorum officinam absolvissent, ad conciliabulum Tyri redeuntes, ex actis spuriis & adulterinis, cum reliquis Eusebianis, Athanasium absentem condemnant, episcopatu ac communione fidelium privant, & ne Alexandriæ habitet vetant. Joannem autem & Meletianos omnes tamquam injuria affectos in communionem recipiunt: denique ut præmium Ischyræ pseudo-presbytero, Athanasium iniquissime accusaturo promissum, solvatur, illum pagi sui episcopum nominant, ecclesiamque illi ædificari ab imperatore impetrant. Hæc Athanasius apolog. 2. Iniquissima hac condemnatione pro voto peracta, basilicam Tyri erectam jussu Constantini solito ritu dedicarunt Eusebius libr. 4. vitæ Constantini, cap. 4. & lib. 10. histor. cap. 4. Vide Baron. anno Christi 335. per totum, item annis quibusdam præcedentibus.

Ischyras primus Accusator Athanasii.

Meretricula Athanasii accusatrix secunda

Crimen diluitur.

Tertium crimen Athanasio objectum

Calumnia refutatur.

Cur de occiso Arsenio calumnia reproducta?

Calumnia de fracto calice.

Qui, & quales testes adhibiti.

Contra examen testium variæ protestationes & exceptiones oppositæ.

EPI-

EPISTOLA CONSTANTINI

Ad Catholicos Alexandrinæ eccleſiæ.

Conſtantinus Maximus Auguſtus populo catholicæ per Alexandriam eccleſiæ.

A Κωνσαντῖνος μέγιστος σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῆς κατ' Αλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

Dilecti fratres, ſaluto vos invocans Deum, ſummum meæ voluntatis teſtem, & noſtræ legis creatorem, qui omnium vitæ præſidet, & diſcordias odit. Verum quidnam potiſſimum dicam? An ſcilicet nos bene valere? Verum id quidem: ſed multo felicius agere liceret, ſi vos mutuo, excuſſis odiis, amaretis: rixoſorum enim hominum procellis occurrere debemus, quod portus dilectionis a vobis relictus ſit. O rem abſurdam! Vah quantæ quotidie calamitates per invidiam omnia miſcentem exiſtunt! unde fit ut populus Dei infamia laboret. Quo igitur B juſtitiæ fides receſſit, cum tantarum tenebrarum caligine obvolvamur? neque id tam ex errore, qui multiplex eſt, quam malignorum hominum vitiis, dum & propugnatores verecundiæ ſuſtinemus, & eos qui æquitatem & veritatem profligant, etiam cum id ſenſibus noſtris percipiamus, negligendos putemus. Quodnam id genus noſtræ perverſitatis, ſi inimicos non reprehendimus, ſed latrocinio nos comites damus? Unde fit ut viam quamdam ſibi facillime ſtraverit, nemine repugnante, pernicioſſima fraus. Nulluſne tandem ſenſus eſt ne pro dotibus quidem communis omnium naturæ, ſi legis præcepta contemnenda duximus? Sed dixerit aliquis: Sal- C tem caritas, prout ductus naturæ eſt, reperitur. Admodum ſcilicet, qui & Dei lege, & bono ingenio inſtructi, toleramus tamen inimicos turbationum & tumultuum facibus quaſi incendia miſcere: idque neque oculis præditi cernimus, neque legis ſententia imbuti ſentimus. Quantus igitur ſtupor noſtram vitam inceſſit, cum noſtrimet tam incurii ſimus, etiam Deo admonente?

Juſtæ querelæ Conſtantini.

Quid igitur, num id mediocre aut tolerabile malum eſt? Num pro hoſtibus habendi ſunt? Nonne in domum & populum Dei ante oculos noſtros per ſævitiam debacchantur, & probra jaciunt ſcelerati illi? Jam quanta id cum veſania faciant, vobis ipſis cogitandum re- D linquo. Stulti enim illi in lingua ſua ſitam habent malitiam, plumbeaſque iras ita ſecum circumferunt, ut ſeipſos mutuis vicibus feriant, & nos ſecum ad auctarium ſui ſupplicii abſtrahant. Interim qui recta docet, hoſtis judicatur, qui autem invidiæ vitium præ ſe fert, populum manſuetum (quod minime oportuit) invadit, devaſtat, abſumit, & ſemetipſum ultro corrumpit, gloriatur, extollit, veritatem ſubvertit, & fidem circumvenit, donec ſuæ conſcientiæ cavernam & latibulum quæritando inveniat. Ferocitas igitur agreſtis eos miſeros facit, qui ita temere ſemetipſos, cum indigni ſint, efferant, inclamantes: Hem ſcelera! illene presbyter eſt, E aut illene puer? Mea exiſtimatio attingitur, mihi hoc ipſum debetur, ab illo ablatum eſt. Ego igitur omnibus ſpoliatis pro viribus nocebo. Luculentum inſaniæ tumultum dicas, ſi acies, conciliabula aut comitia iſtorum im-

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, προσαγορεύω ὑμᾶς, ἐπικαλέμενος τὸν Θεὸν τὸν ἐμῆς βουλήσεως μέγιστον μάρτυρα, καὶ τὸν τῆς ἡμετέρας νόμου μονογενῆ δημιουργόν, ὃς καὶ τῆς ζωῆς προκαθέζεται τῶν ἁπάντων καὶ τὰς διχονοίας μισεῖ· πλοῦτί ἂν εἴποιμι ὅτι καλῶς ὑγιαίνομεν, ἀλλ' ἐξὸν καλλίονος ἀπολαῦσαι τὸ εὐρωστίας, εἰ ὑμᾶς αὐτὸς ἀμοιβαδὶς ἠγαπᾶτε, ἀποσεισάμενοι τὰ μίση, δι' ὧν ταῖς τῶν ἐρεχθλέντων ξυμφορίαις, τὸν λιμένα τῆς ἀγάπης ἐγκαταλείπομεν. φεῦ τῆς ἀτοπίας ταύτης, ὅσα καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμπτώματα τὸ συνεχόμενον φθόνος κινεῖται. οὕτω πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ μετεκλίθησαν αἱ δυσφημίαι. πῶ τοίνυν τῆς δικαιοσύνης ἡ πίστις ἀνακεχώρηκεν; ὅπως γε εἰς τοσοῦτον τῇ τοῦ σκότους ἀχλυῖ περιβεβλήμεθα, ὃ μόνον διὰ τὴν πολύπλοκον πλάνην, ἀλλα καὶ διὰ τὰ τῶν ἀχαρίστων ἐλαττώματα, τῶν μὲν τὴν ἄνοιαν βραβεύοντων ἀνεχόμεθα, τῶν δὲ τὴν ἐπιεικείαν καὶ τὴν ἀληθειαν ὀξυχρομένων κινδυνεύμενοι παρενθυμούμεθα, τί τὸ δεινὸν τοῦτο τῆς ἡμετέρας κακίας: τοὺς ἐχθροὺς οὐκ ἐλέγχομεν, ἀλλ' ἐπόμεθα τῷ λῃστῇ, δι' οὗ ὁδόν· ἵνα ἑαυτῇ ἵν' ὅτως εἴπω, ἡ τῆς ἀπωλείας ἐπάτη μηδενὸς ἀντικειμένου ῥᾳδίως εἰργάσατο. ἆρα εὐδαιμία ἐστὶν αἴσθησις, ὅδε κατὰ χαῖν τὸ κοινῆς ἀπάντων φύσεως, εἴ γε τῶν νόμου προσαγμάτων ἐμελήσαμεν; ἀλλ' ἐρεῖ τις, κατὰ φύσιν ἡ ἀγάπη ἐξωρίσκεται, τί ἓν ὅτι ἡμεῖς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νομον πρὸς τῇ ὄφυια χόντες, ἀνεχόμεθα τῆς ὀχλήσεως καὶ τοῦ θορύβου τῶν ἐχθρῶν πυρσοῖς τισιν ὡς ἔοικεν ἐξαπτομένων, καὶ ἐχ' ὁρῶμεν ὀφθαλμὲς ἔχοντες, ὅδε αἰσθανόμεθα, καίτοι ταῖς τοῦ νόμου αἰσθήσεσιν ὄντες πεφραγμένοι, ὁπόση ἆρα πτόησις τῶν ἡμετέραν ζωὴν κατείληφεν, ὅπως γε ἡμῶν ἑαυτῶν ὅπως ἀμελοῦμεν, καὶ ταῦτα συμμιμνήσκοντος τοῦ Θεοῦ; εἶπε, ὐκ ἐστιν ἀφόρητον τὸ κακόν; ὁ πολεμίος ἠγεῖσθαι προσήκει τούτους; ὁ τὸν οἶκον καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ἐμπαροινοῦσιν ἡμῖν καὶ ἐγκαλοῦσί γε οἱ πανώλεις ἐκεῖνοι καὶ ἐπιπλήσσουσιν ἐκ τῶν ἐναντίων ἡμῖν; μεθ' ὅσης δὲ ἀπονοίας τοῦτο πράττουσιν, ὑμᾶς αὐτοὺς ἐννοεῖν ἀξιῶ. οἱ γὰρ μωροὶ ἐπὶ τῆς γλώττης κειμένῳ ἔχουσι τὴν κακίαν. ἔτι γοῦν μολιβδίνας τινὰς ὀργὰς περιφέρονται, ὡς ἑαυτοὺς μὲν κατ' ἀντίδοσιν πλήττειν, ἡμᾶς δὲ πρὸς κέρδος τῆς οἰκείας κολάσεως ἀπάγειν, καὶ ὁ μὲν καλῶς διδάξας, πολέμιος κρίνεται, ὁ δὲ τὸν φθόνῳ κακίαν προβεβλημένος ἐκεῖνος τῷ τοῦ λαοῦ ἡμερότητι, ὅδε ὄντος καταλαμβάνει, πορθεῖ, καταναλίσκει, καὶ ἑαυτὸν κακοθελεῖ, ἐγκωμίῳ κοσμεῖ καὶ συντίθησι, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἀναβέβηκε καὶ τῷ πίστιν ἀπατᾷ μέχρις ὅτῳ οἰκείῳ συνειδότι, φωλεὸν καὶ κρυπτηρίαν ἐπιζητήσας δρῃ. αὖτη γοῦν αὐτὸς ἡσκαιότης ἀθλίως ποιεῖ, ὅταν προπετῶς ἑαυτὸς ἀναξίως ὄντας ἀποδέχωνται, λέγοντες, φεῦ τῶν κακῶν, ἐκεῖνος πρεσβύτερός ἐστι, καὶ ἐκεῖνος παῖς; ἐμὸ ἅπτεται ἡ τιμὴ, ἐμοὶ ὀφείλεται, ἐκεῖνο περιαιρεθῆ, ἐφεῖ αὐτὸς ἐμαυτῷ ἁφαρπάσας ἅπαντας, ἐπ' ἐξουσίας

σίας ἀπολέσαι πειράσομαι. λαμπράτις ἡ τῆς μανίας ἐκβόησις, τάγματι καὶ συλλόγῳ, ἢ ἵν' ὅτως εἴπω ἀρχιερεσίαν τῇ ἀτόπων τότων συσημάτων ἰδεῖν. ὦ τῆς ἀτοπίας ἡμῶν ἵν' ὅτως εἴπω, ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἀνοίας ἐστὶν ἐπίδειξις. εἶπε, οὐκ αἰδῆνται; ἀκ αὐτοὶ ἑαυτὸς ψέγουσιν; ἀδὲ τὰς ψυχὰς δάκνονται, ἵνα νῦν γοῦν καταντικρὺ τ ἀπάτης καὶ τῆς ἐρεχελίας ἄξιόν τι φρονεῖν δόξωσι; βία μόνη ἐστὶ τὸ φθόνῳ τοῖς ἰδίοις ἐπερειδομένη φαρμάκοις· ἀδὲν ἴσχυσαν οἱ πονηροὶ κατὰ τὸ ἐπισκόπου ὑμῶν. ἐμοὶ πιστεύσατε ἀδελφοὶ, ἀδὲν ἕτερον ἐσπουδάκασιν, ἢ ἵνα καταζήψαντες τὰς ἡμετέρας χρόνους, μὴ δὲ μίαν χώραν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μετανοίας ἔχωσιν. ἐπικυρήσατε τοίνυν ὑμῖν αὐτοῖς, παρακαλῶ τὸ φίλτρον τὸ ἡμέτερον ἀγαπήσατε; καὶ παντὶ σθένει διώξατε τὰς τοῦ τῆς ἡμετέρας ὁμονοίας χαίρειν ἀφανίζειν ἐπιθυμοῦντας, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποδόντες, ὑμᾶς αὐτὰς ἀγαπᾶτε. ἐγὼ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον Αθανάσιον, ἀσμένως προσηκάμην, οὕτως τε προσεφθεγξάμην, ὡς ἄνθρωπον αὐτὸν Θεοῦ ὄντα πεπεισμένος. ὑμέτερόν ἐστι ταῦτα σωτένειν, οὐκ ἐμὸν κρίνειν. τοῦ γὰρ παρ' ἐμοῦ πρόσρησιν, αὐτὸν Αθανάσιον ὑμῖν δέχεσθαι τὸν ἀδεσιμώτατον ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ὃς ἐν τοῦ ἐπιμέλειαν τῆς ἐπιεικείας αὐτοῦ, ἥτις ἐκ ἀναξίως τῆς εἰρηνικῆς μου πίστεως, εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς σωτηριώδες γνώμης κατέχεται διαπαντὸς, καὶ ἕξει τὸν προσήκοντα λογισμόν. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

portunissimorum conventuum videas. O nostram in ecclesiam Dei perversitatem, spectaculumque maligni & dementis animi! Nunquamne tandem pudefient? numquamne semetipsi improbabunt? nunquamne in animo morsus sentient, ut vel nunc saltem contra imposturam & rixam dignum aliquid animo concipiant & sentire videantur? Vis sola invidiæ est, suis fucis & pigmentis innitens. Sed tamen nihil mali isti adversus episcopum vestrum potuere. Mihi credite, fratres, nihil aliud studio habent, quam afflictis nostris temporibus nullum sibi locum pœnitentiæ in hac vita relinquere.

Ipsi igitur vobismetipsis auxilio estote: obtestor caritatem vestram, ipsi vos invicem diligite, & omni ope pro vestra concordia istos persequamini qui vestram concordiæ gratiam demoliri student: Deumque præ oculis habentes, in mutua caritate consistite. Ego enim episcopum vestrum Athanasium libenter recepi, eumque ut virum Dei allocutus sum. Vestri autem est, non mei judicii, ea de re cognoscere. Quantum autem attinet ad officium salutationis, colloquiique cum reverendissimo Athanasio, idoneum eum necessariumque arbitratus sum, qui vobis in sacris minister esset; ea est hominis in æquitate tuenda sedulitas: non indigna profecto, nec inepta nostræ pacificæ religioni, ut quæ dotes salutaris sententiæ semper foveat, & rationis adhortamenta sequatur. Deus vos conservet, dilecti fratres. Hortatur Alexandrinos.

EPISTOLA CONSTANTINI

Ad Nicomedienses.

Constantinus Augustus catholicæ ecclesiæ Nicomediensium.

OMnes probe nostis, fratres dilectissimi, Dominum Deum scilicet & salvatorem Christum, Patrem & filium esse: Patrem dico sine principio, sine fine parentem sæculi hujus: Filium vero, hoc est Patris voluntatem, quæ quidem neque per cogitationem aliquam assumpta est, neque ad operum suorum perfectionem per substantiam extrinsecus quæsitam accepta: qui enim hoc intelligit, &c. *Extat supra* [a] *apud Gelasium in actis concilii Nicæni lib. 3. cap. 2.*

[a] Vide supra suo loco pag. 939.

EPISTOLA CONSTANTINI

Ad Athanasium.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος μέγιστος σεβαστὸς τῷ πάπᾳ Αθανασίῳ.

ΤΟῖς παρὰ τ σῆς σωτέσεως ἐντυχὼν γράμμασι, τοιύτης γνώμης ἐγὼ ἐγενόμην, ὡς ἀντιγράφων τῇ σῇ σερρότητι, προσρέψασθαί σε, ὅπως πρὸς δίκαιαν καὶ οἰκτὸν τὸν τ Θεοῦ λαὸν ἄγειν σπουδάσῃς. τοῦτο γὰρ μάλισα προηγούμενα ἐν τῇ ἐμαυτοῦ ψυχῇ κατέχω, ὡς ἀληθειαν τὸ ἀσκεῖν, καὶ ἐν τῇ ὁσιοία διημοσιώμην ἀεὶ φιλάττειν, καὶ τότοις μάλισα χαίρειν, τοῖς ὀρθὸν ὁδὸν τοῦ βίου πορευομένοις· περὶ δὲ ἐκείνων τῆς πάσης ἀρᾶς ἀξίων, τῆς Μελιτιανῶν δηλαδὴ τῆς σκαιοτάτων καὶ ἀθεμίτων, οἵ τινες τῇ ἐμπληξίᾳ λοιπὸν ἀπονεναρκήκασι, καὶ μόνον φθόνῳ καὶ ζάλῃ καὶ θορύβοις τὰ ἄτοπα κινῆσι, τοῦ ἀθέμιτον αὐτῆς διάνοιαν ἐπιδεικνύοντες, ταῦτα φθέγξομαι. ὁρᾶς γὰρ ὅπως οἱ ἄνδρες ὃς ἐκεῖναι ξίφει ἀνηρῆσθαι ἔφασκον, ἐν

Victor Constantinus Maximus Augustus papæ Athanasio.

LITERIS tuæ prudentiæ perlectis, in eam veni sententiam, ut putarim te rescriptis nostris adhortandum, ut populum Dei ad modestiam & misericordiam adduceres. Meo enim in animo hæc inter præcipua habeo, ut & veritatem colam, & in mente semper justitiam conservem, iisque potissimum gaudeam, qui recta vitæ via incedunt. De illis autem omni execratione dignis Meletianis immanibus, inquam, & nefariis hominibus, qui quasi insania correpti stupent, & solummodo invidia & æmulatione & tumultibus ad scelera motum habent, nefariam suam mentem declarantes, ista mihi dicenda puto. Vides enim homines illos, quos ipsi ferro interfectos ajebant in medio versari & vita frui. Quo ipso nullum unquam fuerit gravius

vius præjudicium, quodque tam clare eorum causam oneret, quam eos, quos ipsi necatos asseverabant, vivere, & luce frui, qui ipsi pro se causam dicere possunt. Deinde & id quoque additum fuit Meletianorum criminibus: te nefario impetu irrumpentem, rapientemque poculum, quod in sacratissimo loco repositum erat, confregisse: quo scelere nullum unquam profecto gravius esse posset, si quidem id ita factum & contestatum esset.

At quodnam hoc genus criminationis? quæve ista desultoria personarum transmutatio, & reorum diversitas, ut nunc in hunc, nunc in alium crimen conferant? quæ res ipsa luce lucidior est, ipsos tuæ prudentiæ insidias tetendisse. Denique quis jam deinceps homines istos tam multa ad noxam fingentes sequi velit? maxime cum ipsi seipsos in barathrum ducant; cumque in conspectu sit, eos fictarum & falsarum rerum accusatores esse. Ut iterum dicam: quis eos sequi velit, & iter exitii præceps inire, in quo illi soli mortalium spem salutis auxiliique constituunt? Si enim pura vellent conscientia ingredi, & bonæ mentis meminisse, & sanum animum induere, facile intelligerent, nullam ipsis opem a Dei providentia expectandam esse, cum se talium rerum æmulatores ad suam perniciem præbeant. Hanc igitur, quam denuncio, non asperitatem, sed severitatem jure appellavero.

Postremo etiam illud adjungimus, ut operam des, quo ista quæ scripsimus subinde ad populum recitentur; ut res ad omnium notitiam veniat; & præcipue ut illi qui ita agunt, & ad istum modum conversantur, resipiscere possint, quod ista quæ nunc a nobis emendationis causa dicuntur, re ipsa & factis demonstrabuntur vera esse. Jam cum in hoc negotio tanta sit malitiæ importunitas, certum habeant, me ita decrevisse, atque hujus esse sententiæ: si quid tale iterum moverint, non pro more ecclesiarum, sed pro legibus publicis memet meapte opera causæ cognitionem suscepturum: ac deinde cognoscent, se non solum humani generis, sed etiam divinæ disciplinæ latrones esse. Deus te servet, frater dilecte.

A μέσαις νῦν εἰσὶ καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύουσι. πρὸς δὴ ταῦτα τί ἂν γένοιτο πρόχειμα χεῖρον, οὕτω φανερῶς καὶ σαφῶς ἐπιφερόμενον τῇ ἐκείνων δίκῃ, ἢ τὸ τούτους οὓς ἀνῃρῆσθαι ἔλεγον, ζῆν τε καὶ τοῦ βίου ἀπολαύειν, οἵτινες δηλονότι καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν φθέγξασθαι δυνήσονται; προσέκειτο δὲ τοῖς παρὰ τῶν Μελιτιανῶν ἐκείνων καὶ τοῦτο. διεβεβαιοῦντο γὰρ ἀθεμίτως, ὁρμῇ ἐπεισελθόντα σε καὶ ἁρπάσαντα ποτήριον ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ ἀποκείμενον τόπῳ, κεκλακέναι, οὗ πράγματος ἀληθῶς οὐδὲν μεῖζον ἦν ἔγκλημα οὔτε τηλικοῦτον ἀτόπημα, εἰ τοῦτο οὕτως πεπρᾶχθαι καὶ ἡμαρτῆσθαι συνέβαινεν. Ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ κατηγορία αὕτη; τίς δὲ ἡ μετάβασις καὶ ποικιλία τοῦ πράγματος; ὡς νῦν εἰς ἕτερον πρόσωπον τὴν κα-B τηγορίαν τοῦ ἐγκλήματος τούτου μετάγειν, ὅπερ δηλονότι πρᾶγμα, αὐτοῦ τοῦ φωτός ἐστιν ὡς εἰπεῖν τηλαυγέστερον, ὅτι τῇ σῇ συνέσει ἐπιβουλεῦσαι ἐσπούδαζον; μετὰ δὴ ταῦτα, τίς ἂν ἐκείνοις τοῖς ἀνθρώποις τοσαῦτα εἰς βλάβην ἀναπλασαμένοις, ἀκολουθῆσαι ἐθελήσειεν; ὅταν μάλιστα αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς ὄλεθρον ἄγωσι, καὶ συνορῶσιν ὅτι πεπλασμένων καὶ ψευδῶν πραγμάτων εἰσὶ κατήγοροι· ὡς ἔφην τοίνυν, τίς ἂν ἐκείνοις ἐξακολουθήσειε, καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας, προτρόπην ἀπέλθοι; εἰς ἐκείνην δηλαδὴ εἰς ἣν ἐκεῖνοι μόνοι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπικουρίας ἔχειν οἴονται. εἰ γὰρ βούλοιντο ἐπὶ καθαρὰν ἐλθεῖν συνείδησιν, καὶ ὑπομνησθῆναι τῆς ἀρίστης γνώμης, καὶ ἐπὶ τὴν ὑγιαίνουσαν ἐλθεῖν C διάνοιαν, ῥᾳδίως γνώσονται, οὐδὲ μίαν αὐτοῖς ὑπάρχειν ἐπικουρίαν παρὰ τῆς προνοίας, ἐπειδήπερ τοιούτων εἰσὶ ζηλωταὶ καὶ ἐπὶ τῷ οἰκείῳ ὀλέθρῳ πειράζονται. ταύτην δὴ οὖν οὐ τραχύτητά τινα, ἀλλὰ ἀλήθειαν δικαίως ἂν εἴποιμι. τὸ τελευταῖον δὲ καὶ τοῦτο προστίθημι, ὅπερ βουλόμεθα δημοσίᾳ παρὰ τῆς σῆς συνέσεως πολλάκις ἀναγνωσθῆναι ταῦτα. ὡς ἂν ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἁπάντων γνῶσιν ἔλθοι, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐκείνων ἀφικέσθαι δυνηθείη, οἵτινες οὕτω πράττουσιν, οὕτως ἀναστρέφουσιν, ὡς ταῦτα ἅπερ παρ' ἡμῶν διορθώσεως λέγεται λόγῳ, τῇ τῆς ἀληθείας εἰρῆσθαι πράξει. ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ πράγματι τηλικοῦτόν ἐστιν ἀτόπημα γινωσκέτωσαν οὕτω με κεκρικέναι, καὶ ταύτης εἶναι τῆς προαιρέ-D σεως, εἴ τι τοιοῦτον κινοῖεν, μηκέτι λοιπὸν κατὰ τοὺς τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς δημοσίους νόμους, αὐτόν με δι' ἐμαυτοῦ, τῶν πραγμάτων ἀκροασόμενον, καὶ λοιπὸν εὑρήσοντα αὐτοὺς, ὅτι μὴ μόνον κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λῃσταί τινες ὄντες, ἀλλὰ γὰρ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς θείας διδασκαλίας φαίνονται. ὁ Θεός σε διαφυλάξει ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

EPISTOLA ALEXANDRI THESSALONICENSIS EPISCOPI

AD ATHANASIUM.

Gratulatur de victoria contra Eusebianos.

Domino dilecto filio & unanimi suo in sacris collegæ Athanasio Alexander episcopus in domino salutem. E

CONGRATULOR optimo Serapioni ita se sacris moribus exornare satagenti, & patris memoriam laudabiliorem efficienti. Consummatus est enim ille (ut alicubi dicit scriptura sacra) & non mortuus est: reliquit enim vitæ suæ monumentum. Quo

Κυρίῳ ἀγαπητῷ υἱῷ καὶ ὁμοψύχῳ συλλειτουργῷ Ἀθανασίῳ Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΣΥγχαίρω τῷ βελτίστῳ Σαραπίωνι, οὕτως ἱεροῖς αὐτὸν ἤθεσι κοσμεῖν ἀγωνιζομένῳ, καὶ τὴν τοῦ πατρὸς μνήμην ἐγκωμιαστικώτερον ἐπαυξοντι. ἐτελεύτησε γὰρ ὥς που ἱερά φησι γραφὴ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀπέθανε· κατέλιπε γὰρ τῷ βίῳ μνημόσυνον.

ὅπως

ὅπως μὴ ἂν διεκείμεθα περὶ τὸν μνήμης ἄξιον σώ- A igitur nos affectu esse erga eum, qui ita virum memoria dignum in se conservat, existimas? cum tu, domine, & sacram ejus viri memoriam, & recentioris humanitatem cognitam habeas, per quem unam solum a tua reverentia epistolam accepi? Significavi igitur hoc ipsum tibi, ut scire possis, domine, dilectum nostrum condiaconum Macarium, literis Constantinopoli huc ad me missis ingenti me gaudio affecisse, cum mihi scriptis suis referret opprobrium dedecusque Archaphis sycophantæ de calumnia convicti, quod hominem vivum quasi interfectum sermonibus apud omnes divulgasset. Condignam autem eum sua audacia mercedem a justo judice cum sua cohorte relaturum esse sacræ literæ mentiendi nesciæ satis prædicant. Omnium dominus te virum optimum quam diutissime conservet.

ζοντι. ὁδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς δέσποτα, τὴν περὶ ἐκεῖνον ἱερὰν μνήμην, καὶ τὴν προσοῦσαν τῷ νεωτέρῳ ἐπιείκειαν, μίαν μόνην τὴν διὰ τοῦ νεωτέρου τούτου ἐδεξάμην παρὰ τῆς σεμνότητός σου ἐπιστολήν· ἐδήλωσα δή σοι αὐτὸ τοῦτο, ἵν' εἰδέναι ἔχῃς δέσποτα. ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν καὶ συνδιάκονος Μακάριος, δι' ἧς ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως γράψας, ὅπως Ἀρχάφ ὁ συκοφάντης ἠχημόνησε, τὸν ζῶντα ὡς φονευθέντα παρὰ πᾶσι κηρύξας. ὅτι γὰρ τὴν ἐπὶ τοῖς τολμηθεῖσιν αὐτῷ ἀξίαν εἰς πρᾶξιν κομιεῖται παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ μετὰ τοῦ ὁμοδόπου σίφους, αἱ ἀψευδεῖς ἀναφωνοῦσι γραφαί. ὁ τῶν ὅλων δεσπότης σε ἐπὶ μήκιστον δεσπότην, κύριε πάντων χάριν, χρησότατε.

EPISTOLA ARSENII POENITENTIAM AGENTIS ET AD ECCLESIÆ COMMUNIONEM recipi petentis.

Ἀθανασίῳ μακαρίῳ πάπᾳ, Ἀρσένιος ἐπίσκοπος τῆς ποτὲ ὑπὸ Μελίτινον τῆς Ὑψηλιτῶν πόλεως, ἅμα πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, ἐν κυρίῳ πλεῖστα χαίρειν. C *Athanasio beatissimo pontifici Arsenius episcopus civitatis Hypselitarum, cui aliquando præfuit Meletius, una cum presbyteris & diaconis in Domino salutem plurimam dicit.*

Καὶ ἡμεῖς σπαζόμενοι τὴν εἰρήνην καὶ ἕνωσιν πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἧς σὺ κατὰ χάριν Θεοῦ προέστασαι, προηρημένοι τε τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον ὑποτάσσεσθαι, γράφομέν σοι, ἀγαπητὲ πάπα, ὁμολογοῦντες ἐν ὀνόματι κυρίῳ τῷ λοιπὸν μὴ κοινωνήσειν τοῖς ἐτιχίζουσι, καὶ μηδέπω εἰρηνεύσειν πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἐπισκόποις τε καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, μήτε συνθέσθαι αὐτοῖς βουλομένοις τι ἐν συνόδῳ, μήτε γράμματα εἰρηνικὰ ἀποστέλλειν. μήτε δέξασθαι παρ' αὐτῶν, μὴ δ' αὖ δίχα γνώμης σε τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου, ὅρον τινὰ ἐκφέρειν περὶ ἐπισκόπων, ἢ περὶ δόγματος ἑτέρου κοινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ· ἀλλ' εἴκειν πᾶσι τοῖς προτετυπωμένοις κανόσι καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐπισκόπων Ἀμμωνιάνου καὶ Τυράννου, καὶ Πλουσιανοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων. πρὸς ταῦτα ἓν ἀξιοῦμεν τὴν χρησότητα, ἀντιγράψαι μοι ἡμῖν διὰ τάχους, ὡσαύτως τε καὶ τοῖς συλλειτουργοῖς περὶ ἡμῶν, ὅτι ἤδη ἐπὶ τοῖς προειρημένοις ὅροις, εἰρηνεύσαντες πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑνωθέντες τοῖς συλλειτουργοῖς ἐπὶ τῶν τόπων. πιστεύομεν δὲ ὡς δίκαί σου ἐνεργήσουσιν εὐπρόσδεκτοι ὄντες, ὥστε τὴν τοιαύτην εἰρήνην, βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον εἶναι μέχρι τέλους, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ δεσπότου τῶν ἁπάντων Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. τὸ ὑπό σε ἱερατεῖον, ἡμεῖς, καὶ οἱ σὺν ἡμῖν, προσαγορεύομεν, ὅσον δὲ ἔπω, Θεοῦ ἐπιτρέποντος, ἀπαντήσομεν πρὸς τὴν σὴν χρησότητα. Ἀρσένιος ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν κυρίῳ πολλοῖς χρόνοις, μακαριώτατε πάπα.

ET nos quoque diligentes pacem & unanimitatem cum ecclesia catholica, cui tu per Dei gratiam præfectus es, volentesque ecclesiastico canoni pro veteri instituto subjici, scribimus tibi, pontifex dilecte, promittimusque in nomine domini, nos deinceps non communicaturos cum schismaticis, aut cum iis quibus nondum pax est cum ecclesia catholica, sive episcopi sint, sive presbyteri, sive diaconi: neque cum illis in concilio coituros, neque literas pacatas ad eos daturos, neque invicem ab illis accepturos, neque citra tuam metropolitani episcopi sententiam, ullum de episcopis aut alio dogmate communi & ecclesiastico decretum edituros, sed cessuros canonibus ante susceptis, ad exemplar & modum episcoporum Ammoniani, Tyranni, Plusiani & reliquorum episcoporum. Præterea obsecramus tuam humanitatem, ut nobis quamprimum rescribas, & de nobis ad nostros in sacris collegas: indicesque nos jam stare pristinis decretis, pacemque agere cum ecclesia catholica, & regionum istarum episcopis conjunctos esse: credimusque tuis precibus, ut gratis & efficacibus apud Deum, istam pacem firmam indissolubilemque perpetuo futuram secundum Dei voluntatem domini omnium per Jesum Christum dominum nostrum. Totum cœtum sacrorum virorum, qui sub tua jurisdictione est, nos & qui nobiscum sunt salutamus, & cum primum Deus permiserit, excurram ad tuam humanitatem. Valere te exopto multis temporibus, pontifex beatissime.

EPISTOLA CONSTANTINI

DE SYNODO TYRI CELEBRANDA.

[a] *Victor Constantinus Maximus Augustus sanctæ synodo congregatæ in urbe Tyro.*

FUISSET plane consentaneum, & his tam prosperis temporibus maxime accommodatum, ut careret omni probro ecclesia catholica, & Christi servi ab omni nota jam penitus caruissent infamiæ. Sed quoniam nonnulli improbæ contentionis furore stimulati, ac (ne quid gravius dicam) vitam sua professione indignam agentes, omnia turbare & miscere conati sunt; quod scelus super omnem calamitatem mihi sane positum esse videtur; propterea vos sponte, ut aiunt, currentes adhortor, ut nulla interposita mora, in unum locum confluentes, synodum instituatis, & egentibus opem feratis, periclitantibus fratribus medicinam adhibeatis, divulsa membra ad concordiam revocetis, errata omnia interea emendetis, dum tempus adhuc patitur: ut tot ac tantis provinciis convenientem concordiam restituatis, quam, proh scelus! paucorum hominum evertit arrogantia. Hoc enim Deo ac Domino totius hujus universitatis gratum, & nobis præ omnibus votis optabile, ac vobis ipsis, si quidem concordiam & pacem revocaveritis, magnæ gloriæ, omnium mortalium judicio consensuque futurum, plane arbitror. Nolite igitur cunctari, sed acerrimo studio his, quibus decet, terminis præsentes controversias definite: ut pote qui cum omni puritate & fide conveniatis, quam in omni cœtu prope clarissima voce Salvator noster, cui servimus, in primis flagitat. Nihil vero, quod est nostrarum partium, nostræque prudentiæ, deerit: nam quæ litteris mihi vestris significastis, omnia curavi: scripsi ad quos volebatis episcopos, ut vestras curas & solicitudines præsentia & laboribus suis adjuvarent.

Misi etiam Dionysium Exconsularem, ut omnium rerum gerendarum eos admoneat qui vestræ synodo adesse debent: maxime vero, ut idem animadversor sit & custos conservandæ æquabilitatis & ordinis. Quod si quis, quod equidem non futurum arbitror, rejecto & spreto mandato nostro adesse noluerit, delegabimus aliquem, qui regia illum auctoritate in exilium ejectum docebit, hominem minime decere summi Imperatoris præceptionibus ad tuendam veritatem editis repugnare. De cetero vestræ sanctitatis partes sunt, non odio, vel gratia ulla, sed consentientibus studiis, secundum ecclesiasticam & apostolicam regulam, omnibus erratis errore aliquo admissis propriam curationem adhibere: ut omni probro ecclesiam liberetis, & meas curas allevetis, & rebus turbatis per vos constitutis maximam vobis ipsis gloriam comparetis. Deus vos conservet, fratres dilecti.

Epistolam synodicam concilii Hierosolymitani, qua continentur acta hujus concilii, infra habes, eodem concilio.

[a] Κωνσταντῖνος σεβαστὸς, τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τῇ κατὰ Τύρον.

ΗΝ μὲν ἴσως ἀκόλουθον καὶ τῇ τῆδε καιρῶν εὐημερίᾳ μάλιστα πρέπον ἀσεβίαν εἶναι τινὰ καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ πάσης λοιδορίας τὸν τοῦ Χριστοῦ νῦν ἀπηλλάχθαι θεράποντας. ἐπειδὴ δέ τινες οὐχ ὑγιοῦς φιλονεικίας οἴστρῳ ἐλαυνόμενοι, ἃ γὰρ ἂν εἰποιμι βιαίως ἐκφέρειν ἀναξίως, τὰ πάντα συγχέειν ἐπιχειροῦσιν, ὅπερ πάσης συμφορᾶς ἐπέκεινα κεχωρηκέναι μοι δοκεῖ. τούτου χάριν θεοντας ὑμᾶς, τὸ τοῦ λόγου, προτρέπομαι χωρὶς τινὸς ὑπερθέσεως εἰς ταὐτὸ συνδραμεῖν, καὶ πληρῶσαι τινὰ σύνοδον, ἐπαμῦναι τοῖς χρήζουσιν ἐπικουρίας, τοὺς ἀδελφοὺς ἀρῆξαι κινδυνεύοντας, εἰς ὁμόνοιαν ἐπαναγαγεῖν τὰ διεσπασμένα τῶν μελῶν, διορθώσασθαι τὰ πλημμελήματα ὡς καιρὸς ἐπιτρέπει ἵνα ταῖς τοσαύταις ἐπαρχίαις τὴν πρέπουσαν ἀποδῶτε συμφωνίαν, ἣν φεῦ τῆς ἀπονοίας, ἐλαχίστων ἀνθρώπων ἀπώλεσεν ὑπερηφανία. ὅτι δὲ τοῦτο καὶ τῷ δεσπότῃ τῶν ὅλων Θεῷ ἐστιν ἀρεστὸν, καὶ ἡμῖν πάσης εὐχῆς ὑπέρτερον, καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἐάν γε τὴν εἰρήνην ἐπικαλέσησθε, εὖ γε τυχόντες ἄξιον δόξης, ἅπαντας ἀνθρώπους συνομολογεῖν ἡγοῦμαι. μὴ τοίνυν μέλλετε λοιπὸν, ἀλλ' ἐπιτείναντες σπουδὴν ἤδη τὰ τῆς προθυμίας, τοῖς προκειμένοις ὅροις ἐπιθεῖναι σπουδάσατε τὸν προσήκοντα, μετὰ πάσης εἰλικρινείας δηλαδὴ καὶ πίστεως συνελθόντες, ἣν ἐκάστοτε μονονουχὶ φωνὴν ἀφιεὶς ὁ σωτὴρ ἐκεῖνος ᾧ λατρεύομεν, ἀπαιτεῖ μάλιστα. παρ' ἡμῶν δὲ ὁδὸν ὧν εἰς τὴν ἐμὴν διάβασιν ἥκοντων ὑπόδειξει. πάντα μοι πέπρακται ὅσα γράφοντες ἐδηλώσατε. ἀπέσταλκα (δὲ) πρὸς ἓς ἐβουλήθητε τῶν ἐπισκόπων, ἵνα παραγενόμενοι, κοινωνήσωσιν ὑμῖν τῶν προκειμένων. ἀπέσταλκα Διονύσιον τὸν ἀπὸ ὑπατικῶν, ὃς καὶ τοὺς ὀφείλοντας εἰς τὴν σύνοδον ἀφικέσθαι μεθ' ὑμῶν ὑπομνήσει. καὶ τῶν πραττομένων, ἐξαιρέτως δὲ τὴν διάταξίν κατάσκοπος παρέσται. ἐὰν γάρ τις, ὡς ἔγωγε καὶ οἶμαι, τὴν ἡμετέραν κέλευσιν καὶ νῦν διακρούσασθαι πειρώμενος μὴ βληθῇ παραγενέσθαι, ἐντεῦθεν παρ' ἡμῶν ἀποσταλήσεται, ὃς ἐκ βασιλικοῦ προστάγματος αὐτὸν ἐκβαλὼν, ὡς ἐπρέπον ὅροις αὐτοκράτορος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐξενεχθεῖσι μὴ ἀντιτείνειν διδάξει. λοιπὸν ἔσται τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἔργον ὁμογνώμονι κρίσει, μήτε πρὸς ἀπέχθειαν, μήτε πρὸς χάριν, ἀκολούθως δὲ τῷ ἐκκλησιαστικῷ καὶ ἀποστολικῷ κανόνι, τοῖς πλημμελήσασιν, εἴτ' ἂν κατὰ σφάλμα συμβεβηκόσι, τὴν ἁρμόττουσαν θεραπείαν ἐπινοῆσαι ἵνα καὶ πάσης βλασφημίας ἐλεύθερώσητε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὰς ἐμὰς ἐπισκήψητε φροντίδας, καὶ τὴν τῆς εἰρήνης χάριν τοῖς νῦν σασιαζομένοις ἀποδόντες, μεγίστην εὐκλειαν ὑμῖν αὐτοῖς προξενήσητε. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

EPI-

1 Ex Eusebio lib. 4. de vita Constantini cap. 42. & Theodoreto lib. 1. cap. 29. De hac synodo vide præterea Socratem lib. 1. cap. 27. & sequentibus: item Sozom. lib. 2. cap. 24. & Epiphanium hæres. 68. num. 7. *Hard.*

2 Hanc Christophorsoni versionem cum Harduino recognitam damus.

EPISTOLA SIVE LIBELLUS

Synodo Tyriæ oblatus a quadraginta septem orthodoxis Ægypti episcopis, qui cum Athanasio Tyrum venerant ex Ægypto.

[1] Τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις, κυρίοις τιμιωτάτοις, οἱ ἀπ' Αἰγύπτου σὺν Ἀθανασίῳ ἐλθόντες τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν κυρίῳ χαίρειν.

[1] *Episcopis Tyri congregatis, dominis honoratissimis, hi qui cum Athanasio ex Ægypto ad Concilium convenere, in Domino salutem plurimam.*

Οὐκέτι νομίζομεν τὴν συσκιὰν ἄδηλον εἶναι, τὴν παρὰ τῆς περὶ Εὐσέβιον καὶ Θεόγνιον καὶ Μάριν, καὶ Νάρκισσον, καὶ [3] Θεόφιλον, καὶ Πατροφίλου ἡμῖν γινομένην, καὶ κατ' ἀρχὴν [4] μὲν παρητούμεθα πάντες διὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, παρόντων αὐτῆς, τὴν ἀκρόασιν γενέσθαι. εἰδότες ὅτι καὶ σὸς μόνου ἐχθροῦ παρουσίᾳ μήτιγε πολλῶν, ταράττειν καὶ βλάπτειν δύναται τὴν ἀκρόασιν. οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ τὴν ἔχθραν αὐτῆς, ἣν οὐ πρὸς ὑμᾶς μόνον ἐχήκασιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους, ὅτι διὰ τὴν Ἀρείου μανίαν, καὶ τὴν ἀσεβῆ διδασκαλίαν ἐκείνου, κατὰ πάντων ἐπιφύονται καὶ πᾶσι συσκιάζουσι, ἐπειδὴ δὲ θαρρήσαντες ἡμεῖς τῇ ἀληθείᾳ δεῖξαι τὴν συκοφαντίαν τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Μελιτιανῶν γινομένην ἠθελήσαμεν, οὐκ οἴδαμεν πῶς οἱ περὶ Εὐσέβιον ταράττειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα, ἐπειρῶντο. καὶ ἐπὶ πολὺ ἐσπούδαζον τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐκβάλλεσθαι, τοῖς μὲν ἀκεραίως δικάζουσιν ἀπειλοῦντες, τοὺς δὲ καὶ ὑβρίζοντες, μόνον ἵνα τὸ καθ' ἡμῶν σπουδαζόμενον αὐτοῖς γένηται, καὶ ἴσως ἡ οὐθεὸς ὑμῶν εὐλάβεια κύριοι τιμιώτατοι, ἠγνόει τὴν γενομένην παρ' αὐτῆς συσκιάν. ἀλλὰ νῦν νομίζομεν, φανερὰν γεγενῆσθαι αὐτήν. ἰδὰ γὰρ φανερῶς αὐτοὶ τὴν συσκιὰν ὑπεδείξαντο, τοὺς γὰρ ἐξ αὐτῆς ὑποπτευομένους, ἀποσταλῆναι ἠθέλησαν εἰς τὸν Μαρεώτην, ἵνα ἀπόντων ἡμῶν καὶ ἐντεῦθεν μενόντων, τοὺς λαοὺς ταράξωσιν, ἃ δὲ βάλλονται, διαπράξωνται. εἶδον γὰρ ὅτι οἱ Ἀριομανῖται καὶ Κολλουθιανοί, καὶ Μελιτιανοί, ἐχθροὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἰσί, διὰ τοῦτο ἐσπούδασαν ἀποσταλῆναι τούτους, ἵνα παρόντων ἐχθρῶν, καταύσωσι, καθ' ἡμῶν ἃ βάλλονται, καὶ γὰρ οἱ ἐνταῦθα τῆς Μελιτιανῶν, ἀπέστειλαν [5] ἐξ αὐτῶν τινάς, καὶ πρὸ τεσσάρων μὲν ἡμερῶν, ὥστε εἰδότες τοῦτο τὸ σκέμμα γιγνόμενον ἔσεσθαι, καὶ ἑσπέρας δὲ βηριδαρίους πρὸς τὸ καὶ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου Μελιτιανοὺς συναγαγεῖν εἰς τὴν Μαρεώτιν, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκεῖ μηδένα καθόλου, καὶ Κολλουθιανοὺς, καὶ Ἀριομανίτας ἀπὸ ἄλλων τόπων, καὶ κατύσαι καθ' ἡμῶν αὐτοὺς λέγειν. οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς, ὅτι αὐτὸς Ἰσχύρας ὡμολόγησεν ἐφ' ὑμῶν, ἃ πλέον ἑπτὰ συναγομένων ἔχειν. ἐπεὶ δὲ μετὰ τὸ αὐτοὺς κατασκιάσαι ὅπερ βάλλονται, ἐξαποσταλῆναι τοὺς ὑπόπτους, ἠκούσαμεν, ὅτι καθ' ἕκαστον ὑμῶν περιερχόμενοι ἀπαιτοῦσιν ὑπογραφὴν, πρὸς τὸ δοκεῖν τῇ πάντων ὑμῶν σκέψει γεγενῆσθαι, τοῦτο ἕνεκεν γράψαι ὑμῖν ἠπείχθημεν, καὶ ἐπιδοῦναι τόδε τὸ μαρτύριον. μαρτυρόμενοι μὲν ὅτι συσκιαζόμεθα καὶ πάσχομεν ὑπ' αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς ἐπιβουλὴν, ἀξιοῦντες δὲ ὅπως ἂν γνῶ λαβόντες τὸν Θεοῦ φόβον, καὶ καταγνόντες ὅτι χωρὶς ἡμῶν ἀπέστειλαν οὓς ἠθέλησαν, μὴ ὑπογράψητε, ἵνα μὴ ἅπερ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς καταύσωσι, τοῦτο ὡς παρ' ὑμῶν γινόμενα λέγω-

NON arbitramur ulterius occultam esse Eusebii, Theognii, Maris, Narcissi, Theophili, & Patrophili, conspirationem in nos conflatam. Principio quidem omnes reclamabamus per comministrum nostrum Athanasium, ne illis præsentibus causæ cognitio haberetur: quod exploratum nobis esset, vel unius inimici præsentia, nedum plurimorum, judicia turbari, & lædi posse. Neque vobis in occulto est odium eorum, non solum in nos, sed & in omnes orthodoxos: & quantum ob Arii furorem, & zelo impiæ ejus doctrinæ in omnes insurgant, & adversus omnes conspirent. Hic tamen nos veritate freti, ubi Meletianorum calumnias refellere cuperemus, nescio quibus artibus Eusebiani dicta a nobis interturbare studuerunt, id agentes totis viribus, ut nostra dicta rejicerentur; nunc sincere judicantibus interminantes, nunc etiam nonnullis contumeliam inferentes, non alio scopo, quam ut sui forent contra nos propositi compotes. Fortasse divina vestra religio, Domini honoratissimi, per id temporis ignorabat eorum conspirationem, quam nunc putamus vobis esse conspicuam; nam suam ipsi machinationem prodidere. Quotquot enim ex toto grege suspecti maxime erant, in Mareoten miserunt, ut nobis absentibus, & hic manentibus, populos perturbent, & ea perficiant quæ velint. Norunt enim Ariomanitas, Colluthianos, & Meletianos hostes catholicæ ecclesiæ esse: ideoque hos potissimum emittere studuerunt, ut præsentibus inimicis quas volunt adversum nos molitiones struerent. Certe Meletiani, qui [a] hic versantur, ante quatriduum, quasi certi essent hanc perquisitionem in Concilio faciendam esse, quosdam ex suis vesperi per veredarios ablegarunt, qui Meletianos etiam ex Ægypto in Mareoten, cum ibi nulli essent, convocarent, eodemque Colluthianos & Ariomanitas ex aliis locis contraherent, quos instruerent de calumniis in nos conferendis. Memores enim estis ipsum Ischyram confessum esse coram vobis, non plures se habere quam septem communicantes.

[a] Tyri nimirum.

Quando igitur post has machinationes suas, post submissos ab illis viros suspectos, audivimus eos uniuscujusque vestrum subscriptionem ambire ac postulare, ut omnium vestrum sententia res gesta ruisse posit videri: ideo nos & ad ista scribenda adducti sumus, & ad testimonium reddendum. Contestamur enim conjurationes insidiasque, quas & ab illis & per illos patimur: oramusque ut sus-

Protestatio orthodoxorum.

1 Petri Nannii versio est, ut & sequentium, quæ ex Athanasio hic describuntur, sed recognita, prout exhibetur ab Harduino, e quo etiam sequentes notas, variantesque lectiones e codice MS. Bibl. Regiæ depromptas desumpsimus. 2 Hæc & sequentes sex Epistolæ ex Athanasio in apologia secunda contra Arianos. 3 In Reg. MS. Θεόδωρον, ut in Epistola proxime subsequente. 4 In Reg. MS. μὲν γάρ. 5 Reg. MS. ἐξ ἑαυτῶν.

scepto Dei timore, indignanteſque quod nobis inconſultis illos miſerunt, quos ipſis libuit mittere, abſtineatis a ſubſcriptione; ne quæ ipſi inter ſe machinantur, ea tamquam vobis auctoribus facta jactitent. Decet enim homines Chriſtianos non humana reſpicere, ſed veritatem omnibus anteponere. Ne vero minas, quas omnibus intentant, ſed potius Deum timete. Nam par erat, ſi quidem legati Mareoten mittendi fuerant, nos quoque ſimul intereſſe ad hoſtes eccleſiæ coarguendos, extraneoſque indicandos: ſic enim cauſæ ſincera diſquiſitio haberetur. Scitis enim Euſebianos dolo curaviſſe epiſtolam reddi, quaſi a Colluthianis, Meletianis & Arianis contra nos ſcriptam: neque ignota res eſt, hoſtes catholicæ eccleſiæ nihil veri de nobis, ſed omnia infeſta locuturos. Lex autem Dei inimicum neque teſtem neque judicem eſſe vult. Reliquum eſt igitur, ut tamquam in die judicii rationem reddituri, accepta hac noſtra proteſtatione, certique fraudis adverſus nos inſtitutæ, noſtriſque precibus mature admoniti, caveatis quidquam contra nos facere, aut Euſebianorum conſilium adjuvare. Scitis enim, quemadmodum ſuperius diximus, eos noſtros inimicos eſſe; & cur ab anno ſuperiore Euſebius Cæſarienſis odium in nos ſuſceperit. Valere vos optamus, Domini deſideratiſſimi.

σι, καὶ γὰρ πρέπει τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀνθρώπους, μὴ εἰς ἀνθρώπινα βλέπειν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν πάντων [1] ὑποκρίνειν, καὶ μήτε ἀπειλῶ, ἢ χρῶνται πρὸς πάντας, μήτε συσκιλῶ φοβηθῆτε, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν Θεόν. ἔδει γὰρ εἴπερ ἰσοῦ ὅλως ἀκόλουθον εἰς τὸν Μαρεώτην ἀποσταλῆναι, καὶ ἡμᾶς συμπαρεῖναι, ἵνα τοὺς μὲν ἐχθροὺς τῆς ἐκκλησίας ἐλέγξωμεν, τοὺς δὲ ξένους ἀποδείξωμεν. καὶ καθαρὰ τοῦ πράγματος ἡ ἔρευνα γένηται. οἴδατε γὰρ ὅτι οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐκάτυσαν ἐπιστολὴν ἐπιδοθῆναι, ὡς ἀπὸ Κολλυθιανῶν καὶ Μελιτιανῶν καὶ Ἀρειανῶν, γραφεῖσαν καθ' ἡμῶν, καὶ δῆλον ὅτι αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας οὐδὲν ἀληθὲς περὶ ἡμῶν, ἀλλὰ πάντα καθ' ἡμῶν λέγουσιν. ὁ δὲ νόμος τοῦ Θεοῦ, ὅτε ἐχθρὸν μάρτυρα, ὅτε κριτὴν εἶναι βέλεται. λοιπὸν ὡς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως λόγον μέλλοντες διδόναι, λαβόντες τὸ μαρτύριον τοῦτο, καὶ γνόντες συσκιλῶ τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην, παρακληθέντες φυλάξασθε μηδέν τι καθ' ἡμῶν πρᾶξαι, μὴ δὲ σωάρασθαι τῇ τοῦ περὶ Εὐσέβιον σκέψει. καὶ γὰρ πάλιν οἴδατε ὡς προείπομεν, ὡς ἐχθροί εἰσιν ἡμῶν, καὶ διά τι Εὐσέβιος ὁ τῆς Καισαρείας, ἐχθρὸς γέγονεν ἀπὸ πέρυσιν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα κύριοι ποθεινότατοι.

Adamantius epiſcopus has literas dedi, Iſchyras, Ammon, Petrus, Ammonianus, Tyrannus, Taurinus, Serapammon, Ælurion, Harpocration, Moſes, Optatus, Anubion, Saprion, Apollonius, Iſchyrion, Arbæthion, Potamon, Paphnutius, Heraclides, Theodorus, Agathammon, Gaius, Piſtus, Athas, Nicon, Pelagius, Theon, Paninuthius, Nonnus, Ariſton, Theodorus, Irenæus, Blaſtammon, Philippus, Apollo, Dioſcorus, Timotheus Diopolitanus, Macarius, Heraclammon, Cronius, Muis, Jacobus, Ariſton, Artemidorus, Phinees, Pſais, Heraclides.

[2] Ἀδαμάντιος ἐπίσκοπος ἐπιδέδωκα, Ἰχύρας, Ἀμμων, Πέτρος, Ἀμμωνιανὸς, Τύραννος, [3] Ταυρῖνος, Σαραπάμμων, Αἰλυρίων, Ἀρποκρατίων, [4] Μωσῆς, Ὀπτάτος, Ἀνυβίων, Σαπρίων, Ἀπολλώνιος, Ἰχυρίων, Ἀρβαιθίων, Ποτάμων, Παφνούτιος, Ἡρακλείδης, Θεόδωρος, Ἀγαθάμμων, Γαῖος, Πιστὸς, Ἀθᾶς, Νίκων, Πελάγιος, Θέων, Παινούθιος, Νόννος, Ἀρίσων, Θεόδωρος, Εἰρηναῖος, Βλασάμμων, Φίλιππος, Ἀπολλὼς, Διόσκορος, Τιμόθεος Διοσπολέως, Μακάριος, Ἡρακλάμμων, Κρόνιος, Μῆις, Ἰάκωβος, Ἀρίσων, Ἀρτεμίδωρος, Φινεὲς, Ψάϊς, Ἡρακλείδης.

EPISTOLA SIVE LIBELLUS

Conteſtatorius Dionyſio comiti oblatus ab iiſdem quadraginta ſeptem epiſcopis catholicæ eccleſiæ.

Flavio Dionyſio illuſtriſſimo Comiti, Epiſcopi catholicæ eccleſiæ, qui Tyrum ex Ægypto venerunt.

Φλαυίῳ Διονυσίῳ, τῷ λαμπροτάτῳ κόμητι, οἱ ἐν Τύρῳ ἀπ' Αἰγύπτου ἐλθόντες ἐπίσκοποι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

CUM plurimas adverſum nos calumnias ſtrui videremus, inſidiaſque ex conſpiratione Euſebii, Narciſſi, Flacilli, Theognii, Maris, Theodori, & Patrophili adverſum nos; quos cum a principio recuſare vellemus, id nobis conceſſum non eſt: neceſſario ad hanc proteſtationem devenimus. Animadvertimus enim multa in gratiam Meletianorum, multa rurſus in damnum catholicæ eccleſiæ, noſtra cauſa agitari. Quamobrem libellum hunc tibi porrigimus, rogantes, ut Deum in mente habens, qui imperium auguſtiſſimi & piiſſimi Imperatoris

Πολλὰς ὁρῶντες συσκιλὰς καθ' ἡμῶν γινομένας, καὶ ἐπιβολὰς, [5] συσκιλῆς, τῷ περὶ Εὐσέβιον καὶ Νάρκισσον, καὶ Φλάκιλλον, καὶ Θεόγνιον, καὶ Μάριν, καὶ Θεόδωρον, καὶ Πατρόφιλον, οὓς κατὰ τινὰ ἀρχὴν θελήσαντες παραιτήσασθαι, οὐκ ἐπεξάπεμον, ἀνάγκην ἔχομεν, ἐπεί τινὰ δὲ τὴν ὁμαρτυρίαν ἐλθεῖν. καὶ γὰρ πολλὰ ὑπὲρ Μελιτιανῶν ὁρῶμεν σπουδὴν γινομένην, κατὰ δὲ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ δι' ἡμῶν ἐπιβάλλει. ὅθεν ἐπιδίδομέν σοι τινὰ δὲ τὴν ἐπισολὴν, ἀξιοῦντες ἐννοῆσε λαβεῖν τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα, τὴν τοῦ βασιλείαν τοῦ ὁσιοτάτου καὶ θεοφιλεστάτου βασι-

1 Reg. MS. προκείναν, recte. 2 Lege, Ἀμμώτιος, & mox, Ἰχυράμμων: eruntque Epiſcopi iidem Ægypti, quorum nomina leguntur in fine epiſtolæ Concilii Sardicenſis. 3 Forte τιβερῖνος. 4 In Reg. cod. MS. Μωϋσῆς. 5 MS. Reg. ἐκ συσκιλῆς.

βασιλέως Κωνσαντίνε διαφυλάττοντα, τηρῆσαι τῷ ἀκρόασιν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, αὐτῷ τῷ δυσεβεστάτῳ βασιλεῖ. καὶ γὰρ ἄλογον ἀποσαλεύτι σε παρὰ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, [2] αὐτῷ τηρῆσαι τὸ πρᾶγμα. ἐκέτι γὰρ φέρομεν συσκιαζόμενοι καὶ ἐπιβαλλόμενοι διὰ τῆς περὶ Εὐσέβιον, τῶν προειρημένων, καὶ διὰ τοῦτο τῷ δυσεβεστάτῳ καὶ [3] θεοφιλεστάτῳ βασιλεῖ τηρηθῆναι τὸ πρᾶγμα ἀξιοῦμεν, παρ' ᾧ δυνάμεθα καὶ τὸ δίκαιον τῆς ἐκκλησίας καὶ ἑαυτῆς παραθέσθαι. πιστεύομεν γὰρ ὅτι ἡ δυσέβεια αὐτοῦ ἀκούσασα, ὑ κατιγνώσεται ἡμῶν, καὶ πάλιν ἣν ὁρκίζομέν σε τὸν παντοκράτορα Θεόν. ὕτω τὸν δυσεβέστατον βασιλέα ἀεὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν περιόδους νικῶντι καὶ ὑγιαίνοντι μετὰ τῆς παίδων τῆς δυσεβείας αὐτοῦ, μηδὲν πλέον πρᾶξαι, μὴ δὲ ἐπιτρέψαι τι σεαυτῷ οὐ τῇ σωτῆρι κινῆσαι περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, ἀλλὰ τηρῆσαι τῇ δυσεβείᾳ αὐτοῦ τὴν ἀκρόασιν, περὶ δὲ τῆς αὐτῆς, καὶ τοῖς κυρίοις μου ἐπισκόποις τοῖς ὀρθοδόξοις ἐδηλώσαμεν.

A Constantini tuetur, cognitionem rerum nostrarum eidem piissimo Imperatori reserves. Æquum est enim te ab Imperatore missum, negotium hoc integrum Imperatori reservare. Quandoquidem tolerare ultra non possumus compositas istas calumnias, quibus insidiose a prædictis Eusebianis premimur: ideoque postulamus causam istam piissimo & religiosissimo Imperatori reservari, apud quem licebit & jura ecclesiæ & nostra proponere. Plane enim confidimus, ejus pietatem, ubi nos audierit, nequaquam nos condemnaturam esse. Quapropter denuo te obtestamur per omnipotentem Deum, ita piissimus Imperator per multos annorum recursus cum liberis suæ pietatis valeat: ut B nihil in hoc negotio deinceps facias, neque tibi indulgeas, ut quidquam contra nos in synodo commoveas, sed reserves rei cognitionem ejus pietati.

EPISTOLA SIVE LIBELLUS

Contestatorius ab Alexandro Thessalonicensi episcopo oblatus Dionysio comiti.

Τῷ δεσπότῃ μου Διονυσίῳ Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος.

C *Domino suo Dionysio, Alexander episcopus Thessalonicensis.*

Φανερὰν ὁρῶ κατὰ Ἀθανασίου συσκιὰν γενομένην· πάντας γὰρ οὓς παρῃτήσατο, [4] ἐκ οἵδά τι πεπονθότες, ἀποστεῖλαι ἠθέλησαν, μὴ δὲ σημάναντες ἡμῖν. διὸ γὰρ δέξαν κατὰ τὸ αὐτὸ σκέψασθαι, τίνας δεήσει ἀποσαλεῦσαι. [5] συμβέβλουν δὲ μήτι προφθάσαι γενέσθαι. ἐληλύθασι γὰρ πρός με τεθορυβημένοι, λέγοντες ἤδη τὰ θηρία ἐσφρίχθαι καὶ μέλλειν ἐξορμᾶν. περιηχήθησαν γὰρ ὡς Ἰωάννου τινὰς ἀποστείλαντος, μὴ προλαβόντες [6] καττύσειν ὡς ἂν ἐθέλοιεν. οἶδας γὰρ ὅτι καὶ Κολλουθιανοὶ τῆς ἐκκλησίας ἐχθροὶ ὄντες, καὶ Ἀρειανοὶ, καὶ Μελιτιανοὶ, ἔτοι πάντες ἀλλήλοις σύμψηφοι γενόμενοι, δύνανται μεγάλα κακὰ ἐργάσασθαι. σκέψαι δή τί [7] συμφέρον, ἵνα μὴ ἀνακυψητὶ σκυθρωπόν. καὶ αἰτίᾳ ὑποβληθῶμεν ὡς ὃ κατὰ τὸ δίκαιον κρίναντες, κἀκεῖνοι μᾶλλον ὑφορῶντι μὴ διοδεύοντες τὰς ἐκκλησίας ὧν οἱ ἐπίσκοποί εἰσιν. ἐνταῦθα φόβον ἐμποιήσαντες, ταράξωσι πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, ὡς τοῖς Μελιτιανοῖς παραδοθείσης. ἐκ τοῦ πλείονος γὰρ τοῦτο [8] σωρῶσι γινόμενον.

CLARE video adversus Athanasium conspirationem strui: omnes enim quos ille recusavit, nescio quo pacto, illi emittere voluerunt, nullo nobis ejus rei indicio facto. Erat enim decretum, ut consultatio haberetur, quosnam eo mitti oporteret. Consule igitur illis, ne quid temere fiat. Venerunt enim ad me quidam exterriti, dicentes: Belluas inhorruisse, & in proximo esse ut exsiliant, eo quod sonitu strepituque consternatæ sint, audierintque Joannem nonnullos emisisse. Vide ergo ne antevertant, & quæ velint ipsi machinentur. Nosti porro Colluthianos, una cum Arianis & Meletianis, cum sint hostes ecclesiæ, inter se D conspirante sententia ingentia posse mala perpetrare. Vide igitur quid utile sit, ne quid triste emergat; ne subjiciamur obtrectationi, quasi qui nequaquam juste judicaverimus. Ea autem de illis potissimum suspicio est, ne peragratis ecclesiis, quarum episcopi hic sunt, per metum & vim totam Ægyptum perturbent, ut ita Meletianis ecclesiæ tradantur; quod quidem agitari jam pridem animadversum est.

EPISTOLA DIONYSII COMITIS

ad Eusebianos.

Πρὸς ταῦτα Διονύσιος ὁ κόμης ἔγραψε τοῖς περὶ Εὐσέβιον ταῦτα.

E *Ad hæc Dionysius Comes rescripsit ad Eusebianos, his verbis.*

Ταῦτα ἰῶ ἃ νῦν διελεγόμην τοῖς κυρίοις μου τοῖς περὶ Φλάκιλλον, ὅτι Ἀθανάσιος ἐπισὰς, ἠτιάσατο οὓς παρῃτησάμην, λέγων, τούτους ἀποστέλ-

HÆC ipsa erant quæ dicebam nuper domino meo Flacillo: Athanasius insurget, dicetque quos ejecerat, eos ad istud negotium submitti; seque injuria tractari & cir-

1 Deest ea vox βασιλέως in Reg. cod. 2 In Reg. MS. additur: καὶ ἡμῶν ἐπιλησαμένων τοῦ εὐσέβειαν αὐτοῦ; & pietatem ipsius nobis appellantibus. 3 In Reg. θεοσεβεστάτῳ. 4 In MS. Reg. τάπις ἐκ οἶδα. 5 In MS. Reg. συμβάλλουσιν. 6 Reg. MS. καττύσωσιν. 7 Reg. MS. τό. 8 In MS. Reg. σωρῶ.

circumveniri vociferabitur. Hæc quoque eadem illa sunt, quæ dominus animæ meæ Alexander suis epistolis mihi significavit. Verum ut sciretis ratione constare, quæ mihi illius humanitate præscripta sunt, ipsius epistolam, ut a vobis quoque legeretur, subjeci. Memores autem estis eorum quæ prius scripsi, cum admonerem vestram bonitatem, legatos communi judicio & suffragio deligendos esse. Videte igitur, ne res ista culpæ obnoxia sit, neve justam obtrectandi nostri occasionem criminatoribus præbeamus. Ut enim accusantium partem gravari non oportet, ita neque eorum qui accusantur. Arbitror porro non minimam nostri obtrectandi materiam datum iri, si dominus meus Alexander gestis nostris non videatur suffragari.

Αλεῖθαι, καὶ βοῶν ὡς ἀδικούμενος καὶ περιγραφόμενος. τοῦτο καὶ ὁ κύριός μου τῆς ψυχῆς Ἀλέξανδρος ἐπέστειλε. καὶ ἵνα γνῶτε ὅτι κατὰ λόγον ἔχει τὰ γραφέντα μοι παρὰ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, ὑπέταξα αὐτά. ἀναγνωσθησόμενα ὑμῖν, μεμνῆσθε δὲ καὶ τῶν ὑπ' ἐμοῦ γραφέντων. ἐπέστειλα γὰρ ὑμῶν τῇ χρηστότητι κύριοι, ὅτι χρὴ τὰς ἀποστελλομένους, κοινῇ κρίσει καὶ δόγματι ἀποστέλλεσθαι. ὁρᾶτε τοίνυν μὴ ἐγκλήματι ὑποπέσῃ τὰ γινόμενα, μηδὲ δικαίας μέμψεως ἀφορμὴν τοῖς βουλομένοις ἡμᾶς αἰτιᾶσθαι δῶμεν. ὥσπερ γὰρ βαρεῖσθαι τὸ μέρος τῶν κατηγόρων οὐ προσήκει, οὕτως οὐδὲ τῶν φευγόντων. νομίζω δὲ μικρὰν εἶναι ἀφορμὴν καθ' ἡμῶν μέμψεως, ὅταν φαίνηται ὁ κύριός μου Ἀλέξανδρος, μὴ συναινῶν τοῖς πραττομένοις.

EPISTOLA SIVE LIBELLUS

Contestatorius clericorum Alexandrinorum perfidis inquisitoribus & legatis pro Athanasio oblatus.

Theognio, Mari, Macedonio, Theodoro, Ursacio, & Valenti, episcopis e Tyro profectis, presbyteri & diaconi sub reverendissimo episcopo Athanasio catholicæ ecclesiæ Alexandrinæ.

Θεογνίῳ, Μάρει, καὶ Μακεδονίῳ, Θεοδώρῳ, καὶ Οὐρσακίῳ, καὶ Οὐάλεντι, τοῖς ἀπὸ Τύρου ἐλθοῦσιν ἐπισκόποις παρὰ τῆς πρεσβυτέρων καὶ Διακόνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, ὑπὸ τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον.

DECUIT in primis, cum huc veniretis cum ipso accusatore, adducere quoque vobiscum presbyterum Macarium. Ita enim judicia constitui debent secundum sacram scripturam, ut reus & accusator simul appareant. Postquam autem nec Macarium adduxistis, neque reverendissimus episcopus noster Athanasius ad judicium receptus est, postulavimus, ut saltem nobis judicio interesse liceret; ut nobis præsentibus certa inquisitio haberi posset, ut ad istum modum rebus actis, jure fidem vestris judiciis haberemus. Verum & hoc nobis denegatum est, & soli cum Præfecto Ægypti una cum accusatore id agitis quod libet. Profitemur igitur nos videre in vestris actis malitiæ suspicionem: animadvertimusque vestrum adventum nihil aliud in se habere, quam conspirationem & insidias: eaque de causa epistolam hanc vobis dedimus monumentum testimoniumque istius rei aliquando futurum in vera & legitima synodo; ut omnibus innotescat, vos inaudita altera parte, ea quæ libuit inter vos egisse, & nihil studuisse, nisi ut conspiratione nos opprimeretis. Exemplar harum litterarum etiam Palladio dedimus Augusti Curioso, ne supprimerentur a vobis. Scelera enim quæ fecistis, talia nos de vobis suspicari cogunt. Dionysius presbyter has litteras dedi: Alexander presbyter, Nilas presbyter, Longus presbyter, Aphthonius presbyter, Athanasius presbyter, Amyntius presbyter, Pistus presbyter, Plurion presbyter, Dioscorus presbyter, Apollonius presbyter, Serapion presbyter, Ammonius presbyter, Gajus presbyter, Rhinus presbyter, Æthales presbyter, Marcellinus diaconus, Appianus diaconus, Theon diaconus, Timotheus diaconus, & Timotheus alter diaconus.

Ἔπρεπεν ὑμᾶς ἐρχομένους καὶ ἄγοντας μεθ' ἑαυτῶν τὸν κατήγορον, ἀγαγεῖν καὶ Μακάριον τὸν πρεσβύτερον, αἱ γὰρ κρίσεις ἔτως συνίστανται κατὰ τὰς ἁγίας γραφάς, ὥστε τὸν κατήγορον, μετὰ τοῦ κατηγορουμένου εἶναι. ἐπειδὴ δὲ οὔτε Μακάριον ἠγάγετε, οὔτε ὁ αἰδεσιμώτατος ἡμῶν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος μεθ' ὑμῶν εἰσῆλθεν, ἠξιώσαμεν κἂν αὐτοὶ παρεῖναι ἐν τῇ κρίσει, ἵνα παρόντων ἡμῶν, ἀσφαλὴς ἡ ἐξέτασις γένηται, καὶ πεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς. ἐπειδὴ δὲ οὐ τοῦτο συνεχωρήσατε, ἀλλὰ μόνοι μετὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου τοῦ κατηγόρου ἐθελήσατε πράττειν [1] ἃ βούλεσθε, ὁμολογοῦμεν ὅτι ὑποψίαν εἴδομεν ἐν τῷ πράγματι πονηράν, καὶ ἐθεωρήσαμεν ὅτι συσκιὴ καὶ ἐπιβουλὴ μόνον ἐστὶν ἡ εἴσοδος ὑμῶν, διὰ τοῦτο πιστὴν ὑμῖν ἐπιδίδομεν τὴν ἐπιστολήν, μαρτύριον ἐσομένην εἰς ἀληθινὴν συνοδον, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν ὅτι κατὰ [2] μονομέρειαν ἅπερ ἠθελήσατε, ἐπράξετε, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν συσκιὴ ἠθελήσατε σωθῆναι καθ' ἡμῶν. τούτων δὲ τὰ ἴσα ἐπιδεδώκαμεν καὶ Παλλαδίῳ τῷ [3] κεριώτῃ τοῦ Αὐγούστου, ἵνα μὴ κρυβῇ παρ' ὑμῶν. ἃ γὰρ ἐπράξετε, τοιαῦτα λοιπὸν ἡμᾶς ὑποπτεύειν καὶ λογίζεσθαι ποιεῖ περὶ ὑμῶν. Διονύσιος πρεσβύτερος ἐπιδέδωκα, Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, [4] Νειλᾶς πρεσβύτερος, Λόγγος πρεσβύτερος, Ἀφθόνιος πρεσβύτερος, Ἀθανάσιος πρεσβύτερος, [5] Ἀμμύτιος πρεσβύτερος, Πιστὸς πρεσβύτερος, Πλωτίων πρεσβύτερος, Διόσκορος πρεσβύτερος, Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος, Σαραπίων πρεσβύτερος, Ἀμμώνιος πρεσβύτερος, Γάϊος πρεσβύτερος, Ῥῖνος πρεσβύτερος, [6] Αἰθαλὴς πρεσβύτερος, Μαρκελλῖνος διάκονος, Ἀππιανὸς διάκονος, Θέων διάκονος, Τιμόθεος διάκονος, καὶ Τιμόθεος ἄλλος διάκονος.

EPI-

1 Reg. MS. ἄτερ. 2 Reg. MS. μονομερίαν. 3 De hac voce consule Ducangii Glossarium Latinum, & Græcum alterum. 4 MS. Reg. Ναλαρᾶς. 5 al. Ἀμιώτιος. Reg. MS. Ἀμβύτιος. 6 Forte Ἀιθαλὴς i. *Aithales*.

EPISTOLA SIVE LIBELLUS

Mareoticorum clericorum in causa Athanasii præfectis oblatus.

Φλαβίῳ Φιλαγρίῳ, καὶ Φλαβίῳ Παλλαδίῳ Δουκηναρείῳ, Παλατίνῳ Κουριώσῳ, καὶ Φλαβίῳ Ἀντωνίνῳ βιάρχῳ κεντηναρείῳ τῆς κυρίων μου τῆς λαμπροτάτων ἐπαρχων τοῦ ἱεροῦ πραιτωρίου, παρὰ τῆς πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τοῦ Μαρεώτου, νόμου τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ὑπὸ τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον, διὰ τῆς ἐξῆς ἀπογραφόντων, τάδε [1] μαρτυρόμενοι ἐπιδιδόαμεν.

Flavio, Philagrio, & Flavio Palladio Ducenario Palatino Curioso, & Flavio Antonino commeatuum Præfecto centenario, dominorum meorum illustrissimorum Præfectorum sacri prætorii, presbyteri & diaconi Mareotici nomi, catholicæ ecclesiæ, sub reverendissimo Athanasio, hæc vobis cum subscriptione nostra pro testimonio porrigimus.

Ἐπειδὴ Θεόγνιος, καὶ Μάρις, καὶ Μακεδόνιος, καὶ Θεόδωρος καὶ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, ὡς ἀποσταλέντες ὑπὸ πάντων τῆς ἐπισκόπων τῆς συνελθόντων ἐν τῇ Τύρῳ, ἀπήντησαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παροικίᾳ, φάσκοντες ἐντολὰς εἰληφέναι ὡς ζητῆσαί τινα ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἐν οἷς ἔλεγον καὶ περὶ ποτηρίου χυριακοῦ κεκλασμένου, ὑποβληθέντος αὐτοῖς ὑπὸ Ἰσχύρα, ὃν ἤγαγον μεθ' ἑαυτῆς, λέγοντος ἑαυτὸν εἶναι πρεσβύτερον, ὃς οὐκ ἔστι πρεσβύτερος. ὑπὸ γὰρ Κολλούθου τοῦ πρεσβυτέρου φανταθέντος ἐπισκοπῶ, καὶ ὕστερον ὑπὸ κοινῆς συνόδου Ὁσίου καὶ τῆς συνόδου αὖθις ἐπισκόπων κελευσθέντος πρεσβύτερον εἶναι καθὸ καὶ πρότερον ἦν, κατίσθη, καὶ κατὰ ἀκολουθίαν πάντες οἱ ὑπὸ Κολλούθου καταστάντες, ἀνέδραμον εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, εἰς ὃν καὶ πρότερον ἦσαν, ὡς καὶ αὐτὸς Ἰσχύρας λαϊκὸς ὤφθη, ὥστε λέγειν ἔχειν ἐκκλησίαν, μηδὲ πώποτε ἐκκλησίαν γεγονέναι, ἀλλ' οἰκητικὸν οἰκήματιον μικρὸν ὀρφανοῦ παιδίου, Ἰσίωνος τοὔνομα, καὶ διάτι τοῦτο, τῇ δὲ τῇ [1] μαρτυρίᾳ ἐχρησάμεθα, ἐφορκιζοντες σε κατὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ κατὰ τῆς δεσποτῶν ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων Καισάρων παίδων αὐτοῦ, ταῦτα αὐτὰ εἰς γνῶσιν ἀνενεγκεῖν τῇ εὐσεβείᾳ αὐτῶν. ἔστε γὰρ πρεσβύτερος ἐστὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὔτε ἐκκλησίαν ἔχει, οὔτε ποτέ ποτήριον ἐκλάσθη, ἀλλὰ πάντα ψεύδεται καὶ πλατύνεται. Ὑπατείᾳ Ἰουλίου Κωνσταντίνου τοῦ λαμπροτάτου πατρικίου, ἀδελφοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ Ῥουφίνου Ἀλβίνου τῶν λαμπροτάτων, θωθ δεκάτῃ.

QUONIAM Theognius, Maris, Macedonius, Theodorus, item Ursacius & Valens missi ab episcopis qui Tyri in concilium coierunt, ad nostram parœciam profecti, dixere sese in mandatis habere, ut inquirerent in quædam ecclesiastica facinora, & inter cetera de calice confracto; cum jam antea ad id Ischyram quemdam subornassent, quem secum adduxerunt, hominem minime presbyterum, tametsi eo se nomine jactitet; quippe ordinatum a Colluthо quodam, non vero, sed imaginario episcopo: cui in generali concilio ab Hosio & a ceteris episcopis qui una aderant, jussum fuit, ut se pro presbytero, qualis antea fuerat, haberet; atque ideo omnes ab illo constitutos in veterem suum ordinem recurrisse; ita ut inter laicos etiam Ischyras visus sit; qui dicit se eam ecclesiam habere, quæ nunquam fuit, quippe quæ domuncula sit in prædiis cujusdam pupilli nomine Isionis: ea res in causa est, ut hoc testimonio utendum putaremus, vos religiose adjurantes per omnipotentem Deum, & per dominos nostros Constantinum Augustum, & liberos ejus illustrissimos Cæsares, ut hæc in cognitionem eorum pietatis referatis. Non enim Ischyras presbyter est catholicæ ecclesiæ, neque ecclesiam habet, neque unquam calix confractus est; sed hæc omnia mentitur ille & comminiscitur. Consulibus Julio Constantino illustrissimo Patricio, fratre piissimi Constantini Augusti, & Rufino Albino, clarissimis viris, * decima mensis Thoth

* Hoc est 2 mensis septembris die 7.

EPISTOLA SIVE LIBELLUS

Mareoticorum ad synodum pro Athanasio.

Τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τῶν ἁγίων ἐπισκόπων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οἱ κατὰ Μαρεώτιδα πάντες πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Sanctæ synodo beatorum episcoporum catholicæ ecclesiæ, Mareotici omnes & presbyteri & diaconi, in Domino salutem plurimam dicunt.

Ἰδότες τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἃ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου, λέγε, καὶ ὅτι μάρτυς ψευδὴς οὐκ ἀτιμώρητος ἔσαι, ἃ εἴδομεν μαρτυροῦμεν, μᾶλλον ὅτι ἀναγκαίαν ἡμῶν ἐποίησεν εἶναι τὴν μαρτυρίαν, ἡ γενομένη συσκιὴ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου. Θαυμάζομεν γὰρ πῶς ὅλως Ἰσχύρας, κἂν εἰς μέσῳ τῆς ἐκκλησίας ἐπεκλήθη, περὶ ὧν πρῶτον διηγή-

NOS nequaquam ignari hujus scripturæ, quæ ita dicit; *Quod viderunt oculi tui loquere*: & item illud: Quod *falsus testis impunitus non erit*: quæ vidimus testamur, & potissimum quia testimonium hoc nostrum necessarium reddidit conspiratio adversus Athanasium episcopum nostrum impia. Miramur autem, quomodo vel ulla ratione Proverb. 25. 8. & 19. 5.

1 Reg. MS. μαρτυρόμενοι. 2 Reg. MS. Διομαρτυρία.

tione Iſchyras pro eccleſiaſtico habeatur; de qua re primum nobis referendum arbitramur. Iſchyras enim nunquam ex ſacris eccleſiæ comminiſtris fuit; ſed primum jactavit ſe Colluthi presbyterum; verum ita ut neminem haberet qui ipſi crederet, exceptis dumtaxat cognatis ſuis; ut qui nec umquam eccleſiam obtinuerit, nec clericus ab ullis, niſi qui longius ab illius pago habitarent, unquam ſit creditus; ſolis dumtaxat, ut antea diximus, ejus cognatis exceptis. Idem tamen cum talem ſibi titulum vindicaſſet, in Alexandrina ſynodo præſente patre noſtro Hoſio depoſitus eſt, & in ordinem laicorum redactus, atque in eo ſtatu reliquum jam inde tempus exegit: ad iſtum igitur modum inanis illius fama presbyterii excuſſa eſt. Nam de moribus ejus loqui ſupervacaneum, cum ii ab omnibus ſciri poſſint. Ceterum quia calumniam impegit noſtro epiſcopo Athanaſio de fracto calice, & de menſa ſubverſa, de his neceſſum eſt ut verba faciamus. Antea jam diximus, illum nullam unquam eccleſiam in Mareote habuiſſe: ſimiliter Deum teſtem facimus, neque calicem ullum confractum eſſe, neque menſam a noſtro epiſcopo Athanaſio, neque a quoquam aliorum qui cum illo degunt, everſam eſſe; nihilque in iſtis verbis eſſe, niſi calumniam. Et iſta quidem ut conſcii pro teſtimonio loquimur, ut pote qui nec procul ab epiſcopo diſtamus, & comites ei perluſtranti Mareoten adſumus. Nunquam enim ille ſolus viſitandi cauſa itinera obire ſolet, ſed comites ſecum trahere presbyteros, & diaconos, & non paucos ex plebe: & quia illi per omnia itinera comites ſumus, quo tempore ad nos accedit; ideo hæc vobis pro teſtimonio dicimus, nec poculum confractum eſſe, nec menſam ſubverſam; ſed omnia Iſchyram mentiri, quod & ipſe ſua manu teſtatum confitetur.

Quæ ſunt incluſa parentheſi, in Græcis non leguntur; & unde Nannius ea hauſerit, non liquet.

Nam cum ille poſt defectionem ad Meletianos, a nobis admitti in conventum optaret, (quemadmodum & Piſtus, qui ipſe quoque talia de Athanaſio in vulgus ſparſerat;) neutrum tamen, quamquam propria manu teſtarentur nihil tale factum eſſe, & ſe ſubornatos a certis hominibus, ut talia dicerent, recipere voluerunt. Ac proinde Theognius, Theodorus, & Maris, & Macedonius, Urſacius, & Valens in Mareoten cum perveniſſent, nihil revera geſtum deprehenderunt. Verum cum res eo tenderet, ut illorum ſycophantia adverſus Athanaſium in apertum proditura videretur, Theognius inimicus Athanaſio cognatos Iſchyræ & quoſdam Ariomanitas ita inſtituit, ut quæ ipſe vellet pro teſtimonio loquerentur. Nemo enim ex populo quidquam contra Athanaſium protulit. Verum terrore Philagrii Ægypti Præfecti, miniſque & importunitate Ariomanitarum coacti, fecerunt quæ iſti voluerunt. Siquidem nos ad calumnias refutandas eo venientes non admiſerunt; nobiſque rejectis, eos quos idoneos putaverunt ad calumniam inſtruendam receperunt, qui metu Philagrii Præfecti in partes eorum conceſſerunt. Per hunc etiam minime licuit no-

Macedonius Mopſueſtenus.

σασθαι [1] ἀναγκαῖον ἡγούμεθα. Ἰσχύρας μὲν ἐδέποτε λειτουργὸς τῆς ἐκκλησίας γέγονεν· ἀλλ' ἑαυτὸν μὲν πρὸ τούτου ἐφήμισε Κολλούθου πρεσβύτερον, οὐκ ἔχε δὲ τὸ πειθόμενον αὐτῷ, εἰ μὴ μόνον τοὺς συγγενεῖς ἑαυτοῦ, ὅτε γὰρ ἐκκλησίαν ἔχε ποτέ, ὅτε ὅλως κληρικὸς ὠνομάσθη παρὰ τοῖς ὀλίγον διεστῶσιν ἀπὸ τῆς κώμης αὐτοῦ, πλὴν μόνοις ὡς προειπομεν τοῖς συγγενέσιν ἑαυτοῦ. ἀλλὰ καὶ ὑμῖν τοιούτῳ ἑαυτῷ προσηγορίαν ἐπιφημίσας. ἐπὶ τῆς σωόδου τῆς συγκροτηθείσης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ παρ' ἡμῶν Ὁσίου, καθηρήθη, καὶ λαϊκὸς σωήχθη, καὶ οὕτως ἔμεινε τὸν ἐξῆς χρόνον ἐκπεσὼν καὶ τῆς ψευδοῦς ὑπονοίας τοῦ πρεσβυτερίου. περὶ γὰρ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ, περὶ τοῦ ἡμᾶς λέγειν, διωαμένων πάντων εἰδέναι τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὴ δὲ περὶ κλάσεως ποτηρίου καὶ τραπέζης, ἐσυκοφάντησεν ἡμῶν τὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον καὶ περὶ τούτου διηγήσασθαι ὑμῖν ἀναγκαῖον ἠπείχθημεν, φθάσαντες γὰρ εἴπομεν ἐκκλησίαν αὐτὸν μηδέποτε ἐσχηκέναι ἐν τῷ Μαρεώτῃ, ὡς δὲ ἐπὶ Θεοῦ μάρτυρος, οὐδὲ ποτήριον κέκλασαι, οὐδὲ τράπεζα ἀνετράπη παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν, οὐδὲ παρ' ἄλλου τινὸς τῶν σιωόντων αὐτῷ. ἀλλὰ πάντα ἐστὶ τὰ λεγόμενα συκοφαντία, καὶ ταῦτα λέγομεν, ὡς μαχρὰν τοῦ ἐπισκόπου [2] ἀπόντος, πάντες γὰρ σὺν αὐτῷ ἐσμεν ὅταν περιοδεύῃ τὸν Μαρεώτην. καὶ οὐδέποτε μόνος περιέρχεται, ἀλλὰ μετὰ πάντων ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ὑπηκόων καὶ λαῶν ἱκανῶν. διὸ καὶ ὡς συμπαρόντες αὐτῷ ἐν πάσῃ περιοδείᾳ ἢ πεποίηται πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα λέγομεν καὶ μαρτυρόμεν, ὅτι ὅτε ποτήριον κατέαγεν, ὅτε τράπεζα ἀνετράπη, ἀλλὰ πάντα ψεύδεται, ὡς καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ἑαυτοῦ χειρὸς μαρτυρεῖ. Θελήσαντα γὰρ αὐτὸν συναχθῆναι μετὰ τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν μετὰ Μελιτιανῶν, καὶ τοιαῦτα φημίσαι κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου, οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν, καί τι γράψαντα καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογήσαντα, μηδὲν τούτων γεγονῆναι, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ὑπό τινων ταῦτα εἰπεῖν. διὸ καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ Θεόγνιον, καὶ Θεόδωρον, καὶ Μάριν, καὶ Μακεδόνιον, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, εἰς τὸν Μαρεώτην, εὗρον δόλους ἀληθεῖς. ἀλλὰ μέλλοντος τοῦ πράγματος ἐλέγχεσθαι, ὅτι συκοφαντίαν εἰργάσαντο κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου, αὐτοὶ οἱ περὶ Θεόγνιον ἐχθροὶ τυγχάνοντες, τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τινας Ἀρειομανίτας πεποιήκασιν εἰπεῖν, ἅπερ ἤθελον. οὐ γάρ τις τῶν λαῶν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου εἴρηκεν, ἀλλ' αὐτοὶ τῷ φόβῳ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου Φιλαγρίου, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τῇ προσασίᾳ τῶν Ἀρειομανιτῶν, ἅπερ ἐθέλησαν πεποιήκασι. καὶ γὰρ ἐλθόντας ἡμᾶς ἐλέγξαι τὴν συκοφαντίαν, οὐκ ἐπέτρεψαν, ἀλλ' ἀπέῤῥιπτον μὲν ἡμᾶς, οὓς δὲ ἤθελον συσκιαζόμενοι, προσεδέχοντο, καὶ σωστίθεντο αὐτοῖς διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐπάρχου Φιλαγρίου, δι' ὃν, ὅτε παρεῖναι ἡμᾶς ἐκώλυσαν, ἵνα κἂν τοὺς ὑποβαλλομένους ὑπ' αὐτῶν διαπιστώμεθα ἐλέγξαι εἰ τῆς ἐκκλησίας εἰσὶν, ἢ Ἀρειομανῖται. [3] οἴδατε γὰρ ἀγαπητοὶ πατέρες καὶ ὑμεῖς ὡς διδάσκετε ἡμᾶς ὅτι ἐχθρῶν οὐκ ἰσχύει μαρτυρία. καὶ ὅτι μὲν ἀληθεύομεν, μαρτυρεῖ μὲν καὶ ἡ χειρ Ἰσχύρα, μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ, ὅτι ἡμῶν μὲν μηδὲν συνειδότων, τοιοῦτόν γεγονῆναι, Φιλάγριον παρέλα-

βον

1 Adde ex MS. ὑμῖν, ut & in edit. Commelin. 2 Reg. MS. αὐτοῦ. 3 Reg. MS. οἴδατε δὲ.

βον μεθ' ἑαυτῆς, ἵνα τῷ φόβῳ τῶ ξίφους καὶ τοῖς ἀπειλαῖς, ἃ βέλοντοι συσκεδάσωνται. τοῦτο ὡς ἐπὶ Θεῶ μαρτυρόμεν, τοῦτο ὡς εἰδότες καὶ ἐσομένην κρίσιν παρὰ Θεῶ λέγομεν, θέλοντες μὴ ἐλθεῖν πάντες πρὸς ὑμᾶς, ἀρεοθέντες δὲ τοῖς ἐξ ἡμῶν, ἵνα τὶ γράμματι τὴν τῆς μὴ παραγενομένων παρρησίαν ἀποπληρώσῃ. Ἰγγένιος πρεσβύτερος ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι ἐν κυρίῳ ἀγαπητοὶ πατέρες, Θέων πρεσβύτερος, Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος, Ἡράκλειος πρεσβύτερος, Βόκκων πρεσβύτερος, Τρύφων πρεσβύτερος, Πέτρος πρεσβύτερος, Ἱέραξ πρεσβύτερος, Σαραπίων πρεσβύτερος, Μάρκος πρεσβύτερος, Πολλαρίων πρεσβύτερος, Γάϊος πρεσβύτερος, Διόσκορος πρεσβύτερος, Δημήτριος πρεσβύτερος, Θύρσος πρεσβύτερος. Διάκονοι, Πιστὸς διάκονος, Ἀπολλὼς διάκονος, Σέρρᾶς διάκονος, Πιστὸς διάκονος, Πολυνίκος διάκονος, Ἀμμώνιος διάκονος, Μαῦρος διάκονος, Ἡφαιστος διάκονος, Ἀπολλὼς διάκονος, Μετωπᾶς διάκονος, Ἀπολλὼς διάκονος, Σεραπᾶς διάκονος, Μελίφθογγος διάκονος, Λούκιος διάκονος, Γρηγορᾶς διάκονος.

bis huic negotio adesse; ne scilicet subornatos ab ipsis criminatores aut ex Ecclesia non esse; aut si essent, ex Ariomanitis esse doceremus. Scitis autem, dilecti fratres, quod ipsi nos edocetis, nullius esse roboris inimicorum testimonia. Ceterum a nobis vera dici attestatur manus ipsa Ischyræ. Attestantur quoque ipsorum facta, qui nobis nihil istiusmodi criminum conscii, assumpsere Philagrium, ut armorum terrore conficerent ea quæ vellent. Hæc ut coram Deo testamur, hæc ut certi de futuro Dei judicio loquimur. Nostra quidem voluntas fuit ad vos accedendi; sed tamen satis esse duximus, si nonnulli ex nostris istuc mitterentur cum literis nostrorum, qui hic remanserunt; ut ita eorum vicem repræsentarent. Ingenuus presbyter vos valere in Domino opto, dilecti patres: Theon presbyter, Ammonius presbyter, Heraclius presbyter, Boccon presbyter, Tryphon presbyter, Petrus presbyter, Hierax presbyter, Serapion presbyter, Marcus presbyter, Pollarion presbyter, Caius presbyter, Dioscorus presbyter, Demetrius presbyter, Thyrsus presbyter. Diaconi, Pistus diaconus, Apollo diaconus, Serras diaconus, Pistus diaconus, Polynicus diaconus, Ammonius diaconus, Maurus diaconus, Hephæstus diaconus, Apollo diaconus, Metopas diaconus, Apollo diaconus, Serapas diaconus, Meliphthongus diaconus, Lucius diaconus, Gregoras diaconus.

EADEM SYNODUS TYRIA,

Ex libello Synodico.

ΟΘΕΝ καὶ μᾶλλον οἱ ἀσεβεῖς κακεργῶσι, καὶ τὸν θυμὸν τῆ ἀσεβοῦς βασιλέως ἀνάπτωσι, κατὰ τὸν πολύαθλον Ἀθανάσιον· συνοδικῶς ἐν Τύρῳ κριθῆναι παρασκεδάζωσι διατάξασθαι. Εὐσέβιος δὲ ὁ Νικομηδείας, ταῖς πειθανολογίαις βεκολήσας τὸν αὐτοκράτορα, ὡς ἐν τάξει θέας τῆς παρὰ τῆς μακαρίας Ἑλένης πρὸς δόξαν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν οἰκοδομηθεισῶν ἐκκλησιῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ, (προεχουσῶν πολλῶν θεαμάτων, ὧν τὰ μεγέθη ἐλλιῶν παῖδες ἰσοείαις παραδεδώκασιν) ὀχήματι ἐπιβάς, καὶ ἀριθμὸν πλείσων ἐπισκόπων, καὶ συγκλητικῶν λογάδων ἐφισυρόμενος, τὴν Τύρον κατέλαβεν, Ἀθανασίῳ πραγματευόμενος τὴν ἐκβολὴν καὶ καθαίρεσιν· ᾧ συῴοδον συκοφαντίας ἀνάμεσον, κατὰ τὸ θεῖον συμβόλον, καὶ Ἀθανασίου τοῦ μάκαρος, ἐν αὐτῇ συνεκρότησε· πόρνην παρεισάμενος τῷ ἀθῴῳ κατήγορον. Ἀθανασίου δὲ τὸν συσκολιὸν διὰ Τιμοθέου πρεσβυτέρου καθολικῶς διελέγξαντος· ἐπὶ τὸν ἐκκοπὸν τῆς χειρὸς Ἀρσενίου τοῦ Μελιτιανῶν διακόνου *** πλὴν καὶ ἐν τούτῳ συκοφάντης αὐτὸς παρεισήσας ὁ μακάριος Ἀθανάσιος, διὰ τῶν δύο χειρῶν Ἀρσενίου τῆς ὑποδείξεως. οὐκ ἐδυσώπησεν αὐτὸς λωφῆσαι τοῦ λυσσώδους φρονήματος· ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν ἀναθεματίζεται, καὶ ὡς κακοῦργος ἐκβάλλεται· Ἄρειος δὲ καὶ Εὐζώιος εἰς κοινωνίαν εἰς δέχονται. Ἀθανασίου μόνου τὰ κατ' αὐτὸν θεασάμενος, φυγὰς ἐν Κωνσταντίνου πόλει πρὸς τὸν φιλόχριστον βασιλέα κατέφυγε· τὰ τῆς συκοφαντίας αὐτῶν ἐξηγούμενος.

UNDE impii hi deteriora moliuntur, & pii imperatoris animum accendunt contra strenuum illum Athanasium: & ut synodice in Tyro judicetur, mandatum impetrant. Eusebius autem Nicomediensis, blandis sermonibus imperatore decepto, & sub prætextu visendarum a beata Helena ad gloriam Jesu Christi veri Dei nostri Hierosolymis extructarum ecclesiarum (quæ multa spectatu habebant dignissima, quarumque magnitudines Græci historiis tradiderunt) vehiculo ascenso, & numero plurimorum episcoporum, primariorumque senatorii ordinis ad se attracto, Tyrum tenuit, Athanasio ejectionem & depositionem molitus: synodumque calumniis refertam contra divinum symbolum & beatum Athanasium ibi coegit: scortum sistens, a quo innocens accusaretur. Cum autem Athanasius subornationem hanc, per Timotheum presbyterum manifestissime redarguisset, ad excisionem manus Arsenii Meletianorum diaconi sunt conversi. Sed licet hac etiam in re calumniatores ipsos esse beatus Athanasius ostenderit, utraque Arsenii manu demonstrata; non tamen pudorem eis incussit, ut a rabioso proposito desisterent: sed ab ipsis anathemate notatus, & tamquam maleficus est ejectus; Arius vero & Euzoius in communionem sunt recepti. Athanasius autem ista adversus se designari animadvertens, fuga arrepta, Constantinopolim ad Christi-amantem imperatorem se se confert: & sycophantias ipsorum exponit.

1 Reg. MS. Πολλαείων.

CONCILIUM HIEROSOLYMITANUM [1]

[b] EUSEBIANORUM

[c] In cauſa Arii reſtituendi, [d] anno CCCXXXV. celebratum.

Qui & quales epiſcopi interfuerunt

[a] *Concilium*.) Euſebiani perſuaſerunt Conſtantino Arium de fide orthodoxa recte & catholice ſentire. Cum igitur epiſcopi iidem qui Tyri fuerant ad dedicandam eccleſiam ab imperatore recens erectam convenissent, vocatum ad ſe Arium cum ſua quam obtulerat fidei confeſſione ambigua, & in ſpecie catholica, ad epiſcopos Hieroſolymis congregatos remittit; mandans ut illi confeſſionem oblatam examinent, & ſi Arius recte ſentiret ac crederet, probarent, eumque non tantum reciperent, ſed etiam Alexandrinam eccleſiam & urbem, a cujus aditu juſſu Nicæni concilii abſtinere debebat, ipſi reſtituerent. Peracta igitur templi dedicatione, cœtuque dimiſſo, convenientes Arium, ejuſdem fidem probant, recipiunt, & Alexandriam reſtituunt. Quo eventu, infra dicemus in notis ad vitam Marci & concilii Conſtantinopolitani. Hæc ex Athanaſio apol. 2. & de ſynod. & ex epiſtola ſynodali hujus conciliabuli huc translata. Ex Socrate lib. 1. cap. 9. Sozom. lib. 2. cap. 26.

Conciliabuli cauſa, tempus & locus.

[b] *Euſebianorum*.) Quamquam magni nominis orthodoxi epiſcopi ad dedicationem baſilicæ convocati fuerint, eique Alexander antiſtes Theſſalonicenſis, & Milles Perſidis epiſcopus, & in perſecutione ibidem adverſus Chriſtianos excitata martyr, præſto adfuerint; tamen ille conventus, quo Arii confeſſio approbata, ipſiuſque reſtitutio confirmata eſt, Euſebianorum potius conciliabulum quam legitima ſynodus æſtimari debet. Hanc enim rem ſeorſim ab orthodoxis ipſi ſoli, vel ſaltem poſt catholicorum diſceſſum egerunt. Hoc eſt quod Athanaſius apol. 2. *Nec verentur in dictis ſuis affirmare recte ſentire, quos univerſum orbis concilium anathemate damnavit: neque timuerunt tam præclaram ſynodum*, nempe Nicænam, *quantum in ipſis eſt, in angulis demoliri, homines quidvis temere dicentes & facientes*. Dubium igitur non eſt quin, peracta templi dedicatione, cœtuque dimiſſo, ipſi tantum Euſebiani relicti convenerint, Ariique fidem probarint, ac tum ipſum, tum alios recipiendos eſſe ſtatuerint. Si enim orthodoxi epiſcopi ſimul ea de cauſa coiviſſent, aliquis haud dubie catholicus, illam fidei profeſſionem, qua verbum *conſubſtantiale* ad Arianam hæreſim reſtaurandam fraudulenter omiſſum & ſuppreſſum erat, tamquam Nicænæ fidei contrariam & inimicam rejeciſſet, deque vi illata cunctas catholicorum eccleſias monuiſſet. Cur Euſebius lib. 4. vitæ Conſtantini cap. 47. hoc conciliabulum ſuorum aſſeclarum tantopere oſtentarit, illudque Nicæno concilio fere exæquarit, nemo prudens non intelligit ideo factum, ut Arii confeſſio hic probata, Arianorum reſtitutio hic decreta majorem fidem ſibi vendicaret. Vide Baronium anno 335. num. 42. 46. 54. &c.

Cauſa conciliabuli.

[c] *In cauſa Arii reſtituendi*.) Alexandrinæ eccleſiæ & urbi nimirum. Qui enim in concilio Nicæno palinodiam recantaverat, hac conditione receptus fuerat, ut Alexandriam redire non poſſet, ut conſtat ex Hieronymo adverſus Luciferianos. Euſebiani eumdem quidem per literas imperatorias revocare conati ſunt, ſed Athanaſio obnitente, adeoque has omnes turbas ac molitiones in ſe concitante, fruſtrati nihil hactenus obtinuerunt, ut patet ex Athanaſio de ſynodis, & ex iis quæ infra in notis ad concilium Conſtantinopolitanum ſub Marco, ubi dicemus, non ſtatim quam ab Euſebianis Arius Hieroſolymis receptus fuit, de ejuſdem reſtitutione actum eſſe, ſed tum demum id fuiſſe tentatum, cum Euſebiani Conſtantinopolim profecti, nova calumnia excogitata, noviſque teſtibus adductis, Athanaſius non auditus, imperatoris ſententia relegatus fuit. De cauſa Marcelli epiſcopi Ancyrani in Galatia, & Aſterii Cappadocis, quam Socrates lib. 1. cap. 24. hoc conventu tractatam, & in concilio Conſtantinopolitano repetitam fuiſſe ſcribit, ibidem agemus.

Quo tempore habitum erit.

[d] *Anno* 335.) Euſebius prædicto loco ait: *Nicænus triumphi nomine vicesimo imperii anno conſtitutus in urbe Nicæa vicies, id eſt, præclaram de hoſtibus victoriam reportabat: hic vero Hieroſolymitanus triceſimum ejus imperii* (qui eſt Chriſti nati 335. vel 336. *decorabat*, &c.

[2] EPISTOLA CONSTANTINI

honorifice Arium ad ſe accerſentis.

Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus.

[3] Νικητὴς Κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστός.

Σωκρατ. ὁ ἱστορ. βιβλ. α. κεφ. κέ.

JAMDUDUM tuæ gravitati ſignificatum eſt, ut ad meum Comitatum venires, quo poſſes noſtro aſpectu frui: unde vix ſatis mirari poſſumus, cur hoc abs te non extem-

Πάλαι μὲν ἐδηλώθη τῇ σεμνότητί σου, ὅπως ἂν εἰς τὸ ἐμὸν στρατόπεδον ἀφίκοιο, ἵνα τὴν ἡμετέραν θέαν ἀπολαῦσαι δυνηθείης. θαυμάζομεν δὲ σφό-

1 De hac ſynodo Hieroſolymitana vide præterea Euſebium lib. 4. de vita Conſtantini cap. 43. Socratem lib. 1. cap. 33. &c. Sozomenum lib. 2. cap. 26. & Theodoretum lib. 1. cap. 31. *Harduinus*.

2 Citatur in Epiſtola ſubſequente Concilii Hieroſolym. Hujus verſio, ſicut ſequentis libelli, ac epiſtolæ ſynodalis recognita, qualis traditur ab Harduino. 3 Ex Socrate lib. 1. cap. 25.

σφόδρα, μὴ παραχρῆμα τοῦτο πεποιηκότα. διόπερ νεὼς ἐπιβὰς ὀχήματος δημοσίου, εἰς τὸ ἡμέτερον στρατόπεδον ἀφικέσθαι ἐπείχθητι. ὅπως ἂν τῆς παρ' ἡμῶν φιλανθρωπίας τε καὶ ἐπιμελείας τυχὼν, ἐπὶ τὴν πατρίδα ἀφικέσθαι δυνηθῇς. ὁ Θεός σε διαφυλάττοι ἀγαπητέ. ἐδόθη τῇ πρὸ πέντε καλανδῶν δεκεμβρίων.

A plo factum fuerit. Jam igitur publico curru conscenso, Comitatum nostrum adire propera, ut nostram benignitatem & studium erga te expertus, in patriam redire queas. Deus te conservet, carissime. Data ante diem quintum Kalendas Decembris.

LIBELLUS FIDEI AB ARIO ET EUZOJO

Oblatus Imperatori Constantino.

[1] Τῷ φιλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, Ἄρειος καὶ Εὐζώιος.

B *Religiosissimo sanctissimoque Domino nostro Imperatori Constantino, Arius & Euzoius.*

Conc. ἐκκλ. Hist. lib. ά. cap. κε'.

ΚΑθὼς προσέταξεν ἡ θεοφιλὴς σου εὐσέβεια, δέσποτα βασιλεῦ, ἐκτιθέμεθα τῇδε ἐαυτῶν πίστιν, καὶ ἐγγράφως ὁμολογοῦμεν περὶ Θεοῦ, ὅπως πιστεύειν καὶ αὐτοὶ, καὶ οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς ὑποτέτηχθαι.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένον Θεὸν λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰς C τοὺς οὐρανοὺς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων. καὶ τοῦτο δὲ τὴν πίστιν παρειλήφαμεν ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ κυρίου τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὡς πᾶσα καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ αἱ γραφαὶ διδάσκουσιν, αἷς κατὰ πάντα πιστεύομεν. κριτὴς ἡμῶν ἐστὶν ὁ Θεὸς, καὶ νῦν, καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει. διὸ παρακαλοῦμέν σε τὴν θεοσέβειαν θεοφιλέ- D σατε βασιλεῦ, ἐκκλησιαστικοὺς ἡμᾶς ὄντας, καὶ πίστιν, καὶ τὸ φρόνημα τῶν ἁγίων γραφῶν ἔχοντας ἐνοῦσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιοῦ σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας, τῇ μηδὲν ἡμῶν, τῇ ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ, περιῃρημένων τῶν ζητημάτων καὶ περιττολογιῶν· ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ ἐκκλησία εἰρηνεύσαντες, μετ' ἀλλήλων τὰς συνήθεις εὐχὰς, ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς σου Βασιλείας, καὶ παντὸς τοῦ μέρους σου κοινῇ πάντες ποιησώμεθα.

NOS quidem, sicut singularis tua erga Deum pietas, Domine Imperator, in mandatis dedit, fidem nostram scriptis prodimus, & de Deo cum ipsi, tum ceteri qui nobiscum sunt, ita credere confitemur, ut sequitur:

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, & in Dominum Jesum Christum Filium ejus, ex ipso ante omnia sæcula factum Deum Verbum, per quem omnia facta sunt, tum quæ in cœlis, tam quæ in terris: qui descendit, & incarnatus est, & passus est, & resurrexit, & ascendit ad cœlos, & iterum venturus est judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum sanctum: & in carnis resurrectionem: & in vitam venturi sæculi: & in regnum cœlorum & in unam catholicam ecclesiam Dei, quæ ab tima orbis terrarum ora ad alteram usque porrigitur.

Hanc fidem a sacrosanctis evangeliis accepimus, ipso Domino suis discipulis dicente: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti.* Matth. 28. Si vero ista non credimus, sicut universa catholica ecclesia & scripturæ docent, quibus quidem omnino fidem adhibemus; judex noster Deus sit in præsentia, & in futuro judicio. Quapropter tuam pietatem obsecramus, Imperator sanctissime, ut quoniam viri ecclesiastici sumus, & sensum tum ecclesiæ, tum sacrarum literarum tenemus, nos per pacificam & religiosam pietatem tuam, controversiis omnibus & inanibus argutiis sublatis, matri nostræ, Ecclesiæ scilicet, adjungas: uti & nos & Ecclesia tranquille vitam degentes, inter nos mutuo pro pacato & pio regni tui statu, & pro universa stirpe tua, omnes communiter consuetas preces peragamus.

1 Ex Socrate lib. 1. cap. 26. & Sozomeno lib. 2. cap. 25.

EPISTOLA SYNODALIS DE REBUS

In Synodo geſtis.

Sancta Synodus Hieroſolymis per Dei gratiam congregata, eccleſiæ Dei quæ eſt Alexandriæ & per totam Ægyptum, Thebaidem, Libyam, Pentapolim, reliquiſque per orbem epiſcopis, & diaconis, in Domino ſalutem.

A [1] Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις Θεῷ χάριτι συναχθεῖσα τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ Ἀλεξανδρείᾳ, [2] καὶ τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ Θηβαΐδα καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν, καὶ τοῖς κατὰ τὴν [3] οἰκουμένην ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

De hac ſynodo Hieroſolymitana, vide præterea Euſeb. lib. 4. de vita Conſtantini. cap. 43. Socratem, lib. 1. cap. 33. &c. Sozom. lib. 2. cap. 26. & Theodoretum. lib. 1. cap. 33.

NOBIS omnibus ex diverſis provinciis in unum congregatis ad panegyrin celebrandam pro dedicatione Martyrii Salvatoris, quod religioſiſſimus Imperator Conſtantinus Deo omnium regi & Chriſto ejus ædificavit; majorem nobis animorum lætitiam, Chriſti gratia, litteræ ejuſdem religioſiſſimi Imperatoris præbuerunt; quibus B nos ad ea quæ oportuit inſtigans, omnem invidiam ab eccleſia Dei expellit, & omne odium procul abigit, per quæ Chriſti membra jam pridem diſſidebant; auctorque fuit, ut ſimplici & placido animo reciperemus Arium cum ſuis, quos aliquandiu improba invidentia extra eccleſiam detinuit: & viris iſtis de rectitudine fidei in literis ſui teſtimonium præbet: quam cum antea fama audiverat, ipſe religioſiſſimus Imperator eamdem ex viva eorum voce cognovit, cognitamque approbavit; eamque rem nobis manifeſtam reddidit: & literis ſuis ſanam eorum fidei formulam ſubjunxerit; quam omnes agnovimus ſanam & eccleſiaſticam eſſe. C Quapropter jure admonuit, ut viri iſti ſuſciperentur, & coadunarentur cum eccleſia Dei, ut vos ex epiſtolæ ejus exemplari cognoſceretis, quam nos ad pietatem veſtram miſimus. Credimuſque vobis ipſis, veluti propria membra veſtri corporis recuperantibus, magnum ex ea re gaudium lætitiamque oboriturum; dum ipſi viſcera veſtra, fratres ſcilicet & patres agnoſcitis & recipitis, non ſolum presbyteris Arianis, ſed univerſo populo cum omni multitudine vobis reſtituto, quæ ob cauſam iſtorum virorum longo jampridem tempore a vobis diſſidebat. Et vos ſane decet, cognitis quæ hic acta ſunt, quodque viri iſti nobiſcum communicaverunt, & D a tanta ſacra ſynodo recepti ſunt, quam promptiſſime eos, ut membra eccleſiæ coeant, & in pace ſint, libenter amplecti: præſertim cum edita ab illis fides indubitatam & apud omnes approbatam apoſtolicam traditionem & doctrinam complectatur.

Epiſtola eſt Conſtantini Imp. ad Synodum Tyriam, ſuperius relata.

Πᾶσι μὲν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθοῦσιν ἐξ ἐπαρχιῶν διαφόρων, πρὸς τῇ μεγάλῃ Πανηγύρει, ἣν ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου, σπουδῇ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου, τῷ πάντων βασιλεῖ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ [4] κατασκευάσθαι ἐπιτελέσαμεν, πλείονα θυμηδίαν ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις παρέσχεν, ἣν ἐποίησεν αὐτὸς ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων, τοῦθ' ὅπερ ἐχρῆν παρορμήσας· πάντα μὲν ἐξορίσας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ· φθόνον, καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσας βασκανίαν, δι' ἧς τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη πάλαι πρότερον διεστήκει· ἁπλωμένην δὲ καὶ εἰρηναίᾳ ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ Ἄρειον, ἕως πρός τινα καιρὸν ὁ μισόκαλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς ἐκκλησίας εἰργάσατο, ἐμαρτύρει δὲ τοῖς ἀνδράσιν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς, πίστεως ὀρθοδοξίαν, ἣν παρ' αὐτῶν πυθόμενος, αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ παρὰ ζώσης φωνῆς αὐτῶν ἀκούσας ἀπεδέξατο, ἡμῖν τε φανερὰν κατεστήσατο, ὑποτύξας τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασιν ἔγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὀρθοδοξίαν, ἣν ἐπεγνώμεν οἱ πάντες, ὑγιῆ τε οὖσαν καὶ ἐκκλησιαστικήν. καὶ εἰκότως παρεκάλει τοὺς ἄνδρας ὑποδεχθῆναι καὶ ἑνωθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς [5] ἐκ τῆς ἰσοτύπου εἴσοδον τῆς αὐτοῦ ἐπιστολῆς, ἣν πρὸς τὴν ὑμετέραν διλάβειαν διεπεμψάμεθα, πεισθόμενοι ὅτι [6] καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ὡς ἂν τὰ οἰκεῖα μέλη τοῦ ὑμετέρου σώματος ἀπολαμβάνωσι, μεγάλη χαρὰ καὶ διάθεσις γενήσεται, τὰ ἑαυτῶν σπλάγχνα καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ πατέρας γνωρίζουσί τε καὶ ἀπολαμβάνουσιν. οὐ μόνον τῶν πρεσβυτέρων τῶν περὶ Ἄρειον ἀποδοθέντων ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πληθύος ἁπάσης, ἣν προφάσει τῶν ἐρημικῶν ἀνδρῶν μακρῷ χρόνῳ πάρ' ὑμῖν διεστήκει. καὶ πρέπει γε ἀληθῶς γνόντας ὑμᾶς τὰ πεπραγμένα, καὶ ὡς ἐκοινώνησαν οἱ ἄνδρες, παρεδέχθησάν τε ὑπὸ τῆς τοσαύτης ἁγίας συνόδου, προθυμότατα καὶ αὐτοὺς ἀσπάσασθαι τοὺς πρὸς τὰ οἰκεῖα μέλη συναφεῖάν τε καὶ εἰρήνην. ὅτι μάλιστα τὰ τῆς ἐκτεθείσης ὑπ' αὐτῶν πίστεως, ἀναμφήριστον σώζει τὴν παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένην ἀποστολικὴν παράδοσίν τε καὶ διδασκαλίαν.

SY-

1 Ex Athanaſio in Apolog. 2. contra Arianos, & in lib. de ſynodis Arimini & Seleuciæ. 2 In MS. Reg. καὶ πᾶσι. 3 Ex MS. Reg. lege οἰκουμένην. *Hard.* 4 In MS. Reg. κατασκευάσθαι. *Hard.* 5 In MS. Reg. & in edit. Athanaſii Baſileenſi, ex τῶν ἰσοτύπων. 6 Reg. MS. καὶ ὑμῖν καὶ αὐτοῖς.

SYNODUS MAREOTICA

Ex libello Synodico.

Οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐσέβιον, ἐπὶ τιμῇ θέαν τῆς Ἱεροσολύμων χωρῆντες, καὶ τὰ ἐγκαίνια· τὸν Νικαίας Θεόγνιον, καὶ τὸν Περίνθου Θεόδωρον, Νάρκισσον καὶ Μάριν Χαλκηδόνος, μετὰ συμμοιρίας ὁμόφρονος, κατὰ τῆς θεοφρονος Ἀθανασίου ἐν τῷ Μαρεώτῃ ἐξέπεμψαν· ᾧ τινι ἐκ τῆς πλησιοχώρου λίμνης, καλουμένης Μαρίας, προσκειται τὸ ἐπώνυμον. Ἐστι γὰρ ἀκολούθως ὅτως· Αἴγυπτος, Θηβαΐς ἡ ἄνω καὶ κάτω, Μαρεώτης, Αὔγασις, Μαρμαρικὴ, Λιβύη, Πενταπόλις, Ἀφρικὴ, Βαρβαρία, Βοιωτία, Γάδειρα, Ὠκεανός. Θεόγνιος τοίνυν ἐν τῷ Μαρεώτῃ μετὰ τῆς συνεδρίας τῆς ἀσεβείας γυμνάζων, Ἰχυρίωνα τὸν αὐτοχειροτόνητον Μαρεώτου ἐπίσκοπον, κατήγορον τοῦ θεοφόρου Ἀθανασίου, ἐν τῇ παρ' αὐτοῖς συνόδῳ προεσήσατο, κατ' αὐτοῦ μὴ παρόντος δεχόμενος τὰ ἐγκλήματα βέβαια.

QUI vero cum Eusebio erant, ad inspicienda Hierosolyma, & ad Encænia sese convertunt: Nicææ autem Theognium, & Perinthi Theodorum, Narcissum & Marin, una cum societate idem sentiente, contra pium Athanasium in Mareotidem emittunt: quæ a vicina palude, Maria dicta, nomen habet. Est enim hic tractus: Ægyptus, Thebais superior & inferior, Mareotis, Augasis, Marmarica, Libya, Pentapolis, Africa, Barbaria, Bœotia, Gadora, Oceanus. Theognius igitur in Mareotide, una cum conventiculo illo impio consistens, Ischyrionem a semetipso electum Mareotidis episcopum, accusatorem divini Athanasii, in illa synodo constituit: contra absentem objecta crimina, tamquam certa recipiens,

VITA EPISTOLÆ ET DECRETA MARCI PAPÆ.

Ex libro Pontificali Damasi Papæ.

[a] MARCUS natione Romanus, ex patre Prisco, [b] sedit annos duos, menses octo, dies (*a*) viginti unum. Fuit autem temporibus Constantini Augusti, & Nepotiani ac * Secundi * consulum, *c* ex die Kalendarum Februariarum, *d* usque in diem Kalendarum Octobris. *e* Hic constituit, ut episcopus Ostiensis, qui consecrat episcopum urbis, (*b*) tunc *f* pallio uteretur, & ab eodem episcopo urbis Romæ consecraretur. Et constitutum de omni (*c*) ecclesiastico ordine fecit. Hic fecit duas basilicas, unam via Ardeatina, ubi requiescit; & aliam in urbe Roma, juxta Palatinas. Ex hujus suggestione obtulit Constantinus Augustus basilicæ, quam * constituit via Ardeatina, fundum rosarum, cum omni agro campestri, præstantem solidos quadraginta. In basilica in urbe Roma obtulit hæc: patenam argenteam, pensantem libras triginta, amas argenteas duas, pensantes (*d*) singulas libras viginti: scyphum argenteum unum, pensantem libras decem: calices ministeriales argenteos tres, pensantes singulos libras duas. (Coronam argenteam pensantem libras decem:) Fundum Antonianum via (*e*) Clodia, præstantem solidos triginta. Fundum * Baccanas via Appia, præstantem solidos quadraginta & * tremisses duos. Fundum * Morrea via Ardeatina, præstantem solidos quinquagintaquinque & * tremissem. *g* Hic fecit ordinationes duas in urbe Roma per mensem Decembrem, presbyteros viginti quinque, diaconos sex, episcopos per diversa loca viginti septem. Qui etiam sepultus est in cœmeterio Balbinæ, via Ardeatina, quod ipse constituens fecit, * pridie Nonas Octobris. Et cessavit episcopatus dies viginti.

* Facundi. a c. H. legit secundo, sive iterum, consulis. ita & *Luc.*

cœmeterium constituit.

consulis inclusa desunt in *Luc.*

* Vaccanas. * trimisios.

* Orrea. * trimisium unum.

* Secund. Nonas.

Notæ Severini Binii.

a Marcus.) Anno Christi 336. qui est Constantini trigesimus primus, post interregnum quindecim dierum, in locum Silvestri pontificis pie sancteque defuncti, Marcus natione Romanus subrogatus fuit. Hujus pontificatu ingenti Eusebianorum motu concussa est ecclesia. Athanasius quasi minatus fuisset se impediturum, ne quid frumenti Alexandria Constantinopolim deveheretur, nova calumnia exagitatus, ac de novo crimine læsæ majestatis per falsos ac subornatos Eusebianæ factionis testes convictus, ab imperatore inaudita causa magno omnium catholicorum luctu ac mœrore in Galliam relegatur: quem Maximinus episcopus, non ut profugum vel exulem, sed ut confessorem de impietate triumphantem Treveris excepit, enmque ut egregium fidei athletam magno in honore habuit. Unde, quod ajunt, ipsum in puteo latitantem symbolum conscripsisse, fabulosum esse constat. Post relegatum Athanasium, Ariani de Ario Alexandrinæ urbi restituendo supplicantes, ejus restitutionem impetrarunt quidem; verum ille quantumvis literis Eusebianorum & imperatoris communitus fuisset, ab Alexandrinis civibus, eo quod a catholica fide alienus esset, urbis ipsius aditu prohibitus Constantinopolim rediit: ibique in conventu malignantium, occasione Marcelli Ancyrani, ut infra dicemus, congregato, sese imperatori sistens, de fide interrogatus, verbo & scripto

Quo tempore Marcus sedem acceperit?

Athanasius relegatus in Galliam a Maximino Treveris honeste receptus fuit.

Arius restituitur Alexandrinæ urbi.

(*a*) *Luc.* XX. (*b*) *in Luc. deest* tunc. (*c*) *Luc.* Ecclesia ordinavit. (*d*) *in Luc. deest* singulas. (*e*) *Luc.* Claudia.

to fidem catholicam, per summam simulationem juratus profitetur. Alexander Constantinopolitanus episcopus dum eum contra mandatum imperatoris in ecclesiæ communionem recipere nollet, violenterque ingerendum metueret, ipse una cum plebe jejunii & orationum studio insistens a Christo impietatis Arianæ vindice impetravit, quod dum Arius magno fastu Eusebianorum ad ecclesiam deducebatur, exonerandi alvum necessitate ad locum secretiorem declinare compulsus, una cum excrementis viscera divino miraculo effundens, misere interierit. Ad hunc modum Ariana hæresi divinitus condemnata, plurimi ex iis, qui ante decepti erant, converti sunt: ingens timor & exanimatio Eusebianæ factioni incussa est, fama rei per universum fere orbem divagata. Imperator tanto prodigio commotus, Arianos & Eusebianos quos hactenus Nicænæ fidei acerrimos defensores, & disciplinæ ecclesiasticæ fidelissimos custodes, ipsorum dolis, fraudibus, ac simulata pietate male persuasus existimavit, plane detestatus est: & Athanasium, quem calumniis Arianorum circumventum temere in exilium relegaverat, ipse, prout constituerat, ab exilio revocasset, si non morte præventus fuisset. Hæc ex Athanasio, Rufino, Socrate & Sozomeno, Baronius anno 336. num. 2. 3. 4. & multis sequentibus.

Constantinus Athanasium ab exilio revocare decernit.

Quam diu Marcus sederit.

b Sedit annos duos, menses octo, dies viginti unum.) Mensibus novem minus novem diebus sedisse patet ex Baronio appendice tomi 10. Hoc est quod Hieronymus in chronico disertis verbis ait, ipsum octo mensibus tantum sedisse. Et Sozom. lib. 2. cap. 19. ipsum ad exiguum tempus sedem tenuisse. Imo ipsius auctoris libri pontificalis testimonio constat, Julium Feliciano & Maximo consulibus, anno nimirum Christi 337. sedere cœpisse: quomodo igitur Marcus pontificatum suum Nepotiano & Facundo consulibus anno Christi 336. auspicatus ultra biennium sedisse potuit? Marianus Scotus, Onuphrius, aliique plures ex recentioribus hanc nostram sententiam recte sectati, auctorem libri pontificalis deseruerunt. Baronius anno prædicto num. 61.

Libri pontificalis error.

c Ex die Kalendarum Februarii.) Si pridie Kalendas Januarias anni Christi 335. Silvester Romanus pontifex sancte in domino obdormivit, & inde usque ad initium pontificatus Marci cessavit episcopatus diebus quindecim, ut asseris in vita Silvestri, quomodo ejusdem Marci initium ad Kalendas Februarias differtur?

d Usque in diem Kalendarum Octobris.) Septimâ ufe mensis Octobris, qua anniversaria ejus natalis memoria ex antiquiore usu in ecclesia agitur, diem suum obiisse, probabilius est. Baronius prædicto loco.

Ostiensis episcopus Romanum pontificem consecrat.

e Hic constituit, ut episcopus Ostiensis) Consuetudo illa, qua Ostiensis episcopus Romanum episcopum consecrare solet, hoc tempore antiquior esse videtur: nam Dionysius papa a Maximiano Ostiensi episcopo consecratus fuisse legitur. Sanctus Augustinus in breviculo collat. diei 3. cap. 16. agens adversus Donatistas, hujus ritus tamquam vetustissimi meminit. Baronius.

Pallii acceptio quotuplex.

f Pallia utereiùn.) Pallium aliter canone 12. Gangrensis concilii; aliter hic accipitur. Ibi enim sumitur pro veste qua utebantur illi, qui vitam austeriorem monasticam professi, carni & mundo renunciaverant, ut patet ex notis ibidem conscriptis: hic vero sumitur pro indumento & insigni summi pontificis Romani, quo summus honor & plena ejus potestas significatur: quodque ab eodem metropolitanis episcopis aliquando ob causas arduas & rationabiles impartiri solitum fuit. Hoc alias appellatur Phrygium, fortasse ideo, quod Phrygiorum opere crucibus contexi soleret. Baron. anno 336. num. 63. Phrygium Cyrillo Alexandrino, cum vices pontificis in concilio Ephesino sustineret, a Cælestino pontifice Romano collatum fuisse, ipsumque illud in concilio Ephesino & in sacris solemniis more Romani pontificis usurpasse scribunt Theodorus Balsamon in Nomocanonem: Photius tit. 8. c. 1. Baron. anno 430. num. 26. Quod asserit Hieronymus Rubeus, Joanni ejusque successoribus Ravennatis ecclesiæ archiepiscopis, privilegio Valentiniani imperatoris usum pallii concessum fuisse, ipsorum archiepiscoporum confessione, apud Greg. lib. 2. epist. 54. extante, diluitur, qua usum pallii non imperatori, sed Romano pontifici acceptum referunt. Edictum quod Hieronymus prætexit, commentitium esse & a schismaticis confictum ostendit Baronius anno 432. num. 92. 93. 94. & 95.

Phrygium quid & cur si dictum.

Pallium a Romano pontifice archiepiscopis quibusdam concessum.

Usus pallii quando illicitus.

Tempore jejunii usus pallii prohibitus fuisse videtur ex epist. 54. lib. 2. Gregorii papæ, qua adversus Joannem Ravennatem jure expostulat, quod tempore jejunii per plateas & vias pallium gestaret, Baronius anno 451. num. 63. Adde pallii nomine omoe operimentum in rebus sacris significatum fuisse, ut lib. 2. epigr. 3. declarat Venantius Fortunatus, ubi vela oblata sanctæ cruci pallia nominat. Vide Baronium anno 336. num. 64.

g Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem.) Hæc qua fide auctoris scripta sint, patet ex præcedentibus.

---

[a] EPISTOLA SANCTI ATHANASII ET ÆGYPTIORUM EPISCOPORUM AD MARCUM PAPAM.

[a] Hæ Mc toris mic Bar.

Bell. aliii peritis c tholicis rito susp & suppr visæ sun nec Bin ipse dith tur, Bar nianis ri nibus opp ius.

De numero canonum Nicænorum pro exemplaribus Nicæni concilii, quia Ariani eorum exemplaria incenderant.

Domino sancto & apostolici culminis venerando sanctæ Romanæ & apostolicæ sedis atque universalis ecclesiæ papæ, Athanasius & universi Ægyptiorum episcopi.

AD vos perveniſſe non dubitamus, quanta & qualia ab hæreticis, & maxime ab Arianis quotidie patimur: quoniam intantum ab eis perſequimur, ut etiam vivere jam nos tædeat. Nam inſtanti tempore ſubito & inſperate in nos irruentes, noſque juxta præceptum domini qui ait: *Si vos perſecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*, fugiendo propter cladem populi eos declinantes, nos comprehendere non valuerunt, ſed omnia depopulati ſunt. Intantum enim noſtra [b] vaſtaverunt, ut nec libros, nec veſtimenta eccleſiaſtica, aliaque ornamenta, nec reliqua utenſilia nobis dimitterent. Libros vero noſtros uſque ad minimum incendentes, nec jota unum relinquentes, propter veritatis fidem, etiam Nicænam ſynodum, qua modo clerus & populus imbuebatur, & maxime jam imbuti erant, in contumeliam noſtram & omnium Chriſtianorum incenderunt. Quapropter precamur, pater beatiſſime, quia non dubitamus apud vos plenaria eſſe Nicæni concilii exemplaria, ut nobis illa, quæ ſanctæ recordationis prædeceſſoris Silveſtri fuerunt, ſub tuta mittatis ſtipulatione. Nam quando prædictæ ſynodo cum beatæ memoriæ Alexandro, digno Deo pontifice noſtro, id eſt, Alexandrinæ magnæ civitatis epiſcopo, in diaconatus interfuimus officio, ſub noſtræ præſentiæ teſtimonio, per beatos viros Victorem & Vincentium presbyteros, apoſtolicæ ſedis apocriſiarios, miſſa ſunt prædicto papæ Silveſtro cum adſtipulatione [c] ſubnexa capitula ſeptuaginta. Sane præſentibus nobis octoginta capitula in memorata tractata ſunt ſynodo, ſcilicet quadraginta a Græcis, Græca edita lingua, & quadraginta a Latinis, ſimiliter Latina edita lingua. Sed viſum eſt 318. patribus, ſancto Spiritu repletis, in prædicto concilio congregatis, & maxime jam dicto Alexandro, & apoſtolicæ ſedis apocriſiariis, ut decem capitula adunarentur aliis, atque congruis locis inſererentur; & ad formam ſeptuaginta diſcipulorum, vel potius totius orbis terræ linguarum, ſeptuaginta tanti & tam excellentis concilii fierent capitula, quæ omnem Chriſtianorum informarent orbem, & omnes ſub ſacerdotali & Chriſtiano nomine degentes una fides & una ſacerdotalis atque clericalis regeret norma, nec quiſquam a ſuo [d] diſſideret capite. Nunc ergo quia (ut prædictum eſt) ab inimicis ſanctæ Dei eccleſiæ, & maxime ab Arianis, a quibus quotidie expugnamur, conterimur, & opprimimur, præfata ſeptuaginta Nicæni concilii capitula, quæ de præfata ſynodo jam facta, jubente domino meo Alexandro, de

Matth. 10

b contige iſta ſub berio an.

c ſubnixa ex medi ætatis in meris di matis co ſtat.

d S. Leo 84.

creto

creto omnium episcoporum attuli, quæ etiam coram omnibus recitavi, atque transcripsi, sunt igne combusta; optamus ut a vestræ sedis auctoritate, quæ est mater & caput omnium ec. clesiarum, ea ad correctionem & recreationem fidelium orthodoxorum percipere per præsentes legatos mereamur, quatenus vestra fulti auctoritate, vestrisque precibus roborati, illæsi a memoratis æmulis sanctæ Dei ecclesiæ, & nostris evadere, nobisque commissos eruere valeamus. Vere [a] novimus apostolatus vestri cor gratia sancti Spiritus intantum esse accensum, ut omnibus oppressis succurratis; quanto magis nobis, qui licet exigui ordinis, tamen vestri sumus, vobisque obedientes cum omnibus nobis commissis & sumus & semper esse volumus. Ideo decet, & oportet vos nobis hæc quæ rogamus, & alia quæ necessaria (juxta sapientiam, quam vobis præstitit altissimus) esse cognoveritis, absque tarditate præstare, ut tantæ miseriæ squalores a fidelium mentibus detergantur, & quasi vulnus corpori infixum, [b] auditu tantæ miseriæ oberato, salutari curetur antidoto, ut divino freti juvamine, vestraque auctoritate atque auxilio roborati, adversantium tergiversationes evadere valeamus, atque inconcusso vultu, non fraude cujusquam perculsi, assistere æterno judici mereamur, & vocem audire inquientem: *Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui.* Et subscriptio. Orantem pro nobis sanctum apostolatum vestrum [c] longævis dominus conservet temporibus.

conc. Rom. ub Greg. II. an. 721.

aditu tantæ miseriæ oberato, ut habet mss. c. astelli.

atth. 25.

o. II. pap. Justiniano.

RESCRIPTUM MARCI PAPÆ

AD ATHANASIUM ET OMNES

Episcopos Ægyptios.

De missione capitulorum Nicæni concilii.

Dominis venerabilibus fratribus Athanasio, & universis Ægyptiorum episcopis, Marcus sanctæ Romanæ apostolicæque sedis, & universalis ecclesiæ episcopus.

DOLEO, fratres, & nimium contristor super afflictione vestra, sed oppido consolor, quod vento agitata non [d] estis arundo, sed recti in fide inter omnes procellarum & turbinum colluctationes inessanter perduratis. Lectis ergo [e] fraternitatis vestræ literis, vigorem constantiæ vestræ, quem olim noveramus, agnovimus. Congratulantes vobis, quod ad custodiendum Christi gregem, pastoralem curam vigilanter insequimini, ne lupi, qui sub specie ovium, subintrarunt, bestiali sævitia simplices quosque dilacerent, qui non ad hoc subintrarunt ut aliqua correctione proficiant, sed ut ea quæ sunt sana corrumpant. Quapropter [f] moneo, & hortor dilectionem vestram, ut bonum quod incepistis adminiculante divina gratia usque in finem perducere satagatis, veritatis voce monente: *Beatus qui perseveraverit usque in finem.* Unde enim beata perseverantia, nisi [g] de virtute patientiæ? Nam, juxta apostolum, *Omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur.* Quæ non in eo tantum computanda est, quod contra Christianam pietatem, aut ferro, aut ignibus agitur, aut quibuscumque suppliciis, cum persecutionum sævitiam suppleant, & dissimilitudines morum, & contumaciæ inobedientium, & malignarum tela linguarum, quibus conflictationibus communia semper membra pulsantur, & nulla piorum portio conflictatione sit libera, ita ut nec periculis, nec otio careant, nec labore. Nam hæc & omnia incrementa probabilium studiorum, & in eis usque in finem perseverantia, atque bonæ voluntatis incrementa, ad Christi gratiam semper sunt referenda: ut in omnibus quæ agimus, Deus omni perfecte laudetur tempore.

De capitulorum namque veritate & numero Nicæni concilii, cui vos interfuisse literis vestræ fraternitatis significastis, a nostris, qui vobiscum una interfuerunt, diligentioribus requisivimus collocutionibus: qui ita, ut vestræ testatæ sunt literæ, omnem nobis ordinem exposuerunt, & vestram epistolam per omnia veram esse testificati sunt: non ut nos aliquid sinistrum vestra ex parte arbitremur. Sed nos & vos, illosque absque ulla in posterum titubatione unum sentire optaremus, & sancta Romana ecclesia, quæ semper immaculata mansit, & domino providente, & beato Petro apostolo opem ferente, in futuro manebit, sine ulla hæreticorum insultatione firma & immobilis omni tempore persisteret. His itaque peractis, diligenter requirentes in sancto nostræ & apostolicæ sedis scrinio, eadem quæ sanctæ recordationis prædecessori meo Silvestro sunt directa, septuaginta (sicut significastis) capitula illæsa invenimus. Ipsa enim vobis propter auctoritatem & subscriptionem tantorum patrum, & ejus magni concilii, minime misimus, sed pro eisdem coram apocrisiariis vestris alia similia, eumdem numerum, eademque verba, & ipsam subscriptionem continentia, vobis rescribere, & sub certa stipulatione & confirmatione mittere curavimus. Et quis est, qui fratribus suis talia [a] negare audeat? nam non negligenda nobis hæc per sancti Spiritus gratiam dominus docuit, sed fideliter exercenda, & fratribus contradenda, & docenda distribuit. Hæc [b] apostolorum viva traditio, hæc est vera caritas, quæ prædicanda est, & præcipue diligenda ac fovenda, atque fiducialiter ab omnibus tenenda. Hæc sancta & apostolica mater omnium ecclesiarum Christi ecclesia, quæ per omnipotentis Dei gratiam a tramite apostolicæ traditionis nunquam erasse probatur, nec hæreticorum novitatibus depravanda succubuit, sed ut in exordio normam fidei Christianæ percepit ab auctoribus suis apostolorum Christi principibus, illibata fine tenus manet, secundum ipsius domini salvatoris divinam pollicitationem, qui discipulorum suorum principi in suis fatus est evangeliis; *Petre*, inquiens, *ecce satan expetivit, ut cribaret vos, sicut qui cribrat triticum:* Luc. 22. *Ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua; & tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Consideret itaque vestra excellens prudentia, quam bonum sit persistere in dispensatione vobis credita, & in fide recta, atque hæreticis & æmulis Christi repugnare, & nunquam a veritatis tramite declinare, quoniam dominus & salvator omnium, cujus fides est, qui pro nobis mori non dubitavit, & proprio nos suo redemit sanguine, qui fidem beati Petri non defecturam promisit, & confirmare eum fratres suos

a Attici, ep. CP. ad PP. Africanos.

b Agatho ad Const. Aug. act. 4. concilii VI. generalis.

collectio Isidori. Matthæi 22.

. Leo ep.

lem S. Leo 2.

th. 24. Leo ep.

Timoth. 3.

suos admonuit. Quod apostolicos pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse semper cunctis est cognitum, quorum & pusillitas mea, licet impar sit, & infirma, pro suscepto tamen divina dignatione ministerio pedisequa cupit existere. Væ enim erit nobis, qui hujus ministerii onus susceptum habemus, si veritatem domini Jesu Christi, quam apostoli prædicaverunt, prædicare neglexerimus. Væ etiam erit nobis, si silentio veritatem oppressserimus, qui erogare nummulariis jubemur, id est, Christianos populos imbuere & docere. Quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonis ejus veritatem confundimur prædicare? Quid erit de nobis, cum de commissis nobis animabus, & de officio suscepto, rationem justus judex Christus Deus noster districtam exegerit? Ideo, fratres, hortor [a] dilectionem vestram, obtestor & moneo, ut qua debetis & potestis solicitudine vigiletis ad investigandos hæreticos, & inimicos sanctæ Dei ecclesiæ, & a sanis mentibus, ne pestis hæc latius divulgetur, severitate qua potestis pro viribus extirpetis. Quoniam ut habebit a Deo dignæ remunerationis præmium, qui diligentius quod ad salutem commissæ sibi plebis proficiat fuerit executus, ita ante tribunal domini de reatu negligentiæ se non poterit excusare, quicumque plebem suam contra sacrilegæ persuasionis auctores noluerit custodire. Data octavo Kalendas [b] Novembris, Nepotiano & [c] Secundo viris clarissimis consulibus.

a S. Leo ep.

b Octobris substituunt quidam & inter eos Sigonius lib. 4. hist. occid. imp. ut sucum faciant. Facundo anno 336.

c At jam obierat Marcus ipsis Nonis Octobris ejusdem anni

Nota Severini Binii.

Argumentum epistolæ.

a Rescriptum) Epistola Marci ad sanctum Athanasium episcopum Alexandrinum, & ad ceteros Ægyptii episcopos, Nepotiano & Facundo consulibus, X. Kalendis Novembris scripta legitur, cujus argumentum ex epistola Athanasii aliorumque ejusdem provinciæ episcoporum ad eumdem Marcum intelligitur hoc fuisse: nempe Ægyptios dira Arianorum persecutione vexatos, inter alia Nicænorum canonum, qui una cum omnibus aliis libris ab iisdem incensi fuerunt, exemplar a Romana ecclesia iisdem datis ad Marcum papam literis postulasse. Quibus quidem literis, tum Ægyptiorum, tum Marci, Nicænorum canonum numerus definitur, nimirum ab eadem magna synodo statuta fuisse septuaginta, secundum, ut ajunt, numerum discipulorum, capitula. Baronius num. 58. Hanc surreptitiam & ab aliquo confictam fuisse quinque rationibus evidenter ostenditur. Quarum prima hæc est: quod in controversia inter Africanam ecclesiam & Romanos Pontifices Zosimum & Bonifacium agitata, de numero Nicænorum canonum, hæc epistola illis nequaquam cognita fuerit. Secunda, quod Athanasius, ut ex præcedentibus constat, hoc tempore in Galliis exulaverit, adeoque hac de re ad Romanum pontificem Alexandria scripsisse non potuerit. Tertia, quod grassatio illa in Alexandrinam ecclesiam multis annis post hæc tempora sub Constantio contigerit, quando nimirum Athanasio expulso Gregorius quidam Arianus in locum ejus ordinatus est, ut testatur Athanasius in epistola ad omnes orthodoxos. Quarta, quod Marcus Nonis Octobris hujus anni Constantino imperatore adhuc vivente defunctus fuerit: ideoque non possit non suspectum esse de fide, quod X. Kalendas Novembris Nepotiano & Facundo consulibus hanc epistolam scripsisse legatur: Quinta: Si Marcus papa exemplum misisset ad Alexandrinos ex Romano scrinio, certo convenissent deinceps inter se exemplaria Romanum & Alexandrinum: quomodo ergo in exemplari a sancto Cyrillo ex Alexandrino ad Africanos misso, isti tres canones de appellationibus deerant, qui in Romano inveniebantur? Idem igitur qui, ut bene consuleretur assertioni Zosimi & Bonifacii de Nicæno canone extra numerum vicenarium allegato, epistolam illam Bonifacii papæ ad Eulalium episcopum Alexandrinum de restituta communione ecclesiæ Africanæ confinxit, has easdem Marci ad Athanasium, & Athanasii ad Marcum confinxisse & concinnasse putatur. Baron. anno 336. num. 59. & 60. Bellarminus lib. 2. de Rom. pont. c. 25.

Epistolæ Marci & Athanasii & Athanasii ad Marcum suspectæ & dubiæ sunt.

Ratio 1.

Ratio 2.

Ratio 3.

Ratio 4.

Ratio 5.

ANNO CHRISTI 336.

a CONCILIUM CONSTANTINOPOLITANUM

OCCASIONE MARCELLI ANCYRANI

CELEBRATUM AB ARIANIS.

ANNO CHRISTI 336.

Causa concilii

a Concilium.) Cum Ariani in concilio Nicæno Marcellum Ancyranum in Galatia episcopum suæ factioni infensissimum adversarium sensissent, ipseque vocatus ad encænia Hierosolymitanæ ecclesiæ cum Eusebianis communicare nollet, ad imperatorem rem detulerunt: hujus auctoritate deinde ad synodum Constantinopolitanam anno Christi 336. celebratam dicturus causam convocatus, comparuit cum propinquioribus episcopis fere omnibus Eusebianis Eusebius; Nicomedienſis; Eusebius Cæsariensis, Theognis, Patrophilus, Ursacius, & Valens Arianorum antesignani, eo fine ut Athanasium sede sua, modo quo supra in notis ad vitam Marci diximus, exturbarent, illuc convenerant. Ubi cum Athanasium per novam calumniam in exilium expulissent, viribus omnibus laborarunt, ut Marcellus alter fidei catholicæ defensor acerrimus, eadem sententia percelleretur. Itaque post multas calumnias, eum crimine hæreseos falso insimulatum, quasi contra Asterium scribens cum Paulo Samosateno sentiret, Christumque purum hominem esse doceret, condemnarunt, & episcopatu abdicatum in exilium ejecerunt. Deinde hac re pro voto suo egregie peracta, Arium ob infidelitatis & hæresis suspicionem ab Alexandrinis rejectum, recte & orthodoxe sentire Ariani judicant. Juramento eamdem fidem professus, in ecclesiæ communionem recipi ab imperatore jubetur, idque deinde, quod supra in notis ad Marci vitam dixi, miraculose contigit. Hæc ex Rufino, Epiphanio hæresi 74. Athanas. apol. 2. de synodis, & epist. ad solitarios, Baronius anno 336. num. 27.

Qui interfuerunt.

Acta concilii.

IDEM EX LIBELLO SYNODICO.

Οἱ γὰρ περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον, καὶ οἱ ἐν τῷ Μαρεώτῃ, ἐλθόντες εἰς τὸ Βυζάντιον, εὗρον τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, Κωνσταντῖνον τὸ εὐσεβέστατον βασιλέα αἰτήμυνον, ἐπὶ τῇ ἐν Τύρῳ συκοφαντίᾳ κανονικὴν γνῶσθαι ἐπὶ τοῖς ψαβλήτορσιν ἐπεξέλασιν· καὶ ὧρος τὰς ἑαυτῶν φωλεὰς κατεπλήξαντες οἱ ἀνήμεροι θῆρες κατέδυσαν. Εὐσέβιος δὲ ἀναιδῶς φρυαττόμενος κατ' αὐτὸ ὄνομα φέροντος ἐπισκόπου, τέσσαρας συκοφάντας παρέσησεν· οἳ περὶ σιτοπομπίας, καὶ τῶν λοιπῶν ὅρκοις τὰς λοιδορίας ἐκύρωσαν, τὸν βασιλέα σωφρονικῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πείσαντες Ἀθανάσιον ἐξετασθῆναι. Ὃ καὶ γέγονεν, σωφρονίσαι αἱρετικῶν κατὰ τὸ ἁγίᾳ συμβόλῳ πάντα λίθον κινήσαντες, καὶ Ἀθανάσιον τὸν ἀνέγκλητον, εἰς Τρίβεριν τῆς Γαλλίας ἐξόριστον καταψηφίσαντες, καὶ τὸν ὅσιον Κιματῶν, καὶ Εὐφρατᾶν Ἀντιοχέα, Εὐπρέπιον Ἀδριανουπόλεως, καὶ Λούκιον τὸν ὁμολογητὴν, ὃς τελευτᾷ ἐν τοῖς δεσμοῖς, καὶ Μάρκελλον τὸν Ἀγκύρας, ὡς ἀνθρωπολάτρην, καταψηφισάμενος.

EUSEBIUS igitur Nicomedienſis, & qui in Mareote convenerant, Byzantium cum veniſſent, ſanctum Athanaſium invenerunt: qui a piiſſimo imperatore canonicam vindictam inſtitui peteret in delatores ſuos, propter calumniam illam in Tyro: quamobrem ad luſtra immites illæ beſtiæ metu perculſæ deſcenderunt. Euſebius autem impudenter inſurgens contra cognominem ſibi epiſcopum, quatuor calumniatores exhibuit: qui de procuratione annonæ & reliquis jurejurando calumnias confirmantes, imperatori perſuaſerant, ut quæ contra celebrem Athanaſium aſſerebantur, Conſtantinopoli ſynodice examinarentur. Quod & factum eſt conſeſſu hæreticorum, omnem contra ſacrum ſymbolum movente lapidem, & Athanaſium innocentem Treviros Galliæ exillo condemnante; Sanctum etiam Cimaten, & Euphraten Antaradi, Euprepium Adrianopolis, & Lucium confeſſorem, qui in vinculis mortuus eſt, & Marcellum Ancyræ, tanquam homini cultorem deponente.

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI

ad annum Chriſti 336. num. 4. & ſeqq.

Celebrata an. 336. Conſtantinopoli Synodus ab Euſebianis, Euſebio Nicomedienſi Præſide, in qua *Sanctus Athanaſius* Treviros in exilium miſſus eſt, aliique quidam Epiſcopi Orthodoxi depoſiti. Horum nomen recitat Auctor libelli Synodici in hujus Synodi compendio. Neque dubitandum, quin ea habita fuerit, cum in epiſtola Synodica, quam Concilium Alexandrinum in cauſa Athanaſii poſt paucos annos ſcripſit, id diſerte aſſeratur: *Imperator rei indignitate motus ſcriptis ſuis accuſatores citat, ſuamque ipſius audientiam promittens, ſimulque Synodum indici jubet*, &c. Celebratæ Synodi, ſimulque exilii Athanaſio irrogati tempus deduco ex epiſtola Conſtantini junioris ad populum Alexandrinum ſcripta, quando Athanaſium patriæ reſtituit anno Chriſti trecenteſimo triceſimo octavo. Data enim eſt *Treveris XV. Kalend. Jul.* ut docet Athanaſius in Apologia 2. adverſus Arianos pag. 805. Cum itaque Theodoreto teſte lib. 2. cap. 1. poſt annos duos & menſes quatuor Athanaſius in ſuam Eccleſiam remiſſus fuerit, apparet, currenti anno, menſe circiter Februario, eam Synodum coactam, & *Atanaſium* Conſtantini M. juſſu in Galliam relegatum.

Hujus Synodi meminit etiam Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus in lib. 2. contra Marcellum cap. 4. quod opus ab eo poſt Conſtantini Magni obitum conſcriptum, ut loco citato ipſemet Euſebius fatetur. De Marcello enim Ancyrano Epiſcopo loquens ait: *Hæc in illum commoverunt ſacroſanctam illam Synodum, quæ de diverſis adeo Provinciis, Ponto, Cappadocia, Aſia, Phrygia, Bithynia Thracia, & ulterioribus regionibus in Regiam urbem* (ſcilicet Conſtantipolim) *convenerat, & , ut ſcripto in illum*, (nempe Marcellum) *inveherentur, Patres vel invitos coegerunt*. Fuit itaque Concilium illud numeroſiſſimum; quod etiam teſtantur Patres Conciliabuli Sardicenſis anno CCCXLVII. celebrati in ſua Synodica, in qua de Marcello loquentes ajunt: *Condictum in Conſtantinopolim civitatem ſub præſentia beatiſſimæ memoriæ Conſtantini Imperatoris Concilium Epiſcoporum, qui ex multis Orientalium Provinciis advenerunt*, &c. Ubi & inſinuant, diu illam Synodum duraſſe. Meminit & hujus Conſtantinopolitanæ Synodi Philoſtorgius lib. 2. cap. 12. ubi poſtquam de Tyria locutus eſt, ait, Imperatorem alteri Epiſcoporum Synodo mandaſſe, ut Athanaſii cauſa examinaretur. Baronius & Conciliorum Collectores de ea tanquam contra Marcellum Ancyræ Epiſcopum, non vero contra Athanaſium habita agunt; cum tamen ex his quæ modo dixi, manifeſtum fiat, cauſam *Athanaſii* in ea etiam fuiſſe agitatam.

Synodus Conſtantinopolitana, in qua Marcellus Ancyræ Epiſcopus depoſitus eſt, de qua mentio apud Ruſſinum lib. 1. cap. 12. Socratem lib. 1. cap. 36. Sozomenum lib. 2. cap. 33. & in epiſtola Synodi Philippolitanæ, diverſa non eſt ab ea, de qua numero præcedenti actum, in qua Athanaſio exilium irrogatum. In libello enim Synodico poſtquam de exilio Athanaſii actum, dicitur: *S. etiam Cimatem & Euphratem Antaradi, Euprepium Adrianopolis, & Lucium Confeſſorem qui in vinculis mortuus eſt, & Marcellum Ancyræ tanquam homini cultorem depoſuerunt Euſebiani*, Athanaſius in epiſtola ad Solitarios, & in Apologetico de fuga ſua, univerſos Epiſcopos, qui Conſtantino Magno regnante per fraudem Arianorum in exilium pulſi ſunt, recenſens, eoſdem numerat, aitque, *Cyrnatium* fuiſſe Antaradi Epiſcopum (quæ urbs ſita dicitur a Geographis in ora Phœniciæ) *Euphratiensem* Balaneorum, (urbs eſt etiam Phœniciæ) & *Eutropium* Epiſcopum Hadrianopoleos, qui perperam, ut videtur, ab Auctore libelli Synodici Euprepius appellatur. Nec aliud in eo Conciliabulo factum ſcimus. Athanaſius in epiſtola ad Solitarios dicit, *Marcellum* ab Euſebianis in exilium miſſum, poſtquam nempe Epiſcopatu pulſus eſt. Epiſcopi vero Alexandrini in ſua Synodica anno CCCXL. ſcripta inquiunt: *At præclari Euſebiani, quo veritatem, ſcriptaque ſua obliterent, nomen Synodi ſuis Actis præfixerunt, cum res ipſa negotium Imperatorium, non Synodale haberi debeat; quippe ubi Comes præſideat, & milites Epiſcopos ſub ſatellitio cingant, & Imperatoria edicta, quos ipſi volunt, coire compellunt*.

Cauſa *Arii* in memorata Synodo Conſtantinopolitana agitata. Licet enim Synodus menſe Februario coacta, ut ſupra dixi, *Arius* vero nonniſi completo triceſimo Imperii Conſtantini anno, ut teſtatur Socrates lib. 1. cap. 37. Alexandria Conſtantinopolim evocatus ſit ab Imperatore; & annus XXX. Conſtantini, die XXIV. Julii abſolutus ſit, & poſt illum menſem Athanaſio jam in exilium miſſo, Marcelloque depoſito, *Arius* Conſtantinopolim venerit, & turbas adverſus Alexandrum Conſtantinopolitanum Epiſcopum excitarit, Synodus tamen adhuc durabat. Sozomenus lib. 2. cap. 29. tradit, Arium Conſtantipolim evocatum, & Euſebianos *ad celebrandam Synodum* ſe paraſſe, ac fruſtra Alexandrum Conſtantinopolitanum Epiſcopum *Synodum diſſolvere* conatum eſſe. Idem produnt Nicephorus lib. 8. cap. 51. & Zonaras. Auctor libelli Synodici unius Synodi Conſtantinopolitanæ meminit, quam diu duraſſe ſupra diximus. Apparet itaque, Synodum Conſtantinopoli hujus anni initio inchoatam, poſt menſem Julium adhuc continuatam eſſe.

VITA EPISTOLÆ ET DECRETA JULII PAPÆ I.

Ex libro Pontificali Damasi Papæ.

a JULIUS natione Romanus, ex patre Rustico, *b* sedit annos quindecim, menses duos, dies * XVIII. Fuit autem temporibus Constantii (*a*) hæretici filii Constantini, a consulatu Feliciani & Maximini. *c* Hic (post multas tribulationes) in exilio fuit mensibus decem, & post Constantii (*b*) mortem cum gloria reversus ad sedem beati Petri apostoli, fecit basilicas duas, unam juxta forum (*c*), & aliam (*d*) via Flaminia: & cœmeteria tria, unum via Flaminia, aliud via Aurelia, & aliud via Portuensi. Hic constitutum fecit, ut nullus clericus causam quamlibet in publico ageret, nisi in ecclesia, & ut notitia quæ omnibus (*e*) fidem facit, per notarios colligeretur, & ut omnium monimentorum in ecclesia confectio per primicerium notariorum celebraretur, sive quod cautiones, vel instrumenta, vel donationes, vel commutationes, vel traditiones, aut testamenta, vel (*f*) colligationes, aut manumissiones clericorum in ecclesia per * scrinium sanctum celebrentur. Hic fecit ordinationes tres in urbe Roma per mensem Decembrem, presbyteros octodecim, diaconos (*g*) tres, episcopos per diversa loca novem. Qui etiam sepultus est via Aureliæ in cœmeterio Calepodii (*b*), pridie Idus * Aprilis. Et cessavit episcopatus dies vigintiquinque.

* vr. ita & Luc.

ansulis inclusa desunt in *Luc.*

* scrutinium.

* Augusti.

NOTÆ SEVERINI BINII.

Julius quot anno pontificarum adeptus.

a Julius.) Vigesimasexta die Octobris, anno domini 336. qui est Constantini imoeratoris nitimus, Julius civis Romanus pontificatum Ecclesiæ adeptus est. Cujus initio Constantinus imperator catholicæ & orthodoxæ fidei confessor e vita discedens, tres filios hosie, Constantinum, Constantium, ac Constantem imperii sui hæredes reliquit: hoc iis moriturus præcipiens, ut Athanasium, quem non tam relegasset, quam sanguinolentorum hostium oculis ad tempus subtraxisset, tuto in pristinum locum ac dignitatem restituerent. Quam voluntatem patris Constantinus junior, Constantii permissu, executus fuit, ipsumque Athanasium cum reliquis exulantibus episcopis ac presbyteris sedibus suis & ecclesiis restituit. Quo facto cum Ariani & Eusebiani hæresim suam succumbere viderent, non modo Athanasium novis calumniis onetarunt, verum etiam ipsam Nicænæ fidei formulam, omisso *Consubstantialis* nomine immutare, Arique hæresim in ecclesiam introducere elaborarunt. Quod ut facilius expedirent, presbyteri alicujus Ariani, penes quem Constantinus magnus suasu sororis Constantiæ testamenti tabulas Constantio revertenti tradendas deposuerat, auxilio freti, principis ambitiosi gratiam & favorem impetrarunt: ac deinde catholicis episcopis, maxime vero Athanasio Alexandrinæ, Eustathio Antiochenæ, Paulo Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopis bello atrocissimo indicto, cruenta tela & jacula in eos immittunt, calumnias novas comminiscuntur, habitisque desuper malignantium conventiculis, innocentes episcopos condemnatos sedibus suis exturbarunt, ac tandem vel exilio vel morte truculenta eosdem interemerunt, & quod fœdissimum est, Nicænæ fidei symbolum, *Consubstantialis* nomine expuncto, malitiose vitiarunt. Ad hanc injuriam a capite divini Numinis & sponsæ illius ecclesiæ propulsandam, Julius pontifex se talem exhibuit, ut omnis ejus pontificatus in fide Nicæna tuenda, & catholicis episcopis, maxime autem Athanasio, defendendis, consumptus fuerit. Quod patebit infra ex notis ad epistolas & concilia sub Julio habita.

Athanasius ex exilio revocatus.

Ariani quid fecerint?

Julius fid Nicænæ Athanas defenso

b Sedit annos 15. *menses* 2. *dies* 18.) Qui anno Christi 352. pridie Idus Aprilis ex hac vita ad dominum migravit, reperitur sedisse annis 15. mensibus 5. diebus 17. ita Baronius, Vaticanos indices secutus, hic num. 1.

Quamdiu derit.

Quod Hieronymi chronic. Liberii ingressum referat in hunc annum, confirmat ea quæ paulo ante de Julii obitu diximus.

Hic post multas tribulationes in exili ofuit mensibus decem.) Julium pontificem pro exulibus episcopis, Athanasio, Marcello, aliisque pluribus restituendis, multos labores impendisse, infra multis in locis patebit: ipsum vero aliquo tempore exilium sustinuisse, præter Platinam, errorem libri pontificalis sequentem, nemo, quod sciam hactenus, asseruit. Quod ait post obitum Constantii ab exilio liberatum fuisse, nequaquam sustineri potest: omnes enim, quotquot sunt scriptores Christiani, sicut & ex gentilibus Ammianus, apette scribunt, vivente adhuc & imperante Constantio, Liberium Romanæ ecclesiæ curam egisse, ac post multas exagitationes ab eodem in exilium relegatum fuisse. Quod si verum est, imprudens compilator advertat, quomodo se ex hoc laqueo exerat. Ad annum Christi 350. magnus ecclesiæ catholicæ & sanctorum præsulum patronus, terribilis Arianorum hostis, princeps intergerrimæ fidei, exulantium ex oriente episcoporum vindex, Constans imperator occidentis imperium tenebat, non video qua ratione, hoc defensore adhuc superstite, Julius pontifex relegari potuerit. Post occisum Constantem imperatorem, Magnentius tyrannus cum Urbe toto occidentali imperio potiebatur; vel igitur auctore Magnentio Julium relegatum fuisse oportuit, quod nemo hactenus scripsisse legitur; vel concedendum est, eumdem Constantii imperio nequaquam ab Urbe extractum, in regiones exteras amandatum fuisse. Vide Baron. anno 352. num. 2. & 3.

Julius an laverit?

Libri po sticalis e

AD EPISTOLAS JULII PAPÆ I.

PRÆFATIO EJUSDEM SEVERINI BINII.

DE scriptis & epistolis Julii Gennadius de scriptoribus ecclesiæ cap. 2. hæc ait: *Julius urbis Romæ episcopus scripsit ad Dionysium quemdam de incarnatione domini epistolam unam, quæ illo quidem tempore utilis visa est adversus eos, qui ita duas per incarnationem asserebant in Christo personas, sicut & naturas. Nunc autem pernicioso probatur: fomentum enim est Eutychianæ & Timotheanæ impietatis.* Ita Gennadius; qui epistolam illam Apollinaris, Julio pontifici falso & malitiose adscriptam, non tam legisse quam nomine saltem audivisse convincitur ex eo, quod eam adversus Nestorianos impugnandos maxime utilem esse scribat, quæ vere eorumdem de duabus in Christo personis errorem ex proposito confirmat. Accuratius igitur eam perspectam habuerunt Evagrius & Leontius, quorum ille lib. 3. c. 31. de Nestorianis hæreticis agens, hæc scribit: *Sanctorum patrum libros sæpe depravarunt, multosque Apollinaris libros, Athanasio, Gregorio Thaumaturgo, & Julio, inscriptionibus commutatis, attribuerunt, quibus quidem libris plurimos in suum impium errorem induxerunt.*

An Julius pserit ep lam ad nysium rinth: e scopum

Gennadi ror.

Apollin. suis sc catholic rum no præfixe Leont. tionibus bat epi lam Jul fictam Apollit fuisse

De

(*a*) *Luc.* Constantini filii Constantini hæretici. (*b*) *Luc.* hujus Constantini (*c*) *Luc.* addit *in Urbe Roma*
(*d*) *Luc.* trans Tiberim (*e*) *Luc.* pro fide ecclesiastica est (*f*) *Luc.* allegationes (*g*) *Luc.* IV.
(*b*) *Luc. inserit* miliario III.

De eadem epistola accuratius & pollixius hæc Leontius in commentario de sectis act. 8. tom. 10. biblioth. sanctæ. *Afferunt*, inquit, *aliud quoque dictum velut a beato Julio profectum, quod extat in epistola scripta ad Dionysium Corinthi episcopum, cujus initium est: Miror de quibusdam audiens, &c. estque dictum hujusmodi: Necesse est eos, cum duas naturas dicunt, unam adorare, alteram non adorare; ac in divinam quidem baptizari, at in humanam non baptizari. Aliaque plura isthac epistola continet. Sed nos pluribus argumentis convincimus, illam epistolam non esse beati illius Julii, sed Apollinaris. Primum ex eo, quod si quis eam subtiliter consideret, nihil Juliani* " *dignum nomine habeat. Quin & septem illæ epistolæ quas ejus esse dicunt, Apollinaris sunt. Deinde quod in eadem epistola corporis mentione facta nusquam id mente præditum vel animatum dixerit: Erat autem in more patribus illius sæculi*, quia Apollinaris Arium secutus, ut ex 6. act. concilii secundi Nicæni constat, corpus Christi anima caruisse, & Verbum illi loco mentis fuisse docebat: *ideo*, inquam, *patribus illius sæculi in more erat, ut sicubi corporis mentionem facerent, idipsum mente præditum, animatumque dicerent; quod quidem usque adeo verum est, ut reformidantibus eis hoc crimen, ideoque, deinceps illas voces Mente præditum & animatum, adjicientibus, nulli posteriorum libri reperiantur, qui hanc veterem appendicem non habeant. Præterea de hoc quoque non beati Julii, sed Apollinaris esse redarguitur, quod Nyssenus ille Gregorius in opere contra Apollinarem aperte multa recitat, quæ hac epistola continentur, eaque ceu prava refutet. Potest & aliunde convinci, quod beati Julii non sit. Ajunt enim actis synodi Ephesinæ sub beato Cyrillo insertam; quod quidem aperte mentiuntur: nam nihil ibi in textu tale reperitur, sed alia quædam inserta est epistola velut a Julio scripta, nec ipsa Julii, sed Timothei, quemadmodum ex multis exemplaribus intelligi potest.* Hæc Leontius pro defensione Baron. anno 352. num. 4. & aliquot sequentibus.

Ratio. I. Ratio II. " Julii aut Juliano.

Cur orthodoxi corpus Christi nominantes il. Jud mente præditum vel animatum appellarint.

Ratio III.

Ratio IV.

De duabus epistolis infra subsequentibus, quarum altera est Arianorum ad Julium, altera Julii ad Arianos scripta, lectori utile simul ac gratum fore existimavimus, si quod de iis sentit Baronius, breviter hic annotemus. *Extat epistola quædam*, inquit, anno 341. num. 39. *Arianorum nomine ad Julium papam data, sed ut recte intuenti apparet, videtur esse ex his, quæ Socrates atque Sozomenus tradunt, consarcinata: nam quæ qualesve essent eædem Eusebianorum ad Julium scriptæ, ejusdem Julii literæ ad eos redditæ, & ab Athanasio recitatæ, aperte significant: multa enim in illis desiderantur, quæ ex Julii literis proferuntur ab iisdem scripta esse, compluraque inesse noscuntur, aliter quam a Julio relata sint, diversasque cum ex nominibus, tum ex rebus prudens quisque indagator inveniet: ut merito eæ ipsæ, quæ ibidem habentur recitatæ, tunc a Julio papa ad Arianos redditæ, eadem quoque suspicione laborent. Nam quæ veræ & legitimæ sint literæ Julii ad illos rescriptæ, Athanasius, qui eas verbatim descripsit, recitatque in secunda sua apologia, absque controversia ulla declarat.* Hæc Baronius præallegato loco.

Baronii de duabus epistolis Julii sententia.

a EPISTOLA I.

Hæc cum seq. suppositia Baronio aliisque eruditis merito videtur, non secus atque aliæ Isidori merces ex Hispania primum, ut volunt, profectæ.

a INCREPATORIA JULII PAPÆ I.

AD ORIENTALES EPISCOPOS.

Pro causis Athanasii, & excessibus contra Romanam ecclesiam.

I. *Quod soli Romano pontifici liceat generale concilium cogere, & episcopos judicare.*

II. *Non oportet præter sententiam pontificis Romani concilia celebrare, vel episcopos damnare.*

III. *Ut accusatores & accusationes, quas leges sæculi non admittunt, repellantur.*

IV. *Si quis episcopum præter auctoritatem sedis apostolicæ damnaverit, vel a sede expulerit, de gradu suo dejiciatur, & excommunicetur; & episcopi ejecti restituantur.*

Venerabilibus fratribus universis orientalibus episcopis Julius.

x Collectione Isidori

DECUERAT vos, fratres, alios ecclesiasticis instruere disciplinis, & non talibus arguere machinamentis, dicente Joanne Baptista: *Nemini concutiatis, neque calumniam faciatis*, Luc. 3. Gal. 6. & reliqua. De qua re & apostolus Paulus nos instruit, dicens: *Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris*, & reliqua. Et alibi Petrus apostolus ait: *omnes unanimes in* 1. Pet. 3. *oratione estote, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes, quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & videre dies* Psal. 33. *bonos, coerceat linguam suam a malo, & labia sua ne loquantur dolum. Declinet a malo, & faciat bonum: inquirat pacem*, Et * *sequatur eam: quia oculi domini super justos, & aures ejus in preces eorum, vultus autem domini super facientes mala.* Quid pejus est, fratres, quam ut sacerdotes domini, qui ab omni mala coinquinatione, & a nocumento omnium Christianorum, quanto magis a fratrum & coepiscoporum, alieni debent existere, quos tueri & sublevare ab insidiis debent, & quos fovere & diligere summopere oportet, persequantur eos, & communione privare decertent? Nec recordamini Sapientiam, quæ ait: *Perversæ enim cogitationes separant homines a Deo.* Si perversæ cogitationes separant homines a Deo, quanto magis opera iniqua? Quid enim nequius est, quam ut illos, de quibus dominus ait, *Qui vos* Zach. 2. *tangit, tangit pupillam oculi mei*, quisquam avertere, persequi, destruere nitatur? Probata autem virtus portat, protegit & consolatur oppressos, & docet insipientes. *Est enim Deus testis cordis* * *hominis, scrutatorque verus singularum conscientiarum, & linguarum singularum auditor: quoniam spiritus domini replevit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis.* Et alias idem ipse ait: *Deus caritas* Sap. 1. *est. In hoc apparuit caritas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est caritas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Carissimi, si sic Deus dilexit nos, & nos debemus invicem diligere. Deum nemo vidit unquam: si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & caritas ejus in nobis perfecta est. In hoc intelligimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis: quoniam de Spiritu suo dedit nobis. Et nos vidimus, & testificamur, quoniam Pater misit Filium suum, salvatorem mundi. Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo, & nos cognovimus, & credidimus* * *caritati, quam habet Deus in nobis. Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo. In hoc perfecta est caritas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in caritate; sed perfecta caritas foras mittit timorem, quoniam pœnam timor habet. Qui autem timet, non est perfectus in caritate. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus a Deo: ut, qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* Nam & ipsa sapientia ait: *Lingua sapientium ornat scien-* Prov. 15

* Persequatur

* humani Gal. 7. Psal. 17.

* caritatem.

tiam, os fatuorum ebullit ſtultitiam. In omni loco oculi domini contemplantur bonos & malos. Lingua placabilis, lignum vitæ: quæ autem immoderata eſt, conteret ſpiritum. Domus juſti plurima fortitudo: & in fructibus impii conturbatio. Labia ſapientium diſſeminabunt ſcientiam: cor ſtultorum diſſimile erit. Victimæ impiorum abominabiles erunt domino: vota juſtorum placabilia. Qui ſequitur juſtitiam diligitur a domino. Item alibi: *Labia juſti conſiderant placita: & os impiorum perverſa. Simplicitas juſtorum diriget eos; & ſupplantatio perverſorum vaſtabit eos, juſtitia rectorum liberabit eos, & in inſidiis ſuis capientur iniqui. Juſtus de anguſtia liberabitur, & tradetur impius pro eo. Simulator ore decipit amicum ſuum, juſti autem liberabuntur ſcientia. In bonis juſtorum* * *exaltabitur civitas, & in perditione impiorum erit laudatio. Benedictione juſtorum exaltabitur civitas.* Nec conſideratis, qui fratres perſequi non ceſſatis, qualia Job patientiſſimus, inter cetera exorſus, loquetur: *Auris audiens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi, eo quod liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non eſſet adjutor. Benedictio perituri ſuper me veniebat, & cor viduæ conſolatus ſum. Juſtitia indutus ſum: & veſtivi me ſicut veſtimento, & diademate judicio meo. Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater eram pauperum: & cauſam quam neſciebam diligentiſſime inveſtigabam. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.* Et paulo poſt: *Si negavi*, inquit, *quod volebant, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea: quia ab infantia mea crevit mecum miſeratio, & de utero matris meæ egreſſa eſt mecum.* Nam ſi quis hæc recto omnia conſideraverit oculo, nequaquam * fratres nocere, ſed liberare feſtinabit, quia nihil deterius eſt, quam cives civibus invidere, & fratres fratribus inſidiari, aut calumnias facere. Talibus enim refragari volentes inſidiis patres ſancti, ſynodum congregaverunt generalem in Nicæa, vitam corrigere hominum cupientes in eccleſia commorantium. [a] Licet dudum inſtituta ſanctorum multa patrum eſſent conſcripta, poſuerunt leges, quas ſacros canones appellamus, [b] quibus multa perneceſſaria ad ſtatum eccleſiæ ſanctæ Dei, & ſupplementum columnarum ejus, id eſt epiſcoporum, qui eam propriis humeris geſtant, ſunt decreta, & nocumenta eorum prohibita, ita ut qui talia agere tentaverint, aut eis nocere præſumpſerint, ſi quidem clerici fuerint, a proprio gradu decidant, ſi vero monachi aut laici fuerint, anathematizentur. [c] Quibus armati exemplis, oportere arbitrati ſumus, ab omnipotente Deo inſpirati, ut hanc accenſam diſcordiæ flammam [d] extinguere apoſtolica debeamus auctoritate, & non concedere eam ulterius animas depaſci humanas. Quapropter una cum omnibus apoſtolicæ ſubjectionis regulæ ſancimus, ne quiſquam deinceps Chriſtianorum talia perpetrare, aut epiſcopis temere nocere præſumat, cum & doctor gentium idipſum prohibeat, dicens: *Seniorem ne increpaveris, ſed obſecra ut patrem*, & reliqua. Bonum eſt namque procul dubio, & omnibus timentibus Deum [e] deſiderabile, cohibere diſſenſiones & altercationes, fratribuſque ſubvenire, & invicem non invidere, ſed adjuvare. Audite, inquam, jam factam in Nicæna civitate ſynodum, cui & ipſe conſcientiæ meæ [a] cultum decenter exhibui, nihil aliud volens quam concordiam omnibus fabricare, & præ cunctis arguere & removere hanc inſidiantium altercationem: [b] quas prævidentes ſancti patres inſidias & illicitas altercationes, unanimiter in prædicta Nicæna ſtatuerunt ſynodo, ut nullus epiſcopus, niſi in legitima ſynodo, & ſuo tempore apoſtolica auctoritate [c] convocata, ſuper quibuſdam criminationibus pulſatus audiatur, id eſt, judicetur vel damnetur. Sin aliter præſumptum a quibuſdam fuerit, in vanum [d] deducatur quod egerint, nec inter eccleſiaſtica ullo modo [e] reputabitur.

I.

Ipſi vero primæ ſedis eccleſiæ convocandorum generalium ſynodorum jura & judicia epiſcoporum ſingulari privilegio evangelicis & apoſtolicis atque canonicis conceſſa ſunt inſtitutis, quia ſemper [f] majores cauſæ ad ſedem apoſtolicam multis auctoritatibus referri præceptæ ſunt. Nec ullo modo poteſt major a minore judicari. Ipſa namque omnibus major & prælata eſt eccleſiis, quæ non ſolummodo canonum & ſanctorum patrum decretis, ſed domini ſalvatoris noſtri voce ſingularem obtinuit principatum. *Tu es*, inquit, *Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam*, & reliqua. *Et quæcumque ligaveris ſuper terram & ſolveris, erunt ligata & ſoluta in cœlo & in terra.*

II.

Porro dudum a ſanctis apoſtolis ſucceſſoribuſque eorum, in præfatis antiquis decretum fuerat ſtatutis, quæ hactenus ſancta & univerſalis apoſtolica tenet eccleſia, non oportere præter ſententiam Romani pontificis concilia celebrari, [f] nec epiſcopum damnari, quoniam ſanctam Romanam eccleſiam * primatem omnium eccleſiarum eſſe voluerunt. Et ſicut B. Petrus apoſtolus primus fuit omnium apoſtolorum, ita & hæc eccleſia ipſius nomine conſecrata, domino inſtituente, prima & caput [g] ſit ceterarum, & ad eam, quaſi ad matrem atque apicem, omnes majores eccleſiæ cauſæ, & judicia epiſcoporum recurrant, * ejuſque juſta ſententia terminum ſumant, nec extra [h] Romanum quidquam ex his debere decerni pontificem, quatenus non ita proterve, & pro libitu cujuſpiam, ſuo proprio arbitrio, quibuſque metropolitanis, ſicut agere ſolebant, liceat, inconſulto Romano pontifice, aut majores eccleſiæ cauſas deturbare, aut epiſcopos damnare, ſed [i] communi ſanctæ Romanæ ſedis epiſcopi conſilio & concordi actione quæque ſunt Chriſti zelo agenda diſponant unanimiter, rectèque ſentiant, & ea quæ ſenſerint, non ſibimet diſcrepando, ſed Deo placita perficiant.

III.

Eſt etiam in jam fata Nicæna concorditer ſtatutum ſynodo, accuſatores & accuſationes, quas ſæculi leges non admittunt, a ſacerdotali funditus averti nocumento. *Ecce*, inquit Propheta, *quam bonum & quam jucundum, habitare fratres in unum.* Illi vero non in unum habitant, qui a fratrum ſe ſolatio ſubtrahuunt, aut fratribus inſidias præparant. Non alieno vos, fratres, patiamini [k] peccato gravari: quia quod neceſſe eſt, nos dicere veremur, id eſt, ne cujus religio diſſipatur, indignatio provocetur. Præ oculis habete, & tota mentis acie reverenter aſpicite beati Petri gloriam, & cum ipſo communes omnium apoſtolorum coronas, cun-

Gratian. *reputentur*.

Prov. 10.
Prov. 10.
Prov. 11.
* exaltabit.
Job 29.
Job. 31.
* fratribus.
a Hiſt. Trip. 11. 14. & Soz. l. 22
b ex eadem ibidem. Ex his & ſequentibus liquet plures 20 eſſe Nicæni concilii canones.
c verum errat hic, vt in pleriſque aliis Binius.
d Conc. Chalced. c. 27. Typus Conſtantis conſ. 4. conc. Later. ſub S. Martino.
1. Tim. 5.
e Conc. Later. cit.
a Conſt. in ep. a Alex. Hiſt. II. ex Socr. l. 6.
b quorum quæſt. 4 Nullus epiſcopus.
c Har. cc. 1.
d deducet
e Innoc. 2. c. 3. gilius ep. Primates cleſiæ R manæ a Chriſto.
Gelaſius decreta. Matth. 2
3. q. 6. dum a ris.
In decret epiſtolu leutherii pæ, ac toris.
f Socr. II. & 17.
primari primatun in 2. dec Anacleti pæ, & decr. Al xandri p
g Hadr. coll. 3.
h Sozom. III. 9.
& juxta ejus ſen tiam.
Hadr. c 42. Hab infra in decr. Jul papæ, ac orientale epiſcopos pro Athanaſio.
Pſal. 132
k S. Leo 25

ctorumque martyrum palmas, qui pro fratrum non destructione, sed confirmatione & veritate in Christo passi sunt.

IV.

Nos ergo, qui domini discipuli & dici & esse volumus, portare crucem Christi, & compati fratribus debemus, & non persequi. Subtrahite (rogamus) actus cogitationesque a talibus nocumentis, si non vultis ipsam in vos suscipere ultionem: quoniam talionem meretur qui fratri foveam præparat. Et nos scitote hunc [a] typhum deinceps non esse passuros, ut ea quæ ad hanc specialiter sanctam pertinent sedem, sicut judicia episcoporum & majores ecclesiæ causæ, ut paulo superius prælibatum est, vos patiamur nobis inconsultis invadere absque vestri status periculo. Sed si quis ab hodierna die & deinceps episcopum præter hujus sanctæ sedis sententiam damnare, aut propria pellere sede præsumpserit, sciat se irrecuperabiliter esse damnatum, & proprio carere perpetim honore, eosque qui absque hujus sedis sunt ejecti sententia vel damnati, hujus sanctæ sedis auctoritate scitote pristinam recipere communionem, & in propriis restitui sedibus: quoniam & prius, a tempore scilicet apostolorum, hæc huic sedi sanctæ concessa sunt, & postea in memorata Nicæna synodo, propter pravorum hominum infestationes, atque hæreticorum persecutiones, & insidiantium molimina fratrum, sunt concorditer ab omnibus corroborata, ut magis singuli * provideant, ne talia audeant perpetrare; & caveant, si non propter Deum & amorem [b] fratrum, tamen propter opprobrium hominum, ruborem suum atque canonicam ultionem, saltem hæc timore & verecundia compressa, silentioque comprimantur, amputato scilicet totius [c] usurpationis excessu, quia nullus debet præsumere quæ sibi non videntur esse concessa. Quam culpam nullo modo potuissetis incidere, [d] si unde consecrationem honoris accipitis, inde legem totius observantiæ sumeretis: & beati apostoli Petri sedes, quæ vobis sacerdotalis mater est dignitatis, esset ecclesiasticæ magistra rationis. Unde sicut multum nos ea [e] quæ a vobis pie rectequ sunt acta lætificant, ita nimium ea quæ sunt perperam gesta contristant, quoniam necesse est post multarum talium experimenta causarum hæc in posterum solicitius prospici, & diligentius præcaveri, quatenus ea, quæ sunt ab apostolis eorumque successoribus statuta, nulla desidia negligantur, nulla dissensione violentur, nulla concertatione turbentur. *Nam sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.* Connexio [f] totius corporis unam sanitatem, unam pulchritudinem facit; & hæc quidem connexio totius corporis unanimitatem requirit, sed præcipue exigit concordiam sacerdotum, quibus etsi dignitas communis non est, tamen ordo generalis est, quoniam & inter beatissimos apostolos in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis, & cum omnium par esset electio, uni tamen datum est ut ceteris præemineret. De qua forma episcoporum quædam orta est distinctio, & magna ordinatione provisum, ne omnes sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres, haberetur prima sententia, & rursum quidam in majoribus urbibus constituti solicitudinem ejus susciperent ampliorem, per quos ad unam beati Petri sedem universalis ecclesiæ cura confluereret, & nihil usquam a suo capite dissideret. Qui ergo scit se quibusdam præpositum, non molestе ferat aliquem sibi prælatum; sed obedientiam quam exigit, etiam ipse dependat. *Nolite itaque errare, fratres mei dilectissimi. Doctrinis variis & extraneis nolite abduci.* Et institutа apostolorum & apostolicorum virorum canonesque habetis, his fruimini, his circumdamini, his delectamini, his armamini, ut his freti, circumdati, delectati, armati, contra cuncta inimicorum jacula persistere valeatis. Satis enim indignum [a] est quempiam vel pontificum, vel ordinum subsequentium, hanc regulam refutare, quam beati Petri sedem & sequi videat & docere. Multum enim convenit, ut totum corpus ecclesiæ in hac sibimet observatione concordet, quæ inde auctoritatem habet, ubi dominus ecclesiæ totius posuit principatum, dicente scriptura: *Ordinate in me caritatem*. Et iterum. *Omnia cum ordine fiant*. Iterumque Psalmista prædicante: *Circumdate Sion, & complectimini eam, narrate in turribus ejus. Ponite corda vestra in virtute ejus, ut enarretis in progenies alteras, quoniam hic est Deus, * dominus noster in æternum, & ipse reget nos in sæcula*. Officii enim nostri consideratione [b] non est nobis dissimulare, non est tacere * libertas, quibus major cunctis Christianæ religionis zelus incumbit, nec per taciturnitatem aut favere aut consentire videamur fratrum nocumentis. Data Kalendis Octobris, Feliciano & [c] Maximiano [1] viris clarissimis consulibus.

Africani PP. in ep. ad Bonifacium.

prævideant.

fraternum.

S. Leo ep. 84. q. 2. mputato tous usurpationis.

S Leo ep. c. 7.

Idem up. 84.

m. 12.

Idem. Leo bidem: nde liquere rbitror eruditis, quam neptus fuerit harum laiiniarum sar. or, qui poteris oculos. ruere voluit. lura ex his abentur in decretali epitola Vigilii papæ.

a Gelasius ep. 19. c. 10.

Hebr. 13

Dist. 21. Nolite errare.

Cant. 2. 1. Cor. 14. Psalm. 47.

* Deus.

34. q. 1. Officii nostri considerationе.

b Siricius ep. 2.

* liberum.

c Titiano anno 337.

Nota Severini Binii.

a Epistola increpatoria Julii.) Hanc epistolam Feliciano & Titiano consulibus datam anno Christi 337. ex prima Romana synodo sub Julio habita a pontifice scriptam fuisse, his rationibus sic satis evidentibus statuere licet. Primum eodem consulatu Feliciani & Titiani hæc epistola atque Romana synodus consignata sunt. Secundo, quod de injusta Athanasii & Marcelli Ancyrani condemnatione & relegatione facta redarguantur ab his, qui se huno ob finem convenisse in actis synodi aperte profitentur his verbis: *Pro fratrum oppressione tractantes laboremus; quia dum illi tam graviter affliguntur, nos nec respirare, nec quiescere possumus.* Anno Christi 336. Athanasium suis conventiculis aliquoties condemnatum relegaverant; quæ cum citra Romani pontificis scitum & consensum contigissent, jure meritoque de nullitate facti, & ecclesiasticarum constitutionum violatione reprehenduntur. An citra Romani pontificis consensum & approbationem concilia celebrare liceat, supra multis in locis attigimus.

Epistolam hanc esse Julii probatur rationibus Verum ejus acta falsa, saltem adulterata Baronio. Ratio 2.

---

a EPISTOLA d ORIENTALIUM

ad Julium papam I.

Causantium quod in communionem receperit Athanasium, & ceteros quos ipsi damnaverant.

d Bar. aliisque eruditis commentitia ex variis aliorum fragmentis Latine scriptis consuta. Ex eadem collectione Isidori.

Domino beatissimo & honorabili patri Julio, apostolicæ sedis venerabili episcopo, Eusebius, Theognius, Theodorus, & e Berinthus una cum reliquis fratribus & coepiscopis nostris, in Antiochia congregatis. f

e Theodorus fuit Perinthi sive Heracleæ Episcopus, quem in duos distrahit falsarius.

LICET circa omnes Romanam ecclesiam sciamus, esse munificam, & apostolicam habere

f anno 341. Prodit hæc

[1] Non sunt in Fastis hi consules

epistola hæreticos fuisse qui eam scripserunt. a Hist. Trip. IV. 16. & Soc. III. 7.

bere curam, & semper matrem existere pietatis, quamquam ab oriente ad eam prædicatores [a] pietatis advenissent, tamen optaremus vos nobiscum concordare, & quos a communione suspendimus, a vobis esse suspensos: & quos in ordine confirmamus episcoporum, a vobis esse confirmandos: nec nos secundo loco habendos, cum ex his partibus ad vos usque dogmatizantes apostoli pervenerint. Nec enim nos vestris resultavimus quamvis hoc agere potuissemus, quando Novatianus a Romana pulsus est ecclesia, quoniam (ut juxta vulgarem consuetudinem loquamur) *inimicitias quærit omnis qui vult recedere ab amico*. Nec crimine carere potest, qui alterius excommunicatum, absque ejus licentia, a quo communione est privatus, in communionem susceperit, canonibus scilicet jubentibus, ut excommunicatus ab aliis, non suscipiatur, viventibus illis a quibus communione privatus esse dignoscitur. Nec solum in his nobis contumeliam irrogatis, sed etiam in his, quod concilia nostra dissolvitis, neque ea rata finitis esse. Sunt namque a nobis, & maxime a totius orientis episcopis damnati, [b] Athanasius Alexandrinus, Paulus Constantinopolitanus, Marcellus Ancyræ, Asclepius Gazæ, Lucianusque [c] Hadrianopolites, pro certis criminibus, quibus adversarii sunt apud nos inscripti, quæ per præsentes hujus epistolæ latores omnia sub certa relatione vestræ innotescere non omittimus sanctitati. Quibus agnitis, si nostris placitis magis quam eorum machinationibus assentire, & ordinatos episcopos [d] in damnatorum loco firmare eligitis, pacem vobiscum & communionem habere volumus: si vero aliter egeritis, & eis amplius, quam nobis assentire judicaveritis, contraria celebrabimus, & vobiscum deinceps nec congregari, nec vobis obedire, nec vobis vestrisque favere volumus, sed per nos, quidquid melius elegerimus, agere conabimur. Nam nullus est in hac parte terrarum ætatem habens, qui ignoret prædictorum molimina seductorum, propter eos enim multa sunt mala peracta, multa concilia diversis & asperis temporibus celebrata, multæ seditiones, [e] multæ machinationes, multa nobis opprobria illata, & alia multa quæ enumerare perlongum est. Nam si his consentire eligitis, tunc liquet quod nos perdere vultis, & non, ut pater filios, fovere. Dicunt enim & affirmant tam cives istorum, quam etiam sacerdotes eorum, hos fovere vos velle homicidas, [f] sacrorum templorum everssores, virginum stupratores, sacrorum librorum incensores, sacrorumque vasorum, ac ceterorum sacrorum ministeriorum fraudatores, officiorum neglectores, imperatorum infidos, gentis & patriæ proditores, & inter sacerdotes maximam generantes discordiam, eo quod consubstantialitatis vocem, quæ scripta non invenitur, in fidei doctrina posuissent. Quid plura enumerare necesse est, cum propter eos nobis & cunctis hujus regionis habitatoribus scientibus, tanta cædes hominum sit perpetrata, ut amplius quam mille homines sint prostrati? Talibus autem favere quid aliud est, quam sceleribus eorum consentire, cum sacra scriptura hæc prohibeat, dicens: *Non solum qui faciunt culpabiles existunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*. Talibus enim vos obsistere totis viribus oportet, ne involvamini in peccatis eorum, & excommunicationem eorum ne suscipiatis. Tales enim a vobis procul abjicite, ne propter animositatem talium hominum, infirmæ animæ & ignari populi, sacrilega dissensione dispereant. Itaque oportet [a] vos improbis probe resistere. Quapropter si neglexeritis deturbare perversos, liquet quod eorum protegatis errorem. Nec vero caret scrupulo societatis occultæ, qui [*] manifeste facinoribus desinit obviare. [b] Decet enim vos ad arguendam proterviam eorum linguam vestram exacuere, & velut venenosos a vobis repellere, ne eorum veneno vos vestrique in aliquo fauciemini. Igitur [c] sufficiunt nobis querimoniæ contra eos delatæ, quoniam derelinquet nos tempus, secundum quod ait apostolus, si voluerimus omnium obloquentium oblatas contra eos producere querelas, maxime cum hæc nobis sufficiant quæ superius dicta sunt. Nec nobis necesse est iterum eorum divulgare mala, cum ipsa per se prodeant, & maxime omnes orientales testes super eorum malis existant. *In ore enim* (juxta quod scriptum est) *duorum vel trium testium stabit omne verbum*: quanto magis in multitudine tantorum sacerdotum & populorum, abbatum vel monachorum, in scripto & sine scripto contra horum pravitatem nos quotidie vox acclamantium? Nos vero diu expectavimus eos per multam patientiam, ut crearent uvas, sed illi e contrario fecerunt labruscas. Vos ergo non oportet de cetero negligere & differre tales, ne (quod absit) memoratis criminibus eorum [d] submittamini, irrationabiliter eos episcopos ponentes. Ipsi enim, nisi cito corrigantur, juxta quod beatus apostolus protestatur, *secundum duritiam eorum, & cor impœnitens, thesaurizant sibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus*. Qui corrigendi sunt, ne per temporalem delectationem, [e] & per mendacia atque figmenta sua, vobis assensum præbentibus, æterna perdant præmia, quæ per veram pœnitentiam consequi potuerunt. Nec hæc, quæ prædicta sunt, solummodo Athanasio & sequacibus ejus irrogamus, sed etiam quod contra regulam egerit, quam nos decreveramus, quia non decreto communis concilii [f] episcoporum recepit sacerdotium, sed sibimet arrogando ecclesiam fuisset ingressus, & in sede resedisset, cum dudum [g] decretum fuisset, nullum a pauciore numero restitui debere, quam depositum fuisse constaret. Deinde, quoniam ejus adventu sit turba generata, plurimique seditione sint mortui, & non solum hæc per eum & propter eum sunt peracta, sed etiam quidam jam a dicto Athanasio cæsi, judicibus dicuntur esse contraditi. [h] Hæc & alia innumerabilia sunt ab eo suisque sequacibus impudenter perpetrata, quos excommunicatos, communioni (ut audivimus) contra regulam in contumeliam omnium orientalium sociastis. Præfato itaque debitæ salutationis [i] officio propter beati Petri honorem impenso, postulamus, ut deinceps ad vestras hinc venientes aures non tam facile admittatis, utque a nobis excommunicatos ultra velitis excipere, ne canonum transgressores inveniamini, sed magis salva fraterna caritate, erratum hoc in posterum minime patiamini.

Et subscriptio: Orantem [k] pro nobis apostolatum vestrum dominus ævo custodiat longiore, beatissime pater. Amen.

Prov 28. In Nicæna synodo c. 5. Et in Eliberitano concil. c 53.

b Athan. an. 335. Tyri, Marcellus 336. in syn. CP. Paulus anno 340.

c Corr. Asclepas & Lucius de quibus Athan. Soz Socr. Theod.

d Hist. Trip. IV. 16.

En ut agnoscunt Romani pontificis primatum.

e seductiones.

f Athan. apol. 2. & ad solit. Hilar. in fragm.

Ruff. Socr. Soz. Theod. & alii.

Rom. 1

a Martin conf. 1. Later.

* manifeste

b Felix. in ep. Acacium.

c Idem tinus.

Hebr. 11.

Matth. 1

Isa. 5.

d subdan

Rom. 2.

e S. Gre

f Trip. I IV. 9. & X. 17. e Socr. & So

g imo ann dumtaxat 341. conc Antiocheni can. 12. H hæreticor esse decr tum testa Julius in e stola pro ma.

h Trip. cit Socrate & Sozomen

i Ep. Afr norum ad Cælestinu I. Papam.

k ep. Tarr con. ad H larum pa pam.

Nota.

Ariani post Antiochenum concilium scripserunt.

[a] *Epistola Orientalium.*) Ex epistola Julii ad orientales scripta, quam recitat Athanasius apologia 2. quæque infra quarto loco hi subditur, certissime constat Arianos post concilium Antiochenum acerbius, ac majore cum fastu, superbia & contentione, quam decebat, scripsisse. Ita enim exorditur: *Legi epistolam vestram, quam mihi presbyteri mei Elpidius & Polyxenus attulerunt*, &c. Veram & germanam non exstare, præter auctoritatem Baronii anno 341. num. 54. illud asserentis, ea quæ supra in principio epistolarum Julii annotavi, confirmant. Quæ hic secundo loco posita orientalium nomen præfixum habet, ex Sozomeno & Socrate ab incerto quodam auctore compilata esse videtur, tum quod multa desiderari, nonnulla etiam in rebus & nominibus in ea expressis variari advertes, si eam cum responsoria Julii, quam recitat Athanasius apologia 2. diligenter conferas. Vide quæ ex Baronio supra dixi initio epistolarum.

Epistola hæc an recte citata sit ab auctore.

---

falsa non secus ac præcedentes duæ.

[a] EPISTOLA II.

SIVE [a] RESCRIPTUM JULII I.

Contra orientales, pro Athanasio & ceteris.

1. *De vocatione orientalium episcoporum ad Julium, & restitutione damnatorum episcoporum ab ipsis.*
2. *Ut episcopi accusati appellent sedem apostolicam.*
3. *De eadem re.*
4. *Si quis putat se gravari a proprio metropolitano.*
5. *De accusatoribus, vel accusationibus, quas sæculi leges non admittunt.*
6. *Ut nullus episcopus alterius parochiam retineat, vel ordinet, &c.*
7. *Si quis adversus episcopum, vel auctores ecclesiæ negotium habuerit.*
8. *De episcopis rebus suis expoliatis, vel a sede sua pulsis.*
9. *De accusatoribus & testibus.*
10. *Si accusatus vel damnatus episcopus sedem apostolicam appellaverit, & de eis qui adversus patres armantur, vel cum inimicis morantur.*
11. *De accusationibus clericorum.*
12. *Quæ metropoles primates vocentur.*
13. *Qui sint infames.*
14. *De causis episcoporum.*
15. *Ut non admittantur ad accusationem errantes, vel a proposito recedentes, sive canonibus inobedientes.*
16. *De peregrinis judiciis.*
17. *Ut nullus extra provinciam vocetur ad judicium, vel si quis judices suspectos habuerit.*
18. *De se confessis, non esse credendum supra crimen alienum.*
19. *De incertis non judicandis.*
20. *De criminationibus majorum natu.*
21. *De provinciali synodo retractanda a papa.*
22. *Si quis judices majoris auctoritatis appellaverit.*
23. *Ut metropolitanus nihil agat sine consilio episcoporum, nec illi sine ipsius, nisi quantum ad proprias pertinet parochias.*
24. *Ne judices in absentem proferant sententiam, & ut proditor non audiatur.*
25. *De accusationibus clericorum.*
26. *De episcopis accusatis.*
27. *De injusta episcoporum damnatione.*
28. *Detractores & fautores inimicorum ab accusatione removendos, nec majorem a minore debere impeti, nec in re dubia certa judicari sententia, & de judiciis inordinatis.*
29. *Si possit episcopus a pauciori numero episcoporum restitui, quam fuerat damnatus.*
30. *Si sit fugiendum episcopis causa persecutionis, & de privilegiis apostolicæ sedis.*
31. *Quanta cautela judicare oporteat, nec damnandum quemquam, priusquam accusatores præsentes habeat, locumque defendendi accipiat.*
32. *Ultra provinciæ terminos accusandi licentia non progrediatur.*
33. *Qui non debeant admitti ad accusationem.*
34. *Nullum alterius judicis, nisi sui sententia teneri, & quales debeant esse.*
35. *De episcopis rebus suis expoliatis, vel a sede sua pulsis.*
36. *Quod excommunicati episcopos non possunt accusare, nec illi qui eos in sua non recipiunt accusatione, nec majorem a minore posse damnari vel judicari.*

Julius sanctæ Romanæ & apostolicæ ecclesiæ episcopus Eusebio, Theognio, Theodoro, [a] Berintho, [1] & ceteris orientalibus episcopis.

[a] Leg. Theodoro Perinthio.

DEcuerat vos adversus sanctam Romanam ecclesiam & apostolicam limate, & non [b] ironice loqui, quoniam & ipse dominus noster Jesus Christus eam decenter allocutus, ait: *Tu es*, inquit, *Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam, & tibi dabo claves regni cœlorum.* Habet enim potestatem, singulari privilegio sibi concessam, aperire & claudere januas regni cœlestis, quibus voluerit. Nam si ei detrahere (quæ domini ore sacrata atque desuper exaltata est) non [*] renuistis, nec mirum si fratribus injurias irrogare minime cessatis. Unde jam silentio non teguntur quæ vestro in concilio turbulenter [c] atque cum tempestate decreta sunt. Apparet enim quoniam tumultuosa quadam indisciplinatione veritas est oppressa: vobis quippe inconsiderantibus quæ placent Deo, propter jurgia quæ contra proximos, vestros habetis, & vota nostra inevincibilia esse contenditis. Sed erit opus divinæ providentiæ, quatenus [*] e contrario aperte deprehensa possint evacuari, & quidquid illic convenientes, sine qualibet gratia, odio aut inimicitiarum causa gessistis, funditus repelli. Quapropter cum omni festinatione vos omnes ad hujus sanctæ sedis reverentiam volo concurrere, quatenus gestorum apud vos integritatem per vosipsos possitis ostendere. Nam nec dubitare vos credo Athanasium sacræ legis doctorem non solum a nobis, sed etiam a Nicæna synodo veræ fidei cultorem esse comprobatum, qui defuncto Alexandio mirabili sene, qui Arii prostraverat blasphemias, post quinque menses Nicæni concilii Alexandrinorum ecclesiæ suscepit præsulatum: adversus quem ejusque sectatores multa mendacia texentes, & nudas valde calumnias quasi veras accusationes componentes, nobis multorum malorum eum causam & caput esse perhibuistis, & non solum apud

[b] Hist. Trip. III. 7.

Matth. 16.

Ivo lib. 4. In decret.

[*] timuistis.

[c] Ejusdem III. 7. ex Socrate & Soz. verba Constantini in ep. ad concilium Tyrium.

[*] & hæc contentio aperte deprehensa possit.

Ejusdem ex iisdem IV. 2. verba Constantini junioris Aug. ad Alexandrinos. Videnda quoque Theod. Hist II. 2. & Athan apologia 2. Eadem Hist. Trip. variis locis.

Ægy-

---

1 Hincmarus Laudun. ad Rhemen. pag. 613. tom. 2. Theodorum similiter a Berintho distingui t, ubi hanc citat Epistolam. *Harduinus.*

Ægyptum, sed etiam apud Palæstinam & Phœnicen, vicinasque gentes, scriptis vestris illum perturbatorem esse significastis. Qua de re ecclesiasticam sequentes regulam, vos & illos Romæ [a] regulariter ad judicium die statuta, non sub angusto temporis spatio (ut excusatio locum non inveniat) literis & apocrisiariis evocavimus: illique, vocatione suscepta, ad diem præstitutum venere, sed vos, ne vestris mendaclis caperemini, vestraque calumnia enudaretur, venire distulistis. Nec his machinationibus solummodo contenti estis, sed etiam videntes oves pastoribus desolatas, lupos pro pastoribus super eas posuistis. Decuerat ergo, ut ad regularem veniretis convocationem, qualiter de his & de aliis vestris præsumptionibus veram redderetis rationem, quoniam occurreret veritas, [b] si falsitas displiceret: & nullus dubitat quod ita judicium [c] nocens subterfugit, quemadmodum qui est innocens ut absolvatur requirit. Nec suspicione caret qui alium calumniis derogat falsa dixisse, cum ipse ad judicium, ut probet quæ intulit, evocatus venire distulerit. Vellem enim vos magis ad jam dictam canonicam convenire vocationem, ut coram universali [d] concilio redderetis rationem, cur synodum ad statum ecclesiarum & fratrum in [e] Antiochia subvertendum, & Nicæni magni concilii destructionem feciſtis, aut cur nobis inconsultis episcopos in eam convocastis, ad quam nec Maximus Hierosolymitanus venit, nec nostra interfuit legatio, canonibus quippe in [f] Nicæna synodo jubentibus, non debere præter sententiam Romani pontificis ullo modo concilia celebrari, nec episcopos damnari: aut cur in prædictorum loco fratrum alios adulteros posuistis, antequam penes nos aut apocrisiarios nostros eorum causa canonice esset examinata, finemque perciperet rectum. Isti enim qui ad memoratam regulariter venere vocationem, videntes vos a prædictis subtrahere calumniis, multa adversus vos lacrymabilia & doloribus plena referunt, accusantes vos, & dicentes, multa se [g] importabilia a vobis esse passos. Vobis ergo [h] refugientibus venire, illisque perseverantibus in vera ratione, suasque calumnias reclamantibus, super quibus & Ægyptiorum episcopi [i] literis nobis missis protestantur suis, falsa esse quæ contra Athanasium suosque sectatores machinantur, cunctaque Arianorum * machinata, blasphemiis & talibus plena figmentis, liquet eos esse [k] inculpabiles, vosque culpabiles; quia si de vera consideretis innocentia, nullo modo a jam dicta vos canonica subtraheretis evocatione, quæ non subito, sed spatiose denunciata est: sed omni subducta apologia, absque tardatione venire, & causas reddere festinaretis. Quibus ita gestis, scripsi [l] vobis, & omnibus qui in Antiochiam contra apostolicam canonicamque regulam, nobis inconsultis, fueratis congregati, arguens vos primum de injuriis literarum, deinde cur Athanasium suosque consectatores ad vestrum concilium convocassetis, canonibus scilicet præcipientibus, nihil extra Romanum decerni pontificem, cui hæc & majora ecclesiarum negotia, tam ab ipso domino, quam ab omnibus universorum conciliorum fratribus, speciali (ut jam dictum est) privilegio contradita sunt. Vobis vero refugientibus, & ad concilium toties convocatis, adesse nolentibus, illis quoque in sua reclamatione & justa ratione persistentibus, vestraque cognoscentes crimina, [a] & illorum justam examinantes rationem, omnesque eos Nicæno concilio comperientes & nostris apostolicis jussionibus obtemperantes, visum est nobis ac universo concilio, ut nos divinis præceptis & apostolicis monitis [b] informati, qui pro omnium ecclesiarum statu impigro vigilare debemus affectu, si quidquam reprehensioni usquam invenitur obnoxium, celeri solicitudine ab ignorantiæ imperitia aut a præsumptionis usurpatione revocemus.

I.

His taliter consideratis atque discretis, tamquam [c] omnium curam gerentes, propter sedis propriæ dignitatem, suscepimus eos in communionem, [d] singulisque cum suis, auctoritate hujus sanctæ sedis, rebus, proprias reddidimus ecclesias, quoniam huic sanctæ sedi, propter pravorum hominum insidias, ipso domino instituente, & sanctis apostolis, eorumque successoribus per singula concilia roborantibus, hoc semper licuit, licebitque, domino auxiliante in perpetuum. Unde, qui se scit aliis esse [e] præpositum, non molestе ferat aliquem sibi esse prælatum: sed obtemperantiam, quam ab aliis requirit, gratis & ipse dependat. Quapropter increpando vobis scribo, [f] quia non recte tractastis viros inculpatos, & a nobis minime examinatos, de suis ecclesiis communione privatos pellentes, & ecclesiasticæ disciplinæ injuriam irrogantes, constitutumque Nicæni concilii minime servantes, talia indisciplinate agere non formidastis. Idcirco quoniam dudum venire vocati renuistis, modo ad certum diem, id est quintodecimo Kalendas Novembris, vos iterum regulariter literis missisque evocamus, ut coram vobis ostendamus nos justam in eos protulisse sententiam, & de cetero non talia esse passuros. Est etenim in antiquis ecclesiæ statutis decretum, [g] ut aliena qui invadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione restituat. Unde & in evangelio scriptum est: *Quod si* * *aliquid defraudavi, reddo quadruplum*. In lege quoque cautum est: *Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui. Et dicet omnis populus: Amen.*

Quare miror vos tam audaces esse, & tam impudenter egisse, & terminos ac jura beati Petri apostolorum principis invasisse. Sui enim (ut paulo superius comprobatum est) juris erat, ut absque ejus sanctæ sedis auctoritate, nullus deberet aut concilia [b] celebrare, aut episcopos ad synodum convocare, vel damnare eos, aut propriis pellere sedibus, aut alios in eorum loco ordinare, quæ omnia vos temerare non timuistis. Quid ergo est aliud talis præsumptio, nisi quod apostolorum eorumque successorum decreta transgredi, & maledictionem superius comprehensam, in lege scilicet cautam, quam omnis populus uno ore consonaque responsione per *Amen*, id est, fiat, confirmavit, suscipere non timuistis? Nam (ut reor) talibus transgressionum funiculis constricti, nostrum, ne vestra proderentur flagitia, examen declinastis, & ad supradictam vocationem venire distuliſtis. Sane manifestum est suum eos confiteri [i] crimen, qui toties evocati, absque inevitabili causa venire distulerunt, & purgandi se voluntate non utuntur. Nam si de vestris dictis consideretis, etiam in faciem [k] probare non distuliſſetis. Tales insidiatores spiritu prævidentes sancti patres in Nicæa congre-

a Theod. II. 3. interprete eodem Epiphanio Cassiodori amico.

b Cæl. ep. 1. ad Gallos. Bonif. ep. 2. ad Gallos.

In decret. Ivo lib. 4.

d fuerunt circa 50 ex Ath. apol. 2.

e Trip. IV 9. & Socr. II. 8.

Ejusdem IV 19.

intolerabilia.

h fullus in ep. quam S. Athanasius recitat apol. 2. Trip. IV. 19 & Socr. II 25.

machinamenta

k Trip. IV. 15. ex Soz. III 7.

l Trip. IV. 19.

In Nicæna synodo, ut patet ex sequentibus hujus epistolæ cap. 2.

a Trip. V 11

b S. Leo

c Trip. I. 15.

d supposit o esse hos a tiones te Contio ul id ostenc quod ner ne Grat nus quid ipse eos l legare a est.

e S. Leo 84.

f Eadem Trip. ibi

12. quæst. In antiquis Jo: Papa

g Conc. Ro V. sub Sy macho. Luc. 19. Deut. 27. * quid alliquem

h Socr. & Soz. alias tati.

i Bonif. ep

k Trip. IV 24. ex Theod II referente S nodicam conc. Sard

gre-

gregati, leges ſtatuerunt, [a] quas nos canones appellamus, ne facile probi ab improbis damnarentur, ex quibus nonnullas ſententias his inſeri judicavimus, ut tantorum patrum auctoritate noſtra roboraretur epiſtola, arque omnes orientales, ſive reliquarum partium epiſcopi hæc audientes, in tantam foveam non incidant, ne damnationem a patribus decretam percipiant. Sequuntur enim hæc ex prædicto concilio Nicæno capitula, id eſt, 18. 19. 21. 23. 26. 27. 28. 33. [†] 41. 45. & 47. & [*] 49. ac 51. 52. 53. 54. 55. 57. 58. 59. 60. 61. 63. [*] 66.

II.

Ut omnes epiſcopi, qui in quibuſdam gravioribus pulſantur vel criminantur cauſis, quoties neceſſe fuerit, libere apoſtolicam appellent ſedem, [b] atque ad eam quaſi ad matrem confugiant, ut ab ea (ſicut ſemper fuit) piefulciantur, defendantur & liberentur. Cujus diſpoſitioni omnes majores eccleſiaſticas cauſas, & epiſcoporum judicia, antiqua apoſtolorum eorumque ſucceſſorum atque canonum auctoritas reſervavit. Quoniam culpantur epiſcopi qui aliter erga fratres egerint, quam ejuſdem ſedis papæ fieri placuerit.

III.

Placuit, ut accuſatus vel judicatus a comprovincialibus in aliqua cauſa epiſcopus licenter [c] appellet, & adeat apoſtolicæ ſedis pontificem, qui aut per ſe, aut per vicarios ſuos, ejus retractari negotium procuret. Et dum iterato judicio pontifex cauſam ſuam audit, nullus alius in ejus loco ponatur aut ordinetur epiſcopus, quoniam quamquam a comprovincialibus epiſcopis accuſati cauſam pontificis ſcrutari liceat, non tamen definiri, inconſulto Romano pontifice, permiſſum eſt, cum beato Petro apoſtolo, & non ab alio quam ab ipſo dictum ſit domino: *Quæcumque ligaveris ſuper terram, erunt ligata & in cœlis: & quæcumque ſolveris ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlis.*

IV.

Si quis putaverit ſe a proprio metropolitano [d] gravari, apud primatem diœceſeos, aut penes univerſalis apoſtolicæ eccleſiæ papam, judicetur.

V.

Accuſatores & accuſationes, quas leges ſæculi non adſciſcunt, [e] & nos unanimiter ſubmovemus. Nec fiat in diſtricta probatione impietas, cum recta ſit judicii in electione ſententia. [f]

VI.

Nullus epiſcopus alterius Parochianum præſumat retinere, aut ordinare abſque ejus epiſcopi voluntate, vel judicare, [g] ſalva tamen in omnibus apoſtolica auctoritate: quia ſicut irrita erit ejus ordinatio, ita & dijudicatio: quoniam cenſemus nullum [h] alterius judicis niſi ſui ſententia teneri. Nam qui eum ordinare non potuit, nec judicare ullatenus poterit.

VII.

Si quis erga epiſcopum, vel actores eccleſiæ, ſe proprium habere crediderit negotium, non prius adeat judices, quam ad eos recurrat caritatis ſtudio, [i] ut familiari colloquio commoniti, ea ſanare debeant quæ in querimoniam deducuntur. Quod ſi aliter egerit, communione privetur.

VIII

Nemo pontificum deinceps aliquem epiſcopum ſuis expoliatum rebus, aut a ſede pulſum, excommunicare aut judicare præſumat; quia non eſt privilegium, quo poſſit ſpoliari jam nudatus. [a]

IX.

Pari tenore decernimus, non credi accuſatori, [b] qui abſente adverſario cauſam ſuggerit ante utriuſque partis diſcuſſionem. Nec accuſatores vel teſtes ſuſcipi, qui non ſunt idonei.

X.

Placuit, ut ſi accuſatus vel damnatus epiſcopus appellaverit Romanum pontificem, [c] id ſtatuendum, quod ipſe juſte cenſuerit. Et omnes qui adverſus [d] patres armantur, infames eſſe cenſemus: neque eos, qui cum inimicis morantur, [e] ad accuſationem vel ad teſtimonium recipiendos.

XI.

Placuit, ut ſemper in accuſationem clericorum, primo perſona, fides, vita & converſatio blaſphemantium perſcrutetur. [f] Nam fides omnes actus hominis præcedere debet, quia dubius in fide infidelis eſt. [g] Nec eis omnino eſt credendum, quia veritatis fidem ignorant, nec rectæ converſationis vitam ducunt: quoniam tales & facile & indifferenter lacerant & criminantur recte & pie viventes. Ideo ſuſpicio eorum diſcutienda eſt primo & corrigenda, neque accuſatoribus ſuſpectis, & de inimicorum [h] domo prodeuntibus eſt credendum.

XII.

Quod non aliæ metropolitanæ eccleſiæ, vel primates ſint, niſi illæ, quæ prius primates erant, & poſt Chriſti adventum, auctoritate apoſtolica & ſynodali primatum habere meruerunt. Reliquæ vero non primates, ſed metropoles vocentur, eorumque epiſcopi, non primatum, [i] ſed aut metropolitanorum, aut archiepiſcoporum nomine fruantur.

XIII.

Infames eſſe cenſemus omnes, qui ſuam aut Chriſtianam prævaricantur legem, aut canonicam poſtponunt auctoritatem.

XIV.

Salvo in omnibus Romanæ eccleſiæ privilegio, nullus [k] metropolitanus abſque ceterorum omnium comprovincialium epiſcoporum inſtantia, aliquorum audiat cauſas eorum, quia irritæ erunt, imo & cauſam in ſynodo pro facto dabit.

XV.

Alienis erroribus ſociatum, vel a ſui propoſiti tramite recedentem, aut ſacris canonibus inobedientem, ſuſcipere non poſſumus, nec impetere recte credentes, vel ſanctorum patrum ſanctionibus obtemperantes, permittimus.

XVI.

Peregrina judicia generali ſanctione prohibemus, quia indignum eſt, ut ab exteris judicentur, qui comprovinciales & a ſe electos [l] debent habere judices.

XVII.

Salva apoſtolicæ eccleſiæ auctoritate, [m] nullus epiſcopus extra ſuam provinciam ad judicium devocetur: ſed [*] evocatus ipſe canonice, in loco omnibus congruo, tempore ſynodali, ab omnibus comprovincialibus epiſcopis audiatur, qui concordem ſuper eum canonicamque proferre debent ſententiam; quoniam ſi hoc minoribus, tam clericis quam laicis conceſſum

a Ex ſyn. V. Rom. ſub Symmacho.

b Anianus in conſt. 9. & 13. tit. 39. lib. XI. cod. Theod. 6. qu. 1. Sacer. qui.

c Hadr. 21. ex c. 7. Sardicenſi.

d Ex Proclo ad Domnum

e ſent. 1. tit. 15. libri V. Pauli.

Idem habetur in decr. epiſt. 1. Sixti Papæ I.

f Hadr. 4.

g Sixti ſent. 5. & 156.

h ſent. 1. tit. 15. libri V. ejuſdem Pauli.

Idem habetur in 1. epiſt. decr. Clem. papæ, & in 2. epiſt. decr. Anacleti papæ.

i Hadr. 23.

k Hadr. 34. ex can. 35. Apoſt. interprete Dionyſio Exiguo.

3. qu. 4. Alienis erroribus ex ep. 2. Igini P.

3. q. 6. Peregrina judicia ex Sixto III. Papa.

l Had. 17. ex cod. Theod.

m Hadr. 18.

* vocato eo.

est, quanto magis de episcopis servari convenit? Nam si ipse metropolitanum aut judices suspectos habuerit, aut infensos senserit, apud primates diœceseos, aut apud Romanæ sedis pontifices judicetur.

XVIII.

11. qu. 3. Nemini. Vide & lib. 12. Cod. Theod. de Accusationibus.

Nemini de se confesso credi potest super crimen alienum, [a] quoniam ejus atque omnis rei professio periculosa est, [b] & admitti adversus quemlibet non debet.

XIX.

a Ennodius ep. 4. lib. 1.
b Hadr. 64. ex Aniano. In decr. Sixti papæ 2.
c Isid. II. syn. 16.

Incerta nemo unquam pontificum judicare præsumat, quia quamvis vera sint, [c] non tamen credenda, nisi quæ manifestis indiciis comprobantur, nisi quæ manifesto judicio convincuntur, nisi quæ judiciario ordine publicantur.

XX.

2. qu. 7. Criminationes ex Igino P.
d con. II. Carth. c. 6.
e conc. I. Arelatens. c. 13.

Criminationes majorum natu per alios ne fiant nisi per ipsos qui crimina intendunt, [d] si tamen ipsi digni & irreprehensibiles apparuerint, & actis publicis docuerint, omni se carere suspicione [e] atque inimicitia, & irreprehensibilem fidem, atque conversationem ducere.

XXI.

Hadr. 39.

Et provincialis synodus retractetur per vicarios urbis Romæ episcopi, si ipse decreverit.

XXII.

Et in concil. Carth. III. cap. 10. 2. q. 6. Placuit, ut a quibuscumque. Hadr. 42.

Placuit, ut a quibuscumque judicibus ecclesiasticis ad alios judices ecclesiasticos (ubi est auctoritas major) fuerit provocatum, audientia non negetur. [f]

XXIII.

f Trip. X. ex Socr. Soz. &c.

Si quis metropolitanus episcopus (nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam) sine consilio & voluntate omnium comprovincialium episcoporum, aliquid agere tentaverit, [g] gradus sui periculo subjacebit, & quod egerit irritum habeatur & vacuum. Sed quidquid de comprovincialium episcoporum causis, suarumque ecclesiarum & clericorum atque sæcularium necessitatibus agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omni consensu comprovincialium agatur pontificum, non aliquo dominationis fastu, sed humillima & concordi administratione, sicut dominus ait: *Non veni ministrari, sed ministrare*: Et alibi: *Qui major est vestrum, erit minister vester*, & reliqua. Similiter & ipsi comprovinciales [h] episcopi, cum ejus concilio (nisi quantum ad proprias pertinet parochias) agant, juxta sanctorum constituta patrum, ut uno ore, uno animo concorditer sancta glorificetur trinitas in sæcula.

g Hadr. 43. ex can. apost. 35.

Matth. 20. Marci. 10.

h Antioch. 9. Ephes. act. 6. Chalc. c. 12.

XXIV

3. q. 5. Caveant judices ex Eleuthetio P.

Caveant judices ecclesiæ, ne absente eo, cujus causa ventilatur, sententiam proferant [i] quia irrita erit; quippe & rationem pro actione reddent in synodo, &, ut proditoris calumnia, nec eorum postea vox [k] audiatur. Nemo enim debitorem amplius potest cognoscere, quam ille, qui injuriam ejusque sustinet nequitiam.

i Hadr. 49. ex conc IV. Carth c. 20.
k ex Aliano & cod. Theod.

XXV.

3. q. 6 Si quis clex ex Sixto P.
l Hadr. 8.

Si quis super quibuslibet criminibus clericum pulsandum crediderit, in provincia, in qua ille consistit [l] qui pulsatur, suas exerceat actiones. Nec æstimet eum accusator suus alibi, aut longius pertrahendum ad judicium. Illi vero qui pulsatus fuerit, si judices suspectos habuerit, liceat appellare.

XXVI.

Primates accusatum discutientes episcopum non ante sententiam proferant [a] damnationis, quàm apostolica freti auctoritate, aut reum se ipse confiteatur, aut per innocentes & canonice examinatos regulariter testes convincatur.

a Hadr. ex Ania

XXVII.

1. q. 6. ir ex epist Felicis ad Paterı

Irritam esse injustam episcoporum damnationem * decernimus, & idcirco a synodo retractandam, [b] ita ut oppressis ab omnibus in cunctis subveniatur causis.

* censem
b Hadr. 3. q. 4. tractore quoque. Ex Epist Zepheri

XXVIII.

3. q. 7. M rum qu piam, e eodem pherino

Detractores qui divina auctoritate eradicandi sunt, & fautores inimicorum, ab episcopali submovemus accusatione. Similiter, ne summorum quispiam minorum accusationibus impetatur aut dispereat; neque in re dubia detur sententia, [c] nec ullum judicium, nisi ordinabiliter habitum, teneatur.

c S. Greg 30. lib. & 32. lib

XXIX.

d vide Hu lib. 55. c

Plura de his ideo hic non inserimus, [d] ne vacuare vilemve prædictam facere synodum videremur, aut fastidium legentibus audientibusque prolixa faceret epistola. Si quis autem de his ampliora atque abundantiora scire voluerit, in sacro nostræ ecclesiæ sedis scrinio & ea quæ prædiximus invenire poterit. Verum me [e] dixisse testis est divinitas. De receptione vero sedis & sacerdotii, atque honoris, quæ dixistis Athanasium absque concilii decreto suscipere, non ita invenimus sicut calumniati estis. sed quorumdam episcoporum consilio atque decreto recepit suum quod injuste perdiderat sacerdotium, ac resedit in sede. [f] Quod enim scripsistis, non eum posse a pauciore numero episcoporum restitui, quam depositus fuerat, non ita est; nec hæc regula orthodoxorum sanctæ ecclesiæ est episcoporum; sed Arianorum, sociorum videlicet vestrorum, hæc adinventio ad perditionem orthodoxorum episcoporum contexta est. Nam, ut nobis a veracibus est testibus relatum, quando Antiochiæ pro damnatione fidei de consubstantialitate prolata fuistis congregati, odio prædicti Athanasii hanc regulam protulistis, quæ nullas habet vires, nec habere poterit; quoniam nec ab orthodoxis episcopis hoc concilium actum est, nec Romanæ ecclesiæ legatio interfuit, canonibus præcipientibus sine ejus auctoritate concilia fieri non debere. [g] Nec ullum ratum est aut erit unquam concilium quod non fultum fuerit ejus auctoritate.

e Ennod. 1. ep. 2

f Trip. X ex Socr. Soz. &c.

Dist. 17. regula vest nullas.

g Trip. IV & 19.

XXX.

Igitur de fuga, super qua Athanasium [h] reprehenditis, non * bene agitis, cum ipse dominus mandatum hoc nobis dederit. *Cum persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Et ipse dominus, per semetipsum exemplum nobis * demonstrans, quando Pharisæi concilium fecerunt adversus eum, ut cum occiderent: *Sciens autem Jesus, discessit inde.* Et alibi: *Tulerunt lapides Judæi, ut jacerent in eum, Jesus autem abscondit se, & exivit de templo. Et transiens per medium eorum, abivit, & ita discessit.* Nam & discipuli propter metum Judæorum recesserunt, celantes semetipsos. Et Paulus in Damasco a principe gentis quæsitus, de muro in sporta depositus est, & manus quærentis effugit. Et alii quamplurimi & innumerabiles sancti, tam in veteri testamento, quam in novo, fugisse leguntur. Si ergo fugam improperatis fugientibus, erubescite potius persequi, & quiescite insidiari, quiescentque continuo

h Fugit a duntaxat 342. a G gorio pui Vide ejus apol. 2. Trip. VI.

* recte. Matth. 10
* demonstr vit. Matth. 12. Joan. 8. Luc. 4. 2. Cor. 11.

nuo fugientes. Nam [a] sive perimatis eos, mors semper contra vos exclamat: sive rursus exilia superponatis, ubique in vos mali memoriam destinare noscimini, & illi patiendo sibi proficiunt. Unde & dominus ait: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed potius eum timete, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.* Multos enim cognovimus pessimis machinationibus injuste depositos: ideo summopere * a me, cui vice apostolorum principis universalis ecclesiæ cura commissa est, providendum est, auxiliante ipso summo apostolo, ne deinceps talia fiant; quoniam ideo huic sanctæ sedi præfata privilegia specialiter sunt concessa, tam de congregandis conciliis & judiciis ac restitutionibus episcoporum, quam & de summis ecclesiarum negotiis, ut ab ea omnes oppressi auxilium, & injuste damnati restitutionem sumant, & talia [b] ab improbis ne præsumantur absque ultione, nec exerceantur absque [c] damnatione. Non ergo recte egistis, quod prædictos fratres calumniati estis dicente domino: *Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum.* Nec recte egistis, quod nobis inconsultis concilium celebrastis, eosque ad concilium vocastis, & damnare præsumpsistis, canonibus (ut præmissum est) jubentibus, [d] nihil ex his absque hujus sanctæ sedis auctoritate fieri debere. Non recte egistis, quod regulariter a nobis ad concilium vocati venire distuliistis. Non recte egistis, quod contra eos rationem reddere, ut vestra erga eos aut probaretur recta sententia aut improbaretur, non venistis, nec rationalem mandastis causam, ut quid hæc renuistis.

His ergo omnibus perpensis, manifestum est vos reos existere, & illos innocentes remanere: & vos recte (*a*) excommunicatos, illosque juste liberari. Noluit itaque dominus tam leviter suos tractari ministros, sicut facitis; aut a vobis damnari, sed (sicut memoratum est) aut ab hac sancta sede, cui commissi sunt, aut suo reservari judicio. Ait enim: *Qui vos contristabit, me contristabit. Qui fecerit injuriam vobis, recipiet id quod inique gessit.* Et quanta pœna expectet eos qui domini scandalizant discipulos, evangelium sufficienter exponit, ubi de scandalizantibus discipulos loquitur. Nam quod a vobis non sint damnandi, sed aut ab hac sancta (ut præfatum est) sede, aut sibi reservandi, ipse manifeste dat exemplum, quando peccantes sacerdotes, quorum locum modo in sancta ecclesia tenent episcopi, non per alium, [e] sed *per semetipsum vendentes & ementes ejecit de templo, & mensas nummulariorum proprio evertit flagello, & ejecit de templo.* Et ipse alibi ait. *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit*, & reliqua talia & his similia. Et alibi idem ipse ait. *Nolite judicare, ut non judicemini, nolite condemnare, ut non condemnemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini.*

XXXI.

Quapropter non tam temere (ut vos facitis) quispiam suam præsumat evomere iniquitatem, sed judicantem cuncta oportet rimari, & [f] ordinem rerum plena inquisitione discutere, nec de illis, quæ ei (*b*) concessa sunt, ullo modo judicium præsumere interrogandi ac proponendi adjiciendique, patientia præbita ab eo, ut ibi actio partium limitata sit pleniter. Nec * prius litigantibus sua velit sententia obviare, nisi quando illi, peractis omnibus, jam nihil amplius habuerint in quæstione quod proponant. Nec oportet quemquam judicari aut damnari, antequam suos accusatores præsentes habeat, locumque (*c*) defendi accipiat spatiosum ad [a] abluenda crimina.

XXXII.

Similiter in jam fata (*d*) synodo statutum est, ut ultra provinciæ terminos accusandi licentia non [b] progrediatur, nisi ad hanc apostolicam fuerit sedem provocatum, ad quam omnes qui voluerint libere, & absque ullo impedimento a quibusdam agendo, confluere debent.

XXXIII.

Similiter in jam [c] præfixa synodo est decretum, ne suspecti, aut infames, [d] aut criminosi, aut * gratiosi, vel calumniatores, vel affines, (*e*) aut facile litigantes suscipiantur accusatores, sed tales, qui omni careant suspicione, quia columnas suas dominus firmiter stare voluit, nec a quibuscumque agitari.

XXXIV.

Similiter statuit præfata synodus, ut nullum sententia, nisi a suo judice dicta, constringat. [e] Judices autem alii esse non debent, quam quos ipse qui impetitur elegerit, aut quos suo cum consensu hæc sancta sedes, aut ejus primates auctoritate hujus sanctæ sedis delegaverint. Ex his enim & aliis quæ tam in hac sancta sede quam & ab apostolis eorumque successoribus sunt statuta, nihil præfatis episcopis concessistis, sed vim eis inferentes, injusteque (ut superius commemoratum est) eos damnantes, aliquos absentes expulistis, quod omni Christianæ religioni est inimicum. In quibus appareret, quod nec domino sua servastis jura, nec huic sanctæ matri & apostolicæ ecclesiæ, quæ (ut præscriptum est) eos suo judicio, aut huic sedi voluit reservari, ne a tam pravis (sicut estis) hominibus damnarentur aut ejicerentur, in his omnibus vos stultos & prævaricatores evangeliorum & canonum esse, nulli sane sapientium est absconditum.

XXXV.

Nec his contenti in vestra estis prævaricatione, sed etiam, quod prius expulsos eos, & suis expoliatos rebus, quasi vocatis atque damnatis, cum nullus regulariter aut vocari aut judicari possit, antequam sit regulariter restitutus, & sua omnia ei legibus [f] sint integerrime reformata. Est namque in sæpe jam dicta sancta synodo ab omnibus unanimiter decretum, & apostolica auctoritate roboratum, ut si quis episcoporum suis fuerit rebus expoliatus, & in accusatione pulsatus, ordinatione pontificum oportet & decet sanctum propositum prima fronte cedere, ut omnia quæ per suggestiones inimicorum suorum amiserat, legaliter primo potestati ejus ab honorabili concilio redintegrentur, & præsul regulariter prius statui pristino reddatur, & ipse, dispositis ordinatisque suis, tunc ad tempus veniat ad causam, & si ita [g] juste videtur, accusantium propositionibus respondeat. Quare ergo transgressi estis terminos patrum, judicantes & damnantes eos quos non debuistis? Quare judicastis eos quos non regulariter approbastis? Non observastis [h] quod in Regnorum libro scriptum est: *Non quomodo videt homo videt Deus, quia homo videt in facie; Deus*

a Hadr. 20.

2. q. 6. Ultra provinciarum, ex epist 2 Stephani I.
b Hadr. 19. ex cod. Theod.

2. qu. 5. Similiter in prætato.
c præfata.
d Hadr. 15. 50.
* id est, adulatores, ut exponit glossa in præfato capite.

12. quæst. 1. Judices autem alii.
Ex conc. Nicæn.
e Hadr. 37. ex cod. Theod. lib. IV. tit. 16. const. 2. apud Greg. ep. 56. libri XI.

2. q. 2. Nullus potest convocari.
f Conc Rom. III. sub Symmacho.
3. qu. 2. Si episcopus suis fuerit ex epist. 2. Felicis I. & in decr. Eusebii papæ sententialiter. Hadr. coll. 5. ex dicto con. Rom.
g justum.
Prov. 12
h Anast. II. papa in ep. ad Anast. Aug. c. 2. 1. Reg. 16.

(*a*) *Luc.* excommunicati (*b*) *Luc.* inconcessa (*c*) *Luc.* defendendi (*d*) *Luc. inserit* Nicæna (*e*) *Luc. inserit* aut scelerati

a Trip. ibid.
Matth. 10.
* mihi.
2. q. 6. Ideo huic sanctæ sedi.
b concil. Rom. III. sub Symmacho.
c sua.
Levit. 19.
d Trip. IV. 9.
Luc. 10. Coloss. 3. Matth. 18. Marc. 6.
Ibid. III. sent. 39. Matth. 21. Luc. 11. uc. 19. oan. 2. Psalm. 81.
Matth. 7. uc. 6.
3. q. 5. Jud. ppus: & in decret. Eleutherii. Hadr. 24. papæ ex const. 1. it. 18. l. 11. od. Theod um interpr. Antani. decret. Ivo ib. 4. prius judex. in 2 Epist. Stephani P. I.

2. Tim. 2.
In decret. Ivo lib. 4.
1. Cor. 4.

Deus autem (*a*) *in corde videt*. Et in Paralipomenon: *Omnia corda scrutatur Deus; & omnem cogitationem novit*. Et alibi scriptum est: *Non potest humano condemnari examine quem Deus suo* [a] *reservavit judicio*. Hæc omnia summopere præcavenda sunt, nec accusatio episcoporum facile est recipienda, dicente domino: *Non suscipias vocem mendacii*. Et apostolus inquit: *Adversus presbyterum inscriptionem non recipiendam, absque duobus vel tribus idoneis testibus*. Si hæc de presbyteris vel ceteris fidelibus sunt præcavenda, quanto magis de episcopis? Quibus cognitis, magis [b] vos dommari velle manifestum est, quam consulere fratribus, aut sustentare eos, quia honor inflat ad superbiam: & quod provisum est ad concordiam, tendit ad noxam. Decuerat namque vos juxta præfatas regulas, si aliquid egissent contra suum ordinem, mandare nobis, & expectare quid ad vestra consulta rescriberemus, intantum ut, si etiam quidquam grave intolerandumque committerent, nostra præstolaretur censura. Et nihil prius aut aliud decerneretis, quam quod nobis placere cognovissetis, ita ut a regulis præstitutis nulla aut negligentia, aut præsumptione recederetis. Cesset [c] hujusmodi pressa nostra auctoritate præsumptio, vitentur hujusmodi nocumenta; quia nequaquam talia patienter ferre possumus machinamenta, quoniam convenit nos paternarum sanctionum diligentes esse custodes. Merito [d] namque nos causa respicit, si silentio saveamus errori.

Exod. 23.
1. Timoth. 5.
a Hadr. c. 55.
b S. Leo ep. 84. c. 1.
c Bonifacius ep. 3.
d S. Cœlest. ep. 1.

XXXVI.

2. qu. 7. In sancta Nicæna.

Et insuper in prædicta sancta Nicæna synodo statutum, ut nemo anathema in nostra suscipiatur accusatione: nec illi qui nos in sua nolunt recipere querela vel accusatione, cum nos super illos sciamus a domino constitutos, non illos super nos. Et sicut [a] major non potest a minori judicari, ita nec colligari: quia rarum [b] est omne quod magnum est. Portamus onera omnium [c] qui gravantur, quinimo hæc portat in nobis beatus apostolus Petrus, cujus vice fungimur legatione, & cujus regula informamur, quatenus ejus fulti auxilio ab omnibus nunc & in perpetuum tueamur adversis. Data Kalendis Novembris, Feliciano & [d] Maximiano [1] viris clarissimis consulibus.

a Gelas. de vinculo anathematis.
b Zos. cap. ep. 1.
c Siricius ep. 1.
d Tiriano corrigendu adeoque a no 337. u de pater d Jus fabric torit.

Nota Severini Binii.

a Rescriptum Julii.) Hoc rescriptum Julii cum ea responsoria epistola, quam ab Athanasio recitatam, infra statim subjunximus, partim convenit, plurimum vero ab eadem differt. Cum utraque Eusebianos cum Athanasio ad concilium Romæ anno 340. indictum citatos esse refert; utraque etiam Athanasium ad statutum diem adfuisse, Eusebianos autem contumaciter remansisse. evanter; demum utraque epistolæ illius, quam ab ipsis post celebratam Antiochenam synodum scriptam, postque Gregorium Cappadocem anno Christi 342. magna & horrenda Alexandrinorum strage introductum, superbe, fastuose, & contentiose scriptam fuisse refert, meminerit, utramque unam eamdemque Julii epistolam esse oportet. Hanc mendosam, corruptam, & a quodam ex diversis " compilatam: illam vero, quæ ex Athanasio desumpta infra subditur, germanum exemplar esse Juliani ad orientales episcopos rescripti, dubium non est. Hanc mendosam esse & corruptam, consulatus Feliciani & Maximiani, infra hic in fine additus, aperte demonstrat. Si enim prædictis consulibus scripta est, initio pontificatus Julii, anno Christi 337. scriptam fuisse necesse est, atque ita non subsistit quod de synodo Romana indicta, de Alexandrina seditione exorta commemorat. Vide quæ diximus initio epistolarum Julii, &c.

An hæc epistola sit Jul

" Imo pro libito confi ctam.

ANNO CHRISTI 336.

ANN CHRIS 336.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΓΟΥΛΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ

πρὸς Διονύσιον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον.

Spuriam demonstrat Muratorius, ut infra.

EPISTOLA JULII EPISCOPI ROMANI

Ad Dionysium Alexandrinum Episcopum.

ADmiratione corripior, quum nonnullos audio confiteri quidem Deum Dominum carnem humanam induisse, at in divisionem incidere, quam perverse invexerunt Paulianistæ. Etenim qui Paulo Samosateno addicti sunt, alium quidem e Cœlo ajunt, ipsumque Deum fatentur; alium vero e Terra, quem hominem affirmant; illum increatum, hunc creatum; illum æternum, hunc hesternum; illum Dominum, hunc servum; utrobique impie agentes, sive eum, quem dicunt servum, atque creatum, adorent, sive eum qui proprio nos sanguine redemit, non adorent. Qui vero e Cœlo Deum confitentur ex Virgine carnem sumsisse, unumque esse cum carne, frustra turbant, ad illorum sententiam, atque impietatem accedentes. Dicunt enim & ipsi, ut audio, duas naturas, quamquam Joannes diserte unum demonstret Dominum, quum ait: *Verbum caro factum est*, & Paulus quum dicit: *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*. Si igi-

Θαυμάζω πυνθανόμενος περὶ τινων ὁμολογούντων μὲν θεὸν ἔνσαρκον τὸν Κύριον, περιπιπτόντων δὲ τῇ διαιρέσει τῇ κακῶς ὑπὸ τῶν Παυλιανιζόντων εἰσαχθείσῃ. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ δουλεύοντες, ἄλλον μὲν τὸν ἐξ οὐρανοῦ λέγουσι, θεὸν ὁμολογοῦντες αὐτὸν, ἄλλον δὲ τὸν ἐκ γῆς ἄνθρωπον λέγοντες: τὸν μὲν ἄκτιστον, τὸν δὲ κτιστὸν: τὸν μὲν αἰώνιον, τὸν δὲ χθεσινόν: τὸν μὲν δεσπότην, τὸν δὲ δοῦλον: ἀσεβοῦντες, ἅντε προσκυνῶσιν, ὃν λέγουσι δοῦλον, καὶ κτιστὸν, ἅντε μὴ προσκυνῶσι τὸν ἐξαγοράσαντα ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ αἵματι. Οἱ δὲ τὸν ἐξ οὐρανοῦ θεὸν ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς παρθένου σεσαρκῶσθαι, καὶ ἕνα εἶναι μετὰ τῆς σαρκὸς, μάτην ταράσσουσιν, εἰς τὰ ῥήματα τῆς ἐκείνων ἀσεβείας ἐκφερόμενοι. Λέγουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ, ὡς ἀκούω, δύο φύσεις, καίτοι τοῦ Ἰωάννου σαφῶς ἕνα ἀποδείξαντος τὸν Κύριον ἐν τῷ λέγειν: ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τοῦ Παύλου ἐν τῷ λέγειν: εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ

1 Non sunt in Fastis hi Consules. (*a*) *in Luc. deest* videt.

πὶ πάντι. Εἰ γὰν εἷς ὁ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένυ πεχθεὶς ὠνόμασαι, καὶ αὐτὸς ἐσὶ, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, μία φύσις ἐσὶν, ἐπειδὴ πρόσωπον ἓν ἔχων εἰς δύο ὐ διαιρεῖται, ἐπεὶ μὴ δὲ ἰδία φύσις τὸ σῶμα, ὡς ἰδία φύσις ἡ θεότης κατὰ τλὼ σάρκωσιν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος μία φύσις, ὕπω καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γλυόμυος Χρισός. Εἰ δὲ ὐκ ἐπιγινώσκυσι τὸ καθ' ἕνωσιν σῦ, δύνανται καὶ εἰς πολλὰ μερίζειν τὸν ἕνα, καὶ πολλὰς λέγειν φύσεις, ἐπειδὴ πολυειδές τὸ σῶμα ἐξ ὀσέων, καὶ νεύρων, καὶ φλεβῶν, καὶ σαρκος, καὶ δέρματος, ὀνύχων τε, καὶ ξιχῶν, αἵματός τε, καὶ πνευματος, ἅπερ ἅπαντα διαφορὰν μὴ ἔχει πρὸς ἄλληλα, μία δὲ φύσις ἐσὶν ἀνθρωπι. ὥσε καὶ ἡ τῆς θεότητος ἀλήθεια μὴ τῦ σώματος ἐσι, καὶ εἰς δύο φύσεις ὐ μερίζεται. Οὔτε γὰρ οἱόντε ἦν τὸ ὅλον υἱὸν ἀνθρώπι καλεῖσθαι καταβεβηκοτι ἐξ ὐρανῦ, καὶ υἱὸν θεῦ γλυνηθέντι ἐκ γυναικὸς, εἰ δύο φύσεων διαίρεσιν ἐπιδέχεται. Ἀλλὰ τὸ μὴ καταβεβηκὸς ἐξ ὐρανῦ ἐκαλεῖτο ἂν υἱὸς θεῦ, καὶ ὐχ υἱὸς ἀνθρώπι: τὸ δὲ γλυνηθὲν ἐκ γυναικὸς ἐκαλεῖτο υἱὸς ἀνθρώπι, καὶ ὐχ υἱὸς θεῦ: καὶ τῶτο ἕπεται τῇ Παυλιανικῇ διαιρέσει. Ἡμᾶς δὲ αἱ Θεῖαι γραφαὶ διδάσκυσιν, ὡς περὶ ἑνὸς τῦ Κυρίυ φρονεῖν κατὰ τὴν ἐξ ὐρανῦ καταφασιν, καὶ τὴν ἐκ γυναικὸς ἐπὶ γῆς γλύνησιν. Οἱ τοίνυν ὕτω φρονῦντες μὴ εἰς ὁμοφωγίαν τῶν τὰ ἐναντία φρονύντων ἐκβαινέτωσαν, ἵνα μὴ τῇ διανοίᾳ εὐφημῖντες τοῖς ῥήμασι * δυσφημῶσιν. Ἀνάγκη γὰρ αὐτὲς δύο λέγοντις φύσεις, τλὼ μὲν μίαν προσκυνεῖν, τλὼ δὲ ἑτέραν μὴ προσκυνεῖν, καὶ εἰς μὲν θεϊκλὼ βαπτίζεσθαι, εἰς δὲ τλὼ ἀνθρωπίνλω μὴ βαπτίζεσθαι. Εἰ δὲ εἰς τὸν θάνατον τῦ Κυρίυ βαπτιζόμεθα, μίαν ὁμολογῦμεν φύσιν τῆς ἀπαθῦς θεότητος, καὶ τῆς παθητικῆς σαρκὸς, ἵνα ὕτως εἰς θεὸν ἡ τὸ βάπτισμα ἡμῶν, καὶ εἰς τὸν θάνατον τῦ Κυρίυ τελέμενον. Καὶ γὰρ ὐ φοβύμεθα τὲς συκοφάντας τὲς διαιρῦντας εἰς δύο πρόσωπα τὸν Κύριον, ἐὰν ἡμῶν τλὼ ἕνωσιν προσβλόντων τλὼ εὐαγγελικλὼ, καὶ ἀποσολικλὼ, βλασφημῶσιν ἡμᾶς, ὡς τὴν σάρκα λέγοντας ἐξ ὐρανῦ. ὐδὲ γὰρ, ὅτε λέγομεν τὸν υἱὸν τῦ θεῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, δυνάμεθα βλασφημεῖσθαι, ὡς τὸν λόγον ἐκ γῆς λέγομεν, καὶ μὴ ἐξ ὐρανῦ. Λέγομεν δὲ τὰ ἀμφότερα, καὶ ἐξ ὐρανῦ τὸ ὅλον διὰ τλὼ θεότητα, καὶ ἐκ γυναικὸς τὸ ὅλον διὰ τὴν σάρκα, ὐκ εἰδότες διαίρεσιν τῦ ἑνὸς προσώπυ, ὐδὲ ἀποτέμνοντες τῦ ὐρανίυ τὸ γηΐνον, ὐδὲ τῦ γηΐνυ τὸ ὐράνιον, ἀσεβὴς γὰρ ἡ διατομή. Μὴ ἔν τοῖς διατέμνυσι προφάσιν διδότωσαν οἱ δύο λέγοντες φύσεις, οὔτε γὰρ τὸ σῶμα καθ' ἑαυτὸ φύσις ἐπὶ τῦ ἑνὸς Χρισῦ, ἐπεὶ μηδὲ ζωοποιὸν καθ' ἑαυτὸ, μηδὲ διατέμνεσθαι δυνάμενον ἄνευ τῦ ζωοποιῦ λόγυ, ἔτε ὁ λόγος καθ' ἑαυτὸν εἰς ἰδίαν μερίζεται φύσιν, ἣν ἔχει κατὰ τὸ ἄσαρκον, ἐπειδὴ ἐν σαρκὶ ὁ Κύριος, καὶ ὐκ ἄσαρκος ἐπεδήμησε τῷ κόσμῳ, ἔτε τὸ κτισὸν σῶμα χωρίζει τῆς ἀκτίσυ θεότητος, ἵνα χωρίζῃ τις φύσιν κτισὴν, ἔτε μλὸ ὁ ἄκτις λόγος ἐπεδήμησε χωρὶς σώματος, ἵνα μερίζῃ τις ἀκτίσυ φύσιν. Εἰ δὲ ἓν ἑκάτερον ἐσὶ κατὰ τλὼ σῶσιν, καὶ τὴν σύνοδον, καὶ τὴν σύνθεσιν τὴν ἀνθρωποειδῆ, ἓν καὶ τὸ ὄνομα τῷ συνθέτῳ προσεφαρμόζε-

A tur unus e ſancta Virgine natus vocatur, idemque ipſe eſt, per quem facta ſunt omnia, una natura eſt; quoniam perſonam unam habens, in duo non dividitur, quia neque peculiaris natura eſt corpus, neque peculiaris natura Deitas per incarnationem, ſed quemadmodum homo una eſt natura, ita & in ſimilitudinem hominum factus Chriſtus. Quod ſi minime illud, quod eſt ſecundum unionem unum, agnoſcunt, poſſunt & in multa illum, qui eſt unus, partiri, multaſque dicere naturas; corpus enim multiforme eſt, quum ex oſſibus, & nervis, & venis, & carne, & cute, unguibuſque, & pilis, ſanguineque, & ſpiritu conſtet: quæ revera inter ſe omnia differunt quidem, unam tamen hominis naturam conſtituunt. Quare & Deitatis veritas cum corpore eſt, & in duas naturas minime dividitur. Neque enim fas eſſet totum illud vocare filium hominis qui de cælo deſcendit, & Filium Dei qui natus eſt de muliere, ſi duarum naturarum diviſionem ſuſciperet. Sed quod deſcendit de Cælo, vocaretur filius Dei, & non filius hominis; quod autem natum eſt de muliere, vocaretur Filius hominis, & non Filius Dei. Et hoc diviſioni Paulianæ conſentaneum eſt. Nos vero Divinæ Scripturæ docent, & quum e Cælo deſcenſum, & quum ex muliere in terra nativitatem audimus, omnia de uno Domino eſſe intelligenda. Qui igitur ita intelligunt, ac ſentiunt, nequaquam tranſgrediantur ad conſentiendum cum iis, qui contraria ſentiunt, ne bona ſententia, malis verbis utantur. Qui enim duas dicunt naturas, unam adorent, alteram non adorent, neceſſe eſt, & in divinam baptizentur, non autem baptizentur in humanam. Si vero in mortem Domini baptizamur, unam confitemur naturam impaſſibilis Deitatis, & paſſibilis carnis, ut ſic in Deum, & in mortem Domini Baptiſma noſtrum conficiatur. Etenim calumniatores non veremur in duas perſonas Dominum partientes, ſi nobis unionem Evangelicam, & Apoſtolicam aſſerentibus, ipſi maledicant, tanquam carnem de Cœlo dicentibus; neque enim quum filium Dei de muliere natum dicimus, culpari poſſumus, quaſi Verbum de Terra, non autem de Cælo dicamus. Dicimus autem utrumque; & de cœlo totum per Deitatem, & de muliere totum per carnem, neſcientes diviſionem unius ejuſdemque perſonæ, neque diſſecantes a cæſti terrenum, aut a terreno cæleſte; impia quippe diſſectio hæc foret. Nullam igitur diſſecantibus cauſſam præbeant, qui duas dicunt naturas; non enim corpus ſecundum ſe ipſum natura eſt in uno Chriſto, quia non eſt vivificum per ſemetipſum, neque diſſecari poteſt, atque ſejungi a vivifico Verbo; neque rurſus Verbum ſecundum ſeipſum, in propria natura dividitur, quam habet ſecundum id, quod carnis eſt expers, quoniam in carne Dominus, & non expers carnis in mundo verſatus eſt; neque conditum corpus ſeparat a non condita Deitate, ut ſeparet quis naturam conditam; neque enim increatum verbum abſque corpore peregrinatum eſt inter nos, ut partiatur quis increati naturam. Quod ſi unum utrumque eſt ſecundum unionem, & conjunctionem, & compoſitionem humana forma præditam, unum etiam nomen

MS. habet μιῆμῶσιν.

men compoſito convenit, ita ut a Deitate quidem paſſionum carentia, a corpore vero paſſibilitas emanet. Et quemadmodum audientes Paulum, qui Chriſtum paſſibilem dicit, non diviſim accipimus, neque tamen Deitatem paſſibilem exiſtimamus; ita & creatum & ſervum neque diviſim dicitur, neque Deitatem facit creatam, aut ſervam. Et rurſus Increatum neque carnem increatam facit, neque ſeorſim in Deitate ſola dicitur. Hæc ita ſentientes quieti maneant, ſupervacaneas declinantes quæſtiones, ne vocum cauſſa ſententiis variemus. Conſentimus igitur & in confeſſo eſt, corpus eſſe de Virgine, Deitatem vero de Cælo; corpus efformatum in utero, Deitatem vero creationis expertem, ac ſempiternam, ut conjuncto Verbo corpori, indiviſa maneat deitas. Quum autem Scripturæ familiare ſit & totum vocare Deum, totumque etiam appellare hominem, ſequamur & nos divinas voces, neque indiviſa dividamus; neque Deitatem partientes a corpore, perinde quaſi tunc melius loquentes, quando corpus effictum dicatur ex utero; neque corpus partientes a Deitate, tanquam per confeſſionem præſentiæ, quando Deitas increata glorificatur. Quomodo ergo dolendum non eſt, eos, qui hæc ita recte confitentur, ac ſentiunt, uti etiam a majoribus traditum acceperunt, invicem propter voces diſcrepare? Quando hi quidem corporis nomine utuntur, quum de Verbo loquuntur, ſicuti Joannes carnem dicens factum fuiſſe Verbum; illi vero Deitatis nomen aſſumunt, quum de toto ſervo loquuntur, ut Paulus: *Dico autem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem.* Secundum carnem Chriſtus ſe Patrem adorare fatetur, dicens: *Nos adoramus, quod ſcimus.* Jo. 4. 23. Et non dividitur Deitas; adoratur ſecundum Deitatem: & non ſejungitur corpus, quum adoramus Deitatem. Neque ſejungimus a Deitate corpus (non enim fieri poteſt) quando illud mortem paſſum adoramus; neque ſeparatur Deitas, unita eſt enim. Siquidem oportebat vinci mortem a Deo, & victa eſt. Monete autem illos, qui fruſtra in his quæſtionibus a nobis diſcordant; & ſervetur in hoc dogmate conſenſus, ne diſſideamus ob verba. Dogmate enim diſcrepantes, verbis concordiam ſimulare impium eſt; dogmate autem concordantes, propter voces diſſidere, vanum, & fatuum videtur. Hoc autem concorditer tenentes, nempe Deum incarnatum Chriſtum atque e Cælo, atque e terra, eſſe eundem, forma quidem ſervum, at virtute Deum, maneant in concordia, & fruſtra ne diſſideant, neque in vanam verborum pugnam, qua Hæretici ſolent uti, incidant; ſed Eccleſiæ ſimplicitatem potius emulentur. Vale.

ται, ἀπὸ μὲν τῆς θεότητος τὸ ἀπαθές, ἀπὸ δὲ τοῦ σώματος τὸ παθητόν. Καὶ ὥσπερ ἀκούοντες τοῦ Παύλου τὸν Χριστὸν παθητὸν λέγοντος, οὐ μερικῶς ἀκούομεν, οὔτε τὴν θεότητα παθητὴν νομίζομεν, οὔτε καὶ τὸ κτιστὸν, καὶ δοῦλον, οὔτε μερικῶς λέγεται, οὔτε τῇ θεότητι ποιεῖ κτιστὴν, οὔτε δούλην. καὶ πάλιν τὸ ἄκτιστον οὔτε τὴν σάρκα ἄκτιστον ποιεῖ, οὔτε μερικῶς ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης λέγεται. Ταῦτα δὲ οὕτω φρονοῦντες μενέτωσαν ἐν ἡσυχίᾳ τὰς περιττὰς ζητήσεις ἐκκλίνοντες, καὶ ῥημάτων ἕνεκα μὴ διαιρῶμεν τὰ δόγματα. Συμπεφώνηται ἐν, καὶ συμφώνως ὁμολογήται τὸ σῶμα ἐκ τῆς παρθένου, ἡ θεότης ἐξ οὐρανῶν, τὸ σῶμα πέπλασται ἐν κοιλίᾳ, ἡ θεότης ἄκτιστος αἰώνιος, ἵνα σὺν αὐτῷ τῷ λόγῳ τῷ σώματι ἀδιαίρετος μείνῃ ἡ θεότης. Εἰ δὲ τὴν γραφὴν σύνηθες, καὶ τὸ ὅλον θεολογεῖν, καὶ τὸ ὅλον ἀνθρωπολογεῖν, ἑπώμεθα καὶ ἡμεῖς τοῖς θείοις ῥήμασι, καὶ μὴ μερίζωμεν τὰ ἀμέριστα, μήτε τιὰ θεότητι δίχα τοῦ σώματος, ὡς δὶ εὐφημίαν, ὅταν τὸ σῶμα πεπλασμένον ἐκ κοιλίας λέγηται, μή τε τὸ σῶμα μερίζοντες τῆς θεότητος, ὡς δὶ ὁμολογίαν τῆς παρουσίας, ὅταν ἡ θεότης ἄκτιστος δοξάζεται. Πῶς ἂν ὁ λυπηρὸν τὰς τοῦτο καλῶς ὄντως ὁμολογοῦντας, ἢ φρονοῦντας, καθὼς καὶ παρέλαβον, διαφέρειν πρὸς ἀλλήλους διὰ ῥήματα; ὅταν οἱ μὲν τῷ σώματος ὀνόματι χρῶνται ἐπὶ τοῦ λόγου, καθάπερ ὁ Ἰωάννης σάρκα λέγων γεγονῆναι τὸν λόγον. οἱ δὲ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα λαμβάνουσιν ἐπὶ τοῦ ὅλου δούλου, ὥσπερ ὁ Παῦλος: λέγω δὲ, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. Προσκυνεῖν ὁμολογεῖ Χριστὸς κατὰ τὴν σάρκα τὸν πατέρα λέγων: ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν. καὶ οὐ χωρίζεται ἡ θεότης. προσκυνεῖται κατὰ τὴν θεότητα, καὶ οὐ χωρίζεται τὸ σῶμα τῇ τῆς θεότητος προσκυνήσει. οὔτε ἀφιστῶμεν τὸ σῶμα, (οὐδὲ γὰρ δυνατὸν) ὅτε προσκυνοῦμεν τοῦ σώματος τοῦ πεπονθότος, καὶ οὐ χωρίζεται ἡ θεότης, ἤνωται γὰρ. ἔδει γὰρ νικηθῆναι τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ νενίκηται. Παραινεῖτε δὲ τοῖς μάτην περὶ τούτου διαφερομένοις, καὶ φυλασσέσθω ἡ κατὰ τὸ δόγμα ὁμολογία, μὴ διαιρώμεθα διὰ τὰ ῥήματα. τὸ μὲν γὰρ τοῖς δόγμασι διαφέροντας τοῖς ῥήμασι προσπαίζεσθαι συμφωνεῖν ἀσεβές, τὸ δὲ τοῖς δόγμασι συμφωνοῦντας τοῖς ῥήμασι διαφέρεσθαι μάταιον, καὶ μωρόν. Τοῦτο δὲ συμφωνοῦμεν ἔχοντες, ὅτι θεὸς ἔσαρκος ὁ Χριστὸς καὶ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, ὁ αὐτὸς τῇ μορφῇ δοῦλος, καὶ τῇ δυνάμει θεὸς, μενέτωσαν ἐν ὁμονοίᾳ, καὶ μὴ μάτην διαφερέσθωσαν, μηδὲ εἰς τινὰ τῶν αἱρετικῶν λογομαχίαν ἐκπιπτέτωσαν, ἀλλὰ τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἁπλότητα μᾶλλον ζηλωσάτωσαν. ἔῤῥωσο.

IN EPISTOLAM SUB IULII I. NOMINE EDITAM

DISQUISITIO

LUD. ANTONII MURATORI

Ad Eruditiſſimum, & Clariſſimum Virum Antonium Mariam Salvinium

Græcæ Linguæ in Florentino Gymnaſio Profeſſorem.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Gennadius, & Centuriatores Epiſtolam hanc Julio I. Rom. Pontifici perperam adſcribunt. Facundus Hermianenſis eamdem ipſi rectius abjudicat. Quod & facit cum Evagrio Leontius Byzantinus. Nihil in illa, quod Julium deceat. Apollinaris Hæreticus illius Auctor creditus, cujus ſunt & aliæ quædam Julio affictæ Corpori *Chriſti* Animam, *ſive* Mentem *humanam negavit is, quod & facit hujus Epiſtolæ Auctor. Multa in Apollinari a S. Gregorio Nyſſeno damnata, quæ heic itidem traduntur. Hypatius, Anaſtaſius Eulogius, Ephræmius, & alii S. Julium ab iſta calumnia liberant. Quis fuerit Dionyſius, ad quem data fingitur hæc Epiſtola.*

NON te fugit, Salvini doctiſſime, quantum mihi alias gratulatus fueris, quod ab amœnioribus artibus ad graviores rurſus me receperim, & præcipue ad ſacram Eruditionem, cujus ſtudium ut jucunditate nulli alii concedit, ita reliquis utilitate antecedere ſatis conſtat. Gratiſſimum autem accidit mihi te habere hujuſmodi conſilii mei non ſolum hortatorem ſolicitum, ſed etiam laudatorem benevolum. Nam etſi tu hominibus, qui te intime non noſcunt, videri interdum poſſis in unis mitioribus literis vim, & curam omnem ingenii tui conſtrinxiſſe; illud tamen mihi eſt exploratum, te ita omnigenæ eruditionis copia valere, ut maximi ponderis, ſummæque auctoritatis apud me ſemper futura ſint cum præconia, tum hortamenta a te profecta. Atque iſtud meum de te judicium non ſolius famæ conſenſu, ſed ipſa experientia mea ſæpe numero confirmatum fuit. Quoties enim te in variis difficultatibus conſului, quæ ſe mihi offerebant in ampliſſimo eruditionis ſtadio, talent toties in te rerum copiam, & Græcæ Linguæ, totiuſque antiquitatis peritiam inveni, qualem pauci aſſequantur, & in paucis demirari ſolemus. Illud ſolum (& pace tua dixerim) ſatis probare non potui, quod nimirum ferme tibi uni ſcire, tibique in ſipario canere contentus, non iis, quibus certiſſime poteras, rempublicam literariam affeci ſti beneficiis. Sed tu maluiſti modeſtiæ tuæ, ac eruditionis conſcientia frui, quam ſtudiorum tuorum fructus his difficillimis evulgare temporibus, quibus quum in faſtidioſos, aut maledicos Lectores facile impingatur, vix aliis, vix ſibi placeat ſcriptor, honeſtæ quietis, non turbidæ gloriæ cupidus. Quo in conſilio ſi te ſequerer, potiore id etiam, quam tu ratione facerem, & ingenii mei fortunæ, viribuſque longe minoribus prudentius conſulerem. Verum mihi jam placuit audacius procedere, tuiſque potius auſcultare adhortationibus, quam exemplo tuo. Quamobrem quum hæc edere in animum induxerim, quibus pro tua humanitate, & doctrina non unum contuliſti beneficium, nihil antiquius habui, quam aliquem deligere locum, ubi teſtarer & me gratum, & te omni commendatione digniſſimum. Tuo igitur nomini inſcriptam volo diſquiſitionem iſtam, qua mihi propoſitum eſt, Julii I. Romani Pontificis famam ab Hæreticorum calumniis vindicare. Et hoc quidem in præſentia facile poſſumus, quando nobis monumentum illud oblatum eſt, per quod olim Eccleſiæ Catholicæ, tanti Præſulis ementito nomine, ſe facturos eſſe fucum ſperaverant Eutychiani. Quid enim veritatem clarius oſtendat, quam ipſam prodere mendacii officinam, ipſumque omnium oculis figmentum objicere? Certe hæc illa eſt Epiſtola, quæ dubiam S. Julii fidem apud veteres aliquot fecit, quæ poſterioribus etiam ſeculis negotium faceſſere viſa eſt, incertis nempe in eam, quippe ignotam, prolatis ſententiis. Rem igitur cum gratam eruditis, tum S. Pontificis memoriæ utilem præſtabimus, ſi editio famoſiſſimo hoc fœtu per nos fiet, ut de illius falſitate, & de Hæreticorum fraude, omnibus judicare in poſterum liceat.

Inter antiquos Scriptores qui primus de hac epiſtola mentionem fecerit Gennadius eſt in lib. de Scriptor. Eccleſ. cap. 2. ita ſcribens: *Julius Urbis Romæ Epiſcopus ſcripſit ad Dionyſium quendam de Incarnatione Domini Epiſtolam unam, quæ illo quidem tempore utilis viſa eſt adverſus eos, qui ita duas per Incarnationem aſſerebant in Chriſto perſonas, ſicut & naturas. Nunc autem perniciosa probatur; fomentum enim eſt Eutychianæ, & Timotheanæ impietatis.* Gennadii verba libenter adoptarunt, ac retulerunt Centuriatores Magdeburgenſes Cent. IV. cap. X. Quibus hæc alia e veſtigio adtexunt. *Adduxiſſe ex eadem Epiſtola teſtimonium de perſona Chriſti videtur Cyrillus Alexandrinus in Apologetico ſuo hoc modo.* Tum hæc ipſa Epiſtolæ verba proferunt: *Prædicatur ad completionem fidei, & incarnatus ex Virgine Maria Dei filius, qui & habitavit in hominibus, non in nomine* (*in homine* ſcribendum erat) *energiam operans. Hoc enim in Prophetis eſt & in Epiſtolis: Perfectus Deus in carne, & homo perfectus in ſpiritu, non duo filii; unus quidem germanus filius, qui ſuſcepit hominem: alter vero mortalis homo aſſumtus eſt a Deo: ſed unus unigenitus in cælo, unigenitus ſuper terram.* Tandem Centuriatores ita ſermonem concludunt: *Citat idem teſtimonium ex Epiſtola ejus Ad Proſdocimum Synodus Chalcedonenſis contra Eutychem.*

At neque Centuriatores, neque Gennadius quidquam protulerunt, quod accuratam rei cogni-

Magnus in Decretali 23. Catholicorum sententia opposita rejicit. *Non Deum tantum dicimus Christum &c. nec ita hominem, ut aliquid ei desit; quod ad humanam certum est pertinere naturam, sive Animam, sive Mentem rationalem &c.* Hinc S. Augustinus in lib. de Hæres. cap. 55. *Apollinaristas*, inquit, *Apollinaris instituit, qui de anima Christi a Catholica dissenserunt, dicentes, sicut Ariani, Deum Christum carnem sine anima suscepisse. In quæstione testimoniis Evangelicis victi, Mentem, qua rationalis est anima hominis, non fuisse in anima Christi, sed pro hac ipsum Verbum in ea fuisse dicunt.* Ita se habebat falsa Apollinaris sententia, quam proinde quum non obscure Epistola Julio adscripta referat, ac inspiret, intelligere continuo possumus, eam Apollinari esse tribuendam. Certe ibi nunquam legas de Christo homine aliud prædicari, quam σῶμα, aut σάρκα, *Corpus*, aut *Carnem*; *Animæ* autem, sive *Mentis* humanæ a Verbo susceptæ nulla mentio. Quamobrem Christi *Corpus*, si recte hæc perpendas, obtruditur nobis tanquam ἄψυχον, καὶ ἀναίσθητον, καὶ ἀνόητον, id est, *inanimum, & sensus, ac mentis expers*: quod commentum in Apollinari damnavit An. Ch. 362. Alexandrina Synodus ab Athanano, aliisque Catholicis Episcopis celebrata.

Vide vero, quam sine tergiversatione eadem hæc abominanda sententia ab istius Epistolæ Auctore insinuetur. Οὔτε γὰρ, inquit, τὸ σῶμα καθ' ἑαυτὸ φύσις ἐπὶ τῆ ἑνὸς Χριστῆ, ἐπεὶ μηδὲ ζωοποιὸν καθ' ἑαυτὸ μηδὲ διϊστάμενεσθαι δυνάμενον ἄνευ τῆ ζωοποιῆ. Hoc est: *Non enim Corpus secundum se ipsum natura est in uno Christo, quia non est vivificum per semetipsum, neque dissecari potest, atque sejungi a vivifico Verbo.* En Corpus Christi per se minime vivificum, idest vita, ac Anima vitæque actionibus per se carens. At undenam (petere quis potuit ab Apollinari) vitam, ejusque munia Servator habuit, quatenus homo? A vivifico Verbo, respondebat Hæreticus, id habuit Christi Caro: quippe quod humanæ Animæ, Mentisque vices in Christo suppleret, atque impleret divinitas ipsa. Concinunt ista cum iis, quæ laudatus Leo Magnus de Appollinari eodem scribit Homil. 4. de Nativ. *Apollinaris*, inquit ille, *fidei soliditate privatus, Filium Dei ita veram humanæ Carnis credidit suscepisse naturam, ut in illa Carne diceret Animam non fuisse, quia vicem ejus expleverit ipsa divinitas.*

Quæ cum ita sint, & impiam hanc, atque ab Evangelica veritate absonam opinionem soli Ariani, Apollinaristæ, atque Eutychiani venditarint: quis dubitare amplius possit, quin Epistolæ a nobis editæ Auctor fuerit Apollinaris, aut alius quisquam de grege illius? Quandonam Catholici Patres, ac præcipue Romanæ Sedis Antistites in ea fuere sententia? Imo quis eam abominatus non fuit? quis non oppugnavit non crescentem dicam, sed vix natam, atque auditam? Nemo autem est, qui Julium I Pontificem Maximum vel suspicatus fuerit consensisse unquam cum Arianis, aut cum æquali eorum temporum Apollinari. Arianorum potius ipse Julius perpetuus fuit malleus, ac hostis, adeo ut mirari possis Eutychianorum impudentiam, atque imprudentiam, virum hunc deligentium, cui affingerent adulterinam hujusmodi Epistolam, illius ingenio, doctrinæ, & moribus tam conformem, quam Æthiopi candor.

Fieri igitur non potest, ut Julius toties de Christo homine loqueretur, ejusque *Carnem*, seu *Corpus* nominaret, quin & ipsum *Mente præditum*, ac *animatum*, sive ἔννουν καὶ ἐμψυχώμενον diceret, aut aliquid saltem apponeret, quo doceremur, non ex sola nuda carne constare humanam Christi naturam: quod tamen hujus Epistolæ Auctor satis aperte affirmare contra Catholicam veritatem non erubescit.

Quarto, inquit Leonius, hinc etiam dignosci potest, non Julio, sed Apollinari Hæretico, tribuendam esse Epistolam istam, quod Gregorius Nyssenus in Opere contra Apollinarem recitet multa, eaque ceu prava refuter, quæ hac eadem Epistola continentur. Forte fortuna eximium istud Nysseni Opus, diu deperditum, diuque ab Eruditis desideratum, ante paucos annos e Vaticano Codice descriptum evulgavit C. V. Laurentius Alexander Zacagnius Vaticanæ Bibliothecæ Præfectus, cujus beneficio cuicumque in posterum conferre licebit cum Apollinaris fragmentis a Nysseno refutatis Epistolam istam. Nos interim id experiamur quam brevissime. De Apollinari hæc habet Nyssenus §. 35. Ἡμᾶς, φησὶ, δύο πρόσωπα λέγειν τὸν Θεὸν, καὶ τὸν παρὰ τῆ Θεῆ προσληφθέντα ἄνθρωπον. αὐτὸν δὲ, φησι, μὴ ὕτως ἔχειν, ἀλλὰ φάσκειν τὸν σαρκωθέντα, καὶ ὄντα οὐχ ἕτερον παρὰ τὸν ἀσώματον, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέρας ἐν σαρκὶ ζωῆς. Quæ ita vertit laudatus Zacagnius: *Duas personas Deum, & a Deo susceptum hominem, nos* (idest Catholicos) *dicere ille asserit, se vero haud ita prorsus sentire; quin imo dicere incarnatum fuisse Christum, eumque non esse ab incorporeo diversum, sed unum, eumdemque ad similitudinem nostræ, quam in carne vivimus, vitæ.* His utique paria, imo eadem habet Epistolæ nuper a nobis vulgatæ Auctor, quorum concentus unum eundemque Apollinarem utrobique indicat. Inquit iste se minime vereri τὰς συκοφάντας τὰς διαιρῶντας εἰς δύο πρόσωπα τὸν Κύριον; *Calumniatores in duas personas Christum, Dominum partientes*: quo nomine Catholicos & heic significari vides. Nempe censebat bonus Apollinaris, ideo Catholicos duas in Christo ponere personas, quod duas ponerent non confusas in ipso naturas. Falsum id profecto; nam duas quidem in uno Christo Naturas agnoscebat Ecclesia Catholica, sed unam tantum Personam. Hæreticus contra tam longe a Catholicorum semita exorbitabat, ut non tantummodo Personam unam, sed unam etiam Naturam in Christo Domino nostro fateretur; quod ante ipsum nemo Theologorum recte sapientium dixerat.

In verbis supra ex Nysseno descriptis legitur falsa hæc Apollinaris sententia, ubi *corporeum* Christi ab *incorporeo* non distinguitur. Sed apertius eadem traditur a Nysseno §. 13. quum de Apollinari dicit: μίαν ἐποίησε τῆ Θεῆτε καὶ τῆ ἀνθρώπῃ τὴν φύσιν; *Unam Dei, & hominis naturam constituit.* Eulogius quoque Alexandrinus Patriarcha apud Photium Cod. 230. hæc Apollinaris verba refert ex Libro de incarnatione, ubi Hæreticus ita exclamat: Ὦ καινὴ κτίσις, καὶ μίξις θεσπεσία! Θεὸς, καὶ σὰρξ μίαν ἀπετέλεσαν φύσιν. O *novam creaturam, & divinam*

mix-

mixtionem! Deus & Caro unam effecere Naturam. Apollinaris ergo jam ſibi finxerat, adeo humanam Naturam cum Divina in Chriſto fuiſſe permixtam, atque confuſam, ut nullum amplius inter eas diſcrimen intercederet, quaſi ex duabus naturis ſimul permixtis una tertia conſurgeret. Hæc eadem ſententia fuit Auctori Epiſtolæ nunc editæ. Apertiſſime is *duas Naturas*, ſive δύο φύσεις in Chriſto negat, ſpecioſa illa ratione ductus, quod *unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia*, ab Apoſtolo dicatur. Pergit autem ita argumentari tenebrio ille: Εἰ γὰρ εἷς ὁ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου τεχθεὶς ὠνόμασαι, καὶ αὐτός ἐστι, δι' ὃν τὰ πάντα γέγονε, μία φύσις ἐστὶν, ἐπειδὴ πρόσωπον ἓν ἔχων εἰς δύο οὐ διαιρεῖται. *Si unus igitur e ſancta Virgine natus appellatur, idemque ipſe eſt, per quem facta ſunt omnia, una Natura eſt; etenim Perſonam unam habens in duo non dividitur.* Habes heic non ſolum in Chriſto Perſonam unam, quod Orthodoxi quoque dicebant, ſed unam etiam Naturam, quæ falſa opinio Apollinari Eutychianorum, ut ita dicam, parenti maxime placuit, quamquam nova, & veterum auctoritate prorſus deſtituta.

Ex Antirrhetici verbis ſupra deſcriptis didicimus etiam, Apollinarem dixiſſe, unum eundemque eſſe Chriſtum *ad ſimilitudinem noſtræ, quam in Carne vivimus, vitæ.* Idem porro palam edicit Epiſtolæ noſtræ Auctor. Ὥσπερ, ait, ἄνθρωπος μία φύσις, οὕτω καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γινόμενος Χριστός. *Quemadmodum homo una eſt Natura, ita, & in ſimilitudinem hominum factus Chriſtus.* Diffiteri non poſſum, quin & quidam e SS Patribus hujuſmodi exemplo fuerint uſi, ut unam in Chriſto Perſonam, ex unitione duarum Naturarum manantem oſtenderent. Vide Ruſticum Diaconum in Bibliotheca Patrum, Leontium, Theorianum, & alios. Vide & Symbolum S. Athanaſio attributum. At nemo ex iis illuc etiam deferri ſe paſſus eſt, ut ex animæ, & corporis in uno homine conjunctione probaret, unam quoque exſurgere, & reſultare in Chriſto naturam. Primus Apollinaris hujuſmodi ſimilitudine abuti cœpit; ideoque & iſtud opportune cadit, quo Epiſtolam hanc ipſi, & non Julio I. doctrinæ orthodoxæ propugnatori, adſcribendam eſſe intelligamus. Proinde videas, Nyſſenum in Antirrhetico adverſus exemplum hoc ex humana natura deſumtum, quo Apollinaris ſuam confirmabat ſententiam, pugnare variis argumentis. Quod tamen abſurdiorem conſtituebat Apollinaris opinionem, illud erat, nimirum ex Carne tantum humana, & ex Deo, qui loco mentis, aut animæ eſſet, Chriſtum coaluiſſe, uti ex anima, & corpore Natura hominis coaleſcit. At quomodo, ajebat Nyſſenus, *in ſimilitudinem hominis* Chriſtus factus eſt, qui aliud quid ab homine diverſum eſt, & a noſtra prorſus Natura diſcrepat? Nam ſi ex anima, & corpore homo conſtat; & Anima in homine, quem ipſe confixit, non reperitur: quomodo in Chriſto illud ſimile homini eſſe poterit, quod a noſtra natura alienum eſt? Neque vero alium ſuæ commentationi titulum Apollinaris indiderat, quam ἀπόδειξις περὶ τῆς θείας σαρκώσεως τῆς καθ' ὁμοιότητα ἀνθρώπου. *demonſtratio divinæ Incarnationis ad ſimilitudinem hominis.* Quæ profecto quum ſatis aperte congruant cum iis, quæ ab Auctore Epiſtolæ enarrantur, unum etiam eundemque Apollinarem utrobique produnt.

Progrediamur. Alterum Apollinaris commentum refellit Nyſſenus in opere laudato. Cenſebat inſanus Hæreſiarcha, non in plenitudine temporum humanam Carnem a Verbo Dei fuiſſe aſſumtam, ſed ante ſecula id factum; quare hominem qui apparuit in tempore, antea præextitiſſe, quam manifeſtaretur, ſcriptitabat. Vide §. 13. Antirrhetici, & Nazianzenum in Orat. 46. quæ eſt contra Apollinarem. Conſequens proinde erat, ut & diceret, Chriſtum, quatenus etiam eſt hominis filius, e cælo deſcendiſſe. Atque ita ſane, teſte Nyſſeno, Apollinaris palam ſentiebat, uti videre eſt §. 6. Qua opinione conſtituta, hoc ille deinde inferebat: εἰ δὲ καὶ ἐξ οὐρανοῦ υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ ἐκ γυναικὸς υἱὸς Θεοῦ, πῶς οὐχ ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος; *Si autem & è cælo Filius hominis, & ex muliere Filius Dei, quomodo non idem Deus, & homo cenſetur?* Non aliter ſentire videtur Epiſtolæ ad Dionyſium datæ Scriptor. Primo enim ait: ſi duarum naturarum diviſio in Chriſto admitteretur, nefas eſſet, *unum totum vocare Filium hominis, qui de cælo deſcendit, & Filium Dei, qui de muliere natus eſt.* Οὔτε γὰρ οἷόν τε ἦν τὸ ὅλον υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖσθαι καταβεβηκότα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ υἱὸν Θεοῦ γεγενῆσθαι ἐκ γυναικός. Tum heic, tum illic Chriſtus, quatenus hominis Filius, e cælo eſſe dicitur, uti etiam, quatenus Filius Dei, e muliere dicitur eſſe. Pergit Epiſtolæ Auctor effutire, ideo duarum naturarum diviſionem in Chriſto repugnare, quia quod deſcendit de cælo, vocaretur Filius Dei, & non filius hominis; quod autem natum eſt de muliere, vocaretur Filius hominis, & non Filius Dei: quæ ſententia, ſi huic inepto Sophiſtæ crederemus, Hæreſi Pauli Samoſateni conſentanea foret. Hinc ait ſubinde: Ἡμᾶς δὲ αἱ θεῖαι γραφαὶ διδάσκουσιν, ὡς περὶ ἑνὸς τοῦ Κυρίου φρονεῖν κατὰ τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβάσιν, καὶ τὸν ἐκ γυναικὸς ἐπὶ γῆς γένησιν. *Nos vero divinæ Scripturæ docent, & quum ejus e cælo deſcenſum, & quum ex muliere in terra nativitatem audimus, omnia de uno Domino eſſe intelligenda.* Infra vero alia in hanc rem addit, inquiens, ſe nihil morari calumniatores in duas Perſonas Chriſtum partientes (ideſt Catholicos quibus ille hujuſmodi ſententiam affingebat, uti ſupra vidimus) quod ſibi maledicerent tanquam affirmanti τὸν σάρκα ἐξ οὐρανοῦ *Carnem de cælo*: quam dicendi formam a ſe non amolitur, neque rejicit perſonatus iſte Hæreſiarcha. Tum pergit ſcribere: *Dicimus enim utrumque, & de Cælo totum per Deitatem, & de muliere totum per carnem, neſcientes diviſionem unius ejuſdemque Perſonæ, neque diſſecantes a cœleſti terrenum, aut a terreno cœleſte; impia quippe diſſectio hæc foret.*

Quæ quidem luce non indigent majore. Sed infra occurrunt alia, quibus opinio conſtituta prorſus turbatur; inquit enim Epiſtolæ Auctor: Συμπεφώνηται οὖν, καὶ συμφώνως ὡμολόγηται τὸ σῶμα ἐκ τῆς παρθένου, ἡ θεότης ἐξ οὐρανοῦ: τὸ σῶμα πέπλασται ἐν κοιλίᾳ, ἡ θεότης ἄκτιστος αἰώνιος. *Concorditer ergo dicitur, & concorditer in confeſſo eſt, Corpus eſſe de Virgine, Deitatem de Cœlo; Corpus efformatum in utero, Deitatem creationis expertem, ac ſempiternam.* Quibus ver-

bis fateri Auctor iſte videtur Chriſti carnem de Virgine ſumtam, quum tamen ſupra ſignificarit ipſam de Cælo eſſe, ac de Cælo dici. Primo dicimus, Apollinarem diſſona, & repugnantia afferre potuiſſe; quod cum ceterorum fere omnium a Veritate deflectentium eſt, tum præcipue de Apollinari dici poſſe Nyſſenus non uno in loco oſtendit. Deinde ſuſpicamur ipſum Hæreticum non ex animo ſenſiſſe, neque proprie affirmare voluiſſe, Corpus a Chriſto de cœlo aſſumtum, antequam Gabriel Virginem divini conſilii certiorem fecerit; ſed ideo ſolum Carnem de Cælo dixiſſe, quia ſecundum ejus opinionem, quidquid de Chriſto, uti Verbo Dei pronunciatur, æque de Chriſto uti homine pronunciandum illi videbatur. Certe §. 51. Antirrhetici idem Apollinaris de Verbo Dei hæc habet: ὅτε σὰρξ ἐγένετο, τότε αὐτὸν ἐν ἡμῖν ἐσκηνωκέναι. *Tunc factum fuiſſe Carnem, quum habitavit in nobis.* Quibus verbis indicat ſe minime credere, *humanitatem Verbi ad nos e cælo deſcendiſſe*, ut ipſe Nyſſenus animadvertit, quamquam ſupra aliud palam docuiſſe, atque ſcripſiſſe Hæreticus videretur. Eatenus igitur dicebat Apollinaris Chriſti carnem e cælo eſſe, quatenus in eam opinionem conceſſerat, dividendam, atque diſtinguendam in Chriſto humanam Naturam a Divina non eſſe, ac proinde ita omnia de uno Chriſto eſſe prædicanda, ut totus etiam de Cælo deſcendiſſe recte diceretur. Quare intelligere poſſumus, ne heic quidem diſſentire ab Apollinari Auctorem Epiſtolæ noſtræ.

Cæterum ſupra vidimus alium capitalem Apollinaris errorem in eo ſitum, ut affirmaret, Chriſtum Anima, aut Mente humana caruiſſe. Illum propterea Nyſſenus redarguit §. 35. Antirrhetici. Non aliter ſenſiſſe perſonatum Epiſtolæ hujus auctorem, pariter oſtendimus. Ergo eundem utrobique ſcriptorem deprehendas. Accedit, quod Apollinaris in ſuorum ſomniorum præſidium abutitur verbis iis Apoſtoli 1. Cor. 15. *Noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem*, ut conſtat ex §. 10. & ſeq. Antirrhetici. Iiſdem noſter quoque abutitur, uti videre eſt in Epiſtola edita. Itaque tandem intelligas miram intercedere opinionum concordiam inter Apollinarem a Nyſſeno confutatum, & hujus Epiſtolæ Auctorem, ut merito eundem eſſe cum Apollinari cenſuerit Leontius. Et ſane quis Julium Romanum Pontificem, unquam dixit, aut audivit abſurdiſſima hujuſmodi dogmata tradentem, quæ ſtatim ac emerſere ex Apollinaris ore, & calamo, refutata novimus? Fieri non potuit, ut Apoſtolicæ Sedis Antiſtes ſine magno Chriſtianorum ſcandalo, atque clamore talia palam traderet.

Tamdem Leontius Eutychianos, ſive Acephalos, falſi arguit, quod locum ex Epiſtola iſta dicant productum, atque laudatum a Patribus Epheſini Concilii. Aliam Epiſtolam in ejus Synodi Actibus citatam ait, atque ab ea diverſam, quæ ad Dionyſium conſcripta fertur. Imo & alteram illam non Julii eſſe addit, ſed quidem Timothei Hæretici Apollinariſtæ, uti exemplaria multa ejus rei fidem faciebant. Quod eſt ad calumniam iſtam ex Actis Epheſini Concilii petitam, vidimus ſupra, quid etiam Facundus Hermianenſis ſcriptum reliquerit. Sed Leontius ſubinde inquiens, *enimvero quum nihil nobis illa adverſetur, quod eam Julii dicunt, flocci faciendum eſt*: recte fecit, qui non ſibi, atque exemplaribus tantum credidit, ut penitus abjudicaret Julio laudatam ejus Epiſtolam ad Docium. Nam præterquamquod nihil illa continebat ex ipſius Leontii confeſſione, quod Julio Romano Pontifice, & Catholicorum principe indignum foret, Ephræmius Patriarcha Antiochenus lib. 3. de ſacris Legibus apud Photium Cod. 229. ipſam Julio ſine dubitatione tribuit, & ex eadem verba etiam nonnulla delibat. Plura itidem ex illa, tamquam ex germano Julii fœtu, profert Anaſtaſius Presbyter in Eclog. τῶν χρήσεων περὶ τῆς θείας θεολογίας cap. 38. niſi quod Acacium pro Docio habet, ſcribens: Ἰουλίου ἐπισκόπου ῥώμης ἐκ τῆς πρὸς Ἀκάκιον ἐπιστολῆς: *Julii Epiſcopi Romæ ex Epiſtola ad Acacium.* Fateor tamen dubitari merito poſſe, an eadem ſit Epiſtola ab Anaſtaſio citata cum ſuperiori ad Docium ſcripta, quum una ex iis eſſe poſſit, quas adulterinas, & Julio perperam tributas, ſupra Leontius affirmabat.

Atque hactenus multa attulimus, quæ vel pertinacibus ingeniis perſuadere poſſunt, datam olim ad Dionyſium Epiſtolam, & ſub Julii Romani Pontificis nomine ab Hæreticis evulgatam, uni Apollinari eſſe reſtituendam, ſicuti legitimo illius parenti. Nunc addimus, Juſtiniani temporibus tam certos de ea ſuppoſitione fuiſſe Catholicos, tamque robuſtis pro Julii fama tuenda illos militaſſe argumentis, ut omnem ea de re ſe ſuſtuliſſe dubitandi rationem palam profiterentur. Hypatius Epiſcopus Epheſinus in Collatione cum Acephalis habita Conſtantinopoli, Sirmondo V. C. teſte, ajebat: *Beati Julii famoſam illam Epiſtolam manifeſte Apollinaris oſtendimus fuiſſe, ſcriptam ad Dionyſium.* Paria affirmabat laudatus Anaſtaſius Presbyter in Eclog. χρήσεων. Sed & S. Eulogius Patriarcha Alexandrinus, qui eodem, quo Juſtinianus, & Leontius, ſeculo floruit, idem teſtatur apud Photium Cod. 230. ita ſcribens: Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἡ χρῆσις, ἣν ἡ αἵρεσις προκομίζει ἐκ τῆς πρὸς Διονύσιον ἐπιστολῆς τοῦ Ἰουλίου ῥώμης, ἀναμφίβολον μὲν οὐκ ἔχει τὸ γνήσιον. Hoc eſt: *Sed enim teſtimonium, quod Hæreſis adfert ex Epiſtola Julii Romani ad Dionyſium, haud dubie non eſt genuinum.* Cujus rei argumentum illud Eulogius memorat, quod ſupra innuimus, nempe S. Cyrillum in Synodo Epheſina quemdam quidem adhibuiſſe locum ex Epiſtola Julii ad Docium, at alterius Epiſtolæ ad Dionyſium datæ, quamquam adverſus Neſtorianos diſertiſſime pugnantis, nullam feciſſe mentionem, non alia ſane de cauſſa, quam quod aut cenſeret, aut compertum haberet, germanum Julii fœtum iſtam non eſſe. Teſtis eſt idem Eulogius, Eutychianos citaſſe pro adſtruenda una in Chriſto Natura, non ſolum Epiſtolam nunc a nobis editam ſub Julii nomine, ſed & alia, quæ Athanaſio, & Gregorio Thaumaturgo adſcribebant. At eorum commenta Eulogius explodit, contendens, numquam ſanctiſſimos illos Patres talia literis mandaſſe, ſed Auctorem quidem eorum fuiſſe Apollinarem, Eutychetis autem, ac Severi ſectatores fraude ſatis aperta deinde ea ſuppoſuiſſe celeberrimis illis Eccleſiæ Catholicæ Epiſcopis. Eadem, ut ſupra animadvertimus, & Leontius, & Evagrius tradidere. Quamobrem merito arbitrari jam cogimur, tunc parum circumſpecte Baronium ſcripſiſſe, quando a Neſto-

storianis cuncta hujusmodi figmenta prodiisse dixit, quæ certe non Nestorii, sed Eutychetis patrocinabantur errori.

Porro dolendum est, jamdiu excidisse Opera Ephræmii Antiocheni supra a nobis laudati, qui & ipse vixit seculo Christi sexto. Inde enim nullo fortasse negotio constare posset, quantum ab Apollinaris, & Eutychetis opinionibus abesset Julii nostri doctrina. Quandoquidem tamen ejus Libros accurate non solum recensuit, sed etiam multis expressit Photius in Biblioth. Cod. 228., & 229. delibare juvat inde nonnulla. In Epistola ad Zenobium Scholasticum Emissenum, testante Photio, ostendit Ephræmius, consensisse S. Leonem Magnum cum reliquis Patribus in confitenda gemina in uno Christo Natura, non divisa, neque confusa. Tum demonstrat, S. Cyrilli dogmata, in ea potissimum quæstione, prorsus convenire cum ejusdem *S. Leonis*, *& Gregorii Nysseni*, *& Julii Romani sententia*, & esse κατὰ πάντα συμφωνοῦντα, *in omnibus consona*. Idem Ephræmius in Orat. ad Domnum, & Joannem, ut probet, Christum verum Deum nostrum, neque divinitatis, neque humanitatis proprietates divisisse (quod Nestoriani sentiebant) sed per *unitionem*, sive *unionem*, ἕνωσιν tam divina, quam humana sine confusione in se conjunxisse, τοὺς θεοφόρους ἡμῶν πατέρας παράγει μάρτυρας, Ἰούλιον τὸν Ἐπίσκοπον Ῥώμης ἐκ τῶν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ οἰκώσεως τοῦ σώματος πρὸς τὴν θεότητα, *divinos Patres nostros testes adducit, Julium nempe Romanum Pontificem e Libris de unione corporis cum Deitate in Christo*, atque Athanasium, Nyssenum, Basilium, & Cyrillum. Tamdem si qua sunt in Julii Libris genuinis, quibus abuti consueverint Hæretici, ea explicat Ephræmius, sanamque continere doctrinam evincit, atque a Julio ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ ὁμοουσίου, *in Oratione de Consubstantialitate*, confutatum fuisse ait non Marcionem solum, & Valentinum, sed & Apollinarem, & Eutychem.

Itaque jam nihil amplius dubitandum puto, quin certum sit quod initio probandum suscepimus, videlicet famosam olim Epistolam nunc a nobis editam, si non Apollinari ipsi, saltem alicui ex ejus, aut Eutychetis, aut Severi schola, tribuendam, atque restituendam esse. Certe Julio I. Petri in Romana Sede Successori prorsus abroganda est; idque nihil melius persuadere in posterum valebit, quam Epistola ipsa. A tanti Pontificis doctrina, & fama immane quantum abhorret, quod heic legitur, quum conceptis verbis, tantoque molimine ipsissima Apollinaris, atque Eutychetis deliria statuantur, & Ecclesiæ Catholicæ sententia improbetur. Restat nunc, ut aliquid etiam de Epistolæ titulo dicamus. In Ambrosiano Codice data legitur πρὸς Διονύσιον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον, *ad Dionysium Alexandriæ Episcopum*. At Leontius Byzantinus, ut vidimus, Dionysium hunc non *Alexandriæ*, sed *Corinthiorum* Episcopum facit. Utrobique erratum suspicor. Et primo loco deferenda mihi est Ambrosiani Codicis fides; etenim, dum Julius, cui afficta est Epistola, Apostolicam Cathedram tenuit, nullus Dionysius Alexandrinæ præfuit Ecclesiæ, sed quidem Athanasius Magnus. Sciolus aliquis videns Epistolam hanc Dionysio inscriptam, quem fortassis Episcopum fuisse aut per rumorem didicerat, aut somniarat, ingenio suo inscriptionem supplevit. Quum vero Dionysium, Alexandrinum Episcopum celebrem olim fuisse (hoc est Seculo Christi tertio) audivisset, patenti Anachronismo eumdem esse ratus est, ad quem seculo proxime sequenti Julius literas illas dedisse affirmabatur. Ita potius juvat credere additam hanc titulo laciniam, quam id fraude ab Hæreticis factum. Quis enim Seculo Christi quinto, & sexto, quo in controversiam Epistola ipsa cœpta est adduci, ineptam hanc inscriptionem non risisset? Memoratur quidem in subscriptionibus Sardicensis Conciliabuli, quod tempore Julii nostri habitum est, *Dionysius Episcopus ab Alexandria provinciæ*. At aliquod in his verbis latere mendum, vel ipsi Editores appositio asterisco monuere. Præterea Alexandrinus Episcopus esse ille non potuit, tum quod verisimile est, ipsum subscripturum fuisse digniori loco, tum etiam quod tum temporis, uti dicebamus, Alexandrinam Sedem implebat S. Athanasius ex Catholicorum parte, ex Arianorum vero Gregorius, ad quem etiam legitur data Epistola ab ejusdem Pseudosynodi Episcopis.

Secundo suspicione quoque erroris non carere mihi videtur ea Epistolæ inscriptio, quam Leontius habet. Uti Alexandriæ Seculo tertio vulgaris Epochæ Dionysius unus celebris Episcopus fuit, ita & Seculo præcedenti alter ejusdem nominis Corinthiorum Episcopus fuerat, vir celeberrimus, cujus olim legebantur Epistolæ quædam Canonicæ. Si non Leontio exploratæ eruditionis viro, certe Librariis, quibus est usus Leontius, aut a quibus Leontii opera deinde fuere descripta, imponere potuit Corinthiaci illius Dionysii fama, ut scriptam crederent ad eumdem Epistolam sub Julii nomine ab Hæreticis evulgatam. Equidem in Ecclesiastica Historia nullum Dionysium reperio, qui Corinthiorum Ecclesiam rexerit Julii Romani ævo. Ad hæc Anonymus ille Scriptor, a quo Collectanea habemus contra Severianos, Dionysium, cui inscripta fuit Pseudepistola Julii, non *Episcopum*, sed *Presbyterum* appellat. Gennadius ipsum nominat *Dionysium quemdam*. Reliqui vero scriptores, qui ejus Epistolæ mentionem fecere, Eulogius, Ephræmius, Hypatius, & si qui sunt alii, nusquam ajunt Dionysium hunc Episcopum fuisse. Quamobrem non irascatur nobis Leontius, si ne ipsius quidem in hac parte acquiescimus testimonio.

Atque hæc sunt, Salvini eruditissime, quæ in Epistolam Julio Primo ab Hæreticis suppositam scribenda habui, ut impostura Hæreticorum majori in luce collocaretur. Tu me, ut facis, amare perge, æternum mihi amandus, ac suspiciendus.

EPI-

a EPISTOLA IV.

JULII PAPÆ I.

a AD ORIENTALES

In eadem causa Athanasii, ex Apologia b secunda Athanasii.

a Hæc sincera, non secus ac sequens, nullo Mercatoris mangonio fucata est

b Petro Nannio interprete. 1.

Julius [1] *Danio, Flacillo, Narcisso, Eusebio, Mari, Macedonio, Theodoro, ceterisque eorum qui nobis dilectissimis in Christo fratribus ex Antiochia scripserunt, salutem.*

A Ἐπιστολὴ Ἰουλίου. Ἰούλιος, Δανίῳ καὶ Φλακίλλῳ, Ναρκίσσῳ, Εὐσεβίῳ, Μάρει, Μακεδονίῳ, Θεοδώρῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς, τοῖς ἀπὸ Ἀντιοχείας, γράψασιν ἡμῖν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

b LEGI epistolam vestram quam mihi mei presbyteri Elpidius & Piloxenus attulerunt, miratusque sum, cum a nobis ex vera dilectione & bona conscientia scriptum esset, contentiose a vobis, & non, ut decuit, rescriptum esse. Fastus enim & arrogantia scribentium in epistola apparebat. Atqui aliena sunt ista a fide in Christum: decuit enim eum, qui cum dilectione ad vos scriberet, eamdem vicissim dilectionem, non autem contentionem referre. Quid? an non B dilectionis indicium erat, nos presbyteros misisse, qui compaterentur patientibus, & incitarent eos qui judicium scriptis postulaverant, ut præsto esse vellent, quo primum omnia componerentur, & emendationem acciperent, ne diutius aut fratres nostri injurias, aut vos calumnias pateremini? Nec scio cur vobis ita rem agere placuit, ut nos in hanc opinionem redigatis, ut arbitremur nos iub specie reverentiæ pro ludibrio esse habitos, dictaque vestra irridentium fuisse, cum & presbyteros nostros ad vos missos, quos cum gaudio remissos oportuit, cum luctu remiseritis ob ea quæ istic geri conspiciebant. Ego certe, cum literas ve- C stras evolverem, post varias ultro citroque cogitationes, eas supprimendas putavi, ea spe quod crederem saltem aliquos ex vestris adventuros, nec opus fore istiusmodi epistolis, ne, si iliæ in publicum promerentur, multos hic dolore afficerent. Ceterum ubi nullus vestrum supervenerat, necessum fuit ut eas proferrem. Credite mihi, omnes admiratione pleni vix induci poterant ut crederent istiusmodi literas a vobis profectas esse, in quibus rixandi potius quam caritatis affectus eminebat. Quod si ambitione eloquentiæ ostentandæ ita exceptæ sunt a dictatore, id certe studium ad alios spectat. In rebus enim ecclesiasticis non specimen eloquentiæ, D sed canones apostolici requiruntur, operaque dari solet, ne quis ex parvis in ecclesia scandalizetur. Expedit enim, secundum ecclesiasticum verbum, molam asinariam suspendi a collo, atque ita demergi, quam unum ex pusillis scandalizare. Quod si aliquibus in alios ob pusillanimitatem offensis (non enim omnium talem mentem fuisse arbitror) istiusmodi epistolam scribi placuit, primum decuit neminem offendi, neque solem occidere super hujusmodi offensis, cer-

Non eloquentia, sed canones in ecclesiasticis rebus attendendi.

Matth. 11.

Ἀνέγνων τὰ γράμματα τὰ διὰ τῶν πρεσβυτέρων μου Ἐλπιδίου καὶ Φιλοξένου ἀποκομισθέντα καὶ ἐθαύμασα· πῶς ἡμεῖς μὲν ἀγάπῃ καὶ συνειδήσει ἀληθείας ἐγράψαμεν, ὑμεῖς δὲ μετὰ φιλονεικίας καὶ ὀχῆς, ὡς ἔστρεπεν, ἐπεστείλατε. ὑπερηφία γὰρ καὶ ἀλαζονεία τῶν γραψάντων διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐδείκνυτο. πῶς τε δὲ ἀλλόξια τῆς ἐν Χριστῷ πίστεώς ἐστιν. ἔδει γὰρ τὰ μετὰ ἀγάπης γραφέντα, ἀμοιβῆς τῆς ἴσης μετὰ ἀγάπης τυχεῖν. καὶ μὴ μετὰ φιλονεικίας. ἢ ὀχὴ ἀγάπης ἐστὶ γνώρισμα πρεσβυτέρους ἀποστεῖλαι συμπαθεῖν τοῖς πάσχουσι, προσδέχεσθαι τοὺς γράφαντας ἑλθεῖν, ἵνα πάντα θᾶττον, λύσιν λαβόντα διορθωθῆναι δυνηθῇ, καὶ μηκέτι μήτε οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν πάσχωσι, μήτε ὑμᾶς τινες διαβάλλωσιν; ἀλλ' ὀκ οἶδα τί τὸ δόξαν ὅτως ὑμᾶς διακεῖσθαι, ὥστε καὶ ἡμᾶς ποιῆσαι λογίζεσθαι, ὅτι καὶ ἐν οἷς ἐδόξατε ῥήμασιν ἡμᾶς τιμᾶν, ταῦτα μεταschηματίζομενοι μετὰ εἰρωνείας τινὸς εἰρήκατε. καὶ γὰρ οἱ πρεσβύτεροι οἱ ἀποσταλέντες ὡς ἔδει μετὰ χαρᾶς ἐπανελθεῖν τοὐναντίον λυπήμενοι ἐπανῆλθον ἐφ' οἷς εὑράκασιν ἐκεῖ γινομένοις. καὶ ἔγνωμε τοῖς γράμμασιν ἐντυχών, πολλὰ λογισάμενος, κατέχον παρ' ἐμαυτῷ τὴν ἐπιστολήν, νομίζων. ὅμως ἤξειν τινὰς καὶ μὴ χρείαν εἶναι τῆς ἐπιστολῆς ἵνα μὴ καὶ ἐς φανερὸν ἐλθοῦσα, πολλῶν τῶν ἐντεῦθα λυπήσῃ. ἐπειδὴ δὲ μηδενὸς ἐλθόντος, ἀνάγκη γέγονεν αὐτὴν προκομισθῆναι, ὁμολογῶ ὑμῖν, πάντες, ἐθαύμασαν, καὶ ἐγγὺς ἀπιστίας γεγόνασιν, εἰ ὅλως παρ' ὑμῶν τοιαῦτα ἐγράφη. φιλονεικίας γὰρ μᾶλλον καὶ ὀκ ἀγάπης ἐστὶν ἡ ἐπιστολή. ἡμεῖς δὲν φιλοτιμίας λόγων ἕνεκεν ὁ ὑπαγορεύσας ἔγραψεν, ἄλλων τὸ τοιοῦτον ἐπιτήδευμα. ἐν γὰρ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὁ λόγων ἐπίδειξίς ἐστιν, ἀλλὰ κανόνες ἀποστολικοὶ καὶ σπουδὴ τοῦ μὴ σκανδαλίζειν ἕνα τῶν μικρῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. συμφέρει γὰρ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον, μύλον ὀνικὸν κρεμασθῆναι εἰς τὸν τράχηλον καὶ καταποντισθῆναι ἢ σκανδαλίσαι κἂν ἕνα τῶν μικρῶν. εἰ δὲ ὡς τινῶν λελυπημένων διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους μικροψυχίαν, οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι πάντων εἶναι τοιοῦτον γνώμην, τοιαύτη γέγονεν ἡ ἐπιστολή, ἔστρεπε μὲν μὴ δὲ ὅλως λυπηθῆναι μηδὲ ἐπιδῦναι τὸν ἥλιον ἐπὶ τῇ λύπῃ. ἔδει δὲ ὅμως μὴ εἰς τοσοῦτον προχθῆναι,

ὥστε

---

[1] Dianio, ut creditur, Cæsariensi in Cappadocia, qui Διάνιος Basilio, Nicephoro Callist. lib. 9. cap. 5. Διάνιος etiam Flacillo Antiochebo, Narcisso Irenopolitano in Cilicia, Eusebio Nicomediensi, Mari Chalcedonensi, Macedonio Mopsuestieno, Theodoro Heracleotæ in Thracia. *Hardouinus.*

ὥστε καὶ ἔγγραφον αὐτὴν ἐπιδείξασθαι. τί γὰρ καὶ γέγονεν ἄξιον λύπης; ἢ ἐν τίνι ἦν ἄξιον λυπηθῆναι ὑμᾶς, εἰς καὶ ἐγράψαμεν; ἢ ὅτι προεβεψάμεθα εἰς συνόδου, ἀπαντῆσαι; ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον ἔδει μετὰ χαρᾶς δέξασθαι· εἰ γὰρ παῤῥησίαν ἔχοντες ἐφ' οἷς πεποιήκασι, καὶ ὡς αὐτοὶ λέγουσι κεκρίκασιν, οὐκ ἀγανακτοῦσιν εἰ παρ' ἑτέρων ἐξετάζοιτο ἡ κρίσις, ἀλλὰ θαῤῥοῦσιν ὅτι ἃ δικαίως ἔκειναν, ταῦτα ἄδικα οὐκ ἄν ποτε γένοιτο, [1] διὰ τοῦτο οἱ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, οὐκ ἄνδρ Θεοῦ βουλήσεως συνεχώρησαν ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ τὰ τῆς προτέρας ἐξετάζεσθαι, ἵνα καὶ οἱ κρίνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν ἐσομένην δευτέραν κρίσιν, μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐξετάζωσι, καὶ οἱ κεκριμένοι πιστεύωσι, μὴ κατ' ἔχθραν τῆς προτέρων, ἀλλὰ κατὰ τὸ δίκαιον ἑαυτοὺς κρίνασθαι. εἰδὲ τὸ τοιοῦτον ἔθος παλαιὸν τυγχάνον, μνημονεύεται δὲ καὶ γραφεῖ ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ, ὑμεῖς τοῦτο παρ' ὑμῖν ἰσχύειν οὐ θέλετε, ἀπρεπὴς μὲν ἡ τοιαύτη παραίτησις, τὸ γὰρ ἅπαξ σύνηθειαν ἐσχηκὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ὑπὸ συνόδων βεβαιωθὲν, οὐκ ἄλογον ὑπὸ ὀλίγων παραλύεσθαι, ἄλλως τε οὐδὲ ἐν τούτῳ δικαίως ἂν φανεῖεν λυπηθέντες, οἱ γὰρ παρ' ὑμῶν τῆς περὶ Εὐσεβίου [2] ἀποστάντες, μετὰ γραμμάτων λέγω δὴ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ Μαρτυρίου καὶ Ησυχίου οἱ διάκονοι ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα, ὡς οὐκ ἠδυνήθησαν πρὸς τοὺς ἐλθόντας Αθανασίου πρεσβυτέρους ἀντισῆναι, ἀλλ' ἐν πᾶσι διεξέποντο καὶ διηλέγχοντο, τὸ τελικαῦτα ἠξίωσαν ἡμᾶς, ὥστε σύνοδον συγκροτῆσαι, καὶ γράψαι καὶ Αθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ εἰς Αλεξάνδρειαν, γράψαι δὲ καὶ τοῖς περὶ Εὐσέβιον, ἵνα ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων, ἡ δικαία κρίσις ἐξενεχθῆναι δυνηθῇ, τότε γὰρ καὶ ἀποδεικνύοι πάντα τὰ κατὰ Αθανάσιον ἐπηγγείλαντο, κοινῇ γὰρ ὑφ' ὑμῶν διηλέγχθησαν οἱ περὶ Μαρτύριον καὶ Ησύχιον, καὶ οἱ Αθανασίου τοῦ ἐπισκόπου πρεσβύτεροι, μετὰ πεποιθήσεως ἀνθίσαντο, οἱ δὲ περὶ Μαρτύριον, εἰ δεῖ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐν πᾶσι διεξέποντο, ὅθεν καὶ ἠξίωσαν σύνοδον γενέσθαι, εἰ τοίνυν μὴ δὲ τῆς περὶ Μαρτύριον καὶ Ησύχιον ἀξιωσάντων γενέσθαι συνόδου, προεβεψάμενος ἤμην ἐγὼ σκῦλαι τοὺς γράψαντας ἕνεκεν τῆς ἀδελφῶν τῆς αἰτιωμένων ἀδικίαν πεπονθέναι, καὶ ἵνα ὁ λόγος οὕτω καὶ δικαία ἡ προφορά. ἔστι γὰρ ἐκκλησιαστικὴ καὶ Θεῷ ἀρέσκουσα, ὅτι δὲ ὃς ὑμεῖς αὐτοὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀξιοπίστους ἡγήσασθε, καὶ ὅτοι ἠξίωσαν ἡμᾶς συγκαλέσαι, ἀκόλουθον οὕτω τοὺς κληθέντας μὴ λυπηθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον προθύμως ἀπαντῆσαι. ἐκ δὴ ἡ μὴ δόξασα ἀγανάκτησις τῆς λυπηθέντων, προπετὴς, ἡ δὲ παραίτησις τῆς μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι, ἀπρεπὴς καὶ ὕποπτος ἐκ τούτων δείκνυται· αἰτιᾶται τὶς ἃ πράττων αὐτὸς ἀποδέχεται, εἰ παρ' ἑτέρᾳ γενόμενα βλέποι; εἰ γὰρ ὡς γράφετε ἀσάλευτον ἔχει τὴν ἰσχὺν ἑκάστη συνόδος, καὶ ἀτιμάζεται ὁ κρίνας, ἐὰν παρ' ἑτέρων ἡ κρίσις [4] ἐργάζηται, σκοπεῖτε ἀγαπητοὶ τίνες εἰσὶν οἱ συνόδου ἀτιμάζοντες καὶ τίνες τὰ τῆς φθασάντων κεῖναι, διαλύσει, καὶ ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον νῦν ἐξετάζων ἐπιβαρεῖν τινας δοκῶ, ἀλλὰ

te eo res deduci non oportuit, ut offensiones suas scriptis proderent. Quid enim actum est dignum offensa? aut qua in re vobis, quibus scripsi, causam succensionis præbui? An quia adhortati vos sumus, ut ad synodum occurreretis? Atqui illud potius cum gaudio excipi oportuit. Qui enim bene sentiunt de iis quæ egerunt, & in quibus ipsi (ut ajunt) judices fuere, non indignanter ferre solent, si quod ab ipsis judicatum est, ab aliis excutiatur, quippe qui securi sint, ea quæ ipsi justa judicaverunt, [1] injusta nunquam fieri posse. c Quocirca episcopi in magna synodo Nicææ congregati, non sine Dei consilio permiserunt prioris synodi acta in alia synodo examinari, ut & illi qui judices erant præ oculis habentes secundum de ea ipsa re judicium futurum, cum omni diligentia causam expenderent, & illi qui sententiam acceperant certo agnoscerent, se non per simultatem priorum judicum, sed jure & merito condemnatos esse. Quod si istiusmodi consuetudo olim fuit, ejusque memoria renovata est, & scripto prodita in magna synodo, eamque apud vos valere non finitis, rem profecto indecoram facitis. Morem enim, qui semel in ecclesia obtinuit, & a synodo confirmatus est, iniquum est a paucis abrogari, quin ne hoc quidem concesso quidquam æqui habet vestra offensio. d Siquidem vestri legati, Macarius presbyter, & Hesychius Martyriusque diaconi, nullo modo, cum huc venissent, pares presbyteris ab Athanasio missis, ac semper ab illis convicti, refutatique, concilium indici a nobis postularunt, literasque & ad Eusebianos & Athanasium Alexandriam, quibus convocarentur, mitti, ut coram omnibus justo judicio de causa cognosci posset: tum enim se de Athanasio probaturos esse, quod jam nequirent. Publice enim coram nobis Martyrius & Hesychius refellebantur, Athanasii presbyteris bona cum fiducia alacriter resistentibus. Martyrius vero cum suis, si vera dicenda sunt, ubique profligabatur, ac proinde concilium generale postulavit. Si igitur Martyrio & Hesychio nullam synodum postulantibus adhortatus fuissem, ut ad synodum qui ad me scripsissent convocarentur, idque in gratiam fratrum, qui se injuriam pati conquerebantur, etiam vel ita æqua & justa fuisset nostra cohortatio, cum ea sit & ecclesiastica & Deo grata; jam ubi iidem illi qui a vobis pro gravibus viris & fide digni habiti fuere, auctores mihi fuerint, ut vos convocarem, certe id a vobis ægre ferri non debuit, sed potius alacriter ad citationem occurrere. Quapropter indignatio eorum qui hac citatione offenduntur, temeraria, & tergiversatio sistendi se in judicio, inhonesta & suspiciosa videtur. An quispiam stomachari debet, si quæ ipse fecit, ab aliis fieri videat. e Si enim, ut scribitis, inconcussam habet auctoritatem quælibet synodus, & contumeliose agitur cum judice, cujus judicium ab aliis examinatur, considerate quæso, dilectissimi, quinam sunt qui synodum improbant, & qui aliorum judicata rescindunt, ne singula excutiendo certos homines gravem. Certe id quod po-

Prima querela Eusebianorum refutatur.

Quid actum Romæ per utriusque partis legatos.

Ariani decreta Nicæni concilii irritare probantur.

1 Forte canonem V. extremum Nicæni Concilii spectat hoc loco. *Harduinus.* 2 Reg. cod. Καὶ διὰ τοῦτο. *Harduinus.* 3 Ex Reg. cod. lege, ἀποσταλέντες. *Harduinus.* 4 Reg. cod. ἐξετάζηται. *Harduinus.*

poſtremo geſtum, cum ſit horrendum auditu, ſufficit ad cetera quæ a me omittuntur comprobanda. Ariani a beatæ memoriæ Alexandro quondam Alexandriæ epiſcopo ob impietatem * ad cauſam dicendam citati, non ſolum in eo judicio a ſingulis civitatibus rejiciebantur, ſed ab omnibus ſimul, qui ad Nicænum concilium coierant, anathemate feriebantur. Nihil enim erat in illorum delicto vulgare, neque in hominem peccaverant, ſed in ipſum Jeſum Chriſtum dominum noſtrum Filium Dei viventis: iidem tamen ita ab univerſo orbe rejecti & per omnem eccleſiam famoſiſſime notati, nunc denuo in eccleſia (quod quidem triſte veſtris animis arbitramur) recipi perhibentur. Quinam igitur ſunt qui ſynodum vituperant, & trecentorum epiſcoporum calculos pro nihilo habent, & impietatem pietati anteponunt, niſi Ariomanitæ ab omnibus ubique epiſcopis condemnati & abdicati? Athanaſius contra & Marcellus epiſcopi plurimos habent, qui verbis ſcriptiſque ſuis eorum innocentiam tuentur. Marcelli enim fides confeſſioque Nicææ ſpectata eſt, cum Arianis contradiceret. Ibidem quoque Athanaſii ſinceritas in tuenda fide ſpectata fuit, *f* qui nec Tyri condemnatus eſt, nec Mareotæ præſens fuit, ubi contra eum abſentem in lite proceſſum eſt. Scitis autem, dilectiſſimi, monumenta actorum, ubi una dumtaxat pars adfuerit, nullarum virium eſſe, & ſuſpecta haberi. Nos tamen, quamquam ita actum eſſet, pro re certius cognoſcenda, neque vobis qui contra eum, neque illis qui pro eo literas miſere præjudicium facientes, cohortati ſumus omnes quotquot ſcripſerant, ut præſentes ſe judicio ſiſterent, quo omnia adamuſſim, quia quamplurimi pro utroque ſcribunt, in ſynodo examinari poſſent, ne vel innocens condemnetur, aut qui rei ſunt puri habeantur. Non igitur a nobis vilipenditur ſynodus, ſed ab illis qui quovis modo & temere Arianos ab omnibus condemnatos, contra ſententiam eorum qui cauſam judicaverunt, recipiunt: quorum plerique ſoluti jam a corpore cum Chriſto vivunt, alii adhuc in vita manentes indigne ferunt ſua judicia ita a quibuſdam reſcindi. Hæc ita eſſe ex iis quæ Alexandriæ acta ſunt deprehendimus. Nam *g* Caipones quidam ab Alexandro ob Arianam hæreſim cum quibuſdam aliis ejuſdem criminis reis olim citatus huc ad nos venit, miſſus a Gregorio. Idipſum quoque ex Macario presbytero, & Martyrio, & Heſychio diaconis didicimus, qui, antequam judicio ſe ſiſterent Athanaſii presbyteri, auctores nobis fuere, ut ſcriberemus Alexandriam cuidam Piſto, quo tempore etiam dum Athanaſius epiſcopus Alexandriæ verſabatur. Hunc autem Piſtum Athanaſii presbyteri ſupervenientes docuerunt Arianum eſſe, & eo nomine, & ab Alexandro & ſynodo Nicæna reum factum, graduſque ordinis ſui a quodam Secundo, quem magna ſynodus ut Arianum rejecerat, accepiſſe. His vero nec Martyrii quidem ſodales contradicebant, neque Piſtum a Secundo fuiſſe conſtitutum negabant. Videtis igitur vel ex hac cauſa qui potius in culpa habendi ſint; noſne, qui perſuaderi non potuimus ut *b* Ariano Piſto literas ſcriberemus; an il-

* ejecti, non ſolum a ſingulis.

Athanaſius an Tyri condemnatus.

A τότε τελδυτῖον γλυόμβυον ἐφ' ᾧ ϗ φρίξειεν ἄν τις ἀκόων ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν πάντων τῶν παραλειφθέντων. οἱ Ἀρειανοὶ οἱ ἀπὸ τῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀλεξάνδρυ τῦ γλυομβύυ ἐπισκόπυ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπεὶ ἀσεβείᾳ ἐκβληθέντες ὑ μόνον ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστυ πόλιν ἀπεκηρύχθησαν, ἀλλὰ ϗ ὑπὸ πάντων τῶν κοινῇ συνελθόντων ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ ἀνεθεματίσθησαν, ὑ γὰρ ἰῦ αὐτῶν, τὸ τυχὸν πλημμέλημα ἐδὲ εἰς ἄνθρωπον ἦσαν ἁμαρτήσαντες, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησῦν Χριστὸν τὸν υἱόν, τῦ Θεῦ τῦ ζῶντος. ϗ ὅμως οἱ ὑπὸ πάσης τῆς οἰκυμένης ἀποκηρυχθέντες, ϗ κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν σηλιτδθέντες, νῦν λέγονται δε- B δέχθαι. ἐφ' ᾧ ϗ ὑμᾶς ἀκόσαντας, χαλεπαίνειν δίκαιον ἡγῦμαι, τίνες ἔν εἰσιν οἱ συνόδου ἀτιμάζοντες, ὄχι οἱ τῶν ϛ ἑκατὸν τὰς ψήφυς παρ' ὐδὲν θέμυοι, ϗ ἀσέβειαν εὐσεβείας προκρίναντες; ἡ μὲν γὰρ τῶν ἀρειομανιτῶν αἵρεσις, ὑπὸ πάντων ἀπαντιχῦ ἐπισκόπων κατεγνώσθη ϗ ἀπεκηρύχθη. Ἀθανάσιος δὲ ϗ Μάρκελλος οἱ ἐπίσκοποι, πλείονας ἔχυσι τὰς ὑπὲρ ἑαυτῶν λέγοντας ϗ γράφοντας, Μάρκελλος μὲν γὰρ ἐμαρτυρήθη, ἡμῖν, ϗ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, τοῖς τὰ Ἀρείυ φρονῦσιν ἀντειρηκώς. Ἀθανάσιος δὲ ἐμαρτυρήθη μὴ δὲ ἐν Τύρῳ καταγνωσθεὶς, ἐν δὲ τῷ Μαρεώτῃ μὴ παρεῖναι ἔνθα τὰ ὑπομνήματα κατ' αὐτῦ γεγενῆσθαι λέγεται. οἴ- C δατε δὲ ἀγαπητοὶ ὅτι τὰ κατὰ μονομέρειαν ἰσχυὰ ἐκ ἔχει, ἀλλ' ὕποπτα τυγχάνει, ϗ ὅμως τύτων ὄντων, ἡμεῖς ὑπὲρ ἀκριβείας, ὅτε ὑμῖν, ὅτε τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν γράψασι προκρίμα ποιῦντες προεξεφάμεθα τὲς γράψαντας ἐλθεῖν, ἵν' ἐπειδὴ πλείους εἰσὶν οἱ ὑπὲρ αὐτῶν γράψαντες ἐπὶ συνόδυ πάντα ἐξετασθῇ. πρὸς τὸ μὴ δὲ τὸν ἀναίτιον κατακριθῆναι, μήτε τὸν ὑπόδικον ὡς καθαρὸν λογισθῆναι. ἐκ ἔν ὑ παρ' ἡμῶν ἀτιμάζεται συνόδος, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων τῶν ἁπλῶς ϗ ὡς ἔτυχε τὲς παρὰ πάντων κατακριθέντας Ἀρειανὲς, ϗ παρὰ γνώμην τῶν κρινάντων, δεξαμενόν. οἱ γὰρ πλείονες ἤδη ἀναλύσαντες εἰσὶ σὺν Χριστῷ. οἱ δὲ ἔτι ϗ νῦν ἐν τῷ βίῳ τύτῳ ἐξετάζονται, ἀγα- D νακτῦντες ὅτι τινὰ αὐτῶν κρίσιν ἔλυσάν τινες, τῦτο δὲ ϗ ἀπὸ τῶν γλυομβίων μὲν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐγνωμεν, ϗ γὰρ ϗ Καρπώνης τις ἐκβληθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνδρυ διὰ τινὰ Ἀρείυ αἵρεσιν μετά τινων ϗ αὐτῶν ἐκβληθέντων διὰ τινὰ αὐτικὰ αἵρεσιν ἐληλύθασιν ἐνταῦθα ἀποσαλέντες παρά Γρηγορίυ τινος, ὅμως δὲ ἐμάθομεν, ϗ παρὰ Μακαρίυ πρεσβυτέρυ, ϗ Μαρτυρίυ ϗ Ἡσυχίυ τῶν διακόνων, πρὸ τῦ γὰρ ἀπαντῆσαι τὲς Ἀθανασίυ πρεσβυτέρυς, προτρέποντο ἡμᾶς γράφειν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πιστῷ τινι, ἰῦ ἵνα ϗ Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἰῶ. τῦτον δὲ τὸν Πιστὸν, οἱ Ἀθανασίυ τῦ ἐπισκόπυ πρεσβύτεροι παραγλυόμβυοι, ἀπέδειξαν εἶναι Ἀρειανὸν ἐκβληθέντι μὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρυ τῦ ἐπισκόπυ. ϗ τῆς κατὰ Νίκαιαν συνόδυ, κατασταθέντι δὲ ὑπὸ Σεκόνδυ τινός, ὃν ἡ μεγάλη σύνοδος, Ἀρειανὸν ὄντα, ἐξέβαλε. τῦτο δὲ ἐδὲ αὐτοὶ οἱ περὶ Μαρτύριον ἀντέλεγον, ἐδὲ ἠρνῦντο τὸν Πιστὸν ὑπὸ Σεκόνδυ ἐσχηκέναι τιμὴν κατάστασιν. σκοπεῖτε τοίνυν ϗ ἐκ τύτων τίνες ἂν ὑπὸ μέμψιν δικαίως γένοιντο, οἱ μὴ πεισθέντες ἡμεῖς ὥστε Πιστῷ τῷ Ἀρειανῷ γράψαι, ἢ οἱ συμβαλόμενοι ἀτιμάσαι τιμὴν μεγάλην συνόδον, ϗ τοῖς

s Reg. Cod. *nyc. Hurdulnus*.

κ τοῖς ἀσεβέσιν ὡς δυσεβέσι γράψαι, κ γὰρ ὁ Μακάριος ὁ πρεσβύτερος, ὁ παρὰ Εὐσεβίου μετὰ τῆς περὶ Μαρτύριον ἀποσταλείς, ὡς ἤκουσεν ἐπισάντας τοὺς πρεσβυτέρους Ἀθανασίου ἐκδεχομένων ἡμῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, μετὰ τῆς περὶ Μαρτύριον κ Ἡσύχιον, ἀπεδήμησε νυκτὸς καί τι νοσῶν τῷ σώματι, ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἡμᾶς ἀκολούθως ἀποσοχάζεσθαι ὅτι αἰσχυνόμενοι τὸν κατὰ Πιστοῦ ἔλεγχον, ἀνεχώρησεν. ἀδυνάτου γὰρ τινὶ κατάσασιν Σεκούνδου τοῦ Ἀριανοῦ, ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἰσχύσαι. ἀτιμία γὰρ ἀληθῶς αὕτη κατὰ τῆς συνόδου κ τῆς σὺν αὐτῇ συνελθόντων ἐπισκόπων, ἐὰν τὰ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς κ φιλαβείας ὡς Θεοῦ παρόντος γινόμενα, ἀντὶ μηδενὸς λυθῇ. εἴπερ δὲν ὡς γράφετε ἐκ τοῦ κατὰ Νοβάτου κ τὸν Σαμοσατέα Παῦλον παραδείγματος τὰ τῆς συνόδων ἰσχύειν δόγματι χρὴ, ἔδει μᾶλλον, μὴ λυθῆναι τῆς τριακοσίων τινὶ ψήφου ἔδει τινὶ καθολικῇ συνόδου ὑπὸ τῆς ὀλίγων μὴ ἀτιμασθῆναι· αἱρετικοὶ γὰρ οἱ Ἀριανοὶ ὥσπερ κἀκεῖνοι, κ ὅμοιοι οἱ κατὰ τούτων ψῆφοι ταῖς κατ' ἐκείνων. τούτων δὲ πλημθέντων, τίνες εἰσὶν οἱ φλύαρα διχονοίας ἀνάπτοντες; ἡμᾶς γὰρ τοῦτο πεποιηκέναι γράψαντες ἐμέμψασθε. ἆρ οὖν ἡμεῖς διχονοίας εἰργασάμεθα οἱ συναλγοῦντες τοῖς πάθεσιν ἀδελφοῖς, κ κατὰ κανόνα πάντα πεποιηκότες, ἵ οἱ φιλονείκως κ παρὰ κανόνα τῆς ξ ἁγιασίων τινὶ ψήφου λύσαντες, κ κατὰ πάντα τινὶ συνόδου ἀτιμάσαντες. ὁ γὰρ μόνον οἱ Ἀριανοὶ ἐδέχθησαν, ἀλλὰ κ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεμελετήκασιν ἐπίσκοποι διαβαίνειν, εἰ δὲν ἀληθῶς ἴσον κ τὴν αὐτὴν ἡγεῖσθε τιμὴν τῆς ἐπισκόπων κ μὴ ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς πόλεως ὡς γράφετε, κρίνετε τὸν ἐπισκόπου, ἔδει τὸν πεπισθημένον μικρὰν, μένειν ἐν τῇ πιστευθείσῃ, κ μὴ ἐξεθεῖν μὴ τὸν πεπισθημένον, μεταβαίνειν δὲ εἰς τινὰ μὴ ἐγχειρισθεῖσαν, ἵνα τῆς μὴ παρὰ Θεοῦ δοθείσης καταφρονῇ, τινὶ δὲ τῆς ἀνθρώπων κενοδοξίαν ἀγαπήσῃ. ἐκ δὲν ἀγαπητὸν ἔδει ἀπαντῆσαι κ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα κ τέλος λάβῃ τὸ πρᾶγμα, τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἀπαιτεῖ. ἀλλ' ἴσως ἡ προθεσμία ὠλιγώδισε, γράψαντες, γὰρ ἐμέμψασθε, ὅτι σεμνὴ τινὶ προθεσμίαν τῆς συνόδου ὡρίσαμεν. ἀλλὰ κ τοῦτο ἀγαπητὸν πρόφασις ἐστιν εἰ μὴ γὰρ ἐρχομένους τινὰς συνέκλεισεν ἡ ἡμέρα, σεμνὸν ἂν τὸ διάστημα τῆ προθεσμίας ἠλέγχθη, εἰ δὲ οἱ ἐλθεῖν μὴ βουλόμενοι, κατεχήκασι κ τοὺς πρεσβυτέρους ἕως αὐτοῦ τοῦ [1] Ἰανουαρίου μηνὸς, μὴ θαρρούντων ἐστὶν ἡ πρόφασις, ἦλθον γὰρ ἄν, ὡς προεῖπον, εἰ ἐθάρρουν, ὁ πρὸς τὸ διάστημα τῆς ὁδοῦ σκοποῦντες, οὐδὲ πρὸς τινὶ προθεσμίαν ὁρῶντες, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς δικαίοις κ τοῖς δικαίοις παῤῥησιαζόμενοι. ἀλλὰ ἴσως διὰ τὸν καιρὸν ἐκ ἀπήντησαν, τοῦτο γὰρ γράφοντες πάλιν ἐδηλώσατε, ὡς ἆρα ἔδει ἡμᾶς σκοπήσαντας τὸν ἐπὶ τῆς ἐφας καιρὸν, μὴ προξέψασθαι ὑμᾶς ἀπαντῆσαι. εἰ μὲν ἔν διὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι τὸν καιρὸν, ἐκ ἀπηντήσατε, ὡς φατέ, ἔδει προτέρου ὑμᾶς τὸν καιρὸν τοῦτον σκοπήσαντας, μὴ αἰτίους χίσματος μηδὲ ὀλολυγῆς κ θρυλίων ἐν τοῖς ἐκκλησίαις γενέσθαι. νυνὶ δὲ οἱ ταῦτα πεποιηκότες, ἔδειξαν μὴ τὸν καιρὸν αἴτιον, ἀλλὰ τινὶ προαίρεσιν τῆς μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι. Θαυμάζω δὲ κἀκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς πῶς ὅλως κἂν ἐγράφη παρ' ὑμῶν,

A Ali, qui mihi consilium dedere, ut contempto magno concilio ad impios hæreticos, veluti ad pios homines, literas darem. Certe Macarius presbyter, cum legatus ab Eusebio venerat, ubi audivit Athanasii presbyteros Pisto obsistere, nosque ejus præsentiam non admittere, una cum Martyrio & Hesychio, quamvis gravi valetudine, *i* de nocte profectus est, ut non inconcinne divinaremus eum impatientia refutati Pisti fugam arripuisse. Impossibile enim est Secundi ordinationem, utpote Ariani, vim ullam in catholica ecclesia habere: id enim vere ad synodi, & ad episcoporum, qui in synodo fuere, contumeliam vergeret, si quæ illi tanto studio & B cura veluti Deo præsente egissent, a nobis ut vana futiliaque abrogarentur. Quod si igitur (quemadmodum scribitis) pro exemplis in Novatum & Paulum Samosatensem editis decreta synodorum observari oportet, certe minime oportuit ca'culos trecentorum episcoporum irritos haberi, aut catholicam synodum a paucis contemni. Æque enim, ut illi Ariani hæretici sunt, & calculi contra istos dati paris sunt momenti cum calculis quibus illi damnati sunt. Tali igitur commissa audacia, quinam dicendi sunt flammam discordiæ accendisse, siquidem id nobis in vestris literis objicitis. Nos scilicet discordiam induximus, qui compatimur cum patientibus fra- C tribus, & omnia secundum canonem facimus? An qui contentiose violato canone trecentorum decreta prævaricantur, & per omnia synodum contemptui habent? Cum non solum Arianos recipiant, sed jam in usu habeant de loco in locum ad episcopatus capiendos tranfilire. *k* Si igitur vere parem eumdemque honorem in omnibus episcopis censetis esse, neque magnitudine civitatum (ut vos scribitis) de episcopis judicatis, oportuit eum, cui concredita est parva civitas, in ea quæ credita est permanere, & nequaquam rejecta concredita, ad eam quæ concredita non est transvolare: ne eam quæ a Deo data est aspernari, illam vero quæ ho- D minum ambitu concessa est magnisacere videatur. Oportuit igitur vos, dilectissimi, huc accedere, & nequaquam tergiversari, ut res ad finem deducatur: id enim ratio requirit. Sed fortasse dies constituti temporis brevior, quam par erat, impedimento fuit: (nam hujusmodi in literis vestris querimoniam facitis) atqui illud, dilectissimi, pro mera cavillatione putandum est. Si enim aliquos in itinere dies oppressisset, arctitudo brevitasque temporis accusari potuisset. Jam cum illi qui nec ipsi venire voluerunt, & presbyteros suos usque ad mensem Januarii, ne venirent, detinuerunt, liquide apparet istam causificationem eorum hominum esse qui sibi non satis confidunt: E veniissent enim, ut dixi, si de sua causa bene speraissent, non respectantes ad intervallum itineris, aut temporis constituti spatium, sed ex jure suo & rationibus fiduciam collegissent. Esto ut tempus in causa fuerit cur non venerint: id enim quoque in scriptis vestris significatis, cum dicitis æquum scilicet fuisse, ut respectu tantorum temporum, quæ venientibus ex oriente necessaria essent, veniendi citationem omitteremus. Si igitur, quia dies brevior fuit, iter omissum est, nequaquam

Altera querela Eusebianorum.

1 Reg. Cod. Γενναρίου. Harduinus.

Nova querela Eusebianorum.

oportuit iis ipsis temporibus vos præbere auctores schismatis, luctus & lacrymarum in ecclesia. Jam qui talia agunt, ostendunt non tempora ipsorum perfectioni, sed conscientiam obstitisse. Admiror quoque eam partem epistolæ, & nescio quomodo hoc scribere potuistis, id vobis ægre esse; quod *l* Eusebio cum suis dumtaxat, & non itidem omnibus vobis literas scripserim, citius in hac expostulatione morositatem promptissimam, quam veri quid deprehendas. Ego enim cum non aliunde literas contra Athanasium accepissem, quam a Martyrio & Hesychio necessario illis respondi qui scripserant cohtra Athanasium. Oportuit igitur non solum Eusebianos absque vobis scribere, aut vos, quibus non scripsi, non molestè ferre, si ieiscripserim illis qui mihi scripserant: nam si par erat ad vos omnes literas dari, par quoque erat & vos una cum illis literas mittere. Nunc autem quod consentaneum erat respicientes, illis scripsimus qui nos certiores reddiderant, & literas misere. Quod si id vos commovet quod solis illis scripserim, consequens est ut indignemini quoque quod illi soli mihi scripserint. Verum in hoc ipsa justa & rationabilis causa est, dilectissimi, quam vobis intimandam puto. Nam tametsi solus sim, qui scripsi, non meam tamen solius sententiam, sed omnium Italorum, & omnium in his regionibus episcoporum scripsi. Ego autem omnes nolui scribere, ne a multis onerarentur: certe ad constitutum tempus convenere episcopi, & ejus sententiæ fuere, quam vobis iterum significo. Quapropter, dilectissimi, etiamsi solus scribo, scribere me tamen communem omnium sententiam vos scire volo. Hæc quidem a nobis adversus non æquas vestrorum hominum, sed injustas & suspectas causificationes dicta sunto. *m* Quod autem non temere aut injuste susceperim in communionem coepiscopos nostros Athanasium & Marcellum, etiamsi prius dicta sufficiant, brevibus tamen ratio vobis istarum rerum demonstranda est. Scripsere prius Eusebius cum suis contra Athanasium, scripsistis & vos impræsentiarum, [2] scripsere etiam plurimi ex Ægypto & ex aliis provinciis episcopi pro Athanasio: nam quod ante omnia observari oportet, literæ vestræ adversus Athanasium inter se pugnant, & primæ cum secundis nullum concentum habent, sed in plerisque primæ a secundis destruuntur, & secundæ a primis reduntur suspectæ, ex discrepantibus autem literis nulla certitudo constitui potest. Quod si vestris literis fidem dari postulatis, æquum est & literis eorum qui pro eo scribunt fidem non abnegare, & maxime, quod vobis a patria ejus longe distantibus, illi qui in iisdem locis cum Athanasio degunt, ut de homine noto, rebusque ibi gestis certiores, probum testimonium de vitæ ejus innocentia perhibent, affirmantes eum non nisi confictis criminibus opprimi. Quin & Arsenius aliquando dictus ab Athanasio interfectus, quem jam cognovimus in vita esse, & cum Athanasio amicitiam fovere, is ipse affirmat, ea quæ acta sunt Mareotæ, in absentia alterius partis acta fuisse; neque enim ibi adfuisse Macarium presbyterum, qui reatum sustinebat, neque episcopum ejus Athanasium, & hoc non solum ex verbis ejus, sed

Athanasium juste absolutum declarat

A Ὅτι δὴ τοῖς περὶ Εὐσέβιον μόνοις, καὶ ἐ πᾶσιν ὑμῖν μόνος ἔγραψα. δυχέρειαν γὰρ τῇ μεμψαμένῳ ἂν τις ὄροι, ἥπερ ἀλήθειαν. ἐγὼ γὰρ ὐκ ἄλλοθεν λαβὼν κατὰ Ἀθανασίε γράμματα ἢ διὰ τῆ περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, ἐκείνοις ἀνάγκη ἔγραψα τοῖς καὶ γράψασι κατ' αὐτῦ. ἔδει τοίνυν ἢ τὸς περὶ Εὐσέβιον μὴ μόνες χωρὶς πάντων ὑμῶν γράψαι, ἢ ὑμᾶς, οἷς μὴ ἔγραψα μὴ λυπεῖσθαι, εἰ ἐκείνοις ἐγράφη τοῖς καὶ γράψασιν. εἰ γὰρ ἐχρῆν καὶ πᾶσιν ὑμῖν ἐπιςέλλαι, ἔδει καὶ ὑμᾶς συὼ ἐκείνοις γράψαι, νυῦ δὲ τὸ ἀκόλυθον σκοπῦντες, ἐκείνοις ἐγράψαμεν, τοῖς καὶ δηλώσασιν ἡμῖν καὶ τοῖς ἀποςείλασι πρὸς ἡμᾶς, εἰ δὲ καὶ τὸ μόνον ἐμὲ γεγραφέναι ἐκείνοις ἐκίνησεν ὑμᾶς, ἀκόλυθόν ἐςιν ὑμᾶς ἀγανακτεῖν, ὅτι καὶ μόνῳ ἐμοὶ ἔγραψαν. ἀλλὰ καὶ ἐν τύτῳ πιθανὴ μὲν καὶ ὐκ [1] ἄλογος ἡ πρόφασις, ἀγαπητὶ, ὅμως δὲ γνωρίσαι ὑμῖν ἀναγκαῖον, ὅτι εἰ καὶ μόνος ἔγραψα, ἀλλ' ὐκ ἐμὲ μόνα ἔςιν αὕτη ἡ γνώμη ἀλλὰ καὶ πάντων τῆ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τῆ ἐν τύτοις τοῖς μέρεσιν ἐπισκόπων. καὶ ἔγωγε τὲς πάντας ὐκ ἠθέλησα ποιῆσαι γράψαι, ἵνα μὴ παρὰ πολλῶν τὸ βάρος ἔχωσιν. ἀμέλει καὶ νυῦ τῇ ὀφειλομένῃ προθεσμίᾳ σωνῆλθον ἐπίσκοποι. καὶ παύτης τῆς γνώμης γεγόνασιν λίαν πάλιν γράφων ὑμῖν σημαίνω. ὥςε ἀγαπητοὶ εἰ καὶ μόνος ἐπιςέλλω, ἀλλὰ πάντων εἶναι γνώμίαν ταύτλαν γινώσκετε, παῦτι μὲν οὖν περὶ τοῦ μὴ ἄλογος τινὰς ἐξ ὑμῶν προφάσεις, ἀλλὰ ἀδίκως καὶ ὑπόπτως πορίσασθαι. περὶ δὲ τοῦ μὴ δυχερῶς μηδὲ ἀδίκως ἡμᾶς ὑποδεδέχθαι εἰς κοινωνίαν τὲς συνεπισκόπυς ἡμῶν Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον, εἰ καὶ τὰ προλεχθέντα ἱκανὰ, ὅμως διὰ βραχέων ἄλογον ὑμῖν δεῖξαι. ἔγραψαν οἱ περὶ Εὐσέβιον πρότερον κατὰ τῆ περὶ Ἀθανάσιον. ἐγράψατε δὲ καὶ νυῦ ἡμεῖς, ἔγραψαν δὲ καὶ πλεῖσοι ἐπίσκοποι ἀπὸ τ Αἰγύπτυ καὶ ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν ὑπὲρ Ἀθανασίε. πρῶτον μὲν ἓν τὰ κατ' αὐτοῦ γράμματα παρ' ὑμῶν μάχεται πρὸς ἑαυτὰ, καὶ ὐδὲ μίαν συμφωνίαν ἔχει τὰ δεύτερα πρὸς τὰ πρῶτα, ἀλλ' ἐν πολλοῖς τὰ πρῶτα ὑπὸ τῆ δευτέρων λύεται, καὶ τὰ δεύτερα ὑπὸ τῆ πρώτων δυαβάλλεται. ἀσυμφώνων δὲ ὄντων τῆ γραμμάτων, οὐδεμία πίςις περὶ τῶν λεγομένων ἐςίν. ἔπειτα εἰ τοῖς παρ' ὑμῶν γραφεῖσιν ἀξιῦτε πιςεύειν, ἀκόλυθόν ἐςι καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῦ γράψασι μὴ ἀπιςῆσαι καὶ μᾶλλον, ὅτι ὑμεῖς μὲν πόῤῥωθεν, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τοῖς τόποις ὄντες καὶ εἰδότες τὸν ἄνδρα καὶ τὰ ἐκεῖ γινόμενα πράγματι γράφυσι, μαρτυρῦντες αὐτῦ τὸν βίον καὶ δυαβεβαιύμενοι ἐν πᾶσιν αὐτὸν συσκηνῖ πεπονθέναι, καὶ πάλιν, Ἀρσένιός τις ἐπίσκοπος ἐλέχθη ποτὲ ὡς ἀναιρεθεὶς παρὰ Ἀθανασίε, ἀλλὰ τῦτον ἐμάθομεν ζῶν, ἀλλὰ καὶ φιλίαν ἔχειν πρὸς αὐτὸν τὰ ὑπομνήματα τὰ ἐν Μαρεώτῃ γενόμενα διεβεβαιώσατο κατὰ μονομέρειαν γεγενῆσθαι, μήτε γὰρ ἐκεῖ παρεῖναι Μακάριον τὸν πρεσβύτερον τὸν κατηγορύμενον μήτε αὐτὸν τὸν ἐπίσκοπον αὐτῦ Ἀθανάσιον, καὶ τῦτο ὐ μόνον ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὑπομνημάτων ὧν ἐκόμισαν ἡμῖν οἱ περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον ἔγνωμεν. ἀναγνόντες γὰρ ἐγνώμεν, ὅτι ὁ μὲν κατήγορ Ἰσχύρας ἐκεῖ πάρεισι, ὅτε δὲ Μακάρι, ὅτε ὁ ἐπίσκοπ Ἀθανάσιος, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρυς ἀξιῦντας παρεῖναι, καὶ μὴ

1 Lege ἄλογος, ut Nannius ipse legit. *Hard.* 2 Est Epistola synodica Concilii Alexandrini anni 340. *Hard.*

μὴ συγχωρηθέντας. ἔδει δὲ ἀγαπητοὶ, εἴπερ μετὰ ἀληθείας ἐγίνετο τὸ κριτήριον, μὴ μόνον τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον παρεῖναι. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ Τύρῳ Μακαρίου παρῆν ὁ κατηγορούμενος, καὶ Ἰχύρας ὁ κατήγορος καὶ ὧδε ἐδείχθη, ὅτως ἔδει καὶ ἐν τῷ Μαρεώτῃ μὴ μόνον ἀπελθεῖν τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον ἵνα παρὼν ἢ ἐλεγχθῇ ἢ μὴ ἐλεγθεὶς, δείξῃ τινὰ συκοφαντίαν. νυνὶ δὲ τούτου μὴ γεγομένου, ἀλλὰ μόνου ἀπελθόντος τοῦ κατηγόρου, μεθ' ὧν παρητήσατο Ἀθανάσιον, ὕποπτα τὰ πράγματα φαίνεται. ἠτιᾶτο δὲ καὶ τοὺς ἀπελθόντας εἰς τὸν Μαρεώτιν παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἀπεληλυθέναι ἔλεγε γὰρ ὅτι Θεόγνιον καὶ Μάριν, καὶ Θεόδωρον, Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα καὶ Μακεδόνιον ὑπόπτους ὄντας ἀπέστειλαν, καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ μόνον. ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς Θεσσαλονίκης ἐδείκνυε. προβέβλητο γὰρ ἐπιστολὴ αὐτοῦ γραφεῖσαν πρὸς Διονύσιον τὸν ἐν τῇ συνόδῳ κόμητα, ἐν ᾗ δηλοῖ φανερὰν συκοφαντίαν γεγενῆσθαι κατὰ Ἀθανασίου, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ κατηγόρου Ἰχύρα, προσκόμισε χεῖρα ὁλόγραφον αὐθεντικὴν ἐν ᾗ μάρτυρα τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα ἐπικαλούμενον, μήτε ποτηρίου κλάσιν, μήτε τραπέζης ἀναστροφὴν γεγενῆσθαι ἔλεγεν, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ἑαυτὸν ὑπό τινων, πλάσασθαι ταύτην τὴν κατηγορίαν, ἀπαντήσαντες δὲ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Μαρεώτου, διεβεβαιώσαντο μήτε τὸν Ἰχύραν πρεσβύτερον εἶναι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, μήτε τι τοιοῦτον πεπλημμεληκέναι Μακάριον οἷόν ἐκεῖνος κατηγόρησεν. οἱ πρεσβύτεροι δὲ καὶ οἱ διάκονοι ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα, οὐκ ὀλίγα ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου, βεβαιούμενοι μηδὲν ἀληθὲς εἶναι τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων, συκοφαντίαν δὲ αὐτὸν πεπονθέναι. καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου δὲ καὶ Λιβύης πάντες ἐπίσκοποι, γράφοντες διεβεβαιώσαντο, καὶ τινὰ κατάστασιν αὐτοῦ ἔννομον καὶ ἐκκλησιαστικὴν γεγονέναι, καὶ πάντα τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα κατ' αὐτοῦ, εἶναι ψευδῆ, ὅτε γὰρ φόνον γεγονέναι, ὅτε τινὰς ἀναιρεθῆναι δι' αὐτὸν, ὅτε κλάσιν ποτηρίου γεγονέναι. ἀλλὰ πάντα εἶναι ψευδῆ. καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων δὲ τῶν ἐν Μαρεώτῃ κατὰ μονομέρειαν γεγενημένων ἐδείκνυεν ἐπίσκοπος εἰπόντα ἔνδον εἶναι μετὰ Ἰχύρα, ὅτε Μακάριος ὁ πρεσβύτερος Ἀθανασίου ὡς λέγουσιν, ἐπέστη τῷ τόπῳ καὶ ἄλλους δὲ ἐξετασθέντας καὶ εἰπόντας τὸν μὲν ἐν κελλίῳ μικρῷ, τὸν δὲ ὄπισθεν τῆς θύρας κατακεῖσθαι τὸν Ἰχύραν τότε, νοσοῦντα, ὅτε Μακάριον λέγουσιν ἀπιστηκέναι ἐκεῖ. ἀπὸ δὴ τούτων οὖν ἔλεγε καὶ ἡμεῖς ἀκολούθως σοχαζόμεθα, ὅτι πῶς οἷόν τε τὸν ὄπισθεν τῆς θύρας νόσῳ κατακείμενον, τότε ἑστηκέναι καὶ λειτουργεῖν καὶ προσφέρειν; ἢ πῶς οἷόν τε ἐν τῷ προσφορὰν προκεῖσθαι, ἔνδον ὄντων τῶν κατηχουμένων; εἰ γὰρ ἔνδον ἦσαν οἱ κατηχούμενοι, ἅπω ἐν ὁ καιρὸς τῆς προσφορᾶς, τοῦτο, ὥσπερ εἴρηται, ἔλεγεν ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος, καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυε, ὄχλον βεβαιούμενον καὶ τῶν συνοδικῶν αὐτῷ, μὴ δὲ ὅλως αὐτὸν πρεσβύτερον γεγονέναι ποτὲ ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, μὴ δὲ σωθῆναι αὐτὸν ποτὲ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς πρεσβύτερον. ὧδε γὰρ ὧδε ὅτι Ἀλέξανδρος ἐδέχετο κατὰ φιλανθρωπίαν τὴν μεγάλης συνόδου τοὺς ἀπὸ

A n ex monumentis actorum per Martyrium & Heſychium allatis cognovimus. Ea enim perlegentes, invenimus accuſatorem Iſchyram ibi præſto fuiſſe: Macarium autem & Athanaſium nequaquam adfuiſſe, neque Athanaſii presbyteros, quamquam hoc ipſum magnopere ſolicitantes, admiſſos eſſe. Oportebat autem, dilectiſſimi, ſiquidem ſinceriter illud judicium agebatur, non ſolum accuſatorem, ſed & reum præſentem ſiſti. Et ut Tyri Macarius aderat reus, & Iſchyras accuſator, ubi nihil criminum docere potuit: ita quoque in Mareoten non ſolum oportuit accuſatorem, ſed & reum quoque una proficiſci, ut vel præſens convinceretur, vel, ſi victus non eſſet, appareret
B eum calumniis petitum fuiſſe: jam vero cum hoc factum non ſit, ſed ſolum ibi accuſator ſteterit eum iis, quos ut ſuſpectos Athanaſius rejiciebat, actorum illorum monumenta ſuſpicione carere non poſſunt. Addebat præterea in ſua querela, eos qui Mareoten profecti ſunt, ſe invito eo profectos eſſe: miſere enim eo (ut ipſe dicebat) Theognium, Marin, Theodorum, Urſacium, Valentem, & Macedonium, homines ſuſpectos: neque hoc ita eſſe ſolummodo verbis ſuis, ſed literis quoque Alexandri Theſſalonicenſium epiſcopi demonſtrabat: protulit enim epiſtolam illius ſcriptam ad Dionyſium, qui in ea ſynodo comes erat, quibus epiſcopus ille liquido declarat, Athanaſium
C calumniis, & ipſius quoque accuſatoris Iſchyræ conjurationibus opprimi, veram manum & authenticam protulit, in qua ille teſtatur, Deum omnipotentem invocans, neque calicis confractionem, neque menſæ ſubverſionem ullam fuiſſe, ſed ſe ſubornatum eſſe a certis hominibus, ut hoc crimen confingeret: deinde dum huc excurriſſent Mareotæ presbyteri, affirmarunt neque Iſchyram eſſe Catholicæ eccleſiæ presbyterum, neque tale quid commiſiſſe Macarium, quale illi imputabat. Quinimo presbyteri & diaconi cum huc veniſſent, non tenuiter, ſed prolixe teſtimonia dixere pro Athanaſio, affirmantes nihil eorum quæ illi objicerentur verum eſſe, eumque conjuratio-
D nibus premi: quin & epiſcopi ex Ægypto & Africa in ſuis ſcriptis affirmarunt conſtitutionem Athanaſii in ſuſcipiendo epiſcopatu legitimam & eccleſiaſticam fuiſſe, neque cædem commiſſam, neque quemquam per illum ſublatum eſſe, neque poculum ullum confractum, ſed omnia eſſe conficta. Ex iſtis judiciis in Mareota per abſentiam alterius partis habitis, oſtendebat Athanaſius, unum catechumenum in examinatione ſui dixiſſe, ſe intus cum Iſchyra fuiſſe, quo tempore Macarius presbyter Athanaſii eo, ut ajunt, ſe in eum locum immiſiſſet, alios item examinatos pro teſtimonio dixiſſe, Iſchyram in cellula parva latuiſſe, alios eumdem poſt oſtium ægrotum eodem
E tempore decubuiſſe, quo Macarius ſuperveniebat. Ex iſtis rationibus Athanaſii facile colligebamus fieri non potuiſſe, ut qui morbo poſt oſtium decumbebat, in ſacris conſtiterit, & oblationem confecerit, nec oblationem proponi potuiſſe, cum intus catechumeni verſarentur, quibus intus adhuc agentibus, tempus oblationis nondum eſſe potuit. Hæc, ut jam expoſui, pro ſe dicebat Athanaſius, & rem ita eſſe ex actis declarabat, idem affirmantibus ceteris qui cum eo erant, prorſus nunquam Iſchyram eccleſiæ presbyterum fuiſſe,

aut ut presbyterum synaxim cum aliis fecisse. Neque enim, quo tempore Alexander ex humanitate magni concilii eos qui erant ex schismate Meletii recipiebat, hunc a Meletio tanquam suum nominatum fuisse affirmabant, quod ipsum maximum signum est, non fuisse illum ex numero Meletianorum: nam si Meletianus fuisset, omnibus modis illum in eorum classe recensuissent. Quin & alibi falsa dixisse Ischyram ex ipsis actis comprobatum est ab Athanasio, quippe qui in crimine de combustis libris falsi convictus sit ab iis quos in testes adduxerat. *o* Cum igitur istiusmodi allegarentur, & tot testes pro Athanasio starent, & ipse tam justa pro se afferret, quid quæso nos oportuit facere? an non quod ec B clesiastici canonis est? hominemque proinde non condemnaremus, sed potius reciperemus? eumque pro episcopo, quemadmodum est, haberemus? Præter hæc omnia annum totum & integros sex menses apud nos hæsit, vestram præsentiam expectans, aut quotquot comparere auderent, suaque præsentia pudefecit omnes: non enim judicio stetisset nisi sui fiduciam habuisset, neque sponte, sed literis nostris ad judicium vocatus comparuisset, quemadmodum vos per literas citavimus, & tamen post tanta argumenta nos veluti insolitum quiddam agentes reprehenditis. *p* Qui igitur sunt, qui contra canones agunt? nosne qui cum tantis rerum documentis virum recipi- C mus? an qui solum ad triginta sex suffragia eorum qui Antiochiæ fuere, externum hominem episcopum salutarunt, eumque militari manu Alexandriam deduxerunt? quod ne tunc quidem factum est, cum Athanasius in Galliam relegabatur: quod tum haud dubie factum fuisset, si pro vere damnato habitus fuisset. Certe cum inde ab exilio rediret, etiam tum suam ecclesiam, a qua recipiebatur, vacantem invenit. Prorsus ignoro quanam ratione facta sunt quæ facta sunt. Primum enim (si verum dicendum est) non decebat, cum nos ad celebrandam synodum literas mitteremus, aliquos præoccupare judicium synodi, deinde non decuit novos istos modos contra D ecclesiam induci: ubi enim est istiusmodi ecclesiasticus canon, aut istiusmodi traditio apostolica? ut in pace agente ecclesia, & episcopis concordibus cum episcopo Alexandriæ Athanasio, immittere * Gregorium peregrinum & externum hominem, neque Alexandriæ baptizatum, neque plebi cognitum, neque postulatum a presbyteris, eumque Antiochiæ creare episcopum, atque inde deducere Alexandriam, non cum presbyteris aut diaconis civitatis, non cum episcopis Ægypti, sed cum militibus? Hæc enim dixere & conquesti sunt qui huc venerunt. Si enim post synodum in culpa fuisset deprehensus Athanasius, non tamen oportuit creationem novi episcopi ita il- E legaliter & præter canonem ecclesiasticum fieri, sed in ipsa ecclesia, & ex ipso sacerdotali ordine, & ex ipso clero ejus provinciæ episcopos constitui, & nequaquam ex illis qui nunc apostolorum canones violant. Age, si in quemquam vestrum id commissum esset, nonne vociferaturi esletis? nonne vindictam, quasi violatis canonibus, postulaturi fuissetis? Dilecti, credite, tanquam Deo præsente, cum veritate loquimur quod loquimur. Non est istud pie factum, non ex jure, non ecclesia-

* Georgium

χίσματος Μελιτίς ὠνομάσθαι αὐτὸν ὑπὸ Μελιτίων μετὰ τῆς αὐτῆς διεβεβαιοῦντο, ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμήριον, μὴ εἶναι αὐτὸν μήτε Μελιτίου. εἰ γὰρ ἦν, πάντως καὶ αὐτὸς αὐτοῖς συνηριθμεῖτο. ἄλλως τε καὶ ἐν ἄλλοις ὁ Ἰσχύρας ψευσάμενος ἐδείκνυτο ὑπὸ Ἀθανασίου, ἐκ τῶν ὑπομνημάτων. κατηγορήσας γὰρ ὡς βιβλίων κεκαυμένων, ὅτε ὡς λέγουσι Μακαρίου ἐπίσης, ἠλέγχθη ὑφ' ὧν αὐτὸς ἔψευσε μαρτύρων ψευσάμενος. τόπων τοίνυν ὄντως λεγομένων καὶ τοσούτων μὲν ὄντων τῶν μαρτύρων τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, τοσούτων δὲ δικαιωμάτων προφερομένων ὑπ' αὐτοῦ, τί ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς; ἢ τί ἐκκλησιαστικὸς κανὼν ἀπαιτεῖ; ἢ μὴ κατιγνῶναι τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδέξασθαι καὶ ἔχειν αὐτὸν ἐπίσκοπον ὥσπερ καὶ εἴχομεν, καὶ γὰρ πρὸς τούτοις πᾶσι, παρέμεινεν ἐνταῦθα ἐνιαυτὸν καὶ ἓξ μῆνας ἐκδεχόμενος τὴν παρουσίαν ὑμῶν, ἢ τῶν βουλομένων ἐλθεῖν, τῇ δὲ παρουσίᾳ ἐδυσώπει πάντας, ὅτι οὐκ ἂν παρῆν, εἰμὴ ἐθάρρει. καὶ γὰρ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐλήλυθεν, ἀλλὰ κληθείς, καὶ λαβὼν γράμματα παρ' ἡμῶν, καθάπερ καὶ ὑμῖν ἐγράψαμεν, καὶ ὅμως μετὰ τοσαῦτα, ὑμεῖς ὡς παρὰ κανόνας ποιήσαντας ἡμᾶς ἐμέμψασθε. σκοπεῖτε τοίνυν τίνες εἰσὶν οἱ παρὰ κανόνας πράξαντες, ἡμεῖς, οἱ μετὰ τοσούτων ἀποδείξεων τὸν ἄνδρα δεξάμενοι, ἢ οἱ ἀπὸ ξιάκοντα καὶ ἓξ μόνων ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀνομάσαντές τινα ὡς ἐπίσκοπον ξένον, καὶ ἀποσείλαντες εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ στρατιωτικῆς ὁρμῆς; ὅπερ οὐ γέγονεν οὐδ' εἰς Γαλλίας αὐτὸν ἀποσαλσόντος. ἐγεγόνει γὰρ ἂν καὶ τότε, εἰ ὄντως ἦν καταγνωσθείς. ἀμέλει ἐπανελθὼν σχολάζουσαν καὶ ἐκδεχομένην αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν εὗρεν, ἀλλὰ νῦν οὐκ οἶδα ποίῳ τρόπῳ γέγονε τὰ γεγραμμένα. πρῶτον μὲν γάρ, εἰ δεῖ τἀληθῆ εἰπεῖν, οὐκ ἔδει γράψαντων ἡμῶν σωτηρίαν γενέσθαι, προλαβεῖν τινας τὴν ἐκ τῆς σωτηρίας κρίσιν, ἔπειτα, οὐκ ἔδει τοιαύτην καινοτομίαν κατὰ ἐκκλησίας γενέσθαι. ποῖος γὰρ κανὼν ἐκκλησιαστικὸς, ἢ ποία παράδοσις ἀποστολικὴ τοιαύτη; ὥστε εἰρηνευούσης ἐκκλησίας, καὶ ἐπισκόπων τοσούτων ὁμονοίαν ἐχόντων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, ἀποσαλεῦσαι Γρηγόριον, ξένον μὲν τῆς πόλεως, μήτε ἐκεῖ βαπτισθέντα, μήτε γνωσκόμενον τοῖς πολλοῖς, μὴ αἰτηθέντα παρὰ πρεσβυτέρων, μὴ παρ' ἐπισκόπων, μὴ παρὰ λαῶν, ἀλλὰ καταστῆναι μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀποσαλεῦσαι δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν οὐ μετὰ πρεσβυτέρων, οὐ μετὰ διακόνων τῆς πόλεως, οὐ μετὰ ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ μετὰ στρατιωτῶν, τοῦτο γὰρ ἔλεγον καὶ ἠτιῶντο οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες. εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν συνόδου ὑπάλθωνος ἦν ἀφεθεὶς ὁ Ἀθανάσιος, οὐκ ἔδει τὴν κατάστασιν ὅπως παρανόμως καὶ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα γενέσθαι, ἀλλὰ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἱερατείου, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κλήρου, τὸν ἐντῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπους ἔδει καταστῆναι, καὶ μὴ νῦν τοὺς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κανόνας παραλύεσθαι. ἆρα γὰρ εἰ καθ' ἑνὸς ὑμῶν ἐγεγόνει τὸ τοιοῦτον, οὐκ ἀνεβοήσατε, οὐκ ἂν ἠξιώσατε ὡς παραλελυμένων τῶν κανόνων, ἐκδικηθῆναι; ἀγαπητοὶ ὡς Θεοῦ παρόντος, μετὰ ἀληθείας φθεγγόμεθα καὶ λέγομεν, οὐκ ἔστι τοῦτο ἀσεβές, οὐδὲ νόμιμον, οὐδὲ ἐκκλησιαστικόν. καὶ γὰρ καὶ τὰ λεγόμενα γεγράφθαι παρὰ Γρηγορίου ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ δείκνυσι τὸν κατα-

κατασάσεως τάξιν. Ὃν γὰρ τοιούτοις εἰρωικοῖς καιροῖς, ὡς αὐτοὶ οἱ ἐλθόντες ἀπὸ τῆς Αλεξανδρείας ἀπήγγειλαν, καθὼς καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἔγραψαν, ἡ ἐκκλησία ἐμπρησμὸν ὑπέμεινε, παρθένοι ἐγυμνώθησαν, μονάζοντες κατεπατήθησαν, πρεσβύτεροι καὶ πολλοὶ τῶ λαῶ ἠκίσθησαν, καὶ βίαν πεπόνθασιν, ἐπίσκοποι ἐφυλακίσθησαν, περιεσύρησαν πολλοὶ, τὰ ἅγια μυστήρια ἐφ' οἷς ἠτιῶντο Μακάριον τὸν πρεσβύτερον, ὑπὸ ἐθνικῶν διηρπάζετο, καὶ εἰς γῆν κατεβάλλετο, ἵνα τινὰ τῶν Γρηγορίᾳ τινὲς κατάσασιν δέξωνται. τὰ δὲ τοιαῦτα δείκνυσι τὸς παραλύοντας τὰς κανόνας. εἰ γὰρ νομίμη ἦν ἡ κατάσασις, ὃν ἂν διὰ παρανομίας ἠνάγκαζε πείθεσθαι τὰς νομίμως ἀπειθοῦντας αὐτῷ, καὶ ὅμως τοιούτων γεγραφότε εἰρήνην μεγάλην γεγονῆσθαι ἐν Αλεξανδρείᾳ, καὶ τῇ Αἰγύπτῳ, ἐκτὸς εἰ μὴ ἀντιμεταβέβληται τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ τοιαῦτα εἰρήνην ὀνομάζετε. κἀκεῖνο δὲ ὑμῖν ἀναγκαῖον ὑόμισα δηλῶσαι, ὅτι Αθανάσιος διεβεβαιοῦτο Μακάριον ἐν Τύρῳ ὑπὸ στρατιώτης γεγονῆσθαι, καὶ μόνον τὸν κατήγορον ἀπελελυθέναι μετὰ τῶν ἀπελθόντων εἰς τὸν Μαρεώτην, καὶ τὸς μὴ πρεσβυτέρους ἀξιοῦντας, παρεῖναι ἐν τῇ ἐξετάσει μὴ συγχεχωρῆσθαι, τινὰ δὲ ἐξέτασιν γεγονῆσθαι περὶ ποτηρίου καὶ τραπέζης, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἐπάρχου καὶ τῆς τάξεως αὐτοῦ, παρόντων Εθνικῶν καὶ Ιουδαίων, τοῦτο δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς ἄπιστον ἦν, εἰ μὴ καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυτο, ἐφ' ᾧ ἐθαυμάσαμεν, νομίζω δὲ καὶ ὑμᾶς ἐπιθαυμάζειν ἀγαπητοί. πρεσβύτεροι μὲν ἐκ ἐπιτρέπονται παρεῖναι οἱ καὶ τῶν μυστηρίων λειτουργοὶ τυγχάνοντες, ἐπὶ δὲ ἐξωτικοῦ δικασοῦ παρόντων κατηχουμένων, καὶ τὸ τε χεῖρισον ἐπὶ Εθνικῶν καὶ Ιουδαίων τῶν βλασφημούντων περὶ τὸν χριστιανισμὸν ἐξέτασις περὶ αἵματος Χριστοῦ καὶ σώματος Χριστοῦ γίνεται. εἰ γὰρ καὶ ὅλως ἐγεγόνει τι πλημμέλημα, ἔδει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ κληρικῶν νομίμως ἐξετάζεσθαι τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ ὑπὸ ἐθνικῶν τῶν τὸν λόγον βλασφημούντων, καὶ μὴ εἰδότων τινὰ ἀλήθειαν. τοῦτο δὲ τὸ ἁμάρτημα ἥλικον καὶ ὁποῖόν ἐστι, σωφρὼν καὶ ὑμᾶς καὶ πάντας πεπίσθαι. Περὶ μὲν Αθανασίου τοιαῦτα περὶ δὲ Μαρκέλλου ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ ὡς ἀσεβοῦντος εἰς τὸν Χριστὸν ἐγράψατε, δηλῶσαι ὑμῖν ἐσπούδασα, ὅτε ἐνταῦθα γνόμενος, διεβεβαιώσατο μοὶ μὴ εἶναι ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτοῦ γραφέντα παρ' ὑμῶν, ὅμως δὲ ἀπαιτούμενος παρ' ὑμῶν εἰπεῖν περὶ τῆς πίστεως, ὕτως μετὰ παῤῥησίας ἀπεκρίνατο δι' ἑαυτοῦ, ὡς ἐπιγνῶναι μὲν ὑμᾶς ὅτι μηδὲν ἔξωθεν τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖ, ὕτως γὰρ ἀσεβῶς περὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ ὡμολόγησε φρονεῖν, ὥσπερ καὶ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία φρονεῖ, καὶ οὐκ αὐτῷ τούτῳ πεφρονηκέναι διεβεβαιώσατο, ἀλλὰ καὶ ἔλεγε, ὥσπερ ὃν καὶ οἱ ἡμέτεροι πρεσβύτεροι, τότε ὃν κατὰ Νίκαιαν σωόδῳ γνόμενοι, ἐμαρτύρησαν αὐτοῦ τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ γὰρ καὶ τότε καὶ νῦν μετὰ τῆς αἱρέσεως τῶν Αρειανῶν πεφρονηκέναι διϊσχυρίσατο, ἐφ' ᾧ ὑμᾶς ὑπομνῆσαι δίκαιόν ἐστιν, ἵνα μηδεὶς τινὰ τοιαύτην αἵρεσιν ἀποδέχηται, ἀλλὰ βδελύττηται ὡς ἀλλοτρίαν τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας. ὀρθὰ τοίνυν αὐτὸν φρονοῦντα, καὶ ἐπὶ ὀρθοδοξίᾳ μαρτυρούμενον, τί πάλιν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς, ἢ ἔχειν

A stice. ¶ Quinimo quæ feruntur acta in introitu Gregorii, ostendunt qualis fuerit ordo in ejus ordinatione; temporibus enim ita pacatis, prout renunciant qui inde veniunt, & quemadmodum episcopi scribunt, ipsa ecclesia incendium passa est, virgines denudatæ, monachi conculcati, presbyteri & multi ex populo indigne habiti & violati, episcopi in carcerem detrusi, multi item spoliati. Sacra mysteria de quibus incusabant Macarium presbyterum ab ethnicis direpta, & in terram abjecta sunt, ut vi cogerent nonnullos ad constitutionem Gregorii approbandam. Hæc & istiusmodi ostendunt, quinam sint canonum prævaricatores. Nam etsi legitima fuisset ejus constitutio, non tamen cum prævaricatione legum coegisset eos sibi obtemperare, qui ei legitime obaudiebant. Et tamen, cum talia scelera designata sint, scribitis magnificam pacem Alexandriæ & per Ægyptum fuisse, quasi res officiumque pacis in contrariam jam significationem abierit. Illud quoque necessarium existimavi quod vobis indicaretur, Athanasium affirmasse, Macarium sub custodia militum habitum esse, & solum accusatorem una cum illis qui Mareoten proficiscebantur abiisse, & presbyteris rogantibus, ut in quæstione adesse liceret, pernegatum, & quæstionem habitam fuisse de calice & mensa in præsentia præfecti & ejus cohortis, assistentibus tum ethnicis, tum Judæis. Id principio nobis incredibile videbatur, nisi ex ipsis actorum monumentis demonstratum fuisset, certe nobis magnæ admirationi fuit, ut etiamnum vobis esse puto. Atqui ne presbyteris quidem adesse permittitur in mysteriis, cum tamen ipsi quoque sacrorum administri sint. Jam quis non execretur sub externo judice præsentibus catechumenis, & quod pejus est ethnicis & Judæis Christianismum blasphemantibus, quæstionem de sanguine & corpore Christi haberi? Nam si omnino delictum aliquod perpetratum fuisset, oportebat de eo in ecclesia inquiri sub legitimis clericis. De Marcello autem, postquam de illo quoque ut impio in Christum perscripsistis, vobis studui significare, eum, cum huc venisset, affirmasse falsa esse quæ de se in literis vestris scripta essent, sed tamen, cum a vobis postularetur ut de fide diceret, tanta cum fiducia per se respondit, ut nemo non perciperet, eum nihil a veritate profiteri alienum, sed eadem cum pietate qua ecclesia de domino ac salvatore nostro sentire, neque jam tantummodo, sed etiam olim hujus sententiæ se fuisse confirmabat, uti & nostri presbyteri, qui tunc in Nicæno concilio aderant, de ipsius recta fide contestabantur. Nam & eum tunc quoque in sententiis dicendis dimicasse cum Ariana hæresi, testes fuere; cujus quoque vos admonitos velim, ne quis talem hæresim approbet, sed abominetur ut alienam a sana doctrina. De viro igitur, quem rectæ opinionis & sinceræ religionis esse testimoniis approbatum est, quid, quæso, nos facere oportuit, nisi ut eum pro episcopo haberemus, quemadmodum & habemus, neque a communione repelleremus? Hæc quidem ego non ranquam eorum causam agens scribo, sed ut & vobis fidem facerem, viros istos juste & canonice a nobis receptos esse, & vos mini-

1 Ab hac voce τοιαῦτα, usque ad similem alteram τοιαῦτα, quæ sequitur, exciderant hæc omnia scriptorum vitio, qui a priore ad similem alteram transilierant in scribendo. Ex Reg. Codice hic supplentur, *Harduinus*.

minime habere causam litigandi : par autem est ut studium adhibeatis, & omnibus modis elaboretis, ut quæ contra canonem acta sunt emendationem accipiant, & ecclesiæ pacem habeant, ut Christi pax nobis data permaneat, & non scindatur ecclesia, ne vos eam culpam veluti schismatis auctores sustineatis. Dico enim, & plane protestor, ea quæ a vobis acta sunt, non esse pacis, sed schismatis occasiones. Non enim solum Athanasius & Marcellus episcopi cum querimoniis de illatis injuriis, sed & plurimi alii episcopi ex Thracia, Cœlesyria, Phœnicia, Palæstina huc convenere, presbyteri item non pauci, partim ex Alexandria, partim aliunde huc ad concilium occurrerunt, & coram omnibus episcopis ibi congregatis, inter reliqua dicta sua conquesti sunt, vim & injuriam ecclesiis illatas esse, suasque ecclesias eadem quæ Alexandrina passas esse, & in aliis ecclesiis similia designata. Ex Ægypto autem & Alexandria cum denuo supervenissent presbyteri, literas secum attulere, quibus plurimorum episcoporum & presbyterorum querimonia continebatur; se, cum huc ad concilium pergerent, detentos fuisse, atque etiamnum detineri. Et, quemadmodum post Athanasii exilium contigit, episcopos homines confessores flagris conscindi, alios in carceribus haberi, præsulesque longissimi in suo episcopatu temporis publicis ministeriis mancipari, & fere omnes clericos & populos ecclesiæ catholicæ insidiis appeti, & persecutionem pati : quosdam item episcopos & fratres finibus suis ejectos esse, nulla alia de causa, nisi ut inviti cogerentur communicare cum Georgio & Arianis: & Ancyræ, quæ in Galatia est, non pauca aut parva designata esse, sed prorsus eadem cum factis Alexandrinis. Audivimus etiam ista ab aliis, & Marcellus quoque episcopus rem ita esse suo testimonio confirmabat. Hæc & ejusmodi crimina contra quosdam ex vestris (ut nomina eorum omittam) hi qui huc venerunt detulere, quæ ego adscribere subterfugi, & fortasse ea ex aliis, quænam sint, resciveritis. Et hæc potissima mihi scribendi causa fuit, ut huc veniretis, quo vobis præsentibus omnia corrigi & sanari possent : ac propterea alacrius a vobis & sine recusatione occurrendum fuit, ne, qui hactenus infamia istorum scelerum laborant, contumacia non comparendi in judicio, libellos contra se datos videantur refellere non potuisse. Cum igitur talia rumoribus famaque circumferantur, tantasque injurias ecclesiæ patiantur, & istiusmodi insidiis vexentur, ut affirmavere qui hæc renunciabant, quinam quæso sunt, qui flammam discordiæ accendunt; nosne qui ista dolemus, & patientibus fratribus compatimur? an illi qui hæc scelera designant? Miror autem, cum tantæ ac tales turbationes sint in singulis ecclesiis, ut non alia de causa iter susceperint qui ad concilium venere, vos interim scribere concordiam in ecclesiis fuisse, cum istiusmodi facta, non ad ædificationem ecclesiæ, sed ad subversionem fieri solent; & qui istiusmodi rebus oblectantur, non sunt pacis filii, sed perturbationis. Deus autem noster, non est perturbationis, sed pacis Deus. Quapropter quemadmodum conscius est Deus Pater

A αὐτὸν ὥσπερ καὶ ἐχομεν, ἐπίσκοποι, καὶ μὴ ἀποβάλλειν τῆς κοινωνίας ; ταῦτα μὲν ἔν ἐγὼ οὐχ ὡς ὑπερπολογούμενος οὕτως γέγραφα, ἀλλὰ ἕνεκα τοῦ πιστεῦσαι ὑμᾶς, ὅτι δικαίως καὶ κανονικῶς ἐδεξάμεθα τοὺς ἄνδρας, καὶ μάτην φιλονεικεῖτε. ὑμᾶς δὲ δίκαιον ἐστὶ σπεύδοντας, καὶ πάντα τρόπον κάμνειν, ἵνα τὰ μὴ σαφῶς κανόνα ἔχοντα, διορθώσεως τύχῃ, αἱ δὲ ἐκκλησίαι εἰρηνεύωσι ἔχωσι, πρὸς τὸ τοῦ τῆς κυρίου εἰρηνεύειν τοῦ δοθεῖσαν ἡμῖν παραμεῖναι· ὁμολογῶ γὰρ ὑμῖν τὰ γεγραμμένα οὐκ εἰρήνης, ἀλλὰ σχίσματος προφάσεις εἰσίν. οἱ γὰρ μόνον οἱ περὶ Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον οἱ ἐπίσκοποι ἐληλυθασιν ἐνταῦθα, αἰτούμενοι κατ' αὐτῶν ἀδικίαν γεγονέναι, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐπίσκοποι ἀπὸ Θρᾴκης, ἀπὸ κοίλης Συρίας, ἀπὸ Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης, καὶ πρεσβύτεροι μὲν οὐκ ὀλίγοι, ἄλλοι δὲ τινες ἀπὸ Ἀλεξανδρείας, καὶ ἄλλοι ἐξ ἄλλων μερῶν ἀπήντησαν εἰς τὴν ἐνταῦθα σύνοδον ἔτι πάντων αὐτῶν συνελθόντων ἐπισκόπων πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς ἔλεγον, [1] ὅτι καὶ ἀπωδύροντο. βίαν καὶ ἀδικίαν ταῖς ἐκκλησίαις πεπονθέναι, καὶ ὅμοια τῇ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὰς ἑαυτῶν, καὶ ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις γεγονῆσθαι διεβεβαιοῦντο, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγματι, καὶ ἐξ Αἰγύπτου δὲ καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας πάλιν ἐλθόντες νεῦν πρεσβύτεροι μετὰ γραμμάτων ἀπωδύροντο ὅτι πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι θέλοντες ἐλθεῖν εἰς τὴν σύνοδον, ἐκωλύθησαν, μέχρι γὰρ νεῦν καὶ μετὰ τὴν τῶν ἐπισκόπων Ἀθανασίου ἀποδημίαν, ἔλεγον ἐπισκόπους ὁμολογητὰς κατακόπτεσθαι πληγαῖς, καὶ ἄλλους φυλακίζεσθαι, ἤδη δὲ καὶ ἀρχαίους, πλεῖον ὅσον χρόνον ἔχοντας ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, εἰς λειτουργίας δημοσίας παραδίδοσθαι, καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κληρικοὺς καὶ λαοὺς ἐπιβουλεύεσθαι καὶ διώκεσθαι καὶ γὰρ καί τινας ἐπισκόπους, καὶ τινας ἀδελφοὺς ὑπερορίους ἔλεγον γεγονῆσθαι, δι' ὅδου ἕτερον ἢ ἵνα καὶ ἄκοντες ἀναγκάζωνται κοινωνῆσαι Γρηγορίῳ, τοῖς σὺν αὐτῷ Ἀρειανοῖς, καὶ ἐν Ἀγκύρᾳ δὲ τῆς Γαλατίας, οὐκ ὀλίγα γεγονῆσθαι, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πάλιν τοῖς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν γεγομένοις ἠκούσαμεν, καὶ παρ' ἑτέρων, καὶ Μάρκελλος δὲ ὁ ἐπίσκοπος διεμαρτύρατο. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοιαύτας κατηγορίας, καὶ οὕτω δεινὰς κατά τινων ἐξ ὑμῶν, ἵνα μὴ λέγω τὰ ὀνόματα, οἱ ἀπαντήσαντες εἰρήκασιν, ἃς ἐγὼ μὲν γράψαι παρητησάμην. ἴσως καὶ ὑμεῖς παρ' ἑτέρων ἀκηκόατε· διὰ τοῦτο γὰρ μάλιστα καὶ ἔγραψα προεπόμενος ὑμᾶς ἐλθεῖν, ἵνα καὶ παόντος ἀκούσητε, καὶ πάντα διορθωθῆναι καὶ θεραπευθῆναι δυνηθῇ. [2] ἐπὶ δὲ τῷ προθυμοτέρως ἔδει τοὺς κληθέντας ἀπαντᾶσαι καὶ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα μὴ τέως ὕποπτοι περὶ τὰ λεχθέντα ἐὰν μὴ ἀπαντήσωσι νομισθῶσιν, ὡς μὴ δυνάμενοι ἐλέγξαι ἃ ἔγραψαν. τούτων τοίνυν ὅτως, λεγομένων, καὶ ὅτως ἐν ἐκκλησιῶν παχυσῶν καὶ ἐπιβουλευομένων ὡς οἱ ἀπαγγέλλοντες διεβεβαιοῦντο. τίνες εἰσὶν οἱ φλόγα διχονοίας ἀνάπτοντες, ἡμεῖς οἱ λυπούμενοι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, καὶ συμπάσχοντες τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς οἱ τὰ τοιαῦτα ἐργασάμενοι ; θαυμάζω γὰρ πῶς τοιαύτης καὶ τοσαύτης ἐκεῖ ἀκαταστασίας καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν οὔσης, δι' ἣν καὶ οἱ ἀπαντήσαντες ἦλθον ἐνταῦθα, γράφετε ὑμῖν ὁμόνοιαν γεγονῆσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τὰ δὲ τοιαῦτα

οὐκ

1 Forte ἔτι. *Harduinus*. 2 Reg. Cod. ἔτι δὲ μᾶλλον. *Harduinus*.

οὐκ ἐπὶ οἰκοδομῇ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπὶ καθαιρέσει A domini noſtri Jeſu Chriſti, hæc putavi neceſ-
πιώτης γίνεται, καὶ οἱ ἐκ τούτου δὲ χαίροντες ὡς εἰ- ſaria eſſe, quæ vobis ſcriberentur, tum ut
σὶν εἰρήνης υἱοὶ ἀλλ' ἀκαταστασίας. ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν parcerem veſtræ exiſtimationi, tum quia opta-
οὐκ ἔστιν ἀκαταστασίας ἀλλ' εἰρήνης. διόπερ ὡς οἶδεν rem eccleſias non in perturbatione eſſe, ſed
ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κηδό- ſecundum canones apoſtolorum regi, & ut
μενος μὲν καὶ τῆς ἡμῶν ὑπολήψεως, ἀχόμενος δὲ nunc tandem pudefaceretis illos, qui ob mu-
καὶ τὰς ἐκκλησίας μὴ ἐν ἀκαταστασίᾳ εἶναι, ἀλλὰ tuum inter ipſos odium ita eccleſias vexant.
ὑγιαμβίειν ὥσπερ ὑπὸ τῆς ἀποστόλων ἐκανονίσθη, γρά- Audio paucos eſſe iſtorum malorum auctores:
ψαι ὑμῖν τοῦτο ἀναγκαῖον ἡγησάμην ἵνα ἤδη ποτὲ quapropter operam date, ut habentes viſcera
δυσωπήσητε τὰς διὰ τοῦ τρὸς ἀλλήλους ἀπέχθειαν, miſericordiæ, corrigatis ea quæ (ut dixi)
ἵτως ὑγιαθεμβίας τῆς ἐκκλησίας. ἤκουσα γάρ ὅτι τι- contra canonem facta ſunt, ut ſi quid vitii
νὲς εἰσὶν ὀλίγοι οἱ τούτων πάντων αἴτιοι τυγχάνον- antevertit, id veſtro ſtudio emendetur: & ne
τες, καὶ [1] σκωδάσατε ὡς σκολάγγια ἔχοντες οἰκτιρ- mihi ſcribatis, quod Marcelli & Athanaſii
μῶν διορθώσασθαι ὡς τροεῖπον, τὰ παρὰ κανόνα B communionem potius quam veſtram præopta-
γρόμμα, ἵνα εἴ καί τι τροελήφθη. τοῦτο τῇ [2] ὑμε- verim: nam hæc non pacis ſed contentionis
τερα σπουδῇ θεραπεύθῃ καὶ μὴ γράφητε ὅτι τὴν Μαρ- & odii fraterni argumenta ſunt. Atque ideo
κέλλου καὶ Ἀθανασίου, ἢ τὴν ἡμῶν ἑνὸς κοινωνίαν, ἃ ſuperiora ſcripſi, quo, certiores facti eos non
γὰρ εἰρήνης, ἀλλὰ φιλονεικίας, καὶ μισαδελφίας τὰ injuſte receptos eſſe, deſiſteretis ab hujuſmo-
τοιούτου γνωρίσματα. διὰ τοῦτο οὖν χάριν τοῦ τροειρημένα ἔγραψα, ἵνα μαθόντες ὅτι οὐκ ἀδίκως ἐδε- di jurgio; qui ſi a vobis hic cum ceteris con-
ξάμεθα αὐτοὺς παύσησθε τῆς τοιαύτης ἔριδος, εἰ μὲν gregatis in judicio convicti fuiſſent, neque
γὰρ ἐλθόντων ὑμῶν ἦσαν καταγνωσθέντες, εἰ μὴ probas rationes pro ſui defenſione habuiſſent,
ἀλόγους ἀποδείξεις ἔχειν ἐφαίνοντο ὑπὲρ ἑαυτῶν, recte nobiſcum in ſcriptis veſtris expoſtulaſſe-
καλῶς ἂν τοιαῦτα γεγράφητε ἐπειδὴ δὲ, ὡς tis. r Poſtquam autem, ut dixi, canonice &
τροεῖπον, κανονικῶς καὶ οὐκ ἀδίκως, τοῦ τρὸς αὐ- non injuſte cum iis fovemus communionem,
τοὺς ἔχομεν κοινωνίαν, παρακαλῶ ὑπὲρ Χριστοῦ μὴ obſecro vos per Jeſum Chriſtum, ne ſinatis
ἐπιτρέψητε διασχισθῆναι τὰ * μέρη τοῦ Χριστοῦ. μὴ C diſcindi membra Chriſti, neque præoccupatio-
δὲ τοῖς τροειρημένοις πιστεύσητε, ἀλλὰ τὸν τοῦ κυρίου nibus fidem habete, ſed domini pacem ante-
δι' ὀλίγων μικροψυχίαν τοὺς μὴ καταγνωσθέντας ponatis: non enim jus aut fas eſt, ob pau-
ἀπορρίπτειν καὶ λυπεῖν ἐν τούτῳ τὸ πνεῦμα. εἰ δὲ νο- corum degeneres animos, eos abiici qui con-
μίζετε δύνασθαί τινα κατ' αὐτῶν ἀπολογήσασθαι, καὶ εἰς demnari non ſunt, aut ſpiritum domini con-
τροσωπον αὐτοὺς ἐλέγξαι, ἐλθέτωσαν βουλόμενοι. triſtari. Quod ſi creditis poſſe quædam illis
ἑτοίμως γὰρ ἑαυτοὺς καὶ αὐτοὶ εἶναι ἐπηγγείλαντο, objecta oſtendi, & coram in facie redargui,
ὥστε καὶ ἀπολογήσασθαι καὶ διελέγξαι περὶ ὧν ἡμῖν ἀπήγ- veniant qui volunt: nam & ſe paratos eſſe &
γειλαν. σημαίνατε ἐν ἡμῖν, ἀγαπητοὶ, περὶ τούτου, probatutos dicunt quæ denunciaverunt. Cer-
ἵνα κἀκείνοις γράψωμεν, καὶ τοῖς ἀφείλουσι πάλιν συ- tiores igitur nos, dilectiſſimi, de ea re facite, quo & illis ſcribamus, & ceteris item epiſcopis qui huc debent convenire, ut coram omnibus qui culpæ obnoxii ſunt condemnentur, & ne ulterius perturbatio in eccleſia fiat: ſufficiunt enim quæ facta ſunt, ſufficit quoque in præſentia epiſcoporum epiſcopos in exilium actos eſſe: de qua re non eſt prolixior ſermo habendus, ne gravari videantur qui tum adfuere. Nam, ſi verum eſt dicendum, minime decuit eouſque procedere, aut eouſque evadere iſtas animorum degeneres puſillanimitates. Eſto ut ſint Athanaſius & Marcellus (ut ſcribitis) translati e ſuis ſedibus, ſed quid de aliis dicas qui ex diverſis locis, tum epiſcopi, tum presbyteri, quemadmodum dixi, huc venere? Nam & iſti ſe denuo abreptos & iſtiuſmodi paſſos eſſe dixerunt. O dilecti, non jam ulterius eccleſiæ judicia ſecundum evangelium, ſed vel ad exilium, vel ad mortem inſtituuntur. Nam ſi, ut dicitis, omnino in culpa fuerunt, oportuit ſecundum canonem, & non iſto modo judicium fieri: oportuit ſcribere omnibus nobis, ut ita ab omnibus quod juſtum eſſet decerneretur. Epiſcopi enim erant, & non vulgares eccleſiæ, qui iſta patiebantur, ſed quas ipſi apoſtoli ſuamet opera ad fidem inſtruxerunt. Cur igitur & in primis de Alexandrina civitate nihil nobis ſcribere voluiſtis? an ignari eſtis ſ hanc conſuetudinem eſſe, ut primum nobis ſcribatur, ut hinc quod juſtum eſt definiri poſſet? Quapropter ſi iſthic hujuſmodi ſuſpicio in epiſcopum concepta fuerat, id huc ad noſtram eccleſiam referri oportuit. Nunc autem nos, quos certiores minime fecerunt, poſtquam

jam

1 Reg. Cod. σπεύσατε. *Harduinus.* 2 Ex Reg. Cod. lege, ὑμετέρα. *Harduinus.*
3 Reg. Cod. ἐκκλησίας. *Harduinus.*

jam egerint quod libuit, suffragatores suæ damnationis, cui non interfuimus, esse volunt. Non ita se habent Pauli ordinationes, non ita patres docuerunt, sed fallus iste, & novum studium est. Obsecro vos, cum alacritate audite, pro publico bono ista scribo: quæ enim accepimus a beato Petro apostolo, ea vobis significo, non scripturus alioqui quæ nota apud vos esse arbitror, nisi facta ipsa nos conturbassent. Episcopi abripiuntur, & suis e sedibus propelluntur: alii vero aliunde in eorum loca reponuntur, alii vero insidiis appetuntur, ut subditi & de abreptis doleant, & a submissis vim patiantur, ut quos optant, frustra requirant; quos nolunt, inviti recipiant. Obsecro ne ista ulterius fiant, vel potius contra illos scribite qui talia moliuntur, ne deinceps has injurias ecclesiæ patiantur, aut episcopus aut presbyter istiusmodi contumelias sentiant, aut præter animi sententiam ea quæ nolint, ut nobis indicarunt, cogantur facere, ne apud ethnicos ridiculi efficiamur, aut, quod præ omnibus gravissimum est, Deum exarcebemus. Unusquisque enim nostrum eorum quæ hic turbavit, rationem reddet in die judicii, optoque, ut omnes secundum Deum sentiant, quo ecclesiæ suis episcopis receptis perpetuo gaudeant in Christo Jesu domino nostro, per quem gloria Patri in sæcula sæculorum, Amen. Valere vos in Christo opto desideratissimi fratres.

A τὲτο ἔθος ἰῶ. πρότερον γράφεσθαι ἡμῖν, ϗ ὅπως ἔνθεν ἰῶ ἀείζεσθαι τὰ δίκαια; εἰ μὴ ἦν τι τοιῦτον ἰῶ ὑποπτεῦσαι εἰς τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ, ἔδει πρὸς τιὼ ἐνταῦθα ἐκκλησίαν γραφῶναι. νῦν δὲ οἱ ἡμᾶς μὴ πληροφορήσαντες, πράξαντες δὲ αὐτοὶ ὡς ἠθέλησαν, λοιπὸν ϗ ἡμᾶς ἀκατηγόντως βάλλονται συμψήφους εἶναι. ὐχ ὅπως αἱ Παύλε διατάξεις. οὐχ οὕτως οἱ πατέρες παραδεδώκασιν, ἄλλος τύπ@ ἐστὶν ὅτος ϗ ἡμῖν ὁ ἐπιτεθεὶμα. παρακαλῶ, μετὰ προθυμίας ἀνέγκατε, ὑπὲρ τοῦ κοινῆ συμφέροντός ἐστιν ἃ γράφω. ἃ γὰρ παρειλήφαμεν παρὰ τῦ μακαρίου Πέτρε τοῦ ἀποσόλε, ταῦτα ϗμῖν δηλῶ, ϗ οὐκ ἂν ἔγραφα φανερὰ ἡγούμεν@ εἶναι ταῦτα παρὰ πᾶσιν, εἰ μὴ τὰ γεγόμενα ἡμᾶς ἐτάραξεν. ἐπίσκοποι ἁρπάζονται ϗ ἐκποτίζονται. ἄλλοι δὲ ἀλλαχόθεν ἀντιτίθενται, ϗ ἄλλοι ἐπιβελεύονται, ὥσε ἐπὶ μὲν τοῖς ἁρπασθεῖσιν, αὐτοὺς πεισθῆν, ἐπὶ δὲ τοῖς πεμπομένοις, ἀναγκάζεσθαι, ἵνα ὃς μὲν θέλωσι μὴ ἐπιζητῶσιν, ὃς δὲ μὴ βάλλονται, δέχωνται. ἀξιῶ ὑμᾶς μηκέτι τοιαῦτα γίνεσθαι. γράψατε δὲ μᾶλλον κατὰ τῦ τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρέντων, ἵνα μηκέτι τοιαῦτα πάχωσιν αἱ ἐκκλησίαι, μηδέ τις ἐπίσκοπ@ ἢ πρεσβύτερ@ ὕβριν πάχῃ, ἢ παρὰ γνώμιν ὥσπερ ἐδήλωσαν ἡμῖν ἀναγκάζηταί τις ποιῆν, ἵνα μὴ ϗ παρὰ τοῖς ἔθνεσι γέλωτι ὀφλήσωμεν, ϗ πρόγε πάντων, τὸν Θεὸν παροξύνωμεν. ἕκασος γὰρ ἡμῶν ἀποδώσει λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως περὶ ὧν ἐνταῦθα ἔπραξε. γένοιτο δὲ πάντας κατὰ Θεὸν φρονῆσαι. ἵνα ϗ αἱ ἐκκλησίαι τὸς ἐπισκόπους αὐτῦ ἀπολαβῶσαι, χαίρωσι ὁλοπαντὸς ἐν Χριςῷ Ιησῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' ὃ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, εἰς τὸς αἰῶνας τῦ αἰώνων, ἀμήν. ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι ἀγαπητοὶ ϗ ποθεινότατοι ἀδελφοί.

B

C

D

E

Notæ Severini Binii.

Epistola 3. Julii quando scripta?

a Epistola.) Hæc est illa vera & germana epistola, quam Julius papa rescripsit ad eas Eusebianorum literas quas ex Antiocheno concilio scriptas, per Elpidium & Philoxenum legatos Romanos transmiserant anno Christi 342. quando nimirum Gregorium in locum amoti Athanasii anno superiore electum per Philagrium præfectum jussu Constantii imperatoris, manu militari, multorumque civium & Christianorum ibi degentium cæde & exilio, circa paschale tempus introduxissent. Hæc concilii Romani tertii sub Julio celebrati, de quo infra, epistola synodica est, patres enim qui anno 342. Romæ convenerant, per Julium eas rescripsisse, in sua apologia ipse Athanasius testatur, his verbis: *Hæc cum Romæ synodus per Julium Romanum episcopum scripsisset, improba iterum audacia Eusebiani in ecclesiis perturbandis insidiisque tendendis usi sunt.* Ut ea quæ in synodo decreta essent, solius Romani pontificis literis vulgarentur, honoris causa antiquitus id observari solitum fuit. Vide caput 52. concilii Africani.

Argumentum epistolæ.

Hac epistola quidquid Athanasius ab Eusebianis injuriarum & calumniarum ab initio sedis Alexandrinæ passus est, enarratur & refutatur, ac demum ad desinendum, & de rebus turpiter & inique gestis pœnitendum admonentur. In tanto criminum admissorum acervo mitius quam oportebat eos ideo admonuit, quod speraret eos ad concilium Romæ pertrahendos, quodque eos tot tantaque scelera non nisi imperatoris potentia fultos patrasse sciret. Ad orientales, teste Athanasio apologia secunda per Gabinianum comitem missa fuit.

Epistola Arianorum ad Julium quando scripta?

b Legi epistolam vestram.) Hanc suam Ariani epistolam non prius scripsere, neque etiam apostolicæ sedis legatos, Philoxenum & Elpidium, prius dimiserunt, quam cognovissent, quid in causa Athanasii, Marcelli, aliorumque exulantium episcoporum secunda illa, de qua infra, Romana synodo gestum & definitum esset. Querelæ, quas Eusebiani hac sua epistola apud pontificem deposuerant, hæ fuerunt: Prima, quod indigno animo tulissent se Romam esse citatos. Secunda, præstitum concilii habendi terminum nimis angustum fuisse. Tertia, indigne ferentes acta Tyrii conventiculi a Julio iterum examinari, indignum esse scribebant, alia synodo retractari, quæ in alia jam stabilita essent; ac per Julium ea labefactari, quæ ab ipsis judicata erant. Quarta, ut Romanæ ecclesiæ judicium, quod est omnium hæreticorum insigne proprium, subterfugerent, illud inculcarunt, nequaquam ex magnitudine civitatum esse æstimandas dignitates episcoporum. Quinta, expostularunt in Julium, quod scribens ad eos, non tamen ad omnes nominatim literas rescripsisset, quarum illa erat inscriptio: *Eusebio cum suis.* Sexta, denique, sua ad Julium scripta epistola conquesti sunt, Athanasium & Marcellum episcopos antea ab ipsis damnatos in communionem catholicam susceptos esse. Addit Sozomenus, eos suis literis contestatos fuisse, se nunquam cum Julio pacem & concordiam inituros, nisi quæ ab eis fuissent constituta probasset. Hæc ex epistola Julii, Socrate & Sozomeno, Baronius anno 341. num. 56. 57. & 58.

An plures quam viginti canones concilii Nicæni sint.

c Quocirca episcopi.) Sunt qui ex hoc loco, Nicæni concilii canones plures quam viginti fuisse probant, quia ille canon, cujus hic mentio fit, quo cautum fuit, ut res in minori synodo cognitæ, in majori etiam examinari atque tractari possent, inter reliquos extantes non inveniatur. Verum sicut cuncta ista quæ sequuntur, ex Nicæno concilio prodiisse propter Julii pontificis & Athanasii testimonium dubitare non licet; ita certos de his sancitos fuisse canones, & non magis ex ejusdem concilii actis prodiisse, non adeo facile affirmandum putarem. Ita Baronius in appendice anni 325. Quod infra ait, illam consuetudinem olim fuisse, eumque morem in ecclesia obtinuisse, intelligendum est de causa Arii, quæ antea in concilio Alexandrino sub Silvestro pontifice, & in præsentia Osii Cordubensis dijudicata, iterum in Nicæno concilio cognita fuit. Baronius prædicto anno 325. num. 161.

Causa in synodi.

d Siquidem vestri legati.) Causam indictæ Romanæ synodi exponit; nimirum quod legati Eusebianorum, ab Alexandrinæ ecclesiæ catholicis devicti, eam celebrari postularint anno 339. Vide notas concilii Alexandrini infra verbo *concilium*: item notas in concilium Antiochenum.

Eusebianos concilium irritant.

e Si enim, ut scribitis.) Ostendit Eusebianos decreta Nicænæ synodi irritare, quippe qui in suam communionem ab Alexandrina & Nicæna synodo excommunicatos Arianos recipiunt.

An Tyri concilio Athanasium condemnarit, fuerit.

f Qui nec Tyri condemnatus est.) Supra in notis ad concilium Tyrium ex Sozomeno dictum esse memini, quod concilium Tyri congregatum, postquam acta Maræotica per legatos confecta, Tyrumque perlata fuissent, iisdem actis Athanasium absentem condemnarit, episcopatu abdicarit, ac ne Alexandriæ habitaret prohibuerit. Quod igitur hic ait pontifex, ipsum nequaquam

Tyri

Tyri condemnatum fuisse, intelligendum putamus a majore & saniore parte illius concilii ibidem celebrati: catholici enim qui interierant, omnes ab Athanasii damnatione abhorruerunt, atque inde penitus discesserunt, cum Eusebiani seorsim ab iis coeuntes, in Athanasium, quæ sibi visa sunt decreverunt. Vide quæ notavimus in prædicto concilio Tyrio. Quamquam vero dici posset non esse condemnatum, quem a judicio absentem, contra omne jus & æquitatem ejusdem causæ reates & judices iuique condemnassent: quæ sententia ex verbis quæ sequuntur aperte colligitur. *Scitis*, inquit, *monumenta actorum, ubi una dumtaxat pars adfuerit, nullarum virium esse, & suspectu haberi.*

Carpones quis. " Vide supra p. 795. Ariani catholicorum communionem affectarunt.

g Carpones.) Carpones fuit legatus Gregorii in episcopatum Alexandrinum intrusi, homo Arianus, jam olim ab " Alexandro Alexandrino episcopo eo nomine notatus. Baronius anno 342. num. 38.

h Ariano Pisto literas scriberemus.) Literas nimirum pacificas & communicatorias, quibus catholici esse probarentur. Unde paret, quod Eusebianorum legati per technas atque versutias Romanæ ecclesiæ communionem B subfurari conati fuerint, quo de sua fide quasi catholica foret & orthodoxa, glorjari possent. Idem a Novatianis, Donatistis, aliisque plurimis antehac sæpius factum esse ex præcedentibus constat.

Legati Arianorum quamdiu Romæ morati.

i De nocte profectus est.) Fraude & infidelitate Arianorum legatorum detecta, postquam ultra annum Romæ egissent, ut ex Pisti ex Alexandria vocati historia colligitur, furtim nocturno tempore abeuntes acta Tyria & Mareotica, quæ ipsi secum Romam attulerant, Deo permittente, Romæ reliquerunt, ne acta turpiter, dolose & injuste contexta, oblivione deleri contingeret. His fretus Julius pontifex Eusebianos in Romano concilio de calumnia convicit: de iisdem Athanasius apologia secunda: *Eusebiani ea per suos Romam miserunt, eademque illa a Julio episcopo ad me transmissa sunt. Insaniunt igitur sua arcana apud nos haberi, & a nobis recitari.* Vide Baronium anno 339. num. 14. & 16.

Eusebius Nicomediensis arguitur

k Si igitur vere pacem.) Futilem illam & procacem C Eusebianorum assertionem, qua, ut judicium Romanæ ecclesiæ subterfugerent, illud inculcabant: Nequaquam ex magnitudine civitatum esse æstimandas dignitates episcoporum: Julius false quidem, sed vere ex ipsius Eusebii Nicomediensis omnium antesignani factis exemplo petito, & inducta testificatione refellit. Ille enim majorum civitatum sedibus inhians, nullo loco quietus consistere potuit. Nam e Beryti sede in Nicomediensem transierat, & ex illa rursus in Constantinopolitanam se contulerat.

l Eusebio cum suis literis scripserim.) Querebantur A Eusebiani non ad omnes, sed solum ad Eusebium cum suis Julium scripsisse & synodum vocasse; quam inepte, sequentia indicant. Hinc apparet priores literas Julii ad eos ad synodum vocandos, ex synodo datas esse; frequentia enim tunc concilia cogebantur. Quasnam autem illi sic ad synodum citati inanes causas falsosque prætextus prætexuerint, ne Romam ad synodale judicium subeundum venirent, partim supra initio hujus epistolæ diximus, partim infra in notis ad concilium Antiochenum dicemus.

Eusebianorum querela quæ

m Quod autem non temere.) Hoc loco acta utriusque concilii Romani, de quibus infra, defendit, omnesque calumnias Athanasio Tyri objectas refellit.

n Ex monumentis actorum per Martycium.) Qua occasione Julius pontifex acta Tyria & Mareotica acceperit, eaque post clandestinum abitum legatorum Eusebianorum retinuerit, supradiximus.

Acta Mareotica & Tyria quomodo accepta?

o Cum igitur ejusmodi allegarentur.) Cum terminus indictæ synodi longius præterlapsus esset, (Athanasius enim annum & dimidium expectarat) synodum auspicatus, Athanasii, Marcelli, aliorumque episcoporum causam cognovit, quosque innocentes esse judicaverat in communionem ecclesiasticam recepit. Vide notas concilii Romani secundi.

Romanæ synodi acta.

p Qui igitur sunt, qui contra canones.) Hoc loco pontifex suggillat Eusebianos episcopos triginta sex illos, qui vel seorsim, (ut factum fuerat in Tyrio conciliabulo ante) vel saltem imperatoris Constantii favore adjuti, contra plurium catholicorum vota ac suffragia in Antiocheno concilio Athanasium injuste deposuerunt, inque ejus locum Gregorium Arianum, hominem peregrinum ac seditiosum suffecerunt, ac demum magna hominum cæde, non canonice, sed militari manu in urbem introduxerunt. Quæ quando contigerint, vide notas Antiocheni concilii.

Acta concilii Antiocheni quæ.

q Quinimo quæ feruntur acta in introitu Gregorii.) Gruentam illam introductionem Gregorii, qua templa sanctorum incensa, Potamon ille sanctus confessor, de quo supra in Nicæno concilio, funeste occisus, plures relegati, optimi quique fugati, quam prævisam fugerat Athanasius, describit hic paucis Julius pontifex: plura vide apud Athanasium epistola ad solitarios, & epistola ad omnes orthodoxos scripta. Ita Baronius anno 342.

Gregorii invectivaque & qualis

r Postquam.) Monet deinceps Eusebianos pontifex ut a cœptis desistant atque mala patrata corrigant.

s Hanc consuetudinem esse.) Perspicue declaratur, tum ex canone ecclesiæ, tum etiam ex consuetudine, sic legitime episcoporum judicia exerceri solita, ut de his imprimis ad Romanum pontificem scriberetur, a quo quid definiendum esset acciperetur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΟΥΛΙΟΥ ΡΩΜΗΣ, πρὸς τὺς ἐν Αλεξανδρείᾳ κληρικὺς τε καὶ λαούς.

Ἰούλιος ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ λαῷ παροικοῦντι Αλεξάνδρειαν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΣΥΓΧΑΙΡΩ γὰρ ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, ὅτι τὸν καρπὸν τῆς ἐν ὑμῖν πίστεως ἐπ' ὀφθαλμῶν λοιπὸν ὁρᾶτε. τοῦτο γὰρ ἀληθῶς ἅντις ἴδοι ἡδόμενον ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου μου Αθανασίου. ὃν διά τε τὴν καθαρότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς, ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποδίδωσιν. ἐκ δὴ τούτου σωτηρᾶν ἐστὶν καθαρὰς ὑμῶν καὶ μεσὰς ἀγάπης ἀεὶ τὰς εὐχὰς ἀνενηνοχέναι πρὸς τὸν Θεόν. μνήμονες γὰρ ὄντες τῶν οὐρανίων ἐπαγγελιῶν, ἃ τῆς πρὸς αὐτὺς ἀγάπης, ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ μου ἐπαιδεύθητε, ἔγνωτε ἀληθῶς, καὶ κατὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ὀρθὴν πίστιν κατελήφατε τοῦτο. ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος οὕτως ἀφ' ὑμῶν ἀποχωρισθήσεται. ὃν ἐν ταῖς θεοσεβέσιν ὑμῶν ψυχαῖς ἐχήκατε ὡς παρόντα ἀεί. οὐκοῦν, οὐ πολλῶν μοι χρεία λόγων πρὸς ὑμᾶς ἐπιστέλλοντι ὅσα γὰρ ὑμῖν λέλεκται παρ' ἐμοῦ, ταῦτα ἡ ὑμετέρα πίστις προύλαβε, καὶ πεπλήρωται κατὰ Χριστοῦ χάριν τὰ τῆς χοι-

[a] EPISTOLA V.

[b] JULII PAPÆ I.

AD ALEXANDRINOS.

Julius presbyteris, diaconis, & populo in paræcia Alexandriæ.

GRATULOR vobis, dilectissimi fratres, quod fructum fidei vestræ ante oculos videatis: id enim ita esse liquidissime apparet in fratre & coepiscopo nostro Athanasio, quem Deus & ob vitæ sanctitatem & orationes vestras vobis restituit. Ex qua respectare licet, quam puras semper preces & caritatis plenas ad Deum extuleritis. E Memores quippe cœlestium promissorum, & cœlestis conversationis, quam ex doctrina prædicti patris vestri didicistis, certo vereque cognitum habuistis, & pro vestra recta fide apprehendistis, nunquam illum perpetuo a vobis direptum iri, quem in piis pectoribus vestris, tanquam præsentem, retinebatis. Non mihi igitur ad vos scribenti multis verbis opus est: quæcumque enim a me dici poterunt, ea fides vestra jam anticipavit, & implevit secundum Dei gratiam quidquid a nobis optari possit. Gratulor igitur vobis, rursum enim dicam, gratulor quod animas vestras in tuenda fide inexpu-

gnabiles conservastis. Sed interim fratri meo Athanasio non minus gratulor, quod quamquam multa acerba pateretur, nulla tamen hora vestræ caritatis, vestrique desiderii oblivionem induxerit: nam tametsi corpore ad tempus videretur a vobis separari, spiritu tamen perpetuo vobiscum agebat, &c.

Redit igitur ad vos splendidior nunc, quam cum a vobis discederet. Quod si res pretiosas aurum & argentum ad puritatem ignis explorat, quid, quæso, dignum eloquaris tanto viro, qui ex tantis malorum periculis purus innocensque vobis restituitur, talisque non nostro dumtaxat judicio, sed ab universa synodo judicatus est? Excipite igitur, dilecti fratres, cum omni secundum Deum gloria & lætitia episcopum vestrum Athanasium, & cum eo quotquot socii tantarum ærumnarum fuere, lætique sitis de fructu orationum vestrarum, qui pastorem vestrum (ut sic dicam) desiderantem & sitientem vestram pietatem salutaribus scriptis aluistis, potumque ei dedistis: nam peregre illi commoranti consolationi fuistis, eumque persecutiones tolerantem fidelissimis animis, & mentibus vestris refocillastis. Mihi certe voluptati est contemplanti, & jam animo perspicienti uniuscujusque in ejus reditu lætitiam, & multitudinis religiosissimæ occursus, & celebrem convenientium festivitatem.

Quis putas aut qualis erit vobis ille dies, cum & frater noster revertetur, & mala superiora finem accipient? cumque pretiosus & optabilis illius reditus omnes alacritate plenissimi gaudii in unum cooptabit? Tale gaudium maxima ex parte etiam ad nos usque pertingit, quibus divinitus tanti viri notitia concessa est. In preces igitur epistolam desinere oportet. Deus omnipotens & ejus Filius dominus & salvator noster Jesus Christus perpetuam vobis gratiam præbeat, referens præmia vestræ admirabilis fidei, quam claro martyrio erga Athanasium episcopum vestrum exhibuistis, ut vobis vestrisque posteris & hic & in futuro optima impertiat, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se, per dominum nostrum Jesum Christum, per quem omnipotenti Deo gloria in sæcula sæculorum. Amen. Valere vos omnes in domino exopto, fratres dilecti.

Agit apud Deum precibus Julius.

A νῆς ὑμῶν πάντων εὐχῆς. συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν. πάλιν γὰρ ἐρῶ, ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκαταμαχήτους ἐν τῇ πίστει τετηρήκατε. καὶ αὐτῷ δὲ τῷ ἀδελφῷ μου Ἀθανασίῳ οὐκ ἔλαττον συγχαίρω, ὅτι καίπερ πολλὰ πάσχων λυπηρὰ, οὐδεμίαν ὥραν ἐπιλήσμων γέγονε τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, καὶ τοῦ ὑμετέρου πόθου. εἰ γὰρ καὶ τῷ σώματι πρὸς καιρὸν ἔδοξεν ἀφ' ὑμῶν ἀφελκυσθῆναι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι διαπαντὸς, ὡς συνὼν ὑμῖν διῆγε. καὶ ἔγωγε ἀγαπητοὶ τὸν γενόμενον κατ' αὐτοῦ πάντα πειρασμὸν, οὐκ ἄδοξον ἡγοῦμαι γεγενῆσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑμετέρα καὶ ἡ τούτου πίστις ἐγνώσθη παρὰ πᾶσι καὶ δεδοκίμασται. εἰ γὰρ μὴ τοσαῦτα συμβεβήκει, τίς ἂν B ἐπίστευσεν, ἢ εἰς ὑμᾶς τοσαύτην κρίσιν, καὶ τοσαύτην ἀγάπην περὶ τὸν τηλικοῦτον ἐπίσκοπον ἔχειν, ἢ ἐκεῖνον τοσαύταις ἀρεταῖς περιβεβλῆσθαι, δι' ἃς καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδος οὐκ ἀλλότριος γένοιτο. ἐπέτυχε τοίνυν οἵῳ δήποτε τρόπῳ καὶ ἐν τῷ νῦν, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὁμολογίας ἔνδοξον μαρτυρίαν. διαφόρως γὰρ κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν πολλὰ πειρασθεὶς, τὴν σκευωρίαν πάσαν τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως κατεπάτησε. καὶ πολλάκις διὰ φθόνον, καὶ εἰς κίνδυνον ἐπιβουλευθεὶς, κατεφρόνησε θανάτου, φρουρούμενος, ὑπὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐλπίζων ἅμα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλίνειν, C καὶ ἀποκαταστασθήσεσθαι πρὸς ἡμετέραν παράκλησιν, φέρων ὑμῖν ἅμα, ἐκ τῆς ὑμετέρας συνειδήσεως μείζονα τὰ τρόπαια. ἐν οἷς καὶ ἄχρι τερμάτων πάσης τῆς γῆς ἔνδοξος ἐγνώσθη δοκιμασθεὶς ἐκ τοῦ βίου, παῤῥησιασάμενος μὲν τῇ προθέσει καὶ τῇ οὐρανίᾳ διδασκαλίᾳ ἀποδειχθεὶς δὲ ἀθανάτῳ κρίσει παρ' ὑμῶν ἀγαπώμενος. Ἐπανέρχεται τοιγαροῦν πρὸς ὑμᾶς λαμπρότερος νῦν, ἢ ὅτε παρ' ὑμῶν ἀπεδήμησεν. εἰ γὰρ καὶ τὰς τιμίας ὕλας, χρυσὸν δὴ λέγω καὶ ἄργυρον, εἰς καθαρότητα τὸ πῦρ δοκιμάζει, τί ἂν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοῦ τοσούτου ἀνδρὸς ὃς τοσούτων θλίψεων πυρὰν, καὶ τοσούτους κινδύνους νικήσας ἀποδίδοται νῦν ὑμῖν ἀθῶος, οὐ παρ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρ' ἁπάσης τῆς συνόδου ἀποδεχθεὶς. ὑποδέξασθε τοίνυν ἀγαπητοὶ ἀδηλφοὶ, μετὰ πάσης τῆς κατὰ Θεὸν δόξης τε καὶ χαρᾶς τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν Ἀθανάσιον, μετὰ τούτων ὅι τινες αὐτῶν κοινωνοὶ γεγόνασι. καὶ χαίρετε τῶν εὐχῶν ἀπολαύοντες τὸν ποιμένα τὸν ὑμέτερον, ἵν' οὕτως εἴπω, ποθοῦντα, καὶ διψῶντα τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν, σωτηρίαις γραφαῖς ἐθρέψατε καὶ ἐποτήσατε. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς ξένης αὐτοῦ διατριβῆς, ὑμεῖς παραμυθεία γεγόνατε. καὶ διωκόμενον, καὶ ἐπιβουλευόμενον ἐθάλψατε ταῖς πιστοτάταις ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις. ἐμὲ δὲ ἤδη εὐφραίνει, ἐννοούμενον δὲ προορῶντα τῷ λογισμῷ, τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ, ἑκάστου ὑμῶν χαρὰν, καὶ τοῦ πλήθους τὰς θεοσεβεστάτας ἀπαντήσεις, καὶ τὴν ἔνδοξον τῶν συντρεχόντων ἑορτήν. Ὁ τίς ἐκείνη ἡ ἡμέρα ὑμῖν, καὶ ποία ἔσται, ἐπανερχομένου μὲν τοῦ ἀδελφοῦ μου, παυσαμένων δὲ τῶν προγενομένων, καὶ τῆς πολυτιμήτου κατ' εὐχὴν ἐπανόδου εἰς εὐφροσύνην τινὰ πληρεστάτης χαρᾶς συναπτούσης τοὺς πάντας. ἡ τοιαύτη χαρὰ τὸ κατὰ μέγιστον μέχρις ἡμῶν φθάνει. οἷς θεόθεν καὶ τοῦτο συγκεχωρῆσθαι συνέστηκεν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς ἐλθεῖν δυνηθῶμεν. εἰς εὐχὴν οὖν τὴν ἐπιστολὴν τελειῶσαι καλόν. ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ ὁ τούτου υἱὸς ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, διηνεκῆ τὴν χάριν ταύτην ὑμῖν παράσχοι διδοὺς ἔπαθλον τῇ θαυμαστῇ ἡμῶν πίστει, ἣ περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἐνδόξῳ μαρτυρίᾳ ἐνεδείξασθε. ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μεθ' ὑμᾶς ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὰ βελτίονα μένοι. ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἄνεβη. ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. δι' οὗ τῷ παντοκράτορι Θεῷ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

No-

Notæ Severini Binii

Epistola Julii quando & qua occasione scripta?

a Epistola.) Hæc est illa, quam scripsit pontifex anno 349. cum post Gregorium Cappadocem in Sardicensi concilio depositum, & a civibus occisum Athanasius a Constantio per tres epistolas evocatus, Alexandriam rediturus esset. Cum enim Constantius episcopos Sardicensi coccilio absolutos, (Paulum nimirum Constantinopolitanum, & Athanasium Alexandrinum episcopum,) aliter quam fratri Constanti, & patribus concilii Sardicensis petentibus promiserat, restituere per decem menses diffluxisset; catholici aliquot Alexandrini, longas moras Athanasium Alexandriam revertendi, ubi mox a synodo absolutus expectabatur, ægro animo ferentes ipsum Gregorium in eadem synodo condemnatum & depositum, adhuc tamen obstinato animo ecclesiæ incubantem interficiunt. Constans, quasi se contemptum a Constantio ducens, minaces literas per Salcam plætorem ad eum mittit, hasce.

Sunt hic apud me Athanasius & Paulus, quos auditione accepi, pietatis causa persecutionem passos esse. Quod si poliiceare, te illis suas ipsarum sedes redditurum, inque eos a quibus sine causa injuria affecti sunt animadversurum, viros ipsos ad te mittam: sin autem recusos ista hoc modo persicere, pro certo velim cognoscas, me eo venturum, & te invito illis suas ipsorum sedes restituturum.

Ὡδε μὲν εἰσι παρ' ἐμοὶ Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος. ἀλλὰ πυνθανόμενος διέγνων ἀσεβείας αὐτοὺς χάριν διώκεσθαι. εἰ μὲν οὖν ἐπαγγείλῃ ἀποδιδόναι τούτοις τοὺς θρόνους ἐπαμυνόμενος τοῖς μάτην αὐτὸς προσφυομένοις, ἀποστελῶ πρὸς σὲ τοὺς ἄνδρας, εἰ δ' ἀναγκαίοις τυπτι ἄτω ποιεῖν, εὖ ἴσθι, ὅτι αὐτὸς ἐγὼ αὐτόθι χειρόμενος, καὶ ἄκοντί σοι τούτοις τοὺς οἰκείους ἀποδίδωμι θρόνους.

Quibus literis acceptis Constantius imperator conterritus, suadentibus etiam Arianis episcopis, ne ultra bellum Persicum, etiam ab occidentis imperatore Constante bello impetitus succumberet, statuit etiam præter animi sententiam fratri petenti assentiri, & episcopos restituere. Scribit igitur ad Athanasium tres, aut plures epistolas, quarum hæc, quæ sequitur, prima est.

Constantius Victor Augustus Athanasio.

DIU te jactari vexarique immanibus undarum procellis nostræ clementiæ humanitas non permisit: nudatum siquidem paternis sedibus, bonisque tuis spoliatum, & in inviis seralibusque locis errabundum nostra indefatigabilis pietas non deseruit. Nam tametsi jampridem superfedi mentis meæ propositum ad te scribere, eo quod te ultro adventurum expectarem, & postulaturum malorum tuorum remedium, tamen, quia fortasse voluntatem propositi tui metus impedivit, ideo literas munificentiæ nostræ plenissimas ad tuam constantiam misimus, ut secure conspectui nostro quamprimum tuam præsentiam offeras, uti voti particeps, nostramque humanitatem expertus, tuis restituaris. Hac enim de causa dominum meum & fratrem Constantem Victorem Augustum pro te adhortationibus conveni, ut tibi veniendi facultatem daret, quo utriusque nostrum nutu patriæ restituaris, & hoc pro pignore nostræ gratiæ habeas.

Κωνσάντιος νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ.

ΕΠί πολύσε χλυδωνίζεσθαι, καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆ θαλάσσης ὁμοίως κύμασιν ἀγόμενος οὐκ ἀφῆκεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία. γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἑστίας, καὶ σκηνοῦντα τοῖς ἐθνικῶν, καὶ πλανώμενον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις, ἡ παρεῖδεν ἡ ἀκάματος ἡμῶν ἀσέβεια. εἰ καὶ τυμάλισα ἐπιπολὺ ὑπερεθέμην γράψαι τοῖς προθέσεσιν τῆς ἐμῆς ὀξυνοίας προσδοκῶν αὐθαιρέτως σε παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν καμάτων αἰτεῖν θεραπείαν· ὅμως ἐπειδὴ ἴσως ὁ φόβος, τὴν προαίρεσιν τῆς σῆς προθέσεως ἐνεπόδισε, διὰ τοῦτο δωρεᾶς πλησίαν γράμματι πρὸς τὴν σὴν εὐρρότητα διεπεμψάμεθα· ἵνα ἀφόβως τῆς ἡμετέραις προσόψεσι τυχεῖαν τὴν σαυτοῦ παρουσίαν παράσχῃς σπεύδασμος, ὑπὲρ τε τῆς σαυτοῦ ἐπιθυμίαν ἀπολαύσας καὶ παρασθεὶς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκαταστῆς. τότε γὰρ ἕνεκα καὶ τὸν δεσποτείου καὶ ἀδελφόν μου Κώνσαντα τὸν νικητὴν Αὔγουστον, ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα τὴν ἐλθεῖν ἐξουσίαν σοι δῷ, ἐπὶ τῷ ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐπιτυχόντων, τῇ παρῴδοι ἀποκατασταθῆς. ἔχων τοῦτο τὸ ὑμῶν χάριτος ἐνέχυρον.

Secunda ejusdem epistola hæc est.

Etsi superioribus literis significavimus, ut secure ad nostrum comitatum accederes, eo quod maxime cupiamus te ad tuos remittere, tamen etiam has literas nunc ad tuam solliditatem misimus, quibus adhortamur, ut sine omni diffidentia aut metu publica vehicula accendas, & properes ad nos, ut, quæ concupiscis, assequare.

Εἰ καὶ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν, ὅπως ἀμελλήτως, εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον παραγένῃ, διὰ τὸ μάλιστα βούλεσθαι ἡμᾶς ἀποστεῖλαί σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν τοῦτα τὰ γράμματα, πρὸς τὴν σὴν εὐρρότητα δεδηλώκαμεν. διὸ, προσδεόμεθα χωρὶς τινὸς ἀπιστίας καὶ φέβου, ἐπιβῆναί σε δημοσίοις ὀχήμασι καὶ σπεύδασαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμεῖς, ἀπολαῦσαι δυνηθῇς.

Tertia epistola sic se habet.

Cum Edessæ commoreremur, præsentibus tuis presbyteris, placuit ut misso ad te presbytero, festinares ad nostrum comitatum venire: ut ubi nostrum vidisses conspectum, statim Alexandriam transires. Sed quia plurimum temporis intercessit, ex quo literis nostris acceptis non venisti, ideo te nunc denuo admonitum volumus, ut vel nunc saltem quam celerrime ad nos te conferas, quo tu ita patriæ tuæ restituaris, & nos tuis precibus frui possimus. Ad pleniorem autem cognitionem Achitam diaconum ad te misimus, a quo discere licebit & mentis nostræ voluntatem, & te assequi posse quæ votis optas.

Ηνίκα ἐν νῇ Εδέσῃ διεβίβομεν, παρόντων τῶν σῶν πρεσβυτέρων, ἤρεσεν ὅπως ἀποσάλσιτος

πρεσβυτέρᾳ πρὸς σέ, ἐλθεῖν πρὸς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον σπεύδοντα, ἐπὶ τῷ ἰδόντι σε ἡμέτεραν πρόσοψιν, ἀθέως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐδίωξαι. ἀλλ' ἐπειδὴ πλεῖος χρόνος παρῆλθεν, ἀφ' ὃ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν ἐκ ἀπήντησας, διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνῆσαί σε σπεύδομεν, ἵνα καὶ νῦν τὴν σὴν παρουσίαν τυχεῖαν ποιήσαι πρὸς ἡμᾶς σπεύδοντα, καὶ ὅτω δυνηθῇς τῇ παῤῥησίᾳ σε ἀποκατασταθῆναι. καὶ τοῦς ἀρχῆς σε ἐπιτυχεῖν. πρὸς δὲ πληρεστέρην διήγησιν, Ἀχήταν τὸν διάκονον ἀπεστείλαμεν, παρ' ὃ δυνήσῃ μαθεῖν, τῆς τε ἡμετέρας ψυχῆς τὴν προαίρεσιν, καὶ ὅτι τούτων ὧν ἄρχῃ, τυχεῖν δυνήσῃ.

Athanasius his literis acceptis ex Gallia, quo a Constante Aquileja evocatus fuerat, in Italiam ascendit, ecclesiam, & episcopum, (Romanum nempe, qui antonomastice ita nominabatur) aditurus, cum ibidem a Julio honorifice exceptus fuisset, cum hisce Julii literis dimissus profectus est Antiochiam, ubi a Constantio benigne exceptus, dum Leontii communionem recusasset, petitamque Alexandriæ pro Eusebianis ecclesiam denegasset, Constantii epistolis ad Alexandrinos scriptis communitus, ad suos tandem reversurus, inde discessit anno Christi 349. Vide Baronium prædicto anno &c.

Constantii. Epistola " Constantini ad Alexandrinos clericos hæc est:

Victor Constantius Maximus, Augustus, episcopis & presbyteris catholicæ ecclesiæ salutem.

NON est derelictus a Dei gratia reverendissimus Athanasius, tametsi ad breve tempus humanæ probationi subjectus fuerit: justum enim debitumque jam ab omnia ferente & sustinente providentia calculum retulit, eo quod & voluntate Optimi, & judicio nostro, patriam & ecclesiam, quam antea divino nutu possedit, recipiat: ad quem congruentia etiam a nostra humanitate perferri oportet: adeo ut omnia, quæ antea contra eos, qui cum eo communionem celebrarunt, decreta fuere, oblivioni tradi velim; omnisque deinceps suspicio contra aboleatur; & immunitas, quam olim habuere ipsius clerici, firma illis & rata (prout decet) conservetur. Quin & hoc quoque ejus gratia adjici, æquum arbitrati sumus, ut apud universos sacri ordinis viros promulgetur, cunctis qui Athanasio adhæsere datam esse securitatem, sive episcopi, sive clerici sint. Abunde enim argumenti erit, unumquemque eorum probi animi esse, vel eo solo quod Athanasio consociati fuere. Quicumque enim meliori & judicio & factione hujus communionem elegerunt, hos omnes jussimus ad exemplar superioris providentiæ, & secundum nostram voluntatem, ut gratia ab optimo Deo tributa securiter perfruantur. Deus vos servet.

Νικητὴς Κωνσάντιος, μέγιστος, σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος. ἀλλ' εἰ καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τῇ κατὰ ἀνθρώπους δοκιμασίᾳ ὑπεβλήθη, ὅμως τὴν ὀφειλομένην παρὰ τῆς παντεφόρου προνοίας ἐπηνέγκατο ψῆφον, ἀπολαβὼν βελτίονα τοῦ κρείττονος, καὶ χείρονα τῇ ἡμετέρᾳ τὴν παῤῥησίαν ἐμοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἧς Ἀθεΐῳ νοσήματι προσάτης ἐτύγχανε. τούτῳ τὰ ἀκόλουθα ἔδει παρὰ τῆς ἡμετέρας ὑπαρξαι προσότητος, ὥστε πάντα τὰ πρὸ τούτου κατὰ τῶν αὐτῶν κεκοινωνηκότων εἰσπραχθέντα νῦν, ἀμνηστίᾳ παραδοθήσεται. πάσαν τε ὑποψίαν τὴν κατ' αὐτοῦ σχολάσαι τοῦ λοιποῦ, τὴν τε ἀτέλειαν ἧς ἔτυχον πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ κληρικοὶ, τούτοις δὲ βεβαιωθῆναι προσηκόντως. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο τῇ εἰς αὐτὸν χάριτι προσεθῆναι ἐδικαιώσαμεν. ὡς τε πάντας τοὺς τοῦ ἱεροῦ κατηλόγου γινώσκειν ἐκδέδοσθαι τὸ ἄφοβον πᾶσι τοῖς αὐτῷ προσιθεμένοις, εἴτε ἐπισκόποις, εἴτε κληρικοῖς. ἱκανὸν δὲ γνώρισμα, τῆς ἑκάστου ὀρθῆς προαιρέσεως, ἔσται ἡ πρὸς τοῦτον ἕνωσις. ὅσοι γὰρ ἂν τῆς καλλίονος ὁμοῦ κρίσεώς τε καὶ μοίρας γεύσωνται, τὴν τούτου ἕλωνται κοινωνίαν, τούτους πάντας ἐκελεύσαμεν, καθ' ὁμοιότητα τῆς φθανούσης προνοίας, καὶ νῦν τῇ ὑφ' ἡμῶν βελτίσει, τοῦ κρείττονος παραχθείσης χάριτος ἀπολαύειν.

Victor Constantius Maximus, Augustus, populo Alexandriæ catholicæ ecclesiæ salutem.

CUM ante oculos habeamus vestram in omnibus disciplinam, & nequaquam insci simus vos jampridem episcopali providentia destitutos, decrevimus Atanasium episcopum, virum apud omnes rectitudine morumque probitate clarum, ad vos remittere. Hunc igitur si lubenter & decenter receperitis, eumque ad Deum fusis precibus opitulatorem adhibueritis, concordiam & vobis decoram & nobis gratissimam simul pacemque perpetuam & ecclesiæ legem conservabitis. Absurdum enim est discordiam aut seditionem inter vos agitari, & alienum hoc ipsum est a nostrorum temporum integritate. Volumus igitur & hoc vitium prorsus a vobis abesse, & vos in vestris precibus perpetim illo (ut dixi) præside & opitulatore apud Deum uti, & in eo studio solito more perseverare: ut tali proposito, vestro omnium ore celebrato, Gentiles, qui etiamnum idolorum erroribus inhærent, ad sacræ religionis cognitionem promptissime decurrant.

Quapropter denuo vos admonemus, ut superioribus dictis acquiescentes, episcopum suffragio Optimi, & nostra voluntate, huc remissum, libenter suscipiatis, eumque ab animis sententiisque vestris indissolubilem putetis: id enim vos decet, & nostræ mansuetudini congruum est. Ad omnem siquidem conturbationis & seditionis materiam extirpandam, qua cupidi malorum libenter utuntur, nostris apud vos judicibus per literas injunximus, ut, quotquot seditiosos invenerint, pœnis suppliciisque legum coerceant. Omnia igitur ista præ oculis habentes, & nostram cum optimo Deo conjunctam sententiam, curamque vestram simul & concordiæ, pœnamque in immodestos constitutam, congrua decentiaque sacræ religionis legibus servantes, prædictum Athanasium cum omni reverentia & honore colite, vestrasque preces cum eo & pro nostra & pro cujusque vitæ sanctitate Deo omnium parenti offerte.

Rogat suscipi Athanasium.

Νικη-

A

Νικητὴς Κωνσάντιος, μέγιστος, σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῆς κατὰ Αλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

ΣΚοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν, εἰδότες τε ὡς ἐπιπολὺ τῆς τοῦ ἐπισκοποῦντος προνοίας ἐστερῆσθαι Αθανάσιον τὸν ἐπίσκοπον, ἄνδρα τοῖς πᾶσι, διά τε τὴν προσοῦσαν ὀρθότητα, καὶ διὰ τὴν οἰκείαν εὐτροπίαν, γνώριμον πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀποστεῖλαι ἐδικαιώσαμεν. τοῦτον συνήθως καὶ προσηκόντως ὑποδεξάμενοι, καὶ ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαῖς βοηθὸν προστησάμενοι, τὴν ὑμῖν τε πρέπουσαν καὶ ἡμῖν B ἀρεστὴν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν διαρκῆ φυλάττειν σπουδάσατε. οὐδὲ γὰρ εὔλογόν ἐστι, διχόνοιαν τινὰ, ἢ στάσιν ἐν ὑμῖν κινηθῆναι, ὑπεναντίαν τῆς τῶν ἡμετέρων καιρῶν εὐμοιρίας. Ὃ τοῦτο μὲν ἀπεῖναι ἀφ' ὑμῶν παντελῶς βουλόμεθα. τὸ δέ γε ταῖς εὐχαῖς ὑμᾶς διαρκῶς αὐτῷ, ὡς προείρηται, προστάτῃ καὶ ἐπικούρῳ χρωμένους πρὸς τὸ θεῖον ἐμμένειν, συνήθως παραινοῦμεν ὡς ἂν τῆς τοιαύτης ὑμῶν προθέσεως εἰς τὰς ἁπάντων εὐχὰς διαβαινούσης, καὶ ἐκ τῶν ἐθνῶν, οἳ τῇ τῶν εἰδώλων πλάνῃ ἔτι καὶ νῦν προανέχοντες, ἐπὶ τὴν τῆς ἱερᾶς θρησκείας ἐπίγνωσιν, προθυμότατα σπεύδοιεν, Αλεξανδρεῖς προσφιλέστατοι. καὶ αὖθις οὖν παραινοῦμεν, τοῖς προειρημένοις ἐμμένειν. τὸν δὲ ἐπίσκοπον, ψήφῳ τοῦ κρείττονος, καὶ ἡμετέρα γνώμῃ ἀπεσταλμένον, ἡδέως δέξασθαι, πάσης ψυχῆς γνώμῃ ἀσπαστὸν ἡγήσασθε. τοῦτο γὰρ καὶ ὑμῖν πρέπει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πρᾳότητι προσήκειν συνέστηκεν. ὑπὲρ γὰρ τοῦ πᾶσαν ἀνασκευὴν, καὶ στάσεως πρόφασιν περιαιρεσθῆναι τῶν ἐθελοκακίᾳ χρωμένων, τοῖς παρ' ὑμῖν δικαστᾶις διὰ γραμμάτων προσετάξαμεν ἅπαντας, οὓς ἂν στασιώδεις καταμάθοιεν τῇ τῶν νόμων ὑποβάλλειν ἐκδικίᾳ. ἀμφότερα τοίνυν συνορῶντες, καὶ τὴν ἡμετέραν μετὰ τοῦ κρείττονος γνώμην, καὶ τῶν D ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὁμονοίας λόγων. καὶ τὴν κατὰ τῶν ἀτάκτων τιμωρίαν, τὰ πρέποντα καὶ ἁρμόζοντα τῷ τῆς ἱερᾶς θρησκείας θεσμῷ διαφυλάττοντες, καὶ τὸν προειρημένον διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄγοντες. τὰς εὐχὰς ἅμα αὐτῷ ὑπέρ τε ἑαυτῶν Ὃ τῆς τοῦ βίου εὐνοίας τῶν ὅλων Θεῷ πατρὶ ἀναπέμπειν σπουδάζετε.

Epistolam ad præfectos ejusdem provinciæ scripsit hanc:

Victor Constantius Augustus Nestorio, & eadem forma Augustamnicæ Thebaidis, & Africæ præfectis.

SI quid unquam ad noxam contumeliamve eorum, qui Athanasio communicarunt, decretum invenitur, id omnino deleri volumus. Nam & officium quod antea habuerunt ejus clerici, iterum eosdem habere volumus. Hoc enim decretum observari jubemus, ut restituto Athanasio suæ ecclesiæ, communicatores illius idem habeant officium quod antea possederunt, quo & ipsi se gaudeant prorsus restitutos esse

Νικητὴς Κωνσάντιος Αὔγουστος Νεστορίῳ. τῷ δὲ αὐτῷ τύπῳ καὶ τοῖς ἐν Αὐγουσταμνίκῃ, καὶ Θηβαΐδι, καὶ Λιβύῃ, ἡγεμόσιν.

ΕΙ' τι ποτὲ πρὸ τούτου ἐπὶ βλάβῃ καὶ ὕβρει τῶν κοινωνούντων Αθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ πραχθὲν εὑρίσκεται, τοῦτον νῦν ἀπολειφθῆναι βουλόμεθα καὶ γὰρ τὴν ἀλειτουργησίαν ἣν οἱ αὐτοῦ κληρικοὶ εἶχον, τὴν αὐτὴν πάλιν θέλομεν ἔχειν. ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα. ὥστε ἀποδοθέντος Αθανασίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ ἔχειν ἀλειτουργησίαν ἣν ἀεὶ ἔσχον, ἣν καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ἔχουσιν ἵν' οὕτως ἔχοντες καὶ αὐτοὶ χαίρωσιν.

His literis a Constantio acceptis itineri sese accinxit: interea magno omnium catholicorum luctu Constantem imperatorem a Magnentio mense Martio anni 350. occidi contigit. Quod cum Ariani læto animo accepissent, Athanasium adhuc in itinere hærentem, quasi per obitum patroni sui interceptus esset, territare conati fuerunt. Constantius vero imperator ista audiens per literas quas infra subjungemus, illum bono animo esse jubet. Exemplar earum hoc est.

Victor Constantius Augustus Athanasio salutem.

C VOTUM meum fuisse ut omnia ex sententia fratri meo Constanti procederunt, neque vel tuam conscientiam latet. In quanto autem mœrore fuerim, cum didicissem eum a quibusdam impiis sublatum esse, facile iterum tua prudentia divinaverit. Ceterum quia nonnulli sunt in hoc luctuoso tempore, qui te terrere satagunt, ideo has literas tuæ firmitudini porrigendas censuimus, quibus tibi auctor sum, ut quemadmodum episcopum decet, ea quæ ad sacram religionem pertinent, populos doceas, tuisque consuetis precibus vaces, neque vanum rumorem ferentibus credas, quicumque etiam fuerint. In nostro autem animo fixum est, ut secundum nostram voluntatem perpetuo in sede tua episcopus maneas. Divina providentia te plurimis annis conservet, parens carissime.

Νικητὴς Κωνσάντιος Αὔγουστος, Αθανασίῳ.

ΕΥχὴν ἀεί μοι ταύτην γεγενῆσθαι, ὥστε πάντα καταθυμίως ἀποβαίνειν, τῷ ποτὲ μου ἀδελφῷ Κώνσαντι, οὐδὲ τὴν σὺν σύνεσιν ἔλαθεν, ἐν ὅσῃ τε λύπῃ διετέθην, μαθὼν τοῦτον ἀνῃρῆσθαι παρά τινων ἀνοσιωτάτων, στοχάζεσθαι πάλιν δύναται ἡ σὴ φρόνησις. ἐπεὶ οὖν τινές εἰσιν οἱ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, τῷ οὕτως πενθικῷ πειρώμενοί σε ἐκφοβεῖν, διὰ τοῦτο ταῦτα πρὸς E τὴν σὴν στερρότητα, δοθῆναι τὰ γράμματα ἐδικαίωσα, προτρεπόμενός σε, ἵνα ὡς πρέπει, ἐπίσκοπον τοὺς λαοὺς τὰ ὀφειλόμενα τῇ θείᾳ θρησκείᾳ διδάσκῃς, καὶ μετ' αὐτῶν συνήθως εὐχαῖς σχολάζῃς, καὶ μὴ ματαίοις θύλοις, οἵ τινες ἂν γένοιντο πιστεύσῃς, ἡμῖν γὰρ τοῦτο ἐν ψυχῇ πέπηγεν, ὥστε σε ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει, διὰ παντὸς ἐν τῷ τόπῳ σου θέλειν ἐπίσκοπον εἶναι. ἡ θεία πρόνοια πολλοῖς ἔτεσί σε διατηροίη, γονεῦ προσφιλέστατε.

MO-

MONITUM

in epiſtolam ſequentem.

A Catholicis pro vera Julii epiſtola eſt laudata

I. Epiſtolæ hujus fragmentum habemus tum græce in concilio Epheſino act. 1. pag. 509. in apologetico Cyrilli adverſus Orientales ad anathem. 6. apud Photium cod. 230. pag. 845. tum latine apud Marium Mercatorem in excerptis concilii Epheſini & apud Facundum lib. 1. c. 5. Quod autem in Epheſino concilio prolatum eſt, a Cyrillo Alexandrino excerptum eſſe Hypatius Epheſinus antiſtes in Collatione cum Severianis anno 535. habita, necnon Eulogius Alexandrinus apud Photium cod. 230. pag. 845. teſtantur. Ipſo concilio audiente ac probante lectum & una cum aliis patrum teſtimoniis inſertum actis fuiſſe conſtat.

Timotheo Apollinarii diſcipuli a Leontio adſcribitur.

Illud exinde pro authentico Julii ſcripto habuere Marius Mercator, Vincentius Lirinenſis, Facundus, Hypatius Epheſinus, & Eulogius Alexandrinus antiſtes, quoad Leontius lib. de ſectis act. 8. ex plurium exemplarium fide aſſerere non dubitavit, non Julii, ſed Timothei, qui Apollinarium præceptorem ac magiſtrum habuit, eſſe epiſtolam illam ex qua deſcriptum fuit.

Quanta eſſe debeat Leontii hac in re auctoritas.

II. Leontii quidem auctoritas Epheſini concilii auctoritati, ſi res eſſent pares, non dicam non anteferenda, ſed nec prorſus conferenda judicaretur. At cum de epiſtolæ ſinceritate nullam in concilio inquiſitionem præceſſiſſe, & contra Leontium ea in re exploranda diligentiam adhibuiſſe appareat; hujus non videtur parvipendenda cenſura. Nempe cum forte hæc una ad Proſdocium epiſtola, in qua nihil aperte falſum, Julii nomine circumferretur, nihil erat cur ſynodus inſcriptioni diffideret: verum ubi ſubinde plures aliæ eidem ſuppoſitæ divulgari cœperunt manifeſtam Apollinarii impietatem continentes, quibus Eutyches ejuſque diſcipuli abutebantur, coacti ſunt fidei defenſores, ut hujus ſicut & ceterarum auctorem retegerent, operam impendere ſuam. Qua in re Leontius felicior ceteris, ut & diligentior fuit.

Sub catholicis verbis latere in ea hæreticos ſenſus.

III. Quam diu tamen ex hac epiſtola nihil aliud videre nobis licuit, quam quod ab Epheſina ſynodo laudatum eſt; verebamur, pro noſtra in ſanctiſſimum illud concilium obſervantia, fragmentum Julio adſcriptum ei prorſus abjudicare, atque in appendicem amandare. At ex quo Michael Lequien, erudita Damaſceni editione notiſſimus, epiſtolam integram, ex antiquo exemplari Anglicano erutam, nobiſcum pro ſua comitate communicavit, Leontii cenſuræ prorſus ſubſcribendum duximus, niſi quis eam Apollinario ipſi, non ejus diſcipulo Timotheo adjudicare malit. Fatetur quidem Leontius lib. de ſectis act. 8. nihil in ea eſſe, quod nobis, *hoc eſt orthodoxæ fidei,* adverſetur; *adeoque quod eam Julii eſſe dicant, flocci faciendum: inficiandum tamen non eſt, ſub catholicis verbis, veluti ſpecioſis integumentis, operta quædam latere ubique Appolinarianæ doctrinæ ſemina; quod aptius exempla in notis ſubjicienda confirmabunt.*

Argumenta quibus Julio abroganda judicatur.

IV. Præterea & alia argumenta, quibus Leontius & antiquus alter Severianorum adverſarius ſuperiorem epiſtolam Julio indignam, & Apollinario ſeu ejus diſcipulo dignam cenſuerunt, in hanc prope omnia conveniunt. In fronte ſimilis præfigitur inſcriptio, Domino meo deſideratiſſimo *&c. Immo cum ibi non addatur, ut in ſuperiori,* συλλειτουργῷ; *hæc cum Romanorum præſulum more eo magis pugnat, quod ille Proſdocius nec epiſcopus, nec presbyter nominetur. Deinde pariter epiſtolæ hujus auctor,* mentione corporis facta, nuſquam id mente præditum vel animatum *dicit. Ad hæc Athanaſius Apollinarium refutans, nonnulla ipſius verba profert, quæ in hac epiſtola contineri aut certe his valde affinia eſſe oſtendemus. De hac quoque id, quod anonymus de ſuperiore, dicere licet,* Nec ipſa phraſis (*Julio*) convenit tamquam converſa è latino, cum ſit nimis græca.

Inſcripta etiam legitur epiſtola Julii ad Acacium.

V. In hoc ſcripto non ſolum exſtat teſtimonium a concilio Epheſino laudatum; ſed & aliud a Sirmondo notis in Facundi lib. 1. c. 5. exſcriptum ex collectaneis Anaſtaſii cujuſdam presbyteri manu exaratis, quæ in bibliotheca collegii Pariſienſis ſoc. Jeſu aſſervantur. Quamquam in his collectaneis non tamquam ex epiſtola ad Proſdocium, ſed velut ex epiſtola Julii ad Acacium *citatur. Qua de varietate quid ſentiendum ſit ſuo loco dicturi ſumus. Quæ autem brevis hujus excerpti beneficio corrigere datum eſt, aliquod aliud exemplar, unde reliqua epiſtola emendetur, tanto magis deſiderandum ſuadent, quanto nos de verbis hæretici catholicum ſe fingentis certiores eſſe decet, ut in quo ſita ſit illius ſimulatio, aut quatenus hæretica placita inſinuet, facilius deprehendamus.*

Poſt annum 360. ſcripta fuit.

VI. Argumentum illud, quo Spiritus-ſancti deitas paulo operoſius initio hujus ſcripti approbatur, indicio eſt illud non ante, quam Macedonius Spiritum-ſanctum Deum negare cœpit, adeoque poſt annum 360. elaboratum eſſe. Quemadmodum autem in Cappadocia & in eccleſiis Ponti Baſilius & Gregorius, ita & in Syria Apollinarius Laodicenus, teſte Sozomeno lib. 6. c. 22. Eccleſiæ de Spiritus-ſancti divinitate doctrinam accerrime tutabatur. Ex qua & robur accedit iis, quæ de epiſtolæ hujus auctore obſervavimus.

EPI-

EPISTOLA XVI.

Τῦ μακαρίυ Ἰουλίυ ἀρχιεπισκόπου Ῥώμης πρὸς Προσδόκιον ἐπιστολή.

Beati Julii archiepiscopi Romæ ad [1] Prosdocium.

Quid de Trinitate atque Incarnatione Domini sit sentiendum.

Τῷ δεσπότῃ μου τῷ ποθεινοτάτῳ Προσδοκίῳ Ἰούλιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Domino meo desideratissimo PROSDOCIO A JULIUS in Domino salutem.

1. Τὸ φρόνημα ἡμῶν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν· παρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίυ πνεύματος μία θεότης ἀληθινή· μία προσκύνησις καὶ δοξολογία υἱοῦ πρὸς πατέρα ἐν τῇ προσκυνήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὁ δὲ θεότητα ἑτέραν εἰσαγαγὼν, ἀνάθεμα. καὶ ὁ προσθεὶς ἑτέραν ὁμολογίαν παρὰ τὰς φωνὰς τῶν Σεραφὶμ. τῶν ἁγίος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαὼθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ, ἀνυμνούντων εἰς τὴν θεϊκὴν ᾠδὴν, ὡς ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Παῦλος μαρτυροῦσιν· ὁ μὲν Ἰωάννης υἱοῦ δόξαν πεπληρωκέναι εἰπὼν τὸν προφήτην ὑμνηθεῖσαν· ὁ δὲ Παῦλος πνεύματος ἁγίυ τὴν αὐτὴν δόξαν δηλῶν, ἐν τῷ λέγειν, ἁγίυ πνεύματος εἶναι τὰς φωνὰς τὰς ἀληθεῖς, * ἃς ὑπὸ τοῦ θεωρηθέντος καὶ δοξασθέντος. ὅτι πνεύματος δόξα υἱοῦ δόξα, καὶ υἱοῦ δόξα καὶ παρὸς δόξα· διὸ μία οὐσία τῆς θεάδος ὑπὸ τῶν συνόδων διὰ τῆς οἰκουμένης ἀναβοᾶται. πᾶς οὖν ὅστις χωρίζει τῆς τοῦ Θεοῦ μόνυ οὐσίας τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, ὡς ἐκ βουλῆς ὄντι καθάπερ καὶ ἡμεῖς, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς, ὡς ἐν ὁμοιώματι κατὰ τὴν αὐτὴν, ἔσω ἀνάθεμα.

2. Κηρύσσεται δὲ εἰς συμπλήρωσιν τῆς πίστεως καὶ σαρκωθεὶς ἐκ παρθένυ Μαρίας ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, καὶ σκηνώσας ἐν ἀνθρώποις, οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ ἐνεργήσας. τοῦτο γὰρ ἐπὶ προφητῶν ἐστι καὶ ἀποστόλων.

1. SEntentia [2] nostra secundum apostolicam traditionem hæc est: Patris & Filii & Spiritus sancti una est vera divinitas: una adoratio & glorificatio Filii ad Patrem in adoratione Spiritus sancti. Qui autem alteram inducit deitatem, anathema sit. Item si quis confessionem ac laudem addiderit aliam ab iis vocibus, quibus Seraphim canentes, *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus*, divinam Trinitatem laudarunt, sicut Johannes & Paulus [3] testantur: Johannes quidem ubi Filii gloriam ac majestatem, quæ Seraphyco hymno celebrata est, Prophetæ [4] visam esse dixit: Paulus vero ubi eamdem esse Spiritus sancti gloriam ac majestatem significat, Spiritus sancti veras esse docens voces illas, quas protulit is qui visus atque glorificatus est. Quia Spiritus gloria, gloria est Filii, & Filii gloria item Patris gloria est: idcirco una Trinitatis substantia a conciliis per orbem terræ prædicatur. Quicumque igitur a Dei unici substantia Filium separat & Spiritum, quasi ex voluntate sint quemadmodum & nos, ac non eadem e substantia, sed * ad ejusdem substantiæ similitudinem, anathema sit.

Esai. 6. 3.

Johan. 12. 41.

Act. 28. 25

* *Ad litteram* in similitudine secundum ipsam *Ephes. concil. act. 1. Cyrill. lus apolog. adv. Orien.*

2. Prædicatur autem ad plenitudinem fidei incarnatus esse de Virgine Maria Dei filius, & inhabitasse in hominibus, non in homine [5] operatus; hoc enim in Prophetis juxta

---

1 In archetypo, ut & in Ephesino concilio & apud Eulogium Alexandr. πρὸς Δόκιον, *ad Docium*; sed cum Facundo, Mario Mercatore aliisque antiquis Ephesini concilii latinis interpretibus legendum esse πρὸς Προσδόκιον ex subnexa salutatione liquet, quæ Προσδοκία, non Δοκία, in ipso etiam archetypo græco inscribitur.

2 Leontius lib. contra fraudes Apollinaristarum, ipsius Apollinarii opera ex eorum initiis notans, unum memorat ab his verbis inchoatum, *Hæc sentimus de incarnatione*. Ubi forte hanc epistolam indicare voluit.

3 Hoc est, ad divinam Trinitatem referri voces Seraphim clamantium *Sanctus* &c. adeo ut cum Esaias his præmittit, *Vidi Dominum*, ibi Filium & Spiritum-sanctum æque ac Patrem sibi visum esse significet. Totus ille locus verbis Ambrosii lib. 3. de Spiritu-sancto c. 21. & 22. apprime illustratur. *Sic*, inquit, *habet dicente Paulo, Bene locutus est Spiritus-sanctus per Esaiam ad patres nostros, dicens, Vade ad plebem istam & dic, Aure audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non adspicietis*. Ex quibus Pauli verbis a Luca probatis & relatis infert Ambrosius; *Spiritus ergo est qui misit Esaiam: si Spiritus misit, Spiritus est utique, quem mortuo Oziæ rege vidit Esaias, quando dixit, Vidi Dominum Sabaoth sedentem*, &c. quia videlicet eodem in capite ab eo, quem vidit, missus dicitur. Addit præterea Ambrosius cap. 22. græcum nomen δόξα, latino *majestatis* vocabulo reddens: *Nunc unitatem majestatis & regni licet in Patre Filioque & sancto Spiritu cognoscere. Nam plerique dicunt Patrem Deum ab Esaia hoc tempore visum; Paulus Spiritum dixit, Lucas* (in Actis) *probavit; Johannes evangelista ad Filium retulit; sic enim scriptum est de Filio; Hæc locutus est Jesus ... Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & corde intelligant, & sanabo eos. Hæc dixit Esaias, quando vidit majestatem ejus & locutus est de eo*. Quibus allatis sic ratiocinatur Ambrosius: *Ipsa verba dixit Johannes dixisse Esaiam, & majestatem ei Filii apparuisse; Paulus autem Spiritum hæc dixisse memoravit: unde igitur ista diversitas? Diversitas quidem verborum, non sensuum est . . quia & Pater videtur in Filio qui dixit, Qui me videt, videt & Patrem, & Filius videtur in Spiritu, quia sicut nemo dicit Dominum Jesum nisi in Spiritu sancto, ita non carnali oculo, sed spiritali gratia Christus videtur*. Apud Athanasium libro de Incarnatione contra Arianos, quem Apollinarii esse nonnulli volunt, n. 10. totius Trinitatis una divinitas eadem ratione probatur in hunc modum: *Pater & Filius & Spiritus sanctus Dominus Sabaoth est. Una enim est divinitas & unus Deus in tribus hypostasibus: ideoque quæ Pater dixit in Esaia, ea Johannes ait dixisse Filium, in Actibus autem Paulus ea dixisse Spiritum sanctum*.

4 Ex proxima observatione planum est hic denotari verba Johannis 12. 41. *Hæc dixit Esaias, quando vidit gloriam ejus*, scil. Christi, adeoque græce ἐνδοξάζειν aut τεδοξακέναι, pro πεπληρωκέναι, præferendum esse.

5 Hic excluditur quidem hæresis, quæ nudam tantum Verbi in Christo operationem volebat, quasi *in eo*, ut Hilarius lib. 10. de Trin. n. 50. loquitur, *Dei Verbum modo spiritu prophetalis inhabitaverit*: quamque Gregorius Naz. epist. ad Cledon. apud Baluzium nov. coll. concil. pag. 469. respuit his verbis, *Si quis ut in Propheta dicit secundum gratiam operatum esse, & non secundum substantiam conjunctum aut formatum, sit vacuus a meliori operatione*; adversus quam & Augustinus lib. de agone Christiano decertat, ac demum concludit: *De ceteris sapientibus & spiritalibus animis recte dici potest, quod habeant in se Dei Verbum per quod facta sunt omnia; sed in nullo eorum recte dici potest quod Verbum caro factum est*. Eamdem autem hæresim Apollinarius epist. ad episcopos Diocæsareæ apud Leontium sub finem lib. cont. fraud. Apollin. ita repellit, ut & propriæ impieta-

juxta & Apostolis locum habet. Perfectus Deus in carne & perfectus homo [1] in Spiritu, non duo filii, unus videlicet proprius filius qui assumserit hominem, alter vero mortalis homo qui assumtus sit a Deo: sed unus unigenitus in cælo, unigenitus in terra. Deus in veritate, [2] homo ratione carnis, quam ad ipsius (Dei) similitudinem formavit, salvum faciens mundum, communicatione proprii Spiritus, qui per [3] inspirationem donatur. Qui ut homo in specie humana cælestibus, terrestribus & infernis regnat, ab omnibus ut unus ac solus Dominus glorificatur in gloriam Patris. Amen.

Philip. 2. 10. & 11.

3. Si quis autem filium ex Maria natum dicat [4] hominem a Deo assumtum, unitasque personas duas; a divina spe alienum se sciat. Est enim Deus Verbum per quem omnia, sicut Johannes & Paulus docuerunt, non dicentes Verbum assumsisse Jesum ex Maria genitum, sed ipsum venisse in mundum, * natum ex muliere. Neque dixerunt eum qui de cælo est, habitasse in homine de terra terreno, sed ipsum secundum Adam cælestem esse. quando quidem cælestis est Sermo qui carnem habet ex Maria, ac nos quidem, qui terreni vere sumus, per id quo cælestis est, cælestes secundum similitudinem

* f. factum
Gal. 4. 4
1. Cor. 15. & 47.

A τέλειος θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ τέλειος ἄνθρωπος ἐν πνεύματι, οὐ δύο υἱοὶ, εἷς μὲν γνήσιος υἱὸς ἀναλαβὼν ἄνθρωπον, ἕτερος δὲ θνητὸς ἄνθρωπος ἀναληφθεὶς ὑπὸ θεοῦ· ἀλλ' εἷς μονογενὴς ἐν οὐρανῷ, μονογενὴς ἐπὶ γῆς. Θεὸς ἐν ἀληθείᾳ, ἄνθρωπος τῇ σαρκικῇ μορφώσει καθ' ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ, σώζων κόσμον κατὰ μετάληψιν τοῦ ἰδίου πνεύματος, ὃ δωρεῖται δι' ἐμφυσήσεως. ὡς ἄνθρωπος ἐν σχήματι ἀνθρωπίνῳ βασιλεύων ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, ὑπὸ πάντων ὡς εἷς καὶ μόνος κύριος δοξαζόμενος εἰς δόξαν τοῦ πατρὸς, Ἀμήν.

3. Εἰ δέ τις ἄνθρωπον ὑπὸ θεοῦ προσληφθέντα λέγει τὸν ἐκ Μαρίας υἱὸν, καὶ δύο πρόσωπα B ἑνωθέντα, γινωσκέτω τῆς θείας ἐλπίδος ἀλλότριος ὤν. ὁ γὰρ θεὸς λόγος δι' οὗ τὰ πάντα, ὡς Ἰωάννης καὶ Παῦλος ἐδίδαξαν, οὐ τὸν λόγον ἀνειληφέναι [Ἰησοῦν τὸν ἐκ Μαρίας τεχθέντα, ἀλλ' αὐτὸν ἐλθεῖν εἰς τὸν κόσμον * γενόμενον ἐκ γυναικός. οὐδὲ κατῳκηκέναι τὸν ἐξ οὐρανοῦ ἐν ἀνθρώπῳ τῷ ἐκ γῆς χοϊκῷ, ἀλλ' αὐτὸν τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἐπουράνιον εἶναι· ὅτε ἐπουράνιός ἐστιν ὁ λόγος ὁ τὴν σάρκα ἔχων ἐκ Μαρίας, καὶ ἡμᾶς δὲ διὰ τοῦ ἐπουρανίου ἐπουρανίους καθ' ὁμοίωσιν ποιῶν ὄντως χοϊκούς. ἐκλη-

* forte γενόμενον.

---

tis virus promat in hunc modum; *Confitemur non ad hominem sanctum venisse Verbum Dei quod erat in Prophetis, sed ipsum Verbum carnem factum esse, non assumta mente humana, mente mutabili . . sed divina mente immutabili & cælesti.*

1 Vocabulum *Spiritus* non pro anima aut mente humana, sed more antiquis usitato, atque Apollinario ipsi, ut in epistolam superiorem num. 6. observatum est, familiari, pro divina natura hic usurpatur: eoque pacto si intelligatur hominis perfecti in Deo, ac vicissim Dei perfecti in homine inhabitatio conjunctioque mutua ac reciproca, nihil erit hic non catholicum, nihil non Apollinarii impietati adversum: quia nimirum, ut observat Augustinus ep. 87. ad Dardan. n. 4. *non est homo perfectus, si vel anima carni, vel animæ ipsi mens humana defuerit.* Sed hæresis versipellis etiam sub verbis catholicis metuenda est perfidia. Nam & ab Epiphanio hær. 77. n. 23. didicimus, Vitalem Apollinarii discipulum sine cunctatione primo confessum esse, *Omnino perfectus homo Christus exstitit*; ac deinde interrogatum, num mentem accepisset, negasse: quia, inquit, *eatenus perfectum hominem fuisse dicimus, si divinitatem illi loco mentis adscribamus.* Quocirca Greg. Naz. epist. 2. ad Cledon. de Apollinaristis tradit: *Ipsis perfectus homo, non qui omni ex parte res nostras excepto peccato expertus est, sed illud ex carne & Deo temperamentum esse statuitur.* Metuendum est igitur, ne etiam hic Christus *homo perfectus in spiritu*, hoc est deitate hominem perficiente, atque humanæ mentis vicem supplente, dicatur. Quippe Apollinarius loco in superiore nota citato ubi dixit, *Verbum carnem factum esse non assumta mente humana, sed divina*, statim subjicit: *Quamobrem non corpus inanimatum, neque sensu & intelligentia vacuum habebat Salvator . . . Cum esset vere filius Dei, factus est filius hominis . . Unde non alius erat filius Dei ante Abraham, alius vero post Abraham: sed unus unigenitus Dei, perfectus autem divina perfectione, & non humana.* Et alio in opere apud eumdem Leontium ibid. memorato rursum Apollinarius Gregorii Thaumaturgi nomine abusus de Christo asserit: *Est unus verus qui sine carne in carne apparuit, perfectus vera & divina perfectione, non duæ personæ, non duæ naturæ perfectæ per se, quia neque fas est dicere duos filios.* Quamvis igitur Apollinarius ejusque discipuli Christum non solum filium Dei, sed & filium hominis ac perfectum hominem fateantur, non propterea tamen errorem proprium deposuisse continuo existimandi sunt. Hunc autem locum merito suspectum habeas propter sequentia, ne forte Christus *perfectus Deus & perfectus homo* ea ratione hic dicatur, quam Athanasius lib. 1. contra Apollin. n. 16. impietatis notat, qua nimirum *divina perfectio in humanam perfectionem mutata sit.* Ad hæc & Cyrillum Alexandr. lib. de recta fide n. 16. pag. 15. legisse juverit.

2 Si quæratur qua ratione Christus *vere homo* dici, atque Apollinariana doctrina retineri queat, Apollinarius & qui cum eo sunt, de incarnatione quid sentiant aperientes apud Leontium libro sæpe citato respondent: *Carnem homousion nostræ carni assumpsit ex Maria Verbum Dei vivens in unionem cum divinitate ex principio conceptionis in virgine, atque ita factus est homo, quoniam caro & spiritus est homo, secundum Apostolum. Et hoc est Verbum carnem factum esse, unitum esse carni ut humanus spiritus*, (hoc est ad instar humani spiritus:) *vocatur enim homo similis nobis caro, Dominus autem est supra nos homo. Quamobrem & cælestis est propter proprium spiritum cælestem . . . & nos facti participes hujus operis*, (quo Christus peccatum & mortem destruxit) *fide salvamur, & cum simus ex patre terreno, efficimur similes cælesti.* Hoc est, ut aliquis sit homo, Apostolus tantum exigit ut sit caro & spiritus. Atqui in Christo est caro & spiritus: & ideo ille vere est homo. In eo quidem spiritus non est humanus, sed divinus: & idcirco quamvis similis nobis, supra nos est homo. Christus autem, ut Deus Verbum per quem omnia, carnem, quam assumsit, dicitur formasse ad similitudinem suam secundum illud Gen. 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.*

3 Respicit vel ad hoc Gen. 2. 7. *Formavit igitur Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*; vel ad illud Johan. 20. 22. *Insufflavit & dixit eis, Accipite Spiritum-sanctum*, vel ad utrumque. Hinc in memorato libro de Incarnatione apud Athanasium n. 19. observatur, Spiritum-sanctum *insufflationem Dei* (ἐμφύσημα τοῦ θεοῦ) in Scriptura nonnumquam appellari.

4 Si homo, quem Deus assumpsit, prius exstitisse intelligatur, quam assumeretur, recte homo a Deo sic assumtus negatur. Sed cavendus hic reconditus sensus Apollinaristarum, qui Deum ex Maria natum sic dici volebant, ut eumdem hominem natum negarent. Eorum magistro Apollinario id profitenti, *Nos Deum dicimus eum qui ex Maria natus est*, Athanasius lib. 1. contra ipsum n. 20. hanc opponit Ecclesiæ doctrinam; *Dei ecclesia neque ita accepit, neque ita tradidit, sed, ut scriptum est, Deum Verbum, qui erat apud Deum ante secula, in consummatione seculorum advenisse, atque ex Maria & Spiritu sancto natum esse filium hominis.* Quam doctrinam non capientes prædicti hæretici, hoc de Catholicis, uti narrat Athanasius lib. 2. num. 4. calumniose divulgabant, *Isti dicunt Christum esse hominem, qui Deus factus est*, atque ipsi eumdem Christum dicere non desistebant *Deum ex Virgine natum, & non Deum & hominem.* Et vero ex eo, quod carnem ex Maria sine anima vel mente humana a Verbo assumtam sentiebant, consequens erat, ut Filium ex Maria natum *hominem a Deo assumtum* dici non permitterent, utpote cum caro sine anima vel mente humana non sit homo.

ἐκλήθημεν γὰρ εἰς κοινωνίαν υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὃς ἐκοινώνησεν ἡμῖν καὶ τοῦ θανάτου καὶ ὀφειλομένου ἀνθρώπῳ σαυτοῦ, καίτοι ὢν τῆς δόξης, οὐ κρατούμενος ὑπὸ θανάτου ὡς πᾶς ἄνθρωπος. ἀλλὰ καταργῶν τὸν θάνατον, καὶ φῶς καὶ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ἰδίαν ἡμῖν νίκην δίδους.

4. Ὥστε καὶ ἀνάθεμα ἔστω πᾶς, ὃς τὸν ἐκ Μαρίας υἱὸν οὐχ ὁμολογεῖ θεὸν λόγον ἔνσαρκον, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, καὶ ἐξ ἀρχῆς ὄντα, ἄτρεπτον δὲ ἐν τῇ σαρκώσει καὶ ἀπαθῆ ἐν τοῖς πάθεσιν. ὁμοίως ἀνάθεμα ἔστω καὶ ὁ τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος μὴ λέγων ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἄκτιστον φύσει τὴν κτίσιν καὶ ἐξ οὐκ ὄντων. τῇ δὲ πρὸς τὸν ἄκτιστον Θεὸν ἑνώσει ὁ λέγων Θεϊκὸν τὸ σῶμα, καὶ προσκυνοῦν κατὰ τὸ συναμφότερον ὡς ἕνα ἄκτιστον Θεὸν, μακάριος ἔσται. μὴ σκανδαλισθῇς ἐπὶ τῇ σαρκὶ καὶ τοῖς πάθεσιν αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτὸν ἀσωμάτως προσκύνει τὸν μετὰ τοῦ ἰδίου σώματος προσκυνούμενον, ὡς ἕνα καὶ μόνον υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰῶνος καὶ εἰς αἰῶνας· ὁμολογεῖν δὲ μεμαθήκαμεν καὶ τὴν δευτέραν

A[1] facit. Vocati enim sumus in communionem Filii Dei, qui & ipse communem Ebi fecit mortem nostram & homini debitam crucem, cum esset Dominus gloriæ; non detentus a morte quemadmodum quivis homo, sed ipsam destruens mortem, ac lucem & vitam & incorruptionem propriamque victoriam nobis impertiens.

4. Quapropter anathema sit, [2] quisquis filium ex Maria natum non confitetur incarnatum Deum Verbum, [3] consubstantialem Patri, & [4] a principio existentem, immutabilem in incarnatione, & in passionibus impatibilem. Similiter anathema sit [5] & qui carnem Salvatoris non ex Maria, sed e cæ-B lo dicit; aut eum, qui increatus est natura, rem creatam & ex non existantibus asserit. Qui autem propter unitionem cum increato Deo divinum corpus prædicat, & secundum compositionem qua simul utrumque est, tamquam unum increatum Deum [6] adorat, beatus erit. Ne offensioni tibi sint caro & passiones ejus, sed eum qui una cum proprio corpore adoratur, incorporeo [7] modo

1 Recolendum quod ex verbis Apollinarii jam supra pag. 817. n. n. retulimus, *Cum simus ex patre terreno, efficimur similes cælesti*, ut ex verborum ac sententiarum cognatione, genuinus hujus epistolæ scriptor magis ac magis dignoscatur.

2 In Anastasii presbyteri collectaneis manu exaratis, quæ in bibliotheca collegii Paris. soc. Jes. asservantur, c. 38. exhibetur hic anathematismus tamquam Ἰουλίου ἐπισκόπου ἐκ τῆς πρὸς Ἀχάκιον ἐπιστολῆς. Nec repugnat hujusmodi sententiam in duabus epistolis eodem nomine confictis, reperi. Leontius quippe lib. de sectis act. 8. septem Apollinarii epistolas Julii nomine inscriptas vidisse se testatur. Ceterum in collectaneis illis castigatior est is locus, quam Anglicano in codice, ubi sic effertur: πᾶς ὁ τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον οὐχ ὁμολογῶν εἶναι ἔνσαρκον Θεόν... ἐξ ἀρχῆς ὄντα θεὸν, ἄτρεπτον ἐν τῇ &c. qua lectione admissa, manifesta esset pugna verborum cum superioribus: adeo ut is, qui ante anathema dixerat filium Mariæ hominem natum profitenti, ipse nunc filium Mariæ hominem natum confiteretur. Sed jam tollitur hæc pugna, constanterque doctrina tenetur Apollinarii, qua ille Θεὸν ἔνσαρκον, hoc est incarnatum Deum, sic admittit, ut eumdem simul & ἐνανθρωπησαντα, hoc est proprie *inhumanatum*, cum Nicæno concilio nolit fateri. Uno Verbo carnem a Deo susceptam esse vult, non hominem.

3 Athanasius, ubi Apollinarium lib. 1. contra ipsum num. 9. sic loquentem induxit, *Certe nos eum, qui ex Maria natus est, consubstantialem Patri dicimus*, statim subjicit, *Porro hæc vestra, quam præclaram existimatis, loquendi ratio, aut superflua, aut stulta comprobabitur*: simulque stultam probat, ac sub catholicis verbis hæresim latere docet; quia, inquit, *carnem divinitati consubstantialem dicere audetis*. Non omnium quidem Apollinarii asseclarum erat hæc impietas: sed eam nominatim a Timotheo variis artibus defendi Valentinus Apollinarii discipulus apud Leontium lib. cont. fraud. Apollin. prodit simul ac refutat his verbis: *Non enim fieri potest, ut fiat corpus consubstantiale Deo Incorporeo propter unionem, sicut insane & imple Timotheus & Polemius eorumque asseclæ variis modis & artificiis dicunt*. In hoc autem Timothei ac sociorum impietas erat, quod cum Catholici, eum, qui ex Maria natus est, consubstantialem sic Deo credant secundum naturam Verbi, ipsi volebant *natura quidem consubstantialem esse nobis carnem* (Christi,) *unione vero esse divinam*; ideoque communes ei esse deitatis proprietates, & eamdem carnem *per unionem habere differentiam* a nostra. Quocirca cum idem Timotheus Homonium episcopum Apollinarii condiscipulum scripsisse audisset, *Si quis autem carnem unitam Domino quacumque ratione & modo homousion Deo esse dicit, anathema sit*, se ipse peti sentiens, ab eo apud Leontium libro citato quærit, *An nos in hoc loco accusasti tamquam hæresim amplexos, & prædicatorem pietatis cum ipsa pietate anathematizasti?*

4 Timotheus, magistro suo auctore, apud Leontium loco citato dicit, *Recte* A PRINCIPIO *dicitur Christus secundum corpus*, falso scil. hoc dogmate nixus, quod per unitionem, Verbi proprietates ipsi etiam carni factæ fuerint communes.

5 Apollinarius apud Leontium libro citato scribit: *Anathema sit qui non dicit carnem ex Maria, & qui dicit eam carnem esse naturæ non creatæ*. Sed ut eadem caro, quam *naturæ creatæ* fatetur, increata dicenda sit, hoc pacto confici putat: *Si Verbum caro nominatum est propter unionem, sequitur ut caro etiam nominetur Verbum propter unionem: ut autem Verbum, sic increata; non quia non fuerit creata, sed quia ex unione ostensa est Verbum*. Et Timotheus in prædicto Leontii opere hæc Apollinarii verba laudat: *Separatim non licet dicere corpus Christi creatum, cum sit inseparabile necessario ab eo cujus corpus est: communicatur tamen cum eo nomen increati & nomen Dei, quia copulatum est cum Deo in unitatem*. Quocirca Athanasius Apollinarium lib. 1. contra ipsum n. 4. sic alloquitur: *Sed dicitis increatam factam esse* (Christi carnem,) *quod unita sit cum increato*. Verum hæc opinio quam absurda sit, copiose ibidem ostendit Athanasius, ex quo illud referre satis fuerit: *Cui cum increato communitas est, aut quod ei unitur, illud quidem increati proprium, non tamen ipsum increatum dicitur*. Hinc refutatur quod Apollinarius apud Leontium docet, *Neque carnem Salvatoris e cælo esse dicimus, neque consubstantialem Deo, quatenus est caro & non Deus: sed Deum* (dicimus,) *quatenus unita est divinitati in unam personam*. Caro enim divinitati sic unita, ex superiori Athanasii sententia, non *Deus*, sed *Dei* dicenda est. Ita & ex eadem sententia sequitur, ut corpus Christi Verbo unitum *divinum corpus* dicatur, non quia, ut Apollinariani putant, Deus sit, sed quia Dei.

6 Immo potius, secundum proximam observationem, *tamquam increati Dei*. Hic apertius quam usquam, se Apollinaristarum prodit epistolæ hujus architectus. Hæreticis illis pariter Christi corpus unitione increatum Deum factum dicentibus, idque subinde prætexentibus ac dictantibus, *Nos creatam rem non adoramus*, Athanasius lib. 1. cont. Apollin. n. 6. appositе respondet: *O stulti, cur non cogitatis corpori Domini, etiamsi facto, eam deberi adorationem, quæ rei creatæ non competit. Increati enim Verbi corpus factum est, adeoque ipsi, cujus corpus factum est, vestram defertis adorationem. Debitus ergo ei cultus redditur cum adoratur, ac divina adoratione colitur: quia Deus est Verbum cujus corpus est proprium*. Hæc cum ecclesia sentiens, nec duos in Christo filios admittit, nec cum sacrum ejus corpus adorat, ut homini cultor habendus est. Quamobrem Athanasius in fine lib. 1. contra Apollinariam n. 21. ejus asseclas calumniæ duplicis arguit, quod Catholicos & ut duorum in Christo filiorum asserores, & ut anthropolatras infament. Eamdem calumniam instaurarunt nostræ ætatis novatores idololatriæ nobis notam inurentes, cum oblato crucis signo Crucifixum adoramus, aut cum Sanctos ut Dei famulos veneramur.

7 Suspicio est Christum hic *incorporeo modo* adorandum dici, quomodo eum *increato modo* in terris versatum esse Apollinaristæ volebant, contra quos Athanasius lib. 1. n. 6. *Qua ergo ratione*, inquit, *mortuus est Dominus, si increatus increato modo advenerit in terram*. Hi nimirum quid personæ, quid naturæ Christi congruat, distin-

adora, ut unum ac ſolum filium Dei a ſæculo & in ſecula. Præterea ſecundum ejus adventum confiteri e doctrina ſacri baptiſmatis didicimus. Amen.

Ἀὐτοῦ παρσίαν, ἐν * ἢ διδασκαλίᾳ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, Ἀμήν. * leg. ἣν

Superioris epiſtolæ n. 2. verba ex interpretatione antiqua concilii Epheſini apud Baluzium nov. coll. concil. tom. 1. pag. 467.

Eadem verba ex interpretatione Marii Mercatoris apud eumdem Baluzium ibidem pagina 613.

Eadem verba ex Facundo lib. 1. cap. 5. pag. 40.

Julii ſanctiſſimi epiſcopi Romæ de epiſtola ad Proſdocium.

Julii ſanctiſſimi epiſcopi Romæ epiſtola ad Proſdocium.

Julii ſanctiſſimi epiſcopi Romani ex epiſtola ad Proſdocium.

PRædicatur autem, ad plenitudinem fidei, & incarnatus de Virgine Maria Dei filius, & inhabitaſſe in hominibus, non in homine operatus; hoc enim in Prophetis & Apoſtolis. Perfectus Deus in carne & homo perfectus in ſpiritu non duo filii. Unus quidem proprie filius aſſumens hominem, alter autem mortalis aſſumptus a Deo; ſed unus unigenitus in cælo, unigenitus in terra Deus.

PRædicatur autem ad conſummationem fidei & incarnatus ex Virgine Maria Dei filius: qui habitavit in hominibus, non in homine operatus; hoc enim de Prophetis eſt & Apoſtolis. Perfectus Deus in carne & homo perfectus in ſpiritu non duo filii, unus quidem naturalis filius qui aſſumſit hominem, alter vero homo mortalis aſſumtus a Deo; ſed unus unigenitus in cælo, unigenitus in terra Deus.

PRædicatur vero ad ſupplementum fidei & incarnatus ex Maria Virgine filius, & habitans in hominibus, non in homine operatus; hoc enim in Prophetis fuerat & Apoſtolis. Perfectus Deus in carne & homo perfectus in ſpiritu non duo filii, unus quidem proprius filius aſſumens hominem, alter vero mortalis ſuſceptus a Deo; ſed unus unigenitus in cælo, unigenitus Deus in terra.

CENSURA

Fragmenti Sequentis.

I. HOc *fragmentum nobis aſſervavit Ephræmius Antiochenus apud Photium cod. 229. ubi abſona prorſus habetur ejus interpretatio latina. Idem in vulgato Leontii libro I. contra Neſtorium & Eutychen ita laudatur.* S. Julii epiſcopi Romani. Hanc auctoritatem Cyrillus produxit in ſynodo Epheſina. *Nuſquam tamen in toto Epheſino concilio comparet. Neque illud ibi Facundus vidit: nam licet Acephali, Leontio ipſo lib. de ſectis act. 8. teſte, pſeudepiſtolam Julii ad Dionyſium* ſynodo Epheſinæ inſertam *aſſerant: atque, uti Facundus lib. 1. c. 5. tradit,* in aſſertionem vaniſſimi ſui erroris dicant Julium Romanum neſcio ubi reſcripſiſſe quod una ſit Chriſti natura; *eos inde mendacii convincit idem Facundus,* quod in eadem ſancta ſynodo Epheſina hoc ſolum ipſius contra Neſtorium recitatum fuerit ex epiſtola ad Proſdocium, Prædicatur. *Quo teſtimonio deſcripto addit:* Non aliud præter hanc ad Proſdocium epiſtolam ex dictis B. Julii in illa ſynodo prolatum eſt, ſi qua forſitan alia ſcripſit, neque ex hac epiſtola aliquid amplius. *Hinc ſuſpicio nobis non deeſt, Leontii librum contra Neſtorium & Eutychen non ejuſdem eſſe, cujus ſunt libri de ſectis & contra fraudes Apollinariſtarum. Is ſane accuratior erat, quam ut auctoritatem, de qua nullus in Epheſina ſynodo ſermo eſt, ibi prolatam eſſe ſcriberet, maxime cum libro de ſectis act. 8. Julii nomine ſolam in hoc concilio citatam eſſe memoret epiſtolam ad Proſdocium. Idem quoque oculatior erat & ſecernendis Apollinariſtarum ſcriptis aſſuetior, quam ut teſtimonium infeſti duarum Chriſti naturarum hoſtis, qui carnis Verbo unitæ conſubſtantialitatem cum Deo data opera pro indubitata orthodoxi papæ auctoritate poneret, adeo ut illud cum aliis prolaturus, hoc præloqui non dubitaret:* Non produximus auctoritatem ambiguam, aut quæ dupliciter accipi poſſit, nec ignobiles patres teſtes citavimus: ſed potius clariſſimos & qui fuerunt ſplendidiſſima orbis lumina ad dicendum teſtimonium vocavimus, produximuſque teſtimonia manifeſtiſſima & minime dubia. *Sed de ſinceritate tituli, quo liber contra Neſtorium & Eutychen Leontio adſcribitur, hanc dubitandi cauſam propoſuiſſe contenti, eam aliis penitius excutiendam permittimus. Interim opus illud, ex quo ſubnexum fragmentum decerptum eſt, vel ex titulo ei indito nobis conſtat fuiſſe putidi alicujus Apollinaris diſcipuli,*

guere dum neſciunt, ſtupendam inducunt in Chriſti proprietatibus confuſionem, atque, ut notat Athanaſius lib. 1. n. 2. *interdum increatam cæleſtemque Chriſti carnem, aliquando deitati aiunt eſſe conſubſtantialem*, ac multa alia comminiſcuntur abſurda, quorum pudore ſententiam vel mutare, vel vocibus ſpecie catholicis obtegere ſæpe coacti ſunt. Catholicus autem perſonam Chriſti naturamque diſtinguens, dum non alium filium hominis, alium filium Dei, ſic credit, ut aliam Verbi, aliam carnis ſentiat naturam, recte affirmat filium hominis, etiam cum in terra eſt, eſſe in cælo, ac negat naturam carnis aut cæleſtem, aut increatam, aut Patri conſubſtantialem, ſicut & negat naturam Verbi triſtitia, dolore ac morte affectam.

li, (quales erant Polemius ac Timotheus,) qui carnem Christi post unitionem Deo consubstantialem esse contendebat; quem errorem Valentinus aliique etiam Apollinario addicti assecla detestabantur. Ephræmius quidem Antiochenus ex hoc fragmento perspicuum esse putat, quomodo S. Julius duas naturas fateatur; *indeque compertum haberi debere censet, eumdem papam in superiori epistola ad Dionysium* unam naturam pro hypostasi accepisse. *At utrobique, nostro judicio, eadem hæresis se prodit, quæ & unam in Christo naturam post unitionem comminiscitur, & eos mendacii arguit, qui duas credunt.*

FRAGMENTA SCRIPTORUM JULII.

I.

Ἰουλίου ἐπισκόπου Ῥώμης ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ ὁμοουσίου.

Ὅθεν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ σωματικὸν καθ' ὅλου, καὶ τὸ θεϊκὸν καθ' ὅλου λέγεσθαι. καὶ ὁ μὴ δυνάμενος ἐν τοῖς ἡνωμένοις διαφόροις εἰδέναι τί τὸ ἴδιον ἑκατέρου, ἐν ἐναντιώμασιν ἀσυμφώνοις περιπεσεῖται. ὁ δὲ καὶ τὰ ἴδια γινώσκων, καὶ τὴν ἕνωσιν φυλάττων, οὔτε τὰς φύσεις ψεύδεται, οὔτε τὴν ἕνωσιν ἀγνοήσει.

A S. Julii episcopi Romani in Sermone de Homousio.

UNde necesse est & corporeum de toto & divinum de toto dici. Et qui non potest in unitis differentibus cognoscere quid proprium utriusque sit, in absonas repugnantias incidet. Qui vero propria cognoscit, & unionem servat, neque naturas mentietur, nec unionem ignorabit.

FRAGMENTUM II.[1]

Julius Romæ patriarcha in epistola V. ita scribit de unione divinitatis Christi cum ejus humanitate.

CUm ipse Deus appellatur, nemo humanitatem ejus, quæ cum divinitate conjuncta est, inficietur: cum vero humanitatis suæ nomine appellatur ob corpus quod assumsit, nemo dignitatem ac dominium ejus vocet in dubium. Post unionem nemo illum[2] dividat tamquam duarum naturarum principium (*cod. Reg.* dividat in duas naturas.) Ut enim homo constans ex duabus perfectis partibus naturæ distinctis, (*cod. Reg.* ex duabus rebus singulis quæ natura diversæ sunt,) anima[3] scilicet & corpore, post unionem tamen est unius naturæ, & uno nomine designatur. Cum vocatur corporeus, non ab eo anima excluditur: ut cum vocatur animatus, seu spiritalis, non ab eo corpus excluditur.

FRAGMENTUM III.[4]

Sanctus Julius.

NOn invenitur in sacris litteris distinctionem fieri inter Verbum Filium & corpus quod Christus assumsit: sed ipse est una natura, una persona, suppositum unum, totus Deus[5] & totus homo, & ipse est qui operatur.

1 Fragmentum illud, quod latinitate donatum Eusebius Renaudotius pro summo suo ad litteras juvandas studio nobiscum communicavit, erutum est cum *ex tractatu Arabico Isa filii Zaraa apologetico sententiæ Jacobitarum seu Monophysitarum circa incarnati Verbi mysterium*, tum ex codice Regio 432. item Arabico, in quo variæ patrum testimonia in ejusdem opinionis gratiam proferuntur. Isa vero anno Christi 1007. obiit. Nec mirum est epistolam, unde excerptum est, vocari *quintam*; cum Leontius offendisse se dicat septem Julio papæ ab Apollinarii asseclis adscriptas.

2 in Christo non dividendum, sed distinguendum quod unitum est. Unitis enim naturis remanent proprietates suæ, quibus distinguuntur. Sed quia naturæ illæ in unam conveniunt Verbi personam, ex illa unitione conficitur, ut non una Christi natura, sed una persona sit, cui singularum naturarum proprietates tribuuntur.

3 Anima & corpus censeri nequeunt ut duæ naturæ perfectæ & integræ, si considerentur sic a Deo institutæ & aptatæ, ut simul conjungantur. Quod de Verbo dici nequit & homine assumto. Deinde ex anima & corpore aliquid perfectius exsistit, quam ex corpore solo aut anima sola: Verbo autem hominem assumenti nihil perfectionis accessit. Neque vero Catholici utuntur hominis similitudine, ut naturas in Christo duas negent, sed ut personæ explicent unitatem.

4 Istud fragmentum in solo codice Regio 432. separatim ab antecedente laudatum reperitur.

5 Recte a sanctis patribus Christus *totus Deus & totus homo* prædicatur, uti habet Constant pag. not. a. ex verbis Leonis epist. 115. ad Palæstinos num. 6. Augustini Serm. 293. num. 7. necnon Hilarii lib. 10. de Trin. n. 28. Sed quod in hoc fragmento præmittitur, *una natura*, hic sub verbis catholicis latere indicat doctrinam Apollinarianam, quæ ipsam carnem in Christo post unitionem Deum evasisse censet. Quamquam hujus doctrinæ sectatores, quem *totum Deum* ultro prædicant, pariter *totum hominem* dicere reformidant atque refugiunt. Hoc enim ignorant ac respuunt discrimen, quod Ferrandus diac. epist. ad Sever. ut omnis vitetur ambiguitas, inter *totus* ac *totum* posuit, ubi dixit: *Totus Christus apud inferos fuit secundum animam rationalem, sed non totum*, &c. Ab his autem verbis, *totus Deus & totus homo*, sublata particula &, quæ sæpe apud Arabes nihil adjicere dicitur sensui verborum quibus inseritur, mera restabit doctrina Timothei, Polemii aliorumque Apollinaristarum, qui totum hominem post unitionem totum Deum evasisse sentiunt; adeo ut non sint amplius duæ naturæ, sed una divina.

OBSERVATIO.

Liturgia sacra Julii nomine a Jacobitis recepta.

EX his fragmentis aliisque epistolæ ad Dionysium, quæ in Jacobitarum Doctorum scriptis sæpe laudantur, liquet quanta veneratione exciperetur ab hac secta, quidquid Julii papæ nomen præ se ferret. Ad eos autem ab Apollinario ejusque assectis manasse videtur hæc veneratio. Cum enim Apollinarius sese acrem Arianorum hostem, eaque in re laudabilem præberet; haud dubie pergrata ei fuit Julii epistola, in qua tam sapienter impugnantur iidem hæretici, tamque invicte confutantur. At cujus in Ariana doctrina impugnanda consensu gaudebat, eumdem in ea propugnanda, quam excogitavit, secum ostendere nequiit consentientem, nisi ejus nomine propria ipsius scripta inscriberentur. Hoc saltem a discipulis ejus præstitum esse superius in epistolam ad Dionysium probavimus. Tanti nominis, ut & ceterorum patrum, quibus Apollinaristæ similia scripta supposuerunt, auctoritate seductus Eutyches, ab unius naturæ defensione dimoveri non potuit. Iisdem quoque testimoniis decepti Jacobitæ, seu Monophysitæ, quamvis in ceteris detestentur Eutychen, in unius naturæ tuendo dogmate non minus pervicaces exstiterunt. Horum porro erga Julium papam observantiæ eo etiam manifesta est, quod ipsius quoque nomine insignitam habeant sacram liturgiam, cujus editionem parat Euseb. Renaudotius, pluribus hujusmodi liturgiis jam in lucem emissis & illustratis de Ecclesia bene meritus:

CENSURA

Epistolarum Cyrilli ad Julium & Julii ad Cyrillum de die Natali Domini.

Auctor. Bibl. Patr. to. 2. pag. 302.

I. FRanciscus Combefisius Johannis Nicæni, qui circa sæculi x. *exitum florebat, epistelam de Nativitate Domini edidit ex codice Regio olim* 696. *nunc* 2428. *pag.* 149. *descriptam, in qua Cyrilli ad Julium epistola sic laudatur:* Scripsit aliquando Cyrillus, non is qui epistolam ad Constantinum (*leg.* Constantium,) sed qui post ipsum in ejus sede successit, ad Julium Romanum episcopum. *Tum is Johannes ex eadem epistola probare volens, quomodo ut Natale Domini* 25. *Decembris die celebraretur, constitutum fuerit, istud ex ea profert.*

Cyrilli verba a Johanne Nicæno relata.

Magnus labor ac dispendium magnis ac præclaris festivitatibus contingit, quod una die celebrantur. Nam ambarum festivitatum lectiones & ordo (officii) imperfecta manent, eo quod nativitas & baptisma Domini (simul) celebrari nequeant. Quoniam itaque non possumus in una die, (in Bethleem, &) in locum baptismatis occurrere; siquidem Bethleem tribus millibus ad meridiem ab Jerusalem distat, & Jordanis quindecim millibus ad Orientem, jubeat sanctitas tua omnia Judæorum commentaria investigari, quæ prædatus Cæsar Titus Romam Jerosolymis avexit. Fortassis certo reperies diem nativitatis Christi & Dei nostri.

A Μέγας κόπος καὶ σύγχυσις γίνεται εἰς τὰς μεγάλας καὶ λαμπρὰς ἑορτὰς, ὅτι τελοῦνται ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. καὶ τὰ ἀναγνώσματα, καὶ ἡ ἀκολουθία ἀπομένουσιν ἡμιτελῆ τῶν δύο ἑορτῶν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν γέννησιν καὶ τὸ βάπτισμα ἐκτελέσαι τῷ Κυρίῳ. ὡς δὴ ὃ δυνάμεθα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι εἰς τόπον τοῦ βαπτίσματος· ἐπεὶ ἡ Βηθλεὲμ ξʹ ία μίλια ἀπέχει ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ κατὰ νότον, ἡ ὁ Ἰορδάνης ιεʹ μίλια ἀπέχει κατὰ ἀνατολάς· προσαξάτω οὖν ἡ ἁγιωσύνη σου ἐρευνῆσαι πάντα τὰ συγγράμματα τῶν Ἰουδαίων, ἃ τινα σκυλεύσας ὁ Καίσαρ Τίτος ἀπήγαγε ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ῥώμην. ἴσως εὕροις βεβαίως τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

II. Alius autem scriptor, cujus opus Ἀναγκαία διήγησις, Necessaria narratio *inscribitur, in memorato codice Regio* 2428. *pag.* 120. *asservatum, idem fragmentum* * *aliter citat in hunc modum.* Scripsit autem ea de re patriarcha Jerosolymitanus Juvenalis ad Julium patriarcham Romanum: *illudque deinde sic refert, ut non tantum verbis, sed & rebus a Johanne Nicæno dissentiat. Ita porro ab illo exhibetur.*

* *Editum est a Cotelerio notis in lib.* 3. *Constit. apost. c.* 13.

Eadem ex Anonymi relatione.

Non possum una die conferre me ad Bethleem, & ad Jordanem. Etenim Jordanis distat ab urbe Jerusalem ad Orientem millibus 25. sancta vero Bethleem ad Austrum civitatis millibus sex; nec possum una die ambo festa peragere. Rogo itaque sanctitatem tuam, pater, ut scruteris commentaria, & accurata inquisitione facta,

B Οὐ δύναμαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι εἰς Βηθλεὲμ, καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην. καὶ γὰρ Ἰορδάνης ἀπέχει τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ κατὰ ἀνατολὰς μίλια κέ, ἡ δὲ ἁγία Βηθλεὲμ κατὰ νότον τῆς πόλεως μίλια ἓξ· καὶ οὐ δύναμαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τὰς δύο ἑορτὰς ἀποτελεῖν. παρακαλῶ ἓν τῷ σῷ ὁσιότητι, πάτερ, ἵνα ἐρευνήσῃς τὰ ὑπομνήματα, ἢ καὶ δώσῃς ἡμῖν ἐν

ἀκρι-

ἀκριβεῖ ἐρώνη διὰ γραφῆς σου, τίμιε, τιὼ περὶ τούτων εἴδησιν, ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ ἐτέχθη Χριστὸς ὁ Κύριος, καὶ ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ ἐβαπτίσθη. ὡς γὰρ ἀκριβῶς ἔγνωμεν, ὅτι τὰ ἔξαρχῆς ὑπομνήματα ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς τιὼ Ῥώμιν ἤχθησαν ὑπὸ Τίτου καὶ Οὐεσπασιανοῦ.

A tuo scripto, venerande, nobis notum facias qua die natus sit Christus Dominus, & qua die baptizatus fuerit. Probe enim scimus commentarios ab initio Jerosolymis Romam delatos fuisse per Titum & Vespasianum.

*III. Verum advertit quisque, duos illos scriptores & verbis & rebus inter se dissentire. Deinde ut observavit sodalis noster, qui novissimam Cyrilli Jerosolymitani editionem adornavit, manifesta est anonymi hujus scriptoris hallucinatio: cum a Julii ævo Juvenalis centum prope annis distet. Nec melius cum hujus papæ temporibus componi potest Cyrillus ille, cui Joannes Nicænus idem scriptum attribuit. Cyrillo enim qui ad Constantium scripsit, hoc est celebris illius epistolæ de cruce, quæ Jerosolymis in Pentecoste visa est, scriptori nullus excogitari potest successisse, qui Julio superstite Jerosolymitanam sedem obtinuerit. Epiphanius quidem hær. 66. n. 20. inter Jerosolymitanos antistites, duos recenset Cyrillos, unum Maximi successorem, qui mox dictam de cruce visa epistolam scripsit, & alterum * Hilarionis filium qui Valentis anno 13. hoc est Christi 375. Jerosolymitanæ ecclesiæ præerat. Sed valde verendum est, ne unum eumdemque Cyrillum ab exsilio ad ecclesiam redeuntem, Epiphanius alterum juniorem existimarit. Sive autem uni eidemque Cyrillo post exsilium ad ecclesiam suam regresso, sive alteri in hujus locum subrogato tribuatur memorata epistola, falso hæc Julio inscribitur, cum is papa quatuor saltem annis ante obierit, quam Cyrillus e sede sua primum exturbaretur.*

Verba illa perperam Cyrillo adscribi.

* *Male apud Epiphan.* Ἱλαρίωνος *latine vertitur* Hilarionus, *qui velut Cyrilli successor ponitur.*

IV. Falsum est igitur, quod Joannes Nicænus & Anonymus Julium Cyrillo tum rescripsisse narrant, Joannes quidem his verbis: Tunc Julius Romanus studiose unde huic (*Cyrilli*) petitioni satisfaceret quæsivit. Cumque omnia collegisset Judæorum scripta quæ capta & Romam deportata fuerant, Josephi chronographi quemdam nactus est commentarium, ab ipso conscriptum, in quo habebatur, mense septimo in festo Tabernaculorum, expiationis die, Angelum Dei apparuisse, sacerdotemque mutum sine voce mansisse ad illud tempus, quo Elisabet ejus uxor in senectute peperit. *Anonymus vero rem ita refert:* His litteris acceptis Julius Romæ patriarcha investigavit commentarios, invenitque quod 25. Decembris die natus est Dominus noster Jesus Christus, & post annos 30. a nativitate sua baptizatus est a Johanne in Jordane fluvio sexta mensis Januarii die. Cum ergo patres investigationi huic morem gerentes festum divisissent; inter multos ortum est murmur &c.

Falsum quod eis Julius rescripsisse dicitur.

V. Præterea narrationis hujus falsitatem pluribus evincere licet. Primo quidem prope certum est Natalis ac baptismi Domini festivitates numquam a Cyrillo fuisse separatas. Quod probari putat novissimus ejus editor verbis Basilii Seleuciensis in homilia de S. Stephano, in qua laudatur Juvenalis, quod glorioſum ac salutarem Domini Natalem celebrare cœperit. *Ibi enim notari censet, Natalis Domini 25. Decembris die celebrandi morem primum a Juvenale in Jerosolymitanam ecclesiam inductum esse. Si tamen antiquo scriptori Cosmæ nomine, qui Justiniano imperante florebat, fidem habeamus, Jerosolymitani morem illum ipsius ævo, hoc est sæculo* v. *nondum susceperant. Sic enim in novissima Chrysostomi editione to. 2. pag. 353. citatus loquitur:* Soli Jerosolymitani ex conjectura probabili, non tamen ex accurata ratione, in Epiphaniis Natale agunt. *Deinde quod de invento Josephi commentario apud Johannem Nicænum dicitur, post Chrysostomi atque mox dicti Cosmæ tempora excogitatum esse, colligere est ex iis quæ ambo de Natali Domini die differunt. Pro certo enim ponentes, quamvis præter veritatem, Zachariam fuisse summum sacerdotem, eique cum in sancta sanctorum introisset, Angelum Domini visum esse, ac Jobannis ortum spoponaisse, hinc consequi putaverunt, ut decima Septembris die, qua una per totum annum summo sacerdoti in sancta sanctorum ingredi licebat, contigerit illa promissio; adeoque Christus post sex menses conceptus, mense Decembri, non Januario natus sit. Quod quidem Chrysostomus cum dedita opera ac multo labore persuadere nitatur, istud non veluti rem a Josepho jam traditam, sed veluti novum argumentum, quod ipse primus e Scripturis eliciat, proponit. Cosmam quoque, cum eodem argumento utitur, illud non e pseudo-Julii epistola, sed e Chrysostomi potius homilia sumsisse inde manifestum est, non modo quod nullam Josephi faciat mentionem, sed & Jerosolymitanos Natale Domini in Epiphaniis agendi more nondum abstitisse conceptis verbis tradat. Ignotæ igitur ipsi erant commentitiæ illæ Cyrilli Juliique epistolæ, quas idcirco post sæculum* v. *conflictas non immerito suspicemur.*

Falsitas utriusque scripti confirmatur.

Apud Combefis. Biblioth. cono.

Chrys. to. 2. nov. edit. pag. 354. & seqq.

VI. Sane, ut taceamus Josephum non eum fuisse, qui Zachariam simplicem sacerdotem in ordine vicis suæ *sacerdotio fungentem, & sorte ingressum in templum Domini, inter summos sacerdotes computaret, si Cyrillus verum Natalis Domini diem edoceri, ac duas festivitates uno die celebrandi labore levari cupiens Julium consuluisset, illius consultationi non satisfeci-*

Non ex Josephi commentario, sed ex traditione, natalem Domini diem cognitum esse.

feciſſet is papa ex ignoto antea, nec nunc magis noto Joſephi commentario, ex quo adſumtum dies quo Johannes promiſſus, non quo conceptus, aut quo Chriſtus natus eſt, certo ediſcitur. Si vero auctoritatem aliquam petiiſſet Cyrillus, in promtu erat Julio, ut Chryſoſtomus obſervavit, ex Romanæ urbis archivo proferre ſcripturam cenſus, cujus occaſione Maria cum ſponſo ſuo Bethleem ſe conferens, ibi Chriſtum peperit. Sed inquiſitionibus his relictis, dubitari vix poteſt quin potius auctor ei fuiſſet, ut morem ſequeretur, quem tota eccleſia latina ex traditione ſervabat. Traditionis hujus meminere cum Januarius, ubi ab Auguſtino quæſivit, Cur anniverſarius dies celebrandæ Dominicæ paſſionis non ad eumdem redeat anni diem, ſicut dies qua TRADITUR NATUS, *tum Auguſtinus ubi reſpondet,* Oportet, noveris diem Natalem Domini non in ſacramento celebrari, ſed tantum in memoriam revocari quod natus ſit, ac per hoc nil opus erat, niſi revolutum anni diem, QUO IPSA RES ACTA EST, feſta devotione ſignari. *Hujus autem traditionis vi ceſſere tandem Orientales. Quocirca Chryſoſtomus primo anno, quo presbyter eſt inauguratus, adeoque anno Chriſti 386. Antiochiæ in die Natali Domini concionem habens n. 1. ita loquitur:* Nondum decimus annus eſt, ex quo hic ipſe dies manifeſte nobis innotuit, ab exordio iis qui in Occidente habitant cognitus. *Et num. 2.* Romani multo ante & EX ANTIQUA TRADITIONE ipſum celebrantes, ad nos uſque notitiam illius tranſmiſerunt. *Unde conficitur, ut Antiochena eccleſia Natale Domini 25. Decembris die celebrare tantum anno 376. aut 377. cœperit. Item ex concione, quam Alexandriæ Paulus Emeſenus epiſcopus 25. Decembris die anni 432. habuit, morem eumdem in illa civitate tum receptum fuiſſe liquet. Gregorius vero Nyſſenus homil. de Nat. Dom. ait:* Nunc per totum orbem habitatum diem feſtum (*Natalis Domini*) celebrantium concors ſonus auditur. *Cui favere videtur & Chryſoſtomus in homilia laudata. Gregorii quoque Nazianzeni Orationem 38. habemus de Nativitate Domini Conſtantipoli editam, qua hoc feſtum in illa urbe 25. Decembris die actum eſſe nobis perſuadetur. Certe ſub ejus finem de ortu Chriſti prælocutus, ſubdit:* Ac quidem paulo poſt & Jeſum purgatione mea in Jordane purgari videbis.

Auguſt. epiſt. al 119. nunc 55. n. 2.

Epheſ. concil. part. 2. c. 31.

ADMONITIO

in Geſta ſequentia.

Illorum falſitas demonſtratur.

I. Silveſtri pſeudoconſtituto in veteri collectione Langobardicis litteris exarata proxime ſubjiciuntur Geſta ſubſequentia. Eorum artifex ſeſe ab exordio mendacem prodit atque imperitum, ubi Imperatorem, qui Liberio pontifice Romæ regnabat, non modo Conſtantinum, Conſtantem, Conſtantiumque promiſcue vocat, ſed & eum appellat Conſtantini Magni nepotem, *cum Imperatoris hujus filium Conſtantium tunc Romæ imperaſſe conſtet. Deinde quod de Conſtantini lepra ejuſque baptiſmo in Silveſtri papæ falſis geſtis ac pſeudoconſtituto fingitur, repetit. Quod autem Euſebius Cæſarienſis epiſcopus de Conſtantini Magni baptiſmo Nicomediæ ab Euſebio civitatis hujus præſule ſuſcepto tradit, de fictitii hujus nepotis baptiſmo ſtolide interpretatur. Neque minus falſo hæreticam de pluribus Mariæ filiis opinionem Conſtantio attribuit. Quis vero eum turpiter hallucinari non ſentiat, ubi exſilii Liberii vel cauſam vel locum exponit? Liberius enim a Conſtantio non ideo relegatus eſt, quia eum deriſerit aut accuſarit, eique dixerit,* Non erit tuum regnum, quia non times Dominum; *ſed quia Athanaſii damnationi ſubſcribere noluerit. Iſtud quoque ignorat nemo eumdem non Noellæ in cœmeterio tribus tantum millibus ab Urbe diſtanti, ſed Beroæ in Syria exſulaſſe. Præterea ſic eum in hoc cœmeterio agentem inducit, quaſi Felicem loco ejus ſubrogatum neſciat. Damaſum vero tum, cum Liberius in exſilium abiit, presbyterum fuiſſe, atque a Liberio, prius quam Roma exiret, vicarium ſuum creatum eſſe mentitur; quamvis illum tunc tantum diaconum, atque Liberii abeuntis comitem exſtitiſſe exploratum ſit ex Marcellini & Fauſtini ad imperatores Valentinianum, Theodoſium & Arcadium precibus. Ibi enim pag. 2. legere eſt:* Cum Liberio Damaſus ejus diaconus ſe ſimulat proficiſci: unde fugiens de itinere Romam rediit. *Sane non proficiſcendi aut ſaltem citius redeundi legitima ei exſtitiſſet cauſa, ſi Liberii vicarius ab ipſomet inſtitutus fuiſſet: Sed & aliud omnino ſonat, quod in iiſdem precibus ſtatim ſubnectitur:* Eo die, quo Liberius ad exſilium proficiſcebatur, clerus omnis, id eſt presbyteri, & archidiaconus Felix, & ipſe Damaſus diaconus... ſub jurejurando firmaverunt ſe vivente Liberio pontificem alterum nullatenus habituros. Sed clerus contra fas... Felicem archidiaconum ordinatum in locum Liberii ſuſceperunt. *Tam apertis autem mendaciis refutandis diutius immorari tædet: præſertim cum cetera vel fabulis pariter conſtent, vel geſtis perperam intellectis, vel præpoſtere relatis.*

II. Ho-

II. Horum geſtorum architectum ab eo, qui ſuperiora Marcellini geſta & Silveſtri pſeudo-conſtitutum confinxit, non alium eſſe ſuſpicamur. Idque ſuadent, cum locus quem in exemplaribus manu exaratis obtinent, tum barbara loquendi ratio, quamvis paulo tolerabilior, tum etiam in excogitandis mendaciis imperitia par, & in iis proferendis æqualis impudentia. Quocirca & ea prædictis adjungere inutile non erit. Ad hoc certe proficient, ut unde vitæ Damaſi e mſ. codice archivi Canonicorum S. Petri a Conſtantino Cajetano abbate exſcriptæ, & Pariſiis anno 1672. apud Lud. Bilaine cum ceteris Damaſi papæ operibus pag. 21. excuſæ initia ſumta ſint, compertum habeatur. Hujus quippe vitæ ſcriptor, quamvis nec ſermonis nec eruditionis omnino expers, negari tamen nequit, geſtorum illorum dictis non ſatis circumſpecte adhæſiſſe. Plura quidem caſtigavit abſurda & abſona; nonnulla quoque, ab hiſtorica veritate abhorrentia, ad ejus normam revocavit: ſed non ita correxit omnia, ut nihil corrigendum relinqueret. Non enim emendavit quod in his actis de Liberii exſilio in cœmeterio Noellæ tertio ab Urbe milliario diſtanti legitur. Et quamvis Felicem ei ſubrogatum eſſe non taceat, ſic tamen repræſentat Liberium, ut qui Damaſo vices committat ſuas, ac ſubinde omnes catholici gradus eccleſiaſticos *ad ſe convocet, iiſque præſentibus baptiſmum multis millibus ſemel & ſecundo conferat. Mittimus eumdem ſcriptorem Luciferi epiſcopi Calaritani, Pancratii atque Hilarii ad Conſtantium legationem, necnon ejuſdem Luciferi, Euſebii Vercellenſis, atque ipſius Liberii exſilia, quæ concilium Ariminenſe tribus vel quatuor annis præceſſerunt, hac ſynodo poſteriora credidiſſe; Hilarium Pictavienſem epiſcopum cum Hilario diacono, qui Luciferiano ſchiſmati adhæſit, confundere, & alia ſimilia de quibus plura diſſerere non eſt hujus loci. Hic annotaſſe ſatis ſit, ſcriptorem illum his geſtis, quæ meliori formæ exprimere conatus eſt, manifeſte recentiorem apparere.*

EPISTOLA XVII.

ſeu Geſta Liberii papæ.

Eidet confeſſio.

1. ANno regni Conſtantini [1] regis nepotis Conſtantini magni viri erat quidam ſacerdos Urbis nomine Liberius, pius præſul Chriſtum prædicans, ſicut & doctus fuerat a Marco epiſcopo urbis Romæ, qui eum ordinavit diaconum in civitate in gremio baſilicæ Conſtantinianæ, ſemper in Trinitate fixus, Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum prædicans, „ & laudans Deum de Deo & lumen de lu-„ mine, totum a toto, plenum a pleno; non „ creatum, ſed genitum; non ex nihilo, ſed „ ex Patre, unius ſubſtantiæ cum Patre: Spi-„ ritum vero ſanctum Deum noſtrum, non in-„ genitum neque genitum, non creatum neque „ factum, ſed de Patre procedentem, Patris „ & Filii *, ſemper cum Patre & Filio coæ-„ ternum veneramur: unum tamen Deum, „ quia ex uno Patre totum quod Patris eſt „ Deus natus eſt Filius, & in Patre totum „ quod * ineſt, totum genuit Filium. Pater „ Filium generans, non minuit nec amiſit ple-„ nitudinis ſuæ deitatem. Totum autem, quod „ Deus pater eſt, id eſſe & Filium certiſſime „ confitentes cum Spiritu-ſancto unum Deum „ piiſſime confitemur. Credimus Jeſum Chri-„ ſtum Dominum noſtrum Dei filium, per „ quem omnia facta ſunt quæ in cælis & in „ terra, viſibilia & inviſibilia, propter noſtram „ ſalutem deſcendiſſe de cælo, qui numquam „ deſierit eſſe in cælo, & natum de Spiritu-„ ſancto ex Maria Virgine. Verbum caro fa-„ ctum non amiſit quod erat, ſed cœpit eſſe „ quod non erat, non demutatum, ſed Deum „ permanentem, etiam hominem natum, non „ putative, ſed vere, non aereum, ſed corpo-„ reum, non phantaſticum, ſed carneum, oſ-„ ſa, ſanguinem, ſenſum & animam haben-„ tem; ita verum hominem ut verum Deum, „ unum eumdemque verum hominem fuiſſe „ nullo modo ambigimus confitendum. Hunc „ eumdem Dominum Jeſum Chriſtum adim-„ pleſſe Legem vel Prophetas, paſſum ſub Pon-„ tio Pilato, crucifixum ſecundum Scripturas, „ tertia die a mortuis reſurrexiſſe, aſſumtum „ in cælis, ſedere ad dexteram Patris; inde „ venturum judicare vivos & mortuos exſpe-„ ctamus, & ſæculum per ignem.

Ex libello fidei qui in Codice Queſnelli exſtat cap. 39. & apud Auguſtin in append. tom. 8. Serm. 235. nonnullis mutatis.

ſpiritum.

Enus mſ. quod eſt.

2. Hoc cum legiſſet ex libro antiquo, edoctus a libro Silveſtri epiſcopi Romanorum, eo quod & publice prædicaret, * quia in nomine Jeſu-Chriſti a lepra mundatum fuiſſe per Silveſtrum Conſtantinum patruum Conſtantis, erat enim Conſtans non integre Chriſtianus, ſed quaſi tentator, baptizatus tamen in Trinitate, non tamen integre confitebatur Trinitatem. Baptizatus autem ab Euſebio Nicomedienſi in Nicomedia in Aquilone villa. Hic vero dicebat, alios filios habuiſſe de Maria Joſeph. Hoc cum audiſſet Liberius epiſcopus urbis Romæ, cœpit deridere eum, & clara voce accuſare, & dicere ex omni virtute. Non erit tuum regnum, quia non times Dominum Deum tuum. Hoc cum multi referrent regi [2] Conſtantio, iratus eſt vehementer, & juſſit eum extra civitatem habitare. Habitabat autem ab urbe Roma milliario III. quaſi exul in cymiterio Noellæ via Salaria.

* *dele* quia Conſtantinus a lepra mundatus.

Conſtans Nicomediæ baptizatus.

Conſtantius Liberium Noellam relegat.

3. Veniens [3] autem dies Paſchæ, vocavit univerſos presbyteros cives Romanos & diaconos, & ſedit in eodem cymiterio, & dixit: Nolite timere quoniam vobiſcum ego non habito in civitate Roma, ſed habetis vicarium ecce fratrem & presbyterum Damaſum, cujus teſtimonium vos mihi perhibetis, cujus corpo-

Liberius vocat clerum.

Damaſum vicarium inſtituit.

re

1 Anno Chriſti 327. conſulatum geſſit Fl. Valerius Conſtantinus, de quo dubitatur quidem Conſtantini ne frater, an fratris filius fuerit: ſed is regno numquam potitus legitur: ac certum eſt id, quod ab Euſebio de baptiſmo Conſtantini Magni Nicomediæ traditum eſt, perperam ad hunc nepotem referri.

2 Vitæ Damaſi ſcriptor, de quo in admonitione præfati ſumus, de Conſtantio Conſtantini Magni filio, qui Conſtantino & Conſtante fratribus defunctis ſolus Imperium obtinuit, iſtud non minus falſo intellexit.

3 Hæc ita emendavit & amplificavit vitæ Damaſi ſcriptor, ut longe plenior & elegantior ſit Liberii oratio, ac nihil ab eo, quod ſummum dedeceat pontificem, proferri ponat. Tantum rerum dictarum cum geſtis deſideratur

re & mente clara voce vos prædicatis. [1] Respondit autem Dionysius presbyter ad Liberium episcopum urbis Romæ, & dixit: Præsul sancte & innocens a corruptione & fortis in palmarium Christi, tu enim bene scis, quoniam Petrus apostolus quando negabat ægrotabat. Venit accessio, & iterum negavit. Venit tertio febris, & negavit. Recessit febris, & ploravit & amare & dulce. Medicus autem nondum venerat. Venit medicus post tertium tysus. fecit medicamentum, & curavit. Qui defecerat ter negando ante passionem, post resurrectionem ter amando reficitur. Respice medicamentum chrismatis, chrismatis sacramentum. Non nos accusat illa columba, quoniam tu conficis * chrismate & in nomine ejus quem voce clara prædicabas. Ipsam vocem, quia vox Domini repeti non potest, mutari non potest, audire cum tremore * potest.

Petri amor post negationem

Chrisma in nomine Domini.

* leg. chrisma

* f. oportet

4. Respondit autem Liberius episcopus urbis Romæ, & dixit: Domni & sancti compresbyteri nolite cogitare de crastina. Sic enim dixit Magister, *Crastinus enim dies ipse de se cogitabit*. Hoc enim commonemus. Johannes in deserto baptizabat in pœnitentia. Ideo erat desertum, quia nondum venerat auctor baptismi. Ille enim dum venisset, descendit Spiritus-sanctus in specie columbæ, & mansit super aquas & super auctorem baptismi, & sacerdos quod accepit exhibet sacramentum.

Matth. 6. 34.

5. Respondit Damasus presbyter, & dixit, Exhibe nobis celebrare Pascha. Ego in humilitate loquor: onus enim, * quem tu super te bajulas, nos sublevare non possumus; quia ignoras ubi baptizes. Baptiza in pelve ubi Magister. Pelvis illa non lignum, sed totus mundus est. Hunc sermonem accepit Liberius cum magno honore, & gaudio plorabat, & dicit ad eum: Eris major minister, sicut & ille qui nobis dedit baptismum, sic dixit ab plebem: *Qui est vester minor, fiat major*. Respondit Siticius diaconus & dixit, [2] Juba ore meo præsul, & infunde favore. Patres nostri in typo baptismi transierunt per medium mare. Nam in fluminibus & in paludibus oportet baptizari. Dicit

* quod

Baptismus in fluminibus & paludibus.

A Liberius episcopus: Juste locutus es. Erat enim ibi non longe a cymiterio Noellæ cymiterius Ostrianus, ubi Petrus apostolus baptizavit. Eodem tempore Paschæ baptizavit promiscui sexus numero quatuor millia duodecim: qui omnes Romani vel a longe, alii vicini Romanorum desiderabant ab eodem baptizari.

Ostrianum cæmeterium

6. Veniens [3] autem eodem tempore bellum super Danubium ingestissima pars barbarorum quasi intra octavarum Paschæ. Et audiens hoc * Constans dixit: Videte hunc sacrilegum, quia quod numquam factum est, fecit superstitionem vanitatis. Ideo hæc plaga multitudinis barbarorum ingens venit super Romania, & ambulavit ad bellum, & profectus est cum grandi amaritudine, & dicebat, dum exiret portam civitatis, Sacrilegum Liberium, qui dixit patruum meum fuisse leprosum, & baptizatum a Silvestrio episcopo, & mundatum, dum abiero super quadrupedes Danubii, & concidero barbaros, rediens ad urbem Romam, volucribus cæli & bestiis terræ carnes ejus immolabo; ipsum solum Liberium, non enim alios: ne dicant & affirment me esse persecutorem. Dum esset autem in pugna Danubii, Constans fortiter urgebatur.

Constantii expeditio super Danubium. an ingentissima

* Leg. Constantius

7. Veniens autem dies Pentecosten, satis protestatus sexus promiscuus urgebatur ad baptismum propter metum persecutionis. Dicit autem [4] Dionysius presbyter, quare non baptizas ad primum pontificem nostrum Petrum apostolum? Respondit Damasus & dixit: Fac, erat enim obscurus sensus Liberii episcopi dicens, * Patruus ejus fabricavit ecclesiam hanc, & construxit. Quoniam habet potestatem in patrui sui dare sententia. Nam & aqua ibi non emanat. Homines enim promiscui sexus renasci desiderant, non mori propter me singulum. Respondit Dionysius presbyter, & dixit: Renascantur; & si mortui fuerint post baptismum, in cruore melius vivent.

Liberius ut in basilica S. Petri baptizet rogatur

* In aliis Damasi, patet

8. Respondit Damasus, & dixit: [5] Non tristetur cor tuum, præsul summe: quia dabo tibi venam fontis emanantem. Gaudio consolatus est Liberius in hunc sermonem, & dicit ei, Vade,

Damasus pollicetur fontes.

---

consensio. In eo autem maxime peccat, quod Liberium exsulem sic inducit loquentem, ut qui Ario recens extincto, mutationis rerum maximam inde spem capiat, cum anno Christi 336. extinctus sit Arius, hoc est 20. annis ante quam Liberius in exsilium pelleretur.

1 In memorata Damasi vita sic definit oratio Liberii, subnectiturque Dionysii interlocutio, ut omnia sibi apte cohæreant sed ibi nihil de negatione seu lapsu atque emendatione Petri. Hæc autem istic non alio videntur attinere nisi ut Symmachus papa, vel potius concilium a quo absolutus erat, ex culpa eximatur. Eo quidem facto gestorum istorum artifex Symmachum non innoxium fuisse innueret: sed virum quadam benevolentiæ specio potius, quam ulla prudentiæ laude commendatum, in id unum intendisse suspicamur, ut suam Symmacho dignitatem servari potuisse persuaderet.

2 In Damasi vita istud ita explicatur, ut vaticinetur Liberius *quod beatus Damasus pro eminentia humilitatis & vigilantiæ, ad culmen sedis apostolicæ esset quandoque provehendus.*

3 Hæc ita emendavit vitæ Damasi scriptor: *In diebus illis multitudo barbarorum super Danubium congregata est, ut fines Romanorum invaderent. Quod audiens imperator Constantius ait: Videte hunc sacrilegum, quia quod numquam factum est, fecit, ideo hæc plaga multitudinis super regnum nostrum. Et infra dies paschales profectus est ad bellum, comminans, cum proficisceretur, Liberio episcopo, quod victor revertens carnes ejus volucribus cæli & terræ bestiis immolaret.*

4 In vita Damasi ipsius Damasi hæc sunt verba; in hunc enim modum locus iste restauratur: *Volente autem Liberio in præscripto cæmiterio Ostriano baptizare, ait ad eum B. Damasus: Quare opportunitate accepta non baptizas ad primum nostrum pontificem Petrum apostolum? Respondit Liberius: Quia dubito, (nam pater ejus fabricovit hanc ecclesiam, & construxit:) ne ex hoc iratus ferat sententiam. Homines enim renasci desiderant, non mori.* Quasi vero si Liberio ad ecclesiam B. Petri accedere liberum fuisset, hæc idonea esset ratio cur ab iis qui baptismum expetebant, ibi baptizandis abstineret, quia hæc ecclesia a Constantii patre constructa esset.

5 Et ista vitæ Damasi auctor sic mutavit: *Non turbetur cor tuum, pontifex summe, & si corona temus advenit. Sed & de aqua ne sis sollicitus: ego dabo tibi venam fontis emanantem. Et corroboratus gaudio Liberius ad verbum ejus, ait ei: Vade itaque, construe fontem affluentem, ut renascantur omnes qui Ecclesiæ filii esse cupiunt. Et die tertio veniens Damasus presbyter cum diaconibus ad ecclesiam S. Petri, communicato consilio, dixit ei, Date mihi operam ministerii hujus. Providens autem expiavit locum illum qui est ad dexteram introeuntibus basilicam B. Petri, eliminata inde omni putredine, construxitque fontes, & cædis montem proximum Damasus manu sua ... & manavit aqua abundanter, ut repleret fontes quos ipse construxerat. Gavisus autem ex hoc Liberius jussit congregari presbyteros & alios ecclesiasticos gradus. Veniens ad basilicam prænotatam, cum appropinquasset ad fontem, dedit orationem hujusmodi: Deus omnipotens qui misisti &c. filium tuum, & ostendisti omnium creatorem, respice super vineam istam, quam plantavit dextera tua ... fructum veritatis, qui vivis & regnas in sæcula sæculorum.*

Vade, conſtrue affluente Spiritu : & ego veniens cum fratribus & adorabo illum quem nobis dimiſit Chriſtus, qui pro nobis eſt paſtor. Et tertio die venit Damaſus, venit Siricius, venit Innocentius, venit Priſcus & Urbanus diaconi ad beatum Petrum apoſtolum. Erant enim ibi monimenta, & ſuper aqua denatabat. Fecit autem quaſi cum * eos conſilium Damaſus, & dixit, Date mihi opera * myſterii, ut hæc aqua mundetur deſuper cadavera hominum. Fecit autem cuniculos duos, & exinanivit locum illum qui eſt a dextra introeuntibus in baſilicam beati Petri apoſtoli. Habebat enim ibidem fontem * quæ non ſufficiebat. Et cæcidit montem Damaſus manu ſua. Et introivit plus quam conſuetum eſt. Et conſtruxit fontem. Et nuntiaverunt hi omnes Liberio epiſcopo quid actum fuiſſet. Et juſſit convenire omnes presbyteros, cleroſque * & univerſos gradibus vel fideles. Et voce clara dixit : Vocat Petrus oves ſuas. Ecce homo fidem ſervans, Chriſtum audiens & me peccatorem, fecit ovile ovium, & dedit eloquio meo dulcedinem mellis : propter quod ego gaudeo, quia non dimiſit Petrus introire lupum, & devaſtare oves ejus. Sciatis baptiſmum me prædicare in baſilica Petri apoſtoli. Hoc omnes cum gaudio ſuſceperunt. Erat enim proximus dies Pentecoſten. Fecit convenire monaſteria & plebem ſanctam Chriſtianorum. Et cum * lætanea venit ad beatum Petrum apoſtolum. Dedit autem, dum introiſſet, hanc orationem. Deus, qui miſiſti filium tuum, & oſtendiſti creaturæ creatorem, reſpice ſuper vineam iſtam, & emunda ab ea ſpinas & tribulos, & produc palmites ejus in fortitudinem, & dona eis fructum veritatis per Deum & Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum & Spiritum ſanctum, qui vivit cum Deo patre omnipotente a ſæculis & nunc & uſque in ſæcula ſæculorum. Et reſpondit univerſa plebs. Amen. Et introierunt ſabbato Pentecoſten, & placuit Liberio fons, & gaudio plorabat omnino non amare, ſed favum omnibus videbatur. Ab hora nona catechizavit omnes, & ab hora quaſi [1] jam ad occaſum uſque in Dominica Pentecoſten non ceſſavit baptizare. Multi enim urgebantur [2] baptizare : ita ut Dominicum Pentecoſten ſabbati Miſſas celebrarentur hora quaſi octava. Et baptizati ſunt promiſcui ſexus fere octo millia octingenti decem. [3] Multi eodem tempore deſiderabant tangere veſtimenta Liberii epiſcopi.

9. Alia autem die, quæ eſt feria ſecunda, audivit univerſa plebs, quod Conſtans adeptus quidem [4] victoria fecerat, clara ſenſu alieno dicebat : In Nicomediam vadam, & tranſivit [5] uſque ad Nicomediam, & in Aquilone villa, ubi baptizatus eſt ab Euſebio Nicomedienſe, in Arianorum dogma declinat. Eodem loco mortuus eſt & ſepultus [6] Conſtante III. & Conſtantio aug. & Baſſo conſulibus, XIIII. Kalendas Maias. Et ſedit eamdem ſedem Petri apoſtoli annos XVII. menſes III. dies VIII. In ejus tempore fabricata eſt abſis in urbe Roma in regione quinta. Et requievit in pace.

* Leg. eis
* miniſterii
* qui
Liberius baptiſmum confert pluribus in Pentecoſte.
* ſ. ex univerſis
* litaniis

DECRETA JULII PAPÆ I. DECEM

JUXTA GRATIANUM ET IVONEM.

PRIMUM.

Turpe lucrum ſequitur qui minus emit ut plus vendat, vel quid ſit uſura.

QUICUMQUE tempore meſſis vel vindemiæ non neceſſitate, ſed propter cupiditatem comparat annonam vel vinum, verbi gratia, de duobus nummis comparat modium unum, & ſervat uſquedum venumdetur denariis quatuor aut ſex, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus. 14. q. 3. Quicumque tempore. Et in decr. Ivo lib. 3.

SECUNDUM.

Reus eſt animarum presbyter, qui pœnitentiam morientibus abnegat.

Si presbyter pœnitentiam morientibus abnegaverit, reus erit animarum, quia dominus dicit : *Quacumque die converſus fuerit peccator ad pœnitentiam, vita vivet, & non morietur.* Vera enim confeſſio in ultimo tempore eſſe poteſt, quia dominus non ſolum temporis, ſed etiam cordis inſpector eſt : ſicut latro, unius momenti pœnitentia, meruit eſſe in paradiſo in hora ultimæ confeſſionis. 26. q. 6. Si quis presbyter pœnitentiam. *Ezech.* 18. *Luc.* 23.

TERTIUM.

Poſt mortem alicujus nullus de ejus conſanguinitate ſponſam accipiat.

Si quis deſponſaverit uxorem, vel ſubarraverit, & ſive præveniente die mortis, ſive irruentibus aliis cauſis, minime eam cognoverit, neque ejus ſuperſtes frater, neque ullus de conſanguinitate ejus eamdem ſibi tollat in uxorem ullo unquam tempore. 27. q. 2. Si quis deſponſaverit.

QUARTUM.

Licet ſervo matrimonia contrahere.

Omnibus nobis unus eſt Pater in cœlis, & unuſquiſque dives, pauper, ſervus, & liber, æqualiter pro ſe, & pro animabus eorum rationem reddituri * ſumus. Quapropter omnes, cujuſcumque conditionis ſint, unam legem (quantum pertinet ad Deum) habere non dubitamus. Si autem omnes unam legem habent, ergo ſicut ingenuus dimitti non poteſt, ſic nec ſervus ſemel conjugio copulatus ulterius dimitti poterit. *Matth.* 23. 29. q. 2. Omnibus nobis unus. * ſunt

1 In vita Damaſi, *quaſi undecimo uſque*.
2 Ibid. *urgebantur ad baptiſmum, ut in Dominicæ Pentecoſtes ſabbati Miſſa celebraretur*.
3 Ex iis quæ deinceps ſequuntur, vitæ Damaſi ſcriptor nihil arripuit.
4 Lege, *victoriam fecerat, clara voce ſenſu*.
5 Conſtantinus Magnus, non is imperator cujus juſſu Liberius relegatus eſt, anno Chriſti 337. in ſuburbanis Nicomediæ baptizatus, ibidemque vita functus ab Euſebio in libro 4. vitæ ejus cap. 01. & ſeqq. narratur.
5 Conſtantis tertius conſulatus in annum Chriſti 346. incidit : in quem annum neque Conſtantini patris, neque filii ejus Conſtantii, longe minus Liberii mors convenit.
7 Hoc ipſum eſt capitulum 11. ſed breviatum Epiſt. 2. Cæleſtini Papæ ad Epiſcopos Vienn. & Narbon. *Harduinus*.

QUINTUM.

Ex propinquitate ſui ſanguinis vel uxoris, uſque in ſeptimum gradum, nullus ducat uxorem.

35 q. 2. & 3. Nullum in in utroque. Et in decr. Ivo. lib. 7. ſub titulo Aurelianenſis concilii Can. 10.

Nullum in utroque ſexu permittimus ex propinquitate ſui ſanguinis vel uxoris, uſque in ſeptimum generis gradum uxorem ducere, vel inceſti macula copulari. Præterea quoque illud adjecimus, quoniam ſicut non liceret cuiquam Chriſtiano de ſua conſanguinitate, ſic etiam nec licet de conſanguinitate uxoris ſuæ conjugem ducere propter carnis unitatem.

SEXTUM.

Eccleſia ſemel Deo conſecrata quando eſt iterum conſecranda.

De conſec. diſtinct. 1 De fabrica vere

De fabrica vero cujuslibet eccleſiæ, ſi diruta fuerit, inſtauranda, & ſi in eo loco conſecrationis ſolennitas debeat iterari, in quo ſanctuaria non fuerint, nihil judicamus officere, ſi per eam minime jactetur aqua exorcizata, quia in conſecratione cujuslibet eccleſiæ, in qua Spiritus ſancti arra non ponitur, celebritatem ſcimus tantum eſſe miſſarum. Et ideo, ſi qua ſanctorum baſilica a fundamentis fuerit innovata ſine altaris motione, ſine aliqua dubitatione, cum in ea fuerit miſſarum ſolennitas celebrata, totius conſecratio ſanctificationis implebitur. Si vero ſanctuaria quæ habebant ablata ſunt, rurſus eorum depoſitione, & miſſarum ſolennitate, reverentiam ſanctificationis accipiat.

SEPTIMUM.

De his qui ſacrificando varie errabant.

De conſec. diſtinct. 2. Cunt omne. Et in decr. Ivo. lib. 1.

[1] Cum omne crimen atque peccatum oblatis Deo ſacrificiis deleatur, quid de cetero pro expiatione delictorum domino dabitur, quando in ipſa ſacrificii oblatione erratur? Audivimus enim quoſdam ſchiſmatica ambitione detentos, contra divinos ordines & apoſtolicas inſtitutiones lac pro vino in divinis ſacrificiis dedicare; alios quoque intinctam euchariſtiam populis pro complemento communionis porrigere; quoſdam etiam expreſſum vinum in ſacramento domini calicis offerre; alios vero pannum lineum muſto intinctum per totum annum reſervare, & in tempore ſacrificii partem ejus aqua lavare, & ſic offerre; quod quam ſit evangelicæ & apoſtolicæ doctrinæ contrarium, & conſuetudini eccleſiaſticæ adverſum, non difficile ab ipſo fonte veritatis probatur, a quo ordinata ipſa ſacramentorum myſteria proceſſerunt. Cum enim magiſter veritatis verum ſalutis noſtræ ſacrificium ſuis commendaret diſcipulis, * nulli lac, ſed panem tantum & calicem ſub hoc ſacramento cognoſcimus dediſſe. Legitur enim in evangelica veritate: *Accepit Jeſus panem & calicem, & benedicens dedit diſcipulis ſuis.* Ceſſet ergo lac * ſacrificando offerri, quia manifeſtum & evidens exemplum veritatis evangelicæ illuxit, quod præter panem & vinum aliud offerri non liceat. Illud vero, quod pro complemento communioms Intinctam traount euchariſtiam populis, nec hoc prolatum ex evangelio teſtimonium receperunt, ubi apoſtolis corpus ſuum commendavit & ſanguinem. Seorſum enim panis, & ſeorſum calicis commendatio memoratur. Nam intinctum panem aliis Chriſtur præbuiſſe non legimus, excepto illo tantum diſcipulo, quem intincta buccella magiſtri proditorem oſtenderet, non quæ ſacramenti hujus inſtitutionem ſignaret. Nam quod de expreſſo botro, id eſt, de uvarum granis populis communicatur, valde eſt omnino confuſum; ſed, ſi neceſſe ſit, botrus in calice comprimatur, & aqua miſceatur: quia calix dominicus, juxta canonum præcepta, vino & aqua permixtus debet offerri, quia videmus populum in aqua intelligi, in vino vero oſtendi ſanguinem Chriſti. Ergo cum in calice vino aqua miſcetur, Chriſto populus adunatur, & credentium plebs ei in quem credit copulatur & jungitur; quæ copulatio & conjunctio aquæ & vini ſic miſcetur in calice domini, ut mixtio illa non poſſit ſeparari. Nam ſi vinum tantum quis offerat, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis; ſi vero aqua ſit ſola, plebs incipit eſſe ſine Chriſto. Ergo quando botrus ſolus offertur, in quo vini * efficacia tantum deſignatur, ſalutis noſtræ ſacramentum negligitur, quod aqua ſignificatur. Non enim poteſt calix domini eſſe aqua ſola, aut vinum ſolum, niſi utrumque miſceatur. Et ideo, quia jam ex hoc plurima & multiplex majorum manavit ſententia, omnis deinceps talis error atque præſumptio ceſſare debet, ne perverſorum & inordinata compago ſtatum veritatis enervet. Et ideo nulli demceps erit licitum aliud in ſacrificiis divinis offerre, niſi juxta antiquorum ſententiam conciliorum, panem tantum & calicem vino & aqua permixtum. De cetero aliter quam præceptum eſt faciens, tamdiu a ſacrificando ceſſabit, quamdiu legitima pœnitentiæ ſatisfactione correctus, ad gradus ſui officium redeat quod amiſit.

non illis.

Matth. 26.

in ſacrificio

* efficientia.

OCTAVUM.

Ex decreto Ivonis Carnotenſis deſumptum.

Quid ſit Eccleſia.

In decret. Ivo lib. 2. propterea quod.

Eccleſia Græcum nomen eſt quod in Latinum vertitur convocatio, * propter quod ad ſe omnes vocet. Catholica (id eſt univerſalis) ideo dicitur, quia per univerſum mundum eſt conſtituta. Vel quoniam catholica, hoc eſt generalis, in eadem doctrina eſt ad inſtructionem.

NONUM.

Ex eodem.

De illis qui eccleſias incenderunt

In decret. Ivo lib. 6.

Si quis eccleſiam comburit, quindecim annos pœniteat, & eam ſedule reſtituat, & pretium pauperibus diſtribuat.

DE

Hoc eſt ex Conc. Bracar. IV. cap. 2. an. 677. *Harduinus.*

DECIMUM.

Ex eodem.

Libertam domino legitime nubere posse.

In decret. Ivo lib. 6.

Si quis ancillam suam libertate donaverit, & in matrimonio sibi sociaverit, dubitabatur A apud quosdam, utrum hujusmodi nuptiæ legitimæ esse videantur, an non. Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes, talia connubia legitima esse censuimus. Si enim ex affectu fiunt omnes nuptiæ, & nihil impium & legibus contrarium in tali copulatione fieri potest, quare prædictas nuptias inhibendas existimaremus?

ANNO CHRISTI 337.

ANNO CHRISTI 337.

[6] CONCILIUM [a] ROMANUM I.

HABITUM A [b] JULIO PAPA I.

ET RELIQUIS CENTUM ET SEDECIM

Orthodoxis Episcopis. [b]

[a] In mss. Just. *Incipit fides in sacro Romano tractata concilio a B. Julio papa & reliquis vere fidei episcopis.*

[b] Farraginem aliqui vocant ab Isidoro in concilii formam redactam ex Tripartita, aliisque.

IN nomine Dei & salvatoris nostri Jesu Christi, imperantibus quoque *c* Constantio & Constante augustis, anno quarto, sub die [c] XIX. Kalendarum Octobrium, *d* indictione sexta [1], præsidente sancto ac beatissimo Julio papa sedis apostolicæ [d] Romæ, propositis sacrosanctis & venerabilibus evangeliis, in ecclesia domini Dei & salvatoris nostri Jesu Christi, quæ vocatur Constantiniana, residentibus etiam viris venerabilibus, pariterque cum eo audientibus, *e* Benedicto Aquilejensi episcopo, *f* Rufo Carthaginensi episcopo, *g* Agapito Ravennatis ecclesiæ episcopo, *h* Julio Mediolanensi episcopo, Luciano [e] Maurianensi, & reliquis cum eis 116. episcopis, Julius prædictus sanctissimus episcopus urbis Romæ dixit sanctæ Dei & apostolicæ synodo, & B Dei voluntate & gratia in indivisa communione sancti Spiritus in hac consonanter & unanimiter congregatæ antiqua alma urbe Roma, ad confirmationem sacram & correctionem [f] fidei nostræ & Christianorum immaculatæ disciplinæ. Ut nostis, beatissimi fratres, necesse est cogitare, & consonanter omnes nos docere, secundum naturam Dei summi & Patris sapientiam, domini Dei & salvatoris nostri Jesu Christi omnem [g] desiderantem humanam, divinamque in eo, attestante veritatis voce, naturam: *quoniam qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui in cœlis est: qui autem negaverit me & verba mea, negabo eum & ego coram Patre meo qui in cœlis est.* Unde oportet C ut primo fidem trecentorum decem & octo patrum in Nicæna synodo corroboratam ponamus, & postmodum quæ necessaria sunt fideliter tractemus. Cui ab omnibus una voce responsum est: *i* Ad hoc convenimus, ut hoc primum secundum Dei voluntatem faciamus, & a fundamento Christi Jesu incipiamus, *k* & denuo pro fratrum oppressione tractantes laboremus: quia dum illi tam graviter affliguntur, nos nec respirare nec quiescere possumus: quia dum membra vexantur, corpus reliquum pacem aut quietem minime habere poterit. Hæc est [h] enim fides, in Nicæna generali tractata synodo.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium invisibiliumque factorem: & in unum dominum Jesum Christum Filium Dei, natum ex Patre, unigenitum, hoc est, ex substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, & quæ in cœlo, & quæ in terra. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, & homo factus est, passus, & resurrexit tertia die, & ascendit in cœlos, & venturus est judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Dicentes autem, Erat, quando non erat, aut Non erat, antequam fieret: aut, Quia ex non existentibus factus est, aut, ex altera substantia vel essentia dicentes esse, aut, creatum aut convertibilem Filium Dei, hos tales anathematizat catholica & apostolica ecclesia. Hanc fidem venerabilem trecenti decem & octo & agnoverunt & corroboraverunt, consonantesque & unanimes scriptis explanaverunt. Nam dominus noster mittens ad prædicandum discipulos suos, ait: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* De quibus & affirmamus ita [a] habere & ita sapere, [b] sed etiam dudum sic habuisse, & ita sapuisse, & usque ad mortem pro hac [c] stare [d] fide, anathematizantes omnem sine Deo hæresim. Hæc omnia ex corde & anima nos sapuisse, ex quo novimus nosmetipsos, & nunc sapere & dicere, coram omnipotente Deo & domino nostro Jesu Christo, cum veritate testamur. His [e] enim ita prælibatis, [f] ingenita Patris natura extranea est, sed prædicandum est esse consubstantialem Patri Filium, eo quod nullam æqualitatem ad creaturas factas Dei Filius habeat, sed soli Patri genitori per omnem modum sit similis, & non sit ex alia qualibet substantia vel essentia, sed ex Patris. Ante omnia siquidem exquisita sunt impia & iniqua & sine Deo dogmata Arii, & consentientium ei, sub præsentique omnium decreto complacuit anathematizari impiam ejus sectam, & iniqua atque sine Deo verba simul &

Matth. 28

[a] nos.
[b] sed &
[c] certare.
[d] instare.
[e] autem.
[f] ingeniti n. p. extrasea non est.

[d] urbis.

[e] Marianensi, & fuit quondam archiepiscopatus Calabriæ.
[f] Maranen. & fuit quondam episcopatus Dalmatiæ.
[g] Marianensem alii quæ sunt in Corsica.
[h] correptionem.
[i] omni desideranti vitam. *Matth.* 10.

[e] autem.

1 Henricus Palladius in hist. Forojulien. lib. 8. ad hunc annum hujus Concilii alium codicem forte nactus legit: *Imperatoribus quoque Constantio & Constante Augg. anno primo Indictione* X. Verum neque hæc sine errore: nam anno primo Constantii & Constantis regnabat quoque Constantinus minor, nonnisi anno 340. a fratre Constantino occisus; & Indictio XI. non X. currebat an. 337. mense Septembri, quo dicitur actum Concilium XIX. Kal. Octobrium, pejori errore, cum non extent nisi 18. Kal. Octob.

nomina quibus utebatur, Filium Dei blasphemans, & dicens, Ex non extantibus esse: & iterum, Fuit aliquando, quando non fuit. Quomodo enim fuit, aut quomodo iterum non fuit? Et pro libero arbitrio, mautiæ atque virtutis capabilem filium Dei dicentes, & creaturam nominantes eum atque facturam. Hæc ergo omnia fatua & anilia & blasphema anathematizavit sanctum & universale concilium, & nec usque ad auditum impiæ sectæ atque * tumoris hujus, aut intellectuum iniquorum sensum accommodavit. *in* Ea quidem, quæ de illo gesta sunt, qualem terminum habuerunt omnia jam audietis, ne nos forte videamur viro obloqui propter delictum suum improperia digna portanti. Eos enim, qui dividunt a paterna substantia & divinitate, & alienant Verbum a Patre, dividi ab ecclesia catholica convenit, & esse alienos a nomine Christiano Sint igitur nobis & omnibus anathema, eo quod Verbum veritatis videantur esse cauponati. Apostolicum namque præceptum est: *Si quis vobis annuntiaverit præter id quod accepistis, anathema sit*. His ergo nullum communicare denunciate: *Nulla est enim communio luci ad tenebras*. Hos pellite procul ab omnibus. *Nulla enim concordia Christi ad Belial*. Servate vos, fratres carissimi, ut neque scribatis eis, neque eorum scripta suscipiatis. Studete simul & vos, fratres carissimi & comministri, tanquam spiritu præsentes, nostro concilio consentire, atque subscriptione vestra decernere, ut ab omnibus ubique comministris nostris consonantia una servetur. Abdicamus autem illos, & extra terminos catholicæ ecclesiæ abjicimus, qui non affirmant quod Deus est Christus, sed ajunt, Verus Deus non est, quia filius est, sed verus filius non est, ne genitus sit simul & ingenitus. Sic enim se intelligere natum profitentur, quia sic dixerunt: Quod natum est, factum est. Et quia cum Christus ante sæcula sit, dederunt ei principium atque finem [a] 1 sed habet ante sæcula. Oremus simul & pro nobis omnibus, & reliquis oppressis fratribus, ut ipsi eruantur illæsi, & serventur immaculati, ut quæ bene placuerunt, firma permaneant per dominum nostrum Jesum Christum, secundum bonam voluntatem facta, sicuti credimus, Dei & Patris in Spiritu sancto, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. Trinitas consubstantialis æterna est. Data Kalendis Novembris, *n* Feliciano & [b] Maximiano [2] viris clarissimis consulibus.

* rumoris. *Ipsi* rumoris.

Galat. 1.

2. Cor. 6.

a quod in tempore, sed non habet ante sæcula.

b Titiano.

Notæ Severini Binii

Causa convocati concilii duplex.

Causa 1.

Causa 2

a Concilium Romanum.) Cum recens electi pontificis munus esse videretur, ut fidem catholicam suo ipsius ingressu ante omnia ecclesiæ catholicæ publicis monumentis testatam redderet, Julius papa ipso sui pontificatus exordio, centum decem & sex episcoporum concilium, duas potissimum ob causas convocavit: quarum prima est; ut certæ fidei confessionem ederet, ipsamque synodum suo quoque calculo confirmaret. Altera est, quod Arianam hæresim ante condemnatam, sua etiam sententia excommunicati ac proscribi volnerit. Utramque causam in actis insinuatam infra indicabimus.

De tempore habiti concilii controversia unde orta? Prima opinio. Secunda opinio.

b Sub Julio.) Varia hic in principio concilii chronologia apposita de tempore habitæ synodi varie opinandi causam dedit. Propter additam indictionem sextam, Hieronymus Rubeus in historia Ravennatum existimavit hanc synodum Christi nati trecentesimo quadragesimo octavo anno, in quem sexta indictio incidit, celebratam fuisse, qua probabilitate, infra dicemus, verbo *Indictione sexto*. Alii, juxta verba qua habentur in ipso concilio, hanc ad quartum annum imperii Constantini, Constantii & Constantis referunt, qui est annus Christi 340. quo tempore Romæ quidem in causa Athanasii & Marcelli synodus indicta fuit, propter contumaces Eusebianorum absentiam in annum sequentem dilata est, uti ibidem dicemus. Inter has igitur diversas de tempore opiniones, verior est hæc tertia, quam approbat & sequitur Baronius, quod nimirum, Feliciano & Titiano consulibus, anno Christi nati 337. Julii pontificis primo, primo item imperii Constantini, Constantii & Constantis, celebratum fuerit: chronologiam consulum, quam indictionis vel imperatorum libentius sequimur, utpote quod in notas numeri facilius, quam in nomina consulum error illabi potuerit, quodque anni imperatorum & indictionum, in legibus ab imperatoribus latis additi, additis nominibus consulum velut evidentiore & solidiore nota firmari consueverint, ideo sane, ut fastorum soliditate annorum imperatorum numerus vel indictionis semper integer servaretur, vel, si librariorum vitio corrumperetur, ex annotatis consulibus facile restitui posset. Hanc synodum, qua nihil præter rectæ fidei confessionem & Arianæ hæresis detestationem reperitur, initio pontificatus Julii celebratam fuisse, ea quæ supra diximus, verbis *Concilium Romanum* non parum confirmant. Quæ vero infra dicemus verbo *Indictione*, nostram de tempore concilii sententiam evidentissime demonstrabunt.

Tertia sententia Baronii verior est.

Cur conjectura non indictionum vel imperatorum chronologiam sequamur.

c Constantio & Constante Augustis, anno quarto.) Constantinus postquam fratris Constantis imperium invasisset, ab exercitu fratris necatus fuit, quarto anno imperii sui inchoato: ideoque hic duorum dumtaxat fratrum Constantii & Constantis anno res in concilio gestæ consignantur. Vere autem Constantino, Constantio & Constante primum annum imperii tenentibus, hanc & eodem inchoatam & absolutam fuisse supra sufficienter est probatum.

Quibus imperatoribus, & quoto anno imperii concilium hoc celebratum sit.

Indictione sexta.) Indictio est periodus quindecim annorum, qua evoluta emeriti milites quindeni, honesta missione & capitationis immunitatem impetrata, si vellent, soluti militia libere abire poterant; si nollent, majoribus privilegiis augerentur. Periodus illa quindecim annorum appellata est indictio, quod quindecim annorum stipendia militatia per quindecim indictiones annonæ proviucialibus militibus principis rescripto erogandæ numerarentur. Initium earum referendum est ad octavum diem Kalendarum Octobris, anni Christi 312. qui est Constantiniani imperii septimus. Cum enim omnium fragum plenissima collectio eo tempore facta esset, opportune admodum circa illud tempus imperatores exhibendam militibus annonam proposito edicto annis singulis edicere consueverunt. Hac temporis nota principio sola militaria stipendia consignabantur, postea vero eadem tam in censualibus tabulis, quam in matriculis militaribus adhiberi incepit. Apud externos ante Constantini tempora ejus mentio nulla; apud ecclesiastica monumenta, in hoc concilio Romano, & apud sanctum Ambrosium in epistola ad episcopos Æmiliæ prima ejus mentio reperitur. Vide Baronium anno 312. num. 104. & quinque sequentibus. Dolendum est vehementer primam indictionis mentionem adeo evidenter corruptam ac vitiosam esse, quod quidem Hieronymus Rubeus prædicto loco impugnat, sed nullo firmo præsidio munitus, satis temere: si enim hoc concilium, quod asserit Rubeus, sexta indictione, tempore Constantii occurrente, celebratum fuisset, illud utique anno domini 347. cujus mense Septembri sexta indictio incipit, atque adeo eodem anno quo synodus Sardicensis, habitum fuisset: unde graviora incommoda sequerentur hæc, quod nimirum eodem anno earumdem ecclesiarum, Ravennatis, Carthaginensis, Aquilejensis, & Mediolanensis, plures ac diversi episcopi sciissent.

Indictio quid & cur sic dicta, & unde orta?

Indictio hic posita mendosa est.

Romano concilio Aquilejensis ecclesiæ episcopus Benedictus, Sardicensi ejusdem ecclesiæ Fortunatianus quidam interfuisse scribitur. in hoc reperitur præsto fuisse Rufus Car haginensis episcopus: in Sardicensi, qui in locum illius successit Gratus inter alios nominatur canone 8. Ravennatis ecclesiæ præsul Agapitus Romano, Severus Sardicensi concilio subscripsit, sic Mediolanensium episcoporum Julius synodo Romanæ, Protasius Sardicensi subscripsisse & interfuisse utriusque concilii acta apette testantur. Cum ergo ecclesiæ constitutionibus omnino repugnet, ut eodem tempore ejusdem ecclesiæ plures episcopi fuerint, a veritate etiam alienum est duo concilia præallegata sexta indictione, quæ cum anno 347. coincidit, celebrata fuisse. Vide Baronium ann. 337. num. 69. & 71.

Ratio quare indictione sexta Romana synodus celebrari non potuerit.

e Benedicto.) Fortunatiani illius, qui Sardicensi concilio Aquilejensis episcopus interfuit, antecessor. Vide quæ dicemus infra in notis ad Sardicense concilium.

Benedictus quis.

f Rufo Carthaginensi.) Rufas Cæciliani in Carthaginensi episcopatu successor, & Grati illius, qui in Carthagi-

Rufus quis.

1 Ibid. addit *quod non in tempore, sed habet ante sæcula*, principium scilicet. *Hard.* 2 Non esse in Fastis hos Consules asserit hic in margine Harduinus, quod tamen falsum est de Feliciano, qui hoc anno 337. simul cum Tl. Fabio Titiano Consul erat ex inscriptione Onuphriana apud Pagium ad hunc annum.

Thaginenſi primo, & Sardicenſi præſens fuiſſe reperitur, antecеſſor fuit.

g Agapito Ravennatis eccleſiæ.) Agapitus Severum Ravennatis eccleſiæ epiſcopum cujus nomen Sardicenſi concilio ſubſcriptum eſt, præceſſit. Unde in catalogo epiſcoporum ejuſdem eccleſiæ edito poſt Severum male ponitur Agapitus. Romanum concilium ante Sardicenſe habitum fuiſſe, chronologia conſulum & imperatorum evincit: indictione ſexta, quæ cum anno Chriſti 347. & octavo, adeoque cum tempore habiti concilii Sardicenſis concurrit, non fuiſſe celebratam hanc ſynodum Romanam ſupra oſtendimus. Baronius anno 337. num. 69. & 71.

h Julio Mediolanenſi epiſcopo.) Hunc Julium Mediolanenſis eccleſiæ epiſcopum eumdem eſſe, quem Panvinus in faſtis Maternum nominat, cujuſque eſt ille nobiliſſimus commentarius hoc titulo inſcriptus: *" Julii Firmici Materni V. C. de myſteriis & erroribus profanarum religionum ad Conſtantinum & Conſtantem Auguſtos liber*, probabilitet exiſtimat Baronius. Proraſium huic poſt Euſtorgium ſucceſſiſſe, acta concilii Sardicenſis, cui interfuit & ſubſcripſit, ſatis aperte teſtantur. Errat igitur graviter Panvinus, dum Diocletiani temporibus in latercule ſuorum faſtorum haber Proraſium, & poſt eum Maternum, & deinde Euſtorgium, poſt illum vero temporibus Sardicenſis concilii Dionyſium. Vide Baronium anno 337. numero 69. 73. & 74.

i Ad hoc conventimus ut hoc primum.) Prima cauſa celebrati concilii indicatur ea fuiſſe, quam ſupra diximus, nimirum ut fides de Chriſti domini noſtri divinitate a Nicæno concilio contra Arium defenſa ac prædicata confirmetur.

k Et denuo pro fratrum oppreſſione.) His verbis videtur inſinuari perſecutio Euſebianorum in oriente, qua anno Chriſti 336. Athanaſius primo, deinde vero Marcellus Ancyranus in exilium pulſi fuerunt. Cum ergo ſequente anno Chriſti 338. Athanaſius ab exilio liberatus, Alexandrinæ eccleſiæ reſtitutus fuerit, ut infra patebit, medio tempore, quod eſt inter annum Chriſti 336. & 338. primo nimirum anno pontificis & imperatorum; decima, non ſexta indictione, Feliciano & Titiano conſulibus, anno Chriſti 337. hanc ſynodum Romæ celebratam fuiſſe plane eſt concedendum. De Athanaſii exilii tempore & reditu ejuſdem in Ægyptum, hæc Theodor. l. 2. c. 1. *Divinus ille Athanaſius biennio integro & quatuor menſibus Treveris commoratus reverſus Alexandriam. Quo quidem tempore Conſtantinus filius Conſtantini magni, natu maximus, qui Galliæ verſus occidentem imperium obtinuit, literas ſcripſit ad eccleſiam Alexandrinam.* De eodem reditu ſuo hæc ipſe Athanaſius apologia 2. *Certo quidem beatus Conſtantinus minor, memor ſcriptorum patris ſui, dum nos patriæ reſtitueret, in hæc verba epiſtolam miſit.*

Conſtantinus Cæſar populo catholicæ eccleſiæ Alexandrinæ ſalutem.

Neque veſtram ſacram mentem latere arbitror, ideo Athanaſium adorandæ legis interpretem in Gallias miſſum eſſe, ne quo tempore ſanguinolentorum hoſtium feritas ſacro ejus capiti quammaxime immineret, implicituſque malorum collimitio, aliquid intolerandum, & cui remedium nullum eſſet, patereturque. Ad hanc igitur feritatem eludendam, tot faucibus inhiantium ſubtractus, ut ſub me ageret juſſus eſt. Atque ita in hac urbe commoratus eſt, ut omnibus rebus neceſſariis abundaret, tametſi ejus reverenda virtus, divina ope fretus, onera aſperioris fortunæ vilipenderet. Jam cum imprimis veſtræ in Deum pietati, ſuiſque ſedibus hunc epiſcopum dominus noſter & pater Conſtantinus reſtituere vellet, & humana ſorte præventus, antequam hoc votum impleret, requieverit; ego mihi convenire puto, ut, ſuſcepta voluntate ſacræ memoriæ imperatoris, id ipſum adimpleam quod ille non potuit. Cum igitur Athanaſius ad veſtrum conſpectum penetraverit, tunc demum intelligetis quantæ apud nos reverentiæ fuerit. Neque id mirum videri debet, ſi quid hujuſmodi in ejus gratiam fecerim, ad hoc enim faciendum meam mentem & veſtri deſiderii imago, & ſpecies tanti viri inſtigavit. Divina providentia vos ſervet, dilecti fratres. Datum Treveris xv. Calendas Julias.

Κωνσταντῖνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πολεως Αλεξανδρείας.

Οὐδὲ τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφθάγέναι γνῶσιν οἶμαι, διὰ τοῦτο Αθανασιον τὸν τῆ προσκαιρῆ νόμῳ ὑποφήτῃ πρὸς ὑμᾶς ἐις τὰς Γαλλίας ἀπεσταλθαι, ἵν' ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῆ αἱμοβορῳ αὐτῆ κ πολεμίων ἐχθρῶν ἐις κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτῆ κεφαλῆς ἐπεμενε, μὴ ἄρα διὰ τῆς τῆ φαύλων θλασροφῆς ἀνήκεσα ὑποσῆ. πρὸς τὸ θλαπαῖξαι τινὶ τοιτῳ ἀφαιρεθεὶς τῆ φαρύγγων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ, ἀνδρῶν, ὑπ' ἐμοὶ διάγειν κεκέλευσαι. ὅπως ὡς ἐν τοιτῃ τῇ πολει ὃν ἦ διέζιβε, πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεοναζειν, εἰ κ τὰ μάλισα αὐτῆ ἡ ἀοίδιμ@ ἀρετὴ τῶς θείαις πεποιθυῖα βοηθείαις, κ τὰ τῆς ἔσχατέρας τύχης ἄχθη ἐξισθενεῖ, τοιγαρῦν εἰ καὶ τὰ μάλισα πρὸς τὸ προσφιλεσάτῳ ὑμῶν θεοσέβειαν, ὁ δεσπότης ἡμῶν Κωνσαντῖνος ὁ σεβασὸς ὁ ἐμὸς πατὴρ, τον αὐτὸν ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ παραχεῖν προήρητο, ὅμως ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ προληφθεὶς πρὸ τῆ τὸ ἔσχατ πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλθον ἡγησάμιν τὴν προαίρεσιν τῆ τῆς θείας μνήμης βασιλέως θλαδεξάμ@ πληρῶσαι. ὅσις ἐπειδὰν τῆς ὑμετέρας τύχοι προσόψεως, ὅσης αἰδῆς πετύχηκε γνώσεσθε. ἔ γὰρ θαυμασὸν εἴτι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτῆ πεποίηκα, κ γὰρ τὸ ἐμὸ ψυχὸ ἦτε τοῦ ὑμετέρου πόθ εἰκών, κ τὸ τῆ τηλικάτ ἀνδρὸς χῆμα, ἐις τοῦτο ἐκίνει κ προέξεπεν. ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς θλαφυλάξαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ἐδόθη πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν Ιολίων ἐν Τριβέροις.

Errant igitur Ruffinus & Epiphanius, quorum ille ſex annis, hic ultra duodecim annos Athanaſium exulaſſe ſcribunt. Quartum enim annum imperii ſui Conſtantinus minor, qui illum reſtituit, non exegit. Accedit quod prædictæ literæ imperatoris Conſtantini non obſcure ſignificent, ſtatim poſt obitum patris ſui illud accidiſſe. Vide quæ diximus in notis epiſtolæ Julii. Ruffini & Epiphanii error.

l Dogmata Arii.) Secunda cauſa celebratæ ſynodi ſignificatur, ut ſcilicet Arianæ hæreſeos ſectatores anathematizarentur. Secunda cauſa concilii.

m Ea quidem quæ de illo geſta ſunt.) Inſinuatur ſynodum hanc eo tempore quo fœdus & mirabilis Arii interitus recens contigerat celebratam fuiſſe: adeoque verum eſſe, quod ſupra frequenter aſſeruimus, id circa initium Julii & trium imperatorum accidiſſe. Arium autem anno Chriſti 336. cum juſſu imperatoris per Conſtantinopolitani conciliabuli præſules ac judices Euſebianos de ſuſpicione infidelitatis & erroris expurgatus fuiſſet, vitam ipſam cum excrementis & viſceribus emiſiſſe conſtat ex iis quæ ſupra diximus in notis ad vitam Marci, & concilii Conſtantinopolitani ſub Marco. Arius, qui ſecundo anno Conſtantii, qui eſt Chriſti 338. Laodiceæ in Syria cum Athanaſio diſputaſſe ſcribitur, ab hoc, de quo nunc agimus, alius fuit; forte is, qui in Sardicenſi concilio nominatur. Arii obitus qualis & quando.

n Felicitano & Maximiano conſulibus.) Maximinus ſive Maximianus Feliciani collega perperam hic & apud auctorem libri pontificalis collocatur, quia Caſſiodori & Græcorum faſtorum conſenſu Feliciano non alius quam Titianus collega jungendus eſt. Sanctio & lex Conſtantini imperatoris l. de contrah. emot. cod. Theodoſ hoc anno data, & dictis conſulibus Feliciano & Titiano conſignata, hoc quod diximus plurimum confirmat. Vide de Baronium anno 337. num. 1. & 17. Titianus collega Feliciani.

CON-

ANNO CHRISTI 340.

CONCILIUM CONSTANTINOPOLITANUM

Arianorum, in quo Paulus CP. Episcopus deturbatur anno Christi CCCXL.

CUM ægre ferret Constantius imperator post obitum Alexandri, creatum fuisse Constantinopolitanum Episcopum Paulum, ejusdem Ecclesiæ presbyterum, *non multo post Constantinopolim ingressus*, inquit Socrates lib. 2. cap. 7. de Pauli ordinatione loquens, *ob illius ordinationem gravissima exarsit ira; collectoque Arianorum Antistitum Concilio, Paulo quidem Episcopatum ademit; Eusebium vero ab urbe Nicomedia translatum, Constantinopoleos Episcopum designavit*. Eusebius Nicomediensis, vir supra modum ambitiosus, regiæ Urbis sedi jamdiu inhiabat. Arrepta igitur occasione, collecto jussu Constantii, Episcoporum suæ partis Concilio, hominem tamquam seditionis auctorem deposuit, ejusque sedem invasit. Seditio quippe ob Alexandri successorem eligendum exorta erat, de qua Sozomenus lib. 3. cap. 4. *Plebs in duas partes divisa, palam ad opinionum contentiones, & ad pugnam usque prorupit. Et Arianis quidem studium fuit, ut Macedonius ordinaretur, Homousiani contra operam dabant, ut Paulus crearetur Episcopus; idque tandem prævaluit*. Hæc autem Pauli deturbatio contigit anno Christi 340. ut probat Pagius ad eum annum; audita autem Eusebii ad sedem CP. translatione, Alexandrini synodum celebrarunt, de qua mox Labeus. Hujus CP. synodi meminit Auctor libelli synodici his verbis.

CONSTANTINOPOLITANA CONSTANTII.

CONSTANTINUS igitur Christianus imperator, posteaquam exilio Athanasium multasset, Nicomediam veniens, cum in ægritudinem incidisset, baptizatus est: & cum jam ad dominum peregrinaturus esset, testamento facto, revocari ab exilio divinum Athanasium jussit: & Constantinum quidem & Constantem filios suos, orientalium Romanorum, Roma relicta, imperium retinere: Constantium autem ab Antiochia Romam similiter proficisci. Sed testamento ab Eustathio presbytero & curatore, qui Arianis occulte favebat, corrupto, Constantius imperator orientis renunciatur: & cum fratres ipsius orthodoxi essent, solus ipse in Arianorum sensum prolapsus est. Confestim enim, qui cum Eusebio Nicomediensi faciebant, ipsum contra sanctissimum Paulum accendunt, cum multis calumniis, & hoc deferentes, Sine tuo, imperator, decreto, Alexandro mortuo, in solium Constantinopolis seipsum collocavit. Ille autem confessum hæreticorum Constantinopoli, contra divinum symbolum congregari præcipiens, Paulum confessorem ex ecclesia ejici, ejusque loco pridem Beryti, tunc autem Nicomediæ episcopum Eusebium introduci jussit.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ μὲν οὖν, ὁ ἐν Χριστιανοῖς βασιλεὺς ἀποστέλλει διὰ τῆς ἐξορίας, τὴν ὁρίαν Αθανασίῳ πραγματευσάμενος, ἐλθὼν ἐπὶ Νικομήδειαν, καὶ ἀσθενείᾳ περιπεσὼν, ἐβαπτίσατο· καὶ μέλλων ἐκδημεῖν πρὸς τὸν κύριον, ἐν διαθήκως ἀνακληθῆναι τῆς ἐξορίας τὸν θεσπέσιον διετύπωσεν Αθανάσιον· Κωνσταντῖνον καὶ Κώνσαντα τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, τῶν ἑῴων Ρωμαίων, ἐκ Ρώμης ἀπάραντας, τῆς βασιλείας ἀντέχεσθαι. καὶ Κωνσάντιον ἀπὸ Αντιοχείας εἰς Ρώμην, ὁμοίως ἀντιποριεῖσθαι. Αλλὰ τῆς διαθήκης φαλσευθείσης ὑπὸ Εὐσταθίου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἐπιτρόπου κεκρυμένου Αρειανοῖς χρηματίζοντος· Κωνσάντιος βασιλεὺς τῆς ἑῴας ἀναγορεύεται· καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ὀρθοδοξούντων, μόνος εἰς τὸ Αρειανικὸν κατωλίσθησε φρόνημα. Εὐθὺς γὰρ οἱ περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον, αὐτῷ κατὰ τοῦ μακαριωτάτου Παύλου προσέρχονται· σὺν πολλαῖς διαβολαῖς, καὶ τοῦτο φαίνοντες, ὡς δίχα τῆς σῆς, βασιλεῦ, διαγνώσεως, Αλεξάνδρου τελειωθέντος, εἰς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἑαυτὸν ἐνεκαθίδρευσεν. Ο δὲ συνέδριον αἱρετικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθῆναι κατὰ τοῦ θείου συμβόλου διαταξάμενος, Παῦλον τὸν ὁμολογητὴν ἐκβληθῆναι τῆς ἐκκλησίας ἐκέλευσε. καὶ ἀντεισαχθῆναι πρώην Βηρυτοῦ, Νικομηδείας Εὐσέβιον.

CON-

ANNO CHRISTI 339.

[a] CONCILIUM [b] ALEXANDRINUM

EX CATHOLICIS EPISCOPIS

Alexandrinæ eccleſiæ in cauſa Athanaſii.

Athanaſius ab exilio revocatus vicillim ab Euſebianis accuſatur.

a Concilium.) Cum Conſtantinus imperator voluntatem patris defuncti executus Athanaſium biennio exulantem eccleſiæ ſuæ reſtituiſſet, reditum illius Ariani indigne admodum ferentes, veteribus calumniis tres alias noviter excogitatas addiderunt haſce: primum, quod reditus illius omni populo ingratus fuiſſet, cædeſque plurimorum concitaſſet: ſecundo, quod a ſynodo damnatus abſque ſynodali decreto temere & contra canones ſedem recipere præſumpſiſſet · tertio, quod frumentum ex liberalitate imperatoris Ægypti ac Libyæ viduis exhiberi ſolitum ſurripuiſſet. His commentis inſtructi ad Julium Romanum pontificem, ſicut etiam ad occidentalis

Ariani mittunt legatos ad pontificem & imperatorem.

imperii imperatores Conſtantinum & Conſtantem, legatos quoſdam ex ſuis ablegarunt, qui ſpuria illa acta Tyri ſecum deferentes, eaque Julio pontifici offerentes, peterent ut Athanaſii condemnado Tyri facta rata ac firma habetetut. Quod cum orthodoxi epiſcopi Alexendriæ eccleſiæ reſciviſſent, ſubito congregati, accuſationes Arianorum novas ſimul ac veteres ad examen & judicium vocarunt: dum accuſationes eorum calumniis pleniſſimas eſſe animadvertiſſent, utiliſſimum fore judicarunt, ut

Concilium Alexandrinum mittit legatos catholicos in cauſa Athenaſii ad eoſdem.

ad legatos Arianorum refutandos, ſuos ipſi etiam ablegarent, eoſque ſynodali epiſtola adverſus omnes Euſebianorum accuſationes, tam veteres Tyri productas, quam etiam novas ab iiſdem recens excogitatas, ſcripta inſtruxerunt & confirmarunt. Quos cum eodem tempore ſimul Roma & apud imperatorem cum Arianis præſentes eſſe contigiſſet, mendaciis Arianorum utrobique refutatis, de hoſte proſtrato ac devicto apud imperatorem & pontificem glorioſe admodum triumpharunt. Ad pudorem quo ſuffundebantur adverſarii minuendum, ad concilium aliud ſubito provocarunt. Hæc Baronius anno 339. ex epiſtolis duabus, quarum altera eſt Julii pontificis ad Arianos ſcripta, & ex Athanaſio ſuperius inter alias Julii epiſtolas collocata, altera vero eſt ſynodica hujus concilii. In qua cum omnes calumniæ Athanaſio ab Euſebianis objectæ enumerentur, & egregie confutentur, lectori gratum fore arbirrati ſumus, ſi eam quantumvis prolixam hic ſubjungamus.

Alexandriæ urbis deſcriptio.

b Alexandrinum.) Sic dictum ab Alexandria urbe, de qua Georgius Brunus vir doctiſſimus in ſuo theatro urbium hæc ſcribit quæ ſequuntur: *Alexandria Ægypti magna & illuſtris civitas, quam Strabo lib. 14. geographiæ urbem potentem ac populoſam nominat, ante ſalutarem Jeſu Chriſti adventum annis viginti ſupra 300. ab Alexandro Macedone, Juſtino atteſtante, condita & cognominata, omnium Alexandrinarum, quarum in hiſtoriis paſſim plures quam ſeptemdecim (ut Euſtathius perhibet) enumerantur, maxima & opulentiſſima. Quam ob cultum divinum illic florentem plebiſque ſanctimoniam non infrequenter paradiſum domini veteres nuncupant. Hanc Auguſtus Cæſar poſt devictum Antonium triplici de cauſa ſe conſervaſſe eſt faſſus, ob Alexandri (cujus corpus teverenter ibidem ſepultum fuerat) memoriam, pulchritudinem urbis, & propter Arium philoſophum, qui in univerſitate Alexandrina profeſſor, magno apud Auguſtum in honore fuit.* Et poſt alia præclara urbis elogia hæc ſubdit: *Univerſitatem omnium artium liberalium ſeholis illuſtrem habuit: Marcus fidelis Jeſu Chriſti evangeliſta, a quo fidei religioniſque Chriſtianæ prima elementa acceperunt, eccleſiaſticam ſcholam inſtituit, cui doctiſſimi ſemper viri præfuerunt: Pantenus ille, qui ut equus quidam Trojanus optimos eccleſiæ palmites produxit: deinde Origenes, quem ibi talem ſe vidiſſe teſtatur Porphyrius, qui arcem totius philoſophiæ conſcendiſſet.* Celebritatem non infimam addit urbi, quod ad petitionem Ptolemæi Philadelphi regis Ægypti, & ad mandatum Eleazari ſummi pontificis Judæorum, pro ornamento ampliſſimæ totius orbis terrarum bibliothecæ, LXX. interpretes ædiculis ſeparati ſacram ſcripturam ex Hebraico idiomate in Græcum ita conformiter tranſtulerint, ut non modo eamdem ſententiam, ſed etiam verba ſinguli obſervaverint. Ammianus lib. 22. Alexandriam verticem omnium civitatum appellat. Herodianus lib. 7. poſt Romam illi primum locum tribuit. Merito igitur id agente divino numine, inquit Baronius anno 64. num. 13. ſubiit in mentem Petri paſtoris omnium, ut dilectiſſimum diſcipulum Marcum mitteret Alexandriam, ut ibi evangelium prædicaret, ubi velut in quodam orbis theatro ex Aſia, Africa, & Europa tot gentes eſſent ſimul collectæ. Sedem Alexandrinam ſedi Antiochenæ prius inſtitutæ præponi, magna laus urbis eſt. Præfectura Alexandrina ab Auguſto, a quo Auguſtalis denominabatur, magnificentiſſime præ ceteris ab eodem nobilitata fuerat. Præfectura Syriæ, cujus metropolis erat Antiochia ſecundas ſibi vendicabat, ideoque factum, inquit Baronius anno 39. num 10. ut illa poſt Romanam primum, Antiochena ſecundum locum obtinuerit. Vide quæ diximus ſupra in notis ad epiſt. Anacleti III. Vide Baron. anno 233. num. 18.

Translatio ſanctæ ſcripturæ per 70. interpretes ubi?

Alexandrina eccleſia patriarchalis.

---

1 Male Binius, & Labbeus in Collectione Conciliorum, & Papebrochius in vita S. Athanaſii cap. 12. n. 134. ſynodum Alexandrinam in cauſa Athanaſii anno 339. illigarunt. Nam in ejus epiſtola ſynodica mentio fit translationis Euſebii a ſede Nicomedienſi ad Conſtantinopolitanam his verbis: *Ecce enim jam quoque deſilions, alienum Epiſcopatum denuo obtinet*, quæ tamen translatio nonniſi anno 340. facta eſt, ut ipſe Baronius fatetur. Sulpicius Severus ait, huic ſynodo Alexandrinæ octoginta Epiſcopos interfuiſſe; Athanaſius vero in Apologia 2. *Judicatum eſt ſecundum nos non ſemel, neque iterum, ſed ſæpius. Primum quidem in noſtra Provincia, cum ad id coiſſent propemodum centum Epiſcopi. Pagius ad an. Ch. 339. num. 7.*

EPISTOLA SYNODICA.

Sancta Synodus Alexandriæ congregata ex Ægypto, & Thebaide, & Lybia, & Pentapoli, omnibus ubique ecclesiæ catholicæ episcopis dilectis & desideratissimis fratribus, in Domino salutem.

POTERAMUS quidem, dilectissimi fratres, etiam statim ab initio conflatæ in Athanasium comministrum nostrum criminationis, deinde post ejus Alexandriam ingressum, respondere super criminibus quæ in eum Eusebiani confinxerunt: eosque de injuriis in eumdem illatis accusare, simulque palam facere omnes adversum eumdem structas calumnias. Sed quia tempora illa nihil tale permittebant, ut & ipsi nostis; nunc vero arbitramur, post restitutionem episcopi Athanasii, eos vultum submittere, & pudore in tam apertis injuriis suffundi, putavimus idcirco nobis esse silendum. Postquam vero tanta vir ille perpessus est, post ejus in Gallias peregrinationem, post vitam relicta domo peregre actam, postquam ob ipsorum calumnias vix mortem effugisset, nisi humanissimum Imperatorem invenisset: quibus profecto malis cum nemo inimicus quamvis crudelissimus non satiatus foret; ipsi tamen non erubescunt, sed adhuc sæviunt in ecclesiam & in Athanasium, ægre ferentes illius liberationem, ac proinde atrociora molientes, prompti ad accusandum: nec timent illud quod in sacris literis scriptum est: *Falsus testis impunitus non erit*. Et: *Os quod mentitur, occidit animam*. Ideo tacere ultra non possumus: admiramurque eorum malitiam, & insatiabilem in calumniis conflandis pervicaciam. Ecce enim non cessant Imperatoris aures contra nos irritare, aut literas exitiosas scribere, ut episcopum suæ impietatis hostem e medio tollant. Nam denuo literas contra ipsum ad Imperatores scripserunt, iteratisque calumniis cædes ei objiciunt, quæ nunquam factæ sunt; ac denuo illum occidere moliuntur, imputatis homicidiis quæ nunquam facta sunt: & fortasse tunc eum calumniis suis interfecissent, nisi humanum principem nacti fuissemus: eumdemque denuo, ut quod minimum majorum referamus, in exilium protrudere satagunt, & ob id calamitates exulum, quasi ab eo factas se deplorare simulant, ac revera deflent ea quæ a nobis facta non sunt: nec dum contenti sunt his quæ ei intulere malis: sed nova & atrociora illis adjicere volunt, homines scilicet admodum mansueti & moribus æquis: vel potius, dicendum est enim quod reipsa est, improbi & asperi: qui terroribus & minis potius, quam pietate & æquitate, ut episcopos decet, honorari se volunt. Nam quæ nemo profanus litigator loqui velit, ea effundere dicta non sunt veriti in suis ad Imperatores literis. Et tot cædium atque homicidiorum eum accusarunt, non apud præsidem aut alium quemvis majorem, sed & apud tres

Prov. 19. Sap. 1.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΥΝΟΔΙΚΗ.

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συναχθεῖσα, ἀπό τε τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Θηβαΐδος, καὶ Λιβύης, καὶ Πενταπόλεως, τοῖς κατὰ πάντα τόπον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόποις, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΗΔΥΝΑΜΕΘΑ μὲν ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἅμα τῷ συσκιαθῆναι τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον, ἢ καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον αὐτὸν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀπολογήσασθαι περὶ ὧν συνεσκιάσαντο αὐτῷ εἰ περὶ Εὐσέβιον, καὶ αἰτιάσασθαι περὶ ὧν πέπονθε παρ' αὐτῶν, καὶ δεῖξαι πάσας τὰς γεγενημένας κατ' αὐτὸν συκοφαντίας. ἐπειδὴ δὲ τότε μὲν οὐκ ἐπέτρεπε τὰ πράγματα, ὡς ἴσε καὶ ὑμεῖς. νῦν δὲ νομίζομεν μετὰ τὴν ἐπάνοδον Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου, δυσωπεῖσθαι καὶ ἐρυθριᾶν αὐτοὺς ἐπὶ ὅσοις φανεροῖς αὐτῶν ἀδικήμασι, τούτου ἕνεκεν σιγᾶν ἑαυτοὺς ἐπείσαμεν. ἐπεὶ δὲ μετὰ τὸ παθεῖν τοσαῦτα τὸν ἄνδρα, μετὰ τὴν εἰς Γαλλίας ἀποδημίαν, μετὰ τὴν ἐπὶ ξένης ἀντὶ τῆς οἰκείας καὶ πορφυρίτου διαβιβλίου, μετὰ τὸ ὀλίγου δεῖν αὐτὸν ἀποθανεῖν ἐκ τῆς διαβολῆς αὐτῶν, εἰ μὴ βασιλέως ἔτυχε φιλανθρώπου. ἐφ' οἷς ἂν καὶ πᾶς ἐχθρὸς ἐκράθη, κἂν τὸν θυμὸν ὠμότατος, οὐκ ἐρυθριῶσιν, ἀλλὰ πάλιν ἐπινεανιεύονται κατὰ τῆς ἐκκλησίας [2] καὶ τὸν Ἀθανάσιον, καὶ ὅρος τὴν ἄφεσιν ἀγανακτοῦντες αὐτοῦ, χείροσιν ἐπιτολμῶσι διώκτοις, καὶ κατηγοροῦσι μὲν διαχερῶς, ὁ φοβοῦνται δὲ τὸ ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς γεγραμμένον, μάρτυς ψευδὴς, οὐκ ἀτιμώρητος ἔσαι, καὶ σῶμα κατιψευδόμενον, ἀναιρεῖ ψυχήν. διά τοι τοῦτο, οὐκέτι μὲν δυνάμεθα σιγᾶν, θαυμάζομεν δὲ πολὺ πονηρίαν αὐτῶν, καὶ πολὺ ἀχόρεστον ἐπὶ συσκευαῖς φιλονεικίαν. ἰδοὺ γὰρ οἱ παύοντες πάλιν βασιλικὰς ἀκοὰς κινοῦντες καθ' ἡμῶν, οὐ παύονται γράφοντες ὀλέθρῳ γράμματα, ὅρος ἀναίρεσιν ἐπισκόπου τοῦ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐχθροῦ. πάλιν γὰρ ἔγραψαν τοῖς βασιλεῦσι κατ' αὐτοῦ, πάλιν αὐτὸν συσκευάσασθαι βάλλονται, σφαγὰς αἰτιώμενοι μὴ γενομένας, πάλιν αὐτὸν φονεῦσαι [3] βάλλονται, φόνους αἰτιώμενοι μὴ γεγομένους. καὶ τότε γὰρ ἂν ἐφόνευσαν διαβάλλοντες, εἰ μὴ φιλανθρώπῳ βασιλέως ἐτύχομεν, πάλιν αὐτὸν ἵνα τὸ ἔλαττον εἴπωμεν, ἐπ' [4] ἐξορίαν ἀπελθεῖν ἐπείγονται συμφορὰς ἐξορίων ὡς παρ' αὐτοῦ γεγομένων, προσποιέμενοι θρηνεῖν, καὶ θρηνοῦσι μὲν παρ' ἡμῖν τὰ μὴ γενόμενα, οὐκ ἀρκοῦνται δὲ τοῖς γενομένοις κατ' αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ [5] δεύτερα καὶ χείρονα προσάψαι βάλλονται, ὅτως εἰσὶ πρᾶοι καὶ φιλάνθρωποι καὶ τὸν ζόφον ἐπιεικεῖς. μᾶλλον δὲ, εὑρήσεται γὰρ τἀληθὲς, πονηροὶ καὶ πικροί. καὶ ἐκ φόβων καὶ ἀπειλῶν, ἢ ἐξ ἀσεβείας καὶ ἐπιεικείας, ἃ τοῖς ἐπισκόποις πρέπει, τιμῶσιν. οἷα γὰρ μὴ δὲ τῆς ἔξω τις φιλοπραγμόνων φθέγξαιτο, τοιούτοις ῥήμασι κατισχέαι τετολμήκασιν, ὧν πρὸς τοὺς βασιλέας ἔγραψαν· καὶ τοσούτων φόνων καὶ σφαγῶν κατηγόρησαν, οὐκ ἐπὶ ἡγεμόνος, οὐκ ἐπ' ἄλλου τινὸς

1 Ex Athanasio in Apologia secunda sub initium. Versio Petri Nannii est, sed recognita, qualem edidit Harduinus, qui etiam has variantes lectiones ex Cod. MS. Regio decerpsit. 2 In Reg. MS. καὶ τὸ ἀνδρος
3 Cod. Reg. Βαλεύοντες. 4 Reg Cod. ἐξορισίαν. 5 Reg Cod. δεύτερα χείρονα.

τινὸς μείζονος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς Αὐγούστων τῆς ξίων. ἀδὲ πρὸς ὄφασήματι τῆς ὁδῶν ἀποκτήσαντες, μόνον ἵνα πάντα μείζονα δικασήρια τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἐμπλησθῇ. κατηγορία γὰρ ἀληθῶς ἀγαπητοὶ, τὰ παρ' αὐτῆς γλυκύμενα. καὶ πασῶν ἀνωτάτω κατηγορία. ὅπου γε καὶ πάντων τῆς ἀνθρωπίνων, ἀνωτάτω τὰ δικασήρια. τί γὰρ ἄλλο τέλος τῆς ἐπὶ τούτοις ἐξετάσεως, ἢ θάνατος ἐκ βασιλικῆς κινήσεως ἐπαγόμενος; ἐκ ὧν ἃ τὰ παρὰ Αθανασίου, ἀλλὰ τὰ παρ' αὐτῆς γινόμενα, θρηνῶν καὶ οἰμωγῆς ἄξια· οὐκοῦν αὐτοὺς μᾶλλον ἄντις δικαίως θρηνήσειεν. ἐπὶ τούτοις γὰρ ὀδύρεσθαι χρή. ἐπεὶ καὶ γέγραπται. μὴ κλαίετε τὸν τεθνηκότα; μήτε θρηνεῖτε αὐτόν. κλαύσατε κλαυθμῷ τὸν ἐκπορευόμενον, ὅτι οὐκ ἐπιστρέψει ἔτι. πᾶσα γὰρ αὐτῆς ἡ ἐπιστολὴ ὁδὸν ἄλλο, ἢ πρὸς θάνατον ὁρᾷ, καὶ φονεύειν ἐπιχειρῆσιν, ἐὰν συγχωρῶντται, καὶ ποιεῖν ἐξορίσας. συνεχωρήθησαν γὰρ, τῇ θεοφιλεστάτῃ πατρὸς τῆς βασιλέων, ἀντὶ θανάτου τῇ μεταθέσει τοῦ τόπου, τὸν θυμὸν αὐτῆς ἐκπλησαντος. ταῦτα γὰρ ὅτι μὴ δὲ ψιλῶν Χριστιανῶν ἔργα, σπανίως δὲ καὶ ἐθνικῶν, μήτιγε ἐπισκόπων δοκούντων καὶ τοὺς ἄλλους τὰ δίκαια διδάσκειν, συνορᾶν ὑμῶν τὴν ἐν Χριστῷ συνείδησιν ἠγάμεθα. πῶς γὰρ οἱ τοὺς ἄλλους κωλύοντες κατηγορεῖν, αὐτοὶ κατήγοροι καὶ μέχρι βασιλέων γίνονται; πῶς οἱ συμφορὰς ἐλεεῖν διδάσκοντες, οὐδὲ [1] κατὰ τὴν ἐξορισίαν ἡμῶν ἡσυχάζουσι. κοινὸς γὰρ γέγονεν ἡμῶν τῆς ἐπισκόπων ὁμολογούμενος ἐξορισμός. καὶ πάντες ἑαυτοὺς ἐξορίστους εἴχομεν. καὶ νῦν ὡς σὺν Αθανασίῳ ταῖς πατρίσιν ἀποδοθέντες, πάλιν ἀντὶ τῆς προτέρων ὀδυρμῶν καὶ θρήνων [2] ἐν αὐτῷ μεγίστῃ εὐθυμίαν ἀπολαβόντας καὶ χαρὰν, ἣν ὁ κύριος διαφυλάξειε, καὶ ἀναβλέψαι τοῖς περὶ Εὐσέβιον μὴ ἐπιτρέψῃ. Ταῦτα μὲν εἰ καὶ ἀληθῆ ἦν ἃ κατηγόρων αὐτῶν, ἦν τινα κατηγορήματα. ὅτι παρὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ μετὰ [3] τὸν πειρασμὸν ἐξορισμὸν, ἐπεμβαίνοντες πάλιν, φόνων καὶ σφαγῶν καὶ ἄλλων ἐγκλημάτων κατηγορῆσι, καὶ βασιλικαῖς ἀκοαῖς ταῦτα κατὰ τῆς ἐπισκόπων ἐπηχῶσιν. ὅτε δὲ πάντα ψεύδονται καὶ πάντα συκοφαντοῦσι, καὶ μὴ πρόσεσιν αὐτῶν ἀληθεια τοῖς σώμασι, μὴ δὲ τοῖς γράμμασι, ποσαπλῶν τὸ κακὸν παρ' αὐτοῖς, ἢ ποτιπὸς εἶναι τὰς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνετε; ἤδη τοίνυν [4] ἐπ' αὐτὸ χωρήσωμεν, καὶ πρὸς τὰς κατηγορίας αὐτῶν τὰς νῦν γινομένας ἀπαντήσωμεν. καὶ γὰρ ἀπὸ τόπων, ἀδὲ τὰ προτέρα παράντων ἐπὶ σωσόφρ καὶ χρίσει θρυλλέμενα, καλῶς πεπραγμένα μᾶλλον δὲ ἀδὲ ἀληθῆ λεγόμενα ἐλεγχθήσεται, καὶ πάλιν ἐπὶ τούτοις κατηγνωσθήσονται. δυσωπούμεθα μὲν ἂν περὶ τοιούτων ἀπολογούμενοι. πλὴν ἐπειδήπερ πρὸς πάντα ἑαυτοὺς οἱ προπετεῖς ἐπάγουσι κατήγοροι, καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον Αθανασίου, φόνους καὶ σφαγὰς αἰτιῶνται γεγενῆσθαι, παρακαλοῦμεν ἀναχεσθαι τῆς ἀπολογίας καὶ διὰ πλειόνων ἢ. τὰ γὰρ πράγματα ἀναγκάζει. φόνος μὲν οὔτε παρὰ Αθανασίου γέγονεν, οὔτε δι' αὐτόν· Επειδὴ καὶ εἰς τοῦτο ἡμᾶς τὴν ἄδοξον

A Augustos. Neque longitudines itinerum hos dererruerunt, dummodo omnia majora tribunalia calumniis implerent: calumnia enim est, dilectissimi, quod moliuntur; eaque gravissima, & maxime omnium capitalis, idque in summis omnium humanorum tribunalibus. Quis enim alius istius quæstionis finis, nisi ut mors ab irato Imperatore inferatur?

Non igitur Athanasii, sed illorum facta luctum lamentationemque merentur: ipsosque rectius jure quis defleat: ipsos enim deflere convenit: siquidem scriptum est: *Nolite flere mortuum, neque lugeatis super eum fletu: plangite eum qui egreditur, quia non revertetur ultra.* Tota enim eorum epistola nihil aliud nisi necem spectat: ac necem moliuntur, si ipsis liceat; aut saltem exules facere; quod & impetraverunt ab religiosissimo Cæsarum patre, qui iram ipsorum pro morte quam poscebant, exilio explevit. Ista opera non vel tenuiter Christianorum, & raro gentilium, minime vero episcoporum esse, quos aliis justitiam commonstrare oportuit, vestram arbitramur in Christo conscientiam perspicere. Cur enim qui alios ab accusando deterrent, seipsos accusatores apud Imperatores præbuerunt? cur qui alienas calamitates lacrymis persequi oportere docent, ne exilio quidem nostro conquiescunt? Commune revera nostrum episcoporum exilium fuit: nos omnes pro exulibus habuimus; & nunc cum Athanasio patriæ redditos arbitramur; pro superioribus lacrymis ac gemitibus, quibus ejus vicem miserebamur, maximam vicissim hilaritatem & gaudium recepimus: quod utinam Dominus ne ab Eusebianis subvertatur, nobis incolume servet. Ac tametsi quidem veræ forent, quæ in eum conjecere crimina; tamen culpandum est, quod contra statuta Christianorum, post acerbitatem exilii eumdem denuo invadunt, cædes homicidiaque objicientes, & hujusmodi criminationibus imperatorias aures obtundunt. Jam cum omnia mentiantur, nihilque nisi calumnias afferant, nec in eorum literis quidquam sit veri, quem ad malitiæ gradum hos deveniisse, aut quales esse illos arbitramini? Rem igitur aggrediemur, eorumque calumniis occurremus. Nam hic quoque priora illa, quæ vel de synodo, vel de judicio habito jactitant, neque recte facta, neque vere prolata fuisse constabit: & in his quoque eosdem similiter condemnandos.

Pudet nos certe istius defensionis: verum quia temerarii nostri criminatores ad omnia se promptos offerunt, & quia post Athanasii ingressum, cædes & homicidia objiciunt patrata esse, rogamus ut nostram excusationem, tametsi longiusculam, quia res ita cogit, cum venia audiatis. Cædes omnino nulla, neque ab Athanasio, neque propter Athanasium commissa est: (siquidem ad hanc probrosam defensionem, ut antea diximus, adversariorum iniquitate compellimur:) Cædes vero & vincula aliena sunt

Jerem. 22. 10.

1 Lege ex Reg. Col. μετὰ τὸν. 2 Reg. MS. non habet has voces ἐν αὐτῷ. 3 Reg. τὸν τῆς. 4 Reg. ἐφ' αὐτά. 5 Nondum Patribus hujus Concilii innotuerat Constantini junioris cædes hoc anno in Occidente patrata.

a noſtra eccleſia. Carnifici neminem unquam Athanaſius dedidit; neque carcerem, quantum in ipſo fuit, fatigavit. Sacraria noſtra ſemper fuere, ſicut ſic in præſenti pura fuut: ſolo Chriſti ſanguine ejuſque cultu ſanctificata. Neque presbyter, neque diaconus ab Athanaſio interfectus eſt: neque ille cædem ulli, aut exilium irrogavit. Utinam illi qui veram perſecutionem induxerunt, nihil tale contra eum perpetraſſent. Nullus enim propter ipſum hic patria pulſus eſt; præter ipſum Athanaſium, quem illi in exilium pepulere: quem patriæ redditum, ilſdem iterum & gravioribus criminibus impetunt, linguam ſuam ad omnia falſa & crudelia exacuentes. Nam & judicum acta eidem adſcribunt: & cum ipſi in ſuis ſcriptis fateantur, Ægypti Præfectum in quoſdam tuliſſe ſententiam, non pudet eos eamdem Athanaſio imputare; quamvis Athanaſius, dum hæc agerentur, nondum Alexandriam ingreſſus eſſet, ſed adhuc per Syriam iter haberet, revertens ab exilio; ſi tamen longinquam peregrinationem afferre pro defenſione opus eſt, ne quis reus habeatur eorum quæ Dux aut Præfectus Ægypti fecerit. Nam ſi vel in ipſa Alexandria fuiſſet, quid tamen illi, quæſo, cum negotiis Præfecti? Atqui in illis locis non erat: neque ad ea quæ acta ſunt a Præfecto res eccleſiaſticæ occaſionem dederunt; ſed aliæ, quas ex monumentis actorum intelligetis; quæ nos, cognitis illorum ſcriptis, diligenter conquiſita, ad vos tranſmiſimus. Igitur cum & nunc ea, quæ neque ab eo, neque propter eum facta ſint, quaſi facta ſint, clamitent; & tot teſtibus ſe certiores factos de hiſce videri velint; dicant ex qua ſynodo hæc didicere, quibus ex argumentis, quo ex judicio. Quod ſi nihil tale pro ſe habent, temereque omnia affirmant, vobis cogitandum relinquimus, quid & prius factum ſit, & nunc factum eſſe ab iſtis fingitur. Nihil enim aliud iſtud eſt, quam calumnia, & inimicorum inſidiæ, & defendendæ impietatis contra pietatem pro Ariomanitis rabioſus furor; eo ſpectans, ut tollantur e medio orthodoxi; impune vero prædicent quidquid libuerit impietatis patroni. Et res quidem ita ſe habet.

Cum enim Arius impius, a quo Ariomanitarum hæreſis nomen accepit, ab eccleſia per beatum epiſcopum Alexandrum ejectus eſſet; Euſebiani diſcipuli pariter & ſocii impietatis ejus ſemetipſos ejectos eſſe arbitrantes, ad Alexandrum multa ſcripſerunt, rogantes, ne Arium extra eccleſiam relinqueret. Alexandro autem ob ſuam in Chriſtum pietatem impium non recipiente, Athanaſium tunc diaconum oderunt: quia eum aſſiduum eſſe apud Alexandrum, & in pretio haberi ab ipſo curioſe animadverterent: & quoniam jam antea ejus pro Chriſto pietatem in ſynodo Nicæna, ubi cum magna libertate contra Ariomanitarum impietatem diſſerueraf, experti eſſent, in graviſſimum odium exarſerunt. Ubi autem Deus eum ad epiſcopatum provexit, veterem jam olim malitiam iterum accendentes, veriti

A ἀπολογίαν ὡς προείπομεν ἐμβιβάζουσιν οἱ κατήγοροι, σφαγαὶ δὲ καὶ δεσμοὶ, τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ἀλλοξία· δήμιω παραδεδωκεν Ἀθανασίῳ οὐδένα. καὶ τὸ δεσμωτήριον, ὅσον ἐπ' αὐτῷ, οὐδέποτε ἐκοχλήθη παρ' αὐτοῦ. τὰ παρ' ἡμῖν ἱερατεῖα, ὥσπερ ἄνοι καὶ νεκρά. μόνῳ σέμνυνόμενα τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἀσεβείᾳ. οὔ πρεσβύτερος, οὐ διάκονος ἀνῃρέθη παρὰ Ἀθανασίου. ἃ φοίνια, ἃ ἐξουσίαν ἔδρασεν ὁ ἄνθρωπος. ἀλλ' εἶθε μὴ δὲ ἐκεῖνοι κατ' αὐτοῦ τόσ' ἔδρασαν ἀληθείᾳ τὴν πεῖραν ἐπαγαγόντες. οὐδεὶς γὰρ ἐξόριστος ἐντεῦθα γέγονε δι' αὐτὸν, πολλοῦ αὐτῷ τῷ ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ Ἀλεξανδρείας παρ' αὐτῷ, ὃν ἀφεθέντα, καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἢ ἐν χείροσι περιβαλλειν ἐπιζητῶσι, πάντα πρὸς ψῦδος καὶ θανατηφόρα ῥήματα, τὸν γλῶτταν ἑαυτῷ ὀτρυνοντες. ἰδοὺ γὰρ λοιπὸν καὶ τὰς τῷ δικασῶν πράξεις ἐπ' αὐτὸν μεταφέρουσι. καὶ τὸν μὲν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου φανερῶς ὁμολογοῦσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ, κατὰ τίνων ἀπέφαντται. πάλιν δὲ ὁ δυσωπήτος καὶ ταύτας τὰς ἀποφάσεις Ἀθανασίῳ προσάπτοντες. καὶ τοῦτο μηδέπω τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβάντι ἀλλ' ἔτι τῆς ὁδῷ τῆς ἀπὸ τῆς ἐξορίας ἐχομένῳ, καὶ κατὰ τὴν Συρίαν ὄντι. εἴγε δεῖ καὶ μακρὰν ἀποδημίαν εἰς ἀπολογίαν φέρειν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δεῖ ὑποθύμιον εἶναί τινα, οἷς ἐὰν ἡγεμὼν ἢ ἔπαρχος Αἰγύπτου πράξη. εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦν, τί πρὸς Ἀθανασίου αἱ τοῦ ἐπάρχου πράξεις; ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐπεδήμει τοῖς τόποις, καὶ τὰ πραχθέντα ἐκ διὰ προφάσεις ἐκκλησιαστικὰς πεπρακται παρὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου. ἀλλὰ διά τινας ἃς ἐκ τῶν ὑπομνημάτων εἴσεσθε. ἅπερ μετὰ τὸ γνῶναι τὰ παρὰ τούτων γραφέντα, πολυπραγμονήσαντες ἀπεστείλαμεν ὑμῖν. Οὐκ ἔν ὅτι καὶ νεὰ τὰ μὴ γενόμενα, μήτε παρ' αὐτοῦ, μήτε δι' αὐτὸν, βοῶσιν ὡς ἡγούμενα, καὶ τοσούτοις μαρτυροῦσιν ὡς πληροφορηθέντες κακοῖς, εἰπάτωσαν ἐκ ποίας συνόδου καὶ τοῦτο ἔγνωσαν; ἐκ ποίων ἀποδείξεων; ἐκ ποίας κρίσεως; εἰ δὲ μηδὲν ἔχοντες τοιοῦτον ἁπλῶς διαβεβαιοῦνται καὶ τὰ πρότερα πῶς γέγονεν; ἢ πῶς λέγουσιν, ὑμῖν καταλείπομεν σκοπεῖν. ἔδοξε γὰρ ἄλλο ἐστὶν, ἡ συκοφαντία καὶ ἐχθρῶν ἐπιβολὴ, καὶ θυμὸς ἄσχετος φρονῶν, καὶ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἡ ὑπὲρ τῆς Ἀρειομανιτῶν ἀσέβεια λυττῶσα, ἵν' ἐκ ποδῶν μὲν οἱ ὀρθόδοξοι γένωνται, μετ' ἀδείας δὲ λοιπὸν ἃ βούλονται κηρύττωσιν οἱ προσάται τῆς ἀσεβείας. καὶ γὰρ ὕτως ἔχει. Ἀρείῳ τῷ ἀσεβήσαντι, ἀφ' οὗ ἡ Ἀρειομανιτῶν δι' αὐτὸν αἵρεσις κέκληται, τῆς ἐκκλησίας ἐκβληθέντος ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου, οἱ περὶ Εὐσέβιον μαθηταὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ καὶ κοινωνοὶ συγχώρησιν ἑαυτοὺς ἐκβεβλῆσθαι νομίζοντες, ἔγραφον πολλὰ παρακαλοῦντες Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, μὴ ἀφεῖναι τὸν αἱρετικὸν Ἄρειον ἔξω τῆς ἐκκλησίας, Ἀλεξάνδρου δὲ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν μὴ δεχομένου τὸν ἀσεβῆ, εἰς Ἀθανάσιον τότε διάκονον ὄντα, ἐλυποῦντο. ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα συνόντι Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ πολυπραγμονοῦντες αὐτὸν ἤκουον, καὶ τιμώμενον παρ' αὐτοῦ, πεῖραν δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας τῆς εἰς Χριστὸν λαβόντες ἐκ τῆς συνόδου τῆς κατὰ

Ni-

1 Reg. Cod. τῶν ἐκείνου ἢ Αἰγύπτου πράξεις. 2 Reg. κηρύττωσιν.

Νικαίαν συγχροτηθείσης, ἐν οἷς ἐπαῤῥησιάζετο κατὰ τῆς ἀσεβείας τῷ Ἀρειομανίτῃ, μειζόνως τὸ μῖσος ἠύξανον. ὡς δὲ ἐπὶ τιλὶ ἐπισκοπὴν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἤγαγε. τιλὶ ἐκ παλαιᾶ ξεφομένῳ αὐτοῖς κακίαν ἀναζωπυρήσαντες, καὶ φοβάμβοι τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτᾶ, καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀσεβείας παράσασιν, Εὐσέβιος δὲ πλεῖον καὶ ἀπὸ τῆς συνειδήσεως ὢν οἶδε [1] πλαττόμβω, πάντα ξόπον ἐπεβάλλοιν καὶ συνεσκιάζοντε τῷ ἀνδεί. ἐκίνοιν βασιλέα κατ' αὐτᾶ, συνόδως ἠπείλην πολλάκις. καὶ τέλος ἐν Τύρῳ συνῆλθον. καὶ μέχρι νῦν οὐκ ἀφίσανται κατ' αὐτᾶ γράφοντες. καὶ ὅπως εἰσὶν ἀπαραίτητοι, ὡς καὶ τὴν κατάσασιν τ' ἐπισκοπῆς αὐτᾶ μέμφεσθαι. παντιχᾶ δεικνύοντες ἑαυτὲς ἐχθρὲς, καὶ μισοῦντας τὸν ἄνδρα. καὶ ψαδῆ λέγοντες, μόνον ἵνα ἐκφαυλίσωσιν αὐτὸν ἐν ταῖς ψαδολογίαις. ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆ τούτων ὧν ψαδόνται, τὶ πρότερα διελέγχωσι ψαδᾶ καὶ συσκιᾶς μεσά. μετὰ γὰρ τὴν τελάτιλὶ, φησιν, Ἀλεξάνδρε τοῦ ἐπισκόπε ὀλίγων τινῶν Ἀθανασίε μνημίω ποιεμβύων, ἐξ ἧ ἐπὶ ἐπισκόπων λάθρα καὶ ἐν παραβύσῳ χειροτονοῦσιν αὐτόν. ταῦτα ἔγραψαν καὶ βασιλεῦσιν, οἱ μηδὲν ψαδὲς γράφειν παραιτούμβοι. ὅτι δὲ πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς καὶ σώματος σωελήλυθότες, ἀνεβόων, ἔκραζον, αἰτοῦντες Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον τῇ ἐκκλησίᾳ. τοῦτο ἠύχοντο δημοσίᾳ τῷ Χεισῷ, καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὤρκιζον ποιεῖν ἐπὶ πλείσας ἡμέρας καὶ νύκτας, μήτε αὐτοὶ τῆς ἐκκλησίας ἀφισάμβοι, μήτε ἡμᾶς ἐπιξέποντες ἀφίσασθαι· τούτε καὶ ἡμεῖς μάρτυρες, τούτου καὶ ἡ πόλις πᾶσα καὶ ἡ ἐπαρχία. οὐδὲν μὲν ἐναντίον. ὡς ἔγραψαν ἐκεῖνοι, κατ' αὐτοῦ λέγοντες. πάντα δὲ τὰ βέλτισα, σπεδαῖον, ἄλαβῆ, Χεισιανὸν, ἕνα τῆς ἀσκητῆς, ἀληθῶς ἐπίσκοπον ὀνομάζοντες. ὅτι δὲ οἱ πλείονες ἡμῶν αὐτὸν ἐχειροτόνησαν ὑπὸ ταῖς πάντων ὄψεσι καὶ βοαῖς, μάρτυρες πάλιν ἡμεῖς ἀξιοπιστότεροι τῶν ἀπόντων καὶ ψαδομένων, οἱ χειροτονήσαντες. ἀλλ' ὅμως Εὐσέβιος τιλὶ κατάσασιν Ἀθανασίε μέμφεται, ἄνθρωπος τύχα μὴ δὲ κατάσασιν ὅλως ἐχηκώς. εἰδέπε καὶ ἔχων, αὐτὸς ἀκυρώσας αὐτιλί. ἐν Βηρυτῷ μὲν ἦν ἀπ' ἀρχῆς, Βηρυτὸν δὲ ἀφεὶς, εἰς Νικομήδειαν ἦλθε. τιλὶ μὲν, παρὰ νόμον ἀφεὶς· εἰς ἓν δὲ παρὰ νόμον ἐπιβαίνων. καὶ τιλὶ μὲν οἰκείαν, ἀσόργως κατιλελοιπώς. τιλὶ δὲ ἀλλοξίαν, ἀλόγως κατέχων. καὶ τῆς μὲν πρώτης τιλὶ σοργὴν, ὑπὸ τῆς ἀλλοξίας ἐπιθυμίας παειδὼν, τῇ δὲ δευτέρα, μὴ δὲ ἓν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἔχε τηρήσας. ἰδὲ γὰρ κἀκεῖθεν ἀποσὰς, ἀλλοξίαν πάλιν κατέχει· παντιχᾶ ταῖς ἀλλοξίαις ἐποφθαλμιῶν πόλεσι. καὶ ἐν πλάτῳ καὶ ἐν μεγέθει πόλεων νομίζων εἶναι τιλὶ εὐσέβειαν, καὶ τὸν κλῆρον τοῦ Θεᾶ καθ' ὃν ἐπίχθη τις, μηδὲν ἡγέμβω. ἐκ εἰδὼς ὅτι καὶ ὅπε δύο, ἢ τρεῖς συνηγμβύοι εἰσὶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τᾶ κυρίε, ἐκεῖ ἐστιν ἐν μέσῳ αὐτῆ ὁ κύριος. ἐκ ἐνθυμέμενος τὸ παρὰ τὸ ἀποσόλε λεχθὲν, ὅτι ἐκ [3] ἀλλοξίοις καμάτοις καυχήσομαι. ἑ σωορὼν τὸ παρ' αὐτᾶ παράγγελμα, δέδεσαι γυναικὶ μὴ ζήτει λύσιν. εἰ δὲ ἐπὶ γυναικὸς τὸ ῥητὸν, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ ἐκκλησίας [4] ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς, ἣ ὁ σωδεθεὶς, ἄλλην

illius ſanam doctrinam, & ad reſiſtendum impietati animi robur, omnibus modis ei viro inſidiati ſunt, & in eum conſpirarunt: in primiſque Euſebius conſcientia perculſus earum rerum quas noverat. Imperatorem igitur contra eum irritant, & ſynodos ſæpe minantur. Poſtremo Tyri in concilium coierunt; ac ne nunc quidem contra eum ſcribere deſinunt. Sunt autem ita inplacabiles, ut ejus etiam promotionem in epiſcopatum reprehendant: oſtendentes ubique ſe homini infenſos, & inimicos: ideirco ſolum falſa dicentes, ut ſaltem mendaciis eum infamem reddant. Verum ex his ipſis eorum mendaciis, etiam priora illa falſa eſſe deprehenduntur, & plena conſpirationis. Aiunt enim, poſt obitum epiſcopi Alexandri, cum pauciſſimi eſſent, qui Athanaſii mentionem facerent, ſex aut ſeptem epiſcopos clanculum & in loco obſcuro eum ordinaſſe. Hæc eadem illi, qui nullum mendaciorum genus reformidant, Imperatoribus ſcripſere. Nos autem contra, cum tota civitate & univerſa provincia teſtamur, omnem multitudinem populumque catholicæ eccleſiæ convenientem, quaſi uno animo & uno corpore, clamoribus vociferationibuſque poſtulaſſe Athanaſium eccleſiæ epiſcopum dari, idque publicis votis a Chriſto expetiiſſe: noſque ut faceremus, per multos dies ac noctes jurejurando obteſtatos fuiſſe: cum interea nec ipſi ab eccleſia diſcederent, neque nos abire permitterent. Hujus rei nos teſtes ſumus, & univerſa civitas ac provincia. Nec mali quidquam de eo, ut iſti ſcripſere, proferebant: ſed optima quæque bonum illum eſſe, religioſum, Chriſtianum, ex aſcetis unum, vere epiſcopum appellabant. Quod autem plerique noſtrum ſub omnium oculis acclamationibuſque ipſum ordinarunt, nos teſtes ſumus, qui ordinavimus: quibus proinde major quam iſtis, qui & tunc aberant & nunc mentiuntur, fides habenda eſt. Quamquam Euſebius ordinationem Athanaſii reprehendit, homo qui ipſe forte nunquam ordinatus eſt; aut ſi unquam fuit, ordinationem ſuam irritam fecit: nam initio quidem Beryti epiſcopus fuit; relictaque Beryto Nicomediam venit: illam quidem contra legem deſerens, iſtam vero contra legem invadens; & cum ſuam ſine ulla caritate reliquerit, alienam ſine cauſa occupat: prioris epiſcopatus caritatem alieni cupiditate contempſit: nec tamen illum alterum, quem tanta aviditate occuparat, retinuit. Ecce enim illinc quoque diſcedens, alienum rurſus arripuit; ſemper alienas civitates concupiſcens, ratus in opibus & magnitudine urbium religionem eſſe ſitam; & ſortem Dei, ſecundum quam quiſque ordinatus eſt, pro nihilo ducit; ignorans illud: Ubi duo aut tres in nomine Domini congregati fuerint, illic eſſe Dominum in medio eorum, nec ſecum recogitans dictum illud Apoſtoli; *non in alienis laboribus gloriabor*: neque præ oculis habens illius præceptum: *Alligatus es uxori, noli quærere ſolutionem*. Quod ſi hoc de uxore dictum eſt, quanto magis de eccleſia, atque adeo de epiſcopatu, cui 1. Cor. 7.

cum

1 Reg. Cod. rectius πλαττόμενος. 2 Reg. Cod. φατίν. 3 Ex Reg. Cod. lege, ἐν ἀλλοτρίοις.
4 Ex Reg. Cod. lege, κἠτῆς.

cum quis alligatus est, alium quærere non debet, ne adulter ex sacris litteris deprehendatur?

Horum sibimetipse conscius, ausus est tamen ordinationem Athanasii omnium bono testimonio comprobatam calumniari: nec veretur ei objicere depositionem, cum ipse interim depositus fuerit, testem suæ depositionis habens eum, qui in ejus locum suffectus est. Quomodo igitur vel ipse, vel Theognius, potuerunt alium deponere, cum ipsi depositi fuerint, quod ex aliorum in ipsorum loco ordinatione arguitur? Nam probe nostis, Amphionem Nicomediæ, Chrestum Nicææ, ipsorum loco, ob impietatem & communionem cum Ariomanitis, ab œcumenico concilio reprobatis ordinatos fuisse. Hanc vero synodum delere cupientes, suum injustum conciliabulum synodum nuncupare student: & illius quidem decreta irrita, sua autem esse rata volunt: & synodi vocabulo uti audent, qui tantæ synodo non obtemperant. Nihil illi synodum curant, sed curare se simulant: ut sublatis de medio orthodoxis, ea quæ veræ & magnæ synodo contra Arianos statuta sunt, faciant irrita: quibus Arianis & semper antea, & etiam nunc patrocinantes, contra Athanasium episcopum mentiri non verentur. Nam illa priora similia sunt huic mendacio, quo fingunt in ejus ingressu seditiones, luctus, populorumque lamentationes indigne ferentium illius receptionem. Nihil enim tale contigit; sed potius omnia contraria; gaudium scilicet, & lætitia, & populorum concursus ejus videndi desiderio, & ubique per ecclesias gratiarum actiones ad Dominum. Ministri autem & clerici omnes ita eum intuebantur, ut & animis gaudium conciperent, & illum diem omnium faustissimum arbitrarentur. Nostram autem, qui episcopi sumus, inenarrabilem lætitiam quid opus est scribere, cum jam antea testati simus, quidquid ei acciderit nobis videri accidere?

Hæc igitur cum sint in confesso, ipsique contraria dicant, quam fidem merebitur illorum concilium judiciumve, quod jactitant? Qui enim ita hostiliter agunt in his quæ nec viderunt, nec judicarunt, quibus nec interfuerunt; & scribere tamen audent, quasi rem sibi compertam: quomodo in his, ob quæ se convenisse dicunt, fidem obtinebunt? Annon potius & hæc & ista egisse illi ex odio existimabuntur? Quis enim ibi conventus episcoporum, aut consessus veri studiosus? Quis non ex plerisque eorum noster inimicus? Nonne Eusebiani studio Ariani furoris contra nos impetum fecerunt? non alios ejusdem secum sententiæ ad id similiter induxerunt? nonne & nos contra eosdem, ut cum Ario sentientes scripsimus? Nonne Eusebius Cæsareæ Palæstinæ episcopus, quod idolis sacrificaverit, a nostris confessoribus accusatus fuit? Nonne de Georgio probatum fuit, cum ab ordine sui sacerdotii a beato Alexandro dejectum fuisse? Nonne ceteri de aliis atque aliis criminibus arguebantur? Quo jure igitur isti contra nos synodum constituere potuerunt? aut quo-

A οὐκ ὀφείλει ζητεῖν, ἵνα μὴ καὶ μοιχὸς παρὰ ταῖς θείαις εὑρίσκηται γραφαῖς. ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα ἑαυτῷ συνειδὼς, τετόλμηκε τὴν κατάστασιν Ἀθανασίου τὴν ὑπὸ πάντων ἐπὶ καλοῖς μαρτυρουμένην, διαβάλλειν. καὶ καθαίρεσιν ὀνειδίζειν αὐτῷ τολμᾷ, καθαιρεθεὶς αὐτὸς, καὶ μάρτυρα τῆς καθαιρέσεως ἔχων, τὴν [1] ἀντ' αὐτοῦ κατάστασιν· πῶς οὖν ἢ αὐτὸς ἢ Θεόγνιος ἠδύναντο καθαιρεῖν ἄλλον, αὐτοὶ καθαιρεθέντες, καὶ ταῖς ἀντ' αὐτῶν καταστάσεσιν ἐλεγχόμενοι; οἴδατε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι Ἀμφίων μὲν ἐν Νικομηδείᾳ [2] Χρηστὸς δὲ ἐν Νικαίᾳ κατεστάθησαν ἀντ' αὐτῶν, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν, καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας κοινωνίαν, τοὺς ἀπὸ τῆς

B συνόδου τῆς οἰκουμενικῆς ἀποδοκιμασθέντας. κἀκείνην τὴν τῷ ὄντι σύνοδον ἀναιρεῖν θέλοντες. τὴν ἑαυτῶν ἄδικον σύστασιν ὀνομάζειν σύνοδον ἐπιχειροῦσι, καὶ τὰ [3] παρ' ἐκείνων κρατεῖν μὴ θέλοντες, τὰ παρ' αὐτοῖς κρατεῖν βούλονται. καὶ σύνοδον ὀνομάζουσιν, οἱ συνόδῳ τηλικαύτῃ μὴ πειθόμενοι. οὕτως οὐ σύνοδον πεφροντίκασιν, ἀλλὰ σχηματίζονται φροντίζειν, ἵνα ἀνελόντες τοὺς ὀρθοδόξους, τὰ δόξαντα τῇ ἀληθεῖ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, λύσωσιν. ὧν προϊστάμενοι καὶ ἀεὶ καὶ νῦν, ψεύδεσθαι τολμῶσι κατὰ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου. ὅμοια γὰρ κἀκεῖνα τοῖς νῦν, ἃ ψεύδονται ὅτι πρὸς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ, στάσεις καὶ θρῆνοι καὶ ὀδυρμοὶ γεγόνασι

C τῶν λαῶν, πρὸς τὴν ὑποδοχὴν αὐτοῦ δυνάσαν ἀγανακτούντων. οὐδὲν γὰρ τοιοῦτον γέγονεν, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον, χαρὰ καὶ εὐθυμία, καὶ δρόμος τῶν λαῶν, πρὸς τὴν εὐκταίαν αὐτοῦ [4] θέαν ἐπειγομένων. εὐφροσύνης δὲ αἱ ἐκκλησίαι μεσταί. καὶ εὐχαριστίαι πρὸς τὸν κύριον ἀναφερόμεναι πανταχοῦ. λειτουργοὶ δὲ καὶ κληρικοὶ πάντες οὕτως αὐτὸν ἑωράκασιν, ὡς εὐφρανθῆναι τὰς ψυχὰς, κἀκείνην τὴν ἡμέραν, πασῶν εὐθυμοτέραν ἐσχηκέναι πιστεύειν. τὴν γὰρ ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων ἀνεκλάλητον χαρὰν, τί χρὴ γράφειν; προλαβόντες γὰρ εἰρήκαμεν, ὡς σὺν αὐτῷ πάσχειν ἐνομίζομεν. τούτων τοίνυν οὕτως ὁμολογουμένων, καὶ παρ' αὐτῶν ἐναντίως προφερομένων,

D ποίαν ἔχει πίστιν ἡ παρ' αὐτῶν θρυλλουμένη σύνοδος ἢ κρίσις; οἱ γὰρ οὕτως ἐπιβαίνειν τολμῶντες, οἷς οὐκ εἶδον, οἷς οὐκ ἐδίκασαν, [5] οἷς οὐ συνῆλθον, καὶ γράφειν ὡς πληροφορηθέντες, πῶς ἐφ' οἷς συνεληλυθέναι λέγουσι πιστευθῆναι δύνανται; ἀλλ' οὐ κατ' ἔχθραν κἀκεῖνα πεποιηκέναι καὶ ταῦτα πιστευθήσονται; ποία γὰρ καὶ σύνοδος ἐπισκόπων ἦν τότε; ποῖον συνέδριον ἀληθείας ἐχόμενον; τίς τῶν πλειόνων ἐν αὐτοῖς οὐκ ἐχθρὸς ἡμέτερος ἦν; οὐ διὰ τὴν Ἀρείου μανίαν οἱ περὶ Εὐσέβιον καθ' ἡμῶν ὥρμησαν; οὐ τοὺς ἄλλους συμφρονοῦντας αὐτοῖς ἐπήγοντο; οὐκ ἀεὶ κατ' αὐτῶν ἐγράφομεν ὡς τὰ Ἀρείου φρονούντων; οὐκ

E Εὐσέβιος ὁ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἐπὶ θυσίᾳ κατηγορεῖτο ὑπὸ τῶν σὺν ἡμῖν ὁμολογητῶν; οὐ Γεώργιος ὡς καθαιρεθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ μακαρίου ἠλέγχετο; οὐκ ἐπ' ἄλλοις ἄλλοι καὶ διαφόροις ηὐθύνοντο; πῶς οὖν ἔτι συνιέναι καθ' ἡμῶν ἤθελον; πῶς δὲ σύνοδον ὀνομάζειν τολμῶσιν, ἧς Κόμης προεκάθητο, καὶ παρῆν Σπεκουλάτωρ· καὶ Κομεντάριος ἡμᾶς εἰσῆγεν ἀντὶ διακόνων τῆς ἐκκλησίας, ἐκεῖνος ἐφθέγγετο, καὶ οἱ παρόντες ἐσιώπων, μᾶλ-

λον

1 Reg. Cod. ἀντ' αὐτῶ. 2 Reg. Cod. χρησῆς. 3 Reg. Cod. περὶ ἐκείνων. 4 Lege ex Reg. Cod. θέαν ut legit Nannius. 5 Reg. Cod. ἐφ' οἷς.

λον δὲ ὑπήκουεν τῷ Κόμητι. καὶ τὸ κινεῖν τοὺς δοκοῦντας ἐπισκόπους, ὑπὸ τῆς ἐκείνου βουλῆς ἐνεποδίζετο. ἐκεῖνος ἐκέλευεν· ἡμεῖς ὑπὸ στρατιωτῶν ἠγόμεθα, μᾶλλον δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιον κελευόντων ἐκεῖνος ταῖς τούτων ἐξυπηρετεῖτο γνώμαις. τὸ δὲ ὅλον ἀγαπητοί, ποία σύνοδος ἔνθα τὸ τέλος ἐξορισία, καὶ φόνος, εἰς δόξαν ἦν βασιλεῖ; ποῖα δὲ καὶ τὰ ἐγκλήματα; μεῖζον γὰρ ἐπὶ τούτοις τὸ κατ' αὐτῶν θαῦμα. Ἀρσένιός τις ἦν. ὃν πεφονεῦσθαι ἐμέμφοντο, καὶ ποτήριον διέβαλλον κεκλᾶσθαι μυστικόν. Ἀλλ' Ἀρσένιος μὲν ζῇ καὶ μεθ' ἡμῶν εὔχεται συνάγεσθαι, καὶ οὐκ ἄλλας ἀναμένει μαρτυρίας, ἵνα ζῶν φανῇ, ἀλλ' αὐτὸς ὁμολογεῖ ζῆν, οἰκείοις γράμμασι πρὸς τὸν συνεπίσκοπον ἡμῶν Ἀθανάσιον γράφων, ὃν αὐτοῦ φονέα διεβεβαιοῦντο. καὶ οὐκ ᾐδοῦντο οἱ ἀσεβεῖς ἄνδρα πρὸ τοσούτου διαστήματος, καὶ πλῷ καὶ πεζῇ πάμπολυ μῆκος ἀπέχοντα, παρ' αὐτοῦ πεφονεῦσθαι κατηγοροῦντες, οὐ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, μὴ δὲ τὴν χώραν εἶδεν ἄνθρωπος. ἀλλὰ καὶ κρύψαι τετολμήκασι, καὶ ἀφανῆ καταστῆναι μηδὲν παθόντα. καὶ εἰ οἷόν τε ἦν εἰς ἄλλην οἰκουμένην ἂν μετετίθεσαν, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἀληθῶς ἂν ἐξήγαγον, ἵνα εἴτε ἐπαληθεύοντες εἴτε πλασάμενοι φόνον, ἀληθῶς Ἀθανάσιον ἀποκτείνωσιν. ἀλλὰ τῇ θείᾳ προνοίᾳ καὶ ἐν τούτῳ χάρις, τῇ μηδὲν ἄδικον ἰσχύειν ἐπιτρεπούσῃ, ἀλλ' ὑπὸ τὰς πάντων ὄψεις, Ἀρσένιον ὑπαγούσῃ ζῶντα, καὶ φανερῶς τὴν [1] πότε συσκευὴν καὶ συκοφαντίαν ἐλέγχοντα, οὐ γὰρ ὡς φονέας ἀποστρέφεται, οὐδὲ ὡς ἠδικηκότας μισεῖ, πέπονθε γὰρ ὅλως οὐδέν. ἀλλὰ κοινωνεῖν ἡμῖν ἀξιοῖ. καὶ συναριθμεῖσθαι βούλεται δι' ὧν ἔγραψε, καὶ ὅμως Ἀθανάσιος μὲν, συνεσκευάζετο [2] παρ' αὐτῶν, ὡς τὸν ζῶντα πεφονευκώς, ἐξωρίζετο δὲ παρ' αὐτῶν. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ τῶν βασιλέων τοῦτον ἐξώρισεν, ἀλλ' αἱ τούτων διαβολαί. σκοπεῖτε γὰρ εἰ μὴ οὕτως ἔχει. ὡς οὐδὲν μὲν ηὑρίσκετο κατὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, ὁ δὲ κόμης ἐβιάζετο, καὶ πολὺς ἦν σπουδάζων κατ' αὐτοῦ, ὁ μὲν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος φυγὼν τὴν γινομένην βίαν, ἀνῆλθε πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα, παραιτούμενος ἅμα καὶ τὸν κόμητα καὶ τὰς ἐκείνων συσκευὰς, ἀξιῶν δὲ νόμιμον ἐπισκόπων σύνοδον συγκροτηθῆναι, ἢ καὶ αὐτὸν δέξασθαι τὴν ἀπολογίαν ὧν ἐπήγαγον αὐτῷ καὶ γράφει μὲν βασιλεὺς ἀγανακτῶν, καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, ἐπαγγελλόμενός τε αὐτὸς ἀκροάσασθαι; ὁ καὶ τὴν σύνοδον κελεύσας γίνεσθαι. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον ἀνελθόντες, διαβάλλουσιν Ἀθανάσιον, οὐκ ἔτι μὲν τὰ ἐν Τύρῳ θρυλλούμενα παρ' αὐτῶν, περὶ σίτου δὲ καὶ πλείων ἐποχῆς, ὡς Ἀθανασίου ἐπαγγειλαμένου δύνασθαι κωλύειν, τῆς ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς Κωνσταντινούπολιν τοῦ σίτου μετακομιδήν. ταῦτά τινες τῶν ἐξ ἡμῶν ἔνδον ὄντες μετὰ Ἀθανασίου, ἀκηκόασι τοῦ βασιλέως ἀπειλοῦντος. εἶτα τοῦ Ἀθανασίου ὀδυρομένου ἐπὶ τῇ διαβολῇ καὶ διαβεβαιουμένου μὴ εἶναι ταύτην ἀληθῆ. πῶς γὰρ ἂν ἰδιώτης ἄνθρωπος καὶ πένης τηλικαῦτα δύναιτο; Εὐσέβιος οὐδὲ δημοσίᾳ παραιτησάμενος τὴν διαβολὴν, ὤμνυε τὸν Ἀθανάσιον εἶναι πλούσιον καὶ δυνατὸν καὶ ἱκανὸν πρὸς πάντα· ἵνα ἐκ τούτων κἀκεῖνα εἰρηκὼς Ἀθανάσιος νομισθῇ. ταῦτα μὲν οἱ σεμνοὶ

A modo synodum appellare audent, cui Comes præsidebat, & ubi spiculator aderat, ubi commentariensis pro diaconis ecclesiæ nos introducebat? Comes loquebatur, cæteri præsentes silebant, vel potius Comiti obtemperabant. Quod istos qui episcopi videbantur, inquietaret, illius consilio impediebatur. Ille jubebat, nos a militibus ducebamur, vel potius jussis Eusebianorum sententiisque ipse Comes inserviebat. In summa, dilectissimi, quæ species ibi synodi, cujus exitus erat exilium, & cædes, si Imperatori placuisset? quales vero accusationes? nam in hoc longe illi majore admiratione digni. Arsenium quemdam occisum criminabantur, & poculum B mysticum fractum esse. At Arsenius iste vivit, & nobiscum communicare optat: neque aliunde testimonia exspectat, ut vivus esse videatur: sed ipse sese confitetur vivere, idque in literis suis ad coepiscopum nostrum Athanasium perscripsit, quem ipsius interfectorem esse asseverabant. Nec puduit impios, hominem tanta intercapedine locorum & itineribus terra marique disjunctum ab eo occisum comminisci, qui per illa tempora ubi degeret, nemo noverat: sed & occultare eum ausi sunt, & subtrahere oculis, cum nihil mali passus esset: ac si potuissent, in alium orbem transtulissent, immo potius occidissent, ut homine seu vere C seu falso extincto, Athanasium vere occiderent. Sed divinæ hic providentiæ gratiæ agendæ sunt, quæ nihil injusti invalescere sinit, Arseniumque sub omnium oculos vivum produxit, dilucide sua præsentia calumnias eorum & figmenta retegentem. Qui nos nequaquam ut interfectores suos aversatur, aut ut injuriosos odit: nihil enim mali passus est: sed nobiscum communicare cupit, & nostro cœtui conjungi: quod ipsius scripta declarant.

Sed Athanasius quidem oppressus calumnia quasi verus homicida, ab illis in exilium actus est. Non enim pater Imperatorum, sed horum calumniæ, illum in exilium exterminaverunt. Animadvertite, quæso, D num ita se habeat. Cum nihil culpæ in comministro nostro Athanasio reperirent, Comesque summa vi imminens plura contra Athanasium moliretur: episcopus Comitis violentiam fugiens, religiosissimum Imperatorem adiit, deprecans & iniquitatem Comitis, & istorum calumnias: postulansque ut legitima episcoporum synodus indiceretur, aut ipse audiret suam defensionem de objectis criminibus. Imperator rei indignitate motus, scriptis suis accusatores citat, seque rem auditurum promittens, simul synodum indici jubet. Eusebiani autem ubi comparuissent, Athanasium calumniantur, non de objectis Tyri criminibus, sed frumentum E ab Athanasio navesque detentas: eumque minatum esse dixere, quod frumenti deportationem ex Alexandria Constantinopolim impedire posset. Hæc nonnulli ex nostris qui intus erant ex Imperatore minitante audierunt. Hinc cum Athanasius ad tantas calumnias ingemisceret, affirmaretque eas falsas esse; quomodo enim homo privatus & pauper tantum posset? Eusebius, ne publice quidem detrectans calumniatoris munus

1 al. τόπ. 2 Reg. Cod. παρὰ τῶν αὐτῶν.

nus, juravit Athanasium esse divitem, & potentem, & ad ista omnia idoneum: ut ita hæc dixisse Athanasius crederetur. Ad istum modum venerandi episcopi accusationem instituebant. Sed Dei gratia plus in hoc negotio valuit, quam illorum scelerata malitia; quæ principis animum religiosum ad clementiam retraxit, ut satis haberet pro morte exilium irrogare. Hæc igitur non alteri causæ, quam illorum calumniis adscribenda sunt: siquidem Imperator antea scribens eorum insidias improbavit, calumniasque detestatus, Meletianos nefarios & execrandos, aliisque gravissimis nominibus literis suis appellavit: ut qui gravissime ferret cædem hominis vivi objectam esse; & de vivente & incolumi homicidium fictum esse. Nos autem epistolam eam ad vos misimus.

At præclari Eusebiani, ut & veritatem & scripta delere videantur, nomen synodi prætexunt, & ipsius partes ab Imperatore accipiunt; quippe ubi Comes præsidet, & milites sunt episcoporum satellites; & imperatoria edicta, quos ipsi volunt, coire compellant. Jam vel hinc incredibiles eorum insidias animadvertite, & quam in audendo varii sint, ut quacumque ratione hominem e medio tollant. Si enim sibi solis veluti episcopi judicium adscribebant, qui opus erat vel Comite, vel militibus? cur edictis imperialibus concti convenerunt? Quod si Imperatore indigebant, & ab eo robur accipere voluerunt, quo jure ipsi judicium Imperatoris irritum fecere? aut cur cum ille Meletianos & calumniatores & nefarios, Athanasium vero innocentissimum suis scriptis pronunciarit, & confictam hominis vivi cædem detestatus sit; ipsi Meletianos verum dicere, & Athanasium reum esse definierunt? ac nihil veriti hominem vivum pro occiso imputarunt: qui & post judicium Imperatoris, & cum ipsi conveniebant, & hactenus nobiscum vivit. Hactenus de Arsenio.

Poculum autem mysticum, quale, aut ubi a Macario fractum est? id enim sursum ac deorsum circumvolitantes jactitant: tametsi Athanasium ne accusatores quidem ausi fuissent criminari, nisi ab ipsis summissi fuissent. Sed tamen illi summam ejus criminis in Athanasium referunt; quod ne in Macarium quidem, qui convictus non est, referri debuit. Nec pudet eos coram catechumenis, & quod pejus est, coram ethnicis hæc mysteria traducere: cum *oporteat*, sicut scriptum est, *sacramentum regis abscondere*, &, ut Dominus præcipit, *nolite sancta dare canibus, neque projiciatis margaritas ante porcos*, Non enim fas est mysteria gentibus prodere, ne per imperitiam ea subsannent; aut catechumeni per curiositatem scandalizentur. Sed tamen quodnam poculum, ubi, vel apud quos fractum est? Meletiani enim sunt, qui hic se accusatores præbent, homines prorsus fide indigni, ut schismatici, & hostes ecclesiæ; neque jam dumtaxat, sed a temporibus beati Petri episcopi & martyris: qui insidias ipsi Petro posuerunt, & Achillam ejus successorem calumniati sunt, & Alexan-

A κατηγόρουν ἐπίσκοποι. ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις, κρείττων τῆς πονηρίας αὐτῶν γεγένηται. τὴν γὰρ εὐσέβειαν τοῦ βασιλέως, εἰς φιλανθρωπίαν κεκίνηκε. καὶ ἀντὶ θανάτου, τὴν ἐξοριστίαν παρέσχεν. οὐκ οὖν αἱ διαβολαὶ, καὶ οὐδὲν ἄλλο, τούτων αἴτιαι. [1] ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς πρὸ τούτου γράφων, τὴν συσκευὴν ἐμέμψατο, τὴν ἐπιβουλὴν ᾐτιάσατο, τῶν Μελιτιανῶν κατεψηφίσατο, ἀθεμίτους ἀρὰς ἀξίους τὰ δεινότατα αὐτοὺς ἐγγράφως εἰπών. κεκίνηται γὰρ νεκρὸν ἀκηκοὼς ἄνθρωπον, ὃς ἐν τοῖς ζῶσιν ἦν. κεκίνηται φόνον ἀκούσας ἐπὶ ζῶντι, καὶ τοῦ βίου μὴ στερηθέντι. καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀπεστείλαμεν. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οἱ θαυμασοὶ, ἵνα καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ B γραφέντα λύειν δόξωσιν, ὄνομα συνόδου σχηματίζονται, καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς παρὰ βασιλέως λαμβάνουσι, καὶ κόμης ἐπὶ τούτῳ καὶ στρατιῶται δορυφόροι τῶν ἐπισκόπων, καὶ βασιλικὰ γράμματα συνελθεῖν οὓς ἤτησαν ἐπαναγκάζοντα. ἐνταῦθα τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν ἐνθυμήθητε, καὶ τὴν ἀνομαλίαν τῶν τολμωμένων αὐτοῖς, ἵνα ὅθεν δήποτε παντὶ τρόπῳ τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἡμῶν ἁρπάσωσιν. εἰ μὲν γὰρ ἐπέτρεπον ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν μόνοις ὡς ἐπίσκοποι, τίς κόμητος καὶ στρατιωτῶν χρεία; ἢ πῶς ὑπὸ βασιλικοῖς συνήγοντο γράμμασιν; εἰ δὲ βασιλέως ἐδέοντο καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ κῦρος ἔχειν ἤθελον, διατί τὴν κρίσιν αὐτοῦ παρέλυον; ἢ πῶς ἐκείνου, τοὺς μὲν C Μελιτιανοὺς. συκοφάντας ἀθεμίτους, Αθανάσιον δὲ καθαρώτατον δι' ὧν ἔγραψε κρίναντος, καὶ τὸν φόνον ἐκτραγῳδοῦντος τὸν ἐπὶ τῷ ζῶντι πεπλασμένον, οὗτοι καὶ Μελιτιανοὺς ἀληθεύειν, κἀκεῖνον ὑπεύθυνον εἶναι διωρίζοντο; καὶ μὴ αἰδούμενοι τὸν ζῶντα νεκρὸν ἐποίουν; ζῶντα καὶ μετὰ τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως, καὶ ὅτε συνήεσαν, καὶ ἄχρι νῦν σύν ἡμῖν ὄντα. ταῦτα μὲν περὶ Αρσενίου. ποτήριον δὲ μυστικὸν, ποῖον ἢ ποῦ κατεαγὲν παρὰ Μακαρίου; τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω περιϊόντες θρυλλοῦσι. καίτοι Αθανάσιον μὲν, οὐδὲ οἱ κατήγοροι τετολμήκασιν αἰτιάσασθαι, εἰ μὴ παραὐτῶν ὑπεβλήθησαν. ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ τὸ τέλος τῆς μέμψεως [2] ὑπ' αὐτὸν ἄγουσιν. ὃ μὴ δὲ ἐπὶ D Μακάριον ἔδει χωρεῖν, οὐκ ἐλεγχθέντα. καὶ οὐκ αἰσχύνονται ταῦτα ἐπὶ κατηχουμένων, καὶ, τόγε χείριστον, ἐπὶ ἑλλήνων τραγῳδοῦντες τὰ μυστήρια. δέον ὡς γέγραπται μυστήριον βασιλέως καλὸν κρύπτειν, καὶ ὡς ὁ κύριος παρηγγείλε, μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, μὴ δὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. οὐ χρὴ γὰρ τὰ μυστήρια ἀμυήτοις τραγῳδεῖν, ἵνα μὴ ἕλληνες μὲν ἀγνοοῦντες γελῶσι, κατηχούμενοι δὲ περίεργοι γενόμενοι, σκανδαλίζωνται. ἀλλὰ καὶ ὅμως ποῖον, ἢ ποῦ, ἢ παρὰ τίσι κατεαγὲν ποτήριον; Μελιτιανοὶ μὲν γάρ εἰσιν οἱ κατηγοροῦντες, καθόλου πιστεύεσθαι μὴ ὀφείλοντες. E σχισματικοὶ γὰρ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν, οὐ νῦν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου, ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος γενομένου, οἳ καὶ αὐτῷ Πέτρῳ ἐπιβουλεύσαντες, καὶ Αχιλλᾶν τὸν μετ' ἐκεῖνον διαβαλόντες, καὶ Αλεξάνδρου κατηγορήσαντες μέχρις αὐτοῦ βασιλέως. οὕτως γὰρ δὴ μελετήσαντες, λοιπὸν καὶ εἰς Αθανάσιον διέβησαν. οὐδὲν ξένον τῆς πονηρίας ἑαυτοῦ ποιοῦντες. καὶ γὰρ ὥσπερ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, οὕτως καὶ τοῦτον ἐσυκοφάντησαν, ἀλλὰ νῦν αὐτοῦ καὶ οὐ πρότερον ἡ συκοφαντία καὶ αἱ

δια-

1 Reg. Cod. ὁ μὲν γάρ. 2 Ex Reg. Cod. lege, ἐπ' αὐτόν.

ὀλιγαβολαὶ κεκρατήκασιν, ὅτι τὰς περὶ Εὐσέβιον ἔχον σωεργὰς καὶ πρόσωπα τὰς, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν τῆς Ἀρειομανιτῆς, δι' ἣν ὥσπερ πολλοῖς ἐπισκόποις, ὅτω καὶ Ἀθανασίῳ σωεσκεδάσαντο. καὶ γὰρ ὁ τόπος ἐκεῖνος ἐν ᾧ κεκλᾶσθαι τὸ ποτήριον φησιν, ἐκ ἦν ἐκκλησία, πρεσβύτερος ἐκ ἦν ἡ τὸν τόπον παροικῶν, ἡμέρα καθ' ἣν Μακαρίου τοῦτο πεποιηκέναι φασὶν, ἐκ ἦν κυριακή. μήτε τοίνυν ἐκκλησίας οὔσης ἐκεῖ, μήτε τοῦ ἱερουργοῦντος, μήτε τῆς ἡμέρας ἀπαιτούσης, ποῖον ἢ πότε, ἢ πῶς τὸ ποτήριον κέκλασται μυστικόν; ποτήρια γὰρ εἶναι πολλὰ κατὰ τὰς οἰκίας, καὶ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ, δῆλον, καὶ τούτων οὐδὲν ὁ θραύων ἀσεβεῖ, τὸ δὲ μυστικὸν ποτήριον ὅ, τι ἂν θραύσαι ἀρὰ ἐκών τις, ἀσεβῆ τὸν ἐπιχειρήκοτα, παρὰ μόνοις τοῖς νομίμοις προεσῶσιν ἀρίσκεται. Οὗτος ὁ τρόπος τοῦτο τὸ ποτήριον μόνος, ἄλλος οὐδείς, τοῦτο ὑμεῖς νομίμως προκίνετε τοῖς λαοῖς, τοῦτο ὑμεῖς κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν κανόνος παρελάβετε. τοῦτο μόνον ἐπὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προεσῶτων. μόνον γὰρ ὑμῶν ἐστι προτίνειν τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. τῆς δὲ ἄλλων, οὐδενός, ἀλλ' ὅσον τὸ μυστικὸν ὁ θραύων ἀσεβὴς, τοσοῦτον ἀσεβέστερος, ὁ συνβείζων τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· συνβείζει γὰρ ὁ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν τοῦτο ποιῶν. [1] καὶ τοῦτο μὴν ὅτι κἂν χισματικῶν ποτήριον κέκλασται παρὰ Μακαρίῳ, ἀλλ' ὅτι μηδαμοῦ ὅλως ἐκεῖ. πῶς γάρ; ὅπου μήτε τόπος κυριακῆς, μήτε τις ἐκεῖ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ μήτε ὁ νομιζόμενος μυστηρίων ἱερεύς. οὗτος δέ ἐστιν ὁ πολυθρύλλητος Ἰσχύρας, ὁ μήτε ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας χειροτονηθείς; καὶ ὅτε τοὺς ὑπὸ [2] Μελιτίου κατασκαθέντας πρεσβυτέρους Ἀλέξανδρος ἐδέχετο, μὴ δὲ ἐκείνοις σωαριθμηθείς, ὅπως οὐδὲ ἐκεῖθεν κατεσάθη. πόθεν οὖν πρεσβύτερος Ἰσχύρας; τίνος κατασήσαντος; Ἆρα [3] Κολλούθου; τοῦτο γὰρ λοιπόν. ἀλλ' ὅτι Κόλλουθος πρεσβύτερος ὢν ἐτελεύτησε, καὶ πᾶσα χεὶρ αὐτοῦ γέγονεν ἄχυρος, καὶ πάντες, οἱ παρ' αὐτοῦ κατασταθέντες, ἐν τῷ χίσματι, λαϊκοὶ γεγόνασι, καὶ ὅπως σωάγοντας δῆλον, καὶ οὐδενὶ κατέσηκεν ἀμφίβολον. πῶς ἂν ἰδιώτης ἄνθρωπος καὶ οἰκίσκον οἰκῶν ἰδιωτικὸν, ποτήριον ἔχειν μυστικὸν πιστεύθη, ἀλλὰ τότε τὸν ἰδιώτην πρεσβύτερον ὠνόμαζον, καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτῷ ταύτην ὀλίγα τινὰ καθ' ἡμῶν αἰδεσίαν ἐχαρίζοντο, καὶ νῦν μισθὸν τῆς κατηγορίας, ἐκκλησίας οἰκοδομὴν προξενοῦσιν, ὅπως ἐκ εἶχεν ἐκκλησίαν ἄνθρωπος, ἀλλὰ μισθὸν τῆς κακοηθείας, καὶ τῆς πρὸς τὴν κατηγορίαν ὑπακοῆς, νῦν οὐκ ἐκ εἶχε λαμβάνει, καὶ τάχα καὶ ἐπεσκόπευν ἀντέδοσαν αὐτῷ, ταῦτα γὰρ θρυλλεῖ περιών, καὶ ὅπως καθ' ἡμῶν βρονθύεται, ὅτω λοιπὸν τηλικαῦτα ἔπαθλα παρὰ τῆς ἐπισκόπων τοῖς κατηγόροις καὶ συκοφάνταις προσίθεται· εἰκότως· οἱ γὰρ συνεργοὶ εἰς ἃ ἤθελον αὐτὸν ἐχηκότες, ὡς τῆς πραγμάτων κοινωνὸν, ὅπως καὶ τῆς ὁμοίας ἐπισκαπῆς ἠξίωσαν. ἀλλὰ μήπω ταῦτα, ἔτι δὲ τὰς ἀκοὰς τοῖς τότε παρόχθεῖσι παρ' αὐτῆς, ἔνδοτε· μὴ δυνηθέντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν καίτοι κατ' αὐτῆς παρασκευασμένοι, καὶ ἐν Τύρῳ μηδὲν ἀποδείξαντος Ἰσχύρα, ἀλλὰ συκοφάντα δεικνυμένου, καὶ τῷ συσκάλλῳ αὐτῆς τῆς συκοφαντίας λυθέντος, εἰς [4] ἀπόδειξιν ὑπερτίθενται, καὶ ἐπαγγέλλονται πέμψειν ἐξ ἑαυτῆς τὸς κατὰ Μαρεώτην πολυπραγμονή-

A drum apud ipsum Imperatorem accusarunt: & postremo ita meditandis criminibus exercitati Athanasium invaserunt, a malitia non discudentes. Ut enim illius antecessores, ita quoque & ipsum calumniantur: quorum calumniæ antea inefficaces, nunc tandem successum habuere: ex quo Eusebianos socios & patronos nacti sunt; qui propriæ Ariomanitarum impietatis causa, ut in multos alios episcopos, ita quoque in Athanasium conspirationes faciunt. Atqui locus ille, in quo confractum poculum jactitant, ecclesia non erat: nec aliquis presbyter ibi degebat: nec dies, qua id factum a Macario volunt, Dominica. Cum igitur neque ecclesia ibi esset, B neque qui sacra faceret, neque dies hoc ipsum requireret; quale, aut quando, aut ubi mysticum illud poculum fractum est? Nam pocula multa passim in ædibus, atque adeo in medio foro haberi, constat: quæ qui fregerit, impie non agit. Mysticum autem poculum, quod qui sponte frangat, impius efficitur, nusquam nisi apud legitimos ecclesiæ præsides invenias: hic enim unus usus est calicis, & præter eum alius nullus: hoc solo vos legitime propinatis populo: hoc vos ab ecclesiastico canone accepistis; hoc dumtaxat penes eos habetur, qui Catholicæ ecclesiæ præsunt. Solum enim vestrum est propinare sanguinem Christi, & præterea nul- C lius. Ceterum ut impius est, qui hunc mysticum calicem frangit; ita multo magis impius est qui sanguini Christi contumeliam facit; contumeliam autem facit qui præter ecclesiasticam institutionem calice illo abutitur. Et hæc quidem eo a nobis meuntur, non quod vel schismaticorum poculum Macarius fregerit, sed quod ibi omnino nullum fuerit: qui enim fieri potuit, cum nec ipse locus Dominicus esset, neque quispiam ibi ecclesiasticus, atque adeo ne tempus quidem mysteriorum ageretur? Is autem est ille nominatissimus Ischyras, qui neque ab ecclesia ordinatus est; neque, cum a Meletio constitutos presbyteros Alexan- D der recipiebat, in eorum numero unquam habitus fuit, nec proinde vel sic ibi constitutus.

Quo pacto igitur presbyter Ischyras, aut quo ordinante? numquid Colutho? id enim restat: atqui Coluthum in gradu presbyterii obiisse, omnemque ejus manuum impositionem irritam, omneique ab eo ordinatos tempore schismatis, in laicorum ordinem redactos esse, & sic ad synaxim admissos, adeo apud omnes constat, ut nemo ea de re dubitandum putet. Quomodo igitur homo privatus, & privatas ædes inhabitans, poculum mysticum sibi concreditum habuit? Sed tunc illi hominem privatum presbyterum appellabant, & in nostram E injuriam hoc nomen ei indiderunt, eidemque pro mercede calumniarum ædificandæ ecclesiæ potestatem concedunt. Qui ergo per id tempus nullam habuit ecclesiam, nunc ad compensationem celeris obsequiique in accusando præstiti, ecclesiam accepit, forsitan etiam episcopatu donatus: id enim passim jactitat, & sic adversum nos infremit. Talia deinceps præmia per episcopos accusatoribus

& sy-

1 Reg. Cod. πῶτε φαμὲν, & sic legit Nannius. 2 MS. hoc loco Μελετίου, sed nihil interest, an Μελιτίου, an Μελετίου, an & Μελιτίου scripseris. 3 MSS. omnes, Κελλούθου ubique in hac epistola. 4 Reg. Cod. ἀποδύξις.

& sycophantis deferuntur. Neque id immerito; quem enim administrum suæ libidinis habuere, eum aut negotiorum socium, ita consimili episcopatu dignum censuere. Obiecto igitur, ut non hactenus tantum, sed ad sequentia quoque vos attentos præbeatis.

Cum nihil igitur possent contra veritatem, quamquam se omnibus modis communierant, eo quod Ischyras Tyri pro calumniatore habitus nihil probare posset, & ipsa calumnia sua vanitate corrueret; judicium causæ suspensum voluere, donec de probationibus constaret. Promittunt igitur se aliquot ex suis Mareoten amandaturos, qui rem curiose scrutarentur; quos nos e vestigio multis de causis palam rejiciendos docuimus; in primis quod cum Ario sentirent, & propterea nobis infensi. Verum illi potentia magistratuum freti, clam emiserunt Diognium, Marin, Theodorum, Macedonium, duos annis moribusque juvenes, Ursacium, & Valentem e Pannonia, qui post tam longum iter, quod susceperunt, ut inimicum suum judicarent, rursum Tyro Alexandriam contenderunt; nec puduit eos, quod se ex judicibus testes facerent. Quin potius omnibus insidiandi rationibus palam susceptis, quosvis labores itineraque subiere, ut calumniam semel initam absolverent. Et episcopum quidem Athanasium in externa regione detentum relinquerunt: ipsi interim in adversarii sui civitatem ingressi sunt, quasi in populum ecclesiamque debacchaturi. Immo, quod absurdius est, Ischyra accusatore secum adducto, Macarium reum custodiis Tyri inclusum, usequi non permiserunt. Nam Macarius presbyter sursum deorsum ab ipsis in crimen vocabatur.

Soli igitur Alexandriam cum accusatore Ischyra ipsorum contubernali sodale & compotore ingressi, assumpto una Præfecto Ægypti Philagrio, in Mareoten abscedunt; atque illic soli pro libidine sua cum prædicto viro quæstiones instituunt, nulla permissa presbyteris adeundi facultate, quamquam id multis precibus requirerent: erant autem illi, qui hæc postulabant, omnes tum civitatis tum universæ regionis presbyteri; petentes, ut sibi ostendere liceret, quosnam testes Ischyras subornasset, unde & quinam essent. Sacrorum igitur ministris exclusis, coram ethnicis hominibus quæstiones de ecclesia, de calice, de mensa, de rebus sacris habuere: &, quod gravius est, ethnicos in quæstione de mystico poculo in testes citaverunt; & quos ab Athanasio raptos fuisse, Procuratoris accitu definierunt, & ubi essent ignorare; hos ad se & ad Præfectum privatim introduxerunt: nec veriti sunt eos dicere ab Athanasio occisos, quorum testimoniis uti cernebantur. Sed cum eo solum spectent, ut eum occidant, rursum viventes mortuos esse fingunt, ut in Arsenio fecerunt. Nam qui adhuc supersunt, & qui in sua regione hominum oculis palam apparent, apud vos longe inde semotos quasi de medio sublatos deplorant: ut cum e longinquo petenda sint rerum documenta, comministrum nostrum calumniari possent, quasi vi & potestate u-

A σοντος, καὶ ἐς ἡμᾶς παρητήμεθα φανερῶς ὄντα πολλά, καὶ ὡς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας καὶ ὀλιγωτέτο ἡμῶν ἐχθρὸς, ἀπέστειλαν αὐτοῖ κρύφα, χρώμενοι τῇ δυναστείᾳ, Διόγνιον, Μάριν, Θεόδωρον, Μακεδόνιον, δύο νεωτέρους τῇ ἡλικίαν καὶ τὸν τρόπον, Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ἀπὸ Παννονίας, καὶ ὅτι μετὰ τοσαύτην ὁδὸν διὰ ἐπέμειναν ἵνα δικάσωσι τῷ ἐχθρῷ, πάλιν ἀπὸ Τύρε καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐπέγοντο, μηδὲ τὸ μάρτυρες οἱ δικασαὶ γενέσθαι παραιτησάμενοι, ἀλλὰ παντὶ τρόπον ἐπιβουλῆς ἀναδεξάμενοι φανερῶς, καὶ πάντα κάματον ὑπὲρ πᾶσαν ὁδὸν ὑποστάντες. ἵνα τὴν κατασκαλαζομένην συσκιὰν πληρώσωσι, καὶ τὸν μὴ ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον κατεχόμενον περὶ ξένης ἠφίεσαν, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν τῷ ἐχθρῷ πάλιν εἰσήεσαν, ὥσπερ ἐπικωμάζοντες τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῷ λαῷ, καὶ τὸ παραλογώτερον, Ἰσχύραν τὸν κατήγορον μεθ' ἑαυτῶν ἐπαγόμενοι Μακάριον τὸν κατηγορούμενον, ὃν ἐπέξειψαν ἀκολουθῆσαι, ἀλλ' ἔμφρουρον ἀφῆκαν ἐν Τύρῳ. ἄνω γὰρ καὶ κάτω Μακάριος ὁ πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπήγετο παρ' αὐτῷ τῷ ἐγκλήματι. μόνοι τοίνυν μετὰ τὸν κατηγόρε τῇ Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθόντες, συνοίκιον αὐτὸν καὶ συνέστιον καὶ συμποτὴν ἔχοντες, καὶ τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτε φιλάγριον παραλαβόντες, ἐπὶ τὸν Μαρεώτην ἀπῆλθον, κἀκεῖ δῆθεν ἐποιοῦντο τὴν ἐξέτασιν μόνοι ὡς ἤθελον μετὰ τὸ προειρημένε, πολλὰ τὰς πρεσβυτέρους παρεῖναι παρακαλέσαντας, ὃν ἐπιξέψαντες. ἠξίουν δὲ παρεῖναι οἵτε τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας πάσης πρεσβύτεροι, ἵνα τὰς ὑποβαλλομένας παρὰ Ἰσχύρα διελέγξωσι πόθεν καὶ τίνες εἰσί. καὶ τὰς μὲν λειτουργὰς, ἐκώλυον παρεῖναι, ἐπὶ δὲ τῷ ἐθνικῶν ἐξήτιζον περὶ ἐκκλησίας, περὶ ποτηρίε, περὶ τραπέζης, καὶ τῷ ἁγίων, καὶ τὸ δεινότερον, ἐθνικὰς ἐκάλεν μάρτυρας, περὶ ποτηρίε μυστικῦ ζητοῦντες, καὶ ὃς ἡρπάσθαι παρὰ Ἀθανασίε διωρίζοντο, ἐκ μετακλήσεως τῦ [1] καθολικῦ, καὶ μὴ δὲ ὅποι γῆς [2] ἐστὶ γινώσκειν, τότες εἰσῆγον ἐφ' ἑαυτῷ καὶ τὸ ἔπαρχε μόνον, καὶ ἐκ ἤδεντο τότες ἀφανίσθαι παρὰ τὸ ἐπισκόπε Ἀθανασίε λέγοντες, ὧν τισὶς μαρτηρίαις συγχρῆσθαι δοκεῖσιν. ἀλλὰ κἀνταῦθα μόνον φονεῦσαι βουλόμενοι, πάλιν τὸς ζῶντας ὡς ἀποθανόντας, τὸν ἐπὶ Ἀρσενίε τρόπον μιμέμενοι πλάττοντες. [3] ὅτις γὰρ τοὺς ἀνθρώπους καὶ φαινομένους ἐπὶ τῆς ἰδίας ὑμῖν τοῖς μακρὰν, ὡς ἀφανεῖς ἐξαγωγδᾶσιν, ἵνα μακρὰν ὄντων τῷ ἐλέγχων, τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν διαβάλλωσιν ὡς βίᾳ καὶ δυναστείᾳ χρώμενον, καίτοι πάντι αὐτοὶ μετὰ δυναστείας καὶ προσασίας πράττοντες. καὶ γὰρ ὅμοια πάλιν τὰ κατὰ Μαρεώτην, τοῖς κατὰ Τύρον ἐγίνετο, ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ κόμης ἦν μετὰ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ὧδε νῦν ἐπιτρέπον παρὰ τὰ ἐκείνοις δοκοῦντα ἢ λέγεσθαι ἢ πράττεσθαι, ὅτως καὶ ἐνταῦθα ὁ τῆς Αἰγύπτε ἔπαρχος μετὰ τῆς τάξεως ἦν, πάντας μὲν τὸς τῆς ἐκκλησίας ἐκφοβῶν, μηδενὰ δὲ μετὰ ἀληθείας ἐπιτρέπων μαρτυρεῖν, καὶ τὸ παραδοξότερον ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ καὶ τῇ οἰκίᾳ τῦ κατηγόρε, ἐξ ὧνπερ καὶ ἐξετάζειν ἐδόκουν ἃ ἢ βέλοντο οἱ εἴτε δικασαὶ, εἴτε μάρτυρες, εἴτε τῆς ἑαυτῷ καὶ Εὐσεβίε σπουδῆς, ὅπερ ἀληθέστερον, ὑπηρέται παραχρώμενοι. καὶ τίνα τὰ παρ' αὐτῷ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τολμηθέντα, νομίζομεν ὑμᾶς μὴ ἀγνοεῖν; παντιχῇ γὰρ διαδεδόναι,

1 Καθολικὸς, Rationalis, *Procurator*. Vide Ducangium in Glossar. 2 Lege, ἴσασι. 3 Reg. Cod. ὄντας γάρ.

δόναι, ξίφη γυμνὰ κατὰ ἁγίων παρθένων, καὶ τῆς ἀδελφῶν ἐχώρει, καὶ μάστιγες κατὰ τῆς ἐντίμων παρὰ Θεῷ σωμάτων, καὶ τὰς πόδας ἐχάλασον ἀπὸ τῆς πληγῶν, αἱ τὴν ψυχὴν ἐν ἁγνείᾳ καὶ πᾶσιν ὁλόκληροι τοῖς καλοῖς, ἐργασίαι τε κατ' αὐτῆς ἐπεσείοντο. καὶ ἐθνικοὶ δῆμοι πρὸς τὸ γυμνᾶν, τύπτειν, ἀτελγαίνειν κατ' αὐτῆς, βωμούς τε καὶ θυσίας ἐπαπειλεῖν αὐτοῖς. καί τις ἀτελγὴς ἀνὴρ ὡς ἐξουσίας λοιπὸν δοθείσης ὑπὸ τῶν ἐπάρχων πρὸς χάριν τῆς ἐπισκόπων, χεῖρα παρθένῳ κατεῖχε, καὶ πρὸς τυχόντι βωμὸν εἵλκεν, ἀνάγκην θυσίας καὶ διωγμῶν μιμούμενος, καὶ ταῦτα ἐπράττετο, καὶ φυγὴ τῆς παρθένων ἦν, καὶ γέλως τῆς ἐθνικῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας, τῆς ἐπισκόπων οἶδον ὄντων καὶ ταύτην τὴν οἰκίαν οἰκούντων ἐν ᾗ ταῦτα ἐπράττετο, καὶ ἀφ' ἧς διὰ τὴν εἰς αὐτὰς χάριν, ξιφῶν οἱ παρθένοι γυμνῶν, καὶ παντὸς κινδύνου, καὶ ὕβρεων, καὶ παροινίας πεπείραντο. καὶ ταῦτα ἔπασχον ἐν ὑπείκᾳ παρὰ τῆς τοῖς ἐπισκόποις οἶδον σωφρονιζομένων. ταῦτα πρόοιδότες, ὡς ἐχθρῶν εἴσοδον ἐφ' ἡ τυχοῦσα βλάβη, τὴν παραίτησιν ἐποιησάμεθα. ταῦτα καὶ Ἀλέξανδρος ἐν τῷ λαβεῖν ὁ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπίσκοπος, γράφει πρὸς τὸν ἐκεῖ μένοντας τὴν συκοφαντίαν ἐλέγχων, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν μαρτυρούμενος. ὃν κἂν σιωπᾷ ἡμῶσιν ἑαυτοῖς, καὶ τῆς ἐπιβουλῆς μέχρι σήμερον, οὐδὲν ἄλλο, ἢ κατ' ἐκείνην τὴν βίαν δεικνύουσι. καὶ γὰρ καὶ ὁ παμπόνηρος Ἰσχύρας οὐδὲ αὐτὸς ἄνευ φόβου καὶ βίας ἐπ' αὐτὸ ὥρμησεν, ἀλλ' ἀνάγκη τὴν κατηγορίαν ὑπέδυ. τοῦτο τεκμήριον, αὐτὸς ἔγραψε Ἰσχύρας πρὸς τὸν σιωπίσκοπον Ἀθανάσιον, ὅτι μηδὲν ἐκεῖ πέπραχται τοιοῦτον, ἀλλ' ὑπεβλήθη πλάσασθαι, καὶ ταῦτα ἔγραψεν, ὑ δεχθεὶς παρ' αὐτοῦ ὡς πρεσβύτερος, ὑ τοιαύτην χάριτος προσηγορίαν λαβὼν, ὑκ οἰκοδομὴν ἐκκλησίας εἰς ἀμοιβὴν τυχὼν, ὑ μισθὸν ἐπισκοπῆς προσδοκήσας. ὧν πάντων ἔτυχε παρ' αὐτῆς, διὰ τὴν κατηγορίαν. ἀλλα' καὶ τὸ γε αὐτοῦ πᾶν μεθ' ἡμῶν συνήγετο. καὶ ὑκ ἂν σιωπηθέντες, εἶγε τὸ τυχὸν, ἠδίκηντο. ταῦτα μὴ οὖν ὅτι μὴ λόγος, ἀλλ' ἔργον, μάρτυρες μὴ, οἱ τοῦ Μαρεώτου πρεσβύτεροι πάντες, οἱ ἀεὶ σιώντες ἐν ταῖς περιοδίαις τῷ ἐπισκόπῳ· οἱ καὶ τό τε γράψαντες κατὰ Ἰσχύρα. καὶ μήτε ἐν Τύρῳ, οἱ ἐλθόντες ἐξ αὐτῆς ἐπιβαπτίστες εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν, μήτε ἐν τῷ Μαρεώτῃ ἀπομείναντες, συγχωρηθέντες ἐλέγξαι τὸν Ἰσχύραν συκοφάντην. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἀντίγραφα τῆς Ἀλεξάνδρου γραμμάτων, καὶ τῆς πρεσβυτέρων, καὶ τοῦ Ἰσχύρα, ἀπεσείλαμεν δὲ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς τῆς βασιλέων ἐπιστολήν. οὐθα ὑ μόνον ἐπ' Ἀρσενίῳ δυσχεραίνει, ὅτι ζῶντος ἀνθρώπου φόνος ἐνεκαλεῖτο, ἀλλα' καὶ ἐπὶ τῷ ποτηρίῳ ἐθαύμαζε, τὸ ποικίλον τῆς κατηγορίας καὶ πεπλανημένον, ὅτι πῆ μὴ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, πῆ δὲ Ἀθανασίου ὑ ἐπισκόπου κατηγόρουν, ὡς κλάσαντος τῆς χερσὶ τὸ ποτήριον, καὶ πάλιν συκοφάντης τοῦ Μελιτιανοῦ, καὶ πάλιν Ἀθανάσιον καθαρώτατον ἀποφαίνεται. πῶς γὰρ ὑ συκοφάντης Μελιτιανοῦ, καὶ πρόγε πάντων Ἰωάννης; ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κοινωνήσας ἡμῖν, κατιγνὺς ἑαυτοῦ, μηδὲν ἔτι περὶ τοῦ ποτηρίου κινήσας, ἐπειδὴ τοῦ περὶ Εὐσέβιον εἶδε σπουδάζοντας τοῖς Ἀρειομανίταις· ὑκ ἀποτολμῶντος δὲ φανερῶς αὐτοῖς συνεργεῖν. ἀλλα' ζητοῦντος ἄλλοις χρῆσθαι προσώποις, ἑαυτὸν ὑποβέβληκεν ὥσπερ τ ἔξω θεάζων ὑποκειτὶ, καὶ ἡ μὴ ὑπόθεσις ἰῶ Ἀρειανῶν ἀ-

A sus sit: cum ipsi per vim & potentiam omnia agant. Eadem enim denuo apud Mareoten, quæ Tyri, perpetrarunt. Ut enim illi Comes erat cum militari satellitio, nihil quod ipsis displiceret aut dici aut fieri permittens; ita quoque & hic Præfectus Ægypti manu militari succinctus, omnes ecclesiasticos terrefaciens, nulli permisit ex vero testimonium dicere: &, quod absurdius est, in ipsis ædibus accusatoris & commorabantur, & quæstionibus operam dandam, prout libuit, decernebant: eoque tam judices quam testes, suæ & Eusebianæ voluntatis administri, conveniebant.

B Quæ porro Alexandriæ ausi sunt, arbitramur vobis non ignota esse, cum ea ubique gentium fama divulgata sit. Districti scilicet gladii in sanctas virgines & fratres: flagella pretiosis apud Deum corporibus incussa, pedes plagarum vi claudicantes, earum quæ mentem in castitate & in omnibus bonis operibus exercebant. Hinc flagitia adversus illas commissa: gentilium vulgus ipsas nudare, verberare, adversus eas petulanter se gerere, aras idolorum & sacrificia minitari: adeo ut homo quidam procax, veluti istiusmodi potestas a Præfecto jam deinceps concessa esset in gratiam episcoporum, virginem manu arreptam ad altare, quod forte obvium erat, protraxerit, necessitatem sacrifi-C candi & vim persecutionis imitatus. Inter hæc scelera virgines fugere, ethnici ecclesiæ insultare, episcopis in illis ipsis ædibus, ubi ista perpetrabantur, versantibus; in quorum gratiam virgines miseræ strictos gladios, omnia genera periculorum, & quamlibet contumeliam & injuriam experiri coactæ sunt. Et hæc quidem passæ sunt ipso jejunii tempore a coepulonibus episcoporum, cum quibus convivium intus agitabant.

Hæc cum futura provideremus, nec vulgarem, sed quasi ex hostili incursu vastitatem, detrectavimus hoc genus judicii. Hæc etiam cum Alexander Thessalonicæ episcopus animadverteret, scripsit ad eos qui illic ad-D huc commorabantur, conjurationem & calumniam arguens. Quem si in suo grege annumerant, sociumque suæ factionis jactitant, eo ipso vim se homini intulisse declarant. Enimvero nec ipse quoque sceleratissimus Ischyras, sponte, sed coactus, ad accusandum descendit. Cujus rei argumento sunt ejus ad coepiscopum nostrum Athanasium literæ, quibus testatur nihil tale ibi actum fuisse, sed se subornatum esse ut hæc fingeret. Et scripsit illa, cum nec pro presbytero ab illo agnosceretur, nec illius appellationis gratiam obtinuisset, nec jus ædificandæ ecclesiæ pro remuneratione impetrasset, nec episcopatum pro mercede exspectaret: quæ omnia conse-E cutus est ab istis ob accusationem. Atque adeo ejus cognati nobiscum semper communioni conjuncti fuere; non facturi scilicet, si vel tantillum injuriæ a nobis accepissent.

Hæc non verbis, sed re constare, testes sunt omnes Mareotæ presbyteri, qui comites episcopo in itineribus fuere, & qui tum contra Ischyram scripsere: quibusque nec tum, cum Tyrum venissent, permissum fui veritatem loqui; neque iis qui in Mareot remanserunt, concessum fuit ut Ischyram calumniatorem refellere liceret. Exemplaria au-

tem literarum, tum Alexandri, tum presbyterorum, tum ipsius Ischyræ, una missmus: quibus adjuncta epistola patris Imperatorum; in qua non solum calumniam de Arsenii morte confictam testatur se indigne ferre, quod vivi hominis cædes imputata sit; verum etiam in crimine mystici poculi valde admiratur tantam varietatem & accusationis inconstantiam, quod nunc Macarium presbyterum, nunc Athanasium episcopum de calice confracto incusarent: ac Meletianos iterum calumniatores, Athanasium vero innocentissimum pronunciat. Quomodo enim non calumniatores Meletiani, & inter Meletianos præcipue Joannes? qui Ecclesiam ingressus, & in communionem a nobis receptus, facti sui pœnitens, cum nondum quidquam de calice movisset, animadvertens Eusebianos Ariomanitis favere; ita tamen ut illos palam adjuvare nollet, sed alias ad id personas rerumque prætextus quærerent; obtulit illis suam veluti in scena histrionicam operam ad eam fabulam agendam; cujus argumentum erat, Arianorum certamen. Primæ autem partes, ut illi rem bene gererent: accersita vero persona & appendix, Joannes cum sociis: ut Arianorum studiosi sub istiusmodi occasione & specie judicii, adversarios impietatis e medio tollant, & impietatem in locum pietatis inducant, Arianosque in ecclesiam introducant: & ii qui pietatem exterminatam cupiunt, per impietatem superare nituntur: & ii, qui impietatem in Christum susceperunt, hostes impietatis velut impios conantur occidere. Et calicem nobis proferunt confractum, ut videatur Athanasius in Christum una cum ipsis impius esse. At quorsum illa mystici poculi ab istis facta mentio? aut unde impietatis in Christum antesignanis ulla de mystico poculo religio? aut unde illis qui Christum non noverunt, poculum Christi notum est? aut cur Domini calicem se in reverentia habere simulant, qui Christum Dominum contumelia afficiunt? aut quonam pacto calicem deplorant, qui episcopum mysteria in eo celebrantem occidere satagunt, &, quantum in ipsis est, jam occiderunt? Aut quomodo lamentantur throni episcopalis vicem, qui episcopo in throno sedenti necem moliuntur, ut thronus episcopum desideret, & populi pia doctrina spolientur? Verum neque poculum illos, aut cædes, aut ullæ denique scelerum species quas prætexerunt, sed sola Arianorum impietas huc adegit: in cujus gratiam Athanasio & ceteris episcopis insidias faciunt, atque etiam nunc ecclesiæ bellum inferunt. Quinam enim sunt cædium & exiliorum auctores? nonne isti? Quinam sæcularium potestate usi insidias episcopis moliuntur? nonne Eusebius cum suis; & nequaquam, ut ipsi scribunt, Athanasius? Hoc enim ille cum aliis multis ab istis vexatus est. Nam eo tempore [1] quatuor presbyteros Alexandriæ, quamquam Tyrum non venerant, e finibus suis exterminaverunt. Quinam luctu & lachrymis digni? Nonne isti qui & priora ista perpetrarunt, & secunda addere non recusant, omnia ca-

A γων. καὶ τὸ ποτήριον, ἐκείνως καπηλεῦον, ὑποβολὴ δὲ καὶ παράσημα τούτων, Ἰωάννης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἵνα οἱ τοῦ Ἀρειανῶν σπάσαι, ὀφθῇ τῆς τυπικῆς ποιφάσεως, δικασῶν χάριτι, τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀσεβείας ἀπώσωνται, καὶ τὸν ἀσέβειαν ἐγκαταιήξωσι, καὶ τὸς Ἀρειανὸς εἰσαγάγωσι τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ οἱ τὸν Εὐσέβειαν ἐξωθῆναι θέλοντες, δι' ἀσέβειαν [2] κινῆσαι βιάζονται. καὶ οἱ τὸν ἀσέβειαν τὸν κατὰ Χριστὸν προελόμενοι, τοὺς τῆς ἀσεβείας ἐχθροὺς, ὡς ἀσεβεῖς ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν. καὶ ποτήριον ὑμῖν προφέρουσι κεκλασμένον, ἵνα δόξῃ καὶ Ἀθανάσιος κατὰ Χριστὸν συνασεβεῖν αὐτοῖς. ποῖα γὰρ καὶ μνήμη παρ' αὐτοῖς ὀφείλεται ποτηρίου μυστικοῦ; πόθεν ἀσεβείας τῆς εἰς Χριστὸν προσάπτουσι, περὶ ποτηρίου νῦν διαβολῆς; πόθεν τοῖς τὸν Χριστὸν μὴ γνωρίζουσι ποτήριον Χριστοῦ γνώριμον; πῶς οἱ ποτήριον τιμᾷν προσποιούμενοι, τὸν τοῦ ποτηρίου Θεὸν ἀτιμάζουσιν; ἢ πῶς οἱ ποτήριον ὀδυρόμενοι, τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐν αὐτῷ μυσταγωγοῦντα, φονεῦσαι ζητοῦσι; καὶ ἐφύλαξαν ἂν τὸ ὅσιον ἐν ἑαυτοῖς. πῶς δὲ οἱ τὸν θρόνον τὸν ἐπισκοπικὸν ὀδυρόμενοι, τὸν ἐν αὐτῷ καθήμενον ἐπίσκοπον ἀνελεῖν ζητοῦσιν; ἵνα καὶ ὁ θρόνος τὸν ἐπίσκοπον ζητῇ καὶ οἱ λαοὶ τῆς ἀσεβοῦς διδασκαλίας στερηθῶσιν. ὅτε ἦν ποτήριον, ὅτε φόνος, ὅτε τι τοῦ ὑπ' αὐτοῦ πρατολογηθέντων εἰς τοῦτο αὐτοὺς προήγαγε, ἀλλ' ἡ προαιρημένη τοῦ Ἀρειανῶν ἀσέβεια. διὸ ἦν καὶ B Ἀθανασίῳ καὶ ἄλλοις ἐπισκόποις ἐπιβαλόντες, ἔτι καὶ νῦν τῇ ἐκκλησίᾳ πολεμοῦσιν. ἆρα γὰρ τίνες οἱ φόνους καὶ ὀξουσίας [3] ποιήσαντες. ἀλλ' ὅτοι; ἆρα τίνες τῶν ἔξωθεν προσασίαις χρώμενοι. τοῖς ἐπισκόποις ἐπιβαλόντων· ἀλλ' οἱ περὶ Εὐσέβιον μᾶλλον, καὶ ἐκ Ἀθανασίου ὡς αὐτοὶ γράφουσι; παρ' αὐτοῦ γὰρ αὐτὸς καὶ ἄλλοι πεπόνθασι. καὶ γὰρ καὶ πρεσβύτερον τοῖς Ἀλεξανδρείας τέσσαρες κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καίτοι μηδὲ εἰς Τύρον ἐξελθόντες ὑπερόριοι παρ' αὐτοῦ γεγόνασιν. ἆρα τίνες οἱ θρηνῶν καὶ δακρύων ἄξιοι, ἀλλ' οἱ καὶ τὰ πρῶτα ποιήσαντες, καὶ δεύτερα συνάπτειν μὴ παραιτούμενοι, καὶ πάντα συγχεῖν ἐπιτείνοντες, ἵνα ἐπίσκοπον ἀπολέσωσι μὴ ὑπείκοντι τῇ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ αἱρέσει; διὰ τοῦτο ἡ ἔχθρα τοῦ περὶ Εὐσέβιον. διατέτατο τὰ ἐν Τύρῳ κινηθέντα. διατέτατο αἱ προσποίητοι χεῖσεις. διατέτατο νῦν καὶ χωρὶς χείσεως παρ' αὐτοῦ ὡς πεπληροφορημένων, γράμματα, διατέτατο οἱ πρὸς τὸν πατέρα τοῦ βασιλέως καὶ πῶς αὐτὸς τοὺς δυσεβεστάτους βασιλεῖς, διαβολαί. οἷα γὰρ καὶ νῦν κατείρηται ὁ συλλειτουργὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἀναγκαῖον ὑμᾶς εἰδέναι, ἵνα καὶ ἐκ τούτου καταγνῶτε τῆς πονηρίας αὐτοῦ, καὶ γνώσκητε, ὅτι μηδὲν ἄλλο, ἢ φονεῦσαι ζητοῦσι τὸν ἄνδρα. Σῖτος δὲ παρὰ τοῦ παχὸς τοῦ βασιλέως ἐδίδοτο πρὸς τὰς [4] τοῦ χηρῶν διαζοφάς. Γδία μὲν Λίβυας, ἰδία δὲ τισὶν ἐξ Αἰγύπτου. τοῦτον πάντες λαμβάνουσιν ἄχρι νῦν, Ἀθανασίου μηδὲν ἐξ αὐτοῦ νομιζομένου, πλὴν μόνου τοῦ συγκαμόντος αὐτοῖς, ἀλλὰ νῦν ἐκείνων λαμβανόντων μὴ πεμψαμένων, ὁμολογούντων λαμβάνειν, διαβέβληται Ἀθανασίῳ ὡς ὅλον τὸν σῖτον πωπρακώς; καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἀποφερόμενος, καὶ τοῦτο ἐγραψε βασιλεῖ, αἰτιώμενος ἐκ τοῦ γεγενημένου διαβολῆς. τίνες τοίνυν οἱ διαβεβληκότες; ἆρ' οἱ καὶ τὰ

πρῶτα

1. Aphthonium, Athanasium, Paulum, Plutionem ex Epist. synodi Sardic. ad Ægyptios. *Harduinus.*
2. Lege ex Reg. Cod. & ex Nannio δι' ἀσεβείας κινῆσαι. 3 Reg. Cod. addit, ἀληθῶς.
4 Forte verius, τῶν χήρων, ut paulo infra; sequitur enim πάντες, & λαμβανόντων &c.

πρῶτα ποιήσαντες, καὶ τὰ δεύτερα κινεῖν μὴ παρατόλμοι; τίνες οἱ τῆς γραμμάτων τούτων αἴτιοι παρὰ τῷ βασιλέως λεγομένων, οὐχ οἱ Ἀρειανοὶ σπεύδοντες, καὶ μηδενὶ κατὰ τὸν ἄνδρα παραιτησάμενοι μήτε λέγειν, μήτε γράφειν; οὐδεὶς γὰρ τοὺς τοσαῦτα ποιήσαντας ἀφεὶς, ἄλλως ἐνοπτεύσειε. καὶ γὰρ ἐναργέστατον αὐτῆς τὸ δεῖγμα τῆς διαβολῆς φαίνεται. σπεύδάζουσι γὰρ τῆς ἐκκλησίας ἀφελέσθαι τὸν σῖτον, τῇ προφάσει τῆς διαβολῆς, καὶ Ἀρειανοῖς παραχεῖν. ὃ πάντων μάλιστα, εἰς τοὺς αἰτίους τῆς σπουδῆς, καὶ τοὺς ἐξάρχους αὐτῆς ἀναξέχει, τοὺς μήτε φόνους κατὰ τὸν ἄνδρα κινῆσαι παραιτησαμένους, δι' ὧν ψεύδη διαβεβλήκασι βασιλεῖ, μήτε τῆς κλήρων τῆς ἐκκλησίας ἀφελέσθαι τοὺς ξοφὰς, ἵνα τῷ ὄντι κέρδος αἱρετικοῖς παράσχονται. ἀτεσείλαμεν δὲ καὶ τινὶ μαρτυρίαν τῆς κατὰ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν καὶ τῆς ἐξ Αἰγύπτου συλλειτουργῶν ἡμῶν, ἵνα καὶ ἐκ τούτου γνῶτε, τινὶ κατὰ Ἀθανασίου γεγενημένῃ συκοφαντίαν. τοιοῦτα δὲ ποιοῦσιν, ἵνα φόβῳ λοιπὸν ἡσυχάζοντων τῆς τὰ τῆς ἀσεβείας φρονούντων, ἡ τῆς ἀσεβῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις, ἀντεισαχθῇ ἀλλὰ καὶ τῇ μὴ ὑμῶν ἀλαβείᾳ χάρις ἀγαπητοί, ὅτι πολλάκις τοὺς Ἀρειανοὺς ἀναθεματίζοντες ἐγράψατε. καὶ χώραν αὐτοῖς εἰς τινὶ ἐκκλησίαν οὐ δεδώκατε. τῆς δὲ περὶ Εὐσέβιον ὁ ἔλεγχος, ἐγγύς. ἰδὲ γὰρ μετὰ τὰ πρότερα παρ' αὐτῆς περὶ τῆς Ἀρειανῶν γράμματα, ὧν οὐκ ἀτεσείλαμεν τὰ ἀντίγραφα, φανερῶς λοιπὸν, τοὺς παρὰ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀναθεματισθέντας Ἀρειομανίτας, ἐπεγείρουσι κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπίσκοπον αὐτοῖς κατέσησαν, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τοῖς φόβοις διαιροῦσι τὰς ἐκκλησίας, ἵνα πανταχοῦ συνεργοὺς ἔχωσι τῆς ἀσεβείας αὐτῆς. καὶ γὰρ καὶ διακόνους πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας ἀποστέλλουσιν, οἳ φανερῶς συνάγονται παρ' αὐτοῖς, καὶ γράφουσιν αὐτοῖς καὶ ἀντίγραφα παρ' αὐτῆς κομίζονται, τινὶ ἐκκλησίαν καταχίζοντες, καὶ κοινωνοῦντες αὐτοῖς, καὶ γράμματα ἀποστέλλοντες πανταχοῦ, τινὶ αἵρεσιν αὐτῆς συνιστῶντα, καὶ τινὶ ἐκκλησίαν ἀποκρίττοντα, ὡς δυνήσεσθε μαθεῖν, ἀφ' ὧν αὐτοὶ τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ, καὶ τάχα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔγραψαν. ὡς οὖν ἀνεκδίκητα τοιοῦτά ἐστι, σωφρονεῖτε καὶ ὑμεῖς ἀγαπητοί. δεινὰ γὰρ καὶ ἀλλότρια τῆς κατὰ Χριστὸν διδασκαλίας ἐστί. τοῦτο γοῦν σύνεχον κοινῇ συνελθόντες ἐγράψαμεν ὑμῖν ἀξιοῦντες ὑμᾶς τινὶ ἐν Χριστῷ σώσειν ἀποδέξασθαι μὴ τινὶ ὁμολογίαν ταύτην καὶ συναλγῆσαι τῷ συνεπισκόπῳ ἡμῶν Ἀθανασίῳ, ἀγανακτῆσαι δὲ κατὰ τῆς περὶ Εὐσέβιον, τῆς τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, πρὸς τὸ μηκέτι τοιαύτην κακίαν καὶ πονηρίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἰσχύειν. ὑμᾶς γὰρ ἐκδίκους κατὰ τῆς τοιαύτης ἀδικίας ἐπικαλούμεθα, ὑπομιμνήσκοντες τὸ ἀποστολικὸν, ἐξάρατε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῆς. πονηρὰ γὰρ ἀληθῶς καὶ ἐκ ἄξια κοινωνίας τὰ παρ' αὐτῆς πραχθέντα. ἐκ ὧν μηκέτι προσέχετε κἂν πάλιν ὑμῖν γράφωσι κατὰ τὸ ἐπισκότε Ἀθανασίου. πάντα γὰρ ψεύδη τὰ παρ' αὐτῆς. μηδ' ἂν ὀνόματα δὲ ἐπισκόπων Αἰγυπτίων ἐγχαράττωσιν ἐπιστολαῖς. δῆλον γὰρ ὅτι ἐκ ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ γράφοντες, ἀλλὰ Μελιτιανοὶ, ὡς ἀεὶ σχισματικοὶ, οἳ καὶ μέχρι νῦν τὰς ἐκκλησίας ταράττοντες, καὶ σάσεις κινοῦντες, κατασάσεις γὰρ ἀλόγους καὶ χεδὸν ἐθνικῶν ποιοῦντι καὶ τοιαῦτα πράττουσιν ἃ δυσωπούμεθα μὴ γράφειν, δυνάσθε δὲ μαθεῖν παρὰ τῆς ἀποστολι-

Alumniis miſcentes, ut epiſcopum impiæ ſuæ hæreſi non cedentem e medio tollant? Hæc cauſa odii Euſebianorum: hinc illi in urbe Tyro motus. hinc illa judicia ſimulata: hinc illæ ſine prævio judicio, tanquam in re certa, literæ ab illis paſſim perſcriptæ: hinc illæ apud patrem Imperatorum, & apud ipſos religioſiſſimos Imperatores calumniæ.

Qualia enim delata ſint adverſus comminiſtrum noſtrum Athanaſium, neceſſarium relatu eſt, ut vel hinc eorum malitiam deprehendatis, & intelligatis nihil illos aliud niſi cædem viri quærere. Frumentum dabatur a patre Imperatorum in alimentum yiduarum, partim Libycarum, partim Ægyptiarum, quod etiamnum accipiunt, Athanaſio nihil inde niſi operam & laborem referente. Interim dum qui perciperent, nihil conquererentur, ſed accepiſſe ſe ipſi confiterentur, accuſatur per calumniam Athanaſius quod univerſum frumentum divenditum in ſuos uſus ſepoſuiſſet: certe hoc Imperator iſtorum calumniis inductus, in ſuis litteris conqueritur. Qui ſunt igitur calumniatores? nonne illi qui & primas illas calumnias texuerunt, & a ſecundis iſtis non abhorrent? Quis denique iſtarum literarum quæ ab Imperatore miſſæ dicuntur, auctores fuere? nonne Ariani qui his favent, qui nihil contra hunc virum vel dicere recuſant vel ſcribere? Nemo enim omiſſis tantorum malorum auctoribus in alios iſtam ſuſpicionem derivaverit. Enimvero manifeſtiſſime eorum calumnia patet ex ſtudio ipſorum, quod ab eccleſia frumentum abalienare & transferre ad Arianos ſatagunt; quæ culpa eos potiſſimum auctores principeſque habere videtur, qui calumniis apud Imperatorem depoſitis, veriti non ſunt viro necem moliri, falſa ei crimina propterea imponentes: & a clero eccleſiæ alimenta avertere, ut ea ſine omni dubio hæreticis in prædam cederent.

Miſimus autem ad vos teſtimonia comminiſtrorum noſtrorum, qui in Libya, Pentapoli, & Ægypto degunt, ut etiam inde cognoſcatis illorum in Athanaſium calumnias. Hæc vero faciunt, ut ceteris per metum, qui piæ opinionis ſunt, quieſcentibus, impia Arianorum hæreſis introducatur. Nos autem veſtræ prudentiæ gratias agimus, dilectiſſimi, quod ſæpius anathemate Arianos notaſtis, neque illis locum in Eccleſia dediſtis. Mox autem Euſebiani ſunt coarguendi. Ecce enim poſt priora eorum de Arianis ſcripta, quorum antigrapha ad vos miſimus, aperte jam Ariomanitas, homines ab univerſa eccleſia anathemate condemnatos, contra eccleſias irritant: epiſcopumque illis conſtituunt, divulſis a ſe invicem per metum eccleſiis, quo illis ubique ſuppetant ſuæ impietatis adjutores. Nam & diaconos ad Ariomanitas mittunt, qui palam cum ipſis conveniant: literiſque ultro citroque miſſitatis, eccleſiam in ſchiſma conjiciunt, & cum illis communicant; eaque paſſim ſcribunt, quæ & hæreſim commendant, & eccleſiam conviciis lacerant: ut ex literis eorum ad Romanorum epiſcopum, & fortaſſe ad vos ipſos ſcriptis deprehendere poteſtis. Quod igitur iſta inulta eſſe non debeant, etiam vos, dilectiſſimi, animadvertitis: atrocia enim ſunt, & aliena a Chriſti doctrina. Hac certe de cauſa in unum

convenientes has literas ad vos dedimus : A quibus oramus vestram in Christo prudentiam, ut recipiatis hanc contestationem, & commercium, vicemque doleatis coepiscopi nostri Athanasii ; succenseatis autem Eusebianis, qui hæc moliuntur: ne diutius istiusmodi pravitas & malitia contra ecclesiam invalescat. Vos certe vindices hujus injustitiæ imploramus, citantes illud apostolicum verbum. *Auferte malum ex vobis ipsis*: mala enim revera sunt & indigna communione, quæ ab illis fiunt. Ne igitur illis aurem præbueritis, si denuo ad vos contra Athanasium episcopum scribant. Quidquid enim ab illis proficiscitur, falsum est: etiamsi nostra Ægyptiorum episcoporum nomina epistolis suis adscribant. Certum enim est non nos eos esse, quorum nomina in scriptis subjiciunt; sed Meletianos homines perpetuo schismaticos; qui etiam nunc ecclesias perturbant, & seditiones commovent: ordinationes enim absurdas, & propemodum ethnicorum faciunt: eaque committunt, quæ quia erubescimus scribere, ex nostris legatis, qui vobis hanc epistolam afferunt, discere poteritis.

Ατων παρ' ἡμῶν, τῶν καὶ τὴν ἐπιστολὴν ὑμῖν ἐπιδιδόντων.

1. Cor. 5.

CON-

[a] CONCILIUM [1] ANTIOCHENUM [b] I.

[c] SUB JULIO PAPA I. CELEBRATUM.

In quo [d] Ariani [e] Athanasium deposuerunt, atque [f] Gregorium Cappadocem substituerunt.

[2] ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ ΣΥΝΕΛΘΟΝΤΩΝ ΑΓΙΩΝ καὶ μακαρίων πατέρων.

[g] REGULÆ ANTIOCHENI CONCILII EXPOSITÆ APUD ANTIOCHIAM IN [e] ENCÆNIIS.

a dedicatione.

Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικωτάτη σύνοδος, [3] ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ συγκροτηθεῖσα ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐξ ἐπαρχίας Συρίας κοίλης, Φοινίκης, Παλαιστίνης, Ἀραβίας, Μεσοποταμίας, Κιλικίας, Ἰσαυρίας, τοῖς [4] κατ' ἐπαρχίαν ὁμοψύχοις καὶ ἁγίοις συλλειτουργοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Sancta & [5] pacifica synodus in unum congregata, his qui per singulas provincias sunt, unanimibus sanctis consacerdotibus, in domino salutem.

Synodica epistola Antiocheni concilii.

ΧΑΡΙΣ καὶ ἀλήθεια Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ἐπισκεψαμένη τὴν Ἀντιοχέων ἁγίαν ἐκκλησίαν, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ συνάπτουσα μὲν ὁμονοίας, καὶ συμφωνίας, καὶ πνεύματος εἰρηνικοῦ· πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα κατώρθωσεν, ἐν πᾶσι δὲ καὶ τοῦτο κατορθοῖ ἐξ ὑποβολῆς τοῦ ἁγίου καὶ εἰρηνικοῦ πνεύματος. Ἄγαν γὰρ καλῶς ἔχειν ἔδοξεν, μετὰ πλείονος σκέψεως, καὶ ἐπικρίσεως ὑμῶν πάντων ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων κατὰ τὸ αὐτὸ συγκροτηθέντων ἐπὶ τῆς Ἀντιοχέων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν, ἐπὶ τὴν ὑμετέραν γνῶσιν ἀνενεγκαμεν, πεισθέντες τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ τῷ τῆς εἰρήνης ἁγίῳ πνεύματι, ὅτι καὶ αὐτοὶ συμπνεύσητε, ὡς ἂν δυνάμει συνόντες ἡμῖν, καὶ ταῖς εὐχαῖς συνεργοῦντες, μᾶλλον δὲ ἱκετεύοντες ἡμῶν, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι συμπαρόντες· τὰ αὐτά τε ἡμῖν συμφωνήσαντες καὶ ὁρισάμενοι, καὶ τὰ ὀρ-

GRATIA & veritas Jesu Christi domini & salvatoris nostri, sanctam Antiochenam ecclesiam visitans, & in unum connectens per concordiam pacatissimi Spiritus, multa quidem & alia perfecit, in omnibus autem suggerente sancto & pacifico Spiritu, etiam hoc perfecit, ut quæ visa sunt recte constitui, cum plurima consideratione & judicio, una omnibus nobis Antiochiæ ex diversis provinciis in unum collectis episcopis, in vestram notitiam deferrentur. Credimus autem gratiæ domini, & sancto Spiritui pacis, quod & ipsi conspirabitis nobiscum, tanquam in una fuissetis virtute nobiscum & orationibus adnitentes, magis autem [b 6] mu- b nuiti. niti, & in Spiritu sancto præsentes, iisdem ipsis quæ definita sunt, consentientes, & ea quæ visa sunt, recta roborantes, cum consensu

1 Concilium Antiochenum unicum ponimus, MSS. collectiones, & editiones alias priores secuti: tametsi eodem isto anno geminum Antiochiæ Concilium fuisse celebratum eruditi plerique existimant. Alterum, in quo conditi fuerint hi canones XXV. quos *Beatorum Patrum sanctiones* Zacharias Papa: *Venerabiles Antiochenos & sacros Canones*, Nicolaus Papa: *justas regulas Patrum* Concilium Chalcedonense appellat: *in quibus Spiritum sanctum locutum credimus*, inquit Cæsarius Arelatensis: quo in concilio fuerint Episcopi triginta *Sancti Patres in Antiocheno Concilio residentes*, ut loquitur Concilium Romanum sub Leone IV. Alterum Episcoporum vel nonaginta, ut Athanasius ponit in lib. de synodis: vel nonaginta septem, ut Hilarius in libro de synodis & Sozomenus li. 3. cap. 5. neque ex sola diœcesi Orientis, quæ hic sola commemoratur in titulo Epistolæ synodicæ, sed ex allis sane multis: cui Concilio præfuerit Flacillus Episcopus, interfuerint Eusebianæ partis Episcopi qui Athanasium damnarunt, Eusebius olim Nicomedienfis, tunc vero CP. Episcopus, Acacius Cæsarienfis e Palæstina, Patrophilus Scythopolitanus, Theodorus Heracleotes e Thracia, Eudoxius Germanicienfis, Gregorius Alexandrinus, Dianius Cæsarienfis e Cappadocia, Georgius Laodicenus e Syria, Eusebius Emisenus, teste Sozomeno lib. 2. cap. 19. quorum nomina in subscriptionibus hujus Concilii non apparent: uti neque Maris Chalcedonenfis, neque Marcus Arethusius e Syria, quos appellat Socrates lib. 2. cap. 18. nec Flacillus ipse denique Antiochenus, cui inscripta est Epistola Julii Papæ, ut & Dianio, Narcisso, & ceteris. Et priorem quidem synodum *Catholicorum* fuisse dici ab Hilario loco cit. & ab Hincmaro tom. 2. pag. 489. posteriorem appellari *Arianorum* a Palladio in vita Chrysostomi, aliisque, eruditi viri contendunt. *Hard.* Legendus Schelstratii de Antiocheno Concilio libellus, in quo mire hujus Concilii gesta illustrat. Conventus fuit e Catholicis circiter 50. & Eusebianis 30. sive 40. Episcopis conflatus. Omnium consensu conditi fuerunt 25. Canones; & ab Eusebianorum factione depositus Athanasius.

2 In omnibus canonum collectionibus hi canones ponuntur post Gangrenses: in quibusdam etiam, ut apud Isidorum Mercatorem post Sardicenses. *Hard.* 3 *a Deo congregata Antiochiæ, ex Diœcesi Syriæ Cœles, Phœnices, Palæstinæ, Arabiæ, Mesopotamiæ, Ciliciæ, Isauriæ.* 4 al. κατ' ἐπαρχίας, ut in Nomocanone Cotelerii *Hard.* 5 MS. *pacata*, al. *pacatissima*. Hard. 6 al. MS. *confirmati*. Hard.

ſenſu ſancti Spiritus conſignabitis. Sunt autem præfiniti canones eccleſiaſtici hi, qui infra ſunt ſcripti, ([1] quos ſubter mſerti, promulgavere epiſcopi)

A Θῶς δοξαντυ ἐπισφραγιζόμυοι, ϗ βεβαιῦντες τῇ τῦ ἁγίυ πνεύματος συμφωνίᾳ. Εἰσὶ δὲ οἱ ὁρισθέντες ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες οἱ ὑποτετυγμένοι

Provinciæ Palæſtinæ.

Euſebius Gadarenſis.

Provinciæ Phœniciæ:

Anatolius Emiſenus,
Æneas Ptolemaidis,
Magnus Damaſcenus.

Provinciæ Arabiæ Petrææ.

Nicomachus Boſtrorum,
Cyrion Philadelphiæ.

Provinciæ Meſopotamiæ

Ætherius Edeſſenus,
Antiochus Rheſinatis,
b Jacobus Niſibenſis.

Provinciæ Syriæ Cœles.

Archelaus Dolichenus,
Alphius Apameæ,
Baſſus Zeugmatis,
Mauricius Epiphaniæ.
Petrus Gindarenſis,
Paulus Neocæſareenſis
¶ Piperius Samoſatenus,
Theodorus Laodiceæ,
Syricus Cyrreticenſis.

Provinciæ Ciliciæ.

Macedonius Mopſueſtienſis,
Heſychius Alexandriæ minoris,
Moyſes Caſtabalæ,
Nicætas Flaviadis,
Narciſſus ¶ Irenopolis,
B ¶ Tarcondimantus Ægerates.

¶ Neroniadis
¶ Tarco dunantus.
Taſcodimus

Provinciæ Iſauriæ.

Agapius Seleuciæ,
Theodorus Vaſadenſis,
Euſtathius,
Patricius,
Alexander & ceteri ex provinciis Palæſtinæ, Phœniciæ, Syriæ Cœles, Arabiæ, Meſopotamiæ, Ciliciæ, Iſauriæ, & hæc conſtituerunt, quæ infra ſcripta ſunt

Canones Synodi Antiochiæ. C

Gentiano Herveto Interprete.

I.

i OMnes qui audent diſſolvere decretum ſanctæ & magnæ ſynodi, quæ Nicææ coacta eſt in præſentia pietatis religioſiſſimi imperatoris Conſtantini de ſancto feſto ſalutiferi paſchatis, eſſe excommunicatos, & eccleſia ejectos ſtatuimus, ſi adverſus ea quæ recte decreta ſunt contentioſius inſiſtere perrexerint. Et hæc quidem de laicis dicta ſint. D Si quis autem eorum, qui præſunt eccleſiæ, epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus, audebit poſt hoc decretum ad populorum ſubverſionem & eccleſiarum perturbationem ſeorſum agere, & paſcha cum Judæis peragere, ſancta ſynodus eum abhinc alienum eſſe ab eccleſia judicavit, ut qui non ſibi ſolum peccati, ſed & multis exitii & ſubverſionis cauſa fuerit: & non ſolum eos a miniſterio deponit, ſed & eos qui audent iis communicare poſt depoſitionem. Depoſitos autem etiam externo honore priva- E

[3] Κανονες Συνοδοτ των εν Αντιοχειᾳ

ά.

ΠΑΝΤΑΣ τοὺς τολμῶντας παραλύειν τὸν ὅρον τῆς ἁγίας ϗ μεγάλης συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθείσης ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς εὐσεβείας τῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου, περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τοῦ σωτηριώδους πάσχα, ἀκοινωνήτυς ϗ ἀποβλήτους εἶναι τῆς ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένοιεν φιλονεικότερον ἐνιστάμενοι πρὸς τὰ καλῶς δεδογμένα. ϗ ταῦτα εἰρήσθω περὶ τῶν λαϊκῶν. εἰ δέ τις [4] τῶν προεσώτων τῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τολμήσειεν ἐπὶ διαστροφῇ τῶν λαῶν, ϗ ταραχῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ἰδιάζειν ϗ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιτελεῖν τὸ πάσχα· τοῦτον ἡ ἁγία σύνοδος ἐντεῦθεν ἤδη ἀλλότριον ἔκρινεν τῆς ἐκκλησίας· ὡς ὐ μόνον ἑαυτῷ ἁμαρτίας, ἀλλὰ πολλοῖς διαφθορᾶς ϗ διαστροφῆς γινόμενον αἴτιον. ϗ οὐ μόνον τοὺς τοιούτους καθαιρεῖ τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ ϗ τοὺς τολμῶντας τούτοις κοινωνεῖν μετὰ τὸ καθαιρεθῆναι ἀποστερεῖσθαι ϗ τῆς ἔξωθεν τι-

Cit. a Dion. Exiguo epiſtola 1. Paſchali ad Petronium epiſcopum dicturque 79. cum ſit Græcis 80.

μῆς,

---

1 al. *in qua ſynodo fuerunt Epiſcopi, Euſebius, Theodorus, & ceteri qui in Græco ſermone continentur: & hæc conſtituerunt, quæ infra ſcripta ſunt.* Harduinus. 2 In nullis MSS. codicibus ſuæ his Epiſcopis ſedes aſſignantur, præterquam in collectione Dionyſii & codice Colbertino & Sangermanenſi, ſive Corbejenſi, ante annos ut creditur 1100. exarato: in quibus ita leguntur: *Euſebius Palæſtinenſis, Theodotus Meſopotamienſis, Theodorus Iſaurianſis, Antiochus Phœnicenſis, Agapius Arabienſis, Alphius Syricenſis.* (Pitheanus codex, *Cilicienſis*) *Narciſſus Cœles Syriæ, Nicetas, Anatolius, Paulus, Tercudimantos, Syricius, Baſſus, Archelaus, Alexander, Petrus, Mocimus, Moyſes, Euſychius, Quirion,* (id eſt, *Cyrion*,) *Etherius, Magnus, Macedonius, Theodoſius, Jacobus, Enius, Petrus, Theodorus, Agapius, Manicos.* Tres priores Epiſcopos ex iſtis appellat ſimiliter cum ſedium ſuarum nominibus, epitome canonum Hadriani papæ tom. x. ſpicilegii ex cod. MS. 800. annorum, teſte Dacherio: *Quinta Antiochena ſynodus, in qua Patres* XXIX. *ſtatuerunt canones* XXV. *quorum maxime auctor Euſebius Palæſtinenſis Epiſcopus exſtitit.* Hard.

3 Apud Zonaram titulus eſt: τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας συνελθόντων ἁγίων ϗ μακαρίων πατέρων. Vetus collectio hunc titulum habet: *Incipiunt conſtituta Canonum Antiochenſium, in Dedicatione tituli* XXV. Dionyſius Exiguus: *Regulæ expoſitæ apud Antiochiam in Encæniis* XXV. Hard. 4 Balſamon & Zonaras προεδρους interpretantur ἡγουμένους: Ariſtinus κληρικούς. *Hard.*

μῆς, ἧς ὁ ἅγιος κανὼν ἐγ τὸ τοῦ Θεοῦ ἱερατικὸν μετέλαβεν.

β'.

Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἱερὰν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ κοινωνοῦντας δὲ εὐχῆς ἅμα τῷ λαῷ, ἢ ἀποστρεφομένους τὴν μετάληψιν τῆς εὐχαριστίας κατά τινα ἀταξίαν. τούτους ἀποβλήτους γίνεσθαι τῆς ἐκκλησίας, ἕως ἂν ἐξομολογησάμενοι καὶ δείξαντες καρποὺς μετανοίας, καὶ παρακαλέσαντες, τυχεῖν δωρηθῶσι συγγνώμης: μὴ ἐξεῖναι δὲ κοινωνεῖν τοῖς ἀκοινωνήτοις, μηδὲ κατ' οἶκους συνελθόντας συνεύχεσθαι τοῖς μὴ τῇ ἐκκλησίᾳ συνευχομένοις, μηδὲ ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ ὑποδέχεσθαι τοὺς ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ μὴ συναγομένους. εἰ δὲ φανείη τις τῶν ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων, ἢ τις τῶν κανόνος, τοῖς ἀκοινωνήτοις κοινωνῶν, καὶ τοῦτον ἀκοινώνητον εἶναι, ὡς ἂν συγχέοντα τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας.

II.

Omnes qui in ecclesiam ingrediuntur, & sacras scripturas audiunt, & orationi autem cum populo non communicant, vel sanctam eucharistiæ participationem propter aliquam insolentiam aversantur; eos ab ecclesia expelli, donec postquam confessi fuerint, fructusque pœnitentiæ ostenderint, & imploraverint, veniam assequi possint. Non licere autem communicare cum excommunicatis, neque in domibus convenientes orare pro iis, qui in ecclesia non communicant: neque in alia ecclesia recipi, qui in alia ecclesia non conveniunt. Si quem autem ex episcopis, vel presbyteris, vel diaconis, vel quemvis ex canone excommunicatis, communicare apparuerit, eum quoque esse excommunicatum, ut qui canonem ecclesiæ confundat.

γ'.

Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τῶν τοῦ ἱερατείου τις καταλιπὼν τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθοι· ἔπειτα παντελῶς μεταστὰς, διατρίβειν ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ πειρᾶται ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ, μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα καλοῦντι τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἰδίῳ, καὶ ἐπανελθεῖν εἰς παροικίαν τὴν ἑαυτοῦ παραινοῦντι μὴ ὑπακούοι. εἰ δὲ καὶ ἐφυβρίζοι τῇ ἀταξίᾳ, παντελῶς αὐτὸν καθαιρεῖσθαι τῆς λειτουργίας, ὡς μηκέτι χώραν ἔχειν ἀποκαταστάσεως. εἰ δὲ καθαιρεθέντα διὰ τοιαύτην τὴν αἰτίαν δέχοιτό ἕτερος ἐπίσκοπος, κἀκεῖνον ἐπιτιμίας τυγχάνειν ὑπὸ κοινῆς συνόδου, ὡς παραλύοντα τοὺς δεσμοὺς τοὺς ἐκκλησιαστικούς.

III.

l Si quis presbyter, vel diaconus, vel quis omnino ex sacerdotali ordine relicta sua parochia in aliam abierit, deinde omnino commigrans, in alia parochia longo tempore versari conatur, ne amplius celebret, maxime si proprio vocanti episcopo ut in suam parochiam redeat, exhortantique non pareat. Si autem in insolentia (ἀταξίᾳ,) omnino perseverat, is omnino a sacro ministerio deponatur. Si autem eum, qui propter hanc causam depositus est, alius episcopus receperit, ille quoque a communi synodo puniatur, ut qui ritus ecclesiasticos dissolvat.

δ'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθείς, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τολμήσειέ τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, εἴτε ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν προάγουσαν συνήθειαν, εἴτε ὁ διάκονος· μηκέτι ἐξὸν εἶναι αὐτῷ, μηδ' ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως, μήτε ἀπολογίας χώραν ἔχειν. ἀλλὰ δὲ τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ πάντας ἀποβάλλεσθαι τῆς ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα εἰ μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τὴν κατὰ τοῦ προειρημένου ἐξενεχθεῖσαν τολμήσειαν αὐτοῖς κοινωνεῖν.

IV.

m Si quis episcopus [a] a synodo depositus, vel presbyter, vel diaconus a proprio episcopo sacrum celebrare ausus fuerit, sive episcopus secundum præcedentem consuetudinem, sive presbyter, sive diaconus, nullam amplius spem restitutionis in alia synodo, neque defensionis locumei habere liceat. Sed & omnes qui ei communicant, ex ecclesia ejiciantur, & maxime si cum sententiam adversus prædictos prolatam didicerint, eis communicare ausi fuerint.

[a] Hic canon una cum sequenti citatur act. 4. conc. Chalcedonensis, ubi de Carroso & Dorotheo, necnon in ep. synodica episcopum Pisidiæ ad Leonem I. imp. dicitur, quæ 83 codicis ecclesiastici sive antiquæ canonum Græcorum collectionis de qua Justellius, aliique plura

ε'.

Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καταφρονήσας τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἰδίου, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἰδίᾳ συνήγαγεν, καὶ θυσιαστήριον ἔστησεν, καὶ τοῦ ἐπισκόπου προσκαλεσαμένου ἀπειθοίη, καὶ μὴ βούλοιτο αὐτῷ πείθεσθαι μηδὲ ὑπακούειν καὶ πρώτου καὶ δευτέρου καλοῦντι· τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς, καὶ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν, μηδὲ δύνασθαι λαμβάνειν τιμὴν ἑαυτοῦ τιμῶν. εἰ δὲ παραμένοι

V

n Si quis [b] presbyter vel diaconus proprio contempto episcopo, ab ecclesia seipsum segregaverit, & privatim congregationem effecerit, & altare erexerit, & episcopo accersente non obedierit, nec velit ei parere, nec morem gerere primo & secundo vocanti, is omnino deponatur, & non amplius curationem assequi, nec suum possit honorem capere.

[b] Vide actionem mox citatam Concilii Chalcedonensis ubi ex numerorum serie dicitur 84. & Vigilii ep ad Rusticum & Sebastianum diaconos

Sin

Sin autem perſeverat perturbare & ecclesiam evertere, is per externam potentiam ut ſeditioſus caſtigetur.

VI.

Si quis a proprio epiſcopo fuit excommunicatus, ne prius ab aliis ſuſcipiatur, quam fuerit a proprio epiſcopo ſuſceptus, vel facta ſynodo accedens ſe defenderit, & perſuaſa ſynodo aliam ſententiam retulerit. Idem autem decretum adverſus laicos, & presbyteros, & diaconos, & eos qui ſunt in cleri catalogo, obſervetur.

VII.

Nullus externus *o* ſine pacificis ſuſcipiatur.

VIII.

Nec presbyteri qui ſunt in pagis, dent canonicas epiſtolas, vel ad ſolos vicinos epiſcopos epiſtolas emittant. Chorepiſcopi autem nulli reprehenſioni affines dent pacificas.

IX.

p Epiſcopos qui ſunt in unaquaque provincia, ſcire oportet epiſcopum, qui præeſt metropoli, etiam curam ſuſcipere totius provinciæ, eo quod in metropolim undequaque concurrunt omnes qui habent negotia. Unde viſum eſt eum quoque honore præcedere: reliquos autem epiſcopos nihil magni momenti aggredi ſine ipſo, ut vult, qui ab initio obtinuit, patrum canon: vel ſola, quæ ad uniuſcujuſque parochiam conferunt, & regiones quæ ei ſubſunt. Unumquemque enim epiſcopum habere ſuæ parochiæ poteſtatem, & adminiſtrare pro unicuique conveniente religione, & totius regionis curam gerere, quæ ſuæ urbi ſubeſt. Ut etiam ordinent presbyteros & diaconos, & unaquæque cum judicio tractent, & nihil ultra facere aggrediantur ſine metropolis epiſcopo: neque ipſe ſine reliquorum ſententia.

X.

Ii qui ſunt in vicis vel pagis, qui dicuntur chorepiſcopi, etiamſi epiſcopi ordinationem manuumve impoſitionem acceperint, viſum eſt, ut ſuum modum ſciant, & ſibi ſubjectas eccleſias adminiſtrent, earumque cura & ſolicitudine gerenda contenti ſint: conſtituant autem lectores, hypodiaconos & exorciſtas, & eorum promotionem ſufficere exiſtiment, nec presbyterum, nec diaconum ordinare audeant abſque urbis epiſcopo, cui ſubjicitur ipſe & regio. Si quis autem ea quæ definita ſunt, tranſgredi audeat, ipſe quoque deponatur ab eo honore quem habet. Fiat autem chorepiſcopus ab epiſcopo civitatis, cui ſubjicitur.

A θορυβῶν καὶ ἀνασατῶν τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ὡς σασιώδη αὐτὸν ἐπισρέφεσθαι.

ε'.

Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἀκοινώνητος γέγονεν, μὴ πρότερον αὐτὸν παρ' ἑτέρων δεχθῆναι, (εἰ μὴ ὑπ' αὐτοῦ παραδεχθείη τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου) ἢ σωσθὲν γενομένης ἀπαντήσας ἀπολογήσεται, πείσας τε τὴν σύνοδον, καταδέξοιτο ἑτέραν ἀπόφασιν· ὁ αὐτὸς δὲ ὅρος ἐπὶ λαϊκῶν, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων καὶ πάντων τῶν ἐν τῷ κανόνι.

B

ζ.

Μηδεὶς ἄνευ εἰρηνικῶν δέχεσθαι τῶν ξένων.

η.

Μηδὲ πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ταῖς χώραις κανονικὰς ἐπιστολὰς διδόναι, ἢ πρὸς μόνους τοὺς γείτονας ἐπισκόπους ἐπιστολὰς ἐκπέμπειν. τοὺς δὲ ἀνεπιλήπτους χωρεπισκόπους διδόναι εἰρηνικάς.

θ'.

Τὸν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον, καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς C ἐπαρχίας, διὰ τὸ ἐν τῇ μητροπόλει πανταχόθεν συντρέχειν πάντας τοὺς πράγματα ἔχοντας. ὅθεν ἔδοξε καὶ τὴν τιμὴν προηγεῖσθαι αὐτὸν, μηδέν τε πράττειν περιττὸν τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους ἄνευ αὐτοῦ, κατὰ τὸν ἀρχαῖον κρατήσαντα τῶν πατέρων ἡμῶν κανόνα, ἢ ταῦτα μόνα, ὅσα τῇ ἑκάστου ἐπιβάλλει παροικίᾳ, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. ἕκαστον γὰρ ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ παροικίας, διοικεῖν τε κατὰ τὴν ἑκάστῳ ἐπιβάλλουσαν ἀλήθειαν, καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν, ὡς καὶ χειροτονεῖν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ μετὰ κρίσεως ἕκαστα D διαλαμβάνειν· περαιτέρω δὲ μηδὲν πράττειν ἐπιχειρεῖν δίχα τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου, μηδὲ αὐτὸν ἄνευ τῆς τῶν λοιπῶν γνώμης.

ι.

[1] Τοὺς ἐν ταῖς κώμαις, ἢ ταῖς χώραις, ἢ τοὺς καλουμένους χωρεπισκόπους, εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπων εἰληφότες, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ εἰδέναι τὰ ἑαυτῶν μέτρα, καὶ διοικεῖν τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς ἐκκλησίας, καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι φροντίδι καὶ κηδεμονίᾳ, καθιστᾶν δὲ ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ἐξορκιστὰς, E καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι προαγωγῇ. μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον χειροτονεῖν τολμᾶν, δίχα τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐπισκόπου, ᾧ ὑπόκεινται αὐτός τε καὶ ἡ χώρα. εἰ δὲ τολμήσειέ τις παραβῆναι τὰ ὡρισμένα, καθαιρεῖσθαι αὐτὸν καὶ ἧς μετέχει τιμῆς. Χωρεπίσκοπον δὲ γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως, ᾗ ὑπόκειται, ἐπισκόπου.

κά.

1 Ita plane Joannes Antioch. tit. 2. *Hard.*

ια'

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ ὅλως τοῦ κανόνος, ἄνευ γνώμης καὶ γραμμάτων τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα τοῦ κατὰ τὴν μητρόπολιν, ὁρμήσειεν πρὸς βασιλέα ἀπελθεῖν, τοῦτον ἀποχηρύττεσθαι καὶ ἀπόβλητον γίνεσθαι, οὐ μόνον τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀξίας, ἧς μετέχων τυγχάνει· ὡς παρενοχλεῖν τολμῶντι τοῖς τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἡμῶν ἀκοαῖς, παρὰ τὸν θεσμὸν τῆς ἐκκλησίας. εἰ δὲ ἀναγκαία χαλοίη χρεία πρὸς βασιλέα ὁρμᾶν, τοῦτο πράττειν μετὰ σκέψεως καὶ γνώμης τοῦ κατὰ τὴν μητρόπολιν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπου, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, τοῖς τε τόπων γράμμασιν ἐφοδιάζεσθαι.

A

B

ιβ'.

Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου καθαιρεθεὶς πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ καὶ ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου, ἐνοχλῆσαι τολμήσειε τοῖς βασιλέως ἀκοαῖς, δέον ἐπὶ μείζονα ἐπισκόπων σύνοδον ἐλθεῖν, καὶ ἃ νομίζει δίκαια ἔχειν, προσαναφέρειν πλείοσιν ἐπισκόποις, καὶ τὴν αὐτῶν ἐξέτασίν τε καὶ ἐπίκρισιν ἐκδέχεσθαι. εἰ δὲ τούτων ὀλιγωρήσας, ἐνοχλήσειεν τῷ βασιλεῖ, καὶ τοῦτον μηδεμιᾶς συγγνώμης ἀξιοῦσθαι, μηδὲ χώραν ἀπολογίας ἔχειν, μηδὲ ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως προσδοκᾶν.

C

ιγ'

Μηδένα ἐπίσκοπον τολμᾶν ἀφ' ἑτέρας ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν μεταβαίνειν, καὶ χειροτονεῖν τινας εἰς προαγωγὴν λειτουργίας, μηδὲ εἰ συνεπάγοιτο ἑαυτῷ ἑτέρους. εἰ μὴ παρακληθεὶς ἀφίκοιτο διὰ γραμμάτων τοῦ μητροπολίτου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων, ὧν εἰς τὴν χώραν παρέρχοιτο. εἰ δὲ μηδενὸς καλοῦντος ἀπέλθοι ἀτάκτως ἐπὶ χειροθεσίᾳ τινῶν, καὶ κατυσάσοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων μὴ προσηκόντων αὐτῷ, ἄκυρα μὲν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένα τυγχάνειν, καὶ αὐτὸν δὲ ὑπέχειν τῆς ἀταξίας οὗτου, καὶ τῆς παραλόγου ἐπιχειρήσεως τὴν προσήκουσαν δίκην, καθηρημένον ἐντεῦθεν ἤδη ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου.

D

ιδ'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπί τισιν ἐγκλήμασι κέκοιτο, ἔπειτα συμβαίη περὶ αὐτοῦ διαφωνεῖν τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπους, τῶν μὲν ἀθῷον τὸν κεκριμένον ἀποφαινόντων, τῶν δὲ ἔνοχον· ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς πάσης ἀμφισβητήσεως, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τὸν τῆς μητροπόλεως ἐπίσκοπον ἀπὸ τῆς πλησιοχώρου ἐπαρχίας μετακαλεῖσθαι ἑτέρους τινὰς τοὺς ἐπικρινοῦντας, καὶ τὴν ἀμφισβήτησιν διαλύσοντας, τοῦ βεβαιῶσαι σὺν τοῖς τῆς ἐπαρχίας τὸ πεπραγμένον.

E

ιε'

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπί τισιν ἐγκλήμασιν κατηγορηθεὶς, κριθείη ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, πάντες τε σύμφωνοι μίαν κατ' αὐτοῦ ἐξενέγκοιεν ψῆφον· τοῦτον μηκέτι

XI.

Si quis episcopus, vel presbyter, vel omnino ex canone citra sententiam & literas episcoporum provinciæ, & maxime metropolitanorum ad imperatorem proficisci aggressus fuerit, is abdicetur & ejiciatur non solum a communione, sed etiam a dignitate cujus est particeps, ut qui religiosissimi imperatoris nostri auribus molestiam afferre audeat præter ritum ecclesiæ. Si autem necessarius usus exigat ut ad imperatorem se conferat, id agat cum deliberatione & sententia metropolitani provinciæ, & eorum qui sunt in ea, eorumque literis munitus iter invadat.

XII.

Si quis a proprio episcopo depositus presbyter, vel diaconus, vel episcopus a synodo, ausus fuerit imperatoris auribus molestiam exhibere, cum oporteat ad majorem synodum converti, & jus, quod se habere putat, ad plures episcopos referre, eorumque examinationem & judicium suscipere: qui itaque his contemptis imperatori molestus fuerit, is nulla venia dignus, neque sui defendendi locum habeat, nec restitutionis futuræ spem expectet.

XIII.

Nullus episcopus audeat ab una provincia in aliam transire, & aliquos in ecclesiis ordinare ad sacrorum celebrationem, nec si alios una secum inducat, nisi venerit literis accersitus metropolitani, & episcoporum qui sunt cum ipso, in quorum regionem accedit. Si autem nullo vocante, ad aliquorum ordinationem & ecclesiasticarum rerum ad se non pertinentium constitutionem inordinate insolenterque processerit, sint quidem irrita quæ ab ipso geruntur, ipse autem suæ insolentiæ & præter rationem factæ aggressionis det pœnas, a sancta scilicet synodo exinde depositus.

XIV.

Si quis episcopus ob aliqua crimina judicetur, deinde contingat episcopos, qui sunt in provincia, de eo dissentire, illis quidem eum, de quo fertur sententia, innocentem pronunciantibus, his vero reum: pro tota componenda controversia visum est sanctæ synodo, ut metropolitanus episcopus ex propinqua provincia alios evocet judicaturos, & controversiam decisuros, & cum provincialibus quod probatum fuerit, confirmet.

XV.

Si quis episcopus aliquorum criminum accusatus, fuerit ab omnibus provinciæ episcopis condemnatus, & omnes unam consentientem adversus eum sententiam

tulerint, is ne amplius ab aliis judicetur, ſed provinciæ epiſcoporum firma maneat ſententia.

παρ' ἑτέροις δικάζεσθαι, ἀλλὰ μενέιν βεβαίαν τὴν σύμφωνον τῶν ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων ἀπόφασιν.

XVI.

ις'

[a] Si quis vacans epiſcopus invacantem eccleſiam irrumpens, ſedem arripuerit abſque perfecta ſynodo, is ſit ejectus, etiamſi omnis populus, quem invaſit, eum elegerit. Sit autem illa perfecta ſynodus, cui una quoque adeſt metropolitanus.

Εἴ τις ἐπίσκοπος χολάζων ἐπὶ χολάζοντα ἐκκλησίαν ἑαυτὸν ἐπῤῥίψας, ὑφαρπάζοι τὸν θρόνον δίχα συνόδου τελείας, τοῦτον ἀποβλητὸν εἶναι, κἂν εἰ πᾶς ὁ λαὸς, ὃν ὑφάρπασεν, ἕλοιτο αὐτόν. τελείαν δὲ ἐκείνην εἶναι σύνοδον, ἣ συμπάρεστι καὶ ὁ τῆς μητροπόλεως.

[a] Hic & ſequens canon citantur act. xi concilii Chalcedonenſis, dicunturque 95. & 96. codicis Eccleſiaſtici, de quo plura Juſtellus qui edidit, aliique

XVII.

ιζ'.

Si quis epiſcopus accepta ordinatione & manuum impoſitione epiſcopi, & populo præeſſe juſſus, munus non ſuſceperit, nec ut ad ſibi concreditam eccleſiam proficiſcatur perſuaderi poſſit, is ſit excommunicatus, donec coactus ſuſcipiat, vel perfecta ſynodus epiſcoporum provincialium de ipſo aliquid decernat.

Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροθεσίαν ἐπισκόπου λαβὼν, καὶ ὁρισθεὶς προστάναι λαοῦ, μὴ κατιδέξοιτο τὴν λειτουργίαν, μηδὲ πεισθείη ἀπιέναι εἰς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν, τοῦτον εἶναι ἀκοινώνητον, ἕως ἂν ἀναγκασθεὶς καταδέξοιτο, ἢ ὁρίσοι τι περὶ αὐτοῦ ἡ τελεία σύνοδος τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων.

XVIII.

ιή.

Si quis ordinatus non ierit in parochiam, ad quam eſt ordinatus, non ſua quidem culpa, ſed propter populi recuſationem, vel aliquam aliam cauſam, quæ a ſe non oritur, is ſit & honoris & muneris particeps, dummodo nullam rebus eccleſiæ, in qua convenit, moleſtiam afferat. Is autem id ſuſcipiat, quod perfecta provinciæ ſynodus, eo quod ad ſe allatum eſt judicato, ſtatuerit.

Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν, μὴ ἀπελθη εἰς ἣν ἐχειροτονήθη, ἀ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν, ἀλλ' ἤτοι διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν, ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν οὐκ ἐξ αὐτοῦ γινομένην, τοῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ τῆς λειτουργίας, μόνον μηδὲν παρενοχλοῦντι τοῖς πράγμασι τῆς ἐκκλησίας, ἔνθα ἂν συνάγοιτο. ἐκδέχεσθαι δὲ τοῦτον, ὃ ἂν ἡ τῆς ἐπαρχίας τελεία σύνοδος κρίνασα τὸ παρεισάμενον ὁρίσῃ.

XIX.

ιθ'.

Epiſcopus ne ordinetur abſque ſynodo & præſentia metropolitani provinciæ. Eo autem præſente, omnino melius eſt omnes una cum eo adeſſe, qui ſunt in provincia ejuſdem muneris officiique ſocii, (συλλειτουργοὺς) & oportet per epiſtolam metropolitanum eos convocare, & ſi omnes quidem acceſſerint, bene eſt: ſin autem hoc fuerit difficile, plures omnino adeſſe oportet, vel per literas una cum illis ſuffragium ferre, & ſic cum plurium præſentia vel electione fieri conſtitutionem. Sin autem aliter præter hæc quæ decreta ſunt, fiat, non valeat ordinatio. Sin autem ex præfinito canone facta fuerit conſtitutio, aliqui autem propter ſuum contentionis ſtudium contradicant, vincat plurium ſuffragium.

Ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι δίχα σύνοδου, καὶ παρουσίας τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς ἐπαρχίας. τούτου δὲ παρόντος ἐξάπαντος βέλτιον μὲν συνεῖναι αὐτῷ πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ συλλειτουργοὺς, καὶ προσήκει δὲ ἐπιστολῆς τὸν ἐν τῇ μητροπόλει συγκαλεῖν, καὶ εἰ μὲν ἅπαντες οἱ πάντες, βέλτιον. εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τοῦτο, τοὺς γε πλείους ἐξάπαντος παρεῖναι δεῖ, ἢ διὰ γραμμάτων ὁμοψήφους γίνεσθαι· καὶ ἔτως μετὰ τῆς τῶν πλειόνων ἤτοι παρουσίας, ἢ ψήφου γίνεσθαι τὴν κατάστασιν. εἰ δὲ ἄλλως παρὰ τὰ ὡρισμένα γίνοιτο, μηδὲν ἰσχύειν τὴν χειροτονίαν. εἰ δὲ κατὰ τὸν ὡρισμένον κανόνα γένοιτο ἡ κατάστασις, ἀντιλέγοιεν δέ τινες διὰ φιλονεικίαν, κρατεῖν τὴν τῶν πλειόνων ψῆφον.

XX.

κ'.

Propter uſus eccleſiaſticos, & pro componendis controverſiis, recte habere viſum eſt, ut ſynodi epiſcoporum in unaquaque provincia fiant bis in anno: ſemel quidem poſt tertiam hebdomadem feſti paſchæ, ut quarta hebdomade pentecoſtes perficiatur ſynodus, metropolitano provinciales epiſcopos admonente ſecundam ſynodum Idibus Octobris futuram, qui eſt decimus Hyperberetæi: ut in his ipſis ſynodis accedant presbyteri & dia-

Διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας, καὶ τὰς τῶν ἀμφισβητουμένων διαλύσεις, καλῶς ἔχειν ἔδοξε συνόδους καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῶν ἐπισκόπων γίνεσθαι δεύτερον τοῦ ἔτους· ἅπαξ μὲν μετὰ τὸν ἅγιον ἑβδομάδα τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, ὥστε τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς πεντηκοστῆς ἐπιτελεῖσθαι τὴν σύνοδον, ὑπομιμνήσκοντος τοὺς ἐπαρχιώτας τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει. τὴν δὲ δευτέραν συνόδον γίνεσθαι Ἰδοις Ὀκτωβρίαις, ἥτις, ἐστὶ δεκάτη Ὑπερβερεταίου· ὥστε ἐν αὐταῖς ταύταις ταῖς συνόδοις παρεσ-

πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ πάντας τοὺς ἀδικῆσθαι νομίζοντας, καὶ παρὰ τῆς συνόδου ἐπικρίσεως τυγχάνειν. μὴ ἐξεῖναι δέ τινας καθ' ἑαυτοὺς ποιεῖσθαι ἄνευ τῶν πεπιστευμένων τὰς ἐπαρχιοπόλεις.

A coni, & omnes qui se injuria affectos putant, & a synodo judicium assequantur, nec ullis liceat synodos per se facere, sine iis quibus sunt creditæ metropoles

κά.

Ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεθίσασθαι, μήτε αὐθαιρέτως ἐπιῤῥίπτοντα ἑαυτὸν, μήτε ἀπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενον· μένειν δὲ εἰς ἣν ἐκληρώθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξαρχῆς ἐκκλησίαν, καὶ μὴ μεθίσασθαι αὐτῆς, κατὰ τὸν ἤδη πρότερον ἐξενεχθέντα ὅρον.

XXI.

Episcopus ab alia parochia in aliam ne transeat, nec se sua sponte ingerens, nec a populis vi adactus, nec ab episcopis coactus: maneat autem in ea quam a Deo sortitus est ecclesia, & ab ea non recedat, secundum decretum prius de ea re editum.

κβ'

B

Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει τῇ μὴ ὑποκειμένῃ αὐτῷ, μηδὲ χώρᾳ τῇ αὐτῷ μὴ διαφερούσῃ ἐπὶ χειροτονίᾳ τινός, μηδὲ καθισᾷν πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους, εἰς τόπους ἑτέρῳ ἐπισκόπῳ ὑποκειμένους, εἰ μὴ ἄρα μετὰ γνώμης τοῦ οἰκείου τῆς χώρας ἐπισκόπου. εἰ δέ τολμήσειέν τις τοιοῦτο, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροθεσίαν, καὶ αὐτὸν ἐπιτιμίας ὑπὸ τῆς συνόδου τυγχάνειν.

XXII.

Episcopus in alienam civitatem, quæ ei subjecta non est non ascendat, nec in regionem quæ ad eum non pertinet, ad alicujus ordinationem, nec presbyterum vel diaconum constituat in locis alii episcopo subjectis, nisi cum voluntate proprii illius regionis episcopi. Si quis autem tale quid ausus fuerit, infirma sit ordinatio, & ipse a synodo puniatur.

κγ'.

Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι ἀντ' αὐτοῦ καθισᾶν ἕτερον ἑαυτῷ διάδοχον, κἂν πρὸς τῇ τελευτῇ τοῦ βίου τυγχάνει. εἰ δέ τι τοιοῦτο, γίγνοιτο ἄκυρον εἶναι τὴν κατάστασιν, φυλάττεσθαι δὲ τὸν δεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικὸν, περιέχοντα, μὴ δεῖν ἄλλως γίνεσθαι, ἢ μετὰ συνόδου, καὶ ἐπικρίσεως ἐπισκόπων, τῶν, μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἀναπαυσαμένου, τὴν ἐξουσίαν ἐχόντων τοῦ προάγεσθαι τὸν ἄξιον.

XXIII.

Nec liceat episcopo alium pro se successorem constituere, etiamsi sit in fine C vitæ. Si quid autem fiat ejusmodi, irrita sit constitutio. Servetur autem ritus ecclesiasticus, qui continet, non aliter debere fieri, quam cum synodo & judicio episcoporum, qui post defuncti dormitionem potestatem habent dignum provehendi.

κδ'.

Τὰ τῆς ἐκκλησίας, τῇ ἐκκλησίᾳ καλῶς ἔχειν φυλάττεσθαι δεῖν, μετὰ πάσης ἐπιμελείας, καὶ ἀγαθῆς συνειδήσεως, καὶ πίστεως τῆς εἰς τὸν πάντων ἔφορον καὶ κριτὴν Θεόν· ἃ καὶ διοικεῖσθαι προσήκει μετὰ κρίσεως καὶ ἐξουσίας τοῦ ἐπισκόπου τοῦ πεπιστευμένου πάντα τὸν λαὸν, D καὶ τὰς ψυχὰς πάν συναγομένων. φανερὰ δὲ εἶναι, τὰ διαφέροντα τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ γνώσεως πάν περὶ αὐτὴν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων· ὥστε τούτους εἰδέναι, καὶ μὴ ἀγνοεῖν, τίνα ποτέ ἐστι τῆς ἐκκλησίας, ὥστε μηδὲν αὐτοὺς λανθάνειν ἕν· εἰ συμβαίη τὸν ἐπίσκοπον μετελλάττειν τὸν βίον, φανερῶν ὄντων τῶν διαφερόντων τῇ ἐκκλησίᾳ πραγμάτων, μήτε αὐτὰ διαπίπτειν καὶ ἀπόλλυσθαι, μήτε τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου ἐνοχλεῖσθαι προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. δίκαιον γὰρ καὶ ἀρεστὸν παράτε τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου, οἷς ἂν αὐτὸς βέλεται, καταλιμπάνεσθαι· τὰ μέντοι E τῆς ἐκκλησίας, αὐτῇ φυλάττεσθαι. καὶ μήτε τὴν ἐκκλησίαν ὑπομένειν ζημίαν, μήτε τὸν ἐπίσκοπον προφάσει τῆς ἐκκλησίας δημοῦσθαι, ἢ καὶ ἐκ πράγματι ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας, μετὰ τοῦ καὶ αὐτὸν μετὰ θάνατον δυσφημίᾳ περιβάλλεσθαι.

XXIV.

Recte habet, ut ea quæ sunt ecclesiæ, ecclesiæ serventur cum omni bona conscientia, & fide in omnium præsidem & judicem Deum: quæ etiam administrari convenit cum judicio, & potestate episcopi, cui est omnis populus creditus, & eorum animæ quæ in ecclesiam conveniunt. Sint autem manifesta quæ ad ecclesiam pertinent cum cognitione presbyterorum & diaconorum, qui sunt circa eum, ut sciant & non ignorent quæ sunt propria ecclesiæ, ut nihil ipsos lateat: ut si contingat episcopum e vita migrare, iis manifestis existentibus quæ ad ecclesiam pertinent, ne ea intercidant & pereant: nec quæ sunt propria episcopi, prætextu rerum ecclesiasticarum vexentur. Est enim justum, & apud Deum & homines acceptum, ut episcopus propria quibus velit relinquat. Quæ sunt autem ecclesiæ, ipsi serventur, & nec ecclesia damnum aliquod sustineat, nec episcopus ecclesiæ prætextu proscribatur, vel qui ad eum attinent, in negotia incidant cum eo, quod & ipsum post mortem malis omnibus prosequantur.

XXV.

Episcopus habeat rerum ecclesiæ potestatem, ut eas in omnes egentes dispenset cum multa cautione & Dei timore; ipse autem eorum, quæ opus est, sit particeps ad usus necessarios, & fratrum qui apud eum hospitio excipiuntur, ut ipsi nullo modo priventur secundum divinum apostolum, qui dicit: *Habentes autem alimenta & quibus tegamur, iis contenti erimus.* 1. Timoth. 6. Sin autem iis non sit contentus, & res in proprios usus convertat, & ecclesiæ reditus, vel agrorum fructus non cum presbyterorum vel diaconorum sententia administret, sed suis cognatis, vel fratribus, vel filiis præbeat facultates, ut per hæc rationes ecclesiæ latenter lædantur, is det synodo provinciæ rationem. Sin autem etiam alias insimuletur episcopus, vel qui sunt cum eo presbyteri, quod quæ pertinent ad ecclesiam, vel ex agris, vel ex quacumque alia causa ecclesiastica, ad seipsos referant, ut pauperes quidam opprimantur, & invidia ac infamia verbo inuratur, & iis qui sic administrant: ii quoque correctionem assequantur, sancta synodo id quod decet examinante.

κέ.

Ἐπίσκοπον ἔχειν τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων ἐξουσίαν, ὥστε διοικεῖν εἰς πάντας τοὺς δεομένας μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ. μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων (εἴγε δέοιτο) εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτῷ χρείας, καὶ τῶν παρ' αὐτῷ ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν, ὡς κατὰ μηδενὰ τρόπον αὐτοὺς ὑστερῆσθαι, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον λέγοντα· ἔχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. εἰ δὲ μὴ τούτοις ἀρκοῖτο, μεταβάλλοι δὲ τὰ πράγματα εἰς οἰκιακὰς αὐτοῦ χρείας, καὶ τὰς πόρους τῆς ἐκκλησίας, ἢ τὰς τῶν ἀγρῶν καρπὰς, μὴ μετὰ γνώμης τῶν πρεσβυτέρων, ἢ τῶν διακόνων, χειρίζοι, ἀλλ' οἰκείοις αὐτοῦ, καὶ συγγενέσιν, ἢ ἀδελφοῖς, ἢ υἱοῖς, παράσχοιτο τιὰ ἐξουσίαν, εἰς τὸ, διὰ τῶν τοιούτων λελῆσθαι βλάπτεσθαι τοὺς λόγους τῆς ἐκκλησίας· τοῦτον δίκαιος παρέχειν τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. εἰ δὲ μὴ ἄλλως διαβάλλοιτο ὁ ἐπίσκοπος, ἢ οἱ σὺν αὐτῷ πρεσβύτεροι, ὡς τὰ τῇ ἐκκλησίᾳ διαφέροντα, ἤτοι ἐξ ἀγρῶν, ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας προφάσεως ἐκκλησιαστικῆς εἰς ἑαυτοὺς ἀποφερόμενοι, ὡς θλίβεσθαι μὲν τοὺς πένητας, διαβολὴν δὲ καὶ δυσφημίαν προσείβεσθαι τῷ τε λόγῳ, καὶ τοῖς οὕτω διοικοῦσιν. καὶ τούτους διορθώσεως τυγχάνειν, τὸ πρέπον δοκιμαζούσης τῆς ἁγίας συνόδου.

CANONES CONCILII ANTIOCHENI.

Ex interpretatione [1] Dionysii Exigui.

TITULI CANONUM.

I. *De his, qui* [2] *contra gerunt his, quæ regulariter de pascha statuta sunt in Nicæno concilio.*

II. *De his, qui se a perceptione sanctæ communionis avertunt, & qui excommunicatis per domos communicant.*

III. *De his, qui ab alia parochia, præter conscientiam episcoporum suorum, in aliis immorantur.*

IV. *De damnatis, & ministrare tentantibus.*

V. *De his, qui se a ministerio ecclesiastico subtrahunt, & seorsum colligunt.*

VI. *De clericis excommunicatis, & laicis.*

VII. *De peregrinorum susceptione.*

VIII. *De pacificis peregrinorum, id est, commendatitiis literis.*

IX. *De metropolitanis singularum provinciarum.*

X. *De his qui vocantur chorepiscopi.*

XI. *De episcopis & clericis adeuntibus imperatorem.*

XII. *De damnatis episcopis, aut clericis, & adeuntibus imperatorem.*

XIII. *De his, qui, cum sint ex alia provincia, in aliis audent ordinationes efficere.*

XIV. *De dissensione, quæ super episcoporum dijudicatione contingit, appellantium provinciales antistites.*

XV. *De episcopis, ab ejusdem provinciæ sacerdotibus consonanter exclusis.*

XVI. *De vacantibus episcopis.*

XVII. *De his, qui cum ad episcopatum convocantur, evitant.*

XVIII. *De his, qui promoventur ad episcopatum, nec recipiunt.*

XIX. *De episcopalibus in provinciis ordinationibus.*

XX. *De synodis, quæ debent ab episcopis suis temporibus in provinciis celebrari.*

XXI. *Ut nullo modo episcopus de parochia in aliam parochiam transeat.*

XXII. *Ut in altera parochia clericos alterius parochiæ episcopus nullatenus ordinet.*

XXIII. *Ut nullum ad episcopatum pro se constituat promovendum.*

XXIV.

---

1 Hanc interpretationem contulit Harduinus cum tergemina collectione MS. Dionysiana, quæ est in Bibl. Collegii Paris. Soc. Jesu, annorum, ut censent periti, amplius 800. in uno eorum codicum titulus est hujusmodi: *Incipiunt Regulæ Antiochani Concilii, expositæ apud Antiochiam in Encæniis, numero* XXV. 2 MS. *contraria*, Harduinus.

XXIV. *De rebus ad ecclesiam pertinentibus, & de bis quæ propria episcopi esse noscuntur.*
XXV. *Ut episcopus dispensandi res ecclesiasticas habeat potestatem.*

CANONES.

I.

OMnes, qui ausi fuerunt dissolvere diffinitionem sancti, & magni concilii quod apud Nicæam congregatum est sub præsentia piissimi & venerandi principis Constantini, de salutifera solennitate sacratissimi paschæ, excommunicandos, & de ecclesia pellendos esse censemus, si tamen contentiosius adversus ea quæ bene sunt decreta perstiterint: & hæc quidem de laicis dicta sint. Si quis autem eorum qui præesse noscuntur ecclesiæ, aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, post hanc definitionem tentaverit, ad subversionem populorum, ecclesiarumque perturbationem, seorsum colligere, & cum Judæis pascha celebrare: sancta synodus hunc alienum jam hinc ab ecclesia judicavit, quod non solum sibi, sed & plurimis causa corruptionis & perturbationis extiterit. Nec solum tales a ministerio removet, sed etiam illos, qui post damnationem hujusmodi communicare tentaverint, damnatos autem, omni quoque extrinsecus honore privari, quem sancta regula & sacerdotium Dei promeruit.

II.

[2] Omnes qui ingrediuntur ecclesiam Dei, & scripturas sacras audiunt, nec communicant in oratione cum populo, sed pro quadam intemperantia se a perceptione sanctæ communionis avertunt, hi de ecclesia removeantur, quamdiu per confessionem pœnitentiæ fructus ostendant, & precibus indulgentiam consequantur. Cum excommunicatis autem non licere communicato, nec cum his, qui per domos conveniunt, devitantes orationes ecclesiæ, simul orandum est: ab alia quoque ecclesia non suscipiendum, qui in alia minime congregatur. Si quis autem de episcopis, aut presbyteris, vel diaconis, seu quilibet ex clero, deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam iste privetur a communione, tanquam qui regulam confundat ecclesiæ.

In decret. Ivonis lib. 6.

III.

[3] Si quis presbyter, aut diaconus, & omnino quilibet ex clero parochiam propriam deserens, ad aliam properaverit, vel omnino demigrans, in alia parochia per multa tempora nititur immorari, ulterius ibidem non ministret, maxime si vocanti suo episcopo, & regredi ad propriam parochiam commonenti, obedire contempserit. Quod si in hac indisciplinatione perdurat, a ministerio modis omnibus removeatur, ita ut nequaquam locum restitutionis inveniat. Si vero pro hac causa damnatum alter episcopus suscipiat, hic etiam a communi coerceatur synodo, velut qui ecclesiastica constituta dissolvat.

IV.

[4] Si quis episcopus damnatus a synodo, vel presbyter, aut diaconus a suo episcopo, ausi fuerint aliquid de ministerio sacro contingere, sive episcopus juxta præcedentem consuetudinem, sive presbyter, aut diaconus; nullo modo liceat ei, nec in alia synodo restitutionis spem, aut locum habere satisfactionis, sed communicantes ei omnes abjici de ecclesia, & maxime, si posteaquam didicerit adversum memoratos prolatam fuisse sententiam, eisdem communicare tentaverint.

11. q. 4. Si quis episcopus damnatus.

V.

[5] Si quis presbyter aut diaconus episcopum proprium contemnens, se ab ecclesia sequestravit, & seorsum colligens altare constituit, & commonenti episcopo non acquieverit, nec consentire vel obedire voluerit semel & iterum convocanti, hic damnetur omni modo, nec ultra remedium consequatur, quia suam recipere non potest dignitatem. Quod si ecclesiam conturbare & solicitare persistat, tanquam seditiosus, per potestates exteras opprimatur.

VI.

[6] Si quis a proprio episcopo communione privatus est, non ante suscipiatur ab aliis quam suo reconcilietur episcopo, aut certe ad synodum, quæ congregatur, occurrens pro se satisfaciat, & persuadens concilio, sententiam suscipiat

1 Citatur hic Canon a Dionysio Exiguo in Epist. 1. Paschali apud Dion. Petavium tom. 2. de Doctr. Temp. pag. 875. ubi Dionysius Exiguus hunc canonem sub titulo LXXIX. dicit fuisse, nimirum collectionis antiquæ Latinæ, ut postea dicetur. Sed ibi forte LXXX. legendum fuit, *Hard.* 2 Huic canoni respondent Canones Apost. IX. X. & XI. ex versione Dionysii Exigui. *Harduinus.* 3 Canon Apost. XV. & XV. ex Dionysio Exiguo. *Harduinus.*

4 Hinc excerptus canon XXIX. Apost. ex Dionys. Exig. Citatur hic canon & a Joanne II. papa in Epist. ad Cæsarium Arelat. ex hac ipsa Dionysii versione. Et prius in Conc. Chalced. act. IV. verbis quibusdam subinde mutatis: & ibi dicitur esse canon 83. nempe codicis antiqui, sive collectionis canonum Latinæ, quam Justellus edidit, hoc ordine: canones Nicæni XX. Ancyrani XXIV. Neocæsarienses XIV. Gangrenses XX. Antiocheni XXV. Laodiceni LIX. &c. *Harduinus.* 5 Et iste Canon citatur in eodem conc. Chalced. act. IV. ubi dicitur canon 84. Hinc est excerptus canon 32. Apost. ex Dionys. Exig. *Harduinus.* 6 Canon Apost. XIII. & XXXIII. ex Dionys. Exiguo. *Harduinus.*

piat alteram. Hæc autem definitio maneat circa laicos & presbyteros & diaconos, omnesque, qui sub regula esse monstrantur.

VII.

[1] Nullus peregrinorum sine pacificis, id est commendatitiis, suscipiatur epistolis.

VIII.

[2] Presbyteri, qui sunt in agris, canonicas epistolas dare non possunt: ad solos tantum vicinos episcopos literas destinabunt. Chorepiscopi autem, qui sunt irreprehensibiles, dare possunt pacificas, id est, generales epistolas.

IX.

[3] Per singulas regiones episcopos convenit nosse, metropolitanum episcopum solicitudinem totius provinciæ gerere. Propter quod ad metropolim omnes undique, qui negotia videntur habere, concurrant. Unde placuit, eum & honore præcellere, & nihil amplius præter eum ceteros episcopos agere, secundum antiquam a patribus nostris regulam constitutam, nisi ea tantum, quæ ad suam diœcesim pertinent, possessione-que subjectas. Unusquisque enim episcopus habeat suæ parochiæ potestatem, ut regat juxta reverentiam singulis competentem, & providentiam gerat omnis possessionis, quæ sub ejus est potestate, ita ut presbyteros & diaconos ordinet, & singula suo judicio comprehendat. Amplius autem nihil agere tentet præter antistitem metropolitanum, nec metropolitanus sine ceterorum gerat consilio sacerdotum.

X.

Qui in vicis vel possessionibus chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem episcoporum perceperint, & ut episcopi consecrati sint, tamen sanctæ synodo placuit, ut modum proprium recognoscant, ut gubernent sibi subjectas ecclesias, earumque moderamine curaque contenti sint. Ordinent etiam lectores, & subdiaconos, atque exorcistas, quibus promotiones istæ sufficiant. Nec presbyterum vero, nec diaconum audeant ordinare, præter civitatis episcopum, cui ipse cum possessione subjectus est. Si quis autem transgredi statuta tentaverit, depositus, quo utebatur honore, priverur. Chorepiscopum vero civitatis episcopus ordinet, cui ille subjectus est.

XI.

Si quis episcopus, aut presbyter, aut quilibet regulæ subjectus ecclesiæ, præter consilium & literas episcoporum provinciæ, & præcipue metropolitani, adierit imperatorem, hunc reprobari & abjici oportere, non solum a communione, verum & ab honore, cujus particeps videtur existere, quia venerandi principis auribus molestiam tentuvit inferre contra leges ecclesiæ. Si igitur adire principem necessaria causa deposcit, hoc agatur cum tractatu & consilio metropolitani, & ceterorum episcoporum, qui in eadem provincia commorantur, qui etiam proficiscentem suis prosequantur epistolis.

XII.

Si quis a proprio episcopo presbyter, aut diaconus, aut a synodo fuerit episcopus forte damnatus, & imperatoris auribus molestus extiterit, oporteat ad majus episcoporum converti concilium, & quæ putaverit habere justa, plurimis episcopis suggerant, eorumque discussiones ac judicia præstolentur. Si vero hæc parvipendentes molesti fuerint imperatori, hos nulla venia dignos esse, nec locum satisfactionis habere, nec spem futuræ restitutionis penitus opperiri dijudicamus.

11 qu. 3. Si quis a proprio episcopo

XIII.

[4] Nullus episcopus ex alia provincia audeat ad aliam transgredi, & ad promotionem ministerii aliquos in ecclesiis ordinare, licet consensum videantur præbere nonnulli, nisi literis tam metropolitani quam ceterorum qui cum eo sunt episcoporum rogatus adveniat, & sic ad actionem ordinationis accedat. Si vero nullo vocante, inordinato more deproperet super aliquibus ordinationibus & ecclesiasticis negotiis, ad eum non pertinentibus, componendis; irrita quidem quæ ab eo geruntur existant, ipse vero incompositi motus sui & irrationabilis audaciæ subeat ultionem, ex hoc jam damnatus a sancto concilio.

XIV.

Si quis episcopus de certis criminibus judicetur, & contingat de eo comprovinciales episcopos dissidere, cum judicatus ab aliis innocens creditur, reus ab aliis existimatur, pro totius hujus ambiguitatis absolutione, sanctæ synodo placuit ut metropolitanus episcopus a vicina provincia judices alios convocet, qui controversiam tollant, ut per eos, simul & per comprovinciales episcopos, quod justum visum fuerit approbetur.

XV.

---

1 Canon Apost. 34. Lat. Ferrandus tit. 211. *sine formata Episcopi*. Harduinus. 2 Ferrandus tit. 80. *Vicariis Episcoporum liceat formatas facere*. *Concil. Antioch. tit.* 8. Hard. 3 Canon Apost. xxxv. Dion. Exigui. *Harduinus*.

4 Canon Apost. 36. ex Dionys. Exiguo. *Harduinus*.

XV.

[1] Si quis episcopus, de certis criminibus accusatus, condemnetur ab omnibus episcopis ejusdem provinciæ, cunctique consonanter eamdem contra eum formam decreti protulerint, hunc apud alios nullo modo judicari, sed firmam concordantium episcoporum provinciæ manere sententiam.

XVI.

[2] Si quis episcopus vacans in ecclesiam vacantem prosiliat, sedemque pervadat, absque integro perfectoque concilio, hic abjiciatur necesse est, etsi cunctus populus, quem diripuit, eum habere delegerit. Perfectum vero concilium illud est, ubi interfuerit metropolitanus antistes.

XVII.

[3] Si quis episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit & præesse populo constitutus, ministerium subire neglexerit, nec acquieverit ire ad ecclesiam sibi commissam, hunc oportet communione privari, donec susceperit coactus officium, aut certe de eo aliquid integra decreverit ejusdem provinciæ synodus sacerdotum.

XVIII.

Si quis episcopus ordinatus, ad parochiam minime, cui est electus, accesserit, non suo vitio, sed quod eum aut populus * vitet, aut propter aliam causam, non tamen ejus vitio perpetratam: hic & honoris sit & ministerii particeps, dummodo nil molestus ecclesiæ rebus existat, ubi ministrare cognoscitur. Quem etiam observare conveniet, quidquid synodus perfecta provinciæ quod visum fuerit judicando decreverit.

XIX.

Episcopus præter synodum & præsentiam metropolitani nullatenus ordinetur. Hoc autem modis omnibus coram posito, melius quidem est ut omnes simul adsint ejusdem provinciæ sacerdotes, quos metropolitanus episcopus advocare debebit. Et si quidem omnes occurrerint, optime: quod si difficile fuerit, saltem plures adesse omnino convenit, aut certe scriptis ejusdem sententiæ comprobari: & ita sub plurimorum vel præsentia vel decreto ordinatio celebretur. Quod si secus contra definita factum fuerit, nullas ordinatio vires habeat. Si vero juxta definitam regulam fiat, & nonnulli pro contentione propria contradicant, obtineat sententia plurimorum.

XX.

[4] Propter utilitates ecclesiasticas, & absolutiones earum rerum quæ dubitationem controversiamque recipiunt, optime placuit, ut per singulas quasque provincias bis in anno episcoporum concilia celebrentur. Semel quidem [5] post tertiam septimanam festi paschalis, ita ut in quarta septimana quæ consequitur id est medio pentecostes, conveniat synodus, metropolitano comprovinciales episcopos admonente. [6] Secunda vero synodus fiat Idibus Octobris, id est quintodecimo die mensis Octobris, quem Hyperberetæon Græci nominant. In ipsis autem conciliis adsint presbyteri & diaconi, & omnes qui se læsos existimant, & synodi experiantur examen. Nullis vero liceat apud se celebrare concilia, præter eos quibus metropolitana videntur esse jura commissa.

XXI.

Episcopus ab alia parochia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insiliens, nec vi coactus a populis, nec ab episcopis necessitate compulsus: maneat autem in ecclesia quam primitus a Deo sortitus est: nec inde transmigret, secundum pristinum de hac re terminum [a] constitutum.

a Nicæno Can. XV. Harduinus

XXII.

Episcopus alienam civitatem, quæ non est illi subjecta, non adeat: nec ad possessionem accedat quæ ad eum non pertinet super ordinationem cujusquam; nec constituat presbyteros, aut diaconos alteri subjectos episcopo, nisi forte cum consilio & voluntate regionis episcopi. Si quis autem tale aliquid facere tentaverit, irrita sit ejus ordinatio, & ipse coerceatur a synodo. Nam si ordinare non potuerit, nullatenus judicabit.

XXIII.

Episcopo non licere pro se alterum succedorem sibi constituere, licet ad exitum vitæ perveniat. Quod si tale aliquid factum fuerit, irritum esse hujusmodi est constitutum. Servetur autem jus ecclesiasticum, id continens, oportere non aliter fieri, nisi cum synodo & judicio episcoporum, qui post obitum quiescentis,

8. q. 1. Episcopo non liceat pro s.

---

1 Citatur hic canon & a Joanne II. Papa, loco superius indicato. *Harduinus*.

2 In Conc. Chalced. act. XI. aliis subinde verbis, citatur hic canon, & esse dicitur *regula* XCV. nempe antiquæ collectionis, ut diximus. *Harduinus*. 3 In Concil. Chalced. act. XI. citatur & iste canon, sub nomine *regulæ* XCVI. Hinc decerptus est Canon Apost. 37. Latin. 4 Canon Apost. 38. Dionysii Exigui. *Hard.*

5 Hoc est, ante Dominicam IV. post Paschæ. *Hard.* 6 Theodorus Cant. in capitulis selectis ex antiquis canonibus cap. 100. *Bis in uno anno concilia ab Episcopis fiant: id est quinta septimana post Pentecosten: secundo, duodecimo mensis Hyperberetæi, ideſt, octavo idus Octobris, juxta Romanos.* Vide & Bedam lib. de ratione temporum cap. XII. *Hard.*

tis, potestatem habent eum qui dignus exiterit promovere.

XXIV.

[1] Quæ sunt ecclesiæ, sub omni solicitudine, & conscientia bona, & fide, quæ in Deum est, qui cuncta considerat judicatque, serventur: quæ etiam dispensanda sunt judicio & potestate pontificis, cui commissus est populus, & animæ quæ in ecclesia congregantur. Manifesta vero sint quæ pertinere videntur ad ecclesiam, cum notitia presbyterorum & diaconorum, qui circa ipsum sunt, ita ut agnoscant, nec ignorent, quæ sunt ecclesiæ propria, nec eos aliquid lateat: ut si contigerit episcopum migrare de sæculo, certis existentibus rebus, que sunt ecclesiæ, nec ipsæ collapsæ depereant, nec quæ propria probantur episcopi, sub occasione rerum pervadantur ecclesiæ. Justum namque & acceptum est coram Deo & hominibus, ut sua episcopus quibus voluerit derelinquat, & quæ ecclesiæ sunt eidem conserventur ecclesiæ, nec ecclesia aliquod patiatur incommodum, nec episcopus sub occasione proscribatur ecclesiæ, & in causas incidant qui ad eum pertinent, & ipse post obitum maledictionibus ingravetur.

XXV.

12. q. 2. Episcopus ecclesiasticarum rerum.

[2] Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem, ad dispensandum erga omnes qui indigent, cum summa reverentia & timore Dei. Participet autem & ipse, quibus indiget, si tamen indiget, tam in suis, quam in fratrum, qui ab eo suscipiuntur, necessariis usibus profuturis, ita ut in nullo qualibet occasione fraudentur, juxta sanctum apostolum sic dicentem *Habentes victum & tegumentum his contenti sumus*. Quod si contentus istis minime fuerit, convertat autem res ecclesiæ in suos usus domesticos, & ejus commoda vel agrorum fructus, non cum presbyterorum conscientia diaconorumque pertractet, sed horum potestatem domesticis suis, aut propinquis, aut fratribus, filiisque committat, ut per hujusmodi personas occulte ceteræ lædantur ecclesiæ, synodo provinciæ pœnas iste persolvat. Si autem & aliter accusetur episcopus, aut presbyteri qui cum ipso sunt, quod ea quæ pertinent ad ecclesiam, vel ex agris, vel ex alia qualibet ecclesiastica facultate sibimet usurpent, ita ut ex hoc affligantur quidem pauperes, * criminatori vero & blasphemiis tam sermo prædicationis, quam hi qui dispensant, taliter exponantur, & hos oportet corrigi, sancta synodo id quod condecet approbante. Et subscripserunt triginta [q] episcopi, qui in eodem concilio convenerunt.

1 Tim. 6

* criminationi

q Superius tantum XXIX. exprimuntur, qui supra in principio alterius translationis hujus concilii annotati sunt (3)

CANONES
CONCILII ANTIOCHENI.

Ex interpretatione [a] Isidori Mercatoris. [4]

a Veteri qux legitur in compilatione.

TITULI CANONUM,

I. *Non licere pascha diverso tempore facere, neque cum Judæis celebrare.*
II. *Non licere communionem ecclesiæ contemnere, aut excommunicatis communicare.*
III. *Non debere clericum ad ecclesiam migrantem ibi perseverare.*
IV. *Non licere episcopo, vel cuiquam clerico, si exauctoratus fuerit, ministrare.*
V. *Non licere clericis, contempto episcopo, seorsum se colligere.*
VI. *De excommunicatis.*
VII. *Nullum peregrinum absque episcopis suscipi,*
VIII. *Ut epistolæ a solo fiant chorepiscopo.*
IX. *De metropolitanis episcopis.*
X. *De chorepiscopis.*
XI. *De his episcopis vel clericis qui sine literis episcoporum adeunt imperatorem.*
XII. *De episcopis vel clericis depositis.*
XIII. *Non licere episcopis in aliena provincia clericos ordinare.*
XIV. *De episcopis accusatis.*
XV. [5] *De episcopis ab ejusdem provinciæ episcopis exclusis.*
XVI. *De episcopis vacantibus.*
XVII. *De episcopis, qui accepta manus impositione, non acquiescunt suscipere ministerium.*
XVIII. *De his qui promoventur ad episcopatum, &c.*
XIX. *Non licere sine consilio metropolitani episcopi episcopum ordinari.*

XX.

1 Canon Apost. 41. ex Dionys. Exiguo. *Hard.* 2 Canon Apost. 3 ex Dionys. Exiguo. *Hard.*

(3) Ex Cod. Colb. & San-Germ triginta exprimuntur in adnotatione Harduini supra pag. 1308.

4 In MS. Bibl. Collegii Paris. Soc. Jesu, in quo continetur Indiculus synodorum, verbis ipsius Isidori, ex parte relatis a Gratiano in Decr. 11. dist. XVI. hæc de Antiochena leguntur. *Quarta Antiochæna: in qua Patres triginta duo statuerunt canones viginti quinque: quorum auctor maxime Eusebius Palæstinensis Episcopus exstitit subscribentibus Theodoro, Antico, Agabio, Alphio & ceteris.* Sic enim hæc nomina scribuntur in MS. perquam accurato, a quo discedere religio est. *Hard.*

5 al. MS. & editio Merlini, XV. *de quibus supra*, hoc tantum *Harduinus*.

XX. *Ut bis in anno ſynodus celebretur.*
XXI. *Epiſcopum de diœceſi ad diœceſim non debere tranſire.*
XXII. *Epiſcopum non debere in alienam irruere civitatem.*
XXIII. *Epiſcopo non licere ſucceſſorem ſibi conſtituere.*
XXIV. *De rebus eccleſiaſticis & epiſcopalibus.*
XXV. *Epiſcopum habere poteſtatem in rebus eccleſiaſticis exponendis.*

CANONES.

I.

OMnes qui audent diſſolvere regulam ſancti & magni concilii Nicæni, quod celebratum eſt in præſentia [a] Dei amantiſſimi Conſtantini imperatoris, de ſancta & ſalutari feſtivitate paſchali ſalvatoris noſtri [b] excommunicatos & ejectos ab eccleſia eſſe debere, maxime ſi perſeverent ſtudio contentionis, ad ſubvertenda ea quæ optime conſtituta ſunt. Et hæc quidem dicta ſunt de laicis. Si autem de præpoſitis eccleſiæ aliquis, id eſt, vel epiſcopus vel presbyter, vel diaconus, poſt hanc definitionem, & hunc terminum, auſus fuerit, in ſubverſionem populorum & perturbationem eccleſiarum, ſeorſum colligere, & cum Judæis paſcha voluerit celebrare, hunc ſancta ſynodus ab hoc jam alienum ab eccleſia eſſe judicavit, tanquam eum qui non ſolum proprii peccati, ſed & aliorum corruptæ mentis & converſationis ſupplantator extiterit, reus. Et non ſolum hujuſcemodi deponit a ſacerdotio & miniſterio, ſed & eos qui auſi fuerint his communicare poſt damnationem. Depoſitos autem etiam honore qui extrinſecus eſt privari oportet, quem [c] ſanctus canon & Dei ſacerdotium promeruit.

a domni.
b incommunicabiles.
Per ſanctos canones D. meruit.

II.

Omnes qui ingrediuntur in eccleſiam Dei, & ſacras ſcripturas audiunt, non autem cum populo in oratione communicant, averſantur etiam ſanctam aſſumptionem dominici ſacramenti, ſecundum aliquam propriam diſciplinam, hos ab eccleſia ejici oportet, donec confitentes, fructum pœnitentiæ demonſtrent, & deprecati fuerint, ut data venia ſuſcipi mereantur. Non autem liceat communicare excommunicatis, neque cum his per domos ingredi, & cum eis orare, qui eccleſiæ non participant in oratione, nec in alteram eccleſiam recipi, qui ab alia excommunicantur. Quod ſi quis epiſcoporum vel presbyterorum, vel diaconorum, vel etiam qui [1] in canone deti-

ex apoſt. can. can. 10.

Anentur, excommunicatis communicare deprehenſus fuerit, & hunc oportet communione privari, tanquam eccleſiæ regulas confundentem.

III.

Si quis presbyter, vel diaconus, vel quilibet clericus, deſerta ſua * eccleſia ad aliam tranſeundum eſſe crediderit, & ibi paulatim tentet, quo migravit, perpetuo manere, ulterius miniſtrare non debet, præſertim ſi ab epiſcopo ſuo ad revertendum fuerit exhortatus. Quod ſi & poſt evocationem ſui epiſcopi non obedierit, ſed inobediens perſeveraverit, [2] omnibus modis ab officio ſuo deponi debere, nec aliquando facultatem habeat ad eccleſiaſticum ordinem redeundi. Si vero propter hanc culpam depoſitum alius epiſcopus ſuſceperit, & ipſe a communi ſynodo arguatur, tanquam eccleſiaſtica jura diſſolvens.

7 Si quis presbyter, vel diaconus. Ferrandus tit. 99 a diœceſi.

IV.

Si quis epiſcopus a ſynodo fuerit depoſitus, vel presbyter, vel diaconus, a proprio epiſcopo condemnatus, & præſumpſerit ſacerdotii ſeu ſacri miniſterii aliquam actionem, non ei amplius liceat neque in alia ſynodo ſpem reſtitutionis habere, neque * aſſertionis alicujus locum, ſed & communicantes ei abjici omnes ab eccleſia, maxime ſi, poſtquam cognoverunt ſententiam adverſus eum fuiſſe prolatam, ei contumaciter communicarunt.

Ferrandus tit. 54.
* ſatisfactionis.

V.

Si quis presbyter, vel diaconus contempto ſuo epiſcopo, ſeipſum ab eccleſia ſegregaverit, & privatim apud ſe, collectis populis, altare erigere auſus fuerit, & nihilominus epiſcopo ſe exhortante, & ſemel & iterum revocante inobediens extiterit, hunc modis omnibus deponendum, nec aliquando conſequi curationem, aut proprium honorem recipere ſperet. Quod ſi etiam perſeveraverit, conturbans & concitans eccleſiam, per eam, quæ foris eſt, poteſtatem, hunc tanquam ſeditioſum corripi oportet.

VI.

Si quis a proprio epiſcopo excommunicatus eſt, non eum prius ab aliis debere ſuſcipi, niſi aut a ſuo fuerit receptus epiſcopo, aut, concilio facto [3], occurrat ut reſpondeat, & ſi ſynodo ſatisfecerit, * ſtatuimus ſub alia ſententia eum recipi. Quod etiam circa laicos, & presbyteros, & diaconos, & omnes qui in clero ſunt, convenit obſervari.

11. q. 3. Si quis a proprio epiſcopo.
* quod ſtatuerit, ſub.

1 Hoc eſt, *in catalogo clericorum*, Harduinus. 2 MS. *omnimodis*. Harduinus. 3 Gratianus, *Concilio facto Epiſcopis occurrat*. Hard.

VII.

Distinct. 72. Nullum absque formata. Nullum absque formata [1] (quam Græci epistolam dicunt) peregrinorum clericorum suscipi oportet.

VIII.

Neque presbyter ad regiones longinquas formatas (id est canonicas) epistolas dare, & nisi ad finitimes episcopos, simplices epistolas mittere præsumat. Chorepiscopi qui. Vicariis vero episcopi, qui a Græcis chorepiscopi vocantur, formatas facere liceat.

IX.

9. qu. 3. Per singulas provincias. Per singulas provincias episcopos constitutos scire oportet, episcopum metropolitanum, qui præest, curam & solicitudinem totius provinciæ suscepisse. Propter quod ad metropolitanam civitatem ab his qui causas habent sine dubio concurratur. Quapropter placuit eum & honore præire, & nihil ultra sine ipso reliquos episcopos agere secundum antiquum patrum nostrorum qui obtinuit canonem, nisi hæc tantum quæ uniuscujusque ecclesiæ per suam diœcesim competunt. Unumquemque enim episcopum oportet habere suæ diœcesis potestatem, ad hanc gubernandam secundum competentem sibi reverentiam, ad providendum omni regioni, quæ sub ipsius est civitate, ita ut etiam ordinare ei presbyteros & diaconos probabili judicio liceat, & de singulis illius regionis causis cum moderatione & pondere disceptare. Ultra autem nihil agere permittitur citra metropolitani episcopi conscientiam, nec metropolitanus sine ceterorum aliquid gerat consilio sacerdotum.

X.

Qui in villis & vicis constituti sunt chorepiscopi, tametsi manus impositionem ab episcopis susceperunt, & ut episcopi sunt consecrati, tamen placuit sanctæ synodo scire eos oportere modum proprium retinere, & gubernare adjacentes ecclesias sibi commissas, & esse contentos propria solicitudine & gubernatione, quam susceperunt. Constituere autem his permittitur lectores & subdiaconos atque exorcistas, quibus sufficiat istorum tantum graduum licentiam accepisse. Non autem presbyterum, non diaconum audeant ordinare, præter conscientiam episcopi civitatis vel ecclesiæ, cui adjacens invenitur seu ipse, seu regio, in qua præesse dignoscitur. Quod si quis prævaricari ausus fuerit constituta, deponi eum, & dignitate qua præditus est debere privari. Chorepiscopus autem ab episcopo civitatis vel loci, cui idem adjacet, ordinandus est.

XI.

Si quis episcopus, vel presbyter, vel quicumque clericus, & omnis omnino qui est sub [2] ecclesiastica regula constitutus, præter consilium vel literas eorum episcoporum, qui sunt intra provinciam, & maxime metropolitani, ad imperatorem perrexerit, hunc abdicari & ejici non solum de communione debere, sed etiam propria dignitate privari tanquam molestum & importunum imperialibus auribus, contra ecclesiastica constituta. Si autem necessitas cogat ad imperatorem excurrere, propter aliquam actionem, eum deliberatione & consilio metropolitani ipsius provinciæ episcopi, & ceterorum conscientia episcoporum, qui in eadem provincia sunt, atque cum literis eorum ire debebit.

2 canone.

XII.

11. qu. 3. Si quis a proprio. Si quis a proprio episcopo depositus vel presbyter, vel diaconus, aut etiam si a synodo quilibet episcopus fuerit exauctoratus, molestiam imperialibus auribus inferre non præsumat, sed ad majorem episcoporum synodum sese convertat, & quæ se putat habere justa in eorum [3] concilio alleget, atque ab his de se expectet quæ fuerit deprompta sententia. Quod si deficiens pusillanimitate hoc noluerit facere, sed imperatori fuerit importunus, hujusmodi nullam veniam habeat, neque locum ullius assertionis suæ, nec spem recipiendi gradus habeat in futurum.

XIII.

5. q. 2. Nullum episcopum audere. Nullum episcopum audere debere ex alia provincia ad aliam transitum facere & ordinare aliquos in ecclesiis, aut provehere ad sacrum ministerium, nec alios illuc secum attrahat episcopos, nisi forte per literas rogatus abierit, non solum a metropolitano, sed & ab his, qui cum eo sunt omnibus ipsius provinciæ episcopis. Quod si nullo invitante, inordinate superveniat, & aliquos vel ordinare præsumpserit, vel quoslibet actus illi ecclesiæ competentes, quæ ad se minime pertinet, usurpare tentaverit, vacua quidem & inania erunt omnia quæ gesserit, ipse vero hujus indisciplinati ausus & irrationabilis cœpti dignas causas expendat, tanquam depositus a synodo sancta, & propter hujusmodi præsumptionem jam prædamnatus.

XIV.

6. qu. 4. Si quis episcopus criminaliter in judicio. [3] Si quis episcopus de aliquibus causis

1 Exemplum formatæ offert Gratianus distinct. 72. *Hard.* 2 al. *judicio*. Hard. 3 Ferrandus tit. 68. *Ut si de accusato Episcopo multæ sententiæ fuerint Episcoporum, Metropolitanus alterius provinciæ convocetur. Concil. Antioch. tit.* 14. Ita etiam Martinus Bracar. *Hard.*

sis criminalibus in judicio episcoporum A fuerit accusatus, contingat autem de ipsis episcopos provinciæ qui convenerunt diversas habere sententias, & alios quidem innocentem eum pronunciare, alios reum, propter hujuscemodi itaque controversiam amputandam, placuit sanctæ synodo metropolitanum episcopum alterius vicinæ provinciæ advocari oportere, & aliquantos cum eo episcopos alios; qui pariter residentes quæcumque fuerint dirimant quæstiones, propter hoc, ut firmum sit judicium quod ab unius provinciæ episcopis fuerit promul- B gatum.

XV.

6. qu. 4. Si quis episcopus criminaliter accusatus. Si quis episcopus criminaliter accusatus ab omnibus, qui sunt intra provinciam, episcopis, exceperit unam consonamque sententiam, ab aliis ulterius judicari non poterit, sed manere circa eum oportet, tanquam convenientem, quæ ab omnibus prolata est, firmam ratamque sententiam.

XVI.

Dist. 92. Si quis episcopus vacans. Istud est in decr. Ivo. lib. Si quis episcopus vacantem supervenerit, & hanc obrepenter, præter plenariam synodum, diripiendam esse crediderit, hunc abjici oportet, tametsi eum plebs quam diripuerit, velit sibi episcopum retinere. Illa autem dicitur synodus [a] plenaria, in qua etiam episcopus metropolitanus adfuerit. C

perfecta.

XVII.

Si quis episcopus, suscepta manus impositione, & deputatus populis præesse, non suscipiat ministerium sacerdotii, nec consentiat abire in ecclesiam cui fuerat D ordinatus, hunc incommunicabilem esse debere, donec coactus consentiat plebem suscipere sibimet deputatam, aut provinciæ plenaria synodus episcoporum de eo aliquid statuat.

XVIII.

Dist 92. Si quis episcopus ordinatus. Si quis episcopus ordinatus non abierit in parochiam cui ordinatus est, non suo vitio, sed plebis forsitan contradictione, hic honorem susceptum retinere debebit, & sacerdotio fungi, ita ut nihil molestiæ afferat ecclesiæ illi in qua est constitutus. Expectare autem eum E oportet provinciæ plenariam synodum, donec de eo quod competit statuatur.

XIX.

Dist. 65. Episcopus non est ordinandus. Episcopum non ordinandum sine consilio & præsentia metropolitani episcopi, cui melius erit, si ex omni provincia congregentur episcopi. Quod si fieri non potest, hi qui adesse non possunt, propriis literis consensum suum de seipso designent, & tunc demum, post plurimorum sive per præsentiam, sive per literas consensum, sententia consona ordinetur. Quod si aliter, quam statutum est, fiat, nihil valere hujusmodi ordinationem. Si vero etiam secundum definitas regulas ordinatio celebretur, contradicant autem aliqui, propter proprias & domesticas simultates, his contemptis sententia de eo obtineat plurimorum.

XX.

Dist. 18. Propter ecclesiasticas. Et in decr. Ivo. lib. 4. Propter ecclesiasticas causas, & quæ existunt controversias dissolvendas, sufficere visum est bis in anno per singulas provincias episcoporum concilium fieri. Semel quidem post tertiam hebdomadam paschalis festivitatis, ita ut in quarta [a] septimana sancti paschæ perfici concilium possit, convocante metropolitano episcopo omnes provinciæ episcopos. Secundo autem concilium fieri Idibus Octobris, qui dies apud Græcos Hyperberetæi mensis [1] decimus quintus invenitur: ita ut in his conciliis procedant omnes presbyteri, diacones, & reliqui qui se læsos dicunt, [b] ut in concilio eorum causa examinata, ad debitum judicium perveniant. Nec liceat ulli proprie apud semetipsum concilium celebrare, præter [c] eos quibus metropoles creditæ sunt.

a hebdomada quæ consequitur, idest mediæ pentecostes.

b Et synodicam expectare sententiam.

c metropolitanorum episcoporum conscientiam facere quibus de omnibus causis constat permissum esse judicium.

7. q. 1. Episcopum de diœcesi.

XXI.

Episcopum de diœcesi ad diœcesim alteram non debere transire, neque si seipsum ingesserit, neque si a populis fuerit violenter attractus, neque si etiam hoc ei ab episcopis suadeatur. Manere autem eum debere in ecclesia Dei, quam ab initio sortitus est, & non ab ea alio demigrare, secundum regulam super hoc olim a patribus constitutam.

XXII.

9. q. 2. Episcopum non debere. Episcopum non debere in alienam irruere civitatem, quæ illi probatur non esse subjecta, neque in regionem, quæ ad ejus curam minime dignoscitur pertinere, ad aliquid ordinandum, neque presbyteros, neque diaconos constituere ad alios episcopos pertinentes, nisi forte cum consilio & voluntate propriæ regionis episcopi. Quod si quispiam horum aliquid audere voluerit, irrita quidem erit hujusmodi ordinatio, [2] & is qui male usurpaverit a synodo arguatur. Nam si ordinare non potuerit, nullatenus alterius parochianum judicare præsumat.

XXIII.

Episcopos non licere, tanquam successorem sibi futurum, constituere alte-

1 Græce, *decimus*, tantum. *Harduinus*. 2 Gratian. *& quæ male usurpaverit, a Synodo arguantur*. Harduinus.

rum, quamvis circa [z] viciniam mortis habeatur. Quod si tale aliquid factum fuerit, irrita sit hujusmodi ordinatio. Custodiri autem oportet ecclesiastica constituta, quæ se ita continent, non posse aliter episcopum fieri, nisi in concilio & cum consensu episcoporum, eorum dumtaxat, qui post obitum illius qui præcessit, habuerint potestatem eum qui dignus fuerit provehendi.

[z] vicinia.

XXIV.

3. q. 1. Quæcumque eccles. Quæcumque res ecclesiæ sunt, bene debent cum omni diligentia & bona fide servari: illa scilicet fide, quæ Deo servatur, omnia providenti atque judicanti, easque gubernari & dispensari oportet cum judicio & potestate episcopi, cui totius plebis animæ videntur esse commissæ. Manifesta autem esse oportet, quæ ecclesiæ competunt, sub conscientia eorum presbyterorum & diaconorum, qui circa ipsum sunt, ut ipsi non ignorent, nec eos aliquid lateat eorum quæ sunt propria ecclesiæ. Ut si contigerit episcopum ex hac vita migrare cum manifestæ sunt & notæ res ecclesiasticæ, non intercidant atque depereant, sed nec res propriæ episcopi, tanquam obnoxiæ, rerum ecclesiasticarum occasione, ullius pulsentur injuria: quia justum & acceptum est apud Deum & homines, quæ propria sunt episcopi, quibus ipse jusserit derelinqui, & quæ ecclesiæ ipsi servari. Ita enim fit, ut nec ecclesia damno aliquo affligatur, nec episcopus occasione rerum ecclesiasticarum proscribatur, neque pertinentes ad eum causas incurrant, quo post mortem memoria ejus maledictis aliquibus oneretur.

Idem habetur in canonibus apostolorum can. 39. Ex Dion. Exig.

XXV.

Episcopum habere rerum ecclesiasticarum potestatem ad dispensandum omnibus indigentibus cum omni timore & reverentia Dei. Ipsum quoque ex eis percipere atque uti debere, quibus indiget, si tamen indiget, vel ad suas necessarias expensas, vel fratrum qui apud eum hospitalitatis gratia commorantur, ut nulla ex parte per inopiam defraudentur, secundum apostolum dicentem: *Habentes victum quotidianum & tegumentum corporis, his contenti sumus.* Quod si his minime contentus atque sufficiens, transferat in necessitates domesticas ecclesiasticas res, vel commoda quælibet ecclesiæ, aut agrorum ecclesiasticorum fructus citra conscientiam presbyterorum [a] apud se redigat, & domesticis suis vel etiam affinibus, aut fratribus, aut filiis earum rerum tribuat potestatem, ut per eorum secretam diligentiam ceteri ecclesiastici lædi videantur, reatum hunc, qui hujusmodi est, apud metropolitanum provinciæ præstare debebit. Quod si aliter reprehendatur episcopus, vel qui cum ipso sunt presbyteri, quo dicatur, hæc quæ ad ecclesiam pertinent, sive de agris, sive de aliis quibuscumque ecclesiasticis causis, eos sibimet usurpare, pauperes vero necessitate & penuria opprimi, atque, ex hoc ipso non solum ecclesiasticæ rationi, verum etiam dispensatoribus ejus maledicta & reprehensio augeatur: hos igitur correptionem oportet mereri, quam condecet, sancta synodo cognoscente. Eusebius omnibus quæ constituta sunt a sancta synodo præsens consensi. Theodorus, Nicetas, Macedonius, Anatolius, Tarcodimantus, Æthereus, Narcissus, Eustachius, Hesychius, Mauricius, Paulus, & ceteri, ¶ consenserunt & subscripserunt triginta episcopi. ¶ [x]

1. Tim. 6.

[a] vel diaconorum.

¶ Quorum nomina in Græco jam superius continentur.

¶ In initio hujus concilii adnotati.

SYNOPSIS CANONUM ANTIOCHENORUM

ex vetustissimo Breviario Canonum in Codice mille annorum Lucensi.

EX CONCILIO ANTIOCHENO.

I.

Regulæ Nicæni Concilii observentur; maxime Pascha cum Judæis non tenere.

II.

Cum hæreticis non communicare, vel orare, neque cum excusatis (sic) quod si quis fecerit excommunicetur.

III.

Presbyteri, diaconi, vel reliqui si dimiserint ecclesiam suam, & ad aliam fuerint, excommunicentur; & episcopus, qui eos susceperit.

IV.

Episcopus, presbyter, Diaconus, in concilio, sive sine concilio excommunicatus, si communicaverit aliquis cum eis excommunicetur.

V.

Presbyter, diaconus, si dimiserit ecclesiam suam, & in domo altarium habens, conturbans populum, deponatur.

Si

[x] In MS. fustelli sic appellantur: *Eusebius*, *Theodorus*, *Tharcudamantes*, *Mauricius*, *Machedontus*, *Eutherius*, *Alphion*, *Bassus*, *Paulus*, *Theodorus*, *Niceta*, *Anatholius*, *Narcissus*, *Archelaus*, *Strictus*, *Hysichius*, *Manicius*, *Moses*, *Agapius*, *Theodorus*, *Mercimus*, *Eustatius*, Harduinus.

VI.

Si quis excommunicatus fuerit ab alio episcopo non suscipiendus nisi in loco.

VII.

Sine Formata nulli liceat peregrinare; sed & chorepiscopus faciat Formatam.

VIII.

Metropolitanus curam habeat de omni diœcesi sua, sed (&) episcopi sui; sine illius conscientia nihil agat.

IX.

Chorepiscopi, presbyterum, diaconum non ordinent; reliquos vero gradus ordinent.

X.

Episcopus, presbyter, vel quicunque clericorum absque metropolitani conscientia ad Principem non vadant; quod si fecerint excommunicentur.

XI.

Presbyter, diaconus, vel quilibet (si) ab episcopo suo depositus fuerit, ad metropolitanum ambulet, non regiam Civitatem; quod si fecerit, deponatur.

XII.

Episcopus qui in alienam diœcesim ingressus fuerit, & ordinationem fecerit, deponatur.

XIII.

Episcopus si accusatus fuerit in concilio ab aliquibus episcopis damnatus, & ab aliquantis (illi) ignoscatur, ad alium metropolitanum audiatur.

XIV.

Episcopus ab omnibus episcopis damnatus non reparari episcopus vacans in Diœcesi vacante, nec concilio metropolitani non apprehendat.

XV.

Episcopus ordinatus, si noluerit esse episcopus, excommunicetur; coactus consentiat.

XVI.

Episcopus cum ordinatus fuerit ambulet ad diœcesim suam.

XVII.

Episcopus sine metropolitani, & reliquorum omnium episcoporum in præsentia, vel (per) epistolas eorum ordinatus fuerit, deponatur.

XVIII.

Duas vices in anno concilium fiat, & presbyteri, & diaconi ambulent; episcopi non faciant concilium sine metropolitano.

XIX.

Episcopus quamvis a populo coactus non vadat in aliam diœcesim.

XX.

Episcopus si in aliena civitate ordinationem fecerit, irrita sit, & in concilio arguatur.

XXI.

Episcopus successorem sibi non ordinet; quod si fecerit, irritum sit.

XXII.

Episcopus potestatem habeat de rebus ecclesiæ ordinandi cum conscientia presbyterorum, & diaconorum. Res episcopi non surripiantur a clero; & cui voluerit derelinquat.

XXIII.

Episcopus, potestatem habeat res ecclesiæ dispensandi agentibus; si vero parentibus, vel filiis dederit in concilio arguatur

Notæ Severini binii.

Concilium.) Cum Julius Pontifex an. Christi 340. concilium, quod Arianorum legati, per Alexandrinæ synodi deputatos convicti, ad causam Athanasii ab exilio revocati latius discutiendam, Romæ indici ac celebrari petiverant, indixisset, eosque ad præfinitum terminum citasset, jamque Athanasius ultra annum eorum adventum præstolatus fuisset, ut honesto prætextu indictum Romæ conventum subterfugerent, 1 auctore Constantio procurarunt, ut Antiochiæ nobilissimi illius templi, quod a Constantino magno inceptum, quodque sub Constantio postmodum absolutum, præ sui excellentia dominicum aureum appellatum fuit, encænia & dedicatio celebraretur. Callidum imperatori inventum placuit. convocantur a Constantio per literas episcopi, teste Athanasio lib. de synodis, nonaginta; vel, quod habet Hilarius lib. de synodis, nonaginta septem; quamquam Sozomenus lib. 3. cap. 5. nonaginta novem convocatos ac congregatos fuisse scribat. Ex his triginta sex Ariani erant: verum, quam occultam in pectore gerebant, hæresim ac fraudem mirifice admodum tegebant. Ne enim viderentur non catholici, hujus conventus principio Arianum nomen publicis scriptis averſati sunt, atque extrinsecus insignes sese fidei ac morum vindices jactitarunt, eo ipso quod Eustathium ob adulterium & Sabellii hæresim condemnatum episcopatu depositissent. Mirum igitur videri non debet, quod cum Arianis catholici convenerint, simul in sacris encæniorum solennitatibus communicarint, simulque in uno eodemque concilio consederint. Peracta igitur templi dedicati celebritate, in eodem episcoporum conventu causa Athanasii in judicium deducta est. Post repetitas eas calumnias, quæ in Tyrio conventu propositæ ac refutatæ fuerant, accusatur, quod contra canones ab exilio revocatus, & pristinæ Alexandrinæ ecclesiæ restitutus sit: nam episcopatu amotum non aliter quam per concilium restitui oportere ajebant. Hoc modo cum Athanasius restitutus non fuisset, Eusebianorum calculo dumtaxat dijudicatum est, eum juste depositum a sede Alexandrina, cui non legitime restitutus esset, deturbandum, aliumque in ejus locum subrogandum esse. Huic decreto, quantumvis episcopi catholici majoris numeri voto suo contradicerent, tamen Constantii imperatoris nutu, favore ac voluntate, illud sartum tectumque habitum est, quod Eusebiani numero pauciore constituerant. Post multa de subrogando in locum ejus alio episcopo ex sententia Eusebii Nicomediensis olim, nunc Constantinopolitani, Eusebius Emissenus homo nondum sacris initiatus, quem sancti Hieronymi chron. Arianæ factionis signiferum appellat, *ad sedem ecclesiæ Alexandrinæ* (hæc Sozom. lib. 3. cap. 5.) *capessendam designatus est: nam putabat illum, tum propter piæ vitæ institutionem, tum propter singularem in dicendo facultatem, animos Ægyptiorum a benevolentia, qua Athanasium complectebantur, facile avocaturum. At ubi episcopatum capessere recusavit, ratione secum inita, quod paratum in odium apud Alexandrinos incurreret, qui videre*

Arianorum legati de calumnia convicti ad concilium provocant. Occasione encæniorum episcopi Antiochiæ congregati.

Quot episcopi & quales Antiocheno concilio interfuerint.

Ariani se Arianos esse negant.

Acta concilii

Athanasius sede Alexandrina deponitur.

Eusebius Emissenus. Athanasio subrogatus.

1 Non ad vitandam Romanam Antiochena Synodus coacta, cum nondum Eusebiani a Julii P. legatis Apostolicis ad diem conditum Romam esse poterant evocati, sed ob sola Antiocheni templi encænia, ut late probat Schelstratius in opere de Antiocheno Concilio, & ex eo Pagius ad an. Chr. 341. n. 3. & seqq.

Gregorius Athanasio suffectus quis & qualis?

dere non poterant alterum in locum Athanasii subrogatum, ecclesia Alexandrina episcopatus Gregorio tribuitur est; homini nimirum Ariano, peregrino Cappadoci, quem Philagrius & Arsacius præfecti magna catholicorum strage anno Christi 342. introduxerunt, Sardicensis concilii patres deposuerunt: quem denique populus Alexandrinæ ecclesiæ decimo mense post habitum Sardicense concilium occiderunt. His rebus contra Athanasium Nicænæ fidei acerrimum defensorem ita perfectis, ut Nicænæ fidei symbolum everterent, nomenque *consubstantialis* inde callide, vafre, & quasi per cuniculos expungant, se Arium detestari, ac procul ab ejus sententia abhorrere fidei confessione hac, quam infra ex Socrate [1] subjunginus, conscripta profitentur.

(a) *Formula fidei hæc est.*

Prima formula fidei.

Nos neque sumus Arii sectatores (qui namque fieri potest ut cum simus episcopi Ario presbytero auscultemus?) neque aliam fidem, quam quæ ab initio divulgata sit, recipimus: sed cum in fidem ejus studiose inquirere, eamque accurate expendere niteremur, Arium potius ad nos revertentem admisimus, quam eius opinioni sumus ipsi obsecuti: idque ex iis quæ dicentur facile cognoscetis. Nam nos ab initio didicimus, in unum Deum totius universitatis, omnium rerum, quæ tum mente tum sensu percipiuntur, opificem & * curatorem credere: & in unum Filium Dei unigenitum, qui fuit ante omnia sæcula, & una cum Patre, qui eum genuerat, extitit: per quem omnia visibilia & invisibilia facta sunt: qui in novissimis diebus secundum Patris beneplacitum descendit, & carnem de sancta Virgine assumpsit qui omnem Patris sui voluntatem explevit: qui passus est, resurrexit, & ad cœlos ascendit, & ad dexteram Patris sedet, & venturus est judicare vivos & mortuos, & rex ac Deus in sæcula permansurus. Credimus etiam in Spiritum sanctum: &, si quid amplius adjungendum est, credimus carnis resurrectionem, & vitam æternam.

* creatorem.

Soc. Hist. eccl. l. 1. c. 7.

Ἡμεῖς ὅτε ἀκόλουθοι Ἀρείῳ γεγόναμεν. πῶς γὰρ ἐπίσκοποι ὄντες ἀκολουθήσομεν πρεσβυτέρῳ, ὅτε ἄλλην τινὰ πίστιν παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐκτεθεῖσαν ἐδεξάμεθα. Ἀλλὰ ἡμεῖς ἐξετασαὶ καὶ δοκιμασαὶ τῆς πίστεως αὐτὸν ἠθέλομεν, μᾶλλον αὐτὸν προσηκάμεθα ἤπερ ἡμεῖς ἠκολούθησαμεν. καὶ γνώσεσθε ἀπὸ τῶν λεγομένων. μεμαθήκαμεν γὰρ ἐξ ἀρχῆς, εἷς εἶναι Θεὸν τὸν τῶν ὅλων ποιητὴν τῶν πάντων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργόν τε καὶ προνοητήν. καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ συνόντα τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα ἐγένετο τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. τὸν καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς κατελθόντα, καὶ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ἀνειληφότα· καὶ πᾶσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βουλὴν συνεκπεπληρωκότα, πεπονθέναι καὶ ἐγηγέρθαι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθέναι, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι. καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ὀλίγον βασιλέα καὶ Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου.

Quæ cum de Filii Dei divinitate nimis jejune scripta essent, adeoque facile in Arianæ impietatis suspicionem venire potuissent, aliam quamdam, in qua suo sensu Filium substantiæ Patris imaginem profitentur, censcribi curarunt, quam ex Socratis lib. 2. cap. 7. 2 subjicimus.

Secunda fidei formula.

Credimus secundum evangelicam & apostolicam traditionem, in unum Deum Patrem omnipotentem, rerum universarum opificem & fabricatorem. Et in unum dominum Jesum Christum Filium ejus unigenitum Deum, per quem omnia facta sunt, genitum ante omnia sæcula ex Patre, Deum de Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex rege, dominum ex domino, Verbum vivum, Sapientiam vivam, Lucem veram, veritatis viam, Resurrectionem, Pastorem, Ostium eumque nec converti, nec mutari posse, expressam divinitatis, essentiæ, virtutis, consilii, gloriæ Patris imaginem, primogenitum omnis creaturæ: qui fuit initio apud Deum Verbum, sicut in evangelio dictum est: *Et Deus erat Verbum, per quem omnia facta sunt*: & in quo omnia consistunt. Qui in novissimis diebus descendit de cœlis, &c.

[3] *Eadem fidei formula ex versione Hilarii Episcopi Pictavienſis in libro de synodis:*

Ex Hard. Concil. tom. 1.

Expositio ecclesiasticæ fidei, quæ exposita est in synodo habita per Encænias Antiochenæ ecclesiæ consummatæ. Exposuerunt qui adfuerunt episcopi nonaginta septem, cum in suspicionem veniſſet unus ex episcopis, quod prava sentiret.

VERSIO HILARII EPISCOPI PICTAV.

Credimus consequenter evangelicæ & apostolicæ traditioni, in unum Deum Patrem omnipotentem, cunctorum quæ sunt ædificatorem, & factorem, & provisorem, de quo omnia: & in unum Dominum Jesum Christum, Filium ipsius unigenitum, Deum per quem omnia, qui generatus est ex Patre [a], Deum de Deo, totum ex toto, unum ex uno, perfectum de perfecto, regem de rege, Dominum de Domino, [b] Verbum, sapientiam, vitam, lumen verum, [c] viam veram, resurrectionem, pastorem, januam, inconvertibilem & immutabilem, divinitatis, essentiæque, & virtutis, & [d] gloriæ incommutabilem imaginem, primum editum totius creaturæ; qui [e] semper fuit in principio apud Deum, Verbum Deus, juxta quod dictum est in Evangelio, *Et Deus erat Verbum*, per quem omnia facta sunt, & in quo omnia con-

a Gr. *add.* ante omnia sæcula.

b Gr. *add* Verbum vivum.

c *Socrat. ὁδὸν ἀληθείας*, viam veritatis.

d *Gr.* gloriæ patris.

e *Abest non ita* semper *a Græco Athan. & Socrat. Joan.* 1.

1 lib. 2. hist. Eccles. cap. 1 edit. Henr. Valesii; & ex Athanasio in libro de synodis. *Harduinus*.

2 Ex Socrate lib. 2. Eccles. hist. cap. 10. edit. Hent. Vales. & ex Athanasio loco citato. Hæc dicta est ab Episcopis Antiochenis, confessio Luciani Martyris, quam ajebant se reperisse ipsius manuscriptam, si fides Sozomeno lib. 3. cap. 5. Concilium Antiochenum in Caria an. 367. eam S. Juliani fidem appellat. *Harduinus*.

3 Hanc secundam fidei formulam Latine vertit Hilarius in Lib. de synodis, seu de fide Orientalium: omissa vero, quam Binius exhibet, versione, hanc Hilarii substituit Harduinus, a quo desumptam cum notis marginalibus nos quoque hic libenter subjicimus. Eam vero orthodoxam esse, & non ab Eusebianis tantum, sed a toto conventu editam diserte affirmat idem Hilarius, dum ait: *quam exposuerunt, qui affuerunt, Episcopi nonaginta & septem*. Vitia Schelstratium, & Pagium locis citatis.

(a) Adducenda hic esset versio alia antiqua quam exhibet Supplementum P. Mansi: sed cum hæc pariter contineatur in Editione Prisca Canonum quam in Appendice hujus voluminis integram daturi sumus ex nova & absolutissima editione Ballerinorum in Append. ad Opera S. Leonis Magni; ideo hic omittendam censemus.

constant: qui in novissimis diebus descendit de sursum, & natus est ex Virgine secundum scripturas, [a] & agnus factus est, mediator Dei & hominum, [b] prædestinatus fidei nostræ, & dux vitæ. Dixit quippe: *Non enim descendi de cœlo, ut facerem voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit.* Qui passus est & resurrexit pro nobis tertia die, & ascendit in cœlos, & sedet in dextera Patris; & iterum venturus est cum gloria judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum sanctum, qui in paracletin, & sanctificationem, & consummationem credentibus datus est: juxta quod & Dominus Jesus Christus ordinavit [c] discipulos, dicens: *Pergite, & docete universas gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*; manifeste utique Patris vere Patris, certumque Filii vere Filii, & Spiritus sancti vere Spiritus sancti: hisque nominibus non simpliciter neque otiose propositis, sed significantibus diligenter propriam uniuscujusque nominatorum substantiam, & ordinem, & gloriam; ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum. Hanc ergo habentes fidem, & ab initio & usque in finem habituri in conspectu Dei & Christi, omnem hæreticam & pravam sectam anathematizamus: & si quis præter salubrem scripturarum & rectam fidem docet, dicens aut tempus, aut spatium, aut sæculum, aut esse aut fuisse prius quam generatus Filius, anathema sit. Et si quis Filium [d] conditionem dicit, quemadmodum unum conditionum; aut nativitatem, sicut sunt nativitates; aut factionem, sicut sunt facturæ: & non sicut divinæ scripturæ tradiderunt singula quæque quæ superius dicta sunt: & si quis alius docet, aut evangelizat, præterquam quod accepimus, anathema sit. Nos enim omnibus, quæ divinis scripturis tradita sunt a Prophetis & ab Apostolis, vere & cum timore & credimus & sequimur.

[a] Gr. & homo.
[b] apostolus. Joan. 6.
[c] cf. discipulis. Matth. 28.
[d] hoc est, creaturam

Πιστεύομεν ἀκολούθως τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει, εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν τε καὶ ποιητήν. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Θεόν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. τὸν γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρός, Θεὸν ἐκ Θεοῦ· ὅλον, ὅλης· μόνου, ἐκ μόνου· τέλειον, ἐκ τελείου. Βασιλέα, ἐκ βασιλέως· κύριον, ἀπὸ κυρίου. Λόγον ζῶντα, σοφίαν, ζωήν, φῶς ἀληθινόν, ὁδὸν ἀληθείας, ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον. τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν τε καὶ δυνάμεως, καὶ βουλῆς καὶ δόξης τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα. τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν λόγον θεῖον, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε. τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἄνωθεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ παρθένου κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἄνθρωπον γενόμενον, μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀπόστολόν τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὡς φησι, καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με· τὸν πο-

A

B

C

D

E

Sed nec tunc quidem ejusmodi fecundæ ab eis editæ fidei formulæ fleterunt. *Theophronius enim Tyanensis episcopus* (inquit Athanasius de synodis) *etiam istiusmodi fidem a se compositam in præsentia omnium promulgavit; cui omnes, hominis religione approbata, subscripserunt.*

Ipsa fidei forma hæc est;

Novit Deus, quem testem in animam meam invoco, me sic credere, in unum Deum Patrem omnipotentem, universitatis conditorem & auctorem, ex quo omnia: & in Filium ejus unigenitum, Deum, Verbum, Virtutem & Sapientiam, Dominum nostrum Jesum Christum, per quem omnia; ex Patre natum ante sæcula, Deum perfectum ex Deo perfecto, qui apud Patrem exitit in hypostasi, qui in novissimis diebus descendit, & natus est ex Virgine secundum scripturas, homo factus est, passus est, & resurrexit a mortuis, & in cœlos ascendit, & sedet ad dexteram Patris sui, & iterum venturus est cum gloria & potestate ad judicandum vivos & mortuos, & manet in sæcula. Et in Spiritum sanctum consolatorem, Spiritum veritatis; quem & per propheram promisit Deus se effusurum super servos suos, & quem Dominus discipulis suis pollicitus est; quem & misit, ut Acta apostolorum testantur. Si quis igitur præter hanc fidem docet, aut diversa in animo retinet, anathema esto. Et qui

Tertia fidei formula.

Act. 1.

1 Istud ὑπὲρ ἡμῶν non habet Athanasius hoc loco. *Hard.* 2 καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ μέχρι πλάς ἔχουσι ex Athanasio lib. de synod. ex Hilario. *Hard.* 3 ἐμφανῶς Athan. & Hilarius. *Hard.*

qui cum Marcello Ancyrano, aut Sabellio, aut Paulo Samosateno sentit, & ille quoque anathema esto, & quicumque cum eo communicant.

Ὧδεν ὁ Θεὸς ὃν μάρτυρα καλῶ ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὅτι οὕτως πιστεύω· εἰς Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῆς ὅλων κτίσεως καὶ ποιητὴν, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Θεὸν λόγον, δυνάμιν καὶ σοφίαν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, δι' οὗ τὰ πάντα, τὰ γενητὰ καὶ τὰ ἀόρατα, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν τέλειον ἐκ Θεοῦ τελείου, καὶ ὄντα πρὸς τὸν Θεὸν ἐν ὑποστάσει, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν κατελθόντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς παρθένου κατὰ τὰς γραφὰς, ἄνθρωπον γενόμενον, παθόντα, καὶ ἀναστάντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης, καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ μένοντα εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς ἐκχέειν ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ δούλους, καὶ ὁ κύριος ἐπηγγείλατο πέμψαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, ὃ καὶ ἔπεμψεν, ὡς αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων μαρτυροῦσιν. εἰ δέ τις παρὰ ταύτην τὴν πίστιν διδάσκει, ἢ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀνάθεμα ἔστω· καὶ Μαρκέλλος τοῦ Ἀγκύρας, ἢ Σαβελλίος, ἢ Παῦλος τοῦ Σαμοσατέως, ἀνάθεμα ἔστω καὶ αὐτὸς, καὶ πάντες οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ.

Tribus præcedentibus hæretici semper instabiles sua ipsorum inconstantia & mobilitate damnati, ea calliditate & vafritie quartam formulam fidei addiderunt, ut pro temporis atque loci ratione, quæ sibi opportuna videretur, ex illis unam ederent.

Quarta formula fidei hæc est.

for- fidei

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, conditorem & factorem rerum, ex quo omnis paternitas & in cœlis & in terris nominatur. Et in unigenitum ejus Filium dominum nostrum Jesum Christum, ante omnia sæcula ex Patre genitum, Deum ex Deo, lumen de lumine, per quem omnia facta sunt in cœlis & in terris, sive ea visibilia sint, sive invisibilia: eumdemque Verbum esse, Sapientiam, Virtutem, Vitam & veram Lucem: qui propter nos postremis temporibus homo factus est, & genitus ex sancta Virgine: eumdemque credimus crucifixum, mortuum, sepultumque, tertio die ex mortuis resurrexisse, assumptumque in cœlum, residere ad dexteram Patris, & venturum esse in consummatione, ut judicet vivos & mortuos, reddatque singulis secundum opera sua. Cujus regnum perpetuum permanet per infinita sæcula: sedet enim ad dexteram Patris non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Credimusque in Spiritum sanctum, hoc est Paracletum, quem pollicitus apostolis, post reditum suum in cœlos, misit, ut eos erudiret, omniaque illis in memoriam subjiceret: per quem animæ sanctificantur, quæ in illum sinceriter credunt. Eos porro qui dicunt Filium ex non ente, aut alia subsistentia, & non ex Deo esse; aut, Erat quando non erat Filius, alienos a se censet catholica ecclesia, &c. *omissa a Binio.*

[1] Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίσεως καὶ ποιητὴν τῆς πάντων. ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τὰ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν καὶ φῶς ἀληθινόν. τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἀνθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, τὸν σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπισυντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος ἔστα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι, καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα. δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. [2] τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ποτε ἦν χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους εἶναι, ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία. Πάλιν δὲ ἐρωτῶμεν, εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγει Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ εἴ τις λέγων. Θεὸν τὸν Χριστὸν προαιώνιον, υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὑπαρχοντα τῷ πατρὶ εἰς τὸ τῆς ὅλων δημιουργίαν μὴ ὁμολογοῖ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ ἀγέννητον, ἢ μέρος αὐτοῦ ἐκ Μαρίας λέγειν γεγενῆσθαι τολμᾷ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις κατὰ προγνωσιν τὸν ἐκ Μαρίας λέγοι υἱὸν εἶναι καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πλατυνέσθαι, ἢ συστέλλεσθαι φάσκοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις πλατυσμὸν τὸ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὸν υἱὸν λέγοι ποιεῖν, ἢ τὸ πλατυσμὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ υἱὸν ὀνομάζει, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις ἐνδιάθετον ἢ προφορικὸν λόγον λέγοι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις ἄνθρωπον μόνον λέγοι τὸν υἱὸν τὸν ἐκ Μαρίας λεγόμενον, Θεὸν τὸν ἀγέννητον, ἀγέννητον αὐτὸν νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεὸς τὸ ἐπ' ἀναιρέσει εἰδώλων, καὶ τῶν μὴ ὄντων Θεῶν εἰρημένον ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ μονογενοῦς πρὸ τῶν αἰώνων Θεοῦ Ἰουδαί-

1. Ex Socrate lib. 2. hist. Eccles. cap. 18. edit. Henr. Vales. & ex Athanasio libro citato. Hanc paucis mensibus interjectis post Concilium Antiochenum fuisse editam produnt iidem. *Harduinus.* 2. Eadem est hæc fidei formula, quam cum his anathematismis, edidit Concilium Sirmiense habitum an. 351. de quo infra.

Ἰκδαικῶς ἐκλαυβάνοι, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις τὸ, ὁ λόγ☉ σὰρξ ἐγένετο ἀκούων, τὸν λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι νομίζοι, ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκότα ἀνθρωπίνην σάρκα, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐσαυρωμένον ἀκούων, φθορὰν, ἢ πάθ☉, ἢ τροπὴν, ἢ μείωσιν. ἢ ἀναίρεσιν ὑπομεμενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις τὸ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον, μὴ τὸν πατέρα πρὸς τὸν υἱὸν λέγειν, ἀλλὰ αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις τῷ Ἰακὼβ μὴ τὸν υἱὸν ὡς ἄνθρωπον πεπαλαικέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγένητον Θεὸν, ἢ μέρ☉ αὐτοῦ λέγοι, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις τὸ, ἔβρεξε κύρι☉ παρὰ κυρίου, μὴ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγοι βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔσω. ἔβρεξε γὰρ κύρι☉ ὁ υἱὸς παρὰ κυρίου τοῦ πατρός. εἴτις ἀκούων κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν κύριον, καὶ τὸν κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν κύριον, καὶ τὸν κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν εἴποι, καὶ κύρι☉ ἐκ κυρίου λέγων δύο λέγοι Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔσω. ὁ γὰρ σωτάσομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ πατρί. ὅτε γὰρ κατῆλθεν εἰς σῶμα ἁγίαν βουλῆς τοῦ πατρός. εἰδὲ ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ κυρίου αὐθεντοῦντος, δηλαδὴ τοῦ πατρὸς, οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει τοῦ πατρὸς λέγοντ☉, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα εἰς πρόσωπον λέγοι, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παράκλητον λέγων, τὸν ἀγένητον λέγοι Θεὸν, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς μὴ ἄλλον λέγειν τὸ παράκλητον, παρὰ τὸν υἱὸν, εἰρηκε γὰρ, ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ πατὴρ, ὃν ἐγὼ ἐρωτήσω, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις τὸ πνεῦμα μέρ☉ λέγοι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τρεῖς λέγοι Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις βουλήσει τοῦ Θεοῦ, ὡς ἓν τῶν κτισμάτων ὑφεστάναι λέγοι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις μὴ θελήσαντ☉ τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν λέγοι, ἀνάθεμα ἔσω. οὐ γὰρ μὴ βουλομένου τοῦ πατρὸς, βιασθεὶς ὁ πατὴρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς, αὐθις ὡς ἐκ ἤθελεν ἐγέννησε τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἅμα τε ἐβουλήθη καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ αὐτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἀπέδειξεν, ἀνάθεμα ἔσω. εἴτις ἀγεννήτου καὶ ἄναρχον λέγοι τὸν υἱὸν, ὡς δύο ἄναρχα, καὶ δύο ἀγένητα λέγων, καὶ δύο ποιῶν Θεούς, ἀνάθεμα ἔσω. κεφαλὴ γάρ ἐστι καὶ ἀρχὴ πάντων ὁ υἱός. κεφαλὴ δὲ ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ὁ Θεός. ὅτω γὰρ εἰς μίαν ἄναρχον τῶν ὅλων ἀρχὴν δι' υἱοῦ ἀσεβῶς τὶ πάντα ἀνάγομεν, καὶ πάλιν ἓν ὀμαχειβῶντ☉ τῷ χριστιανισμῷ τὴν σύνοιαν λέγομεν, ὅτι εἴτις Χριστὸν Ἰησοῦν υἱὸν τοῦ θεοῦ πρὸ αἰώνων ὄντα ὑπάρχοντα τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ λέγοι, ἀλλ' ἐξ ἧς ἐγεννήθη ἐκ Μαρίας, ἔκτοτε καὶ υἱὸν καὶ Χριστὸν καὶ ἀρχὴν εἶναι, ἀνάθεμα ὡς ὁ Σαμοσατεύς.

Cum igitur ad capturam imperatoris Conſtantii, aliorumque fidelium, hanc ſallacem ſageoam compoſuiſſent, legationem quamdam ad prædictum imperatorem decreverunt, & ad eam perficiendam Narciſſum Neroniadis in Cilicia, Marim Chalcedonenſis eccleſiæ, Theodorum Heraclæ, & Marcum Arethuſium, epiſcopos impietate præſtantiſſimos, ut videre eſt apud Athanaſium de ſynodo Ariminenſi, deſignarunt; eo conſilio, ut quemadmodum Conſtantium orientalis imperii caſſibus hæreſeos ſuæ incluſiſſent, ſic etiam Conſtantem, qui occidentali imperio præerat, iiſdem artibus captivarent, adeoque univerſum Chriſtianum orbem Ariana hæreſis captivum detineret. Ipſos vero legatos ad Conſtantem miſſos, illam fidei formulam obtuliſſe, quæ ad decipiendum imperatorem opportunior eſſe videbatur, ſcribit Sozom. l. 3. c. 14. Reliqua, quæ hac in ſynodo geſta fuerunt, attingemus in notis canonum infra ſequentium. Cur ad Conſtantem imperatorem Ariani legatos mittant.

b Antiochent.) Sic dictum, quod celebratum fuerit Antiochiæ in Syria. De qua hæc Abrahamus Ortelius: *Antiochia Ptolomæo Syriæ metropolis, ſuper Oriente fluvio. Epidaphne a Plinio cognominatur. Magnæ epitheto eam ornat Philoſtratus 1. vitæ Apollonii. Reblatha, vel Rebla Hebræis, inſcribit Hieronymus in Ezechielem. Juſtiniani imperatoris tempore Theopolis ab eodem dicta fuit, ut ſcribunt Procopius, Cedrenus, Nicephorus, Calliſtus, & Euſtathius, qui addit, illam quoque olim Cherſoneſum propter ambitum aquarum dictam*, &c. *De eadem hac Plinius lib. 6. cap. 16. Hac diruta a barbaris, Antiochus Seleuci filius eodem loco reſtituit Syrianam, interfluente Margo, qui corrivatur in Zotale: is maluerat illam Antiochiam nominari. Sed monendus eſt lector, quoſdam codices hoc loco pro Syrianam, Seleuciam legere, idque fortaſſe ſincerius; cum idem Plinius addat, hanc eſſe, in quam Orodes Romanos Craſſiana clade captos deduxerat. Circa Seleuciam enim Craſſum periiſſe, ex Parthicis bellis ab Appiano deſcriptis liquet.* Scribit Nicephorus lib. 1. cap. 17. Tiberium Cæſarem a bello Perſico revertentem Antiochiam muro firmo & inexpugnabili cinxiſſe, porticus extruxiſſe, columnis æreis, ſtatuis, aliiſque ædificiis variis exornaſſe. Strabo libro 16. aſſerit, hanc fuiſſe unam ex quatuor inſignibus civitatibus quæ in Syria fuerunt, ideoque etiam Tetrapolim nominatam fuiſſe. Non infima laus Antiochenæ urbis iſta eſt, quod a ſancto Petro in fide edocta, ſedes patriarchalis eſſe meruit, ejuſque præſules tertium locum dignitatis & juriſdictionis eccleſiaſticæ adepti fuerint, ut ſupra aliquoties diximus. Antiochiæ urbis deſcriptio. Antiochena cathedra patriarchalis.

c Sub Julio papa.) Athanaſius libro de ſynodis, de tempore concilii Antiocheni in encæniis celebrati, hæc ſcribit: *Fuere autem numero, qui Antiochiam tempore encæniorum convenerunt, nonaginta, conſulibus Marcellino & Probino, indictione decimaquarta, præſente ibidem impiiſſimo Conſtantio imperatore.* Idem Socrates lib. 2. cap. 5. teſtatur his verbis: *Cogitur concilium Antiochiæ præſente imperatore Conſtantio, Marcellino & Probino conſulibus. Quintus jam agebatur annus a morte Conſtantini iſtorum Cæſarum Auguſtorum patris.* Cum igitur, ut ex faſtis conſtat, cum indictione 14. & conſulatu Marcellini & Probini, annus Chriſti 341. Julii pontificis Romani quintus, Conſtantii & Conſtantis annus imperii quintus coincidant, rectiſſime hanc ſynodum prædicto tempore celebratam fuiſſe cum Baronio ſuſtinemus. Quo tempore hæc ſynodus celebrata fuerit.

d Ariani. Supra dixi ab imperatore Conſtantio 90. vel ut habent alii, 96. aut 99. epiſcopos convocatos fuiſſe, 1 qui prætextu encæniorum congregati cauſam Athanaſii Antiochiæ dijudicarent, eoque judicio habito, ſynodum ob prædictam cauſam Romæ a Julio indictam ſubterfugerent. Ex his epiſcopis triginta ſex Arianos fuiſſe Julius pontifex in epiſtola ſua ad Arianos ſcripta teſtatur his verbis: *Qui igitur ſunt qui contra canones agunt; Noſne, qui cum tantis rerum documentis virum recipimus, an qui ſolum ad triginta ſex ſuffragia eorum, qui Antiochiæ fuere, externum hominem epiſcopum ſalutaverunt, eumque militari manu Alexandriam deduxerunt*; Quibus verbis pontifex aperte indicat, Euſebianos triginta ſex, impia illa ſceleſta atque indecora decreta, vel clanculum & ſeorſum a catholicis (quod in Tyrio conventu etiam accidiſſe ſupra diximus) decreviſſe, vel ſaltem, favore præſentis imperatoris obſtante, catholicorum epiſcoporum votis ac ſuffragiis ſuis contradicentium nullam rationem habitam fuiſſe. Num ut ille Jacobus Niſibita epiſcopus, qui cum De numero epiſcoporum. Qua ratione Ariani epiſcopi numero pauciores, hæc conſtituerint.

1. De numero Epiſcoporum hujus Concilii, præcipue Euſebianorum, conſulendus Schelſtratius loco cit. & Pagius ad an. 341. n. 8. & ſeqq.

aliis catholicis interfuisse legitur, Athanasium innocentem suo suffragio condemnarit, aut formulas fidei propter omissum *consubstantialis* nomen jure meritoque suspectas approbarit, credi non potest. Alterutro igitur prædictorum duorum modo factum esse oportuit, quod episcopi numero pauciore constituisse leguntur.

e *Athanasium videret.*) Vide quæ supra diximus in principio, verbo *concilium*.

Athanasio bis dejecto primum Gregorius, postea Georgius quidam substitutus fuit.

f *Gregorium Cappadocem.*) Athanasio post exilium sede sua primum deturbato, quemdam nomine Gregorium Cappadocem, iterumque post Sardicense concilium restituto, ac secunda vice dejecto substitutum fuisse quemdam nomine Georgium ex Epiphania Ciliciæ civitate oriundum, una cum Rufino lib. 1. cap 9. Socrate lib. 3. cap. 16. Sozomeno lib. 3. cap. 5. testatur ipse Athanasius epist. ad solitariam vitam agentes, his verbis: *Primum quidem Gregorium, nunc deinde Georgium depeculatorem in episcopatum mittunt.* Hæc ideo notari oportuit, quia interdum vitio librariorum contigit apud prædictos auctores Georgium pro Gregorio notari. Baronius anno 341. numero 12. 13. & 14.

Canones Antiocheni quantæ auctoritatis.

g *Regula.*) Canones viginti quinque hujus concilii ad probandum aliquid allegati, propterea quod ab Eusebianis instituti essent 1, ab antiquioribus rejecti fuerunt, ut infra patebit Can. 12. Horum nonnulli antiqua fidei dogmata, fideique Nicænæ decreta confirmant: nonnulli vero, tanquam orthodoxæ fidei & bonis moribus ab ecclesia receptis contrarii, exploduntur.

Can. 12. velut hæreticus exploditur, & cur.

Cum apostolica & antiqua lege ac consuetudine hactenus observatum esset, ut episcopi quavis injuria affecti, ad apostolicæ sedis judicium appellarent, non citra fraudem hic constitutum est, ne episcopus a concilio depositus ad sedem pristinam, aliter quam a majoris numeri episcoporum concilio ac sententia absolutus, redire præsumeret. Athanasius Eusebianorum synodali sententia condemnatus fuerat: ut docerent eum juste ac legitime restitutum fuisse, qui Romani pontificis sententia absolutus, & imperatoris decreto revocatus fuerat, talem scilicet canonem excudisse oportuit ut

Cur Ariani simulant se catholicos esse.

hæreseos Arianæ & Nicænæ fidei contemptæ suspicionem, quam juste incurrerant, aliquo modo declinarent ipso ingressu, canonem illum posuerunt, quo Nicæni concilii canonis de paschatis tempore instituti se vindices exhibuerunt. Ad nomina subscriptorum episcoporum, etiam addiderunt insignem illum Jacobum Nisibitam episcopum; de quo, præter ea quæ in notis ad concilium Nicænum diximus, & infra plura scribemus. Contra vero eorum, qui Arianæ factionis antesignani erant, Eusebii Nicomediensis olim, jam Constantinopolitani, Acacii episcopi Cæsariensis, Maris Chalcedonensis, Patrophili Scythopolitani, Theognis Nicæni, aliorumque famosissimorum Arianorum nomina omiserunt, aut saltem dolose suppresserunt, eamque quæ hic extat epistolam verborum lenocinio fictam suo conciliabulo præfixerunt.

Canones Antiochenæ synodi quomodo recepti.

Unde accidit ut canonum collectores, hos canones velut ab orthodoxis editos, collegerint, ecclesiæ legendos ediderint, atque duos ex iis patres concilii Chalcedonensis absque titulo Antiocheni concilii citaverint, non aliter sane, quam ut ea, quæ secundum ecclesiasticam disciplinam antiquitus traditam, ab eis in synodo deposita esse videbantur, ab ipsis tanquam ab injustis possessoribus vindicarent.

Gratianus corrigitur.

Quod Gratianus Can. 11. dist. 16. hanc synodum inter concilia a catholicis habita recenseat, gravi errore lapsus fuit; poterat enim intellexisse non a catholicis, sed ab Eusebianis & Arianis hoc concilium collectum fuisse, cui Eusebium Arianæ factionis in Palæstina episcopum velut præsidem interfuisse scribit. Vide Baronium anno 341. num. 29. 32. 34. & 37.

Jacobus Nisibita.

h *Jacobus Nisibensis episcopus.*) Constantinus Magnus, admirabili sanctitate hujus episcopi in Nicæno concilio cognita, Constantio filio hoc in mandatis dedit, ut hunc episcopum non tantum viventem coleret & observaret, sed ejus quoque cadaver honore prosequeretur, ac proinde non abhorreret a fide quam sciebat ab eodem sancto episcopo prædicari. Quod si non satis fuit, ut se Constantius in fide catholica contineret, debuisset utique proterea favisse catholicis, quod precibus

Miraculo Nisibis urbs defenditur.

Jacobi Nisibitæ a Persarum vi & tyrannide non semel miraculose liberatus fuerit. Thodoretus libro 2. capite 30. scribit, quod cum Sapor rex Persarum Nisibim urbem obsedisset, muros magna ex parte dejecisset, jamque ad expugnandam urbem aditum præparasset, divinus ille vir Jacobus suæ precationis virtute, non solum militum aliorumque incolarum animos confirmaverit, verum etiam murum denuo exstruxerit, & machinis oppositis hostes irruentes repulerit. *Eodem tempore*, ait Theodoretus, *Ephraim vir sane admirabilis orat Jacobum, ut conscendat mœnia, barbaros conspiciat, & execrationis tela in eos conjiciat. Cujus postulationi obsecutus sanctus vir, in quamdam turrim ascendit, ac cum videret ingentem eorum multitudinem, non aliud est illis imprecatus, quam ut cyniphes ac culices in eos immitterentur, ut minutarum bestiarum morsu ejus potentiam, qui ipsis Romanis auxilium tulerat, agnoscerent.*

Culicibus vincuntur hostes

Can. 1.

i *Omnes qui audent.*) Hic canon statutus esse videtur ab Eusebianis, partim, ut maculam illam de Nicæna synodo contempta sibi inustam hoc dolo prorsus eluerent, partim etiam, quia hoc tempore Audæus hæresiarcha docebat, corporeum & humana forma præditum Deum esse, qui hominem ad imaginem suam condidisset. Item non amplius more orthodoxorum sed ex consuetudine Judæorum pascha celebrandum esse decima quarta luna, quantumvis patres Nicæni concilii contrarium statuissent. Ex Epiphanio hæresi 70. Baronius anno 341. numero 38. & seq.

Audiana hæresis quæ?

Can. 2.

Qui sacram communionem superstitiose aversantur excommunicantur

k *Orationi autem cum populo non communicant.*) Illi qui certa de causa, nimirum ob aliquam superstitionem aut pravam opinionem scripturas quidem audiebant; sacram autem communionem aversabantur, excommunicantur, & merito. Vide notas canonis apostolorum 10. Probabile est id contra Audianos constitutum fuisse, de quibus hæc Epiphan. hær. 70. *Ceterum, quod gravissimum ac horrendissimum est, non faciunt preces cum aliquo, etiamsi probatus videatur, & nihil habeat quod accusari mereatur*, &c. Theodoretus libro 4 hæret. fabul. *Prætexunt*, inquit, *se fugere ecclesiæ communionem, propter fæneratores, & eos qui cum mulieribus cohabitant, donec confitentes fructum penitentiæ demonstrent.*

Sine propositio satisfaciendi non remittuntur peccata confessa.

Cum Audiani (qui, quod Deum corporeum hominique similem esse docerent, postea Anthropomorphitæ nuncupati fuere) peccatoribus peccata remitterent, nulla satisfactione sacramentali imposita, ut prædicto loco attestatur Theodoretus Eusebiani hoc canone decreverunt id quod docet ecclesia catholica, nimirum quod per simplicem confessionem peccata non dimittantur, si digna satisfactio præscripta non impleatur. Baronius n. 44.

Can. 3.

l *Si quis presbyter aut diaconus*, &c.) Idem constituitur canone 20. concilii Chalcedonensis, & canone 71 concilii Aquisgranensis: concilii Nicæni canone 16. jam ante idem decretum fuerat.

Can. 4.

m *Si quis episcopus damnatus.*) Idem constitutum est in concilio Aquisgranensi Can. 47. & epistola 8. Nicolai papæ.

Can. 5.

n *Si quis presbyter aut diaconus.*) Ad verbum recitatur actione 4. concilii Chalcedonensis, estque apostolicæ doctrinæ conveniens: ab exordio enim nascentis ecclesiæ observatum fuit, ut omnes fideles ad unum altare accederent, unumque panem participarent.

Canon hic cur ab Eusebianis institutus?

Ab Eusebianis hunc canonem ideo constitutum fuisse putamus, quod cum Eustathium Antiochenum episcopum quasi adulterum & Sabellianismi sectatorem amovissent, & Euphronium quemdam Ario faventem substituissent, catholici, quos illi ignominiæ causa Eustathianos nominabant, Ariani antistitis communionem ut rem execrabilem detestati, seorsum ab eo conventus egerint, nulloque modo adigi potuerint, ut cum Arianis & Eusebianis communicarent.

Catholici cum hæreticis communicare no sunt

Quod idem accidit Alexandriæ, cum illuc Gregorius in locum Athanasii intrusus fuisset: fideles enim illius ecclesiæ tanta constantia Ariani & intrusi illegitimi præsulis communionem subterfugerunt, ut nulla vi militum, nullisque tormentis ad ejus communionem compelli potuerint. Canonem igitur hunc, apostolico jure ad schismaticos & seditiosos coercendos utiliter constitutum, Eusebiani ad vexandos catholicos synodali hac constitutione renovarunt, & in pravum usum converterunt. Unde quod hoc canone secundum ecclesiasticam antiquitus traditam disciplinam ab iis hoc loco dispositum fuit, a patribus Chalcedonensis concilii (cujus 4. actione, suppresso Antiocheni concilii nomine, integre recitatur) non plane abjectum, sed ab Arianis tanquam ab injustis possessoribus vindicatum fuit. Vide Baron. anno 341. n. 35. & 36.

Can. 7. 8.

o *Sine pacificis.*) De literis pacificis, quæ alias formatæ, canonicæ & commendatitiæ appellantur, vide notas in vitam Sixti primi supra.

Can. 9.

p *Episcopos qui sunt.*) Hæc quæ de metropolitano decernuntur etiam ad suffraganeos extenduntur in notis ad Can. 2. 11. quæst. 3. Vide ibidem cum Græco contextu novam quamdam editionem hujus canonis a tribus hisce diversam.

Can. 12.

Qua occasione Can. 12. constitutus.

q *Si quis proprio episcopo.*) Hunc canonem adversus Athanasium constitutum fuisse hinc constat, quod quem illi concilio Tyrio condemnaverant, & sede Alexandrina per sententiam deposuerant, ac demum auxilio imperatoris Constantini magni relegarant, solus imperator Constantinus junior, citra alterius concilii majoris numeri episcoporum sententiam ad decretum ab exilio revocasset,

1 Omnes hos 25. Canones Orthodoxos esse, neque Athanasium vi XII. Canonis, sed alterius ab Eusebio Nicomediensi deinde in Conciliabulo Antiocheno confisti probant idem Schelstratius loco cit. & Pagius ibid. num. 24. & seqq.

Can. 12. ab orthodoxis velut spurius & illegitimus rejicitur.

cesset, & pristinæ sedi Alexandrinæ restituisset. Hic est ille Canon, quem adversarii sancto Chrysostomo objecerunt, quemque ille ab Arianis sancitum, meritoque per Sardicense concilium plane sublatum esse respondit. Concilio adversariorum deponebatur Chrysostomus: alia quadam synodo catholicorum indicta absolvebatur. Quam absolutionem dum adversarii nullius momenti esse instarent, utpote quæ contra Antiocheni concilii canonem 12. decreta fuisset, defensores Chrysostomi libera voce dixerunt id quod supra dixi, nimirum objectum canonem ab Arianis sancitum & per Sardicense concilium, quo cuivis episcopo a quovis concilio depositio libera facultas Romanum pontificem adeundi & interpellandi potestas conteditur, plane abrogatum esse. Rem gestam Socrates libro 6. capite 16. enarrat his verbis: *Episcopi qui tunc aderant non de alio crimine queri, sed hoc solum in judicium adduci oportere dixerunt, nimirum quod post abdicationem, absque concilii sententia, ipse sese in sede episcopali collocaverat. Ubi Joannes respondit, quinquaginta episcopos, qui cum ipso communicaverant, et in illa suffragatos fuisse. Leontius contra: At plures inquit, tibi in concilio refragati sunt. Rursus cum Joannes diceret, non ad illorum ecclesiam, sed ad ecclesiam Arianorum pertinere, (nam qui Antiochia ad fidem consubstantialis tollendam convenerant, præodio adversus Athanasium concepto hunc canonem ediderant) rejecto illius responso, contra eum sententiam pronunciarunt, illud neutiquam animis complexi, quod qui hoc canone usi fuissent, etiam Athanasium abdicarant.* Innocentius Romanus epistola quam ad clericos Constantinopolitanos in eadem causa Chrysostomi scripsit, de hoc canone addidit quæ sequuntur: *Si qui vero & alii* (canones) *a quibusdam proferuntur, qui a canonibus Nicænis discrepant, & ab hæreticis compositi esse deprehenduntur, hi ab episcopis catholicis rejiciuntur. Hæreticorum enim commenta catholicis canonibus adstruere non licet, semper enim vel per contraria, vel per illicita labefactare student voluntatem concilii Nicæni. Non solum igitur his non obtemperandum esse dicimus, sed ipsa potius cum hæreticis & schismaticis dogmatibus esse contemnenda: quomodo & ante in Sardicensi concilio ab episcopis prædecessoribus nostris factum est.* Advertat lector, qua auctoritate Gratianus prædicto loco hanc Eusebianorum synodum in numerum orthodoxorum conciliorum retulerit. Vide Baronium prædicto anno 341. n. 29. 30. & 31.

r Si quis episcopus vocans.) Canon decimus sextus & decimus septimus hic positi, ad verbum in concilio Chalced. act. 4. & 11. absque titulo Antiocheni concilii recitantur ex alio quodam codice in synodo approbato, in quo decimus sextus nonagesimoquinto, decimus septimus nonagesimo sexto numero consignatus erat; adeo ut plane hinc appareat, eos non ex ipso Antiocheni concilii codice, sed ex quadam jam ante facta collectione communi majorum auctoritate probata editos fuisse. Baronius num. 34. Can. 16. & 17.

GABR. ALBASPINEI EP. AUR.

Ad Can. II. Conc. Ejusdem Nota.

Vel quemvis ex canone, hoc est, qui inter clericos recensetur, & qui societate & communione ecclesiastica fruitur; per canonem enim hoc loco intelligo chartam illam, qua omnium clericorum nomina, ordines, dignitates, & gradus, omnis denique ecclesiasticus senatus, & conventus inscriptus legebatur: & ita accipiendum censeo, quod in decimo sexto & septimo Nicæni reperitur, *qui in canone recensetur*. Item *quicumque omnino in canone recensetur*. Item quod habetur in historia Nectarii τῷ κανόνι προσεθῆναι: non ut quidam male interpretantur, pœnitentiarium illum aliquo decreto, & canone ecclesiæ in odium Novatianorum adjunctum: canoni enim adjicere, est novum illum pœnitentiarii gradum & dignitatem instituere, de novo hunc gradum ceteris ordinibus adjicere. In potestate enim episcoporum erat novos gradus, novasque ut vocant, dignitates adjicere & stabilire, & certam eisdem prout ecclesiæ status postularet, potestatem permittere: quemadmodum eorumdem arbitrio & auctoritate nonnullos ex antiquis illis gradibus, & dignitatibus antiquatos videmus.

SYNODUS ANTIOCHENA, ARIANORUM.

Ex libello Synodico.

SYNODUS hæretica Antiochiæ Syriæ, nonaginta septem episcoporum: qui verbo quidem & prætextu propter initiationem ecclesiæ Constantinianæ, quæ inter spectacula præcipuum obtinebat locum: scopo autem & reipsa contra divinum symbolum, & generosa mente præditum Athanasium convenerant. Ei præfuerunt Nicomediæ episcopus Eusebius, & Palæstinæ Acacius, Cæsareæ Cappadociæ Dianius, Asterium habens Cappadocem philosophum. Qui & sacrum commutantes symbolum, Alexandriam Gregorium emiserunt, qui cum quatuor millibus armatorum beatum Athanasium persecutus est, & ipse corrumpere ecclesiam festinavit. Qui igitur cum Eusebio erant Ariani, cum in synodo superiores essent, quanquam ei orthodoxi quoque interessent, divinum pascha secundum Nicænam synodum definiverunt, & canones, qui jam circumferuntur, exposuerunt.

Σ ΥΝΟΔΟΣ αἱρετικὴ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, τῶν ἐνενήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐπισκόπων συνελθόντων· λόγῳ μὲν καὶ προφάσει τῶν ἐγκαινίων τῆς Κωνσταντινικῆς ἐκκλησίας, οἵὸς ὑπῆρχε τῶν θεαμάτων· σκοπῷ δὲ καὶ πράγματι κατὰ τὸ θεῖον συμβολὸν, καὶ τὸ Ἀθανασίου τὸ γενναιόφρον· ὅσπερ ἐξῆρχον ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος, καὶ Παλαιστίνης Ἀκάκιος, καὶ Καισαρείας Καππαδοκίας Διάνιος, Ἀστέριον ἔχων τὸν Καππαδόκιον φιλόσοφον. Οἱ καὶ τὸ ἅγιον μεταποιήσαντες σύμβολον, τὸν Ἀλέξανδρείας Γρηγόριον ἐξαπέστειλαν, ὅστις ἐπισὰς, σὺν τετρακισχιλίοις ὁπλίταις τὸν μακάριον Ἀθανάσιον ἐξεδίωξεν· καὶ αὐτὸς λυμαίνεσθαι τὴν ἐκκλησίαν κατέσπευσεν. Οἱ γὰρ περὶ Εὐσέβιον Ἀρειανοὶ, τῆς συνόδου κρατοῦντες, καίπερ ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ καὶ ὀρθόδοξοι, τὸ θεῖον πάσχα κατὰ τὴν ἁγίαν ἐν Νικαίᾳ ὁρίζουσι σύνοδον· καὶ τοὺς ἐμφερομένους ἤδη κανόνας ἐξέθεντο.

ANTIOCHENA ALIA, EORUMDEM.

PAULUM igitur & Athanasium, beatus Papa Julius, & Constans piissimus imperator, Romæ cum vidissent, sua eis sedia reddiderunt. Quapropter qui diversum sentiebant rursus Antiochiæ contra divinum symbolum congregantes synodum, Paulum & Athanasium deposuerunt: multis etiam Julium incessentes, quod non bene contra ipsos canones constituisset.

ΠΑΥΛΟΝ πάλιν ἐν Ῥώμῃ, καὶ Ἀθανάσιον ὁ μακάριος πάπας Ἰούλιος, καὶ Κῶνστας ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς θεασάμενοι *** καὶ οἰκείους θρόνους ἀποδεδώκασι. διόπερ οἱ ἑπερόδοξοι, καὶ αὖθις ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὸ θεῖον συμβολὸν συναθροίσαντες σύνοδον, Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον ἀπεκήρυξαν· καθαψάμενοι πλεῖστα Ἰουλίου, ὡς μὴ καλῶς αὐτοῖς ἀντικανονίσαντος.

1 Hinc confirmatur sententia duos synodos Antiochenas anni 341. distinguentium.

[a] CONCILIUM [1] ROMANUM II.

SUB JULIO

In causa Athanasii aliorumque episcoporum.

Causa hujus concilii.

a Concilium.) Cum Ariani per Alexandrinæ ecclesiæ legatos Romæ coram Julio pontifice convicti ad concilium appellassent, pontifex eorum appellationi deferens, hanc synodum Romæ celebrandam indixit: cumque querelæ adversus Arianos aliunde accumularentur, ipsos cum Athanasio per literas debite citatos, certo atque præfixo termino præsentes adesse mandavit. Athanasius pontificis mandato obtempe rans, tempore quo oportebat mature præsto fuit. Ariani vero post futiles illas & inanes excusationes, de quibus supra in notis ad epistolam 4. Julii, encæniorum Antiochenæ ecclesiæ celebritatem prætexentes, non modo contumaciter se absentarunt, verum etiam conciliabulo quodam, de quo supra, ibidem celebrato, Athanasium episcopatu & sede Alexandrina amoverunt, inque ejus locum Gregorium Cappadocem Arianum subrogarunt. Interea Athanasius Romæ Ægyptiorum monachorum institutionem, & admirabilem vitam magni Antonii adhuc viventis a se descriptam promulgavit, & ad imitandam & consectandam vitam monasticam, omnibus hominibus reverendam, ex Romanis fœminis nobilissimas pluriroas induxit. Sanctus Hieronymus epist. 16. ad Principiam. Publicam etiam ibidem catholicæ fidei professionem, quæ symbolum Athanasii appellatur, Latino sermone coram pontifice eique assidentibus recitavit. Hanc pontifex ab ipso cogniram atque susceptam, una dum actis synodi in amplissimo Romanæ ecclesiæ archivo collocari mandavit. Cum jam Athanatius Romæ ultra annum & sex menses adventum Eusebianorum expectasset, ne diutius quam par erat ab ecclesia abesset, causa illius in judicium 56. episcoporum deducta est: qui cum actis Tyriis & Marcoticis (quæ nocturno tempdre fugientes Arianorum legati turpiter convicti, ut patet ex 4. epistola Julii, Romæ reliquerant) diligenter prævisis, accusantium calumniam deprehendissent, Athanasium calumniose accusatum absolverunt, in communionem ecclesiæ receperunt, eumque literis communicatoriis ad suos redeuntem dimiserunt. Id quidem Julius in epistola 4. quam ad Eusebianos ex III. Romano concilio post cladem Alexandrinam scripsit, testatur his verbis: *Cum igitur istiusmodi allegarentur, & tot testes pro Athanasio starent, & ipse tam justa pro se asserret, quid quæso nos oportuit facere? An non quod ecclesiastici canonis est? hominemque proinde non condemnaremus, sed potius reciperemus, eumque pro episcopo, quemadmodum est, haberemus, &c.* Hoc secundum est judicium, quo ipse Athanasius a calumniis sibi ab Eusebianorum malitia illatis publice absolutus est. Qua de re imitio suæ apologiæ secundæ hæc ipse scribens ait: *Presbyter enim Vitus plures episcopos quam quinquaginta ad concilium adduxit, ubi & nostra defensio recepta fuit, nosque digni habiti sumus communione & agape.* ibidem hæc: *Quod ad nos attinet, nullo judicio opus est. Judicatum est enim non semel secundum nos, sed sæpius & sæpius: primum quidem in nostra provincia, cum ad id coiissent propemodum centum episcopi: secundo Romæ, nobis ceteriisque adversariis Eusebii ad ejus criminosas literas judicio comparentibus. Fuerunt autem in eo consessu pluſquam quinquaginta episcopi.* De cognita hoc eodem concilio causa Marcelli Ancyrani episcopi, qui, ut in conciliabulo Constantinopolitano sub Marco Videre est, ob Samosatenianam hæresim ab Eusebianis sede sua deturbatus, & in exilium relegatus, Romanum pontificem appellans, Romam (teste Athanasio) profectus est, hæc Julius pontifex prædicta epist. 4. *De Marcello autem, postquam de illo quoque ut impio in Christum perscripsistis, vobis studui significare, eum, cum huc veniisset, affirmasse falsa esse quæ de se literis vestris scripta essent. Sed tamen cum a nobis postularetur, ut de fide diceret, tanta cum fiducia per se respondit, ut nemo non perciperet eum nihil a veritate proferre alienum, sed eadem pietate, qua ecclesia, de domino ac salvatore nostro sentire: neque jam tantummodo, sed etiam olim hujus sententiæ se fuisse confirmabat, &c.* Quod vero non Athanasii tantum, atque Marcelli, sed

Primus Athanasius monasticam vitam in occidentalem ecclesiam introduxit.

Symbolum Athanasii quando & ubi compositum

Athanasius quamdiu Romæ moratus

Numerus episcoporum.

Athanasius a concilio secundo absolvitur

Secunda synodalis absolutio Athanasii quæ?

Marcelli causa in synodo cognita.

---

1 Geminam Romanam synodum in causa Athanasii, alteram anni 341. in qua Athanasius & Marcellus innocentes pronunciati, & anni 342. alteram in qua lectæ sunt literæ Orientalium Episcoporum, quas Elpidius & Philoxenus attulerant, cum Baronio admittit Labbeus. De secunda nemini dubium, & ex ea Synodica prodiit ad Eusebianos Julii epistola. Cum vero in hac Julius testetur Orientales in literis, quas ad ipsum scripserant per Elpidium & Philoxenum graviter conquestos esse, quod Julius Athanasium in communionem suscepisset, neque Athanasius nonnisi a synodo Romana susceptus sit in communionem, arguit Baronius Orientalium literas ad Julium Papam scriptas esse post synodum Romanam, in quæ absolutus ab omni crimine, & ad communionem admissus fuerat Athanasius, ac proinde admittendam esse alteram synodum ab ea, in qua lectæ sunt Orientalium literæ. At, ut verum sit Orientales in suis ad Julium literis questos fuisse, quod ille Athanasium in communionem suscepisset (neque enim in tota Julii epistola ullum ejus querimoniæ apparet vestigium;) verum tamen non est nonnisi a synodo Romana susceptum fuisse in communionem. Non potuit Julius ante causæ cognitionem Athanasii communionem refugere, ne præjudicium causæ faceret, quod æquitatis ratio non patitur: sexdecim integros menses Romæ permansit Athanasius antequam synodus Romana causam ipsius cognosceret; & Athanasius ipse in Apologetico ad Imp. Constantium diserte scribit, se *toto illo tempore assiduum fuisse in synaxibus*; si in synaxibus Romæ assiduus erat Athanasius, ergo cum Episcopo Romano communicabat. Deinde Athanasius in Apol. 2. adversus Arianos de synodo Romana loquens, perspicue declarat, Ecclesiam Romanam semper secum communicasse. Non enim dicit 50. Episcopos, qui ad synodum Rom. convenerant, ipsum ad communionem suscepisse, sed communionem cum ipso, & charitatem suis sententiis confirmasse. Denique Athanasius unam tantum synodum Romanam agnoscit. Non igitur alia in ejus causa celebrata. Sed plura, quibus refellitur hoc primum Concilium in causa Athanasii, lege apud Valesium in Observ. l. 1. & ex eo apud Pagium ad an. Ch. 342. n. 3. & seqq.

fed & aliorum quamplurium, querelas de illata sibi ab Arianis vi & injuria afferentium, catisæ hac synodo discussæ fuerint, subditur his verbis: *Non solum Athanasius & Marcellus episcopi cum querimoniis de illatis injuriis, sed & plurimi alii episcopi ex Thracia, Cœlesyria, Phœnicia, Palæstina huc convenere: presbyteri item non pauci, partim ex Alexandria, partim aliunde huc ad concilium occurrerunt, & coram omnibus episcopis ibi congregatis inter reliqua dicta sua conquesti sunt vim & injurias ecclesiis illatas esse, suasque ecclesias eadem quæ Alexandrina passas esse.* Id sane non citra probabilitatem intelligi posset de Eustathio Antiocheno episcopo, quem sede Antiochena deturbatum (ideo quod in matrem Constantii principis contumeliose locutus fuisset, atque Sabellianæ hæreseos sectator, mulierculæ cuidam stuprum intulisset) in exilium relegaverant, anno nimirum Christi 340 quo post synodum hanc Romæ indictam, Paulum Constantinopoli Alexandro in episcopatu suffectum Eusebius Nicomediensis olim antistes, Constantinopolitanæ sedis invasor, dejecit. Ita tres acerrimos Nicænæ fidei defensores ab Arianis sedibus suis amotos, legitima judicii forma observata absolvi, sedibus suis restitui, intrusos exinde amoveri necessum erat. Vide Baronium anno Christi 340. n. 1. 2. & seqq. item 341. n. 46. & seqq.

Eustathii Antiocheni can. a hic cognita.

B

ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ Α'θανασίε.

Ὅστις ἂν βέληται σωθῆναι, πρὸ πάντων χρὴ κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν.

Ἣν ἐ μὴ εἷς ἕκαστ@ σώαν κ) ἀμώμητον τηρήσει, ἄνευ δισαγμῦ εἰς τὸν αἰῶνα ἀπολεῖται.

Πίστις δὲ καθολικὴ αὕτη ἐστὶν, ἵνα σέβα Θεὸν ἐν Τριάδι, κ) Τριάδα ἐν μονάδι σεβώμεθα.

Μήτε συγχέοντες τὰς ὑποστάσεις, μήτε τὴν ὐσίαν διαχωρίζοντες.

Ἄλλη γάρ ἐστιν ἡ ὑπόστασις τοῦ πατρὸς, ἄλλη τοῦ υἱοῦ κ) ἄλλη τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Ἀλλὰ πατρὸς κ) υἱοῦ κ) ἁγίου πνεύματος μία ἐστὶν ἡ θεότης, ἴση ἡ δόξα συναΐδι@ ἡ θεότης.

Οἷ@ ὁ πατὴρ, τοιοῦτος κ) ὁ υἱὸς, τοιοῦτον κ) τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἄκτιστος ὁ πατὴρ, ἄκτιστ@ ὁ υἱὸς ἄκτιστον κ) τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἀκατάληπτος ὁ πατὴρ, ἀκατάληπτος ὁ υἱὸς, ἀκατάληπτον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Αἰώνι@ ὁ πατὴρ, αἰώνι@ ὁ υἱὸς, αἰώνιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Καὶ γὰρ οἱ τρεῖς αἰώνιοι, ἀλλ' εἷς αἰώνι@.

Ὥσπερ οἱ τρεῖς ἄκτιστοι, οὐδὲ ξεῖς ἀκατάληπτοι, ἀλλ' εἷς ἄκτιστ@, κ) εἷς ἀκατάληπτος.

Ὁμοίως παντοδύναμ@ ὁ πατὴρ, παντοδύναμ@ ὁ υἱὸς, παντοδύναμον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Καὶ γὰρ οἱ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἷς ἐστὶ κύρι@.

Ὅτι ὡς ἰδίαν μίαν ἑκάστην ὑπόστασιν Θεὸν κ) κύριον ὁμολογεῖν τῇ Χριστιανικῇ ἀληθείᾳ βιαζόμεθα. οὕτω τρεῖς Θεοὺς, ἢ τρεῖς Κυρίους λέγειν τῇ καθολικῇ ἀσεβείᾳ κωλυόμεθα.

Ὁ πατὴρ ἀπ' οὐδενός ἐστιν, οὔτε ποιητὸς, οὔτε κτιστὸς, οὔτε γεννητός.

Ὁ υἱὸς ἀπὸ τοῦ πατρὸς μόνος ἐστὶν, οὐ ποιητὸς, οὐ κτιστὸς, ἀλλὰ γεννητὸς ἐκ τοῦ πατρός.

Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρὸς οὐ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐ γεννητόν, ἀλλ' ἐκπορευόμενον.

Εἷς οὖν ἐστὶ πατὴρ, οὐ τρεῖς πατέρες. εἷς υἱὸς, οὐ τρεῖς υἱοὶ· οὐ πνεῦμα ἅγιοι, οὐ τρία πνεύματα ἅγια.

Καὶ ἐν τούτῃ τῇ Τριάδι οὐδὲν πρότερον, ἢ ὕστερον, οὐδὲ μεῖζον, ἢ ἔλαττον, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις συναΐδιοι εἰσὶν ἑαυταῖς κ) ἴσαι.

SYMBOLUM ATHANASII, Romæ editum anno * CCCXI.

a aut sequenti, ut alii volunt.

QUICUMQUE vult salvus esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem.

Quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit.

Fides autem catholica hæc est: ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur.

Neque confundentes personas, neque substantiam separantes.

Alia est enim persona Patris, alia Filii, C alia Spiritus sancti.

Sed Patris & Filii & Spiritus sancti una est divinitas, æqualis gloria & coæterna majestas.

Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus.

Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus.

Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus.

Et tamen non tres æterni, sed unus æternus.

Sicuti non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus, & unus immensus.

Similiter omnipotens Pater, omnipotens D Filius, omnipotens Spiritus sanctus.

Et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens.

Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus.

Et tamen non tres dii, sed unus est Deus.

Ita dominus Pater, dominus Filius, dominus Spiritus sanctus.

Et tamen non tres domini, sed unus est dominus.

Quia sicut singillatim unamquamque personam Deum aut dominum confiteri Christiana veritate compellimur: ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur.

E Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus est.

Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus.

Spiritus sanctus a Patre & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus est, sed procedens.

Unus ergo Pater, non tres patres; unus Filius, non tres filii; unus Spiritus sanctus, non tres Spiritus sancti.

Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, sed totæ

tres

tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt & coæquales.

Ita ut per omnia ſicut jam ſupra dictum eſt, & unitas in Trinitate, & Trinitas in unitate veneranda ſit.

Qui vult ergo ſalvus eſſe, ita de Trinitate ſentiat.

Sed neceſſarium eſt ad æternam ſalutem, ut incarnationem quoque domini noſtri Jeſu Chriſti fideliter credat.

Eſt ergo fides recta, ut credamus & confiteamur, quia dominus noſter Jeſus Chriſtus Dei Filius, Deus & homo eſt.

Deus eſt ex ſubſtantia Patris ante ſæcula genitus, homo ex ſubſtantia matris in ſæculo natus.

Perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali & humana carne ſubſiſtens.

Æqualis Patri ſecundum divinitatem, minor Patre ſecundum humanitatem.

Qui licet Deus ſit & homo, non duo tamen, ſed unus eſt Chriſtus.

Unus autem non converſione divinitatis in carnem, ſed aſſumptione humanitatis in Deum.

Unus omnino non confuſione ſubſtantiæ, ſed unitate perſonæ.

Nam ſicut anima rationalis & caro unus eſt homo, ita Deus & homo unus eſt Chriſtus.

Qui paſſus eſt pro ſalute noſtra, deſcendit ad inferos, tertia die reſurrexit a mortuis.

Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, inde venturus eſt judicare vivos & mortuos.

Ad cujus adventum omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis, & reddituri ſunt de factis propriis rationem.

Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam.

Hæc eſt fides catholica, quam niſi quiſque fideliter firmiterque crediderit, ſalvus eſſe non poterit.

A Οὕτω κατὰ πάντα, καθὼς εἴρηται, καὶ τὴν μονάδα ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σεβόμεθα.

Ὁ οὖν βουλόμενος σωθῆναι, οὕτω περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος φρονείτω.

Πλὴν ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸς αἰώνιον σωτηρίαν, ὅπως καὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθῶς πιστεύσῃ.

Ἔστι γὰρ πίστις ὀρθή, ἵνα πιστεύωμεν καὶ ὁμολογῶμεν, ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός, Θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστι.

Θεὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς πρὸ αἰώνων γεννηθείς, καὶ ἄνθρωπος ἐκ τῆς οὐσίας τῆς μητρὸς ἐν τῷ αἰῶνι τεχθείς.

B Τέλειος Θεός, καὶ τέλειος ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς λογικῆς, καὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς ἐφεστώμενος.

Ἴσος τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἐλάττων τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ὃς εἰ καὶ ἄνθρωπος καὶ Θεός ἐστιν, οὐ δύο ὅμως, ἀλλ' εἷς ἐστὶ Χριστός.

Εἷς δὲ οὐ τροπῇ τῆς θεότητος εἰς σάρκα, ἀλλὰ προσλήψει τῆς ἀνθρωπότητος εἰς Θεόν.

Εἷς πάντως οὐ συγχύσει τῆς οὐσίας, ἀλλὰ ἑνότητι τῆς ὑποστάσεως.

Καὶ γὰρ ὡς ἡ λογικὴ ψυχὴ καὶ ἡ σὰρξ εἷς ἐστὶν ἄνθρωπος, οὕτω Θεὸς καὶ ἄνθρωπος εἷς ἐστι Χριστός.

C Ὃς ἔπαθε δι' τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κατῆλθεν εἰς ᾅδη, ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῶν νεκρῶν.

Ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανούς, κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς παντοκράτορος. ὅθεν ἥξει κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Οὗ τῇ παρουσίᾳ πάντες οἱ ἄνθρωποι παραστήσονται μετὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν, καὶ ἀποδώσουσιν ἐξ ἰδίων ἔργων τὸν λόγον.

Καὶ οἱ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες πορεύσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ τὰ φαῦλα εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἣν εἰ μή τις ἕκαστος ἐκ πίστεως βεβαίως πιστεύσει, σωθῆναι οὐ δυνήσεται.

IDEM SYMBOLUM A GRÆCIS INTERPOLATUM.

Ex ſancta & univerſali ſynodo Nicæna, fidei compendium; & quomodo verum Chriſtianum oporteat credere.

QUICUMQUE vult ſalvus eſſe, ante omnia opus eſt ut teneat orthodoxam fidem. Quam niſi quiſque integram inviolatamque ſervaverit, abſque dubio in æternum peribit. Fides autem orthodoxa hæc eſt: ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur. Neque confundentes perſonas, neque ſubſtantiam ſeparantes. Alia enim perſona Patris, alia Filii, alia Spiritus ſancti. Sed Patris, & Filii, & Spiritus ſancti una eſt divinitas, *unum robur*, *una poteſtas*, *unum regnum*, æqualis gloria, *æqualis* majeſtas & coæterna. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus ſanctus. Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus ſanctus: & non tres increati, ſed unus increatus. Immenſus Pater, immenſus Filius, immenſus Spiritus ſanctus: & non tres immenſi, ſed unus immenſus. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus ſanctus: & non tres

Quæ a Græcis recentioribus addita, alio charactere ſunt hic ſignata.

D Ἐκ τῆς * ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ, περὶ πίστεως κατὰ συντομίαν, καὶ πῶς δεῖ πιστεύειν τὸν ἀληθῆ Χριστιανόν.

Edidit Uſ. ſerius ex apographo Patricii Junii anno 1647.

Εἴ τις βούλοιτο σωθῆναι, πρὸ πάντων αὐτῷ χρεία κρατῆσαι τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Ἣν ἐὰν μή τις ἀμόλαντον καὶ ἄφθορον τηρήσῃ, αἰώνιον δήπου τὴν ἀπώλειαν. Πίστις δὲ ἡ ὀρθόδοξος αὕτη ἐστίν, ἵνα σέβωμεν Θεὸν ἐν τριάδι καὶ τριάδα ἐν μονάδι σέβωμεν, μήτε συγχέοντες τὰς ὑποστάσεις, μήτε τὴν οὐσίαν διαιροῦντες. Ἄλλη γάρ ὑπόστασις τοῦ πατρός, ἄλλη τοῦ υἱοῦ, ἄλλη τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἀλλὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, μία ἐστὶν ἡ θεότης, ἓν τὸ κράτος, μία ἐξουσία, μία βασιλεία, ἴση ἡ δόξα, ἴση ἡ μεγαλωσύνη, καὶ αἰώνιος. οἷος ὁ πατήρ, τοιοῦτος ὁ υἱός, τοιοῦτον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἄκτιστος ὁ πατήρ, ἄκτιστος ὁ υἱός, ἄκτιστον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ οὐ δύο ἄκτιστοι, ἀλλ' εἷς ἄκτιστος. Παντοκράτωρ ὁ πατήρ, παντοκράτωρ ὁ υἱός, παντοκράτωρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ οὐ δύο παντοκράτορες, ἀλλ' εἷς παντοκράτωρ. αἰώνιος ὁ πατήρ, αἰώνιος ὁ υἱός,

αἰω-

ἀϊδιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ οὐ τρεῖς αἰώνιοι, ἀλλ' εἷς αἰώνιος. παντοδυνάμος ὁ πατὴρ, παντοδυνάμος ὁ υἱὸς, παντοδυνάμον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ τρεῖς παντοδυνάμοι, ἀλλ' εἷς παντοδυνάμος. ὅτω Θεὸς ὁ πατὴρ, Θεὸς ὁ υἱὸς, Θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ οὐ τρεῖς Θεοὶ, ἀλλ' εἷς ἐστὶ Θεός, κύριος ὁ πατὴρ, κύριος ὁ υἱὸς, κύριος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ οὐ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἷς ἐστὶ κύριος. καὶ ὥσπερ μοναδικῶς μίαν ἑκάστην ὑπόστασιν Θεὸν καὶ κύριον ὁμολογεῖν Χριστιανικῇ ἀληθείᾳ σωηγορεύμεθα, ὅτω τρεῖς Θεοὺς ἢ τρεῖς κυρίους λέγειν οὐ σωαινοῦμεν, ἀλλὰ παντελῶς ἀπαγορεύομεν. πατὴρ γὰρ παρ' οὐδενός ἐστι ποιητὸς, οὐ κτιστὸς, ἀλλ' ἀγέννητος. ὁ υἱὸς ἀπὸ τοῦ πατρός ἐστιν, οὐ ποιητὸς, οὐ κτιστὸς, ἀλλὰ γεννητός. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρός ἐστιν, οὐ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐ γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτόν. εἷς λοιπὸν ὁ πατὴρ, οὐ τρεῖς, εἷς υἱὸς, οὐ τρεῖς υἱοὶ, ἓν πνεῦμα ἅγιον, οὐ τρία πνεύματα ἅγια. καὶ ἐν ταύτῃ τριάδι, οὐδεὶς πρῶτος ἢ ἔσχατος, οὐδεὶς μέγας ἢ μικρός. ἀλλὰ αἱ τρεῖς αὗται ὑποστάσεις, αἰώνιαί τε εἰσὶ καὶ ἴσαι εἰς πάντα, ὡς προείρηται. μονάδα μὲν ἐν τριάδι καὶ τριάδα ἐν μονάδι, πας Χριστιανὸς σεβέσθω, καὶ ὅτω περὶ τῆς ἁγίας καὶ ζωοποιοῦ καὶ ὁμοουσίου τριάδος δοξαζέτω.

Ἀναγκαῖον δέ ἐστι καὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ υἱοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθῶς πιστεύειν. ἔστι γὰρ ἡ πίστις ἡ ὀρθὴ, ἵνα πιστεύωμεν καὶ ὁμολογῶμεν, ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς, Θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστιν * ἄκτιστός ἐστι καὶ οὐσία πατρός. ἄνθρωπός ἐστιν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς μητρός. ἐπειδὴ γὰρ ἁμαρτήσας ὁ Ἀδὰμ θανάτου τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ὑπέβαλε, καὶ τὴν φύσιν ἡμῶν ὑπέδουλον τῷ χρέει πεποίηκεν, ὁ υἱὸς λοιπὸν τοῦ ἀοράτου πατρὸς καὶ Θεοῦ, τῶν οὐρανῶν ἐκ ἕξεως πρὸς ἡμᾶς κατῆλθε. καὶ δι' ἀκοῆς εἰσδὺς τὴν νηδὺν τῆς ἁγίας παρθένου, μυστικῶς τὴν κυοφορείαν ἐργάσατο, ἐνδὺς τὴν ἡμετέραν φύσιν κατ' ἄκραν σύνωσιν. Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος προελθὼν, ὅτω τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκονομίαν ἐπλήρωσε δι' ἄφατον ἔλεον. καὶ τέλειος Θεὸς ὢν γέγονε τέλειος ἄνθρωπος, μὴ τραπεὶς, μὴ ἀλλοιωθεὶς τὸ ὑπερούσιον καὶ ἄφραστον οὐσίαν τῆς αὐτοῦ θεότητος. ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς ὡσιωθείς· αὐτὸς ἑαυτῷ σὺν τῷ συμφυεῖ αὐτοῦ παναγίῳ πνεύματι, δημιουργήσας τὴν παναγίαν τῆς σαρκὸς πρόσληψιν. τελείαν οὐσίαν ἀνθρωπίνην, σύνιπόστατον αὐτῷ καὶ ἀδιαίρετον ἐξ αὐτοῦ, ἁμαρτίας ἀμέθεκτον. ἐκ τῆς παρθενικῶν ἁγνῶν αἱμάτων τῆς θεομήτορος συμπαγῆτος τοῦ σώματος, χωρὶς τινὸς θελήματος ἢ ἐννοήματος σαρκικοῦ. τῆς δὲ ψυχῆς ἀΰλως κτισθείσης, νοερᾶς, λογικῆς, θελητικῆς, ἐνεργητικῆς, ὅλης τεθεωμένης σὺν τῇ σαρκὶ, ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς, ἐκ πρώτης ὑπάρξεως, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν λόγον ἄκραν σύνωσιν, ἀσύγχυτον καθ' ὑπόστασιν.

Ἴσος ἓν ἐστὶ τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἐλάττων δὲ τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. καὶ ὄντως ἀληθινὸς ὑπάρχει Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὅμως οὐ δύο, ἀλλ' εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός. εἷς δὲ, οὐ τραπεῖσα ἡ σὰρξ, ἀλλὰ ἀναληφθεῖσα εἰς τὸν Θεόν. εἷς ὁλικῶς, οὐ συγχύσει οὐσιῶν, ἀλλ' ἑνώσει τὸ καθ' ὑπόστασιν. καὶ γὰρ ὥσπερ ψυχὴ λογικὴ καὶ σὰρξ εἷς ὑπάρχει ἄνθρωπος, ὅτω καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός. ὃς ἔπαθε τῇ σαρκὶ ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἀπαθὴς τῆς θεότητος μένουσης. καὶ ταφείς, καὶ ἀναστὰς, καὶ ἀναληφθεὶς εἰς

Æternus, sed unus æternus. Omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus, & non tres omnipotentes, sed unus omnipotens. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: & non tres dii, sed unus est Deus. Dominus Pater, dominus Filius, dominus Spiritus sanctus: & non tres domini, sed unus est dominus. Et sicut singillatim unamquamque personam Deum & dominum confiteri, christiana veritate defendimus; ita tres deos aut tres dominos dicere, non comprobamus, sed omnino prohibemus. Pater a nullo est factus, non creatus, sed ingenitus. Filius est a Patre, non factus, non creatus, sed genitus. Spiritus sanctus a Patre est, non factus, non creatus, non genitus, sed procedens: unus ergo Pater, non tres Patres, unus Filius, non tres Filii, unus Spiritus sanctus, non tres Spiritus sancti. Et in hac Trinitate, nullus primus aut postremus, nullus major aut minor: sed tres ipsæ personæ & æternæ sunt, & æquales per omnia, sicut jam supra dictum est. Unitatem igitur in Trinitate, & Trinitatem in unitate, omnis Christianus veneretur: & ita de *sancta & vivifica & consubstantiali* Trinitate sentiat.

Necessarium vero est, incarnationem quoque filii Dei & salvatoris nostri Jesu Christi recte credere. Est ergo fides recta, ut credamus & confiteamur, quod dominus noster Jesus Christus, Dei filius, Deus & homo est. Deus est ex substantia patris: Homo est ex substantia matris. *Quia enim peccans Adamus, morti genus humanum subjecit, & naturam nostram (reddendo) debito fecit obnoxiam; idcirco Filius, invisibilis Patris & Dei, ex cœlis non discedens ad nos descendit; & per auditum ingressus uterum sanctæ virginis, arcano modo ut prægnans ea esset operatus est, induens naturam nostram per summam unionem. Deus simul & homo progrediens, eam quæ ad nos spectat dispensationem ita implevit per commiserationem ineffabilem:* & perfectus Deus *existens, factus est perfectus homo; non conversa, neque commutata supersessentiali & inexplicabili deitatis suæ substantia*: ex anima rationali & humana carne subsistens. *Ipse sibi, cum cognato suo sanctissimo Spiritu, fabricans sanctissimam carnis assumptionem: perfectam substantiam humanam, in eo subsistentem & ab eo inseparabilem, peccati minime participem. Corpore ex virgineis & castis sanguinibus matris Dei compacto, absque carnali aliqua voluntate vel cogitatione: anima vero immaterialiter creata, intellectuali, rationali, voluntate & vi agendi prædita; tota, simul cum carne, divinitate repleta, ab ipso principio & prima existentia, propter summam & inconfusam, secundum personam, ad ipsum Deum verbum factam unionem.*

Æqualis *igitur est* Patri secundum divinitatem; minor *vero* Patre secundum humanitatem. *Planeque verus* Deus est & homo: non duo tamen, sed unus est Christus. Unus autem, non conversione carnis, sed assumptione in Deum. Unus omnino, non confusione substantiarum; sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis & caro unus est homo; ita & Deus & homo unus est Christus. Qui passus est *carne* pro salute nostra, *impassibili manente divinitate; & sepultus*, & resur-

resurgens, & assumptus ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris. Inde *vivos iterum* venturus, judicabit vivos & mortuos. Ad cujus adventum, omnes *qui a sæculo obdormierunt* homines resurgent; rationem reddituri de factis suis: & qui bona egerunt, ibunt *illius mandato* in vitam æternam; qui vero mala *egerunt*, *ibunt* ad cruciatus æternos. Hæc *utique* fides est orthodoxa: quam nisi quis inculpatam servaverit, salvus esse non poterit.

A εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. ἐκεῖθεν δὲ πάλιν ἐρχόμενος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ πάντες οἱ ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένοι ἄνθρωποι ἀναστήσονται, λόγον ἀποδοῦναι περὶ τῶν πραξέων αὐτῶν. καὶ οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πραξαντες, πορεύσονται τῷ κελεύσματι αὐτοῦ εἰς αἰώνιον ζωήν. οἱ δὲ τὰ φαῦλα πραξαντες, πορεύσονται εἰς αἰωνίους κολάσεις. αὕτη τοίνυν ἐστὶν ἡ ὀρθόδοξος πίστις, ἣν ὁ μὴ τηρήσας ἀμώμητον, σωθῆναι οὐ δύναται.

Nota Severini Binii.

Symbolum Athanasii qua occasione & quando Romæ scriptum.

Athanasius Romam a Julio pontifice maximo vocatus, ut judicaretur, cum Eusebianorum adventum anno integro & sex mensibus, ut supra dixi, expectaret, hoc symbolum fidei Romæ scripsit, ac tanquam catholicæ suæ fidei professionem publice edidit. Quod cum actis Nicænæ synodi in archivo Romano diu asservatum tandem post multa annorum curricula tradi meruit ecclesiæ recitandum, ab illo altero Athanasii scripto, quod inscriptum est, *Expositio fidei*, quod in primo operum ejusdem tomo habetur, diversum. Meminit autem symboli hujus Augustinus in psal. 120. super illud: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem*: ubi citat integrum versum ejus symboli: nec desunt alibi loca, quæ ejusdem verbis atque sententia conspersa cernuntur. Ac quamquam in universo pene Christianorum orbe hoc symbolum receptum, & in summa veneratione habitum fuerit, a Græcis tamen iis qui se a Romana ecclesia præsciderunt, pars illa truncata est, qua Spiritum sanctum a Patre & Filio procedere asseritur: eo falso prætextu quod nuper a Latinis (ut aiunt) superaddita fuerit, cum liqueat ante annos 960. ita ut se nunc habet, legi solitum. Quod ex cap. 1. concilii Tolet. IV. & ex testimonio apostolicæ sedis legatorum

" non occurrit in editione Lovaniensium.

Symboli hujus pars quæ & cur a Græcis truncata sit?

B ad Græcos, Gregorio IV. Rom. pontifice, ex illa ipsa fidei definitione, quæ in Vaticana & Sforziana bibliothecis habetur in urbe, atque ex decreto Eugenii ad Armenos in concilio Florentino manifestissime constat. Inscriptionem illam quæ hodie adhuc apud Treviros legitur in puteo sui exultantis receptaculo, de fide suspectam esse ex eo convincitur, quod imperator occidentis, & Maximinus episcopus Trevirensis non instar exulis, sed charissimi potius hospitis & amici eum Treveris honorifice exceperunt, atque humanissime tractarunt. Unde Baronius anno Christi 340. n. 14. fabellam esse putat, hoc symbolum, ut ab aliquibus fertur, ab Athanasio Treviris in puteo latitante scriptum fuisse. Quod autem exul illud scripsisse dicatur, ita accipiendum est, inquit, quod omnis Athanasii a sui Alexandrina ecclesia absentia, occasione suorum hostium facta, ab ipso Athanasio & ab aliis exilium appellari consueverit. Vide Baronium prædicto anno numer. 11. 12. 13. & 14. Possevinus in suo apparatu sacro verbo *Athanasius Alexandrin.*, probabile esse judicat, ut sanctissimæ Trinitatis acerrimus propugnator, hymnum illum locis quibus potuit omnibus scripserit, cantaverit & disseminaverit. Qui post Bellarmum cardinalem, Gilbertum Genebrardum, Nicolaum Serarium in symbolum Athanasii scripserint, vide Possevinum prædicto loco apparatus sacri.

Inscriptio Trevirensis de symbolo in puteo composito suspecta

Cur Athanasius scripsisse hoc symbolum existimetur.

Possevini sententia.

ANNO CHRISTI 342.

[a] CONCILIUM ROMANUM III.

ANNO CHRISTI 342.

SUB JULIO.

Locus, tempus & causa concilii.

a Concilium.) Hoc concilium celebratum est Romæ anno domini 342. post cladem illam Alexandrinam, qua Gregorius in locum Athanasii ab Eusebianis in Antiochena synodo suffectus, magna Christianorum calamitate & templorum incendio in urbem introductus est, quove cladem Alexandrinam prævisam fugiens, Romam reversus, ibique deinceps triennio commoratus est, cumque Elpidius & Philoxenus ab Eusebianis in oriente hucusque detenti cum literis ex Antiocheno conciliabulo ad Julium acerbissime & contumelioſe scriptis, tandem dimissi fuerunt. Qui ubi prædicto anno Romam venissent, obtulissentque pontifici Arianorum literas, quibus de Athanasio absoluto, de termini adcompare ndum præfixi angustia, de judicio Romani pontificis & concilii illegitime usurpato, deque aliis pluribus, quæ supra in notis ad epistolam Julii 4. attigi, conquerebantur; pontifex hac synodo comprovincialium, secundum apostolicam constitutionem congregata, literas eorum aliter quam statuerat legi & publicari demandavit, quidve calumniatoribus respondendum videretur inquisivit. Placuit autem omnibus ibidem congregatis, ut per epistolam a Julio omnium nomine scriptam, calumniæ Eusebianorum refutentur, injuriæ depellantur, & justa Athanasii, Marcelli, aliorumque facta synodali absolutione defendantur. Ita intelligendum est illud Athanasii apol. 2. quod post illa verba: *Presbyter Vitus plures episcopos &c.*

Decretum concilii.

D supra allegata subjungit: *Magnaque indignatio exorta est contra Eusebianos, quibus Julium, cum ab eis literas accepisset, rescribere jusserunt.* Hanc synodum a priore Romana diversam non esse arbitranies, ideo quod Athanasii aliorumque absolutiones subsequente epistola post cladem Alexandrinam enarrentur, graviter errant; id enim factum est per anticipationem, qua solent, quandoque propter rerum affinitatem prius enarrari ea quæ posterius acciderunt. Anno 341. Romana synodo prædictos episcopos absolutos, alia quadam anno 342. celebrata Eusebianorum literas expostulatorias perlectas, ac demum mandato synodi, per rescriptum Julii ad synodum sequente anno 343. Romæ congregandam, vocatos fuisse, mirum esse non debet: cum non tantum lege apostolica, de qua in can. apostolorum supra egimus, verum etiam Antiocheno Eusebianorum conciliabulo constitutum fuerit, ut bis in anno concilia episcoporum saltem comprovincialium celebrarentur. Vide Baronium an. 341. num. 47. an. 342. num. 28. & 34. Ea quæ notavimus supra ad 4. epistolam Julii, non parum huc faciunt.

Hæc synodus a præcedente Romana diversa fuit

EPISTOLA SYNODICA

Ad Eusebianos Scripta.

LEGI epistolam vestram, &c. *Excusa est supra inter Julianas* [a] *quarta.*

[a] vide supra p. ...

CON-

ANNO CHRISTI 344.

[a] CONCILIUM ANTIOCHENUM II.

ANNO CHRISTI 344.

AB ARIANIS CELEBRATUM SUB JULIO.

locus & tempus concilii.

a Concilium Antiochenum II.) Hanc ſynodum ab Arianis, anno tertio poſt Antiochenam in encæniis celebratam, habitam fuiſſe Antiochiæ, anno Chriſti 344. atque in ea prioribus quatuor fidei formulis rejectis, aliam ceteris prolixiorem, & ad occidentales epiſcopos, quos nulla adhuc Arianæ perfidiæ labecula contaminarat, decipiendos convenientiorem edidiſſe, eamque in occidentem nullo cum fructu tranſmiſiſſe, poſt Athanaſium Sozom. lib. 1. cap. 10. aperte indicat, his verbis: *Triennio vero jam intermiſſo* (nimirum a priore ſynodo Antiochiæ in encæniis anno 341. celebrata) *epiſcopi orientis aliam fidei formulam, quam μακρόστιχον, id eſt prolixam, vel multas lineas comprehendentem nominabant, propterea quod multo pluribus verbis ac nominibus quam priores formulæ conſcripta erat, epiſcopis occidentis miſerunt: in qua, ut eſſentiæ Dei nullam fecere mentionem, ſic illis qui Filium Dei aſſerebant, vel ex nihilo ortum eſſe, vel ex alia eſſentia quam Dei patris conſtare, vel tempus ſæculumve fuiſſe quando non erat, anathema indixere. Quam formulam ab Eudoxio epiſcopo jam tum Germaniciæ, & Martyrio, & Macedonio ad ſe perlatam, epiſcopi occidentis non receperunt. Nam reſponderunt ſe decretis Nicæni concilii velle acquieſcere: & præter illa nihil amplius curioſe inquirendum curarunt.* Hæc Sozom. eumque ſecutus Socrates lib. 2. cap. 15. Prædicto tempore hanc ſynodum habitam fuiſſe etiam manifeſte colligitur ex Athanaſio de ſynodis, cum ait: *Rurſum quaſi iſtorum pœnitentia laborarent*, nempe de editis quatuor fidei regulis, *pœnitentes, poſt triennium iterum in conſeſſum veniunt*. Ut ergo orientales epiſcopi eam, qua laborabant, Arianæ hæreſeos ſuſpicionem eluerent, & ab Ariano contagio ſe procul abhorrere ſignificarent, probatum in magna Nicæna ſynodo nomen *conſubſtantialitatis* delerent, ipſumque vocabulum prædictum crebris validiſque arietum ictibus quatientes omnem ſimul cum eo fidem orthodoxam profiternerent, ſicque Arii impietatem diu dolo ſuppreſſam erigerent, hanc quam infra ſubjungimus formulam fidei, qua Ariana hæreſis ſpecie tenus condemnatur, omneſque ejus poſitiones ſimplicioribus deſtrui videntur, ediderunt; editamque per Eudoxium, Martyrium, Macedonium & Demophilum ad occidentalis eccleſiæ epiſcopos tranſmiſerunt. Quo eventu, ſequenti concilio conſtabit. Vide Baronium anno 344. n. 1. 2. 3. 4.

FORMULA FIDEI HÆC EST.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν ὅλων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀληθινόν. τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάλυτος ὅσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα· τοῦτέστι τὸν παράκλητον· ὅσαπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὸ εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀπέστειλε, διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνῆσαι πάντα. δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι ποτὲ χρόνος, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. παρὰ Σωκρ. ἐκκλ. ἱστ. lib. Β'. κ. ιὴ καὶ ιθ'.

[2] ΠΙστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων. ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-

C REDIMUS in unum Deum Patrem omnipotentem, creatorem & factorem omnium, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Et in unigenitum ejus Filium, Dominum noſtrum, ante om-

1 Synodus Antiochena Arianorum, in qua prolixa fidei formula promulgata, quæ *μακρόστιχος* vulgo cognominatur, an e an. 345. celebrata non eſt. Athanaſius enim lib. de ſynodis p. 97. ait: *Poſt hæc quaſi iſtorum eos pœniteret, poſt triennium rurſus Concilium partis ſuæ congregant. Et Eudoxium, Martyrium, Macedonium Ciliceм, & alios quoſdam una cum illis mittunt in partes Italiæ deferentes fidem multis verbis conſcriptam.* Idem habent Socrates lib. 2. cap. 19. & Sozomenus lib. 3 cap. 11, ſed nec Athanaſius, nec duo hi hiſtorici dicunt ſynodum colleſtam fuiſſe poſt triennium, quam Antiochena ſynodus in Encæniis habita fuerat, ut eos Baronius interpretatus eſt, ſed poſt triennium, quam Narciſſus, Theodorus, Maris, & Marcus Arethuſanus novam Fidei formulam, tamquam Antiochiæ conditam ad Conſtantem Auguſtum pertuliſſent. Nam cap. præcedenti tam Socrates, quam Sozomenus, non de Antiochena ſynodo in Encæniis, ſed de Legatione Narciſſi, & ſociorum ſermonem habent. Porro hæc Legatio, anno 342. miſſa, ac propterea an. 345. habita hæc ſynodus. *Pagius ad ann. Ch.* 344. Vocatur autem ab Harduino hæc ſynodus, *Concilium Orientalium Epiſcoporum*.

2 Ex Athanaſio, & Socrate locis proxime citatis.

nia ſæcula ex Patre genitum : Deum ex Deo , lumen ex lumine , per quem omnia facta ſunt in cœlo & in terra , tum viſibilia, tum inviſibilia : qui Verbum eſt , & ſapientia, & virtus, & vita , & lux vera: qui ultimis diebus propter nos homo factus, & natus ex Maria Virgine , crucifixus , & mortuus eſt , & reſurrexit tertia die a mortuis, & aſcendit in cœlum, ſedetque ad dexteram Patris , & venturus eſt in conſummatione ſæculi ad judicandum vivos & mortuos, & reddendum unicuique ſecundum opera ſua, cujus regnum interminatum permanet in infinita ſæcula. Sedet enim ad dexteram Patris non ſolum in hoc ſæculo , ſed etiam in futuro. Credimus etiam in Spiritum ſanctum, B hoc eſt in Paracletum , quem cum pollicitus eſſet Apoſtolis, poſt aſcenſum in cœlos miſit ut doceret eos & ſuggereret omnia: per quem animæ quæ in illum ſincere credunt, ſanctificantur. Eos autem qui dicunt Filium ex non exſtantibus , aut ex alia ſubſtantia , & non ex Deo , & quod tempus aut ſæculum aliquod fuit , cum nondum eſſet Filius , alienos a ſe cenſet & agnoſcit ſancta & catholica eccleſia . Similiter & eos qui dicunt tres eſſe deos ; aut Chriſtum non eſſe Deum ; aut ante ſæcula eum nec Chriſtum, nec Dei Filium eſſe ; aut eumdem eſſe Patrem , & Filium, & Spiritum ſanctum: aut Filium ingenitum : aut quod non arbitrio ſuo & vo- C luntate Pater Filium genuerit ; hos omnes anathemate ferit ſancta catholica eccleſia . Neque enim tutum eſt dicere Filium ex non exſtantibus , eo quod illud in ſacris literis nuſquam de Filio referatur. Neque illum ex ulla alia hypoſtaſi præexiſtente , præter Patrem , genitum eſſe ; ſed ex ſolo Deo eum vere genitum eſſe definimus . Unum enim ingenitum & ſine principio Chriſti Patrem ſacra ſcriptura commonſtrat . Sed neque illi qui temere ſine ſcripturæ auctoritate dicunt, Erat quando non erat, aliquod temporis ſpatium præcogitare debent ; ſed ſolum Deum, qui ſine tempore illum genuit: tempora enim & ſæcula per eum facta ſunt : neque item D exiſtimandum eſt Filium Patri coingenitum , & principii pariter expertem. Quippe coingeniti vel ſimiliter principio carentis , nec pater nec filius quiſquam proprie dici poteſt . Sed Patrem quidem ſolum agnoſcimus principii expertem & incomprehenſibilem eſſe , qui ineffabili & omnibus incomprehenſibili modo genuerit : Filium vero genitum fuiſſe ante ſæcula: nec perinde , uti Patrem , ingenitum eſſe ; ſed principium habere Patrem qui ipſum genuit . *Caput enim Chriſti Deus* , Cor. 11. Nec tamen quia tres res , & tres perſonas Patris & filii & Spiritus ſancti ſecundum ſcripturas confitemur, tres idcirco deos facimus. Quoniam perfectum , ingenitum , carentem E principio & inviſibilem Deum unum ſolum agnoſcimus. Deum & Patrem Unigeniti, qui ſolus ex ſe habet eſſe , ſoluſque omnibus aliis benigne largitur , ut ſint . Non tamen quia unum Deum eſſe Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti , ſolum ingenitum profitemur, ideo Chriſtum Deum ante ſæcula eſſe abnegamus: qualia faciunt Pauli Samoſajenſis diſcipuli, qui eum poſt incarnationem

Α σὸν τὸν πρὸ πάντων τῆς αἰωνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λογον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν. καὶ φῶς ἀληθινὸν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἀνθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου. τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανοντα, καὶ ἀνασάντα ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος ὖσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. καθέζεται γὰρ οὐ δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἡ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτ' ἔστι τὸν παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνῆσαι πάντας δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῆς εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Θεὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ποτε ἢ αἰὼν ὅτε μὴ ἦν, ἀλλοτρίας οἶδεν ἡ καθολικὴ καὶ ἁγία ἐκκλησία. ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι Θεοὺς, ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεὸν, ἢ πρὸ τῆς αἰώνων μήτε Χριστὸν αὐτὸν, μήτε υἱὸν εἶναι Θεοῦ, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν [1] ἢ ἅγιον πνεῦμα, ἢ ἀγεννήτην υἱὸν, ἢ ὅτι ὁ βεληθεὶς ἐδὲ θελήσει ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὁ πατήρ, ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία· ὅτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν λέγειν ἀσφαλὲς, ἐπεὶ μηδαμοῦ τοῦτο τῆς θεοπνεύστων γραφῶν φέρεται περὶ αὐτοῦ, ὅτε μὴ ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως παρὰ τὸν πατέρα προϋποκειμένης, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγεννῆσθαι διορίζόμεθα. ἓν γὰρ τὸ ἀγέννητον καὶ ἄναρχον τὸν Χριστοῦ πατέρα ὁ θεῖος διδάσκει λόγος. ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγοντας χρονικόν τι διάστημα προσθυμητέον αὐτοῖς, ἀλλὰ μόνον τὸν ἀχρόνως αὐτὸν γεγεννηκότα Θεόν· καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγόνασι δι' αὐτοῦ. ὅτε μὴ συναναρχον καὶ συναγέννητον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ εἶναι νομιστέον· συναναρχεῖ γὰρ καὶ συναγεννᾶται, ὃ δεῖς κυρίως πατὴρ ἢ υἱὸς λεχθήσεται. ἀλλὰ τὸν μὲν πατέρα μόνον ἄναρχον ὄντα καὶ ἀγέννητον γεγεννηκέναι ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκατανοήτως οἴδαμεν· τὸν δὲ υἱὸν γεγεννῆσθαι πρὸ αἰώνων, καὶ μηκέτι ὁμοίως τῷ πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννήσαντα πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ Θεός. ὅτε μὲν θεία ὁμολογοῦντες πράγματα καὶ θεία πρόσωπα, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ τὰς γραφὰς, ἢ τρεῖς διὰτοῦτο τοὺς Θεοὺς ποιοῦμεν· ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννητον ἄναρχόν τε καὶ ἀόρατον Θεὸν, ἕνα μόνον οἴδαμεν, τὸν Θεὸν καὶ πατέρα τοῦ μονογενοῦς, τὸν μόνον μὴ ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τοῦτο χαριζόμενον· ὅτε μὲν ἕνα Θεὸν μόνον εἶναι λέγοντες τὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέρα τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα καὶ τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι πρὸ αἰώνιον·

ὁποῖ

1 Socrates καὶ ἅγιον. *Hard*

ποῖοί εἰσιν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὅσε-
ρον αὐτὸν μετὰ τὴν ἀνθρώπησιν ἐκ προκοπῆς
τεθεοποιῆσθαι λέγοντες, τῷ τὸ φύσιν ψιλὸν ἄν-
θρωπον γεγονέναι. οἴδαμεν γὰρ καὶ αὐτὸν εἰ καὶ
ὑποτέτακται τῷ πατρὶ καὶ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὅμως πρὸ
αἰώνων γεγενῆσθαι ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸν κατὰ φύσιν
τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ
ταῦτα Θεὸν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἀνθρωπῆσαι δι' ἡμᾶς,
καὶ μηδέποτε ἀπολωλεκέναι τὸ εἶναι. βδελυσσόμεθα
δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λόγον
μὲν μόνον αὐτὸν ψιλὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνυπάρκτον
ἐπιπλάσως καλοῦντας ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι [1] ἔχοντι,
νυνὶ μὲν, ὡς τὸν προφορικὸν λεγόμενον ὑπό τινων,
νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον· Χριστὸν δὲ αὐτὸν, καὶ
υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μεσίτην, καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μὴ
εἶναι πρὸ αἰώνων θέλοντας, ἀλλ' ἐκ τότε Χριστὸν
αὐτὸν γεγονέναι καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐξ οὗ τὸ ἡμέτερον
ἐκ τῆς παρθένου σάρκα ἀνείληφε πρὸ τεσσαράκοντα
ὅλων ἐτῶν· ἔκτοτε γὰρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας
ἐσχηκέναι ἐθέλουσι· καὶ τέλος ἕξειν αὐτὴν μετὰ τὴν σωτέ-
λειαν καὶ τὴν κρίσιν. τοιοῦτοι δὲ εἰσιν, οἱ ἀπὸ Μαρ-
κέλλου καὶ [2] Φωτεινοῦ τοῦ Ἀγκυρογαλατῶν, οἱ τὸ προ-
αιώνιον ὕπαρξιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ θεότητι, καὶ τὸ
ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως Ἰουδαίοις ἀθετοῦ-
σιν, ἐπὶ προφάσει τοῦ συνίεσθαι δοκεῖν τὸ μοναρ-
χίᾳ. ἴσμεν γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς, οὐχ' ἁπλῶς λόγον
προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν,
λόγον καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα καὶ υἱὸν Θεοῦ καὶ Χρι-
στὸν, καὶ ὃ προγνωστικῶς συνόντα καὶ συνδιαβιβόντα
πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακο-
νησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν εἴτε τῶν ὁρατῶν,
εἴτε τῶν ἀοράτων. ἀλλ' ἐνυπόστατον ὄντα λόγον τοῦ πα-
τρός. καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ. ὅτος γὰρ ἐστι πρὸς ὃν εἶπεν ὁ
πατὴρ ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέ-
ραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ὁ καὶ τοῖς πατριάρχαις αὐ-
τοπροσώπως ὀφθεὶς δεδωκὼς τὸν νόμον, καὶ λαλή-
σας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὸ τελευταῖον ἐνανθρω-
πήσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φα-
νερώσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς ἀπελευτήτους αἰῶ-
νας. οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς προσείληφεν
ἀξίωμα, ἀλλ' ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ πα-
τρὶ κατὰ πάντα ὅμοιον εἶναι πεπιστεύκαμεν· καὶ τοὺς
λέγοντας δὲ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον
πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος τε καὶ
προσώπου τὰ ἅγια ὀνόματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας,
εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς ἐκκλησίας, ὅτι τὸν ἀχώ-
ρητον καὶ ἀπαθῆ πατέρα, χωρητὸν ἅμα καὶ παθητὸν
διὰ τῆς ἀνθρωπήσεως ὑποτιθέντας. τοιοῦτοι γάρ
εἰσιν οἱ Παῤῥησιανοὶ μὲν παρὰ Ρωμαίοις· Σα-
βελλιανοὶ δὲ καλούμενοι παρ' ἡμῖν. οἴδαμεν γὰρ
ἡμεῖς τὸν μὲν ἀποστείλαντα πατέρα, ἐν τῷ οἰκείῳ
τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἤθει μεμενηκέναι, τὸν
δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἀνθρωπήσεως οἰ-
κονομίαν πεπληρωκέναι· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς θελή-
σει δὲ θελήσει γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν εἰρηκότας
ἀναλλαβῶς, ἀναγκαῖον δὲ δηλονότι ἀβούλητον καὶ
ἀπροαίρετον περιτεθεικότας τῷ Θεῷ, ἵνα ἄκων γεν-
νήσῃ τὸν υἱὸν, δυσσεβεστάτης καὶ τῆς ἐκκλησίας ξέ-
νους γινώσκομεν· ὅτι τε παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας
περὶ Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ παρὰ τὸ βούλημα τῆς θεο-

A suam ex profectu Deum factum esse asseverant, eo quod merus homo esset. Scimus enim & ipsum, tametsi subjectus sit Patri & Deo, ante sæcula tamen genitum ex Deo, Deum secundum naturam perfectum & verum esse: neque ex homine postea Deum, sed ex Deo hominem propter nos factum esse, nec umquam esse Deum desiisse. Exsecramur præterea & anathematizamus eos, qui illum tantummodo nudum Verbum Dei sine exsistentia falso nominant, quod in alio habeat esse: nunc quidem uti quod prolatitium a nonnullis dicitur, nunc uti quod internum nominatur: Christum autem ipsum, & Filium Dei, & mediatorem, & imagi-
B nem Dei, non ante sæcula esse contendunt; sed ex eo tempore eum Christum & Filium Dei factum esse, ex quo nostram carnem ex Virgine assumpsit, non totis abhinc quadringentis annis. Ab eo enim tempore volunt Christum initium regni habuisse, & regni finem habiturum, post consummationem & judicium. Tales sunt discipuli Marcelli & Photini Ancyrogalatarum, qui existentiam Christi ante sæcula, ejusque divinitatem & regnum æternum, ut Judæi, negant, sub prætextu constituendæ monarchiæ. Scimus enim eum non simpliciter verbum esse prolatitium, vel internum: sed vivum Verbum, quod per se exsistit, & Filium Dei & Chri-
C stum: neque eum per præscientiam, cum Patre suo fuisse, & conversatum esse ante sæcula: sed illi administrum fuisse ad omne opificium, visibilium simul & invisibilium. Hic enim est, ad quem Pater dixit: *Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram*: & qui Patriarchis in suamet ipsius persona visus est, legem dedit, & locutus est per prophetas, & tandem homo factus est, & suum Patrem omnibus hominibus manifestavit, & regnat per infinita sæcula. Non enim recentem dignitatem accepit Christus, sed ab initio perfectum ipsum & Patri per omnia similem credimus. Illosque qui dicunt, eumdem illum Patrem &
D Filium & Spiritum sanctum esse; & de una re personaque tria ista nomina impie accipiunt, merito ab Ecclesia abdicamus, eo quod impatibilem & nullo loco circumscriptum Patrem, patibilem simul & loco circumscriptum per incarnationem fingunt. Tales enim sunt, qui a Romanis quidem Patripassiani, apud nos vero Sabelliani dicuntur. Scimus item Patrem, qui misit, in propria immutabilis deitatis natura permansisse: Christum vero, qui missus est, humanitatis assumptæ officium impleviſse. Similiter eos, qui non consilio neque voluntate Patrem genuisse Filium irreverenter dicunt, & necessitatem scilicet absque consilio & absque proposito Deo
E attribuunt, ita ut nolens genuerit Filium, impiissimos & alienos ab ecclesia censemus: eo quod præter communes de Deo sententias, & præter voluntatem sacræ scripturæ, talia de eo sint ausi definire. Nos enim omnipotentem Deum, eumque sui ipsius dominum agnoscentes, sponte ac libere Filium suum genuisse pie arbitramur: & reverenter ipsi de se loquenti credimus: *Dominus creavit me* Gen. 1.
initium viarum suarum ad opera sua. Non

1 Socr. & MS. Reg. Athan. ἔχοντα. *Hard.* 2 Athanas. habet Σκοτεινῷ voce contrarium significante, sed sono tamen affini: est enim φωτεινὸς *lucidus*, Σκοτεινὸς *tenebrosus*.

tamen cum ita creatum esse, ut similis sit rebus per ipsum conditis & factis, existimamus. Est enim hoc ipsum impium, & alienum ab ecclesiastica fide, conditorem cum rebus ab ipso conditis æquiparare, & eamdem cum alienis generationis rationem obtinere credere: unum enim unice unigenitum Filium genuine & vere natum esse, sacræ scripturæ nos docent. Sed neque quia Filium non per se esse, vivere, & exsistere dicimus, itidem ut Patrem, ideo eum separamus a Patre, quasi loca intervallaque in eorum conjunctione corporaliter fingamus. Credimus enim eos immediate & sine intermedio spatio esse conjunctos, & inseparabiles a se invicem esse; cum integrum Patrem Filius complectatur, integer Filius a Patre pendeat eique adhæreat, & solus perpetuo in Patris sinu requiescat. Credentes igitur in integram & sanctissimam Trinitatem, hoc est, in Patrem & Filium & Spiritum sanctum: & Patrem dicentes Deum, Deum item Filium, non duos deos, sed unam deitatis majestatem profitemur, & unam regni perfectam concordiam: ut omnium ubique solus Pater sit Dominus, atque adeo etiam ipsius sui Filii: Filiusque vicissim ei subjectus sit, & præter illum omnia, quæ post ipsum sunt, & per ipsum facta sunt, gubernet; & Spiritus sancti gratiam omnibus sanctis afflatim Patris arbitrio largiatur. Ita enim de monarchia, quæ in Christo est, loqui, sacræ literæ nos docuerunt. Hæc coacti sumus post fidem compendio antehac editam latius explicare: non ambitione superflua ducti, sed ut nos ab omni suspicione, quæ minime in nos competit, purgaremus apud eos, quibus res nostræ cognitæ non sunt: & ut omnes occidentales pariter intelligerent, & calumnias eorum, qui diversas opiniones fovent, & orientalium ecclesiasticam in Domino sententiam, divinarum scripturarum testimonio disertissime confirmatam, apud eos qui mente perversa non sunt.

πνεῦσε γραφῆς, τοιοῦτα πεπλημμήκασι περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι. αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν Θεὸν καὶ κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες, ἐκκοσίως αὐτὸν καὶ ἐθελοντὴν υἱὸν γεγονηκέναι δίσεβῶς ὑπειλήφαμεν. τοιοῦτος δὲ ἀμφοῖν καὶ τὰ περὶ ἑαυτοῦ λεγόμενον· κύριός ἐκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγονέναι νοοῦμεν. ἀσεβὲς γὰρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον, τὸ τὸν κτίσαντα, τοῖς δι' αὐτοῦ ἐκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν· καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἀλλοτρίοις τρόπον ἔχειν καὶ αὐτὸν νομίζειν. μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ υἱὸν γεγονέναι γνησίως τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ὑμᾶς αἱ θεῖαι γραφαί. ἀλλ' οὐδὲ τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι, ζῆν τε καὶ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ πατρὶ λέγοντες, διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ πατρὸς, τόπους καὶ διαστήματά τινα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτοῖς σωματικῶς ἐπινοοῦντες. πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀμέσως ἁπτοὺς αὐτοὺς καὶ ἀδιαστάτους ἀλλήλοις ἐπίστασθαι, καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχειν ἑαυτοῖς. ὅλον μὲν τὸν πατρὸς ἀδιαιρέτως τοῦ υἱοῦ, ὅλον δὲ τοῦ υἱοῦ ἐξηρτημένον καὶ προσπεφυκότος τῷ πατρὶ, καὶ μένειν τοῖς πατρικοῖς κόλποις ὑπαναπαυομένον διηνεκῶς· πιστεύομεν ἓν εἰς τὴν παντέλειον τριάδα τὴν ἁγιωτάτην, τείνειν εἰς τὸν πατέρα, καὶ εἰς τὸν υἱὸν, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ Θεὸν μὲν τὸν πατέρα λέγοντες, Θεὸν δὲ καὶ τὸν υἱὸν, ἃ δύο τέτταρες Θεοὺς, ἀλλ' ἓν ὁμολογοῦμεν τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ μίαν ἀκεβῆ τῆς βασιλείας τὴν συμφωνίαν· παντεπιχύντος μὲν καθόλου τοῦ πατρὸς πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, τοῦ δὲ υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ πατρί. ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ, πάντων τῶν μετ' αὐτὸν βασιλευόντων τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν, ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρουμένην πατρικῷ βουλήματι. ἕως γὰρ τοῦ περὶ τῆς εἰς Χριστὸν μοναρχίας σωίσασθαι λόγον παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι. τοῦτο ἠναγκάσθημεν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ προεκτεθεῖσαν πίστιν, πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι, οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα πᾶσαν τὴν κατὰ τὴν ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτρίαν ἀναγκαθάρωμεν ὑποψίαν, παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγνοοῦσι· καὶ γνῶσιν οἱ κατὰ τὴν δύσιν πάντες, ὁμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμοῦ δὲ τῶν ἀνατολικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐν κυρίῳ φρόνημα, μαρτυρούμενον ἀβιάστως ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν παρ' αὐτοῖς διατρόφως.

EADEM SYNODUS ANTIOCHENA

Ex libello Synodico.

CONSTANTE ergo & Julio propter sanctum symbolum auxilia sua cum illius (symboli) professoribus conjungentibus, vera & salutaris fides augebatur. Unde & phalanx hæreticorum rursus Antiochiæ contra divinum symbolum confluens, Photinum, & Sabellium, & Marcellum Ancyræ anathemate notavit, & Romam definitionem exponens fidei ablegavit: quam tamen occidentales & Julius non admiserunt.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΣ γὰρ καὶ Ἰουλίου διὰ τὸ ἅγιον σύμβολον τοῖς αὐτῷ συμμαχόντων συνίστορσιν, ἡ ἀληθὴς σωτηρία πίστις ηὐξάνετο. Οθεν καὶ φάλαγξ αἱρετικὴ πάλιν ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὸ θεῖον σύμβολον συρρέουσα, φωτεινὸν, καὶ Σαβέλλιον, καὶ Μάρκελλον Ἀγκύρας, ἀνεθεμάτισε· καὶ εἰς Ρώμην ὅρον ἐκτιθεμένη τῆς πίστεως ἐξαπέστειλεν. ὃν οἱ ἑσπέριοι καὶ Ἰουλίου προσήκαντο.

[a] CONCILIUM MEDIOLANENSE I.

SUB JULIO

A CATHOLICIS CELEBRATUM.

Causa concilii.

[a] *Concilium.*) Cum Eudoxius, Martyrius, Macedonius & Demophilus orientalium legati prædicto concilio Antiocheno deſignati, juxta formulam fidei, quam velut catholicam & orthodoxam venditabant, ſibi atque omnibus orientalibus velut orthodoxis & catholicis epiſcopis communionem Romanæ eccleſiæ impertiri petiviſſent, orthodoxi patres in hoc conventu Mediolani congregati, ante omnia oblatam fidei formulam examinantes, ipſam ob novitatem & nomen *conſubſtantialitatis* omiſſum rejecerunt; ideo maxime, quod ad abluendam labem ex Arianæ hæreſeos ſuſpicione contractam, & ad communionem eccleſiæ catholicæ impetrandam ſatis fuiſſet catholicæ fidei Nicænum ſymbolum profiteri, ipſumque ſuo chirographo conſignatum, quod fecerant antehac alii, Romam miſiſſe. Cum igitur fraude eorum cognita orthodoxi epiſcopi Arii ſententias condemnare vellent, legati, qui hactenus & verbis & ſcriptis ſe id facturos eſſe præ ſe tulerant, continuo reſilierunt, ſimulque ſuam & aliorum impoſturam detexerunt. Ad fidem Verbi divini Deo patri conſubſtantialis per occultos meatus & cuniculos evertendam, non ſatis hominibus perfidis ac turbulentis fuit, quod Athanaſium falſis criminibus affictis circumveniſſent, ipſumque cum pluribus aliis fidei defenſoribus ſedibus exturbaſſent, ſed oportebat etiam apud occidentales hoc ad fraudem & impoſturam adjicere, ut crebris de fide catholica conciliis celebratis, velut mole quadam unicum Nicænum obruerent, ſtatutamque in eo unicam fidei catholicæ profeſſionem toto orbe receptam, formulis aliis a ſe frequenter commutatis, eliminarent. Rem hoc concilio geſtam

Decretum concilii.

ordine 2.

Liberius pontifex in ea epiſtola [a] quam ad Conſtantium ſcripſit (quamque ex tom. 9. biblioth. VV. patrum infra ſub Liberio poſuimus) his verbis deſcribit. *Significant orientales paci ſe noſtræ velle conjungi. Quæ eſt pax, clementiſſime imperator, cum ſint ex partibus ipſis quatuor epiſcopi Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo,* (ſcripta eſt hæc epiſtola anno poſt hunc octavo) *cum apud Mediolanum Arii hæreticam ſententiam noluiſſent damnare, de concilio iratis animis exierunt? Horum ſi fas eſt ſententiis inhærere, quale ſit, aut quid habeat commodare conſenſum, æquitas & clementia tua poterit æſtimare, &c.* Vide Baron. anno 344. n. 4. 5. & 6.

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI AD AN. CHRISTI 334. NUM. 4. ET SEQQ.

Hujus *Mediolanenſis Synodi* memoria in Annalibus Baronii admodum obſcura, quo factum, ut Viri eruditi ad eam illuſtrandam magnam operam contulerint, Petavius nempe, Sirmondus & Petrus de Marca, peculiaribus ea de re Opuſculis editis. Annum, quo ea congregata, deducunt communiter omnes ex laudatis *Liberii* verbis. Quare Baronius, quia Liberii epiſtolam anno CCCLIV. ſcriptam credidit, annos octo, quorum in ea mentio, ab an. 344. inchoat, eoque hujus Concilii meminit. Papebrocius Tomo I. Sanctorum Menſis Maii in Actis S. Athanaſii cap. 15. num 164. ex eadem epiſtola anno CCCLIV, ut ipſe putat, ſcripta, deducit; Synodum Mediolanenſem habitam anno CCCXLV. Sirmondus in Diatriba ſecunda de Photino, & Petrus de Marca in Diatriba *de tempore Synodi Sirmienſis Plenariæ*, arbitrantur eam epiſtolam anno CCCLIV. datam, & Concilium Mediolanenſe anno CCCXLVI. congregatum. Petavius in Differt. *de Photino Hæretico, ejuſque damnatione*, autumat, eam epiſtolam ſcriptam antequam Liberius in exilium mitteretur, ideoque anno CCCLV. Quare, inquit, octavus annus ante eam epiſtolam eſt annus Chriſti CCCXLVII; ut Sardicenſem Synodum brevi intervallo Mediolanenſis ſecuta ſit. Denique Valeſius in Notis ad lib. 3. Sozomeni cap. 23. putat, epiſtolam exaratam anno CCCLVI., & mendoſum eſſe locum laudatum, legendumque, *ante annos novem*, non vero, *antes annos octo*. At cum ea *Liberii* epiſtola anno CCCLIV., ut tunc videbimus, data ſit, & locus citatus correctione non egeat, liquet, alterutrum ex duobus dicendum, aut anno CCCXLVI., vel CCCXLVII. Mediolanenſe Concilium fuiſſe coactum, aut *duas Synodos Mediolanenſes* diſtinguendas, quarum altera anno CCCXLVI. celebrata fuerit, & de ea loquatur Liberius in ſua epiſtola; altera vero anno CCCXLVII., & in ea Photinus damnatus fuerit, de qua tamen minime intelligenda ſint verba Liberii: quæ ſententia Petri de Marca fuit.

Profecto non video rem aliter ſe habere potuiſſe. Sozomenus enim lib. 3. cap. 11. ubi de Fidei Formula in Concilio Antiocheno anno CCCXLV. celebrato ſcripta locutus eſt: ait: *Hanc porro Expoſitionem, cum Eudoxius Epiſcopos Germaniciæ, & Martyrius ac Macedonius detuliſſent, Occidentis Sacerdotes ſuſcipere noluerunt. Decretis enim Synodi Nicænæ ſe contentos eſſe dicebant, nec præterea quidquam curioſius eſſe inquirendum. Cumque Conſtans Auguſtus id beneficii loco a fratre ſuo poſtulaſſet, ut Athanaſium in Sedem ſuam reſtitueret, nec tamen literis ſuis quidquam proficeret, obſiſtentibus ſcilicet hæreticæ factionis hominibus: Athanaſius vero ac Paulus Conſtantem adeuntes, Synodum fieri flagitarent, tanquam idcirco inſidiis appetiti, ut rectæ Fidei doctrina ſubverteretur, ex communi conſenſu utriuſque Imperatoris placuit, ut tam Orientis, quam Occidentis partium Epiſcopi, conſtituto die Sardicam convenirent.* Idem ſcribit Socrates lib. 2. cap. 20. Cum itaque Concilium Sardicenſe anno CCCXLVII. coactum fuerit, manifeſtum eſt, Occidentales Epiſcopos; qui eam Fidei Formulam, quæ μακρόστιχος vulgo cognominatur, ab Orientalibus propoſitam admittere noluere, *Mediolani*, congregatos fuiſſe anno CCCXLVI; cum, ut infra viſuri ſumus, poſt Concilium Sardicenſe Epiſcopi Occidentales rurſus *Mediolani* coadunati fuerint ad *Photinum* damnandum. Nec dici poteſt, in uno eodemque Mediolanenſi Concilio, & Formulam illam Fidei recitatam, & Photinum damnatum; cum Synodus, in qua hic Hæreſiarcha ab Eccleſia ejectus, Sardicenſem conſecuta ſit; quæ vero eam Confeſſionem Fidei, ut Athanaſius vocat, ſuſcipere noluit, eandem Sardicenſem præceſſerit; ut ex citatis Sozomeni & Socratis verbis colligere eſt. Neque cauſa aliqua erat, cur *Eudoxius*, aliique Legati tamdiu differrent ad Occidentales accedere, præſertim cum poſt Synodum Sardicenſem, in qua Fides Orthodoxa ſtabilita, eorum petitio abſurda viſa fuiſſet. Hæc itaque Liberii Papæ verba de priori Synodo Mediolanenſi intelligenda: *Quæ eſt, pax clementiſſime Imperator*, &c.

Sirmondus in Diatriba ſecunda examen continente Diſſertationis, quam de Photino Hæretico, ejuſque damnatione Petavius in lucem dedit, jure merito miratur, Petavium ſibi in animum inducere potuiſſe, in Synodo Mediolanenſi, quæ anno CCCXLVII. poſt Sardicenſem habita fuerit, Arianæ ſectæ quatuor Epiſcopos, Demophilum, Macedonium, Eudoxium & Martyrium interfuiſſe, Ariique perfidiam damnare noluiſſe; cum illi Epiſcopi alii non ſint, quam quorum ſubſcriptiones in Sardicenſi Arianorum Synodica leguntur, Demophili a Beroe, Macedonii a Mopſueſtia, Eudoxii a Germanicia. *Quod ſi hos ipſos*, inquit Sirmondus, *eſſe*

non

non negabit, edicat, si potest, undenam tanta istorum tam repentina mutatio, ut qui proxime apud Sardicam, ne cum Catholicis coirent, secessionem fuga fecerant, iidem nunc eosdem, ut eorum Concilio interfint, Mediolanum usque consectentur; Si edicere non potest, incredibilia & falsa hæc esse confiteatur. Habet tamen unde vera esse confirmet, Liberii Papæ ad Constantium epistola, in qua narrat, octavo ante anno quam scriberet, hoc est, ut ipse ratiocinatur, anno ipso Synodi Sardicensis CCCXLVII., *Episcopos istos, cum ad Mediolanum Arii sententiam hæreticam noluissent damnare, de Concilio iratis animis exiisse. De hac ergo nos epistola quid statuemus? Errare hic etiam illum & falso niti principio, qui scriptam ponat anno* CCCLV. *cum anno superiori scriptam non vanis argumentis evicerit Baronius, tum cum indicta Synodus nondum erat, cujus impetrandæ gratia, Legati cum epistola mittebantur, ut cum in Galliis adhuc ageret Constantius, quem inde postea in Italiam sub exitum anni* CCCLIV. *ad hiberna descendisse auctor est Ammianus Marcellinus, protinde hunc verum & legitimum esse annum epistolæ Liberianæ. Ad hos ergo annos octo, quos numerat Liberius, regrediare, Conventus occurret Mediolanensis, non quo anno statuebat Dissertatio, sed anteriore* CCCXLVI *; ac tum plana & liquida fluent omnia. Nam Eudoxium, collegasque Episcopos, qui ab Orientalibus Legati, ut Socrates & Sozomenus tradunt, μαχηρίχιον illam Fidei Formulam in Italiam attulerant, Mediolani tunc adfuisse nihil erit absurdi. Et cum Athanasium eodem quoque anno Mediolanum Romæ Constantis Principis accitu venisse, atque inde in Gallias profectum Sardicam ad Synodum una cum Hosio contendisse Athanasii ipsius ad Constantium Apologia pag. 526. demonstret, liquet profecto, Mediolanensem istum, qui fuit Episcoporum, Conventum, de quo scribit Liberius, Sardicensi, contra quam amico nostro visum est, non successisse, sed antecessisse.* Ita recte Sirmondus.

Duæ itaque Synodi Mediolanenses, quas Petavius male in unam confundit, omnino distinguendæ; cum præter allatum argumentum, verba, quæ leguntur in libello, quem Ursacius & Valens obtulerunt Julio Papæ Romæ, de Concilio Mediolanensi post Sardicense celebrato, necessario intelligenda sint: *Item anathema dicimus iis, qui negant Christum Deum esse; & Filium Dei ab æterno, sicut per priorem libellum nostrum, quem apud Mediolanum porreximus, & nunc & semper anathematizasse, ac manu nostra, qua scripsimus, profitemur.* Certe Athanasius in Apologetico ad Constantium ait. *Quarto anno* scilicet, ex quo Romam venerat, a Constante Augusto Mediolanum se accitum fuisse, additque: *Comperiebam autem quosdam Episcopos, qui eo profecti erant precibus ab eo* (nempe Constante) *ut tua pietati de Synodo facienda scriberet.* Anno itaque CCCXLVI. quidam Episcopi Mediolani erant, quos licet Athanasius Synodum celebrasse non dicat, verosimile tamen est eosdem post Athanasii discessum in Synodo coactos, præfatam Arianorum Confessionem in Concilio Antiocheno conscriptam suscipere noluisse. Hæc magis constabunt, cum de altero Mediolanensi Concilio sermo erit.

ANNO CHRISTI 346.

[a] CONCILIUM [b] AGRIPPINENSE [c] IN QUO EUPHRATAS COLONIÆ AGRIPPINÆ

Episcopus, quod Christum Deum negaret, hæresis damnatus atque exauctoratus est, anno Christi CCCXLVI. *Julii Papæ* X. *Constantis Augusti in Italia* IX. *in Gallia* V. [1]

[d] POST consulatum Amantii & Albini, IV. Idus Majas, cum consedissent episcopi in Agrippinensium civitate, id est [2] Maximinus Trevirorum, Valentinus ab Arelato, Donatianus Cabillonorum, Severinus Senonum, Optatianus Tricassium, Jesses Nemetum, Victor Vangionum, Valerianus Antisiodorensium, Simplicius Augustodunensium, Amandus Argentinensium, Justinianus Rauricorum, Eulogius Ambianorum, Servatius Tungrorum, [e] Dyscolius Rhemorum: consentientibus & mandantibus Martino episcopo Moguntiacensium, Victore Mediomatricorum, Desiderio Lingonicæ, Panchario Vesontiensium, Sanctino [a] Articlavorum, Victorino Parisiorum, Superiore Nerviorum, Mercurio Suessionum, Diopeto Aurelianorum, Eusebio Rothomagensium: cumque recitata fuisset epistola plebis Agrippinensium; sed & omnium castrorum Germaniæ secundæ de nomine Euphratæ, qui Christum Deum negavit.

Maximinus episcopus dixit: Quia voluntas Dei Patris, & Domini nostri Jesu Christi, voluit nos juxta postulatum fratrum ad hoc Agrippinense oppidum convenire, propter perditum & blasphemum Euphratam, quem omnis mundus jam ore domini cognovit esse damnatum; qui in Spiritum sanctum eatenus blasphemavit, quod Christum Deum negat: hanc mediocritas mea sententiam fert, sicut Dei & domini nostri salvatoris ore prolata est dicentis: *Omnia peccata & blasphemiæ remittuntur hominibus, qui autem blasphemaverit Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic neque in futuro, sed reus erit æterno judicio.* Ideo episcopum eum manifestum est esse non posse. *Matth. 12. Marc. 3. Luc. 12.*

Valentinus episcopus dixit: Quia Euphrata Christum Deum negat, consentio cum episcopum

a Virodunum, cujus antistes Sanctinus, Urbem clavorum olim dictam fuisse docet Bercharius in hist. episc. Virodunensium. *

* & Sigebertus in chronico an. 1048.

1 Sirmondus in Notis ad Concilium Colonienſe dicit, illud celebratum fuiſſe anno CCCXLV. nec abſurdum videri debere, quod *Euphrata*, præſertim ſi reſipuerit, ad Legationem fuerit poſtea delectus, aut ſi adhuc in errore verſabatur, alias tamen ob cauſas, neceſſaria ejus hac in re viſa fuerit opera. Cointius in Annalibus Francorum anno CCCLV. num. XIII., exiſtimans, temporis notam huic Concilio præfixam, mendoſam eſſe, ſcribit aliam ſubſtituendam, quæ anno Chriſti circiter trecenteſimo quinquageſimo ſecundo conveniat. Sed, ut recte obſervat Henſchenius die XIII. Maii in illuſtratione Vitæ *S. Servatii* Trajecti ad Moſam Epiſcopi, qui huic Synodo interfuit, ea a currenti anno removeri non poteſt; cum Sanctus Maximinus Trevirenſis Epiſcopus, qui ei præfuit, anno trecenteſimo quadrageſimo nono obierit. Ait itaque Henſchenius, ab imperito Librario nomen Epiſcopi in hoc Concilio damnati longe a vero deformatum, aut Euphratem ſanctiſſimum Præſulem, quem Epiſcopo Hæretico ejuſdem nominis ſucceſſiſſe credendum, pro nomine Eupraxii, Euphraſii, aut alio ſimili perperam ſcriptum eſſe. Celebratum anno ſequenti Concilium Sardicenſe, ad quod profectus Euphrates Epiſcopus Coloniæ Agrippinæ in locum pſeudo-Epiſcopi ordinatus, tum alii plerique Epiſcopi, qui fuerant in Cœcilio Agrippinenſi, per quos potuit Concilio innoteſcere hæreſis Photiniana, quam ibi detectam eſſe auctor eſt Epipbanius hæreſi 72. Electi fuerunt a Concilio duo Epiſcopi, *Vincentinus* Capuanus, & *Euphrates* Colonienſis, ut viri eximia ſanctitate & doctrina præclariſſima, quos ad Conſtantium Imp. deſtinatos Athanaſius in epiſtola ad Solitarios deſcribit. Ita ratiocinatur Henſchenius. At cum in diverſis Epiſcoporum Catalogis duos ejuſdem nominis Epiſcopos eandem ſucceſſive ſæpius rexiſſe legere ſit, exiſtimo, tam Epiſcopum in Concilio Colonienſi depoſitum, quam Epiſcopum in ejus locum ſubrogatum, Euphratam, ſeu Euphratem vocatum fuiſſe, perperamque ſecundum, ſeu Orthodoxum, cum priori qui Hæreticus fuit, confundi; ideoque rejiciendum, quod conjicit Cointius, poſt eam nempe Legationem, Euphratam a Fide defeciſſe. *Pagius ad an. Chr.* 347. *n.* 6.

2 Qui hoc loco recenſentur Epiſcopi, iidem omnes præter duos, Panchiarium, & Sanctinum ſynodo Sardicenſi ſubſcribunt, & ejus ſynodicæ apud Athan. in apol. 2. *Hard.*

pum esse non posse; qui nec laicam debet communionem accipere.

Donatianus episcopus dixit: In pace negavit Christum Deum: & ideo constat Euphratam non esse catholicum.

Severinus episcopus dixit: Cum constet Euphratam subscriptione fratrum plurimorum in Spiritum sanctum blasphemasse negando Deum Christum; & ego consentio eumdem, juxta evangelica præcepta, jure ab episcopatu esse dejectum.

Optatianus episcopus dixit: Et ego sentio Euphratam in episcopatu permanere non posse, qui in Spiritum sanctum blasphemavit negando Christum Deum.

Jesses episcopus dixit: Non solum epistolis omnium ecclesiarum, quæ audierunt Euphratam negare Deum Christum, sed quod ego ipse auribus meis audivi sub præsentia Martini consenioris nostri, & Metropii presbyteri, & Quintini presbyteri, & Victoris diaconi, ideo consensi illum jure esse depositum.

Victor episcopus dixit: Quoniam palam factum est, & probatum, Euphratam immemorem sacramenti cœlestis blasphemasse in Spiritum sanctum, negando Christum Deum Dei filium, & multis criminibus coarguitur, quod episcopum nullo modo decet, consentio eum esse depositum.

Valerianus episcopus dixit: Etsi non omnes conseniores, hic apud Agrippinam Dei voluntate qui sumus adunati, convenissemus, sufficerat a quinque episcopis Euphratam blasphemum, quia Christum Deum negat, pro meritis suis sententiari, eodem jure esse depositum. Nunc autem in præsenti majora cognovimus: multorum etiam carorum laicorum subscriptione manifestum est, quia primordialem dominum & Deum nostrum negat. cum per universos prophetas manifestetur illum ante mundi constitutionem fuisse cum Deo patre omnipotente: & quia omnes cecinerunt illum venturum, & pati pro totius mundi salute, sicut ipse complevit. Quapropter Euphratas falsus doctor, qui nudum tantum hominem asserit Christum, recte omnium consacerdotum voce damnatus est. Ideo consentio, ut si quis epistolas ipsius per catholicam ecclesiam attulerit, communione privetur: eumdemque censeo juste esse depositum.

Simplicius episcopus dixit: Esse episcopum non posse Euphratam consentio, quia Christum Deum negat.

Amandus episcopus dixit: Siquidem in præsenti, quando Euphrata a quinque episcopis sententiam accepit, me inter ipsos fateor esse consentaneum, qui epistolis meis ad eumdem deponendum consensi, secundum falsam doctrinam ipsius, qui Christum dominum Deum negat, merito in ipsum sententiam collatam esse constat: ad cujus damnationem consentio.

Justinianus episcopus dixit: Ex epistola clericorum Agrippinensium, nec non & fratrum per singula castra constitutorum, quorum epistolæ & subscriptiones tenentur, cognovimus Euphratam esse blasphemum, qui Christum salvatorem dominum nostrum Deum esse negat. Quapropter & ego consentio illum ab ecclesia catholica esse damnatum.

Eulogius episcopus dixit: Diabolus qui ab initio fuit, qui periit primus, & ceteros perdidit, ipse hodie in Euphrata persistit. Nam & idem multos secum trahendo decepit: qui tamen meminisse debuerat apostolum prædicasse, qui ait: *Et si angelus descenderit de cœlo, & vobis aliter prædicaverit, quam vobis est prædicatum, anathema sit.* Quare Euphrata falsus doctor, legisque subversor, merito omnium episcoporum sententia damnatus est, qui benedictum dominum & salvatorem nostrum, auctorem lucis & vitæ, Jesum Christum Deum negare ausus est. Et ideo pusillitatis meæ consensu, ut meretur, damnatione percussus est. Gal. 3.

Servatius episcopus dixit: Quid fecerit, quid ve docuerit Euphrata pseudoepiscopus, non opinione, sed veritate cognovi, pro finitimi loci conjuncta civitate: cuique publice & domestice obstiti sæpe, cum ille Christum Deum negaret, audiente Athanasio episcopo Alexandriæ, & presbyteris, & diaconibus plurimis. Et idcirco censeo Christianis episcopum eum esse non posse, quia Deum Christum sacrilega voce negavit: neque illum Christianum esse judicandum, qui ejusdem confinitimus fuerit inventus.

Dyscolius episcopus dixit; Qui Christun Deum negat, in ecclesia non potest permanere, dicente domino nostro Christo: *Qui me negaverit coram hominibus, & ego negabo eum coram Patre meo qui est in cœlis.* Et ideo Euphratam inter ceteros fratres meos arbitror, & rectissime censeo, esse episcopum non permitti. Matth. 1

Item ex * epistola Diopeti episcopi Aurelianorum *: Inter omnium voces Euphratas damnationi tradatur, atque puniatur, qui Christum negat esse filium Dei: cujus falsa machinatio multis innocentibus attulit pravitatem. Sed necesse est, ut ipse veterator, qui tantum molitus est scelus, cœlesti plaga feriatur.

* sententia.
* sed tamen sermonibus istis.

QUÆDAM [a] DESUMPTA.

[a] Hæc non secus ac præcedentia acta primus edidit Crabbus: a quo alii.

Ex historia beati Servatii episcopi Tungrensis, synodum Agrippinensem seu Colonienſem concernentia.

f IN eodem quoque loco (*Trajectensi videlicet civitate*) revelante sibi Spiritu sancto, prægnovit beatus Servatius quæ supereventura erant subterjacenti sæculo: convocatisque fratribus, prædixit barbaricas Hunnorum phalanges de puteo abyssi suæ progressuras fore, orbemque rebellis & criminosi populi, præcipue per Gallias, nominatim urbem Octaviam, depastum iri. It rumor & pavor per populos & provincias. Rogatur sanctus in Franciam advenire Tricassinam. Assensit sancti benignitas, conscenditque obviam illi omnis sacerdotalis dignitas. Appellatur exponere quæ noverit. Exoratus exponit. Occupat extemplo audientes horror, & mentis hebetudo, timorque & tribulatio. Initur concilium: placuit supplicationes dirigi Romam ad principem apostolorum, quæriturque legatus. Eligitur ergo primum ad hoc opus Exuperius Tolosanus episcopus. Sed illo multipliciter excusante, adposcunt voce unanimi Servatium legationi. Æquipollentissimum ab omnibus probatur continuo, ut qui nuncius ad populum electus fuisset a domino, ad apostolorum principem interpellator dirigeretur a populo. Superatus autem universorum

instan-

instantia, vix tandem acquievit. Hortabatur igitur prædicari jejunium, & corrigi ausus indisciplinatorum. Sed neque sic expeditum satis iter suum judicat, nisi Euphratam Coloniorum pseudopræsulem, quem post tergum suum ecclesiæ nociturum timuit, ecclesiastica severitas judicialiter discusserit. Illico ergo * præcedunt universali principum decreto veredarii veloces Agrippinam, cogitur cœtus clericorum, it senatus ad synodum. Pontifices postremo, comitante singulos aliquanta mole populorum, Maximinus Trevirorum, Valentinus Arelatensium, Donatianus Cabillonorum, Severinus Senonum, Optatianus Tricassium, * Jessius Nemetum, Victor Vangionum, Valerianus Autisiodorensium, Amandus Argentoratensium, Servatius Tungrorum, Simplicius Augustodunensium, Justinianus Rauricorum, Eulogius Ambianorum, Dyscolius Rhemorum, Diopetus Aurelianorum, procedunt tempore statuto ad concilium. Judicantibus autem ibi quibusdam debere correctionem Euphratæ indici, non tamen oportere virum tam clara sede subito deponi; aliis sane præpaventibus, ne ex hac venia causa præstaretur scelus hoc dilatandi, inter hos illosque sententia Servatii mediastini censebatur hujusmodi: Euphratam, qui Christum salvatorem meum negavit esse Deum, ego nego esse posse episcopum, cum quo sæpe (Athanasio Alexandrino cognoscente) contendi, diræque conscientiæ pectus inflexibile deprehendi. Cujus & pœnitentia, si qua est expectanda, potius hanc sentio inter laicos quam inter episcopos agendam. Nulla mora, singulis pontificibus orationes similes ad eamdem normam dictantibus, Euphrata deordinatur, & Severinus, qui tunc ex voluntate Dei aderat, plenarie catholicus & sanctus in locum ejus exaltatur.

* procedunt.

* Jessius.

Notæ Severini Binii

Causa concilii Agrippinensis.

a Concilium. Causa indictæ synodi ista erat, ut Euphratas cum Photino hæresiarcha divinitatem Christi negans sede episcopali deponeretur, aliusque in locum ejus subrogaretur. Photinum hæresiarcham, patria Ancyranum, Sirmiensem episcopum, docuisse filium Dei hominem tantum esse, testatur Epiphanius hæresi 71. Euphratam vero eamdem hæresin sectatum fuisse, acta hujus synodi aperte indicant. Unde, quod a quibusdam scribitur, Euphrata auctore, Arianam hæresim Coloniæ propagatam, ideoque synodali sententia condemnatum, episcopatu abdicatum esse, cum historia & actis non convenit: nisi dicas, Arianos tenentes filium Dei creaturam esse, occulte eamdem cum Photino hæresim docuisse: atque ita Euphratam, Photinum sectando, Arianæ factionis sectarium dici posse. Vide Baronium anno 357. num. 4. & 5.

Photini & Euphratæ doctrina quæ?

Agrippina quæ & qualis urbs?

b Agrippinensis.) Agrippina colonia, ad citeriorem ripam Rheni sita, Ubiorum sedes olim fuit. Qui cum Suevorum incursionibus gravissime exagitarentur, majoris securitatis gratia Rhenum transgressi, post urbem ibidem, quam Tacitus oppidum Ubiorum appellat, exstructam, a Marco Agrippa patre Germanici & avo Agrippinæ in fidem accepta est, auctore Tacito lib. 12. Nomen Coloniæ Agrippinæ, & Claudiæ Agrippinensis, fortita est de nomine Agrippinæ Germanici filiæ & imperatoris Claudii conjugis. Hæc enim cum Antistio & Suilio consulibus, anno Christi nimirum 52. Augustæ titulo aucta esset, *quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret*, inquit lib. 12. *in oppidum Urbiorum in quo genita erat* (agente illic cum exercitu Germanico patre) *veteranos coloniamque deduci imperat, cui nomen inditum ex vocabulo ipsius:* ita Baron. prædicto loco. Lipsius in notis ad Tacitum. Ab initio suæ structuræ eam Romanæ urbis & imperii fuisse talem coloniam, quæ eodem jure, iisdem moribus uteretur, eadem forma reiminis gubernaretur, manifestissimo testimonio Pauli libro 10. de censibus probatur, ubi ostenturus, quo jure Agrippinensis colonia deducta fuerit, hæc scribit, *In Germania inferiore Agrippinenses juris Italici sunt.* Et recte: instar enim Romanæ urbis Colonia suos semper habuit consules, proconsules, quæstores, censores, varioque variarum rerum ac tribuum tribunos atque præfectos: baculus ille candidus, rectus & inflexibilis, quem tenere ætatis puer consulem concomitans gestare solet, fascium loco receptum fuisse, vulgo existimatur. *Si tribuum* (inquit Georgius Braunius in theatro de Colonia scribens) *ordines, si civilem senatorum auctoritatem, si denique capitolium instar Romani ædificatum observes, quos effigiem & vivum quoddam simulacrum Romanæ urbis hanc Agrippinensem videbis respublicam, ut non immerito nativo quodam jure Romanorum dicatur.*

A quo condita?

Quomodo nominata?

Colonia Italici juris.

Utraque ergo initio Idolorum cultrix per apostolum Petrum ad veram Dei unius fidem & religionem conversa fuit: eamque quam Romæ Petrus, Coloniæ Maternus Petri discipulus prædicavit, hactenus incorruptam & illæsam Dei gratia tenuit, adeo ut non immerito majus sigillum hujus civitatis D. Petri sedentis altera manu duas claves, altera librum tenentis imaginem repræsentet, cum hac circumscriptione Sancta Colonia Romanæ ecclesiæ fidelis filia. Gereon cum trecentis octodecim, Mauri sexaginta supra trecentos, Ursula cum undecim millibus virginum martyrium sustinentes, sanguine suo hic pro Christi nomine effuso urbem consecrarunt. Hac urbe sacra corpora trium sanctorum regum, Felicis, Naboris, Gregorii Spoletani, Hippolyti, Albini Agilolphi, aliorumque plurium martyrum, confessorum, ac virginum reliquiæ sacræ continentur. Hinc in commemoratione suorum patronorum in ea prosa, quam B. Mariæ virginis ad gradus præpositum compositisse scribit Cornelius Sculthingius in bibliotheca ecclesiastica, sic concinit,

Colonia a quo & quando ad fidem conversa

Sigillum quale.

Gaude felix Agrippina, sanctaque Colonia
Sanctitatis tuæ bina ferens testimonia.
Postquam fidem suscepisti, civitas prænobilis,
Recidiva non fuisti, sed in fide stabilis.

Hanc urbem Romano imperio Childericus rex Franciæ ademit: Otto I. eamdem Romano imperio restituit. Deinceps potentior, amplior & nobilior effecta, inter urbes imperiales liberas & Hanseaticas relata, sessionis & dignitatis primatum sortita est. Prima ejus forma, quemadmodum & urbis Romæ, quadrata fuit, cujus jam adhuc muri, turres ac fossæ plerisque in locis videntur. Mœnibus deinceps semilunaribus ampliata, turribus LXXXIII. desuper ædificatis, post admirabilem illam & stupendi operis D. Petri basilicam, X. collegiata. XIX. plebanica templa, XV. cœnobia virorum, XXII. monialium, triginta sacella, aliaque plurima loca divino cultui dicata circumscribit. Insignia urbis sunt tres aureæ regum coronæ in campo rubro seriatim dispositæ: scutum est argentei coloris, undecim guttulas sanguineas 11000. virginum patronarum indices continens. Propter tria Magorum corpora anno domini 1164. accepta, tres coronas usurpat. E regione Coloniæ versus orientem est oppidulum quoddam Tuitium appellatum, quod a Tuiscone primo Germanorum parente exstructum viri doctissimi asserunt, ex etymologia nominis, ut puto, conjectantes. Verius est, hoc munimentum esse illud, quod Constantinus maximus imperatoris Constantii filius pro militibus illic in tutelam Galliarum collocandis erexit A quo præsidii loco Divitenses milites, quorum Ammianus Marcellinus libro 27. meminit, nomen traxerunt: corrupte igitur Tuitium, vulgo *Devtz* nominatur quod melius Divitense munimentum appellaretur. Rhenus hunc locum ab urbe sejungit. Idem imperator, pro imperii & limitis ornatu, Coloniæ septimum orbis miraculum, pontem lapideum factu sic satis difficilem, usui sempiterno destinatum, constituit. Hunc pontem Bruno archiepiscopus Colonienſis, Ottonis I. imperatoris frater, non ob latrocinia, ut Colonienſe fabulatur chronicon, sed ne Franci orientales cum occidentalibus conjungi possent, circa annum domini 962. dejecit. Nam ob imperium a Francis ad Saxones translatum, inter Saxonicam & Francicam domam non tantum ingens bellum exortum erat, verum etiam, Lutetiam " Parisiorum in Gallia Bruno cum Saxonibus invaserat, spoliaque ingentia isthinc Coloniam advexerat. Ne ergo hanc cladem facilius Galli auxilio orientalium freti ulciscerentur, ipsum pontem, quantumvis fere septimum orbis miraculum foret, Bruno archiepiscopus dejecit. Plura antiquitatum Agrippinensium hactenus incognitarum egregia monumenta ex archivis abditissimis magno studio & labore domini Stephani Broelmanni, Agrippinensis jurisconsulti clarissimi, viri in perscrutandis antiquitatibus Germaniæ diligentissimi, brevi, ut spero, prodibunt. De universitate Colonienſi scitu pulcherrima, docte, & sic satis suse scripsit reverendissimus D. Jacobus Middendorpius, ejusdem universitatis theologus, jurisconsultus ac philosophus doctissimus, in suo tractatu de celebrioribus universi mundi academiis. Totam vero urbem reverendus dominus Georgius Braunius, cujus non possum non honeste meminisse, ut graphice, ita vere

Colonia urbs imperialis

Insignia urbis quæ?

Cur tres gerat coronas.

Tuitium unde dictum, & a quo exstructum

Pons Rhenanus lapideus a quo constructus & dejectus

" Falsum hic narrat Binius, ut dicemus in notis

vere descripsit. De electorali dignitate hujus urbis archiepiscopali, a sede pontificia non sine magna urbis celebritate concessa, reverendissimus & illustrissimus cardinalis Baronius anno domini 99. Bellarminus libro 3. de translatione imperii capite 1. Nicolaus Serrarius libro 1. Mog. hist. capite 24. & sequentibus, scitu pulcherrima in lucem ediderunt. Hos, lector, si plura scire cupias, consule.

Euphratas an Arianus fuerit?

c In quo Euphratas.) Sunt qui, nescio qua ratione inducti, Euphratam Arianæ hæreseos sectatorem, a Gothis Arianis intrusum fuisse existimant. Quam longe autem illi a veritate aberrent, ex epistola Athanasii ad solitariam vitam agentes scripta, & ex Theodoreto lib. 2. historiæ capite 9. liquidissime constat. Uterque refert Euphratam Agrippinæ episcopum Sardicensi concilio interfuisse, & ob præclaram nominis ac virtutis celebritatem omnium episcoporum judicio dignum habitum fuisse, qui nomine totius concilii una cum Vincentio Capuano ad Constantium imperatorem Antiochiæ commorantem ablegaretur, petiturus ab imperatore, ut Athanasium, Marcellum, aliosque exules episcopos, Eusebianorum dolo ac fraude sedibus suis deturbatos, nunc vero universalis concilii sententia calumnia absolutos, redire, suisque sedibus deinceps præesse non impediat. Et ad hanc rem facilius impetrandam tales ablegarunt quos Constans imperator commendatitia scripta ad fratrem epistola vere commendare posset. Verba Athanasii hæc sunt: *Missis a sancto concilio in legationem episcopis Vincentio Capuæ, quæ metropolis est Campaniæ, & Euphrata Agrippinæ, quæ est metropolis superioris Galliæ, ut pro synodi decretis imperator Constantius episcopos, quos ipse ejecerat, in suas sedes reverti pateretur, & in eam sententiam a Constante pientissimo ad fratrem suum literis datis, quibus episcopos illi commendabat.* Ex quibus satis manifestum est, Euphratam principio sui episcopatus non modo non Arianum, sed neque hæreticum fuisse. Ut patres concilii hominem turpissima nota infamiæ inustum, quem præsertim gravior quam Arii hæresis infamasset, quantumvis palinodiam recantasset, tam brevi temporis spatio in pristinam sedem restitutum, & inter eximios sanctitate & doctrina viros Galliarum episcopos, qui Sardicensi concilio interfuerunt, delegerint, sentire aut credere non possum. Probabile esse existimo, hæresim Photini ante hæc tempora occidentali ecclesiæ, teste Baronio anno 344. numer. 1. adhuc incognitam, Euphratam tunc primum hausisse, primumque tunc Coloniæ prædicasse, quando a concilio Sardicensi & a legatione orientali reversus Coloniam rediisset. Euphratam Christi divinitatem negasse, cumque Photino asseruisse, quod Filius Dei homo tantum, non Deus esset, acta concilii hujus aperte testantur. Photinus ante concilium Sardicense ecclesiæ catholicæ nondum innotuerat, sed (ut auctor est Epiphanius hæresi 71.) a prædicti concilii patribus fidei suæ rationem jussus præbere, paulo post condemnatus fuit. Unde manifeste constat, Euphratam Photini sectatorem, non nisi post concilium Sardicense hæresim prædictam accepisse, & didicisse, in occidente propagasse, ad palinodiam cantandam auctore Servatio, fustra admonitum, tandem communi occidentalium episcoporum sententia episcopatu abdicatum fuisse. Quid Euphratæ in hac legatione obtigerit, his verbis enarrat Athanasius: *Conducit ille* (Stephanus Antiochiæ Arianus) *publicam meretricem, eamque nudam per tenebras immittunt in ædes Euphratæ episcopi. Meretrix autem principio, quia credebat juvenem esse a quo accerseretur, prompte sequebatur. Postquam autem ita destituta ab illis hominem dormientem, ignarum omnium intueretur, diligentiusque considerans senis vultum, & episcopi speciem animadverteret, statim clamorem edit, ac vim queritatur. Illi contra eam orare, ut taceret, & falsum crimen episcopo concinnaret. Die igitur illucescente, vulgatur facinus, & universa civitas concurrit: & qui in palatio erant rei admiratione commovebantur, neque eam silentio tradi volebant. Itur ad judicium: leno prodit eos qui meretricem accersierant: illique deinde auctorem istius rei Stephanum esse ostendunt: erant enim illius clerici, qui cum lenone convenerant. Stephanus igitur episcopali dignitate exuitur &c.* Theodoretus historiam prolixius recenset allegato loco.

Euphratæ hæresis quæ?

Ariani Euphratæ pudicitiam rentarunt.

Nota consularis surreptitia addita probatur.

d Post consulatum Albini & Amantii.) Hæc verba subreptitia, aut saltem mendosa esse, hæ rationes satis probabiliter ostendunt. Primo: annus prædicta consulari nota simpliciter notatus coincidit in annum Christi trecentesimum quadragesimum sextum, qui immediate concilii Sardicensis tempora antecedit. Cum ergo, ut supra dixi in notis ad concilium Antiochenum III. neque Ariana neque Photiniana hæresis, quam Euphratas propugnavit, ante in occidentali ecclesia cognita fuerit, adeoque non nisi post Sardicense, anno nimirum Christi 350. vel 351. Colonienſe Maximini Trevirensis episcopi paulo post defuncti præsentia condecoratum, celebrari potuerit; simpliciter fatendum est, acta hujus synodi prædicta consulum nota vel omnino depravate, vel saltem mendose, consignari. Secundo: post ea tempora, quibus S. Servatius cum Athanasio de sententia Euphratæ coram egerat, hanc synodum Agrippinæ celebratam fuisse, ex adscripto S. Servatii suffragio manifeste constat. Cum igitur hisce episcopis duæ tantum conveniendi occasiones oblatæ fuerint: una, cum Athanasius in exilium relegatus, anno domini trecentesimo trigesimo septimo, Treviris commoraretur: altera, cum Maximinus Trevirensis & Servatius Tungrensis episcopi, post Constantem magno omnium catholicorum luctu interfectum, a Magnentio tyranno in orientem ad Constantium imperatorem ablegati, Alexandriæ ab Athanasio in hospitium & communionem ecclesiasticam accepti fuissent. Cumque priore occasione Euphratas Agrippinensis de hæresi Photiniana, ut ea quæ supra dixi satis evidenter ostendunt, nondum diffamatus fuisset; necessario hac posteriore anno 350. conveniendi & colloquendi opportunitate oblata, de statu occidentalis ecclesiæ, Servatium cum Athanasio, Alexandrinæ ecclesiæ post Gregorium interfectum restituto, egisse oportuit. Quod si ita est, fieri non potest quin prædicta consularis nota, qua principium hujus synodi consignatum est, vel plane surreptitia, vel saltem mendosa existat. Mendum irrepsisse facile sustinuerimus, si dicamus ea quæ post consulatum Albini & Amantii quarto vel quinto anno contigerunt, post prædictum consulatum primo dumtaxat anno mendose consignata fuisse. Et quamquam temporibus istis ordinarii consules fastis adscripti inveniantur, adeoque fere supervacaneum esse videatur nominibus Albini & Amantii quartum aut quintum post eorum consulatum annum denominare; tamen cum id non semel alias factum fuerit, non vana coniectura idem hoc loco accidisse dici potest. Anno quo Ephesinum concilium celebratum fuit, Bassum & Antiochum consules creatos fuisse constat; & tamen acta Ephesini concilii interdum reperiuntur annotata, *post consulatum Theodosii imperatoris & Valentiniani.* Quid, quod in Africano concilio expresse præcipiatur, ut si vel currentis anni consulatus incertus, vel consulum tyrannorum nomina deleta fuerint, in formatis literis scribendis præcedens adjungatur? Verba canonis hæc sunt: *Quod si adhuc ejus anni paschæ dies incertus est, ille præcedens adjungatur: quomodo solet post consulatum in publicis gestis adscribi.* Tertio communi consensu receptum est, Severinum episcopum Agrippinensem Euphratæ postquam episcopali sede depositus fuisset, subrogatum esse. Hunc anno Christi " 402. quo sancti Martini episcopi vita defuncti anima ab angelis psallentibus in cœlum delata est, adhuc supervixisse, psallentium angelorum voces, teste Severo Sulpicio, audivisse constat. Si itaque anno Christi 346. primo post consulatum Albini & Amantii, Euphratæ amoto substitutus fuisset, oportuisset virum tunc satis grandævum, & multis annis episcopali munere alibi functum, annis fere sexaginta Agrippinensi ecclesiæ præfuisse. Quod meo judicio fidem congruam aliquo modo excedit. Ad hoc aliave incommoda evitanda, sustineamus quod supra mihi veritati maxime consentaneum esse visum fuit; nimirum, Christi 350. vel 351. anno, post consulatum Albini & Amantii quarto aut quinto, hanc synodum Coloniæ celebratam, in ea Euphratam ob hæresim juste depositum, atque in ejus locum Severinum subrogatum fuisse. Interim in re valde incerta doctiorum judicio me lubenter submitto. His ad extremum addo, non valde a veritate alienum videri, duo in causa Euphratæ concilia habita fuisse: unum ipso anno Christi 346. qui inscribitur post consulatum Albini & Amantii; alterum, quod sentit Trithemius in Maximo anno Christi 375. sub Maximo Moguntinæ ecclesiæ episcopo. Secundum hanc sententiam dicendum foret, priori Maximinum Trevirensem, Lucium aut Martinum Moguntinum anno Christi 354. teste Baronio relegatum; Servatium Tungrensem cum Amando Argentoratensi, aliisve aliarum diœcesium episcopis interfuisse, atque Euphratam calumniose forte denunciatum absolvisse; vel saltem ad palinodiam cantandam induxisse. Posteriori autem præsto fuisse Maximum Moguntinæ ecclesiæ episcopum, Severinum, alioque episcopos, atque in ea Euphratam condemnatum, episcopatu amotum, Severinum autem substitutum esse. Hoc non unius, sed plurium episcoporum suffragia indicare videntur: dum eum ab aliis episcopis juste judicatum fuisse ajunt. Ut autem ex duobus conciliis compilator unum fecerit, novum non est. Sicut enim Arelatensis primi & secundi concilii subscriptiones, ita Vasensis primi & secundi canones confusos fuisse, partim supra in notis ad concilium Arel. I. diximus, partim infra in notis ad Vasensia concilia dicemus. Constitutis itaque duabus in causa Euphratæ episcopi synodis Colonienſibus, sciendum est (quod unum tamen aliquo modo obstat) nimirum, quomodo Euphratas turpi nota infamiæ inustus, a patribus Sardicensis concilii dignus habitus fuerit, quem ad Constantinum in causa restituendi Athanasii ablegatum, Constans imperator epistola sua tantopere commendarit. Ad id diluendum optime dici posset, quod, sicut Marcellus Ancyranus Constantinopoli de hæresi Paulo Samosateni, Eustathius Antiochenus de Sabellianismo calum-

An mendosa sit prædicta consulum nota.

" aliis 397. aut 400.

Severinus quamdiu episcoparum Agrippinensem tenuerit?

Duo in causa Euphratæ concilia habita esse, non improbabile est.

Diluitur objectio.

niam patiebatur Eusebianorum, ita Euphratas ob Photini hæresim denunciatus, in consessu vicinorum Galliæ episcoporum, fidem integre & sincere confessus, nullam nominis & famæ jacturam fecerit.

Acta hujus concilii integra recitantur ab Hartgero abbate Lobiensi, quem edidit Joannes Chapeaville tom. 1. pontif. Tungrensium cap. 24.

e Dyscolius.) Hunc Dyscolium, quem Demochares sextum facit sedis Rhemensis episcopum, non episcopum sed vel chorepiscopum vel titularem tantum extitisse, ideoque catalogo Rhemensium episcoporum non esse addendum, reverendus D. Georgius Colvenerius sanctæ theologiæ doctor, & regius ac ordinarius in academia Duacensi professor, ecclesiæ S. Petri præpositus, probari putat: Primum ex testamento B. Remigii cap. 18. quod duobus locis indicat, non esse plures quam novem Rhemenses episcopos, qui S. Nicasium præcedant. Secundo ex epistola Ebonis ad Balduinum Ferreum Flandriæ marchionem, quæ extat apud Molanum in natal. SS Belgii 14. Octobris, in qua diserte scribit B. Donatianum septimum fuisse Rhemensis sedis episcopum. Tertio ex epistola quadam Hincmari quæ extat inter ejus opuscula in bibliotheca patrum, novissime Coloniæ edita, qua S. Remigium vocat decimum quintum Rhemorum episcopum.

Sed necdum satis probatum esse sentio, cur per allegatas rationes in synodo Agrippinensi nominatus Dyscolius magis quam alius quisquam antecedentium vel subsequentium episcoporum e numero eorum sit expungendus.

Legatio Servatii ad sedem apostolicam de fide suspecta.

f In eodem, &c.) Hæc quæ de legatione Servatii ad sedem apostolicam a Surio adjecta fuerant, suspectæ fidei sunt; tum quod nemo scriptorum hujus legationis a Servatio obitæ meminerit, tum quod Exuperium Tolosanum episcopum, qui hic nominatur, sub Theodosio, anno Christi 394. vixisse constat. Baronius an. 346. n. 9.

Nota Jacobi Sirmondi societ. jesu omissa in Collectione Regia.

Concilii hujus manuscriptum exemplar nullum vidimus. Itaque Surianam editionem repræsentamus, nisi quod in nomenclatura episcoporum pro *Articlavo*, irrepsit *a Laticlavo*: Virodunum porro, cujus antistes Sanctinus, urbem clavorum olim dictam fuisse docet inter ceteros Bercharius presbyter qui brevem Virodunensium episcoporum historiam ad Dadonem episcopum scripsit. "** Adverte porro non solum Agrippinensis hujus synodi meminisse Acta sancti Servatii Tungrensis præsulis & Lupum in vita sancti Maximini, qui scribebat anno 839. sed etiam Harigerum Laubiensem abbatem in Belgio, & quosdam alios eo recentiores.

Ex Labbes Append. tom. 2.

Ejusdem Jacobi Sirmondi Soc. J. Notæ Posthumæ.

Euphratam Agrippinensium episcopum, quod impie de Christo sentiret, Deum negans fuisse, vel a principio extitisse, quinque jam episcopi sententiis suis confixerant. Nunc iterum a XXIV. episcoporum synodo damnatus, episcopatu dejicitur. Et idem tamen anno insequente, ut in epistola ad solitariam vitam agentes narrat Athanasius, cum Vincentio episcopo Capuæ, a synodo Sardicensi legatus Antiochiam missus est ad Constantium imp. ut exulibus episcopis reditum impetraret. Quæ res Baronium cardinalem sic commovit, ut synodum Agrippinensem vel falsam omnino fictitiamque judicarit; vel post Sardicensis tempora rejiciendam, ne Euphratæ recentis judicii infamia notato tam honorifica legatio, quamlibet resipiscenti, decreta credatur. Mihi vero causæ nihil videtur, cur fictam suspicemur: cui enim bono? Ne laborandum quidem, ut serius habitam dicamus, & præfixi consulatus titulum contra veterum exemplarium authoritatem interpolemus. Cum absurdi nihil sit, Euphratam, præsertim si resipuerat, ad eam legationem fuisse delectum, aut si adhuc in errore versabatur, alias tamen ob causas necessariam ejus in ea re operam visam esse.

Constantis Aug.) In divisione imperii paterni, quæ morruo Constantino magno inter ejus filios facta est, Gallia cum ceteris trans Alpes obtigerat Constantino juniori filiorum maximo. Cui quarto post anno diem functo successit Constans frater, qui in Italia jam regnabat. Constantis ergo potius nomine, quia is Gallias tum obtinebat, prænotandam synodum duxi, quam Constantii: quia Constantius ante Constantis obitum in Gallia juris nihil habuit.

Cum consed. Episcopi.) Qui hoc loco recensentur episcopi, iidem omnes, Panchario & Sanctino excerptis, synodo Sardicensi cum aliis e Gallia duodecim adfuerunt, ejusque synodicæ, quæ apud Athanasium in apologia II. legitur, subscripserunt. Triginta enim & quatuor e Gallia subscripsisse dicuntur hoc ordine.

Μαξιμιανός.	id est Maximianus a Treviris.
Βηρήσιμος.	Verissimus a Lugduno.
Βήκτωρ.	Victor a Vangionibus.
Βαλεντῖνος.	Valentinus ab Arelato.
Δησιδέριος.	Desiderius a Lingonibus.
Εὐλόγιος.	Eulogius ab Ambianis.
Σερβάτιος.	Servatius a Tungris.
Δυσκόλιος.	Dyscolius a Remis.
Σουπερίωρ.	Superior a Nerviis.
Μερκούριος.	Mercurius a Suessionibus.
Δηκλοπετὺς.	Diopetus ab Aurelianis.
Εὐσέβιος.	Eusebius a Rotomago:
Σεβηρῖνος.	Severinus a Senonibus.
Σάτυρος.	Satyrus.
Μαρτῖνος.	Martinus a Moguntiaco.
Παῦλος.	Paulus.
Ὀπτατιανός.	Optatianus a Tricassibus.
Νικάσιος.	Nicasius.
Βίκτωρ.	Victor a Mediomatricibus.
Σεμπρώνιος.	Sempronius.
Βαλερῖνος.	Valerianus ab Autisiodoro.
Πάκατος.	Pacatus.
Ἰεσσῆς.	Jesses a Nemetibus.
Ἀρίστων.	Ariston.
Σιμπλίκιος.	Simplicius ab Augustoduno.
Μετιανός.	Metianus.
Ἀμάντος.	Amandus ab Argentorato.
Αἰμιλλιανός.	Æmilianus.
Ἰουστινιανός.	Justinianus ab Argentorato.
Βικτωρῖνος.	Victorinus a Parisiis.
Σατερνῖλος.	Saturninus.
Ἀβενδάντιος.	Abundantius.
Δωνατιανός.	Donatianus a Cabillono.
Μάξιμος.	Maximus.

Quo tanto ex numero unicus in altera ejusdem synodi ad Julium papam epistola subscripsisse reperitur *Verissimus a Gallia de Lugduno*.

Sanctino a Laticlavo) Verodunensium episcopo. Editio Suriana *Sanctino Articlavo* legit. Haingerus de gestis pontificum Tungrensium *Sanctino Articlavorum*. Certum est Virodunensium antistitem designari. Nam & Sanctinus Virodunensis episcopus fuit, & Virodunum olim urbs Clavorum dicta, ut docet inter ceteros Bercharius presbyter, qui brevem Virodunensium episcoporum historiam ad Dodonem episcopum scripsit.

Audiente Athanasio.) Ante annos nimirum decem, cum exulatum missus in Gallias Athanasius anno Christi CCCXXXVI. Treviris a Maximino episcopo, ut Hieronymus in Chronico scribit, honorifice susceptus est, ibique annum integrum versatus. Tum enim Servatio licuit, Euphratæ palam, audiente Athanasio, sæpius obsistere. Severinus Binius, vir doctus & diligens, ad annum potius CCCL. hæc referenda censet, cum Servatius & Maximinus episcopi a Magnentio legati ad Constantium missi, Alexandriæ apud Athanasium diversati sunt; hoc maxime, ut ita sentiat, ductus argumento, quod anno CCCXXXVI. cum Treviris exulabat Athanasius, nondum Gallis innotuerat nomen Photini, a quo errorem hausisse putat Euphratam. Unde synodum quoque Agrippinensem, in qua damnatus sit Euphratas, ante annum CCCLI. celebrari non potuisse contendit. Sed horum, ut opinor, nihil est quod persuadeat. Alioquin docendum erat, Euphratam cum Servatio Alexandriæ tum fuisse, ut ab eo posset coram Athanasio redargui. Euphratam vero a Photino didicisse nemo est qui tradat, nemo qui probare queat, tametsi consimilia docuerit. Potuit enim vel a Paulianistis, quorum eadem fuit hæresis, doceri, vel ipsemet sine authore comminisci: sicut Leporium monachum eadem in Gallia dixisse, quæ Nestorius postea docuit, auctor est Facundus Hermianensis lib. 1. de tribus capitulis ad Justinianum.

FINIS TOMI SECUNDI.

TYPOGRAPHI MONITUM.

APpendicem quandam ex nova, & abſolutiſſima S. Leonis Magni Editione, Ballerinorum cura in lucem prolatam, heic nos adjecturos, in aliquot hujuſce Voluminis notis pollicitos eſſe haudquaquam fugit. Inſcribitur hæc Appendix, Priſca Canonum Editio Latina, *& complectitur Canones Conciliorum, Ancyrani, Neocæſarienſis, Nicæni, Sardicenſis, Gangrenſis, Antiocheni, Conſtantinopolitani primi, & Chalcedonenſis. Sed cum tria tantum priora Concilia in editis hucuſque duobus Voluminibus occurrant, cætera in ſequentibus ſuis locis exhibituri ſimus; re idcirco maturius perpenſa, rectius nos cenſuimus acturos, ſi poſteriorum etiam Conciliorum, de quibus in ea peragitur, abſolutionem expectaremus. Et quoniam poſtremum Concilium, de quo in ipſa mentio, Chalcedonenſe nimirum, Sexti Voluminis partem profecto maximam efficiet; propterea illuc promiſſis noſtris ſatisfacturos pollicemur, eandemque in fine illius adjectam Lectores de ea fortaſſis ſollicitos, inventuros fore præmonemus.*

Now complete. — Jetzt abgeschlossen. — (April 1927.)

Éditeur: H. WELTER, à ARNHEM (Hollande), Coehoornstraat 10 A.

Nous vendons, au comptant, à dater de la distribution de cette circulaire, aux nouveaux prix définitifs suivants:

	Prix de vente définitif. (Prix fort)	Prix net net définitif. (à partir de 1927)
1° MANSI complet, soit les tomes 0, 1-53, 17 *bis*, 18 *bis*, 31 *bis*, 36 *bis* et 36 *ter*, en tout 59 tomes en 58 vols. in-folio. Paris, Leipzig & Arnhem 1901-1927. Nota bene: Il ne reste plus que 7 collections entièrement cartonnées à vendre. A partir de la huitième, les tomes 1 ... lement seront cartonnés encore, mais 36 à 53 n'existeront plus que brochés. Le prix restera le même cependant.	6000 Florins	4000 Florins
1° *bis*. Nous possédons quelques collections auxquelles il manque les tomes 17 *bis* et 18 *bis* (Capitularia Regum Francorum), les 07 ... partie cart partie br., se vendent	5800	3800
2° Pour compléter l'ANCIEN Mansi (= t. 1-31), on peut obtenir à part les tomes 0, 31 *bis*, 32-53, en 26 vols., brochés, pour	"	2400
3° Pour compléter, tant que faire se peut, la Collection COLETI, on prendra nos tomes 35-53, en 21 volumes, brochés	"	2100
4° Pour compléter LABBE & COSSART, les tomes 34-53, en 22 volumes brochés, sont nécessaires		2200
5° Pour compléter HARDUIN, ou la Coll. REGIA, les tomes 0 et 34-53, en 23 volumes brochés, sont à prendre	27	2300
6° La Collectio Conciliorum RECENTIORUM (Série MARTIN & PETIT, depuis 1545), soit les tomes 36-53, en 20 vols., brochés, parus de 1905-1927, se vend	2	2000
7° Les souscripteurs d'avant-guerre peuvent acheter les tomes 36 *ter*, 48, 49, 50, 51, 52 et 53, mais seulement jusqu'au 30 Juin 1927 encore, pour **75 Florins** net par vol. broché; puis, après cette date pour **100 à 125** Florins par volume broché, reliure et port en sus (voir 10° et 11°).	2500	
8° Le CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM (= Tomes 49-53), 5 vols. in-folio, parus de 1923-1927, est vendu à part.	500	450
9° Volumes isolés, si nous pouvons en disposer sans dépareiller nos collections: les tomes 0 et 1-35, chacun, broché	150	135
les tomes 36 *a*, 36 *bis*, 36 *ter* et 37-53, chacun, broché	125	100
10° Cartonnage en demi-toile en sus, par volume, de 3 à 5 Florins.		
11° Emballage et affranchissement en sus, par volume de 3 à 5 Florins.		
12° Une table des tomes 1 à 53 paraîtra, probablement, comme tout dernier volume, ultérieurement encore au prix de	100	75

Si le payement doit être échelonné sur plusieurs trimestres, semestres ou années, les prix s'augmentent d'un tant % à convenir de cas en cas, pour l'intérêt annuel.

Please give ... to the list of subscribers. If your name is missing in it, then your order is still expected.

Liste des Souscripteurs à la Collection des Conciles.

Souscriptions à jour (sauf vol. 51 à 53, en retard pour ●).

1. Roma: Sua Santità Papa Pio XI.
2. Abbeville: L'abbé de Neuvillette.
3. Aberdeen: The University Library.
3 *bis*. Aberystwyth: National Library of Wales.
4. Achel (Valkenswaard): Abdij (OCR).
5. Amsterdam: Universiteitsbibliotheek.
6. Ann-Arbor: University Library.
7. Atchison: St. Benedict's Abbey (OSB).
8. Athènes: Bibliothèque Nat. et Univers.
9. — La Bibliothèque qui a appartenu à Mr. Jean Psichari, acquise par le Gouv. hell. et placée, paraît-il, à l'anc. Pal. Royal. ●
10. est devenu n. 205 *bis*.
11. Augsburg: Bischöfl. Ordinariat. (Siehe G. 2.)
12. Averbode: Bibliothèque de l'Abbaye (CRP).
13. Baltimore: Peabody Institute.
14. Bamberg: Öffentliche Bibliothek.
15. Bangor: University College of N. Wales.
16. Barcelona: Colegio de Abogados.
17. — Biblioteca Balmes (S. J.).
:: Vide Sarria (n. 216).
18. Basel: Universitätsbibliothek.
19. Beatty: St. Vincent's Abbey (OSB).
19 *bis*. Belgrad: Theol. Fakultät der Universität.
20. Berkeley: University Library.
21. Berlin: Preußische Staatsbibliothek.
21 *bis*. — Universitätsbibliothek.
22. — Bibliothek des Reichstages.
23. — Herr Geheimrat Professor Dr. Stutz.
24. — Das Kirchenrechtl. Universitäts-Institut.
25. — Das Historische Seminar der Universität.
26. Beuron: Die Erzabteil.-Bibliothek (OSB).
27. Beyrouth: L'Université cathol. (S. J.).
28. Bilbao: El Mensajero del Sagrado Corazón.
29. Birmingham. Reference Library.
30. — Oscott College Library.
31. Blackburn: Stonyhurst College (S. J.).
32. Bologna: Biblioteca Comunale.
33. — Seminario Regionale interd.
34. Bonn: Universitätsbibliothek.
35. Boston: Boston Public Library.
35 *bis*. Braunsberg: Akademie.
36. Bregenz: Benediktinerstift (OSB).
37. Breslau: Universitätsbibliothek.
38. — Dombibliothek.
38 *bis*. Breslau-Carlowitz: Franziskanerkloster.
39. Brighton (Boston): St. John's Seminary.
40. Brixen (Innsbruck): Priesterseminar.
40 *bis*. Brünn: Univ. Bibl.
41. Bucuresci: Academia Româna.
42. Budapest: Universitätsbibliothek.
43. — Szechenyi'sche National-Bibliothek.
44. Caen: La Bibliothèque de l'Université.
45. Cambridge (U. S. A.): Episc. Theol. School.
46. — Harvard University Library.
47. Chester: Bucknell Library, Crozer Theol. Seminary (Baptist).
48. Chicago: Newberry Library.
49. — University Press & Library.
50. — Mc Cormick Seminary (Presb.).
:: — See also Mundelein.
51. Chieri: Casa S. Antonio (S. J.).
:: Christiania: Voir Oslo (n. 166).
52. Cienfuegos: Mgr. Zubizarreta, Obispo (OCD).
53. Clervaux: L'Abbaye (O. S. Ben.).
54. Cleveland: Mgr. Schrembs, Bishop.
55. Collegeville: St. John's Abbey (OSB).
56. Comillas (Santander): Semin. Pontif. (S. J.).
57. Conception: The Abbey (O. S. Ben.).
58. Constantinople (Cadi-Keui): Les PP. Augustins de l'Assomption.
59. Copenhague: La Bibliothèque Royale.
60. Darmstadt: Landesbibliothek.
61. Dillingen: Studienbibliothek.
62. Dorpat (Tartu): Universitätsbibliothek.
63. Dresden: Sächsische Landesbibliothek.
64. Driebergen (Utrecht): Seminarië.
65. Dublin: National Library.
66. Düsseldorf: Stadt- und Landesbibliothek.
67. Edinburgh: University Library.
68. Eichstätt: Bischöfliche Seminarbibliothek.
69. Einsiedeln: Stiftsbibliothek (OSB).
70. Enghien: Maison St. Augustin (S. J.).
71. Erlangen: Universitätsbibliothek.
71 *bis*. Feldkirch: Jesuitenkollegium.
:: Fort-Worth: See Seminary Hill (218).
72. Frankfurt a. M.: Stadt- u. Univ.-Bibliothek.
:: — Baer & Co. Siehe n. 260 u. D. 12.
73. Freiburg i. B.: Universitätsbibliothek.
74. Freising: Bibliothek der Hochschule.
75. Fribourg (Suisse): Bibl. Cant. & Univ.
76. — Bibliothèque des PP. Dominicains.
77. Fulda: Priesterseminar.
78. Genève: Bibliothèque Publ. & Universit.
79. Gießen: Universitätsbibliothek.
80. Glasgow: University Library.
81. Göttingen: Universitätsbibliothek.
82. — Historisches Seminar der Universität.
82 *bis*. 's-Gravenhage: Konink!. Bibliotheek.
83. Graz: Universitätsbibliothek.
84. — Priesterseminar.
85. — Dominikanerstift.
86. Greifswald: Universitätsbibliothek.
87. Grenoble: Bibliothèque de l'Université.
88. Groningen: Universiteitsbibliotheek.
89. Halle a. d. S.: Universitätsbibliothek.
90. Hamburg: Staats- u. Universitätsbibliothek.
91. Hartford: Wadsworth-Atheneum, Watkinson Library. (Prot. Episc. Seminary). (Gift J. Pierpont Morgan).
92. devenu n. 127 *bis*.
93. Hawarden: St. Deinol's Libr. (Anglican). ●
94. Heidelberg: Universitätsbibliothek.
95. Heiligenkreuz: Stiftsbibl. (O. Cist.).
96. Hohenfurth: Stiftsbibl. (O. Cist.)
97. Imola: La Biblioteca Comunale.
98. Jena: Universitätsbibliothek.
99. Jersey: La Maison St Louis (S. J.).
100. Kiel: Universitätsbibliothek.
:: Kjöbenhavn: Siehe Copenhague (n. 59).
101. Klosterneuburg: Stiftsbibl. (Can. R. Lat.).
102. Köln: Erzbischöfliches Priesterseminar.
103. Königsberg: Universitätsbibliothek.
104. Krakow: La Bibliothèque de l'Université.
105-106. — Jesuitenkolleg (2 Ex.).
107. Kromeriz (Kremsier): Erzb. Bibliothek.
108. Lancaster: Theological Semin. (Ref. Ch.).
109. Leiden: Universiteitsbibliotheek.
110. Leipzig: Universitätsbibliothek. ●
111. — Priesterkolleg zu St. Pauli.
111 *bis*. Leningrad (St. Petersburg): L'Académie des Sciences.
112. Liège: Bibliothèque de l'Université. ●
113. Lilienfeld: Stiftsbibliothek (O. Cist.).
114. Lille: Bibliothèque des Facultés cathol.
115. Liverpool: Free Public Library.
116. Ljubljana (Laibach): Theologische Fakultät.
117. — Fürstbischof Dr Jeglič.
118. London: The London Library.
119. — British Museum Library.
120. — Dr. Williams' Library (Anglican).
121. — The Marquess of Bute.
122. Louvain: Bibliothèque de l'Univers. cath.
122 *bis*. Lugano: Mgr. Bacciarini, vescovo
123. Lund: Universitets Bibliotek.
124. Lwów (Lemberg): Universitätsbibliothek.
125. — Fürsterzbischof Graf Szepticki.
125 *bis*. Institut Ossolinskich.
126. Lyon: Bibliothèque de l'Université. ●
127. — Bibliothèque des Facultés catholiques.
127 *bis*. — Sém. des Missions de Syrie (ancien n. 92).
128. Madrid: Biblioteca nacional.
129. Mainz: Priesterseminar.
130. Manchester: John Reylands Library.
131. Mantova: Biblioteca Comunale.
132. Marburg: Universitätsbibliothek.
133. Maria Laach: Abteibibliothek (OSB).
134. Marienstatt: Stiftsbibliothek (O. Cist.).
135. Maynooth: St. Patrick's College.
136. Mehrerau: Stiftsbibliothek (O. Cist.). ●
137. Melbourne: Public Library.
138. Middletown: Berkeley Divinity-School. (Prot Episc.). (Gift J. P. Morgan).
139. Minneapolis: University Library.
139 *bis*. Modena: Biblioteca Estense.
140. Mödling: Missionsbibl. St. Gabriel (SVD).
141. Montpellier: Bibliothèque de l'Univ. ●
142. Montréal: Grand Séminaire.
143. Montserrat: Bibl. del R. Monasterio (OSB).
144. München: Bayrische Staatsbibliothek.
145. — Universitätsbibliothek.
146. — Kirchenhistor. Seminar der Universität.
147. — Collegium Georgianum.
148. — Stift St. Bonifaz (OSB).
149. — Klosterbibliothek zu St. Anna (OFM).
149 (*bis*). Mundelein (Chicago): Theol. Semin. of St. Mary of the Lake.
150. Münster: Universitätsbibliothek.
151. Namur: Collège de la Paix (S. J.). ●
152. Napoli: Biblioteca Nazionale.
153. Neuchâtel: Bibliothèque de l'Université.
154. New Haven: Yale University Library.
155. New York: Public Library.
156. — The America Press (S. J.).
157. — Columbia College Library.
158. — General Theological Sem. (Prot. Episc.).
159. — Union Theolog. Sem. (Interdenominal.)
160-162. — Mr. J. P. Morgan (3 copies), Mr. Morgan has presented also n. 91 & 138.
163. Norwood (Cincinnati): St Mary Seminary.
164. Nijmegen: Universiteitsbibliotheek.
165. Oña: Colegio de la Comp. de Jesús.
166. Oslo (Kristiania): Universitätsbibliothek.
167. Ottawa: Library of the Parlement.
168. Overbrook: St Charles Seminary.
169. Oxford: Bodleian Library.
170. — Pusey Memorial Library. (Angl. C. Res.)
171. Paderborn: Bischöfliche Akad. Bibliothek.
171 *bis*. — Franziskanerkloster.
172. Palermo: Biblioteca Nazionale.
173. — Biblioteca Comunale.
174. Paris: Bibliothèque Nationale.
175. — Bibliothèque de la Faculté de Droit.
176. — Bibliothèque des PP. du Saint-Esprit.
177. — Mr. de Saint-Valière.
178. Parkminster: St. Hugh's Charterhouse.
179. Parma: La Biblioteca Palatina.
179 *bis*. Passau: Bischöfl. Klerikalseminar.
180. Pavia: La Biblioteca Universitaria.
181. Philadelphia: Free Library.
182. — University Library.
183. Pittsburgh: Western Theol. Sem. (Presb.).
184. Plock: Grand Séminaire.
185. Poitiers: Monseigneur l'Evêque.
185 *bis*. Posilippo/Napoli: Scolasticato S. J.
186. Praha (Prag): Universitätsbibliothek.
187. — Abtei Emaus (OSB).
188. Princeton: Pr. Theolog. Seminary (Presb.).
189. Providence: Brown University Library.
190. — Rt. Rev. Bishop Hickey.
191. Pullach: Berchmanskolleg (S. J.).
192. Québec: Bibliothèque Université Laval.
193. — Couvent des Franciscains (R. P. Roy).
194. Rochester: Theological Seminary (Bapt.).
195. — St. Bernard's Seminary
:: **Roma: S. S. Papa PIO XI, per il Suo Studio particolare.** (Vide n. 1.)
196. — La Biblioteca Apostolica Vaticana.
197. — Il Pont. Istituto Biblico.
198. — Il Pont. Istituto Orientale.
199. — La Bibl. dell'Univers. Gregoriana.
200. Roma: Il Collegio di S. ...
201. — Procura dei Chier... di Dio.
202. — Il Collegio di S. ...
202 *bis*. — Collegio di S. A...
203. — La Biblioteca Casana...
204. — Das Preußische Hist...
205. — Le Séminaire Franç...
205 *bis*. — Mgr. Louis Pe... missionaire d'A...
206. Rostock: Univ...
207. Rouen: École ...
208. Saint Andrews ...
209. Saint-Asaph: S...
209 *bis*. St. Francis (...
210. Saint Louis: St ...
211. — Concordia Th...
212. Salzburg: Bened...
213. Santiago (Chile): ...
214. — La Sociedad ...
215. Sao Leopoldo: ...
216. Sarria (Barcelona ...
217. Scheyern: Bene...
218. Seminary-Hill (Fo... logical Semina...
219. Speyer: Priesters...
220. Spokane: Rev. W...
221. Stockholm: Kung...
222. Strasbourg: Bibl. ...
223. — Faculté de Th...
224. Stratton on the ... (OSB).
225. Stuttgart: Lande...
:: Tartu: Siehe Dorp...
226. Tilburg: Trappistenabd...
227. Tokyo: Catholic Univ...
227 *bis*. Torino: Bibl. Naz. ...
228. Torino: Istituto Dom...
229. Toronto: University ...
230. Toulouse: Bibliothèque ...
231. Trier: Priesterseminar...
232. Trieste: Biblioteca civ...
233. Tübingen: Universitätsb...
234. — Bibliothek des Wilhelm...
235. Upholland: St. Jo...
236. Uppsala: Univers...
237. Urbana: Universi...
238. Utrecht: Universi...
239. Valkenburg: St ...
240. Verona: Bibliot...
241. Veszprém: Hochw...
242. Vich: Biblioteca Ep...
243. Warszaw: Faculté ...
244. Washington: Libr...
245 246. — Catholic U...
247. Weidenau: Priester...
248. Weingarten: Abtei ...
249. Wien: Universitätsb...
250. Wittem: Redemptor...
251. Würzburg: Universi...
252. Zircz: Stiftsbibliot...
253. Zürich: Zentralbib...
254. Zwettl: Stiftsbibli...
255. See Mundelein (149 ...
256. See St. Francis (209 ...
257. Siehe Brünn (40 *bis*).
258. Vide Torino (227 *bis*).
259. Vide 's-Gravenhage (82 *b*).
260. Baer & Co. de Francfort ... non encore ... finitivement attribué.
261. Berlin: Univ.-Bibliothek (voir 21 *bis*).
262. Breslau: Franziskanerkloster (voir 38 *b*).
263. Roma: Collegio Sa Anselmo (voir 202 *b*).
264. Belgrad: Faculté de théologie de l'Uni... (voir 19 *bis*).
265. Braunsberg (voir 35 *bis*)
266. Paderborn: Franziskaner (voir 171 *bis*).
267. Passau: Seminar (voir 179 *bis*).
268. Posilippo/Napoli (voir 185 *bis*).
:: Voir sous C. 69 ... 86, 87 ... D. 18.

... M. Cap.). ... della Madre ... (OFM). ... (OSB). ... rische Institut. ... archevêque de... ... y Library. ... College (S. J.). ... Diocesan Sem. ... rsity (S. J.). ... Seminary (Luth.), ... St. Peter. ... Ignacio (S. J.). ● ... onceição (S. J.). ... Maximo (S. J.). ... Baptist Theo... ... J. ... Régionale. ... atholique. ... ownside Abbey ... (Sales.). ... l'Université. ... hek. ... Seminary. ... heek. ... (S. J.). ... Rott. ... Pública. ... Théologie catholique. ... Congress. ... copies). ... oster. ... hek. ... st.) ... Cist.).

Bitte diese mit „A" bezeichnete Liste der Subskribenten zu beachten und, wenn Ihr Name noch nicht darin vorkommt, Ihre Bestellung beim Verlag aufzugeben.

B. Il n'a pas été fait de service de presse, et nous n'avons vendu que rarement des volumes séparés. Ce sera le cas cependant maintenant pour les tomes 49-53 (Concilium Vaticanum), et nous disposerons autrement des exemplaires des volumes parus depuis 1914 dont les souscripteurs en retard n'auront pas encore pris livraison au 30 juin 1927 dernier délai. C'est ... déjà pour les 5 nos de la Division B.

[B. 1]. Lugano: Can. Prof. Em. Campana (vols. 49-53). [B 2-4] Roma: Procure des Augustins de l'Assomption (3 exemplaires des tomes 49-53). (Exemplaires de ...strateurs.) [B. 5]. Cork: Right Rev. Bishop Daniel Cohalan.

Souscripteurs en retard.

C. Les souscripteurs suivants n'ont pas encore donné leurs instructions pour l'envoi des volumes parus depuis 1914, ou de quelques-uns de ces volumes. Ce sont les tomes 36 *ter*, 48, 49, 50 et 51, mis en vente en 1923, 1924 et 1926. Ces 5 volumes sont à la disposition des retardataires, qui doivent nous les demander expressément cependant. Vu les changements survenus dans les conditions matérielles et morales du monde et les augmentations de prix devenues inévitables, il ne sera pas fait d'expéditions sans commande nouvelle et formelle. Les cinq volumes déjà parus seront suivis en 1926-27 de deux autres encore, les tomes 52 et 53, 4e et 5e du concile du Vatican, et d'une table. Il s'agira donc pour les souscripteurs en retard de l'achat de 8 volumes tout au plus. Nous n'avons pas encore abandonné l'espoir que tous nos anciens adhérents à la grande entreprise voudront posséder ces 8 volumes aussi et nous attendons leurs ordres très prochainement. Nous limitons au 30 juin 1927 notre obligation de fournir ces 8 derniers volumes. Nous faciliterons, le cas échéant, bien volontiers l'achat en accordant pour le paiement les crédits et délais que les souscripteurs solvables, mais momentanément à court d'argent, trouveront nécessaire de nous demander. Jusqu'au 30 juin 1927 le prix restera fixé à 75 florins net *par tome* (plus reliure et port). Après cela, nous nous réservons le droit de le porter à 100 florins, puis à 125 florins. Nos engagements et responsabilité sont limités; ils cesseront au 31 déc. 1927

● ● ● ● ● ● ● SOUSCRIPTEURS EN RETARD AVEC LES TOMES 36 *ter* ET 48-53.

1. :: Aix: La Bibliothèque Méjanes
2. :: Benediktsberg: Benediktinerabtei.
3. :: Besançon: Bibliothèque de l'Université.
4. :: Bologna: Biblioteca dell' Università.
5. :: Bordeaux: Bibl. Univers., Fac. de Droit.
6. :: Bratislawa: Le comte Ferd Billot, (avant 1914 les vol. allaient au Chat Dalmadi).
7. :: Braunau: Dr. E. Langer-Schroll.
8. :: Breslau: Evangel. Theolog. Seminar.
9. :: Bruxelles: L'Institut Solvay.
10. :: — La Société des Bollandistes (S. J.).
11. :: Budapest: L'Académie des Sciences.
12. :: Cappoquin: Mount Mellerey Abbey (OCR).
13. :: Cernauti (Czernowitz): Bibliothèque Univ.
14. :: Charkow: La Bibliothèque de l'Université. (Doit près de 1000 florins.)
15. :: Chur: Priesterseminar.
16. :: Cincinnati: Lane Theol. Semin. (Presb.).
17. :: Clermont-Ferrand: Bibl. de l'Université.
18. :: Cluj (Kolozsvár): Bibl. de l'Université.
19. :: Coimbra: Biblioteca da Universidade.
20. :: Constantinople (Isle de Chalki): Ecole de Théologie gr.-orthodoxe.
21. :: Dijon: Bibliothèque Municipale.
22. :: — Bibliothèque de l'Université.
23. :: Echt: Le Collège St. Bernard, des Trappistes de Lilbosch.
24. :: Eger: Die Bischöfl Diözesanbibl. (stand früher auf d Namen d Card. Samassi).
25. :: Engelszell: Trappistenkloster.
26. :: Esztergom (Gran): Die Bischöfl. Diöz.-Bibl. (Subscr. durch d. verst Bischof Rajner).
27. :: Fara-Sabina: La Badia di Farfa (OSB).
28. :: Firenze: Biblioteca Nazionale Centrale.
29. :: Freiburg i. Br.: Canonist. Semin. d. Un.
30. :: Gars: Redemptoristenkloster.
31. :: Gettysburg: Lutheran Theolog. Seminar.
32. :: Halle: Theolog. Seminar der Universität.
33. :: Innsbruck: Universitätsbibliothek.
34. :: Kalocsa: Erzbischöfl. Diözesanbibliothek.
35. :: Kasan: Bibliothèque de l'université.
36-37. :: — La Bibliothèque de la ci-devant Académie ecclésiastique (deux exemplaires).
38. :: Kiew: Bibl. de l'Université ou Institut Dragomanow. (Doit plus de 700 florins.)
39. :: — La Bibliothèque Nationale de l'Ukraine. (L'ex. de la ci-devant Acad. ecclés.)
42. :: Leningrad (St. Petersburg): La Bibl. Publ.
43. :: — Le Séminaire histor. de l'Université.
44. :: Leningrad: La Bibl. du Saint Synode (souscr. par l'Archimandrite de Paris).
45. :: Le Saulchoir: Bibl. des Dominicains.
46. :: Lille: Bibl. de l'Université de l'Etat.
47. :: London: Sion College Library (Anglican).
48. :: London: The Oratory Library.
49. :: London: Westminster Churchhouse (Anglican).
50. :: Louvain: Collège des PP. Jésuites.
51. :: — Abbaye du Mont-César (OSB).
52. :: Lyon: La Société de Marie (pour sa Procure de Rome).
53. :: Marburg: Herr Professor em. Jülicher.
54. :: Maredsous: Abbaye des Bénédictins.
55. :: Metten: Klosterbibliothek OSB).
56. :: Milano: Biblioteca Ambrosiana.
58. :: Montpellier: La Faculté de Théologie protestante (ci-devant Montauban).
59. :: Moskau: Bibliothèque de l'Université
60-61. :: — La Bibliothèque de la ci-devant Académie ecclésiastique (deux exemplaires).
62. :: Münster: Priesterseminar.
63. :: Nancy: Bibl de l'Université (Lettres).
65. :: Nyitra: Der früh. Bischof Graf Batthiany. Demissionär. war Subskribent, wohl für das Seminar? Jetzige Adr. v. Mgr. B?
66. :: Odessa: Universitätsbibliothek.
67. :: Oelenberg im Elsaß: Die Abtei (O. C R.) verlor ihr Exemplar durch die Folgen des Krieges (Man. fiel bei der Teilung der Bibliothek den deutschen Patres zu und befindet sich jetzt im Kloster Engelszell).
68. :: Oosterhout: L'Abbaye St Paul (OSB).
69. :: Oradea Mare (Groß-Wardein): Der Bischof (ritus lat.) erhielt die Bände 48 und 49. Die Fortsetzungen (= 36 *ter*, 50 bis 53) stehen zur Verfügung. ●
70. :: Ossegg: Das Cisterzienserstift.
71. :: Pannonhalma: Erzabteiliche Bibl. (OSB).
72. :: Paris: Bibl. de l'Université (Sorbonne).
73. :: — Bibliothèque Sainte-Geneviève.
74. :: — La Bibliothèque de l'Institut cathol.
75. :: — L'École de Théol. (Sém. Saint-Sulpice).
76. :: — Faculté libre de Théologie protestante.
77. :: — Prieuré de Ste. Marie (OSB).
78. :: — Mr. le Curé de la Madeleine (c'était l'abbé Jouin avant la guerre).
= :: — Mr. Jean Psichari, a vendu sa collection à Athènes avant de ne l'avoir entièrement payé (voir plus haut, A, n. 9). ●
79. :: Poznań (Posen): ... La Raczinskich.
80. :: Praha (Prag): R... ...tenkloster.
81. :: Romans: La Soci... ...Daupr Humbert II. (Exempl. Ulysse ...)
83. :: Roma: Collegio A... ...gelico ...rd. Praed.).
84. :: — Procure des M... ...ristes (qui aussi sous Lyon [n. 52]).
85. :: — École franç. (en re... tard 36 *ter*, 50 à 53). ●
86. :: — R. P. Korolevsky ... en ... rard avec les tomes 36 *ter*, 48 et ... ●
87. :: — Collegio Germ... ...-Ungarico (en retard avec 49 à ...
88. :: Rosecrea: Mount ... Joseph's Abbey (O. Cist. Ref.).
89. :: San Francisco: Ignati... us College (S. J.).
90. :: San Luis Potosi: E... Obispo, sucesor del defunto Mnsr. M... ...de ca, puede obtener los nuevos ...
91. :: Tepl: Stiftsbibliothek (O. Praem.).
92. :: Toulouse: L'Institut ... catholique.
93. :: Westminster: See London.
94. :: Wien: Schottenstift (OSB)
94. :: — Canisiushaus (S. J.
95. :: — Der emer. Religio... ...eher Jos. Hruby. (verstorb.?) Wer ... dieses Expl.?

Sont *momentanément* ... encore avec les tomes 51, 52 et 53 *seulement*, les souscripteurs suivants: Hawarden (= A. 93); Leipzig (= A. 110); Liège (= A. 112); Lyon (= A. 126); Mehrerau (= A. 136); Montpellier (= A. 141); Namur (= A. 151); Paris: Mr. J. Psichari (voir sous A. 9; Sanctuary ... A. 213 et 214); Vich (= A. 242).

Les clients des pays alliés ... Belgique, France, Italie et autres, qui estiment ... en droit de se faire envoyer les tomes 36 ..., 48-51, et les deux derniers volumes: 52-53, au compte dit de réparation des dommages de guerre, donc: sans bourse délier, doivent nous les faire demander, directement ou indirectement, par l'entremise des autorités centrales ou locales: Ministère, Direction de l'Enseignement supérieur ou Mairie, seuls compétents pour engager des dépenses de ce genre. Ceci est une simple ... question. Aux souscripteurs de voir si cette ... peut être suivie. On nous assure que si... coffre).

D. ● Exemplaires souscrits par entremise de libraires qui n'ont pas encore fait venir les volumes parus depuis 1914. Les *véritables* destinataires de ces exemplaires (qui en partie figurent *peut-être* déjà dans la liste C) peuvent recevoir les volumes qui leur manquent, en s'adressant, *directement* maintenant, à l'éditeur, à **ARNHEM.** ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

1-2. :: Athènes: Libr. Ch. Beck (2 ex. souscrits, n'a pris livraison que des tomes 1 et 2).
3. :: Bozen (Bolzano) (ou Innsbruck): Buchhandlung Tyrolia.
4. :: Breslau: Goerlich & Coch.
6. :: Brünn (Brno.): Winiker's Buchhandlung (Coll. très en retard).
9-11. :: Budapest: Moritz Rath (3 ex.).
12. :: Frankfurt: Jos. Baer & C° (pour la Russie?). Souscription ... la guerre. (= tg: F. ... d'avant 3 ex.), (pour ... ockhaus ... 1914).
... tomes 36 *ter*
19-20. :: Leipzig (suite): B. Liebisch (2 ex.).
21. :: Liège: La Librairie Gnusé.
22-24. :: London: G. Berry (D. N. ...). (3 ex.)
25. :: — Williams & Norgate.
26. :: Lwów (Lemberg): Gubrynowicz & S.
27. :: New-York: Steiger & Co.
28. :: Paris: Librairie ... Walda (1 ... thout.
29. :: Praha (Prag): B... ...k & Kock ...ung.
30. :: Riga: Kymmel's ... Buchhandl...
31. :: Roma: Librer... Pustet.
32-33. :: — Libreria ... Ferrari (2 ex.)
34-37. :: — Libreria ... ...sclée (4 ex.)

Il a paru intéressant ... utile à l'éditeur de suivre les collections vendues ... depuis 1900 jusqu'aux temps présents, à ... de pouvoir réserver aux ayants droit les volumes qui leur font encore défaut et qui sont nécessaires pour compléter leurs exemplaires. ... mais notre engagement ne peut durer éternellement et nous le limitons maintenant à l'année en cours, c'est-à-dire jusqu'à l'apparition du tome 53e, cinquième et dernier du Concile du Vatican, qui sera mis en distribution au printemps de l'année 1927 (si non avant d... comme accompli ...). Après quoi nous considérerons notre tâche comme terminée, notre programme compli et tous les engagements pris comme annulés d'un commun accord.

S... ...re ... dom figure dans une ... ses liste ... sous C, D, ..., F ou G, vous êtes en ... tard avec ... n, une commande des derniers ... tomes que, dans votre intérêt bien compris, il sera bon de compléter ...

Collections très en retard.

E. ● ions en retard depuis avant la guerre. A tous ces exemplaires il doit manquer série nouvelle, ou une partie des volumes depuis le 36e. ● ● ● ● ● ● ● ● ●

1. Aarhs: Staatsbibliothek. N'a que les tomes 1-31 B.
2. [illegible] Bénédictins de la Congrégation de France refugiés temporairement en Belgique et en Angleterre, mais qui ont dû rentrer depuis dans leurs Abbayes de:
   2. Ligugé (Vienne, France). [= Chevetogne.]
   4. Le Reray, dans le diocèse de Moulins. [St. Wandrille, = Fontanelle, = Dongelberg.]
   5. St. Anne-de-Kergouan. [= Dumberg-Hallein.]
   6. Solesmes, par Sablé. [Ryde-Abbey.]
   7. Wisques, par Wizernes.

   Je ne suis pas sûr pour Marseille [Hautecombe] et j'en ai oublié d'autres probablement. Voir aussi ci-dessous Farnborough (n. 10).
3. Combrée (M. & L.), France: L'Institution libre, Sup.: le chanoine Jean Bémier, a hérité de la collection souscrite par l'ancien curé de Noyant-la-Gravoyère (M. Cohon ou Colson). Il n'y manque que les tomes 36 *bis*, 36 *ter*, 44 et suivants. L'Institution peut les avoir.
9. Constantinople: Institut archéologique russe. (N'existe plus?) Souscription faite par Leroux, libraire de Paris. Exemplaire resté en route et très en retard.
10. Farnborough: St. Michael's Abbey. Très en arrière.
11. Fribourg: Le Prince Maximilien de Saxe. Collection en retard depuis la mort du roi son père, qui avait fait souscrire par une librairie de Dresde.
12. Lisbonne: Le collège de Campolide (S. J.), ayant dû quitter le Portugal à la suite des persécutions religieuses, a interrompu sa souscription, mais peut toujours recevoir les volumes qui lui manquent. Nous ne connaissons pas la résidence actuelle des Pères de ce collège.
13. Luxembourg: La Bibliothèque Nationale. Exemplaire très en retard par la faute de son libraire (de Stuttgart). Complément de la collection à disposition.
14. Mill Hill College près Londres: La souscription, prise par le Rev. (Rector?) J. F. Madam, est très en arrière, probablement par suite de la mort du Rev.
15. New-York: The Apostleship of Prayer. Très en arrière, cette collection. Le complément peut être obtenu. Nous n'avons pas l'adresse de ce souscripteur.
16-17. Péking: Nous avons trouvé dans nos anciennes listes comme souscripteurs le Collège St. Vincent de Paul, et le R. P. Vincent. C'est peut-être une seule et même souscription, très en retard en tout cas. L'adresse de Peking nous manque.
18. Prairie du Chien: Campion College (S J.) était souscripteur. Si cette souscription n'a pas été transférée à un autre nom, elle doit être fort en arrière. Complément à disposition.
19. Rein (Steiermark): Cisterzienserstift. Souscription restée en route. Tous les volumes manquants sont à disposition.
20. Seckau: Abtei (OSB). Très en arrière, cette collection aussi, mais le complément peut toujours encore être obtenu.
21. Spilsby (Skendleby Hall): W. D. Gainsford. En retard depuis longtemps. Il doit manquer à cet exemplaire les tomes 36 *a, bis, ter,* et 42 et suivants. Les tomes 38-41 sont encore à payer.
22. Warszawa: Où est allé l'exemplaire de l'abbé Szaniawsky, mort quelques ans avant la guerre déjà? Le possesseur de la collection peut nous demander les suites.
23. Wien: Le Monastère des PP. Méchitharistes, ou Bénédictins arméniens, était un de nos premiers souscripteurs. La collection est restée en route, mais peut toujours encore être complétée.

Qui nous aidera à retrouver la trace des exemplaires indiqués sous les numéros F. 1-302?

L'Amministrazione e l'Editore della Collezione „Amplissima" del Sacri Concili (MANSI, e Continuatori: Martin & Petit) procede a una inchiesta sulla presenza a no nelle Biblioteche dei Seminari teologici, delle Università ed altre Biblioteche Pubbliche o Private, delle COLLEZIONI CONCILIARI indicate qui sotto, affinchè siano studiati le vie ed i mezzi di mettere le Biblioteche nella possibilità di completare vantaggiosamente l'una o l'altra delle vecchie raccolte, tutte del formato in-folio, con i relativi volumi della NOVISSIMA Collezione nostra.

Preghiamo la S. V. d'esser tanto gentile di dirci se la Vostra Biblioteca ne possiede l'una o l'altra. Si tratta 1º della Collezione originale del MANSI, e delle Collezioni anteriori, cioè: 2º della Coll. REGIA, 3º della Collezione LABBE e COSSART, 4º della Coll. HARDOUIN e 5º della Coll. COLETI.

● Nelle biblioteche pubbliche, civiche ed universitarie, nei Seminari e nei Monasteri, d'Italia principalmente, ma anche dell'Estero, devono esistere ancora per lo meno fra 100 e 200 esemplari dell'antica edizione del MANSI, rimasti incompleti, posseduti prima dalle biblioteche delle congregazioni disciolte o disperse, dalle famiglie nobili, dai Reverendissimi Signori defunti, ecc., il cui nome figura nell'elenco qui sotto dei primi sottoscrittori all'edizione Mansiana, elenco pubblicato in uno dei primi volumi dell'opera originale. Di questi 302 esemplari dei primi 31 volumi, venduti nei soli anni 1759-60, ne furono comprati o collocati 103 in Venezia, in Napoli, 17 in Palermo, 11 in Torino, 6 in Padova, 6 in Firenze; gli altri, da uno a cinque esemplari per città.

Wer hilft dem Verleger in seinem Streben, den Verbleib dieser Exemplare festzustellen, um sie noch komplettieren zu können?

Can you help the Publisher, who is trying to trace Copies of the Old edition of Mansi (1759-1798), and desirous to complete, as far as possible, such sets, which are wanting at least from vol. 31 bis to 58?

F. ● Nous avons trouvé dans un des premiers volumes de l'édition originale de la collection MANSI (Florence et Venise 1759-98) la liste des souscripteurs, non définitive évidemment, car elle a été distribuée en 1760 déjà. Ce „CATALOGO de' Signori Associati, distribuiti per ordine alfabetico delle Città, e cognomi loro" nous a paru assez intéressant pour mériter d'être réédité comme document pouvant contribuer à retrouver encore de nombreux exemplaires qui attendent d'être complétés. Beaucoup de ces 370 collections doivent se trouver aujourd'hui dans les Séminaires et Bibliothèques Publiques d'Italie. Nous serons reconnaissants des communications qu'on voudra bien nous faire à cet égard ● ● ● ● ● ● ● ● ●

1. Adige: R. Abb. Ignazio, de' Can. Reg. Lat. in S. Michele.
2. Ascoli: R. P. Abb. de' Monaci Olivetani, per la Bibl. del M n. di S. Angelo Magno.
3-4. — Tanursi, M. Rev. P. Luigi Ant., di Ripatransone, Lett. di S. Teol., Min. Oss., per copie 2.
5. Augusta (Augsburg): Mauro, M. Rev. P. Candido, dell' Ord. di S. Norberto Premostr., Priore del Conv. di Ursberg.
6-7. — Wagner, Sig. Ignazio, Libraio, per copie 2.
8. Bari: Pizzoli, Rev. Sig. D. Nicolo, Canon.
9. Bologna: Archetti, S. Ecc. Mons. Andrea, Vicelegato.
10. — Martinez, Ill. Sig. D. Ant., Rettore del R. Coll. di Spagna.
11. — Montefanni: Ill. Sig. D., Bibl. dell'Istituto.
12. Brescia: Poncharali, R. A. Abb. D. Francesco, per la Bibl. de' Can. Lat. in S. Salvatore.
13. Brno (Brünn): Il Ven. Conv. de' RR. PP. Minori.
14. Candiana: Cusiani, R. Sig. D. Alfonso, Can. Reg. di San Salvatore.
15. Castelfranco: M. R. P. F. Gius. Franc. *Frassen*, de' Min. Conv.
16. Catania: La Pubbl. Libreria dell' Università.
17. — La Libreria de' RR. PP. Domenicani.
18. Cava: Borgia, Monsig. Ill. Rev. D. Nicolo, Vescovo.
19. Chiati (Chieti?): Starlik, S. Ecc. Romualdo, March. di Carmignano.
20. Chieri: Il Noviziato de' RR. PP. della Comp. di Gesù.
:: Chieti?: Vide Chiati.
21. Chiozza (recte Chioggia?): Bottari, Ill. Sig. Dott. Bartol., Med. Fis.
22. — Fatturini, Ill. Sig. Dott. Girolamo.
23. — Pacienza, Rev. Sig. D. Ant.
24. — Vianelli, Rev. Sig. Can D. Girol., Dott. di Sac. Teologia.
25. Cingoli: La Libr. de' RR. PP. Minori Conv.
26. — Rafaelli, Ill. Sig. Francesco Maria.
27. Città di Castello: Degapelli, Ill. Nob. Sig. Giacopo.
28. Como: Bettolio, Ill. Sig. Dott. Carlo Salv., Rett. del Seminario Vescovile.
29. — Lezzio, Rev. D. Gius., Provicario Gen.
30. Conegliano: Sangallo, M. R. P. Giulio Ant., de Min. Conv.
:: Famagosta: Vide Venezia: Gabrielli.
31. Ferrara: Rovetto, M. R. P. Stefano, Bibl. nel Coll. della Comp. di Gesù.
32. Firenze: Alamanni, S. Ecc. March. Alfonso, Priore del Capitolo di S. Lorenzo.
33. — Bonciani, Rev. Sig. D. Girol. Gerini, Canonica della Metropolitana.
34-35. — Barchesi, Sig. Angiolo, Libraio, per copie 2.
36. — Lami, Ill. Sig. Abb. Giovanni.
37. — de Moneta, Ill. Sig. Benedetto, Prof. di Legge di S. M. Imp.
38. Fulina (?): Rombaldi, Rev. P. Abb. D. Andrea, per la Bibl. del Monastero. (Dov'è Fulina?)
= Garsten: Vide Styrae.
39. Genova: Besio, R. P. Vespasiano.
40. — Sobreri, R. P. M. Piertommaso, dell' ord. de' Carm. calzati.
41. — Il Noviziato di Paverano de' RR. PP. delle Scuole Pie.
42. — della Croce, M. R. P. Giantommaso, Carm. Scalzo, per la Libreria.
43. Gorizia: Il Seminario Arcivescovile.
44. Gubbio: Nutti, Nob. Sig. Abb. Bernardino, Dep. della Congr. Sperella.
45. — Paolucci, M. R. P. M. F. Gius., Min. Conv. Esaminatore Sinodale.
46. — Staffa, M. R. P. F. Franc. Maria Serv., Consultatore del S. Offizio.
48. Innsbruck: Eggier, Ill. Sig Ant. Gius. Mar. Bern. de Marienfraund, Sindaco dell' Incl. Prov. del Tirolo.
49-50. Ispida (?): Gobbarti, M. R. P. M. Giamb., Secretario Gen., per copie 2. (Non conosciamo Ispida. Dov'è?)
51. Lanciano: Liato, Monsig. Ill. Rev D Giacomo, Arcivescovo.
52. Lesina: Becich, Ill. e Rev. Monsig. Ant., Vescovo, Prel. Domest. e Assist. al Soglio di S S. il Papa.
53. — Vidali, Ill. Sig. Gianbattista.
54. Lublino: Trembinski, P. Raphael, Soc. Jesu.
55-56. Lucca: Mansi, Rev. P. Giandomenico, della Congr. della Madre di Dio. per copie 2.
57. — Ubaldo, Rev. P. D. Francesco, de' Nobili.
58. Macerata: Consalvi, R. P. Giov. Evangelista, della Congr. Olivetana.
59-60. — Cortese, Sig. Ant., Libraio, per copie 2.
61. Mandoni (o Mondovi?): Il Collegio de' RR. PP. Gesuiti.
62. Messina: Tedeschi, P. D. Niccola, Decano Benedettino Cassinese.
63. — Castelli, Rev. Sig. D. Isidoro, Parroco di S. Giacopo all' Albergaria.
64. — La Libreria del Collegio Primario de' RR. PP. Gesuiti,
65. — di Stefano, Rev. Sig. D. Pietro Paolo, Can. Penitenziere della Protometropolitana.
:: S. Michele all'Adige: Vide Adige.
66-67. Milano: Oltrocchi, Ill. Sig. D. Baldassare, Oblato di S. Ambrogio e Carlo Bibliotecario dell'Ambrosiana, per copie 2.
:: — Vide Venezia: Gabrielli, Vescovo (tit.) di Famagosta.
68-69. Modena: Zaccheria, Rev. P. Fr. Ant., Bibliotecario del Sereniss. Duca di Modena, per copie 2.
70. Mottarton (Dov'è?): Caorlini, M. Rev. P. Marino, Priore Agostiniano.
71. Monreale: Testa, Mons. Ill. e Rev. D. Francesco, Arcivescovo.
72. Montefiascone: Seminario e Collegio, vide: Castelfranco, R. P. Frassen, de' Min. Conv., Prof. nel Sem. de Montefiascone.
73. Napoli: Colonna, S. Ecc. D. Marcantonio, Principe d'Aliano.
74. — Gessari, Sig. Benedetto.
75-76. — Elia, Sig. Gius. Ant., Libraio, per copie 2.
77. — La Libreria de' RR. PP. di S. Maria in Portico.
78. — Stasi, Sig. Michiel, Libraio.
79. — La Libreria de' RR. PP. Certosini di S. Martino.
80-82. — Paoli, Rev. P. Paolo Ant., della Congr. de' Servi di Maria in S. Brigida di Toledo, per copie 3.
83. — de *Sia*, Rev. P. Abb. Gennaro.
84. — Terres, Sig. Domenico, Libraio.
85-96. — Zane, Sig. Francesco, Libraio, per copie 12.
97. Novacella (Neustift, presso Bressanone): Puell, Rev. D. D. Phil. Nerius, Can. Reg. Congr. Lateran.
:: Oubc (o Oulx): vide 129.
98. Padova: Arrighi, Ill. Sig. Abb. Ant., Prof. nell' Università.
99. — Carmelli, Rev. P. Michelangiolo, Prof. nell' Università.
100. — Cusani, Rev. Sig. D. Alfonso, Can. Reg. di S. Salv. di Candiana.
101. Padova: Francesconi, Mons. Ill. e Rev. Giulio Cesare, Can. Teologale della Cattedrale.
102. — Giroldi, R. P. M. Vincenzo Maria, del Terz' ordine di S Francesco nel Conv. di S. Valentino.
103. — Leoni, R. P. Fr. Francesco Maria, Prof. nell' Università e Teologo de Min. Conv.
:: Padova: Vide Venezia: Morosini.
104. Palermo: Barbaracci. Rev. Sig. D. Gaetano, Prof. nel Sem. Arcivescovile.
105. — Calvo, Ill. Sig. Dott. Antonio, Canonico della Cattedrale.
106. — Clemente, il R. P., Lettore giubilato in sacra Teologia, e Ministro Gen. di tutto l'ordine dei Min. Osservanti.
107. — La Libreria del Seminario de' Greci Albanesi.
108. — Fuscia, il Rev. D. Gaetano.
109. — Lo Castro, Ill. Sig. Dottor Serafino.
110. — La Libreria del Seminari Arcivescovile.
111. — La Libreria de' RR. PP. Minimi Paolini.
112-118. — Schiavo, Ill. e Rev. Sig. Abb. Domenico, per copie 7.
119. — Serio, Rev. Sig. D. Francesco Emungitore, Parroco di S. Giacopo alla Marina.
120. — Sinacori, Ill. Sig. Dott. Giachino.
121. Parenzo: Negri, Mons Ill. e Rev. Gasparo, Vescovo.
122. Parma: Mazza, M. R. P. M. e Lettore D. Andrea, Monaco Benedettino Cassinese (La Badia di Torrecchiana?).
123. Parigi: Molini, Sig. Claudio, Libraio.
124. Patti: Mineo, Mons. Ill. e Rev. Carlo, Vescovo.
125. Perugia: Beghe, M. R P. M. Gianbattista, Esprovinciale de' Servi di Maria.
126. — Briganti, Sig. Dott. Tommaso.
127. — La Libreria de' RR. PP. Monaci Olivetani.
128. — La Libreria del Clero.
129. Pinerolo: d'Oriè, Ill. e Rev. Mons. Gianbattista de' SS. Innocenti, Vescovo, e Prevosto d'Oubc (recte Oulx?).
130. Regensburg: Foster, M. R. P. M. Frobenio, Priore del Monasterio di S. Emerano. (Dieses Exemplar ist jetzt in der Kreisbibliothek, wie mir mitgeteilt worden ist.)
131-132. Regio (Reggio di Cal.? o d'Emilia?): Foa, Sig. Moisè Beniamino, Libraio, per copie 2.
133. Rimini: Fanuchi, M. R. P. Priore Vincenzo, in S. Giov. Evangelista, per la Biblioteca.
:: Ripatransone: Vide Ascoli, Tenursi (3-4).
134. Roma: Binda, M. R. P. Francesco di Campitelli.
135-136. — Barbiellini, Sig. Eredi, Librai, per copie 2.
137-138. — Roisecco, Sig. Nicolò, Libraio, per copie 2.
139. — Stecchini, P. D. Federico, Decano Cassinese.
140. Rotterdam: Meerman, Ill. Vir. Gherardus, Magnae Britanniae Regem Legatus extraord.
141. — Rev. Vir. Petrus Hofstede, in Ecclesia Roterd. S. Oraculorum interpres.
142. Roveredo: La Libreria de' RR. PP. Carmelitani.
143. Saar: Hennet, Rev. et Ampl. Sig. D Bernardo, Abb. dell'Ant. Monasterio del Sagro ed Esente Ordine Cisterciense di Saar, Prelato del Marchesato di Moravia.
144. Sabina: Vide Velletri.
145. Sacile: Pelizza, Ill. Sig. Abb. Polidoro.
146. Seitenstetten: Monasterium Seyttenstittense in Austria Inferiori, Ord. S. Benedicti.
147. S Selpolcro: Masi. P. Francesco Mar., Predicat. Capuccino.
148. Siena: Zaghi, Nob. Sig. Giuseppe.
149. Sinigaglia: La Libreria dei RR. PP. Filippini.
150. Siracusa: Requesens, Mons. Giuseppe Antonio, Vescovo.
151. Soperga (Torino, La Superga?): Corte, Rev. Sig. Abb. Giuseppantonio, della Reale Congregazione.
152. Styrae (Steyer in Oberösterreich): Collegium Soc. Jesu.
153. — Monasterium Garstense, ord. S. Ben. (Die Abtei Garsten besteht nicht mehr. Wohin kam die Bibliothek?)
154. — Conventus Ordinis Praedicatorum.
155-158. — Holzmayr, Joh. Ferdinandus, Bibliopola, per copie 4.
159. Torino: Berrardi, Ill. Sig. Carlo Seb., Prof. delle Decretali nella R Un.
160. — Colombard, Ill. Sig. Ab., Teologo di S. M. Sarda.
161. — Il Collegio Vecchio.
162. — Loera, Ill. e Rev. Sig. Abb. Prof. delle Istit. Canoniche nell' Univ
163 — Matis, Teologo Collegiato.
164-165. — Morano, Sig. Giorgio Maria, Libraio, per copie 2.
166-167. — Pasini, Mons. Ill. e Rev. Sig. Abb. Giuseppe, Bibl. della R. Univ., per copie 2.
168. — Villa, M. R. P. Ignazio, dei PP. dell' Oratorio.
169. Trento: Santoni, Rev. D. Francesco, Prof. di Filosofia.
170. Treviso: Justiniani, Ill. e Rev. Paulus Franciscus, Episcopus Tarvisiuus.
171. — Bertoti, Ill. Sig. Dott. Stefano.
172. — La Biblioteca de' Canonici del Duomo di Treviso.
173. — Michieletti, Rev. Sig. D. Giovanni.
174. Udine: La Biblioteca Arcivescovile.
175-181. Ulm in Germania: Gaum, Sig. Giov. Federico, Libraio, per copie 7.
:: Ursberg: Vide Augsburg.
(144.) Velletri: Bottigli, Ill. e Rev. Sig. Canonico D. Paolo, Teologo di Sabina.
182. Venezia: Abbi, Ill. Sig. Vincenzo.
183. — Albertis, Ill. Sig. Dott. Giovanni, Avvocato.
184. — Albinoni, Rev. D. Francesco, Cappellano delle Eremite.
185. — Alciati, P. F. Giancarlo, Min. Osserv.
186. — Anastasi, Ill. Sig. Gb. Girolamo.
187. — Baglioni, Eredi
188. — Bergantini, M. R. P. Giuseppe Giacinto, Bibl. de' Servi di Maria.
189. — Biasiati, Ill. Sig. Antonio.
190. — de Bonis, M. R. P. Giantommaso.
191. — Bortolati, Rev. Sig. Dott. D. Nicolò
192. — Breseghel, Rev. D. Gianbattista.
193. — Calegari, Rev. D. Tommaso, Pievano di S. Samuello.
194. — Cherubini, Rev. Sig. D. Giuseppe.
195. — Civetta, Ill. Sig. Ab. Antonio.
196. — Calpestri, Rev. Sig. Antonio.
197. — Contarini, S. E. Ab. Pietro.
198. — Corner, S. Ecc. Nicolò
199. — Crestini, Rev. Sig. Dott. D. Antonio.
200. — Donà, S. Ecc. Vincenzo, Avogador.
201. — Donati, Rev. Sig. D. Giovanni.
202. — Donegati, Rev. Sig. D. Vito Modesto.
203. — Foscari, S. Ecc. Francesco, Bailo in Constantinopoli.
204. — Franzoni, Ill. Sig. Antonio.
205. — Gabrielli, Mons. Ill. e Rev. Alvise, Vescovo di Famagosta. (Il Vesc. tit. di Famagosta è sempre Ausiliare dell'Arcivescovo di Milano.)
206. — Galetto, Rev. Sig. D. Francesco.
207. — Ganassoni, P. D. Andrea, Benedetto Mon. Benedittino Cassinese, Bibliotecario in S. Giorgio Maggiore.
208. — Giandolini, Rev. Sig. D. Antonio.
209. — Giusto, S. Ecc.
210. — Granzotti, Rev. Sig. D. Gianbattista.
211. — Gritti, S. Ecc. Giovanni.
212. — Guanelli, Rev. Sig. D. Sebastiano.
213. — Guglielmi, Rev. Sig. D.
214. — La Libreria de' RR. PP. di S. Domenico di Castello.
215. — Lombardi, P. Girolamo, Gesuita.
216. Venezia: Mantoani, Sig. Bartolomeo.
217. — Mazzucco, P. D. Gius. Ant., Mon. Benedettino Cassinese.
218. — Milia, R. P. M. Spiridion, Predicatore e Vicario de' Greci.
219. — Morosini, S. Ecc. Lorenzo, Proc. e Riformatore dello Studio di Padova.
220. — Moro, S. Ecc. Abb. Francesco.
221. — Negozio Pezzano.
222-226. — Novelli, Sig. Gianbattista, Libraio, per copie 5.
227-232. — Occhi, Sig. Simone, Libraio, per copie 6.
233. — Olivieri, Ill. Sig. Giuseppe.
234-241. — Pasquali, Sig. Gianbattista, Libraio, per copie 8.
242. — Pisani, S. Ecc. Marco Andrea.
243-245. — Pitteri, Sig. Francesco, per copie 3.
246. — Pivoto, Rev. Sig D. Antonio.
247. — Poli, Rev. Sig. D. Antonio, Pievano di S. Margherita e Canonico di S. Marco.
248-253. — Polimero, Sig. Paolino, per copie 6.
254. — Raimondi, Rev. Sig. D. Giuseppe.
255. — Recurti, Sig. Gianbattista, Libraio.
256. — Rezzonico, S. Ecc. D. Lodovico, Cavaliere.
257. — Riva, S. Ecc. Vincenzo.
258. — de Rubeis, M. R. P. Bernardo Maria, dell' Ord. de' Predicatori.
259. — Salzapi, Sig. D. Vito.
260. — Samartini, Rev. P. M. Antonio, Bibliotecario e Provinciale de' Min. Conv.
261. — Sandi, S. Ecc. Vettor.
263. — Santi, Sig. Giacomo.
264. — Schiopalalba, Rev. D. Gianbattista.
265. — Seriman, Ill. Sig. Abb. Zaccheria.
266-267. — Speroni, P. D. Arnaldo, Decano Cassinese e Mag. de' Novizi in S. Giorgio Maggiore, per copie 2.
268. — Svajer, M. Ill. Sig. Amadeo.
269. — Talù, Rev. Sig. Dott. Spiridion, Cancelliere di Mons. Patriarca.
270. — Tarma, Rev. Sig. D. Gianbattista.
271. — Tassis, S. Ecc. Leopoldo Ottavio, Conte del S. R. I. della Torre di Valsasina, e cameriere delle Chiave d'oro, Consigl. di Stato di S. M. Ces. e Generale ereditario delle Poste Imperiali nel Sereniss. Dominio Veneto.
272. — Tazioni, Rev. Sig. D. Giuseppe.
273. — Tedesco, Rev. Sig. D. Giuseppe.
274. — Terzi, Rev. Sig. D. Giuseppe.
275. — Tonellati, Rev. Sig. D. Giovanni.
276. — Vaisechini, Rev. Sig. D. Biagio.
277. — Valvani, Ill. Sig. Giannandreo.
278. — Venerandi, Rev. Sig. D. Santo.
279. — Venturini, P. D. Stefano, Bened. Cassinese.
280. — Volvazzi, Rev. Sig. D. Agostino.
281. — Zanchi, Rev. Sig. D. Giovanni, Prete in S. Margherita
282. — Zapella, Rev. Sig. D. Cristoforo.
283. — Zeno, S. Ecc. Sebastiano.
284. — Zitti, Sig. Giacopo.
285. — Zocco, Rev. Sig. D. Giacopo.
286. Verona: Balestra, P. D. Rafaello, per il Ven. Monast. di S. Nazzaro.
287. Vicenza: Trissino, Ill. Sig. Conte Parmenione, per la Bibl. Bertoliana.
288. Vienna (Wien): Leuchtenberg, Christ. Heinrich, S. R. I. Baro, Consiliarius Imperialis Aulicus.
289-300. — Zappata, S. Ecc. Cristoforo Enrico de Cisneros, conte de Baraje, per copie 12.
301. Viterbo: Rossi, M. R. P. Fr. Pacifico, Min. Conv.
302. Zara: Garaman, Mons. Ill. e Rev. Matteo, Arcivescovo.

Dans une réimpression de la liste parue en 1762, à la fin du tome 7e, nous avons trouvé les noms de 68 autres souscripteurs encore, à savoir:

303-370. Assisi: RR. PP. Minori conv. — Austria: superiore: Monast. Cluniacense & Monasterio Cremufanense, O. S. B. — Bergamo: RR. PP Domenicani di S. Bartolomeo. — Bologna: R. P. Rosseni, de' Servi di Maria, & Mgr. Zambeccari. — Brera: Agudio, per il S. Collegio di Novara. — Brescia: Rizzardi, libraio. — Brigne: vide Fiume. — Capua: vide Napoli. — Chiozza: Grassi, arciprete della Cattedrale. — Comachio: ab. Zappata. — Fabriano: Convento dei Cappuccini. — Fermo: Convento dei Cappuccini. — Ferrara: il Seminario arcivescovile. — Firenze: Rev. Sig. Antinori, arcidiacono. — La Bibl. di S. Giuseppe, dei Minimi. — Sig. P. F. Baldigiani. — Fiume: ab. Gorbiezi, arciprete di Brigne. — Fuligno: R. P. di S. Eraclio, Cappuccino. — R. P. Prosperi, Minore Cappuccino. — Genova: R. P. Perez, Gesuita, Procuratore del Peru. — Lisbonne: RR PP. Filippini della Necessità. — Milano: di Galbiate, dei Minori rifformati, & Conte Gambarana, per il Capitolo metropolitano & Monti, Prete dell'Oratorio, custode dell'Ambrosiana, & il marchese Trivulzio. — Monza: R. P. Farrari, Min conv. — Napoli: la Bibl. dei PP. Gesuiti di Capua. — Novara: Rev. D Carlo Enrico, & il Collegio dei Gesuiti. — Padova: S. Em. Card. Veronese. — Pesaro: RR. PP. Minori conv — Praga: La Bibl. dei Serviti di S. Michele. — Ragusa: il Collegio dei PP. Gesuiti — Roma: Barbiellini, per 2 copie. — S. E. Rezzonico, Proc. di S Marco. — & Mgr. di Zelado, Vescovo. — Torini: S. Em. Card. delle Lanze. — & il Conte di Quarenga. — Trento: R. fr. Fortunato, Cappuccino. — Tübingen: Prof. Scoth. — Varese: Bibl. dei PP. Minori rifformati. — Venezia: Albrizzi, libr., per copie 2. — Mgr. Caraffa, Nunzio. — Carabole, libraio. — Fincranz e Mayr. — Sig. Hagher — R P. Macarinelli, Inquisitore — Manfré, libraio. — Paglioni, auditor del Nunzio. — Pasquali, libraio, per copie 8. — Pezzana, per copie 3. — Premuda, Protonotario. — R. P. Sansogni. — Zentoni, Pievano di S. Vitale. — & N. H. Zuliani. — Verona: R. P. Resini, Priore dei Servi, alla Scala. — Vicenza: R P. Ceressara, della Congr. del B. Pietro di Pisa. — Wien: de Brun, & di Colleredo, consiglieri aulici, & R. P. Riedel, Domenicano.

Addendo questi 68 altri sottoscrittori ai 302 della lista „F" ci restano 370 copie del antico MANSI da identificare.

G. ● Collections de MANSI que nous croyons connaître, mais auxquelles il doit manquer certains volumes encore: ●

1. :: Amberg: Provinzialbibliothek. Possède 1-31.
2. :: Augsburg: Bischöfl. Ordinariat. Il lui faut 0, 31 *bis*, 32-35.
3. :: Bagnacavallo: Biblioteca comunale.
4. :: Barcelona: Libr. Herder, ou un de ses clients.
5. :: Draveil: Mr. Pécoul. Possède 1-31, et peut-être 31 *bis*.
6. :: Escorial (Madrid): Real Bibl. y Monasterio.
7. :: Gand: La Bibl. de l'Université. Paraît posséder 1-31.
8. :: Gorizia: Seminario arcivescovile. Possède, 2 ex., mais incomplets, de l'ancien Mansi. (Voir sous F. 43.)
9. :: Melk: Stiftsbibliothek.
10. :: Padova: Bibl. Universitaria. Possède 1-28. (Vide F. 98-103.)
11. :: Ravenna: Biblioteca Classense. Se propose d'acquérir les t. 36-53 ou la collection complète. (Lettre du 12/11, 1924.)
12. :: Regensburg: Kreisbibliothek. (Voir F. 130.)
13. :: Sankt Paul (Kärnten): Benediktinerabtei. Possède l'ancien
14. :: Schwaz: Franziskanerkloster. [Mansi, de 1-23.
15. :: Vide Seitenstetten (F. 146).
16. :: Udine: (Vide F. 174).
17. :: Yonkers: St. Joseph's Seminary (has only 1-26).

GTU LIBRARY
3 2400 00639 8